الفقه الحنفي وأدلته

Delilleriyle

HANEFİ FIKHI

el-Fıkhu'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû

Esad Muhammed
Sâid es-Sâğircî

KARINCA POLEN

Telif Hakkı: Müellif 15 / 08 /2008 Tarihinde Bu Eserin Türkçeye Çevrilmesi, Yayınlanması ve Dağıtılması Hakkını Karınca & Polen Yayınevine Vermiştir.

Tercüme Heyeti

Dr. Halil ALDEMİR.....*(5-470 Sayfalar Arası)*
Dr. Savaş KOCABAŞ....*(471-844 Sayfalar Arası)*
Dr. Soner DUMAN.....*(845-1175 Sayfalar Arası)*

Eserin Orijinal Adı

el-Fıkhu'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû

Tashih

Ahmet Mayalı

Sayfa Düzeni

Polen Ajans

Kapak Tasarımı

Polen Ajans

Baskı

Kilim Matbaası

KARINCA & POLEN YAYINLARI

Adres ve Telefon

Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 5 / 25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: 0212 638 69 19 Fax: 0212 516 42 44
www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

POLEN 2009

Delilleriyle
Hanefi Fıkhı

ESAD MUHAMMED SAÎD ES-SÂĞIRCÎ

TAKDİM

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adı ile

Hamd, yalnız ca Allah'a mahsustur. Salât ve selâm kendisinden sonra hiçbir peygamberin gönderilmeyeceği elçiye olsun!

Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmede dini konularda fıkıh sahibi olmaya teşvik etmiştir: "*Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.*"[1] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şu hadisi ile dinî konularda fıkıh sahibi olmayı özendirmiştir: "*Allah Teâlâ kimin hakkında hayır dilerse onu dinî konularda fakih kılar.*"

Âlimler şöyle demiştir: "Her müslümana akidesini, ibadetlerini ve muamelelerini tashih edecek bilgileri öğrenmesi farzdır." Bunları tashih etmenin yolu ise fıkıhtan geçer. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashâbı, bilmedikleri konuları birbirlerine sorarlardı. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Eğer bilmiyorsanız bilenlerden sorunuz.*"[2]

Rivayete göre bir anneanne Hz. Ebu Bekir'e gelip mirastan pay almak istemiş. Hz. Ebu Bekir ise "Allah'ın kitabında senin hakkında bir hüküm bulamıyorum, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem de bu konuda bir hüküm işitmedim, bu konuyu ashâbıma soruncaya veya bu konuda ictihad edinceye kadar geri dön!" şeklinde karşılık vermiş, sonra öğlen namazını kıldırıp ardından cemaate "Anneannenin mirastaki durumu hakkında Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem herhangi bir şey duyan var mı?" diye sormuş. Bunun üzerine Muğîre b. Şu'be radıyallâhu anha ayağa kalkıp "Şahitlik ederim ki, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem anneannenin mirastan 1/6 pay alacağına hükmettiğine tanık oldum." [Bir başka rivayette bu son cümle şu şekilde geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem anneanneye 1/6 pay verdi."] Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir "Seninle birlikte başka şahit var mı?" diye sordu. O an Muhammed b. Mesleme "Ben de Muğîre'nin tanık olduğu gibi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde hüküm verdiğine şahit oldum" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir anneannenin mirastan 1/6 pay almasına hükmetti.

Bu şekilde ashâb-ı kirâm hem Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem hem de birbirlerinden öğreniyorlardı.

Fıkhın ilk kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Şu ayetler buna delildir: "*Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir*"[3]; "*Rabbinizden size indirilene (Kur'an'a) uyun.*"[4]

Fıkhın ikinci kaynağı sünnettir. Bunun delili şu ayettir: "*Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.*"[5]

Fıkhın üçüncü kaynağı icmâ'dır. Şu hadis bunun delilidir: "*Ümmetim herhangi bir dalâlet üzerine birleşmez!*"

Fıkhın dördüncü kaynağı ise kıyastır. Bunun delili ise şu âyet-i kerîmedir: "*Ey akıl sahipleri! İbret alın.*"[6] İbret almak, bir şeyi benzerine göre değerlendirmekle olur.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderdiği zaman ona "Ne ile hükmedeceksin?" diye sormuştu. O da şu şekilde cevap vermişti: "Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. Eğer onda bir hüküm bulamazsam, Allah'ın Elçisi'nin sallallâhu aleyhi ve sellem sünneti ile hükmedeceğim. Şayet onda da bir hüküm bulamazsam kendi görüşüme göre ictihad edeceğim." Hz. Muâz burada icmâ'dan söz etmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hayatında icmâ söz konusu değildi. İşte dindeki fıkhın delilleri bundan ibarettir.

Günümüzde müsülümanlar, şer'î delilleri ile birlikte girift olmayan ve konuların genişçe ele alındığı bir fıkıh kitabına ne kadar da muhtaçlar!.. İşte bu ihtiyacı karşılayacak çalışmayı, değerli hoca Esad Muhammed b. Saîd es-Sâğırcî yapmış ve "Hidâye" ve "İhtiyâr" müelliflerinin yaptığı gibi İmam Ebu Hanife'nin fıkhı konusunda delilleri ile birlikte geniş bir kitap telif etmiştir. Bu kitabın ibâdât ve muamelât kısımlarını inceledim ve son derece güzel olduğunu fark ettim. Müellif gerçekten bu kitaba emek vermiştir. Allah Teâlâ onu mükafatlandırsın, bizim de bu eserden istifade etmemizi nasip etsin.

Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur.
22 Rebiulevvel 1420
Abdurrezâk el-Halebî

3 el-İsrâ 17/9.
4 el-A'râf 7/3.
5 el-Haşr 59/7.
6 el-Haşr 59/2.

MUKADDİME

TEVHİD İLMİ VE FIKIH İLMİ ÜZERİNE

Tüm övgüler; şeriatları koyana, bize din olarak İslam'ı seçene, bizi bu dine bağlanmaya teşvik edene mahsustur.

Karşılıksız lutfettiği nimetlerden dolayı O'na (c.c) hamd ediyor, rızasını arama ve bağışlanma sebeplerine ulaşma hususunda O'ndan yardım diliyorum. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Tektir, hiçbir ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. O'na, aile halkına, ashabına ve peygamber kardeşleri ile hepsinin arkadaşlarına salat ve selam ediyorum.

İmdi...

İlim iki kısımdır; biri tevhid ve sıfatlar ilmi, diğeri şeriat ve ahkam ilmi.

Birinci kısım: Tevhid ve Sıfatlar ilmi

Bu ilimde esas olan Kur'ân'da ve Sünnet'te gelen bilgilere sımsıkı tutunmak, hevadan ve bid'attan uzak durmak, sahabe ve tabiinin üzerinde bulunup salihlerin üzerinde yürüdükleri ehl-i sünnet ve cemaat yolundan ayrılmamaktır. Nitekim hocalarımız ve salih selefimiz de; yani İmam Ebû Hanife, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed b. Hasan ile onların öğrencilerinin büyük çoğunluğu da bu yol üzere idiler.

İmam Ebû Hanife radıyallâhu anh bu konuda Fıkh-ı Ekber kitabını kaleme almıştır. Fıkhı, "ekber: en büyük" ile nitelemiştir; çünkü ilmin şerefi ve büyüklüğü, içerdiği bilgilerin şerefi kadardır. Allah'ın (c.c) zatından ve sıfatlarından daha şerefli bilgi ise yoktur. Onun için bu ilmi "en büyük" sıfatı ile nitelemiştir. İmam Ebû Hanife bu kitabında sıfatların varlığını ortaya koyarak "Allah, ezelden ebede sıfatları ve isimleriyle vardır. Onun hiçbir sıfatı, hiçbir isim i sonradan olmamıştır. Allah hep ilmiyle bilen olmuştur ve ilim (bilmek) O'nun ezeldeki sıfatıdır. Kudretiyle her şeye gücü yeten (kadir) olmuştur ve kudret onun ezeldeki sıfatıdır. Yaratışıyla yaratıcı (halık) olmuştur ve yaratma O'nun ezeldeki sıfatıdır. Yapması ile fail (yapıcı) olmuştur ve yapması O'nun ezeldeki sıfatıdır. Dolayısıyla fail (yapan)

Allah, yapması O'nun ezeldeki sıfatı, mef'ul (nesne, yapılan) ise mahlukudur. Allah'ın fiili yaratık değildir. Sıfatları da ezeli olup yaratılmış ve sonradan meydana gelmiş değillerdir. Dolayısıyla kim bunların yaratık olduğunu veya sonradan meydana geldiğini söyler yahut bu konuda hiçbir şey söylemezse veyahut şüphe ederse o, Allah'ı inkar etmiş olur. Ona Allah'ın (c.c) "İzzet yalnız Allah'a aittir"[7] ayeti yeter. Zira Allah (c.c) burada kendisine İzzet (güç, yücelik, ulaşılamazlık) sıfatını isnad etmiştir.

İmam Ebû Hanife bu kitabında ayrıca hayır (iyilik) ve şerrin (kötülük) Allah'tan olduğunu ortaya koyarak şöyle demiştir: "Mü'minin şöyle demesi gerekir: Ben Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere, bunların Allah'tan ve O'nun dilemesi ile olduğuna inandım." İmam ardından eklemiştir: Hareketleri ve durmalarıyla kulların tüm fiilleri gerçekten kendi işlemeleridir, ancak bunları meydana getiren ve yaratan Allah'tır. Bunların hepsi Allah'ın dilemesi, bilmesi, kaza ve kaderiyledir. İbadet ve taatlerin tamamı, onları sevmesi ve hoşnut olması ile gerçekleşir. Masiyetlerin hepsi de Allah'ın (c.c) takdir etmesi, kazası ve dilemesiyle, ama onları sevmeksizin ve hoşnut olmaksızın gerçekleşir.

İmam Ebû Hanife bir de "Alim ve Öğrenci" adında bir kitap yazmış ve onda şöyle demiştir: Mü'min, tevhidi terk etmedikten sonra bütün günahları işlese de Allah'ın düşmanı olamaz. Çünkü o, büyük günahları işlerken bile Allah'ı (c.c) başka her şeyden daha çok sever. Çünkü ondan, ateşte yakılmak ile Allah'a (c.c) iftira atmaktan birini seçmesi istense, kendisine ateşte yakılmak diğerinden daha hoş gelir. O, yaptığı günahla imandan çıkmaz.

Ben derim ki: Bunu, Buhârî'nin Sahih'inde, "İçki içene lanet etmenin hoş olmadığı ve onun dinden çıkmadığı bâbı" adında bir başlık koyarak, kendi senediyle Ömer b. Hattab'dan radıyallâhu anh rivayet ettiği şu hadis desteklemektedir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında adı Abdullah ve Himar (eşek) lakaplı bir adam vardı ve bu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i (komik şeyler yaparak) güldürürdü. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona içkiden dolayı sopa vurdurmuştu. Yine bir gün getirildi ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in emriyle sopalandı. Orada bulunanlardan bir adam "Allahım! Ona lanet et! Ne çok getiriliyor!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona lanet etme. Çünkü vallahi sen onun Allah ve Rasulünü sevdiğini bilmiyorsun" buyurdu[8].

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Ona lanet etme! Vallahi onun Allah ve Rasulünü sevdiğini bilmiyorsun" cümlesi; İsmaili'nin Ebû Zur'a er-Razi'den, onun da Buhârî'nin hocası Yahya b. Bekir Bekir'den rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Vallahi, sen bilmiyorsun; o gerçekten Allah ve Rasulünü seviyor". Yukarıdaki

7 Munafikun: 8.
8 Sahih-i Buhârî, 1432.

rivâyette de "mâ" harfinin ziyade olmayıp zarfiyet edatı, mânâsının da "ben bildikçe" olması mümkündür. Muammer ile vakıdi'nin rivâyetlerindeki ifade de: "Çünkü o, Allah ve Rasulünü seviyor" şeklindedir. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın rivâyetinde de böyle geçmektedir. Bunda hiçbir problem yoktur. Çünkü bu cümle, "yapma ey Ömer" sözünün gerekçesi olarak söylenmiştir. Allahu A'lem. Bunu Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de zikretmiştir.

İmam Ebû Hanife, Fıkhu'l-Ekber'de yine şöyle demiştir: "Hiçbir Müslümanı, büyük de olsa işlediği bir günahtan dolayı, onu helal görmüyorsa tekfir etmez ve ondan iman adını atmayız. Ona gerçek mü'min deriz. Bu kimse için Allah'tan rahmet dilenir ve "Allah ona rahmet etsin" denir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hatim kızı Seffane'ye şöyle buyurmuştur: "Senin baban İslam'a mensup olsaydı, onun için rahmet okurduk. Kadına izin verin. Zira babası güzel ahlakları severdi"[9]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Onun için rahmet okurduk" sözünün mânâsı şöyledir: Onun için "Allah ona rahmet etsin" derdik.

Ebû Hanife (rh.a): Kim Kur'an'ın mahluk/yaratılmış olduğunu söylerse o kafirdir, derdi. Hanefi fukahasının tamamı mekruh da olsa fasık birinin imamlık yapmasını caiz görürlerdi. "Hakim, fasığın şehadetine göre bir hüküm verdiğinde hükmü geçerlidir. Çünkü fasıklar Müslümandırlar" derlerdi. Yine: İki ayağın yıkanmasının farz olduğunu söylerdi.

İmamlarımız "Allahım! Arşının izzet koltuğunun hakkı için istiyorum" diye dua edilmesinin caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu, Allah'ın oraya yerleştiği mânâsına işaret etmektedir. İmamlarımız "Arşının izzet bağı hakkı için istiyorum" diye dua edilmesi hususunda ise farklı görüşler söylemişlerdir. Ebû Yusuf, bu konuda varit olan hadisten[10] dolayı caizdir, demiştir. Ebû Hanife ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Böyle demek caiz değildir. Çünkü bu, izzetin Arş'a bağlanmış olmasını gerektirmekte ve akıllara bu sıfatın sonradan olduğu düşüncesini getirmektedir. Allah (c.c) ise tüm sıfatlarıyla kadimdir, ezelidir. Bu hadis şaz olup böylesi bir meselede delil alınamaz. İmamların bu sözlerinde teşbihçilere reddiye vardır.

İmamlarımız ahiret yurdunda Allah'ı (c.c) benzersiz ve keyfiyetsiz, kullarla arasında hiçbir mesafe olmaksızın gözlerle görmenin hak olduğunu söylemişlerdir. Yine Allah'ın (c.c), dilediği kimselere kabir azabı vereceğinin hak olduğunu, kabirde ruhun kula geri döndürülmesinin ve kabir sıkmasının kesin bir hakikat olduğunu, kabir azabının tüm kafirlerle bazı Müslümanları kapsayacağını söylemişlerdir.

İmamlarımız cennet ve cehennemin yaratıldığının hak olduğunu, şu anda var olup hiçbir zaman yok olmayacaklarını, hurilerin hiç ölmeyeceklerini,

9 Nevadiru'l-Usul s. 230.

10 Et-Tergîb ve't-Terhîb 1/527; Nasbu'r-Râye 4/272..

Allah'ın (c.c) azabının son bulmayacağını ve mükafatının da ebediyete kadar devam edeceğini söylemişlerdir. Hatta İmam Ebû Hanife, Cehm ile uzun süren tartışmasının sonunda, onun inatçılık ve kibriyle hakkı kabul etmek istemediği ortaya çıkınca: "Çık benden ey kafir!" demiştir. Söz konusu kişi, Cebriyye ekolünün lideri Cehm b. Safvan'dır. Onun -Allah onu kahretsin- görüşlerinden bazıları şunlardır: cennet ve cehennem şu anda yokturlar ve kıyamet günü yaratılacaklardır. Cennet ile cehennem, içindeki halklarıyla birlikte yok olacaklardır. İman, ikrar ve kabul etmek değil, sadece bilmektir. Gerçekte Allah dışında hiçbir şeyin fiili yoktur. Kullar kendilerine nispet edilen fiillerde rüzgarın düşürdüğü yaprak gibidirler. İnsan yapmakta olduğu fiillere mecbur bırakılır. Onun hiçbir kudret, irade ve tercihi yoktur. Cebriyenin bu inançları, kulların mükellef tutulmaları gerçeğini reddetme mânâsına gelmektedir.

Ey okuyucu! Cebriyenin görüş ve sözlerini onların görüşlerinden haberdar olman için aldım. Cebriyeciler fikir ve inançlarıyla kafirdirler. Onun için İmam Ebû Hanife, Cehm b. Safvan'a: "Çık yanımdan ey kafir!" demiştir. Bunu ya hevasına uymada aşırıya gitmesi açısından veya sövme şeklinde söylemiştir.

İmamlarımız, öldükten sonra diriltilme, amel defterlerinin okunması, amellerin tartılması, Sırat ve Şefaat gibi ahiretteki diğer olayların Kur'ân ve Sünnet'te zikredildiği şekilde hak olduğunu söylemişlerdir. Bunların tümü Fıkh-ı Ekber kitabında mevcuttur.

İkinci tür ilim: Furû (fer'i meseleler) ve fıkıh ilmidir. Bu ilme "fer'i meseleler ilmi" adı verilmesi, ondaki "Kur'ân'ın hüccet olması" gibi külli (genel) kuralların, Allah'ı ve sıfatlarını, tebliğcinin –ki o Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'dir- doğruluğunu bilmeye bağlı olmasından dolayıdır ki bunlar birinci tür ilimden öğrenilir. Dolayısıyla furû ilmi bu açıdan diğer ilimden doğan ve neş'et eden, onun bir fer'i (dalı) olan bir ilimdir. Çünkü fer'; varlığında başkasına ihtiyaç duyan şeydir.

Fıkıh ilmini öğrenmek şu üç merhalede gerçekleşir.

Birincisi: Konulmuş ahkamı, yani helal ve haram, sahih ve fasit, vacip ve yasak, mendup ve mekruh gibi hükümleri bilmek.

İkincisi: Bu bilgileri sağlamlaştırmak. Yani nasları mânâlarıyla bilmek, -mânâlardan kasıt, lugavi mânâlar ile illet diye bilinen şer'i mânâlardır-, bunları bildikten sonra usulleri furûlarına bağlamaktır. Yani bu türe özgü esasları, furûları ile bilmektir.

Buna örnek verecek olursak; önce Allah'ın (c.c) "Veya sizden biri tuvalet yapılan yerden gelirse..."[11] ayetinde ifade buyurduğu şeyin abdest bozmadan kinaye olduğu bilinir ki, bu onun sözlük mânâsıdır. Sonra hükümde etkili şer'î

11 Mâide: 63.

mânâ bilinir ki o da "necasetin canlı insan bedeninden çıkması"dır. Bu bilgi bu yolla sağlamlaştırılınca ön ve arka organlar dışındaki yerlerden gelen şeylerin hükmü de bilinmiş olur.

Usulü fer'i meseleyle bağlamaya örnek; kişi evvela "şüphenin yakinle çelişmeyeceği" kaidesini bilir. Bunu bilince abdestinden şüpheye düşüp abdestsizliğinden emin olursa abdest almasının vacip olduğunu, tersi durumda ise vacip olmadığını bilir.

Üçüncüsü: Bununla amel etmektir. Çünkü ilmin hedefi, ona ulaşmak değil, onunla amel etmektir. Çünkü imtihan bilme değil, onunla amel etmede gerçekleşmektedir. Burada amel, ilim kategorisine sokulmuştur; çünkü buradaki ilimden kasıt, kurtuluşa götüren ilimdir. Kurtuluşa ise ancak ilme amel eklemekle erilir.

Şayet; peki, birinci merhalede amel nerede? denirse; cevaben deriz ki: Birinci merhaledeki amel kalple olur ki o, inanmaktır. Burada ise âzâlarla olur.

Fıkhın bu üç kısımdan olduğunun delili Allah'ın (c.c) buna hikmet demesidir. Zira hikmet sözlükte; sağlam bilgiyi bilmek ve onunla amel etmektir. Hakîm (hikmet sahibi) ise nefsini boş heveslerinden ve çirkinliklerden alıkoyandır.

İşte kim bu üç kısmı da kuşatır ve kavrarsa tam/mutlak fakih, yoksa kısmi fakih olur.

Allah (c.c) Aziz Kitabı'nda fıkha "Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar"[12] buyruğuyla teşvik etmiştir. Allah (c.c) bu kimselerin görevlerini "inzar: ikaz" ile nitelemiştir ki o "ilme ve öğrendiği ilim ile amele davet"tir.

Ferkad es-Sebhi, Hasan-ı Basri'ye bir şey sordu, o da cevap verdi. Ferkad: Ama fakihler senden farklı söylüyorlar, deyince Hasan-ı Basri şöyle dedi: Annesini kaybedesice Ferkatçık! Sen hiç gözlerinle fakih gördün mü ki? Fakih ancak dünyaya karşı zahid, ahirete düşkün, günahlarını gören, sürekli Rabbi'ne ibadet eden, günahlara karşı çok dikkatli ve Müslümanların şeref ve onurlarına zarar vermekten kaçınan kişidir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah kim için hayır dilerse onu dinde fakih kılar"[13]. Yine: "İnsanlar gümüş ve altın madenleri gibi madendirler. Onların cahiliye dönemindeki en iyileri, dinde derin bilgi sahibi (fakih) olduklarında, İslam'da da en üstün kimselerdir." buyurmuştur[14].

12 Tevbe: 122.
13 Sahih-i Müslim 2/718.
14 Sahih-i Müslim 4/2031.

Mezhep imamımız Ebû Hanife ile onun bu ilimde önde giden öğrencileri Kur'ân ve Sünnet ilimlerinde ve önderleri takipte rabbani kimselerdir. İmamulharemeyn onlar hakkında şöyle der: Ebû Hanife'nin takipçilerine derin mânâlar kolaylaştırılmış, alimler genelde ve özelde onların üstünlüklerini teslim etmişlerdir. Genel teslimleri onları re'y (görüş) ehli diye isimlendirmeleridir. Zira Hanefiler helal ve haramları bilmeleri, hükümleri bina etmek için naslardan mânâ çıkarmaları, bu naslara dikkatli ve ince bakışla bakmaları ve onlardan çok sayıda fer'i meseleler çıkarmaları konusunda hakim ve ustadırlar. Dönemlerindeki alimlerin çoğu bundan aciz kalınca kendilerini hadise, Ebû Hanife ve ashabını ise re'y'e nispet etmişlerdir. Re'y kalbin bakmasıdır. El-Muğrib isimli sözlük kitabında şöyle der: Re'y'; insanın sahip olduğu düşünceler ve benimsediği şeylerdir.

Diğer alimlerin onları kabulünü ifade eden hususi delile gelince; İmam Malik b. Enes'ten rivayet edildiğine göre o şöyle derdi: Ebû Hanife ile bir araya geldim. Bir süre oturduk ve ona birçok mesele sordum. Ondan daha fakih, mânâ ve delil açısından daha derin birini görmedim.

Ebû Hanife'nin arkadaşları hadisçilerden sayılmaya da hem genel hem özelde daha layıktırlar. Özele örnek; Ebû Hanife'den yapılan rivayete göre o şöyle demiştir: İnsanlara hayret ederim; benim kendi görüşüme göre fetva verdiğimi söylüyorlar. Oysa ben ancak nakledilen rivâyetlere göre fetva veriyorum.

Nadr b. Muhammed'den şöyle rivayet edilmiştir: Hadisleri Ebû Hanife'den daha çok alan birini görmedim.

Daha önce 'İbadetler Fıkhı'nda geçtiği üzere İmam Ebû Hanîfe şöyle demiştir: Biz evvela Allah'ın Kitabını, sonra sünneti, sonra sahabelerin verdikleri hükümleri alırız. Sahabelerin ittifak ettikleriyle amel ederiz. İhtilaf etmişlerse hakikatin ortaya çıkması için iki hüküm arasındaki ortak illete bakarak birini diğerine kıyas ederiz.

Genelde ise; imamlarımız Sünnet ve hadise sıkı bağlılıklarından mürsel (senedi kopuk) rivâyetleri kabul etmişler, mürsel (senedi kopuk) olmasına rağmen ona göre hüküm vermeyi kıyasa tercih etmişlerdir. Mürsel rivâyetleri reddeden ise birçok sünneti terk etmiş, aslı bırakıp dal budak ile amel etmiş olur. Durumu meçhul kimsenin rivâyetini bile kıyastan önde tutmuşlar, sahabi sözünü kıyasın önüne geçirmişlerdir.

Muhammed b. Hasan (rh.a) Edebu'l-Kadı isimli kitabında şöyle der: "Hadis ancak re'y ile isabetli olur." Yani; hadislerden ancak, üzerlerinde kafa yormak ve hükümlerin yuvası olan şer'î mânâlarını idrak etmekle isabetli sonuçlar elde edilir. "Re'y de ancak hadisle doğru hale gelir." Yani re'y ve kıyasa göre hüküm vermek, ancak ona hadisin eklenmesiyle isabetli ve doğru olur. Hatta hadisi iyi

bilmeyen ve derin bakış açısına sahip olmayan kimse, yargıya da fetvaya da ehil olamaz.

Bu kitap ikinci kısım fıkhı, yani fer'i hükümlerin bir kısmını ele almaktadır.

İkinci kısım ilim: Şeriat ve hükümler ilmi:

Daha önce Hanefi Fıkhı ve Delilleri Kitabı'nın birinci cildinde fıkhın ve ahkâmın bir kısmını, İbadetler fıkhını ele aldık. Şimdi de bu ikinci ciltte fıkhın başka bir sahası olan muamelattan Alım satım, Faiz, Şirketler, Kefalet, Vekalet, Havale, Rehin, Şuf'a, Kiralama, Para bozdurma vs. ile Nikah, Talak, Yas tutma, İddet, Nafakalar, Hidane, Yeminler ve Adaklar, Had cezaları, Cihad vs. konularını ele alacağız.

"el-Lubab fi Şerhi'l-Kitab" isimli eseri kendime rehber yaptım. Çünkü yazdığım konuların büyük çoğunluğunu "Şam fakihi", "küçük Ebû Hanife" ve "Hafız" lakaplarıyla meşhur hocam "Abdulvahhab Dibs ve Zeyt" hocaefendiden okudum (Allah'ın (c.c) geniş rahmeti üzerine olsun). Yine yazdığım fıkhi konuların çoğunu aynı zamanda İbrahim Ya'kubi (rh.a) hocaefendiden okudum.

Hanefi fıkhını değerli hocalarımdan sağlıklı şekilde aldığım için Allah'a şükrediyorum. Bunda bana iyiliği dokunan özellikle iki kişiyi söylemek istiyorum. Biri derslerine katılmam için hocam Abdulvahhab (rh.a) hocaefendiden benim için izin alan ve beni ders halkasına sokan, kendisine çok şey borçlu olduğum efendimiz Abdulvahhab hocaefendinin kardeşinin oğlu seyyid Dr. Muhammed Muti' el-Hafız. Diğeri ise beni İbrahim Ya'kubi hocaefendi ile tanıştıran kardeşim ve ilim öğreniminde arkadaşım seyyid Adnan Mecd el-Haseni'dir.

Allah'a (c.c) hamd olsun, ben Hanefi fıkhını hocam Abdulvahhab Dibs ve Zeyt hocaefendiden aldım. O, Muhammed Ataullah el-Kesim hocaefendiden, o Kuduri metni üzerine şerh yazan Abdulğani el-Ğuneymi el-Meydani hocaefendiden, o muhakkiklerin sonuncusu Reddu'l-Muhtar haşiyesi yazarı seyyid Muhammed İbn Abidin'den..... O rabbani imam Muhammed b. Hasan eş-Şeybani'den o bu mezhebin imamı İmam-ı Azam Numan b. Sabit Ebû Hanife'den, o Hammad b. Zeyd'den, o İbrahim en-Nehai'den, o Alkame'den, o da efendimiz Abdullah b. Mes'ud radıyallâhu anh'dan almıştır.

Sevgilisi, efendimiz Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'i vesile ederek Allah'tan (c.c) bu kitabı sadece kendi rızası için yapılmış bir amel kılmasını, yazarına, okuyucusuna ve yayınlayıcısına faydalı eylemesini niyaz ediyorum. Meseleleri zihinlere yaklaştırmak ve anlaşılır kılmak için kolay kelimeleri özenle seçmede çabamı esirgemedim. Eğer isabet ettiysem Allah'ın (c.c) muvaffak kılması, Muhammed Mustafa'nın (Allah'ın en üstün salat ve selamı üzerine olsun)

şehrinde bulunmamın bereketi ve hocalarımın bereketiyledir. Hata ettiysem de benden ve mizacımdandır. Zira insan çok aceleci yaratılmıştır. Büyük Allah'tan bağışlanma diler, O'na tevbe ederim. Verdiği ve lutfettiği tüm nimetler için başta ve sonda Allah'a hamd olsun. Maksud O'dur ve dönüş O'nadır.

Medine-i Münevvere
10 Recep 1419
Cuma gecesi.

Bunu hamd ve salat ile yazan:
Es'ad Muhammed Said es-Sağırci.

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Hamd, âlemlerin Rabbine mahsustur. Salât ve selâm "*Allah Teâlâ kimin hakkında hayır dilerse onu dinî konularda fakih kılar.*" buyuran efendimiz Hz. Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem O'nun kulu, elçisi ve gönderdiği en üstün peygamberdir.

Okuyuculara, İmam Ebu Hanîfe ve onun iki öğrencisi Ebu Yûsuf ve Muhammed ile özdeşleşen Hanefî fıkhının kısa bir özetini vereceğim. "el-Hayrâtu'l-hısân" adlı kitapta şöyle bir ifade geçmektedir: "İnsanların kendisi hakkında farklı görüşlere sahip olması, geçmişte yaşamış bir kişinin asâletini gösterir. İşte Hz. Ali... Onun hakkında iki grup helak olmuştur; biri onu aşırı sevenler, diğeri ise ona buğzedip haddi aşanlardır."

Bu hak söz, tamamen Ebu Hanîfe için de geçerlidir. İnsanlardan bir kısmı ona taassup ile bağlanmış ve onu peygamberlerin makamına yüceltmiş, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem onu ismi ile andığını iddia etmiş, kendisini bulunduğu makamdan daha fazla yücelten, fakat gerçek olmayan birtakım sıfat ve menkıbeleri ona isnat etmiştir. İnsanların bir kısmı da ona karşı taassupla hakaret etmiş, onu zındıklıkla, sünneti terk etmekle, dini konularda delilsiz fetvâ vermekle suçlamışlar ve hadlerini aşmışlardır. Bazen de onun dinine, şahsına ve imanına söz söylemişlerdir.

Ebu Hanîfe'nin kendine özgü güçlü bir yönü vardı. Bu sayede o, fıkıh ilmine kendi yaşadığı bölgenin dışındaki diğer İslâm beldelerine yayılan yeni bir açılım kazandırmıştır. Netcede insanlar, İslam Ülkelerinin birçok bölgesinde onun görüşlerini konuşmaya başlamışlardı. Ebu Hanîfe'nin görüşleri hem muhaliflerine hem de kendisini destekleyenlere ulaşmıştı. Muhalif olanlar onun görüşlerini reddederken, muvafık olanlar ise onun görüşlerini destekliyordu.

Muhalifler, onun bazı görüşlerini dinî konularda ortaya atılmış bidat olarak görüp sert bir şekilde onu eleştirmişlerdi. Muhtemelen bu kimseler, ya onu hiç görmemişler ya da onun sahip olduğu verâ ve takvayı bilmiyorlardı. Bu yüzden de onun hakkında ileri geri konuşuyorlardı. Onu gördükleri veya görüşlerinin delilini öğrendikleri zaman ise ona karşı sivri dilli olmaktan vazgeçip, hatta saygı gösterip görüşlerine muvafakat etmişlerdir.

Bu konuda şöyle bir olay anlatılır: Şam diyarının fakîhi ve aynı zamanda Ebu Hanîfe'nin muâsırı olan Evzâî, Abdullah b. Mübârek'e "Kûfe'de ortaya çıkan ve Ebu Hanîfe künyesi ile bilinen bu bidatçi kim?" diye sormuş, İbn Mübârek kendisine cevap vermek yerine derin meseleleri açmış, bu konuların nasıl anlaşılması gerektiğini ve bu hususlarda verilen fetvâları dile getirmiş. Evzâî "Bu fetvâları kim verdi?" diye sormuş. İbn Mübârek "Irak'ta karşılaştığım bir âlim" diye cevap vermiş. Bunun üzerine Evzâî "Bu kimse, gerçekten değerli bir âlim. Git ve ondan çok ilim öğren." demiş. İbn Mübârek de "İşte o, Ebu Hanîfe'dir." demiş.

Daha sonra Evzâî, Mekke'de Ebu Hanîfe ile karşılaşmış ve birlikte İbn Mübârek'in bahsettiği meseleleri müzâkere etmişler, sonunda Ebu Hanîfe o meseleleri anlaşılır hale getirmiştir. Ayrıldıkları zaman Evzâî, İbn Mübârek'e "Bu adamın ilminin çokluğuna ve dehasına gıpta ettim ve Allah'tan bağışlanma diliyorum. Gerçekten ben, apaçık bir hata işliyormuşum. Bu adamın yanından ayrılma. Çünkü o, bana anlattıklarının tam tersi çıktı."

Ebu Hanîfe güçlü şahsiyetinin, derin tesirinin ve güçlü etkisinin yanı sıra fetvâ, tahrîç, hadislerin anlaşılması ve hadislerden hüküm çıkarılması konusunda bir yöntem sahibi idi. Onun bu yöntemi öğrencileri ve onlarla bağlantı kuran kimseler arasında yaklaşık otuz sene, belki daha fazla zaman zarfında yayılmaya başladı. Böyle birinin de acımasız eleştirilere hedef olması, hatta şahsına yönelik sataşmalar, görüşlerinin asılsız olduğu yönünde yapılan suçlamalar ve kendisine karşı taassupkâr bir yaklaşım kaçınılmazdır.

Doğumu ve Nesebi

Ebu Hanîfe, neredeyse icmâ' olacak şekilde çoğunluğun rivayetine göre hicrî 80 yılında Kûfe'de doğmuştur. Babası, Sâbit b. Zûtâ el-Fârisî olup sikâ kimselerin icmâ' ettikleri meşhur biridir. Dedesi Kâbil halkından olup Müslüman Arapların bu bölgeyi fethi esnasında esir düşmüş ve Teym b. Sa'lebe kabilesinden birinin kölesi olmuştur. Daha sonra ise azat edilmiştir. Bu bakımdan bu kabile ile arasında velâ ilişkisi vardır. Bundan dolayı kendisine "Teymî" denir. Bu bilgiler, nesep konusunda Ebu Hanîfe'nin torunu Ömer b. Hammâd'dan nakledilmiştir. Ancak Ömer'in kardeşi İsmail şöyle demiştir: Ebu Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Nu'mân b. el-Merzebân'dır ve Allah'a yemin olsun ki, asla bizim soyumuzda kölelik yoktur!"

Ebu Hanîfe'nin dedesinin köle olması ile olmaması arasında bir fark yoktur. O ve babası hür olarak dünyaya gelmiştir. Dedesinin, babasının ya da kendisinin köle olması onun değerine, ilmine ve şerefine zarar vermez. Çünkü onun makamı, kabiliyetlerine, kendisine, aklına ve takvâsına dayanır. Bu da şerefin kendisidir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır.*"[15] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Selmân el-Fârisî hakkında şöyle buyurmuştur: "Selmân bizden, yani ehl-i beyttendir."[16] Allah Teâlâ Nuh peygamberin [inkar eden] çocuğunun kendisi ile alakası olmadığını bildirmiştir: "*Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir.*"[17] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Bilâl-i Habeşî'yi kendisine yakın kabul etmiş, amcası Ebu Leheb'i ise kendisine uzak görmüştür.

İmam Ebu Hanîfe'nin radıyallâhu anh İran asıllı olması onun değerini düşürmez, kemâl derecesine yükselmesine de engel olmaz. O, köle karakterli değildi. Aksine hür ve asil bir karaktere sahipti.

15 el-Hucurât 49/13.
16 et-Taberânî, el-Kebîr, VI, 261; el-Hâkim, III, 597.
17 Hûd 11/46.

İlim, Ebu Hanîfe'nin döneminde daha fazla mevâli arasında yayılmıştı. Onlar nesep bakımından üstünlükten yoksun olunca, Allah Teâlâ onlara daha temiz, daha üstün, daha kalıcı ve daha çok yâd edilen ilim üstünlüğünü nasip etmişti.

İbn Hacer el-Mekkî'nin "el-Hayrâtu'l-hısân" adlı eserinde şöyle geçmektedir: "Rasâfe'de Hişâm b. Abdilmelik'in huzuruna çıkan Atâ b. Abdillâh ile onun arasında şu şekilde bir konuşma geçmiştir:

Hişâm - Ey Atâ! Değişik bölgelerdeki alimler hakkında bilgin var mı?

Atâ – Evet, ey müminlerin emiri.

Hişâm – Medine halkının fakîhi kim?

Atâ – İbn Ömer'in azatlı kölesi Nâfi'dir.

Hişâm – Mekke halkının fakîhi kim?

Atâ – Atâ b. Ebî Rebâh.

Hişâm – O mevâliden (yabancılardan) mı yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Yemen halkının fakîhi kim?

Atâ – Tâvus b. Keysân.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Yemâme halkının fakîhi kim?

Atâ – Yahyâ b. Kesîr.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Şam halkının fakîhi kim?

Atâ – Makhûl.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Kuzeydoğu Mezopotamya'nın fakîhi kim?

Atâ – Meymûn b. Mehrân.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Horasan'ın fakîhi kim?

Atâ – Dahhâk b. Müzâhim.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O Arap değil, mevâliden biri.

Hişâm – Basra halkının fakîhi kim?

Atâ – Hasan-ı Basrî ve İbn Sîrîn.

Hişâm – Onlar yabancı mı yoksa Arap mı?

Atâ – Onlar Arap değil, mevâliden.

Hişâm – Kûfe halkının fakîhi kim?

Atâ – İbrahim en-Nehâî.

Hişâm – O mevâliden mi yoksa Arap mı?

Atâ – O, Arap'tır.

Bunun üzerine Hişâm şöyle demiştir: "Arap birinin olduğunu söylemeyecek diye neredeyse üzüntüden canımdan olacaktım."

Sahâbe döneminden sonra, ilmî çalışmalarda uzun bir süre boyunca Arap olmayanların hâkimiyeti bir gerçektir. Bu yüzden Ebû Hanîfe'nin mevâlîden olmasında şaşılacak bir durum yoktur. Mevâlî, İslâm Devleti'ndeki ilmi çevreyi oluşturuyordu. İlmin İranlıların çocuklarında olacağını önceden haber veren Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gerçekten doğru söylemiştir. İmam Buhari, İmam Müslim ve daha başka hadis imamları şu rivayeti nakletmişlerdir: "*Şayet ilim Süreyyâ yıldızının yakınında bir yerlerde asılı olsaydı İranlıların neslinden bazı insanlar onu alırdı.*" Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde bu hadisin baş tarafı şöyle geçmektedir: "*İlim Süreyyâ yıldızında olsa da...*" [18]

Ebu Hanîfe'nin Yetişmesi

Ebu Hanîfe Kûfe'de doğdu ve burada yetişti. Hayatının çoğunu öğrenerek, mücadele ederek ve öğreterek burada geçirdi. Maddî imkanları geniş bir tâcirdi. Babası Sâbit, küçükken Hz. Ali ile karşılaşmış, dedesi ise Nirvez'de[19] ona fâlûzec[20] tatlısı ikram etmiştir. Ebu Hanîfe'nin ailesi zenginlik içinde yaşıyordu. Ailenin halifeye tatlı ikram edecek kadar maddî imkânı vardı. Rivayete göre Hz. Ali, Sâbit ve zürriyeti için hayır duasında bulunmuştur. Bu da Sâbit'in Müslüman olduğunu göstermektedir. Ebu Hanîfe tertemiz İslâmî bir ailede yetişmiştir.

Bu anlatılanlar, bütün âlimlerin Ebu Hanîfe hakkında anlattıklarından ibarettir. Bu konuda şâz kalmalarından dolayı kendilerine itibar edilmeyen kimselerin de farklı görüşleri vardır.

Ebu Hanîfe çocuk yaşta Kur'an ezberlemeye yöneldi. Kur'ân'ı yedi kıraat imamından biri olan Âsım'dan öğrendi. O dönemde Kûfe, Irak'ın büyük şehirlerinden biri, hatta iki büyük şehrinden biri idi. Irak'ta farklı dinler, mezhepler, fırkalar ve akımlar mevcuttu. Ebu Hanîfe daha çocukluk günlerinde dosdoğru fıtratın gerektirdiği şekilde dinî meselelerde muhaliflerle tartışmaya, çeşitli fırkalara mensup bazı insanlarla mücadele etmeye başlamıştı. Ancak o ticarete yöneldi, sık sık çarşı pazara gider oldu, âlimlerin yanına ise pek az uğruyordu. Derken bir âlim, onun zekasını ve ilme yatkın aklını fark etti, bunu korumak istedi, onun zeka ve aklını tamamen ticarete vermesini istemedi. Bu yüzden ona, çarşı pazara gittiği kadar sık sık âlimlerin yanına gitmesini tavsiye etti.

18 Buhârî, 4897; Müslim, 2546. Bu hadis Ebu Hureyre'den nakledilmiştir.

19 Nirvez,

20 Fâlûzec, un, su ve bal ile yapılan bir tür tatlının adıdır. [Mütercim]

İbn Hacer el-Mekkî şöyle anlatmaktadır: Ebu Hanîfe şöyle dedi: "Bir gün Şâ'bî'nin yanından geçiyordum. Bu esnada o oturuyordu. Derken beni yanına çağırdı ve bana "Kimin yanına çok sık gidip geliyorsun?" diye sordu. Ben de "Ben çarşı pazara çok sık gidip geliyorum." diye cevap verdim. Şa'bî "Ben çarşı pazara sık gidip gelmeni kastetmedim, âlimlere sık gidip gelmeni kastettim." dedi. Ben de ona; "Âlimlerin yanına çok sık gidip gelmiyorum" şeklinde karşılık verdim. Bunun üzerine bana şöyle dedi: "Böyle yapma! Senin ilmî konularda düşünmen, âlimlerle birlikte vakit geçirmen gerek. Çünkü ben sende bir zindelik ve canlılık görüyorum."

Ebu Hanîfe sözünü şöyle tamamlamıştır: "Onun bu sözünden çok etkilendim. Bu yüzden çarşı pazara çok sık gitmeyi bıraktım ve ilim öğrenmeye başladım. Böylece Allah Teâlâ onun sözünden istifade etmemi sağladı."

Ebu Hanîfe hangi ilme yöneleceğini iyice düşünmüştü. Nihayet Allah Teâlâ onu fıkha yönelmeye muvaffak kılmış, o da her şeyi ile kendisini bu ilme vermiştir. İnanç esaslarında, cedel konusunda ilerlemiş, hatta kelam ilmi konusunda parmakla gösterilecek bir konuma ulaşmıştı. Daha sonra bu alandan fıkha yönelmişti. Döneminin önde gelen âlimlerinden fetvâ dersleri almaya başlamıştı. O dönemde Kûfe, Irak fakihlerinin bulunduğu bir mekândı. Ebu Hanîfe bu konuda şöyle demiştir: "Ben ilim ve fıkıh madeninde idim. İlim ve fıkıh ehli ile birlikte oldum. Fakihlerden de bir fakihin yanından hiç ayrılmadım." Ebu Hanîfe'nin sözünü ettiği fakih, Hammâd b. Ebî Süleymân'dır. Fıkhı ondan öğrenmiş ve ölünceye kadar ondan istifade etmiştir. Ebu Hanîfe'nin 18 yıl onun yanından ayrılmadığı bilinmektedir.

İmam Züfer, Ebu Hanîfe'nin, hocası Hammâd ile 10 yıl beraber olduğunu nakletmiştir. Ebu Hanîfe hocası ile ilişkisini şu şekilde anlatmıştır: "Nefsim, liderlik talebi konusunda benimle mücadele etti. Bu yüzden Hammâd'dan ayrılıp kendime ait bir ilim halkasının başına geçmek istedim. Bu gaye ile bir akşam evden çıktım. Bunu yapmakta kararlı idim. Camiye girdiğim zaman ondan ayrılmak hoşuma gitmedi. Bu nedenle gidip yanına oturdum. İşte o gece ona, bir yakınının Basra'da vefat ettiği haberi geldi. Bu yakını geride mal bırakmıştı. Hammâd'dan başka da vârisi yoktu. Bundan dolayı Hammâd, kendisinin yerine geçmemi emretti. Ben sorulara cevap veriyor ve verdiğim cevapları yazıyordum. Nihayet Hammâd dönmüştü. Verdiğim cevaplarla birlikte bana sorulan soruları ona arz ettim. Yaklaşık altmış konu vardı. Bunların kırkında bana muvafakat; yirmisinde ise muhalefet etti. Bunun üzerine ölünceye kadar ondan ayrılmamaya yemin ettim ve vefat edene kadar ondan ayrılmadım."[21]

Ebu Hanîfe kırk yaşında iken Hammâd vefat etti ve onun vefatından sonra halkasının başına kendisi geçti.

21 Târîhu Bağdâd, XIII, 333.

Ebu Hanîfe Hammâd'dan fıkıh öğrenirken sadece ondan ilim almamış, aksine hac amacıyla birçok kez Beytullah'a yolculuk etmiş, bu vesileyle Mekke ve Medine'de aralarında çok sayıda tâbiûnun da bulunduğu birçok âlim ile ilmî toplantılar yapmış, onlardan hadis öğrenip, fıkhî konuları onlarla müzâkere etmiş ve Zeyd b. Ali b. Hüseyin, Ca'fer es-Sâdık ve Abdullah b. Hasan Ebu Muhammed ile ilmî konularda görüş alışverişinde bulunmuştur. Ebu Hanîfe nerede olursa olsun, tâbiûnu araştırırdı. Hatta bu konuda o şöyle demiştir: "Hz. Ömer'in, Hz. Ali'nin, Abdullah b. Mes'ûd'un ve İbn Abbâs'ın fıkıhlarını öğrencilerinden/tâbiîlerinden öğrendim."

Ebu Hanîfe, Hammâd'dan sonra bağımsız olarak ders vermeye başlayınca kendisine sorulan fetvâlık konuları ve kendisine getirilen yargılık meseleleri öğrencileri ile birlikte değerlendirmeye ve dosdoğru işleyen bir akıl ve sağlam bir mantık ile olayları benzerlerine kıyas yapmaya başladı. Böylece fıkhî bir mezhep ortaya koydu.

Ebu Hanîfe bütün bunlara rağmen ticareti terk etmedi. Kendisinin güvenilir bir ortağı vardı. Onun sayesinde çarşı pazara gitme ihtiyacı hissetmiyordu. İlim ile ticareti birlikte yürüten âlimler böyle bir yol izlemişlerdir.

Tâcir Ebu Hanîfe

Tâcir Ebu Hanîfe'nin dört özelliği vardır. Bu özellikler âlimler arasında zirvede olan Ebu Hanîfe'yi dürüst tâcirler için örnek haline getirmiştir.

Tok gözlü idi. Nefisleri fakirleştiren tamahı yoktu.

Son derece güvenilir biri idi.

Cömert biri idi. Allah Teâlâ onu, nefsinin kıskançlığından korumuştu.

Son derece dindar, çok ibadet eden biri idi. Gündüzleri oruç tutup geceleri namaz kılardı.

Birçok kimse ticaret konusunda onu Hz. Ebu Bekir'e radıyallâhu anh benzetmiştir. O, bir malı satarken, alırken gösterdiği hassasiyeti gösterirdi. Gerçekten emin biri idi. Bir defasında kadının biri ona satmak için ipek bir elbise getirmişti. Ebu Hanîfe "Bunun değeri ne?" diye sormuş, kadın da "Yüz lira" cevabını vermişti. Ebu Hanîfe "Bu, yüz liradan daha fazla eder. Şimdi kaç para istiyorsun?" diye sormuş. Kadın da yüzer yüzer artırmış, en sonunda "dört yüz lira" demiş. Ebu Hanîfe yine "Bu daha fazla eder." deyince kadın: "Benimle alay mı ediyorsun?" demiş. Bunun üzerine Ebu Hanîfe: "Buna değer biçmesi için bir adam getir" demiş. Kadın gidip birini getirmiş. Sonunda bunu beş yüz liraya almış.

Ebu Hanîfe kendisi için ihtiyatlı davranmadan önce, mal aldığı kimse için ihtiyatlı davranırdı. Kendisine mal satacak birinin dalgınlığını veya cahilliğini kaçırılmayacak fırsat görmezdi. Aksine bunu irşâd için bir vesile kabul eder ve irşâda koyulurdu.

Ebu Hanîfe hali vakti yerinde olmayan veya dost olan alıcılar için kâr amacı gütmeyen bir satıcı idi. Bir defasında kendisine bir kadın müşteri gelip "Ben hali vakti yerinde olmayan biriyim. Benim gibi birini gözetmek emanettir. Şu elbiseyi sana mal olduğu fiyattan bana sat!" diye ricada bulunmuş, Ebu Hanîfe de "Onu dört dirheme al!" demişti. Bunun üzerine kadın: "Ben yaşlı biriyim, benimle alay etme!" diye karşılık vermişti. Ebu Hanîfe ise şöyle cevap vermişti: "Ben iki elbise aldım. Birini ikisine ödediğim paradan dört dirhem ucuza sattım. Dolayısıyla bu elbise bana dört dirheme mal oldu."

Bir defasında da bir dostu kendisine gelip daha önce özelliğini ve rengini belirttiği ipek bir elbise istemiş, Ebu Hanîfe ona "Ben bunu temin edinceye kadar sabret, inşallah senin için bunu bulacağım." demişti. Aradan bir cuma geçince Ebu Hanîfe malı bulmuştu. Derken dostu tekrar onun yanına gelmişti. Ebu Hanîfe "İhtiyacını temin etim." deyip elbiseyi ona uzatmıştı. Adam "Peki bu kaç para?" diye sorunca Ebu Hanîfe "Bir dirhem" cevabını vermişti. Bu cevap karşısında adam: "Benimle alay edeceğini hiç düşünmemiştim" deyivermişti. Bunun üzerine Ebu Hanîfe: "Ben alay etmiyorum. Yirmi dinar bir dirheme iki elbise aldım. Birini yirmi dinara sattım, dolayısıyla bu, bir dirheme bana mal oldu." demişti.

Ebu Hanîfe günah şüphesi bulunan her şeyden son derece uzak dururdu. Haram olduğunu düşündüğü veya zannettiği gelirlerine el sürmez, onları fakirlere ve muhtaçlara sadaka olarak dağıtırdı. Rivayete göre o, ortağını bir grup malı satmaya göndermiş, ona bu mallar içinde bulunan bir elbisenin kusuru olduğunu söylemiş ve bunu satarken mutlaka kusurunu belirtmesini şart koşmuştu. Ortağı malı satmış, ama kusurunu söylemeyi unutmuştu. Üstelik malı kimin aldığını da bilmiyordu. Bunu öğrenen Ebu Hanîfe, bu malların parasının tamamını sadaka olarak dağıtmıştır.

Bütün bunlara rağmen Ebu Hanîfe'nin ticareti çok kârlı idi. O, kazandıklarını kendi ihtiyaçları ile hocalarının ve muhaddislerin ihtiyaçlarını karşılamak için harcardı. Artan kârlarını ise hocalarına ve muhaddislerine verip "İhtiyacınıza göre harcayın ve yalnızca Allah'a hamd edin. Ben size kendi malımdan bir şey vermedim. Bunlar Allah'ın size verdiği nimetlerdendir." derdi.

Ebu Hanîfe giyim kuşamına çok önem verirdi, tanıdığı kimseleri giyim kuşamlarına ve dış görünüşlerini güzelleştirmeye önem vermeye teşvik ederdi.

Ebu Hanîfe 52 yıl Emevîler; 18 yıl da Abbâsîler Dönemi'nde yaşamıştır. Hicrî 130 yılında Mekke'ye kaçmak zorunda kalmıştı. Abbâsîler Dönemi başlayıncaya kadar da burada kalmıştı. Ebu Ca'fer el-Mansûr döneminde ise tekrar Kûfe'ye dönmüştü.

Kadılık Teklifi

Ebu Ca'fer el-Mansûr, Ebu Hanîfe'ye baş kadı olması yönünde teklifte bulunmuş, ama o, bunu kabul etmemişti. Halife, kadıların içinden çıkamadıkları konularda fetva almak üzere kendisine müracaat etmelerini isteyerek teklifini yenilemişti. Ebu Hanîfe bunu da reddetmişti. Bunun üzerine Ebu Ca'fer, ona işkence ve hapis ya da sadece hapis cezası vermişti.

Muvaffak el-Mekkî'nin "Menâkıb"ında şöyle anlatılmaktadır: Ebu Hanîfe'nin Bağdat'a gitme vakti gelince yüz ifadesi değişti. O, bu konuda şöyle demişti: Bu kişi, kadı olmam için beni davet etti. Ben de ona bu görev için uygun olmadığımı, hiç şüphesiz delilin iddia edene; yeminin de inkar edene ait olduğunu bildiğimi, fakat kadılık makamına ancak kendisi, çocukları ve komutanları aleyhine hüküm verebilecek yapıya sahip birinin uygun olacağını, böyle bir yapının bende olmadığını, kendisi beni davet ettiği zaman ancak onun yanından ayrıldığım vakit kendime gelebildiğimi kendisine bildirdim. O da bana "Benim sana verdiklerimi neden kabul etmiyorsun?" diye sordu. Ben de "Mü'minlerin emiri bana kendi malından bir şey vermedi ki, onu reddedeyim. Şayet kendi malından bir şey vermiş olsaydı, elbette onu kabul ederdim. Gerçekte mü'minlerin emiri Müslümanların beytülmâlinden bana vermiştir. Halbuki onların beytülmâlinde benim bir hakkım yoktur. Çünkü ben, onlar için savaşan bir asker değilim ki, savaşanların aldığı payı alayım; savaşanların çocuklarından da değilim ki, onların çocuklarının aldığı payı alayım, Müslümanların fakirlerinden de değilim ki, fakir fukaranın aldığı payı alayım..." dedim. O da "Öyleyse ihtiyaç duydukları konularda kadıların sana müracaat edebilecekleri bir makâmı kabul et!" dedi.

Ebu Hanîfe kadılık görevini reddetmişti. Çünkü o, bunun tehlikeli bir görev olduğunu düşünüyordu. Belki de bu görevi üstlenecek gücü kendinde bulamıyordu. Kadılara fetva verme görevini de reddetmişti. Çünkü kendisine getirilen yargılık meselelerde fetva vermesi, bir biçimde hüküm vermekti. O da her ne şekilde olursa olsun hüküm vermeyi istemiyordu. Onun bu vazifeleri reddetmesi basit bir iş değildi. Yine de o, kadılık ve fetva görevi ile halifenin maddî ödüllerini sonucuna aldırmadan reddetmişti. Bu yüzden Mansûr onu hapsetmiş ve dövülmesini emretmişti. Ona yüz on kırbaç vuruluyordu. Kendisine "Kadılık görevini kabul et" denildikçe "Ben bu göreve uygun değilim" derdi. Kırbaç cezası uzayınca, sessizce "Ey Allahım! Kudretinle onların şerrini benden uzaklaştır." diyerek dua etmişti. Nihayet onun durumu hakkında Mansûr ile görüşüldü, o da kendisini hapisten çıkarttı, ama fetvâ vermesini, herkese yönelik ders vermesini ve evinden çıkmasını yasakladı. Bu durum Ebu Hanîfe'nin hicrî 150 yılında vefat etmesine kadar sürdü.

Ebu Hanîfe hiçbir şekilde gasp edilmemiş şaibesiz bir toprağa gömülmesini, halifenin kendisini gasp etmekle suçlayacağı bir yere defnedilmemesini vasiyet etmişti. Bunu öğrenen Ebu Ca'fer'in "Hayatta iken ve öldükten sonra kim beni Ebu Hanîfe'ye karşı masum görür." dediği nakledilmiştir.

Bağdat halkının tamamı Irak'ın fakihi büyük imamın cenazesine katılmıştı. Onun cenaze namazını 50.000 kişinin kıldığı düşünülmektedir. Ebu Hanîfe Bağdat'ta defnedilmiştir.

Çağdaşlarının Onu Methetmesi

Onunla aynı dönemde yaşayan takva sahibi Fudayl b. Iyâd şöyle demiştir: "Ebu Hanîfe fakih bir zâttı, fıkıh ilmi ve zenginliği ile bilinir, çevresindeki herkese cömert davranması ile tanınırdı. Gece gündüz demeden ilim öğrenme konusunda son derece sabır gösteren, geceleri en güzel biçimde ihya eden, sessiz, az konuşan biri idi. Ancak kendisine helal-haram konusunda bir soru yöneltildiği zaman konuşurdu. Hakka çok güzel delil getirirdi."

Ca'fer b. Rabî' şöyle demiştir: "Onunla birlikte beş yıl geçirdim. Ondan daha sessiz birini görmedim. Ancak kendisine fıkhî bir mesele sorulunca açılır, vadi gibi uzayıp giderdi."

Abdullah b. Mübârek şöyle demiştir: "Ebu Hanîfe, ilmin beyni idi."

Yine onunla aynı dönemde yaşayan A'meş de şöyle demiştir: "Kuşkusuz Ebu Hanîfe gerçek fakihti."

Muhaddis İbn Cüreyc onun hakkında "İlim konusunda bu delikanlı gelecekte herkesi hayran bırakacak bir noktaya gelecek." demiş, Ebu Hanîfe'nin yaşı ilerleyip meziyetleri kendisine anlatılınca da "O gerçekten fakih, o gerçekten fakih" demiştir.

Onunla aynı dönemde yaşayan alimlerden biri ise hadisi ondan daha iyi anlayan birini bilmediğini söylemiştir. Çünkü Ebu Hanîfe, lafızların içinden ve birbirleri ile olan münasebetlerinden hükümlere sebep olan illetleri çıkarırdı. Söz ile sabit olan hükümler konusunda sözün sadece zâhirini anlamakla yetinmez, mânâyı da anlardı. Buradan illeti çıkarır ve bunu, kendisiyle münasebeti ve benzerliği olan konulara bağlar, daha sonra da bunun üzerine hüküm verirdi. Bilinen hükmü, mânâ bakımından kendisine benzeyen konularda verilecek hüküm için asıl yapardı.

Ebu Hanîfe'nin İlmi

Bu konuyu üç açıdan ele alacağız:

Ebu Hanîfe'nin fıtratından kaynaklanan ve daha sonradan kazandığı ilminin özellikleri.

Kendilerinden istifade ettiği, onda etkili olan ve ona yol haritası çizen hocaları.

Kendine özgü araştırma ve tecrübeleri.

İlminin Özellikleri

Ebu Hanîfe kendisini kontrol eden, duygularına hakim olan, sessiz, kararlı, sabırlı, hoşgörülü ve çalkantılı dönemlerde düşüncesi şaşmayan biri idi.

Ebu Hanîfe'nin kendine özgü bir düşüncesi vardı. Başkasının düşüncelerine kapılıp gitmezdi. Özgür düşünürdü, Kur'an ve sünnet nassı ile sahabe fetvaları dışında bir şeye boyun eğmezdi. Tâbiûnun görüşlerine gelince, onları inceler, bazılarını hatalı, bazılarını doğru bulurdu. Çünkü tâbiûnun görüşlerini taklit etmek ne vaciptir ne de takvadır.

Bir yandan Zeyd b. Ali, Ca'fer es-Sâdık, Muhammed Bâkır ve Abdullah b. Hüseyin ile görüş alış verişinde bulunmuş, diğer yandan da ehl-i beyte gönlünü açmasına, onlara sevgi beslemesine, onların uğrunda işkenceye katlanmasına rağmen sahabenin ileri gelenleri hakkında kendi düşüncesini korumuştur.

Ebu Hanîfe'nin kendisine özgü düşüncesi vardı. O, topluma göre kendini ayarlamadığı gibi, elitlerin de beklentilerine göre hareket etmezdi. Sevgi ve öfkesinin de düşüncelerini etkilemesine izin vermezdi.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi konuları derinlemesine düşünür, çok boyutlu olarak ele alırdı.

Ebu Hanîfe hazır cevap idi. İhtiyaç anında birçok mânâ peş peşe zihnine gelirdi. Bir araştırma konusunda düşünce sistemi kilitlenmez ve donup kalmazdı. Haklı olduğu sürece de tartışma esnasında susturulamazdı. Kendisini destekleyen delilleri olurdu, muhalifini susturmak onun için basit işlerdendi. Tabakât kitapları onun münazaraları ile doludur.

Leys b. Sa'd'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ben Ebu Hanîfe'yi görmeyi arzuluyordum. Bir gün insanların bir hocanın etrafında toplandığını gördüm. İçlerinden biri "Ey Ebu Hanîfe!" diye söze başladı ve ona bir soru sordu. Allah'a yemin ederim ki, onun verdiği isabetli cevap, çabucak soruya cevap vermesi kadar hoşuma gitmedi."

Hakkı ararken samimi idi. Kendi düşüncesinin mutlak doğru olduğunu, herhangi bir şekilde şüphe taşımadığını farz etmezdi. Aksine şöyle derdi: "Bizim bu sözümüz bir görüştür, yapabildiğimizin en iyisidir. Kim bundan daha güzelini getirirse, doğruya o bizden daha yakındır.

Aksi yönde bir hadisin sahih olarak kendisine ulaşmadığı veya delil olarak kullanılan hadise yönelik tenkidi yoksa kendisiyle tartışan kimsenin naklettiği hadis karşısında görüşünden vazgeçmesi, onun hakkı ararken samimi olduğunu gösterir. Aynı tavrı sahabe fetvaları karşısında da gösterirdi.

Görüşlerini mutaassıp biçimde savunanlardan değildi. Aksine samimiyeti onu hakka götürürdü. Çünkü o, başkalarının görüşlerine de değer verirdi.

Güçlü bir şahsiyeti ve sağlam bir ruhu vardı. Büyüleyici etkisi ile başkalarına tesir ederdi. Birçok öğrencisi vardı. Onlara kendi görüşünü dayatmazdı. Aksine onlarla meseleleri müzakere eder ve büyük insanların görüşlerini onlardan öğrenirdi. Öğrencileri ile büyük birinin değil de denk birinin tartışma tarzı ile tartışırdı. O bir görüşe vardığı zaman herkes susar ve ona güvenirlerdi. Az da olsa bazıları yine de kendi görüşünü sürdürmeye devam ederdi.

Hocaları

Ebu Hanîfe'nin hocalarının hepsi aynı ekolden değildi. İçlerinde hadis âlimlerinin ilim aldığı hocalar ile Kur'ân'ın tercümanı olan Abdullah b. Abbâs'tan Kur'ân fıkhını ve ilmini öğrenen hocalar vardı. Ebu Hanîfe Şia ve diğer mezheplerin farklı fırkaları ile birlikte olmuş, ancak kendisinin onların düşüncelerine meylettiği bilinmemektedir. Şu kadarı var ki ehl-i beyte karşı derin bir muhabbet beslediği malumdur.

Ebu Hanîfe hocalarından ictihad, görüş ve zeka bakımından meşhur olan sahabenin fetvalarını öğrenmiştir.

"Târîhu Bağdâd"da şöyle geçmektedir: Bir gün Ebu Hanîfe, halife Mansûr'un makamına geldi. O esnada İsa b. Musa da onun yanında idi. İsa, Mansûr'a; "Bu, zamanımızda dünyanın âlimidir." dedi. Bunun üzerine Mansûr ona "Ey Nu'mân! İlmi kimlerden öğrendin?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Ashabı vasıtasıyla Hz. Ömer'den, ashabı vasıtasıyla Hz. Ali'den, ashabı vasıtasıyla Abdullah [İbn Abbâs]'tan öğrendim. İbn Abbâs döneminde yeryüzünde ondan daha bilgili biri yoktu." Bunun üzerine Mansûr "Kendini sağlam yere dayamışsın." dedi.

Ebu Hanîfe kendi dönemine kadar ömürleri yeten bazı sahâbîler ile karşılaşmıştır. Ancak onlardan bir rivayette bulunmamıştır. Ebu Hanîfe'nin karşılaştığı sahâbîler arasında Enes b. Mâlik (ö. 93), Abdullah b. Ebî Evfâ (ö. 87), Vâsile b. Eska' (ö. 85) ve Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile (ö. 102) vardır.

Ebu Hanîfe tâbiûndan sayılır mı? Eğer tâbiî, birlikte olmasa da sahabeyi gören kimse diye tarif edilirse Ebu Hanîfe tâbiûndan kabul edilir. Şayet tâbiî, sahabe ile birlikte olup ondan ilim öğrenen kimse şeklinde tarif edilirse o zaman Ebu Hanîfe tâbiûndan sayılmaz. Ancak onun tâbiûndan bazıları ile karşılaşıp ilim meclislerinde onlarla birlikte zaman geçirdiği, onlardan rivayet nakledip fıkıh öğrendiği hususunda ittifak vardır. O tâbiîlerden biri, rivayet ile meşhur olan Şa'bî'dir. Onlar arasında ictihad ile meşhur olanları da vardır. Bunların sayısı fazladır. Ebu Hanîfe, hocası Hammâd'dan ilim tahsil ederken İbn Abbâs'ın ilmini nakleden İkrime'den, İbn Ömer'in ilmini nakleden Nâfi'den ve Mekke'nin fakihi Atâ b. Ebî Rebâh'tan (ö. 114) da ilim öğrenmiştir.

Ebu Hanîfe'nin hocası Hammâd b. Ebî Süleymân el-Eş'arî fıkıh bilgilerini İbrahim en-Nehâî'den öğrenmişti. Onun görüşlerini en iyi kendisi bilirdi. Ebu Hanîfe de Nehâî ve Şa'bî'nin fıkhını ondan öğrenmiştir. Nehâî ve Şa'bî de ilimle-

rini Şüreyh, Alkame b. Kays ve Mesrûk b. Ecda'dan almıştır. Bu kimseler de fıkıh bilgilerini iki büyük sahâbî Abdullah b. Mes'ûd ile Hz. Ali'den öğrenmişlerdi. Hz. Ali ile İbn Mes'ûd, Kûfe'de ikamet etmek suretiyle bu şehir halkına fıkhın birçok konusunu öğretmişlerdir. Bundan dolayıdır ki Dihlevî şöyle demiştir: "Hanefi fıkhının oluşmasına İbrahim en-Nehâî'nin görüşleri yardım etmiştir."

Ebu Hanîfe, ehl-i hadisin fıkhını Şa'bî'den; ehl-i reyin fıkhını da Hammâd'dan öğrenmiştir. Ayrıca kıraat, fıkıh, akâid ve Kur'ân ilimlerinde âlim olan Zeyd b. Ali'nin fıkhı ile Muhammed b. Bâkır b. Ali, Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed el-Bakır, ve en-Nefsüz-zekiyye Ebu Muhammed Abdullah b. Hasan b. Hasan'ın da ilmini öğrenmiş, farklı fırkalara mensup İslâmî grupların çoğunun da fıkhını almıştır.

Kendine Özgü Araştırma Yöntemi

Ebu Hanîfe Ka'be'ye çok sık giderdi. Oraya ilk gidişinde Atâ b. Ebî Rebâh ile karşılaşmıştı. Atâ ona "Sen nerelisin?" diye sormuş, o da "Kûfeliyim" diye cevap vermişti. Bunun üzerine Atâ "Desene, dinlerini paramparça eden şehirdensin." demiş, Ebu Hanîfe de "Evet" karşılığını vermişti." Sonra Atâ "Sen hangi gruptansın?" diye sormuş, o da, "Selefe hakaret etmeyen, kadere iman eden ve günah işleyeni tekfir etmeyen gruptanım" şeklinde cevap vermişti. Bunun üzerine Atâ "Hakkı tanımışsın, bu yoldan sakın ayrılma!" demişti.

Ebu Hanîfe delil konusunda İmam Malik'e gider ve onunla fıkhî konuları müzakere ederdi. Evzâî ile de buluşur, onunla da ilmî konuları görüşürdü. Onun seyahatleri ilmî yolculuklardan ibaretti. Bu yolculukları sayesinde vahyin indiği yerleri, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yaşadığı coğrafyayı ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gördüğü yerleri tanıma fırsatı bulmuş, rivayetlerin ne anlama geldiklerini ve haberlerin inceliklerini kuşanmıştır.

Ebu Hanîfe araştırmacı, cedel ve münazarayı seven biri idi. Rivayete göre o, İslâm'ı savunmak için 22 fırka ile tartışmıştır. Düşüncesi derinleşmiş, idrak gücü artmıştır.

Ebu Hanîfe'nin münazaraları, yolculuğunun gerçekleştiği her yerde, Mekke'de, Medine'de ve Hicaz'ın diğer bölgelerinde meydana gelmiştir.

Ebu Hanîfe'nin ders verme yöntemi, dersi öğrencilere anlatmak şeklinde değildi. Onun kendisine özgü bir yöntemi vardı. Önce konuyu öğrencilerine açar, ardından onun hükmü hakkında onlarla tartışırdı. Bu esnada herkes görüşünü açıklardı. Öğrencileri, kıyas konusunda kendilerini onunla eşit görürler, bazı ictihadlarında ona muhalefet ederlerdi. Kimi zaman da birbirlerine karşı seslerini yükseltirlerdi. Meseleyi bütün yönleri ile ele aldıktan sonra Ebu Hanîfe, bu yöntemin bir sonucu olan görüşünü açıklar, herkes de bunu kabul edip rıza gösterirdi. Bu şekilde yapılan eğitim-öğretim, hem hocayı hem de öğrenciyi yetiştirir.

Ebu Hanîfe, öğrencilerinin bir kısmını sadece bilgileri kaydedip öğrenen yerine, tartışan kimseler haline getirirdi. Malı ile onlara yardım eder, zaman içinde ortaya çıkan sıkıntılar karşısında onlara destek olurdu. Öğrencilerinin nefis durumuna da dikkat ederdi. Onları gözetip kollayarak nefis durumlarının da iyi olmasını sağlardı. Mesela öğrencilerinin birinde gururun karıştığı ilim gördüğü zaman bir takım sınamalarla bu manevi hastalığı ondan uzaklaştırır ve hâlâ fazlasıyla bilgi ve irfana muhtaç olduğunu kendisine hissettirirdi. Talebelerini nasihat ile de gözetirdi. Özellikle hakkında bir durumun meydana gelmesini beklediği öğrencilerine nasihat ederdi. Tıpkı Ebu Yusuf ve daha başka öğrencilerine vasiyette bulunduğu gibi...

Ebu Hanîfe, öğrencilerinin bir kısmını arkadaş ve dost edinirdi. "Siz, kalbimin neşesi, kederimin ilacısınız" diyecek kadar, tamamen kendini onlara verirdi.

Ebu Hanîfe'nin Fıkhı

Ebu Hanîfe'nin fıkıh alanında bir kitap yazdığı bilinmemektedir. Çünkü onun zamanında kitap telif etmek yaygın değildi. Sahabe dönemindeki müctehidler fetvalarını tedvin etmekten çekinmişlerdir. Çünkü onlar, dini kaynaklardan müdevven olarak sadece Kur'ân'ın kalmasını istiyorlardı. Daha sonra ise âlimler sünneti, fetvaları ve fıkhı tedvin etmek zorunda kalmışlardı.

Ebu Hanîfe'nin öğrencileri onun görüşlerini tedvin edip kaydediyorlardı. Bazen bu, bizzat onun yazdırması ile gerçekleşiyordu. İmam Muhammed'in kitapları, onun hocası Ebu Yusuf ve başkalarından derlediği bilgiler ile biraz da Ebu Hanîfe'den duyduğu malumatlardan oluşmuştur. Çünkü onun yaşı, Ebu Hanîfe'den yazılan her şeyi öğrenmeye müsait değildi. Zira Ebu Hanîfe vefat ettiğinde o henüz 18 yaşında idi. Dolayısıyla telif ettiği kitapları, Ebu Hanîfe'nin öğrencilerinde mevcut olan, bilinen derlenmiş bilgilerden istifade ederek oluşturmuştur. Ebu Hanîfe'ye kitap nispet edenler ile onun fıkhı tedvin ettiğini söyleyenlerin sözleri, onun, öğrencilerine ait görüşleri onun nezaretinde, bazen de gözden geçirmesi ile tedvin ettikleri anlamına gelir. Ebu Hanîfe'nin ashabı önce "Tahâret", "Namaz" bölümleri ile başlayıp peşpeşe ibadet konularının, sonra muamelat, daha sonra da miras hukukunun yer aldığı bâblara göre tertip edilmiş kitaplar telif etmişlerdir. Kitaplarına ilk önce "Tahâret" ve "Namaz" bahisleri ile başlamaları, mükellefin sahih inançtan sonra ilk olarak namazla sorumlu tutulmasına dayanır. Çünkü namaz, ibadetlerin en özeli ve farziyet bakımından en genel olanıdır.

Ebu Hanîfe'nin Müsnedi

Ebu Yusuf, Ebu Hanîfe'nin naklettiği rivayetlerin büyük kısmını toplamış ve bunlara "Âsâr" adını vermiş; İmam Muhammed de bir kısmını toplamış ve o da bunlara "Âsâr" adını vermiştir. İbn Hacer el-Askalânî "Ta'cîlu'l-menfea" adlı eserinde şöyle demiştir: "Ebu Hanîfe'nin müsnedini toplayan olmamıştır. Ebu

Hanîfe'nin naklettiği hadislerden elimizde olanlar, Muhammed b. Hasan'ın naklettiği "Kitabu'l-âsâr"dan ibarettir. Ebu Hanîfe'nin hadisleri, İmam Muhammed'in ve ondan önce de Ebu Yusuf'un tasniflerinde mevcuttur."

Hacı Halife "Keşfu'z-zunûn" adlı eserinde Ebu Hanîfe'nin "Müsned"inin rivayetini, değişik senetlerle naklini, toplanmasını ve tertibini anlatmış, bu "Müsned"in 15 rivayetinin olduğunu ifade etmiştir. Bu rivayetleri hadis sahasında otorite alimler derlemiştir. Bunlar genel olarak bu "Müsned"in sıhhatine gölge düşürmez. Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in "Âsâr"ları senet bakımından bu müsnedi güçlendirmektedir.

Ebu Hanîfe'nin Fıkhî Delilleri

"Târihu Bağdâd" adlı kitapta Ebu Hanîfe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bir hükmü Allah'ın kitabından alırım. Eğer onda bulamazsam Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetine müracaat ederim. Şayet Allah'ın kitabında ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetinde bulamazsam sahabenin görüşüne baş vururum. Onlardan dilediğimin görüşünü alır, dilediğimin görüşünü almam. Ama onların görüşünü bırakıp başka birinin görüşüne meyletmem. Eğer aradığım hüküm İbrahim en-Nehâî, Şa'bî, İbn Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Atâ, Sâid b. Müseyyeb – Ebu Hanîfe bu konuda başka isimler de saymıştır. – gibi tâbiûndan birinin görüşleri arasında yer alıyorsa, benim açımdan onlar, ictihad eden bir toplumdur. Ben de onlar gibi ictihad ederim."

Mekkî'nin "Menâkıb" adlı eserinde de şöyle geçmektedir: "Ebu Hanîfe nâsih ve mensûhu çok iyi araştırırdı. Kendisine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabından sahih olarak nakledilen bir hadis varsa onunla amel ederdi. Ehl-i Kûfe'nin naklettiği hadisleri bilir, yaşadığı bölgedeki insanların uygulamalarını sürdürmeye özen gösterirdi."

Yine aynı kaynakta şöyle ifade edilmiştir: "Ebu Hanîfe'nin görüşleri, sika birinden bilgi almak, kötü sonuçlardan kaçmak, insanların muamelatını, işlerinin dosdoğru yürüdüğü ve hallerinin düzgün olduğu durumları bilmekten ibarettir. Ebu Hanîfe meseleleri kıyas ile çözerdi. Kıyas iyi sonuç vermezse çözüme ulaşabildiği ölçüde meseleyi istihsân ile hallederdi. Şayet istihsân da sonuç vermezse Müslümanların kendi aralarındaki muamelelere bakardı."

Yukarıda verilen alıntıların hepsi Ebu Hanîfe'nin fıkhî delillerinin tamamına delalet eder.

İlk alıntı Ebu Hanîfe'nin birinci delilinin Kur'ân-ı Kerîm, ikinci delilinin sünnet, üçüncü delilinin sahabenin icmâ'sı olduğunu gösterir. Şayet sahabe bir konuda farklı görüşler ortaya koymuşsa Ebu Hanîfe onların görüşlerini bırakıp başka birinin görüşüne meyletmemiştir. Aksine sahabenin görüşlerinden dilediğini tercih etmiştir. Onun dilemesi de araştırmasına göre kıyasa veya Kitap ve sünnete en uygun olanına bağlı idi.

İkinci alıntıdan, onun yaşadığı bölgedeki insanların uygulamalarını sürdürdüğü anlaşılır. Ona göre, yaşadığı bölgedeki insanların sürdüregeldikleri uygulamalara tâbi olmak, bütün fakihlerin uygulamasına tâbi olmaktan daha uygundur. Böylece bu alıntıdan, onun fakihlerin icmâ'sını esas aldığı sonucuna ulaşılır.

Üçüncü alıntı ise nassın ve sahabe görüşünün bulunmadığı konularda onun, mümkün olduğu durumlarda kıyas ile, kıyasın neticesinin uygun olmadığı yerlerde ise iyi netice verdiği sürece ishihsânla, istihsânın da iyi netice vermemesi durumun da ise insanların sürdüregeldikleri uygulamalarla, bir başka ifade ile örfle hüküm verdiğini gösterir.

Ebu Hanîfe'nin fıkhî delilleri yedi tanedir: Bunlar Kitap, sünnet, sahabe kavli/görüşü, icmâ', kıyas, istihsân ve örftür.

a) Kitap

Ebu Hanîfe, Kur'ân-ı Kerîm'in nazım ve mânâdan oluştuğunu düşünür. Yine ona göre iman iki rükünden; kalb ile tasdik ve dil ile ikrardan ibarettir. O, Arapça bilmeyen, bu dile dili dönmeyen ve telaffuz konusunda sıkıntısı olan namaz kılanlara ruhsat vermiş ve Kur'ân'ın orijinalini güzelce telaffuz edinceye kadar onların Kur'ân'ın tercümesi ile namaz kılmalarına izin vermiştir. Bu konuda Ebu Yusuf ile İmam Muhammed ise şöyle demiştir: "Namazda Kur'ân'ın tercümesini okumak, ancak Arapçasını okumaktan âciz olan kimseler için geçerli olur." Fahru'l-İslâm Bezdevî, Nuh b. Ebî Meryem kanalıyla Ebu Hanîfe'nin bu görüşünden vazgeçtiğini ve çoğunluğun görüşüne katıldığını nakletmiştir. Aynı zamanda bu, İmam Ebu Zeyd ve muhakkık âlimlerin çoğunun görüşüdür. Fetvaya esas olan görüş de budur.

Kur'ân-ı Kerîm şeriatın bütün delillerinin delilidir. Sünnet ise ihtiyaç duyulan noktalarda Kur'ân'ı açıklamıştır. Sünnetin Kur'ân'ı açıklaması takrir, tefsir ve tebdil (nesih) şeklinde olmuştur.

Takrire örnek olarak "Hilâli görünce oruç tutunuz, yine onu görünce bayram ediniz!" hadisi verilebilir. Bu hadis "*Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun.*"[22] ayetini açıklamaktadır.

Kur'ân'da mücmel olarak anlatılan konuların tefsirine örnek olarak, namazın nasıl kılınacağının, zekatın nasıl verileceğinin ve haccın nasıl yapılacağının açıklaması verilebilir. Sünnet bu tür konuları açıklama görevini üstlenmiştir. Bir fiilin açıklanması, o fiilin yapılması gereken zamandan sonraya bırakılamaz. Umum ifade eden bir nas, sonradan tahsis edilemez. Çünkü tahsis, umum ifade eden lafız ile o lafzın ifade ettiği anlamların bir kısmının kastedildiğini açıklamaktır. Bu da lafzı, umum anlamından çıkarıp hususî bir mânâya hamletmekle olur. Tahsi-

22 el-Bakara 2/185.

se uğrayan, Kur'ân'dır. Öyleyse sünnette var olan açıklamanın ondan sonraya kalmaması, hemen ondan sonra gelmesi gerekir. Çünkü bir hükmün farz olması konusunda âmm lafız, hâss lafız ile aynıdır. Buna göre tahsis gecikirse âmm lafız ile amel farz olur. Sonradan yapılan ve âmm lafzın anlamını daraltan açıklamalar tahsis olarak değil, nesh olarak kabul edilir. Bu da tefsir değil, tebdil, yani hükmün değiştirilmesidir. Tebdil kabilinden açıklamalara nesih denir. Nesheden Kur'ân veya mütevâtir sünnet olduğu sürece nesih caizdir.

b) Sünnet

Teşrî'in derece bakımından Kur'ân'dan sonra ikinci kaynağı sünnettir. Bu durum Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Muâz'a "Ne ile hükmedeceksin?" diye sorduğu hadis ile Hz. Ömer'in Kadı Şürayh'a yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Ebu Hanîfe hüküm çıkarırken sünneti kaynak olarak kabul etmiştir. Onu, kıyası nassın ve rivayetlerin önüne geçirmekle itham edenler yalan söylemişlerdir. Nitekim o da bu iftirayı şöyle diyerek kendisinden uzaklaştırmıştır: "Allah'a yemin olsun ki bizim kıyası nassa öncelediğimizi söyleyenler yalan söylemişler ve bize iftira atmışlardır. Hiç nass varken kıyasa ihtiyaç duyulur mu?" Hatta o, kendisinin ancak çok zorunlu durumlarda kıyasa müracaat ettiğini açık bir ifade ile söylemiştir. Nitekim o hep şöyle derdi: "Biz önce Allah'ın kitabını, sonra sünneti, daha sonra sahabenin hükümlerini esas alırız. Sahabenin ittifak ettikleri görüşler ile aynen amel ederiz. Şayet sahabe ihtilaf etmişse, iki konu hakkında illet vasıtasıyla bir hükmü diğerine kıyas ederiz. Böylece mânâ ortaya çıkar.

Hadis âlimleri râvi sayısına göre hadisleri üç kısma ayırmışlardır: a) Mütevâtir hadis, b) Meşhûr hadis, c) Âhâd hadis.

Mütevâtir hadis Ebu Hanîfe'ye göre delildir ve yakîn bilgi ifade eder. Onun mütevâtir olduğunu bildiği bir haberi inkar ettiği bilinmemektedir. Senet zincirinin ilk veya ikinci halkasında tek râvi olan, daha sonra râvileri artan ve yalan üzere birleşmeleri düşünülmeyen bir topluluk tarafından nakledilen meşhur hadis ise yakîn bilgi değil de ilm-i tumanine ifade eder. Bir hadis ancak ikinci ve üçüncü asırda meşhur olur. Meşhur hadisler mütevâtir hadislerden sonra, âhâd hadislerden ise önce gelir. Bazı âlimler meşhur hadislerin yakîn değil, zan ifade ettiğini söylemişlerdir. Bazıları da meşhur hadislerin ilm-i zarûrî yoluyla değil de istidlâl yolu ile yakîn ifade ettiğini söylemiştir.

Bir veya iki râvi tarafından nakledilen ve meşhur hadisin şartlarını taşımayan rivayetlere ise âhâd hadisler denir. Âhâd hadislerin Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem gelmiş olması ilm-i yakîn ile değil zann-ı râcih ile sabittir. "Keşfu'l-esrâr" adlı eserin müellifi Bezdevî şöyle demiştir: "Âhâd rivayetlerin Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilmiş olmasında şekil ve mânâ bakımından şüphe vardır. Şekil bakımından şüphe, bu rivayetlerin kesin bir biçimde Hz. Peygamber'e dayanmamasından; mânâ bakımından şüphe ise ümmetin bu rivayetlere kabul ile yaklaşmamasından kaynaklanır."

Âhâd hadislerdeki bu şüpheden dolayı ictihad asrında bu rivayetleri delil olarak kullanmayı reddedenler olmuştur. Çükü o dönemde Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem yalan isnat edenler çoktu. Sahih ve sahih olmayan rivayetler de birbirine karışmıştı. Bundan dolayı fakihlerin çoğu, adalet şartını taşıyan ve sika olan râvilerden gelen âhâd rivayetleri kabul etme görüşünü benimsemiş ve itikâdî konular dışında amelî konularda bu rivayetleri delil olarak kullanmıştır. Çünkü itikâdî ilkelerin hiç şüphe bulunmayan kesin bilgi ifade eden deliller üzerine kurulması gerekir.

Ebu Hanîfe âhâd hadisleri kabul eden fakihlerin başında gelmektedir. Bu hadisleri delil olarak getirir veya bu hadislerin içeriğine göre görüşlerini tashih ederdi. Mesela kölenin emânı hakkında Hz. Ömer'den nakledilen bir fetva kendisine ulaşınca görüşünden vazgeçmişti. Halbuki bu fetva ona âhâd bir yolla nakledilmişti. Hal böyleyken bu yolla nakledilen hadisler konusunda onun farklı hareket etmesi düşünülebilir mi? Nitekim Ebu Hanîfe âhâd rivayetleri kabul etmiş, bunları nakletmiş ve fıkhını bunların üzerine bina etmiştir. O âhâd rivayetlerin metinlerini almış, içeriklerinden hükümlerin illetlerini tespit etmiş, daha sonra da bu illetlere göre uygun kıyasları yapmıştır.

Tâbiûndan veya etbauttâbiûndan birinin mürseline gelince, Ebu Hanîfe tanıdığı veya yönteminden etkilendiği kimselerin mürsel rivayetlerini kabul etmiştir. Bu kimseler ona göre hiçbir şekilde şüphelenilmeyecek sika râviler makamındadır. Mesela hocasının hocası İbrahim en-Nehâî bunlardan biridir. Ebu Hanîfe onun yönteminden etkilenmiş, katıldığı ve katılmadığı halleri ile fıkhını nakletmiştir. Her iki durumda da o, rivayetlerinde şüphe edilmeyecek sika râvi konumundadır. Bunlardan bir diğeri ise Irak bölgesinin vaizi Hasan-ı Basrî'dir. O da bu açıdan en-Nehâî gibidir. Ebu Hanîfe'nin mürsellerini kabul ettiği diğer râviler de böyledir. Durumu böyle olan râvilerin mürsel rivayetlerini kabul etmek, bütün mürsel rivayetlerin kabul edilmesi anlamına gelmez. Zira öyle râviler vardır ki, onların mürsel rivayetleri bir yana, muttasıl rivayetleri bile kabul edilmez.

Ebu Hanîfe döneminde mürsel rivayetlerin kabul edilmesi yaygındı. Çünkü Ebu Hanîfe'nin kendilerine veya öğrencilerine yetiştiği tâbiîler birkaç sahâbîden hadis naklettikleri zaman onların isimlerini atlayarak irsal yaptıklarını açıkça ifade ediyorlardı. Mesela Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Bir hadisi dört sahabe naklettiği zaman, o rivayeti mürsel olarak naklettim." Yine Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Ne zaman size 'Bana falanca tahdis etti' dersem, bilin ki, o rivayeti başkalarından değil sadece ondan nakletmişimdir. Ne zaman da 'Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu' dersem bilin ki, o hadisi yetmiş veya daha fazla sahabeden nakletmişimdir." Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adına asılsız hadis uydurma yaygınlaşmadan önce tâbiûn arasında irsal yaygındı. Daha sonra ise âlimler senede mecbur kalmışlardır.

Yukarıda anlatılanlar, Ebu Hanîfe'nin sünnete bakışını gösterir. O, sünneti Kur'ân'dan sonra fıkhın ikinci direği yapmıştır. Kendilerine güvendiği sika râviler tarafından nakledilen hadislere yönelmiş, onları kıyasa öncelemiştir. Âhâd rivayetleri ise Kur'ân'ın genel prensiplerinden sonra bir konuma yerleştirmiştir. Müslümanların ittifak ettikleri bir kaide ile çatışması, rivayetler için bir eksikliktir. Bu tür rivayetler şeriatta yerleşmiş ilkelere aykırı oldukları gerekçesi ile reddedilir. Bu konuda Hicaz fakihlerinin hocası İmam Mâlik de onun gibi düşünmüştür. Ebu Hanîfe Kur'ân, meşhur sünnet ve şeriatta yerleşmiş temel prensipler ile çelişmediği sürece âhâd ve mürsel rivayetleri kabul etmiştir.

c) Sahabe Fetvası

Ebu Hanîfe sahabe kavlini/görüşünü kabul ederdi. Ona göre sahabe görüşüne uymak farzdır. Eğer sahabenin bir konuda farklı görüşleri varsa, onlardan birini tercih ederdi. Onların görüşlerini bırakıp başkasının görüşüne yönelmezdi. Şayet bir konuda sahabeye ait bir görüş bulamazsa ictihat ederdi. Ne tâbiîlerin görüşüne uyar, ne de onları taklid ederdi. Ancak sahabeyi taklid ederdi. Kölenin emânı konusunda Hz. Ömer'in verdiği fetvaya istinaden kıyası terk etmiştir.

Hanefi mezhebinde tahriç ehli bazı âlimler sahabenin yaptığı ictihadda hatadan korunmuş olmadığı ve onların da hata etme ihtimalinin bulunduğu esasına dayanarak bazı furû konularına bakıp Ebu Hanîfe'nin ictihadı, sahabe görüşüne tercih ettiği görüşünü benimsemişlerdir. Ancak bu konuda Ebu Hanîfe'nin kendi sözlerini kabul etmek daha uygundur. Nitekim o, açıkça görüşünü söylemiştir.

d) İcmâ'

İcmâ', aynı dönemde yaşayan İslâm ümmetinin müctehidlerinin herhangi bir konudaki hüküm hakkında ittifak etmelerine denir.

Fahru'l-İslâm el-Bezdevî şöyle demiştir: "İcmâ'nın üç derecesi vardır.

Sahabenin icmâ'ı. Bu icmâ', mütevâtir hadisler ve katî deliller hükmünde olup kesinlikle bağlayıcıdır. Çünkü sahabe, vahiy sürecine tanık olmuş, meydana gelen gelişmeleri açıkça görmüşlerdir.

Sahabe neslinden sonra gelenlerin ictihad edilmemiş bir konuda vardıkları icmâ. Bu tür icmâ'lar birçok yolla nakledilen meşhûr hadise benzer.

Daha önce ictihad edilen bir konuda varılan icmâ'. Bu tür icmâ'lar ise haber-i vâhid hükmünde olup sadece zan ifade eder. Bunlarda şüphe mevcuttur.

Bütün bu anlatılanlar, icmâ'ın gerçekleştiği tevâtür yoluyla nakledilmişse geçerlidir. Şayet icmâ'ın olduğu, âhâd bir yolla nakledilyorsa, sahabe icmâ'sı da olsa bu tür icmâ'lar yakîn ifade etmez."

İcmâ' kıyasa takdim edilir. İcmâ'yı inkar eden, dinini geçersiz saymış demektir. Çünkü dinin ana konularının tamamının dönüp dayandığı nokta Müslüman-

ların icmâ'ıdır. İcmâ'ın delil olduğunu açıklayan âlimler bununla birlikte icmâ'ın bir senedinin olması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Senet ise icmâ'a götüren sebep, bir başka ifade ile hadis veya kıyastır. İcmâ' gerçekleştikten sonra senedi araştırılmaz. Aksine icmâ'ın bizzat kendisi uyulması gereken bir delil olarak kabul edilir. Haber-i vâhid veya kıyas zorunlu olarak uymayı gerektirmez. Ancak "Ümmetim dalâlet üzere birleşmez" hadisinin mânâsının gerçekleşmesi için icmâ'ın kendisi bağlayıcıdır.

Bütün âlimlere göre muteber olan icmâ', sıradan insanların değil, müctehid âlimlerin icmâ'ıdır. İcmâ' Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünnetinden sonra gelen bir delildir. Allah'ın kitabı ve meşhur sünnet ile çelişmez.

Sahabe icmâ'ı dışında kalan icmâ', çoğunluğa göre zannî bir hüccettir. İcmâ' itikâdî konularda değil, amelî konularda geçerlidir. Sadece Ahmed b. Hanbel'e göre icmâ' katîdir.

e) Kıyas

Ebu Hanîfe'nin çok sık müracaat ettiği kıyas, ortak illetten dolayı, hakkında nas bulunmayan bir konunun hükmünü, hükmü Kitap veya sünnet ya da icmâ' ile sabit olan bir konuyu esas alarak belirlemedir. İmam Ebu Hanîfe, hadisleri anlamada lafızların akışının delalet ettiği ve ilk etapta ortaya çıkan açıklama ile yetinmeyip, lafızlar ile hedeflenen, işaret edilen ve lafızların içeriği ile delâlet ettiği mânâları öğrenmeye çalışır, şer'î hükmün ortaya çıkmasına neden olan olayların perde arkasını sorgulardı. Bütün bunlar da onu, çok sık kıyasa müracaat etmeye sevk etmiştir.

Hadis Irak'ta çok azdı. Bu bölgeye yerleşen sahabe, çok ictihadda bulunmuştur. Onlara göre ictihad etmek, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adına yalan uydurmaktan daha hayırlıdır. Mesela Kûfe ekolünün hocası İbrahim en-Nehâî, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adına yalan uydurma ve söylemediği bir sözü ona nispet etme korkusu ile "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu" ifadesi yerine "sahâbî şöyle dedi", "tâbiî şöyle dedi" gibi ifadeleri tercih ederdi.

Bütün bunlardan dolayı Ebu Hanîfe çok sık kıyasa müracaat etmiştir. O, elindeki âyet ve hadislerden hükümlerin genel illetini tespit eder ve buna göre yeni konularda hüküm verirdi. İlletleri, kendisine getirilen ve hakkında nass bulunmayan konularda müracaat edilmesi gereken kaideler olarak görür ve onların gerektirdiği gibi hüküm verirdi. Daha sonra vardığı hükme uygun bir hadis kendisine ulaşırsa bu durum onun bu yöntemini güçlendirir ve bunun yerleşmesini sağlardı. Şayet ulaştığı hüküm sika râvilere sahip ve sahih rivayetin şartlarını taşıyan hadise muhalif ise, bu durumda kıyastan vazgeçip hadisin hükmünü alırdı. Bu konuda nass ile yetinir ve kıyasa müracaat etmezdi. Mesela Ebu Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem unutarak yiyip içen kimseye orucunu

tamamlattığını ve "Unutarak yiyip içtiklerin Allah'ın sana verdiği bir rızıktır" buyurduğunu nakletmiştir. Bu durum karşısında Ebu Hanîfe bu hadis ile amel etmiştir. Halbuki bu hüküm, "orucun bozulması, karna giden bir şey veya cinsel ilişki ile olur" şeklinde çıkardığı temel kuralına muhaliftir. Ebu Hanîfe kıyasın illetini unutarak yeme içme dışında diğer konularda aynen geçerli kabul etmeye devam etmiştir. Aralarında her iki durumda da kişinin kastının bulunmaması gibi bir ortak nokta olmasına rağmen hatayı unutmaya kıyas etmemiştir. Çünkü oruçlu iken unutarak bir şey yiyip içmenin hükmü, kıyasın gerektirdiği hükme denktir. Bundan dolayı Ebu Hanîfe, bu konuda nassın sınırlarında durmuş, daha ileri gitmemiştir.

Ebu Hanîfe şerî bir ibadet olan veya kıyasa denk bir hükmü olan ya da Hz. Peygamber'in şahsına özel olup diğer müminlere yönelik olmayan dinî metinlerin illetinin olduğunu anlamıştı.

İllet, başkasının değil de kendisinin illet olduğunu gösteren bir delilin bulunduğu yardımcı vasıftır.

f) İstihsân

Istihsân müctehidin bir konuda, o konunun benzerinde verdiği hükümden, ilkinden farklı bir hüküm vermesini gerektiren bir nedenden dolayı farklı bir hüküm vermesidir. Istihsân ikiye ayrılır.

Kıyas Istihsânı: Bir konuda iki vasıf olur ve bu vasıflar iki zıt kıyası gerektirirse, bunlardan ilki zâhir ve ilk etapta akla gelen – ki terim olarak kıyas ile kastedilen de budur – diğeri de hâfi ve konunun başka bir asla ilhakını gerektiriyorsa buna istihsân denir.

Fakih, terim anlamındaki kıyas ile hâfi kıyasın, hükmünü araştırdığı meseleye uyduğunu düşünür, ancak bunlardan biri zâhir olup benzer konularda da geçerli olur, diğeri ise bu meselede hâfi olup benzerlerinde geçerli olmaz.

Istihsân, kıyasın terk edilip insanlar için en uygun olanın tercih edilmesiyle gerçekleşir. Istihsân, kolaylık için zorluğun terk edilmesidir. Kolaylık da dinin temel prensiplerinden biridir. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez."[23] Meşela etlerinin necis olması bakımından yırtıcı kuşların artığı dört ayaklı hayvanların artığına benzer. Aralarındaki ortak illet kıyası gerektirmektedir. Ancak istihsân hâfi olan başka bir kıyasa yöneltir. O da şudur: Yırtıcı kuşların artığı necis değildir. Çünkü onlar, gagaları ile su içerler. Bundan dolayı salyaları suya karışmaz. Yine de alimler ihtiyatlı hareket edip yırtıcı kuşların artığını kullanmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Sünnet, icmâ' ve zaruret istihsânı: Bu istihsânın nedeni, kıyasın şer'î kaynaklarla veya İslâm'ın gözetilmesini emrettiği prensipler ile çatışmasıdır.

23 el-Bakara 2/186.

Sünnet istihsânı hadislerde kıyası reddetmeyi gerektiren bir hüküm olduğu zaman gerçekleşir. Mesela unutarak yiyip içenin orucunun geçerli olduğunu bildiren hadis böyle bir istihsânı içerir.

İcmâ' istihsânına örnek olarak şu gösterilebilir: İstisnâ' akdinin caiz olduğu konusunda Müslümanların icmâ'ı gerçekleşmiştir. Halbuki kıyas, bunun batıl olmasını gerektirir. Çünkü akdin gerçekleştiği anda akit yapılan nesne yoktur. Ancak her dönemde bu akdin yapılması, bunun sahih olduğunu gösterir. Bu da kıyasın terkini gerektiren bir icmâ'dır.

Zaruret istihsânına örnek olarak havuz ve kuyuların temizlenmesi verilebilir. Havuzun veya kuyunun ya da kuyudan çıkan ve necis bir şey ile karışan suyun üzerine su dökerek temizlenmesi mümkün değildir. Bu yüzden âlimler zarurete binaen kıyas ile amel etmeyi istihsân yolu ile terk etmişlerdir. İnsanlara kolaylık olması için de bunların temizliğini belli miktarlarda su almak ile takdir etmişlerdir.

g) Örf

Örf, şer'î bir delilin bulunmadığı konularda delildir. Bir başka ifade ile âyet ve hadisin bulunmadığı meselelerde delildir. Eğer örf, Kur'ân ve sünnete aykırı olursa reddedilir. Zira böylesi bir durumda örfü esas almak nassı ihmal etmek anlamına gelir. Burada kastedilen, bütün bölgelerde geçerli olan genel örftür. Herhangi bir bölgede geçerli olan özel örf ile tacir, ister genel olsun isterse belirli bir alanda kalsın, çiftçi gibi meslek gruplarının örfü nass karşısında duramaz. Bütün İslâm topraklarında Müslümanların sürdürdükleri genel örf, bazı yönleri kendisine aykırı olan zannî rivayetlerin umûm ifadelerini tahsis eder. Özel örfe ise kendisinden başka delilin bulunmadığı durumlarda müracaat edilir.

Ebu Yusuf

Nesep bakımından Ensâr'a dayanan Ebu Yusuf'un adı Ya'kûb b. İbrahim b. Habîb'dir. Ebu Yusuf Arap olup h. 113 yılında doğmuş ve 182 yılında vefat etmiştir. Zorluk ve yokluk içinde yetişmiştir.

Ebu Yusuf ilk önceleri Kûfe'de İbn Ebî Leylâ'nın ilim meclisine devam etmiş, daha sonra ise Ebu Hanîfe'nin meclisinden ayrılmamıştır. Muhaddisler ile bir araya gelir ve onlardan hadis alırdı. Üç halife, Mehdî, Hâdî ve Harun Reşid zamanında kadılık görevinde bulunmuştur.

Ebu Yusuf görüşlerini hadisler ile desteklemeye gayret eden rey ekolünün ilk fakihlerinden biridir. Hatta o, Ebu Hanîfe'nin öğrencileri arasında hadisi en iyi bilen kabul edilirdi.

Ebu Yusuf'un kadılık tecrübesi fıkıh ilmine çok şey kazandırmıştır. Onun kıyas ve istihsânı, ilmî hayata dayanmaktadır.

Ebu Yusuf'un birçok kitabı vardır. O, bu kitaplarında kendi görüşlerini ve hocası Ebu Hanîfe'nin görüşlerini vermiştir. Kitâbu'l-âsâr, kitâbu'l-harâc ve ihtilâfu İbn Ebî Leylâ vb. kitapları vardır.

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî

İmam Muhammed h. 132 yılında doğmuş, h. 189 yılında vefat etmiştir. Ebu Hanîfe ile uzun süre birlikte olmamıştır. Onun fıkhını Ebu Yusuf, Sevrî ve Evzâî kanalıyla öğrenmiştir. Iraklıların dirayet ve ictihada dayalı fıkıhlarını öğrendikten ve Harun Reşid döneminde kadılık yaptıktan sonra İmam Malik'in yanına gitmiştir. Hocası Ebu Yusuf gibi baş kadılık görevinde bulunmamıştır. Arap dili ve edebiyatına dair güçlü bir dirayet yönü vardı. Ebu Yusuf'un dışında Ebu Hanîfe'nin öğrencilerinde bulunmayan özellikler onda mevcuttu. Iraklıların fıkıh bilgisini tamamen Ebu Yusuf'tan, Hicâzlıların fıkıh bilgisini ise tamamen İmam Malik'ten ve Şamlıların fıkıh bilgisini de Evzâî'den almıştı. Sonunda Iraklıların fıkhı ile Hicazlıların fıkhını birleştirmişti.

İmam Muhammed'in kitapları Ebu Hanîfe'nın fıkhı için birinci kaynak sayılır. Bu konuda "el-Câmiu's-sağîr" gibi Ebu Yusuf rivayeti ile telif ettiği eserler ile onun Ebu Yusuf ve daha başka hocaları vasıtası ile Irak'ta yaygın olan fıkhı aktardığı kitapları aynıdır.

İbn Nüceym "el-Bahru'r-râik" adlı eserinde şöyle demiştir: "İmam Muhammed'in telif ettiği ve "es-Sağîr/küçük" sıfatını taşıyan bütün kitapları kendisiyle Ebu Yusuf'un ittifakını yansıtır. İmam Muhammed "el-Kebîr/büyük" sıfatını taşıyan eserlerini ise Ebu Yusuf'a arz etmemiştir."

Âlimler İmam Muhammed'in kitaplarını sıhhat açısından ikiye ayırmışlardır:

Zâhiru'r-rivâye kitapları: Bu tür kitaplar sika râvilerin rivayeti ile mütevatir veya meşhur yolla İmam Muhammed'den nakledilmiştir. Bu kitaplar, "el-Mebsût", "ez-Ziyâdât", "el-Câmiu's-sahîh", "es-Siyeru's-sağîr", "es-Siyeru'l-kebîr" ve "el-Câmiu'l-kebîr"dir. Bunlara "usûl" adı verilir. "Kitâbu'l-âsâr" ve "el-Hucce" kitapları da bu kabildendir. Bunlar da Hanefi fıkhının aktarılmasında temel kaynaklardır.

Zâhiru'r-rivâye olmayan kitaplar: Bu kitapların zâhir bir rivayet ile İmam Muhammed'den nakledildiği sabit değildir. Bunlar Ebu Yusuf'un "el-Emâlî"si ile Hasan b. Ziyâd ve daha başka âlimlerin kitapları ile birlikte "en-Nevâdir" diye adlandırılır.

Hanefi mezhebindeki kitaplar "usul", "nevâdir", "fetâvâ" ve "vâkıât" olmak üzere kısımlara ayrılır. Usul kitapları mezhebin temel kaynaklarıdır. Çünkü senet bakımından en güçlü olanlardır. Nevâdir kaynaklarındaki bir bilgi bu kitaplardaki bilgilerle çatışırsa usul kaynaklarındaki rivayet tercih edilir. Fetâvâ ve vâkât kitapları ise nevâdir kitaplarından sonra gelir. Çünkü her ne kadar içlerindeki rivayetler farklılık arz etse de usûl ve nevâdir kitapları mezhebin kurucularının görüşlerini içerir.

Yukarıda anlattıklarımız çok sayıdaki delile yer vermeden Hanefi mezhebinin imamları Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in ana hatları ile verilmiş biyografileri, Hanefi mezhebi ve kaynaklarına dair malumatlardır. Bu bilgileri Muhammed Ebu Zehrâ'nın "Ebu Hanife" adlı kitabından özetleyerek alıntıladık ve okuyucunun aydınlanması ve Allah Teala'nın Ebu Hanife, onun iki öğrencisi, İmam Malik, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve daha başka büyük alimleri bu dine sahip çıkmaları için gönderdiğini bilmesi için bu kitabın baş kısmına yerleştirdik. Allah Teala bu büyük âlimlere merhamet etsin ve onları en güzel biçimde ödüllendirsin.

Bu kitabı telif ederken "İhtiyâr" adlı fıkıh kitabını esas aldık. Bu kitabın hadislerini tahriç ettik, bazen de bu kitabın metnine uygun olan ve hadis kitaplarında nakledilen hadisleri tahriç ettik. Eğer bu telifte başarılı olduysak bu, Allah'ın lütfu ile gerçekleşmiştir. Şayet bu konuda hata yaptıysak bu da bizim kusurumuzdan kaynaklanmıştır. Allah'a tevbe eder ve ondan bağışlanma dileriz. Bu çalışmamızda sadece güzel olanı amaçladık. Allah Teala'dan, başladığımız bu işi tamamlama konusunda bizi muvaffak kılmasını dileriz.

"İhtiyâr" kitabını seçme nedenimiz: İbadet bölümünü Hanefî fıkhını Abdulmecîd et-Tırâbîşî'den öğrenen hocam İbrahim el-Ya'kubî'den okudum. Ya'kûbî de "Lübâb" adlı kitabın yazarı Abdulğanî el-Meydânî'den fıkıh öğrenen Şeyh Atâullah el-Kesm'den öğrenmiştir. Meydânî de meşhur haşiye yazarı İbn Âbidîn'den fıkıh öğrenmiştir. O da sened zinciri İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve Ebu Hanife'ye kadar uzanan bir yolla Hanefî fıkhını öğrenmiştir.

İbadât konusunda Tahtâvî'nin "Merâkı'l-felâh"ın üzerine yazdığı haşiyesini, Hanefî fıkhını Şam Müftüsü Atâullah el-Kesm'den öğrenen hocam Abdulvehhâb Debsuzeyt'ten okudum. Atâullah da fıkhı, İbn Âbidîn'in öğrencisi Meydânî'den öğrenmiştir.

İbâdât bölümünü "Hediyyetu'l-alâiyye" ve "Hâşiyetu't-Tahtâvî"den, Hanefî fıkhını Şam Müftüsü Atâullah el-Kesm'den öğrenen hocam Saîd el-Burhânî'nin yanında okudum. Atâullah da fıkhı, İbn Âbidîn'in öğrencisi Meydânî'den öğrenmiştir.

Bu kitapları o büyük âlimler hayatta iken hocaların evlerinde, Tevbe ve Dervişiyye Câmilerinde kurulan ilim halkalarında okudum. Bunu da Allah'ın bana lutfettiği bir nimet olarak görüyorum. Çünkü o âlimler Allah'ın kendilerine lutfettiği ilmin yanı sıra ahlâkî erdemleri de bize öğreten hocalardı.

Şimdi okuyucuya "el-Fıkhu'l-Hanefî ve Edilletuhû/Delilleri ile Hanefi Fıkhı" adlı kitabın "İbâdât Bölümü"nü sunuyorum. Allah Teala'dan bu çalışmayı sadece kendi rızasına uygun kılmasını diliyorum. Kuşkusuz Allah, kendisinden istenilen en hayırlıdır.

İlmin Hizmetkârı
Esad Muhammed Saîd es-Sâğırcî

Kavramlar

Kitab, sözlükte "bir araya getirmek" anlamına gelir. Kitâbe ise harfleri yan yana getirmek demektir. Kitâbu't-tahâre, tahâret konularının bir araya getirilmesini ifade eder. Dinî literatürde ise Kitab, kapsamak, ihata etmek anlamlarına gelir.

Tahâret, sözlükte "temizlik" anlamına gelir. Bunun zıddı ise "denes/pislik"tir. Dinî literatürde ise tahâret, belli organları yıkamak demektir. Zıddı ise "hades"tir. Yine dinî literatürde tahâret, hadesin kaldırılması ve necasetin giderilmesi için kullanılır. Bu bakımdan dabaklama ve teyemmüm, tahâret kabul edilir. Tahâretin bir başka tarifi ise şöyledir: "Temizlenmesi vâcib veya mendub olan yerlere temizleyici özelliğe sahip şeylerin ulaştırılmasıdır."

Temizleyici özelliğe sahip şeyler ise, bulunduğu zaman su; suyun bulunmadığı zaman ise temiz topraktır.

Tahâretin Çeşitleri

Tahâret ikiye ayrılır:

Hakîkî taharet. Mesela su ile yapılan temizlik böyledir.

Hükmî tahâret. Teyemmüm gibi.

Su ile yapılan tahâret ikiye ayrılır:

Abdest örneğinde olduğu gibi küçük,

Cünüplük, hayız ve nifâstan dolayı gusletmek örneğinde olduğu gibi büyük.

Abdestin Farz Olma Nedeni

Abdestin farz olma nedeni, hades varken (abdestsiz iken) namaz kılma isteğidir. Bunun delili ise şu ayettir: "*Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın).*"[24] Bu âyette, hades durumu açıkça

24 el-Mâide 5/6.

zikredilmemiştir. Bununla birlikte âyet şunu ifade etmektedir: "Abdestsiz iken namaz kılmak istediğiniz zaman..."

Allah Teala abdest hakkında "إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ/*Namaz kılmaya kalktığınız zaman*"; gusül hakkında ise "وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا/*Eğer cünüp oldunuz ise*" buyurmuştur. Çünkü إِذَا edatı, gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi kesin olan; إِنْ edatı ise gerçekleşmiş ve gerçekleşmeyen fiillerin önüne gelir. Namaz kılmak için kalkmak, her zaman olan bir durumdur. Cünüplük hali ise her zaman söz konusu değildir. Bazen vardır, bazen yoktur.

Bu ayete göre abdestin farzları şunlardır:

- Yüzün yıkanması,
- Ellerin dirseklerle birlikte yıkanması,
- Başın dörtte birinin meshedilmesi,
- Ayakların topuklarla birlikte yıkanması.

Farz, sözlükte "takdir etmek" anlamına gelir. Dinî literatürde ise hiçbir şüphe taşımayan, kesin bir delil ile gerekliliği sabit olan demektir. Abdest organlarının yıkanması ve meshedilmesi buna örnek olarak verilebilir. Bu, bilgi ve amel bakımından farzdır. Buna farz-ı katî adı verilir. Bazen farz, ilim bakımından değil, amel bakımından olur. Buna da farz-ı ictihâdî denir. Mesela baştan meshedilecek bölümün başın üst kısmı kadar olan yer olduğunu söylemek böyledir.

Katî bir delil ile sabit olan farzı inkar etmek kişiyi küfre düşürür. İctihâdî bir delil ile sabit olan farzı inkar etmek ise kişiyi küfre düşürmez.

Ğasl/yıkama, suyun akıtılması demektir. Suyun akıtılması da İmam Ebu Hanife ve Muhammed'e göre bir damla da olsa suyun damlamasıyla gerçekleşir. "Feydu'l-Kadîr"de şöyle geçmektedir: "Suyun akıtılması, en az iki damla ile olur."

Yüz, boydan alnın en üstünden başlayıp çenenin en altına kadar uzanan, enden de iki kulak memesi arasında kalan yerdir. İmam Ebu Hanife ve Muhammed'e göre yanaklar ile kulak arasında kalan beyaz kısmın yıkanması farzdır. Çünkü bu bölge yüzün bir parçasıdır. Abdest alan kişi yüzünü yıkasa, bu esnada su kaşlarının altına geçmese yine de abdesti geçerli olur. Zor olduğu için ve zarar verme endişesinden dolayı gözlerin içini yıkamak gerekmez. Ancak gözün çevresini yıkamak farzdır.

İmam Buhârî'nin Abdullah b. Zeyd'den naklettiği şu rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest organlarını ikişer ikişer yıkamıştır: "*Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *ikişer ikişer abdest aldı.*"[25]

25 Aynî, Umdetu'l-kârî, III, 2.

Yine rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest organlarını kimi zaman bir kez, kimi zaman üç kez yıkamıştır. Yine rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest organlarını kimi zaman iki kez, kimi zaman üç kez yıkamıştır.[26] İmam Buhari İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest organlarını birer kez yıkadı."[27] Çünkü abdest emri, organların tekrar tekrar yıkanmasını gerektirmez.

Ellerle birlikte kolların dirseklerle beraber yıkanması ile ayaklarla birlikte topukların yıkanması farz kabul edilmiştir. Çünkü mirfak veya merfik/dirsek, kolun pazuya bağlandığı yerdir. Topuk ise kaval kemiğine bitişik, hafif yüksek kemiktir. Dirsek ve topuklar, farz konusunda el ve ayaklara tâbidir. Bu konuda sadece İmam Züfer farklı düşünmüştür. Ona göre gâye, muğayyânın hükmüne dahil olmaz. Tıpkı gecenin oruca dahil olamayacağı gibi. Hanefi mezhebinin diğer üç imamına göre ise dirsekler ve topuklar, kendilerinden sonrakilerin hükmünü düşüren gâyedir. Eğer bunlar olmasaydı yıkama emri kolun ve ayağın tamamını kapsardı. Oruçta ise orucun geceye kadar uzadığını ifade etmek söz konusudur. Çünkü oruç, kişinin herhangi bir zaman diliminde yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durması demektir.

Sünnetteki uygulama, ayakları meshetmek değil, yıkamak şeklindedir. Cumhurun görüşü böyledir. Hz. Ali, İbn Abbas ve Enes dışında hiçbir sahabîden meshe dair bir görüş nakledilmemiştir. Kaldı ki, onların da sonradan bu görüşlerinden vazgeçtikleri sabittir.

Sünnet olan, parmaklardan başlayıp dirseklere ve topuklara doğru yıkamaktır. Ancak bunun aksi de caizdir.

Abdullah b. Ömer şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Mekke'den Medine'ye dönüyorduk. Yolda bir suyun başına geldik. İkindi vakti bir grup acele davrandı ve acele acele abdest aldı. Bir müddet sonra biz de yanlarına vardık. Onların topuklarına su değmediği görülüyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Ateşte yanacak şu topukların vay haline! Abdesti güzel alın!*" buyurdu.[28]

Abdullah b. Amr da şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gerçekleştirdiğimiz bir seferde bizden geride kaldı. İkindi vaktinin geçmesine az bir süre kalmıştı. Hemen abdest almaya koyulduk. Abdest alırken ayaklarımızı meshe başladık. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem olabildiğince sesini yükseltip "*Ateşte yanacak şu topukların vay haline!*" buyurdu. İki veya üç kez bu sözü tekrar etti.[29]

---

26 Aynî, Umdetu'l-kârî, III, 4.
27 Aynî, Umdetu'l-kârî, III, 2.
28 Müslim, I, 214.
29 Buhârî, I, 51.

Bilindiği gibi sadece farzların terkinde vaîd/tehdit söz konusudur.

Başın üst kısmı kadar bir yeri meshetmek farzdır. Bu miktar, başın dörtte birine tekabül eder. Başın dört bölgesi vardır: Bunlar, üst kısmı, arka tarafı ve iki yanıdır.

Enes b. Mâlik şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem başında Katar işi bir sarık var iken abdest alıyordu. Bu esnada sarığını bozmadan elini onun altına sokup başının ön tarafını meshetti.[30]

Başın ön tarafının meshedildiğini gösteren bu hadis, İmam Müslim'in naklettiği ve başın üst tarafının meshedildiğini gösteren hadis ile açıklanır.

Tirmizî şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerini ve başının üst kısmını meshederdi."[31]

Dârakutnî'nin sahih bir senet ile naklettiğine göre İbn Ömer, başını meshedeceği zaman sarığını kaldırır ve başının ön tarafını meshederdi.[32]

Hanefîlerden bazıları meshin bir elin üç parmağı ile gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Çünkü üç parmak, meshi gerçekleştiren organın çoğunluğunu teşkil etmektedir. Bu görüş İmam Muhammed'in rivayetine göredir. Ancak ilki daha evlâdır. İmam Şâfiî üç tel saç ile meshin gerçekleşeceğini söylemiştir. İmam Mâlik ise bütün başın meshedilmesi görüşünü benimsemiştir.

Tahâretin Sünnetleri

Sünnet sözlükte, ister iyi olsun ister kötü, her türlü yol, yönteme denir. Bunun delili ise şu hadis-i şeriftir: "*Kim İslâm'da iyi bir sünnet başlatırsa, bunun sevabını alır. Bir de kendisinden sonra bu sünneti işleyenlerin sevabını kazanır. Ayrıca o kimselerin de sevabından hiçbir şey eksilmez. Kim de İslâm'da kötü bir sünnet başlatırsa bunun günahı kendisinedir. Bir de kendisinden sonra bu sünneti işleyenlerin günahını çeker. Ayrıca o kimselerin de günahından hiçbir şey eksilmez.*"[33]

Sünnet dinî literatürde Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem veya onun ashabından birinin ara sıra terk etmekle birlikte sürdürdüğü söz ve fiillerdir. Sünneti işleyen kul sevap kazanır; terk eden ise kınanır.

Sünnet hüda ve zevâid olmak üzere ikiye ayrılır. Hüda sünnetler, cemaatle namaz kılmak, ezan gibi sünnetlerdir. Zevâid sünnetler ise, farzların nafileleri gibi sünnetlerdir.

Bütün bunlardan şu sonuca ulaşılır: Terk ve inkar bakımından sünnet ikiye ayrılır:

Terk edeni fâsık, inkar edeni bidatçi olan sünnetler.

Terk edeni fâsık, inkar edeni de bidatçi olmayan sünnetler. Bu tür sünnetlere nafile denir.

İstincâ

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tuvalete girmek istediği zaman "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ *Ey büyük Allahım! Dişi ve erkek şeytanlardan sana sığınırım.*" diyerek dua ederdi.[34]

Ahmed b. Hanbel Hz. Ali'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Tuvalete girdiği zaman insanoğlu ile cinlerin gözü arasındaki perde, kişinin tuvalete girmeden önce söylediği 'Bismillah' sözüdür.*"[35]

İstincâ, tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra kişinin ön ve arkasında kalan pisliği su ile gidermesine veya taş vb. şeyler ile silerek azaltmasına denir. İstincâ müekked sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kim taş ile istincâ ederse bunu tek sayı ile yapsın. Kim buna riayet ederse güzel yapmış olur, kim de riayet etmezse ona bir günah yoktur.*"[36]

Erkeklerin istibrâ yapmaları gerekir. İstibrâ kişinin kalbi tatmin olacak şekilde bevlettikten sonra idrar yolunda kalabilecek damla ve sızıntılardan tamamen kurtulması demektir. Kadınların istibrâ yapmaya ihtiyaçları yoktur. Onlar idrar yaptıktan sonra bir müddet beklerler, sonra istincâ yaparlar.

Kişi kendi tarzına göre istibrâ yapar. Kimi tuvaletin içinde ayaklarını hareket ettirir, kimi öksürür, kimi parmağını idrar yoluna temas ettirerek yapar. Kişinin idrar akıntısı ve damlalarının kesildiğine dair kalbi tatmin olmadığı sürece abdeste başlaması doğru değildir.

İstibrânın hükmü farzdır. Bunun delili İbn Abbâs'tan nakledilen şu hadistir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke veya Medine'de bir bahçe duvarının yanına geldi. Bu esnada kabirlerinde azap gören iki insanın sesini işitti ve "*Bu insanlar azap görüyorlar. Ancak sakınılması büyük bir şeyden dolayı azap görmüyorlar*" buyurdu ve sonra şunları ekledi: "*Evet. Bunlardan biri idrarından sakınmaz – bir başka rivayete göre istibrâ yapmaz – diğeri de dedikodu yapardı.*" Daha sonra bir hurma dalı istedi. Dalı alıp ikiye böldü ve her kabrin ütüne bir parça koydu. Bu esnada ona "Ey Allah'ın elçisi neden böyle yaptın?" diye soruldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

34 Buhârî, I, 47.
35 Kenzu'l-Ummâl, IX, 349.
36 Sünenu'l-beyhakî, I, 104.

"Kurumadığı sürece – veya kuruyuncaya kadar – onların çektiği azabı hafifletmesi için..."[37]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem istincâyı hiç terk etmemiş ve insanları istincâ yapmaya davet etmiştir: *"Kim istincâ yaparsa, bunu tek sayı ile yapsın!"*[38]

Sağ el ile istincâ yapmak mekruhtur. Sol eli olmayan veya sol elini kullanamayacak durumda olan insanlar bu hükme dahil değildir. Bunun delili ise Ebu Katâde'nin naklettiği şu hadistir: *"Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *er kişinin sağ eli ile kamışına dokunmasını yasaklamıştır."*[39]

İstincâ su ile yıkamanın yanısıra silmek ile de olur. Sadece su kullanmak da yeterlidir. Bunun da delili şu hadislerdir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Sizden biri büyük abdest bozmaya gittiği zaman kullanabileceği üç taş alsın. Bu taşlar, istincâ için yeterlidir."*[40]

Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiş: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tuvalete gittiği zaman ardından ben ve ensardan bir çocuk bir su kabı yetiştirirdik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onunla istincâ ederdi."[41]

İstincâda efdal olan, silme ve su ile yıkamayı birlikte yapmaktır. Ebu Eyyub el-Ensârî, Câbir b. Abdillah ve Enes b. Mâlik'ten şöyle bir rivayet nakledilmiştir: *"Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever."*[42] âyeti inince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ey Ensâr topluluğu! Temizlik konusunda Allah Teâlâ sizi güzellikle övdü. Sizin temizliğiniz nasıl?"* diye sordu. Onlar da "Ey Allah'ın elçisi biz namaz için abdest alırız, cünüplükten dolayı da guslederiz." diye cevap verdiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bunun dışında başka bir şey yapar mısınız?"* diye sordu. Onlar da "Hayır, ancak şu kadarı var ki, her birimiz büyük tuvaletini yaptıktan sonra su ile istincâ etmeyi sever." şeklinde cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"İşte bundan dolayı övüldünüz. Bunu devam ettiriniz."*[43]

Başka bir rivayette hadisin bu son kısmı şu şekilde geçmektedir: Onlar "Kadın erkek her birimiz, büyük tuvaletimizi yapınca mutlaka su ile temizleniriz." diye cevap verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de *"Âyet işte bunun hakkında nazil oldu."* buyurdu.[44]

37 Buhârî, I, 62.
38 Buhârî, I, 50.
39 Ebu Dâvûd, I, 11.
40 Beyhakî, I, 105.
41 Beyhakî, I, 105.
42 et-Tevbe 9/108.
43 Beyhakî, I, 105.
44 Müellifin burada naklettiği ve farklı rivayetine de yer verdiği hadis, "İstincâda efdal olan

Pislik sadece çıktığı yerde bulunuyorsa ve etrafına sirayet etmemişse onun temizlenmesine istincâ denir. Şayet çıktığı yerin etrafına yayılmış ve bu yayılan bölge de avuç içi büyüklüğünde ise bunu temizleme işine istincâ denmez. Bunun su ile temizlenmesi gerekir. Zira artık necâsetin giderilmesi söz konusudur. Taş, yaprak ve tuvalet kâğıdı yeterli değildir. Sıvı necaset avuç içinden büyük bir alana yayılmışsa veya katı necaset dört gramdan fazla olursa bu durumda namaz geçerli olmaz. Söz konusu necasetin de su ile yıkanması farz olur. Şayet su yoksa pisliği giderici özelliğe sahip başka sıvılar da kullanılabilir.

İstincânın tuğla gibi sert, çanak gibi pürüzsüz olmayan temizleyici özelliğe sahip taşlar ile yapılması sünnettir. İstincâ yapan, kötü koku sona erene kadar temizlik konusunda titiz davranır. Oruçlu olmadığı sürece makadını sıkmamaya özen gösterir. Ancak oruçlu olanlar oruçlarını zarardan korumak için sıkabilirler. Oruçlu olanlar ayağa kalkmadan önce makatlarını kurularlar. Böylece makatlarının az da olsu suyu çekmesini engellemiş olurlar.

İdrarını yapan kimse cinsel organına su serper. Bunun delili Hakem b. Süfyân'ın naklettiği şu hadistir. "*Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *abdest almaya niyetlendiği zaman bir avuç su alır ve onu cinsel organına serperdi.*"[45]

İstincâ yapmak gayesi ile avret yerlerini başkasının yanında açmak haram olduğu için, caiz değildir. Böyle yapanlar fâsık kabul edilir. Kişi sünneti yerine getireceğim diye bu günahı işleyemez. Taş vb. şeyler ile pisliğin çıktığı yeri elbisesinin altından siler. Şayet bunu yapmasa namazı yine de geçerli olur.

Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'tan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir. "*Bana perde ol ve arkanı dön.*"[46]

İbnu's-Seken de Câbir'den sahih olduğunu ifade ettiği şu rivayeti nakletmiştir: "*İki kişi büyük tuvaletini yapmak istediği zaman, onlardan her biri arkadaşının kendisini göremeyeceği bir yere gitsin.*"[47]

Necâset çıktığı yerin dışına taşar, namazın geçerli olmayacağı bir şekilde taşan katı pislik dört gramı geçer veya sıvı pislik avuç içinden fazla bir alana yayılır, kişi de bu pislikleri giderecek su veya diğer malzemeleri bulur, ancak bu malzemelere ulaşmak için başkasının yanında avret mahallini açması gerekirse haram işlemekten sakınmak gayesi ile başkalarının yanında avret mahallini açmadan,

---

silme ve su ile yıkamayı birlikte yapmaktır." hükmüne delil olmamaktadır. Ancak bu âyetin Kuba halkı hakkında indiğini ve onların taş ile istincâdan sonra bir de su ile istincâ ettiklerini gösteren rivayet bu hükme delil olur. (Bk. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 8/15; Ebu Dâvûd, Tahâret, 23; İbn Mâce, Tahâret, 28.) [Mütercim]

45 İ'lâu's-sünen, I, 76.

46 Kenzu'l-ummâl, IX, 352.

47 Kenzu'l-ummâl, IX, 359.

imkanları ölçüsünde bir çare bulur. Yayılan katı ve sıvı pisliğin yukarıda belirtilen ölçüleri ancak çıktıkları yerdeki pislikler ile birleşince geçmesi söz konusu ise, bu durumda tuvaletini yapan kimsenin istincâyı terk etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü çıktığı yerde bulunan pislik bu konuda dikkate alınmamıştır. Kişinin, başkalarının yanında avret mahallini açmadan sıvı pisliğini temizleme imkanı yoksa necasetten temizlenme konusunda mazur görülür. O, bu haliyle avret mahallini açmadan namaz kılar.

Kişi tuvalete sol ayağı ile girer, daha önce zikredilen istiaze duasını okur. Sol tarafına ağırlık vererek oturur. Sol tarafa ağırlık vermek, tuvalet ihtiyacını gidermeyi kolaylaştırır. İki ayağını geniş biçimde açar. Zorunlu haller dışında konuşmaz.

Kişinin tuvalet ihtiyacını giderirken kıbleye ardını ve önünü dönmesi tahrîmen mekruhtur. Nitekim bu konuda Ebu Eyyûb el-Ensârî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri tuvalet ihtiyacını gidermeye gittiği zaman, ne önünü kıbleye dönsün ne de ardını. İhtiyacınızı giderirken doğuya veya batıya dönünüz.*"[48]

Binaların içinde de tuvalet ihtiyacını giderirken kıbleye dönmek tahrîmen mekruhtur. Çünkü hadisteki yasak, mutlaktır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem fiili, bunun caiz olduğuna hamledilir.

Çocukları kıble istikametine doğru çişe tutmak mekruhtur. Rüzgâra karşı ihtiyaç gidermek mekruhtur. Çünkü rüzgâr idrarı geri çevirir ve kişinin kirlenmesine neden olur. Akarsu da olsa suya, kuyu yakınına, ırmak kenarına, gölgeliğe, yola, deliğe ve havuza küçük ve büyük tuvalet yapmak mekruhtur. Çünkü buralarda tuvalet ihtiyacını gidermek lanetlenmeye sebep olur. Nitekim Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Sizi lanete uğratacak iki şeyden sakının!*" buyurdu. Ashab, "Ey Allah'ın elçisi! Lanete sebep olacak bu iki şey nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Kişinin insanların geçtiği yola ve durduğu gölge yerlere tuvalet ihtiyacını yapmasıdır.*"[49]

Kişinin üzerinde Allah yazısı veya Kur'ân bulunduğu halde tuvalete girmesi mekruhtur. Nitekim bu konuda Tirmizî'nin sahih olduğunu ifade ettiği ve dört hadis imamı tarafından nakledilen bir hadis vardır: Hz. Enes'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tuvalete girdiği zaman yüzüğünü çıkarırdı.[50]

48 Buhârî, I, 48.
49 Ebu Dâvûd, I, 7.
50 İ'lâu's-sünen, I, 303.

Tuvalette olan kimse Allah'ı zikretmez, hapşırdığı zaman "elhamdülillah" demez, hapşıran kimseye "yerhamukellah" diye karşılık vermez, selam almaz, avret mahalline bakmaz, tükürmez, sağa sola çok dönmez, vücudu ile oynamaz, gözünü yukarı çevirmez, tuvalette fazla kalmaz ve tuvaletten sağ ayağı ile çıkıp şu şekilde dua eder:

الْحَمْدُ للهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي الأَذَى وَعَافَانِي (*Benden eziyeti gideren ve bana afiyet veren Allah'a hamd olsun.*)[51]

Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem duası şu şekilde geçmektedir: الحمد لله الذي أذهب عني ما يؤذيني وأمسك عني ما ينفعني (İçimde bana eziyet vereni atan ve bana fayda vereni tutan Allah'a hamd olsun.) Bu rivayeti Dârakutnî, Tâvûs'tan nakletmiştir.[52]

51 Kenzu'l-ummâl, IX, 350.
52 Kenzu'l-ummâl, IX, 350.

TEMİZLİĞİN YAPILABİLECEĞİ SULAR

Hades/hükmî pislik, küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılır. [Abdest ile giderilebilecek hükmî pisliğe küçük hades] cünüplük, hayızlık ve loğusalığa ise büyük hades denir. Necaset/maddî pislik ise idrar, dışkı, akan kan, hayız kanı, loğusalık kanı, mezi, vedi ve ağız dolusu kusmuktan oluşur.

Hadesten taharet yağmur suyu, deniz suyu, kar suyu, dolu suyu ve nehir suyu ile gerçekleşir. Yağmur suyunun hükmî pisliği gidermede kullanılmasının delili şu ayetlerdir: "*Gökten tertemiz su indirdik.*"[53]; "*Sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.*"[54]

Allah Teâlâ suyu tertemiz yaratmıştır. Onun renginden, kokusundan ve tadından biri değişmediği sürece hiçbir şey onu kirletemez.

Deniz suyunun temizleyici olma özelliğinin delili ise şu rivayettir: Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Biz deniz yolculuğuna çıkıyoruz. Yanımızda az miktarda su taşıyoruz. Eğer bu su ile abdest alacak olsak susuz kalırız. Deniz suyu ile abdest alalım mı?" diye sordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu: "*Denizin suyu temizleyici, ölüsü de helaldir.*"[55]

Suda yaşayan hayvanların suda ölmesi suyu kirletmez. Suda yaşayan hayvanlardan maksat ise ister kanı akan isterse akmayan olsun, dünyaya gelmesi ve yaşamı suda olan hayvanlardır. Su kuşları gibi sudan beslenen, ama suda nefes almayan hayvanların ölüsü ise suyu kirletir.

Kar ve dolu suyunun temizleyici özelliğe sahip olması konusunda ise Ebu Hureyre'den nakledilen şu hadis delildir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza başladıktan sonra bir müddet beklerdi. Ona "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Elçisi! İftitah tekbiri ile Kur'ân okuma arasında sustuğun zaman ne okuyorsun?" diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu:

---

53 el-Furkân 25/48.
54 el-Enfâl 8/11.
55 Muvatta', I, 35.

اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ

Ey Allahım! Benimle hatalarımın arasını doğu ile batının arasını uzak yaptığın gibi uzak yap. Ey Allahım! Beyaz elbisenin pislikten arınması gibi beni de günahlarımdan arındır. Ey Allahım! Beni hatalarımdan arındırmak için kar, su ve dolu ile yıka."[56]

Nehir suyunun temizleyici özelliğe sahip olması konusunda ise delil İbn Abbâs'tan nakledilen şu hadistir: "*Şu iki denizden hangisinden abdest alırsan al, sana bir zarar gelmez. Biri deniz suyu, diğeri Fırat'ın suyu.*"[57]

Kuyu suyunun temizleyici özelliğe sahip olmasının delili ise Ebu Said el-Hudrî'den nakledilen şu hadistir: Budâa kuyusundan abdest alırken Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına vardım ve ona "Bu kuyuya kötü kokan şeyler atıldığı halde buradan abdest mi alıyorsun?" diye sordum. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Suyu hiçbir şey kirletemez.*" buyurdu. Bir başka rivayette ise hadisin bu son kısmı şöyle nakledilmiştir: "*Su, temiz ve temizleyici özelliğe sahiptir. Hiçbir şey onu kirletemez.*"[58]

Hadiste geçen "*Hiçbir şey onu kirletemez*" ifadesi "*Onu değiştirmediği sürece hiçbir şey onu kirletemez.*" anlamına gelir. Şayet bir şey onu değiştirirse bu durumda onu su olmaktan çıkarmış olur. Böylece suyun temiz ve temizleyici özelliği kalmaz. Budâa kuyusu ve bu kuyunun suyu hakkında çok şey söylenmiştir.

Eğer su az olursa, içine necaset düşünce kirlenir.

Câhiliye ve İslâm döneminde insanlar suları maddî pisliklerden korumaya özen gösterirlerdi. Hiç kimse suyun çok kıymetli olmasına rağmen insanların en nezihi ve en temizi olan sahabîlerin Budâa kuyusuna necaset attıkları şeklinde yanlış bir düşünceye kapılmamalıdır. Ancak şu kadarı var ki, bu kuyu alçak bir mekânda idi. Meydana gelen seller, pislikleri getirip bu kuyuya dolduruyordu. Bir görüşe göre ise rüzgârlar pislikleri bu kuyuya getiriyordu. Hem sellerin hem de rüzgârların bu kuyuya pislik getirmesi ihtimal dahilindedir. Bir başka görüşe göre ise bu kuyuya pislikleri münafıklar atıyorlardı.

Budâa kuyusundan bahçelere su akar, içinde su beklemezdi. Dolayısıyla bu kuyunun hükmü, nehir sularının hükmü gibidir. Aynı şekilde bu hüküm şu özelliğe sahip bütün sular için geçerlidir: İçine necaset düşen, tadı, rengi ve kokusundan biri değişmeyen suları hiçbir şey kirletemez. Nitekim Sevbân radıyallâhu anh

56 Nesâî, II, 129.
57 İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, 130.
58 Nesâî, I, 174.

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kokusu veya tadı değişmediği sürece su temizdir.*"[59] Râşid b. Sâd da Ebu Ümâme el-Bâhilî'nin Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu aktardığını nakletmiştir: "*Kokusunu veya tadını değiştirmediği sürece hiçbir şey suyu kirletemez.*"[60]

Bu rivayetler çok su hakkında geçerlidir. Nitekim Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Su kırk gulleye ulaştığı zaman onu hiçbir şey kirletemez.*"[61] Ebu Hureyre de şöyle demiştir: "Su kırk gulle olursa kirliliği barındırmaz."[62] İbnu'l-Münkedir de şöyle demiştir: "Su kırk gulleye ulaştığı zaman kirlenmez."[63]

Suyu ısıtıp temizlenmede kullanmada bir sakınca yoktur. Çünkü Zeyd b. Eslem, Hz. Ömer'in azatlı kölesi olan babası Eslem'den şu rivayeti nakletmiştir: Hz. Ömer için güğümde su ısıtılırdı. O da ısıtılan bu su ile gusül abdesti alırdı."[64]

Kadının temizlik için kullandığı sudan artan su ile temizlenmek caizdir. Bu konuda İbn Abbâs şöyle bir rivayet nakletmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşlerinden biri, büyük bir kaptan su alarak gusül abdesti almış. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de o kaptaki suyu kullanarak abdest almak istediği zaman eşi "Ey Allah'ın Elçisi! 'Ben cünüptüm!' demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Su cünüp olmaz!*" buyurmuştur.[65]

İçinde kanı olmayan hayvanların öldüğü su ile temizlenmek caizdir. Bu konuda İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Kanı akıcı olan hayvanların içinde öldüğü sular ile abdest alınmaz. Ancak pabuçtartan böceği, akrep, çekirge ve cırcır böceği kırbaya düşerse, kırbadaki suyu kullanmakta bir sakınca yoktur. Şu'be b. Haccâc "Öyle hatırlıyorum ki, o, kertenkeleyi de bunlarla birlikte saydı." demiştir.[66] Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle bir hadis nakledilmiştir: "*Sizden birinin kabına sinek düştüğü zaman, o kişi kabın içinde ne varsa sineğin tamamını ona batırsın, sonra da sineği kaldırıp atsın. Çünkü sineğin bir kanadında şifa; diğer kanadında ise hastalık vardır.*"[67]

Müşriklerin kaplarında bulunan su ile temizlik yapmak caizdir. Bu konuda İmrân b. Husayn'dan bir hadis nakledilmiştir. Söz konusu hadiste şöyle geçmektedir: "... Topluluktan biri kenara çekildi ve bizimle birlikte namaz kılmadı. O

59 Dârakutnî, I, 28.
60 Dârakutnî, I, 28.
61 Dârakutnî, I, 27.
62 Dârakutnî, I, 28.
63 Dârakutnî, I, 28.
64 Beyhakî, I, 6.
65 Tirmizî, I, 44.
66 Dârakutnî, I, 33.
67 Buhârî, VIII, 171.

kenara çekilince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona *'Ey Falanca! Hangi sebep seni bizimle namaz kılmaktan alıkoydu?'* diye sordu. O da 'Ey Allah'ın elçisi! Ben cünüp oldum.' şeklinde cevap verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de ona teyemmüm yapmasını emretti. O da temiz bir toprak ile teyemmüm yaptı ve namaz kıldı.

Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem küçük bir grup ile birlikte su aramak üzere beni gönderdi. O esnada çok susamıştık. Bu halde yürürken birden bire büyük su kırbalarının arasına ayaklarını uzatmış bir kadın ile karşılaştık..." Bu hadiste geçen bilgilere göre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem emri gereği kadının devesi çökertildi ve büyük su kırbalarının üst kapaklarından ağız ile çekildi. Sonra kadının devesi salıverildi. Bizler, kırk susuz adam, kanana kadar sudan içtik. Her birimiz yanında getirdiği kırbasını ve kabını doldurdu. Arkadaşımıza da gusül suyu verdik..."[68]

Ehl-i kitâbın suyu ile de temizlenmek caizdir. Bu konuda Zeyd b. Eslem babasından şöyle nakletmiştir: "Şam'da iken Hz. Ömer'e su getirdim. O da getirdiğim su ile abdest aldı ve 'Bu suyu nereden temin ettin? Bundan daha tatlı su görmedim. Bundan daha güzel yağmur suyu da görmedim.' dedi. Ben de 'Bu suyu şu ihtiyar Hıristiyan kadının evinden aldım.' dedim. Hz. Ömer abdest aldıktan sonra kadının yanına gitti ve 'Ey ihtiyar kadın! Müslüman ol, kurtuluşa er. Allah Teâlâ Muhammed'i hak ile gönderdi.' dedi. Bunun üzerine kadın başını açtı. Birden kar beyaz saçları ortaya çıktı. Sonra 'Ben yaşlı bir kadınım. İşte şimdi ölebilirim.' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer "Allah'ım! Şahit ol!" dedi.[69]

Buhârî şöyle demiştir: "Hz. Ömer bir Hıristiyan kadının evinden kaynatılmış su ile abdest aldı."[70]

Kendisine temiz bir şey karışan ve vasıflarının çoğu değişen su ile temizlik gerçekleşir.

Suyun üç vasfı vardır:

- Tadı
- Rengi
- Kokusu

Temiz bir şeyin karıştığı suyun iki vasfı değişirse sahih olan görüşe göre onunla abdest alınabilir. Sonbaharda dökülen ağaç yaprakları nedeniyle üç vasfı da değişen su ile mezhep âlimlerimizin çoğuna göre abdest almak caizdir. "Cevhere" adlı eserde bu husus ifade edilmiştir. Bunun delili ise İbn Abbâs'tan

68 Müslim, I, 475.
69 Dârakutnî, I, 32.
70 Fethu'l-Bârî, I, 259. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhtasar Fethu'l-Bârî, Polen Yayınları, I, 381-383. [Mütercim]

nakledilen şu rivayettir: "Ashabdan biri Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte ihrama girmişti. Devesinden düşüp boynu kırılmış ve ölmüştü. Bunun üzerine Allah Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştu: "*Onu su ve sedir ile yıkayın ve kendi elbisesine kefenleyin. Ona koku sürmeyin ve başını örtmeyin. Zira o kıyamet günü saçı mülebbed olarak diriltilecektir.*" Bir başka rivayette ise hadisin bu son kısmı şu şekilde geçmektedir: "*Zira o, kıyamet günü telbiye getirerek diriltilecektir.*"[71]

Bu konudaki bir başka delil ise Mücâhid'in Ümmü Hâni'den naklettiği şu rivayettir: "*Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *ile Meymûne validemiz, içinde hamur izi bulunan bir kaptan, büyük bir kazandan su alarak gusül abdesti aldılar.*"[72]

Ahmed b. Hanbel ve Dârakutnî'nin naklettiği şu rivayete göre hurma nebizi ile abdest almak caizdir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cinlerin kendisinden Kur'ân dinlemek üzere geldikleri gece İbn Mes'ûd'a "*Yanında su var mı?*" diye sormuş. O da "Hayır." diye cevap vermiştir. Bu defa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Yanında nebîz var mı?*" diye sormuş. O da "Öyle tahmin ediyorum ki var." demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Evet." dedi ve nebîz ile abdest aldı."[73]

Büyük göletteki su ile abdest veya gusül abdesti almak caizdir. Göletin büyüklüğü konusunda muteber olan ölçü, abdest alacak kişinin zann-ı gâlibidir. Şayet abdest alacak kimse göletteki suyun bir tarafındaki necasetin diğer tarafa ulaşmayacağı konusunda güçlü bir kanaate sahip ise, suyun bir tarafını karıştırdığı zaman diğer tarafı da karışmıyorsa bu durumda göletten abdest alması caizdir. Aksi takdirde böyle bir sudan abdest almak caiz değildir.

Suyun "çok" ve "az" olarak isimlendirilmesi, genel zirâ ölçüsü ile 10X10 miktarına bağlıdır. Bunun altında olanlar az, üstünde olanlar çok sudur. Bu ölçü konusunda herhangi bir dini referans yoktur. Bu, Merğınânî ve Kâdıhân gibi son dönem alimlerinin görüşüdür. Çünkü bu, özellikle de halk için daha sağlamdır. İmam Ebû Hanîfe, ölçüsü kendisine sahih bir yolla ulaşmadığı konularda herhangi bir ölçü ile hüküm vermezdi. Bu konuda kararı abdest alacak kişiye bırakırdı. Ne zaman ki o kişi suyun çok olduğu konusunda güçlü bir kanaate sahip olur, o zaman su çok hükmündedir. Bu görüş aynı zamanda İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'den nakledilmiştir.

Su çok olduğu zaman temiz ve temizleyici özelliğe sahiptir. Kokusu, tadı ve renginden biri değişmediği sürece hiçbir şey onu kirletemez. Kulleteyn hadisi ise sahih değildir. Nitekim Buhârî'nin hocası Ali b. el-Medînî de bunu söylemiştir.

71 Müslim, II, 866.
72 Beyhakî, I, 7.
73 Dârakutnî.

Hâfız İbn Abdilberr ve daha başka hadis alimleri de bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.

Tabaklanmış deride bulunan su ile abdest almak caizdir. İbn Va'le es-Sebeî'den şöyle nakledilmiştir: Abdullah b. Abbâs'a: "Biz Fas'ta bulunuyoruz. Mecûsiler bize içinde su ve iç yağı bulunan kırba getiriyorlar. [Bu kırbalardan su içeyim mi?]" diye sordum. O da "İç" diye cevap verdi. Bunun üzerine "Bu senin görüşün mü?" diye sordum. O da "Hz. Peygamber'in '*Derinin tabaklanması onu temiz hale getirir.*' buyurduğunu işittim" dedi.[74] Tabaklanmış deri (post) üzerinde namaz kılmak ve tabaklanmış deriden yapılmış kaplarda bulunan su ile abdest almak da caizdir. Tabaklansa bile domuz derisini kullanmak caiz değildir. Çünkü domuzun bizzat kendisi necistir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... *yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir-*..."[75] İnsan derisini kullanmak da caiz değildir. Çünkü insan, değerli bir varlıktır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Deri, tabaklandığı zaman temiz olur.*"[76]

Ölmüş hayvanın kılı ve yünü temizdir. Bu konuda Zeyd b. Ebu Hubeyb, Ebu'l-Hayr'ın kendisine şu rivayeti anlattığını nakletmiştir: İbn Va'le es-Sebeî'nin üzerinde bir post gördüm ve ona dokundum. O da "Neden postuma dokunuyorsun? Ben Abdullah b. Abbâs'a 'Biz Fas'ta bulunuyoruz. Bizimle birlikte Berberîler ve Mecûsîler yaşıyor. Onlar bize boğazladıkları koçları ikram ediyorlar. Ancak biz onların kestiklerini yemiyoruz. İçine iç yağı koydukları tulumları da bize ikram ediyorlar. [Ne yapalım?]" diye sordum. O da 'Biz Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem bunun hükmünü sorduk. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *derinin tabaklanması, temizlenmesi demektir,* buyurdu' şeklinde cevap verdi.[77]

Kırpılan veya kesilen yün ve kıllar temizdir. Yolunan yün ve kıllar ise necistir.

Temizliğin Câiz Olmadığı Sular

İçine necâset düşen az su ile temizlik caiz değildir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Akmayan durgun suya idrarını yapma! Sonra o su ile gusül abdesti alma.*"[78] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem suların pisliklerden korunmasını emretmiştir. Bu hadiste bir yasak söz konusudur. Bir şeyi

74 Müslim, I, 278.

75 el-En'âm 6/145. Ayetin tamamının meali: *De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa, bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.*

76 Müslim, I, 278.

77 Müslim, I, 278.

78 Müslim, I, 235.

yasaklamak, o şeyin tersini emretmek anlamına gelir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri cünüp iken durgun suda gusül abdesti almasın!*" [Hadisin râvilerinden Hişâm b. Zühre'nin azatlı kölesi Ebu's-Sâib, Ebu Hureyre'ye] Ey Ebu Hureyre, cünüp biri durgun sudan nasıl abdest alır? diye sormuş. O da "Bir şekilde suyu alarak kenarda abdest alır." şeklinde cevap vermiştir.[79]

İbn Ömer ise şöyle demiştir. "Cünüp biri bir sudan bir avuç alırsa, suyun geri kalan kısmı pis olur."[80]

Necasetin renginin veya kokusunun ya da tadının hakim olduğu su ile temizlenmek caiz değildir. Çünkü Ebu Ümâme el-Bâhilî'den şu hadis nakledilmiştir: "*Kokusunu ve tadını değiştirmediği sürece hiçbir şey suyu kirletemez.*"[81] Tahâvî de Râşid b. Sa'd'dan şu rivayeti nakletmiştir: "*Rengine veya tadına ya da kokusuna hakim olmadığı sürece hiçbir şey suyu kirletemez.*"[82]

Kullanılmış su ile temizlik yapmak caiz değildir. Kullanılmış su ise, hadesin kaldırılması için veya ibadet gayesi ile kullanılan sudur.[83] Hadesin kaldırılması için kullanılan suya, niyet etmeden abdestsiz kişinin abdest aldığı suyu, ibadet maksadı için kullanılan suya ise abdestli birinin ibadet niyeti ile abdest aldığı suyu örnek olarak vermek mümkündür. Mesela akşam namazını kılan ve abdestini bozmadan yatsı namazına kadar bekleyen kimsenin yatsı namazı için tekrar abdest alması buna örnek verilebilir. Her iki durumda da abdest organlarından dökülen veya damlayan su, kullanılmış su olur. Abdest alan kişi bunları bir kapta biriktirse, bu suları küçük hadesten veya büyük hadesten temizlenmek için kullanması caiz değildir.

Bir kimsenin bir yerde iki kez abdest alması mekruhtur. Ancak ikinci abdestinde kullandığı su, kullanılmış su olmaz.

Yemekten önce veya yemekten sonra elleri yıkamak ibadettir. Çünkü bu konuda hadis vardır. Kişi abdestli iken kirlendiği için elini yıkasa, bununla da ibadet niyeti taşımasa bu durumda su, kullanılmış su olmaz. Tıpkı elbise vb. eşyaların yıkandığı su gibidir.

Kişi, farzları yerine getirmek için abdest alırken yıkanması farz olan organlarını yıkasa, bütün imamların ittifakıyla farzları yerine getirdiği için kullandığı su, kullanılmış su hükmünü taşır.

Kullanılmış su temizdir, ancak temizleyici özelliği yoktur. Bundan dolayı kullanılmış su, necaseti temizler, ama hadesi kaldırmaz.

79 Müslim, I, 235.
80 İ'lâu's-sünen, I, 183.
81 Dârakutnî, I, 28.
82 İ'lâu's-sünen, I, 179.
83 Bir başka ifade ile daha önce abdest ve gusül abdesti alınan sudur.

Câbir'den radıyallâhu anh şöyle nakledilmiştir: "Ben hasta iken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni ziyarete gelmiş. O sırada aklî melekelerim işlemiyordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem abdest almış ve üzerime abdest suyunu saçmış. Bunun üzerine aklımı kullanmaya başladım."[84]

Ağaçlardan sızan su ve meyve suyu ile temizlenmek caiz değildir. Ağaç ve meyve sıkılmadan, kendiliğinden onlardan su gelse, yine de bu tür sular ile temizlenmek caiz değildir. Çünkü bu sular mutlak su değildir. Herhangi bir kayıt olmadan bunlara su denmez. Mukayyet su, su ismi kullanıldığı zaman hemen insanın aklına gelmeyen sulardır. Mesela ağaçlardan sızan sular, gül suyu, meyve suyu gibi sular bu kabildendir. Bunların hiçbiri ile abdest alınmaz.

Tabiatını yitirmiş su ile temizlenmek caiz değildir. Suyun tabiatı ise akıcılık, incelik, susuzluğu kandırması ve bitkileri yetiştirme özelliğinin devam etmesinden ibarettir. Nohut, mercimek gibi katı maddelerin kaynatılması sonucu tabiatı bozulan su, ile temizlenmek caiz değildir. Çünkü bu tür katı yiyeceklerin kaynatıldığı su soğuduğu zaman koyulaşır. Sidrin kaynatıldığı su da böyledir. Çünkü sidr ile birlikte kaynayan su, koyulaşır. Koyulaşınca da onunla temizlik yapmak caiz değildir. Şayet bu tür maddeler ile kaynatılan su katılaşmazsa bu durumda temizlikte kullanılabilir.

Kaynatma gerçekleşmeden içine düşen zaferan, meyve ve ağaç yaprağı gibi katı bir nesne yüzünden özelliklerinin tamamı değişen su ile abdest almak caizdir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı iken devesinden düşüp boynunu kırıp ölen kimsenin su ve sidr ile yıkanmasını emrettiği hadistir. Her ne kadar böylesi bir durumda suyun rengi, tadı ve kokusu değişse de onu temizlikte kullanmak caizdir. Çünkü böyle bir durumda onun için hâlâ su ismi kullanılmaktadır.

Tadı ve rengi bulunan, süt gibi iki vasfı bulunan sıvıların galip gelecek tarzda suya karışması durumunda, renk veya tatları belirgin hale gelirse bu tür sular ile temizlik caiz değildir. Şayet bu iki özelliğinden biri suya üstün gelmemişse bu durumda o su ile temizlik mümkündür. Eğer bu iki özellikten biri suya üstün gelmişse bu durumda o suyu temizlikte kullanmak caiz değildir. Gül suyu, çiçek suyu örneğinde olduğu gibi, bir tek vasfı bulunan sıvıların suyu üstün gelir ve bu vasfını suda gösterirse bu tür sular ile temizlik caiz değildir.

Suyun tadı değiştiği ve hurma tadına döndüğü için hurma nebîzi ile abdest almak caiz değildir. Bu nebîz, mukayyed su hükmündedir. Ebû Yusuf kıyasa göre hüküm vermiş ve "Hurma nebîzi ile abdest almak caiz değildir." demiştir. Ancak Ebû Hanîfe kıyası bırakıp nas ile amel etmiştir. Söz konusu nas ise, Abdullah b. Mes'ûd'un hurma ve nebîz hakkında Hz. Peygamber'in "*temiz bir meyve ve temiz ve temizleyici bir su*" buyurduğunu naklettiği rivayettir.[85]

84 İ'lâu's-sünen, I, 181.
85 Bedâi', I, 118.

Rengi, tadı ve kokusu olan, sirke gibi üç vasfı bulunan sıvılar suya üstün gelir ve iki vasfı suda belirgin olursa bu durumda böyle bir su ile temizlik caiz değildir. Bu tür sıvıların suda iki vasfının, mesela kokusunun ve tadının bulunması, bu tür sular ile temizliğin caiz olduğu hükmünü kaldırır. Eğer bu üç vasıftan sadece bir vasıf bulunursa bu durumda temizlik caiz olur.

Vasfı bulunmayan sıvıların karıştığı sular ile temizlik caiz değildir. Bu durumda sıvının suya üstün olması, ölçü ile tespit edilir. Eğer sıvı ölçü bakımından sudan daha fazla ise bu durumda böyle bir su temizlikte kullanılmaz.

Kuyuların Temizliği

İçine insan veya hayvanın düşüp öldüğü ya da necasetin düştüğü kuyu suları, içine düşen şeylerin çıkartılıp mevcut suların da çekilmesinden sonra temizlikte kullanılabilir. Bu konuda Dârakutnî, Muhammed b. Sîrîn'den şöyle naklet-miştir: "Zenci biri Zemzem Kuyusu'na düşüp öldü. Bunun üzerine İbn Abbâs onun kuyudan çıkarılmasını emretti. Hemen adam kuyudan çıkarıldı. Ardından kuyudaki suyun çekilmesini emretti."[86] İbn Abdilberr şöyle demiştir: "İbn Sîrîn'in mürsel rivayetleri, Saîd b. el-Müseyyeb'in mürsel rivayetleri gibi sahihtir."

İçinde kedi, kuş vb. hayvanların öldüğü, ancak şişmediği kuyu suları ile leşler çıkarılıp kırk kova su çekildikten sonra temizlik caizdir. Bunun delili Şa'bî'nin kuyuya düşüp ölen kuş, kedi vb. hayvanlar hakkında naklettiği şu rivayettir: "Bu tür kuyulardan kırk kova su çekilir."[87]

İçine düşüp ölen tavuğun şişmeden çıkartıldığı ve yetmiş kova suyun çekildiği kuyuların suyu ile temizlik caizdir. Bu konuda Hammâd b. Süleyman, bir kuyuya düşüp ölen tavuk hakkında şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Böyle bir kuyudan kırk veya elli kova su çekilir, sonra abdest alınır."[88]

İçinde farenin öldüğü, ancak şişmeden çıkartıldığı ve yirmi kova suyun çekildiği kuyuların suyu ile temizlik caizdir. Bu konuda Tahâvî, Enes b. Mâlik'in kuyuda ölür ölmez çıkartılan fare hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bu kuyudan yirmi kova su çekilir."[89]

İçine düşen ve ölen hayvanlar eğer şişerse, önce bu hayvanlar çıkarılmadan sonra da bütün suyu boşaltılmadan kuyu suyu ile temizlik caiz değildir. Nitekim

86 Dârakutnî, I, 33.

87 Tahâvî, I, 17.

88 Tahâvî, I, 17. Hanefilerin bu konudaki görüşü "İslam Fıkıh Ansiklopedisi"nde şöyle anlatılmaktadır: "Kuyuya düşen, güvercin, tavuk, kedi gibi orta büyüklükte bir hayvan ise kuyudan kırk veya altmış kova su çekilir. Azhar olan, Câmiu's-Sağîr'de zikredildiği üzere, kırk veya elli kovadır. Bu hayvanlardan ikisi düşmüşse suyun hepsi boşaltılır. Kırk kova vâcip, elli kova müstehaptır." Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi,* I, 100.

89 Tahâvî, I, 17.

bu konuda Tahâvî, Meysere'den şöyle bir rivayet nakletmiştir: Hz. Ali, içine farenin düşüp öldüğü kuyu hakkında şöyle demiştir: "Bu kuyunun bütün suyu çekilir."[90]

Eğer kuyunun bütün suyunu boşaltmak mümkün değilse, bu durumda 200 kova su çekmek farzdır. Çekilen suyu 300 kovaya kadar çıkarmak ise müstehaptır. Bakan kimse çok görmediği sürece tezek, hayvan dışkısı vb. şeyler ile kuyu suyu pis olmaz. Bunların ne kadarının az olduğu ise bakan kimsenin az görmesine bağlıdır. Azlık ve çoklukta tamamen bakan kimse ölçüdür.

Su, güvercin ve serçenin dışkısı, sağ olarak çıktığı ve üzerinde necaset bulunmadığı sürece bir insanın veya eti yenen hayvanlardan birinin girip çıkması ile necis olmaz. Salyalarını suya bulaştırmadıkları sürece katır, merkep, yırtıcı kuş ve yırtıcı hayvanların suya girip çıkması suya bir zarar vermez. Eğer salyaları suya ulaşırsa bu durumda su, temizlik, necaset ve kerahet bakımından o salyaların hükmünü alır.

Ne zaman öldüğü bilinmeyen bir hayvanın ölü olarak kuyuda bulunması durumunda, eğer hayvan şişmemişse geriye doğru bir gün bir gece kuyunun suyu pis kabul edilir. Eğer hayvan şişmiş ise bu durumda geriye doğru üç gün üç gece kuyunun suyu pis kabul edilir. Bu süre içinde insanlar kuyu suyu ile abdest veya gusül abdesti almışlarsa namazlarını tekrar kılmaları gerekir.

Artıklar

1- Hayızlı kadının artığı ile temizlik caizdir. Bu konuda Şüreyh'ten şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Hz. Âişe'ye, hayız halindeki bir kadın eşi ile birlikte yemek yer mi?" diye sordum. O da "Evet. Ben hayızlı iken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni yanına çağırır ve birlikte yemek yerdik. Hz. Peygamber kemikli bir et alır, "Allah aşkına önce sen ye!" derdi. Ben de kemiğin üzerindeki eti ısırır, sonra bırakırdım. Hemen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu alır ve ağzımı kemiğin neresine koyduysam orasına koyar ve ısırırdı. İçecek bir şey isterdi. Sonra kendisi içmeden önce "Allah aşkına önce sen iç!" derdi. Ben de suyu alıp biraz içerdim. Sonra bırakırdım. Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem suyu alır ve ağzımı bardağın neresine koyduysam, o da orasına koyar ve öylece içerdi.[91]

Yine Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ağzını, bardağın benim su içerken ağzımı koyduğum kenarına koyarak su içerdi. Ben hayızlı iken, o benim artığımı içerdi."[92]

90 Tahâvî, I, 17.
91 Nesâî, I, 148.
92 Muvatta', I, 36.

2- Kedinin artığı ile temizlik caizdir. Bu konuda İbn Ebî Katâde el-Ensârî ile evli olan Kebşe bintu Ka'b b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: Ebu Katâde bir gün yanına gelmiş. Kebşe onun abdest suyunu dökmüş. Bu esnada abdest suyundan içmek üzere bir kedi gelmiş. Ebu Katâde kabı kediye doğru eğdirmiş ve nihayet kedi sudan içmiş.

Olayın bundan sonrasını Kebşe şöyle anlatmaktadır: Ebu Katâde benim kendisine baktığımı gördü ve "Ey yeğenim! Buna hayret mi ediyorsun?" diye sordu. Ben de "Evet." dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: Şüphesiz ki Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kedi asla pis değildir. O, sizin çevrenizde çok dolaşan bir hayvandır.*"

İmam Mâlik şöyle demiştir: "Ağzında bir necâset görülmediği sürece kedi konusunda bir sakınca yoktur."[93]

Tezek yemedikleri sürece deve, sığır, koyun gibi eti yenen hayvanların artığı ile temizlik caizdir. Bu konuda İmam Muhammed, "Âsâr" adlı eserinde Ebû Hanîfe aracılığı ile İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Katır ve merkebin artıklarında bir hayır yoktur. Hiç kimse onların artıklarından abdest almasın. Ancak at, beygir, koyun ve devenin artığından abdest alınabilir."[94]

Köpeğin artığı ile temizlik caiz değildir. Bu konuda av köpeği, çoban köpeği, tarım amaçlı edinilen köpek ve bekçi köpeği arasında fark yoktur. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*İçinizden birinin kabını köpek yalarsa, içindekini döksün ve o kabı yedi defa yıkasın.*" Abdullah b. Muğaffal'dan da şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem köpeklerin öldürülmesini emretti ve '*Bu insanların neyi var, neden köpekleri öldürmüyorlar!*' buyurdu. Daha sonra av köpeği, çoban köpeği ve tarımsal amaçlarda kullanılacak köpeklerin beslenmesine izin verdi ve şöyle buyurdu: "*Köpek bir kabı yalarsa, o kabı yedi kez yıkayın ve sekizinciyi toprak ile bulayarak yıkayın.*"[95] Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Köpek bir kabı yalarsa bu durumda kabın içindeki dökülür ve kap üç kez yıkanır."

Domuzun artığı ile temizlik caiz değildir. Çünkü domuzun bizzat kendisi pistir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*...yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir-...*" Yırtıcı hayvanların artıkları ile temizlik caiz değildir. Çünkü onların salyaları etlerinden öyle gelir. Bu tür hayvanların etleri de sütleri gibi haramdır.

Mekruh Olmakla Birlikte Temizliğin Caiz Olduğu Artıklar

Kedinin artığı ile temizlik caizdir. Ancak bu, tenzihen mekruhtur. Çünkü kedi, pisliklerden korunmaz. Eğer kedi evcil ve dışarıda dolaşmıyor, bu da kesin olarak

93 Muvatta', I, 36.
94 İ'lâu's-sünen, I, 205.
95 Müslim, I, 235.

biliniyorsa bu durumda mekruh hükümden söz edilemez. Çünkü bu hususta dini bir referans vardır.

Dolaşması için serbest bırakılmış tavukların artığı ile temizlik mekruhtur. Çünkü onların gagalarının pislikten uzak olduğu bilinmez. Bu durumda şüpheli olduğu için artıklarını temizlikte kullanmak mekruhtur. Eğer böyle olmazsa onların artıklarını kullanmak mekruh değildir.

Yırtıcı kuşlar ve kargaların artığı ile temizlik mekruhtur. Çünkü bu hayvanlar leşlere bulaşırlar. Serbest bırakılan tavuklar da bu hayvanlar gibidir. Eğer bu hayvanların gagalarında necasetin bulunmadığı kesin olarak bilinirse bu durumda onların artıkları ile temizlik mekruh olmaz.

ABDEST

Arapçada abdeste vudû denir. Vudû, hem yıkamak hem de meshetmek anlamına gelir. Ğasl/yıkamak, sıvıyı bir yerin üzerine akıtmak, mesh ise temas etmek demektir.

Abdestin Farzları

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın)."*[96] Bu ayet bize abdestin farzlarını anlatmaktadır. Buna göre abdestin farzı dörttür:

* *Yüzü yıkamak*

* *Eller ile birlikte kolları dirseklere kadar yıkamak*

* *Başı meshetmek*

* *Topuklara kadar ayakları yıkamak.*

Yüzün sınırı iki kulak yumuşağı, alındaki saç bitim yeri ile çeneni sona erdiği yer arasında kalan kısım olarak belirlenmiştir. Dirseklerin yıkanması da abdestin farzları kapsamındadır.

Abdestin bu dört farzında sünnî fıkıh mezhepleri ittifak etmişlerdir. Ancak Hanefî mezhebinin dışında kalan diğer üç sünnî mezhebin bunu bazı şartları ilave ettikleri görülür. Mesela abdest organlarının sırayla yıkanması Şâfiî mezhebine, abdeste besmele ile başlamak Hanbelî mezhebine göre farzdır.

Abdestin farzlarının yerine getirilmiş olması kuşkusuz alınan abdestin fıkhen geçerli olması sonucunu da doğurur. Bununla birlikte abdestin sünnetlerine, müstehaplarına ve adabına riayet etmek daha uygundur.

Abdestin Sünnetleri

Küçük hadesten temizlenmenin/abdest almanın ilk sünneti, elleri bileklere kadar yıkamaktır. Bu konuda elini su kabına batırmak zorunda olan ile olma-

---

96 el-Mâide 5/6.

yan, uykudan yeni uyanan ile önceden uyanmış olan birdir. Ancak şu kadarı var ki, yeni uyandıktan sonra ve necaset ihtimalinin bulunduğu anlarda ellerin yıkanması müekked sünnettir. Nitekim Ebu Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İçinizden biri uykudan uyandığı zaman elini üç kez yıkamadan kaba batırmasın. Çünkü o, gece boyu elinin nerede olduğunu bilmez."*[97]

El, temizlik yaptığımız organdır. Bu yüzden temizliğe ilk önce onunla başlamak sünnettir. Bileklere kadar yıkamak ise, temizlik konusunda bu kadarının yeterli olmasından dolayıdır.

Abdeste besmele ile başlamak: Sahih olan görüşe göre abdeste besmele ile başlamak müstehaptır. Bunun delili ise şu hadistir: *"Allah'ın adını anmayanın abdesti olmaz."*[98] Burada abdestin olmaması ile abdestin mükemmel olmadığı kastedilmiştir. Bu, sahih olan görüştür. Burada Allah'ı anmaktan maksat ise onun ismini söylemekten ibarettir.

Misvak kullanmak: Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem düzenli olarak misvak kullanmıştır. Abdest alan, misvak bulamazsa parmağı ile dişlerini temizler. Zira Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de böyle yapmıştır. Ebu Musa el-Eş'arî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldim. O 'u, u' diyerek elindeki bir misvakla dişlerini temizliyordu. Misvak ağzında iken âdeta öğürüyordu."[99] Misvak kullanmak müstehaptır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Ümmetimi zorluk ve sıkıntıya düşürme endişem olmasaydı her namaz öncesinde misvak kullanmalarını emrederdim.*[100] Zeyd b. Hâlid'den nakledilen şu rivayet, evde misvak kullanmanın sünnet olduğunu gösterir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem misvak kullanmadan, herhangi bir namaz için evden dışarı çıkmazdı."[101]

Üç defa ağzı çalkalamak ve burnu temizlemek: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem düzenli olarak bunu yapmıştır. Rivayet edildiğine göre İbn Ebî Müleyke'ye abdestin nasıl alındığı sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: Hz. Osman'a da abdestin nasıl alınacağı soruldu. O da su getirilmesini istedi. Hemen içinde abdest suyu bulunan bir kap getirildi. Önce sağ eline su döktü. Ardından sağ elini suya soktu. Peşinden üç kez ağzını çalkaladı, üç kez de burnuna su verdi. Sonra üç kez yüzünü yıkadı. Daha sonra üç kez sağ elini, üç kez de sol elini yıkadı. Ardından elini suya batırıp başını ve kulaklarını meshetti. Kulaklarının iç ve dış taraflarını bir kez meshetti. Daha sonra ayaklarını yıkadı ve "Abdesti soranlar nerede? Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem işte böyle abdest alırdı."

97 Müslim, I, 233.
98 Tirmizî, I, 20.
99 Buhârî, I, 47.
100 Buhârî, I, 68.
101 Mecmeu'z-zevâid, I, 181.

dedi. Hz. Ali de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gibi abdest aldı ve bir kez başını meshetti, üç kez sağ ayağını, üç kez de sol ayağını yıkadı.[102] Ağzı üç kez çalkalamak, üç lafzının ifade ettiği gibi her defasında yeni su alarak yapılır. İyice ağzı çalkalayıp burna su vermek sünnettir.

Başın tamamını ve başa mesh verilen su ile kulakları meshetmek: Mikdâm b. Ma'dîkerib'den şöyle bir hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alırken gördüm. Sıra başını meshetmeye gelince iki avucunu başının ön tarafına koydu ve ensesine kadar sürdü. Sonra ellerini tekrar başladığı yere getirdi. Kulaklarının iç ve dış kısımlarını meshetti. Parmaklarını kulak deliklerine soktu."[103] İbn Abbâs da Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alırken gördüğünü rivayet etmiş ve onun abdest organlarını üç kez yıkadığını söyleyip şunu eklemiştir: Başını ve kulaklarını bir kez meshetti.[104] Ebû Ümâme Hz. Peygamber'in *"Kulaklar, başın bir parçasıdır."*[105] buyurduğunu nakletmiştir. Bu hadis, kulakların yaratılış bakımından değil, hüküm bakımından başın bir parçası olduğunu açıklamaktadır.

Suyun sakalın altına geçmesi için ellerle çaba sarf etmek: Bu, Ebû Yusuf'a göre sünnet, diğer iki imama göre ise câizdir. Kişi, parmaklarını bir tarağın dişleri gibi yaparak suyun, sakalının altına geçmesi için çaba gösterir. Hz. Enes'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest aldığı zaman bir avuç su alır ve sakalının alt tarafından tenine ulaştırmaya çalışır ve *"Rabbim bana böyle emretti."* buyururdu.[106]

Parmak aralarını ovalamak: Lakît b. Sabira'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Abdest alınca parmaklarının arasını ovala." İbn Abbâs da Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Abdest alınca el ve ayak parmaklarının arasını ovala."* Parmakların arasını ovalamak Müstevrid'den nakledilen şu hadise göre serçe parmağı ile yapılır: Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alırken gördüm. Ayak parmaklarını serçe parmağı ile ovalıyordu.[107] Hz. Enes'ten şu rivayet nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest suyu getirilmesini istedi. Sonra yüzünü, ellerini ve ayaklarını yıkadı ve *"Bu, Allah'ın, başkasını kabul etmeyeceği abdesttir."* buyurdu. Sonra bir müddet bekledi ve tekrar abdest suyu getirilmesini istedi. Yüzünü, ellerini ve ayaklarını ikişer kez yıkadı ve *"Bu, Allah'ın kendisine iki kat sevap vereceği kimsenin abdestidir."* buyurdu. Sonra bir müddet daha bekledi ve yine abdest suyu getirilmesini istedi. Su gelince

102 Ebû Dâvûd, I, 30.
103 Ebû Dâvûd, I, 30.
104 Ebû Dâvûd bu hadisi abdestin sünnetleri bahsinde zikretmiştir.
105 Ebû Dâvûd, I, 33.
106 Ebû Dâvûd, I, 36.
107 Tirmizî, I, 29.

yüzünü ve ellerini üç kez yıkadı ve *"Bu, sizin peygamberinizin ve ondan önce gönderilmiş peygamberlerin abdestidir."* buyurdu. "et-Telhîsu'l-habîr"de ifade edildiği gibi Ebû Ali b. es-Seken bu hadisi "Sahîh"inde rivayet etmiştir.[108]

Abdest organlarını üç kez yıkamak: Bunun delili üç defa ağzı çalkalamak ve burna su vermek konusunda geçmişti.

Niyet etmek: Abdeste niyet, müekked sünnettir. Niyet, kalp ile yapılır. Ancak kişi, Allah'a ibadet gayesi ile "niyet ettim namaz kılmak için abdest almaya" veya "niyet ettim abdestsizlik halimi sona erdirmeye" ya da "niyet ettim namaz kılacak hale gelmeye" veyahut da "niyet ettim temizlenmeye" şeklinde diliyle de niyet edebilir. Niyet yüz yıkanmadan önce yapılır. Niyette esas olan, kalp ile yapmaktır. İmam Şâfiî'ye göre abdeste niyet farzdır. Çünkü abdest bir ibadettir. Teyemmüm örneğinde olduğu gibi niyetsiz ibadet olmaz. Bize göre de ibadetler için niyet farzdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri emredilmişti."*[109] Dinin yalnızca Allah'a has kılınması/ihlas, niyet demektir. Ancak abdestin kendisi ibadet değildir. Sadece ibadetin bir şartıdır. Mesela bir yerde defalarca abdest alınsa bu, mekruh sayılır. Çünkü bu durumda dinin hoş karşılamadığı su israfı söz konusudur. Teyemmümde ise niyet farzdır. Çünkü toprak aklen temizleyici değildir ve onun pisliği giderme özelliği yoktur. Bu durumda teyemmüm için sadece ibadet anlamı söz konusudur. İbadetin şartlarından biri de niyet etmektir. Su ise, tabiatı gereği temizleyicidir. Bu durumda abdest alırken niyete ihtiyaç kalmaz. Şu kadarı var ki abdest ibadet gayesi ile alınırsa bu durumda niyetsiz gerçekleşmez. Abdest, temizleyici özelliğe sahip suyun kullanılması ile temizliği gerçekleştirdiği için namazın anahtarı konumundadır. Teyemmüm ise böyle değildir. Çünkü toprağın temizleyici özelliği yoktur. Toprak, sadece namaza niyetlenildiği zaman temizleyici özelliğe sahip olur. Hatta kişinin kastı olmadan kollarına kadar ellerine ve yüzüne toprak temas etse veya bir kimse diğerine öğretmek üzere teyemmüm alsa, bu durumda teyemmüm gerçekleşmez ve namazın anahtarı temin edilmiş olmaz.

Sahih olan görüşe göre abdest organlarını sırası ile yıkamak müekked sünnettir: Sıraya riayet etmeyen, iyi bir şey yapmamış olur. Sıraya riayet etmek şu ayete göre farz değildir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ.

Bu ayette abdest organları و/vâv harfi ile birbirine adfetilmiştir. Bu harf, bütün

108 İ'lâu's-sünen, I, 82-83.
109 el-Beyyine 98/5.

nahiv ve dil alimlerinin ittifakı ile cem' ifade eder.[110] Bu hükmün hadisten delili ise İmam Taberânî'nin "el-Mu'cemu'l-Kebîr" adlı eserinde naklettiği şu rivayettir: Biri Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip bir şahsın cünüplükten dolayı gusül abdesti aldığını, ancak vücudunun bazı bölgelerini yıkamadığını bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"O kişi, suyun değmediği yerlerini yıkar ve sonra namaz kılabilir."* buyurdu.[111] İmam Şâfiî şöyle demiştir: "Abdest organlarını sırasıyla yıkamak ...فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُم ayetine göre farzdır. Çünkü فَ/fa harfi atıfların sırayla olmasını gerektirir.

Abdest alırken ara vermemek: İmam Mâlik, abdest alırken ara vermemenin farz olduğunu söylemiştir. Ara vermeden organları peş peşe yıkamak herhangi bir problemi bulunmayan bir insanın normal bir süre içinde bir sonraki organı yıkamadan önce yıkadığı organın kurumaması ile gerçekleşir. Bir mazerete binaen abdeste ara vermenin bir sakıncası yoktur. Ancak bir mazeret olmadan abdest organlarını yıkarken ara vermek mekruhtur. Bu konuda teyemmüm de abdest gibidir. Nâfi'den nakledildiğine göre İbn Ömer pazarda ihtiyacını gidermiş. Sonra abdeste başlamış, yüzlerini ve dirseklerine kadar kollarını elleriyle birlikte yıkamış, peşinden başını meshetmiş. Camiye girdiği zaman kendisinden bir ölünün cenaze namazını kıldırması istenmiş. O da mestlerini meshedip cenaze namazını kıldırmış. Bu rivayeti İmam Mâlik nakletmiştir. Bu rivayetin senedi de sahihtir.

Boynu meshetmek: Taberânî, Ka'b. b. Amr el-Yâmî kanalıyla şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdeste başladı, üç kez ağzına su verdi, sonra üç kez burnunu temizledi. Bunları yaparken her seferinde yeni su aldı. Ardından üç kez yüzünü yıkadı. Başını meshetti. Râvi, eli ile başının ön tarafından başlayıp arka tarafından boynunun en altına kadar işaret ederek "İşte böyle meshetti." dedi. Nâfi de İbn Ömer'den, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim abdest alır, iki eli ile boynunu meshederse kıyamet günü pranga vurulmaktan kurtulur."*[112]

Abdestin Müstehapları

Müstehap, sözlükte "sevilen şey" anlamına gelir. Dinî literatürde ise "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bir defa yaptığı ve daha sonra terk ettiği

110 Orijinal nüshada bu açıklamanın hemen ardından "فَاغْسِلُوا ifadesinin başındaki فَ/fa harfi ise bütün abdest organlarının peşpeşe yıkanmasını gerektirir." şeklinde çevirebileceğimiz bir ifade yer almaktadır. Kanaatimize göre bu ifade sehven burada yer almaktadır. Zira buradaki fa harfi, atfedilen kelimeler arasında sıranın olduğunu gösteren atıf harfi değildir. Bu fa, şartın cevabında cezmi lafzan veya mahallen kabul etmeyen bir kelimenin bulunması durumunda gelen harftir. Kaldı ki, bu açıklama Hanefilerden çok Şafiilerin delili olmaktadır. Dolayısıyla hem teknik açıdan, hem de istidlal bakımından burada bu ifadenin yer almaması gerekir. [Mütercim]

111 Mecmau'z-zevâid, I, 273.

112 İ'lâu's-sünen, I, 66.

ya da yapılmasını teşvik edip kendisinin yapmadığı fiiller" anlamına gelir. Bu tür fiillerin yapılmasını istemek, kesinlik ve zorunluluk ifade etmek için değil, güzel görüldüğünü ifade etmek içindir. Bu tür fiilleri işleyenler sevap kazanır, terk edenler ise günah işlemez.

Abdestin müstehaplarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Sağdan başlamak. Sol elden önce sağ eli, sol ayaktan önce sağ ayağı yıkamak sünnettir. Bunun delili Hz. Âişe'nin naklettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ayakkabı giyerken, saçını tararken, temizlik yaparken, kısacası bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi."[113]

El ve ayakta olduğu gibi kulakları meshederken önce sağ, sonra sol kulak mı meshedilir? Bu soruya şu şekilde cevap verilir: Eller ve ayaklar bir el ile yıkanır. Bu yüzden onları yıkamaya sağ taraftan başlanır. Kulaklar ise kolay olduğu için iki el ile birlikte meshedilir. Şayet bir eli var ya da sadece bir elini kullanabiliyorsa bu durumda abdest alan, ellerini ve ayaklarını yıkarken yaptığı gibi sağdan başlar ve önce sağ kulağını, sonra sol kulağını mesheder.

Bazı âlimler bu konuda, yanakları kulakların hükmüne dahil etmiştir.

Kolları yıkarken dirseklerin, ayakları yıkarken topukların üstünden yıkamak. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü ümmetim abdestin bir izi olarak yüz, kol ve ayakları bembeyaz bir şekilde iken çağrılacaklardır. Sizden kim beyazlarını çoğaltmak isterse, bunu yapsın!"[114]

Abdestin Âdâbı

Abdest suyunun elbiseye sıçramasını önlemek için yüksek bir yere oturmak.

İstincâ hali dışında kıbleye yönelmek.

İnsanlarla konuşmamak.

Abdestin sonuna kadar abdest aldığı bilincini taşımak.

Kulakları meshederken titiz davranmanın bir sonucu olarak serçe parmak ile kulak deliklerini meshetmek.

Geniş yüzüğü hareket ettirmek. Suyun altına ulaştığı bilinen dar yüzüklerin ise hareket ettirilmesi müstehaptır. Şayet yüzük suyun altına geçmesini engelleyecek kadar dar ise, bu durumda onu hareket ettirmek farz olur.

Mazeret hali dışında, biran önce itaat için harekete geçmek üzere abdesti vakit girmeden önce almak.

113 Müslim I, 226.
114 Buhârî, I, 45.

Abdestten sonra kelime-i şehâdet getirmek. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Sizden abdest alan ve abdestini güzelce alıp ardından* أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ *diyen her bir kimse için sekiz cennet kapısı açılır, o da dilediği kapıdan içeri girer."*[115]

Yüzüne yavaşça su dökmek.

Abdest aldıktan sonra havlu kullanmamak. Eğer abdest alan kişi havlu kullanırsa, kurulanmada aşırı kaçmamalıdır.

Gözler ile burun arasında kalan kısmı meshetmeye, suyun yüzüğün altına gitmesine ve kıyamet günü beyazlığı artırmak için yıkanması farz olan yerlere yakın olan yerleri de yıkamaya özen göstermek. Ebu Ümâme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yüzünün gözü ile burnu arasında kalan kısmını meshederdi."[116]

Ayakta, kalan abdest suyundan içmek. Bunun delili Nezzâl b. Sebra'dan nakledilen şu rivayettir: Hz. Ali'nin öğle namazını kıldırdığına ve daha sonra insanların ihtiyaçlarını dinlemek için onlarla birlikte oturduğuna şahit oldum. İkindi vakti girince bir kap su getirildi. Hz. Ali ondan bir avuç su alıp yüzünü, kollarını, başını ve ayaklarını meshetti. Sonra arta kalan suyu alıp, ayakta iken içti ve şöyle dedi: "Bazı insanlar bunu hoş karşılamıyorlar. Halbuki ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüm." Bu şekilde abdest, abdestini bozmayanların abdestidir.[117] Hüseyin b. Ali'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Ali abdest suyu getirilmesini istedi. Hemen ona abdest suyu uzatıldı. O da ellerini suya batırmadan önce üç defa yıkadı. Sonra üç kez ağzını çalkaladı, üç kez burnuna su verdi ve üç kez yüzünü yıkadı. Ardından üç kez dirseklerine kadar sağ kolunu ve yine üç kez dirseklerine kadar sol kolunu yıkadı. Sonra ayağa kalkıp bana, 'Şunu bana uzat' dedi. Ben de abdest suyundan artanı ona uzattım. O da ayakta onu içti. Ben bu durumu şaşkınlıkla karşıladım. Benim bu halimi fark edince Hz. Ali şöyle dedi: Şaşırma. Zira ben, deden Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem benim yaptığım gibi yaptığını, abdest suyunu istediğini, ardından ondan arta kalanı ayakta içtiğini gördüm." Bu rivayeti Nesâî ve Tahâvî nakletmiştir.[118]

Abdestin Mekruhları

Mekruh, sevilen şeylerin ve edebin zıddıdır. Abdest alan için müstehap olan âdâbın zıddı durumlar, mekruhtur. Abdestin mekruhlarından birkaçını şu şekilde sayabiliriz:

Suyu israf etmek. Abdullah b. Ömer'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alan Sa'd'ın yanına geldi ve ona *"Bu israf da ne böyle Ey Sa'd!"* buyurdu. O "Abdestte israf olur mu?" diye sorunca da şöyle buyurdu: *"Evet. Bir akarsuyun kenarında abdest alsan bile..."*[119]

Yeni alınan su ile meshi üç kez yapmak. Ebû Dâvûd "Sünen"inde şöyle demiştir: "Hz. Osman'dan nakledilen sahih hadislerin tamamı, başın bir defa meshedildiğini gösterir."[120]

Yıkamaktan çok meshe benzeyecek şekilde suyu az kullanmak. Abdest alırken yıkamanın gerçekleşmesi için organlardan iki damla da olsa suyun damlaması gerekir. Aksi takdirde kesinlikle abdest geçerli olmaz.

Herhangi bir mazeret olmadan başkasından yardım almak. Mazeret halinde başkasından yardım almak mekruh değlidir.

Abdest Türleri

Abdest; farz, vâcip ve mendup olmak üzere üçe ayrılır.

Nafile de olsa namaz kılmak isteyene, cenaze namazına duracak olana, tilavet secdesi yapmak isteyene ve bir âyet de olsa Kur'ân'a temas edecek kimseye abdesti yoksa abdest alması farzdır.

Ka'be'yi tavaf için abdest almak vâciptir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Ka'be'yi tavaf etmek, namaz kılmak gibidir. Ancak şu kadarı var ki, siz tavaf ederken konuşursunuz. Kim tavaf sırasında konuşursa, güzel şeylerden konuşsun."*[121] Hakikati gereği tavafın, namaz olmayınca geçerli olması da abdestli olmaya bağlı değildir. Hal böyle olunca vâcip tavaf sırasında abdestsiz olan kimseye bir kurban kesmesi, farz olan tavafı cünüp yapan kimseye bir deve kurban etmesi ve nafile tavafı abdestsiz yapana bir sadaka vermesi gerekir.

Birçok durumda alınan abdest menduptur. Bunlardan bazıları şu şekilde sayılabilir:

Uykudan önce. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Yatağına uzanacağın zaman, namaz için abdest aldığın gibi abdest al..."*[122]

Uykudan sonra. Bu hususta Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Sadece uzanarak uyuyan kimsenin abdest alması gerekir."*[123]

Sürekli abdestli olmak için. Bu konuda şu hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Bilâl'e: *"Ne sayesinde cennete benden önce girdin?*

119 Elbennâ, Şerhu'l-Müsned, II, 3.
120 Ebû Dâvûd, II, 27.
121 Müstedrek, I, 459.
122 Müslim, IV, 2081.
123 Tirmizî, I, 51.

Dün gece cennete girdim ve ön tarafımdan senin tıkırtın geliyordu." demiş, o da şöyle cevap vermiş: "Ey Allah'ın Elçisi! Mutlaka iki rekat namaz kılarak ezanı okudum. Ne zaman abdestimi bozsam hemen abdest aldım." Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"İşte bunun sayesinde..."* buyurmuştur. Bu rivayeti İbn Huzeyme nakletmiştir.[124]

Abdestli iken abdest almak. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Her kim abdestli iken bir daha abdest alırsa Allah Teala ona on sevap yazar."*[125]

Gıybet, yalan, dedikodu ve her türlü günahtan sonra abdest almak.

İçeriği düzgün olmayan şiir okuduktan sonra. Bu konuda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bir günah işleyip sonra kalkıp abdest alıp namaz kılan ve ardından Allah'tan bağışlanma dileyen herkes bağışlanır."* buyurmuş ve sonra şu ayeti okumuştur: *"Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar, günahlarının bağışlanmasını dilerler."*[126]

Ölü yıkadıktan ve cenaze taşıdıktan sonra. Bu konuda Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Kim bir ölü yıkarsa gusül abdesti alsın; kim de bir cenaze taşırsa abdest alsın."*[127]

Her namaz vakti için. Hz. Enes'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ister abdestli ister abdestsiz olsun, her namaz için abdest alırdı."[128]

Gusül abdesti almadan önce. Hz. Âişe'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cünüplükten dolayı gusül abdesti almak istediği zaman ilk olarak suya batırmadan önce ellerini yıkardı. Sonra cinsel organını yıkar ve namaz için abdest aldığı gibi abdest alırdı. Ardından saçlarını iyice yıkardı. Daha sonra başından aşağı üç avuç su dökerdi."[129]

Cünüplü iken yemeden, içmeden ve uyumadan önce. Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cünüp halini kast ederek şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yemek yemek veya uyumak istediği zaman abdest alırdı."[130]

İkinci kez cinsel ilişkiye girmeden önce. Ebû Râfi''den şöyle nakledilmiştir: Bir gün Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eşlerinin yanına uğradı. Falancanın ve filancanın evinde gusül abdesti aldı. Ben "Ey Allah'ın Elçisi! Hepsi için bir gu-

124 et-Terğîb ve't-terhîb, I, 363.
125 Ebû Dâvûd, I, 16.
126 Âl-i İmrân 3/135. Rivayet için bk. et-Terğîb ve't-terhîb, I, 472.
127 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, II, 145.
128 Tirmizî, I, 40.
129 Tirmizî, I, 70.
130 Ebû Dâvûd, I, 57.

sül abdesti alsaydın ya..." dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Böylesi daha temiz, daha pâk ve daha nezihtir."* buyurdu. Ebû Saîd el-Hudrî de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İçinizden biri, eşi ile birlikte olur, sonra tekrar onunla birlikte olmak isterse iki ilişki arasında abdest alsın."*[131]

Öfke anında. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Öfke şeytandan kaynaklanır, şeytan da ateşten yaratılmıştır. Ateş de su ile söndürülür. Öyleyse sizden biri öfkelendiği zaman hemen abdest alsın."*[132]

Hadis okurken ve rivayet ederken.

İlim tahsil ederken.

Ezan okurken.

Kamet getirirken.

Hutbe okurken ve konuşma yaparken.

Efendimiz Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kabrini ziyaret ederken.

Arafat'ta vakfe yaparken.

Safa ve Merve arasında say yaparken.

Deve eti yedikten sonra. Bazı alimlere göre deve eti yedikten sonra abdest alınması gerekir. Abdest alındığı zaman bu ihtilaftan uzaklaşılmış olur. Bu konuda Berâ b. Âzib'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem deve eti yendiği zaman abdest alınıp alınmayacağı soruldu. Bunun üzerine o, şöyle buyurdu: *"Deve etinden dolayı abdest alınız."*[133]

Abdestin bozulup bozulmadığı konusunda âlimler arasında görüş farklılığı bulunan durumlarda ihtilaftan kurtulmak için. Mesela kadına dokunduktan, cinsel organını elledikten sonra abdest almak gibi. Bürsa bintu Safvân, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim kamışına dokunursa abdest almadan namaz kılmasın!"*[134] Cinsel organına elinin içi ile dokunan kimse, ibadetinin bütün görüşlere göre sahih olması için abdest alabilir. Böylece dini için hassasiyet göstermiş olur.

Abdest alan kimse, abdest alırken bazı organlarını yıkayıp yıkamadığı hakkında şüpheye düşerse ve bu da ilk şüphe ise bu durumda şüphe ettiği organını yıkar. Şayet abdestini bitirdikten sonra şüphe ederse, bu durumda yıkayıp yıkamadığı konusunda şüphe ettiği organını yıkamaz.

131 Ebû Dâvûd, I, 56.
132 Ebû Dâvûd, IV, 249.
133 Tirmizî, I, 54.
134 Tirmizî, I, 54.

Abdesti Bozan Durumlar

Arapçada abdestin bozulmasına نقض/nakz denir. Bu kelime somut nesneler için kullanıldığı zaman cisimlerin terkibinin bozulduğunu; soyut nesneler için kullanıldığı zaman ise onların kendileri ile ulaşılmaya çalışılan hedeflerden uzaklaşıldığı anlamına gelir. Abdest ile hedeflenen, namaz vs. ibadetlerin yapılabileceği bir durum oluşturmaktır. Abdesti bozan durumlar şu şekilde sıralanabilir:

Az da olsa idrar ve dışkı yolundan çıkan her şey. Kişinin idrarını ve dışkısını yaptığı organlarına yol denmiştir. Çünkü dışarı çıkan pislikler için bu organlar yol olmuştur. Dışarı çıkmak ise, organın ucunda yaşlığın meydana gelmesi ile gerçekleşir. Ancak kişinin ön tarafından gelen yellenme, abdesti bozmaz. Çünkü bu, aslında yellenme olmayıp bir hareketin sonucudur.

İdrar ve dışkı yolundan çıkan her şeyin abdesti bozmasının delili "أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ/*Eğer sizden biri ayak yolundan gelmiş ise*"[135] ayetidir. Bu ayette geçen الْغَائِطِ /ğâit kelimesi kişinin kendini emin hissedeceği yer demektir. İnsanlar ihtiyaç gidermek istedikleri zaman diğer insanların gözünden uzak olmak için böylesi yerlere giderler.

Bu ayet-i kerime şu şekilde delil olur: Allah Teala, suyun bulunmadığı durumlarda teyemmümün farz olmasını, bizim ayak yolundan gelmemize bağladı. Bizim ayak yolundan gelmemiz, küçük veya büyük tuvaletimizi yaptığımız anlamına gelir. Dolayısıyla bu ifade hades/abdestsizlik halinin kinayeli bir anlatımıdır. Teyemmümün farz kılınmasının buna bağlanması, abdestsizlik halinin farz olmasının sebebi olduğunu gösterir. Bu durum teyemmüm için geçerli olunca, abdest için de geçerli olur. Çünkü teyemmüm, abdestin yerine geçmiştir. Yerine geçen, sebep bakımından asla muhalif olamaz.

Bir bağırsak kurdu, taş, kan bile olsa idrar ve dışkı yolundan gelen her şey abdesti bozar. Bunun delili ise İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem naklettiği şu hadistir: "*Abdest vücuda girenlerden değil, vücuttan çıkanlardan dolayı gerekir.*"[136] İbn Abbâs'tan mevkûf olarak şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Abdest vücuda girenlerden değil, vücuttan çıkanlardan gerekir. Oruç vücuttan çıkan şeylerle bozulmaz, vücuda giren şeylerle bozulur." Vücuttan çıkanlar ise İbn Abbâs'tan nakledilen şu rivayet ile açıklanmıştır: "Vücuttan çıkanlar, meni, mezi ve vedidir. Mezi ve vedi gelince kişi cinsel organını yıkar ve abdest alır. Meni gelince ise kişi, gusül abdesti alır." Bu rivayeti Tahâvî nakletmiştir. Söz konusu rivayetin senedi hasendir. Hem Hz. Ali'nin sözü olarak, hem de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem özür kanı gören bir kadına söylediği söz olarak şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "*Kanaman sona erip normal hale gelinceye kadar her na-*

135 en-Nisâ 4/43.
136 Beyhakî, I, 116.

maz vakti için abdest al."[137] Özür kanı alışık olunmayan bir şekilde vücuttan çıkan necis bir şeydir. Bağırsak kurdu, taş vs. de buna kıyas edilir. Aynı şekilde ön ve arkadan çıkan necis olan her şeyin hükmü de böyledir. İbn Ömer'in de bu tür durumlarda abdestin farz olduğu görüşünü benimsediği bilinmektedir. İbn Abdilberr şöyle demiştir: "Aktığı takdirde burun kanından dolayı abdest bozulur. Aynı şekilde bedenin dışına çıkıp akan her kan abdest almayı gerektirir." Bu görüş Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'dan da nakledilmiştir.[138]

Kanama olmadan çocuk doğurmak. Bu şekilde doğum yapan kadın İmam Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre loğusa sayılmaz. Sahih olan görüş de budur. Çünkü loğusalık kan görmekle olur. Halbuki bu durumda kan görmek söz konusu değildir. Böyle doğum yapan kadının, rahimden gelen sıvıdan dolayı abdest alması gerekir. Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: "Bu şekilde doğum yapan bir kadın az da olsa kanamadan kurtulamaz. Bu yüzden ihtiyaten onun gusletmesi gerekir."

Vücuttan çıkan ve temizlenme hükmü söz konusu olan/temizlenmesi gereken yere akan kan ve irin. Vücudun su toplayan yerinden akan saf su abdesti bozmaz. Kişi, parmağını burun borusuna soksa ve parmağı kana bulansa, bu durumda bakılır, eğer kan burun borusundan dışarı çıkarsa abdest bozulur, yok eğer burun borusundan dışarı çıkmazsa abdest bozulmaz. Kişi bir şey ısırsa, sonra o ısırdığı şey üzerinde kan izi görse ya da misvak kullansa ve misvakın üzerinde kan izi görse, kanın akması gerçekleşmediği sürece abdest bozulmaz. Kişi kürdan kullansa ve ağzından kürdanı çıkarttığında üzerinde kan görse yine abdesti bozulmaz. Ancak bu tür durumlarda kan, tükürükten fazla olursa abdest bozulur. Biri sümkürse ve burnundan bir kütle kan düşse abdesti bozulmaz. Ancak burnundan kan damlası gelirse abdesti bozulur.

Yaranın başından akan kan abdesti bozar. Ancak kan, yaranın üzerinde yükselir ve akmazsa abdest bozulmaz. İmam Muhammed şöyle demiştir: "Yaranın üzerindeki kan yaradan büyük olursa abdesti bozar." Ancak sahih olan ilk görüştür.

Kanama başladığı zaman üzerine pamuk vs. konsa, kan geldikçe de silinse ne olur? Eğer bu işlemler yapılmadığı takdirde kanın akması söz konusu olacaksa abdest bozulur.

Yaranın üzeri sarılıp sargının ıslandığı ve ıslaklığın sargının üzerine çıktığı durumlarda abdest bozulur. Şayet ıslaklık sargının üzerine çıkmazsa abdest bozulmaz.

Sargının iki tabakadan oluştuğu durumlarda, bu tabakalardan birinin ıslanması abdesti bozar.

137 Beyhakî, I, 116.
138 İ'lâu's-sünen, I, 86.

Abdurrezzâk b. Hemmâm "el-Musannef" adlı kitabında İbn Ömer'den şöyle bir hadis nakletmiştir: "*Her kim namazda iken burnu kanar veya kusar ya da mezîsi gelirse, namazdan ayrılsın ve gidip abdest alsın. Sonra konuşmadığı sürece, namazını bıraktığı yerden tamamlasın.*"[139]

Kulaktan acı ile birlikte gelen iltihap ve irin, abdesti bozar. Aksi takdirde bu tür akıntılar ile abdest bozulmaz. Dişlerin arasından çıkan ve tükürüğe karışan kan eğer tükürükten çok veya tükürükle eşit olursa abdesti bozar. Eğer tükürük kandan fazla ise abdest bozulmaz. İçinde kan olan tükürüğünü yutan oruçlunun durumu da buna kıyas edilmiştir. Şayet kan tükürükten fazla veya ona eşit ise bu durumda oruç bozulur, değilse oruç bozulmaz. Kan yaradan çıkar ve yaranın bulunduğu bölgeyi geçmezse abdest bozulmaz. Kanın bu kadarı temiz midir yoksa pis midir? "Hidâye" müellifi şöyle demiştir: "Hades olmayan şey, necis de olmaz./Abdestin bozulmasına sebebiyet vermeyen şey, pis kabul edilmez." Bu görüş Ebû Yusuf'tan nakledilmiştir. Sahih olan görüş de budur. İmam Muhammed'e göre ise bu kan necistir. Hanefi mezhebinde fetva, kanın elbise ve beden gibi katı nesnelere bulaşması durumunda Ebû Yusuf'un görüşüne; su vb. sıvı nesnelere bulaşması durumunda ise İmam Muhammed'in görüşüne göre verilmektedir. Kan konusundaki bu ihtilafa binaen ağız dolusu kadar olmayan kusmuğun hükmü de bu şekilde tespit edilmiştir.

Kan ve irin, temizlenmesi gerekmeyen bir yere akarsa abdest bozulmaz. Mesela kan, gözün iç kısmında akarsa abdesti bozmaz. Çünkü gözün iç kısmı temizlenmesi gereken yerlerden değildir. Aynı şekilde yaranın ve burun borusunun içinde akan kan da abdesti bozmaz. Benzer şekilde erkeğin cinsel organının içinde akan ama dışarı çıkmayan idrar da abdesti bozmaz. Ancak burun borusundan gelen kan, burnun yumuşak kısmına inerse abdest bozulur. Çünkü burnun yumuşak kısmı mendup olarak temizlenmesi gereken yerlerdendir. Akan kanın abdesti bozmasının delili Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu hadisidir: "*Akan her kandan dolayı abdest almak gerekir.*" "el-Kâmil" adlı eserde İbn Adiyy şöyle demiştir: "Bu rivayetin sadece Ahmed b. Ferrûh tarafından nakledildiğini biliyoruz. Bu kişinin de rivayet ettiği hadisler delil olmaz, sadece yazılır. Çünkü insanlar onun zayıf bir râvi olmasına rağmen rivayet ettiği hadise sahih olma ihtimali ile bakarlar." Ancak İbn Ebî Hâtim "el-Ilel" adlı eserinde şöyle demiştir: "Biz ondan hadis yazdık. Bize göre o, 'sâdık' biridir." Nitekim İmam Buhârî'nin naklettiği şu hadis, onun rivayetini desteklemektedir: Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Âdet olunca namazı bırak. Âdetin sona erince üzerindeki kanı yıka ve namaz kıl.*"[140] Hişâm b. Urve babasından şöyle nakletmiştir: "Sonra normal dönemin başlayıncaya kadar her namaz için abdest al." Bunun Urve'nin sözü olduğu söylenemez.

139 Âsâru's-sünen, I, 35.
140 Buhârî, I, 86.

Çünkü bu, "abdest al" ifadesi ile bir önceki söze benzemektedir. Bir önceki söz de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sözüdür. İmam Tirmizî'nin naklettiği ve sahih olduğunu açıkladığı rivayet de bunu desteklemektedir.[141]

Kanın abdesti bozmadığını savunanlar, İmam Buhârî'nin naklettiği ve ensardan birinin başından geçen bir olayı anlatan şu rivayeti delil olarak kullanmışlardır: "*Ensardan birine ok isabet etmiş ve çok kan kaybetmişti. Yine de o rukû ve secde etti ve namazını tamamladı.*" Aynî, bu rivayetin delil olarak kullanılmasına şu şekilde cevap vermiştir: "Karşı görüşün bu hadisi delil getirmeleri gerçekten problemlidir. Çünkü aktığı zaman kan, ensardan olan sahabînin vücuduna, derisine, belki de elbisesine bulaşmıştır. Halbuki onlara göre az da olsa üzerine kan bulaşan kimsenin namazı geçerli olmaz. Kaldı ki bu uygulama, sahabeden sadece birinin uygulamasıdır. Belki de o, kanamanın abdesti bozduğu hükmünü bilmiyordu. Bizim burada verdiğimiz hadisler daha güçlüdür. Öyleyse bunlara göre hareket etmek gerekmektedir."

Ağız dolusu safra, su, yemek vb. şeyleri kusmak. Mideye ulaştıktan sonra çıkan her türlü kusmuk abdesti bozar. Bu konuda yiyecek veya içeceklerin mideye girer girmez çıkması ile bir müddet orada beklemesi arasında bir fark yoktur. Çünkü yiyecek mideye girmekle birlikte necasete karışmıştır. Ancak yenen veya içilen şeyler mideye ulaşmadan önce kusulursa abdest bozulmaz. Bu konuda İmam Şâfiî dışındaki âlimler arasında ittifak vardır. İmam Şâfiî şu hadisi delil olarak kullanmıştır: Rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kusmuş, sonra da ağzını yıkamıştır. Kendisine "Namaz için abdest aldığın gibi abdest almayacak mısın?" diye sorulunca da "*Kusmaktan dolayı böyle abdest alınır.*" buyurmuştur. Muhtemelen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem burada ağız dolusundan az kusmuştur.

Ağız dolusu da olsa balgam kusmak, âlimlerin ittifakı ile abdesti bozmaz. Ağız dolusundan az da olsa akan kan kusulursa abdest bozulur. Bunun delili ise Ebu'd-Derdâ'dan nakledilen şu hadistir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kustu ve orucunu bozdu, sonra da abdest aldı."[142] Bu konudaki bir başka delil de şu hadistir: "*Sizden biri namaz kılarken ağız dolusu veya daha az kusarsa namazdan ayrılsın ve gidip abdest alsın. Sonra konuşmadığı takdirde dönüp kaldığı yerden namazını tamamlasın.*" İbn Cüreyc şöyle demiştir: "Böylesi bir durumda kişi konuşursa namaza yeniden başlar."[143] Bir başka delil de şu hadistir: Ebu'd-Derdâ'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kustu ve ardından abdest aldı. Dımaşk camiinde Sevbân ile karşılaştım ve ona bunu anlattım. O da bana "Doğru söylüyorsun. Ben de Efendimizin abdest suyunu dökmüştüm." dedi.[144]

141 Tirmizî, I, 82.
142 Tirmizî, I, 59.
143 Dârakutnî, I, 153.
144 Tirmizî.

Farklı zamanlarda toplamı ağzı dolduracak kadar kusulsa, bu durumda sebep birliği esas alınır. Şöyle ki; eğer mide bulantısı geçmeden tekrar kusulursa bu durumda kusmuklar bir kabul edilir. Eğer mide bulantısı geçtikten sonra ikinci kez kusulursa bu durumda kusmuklar farklı kabul edilir. Bu, İmam Muhammed'in görüşüdür. Esas olan görüş de budur. Ebû Yusuf ise bu konuda mekanın aynı olmasını esas almıştır.

Sahih olan görüşe göre kusmuğun ağız dolusu olmasından maksat, ağzı kapatamayacak miktarda olmasıdır. Ancak daha sahih görüşe göre ise kusmuğun ağzı zorlukla kapatacak miktarda olmasıdır.

İbn Sîrîn, kan tüküren kimse hakkında şöyle demiştir: "Eğer kan, tükürüğünden fazla ise abdest alır."[145]

Burun kanaması. Abdullah b. Ömer burnu kanayınca namazdan ayrılmış, abdest almış, sonra konuşmadan dönüp kaldığı yerden namazını tamamlamıştır. Yezîd el-Leysî de Saîd b. Müseyyeb'in namaz kılarken burnunun kanadığını, bunun üzerine Peygamberimizin eşi Ümmü Seleme'nin evine gittiğini, kendisine su verildiğini ve onun bu suyla abdest aldığını, ardından dönüp kaldığı yerden namazını tamamladığını gördüğünü söylemiştir.[146]

Uyumak. Kalçanın tam olarak yere basmadığı halde uyumak, mesela yan yatarak, kalçanın bir tarafına yaslanarak, sırt üstü yatarak, yüzüstü yatarak uyumak, makattan yellenmeyi engellemediği için abdesti bozar. Abdesti bozan şey de hadestir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Makatın bağı gözlerdir. Kim uyursa abdest alsın."*[147] Ayakta, rükûda, secdede veya tahiyyata otururken uyumak abdesti bozmaz. Çünkü Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Ayaklarını toplayıp elbisesinin içine alarak oturup uyuyana, ayakta durup uyuyana, rükûa eğilip uyuyana, secde halinde uyuyana ve tahiyyata oturmuş bir halde uyuyana, uzanmadığı sürece abdest alması gerekmez. Ancak kişi uzanarak uyuduğu zaman abdest alsın."[148] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Uzanarak uyuyan herkesin abdest alması gerekir."*[149] Bu hadisin râvilerinden Ebu Hâlid ed-Dâlânî, Ebû Hâtim tarafından sika olarak tavsif edilmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî ise onda bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Zehebî de "el-Mîzân" adlı eserinde şöyle demiştir: "Dâlânî, hasenu'l-hadis olan meşhur bir râvidir."

Bayılma ve delirme. Bayılma, insanın başına gelen ve onu kaplayan bir afet olup aklı tamamen yok etmez, ama insanın kuvvetini zayıflatır. Delirme ise

145 İ'lâu's-sünen, I, 92.
146 Muvatta', I, 47.
147 Ebû Dâvûd I, 52.
148 Beyhakî, I, 123.
149 Ebû Dâvûd, I, 52.

insanın başına gelince aklını alıp götürür. Aklı tamamen ortadan kaldırır, ama onun gücüne kuvvetine bir zarar vermez. Bayılma ve delirme hallerinde abdest tutma uykuya göre daha zordur. Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hastalığını anlattığı rivayet bu konunun delilidir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"İnsanlar namazı kıldı mı?"* diye sordu. Biz de "Hayır Ey Allah'ın Elçisi, onlar seni bekliyorlar." şeklinde cevap verdik. Bunun üzerine *"Bir leğene benim için su koyun"* buyurdu. Biz de söylediğini hemen yaptık. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kalkmak için seğirtti ve birden bayıldı. Sonra ayıldı ve *"insanlar namaz kıldı mı?"* diye sordu. Biz de "Hayır. Onlar seni bekliyorlar ey Allah'ın elçisi." şeklinde cevap verdik. Bunun üzerine *"Benim için bir leğene su koyun"* buyurdu. Biz de söylediğini hemen yaptık. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem gusül abdesti aldı..."[150] Ahmed b. Yunus şöyle demiştir: "Bayılma dolayısıyla gusül abdesti almak, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sevdiği şeylerdendi. Bayıldıktan sonra abdest almak yeterlidir."

Rükû ve secdeli namazlarda yanında bulunan şahısların duyabileceği şekilde gülmek. Kıyas, bunun abdesti bozmamasını gerektirir. Nitekim İmam Şâfiî bu görüştedir. Çünkü sesli gülmek, vücuttan çıkan necis bir şey değildir. Bu yüzden cenaze namazında, tilavet secdesinde ve namazın dışında abdesti bozan bir durum olarak görülmemiştir. Sesli gülmenin rükû' ve secdeli namazı bozacağının delili Ebû Âliye'nin naklettiği şu hadistir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına namaz kıldırıyordu. Bu esnada gözü pek iyi görmeyen biri geldi ve kuyunun başına geçti. O sırada birden bayıldı ve kuyuya düştü. Bunun üzerine cemaatten bazıları güldü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gülen insanların abdestlerini tazeleyip yeniden namaz kılmalarını emretti."[151] Ebu'l-Âliye er-Riyâhî'nin asıl adı Rufey'dir. Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: "Tabiinden biri olup sika râviler arasında yer alır."

Ebu Hanîfe, Mansûr b. Zâzân, Hasan, Ma'bed b. Ebi Ma'bed el-Huzâî kanalıyla Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle bir hadis nakletmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken namaz kılmak üzere bir âmâ geldi ve bir çukura düştü. İnsanlar bunu komik buldu ve kahkaha ile güldüler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazını tamamlayınca şöyle buyurdu: *"Sizden kim kahkaha ile güldüyse yeniden abdest alsın ve namazlarını tekrar kılsın."* Hâfız Muhammed b. Talha bu rivayeti "Müsned"inde nakletmiştir.

Dârakutnî, Ma'bed'in Basralı ve Ceheyne kabilesine mensup olduğunu iddia etmiştir. Halbuki o, Huzâa kabilesine mensuptur. Nitekim bu durum İmam Ebû Hanîfe'nin "Müsned"inde açıkça ifade edilmiştir. Ma'bed sahâbîdir. İbn Mende ve Ebû Nuaym onu sahabe tabakasından saymışlar ve onun hakkında Câbir'den nakledilen şu hadisi nakletmişlerdir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi

150 Müslim, I, 311.
151 Dârakutnî, I, 169.

ve sellem ile Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh hicret ettikleri zaman Habâ'da Ümmü Ma'bed'in yanına geldiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem henüz küçük olan Ma'bed'i gönderip şöyle dedi: "*Şu koyunu çağır.*"

Sesli gülmenin abdesti bozduğuna dair rivayetler, rükûlu ve secdeli namazlar hakkında varid olmuştur. Dolayısıyla sesli gülmenin abdesti bozduğu hükmü, sadece bu tür namazlarda geçerlidir.

Hadislerde geçen kahkaha sözcüğü, kişinin kendisinin ve yanı başındaki arkadaşının duyacağı şekilde gülmesi anlamına gelir. Gülmek ise kişinin arkadaşının duyacağı şekilde değil de sadece kendisinin hissedeceği şekilde gülmesini ifade eder. Bir görüşe göre bu anlamdaki gülmek, sadece namazı bozar, abdesti bozmaz. Nitekim bu konuda Dârakutnî, Câbir'den şu rivayeti nakletmiştir: "*Gülme abdesti gerektirmez.*" Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Namazda gülen bir adamın hükmü soruldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu: *Namazı yeniden kılar, ama tekrar abdest almasına gerek yoktur.*"[152]

Aşırı dokunma. Erkeğin eşine çıplak bir halde, aralarında herhangi bir elbise olmadan dokunması, herhangi bir ıslaklık hissedilmese de abdesti bozar. İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre bu şekilde dokunma, istihsâna binaen hades sayılır. Kıyas ise bunun hades olmadığını gerektirir. Nitekim İmam Muhammed de bu görüştedir. Çünkü Muâz'dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Hiç tanımadığı bir kadın ile karşılaşan ve cinsel ilişki hariç bir adamın eşine yaptığı her şeyi ona yapan biri hakkında ne hüküm verirsin?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ "*Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir.*"[153] ayetini indirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de adama abdest alıp namaz kılmasını emretti.[154]

152 Dârakutnî, I, 172.
153 Hûd 11/114.
154 Tirmizî, IV, 354.

GUSÜL

Gusül, bütün bedeni yıkamaya ve yıkanılan suya denir. Gısl ise yıkanırken kullanılan sabun vb. şeylere denir.

Guslün Farzları

Guslün üç farzı vardır:

Ağza su vermek.

Burna su vermek.

Bütün bedeni yıkamak.

Gusül ile abdest arasında fark vardır. Kişiye abdest alırken yüzünü yıkaması emredilmiştir. Bu emir, burnun ve ağzın iç kısmını kapsamamaktadır. Halbuki gusül abdestinde bütün bedenin temizlenmesi emredilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Cünüp iseniz temizlenin!*"[155] Buna göre bedenin, yıkanması mümkün olan her tarafının yıkanması gerekir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi gözlerin iç kısmının yıkanması gerekmez. Fakat yıkanması mümkün olan ağız ve burnun iç kısmını yıkamak gerekir. Çünkü bu bölgeleri yıkamada herhangi bir zarar söz konusu değildir. Bu husus Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem naklettiği şu hadis ile tekit edilmiştir: "*Her kim cünüplükten dolayı gusül abdesti alırken bir tek saçını yıkamasa cehennemde ona şöyle şöyle eza edilir.*" Hz. Ali de üç kez "Bundan dolayı saçlarıma düşman oldum, bundan dolayı saçlarıma düşman oldum." demiş ve saçlarını tıraş etmiştir.[156]

Hasan b. Ziyâd "Müsned"inde râvileri sika olan bir senet ile Ebû Hanîfe'den, Dârakutnî de Esbât, Abdullah b. Yezîd, Ebû Hanîfe kanalıyla senedi ile birlikte İbn Abbâs'tan ağza ve burna su vermeyi unutarak gusül abdesti alan kimse hakkında şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Ağzına ve burnuna su verir ve namazını tekrar kılar." Bu hadis hasendir. Delil olarak kullanılması uygundur. Ayrıca İbn Sîrîn'in mürsel olarak naklettiği sahîh bir rivayet de bunu desteklemektedir.

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Meymûne vâlidemiz şöyle dedi: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gusül abdesti alması için su hazırladım. Al-

155 el-Mâide 5/6.

156 İ'lâu's-sünen, I, 133.

lah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem, önce iki veya üç kez ellerini yıkadı, sonra sol eline su döküp avret mahallini yıkadı. Ardından elini toprağa sürdü. Sonra ağzını çalkaladı, burnunu temizledi ve yüzü ile ellerini yıkadı. Peşinden, vücuduna tepeden aşağı su döktü. En sonunda bulunduğu mekandan uzaklaştı ve ayaklarını yıkadı."[157]

Suyun sakalların arasına ve diplerine, sıkıntıya girmeden vücudun yıkanabilecek her tarafına ulaştırılması farzdır. Kadının cinsel organının iç tarafının değil de dış tarafının da yıkanması bu kabildendir. Göbek çukurunun yıkanması da farz kabul edilmiştir. Çünkü burası bedenin dış kısmında yer alır. Burayı yıkamakta da bir zorluk yoktur. Yine zorluk olmamasından dolayı kapanmamış kulak deliklerinin yıkanması gerekir. Erkeklerin birbirine girmiş ve örülmüş saçlarını yıkamaları farzdır. Dolayısıyla erkeklerin her halükarda saçlarını çözmeleri gerekir. Çünkü saç örgüsü onlar için bir ziynet değildir. Bu yüzden de çözülmesinde bir sıkıntı yoktur. Ancak suyun saç diplerine ulaşması durumunda kadınların saç örgülerini çözmeleri farz değildir.

Bunun delili şu hadistir: Ümmü Selem vâlidemiz şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Elçisi! Benim saç örgülerim çok sık. Cünüplükten kurtulmak için gusül abdesti alırken onları çözeyim mi?" diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle cevap verdi: *"Hayır, başına üç avuç su dökmen yeterlidir. Sonra bütün bedenine su dök. İşte o zaman bir de bakacaksın ki, temizlenmişsin."* Bu hadisin bir başka rivayetinde ise şöyle geçmektedir: *"Her avuç su alıp dökerken örgülerini sık."* Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *"Erkek, saçlarını ayırsın ve suyun saç diplerine ulaşacağı şekilde başını yıkasın. Kadınların ise saç örgülerini çözmemelerinde bir sakınca yoktur."*[158]

Eğer kadının saçları, suyun saç diplerine ulaşmasına engel olacak şekilde sık veya keçeleşmiş ise bu durumda mutlaka örgülerini çözmesi gerekir.

Sık olsa bile sakalın; sakalın, bıyığın ve kaşın altındaki derinin yıkanması farzdır.

Guslün Sünnetleri

Besmele ile başlamak. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"İnsanoğlunun edep yerleri ile cinlerin gözleri arasındaki perde, kişinin elbisesini çıkartırken 'Bismillah' demesidir."*[159]

Niyet etmek. Çünkü gusül, sevap kazanılan bir ibadettir.

Gusle başlamadan önce vücutta kalan pislikleri yıkamak. Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem

157 Ebû Dâvûd, I, 65.
158 Ebû Dâvûd, I, 65.
159 Taberânî, el-Mu'cemu'l-evsat, III, 2525.

gusül abdesti alınca, ilk olarak sağ elinden başlar ve onun üzerine su döküp yıkardı. Daha sonra vücudunda bulunan rahatsızlık veren şeylerin üzerine sağ eli ile su döküp sol eli ile yıkardı..."[160]

Bileklere kadar elleri yıkamak. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Âişe şöyle rivayet etmiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem cünüplükten dolayı gusül abdesti aldığı zaman ilk olarak ellerini yıkardı. Daha sonra namaz için abdest alır gibi abdest alırdı..."[161]

Necaset bulunmasa bile edep yerlerini yıkamak. Böylece kişinin, edep yerlerinin ayakta iken yapışan, oturunca açılan kısımlarına suyun ulaştığı konusunda içi rahat eder. Meymûne validemiz Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cünüplükten dolayı gusül abdesti almasını şu şekilde tavsif etmiştir: "İki veya üç kez ellerini yıkadı. Sonra elini kaba batırıp eli ile edep yerlerine su döktü ve sol eliyle orasını yıkadı..."[162]

Namaz için abdest alır gibi abdest almak. Bu şekilde abdest alan, organlarını üç kez yıkar ve başını mesheder. Şayet gusül abdesti alırken durduğu yerde su birikiyorsa ayaklarını yıkamayı sona bırakır. Aksi takdirde gusül abdesti aldığı suya battığı için tekrar ayaklarını yıkamaya ihtiyaç duyacaktır. Eğer suyun birikmediği bir yerde gusül abdesti alıyorsa, bu durumda ayaklarını sona bırakmaz.

Her biri bütün bedenini ıslatacak şekilde, başından aşağı üç kez su dökmek. Bu konuda Cübeyr b. Mut'ım'den şöyle bir hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında gusül abdesti konusunda tartıştılar. Bazıları "Ben başımı şöyle şöyle yıkıyorum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ben ise başımdan aşağı üç avuç su döküyorum."* buyurdu.[163] Eğer her defasında bütün beden ıslanmazsa, üç kere yıkama sünneti gerçekleşmemiştir.

Gusül abdesti almak isteyen biri, bir akarsuya veya akarsu hükmünde olan bir suya dalsa ve abdest alıp gusledeceği süre kadar suda kalsa, sünneti yerine getirmiş olur. Çünkü bu şekilde bir hassasiyet üç defa yıkama hükmündedir.

Gusleden kimse vücuduna su dökerken Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yaptığı gibi başından başlar, sonra sağdan başlamak müstehap olduğu için önce sağ omzuna, ardından da sol omzuna su döker. Ardından önce sağ, sonra sol ayağını yıkar.

Gusleden, ikinci ve üçüncü kez dökeceği suların bütün bedenine ulaşması için ilk su döküşünde bütün bedenini ovar.

160 Müslim, I, 256.
161 Buhârî, I, 69.
162 Müslim, I, 245.
163 Müslim, I, 258.

Guslederken vücudu ovmak sünnettir. Ancak Ebû Yusuf bu konuda farklı düşünmüştür. O اطَّهَّرُوا sîgasının ifade ettiği dar mânâyı esas alarak, ovmanın farz olduğunu ifade etmiştir.

Gusül abdesti en az bir sâ'; abdest ise en az bir müd ile alınır. Âdet icabı bu, yeterlilik konusunda en az miktardır. Yoksa bir kimse bu ölçülerin altındaki su ile abdestini ve guslünü tastamam alabiliyorsa, aldığı abdest ve gusül geçerlidir. Eğer bu ölçülerle alamıyorsa bu durumda fazla su kullanır.

Guslün Âdâbı

Guslün âdâbı ile abdestin âdâbı birdir. Ancak gusleden kimse gusül abdesti alırken kıbleye dönmez. Çünkü edep yerleri açıktır. Eğer edep yerleri kapalı olarak guslediyorsa bu durumda kıbleye dönmesinde bir sakınca yoktur. Guslün diğer âdâbını ise şöyle sıralamak mümkündür:

Konuşmamak. Edep yerleri kapalı olsa bile dua dahi okumamak. Kişinin edep yerleri açık bir halde dua okuması ise mekruhtur.

Kendi edep yerlerine bakması caiz olmayan kimselerin göremeyeceği bir yerde gusül abdesti almak. Çünkü gusül abdesti alırken veya elbise giyerken kişinin edep yerlerinin görünme ihtimali vardır. Bu konuda İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'ye emretti. O da onun için gusül suyu hazırladı. Daha sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ona bir bez verdi ve *"Bununla beni perdele ve bana arkanı dön"* buyurdu.[164] Ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ hayâyı ve örtünmeyi sever."*[165] Bezzâr'ın rivayetine göre İbn Abbâs da Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Allah Teâlâ sizin çıplak olmanızı yasaklamıştır. Şu üç hal dışında daima sizin yanınızda bulunan Allah'ın meleklerinden utanın. Söz konusu üç hal, tuvalet ihtiyacınızı giderme, cinsel ilişkiye girme ve gusül abdesti alma halinizdir. İçinizden biri açık alanda gusül abdesti alacağı zaman ya elbisesi ile örtünsün, ya bir duvarın dibinde gözden ırak olsun ya da devesinin ardına saklansın."*[166]

Bir erkek, kendisinin diğer erkekler tarafından görülemeyeceği bir yerde gusül abdesti alma imkanı bulamazsa, bu durumda mümkün olduğu kadar mahrem yerlerinin görünmesini engelleyerek gusül abdestini alır. Aynı şartlarda kadınlar arasında bulunan bir kadın için de bu hüküm geçerlidir. Ancak bu şartlarda kadın, erkeklerin arasında ise, bu durumda gusül abdesti almayı erteler.

Abdestte mekruh görülen durumlar, gusülde de mekruh görülmüştür. Ancak buna bir ilave yapılarak gusül abdesti alırken dua okumak da mekruh kabul edilmiştir.

164 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed, II, 123.
165 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed, II, 123.
166 İ'lâu's-sünen, I, 162.

Gusül abdesti alırken kullanılan suyun miktarı konusunda herhangi bir şey belirlenmemiştir. Çünkü her insanın durumu farklıdır. Yine de gusleden, cimriliğe ve israfa kaçmadan orta bir yol tutar.

Guslü Gerektiren Haller

Erkek ve kadından gerek uyku gerekse uyanık bir haldeyken şehvetle ve fışkırarak menînin gelmesi. Saîd b. Mansûr "Sünen"inde senedi ile birlikte Atâ'dan şu rivayeti nakletmiştir: Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldi ve "Ey Allah'ın Elçisi! Kadın uykusunda erkeğin gördüğünü görüyor. Bu durumda gusül abdesti alması gerekir mi?" diye sordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de "*Şehvet hissediyor mu?*" diye sordu. Kadın "Belki..." diye cevap verdi. Bu defa Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Peki yaşlıkla karşılaşıyor mu?*" diye sordu. Kadın yine "Belki..." diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Öyleyse gusül abdesti alsın.*" buyurdu.[167]

Meninin gelmesi, yerinden ayrılması ile gerçekleşir. Erkeklerde meninin yeri bel; kadınlarda ise göğüs kafesidir. Meni, koyu beyaz sudur. Aktığı zaman erkeklik organının ereksiyonu sona erer. Kadının menisi ise ince ve sarıdır. Cinsel ilişkiye girilmese bile ihtilam olmak, hayal kurmak, bakmak ve cinsel organ ile oynamak gibi nedenlerden dolayı meni, yerinden şehvetle ayrılırsa ve vücudun dışına çıkarsa kişi cünüp olmuş demektir. Bu durumda icmâ' ile gusül abdesti alması farzdır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Su, sudan dolayı gerekir.*"[168] buyurmuştur.[169] Ayrıca Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine "İhtilam olduğu zaman kadının gusül abdesti alması gerekir mi?" diye soran Ümmü Süleym'e "*Evet, suyu gördüğü zaman gerekir.*" buyurması da buna delildir.[170] Kısacası dokunma veya bakma ya da ihtilam; hangi sebeple olursa olsun meninin dışarı çıkması gusül abdesti almayı gerektirir.

İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed şöyle demiştir: "Cinsel organdan şehvetle çıkmasa bile meninin belden şehvetle ayrılması, guslü gerektirir." Onlara göre biri ihtilam olsa, menisi şehvetle bulunduğu yerden ayrılsa, ancak tam vücuttan çıkacakken kişi cinsel arzusu geçinceye kadar kamışını sıksa, sonra bıraksa ve meni şehvetsiz bir halde vücuttan çıksa gusül abdesti gerekir. Ebû Yusuf ise bu konuda farklı düşünmüştür. Buna benzer şekilde cinsel ilişkiye giren kimse idrarını yapmadan veya bir süre uyumadan önce gusül abdesti alır, gusül abdesti aldıktan sonra da meninin geri kalan kısmı vücuttan çıkarsa iki imama göre gusül abdestinin tekrar alınması gerekir. Yine bu konuda da Ebû Yusuf farklı düşünmüştür. Eğer meninin geri kalan kısmı idrar yaptıktan veya bir süre uyuduktan sonra çıkarsa üç imamın ittifakına göre yeniden gusül abdesti almak gerekmez.

167 İ'lâu's-sünen, I, 138.
168 "Gusül abdesti, meninin çıkması ile gerekir."
169 Müslim, I, 269.
170 Buhârî, I, 76.

"el-Bahr ani'l-Muhît" adlı eserde ifade edildiğine göre Ebû Hanîfe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Aşırı şehvet sahibi bir bekarın şehvetini kontrol edebilmek için masturbasyon yapması caizdir. Ancak bunu yaparken kesinlikle sevap kazanamaz. Böyle biri bu işte el elde, el başta kurtulur." Bir başka ifade ile ne sevap kazanır, ne de günah işler. Kanaatime göre eğer kişi masturbasyon yapmadığı takdirde zina veya ona yakın bir günah işlemekten endişe ederse bu durumda masturbasyon, iki zararlı şeyden zararı az olanı tercih etmektir. Eğer masturbasyon cinsel zevk için yapılıyorsa caiz değildir.

Kişi uyanır ve elbisesinde meni veya mezi görürse gusül abdesti alması farz olur. Meni konusunda Hz. Âişe validemizden şöyle bir hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem ihtilam olduğunu hatırlamayan, ama elbisesinde yaşlık gören birinin durumu soruldu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de "*O gusül abdesti alır.*" buyurdu. Kendisine ihtilam olan fakat üzerinde yaşlık görmeyen birinin hükmü sorulunca da "*Onun gusül abdesti almasına gerek yok.*" buyurdu. Bunun üzerine Ümmü Süleym "İhtilam olan kadına bir şey gerekir mi?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "*Evet. Kuşkusuz kadınlar, erkeklerin kardeşleridir.*" buyurdu.[171]

"İhtiyâr" adlı kitapta şöyle geçmektedir. "İhtilam olan, sırtüstü yatarken uyanan ve üzerinde bir yaşlık bulunmayan kadının ihtiyaten gusül abdesti alması gerekir. Çünkü onun menisinin vücudundan çıkıp tekrar vücuduna girme ihtimali vardır. Zira ihtilam denince ilk akla gelen meninin vücuttan dışarı çıkmasıdır. Erkeklerde ise durum farklıdır. Erkeğin cinsel organı dar olduğu için meninin tekrar vücuda girmesi söz konusu değildir. Şayet ihtilam olan ve üzerinde yaşlık bulunmayan kadın başka bir pozisyonda uyanırsa bu durumda gusül abdesti alması gerekmez."

Mezi güçlü olan görüşe göre meninin ince halidir. Dolayısıyla ihtiyaten gusül abdesti almak gerekir.

Boşalma gerçekleşmese de sünnet yerlerinin birbiri ile temas etmesi. Hz. Âişe şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Erkeğin sünnetli yeri kadının sünnetli yerini geçerse gusül abdesti almak gerekli olmuştur.*" Ben ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu yaptık ve sonra gusül abdesti aldık.[172] Bir başka rivayette ise "*Erkeğin sünnetli yeri kadının sünnetli yerini geçerse gusül abdesti gerekir.*" şeklinde geçmektedir. Boşalma gerçekleşmeden gusül abdestinin gerekmediğini açıkça ifade eden hadisler önceden verilmiş bir ruhsat olup, daha sonra neshedilmiştir. Bennâ şerhi ile neşredilen Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inde Übeyy b. Ka'b'dan şöyle nakledilmiştir: "Gusül abdesti ancak boşalma gerçekleşirse gerekir" şeklinde ifade edilen fetva ruhsattı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İslâm'ın ilk yıllarında buna izin vermişti. Daha

171 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed, II, 116.
172 Tirmizî, I, 73.

sonra ise bizim gusül abdesti almamızı emretmişti." Yine bu konuda Akabe biatına katılan, Bedir Savaşı'na katılan ensardan Rıfâa b. Râfi'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Hz. Ömer'in yanında idim. O esnada ona "Zeyd b. Sâbit Mescid-i Nebevi'de cinsel ilişkiye giren, ancak boşalmayan kimse hakkında kendi düşüncesine göre insanlara fetva veriyor" haberi ulaştırıldı. Bunun üzerine Hz. Ömer, "Hemen o adamı bana getirin" diye talimat verdi. Zeyd getirilince de ona "Ey kendisine düşman olan adam! Hz. Peygamber'in mescidinde kendi düşüncene göre fetva verecek kadar azıttın mı?" dedi. Zeyd, "Ben böyle bir şey yapmadım! Zira söylediklerimi amcalarım bana Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakletmişlerdir." diye karşılık verdi. Hz. Ömer "Hangi amcaların?" diye sorunca da "Übeyy b. Ka'b, Züheyr, Ebu Eyyûb ve Rıfaâ b. Râfi' de bu görüştedir." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer bana dönüp "Bu delikanlı ne söylüyor?!" dedi. Ben de "Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde böyle yapıyorduk." şeklinde cevap verdim. Hz. Ömer "Bunu Hz. Peygamber'e sordunuz mu?" şeklinde bir soru yöneltti. Ben de "Biz Hz. Peygamber döneminde böyle yapıyorduk ve gusül abdesti almıyorduk." şeklinde cevap verdim.

Hz. Ömer insanları bir araya topladı. Hz. Ali ve Muâz b. Cebel dışında bütün sahabe "gusül abdestinin ancak boşalma ile gerçekleşeceği" konusunda ittifak etti. Onlar ise şöyle demişti: "Erkeğin sünnetli yerinin kadının sünnet yerini geçmesi durumunda gusül abdesti gerekir." Sonra Hz. Ali kalkıp "Ey müminlerin emiri! Bu konuyu en iyi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşleri bilir." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer Hz. Hafsa'ya birini gönderip bu durumu sordurdu. Hz. Hafsa "Bu konuda bir bilgim yok" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Âişe'ye birini gönderdi. Hz. Âişe ise şöyle cevap verdi: "Erkeğin sünnetli yeri, kadının sünnet yerini geçerse gusül abdesti gerekir." Bunun üzerine Hz. Ömer köpürdü ve şöyle dedi: "Bana herhangi birinin böyle yapıp da gusül abdesti almadığı haberi gelmesin. Yoksa böyle yapanı ağır biçimde cezalandırırım."[173]

Boşalma gerçekleşmediği takdirde kadının ön tarafı dışında başka bir yeri ile yapılan ilişkide, hayvanlar ile yapılan cinsi temasta ve ihtilamda gusül abdesti gerekmez.

Cünüp biri âlimlerin çoğuna göre Kur'ân okuyamaz. Ancak İmam Mâlik cünüp kimsenin de Kur'ân okuyabileceğini söylemiştir. Şu ayete binaen cünüp biri camiye giremez: "*Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.*"[174] Bu ayette "namaz" lafzı ile "cami" kastedilmiştir.

İmam Müslim'in "Sahîh"inde Ebu'l-Alâ b. eş-Şıhhîr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Kur'ân ayetlerinin bir kısmının bir kısmını neshetmesi gibi Hz.

173 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed, II, 110.
174 en-Nisâ 4/43.

Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hadislerinin de bir kısmı bir kısmını nesheder." Mesela "*Su, sudan dolayı gerekir/Gusül abdesti boşalma gerçekleşince gerekir.*" şeklindeki hadis de neshedilmiştir.

Boşalma gerçekleşmese de anal ilişki kuran erkeğin de gusül abdesti alması gerekir. Çünkü guslü gerektiren sebep tam olarak gerçekleşmiştir. Bu tür ilişkide pasif durumda olanın da ihtiyaten gusül abdesti alması gerekir.

Arka taraf dâimi necasetin bulunduğu yerdir. Allah Teâlâ geçici necasetten dolayı hayızlı kadınlarla cinsel ilişki kurulmasını yasaklamıştır. Dolayısıyla dâimi necasetin bulunduğu bir yerden ilişki kurmak hayli hayli haramdır. Sahih ve hasen birçok hadiste arka taraftan kadın ile ilişki kurmak yasaklanmıştır. Bu yasağı on iki sahabe Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakletmiştir. Bu konudaki birkaç hadis şu şekilde sıralanabilir:

Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Huzeyme b. Sâbit, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah Teâlâ gerçeklerin açıklanmasından utanmaz. Kadınlara arka taraflarından yaklaşmayınız.*"

"*Eşi ile anal ilişkiye giren lanetlenmiştir.*"

"*Eşi ile anal ilişkiye giren kimsenin kıyamet günü Allah Teâlâ yüzüne bakmaz.*"

Tâvûs'un şöyle söylediği nakledilmiştir: "Lut kavmi kötü adetlerine ilk önce kadınları ile anal ilişki kurarak başladılar. Kim bu yasağı işlerse hemen Allah'a tevbe etsin, yaptıklarından pişman olsun ve bir daha bu pisliğe bulaşmamak üzere kararlılık göstersin."

İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ile Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed kişinin eşi dışında başka biri ile anal ilişkiye girmesini, zina ile bir tutmuşlardır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de hem anal ilişki hem de zina sırasında gerçekleşen normal ilişki "fâhişe/ çirkin iş" olarak tavsif edilmiştir. Allah Teâlâ Lut kavmi hakkında şöyle buyurmuştur: إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ "*Siz çirkin bir iş yapıyorsunuz.*"[175] Zina eden kadınlar hakkında da şöyle buyurmuştur: وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ "*Kadınlarınızdan çirkin iş/zina yapanlar...*"[176] Bu yüzden ters ilişkide hem aktif olanın hem de pasif olanın ihtiyaten gusül abdesti alması gerekir.

Hayız ve nifastan çıkmak. Hayızdan çıkınca gusül abdesti almanın farz oluşunun delili وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ayetinde geçen يَطْهُرْنَ fiilinin şeddeli okunduğu kıraattir. Böylece hayızdan çıkan kadınlarla cinsel ilişkiye girmek, onlar gusül abdesti alıncaya kadar yasaklanmıştır. Bu konudaki bir başka delil de İmam-ı A'zam'ın Hz. Ömer ve İbn Mes'ûd'dan kan görmesi sona eren hayızlı kadın hak-

175 el-Ankebût 29/28.
176 en-Nisâ 4/15.

kında naklettiği şu sözdür: "Durumu böyle olan kadın, gusül abdesti almadığı sürece hayızlı sayılır." Eğer hayızdan çıkınca gusül abdesti almak farz olmasaydı hayızdan çıkan ve gusül abdesti almamış olan kadınlarla cinsel ilişki kurmak yasaklanmazdı.

Nifastan çıkan kadının gusül abdesti alması gerektiği konusunda ise icmâ' vardır. Bunun delili ise Muâz b. Cebel'in Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem naklettiği şu hadistir: "*Loğusa kadınlar yedi gün geçtikten sonra kanamalarının sona erdiğini görürlerse gusül abdesti alıp namaz kılsınlar.*"[177]

Hayız günleri tamamlandığı zaman özür kanı gören kadına da gusül abdesti alması gerekir. Çünkü özür kanı gören kadın hayızla ilgili hükümlerde âdeti sona ermiş kadınlar için olan hükümlere tâbidirler. Bunun delili ise İmam Buhârî'nin Hz. Âişe'den naklettiği şu rivayettir: Fâtıma bintu Ebî Hubeyş özür kanı gören bir kadındı. O, bu durumunu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "*O senin gördüğün, bir damardan gelen kandır, hayız değildir. Hayız zamanın gelince namaz kılmayı bırak. Hayız günlerin sona erince gusül abdesti al ve namaza başla.*" buyurdu.[178]

Gusül Abdestinin Farz Olmasının Hikmetleri

Birçok açıdan bütün bedenin yıkanması farz olmuştur:

Haz. Guslü gerektiren bazı durumlarda alınan haz, bütün beden tarafından hissedilir. Bundan dolayı bu nimete bir şükür olsun diye bütün bedenin yıkanması emredilmiştir.

Cinsel ilişki ancak vücuttaki bütün güçlerin kullanılması ile gerçekleşir. Bu yüzden imkan ölçüsünde vücudun görünen ve görünmeyen bütün yerlerini yıkamak gerekir. Namaz abdestinin bulunmadığı hallerde ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Bedenin tamamını veya bir kısmını yıkamak, namaz için bir ön koşul olarak gerekmektedir. Abdestsizlik halinde bütün bedeni yıkamak oldukça zor ve sıkıntılıdır. Bu yüzden abdestsizlik halinde zorluk ve sıkıntıları bertaraf etmek için vücudun bazı bölgelerinin yıkanması ile yetinilmiştir. Oysa cünüplük konusunda gusül abdesti almada bir zorluk ve sıkıntı yoktur. Çünkü cünüplük hali çok olmaz. Bu nedenle cünüplük durumunda azimete göre amel etmek devam etmiştir.

Guslü Gerektirmeyen Durumlar

Mezi. Şehvet anında, şehvetsiz olarak, fışkırmadan çıkan ince sudur. Mezinin çıkması vücutta bir gevşemeye sebep olmaz. Belki de kişi, mezinin çıktığını fark etmez bile. Mezinin gelmesi, erkeklerden çok kadınlarda olur. Mezinin gelmesi

177 Müstedrek, I, 176.
178 İ'lâu's-sünen, I, 149.

abdest almayı gerektirir. Bunun delili ise Sehl b. Huneyf'ten nakledilen şu hadistir: Mezi yüzünden çok sıkıntı çekiyordum. Bu yüzden çok gusül abdesti alıyordum. Nihayet bunun hükmünü Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem sordum. O da *"Bundan dolayı abdest alman sana yeter"* buyurdu. Ben "Ey Allah'ın Elçisi! Ondan elbiseme bulaşanını ne yapayım?" diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de *"Bir avuç su alıp, ıslandığı belli olacak şekilde elbisene serpmen senin için yeterlidir."* buyurarak cevap verdi."[179]

Vedi. Bulanık, koyu, kokusuz beyaz suya vedi denir. Genelde idrardan sonra gelir. Bazen idrardan önce geldiği de olur. Vedi koyulukta meniye benzer, bulanıklık konusunda ise ondan ayrılır. Kişi normal bir halde iken vedi idrardan, ağır bir yük kaldırdıktan ve cinsel ilişki sonrasında alınan gusül abdestinden sonra bir veya iki damla olarak gelir ve abdestin bozulmasına neden olur. Burada "Öncesinde idrar yüzünden abdest almanın gerekmesine rağmen vedi yüzünden abdest almanın gerekmesinin faydası nedir?" şeklinde bir soru yöneltilebilir. Buna da şu şekilde cevap verilir: "Biraz önce de ifade ettiğimiz gibi vedi, bazen idrar olmadan da çıkabilir. Bu durumda böyle bir soru yöneltilemez." Ya da şu şekilde cevap verilir: "Bazılarının sürekli idrar akıntısı vardır. İşte bu durumda olanlar için vedinin abdesti bozmasının hikmeti ortaya çıkar. Çünkü bu kimselerin abdesti idrar akıntısı ile değil, vedi yüzünden bozulmuştur."

Islaklığın hissedilmediği ihtilam.

Ön ve arka tarafa parmak, şırınga ve benzeri şeylerin sokulması.

Boşalma gerçekleşmeden ölü veya hayvanlarla cinsel ilişkiye girmek. Ancak bu tür ilişkiler hem iğrenç hem de haramdır.

Boşalma gerçekleşmeden bakire biri ile bekaretini bozmayan bir ilişkiye girmek. Çünkü bekaret zarı sünnet yerlerinin bir araya gelmesini engeller.

Sünnet Olan Gusül

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cuma, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı için, hacca veya umreye niyetle ihrama girerken, zeval vaktinden sonra Arafat'ta gusül abdesti alırdı. Sahabeden Fâkih b. Sa'd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cuma günü, Arafat'ta vakfeye durulan gün, Ramazan ve Kurban Bayramlarının birinci günü gusül abdesti aldığını nakletmiştir. Fâkih b. Sa'd, ailesine bugünlerde gusül abdesti almasını emrederdi.[180]

Bir kişi Hz. Ali'ye ne zaman gusül abdesti alınacağını sordu. Hz. Ali de "İstersen her gün gusül abdesti al" diye cevap verdi. Adam "Ben farz olan guslü sormadım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi: "Cuma günü,

179 Ebû Dâvûd, I, 54.
180 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed, II, 144.

Arafat'ta vakfeye durduğun gün ve bayram günü."[181] Rivayete göre İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini işitmiştir: *"Kim cuma namazına gelirse gusül abdesti alsın."*[182] İbn Ömer, Ramazan ve Kurban bayramında cünüplükten kurtulmak için gusül abdesti aldığı gibi gusül abdesti alırdı.

İhrama girmek için gusül abdesti almanın delili ise Zeyd b. Sâbit'in naklettiği şu hadistir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihrama girmek için kimsenin görmeyeceği bir yere gitti ve gusül abdesti aldı."[183]

Önemli Hatırlatma

Kin, nefret, aldatma, haset gibi manevi hastalıklardan uzaklaşarak kalbini Allah Teâlâ dışındaki bütün varlıklardan arındırıp ihlas ile gönül temizliği olmadan, dış temizlik bir fayda vermez. Muhtaç olunan bir nedenden dolayı değil, bizzat O'nun varlığından dolayı Allah'a kulluk edilmelidir. Çünkü Allah zorunlu ihtiyaçlarını merhametinin bir yansıması olarak karşılamak suretiyle kuluna ihsanda bulunur. Bu sayede insan, her şeye mâlik olan, tek ve eşsiz bir yaratıcıya kul olur. O'nun dışında hiçbir varlık kendisini köleleştiremez, arzularını O'na hizmetten alıkoymaya gücü yetmez. Hasan-ı Basrî şöyle demiştir:

Nice kapalı var ki, şehvetleri onları harcamış

Kalmışlar örtülerinin içinde, çıplak ve lekelenmiş halde

Şehvet sahibi kuldur

Ne zaman şehvetinin dizginlerini eline alsa oluverir bir kral

İhlas ile Allah'a bağlanılır, O'nun yüklediği sorumluluklar ve rızasına uygun işler yapılırsa Allah'ın yardımı yetişir, ne tarafa yönelirse yönelsin, mutlaka insanı çepeçevre kuşatır ve ona bilmediklerini öğretir.

181 Beyhakî, III, 278.
182 Tirmizî, I, 308.
183 Beyhakî, V, 33.

TEYEMMÜM

Teyemmüm, bu ümmetin özelliklerinden biridir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bana, benden önce hiçbir peygambere verilmeyen beş şey verildi:*

Her peygamber sadece kendi toplumuna gönderildi. Ben ise zencisi ile kızılderilisi ile herkese gönderildim.

Ganimetler benim için helal kılındı. Benden önce hiç kimseye ganimetler helal kılınmadı.

Benim için yeryüzü temiz, temizleyici ve mecsid kılındı. Her kim, nerede bulunursa bulunsun namaz vakti girdiği zaman orada namaz kılabilir.

Bir aylık bir zamanda gidilecek uzaklıktaki insanlara korku salmakla desteklendim.

Bana şefaat etme yetkisi verildi."[184]

Teyemmüm, Mureysi' Gazvesi esnasında dinî bir uygulama olarak belirlendi. Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Düzenlediği seferlerin birinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte yola çıktık. Beydâ veya Zâtu'l-Ceyş denen yerde iken benim kolyem koptu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kolyeyi aramak için durdu. Onunla birlikte insanlar da durdu. Ne onların konakladıkları yerde su vardı ne de yanlarında. Bu yüzden insanlar Ebu Bekir'in yanına gelip "Âişe'nin yaptığı şu işe bak! Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem ve hepimizi susuz bir yerde, üstelik yanımızda su olmadığı bir halde durmaya mecbur etti." dediler. Bunun üzerine Ebu Bekir yanıma geldi. O esnada Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem başını dizime koymuş, uyuyordu. Bana, "Rasulullah'ı ve insanları alıkoydun. Ne konakladıkları yerde su var ne de yanlarında." diyerek çıkıştı.

Hz. Âişe olayı anlatmaya şöyle devam etti: Ebu Bekir beni azarladı ve bana ağzına geleni söyledi. Eliyle böğrüme vurmaya başladı. Ama ben, yerimden kımıldamadım. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dizimde uyuyordu. Sabahleyin Rasulullah uyandığı zaman ilimizde hiç su yoktu. Bunun üzerine Allah Teâlâ, teyemmüm ayetini indirdi.

184 Müslim, I, 371.

Üseyd b. Hudayr şöyle dedi: Ey Ebu Bekir ailesi! Bu, sizin vesile olduğunuz ilk hayır değildir.

Hz. Âişe son olarak şöyle dedi: "Üzerinde yolculuk yaptığım deveyi kaldırdığımız zaman kolyeyi altında bulduk."[185]

Bir başka rivayete göre Üseyd, Hz. Âişe için şöyle demiştir: "Allah senin iyiliğini versin. Allah'a yemin ederim ki, ne zaman bir sıkıntıya uğrasan mutlaka Allah Teâlâ senin için bir çıkış yolu hazırlamış ve bu yolda Müslümanlar için hayır yaratmıştır."[186]

Ebu Zerr, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Temiz toprak on yıl [su bulamasa] bile müslümanın abdest suyudur. Müslüman, suyu bulduğu zaman derisini su ile ıslatsın. Bu, onun için daha hayırlıdır."

Teyemmüm sözlükte "yönelmek" anlamına gelir. Dinî literatürde ise temizlik gayesi ile temiz toprağa yönelmeyi veya temiz toprak ile yüz ve dirseklere kadar elleri meshetmeyi ifade eder.

Seferi olan kimse su bulamaz ve kendisi ile yerleşim birimi arasında bir mil veya daha fazla mesafe varsa bu durumda teyemmüm alır. Mil, sözlükte gözün göremeyeceği kadar uzaklığı ifade eder. Bu da ⅓ fersah, 4000 zirâ demektir.

Nâfi'den nakledildiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Mirbedu'n-neam denen yerde teyemmüm aldığını gördüm. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buradan Medine'nin evlerini görüyordu."[187]

Su gerçekten yok ise temiz toprak ile teyemmüm yapılır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin.*"[188]

Muteber olan görüşe göre teyemmüm, vakti çıkması endişesi ile değil, suyun bulunmaması veya kullanma imkanının bulunmadığı bir uzaklıkta olması durumunda yapılır.

Abdestsizlik haline son vermek veya cinsel birleşmeden sonra cünüplükten kurtulmak için teyemmüm yapılır. Çünkü Hz. Ali ve İbn Abbâs أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ ayetinde geçen dokunmayı, el ile dokunmak olarak yorumlayan Hz. Ömer ve İbn Mes'ûd'un hilafına, cinsel ilişkiye girmek olarak tefsir etmişlerdir. Buna göre suların akmadığı veya bulunmadığı zamanlarda cinsel ilişkiye girmek mekruh değildir.

185 Buhârî, "Teyemmüm", I; Nesâî, I, 163.
186 Beyhakî, I, 212.
187 Hâkim, Müstedrek, I, 180.
188 en-Nisâ 4/43.

Hasta kimse, hükmî pislikten arınmak için su kullandığı zaman hareket etmesi veya suyu kullanması sebebiyle hastalığının ilerleyeceğinden veya iyileşmesinin gecikeceğinden endişe ederse teyemmüm eder. Nitekim bu konuda Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan şu rivayeti nakletmiştir: "Hasta kimsenin toprak ile teyemmüm etmesine izin verildi."[189]

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde ashâb-ı kirâmdan biri yaralanmış. [Cünüp olduğu için ona] gusül abdesti almasını emretmişler. [Adam gusül abdesti aldığı için] ölmüş. Bu haber kendisine ulaşınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Onu öldürdüler. Allah da onların canını alsın! Cahilliğin şifası sormak değil mi?*"

Kendisine abdest aldıracak biri olsa da olmasa da kendi acizliği yüzünden tek başına abdest almaya gücü yetmeyen kişi teyemmüm eder. İmam Ebû Hanîfe'ye göre başkasının yardımı ile iş gören kimse aciz, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise kadirdir. İmam Ebû Hanîfe, başkasının yardımı ile iş görebilen mükellefi kadir olarak görmemiştir. Çünkü insan, istediği zaman bir fiili tek başına yapabilme özelliğini taşıdığı zaman kadir sayılır. Bu da başkasının yardımı ile gerçekleşmez. Şu konular da bunun gibidir: Oğul, sevabı babasının olmak üzere mal infak etse, babasına hac ibadeti farz olmaz. Yoksul olan ve kefâret ödemesi gereken biri için başka bir insanın harcama yapması durumunda o yoksul kişiye kefâretini ödemesi gerekmez.

İmam Buhârî, bâb başlığında Hasan-ı Basrî'nin yanında su bulunan, fakat kendisine abdest aldıracak kimsenin bulunmadığı hasta hakkında "Teyemmüm eder." dediğini nakletmiştir.[190]

Yerleşim birimlerinin dışında bulunan ve cünüp olan kimse gusül abdesti aldığı zaman, soğuktan canından olacağı veya hastalanacağı endişesi taşırsa temiz toprak ile teyemmüm eder. Bu konuda Ebû Hanîfe ile imameyn arasında icmâ' vardır. Bu endişeyi taşıyan cünüp kimse, bir yerleşim biriminde bulunuyorsa bu tür olaylar nadir olduğu için Ebû Hanîfe'ye göre teyemmüm edebilir. Diğer iki imama göre ise teyemmüm edemez. Ebû Hanîfe'nin delili şudur: "Kişinin gerçekten acziyeti vardır. Öyleyse bu acziyet dikkate alınmak zorundadır."

Rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Zâtu's-selâsil Gazvesi için Amr b. Âs'ı görevlendirmiş. Bu Gazvede sahabelerin başında olan Amr şöyle anlatmıştır: "Son derece soğuk bir kış gecesi ihtilam oldum. Gusül abdesti almam durumunda öleceğimden endişe ettim. Bu yüzden teyemmüm edip sonra beraberimdekilere sabah namazını kıldırdım. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldiğimiz zaman bu durumu ona anlattım. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Ey Amr! Cünüp bir halde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?*" diye sordu. Ben de "Evet ey Allah'ın Elçisi. Ben son derece soğuk bir

189 Hâkim, Müstedrek, I, 180.
190 Buhârî, I, 88.

kış gecesi ihtilam oldum. Gusül abdesti almam durumunda öleceğimden endişe ettim ve Allah Teâlâ'nın *'Kendinizi öldürmeyiniz. Hiç şüphesiz Allah size karşı merhametlidir.'*[191] ayetini hatırladım. Hemen teyemmüm edip namaz kıldırdım." şeklinde cevap verdim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem güldü ve hiçbir şey söylemedi.

Teyemmümde Ellerin Yere Vurulması

Bazı âlimlere göre eller bir kez yere vurulur, sonra yüz ve dirseklere kadar eller temiz toprak veya toprak cinsinden temiz olan herhangi bir şey ile meshedilir. Kül, yanan veya yumuşama özelliği olan nesnelerle teyemmüm yapılmaz.

Ebu Cüheym b. Hâris b. Sımme el-Ensârî şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem deve kuyusu mevkiinden öyle geliyordu. Bu esnada bir adamla karşılaştı. Adam ona selam verdi; ama Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem selamını almadı. Nihayet bir duvarın dibine kadar geldi ve yüzünü ve ellerini meshetti. Ardından adamın selamını aldı. Duvarda hiç toz toprak yoktu."[192]

Yine Ebu Cüheym'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem deve kuyusu mevkiinden geliyordu. Ya büyük tuvaletini ya da idrarını yapmıştı. Ona selam verdim. Ama benim selamımı almadı. Sonra elini bir kez duvara vurdu ve yüzünü meshetti. Ardından bir kez daha elini duvara vurdu ve dirseklerine kadar kollarını meshetti. Bundan sonra da benim selamımı aldı."[193]

Nâfi' İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Teyemmüm, elleri iki kez yere vurmakla yapılır. Birinci vuruş yüz için, ikinci vuruş el ve kollar içindir."[194]

Câbir radıyallâhu anh Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Teyemmüm, elleri iki kez yere vurmakla yapılır. Birinci vuruş yüz için, ikinci vuruş parmak uçlarından dirseklere kadar kollar içindir.*"[195]

İmam Mâlik'e "Teyemmüm nasıl yapılır ve nereler meshedilir?" diye sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Eller bir kez yüz için yere vurulur, bir kez de eller için. Eller için yere vurulduktan sonra dirseklere kadar iki el meshedilir."[196]

Kişi, teyemmüm niyeti ile bütün bedenine toprak sürerse bu, iki defa elleri toprağa vurmak yerine geçer. Kemâl şöyle demiştir: Araştırmaya göre dinî bir terim olarak teyemmüm kelimesinden, ellerin toprağa vurulmasını esas almamak gerekir. Çünkü emredilen şey bazı organları meshetmektir. Başka bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "*Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolun-*

191 en-Nisâ 4/29.
192 Buhârî, "Teyemmüm", 2.
193 Dârakutnî, I, 177.
194 Dârakutnî, I, 180.
195 Hâkim, Müstedrek, I, 180.
196 Muvatta', I, 57.

dan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün."[197] Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem *"Teyemmüm elleri iki kez yere vurmakla yapılır."* hadisi ise teyemmüm yapanların genel halini ifade etmektedir. Teyemmüm edenler iki mesh için iki vuruşu kullanırlardı.

Meshedilmesi gereken organların en küçük noktasına kadar meshedilmesi, teyemmümün abdestin yerine geçebilmesi için şarttır. Bundan dolayı âlimler teyemmüm alanın parmak aralarını meshetmesinin, yüzüğünü çıkarmasının ve yüzünün her tarafını meshetmesinin gerekli olduğunu söylemişlerdir.

Teyemmüm Yapılış Biçimi

İmam Ebû Yusuf kendisine teyemmümün nasıl yapıldığını sorduğu zaman İmam-ı A'zâm teyemmümün şu şekilde yapılacağını açıklamıştır: "Kişi, temiz toprağa yönelir. Ardından elini ileri geri götürerek toprağa temas ettirir. Sonra ellerini kaldırıp silkeler. Ardından yüzünü mesheder. Akabinde iki elini birden tekrar toprağa götürür. Elini ileri geri götürerek toprağa temas ettirir. Sonra ellerini kaldırıp silkeler. Ardından her bir eli ile diğer kolunu tamamen dirseklere kadar mesheder."

Teyemmümün sünneti:

Teyemmümün yedi sünneti vardır:

Abdestte olduğu gibi besmele çekmek.

Sıraya riayet etmek. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sırayı hiç bozmamıştır.

Organları peş peşe meshetmek. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığı nakledilmiştir.

Elleri toprağa koyduktan sonra ileri doğru sürüklemek.

Aynı şekilde geriye doğru sürüklemek.

Elleri silkelemek.

Hükmî temizlikte hassasiyetin bir göstergesi olarak elleri toprağa vururken parmakları açmak.

Sâlim, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte teyemmüm yaptık. Ellerimizi temiz toprağa vurduk. Sonra silkeleyip ellerimizle yüzümüzü meshettik. Ardından bir kez daha toprağa ellerimizi vurduk. Yine silkeleyip ellerimizi, dirseklerden başlayarak avuç içimize kadar kollarımızı dış ve iç kısımları, kıllı ve kılsız taraflarını kapsayacak şekilde meshettik."[198]

197 en-Nisâ 4/43.
198 Dârakutnî, I, 180.

Teyemmümün neden sadece yüz ve dirseklere kadar kolları meshetmekle gerçekleştiği sorulacak olursa şu şekilde cevap verilir: "Teyemmüm aslın yerine geçmiştir. Asıl ise yıkamaktır. Baş meshedilir. Ayaklar ise bazen meshedilir, bazen yıkanır."

İmam Şâfiî şöyle demiştir: "Ammâr b. Yâsir'den gelen ve teyemmüm sırasında yüz ile sadece ellerin meshedileceğini ifade eden rivayeti esas alamayız. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yüzünü ve dirseklerine kadar iki elini meshettiği haberi sahih bir şekilde bize ulaşmıştır. Üstelik bu, Kur'ân'a ve kıyasa daha uygundur. Çünkü bir şeyin yerine geçen, ancak o şeyin benzeri olur."

Yüz ve sadece ellerin meshedileceğini gösteren Ammâr hadisi sahihtir. Hatta ashab-ı kirâmın omuzlarına ve koltuk altlarına kadar kollarını meshettiklerini gösteren ve kolların meshedilmesi gerektiğine delalet eden hadisten daha sahihtir. Ancak şu kadarı var ki, dirseklere kadar kolların meshedilmesi gerektiğini gösteren hadisler de daha önce bahsi geçen hadislerle desteklenmiştir. Ammâr hadisi teyemmümün ilk uygulama anında, bir başka ifade ile teyemmüm ayetinin ilk indiği zamanda gerçekleşmiştir. İnsanlar Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem müracaat etmişler, o da onlara teyemmümün asgarî gerçekleşme şeklini tarif etmiştir. Kolların dirseklere kadar meshedileceğini belirten hadis daha sonraki dönemlere aittir. Dolayısıyla amel edilmeye daha layıktır. Ayrıca Kur'ân'a ve kıyasa daha uygundur. İbn Ömer'in de bu şekilde amel ettiği, sahih bir şekilde nakledilmiştir.

Neden Dolayı Teyemmüm Alınır?

Teyemmüm konusunda, abdestsizlik, cünüplük, hayız ve nifas halleri eşittir. Imrân b. Husayn el-Huzâî şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cemaatle birlikte namaz kılmayıp bir kenara çekilmiş duran birini gördü ve ona "*Ey Falanca! Cemaatle birlikte namaz kılmaktan seni alıkoyan nedir?*" diye sordu. Adam "Ey Allah'ın Elçisi, ben cünüp oldum ve su bulamadım." diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Temiz toprağa yönelmen gerek. Şüphesiz temiz toprak sana yeter.*" buyurdu.[199]

Ebu Musa, Ammâr'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni bir iş için göndermişti. Cünüp oldum ve su bulamadım. Bunun üzerine hayvanın toprakta debelendiği gibi debelendim. Sonra bunu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem anlattım. O da şöyle buyurdu: "*Şöyle yapman sana yeterdi.*" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ammâr'a teyemmümü anlatmıştır.

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre yer cinsinden olan her şey ile teyemmüm edilir. İmam Şâfiî ise teyemmüm yapılacak toprağın bir şey ye-

199 Buhârî, I, 92.

şertecek özelliğe sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Ebû Yusuf'un da aynı görüşte olduğu nakledilmiştir. İmam Şâfiî ve İmam Ebû Yusuf teyemmüm ayetinde geçen صَعِيدًا طَيِّبًا ifadesini bir şey yeşertecek özelliğe sahip toprak şeklinde tefsir etmişlerdir. Çünkü صَعِيد kelimesi yerin üst kısmının adıdır. Yerin üst kısmına yukarıda olduğu için bu ad verilmiştir. طَيِّب ise "temiz" anlamına gelebilir. Burada temiz olarak açıklanması, taharet konusuna uygundur. Ebû Hanîfe'ye göre yerin üst kısmında toprağın olması şart değildir. İmam Muhammed'den nakledilen iki görüşten biri de bu doğrultudadır. Ondan nakledilen diğer görüş ile İmam Ebû Yusuf, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre toprak olmadan teyemmüm caiz olmaz. Bu görüşte olanlar "*temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin.*"[200] ayetine dayanmışlar, bu ayette geçen "*onunla*" ifadesini toprak olarak yorumlamışlardır. Ebû Hanîfe ise Nisâ suresindeki şu ayete dayanmıştır: "*Temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün.*"[201]

Niyetin Hükmü

Niyet, teyemmümde farzdır. Çünkü toprak kirlidir. Ancak niyet ile temiz olur. Kişi, ellerini teyemmüm edeceği yere koyacağı sırada veya organlarını ellerindeki toprakla meshedeceği esnada niyet eder. Teyemmüm ile hükmî pisliği kaldırmaya veya namaz kılacak konuma gelmeye ya da abdestsiz gerçekleşmeyecek belirli bir ibadeti yapmaya niyet eder.

Teyemmümün Vakti

Bütün vakitlerde teyemmüm alınır. Yolcu olan biri vaktin sonlarına doğru su bulacağı ümidi taşırsa, teyemmümü vaktin sonuna bırakması müstehap olur. Şayet su bulma ümidi yoksa ibadetini geciktirmez ve namazını kılar.

Var olan sudan haberi olmayan kimse teyemmüm eder ve namaz kılarsa, kıldığı namaz geçerlidir.

Teyemmümü Bozan Hususlar

Abdesti bozan her şey teyemmümü bozar. Çünkü teyemmüm, abdestin yerini tutar ve onun hükmünü taşır. Ayrıca kullanılabilecek suyun görülmesi de teyemmümü bozar. Bununla kastedilen ise, hükmî pislik durumunu kaldırmaya yetecek miktarda suyun görülmesidir. Eğer hükmî pislik durumunu kaldırmaya yetmeyecek miktarda su görülür veya ancak içilecek miktarda bir su bulunursa bu durumda teyemmüm bozulmaz.

Teyemmüm ile namaz kılınsa, sonra su bulunsa namazı tekrar kılmaya gerek yoktur. Çünkü namaz kılan kimse Allah'ın emrini yerine getirmiştir. Söz konusu

200 el-Mâide 5/6.
201 en-Nisâ 4/43.

emir de teyemmüm ile namaz kılmaktır. Böylece sorumluluktan kurtulmuştur. Eğer namaz kılınırken su bulunursa bu durumda kişi abdest alır ve yeniden kıbleye yönelir. Çünkü bu durumda namaz kılan kimse aslın yerine geçen bir şey ile istenilen ibadeti yerine getirmeden önce aslı elde etmiş demektir. Teyemmüm de suyun görülmesi ile bozulur. Bu şartlardaki kişinin hükmî temizlik hali sona ermiştir. Bu yüzden abdest alıp yeniden kıbleye yönelmesi gerekir.

Teyemmüm İle Kaç Farz Namaz Kılınır?

Tek teyemmüm ile kişi dilediği kadar farz ve nafile namaz kılabilir. Teyemmüm abdest gibidir. Çünkü Ebu Zerr Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Müslüman on sene boyunca suyu bulamasa bile temiz toprak onun abdest suyu olur.*"[202] Buhârî'de ise şöyle geçmektedir: "*Temiz toprak müslümanın abdest suyudur. Su yerine ona yeter.*" Hasan-ı Basrî de şöyle demiştir: "Kişi abdestini bozmadığı sürece teyemmüm ona yeter."[203]

Su yok olduğu sürece teyemmüm ile farz namazı kılınması ile nafile namaz kılınması, teyemmümün vakitten önce alınması ile vakitten sonra alınması arasında bir fark yoktur. Allah Teâlâ "*Fakat Allah sizi tertemiz kılmak ister*"[204] ayeti ile teyemmümü hükmî temizlik kılmıştır. Bu ayetin umûmî mânâsı teyemmümün namaz vaktinin girmesinden önce yapılabileceğini gösterir. Nasıl ki vakit girmeden önce abdest almak caizdir, aynı şekilde teyemmüm etmek de caizdir. Çünkü teyemmüm abdestin yerine geçmektedir.

Su bulacağını ümit eden kimsenin iki hükmî temizlikten en mükemmeli ile ibadetini yapması için namazını vaktin sonuna doğru ertelemesi müstehaptır. Ancak vakit girer girmez teyemmüm edip namazını kılması durumunda, kıldığı namaz geçerli olur ve o namazı tekrar kılmasına gerek kalmaz. Bu konuda Mâlik, Nâfi'den şu rivayeti nakletmiştir: "Nâfi' ve Abdullah b. Ömer, Cerf'ten geliyorlardı. Mirbed mevkiine geldikleri zaman Abdullah bineğinden indi ve teyemmüme başladı. Yüzünü ve dirseklerine kadar kollarını meshetti. Ardından namaz kıldı."[205]

Dârakutnî de sahih bir senet ile Hz. Ali'den şu rivayeti nakletmiştir: "Yolculuk sırasında cünüp olan kimse, namaz vaktinin sonuna kadar oyalanır. Eğer bu zaman içinde su bulamazsa teyemmüm eder ve namaz kılar."[206]

Sağlıklı kimse yerleşim biriminde iken velisi olmadığı birinin cenaze namazı kılınacağı zaman, su ile abdest almakla meşgul olması durumunda namazı kaçıracağından endişe ederse teyemmüm edebilir. Çünkü cenaze namazının kaza-

202 Nesâî, I, 171.
203 Buhârî, I, 89.
204 el-Mâide 5/6.
205 Muvatta', I, 12.
206 İ'lâu's-süneıı, I, 235.

sı olmaz. Böylesi durumda kişi için acziyet gerçekleşmiş demektir. Aynı şekilde bayram namazına giden ve abdest almakla meşgul olması durumunda namazın geçeceği endişesini taşıyan kimse de teyemmüm edebilir. Çünkü bayram namazı tekrar kılınmaz. Ancak cenazenin velisi olan kimse teyemmüm edemez. Çünkü onun tekrar cenaze namazı kılma hakkı vardır. Dolayısıyla onun cenaze namazını kaçırması söz konusu değildir.

İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Abdestsiz bir halde iken kılınmak üzere olan bir cenaze namazı ile karşılaşırsan teyemmüm et.*"[207]

Cuma namazına giden kimse abdest alması durumunda namaza yetişemeyeceğinden endişe ederse teyemmüm etmez. Çünkü cuma namazının yerine kılacağı namaz vardır. Bu durumdaki kimse abdest alır ve yetiştiği takdirde cuma namazını kılar. Eğer cuma namazına yetişemezse dört rekat öğlen namazının farzını kılar. Aynı şekilde namaz vakti çıkmak üzere iken abdest alması durumunda namaz vaktinin çıkmasından endişe eden kimse de teyemmüm etmez, abdest alır ve namazını kılar. Eğer vakit çıkmışsa namazı kaza eder.

Yolcu biri taşıtında su bulunduğunu unutursa teyemmüm edip namaz kılar. Daha sonra yanında su bulunduğunu hatırlarsa İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre namazını iade etmez. İmam Ebû Yusuf'a göre ise iade eder. Buradaki ihtilaf, suyu kişinin kendisinin mi yoksa onun emri ile bir başkasının mı koyduğu hususundadır. Bu konuda suyun namaz vaktinde veya daha sonra hatırlanması konusunda bir fark yoktur. Ebû Yusuf'un delili şudur: "Bu durumdaki kişi suya sahiptir. Suyu araması ve namazını tekrar kılması gerekir." Diğer iki imamın delili ise şudur: "Böyle birinin bilgi olmadan suya ulaşma gücü yoktur. Suyun var olması ile kastedilen de budur."

Yakınında su bulunduğu zannı ağır basmadığı sürece teyemmüme niyetlenen kimsenin su araması gerekmez. Eğer yakınında su bulunduğu zannı ağır basarsa bu durumda su aramadığı sürece teyemmümü geçerli olmaz. Yakınında su bulunduğunu düşünen kimse bir ok atımı veya 300-400 zirâ arası bir mesafede su arar.

Arkadaşında su bulunan kimse teyemmüm etmeden önce ondan su ister. Çünkü genellikle bu tür durumlarda su esirgenmez. Şayet arkadaşı su vermezse teyemmüm eder ve namaz kılar. Zira bu durumda acziyet gerçekleşmiştir. Böylesi bir durumda kişi, arkadaşından su istemeden teyemmüm etse, İmam Ebû Hanîfe'ye göre teyemmümü geçerli olur. Çünkü kişinin başkasının mülkünde olan bir şeyi isteme zorunluluğu yoktur. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise teyemmümü geçerli olmaz. Çünkü genellikle su esirgenmez. Eğer adam suyu sadece normal bir fiyat ile vermeyi kabul eder, adamın da bu bedeli karşı-

207 Câmiu'r-Rıdavî, I, 165.

layacak imkanı olursa bu durumda teyemmüm abdestin yerini tutmaz. Çünkü burada güç yetirme söz konusudur. Ancak su bulunan kişi aşırı bir bedel isterse bu durumda kişinin bu yüksek fiyata katlanması gerekmez. Aşırı fiyat ise normal bedelin %50 fazlasıdır. Bir görüşe göre de o bölgedeki su fiyatının iki katıdır. Bir başka görüşe göre ise fiyat biçenlerin tahminlerinin üstünde olan bir fiyattır.

Temizleyici özelliğe sahip iki nesneyi, bir başka ifade ile su ve toprağı bulamayan kimse İmam Ebû Hanîfe'ye göre namazını tehir eder. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise namaz kılanlarla aynı hareketleri yapar, ama sonra namazını tekrar kılar.

Aynı anda abdest ve teyemmüm alınmaz.

Gusül abdesti alması gereken birinin, su temas ettiği zaman kötüleşecek yarası varsa bu durumda yaranın olduğu yer hariç bütün bedenini yıkaması gerekir. Teyemmüm almasına gerek yoktur. Aynı şekilde yara abdest organlarının birinde ise, kişi yara yeri hariç abdest organlarını yıkar ve teyemmüm etmez. Eğer kişinin yarası vücudunun büyük kısmına yayılmışsa bu durumda o, teyemmüm eder ve vücudunun yarasız yerlerini yıkamasına gerek kalmaz. Kişinin vücudunun %50'si yara içinde, %50'sinin ise yara içinde olmadığı durumda ne yapacağı konusunda bir rivayet yoktur. Bu durumda bazı alimler böyle birinin teyemmüm etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü teyemmüm tam bir hükmî temizliktir. Bazıları da yarasız yerin yıkanmasına ve hastaya zarar vermediği sürece yaralı yerin meshedilmesine hükmetmişlerdir. Çünkü yıkamak hem hakîkî hem de hükmî temizliktir. Bu bakımdan daha uygundur. Ancak ilk görüş daha güzeldir.

Kirli bir yerde hapsedilmiş kimse, su ve temiz toprak bulamazsa Ebû Hanîfe'ye göre namaz kılmaz.

İki eli ve iki ayağı kesilmiş kimsenin yüzünde yara varsa, abdestsiz olarak namaz kılar ve kıldığı bu namazı tekrar kılmaz. Doğru olan görüş budur. Bazı alimler ise bu durumdaki kişinin namaz kılma yükümlülüğünün kalktığını söylemişlerdir. Sahih olan görüş de budur.

Felçli kimse yüzünü ve kollarını yere sürer ve namazı terk etmez.

Imrân b. Husayn radıyallâhu anh Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah Teâlâ abdestsiz kimsenin namazını, cimri kimsenin de sadakasını kabul etmez.*"[208]

208 Heysemî, ***Mecmau'z-zevâid,*** I, 288.

MEST ÜZERİNE MESH

Mest üzerine meshetmek, sünnet delili ile caizdir. Bu konuda çok sayıda hadis vardır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerini meshettiğine ve ashabına meshetmeleri için izin verdiğine dair rivayetler hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak tarzda nakledilmiştir.

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Ashâb-ı kirâmdan yetmiş kişi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerini meshettiğini bana anlattı." Meshetmeyi caiz görmeyenler bidatçi olarak görülmüştür. Meshetmeyi dini bir uygulama olarak gören, ancak meshetmeyip azimet ile amel eden kimselerin ise sevap kazandıkları söylenmiştir. Ebu Eyyûb'un azatlı kölesi Eflah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ebu Eyyûb bize mest üzerine meshetmeyi emrederdi. Ama kendisi ayaklarını yıkardı. Bu hususta ona 'Sen ayaklarını yıkarken başkasına neden meshi emrediyorsun?' diye soruldu. O da şu cevabı verdi: Bu sizin için bir kolaylık, benim için bir günahsa benim yaptığım ne kötüdür! Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem meshettiğini ve meshi emrettiğini gördüm. Fakat ben kendisine [meshetmeden] abdest almak sevdirilmiş biriyim!"[209]

İmam Ebû Hanîfe senedi ile birlikte şu rivayeti nakletmiştir: Hemmâm b. Hâris, Cerîr b. Abdillah el-Becelî'nin abdest aldığını ve mestlerini meshettiğini görmüş. Bunun üzerine bunun hükmünü sormuş. O da şu şekilde cevap vermiş: "Ben Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaparken gördüm. Ben de Mâide Suresi'ndeki ayet indikten sonra ona ashab oldum."[210]

Yine İmam Ebû Hanîfe senedi ile birlikte Sâlim b. Abdillah b. Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir. Abdullah b. Ömer ile Sa'd b. Ebî Vakkâs mest üzerine meshetme konusunda tartıştılar. Sa'd "Ben meshederim" dedi. Abdullah ise "Meshetmek benim hoşuma gitmiyor." dedi. Nihayet birlikte Hz. Ömer'in yanına gittiler. Hz. Ömer şöyle dedi: "Amcan sünneti senden daha iyi bilir."[211]

Muğîre b. Şu'be şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihtiyacını gidermek üzere uzaklaştı. Döndüğü zaman abdest ibriği ile onu karşıladım. Ben su döktüm; o önce elini, sonra yüzünü yıkadı. Ardından kollarını

209 Beyhakî, I, 293.
210 Câmiu'r-Rıdavî, I, 170.
211 Câmiu'r-Rıdavî, I, 170.

yıkamaya çalıştı. Üzerindeki elbise dar olduğu için kollarını yıkayamadı. Bunun üzerine elbisesinin altından kollarını çıkardı ve yıkadı. Başını ve mestlerini meshetti. Sonra da bize namaz kıldırdı."[212]

Abdesti gerektiren her türlü hükmî pislik durumunda mestler üzerine meshetmek caizdir.

Safvân b. Assâl'e mest üzerine meshetme soruldu. O da şu şekilde cevap verdi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolcu iken mestlerimiz üzerine meshetmeyi ve cünüplük hali hariç büyük abdest bozma, idrar yapma ve uyku halinde üç gün mestlerimizi çıkarmamamızı bize emrederdi.[213]

Mesh için uygun olan mest, topuklara kadar ayakları kaplayan, bağcık olmadan kendiliğinden ayakta durabilen, suyun ayaklara ulaşmasını engelleyen ve giyildiği zaman normal yürümenin sürdürülebildiği deri [ve benzeri şeylerden] olur.

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Bedir savaşına katılmış yetmiş sahabeye yetiştim. Onların hepsi mest üzerine meshedilebileceği görüşündeydi."

Mest Üzerine Meshin Şartları

Mestlerin tam bir temizlikten sonra giyilmesi gerekir. Bu konuda babası kanalıyla Abdurrahman b. Ebî Bekre Hz. Peygamber'in abdest alıp mestini giyen yolcuya üç gün üç gece, mukime ise bir gün bir gece mest üzerine meshetmeye izin verdiğini nakletmiştir.[214] Mestlerin giyilmesinden önce abdestin alınması şart koşulur. Kişi sadece ayaklarını yıkayıp mest giyemez. Ancak tam olarak abdest aldıktan ve abdesti bozacak herhangi bir şey yapmadan sonra mestini giyebilir. Mest giyilmeden veya giyildikten sonra tam olarak abdestin alınmış olması gerekir. Mesela iki ayak yıkanıp ardından abdest tamamlansa, bu durumda mest üzerine mesh vermek caiz olur.

İbn Ebî Şeybe'nin, Hz. Ömer'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ayaklar yıkandıktan sonra giyilen mestlerin üzerinin meshedilmesini emretmiştir.[215]

Meshin Süresi

Mukim kimse bir gün bir gece, seferi kimse üç gün üç gece mesheder. Bu süre mestler giyildikten sonra abdestin bozulduğu andan itibaren başlar. Çünkü bundan önceki zaman, mesh ile gerçekleşen hükmî temizlik ile değil, yıkama ile gerçekleşen hükmî temizlik ile geçmiştir. Mestler hükmî pisliğin sirayetini önleyici

212 Müslim, I, 229.
213 Nesâî, I, 84.
214 Dârakutnî, I, 194.
215 İ'lâu's-sünen, I, 241.

kılınmıştır. Bu da ancak abdesti bozan bir durumun meydana geldiği esnada olur. Daha öncesinde bundan bahsetmek mümkün değildir.

Mestlerin üzeri meshedilir. Bu konuda Muğîre b. Şu'be'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerin üzerini meshederken gördüm."[216] Hz. Ali'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer din akıl ile olsaydı mestin altını meshetmek, üstünü meshetmekten daha evla olurdu. Oysa ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerinin üzerini meshettiğini gördüm." Hasan-ı Basrî'nin de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Mestlerin üzerine parmaklarla çizgi çeker gibi meshedilir."

Sünnet olan mesh, parmak uçlarından başlayıp ayak bileğine doğru gelmektir. Bu konuda Câbir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alan bir adamın yanına geldi. Adam mestlerini yıkıyordu. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem âdeta o adamı engellercesine eli ile parmak uçlarından ayak bileğine doğru işaret ederek "*Sana meshetmen emredildi.*" buyurdu.[217]

Amaç gerçekleştiği için ayak bileğinden başlanıp ayak uçlarına doğru meshetmek de caizdir. Ancak bu uygulama sünnete aykırıdır.

Mestin, elin üç parmağı kadar bir yerini meshetmek farzdır. Bu görüş İmam Muhammed'e aittir. Çünkü el, meshetme organıdır. Mestin üç parmaklık bölümüne su temas ederse bu durumda mesh gerçekleşmiş demektir.

Büyük delik bulunan bir meste meshetmek caiz değildir. Ayağın küçük üç parmağının girebileceği delik, büyük delik olarak kabul edilir. Çünkü ayakta asıl olan, parmaklardır. Üç de parmakların çoğunluğunu oluşturur ve bütün ayağın yerini tutar. Burada küçük parmakların esas alınması, ihtiyattan dolayıdır. Bu ölçü bir mest için geçerlidir. Yalnız bir mestteki bütün deliklerin toplamı dikkate alınır. İki mestteki delikler toplanmaz. Çünkü mestin birindeki delik, diğeri ile yürümeye mani değildir. Necaset ise böyle değildir. Vücudun veya elbisenin değişik bölgelerine dağılmış necasetlerin toplamı esas alınır. Avret mahallinin açılması da necaset konusu gibidir.

Çorap Üzerine Meshetmek

Kalın dokunmuş ve incelmemiş çorap üzerine meshetmek caizdir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed bu görüştedir. Daha sonra İmam Ebû Hanîfe de bu görüşe katılmıştır. Fetva da bu görüşe göre verilmektedir. Bunun delili Muğîre b. Şu'be'den nakledilen şu rivayettir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest aldı ve çoraplarının ve ayakkabılarının üzerini meshetti."[218]

216 Tirmizî, I, 67.
217 İbn Mâce, I, 551.
218 Tirmizî, I, 67.

yıkamaya çalıştı. Üzerindeki elbise dar olduğu için kollarını yıkayamadı. Bunun üzerine elbisesinin altından kollarını çıkardı ve yıkadı. Başını ve mestlerini meshetti. Sonra da bize namaz kıldırdı."[212]

Abdesti gerektiren her türlü hükmî pislik durumunda mestler üzerine meshetmek caizdir.

Safvân b. Assâl'e mest üzerine meshetme soruldu. O da şu şekilde cevap verdi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolcu iken mestlerimiz üzerine meshetmeyi ve cünüplük hali hariç büyük abdest bozma, idrar yapma ve uyku halinde üç gün mestlerimizi çıkarmamamızı bize emrederdi.[213]

Mesh için uygun olan mest, topuklara kadar ayakları kaplayan, bağcık olmadan kendiliğinden ayakta durabilen, suyun ayaklara ulaşmasını engelleyen ve giyildiği zaman normal yürümenin sürdürülebildiği deri [ve benzeri şeylerden] olur.

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Bedir savaşına katılmış yetmiş sahabeye yetiştim. Onların hepsi mest üzerine meshedilebileceği görüşündeydi."

Mest Üzerine Meshin Şartları

Mestlerin tam bir temizlikten sonra giyilmesi gerekir. Bu konuda babası kanalıyla Abdurrahman b. Ebî Bekre Hz. Peygamber'in abdest alıp mestini giyen yolcuya üç gün üç gece, mukime ise bir gün bir gece mest üzerine meshetmeye izin verdiğini nakletmiştir.[214] Mestlerin giyilmesinden önce abdestin alınması şart koşulur. Kişi sadece ayaklarını yıkayıp mest giyemez. Ancak tam olarak abdest aldıktan ve abdesti bozacak herhangi bir şey yapmadan sonra mestini giyebilir. Mest giyilmeden veya giyildikten sonra tam olarak abdestin alınmış olması gerekir. Mesela iki ayak yıkanıp ardından abdest tamamlansa, bu durumda mest üzerine mesh vermek caiz olur.

İbn Ebî Şeybe'nin, Hz. Ömer'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ayaklar yıkandıktan sonra giyilen mestlerin üzerinin meshedilmesini emretmiştir.[215]

Meshin Süresi

Mukim kimse bir gün bir gece, seferi kimse üç gün üç gece mesheder. Bu süre mestler giyildikten sonra abdestin bozulduğu andan itibaren başlar. Çünkü bundan önceki zaman, mesh ile gerçekleşen hükmî temizlik ile değil, yıkama ile gerçekleşen hükmî temizlik ile geçmiştir. Mestler hükmî pisliğin sirayetini önleyici

212 Müslim, I, 229.
213 Nesâî, I, 84.
214 Dârakutnî, I, 194.
215 İ'lâu's-sünen, I, 241.

kılınmıştır. Bu da ancak abdesti bozan bir durumun meydana geldiği esnada olur. Daha öncesinde bundan bahsetmek mümkün değildir.

Mestlerin üzeri meshedilir. Bu konuda Muğîre b. Şu'be'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerin üzerini meshederken gördüm."[216] Hz. Ali'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer din akıl ile olsaydı mestin altını meshetmek, üstünü meshetmekten daha evla olurdu. Oysa ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mestlerinin üzerini meshettiğini gördüm." Hasan-ı Basrî'nin de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Mestlerin üzerine parmaklarla çizgi çeker gibi meshedilir."

Sünnet olan mesh, parmak uçlarından başlayıp ayak bileğine doğru gelmektir. Bu konuda Câbir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alan bir adamın yanına geldi. Adam mestlerini yıkıyordu. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem âdeta o adamı engellercesine eli ile parmak uçlarından ayak bileğine doğru işaret ederek "*Sana meshetmen emredildi.*" buyurdu.[217]

Amaç gerçekleştiği için ayak bileğinden başlanıp ayak uçlarına doğru meshetmek de caizdir. Ancak bu uygulama sünnete aykırıdır.

Mestin, elin üç parmağı kadar bir yerini meshetmek farzdır. Bu görüş İmam Muhammed'e aittir. Çünkü el, meshetme organıdır. Mestin üç parmaklık bölümüne su temas ederse bu durumda mesh gerçekleşmiş demektir.

Büyük delik bulunan bir meste meshetmek caiz değildir. Ayağın küçük üç parmağının girebileceği delik, büyük delik olarak kabul edilir. Çünkü ayakta asıl olan, parmaklardır. Üç de parmakların çoğunluğunu oluşturur ve bütün ayağın yerini tutar. Burada küçük parmakların esas alınması, ihtiyattan dolayıdır. Bu ölçü bir mest için geçerlidir. Yalnız bir mestteki bütün deliklerin toplamı dikkate alınır. İki mestteki delikler toplanmaz. Çünkü mestin birindeki delik, diğeri ile yürümeye mani değildir. Necaset ise böyle değildir. Vücudun veya elbisenin değişik bölgelerine dağılmış necasetlerin toplamı esas alınır. Avret mahallinin açılması da necaset konusu gibidir.

Çorap Üzerine Meshetmek

Kalın dokunmuş ve incelmemiş çorap üzerine meshetmek caizdir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed bu görüştedir. Daha sonra İmam Ebû Hanîfe de bu görüşe katılmıştır. Fetva da bu görüşe göre verilmektedir. Bunun delili Muğîre b. Şu'be'den nakledilen şu rivayettir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest aldı ve çoraplarının ve ayakkabılarının üzerini meshetti."[218]

216 Tirmizî, I, 67.
217 İbn Mâce, I, 551.
218 Tirmizî, I, 67.

Hattâbî şöyle demiştir: Bu rivayetteki "ayakkabıları" ifadesi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem çoraplarını giydikten sonra ayakkabılarını giydiğini gösterir." Seleften bir grup çorap üzerine meshetmeyi caiz görmüştür. Önemli merkezlerin fakihlerinden Süfyan, Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhuye gibi bazı alimler de bu görüşü benimsemiştir. İmam Malik, Evzâî ve Şâfiî'ye göre ise çorap üzerine meshetmek caiz değildir. Ancak İmam Şâfiî şöyle demiştir: "Altlarına deri parçası konmuş ve yürümeye elverişli çoraplar meshedilebilir."[219]

İnce çoraplar üzerine mesh caiz değildir. Çünkü selef âlimlerinin örfüne göre çorap soğuktan korunmak ve ayakları ısıtmak için edinilir, yünden yapılır ve kalın dokunurdu. Nitekim bu husus "Müsned"in şerhinde aynen böyle ifade edilmiştir.

Meshi Bozan Durumlar

Abdest hangi durumlarda bozuluyorsa mest üzerine mesh de o durumlarda bozulur. Çünkü mesh, abdestin yerine geçmiştir. Aslı ne bozuyorsa onu da o bozar. Ayrıca mestlerin ayaktan çıkarılması meshi bozar. Çünkü bu durumda hades hali ayağa sirayet eder. Bir mesti çıkarmak, diğerini de çıkarmayı gerektirir. Çünkü biri çıkınca hades hali her iki ayağa da sirayet etmiş demektir. Bu durumda ikisinin de yıkanması gerekir. Mesh, ayağın yarıdan fazlasının mestten çıkması ile bozulur. Saîd b. Ebî Meryem bir râvî aracılığı ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabının mestini mesheden, sonra mestlerini ayaklarından çıkaran birinin ayaklarını yıkaması gerektiği kanaatinde olduklarını nakletmiştir.[220]

Mestin geniş olması durumunda ayaklar içinde olmak şartı ile, topukların zaman zaman mestten çıkıp tekrar girmesinde bir sakınca yoktur.

Mest içindeki ayaklardan birinin yarıdan fazlasının ıslanması meshi bozar. Tıpkı ayağın tamamının ıslanması durumunda meshin bozulduğu gibi. Bu tür durumlarda mest çıkarılır ve iki ayak yıkanır. Böylece yıkama ile meshi bir arada yapmaktan kaçınılmış olur.

Mesh, mukim ve seferî kimse için belirlenen sürenin geçmesi ile de bozulur. Meshin süresi, mestlerin tam olarak abdest alındıktan sonra giyilmesinin ardından abdestin ilk bozulduğu andan başlar.

Mestlerin çıkarılması, mest içindeki ayağın yarıdan fazlasının ıslanması ve mesh süresinin sona ermesi durumunda eğer abdest varsa diğer abdest organları yıkanmaz, önceden meydana gelen hades halinin ayaklara sirayet etmesinden dolayı sadece ayaklar yıkanır.

219 Beğavi, Maâlimu's-sünne, I, 63.
220 Beyhakî, Sünen, I, 289.

Mesh İle İlgili Diğer Konular

Seferî kimse mesheder, bir gün bir geceden sonra mukim olursa mestini çıkarır. Çünkü üç gün üç gecelik süre yolculuk boyunca geçerlidir. Yolculuk yoksa, bu süre de yoktur.

Seferî biri mesheder, bir gün bir gece geçmeden mukim hale gelirse bu durumda bir gün bir gece mesh süresini tamamlar. Çünkü mukim hale gelmiştir. Dolayısıyla mukim birinin mesh süresini tamamlar.

Mukim kimse meshetse, sonra bir gün bir gece geçmeden seferî olsa, bu durumda seferî kimse gibi amel eder. Çünkü artık seferî olmuştur. Hüküm de vaktin sonuna bağlıdır. Bir kimse bir gece bir gündüz dolduktan sonra sefere çıkarsa bu durumda abdestli ise ayaklarını yıkaması gerekir. Çünkü abdestsizlik hali ayaklarına sirayet etmiştir.

Sargı ve kaynaması için kırık üzerine konulmak için hazırlanan tahta vs. gibi şeyleri meshetmek caizdir. Ebû Hanîfe'ye göre sargılı yerleri meshetmek farz değildir. Ona göre abdest alan kişi herhangi bir zarar gelmesinden endişe etmeden bile sargı üzerine meshetmeyi terk etse, yine de abdesti geçerli olur. Bunun delili ise Câbir'den nakledilen şu rivayettir: "Bir sefere çıkmıştık. İçimizden birinin başına taş isabet etmişti. Bunun neticesinde onun başı yarılmıştı. Daha sonra bu kişi ihtilam olmuş ve arkadaşlarına 'Teyemmüm etmem konusunda benim için bir ruhsat olduğunu düşünüyor musunuz?' diye sormuştu. Arkadaşları da 'Sen su kullanabilecek bir durumdasın, dolayısıyla senin için bir ruhsat olduğunu düşünmüyoruz.' diye cevap verdiler. Bunun üzerine adam boy abdesti aldı ve bunun neticesinde öldü. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gelince bu olayı ona haber verdik. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Allah Teâlâ onları helak etsin. *Onu öldürmüşler. Bu insanlar bilmedikleri zaman sormazlar mı?! Cahilliğin ilacı soru sormaktır. Halbuki o kişi için teyemmüm edip yarasının üzerine bir bez bağlaması, sonra bu bezin üzerine mesh verip vücudunun geri kalan kısmını yıkaması yeterli idi.*"[221]

Bir kimse yaralansa veya bir yeri kırılsa, bu sebeple vücudunun bir bölümü sargıya alınsa, bu durumda bakılır; eğer sargıyı çözüp mesh etmek kişiye zarar verecekse, sargının bulunduğu organının her yerini mesheder, yok eğer çözmek ve meshetmek ona zarar vermeyecekse bu durumda yaranın üstünü mesheder ve organın geri kalan kısmını yıkar. Eğer sargıyı çözmek değil sadece meshetmek zarar verecekse, bu durumda yaranın üstündeki sargıyı mesheder ve organın geri kalan kısmını yıkar. Eğer sargıyı çözüp yaranın üstünü meshetmek zarar verirse bu durumda sargının tamamını mesheder.

221 Ebû Dâvûd, I, 93.

Organın üzerine bağlanan sargının çoğu meshedilir. İki sargı arasında organın sarılı olmayan bölümünü meshetmek yeterlidir. Eğer kişi böylesi bir durumda yaralı olmayan yerini yıkasa, bu yıkama yaralı yerlere de sirayet eder. Bu yüzden iki sargı arasındaki yeri de mesheder.

Yaranın kaynaması için iki ayaktan birinin üzerine konan tahta vb. şeyleri meshedip diğer ayağı yıkamak caizdir. Çünkü ayakları yıkamak asıldır. Bu durumda kişi, asıl ile aslın yerine geçeni bir arada yapmış olmaz.

İyileşmemiş yaranın üzerinden düşen sargı vb. şeyler meshi bozmaz. Çünkü meshin gerekçesi devam etmektedir.

Sargı vb. şeyler üzerine verilen mesh, sargının vb. şeylerin altını yıkamak gibidir. Bu durum hem cünüplükte hem de abdestsizlik halinde geçerlidir.

Bir kişi yarasının üzerine bir bez sarsa, sonra onu güçlendirmek için üzerine bir başka bez bağlasa bu durumda üstteki bez üzerine meshedebilir, alttaki bezi meshetmek için üstteki bezi çözmesi şart koşulmaz.

Yaranın kaynaması için organın üzerine konan tahta vs. gibi şeylerin altında kalan kısmın ıslanması meshi bozmaz.

Meshedildikten sonra yaranın üzerindeki bezin başka bir bez ile değiştirilmesi caizdir. Eski sargının yerine konan bezin yeniden meshedilmesi gerekmez. Ancak efdal olan, yeniden meshetmektir.

Kişinin bir organında rahatsızlık olsa, bu sebeple o organının üzerine suyun zararını önlemek için ilaç sürülse, bu ilacın giderilmesi kişiye zarar verecekse zarurete binaen söz konusu organı meshetmek caizdir. Eğer meshetmek de kişiye zarar verirse bu durumda mesh de terk edilir. Çünkü zaruretlere göre çözümler değişir. Kişinin, mestini, sargısını ve başını meshederken niyet etmesi gerekmez.

Niyetin şart koşulmaması konusunda bunlar eşittir. Çünkü bunların tamamı su ile yapılan temizliktir.

Dârakutnî "Efrâd" adlı eserinde, Deylemî de kendi kitabında müminlerin emiri Hz. Ömer'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Cebrâîl'in (a.s.) bana bildirdiğine göre Allah Teâlâ kendisini, hayız olduğu ve 'Belki de benden kan geldi. Bilmiyorum.' dediği zaman annemiz Havvâ'ya göndermiş. O da Havvâ'ya şöyle seslenmişti: "*Senin ve senin neslinden olanların kan görmesini sağlayacağım. Bunu, senin için bir kefâret ve temizlenme kılacağım.*"[222]

Buhârî, Müslim ve diğer hadis imamları Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Yola koyulmuştuk. Sadece hac etmekti niyetimiz. Serf denen yere geldiğimiz zaman âdetim başladı. Derken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma geldi. O esnada ben ağlıyordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Hayız mı oldun?" diye sordu. Ben de "Evet." diye cevap verdim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Bu, Allah Teâlâ'nın Adem'in kızları için takdir ettiği bir durumdur. Hacıların yaptığı her şeyi yap. Şu kadarı var ki, Ka'be'yi tavaf etme!"* Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, hanımları için bir büyükbaş hayvan kurban etti."[223]

Hayız, sözlükte "akmak" anlamına gelir. Dinî literatürde ise herhangi bir hastalığı bulunmayan kadının rahminden gelen kana denir.

Hayızın Süresi

Süfyân'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hayızın en kısa süresi üç gün, en uzun süresi ise on gündür." Süfyân şöyle demiştir: Enes'in şöyle söylediği bana ulaştı: "Hayızın en az süresi üç gündür." Yunus da Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Hayız döneminde kadın yedi gün namaz kılmaz. Eğer bu zaman dolunca kadının âdeti kesilirse, temizlik dönemi başlamış olur. Aksi takdirde yedi gün ile on gün arasında yine namaz kılmaz. Eğer bu zaman içinde âdeti kesilirse, temizlik dönemi başlamış olur. On gün içinde âdeti kesilmeyen kadın gusül abdesti alır ve namaza başlar. Zira o kadın artık özür kanı görmektedir." Rabî' b. Sabîh de Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hayız

222 Câmiu'r-radavî, I, 171.
223 Buhârî, I, 78.

on gündür. Bu süreden daha fazla kan gören kadın özür kanı görmektedir." Rabî' b. Sabîh, Enes b. Mâlik'ten rivayette bulunan birinden onun şöyle söylediğini nakletmiştir: "On günden fazla kan gören kadın, özür kanı görmektedir."

Ebû Ümâme el-Bâhilî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bakire ve evlenmemiş kız için hayızın en azı üç gün, en çoğu ise on gündür. On günden sonra görülen kan, özür kanıdır."

Hasan-ı Basrî, Osman b. Ebi'l-Âs'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hayız gören kadın on günden fazla kan görüyorsa, özür kanı gören kadın konumundadır. Gusül abdesti alır ve namaz kılar."

Atâ b. Ebî Rebâh da şöyle demiştir: "Hayızın en az süresi bir gün, en fazla süresi ise on beş gündür."[224] Şafiler ve Hanbeliler bu görüşü benimsemiştir.

Kız çocukları belirli bir vakte kadar süren kanı görmekle bülûğ çağına girerler.

Üç günden az ve on günden fazla kan gören kadınlar özür kanı görmektedirler. Hamile kadının gördüğü kan da özür kanıdır. Çünkü hamile kalan kadının rahim ağzı kapanır. Dolayısıyla çocuğun tamamı veya büyük bir kısmı çıkana kadar oradan hiçbir şey çıkmaz. Atâ, hamile iken kan gören kadın hakkında Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu kan, onun namaz kılmasına engel değildir."[225] Yunus kan gören hamile kadın hakkında Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Böyle biri, özür kanı gören kadın konumundadır, namazı bırakmaz." Kan gören kadın hakkında İbrahim en-Nehâî de şöyle demiştir: "Kanı yıkar, abdest alır ve namaz kılar." Yine İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: "Hamilelikle birlikte hayız olmaz." Yunus, doğum sancısı çeken ve çocuğunun üzerinde kan gören kadın hakkında Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Namaz kılmayı bırakır." Abdullah ise böyle birinin doğum yapmadığı sürece namaz kılması gerektiğini söylemiştir.[226] Hz. Ali'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Allah Teâlâ hamilelerden hayızı kaldırdı. Kan görmeyi ise hamile kalamadığı için üzülen kadınlar için takdir etti."[227]

Hayız Kanının Özelliği

Hayız kanı genellikle siyaha çalar, sancı verir ve kötü kokuludur. Hayız süresince kadının gördüğü kırmızı, sarı ve bulanık renkli akıntılar hayızdır. Hayız, kadının sade beyaz akıntıyı görmesine kadar devam eder. Hayızın, hayız süresinin sonunda tükürüğe benzer bir akıntı ile sona erdiği de söylenmiştir. Hayızın, kadının kendisini kontrol etmek için kullandığı pamuğun beyaz çıkması ile sona

224 Dârakutnî, I, 208.
225 Dârimî, I, 228.
226 Dârimî, I, 228.
227 İ'lâu's-sünen, I, 257.

erdiği de söylenmiştir. Hz. Ali'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Kadın hayızdan çıkar ve temizlendikten sonra kendisini kuşkulandıracak bir şey görürse bilsin ki bu, şeytanın rahimdeki bir darbesidir. Eğer kadın burun kanaması gibi bir akıntı veya bir damla kan ya da başka bir akıntı görürse namaz abdesti alır ve namaz kılar. Eğer kadın hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde yeni kan görmüş ise bu durumda namazı bıraksın."[228]

İki hayız dönemini birbirinden ayıran temizlik süresi on beş gündür. Nitekim bu konuda Dârimî, râvileri sika olan bir senet ile şu hadisi nakletmiştir: "Temizlik süresi on beş gündür."[229]

Hz. Ali'nin hayız süresi altı veya yedi gün olan, sonra bulanık veya sarı akıntı yahut bir ya da iki damla kan gören bir kadın hakkında bu gördüklerinin önemsiz olduğunu ve kadına hiçbir zarar vermeyeceğini söylediği nakledilmiştir.[230]

Hayız İle İlgili Hükümler

Hayız, hayız gören kadından namazı düşürür. Çünkü hayız döneminde terk edilen namazlar çok olduğu için kazasında zorluk vardır. Hayız gören kadının oruç tutması haramdır. Ancak oruç tutma sorumluluğu kalkmaz. Çünkü bu dönemde tutulmayan oruçları kaza etmek zor değildir. Bu dönemde tutulmayan oruçları kaza etmek farzdır. Namazlar ise kaza edilmez. Çünkü oruç yılda ancak bir ay tutulur ve bu dönemde tutulmayan oruçları kaza etmek zor değildir. Oysa bir günde beş vakit namaz vardır. Hayız süresince bu namaz elli vakte kadar çıkabilir. Bu da her ay elli vakit demektir...

Hayızlı kadının namaz kılması yasaklanmıştır. Hz. Âişe vâlidemiz hayız olmuş, tavaf ve namaz dışında haccın bütün menâsikini yerine getirmiştir.[231]

Hayızlı kadının camiye girmesi de haramdır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Âişe için şöyle demiştir: *"Şu kadarı var ki, hayızdan temizleninceye kadar Ka'be'yi tavaf etme!"*[232] İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: "Hayızlı kadın camiden bir şey alabilir, ama camiye bir şey sokamaz."[233] Hayızlı kadının evinden camiye açılan bir pencere varsa böyle bir durum söz konusu olur. Nitekim Hz. Âişe'nin odasından Mescid-i Nebevî'ye açılan bir pencere vardı. Buhârî'nin "Sahih"inde geçen bir hadiste Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem itikaf halinde iken mescidden kafasını uzatır. Ben de hayızlı olduğum halde onun başını yıkardım."[234] Yine Hz. Âişe şöyle demiştir:

228 Dârimî, I, 216.
229 İ'lâu's-sünen, I, 251.
230 İ'lâu's-sünen, I, 257.
231 Buhârî, I, 80.
232 Buhârî, I, 171.
233 Dârimî, I, 264.
234 Buhârî, III, 60.

"Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescidden bana seccadeyi almamı emretti. Ben 'Hayızlıyım.' diye cevap verdim Bunun üzerine şöyle buyurdu: *Seccadeyi al! Hayız senin elinde değil..."*[235] Hayızlı birinin camiye girmesi haramdır. Camiden bir şey alması ise helaldir. Ancak camiye bir şey sokması haramdır. Cünüp ve hayızlı kimselerin camiye girmeleri haramdır. Nitekim bu konuda Hz. Âişe'den şöyle bir hadis nakledilmiştir: "Ashabının evlerinin kapıları Mescid-i Nebevî'ye açılmış bir halde iken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Bunun üzerine 'Bu evlerin girişini Mescidden başka bir tarafa çevirin!' buyurdu. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescide veya evlerinden birine girdi. Orada bulunan insanlar belki kendilerine bir izin verilir umuduyla hiçbir şey yapmadılar. Derken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dışarı çıktı ve *'Evlerinizin girişini Mescidden başka bir tarafa çevirin! Çünkü ben hayızlı ve cünüp birinin mescide girmesini helal kılmıyorum.'* buyurdu.[236]

Hayızlı kadın Ka'be'yi tavaf edemez. Şayet "Tavaf, ancak Mescid-i Haram'a girmek suretiyle yapılır, hayızlı kadının camiye girmesinin haram olduğu söylenince zaten tavaf yapamayacağı anlaşılır, ayrıca zikredilmesinin ne tür faydası vardır?" şeklinde bir soru yöneltilirse şu şekilde cevap verilir: "Kadın Mescid-i Haram'a girip tavafa başladıktan sonra hayızı başlayabilir. İşte bu noktada bunun faydası ortaya çıkmaktadır."

Hayızlı kadının Kur'ân okuması haramdır. İbn Ömer bu konuda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Hayızlı kadın ve cünüp olan kimse Kur'ân okumasın."*[237] Bu konuda Hz. Ali'nin de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra bize Kur'ân okutur, bizimle birlikte et yerdi. Cünüplük dışında hiçbir şey onu Kur'ân'dan alıkoymazdı."[238] Ebû Ya'lâ, Hz. Ali'den şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem abdest alıp Kur'ân'dan bir bölüm okuduğunu gördüm. Sonra o şöyle buyurdu: Cünüp olmayan kimse işte böyle yapar. Cünüp kimse ise bir ayet bile olsa asla Kur'ân okuyamaz."[239]

Rivayetlerin zâhirinden anlaşıldığına göre haram olma konusunda bir ayet ile bir ayetten daha az Kur'ân eşittir. Fakihler şöyle demişlerdir: Kişi, Kur'ân okuma gayesi dışında ayetlerin bir bölümünü okuyabilir. Mesela şükretmek isteyen insan "الْحَمْدُ لِلَّهِ/Elhamdülillâh", yemeğe veya başka bir işe başlayacak olan kimse "بِسْمِ اللَّهِ/bismillah" diyebilir. Bunda herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü bu niyetteki kimseler Allah'ı anmaktan alıkonulamaz.

235 Müslim, I, 245.
236 Ebû Dâvûd, I, 60.
237 Tirmizî, I, 87.
238 Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, I, 114.
239 Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, I, 114.

Hayız gören kadın, ayeti kelime kelime bölerek okuyabilir. Bazı alimler hayız ve nifas halindeki öğretmenlerin çocuklara kelime kelime bölerek Kur'ân'ı öğretmelerinin caiz olduğunu, bir ayeti başından sonuna bölmeden okuyarak öğretmelerinin ise caiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü bu konumdaki kadınlar, öğretmeye mecburdurlar. Aynı zamanda hades durumlarına son verme imkanları da yoktur. Buna göre bu söylenenler cünüp kimse için geçerli değildir. Çünkü o, hades durumunu giderecek imkana sahiptir.

Hayızlı ve cünüp kimselerin Allah'ı tesbih edip kelime-i tevhid okumalarında bir sakınca yoktur.

Hayızlı kadına kocasının kendisinden cinsel olarak istifade etmesine izin vermesi haramdır. Çünkü bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."*[240] Bir erkek helal kabul ederek hayızlı eşi ile cinsel ilişkide bulunursa kafir olur. Eğer helal kabul etmeden cinsel ilişkiye girerse bu durumda tevbe etmesi ve bağışlanma dilemesi gerekir. Bir görüşe göre bir dinar, bir başka görüşe göre de yarım dinar sadaka vermesi gerekir. Bu görüşleri şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Eğer erkek, eşinin âdetinin başlarında onunla birlikte olmuşsa bir dinar, sonlarında onunla birlikte olmuşsa yarım dinar sadaka verir. Bu konuda İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kadın kırmızı kan görüyorsa erkeğin bir dinar, sarı kan görüyorsa yarım dinar vermesi gerekir."*[241] Dinar günümüzde yarım cüneyh altına tekabül etmektedir.

Bu ceza sadece erkeğe mi, yoksa hem erkeğe hem de kadına mı verilmiştir? Öyle anlaşılıyor ki bu ceza sadece erkeğe verilmiştir. Bu ücret, zekatın verildiği kimselere verilir.

Erkek hayızlı eşini öpebilir, onunla birlikte yatabilir, göbeği ve dizkapağı arası hariç bütün bedeninden istifade edebilir. İmam Muhammed şöyle demiştir: "Erkek hayızlı eşinin her tarafından istifade edebilir. Sadece kanın çıktığı bölgeden yararlanamaz."

Âdet gördüğünü bilmeden kendisiyle cinsel ilişkiye girmesi için kadının hayızlı olduğunu eşinden saklaması haramdır. Aynı şekilde eşinin kendisi ile cinsel ilişkiye girmesini engellemek için hayızlı olduğunu söylemesi de haramdır.

Harâm b. Hakîm'in rivayetine göre amcası Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Hayızlı eşimin neresi benim için helaldir?" diye sormuş, o da "İzarın üst tarafı senin için helaldir." şeklinde cevap vermiştir.

Anal ilişki ise hem hayız hem de temizlik döneminde haramdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yer-*

240 el-Bakara 2/222.
241 Tirmizî, I, 91.

den onlara yaklaşın."[242] Huzeyme b. Sâbit, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Ey insanlar! Allah Teâlâ hakkı açıklamaktan utanmaz: Kadınlar ile ters ilişkiye girmeyin!"* Bir adam Abdullah b. Mes'ûd'a gelip "Ey Abdurrahman'ın babası! Ben eşimle dilediğim yerde ilişkiye girebilir miyim?" diye sordu. O da "Evet." cevabını verdi. Bu defa "Dilediğim taraftan ilişkiye girebilir miyim?" diye sordu. O da "Evet." dedi. Bu kez "Dilediğim şekilde ilişkiye girebilir miyim?" diye sordu. O da "Evet." dedi. O sırada bir adam ona "Ey Abdurrahman'ın babası, bu adam kötü niyetle bunu soruyor!" dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd "Hayır! Kadınların arka tarafı ile cinsel ilişkiye girmek size haramdır." dedi. Abdullah'a "Sen böyle mi hükmediyorsun?" diye sordular. O da "Evet." cevabını verdi.[243] Rivayet edildiğine göre Tâvûs, Saîd, Mücâhid ve Atâ kadınlar ile anal ilişki kurmayı şiddetle reddediyorlar ve bunun küfür olduğunu söylüyorlardı.[244] Çünkü Allah Teâlâ eşi tarlaya benzetmiştir. Ekin için tarla ne ise, çocuk için de kadın odur. İşte bu, kadınlarla anal ilişkiye girmenin haram olmasının delilidir. Çünkü arka taraf ekin yeri değil, dışkı yeridir.

Abdestsiz kimsenin mushafa dokunması haramdır. Hayızlı, cünüp ve nifaslı birinin ise mushafa dokunması hayli hayli haramdır. Çünkü Kur'ân okumanın hükmü, mushafa dokunmanın hükmünden daha hafiftir. Kur'ân okuması caiz olmayan kimselerin tarik-i evlâ ile Kur'ân'a dokunmaları caiz değildir.

Kur'ân'a dokunma ve okuma arasındaki fark şu noktadadır: Abdestsizlik kişinin sadece elinde söz konusudur. Cünüplük ise hem elinde hem de ağzında söz konusudur. Malum olduğu üzere cünüplükten dolayı gusül abdesti alırken hem ağzı hem de elleri yıkamak farzdır. Abdest alırken ise ağzı yıkamak değil, eli yıkamak farzdır. Bu konuda Salim b. Abdillah b. Ömer babasından Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kur'ân'a ancak temiz kimseler dokunabilir."*[245]

Abdesti olmayan kimsenin Kur'ân'ın ayrılabilir kabına dokunması caizdir. Çünkü dokunan ile dokunulan arasına mendil vs. gibi üçüncü bir nesne girmiş olur. Mushafa bitişik ve ondan ayrılması mümkün olmayan kaba dokunmak ise helal değildir. Çünkü bu kap, Mushaf'a tâbidir.

Abdesti olmayan kimsenin parmaklarını Kur'ân sayfalarının üzerine koyması veya parmakları ile sayfaları çevirmesi caiz değildir. Aynı şekilde abdesti olmayan kimsenin üzerinde ayet yazılı bir kağıda veya kumaşa ya da herhangi bir nesneye dokunması caiz değildir. Eğer bir kağıtta veya benzeri bir nesnede bir ayetten daha az bir Kur'ân yazılı ise bu durumda evla olan, abdestsiz kişinin ona dokunmamasıdır. Abdestsiz kimsenin tefsir kitaplarında Kur'ân ayetinin yazılı ol-

242 el-Bakara 2/222.
243 Dârimî, I, 261.
244 Tirmizî, I, 91.
245 Taberânî, Mu'cem, XII, 242.

duğu bölümlere dokunması caiz değildir. Ancak diğer yerlere dokunabilir. Şayet Kur'ân, tefsir kitabının büyük bir bölümünü oluşturuyorsa bu durumda abdestsiz kişi o kitaba dokunamaz.

Özet

Küçük, orta ve büyük olmak üzere üç çeşit hades/hükmî pislik durumu vardır.

Küçük hades sadece abdest almayı gerektirir. İdrar, dışkı, mezi, vedi, ağız dolusu kusmak, bedenden kan ve irinin çıkıp dağılması küçük hadese sebebiyet verir.

Orta hades, cünüplüktür.

Büyük hades ise hayız ve nifastır.

Küçük hades, namaz kılmaya, tilavet secdesi yapmaya, Mushaf'a dokunmaya engeldir. Tavafın ise mekruh olmasına sebep olur. Orta hades ise bütün bunları yapmaya engeldir. Bunlara ilave olarak Kur'ân okumaya ve camiye girmeye de engel olur. Büyük hades ise, bütün bunları yapmaya engeldir. Ayrıca oruç tutma ve cinsel ilişkiye engel olur. Bir de boşanmanın mekruh olmasına yol açar.

Cünüp, hayızlı ve nifaslı kimsenin Mushaf'a bakması mekruh değildir.

Hayız kanı on günden kısa bir sürede ve kadının âdeti olduğu şekilde kesilirse, yine de gusül abdesti almadan veya tam/farz bir namazın vaktini geçirmeden eşi ile birlikte olamaz. Çünkü kan, bazen akar bazen kesilir. Kesildiği kanaatinin ağır basması için gusül abdesti almak gerekmektedir.

İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Kadın bir namaz vaktinde hayızdan kurtulur, gusül abdesti ile meşgul olduğu halde gusül abdesti alamazsa bu durumda o vakti kaza etmesi gerekmez."[246]

Bu konuda namaz, tam olmak ile nitelendirilmiştir. Böylece kuşluk ve bayram namazları gibi nakıs namazların vaktinde kadının hayızdan çıkması hali bu hükmün dışında kalmıştır. Çünkü bu namaz vakitlerinde gusül abdesti almayan veya öğle namazının vaktini geçirmeyen kadın ile cinsel ilişkiye girilmesi caiz değildir.

Hayız kanı on günden az bir sürede kesilir, ancak bu, kadının âdetine uygun değilse kadın gusül abdesti alsa bile âdeti sona erinceye kadar onunla cinsel ilişkiye girilmesi caiz değildir. Çünkü genellikle âdet süresinde kanama yeniden başlar. Böylesi bir durumdaki kadın, gusül abdesti alır ve ihtiyaten oruç tutar. Âdet süresi sona erince de eşiyle birlikte olur. Eğer iddetinin son hayız dönemini

246 Kitabu'l-âsâr, s. 17.

geçiren kadın böyle bir durumda olursa, ricat hakkı sona erer. Kadının da âdeti sona erinceye kadar başka biriyle nikahlanması caiz değildir.

Hz. Ömer ve İbn Mes'ûd'un hayızlı kadın hakkında şöyle söyledikleri nakledilmiştir: "Bir kadın, kanı kesilse bile gusül abdesti almadığı sürece hayızlıdır."[247]

Seferî bir kadın kan görmesi sona erer ve gusül abdesti alacak su bulamazsa, teyemmüm eder ve onun temizlendiğine hükmedilir. Hatta Ebû Hanîfe ve İmam Yusuf'a göre kadın teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra eşinin onunla cinsel ilişkiye girmesi caizdir. Ricatın sona erip ermemesinde ise ihtilaf vardır. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Yusuf'a göre teyemmüm edip namaz kılmadığı sürece ricat hakkı sona erer, İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise tıpkı kadının gusül abdesti alması durumunda olduğu gibi teyemmüm etmesi ile birlikte ricat hakkı sona erer.

Bir namaz vaktinde, namaza başladıktan sonra veya namaza başlamadan önce, namazın farzını kılacak kadar zaman bulunması veya bulunmaması durumlarında hayız olan kadının hayızdan çıktıktan sonra o namazı kaza etmesi gerekmez. Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bir kadın iki rekat namaz kılsa, sonra hayız olsa, hayızdan çıkınca bu namazı kaza etmesi gerekmez."[248] Ancak alimler, kadının, kılmadığı bir namazı vakti çıktıktan sonra hayız olması durumunda kaza etmesi gerektiği konusunda icma etmişlerdir. Hasan-ı Basrî, Katâde, İbrahim en-Nehâî ve Şa'bî'nin hayız halinin başlamasına kadar namazı ağırdan alan kadının hayız hali sona erince o namazı kaza etmesi gerektiğini söyledikleri nakledilmiştir.

Kadın nafile namaza veya oruca başlar ve hayız olursa, bu durumda namazını ve orucunu kaza yapması gerekir.

On gün dolunca hayız hali sona eren ve henüz gusül abdesti almamış kadınlar ile eşleri cinsel temasta bulunabilir. Çünkü on günden fazla hayız süresi yoktur. Ancak bir kıraate göre حَتَّى يَطْهُرْنَ ayeti şeddeli okunduğu için bu durumdaki bir kadın ile gusül abdesti almadan ilişkiye girmek müstehap değildir. İmam Şâfiî ise "kadın gusül abdesti almadan onunla ilişkiye girilmez" demiştir.

Bu hüküm, kırk günün akabinde sona eren nifas için de geçerlidir.

Kadın ile ilişkiye girmek için on günün sonunda hayız kanının sona ermesi şartı yoktur. Çünkü bu süre sona erdikten sonra akıntı kesilmese bile kadın ile ilişkiye girmek caizdir.

İki Kan Arasındaki Temizlik Dönemi

Bir hayız döneminde iki kanama dönemi arasına giren temizlik hali, akan kan hükmündedir. Şöyle ki, bir kadın bir gün kan görse, sekiz gün kan görmese, sonra bir gün kan görse ya da bir saat kan görse, on günden iki saat eksik bir

247 İ'lâu's-sünen, I, 258.
248 Dârimî, I, 218.

zaman kan görmese, sonra bir saat kan görse Ebu Yusuf'a göre bu zamanın tamamı hayız dönemidir. İki akıntı arasına giren temizlik hali ise sürekli kanama hükmündedir. İmam Muhammed ise şöyle demiştir: İki kanama arasına giren temizlik dönemi bir saat bile olsa üç günden az ise sürekli akan kan hükmündedir. Üç gün veya daha fazla ise bu durumda bakılır; kanamaların zamanı hayız süresi içinde olmak kaydı ile şayet temizlik süresi iki kan görme süresine eşit veya iki kan görme süresi daha uzun ise bu durumda bu temizlik süresi hayızdan ayrılmaz ve sürekli kanama hükmünü taşır. Eğer temizlik süresi iki kanama süresinden daha uzun ise bu durumda bakılır, şayet kadının kanama sürelerinden birini hayız kabul etme imkanı varsa bu hayız; diğeri istihaze kabul edilir. Şayet bu iki kanama süresinden birini hayız kabul etmeyi sağlayacak bir durum yoksa her iki kanama da özür kanı olarak kabul edilir. Kadın bir gün hayız olur, sekiz gün kan görmez, sonra bir gün daha kan görürse, bu durumda bu kanamaların hiçbiri hayız olarak kabul edilmez. Çünkü kanamanın olmadığı zaman kanamanın zamanından daha uzundur.

Kadın üç gün kan görür, altı gün kan görmez, sonra bir gün daha kan görürse ilk kan hayız, ikinci kan özür kanı olarak kabul edilir. Kadın bir gün kan görür, altı gün kan görmez, sonra bir gün kan görürse bu durumda ilk gördüğü kan özür kanı, son gördüğü kan, hayız kanıdır. Kadın dört gün kan görür, beş gün kan görmez, sonra bir gün kan görürse bu durumda bütün süre hayız süresi olarak kabul edilir. Çünkü iki kanama arasına giren temizlik dönemi kanama gibi olup ondan ayrılmaz. Kadın bir gün hayız kanı görse, iki gün görmese, sonra bir gün daha görse toplam dört gün eder. Bu süre İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre hayızdır. Çünkü temizlik süresi İmam Muhammed'e göre en az üç gündür. Kadın üç gün hayız kanı görse, altı gün görmese, sonra üç gün daha kan görse toplam on iki gün eder. Ebû Yusuf'a göre bu sürenin ilk on günü hayız; son iki günü ise özür kanıdır. İmam Muhammed'e göre ise ilk kanama süresi hayız, geri kalan süre ise özür kanı olarak kabul edilir. Çünkü kadının on gün içerisinde geçirdiği kanamasız dönem, kanamalı döneminden fazladır. Şöyle ki, on gün içerisindeki kanamalı dönem dört; temizlik dönemi ise altı gündür.

"Hidâye"de şöyle denmiştir: "İmam Ebû Yusuf'un görüşüne göre amel etmek daha kolaydır." "el-Vecîz"de ise şöyle geçmektedir: "Daha sahih olan, İmam Muhammed'in görüşüdür, fetva da buna göre verilmektedir." "Fetâvâ"da ise şöyle ifade edilmiştir: "Kadınlara kolaylık sağlamak için fetva Ebû Yusuf'un görüşüne göre verilmektedir."

İki hayız dönemini birbirinden ayıran temizlik döneminin en az süresi onbeş gün ve gece; iki nifas arasındaki en az süre ise yarım senedir. Yarım sene dolmadan kadın bir doğum daha yaparsa bu durumda ilk çocuk ile ikinci çocuk ikiz sayılır ve sadece birinci çocuktan sonra nifas söz konusu olur. Kanama on günden sonra bir ömür boyu da sürse kadın temizlik döneminde olduğu sürece namazını kılar ve orucunu tutar.

Dârimî, Süfyân'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Temizlik süresi on beş gündür." Yine Dârimî, İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Kadın bir ay içinde veya kırk günde üç kez hayız olur, kadınlardan adaletli şahitler de onun namaz kılmasını haram hale getiren bildik âdet gördüğüne şahitlik ederse bu durumda onun iddet müddetini tamamladığına hükmedilir."[249] Kanaatime göre bir ayda üç hayızın gerçekleşmesi mümkün değil. Kırk günde ise üç hayız gerçekleşebilir. Şöyle ki, bir kadın üç gün hayız olur, on beş gün temiz kalır, sonra üç gün yine hayız olur, ardından on beş gün temiz kalır, sonra tekrar üç gün hayız olur ve ardından temizlik dönemine girer. Böylece kırkıncı günün başında temizlik dönemine girmiş olur.

ÖZÜR KANI

Hamile olmayan kadınların üç günden az ve on günden fazla gördükleri kana, hamile kadınların gördüğü kana ve doğum yapmış kadınların kırk günden fazla gördükleri kana özür kanı denir. Hayız kanı ile özür kanı arasında şu fark vardır: Özür kanı ince, kokusuz ve kırmızıdır. Hayız kanı ise farklı renklere çalar, koyu ve kötü kokuludur.

Urve b. Zübeyr şöyle nakletmiştir: Fâtıma bintu Hubeyş, özür kanı görürdü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle dedi: *"Bilinen siyah hayız kanını görünce namazı bırak, diğer kanama başlayınca abdestini al ve namazını kıl. Bil ki bu kanama, damardaki bir çatlaktan kaynaklanmaktadır."*[250]

Özür kanının hükmü, burundan gelen kanın hükmüyle aynıdır. Özür kanı, kadının namaz kılmasına, oruç tutmasına ve ilişkiye girmesine engel değildir.

İkrime'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ümmü Habîbe özür kanı görürdü. Eşi onunla birlikte olurdu." Bir başka rivayete göre ise Hımne özür kanı görürmüş ve eşi onunla birlikte olurmuş.[251]

Özür kanı namaz kılmaya engel değilse hayli hayli oruç tutmaya da engel değildir. Çünkü namaz, oruçtan daha fazla temizliği gerektirir.

Özür kanı on beş günden fazla gelir, kadının da bildiği bir âdet süresi varsa bu durumda kadının o bildik âdet süresi hayız, bunun dışındaki günlerde gördüğü kan ise özür kanı olarak kabul edilir. Kadın âdetine göre bu şekilde muamele görünce âdeti olarak kabul edilen günlerden sonra terk ettiği namazları kaza etmesi gerekir.

Özür kanı görerek bülûğ çağına giren kızın âdet süresi on gündür. Bu günden daha fazla gördüğü kanlar ise özür kanıdır. Böyle birinin nifas süresi de kırk

249 Dârimî, I, 212.
250 Dârakutnî, I, 206.
251 İ'lâu's-sünen, I, 263.

gündür. Ebû Yusuf şöyle demiştir: "Böyle biri hakkında namaz, oruç ve ricat hakkında en az olan süre ile, bir başka ifade ile üç gün ile hükmedilir. Üç gün geçince böyle biri gusül abdesti alır, namaza başlar ve oruç tutar. Eğer kocası kendisini boşamışsa üç hayız dönemi bekler, her hayız dönemi üç günden oluşur. Kocası son hayızın üçüncü gönü dolmadan ona dönebilir. Kocaları konusunda ise sürenin çok kısmı esas alınır. Dolayısıyla eşi, ancak on gün geçtikten sonra onunla birlikte olabilir."

Özür Kanı Gören Kimse ile Benzer Durumlarda Olanların Hükmü

Özür kanı gören kimse ile benzer durumda olanlar, devamlı idrar akıntısı olan, sürekli burnundan kan gelen, kanaması durmayan yaralı; durmadan yellenen, bir hastalıktan dolayı göz yaşı gelen; kulağından, göğsünden ve göbeğinden akıntı gelen kimseler gibidir.

Bir namaz vaktini müptela olduğu hades hali ile birlikte geçiren kimseye mazur denir. Mesela bir kimse tam bir namaz vakti boyunca kan görmesi sona erse, kan görmesi sona erdiği andan itibaren mazur olmaktan çıkar.

Mazur kimsenin özrü giderilebiliyorsa giderilir. Eğer giderilemiyorsa imkânlar ölçüsünde azaltılır. Tampon, bez vs. gibi şeyler ile kanın akması önlenebiliyorsa, ayağa kalkıldığı zaman kanın akması, oturulduğu zaman ise durması söz konusu ise bu durumda gerekli şeylerin yapılıp özrün giderilmesi gerekir. Bu tedbirleri alan kimse mazur kimse olmaktan çıkmıştır. Ayakta, rükû ve secde hallerinde kanaması devam edecek kimse oturarak, ima ile namaz kılar. Çünkü secdeyi terk etmek, abdestsizlik hali ile namazı terk etmekten daha önemsizdir.

Özür kanı gören kimse her namaz vakti için abdest alır. Çünkü bu konuda Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Fâtıma bintu Hubeyş, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip 'Ey Allah'ın Elçisi! Ben sürekli özür kanı gören ve bir türlü temizlik dönemine giremeyen bir kadınım. Namazı bırakayım mı?' diye sordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ise 'Hayır. Bu kanama, rahimdeki bir damardan gelmektedir, hayız değildir. Hayız dönemin başlayınca namazı bırak, hayızın sona erince üzerindeki kanı yıka ve namaza başla.' buyurdu." Hişâm b. Urve hadisin son kısmını şöyle rivayet etmiştir: "Hayız günlerin gelinceye kadar her namaz [vakti] için abdest al." Bir başka rivayette ise Hişâm şöyle demiştir: "Babam şöyle derdi. Özür kanı gören kadın, hayız döneminin sonunda gusül abdesti alır. Bundan sonra gördüğü kanlardan dolayı ise abdest alıp namaz kılar."

Teyemmüm hadisinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ne zaman bir namaz gelse, teyemmüm eder ve namaz kılarım." Burada namazın gelmesi değil, namaz vaktinin gelmesi kastedilmiştir. Yine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Namazın bir baş tarafı, bir de son tarafı vardır." Bu hadiste namaz ifadesi ile namazın vakti kastedilmiştir.

Kamîr, Hz. Âişe'den şu rivayeti nakletmiştir: Hz. Âişe'ye özür kanı gören kadının durumu soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Özür kanı görmeden önce namazı bıraktığı hayız dönemlerini bekler. Hayızdan çıktığı gün gelince gusül abdesti alır. Sonra her namaz için abdest alıp namaz kılar."[252]

Adiy b. Sâbit, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Özür kanı gören, her ay hayız olduğu günlerde namazı bırakır. Hayız günleri sona erince gusül abdesti alır, namaz kılar ve oruç tutar. Ancak her namaz için abdest alır."*[253]

Namaz vakti çıkınca özür kanı gören kadının da abdesti bozulur. Bu durumdaki bir kadının, İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre diğer vakit için yeniden abdest alması gerekir. Özür kanı gören kadın, bir vakit içinde aldığı abdest ile o vakit çıkmadığı sürece dilediği kadar farz, nafile, adak ve vacip namaz kılabilir.

İmam Şâfiî, özür kanı gören kadının farz namazı kıldıktan sonra abdestinin farz namazlar için bozulduğuna, nafile namazlar için ise devam ettiğine hükmetmiştir.

Özür sahiplerinin abdesti, abdestlerini bozacak başka bir durum meydana gelmediği sürece vaktin çıkmasından önce bozulmaz.

Vaktin çıkması, gerçekte abdesti bozan bir durum değildir. Ancak sıkıntıyı önlemek için vakit, abdestsizlik durumunun ortaya çıkmasına engel sayıldığı için vaktin çıkması ile abdestin bozulduğu kabul edilmiştir. Şöyle ki, vakit çıkınca abdestsizlik durumunun ortaya çıkmasına engel olan durum sona ermiştir. Böylece daha önceden var olan abdestsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Meseleyi biraz açacak olursak, özür sahibi kimse, özrünün bulunmadığı bir sırada abdest alsa, vakit çıkıncaya kadar da özrü zuhur etmese, daha önceden abdesti bozan bir durumun gerçekleşmemesinden dolayı vaktin çıkması ile onun abdesti bozulmaz. Ayrıca özrün var kabul edilebilmesi için bir farz namazın vakti boyunca sürmesi gerekir. Bir başka ifade ile kişinin, bir farz namazın vakti boyunca özrü meydana gelmeden abdest alıp sadece farzları yerine getirerek bile olsa namaz kılacağı bir süre bulamaması gerekir. Bu, özrün başlangıcında ileri sürülen şarttır. Özrün devam ettiğinin kabul edilmesi konusunda ise bir defa da olsa namaz vaktinde tekrar meydana gelmesi yeterlidir. Özrün sona ermesi ise ancak başından sonuna bir namaz vaktinde hiçbir şekilde meydana gelmemiş olması ile gerçekleşir.

Bir kimse namazını bitirmeden önce elbise ve diğer eşyalarını kirletecek bir özre sahip olabilir. Bu durumda elbise ve diğer eşyalarını yıkamasına gerek yoktur.

NİFAS

Nifas sözlükte "kadının doğurması" anlamına gelir. Doğum yapan kadına ise "nüfesâ/loğusa", yeni doğan çocuğa ise "menfûs" denir. Dinî literatürde ise nifas, "çocuğun büyük bir kısmının çıkması ve bazı organları belirli hale gelmiş düşük şeklinde bile olsa doğumun hemen ardından gelen kan" anlamına gelir. Eğer çocuk normal şekilde geliyorsa bu durumda gögüs kısmı, şayet ters geliyorsa, bir başka ifade ile önce ayakları geliyorsa bu durumda da göbek bölgesi esas alınır ve bu bölgelerden sonra gelen kan nifas kanı olarak kabul edilir. Doğuran kadının iddeti sona erer. Kişi yeminini eşinin doğumuna bağladı ise doğum gerçekleşince yemini bozulur. Büyük bir bölümü canlı olarak dünyaya gelmeyen çocukların varis olması söz konusu değildir. Ayrıca onların cenaze namazı da kılınmaz.

Sahih olan görüşe göre kan görmeden doğum yapan kadınlar loğusa olmaz. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu şekilde doğum yapan bir kadının sadece abdest alması, İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise ihtiyaten gusül abdesti alması gerekir. Daha önce Ebû Hanîfe'nin görüşünü vermiştik.

Kadının hamileliği süresince gördüğü kan ile çocuğun büyük bölümünün çıkmasından önce gördüğü kan, özür kanıdır. Kadın hayızın en üst sınırı olan on gün boyunca kan görmüş olsa bile hüküm yine de aynıdır. Hamile kadın hayız olmaz. Çünkü çocuk ile birlikte rahmin ağzı kapanır. Hayız ve nifas kanı özür kanının aksine rahimden gelir. Özür kanı ise rahimden değil kadının cinsel organından gelir. Bir an için hamile kadının gördüğü kanı hayız kanı olarak kabul etsek, bu durum hayız ve nifas kanının birlikte görüleceği sonucuna götürür. Şöyle ki, doğumdan önce kadın kan gördüğü zaman bu hayız kabul edilir, sonra kadın doğurur, kan görür ve loğusa olur. Böylece bir an içinde hem hayız hem de loğusa olur. Bunu söylemek ise mümkün değildir. Buna göre çocuğun büyük bir kısmı gelinceye kadar kadının namaz kılması farzdır. Kadın, çocuğun büyük bir kısmı gelinceye kadar namaz kılmazsa asi olur.

Nifasın En Az ve En Uzun Süresi

Nifasın en az süresinin bir sınırı yoktur. Ancak nifas en fazla kırk gün sürer. Nifasın en az süresi için belirli bir sınırın olmaması şu şekilde izah edilir: Çocuğun

Kamîr, Hz. Âişe'den şu rivayeti nakletmiştir: Hz. Âişe'ye özür kanı gören kadının durumu soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Özür kanı görmeden önce namazı bıraktığı hayız dönemlerini bekler. Hayızdan çıktığı gün gelince gusül abdesti alır. Sonra her namaz için abdest alıp namaz kılar."[252]

Adiy b. Sâbit, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Özür kanı gören, her ay hayız olduğu günlerde namazı bırakır. Hayız günleri sona erince gusül abdesti alır, namaz kılar ve oruç tutar. Ancak her namaz için abdest alır."*[253]

Namaz vakti çıkınca özür kanı gören kadının da abdesti bozulur. Bu durumdaki bir kadının, İmam Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre diğer vakit için yeniden abdest alması gerekir. Özür kanı gören kadın, bir vakit içinde aldığı abdest ile o vakit çıkmadığı sürece dilediği kadar farz, nafile, adak ve vacip namaz kılabilir.

İmam Şâfiî, özür kanı gören kadının farz namazı kıldıktan sonra abdestinin farz namazlar için bozulduğuna, nafile namazlar için ise devam ettiğine hükmetmiştir.

Özür sahiplerinin abdesti, abdestlerini bozacak başka bir durum meydana gelmediği sürece vaktin çıkmasından önce bozulmaz.

Vaktin çıkması, gerçekte abdesti bozan bir durum değildir. Ancak sıkıntıyı önlemek için vakit, abdestsizlik durumunun ortaya çıkmasına engel sayıldığı için vaktin çıkması ile abdestin bozulduğu kabul edilmiştir. Şöyle ki, vakit çıkınca abdestsizlik durumunun ortaya çıkmasına engel olan durum sona ermiştir. Böylece daha önceden var olan abdestsizlik durumu ortaya çıkmıştır. Meseleyi biraz açacak olursak, özür sahibi kimse, özrünün bulunmadığı bir sırada abdest alsa, vakit çıkıncaya kadar da özrü zuhur etmese, daha önceden abdesti bozan bir durumun gerçekleşmemesinden dolayı vaktin çıkması ile onun abdesti bozulmaz. Ayrıca özrün var kabul edilebilmesi için bir farz namazın vakti boyunca sürmesi gerekir. Bir başka ifade ile kişinin, bir farz namazın vakti boyunca özrü meydana gelmeden abdest alıp sadece farzları yerine getirerek bile olsa namaz kılacağı bir süre bulamaması gerekir. Bu, özrün başlangıcında ileri sürülen şarttır. Özrün devam ettiğinin kabul edilmesi konusunda ise bir defa da olsa namaz vaktinde tekrar meydana gelmesi yeterlidir. Özrün sona ermesi ise ancak başından sonuna bir namaz vaktinde hiçbir şekilde meydana gelmemiş olması ile gerçekleşir.

Bir kimse namazını bitirmeden önce elbise ve diğer eşyalarını kirletecek bir özre sahip olabilir. Bu durumda elbise ve diğer eşyalarını yıkamasına gerek yoktur.

252 Dârimî, I, 202.
253 Dârimî, I, 202.

NİFAS

Nifas sözlükte "kadının doğurması" anlamına gelir. Doğum yapan kadına ise "nüfesâ/loğusa", yeni doğan çocuğa ise "menfûs" denir. Dinî literatürde ise nifas, "çocuğun büyük bir kısmının çıkması ve bazı organları belirli hale gelmiş düşük şeklinde bile olsa doğumun hemen ardından gelen kan" anlamına gelir. Eğer çocuk normal şekilde geliyorsa bu durumda gögüs kısmı, şayet ters geliyorsa, bir başka ifade ile önce ayakları geliyorsa bu durumda da göbek bölgesi esas alınır ve bu bölgelerden sonra gelen kan nifas kanı olarak kabul edilir. Doğuran kadının iddeti sona erer. Kişi yeminini eşinin doğumuna bağladı ise doğum gerçekleşince yemini bozulur. Büyük bir bölümü canlı olarak dünyaya gelmeyen çocukların varis olması söz konusu değildir. Ayrıca onların cenaze namazı da kılınmaz.

Sahih olan görüşe göre kan görmeden doğum yapan kadınlar loğusa olmaz. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu şekilde doğum yapan bir kadının sadece abdest alması, İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise ihtiyaten gusül abdesti alması gerekir. Daha önce Ebû Hanîfe'nin görüşünü vermiştik.

Kadının hamileliği süresince gördüğü kan ile çocuğun büyük bölümünün çıkmasından önce gördüğü kan, özür kanıdır. Kadın hayızın en üst sınırı olan on gün boyunca kan görmüş olsa bile hüküm yine de aynıdır. Hamile kadın hayız olmaz. Çünkü çocuk ile birlikte rahmin ağzı kapanır. Hayız ve nifas kanı özür kanının aksine rahimden gelir. Özür kanı ise rahimden değil kadının cinsel organından gelir. Bir an için hamile kadının gördüğü kanı hayız kanı olarak kabul etsek, bu durum hayız ve nifas kanının birlikte görüleceği sonucuna götürür. Şöyle ki, doğumdan önce kadın kan gördüğü zaman bu hayız kabul edilir, sonra kadın doğurur, kan görür ve loğusa olur. Böylece bir an içinde hem hayız hem de loğusa olur. Bunu söylemek ise mümkün değildir. Buna göre çocuğun büyük bir kısmı gelinceye kadar kadının namaz kılması farzdır. Kadın, çocuğun büyük bir kısmı gelinceye kadar namaz kılmazsa asi olur.

Nifasın En Az ve En Uzun Süresi

Nifasın en az süresinin bir sınırı yoktur. Ancak nifas en fazla kırk gün sürer. Nifasın en az süresi için belirli bir sınırın olmaması şu şekilde izah edilir: Çocuğun

gelmesi onun rahimden çıktığının bir alâmetidir. Bu durum, gelen kanın mahiyetini belirleyici bir unsur olarak belirli bir sürenin geçmesine gerek bırakmamaktadır. Halbuki hayızda durum böyle değildir. Gelen kanın rahimden geldiği, ancak üç günlük süre geçince anlaşılır.

Namaz ve oruç konusunda da nifasın en az süresi yoktur. Ama en uzun süresi kırk gündür. Müsse el-Ezdiyye, Ümmü Seleme vâlidemizin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Loğusa kadınlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde kırk gün beklerlerdi..."[254]

Enes b. Mâlik de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Nifasın süresi kırk gündür. Fakat kadın daha önce temizlik dönemine girerse, nifas o zaman sona erer."*[255] Osman b. Ebi'l-Âs da şöyle demiştir: "Kadının loğusalığı kırk günü geçmez."[256]

İmam Şâfiî, hayızın en fazla altmış gün süreceğini söylemiştir. Bu konudaki delili ise kan görmesi devam eden yeni doğum yapmış kadın hakkında Atâ ve Şa'bî'nin söylediği şu sözdür: "Bu kadın altmış güne kadar bekler. Sonra gusül abdesti alır ve namaza başlar."[257]

Hanefilere göre kadının en fazla kırk gün loğusa olması şu şekilde izah edilir: Rahim çocuğun oluşması ile birlikte kapanır. Bu nedenle hayız kanı dışarı çıkamaz ve dört ay boyunca birikir. Dört ay dolunca çocuğa ruh üflenir. Çocuk, annesi onu doğurana kadar hayız kanı ile beslenir. Kadın doğum yapınca bu dört ayda biriken kan dışarı çıkar. Kadınlar genellikle ayda bir kez hayız olurlar. Hayızın en uzun süresi de on gündür. Dört ayda bu süre kırk gün eder.

Şâfiîlere göre kadının en fazla altmış gün loğusa olması ise şu şekilde izah edilir: Hayız en fazla on beş gün sürer. Dört ayda bu süre altmış gün olur.

Kadın mübtedee[258] olsa bile kırk günden sonra gelen kan özür kanıdır. Daha önce doğum yapmış, loğusalık konusunda belli bir âdeti olan ve kırk günden fazla kan gören mu'tâde, daha önceki loğusalık günleri kadar loğusa kabul edilir. Bu, günlerden sonra kılmadığı namazlarını ise kaza eder.

Bir batında altı aydan az bir aralıkla ikiz doğuran kadın İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ilk çocuktan sonra gelen kan dolayısıyla loğusa olur. Çocukların aralarında kırk gün olsa bile bu hüküm aynıdır. Çünkü rahmin ağzı açılmıştır. Dolayısıyla ilk çocuğun doğumundan hemen sonra gelen kan, nifas

254 Tirmizî, I, 92.
255 İ'lâu's-sünen, I, 249.
256 İ'lâu's-sünen, I, 250.
257 Beyhakî, I, 342.
258 **Mübtedee** bülûğ çağına erdiği anda veya ilk loğusalığında kan görmeye başlayan kadın anlamına gelir. **Mu'tâde** sağlıklı biçimde düzenli olarak âdet görmüş ve temizlik dönemine girmis kadın; **mütehayyire** ise âdetini unutmuş mu'tâde anlamına kullanılır.

kanıdır. Kırk gün içinde doğan çocuğun ardından gelen kan ise birinci çocuğun doğumu ile başlayan nifas kanının devamıdır. Böylesi durumda kırk günden sonra görülen kan özür kanıdır. Dolayısıyla bu durumda olan kadın gusül abdesti alır ve namaza başlar. Çünkü nifasın en uzun süresi kırk gündür. Bu kırk günlük süre de geçmiştir. Bir daha nifas süresi beklemesine gerek yoktur.

Bir kadın iki çocuğu arasında altı aydan az bir süre, ilk çocuğu ile üçüncü çocuğu arasında ise altı aydan fazla bir süre olacak şekilde çocuklar dünyaya getirebilir. Bazı fakihler doğan çocukların hepsini bir batından saymıştır. Ebu Ali ed-Dakkâk da o fakihlerdendir. Doğru olan görüş de budur.

NECÂSET / HAKÎKÎ PİSLİK

أنجاس kelimesi نجس kelimesinin çoğuludur. Necis ise insanlar tarafından pis kabul edilen ve kişinin hoş görmediği şeylere denir.

Namaz kılan kimsenin, bedenini, elbisesini ve namaz kılarken ayaklarını basacağı, secdeye varacağı ve oturacağı yeri pis şeylerden temizlemesi farzdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Elbiseni de temizle!"[259] Elbisenin temizlenmesi vacip olunca bedenin ve mekânın da temizlenmesi vacip olur. Çünkü namaz sırasında bu üç şey de kullanılır. Enes b. Malik'ten şöyle nakledilmiştir: "Bir bedevi gelip Mescid'in bir köşesine idrarını yaptı. İnsanlar onu engellemeye çalıştı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise onlara izin vermedi. Bedevî idrarını yapmayı bitirince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kova su getirilip onun üzerine dökülmesini emretti."[260]

Yine Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Mescid'de idik. Derken bir bedevî geldi ve mescitte idrarını yaptı. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı 'Bak bak!' demeye başladı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise 'Yaptığı işi bölmeyin, onu rahat bırakın!' buyurdu. Bunun üzerine adam idrarını yapana kadar ashab-ı kiram onu rahat bıraktı. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu çağırıp *'Bu mescidlerde küçük veya büyük tuvalet yapılmaz. Buralarda sadece Allah anılır, namaz kılınır ve Kur'ân okunur.'* buyurdu veya buna benzer şeyler söyledi. Ardından orada bulunanlardan birine bir emir verdi. Bunun üzerine adam bir kova su getirip yapılan idrarın üzerine döktü.[261]

Yukarıdaki hadislere binaen hakikî necaset, ittifakla su ile temizlenir. Ebû Hanîfe'ye göre hakikî necaset temizleyici özelliğe sahip her türlü sıvı ile temizlenebilir. Çünkü esas gaye necasetin mevcut temiz herhangi bir şey ile giderilmesidir. Bunun delili ise şu hükümdür: Bir şeyin necaset bulunan bölümü makas ile kesilse temizlik gerçekleşmiş olur.

Hükmî necasette ise giderilen bir cisim yoktur. Hükmî necasetten kurtulmak tek başına ibadet kabul edilir. Dolayısıyla hükmî necasetten kurtulmak, ancak

259 el-Müddessir
260 Buhârî, I, 62.
261 Müslim, I, 237.

mutlak su ile olur. Diğer sıvıların temizleyici kabul edilebilmesi için sirke, gül suyu, kullanılmış su gibi pislikleri tamamen temizleyecek özelliğe sahip olmaları şart koşulur. Nitekim süt ve zeytin yağı pislikleri tamamen temizleyici özelliğe sahip olmadıkları için hükmî necasetin giderilmesinde kullanılamaz.

Ebû Yusuf elbise ve beden temizliğini birbirinden ayırmış ve hadesi esas alarak bedendeki necasetin ancak mutlak su ile giderilebileceğini söylemiştir. Ona göre elbise temizliği, temiz ve pisliği tamamen temizleyecek özelliğe sahip sıvılarla da yapılabilir. İmam Muhammed, Züfer ve İmam Şâfiî'ye göre ise elbise temizliği de ancak mutlak su ile olur. Çünkü necaset, namaza engeldir. Namaz da ancak su ile temizlendikten sonra kılınabilir. Böylece onlar bu durumu, hükmî necaset olan hadese kıyas etmişlerdir.

Ayakkabılara katı pislik bulaşabilir ve sonra kuruyabilir. İşte bu şekilde ayakkabılara bulaşmış ve bir hacmi olan pislikler yere vb. yerlere sürülerek temizlenir. Çünkü ayakkabılar sert oldukları için necaset onların içine girmez. Katı pislik yok olunca onunla birlikte söz konusu olan hüküm de yok olur ve katı pisliğin bulaştığı eşya temiz olur.

Sıvı pislik ile kirlenen ayakkabı sadece yıkanarak temizlenir. Çünkü sıvı pislik bulaşmış ayakkabıyı yere sürmek, bulaştığı yeri temizlemediği gibi necasetin diğer bölgelere yayılmasına neden olur. Makberî Ebû Hureyre'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sizden biri ayakkabısı ile bir pisliğe basarsa bilsin ki toprak onun için temizleyicidir."*[262]

Meninin Hükmü

Meni necis olup necaset-i galîza (ağır pislik) hükmündedir. Bunun delili Hz. Âişe vâlidemizden nakledilen şu rivayettir: "Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem üzerindeki cünüplükten kalma izi (meniyi) yıkardım. O da elbisesi yaş bir halde namaza giderdi."[263] Tahâvî'nin sahih bir senetle naklettiği rivayete göre Hz. Âişe meni hakkında şöyle demiştir: "Meninin elbiseye bulaşması durumunda onu görebiliyorsan yıka, göremiyorsan üzerine su serp." Süleyman b. Yesâr'ın ise şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Âişe'ye elbiseye bulaşan meninin hükmünü sordum. O da şu şekilde cevap verdi: Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesine bulaşan meniyi yıkardım. O da elbisesinin yıkanan kısmında ıslaklık olduğu halde namaza giderdi."[264] Bütün bu rivayetler göstermektedir ki, ıslak olan meninin yıkanması gerekir. Elbise üzerinde kuruyan meninin ise ovalanarak temizlenmesi yeterlidir. Çünkü bu konuda Esved ve Hemmâm, Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletmişlerdir: "Ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesine bulaşan meniyi çitileyerek temizlerdim." Amra da Hz. Âişe'nin

262 Ebû Dâvûd, I, 105.
263 Buhârî, I, 64.
264 İ'lâu's-sünen, I, 270.

şöyle söylediğini aktarmıştır: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesine bulaşan meniyi kuruduysa ovalayarak, yaşsa yıkayarak temizlerdim."

Aynaya ve kılıca bulaşan necaset, kendisinden herhangi bir iz kalmayacak şekilde silinmek suretiyle temizlenir. Bu şekildeki cam, kaplamalı kaplar ve porselen gibi bütün parlak cisimler bu şekilde temizlenir. Çünkü necaset bu cisimlerin içine nüfuz etmez. Bu cisimlerin dışında kalan necaset ise silinmekle temizlenir.

Toprağa necaset bulaşır, güneş veya başka etkenler sebebiyle kurur, rengi, kokusu ve tadından ibaret olan alameti de kalmazsa, bu tür yerlerde namaz kılmak caizdir. Muhammed b. Ali b. Huseyn b. Ali b. Ebî Tâlib şöyle demiştir: "Toprağın temiz olması, kurumasıyla gerçekleşir."[265] Toprakta sabit olan duvar, ağaç, ot, sap vb. şeyler de bu konuda üzerinde bulunduğu sürece toprakla aynı hükme sahiptir. Bunlar da kuruma sayesinde temizlenirler. Odun ve saplar kesildikten sonra üzerlerine necaset bulaşırsa, ancak yıkamak suretiyle temiz hale gelirler. Taş ve çakıllar da toprak ile aynı hükme sahiptir. Ancak bu tür toprak ile teyemmüm yapılmaz. Çünkü namaz için mekânın temiz olması, teyemmüm için ise toprağın temizleyici özelliğe sahip olması şart koşulmuştur. Ayrıca teyemmüm yapılacak toprağın temiz olması Kur'ân ile sabittir. Dolayısıyla yukarıdaki hadise binaen necasetin üzerinde kuruduğu toprak ile teyemmüm yapılacağını söylemek mümkün değil. Bir de az miktarda necaset bulunan yerlerde namaz kılmak caizdir. Halbuki içinde az da olsa necaset bulunan su ile abdest almak caiz değildir. Teyemmüm de abdestin yerine geçer. Hal böyle olunca bu tür topraklar ile teyemmüm yapmak caiz değildir.

Necasetin Kısımları

Her kime sadece anneleri tarafından beslenen yavru dahi olsa eti yenmeyen hayvanların kan ve idrarı, havada beslenmeyen tavuk, ördek ve kaz gibi kuşların dışkısı gibi necâset-i galîzadan bir dirhem veya bundan daha az büyüklükte bir şey bulaşırsa namazı geçerli olur. Çünkü bu tür necasetin az bir kısmından sakınmak mümkün değildir. Dolayısıyla bu az kısım görmezden gelinmiştir. Burada dirhemin belirlenmesi ise istinca yapılan bölgenin esas alınmasına dayanmaktadır. Bu konuda İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: Âlimler "dübürün büyüklüğü kadar" demek istemişler. Fakat bunu kinaye ile "dirhem kadar" şeklinde ifade etmişlerdir. Çünkü taş ile yapılan istincadan sonra dübürden çıkan pisliğin çıktığı yerin tamamına temas etmesi durumunda izi bu bölgenin tamamında kalır. Bu da dirhem büyüklüğü kadar bir yere tekabül eder. Bu durumda namaz kılmak icmaen caizdir. Buradan dinen dirhem büyüklüğündeki necasetin yok sayıldığını anlarız. Eğer necaset dirhem büyüklüğünden fazla ise namaz sahih olmaz. Dirhemin esas kabul edilmesinin yüzey bakımından olduğu rivayet edilmiştir. Bu da sahih olan görüşe göre avucun genişliği kadar bir yerdir. Ağırlık bakımından

265 Bihârî, I, 200.

ise ağırlığı en fazla olan dirhemin esas alındığı rivayet edilmiştir. Bu da yaklaşık 4 grama tekabül etmektedir. Bu durumda şöyle bir birleştirici yol izlenir: Yüzey ince, ağırlık ise yoğun pislikler hakkında geçerlidir.

İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde şöyle demiştir: "Ebu Hanîfe, Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini bize haber verdi: Necâset dirhem büyüklüğünde olursa namazını tekrar kıl! Eğer dirhemden daha küçük ise namazına devam et!"[266]

İmam Ebû Hanîfe'ye göre necâset-i galîza, pis olduğu hakkında ayet veya hadisin bulunduğu, temiz olduğu konusunda ise herhangi bir nassın bulunmadığı şeylerdir. Bu konuda âlimlerin ihtilaf edip etmemelerinin bir rolü yoktur. İmameyne göre ise necaset-i galîza, temiz olduğu konusunda ictihad yapmanın mümkün olmadığı şeylerdir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre necaset-i hafîfe/hafif pislik, biri temiz diğeri pis olduğuna dair hakkında iki nassın bulunduğu şeylerdir. İmameyne göre ise necaset-i hafîfe, temiz kabul edilmesi konusunda ictihadın mümkün olduğu şeylerdir.

İttifakla kabul edilen necaset-i galîza şunlardan ibarettir: İçki, akıtılmış kan, ölmüş hayvan eti, dabaklanmamış hayvan derisi, yavru da olsa eti yenmeyen hayvanın idrarı, sakınma imkanı olduğu sürece fare idrarı, köpek dışkısı, yırtıcı hayvanların dışkısı ve salyası, tavuk, ördek ve kazın dışkısı, insan vücudundan çıkması ile abdesti bozan, çıktığı yerden dağılan kan, meni, mezi, vedi, özür kanı, hayız kanı, nifas kanı, ağız dolusu kusmuk. Bunlar Ebû Hanîfe'ye göre necis olduğuna dair naslara aykırı bir rivayetin bulunmamasından dolayı; imameyne göre ise temiz olduklarına dair ictihad yapmanın mümkün olmamasından dolayı pis kabul edilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre at, katır, merkep, sığır ve küçükbaş hayvanların dışkısı necâset-i galîzadır. Çünkü bunların pis olup olmaması konusunda naslar çatışmamaktadır. İmameyne göre ise bunlar necâset-i hafîfedir. Çünkü kendi dönemlerindeki imamlar bunlardan korunmak pek mümkün olmadığı için farklı görüşler beyan etmişlerdir. Günümüzde ise bunlardan korunmak mümkündür. O halde genel olarak insanların ihtiyaçlarına itibar etmek söz konusu değildir.

Hayız Kanının Pis Olduğuna Dair Rivayetler:

Rivayete göre Esma bintu Ebî Bekir şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşine sordum. O da Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Allah'ın elçisi! Bizden birinin elbisesine hayız kanı bulaşırsa ne yapsın?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu: *"Sizden birinin elbisesine hayız kanı bulaşırsa önce onu çitilesin, sonra üzerine su döksün. Daha sonra onunla namaz kılabilir."*[267]

266 el-Âsâr, s. 28.
267 Buhârî, I, 81.

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Bizden biri hayız olurdu. Sonra temizlik dönemine girince elbisesindeki kanı çitilerdi. Ardından onu yıkar ve diğer kısımlarına su serperdi. Daha sonra da bu elbise ile namaz kılardı."[268]

İçkinin pis olduğuna delil olarak Ebû Dâvûd'un naklettiği şu rivayet verilebilir: Ebû Sa'lebe el-Huşenî, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Tencerelerinde domuz pişiren, taslarında şarap içen ehl-i kitap ile komşuyuz. [Onların tencerelerini ve taslarını kullanabilir miyiz?]" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi: *"Eğer bunlardan başkasını bulabiliyorsanız o zaman o kaplarda yemek yiyin, o taslardan için. Yok eğer bunlardan başkasını bulamıyorsanız bu durumda onları su ile çalkalayın ve onlarla yiyip için."*[269]

Necâset-i hafîfe ise eti yenen evcil ve yabanî küçükbaş hayvanlar ile at ve ceylanın bevlinden oluşur. Devenin bevlinin tâhir ve içilebileceğine dair rivayet nakledilmiştir. Ebû Kılâbe Enes b. Mâlik'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ukl ve Urayne kabilelerinden bir grup insan Medine'ye geldi. Medine'nin havası onlara iyi gelmedi ve hazımsızlık hastalığına yakalandılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara zekat develerinin yanına gitmelerini ve onların süt ve sidiklerini içmelerini emretti. Onlar da yola düştüler ve kendilerine emredileni yaptılar. İyileşince Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem görevlendirdiği çobanı öldürdüler ve develeri önlerine katıp götürdüler. Bu olay daha öğlen olmadan Hz. Peygamber'e bildirildi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem onların ardından bir askeri birlik gönderdi. Öğlen vakti olunca gönderilen birlik onları yakalayıp getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem emretti. Bunun üzerine onların elleri ve ayakları kesildi, gözleri oyuldu ve Harra bölgesine atıldılar. Onlar su istedi, ama su verilmedi." Ebû Kılâbe şöyle demiştir: "Bu insanlar hırsızlık yapmışlar, adam öldürmüşler, iman ettikten sonra inkâr etmişler ve Allah ve Peygamber'i ile savaşmışlardı."[270]

Bu konuda bu rivayetle çatışan ve her türlü idrardan kaçınılmasını gerektiren başka bir nas mevcuttur. Söz konusu bu nas, İbn Abbâs'tan nakledilen şu hadistir: "Kabir azabının çoğu idrar yüzündendir. O halde ondan sakının."[271] İmam Müslim de Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem emzirilen bir çocuk getirildi. Çocuk onun kucağına işedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem su istedi ve gelen suyu üzerine döktü."[272] Tahâvî Ümmü'l-Fadl'dan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Erkek çocuğunun idrarının üzerine su serpilir, kız çocuğunun idrarı ise yıkanır."*[273]

268 Buhârî, I, 81.
269 Ebû Dâvûd, II, 18.
270 Buhârî, I, 65.
271 Taberânî, XI, 65.
272 Müslim, I, 139.
273 Âsâru's-sünen, I, 18.

Şahin, çaylak gibi eti yenmeyen kuşların pisliği, esas olan görüşe göre zaruretin umumiliğinden dolayı necâset-i hafîfeden sayılır. Bir görüşe göre bunların temiz olduğu da söylenmiştir. İmam Muhammed şöyle demiştir: "Urayne kabilesine mensup kişilerin olayını anlatan hadise göre eti yenen hayvanların idrarı temizdir. Şayet pis olsaydı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara devenin sidiğini içmelerini emretmezdi. Çünkü necis olan, haramdır." İbn Mes'ûd ise şöyle demiştir: "Allah Teâlâ sizin şifanızı size haram kıldığı şeyler arasında yaratmamıştır."[274]

Buna göre içki ile dâhilî ve hâricî tedavi haramdır. Eğer içki temiz olsaydı hâricî tedavide kullanılırdı. Çünkü haram ama temiz olan şeyler ittifakla sürülebilir. Alanında uzman Müslüman bir doktorun kararı ile tedavide içki kullanılması sonucu ortaya çıksa, yine de içki kullanmak caiz değildir. Çünkü bir şeyin kesin olarak belirlenmesi ancak kat'î ilim ile olur. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendi dönemindeki insanların şifasının nede olduğunu vahiy yolu ile biliyordu. Bugün ise böyle bir imkan yoktur. Haram olan bir şey kendisi ile şifanın gerçekleşmesi kesin olursa kullanılabilir. Nitekim hayatı sürdürebilmek için ölmüş hayvan eti yemek mübahtır. Çünkü kişi ölmüş hayvan eti yediği zaman hayatını devam ettireceğini kesin olarak bilir.

Haram olan şeylerin tedavide kullanılması konusunda ihtilaf edilmiştir. Mezhep içinde ön plana çıkan görüşe göre haram olan şey ile tedavi haramdır. Haram olan şeyde şifa olduğu bilinir ve başka şifa yolu da yoksa bu durumda haram olan şeyin kullanılacağı da söylenmiştir. Fetvaya esas olan görüş de budur.[275]

Necâset-i hafîfe, iç çamaşırı gibi en küçük elbisenin ¼'ünden daha az bir bölümü kadar yere bulaşırsa bu durumda namaz kılınabilir. Eğer bu necaset bedene bulaşmışsa, el ve ayağın ¼'ü kadar olmadığı sürece namaz geçerli olur.

Necaset Mahallinin Temizlenmesi

Yıkanması gereken necasetin bulunduğu yerin temizlenmesi iki şekilde olur:

Necaset, görünen ve bir cismi olan şey ise bu durumda cisminin yok edilmesi ile temizlenir. Sahih olan görüşe göre cismi bir defada giderilse yine de temizlik için yeterlidir. Renk ve koku gibi, necasetin giderilmesi zor kalıntıları kalabilir. Bunların kalması temizliğe zarar vermez. Bu tür necasetin temizlenmesi konusunda sıcak su ile sabunun kullanılması şart değildir. Temiz suyun kullanılması yeterlidir.

274 Taberânî, IX, 345.
275 İ'lâu's-sünnen, ı, 296.

İdrar örneğinde olduğu gibi, necasetin görünen bir cismi olmayabilir. Bu tür necasetlerin bulunduğu yerler, yıkayan kişide o yerin temizlendiği kanaati oluşuncaya kadar yıkanarak temizlenir. Necaseti çıkarmak için mutlaka tekrar tekrar yıkamaya ihtiyaç duyulur. Necasetin temizlenmesi konusunda kesin bir kanaat hasıl olmayabilir. Bu konuda zann-ı galib esastır. Bazı alimler yıkamanın üç kez olması gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü zann-ı galip genellikle üçüncü yıkama ile oluşur. Daha sonra kolaylık sağlama maksadıyla üç kere yıkama necaseti kesin biçimde gidermenin yerine geçirilmiştir. Bu husus uykusundan uyanan kimsenin durumu hakkındaki hadis ile de desteklenmiştir. Yıkanan eşyanın mutlaka her seferinde sıkılması da gerekir. Çünkü sıkma, eşyanın içindeki necaseti dışarı çıkarır. Eğer bir elbiseye necaset bulaşmış ve nereye bulaştığı bilinmiyorsa, bu durumda o elbisenin tamamı yıkanır.

Ebû Dâvûd rivayetine göre Hz. Âişe'ye elbisesine hayız kanı bulaşmış bir kadının ne yapacağı sorulmuş, o da şu şekilde cevap vermiştir: "Onu yıkar. Eğer izi gitmemişse bu durumda zaferan veya vers kokusu ile onu değiştirir. Kanın izinin koku ile değiştirilmesi ittifakla, temizlenmesi anlamına gelmez."[276]

276 Ebû Dâvûd, I, 52.

EZAN

Ebû Umeyr b. Enes, ensardan olan amcalarının şöyle söylediğini nakleẗmiş-tir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz için insanları nasıl bir araya getireceği konusunda bir şey belirlemeye karar verdi. Ona 'Namaz vakti gelince bir bayrak dik. İnsanlar onu görünce birbirlerine haber verir.' şeklinde öneride bulunuldu. Ancak bu, onun hoşuna gitmedi." Râvi olayı anlatmaya şöyle devam etti: "Bunun üzerine Hz. Peygamber'e bir borazana üflemekten söz edildi. Bu da Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem hoşuna gitmedi ve "*Bu, Yahudilerin uygulamasıdır.*" buyurdu." Râvi olayı anlatmaya şöyle devam etti: "Sonra Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem çandan/nâkûstan[277] söz edildi. O da "Bu, Hıristiyanların uygulamasıdır." buyurdu. Derken Hz. Peygamber'in niyet ettiği işlere önem veren Abdullah b. Zeyd b. Abdirabbih meclisten ayrıldı. [Gidip uyudu.] Rüyasında ezanı gördü." Abdullah'ın babası kanalıyla naklettiği başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Ben uykuda iken, elinde çan bulunan biri yanıma geldi. Ben 'Ey Allah'ın kulu, çanı satıyor musun?' diye sordum. O da 'Bununla ne yapacaksın?' diye soru ile karşılık verdi. Ben de 'Onunla namaza çağıracağım.' diye cevap verdim. Bana 'Bundan daha hayırlı bir şeyi sana göstereyim mi?' diye sordu. Ben de 'Evet.' diye cevap verdim. Bunun üzerine şöyle dedi: Şunu söylersin:

الله أكبر الله أكبر　　الله أكبر الله أكبر

أشهد أن لا إله إلا الله　　أشهد أن لا إله إلا الله

اشهد أن محمدا رسو ل الله　　اشهد أن محمدا رسو ل الله

حي على الصلاة　　حي على الصلاة

حي على الفلاح　　حي على الفلاح

الله أكبر　　الله اكبر　　لا إله إلا الله

277 Nâkûs, uzun bir tahta parçası olup kendisinden daha küçük bir tahta parçası ile çalınan bir alettir. Hıristiyanlar ibadet zamanlarının geldiğini bu aleti çalarak duyururlardı. [Müter-cim].

Sabah olunca Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldim ve gördüğüm rüyayı ona haber verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Allah'ın izni ile bu, hak bir rüyadır. Bilal ile kalk, gördüklerini ona haber ver, o da okusun. Çünkü onun sesi seninkinden daha güzel.' Bunun üzerine Bilal ile birlikte kalktım. Gördüklerimi ona söylemeye başladım, o da okudu. O sırada evde bulunan Hz. Ömer de bu sözleri işitti. Hemen elbisesini çeke çeke Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldi ve 'Ey Allah'ın Elçisi! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, onun gördüklerini ben de gördüm.' dedi.[278]

Tirmizî'nin rivayetinde ise şöyle geçmektedir: Hz. Ömer "Onun söylediklerini ben de gördüm." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Allah'a hamd olsun. Bu, daha sağlamdır.*"[279]

Tahâvî sahih bir senet ile Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Muhammed'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı bana şöyle haber verdi: Abdullah b. Zeyd el-Ensârî rüyasında ezanı gördü. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip bunu haber verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "Bunu Bilal'e öğret!" buyurdu. Bilal de ikişer ikişer tekrar ederek ezan okudu, yine ikişer ikişer tekrar ederek kâmet getirdi ve bir kez oturdu."[280]

Ezanın Fazileti

İmam Mâlik, Ebu'z-Zinâd ve A'rac kanalıyla Ebû Hureyre'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Ezan okunduğu zaman, şeytan onu işitmemek için yellenerek arkasını döner ve uzaklaşır. Ezan sona erince şeytan döner gelir. Namaz için kâmet getirilince tekrar arkasını döner ve uzaklaşır. Kâmet bitince tekrar gelir, kişi ile kalbi arasına girer ve ona namaza başlamadan önce aklında olmayan konular için 'Şunu hatırla! Bunu hatırla!' der. Sonunda kişi kaç rekât kıldığını bilemez hale gelir.*"[281]

Yüksek Sesle Ezan Okumanın Fazileti

Rivayete göre Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Abdirrahman b. Ebî Sa'saa el-Ensârî el-Mâzinî'ye şöyle demiştir: "Görüyorum ki koyunları ve kırsalı çok seviyorsun. Madem öyle, koyunlarının yanında veya kırsalda olduğun ve ezan okuduğun zaman sesini yükselt. Çünkü müezzinin sesini duyan bütün insanlar, cinler ve diğer varlıklar kıyamet günü ona şahitlik eder."[282]

Müezzinin Sözlerini Tekrar Etmek

Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ezan sesini duyduğunuz zaman müezzinin söylediklerini tekrarlayın."[283] Ebû Hureyre'nin de şöyle söylediği aktarılmıştır: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte idik. Derken Bilal ezan okumak üzere kalktı. Bilal susunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Kim kesin biçimde inanarak bu sözleri söylerse cennete girer.*"[284] Alkame b. Ebî Vakkâs'ın da şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Muâviye'nin yanında idim. O esnada müezzin ezan okumaya başladı. Muâviye, müezzinin söylediklerini tekrarlıyordu. Müezzin حي على الصلاة deyince Muâviye لا حول ولا قوة إلا بالله dedi. Müezzin حي على الفلاح deyince Muâviye yine لا حول ولا قوة إلا بالله dedi. Bundan sonra müezzin ne dediyse onu tekrarladı. Sonra da şöyle dedi: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle söylediğini işittim."[285]

Ezandan Sonra Salavât Getirmek /Hz. Peygamber'e Allah'tan Rahmet Dilemek

Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Müezzinin sesini işittiğiniz zaman, onun söylediklerini tekrar ediniz ve bana salavât getiriniz/benim için Allah'tan rahmet dileyiniz. Çünkü her kim benim için Allah'tan rahmet dilerse Allah Teâlâ on defa ona merhamet eder. Sonra Allah'tan benim için vesile isteyiniz. Vesile, cennette bir makamın adıdır. Allah'ın kullarından sadece biri o makama ulaşır. Kendimin o makama ulaşan kul olmasını temenni ederim. Kim benim için vesileyi isterse şefaat onun için helal olur.*"[286]

Câbir, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim ezanı işittiği zaman:*

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

(Ey bu tam davetin ve kılınacak namazın sahibi büyük Allahım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. Onu vaat ettiğin makam-ı mahmûda ulaştır.) şeklinde dua ederse kıyamet günü ona şefaat etmem kesinlikle helal olur."[287]

Ezan, sözlükte "bildirmek" anlamına gelir. Dini literatürde ise kendine özgü niteliklere sahip, rivayete dayalı, bilinen lafızlarla namaz vaktinin geldiğini haber vermektir. Erkeklerin beş vakit namaz ile cuma namazı için ezan okumaları

283 Nesâî, II, 23.
284 Müslim, II, 604.
285 Nesâî, II, 25.
286 Nesâî, II, 26.
287 Nesâî, II, 26.

sünnet-i müekkededir. Bayram, vitir, teravih ve cenaze namazları için ezan okunmaz. Câbir b. Semura'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birçok kez bayram namazı kıldım. Ne ezan okundu ne de kâmet getirildi."[288] Güneş tutulması esnasında kılınan namaz için de ezan okunmaz. Nitekim Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde güneş tutuldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Namazda buluşalım!" diye seslenen birini görevlendirdi. Bu vesileyle insanlar bir araya geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cemaatin önüne geçti ve tekbir getirip dört rekat namaz kıldırdı."[289]

Ebû Hanîfe bir şehirde ezan ve kâmet okumadan cemaatle namaz kılan bir topluluk hakkında şöyle demiştir: "Bu insanlar sünnete aykırı hareket etmişler ve günah işlemişlerdir." İmam Muhammed de şöyle demiştir: "Bir şehir halkı ezanı terk etme konusunda birleşirlerse onlarla savaşırım."

Ezan, İslam dininin en temel sembollerinden ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetlerinden biridir.

Ezan, kitap ve sünnet ile sabittir. Bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmuştur: "*Namaza çağırdığınız zaman...*"[290]; "*Ey iman edenler! cuma günü namaza çağırıldığınız (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın.*"[291] Sünnetten ise biraz önce geçen Abdullah b. Zeyd b. Abdirabbih'ten nakledilen hadis, ezanın delilidir.

Tercih edilen görüşe göre ezan hicretin I. yılında belirlenmiştir. Ezanın sebebi, vaktin girmesidir. Vakit ezan için şarttır. Bilal'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine şöyle buyurmuştur: "*Fecir vaktinin bu şekilde girdiğini anlamadan ezan okuma!*"[292]

Fecir vakti girmeden ezan okumak caizdir. Buna "birinci ezan" denir. Nitekim İbn Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bilal'in ezanı içinizden herhangi birini sahur yapmaktan alıkoymasın. Çünkü Bilal sizden ibadet edenlerin, uyuyanlarınızı kaldırması için ezan okuyor." İbn Ömer de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Bilal gece ezan okur. O halde İbn Ümmi Mektûm'un ezan sesini duyuncaya kadar yiyiniz, içiniz.*" İbn Ümmi Mektûm âma biri idi. Bu yüzden insanlar kendisine "Sabah vakti oldu." deyinceye kadar ezan okumazdı."

Ezanın Arapça okunması, sıhhat şartlarından biridir.

Müezzinin sâlih, namaz vakitlerini bilen, temiz, komşularının durumunu kollayan, onların halini soran, cemaate gelmeyenlerin bir derdi var mı, yok mu diye

288 Müslim, II, 604.
289 Müslim, II, 620.
290 el-Mâide 5/58.
291 el-Cum'a 62/9.
292 Ebû Dâvûd, I, 247.

araştıran, güzel sesli, yüksek bir mekanda bulunan, kıbleye yönelen biri olması ezanın kemalinin şartlarındandır. İleride bu hususlar açıklanacaktır.

Ezanı işitmenin hükmü, çağrısına uymayı gerektirir.

Ezan sünnet-i müekkededir. Bunun delili ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bedevîye ezanı öğretmemesidir. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem doğru bir şekilde namaz kılmayan bedevîye nasıl namaz kılacağını öğretirken ona ezandan söz etmemiştir. Ancak Mâlik b. Huveyris'e ezan okumasını emretmiştir. Mâlik b. Huveyris şöyle anlatmıştır: "Biz yaşları birbirine yakın gençler olarak Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldik. Yirmi gün onun yanında kaldık. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem çok merhametli ve yufka yürekli idi. Bu nedenle bizim, ailelerimizi özlediğimizi düşünmüştü. Bundan dolayı bize ailemizden kimleri geride bıraktığımızı sordu. Biz de ona cevap verdik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *Ailenize dönünüz, onların yanında kalınız, onlara bildiklerinizi öğretiniz, namaz vakti gelince onlara namaz kılmalarını emrediniz, içinizden biri sizin için ezan okusun, en büyüğünüz de size imamlık yapsın.*"[293]

Ezan okumak, farz namazlar için sünnet-i müekkededir. Kişi, farz namazı tek başına kılsa bile yine de ezan okumak sünnet-i müekkededir. Selman el-Fârisî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Birî ıssız bir çölde bulunur, o esnada namaz vakti girerse ezan okusun. Su bulamazsa teyemmüm yapsın. Şayet böyle biri kâmet getirirse onunla birlikte iki melek namaz kılar. Şayet böyle biri ezan okuyup kâmet getirirse arkasında Allah'ın ordularından, başı ve sonu görünmeyen bir ordu namaz kılar.*"[294]

Ezan seferî olarak ve ikâmet halinde eda edilen ve kaza edilen bütün farz namazlar için sünnet-i müekkededir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yapmıştır. Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'den dönerken gecenin son bölümünde dinlenmek üzere bizi durdurdu. Sonra 'Kim bizi namaza kaldıracak?' diye sordu. Bilal 'Ben' diye cevap verdi. Hemen insanlar uyumaya başladı ve güneş doğuncaya kadar uyudular. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem '*Gaflete uğradığınız bu yerden ayrılın*' buyurdu. Ardından Bilal'e 'Ey Bilal! Uyudun mu?' diye sordu. O da 'Sizin nefsinizi alan, benim de nefsimi aldı.' şeklinde cevap verdi. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Bilal'e emretti. O da ezan okuyup kâmet getirdi..."[295]

Kadınların ezan okuyup kâmet getirmeleri mekruhtur. Çünkü onların kendilerini göstermemeleri gerekir. Ayrıca zaruret hali bulunmadığı sürece seslerini yükseltmeleri haramdır. Kâmet de genellikle ezan kadar olmasa da yüksek sesle getirilir.

293 Nesâî, II, 9.
294 Taberânî, VI, 249.
295 Beyhakî, I, 403.

İmam Muhammed, "el-Âsâr" adlı eserinde Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Kadınlara ezan okumak ve kâmet getirmek gerekmez."[296] Esmâ bintu Ebî Bekir, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kadınlara ezan okumak ve kâmet getirmek gerekmez."*[297]

Ezanın Vasfı

İlk önce dört defa tekbir getirilir. Hasan b. Ziyâd'ın rivayetine göre Ebû Hanîfe bu dört tekbirin ikişer ikişer getirileceğini söylemiştir. Ayrıca bu, Ebû Yusuf'tan nakledilen bir rivayettir. İmam Mâlik de bu görüştedir. Ezanın diğer sözleri ise ikişer ikişer okunur. Son tekbir de diğer sözler gibi iki kez okunur. En sonunda ise kelime-i tevhid okunur.

Kelime-i şehadet okunurken terci'[298] yapılmaz. Çünkü Bilal bütün okumalarında terci' yapmamıştır. Aynı şekilde İbn Ümmi Mektûm da terci'e meyletmemiştir. İmam Şâfiî'ye göre ise terci' sünnettir. Çünkü Ebu Mahzûra Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem emri ile terci' yapmıştır. Buna şu şekilde cevap verilir: Hz. Peygamber'in emri, öğretmeye yöneliktir. İmam Şâfiî bunu terci' zannetmiştir. Şöyle ki, Ebu Mahzûra Mekke'de müezzin idi. Henüz yeni Müslüman olmuştu. Şehadet lafızlarını kavminden utandığı için, içinden okumuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hafifçe onun kulağını büküp haktan dolayı utanılmayacağını öğrenmesi için bu lafızları tekrar etmesini ve yüksek sesle bunları okumasını emretti.

Terci'nin olmadığını ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde davranmasının sadece bir öğretme işi olduğunu öğrenmek için rivayete bakmak yeterlidir.

Abdullah b. Muhayriz, Ebû Mahzûra'nın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bir grup ile birlikte yola çıktık. Huneyn'e giden yolların birinde idik. O esnada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Huneyn'den dönüyordu. Bir müddet sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile yolda karşılaştık. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem müezzini ezan okudu. Biz de müezzinin sesini işittik. O esnada yaylarımız omzumuzda idi. Biz müezzinin ağzına öykündük ve ezanla alay ettik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sesimizi duydu. Hemen bize bir grup gönderdi ve huzuruna getirildik. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Hanginizin yüksek sesle konuştuğunu duydum?"* diye sordu. Grubun hepsi beni işaret ettiler ve benim yüksek sesle konuştuğumu doğruladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların hepsini serbest bıraktı, beni ise

296 Bihârî, I, 328.
297 Bihârî, I, 328.
298 Tercî': Ezandaki şehadet kelimelerini açıktan okumadan önce iki kere gizli olarak söylemektir.

alıkoydu. Sonra bana *"Kalk, namaz için ezan oku!"* buyurdu. Hemen kalktım. Benim için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve onun bana emretmesinden daha kötü bir şey yoktu. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem huzurunda ayağa kalktım. Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem bizzat kendisi bana ezanı öğretti.

اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

de!" buyurdu. Sonra "Bir daha oku ve sesini yükselt" diye ekledi. Ardından

أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، حَيَّ عَلَى الصَّلاةِ ، حَيَّ عَلَى الصَّلاةِ ، حَيَّ عَلَى الْفَلاحِ ، حَيَّ عَلَى الْفَلاحِ ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ، لا إِلَهَ إِلا اللَّهُ

sözlerini oku!" buyurdu. Ezanı bitirince beni yanına çağırdı ve bana içinde gümüş bulunan bir kese verdi. Abdullah b. Muhayriz olayın bundan sonrasını şöyle anlatmaktadır: Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elini Ebu Mahzûra'nın alnına koydu ve aşağı doğru kaydırarak yüzünü sıvazladı. Ardından elini onun göğsünün üzerinde gezdirdi. Sonra karaciğerinden göbeğine varıncaya kadar elini sürdü. Ardından "Allah sende ve senin üzerinde hayır kılsın!" diye dua etti. Ebu Mahzûra "Ey Allah'ın elçisi! Mekke'de ezan okuma görevini bana ver!" dedi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de "Seni bu göreve getirdim." buyurdu. Böylece Ebû Mahzûra'nın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem karşı beslediği bütün olumsuz düşünceler kayboldu. Duyduğum rahatsızlık Allah Resulü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem beslediği sevgiye dönüştü.

Ebû Mahzûra Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Ey Ebû Mahzûra! Her namaz vakti için okuyacağın ezanın baş tarafında bulunan tekbirleri ikişer ikişer oku."*[299]

Ebû Hureyre'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ebû Mahzûra'ya ezanı ikişer ikişer okuması emredildi." İbn Ömer'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde bütün ezanlar, lafızları ikişer ikişer tekrarlanarak okunurdu."[300] Muâz b. Cebel'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Namaz üç kez değişikliğe uğradı. Oruçta da üç kez değişiklik yapıldı. Ensardan biri olan Abdullah b. Zeyd geldi. [Hadisin râvilerinden Nasr b. el-Muhâcir, Yezid b. Harun'dan şöyle nakletmiştir:][301] O kıbleye yöneldi ve

299 Dârakutnî, I, 233.
300 Dârakutnî, I, 238.
301 Bk. Avnu'l-ma'bûd, II, 31.

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ

şeklinde ezan okudu. Sonra bir müddet durdu. Ardından kalkıp tekrar aynısını okudu. Ancak حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ifadesinden sonra قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ ilavesini ekledi ve şöyle dedi: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Bunu Bilal'e öğret" buyurdu. Sonra Bilal bu şekilde ezan okudu.[302]

Ezanı, iki cümle arasında durarak teenni ile okumak, kâmeti de biraz hızlı okumak sünnettir. Nitekim bu konuda Hz. Ali şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize ezanı ağır ağır okumamızı, kâmeti de hızlı getirmemizi emrederdi."[303] Kudüs müezzini Ebu'z-Zübeyr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Ömer bize geldi ve şöyle dedi: Ezan okuduğun zaman ağır ağır oku, kâmet getirdiğin zaman da hızlı hızlı oku."[304]

Sabah namazı için ezan okurken الصلاة خير من النوم demek sünnettir. Ebu Mahzûra'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için ezan okuyordum. Sabah namazı için ezan okuduğum zaman حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ifadesinden sonra الصلاة خير من النوم الصلاة خير من النوم ifadesini de okuyordum.[305] Ali b. el-Hüseyn ezan okurken حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ifadesinden sonra حَيَّ عَلَى خير العمل ifadesini okur ve "Bu ilk ezandır" derdi. Nâfi' de şöyle demiştir: İbn Ömer ezan okurken bazen şu ifadeyi de okurdu: حَيَّ عَلَى خير العمل[306]

Ezan ve kâmeti ayakta, kıbleye dönerek okumak sünnettir. Biraz önce nakledilen Muâz b. Cebel hadisi bunun delilidir. Çünkü bu hadiste "kıbleye yöneldi" ifadesi geçmektedir. Ancak yolculuk zarureti dolayısıyla binek üzerinde olanların kıbleye yönelmesi gerekmez. Çünkü Hasan'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk esnasında Bilal'e ezan okumasını emretmiş, o da bineğinin üzerinde ezan okumuştur.[307] Atâ b. Ebî Rebâh da şöyle demiştir: "Mazeretsiz olarak, oturarak ezan okumak mekruhtur."

حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ifadesini okurken yüzü sağa, حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ifadesini okurken yüzü sola döndürmek müstehaptır. Avn b. Ebî Cühayfe, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: Abdah'ta kırmızı bir çadırda iken, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına vardım... Derken Bilâl ezan okudu. Onun sözlerini aynen tekrar ettim. Bilâl حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ve حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ifadelerini sağa ve sola dönerek okuyordu.[308]

302 Ebû Dâvûd I, 140.
303 Dârakutnî, I, 140.
304 Tirmizî, I, 124.
305 Nesâî, II, 14.
306 Beyhakî, I, 424.
307 Beyhakî, I, 392.
308 Beyhakî, I, 395.

Kişinin ezan okurken parmaklarını kulaklarına koyması müstehaptır. Ebu Cühayfe hadisi bunun delilidir. Çünkü bu hadiste şöyle bir ifade geçmektedir: Sonra parmaklarını kulaklarına koyarak ve başını çevirerek ezan okudu.

Ezanın minarede okunması gerekir. Çünkü Sâib b. Yezîd'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde cuma namazı için ilk ezan, Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem minbere oturunca okunurdu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem minberden inince kâmet getirilirdi. Bu uygulama Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemi boyunca sürdü. Hz. Osman döneminde insanlar çoğaldı. Bunun üzerine Hz. Osman cuma için evinden çıkmadan önce müezzine insanlara cuma vaktinin geldiğini bildirmesi için Zevrâ'da[309] ezan okumasını emretti.

Müezzinin sâlih, emin, takva sahibi, ezanın sünnetlerini ve namaz vakitlerini bilen biri olması müstehaptır. Bu konuda Hz. Âişe, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İmam, sorumluluk alan, müezzin ise güvenilen biridir. Allah Teâlâ imama yol göstermiş ve müezzini affetmiştir."*[310] İbn Abbâs da Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sizin en hayırlınız müezzin, en iyi Kur'ân okuyanınız imam olsun."*[311]

Müezzinin gür sesli olması müstehaptır. Nitekim Abdullah b. Zeyd'e Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bilal ile birlikte kalk ve rüyanda gördüklerini ona öğret. O da onları insanlara duyursun. Çünkü o senden daha gür seslidir."*

Ezanı abdestli iken okumak müstehaptır. Çünkü Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sadece abdestli kimse ezan okur."*[312]

Ezan okunmadan ve kâmet getirilmeden kılınan namaz geçerlidir. Ezan ve kâmetten biri terk edilse yine namaz geçerli olur. Sâlim b. Abdillah babasından şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Müzdelife'de akşam ve yatsı namazını cem ederek kıldı. Her iki namaz için ezan okunmadı. Sadece kâmet getirildi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem iki namaz arasında veya her birinden sonra tesbihatta bulunmadı."[313] Abdullah b. Mes'ûd, Alkame ve Esved'e ezan okunmadan ve kâmet getirilmeden namaz kıldırdı. Bazen de şöyle derdi: "Mahallede okunan ezan ve getirilen kâmet bizim için de geçerlidir."

Müezzinin imam gelmeden kâmet getirmesi uygun değildir. Cemaatin de imam gelmeden ayağa kalkması uygun değildir. Çünkü Câbir b. Semura'nın

309 Zevrâ, Medine'de pazarın kurulduğu yerin adıdır. Bk. Münteka Şerhu'l-Muvatta', I, 162. [Mütercim]
310 Beyhakî, I, 426.
311 Taberânî, VI, 146.
312 Tirmizî, I, 129.
313 Beyhakî, I, 407.

şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bilal ezan okurdu. Sonra bir müddet bekler, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kıldırmak üzere geldiğini görünce kâmet getirirdi."[314] Ebû Katâde, babası kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Namaz için kâmet getirilince beni görünceye kadar ayağa kalkmayın."*[315] Kehmes'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Mina'da namaz kılmak üzere kalktık. Henüz imam gelmemişti. Sonra bir kısmımız oturdu. Bunun üzerine Kûfe halkının hocası bana "Neden oturdun?" diye sordu. Ben de şöyle cevap verdim. İbn Büreyde şöyle demişti: "Böyle yapmak, şaşkın şaşkın göğsü ileri itip başı kaldırmaktır." İbn Esîr'in "en-Nihâye" adlı eserinde şöyle geçmektedir: "Hz. Ali namaz kıldırmak üzere geldi. O esnada insanlar ayakta namaz kılmayı bekliyordu. Bunun üzerine Hz. Ali 'Neden sizin başınız yukarıda, göğüsleriniz ileride' diyerek hoşnutsuzluğunu belli etti."

Akşam namazı hariç abdestsiz birinin abdest alacağı bir vakit kadar ezan ile kâmet arasında oturmak sünnettir. Bu konuda Übeyy b. Ka'b, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Ey Bilâl, ezanın ile kâmetin arasında bir müddet bekle ki, yemek yiyen kimse acele etmeden yemeğini bitirsin, abdestli kimse de acele etmeden ihtiyacını görsün."*[316]

Ezan okununca camide bulunan kimse, namaz kılmadan camiden çıkmamalı. Ancak namaz kılmak için tekrar dönmeyi amaçlayan veya başka bir camide cemaatle namaz kılmayı düşünen kimse camiden çıkabilir. Ebu'ş-Şa'sâ şöyle demiştir: Mescidde Ebû Hureyre ile birlikte idik. Müezzin ikindi ezanını okuyunca biri dışarı çıktı. Bunun üzerine Ebû Hureyre "Şu adam Hz. Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem isyan etmiştir." dedi.[317]

314 Ebû Dâvûd, I, 148.
315 Beyhakî, I, 407.
316 el-Bennâ, Şerhu Müsnedi Ahmed b. Hanbel, III, 41.
317 Ebû Dâvûd, I, 147.

Kur'ân ve Sünnette Namaz

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namazı kılın; müşriklerden olmayın.*"[318] "*Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.*"[319] "*Onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur.*"[320]

Ubâde b. Sâmit'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ beş vakit namazı farz kılmıştır. Her kim bu namazlar için güzelce abdest alır, vaktinde bu namazları kılar, rükularını ve huşûsunu tam yaparsa Allah Teâlâ onu bağışlamayı vaad eder. Her kim de bunları yapmazsa Allah Teâlâ'nın ona yönelik böyle bir vaadi olmaz. Dilerse onu bağışlar, dilerse ona azap eder.*"[321]

Enes b. Mâlik'ten nakledilen ve İsrâ olayının anlatıldığı şu hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ, ümmetime elli vakit namaz farz kıldı. Bu farz ile birlikte döndüm. Nihayet Hz. Musa'nın yanına geldim. Bana 'Allah Teâlâ senin ümmetine ne farz kıldı?' diye sordu. Ben de "Elli vakit namaz.' şeklinde cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Musa, 'Rabbine dön. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez.' dedi. Rabbimden bunu indirmesini istedim. O da yarısını indirdi. Sonra tekrar Hz. Musa'nın yanına gittim ve 'Rabbim yarısını kaldırdı' dedim. Hz. Musa 'Rabbine dön ve indirmesini iste. Çünkü ümmetin buna güç yetiremez.' dedi. Rabbime dönüp bunu da indirmesini istedim. O da yarısını daha kaldırdı. Tekrar Hz. Musa'nın yanına gittim. O 'Rabbine geri dön. Çünkü ümmetin buna da güç yetiremez dedi. Ben de Rabbimden tekrar indirmesini talep ettim. Bunun üzerine Allah: 'Namaz beş vakittir. Ama elli vakte bedeldir. Benim katımda söz değiştirilmez.' buyurdu. Ben de Hz. Musa'nın yanına gittim. O 'Rabbine dön' dedi. Ben de 'Artık Rabbimden utanıyorum' dedim.*"[322]

---

318 er-Rûm 30/31.
319 el-Bakara 2/43.
320 el-Beyyine 98/5.
321 Ebû Dâvûd, I, 115.
322 Buhârî, I, 93.

Melik b. Rabî', babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Yedi yaşına gelince çocuklara namazı öğretin. On yaşına gelince namaz kılmamaları durumunda onları dövün.*"[323] Yine aynı râviden Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "*Çocuklarınız yedi yaşına gelince onların yataklarını ayırın, on yaşına gelince ise namaz kılmamaları durumunda onları dövün.*"[324]

Talha b. Ubeydillah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Necd bölgesinden saçı başı dağınık bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Onun sesinin uğultusunu işitiyorduk, ama ne dediğini anlamıyorduk. Nihayet iyice yaklaştı. Bir de baktık ki adam, İslam'ı soruyor. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "*İslâm bir gündüz ve gecede beş vakit namaz kılmaktır.*" buyurarak cevap verdi. Adam "Bunların dışında kılmam gereken bir namaz var mı?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Hayır. Ancak kendiliğinden, dilediğin kadar nafile namaz kılabilirsin." buyurdu ve daha sonra adama zekâtı anlattı. Adam "Bunun dışında yapmam gereken bir şey var mı?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*Hayır. Ancak gönlünden kopuyorsa daha fazlasını verebilirsin*" buyurdu. Adam "Allah'a yemin ederim ki, buna ne ilave ederim ne de bunu eksiltirim" diyerek ardını dönüp gitti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun hakkında "*Eğer doğru ise kurtuluşa erdi.*" buyurdu.[325]

Kur'ân'da Beş Vakit Namaz

Ebû Razîn'den nakledildiğine göre Nâfi' b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a gelmiş, "Kur'ân'da beş vakit namaz var mı?" diye sormuş. İbn Abbâs da "Evet." cevabını vermiş ve hemen ardından "فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ" ayetini okuyup "Bu ayet akşam namazını", aynı ayetin devamında yer alan وَحِينَ تُصْبِحُونَ kısmını[326] okuyup "Bu bölüm sabah namazını", وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا ayetini okuyup "Bu ayet ikindi namazını", aynı ayetin devamında yer alan وَحِينَ تُظْهِرُونَ kısmını[327] okuyup "Bu bölüm öğle namazını" ifade eder demiş ve son olarak şu ayeti okumuştur: وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ [328]

323 Müstedrek, I, 258.
324 Dârakutnî, I, 230.
325 Nesâî, I, 228.
326 Ayetin tamamının meali: "*Öyle ise akşama girdiğiniz zaman ve sabaha erdiğiniz zaman Allah'ı tesbih edin.*" (er-Rûm 30/17).
327 Ayetin tamamının meali: "*Göklerde ve yerde, günün sonunda, öğleye erdiğiniz zamanda hamd O'nundur.*" (er-Rûm 30/18).
328 Ayetin tamamının meali: "*Ey müminler! Ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem (kapanmamış) halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir mahzur yoktur. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah, (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*" (en-Nûr 24/58)

Hasan-ı Basrî de وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ/Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl.[329] ayeti hakkında şöyle demiştir: Gündüzün bir ucundan maksat sabah namazı, diğer ucundan maksat ise öğle ve ikindi namazıdır. Gecenin ilk saatlerinden maksat ise akşam ve yatsı namazlarıdır.[330]

Namaz İman ile Küfür Arasındaki Temel Kriterdir

Abdullah b. Büreyde, babası kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bizim ile onlar arasındaki ahit, namazdır. Her kim namazı terk ederse kâfir olur." Ahitten maksat ise Allah'ın, yapılması için Müslümanlardan söz aldığı ameldir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabından namaz kılmaları konusunda biat almıştır. Namaz, Allah'ın ahit aldığı bir ibadettir. Namaz, Müslümanlar ile kafirleri birbirinden ayırır. Bu iki grup namaz ile birbirinden ayrılırlar. Eğer namaz kılınmazsa, iki grubu birbirinden ayıran temel etkenden de söz edilemez. Namazı terk eden, kafirlere benzediği için tekfir edilir. "Her kim namazı terk ederse kâfir olur." ifadesi "namazı terk etmek kişiyi inkâra götürür." şeklinde de anlaşılmıştır. Bu ifadeyi "Her kim inkâr ederek namazı terk ederse kâfir olur" şeklinde açıklayanlar da olmuştur.

İmam Ahmed b. Hanbel, hadisin zâhirine dayanarak "Namazı terk eden kâfir olur." demiştir.

Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Kul İlk Önce Namazdan Hesaba Çekilir

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü kulun ilk hesaba çekileceği konu namazdır. Eğer namazları tam görülürse tam olarak yazılır. Eğer namazında bir eksik görülürse bu durumda Allah Teâlâ meleklerine *"Bakın! Onun eksik bıraktığı farz namazları tamamlayacak nafile namazlarını görebiliyor musunuz?"* buyurur. Daha sonra kul, bu şekilde diğer amellerinden hesaba çekilir.[331]

Cennet Kapıları Namaz Kılanlara Açılır

Ebû Ümâme, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kul namaza durduğu vakit sümkürmediği ve öksürmediği sürece cennet kapıları onun için açılır, Rabbi ile kendisi arasındaki perdeler kalkar ve güzel gözlü huriler onu karşılar.*"[332] Bu zayıf bir hadistir.

---

329 Hûd 11/114.
330 Beyhakî, Sünen, I, 359.
331 Nesâî, I, 231.
332 Taberânî, VIII, 250.

Namazlar Günahlara Kefâret Olur

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Beş vakit namaz ile cuma namazı, namaz vakitleri ile iki cuma arasında işlenen günahlara kefâret olur."*[333]

Namaz Allah'ın En Sevdiği İbadettir

İbn Mes'ûd'un şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'ın en sevdiği amel hangisidir?" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Vaktinde kılınan namaz."* buyurdu. "Sonra hangisidir?" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ana-babaya iyilik etmek."* buyurdu. "Daha sonra hangisidir?" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Allah yolunda cihad etmek."* buyurdu.[334]

Kul Ne Zaman Rabbine En Yakın Olur?

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kulun Allah'a en fazla yakın olduğu yer secdedir. O halde [secdede] çok dua edin."*[335]

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Uzun Süre Kıyamda Kalmasından Dolayı Ayaklarının Şişmesi

Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kıldığı vakit ayakları çatlayıncaya kadar ayakta dururdu." Bir defasında Hz. Âişe kendisine "Ey Allah'ın Elçisi! Geçmiş ve gelecek bütün günahların bağışlandığı halde bu hale gelinceye kadar ibadet mi ediyorsun?" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ey Âişe, çok şükreden bir kul olmayayım mı!"* buyurmuştu.[336]

Namaz Ateşi Söndürür

Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *Her namaz vakti gelince seslenen biri gönderilir. Bu kimse "Ey Ademoğulları! Kalkınız! Kendiniz için yaktığınız ateşi söndürünüz." diye seslenir. Bunun üzerine onlar kalkar, abdest alırlar, hataları gözlerinden dökülür ve namaz kılarlar. İki namaz arasında işledikleri günahlar bağışlanır. Sonra tekrar iki namaz arasında ateş yakarlar. İlk namazın (öğle namazının) vakti gelince o seslenen kimse tekrar seslenir. "Ey Ademoğulları! Kalkınız! Kendiniz için yaktığınız ateşi söndürünüz." diye seslenir. Bunun üzerine onlar kalkar, abdest alırlar ve namaz kılarlar. Böylece iki namaz arasında işledikleri günahlar bağışlanır.*

333 Müslim, I, 209.
334 Müslim, I, 91.
335 Müslim, IV, 2172.
336 İbn Hibbân, IV, 1475.

İkindi namazı gelince aynı durum söz konusudur. Akşam namazı gelince yine aynı durum geçerlidir. Yatsı namazında da aynı durum söz konusudur. Sonunda insanlar günahları bağışlanmış biçimde uyurlar. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kimi hayır içinde, kimi şer içinde geceler.*"[337]

Sabah Namazının Fazileti

Enes b. Sîrîn'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Cündüb b. Abdillah'ın Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylediğini işittim: "*Kim sabah namazını kılarsa Allah'ın korumasında olur. Allah Teâlâ koruması karşılığında sizden birini hesaba çekecek olmasın. Eğer böyle olursa onu hemen yakalar ve yüzü koyun cehenneme atar.*"[338]

Umâra b. Ruveybe, babası kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Güneş doğmadan ve batmadan önce namaz kılan hiç kimse cehenneme girmez!*"[339]

Ebû Musa el-Eş'arî de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sabah ve ikindi namazlarını kılan herkes cennete girer.*"[340]

Öğle Namazının Fazileti

Abdurrahman b. Humeyd babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Öğle namazı, gece namazındandır.*"[341]

İkindi Namazının Fazileti

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.*"[342]

Fadâla el-Leysî'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gelip Müslüman oldum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem vakitleri ile birlikte beş vakit namazı öğreninceye kadar bana dini bilgileri öğretti. Ben "Bu vakitler, benim meşgul olduğum saatler. Bana hepsini kılabileceğim başka vakitler emret" dedim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Eğer bir iş ile meşgul olursan asla iki asırdan meşgul olma!" buyurdu. Ben "İki asır nedir?" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cevap olarak şöyle buyurdu: "*Sabah namazı ve ikindi namazı.*"[343]

337 Müslim, IV, 2172.
338 Müslim, I, 454.
339 Nesâî, I, 241.
340 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, II, 220.
341 Taberânî, I, 134.
342 el-Bakara 2/238.
343 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, II, 220.

Ebû Basra el-Ğıfârî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muhmas'ta bize ikindi namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu: *Bu namaz sizden öncekilere de sunuldu. Ama onlar bu namaza sahip çıkamadılar. Kim bu namazı korursa iki kat mükafat elde eder.*"[344]

Akşam Namazının Fazileti

Müminlerin annesi Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah katında namazların en faziletlisi akşam namazıdır. Kim akşam namazından sonra iki rekat sünnet kılarsa Allah Teâlâ cennette o kimse için sabah akşam ziyaret ettiği bir ev yapar.*"[345]

Yatsı Namazının Fazileti

Hz. Osman'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Yatsı namazını cemaatle kılan kimse, sanki gecenin yarısını ibadetle geçirmiş olur. Sabah namazını cemaatle kılan kimse ise sanki bütün geceyi ibadetle geçirmiş olur.*"[346]

Vitir Namazının Fazileti

Ebu'l-Velîd el-Adevî şöyle demiştir: "Bir gün Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: *Allah Teâlâ farz namazlara ilave olarak size bir namaz daha verdi. Bu namaz sizin için kızıl tüylü develerden daha hayırlıdır. Bu, vitir namazıdır. Allah Teâlâ sizin için onun vaktini yatsı ile fecrin doğuşu arasında belirlemiştir.*"[347]

Abdullah b. Büreyde babası kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Vitir haktır. Her kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir. Vitir haktır. Her kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir. Vitir haktır. Her kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir.*"[348]

Kıblenin Farz Olması

Berâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte on altı veya on yedi ay Beyt-i Makdis'e (Kudüs'e) doğru namaz kıldık. Sonra kıbleye yönelindi." Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: "Beyt-i Makdis'e doğru on altı ay namaz kıldık. Sonra Ka'be'ye dönüldü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte namaz kılan bir sahâbî Ensâr'dan bir topluluğun yanına geldi ve onlara 'Şahitlik ederim ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'be'ye döndürüldü. Öyleyse siz de Ka'be'ye yönelin!' dedi."[349]

344 Müslim, I, 568.
345 Kenzu'l-ummâl, VII, 388.
346 Müslim, I, 454.
347 Ebû Dâvûd, II, 61.
348 Ebû Dâvûd, II, 61.
349 Nesâî, I, 243.

Namaz kılarken kıble olarak Beyt-i Makdis'e yönelmek Kur'ân'ın bir emri mi, yoksa Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bir ictihadı mıydı? Kâdî Iyâd bu konuda şöyle demiştir: "Alimlerin çoğuna göre Beyt-i Makdis'e yönelmek Kur'ân ile değil sünnet ile olmuştur."

Kıbleden Başka Tarafa Yönelinebilecek Durumlar

Sâlim, Abdullah b. Ömer'den şu rivayeti nakletmiştir: *"Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *ne tarafa dönerse dönsün, bineğinin üzerinde nafile ve vitir namazını kılardı. Ancak bineğin üzerinde farz namazı kılmazdı."*[350]

Kıble Tayininde İctihad Ettikten Sonra Kişinin Yanıldığının Ortaya Çıkması

İbn Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: İnsanlar Kuba'da sabah namazını kılarken biri geldi ve "Bu gece Hz. Peygamber'e vahiy geldi. Allah Teâlâ ona Ka'be'ye yönelmesini emretti. Öyleyse siz de Ka'be'ye yönelin" dedi. Cemaatin yönü Şam'a doğru idi. Hemen Ka'be'ye yöneldiler.[351]

Kıblenin ne yön olduğu araştırılır, sonra namaza durulursa, kıblenin yanlış tayin edildiği ortaya çıkarsa kişi namaz sırasında kıbleye yönelebilir.

Namazın Farziyeti, Anlamı ve Hikmeti

Namaz, Kitâb, sünnet ve ümmetin icmâ'ı ile sabit olan çok güçlü bir farzdır. Namazın farziyetini gösteren ayetlerden biri şudur: "Namaz müminlere, vakitleri belirli bir farzdır."[352] Namazın farziyetinin sünnetten delillerinden biri ise şu hadistir: *"İslam beş esas üzerine kurulmuştur: 1- Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in* sallallâhu aleyhi ve sellem *onun elçisi olduğuna şahitlik etmek, 2- Namaz kılmak, 3- Zekat vermek, 4- Oruç tutmak, 5- Hacca gitmek."*[353] Bütün Müslümanlar namazın farz olduğu konusunda icmâ' etmiştir.

Namaz sözlükte "dua" anlamına gelir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ Bu ayet *"Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır)."*[354] Dinî literatürde ise namaz "Tekbir ile başlayıp selam ile sona eren belirli fiillerdir."

Namaz, İsrâ ve Miraç olayının gerçekleştiği gece farz kılınmıştır. Namaz vakitleri beştir. Bunun kaynağı ise sünnet ve icmâ'dır. Vitir namazı ise farz değil, vâciptir. Akşam namazı hariç diğer namazlar ilk önce iki rekat olarak farz kılınmıştır. Daha sonra yolculuk durumunda bu asıl korunmuş, ikamet durumunda ise sabah namazı hariç diğer namazlara iki rekat ilave yapılmıştır.

350 Nesâî, I, 243.
351 Nesâî, I, 243.
352 en-Nisâ 4/103.
353 Müslim, I, 45.
354 et-Tevbe 9/103.

Namazın farz kılınmasının hikmeti, nimet verene şükretmek ve günahların bağışlanmasına vesile olmaktır. Nitekim İbn Mes'ûd'dan nakledilen şu hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Yandıkça yanarsınız. Sabah namazını kıldığınız zaman yangınınıza su dökmüş olursunuz. Sonra yandıkça yanarsınız. Öğle namazını kıldığınız zaman yangınınıza su dökmüş olursunuz. Sonra yine yandıkça yanarsınız. İkindi namazını kıldığınız zaman yangınınıza su dökmüş olursunuz. Sonra yine yandıkça yanarsınız. Akşam namazını kıldığınız zaman yangınınıza su dökmüş olursunuz. Sonra yine yandıkça yanarsınız. Yatsı namazını kıldığınız zaman yangınınıza su dökmüş olursunuz. En sonunda size hiç günah yazılmadan, uyanıncaya kadar uyursunuz."*

NAMAZ VAKİTLERİ

Namazın farziyetinin gerçek nedeni, Allah Teâlâ'nın ezelî hitabıdır. Hükümleri sadece O koyar. Allah Teâlâ'nın bir şeyi farz kılması bize göre gaybdır, buna muttali olamayız. Bu yüzden Allah Teâlâ, bize kolaylık olsun diye, görünen mecâzî sebepler belirlemiştir. Namaz için bu sebepler ise vakitlerdir. Vaktin yenilenmesi ile farziyetin yenilenmesi de bunun delilidir. Her vaktin sebebi, edanın gerçekleştiği bölümdür. Eğer eda o vaktin bir bölümünde gerçekleşmiyorsa bu durumda o vaktin son bölümü eksik de olsa sebep olarak belirir. Mesela ikindi namazı için güneşin sararmasının eksik vakit olması gibi.

Güneşin sarardığı bir sırada mecnun biri iyileşse veya bayılan biri ayılsa ikindi namazını kılması gerekir. Aynı şekilde bu vakitte hayız ve nifastan kurtulan kimselerin de ikindi namazını kılmaları gerekir. Bu vakitte yeni bülûğ çağına eren kimsenin durumu ile yeniden Müslüman olan mürtedin de durumu aynıdır.

Vaktin çıkması ile birlikte sebebiyet vaktin tamamına nispet edilir ve bir farzın kemal sıfatı ile birlikte yerine getirilmesini zorunlu kılar. Mesela eksik vakitte namaz kılmayanların tam vakitte kaza etmeleri gerekir.

Daha önce geçen hadislere göre en uygun olan, namazı vaktin başında kılmaktır. Namazı vaktinde kılmayan kimseler mazur görülmezler. Kuşkusuz bu kimseler büyük günah işlemişlerdir.

Sabah Namazının Vakti

Namaz vakitleri beştir. İlki fecir vaktidir.[355] Fecir sabah veya günün başlan-

355 Tercümede esas alınan metinde fecir hakkında derli toplu bilgi verilmemiştir. Bu durum tercümeye de yansımıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için şu bilgiyi aktarmak uygun görülmüştür: "İki fecir vardır. Birinci fecir, doğu ufkunda beliren ve ufuktan yukarıya doğru dikey olarak yarı daire şeklinde yükselen bir beyazlık/aydınlıktır. Bu beyazlık/aydınlık kısa bir zaman sonra kaybolur ve kendisini normal bir gece karanlığı izler. Bu aydınlık, gecenin bitip sabah vaktinin başladığı izlenimini vermekle beraber, gerçekte böyle olmadığı için buna 'fecr-i kâzip' adı verilmiştir. Bu fecir gece hükmündedir. Bu yüzden ne yatsı vakti çıkmış, ne de sabah vakti girmiş olur. Hatta oruç tutacaklar için bu süre içinde yemek içmek

gıcı anlamına gelir. Güneşin, gecenin karanlığında oluşturduğu kızıllığı ve ufukta beliren beyazlığı ifade eder. Bu beyazlık ufka paralel biçimde uzanmaz, dikey olarak yarı daire şeklinde göğe doğru yükselir. Âdeta kurt kuyruğu gibi görünür, sonra tekrar kaybolur. Bundan dolayı bu fecre yalancı fecir (aldatan fecir/yalancı tan) adı verilir. Fecir vakti, güneşin doğacağı zamana kadar devam eder. Nitekim bu konuda Câbir b. Abdillah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabahın ortaya çıkacağı belli olunca bize sabah namazını kıldırdı."[356]

Enes'ten radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip sabah namazının vaktini sormuş. Olayın bundan sonrasını Enes radıyallâhu anh şöyle anlatmaktadır: "Ertesi sabah fecir vakti başlayınca Hz. Peygamber kâmet getirilmesini emretti ve bize namaz kıldırdı. Bir sonraki sabah ise ortalık biraz aydınlandı. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem emir verdi. Bunun üzerine kâmet getirildi ve Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırdı, ardından da şöyle buyurdu: *Namazın vaktini soran nerede? İşte bu ikisinin arası sabah namazı vaktidir.*"[357]

Sabahın belirdiği fecir vaktinde ortalığın biraz aydınlanmasından sonra namaz kılmak daha faziletlidir. Bu vakitte fecrin doğduğu kesin biçimde anlaşılır. Bazı âlimler bunun ay ışığının bulunduğu gecelere mahsus olduğunu söylemişlerdir. Çünkü böylesi gecelerde sabahın ilk vakti belli olmaz. Bu yüzden insanlara, ihtiyaten ortalığın biraz aydınlanacağı vakte kadar beklemeleri veya namazda kıraati uzatmaları emredilir. Nitekim bu konuda şöyle bir hadis nakledilmiştir: "Fecir vakti gün ağarmaya başladığı zaman kılınan namazın sevabı daha çoktur." Hanifî âlimlerinden Tahâvî'nin tercihi bu doğrultudadır. Râfi' b. Hadîc Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Fecir vakti gün ağarayazdığı zaman namaz kılın."[358] Râfi' b. Hadîc'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Bilâl-i Habeşî'ye şöyle demiştir: "*Havanın ağarması sayesinde insanlar attıkları okun düştüğü yeri görecekleri şekilde sabah namazı için aydınlık bir vakitte ezan oku!*" Bu rivayeti Taberânî nakletmiştir. Bu rivayetin senedi hasendir."[359] Tahâvî sahih bir senet ile İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı sabah namazını ortalık biraz aydınlanınca kılma konusunda birleştikleri gibi hiç-

---

de haram olmaz. Sözü edilen karanlıktan sonra 'fecr-i sâdık' diye adlandırılan ikinci fecir meydana gelir ki bu, sabaha karşı doğu ufkunda yayılmaya başlayan bir beyazlık/aydınlıktan ibarettir. Bununla yatsı namazının vakti çıkmış ve sabah namazının vakti girmiş olur. Bu aynı zamanda oruç için imsak vaktidir; oruç ibadetinin yasaklarının başlangıcıdır. (Atar, Fahrettin, *İslam İlmihali*, İFAV, s. 321.)

356 Nesâî, I, 270.

357 Nesâî, I, 270.

358 Nesâî, I, 272.

359 Mecmau'z-zevâid, I, 316.

bir şey üzerinde birleşmemişlerdir. Bu birleşme Hz. Osman döneminde gerçekleşmiştir. Şöyle ki, insanlar o vakit sabah namazını hava karanlık iken kılıyorlardı. Hz. Osman sabah namazını hava biraz aydınlanınca kılmaya başladı. Sahabe de bu konuda ona tâbi olmuştur."[360]

Fecir Doğduktan Sonra Namaz Kılmak

İbn Ömer, Hz. Hafsa vâlidemizin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fecir doğduğu zaman sadece kısa iki rekât namaz kılardı."[361] Buna göre sabah namazının sünneti dışında fecir doğduktan sonra tahiyyetü'l-mescid namazı da olsa, nafile namaz kılmak mekruhtur.

İmam Buhârî, Hz. Âişe vâlidemizin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının iki rekât sünnetini kıldıktan sonra sağ tarafı üzerine uzanırdı."[362]

Öğle Namazının Vakti

Zuhr/öğle zeval[363] vaktidir. Bir görüşe göre ise zuhr/öğle, ilk kez alenî olarak kılınan namaz anlamına gelir. Öğle namazının vakti, güneşin tepe noktasından batmaya doğru harekete geçmesi ile başlar, bir şeyin gölgesi zeval vaktindeki gölgesi hariç kendi boyunun iki katına çıkması ile sona erer. Sahih olan görüş budur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ise şöyle demişlerdir: "Öğle namazının vakti, bir şeyin gölgesi zeval vaktindeki gölgesi dışında kendi boyu kadar olacağı zaman sona erer. İmam Züfer ve diğer üç mezhep imamı, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Tahâvî şöyle demiştir: Biz bu görüşe göre amel ederiz. Bu, Cebrâîl'in (a.s.) imametinin açıklandığı rivayet ile daha belirgin hale gelmiştir. Zira bu hadis bu konuda nastır. Günümüzde de insanlar buna göre amel etmektedir. Fetva da buna göre verilmektedir. Ancak yakîn ile berâet-i zimmetin hasıl olması için İmam-ı A'zam'ın görüşüne göre amel etmek daha ihtiyatlıdır. Çünkü namaz, vaktinden önce kılınmaz. Halbuki vakit çıktıktan sonra namaz kılınabilir. İmam-ı A'zam'ın görüşüne göre amel edildiği zaman ise vakit herkesin ittifakına göre devam etmektedir. Öyleyse bu vakitte namazın kılınabileceğinde hiç kuşku yoktur. Bu konuda ihtiyatlı davranmak, öğle namazını her şeyin gölgesinin zeval vaktindeki gölgesi dışında kendi boyu kadar uzayacağı zamana kadar ertelememek, ikindi namazını da her şeyin gölgesinin zeval vaktindeki gölgesinin dışında kendi boyunun iki katına ulaşacağı zaman kılmaya başlamaktır. Böyle yapan kimse bütün imamlara göre namazını eda etmiş olur.

360 İ'lâu's-sünen, II, 25.
361 Nesâî, I, 283.
362 Buhârî, I, 155.
363 Gölgelerin kısa bir süre için kısalıp uzamasının durduğu ana zeval, cisimlerin bu vakitte yere düşen gölgesine de fey-i zeval denir.

Ebu Berze el-Eslemî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tepe noktasından batıya doğru harekete geçtiği zaman öğle namazını kılardı." Enes'ten radıyallâhu anh şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş meyletmeye başladığı zaman çıktı ve insanlara öğle namazını kıldırdı." Ebû Hureyre de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bu, Cebrâîl'dir (a.s.). Size dininizi öğretmek için geldi. Fecir doğduğu zaman sabah namazını, güneş tam tepe noktasından batıya doğru harekete geçtiği zaman öğle, gölgenin iki katına ulaştığı zaman ikindi, güneş battığı zaman ve oruçlunun iftar vakti geldiğinde akşam namazını, gecenin şafak vakti geçtiği zaman yatsı namazını kıldı. Sonra yarın yine ona geldi. Ortalık biraz aydınlandığı zaman ona sabah namazını, her şeyin gölgesi kendi boyu kadar uzayınca öğle namazını, her şeyin gölgesi iki katına ulaşınca ikindi namazını, güneş battığı ve oruçlunun iftar vakti geldiği zaman akşam namazını, sonra gecenin bir bölümü geçtikten sonra yatsı namazını kıldırdı ve sonra şöyle dedi: Namaz, dün ve bugün kıldığın vakitler arasında kılınır."[364]

Soğuk ve serin günlerde öğle namazını vaktin başında kılmak müstehaptır. Bu konuda Enes b. Malik'ten şöyle bir hadis nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hava sıcak olduğu zaman öğle namazını havanın serinleyeceği vakte kadar tehir eder, hava soğuk olduğu zaman ise hemen kılardı."[365] Öğle namazını gölgelerin uzayacağı ve sıcaklığın şiddetinin düşeceği zamana kadar tehir etmek müstehaptır. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Sıcaklık arttığı zaman namazı serin bir vakitte kılın. Çünkü sıcaklığın artması, cehennem ateşinin şiddetindendir."*[366]

İkindi Namazının Vakti

İkindi namazının vakti, bir şeyin gölgesinin kendi boyuna veya iki katına erişmesinden itibaren başlar ve gerçek ufuk değil de görünen hissî ufukta güneşin tamamen batması ile sona erer. Güneşin, görünen hissî ufukta batmasının esas alınmasının sebebi ise, gerçek ufka muttali olmanın zor ve teklifin/dinî sorumluluğun da imkân ölçüsünde olmasıdır. Buna göre uçakta yolculuk yapan kimse güneşin yuvarlağını gördüğü sürece orucunu açamaz, ama uçağın geçtiği bölgede, karada bulunan kimse orucunu açar.

Güneşin battığı belli olmazsa bu durumda doğu tarafında karanlık belirinceye kadar beklenir.

Cabir b. Abdillah'tan şöyle rivayet edilmiştir: "Cebrâîl (a.s.) namaz vakitlerini öğretmek üzere Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Cebrâîl (a.s.) öne geçti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onun ardına, ashab-ı kiram

364 Nesâî, I, 249.
365 Nesâî, I, 248.
366 Nesâî, I, 248.

da Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ardına geçti. Cebrâîl (a.s.) güneş tepe noktasından batıya doğru harekete geçince öğle namazını kıldırdı. Cebrâîl (a.s.) gölgenin, bir kimsenin boyu kadar olduğu zaman tekrar Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve daha önce davrandığı gibi davrandı. Öne geçti, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onun ardına, ashab-ı kirâm da Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ardına geçti. Sonra Cebrâîl (a.s.) ikindi namazını kıldırdı... İkinci gün Cebrâîl (a.s.) gölgenin bir kimsenin boyu kadar olduğu zaman tekrar Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldi ve dün yaptıklarının aynısını yaptı. Ardından öğle namazını kıldırdı. Sonra gölgenin bir kimsenin boyunun iki katına ulaştığı zaman tekrar Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldi ve dün yaptıklarının aynısını yaptı. Ardından ikindi namazını kıldırdı..."[367]

İmam Mâlik "Muvatta" adlı eserinde sahih bir senet ile şu rivayeti nakletmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Ümmü Seleme vâlidemizin azatlı kölesi Abdullah b. Râfi', Ebû Hureyre'ye namaz vakitlerini sormuş. Ebû Hureyre de şöyle cevap vermiştir: "Sana tek tek açıklayacağım. Gölgen boyun kadar olunca öğle, iki katına çıkınca ikindi, güneş batınca akşam, 2/3'üne kadar yatsı namazını, daha hava karanlık iken sabah namazını kıl."[368]

İkindi Namazını Güneşin Sarardığı Vakte Kadar Geciktirme

Öğle namazından ayrıldıktan sonra Alâ, Enes b. Mâlik'in Basra'daki evine gitti. Enes'in evi caminin bitişiğinde idi. Yanına vardığımız zaman Enes bize "İkindi namazını kıldınız mı?" diye sordu. Biz de "Hayır. Biraz önce öğle namazını kıldık." diye cevap verdik. Bunun üzerine "Hemen ikindi namazını kılın." dedi. Biz de kalktık ve ikindi namazını kıldık. İkindi namazını tamamladığımız zaman Enes bize şöyle dedi: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işittim: *Bu namaz, münâfıkların namazıdır. Onlar güneş şeytanın iki boynuzunun arasına gelinceye kadar oturup ikindi namazını beklerler. Sonra kalkıp tavuğun yem yemesi gibi dört rekat namaz kılarlar. Bu namazda Allah'ı çok az anarlar.*"[369]

Ebû Dâvûd, Ali b. Şeybân'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Medine'de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gittik. O, güneş parlak olduğu sürece ikindi namazını geciktirirdi."[370]

Günümüzde ikindi namazı güneşin sarardığı anda kılınmaktadır. Bir zaruret olmadan kişinin ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmesi günahtır. Eğer ortada geçerli bir sebep varsa o zaman günahtan söz edilemez.

367 Nesâî, I, 255.
368 Muvatta', "Vaktu's-salât", I, 3.
369 İ'lâu's-sünen, II, 37.
370 İ'lâu's-sünen, II, 37.

Sâlim babası kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İkindi namazını geçiren herkes, âdeta ailesini ve malını yitirmiş kimse gibidir.*"[371]

İkindi Namazının Hemen Kılınması

İkindi namazının vakit girer girmez kılınması konusunda İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'in delili Enes'ten nakledilen şu hadistir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazını kılardı. Sonra biri Kubâ'ya giderdi. Oraya vardığı zaman insanlar namaz kılıyor olurdu." Bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş yüksekte iken ikindi namazını kılardı."[372] Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazını güneş yüksekte ve etkisini hissettirdiği bir sırada kılardı. Sonra biri Medine'nin dış taraflarına giderdi. O sırada bile güneş yüksekte olurdu."[373]

Bulutlu zamanlarda ikindi namazını vaktin başlarında kılmak müstehaptır. Böylece insanlar kerahat vaktine girmekten kurtulur.

Ahmed b. Hanbel, Büreyde el-Eslemî'den şöyle nakletmiştir: "Bir gazvede Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberdik. O sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Bulutlu günlerde erken namaz kılın. Çünkü ikindi namazını geçiren kimsenin amelleri boşa çıkar."*[374]

Sabah ve İkindi Namazlarından Sonra Nafile Namaz Kılmanın Hükmü

Nasr b. Abdirrahman'dan nakledildiğine göre dedesi, Muâz b. Afrâ Ka'be'yi tavaf etmiş. Muâz b. Afrâ namaz kılmayınca ona "Namaz kılmıyor musun?" diye sormuş. O da şu şekilde cevap vermiş: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Güneş batana kadar ikindi namazından sonra, güneş doğana kadar da sabah namazından sonra hiçbir namaz kılınmaz.*"[375]

Akşam Namazının Vakti

Akşam namazı güneşin batması ile başlar, kırmızı şafaktan sonra ufukta beliren beyaz şafağın bitimi ile sona erer. Ebû Hanîfe'ye göre kırmızı şafak ile beyaz şafağın arası üç derecedir.[376] Bu, Hz. Ebu Bekir, Hz. Âişe ve Muâz'a aittir.

---

371 Nesâî, I, 255.
372 İ'lâu's-sünen, II, 37.
373 İ'lâu's-sünen, II, 37.
374 Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr,* I, 292.
375 Nesâî, I, 258.
376 Batı ufkunda kızıllıktan sonra meydana gelen beyazlık/aydınlık, **ekvator** bölgeleri ile buralara yakın bölgelerde yaklaşık on iki dakika sürer. bk. Atar, Fahrettin, İslam İlmihali, s. 323.

En ihtiyatlı olan görüş de budur. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise akşam namazı kırmızı şafak ile sona erer. Bu görüş aynı zamanda Ebû Hanîfe'den de nakledilmiştir. Fetva da buna göre verilmektedir. Diğer üç imamın da görüşü bu doğrultudadır. Sahabeden de İbn Ömer bu görüşü savunmuştur.

Sahabe'nin şafak kelimesi ile kırmızı şafağı kastettiğini öğrenince Ebû Hanîfe'nin bu görüşünden vazgeçip akşam namazının kırmızı şafağın bitimi ile sona erdiğini söylediği nakledilmiştir.

Üç derece, on iki dakikaya tekabül eder. Çünkü her bir derece dört dakika demektir.

Büreyde'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Biri gelip Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namaz vakitlerini sordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ona "şu iki gün bizimle birlikte ol" diye cevap verdi. Ardından Bilal'e emir verdi. Bilâl de sabah namazı için kâmet getirdi. Akabinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazını kıldırdı. Sonra güneş tam tepe noktasından batıya doğru harekete geçince tekrar Bilâl'e kâmet getirmesini emretti. Ardından öğle namazını kıldırdı. Sonra güneşin hâlâ parlak olduğu bir sırada Bilal'e yine kâmet getirmesini emretti. Ardından ikindi namazını kıldırdı. Güneş ufukta kaybolur kaybolmaz Bilal'e yine kâmet getirmesini emretti. Ardından akşam namazını kıldırdı. Sonra şafak sona erince yine Bilal'e kâmet getirmesini emretti.

Ertesi gün Bilal'e kâmet getirmesini emretti. Sabah namazını ortalık aydınlanınca, öğleyi serinlik çökünce, ikindiyi güneş parlak iken, bir önceki güne göre de biraz geç, akşamı da şafak sona ermeden kıldırdı. Sonra Bilal'e kâmet getirmesini emretti. Gecenin ilk ⅓'ü geçince yatsı namazını kıldırdı. Ardından da şöyle buyurdu: "*Namaz vakitlerini soran nerede? Namazlarınızın vakti bu iki günde gördüğünüz vakitlerdir.*"[377]

Sünnet olan, herhalükarda akşam namazını vakit girer girmez kılmaktır.

Akşam namazından önce iki rekat nafile namaz kılmak mekruh mudur? Eğer iki rekat kılınacak nafile namaz, akşam namazının geç kılınmasına sebep olacaksa mekruhtur. Aksi takdirde mekruh olmaz. Çünkü Hasân b. Bilâl, Eslem kabilesinden biri kanalıyla şu rivayeti nakletmiştir: Ashab-ı kiram Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte namaz kılıyordu. Sonra [ashab-ı kiramdan bazısı] Medine'nin en ücra yerindeki ailelerinin yanına dönüyorlardı. Bu sırada ok attıkları zaman okların düştüğü yeri görüyorlardı.[378]

Buhârî, Seleme'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Güneş battığı zaman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte akşam namazını kılardık."[379]

377 Nesâî, I, 258.
378 Nesâî, I, 258.
379 Buhârî, I, 79.

Akşam namazını bir zaruretin bulunması durumu hariç, yıldızların gökyüzünde grup olarak görüleceği vakte kadar geciktirmek mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazını vakit girer girmez kılmaya özen göstermiştir. Nitekim bu durum Cabir'den nakledilen hadiste görülmektedir: "Sonra her iki günde de güneş batarken ona geldi." Aynı şekilde Ebû Hureyre'den nakledilen şu hadiste de bu durum görülmektedir: "Akşam namazını aynı vakitte, güneş batar batmaz ve oruçlunun iftar vakti gelince kıldı."

Ahmed b. Hanbel, Ebu Eyyub'dan radıyallâhu anh Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Oruçlunun iftar edeceği zaman akşam namazını kılın. Yıldızlar doğmadan önce namazını eda edin.*"[380]

Akşam Namazından Sonra Uyumanın Mekruh Oluşu

Ebu Berze'den nakledilen ve farz namazların nasıl kılınacağını gösteren şu rivayete binaen akşam namazından sonra uyumak mekruhtur: "Hz. peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sizin 'ateme' dediğiniz yatsı namazını geç kılmayı severdi. Bu namazdan önce uyunmasından ve bu namazdan sonra konuşulmasından hoşlanmazdı."[381]

Yatsı Namazı

Şafak sona erince yatsı namazı vakti girer ve fecir doğana kadar devam eder.

Câbir'den radıyallâhu anh nakledilen ve Cebrâîl'in (a.s.) Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem imamlık yaptığını anlatan hadiste şöyle geçmektedir: Şafak sona erince Cebrâîl Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve ona "Kalk, yatsı namazını kıl." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalktı ve yatsı namazını kıldı.

Taberânî "el-Mu'cemu'l-evsat" adlı eserinde Câbir'den radıyallâhu anh şöyle nakletmiştir: "Sonra gündüzün beyazlığı olan şafak geçince yatsı için ezan okundu. Sonra ona emretti ve o da kâmet getirdi. Ardından namazı kıldırdı. Daha sonra sabah namazı için ezan okundu."[382]

Nu'mân b. Beşîr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Yatsı namazının vaktini en iyi bilen benim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazı ayın üçünde, ay batınca kıldırırdı." Ayın batması gözden kaybolması, üçüncü gecede batması ise şafak vaktinin sona ermesi ile gerçekleşir.

380 Mecmau'z-zevâid, I, 310.
381 Nesâî, I, 262.
382 Mecmau'z-zevâid, I, 304.

Yatsı Namazının Müstehap Vakti

Câbir'den radıyallâhu anh nakledilen ve Cebrâîl'in (a.s.) Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem imamlık yapmasını anlatan hadiste şöyle geçmektedir: "Cebrâîl (a.s.) gecenin ilk ⅓'lük bölümü geçtikten sonra Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve ona 'kalk, namaz kıl.' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalkıp yatsı namazını kıldı."[383] Abdullah b. Amr ve Büreyde'den nakledilen rivayetlerde de yatsı namazının vakti bu şekilde belirtilmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledilen rivayette ise şöyle geçmektedir: "Gecenin yarısı geçene kadar [yatsı namazını kıldırmak üzere Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem evinden] çıkıp yanımıza gelmedi. " Yine bu rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Eğer zayıf kimselerin zayıflığı ile hasta kimselerin hastalıkları olmasaydı insanlara gecenin yarısına kadar yatsı namazını geciktirmelerini emrederdim.*"[384]

Tirmizî de Ebû Hureyre'den şöyle nakletmiştir: "*Ümmetime zor gelmesinden endişe etmeseydim, onlara gecenin ⅓'ü geçinceye veya gece yarısı oluncaya kadar yatsı namazını geciktirmelerini emrederdim.*"[385]

Yatsı Namazının Son Vakti

Müminlerin annesi Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bir gece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yatsı namazını kılmayı geciktirdi. Nihayet gecenin tamamı geçti ve mescid ehli uyudu. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem evinden çıkıp mescide geldi, ardından namaz kıldırdı ve şöyle buyurdu: "*Bu, yatsı namazının vaktidir. Ümmetime ağır gelecek bir uygulamadan endişe etmeseydim [yatsı namazını bu vakitte kıldırırdım].*[386] Bir önceki hadiste geçen "gecenin tamamı" ifadesini şu hadis desteklemektedir: "*Rabbim'den, ümmetimi herkesi kırıp geçiren bir kıtlık ile helak etmemesini istedim.*"[387]

Vitir Namazının Vakti

Vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Hârice b. Huzâfe'den şöyle nakledilmiştir: "*Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: Allah Teâlâ namazlarınıza ilave yaptı. Bu ilave namaz, kızıl tüylü develerden daha hayırlıdır. Allah Teâlâ sizin için vitir namazının vaktini yatsı namazı ile fecir arasında belirlemiştir.*"[388]

---

383 Nesâî, I, 263.
384 Nesâî, I, 268.
385 Tirmizî, I, 33.
386 Nesâî, I, 267.
387 Bu hadisin bir önceki hadiste geçen "tamamı" ifadesini desteklemesi, Arapça lafız açısındandır. Çünkü ilk hadiste bizim "gecenin tamamı" şeklinde çevirdiğimiz عامة الليل ifadesi geçmektedir. İkinci hadiste ise بسنة عامة ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla عامة kelimesi tamamı anlamına gelmektedir.
388 Tirmizî, I, 281.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vitir namazını yatsı namazından sonra mı yoksa gece namazından sonra mı kılardı? Garanti olan, yatsı namazını uyumadan önce kılmaktır. Bu hususta İmam Müslim'in Câbir'den naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Gecenin son kısmında uyanmaktan endişe edenler vitir namazını gecenin ilk bölümünde kılsın. Gecenin son kısmında kalkmaya özen gösterenler ise vitir namazını gecenin son kısmında kılsın. Çünkü gecenin son kısmında kılınan namazlara şahit olunmaktadır.*" Ebû Hureyre'den nakledilen rivayet ise şöyledir: "Dostum sallallâhu aleyhi ve sellem bana şu üç şeyi tavsiye etti: Vitir namazından önce uyumak, her ay üç gün oruç tutmak, iki rekât kuşluk namazı kılmak."[389] Vitir namazını kılmış kimse, uykusundan uyanır ve gece namazı kılarsa ardından tekrar vitir namazı kılmaz. Çünkü Talk b. Ali, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Bir gecede iki vitir namazı kılınmaz.*"[390]

Namaz Kılınması Yasaklanan Vakitler

İmam Şâfiî'nin "Müsned"inde Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadise göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cuma günü hariç, güneş batıya doğru meyletmeden, tam gün ortasında iken namaz kılmayı yasaklamıştır.[391]

Ukbe b. Âmir el-Cühenî şöyle demiştir: "Şu üç vakitte Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı:

1- Güneşin yükselinceye kadar yeni doğduğu an,

2- Güneş tam tepe noktasına yaklaşınca,

3- Batmadan önce güneşin etkisi azalınca."[392]

Bu vakitlerde kaza namazı kılınmaz, tilavet secdesi yapılmaz ve bir cenaze defnedilmez. Ancak tam güneş batarken o günün ikindi namazı kılınır. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi sebep, vaktin o bölümüdür. Bu vakitte ikindi namazını kılan kimse, farz kılındığı gibi namazını eda etmiş olur.

Ebû Ümâme el-Bâhilî, Amr b. Abse'den şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Allah'ın elçisi! Diğerlerinden daha kıymetli bir zaman dilimi var mı? Allah'ın anılmasının özellikle istendiği bir vakit var mı?" diye sordum, o da şöyle buyurdu: "*Evet, Allah Teâlâ'nın kuluna en yakın olduğu zaman, gecenin son kısmıdır. Eğer bu vakitte Allah'ı anabiliyorsan bunu yap. Çünkü güneş doğana kadar kılınacak namazlara melekler şahit olur. Güneş şeytanın iki boynuzunun arasından doğar. İşte bu vakit, kafirlerin namazının vaktidir. Sen ise bu vakitte namaz kılmayı bırak. Güneş bir mızrak boyu yükselip ışığı etrafa yayılıncaya kadar namaz kılma. Sonra mızrağın gün ortasında gölgesinin en az*

389 Nesâî, II, 229.
390 Nesâî, II, 230,
391 Şâfiî, Müsned, I, 35.
392 Nesâî, I, 275.

olacağı zamana kadar namaz kıl. Bu namaza da şahit olunur. Zeval vaktinden önceki zamanda cehennemin kapıları açılır ve cehennem ateşi tutuşturulur. Gölge yeniden uzayana kadar namaz kılma. Sonra güneş batana kadar namaz kıl. Bu vakitte kılacağın namaza da şahit olunur. Güneş şeytanın boynuzları arasında batar. Bu vakitte kılınan namaz, kafirlerin namazıdır."[393]

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar, sabah namazından sonra da güneş yükselinceye kadar namaz kılınmasını yasaklamıştır.[394] Bu iki vakitte nafile namaz kılınmaz. Ancak bu vakitlerde geçmiş namazlar kaza edilebilir, tilavet secdesi yapılabilir ve iki rekat tavaf namazı kılınabilir.

İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş doğarken ve batarken namaz kılmayı yasaklamıştır.[395]

Seferî Kimsenin Namazlarını Cem Edeceği Vakitler

Enes'ten radıyallâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir an evvel bir yere yetişmesi gerekiyorsa öğle namazını ikindi vaktine kadar erteler, sonra ikisini birlikte kılardı. Aynı şekilde akşam namazını da erteler, şafak vakti kaybolunca akşam ile yatsıyı birlikte kılardı.

Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk esnasında öğle namazını erteler, ikindi namazını öne alır, akşam namazını erteler, yatsı namazını öne alırdı." Bu rivayeti Tahâvî, Ahmed b. Hanbel ve Hâkim nakletmiştir. Rivayetin senedi ise hasendir.[396]

Sâlim'in İbn Ömer'den naklettiği rivayette ise şöyle geçmektedir: "...İbn Ömer iki namazın arası olunca bineğinden indi ve 'kâmet getir, selam verince tekrar kâmet getir.' dedi ve namaz kıldı. Sonra bineğine bindi..."[397]

Nâfi'den şöyle nakledilmiştir: "İbn Ömer ile Mekke'den birlikte geldik. O gece başlamıştı. İbn Ömer akşam oluncaya kadar bizi yürütmüştü. O vakit namaz kılmayı unuttuğunu düşündük. Ona "Namaz kılalım." dedik. Fakat o sustu ve neredeyse şafak kaybolana kadar yürümeye devam etti. Sonra bineğinden indi ve şafağın geçmesine rağmen [akşam] namazını kıldı. Hemen ardından yatsı namazını da kıldı ve bize yönelip şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında böyle önemli yolculuklarda böyle yapardık."[398]

İbn Şümeyl Kesîr b. Kârevandâ'dan şöyle nakletmiştir: Salim b. Abdillah'a yolculukta namaz kılmayı sorduk. Ona "Abdullah b. Ömer volculuk yaparken

393 Nesâî, I, 279.
394 Nesâî, I, 276.
395 Nesâî, I, 275.
396 İ'lâu's-sünen, II, 73.
397 Nesâî, I, 275.
398 Nesâî, I, 288.

namazların bir kısmını cem ediyor muydu?" diye sorduk. O da "Hayır. Sadece Müzdelife'de cem ederdi." şeklinde cevap verdi.[399]

Yukarıdaki rivayetlere ve Sâlim'in açıklamalarına göre yolculuk esnasında namazlar görünüşte birleştirilmiştir [cem-i sûrî]. Şöyle ki, öğle namazı vaktin sonunda, ikindi namazı da vaktin başında kılınmıştır. Aynı şekilde akşam namazı vaktin sonunda, yatsı namazı da vaktin başında kılınmıştır. Böyle yapmak, "*çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.*"[400] ayetine göre ihtiyatlı davranmaktır.

Arafat'ta Öğle Namazı ile İkindi Namazını Cem Etmek

Câbir b. Abdillah'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yürüdü. Nihayet Arafat'a vardı. Çadırının Nemira denen yerde kurulduğunu gördü. O çadıra indi ve güneş batıya doğru harekete geçinceye kadar orada kaldı. Sonra devesi Kusvâ'nın getirilmesini emretti. Devesine binip vadinin ortasına gelince insanlara hitap etti. Sonra Bilâl ezan okudu ve kâmet getirdi. Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını kıldırdı. Sonra Bilâl tekrar kâmet getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazını kıldırdı. Bu iki namaz arasında herhangi bir namaz kılmadı."[401]

Müzdelife'de Akşam Namazı ile Yatsı Namazını Cem Etmek

Saîd b. Cübeyr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Arafat'tan inerken İbn Ömer'in yanında idim. Müzdelife'ye gelince akşam namazı ile yatsı namazını birleştirdi. Namaz kılmayı bitirince 'Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu mekanda aynen böyle yaptı.' dedi."[402]

Namazın Vaktinde Kılınmasının Fazileti

Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem Allah'ın en fazla sevdiği amelin ne olduğunu sordum. O da şu şekilde cevap verdi: *"Vaktinde kılınan namaz, ana-babaya iyilik etmek ve Allah yolunda cihat etmek."*[403]

Uyuyarak veya Unutarak Namazı Geçirmek

Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem uyuyarak veya unutarak namazı geçiren kimsenin ne yapması gerektiği sorulmuş, o da şöyle cevap vermiştir: "*Namazı geçirmenin kefâreti, hatırlayınca onu kılmaktır.*"[404]

399 Nesâi, I, 288.
400 en-Nisâ 4/103.
401 Nesâî, I, 290.
402 Nesâî, I, 290.
403 Nesâî, I, 293.
404 Nesâî, I, 294.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Uyuyarak namazı geçirmede bir kusur yoktur. Kusur, uyanıkken namazı geçirmededir. Sizden biri namaz kılmayı unutursa veya uyuduğu için namaz kılamazsa, aklına gelince o namazı kılsın.*" Bu rivayeti Ebu Katâde radıyallâhu anh nakletmiştir.[405]

Namaz Nasıl Kaza Edilir?

Bülûğa erdikten sonra veya Müslüman olduktan sonra hiçbir namazı geçirmemiş olan kimse, daha sonra birkaç namazı geçirirse Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yaptığı gibi geçirdiği namazları sırası ile kaza eder. Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte idik. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmamız engellendi. Bu durum benim çok zoruma gitti. İçimden "Biz Hz. Peygamberle sallallâhu aleyhi ve sellem beraberiz, biz Allah yolundayız." diye geçirdim. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Bilal'e emretti. O da kâmet getirdi. Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize öğle namazını kıldırdı. Sonra Bilal tekrar kâmet getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize ikindi namazını kıldırdı. Daha sonra Bilal yine kâmet getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize akşam namazını kıldırdı. En sonunda Bilal bir daha kâmet getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize yatsı namazını kıldırdı. Ardından bize dönüp şöyle buyurdu: "*Yeryüzünde sizin dışınızda Allah'ı anan bir topluluk yoktur.*"[406]

Sabah Namazı Nasıl Kaza Edilir?

İbn Abbas'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gecenin başından itibaren yürüdü. Sonunda ise konakladı. Güneşin tamamı veya bir kısmı doğana kadar uyanamadı. Güneş yükselene kadar namaz kılmadı. Sonra namaz kıldı. İşte kıldığı bu namaz orta namazdır."[407] Ebu Meryem'den nakledilen hadise göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem müezzine emretmiş. Bunun üzerine müezzin ezan okumuş. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının iki rekat sünnetini kılmış. Ardından müezzine tekrar emretmiş. Bunun üzerine müezzin kâmet getirmiş. Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara namaz kıldırmıştır.

NAMAZIN FARZLARI

Namazın farzları ikiye ayrılır.

a) Namazdan önce yapılması gereken farzlar. Bunlara namazın şartları da denir. Bunların her biri namazın başından sonuna kadar devam eder.

b) Namazda yapılması gereken farzlar. Bunlara namazın rükünleri de denir. Rükün, şer'î hükmün varlığı için gerekli ve onun bir parçası olan şeydir.

405 Nesâî, I, 297.
406 Nesâî, I, 297.
407 Nesâî, I, 299.

Taharet, setr-i avret ve kıbleye yönelmek gibi bazı şartların namazın başından sonuna kadar devam ettirilmesi şart koşulmuştur. Niyet, iftitah tekbiri, vaktin girmesi, cuma günü hutbenin okunması gibi bazı şartların ise sadece gerçekleşmesi şart koşulmuştur.

Namazın dışındaki farzları altıdır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Hadesten Taharet: İmam Ebû Hanîfe, Habîb b. Ebî Sâbit'ten şöyle nakletmiştir: "Cünüp biri, bir cemaate namaz kıldırırsa kendisinin ve cemaatin o namazı tekrar kılması gerekir." Bu rivayeti Hâfız Talha "Müsned"inde nakletmiştir. İmam Ebû Hanîfe bu rivayeti senedi ile birlikte müminlerin emirinden nakletmiştir. İmam Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh'ın abdestsiz olarak arkadaşlarına namaz kıldıran biri hakkında "İmam da cemaat de namazı tekrar kılar." dediğini nakletmiştir. Bu iki rivayeti de İmam Muhammed nakletmiş ve "Biz bunlara göre amel ederiz." demiştir. Aynı zamanda bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.[408]

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri abdestini bozduğu zaman, yeniden abdest almazsa namazı kabul olmaz.*"[409]

Enes'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her namaz için yeniden abdest alırdı. Biz ise namazları bir abdest ile kılardık."[410]

Nâfi'den nakledildiğine göre Abdullah b. Ömer burnu kanadığı zaman namazdan çıkar, hemen abdest alıp sonra tekrar namaza döner ve konuşmadan namazını tamamlardı.[411]

Necasetten Taharet: Allah Teâlâ *"Elbiseni temizle"*[412] buyurmuştur. Bu ayet, elbiseni su ile necasetten temizle anlamına gelir. Çünkü namaz, ancak bu şekilde geçerli olur. Ümmü Cahder el-Âmiriyye'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Âişe'ye elbiseye bulaşan hayız kanını sordum. O da şöyle cevap verdi: İç çamaşırlarımız üzerimizde iken Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında idim. Üzerimize bir örtü örtmüştük. Sabah olunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem örtüyü aldı ve onu giydi. Sonra evden çıktı ve sabah namazını kıldırdı. Ardından insanların arasına oturdu. O esnada biri "Ey Allah'ın elçisi! Üzerinde küçük bir kan izi var." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem üzerinden örtüyü aldı ve dürülü olarak bir çocuğun eline vererek bana gönderdi. Bana *"Bunu yıka, kurut ve tekrar bana gönder"* diye de haber saldı. Ben de leğenimi istedim ve onu yıkadım, sonra kurutup ona gönderdim. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gün ortasında geldi. Üzerinde bu elbise vardı.[413]

408 Câmiu'r-rıdavî, I, 321.
409 Müslim, I, 204.
410 Ebû Dâvûd, I, 44.
411 Muvatta', I, 47
412 el-Müddessir 74/4.
413 Ebû Dâvûd, I, 104.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına namaz kıldırırken birden ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Cemaat de bunu görür görmez ayakkabılarını çıkardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazını tamamlayınca onlara "Neden ayakkabılarınızı çıkardınız?" diye sordu. Onlar da "Senin ayakkabılarını çıkardığını gördük, bundan dolayı biz de ayakkabılarımızı çıkardık." şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Sizden biri mescide geldiği zaman baksın, eğer ayakkabılarında bir pislik veya rahatsızlık verici bir şey varsa onu silsin ve onlarla namaz kılsın."*[414]

Süleyman b. Yesâr'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Âişe'ye elbiseye bulaşan meniyi sordum. O da şu şekilde cevap verdi: Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesine bulaşan meniyi yıkardım. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza giderdi. Elbisede yıkamanın izi, yaş olarak belli olurdu.[415]

Mekan Temizliği: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut."*[416] En sahih görüşe göre namaz kılınacak yerin temizliğinden maksat, ayakların, ellerin, dizlerin ve alnın konulacağı yeri temizlemektir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Şu yedi kemik üzere secde etmem emredildi: (Eli ile burnunu işaret ederek) alın, iki el, iki ayak ve iki ayağın uçları. Elbise ve saçları toplamamamız emredildi."*[417]

Setr-i Avret: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin."*[418] Tefsir imamları buradaki "güzel elbiseyi" avret yerini örten elbise olarak tefsir etmişlerdir. Setr-i avretin bir başka delili ise şu ayettir: *"Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler."*[419] Saîd b. Cübeyr, Atâ ve Ezvâî'ye göre "görünen kısımlardan" maksat, yüz, iki el ve elbisedir. Yüz ve eller avret değildir. Görünen ziynet ise kadının vücudunu ve organlarını belli etmeyen elbisedir. Abdullah, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kadın avrettir. Dışarı çıktığı zaman şeytan, bakışlarını ona çevirir."*[420] Kurtubî şöyle demiştir: "Bizim mezhebin âlimlerinden Huveyzmendâd şöyle demiştir: "Kadın güzel olur, onun yüzü ile ellerinin fitneye sebep olmasından endişe edilirse bu durumda yüzünü ve elini kapatması gerekir. Eğer kadın yaşlı veya çirkin olursa yüzünü ve ellerini açması caizdir." Ümmü Muhammed b. Kunfuz, Ümmü Seleme validemize

414 Ebû Dâvûd, I, 175.
415 Buhârî, I, 64.
416 el-Hacc 22/26.
417 Müslim, I, 354.
418 A'râf 7/31.
419 en-Nûr 24/31.
420 Tirmizî.

"Kadın hangi elbise ile namaz kılar?" diye sormuş. Ümmü Seleme validemiz de şöyle cevap vermiştir: "Kadın başörtüsü ve ayaklarının üstüne kadar örten bir elbise ile namaz kılar."[421]

Kadının ayaklarının avret sayılıp sayılamayacağı konusunda ihtilaf vardır. Sahih olan görüşe göre ayaklar da avrettir. Ancak şöyle bir ifade geçmektedir: "En sahih görüşe göre ayaklar avret değildir." Ayakların ¼'ünün namazın bir rüknünü yerine getirecek kadar açılması namazı bozar. Aynı şekilde başın, karnın, sırtın, uyluğun ve kulağın ¼'ünün namazın bir rüknünü yerine getirecek kadar açılması namazı bozar. Kadının bu bölgelerinin ¼'ünden daha az bir kısmı namazın sonuna kadar açılsa bile namazı bozulmaz. Ancak namazı mekruh olur. Kadının avret yerlerinin az bir kısmının açılmasından sakınması zordur. Bu yüzden erkeğin avret yerinin biraz açılmasına kıyaslanarak kadının da avret yerinin az bir kısmının açılması görmezden gelinmiştir. Bunlardan anlaşıldığına göre üç defa "Subhâne Rabbiye'l-Azîm" diyecek kadar kadının ayaklarının açılması namazını bozar.

Müstehap olan, kadının ayaklarından itibaren örten bir elbise, başını, boynunu örten bir başörtüsü ve elbisesinin üzerine giydiği bir dış kıyafet ile namaz kılması, rükû ve secde halinde elbisesinin arka tarafını ve diğer avret yerlerini ortaya çıkarmasını önlemek için kollarını yanlara doğru açmasıdır.

Bütün fıkıh âlimleri, kadınların namaz ve ihramda yüzlerini açmaları gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir.

Erkeğin avret mahalli ise göbeğinin altından dizlerinin altına kadar olan yeridir. Bu konuda Amr b. Şuayb, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Yedi yaşına gelince çocuklarınıza namazı emredin. on yaşına gelince namaz kılmadıkları zaman onları hafifçe dövün ve yataklarını ayırın. Sizden kim, kendisine hizmet eden kölesini veya işçisini evlendirirse avret yerinin herhangi bir bölümüne bakmasın. Çünkü göbeğin alt kısmından dizlerin alt kısmına kadar erkeğin avret yeridir.*"[422] Hadisten bu bölgeler dışındaki yerlere bakmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şehvetle olan her türlü bakış haramdır.

Uyluk avrettir. Cerhed'den nakledilen şu rivayet bunun delilidir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün Cerhed'i mescidde görmüştü. Üzerinde bir elbise vardı. Ancak uyluk kısmı açılmıştı. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Uyluk avrettir." buyurdu. Tirmizî, bu rivayetin hasen-sahih olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hanım tarafından akrabası Muhammed b. Cahş'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescidin bahçesinde oturan ve uyluğunun bir bölümü gö-

421 Ebû Dâvûd, I, 173.
422 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 83.

rünen Ma'mer'i gördü ve bunun üzerine şöyle buyurdu: *Ey Ma'mer! Uyluğunu ört! Çünkü uyluk avrettir.*"[423]

Farz olan, derinin rengini örten bir elbise ile örtünmektir. Ten rengini belli edecek kadar şeffaf bir elbise ile namaz kılmak caiz değildir. Çünkü böyle bir elbise, örtünmeyi sağlamamıştır. Ten rengini belli etmeyen, ancak vücudun hatlarını gösteren elbise ile namaz kılmak caizdir. Çünkü elbise ne kadar kalın dokunursa dokunsun vücudun hatlarını göstermesinden kurtulmak mümkün değildir.

Avret mahallinin küçük bir bölümünün açılması namazı bozmaz. Çünkü bundan korunmak çok zordur. Bu konuda "büyük", görüldüğü zaman çirkin karşılanan; "küçük" ise görüldüğü zaman çirkin kabul edilmeyen büyüklükteki yeri ifade eder. Bu konuda belirleyici olan örftür. Bunu kurala bağlamak için de namazın bir rüknünü yerine getirecek kadar avret organlarından birinin ¼'ünün açılmasının namazı bozacağı kabul edilmiştir. Eğer avret organlarından birinin ¼'ü bu süreden daha az açık kalırsa namaz bozulmaz. Aynı şekilde açılan bölüm organın ¼'ünden daha az ise bu durumda yine namaz bozulmaz. Çünkü bundan kurtulmak çok zordur. Tabii bütün bunlar açılmanın kasten gerçekleştirilmediği durumlarda söz konusudur. Şayet kişi, örtme imkanı varken avret organının ¼'ünden daha az bir kısmını bilerek açarsa namazı bozulur.

Elbise konusundaki dört ana başlık altında görüşler beyan edilmiştir: a) Yeterli olan kıyafet, b) Fazilet kabul edilen kıyafet, c) Mekruh olan kıyafet, d) Haram olan örtü.

a) Yeterli Olan Kıyafet: Kişinin daha fazlasını bulamadığı durumlarda sadece avret mahallini örten kıyafet. Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre biri Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Bir tek elbise ile namaz kılınır mı?" diye sormuş, o da *"Sizin iki parçadan oluşan elbiseniz yok mu?" diye karşılık vermiş.*[424]

b) Fazilet Kabul Edilen Kıyafet: Kişinin iki veya daha fazla elbise ile namaz kılması fazilettir. İbn Abdilberr'in rivayetine göre Hz. Ömer, Nâfi'nin bir tek elbise ile namaz kıldığını görünce "İki elbise giymez misin!" demiş. Nâfi "Tabiki giyerim." şeklinde cevap verince Hz. Ömer "Evden dışarı bir iş için gönderilsen tek elbise ile çıkar mısın?" diye sormuş, Nâfi' "Hayır." cevabını verince "Senin güzel giyinmene Allah mı, insanlar mı daha layık?" diye ikinci bir soru daha sormuş. O da "Tabiki, Allah" cevabını vermiş.

Bu konuda imamın diğer insanlardan daha fazla hassasiyet göstermesi gerekir. Çünkü o, cemaatin önündedir ve cemaatin namazı onun namazına bağlıdır.

c) Mekruh Olan Kıyafet: Ridânın uçlarını salmak, bir ucunu diğer omza atmamak, elbiseyi kibirlenen kimseler gibi topukların altına kadar uzatmak mek-

423 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 83.
424 Müslim, I, 367.

ruhtur. Çünkü İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kim kibirlenerek elbisesini topuğunun altına kadar uzatırsa kıyamet günü Allah Teâlâ ona bakmaz.*"

İki elbisesi olan kimsenin tek parça elbise ile namaz kılması mekruhtur. Abdullah b. Büreyde babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elbisenin bir ucunu sol koltuğunun altından sağ omzunun üstüne, diğerini de sağ koltuğunun altından sol omzunun üstüne atıp iki ucu göğsünde birleştirip bağlamadan bir elbise ile namaz kılmayı ve üzerinde ridâ olmadan, sadece alt kıyafetin ile namaz kılmanı yasakladı."[425]

d) Haram Olan Örtü: Haram olan örtü ikiye ayrılır. Birincisi necis olandır. Necis bir kıyafet ile veya necis bir şeyin üzerinde kılınan namaz geçerli olmaz. Çünkü necasetten taharet farzdır. Daha önce bu konu anlatılmıştı. Kişi, necaseti giderecek bir imkan bulamaz ve necasete rağmen namaz kılarsa, tekrar namaz kılması gerekmez. Kaldı ki, elbisenin ¼'ü veya daha fazlası temiz ise mecbur kaldığı durumlarda bununla namaz kılabilir. Bu durumda kişinin çıplak olarak namaz kılması geçerli olmaz. Kişinin elbisesinin ¼'ünden daha az bir kısmı temiz ise bu durumda o, elbise ile namaz kılmak ile çıplak olarak namaz kılmak arasında muhayyer kalır. Böyle bir durumda dilerse çıplak olarak namaz kılar, dilerse o elbise ile namaz kılar. Ancak elbise ile namaz kılması daha uygundur. Çünkü setr-i avrete riayet etmek, sadece namazda söz konusu değildir. Oysa taharet şartı sadece namazda aranır. Çıplak olarak namaz kılan kimse, otururak namaz kılar.[426]

İkincisi ise haram olması sadece erkekler için söz konusu olan kıyafetlerdir. Huzeyfe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Altın ve gümüş kaplardan bir şey içmeyin. İpek giymeyin. Bunları dünyada inkar edenler, ahirette ise siz kullanacaksınız."[427] Dört parmaktan az olan ipek, mübahtır. Çünkü Ebu Osmân el-Hindî şöyle nakletmiştir: "Hz. Ömer Utbe b. Fergad'a mektup gönderip Hz. Peygamber'in iki, üç ve dört parmağa varıncaya kadar ipeğe müsaade ettiğini ve bundan fazlasını yasakladığını bildirdi."[428] Kaşıntısı olan veya kendisine iyi gelecek hastalar ipek giyebilir. Çünkü Enes'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk esnasında kaşıntısı olan Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr'in ipek gömlek giymelerine izin vermiştir.[429]

Üzerinde resim bulunan elbiselerin giyilmesi tahrîmen mekruhtur. Bunun şu hadise dayanılarak haram olduğu da söylenmiştir: "Melekler köpek ve resim

425 Ebû Dâvûd, I, 172.
426 Abdurrezzâk b. Hemmâm, Musannef, II, 584.
427 Buhârî, VII, 146.
428 Ebû Dâvûd, IV, 47.
429 Ebû Dâvûd, IV, 50.

olan eve girmezler."[430] Resimli elbise ile namaz kılmanın haram olmadığını söyleyenler, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem, üzerinde rakam bulunan elbiseyi istisna etmesine dayanmışlardır.

Elbise bulamayan kimse, çıplak bir şekilde oturup, ayaklarını kıbleye uzatarak rükû ve secdesini ima yoluyla yaparak namaz kılar. Böylesi onun için avret yerlerini örtmek bakımından en uygun olanıdır. Şayet çıplak kimse ayakta, rükû ve secde ederek veya oturarak rükû ve secde ederek namaz kılarsa, namazı geçerli olur. Çünkü oturduğu zaman edep yerlerini gizlemiş olur. Ayakta olduğu zaman ise rükünlerin yapılması söz konusudur. Dolayısıyla kişi daha uygun olana meyletmiştir.

Niyet: Niyet konusunda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ameller niyetlere göre değerlendirilir." Çünkü ihlas/samimiyet ancak niyet ile gerçekleşir. Allah Teâlâ da bize ihlası emretmiştir: *"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri emredildi."*[431] Kişi iftitah tekbirini almadan önce kılacağı namaza niyet eder. Niyet, kişinin kalbi ile hangi namazı kılacağını bilmesi ile gerçekleşir. Bu konuda dil ile söylemeye itibar edilmez. Çünkü niyet, kalp ile gerçekleşen bir fiildir.

Namaza başlamadan hemen önce niyet etmek ihtiyatlı bir davranıştır. İmam Muhammed'e evinden cemaatle farz namazı kılmak üzere çıkan ve bir daha niyet getirmeden imama uyan kimsenin namazı sorulmuş. O da böyle birinin namazının geçerli olduğunu, niyet ettiğini gerçekleştirmek üzere hareket etmekle niyetini koruduğunu söylemiştir.

Nafile namaz kılmak isteyen kimsenin sadece namaza niyetlenmesi yeterlidir. Kaza namazı kılarken farz namazı belirlemek gerekir. Vakit namazını kılarken ise vaktin farzına niyet edilir. İmama uyan kimse, hem vaktin farzına hem de imama uymaya niyet eder. Şöyle ki; imamın namazına başlamaya veya kıldırdığı namaz konusunda imama uymaya niyet eder. Bu konuda İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde İmam Hammad kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bir cemaate uyar, ancak onların kıldığı namaza niyet etmezsen, kıldığın namaz geçerli olmaz. İmam namaz kıldırırken arkasındaki kimse başka namaza niyet etse, bu durumda imamın namazı geçerli olur, ona uyan kimsenin namazı ise geçerli olmaz."[432] Taberânî, Buhârî'nin râvilerinden oluşan bir senet ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Namaz boyunca niyetinizi koruyunuz."*[433]

430 Müslim, III, 1665.
431 el-Beyyine 98/5.
432 Buhârî, I, 352.
433 Mecmeu'z-zevâid, I, 181.

Kıbleye Yönelmek: Şu ayete binaen kıbleye dönülür: "Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."[434] Şu hadis de buna delildir: "Kıbleye yönel ve tekbir getir."[435] Ka'be'nin yakınında olan kimse bizzat Ka'be'ye yönelir. Ka'be'den uzak olan kimse ise yönünü onun tarafına çevirir. Bizzat Ka'be'ye yönelmek mümkün olmayınca onun cihetine yönelmek onun yerini tutar. Çünkü teklif/dinî sorumluluk, güç oranındadır. İmam Mâlik, Nâfi kanalıyla Hz. Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Beytullah'a yönelindiği zaman doğu ile batı arası kıbledir."[436]

Kıbleye yöneldiği takdirde başına bir şey gelmesinden endişe eden kimse dönebildiği herhangi bir yöne döner. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır."[437] Kıble, Ka'be'nin bulunduğu yerdir. Dikey olarak ise Ka'be'nin bulunduğu yerden göğe doğru uzar gider. Kıble olarak Ka'be'nin binası esas değildir. Çünkü bina taşınabilir, bu durumda Ka'be'nin taşlarına doğru namaz kılmak caiz değildir. Ka'be'nin etrafındaki yüksek binalardan Ka'be'ye doğru kılınan namazlar geçerlidir. Bu da göstermektedir ki, kıble olarak binaya değil yere itibar edilmektedir.

Kişi kıbleyi tayin edemez, yanında da kıbleyi sorup öğreneceği biri yoksa bu durumda ictihad eder ve ictihadı sonucu belirlediği yöne doğru namazını kılar. Eğer kıbleyi sorabileceği birini bulursa kişinin mutlaka ona sorması ve onun sözüne göre amel etmesi gerekir. Kişinin kıble tayini konusunda ictihadı, sorduğu kimsenin cevabından farklı olabilir. Bu durumda sorulan kimseye bakılır. Eğer o, yöre halkından ve şahitliğine güvenilen biri ise bu durumda onun görüşüne itibar edilmesi gerekir. Namaz kılındıktan sonra kendisine kıble sorulan kimsenin yanlış cevap verdiği anlaşılırsa veya kıble yönünü belirlemek için ictihad eden kimsenin ictihadı değişirse namazı tekrar kılmak gerekmez. Çünkü namaz kılan kimse imkan ve gücü nispetinde amel etmiştir. Bu konuda Abdullah b. Âmir b. Rabîa babasından şöyle nakletmiştir: "Karanlık bir gecede Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraber yolculuk yapıyorduk. Kıblenin hangi yön olduğunu tayin edemedik. İçimizden her biri kendi ön tarafına doğru namaz kıldı. Sabah olunca bu olayı Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem anlattık. Bunun üzerine *"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır."*[438] ayeti indi.[439]

Namaz kılarken kıblenin yanlış olduğu anlaşılırsa bu durumda kıbleye doğru dönülür ve namaza kalındığı yerden devam edilir. Nitekim bu konuda İmam Mâlik, Abdullah b. Ömer'den şu rivayeti nakletmiştir: "İnsanlar Kuba'da sabah namazını kılarken kendilerine bir haberci geldi ve 'Bu gece Hz. Peygamber'e

434 el-Bakara 2/144.
435 Buhârî, I, 57.
436 Muvatta', I, 155.
437 el-Bakara 2/115.
438 el-Bakara 2/115.
439 Tirmizî, 1216.

sallallâhu aleyhi ve sellem Kur'ân indirildi ve ona Ka'be'ye yönelmesi emredildi. Hemen siz de Ka'be'ye yönelin.' dedi. O sırada cemaatin yüzü Kudüs'e dönüktü. Bu haberi alır almaz yönlerini Ka'be'ye çevirdiler."[440]

Kişi, kıble tayini için yaptığı ictihadın sonucu ortaya çıkan yöne değil de başka yöne doğru namaz kılarsa namazı fasit olur. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre kıbleyi tuttursa bile hüküm aynıdır. Ebu Yusuf'a göre ise kıbleyi tutturduğu takdirde namazı geçerlidir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Namazın Rükünleri

İftitah Tekbiri: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Namazın anahtarı temizlik, başlangıcı tekbir ve sonu selamdır."[441] İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre iftitah tekbiri şarttır. İmam Muhammed'e göre ise rükündür. İftitah tekbiri namazın farzlarından biridir. Çünkü namaza bitişiktir. Şöyle ki, kapı ev için ne ise, iftitah tekbiri de namaz için odur. Her ne kadar kapı evin bir parçası olmasa da, yine de onun bir parçası olarak kabul edilir. Bu tekbire "tahrîme" adı verilmiştir. Çünkü söylenmeden önce mübah olan konuşma, sağa sola bakma, yeme-içme gibi birtakım fiilleri haram kılmaktadır. İmam Müslim, Vâil b. Hacer'in Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namaza başlarken ellerini kaldırıp tekbir getirdiğini nakletmiştir. Hadisin râvilerinden Hemmâm da ellerin kulak hizasına kadar kalktığını tasvir etmiştir.[442]

Kıyam: Ayakta durmak anlamına gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kalkıp huşû ile Allah'ın divanında durun."* [443] Ayrıca Imrân b. Husayn'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namazı sordum. O da şöyle buyurdu: *"Ayağa kalkarak namaz kıl. Eğer ayağa kalkamazsan oturarak namazı kıl. Eğer oturamazsan yatarak namaz kıl."*[444] Ayakta durmak farz ve vitir namazı için gereklidir. Kıyam/ayakta durmak, rükû ve secde yapmaya gücü yeten kimse için ellerini aşağı saldığı zaman dizlerine ulaşmayacak şekilde durması ile gerçekleşir. Rükû yapabilecek durumda olan, ancak secdeye gücü yetmeyen kimse ayakta iken ima ile secde eder. Nafile namazlar oturarak kılınabilir. Hatta ayakta durabilen kimseler bile oturarak nafile namazlarını kılabilir, ancak böyle bir durumda olan kimsenin ayakta namaz kılması daha uygundur. Rivayet edildiğine göre Hz. Âişe vâlidemiz yaşlanmadan önce Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hiçbir zaman gece namazını oturarak kıldığını görmediğini söylemiştir. Yaşlanınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazı kılarken oturarak Kur'ân okur, rükûya gitmek istediği zaman ise kalkar ve yaklaşık otuz veya kırk ayet okur, sonra rükû ederdi.[445]

440 Tirmizî, I, 5.
441 Tirmizî, I, 5.
442 Müslim, I, 173.
443 el-Bakara 2/238.
444 Buhârî, II, 57.
445 Buhârî, II, 57.

Çok Kur'ân okumak daha fazla itaate vesile olur. Dolayısıyla çok Kur'ân okumak daha faziletlidir. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem hangi namazın daha üstün olduğu sorulmuş, o da "*İtaati çok olan...*" buyurarak cevap vermiştir.[446]

Kıraat: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun.*"[447] Bu ayetteki emir kipi, farziyet ifade eder. İcmâ ile sabittir ki, namaz dışında Kur'ân okumak farz değildir. Öyleyse bu ayette bahsi geçen Kur'ân okuma namazda söz konusudur. Nitekim Ebu Osman el-Hindî, Ebu Hureyre'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana "*Çık! 'Fatiha ve daha fazlası kadar da olsa Kur'ân okunmadan hiçbir namaz geçerli olmaz!' diye Medine'de duyuru yap!*" buyurdu.[448] Fatiha okumak, namazın rükünlerinden biri değildir. Mutlaka Fatiha okunması gerekmez. Kur'ân'ın herhangi bir yerinden bir ayet okumak yeterlidir. Bu, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."[449] ayetine dayanarak Ahmed b. Hanbel'in ileri sürdüğü görüşlerden biridir. Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescide geldi. Ardından bir adam geldi ve hemen namaz kıldı. Sonra Hz. Peygamber'e selam verdi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem onun selamını aldı ve "Git, namaz kıl! Çünkü sen namaz kılmadın." buyurdu. Adam döndü ve daha önce kıldığı gibi namaz kıldı. Sonra tekrar geldi ve Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem selam verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu defa üç kez *"Git! Namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmadın."* buyurdu. Bunun üzerine adam "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, en güzel kıldığım namaz bu. Madem öyle, bana namaz kılmasını öğret." dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurdu: "Namaza kalktığın zaman tekbir getir. Sonra kolayına gelen Kur'ân ayetlerini oku. Ardından rükû ettiğine tam kanaat getirinceye kadar rükûda kal. Sonra doğrul ve bir müddet dimdik ayakta kal. Ardından secde ettiğine dair tam bir kanaate sahip oluncaya kadar secde et. Sonra bir müddet otur. Namazının geri kalan kısmını da bu şekilde kıl."[450]

Bir başka rivayette ise Ebû Hureyre'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana "*Fatiha ve daha fazlası okunmadan hiçbir namaz geçerli olmaz.*" şeklinde duyuru yapmamı emretti.[451]

İmama tâbi olan, Kur'ân okumaz. Çünkü Cabir b. Abdillah, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kişinin imamın arkasında olma durumu hariç, Fatiha'nın okunmadığı bütün namazlar eksiktir.*"[452] İmam

446 Tirmizî, I, 239.
447 el-Müzzemmil 73/20.
448 Ebû Dâvûd, I, 216.
449 el-Müzzemmil 73/20.
450 Buhârî, I, 182.
451 Buhârî, I, 182.
452 Dârakutnî, I, 327.

Zehebî bu hadisin râvilerinden Yahya b. Sellâm hakkında şöyle demiştir: Bu râvi hakkında İbn Adiyy şöyle demiştir: "Zayıf olmasına rağmen ondan hadis yazılır." Bu hadis mevkuf olarak Câbir b. Abdillah'tan nakledilmiştir. Bu rivayetin senedi ise zayıf değildir.[453] Ebû Hureyre de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İmam, kendisine uyulan biri yapılmıştır. O tekbir getirdiği zaman siz de tekbir getirin. O Kur'ân okumaya başlayınca siz susun.*"[454] Bu hadis imama tâbi olmanın farz olduğuna delalet etmektedir. İmama tâbi olmak ise ona uyan kimsenin bir işidir. İmama uymaya niyet etmek, ona uyan kimsenin namazının sahih olmasının en temel şartıdır. Ebû Hanîfe ve ashabı bu görüştedir.[455] Abdullah b. Şeddâd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Her kim imamın arkasında namaz kılarsa, bilsin ki, imamın kıraati onun kıraatidir.*"[456] Bu mürsel bir hadistir.

İmama tâbi olanın Kur'ân okumamasının delillerinden biri de şu ayettir: "*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*"[457] İmam Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "İnsanlar bu ayetin namazdan bahsettiği görüşündedir." Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehâî, Muhammed b. Ka'b ve Zührî'ye göre bu ayet namaz hakkında inmiştir. Zeyd b. Eslem ve Ebu'l-Âliye ise şöyle demiştir: "İnsanlar imama uyduktan sonra Kur'ân okuyorlardı. Bunun üzerine '*Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*'[458] ayeti indi."

İmam Ahmed şöyle demiştir: Müslümanlardan herhangi birinin "İmam sesli okuduğu zaman, ona uyan ve Kur'ân okumayan kimsenin namazı gerçekleşmemiştir." dediğini işitmedik. İmam Ahmed şöyle devam etmiştir: Ne peygamber, ne ashabı, ne tabiiler, ne hicaz ehlinin imamı Mâlik, ne Irak ehlinin imamı Sevrî, ne Şam ehlinin imamı Evzâî, ne Mısır ehlinin İmamı Leys, imamın Kur'ân okuduğu durumda ona tâbi olan kimsenin Kur'ân okumaması durumunda namazının batıl olacağını söylemiştir.

Ubâde b. Sâmit'ten nakledilen *"Fatiha okunmadan kılınan hiçbir namaz geçerli değildir."*[459] hadisi hakkında ise Süfyân şöyle demiştir: "Bu hadis tek başına namaz kılan kimse hakkında geçerlidir."

Rükû: Kişinin ayakta iken eğilip ellerini dizlerine koyması ile yapılır. Rükûnun farz oluşunun delili ise *"Rükû edin, secde edin"*[460] ayetidir.

453 Dârakutnî, I, 327.
454 Dârakutnî, I, 327.
455 İ'lâu's-sünen, II, 150.
456 Dârakutnî, I, 327.
457 el-A'râf 7/204.
458 el-A'râf 7/204.
459 Buhârî, I, 182.
460 el-Hacc, 22, 77.

Secde: Tam olarak secde, eller, dizler, ayaklar ve burunla birlikte alın yere konarak yapılır. Huzeyfe, rükû ve secdeyi tam yapmayan birini görmüş ve ona "Sen namaz kılmadın. Eğer ölmüş olsan, Allah'ın Hz. Muhammed'i sallallâhu aleyhi ve sellem yarattığı fıtrat üzere ölmemiş olurdun."[461] Ebu Mes'ûd el-Ensârî de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kişinin rükû ve secdede belini dümdüz hale getirmeden kıldığı namaz geçerli olmaz."*[462]

Teşehhüd Miktarı Son Oturuş: Teşehhüd miktarı oturmak, et-Tahiyyâtu duasını okuyacak zaman kadardır. Nitekim imama uyan biri, bu miktar kadar oturduktan sonra imam namazı tamamlamadan önce selam verse veya konuşsa namazı sahih olur. Rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Mes'ûd'un elinden tutmuş ve ona namazda okunacak teşehhüd duasını öğretmiş ve şöyle buyurmuştur: *" Şu şekilde dua et:*

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. [Ey Rabbimiz!] Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.) Bu duayı okuduktan sona namazını tamamlamış olursun. Artık kalkmak istersen kalk, oturmak istersen otur."[463] İbn Mes'ûd'dan nakledilen başka bir rivayette ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem teşehhüd duasından sonra şöyle buyurmuştur: "*Eğer kişi namazın ortasında ise kalkar ve teşehhüd duasını okuyup bitirinceye kadar namazını tamamlar, eğer namazın sonunda ise teşehhüd duasından sonra dilediği kadar Allah'a dua eder, sonra selam verir.*"

Namaz kılan kimse, yapabilme imkanı varken namazın şartlarından veya rükünlerinden birini yerine getirmezse namazı geçersiz olur ve yeniden namaz kılması gerekir.

NAMAZIN VÂCİPLERİ

1- الله أكبر (Allahu Ekber) sözü ile namaza başlamak. Rifâa b. Râfi'den nakledildiğine göre biri mescide girip namaz kılmış. Bu hadiste anlatıldığına göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Güzelce abdest alıp sonra tekbir getirip Allah'a hamd etmeden ve O'nu övmeden hiç kimsenin namazı tam olmaz.*"[464] Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi

461 Buhârî, I, 90.
462 Tirmizî, I, 165.
463 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, II, 4.
464 Ebû Dâvûd, I, 226.

ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Güzelce abdest alıp sonra* الله أكبر *(Allahu Ekber) demeden hiç kimsenin namazı tam olmaz.*"[465]

2- Fatiha Suresini Okumak. Bunun delili Ubâde b. Sâmit'ten nakledilen şu hadistir: "*Fatiha Suresi'ni okumayan kimsenin hiçbir namazı olmaz.*"

3- Bir Sure Okumak. Rivayet edildiğine göre Yezid el-Fakîr şöyle demiştir: Câbir b. Abdillah'ın şöyle söylediğini işittim: İlk iki rekatta Fatiha ile birlikte bir sure, son iki rekatta ise yalnızca Fatiha Suresi okunur. Biz, Fatiha Suresi ve daha fazlası okunmadan hiçbir namazın olmayacağını konuşurduk. Beyhakî şöyle demiştir: Buna delalet eden rivayetleri Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Âişe'den naklettik.[466] Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize Fatiha Suresini ve kolayımıza gelen başka ayetleri okumamızı emretti."[467] Ebû Hureyre'nin de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *'Fatiha ve daha başka Kur'ân okunmadan kılınan hiçbir namaz sahih değildir.'* şeklinde duyuru yapmamı bana emretti.[468]

4- İlk İki Rekatta Zammı Sure Okumak. Ebû Katâde'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında Fatiha Suresini ve onunla beraber bir sureyi daha okurdu. Bazen de okuduğu ayeti bize işittirirdi. İlk rekatı da daha uzun tutardı."[469] Câbir'in de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ben öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında Fatiha Suresi ile bir başka sureyi; son iki rekatında ise sadece Fatiha Suresi'ni okurum."[470] Ebû Katâde'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk iki rekatta Fatiha Suresi ile birlikte bir başka sureyi, son iki rekatta ise sadece Fatiha Suresi'ni okurdu.[471]

5- Rükû ve Secdeyi Tam Yapmak. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu konuda şöyle buyurmuştur: "Rükû ve secdeyi tam yapın. Allah'a yemin olsun ki, siz rükûya eğildiğiniz zaman ve secde ettiğiniz vakit ben sizi arkamdan görüyorum."[472] Rükû ve secdede okunacak duaları okumak, rükû ve secdeyi tam yapmanın bir parçasıdır. İbn Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Sizden biri rükûya eğilip üç defa سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ(Büyük Rabbim noksan sıfatlardan münezzehtir, ne kadar da yücedir.) derse rükûsunu tam olarak yapmıştır. Bu şekilde rükû yapmak, rükûnun en alt sınırıdır. Secdeye varıp secdede üç defa سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى(Yüce Rabbim noksan

465 Taberânî, V, 38.
466 Beyhakî, II, 63.
467 Beyhakî, II, 60.
468 Bihâri, I, 368.
469 Buhârî, I, 187.
470 Bihârî, I, 368.
471 İbn Ebî Şeybe, Musannef, I, 356.
472 Müslim, I, 320.

sıfatlardan münezzehtir, ne kadar da yücedir.) derse secdesini tam yapmış olur. Bu şekilde secde yapmak, secdenin en alt sınırıdır."[473] Ebû Katâde'den şöyle nakledilmiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"En kötü hırsız namazdan çalan hırsızdır."* buyurdu. Orada bulunanlar "Ey Allah'ın Elçisi! İnsan namazından nasıl çalar?" diye sordular. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Rükû ve secdesini tam yapmayarak."* şeklinde cevap verdi.[474]

Rükû ve secdenin arasında doğrulmak, rükû ve secdeyi tam yapmanın bir parçasıdır. Nitekim Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Allah Teâlâ rükû ve secdesi arasında belini doğrultmayan kimsenin namazına bakmaz."*[475]

Secdenin tam olmasının bir parçası da kolları yere temas ettirmemek ve yaymamaktır. Berâ b. Âzib, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Secdeye vardığın zaman ayalarını yere koy, kollarını ise yerden kaldır."*[476] Enes de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Secde ederken mutedil olun. İçinizden herhangi biri, köpeklerin ön ayaklarını yaydığı gibi kollarını açmasın."*[477]

6- Tuma'nine. Ebû Hureyre'den nakledilen ve yanlış namaz kılan kimseden bahsedilen hadiste şöyle geçmektedir. "Namaz kılmak üzere ayağa kalktığın zaman tekbir getir. Sonra kolayına gelen Kur'ân ayetlerinden oku. Ardından rüku'ya eğil ve tam olarak ruhî tatmin yaşayıncaya kadar rükûda kal. Sonra doğrul ve dümdüz ayakta dur. Ardından secdeye git ve tam olarak ruhî tatmin yaşayıncaya kadar secdede kal. Sonra doğrul yine, tam olarak otur. Ardından tekrar secdeye git ve tam olarak ruhî tatmin yaşayıncaya kadar secdede kal. Sonra namazının geri kalan kısmını da böyle kıl."[478]

7- Yedi Organ Üzerine Secde Etmek. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Hz. Peygamber eli ile burnunu da işaret ederek), *alın, iki el, iki ayak ve ayak uçları, yani yedi kemik üzere secde etmem, elbisemi ve saçımı toplamamam bana emredildi."*[479]

8- Secdede Burnu Yere Değdirmek. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Secde ettiği zaman her kim burnunu da alnı ile birlikte yere değdirmezse namazı olmamıştır."*[480]

473 Tirmizî, I, 164.
474 Dârimî, I, 305-306.
475 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 268.
476 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 281.
477 Müslim, I, 355.
478 Buhârî, I, 190.
479 Müslim, I, 353.
480 Taberânî, XI, 263.

9- İki Secde Arasında Oturmak. Ebu Humeyd es-Sâidî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazını tasvir ederken şöyle demiştir: Sonra secde etmek üzere eğildi. Bu esnada "Allahu Ekber" dedi. Sonra kollarını açtı, pazularını karnından ayırdı, ayak parmaklarını açtı. Ardından sol ayağını katladı ve onun üzerine oturdu. Bütün kemikleri yerine gelinceye kadar oturdu."[481]

10- Son Oturuş. Yanlış namaz kılan kimseden söz eden ve Rıfâa b. Râfi' tarafından nakledilen hadiste şöyle geçmektedir: "*Namazının ortasında oturduğun zaman, tam olarak otur ve sol baldırını yay, sonra teşehhüd duasını oku. Ayağa kalktığın zaman da namazı bitirinceye kadar aynı şeyleri yap.*"[482] Abdullah b. Buhayne'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir vaktin ilk iki rekatını bize kıldırdı. Ardından oturmadan ayağa kalktı. İnsanlar da onunla birlikte ayağa kalktı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazını tamamlayınca selam vermesini bekledik. Ama o, selam vermeden oturduğu esnada iki kez secde yaptı, daha sonra selam verdi."[483]

11- et-Tahiyyâtu Duasını Okumak: Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza tekbir, kıraate Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn ile başlardı, rükûya eğilince ne başını yukarı kaldırır ne de aşağı eğerdi, ikisinin ortası bir halde tutardı. Başını rükûdan kaldırınca tam olarak doğrulmadan secdeye gitmezdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman tam olarak oturmadan tekrar secdeye gitmezdi. Her iki rekatta sağ ayağını dikip sol ayağını katlayarak oturup et-Tahiyyâtu duasını okurdu. Köpek oturuşu gibi oturma ile kişinin kollarını yırtıcı hayvanlar gibi açmasını yasaklardı. Namazını selam ile tamamlardı."[484] İbn Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: Bir gün Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bize şöyle buyurdu: "Kuşkusuz Allah Teâlâ es-Selâm'dır; noksanlıklardan uzak, sonradan olma şeylerden beridir, dostlarına esenlik bahşeder. Sizden biri namazda oturduğu zaman şu duayı okusun:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. [Ey Rabbimiz!] Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.[485] - Bu duayı biri okuduğu zaman onun bu duası gökte ve yerde bulunan Allah'ın bütün sâlih kullarına ulaşır.- *Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Mu-*

481 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 277.
482 Taberânî, V, 39.
483 Müslim, I, 399.
484 Müslim, I, 358.
485 Müslim, I, 302.

hammed Allah'ın kulu ve elçisidir. Sonra kul, dilediği kadar hayır dua eder."[486] Semura'nın da şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize, namazın ortasında veya sonunda olduğumuz zaman selam vermeden önce et-Tahiyyâtu duasını okumamızı emrederdi.[487] İbn Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *İkinci rekatta oturduğunuz zaman*

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. [Ey Rabbimiz!] Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.) duasını okuyun."[488]

12- Selam. Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sağına ve soluna السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ diyerek selam verirdi.

13- Kıraatin açıktan okunduğu namazlarda açıktan, gizli okunduğu namazlarda gizli okumak. Ata b. Ebî Rebâh, Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Her namazda Kur'ân okunur. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem okuduğunu bize işittirdiği namazlarda biz de okuduklarımızı size işittirdik. Onun bize duyurmadıkları namazlarda biz de size okuduklarımızı duyurmadık."[489] Ebu Ma'mer'den şöyle nakledilmiştir: Habbâb'a "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okur muydu?" diye sorduk. O "Evet" cevabını verince biz, "Peki siz bunu nasıl biliyordunuz?" diye sorduk. Bunun üzerine o "Sakalının oynamasından" şeklinde cevap verdi. Ümmü'l-Fadl bint Hâris oğlu İbn Abbâs'ın Mürselât Suresini okuduğunu işitince "Kuzum, bu sureyi okumakla, bana Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazında en son bu sureyi okuduğunu hatırlattın." demiştir.[490]

14- Sehiv Secdesi. Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sizden biri namaz kılarken ne yaptığı konusunda emin olamazsa, doğru olanı araştırsın ve ona göre namazını tamamlasın. Sonra selam versin, ardından da iki secde yapsın."*[491]

---

486 Taberânî, VII, 250.
487 Taberânî, VII, 250.
488 İbn Hıbbân, V, 1951.
489 Ebû Dâvûd, I, 212.
490 Buhârî, I, 105.
491 Buhârî, I, 105.

15- Secde Ayetinin Okunması Durumunda Tilavet Secdesi Yapmak. Ebû Râfi'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Ebû Hureyre ile birlikte yatsı namazını kıldım. Namazda İnşikâk Suresi'ni okudu ve secde yaptı. Ona "Bu, ne secdesi?" diye sordum. O da şöyle cevap verdi: "Ebu'l-Kâsım'ın sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında namaz kılarken bu ayet okununca secde ettim. Onunla buluşuncaya kadar da bu ayeti okuduğum zaman secde etmeye devam edeceğim."[492]

16- Kıraat Dışında İmama Tâbi Olmak. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İmam kendisine uyulan biri yapılmıştır. İmam ayakta namaz kıldığı zaman siz de ayakta namaz kılın, o rükûya eğilince siz de hemen peşinden rükûya eğilin, o rükûdan doğrulunca siz de hemen doğrulun, o* سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ *(Allah kendisine hamd edeni işitir.) deyince siz de hemen ardından* رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ *(Rabbimiz hamd sana mahsustur.) deyin, o ayakta namaz kıldığı zaman siz de ayakta namaz kılın, o oturarak namaz kılarsa siz de hep beraber oturarak namaz kılın.*" Humeydî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "o oturarak namaz kılarsa siz de hep beraber oturarak namaz kılın" sözü, ilk önceleri yakalanmış bir hastalık esnasında söylenmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem oturarak, arkasındaki cemaat ise ayakta namaz kılmıştır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onlara oturmalarını emretmemiştir. Dolayısıyla Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem son uygulaması esas alınır.[493] Abdullah b. Yezîd şöyle demiştir: Yalan söylemeyen Berâ bana şöyle anlattı: Ashab-ı kirâm Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında namaz kılardı. O rükûdan doğrulup alnını secdeye koymadan hiç kimsenin belinin eğildiğini görmedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secdeye varınca onun arkasındakiler de hemen secdeye kapanırdı."[494] Bir başka rivayette ise hadisin son kısmı şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükûdan doğrulunca سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ *(Allah kendisine hamd edeni işitir.)* derdi. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem alnını secdeye koyduğunu görmediğimiz sürece ayakta durmaya devam ederdik. Onun alnını secdeye koyduğunu gördükten sonra ise, ona tâbi olurduk."[495]

NAMAZIN SÜNNETLERİ

1- Tekbir Alırken Elleri Kaldırmak. Hakem b. Umeyr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize nasıl namaz kılacağımızı öğretirdi. [Bir defasında o şöyle buyurdu:] "*Namaza duracağınız zaman ellerinizi kaldırın, elleriniz kulaklarınızın hizasını geçmesin. Sonra* اللهُ أَكْبَرُ deyip

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ ، وَتَعَالَى جَدُّكَ ، وَلا إِلَهَ غَيْرُكَ

492 Müslim, I, 407.
493 Buhârî, I, 169.
494 Müslim, I, 345.
495 Müslim, I, 345.

(Allahım! Seni layık olmayan noksanlıklardan uzak bilir, tesbih eder ve övgüyle yüceltirim. Senin adın mübarektir. Senin şanın çok yücedir. Senden başka tanrı yoktur.) duasını okuyun. Tekbirden sonra dua okumasanız da olur." Rivayet edildiğine göre Vâil, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namaza duracağı zaman ellerini omuzlarının hizasına kaldırdığını, baş parmaklarını kulaklarının hizasına getirdiğini ve sonra tekbir aldığını görmüştür.[496]

2- Elleri Kaldırırken Parmakları Açmak ve Bu Halde Bırakmak. Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tekbir getireceği zaman parmaklarını açardı."[497] Parmaklar namazda üç halde bulunur. Rükûda parmaklar aralanır, secdede birleştirilir ve namazın geri kalan yerlerinde açılır. Çünkü Alkame b. Vâil, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükûya eğildiği zaman parmaklarını aralar, secdeye gittiği zaman ise parmaklarını birleştirirdi."[498]

3- Elleri Kaldırırken Ayaları Ka'be'ye Çevirmek. İbn Ömer Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri namaza başladığı zaman ellerini kaldırsın, ayalarını kıbleye çevirsin. Çünkü Allah Teâlâ onun önündedir.*"[499]

4- Ellerin Kulaklara Kadar Kaldırılması. Berâ'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza başlayacağı zaman ellerini kulaklarına yakın bir yere kadar kaldırır, sonra bir daha kaldırmazdı.[500] Alkame'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Abdullah b. Mes'ûd "İyi bakın, size Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gibi namaz kıldıracağım." dedi ve namaz kıldırdı. Ellerini ise sadece namaza başlarken kaldırdı.[501]

5- Sağ Eli Sol Elin Üstüne Koymak. Alkame b. Vâil, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken sağ elini sol elinin üzerine koyduğunu gördüm."[502] Yine ondan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazda ayakta dururken sağ eli ile sol elini kavradığını gördüm."[503]Haccâc b. Hassân'dan şöyle nakledilmiştir: "Ebû Miclez'in şöyle dediğini işittim veya ona "Namazda ellerini nasıl bağlarsın?" diye sordum. O da sağ elinin iç kısmını sol elinin üst kısmına koyduğunu ve ikisini birden göbeğin altında bağladığını söyledi. Bu rivayeti Ebû Bekr İbn Şeybe nakletmiştir. Bu rivayetin senedi sahih olup râvilerinin hepsi sikadır. Vâil b. Hacer şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem göbeğinin al-

496 Ebû Dâvûd, I, 193.
497 Tirmizî, I, 152.
498 Taberânî, XXII, 19.
499 Taberânî, el-Evsat, VIII, 7801.
500 Ebû Dâvûd, I, 200.
501 Tirmizî, I, 162.
502 Dârakutnî, I, 284.
503 Buhârî, I, 385.

tında sağ elini sol elinin üstüne koyduğunu gördüm." Bu rivayeti İbn Ebî Şeybe sahih bir senet ile nakletmiştir. Bu rivayetin râvileri de sikadır.[504] Büyük tâbiî Ebû Miclez'in sözü her ne kadar cumhura göre olmasa da Hanefilere göre delildir. Çünkü o her ne kadar tâbiî olsa da, sahabe döneminde fetva vermiş ve sahabe daha hayatta iken h. 100 yılında vefat etmiştir. Vâil b. Hacer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem nasıl namaz kılacağına dikkatle bakacağım." dedim. Sonra ona baktım. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini kulaklarının hizasına kaldırarak tekbir getirdi. Sonra sağ elini sol el bileğinden dirseğe doğru olan kısmının üst tarafına koydu."[505]

6- Tekbir ile Kıraat Arasında Allah'ı Övmek ve Eûzü Besmele Çekmek İçin Susmak. Rivayet edildiğine göre Semura b. Cündüb Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem, biri tekbir getirdikten sonra, diğeri de kıraati bitirip rükûya eğileceği zaman olmak üzere iki sekte/bir müddet durma öğrendiğini nakletmiştir.[506] Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikinci rekata kalktığı zaman hiç duraklamadan Fatiha Suresi'ni okumaya başlardı."[507]

7- Sübhâneke Duasını Okumak. Ebu'l-Cevzâ Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaza başlayınca şu duayı okurdu:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ ، وَتَعَالَى جَدُّكَ ، وَلا إِلَه غَيْرُكَ

(Allahım! Seni layık olmayan noksanlıklardan uzak bilir, tesbih eder ve övgüyle yüceltirim. Senin adın mübarektir. Senin şanın çok yücedir. Senden başka tanrı yoktur.)"[508]

8- Nafile Namazlarda İstiftah Duasını Okumak. Muhammed b. Mesleme'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geceyi ihya etmek üzere kalktığı zaman nafile namaz kılardı. Tekbir getirip ardından şu duayı okurdu:

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنْ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ

(*Yönümü, bir hanif ve Müslüman olarak, gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Kuşkusuz benim namazım, her türlü iba-*

504 Buharî, I, 385.
505 Taberânî, XXII, 35.
506 Müstedrek, I, 215.
507 Müstedrek, I, 235.
508 Müstedrek, I, 235.

detim, ölümüm ve yaşamım, kendisinin hiçbir ortağı olmayan âlemlerin Rabbi Allah'a aittir. Bana böyle emredildi ve ben Müslümanların ilkiyim. Allahım! Sen mutlak hakimiyet sahibisin, Senden başka hiçbir ilah yok. Seni hamd ederek bütün noksanlıklardan tenzih ederim.) Ardından Kur'ân okumaya başlardı.[509]

9- Gizlice Eûzü Çekmek. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!*"[510] Eûzü şu şekilde çekilir:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

(Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım). Ebu Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazına kalkınca tekbir getirip

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ ، وَتَعَالَى جَدُّكَ ، وَلا إِلَه غَيْرُكَ

(*Allahım! Seni layık olmayan noksanlıklardan uzak bilir, tesbih eder ve övgüyle yüceltirim. Senin adın mübarektir. Şanın çok yücedir. Senden başka tanrı yoktur.*) duasını okur, ardından üç kez لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ (*Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur*), üç kez de

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ

(*Şeytanın dürtmesinden, vesvesesinden ve kışkırtmasından her şeyi en iyi işiten ve bilen Allah'a sığınırım*) derdi."[511]

10- Gizlice Besmele Çekmek. Rivayet edildiğine göre İbn Mes'ûd eûzüyü ve besmeleyi içinden çeker ve Rabbenâ veleke'l-hamd'i de sessizce söylermiş. Bu rivayeti İbn Ebî Şeybe nakletmiştir. İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "İmam şu dört şeyi içinden okur: Eûzü, besmele, Sübhâneke Duası ve âmin." Bu rivayeti İmam Muhammed "Âsâr" adlı eserinde, Abdurrezzâk b. Hemmâm da "Musannef"inde nakletmiştir. İbn Abdillah b. Muğaffel'den şöyle nakledilmiştir: Babam namaz kılarken benim besmeleyi okuduğumu işitti. Bunun üzerine "Yavrum, bu bidattir. Bidatlerden uzak dur. İslâmî konularda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı içinde benim kadar bidatten nefret edeni görmedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın arkasında namaz kıldım. Onlardan hiçbirinin besmeleyi okuduklarını duymadım. Öyleyse namaz kılınca sen de okuma, kıraate Elhamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn diyerek başla." Ebû İsâ et-Tirmizî şöyle demiştir: İbn Muğaffel'in hadisi hasendir. Aralarında Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve daha birçok sahabî ile tabîûndan birçok ilim ehli kimse bu hadisteki

509 Nesâî, II, 131.
510 en-Nahl 16/98.
511 Ebû Dâvûd, I, 206.

bilgilere göre amel etmiştir. İmam Sevrî, İbnu'l-Mübârek ve Ahmed b. Hanbel de bu görüşü benimsemiştir. Onlara göre besmele sesli okunmaz. Bu imamlar besmelenin sessizce okunacağı görüşündedirler.[512] İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "İmam şu beş şeyi sessiz okur: Sübhâneke Duası, eûzü, besmele, âmin ve Allahümme Rabbenâ leke'l-hamd."[513]

11- Kıraate الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ **ile başlamak.** Enes'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman namazda Kur'ân okumaya الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ayeti ile başlardı."[514]

12- Âmîn Demek. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İmam 'âmin' dediği zaman siz de 'âmin' deyin. Çünkü kimin âmîn demesi meleklerin âmîn demesine denk gelirse onun geçmiş günahları bağışlanır.*"[515] İmam âmîni sessizce okur. Çünkü Vâil b. Hacer'den şöyle nakledilmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırdı. غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ayetini okuduktan sonra sesini kısarak âmîn dedi. Sağ elini sol elinin üzerine koydu. Sağına ve soluna selam verdi."[516] Taberânî, "el-Mu'cemu'l-Kebîr" adlı kitabında Ebû Vâil'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ûd eûzüyü, besmeleyi ve âmîni sesli okumazlardı."[517]

13- Her Eğilip Kalkmada Tekbir Getirmek. İbn Mes'ud'un şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her eğilmesinde, kalkmasında, doğrulmasında ve oturmasında tekbir getirirdi. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de böyle yapardı." Ebû Hureyre'nin de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her eğilişinde tekbir getirirdi." Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ilim sahibi sahâbîleri ile onlardan sonra gelen ilim erbabı şöyle derdi: Kişi, rükû ve secdeye eğilirken tekbir getirir.

14- Rükûda Dizleri Kavramak. Hz. Ömer şöyle demiştir: "Dizleri tutmak sünnettir." Hz. Ömer de şöyle demiştir: "Dizleri tutmak sizin için sünnet oldu. Öyleyse dizleri tutun."[518]

15- Rükûda Parmakları Açmak. Alkame b. Vâil, babasından şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükûya gidince parmaklarının arasını açardı."[519]

512 Tirmizî, I, 154.
513 İ'lâu's-sünen, II, 213.
514 Tirmizî, I, 158.
515 Tirmizî, I, 158.
516 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 205.
517 Taberânî, Mu'cem, IX, 262.
518 Nesâî, II, 185.
519 Müstedrek, I, 224.

16- Rükûda Beli Dümdüz Yapmak. İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükûya gittiği zaman, sırtına su dökülecek olsa, orada kalırdı."[520]

17- Rükûya Eğilirken ve Kalkarken Elleri Kaldırmamak. İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Eller ancak şu yedi yerde kalkar: Namaza başlarken, Mescid-i Haram'a girip Ka'be'ye bakarken, Safa'da dururken, Merve'de dururken, Arafat'ta akşam vakti insanlarla birlikte vakfeye durunca, Müzdelife'de ve şeytan taşlarken iki yerde..."*[521]

18- Rükûda Başı Ne Eğmek, Ne Yukarı Kaldırmak. Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem nasıl namaz kıldığını anlattığı hadiste şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükûya eğilince ne başını aşağı eğer ne de yukarı kaldırırdı."[522]

19- Rükûda Üç Kez Allah'ı Tenzih Etmek. İbn Mes'ûd Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sizden biri rükûya eğilip orada üç kez* سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ *(Büyük Rabbimi her türlü noksanlıklardan tenzih ederim.) derse rükûsunu tamamlamış olur. Rükûnun asgarîsi bu şekilde yapılır."*[523] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem nafile namazların rükûsunda dua ederdi. Nitekim Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Kur'ân'da kendisine emredileni[524] yorumlayarak rükû ve secde ederken çoğu kere şu duayı okurdu:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي *(Allahım! Rabbimiz, Seni şanına layık biçimde överek her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Allahım! Beni bağışla!)"*[525] Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Bir gece Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem yatakta bulamadım ve onu aramaya başladım. Derken elim, onun ayaklarının alt kısmına değdi. O sırada Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem mescidde idi ve ayaklarını dikmiş

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

(Allahım! Öfkenden rızana, cezandan affına sığınırım. Senden Sana sığınırım. Senin kendini övdüğün gibi ben Sana övgüler dizemem.) şeklinde dua

520 Taberânî, XII, 129.
521 Taberânî, XI, 305.
522 Müslim, I, 357.
523 Tirmizî, I, 164.
524 Burada şu ayet kastedilmiştir: "*Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile. Çünkü O, tevvabdır, tövbeleri çok kabul eder.*" en-Nasr, 110/03. [Mütercim]
525 Müslim, I, 350.

ediyordu."[526] Yine Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rükû ve secdelerinde şu şekilde dua ederdi: "سُبُّوح قُدُّوس رَبّ الْمَلَائِكَة وَالرُّوح *(Ey Rabbim, bütün noksanlıklardan olabildiğince uzak, şanına yakışmayan her şeyden pâksın. Meleklerin ve Cebrail'in Rabbisin.)*[527]

20- İmamın Semiallâhu Limen Hamideh, Cemaatin Rabbenâ Leke'l-Hamd Demesi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*İmam* سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ *(Allah kendisine hamd edeni işitir.) dediği zaman hemen ardından* اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْد *(Allahım! Ey Rabbimiz! Hamd sanadır.) deyin. Çünkü kimin bu sözü meleklerin sözüne denk gelirse onun geçmiş günahları bağışlanır."*[528] Nafile namaz kılan kimse ile tek başına namaz kılan kimse rükûdan doğrulunca dilerse şu şekilde dua edebilir:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ.

(Allahım! Rabbimiz! Göklerin, yerin ve bunlardan sonra senin dilediğin herhangi bir şeyin dolusu kadar hamd Sana olsun! Ey övgü ve yüceltmeyi gerçekten hak eden Rabbimiz! Senin verdiklerini engelleyecek, senin vermediklerini de verecek bir güç yoktur. Sana karşı dünyalık mal mülk sahibi ve boy boy evlatları olan kimselere bütün bunlar kâr etmez.)"[529] İmam hem semiallâhu limen hamideh hem de Rabbenâ leke'l-hamd demez. Çünkü ikisini bir söylediği zaman imam ile cemaat arasında yapılan taksime uymamış olur. Ancak Ebû Hanîfe'den imamın ikisini bir söyleyeceği görüşü nakledilmiştir.

21- Rükûdan Doğrulduktan Sonra Rükûda Kalınan Süre Kadar Ayakta Kalmak. iki secde arasında secdede kalındığı süre kadar oturmak. Berâ b. Âzib'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem secdesi, rükûsu ve iki secde arasında oturması, hemen hemen birbirine yakın idi."[530]

22- Belirli Yerlerde Tekbir Getirmek. Ebû Hureyre'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılacağı zaman ayağa kalkınca tekbir getirirdi. Sonra rükûya eğilince de tekbir getirirdi. Rükûdan kalkınca سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ, rükûdan belini tam olarak doğrultunca da رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ der, ardından da secdeye giderken tekbir getirirdi. Secdeden kalkarken ve tekrar secdeye giderken tekbir getirirdi. [Ayağa kalkmak üzere] secdeden başını kal-

526 Ebû Dâvûd, I, 225.
527 Ebû Dâvûd, I, 225.
528 Müslim, I, 306.
529 Müslim, I, 347.
530 Ebû Dâvûd, I, 225.

dırınca da tekbir getirirdi. Namazını tamamlayıncaya kadar bu şekilde yapardı. İkinci rekatın sonunda oturduktan sonra ayağa kalkarken de tekbir getirirdi."

23- Secdeye Giderken Ellerden Önce Dizleri Yere Koymak ve Eğilirken Tekbir Getirmek. Vâil b. Hacer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem secde ederken ellerinden önce dizlerini yere koyarken, secdeden kalkarken de dizlerinden önce ellerini kaldırdığını gördüm."[531] Abdulcebbâr b. Vâil'in babasından naklettiği hadiste şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği zaman ellerinin iç kısmından önce dizleri yere değdi. Secdeden kalkınca da dizlerinin üzerine doğruldu ve uyluğunun üstüne oturdu."

24- Secde Ederken Kolları Açmak. Meymûne vâlidemizden şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde edince kollarını o kadar açardı ki, bir kuzu, kolu ile bedeni arasından geçmek istese geçerdi."

25- Secde Esnasında Ayak Parmaklarını Kıbleye Gelecek Şekilde Katlamak. Buna Arapçada feth adı verilir. Ebu Humeyd es-Sâıdî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde etmek üzere yere kapandığında pazularını koltuklarından uzaklaştırır ve ayaklarını dikip parmak uçlarını kıbleye gelecek şekilde katlardı." [532]

26- Secde Esnasında Kaba Etin Kaldırılması. Ebu İshâk şöyle naklet-miştir: Berâ bize nasıl secde yapılacağını tavsif etti. Ardından ellerini yere koydu ve kaba etini yukarı kaldırdı, sonra da şöyle dedi: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüm."[533]

27- Secde Esnasında Parmak Uçlarını Birleştirmek ve Kıbleye Çevirmek. Vâil b. Hacer'den şöyle nakledilmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği zaman parmaklarını birleştirirdi.[534] Berâ b. Âzib'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği zaman ellerini yere koyar ve onları kıble istikametine çevirirdi."[535]

28- Elin İç Kısımları Yere Gelecek Şekilde Secde Etmek. Berâ b. Âzib'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem baş parmağı ile secde parmaklarını yere temas ettirerek secde ederdi." İbn Ömer de şöyle demiştir: "Secde ettiğin zaman elinin iç kısmına dayan."

29- Secde Ederken Yüzü Ellerin Arasına Koymak. Rivayete göre Ebû İshâk, Berâ b. Âzib'e "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği zaman yüzünü nereye koyardı?" diye sormuş, o da "ellerinin arasına" diyerek cevap

531 Ebû Dâvûd, I, 222.
532 Nesâî, III, 211.
533 Nesâî, III, 212.
534 Müstedrek, I, 227.
535 Beyhakî, II, 113.

vermiştir.[536] Vâil b. Hacer'in ise şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem secde ederken gördüm. Elleri kulaklarına yakın bir yerde duruyordu."[537]

30- Secdede Üç Kez Allah'ı Tenzih Etmek. İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri secde ettiği zaman üç kez سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى (Yüce Rabbimi bütün noksanlıklardan tenzih ederim.) desin. Bu, secdenin asgarîsidir."

31- Secde Ederken Ökçeleri Birleştirmek. Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem benimle birlikte yatıyordu. Bir ara onu yatakta bulamadım. Onu ayaklarının parmak uçları kıbleye yönelmiş ve topukları birbirine bitişmiş bir halde, secde ederken buldum. O esnada

أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِعَفْوِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَبِكَ مِنْكَ ، أُثْنِي عَلَيْكَ لاَ أَبْلُغُ كُلَّ مَا فِيكَ

(Allahım! Öfkenden rızana, cezandan affına, Senden yine Sana sığınırım. Seni överim. Sende olan her güzelliği sıralamaya gücüm yetmez.) şeklinde dua ettiğini işittim. Duasını bitirince *"Seni şeytanın mı yakaladı?"* buyurdu. Ben de "Senin şeytanın mı var?" diye sordum. Bu defa *"Her insanın mutlaka bir şeytanı vardır."* buyurdu. Hayretle "Ey Allah'ın elçisi! Senin de mi şeytanın var?" diye sordum. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Benim de var. Ancak ona karşı Rabbim bana yardım etti ve benim şeytanım Müslüman oldu."*[538]

32- Secde Esnasında Dirsekleri Yere Değdirmemek. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Secde ettiğin zaman ellerinin iç kısmını yere koy, dirseklerini ise yerden kaldır."*[539] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir başka hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Secdede ölçülü davranın. İçinizden biri, köpeğin ön ayaklarını yaydığı gibi kollarını açmasın."*[540]

33- İki Secde Arasında Köpek Oturuşu Hibi Oturmamak. Hâris. b. el-A'var'den nakledildiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu: *Ey Ali! Kendim için istediğimi senin için de isterim. Kendim için istemediğimi senin için de istemem. İki secde arasında köpek oturuşu gibi oturma!"*[541] Bu hadis, râvi el-A'ver dolayısıyla zayıftır. Ancak ilim ehlinin çoğuna göre bu hadisle amel edilir. Buna göre iki secde arasında köpek oturuşu şeklinde oturmak mekruhtur.

536 Tirmizî, I, 169.
537 Beyhakî, II, 112.
538 Müstedrek, I, 228.
539 Müslim, I, 356.
540 Tirmizî, I, 174.
541 Tirmizî, I, 174.

34- Nafile Namazlarda İki Secde Arasında Dua Etmek. Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbâs'tan naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki secde arasında şu şekilde dua ederdi: اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي *(Allahım! Beni bağışla, bana merhamet et, kaybettiklerimin yerine yenilerini ver, hidayetimi daim eyle ve bana rızık ver.)*[542]

35- Secdeden Ayağa Kalkarken Ayak Ucuna Yüklenerek Kalkmak. Atıyye el-Avfî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: İbn Ömer, İbn Abbâs, İbn Zübeyr ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin namazda ayak uçlarına yüklenerek ayağa kalktıklarını gördüm.[543]

36- Sağ Ayağı Dikip Sol Ayağın Üstüne Oturmak. İbn Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Parmakların kıbleyi göstereceği şekilde sağ ayağı dikip sol ayağın üzerine oturmak sünnettendir."[544] Enes b. Mâlik namazda iken kişinin kaba etleri üzerine oturmasını yasaklamıştır. Enes'ten nakledilen bu rivayet, söz konusu yasağın kibirlenme durumundan dolayı olduğu söylenerek açıklanır. Yoksa kadın, setr-i avret farzına riayet için bu şekilde oturur.

37- Otururken Elleri Uyluk Kemiğinin Üzerine Koymak ve Kelime-i Şehâdette İşaret Parmağını Kaldırmak. Âmir b. Abdillah b. Zübeyr, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dua okumak üzere oturduğu zaman sağ elini sağ uyluk kemiğinin, sol elini de sol uyluk kemiğinin üstüne koyar, işaret parmağını kaldırır, baş parmağını orta parmağının üzerine getirir, sol elinin içi ile dizini kavrardı.[545] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kelime-i şehâdeti okurken işaret parmağını kaldırırdı. Hufâf b. Îmâ Rahada el-Ğıfârî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazda et-Tahiyyâtu duasını okumak üzere oturduğu zaman parmağını kaldırdığını gördüm. Müşrikler onun bu halini görünce "Bu adam bize büyü yapıyor!" derlerdi. Kuşkusuz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bununla tevhid inancını amaçlıyordu.[546]

38- İkinci ve Dördüncü Rekatlarda Otururken Sessizce et-Tahiyyâtu Duasını Okumak. İbn Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: "et-Tahiyyâtu duasını sessizce okumak sünnettir."[547] İkinci rekatta oturan kimse, et-Tahiyyâtu duasını okuduktan sonra hiç vakit kaybetmeden geri kalan iki rekatı kılmak üzere ayağa kalkar. Biri, ikinci rekatta otururken et-Tahiyyâtu duasından sonra sehven salli-bârik dualarını okursa İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre sehiv secdesi gerekmez. Ancak İmam-ı A'zâm'a göre gerekir.

542 Tirmizî, I, 174.
543 Beyhakî, II, 125.
544 Nesâî, II, 236.
545 Beyhakî, II, 131.
546 Beyhakî, II, 133.
547 Beyhakî, II, 133.

39- et-Tahiyyâtu Duasından Sonra Salli-Bârik Dualarını Okumak. Ukbe b. Amr'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Biri gelip Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem önünde oturdu. O vakit biz de Allah Resulü'nün yanında idik. Adam 'Ey Allah'ın Elçisi, sana nasıl selam verileceğini öğrendik. Peki seninle birlikte namaz kılarken nasıl sana salât getireceğiz?' diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir müddet sustu. Öyle ki biz adamın soru sormamasını ister olmuştuk. Nihayet Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Bana salât getireceğiniz zaman şu şekilde dua edin buyurdu:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

(Allahım! Ümmî Peygamber Muhammed'e, onun ailesine merhamet et! İbrahim'e ve onun ailesine merhamet ettiğin gibi. Şüphesiz Sen çok hamde ve övgüye layık olansın.)[548] Namazın sonunda Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salât getirmek farz değildir. Çünkü bu konuda Abdullah b. Mes'ûd'dan nakledilen şöyle bir hadis vardır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elimden tuttu ve bana et-Tahiyyâtu duasını şu şekilde öğretti:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. [Ey Rabbimiz!] Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.) Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: Bu duayı okuduğun zaman namazda yapman gerekenleri yapmış olursun. Bundan sonra kalkmayı istersen kalk, oturmak istersen otur."[549] Kişi sallî-bârikten sonra insanların konuşmasını andırmayacak tarzda dua edebilir. Böylece namazı tamamlaması sünnete, bir başka ifade ile selam vererek namazı tamamlamasına uygun olur.[550]

548 Tirmizî, I, 179.

549 Dârakutnî, I, 355.

550 Bir bedevî Ebû Hanîfe'ye gelip "İki vâvla mı yoksa bir vâvla mı?" diye sormuş. Ebû Hanîfe de "İki vâv ile" diyerek cevap vermiş. Bunun üzerine bedevî "Allah Teâlâ lâ ve lâyı mübarek kıldığı gibi seni de mübarek kılsın." demiş ve ardını dönüp gitmiş. Ebû Hanîfe'nin yakınında bulunan insanlar bu duruma hayret etmişler. Nihayet bu işin sırrını ona sormuşlar. Ebû Hanîfe de şu şekilde cevap vermiş: Adam bana et-Tahiyyâtu duasının İbn Mes'ûd rivayetinde olduğu gibi iki vâv ile mi yoksa Ebu Musa el-Eş'ârî rivayetinde olduğu gibi bir vâv ile mi okunacağını sordu. Ben de iki vâv ile okunacağını söyledim. Bunun üzerine bana "Allah Teâlâ ne doğuya ne de batıya ait olan mübârek zeytin ağacını bereketli kıldığı gibi seni de mübarek kılsın." dedi. Bu olay bir harf ile maksadı anlayan Ebû Hanîfe'nin ne

40- Son Oturuşta Me'sur Duaları Okumak. Hz. Peygamber'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazda şu şekilde dua ederdi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ

(Allahım! Kabir azabından Sana sığınırım. Mesîh Deccâlin fitnesinden Sana sığınırım. Ölülerin ve dirilerin fitnesinden Sana sığınırım. Günahtan ve borçtan Sana sığınırım.) Biri kendisine "Ey Allah'ın Elçisi! borçlanmaktan ne kadar çok Allah'a sığınıyorsun?" şeklinde hayretini ifade edince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Çünkü insan borçlanınca konuşur ve yalan söyler, söz verir, sözünde duramaz."[551] Rivayet edildiğine göre Hz. Ebû Bekir Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Allah'ın Elçisi! Bana namazlarımda okuyacağım bir dua öğret." demiş. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de ona şu şekilde dua etmesini emretmiş:

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا ، وَلا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلا أَنْتَ ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ ، وَارْحَمْنِي ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(Allahım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları sadece sen bağışlarsın. Öyleyse katından bir bağışlanma ile beni bağışla ve bana merhamet et. Zira Sen, çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.)[552]

41- Sağa Sola Selam Vermek. السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ *(Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun)* lafızları ile selam vermek sünnettir. Nitekim Ebu'l-Ahvas, Abdullah b. Mes'ûd'dan naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sağına ve soluna السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ diyerek selam verirmiş.[553] Âmir b. Saîd, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sağa ve sola selam verdiği zaman yüzünü görürdüm."[554] İmam selamı sesli verir. İmama uyan kimse ise Ebû Hanîfe'ye göre tekbirde olduğu gibi selamda da imam ile birlikte hareket eder. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise imamdan sonra selam verir.

NAMAZIN MÜSTEHAPLARI

1- Namazda Huşûlu Olmak. Namaz kılan kimse, ayakta iken secde edeceği yere, rükûda iken ayak parmaklarının ucuna, secdede iken burnunun ucuna,

derece zeki olduğunu bize göstermektedir.

551 Müslim, I, 412.

552 Tirmizî, I, 181.

553 Tirmizî, I, 181.

554 Müslim, I, 409.

otururken kucağına, selam verirken sağ ve sol omuz uçlarına bakar. Namaz kılan kimse namazı dışında başka bir şey ile meşgul olmaz. Ne elbisesi ile oynar ne de sakalı ile...

2- Parmakları Çıtlatmamak.

3- Parmakları birbirine geçirmemek.

4- Çarçabuk namaz kılmamak.

5- Yüzü kıbleden başka yana çevirmemek.

6- Köpek oturuşu gibi oturmamak.

7- Bağdaş kurmamak.

8- Esnememek.

9- Elbiseyi toplamamak.

10- Gözleri kapatmamak.

11- Önünden geçene engel olmamak.

12- Üflememek.

13- Tek başına imama uyan kimsenin imamın arkasında durmaması. Ancak bu durumda imamın arkasında duran kimsenin namazı bâtıl olmaz.

Buraya kadar farzları, vacipleri ve sünnetleri ile bir namazın nasıl kılınacağı anlatıldı. Ancak bunların hükümlerine temas edilmedi.

NAMAZ NASIL KILINIR?

Namaza başlamak isteyen kimse tekbir getirir. Tekbir getirirken ellerini kaldırır, baş parmaklarının ucunu kulak memelerine temas ettirir. Namazın diğer tekbirlerinde ise elini kaldırmaz. Tekbirden sonra kişi, sağ elini sol elinin üstüne koyar ve bu şekilde ellerini göbeğinin alt tarafına yerleştirir. Kadınlar ise ellerini göğüslerinin üstünde birleştirir. Âlimler rükû ve secdeden doğrulurken ellerin bağlanmasının sünnet olmadığı konusunda icma etmişlerdir. Çünkü böylesi bir kıyamda ne uzun süre bekleme ne de Kur'ân okuma söz konusudur.

Sübhâneke duasını okuduktan sonra, kovulmuş şeytandan Allah'a sığınılır. Hem imam, hem de tek başına namaz kılan kimse şu ayetten dolayı şeytandan Allah'a sığınır: *"Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"*[555] Sığınma "أَسْتَعِيذُ بِاللَّهِ (Allah'a sığınırım)" veya "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ *(Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.)*" ifadeleri ile olur. Namaz kılan kimse istiazenin/sığınmanın ardından besmele çeker. Hem istiâzeyi hem de besmeleyi namaz cehrî bile olsa sessizce okur. Daha sonra vacip olan Fatiha Suresi ile bir zammı sureyi veya dilediği üç ayeti okur. İmam sabah namazının farzında, akşam ve

555 en-Nahl 16/98.

yatsı namazlarının ilk iki rekatında, cuma ve bayram namazlarında kıraati sesli okur. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde namaz kıldığı nakledilmiştir. Ayrıca İslam'ın ilk yıllarından günümüze kadar uygulama bu şekilde nesilden nesile aktarılmıştır. İmam öğle ve ikindi namazlarında, akşam namazının üçüncü rekatında ve yatsı namazının son iki rekatında kıraati gizli okur. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde namaz kıldırdığı nakledilmiştir.

Sehâvî "el-Makâsıdu'l-hasene" adlı eserinde şöyle demiştir: "Ebu Katâde, Habbâb ve Ebu Saîd'den nakledilen merfû' rivayetler, öğle ve ikindi namazının kıraatinin gizli olacağını göstermektedir. Kişi tek başına namaz kılıyorsa, dilerse okuyacağı ayetleri sesli, dilerse içinden okur.

İmam veladdâllîn dedikten sonra âmîn der. Cemaat de sessizce âmîn der. İmam tekbir getirip rükûya gider. İmam tam rükûya giderken tekbir getirir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eğilirken ve doğrulurken tekbir getirirdi. Namaz kılan herkes rükûya eğilince parmaklarını açar ve elleri ile dizlerini kavrar, sırtını dümdüz tutar, başını ne eğer ne de kaldırır. Parmakların açılması sadece rükû halinde menduptur. Çünkü ancak bu sayede dizlerden iyice tutmak mümkün olur. Parmakların bitiştirilmesi sadece secde halinde menduptur. Bunun dışındaki durumlarda ise parmaklar âdet neyi gerektiriyorsa o şekilde tutulur.

Rükûda سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ *(Büyük Rabbimi her türlü noksanlıklardan tenzih ederim.)* denir. Bu söz üç kez tekrar edilir. Bunu üç kez tekrar etmek, sünnetin tam olarak yerine getirilmesinin en alt sınırıdır. Bu sözü daha fazla söylemek daha uygundur. Ancak cemaatin rahatsız olması söz konusu olacağı için imamın bu duayı çok tekrar etmesi mekruhtur.

İmam rükûdan doğrulurken سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ *(Allah kendisine hamd edeni işitir.)* dediği zaman, hemen ardından; ona uyan kimse ise رَبَّنَا لَكَ الْحَمْد *(Ey Rabbimiz! Hamd sanadır.)* der. İmama uyan kimsenin اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ *(Allahım! Rabbimiz, hamd sanadır.)* demesi daha uygundur. İmam-ı A'zâm'a göre imam, semiallâhu limen hamideh dedikten sonra Rabbenâ leke'l-hamd demez. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise imam her iki duayı da okur.

Namaz kılan kimse rükûdan doğrulup dimdik ayakta durduktan sonra bir yandan secdeye doğru eğilir, bir yandan da tekbir getirir. Secdeye giderken ilk önce dizlerini, sonra ellerini yere koyar, alnını ise iki elinin arasına koyar. Parmaklarının kıble yönüne gelmesini sağlar. Kişinin alnı ve burnu üzere secde yapması vaciptir. Bir mazeret olmadan, sadece burun üzere secde yapmak caiz değildir. Eğer saf sıkışık değilse kişi pazularını bedeninden ayırır, karnı ile uyluklarını bitiştirmez, ayak parmaklarının kıbleye doğru olmasını sağlar ve topuklarını birleştirir. Kadınlar secdeye gidince iyice eğilirler, karınlarını uyluklarına bitiştirirler. Çünkü kadınlar için böylesi tesettür bakımından daha uygundur. Namaz kılan kimse dirseklerini yere temas ettirmez, kollarını geniş biçimde açmaz, secde sırasında

سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى *(Yüce Rabbimi bütün noksanlıklardan tenzih ederim.)* der ve bu duayı üç kez tekrar eder. Çünkü bunu üç kez tekrar etmek, sünnetin tam olarak yerine getirilmesinin en alt sınırıdır.

Secdeden kalkan kimse, tam kalkarken tekbir getirir ve beli dümdüz olacak şekilde oturur. Namaz kılan kimsenin secdeden ne şekilde doğrulacağı konusunda çeşitli görüşler vardır. En doğrusu şu ki, kişi oturmaktan çok secdeye yakınsa oturuş gerçekleşmemiştir. Çünkü onun bu hali secde olarak değerlendirilir. Aynı şekilde kişi, secdeden çok oturmaya yakınsa bu durumda oturuş gerçekleşmiş olur. Çünkü bu haldeki kişinin oturduğu kabul edilir. Bir müddet oturan kişi tekbir getirerek tekrar secdeye gider. İlk secdede olduğu gibi secde yapar. Secde yaptığına gönlü kâni olan kimse tekbir getirip ayağa kalkar. Ayak tabanlarının üzerinde dümdüz ayakta durur. Ayakları tıpkı secdede olduğu gibi durur. Secdeden ayağa kalkan kimse oturmaz, eli ile yerden destek almaz. Mazeretsiz olarak bu iki fiili yapmak tenzihen mekruhtur.

İkinci rekata kalkan kimse bu rekatta birinci rekatta yaptıklarının aynısını yapar. Yalnız Sübhâneke duasını okumaz, euzü çekmez ve elini kaldırmaz. Çünkü eller sadece namaz başlarken kaldırılır.

Namaz kılan kimse tadil-i erkâna riayet eder. Rükû ve secdenin hakkını verir. Rükûdan kalkınca tam olarak doğrulur. İki secde arasında otururken tam olarak oturur. Buralarda en az Sübhâna'llâhi'l-azîm diyecek kadar bekler. Tadil-i erkân İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre farz değildir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise farzdır. Ebû Yusuf'un delili Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bedevîye söylediği şu sözdür: *"Dön ve namaz kıl! Çünkü sen namaz kılmadın!"* İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed ise şu delili ileri sürmüşlerdir: Rükû ve secde yapan kimse rükû ve secde lafızlarından anlaşılan mânâyı yerine getirmişlerdir. Söz konusu mânâ da, eğilmek ve alnı yere koymaktır. Bu mânâ *"Rükû edin ve secdeye varın."*[556] ayetinden anlaşılmaktadır. Tadil-i erkân ise yapılan fiilin devamı anlamına gelir. Bir fiilin yapılmasını emretmek, o fiile devam edilmesini gerektirmez. Üstelik Kur'ân'da bulunan bir hükme ahâd bir habere dayanarak ekleme yapılamaz. Ebû Yusuf'un delil olarak dayandığı rivayet, tadil-i erkânın vacip olduğunu gösterir. Bize göre tadil-i erkân vâciptir. Sehven tadil-i erkân terk edilince sehiv secdesi gerekir.

İkinci rekatın ikinci secdesinden kalkan kimse, sol ayağını yatırır ve onun üzerine oturur, sağ ayağını ise diker ve sağ ayak parmaklarını kıbleye çevirir. Sağ ayak parmaklarını kıbleye çevirerek oturmak sünnettir. Kadınlar ise sol kalçası üzerine yere oturur. Kadınların sol ayakları, sağ ayaklarının altından çıkar. Kadınların bu şekilde oturması tesettürleri açısından daha uygundur.

556 el-Hacc 22/77.

Namaz kılan kimse otururken ellerini uyluk kemiğinin üzerine koyar, parmaklarını hafif açar, parmak uçlarını diz kapaklarına bitiştirir veya sol avucu ile sol dizkapağını kavrar. Daha sonra kelime-i şehâdeti okurken işaret parmağını kaldırmadan İbn Mes'ûd'dan nakledilen et-Tahiyyâtu duasını okur. Ebû Yusuf'a göre kelime-i şehâdeti okurken serçe parmağı ile yüzük parmağını katlar, baş parmağı ile orta parmağını yuvarlak haline getirir ve işaret parmağını kaldırır. et-Tahiyyâtu duası şu şekildedir:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(En içten, en derin saygılar, övgüler ve dualar, beden ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. [Ey Rabbimiz!] Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir.) Bu duayı okuyan kimse lafızlardan kastedilen mânâyı hedefler. Âdeta bu duayı okuyan kimse, Allah'a, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine ve Allah'ın sevgili kullarına selam verir. Dört rekatlı namazların ikinci rekatında otururken sadece bu da okunur. Bile bile bu duadan başka dualar okumak mekruhtur. Dalgınlıkla bu duadan başka اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ uzunluğunda bir dua okuyan kimse, sehiv secdesi yapar.

Dört rekatlı farz namazların son iki rekatında sadece Fatiha Suresi okunur. Efdal olan ve sahih olan budur. Şayet kişi Fatiha yerine üç kez Sübhânallâh dese veya üç kez Sübhânallâh diyecek kadar sussa namazı geçerli olur.

Namazın sonunda oturan kimse ikinci rekatta oturduğu gibi oturur. Yine vâcip olan et-Tahiyyâtu duasını okur. Daha sonra salli-bârik dualarını okur. Sonradan cemaate yetişmiş kimse dilerse yalnızca et-Tahiyyâtu duasını okur, dilerse et-Tahiyyâtu ile birlikte salli-bârik dualarını da okur. Namaza sonradan yetişen kimse imam selam verdikten sonra kalkar ve namazını tamamlar. Salli-bârik dualarını okumak sünnettir. Çünkü İbn Mes'ûd'dan nakledilen rivayet bunu göstermektedir. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namazda salat-u selâm getirmek farz değildir. Ancak bize göre namaz dışında Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salat-u selâm getirmek farzdır. Çünkü bu hususta Kur'ân-ı Kerîm'de emir vardır. Ancak bu emir, namazda salat-u selâm getirmemizi farz yapmaz.

Salli-bârikten sonra, namaz kılan kimse Kur'ân ayetlerine benzeyen dualardan dilediği kadar dua eder. Mesela رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً *(Ey Rabbimiz! Bize hem dünyada hem de âhirette iyilik ver.)* duasını okuyabilir. Ayrıca Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilen şu duaları da yapabilir:

اللهم إِنِّي أَعُوذُ بِك مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ

(Allahım! Cehennem azabından, kabir azabından, yaşamın ve ölümün fitnesinden ve mesih deccalin fitnesinden Sana sığınırım.)

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا ، وَلا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(Allahım! Kuşkusuz ben kendime büyük zulüm ettim. Günahları ancak Sen bağışlarsın. Öyleyse beni katından bir bağışlama ile bağışla! Bana merhamet et. Çünkü Sen, çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.)

Namaz kılan kimse, insanların sözlerini andıran cümleler ile dua edemez. Böylece namazın fesada uğramasından kaçınılmış olur.

Bu tür dualardan sonra namaz kılan, yanakları yan taraftan görünecek şekilde önce sağ tarafına السَّلامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ diyerek selam verir, sonra da aynı şekilde sol tarafına selam verir. Selam verirken بركاته/berakâtuh ifadesini kullanmaz. Çünkü bu ifade nesilden nesile aktarılmamıştır. Sol tarafa selam verirken sesi alçaltmak sünnettir. Kişi sağ tarafına selam verirken bu yanında bulunan erkeklere, kadınlara ve hafaza meleklerine selam verdiğini düşünür. Sol tarafına selam verirken de aynı niyeti taşır. İmam ise bulunduğu yöne doğru bu niyete sahip olur. İmama tâbi olan nasıl selam verir? İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre imamdan sonra selam verir. İmam-ı Â'zam'dan bu konuda iki rivayet nakledilmiştir. Tahâvî'nin tercih ettiği görüşe göre imam sağına selam verince ona uyan kimse de sağına selam verir. İmam sola selam vermeyi tamamlayınca bu defa ona uyan kimse sola selam verir.

Kıraatin Sesli ve Sessiz Olmasının Hükmü

İmam sabah namazının farzı, akşam namazının ve yatsı namazının farzlarının ilk iki rekatında, Cuma, bayram, teravih ve Ramazan'da kılınan vitir namazında kıraati sesli okur. Bu namazların hem edası hem de kazası yapılırken kıraat sesli okunur. Bu namazlarda sesli okumak vaciptir. İmam, cemaatin işiteceği kadar yüksek sesle okur. İmamın gereğinden fazla yüksek sesle okuması iyi değildir. Akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının son iki rekatında imam kıraati sessiz okur. Kıraatin sesli ve sessiz olacağı yerler bu şekilde Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilmiş ve nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Sesli okunacak yerlerde sesli, sessiz okunacak yerlerde sessiz okumak vaciptir. Bunun delili ise ileride açıklanacağı gibi sünnettir. Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Her namazda kıraat vardır. Hz. Peygamber'in sesli okuyup bize işittir-

diklerini biz de size işittirdik. Onun sessiz okuyup bize duyurmadıklarını biz de size duyurmadık."[557]

Sessiz okuma, ancak harfleri düzgün telaffuz etmekle veya bir engel bulunmaması durumunda kişinin kendi sesini hafif duyacağı şekilde olur. Tek başına namaz kılan kimse dilerse içinden gizlice okur, dilerse sesli okur ve ne okuduğunu duyar, dilerse hafif sesli okur. Namazın cemaatle kılınması gibi edasının gerçekleşmesi için kişinin sesli okuması daha evladır. Gündüz kılınan nafile namazlarda hafif sesli okunur. Gece namazında ise kişi muhayyerdir.

Kıraatin sessiz olduğu yerlerde imamın ve tek başına namaz kılanın sessiz okumaları vaciptir. Arafat'ta da olsa, öğle ve ikindi namazlarının bütün rekatlarında kıraat sessiz okunur.

NAMAZDA KIRAAT

Namazda kıraatin yerine gelmesi, en az Kur'ân adı verilen bir ayetin okunması ile mümkündür. Eğer söz konusu ayet لَمْ يَلِدْ veya altı harfli ثُمَّ نَظَرَ[558] örneğinde olduğu gibi, iki kelimeden meydana geliyorsa ihtilafsız kıraat gerçekleşmiş demektir. مُدْهَامَّتَانِ veya الرَّحْمَنُ örneklerinde olduğu gibi bir kelimeden meydana gelen ayet ile kıraatin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda ise ihtilaf vardır. En sahih görüşe göre bir kelimelik ayetle kıraat gerçekleşmez.

"el-Muhît" adlı eserden naklen "el-Cevhere"de şöyle denmiştir: "Namazda Kur'ân okumak beşe ayrılır: Farz, vacip, sünnet, müstehap ve mekruh. Farz, herhangi bir ayetin Kur'ân'da okunması, vacip, Fatiha ve onunla birlikte bir surenin okunması, sünnet, sabah namazında mufassal surelerin uzunlarından, yatsı namazında mufassal surelerin ortalarından, akşam namazında ise mufassal surelerin kısalarından birinin okunmasıdır.

Süleyman b. Yesâr'ın naklettiğine göre Ebû Hureyre "Falancadan başka tıpkı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gibi namaz kılan birini görmedim." demiş. Süleyman da şunları eklemiştir: "O kimse öğle namazının ilk iki rekatını uzun, son iki rekatını ve ikindi namazını ise uzatmadan kılıyordu. Akşam namazında mufassal sûrelerin kısalarını, yatsı namazında ise orta büyüklükte olanlarını, sabah namazında ise uzunlarını okuyordu."[559]

Mufassal sûreler Kur'ân'ın son 1/7'sinden meydana gelir ve Hucurât Suresi ile başlar. Bu sureler kısa ve her biri bir fasıl olduğu için onlara mufassal adı verilmiştir. Bir görüşe göre Hucurât Suresi ile Nebe Suresi arasında kalanlara uzun mufassal, Nebe Suresi ile Duha Suresi arasında kalanlara orta mufassal, Duha Suresi'nden Kur'ân'ın sonuna kadar olanlara da kısa mufassal sureler adı veril-

557 Müslim, I, 2[illegible].
558 el-Müddessir 74/21.
559 Nesâî, II, 167.

miştir. Bir başka görüşe göre ise Hucurât ile Buruc Sureleri arasında kalanlara uzun mufassal sureler adı verilmiştir. Uzun mufassal sureler sabah ve öğle namazlarında okunur. Bu surelerin öğle namazında değil, sadece sabah namazında okunacağı da söylenmiştir. ikindi ve akşam namazlarında ise orta mufassal sureler okunur. Orta mufassal sureler de bir görüşe göre Burûc ile Beyyine Sureleri arasında kalan surelerdir. Akşam namazında ise kısa mufassal sureler okunur. Bir görüşe göre Zelzele ile Nas suresi arasındaki sureler kısa mufassal surelerdir.

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Sabah Namazındaki Kıraati

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında ayetleri ve sureleri okurdu: Bakara Suresinin 136. ayeti ile Âl-i İmrân Suresinin 52. ayetini, Kâfirûn Suresi ile İhlas Suresini, Rûm Suresi ile Kâf Suresini, Tekvîr ile Muavvizeteyni, cuma sabahları Secde Suresi ile A'lâ Suresini, her iki rekatta Zilzâl Suresini okurdu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında altmış ile yüz ayet arası Kur'ân okurdu.[560]

Öğle ve İkindi Namazında Kıraat

Berâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Biz Hz. Peyamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında öğle namazı kılardık. Lokman ve Zâriyat Surelerinden ayetler okuduğunu işitirdik."

Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte öğle namazı kıldım. İlk iki rekatta A'lâ Suresi ile Ğâşiye Suresini okudu. Bu rivayette öğle namazının ilk rekatının ikinci rekatına göre daha uzun olmayacağını söyleyen İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed için bir delil vardır.

Ebû Katâde'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize öğle namazını kıldırırdı. İlk iki rekatta Kur'ân okur ve okuduğu ayetleri bize işittirirdi. Öğle namazında rekatı uzatırdı. Sabah namazının da ilk rekatını uzun kılardı." Yine Ebû Katâde'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk rekatı uzun, ikinci rekatı kısa kılardı. İkindi namazının ilk iki rekatında bize Kur'ân okurdu. İlk rekatı uzun, ikinci rekatı kısa tutardı." İmam Muhammed'in görüşü bu doğrultudadır. İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geç kalanlar cemaate yetişsin diye sabah namazının ilk rekatını uzun kılardı. Burada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara yardımcı olması söz konusudur. Çünkü sabah namazı, uyku vaktinde kılınır. Diğer namazlarda ise böyle bir durum söz konusu değildir. Câbir b. Semura'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle ve ikindi namazlarında Burûc Suresi ile Târık Suresini ve bunlara benzer sureleri okurdu." Yine ondan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu

560 Nesâî, II, 154.

aleyhi ve sellem öğle namazında Leyl, ikindi namazında da buna benzer bir sure okurdu.[561] Hz. Peygamber bayram namazlarında ve cuma namazında A'lâ Suresi ile Ğâşiye Suresini okurdu. cuma ve bayram aynı güne denk gelirse her ikisinde de bu sureleri okurdu.

Akşam Namazının Kıraati

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazında kısa mufassal sureleri, Mürselât, Tûr ve Duhân Surelerini okurdu. Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazında, ikiye bölerek A'râf Suresi okudu."[562]

Yatsı Namazının Kıraati

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muâz'a, A'lâ, Duhâ, İnfitâr, Leyl ve Alak surelerini okumasını emretti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yatsı namazında Şems, Duhâ ve benzeri sureler okurdu. Berâ b. Âzib'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte yatsı namazını kıldım. O bu namazda Tîn Suresi'ni okudu.

Kıraatın Sesli ve Sessiz Olduğu Namazlar

Zührî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetine göre Sabah namazının her iki rekatında kıraat sesli okunur, öğle namazının ilk iki rekatında Fatiha Suresi ile ilave bir sure, son iki rekatında ise sadece Fatiha Suresi sessizce okunur. İkindi namazı da öğle namazı gibi kılınır. İmam akşam namazının ilk iki rekatında kıraati sesli okur, her iki rekatta da Fatiha ile bir sure, son rekatta ise sessizce sadece Fatiha Suresi'ni okur. Yatsı namazının ilk iki rekatında Fatiha ile bir sure sesli okunur. Son iki rekatında ise sadece sessizce Fatiha Suresi okunur. İmamın arkasında duranlar ise sadece onun okuduklarını dinler, onunla birlikte hiç kimse okumaz. et-Tahiyyâtu duası ise ikinci ve dördüncü rekatta oturulunca hem imam hem de cemaat tarafından okunur. Bu rivayeti Ebû Dâvûd mürsel olarak nakletmiştir. Ayrıca bu rivayeti Hasan'dan da aktarmıştır. Hasan'dan yapılan mürsel rivayetler en sahih rivayetlerdir.

Cuma ve Bayram Namazlarında Kıraat

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cuma ve bayram namazlarında kıraatinin sesli olduğu daha önce geçmişti. Hâris, Hz. Ali'nin şöyle dediğini naklet-miştir: "Bayram namazlarında kıraatin sesli olması sünnettir, bayramlarda kabristana gitmek de sünnettir."[563]

561 Nesâî, II, 167.
562 Nesâî, II, 170.
563 Beyhakî, III, 295.

Sabah Namazının Kazasında Kıraat

İmam-ı A'zam senedi ile birlikte İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gecenin son kısmında dinlenmek için durdu ve "Bu gece bizi kim korur?" diye sordu. Ensardan bir delikanlı "Ben, ey Allah'ın Elçisi! Sizi korurum." dedi ve sabaha kadar onlara bekçilik yaptı. Derken gözleri uykuya yenildi. Bu yüzden insanlar ancak güneşin sıcağı ile uyanabildiler. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem abdest aldı, onun ashabı da abdest aldı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem emir verdi, müezzin ezan okudu ve iki rekat namaz kıldı. Sonra kâmet getirildi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına namaz kıldırdı. Bu namazda tıpkı vaktinde kıldığı gibi kıraati sesli oldu." Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiştir.[564]

Kıraat Konusunda Müstehap ve Mekruhlar

Sabah namazının ilk rekatında Fatiha dışında otuz veya kırk ayet, ikinci rekatında ise Fatiha dışında yirmi ile otuz arasında ayet okumak müstehaptır. Yalnızca Fatiha'yı okumak veya Fatiha ile birlikte bir ya da iki ayet okumak ya da Fatiha'yı okumadan bir sure okumak mekruhtur. İlk rekatta bir sure okuyup ikinci rekatta tertip bakımından ondan daha önce yer alan bir sureyi okumak ile ilk rekatta bir ayet okuyup ikinci rekatta daha önceki surelerden bir ayet okumak mekruhtur. İlk rekatta Nâs Suresi'ni okuyan kimse ikinci rekatta da Nâs Suresi'ni okur.

Fatiha'dan sonra kısa bir ayet üç kez okunursa zamm-ı sure okunmuş olur. Bazı alimler bunun caiz olmadığını söylerken bazı alimler caiz olduğunu söylemiştir. "Fetâvâ"da şöyle geçmektedir. Bir kimse bir ayetin yarısını iki kez okusa veya bir ayetin bir kelimesini tam bir ayetin lafızlarına ulaşacak kadar tekrar etse bu, kıraat sayılmaz.[565]

NAMAZIN MENDUPLARI

1- Yemeği Namazdan Önce Yemek. Bu konuda Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Akşam yemeği hazırlandığı bir sırada akşam namazı vakti girerse namaz kılmadan önce yemek yiyin. Yemeğinizi yerken de acele davranmayın.*"[566]

2- Sıkışmadan Namaz Kılmak. Hişâm b. Urve, babası ve Abdullah b. Erkam kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Namaz vakti girer ve kişi tuvalet ihtiyacını gidermek isterse önce tuvalet ihtiyacını gidersin.*"[567] Bir başka hadiste de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi

564 Bihârî, I, 436.
565 Câmiu'r-Rıdavî, I, 438.
566 Müslim, I, 392.
567 Dârimî, I, 332.

ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Namaz vakti girer ve kişi sıkışırsa, önce ihtiyacını gidersin.*"[568]

3- Son Kez Namaz Kılıyorcasına Namaz Kılmak. Ümmü Seleme vâlidemiz Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu naklet-miştir: "*Sizden biri namaz kılacağı zaman, veda eden kimse gibi namaz kılsın, bir daha asla namaz kılacak zaman kadar ömrünün kalmadığını düşünen kimse gibi namaz kılsın.*"[569]

4- Namazını Güzelce Kılmak. Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün bize namaz kıldırdı. Namazı bitirince şöyle buyurdu: "*Ey Falanca! Namazını güzel kıl. Namaz kılan kimse nasıl namaz kıldığına bakmaz mı! Kuşkusuz ki insan, kendisi için namaz kılmaktadır.*"[570]

5- Rükû ve Secdeyi Tam Yapmak. Abdullah el-Eş'arî'den şöyle nak-ledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken rükûyu tam yapmayan, tavuğun yem yemesi gibi secde yapan bir adam gördü ve onun hakkında "*Eğer bu adam bu hal üzere ölse, Muhammed'in dini üzere ölmemiş olur.*" buyurdu ve şunları ekledi: "Tam yapılmayan rükû ve aç birinin bir veya iki hurmayı yemesi gibi yerden bir şeyi gagayla alırcasına yapılan secde kişiye fayda sağlamaz."[571]

6- Namazda Hareket Etmemek ve Sağa Sola Dönmemek. Ebû Zer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah Teâlâ sağa sola dönmediği sürece yönünü çevirerek kuluna yaklaşmaya devam eder. Ne zaman ki, kul yüzünü O'ndan çevirir, işte o zaman Allah Teâlâ ondan uzaklaşır.*"[572] Câbir b. Semura'dan şöyle nakledilmiştir: Bir defasında Hz Pey-gamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize namaz kıldırmak üzere evinden çıktı ve şöyle buyurdu: "*Şu hale bakın! Serkeş atların kuyrukları gibi ellerinizin kalktığını gö-rüyorum. Namazda sükûnetli olun.*"[573]

7- Namazda Huşû İçinde Olmak. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ger-çekten müminler kurtuluşa ermiştir; onlar ki, namazlarında huşû içindedirler.*"[574] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: "*Namaz ikişer ikişer kılınır. Her iki rekatta teşehhüde oturulur. Namaz huşû, yakarma ve iç huzu-rundan ibarettir. [Kişi namazı bitirdikten sonra] ayaları yüzüne bakacak şekilde ellerini kaldırır ve 'Ya Rabbi! Ya Rabbi!' diye dua eder.*"[575]

---

568 Müstedrek, I, 257.
569 Müsnedü'l-Firdevs. Kenzu'l-ummâl, VII, 524.
570 Müslim, I, 319.
571 Taberânî, IV, 115.
572 Müstedrek, I, 236.
573 Müslim, I, 321.
574 el-Mü'minûn 23/1-2.
575 Tirmizî, I, 239.

8- Namazda Allah'a Boyun Eğmek. Bir kudsî hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Her namaz kılan, namaz kılmış olmaz. Ben ancak azametim karşısında boyun eğen, arzularını haramlarımdan sakındıran, bana isyanda ısrarcı olmayan, açı doyuran ve açığı giydiren kimsenin namazını kabul ederim.*"[576]

9- Kalbi Meşgul Edecek Şeylerden Uzak Durmak ve Namazda Kişiyi Meşgul Edecek Elbise Giymemek. Hz. Âişe validemizden şöyle nakledilmiştir: "*Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *üzerinde çizgiler bulunan hamîsa*[577] *adlı bir elbise ile namaz kılmaya kalktı. [Namaz esnasında] onun çizgilerine baktı. Namazı bitirince bunu Ebû Cehm b. Huzeyfe'ye götürün ve bana enbicâniye*[578] *getirin! Çünkü bu elbise namazda iken beni meşgul etti.*"[579]

10- Namaza Başlamadan Önce Yemek Kokusunu Gidermek İçin Elleri Yıkamak. Abdullah b. Ca'fer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri namaza duracağı zaman yemeğin kokusunu ve kirini gidermek için ellerini yıkasın. Çünkü melek en fazla eldeki yemek kokusu ve kirinden rahatsız olur. Namaza duran her kulun ağzına bir melek girer, ağzından her ayet çıkışında ağzına bir melek girer.*"[580]

11- Namazda Kıyamı Uzatmak. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Kalkıp huşû ile Allah'ın divanında durun.*" [581] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur. "*En hayırlı namaz, kıyamı en uzun namazdır.*"[582] Câbir'den radıyallâhu anh nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Hangi namaz daha hayırlıdır?" diye sorulmuş, o da "Kıyamı en uzun olan..." şeklinde cevap vermiştir. [583]

12- Saf Tutarken Omuzları Bitiştirmek. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Saflarınızı düz tutun. Çünkü ben sizi arkamdan da görüyorum.*" Enes şöyle demiştir: Her birimiz omzunu arkadaşının omzuna, ayağını da arkadaşının ayağına bitiştirirdi."[584]

13- Safta Omuzları Kasmamak. İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizin en hayırlınız namazda iken omuzlarını kasmayanlardır.*"[585]

576 Müsnedu Firdevs, III, 179; Kenzu'l-ummâl, V, 530.
577 Yünden yapılan ve üzerinde çizgiler bulunan bir tür elbise. Bk Şerhu'n-Nevevî, II, 320 [Mütercim].
578 Yünden veya pamuktan ya da ketenden yapılan, sıkı dokumalı, kalın ve desensiz bir tür elbise. Bk Şerhu'n-Nevevî, II, 320 [Mütercim].
579 Müslim, I, 392.
580 Müsnedu'l-Firdevs, III, 179, Kenzu'l-ummâl, V, 530.
581 el-Bakara 2/238.
582 Bihârî, I, 481.
583 Tirmizî, I, 239.
584 Buhârî, I, 175.
585 Beyhakî, III, 101.

14- Sabah Namazından Sonra Oturmak. Câbir b. Semura'dan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş doğana kadar sabah namazını kıldığı yerden kalkmazdı. Güneş doğunca kalkardı."[586] Bir başka rivayette hadisin son kısmı şu şekilde nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş iyice yükselince oturduğu yerden kalkardı."

Namazda Yapılmasında Sakınca Olmayan Şeyler

1- Allah Korkusundan Dolayı Ağlamak. Abdullah b. eş-Şıhhîr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken gördüm. Göğsünden, ağlamaktan dolayı değirmen taşının sesi gibi ses geliyordu."[587]

2- Hapşıranın "Elhamdülillah" Demesi. Rıfâa b. Râfi'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında namaz kılıyordum. Derken hapşırdım ve

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مُبَارَكًا عَلَيْهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى

Rabbimizin istediği ve razı olduğu gibi Allah'a mübarek, güzel ve bol hamd olsun." dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince "Namazda konuşan kimdi?" diye sordu. Hiç kimse cevap vermedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikinci kez "Kim konuştu?" diye sordu. Yine hiç kimse cevap vermedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem üçüncü kez "Kim konuştu?" diye sordu. Rıfâa olayın bundan sonrasını şöyle anlattı: "Ben konuştum ey Allah'ın Elçisi." diyerek cevap verdim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Peki ne dedin?" diye sordu. Ben de şu şekilde cevap verdim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مُبَارَكًا عَلَيْهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى

Rabbimizin istediği ve razı olduğu gibi Allah'a mübarek, güzel ve bol hamd olsun." Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Yaşamım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bu sözü yukarı çıkaran olmak için seksen küsur melek birden harekete geçti.*"[588]

3- Tebessüm Etmek. Câbir'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına ikindi namazını kıldırdı. Bir keresinde namazda gülmüştü. Namazı bitirince kendisine "Ey Allah'ın Elçisi! Namaz kılarken tebessüm mü ettiniz?" diye soruldu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Biraz önce bana Mîkâil uğradı. Kanatlarında toz vardı. O bana güldü, ben de ona tebessüm ettim. Bir kavmin duasını yerine getirmekten dönüyordu."*[589]

586 Müslim, I, 463.
587 Ebû Dâvûd, I, 238.
588 Tirmizî, I, 251.
589 Dârakutnî, I, 175.

4- Şeytana Lanet Etmek. Ebu'd-Derdâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazda kıyama durdu. Bu sırada onun أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ/*Senden Allah'a sığınırım."* şeklinde dua ettiğini, ardından üç kez "أَلْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللهِ/*Sani Allah'ın laneti ile lanetliyorum."* dedi ve sanki bir şey alıyormuşçasına ellerini açtı. Namazı bitirince "Ey Allah'ın Elçisi! Biz sizin namazda daha önce okumadığınız duaları okuduğunuzu duyduk ve elinizi açtığınızı gördük." dedik. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Allah'ın düşmanı İblis, yüzüme atmak için bir ateş parçası getirmişti. Ben de üç kez "أَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ/Senden Allah'a sığınırım." şeklinde dua ettim, sonra "أَلْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللهِ التَّامَّةِ/Seni Allah'ın tam laneti ile lanetliyorum." dedim. Şeytan bu üç kez dememle geri durmadı. Sonra onu yakalamaya çalıştım. Allah'a yemin olsun ki, kardeşimiz Süleyman (a.s.)'ın duası olmasaydı şeytan bağlanırdı ve Medine halkının çocukları onunla oynardı."*[590]

5- El İle Selam Vermek. İbn Ömer, Suhayb'in şöyle söylediğini naklet-miştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına uğradım. Namaz kıldığı bir sırada ona selam verdim. O da işaret ile selamımı aldı." Hadisin râvilerinden Leys şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem parmağı ile selam verdiğini sanıyorum." Bir başka rivayette ise İbn Ömer şöyle demiştir: "Suhayb'e 'Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem selamınızı nasıl aldı?' diye sordum. O da eli ile işaret ederek 'işte böyle' şeklinde cevap verdi.[591]

6- Bir Kişinin Sırtına Doğru Namaz Kılmak. Nâfi'den şöyle nakledil-miştir: İbn Ömer Mescid-i Nebevî'nin sütunlarından birine doğru namaz kılma imkanı bulamazsa bana, "Bana sırtını dön." derdi. Bu rivayeti İbn Ebî Şeybe nakletmiştir. Yine ondan rivayet edildiğine göre İbn Ömer birini önüne oturtur ve onun arkasında namaz kılardı. İnsanlar da o adamın önünden geçerdi.

7- Ayakkabı İle Namaz Kılmak. Şeddâd b. Evs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ayakkabılarınızla namaz kılınız, Yahudilere muhalefet ediniz."[592] Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri namaz kıldığı zaman ya ayakkabılarını giysin ya da çıkarıp bacaklarının arasına koysun. Ayakkabıları ile başkalarına eziyet etmesin.*" Ebû Hureyre'den nakledilen bir başka rivayette Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri namaz kıldığı zaman ayakkabısını sağına veya soluna koymasın. Ayakkabısını bacaklarının arasına koysun. Ancak sol tarafında kimse yoksa o tarafa koyabilir.*"[593]

590 Müslim, I, 385.
591 Dârimî, I, 316.
592 Taberânî, V, 290.
593 Müstedrek, I, 259.

8- Seccâde Üzerinde Namaz Kılmak. Meymûne vâlidemizden şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ben hayızlı iken yanı başımda namaz kılardı. Bazen secdeye vardığı zaman elbisesi bana değerdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem seccâde üzerinde namaz kılardı."[594] Muğîra b. Şu'be'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hasırın ve dabaklanmış postun üstünde namaz kılardı."[595] Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Aşırı sıcaklarda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılardık. İçimizden herhangi biri alnını yere koyamazdı. Herkes elbisesini yayar ve onun üzerine secde ederdi."[596]

9- Namazda Hafif Hareket Etmek. Hz. Âişe vâlidemizin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem önünde uyurdum, ayaklarımı onun kıblesine doğru uzatırdım. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem secde ettiği zaman eli ile bana dürter, ben de ayaklarımı toplardım. O ayağa kalkınca ben ayaklarımı tekrar uzatırdım. O zaman evlerde lamba yoktu."[597] Ebû Katâde'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kızı Zeyneb ile damadı Ebu'l-Âs'ın kızı Ümâmme'yi omzuna alarak namaz kılardı. Rükûya eğilince onu bırakır, secdeden kalkınca onu tekrar omzuna alırdı."[598]

10- Göz Ucuyla Bakmak. İkrime'nin öğrencilerinden birinden nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem boynunu çevirmeden namaz kılarken göz ucuyla bakarmış.[599]

NAMAZIN MEKRUHLARI

1- Namazda İken Secde Edilecek Yerdeki Taşları Düzlemek. Muaykıb'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken secde edilecek yerdeki taşları el ile düzlemenin hükmünü sordum, o da "*Eğer mutlaka düzlemen gerekiyorsa bunu bir kez yapabilirsin*" buyurarak cevap verdi.[600]

2- Namazda Saçları Örerek Topuz Yapmak ve Toplamak. Rivayete göre Ebû Râfi' namaz kıldığı bir sırada Hasan b. Ali'nin yanına gelmiş. Hasan b. Ali namazda iken saçlarını kafasının arka tarafında topuz yapmış. Ebû Râfi' hemen bu topuzu çözmüş. Bunun üzerine Hz. Hasan öfkeli biçimde ona dönmüş. Ebû Râfi' de şöyle karşılık vermiş: Dön önüne ve namazını kıl! Sinirlenme! Çünkü ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "*Saçların topuz yapıldığı yer, şeytanın oturduğu mekandır.*" buyurduğunu işittim.[601]

594 Ebû Dâvûd I, 177.
595 Ebû Dâvûd I, 177.
596 Tirmizî, I, 237.
597 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 123.
598 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 123.
599 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 115.
600 Tirmizî, I, 235.
601 Tirmizî, I, 237.

3- Esnemek. Hz. Âişe vâlidemizden nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri namazda esnerse uykusu geçene kadar uyusun. Sizden biri esneye esneye namaz kılarsa, belki de Allah'tan bağışlanma dileyeceği yerde kendi kendine hakaret eder.*"[602]

4- Gözleri Yukarı Kaldırmak. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah'a yemin olsun ki, namaz kılarken göğe doğru bakan kimseler ya bakışlarını indirecekler ya da bir daha aşağı bakamayacaklar.*"[603]

5- Gözleri Kapatmak. İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletti: "*Sizden biri namaza durduğu zaman gözlerini kapatmasın.*"[604]

6- Genirmek. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Namazda genirmek şeytandandır. İçinizden kimin geniresi tutarsa mümkün olduğu kadar genirmesin.*"[605]

7- Kıbleye Doğru Tükürmek. Nâfi' ve İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mescid'in kıble istikametinde bir balgam gördü. Hemen kalkıp onu kazıdı. Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir. Hemen eli ile onu temizledi. Sonra insanlara dönüp kızdı ve şöyle buyurdu: "*Siz namazda iken Allah Teâlâ sizin kıble istikametinizdedir. Öyleyse içinizden biri namazda iken kıble istikametine balgamını çıkarmasın.*"[606]

8- Sağ Tarafa Tükürmek. Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri namaz kılarken önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Ancak sol ayağının altına tükürebilir. Eğer böyle bir imkanı yoksa elbisesi ile şöyle yapsın.*"[607]

9- Namazda Sağa-Sola Dönmek. Hz. Âişe vâlidemizden şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem namazda sağa sola dönmenin hükmünü sordum. O da şöyle buyurarak cevap verdi: "*Bu, şeytanın kuldan çaldığı bir hırsızlık olayıdır.*"[608]

10- Parmakları Birbirine Geçirmek. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri evinde abdest alıp sonra camiye gelirse tekrar evine dönünceye kadar namaz kılıyormuş gibi sevap kazanır.*" Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem parmaklarını birbirine geçirerek şöyle buyurdu. "*Böyle yapmasın.*"[609]

---

602 Buhârî, I, 61.
603 Müslim, I, 321.
604 Taberânî, XI, 29.
605 Tirmizî, I, 230.
606 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 102.
607 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 102.
608 Buhârî, I, 181.
609 Müstedrek, I, 206.

11- Parmakları Çıtlatmak. Muâz b. Enes, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Namazda gülen, sağa-sola dönen ve parmaklarını çıtlatan kimse birdir.*"[610]

12- Eller ile Selam Vermek. Câbir b. Semura'dan şöyle nakledilmiştir: "Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılarken السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ, السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ diyerek selam verirdik." Râvi eli ile iki tarafa işaret ederek şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *Elinizle niçin işaret ediyorsunuz? Sanki eliniz serkeş atların kuyruğuna benziyor. Halbuki sizin için ellerinizi dizinize koyup sonra sağınızda ve solunuzda bulunan kardeşlerinize selam vermeniz yeterlidir.*"[611]

13- Rükû ve Secdede Kur'ân Okumak. Hz. Ali'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ipek elbise giymeyi, bir bitkiden elde edilen kırmızı boyaya boyanmış elbiseyi giymeyi, altın yüzük takmayı ve rükû ile secdede Kur'ân okumayı yasaklamıştır.[612]

14- Caminin Sütunları Arasında Saf Tutmak. [Safın bölünmemesi için sütunların saf içerisinde kalmamasına özen gösterilmeli]. Abdulhamîd b. Mahmûd'dan şöyle nakledilmiştir: "Cuma günü Enes b. Malik ile namaz kıldık. Kalabalık bizi Mescid'in sütunlarına doğru sürükledi. Bu yüzden safta ileri geri gittik. Bunun üzerine Enes şöyle dedi: Biz, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde bundan uzak duruyorduk.[613]

15- Namazda Üflemek. Ebû Sâlih'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Ümmü Seleme'nin yanına gittim. Bu sırada onun yeğeni de yanına geldi. Yeğeni onun evinde iki rekât namaz kıldı. Secde edince toprağa üfledi. Bunun üzerine Ümmü Seleme ona şöyle dedi: Ey Yeğenim! Üfleme! Çünkü ben Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken üfleyen, kendisine hizmet eden Yesâr adındaki uşağına '*Allah rızası için yüzünü yere değdir.*' buyurduğunu işittim."[614]

16- Elbiseyi Sedletmek. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iken elbisenin sedledilmesini ve kişinin ağzını kapatmasını yasakladığını nakletmiştir. Sedl, kişinin elbisesini, iki ucunu ön tarafında toplamadan salıvermesidir. Bir görüşe göre de kişinin izarının orta kısmını başına koyup iki ucunu omuzlarına atmadan, sağından ve solundan salıvermesidir. Kişi, abasının kollarını yenlerine sokmadan omzuna alsa, elbisesini sedletmiş olur.

610 Taberânî, XX, 190.
611 Müslim, I, 322.
612 Tirmizî, I, 165.
613 Ebû Dâvûd, I, 180.
614 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, I, 169.

17- Elbiseyi Sarkıtmak. İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Namaz kılarken elbisesinin alt kısımlarını/paçalarını kibirlenerek sarkıtan kimseler Allah'ın helalini ve haramını tanımayan kimselerdir.*" Bu konuda Ebû Hureyre'den nakledilen hadis ise şöyledir: "*İzarını salarak namaz kılan kimsenin, Allah Teâlâ namazını kabul etmez.*"[615]

18- Omuzlar Açık Bir Şekilde Namaz Kılmak. A'rac, Ebû Hureyre kanalıyla Hz.Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden herhangi biri omuzlarını örtmeden bir tek parçadan oluşan elbise ile namaz kılmasın.*"[616]

19- Elbiseyi Toplamak. İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Bana yedi kemik üzerine secde etmem, elbisemi ve saçımı toplamamam emredildi.*"[617]

20- Namazdan Çalmak. Ebû Katâde'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "*En kötü hırsız, namazını soyandır.*" buyurmuş, ashabı kiram "Ey Allah'ın Elçisi! Kişi namazını nasıl soyar?" diye sorunca da şöyle cevap vermiştir: "*Rükû ve secdesini tam yapmayarak...*"[618]

21- Kolları Dirseklerden Yere Yapıştırmak ve Karganın Yem Yemesi Gibi Secde Etmek. Abdurrahman b. Şibl'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yırtıcı hayvanlar gibi kolların yere yapıştırılmasını, karganın yem yemesi gibi secde edilmesini ve devenin bir yeri mekân tutması gibi sürekli belli bir yerde namaz kılmayı yasakladı." [619]

22- Köpek Oturuşu[620] **Gibi Oturmak.** Köpek oturuşundan maksat, kaba etler üzerine oturup ayakları dikmektir. İki secde arasında topukların üzerine kaba etleri koyarak, ayaklar üzerine oturmak yasaklanmıştır. Bunun delili ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'ye söylediği şu hadistir: "İki secde arasında köpek oturuşu gibi oturma!"[621] Bu şekilde oturmanın caiz olduğuna dair İbn Abbâs'tan bir rivayet gelmiştir. Bu rivayete göre, ona ayaklar üzerine

615 Ebû Dâvûd, I, 172.
616 Ebû Dâvûd, I, 169.
617 Müslim, I, 354.
618 Taberânî, III, 242.
619 Dârimî, I, 303.
620 "Köpek oturuşu" ifadesi ile iki tür oturuş kastedilir: a) Kişinin iki secde arasında ayaklarının üzerine oturması, b) Kişinin ellerini ve kaba etlerini yere koyup ayaklarını dizlerinden öyle bükerek oturması. Bu başlık altında nakledilen iki rivayet bazı âlimler tarafından çelişkili görülmüş ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği sözün, İbn Abbâs'tan nakledilen rivayeti neshettiği ve bu nesih haberinin İbn Abbâs'a ulaşmadığı söylenmiştir. Ancak bazı âlimler bu iki rivayet arasında bir çelişki görmemiş, yasaklanan köpek oturuşunun b maddesinde zikrettiğimiz oturuş şekli olduğunu, sünnet olanın ise a maddesinde zikrettiğimiz oturuş şekli olduğunu söylemişlerdir. bk. Tuhvetu'l-Ahvezî, I, 315. [Mütercim]
621 Tirmizî, I, 174.

köpek oturuşu gibi oturmanın hükmü sorulmuş, o da bunun sünnet olduğunu söylemiştir.[622]

23- Köpek ve Resim Bulunan Evde Namaz Kılmak. Busr b. Saîd, Zeyd b. Hâlid Ebû Talha aracılığıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Melekler, içinde köpek ve ibadet gayesi ile saygı duyulan suret/resim, biblo vs. bulunan eve girmez." Busr bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: "Daha sonra Zeyd rahatsızlandı. Biz de onu ziyarete gittik. Bir de baktık ki, kapısına, üstünde resim bulunan bir örtü çekmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Meymûne'nin üvey çocuğu Abdullah el-Hûlânî'ye "Zeyd bir gün evvel resim ile ilgili hadisi nakletmedi mi?" diye sordum. Abdullah da "Onun elbise üzerindeki desenler, nakışlar ve işaretler hariç, dediğini duymadın mı?" dedi. Ben de "Elbise üzerindeki desenler de olsa bu, yasaktır. Çünkü Hz. Âişe şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir seferden döndü. Kapıma üzerinde kanatlı at resmi bulunan püsküllü bir örtü çektim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu örtüyü kaldırmamı emretti. Ben de onu kaldırdım."[623]

24- Namaz Kılanın Önünden Geçmek. Ebû Cüheym, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Namaz kılanın önünden geçen kimse ne kadar günah işlediğini bilseydi, onun için kırk [yıl] beklemesi onun önünden geçmesinden daha hayırlı olurdu."* Râvilerden Ebu'n-Nadr şöyle demiştir: "O, kırk gün mü, kırk ay mı, kırk yıl mı dedi, bilmiyorum." [624]

CEMAATLE NAMAZ KILMAK

Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

Ebû Ümâme, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Cemaatle farz namazı kılmaya gitmek hac, nafile namaza gitmek tam bir umredir."*[625] Ebu Ümâme'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Abdestli olarak farz namazı kılmaya giden kimsenin sevabı, ihramlı hacının sevabı gibidir. Kuşluk namazı kılmaya giden kimsenin sevabı umre yapan kimsenin sevabı gibidir. Herhangi boş bir iş ile meşgul olmadan bir namazın ardından öteki namazı kılmak, müminlerin yaptıkları işlerin kaydedildiği deftere yazılır."*[626] Nâfi'nin İbn Ömer'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha üstündür."*[627] İmam Mâlik Ebu'z-Zinâd, A'rac ve Ebû Hureyre kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu

622 Müslim, I, 381.
623 Müslim, III, 1665.
624 Muvatta' I, 131.
625 Taberânî, VIII, 127.
626 Taberânî, VIII, 176.
627 Buhârî, I, 157.

şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Yaşayıp yaşamamam elinde ... yemin ederim ki, odun toplanmasını, ardından namaz için ezan ...ılmasını, sonra birine yerime geçip namaz kıldırmasını emretmeyi, namaza gelmeyenlerin yanına gidip evlerini ateşe vermeyi gönlümden geçiriyorum. Yaşayıp yaşamamam elinde olan Allah'a yemin ederim ki, cemaate gelmeyen biri kemikli et veya koyunun iki tırnağının arasında kalmış iki parça et bulacağını bilse koşa koşa akşam yemeğine gelir.*"[628] Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İmam ile kılınan namaz, kişinin tek başına kıldığı namazdan yirmi beş kat daha üstündür.*"[629] Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: "Şöyle bir bize baktım, cemaatle namaza ya münafıklığı bilinen münafıklar gelmiyor ya da hasta kimseler. Hasta biri iki adamın yardımı ile de olsa cemaatle namaza gelirdi." İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize sünen-i hüdâyı öğretirdi. Ezanın okunduğu camide namaz kılmak da sünen-i hüdâdandır."[630] Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'ın hataları silip dereceleri yükselteceği bir şeyi size haber vereyim mi?" diye sormuş, ashab-ı kiram "Evet, ey Allah'ın Elçisi!" şeklinde cevap verince şöyle buyurmuş: "*Rahatsızlık, soğuk vs. gibi zor şartlarda güzelce abdest almak ve mescide giderken atılan adımların çok olması, bir namazı kılıp diğerini beklemek [hataları siler ve dereceleri yükseltir]. İşte bütün bunlar ribattır.*"[631]

Cemaat İki ve Daha Fazla Kişiden Oluşur

Mâlik b. Huveyris'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Yola çıkmak isteyen iki kişi Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara "İkiniz yola çıktığınız zaman, ezan okuyun, ardından kâmet getirin, sonra büyük olanınız imam olsun." buyurdu.[632] Bu ifade bir başka rivayette şu şekilde geçmektedir: "*Namaz vakti gelince ezan okuyun, kâmet getirin, sonra büyük olanınız imam olsun.*" Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletti: "*Bir kişinin cemaatle kılacağı namaz, onun evinde veya iş yerinde kılacağı namaza göre yirmi beş kat daha faziletli hale getirilir. Şöyle ki, bir kişi güzelce abdest alır, sadece namaz kılma arzusu ile camiye giderse, attığı her adım karşılığında bir derece yükselir ve onun bir hatası silinir. Namaza durduğunda namazda olduğu sürece melekler ona "Allahım, onu bağışla, ona merhamet et." şeklinde dua eder. Sizden biri namazı beklediği sürece*

628 Müslim, I, 450.
629 Müslim, I, 450.
630 Müslim, I, 453.
631 Müslim, I, 219. Ribat, kişinin kendisini bir şeye hasretmesidir. Sınır boylarında nöbet tutmaya da bundan dolayı ribat denmiştir. Burada bu mânâ kastedilmiş olabileceği gibi, kişinin kendisini Allah'a iatate vermesi de kastedilmiş olabilir. bk. Nevevi, Şerhu Müslim, I, 406. [Mütercim].
632 Buhârî, I, 153.

âdeta namaz kılmaya devam ediyor demektir."[633] Buhârî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sabah namazında gece ve gündüz melekleri buluşur.*" Daha sonra Ebû Hureyre şöyle demiştir: "*Dilerseniz 'bir de sabah namazını.... Çünkü sabah namazı şahitlidir.'*[634] *ayetini okuyun.*" Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim güzelce abdest alır, sonra camiye gider ve insanların namaz kıldığını görürse, Allah Teâlâ ona cemaatle namaza gelen ve namaz kılan kimsenin sevabını verir. Onun mükafatından hiçbir şeyi eksiltmez.*"[635]

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kıldırdıktan sonra bir adam geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Kim bununla ticaret yapar (ona namaz kıldırıp bu sayede sevap kazanmak ister)?"* diye sordu. Bunun üzerine bir adam kalktı ve onunla birlikte namaz kıldı. Bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir kalktı ve Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte namaz kılmasına rağmen onunla namaz kıldı.

Namaza Giderken Nasıl Yürünür?

Ebû Katâde'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılarken insanların sesleri duyuldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince *"Neyiniz var?"* diye sordu, onlar da "Namaza yetişmek için acele ediyorduk." şeklinde cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Namaza gelirken yapmanız gereken sessiz-sakin hareket etmektir. Namaza, yetiştiğiniz yerden başlayın, geçirdiğiniz rekatları ise hiç vakit geçirmeden tamamlayın.*"[636]

İmamla Birlikte Namazı Tekrar Kılmak

İmam Mâlik, Nâfi'den şöyle nakletmiştir: Biri Abdullah b. Ömer'e "Ben evimde namaz kılıyorum, daha sonra imam ile kılınan namaza yetişiyorum. Bu durumda imama uyayım mı?" diye sordu. O da "Evet" cevabını verdi. Bunun üzerine adam "O zaman bunlardan hangisini namazım olarak belirleyeyim?" şeklinde bir soru daha sordu. İbn Ömer de "Bu, sana mı kalmış? Bunu belirlemek Allah'a aittir. O, dilediğini namazın olarak belirler." şeklinde cevap verdi.[637]

İmam Mâlik, Nâfi'den naklettiğine göre Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "Kim akşam veya sabah namazını kılar, sonra bu namazların cemaatle kılındığı bir yere gelirse, tekrar bu namazları kılmaz."[638]

---

633 Buhârî, I, 157.
634 el-İsrâ 17/78.
635 Beyhakî, III, 69.
636 Buhârî, I, 154.
637 Muvatta', I, 117.
638 Muvatta', I, 117.

İmam Muhammed şöyle demiştir: Biz bu rivayetlerin hepsini kabul ederiz. Aynı şekilde İbn Ömer'in görüşünü de kabul ederiz ve sabah ve akşam namazlarını tekrar kılmayız. Çünkü akşam namazı gündüzün vitridir. Sabah namazından sonra da nafile namaz yoktur. Bize göre ikindi namazından sonra da nafile namaz kılınmaz. Çünkü ikindi namazı akşam ve sabah namazı konumundadır. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.

İmam Olmaktan Kaçınmak Mekruhtur

Selâme bintu el-Hurr el-Fizârî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Cami cemaatinin imam olmaktan geri durması ve kendilerine imam olacak birini bulamamaları, kıyamet alametlerinden biridir.*"[639]

Ukbe b. Âmir el-Cühenî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Her kim bir topluluğa imamlık yapar ve vakti doğru belirlerse hem kendisi hem de cemaat, kılınan namazın sevabını alır. Kim de vakti erken belirlerse bunun sorumluluğu ona aittir, cemaate bir sorumluluk düşmez.*"[640]

Bir Mazerete Binaen Cemaate Gitmemek

Muhammed b. Rabî'den nakledildiğine göre Bedir Savaşı'na katılan sahabilerden Itbân b. Mâlik el-Ensârî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Artık gözlerim eskisi kadar görmez oldu. Oysa ben, kavmime namaz kıldırıyorum. Yağmur yağdığı zaman onlarla benim aramda bulunan vadiye sel geliyor. Bu yüzden onların namaz kıldıkları yere gidip onlara namaz kıldıramıyorum. İsterim ki ey Allah'ın Elçisi, sen gelip bir yerde bize namaz kıldırasın, ben de bundan böyle orayı namazgâh edineyim." dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "*Bunu yapacağım inşallah.*" buyurarak cevap verdi. Itbân bundan sonrasını şöyle anlatmıştır: "Güneşin tam yükseldiği sırada, aniden Allah Resulü ve Ebû Bekir çıkageldi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ezan okunmasını emretti, ben de onun için ezan okudum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem eve girmeden oturmadı. Sonra "*Evinin neresinde namaz kılayım?*" diye sordu. Ben de ona evin bir köşesini işaret ettim. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalktı ve tekbir getirip namaza durdu. Biz de kalkıp arkasında durduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki rekat namaz kıldırıp selam verdi."[641]

Nafile Namazların Cemaatle Kılınabilmesi

Enes b. Mâlik, ninesi Müleyke'nin Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem kendi yaptığı bir yemeğe davet ettiğini, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sel-

639 Ebû Dâvûd, I, 158.
640 Müstedrek, I, 210.
641 Müslim, I, 455.

lem o yemekten yediğini ve *"Hadi kalkın, size namaz kıldırayım."* buyurduğunu nakletmiş ve olayın bundan sonraki kısmını şu şekilde anlatmıştır: Hemen bizim hasıra yöneldim. Hasır çok serilmekten siyahlaşmıştı. Onun üzerine su döktüm. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun üzerinde namaz kıldı. Ben ve yetim biri onun arkasında, ihtiyar ninem de bizim arkamızda saf tuttu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize iki rekat namaz kıldırdı ve ayrıldı."[642]

Cemaatle namaz kılmak, vacibe yakın derecede müekked sünnettir. "Tuhfe" adlı eserde "Rükûya eğilenlerle birlikte siz de rükûya eğilin"[643] ayetine binaen cemaat oluşturmanın vacip olduğu söylenmiştir. Şu hadislere binaen de ceamatle namaz kılmanın sünnet olduğu söylenmiştir: *"Ezan okunan camide namaz kılmak sünen-i hüdâdandır."* *"Aralarında ezan ve kâmetin okunmadığı bir köyde bulunan her üç kişiye şeytan üstün gelir. Cemaate özen gösterin. Çünkü kurt, sürüden ayrılan kuzuyu yer."* *"Şeytan insanların kurdudur. Sürüden ayrılan koyunları kapan kurda benzer. Öyleyse ayrılıktan sakının, cemaate, beraberliğe ve camiye devam edin."*[644]

Cemaat olmak vacibe yakın müekked sünnettir. Hal böyle olunca mazeret sahibi kimselerin cemaate katılma zorunluluğu ortadan kalkar. Şu durumlar mazeret kabul edilir: Karanlık gecede eser, rüzgâr ve yağan yağmur, kişinin sıkışması, hasta olması, hasta bakıcısı olması, malının kaybolmasından endişe etmesi, canı çeken kimse için akşam yemeği hazırlanmışken akşam namazı için kâmet getirilmesi, canı çeken kimse için akşam vakti dışında diğer namazlar için kâmet getirilirken yemeğin hazır olması. Ebû Hanîfe'ye göre kendisini camiye götürecek birini bulsa bile âmâ birinin cemaate gitmesi gerekmez. Ancak imameyne göre kendisini camiye götürecek birini bulan âmâ birinin cemaate gitmesi gerekir. Kötürüm, el ve ayakları çaprazlama kesilmiş, sadece ayakları kesilmiş ve yürüyemeyecek kadar yaşlı kimselerin cemaate gitmesi gerekmez.

Cemaat en az iki kişi ile oluşur. Eğer imam ile birlikte namazın ne olduğunu bilen bir çocuk namaz kılsa, cemaat gerçekleşmiş olur. Evinde eşi ve çocukları ile namaz kılan kimse cemaat sevabını elde eder. Kişi uyuyup kalsa veya unutsa ya da bir şey ile meşgul edilse ve bu yüzden cemaate yetişemese müstehap olan, evinde aile fertlerini toplayıp onlara namaz kıldırmasıdır.

Saf

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Erkekler için en hayırlı saf, en ön saf; en kötü saf ise en arka saftır. Kadınlar için ise en hayırlı saf, en arka saf; en kötü saf ise en ön saftır."*[645] Irbâd b. Sâriye şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk saf için üç ve

642 Müslim, I, 455.
643 el-Bakara 2/43.
644 Şerhu'l-Müsned, V, 175.
645 Müslim, I, 326.

ikinci saf için iki kez bağışlanma dilerdi.[646] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem imamın hemen arkasında erkeklerin, onların ardında da çocukların saf tutmasını emretmiştir. Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Hemen ardımda yetişkinler, sonra onlardan sonra gelenler saf tutsun. [Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *bu sözü üç kez tekrar etmiştir.] Çarşı pazarın sözlerinden ve tartışmalarından sakının!*"[647] Kays b. Abbâd şöyle demiştir: Ben Medine'de, Mescid-i Nebevî'de ön safta durmuş, namaz kılıyordum. Birden arkamdan biri beni çekti ve saftan uzaklaştırdı. Benim yerime kendisi geçti. Allah'a yemin ederim ki, bu durum karşısında nasıl namaz kılacağımı bilemedim. Beni çeken adam namazını bitirince, onun Übey b. Ka'b olduğunu fark ettim. O, bana "Ey delikanlı, bu hareketim yüzünden Allah seni mahzun etmesin. Çünkü bu, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem bize bir emri idi." dedi ve kıbleye yöneldi..."[648] Abdurrahman b. Ğanm'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ebû Mâlik el-Eş'arî bir topluluğa "Ben size Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gibi namaz kıldırayım mı?" diye sordu. Ardından önce erkekler, sonra çocuklar, onların ardına da kadınlar saf tuttu.[649]

Safların Düzgün Tutulması

Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iftitah tekbirini almadan önce yönünü bize çevirip "*Saflarınızı sıklaştırın ve düzgün tutun. Zira ben, arkamdan sizi görüyorum.*" buyururdu.[650] Berâ b. Âzib'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz için ayağa kalktığımız zaman bize gelir, omuzlarımızı veya göğüslerimizi sıvazlar ve "*İhtilaf etmeyin, yoksa kalpleriniz de ihtilaf eder.*" buyururdu.[651]

İbn Ömer Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Safları düzgün tutun! Çünkü siz, melekler gibi saf tutarsınız. Omuzlarınızı aynı hizaya getirin, boşlukları doldurun, saftaki boşluğu doldurmaya çalışan kardeşinize yumuşak davranın, şeytan için boşluklar bırakmayın. Kim bir saffı doldurursa Allah da onunla bağını sağlamlaştırır, kim de saftaki boşluğu doldurmazsa Allah da onunla bağını koparır.*"[652]

İmam-ı A'zam'ın naklettiğine göre Hammâd şöyle demiştir: İbrahim en-Nehâî'ye birinci saffın neden ikinci saftan üstün tutulduğunu sordum. O da "Birinci saf tamamlanmadan ikinci safta namaza durma!" şeklinde cevap verdi. Bu rivayeti İmam Muhammed b. Hasan, "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir: Biz bu görüşe göre amel ederiz. Birinci saf tamamlandıktan sonra ikinci

646 Müstedrek, I, 214.
647 Müslim, I, 323.
648 Müstedrek, I, 214.
649 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, V, 298.
650 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, V, 310.
651 Ahmed b. Hanbel, V, 312.
652 Ahmed b. Hanbel, V, 312.

safta namaza durmak gerekir. Sıkışa sıkışa birinci safta durulmaz. Çünkü bu, insanlara rahatsızlık verir. Böylesi bir durumda ikinci safta namaza durmak, insanlara eziyet vermekten daha evladır. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.[653]

Kadınların İmam Olması ve Cemaatle Namaz Kılmaları

Ravta el-Hanefiyye "Hz. Âişe bize imamlık yaptı." demiştir. Hz. Âişe farz namazı kıldırırken onların arasında durmuştur. İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Âişe Ramazan ayında kadınlara namaz kıldırırdı. Namaz kıldırırken onların ortasında dururdu."[654] Hz. Âişe'nin kıldırdığı namaz, nafile olarak yorumlanmıştır. Bir kadının kadınlara imamlık yapması mekruh olmakla birlikte, geçerlidir. Kemâl bunun mekruh olmadan caiz olduğunu söylemiştir. Nitekim Şâfiîler ile Hanbeliler de bu görüştedir. Mâlikiler ise kadınların hiçbir şekilde imam olamayacağını söylemişlerdir. Şa'bî, en-Nehâî ve Katâde'ye göre kadınlar farz namazlarda değil, nafile namazlarda imamlık yapabilirler. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Çocuğun İmam Olması

Çocuk sadece nafile namazlarda imam olabilir, teravih ve bayram namazlarında imamlık yapabilir. Tercih edilen görüşe göre çocuk bütün namazlarda imamlık yapamaz. Çünkü onun kıldığı namazlar, nafiledir. Büyüğün kıldığı nafile namaz, küçüğün kıldığı nafile namazdan daha güçlüdür. Ikrime, İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: *"Çocuk, ihtilam oluncaya kadar imamlık yapamaz."*[655]

Amr b. Seleme'den nakledildiğine göre kavmi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına gelmiş. İhtiyaçlarını karşılayıp ayrılmak istedikleri zaman Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem kendilerine kimin imamlık yapacağını sormuşlar. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de *"Sizin Kur'ân'ı en iyi öğreneniz."* buyurarak cevap vermiş. Bundan sonrasını Amr şöyle anlatmıştır: Heyet, kabilenin bulunduğu yere döndüğünde insanlar benden daha iyi Kur'ân öğrenmiş ve daha fazla ezberi olan birini bulamadılar. O zamanlar daha çocuktum. Üzerimde yünden yapılma bir elbise vardı. Neyse, insanlar beni imam yaptılar, ben de onlara namaz kıldırdım. Bugüne kadar ne zaman Cerm kabilesinin bulunduğu meclise gelsem, onların imamı oldum. Halbuki ilk imam olduğum zaman altı yedi yaşlarında bilemedin sekiz yaşında bir çocuktum."[656]

Farz Kılanın, Nafile Kılanın Arkasında Namaza Durması

İmam-ı A'zam Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Namaz kılan bir cemaate uyar ve onların kıldığı namaza niyet etmezsen namazın geçerli olmaz. Eğer imam bir namaza, arkasındakiler başka

653 Câmi'r-Rıdavî, I, 452.
654 Dârakutnî, I, 404.
655 Beyhakî, III, 225.
656 Buhârî, I, 452.

namaza niyet ederse bu durumda imamın namazı geçerli, cemaatin namazı geçersiz olur." Bu rivayeti, İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı kitabında nakletmiştir.[657] Muâz b. Rıfâa'nın naklettiğine göre Beni Seleme kabilesinden Süleym adında biri Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Biz, gündüzleri işimiz gücümüzle uğraşıyoruz. Muâz b. Cebel ise biz uyuduktan sonra bize geliyor ve hemen namaza çağırıyor. Biz de onun çağrısına uyup evlerimizden çıkıyoruz. Ama o namazı uzatıyor." diyerek şikâyetini iletti. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ey Muâz! Fitneye sebebiyet verme! Ya benimle namaz kıl, ya da kavminin işini kolaylaştır."* buyurdu. Ardından "Ey Süleym! Kur'ân'dan hangi ayetleri ezbere biliyorsun?" diye sordu. Ben de "Allah'tan cenneti istiyorum, cehennemden O'na sığınıyorum. Allah'a yemin ederim ki, ben ne senin ne de Muâz'ın mırıldamasını anlıyorum." dedim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Benim ve Muâz'ın mırıldanması Allah'tan cenneti isteyip, cehennem ateşinden O'na sığınmaktan başka bir şey olabilir mi?"* buyurdu. Râvi Muâz b. Rıfâa olayı anlatmaya şöyle devam etti. Süleym "İki grubun karşılaşacağı yarın, beni göreceksin inşallah" dedi. O sıralar insanlar Uhud için hazırlık yapıyordu. Süleym İslam ordusu ile birlikte yola çıktı ve şehit düşen mücahitlerden biri oldu. Hak Teâlâ rahmetine gark eylesin."[658]

Cemaat Tek Kişiden Oluşunca İmam Nerede Durur?

Bir kişiye imamlık yapan kimse, o kişiyi sağ tarafında durdurur. Bu konuda İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında yattım. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem uyudu, sonra gecenin bir vaktinde uyandı ve duvarda asılı olan kırbadan su alarak hafif bir abdest aldı. Yani organlarını iyice ovmuyordu veya bir kez yıkamakla yetiniyordu. Sonra kalktı ve namaza durdu. Ben de kalktım ve onun gibi abdest aldım. Sonra varıp sol tarafında namaza durdum. Hemen Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem beni sağ tarafına aldı."[659]

İmam-ı A'zam, Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin biri diğerine imamlık yapan iki kişi hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: "İmam, cemaat olanın solunda durur." Bu rivayeti İmam Muhammed, "el-Âsâr" adlı eserde nakletmiş ve şöyle demiştir: "Biz bu rivayete göre amel ederiz. İmam Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Ona göre tek kişiden oluşan cemaat imamın sağında namaza durur.

Cemaat İki Kişiden Oluşunca Cemaat Nerede Durur?

Üç kişi namaz kılacağı zaman imam, iki kişinin önüne geçer, onlar da imamın arkasında namaza durur. Bu konuda Câbir b. Abdillah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazını kılmaya başladı.

657 Câmiu'r-Rıdavî, I, 465.
658 Müslim, I, 340.
659 Buhârî, I, 206.

Ben de varıp Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sol tarafına durdum. Derken benim bir arkadaşım namaza geldi ve biz Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında saf tuttuk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki ucu birbirinden farklı bir parçadan oluşan elbise giymiş bir halde bize namaz kıldırdı."[660]

İmamın Sağında Durmak Müstehaptır

Berâ'nın radıyallâhu anh şöyle söylediği nakledilmiştir: "Biz, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında namaz kıldığımız zaman onun sağ tarafında durmak hoşumuza giderdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yüzünü bize çevirirdi."[661]

İmamlığa En Uygun Olan Kimse

Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Allah'ın kitabını en iyi okuyan, cemaate imam olur. Eğer herkes Kur'ân okumada eşit ise, bu durumda sünneti iyi bilen imam olur. Eğer herkes sünneti bilmede de eşit ise, bu durumda ilk hicret eden, imam olur. Eğer herkes aynı anda hicret etmiş ise, bu durumda ilk önce Müslüman olan imam olur.*" Bir rivayette ise hadisin son kısmı "*Bu durumda en büyükleri imam olur.*" şeklinde nakledilmiştir.[662] Bu rivayeti İmam Muhammed b. Hasan, "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve "Biz de buna göre amel ederiz." demiştir. Hadiste "Allah'ın kitabını en iyi okuyan" buyrulması şu şekilde izah edilmiştir: Böyle buyrulmuştur. Çünkü o dönemde Allah'ın kitabını en iyi okuyan insanlar, dini en iyi anlayan kimselerdi. Günümüzde de en iyi okuyanlar dini en iyi anlayan kimseler ise onlar imam olurlar. Kur'ân'ı en iyi okuyanlardan daha iyi dini anlayan ve namazın sünnetlerini daha iyi bilen biri olur ve bu kimse güzel Kur'ân okuyanlar kadar Kur'ân bilirse bu durumda imam olmaya daha layık olur. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Müslüman kimse hem sâlih hem de fâcir kimsenin ardında namaz kılar. Bu konuda Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İster sâlih ister facir olsun, hatta büyük günah işlemiş biri bile olsa bütün müslümanların arkasında farz namazı kılmak vaciptir.*"[663]

Âmâ birinin imam olması caizdir. Bu konuda Katâde Enes b. Mâlik'ten, Hz. Peygamber'in âmâ olan İbn Ümmi Mektûm'u insanlara imamlık yapması için kendi yerine bıraktığını nakletmiştir. İmam Şâfiî de âmâ birinin imam olabileceği görüşünü benimsemiştir. İmam Nevevî, gören kimsenin imamlığını âmâ birinin imamlığına tercih etmiştir. Çünkü gören kimse namaza zarar verecek necasetten sakınabilir. Üstelik Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çoğunlukla gören kim-

660 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, V, 294.
661 Müslim, I, 492.
662 Müslim, I, 465.
663 Ebû Dâvûd, I, 162.

seleri imam yapmıştır. Hanefiler, Hanbeliler ve Mâlikiler gören kimsenin imam olmasının daha evla olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Çünkü gören kimse, necasetten daha iyi sakınır ve ictihadı ile kıbleyi daha iyi bulur. Tercih edilen görüş de budur. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Ümmi Mektûm'u savaş zamanında imam tayin etmesi, geride mazeret sahibi olanlardan başka hiç kimsenin kalmamasından dolayıdır. Muhtemelen geride kalan ve gözü gören kimseler içinde onun makamına geçmeye ehil kimse yoktu.

Ev sahibi, konuğuna teklif etmediği sürece imam olmaya herkesten daha layıktır. Ebû Atıyye şöyle nakletmiştir: Mâlik b. Huveyris, bizim namaz kıldığımız bu mekana gelirdi. Bir defasında namaz için kâmet getirildi. Ona "Öne geç, bize namaz kıldır." dedik. O da bize "İçinizden birini size namaz kıldırması için öne geçirin. Size neden namaz kıldırmadığımı haber vereceğim: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim: *Sizden kim bir topluluğu ziyaret ederse, onlara imamlık yapmasın. İçlerinden biri onlara imamlık yapsın.*"[664] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir başka hadiste şöyle buyurmuştur: "*Hiç kimse ev sahibi kendisine izin vermediği sürece veya onun izni olmadan başkasının evinde ve yetkili birinin belirlediği kişinin bulunduğu yerde imam olmasın ve ev sahibine özgü yere oturmasın.*"[665]

Bir mazeretten dolayı oturarak namaz kılan kimsenin insanlara imamlık yapması uygundur. Bu durumda insanlar onun arkasında ayakta namaz kılarlar. Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir ata binmiş ve o attan düşmüştü. Bundan dolayı sağ tarafı soyulmuştu. Bu yüzden bize bir vakit namazı oturarak kıldırdı. Biz de onun arkasında oturarak namaz kıldık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince şöyle buyurdu: "*İmam kendisine uyulmak için belirlenmiştir. O halde imam ayakta namaz kılarsa siz de ayakta namaz kılın, o rükûya gidince hemen ardından siz de rükûya gidin, o rükûda doğrulunca hemen ardından siz de rükûdan doğrulun, O semiallâhu limen hamideh dediği zaman hemen ardından siz Rabbenâ veleke'l-hamd deyin, o ayakta namaz kıldığı zaman siz de ayakta namaz kılın, o oturarak namaz kıldığı zaman siz de hep beraber oturarak namaz kılın.*"[666] Bu hüküm neshedilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vefat etmeden önce yakalandığı hastalığı esnasında oturarak namaz kıldırmış, arkasındaki cemaat ise ayakta namaz kılmıştır. Hz. Âişe hadisinde de şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geldi ve Hz. Ebû Bekir'in sol tarafına oturdu. Ebû Bekir ayakta, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazına, insanlar da Ebû Bekir'in namazına uyuyordu."[667]

664 Ebû Dâvûd, I, 162.
665 Müslim, I, 465.
666 Buhârî, I, 167.
667 Buhârî, I, 173.

İmamlığı Mekruh Olan Kimse

Rivayet edildiğine göre Talha bir cemaate namaz kıldırmış, namazı bitirince onlara "Önünüze geçmeden önce size danışmayı unuttum. Benim namaz kıldırmama razı olmuş muydunuz?" diye sordu. Onlar "Evet. Ey Hz. Peygamber'in havarisi, kim bundan razı olmaz ki?!" şeklinde hayretlerini ifade edince Talha şöyle demiştir: Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işittim: "Her kim kendisinden hoşlanmayan insanlara imamlık yaparsa, onun namazı kulağını geçmez."[668] Cenâde el-Ezdî de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kim kendisinden hoşlanmayan bir cemaate imamlık yaparsa namazı boğazından aşağı inmez."[669] Bu hüküm, imamın zalim olduğu durumlarda geçerlidir. Eğer imam zalim değilse bu durumda ondan hoşlanmayan insanlar günah işlemiş olur. Cemaatin çoğunun değil de birkaçının imamdan hoşlanmaması önemli değildir.

İmam Kolaylık Sağlamak Mecburiyetindedir

Câbir b. Abdillah'tan şöyle nakledilmiştir: Muâz b. Cebel, beraberindeki insanlara yatsı namazını kıldırdı ve namazı uzattı. Bu yüzden içimizden biri namazdan ayrıldı ve tek başına namaz kıldı. Bu durum Muâz'a haber verilince "O kimse münafıktır." dedi. Bu söz adama ulaşınca, adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gidip Muâz'ın kendisi hakkında söylediklerini haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona *"Ey Muâz! Sen fitne çıkaran biri mi olmak istiyorsun?! İmam olduğun zaman Şems, Duḥa, A'lâ, Alak ve Leyl surelerini oku."* buyurdu.[670]

Ebû Mes'ûd el-Ensârî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Ben falanca kişinin uzun uzadıya bize namaz kıldırmasından dolayı sabah namazına geç kalıyorum..." dedi. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem öğüt verirken o gün kızdığı kadar öfkelendiğini hiç görmemiştim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! İçinizden bazıları nefret ettiriyor. Sizden kim insanlara imamlık ederse namazı kısa kıldırsın. Çünkü arkasında yaşlı, güçsüz ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır."*[671] Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İçinizden biri insanlara imamlık yaparsa, namazı kısa kıldırsın. Çünkü cemaatin içinde küçük, yaşlı, zayıf ve hasta kimseler vardır. Kişi tek başına namaz kılarsa dilediği gibi kılsın."*

Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: *"Hz. Peygamber'den* sallallâhu aleyhi ve sellem *daha tam ve daha kısa namaz kıldıran bir imamın ardında namaz*

668 Taberânî, I, 115.
669 Taberânî, II, 282.
670 Müslim, I, 340.
671 Müslim, I, 340.

kılmadım."[672] Yine Enes'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Ben namaza başladığım zaman uzatmak istiyorum. Ama çocuğun ağlamasını işitince, annesinin onun sesinden derinden etkilenmesinden dolayı namazı kısa tutuyorum.*"[673]

İmamdan Önce Hareket Etmek Haramdır

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*İmamdan önce kafasını uzatan kimse Allah'ın, kafasını merkep kafasına çevirmesinden korkmaz mı!*"[674] Enes'ten şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün bize namaz kıldırdı. Namazını bitirince yönünü bize döndü ve şöyle buyurdu: "*Ey insanlar! Ben sizin imamınızım. Öyleyse benden önce rükûya eğilmeyin, benden önce secdeye varmayın, benden önce ayağa kalkmayın ve benden önce selam vermeyin. Kuşkusuz ben sizi hem önümden hem de arkamdan görüyorum.*"[675]

İmam-ı A'zam, Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: İmam selam verdiği zaman hiç kimse imam yüzünü cemaate dönene kadar yerinden ayrılmasın. Ancak imam namazın hükümlerini bilmiyorsa o zaman ayrılabilir." Bu rivayeti İmam Muhammed, "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir:

Biz de bu görüşe göre amel ederiz. Belki de imamın sehiv secdesi yapması gerekebilir, bunu bilemeyiz. Bu yüzden imam hareket etmeden kalkmamak gerek. İmam, namazın hükümlerini bilmiyorsa bu durumda kişi bulunduğu yerden kalkabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Bu görüş Ebû Hanefe'ye aittir.

İmamın Namazı Bozulursa Cemaat Namazı Tekrar Kılar

Habîb b. Ebî Sâbit'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Cünüp kimse namaz kıldırırsa hem kendisinin hem de onun arkasında namaz kılan insanların yeniden namaz kılmaları gerekir." Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiştir. İmam-ı A'zam Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Ömer b. el-Hattab cemaate akşam namazı kıldırmış. Herhangi bir şey okumadan namazı bitirmiş. Cemaat "Ey müminlerin emiri! Neden okumadın?" diye sormuş. Hz. Ömer "Okumadım mı?" diye cevap vermiş ve şunları eklemiş: "Şam'a bir kervan göndermiştim. Şam'a varana kadar merhale merhale o kervanı sürdüm." Sonra Hz. Ömer ve cemaat, namazını tekrar kıldı. Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir: Biz buna göre amel ederiz. Ebû Hanîfe de bu görüşte olup şöyle demiştir:

672 Müslim, I, 342.
673 Müslim, I, 342.
674 Müslim, I, 320.
675 Müslim, I, 320.

"İmam cünüpse veya abdesti yoksa ya da bir şekilde namazı bozulmuşsa, onun arkasındaki cemaatin de namazı bozulmuştur."

İmamın, Birini Yerine Geçirmesi

Muhammed b. el-Hâris b. Ebî Dırâr'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Ömer ashabına namaz kıldırıyordu. Bu sırada burnu kanadı. Bunun üzerine cemaatten bir adamın elinden tuttu ve onu yerine geçirdi. Sonra gidip abdest aldı ve hiç konuşmadan dönüp namazının geri kalan kısmını tamamladı. Bu rivayeti Ayşî nakletmiştir.[676]

Sütre

Namaz kılan kimsenin önüne sütre koyması müstehaptır. Sütre, namaz kılanın hafif sağ tarafına veya sol tarafına konur. Sütre koyma konusunda şehir ile kır arasında bir fark yoktur. Namaz kılan kimsenin sütreye yakın olması gerekir. Sütre ile namaz kılan kimse arasındaki mesafe üç ziradan, bir başka ifade ile secde etmeye imkan tanıyacak mesafeden daha fazla olamaz. Saflar arasındaki mesafenin de bu uzunlukta olması gerekir. Sütrenin boyunun bir zira veya ⅓ zira uzunluğunda olması gerekir. Sütre, mızrak veya parmak kadar sert olmalıdır. Namaz kılan kimse sütre olarak kullanacak bir sopa ve benzeri bir şey bulamazsa taş veya toprak toplayıp sütre yapar ya da eşyasını sütre olarak kullanır. Bütün bunları bulamazsa bu durumda seccadesini serip namaz kılar. Seccadesi de yoksa önüne bir çizgi çeker. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri namaz kılacağı zaman önüne bir şey koysun. Eğer bir şey bulamazsa önüne bir değnek diksin. Eğer yanında bir değnek yoksa bu durumda bir çizgi çeksin. Böyle yaparsa önünden geçenlerin ona zararı dokunmaz.*"[677] Sehl b. Ebî Hasme, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri sütreye doğru namaz kılacağı zaman ona yaklaşsın. Artık şeytan onun namazını bölemez.*"[678] Dubâa bint el-Miktâd b. Enes, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ne zaman Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem bir sütuna veya bir sopaya ya da bir ağaca doğru namaz kılarken görsem, mutlaka bu nesneleri sağ veya sol kaşının hizasına getirdiğini, asla tam olarak onlara karşı namaz kılmadığını fark ettim."[679] Rivayete göre Bilâl, İbn Ömer'e Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'be'ye girdiği zaman ne yaptığını sormuş, o da şu şekilde cevap vermiştir: H.. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki sütunu sağına, bir sütunu soluna ve üç sütunu arkasına aldı. Sonra kıble ile arasında üç zirâ bulunduğu bir halde namaz kıldı.[680]

676 Câmiu'r-Rıdavî, I, 475.
677 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 128.
678 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 128.
679 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 128.
680 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 128.

Tercih edilen görüşe göre namaz kılan kimse, önünden geçeni engellemez. Bu konuda Abdullah "Zevâidu'l-Müsned"de İbrahim b. Sâd'ın dedesinin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ben namaz kılıyordum. Bu esnada bir adam önümden geçmeye yeltendi. Ben ona engel oldum. O da geçme konusunda ısrar etti. Nihayet bu durumu Osman b. Affân'a sordum. O da şu şekilde cevap verdi: "Yeğenim, onun geçmesi sana zarar vermez."[681] İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem açık bir alanda namaz kılmış ve önüne herhangi bir şey koymamıştı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisi ile Ka'be arasında herhangi bir sütre olmadan ve insanların önünden geçtiği bir halde namaz kılmıştır.[682] İmam Nevevî şöyle demiştir: "Namaz kılan kimsenin önünden geçeni engellemesine yönelik emir, nedb ifade eden bir emirdir. Ancak bu nedb, güçlüdür." Kâdî Iyâd da şöyle demiştir: "Âlimler namaz kılanın, önünden geçen kimse ile silah ile veya onu yok edecek başka bir şey ile savaşmasının gerekmediği konusunda icma etmişlerdir." Buraya kadar anlatılanlar namaz kılarken herhangi bir şeyi eksik yapmayan, aksine ihtiyatlı davranıp sütreye doğru veya önünden geçilmeyeceği konusunda emin olduğu bir yerde namaz kılan kimse için geçerlidir. Peki kişi sütreye doğru namaz kılmıyor veya sütreden uzaklaşmış bir halde namaz kılıyorsa önünden geçene engel olur mu, olmaz mı? Bu konuda İmam Nevevî şöyle demiştir: "En sahih olan görüşe göre geçen kimse engellenmez. Çünkü burada namaz kılanın bir kusuru söz konusudur. Bu durumda namaz kılanın önünden geçmek haram değil, mekruhtur."

Namaza duracak kimse birinci safta bir boşluk görürse, ikinci saffın önünden geçer ve birinci safta namaz kılar. Çünkü ikinci saftaki kimseler, boşluğu doldurmayarak bir kusur işlemişlerdir. Hanbeliler şöyle demişlerdir: "Namaz kılan kişi ile sütresi arasında geçmeye çalışan kimse en basit bir şekilde engellenir. Şayet o kişi geçme konusunda ısrar ederse, engelleme şekli de sertleşir. Hatta bu engelleme, kişinin ölümüne neden olsa bile, namaz kılana herhangi bir ceza gerekmez. Namaz kılan kimsenin önünden geçmeye çalışan, onun canına ve malına saldırmış kimseye benzer. Din de böyle biri ile savaşmaya izin vermiştir. Mübah olan savaşta ise tazminat yoktur."

İmamın Sütresi Cemaatin Sütresi Yerine Geçer

İmamın arkasında aynı namaza durmuş bir cemaatin saflarının önünden geçmek caizdir. Çünkü imamın sütresi, arkasındaki cemaatin de sütresi olur. Nitekim bu konuda İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Fadl ile birlikte bir dişi eşeğin üzerinde geldim. O esnada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'ta insanlara namaz kıldırıyordu. Saffın bir bölümünün önünden geçtik. Sonra eşekten indik ve onu otlaması için serbest bıraktık, ardından safa dâhil olduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bana hiçbir şey demedi."[683]

681 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 136.
682 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 145.
683 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 142.

Namaz kılanın önünde durmak caizdir. Çünkü Urve'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Âişe önünde iken ona doğru namaz kılarmış.[684]

NAMAZI BOZAN DURUMLAR

1- Konuşmak. Abdullah b. Mes'ûd'dan şöyle nakledilmiştir: Namaz kıldığı esnada Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem selam verirdik. O da selamımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndüğümüz zaman yine ona selam verdik. Ama selamımızı almadı. Biz de "Ey Allah'ın Elçisi! Sen namaz kılarken sana selam verirdik, sen de selamımızı alırdın. [Şimdi neden almıyorsun?]" diye sorduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurarak cevap verdi: *"Namazda bir meşguliyet vardır."*[685] Zeyd b. Erkam'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Biz namazda konuşurduk. Biri yanıbaşındaki kimse ile namaz kılarken konuşurdu. Nihayet *"Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın."*[686] ayeti indi ve bize susmamız emredildi, konuşmamız da yasaklandı."

2- Hapşırana "Yerhamukumullâh" Demek. Muâviye b. Hakem es-Sülemî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılıyorduk. Derken cemaatten biri hapşırdı. Ben de "Yerhamukellâh" dedim. Hemen insanlar bakışlarını bana çevirdiler. Ben de "Anacığım, öldüğümü görseydi de bu hale düşmeseydim. Neden bana öyle bakıyorsunuz?" diye sordum. Onlar da ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Benim susmamı istediklerini gördüm. Ben de sustum. Anam babam peygamberime feda olsun. Ne ondan önce ne de ondan sonra onun gibi güzel öğreten birini görmedim. Allah'a yemin olsun ki, ne bana kızdı, ne beni dövdü, ne bana hakaret etti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazı bitirince şöyle buyurdu: *"Bu namazda, insanların sözünü söylemek doğru olmaz. Namaz demek, tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktan ibarettir."*[687]

3- Gülmek. Humeyd b. Hilâl şöyle demiştir: Ebû Musa, ashabına namaz kıldırdı. Onlar bir şey gördüler ve buna güldüler. Ebû Musa namazı bitirince "Sizden kim güldüyse namazını tekrar kılsın." dedi.[688] Câbir'in de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Namazda gülenlerin yeniden abdest almasına gerek yoktur."[689]

4- Kahkaha Atmak. İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılarken gözleri görmeyen bir adam geldi. Adam tökezledi ve bir kuyuya yuvarlandı. İnsanlar ona güldüler. Bu-

684 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, III, 141
685 Müslim, I, 383.
686 el-Bakara 2/238.
687 Müslim, I, 383.
688 Dârakutnî, I, 174.
689 Dârakutnî, I, 174.

nun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gülenlere yeniden abdest alıp namaz kılmalarını emretti." Bu rivayeti Ebu'l-Âliye mürsel olarak nakletmiştir.

5- Namazda İken Elbisede Islaklık Hissetmek. Hâlid b. Cellâh'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Ömer bir gün insanlara namaz kıldırıyordu. İkinci rekatta oturduğu zaman, oturuşunu biraz uzattı. Ayağa kalkınca arkasına döndü ve cemaatten birinin elinden tutup kendi yerine geçirdi. İkindi namazını kıldırmak için Mecsid'e geldi ve insanlara namaz kıldırdı. Namazı bitirince minberin kenarından tutup Allah'a hamd edip O'nu övdü, ardından şöyle dedi: Ey insanlar! Ben namaz için abdest almıştım. Sonra eşimin yanına gitmiştim. Onunla benim aramda Allah'ın olmasını dilediği şeyler oldu. Namaza başladığım zaman bir ıslaklık hissettim. Kendimi şu iki hususta muhayyer bıraktım: Ya sizden utanıp Allah'a karşı suç işleyecektim, ya da Allah'tan utanıp size rezil olacaktım. Ancak Allah'tan utanıp size karşı rezil olmak benim için daha sevimlidir. Bu yüzden namazdan çıktım ve abdest alıp yeniden namaz kıldım. Kim benim gibi yaparsa, benim yaptığımı yapsın.[690] Bu rivayete göre elbisede ıslaklık hissetmek namazı bozar. Ayrıca imam, yerine cemaatten birini geçirebilir.

NAMAZI BOZMAYAN HUSUSLAR

1- Namaz Kılanın Önünden Herhangi Birşeyin Geçmesi. Fadl b. Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Biz, bize ait çölde iken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize geldi. Yanında Abbâs da vardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem önünde sütre olmadan namaz kıldı. O esnada dişi eşeğimiz ile dişi köpeğimiz onun önünde oynuyordu. Ama Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buna aldırmadı.[691] Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Namaz kılan kimsenin önünden bir şeyin geçmesi namazı bozmaz. Gücünüz yettiği kadar önünüzden geçeni engelleyin. Çünkü o, şeytandır."[692] Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilen iki rivayet çelişirse, bu durumda ashabın hangisi ile amel ettiğine bakılır. Buna göre, namaz kılan kimsenin önünden kadının, merkebin veya herhangi bir şeyin geçmesi namazı bozmaz."

2- Namazda Hades Halinin Gerçekleşmesi. Hişam b. Urve, babası ve Hz. Âişe kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İçinizden biri namaz kılarken hades durumu meydana gelirse burnunu tutsun ve namazdan ayrılıp abdest alsın."* Hâkim, Dârakutnî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ebû Bekr eş-Şâfiî es-Sayrâfî'nin şöyle söylediğini işittim: Müslüman âlimlerden şer'î hilelerle fetva veren herkes bu hadise dayanmıştır."

3- Burun Kanaması. Hz. Ali'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Namazda

690 Beyhakî, III, 114.
691 Ebû Dâvûd, I, 191.
692 Ebû Dâvûd, I, 191.

birinin burnu kanarsa veya kusarsa konuşmadan abdest alsın ve kaldığı yerden namazına devam etsin." Nâfi'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "İbn Ömer namazda burnu kanadığı zaman namazdan ayrılıp abdest alır, sonra dönüp konuşmadan kaldığı yerden namazını tamamlardı." Said b. Müseyyeb ve Atâ'nın da buna benzer bir ifade kullandığı nakledilmiştir. İbn Abbâs ise burnu kanadığı zaman namazı bırakır, hemen kanı yıkar, sonra dönüp kaldığı yerden namazını tamamlardı.

Mesbûk/İmama Sonradan Uyan, Kaçırdığı Rekatları Nasıl Eda Eder?

Mesbûk/İmama sonradan uyan kimse imam selam verdikten sonra namazının baş tarafını kılar. Önce sübhâneke duasını okur, sonra eûzü besmele çeker, ardından Fatiha Suresi ile ilave bir sure daha okur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Namaz için kâmet getirilince her biriniz acele etmeden yürüsün ve yetiştiği yerden namaza dursun, geçirdiği bölümü kaza etsin.*"[693]

MEKRUH NAMAZLAR

1- Sabah namazından sonra güneş doğmadan önce kılınan namaz. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem güneş batana kadar ikindi namazından sonra, güneş doğana kadar da sabah namazından sonra namaz kılmayı yasakladığını nakletmiştir.[694]

2- İkindi namazından sonra güneş batana kadar kılınan namaz. İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: İçlerinde en fazla sevdiğim Hz. Ömer'in de bulunduğu Hz. Peygamber'in bir çok sahâbîsinin şöyle söylediğini işittim: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş doğana kadar sabah namazından sonra, güneş batana kadar da ikindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklamıştır."[695]

3- Güneş doğarken kılınan namaz. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri güneşin doğuş ve batış anında namaz kılmayı kollamasın." Bir başka rivayette ise İbn Ömer şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneşin doğuşu ve batışı esnasında namaz kılmayı yasaklamıştır."

4- Gün ortasında, güneş tam tepe noktada iken kılınan namaz. Ukbe b. Âmir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu üç vakitte namaz kılmamızı ve ölülerimizi defnetmemizi yasakladı: Güneş doğup yükselinceye, güneş tam tepe noktasına gelip batıya doğru meyletmeye başlayıncaya ve güneş batmaya başlayıp batıncaya kadar."[696]

693 Câmiu'l-ehâdîs, I, 401.
694 Nesâî, I, 276.
695 Nesâî, I, 276.
696 Nesâî, I, 276.

5- Namaz için kâmet getirildiği zaman kılınan namaz. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Namaz için kâmet getirildiği zaman, farz namazdan başka namaz kılınmaz."*[697]

HARAM OLAN NAMAZLAR

1- Abdestsiz Kılınan Namaz. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Hades meydana getiren kimsenin abdest alıncaya kadar namazı geçerli olmaz."* Hadramevt tarafından biri "Ey Ebû Hureyre, hades nedir?" diye sormuş. O da *"sesli veya sessiz yellenmek."* şeklinde cevap vermiştir.[698]

2- Cünüp Kimsenin Kıldığı Namaz. Ebû Hureyre şöyle demiştir: Namaz için kâmet getirilip saflar düzeltildiği zaman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanımıza geldi, namaz kıldıracağı yere geçince cünüp olduğunu hatırladı ve bize "olduğunuz yerde durun" dedi. Daha sonra dönüp gusül abdesti aldı. Ardından yanımıza geldi. Başından hâlâ su damlıyordu. Hemen tekbir getirdi ve biz onun ardında namaz kıldık."[699]

3- Hayızlı Kadının Kıldığı Namaz. Buhârî, muallak olarak Atâ'nın, Câbir'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Âişe hayız oldu. Beytullahı tavaf etmek ile namaz hariç haccın bütün menâsikini yaptı."[700]

FARZ NAMAZ VAKTİNE YETİŞMEK

Ezan okunduktan sonra farz namazı kılmadan camiden çıkmak caiz değildir. Bu konuda Ebu'ş-Şa'sâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: Ebû Hureyre ile birlikte mescidde oturuyorduk. Bu sırada müezzin ezan okudu. O an biri mescidde kalkıp yürümeye başladı. Ebû Hureyre gözleri ile adamı takip etti. Nihayet adam mescidden çıktı. Bunun üzerine Ebû Hureyre şöyle dedi: "İşte şu adam Hz. Muhammed'e isyan etmiştir."[701]

Sünnet ve nâfile namazların hepsini evde kılmak daha uygundur. Bu konuda Zeyd b. Sâbit'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hasır ile mescidde küçük bir oda yaptı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem orada namaz kılmaya giderdi." Zeyd anlatmaya şu şekilde devam etti: "İnsanlar Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem orada namaz kılmasını kolladılar ve gelip onunla namaz kıldılar. Sonra bir gece yine geldiler. Hazır bir halde beklediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların yanına gelmekte gecikti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanlarına gelmeyince insanlar seslerini

697 Müslim, I, 493.
698 Buhârî, I, 45.
699 Buhârî, I, 74.
700 Buhârî, I, 80.
701 Müslim, I, 453.

yükseltmeye ve kapısına küçük taşlar atmaya başladılar. Nihayet Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öfkeli bir şekilde onların yanına çıktı ve şöyle buyurdu: *Bu namazın size farz kılınacağını zannedeceğim ana kadar böyle yapmaya devam ettiniz. Size düşen, evlerinizde namaz kılmaktır. Çünkü farz namazlar dışında kişinin kılacağı en hayırlı namaz, evinde kıldığı namazdır.*"[702]

GEÇEN NAMAZLARIN KAZA EDİLMESİ

Geçen namaz, imkan dahilinde hemen kaza edilir. Geçen namaz seferde ise seferi olarak, ikâmet halinde ise normal olarak kaza edilir. Ebû Katâde'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize hitap etti ve "*Siz, bu akşam ve gece boyunca yürüyeceksiniz. Allah'ın izni ile yarın suyun yanına varacaksınız.*" buyurdu. Bunun üzerine insanlar yürümeye koyuldu. Hiç kimse, kimseye dönüp bakmıyordu. Ben yanı başında iken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gece yarısına kadar yürüdü. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem uyukladı ve bineğinin üzerinde yana doğru kaydı. Hemen yetişip onu uyandırmadan bineğinin üstünde düz bir halde duruncaya kadar destek oldum. Sonra gecenin büyük bir bölümü geçene kadar ilerledi. Yine bir yana kaydı. Hemen onu uyandırmadan, bineğinin üstünde düz bir halde duruncaya kadar destek oldum. Sonra yine ilerledi. Nihayet seherin son vakti oldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem önceki iki kaymasından daha çok kaydı. Neredeyse düşecekti. Hemen varıp ona destek oldum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem başını kaldırıp "Sen kimsin?" diye sordu. Ben de "Ebû Katâde" diye cevap verdim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ne zamandan beri benim yanımda böyle yürüyorsun?"* diye sordu. Ben de "Geceden beri böyle yürümeye devam ettim" şeklinde cevap verdim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Senin, Allah'ın Elçisi'ni koruman karşılığında Allah da seni korusun"* buyurdu, sonra "Sence insanların gözünden uzak mıyız?" diye sordu, ardından "Herhangi birini görüyor musun?" diye sordu. Ben de şöyle cevap verdim: "Bu binekli biri, bir binekli biri daha." Nihayet bir araya geldik ve yedi binekli olduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolun kenarına geçti, sonra başını koydu ve *"Bizi namaza kaldırın."* buyurdu. [Hepimiz uyuduk] İlk uyanan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem oldu. Güneş onun sırtına vuruyordu. Biz korka korka kalktık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bineklerinize binin!"* buyurdu. Biz de bineklerimize binip ilerledik. Güneş yükselince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bineğinden indi, sonra benim yanımda olan ve içinde biraz su bulunan abdest kabını istedi, ardından idareli biçimde abdest aldı, sonra "bu kapta biraz su kaldı" buyurdu, Ebû Katâde'ye dönüp "Abdest kabını sakla! Bunun önemli bir haberi olacak!" dedi. Daha sonra Bilal ezan okudu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki rekat namaz kıldı. Ardından sabah namazını kılıp her gün yaptığı gibi yaptı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem binitine bindi, biz de binitlerimi-

702 Müslim, I, 540.

ze bindik. Fısıldaşarak birbirimize "Namazımız konusunda bu kusurumuzun bir kefâreti var mı?" diye soruyorduk. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bende sizin için bir örnek yok mu?! Uykulu kimse için herhangi bir kusur yok değil mi?! Kusur, başka bir namazın vakti girene kadar namazı kılmayan kimsenindir. Kim bu şekilde namazını geçirirse, hatırlar hatırlamaz kılsın. Eğer ertesi güne çıkarsa namazları vaktinde kılsın."*[703]

Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim bir namazı kılmayı unutur veya namaz vakti uyuyakalırsa bu namazın kefâreti, o kişinin hatırladığı zaman söz konusu namazı kılmasıdır."*[704] Enes'ten gelen bir başka rivayette ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Sizden biri uyuyakalıp veya unutarak namazı geçirirse hatırladığı zaman o namazı kılsın. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Beni anmak için namaz kıl."*[705]

Kazaya kalan namaz, vakit namazından önce kılınır. Şayet vakit namazının geçmesinden endişe edilirse bu durumda önce vakit namazı eda edilir. İbn Ömer'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Kim bir namazı kılmayı unutur ve bunu ancak imam ile namaz kılarken hatırlarsa, imam ile kıldığı namazı tamamlasın, bu namazı bitirince unuttuğu namazı kılsın, ardından da imam ile kıldığı namazı tekrar kılsın."*[706] Bu durum, vakit namazının zamanı genişse geçerlidir. Şayet kişi, vaktin sonunda namaz kılarken bir namazı kılmadığını hatırlar ve önce geçirdiği namazı kılmaya başlarsa ve vaktin çıkmasından endişe ederse ilk olarak vakit namazını, daha sonra geçirdiği namazı kılar. Çünkü hikmet, kaybedilmişi ararken elde olanı kaybetmemeyi gerektirir. Vakit namazının varlığı Kitâb ile sabittir. Namazların sırasına riayet ise haber-i vâhid ile belirlenmiştir. Eğer vakit geniş olursa haber-i vâhide göre amel edilir. Yok eğer vakit dar ise bu durumda Kitab ile amel etmek daha evladır.

Birden fazla namaz geçirilmişse, sırası ile kaza edilir. Bu konuda İbn Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte cephede düşman ile karşı karşıya idik. Düşmanlar Hz. Peygamber'in öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmalarına engel oldular. Nihayet gece yarısı oldu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kalktı, önce öğle namazını, sonra ikindi, ardından akşam ve en son yatsı namazını kıldı. Bu namazları birbiri ardı sıra kıldı."[707]

Unutma durumunda tertibe riayet etmek gerekmez. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Kim bir namazı kılmayı unutur veya uyuyakalıp kılmazsa, bunun kefâreti o namazı hatırladığı zaman kılmasıdır."* Ka-

703 Müslim, I, 472.
704 Müslim, I, 477.
705 Tâhâ 20/14.
706 Beyhakî, II, 221.
707 Beyhakî, II, 219.

zaya kalan namazın vakti, hatırlandığı andır. İki namaz kazaya kalır, ikisi de aynı vakitte kılınan namaz değilse bu durumda tertibe riayet gerekmez. Daha önce geçtiği gibi, vakit namazının çıkması söz konusu olunca tertibe riayet edilmez. Kazaya bırakılan namazların sayısı çok olur ve sahih olan görüşe göre yedinci namazın vakti girerse tertibe riayet ortadan kalkar. Tercih edilen görüşe göre kazaya bırakılan namazların sayısının aza inmesi durumunda tertibin yeniden gerekmesi söz konusu değildir.

Kaza namazlar cemaat ile kılınabilir. Kaza namazlar için ezan okunur ve kâmet getirilir. Bu konuda Ebû Katâde'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberdik. Cemaatten biri "Ey Allah'ın Elçisi! Gecenin şu vaktinde bir mola versek..." diye temennisini dile getirdi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ise "Ben, sizin uyuyakalıp namazı geçirmenizden endişe ediyorum." buyurdu. Bilal "Ben sizin namaza kalkmanızı sağlarım." dedi. Bunun üzerine insanlar uzandılar ve uyudular. Bilal ise sırtını bineğine dayamıştı. Güneşin yarısı ufukta görünürken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem uyandı ve *"Ey Bilal! Sözün nerede kaldı?!"* buyurdu. O da "Ömrümde böyle bir uykuya dalmadım..." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Allah Teâlâ dilediği zaman sizin ruhunuzu kabzeder ve dilediği zaman bırakır. Kalk ey Bilâl ve ezan oku."* buyurdu. Bilal de kalkıp ezan okudu. İnsanlar abdest aldı. O zaman güneş iyice yükselmişti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalkıp insanlara namaz kıldırdı."[708]

Beş vakit namaz ile vitir namazı kaza edilir. Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim uyur veya unutup vitir namazını kılmazsa hatırladığı zaman veya uyandığı zaman onu kılsın."*[709] Zeyd b. Eslem, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kim uyuyup vitir namazını kılmazsa sabah uyanınca onu kılsın."*

Sabah namazının sünneti, farzı ile birlikte geçirildi ise kaza edilir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının sünnetini farzı ile birlikte kaza etmiştir.

Ebû Meryem'den şöyle nakledilmiştir: "Bir seferde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte idik. Gece boyu yürüdük. Sabaha yaklaştığımız zaman Hz. Peygamber konakladı ve uyudu. İnsanlar da uykuya daldı. Ancak güneş doğunca uyandık. Güneş üzerimize doğmuştu. Hz. Peygamber müezzine ezan okumasını emretti, o da ezan okudu, sonra farzdan önce iki rekat namaz kıldı, ardından müezzine kâmet getirmesini emretti. Müezzin kâmet getirince insanlara namaz kıldırdı."[710]

708 Nesâî, II, 103.
709 Tirmizî, I, 290.
710 Nesâî, I, 297.

İmam Muhammed şöyle demiştir: "Kişi, sabah namazının sünnetini tek başına geçirse bile kaza eder." Çünkü Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Her kim sabah namazının iki rekatlık sünnetini kılmazsa, güneş doğduktan sonra kılsın."*[711]

Öğle namazının ilk dört rekatı, farzından sonra kaza edilir. Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazının farzından önce dört rekâtlık sünneti kılmadığı zaman, farzı kıldıktan sonra kaza ederdi."[712] Çünkü vakit, öğle namazı vaktidir. Aynı zamanda öğle namazının sünnetinin de vaktidir. Ebû Yusuf'a göre öğle namazının dört rekatı, son iki rekatından önce kaza edilir. Çünkü dört rekatlık sünnet, iki rekatlık sünnetten daha önce dinen öngörülmüştür. İmam Muhammed'e göre ise sonra kaza edilir. Çünkü bu namaz yerinde kılınmamıştır. İki rekatlık namazın ise yerini değiştirmemek gerekir. İkindi namazının sünneti hakkında böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü ikindi namazının sünneti, öğle namazının sünneti kadar güçlü değildir.

NAFİLE VE MÜSTEHAP NAMAZLAR

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Herhangi müslüman bir kul, Allah rızası için farz namazların dışında on iki rekât namaz kılarsa mutlaka onun için cennette bir ev yapar."*[713] Hz. Âişe bu hadisi şöyle açıklamıştır: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazından önce benim evimde dört rekat namaz kılardı. Sonra mescide gider ve insanlara namaz kıldırırdı. Daha sonra eve döner ve iki rekat daha namaz kılardı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazını kıldırır, ardından benim eve gelir ve iki rekat namaz kılardı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara yatsı namazını kıldırır, ardından benim eve gelir ve iki rekat namaz kılardı..." Hadisin devamında şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fecir doğunca iki rekat namaz kılardı."[714]

Bu sünnetlere müekked sünnetler denir. Bunları terk etmemek gerekir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Süvâriler sizi kovalasa bile sabah namazının iki rekatlık sünnetini terk etmeyin!"*[715] Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının iki rekatlık sünneti kadar hiçbir nafile namaza hassasiyet göstermemiştir."[716] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının sünnetinde kıraati kısa tutardı. Hatta Hz. Âişe "Acaba Fatiha Suresi'ni okudu mu?" diye kendi kendine sorardı. Allah Re-

711 Tirmizî, I, 266.
712 Tirmizî, I, 266.
713 Müslim, I, 503.
714 Müslim, I, 503.
715 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 221.
716 Buhârî, I, 228.

sulü sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazının sünnetinde Kâfirûn Suresi ile İhlas Suresi'ni okurdu.[717]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hiçbir suretle öğle namazının dört rekatlık sünneti ile sabah namazının iki rekatlık sünnetini terk etmemiştir.[718] Ebû Eyyûb el-Ensârî'den şöyle nakledilmiştir: "Güneş tepe noktasından batıya doğru meyle geçtiği zaman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dört rekat namaz kılmayı sürdürdü. Ona 'Ey Allah'ın Elçisi! Devamlı kıldığını gördüğüm bu rekatlar nedir?' diye sordum. O da şöyle buyurdu: Göğün kapıları güneş tepe noktasından batıya doğru meyle geçtiği zaman açılır ve öğle namazı kılınıncaya kadar kapanmaz. Ben de bu kapıların açık olduğu zamanda benim için hayrın yükselmesini istedim."[719]

Öğle namazının son iki rekat sünnetine iki rekat sünnet ilave etmek, müstehaptır. Ümmü Habîbe vâlidemiz Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Öğle namazının farzından önce dört, sonra da dört rekat namaz kılan kimsenin Allah Teâlâ ateşte yanmasını haram kılar.*" Ümmü Habîbe vâlidemiz şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözünü işittikten sonra öğle namazının son sünnetini dört rekat olarak kılmayı hiç terk etmedim."[720]

İkindi namazından önce dört rekat namaz kılmak müstehaptır. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İkindi namazının farzından önce dört rekat namaz kılan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin.*"[721]

Akşam namazından sonra kılınan nafile namaz hakkında Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Kim akşam namazından sonra altı rekat namaz kılar ve bu namazlar arasında kötü bir söz söylemezse bu namazlar onun için on iki yıllık ibadete denk olur."[722] Hz. Âişe de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Her kim akşam namazından sonra yirmi rekat namaz kılarsa Allah Teâlâ onun için cennette bir ev yapar."[723]

Yatsı namazından sonra dört rekat namaz kılmak müstehaptır. İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Her kim yatsı namazından sonra dört rekat namaz kılar, ilk iki rekatında Kâfirûn Su-*

717 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 201.
718 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 201.
719 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 201.
720 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 200.
721 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 200.
722 Tirmizî, I, 272.
723 Tirmizî, I, 272.

resi ile İhlas Suresini, son iki rekatında ise Secde Suresi ile Mülk Suresi'ni okursa onun için Kadir Gecesi dört rekat namaz kılmış gibi sevap yazılır."[724]

Cuma namazından sonra dört rekat namaz kılmak sünnettir. Bu konuda Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri cuma namazını kılarsa, ardından dört rekat namaz daha kılsın.*"[725]

Cuma namazının farzından önce dört rekat namaz kılmak müstehaptır. Rivayete göre İbn Mes'ûd, cuma namazından önce ve sonra dört rekat namaz kılarmış.[726] Sahabe uygulaması olması nedeniyle cuma namazının farzından önce dört rekat namaz kılmak müstehaptır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu hadisinin umumu da bunu gerektirmektedir: "Ezan ile kâmet arasında dileyen kimseler namaz kılabilir."[727]

Nafile namaza başlanmış veya kaza ediliyorsa artık farz hale gelir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*İşlerinizi boşa çıkarmayın.*"[728] Ayrıca bu konuda namaz, oruca kıyas edilmiştir. Çünkü başlanmış nafile orucu devam ettirmek ve bozulduğu takdirde kaza etmek gerekir. Bunun delili ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Müslüman bir kardeşi tarafından yemeğe davet edilen birinin "Ben nafile oruç tutuyorum" diye cevap verene söylediği şu sözdür: "*Kardeşin senin için bir yemek yapmış. Kardeşin senin için zahmete girmiş. Şimdi orucunu boz ve bunun yerine sonra bir gün oruç tut.*"[729]

Ayakta namaz kılma imkan ve gücü varken oturarak nafile namaz kılınabilir. Kişi namazda oturduğu gibi oturarak nafile namaz kılar. Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem oturarak namaz kılardı. Otururken Kur'ân okurdu. Kıraatinde otuz veya kırk ayet kaldığı zaman kalkar ve ayakta kıraatini tamamlardı. Ardından rükûya eğilir ve secde ederdi. Diğer rekatlarda da böyle yapardı."[730] Ancak oturarak namaz kılan, ayakta namaz kılanın sevabının yarısını alır. Abdullah b. Amr'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Bana Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediği anlatıldı: *"Oturarak kılınan namaz, normal namazın yarısıdır."* Ben de Hz. Peygamber'in yanına gittim. Onu oturarak namaz kılar bir halde gördüm. İki elimi birden başına koydum. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Abdullah b. Amr, neyin var?" diye sordu. Ben de "Ey Allah'ın Elçisi! Senin "Oturarak kılınan namaz, normal namazın yarısıdır." buyurduğunu bana söylediler. Halbuki sen oturarak namaz kılıyorsun." dedim.

724 Taberânî, XI, 346.
725 Müslim, II, 600.
726 Tirmizî, II, 18.
727 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 218.
728 Muhammed 47/33.
729 Dârakutnî, II, 178.
730 Müslim, I, 505.

Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Evet. Ancak ben, sizden birinize benzemem."*[731]

Sabah namazının sünneti, oturarak namaz kılmanın dışında tutulur. Çünkü bu namaz, en güçlü sünnettir. İhtiyatlı olan, herhangi bir mazeret yoksa, kişinin ayakta namaz kılmasıdır.

Bir kimse ayakta namaza başlar, sonra oturarak devam ederse Ebû Hanîfe'ye göre bu olur. Ancak onun iki öğrencisine göre olmaz. Çünkü bir şeye başlamak nezir gibidir. Ancak İmam Ebû Hanîfe'nin görüşü tercih edilmiştir.

VİTİR NAMAZI

Vitir namazı Ebû Hanîfe'ye göre vaciptir. Bu, onun son görüşüdür. Mezhebinden zâhir olan görüş de budur. Doğrusu bu, en sahih görüştür. Nitekim Büreyde el-Eslemî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Vitir haktır. Kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir. Vitir haktır. Kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir. Vitir haktır. Kim vitir namazını kılmazsa bizden değildir."*[732] Rivayete göre Amr b. Âs cuma günü insanlara hutbe okumuş ve onlara şöyle seslenmiştir: Ebu Basra, bana Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletti: "Allah Teâlâ sizin namazınıza ilavede bulundu. Bu ilave namaz, vitir namazıdır. Yatsı ile sabah namazı arasında bir vakitte bu namazı kılın!" Bu hadisi Amr'dan nakleden râvi Ebu Temîm el-Ceyşânî de şöyle demiştir: Ebu Zerr elimden tuttu ve beni Mescid'de bulunan Ebu Basra'nın yanına götürdü ve ona "Sen, bu adamın söylediklerini Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem işittin mi?" diye sordu. O da "Ben bu sözleri bizzat Hz. Peygamber'den işittim" şeklinde cevap verdi. Bu rivayetin Ahmed dışındaki râvilerinin hepsi Buhârî'nin râvileridir. Ahmed de sika bir râvidir.[733] Vitir namazının vacip olduğunun delillerinden biri de şu hadistir: *"Kim vitir namazını kılmadan uyur veya kılmayı unutursa, hatırlayınca onu kılsın."*[734]

İmam Ebû Hanîfe'den nakledilen bir görüşe göre vitir namazı sünnettir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed bu görüşü almışlardır. İmam Ebû Hanîfe'den nakledilen bir görüşe göre ise vitir namazı farzdır. İmam Züfer de bu görüşü esas almıştır. Ebû Hanîfe'nin bu görüşleri şu şekilde uzlaştırılmıştır: Vitir namazı amel bakımından farz, itikat bakımından vacip, sübut bakımından ise sünnettir. Âlimler vitir namazını terk eden kimsenin tekfir edilemeyeceği konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Vitir namazı niyetsiz kılınmaz. Vitrin her rekatında Kur'ân okumak gerekir. Herhangi bir özür olmadan bu namazı oturarak eda etmek caiz değildir.

731 Dârakutnî, II, 178.
732 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 274.
733 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 279.
734 Ebû Dâvûd, II, 65.

İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Vitir namazını sabah namazından önce kılın."*[735]

Vitir namazı üç rekattır. Bu üç rekat selam ile bölünmez. Çünkü Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazını tavsif ederken şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dört rekat namaz kılardı. Bu namazın güzelliğini ve uzunluğunu tarif etmek mümkün değil. Sonra bir dört rekat daha kılardı. Bunun da güzelliğini ve uzunluğunu tarif etmek mümkün değil. En sonunda üç rekat namaz kılardı."[736] Hz. Âişe bir başka rivayette ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazını şu şekilde anlatmıştır: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem vitir namazını kılarken ikinci rekatta selam vermezdi."[737] Hz. Âişe başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem namazını şu şekilde tavsif etmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem üç rekat vitir namazı kılardı. Sadece üçüncü rekatta selam verirdi. Müminlerin emiri Hz. Ömer bu şekilde namaz kılardı. Medine ehli de onun görüşünü almıştır."[738]

Hasan-ı Basrî'ye "İbn Ömer vitir namazının ikinci rekatında selam veriyor." denildiği zaman, o şöyle demiştir: "Hz. Ömer dinî hükümlerin ruhunu ondan daha iyi anlar. O selam vermeden tekbir getirip üçüncü rekata kalkardı."[739]

Vitir namazını kılan kimse ikinci rekatta oturmayı unutursa dönüp oturmaz. Her rekatta Fatiha Suresi ile üç ayet veya üç ayet uzunluğunda Kur'ân'dan bir bölüm okur. Çünkü bu vaciptir. Üçüncü rekatta rükûya varmadan önce kunut duasını okuyacağı zaman iftitah tekbirinde olduğu gibi ellerini kaldırarak tekbir getirir. Sonra kunut duasını okur.

Âsım şöyle demiştir: Enes b. Mâlik'e kunut duasının ne zaman okunacağını sordum. O da "rükûya eğilmeden önce" cevabını verdi. Bunun üzerine "Falanca, sizin rükûdan sonra okunacağını söylediğinizi iddia ediyor." dedim. O da "yalan söylemiş." dedi ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bir ay boyunca rükûdan sonra kunut duasını okuduğunu, Süleym kabilesinden bir boya beddua ettiğini nakletti.

Muhammed'den şöyle nakledilmiştir: Enes b. Mâlik'e "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem sabah namazında kunut duasını okudu mu?" şeklinde bir soru soruldu. O da "Evet" cevabını verdi. Bu defa "rükûdan önce mi yoksa sonra mı okunur?" şeklinde ona bir soru soruldu veya bu soruyu ben sordum. O da "rükudan biraz sonra" şeklinde cevap verdi. Ebû Muhammed ed-Dârimî şöyle demiştir: "Ben bu görüşü kabul ediyorum. Ancak bu görüş ile sadece savaş durumunda amel edilir."[740]

735 Müstedrek, I, 302.
736 Müstedrek, I, 304.
737 Dârimî, II, 374.
738 Buhârî, II, 64.
739 Dârimî, II, 374.
740 Buhârî, II, 64.

Vitir namazında İbn Abbâs'tan nakledilen sureler okunur. Ondan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu üç sure ile vitir namazı kılardı. İlk rekatta A'lâ Suresi'ni, ikinci rekatta Kâfirûn Suresi'ni, üçüncü rekatta ise İhlas Suresi'ni okurdu.[741]

Şu meşhur duayı kunut duası olarak okumak sünnettir:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ

(Allahım! Yalnız Senden yardım diler, yalnız Senden bağışlanmamızı ve bizi doğru yola iletmeni isteriz. Sana iman ederiz, Sana tevbe ve tevekkül ederiz. Seni bütün hayırlar ile överiz. Sana şükrederiz, Seni inkâr etmeyiz. Sana karşı gelenlerle ilişkilerimizi keser ve onları terk ederiz. Allahım! Biz ancak Sana ibadet eder, Senin rızan için namaz kılar, Sana secde ederiz. Senin rızanı elde etmek için çalışır, Sana koşarız. Senin rahmetini umar, azabından korkarız. Şüphe yok ki, Senin azabın kâfirlere ulaşır.)[742]

Kunut duası olarak Hasan b. Ali'nin, dedesi Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem öğrendiği şu duayı okumak da mümkündür:

اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ ، إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ ، تَبَارَكْتَ ربنا وَتَعَالَيْتَ

(Allahım! Hidayete erdirdiğin kullarının arasında beni de hidayete erdir, afiyet bahşettiğin kulların arasında bana da afiyet bahşet, işlerini üstlenip nefislerine bırakmadığın kullarınla birlikte benim de işlerimi üstlen, beni de kendime bırakma, bana verdiklerini mübarek kıl, beni takdir ettiğin kötülüklerden koru. Kuşkusuz Sen hükmedersin, Sana karşı hiç kimse hükmedemez. Senin sahip çıktığın hiçbir kul zelil olmaz. Ey Rabbim, hayır ve bereketin ne kadar çok... Sen ne kadar yücesin...)[743]

Kunut duasını güzel okuyamayan veya ezbere bilmeyen kimse bunun yerine üç kez اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا *(Allahım bizi bağışla!)* veya رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ *(Rabbimiz! Bize hem dünyada hem ahirette güzellik ver. Bizi cehennem azabından koru.)* duasını okur.

Sadece vitir namazında kunut duası okunur. Ancak sıkıntılı durumlarda kıraatin açıktan okunduğu namazlarda kunut duası okunabilir. Sıkıntılı durumlar

741 Buhârî, II, 64.
742 İbn Ebî Şeybe, II, 265.
743 Nesâî, III, 248.

da İslam ümmetinden hiç eksik olmuyor. Bundan dolayı sabah namazında kunut duası okumakta bir sakınca yoktur.

Kunut duasında eller kalkar mı? Enes b. Mâlik bu konuda şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası hariç hiçbir duada ellerini kaldırmazdı.[744]

Uyumadan Önce Vitir Namazını Kılmak Teşvik Edilmiştir

Câbir b. Abdillah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ebû Bekir'e *"Vitir namazını ne zaman kılıyorsun?"* diye sordu, o da "yatsı namazından sonra, gecenin başlarında" şeklinde cevap verdi. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Peki ya sen ey Ömer?"* diye Hz. Ömer'e sordu. O da "gecenin sonunda kılıyorum" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Sen ey Ebu Bekir, güvenli yolu tercih ettin, sen ey Ömer, zor olanı tercih ettin."*[745] Ancak Ebû Hureyre'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Dostum sallallâhu aleyhi ve sellem bana şu üç şeyi tavsiye etti: Vitir namazından önce uyumayı, her ay üç gün oruç tutmayı ve kuşluk namazını kılmayı."[746] Vitir namazını geçireceğinden endişe eden kimsenin uyumadan önce vitir namazını kılması daha uygundur. Ancak geçireceğinden endişe etmeyen kimsenin daha sonra kılması en uygun olandır.

Vitir Namazı Tekrar Kılınmaz

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bir gecede iki vitir namazı kılınmaz."*[747]

Vitirden Sonra Okunacak Dua

Abdurrahman b. Ebzâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem A'lâ Suresi, Kâfirûn Suresi ve İhlas Suresi ile vitir namazını kılardı. Namazını bitirip kalkmak istediği zaman üç kez yüksek sesle سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ *(Noksan ve ayıplardan münezzeh olan, her şeyin hakimi ne yücedir)* derdi.[748]

Fatiha Dışında Namazda Sürekli Aynı Sureleri Okumanın Mekruh Oluşu

Herhangi bir namazda farz olarak belli bir sureyi okumak gerekmez. Belli bir sure okunmadı diye namaz geçersiz olmaz. Yalnız Fatiha Suresi'ni okumak vaciptir. Namaz kılan kimsenin Fatiha Suresi dışında bir sureyi okumayı âdet edin-

744 Nesâî, III, 248. İmam Nevevî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem birçok yerde dua ederken ellerini kaldırdığını ifade etmiş ve bu konuda sahihaynda yaklaşık otuz rivayeti bir araya getirdiğini söylemiştir. Şerhu'n-Nevevî, III, 299. [Mütercim]

745 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 282.

746 Nesâî, III, 229.

747 Nesâî, III, 229.

748 Nesâî, III, 250.

mesi, ondan başka sure okumaması mekruhtur. Çünkü bu durumda Kur'ân'ın diğer sureleri ihmal edilmiş olur, ayrıca seçilen surenin diğerlerinden daha üstün olduğu konusunda yanlış bir düşünce oluşabilir. Her Cuma, sabah namazında Secde Suresi ile İnsan Suresi'ni okumak, bu sureleri okumayı vacip kabul edip başka bir sureyi okumayı caiz görmemek bu kabildendir. Ancak kişi başka bir surenin de okunacağını bilir, fakat bu iki sureyi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem okudu diye okursa, bu durumda onun bu tercihi mekruh sayılmaz. Aksine mendup kabul edilir. Fakat arada başka sûreleri okuması da şart koşulur. Böylece cahil birinin bu namazda başka sure okunmasının caiz olmadığı şeklinde bir düşünceye kapılmasının önüne geçilmiş olur.

GECE NAMAZI

Gece namazı iki rekatta bir selam verilerek kılınır. İbn Abbâs bir gece teyzesi Meymûne bintu Hâris vâlidemizin yanında kalmış. Bu olayı anlatırken şunları da söylemiştir: Gidip Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanıbaşında namaza durdum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elini başıma koydu ve sağ kulağımı tutup hafifçe büktü.[749] Önce iki rekat kıldı, sonra iki rekat, ardından da iki rekat daha kıldı..."

Gece namazı dört rekatta bir selam verilerek de kılınabilir. Bu konuda Hz. Âişe'den şu hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve diğer aylarda on bir rekattan fazla namaz kılmazdı. Dört rekat namaz kılardı. Namazının ne kadar güzel ve uzun olduğunu sorma. [Kelimeler ile anlatmak mümkün değil]. Sonra bir dört rekat daha namaz kılardı. Namazının ne kadar güzel ve uzun olduğunu sorma. [Kelimeler ile anlatmak mümkün değil]. Daha sonra üç rekat namaz kılardı.[750]

Gece namazı altı rekatta bir selam verilerek de kılınabilir. Bu konuda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gece namazını anlatırken Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yaşlandığı zaman altı rekat namaz kıldı, yedinci rekatı ise vitir yaptı.[751]

Gece namazı sekiz rekatta bir selam verilerek de kılınabilir. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her iki rekatta bir oturarak sekiz rekat namaz kılmış ve bu sekiz rekatın sonunda selam vermiştir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bu şekilde namaz kılması, şu hadisinden anlaşılmaktadır: "Gece namazı ikişer ikişer kılınır." Hz. Peygamber'in selam vermeden her iki rekatta et-Tahiyyâtu duası için oturduğu ihtimali çok yüksektir. Zira rivayetin devamında yer alan "her iki rivayette teşehhüd vardır." ifadesi bunu açıklamaktadır.

749 İbn Abbâs dalmaya başlayınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun kendine gelmesi için böyle yapmıştır. Bk. Nevevî, Şerhu Müslim, III, 111. [Mütercim.]

750 Müslim, IV, 509.

751 Bennâ, Şerhu'l-Müsned, IV, 259.

Ebû Hanîfe'ye göre en faziletli olan, gece namazını gündüz kılınan nafile namazlar gibi dört rekatta bir selam vererek kılmaktır. Bu konuda Ebû Hureyre Hz. Âişe hadisine dayanmıştır. İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre ise gece namazı ikişer ikişer kılınır. Her iki rekatta bir selam verilir. Onlar bu konuda İbn Ömer'in açıklamasına göre amel etmişlerdir. İbn Ömer'e "ikişer ikişer ne demek?" diye sorulduğu zaman şöyle cevap vermiştir: *"Her iki rekatta bir selam vermek."* İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.

Gece namazında kıyamı uzatmak çok secdeden daha faziletlidir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kalkıp huşû ile Allah'ın divanında durun."*[752] Çünkü kıyamda Kur'ân okuma vardır. Kur'ân okuma da rükû ve secdede okunan dualardan daha faziletlidir.

TERAVİH NAMAZI

Ramazan gecelerinde kılınan nafile namaza teravih adı verilmiştir. Çünkü ashab-ı kiram ilk teravih namazını kılarken her iki selamdan sonra bir kişinin o kadar namaz kılacağı sürece dinleniyorlardı. Ebû Seleme, Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kesin biçimde emretmeden, insanların Ramazan gecelerini namaz kılarak ihya etmelerini teşvik ederdi. Bu vesileyle şöyle buyurmuştur: *Kim inanarak ve mükafatını Allah'tan umarak [teravih namazı ile] Ramazan'ı ihya ederse geçmiş günahlarının tamamı bağışlanır."*[753]

Teravih namazı, müekket sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bazı geceler teravih namazı kılmış ve sürekli devam etmeme konusundaki mazereti açıklamıştır. Söz konusu mazeret, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem teravih namazının bize farz kılınmasından duyduğu endişedir. Urve b. Zübeyr, Hz. Âişe'nin kendisine şöyle haber verdiğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gecenin bir vaktinde çıktı ve mescidde namaz kıldı. İnsanlar da onun gibi namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar bu durumu anlatmaya başladılar. Ertesi gün daha kalabalık bir cemaat toplandı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescide gitti. İnsanlar onun gibi namaz kıldı. Ertesi sabah insanlar birbirlerine bu namazı anlattı. Üçüncü gün mescidin cemaati daha da arttı. Hz. peygamber mescide gitti. İnsanlar onun gibi namaz kıldı. Dördüncü gece cemaat mescide sığmadı. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescide gitmedi. Bazı insanlar "Haydi namaza" diye seslenmeye başladı. Ama Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ancak sabah namazı olunca mescide gitti. Sabah namazını kıldırdıktan sonra insanlara döndü ve kelime-i şehadet getirdi. Ardından şöyle buyurdu: Dün geceki halinizi bilmiyor değilim. Ancak gece namazının size farz kılınmasından ve sizin de bunu kılmaktan aciz kalmanızdan

752 el-Bakara 2/238.
753 Müslim, I, 524.

endişe ettim."[754] Hz. Âişe'den gelen ve Buhârî'de nakledilen rivayet ise şöyledir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu namazı kıldı. Bu olay Ramazan ayında gerçekleşmişti."[755]

Esed b. Amr, Ebû Yusuf'tan şöyle nakletmiştir: "Ebû Hanîfe'ye teravih namazını ve Hz. Ömer'in uygulamasını sordum. O da şu şekilde cevap verdi: Teravih müekket sünnettir. Hz. Ömer bunu kendi kafasından uydurmamıştır. O, bu konuda bir bidat türetmemiştir. İnsanları Übey b. Ka'b'ın arkasında toplamış, o da cemaatle namaz kıldırmıştır. Bu olaya aralarından Hz. Osman, Ali, İbn Mes'ûd, Abbâs, onun oğlu Talha, Zübeyr, Muâz ve Übey gibi birçok ensar ve muhacirin de bulunduğu çok sayıda sahâbî şahit olmuştur. Onlardan hiçbiri Hz. Ömer'e karşı gelmemiştir. Aksine hepsi onunla aynı fikri paylaşmış, ona yardımcı olmuşlar, bunun Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünneti olduğunu bildikleri için de böyle emretmişlerdir."

Ebû Zerr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte oruç tuttuk. Ramazan'ın son yedi günü kalana kadar bize [teravih] namazı kıldırmadı. Son yedinci günü, gecenin ⅓'ü geçene kadar namaz kıldırdı. Ramazan'ın son altıncı günü de bize namaz kıldırmadı. Beşinci günü, gecenin yarısı geçene kadar namaz kıldırdı. Biz "Ey Allah'ın Elçisi! Bu gecenin sonuna kadar bize nafile namaz kıldırsan..." şeklinde temennimizi dile getirdik. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de "*İmam bırakana kadar onunla namaz kılmak sureti ile geceyi ihya eden kimseye bir geceyi namazla geçirmiş gibi sevap yazılır.*" buyurarak cevap verdi. Ayın son üç günü kalıncaya kadar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize yine namaz kıldırmadı. Üçüncü gün yine bize namaz kıldırdı, ailesine ve eşlerine dua etti. Sahur vaktinin geçmesinden endişe etmeye başladığımız zamana kadar bize namaz kıldırmaya devam etti.[756]

Abdurrahman b. Abdilkârrî şöyle demiştir: Bir Ramazan gecesi, Hz. Ömer ile birlikte mescide gittim. Bir de ne görelim, insanlar grup grup mescidin çeşitli yerlerine dağılmış haldeler. Kimi tek başına namaz kılıyor, kiminin ardında bir cemaat namaz kılıyordu. Hz. Ömer "Kanaatimce bu insanları bir kârinin arkasında toplamak daha güzel olur." dedi. Sonra onları Übeyy b. Ka'b'ın arkasında topladı. Başka bir gece Hz. Ömer ile birlikte mescide gittim. O gece insanlar kârilerinin arkasında namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer "Bu ne güzel bir bidat." dedi. Gecenin son kısmını kastederek "Bu insanların uykuyla geçirdikleri zaman, ibadetle ihya ettiklerinden daha hayırlıdır." diye ekledi. İnsanlar Ramazan'ın baş kısmını ihya ediyorlardı.[757]

754 Müslim, I, 524.
755 Buhârî, I, 396.
756 Tirmizî, II, 150.
757 Buhârî, I, 396.

Sünnet olan, teravih namazını cemaatle kılmaktır. Ancak bir grubun bu namazı cemaatle kılması, cemaat oluşturma sorumluluğunu herkesten düşürür. Ancak bir cami cemaatinin tamamı cemaatle teravih kılmayı terk ederse, işte o zaman herkes hata etmiş olur. Eğer bazı insanlar cemaate katılmaz ve evlerinde teravih namazını kılarlarsa, bu durumda hata işlemiş olmazlar.

Tirmizî "Sünen"inde şöyle demiştir: "İlim ehli, Ramazan gecelerinin teravih ile nasıl ihya edileceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimlere göre vitir ile birlikte kırk bir rekat namaz kılmak gerekir. Bu görüş Medine ehline aittir. Onlara göre Medine'de uygulama bu doğrultudadır. İlim ehlinin çoğu ise, Hz. Ali ve Hz. Ömer gibi sahabilerden nakledilen ve teravihin yirmi rekat olduğunu gösteren rivayeti benimsemişlerdir. Süfyân es-Sevrî, İbnu'l-Mübârek ve İmam Şâfiî bu görüştedir. Hatta İmam Şâfiî şöyle demiştir: "Mekke şehrimizde insanların teravihi yirmi rekat kıldıklarını görüp öğrendim."İmam Mâlik, Yezîd b. Rûmân'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "İnsanlar Hz. Ömer döneminde yirmi üç rekat kılarak Ramazan gecelerini ihya ediyorlardı."[758] Yezîd b. Husayfe, Sâib b. Yezîd'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "İnsanlar Hz. Ömer döneminde teravihi yirmi rekat olarak kılıyorlardı. Yüzlerce ayet okurlardı. Bu yüzden Hz. Osman döneminde kıyamın uzun sürmesinden dolayı insanlar âsâlarına yaslanırlardı."[759]

Miksem, İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ayında cemaat yapmadan yirmi rekat namaz ile vitir namazını kılardı. Bu rivayet zayıftır.[760] Ebu'l-Hasîb şöyle demiştir: Süveyd b. Ğafle Ramazan'da bize imamlık yapardı. Beş kez selam verip dinlenerek yirmi rekat namaz kıldırırdı."[761] Ebu'l-Hasnâ da şöyle demiştir: "Hz. Ali bir adama insanlara, beş kez ara vermek suretiyle yirmi rekat namaz kıldırmasını emretti."[762] Abdurrahman es-Sülemî'nin rivayetine göre Hz. Ali kârileri Ramazan'da davet etmiş ve onlardan birine insanlara yirmi rekat namaz kıldırmasını emretmiştir. Hz. Ali ise onlara vitir namazını kıldırırdı.[763] Rivayete göre Ebû Seleme b. Abdirrahman, Hz. Âişe'ye "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan'da nasıl namaz kılardı?" diye sormuş. O da şu şekilde cevap vermiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve diğer aylarda on bir rekattan fazla namaz kılmazdı. Dört rekat namaz kılardı. Namazının ne kadar güzel ve uzun olduğunu sorma. [Kelimeler ile anlatmak mümkün değil]. Sonra bir dört rekat daha namaz kılardı. Namazının ne kadar güzel ve uzun olduğunu sorma. [Kelimeler ile anlatmak mümkün değil]. Daha sonra üç rekat namaz kılardı."[764] Sâib b. Yezîd'in de şöyle söylediği

758 Muvatta', I, 105.
759 Beyhakî, II, 496.
760 Beyhakî, II, 496.
761 Beyhakî, II, 496.
762 Beyhakî, II, 496.
763 Beyhakî, II, 496.
764 Müslim, IV, 509.

nakledilmiştir: "Hz. Ömer, Übeyy b. Ka'b ile Temîm ed-Dârî'ye insanlara on bir rekat namaz kıldırmalarını emretti. İmam olan, yüzlerce ayet okurdu. Öyle ki, kıyam uzadığı için âsâmıza yaslanırdık. Sadece fecir vakti doğunca namazdan ayrılırdık."[765]

Davud b. Husayn, A'rac'ın şöyle söylediğini aktarmıştır: "Kime yetiştiysem Ramazan ayında kılınan vitir namazında kafirlere lanet ediyordu. İmam sekiz rekatta Bakara Suresi'ni okuyordu. Eğer imam bu sureyi on iki rekatta okursa insanlar imamın namazı kısa tuttuğunu düşünürlerdi."[766]

Abdullah, babası Ebû Bekir'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ramazan'da teravihi bitirince hizmetçilerin bir an evvel yemek hazırlamalarını isterdik. Çünkü fecir vaktinin girmesinden endişe ederdik."[767]

Bu iki rivayeti şu şekilde birleştirmek mümkündür: "İlk önceleri Müslümanlar on bir rekat namaz kılarken, daha sonraları yirmi rekat namaz kılmaya başlamışlardır."

Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Teravihi Cemaatle Kılmak Mı Yoksa Tek Başına Kılmak Mı Efdal?

İbnu'l-Mübârek, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Ruhûye teravihi imam ile birlikte kılmayı tercih etmişlerdir. Bu konuda Sa'lebe b. Ebî Mâlik el-Kurazî'den nakledilen şu hadise dayanmışlardır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ayında bir gece mescide geldi. İnsanları mescidin bir köşesinde namaz kılarken gördü ve "Bunlar ne yapıyor?" diye sordu. Biri "Ey Allah'ın Elçisi! Bunlar Kur'ân bilmeyen insanlar. Übey b. Ka'b onlara Kur'ân okuyor/namaz kıldırıyor, onlar da onunla namaz kılıyorlar." şeklinde cevap verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların bu davranışını yadırgamadı ve "*İyi yapmışlar, isabet etmişler.*" buyurdu.[768]

İmam Şâfiî güzel Kur'ân okuyan kimsenin tek başına teravih namazı kılmasının daha uygun olacağı görüşünü tercih etmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kendisi gibi namaz kılanlara söylediği şu söze dayanmıştır: "*Yaptıklarınızı gördüğüm şeylerden haberim var. Ey insanlar! Evlerinizde namaz kılın. Çünkü kişinin farz namazlar dışında kıldığı en faziletli namaz evinde kıldığı namazdır.*"[769] Mücahid'den nakledildiğine göre İbn Ömer'e biri "Ramazan'da imamın arkasında namaz kılayım mı?" diye sormuş. O da "Sen Kur'ân okuyan

765 Muvatta', I, 105.
766 Muvatta', I, 105.
767 Muvatta', I, 105.
768 Beyhakî, II, 495.
769 Beyhakî, II, 494.

biri değil misin?" diye soru ile karşılık vermiş. Adam "Evet" cevabını verince "Eşek gibi susacak mısın?! Kendi evinde namaz kıl."[770] demiş.

İnsanların çoğu Kur'ân bilmez ve evlerinde namaz kıldıkları zaman teravih konusunda tembellik ederler. Bu yüzden cemaatle teravih kılmak daha evladır.

İmam ve cemaat, her çift sayılı rekatların ardından aldıkları iftitah tekbirinden sonra Allah'a hamd ve senada bulunurlar. İmam, et-Tahiyyâtu duasından sonra ilave dualar okur. Cemaatin sıkılmasından endişe ederse sadece salavat getirir ve sadece "Allahümme salli alâ Muhammed" der. Çünkü İmam Şâfiî'ye göre bu şekilde salavat getirmek farzdır. İmam diğer duaları okumayabilir. İmam, harflerin belli olmayacağı şekilde hızlı okumak, euzü besmeleyi terk etmek, tadil-i erkana riayet etmemek, rükû ve secdedeki duaları okumamak ve iki secde arasında bir süre beklememek gibi çirkin fiilleri işlemekten kaçınır.

Teravih namazının vakti, yatsı namazı ile sabah namazı arasındadır. Yatsı namazından önce teravih namazı kılınmaz. Vitir namazından sonra teravih namazı kılınabilir. Ayakta kılma imkanı varken oturarak teravih namazını kılmak mekruhtur. Çünkü teravih namazı müekket sünnettir. Teravih namazında bir kez Kur'ân'ı hatmetmek sünnettir. Ramazan ayında cemaatin tembelliğinden dolayı hatim terk edilmez.

Ramazan ayı dışında vitir namazı cemaatle kılınmaz. Çünkü sahabe, Ramazan dışında vitir namazını cemaat ile kılmamıştır. Efdal olan, vitir namazının Ramazan ayında cemaatle kılınmasıdır. Çünkü Hz. Ömer, insanlara farz ve vitir namazında imamlık yapmıştır. Ebû Yusuf'a göre imam kunut duasını sesli okumaz. Efdal olan kunut duasının sessiz okunmasıdır. İmam Muhammed'e göre ise imam kunût duasını sesli okur, cemaat de amin der.

GÜNEŞ VE AY TUTULMASINDA KILINAN NAMAZ

Küsûf ve husûf, bir gök cisminin, yerküre ile arasına başka bir gök cisminin girmesi sonucu ışığının tamamen veya kısmen engellenmesine denir. Husûf ay tutulması, küsûf ise güneş ve yıldız tutulması için kullanılır. Ay ve güneş tutulmasının sebebi yeryüzü ile ayın karanlık olmasıdır. Şöyle ki, ay yeryüzünün gölgesinde kalırsa ay tutulması meydana gelir. Eğer yeryüzü ayın gölgesine girer ve bu yüzden güneşin görünmesi engellenirse güneş tutulması meydana gelir. Ay tutulması ayın dolunay evresinde gerçekleşir.

Ay ve güneş tutulması şu şekilde de tarif edilebilir: Güneş, ışık ve ısı veren bir yıldızdır. Yeryüzü onun etrafında döner. Ay ise yeryüzünün etrafında döner. Ne zaman ay, yeryüzü ile güneş arasına girerse yeryüzünün güneşe dönük tarafına güneş ışıklarının ulaşmasını engeller. İşte bu olaya güneş tutulması denir. Ne

770 Beyhakî, II, 494.

zaman yeryüzü güneş ile ayın arasına girer ve güneşin ışıklarının aya ulaşmasına engel olur, ayın yuvarlağının karanlıkta kalmasına sebebiyet verirse buna da ay tutulması adı verilir.

Hem güneş tutulması hem de ay tutulması tamamen gerçekleştiği gibi kısmen de gerçekleşir.

Hüsûf ve küsûf kavramları birbiri yerine kullanılır.

Güneş ve ayı hareket ettiren, Rabbimiz Allah'tır. Ebû Bürde, Ebû Musa el-Eş'arî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Güneş tutuldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem korkmuş bir halde kalktı. Kıyametin kopmasından endişe etmişti. Hemen mescide gitti. O ana kadar gördüğüm en uzun kıyam, rükû ve secdeli bir namaz kıldı ve şöyle buyurdu: *Allah'ın gönderdiği bu ayetler, hiç kimsenin ölümü veya yaşaması için olmaz. Şu kadarı var ki, Allah Teâlâ bunlarla kullarını korkutur. Bunlardan birini gördüğünüz zaman hemen Allah'ı anın, O'na dua edin ve Allah'tan bağışlanma dileyin.*"[771]

Ziyâd b. Alâka, Muğîra b. Şu'be'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "İbrahim vefat ettiği gün güneş tutuldu. İnsanlar 'İbrahim öldüğü için güneş tutuldu' dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *Güneş ve ay Allah'ın iki ayetidir. Hiç kimsenin ölmesinden veya yaşamasından dolayı tutulmaz. Güneş ve ayın tutulduğunu gördüğünüz geçinceye kadar Allah'a dua edin ve namaz kılın.*"[772]

Güneş tutulması namazı müekket sünnettir. Nafile namaz gibi iki rekat olarak kılınır. Bu konuda Muhammed b. Lebîd'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem oğlu İbrahim vefat ettiği gün güneş tutuldu... Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalkıp namaza durdu. Bizim düşüncemize göre الر كِتَابٌ şeklinde başlayan surenin bir bölümünü okudu, ardından rükûya eğildi, sonra doğruldu ve iki secde yaptı. Daha sonra ayağa kalkıp birinci rekatta yaptıklarının aynısını yaptı.[773] Numân b. Beşîr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tutulduğu zaman yaklaşık olarak sizin kıldığınız namaz gibi namaz kıldı, rükû ve secde yaptı."[774] Semura b. Cündüb'den nakledilen uzun hadiste şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize kıldırdığı namazlarda şimdiye kadar ayakta durmadığı kadar uzun ayakta durarak bize namaz kıldırdı. Onun ne okuduğunu duymuyorduk. Sonra hiçbir namazda durmadığı kadar uzun rükûda durdu. Yine ne okuduğunu duymuyorduk. İkinci rekatı da bu şekilde kıldı. Güneşin görünmeye başlaması,

771 Buhârî, 210.
772 Buhârî, 210.
773 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 185.
774 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 187.

Hz. Peygamber'in ikinci rekatta oturması ile aynı zamana denk gelmişti."[775] Ebû Bekre'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde güneş tutuldu. Hz. Peygamber elbisesini çekerek acele acele kalktı. Nihayet mescide geldi. İnsanlar da mescide döndü. Hz. Peygamber iki rekat namaz kıldırdı. Namazın sonunda güneş tutulması geçti."[776]

Güneş ve ay tutulması esnasında kılınan namazı cuma imamı kıldırır. Bu namazda kıraat sessiz olur, hutbe de okunmaz. Çünkü böyle bir uygulama nakledilmemiştir. Hatta Semura hadisinde "Onun ne okuduğunu duymuyorduk" şeklinde geçmektedir. İmam namazda kıraati uzatır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk rekatta Bakara Suresi, ikinci rekatta Âl-i İmrân Suresi kadar Kur'ân okurmuş. Eğer imam olmazsa insanlar tek başlarına iki veya dört rekat namaz kılarlar. Namazın ardından güneş tutulması geçene kadar dua ederler. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bu hadiselerden birini gördüğünüz zaman hemen Allah'ı anın, O'na dua edin ve O'ndan bağışlanma dileyin."* Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Hemen namaz kılın." Bu ifadede geçen namaz; dua, zikir ve bağışlanma dilemek anlamına gelir. Başka bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "Bunu gördüğünüz zaman hemen Allah'ı anın, tekbir getirin, namaz kılın ve sadaka verin."[777]

Güneş tutulması esnasında kılınan namaz hakkında birçok rivayet vardır. Bunlardan birine göre güneş tutulması namazı iki rükûlu ve iki secdeli iki rekat namazdan ibarettir. Bir diğerine göre her rekatında üç rükû bulunan, bir başkasına göre ise her rekatında dört rükû yapılan, bir başka rivayete göre ise her rekatında beş rükû bulunan iki rekatlık namazdır.

Ay tutulması namazını herkes tek başına kılar. Çünkü ay tutulması gece olur. Gece cemaatin oluşması zordur. Karanlık, rüzgar ve düşman korkusundan kılınan namaz da bu şekilde kılınır.

YAĞMUR DUASI NAMAZI

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Rabbiniz şöyle buyurdu: Eğer kullarım bana itaat etseydi onlara gece yağmur yağdırır, gündüz güneşi çıkarırdım. Gök gürültüsünü de onlara duyurmazdım.*"[778] Çünkü Allah Teâlâ kullarının emrettiği şeyleri yapmalarını sever, yasakladığı şeylerden de kaçınmalarını ister. Bunu yaptıkları zaman gece onlara yağmur gönderir. Yağmurun gece yağması, kullar için rahmettir. Çünkü gece yağan yağmur insanlara zorluk çıkarmaz. Gündüz yağan yağmur ise insan-

775 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 190.
776 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 192.
777 Buhârî, 206.
778 Buhârî, 206.

ların birtakım işlerini görmelerine engel olur, yürümelerine ve hareket etmelerine pek imkan vermez. Bulutlar yüzünden güneş ortaya çıkmaz. Bu yüzden insanlar güneş ışığından istifade edemezler. Allah'a itaat eden insanlardan bütün bu meşakkatler kalkar. Allah Teâlâ onlara gök gürültüsünü duyurmaz. Böylece gök gürültüsünden dolayı rahatsız olmazlar. Bu da Allah'ın büyük bir rahmetidir.

Allah'ın haramlarını çiğnemek, kulların gazaba uğramasına sebep olur. Kıtlık ve kuraklık ile cezalandırılmalarına yol açar.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.*"[779]

Kuraklık ve kıtlık Allah Teâlâ'nın insanlardan hoşnut olmadığının bir alametidir. Öyleyse kullara düşen, merhametiyle kendilerine yağmur göndermesi için Allah'a yönelmek, O'na dönüp bağışlanma dilemektir.

Yağmur duasının temel dayanağı şu ayettir: "Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın."[780] Bu ayette yağmurun yağdırılması, kulların bağışlanma dilemesine bağlanmıştır. Allah Teâlâ bir başka ayette de şöyle buyurmuştur: "Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek (Allah'tan) yüz çevirmeyin."[781]

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: Yağmur duasında bulunurken cemaatle namaz kılmak sünnet değildir. Yağmur duası, yukarıdaki iki ayette ifade edildiği gibi yakarış ve bağışlanma dilemekten ibarettir. Bu konuda Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: Biri cuma günü Minber'e bakan kapıdan mescide girdi. O esnada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe okuyordu. Adam, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem tam karşısına geçip "Ey Allah'ın Elçisi! mallarımız helak oldu, çaremiz tükendi, Allah'a dua et de bize yağmur göndersin" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini açıp şöyle dua etti: "Allahım! Bize yağmur gönder. Allahım! Bize yağmur gönder. Allahım! Bize yağmur gönder." Enes şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki, biz gökyüzünde ne bulut kümesi ne de parça parça bulutlar görüyorduk. Gökyüzünde bulut namına hiçbir şey görmüyorduk. Bizim ile Sel' arasında ne bir ev ne bir konak vardı.[782] Birden Sel' dağının ardından, kalkan şeklinde bulutlar belirdi. Bulutlar gökyüzünün ortasına gelince yayıldılar ve yağmur bıraktılar. Bir hafta güneşi göremedik. Bir

779 en-Nisâ 4/147.
780 Nûh, 72/10-12.
781 Hûd 11/52.
782 Sel' Medine'de bir dağın adı. Enes bu sözü ile Sel' dağını görebildiklerini ve Sel' dağını görmeye engel herhangi bir şeyin bulunmadığını ifade etmiştir. Böylece havanın ne kadar açık olduğunu vurgulamıştır. [Mütercim]

sonraki Cuma, adam aynı kapıdan mescide girdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ayakta hutbe okuyordu. Adam tam onun karşısına geçti ve "Ey Allah'ın Elçisi! Mallarımız helak oldu. Otlaklara gidecek yol bulamadık. Allah'a dua et de yağmuru durdursun." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini açtı ve şöyle dua etti: "Allahım! Yağmuru çevremize yağdır, evimizin barkımızın üzerine yağdırma. Allahım! Yağmuru tepelere, dağlara, vadilere ve ağaçların yetiştiği yerlere yağdır." Bunun üzerine yağmur kesildi ve çıkıp güneşin altında yürüdük.[783]

Buhârî'de Enes'ten nakledilen bir başka rivayet ise şu şekildedir: "Bulutların sağa sola dağıldığını gördüm. Oralara yağmur bırakıyorlardı ama Medine halkının üzerine yağmur bırakmıyorlardı." Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: "Elbisenin çıkarıldığı gibi bulutlar gök yüzünde dağıldı." Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: "Bulutlar Medine'den uzaklaştı. Medine'nin çevresine yağmur yağıyordu, ama Medine'ye bir damla yağmur yağmadı. Medine'ye baktım, âdeta bir tacın içinde idi." İmam Müslim'in rivayetine göre ise Enes şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eli ile Medine'nin hangi tarafını işaret etse bulutlar oradan hemen dağıldı. Nihayet Medine'nin üzerinde hiç bulut kalmadı."[784]

Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bâdiyeden bir bedevî, bir cuma günü Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Koyunlarımız helak oldu, ailemiz perişan oldu, insanlar mahvoldu." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dua etmek için ellerini kaldırdı. İnsanlar da onunla birlikte dua etmek için ellerini kaldırdılar. Mescidden çıkar çıkmaz yağmur yağmaya başladı. Bir sonraki cumaya kadar da yağmur yağmaya devam etti. Bedevî, Hz. Peygamber'e gelip "Ey Allah'ın Elçisi! Yolcular hareket edemez oldu, yollar kapandı." dedi.

Bir başka rivayette ise Enes şöyle demiştir: "Yaşamım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ellerini indirir indirmez dağlar gibi bulutlar geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minberinden inmeden de yağmurun Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sakalından damladığını gördüm."[785]

Bu olay, cuma günü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minberde hutbe okuduğu sırada gerçekleşmiştir. İmam Ebû Yusuf ve Muhammed şöyle demiştir: "İmam, cemaate iki rekat namaz kıldırır." Onlara göre bu namaz sünnettir, tıpkı bayram namazlarında olduğu gibi imam kıraati açıktan okur. Ebû Yusuf imamın bir hutbe okuyacağını, İmam Muhammed ise imamın iki hutbe okuyacağını söylemiştir. Hutbenin büyük bir bölümü bağışlanma dilemeden oluşur.

783 Buhârî, 199.
784 Müslim, II, 614.
785 Buhârî, 184.

İmam dua ederken kıbleye yönelir ve namaz kılar, ardından hutbe okur. İmam hutbenin baş tarafını okuduktan sonra ridasını ters çevirir ve ayakta dua eder. Cemaat de ridalarını ters çevirir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed, Abbâd b. Temîm'den nakledilen şu rivayete dayanmışlardır: Sahâbe'den olan Abbâd'ın amcası ona şunu haber vermiş: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanlar ile birlikte onlara yağmur duası yapmak üzere çıktı. Ayağa kalktı ve Allah'a yakardı. Ardından kıbleye yöneldi ve ridasını çevirdi. Sonra yağmur yağdı." Temîm'in amcasından yaptığı bir başka rivayet ise şöyledir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yağmur duası yapmak üzere çıktı. Kıbleye yönelip ridasını çevirdi, sonra iki rekat namaz kıldı ve namaz kılarken sesli Kur'ân okudu."[786]

İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre rida dört köşeli ise üst tarafı alt tarafına getirilir. Eğer rida yuvarlak ise bu durumda sağ tarafı sol tarafına, sol tarafı da sağ tarafına getirilir. İnsanlar huşû içerisinde yağmur duası namazını kılmak için namazgaha giderler. Çünkü huşû, duanın kabul olması için önemlidir. İnsanlar Allah'a boyun büktüklerini ve derin bir yakarışa geçtiklerini hissettirirler. Çalıştıkları elbise, iş görürken, evde bir şeyler yaparken giydikleri kıyafetler içinde ihtiyaçlarını dile getirip yakarışa geçerler. Namazgaha giderken acele etmezler.

Zimmîler yağmur duasına katılmazlar. Çünkü insanlar dua etmek için namazgaha giderler. Kafirlerin duası ise sapıklıktan başka bir şey değildir. Ayrıca kafirlerin bir araya gelmesi, Allah'ın lanetini çekme ihtimalini de beraberinde getirir. Bu yüzden onlar rahmet istemek için namazgaha gelmezler.

Yağmur ne vakit yağarsa, ondan kaçmamak lazım. Sâbit el-Binânî, Enes'in şöyle söylediğini nakletmiştir: Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberdik. Derken yağmura tutulduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesini açtı. Bu yüzden ıslandı. Biz "Ey Allah'ın Elçisi! Neden böyle yaptın?" diye sorduk. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bu yağmur, Rabbim tarafından daha yeni yaratıldı." Bu hadis şu anlama gelir: Yağmur Allah'ın rahmetidir. Allah tarafından henüz yeni yaratılmıştır. Bu yüzden onunla bereket umulur. Nevevî şöyle demiştir: "Yağmurun Allah'ın rahmeti ve lütfu ile indiğine inanmak her Müslüman için gereklidir. Mecâzî olarak yağmurun yağması rüzgara bağlanabilir. Çünkü rüzgar, yağmurun yağması için bir sebeptir. Bu şekilde yağmurun yağmasını rüzgara bağlamakta bir sakınca yoktur. Ancak yağmurun yağmasını gerçekten rüzgara bağlayan kimse kâfir olur.

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *Allah Teâlâ gökten herhangi bir bereket indirse, insanların bir grubu mutlaka onu inkar eder. Allah Teâlâ yağmur indirir, insanlar "Falanca yıldız şöyle şöyle yaptı." der.*[787]

786 Buhârî, 202.
787 Müslim, I, 84.

İbn Abbâs şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde yağmur yağdı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bunun üzerine "*İnsanların bir kısmı şükrederek sabahladı, bir kısmı ise kâfir olarak sabahladı. Bir kısmı 'Bu, Allah'ın bir rahmetidir.' dedi, öteki kısmı 'Falanca rüzgar haklı çıktı.' der.*" Bunun üzerine şu ayetler indi: "*Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir. Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'an'dır. Ona ancak temizlenenler dokunabilir. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir. Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz? Allah'ın verdiği rızka karşı şükrü, onu yalanlamakla mı yerine getiriyorsunuz?*"[788]

HASTA NAMAZI

Hasta kimse ayakta namaz kılamayacak durumda ise oturarak namaza başlar, rükû ve secdesini de oturarak yapar. Rükû ve secde yapacak halde değilse başı ile ima ederek namaz kılar. Secde edeceği zaman başını rükû ederken eğdiğinden biraz daha fazla eğer. Bu konuda Abdullah b. Büreyde'den şöyle nakledilmiştir: Imrân b. Husayn'ın basur rahatsızlığı vardı. O şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem birinin oturarak namaz kılmasının hükmünü sordum." O da şöyle buyurdu: "*Kişinin ayakta namaz kılması daha faziletlidir. Her kim oturarak namaz kılarsa ayakta kılan kimsenin aldığı mükafatın yarısını alır. Kim yatarak namaz kılarsa o da oturarak namaz kılanın mükafatının yarısını alır.*"[789] Imrân b. Husayn'dan nakledilen bir başka rivayet ise şöyledir: "Benim basurum vardı. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem nasıl namaz kılacağımı sordum. O da şöyle buyurarak cevap verdi: "*Ayakta namaz kıl. Eğer ayakta namaz kılamıyorsan bu durumda oturarak namaz kıl. Eğer oturarak da namaz kılamıyorsan yanın üzere uzanarak namaz kıl.*"[790] Yine Imrân b. Husayn'dan şöyle nakledilmiştir: "Ben birçok hastalığı bulunan biriydim. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem oturarak namaz kılabilir miyim diye sordum. O da şu şekilde cevap verdi: *Oturarak namaz kıldığın zaman ayakta kıldığın namazın yarısı kadar sevap kazanırsın. Uzanarak namaz kılan kimse de oturarak namaz kılan kimsenin sevabının yarısını alır.*"[791]

Abdullah b. Amr b. el-Âss'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Medine'ye geldiğimiz zaman aşırı ateşten dolayı şiddetli veba hastalığına yakalandık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanların yanına geldi. O sırada insanlar oturarak namaz kılarken secde halinde idiler. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Oturarak namaz kılmak, ayakta namaz kılmanın yarısı kadardır.*" buyurdu.[792]

788 el-Vâkıa, 56/75-82
789 Buhârî, 219.
790 Buhârî, 219.
791 el-Fethu'r-Rabbânî, V, 152.
792 Muvatta', I, 119.

Oturarak namaz kılan kimse normal birinin et-Tahiyyâtu duasını okumak için oturduğu gibi oturur. Bunu yapamıyorsa dilediği gibi oturur. Hatta bağdaş bile kurabilir. Abdullah b. Zübeyr'in şöyle söylediği nakledilmiştir. Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bağdaş kurmuş bir halde, ellerini dizlerine koyarak dua ettiğini gördüm.

Rüku ve secde yapamayan kimse başını hareket ettirerek namaz kılar. Bu konuda Câbir b. Abdillah'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir hastayı ziyaret etti. Onun bir yastığa secde ederek namaz kıldığını gördü. Hemen yastığı aldı ve attı. Adam bir değnek aldı ve ona secde ederek namaz kıldı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu da alıp attı ve şöyle buyurdu: "*Yapabiliyorsan yere secde et, bunu yapamıyorsan ima ile namaz kıl. Secde ederken başını, rükû ederken eğdiğinden biraz daha fazla eğ.*"[793]

Hasta kimse secde etmek için hiçbir şeyi alnına kaldırmaz. Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hasta olan kimse secde edemezse başını hareket ettirerek secde yapar. Hiçbir şeyi kaldırıp alnına koymaz."[794] Yerden bir şey alıp alna temas ettirerek secde yapmak, tahrimen mekruhtur.

Bu açıklam,a rükû yapabilen ancak secde yapamayan kimse hakkındadır. Secde yapamayan kimse başını hareket ettirerek secde eder. et-Tahiyyâtu'ya oturan kimse gibi oturarak veya bağdaş kurarak ima yoluyla namaz kılamayan kimse sağ tarafına uzanarak namaz kılar. Bu konuda Hz. Hüseyin, babası Hz. Ali kanalıyla dedesi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Hasta kimse, gücü yettiği sürece ayakta namaz kılar, eğer ayakta namaz kılmaya gücü yetmezse oturarak namaz kılar, şayet secde edecek halde değilse başını hareket ettirerek secde eder, bu şekilde secde ederken başını, rükû için eğdiğinden biraz daha fazla eğer. Eğer oturarak da namaz kılmaya gücü yetmezse bu durumda sağ tarafı üzerine kıbleye doğru uzanarak namaz kılar. Eğer sağ tarafı üzerine uzanarak namaz kılacak imkanı yoksa bu durumda ayakları kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatarak namaz kılar.*"[795] Nâfi' İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hasta olan kimse sırt üstü yatarak namaz kılar. Ayakları da kıble istikametine doğru olur."[796] İbn Ömer'in bu sözü, oturarak veya sağ tarafı üzerine namaz kılamayan hastalar için geçerlidir.

Yukarıda verilen hadisler, oturularak kılınan namazın mükafatının ayakta kılınan namazın mükafatının yarısı olduğunu açıklamaktadır. Ancak bu durum, ayakta namaz kılma imkanı varken oturarak nafile namaz kılan kimseler için geçerlidir. Yoksa ayakta durma gücü olan ve farz namaza niyetlenen kimsenin oturarak namaz kılması doğru değildir. Rahatsız olduğu için oturarak namaz kı-

793 Beyhakî, II, 306.
794 Beyhakî, II, 307.
795 Beyhakî, II, 307.
796 Beyhakî, II, 306.

lan kimsenin mükafatı tamdır. Kasım b. Muhaymera, Abdullah b. Amr kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Vücudunda bir hastalık çıkan her kul için Allah Teâlâ onu koruyan meleklere şöyle emreder: Bu kulumun adına, benim korumamda olduğu sürece her gün ve gece için daha önceden yaptığı hayırları yazın."* Hastalık yüzünden ayakta duramayıp oturan veya sürekli yaptığı hayırları yapamayan kimsenin Allah Teâlâ hikmeti gereği rahatsızlığı olmasaydı işleyeceği hayırların mükafatından hiçbir şeyi eksiltmemiştir. Mesela farz namazları bile ayakta kılmaktan aciz biri, oturarak veya ima yoluyla namaz kılarsa namazı geçerli olur ve ayakta namaz kılan kimsenin kazandığı sevabın aynısını kazanır. Mesela teheccüd namazını sürekli kılan bir yolcu, yolculuk şartları yüzünden teheccüd kılamazsa bu şartlar devam ettiği sürece teheccüd namazını kılıyormuş gibi sevap alır.

Ebû Musa el-Eş'arî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Bir kul hastalanır veya yola çıkarsa o kul için ikamet halinde veya sıhhat halinde yaptığı hayırlı amellerin sevabı yazılır."*[797]

Kişi, başı ile ima ederek namaz kılamayacak derecede rahatsız ise namazını erteler. Gözü ile veya kalbi ile ya da kaşı ile ima yaparak namaz kılmaz. Başını hareket ettirerek namaz kılamayacak derecede rahatsız olan kimsenin geçirdiği namazlar altıyı bulursa, bu namazlar düşer. Zor olduğu için kaza etmek gerekmez. Bayılan kimsenin geçirdiği namazlar beş vakit ve daha az ise ayılınca kaza eder. Eğer altı ve daha fazla ise kaza etmez.

Ayakta durabilen, ancak rükû ve secde yapamayan kimsenin ayakta namaz kılması gerekmez. Oturarak, ima yoluyla namaz kılabilir. Sağlıklı biri namazının bir bölümünü ayakta kılarken bir an hastalanırsa oturarak namazını tamamlar, rükû ve secdesini yapar. Şayet rükû ve secde yapacak durumda değilse bunları ima ile yapar. Eğer oturamayacak durumda ise uzanır ve bu şekilde namazını tamamlar.

Bir rahatsızlığından dolayı oturarak namaz kılan kimse, rükû ve secde yapar. Namazda iyileşirse ayağa kalkarak namazını tamamlar. Namazının bir kısmını ima ile kılan kimse, rükû ve secde yapacak kadar iyileşirse namazına yeniden başlar.

CUMA NAMAZI

Cuma Gününün Fazileti

Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Günlerin efendisi cumadır, cuma günü Allah'ın katında en değerli gündür. Allah indinde Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinden bile kıymetlidir. Bu günün beş özelliği vardır:*

797 Buhârî, IV, 70.

1- Allah Teâlâ Hz. Adem'i bu günde yaratmıştır.

2- Allah Teâlâ Hz. Adem'i bu günde yeryüzüne indirmiştir.

3- Allah Teâlâ Hz. Adem'in bu günde canını almıştır.

4- Bu günde öyle bir an var ki, o anda kul Allah'tan ne istese, haram istemediği sürece Allah Teâlâ isteğini gerçekleştirir.

5- Kıyamet bu gün kopacaktır.

Ne kadar mukarreb melek, sema, yer, rüzgar, dağ ve deniz varsa hepsi cuma gününden korkar."[798]

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Güneşin üzerine doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. Allah Teâlâ Hz. Adem'i bu günde yaratmış, bu günde cennetine sokmuş, yine bu günde cennetinden çıkarmıştır. Kıyamet de ancak bu günde kopacaktır.*"[799]

Evs b. Evs es-Sekafî'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bana "En hayırlı gününüz cuma günüdür. Hz. Adem bu günde yaratıldı ve bugünde ruhunu teslim etti. Nefha ve sa'ka bugün gerçekleşecektir. Bu gün bana çok salavat getirin. Çünkü sizin getirdiğiniz salavatlar bana arz edilir." buyurdu. İnsanlar "Cesedin çürüdüğü halde getirdiğimiz salavatlar sana nasıl arz edilir?" diye sordu. Efendimiz de şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ yeryüzüne peygamberlerin cesedini çürütmeyi haram kıldı."*[800]

Cuma Günü Müminlere Verilmiş Bir Hidayettir

A'rac, Ebû Hureyre'den şöyle işittiğini nakletmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu duydum: "*Biz zaman bakımından ehl-i kitaptan sonra geliriz, ancak kıyamet günü derece bakımından onlardan ileride olacağız. Şöyle ki, onlara kitab bizden önce verildi. Sonra onlar kendilerine farz kılınan bu günde*[801] *ihtilaf ettiler. Allah Teâlâ bize hidayet nasip etti ve cuma gününü gösterdi. İnsanlar cuma konusunda bize tâbidirler. Yahudiler yarını, Hıristiyanlar da bir gün sonrasını kutsal sayarlar.*"[802]

Cuma Günü Gusül Abdesti Almanın Hükmü

İmam-ı A'zam, Nâfi' ve İbn Ömer kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim cuma namazına gelirse gusül ab-*

798 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 3.
799 Müslim, II, 585.
800 Müstedrek, I, 278.
801 Burada farzdan maksat, ehl-i kitaptan güne değerini verip saygı göstermelerinin istenmesidir. Günden maksat da cuma günüdür. Buna göre bizden önceki milletlere de cuma günü mübarek kılınmıştır. Ancak onlar buna riayet etmemiştir. bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, III, 277. [Mütercim].
802 Buhârî, 174

desti alsın."[803] İmam Mâlik, Makberî kanalıyla Ebû Hureyre'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Akıl-bâliğ olan herkesin cuma günü gusül abdesti alması farzdır." İmam Mâlik, Nâfi' ve İbn Ömer kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden kim cuma namazına gelirse gusül abdesti alsın.*"[804] İbn Adiy, Hz. Enes kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Bir tas su bir dinar olsa da cuma günü gusül abdesti alın.*"[805] İmam-ı A'zam, Eban ve Enes kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim cuma günü abdest almışsa, ruhsat ile amel etmiştir; bu, ne güzel bir davranıştır. Kim de cuma günü gusül abdesti almışsa, bilsin ki gusül abdesti daha faziletlidir.*"[806]

Hammâd'dan şöyle nakledilmiştir: İbrahim en-Nehâî'ye cuma günü, hacamat yaptırdıktan sonra ve bayramlarda gusül abdesti almanın hükmünü sordum. O da şöyle cevap verdi: "Eğer gusül abdesti alırsan iyi olur, gusül abdesti almadığın takdirde bir günah işlemiş olmazsın." Bunun üzerine ona "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'Cumaya giden gusül abdesti alsın' buyurmuyor mu?" diye sordum. O da şöyle cevap verdi: Evet, öyle. Ancak bugünlerde gusül abdesti almak vacip değildir. Bugünlerde gusül abdesti almanın hükmü şu ayetlerde geçen meselelerin hükmü gibidir: "*Alış-veriş yaptığınızda şahit tutun.*"[807] *Kim şahit tutarsa, iyi olur. Kim de şahit tutmazsa bir günah işlemiş olmaz. "Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin.*"[808] Kim yeryüzüne dağılırsa. yanlış yapmış olmaz; kim de dağılmayıp otururşa yine yanlış yapmış olmaz. Bu rivayeti İmam Muhammed "Muvatta'"da nakletmiştir.[809]

Atâ b. Ebî Rebâh'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: İbn Abbâs'ın yanında oturuyorduk. O esnada namaz vakti girdi. Günlerden cuma idi. İbn Abbâs bir abdest suyu istedi ve abdest aldı. Yanında bulunan insanlardan biri "Gusül abdesti almayacak mısın?" diye sordu. O da "Bugün soğuk" diyerek cevap verdi. Ardından abdest aldı. Bunu, İmam Muhammed "Muvatta'"da nakletmiştir.[810]

Cuma Günü Gusül Abdesti Almanın Fazileti

Ebû Eyyûb, Hz. Peygamber'in cuma günü şöyle söylediğini nakletmiştir: "*Kim gusül abdesti alır, eğer varsa güzel koku sürünür, en güzel elbiselerini giyer, sonra çıkıp mescide gider, insanlara eziyet vermez ve imam hutbeye çıktığı zaman susup konuşmazsa kıldığı cuma ile gelecek cuma arasındaki bütün günahları bağışlanır.*"[811]

803 Câmiu'r-Rıdavî, I, 518.
804 Muvatta', I, 95.
805 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 518.
806 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 518.
807 el-Bakara 2/282.
808 el-Cum'a 62/10.
809 el-Camiu'r-Rıdavî, I, 518.
810 el-Câmiu'r-Rıdavî, ı, 518.
811 Taberânî, IV, 161.

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim gusül abdesti alıp cumaya gider ve Allah'ın kendisi için takdir ettiği namazı kılar, imam hutbesini bitirene kadar susar, sonra imamın ardında namaz kılarsa bu cuma ile gelecek cuma ve üç gün sonrasına kadar işleyeceği günahları bağışlanır.*"[812]

Cuma Günü Koku ve Misvak Kullanmak

Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Akıl-bâliğ her müslümanın cuma günü gusül abdesti alması, misvak kullanması, imkan dahilinde güzel koku kullanması gerekir.*"[813]

Cuma Günü İçin Güzel Giyinmek

Abdullah b. Selâm, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cuma günü minberde şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Sizden biri imkanı olduğu takdirde cuma günü için çalışırken giydiği elbiselerin dışında iki parça elbise edinebilir. Bunda bir sakınca yoktur.*"[814]

Cuma Namazı İçin Sarık Sarmak

Amr b. Hureys'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara siyah bir sarık sardığı halde hutbe okumuştur. Bir başka rivayette ise onun şöyle söylediği geçmektedir: "Hâlâ Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem minberde görür gibiyim. Kafasında siyah bir sarık vardı. Sarığın iki ucunu omuzlarından aşağı salmıştı."[815]

Cuma Günü Yolculuk Yapmak

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdullah b. Revâha'yı askeri bir sefere gönderdi. Onu göndermesi cuma gününe tevafuk etmişti. Abdullah'ın adamları sabah yola çıktı. O "Ben biraz geç hareket edeyim, Hz. Peygamber ile namaz kılayım, sonra onlara yetişirim." dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kıldığı zaman, Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem onu gördü ve ona "*Neden arkadaşlarınla birlikte sabah gitmedin?*" diye sordu. O da "Sizinle namaz kılmayı, sonra onlara yetişmeyi murat ettim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Yeryüzündeki bütün her şeyi Allah yolunda harcasan, yine de onların sabah yola çıkmalarının sevabını kazanamazsın.*"[816]

812 Müslim, II, 581.
813 Müslim, II, 581.
814 Ebû Dâvûd, I, 283.
815 Müslim, II, 990.
816 Tirmizî, II, 20.

Güneş tepe noktasına gelmeden önce cuma günü yolculuğa çıkmak mekruh değildir. Güneş tam tepe noktasına geldikten sonra ise cuma namazı kılınmadan yola çıkmak tahrimen mekruhtur.

Cuma Namazını Terk Etmenin Hükmü

Ebu'l-Ca'd ed-Damrî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir: "*Önemsemeyerek peş peşe üç cuma namazını terk eden kimsenin Allah Teâlâ kalbini mühürler.*"[817] İbn Ömer ile Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem minberi üzerinden şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: "*Allah'a yemin olsun ki, insanlar ya cuma namazını bırakmayı terk edecekler ya da Allah Teâlâ onların kalbini mühürleyecek ve gâfillerden olacaklar.*"[818] Semura, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim mazeretsiz olarak bir cuma namazını terk ederse bir dinar sadaka versin. Eğer bir dinarı bulamazsa yarım dinar sadaka versin.*"[819]

Cuma Namazı Kime Farzdır, Kime Farz Değildir ?

İmam-ı A'zam senedi ile birlikte Muhammed b. Ka'b el-Kurazî kanalı ile Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Şu dört zümreye cuma namazı farz değildir: Kadınlar, köleler, hastalar ve yolcular.*" Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir: Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Ancak bu kimseler cuma Namazı kılarlarsa öğle namazlarının yerine geçer.[820]

Ebû Musa, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Şu dört zümre hariç cuma namazını cemaatle kılmak bütün müslümünlara bir haktır ve vaciptir: Köleler, kadınlar, çocuklar ve hastalar.*"[821]

Cuma Namazına Erken Gitmenin Fazileti

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim cuma günü cünüplükten kurtulmak için aldığı gusül abdesti gibi gusül abdesti alır, sonra camiye giderse âdeta bir deve kurban etmiş olur. Ondan sonra ikinci olarak camiye gelen kimse âdeta bir sığır kurban etmiş olur. Ondan sonra üçüncü olarak camiye gelen kimse âdeta besili bir koç kurban etmiş olur. Ondan sonra dördüncü olarak camiye gelen kimse ise âdeta bir tavuk kurban etmiş olur. Ondan sonra beşinci olarak camiye gelen kimse ise âdeta bir yumurta kurban etmiş olur. İmam çıkıp geldiğinde melekler okunacak hutbeyi dinlemek için gelirler.*"[822]

817 Taberânî, XXII, 365.
818 Müslim, II, 591.
819 el-Fethu'r-Rabbânî, VI, 24.
820 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 524.
821 Müstedrek, I, 288.
822 Buhârî, 174.

Cuma Büyük Yerleşim Birimlerinde Kılınır

Cuma namazı sadece büyük yerleşim birimlerinde/şehirlerde kılınır. Büyük yerleşim merkezinden maksat ise, bir yöneticinin ve hükümleri tatbik eden bir kadının bulunduğu yer veya böyle bir yere bağlı yerleşim birimidir. Büyük yerleşim merkezine bağlı olan yerlerden maksat ise, şehirden ezan sesinin duyulduğu yerlerdi. Köylerde cuma namazı kılmak caiz değildir. Bu hususta Buhârî, İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mescidinden sonra ilk cuma Bahreyn'de, Cevâsâ köyündeki/şehrindeki Abdulkaysoğullarının mescidinde kılınmıştır."[823] Bu rivayet, Velîd b. Müslim'in Ebû Abdirrahman kanalıyla Hz. Ali'den naklettiği şu rivayet ile çelişmez: "Cuma ve bayram namazı sadece büyük şehirlerde kılınır."[824] Çünkü Cüvâsâ, Bahreyn'in kalesidir. Dolayısıyla şehirdir. Mebsut'ta ise Cüvâsâ'nın Bahreyn'de bir şehir olduğu ifade edilmiştir. Çünkü köy kelimesi şehir için kullanılır. Kur'ân'da da bu tür kullanım vardır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ve dediler ki: Bu Kur'an iki köyden/şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?*"[825] Bu ayette geçen köy kelimesi ile Mekke ile Tâif kastedilmiştir.

Saîd b. el-Âss ailesinin kölesi Abdullah b. Ömer'e Mekke ile Medine arasında bulunan köylerde cuma namazının kılınıp kılınmayacağını sormuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Evet. Eğer bir yöneticileri varsa, cuma kılsınlar."

Atâ'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Eğer köyün evleri birbirine yakın ise orada bulunanlar cuma namazı için toplansınlar."[826]

Velîd b. Müslim'den şöyle nakledilmiştir: el-Leys b. Sa'd'a cuma namazının nerelerde kılınabileceğini sordum. O da şöyle cevap verdi: "Bir yöneticisi bulunan her şehirde veya cemaatin toplandığı her köyde insanlara cuma kılmaları emredilmiştir. Her yerin imamı, o bölgenin insanlarına cuma namazını kıldırsın. Çünkü Hz. Ömer ve Osman döneminde, bu halifelerin emri ile İskenderiye halkı, Mısır'ın şehirleri ve Mısır'ın sahil kentleri cuma namazını kılarlardı. Aralarında da pek çok sahabi vardı."[827] Cafer b. Burkân şöyle demiştir: "Ömer b. Abdilazîz Adiy b. Adiy el-Kindî'ye şöyle bir mektup göndermişti: Göçebe olmayan, yerleşik hayat süren her köy halkını araştır. Onlara bir yönetici tayin et ve ona halka cuma namazı kıldırmasını emret."[828]

Cuma namazı sadece yöneticinin emri veya başka birini kendi yerine geçirmesi ile kılınabilir. Hz. Ali bu konuda şöyle demiştir: "Cemaatin oluştuğu bir şehir veya büyük bir kent dışında ne cuma namazı kılınır, ne teşrik tekbirleri getirilir, ne ramazan bayramı namazı kılınır, ne de kurban bayramı namazı."[829]

823 Buhârî, 176.
824 Beyhakî, III, 178.
825 ez-Zuhruf 43/31.
826 Beyhakî, III, 178.
827 Beyhakî, III, 178.
828 Beyhakî, III, 178.
829 İbn Ebî Şeybe.

CUMA NAMAZININ VAKTİ

Cumanın şartlarından biri de vakittir. cuma ancak öğle namazı vaktinde kılınır. Bu vaktin dışında kılınmaz. Bu konuda Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş tam tepe noktasından batıya doğru meyletmeye başladığı zaman cuma namazını kılardı."[830] Enes'ten nakledilen bu hadis hasen-sahihtir. İlim ehlinin çoğu bu görüştedir. Kişi cuma namazını kılarken vakit ilerler ve öğle namazının son vakitleri girerse, öğle namazına yönelir ve cuma namazını devam ettirmez.

İyâs b. Seleme b. Ekva' babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: Biz, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde güneş batıya doğru harekete geçtiği zaman cuma namazını kılardık. Sonra dönüp gölge arardık."[831]

CUMA EZANI

Sâib b. Yezîd'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde cuma günleri imam minbere çıkıp oturduğu zaman okunurdu. Hz. Osman döneminde ise, insanlar çoğalmıştı. Bu yüzden Hz. Osman üçüncü bir ezan[832] okunmasını emretti. Bu ezan Zevrâ'da[833] okundu. Böylece bu uygulama yerleşmiş oldu."

İmamın Minbere Çıkınca Oturması

İmam-ı A'zam senedi ile birlikte Hz. Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cuma günü minbere çıktığı zaman hutbeye başlamadan önce kısa bir süre otururdu."

Cuma namazının şartlarından biri de hutbedir. Hutbe, cuma namazını kılacak cemaatin huzurunda, amaçlanarak okunur. Cemaat sağır veya uyuyan kimselerden oluşsa da hutbenin bu şekilde okunması gerekir. Amaçlanmadan veya namazdan sonra ya da cemaatin huzurunda okunmayan hutbeye itibar edilmez. Bir kişinin cemaate gelmesi hutbe okunması için yeterlidir.

Sünnet olan, iki hutbenin okunmasıdır. Bu konuda İbn Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki hutbe okurdu. İlk önce minbere çıktığı zaman bir müddet otururdu. Hatırladığıma göre müezzin ezanı bitirene kadar oturmaya devam ederdi, sonra kalkar, hutbesini okurdu.

830 Tirmizî, II, 7.

831 Müslim, II, 588. Hadisin son kısmı, cuma namazının vakit girer girmez kılındığını gösterir. bk. Şerhu'n-Nevevî, III, 230. [Mütercim]

832 Cuma günü iki ezan, bir kâmet okunur. Kâmet de ezan gibi değerlendirildiği için Hz. Osman döneminden itibaren ilk okunan ezana üçüncü ezan denmiştir. bk. Avnu'l-Ma'bûd, III, 50. [Mütercim].

833 Zevrâ; Medine çarşısında bir yerin adıdır. Bk. İbn Hacer, Mukaddimetu'l-Feth, I, 125. [Mütercim]

Ardından oturur ve hiç konuşmazdı. Sonra kalkar ve bir hutbe daha okurdu."[834] Câbir b. Semura'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem iki hutbesi vardı. İki hutbe arasında otururdu, hutbede Kur'ân okur ve insanlara öğüt verirdi."[835]

Ebû Hanîfe'ye göre imam, hutbelerin arasını ayırmadan hamd etmek, kelime-i şehadet getirmek gibi sadece Allah'ı anacağı bir söz söylese, hutbe için bu yeterlidir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ı anmaya koşun..."*[836] Rivayet edildiğine göre Hz. Osman hutbede iken Elhamdülillah demiş, bundan başka bir şey aklına gelmemiş. Bunun üzerine inmiş ve insanlara cuma namazını kıldırmıştır. İmameyne göre ise mutlaka Allah'ın uzunca anılması gerekir. Ancak bu şekilde hutbe olur. Hutbenin en az uzunluğu, kelime-i şehâdet getirecek kadar olmalıdır.

İmam, oturarak veya abdestsiz bir şekilde hutbe okur ya da iki hutbe arasında oturmaz, yahut insanlara dönerek hutbe okumazsa, maksûd hasıl olduğu için hutbe geçerli olur. Çünkü hutbenin amacı Allah'ı anmak ve insanlara nasihat etmektir. Ancak imamın nesilden nesile aktarılan uygulamaya göre hutbe okumaya aykırı hareket etmesi mekruhtur. Söz konusu nesilden nesile aktarılan uygulama ise, imamın ayakta hutbe okumasıdır.

İmamın hutbe okurken cemaate dönmesi müstehaptır. Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hutbeye çıktığı zaman yüzümüzü ona çevirirdik."[837] İbn Ömer ve Enes yüzlerini imama çevirmişlerdir. Atâ b. Yesâr, Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bir gün Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minberde oturdu. Biz de onun etrafında oturduk."[838]

Beyhakî, Ebû Hureyre'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İmamın namaz için cuma günü camiye girmesi, namaz kılmaya engeldir. Onun konuşmaya başlaması da konuşmaya manidir.*"

Susup Hutbeyi Dinlemek

Rivayete göre Abdullah b. Saîd şöyle demiştir: Saîd b. Müseyyeb'e "İmam hutbede iken bir çocuk hapşırdı. Falanca da ona 'Yerhamukellâh' dedi. Bunun hükmü nedir?" diye sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: "Ona söyle, bir daha böyle yapmasın." Bu rivayeti İmam Muhammed, "el-Âsâr" adlı eserinde naklet-miş ve şöyle demiştir: "Biz buna göre amel ederiz. Hutbe namaz gibidir. Bu yüzden hapşıran kimse için 'Yerhamukellâh' denmez ve selam alınmaz. Ebû Hanîfe de bu görüştedir."

834 Ebû Dâvûd, I, 285.
835 Müslim, II, 588.
836 el-Cuma' 62/9.
837 Tirmizî, II, 10.
838 Buhârî, 181.

Saîd b. Müseyyeb'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Hureyre'ye şöyle buyurmuş: "Cuma günü imam hutbede iken arkadaşına 'sus' dersen, boş söz söylemiş olursun."

İmamın hutbeye çıkması, nafile namaz kılmaya engeldir. İmamın hutbeye başlaması ise cemaatin konuşmasına manidir. Çünkü hutbe cumanın şartlarındandır. Ancak tertip sahibi kimseler geçirdikleri namazı kaza edebilir; namaza başlamış kimseler de namazlarını tamamlarlar.

İmam hutbede sustuğu zaman mescide giren kimse iki rekat namaz kılabilir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Sizden biri imam hutbede iken cuma namazına geldiği zaman kısaca iki rekat namaz kılsın.*"[839]

İmam hutbede iken emr-i bi'l-ma'rûf yapmak, sübhanallâh demek, yemek, içmek, yazmak, hapşıran kimse için "yerhamukellâh" demek, selam almak, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ismi geçtiği zaman seslice salavat getirmek, elleri kaldırmak, yüksek sesle amin demek mekruhtur. Bunları yapanlar günah işlemiş olurlar. Sahih olan görüş de budur, fetva da buna göre verilmektedir.

Cemaatin Sayısı

Cumanın sıhhatinin şartlarından biri de cemaattir. Çünkü Cuma, cemaat kelimesinden türemiştir. Ebû Hanîfe'ye göre cemaat, imamın dışında en az üç sâlih erkekten meydana gelir. Çünkü فَاسْعَوْا çoğuldur. Ayrıca bu siga, asgari cemaatin erkeklerden olmasını da gerektirir.

Salim b. Ebi'l-Cad, Câbir b. Abdillah'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılarken erzak yüklü bir kervan geldi. Cemaat kervanın yanına gitti. Nihayet Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında sadece on iki kişi kaldı. Bunun üzerine şu ayet indi: *"Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*[840]

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed cemaatin imam dışında iki kişiden oluşacağını söylemiştir. Ancak bu kişilerin imam ilk secdeyi yapana kadar namazda kalmalarını şart koşmuşlardır. İlk secdeden sonra cemaat namazdan ayrılsa imam tek başına cuma namazını tamamlar.

İmam cuma namazında kıraati sesli okur. Çünkü uygulama bu doğrultudadır. cuma namazının iki rekatında belli bir surenin okunması söz konusu değildir. İmam-ı A'zam, Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin imam cuma namazının

839 Müslim, II, 597.
840 el-Cuma' 62/11.

son rekatında et-Tahiyyatu duasına oturmuş iken camiye gelen biri hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: "Hemen tekbir getirir ve namaza başlar. Cemaatle birlikte et-Tahiyyatu duasını okur. İmam selam verince kalkar ve iki rekat namaz kılar." Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiştir.

İmam Mâlik, İbn Şihâb'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Kim cuma namazının bir rekatına yetişirse, ikinci rekatını da kendi kılsın."[841] Kişi cemaate, imam et-Tahiyyatu duasına oturduğu zaman veya imam sehiv secdesi yaparken cuma namazına yetişirse Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre cuma namazını kendisi tamamlar. İmam Muhammed ise bu konuda şöyle demiştir: Eğer kişi ikinci rekatın büyük bir bölümüne yetişmiş ise cuma namazını tamamlar. Eğer büyük bir bölümüne yetişememişse bu durumda imama uyar, ancak öğle namazını tamamlar. Kişi rükûda iken imama uymuşsa ikinci rekatın büyük bir bölümünü imam ile kılmış, imam rükudan doğrulduğu zaman imama uymuş ise büyük bir bölümünü imam ile kılmamış olur. Üç imama göre de imama uyan kimse cumaya niyet etmiş olur. Bu kişinin niyet ettiği namazın dışında bir namaz kıldığı söylenir.

Cemaate İmamın Tekbirlerini Duyurmak

İmamın sesi cemaatin tamamına ulaşmıyorsa bu durumda imama uyanlardan biri imam tekbir getirdikçe tekbir getirerek cemaate duyurur. Bu konuda temel dayanak Câbir'den nakledilen şu rivayettir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rahatsızlandı. Bu esnada onun arkasında namaz kıldık. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem oturarak namaz kıldırıyordu. Ebû Bekir o tekbir getirdikçe tekbir getirip insanlara Allah Resulü'nün tekbirini ulaştırıyordu."[842]

Yolcunun, kadının, hastanın ve kölenin cuma namazı kılması farz değildir. Müzmin hastaların, âmâların, korkanların, özür sahiplerinin ve köyde yaşayanların cuma namazı kılmaları farz değildir. Eğer bu insanlar cemaate gelip cuma kılarlarsa o vakitte kılmaları gereken farz namazı kılmış sayılırlar. Çünkü bu uğurda meşakkate katlanmışlardır. Bu halleriyle onlar, oruç tutan yolcuya benzerler.

Kadınlar dışında yolcu ve hastaların cuma namazında imam olmaları caizdir. Çünkü cuma namazını kılmak bu kimseler için ruhsattır. cuma namazını kılmaya geldikleri zaman bu kimselerin cuma kılmaları farza dönüşür.

Cuma günü herhangi bir mazereti olmadan imamın cuma kıldırmasından önce evinde öğle namazını kılan kimse haram işlemiş olur. Çünkü herkesin ittifakı ile farz olan bir ibadeti terk etmiş olur. Ancak kıldığı öğle namazı mevkûf olarak caiz olur. Şöyle ki; kişi daha sonra cuma namazına gitmeye karar verse ve imamın camide olduğu, kâmetin de henüz getirilmediği bir sırada camiye yönelirse Ebû Hanîfe'ye göre cemaate yetişemese bile camiye yönelmesiyle birlikte öğle

841 Muvatta', I, 98.
842 Müslim, I, 309.

namazı geçersiz olur. İmameyne göre ise imam ile namaza başlamadığı sürece namazı geçersiz olmaz. Ancak kişi, imam cuma namazını kıldırdıktan sonra camiye yönelirse bu durumda kıldığı öğle namazı geçerlidir.

BAYRAM NAMAZI

Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'ye gelmişti. Medine halkının cahiliye döneminde oynayıp eğlendikleri iki günleri vardı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *Size geldim. Cahiliye döneminde oynayıp eğlendiğiniz iki gününüzün olduğunu gördüm. Allah Teâlâ bunların yerine daha hayırlılarını getirdi. Bu hayırlı günler Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı günleridir."*[843]

Bayramda Def Çalınması

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Ebû Bekir Kurban Bayramı günlerinin birinde onun yanına gelmiş. O esnada Hz. Âişe'nin yanında iki câriye varmış. Bu câriyeler şarkı söyleyip def çalıyorlarmış. [Bir başka rivayette def çalan iki câriyenin olduğu ifade edilmiştir.] O sırada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elbisesine bürünmüş bir halde idi. Hz. Ebû Bekir hemen câriyeleri azarladı. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem örtüsünü açıp *"Ey Ebû Bekir, onları rahat bırak! Çünkü bu günler, bayram günleri."* buyurdu.[844] Buhârî'de ki rivayette ise şöyle geçmektedir: "Bu günler Mina'da geçirilen günler..."

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre bir Ramazan veya Kurban bayramı günü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanında iken Hz. Ebû Bekir onun yanına gelmiş. Onun yanında ensarın Buâs savaşını anlatan marşlarını söyleyen iki kız çocuğu vardı. Ebû Bekir iki defa "Bunlar şeytan işi çalgılar" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ey Ebû Bekir, onları rahat bırak! Şunu bil ki her milletin bir bayramı vardır. Bizim bayramımız da bu gündür."*[845]

Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bir bayram günü Habeşliler mescide gelip mızrakları ve silahları ile dans etmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni çağırdı. Ben de başımı onun omzuna koydum. [Bir başka rivayette şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni arkasına geçirdi, yanağım onun yanağına bitişmişti.] Onların oyunlarını izlemeye koyuldum. Nihayet kendi isteğim ile onları izlemekten vazgeçtim. [Bir başka rivayette şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara "Ey Erfide oğulları! Devam edin!" buyurdu.] Hz. Âişe şöyle demiştir: O vakitler ben, gençtim. Küçük bir kızı düşünün, işte ben o çağdaydım."[846]

843 Beyhakî, III, 277.
844 Müslim, II, 607.
845 Buhârî, 808.
846 Buhârî, 188.

Bayramlarda Süslenmek

Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde güzel elbise giymek ve güzel koku sürünmek sünnettir. Bu konuda Abdullah b. Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Ömer pazardan kalın ipekten yapılmış bir cübbe alıp Allah Resulü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem getirip 'Ey Allah'ın elçisi! Bunu satın al. Bayramlarda ve heyetlerin geldiği günlerde bunu giyerek süslen.' dedi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Bu, nasibi olmayanların elbisesidir."[847] Cafer b. Muhammed, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem her bayramda yemen işi çizgili bir elbise giydiğini nakletmiştir." Cafer b. Muhammed'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her bayramda siyah sarık sarardı." İbn Ömer de Ramazan ve Kurban bayramlarında en güzel elbisesini giyerdi.

Zü'l-Hicce'nin İlk On Gününde İyi İşler Yapmanın Fazileti

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Zü'l-Hicce'nin ilk on gününde yapılan sâlih amelden daha faziletli bir amel yoktur." buyurdu. Bunun üzerine "Allah yolunda cihad da mı?" diye soruldu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi: "Evet. Allah yolunda cihad da... Ancak canı ve malı ile cihada giden, ama bunlardan hiçbiri ile dönmeyen kimsenin bu yaptığı, bundan müstesnadır."[848] Said b. Cübeyr, Zü'l-Hicce'nin ilk on günü girince bütün gücü ile kendini ibadete verirdi.

Bayramda Tekbir Getirmek

Namazgâha giderken yüksek sesle tekbir getirmek sünnettir. Bu konuda Nâfi'nin naklettiğine göre İbn Ömer Ramazan ve Kurban bayramında mescidden çıkıp namazgâha gidene kadar yüksek sesle tekbir getirirmiş.[849] Dârakutnî'deki rivayete göre ise İbn Ömer imam gelinceye kadar tekbir getirmeye devam ederdi. Atâ b. Sâib, Ebû Abdirrahman es-Sülemî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: Ashab-ı Kiram Ramazan bayramında Kurban bayramından daha yüksek sesle tekbir getirirdi.[850]

Şehirlerde ikamet eden ve erkeklerden oluşan cemaatlerin farz namazlardan sonra teşrik tekbirlerini söylemeleri vaciptir. Bunun vacip olmasının delili şu ayettir: "Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın."[851] Bir delil de Hz. Ali'nin şu sözüdür: "Cemaatin oluştuğu bir şehir veya büyük bir kent dışında ne cuma namazı kılınır, ne teşrik tekbirleri getirilir, ne ramazan bayramı namazı kılınır, ne de kurban bayramı namazı."[852]

847 Buhârî, 188.
848 Dârimî, II, 25.
849 Müstedrek, I, 298.
850 Câmiu'r-Rıdv., I, 568.
851 el-Bakara 2/203.
852 İbn Ebî Şeybe.

Teşrik, Halil ve Nadr b. Şümeyl'den nakledildiğine göre tekbir getirmektir. Ebû Hanîfe de bu görüşe meyletmiştir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demiştir: "Teşrik tekbirlerini getirmek farz namazı kılan herkese vaciptir. Çünkü teşrik tekbirleri, farz namazlara tâbidir. Dolayısıyla farz namazları kılanlara teşrik tekbirlerini okumak vaciptir."

Ebû Hanîfe'nin delili, Hammâd ve ondanda İbrahim en-Nehâî kanalıyla naklettiği şu rivayettir: "İbn Mes'ûd, namazların ardından teşrik tekbirlerini okurdu. Teşrik tekbirlerini okumaya arife günü sabah namazında başlar, Kurban bayramının ikinci günü, ikindi namazına kadar okurdu. Sonra teşrik tekbirlerini bırakırdı. O, şu şekilde teşrik tekbirlerini okurdu:[853]

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ

İmameynin delili ise Umeyr b. Saîd'in söylediği şu sözdür: "İbn Mes'ûd bizim yanımıza geldi. O, arife günü sabah namazından itibaren teşrik tekbirlerini okumaya başlar, bayramın dördüncü günü ikindi namazının sonuna kadar okumaya devam ederdi."[854]

Bayram Namazından Önce Gusül Abdesti Almak

Bayram namazından önce gusül abdesti almak ve misvak kullanmak müstehaptır. Bu konuda Mâlik, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'in Ramazan bayramında namazgâha gitmeden önce gusül abdesti aldığını nakletmiştir.[855]

Bayram Günü Ne Zaman Yemek Yemek Müstehaptır?

Ramazan bayramının birinci günü namazgâha çıkmadan önce bir şeyler yemek menduptur. Bu konuda Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem birkaç hurma yemeden bayram sabahı evden çıkmazdı."[856]

Kurban bayramında ise namazgâhtan geldikten ve kurban kestikten sonra yemek yemek menduptur. Bu konuda Büreyde'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan bayramında namaza gitmeden önce bir şeyler yer; Kurban bayramında ise namazdan dönünceye kadar hiçbir şey yemezdi. Döndükten sonra da kestiği kurbanın etinden yerdi."[857]

853 Câmiu'r-Rıdavî, I, 568.
854 Müstedrek, I, 298.
855 Muvatta', I, 146.
856 Buhârî, 189.
857 Dârimî, I, 375.

Bayram Namazlarına Yürüyerek Gitmek ve Gidip Gelirken Farklı Yolları Tercih Etmek

Bayram namazlarına yürüyerek gitmek menduptur. Yolların kişiye şahitlik etmesi için namaza giderken ve namazdan dönerken farklı yolları kullanmak da menduptur. Bu konuda Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve Kurban bayramı namazlarına yürüyerek giderdi. Elinde bir mızrak olurdu. Sonra o mızrağı namazda önüne gelecek şekilde dikerdi."[858] Câbir'den de şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bayram günleri namaza gidip gelirken farklı yolları kullanırdı."[859]

Bayram Namazının Vakti

Bayram namazı, güneş bir mızrak boyu yükselip etraf aydınlanınca ve nafile namazın kılınabileceği zaman başlayınca kılınır. Yezid b. Humeyr er-Rahabî şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sahabilerinden Abdullah b. Büsr insanlarla birlikte Ramazan veya Kurban bayramı namazını kılmak için namazgâha çıktı. İmamın gecikmesini yadırgadı ve şöyle dedi: Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde bu zamanımızı boşaltırdık. İşte bu zaman, namaz vaktidir."

Hasan-ı Basrî de şöyle derdi: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş doğmaya başlayıp doğması tam olarak gerçekleşir gerçekleşmez Ramazan ve Kurban bayramlarının namazını kıldırırdı."[860]

Bayram Namazlarında Ezan Okunmaz, Kâmet Getirilmez

İmam-ı A'zam, Hammâd kanalıyla İbrahim en-Nehâî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bayram namazları hutbeden önce okunur. Namazdan sonra imam bineğinin üstüne çıkar. Bayram namazları ezansız ve kâmetsiz kılınır." Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiştir.

Câbir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile bayram namazı kıldım. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ezan ve kâmet okunmadan hutbeden önce namazı kıldırdı."[861]

Kurban Kesme Zamanı

Kurban, bayram namazından sonra kesilir. Namazdan önce kesilmiş hayvanlar et için kesilmiş olur. Berâ b. Âzib'den şöyle nakledilmiştir: Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir kurban bayramı namazından sonra bize hutbe okudu ve şunları söyledi: "Kim bizim kıldığımız namazı kılar ve bizim kestiğimiz gibi kur-

858 Beyhakî, III, 281.
859 Buhârî, 195.
860 Beyhakî, III, 282.
861 Dârimî, I, 375.

banını keserse, gerçekten de kurban görevini tam olarak yerine getirmiş olur. Fakat kim kurbanını namazdan önce keserse namazı kabul olur, ama kurbanı kabul olmaz." Bunun üzerine Berâ'nın dayısı Ebû Bürde b. Niyâr "Ey Allah'ın Resulü! Ben bir koyun kurban ettim ve namazdan önce kestim. Ben bugünün yeme içme günü olduğunu biliyorum ve istedim ki bugün kesilen ilk koyun benim evimde kesilen koyun olsun. Bu yüzden koyunumu kestim ve namaza gelmeden önce de biraz yedim." diyerek durumunu anlatınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Öyleyse senin koyunun, et koyunu olmuş" buyurdu. Bürde "Ey Allah'ın Resulü, bizim henüz bir yaşını doldurmamış fakat iki koyundan daha çok sevdiğim bir keçimiz var. Bu keçiyi kurban etsem görevimi yerine getirmiş olur muyum?" diye sorunca Resul-i Ekrem "Senin için evet, fakat senden sonra başkaları için hayır." buyurdu.[862]

Bayram Günü Kadınların Namazgâha Gelmeleri

Ümmü Atıyye'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Bize bayram günü bekar kızları kendilerine ait odalardan dışarı çıkarmamız, hayızlı kadınların erkeklerin arkasında ilerleyen kadınların içinde namazgaha ilerlemeleri, onlar gibi tekbir getirmeleri, onlar gibi dua etmeleri, o günün bereketini ve temizliğini ummaları emredildi."[863]

Ümmü Atıyye'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize, henüz yeni ergenliğe ermiş genç kızlarla evliliği yaklaşmış kızları namazgâha götürmemizi ve hayızlı kadınların namazgâhtan uzak durmalarını emretti."[864]

Çocukları Bayram Namazına Götürmek

Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bayram namazlarına yüksek sesle kelime-i tevhid ve tekbir okuyarak Fadl b. Abbâs, Abdullah, Ali, Cafer, Hasan, Hüseyin, Üsâme b. Zeyd, Zeyd b. Hârise ve Eymen b. Ümmi Eymen ile birlikte gelirdi. Demirciler yolundan geçerek namazgâha varırdı. Namazı bitirince de ayakkabıcıların oradan dönüp evine giderdi.

Yağmurlu Günlerde Bayram Namazı Camide Kılınır

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre onlar bir bayram günü yağmura tutulmuşlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bayram namazını mescidde kıldırmıştır.[865]

862 Buhârî, 189.
863 Buhari, 192.
864 Beyhakî, III, 279.
865 Ebû Dâvûd, I, 301.

Bayram namazından önce ve sonra nafile namaz kılmak uygun değildir. Bu konuda Saîd b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan bayramı günü namazgâha geldi ve iki rekat namaz kıldırdı. Ne bayram namazından önce ne de sonra namaz kıldı. Yanında da Bilal vardı."[866]

Bayram Namazı Hutbeden Önce Kılınır

Atâ, Câbir b. Abdillah'tan şunu nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan Bayramı günü kalkıp namaz kıldırdı. Namazı hutbeden önce kıldırmıştı. Namazdan sonra insanlara hutbe okudu. Hutbesini bitirince aşağı indi ve kadınların yanına geldi. Onlara Bilal'in koluna yaslandığı bir halde nasihat etti. Bilal de, kadınlar sadakalarını bıraksın diye elbisesini yaymıştı. Kadınlar büyük yüzüklerinden başlayarak sadakalarını buraya bırakıyorlardı."[867]

Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hutbeden önce bayram namazını kıldırırdı."[868]

Bayram Namazları Kaç Rekattır?

Hz. Ömer'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Kurban bayramı namazı, Ramazan bayramı namazı, yolcu namazı ve cuma namazı iki rekattır. Bu namazlar, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sözü ile tamdır, herhangi bir kısaltma söz konusu değildir."[869]

İmam cemaate iki rekat namaz kıldırır. Önce iftitah tekbirini alır. Sonra üç kez daha tekbir getirir. Ardından Fatiha ile bir sure okur. Sonra tekbir getirip rükuya eğilir. İkinci rekata kıraat ile başlar. Ardından üç kez tekbir getirir. Dördüncü tekbirde rükûya gider. Bayram namazı kılan kimseler zâid tekbirlerde ellerini kaldırırlar.

İmamın her tekbir arasında üç defa sübhânallâh diyecek kadar beklemesi müstehaptır. Tekbirler arasında okunacak, sünnet olarak nakledilmiş herhangi bir dua yoktur. Bu konuda Makhûl şöyle demiştir: Ebû Hureyre'nin arkadaşı Ebû Âişe bana şunu haber verdi: Saîd b. Âs Ebû Musa ve Huzeyfe b. Yemân'a "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve Kurban bayramı namazlarında nasıl tekbir getirirdi?" diye sormuş. Ebû Musa da "Cenaze namazında olduğu gibi dört kez tekbir getirirdi." şeklinde cevap vermiş. Huzeyfe de "Doğru söylüyor." diyerek onu tasdik etmiştir. Ebû Musa şunu da eklemiştir: "Ben Basra valisi iken bu şekilde tekbir getiriyordum." Ebû Âişe şöyle demiştir: "Ben Saîd b. Âs'ın yanında bulunuyorum."

866 Buhârî, 195.
867 Ebû Dâvûd, I, 297.
868 Müstedrek, I, 298.
869 Nesâî, III, 183.

Ebû İshak es-Sebîî Abdullah b. Musa'dan şu rivayeti nakletmiştir: "Saîd b. el-Âs İbn Mes'ûd, Huzeyfe ve Ebû Mes'ûd'a haber gönderip bayram namazında alınan tekbirleri sormuş. Onlar da cevap vermesi için sözü İbn Mes'ûd'a bırakmışlar O da şöyle cevap vermiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kıraate başlamadan dört kez tekbir getirirdi. Ardından Kur'ân okurdu. Okumayı bitirince tekbir getirip rükûya giderdi. [Birinci rekatı tamamladıktan] sonra ikinci rekata kalkar, Kur'ân okur, okumayı bitirince de dört kez tekbir getirirdi."[870] Bu rivayetin senedinde Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân vardır. Onun hakkında Beyhakî şöyle demiştir: Yahya b. Maîn onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Halbuki o, sâlih bir zâttır." Kanaatime göre Beyhakî daha doğrudur. Zehebî de "el-Mîzân" adlı eserinde şöyle demiştir: "İbn Maîn onun sakıncasız bir râvi olduğunu söyledi." Ebû Dâvûd da bu rivayetin senedi hakkında şöyle demiştir: "Bu rivayetin senedinde Selâme vardır. Selâme, duası kabul olan bir kuldu. Ebû Hatim onun sika olduğunu söylemiştir. Duhaym de onun sika olduğunu belirtmiştir. Osman b. Saîd, İbn Maîn'in, onun zayıf olduğunu söylediğini nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel onun hadislerinin münker olduğunu ifade etmiştir. Nesâî de onun hakkında "Güçlü değildir." demiştir. Salih Cezera da şöyle ifade etmiştir: "O kaderîdir, sadûk/çok doğrudur." İbn Adiyy de şöyle demiştir: "Zayıf olmasına rağmen ondan hadis yazılır."

Abdurrezzâk b. Hemmâm, Abdullah b. Hâris'ten şöyle nakletmiştir: İbn bbâs'ın Basra'da Bayram namazını kıldırırken dokuz tekbir getirdiğini ve kıra-ileri bölmeden gerçekleştirdiğini gördüm. Muğîre b. Şu'be'nin de böyle yaptığına şahit oldum. Abdullah b. Hâris'ten nakledilen rivayette İbn Abbâs'ın, İbn Mes'ûd gibi namaz kıldığı beyan edilerek açıklanmıştır.

Alkame, Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bayram namazlarında birinci rekatta beş; ikinci rekatta ise dört tekbir getirilir." İbn Abdilberr "et-Temhîd" adlı eserinde şöyle demiştir: "Bu tür konular ictihad ile belirlenmez. Bunlar ancak tevkîfî olarak tespit edilebilir. Çünkü kıyas bakımından yedi ile yediden az ve çok arasında bir fark yoktur." İbn Rüşd de "el-Kavâid" adlı eserinde şöyle demiştir: "Malum olduğu üzere sahabenin bu konudaki uygulaması tevkîfîliği gösterir. Kıyasın bu konuda bir yeri yoktur."

Birçok sahabe ve tâbiûn bu konuda İbn Mes'ûd ile aynı görüştedir. Sahabeden onunla aynı düşünenlerin isimleri biraz önce geçmişti. Tâbiûndan ise onunla aynı düşünenlerin isimlerini İbn Ebi Şeybe "Musannef"inde zikretmiştir.

Bayram namazlarındaki tekbirler hakkında nakledilen müsned rivayetler zayıftır. Bu konuda Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Bayram namazlarında alınan tekbir hakkında sahih bir rivayet nakledilmemiştir."

870 Beyhakî, III, 290.

Bayram namazlarında kıraatin sesli olması sünnettir. Bu konuda Hâris b. Ali şöyle demiştir: "Bayram namazlarında kıraatin sesli olması sünnettir. Bayram namazı için geniş alanlarda toplanmak da sünnettir."[871]

Müslümanlar bayramın birinci günü namaz kılamazlarsa, ikinci gün namaz kılabilirler. Ebû Bişr, Ebû Umeyr b. Enes kanalıyla onun amcalarından birinin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bir grup hilali görmüş. Bunun üzerine kalkıp Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına geldiler. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem güneş iyice yükseldiği bir sırada onlara oruçlarını bozmalarını ve yarın namazgâha gelmelerini emretti."[872] Kurban bayramı namazı ise birinci, ikinci ve üçüncü günü kılınabilir. Ramazan ve Kurban bayramı namazları bugünlerin dışında kılınmaz.

Bayram namazlarından sonra iki hutbe okumak sünnettir. Namaz kılanlar okuyup hutbeyi dinlemek ile namazgâhtan ayrılmak arasında muhayyerdirler. Bu konuda Abdullah b. Sâib'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bayram namazını kıldırdı ve şöyle buyurdu: "Kim buradan ayrılmak isterse ayrılsın. Kim de hutbe dinlemek için kalmak isterse kalsın."[873] Bayram namazında hutbeyi dinlemek vâcip değildir.

İmam hutbede iken, konuşmadan bir müddet oturur. Hutbede, konuşmasının büyük bölümünü sadakaya ayırır.

YOLCU NAMAZI

Hâlid b. Üseyd kabilesinden biri Abdullah b. Ömer'e "Ey Abdurrahman'ın babası! Biz korku namazı ile ikamet halinde kılınan namazı Kur'ân'da buluyoruz. Ancak yolcu namazını bulamıyoruz." dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle cevap verdi: "Ey yeğenim! Allah Teâlâ biz hiçbir şey bilmiyorken Muhammed'i sallallâhu aleyhi ve sellem bize gönderdi. Biz de onun ne yaptığını gördüysek onu yaparız."[874]

Ya'la b. Ümeyye'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Ömer'e "Kâfirlerin size zulmetmesinden korktuğunuz zaman namazları kısaltmanızda bir sakınca yoktu. Ancak şimdi insanlar güven içinde! [Namazları kısaltmalarına ne hâcet!]" dedim. O da şöyle cevap verdi: Ben de senin hayret ettiğin bu hususa hayret etmiştim. Bunun üzerine Allah Resulü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem bu meseleyi sormuştum. O da şöyle buyurmuştu: "Namazların kısaltılması, Allah'ın size verdiği bir sadakadır. Öyleyse Allah'ın sadakasını kabul edin!"[875]

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Hz. Âişe vâlidemiz şöyle demiştir: "İlk olarak Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem akşam namazı hariç diğer

871 Beyhakî, III, 295.
872 Nesâî, III, 180.
873 Nesâî, III, 185.
874 Muvatta', I, 124.
875 Müslim, I, 478.

namazlar ikişer rekat farz kılındı. Akşam namazı ise üç rekattı. Daha sonra Allah Teâlâ ikâmet eden insanlar için öğle, ikindi ve yatsı namazlarını dörde tamamladı. Seferîlik durumunda ise namazları farz kılındığı ilk hali ile bıraktı."[876]

Hz. Ömer şöyle demiştir: "Seferîlikte, Kurban bayramında, Ramazan bayramında ve cuma günü namazlar iki rekâttır. Bunlarda bir kısaltma yoktur. Hepsi Hz. Peygamber'in lisanı ile tastamamdır."[877]

Seferîlikte namazları kısaltmak vâciptir. Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Ömer ve İbn Abbâs bu görüştedir. Ömer b. Abdilazîz, Katâde ve Hasan-ı Basrî'nin de bu görüşte olduğu nakledilmiştir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bütün seferlerinde namazları kısaltmasıdır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem seferî iken namazları dört rekat kıldığı hiç nakledilmemiştir.

Urve b. Zübeyr, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini naklet-miştir: "Namazlar hem ikâmet halinde hem de sefer halinde iki rekat olarak farz kılındı. Seferîlikte bu durum korundu, ikâmet halinde ise ilave yapıldı."[878] Mâlik b. Enes senedi ile naklettiği rivayete göre Hz. Ömer Mekke'ye geldiği zaman insanlara iki rekat namaz kıldırır ve şöyle derdi: "Ey Mekke halkı! Namazınızı tamamlayın! Çünkü biz, seferî bir toplumuz."[879]

Yola çıkmaya niyetlenen kimse, yürüyerek üç gün üç gece sürecek bir mesafede yolculuğu amaçlayarak bulunduğu şehrin evlerinin bittiği yerden ayrıldığı andan itibaren seferî sayılır. Dağlık bölgelerde dağlara göre belirlenen mesafe esas alınır. Denizlerde ise rüzgâr gücü ile hareket eden yelkenli gemilerin normal rüzgârda ilerlemesi esastır. Yani rüzgârın hiç olmadığı veya şiddetli estiği zamanlar esas alınmaz. Normal zamanlarda geminin üç gün üç gecede ilerlediği mesafe, seferîlikte esas kabul edilir. İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: Temîm ed-Dârî Hz. Ömer'e deniz yolculuğunu sordu. Çünkü o, deniz ticaretini çok yapan biri idi. Hz. Ömer ona namazlarını kısaltmasını emretti ve Allah Teâlâ "Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur."[880] buyuruyor dedi.

Kişi memleketine dönene kadar veya bir köy ya da şehirde on beş gün ve daha fazla kalmaya niyet edene kadar seferî hükmünü taşımaya devam eder. Bir yerde on beş günden daha az kalmaya niyet eden kimse seferî olmaya devam eder.

Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'de dört rekat; Zü'l-Huleyfe'de ise iki rekat namaz kıldı."[881] Nâfi'den şöyle nakledilmiştir: "Abdullah b. Ömer hacc ibadetini yapmak için veya umre

876 el-Fethu'r-Rabbânî, V, 92.
877 el-Fethu'r-Rabbânî, V, 92.
878 Müslim, I, 478.
879 Muvatta', I, 126.
880 Yûnus 10/22.
881 Dârimî, I, 355.

niyeti ile yola çıktığı zaman Zü'l-Huleyfe'de namazını kısaltırdı."[882] Mâlik şöyle demiştir: "Bir yolculuğa niyetlenen kimse bulunduğu yerin evlerini geçmeden namazlarını kısaltamaz, bulunduğu yerin evlerinin yanına gelmeden veya iyice yaklaşmadan namazlarını tam kılamaz." İmam Muhammed, Muvatta'da şöyle nakletmiştir: "Kişi yola çıktığı zaman yaya olarak veya deve üzerinde tam olarak üç gün üç gece yolculuğu hedeflemediği sürece namazlarını tam kılar. Şayet bu uzaklıkta bir yolculuğu hedeflerse bu durumda bulunduğu yerden çıkınca ve bulunduğu yerin evleri ardında kalınca namazları kısaltır." Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Onun delili şu rivayettir: Şüreyh b. Hâni, Hz. Ali'ye meshin süresini sormuş, o da şöyle cevap vermiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem yolcu için üç gün üç gece; ikâmet halindeki biri içinse bir gün bir gece mesh süresi belirledi."[883] Üç gün üç gece içinde yapılan yolculuk, hükümlerin değiştiği yolculuktur.

Mâlik, Nâfi' kanalıyla İbn Ömer'in Hayber'e giderken namazlarını kısalttığını nakletmiş ve şöyle demiştir: Hayber üç gecelik bir yolculukla ulaşılan bir yerdi.[884] Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir: "Şu çokluğunuz sizi aldatmasın. Zira bu, sizin ihtilafınızdan ileri gelir." Yine o şöyle demiştir: "Şu kalabalığınız sizi aldatıp namaz kılmanıza engel olmasın. Yoksa içinizden biri tarlasına gitmek için uzaklaşır ve "Ben yolcuyum." diyerek namazını kısaltır." Bu rivayeti İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir: "Biz bu görüşe göre amel ederiz. Kişi üç günlük bir zamanda katedilecek bir mesafeden daha az yolculuk yaparsa namazını tam kılar. Şayet kişi üç günlük zamanda katedilecek bir mesafe veya bundan daha fazlasına yolculuk yaparsa namazlarını kısaltır. Kişi bu kadar uzak bir mesafedeki yere gittiği zaman orada ailesi yoksa, on beş günden az kalmaya niyet etti ise o zaman namazlarını kısaltmaya devam eder. Eğer on beş günden fazla kalmaya niyet etti ise namazını tam kılar. Seferilikte ölçü, kat edilecek mesafenin yürüyerek veya deve üzerinde yolculuk yaparak üç gün üç gecede alınacak uzunlukta olması gerekir. Bu da günümüzde yaklaşık olarak 84 km'ye tekabül etmektedir.

Mücahid'den şöyle nakledilmiştir: "İbn Ömer on beş günden daha fazla kalmaya niyet ettiği zaman namazını tam kılardı."[885] Said b. Cübeyr'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Kişi bir yerde on beş günden fazla kalmaya niyet ederse namazlarını tam kılar." Bu rivayeti İbn Ebi Şeybe nakletmiştir. Saîd b. Müseyyeb de şöyle demiştir: "Bir yolcu bir yerde on beş gece kalmaya niyet ederse namazlarını tam; daha az kalmaya niyet ederse kısaltarak kılar." Bu rivayeti İbn Heşîm nakletmiştir.

882 Muvatta', I, 124.
883 Müslim, I, 232.
884 Beyhakî, III, 136.
885 İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 455.

Kişi bir yerde on beş gün kalmaya niyet etmemişse, yıllar geçse bile namazlarını kısaltır. Nitekim Ebu'z-Zübeyr, Câbir'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Tebûk Seferi'ne çıktık. Tebûk'ta on küsur gün kaldık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dönene kadar iki rekattan fazla kılmadı."[886]

Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Azerbaycan'da askerlerle birlikte altı ay kaldığımız zamanda üzerimize kar yağdı. Biz namazları iki rekat kılıyorduk." Salim, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bir yerde on beş günden fazla kalmaya niyet etmediğim sürece seferi gibi namaz kılarım. Niyet etmeden on iki gün kalsam bile bir yerde namazlarımı seferi gibi kılarım."[887] Yahya b. Ebî Kesîr, Enes'in şöyle söylediğini nakletmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabı Râmehürmüz'de dokuz ay kalmıştı. Bu müddet zarfında namazlarını kısalttılar."

Yolculukta Namazları Sûrî Cem Etmek

A'rac şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Tebûk'a giderken öğle ve ikindi namazlarını cem etmiştir." Bu rivayeti İmam Mâlik ve İmam Muhammed "Muvatta'"da nakletmişlerdir. İmam Muhammed bu rivayet hakkında şöyle demiştir: "Biz bu rivayete göre amel ederiz. İki namaz şu şekilde cem edilir: İlk namaz ertelenir ve vaktin sonunda kılınır. İkinci namaz ise hiç vakit kaybetmeden vaktin başında kılınır." Bu konuda Nâfi' ve Abdullah b. Vâkıd'dan şöyle nakledilmiştir: İbn Ömer'in müezzini "Haydi namaza" diye seslendi. İbn Ömer "Yürü! Yürü!" dedi. Nihayet şafağın çıkmasına az bir süre kala bineğinden indi ve akşam namazını kıldı. Sonra şafak vaktinin çıkmasını bekledi, ardından yatsı namazını kıldı ve şöyle dedi: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem acil bir işi olduğu zaman benim şimdi yaptığım gibi yapardı."[888]

Yolculuk esnasında tehir ederek namazı cem etmek, rivayetlerde geçmektedir. Mesela Buhârî'de Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş batıya doğru meyletmeye başlamadan önce yola çıktığı zaman öğle namazını ikindi namazı vaktine kadar ertelerdi. Sonra iki namazı cem ederek kılardı. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem güneş batıya doğru meylettiği zaman yola çıkarsa önce namaz kılar, sonra bineğine binerdi."[889] Müslim'de de Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem acil olarak yola çıkınca öğle namazını ikindi namazının başlangıcına kadar erteler, sonra iki namazı cem ederek kılardı, akşam namazını da erteleyip şafak kaybolunca

886 Beyhakî, III, 152.

887 İbn Ömer'e göre seferîliğin azami süresi on iki gündür. Bundan dolayı niyet etmeden on iki gün bile kalsa, namazlarını kısaltacağını söylemiştir. Yukarıda on iki gün ifadesi bundan dolayı zikredilmiştir. [Mütercim]

888 Buhârî, 219.

889 Buhârî, 219.

yatsı namazı ile birlikte kılardı."[890] Yine Müslim'de İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile cem ederek sekiz rekat ve yedi rekat kıldım." [Râvi şöyle demiştir:] "Ey Ebu'ş-Şa'sâ! Öyle tahmin ediyorum ki Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını vaktin sonuna ertelemiş ve ikindi namazını hemen vaktin başında kılmış, akşam namazını erteleyip yatsı namazını da erken kılmıştır." O da "Ben de öyle tahmin ediyorum." dedi.[891]

Leys b. Sa'd'dan sadece Kuteybe b. Sâid nakletmiştir. Tirmizî bu hususta şöyle demiştir: "Leys'ten, onun dışında birinin rivayette bulunduğunu bilmiyoruz." Leys de Yezîd b. Ebî Habîb, Ebu't-Tufeyl kanalıyla Muâz'dan nakletmiştir. Onun bu rivayeti garib hadistir. Ebû Dâvûd da şöyle demiştir: "Kuteybe, Leys, Yezîd, Ebu't-Tufeyl ve Muâz senediyle nakledilen rivayetler sadece Kuteybe'den nakledilmiştir. Söz konusu rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Tebûk Seferinde güneş tepe noktasından batıya doğru meyletmeden yola çıktığı zaman öğle namazını ikindi namazına kadar erteler ve iki namazı cem ederek kılardı. Güneş tepe noktasından batıya doğru meylettiği zaman ise önce öğle namazını, ardından ikindi namazını kılarak bu iki namazı cem eder ve yola çıkardı. Akşam namazından önce yola çıkarsa, akşam namazını erteleyip yatsı namazı ile birlikte kılardı. Akşam namazından sonra yola çıkarsa akşam namazı ile birlikte yatsı namazını da kılardı."[892]

İlim ehli nezdinde Ebu'z-Zübeyr'in Ebu't-Tufeyl kanalıyla Muâz b. Cebel'den naklettiği şu hadis meşhurdur: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Tebûk Seferi'nde öğle namazı ile ikindi, akşam namazı ile de yatsı namazını cem etti." [Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir:] "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem neden böyle yaptı?" diye sordum. Muâz da şöyle cevap verdi: "Ümmetine zorluk çıkarmamak istediği için."[893]

İhtiyatlı olan görüşe göre Arafat dışında yolculuk esnasında namazlarını cem etmek zorunda kalan kimse, cem-i takdim yerine cem-i tehir yapsın. Çünkü Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem cem-i tehir yaptığı nakledilmiştir. Cem-i takdimi ise sadece Arafat'ta yaptığı rivayet edilmiştir. Allah Teâlâ müminlere namazı belli vakitlerde farz kılmıştır. Öyleyse bir namazı ikinci bir namazın vakti girince kaza ederek kılmak, diğer namazı vaktinden önce kılmaktan evladır. Doğrusunu en iyi Allah Teâlâ bilir.

Nâfi''nin şöyle söylediği nakledilmiştir: Abdullah b. Ömer ile birlikte yola çıktım. O, kendisine ait bir bahçeye gidiyordu. Derken bir yerde mola verdi. Bu sırada biri gelip ona "Safiyye bintu Ebî Ubeyd ağır hasta. Ona yetişeceğini sanmıyorum." dedi. Bu olay ikindi namazından sonra gerçekleşmiştir. İbn Ömer

890 Müslim, I, 489.
891 Müslim, I, 491.
892 Tirmizî, II, 33; Ebû Dâvûd, II, 7.
893 Müslim, I, 490.

hızlı hareket ederek yola düştü. Yanında Kureyş'ten biri vardı. Hep beraber yürüdük. Nihayet güneş battı. Ben onun daima namazlara özen gösterdiğine şahit olmuştum. Bu yüzden ona "Namaz kılalım." dedim. O bana aldırmadı ve ilerlemeye devam etti. Nihayet şafak vaktinin sonuna yaklaştık. Bunun üzerine o, bineğinden indi ve akşam namazını kıldı, ardından şafak kaybolunca kâmet getirtti ve bize yatsı namazını kıldırdı. Sonra bize dönüp şöyle dedi: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem acil bir işi olunca benim yaptığım gibi yapardı."[894] Bu, İbn Câbir'in Nâfi''den naklettiği rivayettir. Attâf b. Hâlid'in, Nâfi''den naklettiği bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Ona "Namaz kılalım" dedik. Fakat o yürüdü. Nihayet şafağın neredeyse sona ereceği zamana ulaştık. Bunun üzerine o, bineğinden indi ve namaz kıldı. Şafak geçince kalktı ve yatsı namazını kıldı. Sonra bize dönüp "Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte böyle yapardık." dedi.[895]

Bu şekilde cem etmeye cem-i sûrî denir; şöyle ki, kişi şafak sona ermeden akşam namazını kılar, şafak sona erer ermez de yatsı namazını kılar.

Yolculukta Nafile Namaz Kılmak

Bazı fakihler yolculukta nafile namaz kılınmayacağını söylemişlerdir. Bu konuda Hafs b. Âsım'ın naklettiği şu rivayeti delil olarak ileri sürmüşlerdir: Ağır bir hastalığa yakalanmıştım. İbn Ömer beni ziyarete gelmişti. Ona yolculuk sırasında nafile namaz kılmayı sordum. O da şöyle cevap verdi: Ben Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile yolculuk yaptım. Onun nafile namaz kıldığını görmedim. Eğer nafile namaz kılacak olsam, tam olarak kılardım. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir."[896]

Çoğunluk yolculuk sırasında nafile namaz kılınacağı görüşündedir. Onlara göre yolculukta kılınacak nafile namazın büyük sevabı vardır. Bu konuda Atıyye ve Nâfi', İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmişlerdir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte hem ikâmet halinde hem de yolculukta namaz kıldım. Onunla birlikte ikâmet halinde öğle namazını dört rekat kıldım, ardından iki rekat da sünnet kıldım. Yolculukta ise öğle namazını iki rekat farz, iki rekat sünnet, ikindi namazını iki rekat olarak kıldım. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ikindiden sonra namaz kılmadı. Akşam namazını hem ikâmet halinde hem de yolculukta aynı, üç rekat olarak kıldık. Ne yolculukta ne de ikâmet halinde onu eksik kıldık. Akşam namazı gündüzün vitridir. Akşam namazından sonra da iki rekat kıldık." Bu rivayet, hasen-hadistir.[897]

894 Dârakutnî, I, 393.
895 Dârakutnî, I, 393.
896 el-Ahzâb 33/21.
897 Tirmizî, II, 22.

İkâmet Halindeki İnsanların Seferî İmamlara Uymaları

Safvân'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Abdullah b. Ömer hasta olan Abdullah b. Safvân'ı ziyarete gelmişti. Bize iki rekat namaz kıldırdı. Sonra namazdan ayrıldı. Biz de kalkıp namazımızı tamamladık." Nâfi''den şöyle nakledilmiştir: "Abdullah b. Ömer, Mina'da imamın arkasında dört rekat namaz kılardı. Tek başına namaz kıldığı zaman ise iki rekat namaz kılardı."[898]

Seferî kimse hem imam olduğu zaman hem de tek başına namaz kıldığı zaman namazlarını kısaltır. Eğer ikâmet halinde olan bir imama uyarsa, o zaman dört rekat olarak kılar.

İmam Muhammed "el-Âsâr" adlı eserinde şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Ömer Mekke'de insanlara öğle namazını kıldırdı. Namazı bitirince 'Ey Mekke halkı! Ben seferî biriyim. Kim burada ikamet ediyorsa namazını tamamlasın.' dedi. Bunun üzerine Mekke'de oturanlar namazlarını tamamladılar." İmam Muhammed bu rivayetten sonra şöyle demiştir: "Biz buna göre amel ederiz. İkamet halinde olan kimse seferî bir imama tâbi olursa, seferi kimse namazını tamamlayınca kalkar, namazını tamamlar. Ebû Hanîfe de bu görüştedir."

İbrahim en-Nehâî de şöyle demiştir: "Seferî kimse ikâmet halinde olan bir imama uyarsa namazını tam kılar." Bu rivayeti İmam Muhammed, "el-Âsâr" adlı eserinde nakletmiş ve şöyle demiştir: "Biz buna göre amel ederiz. Seferî kimse ikâmet halinde olan bir imama uyarsa onun gibi dört rekat kılması gerekir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir."

Ebû Bihlez – Beyhakî'ye göre Ebû Miclez – Hz. Ömer'e "İkamet halinde olan kimselerin kıldığı namazın son iki rekatına yetiştim. Bu durumda ne yapmam gerekir?" diye sormuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Onlar gibi namaz kıl." Bu rivayeti, Abdurrezzâk b. Hemmâm nakletmiştir.[899] Ebû Miclez'den şöyle nakledilmiştir: İbn Ömer'e "Seferî kimse ikamet eden insanların kıldığı namazın iki rekatına yetişse, bu iki rekat onun için yeterli olur mu?" diye sordum. İbn Ömer güldü ve şöyle cevap verdi: "Onlar gibi namaz kılar."[900]

Seferî Kimse Hicret Ettiği Şehre Girince Namazlarını Kısaltır

Bir şehirde doğmuş, sonra oradan hicret edip başka bir yeri vatan edinmiş kimse, hicret ettiği şehre döndüğü zaman seferî olarak namaz kılar. Bu konuda Yahya b. Ebi İshâk, Enes b. Mâlik'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktık. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'ye dönene kadar namazlarını iki rekat

898 Muvatta', I, 126.
899 Bihârî, I, 715.
900 Bihârî, I, 715.

kıldı." Yahya b. Ebî İshâk, Enes'e "Mekke'de ne kadar kaldınız?" diye sormuş, o da "on gün kaldık." diye cevap vermiştir.[901]

Doğduğu yer, kişinin vatanıdır. Kim bir şehirde evlenirse orası onun vatanı olur. Kim bir şehre taşınır ve oradan taşınmayı düşünmezse, oradan evlenmese bile orası onun vatanıdır.

Akıl-bâliğ olan kişinin henüz evlenmeden yaşadığı yerin dışında bir yerde anne-babası bulunursa bulunduğu yer onun vatanı olmaz. Ancak daha önce yaşadığı yeri terk edip bulunduğu yerde yaşamaya karar vermişse, bu durumda bulunduğu yer onun vatanı olur. Bir kişinin iki ve daha fazla vatanı olabilir. Kişi ailesi ile birlikte bulunduğu yerden taşınmadan başka bir şehirde evlense ilk vatanından olmaz. Neticede onun iki vatanı olur. Bu durumda sadece yolculuk esnasında namazlarını kısaltır.

Bir şehre girip orada on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet eden kimse namazlarını dört rekat olarak tam kılar. Buradan bir yolculukla ayrılıncaya kadar namazlarını tam kılmaya devam eder. Yolculuktan sonra tekrar buraya dönerse yeniden burada oturma niyeti taşımadığı sürece mukîm kabul edilmez.

Hafsa b. Âsım, İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile Mina'da altı yıl namaz kıldım. Onların hepsi seferî olarak namaz kılıyorlardı." Hz. Osman Mekke'de evlenmişti. Bu yüzden Mekke'ye geldiği zaman öğle, ikindi ve yatsı namazlarını dört rekat olarak kılardı. Mina ve Arafat'a çıktığı zaman ise namazlarını kısaltırdı. Hacc ibadetini yerine getirip Mina'da bulunduğu sürece namazlarını Mekke'den çıkana kadar tam olarak kılardı. Abdurrahman b. Ebî Zübâb'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Osman Mina'da dört rekat namaz kıldı. İnsanlar onun bu şekilde namaz kılmasını yadırgadı. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Ey insanlar! Kim bir şehirde evlenirse orada ikâmet edenler gibi namaz kılsın."[902]

Kişi Yaşadığı Şehre Girene Kadar Namazını Kısaltır

Ali b. Rabîa' eli ile Şam'ı işaret ederek "Hz. Ali ile birlikte şu tarafa doğru yola çıktık. Namazlarımızı dönene kadar iki rekat olarak kıldık. [Dönüp gelirken] Kûfe'yi gördük. O sırada namaz vakti girdi. İnsanlar "Ey Müminlerin emiri! İşte Kûfe, namazımızı tam kılalım mı?" diye sordular. O da "Hayır, oraya girene kadar namazları kısaltacağız." şeklinde cevap verdi.[903]

901 Buhârî, 214.
902 el-Fethu'r-Rabbânî, V, 102.
903 Beyhakî, III, 146.

Mazeretsiz Olarak Namazları Cem Etmek Büyük Günahlardan Biridir

Ebû Katâde el-Adevî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Ömer, vâlilerinden birine şöyle bir mektup gönderdi: Üç şey büyük günahlardandır. Mazeretsiz olarak namazları cem etmek, seferberlikten kaçmak, zorla başkasının malını almak."[904] Bu konuda zayıf bazı rivayetler nakledilmiştir. Bunlarla ilgili olarak Beyhakî'nin "Sünen"ine bakabilirsiniz.

Seferî kimse niyet ile mukîm hale gelir. Kişi iki yerde kalmaya niyet etse, bunlardan birinde gece geçirmesiyle niyetlerinden biri gerçekleşmiş olur. Çünkü kalınan yer, gecenin geçirildiği yerdir.

Namazların kısaltılması ve tam kılınmasında vaktin son kısmı esas kabul edilir. Mesela öğle ezanı okunduğu zaman yaşadığı şehirde bulunan kimse namaz kılmadan yola çıkarsa, yolculuğu esnasında yaşadığı şehrin evlerini geride bırakınca öğle namazını kısaltarak kılar. Seferî kimse de kılmadığı bir namaz vaktinin sonuna doğru yaşadığı veya on beş gün ya da daha fazla kalmaya niyet ettiği şehre girerse namazını tam olarak kılar.

Vaktin dışında seferî kimsenin mukîm bir imama uyması caiz değildir.[905] Çünkü her ikisi için farz olan namaz farklıdır. İkinci rekatın sonunda et-Tahiyyâtu duasını okumak için oturmak mukîm imam için vâcip, seferî kimse için ise farzdır. Seferî kimsenin uyması gereken, mukîm kimsenin uyması gerekenden daha güçlüdür. Dolayısıyla güçlü olanı zayıf olana bina etmek sahih olmaz. Bu durum seferî kimsenin ilk iki rekatta mukîm imama uyması durumunda geçerlidir. Eğer son iki rekatta uyarsa şu durum söz konusudur: Üçüncü ve dördüncü rekatta mukîm imam için Kur'ân okumak sünnet, seferi kimse için ise farzdır. Bu durumda imamın kıraati, kendisine uyan kimse için geçerli olmaz.

İtaat Eden ile İsyan Eden, Ruhsatlar Konusunda Eşittir

İtaat eden ile isyan eden kimse ruhsatlar konusunda eşittir. Çünkü ruhsatları konu edinen ayetler mutlak olarak inmiştir: "Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder."[906] "(Bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin."[907] Ayrıca ruhsat ifade eden şu hadis de mutlaktır: "Seferî kimse mestini çıkarmadan üç gün üç gece mesheder." Mubâh bir gaye için yola çıkan kimse ile günah işlemek

904 Beyhakî, III, 169.

905 Hanefi mezhebinde vakit çıkmadan seferî kimse mükîm imama uyarsa, bu durumda kılması gerekn namaz ikiden dörde çıkar. Vakit çıktıktan sonra ise seferî kimsenin kılması gereken namaz iki; mukîm kimsenin kılması gereken namaz ise dört rekat olarak sabit olur. Dolayısıyla seferî ile mukîm kimseye farz olan farklı rekatta namaz olur. [Mütercim]

906 el-Bakara 2/184.

907 en-Nisâ 4/43.

için yola çıkan kimse ruhsatlar konusunda eşittir. Bu görüşümüzle Allah'a isyan etmeyi ruhsatların bir sebebi olarak görmüyoruz. Çünkü seferîlik ruhsatının sebebi, yolculuktan kaynaklanan zorluktur. Mahzurlu olan ise yolculuğun isyan ile ilgili olmasıdır.

Kaleye Hücûma Geçince ve Düşman ile Karşılaşırken Nasıl Namaz Kılınır?

Buhârî şöyle demiştir: Evzâî şöyle demiştir: "Fethin gerçekleşmesi yaklaştığında Müslümanlar namazı kılma imkanı bulamazlarsa herkes kendi başına îmâ ile namazı kılar. Îmâ ile namaz kılma imkânı bulamazlarsa savaş hafifleyinceye veya bir güvenlik ortamına kavuşuncaya kadar namazı tehir ederler. Sonra iki rekat olarak kılarlar. Eğer iki rekat olarak kılacak imkanı bulamazlarsa bu durumda bir rükû ve iki secde ile bir rekat namaz kılarlar. Şayet bunu yapacak imkânları da yoksa bilinsin ki tekbir namazın yerini tutmaz. Bu durumda Müslümanlar güvenli bir ortama ulaşıncaya kadar namazlarını ertelerler. Mekhûl da bu görüştedir. Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Fecir aydınlanınca Tüster kalesine hücûma geçtik. Savaş kızıştıkça kızıştı. Müslümanlar namaz kılma imkânı bulamadılar. Bu yüzden biz, sadece gün ağarınca namaz kıldık. Biz namazımızı Ebû Musa ile birlikte kıldık. Sonra fetih bize nasip oldu." Enes b. Mâlik şöyle dedi: "Bu namaza karşılık dünya ve içindekileri vermezdim."[908]

Câbir b. Abdillâh'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Ömer Hendek Savaşı'nda geldi ve Kureyşli kâfirlere hakaret etmeye başladı. 'Ey Allah'ın Elçisi! Neredeyse güneş batacak ama ben ikindi namazını kılmadım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'a yemin olsun ki, ben de henüz ikindi namazını kılmadım." buyurdu. Sonra Buthân'a gitti ve abdest aldı, güneş battıktan sonra ikindi namazını kıldı, ardından akşam namazını kıldı.[909]

908 Buhârî, 187.
909 Buhârî, 187.

Müslümanların canına, malına ve çocuklarına bir musibet gelirse sabredenlerin mükafatına nail olmak için sabretmeleri gerekir. Sabredenlerin mükafatını da takdir etmek mümkün değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir."[910] Ebû Saîd ve Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: "Sürekli rahatsızlık, yorgunluk, hastalık, üzüntü, hatta kişiyi meşgul eden düşünce bir müminde görülürse, bunlar onun günahına kefâret olur."[911] Câbir'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü's-Sâib'in yanına geldi ve "Neyin var? Titriyor musun?" diye sordu. O da: Hummâya tutuldum. Allah hummâda hiçbir bereket bırakmasın!" şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Hummâya hakaret etme! Çünkü o, körüğün, demirin pisini götürmesi gibi insanoğlunun günahlarını siler."[912] Kişi sabreder, ecrini Allah'tan umar ve Allah'ı kızdıracak bir söz söylemezse hummâ hastalığı onun günahlarına kefâret olur. Eğer kişi sabır göstermez ve ecrini Allah'tan beklemezse herhangi bir sevap alamaz.

Hastalıklar Günahlara Kefâret Olur

Âmir er-Râm'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hastalıklardan söz etti, sonra şöyle buyurdu: "Mümin, hasta olup Allah Teâlâ tarafından sıhhatine kavuşturulduğu zaman çektikleri, daha önce işlediği günahlar için kefâret, bundan sonrası için ise öğüt olur. Münafık hasta olup iyileştiği zaman sahibi tarafından bağlanan, sonra salıverilen, neden bağlandığını ve neden salıverildiğini bilmeyen deveye benzer." Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem etrafında bulunan kimselerden biri "Ey Allah'ın Elçisi! Hastalık da ne! Ben hayatımda hasta olmadım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Bizim yanımızdan git! Çünkü sen bizden değilsin!"[913] buyurdu.

Hasta kimseye sağlıklı iken yaptığı amellerin sevabı verilir. Bu konuda Ebû Musa şöyle demiştir: Ne bir, ne iki, birçok kere Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi

910 ez-Zümer 39/10.
911 Müslim, IV, 1993.
912 Müslim, IV, 1993.
913 Ebû Dâvûd, III, 182.

ve sellem şöyle buyurduğunu işittim: "Kul sâlih amel işler, sonra bir hastalık ve yolculuk yüzünden bu sâlih ameli işleyemezse sağlıklı veya mukîm iken işlediği sâlih ameller gibi kendisine sevap yazılır."[914]

Ecelinin geldiğini hisseden hasta kimsenin Allah'ın kendisini karşılaması için, O'nun huzuruna çıkmayı arzulaması, Allah'ın katında bulunanların içinde bulunduğu dünya ve nimetlerinden daha hayırlı olduğuna inanması gerekir. Bu konuda Ubâde b. Sâmit, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kim Allah ile buluşmayı isterse Allah da onunla buluşmayı ister; kim Allah'ın huzuruna çıkmayı istemezse Allah da onu huzuruna kabul etmeyi istemez." Hz. Âişe veya Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşlerinden biri "Biz ölümden hoşlanmayız." demiş, bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bunu kastetmedim. Mümin kişi, ölüm döşeğine düştüğü zaman ona Allah'ın rızası ve ikramı müjdelenir. Bu durumda o, her şeyden çok, kavuşacağı bu nimetleri arzular. Bu yüzden Allah'ın huzuruna çıkmayı ister. Allah da onu huzuruna kabul etmeyi diler. Kâfir kimse ise ölümü yaklaşınca Allah'ın azâbı ve cezası ile müjdelenir. Bu durumda o, her şeyden çok başına gelecek bu azap ve cezadan nefret eder. Bu yüzden Allah'ın huzuruna çıkmaktan hoşlanmaz, Allah da onu huzuruna kabul etmeyi hoş görmez."[915]

Ölüm Döşeğinde Olan Kimse Yüzü Kıbleye Gelecek Şekilde Sağ Tarafına Yatırılır

Bu konuda Berâ b. Âzib'den şöyle nakledilmiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu: "Yatağına girmeye niyet ettiğin zaman, namaz için abdest alır gibi abdest al, sonra sağ tarafının üzerine yat ve şu duayı oku:

اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ

Ey ulu Allahım! Kendimi sana teslim ettim, işimi sana havale ettim, sırtımı sana dayadım. Ümidim de korkum da Senden. Senden başka ne sığınılacak ne de kurtulacak bir yer vardır. Ey ulu Allahım! İndirdiğin kitabına iman ettim, gönderdiğin elçine inandım." Bundan sonra ölürsen fıtrat üzere ölmüş olursun. Bu dua, yatmadan önce son sözlerin olsun."[916]

İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: "Ölmek üzere olan kimse kıbleye döndürülür." Bu konuda İbn Ebû Katâde'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'ye geldiği zaman Berâ b. Ma'rûr'u sordu. İnsanlar:

914 Ebû Dâvûd, III, 183.
915 Buhârî, VIII, 132.
916 Buhârî, 1336.

"O öldü, Ey Allah'ın Elçisi! O, malının ⅓'ünün sana verilmesini vasiyet etti ve ölüm döşeğine düştüğü zaman kıbleye döndürülmesini tavsiye etti." diyerek cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "O fıtrata uygun hareket etmiş. Ben onun malının ⅓'ünü çocuklarına verdim." buyurdu, sonra gidip ona şu "Allahım! Onu bağışla! Ona merhamet et! Onu cennetine koy!" diye dua etti ve "Rabbim, duamı kabul etti" buyurdu. "[917]

Ölmek Üzere Olan Kimseye Kelime-i Şehâdet Telkin Edilir

Ölmek üzere olan kimseye kelime-i şehâdet telkin edilir. Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ölülerinize Lâ ilâhe illallâh'ı telkin edin. Mümin kulun canı ter gibi çıkar, kâfir birinin canı ise ağzından çıkar. Tıpkı merkebin can vermesi gibi."[918] Muâz b. Cebel Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kimin son sözü Lâ ilâhe illallâh olursa cennete girer."[919]

Ölmek Üzere Olan Kimsenin Yanında Söylenecek En Güzel Söz

Ölmek üzere olan kimsenin yanına gelen kimsenin hayırlı ve güzel sözler söylemesi, başkalarına da iyi sözler söylemeyi tavsiye etmesi gerekir. Bu konuda Ümmü Seleme vâlidemizden şöyle nakledilmiştir: Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ölmek üzere olan kimsenin yanına geldiğiniz zaman güzel söz söyleyin. Çünkü melekler söylediklerinize 'amîn' derler." Ebû Seleme vefat ettiği zaman "Ey Allah'ın Elçisi! Ne diyeyim?" diye sordum. O da "Allah'ım, onu bağışla ve bana iyi bir âkıbet/ iyi birini nasip et.' de" buyurdu. Allah Teâlâ onun yerine bana Muhammed'i nasip etti.[920]

En önemli hayırlı sözlerden biri de istircâdır. Bir başka ifade ile "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" demektir. Bu konuda Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden birinin başına musibet gelirse 'innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn. Allahım! Başıma gelen musibetin karşılığını senden umarım. Bundan dolayı bana mükafat ver. Kaybettiklerimin yerine daha iyisini bana ver.' şeklinde dua etsin."[921]

Ölmek üzere olan kimseye Yasin Suresi'ni okumak sünnettir. Ma'kal b. Yesâr Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ölmekte olan kimselerinize Yasin Suresi'ni okuyun."[922]

917 Müstedrek, I, 353.
918 Taberânî, X, 189.
919 Ebû Dâvûd, III, 190.
920 Ebû Dâvûd, III, 190.
921 Ebû Dâvûd, III, 190.
922 Ebû Dâvûd, III, 190.

Ölüyü Öpmek

Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Osman b. Maz'ûn öldüğü zaman ağlayarak onu öpmüştür. Bir başka rivayete göre Hz. Âişe, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem "gözlerinden damla damla yaş dökülerek onu öptüğünü" ifade etmiştir.[923] Hz. Ebû Bekir de öldüğü zaman Allah Resulü'nü sallallâhu aleyhi ve sellem öpmüştür.

Ölen kimsenin çenesi bağlanır ve gözleri kapatılır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yapmıştır. Ümmü Seleme'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Seleme'nin yanına geldi. Ebû Seleme gözleri açık gitmişti. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem onun gözlerini kapattı."[924]

Ölüye Ağlamak

Biri öldüğü zaman ağlamakta bir sakınca yoktur. Abdullah b. Ömer'den şöyle nakledilmiştir: Sa'd b. Ubâde bir hastalığa tutulmuştu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Abdullah b. Mes'ûd ile birlikte onu ziyarete geldi. Sa'd, ölüye benzer bir halde idi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Ruhunu teslim etti mi?" diye sordu. Orada bulunanlar "Hayır, ey Allah'ın Elçisi." şeklinde cevap verdiler. Bu sırada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem gözlerinden yaş dökülmeye başladı. Orada bulunanlar Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ağladığını görünce ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Dinleyin bakalım! Allah Teâlâ göz yaşı ve yürek yanmasından dolayı azâb etmez. [Eli ile dilini göstererek] Ancak şundan dolayı ya azâb, ya merhamet eder."[925]

Ölüye Ağıt Yakmak

Ölüye ağıt yakmak haramdır. Ebû Mâlik el-Eş'arî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ümmetimdeki şu dört özellik cahiliye döneminden kalma. Ümmetim bunları terk etmedi: Soyağacı ile övünmek, soyundan dolayı birini kötülemek, yıldızlardan yağmur istemek ve ölüye ağıt yakmak." Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ölüye ağıt yakan, ölmeden önce tevbe etmezse kıyamet günü üzerinde katrandan bir elbise, deri hastalığından bir zırh olur."[926] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ağıt yakan birinin yanından uzaklaşmış ve şöyle buyurmuştur: "Saçını-başını yolan, yırtınan ve üstünü başını yırtan kimse bizden değildir."

923 Tirmizî, II, 229.
924 Ebû Dâvûd, III, 190.
925 Müslim, II, 636.
926 Müslim, II, 644.

Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem biat eden kadınlardan biri şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bizden kendisine isyan etmemek üzere söz aldığı konular arasında şunlar vardı: Yüzümüzü tırnaklamamak, ağıt yakmamak, elbisemizi yırtmamak, saç-baş yolmamak." Ölen kimse, ailesinin kendisine ağlaması yüzünden azab görürmüş. Allah Teâlâ "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez."[927] buyurmuştur. O halde ölü, ailesinin kendisine ağlaması yüzünden azab görmez. Ancak ailesine kendisi için ağıt yakmalarını tavsiye ederse, işte o zaman azab görür. İbn Ömer "Ölü, ailesinin kendisine ağlaması yüzünden azab görür." demiş. Bu sözü duyan Hz. Âişe ise şöyle demiştir: Allah, Abdurrahman'ın babasını affetsin. O elbette yalan söylemez. Ama unutmuştur. Belki de yanılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine ağıt yakılan bir Yahudi kadının cenazesinin yanına gelmiş ve şöyle demişti: "Bu insanlar ona ağlıyor. O, kabrinde azab görmektedir."[928]

Kişinin öldüğü kesinleşince, bir an evvel gerekli hazırlıkların yapılması müstehaptır. Bu konuda Hz. Ali, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Şu üç şeyi geciktirmeyin: Vakti gelen namazı, ölmüş insanın cenazesini, dengini bulduğun zaman bekar kızı."[929] Rivayet edildiğine göre Talha b. Berâ hastalanmış. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de onu ziyarete gelmiş ve ziyaret esnasında şöyle buyurmuştur: "Öyle zannediyorum ki, Talha vefat etmiş. Bakıp bana haber verin. Öldüyse bir an evvel gerekli hazırlıkları yapın. Çünkü Müslüman birinin cesedinin, ailesi arasında alıkonulmaması gerekir."[930]

Cenazenin yıkanması farz-ı kifâyedir. Bu konuda Übeyy b. Ka'b, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Hz. Adem uzun boylu biri idi." Hz. Peygamber uzun bir hadis söyledi. Bu hadisin sonunda şöyle geçmektedir: Hz. Adem "Benim ile Rabbimin elçilerini yalnız bırakın. Ey Havva, bütün bunlar senin yüzünden başıma geldi." dedi. Sonra melekler onun canını aldı. Ardından onu üç kez su ve sidr ile birilkte üç kez yıkadılar ve kefenlediler. Daha sonra cenaze namazını kılıp defnettiler. En sonunda da şöyle dediler: Bu, senden sonra çocuklarının sünnetidir." Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: Melekler Hz. Adem'in ruhunu teslim aldılar, onu yıkadılar, ona güzel koku sürdüler ve onu kefenlediler, sonra cenaze namazını kıldılar, ardından bir çukur kazdılar ve onu defnettiler. En sonunda da şöyle söylediler: Ey Ademoğulları! Bu, ölüleriniz konusunda uygulayacağınız bir sünnet. Artık bundan sonra böyle yapın."[931]

Ölünün Yıkanması

Ebû Râfi', Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir. "Kim bir ölüyü yıkar ve gördüklerini gizlerse kırk defa Allah'ın bağışlamasına mazhar olur. Kim bir ölüyü kefenlerse Allah Teâlâ onu cennetin ince ve kalın ipekleri ile donatır. Kim bir ölü için mezar kazar ve ölüyü oraya indirirse kıyamete kadar bir yoksula ev verip oturtmuş gibi sevap kazanır."[932] Yine ondan nakledilen bir başka rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kim bir ölüyü yıkar ve gördüklerini gizlerse kırk büyük günahı bağışlanır. Kim bir ölüyü kefenlerse Allah Teâlâ onu ince ve kalın ipeklerle donatır. Kim de bir ölüye kabir kazar, ölüyü oraya yerleştirirse sanki bir yoksula yeniden dirilinceye kadar ev verip oturtmuş gibi sevap kazanır."

Ölü, yıkamak için soyulur. Su, ölünün bütün bedenine ulaştırılır. Ölü yıkanırken üzerine bir örtü örtülür. Bu konuda Âsım b. Damra, Hz. Ali kanalıyla Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ölünün uyluğunu açmayın. Kesinlikle ne ölünün ne de dirinin uyluğuna bakın!" Ölü, bir divanın/yüksekçe bir yerin üstüne konur ve kötü kokuların giderilmesi için tek sayıda kalmak üzere buhur yapılır. Câbir'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ölüye buhur yapacağınız zaman, bunu tek sayı ile yapın."[933]

Yıkayan kimse eline bir bez doladıktan sonra göbeğinin altından başlayarak ölünün avret mahallini yıkar. Önce ölüye namaz abdesti aldırır. Çünkü abdest almak guslün sünnetlerindendir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kızını yıkayan Ümmü Atıyye'ye şöyle demiştir: "Önce sağdan başla ve abdest organlarını yıka."[934] Ancak abdest aldırılırken ağza-burna su verilmez. Çünkü ağza-burna verilen suyun ölüden çıkması mümkün değildir. Ayrıca böyle bir şeyi düşünmek bile mümkün değildir.

Ölü, su ve sidr veya sabun ile yıkanır. Çünkü bunları kullanmak temizlik açısından daha iyidir. Zaten gaye de temizliği sağlamaktır. Kızını yıkayan Ümmü Atıyye hadisinde şöyle geçmektedir: "Onu su ve sidr ile üç veya beş ya da daha fazla yıka. En son yıkamanda kâfûr kullan."[935]

Sıcak su, kiri gidermekte daha etkilidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi ölü tek sayı ile yıkanır, önce sol tarafına yatırılıp sağ tarafı yıkanır, sonra sağ tarafına yatırılıp sol tarafı yıkanır. Hadiste ifade edildiği için sağ taraftan başlanır. Ölü oturtulur ve karnına hafifçe bastırılır. Böylece içinde herhangi bir şey kalmışsa onun çıkması amaçlanır. Kefenin kirlenmemesi için, içinde kalan şeyler çıkartılır.

932 Müstedrek, I, 354.
933 Müstedrek, I, 354.
934 Ebû Dâvûd, III, 196.
935 Buhârî, 247; Ebû Dâvûd, III, 106.

Ölünün saçı sakalı taranmaz. İbrahim'in naklettiğine göre Hz. Âişe ölü bir kadının saçlarını taradıklarını görünce şöyle demiştir: "Niçin ölünüzün saçlarını tarıyorsunuz?"[936]

Ölüden herhangi bir şey çıkarsa, o yıkanır. Ölüyü tekrar yıkamaya gerek yoktur. Çünkü ölüyü yıkamak nas ile sabit olmuş ve gerçekleşmiştir. Yıkanan ölü, kefenin ıslanmaması için bir havlu veya bez ile kurulanır ve güzel koku sürülür. Başına ve sakalına hanût, secde ettiği yerlerine ise kâfûr sürülür. Çünkü koku sürmek, sünnettir. Secde ettiği organlarına koku sürülmesi, bu organlara verilen değerden ileri gelir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ölen ihramlı kimseye güzel koku sürülmesini yasaklamıştır.

Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kendi kızına son yıkamada güzel koku sürülmesini emretmiştir.

Ölünün Kefenlenmesi

Ölü erkek ise, buhulu üç beyaz beze kefenlenir. Bunlara kamîs, izâr ve lifâfe adı verilir. Sünnet olan, bu üç bezle kefenlenmektir. Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem pamuktan yapılmış sehûliyye denilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bunların içinde gömlek (kamîs) ve sarık yoktu."[937]

Kefenleme Nasıl Yapılır?

Önce lifâfe serilir, onun üzerine izar konur. Ölüye de kamîs giydirilir. Kamîs boyundan ayaklara kadar uzanan beze denir. İzâr ise baştan ayağa kadar uzanan bezdir. Lifâfe de izârdan biraz uzundur. Eğer kişinin hayattaki durumu dikkate alınıp izar ve lifafe ile yetinirse, bu caizdir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı birinin bu şekilde kefenlenmesini emretmiştir. Herhangi bir zaruret yoksa ölüyü bir parça bez ile kefenlemek caiz değildir. Rivayet edildiğine göre Musab b. Umeyr şehit düştüğünde bir parça bez ile kefenlenmiştir. Abdurrahman b. Avf'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Benden daha hayırlı olan Musab b. Umeyr şehit edildiği zaman bir elbiseye kefenlendi. Başı örtüldüğünde ayakları açıkta kaldı, ayakları örtüldüğünde başı açıkta kaldı..."[938]

Kefenin açılmasından endişe edilirse, ölünün avret yerinin açılmasını önlemek için kefen bağlanır.

Kadınların kefeni ise kamîs, izâr, lifâfe, başörtüsü ve göğüs örtüsünden meydana gelir. Ölü kadına önce kamîs giydirilir. Ardından başı bağlanır, sonra göğ-

936 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 795.
937 Buhârî, 248.
938 Buhârî, 250.

sünün üzerine örtü konur. Sonra izâr ve lifâfe sarılır. Sünnet olan, kadınların bu şekilde kefenlenmesidir. Leylâ bintu Kâif es-Sekafiyye'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kızı Ümmü Külsüm'ü yıkayanlar arasında ben de vardım. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bize ilk olarak izârı verdi, ardından kamîsi, sonra başörtüsünü, daha sonra göğüs örtüsünü, en sonunda da lifâfeyi verdi." Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenazeyi yıkadığımız odanın kapısında durmuş, kızının kefenini birer birer veriyordu.[939]

Mürâhık/henüz ergenlik çağına ulaşmamış çocukların kefenlenmesi bülûğ çağına ermiş kimselerin kefenlenmesi gibidir. Mürâhık olmayan çocukların kefenlenmesi ise izar ve rida adı verilen iki parça bezden oluşur.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kefenleme yaparken pahalı bezlerin kullanılmasını yasaklamış ve bundan hoşlanmamıştır. Bu yüzden şöyle buyurmuştur: "Kefende aşırıya kaçmayın! Çünkü ölünün kefeni çabuk çıkarılır."[940]

Ölü yıkayan kimsenin abdest alması menduptur. Ölü yıkayan kimsenin gusül abdesti alacağı söylenmiştir. Ancak bu hükmün delili olan hadis, neshedilmiştir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Cenazeyi Uğurlamak ve Cenaze Namazı Kılmak

Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarından biri de öldüğü zaman onun cenazesine katılmaktır. Bu konuda Alâ, babası ve Ebû Hureyre kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı altıdır." Allah Resulü'nün yanında bulunanlar "Ey Allah'ın Elçisi! Bunlar nedir?" diye sordular. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Karşılaştığın zaman ona selam ver, seni davet ettiği zaman kabul et, sana nasihat ettiği zaman nasihatine uy, hapşırıp elhamdülillâh dediği zaman "yerhamukellâh" de, hasta olduğu zaman onu ziyaret et, öldüğü zaman cenazesine katıl."[941]

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletti: "Kim iman edip sevabını Allah'tan umarak bir cenazeye katılır, cenaze namazını kılar ve defin işlemi gerçekleşene kadar cenaze ile ilgilenirse iki kırat sevap kazanır. Her kırat Uhud dağı kadardır. Kim cenaze namazını kılar, ancak defne iştirak etmezse bir kırat sevap kazanır."[942] Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde "Her kırat Uhud dağından büyüktür." şeklinde geçmektedir. Bir başka rivayette ise şöyle buyrulmuştur: "Muhammed'in yaşamını elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, her bir kırat, kişinin terazisinde Uhud dağından daha ağır basar."

939 Ebû Dâvûd, III, 200.
940 Müslim, III, 192; Ebû Dâvûd, IV, 1705.
941 Ebû Dâvûd, III, 200.
942 Buhârî, 14.

Kadınlar cenaze uğurlamaya katılmazlar. Çünkü Ümmü Atıyye şöyle demiştir: "Cenaze uğurlamaya katılmamız yasaklandı. Ancak bu yasak, haram kabilinden değildi."[943]

Cenaze namazı ölü için şefaat olur. Allah Teâlâ cenaze namazına katılanların şefaatlerini kabul eder. Nitekim bu konuda Hz. Âişe vâlidemiz Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Cenaze namazını sayıları yüzü bulan bir Müslüman grubun kıldığı ve kendisi için şefaat dilediği her ölü için namaz kılanlar şefaatçi kılınır." İbn Abbâs Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir Müslüman ölür, cenaze namazını Allah'a ortak koşmamış kırk er kişi kılarsa, namaz kılanların hepsi Allah tarafından onun için şefaatçı yapılır."

Cenaze namazını sultan veya vekili kıldırır. Onlar yoksa kadı, o da yoksa mahallenin imamı kıldırır. Çünkü kişi, hayatında mahalle imamının imamlığından memnundur. Eğer o da yoksa yakınlık derecesine göre akrabalardan biri kıldırır. Oğul ve babanın bulunması durumunda babanın cenaze namazını kıldırması daha uygundur.

İmam ölü kadınsa, cenazeyi ortalayarak namaza durur. Bu konuda Semura b. Cündüb'den şöyle nakledilmiştir: "Nifas sürecinde ölen bir kadının cenaze namazında Allah Resülü'nün arkasında namaz kıldım. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem cenazeyi ortalayarak namaza durdu." Cenaze erkekse imam ölünün göğsü hizasında namaza durur.

İmam cemaati üç saf halinde organize eder. Bu konuda Mâlik b. Hubeyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Cenaze namazını üç saf müslümanın kıldığı her Müslüman ölü için cennet vâcip olur."[944]

Cenaze namazı dört tekbir ile kılınır. Câbir'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ashama en-Necâşî'nin cenaze namazını kıldırmış ve dört kez tekbir getirmiştir.[945] İmam ilk tekbirde ellerini kaldırır. Sonra sağ elini sol elinin üstüne koyar. Diğer tekbirlerde ellerini kaldırmaz. Bu konuda İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazında ilk tekbirde ellerini kaldırır, diğer tekbirlerde kaldırmazdı."[946] İlk tekbirden sonra Allah'a hamd edilir, ikinci tekbirden sonra Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salavat getirilir, üçüncü tekbirden sonra kişi hem kendine, hem ölüye, hem de tüm Müslümanlara dua eder, dördüncü tekbirden sonra ise selam verir. Cenaze çocuk cenazesi ise, üçüncü tekbirden sonra:

943 Müslim, II, 646.
944 Ebû Dâvûd, III, 202.
945 Buhârî, 262.
946 Dârakutnî, II, 75.

اللَّهُمَّ اِجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا أَجْرًا وَذُخْرًا وَاجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا

Allahım! Onu bizim için cennet öncüsü kıl! Onu bizim için ecir ve mükafat kıl! Onu bizim için şefaat izni verilmiş bir şefaatçi kıl!" şeklinde dua edilir. Saîd el-Makburî'den nakledildiğine göre babası Ebû Hureyre'ye "Cenaze namazını nasıl kılıyorsun?" diye sordu. Ebû Hureyre de şöyle cevap verdi: "Allah adına sana haber vereceğim. Ben cenaze olur olmaz ailenin yanında yer alırım, cenaze musalla taşına konunca tekbir getirip Allah'a hamd eder, peygamberine salavat getiririm, sonra şöyle dua ederim:

اللَّهُمَّ إِنَّهُ عَبْدك وَابْن عَبْدك كَانَ يَشْهَد أَنْ لَا إِلَه إِلَّا أَنْتَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدك وَرَسُولك وَأَنْتَ أَعْلَم بِهِ ، اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانه وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاته ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمنَا أَجْره وَلَا تَفْتِنَّا بَعْده

Allahım! O senin kulun, senin kulunun oğlu, Senden başka ilah olmadığına; Muhammed'in senin kulun ve elçin olduğuna kesin olarak inanıp şahitlik ederdi. Sen, onu herkesten daha iyi bilirsin. Allahım! Eğer o iyi biri ise iyiliklerini artır. Eğer o kötü biri ise kötülüklerini bağışla. Allahım! Onun [namazını kılmamızdan dolayı] mükafattan bizi mahrum etme, ondan sonra bizi fitneye düşürme!"[947]

Cenaze namazında Kur'ân ve et-Tahiyyâtu duası okunmaz. Bu konuda Mâlik, Nâfi' aracılığıyla İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Cenaze namazında Kur'ân okunmaz." Dua maksadıyla Fatiha Suresi'nin okunmasında bir sakınca yoktur. Ancak Kur'ân olarak okunması mekruhtur.

Doğduğu zaman sesi çıkan çocuk ölürse, önce isim verilir, sonra yıkanır, ardından cenaze namazı kılınır. Eğer yeni doğan çocuk hiç ses çıkarmadan ölmüşse bir beze dolanır ve cenaze namazı kılınmaz. Bu konuda Câbir Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Doğarken hiç ses çıkarmadan ölen çocuğun namazı kılınmaz. O, mirasçı olamaz, miras da bırakamaz."[948]

İmam önce sağına, sonra soluna selam verir. Alkame ve Esved, Abdullah'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yaptığı şu üç şeyi insanlar terk etti: Bunlardan biri cenaze namazında, normal namazda olduğu gibi selam vermek."[949]

Bir cenaze, namaz kılınmadan defnedilirse, çürümediği düşünüldüğü sürece kabri başında namaz kılınır. Bu konuda Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Mescidi süpüren zenci bir adam veya kadın vefat etmişti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun vefat ettiğini duymamıştı. Bir gün sözü ona getirdi ve "O adam ne yaptı?" diye sordu. İnsanlar "ey Allah'ın Elçisi! O vefat etti." şeklin-

947 Muvatta', I, 177.
948 Tirmizî, II, 248.
949 Beyhakî, IV, 4?

de cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Bunu bana haber verseydiniz ya!" dedi. Onlar da adamın hikayesini anlattılar. Biraz onu küçük gördüler. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Bana onun kabrini gösterin!" buyurdu ve kabrine gidip onun için cenaze namazı kıldı."[950]

Gıyâbî cenaze namazı kılınmaz. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Ashama en-Necâşî'nin cenaze namazını kıldırması gıyâbî değildi. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, müminler görmese de onun cenazesini görüyordu. İbn Hıbbân "Sahîh"inde Imrân b. Husayn'dan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kalktı, insanlar da onun arkasında saf tuttu. İnsanlar Necâşî'nin cenazesinin onun önünde olduğunu düşünüyorlardı." İbn Hıbbân bu rivayeti Evzâî, Yahya b. Ebî Kesîr, Ebû Kılâbe, Ebû Mühelleb kanalıyla Imrân'dan nakletmiştir.

Ebû Avâne, Ebân ve başka bir râvi aracılığıyla ondan şunu nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem arkasında namaz kıldık. Biz cenazenin gerçekten önümüzde olduğunu düşünüyorduk." Bu namaz sadece Necâşî'ye özgü idi. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem onun dışında başka biri için gıyâbî cenaze namazı kıldırdığı nakledilmemiştir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Muâviye el-Müzeni'nin cenaze namazını kıldırması bundan biraz farklıdır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenaze namazını kıldırmak için Medine'ye intikal edip geri dönmüştür. Üstelik bu rivayet zayıftır. Söz konusu bu rivayet Enes b. Mâlik'ten nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Tebûk'ta idik. Güneş daha önce hiç görmediğim kadar aydınlık, parlak ve ışık saçar bir halde doğdu. O sırada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına Cebrâîl (a.s) geldi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Ey Cebrâîl (a.s) Güneş daha önce hiç görmediğim kadar aydınlık, parlak ve ışık saçar bir halde doğdu. Bunun sebebi nedir?" diye sordu. O da "Bunun sebebi bugün Medine'de Muâviye b. Muâviye el-Leysî'nin vefat etmesidir. Allah Teâlâ cenaze namazlarını kılmaları için yetmiş bin melek gönderdi." şeklinde cevap verdi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Neden?" diye sordu. Cebrâîl (a.s) de "O, İhlas suresini gece gündüz demeden, yürürken, ayakta dururken ve otururken çok okurdu. Ey Allah'ın Elçisi! Dilersen aradaki mesafeyi kaldırayım, sen de onun namazını kıl." şeklinde cevap verdi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Evet." dedi. Bunun üzerine onun cenaze namazını kıldı ve geri döndü.[951]

Erkek Cenazesi Kadın Cenazesinden Önde Olur

Bir anda erkeklerin ve kadınların cenazesi olursa, imamın önüne erkek cenazesi konur, kadın cenazesi ise kıble tarafına konur. Bu konuda Ebû Dâvûd, Hâris b. Nevfel'in azatlı kölesi Ammar'ın Ümmü Gülsüm ile oğlunun cenazesine katıldığını nakletmiştir. Ammar şöyle anlatmıştır: "Çocuk, imamın önüne kon-

950 Buhârî, 262.
951 Beyhakî, IV, 50.

muştu. Ben buna itiraz ettim. Cemaat içinde İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Katâde ve Ebû Hureyre vardı. Onlar bunun sünnet olduğunu söylediler."[952]

Cenaze Namazının Kılınmasının Mekruh Olduğu Zamanlar

Güneş doğarken, batarken ve tam tepe noktasına gelip batıya doğru meyletmeden önce cenaze namazı kılmak mekruhtur. Ukbe b. Âmir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Allah Resülü sallallâhu aleyhi ve sellem şu üç vakitte namaz kılmamızı ve ölülerimizi defnetmemizi bize yasakladı: Güneş doğmaya başlayıp iyice yükselene kadar, güneş tepe noktasına gelip batıya doğru meyledene kadar, güneş batmaya yaklaştığı andan batıncaya kadar..."[953] İbn Mübârek bu hadiste geçen "ölülerimizi defnetmemizi" ifadesini "cenaze namazlarını kılmak" şeklinde açıklamıştır.

Had Cezasına Çarptırılmış Kimsenin Cenaze Namazı

Imrân b. Husayn'dan nakledildiğine göre Cüheyne kabilesinden, zina yapıp hamile kalan bir kadın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelmişti. Bu olayın anlatıldığı rivayette şöyle geçmektedir: "Kadının recmedilmesini emretti ve o recmedildi, sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun cenaze namazını kıldırdı. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Elçisi! Zina etmiş birinin cenaze namazını mı kıldırıyorsun?" dedi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "O kadın öyle tevbe etmişti ki, onun tevbesi Medine'de yetmiş kişiye dağıtılsa, hepsi için yeterli olurdu. Kendi canını Allah için feda eden kimsenin tevbesinden daha değerli bir tevbe olacağını düşünebiliyor musun?"[954]

İntihar Eden Kimsenin Cenaze Namazı Kılınmaz

Câbir b. Semura'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem sivri ve geniş bir ok ile canına kıymış bir adam getirildi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem onun cenaze namazını kılmadı."[955]

Mezar, Kabir Odasından[956] Daha İyidir

Sad b. Ebî Vakkâs vefat ettiği hastalığı sırasında şöyle demiştir: "Benim için bir mezar kazın, üzerime tıpkı Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem yaptığınız gibi kerpiç koyun."[957]

Ebû Dâvûd, İbn Abbâs kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini nakletmiştir: "Mezar bizim için, kabir odası başkaları içindir."[958]

952 Ebû Dâvûd, III, 208.
953 Ebû Dâvûd, III, 208.
954 Müslim, III, 1324.
955 Müslim, II, 672.
956 Bu kelimenin Arapça karşılığı Şakk'tır. Şakk, mezarın içinde, etrafı duvarlarla çevrili, tavanı bulunan bir bölmeye denir.
957 Müslim, II, 665.
958 Ebû Dâvûd, III, 213.

Ölünün Kemiklerine Saygı Gösterilir

Hz. Âişe Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir ölünün kemiğini karmak, hayatta iken onun kemiğini kırmak gibidir."[959]

Ölüyü Kim Kabre İndirir?

Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem bir kızının cenazesine katıldık. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kabrin başına oturmuştu. Gözlerinden yaşlar boşaldığını gördüm. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "İçinizden dün gece cinsel ilişkiye girmemiş kimse var mı?" diye sordu. Ebû Talha "Ben" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Hadi in!" buyurdu. O da kabre indi.[960]

Ölü, kabre kıble tarafından indirilir. Bu konuda İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, ölüyü kabre kıble tarafından indirtirlerdi."[961] Bu rivayetin senedinde Abdullah b. Hurâş vardır. İbn Hıbbân onun sika olduğunu söylemiş, ancak diğer cerh ve ta'dîl uleması onun zayıf olduğunu ifade etmiştir.

Ölüyü kabre indiren kimse بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ der. Bu konuda Bezâr, Hz. Ali'den şöyle nakletmiştir: "Cenaze kabre konup insanlar oturduğu zaman sen oturma. Kabrin kenarında ayakta dur. Cenaze kabre konunca şu şekilde dua et:

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ أللهم عبدك نزل بك وأنت خير منزول به خلف الدنيا خلف ظهره فاجعل ما قدم عليه خير مما خلف فإنك قلت وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ

Allah'ın ismi ile kabre koyduk. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem dini üzere uğurladık. Allahım! O senin kulundur. Senin yanına geldi. Yanına varılacak en iyi Sen'sin. Dünyayı onun arkasında bırak. Önündeki hayatı, arkasında bıraktığından daha hayırlı kıl. Zira Sen şöyle buyurdun: Allah katındakiler iyi kullar için daha hayırlıdır."[962] Bu rivayeti Bezzâr nakletmiştir.

Hâkim, Beyâdî kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ölü kabre konunca, onu kabre indirenler şöyle desinler: بِسْمِ اللَّهِ ، وَبِاللَّهِ ، وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ Allah'ın isim ve yardımı ile kabre koyduk. Onu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem dini üzere uğurladık."[963] Ebû Dâvûd, İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aley-

959 Ebû Dâvûd, III, 283.
960 Buhârî, II, 94.
961 Taberânî, XI, 67.
962 Âl-i İmrân 3/198.
963 Müstedrek, I, 366.

hi ve sellem ölü kabre indirilince şöyle derdi: Allah'ın ismi ile indirdik, Resulullah'ın sünneti ile uğurladık."[964]

Kabirde ölü, sağ tarafı üzerine konup yüzü kıbleye çevrilir. Bu konuda Hâkim, Umeyr b. Katâde kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem veda haccında "İyi dinleyin! Allah'ın veli kulları, namaz kılanlar; kendilerine farz kılınan beş vakit namazı kılan, Ramazan orucunun kendisine farz olduğunu bilerek ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutan, sevabını Allah'tan umarak zekat veren ve Allah'ın yasakladığı büyük günahlardan sakınan kimselerdir." buyurmuş. Cemaatten biri "Ey Allah'ın Elçisi! Büyük günahlar nedir?" diye sormuş. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle cevap vermiştir: Büyük günahlar dokuzdur: "Allah'a şirk koşmak, haksız yere bir mümini öldürmek, düşmana karşı savaşmaktan kaçmak, yetim malı yemek, faiz yemek, iffetli kadınlara zina iftirasında bulunmak, ana babaya isyan etmek, hayatta ve öldükten sonra kıbleniz Ka'be'ye saygısızlık etmek."[965]

Ölü, Yaratıldığı Toprağa Gömülür

Ölen kimse, yaratıldığı toprağa gömülür. Bu konuda Hâkim, Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabrin yanındaki bir cenazeye gelmiş ve "Bu kimin kabri?" diye sormuş. Oradakiler "Ey Allah'ın Elçisi! Habeşistanlı falanca kimsenin..." şeklinde cevap vermişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hayretle "Lâ ilâhe illallâh... Bu adam bulunduğu coğrafyadan kendisinin yaratıldığı toprağa getirilmiş."[966]

Cündüb b. Süfyân, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Allah Teâlâ bir kulun canını bir yerde almak istediği zaman, o kul için orada veya oraya doğru bir sebep yaratır."[967]

Kabir yerden bir karış kadar yüksek yapılır. Bu konuda Buhârî, Süfyân b. Temmâr aracılığı ile Ebû Bekr b. Ayyâş'ın Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kabrinin yerden yaklaşık bir karış kadar yüksek olduğunu gördüğünü nakletmiştir.[968]

Kabrin kireçten yapılması mekruhtur. Bu konuda Câbir'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabrin kireçten yapılmasını, kabre oturulmasını ve kabrin üzerine bir şeylerin yapılmasını yasakladı."[969] Yine ondan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabirlerin kireçlenmesini yasaklamıştır.[970]

964 Ebû Dâvûd, III, 214.
965 Müstedrek, I, 59.
966 Müstedrek, I, 367.
967 Müstedrek, I, 367.
968 Buhârî, 274.
969 Buhârî, 274.
970 Müslim, II, 667.

Kabrin yanında namaz kılmak mekruhtur. Bu konuda İmam Müslim, Ebû Mersed el-Ğanevî kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kabirlerin üzerine oturmayınız ve kabirlere doğru namaz kılmayınız."[971]

Bir müslümanın kâfir bir yakını vefat ederse, kirli elbiseyi yıkar gibi onu yıkar, bir beze sarar, sonra onu gömer. Bu konuda Ebû Dâvûd, Hz. Ali'den şu rivayeti nakletmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem "Yanlış yolda olan amcan vefat etti." dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "Git ve babanı göm, sonra hiçbir şey yapmadan bana gel!" dedi. Ben de gittim, babamı gömüp geldim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bana emretti ve ben de gusül abdesti aldım, sonra benim için dua etti.[972]

Kişi dilerse kâfir akrabasını, kendi dindaşlarına teslim edebilir. Böylece onlar, kendi ölülerine nasıl muamele ediyorsa, ona da aynı muameleyi yaparlar.

Kâfir kimsenin cenaze namazı kılınmaz. Kâfir biri dini kurallara uygun biçimde yıkanmaz ve kefenlenmez. Müslüman mezarlığına da gömülmez.

Definden Sonra Ayrılırken Kabir Başında Ölünün Bağışlanması İçin Dua Etmek

Hz. Osman'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir ölünün defin işlerini tamamladıktan sonra onun kabri başında durur ve "Kardeşiniz için bağışlanma dileyin! İmanda sebat etmesi için dua edin! Çünkü o, şimdi dua edemez."[973] Enes b. Mâlik bir ölü kabre konulup, kabri düzlendiği zaman onun mezarı başında durup "Allahım! Kulun sana döndü. Ona acı ve merhamet et! Allahım! Her iki tarafından toprağı ondan uzak tut! Ruhu için göğün kapısını aç! Katından güzel bir kabul ile onu yanına al! Allahım! O iyi biri ise iyiliğini katla! Kötü biri ise, kötülüğünü affet." sözünü nakletmiştir.

Amr b. Âs "Müslüman olmak İslam'dan önceki her şeyi siler" hadisini nakletmiştir. Bu rivayetin sonunda şöyle geçmektedir: "Beni defnettiğiniz zaman, üzerime toprak dökün, sonra kabrimin etrafında bir deve yavrusu kesilip etinin pay edileceği zaman kadar bekleyin. Böyle yapın ki, sizinle yalnızlığımı gidereyim ve Rabbimin elçilerine ne şekilde cevap vereceğime bakayım."[974]

Kadınların Kabir Ziyareti

Kadınların kabir ziyaretinde bulunmaları caizdir. Bu konuda Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kabrin başında ağlayan bir kadının yanından geçiyordu. Bu sırada ona 'Allah'tan

971 Müslim, II, 668.
972 Ebû Dâvûd, III, 214.
973 Ebû Dâvûd, III, 215.
974 Müslim, I, 112.

kork ve sabret' şeklinde nasihat etti. Kadın onu tanımadı ve bu yüzden 'Git başımdan! Benim başıma gelen senin başına gelmedi.' dedi. Kendisine onun Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem olduğunu söylediler. Bunun üzerine kadın Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem evine gitti. Kapıda, nöbetçi falan görmedi. [İçeri girip] Hz. Peygamber'e "Seni tanımadım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Sabır, musibetle karşılaşılan ilk anda gösterilir." buyurdu.[975]

Abdullah b. Ebî Müleyke'den şöyle nakledildi: "Abdurrahman b. Ebî Bekr Hubşî'de[976] vefat etti. Buradan Mekke'ye götürüldü ve oraya defnedildi. Hz. Âişe Mekke'ye gelince Abdurrahman b. Ebî Bekr'in kabrini ziyaret etti ve şu beyitleri okudu:

وَكُنَّا كَنَدْمَانَيْ جَذِيمَةَ حِقْبَةً ... مِنَ الدَّهْرِ , حَتَّى قِيلَ : لَنْ يَتَصَدَّعَا

فَلَمَّا تَفَرَّقْنَا , كَأَنِّي وَمَالِكًا ... لِطُولِ اجْتِمَاعٍ لَمْ نَبِتْ لَيْلَةً مَعًا

Biz, uzun süre Cezîme'nin iki yakın dostu gibiydik

Öyle ki cümle alem, bunlar birbirinden ayrılmaz, dedi

Biz ayrılınca ben ve Mâlik

Çok bir araya gelsek de, beraber bir geceyi geçirmemiş gibi olduk.[977]

Sonra Hz. Âişe şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, senin defninde hazır bulunsaydım, mutlaka vefat ettiğin yere defnedilirdin. Eğer senin cenazene katılsaydım, sonradan kabrini ziyaret etmezdim."[978]

Bir görüşe göre kadınların kabir ziyareti mekruhtur. Çünkü onlar kabir ziyaretini çok sık yaparlar.

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabirleri çok sık ziyaret eden kadınları lanetlemiştir. Tirmizî bu konuda şöyle demiştir: "İlim ehlinin bir kısmına göre bu lanet, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kabir ziyaretine izin vermesinden önce gerçekleşmiştir. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kabir ziyaretine izin verince, bu izin hem erkekleri hem de kadınları kapsamıştır. Bu rivayet, hasen-sahihtir." Müslim, Büreyde'den şu hadisi nakletmiştir: "Daha önce kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Şimdi kabirleri ziyaret edebilirsiniz." Alimlerin bir kısmı şöyle demiştir: "Kadınların kabirleri ziyaret etmesi mekruhtur. Çünkü onlar az sabır gösterirler ve yüksek sesle çok ağlarlar."

975 Buhârî, II, 95.

976 Hubşî, Mekke'nin aşağı tarafında bir dağın adıdır.

977 Bu beyit Temîm b. Nüveyra'ya aittir. Temîm, Hâlid b. Velîd'in öldürdüğü kardeşine ağıt yakarken bu beyitleri söylemiştir. Cezîme, Irak ve Arap yarımadasının kralıdır. Mâlik ve Akîl ise onun iki yakın dostudur. [Mütercim].

978 Tirmizî, II, 260.

Rivayet edildiğine göre Hz. Âişe "Ey Allah'ın Elçisi! Onlara ne diyeyim?" diye sormuş. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle demesini emretmiştir:

السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ ، وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَلَاحِقُونَ

Müminler ve Müslümanlardan oluşan bu diyarın ehli, size selam olsun. Allah bizden evvel göçenlere ve sonra vefat edeceklere rahmet eylesin. İnşallah biz de size katılacağız."[979]

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabirleri ziyaret eden, onların üzerinde namaz kılacak yerler edinen ve oralarda mum yakan kimseleri lanetlemiştir." Bu rivayeti Tirmizî nakletmiş ve bunun hasen olduğunu söylemiştir. Bu rivayet Şu'be'den bu şekilde nakledilmiştir. İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den gelen diğer rivayet ise şu şekildedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabirleri çok sık ziyaret eden, onların üzerinde namaz kılacak yerler edinen ve oralarda mum yakan kimseleri lanetlemişlerdir." Bu ikinci rivayet birincisine göre daha sahihtir. Buna göre kadınların kabirleri ziyaret etmeleri günah olmaz.[980]

Tabii bu görüş, kadınların kabir ziyaretinin haram olduğu görüşünün neshedilmediği esasına dayanır. Gerçek şu ki, kadınların kabir ziyaretini yasaklayan naslar neshedilmiştir. Hâkim'in naklettiği ve Zehebî'nin sahih olduğunu beyan ettiği şu rivayet bunu göstermektedir: "Bir gün Hz. Âişe kabristandan geldi. İbn Ebî Müleyke ona 'Ey müminlerin annesi, nereden geliyorsun?' diye sordu. Hz. Âişe de 'Kardeşim Abdurrahman b. Ebî Bekr'in kabrinden geliyorum.' şeklinde cevap verdi. [İbn Ebî Müleyke bundan sonrasını şöyle anlatmıştır:] Ona 'Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kabir ziyaretini yasaklamadı mı?' diye sordum. O da 'Evet. İlk başta yasaklamıştı. Sonra kabir ziyaretine izin verdi."[981] dedi

Ölülere Hakaret Haramdır

Hz. Âişe, Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu naklet-miştir: "Ölülere hakaret etmeyiniz! Çünkü onlar yaptıklarına kavuştular."[982]

Beyhakî, Saîd b. Zeyd kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kâfire hakaret ederek müslümana eziyet etmeyin."[983]

979 Müslim, II, 672.
980 Beyhakî, IV, 78.
981 Müstedrek, I, 376.
982 Buhârî, 275.
983 Beyhakî, IV, 75. Ebû Cehil'in oğlu İkrime sonradan Müslüman olmuştu. Medine'de kimin

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem **Müjdesi Yoksa Şehid Bile Olsa Hiçbir Ölünün Cennete Gittiğine, Allah'ın Rahmetine Mazhar Olduğuna Şahitlik Edilemez**

Ümmü'l-Alâ'dan şöyle nakledilmiştir: Osman b. Maz'ûn bizim yanımızda kaldı. Bu esnada hastalandı. Biz de onun bakımı ile meşgul olduk. Nihayet vefat etti. Onu elbiselerine sardık. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize geldi. Ben "Ebu's-Sâib Allah'ın rahmeti senin üzerinedir, ben sana şahitlik ederim ki, Allah Teâlâ sana ikramda bulundu." dedim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bana "Allah'ın ona ikram ettiğini nereden biliyorsun!" dedi. Ben "Anam-babam sana feda olsun Ey Allah'ın Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem! Ben bilmiyorum." dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "İşte Osman, vefat etmiş. Ben onun için hayır umarım. Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın elçisi olmama rağmen ona ne yapılacağını bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine Ümmü'l-Alâ şöyle demiştir: Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra bir daha herhangi birini tezkiye etmedim. Bu olay beni çok üzmüştür. Sonra uyudum. Rüyamda Osman'ın akıp giden bir nehrini gördüm. Hz. Peygamber'e gelip gördüklerimi haber verdim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "İşte bu, onun amelidir."[984]

Şehid

Şehîd, Allah yolunda öldürülen kimsedir. Çoğulu "şühedâ" şeklinde gelir. Hadiste şöyle geçmektedir: "Şehitlerin ruhları yeşil kuşlarda hayat bulmuştur. Cennet yapraklarından beslenirler." Şehid kimse diridir. Nadr b. Şümeyl, şehidin tefsirini yaparken onun diri olduğunu, Allah katında yaşadığını söylemiştir. Ebû Mansûr şöyle demiştir: Öyle zannediyorum ki o, "Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayınız, tersine onlar yaşıyor ve Allah katında besleniyorlar."[985] ayetini tefsir ederken bu yorumu yapmıştır. Öyle düşünüyorum ki, şehitlerin ruhları cennete diri olarak girer, diğerlerinin ruhları ise ancak yeniden dirilmeden sonra cennete girebilir.

Cürcânî "et-Ta'rifât" adlı eserinde şehidi şöye tarif etmiştir: Haksız yere öldürülmüş, öldürülmesinden dolayı herhangi bir diyetin gerekmediği, akıl-bâliğ, temiz müslümandır.

Şehidin hükümleri konusunda esas, Uhud şehitleridir. Ebû Dâvûd, İbn Abbâs'tan Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu naklet-miştir: "Kardeşleriniz Uhud'da şehit düşünce Allah Teâlâ onların ruhlarını yeşil

yanına gitse "Allah'ın düşmanının oğlu geldi" gibi hakaret dolu sözlerle karşılaşıyordu. Bu durumu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem şikayet etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu hadisi söylemiştir. [Mütercim].

984 Buhârî, 538.

985 Âl-i İmrân 3/169.

kuşlarda var etti. Bu kuşlar cennet nehirlerinden su içerler, cennet meyvelerinden yerler ve arşın gölgesinde asılı olan altın yuvaya tünerler. Yediklerinin, içtiklerinin ve tünedikleri yerlerin güzelliğini görünce 'Kardeşlerimizin cihaddan uzaklaşmamaları ve cihad etmekten korkmamaları için onlara bizim cennette yaşadığımızı ve rızıklandırıldığımızı kim ulaştıracak?' derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ 'Ben sizin durumunuzu onlara bildiririm.' buyurur." İbn Abbâs şöyle demiştir: İşte bundan dolayı Allah Teâlâ şu ayeti indirmiştir: "Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayınız, tersine onlar yaşıyor ve Allah katında besleniyorlar."[986]

Ukbe b. Âmir'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud şehitlerinin cenaze namazını kıldırdı."[987] İmam Müslim, Ukbe b. Âmir'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün geldi ve Uhud şehitlerinin cenaze namazını, normal vefat edenlerin cenaze namazını kıldırdığı gibi kıldırdı."[988] Beyhakî, Ebû Mâlik el-Ğıfârî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Uhud şehitleri dokuz kişi olarak getirilmeye başlandı. Onuncusu Hz. Hamza olmuştu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların cenaze namazını kıldırdı. Sonra cenazeler taşındı. Ardından dokuz şehid daha geldi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onların da cenaze namazını kıldırdı. Hz. Hamza ise Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bütün şehidlerin cenaze namazını kıldırana kadar orada kalmıştı."

Şehid yıkanmaz. Bu konuda Ka'b b. Mâlik, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud Savaşı'nda *"Hamza'nın şehid düştüğü yeri gören var mı?"* diye sorduğunu nakleder. Uzaktan bir adam "Ben onun şehid düştüğü yeri gördüm." demiş. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona *"Düş önümüze, bize göster."* dedi. Adam yürüdü ve Hz. Hamza'nın başına gelip durdu. Hz. Hamza'nın karnının yarıldığını gördü. Ona müsle yapılmıştı. Adam "Ey Allah'ın Elçisi! Allah'a yemin ederim ki, ona müsle yapılmış." dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Hamza'ya bakamadı. Şehitlerin arasında durup *"Ben bunlara şâhidim. Onları kanları ile sarın. Çünkü yaralanmış her mümin, kıyamet günü yarası kanar halde gelir. Rengi kan renginde, kokusu misk kokusundadır."* Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Önce en fazla Kur'ân bileni hazırlayıp defnedin."*[989]

Ebû Hanîfe'ye göre âkıl-bâliğ ve gusül abdesti almaya ihtiyacı olmayan şehid yıkanmaz. Çocuk, cünüp, hayızlı ve loğusa kadın şehid düşerse yıkanır. Hayızlı ile loğusa cünüp kimse hükmündedir. Çocuk konusunda ise şöyle denir: Aslolan, insanoğlunun cenazesinin yıkanmasıdır. Ancak şehidlik, şehidlerin günahına kefâret olduğu için, şehitliğin izini korumak için şehidler yıkanmaz. Bu

986 Âl-i İmrân 3/169. bk. Ebû Dâvûd, III, 25.
987 Müslim, IV, 1795.
988 Müslim, IV, 1795.
989 Beyhakî, IV, 12.

durum günahsız çocuklarda söz konusu değildir. Bu yüzden günahsız çocuklar aslolan uygulamaya tabidirler.

Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre çocuk akıl-bâliğ kimseye kıyasla yıkanır. Cünüp ise yıkanmaz. Çünkü cünüplükten dolayı gusül abdesti almak, ölüm ile birlikte düşmüştür. Ölüm ile birlikte yapılması gereken şey de onun için söz konusu değildir. Hayızlı ve loğusa kadınlar da onun gibidir.

Şehid düşen cünüp kimsenin yıkanması gerektiğini söyleyen Ebû Hanîfe'nin delili, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Hanzala hakkında söylediği şu hadistir: "Bu arkadaşınızı melekler yıkıyor. Onun durumunu eşine sorun!" Eşi, onun durumunu şöyle açıklamıştır: Hanzala, cihad çağrısını duyunca cünüp bir halde evden çıktı. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "İşte bundan dolayı melekler onu yıkıyor."[990]

Bir savaşta ölü bulunan, fakat herhangi bir yarası bulunmayan kimse yıkanır. Çünkü onun şehid düştüğü kesin değildir.

Şehid, kendi elbisesine kefenlenir. Sünneti yerine getirmek için eğer şehidin elbisesi fazlaysa bir kısmı alınır, eğer elbisesi yetersiz ise ilave yapılır. Câbir'den şöyle nakledilmiştir: "Bir Müslümanın göğsüne veya boğazına ok isabet etmiş, bu yüzden şehid düşmüştü. Bu zât, elbiseleri ile olduğu gibi gömüldü. O an biz, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanında idik."[991] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Uhud şehidlerinin zırh vs. gibi savaş için giydikleri birtakım şeylerin çıkarılmasını istemiştir. Çünkü onlar kefen olamayacak giysilerdi. Hâkim, Müstedrek'inde Enes b. Mâlik'ten bir rivayet nakletmiştir. Zehebî bu rivayet hakkında değerlendirme yapmamıştır. Söz konusu rivayet şöyledir: "Hz. Hamza siyah-beyaz çizgili bir bürdeye kefenlenmişti. Başını örttükleri zaman ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örttükleri zaman da başı açıkta kalıyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bürde ile onun başının örtülmesini emretti. Ayaklarını ise izhır ile kapattılar."[992]

Mürtess ise, savaşta yaralanan ve canlı olarak başka bir yere götürülüp orada vefat eden kimsedir. Sa'leb şöyle demiştir: "Mürtess savaş meydanından taşınan ve yaşadığına dair emarelerin bulunduğu kimsedir. Eğer taşınan kimse ölmüş ise mürtess olmaz." Mürtesse örnek Hz. Ömer verilebilir.

Bir kişi yaralandıktan sonra bir şey yer, içer, tedavi olur, dünyayla ilgili bir vasiyette bulunur, satın alır, satar, namaz kılar, savaş meydanından canlı olarak taşınır, aklı başında olarak bir günden fazla yaşar, sonra vefat ederse yıkanır. Çünkü haksızlığın tesirini azaltacak hayatın imkânlarından istifade etmiştir. Böyle biri, Uhud şehidlerinin konumunda değildir. Hz. Ömer mürtesstir. Bundan

990 Beyhakî, IV, 15.
991 Beyhakî, IV, 14.
992 Müstedrek, II, 120. İzhır, güzel kokulu bir ot tü . [Mütercim]

dolayı yıkanmıştır. Buhârî'nin "Sahih"inde Hz. Ömer'in yaralandıktan sonra bir müddet yaşadığı, uzun süre konuştuğu, nebîz ve süt içtiği ifade edilmektedir. Beyhakî, Hz. Ömer'in yaralandıktan sonra üç gün yaşadığını nakletmiştir.

"el-İstizkâr"da şöyle geçmektedir: "Bütün alimler, kafirlerle yapılan savaşta yaralanan, savaş meydanında ölmeyen, canlı olarak başka yere taşınan, bir müddet yaşayan, yiyen ve içen şehidin yıkanacağı, cenaze namazının kılınacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin cenazeleri yıkanmış ve cenaze namazları kılınmıştır."

Hz. Osman savaş dışında şehid düşmüştür. Buna rağmen yıkanmadan, kanlı elbiseleri ile birlikte defnedilmiştir. Çünkü o, Müslümanlar tarafından haksız yere öldürülmüştür. Onu öldürenlere de diyet gerekmemiştir.

Had veya kısas yoluyla öldürülen kimse yıkanır ve daha önce ifade edildiği gibi cenaze namazı kılınır. Asiler ile yol kesen haydutların cenaze namazı kılınmaz. Çünkü onlar yeryüzünde bozgunculuk yapmak için mücadele eden kimselerdir. Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır."[993]

993 el-Mâide 5/33.

Camilerin Fazileti

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir şehirde Allah'ın en çok sevdiği yerler camilerdir; Allah'ın en fazla nefret ettiği yerler ise çarşı-pazardır."[994]

Cami Yapımı

Ubeydullah el-Havlânî, Mescid-i Nebevî'yi yeniden inşa ettiği zaman, insanların kendisi hakkında ileri geri konuşmaya başladığı bir sırada Hz. Osman'ın şöyle dediğini nakletmiştir: 'Hakkımda çok ileri gidiniz. Oysa ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işittim: *Her kim bir mescid/cami yaptırırsa (Râvilerden Bukeyr kendisinden önceki râviyi kastederek 'zannımca Allah rızasını gözeterek kaydını da zikretmişti' demiştir.) Hak Teâlâ da onun için cennette onun bir benzerini inşa eder.*"[995]

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın camilerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır."[996]

Camilerin Genişletilmesi

Zeyd b. Eslem'in şöyle söylediği nakledilmiştir: Abbâs b. Abdilmuttalib'in Mescid-i Nebevî'nin yanında bir evi vardı. Hz. Ömer ona "Bu evi bana sat" dedi. Hz. Ömer bu evi mescide katmak istiyordu. Abbâs evi ona satmaya yanaşmadı. Bu defa Hz. Ömer "Bu evi bana hediye et." dedi. Abbâs yine kabul etmedi. Hz. Ömer "Öyleyse mescidi sen genişlet." dedi. Bunun üzerine Ömer "Mutlaka bunlardan birini kabul edeceksin" dedi. Abbâs yine kabul etmedi. Hz. Ömer "O zaman benim ile senin aranda hakem olacak birini seç!" dedi. Abbâs, Übeyy b. Ka'b'ı seçti. Her ikisi de derdini ona anlattı. Sonunda Übeyy,

994 Müslim, I, 464.
995 Buhârî, 96.
996 el-Tevbe 9/18.

Hz. Ömer'e "Kanaatime göre, o razı olana kadar onu evinden çıkarmaya hakkın yok." dedi. Hz. Ömer de ona "Bu hükmünü Allah'ın kitabında mı, yoksa peygamberin sünnetinde mi buldun?" diye sordu. O da "Peygamberin sünnetinde buldum." cevabını verdi. Hz. Ömer "Hangi sünnetinde?" diye sordu. Übeyy, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işitmiştim: "Süleyman b. Davud Beyt-i Makdis'i inşa ettiği zaman, ne zaman bir duvar yapsa yıkılmış. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona rızası olmadan bir adamın toprağına inşaat yapmamasını vahyetti." Bu hadisten sonra Hz. Ömer, Abbâs'ı rahat bıraktı. Daha sonra Abbâs kendiliğinden mescidi genişletti. Bu rivayeti Abdurrezzâk b. Hemmâm nakletmiştir.[997]

İbn Müseyyib'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Ömer, Abbâs b. Abdilmuttalib'in evini alıp Mescid-i Nebevî'ye katmak istedi. Abbâs evini Hz. Ömer'e vermeye yanaşmadı. Hz. Ömer "Kesinlikle bu evi senden alacağım!" dedi. Abbâs "Benim ile senin aranda Übeyy'i hakem tayin et" dedi. Hz. Ömer "Evet." dedi. Sonra ikisi birden Übeyy'in yanına geldi ve konuyu ona anlattılar. Übeyy de şöyle cevap verdi: Allah Teâlâ Süleyman b. Davud'a Beyt-i Makdis'i yapmasını emretti. Beyt-i Makdis'in yeri bir adama aitti. Hz. Süleyman arsayı ondan satın aldı. Arsanın ücretini öderken adam "Bana verdiğin mi hayırlı, yoksa senin benden aldığın mı?" diye sordu. Hz. Süleyman "Tabiî ki senden aldığım." cevabını verdi. Adam "O zaman bu satımı gerçekleştirmiyorum" dedi. Sonra Hz. Süleyman arsayı daha önce ödediği ücretten daha fazlasına aldı. Adam da aynı soruyu iki veya üç kez sorup aynı davranışı tekrarladı. Sonunda Hz. Süleyman "Ben bu arsayı senin kararınla senden satın alacağım, ama hangisinin daha hayırlı olduğunu bana sormayacaksın" diye adama şart koştu. Sonunda adamın kararıyla arsayı ondan satın aldı. Adam arsası için on iki bin kıntar altın biçti. Bu rakam Hz. Süleyman'a çok geldi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona: Ona sana ait bir şeyi vereceksen sen daha iyi bilirsin, yok eğer bizim sana verdiğimiz rızkın bir bölümünü ona vereceksen, adam razı olana kadar ver." şeklinde vahyetti. Hz. Süleyman da kendisine verilen vahye göre hareket etti. Bu olayı anlattıktan sonra Übeyy şöyle demiştir: "Kanaatime göre rızasıyla verene kadar bu konuda Abbâs haklıdır." Bu sözü duyan Abbâs ise şöyle demiştir: "Madem ki, benim lehime hükmettin, öyleyse ben de bu evi Müslümanlar için bir sadaka olarak veriyorum." Bu rivayeti de Abdurrezzâk b. Hemmâm nakletmiştir.[998]

Yeryüzünde İlk Yapılan Mescid/Cami

Ebû Zerr'den şöyle nakledilmiştir: "Ey Allah'ın Elçisi! Yeryüzünde ilk hangi mescid yapılmıştır?" diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Mescid-i Haram" buyurdu. "Sonra hangisi?" diye sordum. Bu defa "Mescid-i Aksa" buyurdu. "Peki aralarında kaç yıl var?" diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve

997 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 307.
998 el-Câmiu'r-rıdavî, I, 307.

sellem "Aralarında kırk sene var. Namaz vakti girdiği zaman yeryüzünün neresinde olursan ol, bil ki orası mesciddir."[999]

Mescid-i Haram'ı ilk inşa eden, İbrahim peygamberdir. Onun inşa etmesinden sonra Yakup peygamber Mescid-i Aksa'yı yapmıştır.

Mescid-i Nebevi Nasıl Yapılmıştır?

Sâlih İbn Keysân, Nâfi''nin, Abdullah'ın kendisine şöyle bildirdiğini naklet-miştir: "Rasulullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde Mescid-i Nebevî kerpiçle bina edilmişti. Tavanı hurma yapraklarından, direkleri ise hurma ağaçlarının gövde kısımlarından oluşuyordu. Ebu Bekir, mescidin bu yapısına, herhangi bir ilavede bulunmadı. Hz. Ömer mescidi genişletti. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dönemindeki gibi kerpiç ve hurma dalı ile yeniden inşa etti. Direklerini ise odundan yaptı. Daha sonra Hz. Osman, mescidin yapı tarzını değiştirdi. Mescidi çok genişletti. Duvarlarını nakışlı taşlar ve kireçle ördü. Sütunlarını nakışlı taşlarla yükseltti. Tavanını ise sac adı verilen bir ağaçtan yaptı."[1000]

Camilere Kadınlar İçin Kapı Yapılması

İbn Ömer'den nakledildiğine göre Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem mescidi yaptığı zaman kadınlara özel bir kapı da yapmış ve şöyle buyurmuştur: "Bu kapıdan hiçbir erkek girmesin." Nâfi' şöyle demiştir: "İbn Ömer'i ne o kapıdan girerken ne de çıkarken gördüm." Bu rivayeti Ebû Dâvûd et-Tayâlisî nakletmiştir.[1001]

Mescid-i Nebevî'nin Minberi

Sehl'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kadına haber gönderip 'Marangoz kölene emret de benim için üzerine oturacağım bir minber yapsın' buyurdu." Bu kadın bunu bizzat kendisi teklif etmişti. Bu yüzden Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle demişti: *"Ey Allah'ın elçisi! Sizin, mescitte üzerine oturacağınız bir şey yaptırayım mı? Zira benim marangoz bir kölem var."*[1002]

Hz. Peygamber'in Minberi ile Evi Arasındaki Yerin Fazileti

Abdullah b. Zeyd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Evim ile minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir."[1003]

999 Müslim, I, 370.
1000 Buhârî, 95.
1001 el-Câmiu'r-Rıdavî, I, 311.
1002 Buhârî, 96.
1003 Nesâî, II, 35.

Kuba Mescidinin ve Burada Namaz Kılmanın Fazileti

Abdullah b. Dînâr'dan nakledildiğine göre İbn Ömer her cumartesi Kubâ Mescidine gelir ve şöyle derdi: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem her cumartesi buraya geldiğini gördüm." Bir diğer rivayette ise "Hz. Peygamber'in buraya yürüyerek ve binitle geldiğini gördüm." şeklinde geçmektedir. Ebû Ümâme b. Sehl b. Hanîf, babasının Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediğini naklettiğini bildirmiştir: "Kim yola çıkıp bu mescide, Kuba Mescidine gelir ve burada namaz kılarsa umre yapmış gibi sevap kazanır."[1004]

Takva Üzere Kurulan Mescid

İbn Ebi Saîd el-Hudrî babasından şöyle nakletmiştir: "Daha ilk günden itibaren takva üzere inşa edilen mescidin hangi mescid olduğu konusunda iki adam tartıştı. İçlerinden biri bu mescidin Kuba Mescidi olduğunu, diğeri de bunun Mescidi Nebevî olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "takva üzere kurulan mescid benim mescidim" buyurdu.[1005] Nevevî şöyle demiştir: Bu hadis "Kur'ân'da takva üzere kurulduğu söylenen mescidin, Mescid-i Nebevi olduğu konusunda kesin bir nastır. Dolayısıyla bazı müfessirlerin "Bu mescid, Kuba Mescidi'dir" sözünü çürütmektedir." Irâkî de Tirmizî şerhinde şöyle demiştir: "Takva üzere kurulan Mescidin Kuba Mescid'i olduğunu gösteren çeşitli rivayetler nakledilmiştir. Kanaatime göre takva üzere kurulan Mescid, mescid-i Nebevi ile Mescid-i Kuba'dır."

Bir Mescide Gitmek İçin Yolculuk Yapılır mı?

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ancak şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, benim bu mescidim ve Mescid-i Aksa."[1006] Sübkî, bu hadisin şu mânâya geldiğini söylemiştir: "Bu üç mescidin bulunduğu yerin dışında yeryüzünde herhangi bir yer kendi başına değerli değildir. Bu yüzden bu üç mescidin dışındaki yerlere bizzat kendilerinden dolayı yolculuk yapılmaz. Ancak ziyaret, cihad, ilim öğrenme vs. nedenlerden dolayı ziyaret yapılabilir."

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Bir kadın rahatsızlanmıştı. Bundan dolayı 'Eğer Allah beni iyileştirirse gidip Mescid-i Aksa'da namaz kılacağım.' dedi. Bir müddet sonra Allah Teâlâ onu iyileştirdi. Bunun üzerine kadın yola çıkmak üzere hazırlık yaptı. O esnada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem eşi Meymûne vâlidemiz onun yanına geldi. Kadın niyetini ona açıkladı. Bunun üzerine Meymûne vâlidemiz: 'Otur, hazırladığın azıkları ye ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem mescidinde namaz kıl. Çünkü ben, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu duydum: Benim şu mescidimde kı-

1004 Müslim, II, 1016.
1005 Nesâî, II, 37.
1006 Nesâî, II, 37.

lınan namaz, Ka'be hariç diğer mescidlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletlidir."[1007] Bu hadis şu anlama gelmektedir: Ka'be de kılınan namaz Mescid-i Nebevîde kılınan namazdan daha faziletlidir. Üç imam ile Mâlikîlerden İbn Vehb ve İbn Habîb bu görüştedir. İmam Mâlik ve bir grup alime göre ise hadis şu anlama gelir: Mescid-i Nebevî'de namaz kılmak Ka'be'de namaz kılmaktan daha faziletlidir. Ancak bu fazilet bin kat kadar yoktur.

Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'de Namaz Kılmanın Fazileti

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Benim şu mescidimde kılınan namaz, Ka'be hariç diğer mescidlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletlidir." Câbir b. Abdillah, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Benim şu mescidimde kılınan namaz Ka'be hariç diğer mescidlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletlidir. Mescid-i Haram'da kılınan namaz da diğer yerlerde kılınan namazlardan yüz bin kat daha faziletlidir." Abdullah b. Zübeyr Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Benim şu mescidimde kılınan namaz Ka'be hariç diğer mescidlerde kılınan namazlardan bin kat daha faziletlidir. Mescid-i Haram'da kılınan namaz da burada kılınan namazdan yüz kat daha faziletlidir."[1008] Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kim benim mescidimde hiç ara vermeden kırk vakit namaz kılarsa onun için cehennemden uzaklaşmak ve azabdan kurtulmak yazılır ve o kimse artık münafıklıktan emin olur."[1009] Bu rivayetin râvileri, Buhârî'nin râvileridir.

Mescid-i Aksa'da Namaz Kılmanın Fazileti

Ebu'd-Derdâ Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Mescid-i Haram'da kılınan namaz yüz bin kat daha faziletli, benim mescidimde kılınan namaz bin kat daha faziletli, Mescid-i Aksa'da kılınan namaz ise beş yüz kat daha faziletlidir."[1010]

Yürüyerek Camiye Gitmenin Fazileti

Ukbe b. Âmir el-Cühenî Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kişi abdest alıp Mescid'e gelir ve namaz vaktini beklemeye başlarsa, onun katibi – veya iki katibi – mescide gelirken attığı her adım için on sevap yazar. Oturarak namazı bekleyen kimse namaz kılan kimse gibi sevap kazanır. Kişi evinden çıkıp tekrar evine dönünceye kadar namaz kılanlardan yazılır."[1011]

1007 Nesâî, II, 33.
1008 el-Fethu'r-Rabbânî, XXIII, 246.
1009 et-Fethu'r-Rabbânî, XXIII, 272.
1010 et-Terğîb ve't-terhîb, II, 216.
1011 Müstedrek, I, 211.

Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir kimsenin camiye gitmeyi alışkanlık haline getirdiğini gördüğünüz zaman, onun mümin olduğuna şahitlik ediniz." Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır."[1012]

Enes b. Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Camiye sağ ayak ile girmek ve camiden sol ayakla çıkmak sünnettir."[1013] Ebû Humeyd ve Ebû Üseyd, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: *"Sizden biri camiye gireceği zaman 'اللَّهُمَّ افْتَحْ لَنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ/Ey Allahım! Rahmetinin kapılarını bize aç!', camiden çıkacağı zaman da* اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ*/Ey Allahım! Senin lütfundan istiyorum.' şeklinde dua etsin."*[1014] Ebû Dâvûd'da geçen rivayet ise şöyledir: *"Camiden çıkacağı zaman peygambere salavat getirsin, sonra şu duayı yapsın:* اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ*/Ey Allahım! Senin lütfundan istiyorum."* Tirmizî'de ise şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem camiye girdiği zaman salavat getirir, sonra şöyle dua ederdi: رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ*/Ey Rabbim! Benim günahlarımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç. Camiden çıkacağı zaman da yine salavat getirir ve şöyle dua ederdi:* رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ*/Ey Rabbim! Benim günahlarımı bağışla ve benim için lütfunun kapılarını aç."*[1015]

Camide Oturmadan Önce Namaz Kılmanın Emredilmesi

Ebû Katâde, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden biri camiye girdiği zaman, oturmadan önce iki rekat namaz kılsın."[1016] Camiye giren kimsenin namaz kılmadan oturmasına ve camiden çıkmasına izin verilmiştir. Ancak bunu sürekli yapması iyi karşılanmamıştır. Ka'b b. Mâlik'in tevbesinin anlatıldığı uzun hadiste camiye girip namaz kılmadan oturulabileceğinin delili vardır: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem selam verdim. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem kızan kimsenin tebessüm etmesi gibi tebessüm etti, sonra "gel" dedi. Ben de gidip önüne oturdum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bana "Neden geride kaldın?" diye sordu. Sonra "Kalk, Allah senin hakkında hüküm verene kadar git." sözünü söyleyene kadar benimle konuştu. Ben de kalktım ve gittim.[1017]

1012 et-Tevbe 9/18. Rivayet için bk. Müstedrek, I, 212.
1013 Müstedrek, I, 218.
1014 Nesâî, II, 53.
1015 Tirmizî, I, 197.
1016 Nesâî, II, 53.
1017 Nesâî, II, 54.

Camide Yüksek Sesle Konuşulmasının Yasaklanması

Sâib İbn Yezîd'den şöyle nakledilmiştir: "Bir gün Mescid-i Nebevî'de ayakta duruyordum. Birden adamın teki bana bir çakıl taşı attı. Hemen dönüp baktım. O kişi Ömer İbn Hattab'mış. Bana, 'Git şu iki adamı tut, getir!' dedi. Ben de gittim, onları bulup getirdim. Onlara 'Siz kimsiniz?' veya 'Nerelisiniz?' diye sordu. Onlar da 'Taifliyiz' diye cevap verdiler. Bunun üzerine Ömer onlara şöyle dedi: Eğer Medineli olsaydınız canınızı yakardım. Zira siz, Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem mescidinde sesinizi yükseltiyorsunuz!"[1018]

Amr b. Şuayb, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem camide şiir okumayı, alış-veriş yapmayı ve namazdan önce cuma günü halka oluşturmayı yasakladığını nakletmiştir.[1019] Camide içeriği kötü olan şiirlerin okunması yasaktır. Yoksa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hassân b. Sâbit'e mescidde/camide şiir okuması için müsaade etmiştir ve ona şöyle demiştir: "Benim adıma sen cevap ver. Allahım! Onu Ruhu'l-kudüs ile destekle!"[1020] cuma günü halka oluşturmak ise, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem yüz çevirmeye neden olduğu için yasaklanmıştır. Çünkü yüzü hutbe okuyan imama çevirmek, yapılması istenilen bir davranıştır. Bu konuda İbn Mes'ûd'dan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minbere çıktığı zaman yüzümüzü ona çevirirdik." Câbir de şöyle demiştir: "Biri gelip mescidde kaybettiği bir şeyini arıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona 'bulamayasın' dedi."[1021]

Abdullah İbn Ömer Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Azaba uğramış kavimlerin yurdundan ancak ağlayarak geçiniz! Eğer ağlamıyorsanız oradan geçmeyin ki, onların başına gelenler sizin de başınıza gelmesin."[1022] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü Semûd diyarı için söylemiştir.

Hz. Ömer şöyle demiştir: "İkonlar yüzünden içinde resim bulunan kiliselerinizde namaz kılmayız." İbn Abbâs içinde ikon bulunmayan mânâstırlarda namaz kılardı. "Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem Habeşistan'da gördüğü 'Mâriya' kilisesinden bahsetti. Ona orada gördüğü resimleri anlattı. Bunun üzerine Allah Resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Onlar öyle bir toplum ki, aralarından salih bir kul (veya salih bir adam) öldüğü zaman mezarının üzerine bir mescid yaparlar. Sonra da onun içine o resimleri yaparlar. İşte onlar, Allah katında mahlukatın en kötüsüdür."*[1023]

1018 Buhârî, 100.
1019 Tirmizî, 202.
1020 Nesâî, II, 48.
1021 Nesâî, II, 48.
1022 Buhârî, 93.
1023 Buhârî, 93.

Camide Abdest Bozmak Yasaklanmıştır

Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "İçinizden biri abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde durduğu sürece melekler onun için bağışlanma diler: Allahım, onu bağışla! Allahım, ona merhamet et! derler."[1024]

Camiye Tükürmenin Yasaklanması

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hurma dallarını çok severdi. Sürekli elinde onlardan bir tane olurdu. Bir keresinde Mescid'in kıble istikametinde bir balgamlı tükürük gördü ve hemen onu kazıdı. Sonra öfkeli biçimde insanlara dönüp şöyle buyurdu: "Sizden biri yüzüne tükürülmesinden hoşlanır mı? Sizden kim kıble istikametine tükürürse bilsin ki, Allah Teâlâ onun önünde, melek de sağındadır. O halde ne önüne, ne de sağına tükürsün. İlle tükürecekse sol tarafına veya ayağının altına tükürsün. Şayet tükürüğünü bir an evvel çıkarması gerekiyorsa şöyle yapsın."[1025] Yani elbisesine tükürsün, sonra onu katlasın.

Bu hadiste anlatılanlar, mendilin yaygın olmadığı dönemlerde idi. Günümüzde ise mendil yaygındır. Kişinin mutlaka tükürmesi veya balgam çıkarması gerekiyorsa, mendiline tükürebilir veya balgamını çıkarabilir. Ancak en uygun olan, kişinin bu tür şeyleri yapacağı zaman camiden uzaklaşması gerekir, hatta öksürüğünü bile cemaate duyurmaması gerekir.

Yolculuk vb. zaruret hallerinden dolayı camilerde uyumak caizdir. Bu konuda Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Ukl kabilesinden bir grup, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip Suffe'de kaldılar."[1026] Suffe, Mescid-i Nebevî'nin içinde idi. Nâfi''den nakledildiğine göre İbn Ömer genç ve bekar iken Mescid-i Nebevî'de uyumuştur.[1027]

Soğan ve sarımsak gibi kokan yiyecekleri yiyen kimselerin camiye gelmemesi daha uygundur. Çünkü bu tür kokular insanları rahatsız eder ve cemaatin azalmasına sebep olur. Bu hususta Câbir b. Abdillah Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Soğan, sarımsak ve pırasa yiyen kimse bizim camimize yaklaşmasın. Çünkü melekler, insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olurlar."[1028] Ma'den b. Ebî Talha Hz. Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ey insanlar! Bakıyorum da şu iki şeyi yiyorsunz. Bana göre bunlar rahatsızlık verici şeylerden başka bir şey değil. Bunlar soğan ve sarımsaktır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mescidde bunlardan birinin kokusunu alırsa o

1024 Buhârî, 93.
1025 Ebû Dâvûd, I, 130.
1026 Buhârî, 94.
1027 Nesâî, II, 43.
1028 Nesâî. II, 43.

adamın Bakî'e kadar çıkarılmasını emrederdi. Kim bunları yemek isterse, iyice pişirip yesin."[1029]

Hayızlı ve cünüp kimselerin camiye girmesi haramdır. Cesra bintu Decâce, Hz. Âişe'den şöyle nakletmişlerdir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geldi. Ashabın evlerinin kapılarının Mescid-i Nebevî'ye açıldığını gördü. Hemen "Bu evlerin kapılarını mescidden başka yere çevirin!" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem evine girdi. İnsanlar kendilerine izin verileceğini umarak hiçbir değişiklik yapmadılar. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dışarı çıktı ve şöyle buyurdu: "Bu evlerin kapılarını mescidden başka yere çevirin! Çünkü ben, hayızlı ve cünüp kimselerin mescide girmelerini helal saymıyorum."[1030]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem develerin su kenarında yattıkları yerlerde namaz kılmayı yasaklamıştır. Bu konuda Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Koyun ağıllarında namaz kılabilirsiniz, ancak deve yataklarında namaz kılmayın."[1031]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şu yedi yerde namaz kılmayı yasaklamıştır: Çöplük, mezbahane, kabristan, insanların gelip geçtiği yol, tuvalet-banyo, deve yatakları ve Ka'be'nin damı.[1032]

1029 Nesâî, II, 43.
1030 Ebû Dâvûd, I, 60.
1031 Tirmizî, I, 217.
1032 Tirmizî, I, 217.

ZEKAT

Zekat "artmak" anlamına gelir. Nitekim Arapça'da malın arttığı ifade edilmek istendiği zaman زكا المال denir. Zekat kelimesi "temizlik" anlamına da gelir. Mesela فلان زكي dendiği zaman "Falanca temiz" anlamına gelir.

Dinî literatürde zekat, Allah rızası için belli bir malın, belli bir bölümünü belli kişilere temlik olarak vermektir. Belli bölüm mal ve ticaret eşyalarının 1/40'ı, harcama yapılmadan elde edilen ziraat ürünlerinin 1/10'u, harcama yapılarak elde edilen ürünlerin ise 1/20'sidir. Koyun, sığır ve deve için gerekli miktar ileride açıklanacaktır. Belli mal ise, Şâri' tarafından belirlenen ve "yıllık nisâb" olarak isimlendirilen, sahip olunan miktardır. Belli kişiler ise fakirler, yoksullar ve zekat ayetinde açıklanan diğer kimselerdir.

Niyet, bütün ibadetlerin sahih olarak gerçekleşmesi için şarttır. Dolayısıyla zekat için de şarttır.

Zekatın Farz Oluşu

Zekat, namazdan sonra ibadetlerin en faziletlisidir. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'in otuz iki yerinde zekatı namaz ile birlikte zikretmiştir. Zekat oruçtan önce hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Farziyeti Kitab, sünnet ve icma' ile sabittir: "*İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekat verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.*" [1033] "*Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.*"[1034] "*İslam beş esas üzerine kurulmuştur: Kelime-i şehadet, namaz kılmak, zekat vermek, oruç tutmak ve hacca gitmek.*" Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Abdulkays kabilesinin heyetine "*Size dört şeyi emrediyor, dört şeyi de yasaklıyorum.*" buyurduğu hadiste emredilen şeylerden biri de zekattır.[1035] Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem günümüze kadar Müslümanlar arasında zekatın farz olduğu konusunda icma' vardır.

1033 el-Bakara 2/277.
1034 et-Tevbe 9/103.
1035 Buhârî, II, 125.

Zekat Malının Özellikleri

Zekat vermenin farz olduğu malda birtakım şartlar aranır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Nemâ: Nemâ hakîkî ve takdîrî olmak üzere ikiye ayrılır. Üreme ve ticaret ile meydana gelen artış hakîkî nemâya örnek olarak verilebilir. Takdîrî olana ise bir malın artış sağlayacak şekilde kişinin veya vekilinin elinde olması örnek olarak verilebilir. Kullanılmak üzere edinilen mala zekat düşmez. Ticaret için değil de oturmak için sahip olunan eve, ilim ehli olmasa da ticarî gaye dışında sahip olunan kitaplara da zekat düşmez. Çünkü bunların nâmi olma özelliği yoktur.

Tam Nisâb: Tam nisâb, Şârî'nin belirlediği ve sahip olan kimsenin zengin kabul edildiği altın, gümüş, koyun, sığır ve deve miktarına eşit altın, gümüş, para, hisse, ticaret malı vb. kabilden belli miktar anlamına gelir.

Kamerî Bir Yılın Geçmesi: Kişi bir mala sahip olduktan sonra üzerinden bir yılın geçmesi lazım. Böylece mevsimlerin değişmesi ve fiyatların farklılık göstermesi sebebiyle kişinin malını artırması için imkân doğar. Burada zâhirî sebep olan sene, gerçek sebep olan malın artması yerine geçmiştir. İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Üzerinden bir yıl geçmediği sürece kişinin sahip olduğu mala zekat düşmez."*[1036]

Tam Mülkiyet: Buluntu mal gibi, sahibi olmayan mala zekat düşmez. Borçlunun sahip olduğu malın da zekatı verilmez. Çünkü borçlu eksik mülkiyete sahiptir. Zira alacaklı, onun rızası veya herhangi bir hüküm olmadan ondan malı, alacağını alabilir. Halbuki zekat, tam nimet için yapılan bir şükürdür. Şâfiî şöyle demiştir: "Borç, zekatın farz olmasına engel değildir."

Aslî İhtiyaçların Karşılanmış Olması: Kişinin aslî ihtiyaçlarına ayrılmış mallara zekat düşmez. Mesela içinde oturulan, kiralanan, giyilen veya giyilmek üzere tutulan, binilen veya binilmek üzere alınan arabalara, ev eşyalarına, meslek icabı alınan aletlere, kitaplara zekat düşmez. Bu mallar yok hükmündedir. Bir yıl içerisinde aslî ihtiyaçlar için harcanmak niyetiyle tutulan mallara zekat düşmez. Eğer bu malların üzerinden bir yıl geçmiş ve nisâb miktarına ulaşılmışsa zekat vermek gerekir. Kişi bu para veya malı infak için elinde tutsa bile, asli ihtiyaçları için harcamadığı sürece üzerinden bir yıl geçince zekatını vermesi gerekir.

Zekatı Verilmeyecek Mallar

Seneler sonra bulunmuş, kaybedilmiş bir mal. Bu konuda Hz. Ali şöyle demiştir: "Bulunması umulmayan malın zekatı verilmez."

Borçlunun yıllarca inkar ettiği, sonra kabul edip ödediği mal. İster bir belge olsun isterse olmasın geçmiş yıllara dair zekatı verilmez.

1036 Dârekutnî, II, 90.

Gasp edilmiş bir malın eğer belgesi yoksa, sonradan kişiye iade edildiği zaman geçmiş yıllara ait zekatını vermek gerekmez.

Denize düşen, kimsenin mülkü olmayan, bir yere gömülmüş ve yeri unutulmuş, sonra bulunmuş malın da geçmiş yıllara ait zekatı ödenmez.

Devletin el koyduğu, daha sonra kişiye iade edilen malın geçmiş yıllara ait zekatı verilmez.

Kişinin tanımadığı kişelere emanet ettiği, seneler sonra sonra hatırladığı veya kendisine emanet ettiği kişinin geri getirdiği mallar.

Ödeme gücü olan fakat ısrarla istenmesine rağmen borucunu ödemeyen kimsedeki alacağın zekatını vermek gerekmez.

Borçlu kaçar, yakalanamaz veya ondan alacağın alınması için herhangi bir vekalet verilemezse bu durumda söz konusu alacağa zekat düşmez.

Alacak, yoksul birinde veya mahkeme tarafından iflasına karar verilmiş bir kimsede ya da elde delil olmasına rağmen borcunu inkar eden birinde olursa İmam Muhammed'e göre tahsil edilince bu tür alacakların geçmiş yıllara ait zekatı verilmez.

Zekatı Verilmesi Gereken Mallar

Belgesi olan kimse gasp edilen malı kendisine iade edilirse, onun geçmiş yıllara ait zekatını öder.

Gömülen mal kişinin kendi evi veya başkasının evi gibi muhafazalı bir yerde olur, sonra da bulunursa bu gömünün geçmiş yıllara ait zekatı verilir.

Kişi tanıdığı kimselere bıraktığı malını unutur, seneler sonra bunu hatırlarsa malını geri aldıktan sonra geçmiş yıllara ait zekatını öder. Malları sahibine geri veren Ömer b. Abdilazîz'e "Bu malların geçmiş yıllara ait zekatlarını almayacak mısın?" diye soranlara şöyle cevap vermiştir: "Bunlar, geri sahip olunması umulmayan mallardı." İbadetlerde bir şeyin gerektiği veya gerekmediği konusunda kıyas ve akla yer yoktur. Çünkü bunlar tevkifî olarak belirlenir. Çünkü bu mal, nâmî özelliğe sahip değildi. Nema, genellikle malı çoğaltma gayreti ile olur. Bu durumda kişinin böyle bir çabası söz konusu olmaz. İmam Mâlik "Muvatta" adlı eserinde Eyyûb es-Suhtuyânî'den şöyle nakletmiştir: Ömer b. Abdilazîz bazı valilerin haksız yere aldıkları malların sahiplerine iade edilmesini ve bu malların geçmiş yıllara ait zekatının alınmasını emrettiği bir ferman göndermişti. Daha sonra başka bir ferman gönderip mal sahiplerinden sadece bir yıllık zekatın alınmasını emretmiş, gerekçe olarak da o malların, geri verilmesi umulmayan mallar olduğunu belirtmiştir."[1037]

1037 Muvatta', 107.

Kişi, ticaret yapmak için ticaret malı satın alsa, sonra bu malı kullanmaya karar verse söz konusu malın zekatı gerekmez. Çünkü o malı kullanma niyeti oluşmuş, ticaret niyeti ortadan kalkmıştır. Bundan sonra o malın ticaretini yapmayı düşünse, onu satana kadar söz konusu mal ticaret malı olmaz. Bu malın değerine göre zekat vermesi gerekir. Çünkü niyet amel ile aynı anda gerçekleşmemiştir. Bu yüzden kişi o malı satana kadar ticari niyetine itibar edilmez. İşte bu kaideden dolayı sırf niyet yüzünden seferî kimse mukîm olur. Mukîm kimse ise ancak yolculuk ile seferî olabilir. Kişi bir şey satın alsa, aldığı bu şey ile ticaret yapmaya niyet etse, niyeti amel ile birlikte gerçekleştiği için bu mal ticaret malı olur.

Kişi bir mala miras yolu ile sahip olur, sonra onu ticarette kullanmak isterse bu durumda o malın zekatını vermesi gerekmez. Çünkü kişi o mala kendi çabası ile ulaşmamıştır.

Miras yoluyla elde edilen malda şu iki şart gerçekleşmediği sürece zekat vermek farz olmaz. a) Mirasçı, miras kalan malda tasarruf yetkisine sahip olacak, b) Mirasçının diğer malları nisâb miktarına ulaşacak.

Bir yıl içinde sonradan bir maldan elde edilen kâr ve ürününün[1038] asıl mal ile birlikte zekatını vermek gerekir. Altın, gümüş, para ve ticaret malları bir cins kabul edilir ve hepsi birlikte hesaplanır. Sâime/yemi parayla satın alınmayan, merada otlayan koyundan, sığırdan ve deveden meydana gelen yavrular her biri kendi cinsine dahil edilir ve hep birlikte nisâba katılır. Buna göre eğer nisâb eksik olur, fakat yavru ile tamamlanırsa, bu durumda bir yılın dolması şartı da gerçekleşmiş olur. Eğer nisâba esas alınan miktarın bir kısmı yıl içinde yok olmuş, ancak meydana gelen yavrular nisâb miktarını tamamlıyorsa bize göre yavrularla birlikte nisâb gerçekleşmiş olur. Nisâba esas olan aslın kalması lazım. Şayet asıl kaybolursa bu durumda o asıldan elde edilen yavruların doğduktan sonra üzerinden bir yıl geçmesi şartı aranır. Eğer kişi bir yıl dolmadan, bir gün önce bile olsa aslın bir bölümünü bulursa bu durumda malının tamamının zekatını verir. Kişi zekatı verilmiş parası ile sâime olan bir hayvan satın alırsa daha önce elinde olan ve nisâbda esas kabul edilen sâime olan hayvanlarla birlikte onun zekatını vermesi gerekmez.

Hibe, miras ve vasiyet yoluyla sonradan elde edilen malların bir yıl sonunda zekatı verilir. Sonradan elde edilen malın bir yıl dolmadan zekatının verilmeyeceğine dair rivayetin aynı cinsten olmayan mallar hakkında geçerli olduğu ifade edilmiştir. Üstelik bu rivayet Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem tarafından nakledilmiştir. O da hadis ilmi açısından zayıftır ve hataları çoktur.

1038 Buna mâl-ı müstefâd denir. Mâl-ı müstefâd, cinsi ne olursa olsun önceden yokken sonradan ferdin mülkiyetine geçen maldır. [Mütercim]

Sonradan ferdin mülkiyetine geçen mallar için bir yılın dolması şartını getirmek, sıkıntı ve probleme yol açar. Çünkü sonradan ferdin mülkiyetine geçen mallar çoğalır, bu durumda senenin başlangıcını ve her bir mâl-ı müstefâd için senenin sonunu tespit etmek çok zor olur. Bu yüzden kolaylık sağlamak prensibinden dolayı sonradan ferdin mülkiyetine geçen malların önceden ferdin mülkiyetinde olan mal için hesaplanan bir yıllık zaman dilimine dahil edilmesi, dinen öngörülmüştür. Ancak şunu mutlaka ifade etmek gerekir ki, cinsleri farklı olan, sonradan ferdin mülkiyetine giren mallar, birbirine katılmaz.

Zekat ve köleyi özgürlüğüne kavuşturmak hariç, kefârette verilecek şeyin değerini vermek mümkündür. Aynı şekilde adakta da bir şeyin değerini ödemek caizdir. Şöyle ki, bir kişi bir koyun sadaka vermeyi adasa, daha sonra bu koyunun değerini sadaka olarak verse, adağını yerine getirmiş olur.

Fıtır sadakası ile ekinlerin, meyvelerin öşre tâbi topraktan çıkan mahsullerin ve haracî toprağın mahsullerinin zekatı, değeri hesaplanarak verilebilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin."*[1039] Bu ayet, onlardan alınan şeyin zekat olduğunu gösteren bir nastır.

Öşre tâbi topraktan maksat, halkı müslüman olan bölgede eski sahiplerine bırakılan toprak veya askerî güç ile fethedilen ve devlet başkanının mücahidler arasında pay ettiği topraktır.

Harâcî topraktan maksat ise, askerî güç ile fethedilen ve eski sahiplerine verilen topraktır.

Mekke şehri bu ayrıma tâbi tutulmamıştır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'yi askerî gücü ile fethetmiş, topraklarını da eski sahiplerine vermiş, ancak burayı harâc toprağı olarak değerlendirmemişti.

Hz. Ömer her kenarı altmış zirâ olan bir toprak için bir hâşimî kafizi zekat belirlemiştir. Hâşimî kafizi de bir sa'dır. Ayrıca Hz. Ömer her kenarı altmış zirâ uzunluğunda olan üzüm ve hurma bahçesi için de on dirhem zekat takdir etmiştir.

Zekatın maddî değerinin verilebileceğinin delili ise Tâvûs'tan nakledilen şu rivayettir: Muâz b. Cebel Yemen halkına şöyle dedi: "Bana, arpa ve darı yerine zekat olarak abâ ve elbise getirin. Bu hem sizin için kolay, hem de Medine'deki sahâbîler için daha hayırlıdır." demiştir.[1040]

Sümame'nin naklettiğine göre, Ebû Bekir, Enes İbn Malik'e yazdığı bir mektupta şöyle demiştir: "Bir yaşını doldurmuş bir deveyi zekat olarak vermesi gereken kimsede bu deve bulunmayıp da iki yaşında bir dişi deve bulunursa, zekat

1039 et-Tevbe 9/103.
1040 Buhârî, II, 137.

olarak bu deve kabul edilir. Fakat o kişiye, ya yirmi dirhem ya da iki koyun geri verilir. Zekat mükellefinde, bir yaşında dişi deve bulunmayıp da iki yaşında bir erkek deve bulunuyorsa bu da kabul edilir. Fakat bu durumda ona geri bir şey verilmez."[1041]

Hakkında nas bulunan bir ödeme şekli varken bir şeyin değerini zekat olarak vermek bize göre caizdir. Çünkü zekat ile fakirin ihtiyacını karşılamak amaçlanmıştır. Bu da mümkün olan her yol ile olabilir. Koyun, sa' vb. şeyler ile zekatın verileceğini gösteren rivayetler, zekatın ne üzerinden verileceğini belirlemek için değil, zekatın miktarını tespit içindir.

Zekatın değeri İmam-ı A'zam'a göre zekatın farz olduğu ana göre tespit edilir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise zekatın ödendiği zamana göre belirlenir. En sahih görüş de budur. Sâime olan hayvanlarda ise zekatın değeri, verildiği gün hesaplanır. Bu konuda imamlar arasında icmâ' vardır.

Zekatın maddî değerini hesaplayan kimse, içinde bulunduğu şehirdeki fiyatları esas alır. Eğer kişi köyde veya sahrada yaşıyorsa, kendisine en yakın yerleşim birimindeki fiyatları esas alır.

Gelecek yılın veya yılların zekatı önceden verilebilir. Tabii bu konuda mal sahibinin nisâb miktarına sahip olması şartı aranır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem amcası Abbâs'tan iki yıllık zekatı önceden ödemesini istemiştir.[1042] Ön ödemeli zekatta nisâb miktarı aranır. Çünkü nisâba ulaşan mal, zekatın sebebidir. Bu konuda ilk yıl ile ikinci yıl aynı hükme tâbidir. Eğer kişi malı nisâb miktarına ulaşmadan zekatını öderse bu zekat kabul edilmez. Çünkü kişi kendisine farz olmadan önce zekâtını vermiştir. Diğer ibadetlerde olduğu gibi vaktinden önce verildiği için zekâtı kabul olmaz. İlk nisâb, zekatın farz olmasının sebebidir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde zekat zenginlerden alınırdı. Zahirî ve batınî malların hepsinden zekat alma yetkisi devlet başkanına aitti. Bu uygulama Hz. Osman dönemine kadar devam etti. Bu uygulamanın temel dayanağı şu ayet-i kerimedir: "*Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin.*"[1043] Ayrıca Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu hadisi de bunun delillerindendir: "Zekatı onların zenginlerinden al."

Hz. Osman, zâlimlerin insanların özel durumlarını araştırmasından, onların mallarına el uzatmalarından ve özel bilgilerine muttali olmalarından endişe ettiği için zekat vermeyi mal sahiplerine bırakmıştır. Böylece mal sahipleri devlet başkanının vekili olmuşlardır. Eğer devlet başkanı insanların zekâtlarını vermediğini bilirse, onların zekat vermeleri konusunda ısrarcı olur.

1041 Buhârî, II, 137.
1042 Ebû Dâvûd, II, 104.
1043 et-Tevbe 9/103.

Zenginlerden rızaları olmadan zorla alınan mallar zekat olarak hesaplanmaz. Çünkü bunlar, zekâtın verilme şartlarına uygun olarak alınmamış ve zekâtın harcanması gereken yerlere harcanmamıştır. Öyleyse bu şekilde malları alınan kimselerin zekat vermeleri gerekmektedir. Çünkü zekat fakirlerin hakkıdır. Vergiler gibi zorla alınan mallar ise fakirlere dağıtılmamıştır. Çünkü vergiler zekâtın harcanması gereken yerlerde kullanılmaz. Eğer vergiler zekâtın harcanması gereken yerlerde kullanılırsa, bu durumda zekat olarak hesaplanabilir. Tabii bu, sâime olan hayvanlar ile öşür konusunda geçerlidir. Eğer kendisinden zorla alınan malları, durumu iyi olmadığı için zekat niyetiyle verirse bu durumda kişinin tekrar zekat vermesi emredilmez.

Eğer devlet başkanı veya onun vekilleri bu şekilde zorla mal alırsa, bâtınî mallarda değil de zâhirî mallarda zekat vermek gerekir.

İmam Serahsî şöyle demiştir: "En sahih görüşe göre mal sahipleri kendilerinden alınan vergileri öderken üzerlerine farz olan zekâtı verdiklerine dair niyet ederlerse hem zekâtlarını ödemiş, hem de vergilerini vermiş olurlar. Zengin adamdan alınan vergi ve mallarına el koymalar da bu şekilde değerlendirilir. Çünkü yöneticilerin ellerindekiler, insanların malıdır. İnsanlara mallarından fazla bir şey ödemeleri gerekmez. Çünkü bu insanlar borçlu ve fakir konumundadır."

Bu, müteahhir âlimlere göre caizdir. Ancak doğru olan, bunun tersidir. Fetvâ da bunun tersine göre verilmektedir. Çünkü zâlimlerin nakit ve ticaret mallarının zekâtını toplama yetkisi yoktur. İhtiyatlı olan, yeniden zekat vermektir.

Ölen kimse ölmeden önce zekâtını vermemişse, onun malına zekat düşmez. Eğer ölen kimse malından zekat verilmesini vasiyet etmiş ise, bıraktığı mirasın ⅓'ünden zekat verilir. Çünkü zekat ibadettir. İbadetleri de ancak mükellefler veya onun vekilleri yerine getirebilir. Ölen kimse zekâtı vermekle mükelleftir. Doğal olarak onun malını alan vâris ise onun zekâtını vermekle mükellef değildir. Ancak ölen kimse vasiyet etmese de hayır için ve ölenden zekâtın sorumluluğunun kalkması gayesiyle mirasçı kimse ölenin adına zekat verebilir. Hasamiyye'den nakledilen hadis buna delildir. Bu hadiste Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Allah'a olan borç, ödenmeye daha layıktır.*"[1044]

Bütün malını sadaka olarak dağıtan kimseden zekâtın farziyeti düşer. Çünkü ona farz olan, malının bir kısmını vermesiydi. Malının tamamını verince zekat için vermesi gereken kısmı da vermiş olur. Kişi, nafile ibadet niyetiyle malını verse bile yine de zekâtını ödemiş olur.

Niyet ve İbadetin Yerine Getirilmesi Arasındaki İlişki

Zekat ancak fakire verilirken, taşınan bir niyet ile gerçekleşmiş olur. Niyet, ibadetlerin yerine getirilmesi için mutlaka gerekli olan bir şarttır. Niyet, kalp ile

1044 Müslim, II, 804.

yapılır. Dil ile söylemeye itibar edilmez. Mesela biri verdiği bir şeyin hibe veya borç olduğunu söylese, kalbinden ise bunun zekat olduğu geçse, bu durumda zekâtını ödemiş olur.

Niyet olmadan fakire bir miktar mal verilse, sonradan daha mal fakirin elinde iken ve fakir o malda hiç tasarrufta bulunmadan zekâta niyet edilse bu durumda zekat verilmiş kabul edilir. Eğer fakir, mal üzerinde birtakım tasarrufta bulunsa, zengin kimse de bundan sonra verdiğinin zekat olduğuna niyet etse, ödediği mal zekat olarak kabul edilmez.

Fakir kimse akrabası bile olsa zekat verecek kimsenin malından alamaz. Eğer böyle bir şey gerçekleşmişse, zengin kimse malını geri isteyebilir.

Ölen kimsenin zekâtı ancak vasiyet etmişse veya vârislerinin teberru etmeleri durumunda verilir.

Zengin kimse vermesi gereken miktarı bir kenara ayırırken bunun zekat olduğuna niyet ederse, daha sonra fakirlere verirken zekat niyeti taşımasa bile zekâtı geçerli olur. Kolaylık sağlamak gayesi ile onun ilk niyeti yeterli kabul edilmiştir. Çünkü zekat parça parça verilir. Kimi zaman her ödemede zekat niyeti taşınır. Ancak şu kadarı var ki, zekat malını bir kenara ayırmakla dinî sorumluluktan kurtulunmaz. Sadece ayrılan malı fakirlere ulaştırmakla dinî sorumluluk yerine getirilmiş olur. Buna göre zekat malı fakire ulaşmadan yok olur, kaybolur, kısacası korunamazsa yeniden zekat vermek gerekir.

Niyet ve Vekil İle İlgili Meseleler

Zengin kimse vekiline malı teslim ederken zekâta niyet eder, vekil de zekâtı niyetsiz olarak yerine ulaştırırsa zekat verilmiş olur. Çünkü zekâtta şart olan, vekil tayin eden kimsenin niyetinin bulunmasıdır. Zekat veren kimse verdiği malın hayır için olduğunu veya bir kefâreti yerine olduğunu söyler. sonradan vekili, yerine teslim etmeden zekâta niyet ederse zekâtını vermiş olur. Vekilinin bu niyet değişikliğini bilip bilmemesi önemli değildir. Hatta vekil bu malı, fakir kimseye hayır için veya kefâret parası olarak verse bile zekat verilmiş olur.

Vekil kimse müvekkillerinin zekat mallarını birbirine karıştırır, bu esnada elindeki zekat malları çalınırsa, kendisine zekat mallarını karıştırması için izin verilmemiş olması durumunda bu malları tazmin eder ve zekat verilmesi gereken yerlere ödeme yapar. İzin konusunda belirleyici olan, âdettir. Tabiî ki, zekat verenin bu âdeti bilmesi gerekir. Ancak bu şekilde âdetteki uygulama izin olur. Böylesi bir durumda zekat malları çalınırsa, vekilin bunları tazmin etmesi gerekmez. Müvekkillerin ise yeniden zekat vermeleri gerekir.

Fakirler, bir kişiye kendileri için zekat toplamak üzere vekâlet verirler, zengin kimseler de o şahsa zekâtlarını verir, söz konusu vekil, zenginlerden bir mal aldıkça fakirler alınan mala sahip olurlar. Vekil, fakirlerin mallarını birbirine karış-

tırır. Vekil tarafından toplanan zekâtlar her bir fakir için nisâb miktarını aşmazsa zenginlerin ödedikleri zekat yerine geçer. Eğer her bir fakirin hissesine düşen nisâb miktarını aşar, zenginler de bunu öğrenirse verdikleri zekat yerine geçmez. Çünkü bu durumda önceden fakir olan bu insanlar artık zekat alacak kimseler arasında yer almaz. Toplanan zekat vekilin elinde iken çalınsa veya yok olsa bu durumda vekilin zekâtı tazmin etmesi gerekmez. Çünkü o yeddi- emîn konumundadır. Böylesi bir durumda müvekkiller zekâtlarını vermiş olurlar.

Bir kişi fakir biri için ev alma konusunda girişimde bulunsa, fakir kimsenin vekili olamaz. Bu yüzden vekâlet olmadan onun adına zekat toplayabilir. Sonra fakir kimse o şahsa ev alması için vekâlet verir. O şahıs da borçlu olduğu için topladığı zekâtı ona verir.

Zengin kimse vekiline zekâtını verip "Bunu fakir veya yoksul birine ver!" derse, vekil kimse bu zekâtı fakir büyük oğluna verebilir. Küçük çocuğuna vermesi ise ancak kendisinin de fakir olması durumunda söz konusu olabilir. Çünkü küçük çocuk babasının zengin olması ile kendisi de zengin, babasının fakir olması ile kendisi de fakir kabul edilir. Eğer müvekkil, vekile zekâtını vereceği fakiri belirlerse, bu durumda vekilin zekâtı başkasına verme hakkı yoktur. Bir görüşe göre başkasına verebileceği de söylenmiştir. Bu durum, adağa kıyas edilmiştir. Çünkü birine sadaka vermeyi adayan kimse, başka birine sadaka verebilir.

Vekil, müvekkilinin zekâtını fakir hanımına verebilir. Vekil, fakir bile olsa zekat parasını kendisi için harcayamaz. Ancak müvekkili kendisine "bu zekâtı istediğin kimseye verebilirsin" dediği zaman vekil, fakir olması durumunda zekâtı kendisi için de harcayabilir.

Vekil kendisine teslim edilen müvekkilin zekat parasından tahsil etmek niyetiyle kendi parasından zekat verse, bu uygulama caizdir. Aynı şekilde zekat veren kimse, birine "Benim için bin lira öde." der ve bununla zekâta niyet ederse, bu uygulama dinen uygun olur ve o kişi zekâtını vermiş olur.

Vekil, bir fakire bin lira verir, daha sonra bir müvekkil kendisine bin lira verirse vekil bu bin lirayı önceki verdiği bin liraya mahsuben alamaz. Eğer alırsa müvekkilinin zekâtı ödenmemiş olur. Çünkü vekilin ödemesi sırasında niyet gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla vekilin ödemesi, bağış ve infak olarak kabul edilir.

Zekat malının cinsinden ödeme yapmak şart koşulmaz. Bundan dolayı müvekkil, zekat malının cinsinden başka bir şey ile vekile zekatını ödemesini emretse, bu caiz olur.

Zekat Verende Aranan Şartlar

Zekat veren kimsede birtakım şartlar aranır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Müslüman Olmak: Bütün ibadetlerin geçerli olabilmesi için gerekli olan en temel şart Müslümanlıktır. Ancak müslüman olan kimseye zekat farz olur ve ancak müslüman olan kimse zekat verir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız).*"[1045]

Akıl-Bâliğ Olmak: Bülûğ çağına ermemiş çocukların zekat vermesi farz değildir. Aklı başına gelen delilerin de zekat vermesi farz değildir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Şu üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar aklını yitirmiş mecnun kişi, uyuyana kadar uyuyan ve bülûğ çağına erinceye kadar çocuk.*"[1046]

Nisâb Miktarı Mala Sahip Olmak: Kişinin, Şâri'nin sahip olduğu kimseyi zengin olarak nitelendirdiği artıcı mala sahip olması gerekir. Buna nisâb miktarı mala sahip olmak denir. Eğer kişi nisâb miktarı mala sahip değilse, ona zekat vermek farz değildir. Bu kişi zengin de sayılmaz. Aksine zekat almayı hak eden fakirlerden kabul edilir.

Borçlu Olmamak: Borç karşılığı elde bulunan mal, aslî ihtiyaç kapsamındadır. Çünkü istenebilir. Borcunu ödemeyen kimse küçük düşürülür ve dinî bakımdan hapsedilir. Bundan dolayı borçlu, kendisine gelebilecek bir zararı önlemek için elindekini alacaklıya verir. Her borcun mutlaka bir alacaklısı vardır. Bu durum, borçlunun zekat ödemesine engeldir. Tabii bu durum, borcun, zekâtın farz olmasından önce gerçekleşmesi şartına bağlıdır.

İmam Muhammed b. Hasan "Muvatta'"da Osman b. Affân'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bu, sizin zekat ayınız. Kimin borcu varsa önce borcunu ödesin. Böylece ne kadar malı olduğu ortaya çıkar. Sonra da malının zekâtını versin."[1047]

Borçlar istenmesi bakımından ikiye ayrılır:

Borç alma, verilen zararı tazmin etme, mehir, kadının boşanma karşılığı kocasından alacağı mal, kadının belirlediği nafaka gibi kullara olan borçlar. Şer'î mahkeme tarafından belirlenen nafaka borcu zekat vermeye engeldir. Şer'î mahkeme tarafından belirlenmeyen nafaka ise zekâta engel değildir. Borcun ekin ve meyvelerin zekâtını vermeye mâni olmadığı konusunda icmâ' vardır.

Dinî açıdan kullara olan borç. Zekat ve topraktan çıkan ürünlerin öşrü bu kabildendir. Bu tür borçlar kendi miktarınca zekâta engeldir. Çünkü bu borçlar, insanlar tarafından hak edilmiş alacaklardır.

Bu konuda yöneticinin muttali olabileceği mallar ile yöneticinin muttali olma imkânının olmadığı mallar aynı hükme tâbidir.

1045 el-Furkân 25/23.
1046 Câmiu'l-ehâdîs, IV, 232.
1047 Muvatta', s. 128.

Bir kişi, üzerinden bir yıl geçen nisâb miktarı altınının zekâtını vermese, daha sonra bu altının üzerinden bir yıl daha geçse, ikinci yıldan dolayı altının zekâtını vermez. Çünkü onun, birinci yılın zekat borcunu ödemesi gerekir. Birinci yılın zekâtını ödediği zaman mevcut altın, nisâbın altına düşer. Bu durumda borçtan dolayı ikinci yıl için altına zekat düşmez.

Borçlu kimsenin malı borcundan fazla ise bu durumda fazla olan miktarın nisâba ulaşıp ulaşmadığına bakılır. Eğer nisâba ulaşıyorsa bu durumda zekâtı verir.

Nisâb miktarı mala sahip kimse sene içerisinde nisâb miktarından daha fazla borçlanır, ancak yıl dolmadan borcunu öderse Ebû Yusuf'a göre zekâtını vermesi gerekir. Çünkü o, borçlanmayı yıl içerisinde nisâbın eksilmesi şeklinde değerlendirmiştir. İmam Muhammed'e göre ise zekat vermesi gerekmez. Çünkü o, borçtan sonra yeni bir kazanımın olduğu ve nisâbın yeniden hesaplanması gerektiği kanaatindedir. Eğer borç nisâb miktarından fazla olmaz, kişi de yıl dolmadan borcunu öderse Züfer hariç bütün imamlara göre zekat ödemesi gerekir.

HAYVANLARIN ZEKÂTI

GİRİŞ

"Sâime" otlayan hayvan anlamına gelir. Otladığı yer belirli olmasından dolayı kendisine bu isim verilmiştir.

Terim anlamı "senenin çoğunda mübah olan otları yemekle yetinen; yük taşımak ve binmek için değil, süt ve yağ elde etmek ve yavrulatmak için elde bulundurulan hayvanlardır" Yük taşımada ve binmede kullanılan hayvanlarda nema söz konusu olmadığı için zekat yoktur.

Kişi, senenin yarısında veya daha fazlasında bu hayvanlara ot veriyorsa hayvanlar "sâime" olmaz. Hayvan sahiplerinin karlı günlerde ve kış mevsiminde hayvanlarına saman/yulaf vermesi kaçınılmaz olduğundan, senenin çoğu dikkate alınmış, böylece yaygın durum önem kazanmıştır.

Senenin çoğunda hayvanın dışarıda otlaması durumunda hayvanda bir artış gerçekleştiğinden ve masraf az olduğundan, zekat gerekli olur. Ancak senenin çoğunda yulaf verilmesi, zekâtın düşürülmesine etki eden bir durumdur.

Sâime olan hayvanlar deve, sığır ve davardır.

Deve deyince Arap olan ve olmayan develer bunun kapsamına girer. Sığırın kapsamına da [inek ve öküz-dana girdiği gibi] manda da [camız, camış, kömüş] girer. Çünkü manda da bir sığır türüdür. Davarın kapsamına koyun ve keçi girer; dinde her ikisi için de davar kelimesi kullanıldığı gibi, dil açısından da davar sözcüğü her ikisine verilebilir.

Çalıştırılan hayvanlarda[1048] zekat yoktur.

[*] – Çünkü İbn Huzeyme, Câbir aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

A. DEVELERİN ZEKÂTI

Beş sâime deveden daha azında zekat yoktur.

[*] – Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

1048 Tarla sürme, su taşıma vb. işlerde çalıştırılan hayvanlar.

Dört deveden başka devesi olmayan kişi üzerine, -o istemedikçe- zekat yoktur. Deve sayısı beşe ulaşınca bir koyun zekat vardır.[1049]

Develerin nisâbı erkekleri, dişileri kapsar. Nisâba küçük develer de dahildir; ancak develerin tümünün küçük olmaması şarttır. Küçük develer büyük develere tâbi olarak nisâba girer. Nisâba kör ve topal develer de dahildir. Ancak zekat bunlardan alınmaz.

[Devenin zekâtı olarak verilecek] davarların bir yaşını bitirip iki yaşına basmış olması gerekir. Davar kapsamına koyun girdiği gibi koç da girer. Koyunun altı ayını doldurması yeterli olmaz.

Zekatta altı ayını dolduran koyunun verilmesi câiz değildir, kurbanda ise altı ayını dolduran koyunun kesilmesi caizdir.

[Soru]: Aslolan, her bir hayvan türünün kendisinden zekat verilmesidir. O halde [beş] devede niçin koyun zekat veriliyor?

[Cevap]: [Buna iki şekilde cevap verilmiştir]

[1] - Deve sayısı beşe ulaştığında, zekâtsız bırakılması mümkün olmayacak derecede büyük bir mal söz konusu olur. Beş deveden bir deve zekâtı farz kılmak mümkün değildir; çünkü bu adaletsizlik olur. Bir devenin belirli bir payını zekat olarak farz kılma durumunda ise "zekâtta ortaklık" kusuru söz konusu olur. Bu yüzden beş devede bir koyun zekat verilmesi farz kılınmıştır.

[2] – Bir başka görüşe göre bunun sebebi şudur: Nisâbların belirlendiği dönemde beş koyunun değeri beş dirheme denkti. Bir yaşını bitirip iki yaşına giren deve [bint-i mehâd] ise kırk dirheme denkti. Bu durumda beş devede bir koyun verilmesini farz kılmak, iki yüz dirhemde beş dirhem verilmesini farz kılmak gibiydi.

Hayvanların zekâtında hayvanın kendisini vermek farzdır, ancak kişi, zekâtı ödeme sırasında bunu kıymeti üzerinden verebilir.

Beş devenin değeri 200 dirhemden daha az olsa bile bir koyun zekat vermek farz olur.

Kişinin sâime develeri olsa ve bunları yıl ortasında veya zekat ödeme gününden bir gün önce sâime sığır karşılığında veya cinsi dışında sâime koyun karşılığında satsa veya para karşılığında satsa, şayet elinde başka bir nisâb yoksa "zekât yılı" yeniden başlar. Şayet elinde zekâta tâbi başka bir mal varsa sene başında o malla satın aldığı malın birlikte zekâtını verir.

Kişinin zekat ödememek için malını bu şekilde başka mal karşılığında satması İmam Muhammed'e göre mekruhtur. [İmam Muhammed'e göre] mekruhun anlamı "haram" veya "harama yakın" demektir.

1049 Sahih-i Buhârî, II, 139.

Develerin zekat cetveli:

Nisâb	Verilecek zekât
5-9 deve	1 koyun
10-14 deve	2 koyun
15-19 deve	3 koyun
20-24 deve	4 koyun[1050]
25-35 deve	bir yaşını bitirmiş, iki yaşına basmış bir dişi deve[1051]
36-45 deve	iki yaşını bitirmiş, üç yaşına basmış bir dişi deve[1052]
46- 60 deve	üç yaşını bitirmiş, dört yaşına basmış bir dişi deve[1053]
61-75 deve	dört yaşını bitirmiş, beş yaşına basmış bir dişi deve[1054]
76 -90 deve	iki yaşını bitirmiş, üç yaşına basmış iki dişi deve
91-120 deve	üç yaşını bitirmiş, dört yaşına basmış iki dişi deve

121'den fazla olan kısımda her kırk tanede bir tane "iki yaşını bitirmiş, üç yaşına basmış dişi deve", her elli tanede bir tane "üç yaşını bitirmiş, dört yaşına basmış bir dişi deve" verilir.

B. SIĞIRLARIN ZEKÂTI[1055]

Sığırların zekat cetveli:

Nisâb	Verilecek zekât
1-29 sığır	Zekat yok
30-39 sığır	Bir yaşını tamamlamış, iki yaşına basmış bir erkek veya dişi sığır
40 sığır	İki yaşını tamamlamış, üç yaşına basmış bir erkek veya dişi sığır.[1056]

1050 Bunun gerekçesi zekâtın farziyeti konusunda geçen rivayettir. Yine bu konuda şu rivayet de vardır: 20 devesi olup kendisinden dörtten fazla koyun zekat istenen kişi ile ilgili olarak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "24 veya daha az devesi olan kişi her beş devesi için bir koyun versin, başka bir şey vermesin". Buharî, II, 139.

1051 Bu deveye bint-i mehâd adı verilir. Çünkü genellikle bu yaşta olan deve başkasından hamile kalır. Şayet kişinin bu şekilde bir devesi yoksa bunun kıymetini verir. Bir yaşını tamamlayıp iki yaşına basmış erkek deve vermesi câiz olmaz, ancak diğerinin kıymeti esas alınarak ve aradaki fark hesaplanarak verilebilir.
Sığırlarda erkek ile dişi birbirine eşittir. Davarda da erkek ve dişi vermek caizdir.

1052 Bu deveye bint-i lebûn adı verilir. Çünkü genellikle bu devenin annesi başka bir deveyi doğurup onu emzirmektedir.

1053 Bu deveye hikka adı verilir; Çünkü artık üzerine binmeyi ve yük taşımayı hak edecek çağa ulaşmıştır.

1054 Bu deveye cezea adı verilir. İsmi herhangi bir kökten türetilmemiştir. Zekatın farz olduğu en üst deve yaşı budur.

1055 Arapçada sığırlara بَقَر "bakar" adı verilir. Bu kelime "yarmak" anlamına gelen kökten türetilmiştir. Sığırlar toprağı ayakları ile yardığı için onlara bu isim verilmiştir.

1056 Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Muâz'a bunu emretmiştir.

Ebu Hanife'ye göre kırk taneden altmış taneye kadar olan kısımda yukarıdaki hesap oranına göre zekat vardır.[1057] Ona göre Muâz'ın "fazlalıklarda zekat yoktur" sözü sahih değildir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise kırktan sonra altmışa kadar olan kısımda zekat yoktur. Çünkü Muâz "fazlalıklarda zekat yoktur" demiştir.[1058] Konu ile ilgili nas olmadığına göre, kişinin kendi görüşü ile nisâb belirlemesi câiz değildir.

60 sığır iki tane bir yaşını doldurmuş erkek veya dişi sığır,

70 sığır bir tane bir yaşını doldurmuş, bir tane iki yaşını doldurmuş sığır,

80 sığır iki tane iki yaşını doldurmuş sığır.

Böylece farz, her on sığırda bir "bir yaşını doldurmuş sığır"dan "iki yaşını doldurmuş sığır"a, sonra "iki yaşını doldurmuş sığır"dan "bir yaşını doldurmuş sığıra" intikal eder.

Zekat ve kurban inek-dana ile manda eşit olduğu gibi faiz konusunda da eşit kabul edilir. Örneğin inek-dana etini manda eti karşılığında fazla olarak satmak câiz değildir. Yemin konusunda ise kişi "inek-dana eti yemeyeceğine" dair yemin etse, manda eti yemekle yemini bozulmuş olmaz. Çünkü manda sözcüğünün inek-dana yerine kullanılması konusunda bir örf yoktur, ayrıca bizim bölgemizde manda, inek-danaya göre daha azdır. Bu yüzden yeminde kullanılan ifade, mandayı kapsamaz. Ancak kişi mandanın çok olduğu Sudan vb. bir yerde bu şekilde yemin ettiğinde manda eti yemekle de yemininin bozulması gerekir.

C. DAVARLARIN ZEKÂTI

Kırk koyundan azında zekat yoktur.

Zekatın farz olduğu en küçük yaş, Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre bir yaş ve yukarısıdır. Yaşı daha aşağı olanlarda zekat yoktur. Yani bir yaşını doldurmuş kırk koyuna sahip olan kişinin koyunları üzerinden bir yıl geçtiğinde zekâtını vermesi farz olur. Ancak bir kimse bir yaşını dolduran ve daha küçük olan kırk koyunu satın alsa tümünün üzerinden bir yıl geçmedikçe zekat kendisine farz olmaz.

[*] - Muâz şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni Yemen'e gönderdi. Her kırk sığırdan bir tane üç yaşına basmış sığır almamı, her otuz sığırdan ise bir tane bir yaşını tamamlayıp iki yaşına basmış sığır almamı emretti". Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, VIII, 220.

1057 Buna göre mesela kırk taneyi geçen sığır sayısı;

1 sığır iki yaşını tamamlayıp üç yaşına basmış sığırın 1/40'ı,

2 sığır iki yaşını tamamlayıp üç yaşına basmış sığırın 1/20'si,

3 sığır iki yaşını tamamlayıp üç yaşına basmış sığırın 3/40'ı,

4 sığır iki yaşını tamamlayıp üç yaşına basmış sığırın 1/10'u verilir. (Çev.)

1058 İ'lâü's-sünen, IX, 20.

[Ebu Yusuf'a göre ise altı aylık olan, bir yaşında olan gibidir. Onun delili şu hadistir][1059]

[*] – Ebû Dâvud, Küleyb'den şunu rivayet etmiştir:

Biz, sahabeden Mecâşi' adlı bir adamın yanındaydık. [Vakit kurban zamanıydı]. Koyun çok azdı. Bunun üzerine Mecâşi' birinin şöyle bağırmasını istedi: "Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylerdi: Altı aylık olan, bir yaşında olanın yerine geçer".[1060]

Koyunlarda zekat cetveli

Koyun nisâbı	Verilecek zekât
40-120 koyun[1061]	1 koyun
121-200 koyun	2 koyun
201-399 koyun	3 koyun
400 koyun	4 koyun

Bundan sonra her yüz koyunda bir koyun eklenir.[1062]

Sünnete göre kişinin nisâbı koyunlardan oluşuyorsa zekat koyun olarak alınır, keçilerden oluşuyorsa keçi alınır. Her ikisinden oluşuyorsa çoğunluk hangisi ise ondan alınır. Eşit ise kişi, dilediğinden verir.

Zekatın farz olması, faizin geçerli olması, kurbanda kesimin câiz olması konusunda koyun ve keçi eşittir.

Yemin konusuna gelince; kişi "koyun eti yemeyeceğim" şeklinde yemin etse, sonra keçi eti yese yeminini bozmuş olmaz.

Saman/yulaf ile beslenen koyunda zekat yoktur. Ancak ticaret amacıyla besleniyorsa [ticaret malı olarak] zekâta tâbidir.

D. YAŞI KÜÇÜK HAYVANLARIN ZEKÂTI

Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre bir yaşını doldurmamış develerde [fuslân], bir ayını doldurmamış buzağılarda [acâcîl] ve bir yaşını doldurmamış kuzularda [humlân] zekat yoktur.

[*] – Onların naklî delili Süveyd b. Gafle'nin rivayet ettiği şu hadistir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nün zekat memuru bize geldi. Ben onun yanına oturup kendisini dinledim. Şöyle diyordu: "Süt emen hayvandan zekat almama konusunda [Allah resûlü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem] söz verdim."[1063]

1059 Bu fazlalık, anlamın düzgün olması için tarafımızdan konulmuştur. (çev.)
1060 Ebû Dâvud, II, 31.
1061 Üzerinden bir yılın geçmesi gerekir.
1062 Buhârî, II, 139.
1063 Müsnedü Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, VIII, 229.

Yani küçük hayvanlar zekat nisâbına dahil edilmezler.

[Bu konuda aklî delil ise şudur]:

Din, hayvanların zekâtında belirli sayılar ve yaşlar belirlemiştir. Küçük hayvanlar ise bu yaşa sahip değildir.

Küçük yaştaki hayvanlarla birlikte –bir tane bile olsa- büyük bulunursa zekat verilir.

[*] – Çünkü Hz. Ömer radıyallâhu anh zekat memuruna şöyle demiştir: Çoban, kucağında taşıyarak getirse bile kuzuyu da nisâba dahil et.

Ebû Yusuf şöyle demiştir:

Tıpkı yaşı büyük hayvanlarda olduğu gibi, kırk tane kuzuda bir kuzu zekat vardır. Yüz yirmi bir kuzuda iki kuzu vardır, iki yüz bir kuzuda üç kuzu vardır, dört yüz kuzuda bir kuzu vardır. Sonra her yüz kuzuda bir kuzu eklenir.

Her otuz buzağıda bir buzağı vardır; yani otuz tanede bir, altmış tanede iki, doksan tanede üç, yüz yirmi tanede dört buzağı zekat verilir. Bu şekilde devam eder.

Develere gelince; Ebû Yusuf'tan bu konuda iki rivayet vardır:

Bir rivayete göre 25 deveye kadar bir şey yoktur. 25 tanede bir tane yavru deve vardır. Daha sonra, 76'ya kadar bir şey yoktur. 76 yavru devesi olan, iki tane yavru deve verir. Daha sonra 146'ya kadar bir şey yoktur, 146'da 3 tane yavru deve vardır. Bu şekilde gider.

Diğer bir rivayete göre ise yavru develerde zekat yoktur.

E. ZEKÂTA TÂBİ MALIN KENDİLİĞİNDEN TELEF OLMASI VEYA SAHİBİ TARAFINDAN TELEF EDİLMESİNE DAİR BAZI MESELELER

Belirli bir yaşta hayvanı zekat olarak vermesi gereken kimsenin elinde o yaşta bir hayvan yoksa, vermesi gereken hayvanın değerini ödeyebileceği gibi, elindekini verip diğer hayvanın değeri ile kendi verdiği arasındaki farkı da ödeyebilir.

Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre zekat, nisâb üzerine farz olup, fazlalık üzerine farz değildir. İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise zekat hem nisâb hem de nisâbı aşan fazlalığa farzdır.

Bu görüş ayrılığının pratiğe etkisi, nisâbı aşan kısmın telef olması, geriye nisâbın kalması durumunda görülür. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre [nisâb kalmışsa] zekat borcunun tümü ödenir. İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise telef olan kısım oranında zekat düşer.

Örneğin bir kimsenin dokuz devesi olsa ve üzerinden bir yıl geçse, daha sonra dört devesi ölse, Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre bir koyunu zekat olarak vermesi farzdır. İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise bir koyunun 5/9'unu zekat olarak vermesi farzdır.

Zekatın farz olmasından sonra malın tümü telef olsa zekat düşer. Çünkü mal sahibi bu zekâtı elinde emanet olarak tutmaktadır. Ancak kişi, malı kendisi telef etse, -emanet bırakılan malda olduğu gibi- tazmin etmesi gerekir.

ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI

A. ALTIN VE GÜMÜŞTE ZEKÂTIN FARZ OLMASI

Altın ve gümüş külçelerde, süs eşyalarında, kaplarda, paralarda kişi ticarete niyet etsin ya da etmesin, şayet nisâb miktarına ulaşıyorsa zekat farzdır.

[*] - Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! [Tevbe, 34]

Bu âyette Allah (c.c.) zekat verme farziyetini "altın" ve "gümüş" sözcüklerine bağlamıştır. Yukarıda zikredilen eşyaların tümünde de bu isim vardır.

Bu âyette "yığmak/biriktirmek" ile kastedilen, zekâtı vermemektir.

[*] – Çünkü Ümmü Seleme radıyallâhu anha şöyle demiştir:

Benim taktığım, altından halhallarım vardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e "Ey Allah'ın resûlü! Bunlar [ayette kastedilen] biriktirip/yığma sayılır mı?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "Zekat verilmesi gerekli olup da zekâtı verilen şey yığma/biriktirme olmaz".[1064]

Bu rivayetlere göre âyetin yorumu şu şekilde yapılır: "Altın ve gümüşün zekâtını vermeyenleri acı bir azapla müjdele!"

[*] – Hz. Ali, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

İki yüz dirhemin olur da üzerinden bir yıl geçerse bunda beş dirhem zekat vardır. Altın yirmi dinara ulaşmadıkça herhangi bir şey yoktur. Yirmi dinarın olduğunda ve üzerinden bir yıl geçtiğinde yarım dinar zekat vardır.[1065]

[*] – Abdullah b. Şeddâd b. El-Hâd şöyle demiştir:

1064 Ebû Dâvud, II, 95.
Bu hadisi Sâbit b. Iclân rivayet etmiştir. Buharî ondan hadis rivayet etmiştir. İbn Maîn ve başka hadisçiler kendisinin güvenilir olduğunu söylemiştir. Hadisi yalnızca onun rivayet etmesinin bir zararı yoktur. Bu hadisi Hâkim de kitabında aktarmıştır.

1065 Ebû Dâvud, I, 228.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in zevcesi Hz. Âişe'nin radıyallâhu anha huzuruna girdik. O şöyle dedi: Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma geldi ve parmaklarımda gümüşten yüzükler gördü.[1066] Ve şöyle buyurdu: *"Âişe! Bunlar da ne?"*. Ben "sana karşı süsleneyim diye bunları taktım" dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Peki bunların zekâtını veriyor musun?"* diye sordu. Ben "hayır" dedim. Bana "bu, ateşe girmen için yeter" dedi.[1067]

Bu hadislerde, zekâtı vermemek, şiddetli tehditle bitiştirilmiştir; bu, zekâtın farz olduğunun delilidir.

B. ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTTA BİRBİRİNE EKLENEREK HESAP EDİLMESİ

Altın ve gümüşü olan kimse zekâtı hesap ederken bunları birbirine ekler; çünkü ikisi "mal olma" ve "para olma/semeniyet" bakımından birdir. Bu ikisinde de zekat "mal olma" ve "para olma" özelliklerine bağlanmıştır. Fakirlerin maslahatını gözetmek amacıyla altın ve gümüş birbirine eklenerek hesap edilir. Ancak hayvanlarda durum farklıdır; çünkü hayvanların bizzat kendisine, şekline zekat bağlanmıştır. Hayvanlar da yapı ve şekil olarak birbirinden farklıdır.[1068]

Ebû Hanife'ye göre altın ve gümüş, değerleri dikkate alınarak birbirine eklenir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise parçaları dikkate alınır.

Şu halde; Ebû Hanife'ye göre 43,5 gram altını[1069], 290 gramdan az –değeri altın nisâbının değerinin yarısı kadar olan- gümüş bir kabı olan kimseye zekat farzdır; Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise farz değildir. Çünkü onlara göre dikkate alınacak olan şey, altın ve gümüşün [değeri değil] ağırlığıdır. Çünkü naslarda yer alan ağırlıktır, bu ağırlık yukarıdaki örnekte gerçekleşmemiştir. Ebû Hanife'nin delili şudur: Ekleme, altın ve gümüşün aynı cins kabul edilmesi sebebiyle yapılmaktadır. Aynı cins olma ise kıymet ile olur. Altın ve gümüşün değerleri birbirine eklendiğinde bunların herhangi biri nisâb miktarının değerine ulaşırsa zekat farz olur.

[*] – Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Amr b. Hazm'e gönderdiği zekâtla ilgili mektupta şöyle buyurmuştur:

Altının değeri iki yüz dirheme ulaştığında her kırk dirhemde bir dirhem zekat vardır.[1070]

1066 Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu tasdik etmiştir.
1067 Ebû Dâvud, II, 95.
1068 Bu yüzden kırktan az koyunu, otuzdan az sığırı, beşten az devesi olan kişi zekat vermez. Zekat nisabını hesaplarken bunlar birbirine eklenmez. (çev.)
1069 Bu miktar, zamanımızdaki nisâb miktarının yarısıdır. Çünkü altının zamanımızdaki nisâbı 87 gramdır.
1070 El-Müstedrek, I, 395.

Bazı hadislerde altının nisâbı yirmi dinar olarak, bazılarında ise yirmi miskal olarak yer almıştır. Her ikisinde de aslında belirleme aynıdır.

[*] – Taberanî'nin, Hz. Ali'den rivayet ettiği uzun bir hadiste şöyle denilmektedir:

Gümüşün her beş okkasında beş dirhem zekat vardır. Artan kısımda her kırk dirhemde bir dirhem zekat vardır. Beş okkadan az olan gümüşte zekat yoktur. Her kırk dinarda bir dinar zekat vardır.[1071]

[*] – Beyhakî'de de böyle denilmektedir. Ancak o hadiste yirmi rakamı geçmektedir. Hadiste şöyle denilmektedir:

Yirmi dinarın olmadıkça sana herhangi bir şey gerekmez. Yirmi dinarın olduğunda üzerinden bir yıl geçince yarım dinar zekat vardır. Artan kısım da bu orana göredir.[1072]

Lisânü'l-Arab'da şöyle denilmektedir:

İnsanlar altının miskaline dinar derler. Miskal 1 tam 3/7 dirhemdir.

Altının nisâbı günümüzde 87 gram veya 85 grama denk gelmektedir. Gümüşün nisâbı da 580 gram veya 595 grama denk gelmektedir.

C. NİSÂBI AŞAN KISMIN ZEKÂTI

Kişinin malı 40 dirhemi yani 116 gramı aşarsa 2 tam 9/10 gram zekat verir. Fazlalık kısım dört miskali aştığında tıpkı 40 dirhemlik kısımdaki gibi hareket edilir. Bu, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise "artan kısım, kırkta bir oranına göre zekâta tâbidir" demişlerdir. Şâfiî radıyallâhu anh de bu görüştedir.

D. ALTIN VE GÜMÜŞÜN KATIŞIK OLMASI

Altın ve gümüşte madenin çoğunluğunun yapısı dikkate alınır. Çünkü altın ve gümüş içinde mutlaka bakır ve nikel gibi karışımlar bulunur, bunlar olmadan kalıba girmeleri zordur. Şu halde çoğunluk bu konuda ayırıcı bir unsurdur. Çoğunluk da altın ve gümüş oranının, bütünün yarısından fazla olmasıdır. Az miktardaki karışımın zararı yoktur, karışım yarıdan fazla olursa o madende zekat olmaz. Ancak karışım içindeki altın ve gümüş miktarı nisâba ulaşırsa zekâtı vardır. Yahut bu karışımın ticareti yapılıyorsa o zaman ticaret malı olarak zekâtı verilir.

Karışım, altın ve gümüş oranına eşitse karışıma zekat düşüp düşmediği konusunda farklı görüşler vardır. Tercih edilen görüş "ihtiyaten zekâtın farz olmasıdır". *Fetâvâ'l-Hâniyye* adlı eserde böyle belirtilmiştir.

1071 Mu'cemü't-Taberânî, XXV, 312.
1072 Sünen-i Beyhakî, IV, 138.

Şâfiîler ve Hanbelîler şu görüştedir: Karışım içindeki altın ve gümüş oranı nisâb miktarına ulaşmadıkça karışıma zekat gerekmez.

Altın nisâbının günümüzdeki karşılığı 87 gram, 20 miskal veya 20 dinara denk düşmektedir. Gümüş nisâbı olan 580 gram ise iki yüz dirhemdir.

E. ALTIN VE GÜMÜŞ DIŞINDAKİ DEĞERLİ TAŞLARIN ZEKÂTI

Yakut, inci gibi değerli taşlar süs için bile yapılmış olsa bunlara zekat düşmez. Ancak bunlar ticaret malı ise o zaman ticaret malı olarak zekat düşer.

[*] – Çünkü Hz. Ali şöyle demiştir: "Değerli taşta zekat yoktur".

[*] – Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "Ticaret için olanları dışında yakut, inci vb. gibi değerli taşlara zekat düşmez. Yalnızca altın ve gümüşe zekat düşer".

Bunun benzeri görüş Atâ, Süleyman b. Yesâr, İkrime, Zührî, Nahaî ve Mekhûl'den de rivayet edilmiştir.[1073]

Denizden elde edilen anber vb. değerli şeylerde de zekat yoktur.

[*] – Çünkü İbn Abbas şöyle demiştir: "Anberde zekat yoktur; çünkü bu, denizin attığı bir maddedir".[1074]

1073 Sünen-i Beyhakî, IV, 146.
1074 Sünen-i Beyhakî, IV, 146.

PARALARIN [BANKNOTLARIN] ZEKÂTI

Banknot günümüzde, göstermesi halinde hâmiline karşılığı para olarak derhal ödenmeye elverişli bir muamele aracıdır. İnsanlar bunu da altın ve gümüş gibi kullanırlar.

Altın ve gümüşte geçerli olan kurallar burada da geçerlidir. Buna göre; aslî ihtiyacından ve kullar yönünden isteyeni bulunan borçlarından fazla ve tam bir mülkiyetle 87 gram altının bedeli oranında banknota bir yıl süreyle sahip olan kimse, bu para hangi devlete ait olursa olsun kırkta birini zekat olarak vermekle yükümlü olur. Yine aslî ihtiyacından ve kullar yönünden isteyeni bulunan borçlarından fazla ve tam bir mülkiyetle 580 gram gümüş bedeli oranında banknota bir yıl süreyle sahip olan kimse, bu para hangi devlete ait olursa olsun kırkta birini zekat olarak vermekle yükümlü olur.

Kanaatimce zekat nisâbını altın üzerinden belirlemek, gümüş üzerinden belirlemekten daha iyidir. Çünkü günümüzde zorunlu harcamalar çoğalmış, gümüşün kıymeti ise hissedilir derecede düşmüştür. Zamanımızda gümüş nisâbına malik olmayan kimse neredeyse kalmamış gibidir. Şayet nisâb gümüş üzerinden hesap edilirse zekat verecek fakir de bulmak mümkün olmaz. Şu halde hem fakirler hem de zenginler için daha yararlısı nisâb hesap edilirken altının nisâbının dikkate alınmasıdır.

El-Bennâ, *Fethu'r-Rabbânî* adlı eserde *Kitâbü'l-Hüseynî*'den banknotların zekâtı konusu ile ilgili şunu nakletmiştir:

Banknotlar, bunları çıkaran hükümetlerin üzerindeki borç senetleridir, bunların üzerinde yazan değerler de hükümetler nezdinde emanettir. O hükümetler, söz konusu emanetlerin tazminini üstlenmiş, bunun soncunda emanet senedi gerçekte elinde bu senet olan kişinin istediği zaman alabileceği borç senedine dönüşmüştür. Daha önceden bütün banknotlar üzerinde bu yazılıydı. Ancak günümüzde banknotlar üzerindeki bu sözler yazılmıyor olsa bile hükümetler, bu senedi kendisine veren kimseye üzerinde yazılı değerleri ödemektedirler. Bu banknotların tümü borç senetleridir; bunlarla yapılan muameleler de –siga kullanmaksızın teati yoluyla alış-verişi câiz görenlere göre- havale kuralları gereğince yapılır.

Havale, satım akdi gibidir. Siga kullanmaksızın [alma ve verme fiilleriyle] satım akdini câiz görenler, aynı şekilde havaleyi de câiz görmektedirler. Hanefîler, Mâlikîler ve Hanbelîler bu görüştedir. Onlar teatî yoluyla muameleyi câiz görürler. Bu, icap ve kabul söz konusu olmaksızın, malın ilan edilen bedelinin verilmesi ve karşı tarafça alınması şeklinde olur.

Banknotlar, gerçekte kişinin ne zaman isterse karşılığını alabileceği peşin borç senetleridir. Bu, üzerinden bir yıl geçmesi halinde zekâtın farz olduğu güçlü borç kapsamına girer. Kişi bunu kabzetmeden önce zekâtını ödeyebilir.

Mâlikîler şöyle demişlerdir: Alacak, mal bedeli değil ise ve üzerinden bir yıl geçmişse kişi bunu teslim almadan önce her bir yılı için zekâtını öder.

Hanbelîler şöyle demişlerdir: Bir kimsenin, ödeme gücü olan bir şahısta; karz, borç veya ticaret malı veya mal satımından dolayı bir alacağı olsa ve bunun üzerinden bir yıl geçse, alacaklıdan herhangi bir şey tahsil ettikçe geçen zamanın zekâtını öder. Ödeme gücüne sahip olan sağlam kimsenin altın borcu da tıpkı ödeme gücüne sahip olan kimsenin para borcu gibidir, kişi bunu tahsil ettiğinde geçen zamanın zekâtını öder.

Şâfiîler şöyle demiştir: Kişinin tahsili mümkün olan bir alacağı olsa, tıpkı emanet bıraktığı malda olduğu gibi zekâtını derhal ödemesi gerekir.

Özetle söylemek gerekirse: Banknotun hükmü altın ve gümüşün hükmü gibidir. Çünkü altın ve gümüşle nasıl muamele yapılıyorsa bunlarla da o şekilde muamele yapılmaktadır. Banknot sahibi kimse, dilediği zaman bunu bozdurabilir, ihtiyaçlarını onunla giderebilir. Şu halde banknotu olan kişi buna bir yıl boyunca sahip olmuşsa altının zekat nisâbı dikkate alınarak zekâtının ödenmesi gerekir. Çünkü yaşam şartları ağırlaştığından, bu şekilde yapılması fakirler için daha faydalıdır. Doğrusunu Allah bilir. Kişi dilerse elindeki banknotun zekâtını gümüş nisâbını esas alarak ödeyebilir ki vera'a uygun olan budur.

Ticaret Mallarının Zekatı

Ticaret malı [urûz]; hacim ve ağırlık ölçüsü ile alınıp satılmayan, hayvan ve akar dışındaki mallardır. Bu malların değeri [altın] nisâbın[ın] ulaştığı miktar esas alınarak belirlenir.

[*] – *"Ey İman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın."* [Bakara, 267] âyeti ile ilgili Beyhakî, Mücâhid'den şunu nakletmiştir: "Kazandıklarınızın iyilerinden" ifadesi ile ticaret malları kastedilmektedir. "Rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan" ifadesi ile ise hurma kastedilmektedir.

[*] - Semure b. Cündeb de şöyle demiştir: "Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem satmak için hazırda tuttuğumuz mallardan zekat vermemizi emrederdi".[1075]

1075 Ebû Dâvud, I, 225.

[*] – Beyhakî, Hamâs'tan şunu rivayet etmiştir:

Ömer b. Hattâb'a uğradım. Sırtımda taşıdığım hayvan derileri vardı. Hz. Ömer "Bunların zekâtını ödemez misin ey Hamâs?" dedi. Ben "Ey müminlerin emiri! Benim şu sırtımdaki derilerden ve akasya ile tabakladığım derilerden başka bir malım yok." dedim. O "bu da maldır, bunları şuraya yığ" dedi. Ben de malları önüne yığdım. O hesapladı ve zekâtın gerekli olduğu sonucuna ulaştı, bunların zekâtını aldı.

[*] – Bir başka rivayette Hamâs şöyle demiştir: "Benim tek malım, oklarımı koyduğum kılıflar ve bir de [tabakladığım] derilerdir." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer "Bunların değerini ölç ve buna göre zekâtını öde." dedi.[1076]

Ticaret malı her ne olursa olsun, değeri altının veya gümüşün nisâbına ulaşıyorsa onun zekâtını vermek farzdır.

[*] – Çünkü Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Amr b. Hazm'e gönderdiği mektupta şöyle demiştir:

Altının değeri iki yüz dirheme ulaştığında her kırk dirhemde bir dirhem zekat vardır.[1077]

Altın ve gümüşten hangisini esas almak fakirler için daha yararlı ise o esas alınarak ticaret mallarının değeri belirlenir.

Nisâb, senenin iki ucunda tam ise bu ikisi arasında azalması zekâtı düşürmez.

Ticaret malına sahip olan kimse bunları şayet varsa elindeki banknotlara, altın ve gümüşe ekler. Çünkü hepsi ticaret içindir. Ticaret malı nisâb miktarına ulaşmasa bile elinde altın, gümüş veya banknot bulunsa, ticaret malını bunlara veya birine eklediğinde altın ve gümüşün değeri esas alındığında zekat gerekiyorsa İmam Ebû Hanife'ye göre bunları eklemesi gerekir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise altın ve gümüşü bunlara eklemez. Günümüzde banknot da altın ve gümüş gibidir.

Bir kimsenin elinde ticaretini yaptığı buğday bulunsa, buğdayın değeri 43,5 gram altına denk olsa, elinde ayrıca 43,5 gram altın bulunsa Ebû Hanife'ye göre zekat ödemesi farz olur, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre zekat farz olmaz.

Kişi, ticaret mallarını satmaksızın ticaret dışında bir niyetle elinde bulundursa zekat gerekmez.

[*] – Çünkü İbn Ömer "Ticaret için olmayan malda zekat yoktur" demiştir.[1078]

1076 Beyhakî, IV, 147.
1077 Müstedrek, I, 395.
1078 Müstedrek, I, 395.

ALACAKLARIN ZEKÂTI

[*] – Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer şöyle demişlerdir:

Bir kimse malını başkasına borç olarak verirse, borç verdiği kişi güvenilir birisi ise her bir yıl için alacağın zekâtını ödemesi gerekir.[1079]

[*] – İbn Abbas'a gaip şahsın malı hakkında soru sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

"Mevcut kimsenin malından nasıl zekat veriliyorsa gaip olan şahsın malından da zekat ver".

Soru soran adam "o zaman mal telef olur" deyince İbn Abbas şöyle cevap vermiştir: "Malın telef olması, alacağın telef olmasından daha iyidir".

Alacak, İmam Ebû Hanife'ye göre üç kısımdır: Güçlü alacak, orta alacak ve zayıf alacak.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise şöyle demiştir: Alacakların tümü eşittir, zekâtının verilmesi gerekir. Kişi –diyet alacağı hariç- alacağından her neyi tahsil ederse onun zekâtını öder.

Ebû Hanife'ye göre alacak, nisâb miktarına ulaşıyorsa ve üzerinden bir yıl geçmişse zekâtının ödenmesi gerekli olur. Derhal ödenmesi gerekmez, daha sonra ödenebilir.

Güçlü alacak; karz ve ticaret malının bedeli olan alacaktır.

Orta alacak; yiyecek, giyecek ve aslî ihtiyaçlara ilişkin borçlardır. Örneğin buzdolabı, çamaşır makinesi, yatak, seccade bedeli gibi.

Zayıf alacak ise peşin olmayan mehir, adam öldürmeden kaynaklanan diyet, hulu bedelidir.[1080]

[*] – Beyhakî, İbn Ömer'den şunu nakletmiştir:

Elinizde olanın zekâtını verin, güvenilir bir şahısta olan alacağınızın zekâtını da verin. Çünkü bu da elinizdeki mal gibidir. Tahsil edilip edilmeyeceği şüpheli olan alacağa gelince, o tahsil edilmedikçe zekâtını ödemek gerekmez.[1081]

Güçlü alacağı olan kişi, nisâbın beşte biri veya daha fazlası oranında bir şey tahsil ettiğinde geçen yılların zekâtını ödemesi gerekir. Senenin başlangıcı, alacağın tahsil edildiği an veya malın satıldığı an değil, asıl malın bağlı olduğu senedir. Buna göre kişinin ticaret malı olsa, senenin yarısı geçince bunları satsa, sonra bir

1079 Beyhakî, IV, 149.

1080 Hulu' bedeli, kadının kocasının nikah bağından kurtulması için eşlerin üzerinde anlaştığı bedeldir.

1081 Beyhakî, IV, 150.

buçuk yıl sonra parasını tahsil etse iki yıl tamamlanmış olur, her ikisinin zekâtını parayı tahsil ettiği anda öder. Bunda görüş ayrılığı yoktur.

Orta alacağı olan kişi, alacağından nisâb miktarı veya daha fazla mal tahsil ederse zekâtını öder. Senenin başlangıcı satım anıdır. Buna göre kişinin bin dirhem alacağı olsa, üzerinden bir buçuk yıl geçtikten sonra bunu tahsil etse, geçen yılın zekâtını öder. Tahsil ettikten yarım yıl geçtikten sonra yine zekâtını verir.

Zayıf alacağı olan kişi, alacağından nisâb miktarı veya daha fazla mal tahsil ederse, tahsil ettiği andan itibaren bir yıl geçmedikçe zekâtını ödemez. Ancak kişinin elinde yukarıdaki üç alacağa ekleyecek nisâb miktarı başka mal varsa alacağını nisâb miktarı mala ekler ve malın yılına göre zekâtını öder, tahsil anından itibaren bir yılın geçmesini beklemez.

Alacağın zekâtı, tahsil edildiği anda ödenir.

Kişi, birine borç verdikten yıllar sonra onu tahsil etmeden önce ölse, tahsil edildiği zaman zekâtının ödenmesini vasiyet etmesi gerekmez. Çünkü o hayatta iken zekat farz olmamıştır. Mirasçının da alacağın zekâtını ödemesi gerekmez; çünkü o bu mala, miras bırakan şahıs öldükten sonra sahip olmuştur.

Alacaklı olan kişi, zor durumda olan borçlunun borcunu bir yıl geçtikten sonra –yani zekat farz olduktan sonra- affetse, borç güçlü olsun, orta olsun veya zayıf olsun, kişinin üzerine zekat gerekmez. Borçlunun zor durumda olması kaydını koyduk; çünkü ödeme gücü olan borçluya zekat verilmez. Bu durumda alacaklının alacağını ibra etmesi, onu telef etmesi gibi olur, bu sebeple zekat gerekir. Zayıf borçta ödeme gücü olan borçlu ibra edildiğinde buna telef denmez; çünkü zayıf borcun zekâtı ancak nisâbın teslim alınmasından üzerinden bir yıl geçtikten sonra gerekli olur.

Bir kadın nisâb miktarı veya daha fazla olan mehrini tahsil etse ve üzerinden bir yıl geçse, sonra kocası zifaftan önce onu boşasa, kadın mehrin yarısını kocasına geri verse, mehrin yarısı nisâb miktarı veya daha fazlasına denk düşüyorsa mehrin yarısının zekâtını ödemesi gerekir.

EKİNLERİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI

A. EBÛ HANÎFE'NİN GÖRÜŞÜ

Ebû Hanife şöyle demiştir: Herhangi bir külfet [masraf vb.] olmaksızın gökten yağan yağmurla veya nehirle sulanan ekin ve meyvelerde, çıkan ürün az olsun çok olsun, ürün kalıcı olsun veya yeşillikler ve baklagiller gibi kalıcı olmasın, onda bir [1/10] zekat vardır.

Bu görüşün delili şu âyetlerdir:

Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. [Bakara, 267]

Hasad vaktinde hakkını verin. [En'âm, 141]

[*] – İbn Abbas bu âyetin yorumu hakkında "ürünlerin hakkı, onda bir ve yirmide birdir" demiştir.[1082]

[*]- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Göğün suladığında [yağmurla sulanan ürünlerde] onda bir, su taşınarak sulanan ürünlerde ise yirmide bir zekat vardır.[1083]

[*] – Buharî, Muâz b. Cebel'den şunu rivayet etmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem beni Yemen'e gönderdi ve göğün suladıklarından ve su kaynağı ile sulanan ürünlerden onda bir, su çekme aletleri ile sulanan ürünlerden yirmide bir zekat almamı emretti.[1084]

[*] – Hz. Ali şöyle demiştir:

Göğün suladıklarında onda bir, kova ile sulananlarda yirmide bir zekat vardır.[1085]

Yerin çıkardıklarında zekâtın farz olması mutlak olarak söylenmiştir, çünkü bunda bir yılın geçmiş olması şartı yoktur. Kişi, onda birlik zekâtını vermeden ölürse onun terikesinden alınır.

1082 Beyhakî, IV, 132.
1083 Buharî, II, 148.
1084 Beyhakî, IV, 131.
1085 Buhârî, II, 148.

Kişinin borcu bulunsa bile ürününün onda birini veya yirmide birini zekat olarak vermesi gerekir.

Küçük çocuk, deli veya vakıf arazisinden çıkan üründe de zekat vardır.

Zekatın değer olarak ödenmesi sahihtir.

B. EBÛ YUSUF VE İMAM MUHAMMED'İN GÖRÜŞÜ

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir:

Bitkisel ürünlerden ancak şu şartlarda onda bir veya yirmide bir zekat vardır:

Bir masraf veya işleme gerektirmeksizin bir yıl boyunca kalabilen buğday, arpa, hurma, üzüm vb. ürünlerden olması,

Beş vesk miktarına ulaşması.

Yeşilliklerde zekat yoktur. İmam Şâfiî de bu görüştedir.

[*]- Bu görüşün delili Ebu Said el-Hudrî'nin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayet ettiği şu hadistir:

Beş veskten az olan üründe zekat yoktur.[1086]

Bir vesk 60 sa'dır. Bir sa' dirhemin ağırlığındaki görüş ayrılığına bağlı olarak ya 3016 veya 3094 gramdır. Çünkü dirhem de ya 2 tam 9/10 gram veya 2 tam 975/1000 gramdır. Bu durumda beş veskin ağırlığı 904 kilogram 800 gramdır. Veya 928 kilogram 200 gramdır.

[*]- Câbir b. Abdullah, Allah resûlü'nden sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:

Müslüman birinin üzüm ve ekini beş veskten az olduğunda ona zekat yoktur.[1087]

[*] – Musa b. Talha, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Yeşilliklerde herhangi bir şey [zekât] yoktur.

Ürünlerdeki zekat konusunda Ebû Hanife ile Ebû Yusuf ve İmam Muhammed arasında iki konuda görüş ayrılığı vardır:

1. Nisâbın şart koşulup koşulmaması,

2. Ürünün kalıcı olup olmaması.

İki imam bu iki şeyi şart koşarken Ebû Hanife bunları şart koşmamaktadır.

Onda bir ve yirmide birlik oran konusunda ise görüş ayrılığı yoktur.

1086 Buhârî, II, 149.
1087 Beyhakî, IV, 128.

Tuhfetü'l-fukahâ adlı eserde şöyle denilmiştir: "Doğru olan, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Herkes onun delilini tercih etmiştir".

Ebû Yusuf şöyle demiştir:

Safran, pamuk vb. gibi vesk ile ölçülmeyen ürünlerde, elde edilen ürünün değeri vesk ile ölçülen en düşük ürün üzerinden[1088] beş vesk değerine ulaşmışsa zekat verilmesi gerekli olur. Çünkü bu konuda şer'î bir ölçü koymak mümkün olmadığından, ticaret mallarında olduğu gibi değer esas alınmıştır. Buna göre safran, pamuk vb. ürünlerin değeri yaklaşık 905 kilogram veya 918 kilogram 200 gram [buğdayın] değerine ulaştığında zekat verilmesi gerekir.

İmam Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir.

Topraktan çıkan ürün, o ürünü ölçmede kullanılan en üst ölçeğin beş katına ulaştığında zekat gerekli olur. Buğday, hurma ve ekini ölçmede kullanılan en üst ölçek vesktir. Pamuğu ölçmede kullanılan en üst ölçek *himl*'dir. Safranı ölçmede kullanılan en üst ölçek *menn*'dir. Buna göre hurma ve ekinlerde beş vesk –naslarda yer aldığı üzere- esas alınır. Buna kıyasla pamukta beş himl, safranda beş men zekat nisâbı olarak belirlenir. Bir menn 260 dirhem olup 754 grama denktir. Pamuğun nisâbı beş himldir. Bir himl 300 menn'dir. Bu durumda pamuğun nisâbı 1131 kilogram olur.

C. BALIN ZEKÂTI

Ebû Hanife'ye göre balın onda biri zekat olarak verilir, bal az olsun çok olsun, fark etmez.

[*] – Çünkü Amr b. Şuayb, babası aracılığıyla dedesinden şunu rivayet etmiştir:

Benî Met'ân kabilesinden biri olan Hilâl, Allah resûlü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem kendisinin arılarının onda birini zekat olarak getirdi ve kendisine Selebe adı verilen vadinin koruluk olarak verilmesini istedi. Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem de kendisine bu vadiyi koruluk olarak verdi. Hz. Ömer halife olunca Süfyân b. Vehb bunu Hz. Ömer'e sormak için bir mektup yazdı. Hz. Ömer şöyle cevap verdi: Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'ne ödediği onda biri sana da öderse Selebe arazisini onun elinde koruluk olarak bırak.[1089]

[*] – Abdurrahman b. Ebû Zübâb, Sâd b. Zübâb'dan şunu rivayet etmiştir:

Allah resûlü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek Müslüman oldum ve ona "Ey Allah'ın resûlü! Kavmimin Müslüman olması halinde ellerindeki malları onlara bırak." dedim. O da bunu yaptı ve beni kavmime memur kıldı. Sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de beni memur kıldılar.

1088 Zamanımızda buğday esas alınabilir.
1089 Beyhakî, IV, 126.

[Sad, Sürât bölgesindendi]

Kavmim ile bal konusunda konuştum ve onlara "Balınızın zekâtını verin, zekâtı verilmeyen bir üründe hayır yoktur." dedim. Onlar "ne kadar verelim" dediler. Ben "onda bir verin" dedim. Onlardan ballarının zekâtı olarak onda bir aldım ve Hz. Ömer'e getirerek durumu ona anlattım. Hz. Ömer bunu teslim alıp sattı, sonra parasını zekat gelirleri arasına koydu.

Evzâî, Zührî, Rebîa, İbn Şihâb ve Yahyâ b. Said de balda zekâtı farz görenler arasında yer alır.

Ebû Yusuf şöyle demiştir:

Balın miktarı 10 zikk'a ulaşmadıkça zekat yoktur.

[*] – Çünkü Nâfi', Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Balın her on zikk'inde bir zik zekat vardır.[1090]

Zikk, 50 menn alabilen bir tulumdur. Günümüzdeki karşılığı 37 kilogram 700 gramdır.

İmam Muhammed şöyle demiştir:

Balın nisâbı beş ferk'tir. Bir ferk 36 rıtıldır. Bir rıtıl 130 dirhemdir. Günümüzdeki karşılığı 377 gramdır. Ferk ise 13 kilogram 572 gramdır. Buna göre zekâtın nisâbı 67 kilogram 860 gramdır.

Bu ve bundan önceki hesaplamalarımızda 2,9 gramlık dirhem esas alınmıştır.

Bal, -dağ bile olsa- öşür arazisinde kovanları kurulmuşsa onda bir zekat verilir. Haraç arazisinde ise ne onda bir ne de haraç vardır. Nitekim haraç arazisinden çıkan üründe de öşür yoktur. Bunun nedeni, öşür ve haracın bir kişi üzerinde toplanmamasıdır.

Yerden çıkan ve onda bir zekâta tâbi olan tüm ürünlerde; ürünü taşımak için deveciye verilen ücret ile ekim, tohum ve gübreleme masrafları hesap edilmez.

Öşür arazisinden çıkan petrolde öşür/zekât yoktur; çünkü o, madenler gibi yerin altında sabit ve yerleşik değildir. Bu, tıpkı su kaynağı gibi yerden çıkan bir kaynaktır.

Buradaki hüküm, önceki dönemlerde geçerli idi, çünkü yerden çıkan ürünler zamanımızdaki gibi kullanılmıyordu. Günümüzde ise ihtiyata uygun olan, bunlardan ticaret malları gibi zekat vermektir.

1090 Beyhakî, IV, 126.

GÖMÜLERİN/DEFİNELERİN ZEKÂTI

A. GÖMÜLERİN KAPSAMI

Define Allah'ın (c.c.) yerde yarattığı madenler, cahiliye halkının gömdükleri gömüler, gümüş ve altın madenidir.

Müslüman veya zimmî; bir öşür veya haraç arazisinde altın, gümüş, demir, kurşun, tunç bulursa, bunun beşte biri feydir, kalanı ise bulanındır.

[*] – Bunun nedeni şu hadistir:

Hayvanların yaptığı öldürme ve yaralamalar hederdir.[Su için kazılan] kuyulara düşen, hederdir. Maden [bulmak için kazılan] yerlere düşen, hederdir. Gömülerde beşte bir vardır.[1091]

Bir görüşe göre gömülerde, üzerinden bir yıl geçmesi şartı yoktur; çünkü bunların tümü menadır. Bir yıllık şart, malın nemalanması içindir. Ayrıca bu gömüler gayri müslimlerin elinde olsa ve biz onlara galip gelseydik bu mallar ganimet olur ve bunun beşte biri fey olurdu. Gömüyü bulan kişi, ganimet elde eden gibidir. Bulan kişi gömünün beşte dördünü alır.

B. GÖMÜNÜN KİŞİYE AİT EV ARAZİSİNDE VEYA BOŞ ARAZİDE BULUNMASI

Kişi, kendi evinin bulunduğu arazide maden bulsa Ebû Hanife'ye göre herhangi bir şey ödemesi gerekmez. Çünkü arazi, içindeki bütün varlıklarla onun mülküdür, maden de onun arazisinin parçasıdır.

[*] – Şa'bî'den şu rivayet edilmiştir:

Araplardan bir genç, içinde 10000 dirhem bulunan bir küp buldu, bunu Hz. Ömer'e getirdi. Hz. Ömer bunun beşte biri olan 2000 dirhemi aldı, kendisine 8000 dirhemi verdi.[1092]

Kişi, gömüyü arsasında bulsa Ebû Hanife'den bu konuda iki rivayet vardır. Bununla, gömüyü ev arazisinde bulma arasında şu fark vardır: Ev arazisinde herhangi bir malî yükümlülük [öşür, haraç] yoktur, arsada ise vardır. Bu sebep-

1091 Müslim, III, 1334.
1092 Zeylaî, I, 409.

ledir ki evde değil ama arazide öşür ve haraç söz konusudur. Çünkü arazi malî yükümlülükten uzak bulunmaz. Madende de aynı durum söz konusudur.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise hadisteki ifadenin genel olması sebebiyle gömü ister ev arazisinde, ister boş arazide bulunsun, beşte birin verilmesi gerekir.

C. DEFİNE ÜZERİNDE BULUNAN ALAMETLER

Kişinin bulduğu gömüde Müslümanlara ait bir alamet bulunsa, bu gömü buluntu mal [lükata] hükmünde olur. Çünkü bu durumda onu toprağın altına müslümanın gömdüğünü biliriz. Bu mal ganimet olarak kabul edilemez.

Şayet gömüde Müslüman olmayanlara ait bir alamet bulunsa bu onların malı olduğundan, Müslümanlar için ganimet hükmündedir. Bu yüzden beşte biri devlete, kalanı bulana ait olur.

Gömü, sahipsiz arazide bulunsa beşte dördü bulana aittir; çünkü bulan kişi ona el koymuştur. Zira ganimet elde edenler söz konusu değildir, bu yüzden gömü bulana ait olur.

Gömü, sahibi bulunan bir arazide bulunsa Ebû Yusuf'a göre hüküm yine bir önceki durumda olduğu gibidir. Çünkü gömüde hak sahibi olmak, ona el koymakla gerçekleşir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre ise bu gömü, devletin bu araziyi fetih sonrasında mülk olarak verdiği kimseye ait olur. Çünkü onun zilyedliği daha öncedir. Araziye sahip olan kişi, gömü arazinin üzerinde bile olsa arazinin hem üstüne hem de içindekine sahip olur. Şayet fetih sonrasında arazinin ilk olarak kime verildiği bilinmiyorsa –denildiğine göre- arazinin Müslümanlık döneminde bilinen en eski sahibi kimse ona verilir.

Gömü üzerindeki alametlerde karışıklık bulunsa, bunun İslam öncesi döneme [câhiliye dönemine] ait olduğu kabul edilir. Çünkü aslolan gömünün daha önceki dönemden kalmış olmasıdır. Bir görüşe göre ise zamanımızda aradan uzun süre geçtiği için bulunan gömü İslam dönemine ait kabul edilir.

Gayri müslim bir bölgede oturan ve onların evlerinde oturan kimse bu evlerin birinde bir gömü bulsa, onlara vefasızlık etmemiş olmak için gömüyü onlara teslim eder. Çünkü evde bulunan şey ev sahibine aittir. Şayet boş arazide gömü bulursa gömü ona ait olur; çünkü arazi kimseye ait olmadığından bu, gömüyü onlara vermek için bir gerekçe teşkil etmez.

Yer altında cıva bulan kimse; Ebû Hanife'nin son görüşüne göre beşte birini devlete verir.

Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre inci ve anberde beşte birlik zekat yoktur. Ebû Yusuf'a göre ise bu ikisinde ve denizden çıkarılan her türlü süs eşyasında beşte bir zekat vardır.

[*] - İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde İkrime'den şunu rivayet etmiştir:

İnci ve Zümrüt'te zekat yoktur. Ancak ticaret için elde bulunduruluyorsa zekat vardır.[1093]

[*] – Beyhakî. İbn Abbas'tan "anberde herhangi bir şey [zekât] yoktur" sözünü rivayet etmiştir.[1094]

Zekat Verilecek Yerler

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"*Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, fakirlere, yoksullara, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.*"[1095] Bu ayette geçen لِلْفُقَرَاءِ kelimesinin başındaki lam harf-i cerri, zekatı hak edenlerin kimler olduğunu bize gösterir. Zekatın ayette bahsi geçen zümrelerin tamamına eşit olarak verileceğini göstermez. Dolayısıyla bir kimse Allah'ın bu ayette bahsettiği zümreler arasında paylaştırmadan, bunlardan herhangi birine zekatının tamamını verebilir. Hatta bu gruplardan bir sınıftan sadece bir kişiye bile zekatını verebilir. Çünkü bu harf, ciheti açıklamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla tek olan cinsi içine alır. Bir örnekle meseleyi daha açık hale getirebiliriz: Bir kimse "Fırat nehrinin suyunu içmeyeceğim" diye yemin etse, sonra Fırat nehrinden bir yudum su içse yeminini bozmuş olur. Çünkü o kimse, Fırat nehrinin tamamını içemez.

Zekat verilecek bu sekiz sınıf, Ka'be'ye benzer. Bu sekiz sınıfın her biri Ka'be'nin bir bölümü gibidir. Nasıl ki, Ka'be'nin bir bölümüne yönelerek namaz kılmak yeterli ise, bu sekiz sınıftan birine zekat vermek de aynen o şekilde yeterlidir. Nitekim İbn Abbas إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ ayetini tefsir ederken "Bu ayette sayılan gruplardan hangisine zekat verirsen ver, zekatını vermiş olursun." demiştir.[1096]

Ayette geçen إِنَّمَا edatı, bahsi geçen grupları tespit ve bunların dışındakileri nefyetmek için kullanılmıştır. Bu edat, zekatları bu ayette zikredilen gruplara hasretmiştir. Dolayısıyla zekatlar ancak bu sekiz gruba verilebilir. Âdeta bu ayette şöyle buyrulmuştur: "Zekatlar, başkalarının değil, sadece bu sekiz grubun hakkıdır."

1093 Zeylaî, I, 406.
1094 "Hayvanların Zekatı" başlığından buraya kadar olan bölüm Dr. Soner DUMAN tarafından tercüme edilmiştir.
1095 et-Tevbe 9/60.
1096 İlâu's-sünen, IX, 74.

Zekat ayetinde ilk dört grup için lam harf-i cerri, son dört grup için ise fî harf-i cerri kullanılmıştır. Fî harf-i cerri zarfiyyet anlamında kullanıldığı için son dört grubun zekata daha layık olduğunu göstermektedir.

Müellefe-i Kulûb. Zekat verilecek bu sekiz gruptan müellefe-i kulûb çıkarılmıştır. Müellefe-i kulûb üç kısma ayrılır:

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kalplerini İslam'a ısındırdığı kimseler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bazı insanların müslüman olması ve onların sayesinde kavimlerinin de müslüman olması için kimilerine bu kapsamda muamele etmiştir.

Müslüman olan, ancak müslümanlığı zayıf olan kimseler. Böylesi kimselere imanlarını güçlendirmek için zekat verilir.

Şerrinden emin olunmak istenen kimselere de zekattan pay verilir. Mesela bu bağlamda Abbas b. Mirdas es-Sülemî, Uyeyne b. Hısn el-Fizarî, Safvan b. Ümeyye el-Kuraşî, Akra' b. Habis et-Temîmî, Ebû Süfyan b. Harb el-Emevî'ye zekat verilmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu kimselere korktuğu için zekat vermemiştir. Çünkü peygamberler sadece Allah'tan korkarlar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu kimselere Allah'ın onları yüzü koyun cehenneme atmasından endişe ettiği için zekat vermiştir. Burada "Kafirlere nasıl zekat verilir?" diye bir soru sorulacak olursa şu şekilde cevap verilir. Cihad, Müslümanların hem fakirlerine hem de zenginlerine farzdır. O dönemde fakirlerin hakkı olan maldan kafirlere ödeme yapılması, onların malî cihadı yerine geçmekteydi.

Müellefe-i kulûba zekat ödenmesi, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem vefatı ile sona ermiştir. Müellefe-i kulûb kapsamına giren insanlar Hz. Ebû Bekir'e gelip daha önceden olduğu gibi kendi isimlerinin zekat alacak kimselerin listesine yazılmasını istemişlerdi. Hz.Ebû Bekir de onların ismini listeye yazdırmış ve Hz. Ömer'e gitmelerini söylemişti. Onlar da listeyi alıp Hz. Ömer'in yanına gidip zekattan paylarına düşeni talep ettiler. Hz. Ömer ise listeyi parçaladı ve "Bugün size ihtiyacımız yok! Allah Teala İslam'ı güçlü kıldı, size muhtaç yapmadı. Eğer İslam üzere sebat ederseniz ne ala, aksi takdirde sizinle bizim aramızda kılıç konuşur." dedi. Bunun üzerine insanlar Hz. Ebû Bekir'e gidip "Halife sen misin, yoksa Ömer mi?" dediler. O da "Eğer isterse Ömer'dir." dedi ve Hz. Ömer'in kararını uyguladı. Diğer sahabîler de onun bu uygulamasına muvafakat ettiler. Neticede müllefe-i kulûba zekat ödenmemesi konusunda icma' gerçekleşti.

Sadece sona eren bir illet ile hükmü ta'lîl etmek, hükmün ortadan kalktığına delil olmaz. Çünkü hüküm, geçerli olmak için illetinin devam etmesine muhtaç değildir. Zira hüküm, illeti olmadan da devam edebilir. Mutlaka bir hükmün devam etmesinin, illetinin devam etmesine bağlı olduğunu gösteren bir delilin olması gerekir. Ancak icmâ konusunda bu delilin ne olduğunu belirlememiz gerek-

mez. Her ne kadar bizim için belli olmasa da delilin var olduğuna hükmederiz. Çünkü Hz. Ömer'in zikrettiği şu ayet icma'nın senedi olmaya uygundur: *"Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin."*[1097] Ya da müellefe-i kulûba zekat verme hükmü Muaz b. Cebel için söylenmiş şu hadis-i şerîf ile neshedilmiştir: *"Onların zenginlerinden zekat al ve bu zekâtı fakirlerine ver."* Böylece bu hadis icma'nın senedi olur. Dolayısıyla icma' ehlinin bizzat Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem duyduğu bu hadis ile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde nesih gerçekleşmiş olur. Böylece müellefe-i kulûba zekat verilemeyeceği, onlar için katî bir hüküm haline gelmiştir. Kur'an ayetleri sünnet ile neshedilebilir. İcma ile nesih gerçekleşmez. Nesih ancak Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde gerçekleşir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde de icma'dan söz etmek mümkün değil. Çünkü onun görüşü olmadan icma'nın gerçekleşmesi söz konusu olamaz. Ona müracaat ise farzdır. Dolayısıyla nesih, icma' ile değil hadis ile gerçekleşmiştir.

Kütüb-i Sitte imamlarının naklettiği hadis şöyledir: *"Sen Kitâb ehli bir kavme gideceksin. İlk önce onları "Allah'tan başka ilah olmadığını ve benim de onun elçisi olduğumu" kabul edip buna şahitlik etmeye davet et. Eğer bunu kabul ederlerse onlara Allah'ın kendilerine zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek zekâtı farz kıldığını bildir."* Bu hadiste geçen "fakirlerine" ifadesinden maksat, müslüman fakirlerdir. Kafir veya zengin, müellefe-i kulûb içinde yer alan kimselere zekattan pay verilmez. Zekat sadece müellefe-i kulûbdan fakir Müslümanlara verilir. Bu da onların müellefe-i kulûbdan oldukları için değil, fakir olma özelliklerinden dolayı verilir. Söz konusu nesh, müellefe-i kulûbun umûm mânâsında gerçekleşmiştir. Çünkü müellefe-i kulûb ifadesi hem zengin hem fakir, hem müslüman hem de kafir kimseleri içine alan bir kavramdır.

Fakirler. Nisab miktarının altında artıcı özelliğe sahip mala sahip olan kimseye fakir denir.

Yoksullar. Yoksul, hiçbir şeyi olmayan kimse demektir. Fakir ve yoksul kavramlarına ilişkin bu açıklama Ebû Hanîfe'den nakledilmiştir. Ancak bunun tersi de söylenmiştir. Her iki tarafın da haklı gerekçeleri vardır. Fakir ve yoksullar bir grup mudur, yoksa iki grup mu? Ebû Hanîfe'ye göre fakir ve yoksullar ayrı ayrı iki gruptur, Ebû Yusuf'a göre ise ikisi bir gruptur. Bu tartışma şuna benzer konularda önem taşımaktadır: Bir kimse malının ⅓'ünü falanca kimse ile fakirler ve yoksullara vasiyet yoluyla bıraksa Ebû Hanîfe'ye göre ⅓'ün ⅓'ü falancaya, ⅓'ü fakirlere ve ⅓'ü yoksullara dağıtılır. Ebû Yusuf'a göre ise bu ⅓'ün ½'i falancaya, diğer ½'si ise fakirler ile yoksullara pay edilir.

Zekat memurları. Ayette geçen amil kelimesi, zekat toplamakla görevli kimseler anlamına gelir. Bu kimselere 1/8'i geçmeyecek şekilde, hem kendileri-

1097 el-Kehf 18/29.

nin hem de yardımcılarının ihtiyacını karşılayacak şekilde bir ücret takdir edilir. Bu konuda İmam Şafiî farklı düşünmüştür: "Ona göre zekat toplayan kimse bütün zamanını fakirler için çalışmaya ayırmıştır. Dolayısıyla onun hak ettiği ücret ise, kendisine yetecek miktardır. Ancak ona yetecek miktar, zekatın tamamını kapsıyorsa bu durumda zekatın yarısından fazlası ona verilmez. Çünkü bir şeyin yarısı demek, adaletin kendisi demektir." Zekat memuru zengin olsa bile yaptığı bu iş karşılığında ücret alabilir. Haşimî soyundan gelen kimseler Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile akrabalık bağından dolayı zekat şüphesi bulunan maldan bir pay almazlar. Haşimî olmayan zekat memurları zengin olsalar bile zekattan pay alabilirler. Çünkü zenginlik değer bakımından Haşimî soyundan gelmeye eş değildir. Eğer Haşimî soyundan gelen kimse zekat memuru yapılır ve bundan dolayı kendisine zekattan bir pay verilirse, bunu almasında bir sakınca yoktur. Buharî'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Biz ehl-i beytiz. Bizim zekat almamız helal değildir."* Zengin kimsenin verdiği zekat, zekat memurunun elinde yok olursa, zekat memuru bir ücret elde edemez ve zengin kimsenin de zekatını vermiş sayılır. Çünkü zekat memuru fakirlerin ve devlet başkanının vekilidir. Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı tarafından veya bazı ülkelerde olduğu gibi İçişleri bakanlığı tarafından yardım toplama konusunda kendilerine izin verilen hayır kuruluşları için para toplayan kimseler, zekat memurlarına kıyas edilir mi? Ağır basan görüşe göre bakanlık, devlet başkanının vekili konumundadır. Dolayısıyla hayır kurumlarına yardım toplayan şahıslar vekilin yardımcıları olarak değerlendirilir. Hal böyle olunca onların da zekat memurları gibi zekattan pay alma hakları doğar. Her şeyin en iyisini Allah bilir.

Köleler. Günümüzde ne köle ne de mükateb kalmıştır. Dolayısıyla zekat, ayette bahsi geçen diğer gruplara verilir.

Borçlu. Bu ifade ayette mutlak olarak geçmektedir. Buna göre borçlu olan herkese zekat verilebilir. Ancak Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu sözü ayetin bu bölümünü takyid etmiştir: *"Zenginin zekat alması helal olmaz."* Dolayısıyla borcu olan, ancak borcunu çıktıktan sonra elindeki malı nisâb miktarını geçen kimseye zekat verilmez. Şafiîler de borçlu konusunda Hanefiler gibi düşünmüşlerdir. Buna ilaveten iki taraf arasını uzlaştırmak için bir borcu üstlenen veya iki kabile ya da iki aile arasındaki kini sona erdirmek için borç altına giren kimseyi de borçlu olarak görmüşlerdir.

Allah yolunda. Ebû Yusuf'a göre bu ifade ile sadece Allah yolunda cihad eden fakir Müslümanlar kastedilmiştir. Çünkü bu lafzın kullanımından anlaşılan mânâ budur. İmam Muhammed ise binek ve kalacak yerden yoksun hacılara verileceğini söylemiştir. Bu konuda şu hadise dayanmıştır: "Biri kendi devesini Allah yoluna adadı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona devesine bir hacıyı bindirmesini, zengin bir mücahidi bindirmemesini emretti." Çünkü zekatın

harcanacağı yer fakirlerdir. Bir görüşe göre ise fî sebîlillah/Allah yolunda kavramı, ilim talebelerini ifade eder. Şürunbilalî bu görüşü tercih etmiş, kendisinin bu yorumunu uzak görenlerin bu tutumunu tuhaf karşılamış ve şöyle demiştir: "Benim görüşümü uzak görenlerin görüşü, yanlıştır. Çünkü ilim öğrenme isteği ancak hükümlerden istifade etmekle olur. İlim talebesi kendisinden hükümleri öğrenmek için Hz. Peygamber'le sallallâhu aleyhi ve sellem sürekli vakit geçiren ashab-ı suffe gibi kimselerin derecesine ulaşabilir mi? [Elbette ulaşamaz. Onlara zekattan pay verildiğine göre ilim öğrencilerine zekattan hayli hayli pay verilir.]" Allah yolunda kavramını ilim öğrencisi olarak açıklamak son derece isabetlidir. "Bedai'" adlı eserde şöyle denmiştir: "fî Sebîlillah/Allah yolunda kavramı bütün ibadetleri kapsar. Mesela fakir olmak şartı ile Allah'a itaat için çabalayan herkesi, hayır işlerinde koşuşan kimseleri içine alır." İlim talebesi zengin bile olsa, kendisini öğrenme ve öğretmeye adamasından dolayı para kazanma yollarından uzaklaştığı için zekattan pay alabilir. İhtiyaç, yapılması kaçınılmaz olan şeyleri yapmaya sebep olur. Ancak Tahtavî ile İbn Âbidîn bu görüşü reddetmişlerdir. Bu konuda Tahtavî şöyle demiştir: "Bu grup, alimlerin 'Zengine zekat verilmez.' genel hükümlerinin dışında kalmaktadır. Hiç kimse buna itimad etmemiştir."

Yolda kalan. Yolda kalandan maksat, kendi vatanında parası olan, ancak yolculuk esnasında parasız kalan kimsedir. Bu kimse, malı olduğu için zengin; malı yanında olmadığı için ise fakirdir. Dolayısıyla zekat malından kendisini vatanına götürecek kadar bir miktar alabilir, bundan daha fazlasını ise alamaz. Yolda kalana, yolculuğa devam ettiği için "İbnu's-sebîl" denilmiştir. Bir yolcunun memlekete gidecek kadar azığı olsa ve hayırsever kimseler de onun binek ihtiyacını karşılasa bu durumda söz konusu yolcunun zekattan pay alması caiz değildir. Çünkü muhtaç değildir. Kişinin vatanında tahsil edemeyeceği alacağı varsa her ne kadar zahiren zengin olsa da hali hazırda fakir sayılır. Bu durumda ihtiyacı kadar zekat malından alması helal olur. Ancak evla olan, bu tür durumlarda kişinin borç istemesidir. Ancak ödeme imkanı olmadığı için borç istemesi zorunlu değildir.

Kişi, malına sahip olma imkanı bulduğu zaman elinde kalan zekat malının fazlasını tasadduk etmek zorunda değildir.

Kişinin ileriki bir zamanda elde edeceği bir malı olursa, bu durumda o ileriki zaman gelene kadar zekat malından kendisine yetecek kadar alması caizdir. Kişinin alacağını tahsil vakti gelmiş, ancak borçlu ortada yoksa, bu durumda zekattan kendisine yetecek kadar alması caizdir. Çünkü alacağını tahsil imkanı yoktur. Ödeme imkanı olmayan kimseden veya borcunu inkar eden birinden alacağı olan ile sahih görüşe göre bir belge ile alacağını ispat edebildiği kişiden alacağını alamayan kimse de zekattan kendisine yetecek kadar pay alabilir.

Mal sahibi zekatını, zekat verilecek bu grupların her birine ayrı ayrı verebileceği gibi, bunlardan sadece birine de verebilir. Çünkü zekat Allah'ın hakkıdır.

Gerçekte zekatı toplayan, Allah Teala'dır. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır: *"Bilmediler mi ki; ancak Allah, kullarının tövbelerini kabul eder, zekat ve bağışlarını alır. Tevvab ve rahîm (tövbeleri kabul buyuran ve pek merhametli) olan da ancak Allah'tır."*[1098] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: *"Allah sadece güzel olanı kabul eder. Kim güzel bir şeyi sadaka olarak verirse Rahmân sağ eli ile onu alır."*[1099] Bu, hasen-sahîh bir hadistir.

Ayette zekat verilecek kimselerin başına lam harf-i cerrinin gelmesi, zekat verilecek yerleri beyan etmek içindir. Fakirlik ve ihtiyaç nedeni ile bu zümreler zekat almayı hak etmişlerdir. Zekatın ana gayesi fakirleri muhtaç olmaktan kurtarmak ve ihtiyaç sahibi kimselerin ihtiyacını karşılamaktır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muaz için *"Sen ehl-i kitaptan bir topluluğa gideceksin."* dediği hadisin devamında şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlar bunu kabul ederse, onlara Allah Teâlâ'nın zenginlerin mallarından alınıp fakirlerine verilecek olan zekâtı kendilerine farz kıldığını bildir."* Buna göre bu gruplar içinde yer alan zengin kimselere zekat verilmez. Ayrıca bu hadisten, zekattan maksadın ihtiyacın giderilmesi olduğu sonucu çıkar.

Zekat Verilmesi Caiz Olmayan Kimseler

Müslüman olmayan. Müslüman olmayanlara zekat verilmez. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Zenginlerin mallarından alınıp fakirlerine verilecek"* buyurmuştur. Müslüman olmayana adak, kefâret ve fıtır sadakası verilebilir. Ancak bunları müslüman fakirlere vermek daha uygundur. Ebû Yusuf zekatı esas alarak bunların da müslüman olmayanlara verilemeyeceğini söylemiştir. İmam Şafiî de bu görüştedir.

Zengin kimse. Zengin kimseye zekat verilmez. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Zengin birinin zekat alması helal olmaz."*[1100] Zengin birinin küçük çocuğuna da zekat verilmez. Çünkü o da babasının zenginliğinden dolayı zengin sayılır. Hatta bu çocuğun nafakasını sadece babasının karşılaması gerekir. Ancak zengin kimsenin büyük çocuğuna zekat verilir. Çünkü o, babasının zenginliğinden dolayı zengin sayılmaz. Hatta onun nafakası babasına değil, oğluna düşer. Zengin kimsenin babası fakirse zekattan alabilir. Zengin kimsenin eşi, kocasından nafaka alacaklısı değilse kendisine zekat verilebilir. Eğer kendisinin nisab miktarına ulaşan mehri var, ancak kocası fakir ise bu durumda zekattan pay alabilir. Zekat veren de ona zekatını verebilir. Eğer kocası zengin ise Ebû Hanîfe'ye göre bu şartlardaki kadın zekattan alabilir. Çünkü zimmetteki mehir ona göre nisâb olmaz. Ancak Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre alamaz. Zira onlara göre zimmetteki mehir nisâb olur.

1098 et-Tevbe 9/104.
1099 Tirmizî, II, 85.
1100 Beyhakî, II, 85.

Fasıklara ve zorba yöneticilere zekat verilebilir. Bu konuda Ebû Davûd, Beşîr b. Hasasıye'den şöyle nakletmiştir: "Ey Allah'ın Elçisi! Zekat alan kimseler bize zulmediyorlar. Haksız yere bizden aldıkları miktar kadar onlardan zekatımızı gizleyelim mi?" diye sorduk. Allah resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Hayır"* cevabını verd. Bir başka irvayette ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Onlar şarap içseler bile onlara zekatanızı veriniz."*[1101]

Zenginliğin Mertebeleri

Zenginliğin üç mertebesi vardır:

İstemeye engel zenginlik. Bir günlük yiyeceği bulunan ve avret mahallini örtecek elbiseye sahip olan kimse zekattan pay alabilir ama başkasından bir şey istemesi haramdır.

İstemeye ve zekat almaya engel zenginlik. Elbise, ev eşyası, binek gibi zekat malları dışında aslî ihtiyaçlarından fazla ve değeri nisâb miktarı kadar olan mala sahip kimsenin zenginliği böyledir. Bu derece zengin olan kimselerin fıtır sadakası vermesi ve kurban kesmesi vaciptir.

Zekat vermeyi gerektiren zenginlik. Tam ve artıcı nisâba sahip olan kimsenin zenginliği böyledir. Bu tür zenginlik, istemeyi ve zekat almayı haram kılar, fıtır sadakasını vermeyi ve kurban kesmeyi vacip, zekat vermeyi de farz hale getirir.

Usul ve furû'. Kişi usûl ve furûuna zekat veremez. Mesela bir kimse babasına, dedesine, dedesinin babasına ve bu şekilde yukarı doğru akrabalarına zekat veremez. Aynı şekilde oğluna, torununa, torununun oğluna, torununun torununa ve bu şekilde aşağı doğru akrabalarına zekat veremez. Kişi hem anne tarafından hem de baba tarafından usulüne zekat veremez. Çünkü cüziyyet ilişkisi anne ve baba kanalıyla sabittir. Kamu hukukunda da bu tür akrabalık bağı içinde bulunan insanların birbirleri için yapacakları şahitlik kabul edilmez. Kişi usul veya furuundan birinin malını çaldığı zaman eli kesilmez. Çünkü mallarından elde edilen menfaat, aralarında yayılmış durumdadır. Bu konuda tam bir mülkiyetten söz edilemez. Söz gelimi kişinin, çocuklarının nafakasını karşılaması gerekir. Akrabalık bağı icabı, zor durumda olana yardım etmeleri gerekir. Bu, onların hakkıdır. Onlar bu hakkı, başka bir kanalla elde etmemişlerdir. Aynı şekilde kişi usul ve furû'unu öşür ve diğer malî yükümlülüklerini veremez. Çünkü onlara verdiği her şey, bir ölçüde kendi mülkünde kalmaktadır.

Zengin koca, zekatını fakir eşine veremez. Çünkü genellikle menfaat konusunda eşler müşterektir. Bu yüzden kadının kocası üzerindeki giyim ve nafaka hakkına bakılarak onun da eşi gibi zengin olduğu kabul edilir. Ayrıca eşler çocukların aslıdır. Nasıl ki bu asıldan meydana gelen çocuklara zekat verilmezse,

1101 Neylu'l-evtâr, IV, 43.

çocukları meydana getiren asıllardan biri diğerine zekat veremez. Eşler arasındaki bağ, usul-furû bağı gibidir. Herhangi bir engel olmadan birbirlerine mirasçı olurlar.

Ebû Hanîfe'ye göre zengin kadın, zekatını eşine veremez. Çünkü aralarında menfaat birliği vardır. Bu yüzden erkek, eşinin malı ile zengin sayılır. Nitekim Allah Teala Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hakkında şöyle buyurmuştur: *"Seni fakir bulup zengin kılmadı mı?"*[1102] Bu ayetteki zenginlik, Hz. Hatice'nin serveti olarak açıklanmıştır.

Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre ise zengin kadın zekatını kocasına verir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine kocaya ve yetimlere zekat vermeyi soran İbn Mes'ûd'un hanımına ve daha başka hanımlara şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlara sadaka/zekât verirsen iki sevap kazanırsın; bir akrabalık bağını gözettiğin için, bir de sadaka/zekât verdiğin için."*[1103] Ebû Hanîfe bu görüşe şu şekilde itiraz etmiştir: "Bu hadisteki sadaka kelimesi, nafile sadaka anlamına gelir." İmam Ebû Hanîfe'nin görüşü tercihe şayandır.

Zekatın temlik şartı gerçekleşmediği için kişi zekatını mükateb kölesine veya normal kölesine veremez. Çünkü kölenin kazandığı, kendi mülkü olmaz, bilakis efendisinin mülkü olur. Mükateb kölenin kazandığında da efendinin hakkı vardır. Mükateb, borcunu ödemediği müddetçe köledir. Mükateb, bir ücret karşılığı özgürlüğe kavuşma konusunda efendisi ile anlaşma yapan köle demektir.

Haşimoğullarına. Haşimoğullarından maksat, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem soyundan gelen insanlardır. Bu kimselere zekat verilmeyeceği konusunda icma' vardır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bu zekâtlar, insanların kirleridir. Muhammed'e ve âilesine bundan almak helal değildir."*[1104] Muhammed'in ailesi ifadesinden maksat, Hz. Abbas'ın, Hz. Ali'nin, Hz. Ukayl'in, Hz. Ca'fer'in, Hz. Haris b. Abdilmuttalib'in soyundan gelen kimselerdir. Bütün bunlar Haşim b. Abdimenaf'ın soyundan geldiği için de kendilerine Haşimî denmiştir.

Haşimîlerin kölelerine. Haşimîlerin kölelerine zekat verilmez. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine zekatı soran Ebû Rafi''e şöyle demiştir: *"Bize zekat helal değildir. Bir kavmin köleleri de onlardan sayılır."*

Allah Teala bu soydan gelen insanlara değer verdiği için, onlara ve kölelerine zekat verilmez. Çünkü bu insanlar hem cahiliye hem de İslamiyet döneminde Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem yardım etmişlerdir. Aynı soydan gelen Ebû Leheb ise Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem muhalefet konusunda çok katı idi. Bu yüzden onun nesli bu konuda Haşimî olarak muamele görmez. Allah

1102 ed-Duhâ 93/8.
1103 Müslim, II, 295.
1104 Müslim, II, 754.

Teala, Haşimî soyuna zekat yerine humusu vermiştir. Nitekim bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler; Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir.*"[1105]

Haşimî soyundan gelenler, birbirlerine zekat verebilir mi? İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre veremez, Ebû Yusuf'a göre ise verebilirler. Ancak Haşimîlere sadaka verilebilir. Söz gelimi bir geliri vakfeden kimse bu gelirden Haşimîlerin de istifade etmesini vakfederse o zaman Haşimîler bundan istifade edebilir. Ancak vakıf onların ismini anmazsa böyle bir sadakadan almaları caiz olmaz. Onların isminin anılması, nafile sadaka hükmünde olur. Define ve madenlerin 1/5'i fakir olan Haşimîlere verilebilir. Ancak adak, kefâret, fıtır sadakası ve avlanma cezası onlara verilemez. Çünkü bunlar vacip sadakalardır. Ebû Yusuf'tan böyle nakledilmiştir.

Zekat malı ile cami yapılmaz ve ölü kefenlenmez. Çünkü bunlarda zekatın şartı olan temlikten söz etmek mümkün değildir.

Zekat malı ile ölünün borcu ödenmez ve kuyu açılmaz.

Zekat ancak fakire veya fakir birinin velisine ya da vekiline verilebilir. Mesela zengin kimse küçük yetimlere zekat vermek istediği zaman zekatını onların annelerine verebilir. Zekat ile fakirin borcunu ödeyebilir. Zekatı alan kimse fakirin vekili olur. Fakirlik, zekat memurları, mükateb ve yolda kalmışlar dışında zekat verilen bütün sınıflarda aranan temel şarttır. Fakir, artıcı vasfa sahip nisâb miktarı mala sahip olmayan kimsedir. Fakir kimse sağlıklı ve para kazanan biri olsa da ona zekat verilebilir. Ancak geçinebilen kimselerin zekat almaması daha faziletlidir.

İleriki bir zamanda ödenmek üzere birine borç veren kimse, nafakası için bir miktara ihtiyaç duyarsa, borcun müddeti gelene kadar kendisine yetecek miktarda zekattan alabilir. Eğer borç uzun vadeli değil ama borçlu ödeme gücü olmayan biri ise bu durumda en sahih görüşe göre alacaklı kimse zekattan pay alabilir. Çünkü o kimse yolda kalmış konumundadır. Borçlu, ödeme imkanına sahip ve borcunu kabul ediyorsa bu durumda alacaklının zekat malını alması helal olmaz. Eğer borçlu, borcunu inkar ediyor, alacaklının da elinde delil varsa bu durumda mesele kadıya intikal ettirilip kadı da o kimseye yemin ettirinceye kadar alacaklı kimse zekattan pay alamaz. Kadı yemin ettirirse o zaman alacaklı kimse zekattan pay alabilir. Buradaki borçtan maksat, nisâb miktarına ulaşmayan borçtur.

Zekatla İlgili Çeşitli Konular

Fakir birine nisâb miktarı kadar veya bundan daha fazla zekat verilebilir. Ancak bu, mekruhtur. Eğer fakir kimse kendisine ödenen zekatın bir bölümü ile borcunu ödese, elinde kalan zekat da nisâb miktarından az olursa bu durumda

1105 el-Haşr 59/7.

ona nisâb miktarından daha fazla zekat verilmesi mekruh olmaz. Fakir kimse, kendisine verilen zekatı aile fertlerine dağıttığı zaman her birine nisâb miktarından az pay düşerse bu durumda ona nisâb miktarından daha fazla zekat vermek mekruh sayılmaz. Çünkü verilen zekat aile fertlerinden her birini zenginleştirmemiştir.

Nisab miktarı kadar mala sahip olmayan, sıhhatli ve para kazanan birine zekat verilebilir. Çünkü böyle biri dinen fakirdir.

Fakir zannedilerek zengin birine veya bilmeden Haşimî birine ya da yanlışlıkla müslüman olmayan kimseye verilen zekat geçerlidir. Aynı şekilde karanlıkta yabancı zannederek babasına veya oğluna zekat veren kimsenin de verdiği zekat geçerli kabul edilir. Böylesi bir durumda zekat verenin yeniden zekat vermesine gerek yoktur. Çünkü o, üzerine vacip olanı yerine getirmiştir. Zira ona vacip olan, kendi ictihadına göre fakir olan kimseye zekatını vermektir. Ayrıca zengin kimsenin gerçek durumunu bilemez. Bir kimsenin elinde başkasının malı bulunabilir ya da borcu olabilir, böylesi bir durumda zengin kimse ictihad ettikten sonra ona zekat verirse, zekatı geçerli kabul edilir. Böylesi bir durumda zengin kimse, kıbleyi belirlemek için ictihad eden, ama yanılan kimseye benzer. Çünkü bu konuda şöyle bir hadis vardır: Ebu'l-Cüveyriye'den nakledildiğine göre Ma'n İbn Yezîd şöyle anlatır: Ben, babam ve dedem Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem bey'at vermiştik. Beni O sallallâhu aleyhi ve sellem nişanladı ve nikahımı kıydı. Bir gün Efendimiz'e bir dava arz ettim. Babam (Yezîd), kendisi için tasadduk etsin diye mesciddeki bir adama bir miktar dinar verdi. Gittim, dağıtılan dinarlardan ben de aldım, babamın yanına geldim. Babam, "Vallahi, ben onları senin için bırakmadım." dedi. Ben de bu olayı Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem dava ettim. Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem, "Ey Yezid! Sana niyetinin karşılığı (olarak sevap) vardır. Ey Ma'n! Aldığın da sana aittir" buyurdu.[1106] Ebû Yusuf'a göre bu şekilde zekat veren kimsenin yeniden zekat vermesi gerekir.

Kişi fakir zannederek birine zekat verir, sonra zekat verdiği kişinin kölesi veya mükâtebi olduğunu öğrenirse yeniden zekat verir. Çünkü zekâtın şartlarından temlik gerçekleşmemiştir. Bu konuda imamlar arasında icmâ' vardır.

Kişi zekâtını kendi hizmetini gören ve ihtiyaçlarını karşılayan birine veya yanında çalışan fakir birine ya da kendisine bir hediye veren kimseye verirse zekâtı geçerli kabul edilir. Ancak verdiği zekâtı bir şeyin karşılığı olarak sayarsa o zaman kesinlikle verdiği, zekat yerine geçmez.

Kişi zekâtını aklı yeten bir çocuğa verir, daha sonra onun adına verdiği miktarı korursa ya da akıl sağlığı yerinde olmayan birine verir daha sonra onun velisi zekâtı alırsa bu caizdir. Aynı şekilde cami avlusunda bulunan çocuğa verilen zekâtı da zekat veren veya onun adına yetkili biri alabilir.

1106 Buhârî, II, 132.

Zekatın Taşınması

Bir yöreden başka bir yöreye zekâtın götürülmesi mekruhtur. Her toplumun zekâtı kendi içinde dağıtılır. Çünkü bu uygulamada yakın çevredeki insanların haklarını gözetme söz konusudur. Yakınlık ne derece artarsa e yakınların hakkını gözetmek o derecede vacip olur. Zekatın yakın çevre yerine uzak bölgede yaşayan insanlara verilmesi mekruh olsa da caizdir. Çünkü zekat verilmesi gereken yer, nas ile belirlendiğine göre, fakirlerdir. Fakirler yakın veya uzak bölgede bulunan şeklinde bir kayıtlanmamıştır. Bir yılı dolduran malın zekâtının bir yerden başka yere taşınması mekruhtur. Eğer bir yıl dolmadan zekat veriliyorsa, bu durumda zekâtın bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmasında bir sakınca yoktur.

Zekat, halkı muhtaç bölgelere gönderilebilir. Bu, mekruh değildir. Nitekim Muâz, insanların zekatının ⅓'ünü Hz. Ömer'e göndermiş. Hz. Ömer onun bu davranışını uygun bulmamış. Bunun üzerine Muâz ona "Sana burada dağıtabileceğim zekâtı göndermedim." demiş. Ertesi yıl Muâz, Hz. Ömer'e topladığı zekâtın yarısını göndermiş. Yine aralarında aynı diyalog geçmiş. Üçüncü yıl Muâz ona topladığı zekâtın tamamını göndermiş. Hz. Ömer aynı şekilde yine itaraz etmiş. Bunun üzerine Muâz "Benden zekat alabilecek birini bulamadım" şeklinde karşılık vermiş.[1107]

Eğer zengin kimsenin başka bir şehirde veya ülkede fakir akrabaları varsa zekâtını onlara gönderebilir. Bu, mekruh değildir. Aksine daha faziletli bir davranıştır. Çünkü bu uygulamada bir yandan bir farzı yerine getirmek, bir yandan da akrabalık bağını gözetmek söz konusudur.

Uzaktaki fakirler yakındaki fakirlerden daha muhtaçsa zekat bir bölgeden bir başka bölgeye taşınabilir. Muâz'dan nakledilen hadis buna delildir. Zira o, Yemen'den Medine'ye zekat göndermiştir. Çünkü Medine'deki fakirler daha muhtaç ve zekâta daha layıktı. Eğer Medine'ye değil de başka bir yere zekâtı gönderseydi bu da caiz olurdu. Çünkü ayette kimlere zekat verileceği, herhangi bir kayıt olmadan açıklanmıştır.

Zekat Verilecek En Uygun Yer

Zekat, fıtır sadakası ve adak konusunda en uygun olan, bunların fakir erkek ve kız kardeşlere verilmesidir. Onlardan sonra ise sırasıyla fakir yeğenler, fakir amcalar, fakir halalar, fakir amca ve hala çocukları, fakir dayılar, fakir teyzeler, fakir dayı ve teyze çocukları, yakınlık derecesine göre diğer fakir akrabalar gelir. Akrabalardan sonra fakir komşular, fakir mahalle sakinleri ve fakir şehir halkı gelir. Başka bir şehirde daha muhtaç kimseler veya akraba yoksa bu durumda zekâtın zengin kimsenin yaşadığı şehirde verilmesi iyi olur.

1107 Kenzu'l-ummâl, VII, 304.

FITIR SADAKASI

Aslî ihtiyaçları dışında nisâb miktarı mala sahip olan her hür müslümanın fıtır sadakası vermesi vaciptir. Fıtır sadakası, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu buyruğu ile bunu insanlara farz kılması ile sabittir: "*Büyük ve küçük her kimse için bir sâ' arpa, veya iki kişiye bir sâ' hurma veya buğday veriniz.*"[1108] İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan'da fıtır sadakası olarak kadın erkek her müslümana ve köleye bir sâ' hurma veya bir sâ' arpa olarak farz kıldı."[1109] Ondan nakledilen bir başka rivayet ise şöyledir: "İnsanlara bunu yarım sâ' buğday ile değiştirdiler."[1110]

Ebû Saîd el-Hudrî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde her hür küçük ve çocuk ile köle için fıtır sadakası olarak bir sâ' buğday veya bir sâ' peynir ya da bir sâ arpa yahut bir sâ hurma veyahut bir sâ kuru üzüm veriyorduk. Muâviye b. Ebî Süfyân hac veya umre için Medine'ye gelinceye kadar bu şekilde fıtır sadakasını vermeye devam ettik. Muâviye minbere çıkıp insanlara bir konuşma yaptı. Bu konuşma esnasında 'Kanaatime göre iki müd Şam buğdayı bir sâ' hurmaya denk gelir.' dedi. Bundan sonra insanlar buna göre amel etmeye başladılar."[1111]

İbn Ömer şöyle demiştir: "İnsanlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde fıtır sadakası olarak bir sâ' arpa veya bir sâ' hurma ya da bir sâ' buğdayı andıran arpa veyahut bir sâ' kuru üzüm verirdi. Hz. Ömer döneminde buğday çoğalmıştı. Bunun üzerine Hz. Ömer bunların yerine yarım sâ' buğdayın verilebileceğini belirledi."[1112]

Sa'lebe b. Abdullah b. Ebî Suayr, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*(Fıtır sadakası) küçük veya büyük, hür veya köle, erkek veya kadın her iki kişinin bir sâ' buğday vermesidir. (Fıtır sadakası veren) zenginlerinizi Allah (günahlardan arıtıp malını) temizler. Fakirinize gelince de (fıtır sadakası olarak) verdiğinden Allah, ona daha fazlasını verir.*"

1108 Câmiu'l-ehâdis, I, 178.
1109 Müslim, II, 677.
1110 Müslim, II, 678.
1111 Müslim, II, 678.
1112 Ebû Dâvûd, II, 112.

Fıtır sadakası mesken, elbise, ev eşyası ve binek dışında nisâb miktarından daha fazla mala sahip olan her hür müslümana vaciptir. Fıtır sadakasının vacip olduğunun delili, biraz önce nakledilen hadislerdir. Bu tür rivayetler, bir hükmün vacip olduğunu gösterir. Çünkü ortada katî bir delil yoktur. Hürriyet şartı, temlîkin gerçekleşmesi için konmuştur. Müslüman olma şartı ise fıtır sadakasının ibadet olmasından dolayıdır. Nisâb ise şu hadise binaen şart koşulmuştur: "*Zengin olmadan sadaka vermek yoktur.*"[1113] Zenginlik nisâba göre belirlenir. Çünkü dinî açıdan yukarıda belirtilen ihtiyaçlar dışında nisâb miktarı mala sahip olan kimse zengin sayılır. Ancak fıtır sadakasında nisâbın miktarı malda artıcı olma özelliği aranmaz. Nisâb miktarı mala sahip olan kimse zekat alamaz, fıtır sadakası vermesi ve kurban kesmesi gerekir.

Kişi, Kimler Adına Fıtır Sadakası Verir ?

Kişi kendisi için fıtır sadakası verir. Bu konuda İbn Ömer'den biraz önce nakledilen hadis delildir. Kişi, küçük çocukları için de fıtır sadakası verir. Bunun sebebi ise kişinin geçimini sağladığı baştır. Çünkü zekat başa izafe edilir. Şöyle ki; "Başın zekâtı" denir. Bu, sebebiyet ilişkisinin alâmetidir. Fıtır sadakası, fıtr kelimesine izafe edilmiştir. Çünkü bu kelime, bu sadakanın zamanını belirler. Bundan dolayıdır ki, fıtır sadakası, zamanı bir olsa da baş sayısına göre çeşitlilik arz eder.

Fıtır sadakasında aslolan, kişinin kendisi için sadaka vermesidir. Ancak kendisi gibi olan herkesin fıtır sadakasını vermek durumundadır. Mesela kişi, küçük çocuklarının fıtır sadakasını verir. Çünkü onların geçimi onun üzerinedir. Tabi bu durum, çocukların malının bulunmaması durumundadır. Eğer çocukların malı varsa Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre kişi, onların fıtır sadakalarını kendi mallarından öder.

Kişi, Kimin Adına Fıtır Sadakası Vermez ?

Eş. Kişi, eşinin fıtır sadakasını vermek zorunda değildir. Çünkü eşi ile arasında velayet ve geçim bakımından eksik bir ilişki vardır. Kişi eşine nikah hukuku açısından tam olarak yakındır.

Anne-baba.

Büyük çocuk. Çocuklar babasının yanında ve onun nafakası ile yaşasalar bile babaları onların fıtır sadakasını ödemekle mükellef değildir. Çünkü velayet sona ermiştir.

1113 Buhârî, IV, 6. Bu rivayet Buhârî'de bu şekilde geçmemektedir. Bu hali ile Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inde geçer. Buhârî'deki rivayet ise şu şekildedir: Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "En hayırlı sadaka, zengin iken verilenidir. Sadaka vermeye, geçimini sağladığın kimselerden başla." [Mütercim].

Kişi, eşinin, anne-babasının veya büyük çocuklarının fıtır sadakasını onların izni olmadan ödese, bu fıtır sadakası geçerli kabul edilir. Çünkü âdet gereği izin verilmiştir.

Fıtır Sadakasının Vâcib Olan Miktarı

Tahâvî, Saîd b. Müseyyeb'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fıtır sadakasını iki müd buğday olarak farz kılmıştır." Ebû Dâvûd ve Nesâî ise Hasan-ı Basrî'den şöyle nakletmişlerdir: "İbn Abbâs, Ramazan'ın sonunda Basra'da minberde okuduğu bir hutbede şöyle demişti: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sadakayı farz kıldı... Herkesin bir sâ' buğday vermesi gerekir..."[1114]

Ebû Hanîfe'ye göre fıtır sadakası yarım sâ' buğday, un, bulgur, buğdaydan yapılan diğer şeyler ve kuru üzüm ile bir sâ hurma ve arpadan verilir. Câmiu's-Sağîr'de böyle rivayet edilmiştir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise kuruüzüm arpa konumundadır. Ayrıca bu, Ebû Hanîfe'den de nakledilmiştir. İmam Şâfiî'ye göre ise bunların her birinde bir sâ' olarak fıtır sadakası verilir. Daha önce geçen, Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledilen hadis onun delilidir.

Ebû Hanîfe'den rivayet edildiğine göre ölçü olarak yarım sâ' buğday esas alınır. Ancak unun esas alınması daha evladır. Ebû Yusuf'tan nakledildiğine göre ise nakit, undan daha evladır. Çünkü nakit ile ihtiyaç daha çabuk ve daha kolay karşılanır. Tahâvî de bu görüşü tercih etmiştir. Buğdayın daha uygun olduğu da söylenmiştir. Çünkü buğdayın esas alınması, ihtilafı ortadan kaldırır. Çünkü un ve nakit konusunda İmam Şâfiî ile İmam Ahmed b. Hanbel Hanefilerden farklı düşünmektedir.

Bir sâ', İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre sekiz Irak rıtlıdır. Ebû Yusuf'a göre ise beş ve ⅓ rıtıldır. Diğer üç imam da onun gibi düşünmüştür. Irak ve Medine sâ'ı arasında bir farkın olmadığı da söylenmiştir. Çünkü Ebû Yusuf, sâ'ın hangi miktara geldiğini Medine rıtlı ile belirlemiştir. Halbuki Irak rıtlı Medine rıtlından daha büyüktür. Çünkü ilki otuz ölçek, ikincisi yirmi ölçektir. Sekiz Irak rıtlı, beş ve ⅓ Medine rıtlı ile karşılaştırılırsa ikisinin eşit olduğu anlaşılır. Bu açıklama gayet yerindedir. Çünkü İmam Muhammed, Ebû Yusuf'un bu konuda farklı düşündüğünü zikretmemiştir. Şayet o farklı düşünmüş olsaydı mutlaka bunu zikrederdi. Çünkü İmam Muhammed, Ebû Yusuf'un görüşlerini en iyi bilen kimsedir.

Bir sâ', 1040 şer'î dirheme tekabül eder. Bir şer'î dirhemin ağırlığı da 2,9 gramdır. Öyleyse bir sâ', 3,016 kilograma denk gelir. Yarım sâ' ise 1,508'e tekabül eder.

Doğrusunu en iyi Allah bilir.

1114 İ'lâu's-süneri, IX, 88.

Fıtır Sadakası Ne Zaman Vâcip Olur?

Fıtır sadakası bayram sabahı fecir doğunca vâcip olur. İmam Şâfiî ise fıtır sadakasının Ramazan ayının son günü güneş batınca vacip oluduğunu söylemiştir. Bize göre Ramazan'ın son gecesi fecir doğmadan önce müslüman olan kimsenin veya doğan çocuğun fıtır sadakası vâcip olur. İmam Şâfiî'ye göre ise vâcip olmaz.

Müstehap olan, insanların fıtır sadakalarını bayram günü namaza gitmeden önce vermeleridir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fıtır sadakasını bu zamanda verirmiş. Ayrıca namazdan önce verilen fıtır sadakası, fakir kimselerin akıllarına fıtır sadakalarını getirmemelerine ve kendilerini namaza vermelerine vesile olur.

İbn Mâce dışında Kütüb-i Sitte imamlarının İbn Ömer'den naklettikleri hadise göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fıtır sadakasının, insanların namazgâha gitmesinden önce verilmesini emretmiştir.[1115]

Fıtır sadakası, bayram gününden önce de verilebilir. Bu konuda fıtır sadakası zamanından önce verilmiş zekâta benzer. Sahih olan görüşe göre fıtır sadakası Ramazan ayı içinde verilebilir. Ramazan ayı içinde bir sınırlama söz konusu değildir. Ancak bir görüşe göre Ramazan'ın yarısından sonra, bir diğer görüşe göre ise Ramazan'ın son on gününde verilmesi caizdir. Ebû Dâvûd'un naklettiğine göre İbn Ömer fıtır sadakasını Bayramdan bir veya iki gün önce verirmiş.[1116]

Fıtır Sadakasını Geciktirmenin Hükmü

Fıtır sadakası bayram namazından önce verilmezse, kişinin dinî mesuliyeti ortadan kalkmaz. Bayram namazından önce fıtır sadakalarını vermeyenlerin, mutlaka namazdan sonra vakit ne kadar geçerse geçsin, vermeleri gerekir. Fıtır sadakasını vermeyen ve daha sonra fakirleşen kimselerin de mutlaka fıtır sadakalarını vermeleri gerekir. Çünkü fıtır sadakasını vermek, malla ilgili olmayıp zimmetle ilgili bir konudur. Mal, fıtır sadakasının vacip olması için şarttır. Fıtır sadakası vâcip olduktan sonra mal kalmaz, zenginlik sona ererse bu durumda fıtır sadakası verme mesuliyeti kalkmaz. Bu konuda fıtır sadakası, hacca benzer. Zekat ise böyle değildir. Çünkü zekat, doğrudan mal ve zenginlikle ilgilidir.

1115 Neylu'l-evtâr, IV, 68.
1116 Ebû Dâvûd, I, 234.

Orucun Anlamı ve Farz Oluşu

Oruç sözlükte "imsak" anlamına gelir. Dinî bir terim olarak ise "hayızlı ve loğusa olmamak şartı ile fecr-i sâdıkın doğuşundan güneşin batmasına kadar ibadet niyeti ile yemek, içmek ve cinsel ilişkiden uzak durmak" anlamına gelir.

İster eda yoluyla ister kaza yoluyla olsun, Ramazan orucunu tutmak akıl-bâliğ her müslümana farzdır. Bunun farziyeti ayet ve hadislerle sabittir. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Sizden ramazan ayını idrak edenler, onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin.*"[1117], "*Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.*"[1118] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: "*İslam dini beş esas üzere kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna kesin olarak inanıp şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek ve Ramazan orucunu tutmak.*"[1119] "*Hilali görünce oruca başlayın. Hilali tekrar görünce bayram edin. Eğer ayın sonunda hava kapalı olduğu için hilali göremezseniz orucu otuza tamamlayın.*"[1120] Müslümanların icmâsı da bu doğrultudadır.

Ramazan orcunun edasının delili şu ayettir: "*Sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun.*"[1121] Ramazan orucunun kazasının delili ise şu ayettir: "*Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder.*"[1122]

Çocuk ve akıl sağlığı yerinde olmayanlar oruç emrinin muhatabı değildir. İbadet etmeye ehil olmayan gayr-i müslimler de oruç tutmakla mükellef değildir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Şu üç kişiden sorum-*

1117 el-Bakara 2/185.
1118 el-Bakara 2/183.
1119 Müslim, I, 45.
1120 Müslim, II, [illegible].
1121 el-Bakara 2/185.
1122 el-Bakara 2/184.

luluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar aklını yitirmiş mecnun kişi, uyuyana kadar uyuyan ve bülûğ çağına erinceye kadar çocuk."[1123]

Vâcip Oruçlar

Adak Orucu: Adak orucunu tutmak vâciptir. Bunun delili ayet ve hadislerde mevcuttur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Adaklarını yerine getirsinler."*[1124] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: *"Allah için adadıklarını yerine getir."*[1125]

Yemin Orucu: Yemin orucunu tutmak vaciptir. Mesela bir kişi "Allah'a yemin ederim ki, bir ay oruç tutacağım." dediği zaman onun bir ay oruç tutması vacip olur.

Bozulan Nafile Orucu Kaza Etmek: Başlanmış nafile orucu çeşitli sebeplerle bozmak, o orucu kaza etmeyi vâcip hale getirir. Çünkü bir ameli geçersiz hale getirmek yasaklanmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın."*[1126] Dolayısıyla başlanmış orucu yeniden tutmak gerekir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de başladıkları orUcu bozan Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'ya şöyle demiştir: *"Bu bozduğunuz orucun yerine başka bir gün oruç tutun."*[1127]

Nafile Oruçlar

Farz ve vâcip oruçların dışında kalan oruçlar ise nafiledir. Nafile oruçları şöyle sıralamak mümkündür:

Aşûrâ Orucu: Muharrem ayının 9. ve 10. günleri oruç tutmak sünnettir. Bu konuda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Bu gün aşûrâ günü. Allah Teâlâ size bugün oruç tutmanızı farz kılmadı. Ancak ben oruç tutuyorum. Sizden kim bugün oruç tutmak isterse oruç tutsun. Kim de tutmak istemezse tutmasın."*[1128] *"İnşaallah gelecek sene Muharrem ayının dokuzunda da oruç tutacağız."*[1129] *"Aşûrâ orucu geçen yılın günahlarına kefâret olur."*[1130]

Her Ay Üç Gün Oruç Tutmak: En uygunu, her ayın "eyyâmu'l-bîd" denen 13., 14. ve 15. günleri oruç tutmaktır. Bu konuda Milhân el-Kaysî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize "eyyâmu'l-bîd"de, yani her ayın 13. 14. ve 15. gününde oruç tutmamızı emrederdi ve şöyle derdi: *"Bu günlerde oruç tutmak, her zaman oruç tutmak gibidir."*[1131]

1123 Câmiu'l-ehâdîs, IV, 232.
1124 el-Hacc 22/29.
1125 Ebû Dâvûd, III, 238.
1126 Muhammed 47/33.
1127 Ebû Dâvûd, II, 330.
1128 Müslim, II, 795.
1129 Müslim, II, 798.
1130 Ebû Dâvûd, II, 328.
1131 Ebû Dâvûd, II, 328.

Bir Gün Oruç Tutup, Bir Gün Tutmamak: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdullah b. Amr'a şöyle demiştir: "*Her ay üç gün oruç tut. Her ay üç gün oruç tutmak, bütün zamanı oruçlu geçirmek gibidir.*"[1132], "*Bir gün oruç tut, bir gün tutma. Bu, Davud peygamberin orucudur. Nafile oruçların en faziletlisidir.*"[1133]

Hacda Olmayanlar İçin Arife Günü Oruç Tutmak: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kurban bayramının arifesinde tutulan oruç, geçmiş ve gelecek senenin günahlarına kefâret olur.*"[1134]

Pazartesi Orucu: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Pazartesi benim doğduğum, peygamber olarak gönderildiğim, bir başka ifade ile bana vahyin verildiği gündür.*"

Perşembe Orucu: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kulların amelleri pazartesi ve perşembe günü arz edilir.*"[1135]

Şaban Ayının 15. Günü Oruç Tutmak: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Imrân b. Husayn ve diğer sahabilere: "*Bu ayın ortasında oruç tuttun mu?*" diye sormuş, onlar da "hayır" cevabını verince şöyle buyurmuştur: "Eğer o gün oruç tutmadıysan, onun yerine iki gün oruç tut." Bu hadis şu anlama gelir: "*Şaban ayının 15. günü tutacağın oruç yerine Ramazan ayı geçtikten sonra iki gün oruç tut.*" Bu, Hz. Peygamber'in açıklamasıdır: "*Şaban ayının ortasında tutacağın oruç yerine, Ramazan'dan sonra iki gün oruç tut.*"[1136]

Şevvâl Ayında Altı Gün Oruç Tutmak: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kim Ramazan orucunu tutar, ardından Şevvâl ayında altı gün oruç tutarsa, bütün zamanı oruçlu geçirmiş gibi olur.*"[1137]

Muharrem Orucu: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Ramazan orucundan sonra en faziletli oruç Allah'ın ayı Muharrem'de tutulan oruçtur.*"[1138]

Zü'l-Hicce'nin İlk On Günü Tutulan Oruç: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Zü'l-Hicce'nin on gününü kastederek: "*Sâlih amelin işlendiği günler içerisinde bu günlerden başka Allah'a sevimli gelen yoktur.*" buyurmuş, ashab-ı kiram "Ey Allah'ın Elçisi! Allah yolunda cihaddan da mı?" diye sormuşlar, bunun üzerine ise şöyle buyurmuştur: "*Evet, Allah yolunda cihaddan da... Ancak bir kişi malı ve canı ile Allah yolunda cihada çıkar, geride ne malı ne de canı kalırsa, o başka.*"[1139]

1132 Müslim, II, 812.
1133 Müslim, II, 812.
1134 Ebû Dâvûd, II, 328.
1135 Ebû Dâvûd, II, 325.
1136 Müslim, II, 818.
1137 Müslim, II, 822.
1138 Müslim, II, 818.
1139 Ebû Dâvûd, II, 325.

Receb ve Şaban Oruçları: Esma bintu Ebî Bekir'in kölesi Abdullah şöyle demiştir: Esmâ beni Abdullah b. Ömer'e gönderdi ve ona şu mesajı iletti: "Bana ulaşan bilgiye göre sen şu üç şeyi haram kabul ediyormuşsun: Elbisenin desenli olmasını, erguvan renkli semer ve Recep ayı boyunca oruç tutmak." Abdullah bana şöyle dedi: "Recep konusunda söylediklerine gelince, bütün günleri oruçlu geçiren kimse nasıl böyle der." İmam Nevevî şöyle demiştir: İbn Ömer'in Recep ayı orucu hakkında söyledikleri, onun bu konuda kendisine nispet edilen ve bu ayda oruç tutmanın haram olduğuna dair görüşü reddettiğini gösterir. Çünkü İbn Ömer, bayram ve teşrik günleri hariç her gün oruç tutardı. Onun gibi babası Hz. Ömer, Hz. Âişe, Ebû Talha ve daha başka İslam büyükleri de bu şekilde oruç tutarlardı. İmam Şâfiî ve takipçilerine göre bayram ve teşrik günleri hariç peş peşe oruç tutmak mekruh değil, bilakis müstehaptır. Ancak bu hususta kişiye herhangi bir zarar gelmemesini ve kişinin herhangi bir hakkı zayi etmemesini şart koşmuşlardır. Eğer bu şekilde oruç tutmak kişiye zarar veriyorsa veya bu şekilde oruç tutarken kişi, sorumluluklarını yerine getiremiyorsa o zaman böyle oruç tutmak mekruhtur. Bu görüşte olan âlimler Buhârî ve Müslim'in naklettikleri şu hadisi delil olarak göstermişlerdir: Hamza b. Ömer "Ey Allah'ın elçisi, ben her gün peş peşe oruç tutuyorum. Yolculuk sırasında oruç tutayım mı?" diye sormuş, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de *"Eğer dilersen tut."* şeklinde cevap vermiştir.[1140] Böylece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun peş peşe hergün oruç tutmasını onaylamıştır. *"Peş peşe ara vermeden oruç tutan kimse oruç tutmamıştır."* hadisini selef-i salihin yorumlamıştır. Mesela Hz. Âişe şöyle demiştir: "Bu hadis, hakîkî mânâsına göre anlaşılır. Şöyle ki, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutan kimse, oruç tutmamış sayılır. Ya da bu hadis şu şekilde bir anlam ifade eder: Kendisine zarar vermesi ve bir sorumluluğunu yerine getirmemesine sebep olması durumunda bu kişinin orucu, kabul edilmez."[1141]

Şaban Ayı Orucu: Hz. Âişe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem en fazla Şaban ayında oruç tutarken gördüm. O, Şaban ayının tamamını oruçlu geçirirdi. Şaban ayında oruç tutmadığı pek nadir olurdu."[1142]

Oruç Tutmanın Haram Olduğu Günler

Ramazan Bayramı Günleri,

Kurban Bayramı Günleri,

Teşrik Günleri. Zü'l-Hicce'nin 11. 12. ve 13. günlerine teşrik günleri denir.

İmam Müslim'in Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmayı

1140 Müslim, II, 789.
1141 Nevevî, Şerhu'l-Müslim, VIII, 40.
1142 Müslim, II, 811.

yasaklamıştı. Teşrik günlerinde birini görevlendirip şöyle duyuru yapmasını istemişti: *"Cennete ancak mümin olanlar girer. Mina'da geçirilen günler, yeme içme günüdür."*[1143]

Mekrûh Oruç

Cuma Günü: Sadece cuma günü oruç tutmak mekruhtur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"İçinizden biri cuma günü oruç tutmasın, ancak bir gün önce veya bir gün sonra oruç tutacaksa, cuma günü de oruç tutabilir."*[1144]

Ramazandan Önce: Ramazan'dan bir gün veya iki gün önce oruç tutmak mekruhtur. Ancak kişi Ramazan'ın bu zamanında oruç tutmayı alışkanlık haline getirmişse, o zaman tutabilir. Bu konuda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Ramazan'dan bir gün veya iki gün önce oruç tutmayın! Ancak bir kişi oruç tutuyor ve tuttuğu oruç Ramazan'ın başına denk geliyorsa o zaman tutsun."*[1145]

Niyet

Niyet, orucun kabul olması için aranan şartlardan biridir. Çünkü oruç, bir ibadettir. İbadetler de ancak niyet ile yapılır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Ameller niyetlere göre değerlendirilir."*[1146] buyurmuştur. Niyet kalp ile yapılır ve kişinin kalbinden oruç tutacağını geçirmesi ile gerçekleşir. Zaten Müslümanlar Ramazan gecelerinde bu bilinç ile hareket ederler. Dil ile niyet etmek şart değildir. Bir ibadet olmasına ve farziyet sebebinin Ramazan ayının girmesi olduğuna, dolayısıyla farz olma sebebinin müşterekliğine dayanarak bütün Ramazan orucu için tek bir niyetin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Doğrusu her gün ayrı ayrı niyet etmek gerekir. Çünkü her gün tutulan oruç, kendi başına bir ibadettir. Zira oruç tutan kimse akşam olunca iftar edip oruçtan çıkmaktadır. Oruçtan çıkan kimse de tekrar oruca başlamak için niyete ihtiyaç duyar. Dolayısıyla Ramazan'ın başında olduğu gibi her oruçtan önce niyet etmek gerekir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Güneş batıp gün sona erip akşam başlayınca oruçlu kimse iftarını yapar."*[1147]

Ramazan Orucu, Nafile Oruç ve Vakti Belli Adak Orucu İçin Niyetin Zamanı

Fakihler, niyet vaktinin ikinci fecrin doğması ile başladığı ve oruç için bunun daha uygun olduğu konusunda ittifak etmişlerdi. Ancak bu zaman, karıştırılabilir.

1143 Müslim, II, 800.
1144 Müslim, II, 800.
1145 Müslim, II, 762.
1146 Buhârî, I, 3.
1147 Müslim, II, 772.

İnsanların çoğu bu vakti ayırt edemez. Fecrin ne zaman doğduğunu bilemezler. Ayrıca bu vakit, uyku vaktidir. Geceyi teheccüdle değerlendiren kimsenin, gecenin son kısmını uyuyarak geçirmesi müstehaptır. Bundan dolayı zorluğu ortadan kaldırmak amacıyla niyetin önce yapılması caizdir. Niyet, güneş batıp gece başlar başlamaz yapılabilir. Niyet, öğle namazından kısa bir süre öncesine kadar yapılabilir. Böylece günün büyük bir bölümü niyetli geçmiş olur ve böylece günün tamamı aynı hükme sahip olur. Oruçlu kimse öğleden sonra niyet etse, orucu kabul olmaz. Çünkü günün büyük bölümünü niyetsiz geçirmiştir. Hüküm de çoğunluğa göre verilir.

Fecirden sonra niyet edilebileceğini söylemek de kolaylık sağlama gayesine dayanmaktadır. Çünkü insanların bir kısmının gecenin sonunda gusül abdesti alması gereken bir durum ortaya çıkabilir. Mesela gecenin sonunda hayızlı ve loğusa kadınların hayzı ve nifası sona erebilir. Bu durumda olan biri sabaha kadar uyuyabilir. Aynı şekilde Ramazan'dan bir gün önce kişi gece niyet etme imkânı bulamayabilir. Sıkıntıyı kaldırmak için fecirden sonra niyet etmek caiz görülmüştür.

Rubey' bintu Muavvaz b. Afrâ şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Aşûrâ günü sabahleyin Medine civarındaki köylere şu şekilde haber gönderdi: Kim bugün oruca niyetlendiyse orucunu tamamlasın, kim de oruç tutmuyorsa günün geri kalan kısmını oruç tutuyor gibi geçirsin." Bundan sonra biz oruç tuttuk. Küçük çocuklarımıza da oruç tutturduk. Onları alıp mescide götürdük ve onlara hamurdan oyuncak yaptık. İftar oluncaya kadar bu oyuncakları vererek ağlayanları oyaladık."[1148]

Hz. Peygamber yeni müslüman olmuş bir kabileye Aşûrâ orucunu sormuş ve onlara şöyle buyurmuştur: "*Gününüzün geri kalan kısmını oruçlu geçirin ve daha sonra bu orucun kazasını yapın.*"[1149] Bu hadis Aşûrâ orucunun farz olduğuna delalet etmektedir. Bu şekilde bir şeye özen gösterilmesi, onun farz olmasını gerektirir.

Oruç konusunda niyetin gerekliliği hükmü, Ramazan ve diğer oruçlar için geçerlidir. Biraz önce verilen hadis, gündüz yapılan niyet ile tutulan orucun sahih olduğu konusunda gayet açık bir delildir. Aşûrâ orucunun farz olma hükmünün neshedilmiş olması, gündüz yapılan niyet ile bir orucun tutulmasının caiz olduğu hükmünün de neshedildiği anlamına gelmez. Tirmizî'nin naklettiği "*Fecirden önce oruca niyet etmeyen kimsenin tuttuğu oruç değildir.*"[1150] hadisine gelince, bu hadis orucun fazileti çerçevesinde anlaşılır. Buna göre hadis şu anlama gelir: "*Fecirden önce oruca niyet etmeyen kimsenin tuttuğu oruç tam değildir.*"

1148 Müslim, II, 798.
1149 Ebû Dâvûd, II, 327.
1150 Tirmizî, II, 117.

Ramazan orucu mutlak niyet, nafile ve vâcip oruç için yapılan niyet ile tutulur. Çünkü Ramazan ayı, farz orucun tutulacağı zaman olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu ayda başka bir oruç tutulmaz. Bu konuda icmâ' vardır. Dolayısıyla niyetin gerçekleşmesi yemeden, içmeden ve cinsel münasebetten uzak durmanın ibadete dönüşmesi için yeterlidir. Ramazan'da başka oruç tutulamayacağı için, yapılan niyet Ramazan orucu niyetine geçer. Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'ye şek günü/Ramazan öncesi oruç tutma konusu sorulmuş, her ikisi de şu şekilde cevap vermişlerdir: "Şaban ayında bir gün oruç tutmayı, Ramazan günü bir gün oruç tutmamaya yeğlerim."[1151] Şek gününün Şaban ayının son günü olması durumunda Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'nin tuttukları bu oruç, nafile niyet ile tutulmuştur. Çünkü nafile orucun farz oruç niyeti ile tutulması söz konusu değildir. Eğer bu gün Ramazan'ın ilk günü olsaydı, o zaman onların tedbir almalarının bir anlamı kalmazdı. Ancak en iyisi, her türlü ihtilaftan kurtulmak için, tutulan orucun niyetini açıkça belirlemektir.

Nafile oruçlar gün içinde yapılan niyet ile tutulabilir. Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Bir defasında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma gelip '*Yiyecek bir şeyiniz var mı?*' diye sordu. Biz de 'Hayır' dedik. Bunun üzerine '*Öyleyse ben oruçluyum.*' buyurdu."[1152]

Zamanı tespit edilerek adanmış oruç, gün içinde yapılan niyet ile tutulabilir. Şöyle ki; biri "Önümüzdeki Perşembe oruç tutacağım." dese, Perşembe günü gelince oruç tutacağını, ancak fecir doğduktan sonra hatırlasa, gündüz yapacağı niyet ile oruç tutabilir. Çünkü daha önceden, bu gün oruç tutmayı adamıştır. Ayrıca bu gün başka bir oruca da niyet etmemiştir.

Ramazan, Kefâret, Mutlak Adak Oruçları ile Bozulan Nafile Orucun Kazası

Ramazan, kefâret ve mutlak adak oruçları ile bozulan nafile orucun kazası ancak gece yapılan ve tutulacak orucun hangisi olduğunu belirten niyet ile yapılır. Çünkü oruç tutulacak gün, kazası yapılacak orucun tutulabilmesi için uygun olduğu gibi, başka oruçların tutulabilmesi için de uygundur. Yani bu vakit, Ramazan ayının Ramazan orucuna has olması gibi, belli bir oruca tahsis edilmemiştir. Öyleyse bu orucun hangi oruç olduğunu geceden belirleyip ona göre niyet etmek gerekir.

Hasta ve Yolcu Kimselerin Orucu

Eğer hasta olan kimse oruç tuttuğu takdirde zarar görmeyecek veya hastalığı ilerlemeyecekse, bu durumda vâcip bir oruca niyet etse, tuttuğu oruç Ramazan orucu yerine geçer. Eğer hasta olan kimse oruç tuttuğu zaman hastalığı artacak

1151 Beyhakî, IV, 211.
1152 Ebû Dâvûd, II, 329.

veya kendisi zarar görecekse Ramazan ayında hangi oruca niyet ederse o orucu tutmuş olur.

Yolcu kimse de Ramazan ayında başka bir oruca niyet ederse tuttuğu oruç, niyet ettiği oruç olur.

Orucun Vakti

Orucun vakti, ikinci fecrin doğmasından başlar, güneşin batmasına kadar devam eder. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.*"[1153] Adiyy b. Hâtim "Ey Allah'ın Elçisi! Ben yastığımın altına iki ip koyuyorum, bunlardan biri siyah, diğeri beyaz. Böylece geceyi gündüzden ayırt ediyorum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Senin yastığın bayağı kalınmış! Bu ayette kastedilenler gecenin karanlığı ile gündüzün beyazlığı.*"[1154]

Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İki fecir vardır. Birinci fecir, sahurda bir şey yemeyi haram kılmaz, sabah namazının vaktinin girdiğini göstermez; ikinci fecir ise sahurda bir şey yemeyi haram kılar, sabah namazının kılınabileceğini gösterir.*"[1155]

Ramazan Hilalini Gözetlemek

Şaban ayının 29. günü akşam vakti, Ramazan hilâlini gözetlemek farz-ı kifâyedir. Bu konuda Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem nakledilen hadisler, selef-i sâlihînden aktarılan rivayetler vardır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı hilali gördükleri zaman Ramazan orucuna başlamışlardır. Hava kapalı olduğu zamanlarda ise Şaban ayını otuz güne tamamlayıp ondan sonra Ramazan orucuna başlamışlardır. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Hilali gördüğünüz zaman oruç tutun ve yine onu gördüğünüz zaman bayram edin. Eğer hava bulutlu olursa Şaban ayını otuz güne tamamlayın.*"[1156] Kamerî aylar otuz gün olur. Otuz günden az olması ancak delil ile sabit olur. Söz konusu delil de hilalin görünmesidir.

Ramazan Hilali Konusunda Haber-i Vâhidin Kabul Edilmesi

Gökyüzü bulut, toz vb. şeyler ile kapalı olur, bu durum hilalin görünmesine engel olursa, âdil olan tek kişinin tanıklığı kabul edilir. Bu tanığın kadın veya erkek olması önemli değildir. Bu konuda İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem bir bedevî gelip Ramazan hilalini kastederek

1153 el-Bakara 2/187.
1154 Müslim, II, 767.
1155 Beyhakî, IV, 216.
1156 Buhârî, III, 33.

"Ben hilali gördüm" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ediyor musun?"* diye sordu. O da "Evet" şeklinde cevap verdi. Bu defa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet ediyor musun?"* diye sordu. Adam da yine "Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Ey Bilâl! İnsanlara duyur, yarın oruç tutsunlar."*[1157] Tek kişinin şahit olduğu durumlarda "adâlet" şartı aranır. Çünkü hilal konusu dînî konulardandır. Âdil kimseden maksat, büyük günah işlemeyen, küçük günahlarda ısrar etmeyen kişidir. Adâlet de büyük günah işlememek, küçük günahlarda ısrar etmemektir.

Hilali gören kimsenin, kendisinden başka birinin şahitliği ile Ramazan ayının başlayamayacağı durumlarda hilali gördüğüne dair şahitlik yapması farzdır. Hatta böylesi bir durumda kocası izin vermese bile hilali gören kadının çıkıp hilali gördüğünü söylemesi farzdır. Müslümanlar otuz gün oruç tutup hilali görmezlerse ne yaparlar? İmam Muhammed bu konuda şöyle demiştir: "Otuz gün sonunda bayram ederler. Her ne kadar bayram bir kişinin şehadeti ile başlamasa da Ramazan, bir kişinin şehadeti ile başlamıştır. Ayrıca bir müslümanı, orucu bir gün önce başlatmak ile itham edemem." İmam Muhammed bir kişinin şehadeti ile Ramazan ayının başlamasını ebenin sözü ile nesebin sabit olmasına binaen yapılan miras taksimi gibi düşünmüştür. Ebû Hanîfe ise bu konuda ihtiyatlı olan görüşü tercih etmiş ve Müslümanların bu durumda bayram yapamayacaklarını söylemiştir.

Kadı, hilali gören kimsenin tanıklığını kabul etmezse, hilali gören kimse oruca başlar. Çünkü kendisi hilali görmüştür. Eğer oruç tutmazsa mutlaka kaza etmesi gerekir. Ancak ortada şüpheli bir durum olduğu için kefâret tutmasına gerek yoktur. Böyle biri Ramazan'ın sonunda ancak insanlar bayram yapınca bayram yapar. İhtiyatlı davranmak için onlardan önce bayram yapmaz. Şayet bayram yaparsa kendi kanaatine göre amel ettiği için kefâret gerekmez. Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Oruç, hepinizin oruç tuttuğu gün, kurban bayramı da hepinizin kurban kestiği gün başlar."*[1158] İmam Beyhakî Ebû Hureyre'nin de şöyle söylediğini nakletmiştir: *"Ramazan bayramınız, bayram ettiğiniz gün, kurban bayramınız da kurban kestiğiniz gündür."*[1159]

Gökyüzünde bulunan toz, sis, bulut vb. herhangi bir engelden dolayı hilal görünmeyebilir. Bu konuda Hasan, Ebû Hanîfe'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Diğer hukûkî konularda olduğu gibi bu hususta da iki şahit ile yetinilir. Eğer hilali gördüğünü söyleyen kimse şehir dışından geliyorsa ya da şehir içinde ama minare, tepe, kule gibi yüksek bir yerde bulunuyorsa tek kişi olmasına rağmen

1157 Ebû Dâvûd, II, 302.
1158 Beyhakî, IV, 251.
1159 Beyhakî, IV, 251.

onun şehadeti kabul edilir. Çünkü hilali görme konusunda havanın açık veya kapalı olması ile kişinin yüksek veya alçak mekanda bulunması etkilidir." Biraz önce geçen bedevî hadisinde olduğu gibi bir yörede görünen hilal, diğer bölgelerde bulunan insanları da bağlar. Bu konuda ihtilaf-ı metâli'ye/boylam farkından kaynaklanan, ayın farklı yerlerde farklı zamanlarda zuhûr etmesi ilkesine itibar edilmez. Ebû Hanîfe'den nakledilen zâhiru'r-rivaye de bu doğrultudadır. Bir görüşe göre ise iki yöre arasında boylam farkı yoksa bu durumda ihtilaf-ı metali'ye itibar edilmez. Eğer boylam farkı yüzünden ayın farklı bölgelerde farklı şekillerde zuhuru söz konusu ise o zaman ihtilaf-ı metali'ye itibar edilir. İhtilaf-ı metali'den söz edilemeyecek şekilde birbirbirine yakın olan iki bölgeden birinde halk hilali gördüğü için otuz gün oruç tutar, diğer bölge halkı da hilali gözlemlemelerine dayanarak yirmi dokuz gün oruç tutarsa, yirmi dokuz gün oruç tutanların bir gün kaza orucu tutmaları gerekir. Eğer iki bölge arasında ihtilaf-ı metali'den söz edilebiliyorsa bu durumda her bölge kendi gözlemine göre amel eder. Biri hakkında verilen hüküm diğeri hakkında verilemez. İhtilaf-ı metali, Irak ve Suriye gibi birbirine yakın olan ülkeler için söz konusu olmaz. Ancak Kuveyt ve Fas gibi, birbirinden uzak ülkeler için söz konusu olabilir.

Rivayete göre İbn Abbâs ve Hz. Âişe şöyle demiştir: "*Her toplumun oruç günü, insanların oruç tuttuğu gün, bayram günü de insanların bayram ettiği gündür.*"

Şevvâl Ayının Hilâlini Gözetlemek

Ramazan ayının 29. gecesinden itibaren Şevvâl ayının hilalini gözetlemek farz-ı kifâyedir. Şevvâl orucunu bir kişi görürse, ibadetlerde ihtiyatlı davranmak ilkesine binaen bayram etmez. Çünkü şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "*Bayram, hepinizin bayram ettiği gündür.*" Eğer kişi sadece kendi gözlemine dayanarak bayram ederse bu durumda bir gün kaza eder. Ancak kefâret orucu tutmasına gerek yoktur. Çünkü kendi inancına göre amel etmiştir ve ortada kesin olmayan bir durum söz konusudur. Eğer gökyüzünde bulut, sis, toz vb. bir engel bulunursa bu durumda iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehadeti kabul edilir. Çünkü bu şehadet, insanların hakkı ile ilgili bir konuda yapılmaktadır. Eğer havada herhangi bir engel yoksa bu durumda Ebû Hanîfe'ye göre diğer hukûkî konularda olduğu gibi iki kişinin şehadeti yeterlidir.

Zü'l-Hicce ayının hilalini gözetleme de Şevvâl ayının hilalini gözetlemek ile aynıdır. Rıbî b. Hırâş, sahâbeden birinin şöyle söylediğini nakletmiştir: "İnsanlar Ramazan'ın son günü hakkında ihtilaf ettiler. Bu sırada iki bedevi gelip Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem huzurunda Allah'a yemin ederek hilalin doğduğuna tanıklık ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara bayram etmelerini ve namazgâha gelmelerini emretti."[1160]

1160 Ebû Dâvûd, I, 301.

Şek Günü Orucu

Âlimler şek günü oruç tutup tutmamanın fazileti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimler şöyle demişlerdir: "Eğer kişi Şaban ayı orucunu tutuyorsa veya tutmayı âdet edindiği başka bir orucu tutuyorsa ve bu oruç da şek gününe denk gelmişse o zaman kişinin oruç tutması daha faziletlidir. Çünkü bu konuda şöyle bir hadis vardır: *Herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak (öteden beri alışkanlık haline getirdiği) orucunu tutmakta olan bir kimse o günde orucunu tutsun!*"[1161] Şaban orucunu veya alışkanlık haline getirdiği bir orucu tutmayan kimse hakkında Muhammed b. Mesleme şöyle demiştir: "Böyle birinin oruç tutmaması daha evladır. Çünkü bu konuda hadis vardır." Nusayr b. Yahyâ da şöyle demiştir: "Böyle birinin oruç tutması daha uygundur. Bu konuda Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den nakledilen rivayetler vardır." Ebû Yusuf'tan nakledilen görüş de bu doğrultudadır. Nitekim tercih edilen görüş, Ramazan'ın girme ihtimaline karşı müftü ve yakın çevresi oruç tutar, halka da öğle vaktine kadar beklemeleri konusunda fetva verir. Öğle namazına kadar bir tespit söz konusu olmazsa, artık oruç tutmaya gerek yoktur. Ancak müftü, tuttuğu orucu mekruh olmayacak bir şekilde tutma imkânına sahip olur. Bu da tuttuğu orucu nafile niyeti ile tutmasıyla mümkündür. Halk ise böyle bir imkana sahip değildir.

Orucu Bozan ve Kefâreti Gerektiren Haller

Ramazan ayında oruçlu iken, bile bile her kim düz veya ters cinsel ilişkiye girer veya kendisiyle cinsel ilişkiye girilirse bu durumda o kimsenin, o günün orucunu kaza etmesi ve zıhar yapan kimse gibi kefâreti yerine getirmesi gerekir. Bu konuda icma vardır. Bunun delili ise Ebû Hureyre'den nakledilen şu rivayettir: Ramazan'da adamın biri eşi ile ilişkiye girmişti. Daha sonra gelip bu durumun hükmünü Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem sordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Kölen var mı?*" diye sordu. Adam "Yok" cevabını verdi. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*İki ay oruç tutabilir misin?*" diye sordu. Adam "Hayır" cevabını verdi. Son olarak Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "*Öyleyse altmış fakiri doyur.*" buyurdu.[1162]

Cinsel ilişkide boşalma şartı aranmaz. Çünkü boşalmadan cinsel ilişki gerçekleşmiş kabul edilir. Tam olarak şehveti söndürdüğü için anal ilişki de kefâreti gerektirir.

Cinsel ilişkiye gönüllü olarak giren kadının da orucunu kaza etmesi ve kefâreti yerine getirmesi gerekir. Çünkü cinsel ilişki, iki kişi tarafından gerçekleştiriler bir fiildir. Dolayısıyla taraflardan biri için hangi hüküm gerekirse, diğeri için de aynı hüküm gerekir. Kadınla zorla ilişkiye girilmişse bu durumda kadının kefâreti yeri-

1161 Buhârî, III, 34.
1162 Müslim, II, 782.

ne getirmesi gerekmez. Kadın kocasını cinsel ilişkiye zorlamışsa bu durumda da her ikisine hem kaza, hem kefâret gerekir. Bu konuda İmam Muhammed şöyle demiştir: "Bu durumda ikrah gerçekleştiği için adama kefâret gerekmez. Kadın, fecrin doğduğundan haberi olmayan kocasından bu gerçeği saklasa ve onunla birlikte olsa, sadece kadına kefâret gerekir."

Ramazan ayında oruçlu iken bilerek bir gıdayı, bir içeceği veya bir ilacı yiyen, içen ve alan kimse, hem bozduğu orucun kazasını yapar, hem de kefâreti yerine getirir. Bu konuda İmam Müslim, Humeyd b. Abdirrahman aracılığı ile Ebû Hureyre'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan'da oruç bozan kimseye bir köle azat etmesini veya iki ay oruç tutmasını ya da altmış fakiri doyurmasını emretti."[1163]

Cinsel ilişki veya başka bir nedenle orucunu bozan kimsenin orucunu kaza etmesi gerektiği konusunda Ebû Hureyre'den nakledilen şu hadis delildir: "*Herhangi bir mazeret veya hastalık olmadan Ramazan orucunu bozan kimse, her Allah'ın günü oruç tutsa yine de o orucu kaza etmiş olmaz.*" Abdullah İbn Mesûd da bu görüştedir. Saîd İbnü'l-Müseyyeb, Şa'bî, İbn Cübeyr, İbrâhim en-Nehaî, Katâde ve Hammâd ise, tutulmayan orucun kaza edileceğini söylemişlerdir.[1164]

Kefâreti yerine getirmesi gereken bir kadın hayız olur veya tuttuğu orucu bozmasını gerektirecek derecede hasta olursa kefâret düşer. Çünkü o gün oruç tutmak, o kişiler hakkında farz olmaktan çıkmıştır. Kefâret ise kişinin oruç tutması gereken günde oruç tutmaması durumunda söz konusu olur. Kefâret Allah hakkı olarak sabit olur. Ancak hastalık ve hayız, kişinin elinde olan bir şey değildir. Bu konuda ne erkeğin ne de kadının bir rolü vardır.

Kefâreti yerine getirmesi gereken kadın veya erkek yolculuğa çıkarsa, kefâret düşmez. Kişi zorla yola çıkarılsa bile yine kefâret düşmez. Çünkü kefâret Allah'ın hakkıdır. Yolculuk bunu ortadan kaldırmaz. Zira yola çıkmak, insan iradesiyle olan bir iştir.

Orucu Bozan, Kazayı Gerektiren, Fakat Kefâreti Gerektirmeyen Durumlar

Ön ve arka dışında cinsî temasta bulunduktan veya bir hayvanla cinsel ilişkiden sonra boşalma gerçekleşirse oruç bozulur ve bu orucun kazası gerekir. Çünkü bir ölçüde şehvet tatmin edilmiştir. Şehvet tam olarak tatmin edilmediği için kefâret gerekmez.[1165]

1163 Müslim, II, 782.

1164 Buhârî, III, 39.

1165 Fakihler, cinsî şehvet ve batnî şehvet olmak üzere şehveti ikiye ayırmışlardır. İlki ile kişinin cinsel arzularını, ikincisi ile de kişinin yiyecek, içecek türünden şeyleri arzulamasını kastetmişlerdir.

Öpmek veya dokunmak sonucu boşalma gerçekleşirse, bir ölçüde şehvet tatmin edildiği için oruç bozulur, ancak şehvet tam olarak gerçekleşmediği için kaza gerekmez. Deri altına yapılan iğne, burna çekilen ilaç, kulağa damlatılan damla orucu bozar ve kazayı gerektirir. Çünkü bu yollarla alınan şeyler, içeriye girmektedir. Bu içeriye giren şeyler de bedenin yararına olan beslenme ve tedavi maddelerinden oluşmaktadır. Ancak kefâret gerekmez. Çünkü şehvetin tam olarak söndürülmesi söz konusu değildir.

Karna veya beyne ulaşan derin bir yarayı tedavi etmek orucu bozar. Çünkü bu durumda orucu bozan şey, kişinin içine girmiş olur. Ebû Yusuf ve Muhammed şöyle demiştir: "Karna veya beyne ulaşan derin yaraların tedavisi orucu bozmaz." Onlara göre oruç, vücudun aslî kanallarının birinden içeri giren şey ile bozulur. Ayrıca uygulanan tedavide beyne veya karna bir şeyin ulaştığı kesin olarak bilinmez. Kaba ete vurulan iğne, orucu bozmaz. Ancak damara vurulan iğne orucu bozar. Çünkü bu durumda iğne ile verilen ilaç kesin biçimde kişinin içine ulaşmış olur. İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre iğne, orucu bozmaz. Ancak ihtiyatlı davranmak, bu konudaki farklı görüşleri dikkate alarak hareket etmek daha uygundur. Bu durumda orucun bozulduğunu esas alanlara göre sadece orucun kazası gerekir, kefâret gerekmez.

Kişi, küçük çakıl taşı veya inci büyüklüğünde kendisine bir fayda vermeyecek bir cismi yutarsa orucu bozulur. Çünkü şekil bakımından orucu bozan bir durum gerçekleşmiştir. Ancak kefâret gerekmez. Çünkü gerçek anlamda orucu bozan bir şey yutulmamıştır.

İsteyerek ağız dolusu kusmak, orucu bozar ve kazayı gerektirir. Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kim rahatsızlığı sebebiyle kusarsa [orucu bozulmaz] dalayısıyla orucunu kaza etmesine gerek yoktur. Kim de isteyerek kusarsa orucunu kaza etsin.*"[1166] Kusmukta ağız dolusu esas alınmıştır. Çünkü bu miktarın altındakiler tükürüğe tâbi kabul edilmiştir.

Gece devam ediyor düşüncesi ile sahur yapılır, daha sonra imsak vakti girdikten sonra sahur yapıldığı anlaşılırsa ya da akşam oldu düşüncesi ile iftar yapılır, daha sonra güneşin henüz batmadığı anlaşılırsa bu durumda oruç bozulur. Çünkü orucun bir rüknü ortadan kalkmıştır. Söz konusu rükün imsaktır. Ancak bu şekilde orucu bozulan kimsenin kefâret tutmasına gerek yoktur. Çünkü o, bile bile orucu bozmamıştır. Kefâret ise bile bile orucu bozan kimselere gerekir. Sahuru yanlışlıkla imsak vaktinden sonra yapan kimse, her ne kadar orucu bozulsa da günün geri kalan kısmını oruç tutuyor gibi geçirir. Böylece imkân ölçüsünde vaktin geri kalan kısmını kaza etmiş ve töhmetten kurtulmuş olur. Daha sonra da günün yerine kaza orucu tutar.

1166 Müstedrek, I, 427.

Uyuyan biri ile veya geceden aklı başında iken oruca niyet etmiş, ancak gündüz vakti delirmiş biri ile delirdikten sonra cinsel ilişkiye girilir ve daha sonra gün içinde bu kişinin aklı başına gelirse, cinsel ilişkiye giren iki tarafın da orucu bozulur. Ancak uyuyan veya delirmiş kimsenin kefâret tutması gerekmez. Çünkü onlar, isteyerek oruçlarını bozmamışlardır.

Masturbasyon yapmak orucu bozar. Çünkü bunda bir tür cimâ anlamı vardır. Ancak cimânın şekli gerçekleşmediği için kefâret gerekmez.

Dişlerin arasında kalan nohut büyüklüğündeki bir şeyi yutmak orucu bozar ve kazayı gerektirir. Çünkü bu kadar büyüklükte bir şeyin dişlerin arasında kalması âdeten pek mümkün değildir. Ayrıca bundan sakınmak mümkündür. Kişi bu büyüklükteki kalıntıyı oruçlu iken kendisi ağzına sokmadığı için kefâret tutması gerekmez.

Orucu Bozmayan Durumlar

Unutarak yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmak: Bu konuda Ebû Hureyre Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Kişi unutarak yer ve içerse orucunu tamamlasın. Çünkü ona Allah yedirip içirmiştir."*[1167]

Uyuyup ihtilam olmak: Bu hususta Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Şu üç şey orucu bozmaz: Hacamat yaptırmak, kusmak ve ihtilam olmak."*[1168] Çünkü kişi kendi isteği ile ihtilam olmamıştır. Dolayısıyla bu konuda unutarak yiyenden daha masumdur.

Bakarak veya düşünerek boşalmak: Bir kadına bakarak boşalmak cinsel ilişkinin gerçekleşmemesi bakımından ihtilam gibidir. Bakarak veya düşünerek boşalmak bir kişiye bağlı bir davranış olup başka biri ile gerçekleşmemiştir.

Güzel koku sürünmek: Ramazan günü güzel koku sürünmek orucu bozmaz. Çünkü güzel koku vücudun dış kısmına sürülür. Bu bakımdan yıkanmaya benzer.

Gözlere sürme çekmek: Bu konuda Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Biri Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelip "Gözümden rahatsızım, oruçlu iken gözlerime sürme çekeyim mi?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de *"Evet."* şeklinde cevap verdi.[1169] Tirmizî şöyle demiştir: "İlim ehli oruçlu kimsenin sürme çekmesi konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bunu mekruh görmüştür. Süfyân, İbnu'l-Mübârek ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedir. Bazıları ise buna izin vermiştir. İmam Şâfiî, Enes, Hasan-ı Basrî ve İbrahim en-Nehâî bu görüştedir. Onlar oruçlu kimsenin sürme çekmesinde herhangi bir sakınca görmemişlerdir."[1170]

1167 Buhârî, III, 28.
1168 Tirmizî, II, 111.
1169 Tirmizî, II, 115.
1170 Buhârî, III, 38.

Ramazan günü öpmesi helal olan birini boşalmadan öpmek: Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem oruçlu iken beni öperdi. Sizden kim Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hakim olduğu gibi kendisine hakim olabilir?"[1171]

Gıybet etmek: Gıybet etmek haramdır, ancak orucu bozmaz. Çünkü gıybet ile oruç bozacak bir durum ne şeklen ne de manen gerçekleşir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem *"Kim [gıybet ederek] haksız söz söyler ve buna göre amel ederse Allah'ın onun yemeyi içmeyi bırakmasına ihtiyacı yoktur."*[1172] buyurduğunu dikkate alarak orucunun bozulduğunu düşünür ve bile bile yemek yerse orucunu kaza etmesi ve kefâret tutması gerekir. Bu hadisi bilen ve bilmeyen, gıybetin orucu bozduğu zannı ile yemek yerse aynı hükme tâbi olur.

Kendiliğinden kusmak: Daha önce geçen hadiste ifade edildiği gibi kendiliğinden kusmak orucu bozmaz.

Erkeğin cinsel organına ilaç damlatması: Ebû Hanîfe ile Muhammed'e göre erkeğin cinsel organına ilaç damlatması orucu bozmaz, kadının kendi cinsel organına ilaç damlatması ise bozar. Ebû Yusuf'a göre ise bu durumda hem kadının hem de erkeğin orucu bozulur. Çünkü kişinin içi ile bu organı arasında bir yol vardır. Sidiğin buradan çıkması da bunun delilidir. Sahih olan görüşe göre kişinin içi ile bu organı arasında bir yol yoktur. Esasında sidik, mesanede damla damla toplanır, sonra buradan çıkar. Damla damla toplanan bir şeyin damladığı yere gitmesi ise mümkün değildir. İmamlar arasındaki ihtilaf mesaneye kadar ulaşan ilaç konusundadır. Eğer ilaç mesaneye ulaşmıyor, kamışta kalıyorsa bu durumda oruç bozulmaz. Bu konuda imamlar arasında icmâ' vardır.

Toz ve sinek yutmak: Toz ve sinek yutmak, insanın elinde olan bir şey değildir. Bundan korunmak da mümkün değildir.

Cünüp sabahlamak: Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan ayında cünüp olarak fecir vaktine girerdi. Onun cünüplüğünün nedeni ihtilam değildi. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gusül abdesti alır ve oruç tutardı." Çünkü Allah Teâlâ, Ramazan ayında cinsel ilişkiye girmeyi, gecenin tamamında mübah kılmıştır: *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı."*[1173] Bunun zorunlu sonucu olarak gusül abdesti, sabah namazı vakti girdikten sonra alınır.

Ramazan günü dişler arasında kalan ve nohut büyüklüğü kadar olmayan şeyleri yutmak: Dişler arasında kalan nohuttan daha az büyüklüğe sahip şeyler, tükürüğe tâbidir. Bundan kurtulmak mümkün olmayabilir. Ancak nohut kadar veya daha büyük şeyleri yutmak orucu bozar.

1171 Müslim, II, 777.
1172 Tirmizî, II, 105.
1173 el-Bakara 2/187.

Oruçken Mekruh Olan Şeyler

Ramazan günü yutmadan bir şeyin tadına bakmak: Tadına bakılan şey yutulmadığı, dolayısıyla kişinin içine gitmediği için oruç bozulmaz. Ancak oruç bozan bir duruma yaklaşıldığı için bu, mekruhtur.

Tükürükle birlikte boğazdan içeri hiçbir şeyinin gitmeyeceği bir sakızı çiğnemek: Çünkü boğazdan aşağı hiçbir şey gitmemiştir. Ancak bu da mekruh sayılmıştır. Çünkü sakız çiğneyen kimse oruç tutmuyor töhmeti ile karşı karşıya kalır. Şuna mutlaka dikkat edilmeli ki, bu sakız, renksiz ve şekersiz olan sakızdır. Eğer sakız renkli, aromalı ve şekerli ise o zaman bu sakızı çiğneyenin orucu bozulur.

Oruçken Mekruh Olmayan Şeyler

Oruçlu kimse taze misvak ile sabah akşam dişlerini temizleyebilir. Âmir b. Rabîa'nın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem oruçlu iken sayamayacağım kadar çok misvak kullanırken gördüm."[1174] Misvak kullanan kimse tükürüğünü yutabilir.

Misvakın taze, kuru veya su ile ıslatılmış olması arasında fark yoktur. Misvak kullanmak hiçbir şekilde orucu bozmaz.

Orucu Bozmayı Mübah Kılan Durumlar

Ramazan'da hasta olan ve hastalığı yüzünden dinin esas kabul ettiği derecede bir endişeye sahip olan kimse orucunu bozar ve sonra bu orucu kaza eder. Kişi, hastalığı konusunda tecrübe ile sabit olan zann-ı gâlibine veya âdil müslüman doktorun ya da temiz ve uzman birinin oruç tuttuğu zaman hastalığının artacağı veya iyileşmesinin gecikeceği şeklinde kanaat bildirmesine itimat eder. Çünkü hastalığın ilerlemesi, kişinin zarar görmesine neden olur, kimi zaman da ölmesine sebep olabilir. Bu yüzden bu tür durumlardan sakınmak gerekir. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder.*"[1175]

Oruç tuttuğu zaman zarar görmeyecek yolcunun oruç tutması daha uygundur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur. "*Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.*"[1176] Eğer yolculuk esnasında oruç tutulmazsa daha sonra kaza yapılır. Çünkü yolculuk sıkıntısız olmaz. Bu yüzden yolculuğun bizzat kendisi mazeret olarak kabul edilmiştir. Hastalık ise böyle değildir. Bazen oruç tutmaya engel olmayan basit rahatsızlıklar olabilir. Hastalık, sıkıntıya yol açıyorsa orucu bozma sebebi olur.

1174 Buhârî, III, 38.
1175 el-Bakara 2/184.
1176 el-Bakara 2/184.

Ebû Dâvûd, Hamza el-Eslemî'den şöyle nakletmiştir: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben bineği olan biriyim, bineğimi çalıştırır, üzerinde yolculuk yapar ve onu kiraya veririm. Yaptığım bu işler bazen Ramazan'a denk gelir. Ben gencim, güç, kuvvet sahibiyim. Ey Allah'ın Elçisi! Bana oruç tutmak, orucu geciktirip de üzerime borç hale getirmekten daha kolay geliyor. Oruç tutmam mı, yoksa tutmamam mı bana daha fazla sevap kazandırır." diye sordum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem de "*Hangisini istersen onu tercih et, ey Hamza!*" buyurdu.[1177]

Kişi Ramazan ayında yolculuk yapabilir. İmsak vaktinden sonra yola çıkan kimse o gün orucunu bozmaz. Çünkü böyle biri mukîm iken oruç tutması lazım gelmiştir. Bunu kendi tercihi ile bozamaz. Eğer mukîm iken orucunu bozarsa o zaman bu orucu hem kaza etmesi hem de kefâret tutması gerekir. Hastalık halinde ise durum farklıdır. Hasta olan kimse sadece orucunu kaza eder, kefâret tutmasına gerek yoktur. Çünkü onun mazereti Allah'tan gelmiştir.

Hastalık veya seferîlik durumunda vefat eden kimselerin orucu kaza etme sorumluluğu yoktur. Çünkü kaza edecek güne çıkma imkânları olmamıştır. Hasta olan kimse iyileşir veya yolcu mukîm hale gelir ve bundan sonra vefat ederse, hasta kimse iyileştiği gün, yolcu kimse de mukîm olduğu gün sayısınca orucunu kaza etme sorumluluğunu taşır. Çünkü bu kimseler orucu kaza edecekleri günlere yetişmişlerdir. Bu konunun faydası şurada ortaya çıkmaktadır: Ölmek üzere olan kimse, tutamadığı günler için fakirlerin doyurulmasını vasiyet etmek zorundadır. Söz konusu fidye, onun malının ⅓'ünden verilir. Aksi takdirde her gün için malının ⅓'üne göre bir yoksula verilmek üzere bir sâ' buğday veya hurma veya arpa vermek gerekir. Çünkü bu kimse, ömrünün sonucunda vazifesini yerine getirme imkânı bulamamıştır. Bu bakımdan pîr-i fânî ihtiyar konumundadır. Bize göre bu durumda olan kimsenin mutlaka vasiyette bulunması gerekir. Eğer ölen kimse fidye verilmesini vasiyet etmediyse vârislerin onun malından fidye vermesi gerekmez. Vasiyet etmemesine rağmen varisler fidye verirlerse bu caizdir. Bu durum zekat konusunda da böyledir.

Sâ' 3.016 kilograma tekabül eder. Yarım sâ' da 1.508 kilograma denk gelir.

Tirmizî, Nâfi' ve İbn Ömer kanalıyla oruç borcu olduğu halde ölen biri hakkında şu hadisi nakletmiştir: "*Onun adına her gün için bir yoksul doyurulur.*"[1178]

Hamile veya emzikli kadın kendisine veya çocuğuna bir zarar gelmesinden endişe ederse oruç tutmaz. Tutmadığı günleri kaza eder. Başka bir şey yapmasına gerek yoktur. Bu konuda onlar, hasta kimselere kıyas edilmiştir. Burada acziyet sebebi ile oruç tutmama söz konusudur. Hasta kimse ile hamile ve emzikli kadınlar arasındaki ortak illet ise zarar ve zorluktur. Dolayısıyla hasta ve emzikli kimselerin oruçlarını kaza etmeleri yeterlidir.

1177 Ebû Dâvûd, I, 333.
1178 İ'lâu's-sünen, IX, 138.

Oruca gücü yetmeyen çok yaşlı kimseler de oruç tutmayabilir, tutmadığı her gün için bir yoksulu doyurur. Bu tür kimseler oruç tutacak güce sahip değildir, ayrıca orucu kaza edecekleri bir imkân da bulamazlar, onların böyle bir imkâna kavuşacakları ümit edilmez. Oruç tutmadan ölen kimse örneğinde olduğu gibi onların farz orucu, fakirleri doyurmaya dönüşür. Bu konudaki en temel dayanak şu ayet-i kerimedir: "*(İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir.*"[1179] Eğer kişinin acziyeti sona erer, oruç tutacak güce kavuşursa bu durumda fidye hükmü sona erer, oruç tutma hükmü başlar.

Ramazan'da hayız olan veya loğusa olan kadının orucu bozulur. Bu kimseler oruçlarını daha sonra kaza ederler. Kütüb-i Sitte imamlarının naklettiğine göre Muâza'dan şöyle nakledilmiştir: Hz. Âişe'ye "Hayızlı kimse neden namazı kaza etmiyor da orucu kaza ediyor?" diye sordum. O da şöyle cevap verdi: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde hayız olurduk. Bize orucu kaza etmemiz, namazı ise kaza etmememiz emredilirdi."[1180]

Gün içinde hayız ve nifastan çıkan kadın, iyileşen hasta, mukîm olan seferî, aklı başına gelen delirmiş kişi günün geri kalan kısmını oruç tutuyormuş gibi geçirir ve yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durur. Bu, vaciptir. Kişi böyle yapmakla vaktin geri kalan bölümünü kaza etmiş olur. Ancak bu şekilde oruç tutmakla o günü tamamen oruçlu geçirmiş sayılmazlar. Çünkü günün baş tarafında oruç tutma ehliyetinden yoksun idiler. Ancak şu kadarı var ki, seferî kimse gün ortasından evvel mukîm olmuş ve oruca niyet etmişse tuttuğu oruç geçerli olur. Çünkü bu kimse günün baş tarafında da oruç tutma ehliyetine sahip olmuştur.

Ramazan günü bülûğ çağına eren genç ile kâfir iken müslüman olan kimse, günün geri kalan bölümünü oruçlu geçirirler. Böylece günün geri kalan bölümüne hak ettiği saygıyı göstermiş olurlar. Ayrıca sebep ve ehliyet gerçekleştiği için günün geri kalan kısmını oruçlu geçirirler. Ancak bugünün ve öncesinin kazasını yapmazlar. Çünkü daha önce ehliyetleri olmadığı için oruç emrinin muhatabı değillerdi.

Delirmiş ve Bayılmış Kimselerin Durumu

Bütün ayı delirmiş halde geçiren kimselerin Ramazan orucunu kaza etmelerine gerek yoktur. Çünkü böyle biri orucun sebebi olan Ramazan ayına yetişmeyi gerçekleştirmemiştir. Dolayısıyla oruç emrine muhatap olmamıştır. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Şu üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar aklını yitirmiş mecnun kişi, uyuyana kadar uyuyan ve bülûğ çağına erinceye kadar çocuk.*"[1181]

1179 el-Bakara 2/184.
1180 Neylu'l-evtâr, I, 269.
1181 Câmiu'l-ehâdîs, IV, 232.

Ramazan'ın tamamını baygın geçiren kimse, daha sonra iyileşince orucunu kaza eder. Çünkü hastalık, kişinin gücünü azaltır, aklını ise gidermez. Bu yüzden orucun sebebi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bayılan kimse oruç emrinin muhatabıdır ve orucu kaza etmesi gerekir. Eğer kişi Ramazan içinde bayılırsa, bayıldığı günün orucunu kaza etmez, çünkü o günün orucuna niyet etmiştir. Ancak Ramazan'ın geri kalan kısmını kaza eder. Çünkü geri kalan kısmı için niyeti söz konusu değildir.

Ramazan günlerinin birinde iyileşen akıl hastası, geçen günlerin kazasını yapar. Çünkü orucun sebebi olan Ramazan ayına yetişmek gerçekleşmiştir. Ehliyet de tamdır. Ortada herhangi bir mani yoktur. Oruç farzını yerine getirme ehliyeti herhangi bir engel olmadan, tam olarak mevcut olursa, kaza kesinleşir. "*İçinizden kim bu aya yetişirse onu oruçla geçirsin.*"[1182] ayetinde Ramazan'ın tamamına değil de bir bölümüne yetişmek kastedilmiştir.

Başlanan Nafile Orucu Tamamlamak Vaciptir

Başlanan nafile oruç veya nafile namaz bozulursa kaza etmek vacip olur. Çünkü nafile olarak yapılan bir ibadettir. Dolayısıyla onu boşa çıkaracak şeylerden korunmak gerekir. Nafile ibadet bozulduğu zaman mutlaka kazası gerekir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.*"[1183] Açıkladığımız gerekçeden dolayı Hanefilere göre herhangi bir mazeret olmadan nafile ibadeti bozmak caiz değildir. Ancak ortada bir mazeret varsa o zaman nafile ibadet bozulabilir. Mesela oruç için ziyafet ve davet, bir mazeret sayılır. Nitekim Câbir b. Abdillah'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ashabından biri bir yemek yapmıştı, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile bir grup ashabı davet etmişti. İnsanlar davete gelince içlerinden biri yemeğe yanaşmadı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Neyin var?" diye sordu. O da "Ben orucum." şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Kardeşin senin için zahmete girip ziyafet hazırlamış, sen de ona 'Ben orucum diyorsun', şimdi ye ve sonra bu orucunu kaza et!" buyurdu.[1184]

Ramazan'ın Kaza Edilmesi

Ramazan orucu kaza edilirken, oruçların peş peşe tutulması şart koşulmamıştır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin.*"[1185] Bu ayette orucun peş peşe kaza edilmesi şart koşulmamıştır. Kazaya bırakılmış oruçlar tutulmadan bir sonraki Ramazan gelirse bu durumda ilk önce Ramazan orucu

1182 el-Bakara 2/185.
1183 Muhammed 47/33.
1184 Dârakutnî, II, 178.
1185 el-Bakara 2/185.

tutulur. Çünkü vakit, onun vaktidir. Daha sonra başka oruç değil, tutulmayan ilk Ramazan orucu kaza edilir. Bu durumda kişiye kazadan başka bir şey gerekmez. Çünkü ayette sadece kaza edileceği ifade edilmiştir. Kişi, Ramazan ayından sonra senenin beş günü dışında orucunu kaza edebilir.

Bayram Günleri Oruç Adayan Kimsenin Durumu

Kurban ve Ramazan bayramlarının ilk günü ile teşrik günlerinde oruç tutmayı adayan kimse oruç tutmayı kendisine vacip hale getirmiştir. Ancak bugünlerde oruç tutmaz, sonra bunun yerine kaza tutar. Çünkü o, bir ibadeti adamıştır. Adağın bizzat kendisi günah değildir. Ancak bugünlerde oruç tutmak haramdır. Dolayısıyla adak normal, ancak adağın yerine getirilmesi yasaktır. Bu yüzden kişi haram işlememek için bugünlerde oruç tutmaz. Daha sonra üzerine vacip olan bir sorumluluktan kurtulmak için orucunu kaza eder. Eğer kişi bugünlerde oruç tutarsa, adağını yerine getirmiş olur.

İ'TİKÂF

İ'tikâf, sözlükte bir yerde kalmak ve bir yere kapanmak anlamına gelir. Bu kelime ile aynı kökten türemiş bir kelime şu ayette geçmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

"İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mâbed) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse, ona acı azaptan tattırırız."[1186] İ'tikâf, dini terminolojide ise "Oruçlu bir halde belirli bir mekanda – ki bu camidir – i'tikâf niyeti ile kalmaktır."

İ'tikâf üçe ayrılır:

a- Vacip i'tikâf. Adakta bulunulan i'tikâftır.

b- Sünnet i'tikâf. Ramazan ayının son on günü girilen i'tikâftır.

c- Müstehab i'tikâf. Ramazan ayının son on günü dışında, kişinin dilediği bir zamanda girdiği i'tikâftır.

Ramazan ayının son on günü girilen i'tikâf, sünnet-i müekkededir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem daima Ramazan ayının son on günü i'tikâfa girmiştir. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vefat edene kadar Ramazan ayının son on günü i'tikâfa girmiştir. Onun vefatından sonra da eşleri bu zamanda i'tikâfa girmişlerdir.[1187]

Samimiyetle girilen i'tikâf, amellerin en faziletlilerindendir. Atâ b. Ebî Rebâh şöyle demiştir: "İ'tikâfa giren kimse, bir ihtiyacının olduğu güçlü bir zâtın kapısının önünde oturup 'İhtiyacımı karşılayıncaya kadar buradan ayrılmayacağım.' diyen kimseye benzer. Bunun gibi i'tikâfa giren kimse de Allah'ın evinde oturur ve 'Beni bağışlayıncaya kadar buradan ayrılmayacağım.' der. Zührî de şöyle demiştir: "İnsanlara hayret ediyorum. İ'tikâfı nasıl terk ediyorlar, hiç anlamıyorum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir şeyi bazen yapar, bazen yapmazdı. Ama i'tikâfı vefat edinceye kadar hiç terk etmemişti."

1186 el-Hacc 22/25.
1187 Buhârî, III, 59.

İ'tikâfa girecek kimse, Ramazan'ın 21. gecesi kalmak istediği camiye gider. Ramazan bayramının hilali doğuncaya kadar burada kalır.

Bir günden az i'tikâf adamak caiz değildir. Zorunlu olarak bir günden az i'tikâf olmaz. Çünkü Hz. Âişe şöyle demiştir: "Oruçsuz i'tikâf kesinlikle olmaz." Bu rivayeti Süfyân b. Hüseyn'den sadece Süveyd nakletmiştir. Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, Allah Resulü'ne sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben bir gün i'tikâfa girmeyi adadım." demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle demiştir: "*İ'tikâfa gir ve oruç tut.*"[1188] Hz. Âişe'den nakledilen i'tikâf hadisinde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem i'tikâfa girene oruç tutmasını emrederdi."[1189] Süfyân b. Huseyn hakkında Zehebî şöyle demiştir: "O, sadûk ve meşhûr bir râvidir." Süveyd hakkında da İbn Hıbbân şöyle demiştir: "O, kendisi için hayır dilediğim kullardandır. Çünkü o, sika râvilere yakındır."

İ'tikâfta oruç tutmayı emreden hadisin pek çok senetle nakledilmesi, bu hadisin güçlenmesine ve delil olarak kullanılmasına vesile olmuştur.

İmamı, müezzini ve cemaati olan her camide i'tikâfa girilir. Büyük camide i'tikâfa girmek daha uygundur.

İ'tikâf hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin.*"[1190]

Kadınlar ise evlerinde mescid olarak kullandıkları bir yerde i'tikâfa girerler. Evde mescid olarak kullanılan yerden maksat ise, namaz kılmak için hazırlanan yerdir. Camide i'tikâfa giren erkekler için ne şart koşulmuşsa, evinde i'tikâfa giren kadınlar için de o şart koşulur. Bu şartları Allah'ın izni ile birazdan açıklayacağız. Kadınların evlerinde namaz kılmaları daha faziletlidir. Aynı şekilde evlerinde i'tikâfa girmeleri de daha uygundur. Eğer bir kadın camide i'tikâfa girerse, i'tikâfın şartlarını yerine getirdiği için bu, olur. Ancak faziletli olan davranışı terk ettiği için bu, tenzihen mekruhtur. Çünkü kadınların evlerinde i'tikâfa girecekleri konusunda rivayetler mevcuttur.

Bir yerde i'tikâfa giren kimse, ancak şu nedenlerden dolayı bulunduğu yerden çıkabilir:

- Tuvalet ihtiyacını giderme, cünüplükten dolayı gusül abdesti almak gibi tabiî bir ihtiyaç.

- Caminin yıkılması veya kendisi ya da malı hakkında bir korkuya kapılması gibi zorunlu bir neden.

1188 Dârakutnî, II, 200.
1189 Dârakutnî, II, 201.
1190 el-Bakara 2/187.

- Zorba birinin zorla kendisini çıkarması gibi haricî bir sebep. Böylesi bir durumda i'tikâfta olan kimse hemen başka bir cami bulur ve i'tikâfına orada devam eder.

- Bulunduğu camide cuma namazı kılınmaması dolayısıyla başka bir camiye cuma namazı için gitmek gibi şer'î bir neden. cuma namazını kılar kılmaz i'tikâfa girdiği camiye geri döner.

İ'tikâfa giren kimse, geçerli bir mazereti olmadan bulunduğu yerden bir müddet çıksa, i'tikâfı bozulur. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre günün büyük bölümü geçmediği sürece bozulmaz. Onlar bu konuda günün büyük bölümünü esas almışlardır.

İ'tikâfa giren kimse yeme-içme, alış-veriş, evlenme ve ricî talaktan dönme gibi işlerini camide yapar. Çünkü o, bütün bunları yapmaya muhtaçtır ve camide yapma imkânına sahiptir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Mescid-i Nebevî'den başka i'tikâfa gireceği bir yeri yoktu. O, i'tikâfta iken burada yer, içer, konuşur ve alış-veriş yapardı. Ancak ticaret malzemesinin camiye getirilmesi mekruhtur. Çünkü camileri bu tür şeylerle meşgul etmek mekruhtur. Aynı şekilde i'tikâfta olmayanlar için de ticaret mallarını camiye getirmek mekruh sayılmıştır. İ'tikâfta olan, sadece hayır konuşur. Aynı şekilde camide bulunan herkesin hayır konuşması gerekir. Ancak i'tikâfta bulunanın buna daha fazla özen göstermesi gerekir. Kişinin kendisini ilgilendirmeyen konularda dilini tutması, imanın güzel yönlerindendir. Susmayı ibadet olarak düşünen kimsenin susması mekruhtur. Çünkü bizim dinimize göre konuşmamak bir ibadet değildir.

İ'tikâfa giren kimsenin cinsel ilişkiye girmesi ve cinsel ilişki ile ilgili fiilleri işlemesi haramdır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin.*"[1191] Cinsel ilişki, i'tikâfın haramlarındandır. Bu yüzden cinsel ilişki gibi öpmek, dokunmak, sarılmak vb. davranışlar hacda olduğu gibi i'tikâfta da haram kabul edilmiştir. Oruç ise sadece cinsel ilişki haramdır. Diğer fiilleri işlemek haram değildir.

İ'tikâfa giren kimse, bilerek veya unutarak cinsel ilişkiye girerse i'tikâfı bozulur. Aynı şekilde öpme, dokunma vb. fiiller sonucu boşalan kimsenin de i'tikâfı bozulur. Öpme, dokunma vb. fiiller ile boşalma gerçekleşmezse i'tikâf bozulmaz. Ancak bunları yapmak haramdır. İçinde bulunulan hal kişiye dâima i'tikâfı hatırlatır. Bu yüzden unutarak girilen cinsel ilişki, boşalma gerçekleşmese bile i'tikâfı bozar. Hacda da durum böyledir. Ancak oruçta unutarak cinsel ilişkiye girmek oruca zarar vermez.

Kim kendisine birkaç gün i'tikâfa girmeyi vacip hale getirirse, bugünlerin geceleriyle birlikte peş peşe i'tikâfa girmesi gerekir. Çünkü birkaç günün zikredil-

1191 el-Bakara 2/187.

mesi, onların gecelerini de kapsar. Nitekim Hz. Zekeriya'nın kıssasında, günlerin geceleri de kapsadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'ân'ın bir yerinde onun üç gün[1192], bir başka yerinde üç gece[1193] konuşmayacağı ifade edilmiştir. Halbuki iki yerde anlatılan olay birdir.

İ'tikâf günlerinin peşpeşe olması gerekir. Çünkü i'tikâf, hem geceyi hem de gündüzü kapsayan bir ibadettir. Bunda da aslolan, "yeminler" ve "icâre" bahsinde olduğu gibi peş peşe olmasıdır. Oruçta ise peş peşe olma şartı yoktur. Mesela bir kimse birkaç gün oruç tutacağını adasa, bunları peş peşe tutması gerekmez. Çünkü oruçta aslolan, oruçların ayrı zamanlarda tutulmasıdır. Zira gece, orucun tutulacağı zaman değildir. Bu yüzden hakkında bir nas bulunmadığı sürece orucun peş peşe tutulması gerkmez.

Kişi gündüz i'tikâfa girmeye niyet etse, niyeti geçerlidir. Çünkü o, kullandığı sözcüğün hakikat anlamını kastetmiştir. Zira gündüz, günün aydın olduğu zamandır. Ebû Hanîfe'ye göre onun i'tikâfa başlaması gerekir. Ebû Yusuf ile Muhammed bu konuda farklı düşünmüşlerdir. Onlara göre kişi i'tikâfa ancak oruç ile başlar. Ebû Hanîfe'ye göre i'tikâf bir günden daha az bir sürede yapılmaz. Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre ise i'tikâf, bir günden daha az bir sürede de yapılabilir.

1192 *"Zekeriyya: Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."* Âl-i İmrân 3/41.

1193 *"O: Rabbim! dedi, (çocuğum olacağına dair) bana bir işaret ver. Allah: Sana işaret, sapasağlam olduğun halde üç gece insanlarla konuşamamandır, buyurdu."* Meryem 19/10.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.*"[1194]

Haccın Farz Oluşu

Ebû Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize bir hutbe okumuştu. O hutbede: "*Ey insanlar! Allah Teâlâ size haccı farz kıldı. Öyleyse haccediniz.*" buyurdu. Ashabdan biri "Her sene mi Ey Allah'ın Elçisi?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sustu. Adam sorusunu üç kez tekrar etti. Sonunda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Eğer 'evet' deseydim, her yıl haccetmek size farz olurdu, buna da güç yetiremezdiniz.*" Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise şöyle geçmektedir: "*Eğer her yıl haccetmek size farz kılınsaydı, bunu yerine getiremezdiniz, bunu yapmaya gücünüz yetmezdi, bir kere haccetmek farzdır, daha fazlası nafile hacdır.*"[1195]

İbn Teymiye şöyle demiştir: "Bu hadiste bir emrin, bir fiilin tekrar tekrar yapılmasını gerektirmediğine dair bir delil vardır."

Haccın sebebi Beytullah'tır. Bir başka ifade ile haccın tek sebebi vardır.

Hac kelimesi, mutlak mânâda yönelmek anlamına gelir. Büyük dilci Halil b. Ahmed el-Ferâhidî şöyle demiştir: "Hac, yüceltilen bir varlığa büyük yöneliş anlamına gelir."

Dinî literatürde hac, belirli zamanda ihramlı olarak tavaf etmek amacıyla Ka'be'ye, vakfe amacıyla da Arafat'a yönelmeyi ifade eder.

Hicretin dokuzuncu yılında gerekli şartları taşıyan ve bu ibadet için imkân sahibi olan herkese ömürde bir kez haccetmek farz kılınmıştır. Birden fazla yapılan haclar nafiledir. Haccın, hicretin altıncı yılında farz kılındığı da söylenmiştir. Şâfiîlere göre nafile hac yoktur. Onlara göre ilk yapılan hac, farz-ı ayn; daha sonra yapılan haclar farz-ı kifâyedir. Çünkü her yıl birilerinin Ka'be'yi haccetmesi farz-ı kifayedir.

1194 Âl-i İmrân 3/97.
1195 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, XI, XV.

Haccın Hemen Farz Oluşu

İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Kim haccetmek istiyorsa, acele davransın. Çünkü sizden hiç kimse başına ne geleceğini bilmez.*"[1196] İbn Abbâs'ın Fadl'dan veya Fadl'ın İbn Abbâs'tan naklettiğine göre de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Kim haccetmek istiyorsa, acele davransın. Çünkü hastalanabilir, bineğinden olabilir ve başka bir ihtiyacı çıkabilir.*" Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel nakletmiştir. Bu hadis, isnad bakımından hasendir. Çünkü râvilerden Ebû İsrâîl'in sika olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Ahmed b. Hanbel onun hakkında "Bu kişiden hadis yazılır." demiştir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre kişi zengin olur olmaz hac ibadeti farz olur. Muhammed ile Şâfiî'ye göre ise hac ibadeti ileriki bir zamanda da gerçekleştirilebilecek şekilde farz olur.

Bir kimse mazeretsiz olarak yıllarca hac ibadetini geciktirirse fasık olur ve tanıklığı kabul edilmez. Çünkü bir ibadeti ertelemek küçük günahtır. Haccı ertelemek ise tahrimen mekruhtur. Bir kişi bir kere küçük günahı işlemekle fâsık olmaz, aksine küçük günah işlemeyi ısrarla sürdürürse fâsık olur. Nitekim Ebû Ümâme'den şöyle nakledilmiştir: "*Bir hastalık veya zorunlu bir ihtiyaç ya da katlanılamayacak bir sıkıntı, yahut kendisine mâni olan zalim bir yönetici olmadan hac ibadetini erteleyen kimse, dilerse Yahudi, dilerse Hıristiyan olarak ölsün!*" İbn Sâbit mürsel olarak Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kim Kabe'ye gidecek kadar yiyeceğe ve bineğe sahip olur ve buna rağmen haccetmezse Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesini önleyecek bir şey yoktur." Bu rivayet Hz. Ali'den merfû olarak nakledilmiştir. Bir başka senetle de Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Bu rivayetler birbirlerini güçlendirmektedir. Sonuçta bu hadis, hasen li ğayrihi derecesine ulaşmıştır. Bu yüzden hadis âlimlerinin "Bu konuda sahih bir rivayet nakledilmemiştir." sözü, bu hadise bir zarar vermez. Çünkü sahih hadisin nakledilmediğini ifade etmek, hasen hadisin bulunmadığı anlamına gelmez.

Haccın geciktirilmesini beş yıl ile sınırlamak daha uygundur. Çünkü bu konuda rivayet vardır. Söz konusu rivayet, Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû' olarak nakledilmiştir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Sıhhati yerinde olan, geçim derdi olmayan ve beş yıl geçtiği halde bana gelmeyen kul, elbette mahrumdur.*"[1197]

Haccın Farz Olması İçin Hür ve Bâliğ Olmanın Şart Koşulması

İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Küçük yaşta hacceden, daha sonra da ergenlik çağına eren kimsenin

1196 el-Müstedrek, I, 448.
1197 et-Terğîb ve't-terhîb, II, 212.

yeniden haccetmesi gerekir. Hacceden bedevî hicret ederse yeniden haccetmesi gerekir. Hacceden köle özgürlüğüne kavuşursa yeniden haccetmesi gerekir." Beyhakî bu rivayetin mevkûf olduğunu tespit etmiştir.

Hac ibadeti için bülûğ çağına girmek şart koşulmuştur. Çünkü bütün ibadetlerde çocukların bir sorumluluğu yoktur.

Hac hem bedenî hem de mâli bir ibadettir. Dolayısıyla kölelerin vücub ehliyeti yoktur. Çünkü kölenin bizzat kendisi başkasının mülküdür. Köle ile kölenin sahip oldukları, efendisinindir.

Hac İçin Yiyecek ve Bineğin Şart Koşulması

İbn Ömer'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem bir adam geldi ve ona 'Ey Allah'ın Elçisi! Haccı ne farz kılar?' diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de *'Azık ve binek'* buyurarak cevap verdi.[1198] Tirmizî şöyle demiştir: "Ehl-i ilme göre bununla amel edilir; yeterli miktarda yiyeceği ve bineği olan kimseye hac farzdır."

Bugün bineğin yerini uçak, gemi, otomobil, otobüs vb. ulaşım araçları almıştır. Dolayısıyla bunlardan biri ile Ka'be'ye gitmeye gücü yeten, ihtiyaç duyduğu bütün harcamaları karşılayan, hac boyunca kendi yiyeceğini ve ailesinin yiyeceğini temin edebilen kimseye hac farz olur.

Zorunlu kota uygulaması daha önce haccetmemiş olsa bile kişiden hac zorunluluğunu düşürür. Eğer kişi daha önce haccetmişse bu durumda yeniden hacca gitmek için işini kolaylaştırmak üzere bir hacama yapamaz. Eğer böyle bir harcama yaparsa başkalarının haksızlık yapması için onlara yardımcı olmuş olur.

İkinci kez haccetmek farz değildir.

Mekke ve Mekke civarında bulunan ve yürüyebilecek insanlar için binek şartı yoktur. Onlar için tek şart, gerekli yiyeceğe sahip olmaktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kendinize azık edinin, şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur."*[1199]

Haccın Yükümlülük Şartları

- Müslüman olmak,
- Haccın farz olduğunu bilmek,
- Âkıl-bâliğ olmak,
- Hür olmak,
- Gerekli bedenî ve maddî imkana sahip olmak (istitâat),

1198 Tirmizî, III, 813.
1199 el-Bakara 2/197.

Haccın zamanı.

Bu şartları taşıyan kimselere hac ibadeti farz olur. Bu şartlardan birini taşımayan kimseye hac ibadeti farz olmaz. Edâ şartları da yükümlülük (vücub) şartları ile birlikte tam olursa, kişinin haccetmesi farz hâle gelir. Eğer yükümlülük şartlarının hepsi tam olur, edâ şartlarından biri gerçekleşmezse bu durumda kişiye hacetmek değil de yerine birini hacca göndermek veya ölümünden sonra birinin kendi yerine hacca gönderilmesini vasiyet etmek farz olur.

Haccın Eda Şartları

- Sağlıklı olmak.
- Yol Güvenliği.
- Hapis olmamak ve zâlim biri tarafından engellenmemek.
- Kadınlar için iki özel şart.[1200]

Hasta olan kimse yola çıkmaktan ve Ka'be'ye gitmekten alıkonulur. Bunun gibi binek üzerinde tek başına duramayacak kadar ihtiyar kişi, kendisine muhtaç çocuğa bakmak gibi güçlü bir mazereti olan, kendi hizmetine muhtaç hasta anne-babasının bakımını üstlenen, zâlim biri tarafından hapsedileceğine kesin olarak inanan, kendisine zulmedileceğini kesin olarak bilen kimse de hacca gitmez. Bu mazeretlerden birini taşıyan kimse, söz konusu mazeretler ortadan kalkana kadar hac ibadetini erteleyebilir.

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Fadl, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem terkisinde idi. Bu sırada Hasam kabilesinden bir kadın geldi. Fadl ona, o da Fadl'a bakmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Fadl'ın yüzünü diğer tarafa çevirdi. Kadın şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın, kulları üzerinde bir hac farîzası hakkı bulunmaktadır. Babam ise yaşlandı. Binek üzerinde duramaz haldedir. Ben onun yerine hac yapabilir miyim?" Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, *"Evet"* buyurdu. Bu olay Veda haccı sırasında vukû bulmuştur.[1201]

Kadınlar için yanında mahrem birinin veya eşinin bulunması edâ şartları arasında yer alır. Çünkü Dârakutnî'nin rivayetine göre İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Bir kadın ancak yanında mahremi olduğu zaman haccedebilir."* Bunun üzerine bir adam "Ey Allah'ın Elçisi! Ben şu savaşa katılmak üzere adımı yazdırmıştım. Halbuki eşim hacca

1200 Bu şartlardan birincisi, kadınların tek başlarına uzun mesafeli yolculuklara çıkma yasağından kaynaklanan "Yanlarında eşlerinin veya bir mahreminin bulunması" şartı, ikincisi de, sadece boşanma iddeti veya vefat iddeti beklemekte olan kadınlara ilişkin olup "beklemeleri gereken süreyi tamamlamış olmaları" şartıdır. Bk. İlmihal, Heyet, İSAM, I, 517-518. [Mütercim]

1201 Umdetu'l-kârî, IX, 123.

niyetli." dedi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Dön ve eşinle birlikte haccet!"* buyurdu.[1202] İbn Ömer de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının yanında bir mahremi olmadan, üç gecelik mesafedeki bir yolculuğa çıkması helal değildir."*[1203] İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bir kadın ancak mahrem biri ile yolculuk yapabilir."* buyurdu. Biri "Ey Allah'ın Elçisi! Ben falanca orduya katılmak istiyorum, eşim de hacca gitmek istiyor." dedi. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem *"Öyleyse eşinle beraber git."*[1204] buyurdu. Bir başka rivayete göre ise şöyle buyurmuştur: *"Eşinin bulunduğu yere ancak onun yanında mahrem biri varken yabancı biri girebilir."*[1205] İbn Ömer'den de şöyle bir hadis nakledilmiştir: *"Bir kadın yanında mahrem biri olmadan üç günlük yolculuğa çıkamaz."*[1206]

Yaşlı bile olsa ergenlik çağına girdikten sonra bir bayanın yanında mahremi veya eşi olmadan hac için yola çıkması caiz değildir. Yolculuk esnasında yanında başka bayanların ve sâlih erkeklerin bulunması, bu hükmü değiştirmez. Eğer yolculuk hadislerde belirtilen süreden daha kısa sürecekse bu durumda iddet beklemeyen kadınların hac yapması gerekir. Ancak Ebû Hanîfe ile Ebû Yusuf zaman bozulduğu için kadının mahremi veya eşi olmadan bir gün sürecek yolculuğa çıkmalarını mekruh görmüşlerdir. Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den naklettikleri şu hadis de onların bu görüşünü desteklemektedir: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi olmadan bir gecelik yolculuğa çıkması helal değildir."* Onların Ebû Saîd el-Hudrî'den naklettikleri şu hadisde bunu desteklemektedir: *"Bir kadın yanında eşi veya mahremi olmadan iki günlük bir yolculuğa çıkamaz."*[1207]

Hanefi mezhebine göre kadın üç günlük bir yolculuğa çıkamaz. Eğer kadının bulunduğu yer ile Mekke arasında yürüyerek üç günden az bir zamanda kat edilecek bir mesafe varsa, bu durumda kocası, kadının hacca gitmesine engel olamaz.

Tehânevî şöyle demiştir: "İbn Ömer'den nakledilen rivayetler, kadının tek başına yapamayacağı yolculuğun üç gün süren yolculuk olduğu konusunda ittifak etmektedir. İtimad edilen de bu süredir. Bu süre, hüküm konusunda temel esastır. Rivayetlerde iki ve bir günlük yolculukların zikredilmesi ise zamanın bozulması vb. farklı durumlardan dolayı meydana gelen ârizî bir meseledir. Âlimler zaman bozulduğu için bu sürelere göre fetva vermeyi uygun görmüşlerdir. Ha-

1202 İ'lâu's-sünen, VIII, 100.
1203 Müslim, IX, 103.
1204 Fethu'l-Bârî, IV, 63.
1205 Umdetu'l-kâri, X, 525.
1206 Müslim, IX, 102.
1207 Müslim, V, 107.

nefiler bu konudaki bütün rivayetleri birleştirmişler ve bu hususta bir hadisle neshedildiğine veya uydurma olduğuna dair kesin bir bilgi olmadığı sürece amel etmeyi terk etmemişlerdir. Dolayısıyla burada kıyasın naslara öncelendiğini söylemek kesinlikle mümkün değildir.

Mahrem

Akrabalık bağı, emzirme ve nikâh bağı yüzünden bir kadınla ilelebed evlenmesi caiz olmayan erkekler, o kadının mahremidir. Âlimler, zaman bozulduğu için bir kadının süt kardeşi ile de yolculuğa çıkmasını uygun görmemişlerdir. İbnu'l-Münzir şöyle demiştir: "Bazı âlimler mahrem hadisinden ilk anda akla gelen mânâyı görmezden gelip bir kadının tek başına yolculuğa çıkması konusunda çeşitli şartlar ileri sürmüşlerdir. Herkes bir delile dayanmadan birtakım şartlar koymuştur. Mesela İmam Mâlik bir kadının kadınlar topluluğu ile yolculuk yapabileceğini söylemiştir. İmam Şâfiî ise bir kadının hür, güvenilir ve müslüman olan bir kadın ile yolculuk yapabileceğini ifade etmiştir. İbn Sîrîn de bir kadının müslüman bir erkekle bile yolculuk yapabileceğini ileri sürmüştür. Ancak hadislerden ilk etapta akla gelen anlam, en uygunudur. Ayrıca bu alimlerin bu görüşleri dile getirirken bir delile dayandıklarını da bilmiyoruz."

İhrama Girme Yerleri/Mîkât Yerleri

İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihrama girme yeri olarak Medine halkı için Zü'l-Huleyfe'yi, Şam ehli için Cuhfe'yi, Necd ehli için Karnu'l-menâzil'i, Yemen ehli için de Yelemlem'i belirledi ve şöyle buyurdu: *Buralar, bu bölgelerde yaşayan insanlar ile bu bölge üzerinde hacca gelecek kimseler için ihrama girme yeridir. Mekke ehli ise Mekke'de ihrama girer.*"[1208]

İmam Müslim, Câbir kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*İhrama girme yeri Medineliler için Zü'l-Huleyfe, diğer bölgeden [Mısır ve Suriye'den] gelenler için Cuhfe, Iraklılar için Zâtu'l-Irk, Necitliler için Karn, Yemenliler için Yelemlem'den başlar.*"

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Iraklılar için Zâtu'l-Irk'ı ihrama girme yeri olarak belirlemiştir.[1209] Bu rivayetin senedi sahihtir, kendisi de delil olmaya uygundur. Ayrıca Tirmizî'nin naklettiği ve hasen olduğunu açıkladığı rivayetle çelişmez.

İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem doğudan gelenler için "Akîk"i ihrama girme yeri olarak belirlemiştir.[1210] Akîk ile Zâtu'l-Irk birbirine bitişiktir.

1208 Müslim, VIII, 82.
1209 el-Ümm, II, 137-138.
1210 Taberânî, V, 30.

Mîkât yerlerini ihramsız geçmek caiz değildir. Bu konuda İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Mîkât yerlerini ancak ihramlı olarak geçiniz."*[1211] Beyhakî de Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Sizden biri ihramlı olmadan Mekke'ye girmesin."*[1212] Bu rivayet, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem fetih sırasında Mekke'ye ihramsız olarak başında siyah sarık bulunduğu bir halde girdiğini anlatan rivayet ile çelişmez. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fethin gerçekleştiği sene Mekke'ye başında bir miğfer varken girmişti. Mekke'de savaşmak, sadece Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem özgü bir durumdu. Nitekim Buhârî'de şöyle bir rivayet vardır: *"Mekke'yi Allah haram bölge kılmıştır, onu insanlar haram kılmamıştır. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kişinin orada kan akıtması helal olmaz. Mekke'nin bitkisi koparılmaz. Şayet Allah Resûlü'nün orada savaş yaptığını ileri sürerek kendisine ruhsat çıkarmak isteyen birisi olursa ona şöyle deyiniz: "Allah, yalnızca Resûlüne izin verdi, size izin vermedi". Allah bana da yalnızca gündüzün belirli bir anında izin verdi. Bugün Mekke'nin haramlığı dünkü haline geri döndü. Burada bulunanlar, bulunmayanlara aktarsın."* Bu rivayet başka birinin durumunun Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem durumuna kıyaslanamayacağını gösterir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için Mekke'de savaşmaya izin verilmesi, onun ihramsız olarak mîkât mahallini geçmesinin caiz olduğunu çağrıştırır.

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Mekke'ye ihramsız giren kimsenin Mekke'den çıkıp mutlaka umre veya hac için ihrama girmesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Huneyn'den gelirken ihrama girdiği sırada şöyle buyurmuştur: *"Bu umre, Mekke'ye ihramsız girdiğimiz için..."* Hz. Peygamber burada Mekke'ye ihramsız girmek ile Mekke'nin fethedildiği yıl bu şehre girmesini kastetmiştir." İmam Muhammed "Muvatta"da bunu belirtmiştir. Haccâc b. 'Ilât'ın yaptıklarına, Mekke'ye ihramsız girmesine ve insanların malını toplamasına dayanarak Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem ona Mekke'ye ihramlı girmesini emretmediğini ileri sürenlere şu şekilde cevap verilir: Haccâc, müslüman olduğunu henüz açıklamamıştı. Mekke'ye müslüman olduğunu ilan ederek girmemişti. Aksine Mekke ehlinin güvencesi ile oraya girmişti. Ebû Katâde'nin olayı da böyledir. O da ne hacı olmak ne de Mekke'ye gitmek niyetinde idi. O, av için yola çıkmıştı. Mekke'ye ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Usfân'da kaldıktan sonra yönelmişti.

Hacca veya umreye giden kimse, ihram yasaklarını çiğnemekten emin olursa mîkât yerinden önce ihrama girebilir. Abdullah b. Seleme el-Murâdî'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Ali'ye *'Haccı da, umreyi de Allah rızası için tamamlayın.'*[1213]

1211 Sahih-i Müslim'in Dipnotu. bk. IX, 102.
1212 Neylu'l-evtâr, IV, 181.
1213 el-Bakara 2/196.

ayeti soruldu. O da şu şekilde cevap verdi: "Ailenin kaldığı evde ihrama girmekle hac ve umre tamam olur." Hâkim "Müstedrek"te şöyle demiştir: "Bu ilmin peşinde olanlar bilmeli ki, vahyin inişine şahit olmuş sahabînin tefsiri, İmam Buhârî ve Müslim'e göre müsned hadistir. Dolayısıyla Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin *'Haccı da, umreyi de Allah rızası için tamamlayın.'*[1214] ayetini, kişinin evinde ihrama girmesi ile açıklaması *hükmen merfû'*dur.

Allah Teâlâ'nın kendilerine de hac ve umreyi tamamlamalarını emretmesine rağmen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabının evlerinde ihrama girmemeleri, onların Allah'ın emrini terk ettikleri anlamına gelmez. Zaten böyle bir şey mümkün olamaz. Hac ve umrenin farz ve vaciplerle tamamlanması kesin bir emirdir. Hac ve umrenin müstehap ve menduplarla yapılması ise menduptur. Hac ve umre için kişinin evinde ihrama girmesi birinci mânâda değildir. Bilakis ikinci mânâdadır. İşin özü şudur ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı bir başka mendup ile çeliştiği için mendup olan bu ameli terk etmişlerdir. Söz konusu mendup amel de kendilerine tâbi olacak insanlara duydukları merhamettir. Hadislerle amel etmek, hadisleri görmezden gelmekten daha evladır. Nitekim bizim bu açıklamamızı Ümmü Seleme'den nakledilen şu hadis desteklemektedir: "*Kim hac ve umre için Mescid-i Aksa'da ihrama girip Mescid-i Haram'a doğru yola koyulursa Allah Teâlâ onun gelmiş geçmiş günahlarını bağışlar veya onun cennete girmesi vacip olur.*"[1215] İmam Mâlik'in rivayetine göre de Abdullah b. Ömer, Îlîyâ'da ihrama girmiştir.

Yolu Üzerinde İki Mîkât Yeri Bulunan Kimse

Ebû Yusuf, İshâk b. Râşid'in şöyle söylediğini nakletmiştir: Bana Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle söylediği ulaştı: "Kim elbiseleri ile Cuhfe'ye kadar rahat rahat gelmek istiyorsa, bunu yapsın." Bu rivayeti İmam Muhammed "Muvatta'"da nakletmiştir. Bu, mürsel-sahih bir hadistir. Çünkü İbn Hıbbân, İshâk b. Râşid'i sika râviler arasında zikretmiştir. Ayrıca Nesâî, İbn Maîn ve Ebû Hâtim de onun sika olduğunu belirtmiştir. Hz. Âişe de bu hadise göre amel etmiş, bir yıl içinde iki umre yapmış, birinde Zü'l-Huleyfe'de, diğerinde ise Cuhfe'de ihrama girmiştir. Bunu İmam Şâfiî "el-Ümm" adlı eserinde nakletmiştir. Bu rivayetin bütün râvileri sikadır. Ayrıca İmam Müslim'in Ebu'z-Zübeyr'den naklettiği şu rivayet de bunu desteklemektedir: Câbir ihrama girilecek yerler konusunda Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*Medinelilerin ihrama gireceği yer Zü'l-Huleyfe'dir. Bir başka yer ise Cuhfe'dir.*"[1216] Bu rivayet Medine halkının iki mîkât yeri olduğunu göstermektedir. Medine'den Mekke'ye giden bir yol üzerinde Zü'l-Huleyfe, diğer yol üzerinde ise Cuhfe vardır. İki mîkât yerinden geçecek olan kimsenin bunlardan en uzak olanında ihrama girmesi

1214 el-Bakara 2/196.
1215 Beyhakî.
1216 Müslim, VIII, 86.

daha uygundur. Ebû Hanîfe'den yapılan zâhiru'r-rivayeye göre ihrama girmeyi ikinci mîkât mahalline bırakanlar bir suç işlemiş olmazlar. "el-Bahr" adlı eserde şöyle denmiştir: Medineli birinin Zü'l-Huleyfe'de ihrama girmesi farz değildir. Aksine onun Cuhfe'de ihrama girmesi farzdır. Şam tarafından gelenlerin Zü'l-Huleyfe'de ihrama girmeleri daha uygundur. Ebû Hanîfe Şam tarafından gelip de Zü'l-Huleyfe'de ihrama girmeyenlerin kurban kesmesi gerektiğini söylemiştir. Medineli biri ihramsız olarak mîkât yerini geçer ve Cuhfe'ye gelirse bu, ittifakla mekruhtur. Buradaki mekruhluk tenzihendir. Eğer kişi bir ihtiyacı yüzünden ilk mîkât yerinde ihrama girmezse, bunda mekruh bir durum söz konusu değildir. Medineli birinin Cuhfe'ye kadar ihrama girmeyi ertelemesi, evla olanın aksi bir davranıştır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Zü'l-Huleyfe'yi Medineliler için ihrama girme yeri olarak belirlemiştir. Zü'l-Huleyfe'de ihrama girmek azimet, Cuhfe'de ihrama girmek ise ruhsattır.

Mekke Ehlinin Hac ve Umre İçin İhrama Girme Yerleri

İbn Abbâs'tan nakledilen mîkât hadisinin sonunda şöyle geçmektedir: "*Mîkât yerlerinden içeride olan kimseler ise bulundukları yerde ihrama girerler. Mekkeliler de Mekke'de ihrama girer.*"

Mekke ehli, umre yapmak isterse Hill bölgesine gidip burada ihrama girerler. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdurrahman'a, Ten'îm'e gitmesini emretmiştir. Çünkü burası Harem ile Hill bölgesinin bitiştiği en yakın yerdi. Buhârî'nin Abdurrahman b. Ebû Bekir'den naklettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona Hz. Âişe'yi terkisine alıp Ten'îm'e gitmesini ve burada ihrama girip ona umre yaptırmasını emretmiştir."[1217]

Umre yaparak ihramdan çıkan herkes, Mekke halkı gibi olur. Bundan sonra onun hac ve umre için mîkât yeri, Mekkelilerin mîkât yeri olur.

İhrama Girerken Gusül Abdesti Almak

İhrama girerken gusül abdesti almak müstehaptır. İhrama giren, hayızlı ve loğusa olsa bile gusül abdesti alması müstehap olur. Bu konuda Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Esmâ bintu Umeys Zü'l-Huleyfe'de bir ağacın altında Muhammed b. Ebi Bekr'i doğurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Bekir'e ona gusül abdesti alıp ihrama girmesini söylemesini emretti."[1218] Bir başka rivayete göre ise "Esmâ, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem haber gönderip ne yapacağını sormuş, bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: *Önce gusül abdesti al, ardından bir bez bağla ve sonra ihrama gir.*"[1219]

1217 Umdetu'l-k... IX, 139.
1218 Müslim, VIII, 133.
1219 Müslim, II, 887.

Zeyd b. Sâbit'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihram için yalnız kalacağı bir yere gitmiş ve gusül abdesti almıştır.[1220]

İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "İhrama girmek isteyen kimsenin gusül abdesti alması sünnettir. Gusül abdesti temizlik içindir. Bu yüzden hayızlı kadınlara bile gusül abdesti almaları emredilir. Bu konuda abdest, gusül abdestinin yerine geçer. Ancak gusül abdesti almak daha evladır."

Güzel Koku Sürünmek

Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihrama gireceği zaman, bulabildiği en güzel kokuyu sürünürdü. İhrama girdikten sonra başına ve sakalına sürdüğü kokunun beyazlığını ben görebilirdim."[1221]

İhrama niyet edip telbiye getirmeden önce yanında güzel koku bulunanların güzel koku sürmesi sünnettir. Eğer kişinin yanında güzel koku yoksa başkasından istemez. İhramdan sonra cismi kalmayacak kokuları kullanmak ittifakla caizdir. Misk ve ğâliye gibi ihramdan sonra cismi kalacak kokuları kullanmak ise Ebû Hanîfe'ye göre caizdir. İmam Şâfiî de bu konuda Ebû Hanîfe gibi düşünmüştür. Ancak İmam Muhammed bunu mekruh kabul etmiş ve bundan dolayı kişinin kurban kesmesi gerektiğini söylemiştir. İmam Mâlik de bu konuda onun gibi düşünmektedir. Dolayısıyla cismi olmayan kokuları kullanmak, her türlü ihtilaftan uzak olmak için daha uygundur.

İhrama giren kimsenin misk kullanması güzeldir. Çünkü sahih, hatta mütevatir bir şekilde Hz. Peygamber'in misk kullandığı nakledilmiştir.

İhrama girdikten sonra ihramda cismi kalacak şekilde bir koku kullanılması ittifakla caiz değildir.

Safvân İbn Ya'lâ İbn Ümeyye babasından şunu nakletmiştir: Peygamberimiz Ci'râne'de iken bir adam geldi, üzerinde güzel koku (yahut kokunun sarı izi) görülen bir cübbe vardı. Adam: Umre'de ne yapmamı emredersin, diye sordu. Bunun üzerine Allah, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem vahiy indirdi, vahiy gelirken Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem üzeri örtüldü. Ben, Hz. Peygamber'e vahiy indirilirken onu görmek istiyordum. Bu sebeple Hz. Ömer: "Gel. Hz. Peygamber'e vahiy indirildiğinde onu görmek istiyor musun?" dedi. Ben "evet" dedim. Hz. Peygamber'in üzerindeki örtünün bir bölümünü açtı. Baktığımda küçük deve yavrusunun sesi gibi ses geliyordu. Vahyin yol açtığı durum ortadan kalktığında Hz. Peygamber: *"Umreyi soran kişi nerede? Üzerinden cübbeni çıkar. Güzel kokuyu yıka, sarı rengi gider. Hacda ne yapıyorsan umrede de onu yap."* buyurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem halûk/bir tür koku ve zaferan ile versin izinin bulunduğu kıyafetlerin giyilmesini yasaklamıştır.

1220 Tirmizî, III, 830.
1221 Müslim, VIII, 101.

Hz. Âişe radıyallâhu anha şöyle demiştir: "Resûlullah'a, ihrama girerken ve (şeytan taşlayıp traş olarak) ihramdan çıktığı sırada (ziyaret) tavafından önce koku sürerdim".[1222]

İhrama Girmeden Önce İki Rekat Namaz Kılmak

Farz namazdan sonra veya kerahet vakitleri dışında nafile namazdan sonra ihrama girmek müstehaptır. Bu konuda İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazdan sonra telbiye getirip ihrama girdi."[1223] İmam Mâlik, Hişâm b. Urve ve onun babası kanalıyla şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Zü'l-Huleyfe'deki camide iki rekât namaz kılar ve devesi ayağa kalkınca da telbiye getirip ihrama niyet ederdi."[1224]

İhrama, niyet ve telbiye ile girilir. İhram, haccın ilk farzıdır. Dikişli elbiseleri çıkarmak, izar ve rida giymek ihram için bir hazırlıktır. İhlâl ise yüksek sesle telbiye getirmektir. Hayızlı kimseler de yüksek sesle telbiye getirir. Hayızlı biri, tavaf dışında, hacceden kimsenin yaptığı her şeyi yapar, yüksek sesle telbiye getirip ihrama girer ve telbiye getirmeyi sürdürebilir. Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Mekke'ye hayızlı olarak gelmiştim. Bu yüzden Ka'be'yi tavaf edemedim. Safa ile Merve arasında da sa'y yapamadım. Bu durumu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem şikayet ettim. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: "*Saç örgülerini çöz, saçlarını tara ve hac için ihrama niyet et, umreyi bırak.*"[1225]

Telbiye

İbn Ömer, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu şekilde telbiye getirdiğini nakletmiştir:

لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ ، لا شَرِيكَ لَكَ

Davetine sözüm ve özümle geldim, Allahım! Emrin başım üstüne. Davetine sözüm ve özümle geldim, ey ortaksız olan Sen! Emrin başım üstüne. Hamd senin, nimet senin, mülk de senin. Yoktur Senin ortağın."[1226]

Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını dört rekat Medine'de, ikindi namazını da iki rekat Zü'l-Huleyfe'de kıldı. Ashabının hepsinin yüksek sesle telbiye getirdiğini işitmiştim."[1227]

1222 Umdetu'l-kârî, IX, 157.
1223 Tirmizî, II, 157.
1224 Muvatta', I, 243.
1225 Nevevî, Şerhu Müslim, VIII, 138.
1226 Umdetu'l-kârî, IX, 172.
1227 Umdetu'l-kârî, IX, 170.

Yüksek sesle telbiye getirmek haccın sembollerindendir. Ebû Hanîfe, Sevrî ve Şâfiî bu görüştedir. Kadın ise kendi duyacak şekilde telbiye getirir. Sesini yükseltmesi haram değildir.

Telbiye getirip ihrama giren kimsenin, Allah'ın rızasını ve cenneti istemesi, Allah'ın rahmeti ile cehennemden kurtulmak için dua etmesi, Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salavât getirmesi müstehaptır. Nitekim Huzeyme b. Sâbit'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem telbiyeyi getirdikten sonra Allah'a dua edip O'nun rızasını ve cenneti ister ve O'nun rahmeti ile cehennemden kurtulmayı dilerdi. Kâsım b. Muhammed de şöyle demiştir: "Telbiyeyi bitiren kimsenin Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salavât getirmesi müstehaptır.". Her iki rivayetin senedinde Sâlih b. Muhammed vardır. Bu râvi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak Ahmed b. Hanbel onu sika olarak tanıtmış ve "onda bir problem yoktur." demiştir.[1228]

Telbiyeye ilave yapılabilir. Nitekim "et-Telhîsu'l-habîr" adlı eserin müellifi, Râfiî'den şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı iken beğendiği bir şey gördüğü zaman: لَبَّيْكَ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الآخِرَهْ/*Davetine sözüm ve özümle geldim. Emrin başım üstüne. Gerçek hayat ahiret hayatıdır."* derdi. Ayrıca Hz. Peygamber'in şöyle telbiye getirdiği de nakledilmiştir: "لَبَّيْكَ حَقًّا حَقًّا تَعَبُّدًا وَرِقًّا/*Gerçekten davetine sözüm ve özümle geldim. Emrin başım üstüne. Boyun büküp ibadet aşkıyla geldim."*

Namazlardan Sonra Telbiye Getirmek

İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazdan sonra telbiye getirmiştir.[1229] İmam Mâlik, Hişâm b. Urve ve onun babası kanalıyla şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Zü'l-Huleyfe'deki camide iki rekât namaz kılar ve devesi ayağa kalkınca da telbiye getirip ihrama niyet ederdi."[1230] Saîd b. Cübeyr'den şöyle nakledilmiştir: "İbn Abbâs'a 'Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem girdiği ihramın zamanı hakkında sahâbîlerin görüş ayrılığına düşmelerine şaşıyorum.' dedim. O da şöyle dedi: Gerçekten bunu en iyi bilen insan benim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kez haccetmişti. Bundan dolayı insanlar ihtilaf ettiler. Şöyle ki; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem haccetmek üzere Medine'den hareket etti. Zü'l-Huleyfe'deki namazgâhında iki rekât namaz kıldı. Namazını bitirince bulunduğu yerde hacca niyet edip hac için yüksek sesle telbiye getirdi. Bunu kendisinden işiten kimseler, kendisinden işittikleri gibi öğrendiler. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devesine binip de devesi ayağa kalkınca tekrar telbiye getirdi. Bazı kimseler bu sırada Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem yanına

1228 İ'lâu's-sünen, X, 33.
1229 Tirmizî, II, 157.
1230 Muvatta', I, 243.

gelmişti. Çünkü insanlar onun yanına grup grup geliyordu. Bu yüzden bazıları deve doğrulurken Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem telbiye getirdiğini işitmişler ve bu yüzden "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem telbiyeyi devesi ayağa kalktığı zaman getirdi." demişlerdir. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devesi üzerinde yol alıp Beydâ tepesine çıktığı sırada tekrar telbiye getirdi. Bu sırada onun yanına yeni gruplar gelmişti. İşte bu kimseler de "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Beydâ tepesinde telbiye getirip hacca niyet etti." dediler. Allah'a yemin olsun ki O, namazgâhında ihrama girdi ve devesi doğrulunca telbiye getirdiği gibi, Beydâ tepesine çıktığında da telbiye getirdi. Said b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs'ın bu görüşünü esas alanlar, namazgâhlarında iki rekat namaz kıldıktan sonra telbiye getirip ihrama girerler.[1231]

İhram Yasakları

1- Cinsel ilişkiye girmek, cinsel ilişkiden söz etmek, öpmek, şehvetle dokunmak gibi cinsel ilişkiyi tetikleyecek davranışlarda bulunmak. Sözleşme düzeyinde kalacak nikah akdi yapmak caizdir. Ancak zifafa girmek haramdır. İhramlı iken nikah yapılabileceğinin delili şu rivayettir: İbn Abbâs'tan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı iken Meymûne vâlidemiz ile evlendiği nakledilmiştir.[1232] İhramlı kimsenin nikahlanmasını engelleyecek bir sebep yoktur. Cinsel dürtüleri harekete geçirecek davranışlardan ve sözlerden sakınmanın haram olmasının delili ise şu ayettir: "*Hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur.*"[1233]

2- Herhangi bir haram fiili işleyerek Allah'a itaatten çıkmak. Gerçi haram fiilleri hac dışında da işlemek yasaktır. Ancak bunlar, hacda daha güçlü haram kılınmıştır.

3- Hac arkadaşları ve ilişki içinde olduğu diğer insanlarla tartışmak. Ancak kişi tartışmadan hakkını arayabilir veya zalim birini adâletin yerine gelmesi için yetkili mercilere şikayet edebilir.

4- Karada yaşayan hayvanları avlamak. Eti yenen ve yenmeyen hayvanları avlamak haramdır. Denizde yaşayan hayvanları avlamak ise bütün âlimlerin ittifakı ile helaldir. Bunun delili ise şu ayettir: "*Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.*"[1234] İhramlı kimse ihramsız birinin Hill bölgesinde avladığı hayvanın etini yiyebilir. Hayvanın ihramsız kims için avlanması ile ihramlı kimselere ikram etmek için avlanması arasında bir fark yoktur. Ancak

1231 el-Müstedrek, I, 453.
1232 Umdetu'l-kârî, X, 90.
1233 el-Bakara 2/197.
1234 el-Mâide 5/96.

ihramsız kimse ihramlı birinin emri, işareti, avlanacak hayvanı göstermesi veya yardımı ile avlanmışsa bu durumda ihramlı birinin avlanan hayvanın etinden yemesi haramdır.

Ebû Katâde radıyallâhu anh şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Medine'ye üç günlük mesafede Kâha denilen yerde idik. Kimimiz ihramsız kimimiz ihramlı idik. Arkadaşlarımın bir şeye baktıklarını gördüm. Bir de baktım ki bir vahşi eşek sürüsü! Arkadaşlarımdan yardım istedim. Onlar: "Bu konuda sana hiçbir şekilde yardım edemeyiz, biz ihramlıyız." dediler. Bunun üzerine sürüden bir eşeğe hamle yaptım, bir taşın ardından yaklaşıp avladım. Avımı alıp arkadaşlarıma getirdim. Bazıları "yiyiniz", bazıları da "yemeyiniz" dediler. Biraz ilerimizde bulunan Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem vardım ve bunu sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Yiyiniz, helaldir."* buyurdu.[1235]

İhramlı kimse, kendi avlamadığı veya kendisinin emri, işareti ve yardımı olmadan avlanan hayvanların etinden yiyebilir. Çünkü Ebû Katâde ava çıktığı zaman sadece kendisi için avlanma niyetinde değildi. Aksine o, hem kendisi hem de arkadaşları için avlanma neyetini taşıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de onun avladığı hayvanın herkes tarafından yenmesine izin vermiştir. Ebû Katâde'nin arkadaşları için avlanma niyetine bakarak ihramlı kimselerin avdan yemelerini haram kılmamışıtr.

5- Dikişli elbise giymek. İhramlı kimsenin dikişli elbise giymesi haramdır. Bunun delili ise şu rivayettir: Abdullah İbn Ömer'den radıyallâhu anh nakledildiğine göre adamın biri "Ey Allah'ın Resûlü! İhramlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir?" diye sormuştu. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, *"Gömlekleri, başa geçirilen takkeleri, şalvarları, şapkalı giysileri ve mestleri giyemez. Fakat iki ayakkabı bulamayan kimse mest giysin ve topuklardan aşağısını kessin. Siz ihramlılar, zaferan ve vers adı verilen bitki*[1236] *ile boyanmış olan elbise giymeyin"* buyurmuştur.[1237] Bu konudaki bir başka delil ise şu rivayettir: Abdullah b. Ömer radıyallâhu anh şöyle dedi: Bir adam kalkarak şöyle dedi: Ey Allah'ın Resûlü! İhramlı iken hangi elbiseyi giymemizi emredersin? Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"İhramlı kişi gömlek, şalvar, sarık, burnus giyemez. Nalinleri (sandaletleri) yoksa mestlerini giyip ayak bileğindeki çıkıntılardan alt tarafını kessin. Zaferân ve vers ile boyanmış elbise giymeyin. İhramlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven giymesin."* Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "giymez" buyurması "giymesin" anlamına gelir. Buradaki haberî cümle inşâî cümle anlamındadır.

Dikişli elbise giymek erkekler için haramdır. Kadınlar ise dikişli elbise giyebilir. Bu konuda onlar, erkeklerden farklıdır. Ancak üzerinde zaferan ve versin

1235 Buhârî, "Cezâu's-sayd", 4.
1236 Vers, Yemen'de yetişen sarı bir bitkinin adıdır. (bk. Aynî, *Umdetü'l-Kârî* 7/433.)
1237 Buhârî, Hacc, 21.

izi bulunan elbise giyme konusunda kadın ve erkek eşittir. İhramlı erkeğin her türlü dikişli elbise giymesi, başını ve ayaklarını örtmesi haramdır. Kadınların ise peçe ve eldiven kullanmaları haram kabul edilmiştir. Çoğunluğa göre kadınlar ihramlı iken peçe kullanamaz. Ancak Hanefîlere göre peçe yüze temas etmiyorsa kullanılabilir. Ancak başın üzerinden öyle aşağı doğru yüzü örtmesi için bırakılan peçe her an yüze temas edebilir. Bu durum da dinen yasaklanan bir durumun gerçekleşmesi anlamına gelir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"İhramlı kadın yüzüne peçe takmasın."* buyurmuştur. Ancak yabancıların yanında kadının [yüzüne temas etmeden] peçe kullanması vaciptir. Eğer kadının peçesi yoksa bu durumda yabancı olan kimselerin ona bakmamaları vacip olur. Hanefiler bir açıdan hadis ile amel etmişlerdir, bir açıdan da fitneden emin olmaya çalışmışlardır.

6- İhrama giren erkeğin başını ve yüzünü örtmesi haramdır. Başın örtünmemesi konusunda âlimlerin ittifakı vardır. Çünkü bu konuda şöyle bir rivayet vardır: İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Bir deve ihramlı bir adamın boynunu kırarak onu öldürdü. Adamın cenazesi Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem getirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Onu yıkayın, kefenleyin, başını örtmeyin, güzel koku sürmeyin. Çünkü o, telbiye getirerek diriltilecektir."*[1238]

Başını veya yüzünü bilerek veya unutarak gün boyu örten ihramlı bir erkeğin fidye ödemesi gerekir. Söz konusu fidye de kurban kesmektir. Eğer bir günden daha az zamanda örtmüşse bu durumda sadaka vermesi gerekir.

Tıraş Olmak. İhrama giren kimsenin başını tıraş etmesi ve vücudunun bazı bölgelerindeki kılları temizlemesi haramdır. Ancak bir mazereti varsa bu durumda tıraş olur ve fidye öder. Eğer mazereti olmadan tıraş olur veya vücudunun herhangi bir bölgesinden kıl koparırsa kurban kesmesi gerekir. Bu konuda herhangi bir alternatifi yoktur. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Kâ'b İbn Ucre'ye: *"Herhalde bitler sana eziyet veriyor."* dedi. Kâ'b: Evet Ey Allah'ın Resûlü! diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Saçlarını kazıt. Üç gün oruç tut veya altmış fakiri doyur, yahut bir koyun kes."* buyurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'b İbn Ucre'ye bir zaruret halinden dolayı tıraş olması için izin vermiştir. Herhangi bir zaruret bulunmadan tıraş olan ihramlı kimsenin kurban kesmesi gerekir. İhramlı kimsenin bu hükmü bilip bilmemesi veya bilerek ya da unutarak tıraş olması bu hükmü değiştirmez. Alternatif hükümlerden birini seçme hakkı sadece zaruret halinde tıraş olan kimseler için söz konusudur. Fakiri doyurmak, yarım sâ' buğday, arpa ve hurma ile mümkündür. Ancak evla olan, yarım sâ' buğday vermektir. Kişi fidye olarak tutması gereken orucu dilediği yerde tutabilir, vermesi gereken sadakayı da dilediği yerde verebilir. Ancak kesmesi gereken kurbanı mutlaka harem bölgesinde kesmesi gerekir.

1238 Müslim, VIII, 130.

Alimlere göre başı tıraş etmek ile vücudun herhangi bir bölgesinden kılları temizlemek aynı hükme t sallallâhu aleyhi ve sellem bidir. Sadece Davud ez-Zâhirî bu konuda farklı düşünmüştür. Bir de kendisinden nakledilen bir görüşe göre İmam Mâlik, baş dışında vücudun bir yerinden koparılan kıllar için fidye gerekmediğini söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'b'a sadece başını tıraş etmesini emretmiştir.

Ebû Hanîfe'ye göre ihramlı biri, ihramsız birini tıraş ederse sadaka vermesi gerekir. Diğer imamlara göre ise bu durumda ne tıraş olana ne de tıraş edene bir fidye gerekir.

7- İhramdan sonra koku sürünmek. İhrama girdikten sonra koku sürünmek haramdır. Eğer sürülen koku zaferân ve halûk ise yıkanması gerekir. Eğer koku elbiseye sürülmüş ise elbisenin üç kez yıkanması gerekir. Bunun delili ise şu rivayettir: "Ya'lâ, Ömer'e radıyallâhu anh, 'Resûlullah'a vahiy geldiği sırada bana göster' demişti. Hz. Peygamber Ci'râne'de iken yanında bir grup insan vardı. Bu sırada bir adam geldi ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Koku sürünüp umre ihramına giren kimse hakkında ne buyurursunuz? diye sordu. Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem bir süre sustu. Daha sonra kendisine vahiy geldi. Ömer hemen Ya'lâ'ya işarette bulundu ve Ya'lâ geldi. Resûl-i Ekrem'in üzerinde bir örtü vardı. Ya'lâ, başını Resûlullah'ın örtüsünün içine soktu. O sırada Hz. Peygamber'in yüzü kırmızılaşmıştı ve nefesi (uykudaki bir kimsenin çıkardığı ses gibi) hırlıyordu. Bir süre sonra bu durum ortadan kalktı. Daha sonra Efendimiz, *"Umre ile ilgili soru soran kimse nerede?"* diye sordu. Bunun üzerine o soru soran adamı çağırıp Rasûlullah'ın yanına getirdiler. Hz. Peygamber: *"Üzerindeki kokuyu üç kez yıka, üzerindeki cübbeyi çıkar ve umreni, hacda yaptığın gibi yap"* buyurdu. Atâ'ya, "Hz. Peygamber, üç kez yıkamayı emrederken (kokudan) arındırmayı mı kastetti" dedim. O da "evet" diye cevap verdi.[1239]

Kişi ihrama girmeden önce istediği şekilde koku sürünebilir. Dilerse misk sürünür, dilerse başka bir koku. Çünkü ihramdan önce koku sürünmenin bir sakıncası yoktur, koku sürene de bir ceza konmamıştır. İhramdan önce sürülen kokunun ihramdan sonra etkisinin devam etmesinin bir engeli yoktur.

İhrama giren kimsenin kötü kokulu yağ/krem vb. kullanması her halükarda caiz değildir. Eğer biri böyle bir şey yapmışsa mutlaka fidye ödemesi gerekir. Eğer kişi tedavi amacıyla bunu yapmışsa bu durumda fidye ödemesi gerekmez.

8- Koku veren bir şeyi yemek ve içmek veya koku ile karıştırılmış bir şeyi yemek veya içmek. İhramlı kimse bizzat kendisi koku olan veya bir başka şeyle karıştırılmış kokuyu yiyemez, içemez. Ancak koku yemeğin içinde kaybolmuş, herhangi bir şekilde tadı ve kokusu kalmamışsa bunun yenmesinde bir sakınca yoktur. İhramlı kimse zeytinyağı ve katı yağları yiyebilir. Elini kokusuz sabun ile yıkayabilir. Güzel kokulu sabunları kullanması caiz değildir.

1239 Umdetu'l-kârî, IX, 149.

İhrama giren kimse bir tel saçını dahi dökmemek kaydıyla başını ve bedenini yıkayabilir. İmam Muhammed, İmam Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "İhramlı kimse Mekke'ye girerken ve Arafat'ta vakfeye çıkarken guslettiği zaman vücudunu ovmaz. Başına sadece su döker. Başından aşağı bol bol su döker. Başını suya daldırmaz. Nafi' şöyle demiştir: "İbn Ömer radıyallâhu anh Harem'e en yakın olan bölgeye girdiği zaman telbiye getirmeyi bırakır ve Zû Tuvâ adlı yerde gecelerdi. Daha sonra sabah namazını orada kılar ve gusül abdesti alırdı. Ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem de böyle yaptığını söylerdi." [1240]Abdullah İbn Abbas ve Misver İbn Mahreme radıyallâhu anh Ebvâ'da görüş ayrılığına düştüler: Abdullah İbn Abbas "İhramlı kişi başını yıkayabilir" dedi. Misver "İhramlı kişi başını yıkayamaz" dedi. (Hadisi rivayet eden Abdullah İbn Huneyn dedi ki): İbn Abbas beni bu konuyu sormak üzere Ebû Eyyüb el-Ensârî'ye gönderdi. Onu kuyu başında iki direk arasına gerilmiş perde gerisinde yıkanırken buldum. Selam verdim. "Kimsin?" diye sordu. Ben: "Abdullah İbn Huneyn'im. Beni Abdullah İbn Abbas, Resûlullah'ın ihramlı iken başını nasıl yıkadığını sormak için gönderdi" dedim. Bunun üzerine Ebû Eyyüb elini perdenin üzerine bastırdı, başı göründü. Kendisine su döken birine "dök" dedi. Adam onun başına su döktü. Sonra Ebû Eyyüb iki elini başının üzerinde öne ve arkaya hareket ettirdi. Sonra "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüm." dedi.[1241] Bir başka rivayette Misver, İbn Abbâs'a şöyle demiştir: "Artık seninle asla tartışmayacağım."

İhramlı biri ağaç gölgesinde oturabilir, çadır ve evde kalabilir, bunların gölgesinde oturabilir, bez ve şemsiye ile güneşten korunabilir, ancak bez ve şemsiyenin kafasına ve yüzüne temas etmemesi gerekir. Ümmü'l-Husayn'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte vedâ haccında ben de hac görevimi yerine getirdim. Şeytan taşladığı zaman Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem görmüştüm. O, şeytan taşladıktan sonra bineği ile oradan ayrılmıştı. Yanında Bilal ve Üsâme vardı. Biri bineğini sürüyor, diğeri elbisesini Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem başının üstüne kaldırıp onu güneşten koruyordu."[1242] Câbir'den nakledilen ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem haccını anlatan uzun hadisin içinde şöyle bir bilgi yer almaktadır: "Nihayet Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'a geldi. Nemira'da kendisi için bir çadır kurulduğunu gördü. Sonra Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem o çadıra indi."[1243]

İhramlı kimse akrep, fare, karga, çaylak, saldırgan köpek, yılan, kurt ve saldırgan her türlü hayvanı öldürebilir. İmam Mâlik bunlara ilave olarak insanlara saldıran ve insan yiyen aslan, kaplan, leopar gibi yırtıcı hayvanların da öldürülebileceğini söylemiştir. O, bu konuda İbn Ömer'den naklettiği şu rivayete dayan-

1240 Umdetu'l-kârî, IX, 207.
1241 Müslim, VIII, 125.
1242 Müslim, IX, 45.
1243 Müslim, IX, 181.

mıştır: "Şu beş hayvanı öldürmek, ihramlı biri için günah değildir: Karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek."[1244]

İhram Yasaklarının Özeti

1- Herhangi bir mazeret olmadan tıraş olmak ve vücudun herhangi bir yerinden kıl koparmak.

2- Herhangi bir mazeret olmadan tırnakları kesmek. Kırılantkırnağı koparmakta bir sakınca yoktur. Ancak kişinin eli ile tırnağını koparması durumunda kurban kesmesi gerekir.

3- Erkeklerin başını kapatması, yüzünü örtmesi, dikişli elbise ve iç çamaşır giymesi.

4- Ridanın bağlanması, düğme kullanması ve ilik yeri açılması; iğne, iplik ve çatal iğne kullanılması, izarı çataliğne ile tutturmak. Çünkü çatal iğne kullanmak; dikmek hükmündedir. İzarı bağlamak caizdir. Çünkü kişi avret yerini örtmek için buna mecburdur. Kişi yiyeceğini veya parasını taşıdığı kemerini beline bağlayabilir. İhramlı iken palto vs. giyemez. Ancak omzuna atabilir. Bu durumda fidye gerekmez. İhramlı kimse yüzük takabilir ve saat kullanabilir.

5- İhramlı kimse koku kullanamaz. Güzel koku kullanan kimsenin fidye vermesi lazım. İhramlı kimse güzel kokan kokuları koklayamaz ve güzel kokan şeyleri üzerine süremez. Bunun haram olduğu konusunda ihtilaf yoktur. İhramlı kimse, içinde koku olan şeyi yiyemez. Bir çaba göstererek güzel kokan bitki, meyve vb. şeyleri koklayamaz. Eğer burnuna bu tür şeylerin kokusu gelirse bunda bir sakınca yoktur. Bu durumda fidye ödemesine gerek yoktur.

6- Avlanmak. Karada yaşayan hayvanları öldürmek ve avlamak haramdır.

7- Normal yoldan cinsel ilişkiye girmek.

8- Normal olmayan yoldan cinsel ilişkiye girmek.

HACCIN ÇEŞİTLERİ

Temettu', ifrad ve kıran olmak üzere üç çeşit hac vardır.

Temettu' Haccı: Aynı yıl içinde, hac aylarında ihrama girip umre yaptıktan sonra yeniden ihrama girilerek yapılan hacca denir.

Kırân Haccı: Bir kez ihrama girip umre ile birlikte hacc yapmak mümkündür. Böyle yapılan hacca kırân haccı denir. Umre için ihrama girip, umreyi yapmadan hac başlarsa, bu durumda yapılan hacca da kırân haccı denir.

İfrâd Haccı: Umresiz yapılan hacca, ifrâd haccı denir. Bu hacda kişi hac aylarında ihrama girer. Cevaz verenlere göre hac ayları dışında da ihrama girilebilir. İfrâd haccı yapanlar, diledikleri takdirde haccı bitirdikten sonra umre yapabilirler.

1244 Muvatta', I, 285.

Haccın Feshedilmesi

Hac için ihrama girilir, sonra umre yapılarak ihramdan çıkılır. Böylece kişi umre yasaklarından kurtulur. Bu konuda âlimler arasında ihtilaf vardır. Sadece Hanbelîler bunu caiz görmüştür. Kırân ve ifrâd haccının caiz olduğu konusunda âlimler arasında ihtilaf yoktur. Haccın feshedilmesinin caiz olup olmadığı konusu ise ihtilaflıdır. Haccın umre ile feshedilmesinin sadece vedâ haccına mahsus olduğunu gösteren hadis-i şerif ileride gelecektir.

Hac için ihrama girdikten sonra umre yapıp ihramdan çıkıp ihram yasaklarından kurtulma konusunda delil şu rivayettir: İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle anlatır: Hac aylarında umre yapmayı, yeryüzündeki en büyük çirkinliklerden biri olarak görürler, muharrem ayı yerine safer ayını haram aylardan sayarlar ve "Devenin arkasındaki yara iyileşir, izi de kaybolduktan sonra safer ayı da çıkarsa işte o zaman umre yapmak isteyen için ancak bu durumda umre yapmak helal olur." derlerdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı, Zilhicce'nin dördüncü gecesinin sabahı hac için telbiye ederek geldiler. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ashaba umre yapmalarını emretti. Hac aylarında umre yapmak (kötü karşılandığı için) zorlarına gitti. Daha sonra "Ey Allah'ın Resûlü! (Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkınca) neler helal hale gelir?" diye sordular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de, *"Her şey"* buyurdu.[1245] Böylece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem müşriklerin bir uygulamısnı sona erdirmiştir. Nitekim bu konuda İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Âişe'ye Zü'l-Hicce ayında umre yaptırırken sadece müşriklerin bir uygulamasını sona erdirmek istemiştir. Çünkü onlar Zü'l-hicce ve Muharrem ayı çıkana kadar umre yapmayı haram sayarlardı."[1246]

İmam Şâfiî'ye göre hacların en faziletlisi ifrâd haccıdır. Mâlikî mezhebine göre de böyledir. Hanbelî mezhebine göre ise haccın umre ile feshedilmesi, kişinin ihram yasaklarından kurtulması ve sonra hacı olması en faziletli olandır. Hanefîlere göre ise en faziletli hac, kırân haccıdır.

Tahâvî şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk önce umre için ihrama girmiştir. Sonra ihram yasaklarından kurtulmuş, daha sonra da tavaf yapmadan hac için ihrama girmiştir. Netice itibari ile ihrama girmiş ve hacc-ı kıran yapmıştır. İmam Buhârî, Hz. Âişe'den şöyle nakletmiştir: "Veda haccı için Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte çıkmıştık. Umre yapma niyetiyle ihrama girdik. Sonra bize, *"Yanında hedy kurbanı bulunanlar hac ve umre için ihrama girsinler ve (ikisini de tamamlayana kadar) ihramdan çıkmasınlar."* buyurdu. Mekke'ye geldiğimizde âdetli idim. Haccımızı tamamladığımız zaman Hz. Peygamber beni Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gönderdi, ben oradan umre

1245 Umdetu'l-kârî, IX, 199.
1246 Umdetu'l-kârî, IX, 182.

ihramına girdim. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem *"İşte bu, senin yapacağın umredir"* buyurdu. Umre ihramına girenler tavaf yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Sonra Mina'dan döndükten sonra bir tavaf daha yaptılar. Hac ve umreyi birlikte yapanlar (kıran haccı yapanlar) ise, sadece bir tavaf yaptı."[1247]

Umre niyetiyle ihrama girenler, beraberlerinde bir kurban getirirlerse umreyi tamamladıktan sonra ihram yasaklarından kurtulurlar. Hac için veya hem hac hem de umre için ihrama girenler ise sadece bayram günü ihramdan çıkabilirler. Hafsâ'dan radıyallâhu anha rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, sen umrenden çıkmadığın halde insanlara ne oluyor ki umreden çıkıyorlar?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Ben başıma reçine sürdüm, hedy kurbanıma kılâde bağladım. Bu yüzden kurban kesilinceye kadar ihramdan çıkmayacağım.*"[1248]

Hz. Âişe'den şöyle nakledilmiştir: "Veda haccı yılı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte (hac için Medine'den) yola çıktık. Bir kısmımız umre için, bir kısmımız umre ve hac için telbiye getirip ihrama girmişti. Bazılarımız da hac için ihrama girmişti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de hac için ihrama girmişti. Hac için ve umre ile beraber hac yapmak için ihrama girenler kurban bayramının ilk gününe kadar ihramdan çıkmadılar."[1249]

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem umre için telbiye getirip ihrama girmiş, sonra umresini yapmadan hac için ihrama girmiştir. Böylece haccı, hacc-ı kırân olmuştur. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem hervele yapması ve ridasını sağ omzu açıkta, sol omzu kapalı gelecek şekilde üzerine almasından yola çıkarak Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem ilk önce umre tavafı yaptığını, ardından say yaptığını, daha sonra da hedy kurbanı getirenlerin dışında kalanlara umreyi bitirdikten sonra haclarını umre ile feshetmelerini emretmiştir. Daha sonra da hac için tavâf etmemiş ve bir tavaf ile yetinmiştir. Hac ile umreyi bitiştiren ashabı da onun gibi davranmıştır. Önce umre tavafı yapmışlar, sonra umre için say yapmışlardı. Bunun delili ise şu rivayettir: Ebû Mûsa (el-Eş'arî) şöyle dedi: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Bathâ'da iken onun yanına vardım. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, bana: *"Hac yaptın mı?"* diye sordu. Ben: Evet, dedim. Resûlullah: *"Nasıl telbiye getirdin?"* diye sordu. Ben dedim ki: Şöyle telbiye getirdim: "Peygamber'in lebbeyk dediği gibi diyorum". Resûlullah şöyle buyurdu: "İyi yapmışsın. Git Kâbe'yi tavaf et, Safâ ve Merve arasında sa'y yap. "Sonra Benî Kays kabilesinden bir kadının yanına gittim ve o benim saçımı kontrol etti. Ardından hac için niyet ettim."[1250]

1247 Umdetu'l-kârî, IX, 182.
1248 Umdetu'l-kârî, IX, 201.
1249 Umdetu'l-kârî, IX,201.
1250 Umdetu'l-Kârî, X, 129.

Daha sonra sahabe hac için ihrama girmiş, ancak tavaf etmemiştir. Bayram günü gelince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'be'yi tavaf etmiştir. Hac ile umreyi birleştirenler, Mekke'ye vardıkları zaman umre için bir tavaf yaparlar. Kudûm tavafı sünnettir. Ancak sahabe bunu yapmamıştır.

Âlimler abdesti olmayan ve cünüp olan kimselerin Ka'be'yi tavaf etmeleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den iki görüş nakledilmiş, birine göre abdestsiz ve cünüp kimselerin Ka'be'yi tavaf edebileceği belirtilirken, diğerine göre ise abdestsiz ve cünüp kimselerin Ka'be'yi tavaf edemeyeceği belirtilmiştir. Bizim mezhebin âlimlerine göre taharet şart değildir. Üzerinde necaset bulunan veya abdesti olmayan ya da cünüp olan kimse Ka'be'yi tavaf ederse tavafı kabul olur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O Eski Ev'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."*[1251] Bu ayette tavaf mutlak olarak emredilmiştir. Bu hükmün haber-i vâhid ile sabit olan taharet ile takyid edilmesi ise caiz değildir. Ancak abdestsiz olarak Ka'be'yi tavaf eden kimsenin bir koyun kurban etmesi gerekir. Cünüp olarak Ka'be'yi tavaf edenin ise bir deve kesmesi gerekir. Ayrıca Mekke'de bulunuyorsa yeniden tavaf yapması gerekir. İmam Şâfiî'ye göre ise taharet, tavafın bir şartıdır. Taharet olmadan tavaf yapılamaz. Çoğunluğun görüşüne göre abdestsiz, cünüp ve hayızlı kimseler say yapabilirler.

Biraz önce verilen hadiste şu görüşü benimseyenler için bir delil vardır: "Kırân haccı yapanlar için bir tavaf ve bir say yeterlidir." Bu görüşü Atâ, Hasan-ı Basrî, Tâvus, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Sevr ve Dâvûd ileri sürmüştür.

Mücahid, Câbir b. Zeyd, Şüreyh el-Kâdî, Şa'bî, Muhammed b. Ali b. Huseyn, en-Nehâî, Evzâî, Sevrî, Hamedân, Hakem b. Uyeyne, İbn Şibrime, İbn Ebî Leyla, Ebû Hanîfe ve ashabı ise kırân haccı yapacak kimsenin iki tavaf iki say yapması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu görüş Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve İbn Mes'ûd'dan da nakledilmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir görüş de bu doğrultudadır.

Mücahid'in naklettiğine göre İbn Ömer hac ile umreyi birleştirmiş, "Her ikisinin yolu bir" demiş ve her ikisi için ayrı ayrı tavaf ve say yapmıştır. Ardından da "Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem benim yaptığım gibi yaparken gördüm" demiştir. Hz. Ali'nin de hac ile umreyi birleştirip bu şekilde yaptığı ve şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüm." Alkame de İbn Mes'ûd'dan buna benzer bir söz nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem umre ve haccı için iki tavaf ve iki say yaptı. Ebû Bekir, Ömer ve Ali de bu uygulamayı sürdürdü. Bu, Imrân b. Husayn hadisinde de nakledilmiştir. Ancak bu hadisin zayıf olduğu ileri sürülmüştür.[1252] "et-Ta'lîku'l-

1251 el-Hacc 22/29.
1252 Umdetu'l-kârî, IX, 184.

muğnî ale'd-Dârakutnî" müellifi şöyle demiştir: "Tahâvî ve diğer imamlar bu bilgiyi merfu olarak Hz. Ali ve İbn Abbâs'tan birçok rivayetle nakletmişlerdir. Bu rivayetlerin seneTlerinde bir problem yoktur."

Darakutni, Ebû Nasr'dan şöyle nakletmiştir: Hac için telbiye getirip ihrama girmiştim. Bu sırada Hz. Ali ile karşılaştım. O da hac ve umre için ihrama girmişti. Ona "Ben de senin yaptığın gibi yapabilir miyim?" diye sordum. Hz. Ali de "Eğer önce umre ile başlamış olsaydın, evet." cevabını verdi. Bu defa "İkisini bir yapmayı istersem ne yapmam gerekir?" diye sordum. Hz. Ali de "Bir kap su alır ve onunla yıkanırsın. Sonra hac ve umre için ihrama girer, daha sonra her ikisi için ayrı ayrı tavaf ve say yaparsın. Kurban bayramı günü gelmeden ihram yasaklarından kurtulamazsın." şeklinde cevap verdi. Mansûr şöyle demiştir: Bunu Mücahid'e anlattım. O da şöyle dedi: Biz şimdiye kadar bir tek tafavın yeterli olacağına dair fetva veriyorduk. Artık bunu yapmayacağız."[1253]

Mekke'ye Gidince Önce Mescid-i Haram'a Gitmek, Sonra Tavaf İçin Haceru'l-Esved'i Selamlamak

Hz. Âişe radıyallâhu anha şöyle demiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye gelince ilk önce abdest aldı, sonra da tavaf etti. Bunları umre olarak saymazdı. (Bunları umre kabul edip ihramdan çıkmazdı). Daha sonra Ebû Bekir ve Ömer de bu şekilde hac yapmışlardır."[1254] İmam Müslim de Hz. Âişe'den bu rivayeti nakletmiştir. Ancak onun rivayetinde şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye vardığı vakit yaptığı ilk iş abdest alarak beyti tavaf etmek olmuş. Sonra Ebû Bekir de haccetmiş, onun da ilk işi beyti tavaf etmek olmuştur. Bundan sonra bir şey yapmamıştır. Ebû Bekir'den sonra gelen Ömer de böyle yapmıştır. Bilâhere Osman haccetti, onun ilk önce Ka'be'yi tavaf ettiğini gözümle gördüm. Sonra başka bir şey yapmadı. (Osman'dan) sonra Muâviye ile Abdullah b. Ömer (de aynı şekilde haccettiler.) Daha sonra ben, Ebu'z-Zübeyir b. Avvâm ile birlikte haccettim, onun da ilk işi Beyti tavaf etmek oldu. Ondan sonra başka bir şey yapmadı. Sonraları muhacirlerle ensârın da böyle yaptıklarını gördüm. Başka bir şey yapmadılar. Bunu yaparken gördüğüm en son zât İbn Ömer'dir. O, haccı umre ile bozmadı. İşte İbni Ömer yanlarındadır. Ona sorsalar ya!"[1255]

Mescid-i Haram'a giren kimsenin ilk yapacağı, namaz kılmak değil, Ka'be'yi tavaf etmektir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye ilk geldiğinde ilk önce Mescid-i Haram'a gitmiş, namaz kılmadan tavaf ederek Ka'be'yi selamlamıştır. Eğer Mescid-i Haram'a giren kimse ihramda olmayan biri ise onun tavafı selamlama yerine geçer. Eğer hac için ihrama girmiş biri ise bu durumda yaptığı tavaf "kudûm tavafı" olur. Eğer umre için ihrama girmiş ise tavafı umre tavafı olur.

1253 Dârakutnî, II, 265.
1254 Umdetu'l-kârî, IX, 258.
1255 Müslim, VIII, 220.

Âlimler Mescid-i Haram'ın tavaf ile selamlanacağını söylemişlerdir. Mescid-i Haram'ı selamlamak isteyenlerin selamı tavafla olur. Tavaftan sonra kişi, eğer vakit kerahet vakti değilse diğer mescidlerde olduğu gibi oturmadan iki rekât namaz kılar. Bu konuyu "İ'lâu's-sünen" müellifi bu şekilde anlatmıştır.

Tavafa Başlamak

Tavâfa ancak Haceru'l-esved'i selamlayarak başlanır. Haceru'l-esved'in üzerine secde edilir mi? Bu sorunun cevabı evettir. Çünkü Dârakutnî, İbn Abbâs'tan şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem haceru'l-esved'in üzerine secde etti."[1256] İmam Müslim'in Câbir'den veda haccı hakkında naklettiği uzun hadiste geçen şu ifade de tavafın Haceru'l-esved'i selamlayarak başlayacağının delilidir: "Nihayet Hz. Peygamber'le sallallâhu aleyhi ve sellem birlikte Ka'be'ye geldik. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem [Ka'be'nin Haceru'l-esved'in bulunduğu] köşesini selamladı." Haceru'l-esved'i selamlamak, onu öpmekle olur. Eğer onu öpmek mümkün değilse kişi, geriden eli veya asası ile onu selamlar. Daha sonra selamladığı bu taşı öper. Haceru'l-esved'i bu şekilde selamlayamayan kimse, eli ile işaret eder, kıbleye doğru ağzı ile işaret etmez. Çünkü böyle bir şey nakledilmemiştir. Kişi bütün tavafında buna riayet eder.

Haceru'l-esved'i öpmemekte bir sakınca yoktur. Bunun delili ise İbn Ömer'den nakledilen şu rivayettir: Hz. Ömer, Haceru'l-esved'i öptü ve "Senin bir taş olduğunu kesinlikle bilmeme rağmen seni öpüyorum. Çünkü Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem seni öptüğünü gördüm." dedi. Süveyd b. Ğafle'den de şöyle nakledilmiştir: Hz. Ömer'in Haceru'l-esved'i tutup öptüğünü gördüm. O şöyle demişti: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sana önem verdiğini gördüm."[1257] Nâfi''den şöyle nakledilmiştir: İbn Ömer, Haceru'l-esved'i eli ile selamladı, sonra elini öptü ve "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüğüm andan itibaren bu âdetimi terk etmedim." dedi.[1258] Ebu't-Tufeyl'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'be'yi tavaf ettiğini, elindeki ucu eğri baston ile rüknü selamladığını ve bu bastonu öptüğünü gördüm."[1259] İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devesi ile Ka'be'yi tavaf etmiş, Haceru'l-esved'in bulunduğu köşeye gelince elindeki bir şey ile ona işaret edip tekbir getirmiştir."[1260]

Haceru'l-esved'i selamlarken tekbir getirmek ve besmele çekmek müstehaptır. Selamlama sırasında "Bismillâhi Allâhu ekber" denir. Bu konuda Beyhakî, İbn Ömer'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Haceru'l-

1256 Dârakutnî, II, 289.
1257 Müslim, IX, 17.
1258 Müslim, IX,15.
1259 Müslim, IX, 20.
1260 Umdetu'l-kârî, IX, 257.

esved'i selamladığını gördüm. O "Bismillâhi Allâhu ekber" demişti. Haceru'l-esved eller kaldırılarak selamlanır. Bu konuda İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: "Yedi yerde eller kalkar: Namaza başlarken, vitir namazında kunut duasından önce, bayram namazlarında, Safa ve Merve tepelerinde, Müzdelife'de, Arafat'ta, şeytan taşlarken iki yerde."

Rükn-i Yemânî'nin Selamlanması

Hanefî mezhebine göre rükn-i yemâni selamlanır. Çünkü Haceru'l-esved'in bulunduğu rükün ile rükn-i yemâni İbrahim peygamberin temelleri üzerinde yükselmiş iki köşedir. Bu konuda İmam Müslim, İbn Ömer'den şöyle naklet-miştir: "Ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Ka'be'nin sadece iki köşe-sine elini sürdüğünü gördüm." Bir başka rivayette ise şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Haceru'l-esved'in bulunduğu köşe ile ondan önceki Rükn-i Yemânî dışında, Ka'be'nin diğer köşelerini selamladığını görme-dim."

Rükn-i Yemânî öpülür mü? Bu konuda Dârakutnî, Saîd b. Cübeyr kanalıyla İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Rükn-i Yemânî'yi öper ve yanağını üzerine koyardı."[1261] Ebu'z-Zübeyr de Câbir'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Ka'be'yi tavaf ediyorduk. Tavâfın başında ve sonunda rükne elimizi sürüyorduk. Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar ta-vaf etmezdik. İkindi namazından sonra da güneş batıncaya kadar tavaf etmezdik. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu işitmiştim: "*Güneş şeytanın iki boynuzu arasından doğar.*"[1262]

Remel ve Izdıbâ'

Sâlim, babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Resûlullah'ın, sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'ye geldiği zaman yaptığı her tavafın başında siyah rüknü isti-lam ettiğini ve yedi şavtın ilk üçünde remel yaptığını gördüm."[1263] Nâfi'de İbn Ömer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hac ve umrede tavafın ilk üç şavtını kısa adımlarla koşarak; dört şavtını ise yü-rüyerek yapardı."[1264]

Remel peşinden say yapılacak olan tavaf da yapılır. Bir başka ifade ile kudûm, ifâda ve umre tavâflarında remel yapılır. Vedâ tavafında remel yapılmaz. Bir kişi, kudûm tavafını yapmaya yönelir ve bunun ardından say yapma niyeti taşırsa, bu durumda remel yapması müstehap olur. Eğer niyetinde say yapmak yoksa remel yapmaz. Remeli ifada tavafında yapar. Hz. Peygamber sallallâhu aley-

1261 Dârakutnî, II, 290.
1262 Umdetu'l-kârî, IX, 250.
1263 Buhârî.
1264 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, XII, 17-18.

hi ve sellem hicretin onuncu yılında vedâ haccında remel yapmıştır. Dolayısıyla bu son uygulaması esastır ve vacip olmuştur. Remel, omuzları hareket ettirerek kısa ve hızlı adımlarla koşmaktır. Izdıbâ' ise ridanın/ihramın vücudun belden yukarısını örten parçasını sağ koltuk altından geçirip iki ucunu sol omzun üstünden geçirerek sağ omzu ve kolu açık bırakmaktır. İbn Abbâs'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı Ci'râne'de umre için ihrama girdiler. Remel yaparak Ka'be'yi tavaf ettiler. Ridalarını kollarının altından geçirdiler ve sol omuzlarının üzerine attılar."[1265]

Mazereti Olanlar Binek Üzerinde Tavaf Edebilir

İmam Buhârî, "Sahîh"inde "Hastanın binek üzerinde tavaf etmesi" şeklinde bir başlık kullanmış ve bu başlık altında İbn Abbâs'tan aktarılan şu hadisi nakletmiştir: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem deve üzerinde tavaf etmiş, (Hacerü'l-Esved) rüknüne her gelişinde elinde bulunan bir şey ile işarette bulunarak tekbir getirmiştir." Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem deve üzerinde tavaf etmesi bir mazeretten dolayı değildir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hanımlarından Ümmü Seleme radıyallâhu anha şöyle anlatır: "Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem rahatsız (mecâlsiz) olduğumu arz ettim. Bana, *"İnsanların arkasından binek üzerinde tavaf et"* buyurdu. Ben tavaf ederken Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Kâbe'ye doğru yönelip Tûr suresinin ilk ayetlerini okuyordu."[1266] Bu rivayet, bir mazereti olan kişinin binek üzerinde veya bir başkası tarafından taşınarak tavaf edebileceğinin delilidir. Mazeretsiz olarak birinin sırtında veya bir binek üzerinde tavaf etmek ise mekruhtur. Ebû Dâvûd, senedinde Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın bulunduğu bir hadis nakletmiştir. Bu hadiste şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem rahatsız bir halde Mekke'ye geldi. Bundan dolayı bineğinin üstünde tavaf etti. Haceru'l-esved'in bulunduğu köşeye gelince elindeki ucu eğri baston ile selam verdi. Tavafını bitirince devesini çöktürdü ve iki rekat namaz kıldı."[1267] Öyle anlaşılıyor ki bu hadis, İmam Buhârî'nin yukarıda verdiğimiz rivayetini açıklamaktadır.

İhrama girmiş biri ihramlı bir çocuğu veya yaşlı birini tavaf ettirir, bu sırada çocuk veya yaşlı ile kendisi için niyet ederse, bu durumda yapılan tavaf çocuğun veya yaşlı kimsenin tavafı olur. Bir başka ifade ile tavaf, taşıyanın değil, taşınanın olur. Taşıyanın ise yeniden tavaf yapması lazım gelir. Çünkü o, âdeta tavaf yapmamıştır. Araba veya tekerlekli sandalye ile iterek birine tavaf yaptırmak, taşımak ile aynı hükme mi tâbidir? Bu konunun düşünülmesi gerekir. Ancak bir görüşe göre hem taşıyanın hem de taşınanın tavafı geçerli olur.

1265 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, XII, 19.
1266 Umdetu'l-kârî, IX, 262.
1267 Ebû Dâvûd, II, 1881.

Tavaf Nasıl Yapılır?

Tavaf edecek, kimse Haceru'l-esved'in karşısına gelir, onu selamlar ve Ka'be'nin kapısına doğru tavafa başlar. Tavaf yedi şavttan oluşur. Tavaf yapılırken hatîm bölgesine girilmez. Hatîm, rükn-i Irâkî ile rükn-i Şâmî arasında yer alan, etrafı taşlarla çevrili alandır. Bu alan esasında Beytullah'ın bir parçasıdır. Oluk da bu tarafa konmuştur. Buranın her iki tarafında bir geçit vardır. Tavaf sırasında buraya girenler bu bölgedeki tavaflarını yeniden yaparlar. Çünkü altı küsur zirâlık bu alan Ka'be'nin bir bölümüdür.

Yedi şavttan oluşan tavaf bittikten sonra makâm-ı İbrahim'in arkasında iki rekat namaz kılınır. İmam Müslim'in Câbir'den naklettiği hadis şu şekildedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Ka'be'ye geldik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Haceru'l-esved'i selamladı, ardından üç şavt remel yaparak, dört şavt da yürüyerek tavaf yaptı. Sonra makam-ı İbrahim'in yanına geldi ve "İbrahim'in makamında namaz kılacak bir yer edinin!" ayetini okudu. Makam-ı İbrahim'i Ka'be ile arasına alıp namaz kılmaya başladı. Namazda Kâfirûn ve İhlas surelerini okudu.

Say

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Haceru'l-esved'in yanına gelip onu selamladı. Daha sonra Ka'be'nin kapısı hizasından Safa tepesine doğru ilerledi. Safa'ya yaklaşınca "*Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır.*"[1268] ayetini okudu ve "Ben de Allah'ın başladığı ile başlıyorum." buyurdu. Önce Safa tepesine gitti. Beytullah'ı görebileceği bir noktaya kadar çıktı. Sonra Ka'be'ye yöneldi. Ardından kelime-i tevhid okuyup tekbir getirdi ve şöyle dedi:

لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت وهو على كل شيء قدير
لا إله إلا الله أنجز وعده ونصر عبده وهزم الأحزاب وحده

Allah'tan başka ilah yoktur. Onun hiçbir şeriki yoktur. Mülk yalnızca O'nundur. Hamd yalnızca O'nadır. O diriltir ve öldürür. O her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilah yoktur. O, vadini gerçekleştirdi, kuluna yardım etti, müttefikleri hezimete uğrattı. Daha sonra dua etti. Üç defa bunu tekrar etti. Sonra Merve'ye doğru ilerlemek için Safa'dan indi. İki tepe arasındaki düzlüğe inince say yapmaya başladı. Merve'ye gelinceye kadar say yaptı. Ardından Merve tepesine çıktı. Buradan Ka'be'yi görebiliyordu. Burada da şöyle dua etti:

لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت وهو على كل شيء قدير

1268 el-Bakara 2/158.

Allah'tan başka ilah yoktur. Onun hiçbir şeriki yoktur. Mülk yalnızca O'nundur. Hamd yalnızca O'nadır. O diriltir ve öldürür. O her şeye kadirdir. Bunu üç kez tekrar etti. Sonra Allah'ı andı, O'nu noksan sıfatlardan tenzih etti ve O'na hamd etti. Ardından dilediği şekilde Allah'a dua etti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bütün bunları tavafı bitirdikten sonra yaptı."[1269]

Nesaî'nin naklettiği bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Haceru'l-esved'i selamladı. Daha sonra tavaf alanından ayrılmaya başladı ve *"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır."*[1270] ayetini okudu ve *"Siz de Allah'ın başladığı yerden başlayın."* buyurdu.

Sayın Vâcipleri

a- Safa Tepesinden Başlamak. Say yapmaya Safa tepesinden başlamak say'ın vaciplerindendir. Nesaî'nin naklettiği rivayet bunu göstermektedir. Safa tepesinden başlamak vaciptir. Biri Merve tepesinden say yapmaya başlar ve Safa tepesinde 'say'ını tamamlarsa yeniden say yapması gerekir.

b- Tavaftan Sonra Yapmak. 'Say'ın bir diğer vacibi ise makbul bir tavaftan sonra olmasıdır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ondan sonraki dönemde yaşayan müminler ancak tavaftan sonra say yapmışlardır. Sahih hadislerde anlatılanlar istikra yolu ile kabul edilir.

c- Cünüplük ve hayız hali dışında yapılan tavaftan sonra olması. Abdestli olmak, beden ve elbise temizliğini sağlamak, say yapılacak yerin temizliğine dikkat etmek ise 'say'ın vaciplerinden değil, sünnetlerindendir.

Kudûm tavafını abdestsiz yapan ve cünüp olarak da say yapan kimsenin ziyaret tavafından sonra yeniden say yapması vaciptir. Eğer yeniden say yapmazsa kurban kesmesi gerekir. Abdestsiz olarak say yapan kimsenin ziyaret tavafından sonra yeniden say yapması müstehap olur. Eğer yeniden say yapmazsa her hangi bir ceza gerekmez. Umre ve hac 'say'ında cünüp olmama ve hayız olmama şartı yoktur. Bir başka ifade ile cünüp ve hayızlı olmama 'say'ın vaciplerinden değildir. Çünkü say, Mescid-i Haram'ın dışında yapılan bir ibadettir. Nitekim bu konuda İbn Ebî Şeybe sahih bir senet ile Musannef'inde şu rivayeti nakletmiştir: *"Tavaf ettikten sonra Safa ile Merve arasında say yapmadan hayız olursan, say yap."* Günümüzde ise Safa ile Merve Mescid-i Haram'a katılmıştır. Buna dikkat edilmelidir!

Tavaf Namazı

İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde Hasan-ı Basrî'den şöyle nakletmiştir. "Sünnete göre her yedi şavtta iki rekat namaz kılınır. Ne farz ne de başka bir nafile

1269 Nesâî, V, 250.
1270 el-Bakara 2/158.

namaz bu namazın yerini tutar." Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her yedi şavtta iki rekat namaz kılardı. Nafi' şöyle demiştir: "İbn Ömer her yedi şavtta iki rekat namaz kılardı. Zührî de şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mutlaka her yedi şavttan sonra iki rekat namaz kılardı."[1271]

Züfer şöyle demiştir: Hanefî alimlerinden Cessas er-Razî "Ahkamu'l-Kur'an" adlı eserinde iki rekatlık tavaf namazının vacip olduğuna şöyle delil getirmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Makam-ı İbrahim'in arkasında namaz kılmak istediği zaman *'Makam-ı İbrahim'de bir namaz yeri edinin!'*[1272] ayetini okudu. Bu, ayetten kast edilenin, tavaftan sonra namaz kılmak anlamına geldiğini gösterir. Bunun zahirinden emir anlaşılır. Emir de vücûb ifade eder. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namaz kılınacak yerin ayette kastedilen makam, namazın da dua değil, rükû ve secdeden müteşekkil bir ibadet olduğunu ve namazın da tavaftan sonra kılınacağını açıklamıştır.

Tavaf namazı Ebû Hanîfe'nin de ifade ettiği gibi vaciptir. İmam Şafiî'nin iki görüşünden biri de bu doğrultudadır. İbn Hacer "Fethu'l-Barî"de şöyle demiştir: "Sahabenin çoğu ile onlardan sonra gelen tabiunun büyük bir kısmı tavaf namazının her vakitte kılınmasına müsaade etmiştir. Bazı sahabîler ise sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmayı yasaklayan hadislerin umumunu esas alarak bu vakitlerde tavaf namazının kılınmasını mekruh saymışlardır. Ebû Hanîfe ve Malik'in görüşü de bu doğrultudadır. İbn Ebî Şeybe hasen bir senetle Hz. Âişe'den şöyle nakletmiştir: "Sabah namazından veya ikindi namazından sonra tavaf etmek istediğin zaman tavaf namazını güneş doğuncaya veya batıncaya kadar ertele."

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: *"Ey Abdimenâf oğulları! Sizden kim, insanların herhangi bir işini yönetmeyi üstlenirse o zaman hiç kimsenin Ka'be'yi tavaf etmesine ve gece ve gündüzün dilediği herhangi bir vaktinde namaz kılmasına engel olmasın."* Bu hadis, Ka'be'ye hakim olmanın ve burası ile diğer insanlardan ayrıcalıklı hale gelmenin yasaklanması sadedinde buyrulmuştur. Çünkü Allah Teala insanları bu mekanda eşit kılmıştır. Mekke'de yaşayanlar ile dışarıdan buraya gelenler Allah katında burada birdir. Hadisteki ifadenin sadece Abdimenaf oğullarına yönelik olması bu anlama ulaşmanın delilidir.

Bize göre kural şudur: *"Yasak, her zaman emre öncelenir."* Bunun delili ise Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şu hadisidir: "Size neyi yasakladıysam ondan sakının! Size neyi emrettiysem gücünüz yettiği kadar onu yapın!" Bu hadisle amel ederek bütün yasakları emirlere önceleriz. Bir konu hakkında emir ile yasak çatışmışsa, yasağı tercih ederiz. Buna rağmen bir kimse bu hadis ile amel

1271 Umdetu'l-kârî, IX, 267.
1272 el-Bakara 2/125.

etmek için bir defa yasağı emre öncelese, yine de Allah'ın izni ile yapması gerekeni tam yapmış olur.

İki rekatlık tavaf namazı Mescid-i Haram'ın içinde ve dışında kılınabilir. Tavaf namazını unutup sonra hatırlayanlar Hill ve Harem bölgesinde oldukları sürece sonra kaza ederler. Cumhurun görüşü bu şekildedir. İlim ehli, tavaf edenin dilediği yerde iki rekat namaz kılabileceği konusunda ittifak etmiştir. Ancak bu namazın Makam-ı İbrahim'in arkasında kılınması daha faziletlidir. Fazilet bakımından burayı Makam-ı İbrahim'in çevresi ve yakın bölgesi takip eder.

Tavaf namazını hemen tavafın ardından kılmak sünnettir. Daha önce Hasan-ı Basrî'den nakledilen şu rivayet bunun delilidir: "Sünnete göre her yedi şavtta iki rekat namaz kılınır..."

Tavaf namazı, tavaftan daha sonra da kılınabilir. Bunun delili ise şu rivayettir: Ümmü Seleme, "Resûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem rahatsız olduğumu arz ettim" demiştir. Urve'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'de bulunuyordu. Ümmü Seleme de rahatsız olduğu için henüz tavaf etmemiş bir halde iken (Mekke'den) çıkmak isteyince Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ona, *"Herkes sabah namazını kıldığı sırada sen tavaf et"* buyurdu. Ümmü Seleme de kendisine söyleneni aynen yaptı ve namaz kılmadan Ka'be'den ayrıldı." Eğer Mescid-i Haram'da namaz kılmak şart olarak belirlenmiş olsaydı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü Seleme'nin böyle yapmasını onaylamazdı. İmam Buhârî muallak, İmam Mâlik de mevsûl olarak şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Ömer sabah namazından sonra tavaf etti, sonra devesine bindi ve Zû Tuvâ'da iki rekât namaz kıldı."

Tavafta Konuşmak

Azarlama ve kızmanın olmadığı bir konuşma, tavaf sırasında mübahtır. Bu konuda Tavus, Hz. Peygamber'i görme bahtiyarlığına eren birinden şu hadisi nakletmiştir: "Ka'be'yi tavaf etmek bir tür namazdır. Öyleyse az konuşun!" Bir rivayete göre Tavus'tan şöyle nakledilmiştir: Abdullah b. Ömer şunu dedi: "Tavafta az konuşun! Çünkü siz tavaf ederken namazda sayılırsınız!"

Tavaf sırasında en evla olan, Allah'ı anmak, mübah sözleri terk etmek, huşûya zarar veren davranışlardan sakınmak, bir zaruret yoksa insanların yüzüne bakmamak ile harama bakmak, eksiği olanları veya haccın nasıl yapılacağını bilmeyenleri hor görmek, gibi dinin hoş görmediği her şeyi tavafa bulaştırmamak. Haccın yapılacağını bilmeyenlere bunu güzellikle öğretmek gerekir.

Bir Mazeretten Dolayı Tavafı Bölmek

Bir mazeretten dolayı tavafı bölmek, yeniden başlamayı gerektirmez. Böyle bir durumda, kalınan yerden devam edilir. Bu konuda Aynî, İbn Battâl'ın şöyle dediğini aktarmıştır: "Alimlerin çoğuna göre, tavaf ederken kâmet getirildiği za-

man tavafı yarıda kesen kimse namazı bitirince tavafına kaldığı yerden devam eder. Bu görüş İbn Ömer en-Nehâî, Atâ, İbn Müseyyib ve Tâvus'tan nakledilmiştir. Dört mezhep imamı da bu görüştedir." İbn Battâl şunu da demiştir: "Cumhura göre birinin başına ârızî bir durum gelir ve tavafı barakırsa, tavafını kaldığı yerden sürdürür ve tamamlar, yeniden tavafa başlamaz." İmam Buhârî muallak olarak şöyle nakletmiştir: "Atâ', tavaf ettiği sırada namaza durulması veya tavaf eden kişinin bulunduğu yerden çıkartılması hali ile ilgili olarak, 'Selam verdiği zaman tavafını nerede bırakmış ise oradan devam eder' demiştir."[1273]

Tavafta Taharet ve Setr-i Avret

Tavafta taharet ve setr-i avret vaciptir. Bu konuda İmam Buhârî, Hz. Âişe'den şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk iş olarak abdest alır, sonra tavaf ederdi."[1274] Nesâî'nin rivayetine göre Hz. Âişe, Serif denen bir yerde hayız olmuştu. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Bu, Allah'ın Hz. Adem'in kızları için takdir ettiği bir durumdur. İhramlı kimsenin yaptığı her şeyi yap. Sadece Ka'be'yi tavaf etme...*"[1275]

İmam Buhârî'nin Ebû Hureyre'den naklettiği rivayete göre "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Bekir'in radıyallâhu anh , Veda Haccı'ndan önceki hacda hac emîrliği yapmasını ve kurban bayramının ilk günü bir grup içinde, "Dikkat edin! Bu seneden sonra müşrikler hac yapamayacaktır ve çıplak olarak tavaf yapılamayacaktır." şeklinde bir duyuruda bulunmasını emretmişti."[1276]

Bu hadisteki haberî cümleler, nehiy anlamındadır.

Setr-i avret, tavafın sıhhat şartlarından mı? Üç mezhep imamına göre setr-i avret, tavafın sıhhat şartlarındandır. Hanefilere göre ise setr-i avret tavafın sıhhat şartlarından değildir. Ancak setr-i avret hadisler ile vaciptir.

Hadisler içinde taharet olmadan tavaf yapmayı yasaklayan rivayetler de vardır. Tavafın gerçek bir namaz olmadığına bakılırsa, onun için taharetin farz olduğu söylenemez. Ancak onun namaza benzerliği açısından bakılırsa tavafta taharetin vacip olduğu söylenir. Böylece iki delil ile de amel edilmiş olur.

Çıplak kimse tavaf ederse tavafı sahihtir. Çünkü onun yaptığı işe tavaf, kişiyede tavaf eden denir. Mutlak hükmün takyid edilmesi sonucunun doğmaması için setr-i avret bir şart olarak ileri sürülemez. Bize göre bu hüküm neshedilmiştir. Bize göre mutlak anlamda tavaf, ayet ile farz kılınmış, setr-i avret ise hadisle vacip olmuştur.

1273 Umdetu'l-kârî, IX, 266.
1274 Umdetu'l-kârî, IX, 258.
1275 Nesâî, V, 162.
1276 Umdetu'l-kârî, IX, 264.

Hac ve Umrede 'Say'ın Vacip Oluşu

Buhârî'nin Hz. Âişe'den naklettiği uzun bir rivayette şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu ikisi arasında say yapmayı sünnet olarak belirledi. Öyleyse hiç kimsenin bu ikisi arasında say yapmayı terk etme hakkı yoktur."[1277] Hanefiler bu hadisi delil getirerek Safa ile Merve arasında say yapmanın vacip olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Hz. Âişe'nin "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu ikisi arasında say yapmayı sünnet olarak belirledi. Öyleyse hiç kimsenin bu ikisi arasında say yapmayı terk etme hakkı yoktur." sözü vücûba delalet eder. Ayette geçen "bir sakınca yoktur" ifadesi ile tahyîr, 'say'ın farz olmadığını gösterir. Hasan-ı Basrî, Katâde ve Sevrî de bu görüştedir. Bundan dolayı 'say'ı terk edenlerin kurban kesmeleri gerekir. Atâ ise şöyle demiştir: "Say, sünnettir. 'Say'ı terk edene bir şey gerekmez." Üç mezheb imamı ile Dâvûd ez-Zâhirî'ye göre say farzdır. Say yapmadan hac gerçekleşmez. Kim 'say'ı yapmamışsa ülkesinden dönüp 'say'ını tamamlar. Eğer bu müddet zarfında eşi ile cinsel ilişkiye girmişse bu durumda haccını ve umresini tamamlar, önümüzdeki yıl hacceder ve hedy kurbanı götürür. İbn Kudâme ise Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre bunun müstehap olduğunu söylemiş ve doğruya en yakın olan görüşün de bu olduğunu ifade etmiştir.

Say Tekrar Tekrar Yapılmaz

Hac ve umrede say tekrar yapılmaz, bir defa yapmakla yetinilir. 'Say'ı tekrar yapmak bidat olduğu için mekruhtur. Bu konuda İmam Müslim, Câbir b. Abdillah'tan şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber ve ashabı Safa ile Merve arasında sadece bir kez say yapmıştır." Safa ve Merve arasında her tavaftan sonra say yapılmaz. Bir kez hacda, bir kez de umrede say yapılır. "Ğunyetu'n-nâsik" adlı eserde şöyle ifade edilmiştir: Kişi dilediği kadar remele ve ızdıbâ' yapmadan Ka'be'yi tavaf eder. Ancak tavaftan sonra say yapmaz. Çünkü nafile say, dinî bir uygulama olarak öngörülmemiştir. Hacceden kimsenin birden fazla say yapmasının din tarafından öngörülmediği konusunda ihtilaf yoktur.

Hacda İmamın Hutbe Okuması

Hacda üç hutbe vardır. Bunlardan biri Zü'l-Hicce'nin yedinci günü, biri Arafat'ta, diğeri de Bayramın ikinci günü Mina'da okunur.

a- Birinci Hutbe: Nesâî'nin Câbir'den naklettiği ve Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Ci'râne umresi ile ilgili rivayette şöyle geçmektedir: "Mekke'ye geldik. Tirviye gününden bir gün önce Ebû Bekir ayağa kalktı ve insanlara hutbe okudu. Onlara haccın nasıl yapılacağını anlattı..."

b- İkinci Hutbe: İmam Müslim'in veda haccı konusunda Câbir'den naklettiği hadiste şöyle geçmektedir: "Nihayet Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem

1277 Umdetu'l-kârî, IX, 286.

Arafat'a geldi. Nemira bölgesinde onun için bir çadır kurulduğunu gördü. O da çadıra girdi. Güneş batıya doğru harekete geçince Kusvâ'nın getirilmesini emretti. Hemen Kusvâ hazırlandı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vadinin içine girdi ve insanlara bir hutbe okudu. Bu hutbede şöyle dedi: *Sizin kanlarınız ve mallarınız haramdır. Tıpkı bugünün sizin için saygın bir gün olması gibi... Allahım! Şahid ol! Allahım! Şahid ol! Allahım! Şahid ol!*" Sonra ezan okundu ve kâmet getirildi. Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını kıldırdı. Hemen ardından tekrar kâmet getirildi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazını kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı."[1278] Nesâî de Selem b. Nebît'in babasının şöyle söylediğini nakletmiştir: "Arafat'ta namazdan önce Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kırmızı bir deve üzerinde hutbe okuduğunu gördüm."[1279]

c- Üçüncü Hutbe: Bu konuda Nesâî, Abdurrahman b. Muâz et-Teymî'den şöyle nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mina'da bize hutbe okudu. Allah Teâlâ bizim işitmemizi kolaylaştırdı. Öyle ki biz konakladığımız yerlerde bile onun ne söylediğini işitiyorduk. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara haccın nasıl yapılacağını anlattı. Sonra şeytan taşlama yerine geldi ve şeytan taşladı. Ardından muhacirlerin mescidin ön tarafına, ensarın da mescidin arka tarafına oturmasını emretti." Ebû Dâvûd da bu konuda şu rivayeti nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurban bayramında bize hutbe okudu ve "*Bugün hangi gün?*" diye sordu. Biz de "Allah ve Rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem daha iyi bilir, dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "*Bugün teşrik günlerinin ortası değil mi?*" buyurdu.

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Bayram Hutbesi

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurban bayramı günü hutbe okudu ve kurban bayramının, Zilhicce ayının, Mekke'nin, buradaki yerlerin, canların, malların ve ırzların önemine dikkat çekti. Ayrıca insanların kafir olarak dinden dönmemelerinin, sadece hac döneminde değil, aksine bütün zamanlarda geçerli bir mesele olduğunu ifade etti. Ardından insanlara nasihat etti. Meleğin kendisine bildirmesi ile bu yerde bir daha onlara hutbe okumayacağını ifade etti. Sonra hutbesine devam etti. Bu hutbede haccın nasıl yapılacağı ile ilgili konulara hiç temas etmemişti. İnsanlar Mina'da geçirilen günler hakkında ona soru sormuş, o da bu soruları cevaplamak için bir yere oturmuştu. Ancak bu hutbe haccın sünnetlerinden değildir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu hutbede haccın nasıl yapılacağından söz etmemiştir.

Buhârî İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem bayram günü Mina'da soru soruluyor, o da *"bir sakıncası yok"* diyordu.

1278 Şerhu'n-Nevevî, VIII, 184.
1279 Nesâî, V, 259.

Bir adam: "Kurbanı kesmeden önce saçlarımı kazıttım" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Kazıt, sakıncası yok"* buyurdu. Adam: "Akşam olduktan sonra şeytanı taşladım" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Sakıncası yok"* buyurdu.

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem insanları dinleyip sorularına cevap vermesini fetva olarak adlandıranlar, bu durumu gerçek adını vermiştir. Buna hutbe adını da vermek mümkündür. Ancak bu hutbe haccın yapılışı ve bu ibadetin sembolleri hakkında bir hutbe değildir. Dolayısıyla bu hutbe, haccın sünnetlerinden değildir.

İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kurban bayramı günü halka hutbe okuyarak şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Bugün hangi gündür?"* İnsanlar: Bugün (savaş yapılması) haram (saygıdeğer) bir gündür, dediler. Hz. Peygamber: *"Burası hangi beldedir?"* diye sordu. İnsanlar: Burası haram bir beldedir, dediler. Hz. Peygamber: *"Bu hangi aydır?"* diye sordu. İnsanlar: Bu, haram bir aydır, dediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *"Öyleyse bugününüzün, bu beldenizin ve bu ayınızın haram olması gibi, kanlarınız (canlarınız), mallarınız ve ırzlarınızda haramdır (dokunulmazdır)*. Hz. Peygamber bu sözünü birkaç kez tekrarladı. Daha sonra başını göğe kaldırarak: *"Allahım, tebliğ ettim mi? Allahım, tebliğ ettim mi?"* buyurdu. İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle dedi: Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bu, onun sallallâhu aleyhi ve sellem ümmetine vasiyetidir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem daha sonra şöyle buyurdu: *"Burada bulunanlar bulunmayanlara sözlerimi aktarsınlar. Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler haline dönmeyin."*[1280]

Teşrik Tekbirleri

Hz. Ali ve İbn Mes'ûd teşrik tekbirlerinin şöyle olduğunu açıklamıştır: الله أكبر الله أكبر لا إله إلا الله والله أكبر ولله الحمد. Teşrik tekbirlerini okumak vaciptir. Çünkü Allah Teala *"Allahı anın!"* buyurmaktadır. Ayette geçen *"sayılı günler"* ifadesi de "teşrik günleri" olarak açıklanmıştır.[1281]

Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe ve Hz. İbn Mes'ûd'a göre teşrik tekbirleri okumaya arife günü sabah namazından sonra başlanır, bayramın dördüncü günü ikindi namazından sonra sona erdirilir. Ebû Hanîfe bu görüşü kabul etmiştir. Hz. Ali bayramın son günü ikindi namazından sonra teşrik tekbirlerini okuyup sona erdirirdi.

Teşrik tekbirleri, namazın hürmetini çiğnemeden, namazların ardından okunur. İmam, imama uyanlar, tek başına namaz kılanlar, erkekler ve kadınlar teşrik tekbirini okur.

1280 Umdetu'l-kârî, X, 72.

1281 Söz konusu ayetin meali: *"Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın."* el-Bakara 2/203.

Terviye Günü Mina'ya Çıkmak

Terviye günü güneş doğduktan sonra Mina'ya gidilir ve burada kalınır. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem haccını tasvir eden Câbir hadisinde şöyle geçmektedir: "Terviye günü gelince insanlar Mina'ya yöneldi. Telbiye okuyup hac için ihrama girdiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de bineği ile buraya geldi. Burada öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldırdı..."[1282]

Zü'l-Hicce'nin 9. Günü Sabah Mina'dan Arafat'a Gitmek

"Bugün telbiye olarak ne okursun?" sorusuna Enes b. Mâlik şöyle cevap vermiştir: "Ben, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı ile birlikte bu yolu yürüdüm. İçimizden bazıları tekbir getirdi, bazıları kelime-i tevhid okudu. Hiç kimse arkadaşını eleştirmedi."[1283] İmam Müslim, Câbir'den vedâ haccı konusunda bir hadis nakletmiştir. O hadiste şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem güneş doğuncaya kadar burada kaldı. Daha sonra kendisi için Nemira denilen yerde kıldan bir çadır kurulmasını emretti ve yola koyuldu. Kureyş, kendilerinin cahiliye döneminde yaptıkları gibi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem de Meş'ar-i Harâm'da/Müzdelife'de duracağından şüphe etmiyorlardı. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Müzdelife'den geçip Arafat'a vardı. Nemira'da çadırının kurulduğunu gördü ve buraya indi. Güneş batı yönüne doğru harekete geçince Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti ve o hazırlandı. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vadiye girdi ve insanlara "Sizin canlarınız..." şeklinde başlayarak hitap etti. Bu konuşmasında üç defa "Allahım! Şahit ol!" demişti. Sonra ezan okundu ve kâmet getirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öğle namazını kıldırdı. Daha sonra tekrar kâmet getirildi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ikindi namazını kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı. Namazın ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devesine bindi ve vakfe yerine geldi, devesinin yönünü kayalıklara çevirdi ve yayaların toplandığı yeri karşısına alıp kıbleye yöneldi. Güneş batana kadar vakfeyi sürdürdü. Güneşin sarılığı biraz kaybolmuştu. Nihayet güneş ufukta kaybolmuştu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Üsâme'yi terkisine bindirdi..."[1284]

Arafat'ta vakfe yapmak haccın en büyük rüknüdür. Vakfe, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hem sözü hem de fiili ile sabit olmuştur. Bu konuda Hz. Peygamber'in sözlü sünnetine örnek olarak şu iki rivayeti verebiliriz: Hz. Ali'den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'ta vakfe'ye durdu ve şöyle buyurdu: *"İşte Arafat. Burası vakfe yeridir. Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir."*[1285] Cübeyr b. Mut'ım'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber

1282 Şerhu'n-Nevevî, VIII, 180.
1283 Müslim, II, 934.
1284 Şerhu'n-Nevevî, VIII, 184.
1285 Tirmizî, II, 185.

sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Urane bölgesinden yukarı doğru çıkın. Müzdelife'nin her tarafı vakfe yeridir. Muhasser bölgesinden yukarı doğru çıkın. Mina'da geçirilen günler, kurban kesme günleridir...*"[1286] Bu hadislerden kesin olarak şu sonuçlar çıkmıştır: 1- Arafat'ın her noktasında vakfe yapılır. 2- Arafat dışında hiçbir yerde vakfe gerçekleşmez. 3- Urane Arafat'ın bir bölümü değildir. Arafat ve Müzdelife'nin sınırları İslâmî kaynaklara göre tespit edilmiş ve günümüzde çeşitli dillerde hazırlanan levha ve işaretler ile gösterilmiştir.

Bu konuda Hz. Peygamber'in fiili sünnetine ise şu rivayeti örnek vermek mümkündür: Şüreyd'in şöyle dediği nakledilmiştir: And olsun ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Arafat'ta vakfe'de bulundum. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem yere basmadan [yani binek üstünde] Müzdelife'ye geldi."[1287]

Ebû Hanîfe, Sevrî ve İmam Şâfiî'ye göre esas olan, arife günü öğle namazından sonra vakfe yapmaktır. Bütün gece boyu da vakfe yapılabilir. Gündüzün bir bölümünde yapılan vakfe yeterli ve geçerlidir. Gecenin bir bölümünde yapılan vakfe de yeterli ve geçerlidir. Ancak öğle namazından sonra, gündüzün bir bölümünde yapılan vakfe akşam vaktine kadar sürmezse vakfe yapanın kurban kesmesi gerekir. Eğer gündüz değil de gecenin bir vaktinde vakfe yapılırsa kurban kesmeye gerek yoktur. Kişi gün batımından önce Arafat'tan ayrılır, sonra tekrar gün içinde buraya döner ve gün batana kadar vakfe yaparsa kurban kesmesine gerek yoktur. Bunun delili ise Nesâî'nin Abdurrahman b. Ya'mer'den naklettiği şu rivayettir: Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem gördüm. İnsanlar gelip ona haccı sordular. O da şöyle buyurdu: "*Hac Arafat'tır. Kim Müzdelife'de fecir doğmadan önce Arafat'ta vakfeye yetişirse, haccı tamam olmuştur.*"[1288]

Vakfede taharet, kıbleye yönelmek ve niyet şart değildir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hayız olan Hz. Âişe'ye buyurduğu "*Beytullah'ı tavaf dışında hacıların yaptığı her şeyi yap!*" hadisi taharet olmadan Arafat vakfesinin caiz olduğunu gösterir. Nitekim bu konuda ilim ehli icmâ' etmiştir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "*Ameller, niyetlere göredir.*" hadisi, niyetin amele başlarken bulunması gerektiğini gösterir. Dolayısıyla kim evinden haccetmek için çıkar ve ihrama girerse, vakfeye de niyet etmiş olur. Haccın her bir rüknü için tekrar niyet etmesine gerek yoktur.

Arafat Duası

Hz. Âişe Allah Resulü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu naklet-miştir: "Allah Teâlâ kullarını cehennem ateşinden en fazla Arafat'ta geçirilen gün

1286 İbn Hıbbân, IX, 166.
1287 Ahmed b. Hanbel, IV, 82.
1288 Nesâî, V, 262.

âzâd eder. O, meleklere yaklaşır ve onlara azametini göstermek için "Bunlar ne istiyor?" diye sorar."[1289] Üsâme b. Yezîd'den de şöyle nakledilmiştir: "Arafat'ta ben Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem terkisinde idim. O, dua etmek için ellerini açıp kaldırdı. Bu sırada devesi meyletti. Bu yüzden devenin yuları düştü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir eli ile yuları aldı, diğer eli ise açık ve yukarıda idi." Amr b. Şuayb, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "*En hayırlı dua Arafat'a çıkıldığı gün yapılan duadır. Benim ve benden önce gönderilmiş peygamberlerin söylediği en hayırlı söz ise şudur:*

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye güç yetirendir." [1290]

İmam Nevevî "el-Ezkar" adlı eserinde şöyle demiştir: "Bu duayı ve zikri çok okumak müstehaptır. Arafat'a çıkan kimse kendini tamamen duaya verir. Çünkü bugün, dua açısından yılın en uygun günüdür. Dua, haccın amacıdır. Kişinin tamamen kendisini dua ve zikir ile Kur'an okumaya vermesi gerekir. Kişi hem tek başına hem de cemaatle zikreder. Hem kendisi için hem de anne-babası, akrabaları, hocaları, arkadaşları, kendisine iyilik yapan herkes ve bütün müminler için dua eder. Duada gevşek davranmaktan elinden geldiği kadar kaçar. Çünkü geçen bu vaktin telafisi yoktur. Bazıları Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem *'Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur...'* sözünün tevhid ve övgü ifadesi olduğunu, dua olmadığını ileri sürerek bu konuda bir problem vehmetmişlerdir. Halbuki tevhid ile övgü ifadeleri dua yerine geçmektedir. Nitekim bir zayıf hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Beni anmaktan Ben'den bir şey istemeye vakit bulamayan kuluma, isteyenlere verdiğimden daha hayırlısını veririm."*

Arafat'tan İniş

Cabir şöyle anlatmıştır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'tan inmeye başladı. Bu sırada devesinin yularını o kadar çok kasıyordu ki, devesinin başı devenin üzerine konan ve yolcunun ayağını katlayıp koyduğu meşinin bir bölümüne çarpıyordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey insanlar! Sekineti/manevi ortamı koruyun, sekineti koruyun!" buyuruyordu. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem ne zaman bir tepeye gelse, yokuşu aşana kadar devenin yularını biraz gevşetirdi. Bu şekilde Müzdelife'ye geldi."[1291] Hz. Peygamber'in Arafat'tan inişini tasvir eden Buharî'deki rivayet ise şöyledir: "Hişam İbn Urve'nin naklettiğine göre, babası Urve şöyle demiştir: Benim de bulunduğum bir ortamda Üsame'ye,

1289 Nesâî, V, 258.
1290 Nesâî, V, 358.
1291 Müslim, VIII, 186.

"Resûlullah Veda Haccı'nda, Arafat'tan Müzdelife'ye doğru yola çıktığında nasıl yürüyordu?" diye sordular. Üsame, "Ağır ağır yürüyordu, fakat önü genişleyince hızlanırdı." demiştir." Cabir'den nakledilen hadise göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muhasser vadisinde hızlı hızlı yürümüştür. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'tan ayrılırken sekineti muhafaza etmeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Sekineti muhafaza ediniz! Çünkü iyilik, çarçabuk hareket etmekte değildir!"*[1292]

Müzdelife'de Namazları Cem Etmek

Üsame İbn Zeyd şöyle anlatır: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yolda durup tuvalet ihtiyacını giderdi. Sonra suyu fazla kullanmadan abdest aldı. Ona, "Namaz mı kılacaksınız?" diye sordum. Bana *"Namaz ileride"* diye cevap verdi. Müzdelife'ye geldiği zaman güzel bir şekilde abdest aldı. Sonra kâmet getirildi ve akşam namazını kıldı. Ardından herkes devesini çöktürdü. Sonra tekrar kâmet getirildi ve namaz kıldı. Bu iki namaz arasında (başka nafile) bir namaz da kılmadı.[1293]

Akşam ve yatsı namazının Müzdelife'de cem edileceği konusunda bir ihtilaf yoktur. Bu cem, hacca dair bir uygulama mı, yoksa mutlak yolculukla ya da uzun yolculukla ilgili bir konu mu? İşte burası ihtilaflıdır. Namazların cem edilmesinin hacca dair bir uygulama olduğunu söyleyenlere göre Mekke, Mina, Arafat ve Müzdelife sakinleri de namazları cem eder. Bunun mutlak yolculukla ilgili bir konu olduğunu söyleyenlere göre ise Müzdelife sakinleri hariç herkes namazları cem eder. Bunun uzun yolculukla ilgili bir konu olduğunu söyleyenler ise Mekke, Mina, Arafat ve Müzdelife sakinleri ile namazları cem edecek kadar bir mesafeden gelmeyenlerin namazları tam kılacağını, geri kalanların ise namazları kısaltacağını söylemişlerdir. Tirmizî şöyle demiştir: "Ehli ilme göre bu hadis ile amel etmek müstehaptır, 'Kişi Müzdelife dışında akşam namazını kılamaz.' şeklinde bir farziyet ifade etmez."

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "Akşam ve yatsı namazlarını Müzdelife'ye gelmeden önce kılan kimse bu namazları yeniden kılar. Namazların akşam namazı vakti ile yatsı namazı vaktinde kılınması bu hükmü değiştirmez. Dolayısıyla Müzdelife'ye gelen kimse fecir doğmadığı sürece bu namazları yeniden kılar." İmam Mâlik'e göre ise ancak bir mazeret varsa Müzdelife'ye gelmeden önce akşam ve yatsı namazları kılınabilir. Bir mazerete binaen bu namazları Müzdelife'ye gelmeden kılan kimse akşam namazının vakti çıkmadan bu namazları cem edemez. İmam Şâfiî'ye göre ise namazları Müzdelife'de cem etmek daha faziletlidir. Ancak namazlar akşam veya yatsı vaktinde, Arafat'ta veya Müzdelife dışında başka bir yerde cem edilirse ya da her namaz kendi vaktinde kılınırsa, kılınan

1292 Umdetu'l-kârî, X, 9.
1293 Umdetu'l-kârî, X, 9.

namazlar geçerlidir. Evzâî, İshâk ve Ebû Yusuf da bu görüştedir. Nevevî, ehl-i hadisin de bu görüşte olduğunu nakletmiştir. Tabiûndan Atâ, Urve, Sâlim, Kâsım ve Saîd b. Cübeyr de bu görüştedir.

Akşam ve yatsı namazları Müzdelife'de bir ezan iki kâmet ile kılınır. İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Ebû Hanîfe'ye göre ise bir ezan ve bir kâmet ile kılınır. İmam Mâlik'e göre ise her namaz bir ezan ve bir kâmet ile kılınır.

Nemira'da öğle ve ikindi namazları için yapılan cem-i takdîmde ise öğle namazı için ezan, her iki namaz için de bir kâmet getirilir. Bu, İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Ebû Hanîfe'ye göre ise bu konuda Câbir hadisi esastır ve bir ezan okunur, iki kâmet getirilir. İmam Mâlik'e göre ise her bir namaz için bir ezan okunur ve bir de kâmet getirilir.

Müzdelife'deki İki Farz Namazın Arasında Tesbih Duaları Okunur mu?

Câbir'in naklettiği veda haccı hadisinde şöyle geçmektedir: "Nihayet Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Müzdelife'ye geldi. Burada bir ezan ve iki kâmet ile akşam ve yatsı namazını birlikte kıldırdı. Bu iki namaz arasında tesbih dualarını okumadı. Sonra fecir doğuncaya kadar bir müddet uzandı."[1294] Abdurrahman b. Yezîd şöyle demiştir: "Abdullah İbn Mes'ûd hac yapmıştı. Yatsı namazının son vaktinde veya buna yakın bir zamanda Müzdelife'ye geldik. Abdullah, birine ezan okuyup kâmet getirmesini söyledi, o kişi de ezan okudu ve kâmet getirdi. Sonra akşam namazını kıldı. Ardından iki rekat namaz kıldı. Sonra yemeğini istedi ve yemek yedi. Sonra birine emretti, o da ezan okudu ve kâmet getirdi. Sonra yatsı namazını iki rekat olarak kıldı. Fecir doğunca, Abdullah şöyle dedi: "Resûlullah bu günde ve bu yerde, böyle bir anda ancak bu namazı kılmıştır. Bu iki namaz, kendi vakitlerinden başka vakte alınmış olan iki namazdır. Akşam namazı, bütün insanlar Müzdelife'ye geldikten sonra, sabah namazı ise fecir doğunca kılınır. Ben, Hz. Peygamber'in böyle yaptığını gördüm."[1295]

Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem akşam ve yatsı namazı arasında başka bir namaz kılıp kılmadığı konusunda ise farklı rivayetler nakledilmiştir. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat'ta ise öğle namazının hemen ardından ikindi namazını kılmıştır. Bu iki namaz arasında herhangi bir namaz kılmamıştır. Buna bakılırsa, onun Müzdelife'de de namazların bu şekilde cem edilmesi düşünülür. Kıyas yoluyla iki namaz arasında herhangi bir amelin yapılmaması gerekir. Bu iki mesele arasındaki ortak illet ise şudur: Her iki cem olayı, belli bir mekanda hac için ihrama girmiş kimselerin Arafat'ta vakfe imkanı bulması ve Müzdelife vakfesine yetişmesi için hacda ihrama giren kimseler hakkında farzdır.

1294 Müslim, VIII, 187.
1295 Umdetu'l-kârî, X, 73.

Efdal olan, kişinin cem ettiği iki namaz arasında nafile bir namaz veya başka bir ibadet ile meşgul olmamasıdır. Kişinin Arafat'ta ve Müzdelife'de namazları bir ezân ve bir kâmet ile cem etmesi gerekir.

Müzdelife'den Harekette Öncelik Hakkı

Kadınlar, çocuklar ve yaşlılara daafe/güçsüzler denir. İbn Hibbân "es-Sikât" adlı eserinde İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk olarak Hâşimoğullarının kadınları, yaşlıları ve çocuklarından oluşan güçsüz insanlarının gece vakti Müzdelife'den hareket etmelerini istedi." Hastalar da bu zümreye dahildir. Çünkü hastalar ile diğer gruplar arasında illet birliği vardır. Söz konusu illet birliği de kalabalıkta ezilme tehlikesidir. İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ben, Müzdelife'den Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem erken erken gönderdiği ailesindeki güçsüz kimseler arasında idim." Fadl'dan da şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hâşimoğullarının güçsüz insanlarının gece vakti Müzdelife'den Mina'ya doğru harekete geçmelerini emretti."[1296] Atâ'dan nakledildiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendi ailesinden güçsüz insanlar ile birlikte beni de gönderdi. Biz sabah namazını Mina'da kıldık ve ardından şeytan taşladık."[1297]

Geceyi Müzdelife'de Geçirmenin Hükmü

Geceyi Müzdelife'de geçirip vakfe yapmak hakkında selef âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Mesela Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel ve bir görüşe göre İmam Şâfiî burada geceyi geçirmeyi vacip olarak görmüşlerdir. Bu âlimlere göre Müzdelife'de geceyi geçirmek, Haccın bir rüknü değildir. Ancak kim bunu terk ederse kurban kesmesi gerekir. Bunun delili ise şu ayettir: "*Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın.*"[1298] Bir diğer delil ise şu hadistir: "*Kim bundan önce Arafat'a gidip burada da bizimle birlikte sabah namazını kılarsa görevini yapmıştır/Traş olabilir, banyo yapabilir, tırnaklarını kesebilir vs. ve haccı tamamlanmış olur.*" Bu deliller Müzdelife vakfesinin vâcip olduğunu gösterir. Müzdelife vakfesinin haccın bir rüknü olduğunu göstermez. Çünkü ayetin lafzı, haberî cümle formundadır. Haberî cümle hac konusunda rüknü tespit edemez. Bu konuda icmâ vardır. Eğer Müzdelife'de gecelese, ama burada Allah'ı anmasa ve sabah namazını kılmasa haccı sahih olur. Yukarıdaki ayet ve hadis Müzdelife vakfesinin vacip olduğunu veya faziletli bir davranış ya da müstehap olduğunu ifade eder.

İmam Mâlik ile bir görüşe göre İmam Şâfiî, Müzdelife vakfesinin sünnet olduğunu ifade etmiştir.

1296 Nesâî, V, 268.
1297 Nesâî, V, 273.
1298 el-Bakara 2/198.

Müzdelife vakfesi gecenin ikinci yarısında, herhangi bir zaman diliminde gerçekleşir. İmam Mâlik'in şöyle söylediği nakledilmiştir: "Müzdelife'de konaklamak vaciptir, geceyi burada geçirmek ise sünnettir." Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: "Sabah namazından sonra mazeretsiz olarak Müzdelife vakfesini yapmayan kimsenin kurban kesmesi gerekir. Eğer kişi izdiham yüzünden Mina'ya erken hareket ederse herhangi bir cezaya maruz kalmaz. Çünkü ayet-i kerimede emredilen şey vakfe değil, Allah'ı anmaktır." Müzdelife'de vakfe zamanı bayramın birinci günü fecrin doğması ile başlar, gün ağarıncaya kadar devam eder. Bunun delili ise Amr b. Meymûn'dan nakledilen şu rivayettir: "Ömer'in, Müzdelife'de sabah namazını kıldıktan sonra bir süre vakfe yapıp sonra da, "Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den ayrılmazlar ve "Ey Sebîr dağı! Aydınlan!" derlerdi. Resûlullah bu konuda onlara muhalefet etti ve güneş doğmadan önce Müzdelife'den ayrıldı." demiştir."

Telbiye Ne Zaman Sonlandırılır ?

Büyük şeytan taşlanınca telbiye sona erdirilir. Kişi telbiye, tekbir ve tehlile karışıncaya kadar bayramın birinci günü telbiye getirmeye devam eder. Bunun delili ise şu rivayettir: "Üsame İbn Zeyd, Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Resûlullah'ın bineğinin arkasında/terkisinde idi. Daha sonra Hz. Peygamber, Müzdelife'den Mina'ya kadar Fadl'ı bineğinin arkasına/terkisine almıştır. Her ikisi de, "Resûlullah, Akabe cemresine gelene kadar telbiye getirdi." demiştir.[1299]

Hedy Kurbanı Olarak Götürülen Deveye Binmek Caiz mi?

İster dişi olsun ister erkek, ihtiyaç anında hedy kurbanı olarak götürülen deveye binmek ve bu tür develer üzerinde yük taşımak caizdir. Ebû Hanîfe ve Şâfiî bu görüştedir. Ahmed b. Hanbel de bir görüşünde bunu ifade etmiştir. Bir diğer görüşünde ise bunun caiz olmadığını söylemiştir. Hanefiler ile Şafiilerin görüşü şöyledir: "Deveye binmek veya onu kullanmak, onun değerini azaltıyorsa kişinin bu değeri ödemesi gerekir." Çünkü bu konuda Ebû Hureyre'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Resûlullah, kurbanlık deve götüren birini gördü. Ona, *"Bin ona"* buyurdu. Adam, "O kurbanlık devedir" dedi. Hz. Peygamber *"Bin ona"* buyurdu. Adam yine, "O kurbanlık devedir" dedi. Bunun üzerine Resûlullah ikinci veya üçüncü defasında, *"Yazık sana, bin şu deveye!"* buyurdu."[1300]

Temettu'

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturma-*

1299 Umdetu'l-kârî, X, 22.
1300 Umdetu'l-kârî, X, 24.

yanlar içindir."[1301] Ebû Hanîfe'ye göre Mescid-i haram civarında bulunanlar ile, mîkât sınırları içerisinde kalan kimseler kastedilmiştir. Bu kimselerin temettu' ve kıran haccı yapmaları mekruhtur. Eğer temettu' ve kıran haccı yaparlarsa mutlaka kurban kesmeleri gerekir. Çünkü bu iki hac türü, âfâkî/mîkât sınırları dışından gelen kimseler için müstehaptır. Bu kimselerin de şükür kurbanı kesmesi gerekir. Mîkât sınırları içinde bulunanların ise temettu' haccı yapma imkânları yoktur.

Temettu' haccı yapan kimseler ikiye ayrılır: a) Beraberinde hedy kurbanı getiren. Bu kimse, kurban yerine ulaşıncaya kadar ihramdan çıkmaz. b) Beraberinde kurban getirmeyen. Bu kimse, umreyi yapar yapmaz ihramdan çıkar. Daha sonra hac için umreye girer. Temettu' haccı bir yıl içinde hac aylarında gerçekleştirilen bir yolculuk ile umre ile haccı birlikte yapmak demektir. Temettu' haccında önce umre yapılır. Mekkeliler temettu' haccı yapamaz. Bu şartlardan biri ortadan kalkınca kişi temettu' haccı yapamaz.

Hedy kurbanı bulamayan kimseler hac farizasını yaparken üç gün oruç tutar. Ebû Hanîfe'ye göre bu orucun Zü'l-hicce'nin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu günü tutulması daha faziletlidir. Çünkü kişinin aslolan hedy kurbanını elde etme imkânı doğabilir. Kalan yedi orucu ise kişinin ailesine döndükten sonra tutması müstehaptır. Bunun caiz olduğu konusunda icmâ' vardır. Eğer kişi bayram gününe kadar üç gün oruç tutamazsa Ebû Hanîfe'ye göre onun mutlaka kurban kesmesi gerekir.

Sâlim, İbn Ömer'den şöyle nakletmiştir: "Resûlullah Veda Haccında, haccdan önce bir umre yaptı ve beraberinde Zülhuleyfe'den hedy kurbanı getirdi. Hz. Peygamber önce umre, sonra da hac niyetiyle telbiye getirdi. Diğer insanlar da Resulullah ile birlikte hacca kadar bir umre yaptılar. Bazıları hedy kurbanı getirmiş, bazıları da getirmemişti. Resûlullah Mekke'ye geldiği zaman *"Hedy kurbanı bulunanlar haccını tamamlayana kadar ihramdan çıkmasın, kurbanı bulunmayanlar ise Kâbe'yi tavaf edip, Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra traş olup ihramdan çıksın. Kurban bulamayanlar ise hac sırasında üç, evine döndükten sonra da yedi gün olmak üzere (toplam on gün) oruç tutsun"* buyurdu. Resûlullah Mekke'ye gelince tavaf etti. İlk önce (Hacerü'l-Esved) rüknünü istilam etti. Sonra ilk üç tavafı koşarak, kalan dört tavafı ise yürüyerek yaptı. Tavafı bitirince makam-ı İbrahim'de iki rekat namaz kıldı. Selam verip Safa'ya gitti. Safa ile Merve arasında yedi kez sa'y etti. Haccını tamamlayıp bayramın ilk günü kurbanını kesinceye kadar ihram yasaklarından hiçbirini işlemedi. Daha sonra Kâbe'yi tavaf etti. Artık ihram yasaklarının tamamı onun için helal hâle gelmişti. Hedy kurbanı getiren herkes onun gibi yapmıştı."[1302] Daha önce Câbir hadisinde geçtiği gibi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tavafı bitirip Haceru'l-esved'in yanına gelince onu selamlamış ve Safa'ya doğru hareket etmiştir.

1301 el-Bakara 2/196.
1302 Umdetu'l-kârî, X, 3.

Hedy Kurbanı

Hedy, harem bölgesine hediye edilen ve burada kesilen deve, sığır ve koyunun ismidir.[1303] Büyükbaş hayvanlarda iki yaşı, küçükbaş hayvanlarda ise bir yaşı doldurma şartı aranır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*İki yaşını doldurmuş sığırdan başkasını kesmeyin. Ancak size bunu bulmak güç gelirse bir yaşını doldurmuş bir koyun kesiverin!*"[1304]

Nafile olarak veya temettu' ya da kıran haccı için gereken hedy kurbanı ancak bayram günü kesilir. Kurban sahibi kestiği bu kurbanın etinden yiyebilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Bu hayvanların etinden hem kendiniz yiyiniz, hem de sıkıntı içinde bulunan yoksullara yediriniz.*"[1305] Sahih olarak nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem veda haccında yüz deve götürmüş, bunlardan altmış üç tanesini bizzat kendisi, geri kalanları da Hz. Ali kesmiştir. Enes'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kıran haccı yapmıştır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hz. Ali kestikleri kurbanların etinden yemiş, çorbasından içmiştir. Müslim'in Câbir'den naklettiği uzun bir rivayette ise şöyle geçmektedir: "... Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurban kesilen yere yöneldi. Altmış üç kurbanı bizzat kendi eliyle kesti. Sonra Hz. Ali'ye verdi. O da geri kalanları kesti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendi hedy kurbanına Hz. Ali'yi ortak etmişti. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her kesilen deveden bir parça alınmasını emretti. Bu parçalar tencereye kondu ve pişirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hz. Ali bu kurbanların etinden yedi ve onlarla yapılan çorbadan içti."[1306]

Diğer hedy kurbanları ne zaman istenirse o zaman kesilir. Çünkü bunlar ya bir ceza ya da kefâret karşılığıdır. Dolayısıyla bunların bir vakti yoktur. Bu kurbanlar fakirlere dağıtılır. Kesenler bu kurbanın etini yiyemez. Evlâ olan bu kurbanların bir an evvel kesilmesidir. Bu şekilde haccın noksanları telafi edilmiş olur.

Bütün kurbanlıklar harem bölgesinde kesilir. Çünkü Allah Teâlâ av cezası hakkında şöyle buyurmuştur: "*(Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder).*"[1307] İhsar durumundaki kurban hakkında da Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.*"[1308]

1303 Hedy çeşitleri: a) Temettu' hedyi, b) Kıran hedyi, c) Ceza hedyi, d) Kefâret hedyi, e) İhsâr hedyi, f) Adak hedyi, g) Nafile hedyi. [Mütercim].
1304 Müslim, III, 1555.
1305 el-Hacc 22/28.
1306 Müslim, II, 892.
1307 el-Mâide 5/95.
1308 el-Bakara 2/196.

Hedy, Harem bölgesine hediye edilen kurban anlamına gelir. Mina'nın tamamı kurban kesme yeridir. Mekkenin her bir vadisi de kurban kesme yeridir.

Usulüne uygun, güzel biçimde hayvan kesmeyi bilenlerin bizzat kendilerinin hedy kurbanını kesmesi daha uygundur. Eğer kişi kurban kesemiyorsa veya güzel kesemiyorsa başkasını vekil tayin edebilir.

Tek gözlü, kurban kesilecek yere kadar yürüyemeyecek kadar topallayan, güçlükle ayakta durabilen sıska ve hasta hayvanlardan kurban olmaz. Nitekim bu konuda Berâ b. Âzib, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Şu dört hayvandan kurban olmaz: Körlüğü belli olan hayvan, hastalığı belli olan hayvan, topallığı görülen hayvan ve aşırı derecede zayıf hayvan."[1309] Kulağı kesik ve gözü kör hayvanlar kurban olmaz. Çünkü Hz. Ali'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize kurbanlık hayvanların gözlerini ve kulaklarını kontrol etmemizi emretti."[1310] Kulaksız doğan hayvanlar tam bir uzuvdan yoksun olduğu için kurban olmaz. Ayrıca bu konuda hadis de vardır.

İşâr

İşâr, sözlükte bildirmek anlamına gelir. Dinî literatürde ise devenin sağ hörgücüne kan çıkıncaya kadar kesici bir alet ile vurmaya denir. Bu iş yapılırken hayvana verilen acıya itibar edilmez. Çünkü yasak olan şey, ancak din tarafından yasaklanan şeydir. Bu açıklama Hicâzîlere göredir. Irâkîlere göre ise işâr, kurbanlık hayvanların gerdanlık ile süslenmesidir.

İşâr sünnettir. İbn Ebî Şeybe "Musannef"inde sahih senetlerle Hz. Âişe ve İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Dilersen işâr yap, dilersen yapma!"

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: "İşâr, müsledir; çirkin kabul edilen amellerden biridir." Elbette Ebû Hanîfe bu sözüyle işârın aslını veya onun sünnet olduğunu inkar etmemiştir. Aksine o, yaranın etkisi yüzünden hayvanın helak olmasından endişe duyulacak davranışları yadırgamıştır. Özellikle de Hicâz sıcağında mızrak ucu veya büyük bıçak ile yaralamayı hoş görmemiştir. Bu yüzden halka işâr yolunu kapamıştır. Çünkü insanlar bu konuda dinî ölçülere riayet etmiyorlardı.

İşâr Mekke'ye hediye edilen dişi veya erkek deve ile sığırlara yapılır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yedi kişinin büyük baş bir hayvanı kesebileceğini ifade etmiştir. İmam Müslim, Câbir'in şöyle söylediğini nakletmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte hac için ihrama girdik. Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem bize deve ve sığırı kurban etmede ortak olmamızı emretti. Bizden yedi kişi bir deveyi ortak kurban etti."[1311] Bir deve veya sığır yedi küçük-

1309 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, XII, 80.
1310 el-Bennâ, Şerhu'l-Müsned, XIV, 77.
1311 Müslim, IX, 67.

baş hayvan yerine geçer. Müslim'in rivayetinde şöyle geçmektedir: "Biri Câbir'e şöyle sordu: Hedy kurbanı olarak sevk edilen develerde geçerli olan bu durum, sonradan satın alınan develerde de geçerli mi?" Câbir de şöyle cevap verdi: Bu durum, ancak hedy kurbanı olarak sevk edilen hayvanlarda geçerlidir.

İşâr mı, Süsleme mi Daha Faziletlidir?

İmam Muhammed şöyle demiştir: "Kurbanlığı süslemek işârdan daha faziletlidir. Ama işâr da güzeldir." Hidâye müellifi şöyle demiştir: İşârı hayvanı süslemeye tercih etmek mekruh kabul edilmiştir. Çünkü hayvanın süslenmesi Kur'ân-ı Kerim'de geçmektedir: *"Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin."*[1312] *"Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddi ve manevi yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı."*[1313] İşârdan ise Kur'ân'da bahsedilmemiştir. Sünnette de işârı emreden bir hadis yoktur. İşâr konusunda varid olan tek şey Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem uygulamasıdır. Bu da çeşitli nedenlere dayanabilir. Bunlardan biri Hidaye müellifinin de söylediği gibi şu nedendir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem işâr ile hedy kurbanını korumak istemiştir. Çünkü müşrikler sadece işâr yapılmış hayvanlara dokunmuyorlardı. Veda haccında bile böyle bir müşrik tehlikesi vardı. Çünkü siyerle ilgilenenlerce bilindiği gibi, Arap yarımadasının müşrikler ile Yahudi ve Hıristiyanlardan temizlenmesi, ancak Hz. Ömer döneminde olmuştur.

Özetle ifade edecek olursak, kurbanlıkları süslemek işârdan daha faziletlidir. Ebû Hanîfe, işârın süslemeye tercih edilmesini hoş kaşılamamıştır. Ancak işârın aslını reddetmemiştir. Hz. Âişe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hedy kurbanlarının gerdanlıkları benim yanımda bulunan pamuk ile örülmüştü."[1314] Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurbanlık deve götüren birini gördü. Ona, *"Bin ona"* buyurdu. Ben (Ebû Hureyre), o hayvana binen adamın Hz. Peygamber'le birlikte gittiğini, hayvanın boynunda da (onun hedy olduğunu belli etmek üzere asılmış) ayakkabı bulunduğunu gördüm.[1315]

Sığırların Nahredilmesi mi Yoksa Boğazlanması mı Daha Uygun

Alimlere göre sığırların nahredilmesi caizdir. Ancak boğazlanması daha uygundur. Çünkü bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah muhakkak bir*

1312 el-Mâide 5/2.
1313 el-Mâide 5/97.
1314 Umdetu'l-kârî, X, 43.
1315 Umdetu'l-kârî, X, 43.

sığır boğazlamanızı buyuruyor."[1316] Develerin boğazlanması caiz olsa da nahredilmeleri müstehaptır. Develerin boğazlanması mekruh sayılmıştır.

Nahr, göğsün üst kısmına hançer saplanarak, boğazlama ise boğazın bıçakla kesilmesi ile gerçekleşir. Boğazlama, çenenin altında, boğazın en üstünde bulunan damarların kesilmesi ile olur.

Nahrı güzel yapan kimsenin kendi hedyini kendisinin nahretmesi daha uygundur. Ebû Hanîfe ve Sevrî'ye göre deve çökmüş halde iken veya bir ayağı bağlı, üç ayağı serbest halde iken nahredilebilir. Devenin ayakta nahredilmesinin delili şu ayettir: "*Şu halde onlar, ayakları üzerine dururken, üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz).*"[1317] Devenin ayakta ve ayakları bağlı iken nahredileceğinin delili ise Enes'ten nakledilen şu hadistir: "Hz. Peygamber kendi eli ile ayakta olan yedi deveyi nahretti."[1318]

Hedy ile ilgili konularda, mesela kesilmesi, etinin dağıtılması vb. hususlarda vekalet vermek caizdir. Bu konuda Buhari'de geçen şu rivayet delildir: Hz. Ali radıyallahu anh şöyle dedi. "Hz. Peygamber, kesilen hedy kurbanının başında durmamı ve kasaplık ücreti olarak hayvanın etinden herhangi bir şey vermememi emretti."[1319] Hedy kurbanı kestiren kimse, kesene ücret olarak kurban eti veremez. Ancak başka bir şey verebilir. Verdiği bu ücret ya sadaka, ya hediye ya da kurban kesenin hakkına ilaveden başka bir şey değildir. Kıyas, ücret vermeyi gerektirir. Ancak kişi ücret konusunda müsamahakâr davranıp takaslı alış-verişe benzer bir durum meydana gelirse bu durumda ücret verilmesi ve alınması uygun olmaz.

Şeytan Taşlama

Câbir şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bayramın ilk günü kuşluk vaktinde şeytanı taşladı. Bundan sonraki günlerde ise öğleden sonra taşladı.[1320] Şeytan taşlamak vaciptir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sözü ve fiili bunun delilidir. Mesela Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Taşla, bunda bir sakınca yoktur.*" Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulaması ise Buhârî'de şöyle nakledilmiştir: Abdurrahman İbn Yezîd şöyle rivayet etmiştir: Abdullah İbn Mes'ud radıyallâhu anh büyük şeytanın yanına gitti. Kâbe'yi soluna, Mina'yı sağına aldı, yedi taş fırlattı. Sonra şöyle dedi: "Kendisine el-Bakara sûresi indirilen zât (yani Hz. Peygamber) de böyle fırlattı."[1321]

1316 el-Bakara 2/67.
1317 el-Hacc 22/36.
1318 Umdetu'l-kârî, X, 51.
1319 Umdetu'l-kârî, X, 88.
1320 Umdetu'l-kârî, X, 88.
1321 Umdetu'l-kârî, X, 88.

Şeytan taşlayan kimse, her taş atışında tekbir getirir. Şeytan taşlamak Hz. İbrahim döneminden kalma hac ibadetinin bir bölümüdür. Şeytan taşlamada yedi taş atmak gerekir.

Üç şeytan taşlamada atılması gereken taşların yarısını atmayan kimsenin kurban kesmesi gerekir. Bundan daha azını atan kimsenin ise atmadığı her taş için yarım sâ' sadaka vermesi gerekir.

Taşlamanın geçerli olabilmesi için mutlaka atma işleminin gerçekleşmesi gerekir. Atma işleminin yedi kere gerçekleşmesi şartı aranır. Bir defada yedi taşı atmak, yedi taşın atıldığı anlamına gelmez. Bu yüzden diğer altı taşı atmak gerekir.

Taştan maksat, toprak cinsinden olan çakıl, sertleşmiş çamur ve benzeri şeylerdir. Toprak cinsinden olmayan bir şeyin atılması ise caiz değildir. Taşların yaklaşık nohut büyüklüğünde ve birine değdiği zaman canını yakmayacak kadar olması gerekir.

Taşlarken tekbir getirmek müstehaptır. Şeytan taşlayan kimse şöyle tekbir getirir: اللهُ أَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحِزْبِهِ/Şeytana ve onun taraftarlarına rağmen Allah en büyüktür. Hz. Ali ise her taş atışında şöyle dua ederdi: "Allahım! Beni doğru yola ilet! Beni takvaya ulaştır! Ahireti benim için dünyadan daha hayırlı kıl!" Abdullah b. Mes'ûd ile İbn Ömer ise şöyle dua ederdi: "Allah'ım, bu ibadetimi kabul edilmiş bir hac, bağışlanmış bir günah, sevaba layık görülmüş bir say kıl!" İbn Kasım şöyle demiştir: "Şeytan taşlayan kimse Allah'ı tenzih ederse bunda bir sakınca yoktur."

Şeytan taşlayan kimse, Akabe cemresinde durmaz. Diğer iki cemrede ise durur ve dua eder. Buharî Salim'den şöyle nakletmiştir: İbn Ömer radıyallahu anh küçük şeytanı taşladığında yedi taş atar, her birinin ardından tekbir getirirdi. Sonra ilerler ve vadinin alt yanına iner, orada kıbleye dönerek uzunca durur, dua eder ve ellerini kaldırırdı. Sonra orta şeytanı taşlardı. Sonra sola döner, vadinin alt yanına iner, kıbleye döner, uzunca durarak dua eder, ellerini kaldırırdı. Sonra büyük şeytana vadinin altından taş atar, onun yanında durmazdı. Sonra da "Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem böyle yaptığını gördüm." diyerek giderdi.[1322]

Şeytan taşlamaya binek ile mi gidilir, yoksa yürüyerek mi? Bazı alimlere göre bayramın ilk günü binek ile, diğer günlerde ise yürüyerek gidilir. Âlimler her iki şekilde de gitmenin caiz olduğu konusunda icmâ' etmişlerdir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Günümüzde ise bütün taşlamalara yürüyerek gidilmektedir. Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem uygulamasında ise taşlama bayramın ilk günü binek üzerinde, diğer günlerde ise yürüyerek gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ilk gün binek üzerinde taş atmıştır. Çünkü o, insanların kendisine bakarak haccın nasıl yapıldığını öğrenmelerini hedeflemiştir.

1322 Umdetu'l-kârî, X, 91.

Şeytan taşlamadan sonra eşler ile birleşme dışında hacceden kimse için ihram yasakları helal hale gelir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Şeytan taşladığınız zaman kadınlara yaklaşmak dışında diğer yasakların hepsi sizin için helal olur."[1323] Haccâc'ın Hz. Âişe'den naklettiği hadise göre ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "*Şeytan taşlayıp tıraş olup kurban kestikten sonra kadınlara yaklaşmak dışında bütün ihram yasakları sizin için helal olur.*"[1324] Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de böyle yapmıştır. İmam Müslim'in Câbir'den naklettiği uzun hadiste şöyle geçmektedir: "... Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurban kesilen yere yöneldi. Altmış üç kurbanı bizzat kendi eliyle kesti. Sonra Hz. Ali'ye verdi. O da geri kalanları kesti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kendi hedy kurbanına Hz. Ali'yi ortak etmişti. Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her kesilen deveden bir parça alınmasını emretti. Bu parçalar tencereye kondu ve pişirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hz. Ali bu kurbanların etinden yedi ve onlarla yapılan çorbadan içti... Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bineğine bindi ve Ka'be'yi tavafa yöneldi."[1325]

Kurban kesmek, tıraş olmaktan öncedir. Bu konuda Buhârî, İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem kurban kesmeden önce tıraş olan kimsenin durumu soruldu. O da şöyle buyurdu: "*Bunda bir sakınca yok. Bunda bir sakınca yok.*"[1326]

Akabe Cemresinin Vakti

Buna büyük cemre de denir. Akabe cemresinin vakti Kurban Bayramı'nın birinci günü, ikinci fecrin doğuşundan itibaren başlar. Bu konuda Nesâî, Atâ kanalıyla İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir. "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni kendi ailesinden güçsüz kimseler ile birlikte önden gönderdi. Biz sabah namazını Mina'da kıldık ve şeytan taşladık." [1327]

Akabe cemresini güneş doğduktan sonra atmak müstehaptır. Nitekim bu konuda Nesâî, İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ailesini önden gönderdi. Onlara güneş doğuncaya kadar şeytana taş atmamalarını emretti."[1328]

Akabe cemresinin atılması için dört vakit vardır: a) Sünnet olan vakit. Bu vakit, güneş doğduktan sonraki andır. b) Mübah vakit. Güneş tepe noktasından batıya doğru harekete geçtiği andır. c) Taşlamanın geçerli, ama mekruh olduğu

1323 Müsned, I, 234.
1324 Dârakutnî, II, 192.
1325 Müslim, II, 892.
1326 Umdetu'l-kârî, X, 58.
1327 Nesâî, V, 273.
1328 Nesâî, V, 279.

vakit. Kurban bayramının ilk günü fecrin doğmasından sonraki vakit. d) Mekruh olan vakit. Mazeretsiz olarak Kurban bayramı sabah vakti girmeden taşlamak mekruhtur.

Bayramın ikinci gününe kadar Akabe cemresini atmayan kimsenin kurban kesmesi gerekir.

Özetle ifade edecek olursak, şeytan taşlama, bayramın birinci günü fecrin doğması ile başlar. Ancak efdal olan, güneş doğduktan sonra taşlamaktır. Son vakti ise bayramın ikinci günü, fecir doğmadan önceki andır.

Bayramın birinci günü fecrin doğmasından önce şeytan taşlama konusuna gelince Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, İshak ve cumhura göre bu taşlama geçerli olmaz ve taşlamanın yeniden yapılması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber'in fecir doğunca sabah namazını Müzdelife'de kıldığını, sonra gerçekten etraf aydınlanana kadar vakfe yaptığını, ardından buradan Mina'ya hareket ettiğini ve kuşluk vakti Akabe cemresini taşladığını gösteren rivayetler tevatür derecesine ulaşmıştır. Ümmü Seleme "Hacılar Müzdelife'de geceyi geçirdiği zaman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ailesi ile birlikte beni önden gönderdi. Ben de gece vakti şeytanı taşladım. Sonra Mekke'ye gittim ve Ka'be'de sabah namazını kıldım. Daha sonra ise Mina'ya döndüm." sözüne gelince, bu rivayetin senedinde Süleyman b. Davud vardır. Eğer bu Süleyman, Dımaşkî ve Hûlânî ise sika bir ravidir. Eğer Yemâmî ise kendisine hiçbir şekilde güvenilmeyen bir râvidir. Eğer bu Süleyman, Dımaşkî ise bu söz şu anlama gelir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eşleri ve diğer aile fertleri arasında sadece Ümmü Seleme'ye sabah namazından önce şeytan taşlaması için müsaade etmiştir. Sabah namazından önce şeytan taşlamak, başkası için değil, onun için verilmiş bir ruhsattır. Burada sadece Ümmü Seleme'ye böyle bir ayrıcalığın tanınması bayram günü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte olma sırasının onda olmasından ileri gelmiş olabilir. Allah Teâlâ peygamberine dilediği lütufta bulunur. Eğer bu Süleyman Yemâmî ise söz konusu hadis münkerdir.

İmam Şâfiî fecir doğmadan önce gece vakti şeytan taşlamayı caiz görmüştür. Ancak ona göre de şeytan taşlamayı sabah namazından sonraya bırakmak daha uygundur. Şafiilere göre şeytan taşlama, gece yarısından itibaren başlar.

Taşlama, Kurban Kesme ve Tıraş Olmada Sıraya Riayet Edip Etmemenin Hükmü

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Hacda bir şeyi zamanından önce veya sonra yapan kimsenin kurban kesmesi gerekir."en-Nehâî, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Atâ, Tâvûs ve Mücâhid hacdaki uygulamalardan birini diğerinden önce yapan kimseye her hangi bir ceza gerekmediğini söylemiştir. İmam Şâfiî ile Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Ebû Hanîfe İbn Abbâs'tan nakledilen şu rivayeti delil olarak getirmiştir: "Hacda bir şeyi zamanından önce

veya sonra yapan kimse kurban kessin." Ayrıca said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehâî ve Câbir b. Zeyd'den de buna benzer ifadeler nakledilmiştir. İmam Şâfiî'nin delili ise Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği şu hadistir: İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem: Şeytan taşlamadan önce ziyaret tavafı yaptım, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Bir sakıncası yok"* buyurdu. Adam: Kurban kesmeden önce başımı tıraş ettim, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Bir sakıncası yok"* buyurdu. Adam: Şeytan taşlamadan önce kurban kestim, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: *"Bir sakıncası yok"* buyurdu.[1329] Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî'nin bu delilini şu şekilde yorumlamıştır: Bu hadiste geçen "sakınca yoktur" ifadesi, günah yoktur anlamına gelir. Günahın olmaması ise fidyenin/kurban kesmenin gerekmediği anlamına gelmez.

Kurban kesmeden önce tıraş olma konusunda da âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mesela İmam Mâlik, Şâfiî Ahmed b. Hanbel, Ebû Yusuf ve Muhammed ile daha başka alimler Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem "Bir sakınca yoktur." sözüne dayanarak kurban kesmeden önce tıraş olanlara her hangi bir cezanın gerekmediğini ifade etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ile en-Nehâî ise kurban kesmeden önce tıraş olan kimsenin kurban kesmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir. Ebû Hanîfe bu konuda şöyle demiştir: "Eğer kişi kırân haccı yapıyorsa iki kurban kesmesi gerekir."

Önce Şeytan Taşlanır, Sonra Kurban Kesilir, Daha Sonra Tıraş Olunur

Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Minâ'ya gelmiş ve şeytan taşlama yerine gidip şeytan taşlamıştır. Sonra Mina'daki yerine dönüp kurban kesmiş ardından önce sağ tarafını sonra sol tarafını göstererek berbere "Buraları al!" buyurmuş, en sonunda da kesilen saçlarını insanlara dağıtmaya başlamıştır."

Saçın ne kadar kesileceği konusunda âlimelr farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mesela İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel bütün başın tıraş edilmesinin vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bütün başını tıraş ettirmiştir ve "Haccın nasıl yapılacağını benden öğreniniz!" buyurmuştur. Meşhur olan görüşüne göre İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel "Başın tamamını tıraş etmek gerekir." demiştir. Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: "Başın ¼'ünü tıraş etmek gerekir." Ebû Yusuf ise başın en az ½'sinin tıraş edilmesinin gerektiğini, İmam Şâfiî de başın ⅓'ünün tıraş edilmesinin yeterli olacağını söylemiştir.

Saçları kazıtmak Hanefilere ve diğer mezheplere göre daha faziletli bir ameldir. Çünkü bu konuda şöyle bir hadis nakledilmiştir: Abdullah b. Ömer

1329 Umdetu'l-kârî, X, 59.

radıyallâhu anhüma şöyle dedi: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dedi: *"Allah'ım saçlarını kazıtanlara merhamet et!"* Oradakiler: "Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resûlü" dediler. Resûlullah yine: "Allah'ım saçlarını kazıtanlara merhamet et" buyurdu. Oradakiler: "Saçlarını kısaltanlara da ey Allah'ın Resûlü" dediler. Resûlullah da: "Saçlarını kısaltanlara da" buyurdu. Nâfi'in dediğine göre Resûlullah bir veya iki kere *"Allah saçlarını kazıtanlara merhamet etsin"* buyurdu. Dördüncüde *"saçlarını kısaltanlara da"* dedi.[1330] saçları kazıtmak ibadet açısından daha güzel bir davranıştır. Ayrıca Allah'a boyun eğme konusundaki samimi niyeti daha iyi gösterir. Çünkü saçını kısaltan kimse Allah'ın hacıların uzak durması gereken ziynetin bir kısmını üzerinde bulundurmuş olur.

Saçları kazıtmak ve tıraş etmek erkekler hakkında geçerlidir. Kadınların saçlarını kazıtması veya kısaltması gerekmez.

Saçını kazıtan kimse önce sağ tarafını, sonra sol tarafını kazıtır, yüzünü de kıbleye çevirir, tıraş bitince ve saçlarını gömünce tekbir getirir. Bayram günlerinde tıraş olmayan kimsenin kurban kesmesi gerekir. Tıraş olmadan ihram yasaklarından çıkan kimsenin kurban kesmesi gerekir. Çünkü tıraş olmak haccın bir uygulamasıdır. Bir kimse tıraş olmayı memleketine dönene kadar ertelerse tıraş olur ve hedy kurbanı gönderir. Tıraş olmadan eşiyle birlikte olan kimsenin de hedy kurbanı kesmesi gerekir. Kurban bayramının birinci günü tıraş olmak daha faziletlidir.

Bayram Günü Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem Tıraş Eden Sahâbî

Ma'mer el-Adevî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Ben, haccını tamamladığı zaman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in saçını tarıyordum. Bayram günü gelince başını tıraş ettirmek için oturdu ve yüzüme bakıp şöyle buyurdu: Ey Ma'mer! Peygamber sana kafasını uzatıyor ve senin elinde de ustura var!" Ben de "Bu Allah'ın benim üzerimdeki bir lütfu, bir nimeti." dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "Evet, öyle." buyurdu. Sonra onun saçını tıraş ettim.

Hudeybiye'de ise Hırâş b. Ümeyye Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem tıraş etmişti.

Şeytan Taşlama Vakitleri

Vebera şöyle dedi: İbn Ömer'e "Şeytanı ne zaman taşlayayım?" diye sordum. İbn Ömer şöyle dedi: "İmamın taşladığında sen de taşla." Ben soruyu tekrar sordum. O şöyle dedi: "Biz taşlamak için zaman kollardık, güneş batıya döndü mü biz de taşlardık."[1331] Bu rivayette geçen "Şeytanı ne zaman taşlayayım?" ifadesi bayramın birinci günü dışında kalan günlerde, bir başka ifade ile

1330 Umdetu'l-kârî, X, 64.
1331 Umdetu'l-kârî, X, 86.

teşrik günlerinde hangi vakitlerde şeytanı taşlıyayım anlamına gelir. Çoğunluğa göre teşrik günlerinde, bir başka ifade ile bayramın son üç gününde ancak öğle namazından sonra şeytan taşlanır. Teşrik günleri sona erip güneş batınca artık şeytan taşlama zamanı sona ermiş olur. Bu durumda kişinin mutlaka kurban kesmesi gerekir. Şeytan taşlarken bir veya iki ya da üç taş bir sonraki gün atılsa bu durumda her taş için yarım sâ' sadaka vermek gerekir. Eğer dört taş bir sonraki güne bırakılırsa bu durumda kurban kesmek gerekir.

Çobanların şeytan taşlamayı gelecek geceye kadar ertelemeleri caizdir. Çünkü gece günün devamıdır. Gün ile aynı hükmü taşır. Dolayısıyla gecenin hükmü, bir sonraki günün hükmü değildir. Birinci gün şeytan taşlamayı terk edip o günün gecesi şeytan taşlayan çoban, bu ameli vaktinden geç yapmış sayılmaz. Çünkü, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çobanlara gece vakti şeytan taşlamaları için müsaade etmiştir. Bu konuda gece kendisinden sonraki günün değil, kendisinden önceki gündüzün hükmüne tabidir. Bu konuda icmâ' vardır, herhangi bir ihtilaf yoktur.

Teşrik günlerinin iki gününde sünnet olan şeytan taşlama öğle namazından sonra başlar, güneş batana kadar devam eder. Güneş battıktan sonra fecir doğana kadar yapılacak taşlama ise mekruhtur. Fecir doğduktan sonra, İmam Ebû Hanîfe'ye göre taşlamanın eda vakti geçmiştir. Çünkü ona göre her günün şeytan taşlaması o günün içinde olur. Ebû Yusuf ve Muhammed ise ondan farklı düşünmektedir. Kaza zamanı ise teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder. Kişi eda zamanında şeytan taşlamayı gerçekleştirmezse bunu kaza etmesi ve kazaya bıraktığı için de cezasını yerine getirmesi gerekir. Kaza vakti ise bayramın dördüncü günü güneş battıktan sonra nihayete erer.

Bayramın dördüncü günü şeytan taşlama fecrin doğmasından itibaren başlar güneş batana kadar devam eder. Ancak bugün öğle namazından önce şeytan taşlamak mekruh, öğle namazından sonra şeytan taşlamak ise sünnettir. Bayramın dördüncü günü güneş batımı ile birlikte şeytan taşlamanın eda ve kaza vakti geçmiş olur. Dolayısıyla bu gün yapılması gereken taşlamanın kazası söz konusu değildir. Şeytan taşlamayı teşrik günlerinin sonunda vaktin çıkacağı ana kadar geciktirmek sünnete aykırıdır. Ancak böyle yapanlara herhangi bir ceza gerekmez. İbn Kudâme şöyle demiştir: Teşrik günlerinin son günü güneş batınca şeytan taşlama vakti sona erer. "Bu zaman zarfında şeytan taşlamayan kimsenin Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre kurban kesmesi gerekir."

Nefr Günü

İki nefr günü vardır.

Birinci Nefr Günü: Zilhicce'nin 12. gününe denir. Bu gün İshak ve bazı Hanefilere göre öğle namazından önce şeytan taşlanabilir. Onlara göre ancak bu gün öğle namazı girdiği andan itibaren Minâ'dan ayrılınabilir. Ancak İkrime öğ-

leden önce ayrılmaya da ruhsat vermiştir. Tâvûs b. Keysân şöyle demiştir. "Öğle namazı vaktinden önce şeytan da taşlanır Mina'dan ayırılınır da." İshak, İkrime ve Tâvûs İbn Abbâs'tan nakledilen mevkûf bir hadise dayanarak bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Söz konusu rivayet şu şekildedir: Nefr günü günün ağarması ile birlikte şeytan taşlamak ve Minâ'da ayrılmak helal olur." Bu rivayeti Beyhakî nakletmiştir. Bu rivayetin senedi zayıftır. Çünkü senedinde Talha b. Amr vardır. Suyûtî onun hakkında şöyle demiştir: "Âlimler onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ancak yalancılıkla suçlanmamıştır." İbn Adiy ise sahih senedle Abdurrezzâk kanalıyla Ma'mer'den Şu'be, Mamer, Süfyan ve İbn Cüreyc'in bu konuda toplandıklarını nakletmiştir. Rivayete göre o ezberinden dörtbin hadisi onlara yazdırmış. Bunu yaparken sadece iki yerde hata yapmış. Bu hatada ne ondan ne de onlardan kaynaklanmış. Bu hata, yukarıdan gelmiş.[1332] Mîzan adlı eserde de böyle geçmektedir. Ayrıca bu eserde şu bilgi de bulunmaktadır: Adem b. Musa Buhârî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "Talha b. Amr cerh âlimlerine göre leyyin biridir." Tehânevî de şöyle demiştir: "Talha yalan ile suçlanmayan hadis hafızlarındandır. Bizim kaynaklarımıza göre hadis hasendir."

İkinci Nefr Günü: Bu gün, Zü'l-hicce'nin 13. günüdür. Ebû Hanîfe bu gün öğle namazından önce şeytan taşlamayı caiz görmüştür. Birinci nefr günü şeytan taşlama ile ikinci nefr günü şeytan taşlama birbirine kıyas edilmiştir. Bu konuda Serahsî'nin söylediklerine müracaat edilebilir. Aynı şekilde İbn Kudâme'nin "Muğnî"de, Şevkânî'nin de "Neylu'l-evtâr"da ifade ettiklerine bakılabilir.[1333]

Şeytan Taşlanan Günlerde Geceyi Minâ'da Geçirmek

Nâfi''nin İbn Ömer'den naklettiğine göre Abbâs Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem sikâye görevi dolayısıyla şeytan taşlanan günlerin gecesini Mekke'de geçirmek için izin istemiş, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de ona izin vermiştir.[1334] İbnu'l-Münzir şöyle demiştir: "Sünnet olan insanların teşrik günlerinde geceyi Minâ'da geçirmeleridir. Ancak, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kime ruhsat verdi ise onlar geceyi başka yerde geçirebilir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abbâs'a sikâye görevinden dolayı Mekke'de gecelemesi için izin vermiştir. Deve çobanlarına ve işi acele olanlara da izin vermiştir. Hemen hac görevini yerine getirmek isteyenlere birinci nefr günü Minâ'dan ayrılmalarına müsaade etmiştir." İmam Mâlik'e göre her hangi bir ruhsata dayanmadan Minâ dışında geceleyen kimselerin kurban kesmesi gerekir. İmam Şâfiî'ye göre ise bir yoksulu doyurması gerekir. Ancak şeytan taşlama günlerinin bütün gecelerini Mekke'de geçiren kimselerin kurban kesmesi müstehaptır. Ebû Hanîfe ve öğrencilerine göre ise kişi Minâ'ya gelip şeytan taşladıktan sonra Minâ dışında gecelemesinde bir sakınca yoktur ve bundan dolayı ceza gerekmez. Hasan-ı

1332 Keşfu'l-ahvâl fi nakdi'r-ricâl, s. 55.
1333 bk. Serahsî, Mebsût, IV, 68; İbn Kudâme, Muğnî, III, 476; Şevkânî, Neylu'l-evtâr, V, 161.
1334 Umdetu'l-kârî, X, 84.

Basrî de bu görüştedir. Mina'da gecelemek haccın sünnetlerinden değildir. Ancak burada gecelemek şeytan taşlamayı kolaylaştırır. Bunu terk etmek bir ceza gerektirmez. Yine de Mina'da gecelememek mekruhtur.

Hacıların Minâ'da geceyi geçirmesi vacip değildir. Çünkü Abbâs'a Minâ dışında geceyi geçirmesi için verilen izin bunun vacip olmadığını gösterir. Şayet vacip olsaydı, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sikâye görevi için bir vacibin terk edilmesine izin vermezdi. Nitekim Müzdelife vakfesini ve Minâ'da şeytan taşlamayı terk etmeye izin vermemiştir.

Koku Kullanmanın Hükmü

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel şöyle demişlerdir: "Koku sürünmek, elbise giymekle aynı hükme tabidir. Dolayısıyla koku sürenmek, elbise giymenin helal olduğu herkes için helaldir. Bunun delili ise şu rivayettir: Abdurrahman İbnü'l-Kâsım babasının (ki babası kendi zamanının en faziletlilerindendi) şöyle dediğini nakletti: Hz. Âişe'nin radıyallâhu anh şöyle dediğini işittim: "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ihrama girmeden önce ve tavaftan önce ihramdan çıktığında bu ellerimle ona güzel koku sürdüm. (bunu söylerken ellerini açarak gösterdi)."[1335] Mâlik ile Ahmed b. Hanbel'in bir görüşü ise şöyledir: "Koku sürünmek cinsel ilişki ile aynı hükmü taşır. Dolayısıyla cinsel ilişki helal oluncaya kadar koku sürünmek helal değildir." Bu âlimlerin delili ise Tahâvî'nin Urve kanalıyla Ümmü Kays bint Muhsan'dan naklettiği şu rivayettir: Ukâşe b. Muhsan'ın yanına gittim. Minâ'da geçirilen günlerin son günü idi. Bir başka ifade ile Kurban bayramının son akşamı idi. Onlar elbiselerini çıkarmışlar ve koku sürünmemişlerdi. Onlara "Sizin neyiniz var?" diye sordum. Onlar da "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize şöyle buyurdu: Kim bu günün akşamında Ka'be'yi tavaf etmemişse elbise ve kokudan uzak dursun." şeklinde cevap verdiler.

İlk görüşte olanlar ile daha başka âlimler şöyle demişlerdir: "İhramlı kimse büyük şeytanı taşlar ve tıraş olursa kadınlara yaklaşmak dışında ihram yasaklarının hepsi onun için helal hâle gelir."

Veda Tavafı

Tâvûs İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "İnsanlar her yerden Mekke'den ayrılıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem '*İçinizden herhangi biri en son Ka'be'yi tavaf etmeden ayrılmasın.*' buyurdu.[1336]

Hayızlı kadınların veda tavafı yapmasına gerek yoktur. Bu sorumluluk onlardan kaldırılmıştır. Bu hususta Ebû Seleme ve Urve Hz. Âişe'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: İfâda tavafından sonra Safiyye b. Huyey hayız olmuştu. Onun hayız olduğunu Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem haber verdim. Bunun üzerine

1335 Umdetu'l-kârî, X, 94.
1336 Müslim, IX, 78.

Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "O bizi alı mı koyacak?" buyurdu. Ben de "Ey Allah'ın Elçisi! O ifada tavafını yaptı, Beytullah'ı tavaf etti. İfada tavafından sonra hayız oldu." dedim. Bunun üzerine Allah Resulü sallallâhu aleyhi ve sellem "Öyleyse o, yola koyulsun." buyurdu.[1337]

İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "İnsanlara Mekke'den ayrılmadan önce en son Ka'be'yi tavaf etmeleri emredildi. Ancak hayızlı kadınlardan bu sorumluluk kaldırıldı."[1338] Nevevî şöyle demiştir: "Vedâ tavafı vaciptir. Sahih olan görüşe göre bunu terk edenlerin kurban kesmesi gerekir." Bu görüş Şâfiî mezhebine aittir. Mâlik ve Davud ez-Zâhirî ise şöyle demişlerdir: Veda tavafı sünnettir. Bunu terk edene herhangi bir ceza gerekmez. İnsanlara hacla ilgili en son ibadetlerinin tavaf olması emredilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: "*Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır. Onlarda (kurbanlık hayvanlarda veya hac fiillerinde) sizin için belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır.*"[1339]

Hanefiler şöyle demiştir: Veda tavafı Mekke dışından gelen herkes için vaciptir. Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: "Mekkelilerin de bu tavafı yapması hoşuma gider. Çünkü bu tavaf, hac ibadetlerinin sonuncusudur."

Veda tavafını sonraya bırakıp ardından tavaf etmeden Mekke'den ayrılan kimse eğer yakınlarda ise döner ve tavaf eder, yok eğer dönmez ve epeyce uzaklaşmışsa kurban keser. Ebû Hanîfe, Şâfiî ve iki görüşünden birine göre Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.

Veda tavafını yapan kimse, ihtiyacını karşılamak için alış-veriş yapma gereksinimi duyarsa ne olur? Ebû Hanîfe'ye göre veda tavafı yapmış biri bir ay, hatta daha fazla Mekke'de kalsa, yaptığı veda tavafı geçerlidir ve onun tekrar veda tavafı yapmasına gerek yoktur. Tirmizî "Sünen"inde şöyle bir bâb başlığı kullanmıştır: "Muhacirin Minâ'dan Döndükten Sonra Mekke'de Üç Gün Kalması". Daha sonra Tirmizî bu başlık altında bir hadis nakletmiş ve bu hadisin hasen-sahih olduğunu beyan etmiştir.[1340] Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre veda tavafından sonra alış-veriş yapan kimse yeniden veda tavafı yapar. Çünkü hacının en son yaptığı işin Ka'be'yi tavaf etmek olması lazımdır. Eğer hacı bir gün veya daha fazla kalırsa veda tavafını tekrar yapar.

Hayızlı ve loğusa kadınlar ile umre yapanların veda tavafı yapmasına gerek yoktur. Umre yapanlar veda tavafı yapmaz. Çünkü veda tavafının hacda vacip olduğu nas ile sabittir ve bu çerçevede kalması gerekir.

1337 Müslim, IX, 80.
1338 Umdetu'l-kârî, X, 94.
1339 el-Hacc 22/32-33.
1340 Tirmizî, II, 213.

Muhassabda Kalmak

Muhassab, Abtah, Bathâ ve Hayfu benî Kinâne bir yerin adıdır. Bu yer Mekke ile Minâ arasında, köprünün altından Muallâ kabristanına kadar uzanan geniş bir alanın adıdır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Minâ'dan ayrıldıktan sonra burada konaklamıştır. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını burada kıldırmıştır. Bir müddet de burada uyumuştur. Sonra bineğine binip Ka'be'ye gitmiş ve veda tavafı yapmıştır. Muhassab'da konaklamak sünnet değildir. Ancak müstehaptır. Bu konuda İbn Abbâs'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: "Muhassab'da durmak (haccın menâsikinden) bir şey değildir. Bu yalnızca Resûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem konakladığı bir yerdir."[1341]

BAŞKASI ADINA HAC YAPMANIN HÜKMÜ

Başkası yerine hac yapmak câiz değildir. Ancak ölmüş olan veya kendi başına hac yapmaktan aciz olan ve bu acizliği ölünceye kadar devam eden kimse adına yerine başkasının hac yapması caizdir.

[*] – Bunun delili Abdullah b. Büreyde'nin babasından radıyallâhu anh rivayet ettiği şu hadistir:

Biz, Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nün yanındayken bir kadın gelerek "Ben anneme bir cariye bağışladım, annem öldü. [câriye bana miras olarak geri döndü.]" dedi. Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Senin ecrin gerekli oldu. Miras onu sana geri döndürdü"

Kadın şöyle dedi: "Annem hiç hac yapmadı, ben onun adına hac yapayım mı?"

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"Onun yerine hac yap".[1342]

Bu, ölen kimse adına başkasının hac yapmasının câiz olduğunu gösterir.

[*] – Bir başka hadis de şöyledir:

Has'am kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e şöyle sordu: "Ey Allah resûlü! Allah'ın (c.c.) kullarına farz kıldığı hac ibadeti benim babamın yaşlılık dönemine rastladı, o binek üzerinde durabilecek durumda değil. Onun adına ben hac yapabilir miyim?".

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"evet"* buyurdu.

Bu, veda haccı sırasında gerçekleşmiş bir olaydı.[1343]

1341 Umdetu'l-kârî, X, 101.
1342 Müslim, II, 805.
1343 Müslim, II, 973.

Bu, hac yapmaktan âciz olan kişi adına başkasının hac yapabileceğini ve yapılan haccın o kişi adına gerçekleşeceğini gösteren bir delildir.

Başkası Adına yapılan Hacda Niyet

Hac yapmaya gücü yeten kimse adına başkası hac yapamaz; çünkü hac insanları imtihan etmek üzere farz kılınmış bedenî bir ibadettir, vekalet geçerli değildir. İmtihan kişinin bedenini yorması, zorluklara katlanması ile olur. Bu ise kişinin kendi hareketi ile gerçekleşir. Ne var ki acz sebebiyle vekalet emri veren kişi üzerinden hac yapma görevi düşmüşse onun adına başkası hac yapabilir.

Başkası yerine hac yapan kişi onun adına hac yapmaya niyet eder. Çünkü ameller niyetlere göredir. Emre itaat etmiş olmak için niyet etmesi şarttır. Ayrıca bu, vekaletin söz konusu olduğu bir ibadettir. Haccın emreden adına geçerli olması için onun adına niyette bulunması gerekir.

Niyet ederken "*Lebbeyk bi haccetin an fülân*" [Allah'ım falan kişinin haccı için buyur!] der. Kişi bu ifadeyi sözlü olarak söylemese de câiz olur; çünkü Allah (c.c.) insanların kalplerinden geçeni bilir.

Başkası Adına Vekaleten Hac Yapacak Kişinin Niteliği

Ölmüş bir kimse veya hac yapmaktan aciz olan bir kimse adına hac yapmak üzere biri belirleneceğinde; daha önce hac yapmış ve haccı bilen, haccın fiillerinden haberdar olan birini seçmesi uygun olur; böylece hac fiilleri en mükemmel şekilde yapılmış ve görüş ayrılığından da kurtulunmuş olunur.

Hanefîler vekilin daha önce hac yapmamış bir kimse olmasını ve başkası adına hac yapmasını câiz görmüşler, buna "*haccü's-sarûret*[1344] adını vermişlerdir.

Hanefîlerin bu konudaki delili yukarıda geçen Has'am'lı kadınla ilgili hadistir. Bu hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadının babası adına hac yapmasına izin vermiş, onun daha önce kendi adına hac yapıp yapmadığını sormamıştır. Şayet bu şart olsaydı, insanlara öğretmek ve açıklamak üzere bunu sorardı.

Hanefîler dışındakiler, kendisi için hac yapmamış olan kişinin başkası adına vekaleten hac yapmasını câiz görmemişlerdir.

[*] – Bunun delili İbn Abbas'ın rivayet ettiği şu hadistir:

1344 Sarûre kelimesi "ısrar etmek" veya "parayı keseye koymak" gibi anlamlara gelir. Bu durumda daha önce hac yapmamış kişinin vekaleten başkası adına hac yapmasına "hacc-ı sarûre" adı verilmesi konusunda iki görüş vardır:

1) Vekil, kendisi adına hac yapmama konusunda ısrar ettiği için bu isim verilmiştir.

2) Vekaleten hac yapan kişi, kendi parasını kesesine koyup onu kendisi adına hac yapmada harcamadığı için bu isim verilmiştir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Şübrüme adına lebbeyk" diye hacca niyet eden bir adamı gördü. Ona *"Şübrüme de kim?"* diye sordu. Adam "benim kardeşim" [bir başka rivayette benim bir yakınım] dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"sen kendi adına hac yaptın mı?"* diye sordu. Adam "hayır" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *"Önce kendi adına hac yap, sonra Şübrüme adına hac yap".*[1345]

Başkası Adına yapılan hac Konusuna ilişkin Hükümler

Başkası adına yapılan mut'a ve kıran haccında kesilecek olan kurban ile hac yasaklarına uymama sebebiyle kefâret olarak kesilecek kurban, vekil üzerine gereklidir. Mut'a ve kıran haccında kurban kesmenin vekil üzerine gerekli olmasının sebebi hac ve umreyi yerine getirmeye muvaffak kıldığı için Allah'a şükretmektir. Bu nimeti elde eden de kendisidir. Hac yasaklarına uymama sebebiyle kesilmesi gereken kurban da vekil üzerine gereklidir; çünkü yasağı çiğneyen odur.

Kişinin muhsar olması sebebiyle kesmesi gereken kurban ise müvekkil üzerine gereklidir. Çünkü vekilin bu duruma düşmesine sebep olan kendisidir, bu durumdan onu kurtarması gereken kişi de müvekkildir.

Kişi ölmüş kimse adına hac yaptığında bu haccın masrafları ölenin malından karşılanır.

Başkası adına hac yapan kişi Arafat'ta vakfe yapmadan önce karısı ile ilişkide bulunarak haccı ifsâd ederse hac için yaptığı tüm harcamaları müvekkile öder; çünkü ona sahih bir hac yapması emredilmiştir. Cinsel ilişkide bulunan kendisi olduğundan kurban kesmek de onun görevidir.

Vekil hasta olması sebebiyle haccı kaçırarak geri dönse, ölen kişinin malından harcama yapmışsa döndüğünde bunu tazmin etmez. Ölünün malını harcayarak döndüğünde "hac yapmama engel olundu" dese, ölünün mirasçıları veya vasîsi vekilin sözünü yalanlasa harcamayı tazmin eder. Ancak hac yolunda engel söz konusu olduğu meşhur ise bu durumda tazmin etmez.

Vekil, ölen adına hac yaptığını iddia ettiği halde ölünün mirasçısı veya vasisi vekilin sözünü yalanlasa, vekilin sözü kabul edilir.

Vekil nafakanın artan kısmını vasiye veya mirasçıya yahut hac yapmasını emreden kişiye öder; çünkü haccı emreden kişi nafakayı vekile temlik etmemiş yalnızca haccı yapabilmesi için bunu vermiştir. Nafakanın artan kısmı bu yüzden emredene geri verilir. Ayrıca hac emri veren kişi, vekil olan şahsı bu iş için ücretle tutmadığından vekilin ücret alması sahih olmaz.

Bir kimse kendisi adına hac yapılmasını vasiyet etse onun için orta seviyede bir nafaka belirlenir.

1345 Ebû Dâvud, II, 162.

Farz olan haccı yapması gerekli olduğu halde bunu yapmadan ölen kişi, kendisi adına hac yapılmasını vasiyet etmemiş olsa, mirasçının ölen kişi adına başkasına hac yaptırması gerekli olmaz. Ancak Has'am'lı kadının hadisinde olduğu gibi şayet mirasçı kendisi onun adına hac yaparsa veya başkasına hac yaptırırsa istihsana göre ölü üzerinden hac sorumluluğu kalkar.

Ölü adına hac yapılırken onun evinden hacca başlanır; çünkü bilinen uygulama böyledir. Nitekim söz konusu kişi hayatta olsaydı kendi evinden hac yapardı. Şayet onun evinden hac yaptırmak için yeterli nafaka yoksa, nafaka nereden hac yapmaya yetiyor ise oradan itibaren hac yaptırılır.

Ölen şahsa borcu olan birisi bulunsa, o kişiye ölüye olan borcu karşılığında onun adına hac yapılması emredilse, borçlu da haccı yaptığını söylese bir delil getirmedikçe sözü kabul edilmez.

GENEL OLARAK HAC YASAKLARI VE CEZALARI

1. İhramlı kişi güzel koku sürünürse ihram yasağını çiğnemiş olur; çünkü güzel koku ihramlı iken yasak olan fiillerdendir, bu konuda görüş ayrılığı da yoktur. Ancak kişi ihrama girmeden önce güzel koku sürünebilir. Bu kokunun izinin onun –ihramında değil- bedeninde kalmasının bir sakıncası yoktur.

[*] – ibn Ömer şöyle demiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, ihramlı kimsenin safran ve vers ile boyanmış elbise giymesini yasakladı.[1346]

[*] – Havle'nin, annesi Ümmü Seleme'den radıyallâhu anh rivayet ettiğine göre Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

İhramlı iken güzel koku sürünme. Kına da sürünme; çünkü o da güzel kokudur.

Bu hadisi İbn Lehîa rivayet etmiştir.[1347]

[*] – İbn Abbas, hac sırasında devesinden düşen ve boynu kırılarak ölen bir adamla ilgili bir hadis rivayet etmiştir. Bu hadiste şu ifadeler yer almaktadır:

[Onu yıkarken] üzerine güzel koku sürmeyin; çünkü o kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir.[1348]

Ölen kişi ihramlı olduğunda ona güzel koku sürülemiyorsa, hayatta olan ihramlı kişiye güzel koku hiç sürülmez.

Kifâyetü'l-ahyâr adlı eserin yazarı şöyle demiştir:

1346 Nesâî, V, 129.
1347 Taberânî, *Mu'cem,* XXIII, 418.
1348 Dârekutnî, II, 295.

İhramlı kişiye haram olan şeylerden birisi de ihram elbisesine ve bedenine güzel koku sürmesidir. Çünkü bu israftır. Hacının ise [Allah yolunda] saçı-başı dağınık ve üstü tozlu olur. Güzel kokuyu bedenin görünen kısmında veya iç kısmında kullanmak arasında fark yoktur.

2. İhramlı iken dikişli elbise giyinmek de yasaktır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dikişli elbise giymeyi yasaklamıştır.

3. Yine kişi başını örttüğünde de yasağı çiğnemiş olur.

[*] – Çünkü İbn Ömer şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e ihramlı kişinin ne giyebileceği soruldu. O şöyle buyurdu:

İhramlı kişi gömlek, bornoz, şalvar [pantolon] ve sarık giyemez.[1349]

[*] – Devesinden düşerek ölen ihramlı kişi ile ilgili hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Onun başını örtmeyin.

4. İhramlı iken başın dörtte birini tıraş etmek de yasaktır. Çünkü dörtte bir, bütün yerine geçer.

5. İki koltuk altındaki veya birindeki tüyleri tıraş etmekte kirleri gidermek söz konusudur. Oysa ihramlı iken kirleri gidermek yasaktır.

6. İhramlı iken tırnakları kesmek de kirleri gidermektir. Şayet bütün tırnaklar aynı yerde kesilmişse tırnakların bütünü bir tırnak gibi kabul edilir. Şayet farklı yerlerde kesilmişse her bir organın tırnağını kesme durumunda müstakil bir yasak çiğnenmiş olur.

7. Kişi ihramlı iken;

baş, bacak vb. gibi bir organa bütünüyle güzel koku sürerse,

başının dörtte birini yahut daha fazlasını tıraş ederse,

yüzünü bir gün boyunca örterse,

bir gün boyunca dikişli elbise giyerse,

Hanefîlere göre bu kişinin bir koyun kesmesi farz olur.

8. İhramlı kişi;

- bir organın bütününden daha azına güzel koku sürerse,
- başının dörtte birinden daha azını tıraş ederse,
- bir gün ve geceden daha az süreyle dikişli bir elbise giyerse

1349 Nesâî, V, 129.

kefâret, koyun kesmekten sadaka vermeye intikal eder. Bu sadaka yarım sa' buğdaydır. Çünkü fidye, kefaret ve fıtır sadakası gibi şer'an gerekli olan sadakanın en az miktarı bu kadardır.

9. Kişi kudüm tavafını veya sader (veda) tavafını cünüp olarak yapsa veya ziyaret tavafını abdestsiz olarak yapsa bir koyun kesmesi gerekir.

Âdet gören kadın da hüküm açısından cünüp gibidir.

Kişi sözü geçen tavafları daha sonra abdestli olarak tekrar yapsa kurban kesme borcu düşer; çünkü meşrû şekilde yerine getirmiş, daha önce çiğnediği yasağı telafi etmiştir.

10. Kişi akşam güneş batmadan önce veya devlet başkanının Arafat'ı terk etmesinden önce Arafattan ayrılsa bir koyun kesmesi gerekir. Şayet güneş batmadan önce veya devlet başkanının Arafat'tan ayrılmasından önce geriye dönerse kurban kesme borcu düşmez; çünkü elden kaçırdığı şey bu hareketiyle telafi edilemez.

11. Kişi;

- ziyaret tavafından üç veya daha az şavtı yapmazsa,
- veda tavafını yapmazsa,
- sa'y yapmazsa,
- Müzdelife'de vakfe yapmazsa

Bir koyun kesmesi gerekir.

[*] – Bunun nedeni İbn Abbas'ın radıyallâhu anh şu sözüdür:

Hac fiillerinden [nüsük] bir şeyi unutan veya terk eden kimse kan akıtsın [kurban kessin].[1350]

[*] – İbn Abbas'tan diğer bir rivayet ise şöyledir:

Hac fiillerinden herhangi bir şeyi yapmayan kimse kan akıtsın.[1351]

Bu ifadeler; kasten veya unutarak terk etmenin eşit olduğunu göstermektedir. Şu var ki unutarak hac fiilini terk eden kimse için günah söz konusu olmadığı halde, kasten terk eden günaha girer.

12. Kişi avret yeri açık iken ziyaret tavafı yapmış olsa, Mekke'de bulunduğu sürece tekrar ziyaret tavafı yapması gerekir. Tekrarlamazsa kurban kesmesi gerekir.

13. Kişi şeytan taşlamayı tamamen terk ederse veya bir günlük şeytan taşlamayı terk ederse veya kurban bayramının ilk günü büyük şeytanı taşlamayı terk ederse bir koyun kesmesi gerekir.

1350 Dârekutnî, II, 244.
1351 Dârekutnî, II, 244.

Bununla "teşrik günlerinin sonuncusunda güneşin battığı vakte kadar terk eden kimse" kastedilmiştir. Çünkü aynı cinsten bir vâcibi terk etmiştir.

Şayet güneş batmamışsa tertibe uygun olarak taşlamayı yapar. Ancak Ebû Hanîfe'ye göre geciktirmesi sebebiyle kurban kesmesi gerekir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise gerekmez.

14. Kişi şeytan taşlamada çoğunluğu yaptığı halde azınlığını bırakırsa atmadığı her bir taş için bir sa' buğday tasadduk etmesi gerekir.

15. Yine kişi, aynı organdan olmamak üzere beş tane farklı tüyü kopardığında koyun kesmesi gerekir.

16. Kişi veda tavafından üç şavtı yapmazsa her bir şavt için yarım sa' buğday tasadduk etmesi gerekir.

17. Kişi ziyaret tavafını cünüp olarak yapmışsa büyük baş bir hayvan kurban etmesi gerekir. Âdetli olarak ziyaret tavafını yapan kadın da böyledir. Bu kişilerin, ziyaret tavafını en mükemmel şekilde yerine getirmiş olmak için abdestli olarak tekrar tavaf yapmaları daha iyi olur. Şayet tekrar tavaf yaparlarsa kurban kesmeleri gerekmez.

18. Kişi güzel koku sürünse, dikişli elbise giyse, bir özür sebebiyle tıraş olsa;

a) dilerse bir koyun keser,

b) dilerse altı fakire üç sa' buğday tasadduk eder,

c) Dilerse üç gün oruç tutar.

Bunun delili şu âyettir:

Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. [Bakara, 196]

"Başından rahatsızlığı varsa" ifadesinin anlamı "başından bir rahatsızlığı olması sebebiyle tıraş olursa" şeklindedir.

[*] – İbn Ebû Leylâ'nın Kâ'b b. Ucre'den rivayet ettiği şu hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu âyeti tefsir etmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem *Hudeybiye'de yanımda durdu. Başımda bitler vardı. Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bunlar sana zarar veriyor mu?" diye sordu. Ben "evet" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *"Öyleyse başını tıraş et" buyurdu. "Sizden her kim" âyeti benimle ilgili olarak indirilmiştir. Hz. Peygamber* sallallâhu aleyhi ve sellem *[Kâ'b'a] şöyle buyurdu: "Üç gün oruç tut veya altı kişi arasında bir ferak buğday tasadduk et veya gücün yettiğince bir kurban kes."*[1352]

1352 Buhârî, 359.

[*] – Bir başka rivayette Kâ'b şöyle demiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem sordu "koyun kesebilir misin?" Ben "hayır" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Öyleyse üç gün oruç tut veya altı fakirin her birine yarım sa' buğday ver."[1353]

Kişi sadaka verme ve oruç tutmayı herhangi bir yerde yapabilir; çünkü bu ikisi bütün mekânlarda ibadet yerine geçer, bütün mekânlardaki fakirlere verilebilir.

Kurban kesmek ise ancak harem bölgesinde câiz olur. Aynı şekilde hacda gerek yasağın çiğnenmesi gerekse haccın gereği olarak kesilmesi gereken bütün kurbanların da harem bölgesinde kesilmesi gerekir. Çünkü bu ancak belirli bir zamanda ve yerde yerine getirilmesi gereken bir ibadet olarak bilinmektedir.

19. Bir kimse Arafat'ta vakfe yapmadan önce cinsel ilişkide bulunursa haccı bozulmuş olur, kurban kesmesi gerekir. Bozulmuş olduğu halde hacca devam eder, daha sonra bu haccını kaza etmesi gerekir. İhramlı olan kadın bunu yaptığında da hüküm böyledir.

[*] – Bunun delili şu âyettir:

Hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur. [Bakara, 197]

Bu âyete göre cinsel ilişkide bulunmak haccı bozar.

[*] – İbn Abbas, ihramlı iken karısı ile ilişkide bulunan bir adama şöyle demiştir:

Haccınızı tamamlayıp memleketinize dönün. Ertesi yıl tekrar hacca gelin. İhrama girdiğinizde birbirinizden ayrılın, haccınızı bitirinceye kadar birbirinizle buluşmayın, hedy kurbanı kesin.[1354]

20. Kişi Arafat'ta vakfe yaptıktan sonra cinsel ilişkide bulunsa haccı bozulmaz.

[*] – Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Hac, Arafattır. Hac, Arafattır. Arafat'a [bayramın birinci günü] fecir doğmadan önce yetişen kişi hacca yetişmiş olur [-diğer bir rivayette- *onun haccı tamamlanmış olur].*[1355]

Bu kişinin büyük baş bir hayvan kesmesi gerekir.

[*] – Çünkü İbn Abbas, Kâbe'yi tavaf etme [ziyaret tavafını yapma] dışında haccın bütün fiillerini tamamlamış, tavaftan önce eşiyle ilişkide bulunmuş bir adam hakkında şöyle demiştir:

1353 Buhârî, 359.
1354 Beyhakî, V, 167.
1355 Beyhakî, V, 173.

Bu kişinin büyük baş hayvan kesmesi gerekir, haccı tamamlanmıştır.

21. Kişi tıraş olduktan sonra karısı ile ilişkide bulunsa veya onu öpse, yahut şehvetle dokunsa, yahut da cinsel organı dışındaki bir bölgesinden ilişkide bulunsa koyun kesmesi gerekir. Kişi cinsel organı ile oynarken kendisinden meni geldiğinde de hüküm böyledir. Çünkü bu, dokunmak suretiyle şehveti gidermektir.

22. Kişi umrede tavafın dört şavtını tamamlamadan önce karısı ile ilişkide bulunsa umresi bozulur. Bununla birlikte umreye devam eder, daha sonra bunu kaza eder ve bir koyun keser.

Umrede iken dört tavafı yaptıktan sonra ilişkide bulunsa umresi bozulmaz, koyun kesmesi gerekir.

23. Kıran haccı yapan kişi umre tavafını yapmadan önce cinsel ilişkide bulunsa –yukarıda belirttiğimiz gerekçeden dolayı- haccı ve umresi bozulur. Hem hac hem de umre ihramına dair yasakları çiğnediğinden iki koyun kesmesi gerekir.

24. Kıran haccı yapan kişi Arafat vakfesinden önce umre tavafının bütününü veya çoğunu yaptıktan sonra cinsel ilişkide bulunsa umresi tamam olur, haccı ise bozulmuş olur.

25. Kıran haccı yapan kişi, Arafat vakfesinden sonra saçlarını tıraş etmeden önce cinsel ilişkide bulunsa haccı için bir büyük baş hayvan, umresi için de bir koyun keser.

Cinsel ilişkiyi kasten veya unutarak yapmak arasında fark yoktur. Çünkü ihramlılık hali kişiye cinsel ilişkinin yasak olduğunu hatırlatmaktadır, bu sebeple unutma bir mazeret teşkil etmez.

Uyurken veya zorla kendisi ile cinsel ilişkide bulunan kadın da, cinsel ilişkinin tadını hissettiğinden hüküm böyledir.

İhramlı İken Av Yapmanın cezası

1. Hükmü

İhramlı olan kişi bir av hayvanı öldürdüğünde veya öldürecek kişiye av hayvanının yerini gösterdiğinde ceza gerekir.

[*] – Bu konuda delil şu âyettir:

Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını

tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır. [Mâide, 95]

Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun. [Mâide, 96]

Av hayvanı yaratılışı itibarıyla insanlarla birlikte bulunmayan, kanatları veya ayakları ile kaçan, sahibi bulunmayan, [normalde avlanılması] helâl olan hayvandır. Hadis tarafından istisnâ edilen hayvanlar bu hükmün dışındadır. Çünkü bunlar [insanlardan herhangi bir fiil söz konusu olmasa da] eziyet veren hayvanlardır. Bu hayvanlar; yılan, akreb, saldırgan [kuduz] köpek, fare, karga ve dölengeç kuşudur.[1356]

Kara avı karada doğan hayvanlardır.

Bunları öldüren kimselere cezanın gerekli olması, âyetteki "*Öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.*" İfadesidir.

Hayvanın yerini gösteren kimseye cezanın gerekli olmasının sebebi şudur: O, av hayvanının güvenliğini ortadan kaldırmıştır. Avın hayatta kalması güvenlikle mümkündür. Av hayvanı ya kişinin ihrama girmesi veya hayvanın harem bölgesinde bulunmasıyla güvenlik hakkını elde etmiştir. Çünkü âyette *"ihramlı iken"* denildiği gibi, harem bölgesiyle ilgili olarak da *"oraya giren güvende olur"* [Âl-i İmran, 97] buyurmuştur. Kişi hayvanı gösterdiğinde hayvanın hak ettiği güvenliği ortadan kaldırmış olduğundan, onu öldüren kimse gibi cezayı hak eder.

[*] – Bu konuda diğer bir delil de Ebû Katâde'nin rivayet ettiği hadisteki şu ifadedir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem sordu: "İçinizden o kişinin avı öldürmesini emreden veya avın yerini gösteren var mı?"

Oradakiler: "Hayır" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"O halde kalan etini yiyin"* buyurdu.[1357]

Avın yerini göstermek, av yapan kimsenin o hayvanın yerini bilmemesi halinde olur. Avın yerini bilse bile, gösteren kimsenin sözünü tasdik ederse, gösteren yasağı çiğnemiş olur. Şayet gösterenin sözünü kabul etmez de başka bir kimse avın yerini gösterirse ceza, ikinci kişi üzerine gerekli olur.

2. Av yapma cezası ile ilgili uygulama esasları

Av yapmanın cezası adalet sahibi iki kişinin avın yapıldığı yerde veya ona en yakın bölgelerde öldürülen hayvanın değerini belirlemesidir. Daha sonra cezayı

1356 Müslim, II, 856.
1357 Müslim, II, 854.

yerine getirecek olan kişi dilerse bu degeri ödeyerek bir hedy kurbanı satın alır ve bunu keser, dilerse bu değer ile buğday satın alarak her bir fakire yarım sa' olacak şekilde tasadduk eder, dilerse her yarım sa' için bir gün oruç tutar. Şayet yarım sa'dan daha az miktarda fazlalık kalırsa dilerse bunu tasadduk eder, dilerse bunun için bir gün oruç tutar.

Bu konuda delil yukarıdaki âyette geçen şu ifadelerdir:

İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır.

[*] – Kabîsa b. Câbir el-Esedî şöyle demiştir:

Hac yapmak üzere yola çıktık. İhramlı iken aramızda "ceylan mı yoksa at mı daha hızlı koşar" diye tartışma yaptık. Derken birden karşımıza bir ceylan çıktı. İçimizden bir adam ona taş attı. Taş, hayvanın kulağının arkasındaki kemiğe isabet etti ve hayvan öldü. Yaptığımıza pişman olduk. Mekke'ye vardığımızda Mina'da Hz. Ömer'in radıyallâhu anh yanına gittik. Ben ve ceylanı avlayan arkadaşım Hz. Ömer'in yanına vardık. Arkadaşım olayı anlattı. Hz. Ömer ona "sen ona mı atış yaptın yoksa yanlışlıkla mı oldu?" diye sordu. Arkadaşım "ben ona atış yapmayı istedim ama onu öldürmeyi kastetmedim" dedi. Sonra Hz. Ömer yanındaki bir adam ile –vallahi o adamın yüzü gümüş gibiydi- bir süre konuştu, sonra arkadaşıma dönerek şöyle dedi: "Bir koyun al ve kes, etini [fakirlere] yedir" dedi. [Bir başka rivayette ise]: "Etini tasadduk et, derisini su kırbası yap" dedi. Hz. Ömer'in yanından çıktığımızda ben arkadaşıma dönerek şöyle dedim: "Ey Ömer'e fetva soran! Ömer b. Hattab'ın fetvası seni Allah'tan kurtaramaz. Vallahi bak o da cevabını bilmiyor ki yanındakine sordu. Öyleyse sen bindiğin deveyi kurban olarak kes de onu sadaka olarak dağıt, Allah'ın (c.c.) şiârını yücelt" dedim. Bu sözlerim Hz. Ömer'in kulağına gitmiş. Vallahi bir de baktım sopasını bana vuruyor. Arkadaşıma bir defa tokat vurdu. Sonra bana şöyle dedi:

"Allah seni bildiği gibi yapsın! Fetvanın sınırını geçiyor, öldürülmesi haram olanı öldürüyorsun. Sonra da "Ömer bunun cevabını bilmiyor ki yanındakine sordu" diyorsun. Sen Allah'ın (c.c.) kitabını okumadın mı, o şöyle buyurmuyor mu: "içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder".

Ömer sonra bana döndü, elbisemi tutarak çekiştirdi. Ben "Ey Ömer! Allah'ın (c.c.) benim hakkımda sana haram kıldığı bir şeyi ben sana helâl kılmıyorum" dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi:

Senin dili fasih, gönlü geniş bir genç olarak görüyorum. Kişi de bazen on tane huy olur, dokuzu güzel biri kötü olur. Kötü huy, dokuz güzel huyu bozar. Gençlerin sürçmesinden sakın.[1358]

1358 Beyhakî, V, 181.

Ava karşılık olarak kesilmesi gereken hayvan, av hayvanının şekil ve cüsse olarak mislidir. Çünkü âyette *"öldürdüğü hayvanın dengi"* buyrulmuştur.

Buna göre ceylan, sırtlan ve tilki öldürme durumunda bir koyun, tavşan öldürme durumunda bir oğlak, köstebek öldürme durumunda dört aylık bir oğlak, deve kuşu öldürme durumunda bir büyük baş hayvan, yaban eşeği öldürme durumunda bir sığır gerekir. Bunların hepsi konusunda Beyhakî'nin sünenin-de rivayetler bulunmaktadır.[1359] Güvercin, serçe vb. gibi kurbanlık hayvanlar arasında cüsse olarak benzeri bulunmayan bir av hayvanı öldürüldüğünde bu hayvanın değerinin ödenmesi gerekir. Bu, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüdür.

Bir kimse bir av hayvanını yaralasa veya tüylerini yolsa yahut bir organını koparsa, hayvanda meydana gelen eksilmeyi tazmin eder.

Bir kuşun tüylerini yolarsa veya bir av hayvanının bacağını koparırsa değerini tazmin eder.

Bir hayvanın yumurtasını kırarsa değerini tazmin eder.

Bir çekirge öldüren kişi dilediği kadar tasaddukta bulunur.

İhramlı kişi bir av hayvanını boğazlayarak keserse bu hayvan leş hükmünde olur.

İhramlı kişi, ihramlı olmayan bir kimsenin avladığı hayvanı –şayet onun avlanmasında kendisi yardımcı olmamışsa- yiyebilir.

İfrad haccı yapan kişinin bir kurban kesmesi gereken durumların tümünde kıran haccı yapan kimse iki kurban keser.

1359 Beyhakî, V, 183,184.

UMRE

A- Umrenin Fazileti

[*] - Ebû Hureyre radıyallâhu anh, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Bir kere umre yapıp sonra tekrar umre yapmak, ikisi arasındaki günahlara kefâret olur. Mebrur haccın cennetten başka karşılığı yoktur.[1360]

B- Umrenin Zamanı

[*] – İkrime b. Hâlid, İbn Ömer'e hacdan önce umre yapma konusunu sordu. İbn Ömer şöyle dedi:

Bunda bir sakınca yoktur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hac yapmadan önce umre yaptı.[1361]

[*] – Hz. Âişe radıyallâhu anh şöyle demiştir:

Muhassab denilen yerde konakladığımız gece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni kardeşim Abdurrahman ile birlikte [umre yapmak üzere ihrama girmem için] Ten'im'e gönderdi.

Hz. Aişe, kardeşini devesinin terkisine aldı, umre için telbiye getirdi.[1362] Onun yaptığı bu umre hacdan sonra idi.

Senenin tüm günlerinde, hacdan önce veya sonra ve hac aylarında[1363] umre yapılabilir.

Hanefîler şöyle demiştir:

Senenin diğer zamanlarında da umre yapılabilir. Ancak Arefe günü ve teşrik günlerinde [Kurban bayramı günlerinde] umre yapmak mekruhtur. Çünkü hac yapan kişi bu durumda hac yanında bir de umre ile uğraşmak durumunda kalır.

İmam Şâfiî Mina'da geceleyen kişinin teşrik günlerinde şeytan taşlaması konusunda Hanefîler ile aynı görüştedir.

1360 Buhârî, 351.
1361 Buhârî, 353.
1362 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, II, 57.
1363 "Hac ayları" terimi hac için ihrama girmenin câiz olduğu; Şevval, Zilkade, Zilhicce'dir. (S. Duman)

Selef alimleri bir senede birden fazla umre yapma konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik bunu mekruh görmüştür. [Mâlikîlerden] Mutarrif ve bir grup âlim Mâlik'e muhalefet ederek çoğunluğun görüşünü benimsemiştir.

Mekke'de oturup umre yapmak isteyen kimsenin mîkat yeri Ten'im'dir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in emri sebebiyle burada ihrama girmek daha faziletlidir.

Umre yapan kimse; ihram, tavaf, sa'y, başı kazımak veya traş etme konusunda hacda yapılan fiilleri yapar.

[*] – Ya'lâ b. Ümeyye babasından şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Ci'râne'de iken bir adam üzerinde halûk[1364] -veya sarı bir iz- olduğu halde geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e "umremde nasıl hareket etmemi emredersin?" diye sordu. [Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i bir süre vahiy hali bürüdü]. Vahyin etkisi üzerinden kalkınca "Soruyu soran nerede?" buyurdu. Ona şunları söyledi: "Cübbeni çıkar, halûk izini yıka, sarılığı gider. Haccında ne yapıyorsan umrende de aynısını yap".[1365]

C- Umre Fiilleri

1. Umre ile haccın ortak olduğu fiiller

Umre fiilleri şunlardır:

- Umre için ihrama girmek,
- Kâbe'yi yedi kere tavaf etmek,
- Makam-ı İbrahim'de iki rekât namaz kılmak,
- Safa ve Merve arasında yedi kere sa'y yapmak,
- saçları kazımak veya kısaltmak.

Hac için gerekli olan şeyler umre için de gereklidir, hacda sünnet olan şeyler umrede de sünnettir.

Umre; ihram, farzları, vacipleri, sünnetleri, haramları, mekruhları, müfsidleri ve ihsar vb. konular bakımından hac gibidir.

2. Umrenin hacdan farklı yönleri

Umre şu açılardan hacdan farklıdır:

Umrenin belirli bir vakti olmadığından, umrenin kaçırılması söz konusu değildir. Bununla birlikte Arefe günü ve kurban bayramı günlerinde umre yapmak mekruhtur.

1364 Bir tür güzel koku.
1365 Buhârî, 354.

Umrede Arafat vakfesi yoktur.

Müzdelife'de konaklamak yoktur.

Şeytan taşlamak yoktur.

İki namazın cem edilerek kılınması söz konusu değildir.

Hutbe yoktur.

Kudüm tavafı yoktur.

Hacdan farklı olarak umrede ihrama girilecek mîkat yeri tüm insanlar için hill bölgesidir. Hacda ise önce umre yapacak olanlar ve Mekke'liler için mîkat yeri harem bölgesidir.

[*] – İbn Ömer şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Kâbe'yi yedi kere tavaf etti, makam-ı İbrâhim'de iki rekât namaz kıldı, Safa ile Merve arasında yedi kere sa'y yaptı.[1366]

[*] – Ebû Dâvud, İbn Abbas aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Umre yapan kişi hacerü'l-esved'i istilâm edinceye dek telbiyeye devam eder.[1367]

Buna göre umre tavafı yaparken hacerü'l-esved'i istilâm ettiği sırada telbiyeyi keser.

Umre yapan kişinin saçlarını kısaltması hususu Câbir'in rivayet ettiği ve Buharî'de talik yoluyla [senetsiz olarak] nakledilen şu hadiste bulunmaktadır:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem; veda haccında ihrama giren ashabına bu niyetlerini umreye çevirmelerini ve tavaf yapmalarını, sonra saçlarını kısaltarak umre ihramından çıkmalarını emretti.[1368]

D- Umrenin Hükmü

Umre sünnettir, [farz veya] vâcib değildir. Bunun delilleri şunlardır:

[*] – İbn Abbas şunu rivayet etmiştir:

Akra' b. Hâbis, Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'ne sordu: "Hac her yıl farz mı?". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Hayır. Bir kere haccetmek farzdır. Bundan sonra yapılan hac nafiledir"* buyurduktan sonra *"şayet evet [hac her yıl farzdır] deseydim her yıl farz olurdu. Şayet her yıl farz olsaydı işitip itaat etmezdiniz"* dedi.[1369]

1366 Buhârî, 355.
1367 Ebû Dâvud, II, 163.
1368 Buhârî, 355.
1369 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, II, 85.

Bu hadis umrenin farz olmadığını açık bir şekilde ifade etmektedir. Câbir'in rivayet ettiği hadis de bunu açık olarak göstermektedir. Her ne kadar hadisin rivayet zincirinde Haccâc b. Erta bulunduğundan hadis illetli görülmüşse de, umrenin farz olduğunu ifade eden hadis de, senedinde İbn Lehîa bulunduğu gerekçesiyle illetli görülmüştür. Hadisçilerin eserlerinde belirtildiğine göre, Haccâc b. Erta hadisçilere göre İbn Lehîa'dan daha ileri seviyededir. İkisinin rivayet ettiği hadisler çeliştiğinde iki hadis de devre dışı bırakılır. Geriye *"haccı ve umreyi Allah için tamamlayın"* [Bakara, 196] âyeti kalır. Umreyi farz görenler bu âyeti delil olarak ileri sürmüşlerse de âyette umrenin farz olduğuna dair kesinlikle bir delil bulunmamaktadır. Çünkü Allah, ilk olarak umre yapma konusunda değil başlanmış olan umreyi tamamlama konusunda umre ile haccı aynı şekilde zikretmiştir.

Allah (c.c.) namaz ve zekâtın ilk olarak farz kılındığını *"namazı kılın, zekâtı verin"* [Bakara, 43] âyetiyle, haccı ilk olarak farz kıldığını *"gücü yetenlerin beyti [Kâbe'yi] haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır"* [Âl-i İmrân, 97] âyetiyle belirtmiştir. Umre'den bahsettiğinde ise bunu tamamlamayı emretmiştir. Âyet, umreye başlamayı değil başlanmış umreyi tamamlamayı gerekli kılmaktadır.

Nitekim İbn Cerîr et-Taberî tefsirinde şöyle demiştir:

İbn Abbas *"haccı ve umreyi Allah için tamamlayın"* âyeti konusunda şunları söyledi: Hac veya umre için ihrama giren kimse, bunları tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkamaz. Kişi bayramın ilk günü büyük şeytanı taşlayıp ziyaret tavafı yaptıktan sonra haccını tamamlamış ve ihramından tamamen çıkmış olur. Umrenin tamamlanması ise Kâbe'yi tavaf etmek, Safa ve Merve arasında sa'y yapmakla olur. Bunu yapınca kişi ihramdan çıkmış olur.

İbn Cerîr'in tefsirinde rivayet ettiği bir başka hadis ise şöyledir:

Umre; Kâbe'yi tavaf etmek, Safa-Merve arasında sa'y yapmaktır. Kişi daha sonra ihramdan çıkar.[1370]

Bennâ, *Fethu'r-rabbânî* adlı eserde Şevkânî'nin şu görüşünü nakletmiştir:

Doğru olan, umrenin farz olmadığı görüşüdür. Çünkü kişi aslen herhangi bir şey ile yükümlü değildir [berâet-i asliye]. Yükümlülüğü ispat eden bir delil bulununcaya kadar bu prensip değişmez. Umrenin farz olduğunu ispata elverişli bir delil ise yoktur. Tersine bunun farz olmadığı görüşünü destekleyen hadisler bulunmaktadır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu hadisinde yalnızca haccı zikretmekle yetinip umreyi zikretmemesi de bunu göstermektedir:

1370 Tefsir-i Taberî II, 120.

İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Kâbe'yi haccetmek ve ramazan orucunu tutmak.

Yine *"gücü yetenlerin beyti [Kâbe'yi] haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır"* [Âl-i İmrân, 97] âyetinde Allah'ın (c.c.) haccı zikretmekle yetinmesi de bunu göstermektedir.

Diğer âyette geçen "tamamlayın" ifadesi başlanmış olan umrenin tamamlanmasını ifade etmektedir.

E- Hz. Peygamber (s.a.v)'in Yaptığı Umreler

[*] – Katade şöyle demiştir:

Enes'e radıyallâhu anh Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kaç defa umre yaptığını sordum. Bana şöyle dedi:

Dört defa umre yaptı:

Zilkade ayında, müşrikler onun Kâbe'ye girmesine engel olduğu zamanki Hudeybiye umresi,

Ertesi sene zilkade ayında sulh anlaşması gereğince yaptığı umre,

Huneyn ganimetlerini taksim ettikten sonraki Ci'râne umresi,

Haccı ile birlikte yaptığı umre.

Kaç defa hac yaptığını sordum. Enes, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in bir defa hac yaptığını söyledi.

[*] – Enes'ten bir başka rivayete göre o şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, müşriklerin kendisini Kâbe'den engelle diğinde umre için ihrama girmişti. Ertesi yıl Hudeybiye antlaşması gereğince umre yaptı. Zilkade ayında umre yaptı ve bir de haccı ile birlikte umre yaptı.[1371]

Katâde şöyle dedi: Ben "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in haccı ile birlikte yaptığı umresi dışındaki umrelerinin tümü zilkâde ayında yapılmıştır" dedim.

F- Ramazan Ayında Yapılan Umrenin Fazîleti

[*] – İbn Abbas'ın belirttiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ensardan bir kadına[1372] şöyle buyurmuştur:

1371 Buhârî, 352.

1372 Hadisi rivayet eden Atâ, İbn Abbas'ın kadının ismini söylediğini ama kendisinin bunu unuttuğunu belirtmiştir.

Bizimle birlikte hac yapmana engel olan şey nedir?

Kadın şöyle dedi: Bizim bir tane su çekmede kullandığımız devemiz vardı. Kocam ve oğlu o deveye binerek hacca gittiler. Geriye bir tane su çekmede kullanılacak deve kaldı [bu yüzden ben gidemedim].

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadına şöyle buyurdu:

Öyleyse Ramazan ayında umre yap. Çünkü ramazan ayında yapılan bir umre hacdır.[1373]

[*] – Müslim'in rivayeti ise şöyledir:

Ramazan ayında bir umre bir hac yerine [veya benimle birlikte bir hac yapmak yerine] geçer.[1374]

G- Umre Tavafında ve Haccın İlk Tavafında Remel Yapmak

[*] – İbn Ömer şöyle demiştir.

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem [yedi turluk tavafın ilk üç şavtında] hacerü'l-esvedden tekrar hacerü'l-esved'e kadar üç kere remel yaptı, diğer dört şavtta ise yürüdü.[1375]

[*] – Yine İbn Ömer'den şu rivayet edilmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hacda ve umrede ilk olarak geldiğinde tavaf yaparken tavafın ilk üç turunda hızlı yürür, diğer dört turda ise normal yürürdü. Sonra iki rekât namaz kılar, sonra Safa ile Merve arasında sa'y yapardı.[1376]

[*] – Remel konusunda temel delil, İbn Abbas'ın şu rivayetidir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, müşriklere güç gösterisinde bulunmak için tavaf sırasında remel yapmıştır.[1377]

H- Umre İhramındayken Cinsel İlşkiden Uzak Durmak

[*] – İbn Ömer'e şöyle bir soru soruldu: Umre yapan kişi Kâbe'yi tavaf etse, Safa ile Merve arasında sa'y yapmamış olsa, eşi ile cinsel ilişkide bulunabilir mi? O şöyle cevap verdi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Safa ile Merve arasında yedi kere sa'y yaptı. Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nde sizin için güzel bir örnek vardır.[1378]

1373 Buhârî, 352.
1374 Müslim, II, 918.
1375 Müslim, II, 921.
1376 Müslim, II, 921.
1377 Müslim, II, 923.
1378 Buhârî, 355.

[*] – Câbir b. Abdullah ise bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

Safa ile Merve arasında sa'y yapmadıkça ilişkide bulunamaz.[1379]

[*] – Saîd b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir.

Bir adam karısı ile birlikte umre için ihrama girdi. [Kadın] Saçları tıraş etme dışında umre fiillerini tamamladı. Saçlarını tıraş etmeden önce kadın kocası ile ilişkide bulundu. Bu İbn Abbas'a sorulduğunda o "bu kadın azmış!" dedi. İbn Abbas'a "kadın seni duyuyor" denildiğinde utandı ve "bana söyleseydiniz ya!" dedi. Sonra kadına "kurban kes" dedi. Kadın "ne keseyim?" diye sordu. O "Deve, sığır veya koyun kes" dedi.[1380]

HAC VE UMREDE İHRAMA GİRERKEN ŞART KOŞMAK

[*] – Taberî, Sâlim'den şunu rivayet etmiştir:

Abdullah b. Ömer hac ihramına girme sırasında telbiye getirirken şart koşmayı hoş görmez ve şöyle derdi: "Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nün sünneti sizin için yeterli değil mi? Sizden biri ihrama girdiğinde hac yapamayacak olursa Kâbe'yi tavaf eder, Safa ve Merve arasında say yapar. Sonra tüm ihramlarından çıkar, ertesi yıl haccını kaza eder. İhramdan çıkınca hedy kurbanını keser, kurban kesecek durumu yoksa oruç tutar.[1381]

[*] – Ebû Hanîfe, Hammâd aracılığıyla İbrahim en-Nahaî'den şunu rivayet etmiştir:

Hac ihramında şart koşan kişinin şartı geçerli değildir.

Bunu İmam Muhammed *el-Âsâr* adlı kitabında hasen-sahih bir senetle rivayet etmiş ve "biz de bu görüşteyiz" demiştir.

Hac ihramında şart koşma konusu Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ammâr, İbn Mesud, Hz. Âişe, Ümmü seleme ve diğer sahabîlerden sahih bir şekilde rivayet edilmiştir. Bunu sahabeden yalnızca İbn Ömer hoş karşılamamıştır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in gerek haccında gerekse herhangi bir umresinde telbiye getirirken şart koşmamış olması, sahabeden Dabâbe dışındaki birine bunu emretmemiş olması İbn Ömer'in görüşünü desteklemiştir. Oysa buna genel olarak ihtiyaç vardı, çünkü hiç kimse hac veya umre sırasında bir engelin çıkmayacağından emin olamaz.

[*] – Buharî, nikâh bahsinde Hz. Âişe aracılığıyla Dubâbe'nin durumunu şu şekilde nakletmiştir:

1379 Buhârî, 355

1380 Beyhakî, V, 172.

1381 Tefsir-i Taberî, II, 131. Tirmizî bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Dubâbe bt. Zübeyir'in yanına girerek *"belki de hac yapmak istersin?"* dedi. Dubâbe "Vallahi ağrılarım var" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Hacca niyet et, niyetin sırasında şöyle şart koş: Allah'ım hastalığım bana engel olduğu yerde ihramdan çıkarım"*[1382]

Bu hadis, hedy kurbanı veya umre fiillerini yapmaksızın ihramdan çıkılabileceğini göstermez.

Şart koşmayı kesin olarak inkâr etmiyoruz, ihrama girme sırasında bu kelimeleri konuşmak caizdir. Ancak hedy kurbanı kesmeksizin ve umre fiillerini yapmaksızın sırf şart sebebiyle ihramdan çıkmaya gelince yukarıdaki hadis bunu göstermez. Bunu iddia eden kişinin durumu açıklaması gerekir. Şart koşmak yalnızca kişinin gönlünü hoş tutmak içindir.

HACCI KAÇIRAN KİMSENİN YAPMASI GEREKENLER

[*] – Şa'bî Urve b. Mudarris et-Tâî'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e Cem'de iken geldim. Kendisine "benim haccım olur mu?" diye sordum. Şöyle cevap verdi:

Bu namazı bizimle kılan, akın edinceye kadar burada vakfe yapan, bundan önce Arafat'tan gece veya gündüz akın etmiş olan kişinin haccı tamamlanmış, pislikleri gitmiş olur.[1383]

Şa'bî şöyle demiştir: Hac için ihrama girip Arafatta vakfe yapamayan kişi bu ihramı ile umre yapar.

[*] – Atâ aracılığıyla İbn Abbas'tan şu hadisi rivayet etmiştir: Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Arafat'a yetişemeyen kişi haccı kaçırmış olur. Umre yaparak ihramdan çıksın, ertesi yıl hac yapması gerekir.

El-Hidâye'de şöyle denilmektedir:

Hac için ihrama girip de bayram günü fecir doğuncaya kadar Arafat vakfesini yapamayan kişi haccı kaçırmış olur. Arafatta vakfenin süresi bayramın ilk günü fecrin doğuşuna kadardır. Bu kişinin tavaf ve sa'y yapması, ertesi yıl haccını kaza etmesi gerekir. İlgili hadis sebebiyle bu kişinin kurban kesmesi gerekmez.

1382 Buhârî, 115.
1383 Nesâî, V, 264.

BAYRAM VE TEŞRİK GÜNLERİNDE UMRE YAPMAK

[*] – Saîd b. Müseyyem şöyle demiştir:

Hz. Âişe radıyallâhu anh zilhicce ayının son günü Cuhfe'den umre için ihrama girer, Medine'de recep ayında umre yapmak üzere yola çıkar, zülhuleyfe'den itibaren telbiye getirirdi.[1384]

[*] – Kâsım, Hz. Âişe'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Âişe bir yılda üç kere umre yapardı.

[Hadisi rivayet eden Sadaka b. Yesâr Kâsım'a sordu]: Herhangi birisi bunu eleştirir miydi?

Kâsım şöyle cevap verdi: Sübhanallah! Müminlerin annesini mi eleştirecekler!?[1385]

[*] – Mücâhid'den rivayet edildiğine göre Hz. Ali "her ayda bir umre vardır" demiştir.

[*] – Nâfi şöyle demiştir:

İbn Ömer, İbn Zübeyir döneminde birkaç yıl boyunca senede iki umre yaptı.

[*] – Enes b. Mâlik'in çocuklarından birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Biz Mekke'de Enes b. Mâlik ile birlikte idik. Başını kazıttıktan sonra saç çıkmaya başlayınca umre yapardı.[1386]

[*] – Hişâm b. Urve, babası Urve aracılığıyla Hz. Âişe'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem üç defa umre yapmıştır: Biri Şevvalde diğer ikisi ise zilkâde ayındadır.[1387]

[*] – Katâde, Enes'e radıyallâhu anh Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kaç defa umre yaptığını sordu, Enes şöyle cevap verdi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dört defa umre yaptı: Biri Hudeybiye umresi ki, zilkâde ayında olan bu umreyi tamamlamaya müşrikler engel oldu. Bir diğer umre ertesi yıl zilkade ayında hudeybiye antlaşması gereğince yapılan kaza umresidir. Diğeri Huneyn ganimetlerini taksim ettikten sonra Ci'râne'den ihrama girerek yaptığı umre.

[Katâde araya girerek şöyle dedi]: Dördüncüsü de haccı ile birlikte yaptığı umre.[1388]

1384 Sünen-i Beyhakî, IV, 344.
1385 Sünen-i Beyhakî, IV, 346.
1386 Sünen-i Beyhakî, IV, 344.
1387 Sünen-i Beyhakî, IV, 346.
1388 Buhârî, 352.

[*] – İbn Abbas'ın belirttiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ensardan bir kadına şöyle demiştir:

Ramazan ayı gelince umre için ihrama gir; çünkü ramazanda bir umre bir hacdır.[1389]

Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığına göre, -aşağıdaki günler hariç- senenin bütün günleri umre yapılabilir.

[*] – Muâze el-Adeviyye, Hz. Âişe'nin şu sözünü nakletmiştir:

Dört gün hariç senenin bütünü umre için helaldir: Arefe günü, bayramın birinci günü ve ondan sonraki iki gün.[1390]

Bu hadis mevkuf olmakla birlikte merfû hükmündedir.[1391]

[*] – İmam Muhammed, *el-Âsâr*'da Ebû Hanife aracılığıyla Muâze el-Adeviyye'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Âişe şöyle dedi:

Şu beş gün hariç yılın dilediğin gününde umre yapmanda bir sakınca yoktur:

Arefe günü, kurban bayramının birinci günü ve teşrik günleri [yani kurban bayramının son üç günü].

İmam Muhammed "biz bu görüşteyiz" demiştir.

Bir umrenin ardından başka bir umre yapmak, ikisi arasında işlenen günahlara kefâret olur.

[*] – Ebû Hureyre, Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nden şunu rivayet etmiştir:

Bir umre yapıp sonra tekrar umre yapmak, ikisi arasındaki günahlara kefâret olur. Mebrûr haccın cennetten başka karşılığı yoktur.[1392]

[*] – Abdullah, Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nden şunu rivayet etmiştir:

Hac ve umreyi ardı ardına yapın; çünkü körüğün demirin altının ve gümüşün pasını gidermesi gibi hac ve umre fakirliği ve günahları giderir. Mebrur haccın cennetten başka karşılığı yoktur.[1393]

1389 Sünen-i Beyhakî, IV, 346.
1390 Sünen-i Beyhakî, IV, 346.
1391 Yani, bu söz bir sahabî sözü olmakla birlikte Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in sözü hükmündedir. Çünkü böyle bir konunun kişinin kendi görüşü ile bilinmesi mümkün değildir. Hz. Âişe'nin bunu mutlaka peygamberden duymuş olması gerekir. (S. Duman)
1392 Tirmizî, II, 153.
1393 Tirmizî, II, 153.

İHSÂR (BİR ENGEL SEBEBİYLE HAC VE UMRENİN TAMAMLANAMAMASI)

A. İhsâr'ın Tanımı

İhsâr, engel olmak, alıkoymak, hapsetmek anlamına gelir.

Ezherî, Yunus'un şöyle dediğini aktarır: Kişi gitmek istediği yönden engellendiğinde أُحْصِرَ denilir. Kişi hapsedildiğinde حُصِرَ denilir.

Ferrâ şöyle demiştir: Araplar korku veya hastalık sebebiyle haccını veya umresini tamamlayamayan kimse hakkında "muhsar" ifadesini kullanırlar.

Şu halde ihsâr hastalık vb. bir sebeple kişinin hac veya umresini yapmaktan engellenmesi durumudur.

B. Hacca Engel Olan Durumlar Nelerdir? [1394]

İhramlı kişi düşman, hastalık, mahreminin olmaması, hac yolculuğu için nafakasının kaybolması vb. sebeplerle hacca devam edemediğinde, kendisi adına harem bölgesinde kesilmek üzere bir koyun gönderir veya bir koyun satın alınması için onun bedelini gönderir, sonra ihramdan çıkar.

[*] - Bu konuda delil şu âyettir:

Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. [Bakara, 196]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ashabı Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yıl umre yapmak için ihrama girdiklerinde müşrikler Kâbe'ye girmelerine engel oldular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlarla antlaşma yaptı. [Antlaşma gereğince o yıl umre yapmayacakları için] hedy kurbanı keserek ihramdan çıktı, ertesi yıl umresini kaza etti. Denildiğine göre yukarıdaki âyet onlarla ilgili inmiştir.

Buna göre hac veya umre için ihrama giren kimselerin Kâbe'ye ulaşmalarına bir engel çıkarsa onlar muhsar olurlar. Bu konuda bütün engeller eşittir. Çünkü vaktinden önce ihramdan çıkma, ihramlı olarak kalmaktan meydana gelecek zorluğu ortadan kaldırmak üzere meşru kılınmıştır. Bu gerekçe, zikrettiğimiz

---

1394 Kişi hangi durumlarda muhsar kabul edilir, kendisine ihsar hükümleri uygulanır?

engeller ve onlarla aynı mahiyetteki diğer engeller için söz konusudur. Örneğin bir kadın kocasından izin almaksızın ihrama girmiş olsa kocası onun ihramdan çıkmasını isteyebilir.

[*] – Haccâc b. Amr el-Ensârî, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Bacağı kırılan veya topal kalan kişi ihramdan çıkabilir. Bu durumda ertesi yıl hac yapması gerekir.

İkrime bu hadisi İbn Abbas ve Ebû Hureyre'ye sorduğunda onlar "Haccâc doğru söylemiş" dediler.[1395]

"İhsâr yalnızca düşman tarafından engellenme halinde söz konusu olur" görüşü Kur'an tarafından reddedilmektedir.

Kisâî ve Ebû Ubeyde şöyle demiştir:

Hastalık veya nafakanın tükenmesi sebebiyle başladığı hac veya umreyi tamamlayamayan kişi hakkında *uhsira* ifadesi kullanılır, bu kişiye *muhsar* denilir. Düşmanın hapsetmesi veya zindana atılma gibi bir durumda *hasira* ifadesi kullanılır, bu durumdaki kişiye *mahsûr* denilir.

Kimileri bu konuda dilcilerin görüş birliği halinde olduğunu söylemişlerdir.

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Hudeybiye'de umreyi yapamadığında hedy kurbanı keserek ihramdan çıktı. Hudeybiye'nin bir kısmı harem bir kısmı harem dışı bölgedir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kurbanını kestiği yerin harem bölgesi olduğu kabul edilir. Böylece Kitap ve sünneti uzlaştırmış oluruz. Âyetteki *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* İfadesi de bunu göstermektedir.

C. Muhsarın Kurban Kesmesi ve Haccını/Umresini Daha Sonra Kaza Etmesi Zorunluluğu

İmam Mâlik, muhsar olan kişinin hedy kurbanı kesmesinin gerekli olmadığını söylemiştir.

[*] – Çünkü Amr b. Dînar, İbn-i Abbas'tan şunu rivayet etmiştir:

Düşman tarafından hac yapmasına engel olan kişinin hedy kurbanı kesmesi gerekli değildir.

[Amr b. Dînar dedi ki]: "Zannederim İbn Abbas: *Onun hac ve umresini kaza etmesine de gerek yoktur,* dedi.

İmam Mâlik *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin."* Âyetini, "yanında hedy kurbanı olanlar" şeklinde yorumlamıştır. Çünkü zâhire göre kurban kesmesi kolay olan kişi odur.

1395 Ebû Dâvud, II, 173.

Atâ, İbn Abbas'tan "muhsar olanın hedy kurbanı kesmesi ve haccı kaza etmesi gerekmez" şeklindeki rivayeti reddetmiştir.

[*] – Ali b. Ebû Talha, İbn Abbas'tan haccın kaza edilmesinin gerekli olduğu görüşünü rivayet etmiştir.

[*] – Saîd b. Cübeyr, İbn Abbas'tan hedy kurbanı ve haccı kaza etmenin gerekli olduğu görüşünü rivayet etmiştir.

Bir müctehidden rivayet edilen görüşler birbirinden farklı olduğunda Kitap ve sünnete uygun olan, topluluğun kabul ettiği görüşün esas alınması, topluluğa aykırı olan görüşün bırakılması gerekir.

Çoğunluk muhsar olan kişinin hedy kurbanı kesmesinin gerekli olduğunu kabul etmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den sahih olarak nakledilen hadislerin zahirinden de bu anlaşılmaktadır. İmam Şâfiî bu âyetin tefsirini yaparken bu konuda görüş farkının bulunmadığını belirtmiştir.

Kurbanın, bayramın ilk gününden önce kesilmesi caizdir. Kıran haccı yapan kişi muhsar kaldığında iki koyun gönderir. Hac yaparken muhsar olan kişinin bir hac ve bir umre yapması gerekir.

[*] – Muhsar olan kişinin umreyi kaza etmesi gerektiğini gösteren delil *"haccı ve umreyi Allah için tamamlayın"* [Bakara, 196] âyetidir.

Bu, başlanan hac ve umrenin bitirilmesinin zorunlu olduğunu gösterir. Kişinin başladığı umreyi tamamlaması farz olunca bu tıpkı farz hac veya adanmış hac gibi olur, kaza edilmesi gerekir. Kişi bunu tamamlamadan önce ihramdan çıktığında ister bir özrü bulunsun ister bulunmasın kaza etmesi gerekir. Çünkü farz olan bir şey özür ile düşmez. Alimler haccın bozulması durumunda kazanın farz olduğunda ittifak ettiklerinden, kişinin ihsâr durumunda da bunun gibi haccını kaza etmesi gerekir. Yine kişi ihramın gereklerini terk etmiştir, bu konuda muhsar olan ile olmayan arasında fark yoktur. Bunun delili şudur: Allah (c.c.) bir sıkıntı sebebiyle başını tıraş eden kimseyi özür sahibi olarak kabul etmiş bununla birlikte onun hareketini fidyesiz bırakmamıştır. Bu farz ihramda olsun nafile ihramda olsun fark etmez.

Alimlerin tümü ihrama giren kişi hasta olarak haccı kaçırdığında –mazur olsa bile tıpkı kasten kaçırma durumunda olduğu gibi- haccını [ertesi yıl] kaza etmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir.

Mazur olan ile olmayan kişinin hükmen eşit kabul edilmesinin gerekçesi şudur: İbadete başlamakla ihramı sürdürmek gerekli olmuştur. Bu, muhsar için de söz konusudur. Bu yüzden muhsardan kazanın düşmemesi gerekir.

Sünnetten, Haccâc b. Amr'ın rivayet ettiği hadis de bunu göstermektedir. O hadiste farz olan hac ile olmayan hac arasında bir ayrım yapılmamıştır.

"Allah kazayı zikretmediğine göre muhsar olan kişinin haccını veya umresini kaza etmesi gerekmez" görüşüne şu şekilde cevap verilir: Hasta kişinin haccı kaçırdığında haccını kaza etmesi gerektiği konusunda herkes ittifak etmiştir. Allah kitabında bunu da zikretmemiş, hastalık sebebiyle haccı kaçırma durumunda yalnızca fidyeden bahsetmiştir.

Şu halde haccı kaza etmek farzdır. Bu kişinin umre yapması da gerekir.

[*] – Çünkü Taberî –sahih hadisin ricâline sahip bir senetle- İbrahim aracılığıyla Alkame'den *"şayet alıkonursanız"* ifadesi ile ilgili olarak şunu rivayet etmiştir:

Kişi hac için ihrama girip de muhsar kalırsa kolayına gelen bir hedy kurbanını –yani koyunu- [harem bölgesinde kesilmek üzere] gönderir. Şayet hedy kurbanı, varacağı yere ulaşmadan önce acele eder de başını tıraş ederse veya güzel koku sürünürse veya güzel kokusu olan bir şeyle tedavi olursa kendisine oruç, sadaka veya kurban kesmek yoluyla yerine getireceği fidye gerekir.

Şayet kişi güvenliğe kavuşur da hac yolculuğuna devam ederek Kâbe'ye ulaşırsa hacc ihramından umre yaparak çıkar. Ertesi yıl hac yapması gerekir.

Şayet geriye döner de hacca gidemezse hem haccı hem umreyi kaza etmesi gerekir. Umreyi geciktirdiğinden dolayı da kurban kesmesi gerekir.

Hac aylarında temettu yaparak Kâbe'ye dönerse kolayına gelen kurbanı –yani koyunu- keser. Bunu bulamayan üç günü hac zamanı, yedisi memleketine dönünce olmak üzere toplam on gün oruç tutar.

[İbrahim şöyle demiştir]:

Bunu Said b. Cübeyr'e söyledim, şöyle dedi: "İbn Abbas bu konuların tümünde aynı şeyi söyledi".[1396]

Tehanevî şöyle demiştir: Taberî'nin hocası Ubeyd b. İsmail el-Hebârî, Buharî'nin sahihinde kendisinden rivayette bulunduğu bir kişidir. Bu, Tehzîb'te belirtilmiştir. (VII, 59)

D. Umre Yapmak Üzere İhrama Giren Kişinin Engellenmesi

Umre yapmak üzere ihrama giren kişi ihsâr durumunda ihramdan çıksa bunun yerine bir umre kazası yapması gerekir.

[*] – Çünkü Tahâvî *Şerhu Meâni'l-asâr* adlı eserinde sahih senetle Alkame'den âyetin tefsiriyle ilgili olarak şunu rivayet etmiştir:

"Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin."

1396 Tefsir-i Taberî, II, 143.

Buna göre kişi muhsar kaldığında hedy kurbanı gönderir.

Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir.

Buna göre kişi acele eder de hedy kurbanı ulaşacağı yere varmadan önce başını tıraş ederse oruç tutmak, sadaka vermek veya kurban kesmek suretiyle fidyeyi yerine getirmesi gerekir. Şayet oruç tutarsa üç gün tutması gerekir, veya altı fakirin her birine yarım sa' buğday verir. Kurban keserse koyun kesmesi gerekir.

Emin olduğunuz vakit,

Yani kişi içinde bulunduğu durumda güvenliğe kavuşursa,

kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse,

Yani haccı kaçıran kişi Kâbe'ye giderek umre yaparsa o kişinin daha sonra haccını kaza etmesi gerekir, umreyi de ertesi yıla ertelerse hem hac hem de umreyi kaza etmesi gerekir.

kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür.

Hacda tutulacak üç günlük orucun son günü Arefe günüdür, diğer yedi gün de kişinin memleketine dönmesinden sonra tutulur.

[Râvî diyor ki]:

Bunu Said b. Cübeyr'e anlattım, şöyle dedi: "Bu, İbn Abbas'ın görüşüdür".

[*] – Vâkıdî *el-Megâzî* adlı eserinde hocalarından bir gruptan şunu rivayet etmiştir:

Hicretin yedinci yılı Zilkade ayı gelince Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, ashabına önceki yıl yapamadıkları umreyi kaza etmelerini emretti ve [önceki yıl Hudeybiye'de bulunan] iki bin kişilik Müslüman gruptan hiç kimsenin geri kalmamasını emretti.

[*] – İbn Kesîr *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde şöyle demiştir:

"Kaza umresi" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hudeybiye'de yapamadığı umrenin kazası idi. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem [ertesi yıl] müşriklerin umreye engel olduğu zilkâde ayında kaza umresi yapmak üzere yola çıktı.

-İbn Kesîr İbn İshak'ın şu sözünü nakletmiştir-:

Daha önceki umrede engellenen Müslümanlar da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte yola çıktılar.[1397]

1397 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye,* IV, 226.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem müşriklerle Hudeybiye'de şu şartlarla antlaşma yapmıştı: "Müslümanlar bu yıl değil gelecek yıl umre yapacaklar, umre yaparken kılıçları dışında silah taşımayacaklar, umre sırasında Mekke'de Mekke'lilerin istediği kadar kalacaklar". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de antlaşma maddesi gereğince ertesi yıl umre yaptı.[1398]

[*] – Abdurrahman b. Yezîd sahih bir senetle şunu rivayet etmiştir:

Amr b. Said en-Nahaî umre için telbiye getirerek ihrama girdi. *Zâtü'ş-şükûk* denilen yere gelince onu yılan soktu. Arkadaşları onu iyileştirebilecek bir kimseyi araştırmak üzere yola çıktılar. İbn Mesud'la karşılaştılar. Durumu ona anlattılar, o şöyle dedi: "Bir hedy kurbanı[nı sizin aracılığınızla] göndersin. Kurbanı kesmek için onunla aranızda bir gün belirleyin. Hedy kurbanı kesilince ihramdan çıksın, umresini kaza etmesi gerekir".[1399]

E. Engelin Ortadan Kalkması

İhramlı iken bir engelle karşılaşan ve [ihramdan çıkmak için] Kâbe'ye hedy kurbanı gönderen kişinin engeli ortadan kalksa, hedy kurbanına ve hacca yetişme imkânı varsa ihramından çıkamaz, ibadetine devam etmesi gerekir. Çünkü bedeli yerine getirmeden önce aslı yapma imkânına kavuşmuştur.

Hedy kurbanına yetişme imkânı olduğu halde haccı kaçırmış olsa devam etmesinin bir anlamı olmaz.

Hacca yetişme imkânı olmakla birlikte hedy kurbanına yetişememiş olsa asıl olan haccı yapma imkânı bulunduğundan ihramdan çıkamaz. Bu durumda kişinin ihramdan çıkmaksızın hacca devam etmesi ve ibadeti en kâmil bir şekilde yapmak için hac fiillerini yerine getirmesi gerekir.

Mekke'de olduğu halde Arafatta vakfe yapmasına veya ziyaret tavafı yapmasına engel çıkan kişi de muhsardır. Bunlardan birini yapma imkanı varsa muhsar olmaz; çünkü Arafatta vakfe yapması mümkünse haccın kaçması ihtimali ortadan kalkar. Ziyaret tavafı yapması mümkün ise hac bitinceye kadar bekler, sonra umre fiillerini yerine getirerek ihramdan çıkar, kurban kesmesi gerekmez.

Mekke halkı için ihsâr yoktur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hudeybiye'de müşrikler tarafından engellenmiştir.

F. Muhsarın İhramdan Çıkması İçin Saçlarını Kazıtmasımı Yoksa Kısaltmasımı Gerekir?

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre muhsar olan kişinin başını kazıtması gerekmez; çünkü başı kazıtmak hac/umre fiillerinden sonra yapılacak bir

1398 Buhârî, V, 180.
1399 Tefsir-i Taberî, II, 129.

ibadet fiilidir. Bunun dışındaki bir durumda bu fiil sabit olmamıştır. Buna göre bir kadın, kocasından izin almaksızın nafile olarak ihrama girse kocanın, kadının saçını kazıtma veya kısaltmaksızın onu ihramdan çıkarması caizdir. Bu da güzel koku sürünmesi veya muhsar iken elbise giydirmesi ile olur. Şayet saçı tıraş etmek farz olsaydı ihramdan çıkarma hakkına sahip olan kişinin karısının saçını tıraş etmesi gerekirdi. Saçı kısaltmak da farz değildir. Çünkü kadın hac-umrenin diğer fiillerini yapmamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hudeybiye'de hedy kurbanını kesmiş ve berberi çağırmıştır.[1400]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, saçını tıraş etmeden önce kurbanını kesti.

Yine İbn Ömer şöyle demiştir:

Umre yapmak üzere Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte yola çıktık. Kureyşli kâfirler Kâbe'ye gitmemize engel oldular. Bunun üzerine Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem kurbanını kesti ve başını tıraş ettirdi.

Hz. Âişe radıyallâhu anh "hayızlı ve loğusa kadının nasıl telbiye getireceği" konusu ile ilgili rivayetinde şu ifadeler yer almaktadır:

Ben bu durumu Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e şikayet ettiğimde bana şöyle buyurdu: *"Saçlarının örgüsünü çöz, saçlarını tara. Hac için telbiye getirerek ihrama gir, umreyi bırak."* Ben de onun dediği gibi yaptım.[1401]

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Âişe'ye umre fiillerinin tümünü yapmadan önce kendisine umreyi bırakmasını emretmiştir. Umre fillerinin tümünü yapmadığı durumda saçını kısaltmasını kendisine emretmemiştir. Bu gösteriyor ki hac/umre fiillerini tamamlamadan önce ihramdan çıkma hakkına sahip olan kişi saçını tıraş ederek veya kısaltarak ihramdan çıkamaz.

Şu da söylenebilir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in *"saç örgülerini çöz ve saçlarını tara"* ifadesi "saçlarını kısalt" anlamına da gelebilir. Çünkü bazı kadınların saçı taranınca çokça kırılıp dökülür, bu kadın açısından saçı taramak kısaltmak gibidir.[1402]

Ebû Yusuf şöyle demiştir: Muhsar olan kişinin kurbanı kestikten sonra saçını tıraş etmesi veya kısaltması gerekir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hudeybiye barış antlaşmasını imzaladıktan sonra ashabına şöyle buyurmuştur: *"Kalkın, kurbanlarınızı kesin, sonra tıraş olun".*[1403] Emir, normal şartlarda gerekliliği bildirir.

1400 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, XXI, 100.
1401 Buhârî, 319.
1402 Fethu'l-Bârî, IV, 8.
1403 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, XXI, 100.

G. Muhsar Olan ve Olmayan Kişiler İçin Hedy Kurbanının Kesilmesi Gereken Yer

- İhsâr sebebiyle kesilmesi gereken kurban,

- hac yasaklarını çiğneme sebebiyle kesilmesi gereken kurban,

- temettu ve kıran haccı yapanların yanlarında götürdükleri kurban,

- hac ve umre yapan kişinin keseceği kurban,

- av yapma sebebiyle kesilmesi gereken kurban,

Bu kurbanların bütününün kesim yeri harem bölgesidir. Bunun delili âyetlerdeki şu ifadelerdir:

- *Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere...* [Mâide, 95]

- *Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.* [Bakara, 196]

- *Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır.* [Hac, 33]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in *"Mekke'nin her köşesi yol ve kurban kesim yeridir"* sözü olmasaydı hedy kurbanının kesileceği yerin yalnızca Mina olduğunu söylerdik.

Mezhep imamları ihsâr kurbanı dışında diğer hedy kurbanlarının yalnızca harem bölgesinde kesilebileceği konusunda ittifak etmişlerdir. İhsar kurbanı konusunda ise ihtilaf etmişlerdir:

Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel şöyle demişlerdir:

Muhsar olan kişi, hacca devam edemeyeceği bölgede iken kurbanını keser. Bu bölge harem dahilinde veya haricinde olsun fark etmez. Ancak kurbanı harem bölgesinde kesme imkânı varsa bu durumda ne yapılacağı konusunda iki görüş vardır: Birincisine göre harem bölgesinde kesmesi gerekir. Çünkü harem bölgesinin tümü kurbanın kesileceği yerdir, kişi de buna güç yetirebilmektedir. İkinci görüşe göre ise bulunduğu yerde kurbanını keser. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hedy kurbanını bulunduğu yerde kesmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel'den ikinci bir rivayete göre muhsar olan kişi kurbanını yalnızca harem bölgesinde kesebilir.

Hanefîlerin delilleri ise konu ile ilgili âyetlerdir. Bu âyetlerde hedy kurbanının kesim yerinin harem bölgesi olduğu açık olarak ifade edilmiştir. Şöyle ki;

1. Yüce Allah büyük baş hayvanları ve heyd kurbanlarını hakkında şöyle buyurmuştur:

Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır. Onlarda (kurbanlık hayvanlarda veya hac fiillerinde) sizin için belli bir süreye kadar birtakım yararlar vardır. Sonra bunların varacakları (biteceği) yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır. [Hac, 32-33]

Bu âyetlerde Allah kurbanın kesileceği yeri harem bölgesi olarak belirtmiştir.

2. Şu âyete gelince;

Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir. [Fetih, 25]

Bu âyetlerde Hudeybiye'deki Müslümanların tümü değil çoğunluğu kastedilmiştir. Nitekim müşrikler Hz. Osman'ın harem bölgesine girmesine engel olmamışlar, onun tavaf ve say yapmasına izin vermişler, ancak o, Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem olmaksızın bu imkânı kullanmak istememiştir. Aynı şekilde hedy kurbanlarının bir kısmının harem bölgesine ulaşmasına engel olunmuş, bir kısmı ise harem bölgesinde kesilmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hedy kurbanını harem bölgesinde rivayet etmiştir.

[*] - Nitekim Nâciye b. Cündüb el-Eslemî şunu rivayet etmiştir:

Dedim ki: "Ey Allah'ın resûlü! Hedy kurbanını benimle gönder de onu harem bölgesinde keseyim". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de benimle birlikte gönderdi.

[*] – Bir başka rivayette ise şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "bunu nasıl yapacaksın?" diye sordu. Dedim ki: "Ben onları vadiden götürürüm, beni yakalayamazlar". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurbanını benimle gönderdi, ben de onu harem bölgesinde kestim.

Bu hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hedy kurbanlarını harem bölgesinde kestirdiği ifade edilmektedir. Şu halde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hedy kurbanını Hudeybiye'de kesmiş olması, hedy kurbanının harem dışında kesilebileceğine delil olarak getirilemez.

Sahabeden hill bölgesinde kurbanını kesenlere gelince; bunun sebebi onların kurbanı harem bölgesine gönderme imkânını bulamamalarıdır.

Hanefîler Ebû Hâdır el-Himyerî'nin şu hadisini de delil getirirler:

Şamlılar [Emevîler] Abdullah b. Zübeyir'i Mekke'de kuşatma altına aldığı sene umre yapmak üzere yola çıkmıştım. Kavmimden bazıları benim aracılığımla hedy kurbanlarını gönderdiler. Şamlıların yanına gelince harem bölgesine girmemize izin vermediler. Ben de hedy kurbanını bulunduğum yerde keserek ihramdan çıkıp döndüm. Ertesi yıl umremi kaza etmek üzere yola çıktım. İbn Abbas'a

gelerek durumu sorduğumda "hedy kurbanını tekrar kes. Çünkü Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına Hudeybiye'de kestikleri hedy kurbanlarının yerine ertesi yıl kaza umresinde hedy kurbanlarını tekrar kesmelerini emretmiştir".[1404]

Bu muhsar olan kişinin hedy kurbanını harem bölgesinde kesmesi gerektiğini açık olarak gösteren, şayet kurbanı harem dışında kesmişse umreyi kaza ederken hedy kurbanını tekrar kesmesi gerektiğini gösteren bir delildir. Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem harem bölgesinde hedy kurbanını kesmiştir; çünkü İbn Abbas "Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem hudeybiye senesindeki hedy kurbanının yerine kaza umresinde hedy kurbanı kesti" dememiştir.

1404 Ebû Dâvud, II, 173. Hadisi rivayet eden Ubû Hâdır Yemenli bir hoca olup rivayeti makbul, doğru sözlü bir şahıstır.

A. Hz. Peygamberin Kabrini Ziyaret Etmenin Delilleri

[*] – İbn Ömer, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Hac yapıpta benim vefatımdan sonra kabrimi ziyaret eden kişi sanki beni hayatta iken ziyaret etmiş gibidir.[1405]

[*] – Şa'bî ve Esved b. Meymûn, Hârun b. Ebû Kaz'a'dan, o da Hâtıb'ın ailesinden bir adamdan o da Hâtıb'dan şunu nakletmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Ölümümden sonra beni ziyaret eden, hayatımda iken beni ziyaret etmiş gibidir. İki harem bölgeden [Mekke veya Medine'den] *herhangi birinde ölen kimse kıyamet gününde güvende olan kimseler arasında diriltilir.*[1406]

[*] – Şu'be, Sevâd aracılığıyla Hârun'dan hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

Kim kasten beni ziyaret ederse kıyamet gününde benim yakınımda olur. İki harem bölgenin birinde ölen kimseyi Allah kıyamet gününde güvende olan kimseler arasında diriltir.[1407]

1405 Dârekutnî, II, 278.
Bu hadisin senedinde kıraat imamlarından Hafs b. Süleyman bulunmaktadır. Zehebî *el-Mîzan* adlı eserinde "o hadisi sağlam koruyamamakla birlikte Kur'an'ı sağlam korur ve güzel okurdu. Şu var ki kendisi doğru sözlü biridir".
Ahmed b. Hanbel "ondan hadis rivayet etmekte bir sakınca yoktur" demiştir.
Veki' onun güvenilir birisi olduğunu söylemiştir.
İbn Maîn "güvenilir birisi değildir" demiştir.
Buharî kendisinden talik yoluyla [senetsiz olarak] hadis rivayet etmiştir.
Hafs'ın hocası Leys b. Ebû Süleym, alimlerden biridir. Ahmed b. Hanbel onun hakkında "hadisi muzdariptir, bununla birlikte insanlar kendisinden rivayette bulunmuşlardır" demiştir. Dârekutnî de "o sünnet bilgisine sahiptir" demiştir. Abdülvâris "ilim deposu idi" demiştir.

1406 Dârekutnî, II, 278.
Bu hadisi Vekî, Hafs'tan rivayet etmiştir. Zehebî *el-Mîzan*'da Buharî'nin "onun hadisi mutabaat için yazılmaz" dediğini nakleder.

1407 Mîzanü'l-i'tidal, IV, 285.

[*] – İbn Ömer, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Kabrimi ziyaret edene şefaatim gerekli olur.[1408]

B. Ziyaretin Hükmü

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabrini ziyaret etmek dinen teşvik edilen bir harekettir [menduptur]. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü böyledir.

Onların bu konudaki delilleri şunlardır:

[*] – Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı. [Nisâ, 64]

Bu âyetin konuya delil olması şu açıdandır: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem öldükten sonra da kabrinde diridir. Öldükten sonra da resûl ve nebî olmaya devam eder.

[*]- Bir başka âyette Allah şöyle buyurur:

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. [Âl-i İmrân, 169]

Şehitler böyle olduğuna göre peygamberler haydi haydi öyledir. Çünkü şehitlik makamı peygamberlik makamının altındadır.

[*] – Bir başka âyet şöyledir:

Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır! [Nisâ, 69]

Bu âyet, şehitlik rütbesinin peygamberlikten sonra üçüncü sırada geldiğini göstermektedir.

Bunu gösteren sahih haber ve rivayetler de söz konusudur.

[*] – Kuşeyrî; Sağğânî, Süfyan-ı Sevrî, Abdullah b. Sâib, Zâzân ve İbn Mesud aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet eder:[1409]

1408 Bu hadisin senedinde Musa b. Hilâl el-Abdî bulunmaktadır. Dârekutnî rivayet ettiği bu üç hadis hakkında bir şey söylememiş, onları zayıf saymamıştır. İbn Abdilberr "bu hadislerin bir sakıncasının olmamasını umarım" demiştir. Zehebî *el-Mîzan*'da şöyle demiştir: "O, hadisi rivayete uygun olan bir kişidir. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Fadl b. Sehl el-A'rec, Ebû Ümeyye et-Tarsûsî ve başkaları hadis rivayet etmiştir". Ebû Hâtim onun bilinmeyen birisi olduğunu söylemiş, Ukaylî ise "onun hadisine mütabaat yapılmaz" demiştir.

1409 Hadisin rivayet kanalında yer alan Sağğânî, İbn Muksem, İbnü's-Sâib ve Zâzân güvenilir ve doğru sözlü şahıslardır.

Allah'ın (c.c.) yeryüzünde gezip dolaşan melekleri vardır, ümmetimden bana selam ulaştırırlar.

Kendisine selam ulaştırılan kişinin hayatta olması gerekir.

[*] – Yine Kuşeyrî, Ebû Hureyre'den şunu rivayet eder:[1410]

Kabrimin yanında bana salâtü selam okuyanı duyarım. Uzaktan bana salâtü selam okuyanın selamı bana ulaştırılır.

[*] – Hasan b. Kuteybe el-Medânînî *el-Efrâd* adlı eserinde Enes aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Peygamberler kabirlerinde diridir, namaz kılarlar.[1411]

[*] – Müslim, Süleyman et-Teymî aracılığıyla Enes'ten, o da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Musa'ya (a.s.) kabrinde iken uğradığımda namaz kılıyordu.[1412]

Bu hadis de peygamberlerin kabirlerinde yaşadığını göstermektedir.

[*] – Ebû Dâvud, Ebû Hureyre aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şunu rivayet etmiştir:

Bana selam gönderen kişinin selamına karşılık vermem için Allah ruhumu bana geri verir.[1413]

1410 Hadisin senedinde şu râviler bulunmaktadır: İbrahim b. Muhammed, Nesevî, Alâ b. Amr el-Hanefî, Saîd b. Beşîr el-Ezdî, A'meş, Ebû Sâlih.
İbrahim b. Muhammed hakkında Hatîb el-Bağdadî "Bu, fakih Ebû Zür'a olabilir" demiştir.
Nesevî hpakkında Hâkim "adalet ve ilim sahibi bir hocadır" demiştir.
Alâ b. Amr hakkında Ebû Hâtim er-Râzî "biz ondan hayırdan başka bir şey görmedik" demiştir. İbn Ebû Hâtim "bize göre o doğru sözlü biridir" demiştir.
Ebû Sâlih'i İbn Maîn güvenilir birisi olarak kabul etmiştir.

1411 Mîzânü'l-i'tidâl, I, 518. Zehebî hadis hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.
Hadisin senedinde şu râviler bulunmaktadır: Müstelim b. Said es-Sekafî, Haccâc b. Esved, Sâbit el-Benânî.
İbn Adiyy Hasan hakkında "kendisinden rivayet etmekte bir sakınca olmadığını umarım" demiş, Ebû Hâtim ise onun zayıf olduğunu söylemiştir.
Müstelim ise *Tehzîbü't-Tehzîb* adlı eserde belirtildiğine göre güvenilir birisidir.
Ebû Hâtim, Haccâc'tan rivayette bulunmuştur.
Esved hakkında Ebû hâtim onun güvenilir birisi olduğunu söylemiştir.
Sâbit el-Benânî ise güvenilir bir kimse olup buna herhangi bir itiraz söz konusu olmamıştır.

1412 Müslim, IV,-1845.

1413 Ebû Dâvud, II, 218.
Bu hadisin rivayet senedindeki ravilerden birincisi Muhammed b. Avf b. Süfyân et-Tâî'dir. Ebû Hâtim onun doğru sözlü, Nesâî de güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân'da

Selama karşılık vermekten kasıt, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in selamı duyduğunda uyanıp karşılık vermesidir. Bununla ruhunun kabzedilip sonra tekrar bedenine verilmesi kastedilmemiştir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şehit olarak ölmüştür.

[*] – Buharî, Hz. Âişe'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ölüm hastalığı sırasında şunları söylemiştir:

Âişe! Hayber'de yediğim [zehirli] yemeğin acısını halâ duyuyorum. Bu, yemeğin zehrinden sırtımdaki damarımın koptuğu bir andır.[1414]

[*] – Ahmed b. Hanbel ve Hâkim, Abdullah b. Mesud'dan şunu rivayet etmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nün öldürülmüş olduğuna dair dokuz defa yemin etmem, onun öldürülmediğine dair bir defa yemin etmemden daha sevimlidir. Allah onu kendisine hem peygamber hem de şehit edinmiştir.[1415]

[*] – Ahmed b. Hanbel ve Hâkim, Ümm Bişr'den şunu rivayet etmiştir:

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'nün ölüm hastalığı sırasında yanına girdim. Ona "anam babam sana feda olsun ey Allah'ın resûlü! Çektiğin hastalığın sebebi olarak neyi görüyorsun? Vallahi ben oğlumun ölümünü seninle Hayber'de iken yediği zehirli yemeğe bağlıyorum.[1416]

Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem *"ben de hastalığımın sebebi olarak o yemekten başkasını görmüyorum. Şu anda sırtım o yemeğin acısından çatlıyor"* buyurdu.

[*] – Hâkim, Şa'bî'den şunu rivayet etmiştir:

onu güvenilir kimseler arasında zikretmiştir.

Râvîlerin ikincisi Abdullah b. Yezid'dir. Ebû Hâtim onun doğru sözlü, Nesâî de güvenilir olduğunu söylemiş, İbn Hibbân da onu güvenilir şahıslar arasında zikretmiştir.

Râvîlerin üçüncüsü Hayve b. Şüreyh'tir. Harb, Ahmed b. Hanbel'den onun son derece güvenilir olduğunu nakletmiştir. İbn Main de onun güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân da onu güvenilir şahıslar arasında zikretmiş, Aclî de onu güvenilir bulmuştur.

Râvîlerin dördüncüsü Hamîd b. Ziyad'dır. Ahmed b. Hanbel ondan rivayette bulunmanın bir sakıncası olmadığını söylemiş, İbn Adiy de "bana göre hadisi rivayete uygundur" demiştir.

Râvilerin beşincisi Yezid b. Abdullah b. Kusayt'tır. İbn Mâin onun elverişli olduğunu, Nesâî güvenilir olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim ise onun güçlü bir râvî olmadığını söylemiştir.

1414 Buhârî, 914.

1415 Müstedrek, III, 59.

1416 Kadının oğlu Birş b. Berâ b. Ma'rûr Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den önce vefat etmiştir.

Vallahi Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir radıyallâhu anh zehirlendiler. Ömer b. Hattâb öldürüldü. Hz. Osman suikast yoluyla öldürüldü. Hz. Ali suikast yoluyla öldürüldü. Hz. Hasan zehirlenerek öldürüldü. Hz. Hüseyin suikast yoluyla öldürüldü. Artık bunlardan sonra geriye ne ümit edelim![1417]

Şehitler kabirlerinde diridir, Allah katında rızıklandırılmaktadırlar. Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem de kabrinde diri ve rızıklandırılmaktadır. Bu konuda Kur'an'da şu açık ayet bulunmaktadır:

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. [Âl-i İmrân, 169]

Allah şu dizeleri dile getiren şâire merhamet etsin:

Deliller ve nakiller o kadar çok ki,

Yazar ne söyleyeceğini bilemez.

Mustafa toprak altında sağ ve dipdiri,

O hiçbir zaman sönüp gitmez.

Onun bedeni lahdinin sınırıdır,

Bir gül ki solmak nedir asla bilmez.

Hâşimî soyundandır, tüm güzel huylara sahip,

Kara toprakta dağılıp çözülmez.

Kurtlar onun bedenine gelemez,

Âfetler de ona yol nedir bilmez.

[*] – Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, Beyhakî, İbn Hibbân ve Hâkim; Evs b. Ebû Evs radıyallâhu anh'ten şunu rivayet etmişlerdir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Günlerinizin en faziletlisi cuma günüdür. Hz. Âdem o gün yaratıldı ve o gün ruhu kabzedildi. O gün kendisine ruh üflendi. Kıyamet de o gündür. Öyleyse o gün bana çokça salâtü selam edin. Çünkü salâtü selamlarınız bana arz edilmektedir.

Sahabe sordu: Ey Allah'ın resûlü! Sen toprağın altında çürüdüğünde bizim selamlarımız sana nasıl ulaşacak?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Allah (c.c.) peygamberlerin –Allah'ın (c.c.) selamı onların üzerine olsun- bedenlerini yemeyi toprağa haram kılmıştır.[1418]

1417 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ, VI, 9.
1418 Müsned-i Ahmed bi şerhi'l-Bennâ VI, 9.

[*] – İbn Mâce elverişli bir senetle Ebu'd-Derdâ'dan radıyallâhu anh şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Her cuma gününde bana çokça salâtü selam okuyun. Çünkü bu meleklerin şahitlik ettiği bir gündür. Bana salatü selam okuyan kişi daha onu bitirmeden önce melek bunu bana bildirir.

Ben sordum: Sen öldükten sonra mı?

Allah (c.c.) peygamberlerin –Allah'ın (c.c.) selamı onların üzerine olsun- bedenlerini yemeyi toprağa haram kılmıştır.[1419]

Bu iki hadis, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabirde şehitlerin hayatı gibi hatta onlardan daha mükemmel bir hayata sahip olduğunu göstermektedir. Yüce Allah şehitler hakkında şöyle buyurmaktadır:

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. [Âl-i İmrân, 169]

El-Fethu'r-Rabbânî yazarı, Şevkânî'nin şu sözünü nakletmiştir:

Muhakkik alimlerden bir gruba göre Allah resûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, öldükten sonra da diridir, ümmetinin yaptığı taatlerden dolayı sevinir. Peygamberler toprakta çürümez. Üstelik diğer ölüler için de öldükten sonra bir tür bilme ve işitme özelliği vardır.

İbn Abbas'tan şu hadis sahih olarak nakledilmiştir:

Bir kimse mümin kardeşinin kabrine uğradığında ona selam verirse kendisini tanır ve selamına cevap verir.

Allah'ın (c.c.) kitabında şehitlerin diri oldukları, Allah katında rızıklandırıldıkları, onların hayatlarının cesetlerine bitişik olduğu açık olarak yer almaktadır. Şehitler bile böyleyse nebiler ve resuller nasıl olur artık bir düşün!

Nevevî *el-Mecmu'*da şöyle demiştir:

Bil ki: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabrini ziyaret etmek en önemli ibadetlerden, insanı en çok başarıya ulaştıracak amellerdendir. Hac ve umre yapanlar Mekke'den ayrıldıklarında onların Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabrini ziyaret etmek üzere Medine'ye gitmelerini müekked bir şekilde müstehap görürüm. Ziyaret eden kişi bununla Allah'a yaklaşmak için ziyaret etmeye niyet eder. Kişi onun mescidine doğru yolculuk yapar, o mescitte namaz kılar...

1419 Et-Terğîb ve't-Terhîb, II, 502.

Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in mübarek kabrine gelir. Kabri arkasına alarak kıbleye döner. Kabrin başından dört arşın uzakta durur. Kabrin duvarının alt tarafına doğru bakar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e duyduğu saygı ve onun heybeti sebebiyle gözlerini buyar, kalbini her türlü dünya alakasından boşaltır, kalbine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in makamının yüceliğini, kendisinin şu an kimin huzurunda bulundu düşüncesini doldurur. Sonra sesini yükseltmeden şu şekilde selam verir:

Selam sana ey Allah'ın resûlü!

Selam sana ey Peygamberlerin efendisi, peygamberlerin sonuncusu!

Selam sana ey bütün yaratılmışların en hayırlısı!

Selam sana, âilene, ev halkına, eşlerine ve bütün ashabına!

Selam sana, diğer peygamberlere ve Allah'ın bütün sâlih kullarına!

Allah ümmetine karşı yaptığın nebilik ve resullüğe karşılık olarak bizim adımıza sana en hayırlı karşılığı versin Ey Allah'ın resûlü!

Zikredenin seni her zikretmesinde, gafilin seni zikretmekten her gafil oluşunda mahlukattan bir kimsenin yapabileceği en faziletli ve mükemmel salat ve selam sana olsun!

Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, onun ortağı yoktur.

Ve ben yine şahitlik ederim ki sen onun kulu, resûlü, mahlukatı arasında seçkin kıldığı varlığısın.

Ben şahitlik ederim ki sen elçiliği tebliğ ettin, emaneti eda ettin, ümmete nasihat ettin [hayırhah ve samimi davrandın], Allah yolunda hakkıyla cihad ettin.

Allah'ım! Ona vesile ve fazileti ver, onu kendisine vaad ettiğin övülmüş makama [makam-ı mahmûda] ulaştır. Ona isteyenlerin isteyebileceği en son şeyi ver.

Şayet hac veya umre yapan kişiye, başkaları Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e ulaştırılmak üzere selam göndermişlerse bu kişi şöyle der:

Ey Allah'ın resûlü! Sana falan, filanın selâmı var.

Daha sonra, Hz. Ebû Bekir'e selam vermek üzere bir arşın kadar sağa doğru hareket eder. Çünkü Hz. Ebû Bekir'in başı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in omuzu hizasındadır. Hz. Ebû Bekir'e şöyle der:

Selam sana ey Ebû Bekir! Ey resûlullah'ın seçilmiş arkadaşı! Mağarada yoldaşı! Allah resûlullah'ın ümmeti adına sana en güzel karşılığı versin!

Sonra, Hz. Ömer'e selam vermek için bir arşın kadar onun sağına yaklaşır ve ona şu şekilde selam verir:

Selam sana Ey Allah'ın islamı kendisi ile yücelttiği Ömer! Allah resûlullah'ın ümmeti adına sana en güzel karşılığı versin!

Sonra ilk bulunduğu yere, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yüzünün hizasına tekrar döner, kendisi hakkında onunla tevessülde bulunur, Rabbinden onun şefaatini talep eder.

Kişinin söyleyebileceği şeylerin en güzellerinden biri de Mâverdî, Kadı Ebu't-Tayyib ve diğer bazı alimlerimizin Utbî'den rivayet ettikleri ve güzel buldukları şu olaydır:

"Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabrinin yanında oturuyordum. Bir bedevi gelerek şöyle dedi:

"Selam sana ey Allah'ın resûlü! Yüce Allah'ın "Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı." [Nisâ, 64] *dediğini işittim. Ben, günahım için af dileyerek senin huzuruna geldim. Seni Allah ile aramda şefaatçi kıldım.*

[Daha sonra bedevî şu şiiri okudu]:

Kemikleri mezara gömülen en hayırlı kişi!

Onların güzelliğinden yer ve tepeler güzel oldu.

Senin oturduğun kabre benim canım feda olsun!

İffet bu kabirde, cömertlik ve yücelik bu kabirde.

[Utbî devam ederek diyor ki]:

Bana uyku bastırdı da uyudum. Rüyamda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i gördüm. Bana şöyle dedi: "Ey Utbî! Bedevi'nin yanına var da Allah'ın onu bağışladığını müjdele! Âyetten sonra şunu söylesin:

Günahlarımdan af dilemek için, seni Allah ile aramda şefaatçi, kılmak için huzuruna geldim. Ey rabbim! Resûlün hayatta iken kendilerine bağışlanmayı gerekli kıldığın şahıslar gibi bana bağışlanmamı gerekli kılmanı dilerim. Allah'ım rahmetinle onu şefaatçi olanların ilki, dua ve istekte bulunanların en başarılısı, sonraki ve öncekilerin en şereflisi kıl, ey merhametlilerin en merhametlisi!

Daha sonra ana-babası, kardeşleri ve tüm Müslümanlar için dua eder.[1420]

Kadı Iyaz şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabrini ziyaret etmek, Müslümanlar arasında üzerinde icma edilmiş bir sünnet, dince teşvik edilmiş bir fazilettir. Alimler –Nevevî'nin naklettiği üzere- erkekler için onun kabrini ziyaret etmenin müstehap olduğu konusunda icmâ etmişlerdir.

1420 El-Muğnî, III, 558.

[*] - Müslim, Büreyre aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şu hadisi nakletmiştir:

Kabir ziyaret etmeyi size yasaklamıştım, artık ziyaret edebilirsiniz.[1421]

Kadınların onun kabrini ziyaret etmesi konusunda farklı görüşler vardır. Şu var ki onun kabrinde diri olması açısından onun kabri ile diğer kabirler arasında bir fark bulunduğundan kendisine selam verme konusunda –adaba tam bir şekilde riayet etmek ve kadın-erkek karışıklığını önlemek kaydıyla- erkeklerle kadınlar arasında fark yoktur.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem **herhangi bir kimseye fayda sağlar mı?**

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i seven kişi kâfir bile olsa kıyamet gününde bunun yararını sınırlı ölçüde görür. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kâfir bir kimseyi cehennemden çıkarıp cennete götüremez. Çünkü *"Allah kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz"* [Nisâ, 48]

[*] – Müslim, Ebû Said el-Hudrî'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında amcası Ebû Talib'ten bahsedildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Umarım şefaatim kıyamet gününde ona yarar sağlar. Bu sayede topuklarına kadar ulaşacak sığ bir ateşin içine konur, bu ateşten beyni kaynar.

1421 Müslim, II, 672.

ALIM SATIM (BEY')

Bey'; sözlükte, karşılıklı değiştirmeye denir. Şirâ da böyledir. İster malda, ister başka şeylerde olsun. Nitekim Allah (c.c) "Allah mü'minlerden canlarını ve mallarını kendilerine cennet olması karşılığı satın almıştır"[1422] ve "Onlar sapıklığı hidayet karşılığında satın alan kimselerdir" buyurmuştur[1423].

Bey' kelimesi iki mef'ul alır ve mesela "bi'tuke eş-şey'e: sana şunu sattım" denir. Bazen pekiştirme maksadıyla ilk mef'ulün başına min harfi gelir ve "bi'tu min zeydin ed-dâra: Zeyd'e evi sattım" denir. Bazen lâm harfi gelir ve "bi'tu leke eş-şey'e: sana şunu sattım" denir. Bu lâm ziyadedir. "İbtâa' ed-dâra" cümlesi "evi satın aldı" mânâsına gelir. "Bâa aleyhi ed-dâra" ise, "evi, ondan, rızası olmaksızın sattı" mânâsına gelmektedir.

Şeriatta ise bey' (alım satım); mali değeri olan bir malı başkasının mali değeri olan bir malıyla, kendisinin malını onun, onun malını da kendisinin mülkiyetine geçirmek suretiyle, karşılıklı rıza ile değişmek demektir. Sahih (geçerli) alım satım budur. Bunun meşruluğu Kur'ân, Sünnet ve akli delillerle sabittir.

Kur'ân'dan delili: Allah (c.c) "Allah alım satımı helal kılmıştır." buyurmuştur[1424]. Yine "Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin" buyurmuştur[1425].

Sünnetteki delili: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem gönderildiğinde insanlar alım satım yapıyorlardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onların bu muamelelerini onayladığı gibi, kendisi de hem direkt, hem vekalet yoluyla satmış ve satın almıştır. Nitekim Aişe'den rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir yahudiden vadeli bir yiyecek aldı ve ona demir bir zırhı rehin olarak verdi[1426].

Urve el-Bârikî'den rivayet edildiğine göre de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, kendisine bir koyun veya kurbanlık herhangi bir hayvan satın alması

1422 Tevbe: 111.
1423 Bakara: 16.
1424 Bakara: 275.
1425 Nisa: 29.
1426 Sahih-i Buhârî 3 / 70.

için Urve'ye bir dinar verdi. O da kendisine iki koyun satın alıp koyunların birini bir dinara sattı ve Hz. Peygambere sallallâhu aleyhi ve sellem bir koyun ve bir dinar ile geldi. Hz. Peygamber de sallallâhu aleyhi ve sellem alış verişlerini bereketli kılması için Allah'a dua etti. Bundan dolayı toprak satın alsa onda kâr ederdi[1427].

Alım satımın meşru olduğunda icma edilmiştir.

Meşruluğuna dair akli delile gelince; ihtiyaç bunun meşru olmasını gerektirmektedir. Çünkü insanlar başkalarının elindeki mal, yiyecek ve içeceklere ihtiyaç duyarlar. Onu elde edebilmek için ise alım satımdan başka yolları yoktur. Çünkü fıtratlardaki cimrilik, pintilik ve mal sevgisi, mal sahiplerinin mallarını mülkiyetlerinden bedelsiz çıkarmalarını engeller. Bu yüzden de karşılıklı değişmeye ihtiyaç duyarlar. İşte bu ihtiyacı gidermek için alım satımın helal kılınması kaçınılmaz olmuştur.

Alım satımın iki rüknü, konusu ve hükmü:

Alım satım işlemi icap (teklif) ve kabul ile gerçekleşir. İcap ve kabul alım satımın iki rüknüdür. Çünkü bunlar alım satım hükmünün bağlı bulunduğu rızaya delalet ederler. İcap; satıcı olsun alıcı olsun, akdin taraflarından ilk konuşanın sözüdür. Kabul ise ikinci olarak söylenen söz veya fiildir.

Alım satımın şartı; alan ve satanın buna ehil olmalarıdır. Bu yüzden ehil olmayandan sadır olan alım satım hiç gerçekleşmez. Alım satım ehliyetinin başlangıcı, çocuğun iyi ile kötüyü genel olarak ayırt edebildiği (temyiz) dönemidir.

Alım satımın konusu; maldır.

Alım satımın hükmü; malın müşterinin mülkiyetine, paranın da satıcının mülkiyetine geçmesidir. Bu mülkiyet intikali, yapılan alım satım bir şeye bağlanmamışsa hemen, taraflardan birinin onayına bağlanmışsa (mevkuf) onay verdiklerinde gerçekleşir.

Alım satım akdini kurucu sözler:

Alım satım ancak icap ve kabul, geçmiş zaman kipinde cümlelerle yapıldığında gerçekleşir. Birinin "sattım", diğerinin "satın aldım" demesi gibi. Çünkü almak ve satmak, yok iken ortaya konan bir inşa işlemidir. Şeriat "satın aldım" ve "sattım" gibi haber ifade eden cümleleri tüm akitlerde bir akit inşası saymıştır. O yüzden akit bunlarla gerçekleşir.

İkisinden biri geniş zamanla (muzari) yapılan alım satımlar gerçekleşmez.

İleride geleceği üzere bunda nikah farklıdır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem alım satımda akdin kesin gerçekleştiğini ifade eden geçmiş zaman

1427 Sünen-i Ebi Davud 3/ 256.

kipini kullandığından, akdin kurulması bu kiple sınırlı tutulmuştur. Hem de gelecek zaman kipiyle söylenen söz; satıcıdan sadır olmuşsa satım değil vaat, müşteriden sadır olmuşsa pazarlıktır.

Alım satım satmaya ve satın almaya delalet eden her türlü lafızla gerçekleşir. Birinin "Sana bunu şu fiyata verdim" veya "Bunu şu fiyata al" veyahut "bunu şunun karşılığında senin mülkiyetine geçiriyorum" demesi, diğerinin de "aldım" veya "kabul ettim" veya "razı oldum" veyahut "onayladım" demesi gibi. Çünkü bu sözler kabul ve rızaya delalet eder.

Akitlerdeki genel kaide şöyle der: Lafız ve kelimelere değil, mânâlara (yani söz ve hareketlerin ifade ettiği mânâlara) itibar edilir. Bu yüzden de hem değeri düşük basit eşyalarda hem de değerli eşyalarda alım satım hiç konuşmaksızın karşılıklı alıp vermekle de gerçekleşir. İmam Muhammed bunu bizzat ifade etmiştir. Çünkü bu hareketler icap ve kabulden hedeflenen "rıza"ya delalet eder.

İcap ve kabul emir kipinde yapıldığında cümlenin üç kelimeden oluşması şarttır. Dolayısıyla satıcı (bunu demeksizin, sadece) "benden satın al" derse; müşteri "Satın aldım" diye karşılık verdiğinde akit gerçekleşmez. Ancak satıcı onun sözüne (geçmiş zamanla) "sattım" derse o zaman gerçekleşir[1428].

Alım satımda paranın (tür, miktar vs.sinin) söylenmesi ve malın (tür, miktar vs.sinin) belirlenmesi şarttır. Aksi takdirde, icap ve kabul olsa bile alım satım gerçekleşmez.

Ebû Dâvud'un Hakim b. Hizam'dan rivâyet ettiğine göre kendisi "Ya Rasûlallah! Adam gelip yanımda olmayan bir şeyi benden satın almak istiyor. Ben o malı onun için pazardan satın alayım mı?" dedim. "Yanında (senin) olmayan şeyi satma" buyurdu[1429].

Alım satım esnasındaki kabul muhayyerliği:

Akitteki taraflardan biri alım satım için icapta bulunursa diğeri muhayyerdir; dilerse, akit meclisinde iken icap edilen malın tümünü paranın tümü mukabilinde kabul eder. O kabul etmedikçe icap edenin icabından dönme hakkı vardır. Buna kabul muhayyerliği denir ve satılık mal üzerinde konuştukları meclisin sonuna kadar devam eder. Bunlar sözlerini bitirerek onunla alakalı olmayan bir konuya geçerler, sonra da onlardan biri önceki alım satım konuşmasındaki teklifi kabul ederse alım satım gerçekleşmez. Zira Hakim b. Hizam'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Alıcı ve satıcı birbirlerinden ayrılmadıkça, muhayyerdirler. Bunlar doğru söyler ve (gereken)

1428 Yani emir cümlesinde üç kelime şart koşulduğundan dolayı satıcının teklifi geçersiz sayılır. Dolayısıyla müşterinin cevabı icap yerine geçer ve satıcının ona veriği "sattım" cevabıyla akit gerçekleşir. (Çevirmenin notu).

1429 İ'lâu's-Sünen 14 / 151.

açıklamaları yaparlarsa alım satımları ikisine de bereketli kılınır. Yalan söyler ve gizlerlerse alım satımlarının bereketi gider."[1430] İbn Ömer bir şey satın aldığında, alım satımın kesinlik kazanması için, oturuyor halde ise ayağa kalkardı.

Dolayısıyla alım satım meclisinden kalkmak veya diğeri kabul etmeden önce başka bir konuya geçmek suretiyle meclisi değiştirmek sunulan teklifi geçersiz kılar. Çünkü bunlar teklifi reddetmenin ve tekliften dönmenin delilidir. Başka bir şeyle meşgul olma gibi redde delalet eden her şey icap meclisini bozar. Bu ise her ikisinin hakkıdır.

Akdin yarısı orada olmayan kimsenin kabulüne bağlı değildir. Mesela biri "burada olmayan filan kişiye şunu sattım" der ve ona ulaşınca kabul ederse akit gerçekleşmez. Gerçekleşmesi için haberin ona yazım veya mektup yoluyla ulaşması gerekir. O durumda da mektubun ulaştığı ve haberin iletildiği meclis itibara alınır.

Taraflar yürüyerek alış veriş yaparlarken konuşmalarını bir anlık susma ile bölmezlerse satış gerçekleşir, bölerlerse gerçekleşmez.

İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel alıcı ile satıcı birbirinden bedenleriyle ayrılmadıkça yaptıkları alım satımdan dönmede muhayyerdirler, demişler ve buna biraz önce geçen hadisi delil getirmişlerdir. Ancak birinci görüş daha doğrudur.

İcap (teklif) ve kabul gerçekleşince alım satım, meclis muhayyerlik hakkı olmaksızın kesinlik kazanır. Çünkü akit, icap ve kabulle birlikte tamamlanmıştır; zira rükün ve şartları yerindedir. Dolayısıyla onu feshetmek başkasının hakkını iptal mânâsına gelir. Muhayyerlik hadisi de kabul muhayyerliği mânâsına hamlolunur.

Hem de Allah (c.c) " Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz" buyurmuştur[1431]. Bu, muhayyer bırakılmadan önce gerçekleşmiş bir akittir. Allah (c.c) ayrıca " Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin" buyurmuştur[1432]. Allah (c.c) müşteriye muhayyerlik hakkı kalkmadan önce satın aldığını yemesini helal kılmıştır. İcap ve kabul ile gerçekleşen akit, muhayyerliği kullanmadan önceki haliyle de bir alım satımdır. Dolayısıyla muhayyerlik hakkı olup yapılan akit tarafları bağlayıcı olmayacak olursa, şer'i nasları geçersiz kılmış olur.

Böylece, kabulden sonra malın kusurlu olması, malı görmeme veya koşulan şart durumları dışında tarafların akitten vazgeçme hakları yoktur. Bu konulara birazdan değineceğim.

1430 Sünen-i Tirmizî 2 / 359.
1431 Maide: 1.
1432 Nisa:29.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Satan ve alan muhayyerdir" hadisindeki kabul etme muhayyerliği mânâsı:

Olabilecek anlaşmazlığın önüne geçmek için satılık malın kapalı hiçbir yönü kalmayacak şekilde bilinmesi şarttır. Yanlarında ise görme ve inceleme ile yetinilir. Çünkü bunlar malı tanımaya yol açar ve anlaşmazlığı önler. Orada değilse, bakılır; eğer numune ile bilinebilecek mallardan ise numuneyi görmesi hepsini görme yerine geçer. Ancak getirilen mal numuneden farklı olursa alıcıya kusur muhayyerliği (hıyaru'l-ayb) doğar. Satılık mal nmune ile bilinebilecek bir şey değilse, anlaşmazlığı önlemek için ona malın tüm nitelikleri anlatılır ve alıcının görme muhayyerliği (hıyaru ru'ye) doğar.

İleride ödenecekse paranın da miktar ve niteliğinin (hangi para olacağının) da bilinmesi şarttır. Ama beldedeki teamül tek bir parayla ise alım satım kesin olarak onunla gerçekleşir. Paranın türünü belirtmezlerse satım, teamülden dolayı, beldedeki en yaygın paraya göre gerçekleşir. Mesela "Şu evi 10'a satın aldım" veya "şu buzdolabını 10'a satın aldım" veyahut "şu ekmeği 10'a satın aldım" derse ve o beldedekiler milyonlar, binler ve kuruşlar ile alış veriş yapıyorlarsa; bu sözleri örfün delaletiyle dairede milyon, buzdolabında bin, ekmekte ise kuruş mânâsına gelir. Teamülleri böyle değil de başka şekildeyse o mânâya gelir.

Yörede kullanılan birden çok para varsa, bilinmemezlik sebebiyle bu alım satım fasittir. Fakat taraflardan biri meclisten ayrılmadan önce onu açıklarsa, bilinmezlik fasitlik kesinleşmeden önce kalkacağından, akit sahih olur.

Takas alım satımı:

Yiyecekleri ve baklaları hurma veya para karşılığı, kiloyla veya ölçüp tartmadan tahminen satmak caizdir. Yani bedel, satılan mal türünden olmayıp, para da selem akdindeki sermaye olmadığında... Çünkü selemde mal sonra teslim edilir ve onun teslimden önce bulunması nadirdir. Dolayısıyla onda anlaşmazlık doğar. O yüzden selemde bu caiz değildir. Çünkü İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı sallallâhu aleyhi ve sellem insanların ölçüp tartmadan, tahminle alım satım yaparlarken izlediğini gördüm[1433].

Satılan ile alınan aynı türden ise tahmini satım, ancak miktarları aynı olup orada teslim edilmesi durumunda caizdir. Zira Ubade b. Samit radıyallâhu anh'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Altını altınla misliyle, gümüşü gümüşle misliyle, hurmayı hurmayla misliyle, buğday ile buğdayı misliyle, tuzu tuzla misliyle, arpayı arpayla misliyle satın. Kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp vermiş olur. Altını da gümüş mukabili peşin, istediğiniz şekilde satın. Buğdayı hurma mukabili peşin olmak kaydıyla istediğiniz şekilde satın. Arpayı hurma mukabili peşin istediğiniz şekilde satın."[1434]

1433 Sahih-i Buhârî s.422.
1434 Sünen-i Tirmizî (2/ 354).

Dolayısıyla buğday buğdayla, arpa arpayla ancak aynı miktarda olduklarında satılabilirler. Türleri değiştiğinde ise, peşin olduktan sonra birbirlerinden farklı miktarlarda satılmaları caizdir.

Toplu satış:

Kişi bir yığın pirinç veya şeker veyahut unu "her bir kilosu şu kadar fiyata" diye satarsa Hanefilerden Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre caizdir ve fetva onların görüşlerine göre verilmiştir. Ebû Hanife ise şöyle demiştir: Satım sadece bir kg.da geçerlidir. Ancak yığındaki toplam miktar, akit meclisindeyken zikredilmek veya orada tartılmak suretiyle bilinirse o zaman sahih olur.

Ebu Yusuf ile Muhammed gerekçe olarak; cehaletin kalkması onların elindedir ve bu anlaşmazlığa yol açmaz, demişlerdir. Ebû Hanife'nin gerekçesi ise: Mal ve bedelindeki bilinmezlik sebebiyle akdin malın tümünde sayılması imkansızdır. Onun için en azında geçerli sayılır ki o da birdir. Zira o bellidir. Ancak cehalet ortadan kalkarsa bir engel kalmadığından dolayı satım hepsinde caiz olur. Satım birinde caiz olunca da pazarlık bölündüğünden dolayı müşteriye cayma hakkı doğar.

Kim, bir sürü koyunu "her biri bin liraya" satarsa satım hepsinde fasittir. Çünkü sürüden bir koyunu satmak, birbirlerinden farklı olduklarından caiz değildir. Bir yığın buğdaydan bir kilo satmak ise birbirlerinden farklı olmadıklarından dolayı caizdir.

Koyunların sayısını akitten sonra öğrenirse, akit esnasında cehaletten dolayı, satım yine caiz olmaz.

Kim, sadece bir kısmının satılması zarar verecek bir top elbiseyi, toplamını belirtmeksizin, "her biri bin liraya" diye satarsa satım hepsinde fasittir.

Ebu Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre ise toplam kilo, koyun ve elbise sayısının söylenmesi, satımı tümünde caiz kılar. Çünkü bu durumlarda cehalet bulunmadığından engel ortadan kalkmıştır.

Kim satıcının 100 kilo dediği bir yığın pirinci 300 liraya alır, sonra da pirinci daha az bulursa müşteri muhayyerdir; isterse mevcut pirincin söylenen paraya göre fiyatını ödeyerek alır, dilerse bölünmeye maruz kaldığından dolayı akdi fesheder. Aldığı malı söylenenden fazla bulursa fazlası satıcınındır. Çünkü satım belli bir miktar üzerinde gerçekleştiğinden fazlası akde dahil değildir. Dolayısıyla o, satıcınındır.

Kim her biri aynı ölçülerdeki bir top elbiseyi, yüz adet olup bin liraya diye veya bir arsayı bin metre kare olup bin milyon liraya diye satın alır, sonra da onu söylenenden az bulursa müşteri muhayyerdir; dilerse onu söylenen paranın tamamına satın alır, dilerse satın almaktan vazgeçer.

Birinci mesele ise bundan farklıdır. Çünkü oradaki fazlalık, paranın karşıladığı bir miktar maldır. İkincisi ise hiçbir paranın karşılamadığı bir vasıftır. Ancak bunda, bahsedilen vasıf bulunamadığından alıcı muhayyerdir.

Elbiseyi veya sahayı anılandan fazla bulursa fazlalık müşterinindir ve satıcıya muhayyerlik yoktur. Çünkü söylediğimiz gibi, o bir vasıftır. Dolayısıyla malı kusurlu diyerek satın alıp sağlam bulmasına benzer.

Bu, arsada, para belli bir sahaya belirlenmediğinde böyledir. Ama satıcı "ben bu arsayı sana, bin metre kare olup her bir metre karesi 10.000 lira olarak satıyorum" diye satar ve müşteri onu eksik bulursa muhayyerdir. Dilerse olan miktarı karşılayan para mukabilinde satın alır, dilerse akdin dağılması sebebiyle satın almayı bırakır. Çünkü vasıf (mala) tâbi bir şey olsa da, mukabilindeki paranın zikredilmesiyle müstakil bir asıla dönüşmüştür. Onun için de her bir metre kare bir elbise gibi kabul edilir. Çünkü arsayı paranın tümüyle satın alsaydı "her bir metre kareyi 10.000 liraya almış" olmayacaktı. Malı akitte söylenenden fazla bulursa müşteri muhayyerdir; dilerse tümünü, her bir metre karesini on bin liraya satın alır, dilerse fazlasını ödeme mecburiyeti zararını def etmek için akdi fesheder.

Ev ve Arsa satımında satıma dahil şeyler:

Kim etrafı çevrili müstakil bir ev satın alırsa içindeki tüm yapılar akde dahildir. Ona tâbi her şey; yani asma kilit, anahtarlar, elektrik telleri, sigorta kutuları ve lamba düğmeleri gibi ona sökülmek üzere değil sürekli kalmak üzere konmuş her şey de akde dahildir.

Kim ağaçlı bir arsa satarsa, akitte belirtilmese bile içindeki ağaçlar satıma dahildir. Çünkü bunlar onunla kalıcı olmak üzere bitişiktir. Tahıl ve meyve ise böyle değildir; çünkü bunların arsayla bitişikliği kalıcı değil geçicidir. Bu durumda satıcıya "meyveni kopar, tahılını devşir ve malı teslim et" denir. Çünkü onun satım gereği malı müşteriye teslim etmesi gerekir. Bu da onları arsadan ayırmasıyla mümkün olduğuna göre bunu yapması şarttır. Fakat müşteri bunların kalmasını şart koşarsa başka. Eğer meyve ve tahılın kalmasını şart koşmuşsa şart gereği bunlar satıma dahildirler. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem *"Kim aşılanmış bir hurma ağacını satarsa meyvesi satıcıya aittir. Ancak müşteri şart koşarsa başka."* buyurmuştur[1435]. Hanefiler hadiste aşının bahsedilmesinden, meyvenin çıkmış olmasını anlamışlardır.

Şart koşmak, onun "Sana bu tarlayı, tahılı senin olmak üzere sattım." veya "Sana bu ağacı, meyvesi senin olmak üzere sattım." demesidir. Bu şart, akdi fasit yapmaz. Müşteri herhangi bir şeyi şart koşmamışsa satıcıya "Ağacı kes ve bahçeyi teslim et." denir. Tarlada tahıl varsa durum aynıdır. Çünkü müşterinin

1435 Sahih-i Buhârî, 545.

malı, satıcının malı ile meşgul edilmiş durumdadır ve orada bir eşyası olduğunda nasıl onu alıp malı boş teslim etmesi gerekir idiyse burada da malı boşaltıp öyle teslim etmesi gerekir.

Meyve satımı:

Olgunlaşsın veya olgunlaşmasın, ağaçta beliren ve yenebilecek veya hayvanlara yem olabilecek kıvama gelen meyveyi satmak caizdir. Ama faydalanmak hiçbir şekilde mümkün değilse caiz değildir. Hiç çıkmamış meyvenin satılması ise, faydalanılabilir olmadığından dolayı ittifakla caiz değildir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Meyveyi ağacın başında gözükmedikçe satmayın" buyurmuştur. Abdullah b. Dinar'dan rivâyet edildiğine göre, o, Abdullah b. Ömer'den radıyallâhu anh şöyle işittiğini söylemiştir: Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem meyveyi 'salâhı belli olmadan' önce satmaktan nehyetti. Abdullah b. Ömer'e "Meyvenin salâhı nedir?" diye sorulduğunda: "Afete uğrama tehlikesini atlatmasıdır" derdi[1436].

Buhârî, Enes'ten radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem meyvelerin zehâ olmadan satılmasını nehyetti. Ona "Zehâ olması nedir?" dediler. "Kızarmasıdır" diye cevap verdi. Ardından ekledi: "Söyle bakalım; Allah (c.c) meyvenin olmasını engellerse kardeşinin malını (parasını) hangi hakla alacaksın?"[1437]

Hanefiler meyvenin olgunlaşmadan satımına caiz derken, Zeyd b. Sabit'ten gelen şu rivayete dayanmışlardır: "İnsanlar meyveleri afetten yok olma dönemini atlatmadan birbirlerine satarlardı. Meyve devşirmeye başlayıp meyveleri teslim alma zamanı gelince, alıcı: "Meyveye duman değmiş, afete maruz kalmış, hastalık isabet etmiş" diyerek tartışma çıkarırdı. Rasûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem getirdikleri bu davalar iyice artınca, onlara doğru yöntemi göstermek amacıyla: "Hayır, artık meyveleri afete maruz kalmayacağı belli oluncaya kadar satmayın" buyurdu. Bunu insanların birbirleriyle çok davalaşmaları ve anlaşmazlığa düşmeleri sebebiyle söyledi"[1438].

Meyveyi satın alınca, önceden şart koşmamak şartıyla, örfte olduğu gibi, satıcının emir ve izniyle onu ağaçta bırakabilir. Bu durumda satıcının bu süre zarfında oluşan fazlalığı alması helaldir. Müşteri onu satıcının izni olmadan bırakmışsa fazlalığı sadaka olarak dağıtır. Fazlalık miktarı şöyle bilinir: Malın önce satım günündeki değeri, sonra olgunlaştığı gündeki değeri belirlenir ve aradaki fark ziyade olarak kaydedilir. Ziyadeyi sadaka olarak verir; çünkü onu başkasına ait bir maldan yasak bir yolla elde etmiştir.

1436 Sahih-i Buhârî, 297.
1437 Sahih-i Buhârî, 293.
1438 Sünen-i Dârekutnî, 3 / 14.

Kişi ağaç kiraladığında onda husule gelen fazlalığı alması helaldir. Çünkü bu izin verilmiş bir şeydir.

İmam Muhammed'e (rh.a) göre çıkmış bir meyveyi satın alırken meyvenin ağaç üzerinde kalmasını şart koşarsa (kurala aykırı olsa da), böyle bir örf bulunduğundan, "istihsanen" caizdir. Ancak fetva Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'un görüşüne (şart koşulmuşsa akit batıldır) göre verilmiştir.

Meyveyi devşirmek, hurmayı toplamak, müşterinin sorumluluğundadır.

Ürünün bir kısmı olur da bir kısmı olmazsa, -ki bu ürünün tamamı bir defada değil, patlıcan, domates ve gülde olduğu gibi zamana yayılmış şekilde olan meyve ve sebzelerde olur- ve kişi bunu satarsa; müşteri malı teslim almadan başka bir ürün verirse akit fasit olur. Çünkü satılanla satılmayanı birbirinden ayırmak imkansızlaşır. Teslim aldıktan sonra ürün verirse, alan ile satan onda ortaktırlar. Miktarı hususunda müşterinin sözüne itibar edilir; çünkü mal onun elindedir ve (fazlayı) inkar edici konumdadır. Bu meselede en uygunu ya müşterinin patlıcan, gül, domates ve benzeri şeylerin köklerini satın almasıdır veya anlaşılan paranın tümü karşılığında o anda mevcut olanın tümünü satın alması ve satıcının olacak hasılatı alması için müşteriye izin vermesidir. Bir meyveyi ondan belli bir miktarı istisna ederek satması caiz değildir. Çünkü istisnadan sonra kalanın miktarı meçhuldür. Bunun örneği, kişinin 'filan elma bahçesindeki elmaların şu kadar kasa dışındaki tümünü sattım" demesidir.

Bahçedeki birkaç ağacın meyvelerini istisna etmesinde ise bir beis yoktur. Çünkü kalanı, görme yoluyla bilinmektedir.

Buğdayı, beyazlanarak afetten güvencede olacak kadar büyümeden başağında satmak caizdir; zira İbn Ömer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buğdayın beyazlanıp afete maruz kalmayacağından emin olunmadıkça başağında satılmasını nehyetti. Bu, Kütüb-ü Sitte'nin Buhârî dışındaki tüm kitaplarında geçmektedir.[1439].

Yeşil fasulye, ceviz ve bademi kabuklarıyla satmak caizdir.

Buğdayı ezerek samanından ayırmak, satıcının sorumluluğundadır ve saman onundur. Ancak buğdayı her şeyiyle birlikte satarsa onu samanından ayırması gerekmez.

Satım nasıl gerçekleşir?

Kim malını parayla satarsa, önce müşteri parayı ona öder. Çünkü para müşterinin hakkıdır ve ancak teslimle belirlilik kazanır. Mal da müşterinin hakkı olup belirlemeyle belirlilik kazanabilir. Bu yüzden teslimi, paranın tesliminden sonraya kalır. Ancak para vadeli ise müşteri malı para ödemeden teslim alır. Çünkü bunda satıcı, paranın teslimini ertelemek suretiyle hakkından vazgeçmiştir.

1439 İ'lâu's-Sünen14 / 41.

Mal yanlarında değilse veya 'tahılı kalkmamış tarla' örneğinde olduğu gibi boş değilse, satıcı malı getirmedikçe veya boşaltmadıkça müşteriden parayı teslim etmesi istenmez. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, malı teslim almadan önce satmaktan nehyetmiştir. İbn Abbas'tan radıyallâhu anh: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in nehyettiği şey, yiyeceğin teslim alınmadan önce satılmasıdır, dediği rivâyet edilmiştir. Ancak nass'ta yiyeceğin zikredilmesi onunla sınırlandırmak için değildir. Bilakis kasıtsız söylenmiş olup onun dışındaki her şey de nehiyde onun gibidir[1440]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yine şöyle buyurmuştur: "Kesinlikle hiçbir şeyi teslim almadan satma!"[1441]

Malı bir mal ile veya parayı parayla satarsa, aralarında eşitlik sağlamak için taraflar ödemeleri gereken şeyleri aynı anda teslim ederler. Müşterinin satıcıya ödeyeceği parayı artırması caizdir. Ancak malın mevcut olup satıcının bunu kabul etmesi şarttır. Satıcının da malı artırması caizdir. Müşteri kabul ederse onu ödemesi gerekli hale gelir. Satıcının paradan indirim yapması ise malı teslim aldıktan ve mal helak olduktan sonra bile caizdir. Sonradan yapılan, ziyade mala eklenir ve bu satım baştan itibaren mal ve yapılan ziyade üzerinde gerçekleşmiş sayılır. Müşteri, sonradan yapılan ziyade değil de asıl malda bir kusur görürse; eğer bunun farkına malı teslim almadan önce varmışsa muhayyerdir; isterse alışverişi asıl mal ile eklenenin tamamında fesheder, isterse ikisine birden razı olur. Kusurun farkına malı teslim aldıktan sonra varırsa, kusur satıcının yaptığı ekte olsa bile kusur parasını ondan alabilir.

Satıcı sattığı mala satılması veya onunla bir şey satın alınması caiz olmayan bir şey ekler ve karşı taraf da bunu kabul ederse; Ebû Hanife'ye göre akit fesholur. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre ise ekleme geçersizdir ve bunun akde hiçbir etkisi olmaz.

Kim peşin paraya mal satar, sonra alacağı parayı belli bir süreye ertelerse satım vadeliye dönüşür. Çünkü para, satıcının hakkı olduğundan, bir malın bedeli olarak oluşmuşsa borçluyu rahatlatma maksadıyla ertelemek onun elindedir. Bundaki kural şudur: Vakti gelen her ödeme, alıcısı tarafından ertelendiğinde vadeliye dönüşür. Ancak borç müstesna; zira onu ertelemek caiz değildir. Çünkü borç vermek kişinin kendi tercihiyle yaptığı bir iyiliktir ve ertelemenin caiz olması kişiyi iyiliğe zorlama mânâsına gelir. Hem de, borç vermek başı itibariyle ödünç verme ve iyiliktir. Hatta bu yüzden "ödünç verme" lafzıyla gerçekleşir ve çocuk, vasî gibi "karşılıksız iyilik (teberru) yapma yetkisi" bulunmayan kimseler bunu veremezler. Borç vermek sonuç itibariyle ise karşılıklı değişme akdidir. İşte borcun başı göz önünde tutulduğunda, ödünçte olduğu gibi onu ertelemek gerekmez. Çünkü onda zorlama yoktur. Sonu göz önünde tutulduğunda ise ertelemek geçersizdir. Çünkü bu, parayı parayla nesie şeklinde (biri sonra ödenmek üzere) satmaya dönüşür ki bu, faizdir.

1440 Süneni'n-Nesâî el-Kübrâ.
1441 Fethu'l-Bârî 5 / 231.

Buhârî, Cihad Kitabında, Cabir'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'ye geldiğinde deveyi alıp yanına gittim ve bir yere bağlayıp (mescide) girdim. "Bu hayvan seni taşır (onu binek olarak kullan)" dedim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem çıkıp devenin etrafında tur attı. Hem dönüyor, hem de "devemiz" diyordu. Bize birkaç uvkiye (bir uvkiye 5 gr.dır) altın gönderdi. Sonra "paranı aldın mı?" dedi. "Evet" dedim. Sonra yanından ayrıldım. Hemen ardımdan birini göndererek "Aslında deveni almayacaktım. Deveni al. O senindir." diye haber gönderdi[1442]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "bizim devemiz" sözü deveyi teslim aldığı hususunda açık bir ifadedir. Çünkü satın alınan menkullerde, malı teslim almadan tasarrufta bulunmak caiz değildir.

Menkullerin satımı:

Menkulleri teslim almadan satmak caiz değildir. Dolayısıyla fabrikasından satın aldığın bir eşyayı, sana ulaşmadan ve onu teslim almadan satman geçersizdir. Mal örneğin bir limana ulaşır ve orada belli bir yere konur, sen de bunu bilirsen, malı teslim almış olur, dolayısıyla satabilirsin.

Bir sarraftan şu kadar liraya altın alırsan; sarraf sana altını hemen verirse akit sahih olur, vermezse olmaz. Aynı şekilde vekilin vasıtasıyla altın aldığında da; vekilin altını kabzederse ve yanına alırsa onu satman caizdir. Ama vekilin teslim almamış ve eline geçmemişse onu satman helal olmaz. Benzerlerini buna kıyas et.

Dolayısıyla "ithal izin belgesi"ni satmak da ancak sahibi bundan faydalanıyorsa sahihtir. Yoksa caiz değildir. Çünkü bu, bir malı karşılıksız almaktır.

Belli bir mal karşılığında ithal izin belgesini kullanmaktan vazgeçmek ise caiz değildir.

Yine bir kimseye devlet başkanı tarafından bir belge gereği bir arsa verilirse onu başkasına satması caiz değildir. Çünkü bu, malı karşılıksız almaktır.

Birinci meselede ithalat belgesi sahibi kişi ithalat yapamıyorsa az bir hisseyle de olsa onu yapabilen biriyle ortaklık kurabilir. İthalat yaptıktan sonra da dilediği vakit şirketi feshedebilir ve karşı tarafla ittifak ettiği payını alabilir.

İkinci meselede ise arsanın yerini ve alanını krokide/haritada kendisine gösterilmesiyle öğrenir ve resmiyette adına kaydedilirse, onu satması caizdir. Çünkü yerinin belirlenmesi onu teslim alma mânâsına gelir.

Zira Hakim b. Hizam'dan rivayet edildiğine göre: Hakim b. Hizam "Ya Rasûlallah! Ben şu tür alış-verişler yapan biriyim. Bana bunlardan hangileri helal, hangileri haramdır?" diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey yeğenim!

1442 Fethu'l-Bârî 5 / 231.

Bir şeyi satın aldığında onu, eline geçmeden satma" buyurdu[1443]. Beyhakî'nin rivâyetindeki ifade ise şöyledir: "Hiçbir şeyi teslim almadan (eline geçirmeden) kesinlikle satma"[1444].

Amr b. Dinar'dan rivâyet ettiğine göre o Tavus'u şöyle derken işitmiştir: İbn Abbas'ı radıyallâhu anh şöyle derken işittim: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in asıl nehyettiği şey yiyeceğin teslim alınmadan satılmasıdır. Başka her şeyin de ancak böyle olacağını sanıyorum.[1445] Tavus'un İbn Abbas'tan başka rivâyetinde o radıyallâhu anh şöyle demiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Her kim bir yiyecek satın alırsa, onu teslim almadan satmasın"[1446]. Daha önce geçtiği gibi diğer menkuller de yiyecek gibidirler. Çünkü diğer menkullerin de yok olarak akdin fesholma ihtimali bulunduğundan böylesi alış verişler risk taşımaktadır.

Her bir şeyin teslim alınması, kendisine mahsus bir şekilde olur. Bedel, para ise teslim alınması müvekkilin veya vekilin kabzetmesiyledir. Elbise veya başka bir eşyanın teslim alınması, onun diğerlerinden ayrıştırılıp kenara konması veya bir yere taşınması iledir. Hayvanın teslim alınması ise bulunduğu yerden başka yere götürülmesiyledir. Bir yerden bir yere taşınması ve götürülmesi imkansız bir şey ise müşteriye terk edilmesi, kullanım önündeki her engelin kaldırılması ile gerçekleşir. Teslim alma hususu şeriatta kayıtsız zikredildiğinden, örf ve adete başvurmak kaçınılmazdır.

Gayri menkullerin/ akârların satımı:

Akarı teslim almadan satmak caizdir. Çünkü akâr teslim alındığı yerde olduğundan onun yeniden teslim alınmasına ihtiyaç yoktur. Bu, kendi tazmin güvencesiyle elinde bulunmakta iken gaspedilmiş bir daireyi satın alması gibidir. Zira bunda daireyi tekrar teslim alması gerekmez. Ama daire onda, ariyet gibi emanet idiyse teslimin tekrarlanması şarttır.

Ayrıca, bu mülk, üzerine bina kurulmuş arsadır ve arsa yok olma ihtimalinden güvendedir. Dolayısıyla onda akdin fesholma riski bulunmamaktadır. Hatta bu yüzden akâr deniz kıyısında olur veya satılan şey yüksek olursa Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre teslim almadan satmak caiz değildir. Muhammed b. Hasan ise menkullere kıyas ederek akârı teslim almadan satmanın caiz olmadığını söylemiştir. Tercih edilen, Ebû Hanife ile Ebû Yusuf'un görüşüdür.

Malı teslim almadan parada tasarrufta bulunmak:

Malı teslim almadan önce parasında tasarrufta bulunmak caiz değildir.

1443 Sünen-i Dârekutnî 3 / 8.
1444 Sünen-i Beyhakî 5 / 313.
1445 Sahih-i Buhârî 421.
1446 Sahih-i Müslim 2 / 1160.

Şartlı muhayyerlik:

Alım satım akdinde tarafların kendileri için muhayyerlik hakkını şart koşmaları caizdir. Bu durumda üç gün veya daha az süre zarfında vazgeçme hakları olur.

Bunun meşruiyetinin delili İbn İshak'ın, Nafi'den, onun da İbn Ömer'den radıyallâhu anh yaptığı şu rivâyettir: Ensardan dili lekeli bir adamı, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e alış verişte sürekli aldandığını şikayet ederken işittim. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Alış veriş yaptığında "Aldatma olmasın" de. Sonra sen satın aldığın her bir malda üç gece (gün) muhayyersin. Memnun kalırsan elinde tutar, yoksa iade edersin" dedi[1447]. Adı geçen adam, İbn İshak'ın rivâyetinde geçtiği üzere Hibban b. Munkiz'dir. Veya İbn İshak'ın Muhammed b. Yahya b. Hibban'dan rivâyet ettiğine göre Munkiz b. Amr'dır. Muhammed b. Yahya şöyle der: İbn Zübeyr'in süreyi üç gün olarak söylemesinin sebebini, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Munkiz b. Amr'a böyle emretmesinden başka bir şey larak göremiyorum[1448]. Hz. Ömer radıyallâhu anh da halife tayin edildiğinde şöyle demiştir: Ey insanlar! Sizlere baktım ve alışverişlerinizde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hibban b. Munkiz'e söylediği üç günden daha az bir süre belirlediğinizi görmedim[1449].

Ebû Hanife'ye göre akitte üç günden fazla muhayyerlik hakkı istemek caiz değildir. Çünkü muhayyerlik hakkı kıyasa (genel İslami kurallara) muhalif olarak konmuştur. O yüzden bunun dışında kalanların hükmü, olduğu gibi kalır. Çünkü temel kaideler akitte böylesi bir şart koşmaya aykırı düşmektedir. Zira bu, akit gereği "tarafların aldıklarına sahip olmaları" kuralına aykırıdır.

Nitekim Enes b. Malik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir adamın yaptığı akdi, "muhayyerlik üç gündür" diyerek feshetmiştir[1450].

1447 Sünen-i Beyhakî 5 / 273.
1448 Sünen-i Dârekutnî 5 / 56.
1449 Sünen-i Dârekutnî 7 / 57.
1450 İbn Hacer, et-Telhis, s. 240.

Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan ise şöyle demişlerdir: Süre belirtildikten sonra üç günden fazlası da caizdir. Çünkü muhayyerlik, aldanma ve haksızlığa uğramaktan korunmak için tarafların yararına konmuştur. Bu ise bazen üç günde gerçekleşmeyebilir. Dolayısıyla mesele kişilerin kendi görüşlerine bırakılır. Hadisteki üç gün ise yaygın olana binaen söylenmiştir: Zira düşünüp karar verme bu süre içinde gerçekleşir. Ama bu, ihtiyaç durumunda daha fazla süre şart koşmaya engel değildir. Bu, istinca taşlarının üç olarak belirlenmesi ve ihtiyaç durumunda fazlasının (caiz olmaktan öte) vacip olması gibidir. Zeylai böyle söylemiştir.

Muhayyerlik hakkı verilen her bir kişinin belirtilen süre zarfında akti feshetme veya kesinleştirme (kabul, onaylama) hakkı vardır. Akdi karşı tarafın bulunmadığı bir yerde kesinleştirirse bu caizdir. Ama feshi ancak karşı tarafın yanında yapabilir. Çünkü, bu bir fesih akdi olduğundan, "ikale"de (akdi karşılıklı rızayla bozma) olduğu gibi, tek taraflı olmaz. Akdi kesinleştirme ise karşı tarafın hakkını olduğu gibi bırakma olduğundan, onun bilmesine ihtiyaç duyulmaz. Bu Ebû Hanife ve Muhammed b. Hasan'ın görüşüdür.

Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: Taraflardan biri, akdi diğerinin olmadığı yerde feshedebilir. Çünkü muhayyerlik hakkı ona akdi kesinleştirme ve feshetme haklarını vermiştir. Karşı taraf yok iken kesinleştirmek caiz olduğu gibi feshetmek de caizdir.

Taraflardan biri akdi kesinleştirir, diğeri feshederse bunların ilkine itibar edilir. Çünkü onun hükmü (getirdiği sonuçlar) diğerinden önce gerçekleşmiş ve o vakit ona muhalif herhangi bir şey olmamıştır.

Taraflardan birinin akdi kesinleştirmesi ile diğerinin feshi bir anda olur veya hangisinin önce olduğu bilinmezse fesih daha ağır basar ve ona göre hükmedilir. Bunu İmam Zeylai söylemiştir.

Muhayyerlik hakkı bulunan kişi ölürse muhayyerlik hakkı ortadan kalkar ve varislerine intikal etmez. Çünkü muhayyerlik; isteme, dileme ve düşünmeden ibarettir. Her iki tarafın muhayyerlik hakkı olup onlardan biri ölürse satım onun hakkında kesinlik kazanır, diğerinin muhayyerlik hakkı ise devam eder.

Said b. Mansur kanalıyla Hasan'dan şöyle rivayet edilmiştir: Kişinin birinden muhayyerlik şartı koşarak satın aldığı mal elinde helak olursa; bir para belirlemişlerse onu tazmin eder. Belirlememişlerse mal elinde emanet olup onu tazmin yükümlülüğü yoktur[1451].

Satıcının muhayyerlik hakkının bulunması malı mülkiyetinden çıkarmaz. Yani malın mülkiyetinden çıkmasını engeller. Çünkü muhayyerlik şartıyla yapılan satım akdi, satımın hükmü olan 'malın mülkiyetinin müşteriye geçmesi' hakkında tahakkuk etmez. Bilakis bu hüküm muhayyerlik hakkının kalkmasına

1451 İ'lâu's-Sünen 14 / 47.

bağlı olmak üzere askıda kalır. Müşterinin, teslim alsa bile onda tasarruf hakkı yoktur. Hatta bu sürede elinde helak olursa kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü satım yürürlüğe girmemiştir. Dolayısıyla bu mal müşterinin elinde, 'satın almak üzere pazarlık yaparken elinde bulunma' şeklinde bulunmaktadır. Nitekim elinde iken helak olduğunda kıymetini, yani satıcıya kaça mal olduysa onu ödemesi gerekir.

İbn Hazm, Muhalla'da, kendi senediyle şöyle rivayet etmiştir: Hz. Ömer bir at satın aldı ve memnun kaldığı takdirde onu kimseye satmaması, satın almadığında ise aralarında herhangi bir satımın olmayacağına dair satıcıyla anlaştı. Üzerinde bir adam taşırken at telef oldu. Hz. Ömer kadı Şurayh'a aralarında hükmetmesini söyledi. Kadı Şurayh, Ömer'e: "Satın aldığın malı teslim et ve aldığını geri ver," dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: "Acı hakikatle hükmettin." dedi.[1452]

Satılan mal satıcının elinde iken helak olursa müşteriye hiçbir şey gerekmez.

Müşterinin muhayyerlik hakkının olması, malı satıcının mülkiyetinden çıkarmaz. Daha açık bir ifadeyle, malın satıcının mülkiyetinden çıkmasını engellemez, fakat müşterinin mülkiyetine de geçirmez. Çünkü para müşterinin mülkiyetinden –icmâyla- çıkmamıştır. Çünkü biz malın müşterinin mülkiyetine geçtiğini söylersek bir kişinin mülkiyetinde iki bedel (para ile mal) toplanmış olur. Bunun ise şeriatta hiçbir delili ve benzeri yoktur. Çünkü karşılıklı değişim (mübadele) şeklindeki akitler eşitliği gerektirir, malın müşterinin mülkiyetine geçmesi ise buna ters düşer.

Mal, müşterinin muhayyerlik hakkı varken onun elinde helak olursa ittifak edilen para kadar borçlanır. Çünkü malı iade etmekten aciz kalınca parasını ödemesi gerekir. Kıymet ile bedel arasındaki fark şudur: Bedel (semen); değerinden fazla veya az olsun, tarafların karşılıklı razı oldukları fiyattır. Kıymet ise; bir şeye verilen hakiki değerdir. Bu, fazla ve noksan olmayan sabit bir ölçü gibidir.

Bu sürede mal kalıcı bir kusur aldığında da hüküm aynıdır. Kusur ister müşterinin veya başka bir kimsenin fiiliyle, ister Allah'tan gelen bir afetle, isterse hayvan olma durumunda malın kendi fiiliyle gerçekleşmiş olsun.

Hastalık gibi kalıcı olmayan kusur ise; eğer muhayyerlik süresinde ortadan kalkarsa müşterinin muhayyerliği devam eder, yoksa, iadesi imkansız olduğundan akdi kesinleştirmek zorundadır.

Satıcı ve alıcıdan her birinin muhayyerlik hakkı varsa mal ve paradan hiçbiri sahibinin mülkünden çıkmaz. Bunda ittifak vardır. Bu süre zarfında hangisi akdi feshederse fesholur, hangisi kesinleştirirse onun muhayyerlik hakkı kalkar.

1452 İbn Hazm, el-Muhalla 8 / 373.

Şartlı Muhayyerlik hakkının ortadan kalkması:

Şartlı muhayyerlik hakkı şu üç şeyle ortadan kalkar:

Bir: "Muhayyerlik hakkımdan vazgeçtim" veya "iptal ettim" veya "akti onayladım" ya da "akde razı oldum" gibi sözlerle muhayyerlik hakkından vazgeçtiğini açıkça ifade etmek.

İki: Muhayyerlik hakkından vazgeçtiğini gösteren bir harekette bulunmak. Bu, muhayyerlik hakkı bulunan kimsenin malda sadece mal sahibine helal olan şeyleri yapmasıdır. Çünkü bu, onu mülk edinmeye razı olduğu mânâsına gelir. Eve yerleşmek veya birini yerleştirmek veya satmak, kiraya veya rehin olarak vermek, onarmak, imar etmek veya ineği sağmak gibi.

Üç: Muhayyerlik hakkının zorunlu olarak düşmesi. Muhayyerlik süresinin sona ermesi veya muhayyerlik hakkı olan kimsenin vefat etmesi gibi. Dolayısıyla, her ikisinin muhayyerlik hakkı olur ve her ikisi de ölürse akit kesinlik kazanır. Biri ölürse diğerinin muhayyerlik hakkı devam eder.

Muhayyerlik hakkı bulunan kimse bayılır, delirir, uyur veya şuurunu kaybedecek kadar sarhoş olursa ve bu arada muhayyerlik süresi sona ererse, en sahih görüşe göre muhayyerlik hakkını kaybeder.

Görme Muhayyerliği:

Kişi, görmediği bir şeyi satın alırsa, bu satım akdi sahihtir. Ancak satın aldığı şeye veya yerine işaret edilmesi şarttır. İşaret edilmezse icmâyla sahih olmaz. Dolayısıyla bunun caiz olmasının şartı mala veya bulunduğu yere işaret edilmesidir.

Bu kişinin malı gördüğünde vazgeçme hakkı vardır. İster malı kendisine anlatıldığı hal üzere, isterse farklı şekilde görsün. Hatta malı görmeden akdi kesinleştirirse bu onun için bağlayıcı olmaz. Onun muhayyerlik hakkı, görmeden önce açık ifadesiyle bile ortadan kalkmaz. Çünkü, şeriatın verdiği bir hak olduğundan, tarafların kaldırmasıyla kalkmaz. Onun için bunun belli bir süresi olmayıp onu ortadan kaldıran bir şey olana kadar devam eder.

Bunun meşruluğunun delili, Mekhul'den, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sözü olarak rivâyet edilen şu hadistir: "Kim görmediği bir şeyi satın alırsa onu gördüğünde muhayyerdir; dilerse alır, dilerse bırakır"[1453]. Bu mürsel bir hadistir[1454].

İbn Sirin'den de şöyle rivayet edilmiştir: Her kim görmediği bir şeyi satın alırsa, onu gördüğünde muhayyerdir[1455].

1453 Sünen-i Dârekutnî 3 / 4.

1454 Mürsel hadis; tabiinin, sahabeyi atlayarak doğrudan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet ettikleri hadislere denir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Kavramlar Sözlüğü, (çev)

1455 Sünen-i Dârekutnî 3 / 4.

Ancak görmediği şeyi satan kimsenin muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü şer'i nass, görme muhayyerliğini sadece müşteriye vermiştir. Sebebi ise malın sandığından farklı çıkma ihtimalinin bulunması ve ondan (muhtemel) aldatılmayı gidermektir. Rivâyet edildiğine göre Osman b. Affan radıyallâhu anh Kufe'de Talha b. Ubeydullah'a radıyallâhu anh bir arsa sattı. Birtakım kişiler Osman'a "satımında aldanmışsın (zararlı bir satım yapmışsın)" dediler. Osman radıyallâhu anh: Benim muhayyerlik hakkım var. Çünkü görmediğim şeyi sattım, dedi. Bazıları da Talha'ya radıyallâhu anh: "Aldanmışsın" dediler. O da onlara "Benim muhayyerlik hakkım var. Çünkü görmediğim şeyi satın aldım" dedi. Sonunda ikisi Cübeyr b. Mut'am'ın hakemliğine başvurdular. O da Talha'nın muhayyerlik hakkının olduğuna hükmetti ve bu, sahabelerin huzurunda gerçekleşti.

Cübeyr'in hükmü, Osman ile Talha'nın onun hakemliğine başvurmaları ve sahabelerden hiçbirinin karşı çıkmaması, onların bunda icma ettikleri mânâsına gelmektedir.

Böylece sahabeler, kişinin yanında olmayan, ancak teslim etmesi mümkün bir şeyi satmasının caiz olup, gördüğünde müşterinin görme muhayyerliğinin olduğunda icmâ etmişlerdir[1456].

Görme muhayyerlik hakkı, önemli olan bilgiyi sağlayan görmeyle ortadan kalkar. Bu yüzden ev veya dairede odaların görülmesi şarttır. Koyunda, eti için alıyorsa eliyle dokunup yoklaması gerekir. Giysiyi içi ile dışı aynı ise katlı haliyle görmek, esansı koklamak yeterlidir.

Müşteri malda zorunlu bir tasarrufta bulunur veya elinde iken kusur meydana gelir yahut bir kısmını iade etmek imkansızlaşır veyahut ölürse; bunların tümünde muhayyerlik hakkı kaybolur. Gerekli tasarruf hususunu daha önce açıkladık. Bazısını iade etmek imkansızlaşınca, kalanı iade etmek satıcıya zarar verir. Kusurlanmış mal da böyledir. Müşterinin ölmesine gelince; çünkü mal onun mülkiyetine girmiş, ancak görme muhayyerliği kalmıştır. O ise veraset yoluyla intikal etmez.

Müşteri, malın bir kısmını akit esnasında görürse kalanını gördüğünde muhayyerlik hakkı devam eder. Çünkü satın alması gerektiği söylenirse, bu, görmediği malı satın almaya zorlamak anlamına gelir. Bu ise naslara aykırıdır.

Numune ile sunulan mallarda nümunenin görülmesi, tamamının görülmesi yerine geçer. Çünkü görmekten maksat, niteliklerini bilmektir, o ise numuneyi görmekle gerçekleşir. Zaten teamül de bu şekildedir. Fakat malı numuneden daha kötü bulursa, onun muhayyerlik hakkı vardır.

Her kim bir pazarlıkta iki giysi satın alır, giysilerden önce birini, sonra diğerini görürse ikisini birlikte iade etmesi caizdir. Çünkü birini görmek diğerini de

1456 El-Cevheru'n-Nakî 5 / 274.

görmek mânâsına gelmez. Zira giysiler birbirlerinden farklıdırlar. Onun için görmedikleri hakkında muhayyerlik hakkı saklıdır. Bu hak gereği onu iade etmesi mümkün olsa da tek başına iade edemez. Öyle olunca da, satıcıyla olan alış verişini satım işlemi sona ermeden bölmemek için, isterse ikisini birden iade eder.

Kim bir şey görür, sonra fazla geçmeden, gördüğü şey olduğunu bilerek satın alırsa; eğer gördüğü hal üzere ise muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü nitelikleri hakkında bilgiyi önceki görmede elde etmiştir. Ama bildiğinden farklı çıkarsa ona muhayyerlik hakkı doğar. Sonraki gördüğü şeyin ilk gördüğü şey olduğunu bilemediğinde de muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü onu almaya razı olmuş değildir.

Malı ikinci görüşünde ilkinden farklı bulursa muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü mal değişime uğrayınca onu hiç görmemiş gibi olmuştur. Öncekinden farklılaşıp farklılaşmadığı hususunda satıcı ile müşteri anlaşmazlığa düşerse satıcının sözüne itibar edilir. Çünkü değişime uğrama, sonradan olan bir şeydir. Satıma kesinlik kazandıran şey ise bellidir ki, o, üzerinde akit yapılan malın görülmesidir. Fakat ikinci defa görüşü ilkinden çok sonra ise durum farklıdır; o durumda müşterinin sözüne itibar edilir. Çünkü görünürdeki durum da onu desteklemektedir. Zira bir şey, üzerinden uzun zaman geçmesiyle değişime uğrar.

Fuzulinin (başkasının malını satan kişinin) satımı:

Fuzulinin (alma, satma vs.) tasarrufları hür, akıllı ve baliğden sadır olması ve mala nispet edilmesi durumunda, mal sahibinin onayına bağlı olarak gerçekleşir.

Bu tasarrufta mal sahibinin hiçbir zararı yoktur. Çünkü onu bağlayıcı değildir. Üstelik bunun onun için yararlı olma ihtimali vardır. Bu yüzden akıl sahibi biri olarak bir akit gerçekleştiren bu kişinin tasarrufunu geçerli kılmak ve olabilecek faydayı elde etmek için, onun yaptığı bu tasarruflar geçerli kabul edilir.

Zira Hakim b. Hüzzam'dan rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona bir dinar vererek onunla bir kurbanlık hayvan almasını istedi. Hakim gidip bir dinara bir kurbanlık hayvan aldı. Sonra onu iki dinara satıp bir dinarıyla bir kurbanlık alarak Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir dinar ve bir kurbanlıkla geldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir dinarı tasadduk etti ve Hakim için bereket duasında bulundu[1457]. Bu, Urve b. Bariki'den de rivâyet edilmiştir ve o, Hakim hadisinden daha sahihtir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bu rivâyetlerde anlatılan Hakim veya Urve birer fuzulidir. Çünkü satın aldığı koyunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in emri olmadan satmış, sonra ikinci koyunu da yine onun emri olmadan satın almıştır.

Ancak fuzulinin tasarruflarının geçerli olması için üzerinde akit yapılan şey ile, yani mal ve onun bedelinin mevcut olması, akit yapanların aynı hal üzere

1457 Sünen-i Dârekutnî 3 / 9.

(akıl sahibi vs.) bulunması şarttır. Mal sahibi bu dört şey varken onaylarsa satım caizdir. Bu durumda sonradan gelen onay, önceden verilen vekalet mesabesinde, satıcı da vekil konumundadır. Para mevcut ise, o satımı onaylayan kişinindir. Para satıcının elinde iken yok olursa emanet hükmündedir.

Müşteri ile fuzuliden her biri akdi, mal sahibi onaylamadan önce feshedebilirler. Akdin sorumluluklarının kendisine dönmemesi için fuzulinin böyle yapma hakkı vardır. Ama bunu nikahta yapamaz. Çünkü nikahta haklar fuzuliye dönmez. Zira bilindiği gibi nikahta o sadece elçi gibidir.

Müşteri ve fuzuli gibi, mal sahibinin de akdi feshetme yetkisi vardır.

Mal sahibi bu satımı onaylamadan önce ölürse satım akdi bozulur ve müşteri parasını satıcıdan alır. Bu satım, varislerinin onayıyla geçerli kılınamaz.

Kusur Muhayyerliği:

Normal bir alış veriş, malın kusursuz olmasını gerektirir. Aslolan budur. Kusursuzluk âdeten aranan ve istenen bir niteliktir. Âdeten aranan ise, akitte zikredilen şart gibidir.

Esnaf örfünde malın fiyatını düşüren her şey kusurdur. Buradaki zarar, değerin düşmesiyle olur ve onlar bunu bilirler. Müşteri satım akdi esnasında veya malı teslim alırken kusuru bildiği halde ses çıkarmazsa, bu kusura razı olmuş demektir. Böylece müşteri, satıcının elindeyken meydana gelen ve satım akdi esnasında da, malı teslim alırken de görmediği kusurun farkına vardığında muhayyerdir; dilerse paranın tamamı karşılığında satın alır, dilerse iade eder.

Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Aişe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Bir adam bir köle satın aldı ve bir süre kullandıktan sonra ondaki bir kusurun farkına vardı. Kusurundan dolayı iade etmek isteyince satıcı: Bu kusur, kölemden faydalandığının karşılığı sayılır, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Bir şeyin menfaati, onun tazmini karşılığındadır (yani; bir mal hasara uğradığında bunu kim çekecekse menfaati de ona âittir) buyurdu.

Müşteri kusurun farkına malı teslim almadan önce varırsa onu iade etme hakkı vardır. Satım akdi, satıcının rızasına veya hakimin hükmüne gerek kalmaksızın, onun "iade ettim" demesiyle fesholur. Ama kusurun farkına malı teslim aldıktan sonra varırsa akit ancak satıcının rızası veya hakimin hükmüyle bozulur.

Müşterinin yanında satın aldığı malda bir kusur oluşur, sonra satıcıda iken daha önce var olan başka bir kusurun farkına varırsa, kusurun sebep olduğu fiyat farkını ondan alır. Malı ise ancak satıcının rızasıyla iade edebilir. Çünkü satıcıya gelebilecek zararı önlemek için, malı ancak teslim aldığı hal üzere ise iade edebilir. Bunun yanında müşteriden de zararı def etmek gerekir. Böylece geriye müşterinin kusur farkı parasını satıcıdan almasından başka bir seçenek kalmaz.

Kusur farkı şöyle hesaplanır: Önce satın alınan malın kusursuz haldeki fiyatı, sonra kusurlu haldeki fiyatı belirlenir ve aradaki fark kusur farkı olarak kaydedilir. İşte müşteri bu parayı satıcıdan alabilir. Ama satıcı malı kusuruyla birlikte almaya razı olursa malı iade etmek zorundadır. Çünkü satıcı hakkından vazgeçmiştir.

Müşteri kumaşı kestikten sonra ondaki bir kusurun farkına varır ve o kusura razı olursa satıcıdan kusur farkını alır. Çünkü onu kestiğinden dolayı iade etmesi imkansızlaşmıştır. Ama kusura razı olmazsa kumaşı kusuruyla birlikte satıcıya iade eder ve satıcının bunu kabul etmesi gerekir.

Harita üzerinde gösterilen bir arsayı satın alırsa, satın almak istediği arsayı görmesi gerekir, onu harita üzerinde satın almakla yetinmez. Satıcı da zararı ondan tahsil etmemesi için gidip arsayı görmesi hususunda ondan söz alır.

Satın alınan mal yiyecek olup onu yer veya elbise olup onu giyer ve yırtılır, sonra bunlardaki kusurun farkına varırsa; Ebû Hanife'ye göre satıcıdan hiçbir şey alamaz. Çünkü mala yönelik tazminli nitelikte bir fiili sebebiyle iade etmesi imkansızlaşmıştır. Böylece bu, yeni bir satım mânâsına gelir. Zira onu başkasına satar veya sonra bir kusurun farkına varırsa icmâyla (Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'ın ittifakıyla) kusur farkını satıcıdan alamaz. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed b. Hasan ise (kıyasa ters düşse de bunun) istihasen caiz olduğunu söylemişlerdir. Fetva bu görüşe göre verilmiştir.

Satın aldığı yiyeceği yer ve sonra kusurun farkına varırsa İmam Ebû Hanife'nin cevabı aynıdır: Kalanı iade edemez, yediğini ve kalandaki kusur farkını satıcıdan alamaz. Çünkü yiyecek bölünmez tek bir şey gibidir.

Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'dan ise farklı rivâyetler vardır. Bir rivayete göre (yediği ve kalanıyla) tamamının kusur farkını alır ve kalanı iade etmez. Onlardan gelen başka bir rivayete göre ise kalanı iade eder ve yediğinin kusur farkını alır. Bu, İmam Muhammed b. Hasan'ın kavli olup fetva da bu şekilde verilmiştir.

Kişi karpuz, yumurta ve benzeri bir şey satın alır da kırılır, sonra bunların bozulmuş olduğunun farkına varırsa; eğer hiçbir şekilde faydalanılabilecek durumda değilse satıcıdan paranın tümünü alır. Bozulmuş olmasına rağmen faydalanılabilecek durumda ise satıcıdan kusur farkı parasını alır. Çünkü, kırılma sebebiyle malda yeni bir kusur meydana geldiğinden iade etmesi imkansızlaşmıştır. O yüzden kusur farkını alır.

Malın müşteri elinde kusurlanması gibi, satıcının malı iade almasının caiz olduğu her yerde, müşteri malı başkasına sattığında kusur farkı alma hakkını kaybeder.

Müşterinin yanında ikinci bir kusur ortaya çıkması sebebiyle satıcının malı iade almasının caiz olmadığı her yerde, müşteri onu başkasına satarsa satıcıdan kusur farkını alır.

Telcie satışı (mecbur kalınarak yapılan satım):

Telcie; insanın kendi iradesi olmaksızın mecbur kalarak yaptığı alış verişe denir. Bunda üç mesele vardır:

1-Telcienin satılık malın kendisinde olması.

2-Telcienin bedel miktarı üzerinde olması.

3-Telcienin bedelin niteliği üzerinde olması.

Birinci mesele: Telcienin satılan mal üzerinde olması. Bu, kişinin, malını bir zalimin gaspetmesinden korkarak "Ben satıyor gibi yapacak, ama satmayacağım" demesi ve bu dediğine başkalarını şahit tutması, sonra bir şart koşmaksızın, görünüşte satmasıdır. Ebû Hanife'ye göre bu, caiz bir akittir. Çünkü taraflar sahih bir akit yapmışlardır. Önceden kendi aralarında koşmuş oldukları şartları akit esnasında zikretmemişlerdir. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'dan rivâyete göre onlar bu aktin batıl ve geçersiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onlara göre bunlar akdi kastetmeyeceklerine dair aralarında anlaştıklarından şakayla akit yapmış gibi olmuşlardır. Onun için bu akit tahakkuk etmez.

İkinci mesele: Telcienin bedel üzerinde olması. Bu da gizlice 1000 üzerinde anlaşıp görünüşte 2000'e satmış gibi akit yapmalarıdır. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre bunda gizlice anlaşılan paraya itibar edilir. Çünkü bunlar ikinci bini kastetmediklerine dair anlaştıklarından, açığa vurdukları miktar hususunda şaka yapmış gibidirler. Ebû Hanife'ye göre ise açıktan zikrettikleri fiyata itibar edilir. Çünkü akitte zikredilen odur ve akit onunla gerçekleşmiştir. Gizlice anlaştıkları fiyatın hükmü ise, akit esnasında zikretmediklerinden dolayı, ortadan kalkmıştır.

Üçüncü mesele: Telcienin paranın niteliğinde olması. Bu ise tarafların mesela 10.000 dolara anlaşıp açıkta 10.000 liraya alış veriş yapmalarıdır. Muhammed b. Hasan (rh.a) şöyle demiştir: Kıyasa göre bu akdin batıl ve geçersiz olması gerekir. Çünkü aralarında anlaştıkları para türünü akitte zikretmemişler, akitte zikrettiklerini ise kastetmemişlerdir. Böylece bedel düşmüş, satılan mal da bedelsiz kalmıştır. Onun için bu akit sahih olmaz. Ancak istihsan kaidesi gereği, akit gizlice anlaştıkları on bin dolara, sahih olarak gerçekleşir. Çünkü onların yapmayı kastettikleri, batıl değil sahih akittir. Caiz olan ise sadece alenen söylenen fiyatla yapılandır. Sanki onlar gizli anlaştıkları fiyattan vazgeçip açığa vurdukları fiyatta karar kılmışlardır.

Bu mesele öncekinden farklıdır; çünkü burada gizlice anlaşılan fiyat akitte ziyadesiyle birlikte zikredilmiş ve akit alenen söylenen fazla bedel üzerinden gerçekleşmiştir.

Telcie alış verişinde tarafların muhayyerlik hakları vardır. Çünkü ikisi de sahibi olduğu şeyin, mülkiyetinden çıkmasına razı olmamıştır. O yüzden akit gerçekleşir, ancak onların onaylamalarına bağlı olmak üzere askıda kalır.

Taraflardan biri telcie alış verişi yaptıkları iddiasında bulunursa, delili olmadıkça kabul edilmez. Çünkü o, akdin gerçekleştikten sonra bozulduğu iddiasında bulunmaktadır. Diğerinden de yemin istenir; çünkü o da inkarcı konumundadır.

FASİT VE BATIL ALIŞ VERİŞLER

Alım satımlar/Alış verişler dört türlüdür: Caiz satım, askıdaki (mevkuf) satım, fasit satım ve batıl satım. Batıl satım aynı zamanda fasit satımdır. Yani her batıl satım fasittir, ancak her fasit satım batıl değildir.

Leş, et, hür insan mukabilinde bir şey satmak veya leş, kan veya hür insan satmak batıldır. Çünkü bunlarda satımın rüknü olan "malın bir mal ile değiştirilmesi" yoktur. Zira söz konusu şeyler hiç kimse tarafından mal kabul edilen şeyler değildir.

İçki ve domuz satmak ise fasittir; çünkü bunda satımın rüknü olan malın mal ile değiştirilmesi vardır. Zira bunlar bazılarınca maldır. Dolayısıyla bunların para (satılan malın bedeli) sayılmaları mümkünse satım fasittir. Ama mal konumunda oldukları kesinleşirse içki ve domuzun satımı batıldır.

İmam Buhârî ve diğerlerinin Cabir'den rivâyet ettiklerine göre o, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işitmiştir: Şüphesiz Allah (c.c) içki, leş, domuz ve putların satımını haram kıldı. Ona: "Ya Rasûlallah, peki leş yağına ne dersiniz? Onunla gemiler yağlanıyor ve insanlar onu aydınlanmada kullanıyorlar." denildi. O sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hayır, o haramdır" buyurdu[1458].

İbn Abbas'tan, rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Yahudilere, kendilerine hayvan yağları haram kılınınca onu satıp parasını yediklerinden dolayı lanet etti. Oysa Allah (c.c) bir millete bir şeyi yemeyi haram kılınca onun parasını da haram kılar[1459].

İçki ve domuz parayla satılırsa satım batıl, başka bir mal mukabilinde satılırsa fasittir.

Batıl satımda mal, müşterinin mülkiyetine geçmez. Çünkü batıl satımda bedel ve bir menfaat yoktur. Mal müşterinin elinde emanettir, dolayısıyla elinde iken telef olursa onu mal sahibine ödemesi gerekmez. Çünkü mal olmayan şeyi satıp müşteriden onu almasını (kabzetmesini) söyleyince, onun "mali kıymeti bulunan bir bedel" mukabilinde değil, karşılıksız alınmasına razı olmuştur. Bu yüzden, yanına bırakılan emanet mal gibi onu tazmin etmesi gerekmez. Bu, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre ise telef olduğunda kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü satıcı onun bedel ödenmeden kabzedilmesine razı olmamıştır.

1458 Sahih-i Buhârî, 437.
1459 Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, (1/ 5).

Leşin haramlığının delili ise Allah'ın (c.c) "Size leş, kan ve domuz eti haram kılındı."[1460] buyruğudur. İbn Abbas'tan da radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Ömer'e bir adamın içki sattığı haberi ulaşınca "Allah onu kahretsin. O, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in: "Allah Yahudileri kahretsin; onlara hayvan yağları haram kılındı, onlar ise onu güzel hale getirip sattılar." buyurduğunu işitmemiş mi?" dedi[1461]. Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh da şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Allah Yahudileri kahretsin. Hayvan yağları onlara haram kılındı. Onlar da yağları satıp parasını yediler."[1462] İmam Buhârî şöyle demiştir: Allah onları kahretsin cümlesinin anlamı, "Allah onlara lanet etsin"dir.

İçki ticaretinin haram olmasının delili de Allah'ın (c.c) "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." buyruğudur[1463]. Aişe radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Bakara suresinin sonlarındaki ayetler nazil olunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem insanların yanına çıkarak "İçki ticaretini yapmak haram kılındı." buyurdu[1464].

Hür insan satmanın haram oluşunun delili ise, Ebû Hureyre radıyallâhu anh'ın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet ettiği şu hadistir: Allah (c.c) şöyle buyurdu: Ben kıyamet gününde şu üç kişinin hasmıyım: Benim adıma söz verip yerine getirmeyen. Hür bir insanı satıp parasını yiyen. Bir adam çalıştırıp işini yaptıran ve ücretini vermeyen."[1465]

Domuz satmanın haram oluşuna gelince; Cabir b. Abdullah'tan radıyallâhu anh rivâyet edildiğine göre o, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i Mekke'nin fethi yılında, Mekke'de şöyle derken işitmiştir: Allah ve Rasulü içki, leş, domuz ve putları satmayı haram kıldı."[1466]

Kim tek akitte bir hür ile mal satın alır veya yine tek bir akitte kesilmiş koyun ile leş koyun satın alırsa, iki akit de batıldır. İkisinin toplamına bir bedel zikretmişlerse satım ittifakla batıldır. Her biri için ayrı bir fiyat zikretmişlerse, Ebû Hanife'ye göre bu da batıldır. Çünkü bu alış veriş, bir sahih, bir batıl akit içermektedir ve fasitlik de akdin kendisindedir. Dolayısıyla bu, toplamının batıl olmasını gerektirir. Bu aynen ikisinin toplamına bir bedel zikretme meselesi gibidir. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan ise, bunlar akitlerde mal konumunda ise, akit sadece mal ile kesilen koyun hakkında geçerli, hür ve leş hakkında batıldır, demişlerdir. Bunda İmam Ebû Hanife'nin görüşü tercih edilmiştir.

1460 Maide: 3.
1461 Sahih-i Buhârî, 436.
1462 Sahih-i Buhârî, 438.
1463 Mâide: 90.
1464 Sahih-i Buhârî, 437.
1465 Sahih-i Buhârî, 437.
1466 Sahih-i Buhârî, 438.

Tirmizî, İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Müşrikler bir müşriğin cesedini satın almak istediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem müşriklere onu satmayı kabul etmedi. Bunun üzerine onlar on bin teklif edince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ise: "Bizim onun parasına da cesedine de ihtiyacımız yoktur." buyurdu[1467].

FASİD ALIŞ VERİŞLERE ÖRNEKLER

1-Sudaki balığı satmak fasittir. Çünkü kişi ona malik değildir. Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ud'dan radıyallâhu anh rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Sudaki balığı satın almayın; çünkü onda risk (garar)[1468] vardır" buyurmuştur. (Zira yakalayabileceği meçhuldür). Havadaki kuş da böyledir.

Kişinin bir dahli olmadan balıklar bir havuzda toplanırlarsa onları satmak caiz olmaz. Çünkü balıklar onun mülkiyetinde değildir. Balıkları kendisi toplamışsa; avlamaya gerek duymadan tutulabileceklerse caizdir. Çünkü bunlar onun malıdır ve o, teslim etme gücüne sahiptir. Bu akitte müşterinin görme muhayyerliği vardır. Balıklar ancak avla yakalanabileceklerse, satılmaları caiz değildir.

2-Havadaki kuşu satmak fasiddir. Çünkü kuş yakalanmadan önce onun malı değildir. Elinde iken göndermiş olsa da böyledir. Çünkü o, teslim edilebilir durumda değildir.

Gönderildiğinde geri gelen eğitilmiş bir kuşu satarsa; eve dönüyor ve zorlanmadan yakalanabiliyorsa caiz, yoksa caiz değildir.

3-Karındaki yavruyu ve onun büyüdükten sonra doğuracağı yavruyu satmak caiz değildir. Zira Nafi'nin, İbn Ömer'den radıyallâhu anh rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem rahimdeki yavrunun yavrusunu satmaktan nehyetmiştir. Bu, cahiliye Araplarının yapmakta oldukları bir alış verişti[1469]. Adam, deveyi, dişi bir yavru doğurması, sonra onun büyüyerek bir yavru doğurması şartıyla alırdı[1470]. Yine Nafi'nin İbn Ömer'den radıyallâhu anh rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem rahimdeki yavrunun yavrusunu satmaktan nehyetmiştir. Hadiste geçen "hablu'l-hable"; devenin doğurması, sonra doğurduğunun büyüyüp doğurmasını ifade eder. Dolayısıyla, karındaki yavrunun yavrusunu satmak caiz değildir.

Ayrıca, annesini değil sadece karnındaki yavruyu satmak da caiz değildir.

1467 Fethu'l-Bârî 6 / 202.

1468 Garar, sözlükte; "tehlike ve risk" gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh terimi olarak ise; akdin haksız kazanca yol açacak şekilde kapalılık taşımasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Kavramlar Sözlüğü, s.176. (çev).

1469 Sünen-i Ebi Dâvud 3 / 255.

1470 Sahih-i Buhârî 3 / 87.

4-Karnındaki yavruyu istisna ederek sadece anneyi satmak fasittir. Çünkü karında bir yavrunun olup olmadığı meçhuldür. Onu satar, sonra yanından ayrılmadan hayvan doğurur ve onu teslim ederse yine caiz değildir ve bu satış fasittir. Zira İkrime'nin İbn Abbas'tan radıyallâhu anh rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "mezamin"i, "melakih"i ve karındaki ceninlerin yavrularını satmaktan nehyetmiştir[1471]. Mezamin; devenin sulbündeki (sonra yavruya dönüşecek) meni, melakih ise karındaki yavrulardır.

5-Göğüsteki sütü satmak da fasittir; çünkü onda kapalılık ve risk vardır. Zira göğsünün geçici olarak şişirilmiş olma ihtimali vardır. Hem de, bu arada süt kaynamaya devam edebilir ve satılan mal satılmayan mal ile karışabilir. Satıcı akitten sonra sütü kendisi teslim ederse yine caiz olmaz ve bu akit sahihe dönüşmez.

Zira Ahmed b. Hanbel'in Ebû Said el-Hudri'den radıyallâhu anh rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem anneleri doğurmadan karınlarındaki yavruları satmaktan, firardaki köleyi satın almaktan, ganimet malını taksim edilmeden satın almaktan, teslim alınmamış zekat malını satın almaktan ve avcının bir atışla elde edeceği avı satın almaktan nehyetmiştir[1472].

6-Koyunun sırtındaki yünü satmak fasittir. Çünkü yünün nereden kesileceği belli değildir, bu yüzden anlaşmazlık doğar. Satıcı onu kesip teslim ederse caiz olmaz ve akdi sahihe dönüşmez. Bunun bir delili de İkrime'nin İbn Abbas'tan radıyallâhu anh yaptığı şu rivâyettir: Allah Rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem meyvenin tatlanmadan satılmasını, (hayvanın) sırtındaki yünün satılmasını ve göğüsteki sütün satılmasını nehyetti[1473].

7-Bir balık avcısıyla, suya bir defa ağ atıp ondan çıkan avı şu fiyata satın almak üzere anlaşırsa, akit fasittir; çünkü mal meçhul ve bu alış veriş risklidir. Zira ağa balık düşüp düşmeyeceği bilinmemektedir. Bunda avcının deniz avcısı veya kara avcısı olması arasında fark yoktur.

Bunun delili Ebû Saîd el-Hudrî'den radıyallâhu anh rivâyet edilen ve "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hayvanların karınlarındakini doğurmadan satmaktan, göğüsteki sütü satmaktan... nehyetti" hadisinde geçen "avcının bir atışını satın almaktan" ifadesidir[1474].

8-Hurma ağacının dalındaki meyveyi, tahminen ve yaklaşık olarak aynı miktarda eldeki hurma karşılığında satmak fasit bir satıştır. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "müzabene"den nehyetmiştir. Müzabene, itmek mânâsına gelen zebn'den türemedir (karşılıklı itmek, yani itişmek). Anlaşmazlık ve karşılıklı savunmaya yol açtığından dolayı ona bu isim verilmiştir.

1471 Mu'cemu't-Taberânî 11 / 183.
1472 İ'lâu's-Sünen 14 / 117.
1473 Mu'cemu't-Taberânî 11 / 267.
1474 Sünen-i Dârekutnî 2 / 159.

Ağacın başındaki hurmaya "ratb" denir. Temr ise kuruduktan sonra toplanılan hurmanın ismidir. Bu satımın fasit olmasının sebebi, kuru hurmanın yaş hurma ile satılmış olmasıdır. Faiz şüphesi bulunduğundan dolayı bunun tahminle ve yaklaşık bir belirlemeyle satılması caiz değildir. Faiz babında da, haram şüphesi bulunan her durum, kesin haram gibi kabul edilir.

Bunun benzeri, yaş üzümü kuru üzüm mukabilinde satmaktır. Kuru üzümü yaş üzüm karşılığında tahmini ve takribi bir belirleme ile satmak caiz değildir. Zira bunda da faiz şüphesi vardır.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "muhâkale"den de nehyetmiştir. Muhâkale; başaktaki buğdayı tahminen ve takriben aynı ağırlık ve hacimdeki başka bir buğdayla satmaktır. Bu da, faiz şüphesinden dolayı caiz değildir. Çünkü İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem muhâkale ve müzâbene'den nehyetmiştir[1475].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem muhabaradan da nehyetmiştir. Muhabara; üründen üçte bir, dörtte bir veya beşte bir gibi bir pay almak üzere yapılan ziraat şirketi antlaşmasıdır.

9- "İki –veya daha fazla sayıda- giysiden birini" satmak fasittir; çünkü satılan mal meçhuldür. Yine "birkaç deveden birini", "birkaç inekten birini" satmak ve benzeri satımlar da fasit satımlardır. Bunları, dilediğini almada muhayyer olduğu kaydını zikrederek satın alırsa "istihsanen" caizdir.

10-Bir evi veya daireyi, orada altı ay oturmak üzere satmak da fasittir. Çünkü oturma, alınan paranın bir miktarına denk gelirse bu "satım içinde kira" mânâsına gelir. Hiçbir şeye denk gelmezse iare olur. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ise "bir satımda iki satım yapmaktan" nehyetmiştir.

Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir satımda iki satım yapmaktan nehyetti[1476]. Bu aktin fasit olmasının bir sebebi de bu şartın akdin gerektirmediği ve taraflardan birinin menfaati bulunan bir şart olmasıdır.

11-Bir malı (örneğin aracı), ay başında teslim etmek üzere satarsa, bu fasit bir satımdır. Çünkü bu, akitle hak edilen "malın teslim edilme hakkı"nı ortadan kaldırıcı bir şarttır.

12-Bir aracı, parası bir sene sonra ödenecekse bir milyon, iki sene sonra ödenecekse iki milyon liraya olmak üzere ve bunlardan birinde karar kılmaksızın satmak fasit bir satımdır. "Parasını şimdi ödersen sekiz yüz bine, bir yıl sonraya ertelersen bir milyona" derse akit yine fasittir. Çünkü para, akit esnasında meçhuldür ve satıcı müşterinin hangi parayı ödemesi gerektiğini bilmemektedir.

1475 Sahih-i Buhârî, 429.
1476 Sünen-i Tirmizî 2 / 350.

13-Satıcı ondan gömlek yapması şartıyla bir kumaş satın alırsa bu satım fasittir. Çünkü buradaki, akdin gerektirmediği ve taraflardan birinin menfaati bulunan bir şarttır. Hem de bir pazarlıkta iki satım yapılmıştır.

14-Bir malı onu evine ulaştırması şartıyla satın alırsa bu satım fasittir. Çünkü müşteri parayı mal ile işin (taşıma işinin) bedeli yapmıştır. Hem de, Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem (akdin kendisinden olmayan bir) şart ile satmaktan nehyetmiştir[1477]. Burada mala tekabül eden kısım satım, eve ulaştırmaya tekabül eden kısım ise kiralamadır. Bir pazarlıkta iki pazarlığı bir araya getirmiştir.

Ancak bu ve önceki mesele, teamülden dolayı caizdir.

15-Bir kasa elmayı kiloyla, mesela tahta kasasıyla birlikte on kilo diye kasayla satar, sonra toplamından iki kilo eksilterek müşteriyle, "sekiz kilo elma ve her bir kilosu şu kadar lira" diye hesap görürse; satım fasittir. Burada, kasanın fiyatını belirttikten sonra yeni bir akit yapması gerekir.

ŞARTLI SATIMIN HÜKMÜ

Şart koşularak yapılan satım üç çeşittir:

1-Hem satımın, hem şartın caiz olduğu akit. Bu, akdin gerektirdiği ve ona uyan her şarttır. Elbiseyi "giymek" şartıyla veya aracı "binmek" şartıyla satın alması gibi.

2-Hem satımın, hem şartın fasit olduğu akit. Buradaki şart, akdin gerektirmediği ve ona uymayan, taraflardan birinin de menfaati bulunan her şarttır. Bu, daha önce geçen fasit satım türlerindeki tarafların getirdikleri şartlardır.

3-Satımın caiz, şartın batıl olduğu akit. Bu da akdin gerektirmediği ve taraflardan birine zararı olan veya kimseye hiçbir zarar veya yararı olmayan, veyahut yararı taraflardan ve maldan başkalarına olan şarttır. Malı satmamasını ve hibe etmemesini, elbiseyi giymemesini, yiyeceği yememesini şart koşması veya filana bir borç vermesini şart koşması gibi. Bu akit sahih, şart ise geçersizdir. Çünkü şart, kimsenin hakkı olmayıp faydadan da hâlî olunca geçersiz sayılır.

Fasit olarak gerçekleşen bir satımda müşteri malı, satıcı da parayı kabzetmişse mal müşterinin mülkiyetine geçer. Fasit satımda müşteri, malı satıcının izni ile kabzeder (alır), ancak satıcı parayı kabzetmezse müşteri mala sahip olur ve onun kıymetini ödemesi gerekir. Mal telef olduğunda veya iadesi imkansızlaştığında müşterinin –yeminle söylediği- sözüne itibar edilir.

Fasit olarak gerçekleşen her akitte taraflardan her birinin, bedeller aynı hal üzere olduğu sürece, kabızdan önce veya sonra akdi feshetme hakları vardır.

1477 Taberânî, el-Evsat'ta rivayet etmiştir.

Dolayısıyla müşteri malı başkasına satarsa mal onun olduğundan dolayı satımı gerçekleşir. Ancak onda başkasının hakkı olduğundan akit feshedilemez.

Abdullah b. Amr'dan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bir defada hem borç hem satış yapmak da, bir satımda iki şart koşmak da, tazmin edilmemiş malın kârı da helal değildir. Yanında olmayan şeyi satma."

Hadiste zikredilenlerin birincisine örnek; "Şunu sana, evini bana şu fiyata satman şartıyla borç veriyorum." demendir.

Diğerine (tazmin edilmemiş ve teslim alınmamış malı satmak) örnek, malı satın alıp onu kabzetmeden başkasına satmandır. Bu satım batıl olup kârı helal değildir. Çünkü mal, birinci satıcının tazmin yükümlülüğündedir, teslim almadığından dolayı müşterinin tazmininde değildir.

Yasaklanmış satış türleri:

1-Neceş satışı: Hem neceş, hem necş diye telaffuz edilen bu kelime, kişinin satın almayı düşünmediği halde, alma niyeti olanı tahrik için mala daha büyük fiyat vermesidir. Bunun benzeri, malı satın almak isteyen kimseden, fiyatı artırmayı terk ederek meydanı ona bırakma karşılığında para almaktır. İbn Ebi Evfa şöyle demiştir: Neceş yapan kişi hain bir faiz yiyicisidir. Bu aldatmadır, meşru değildir, helal olmaz. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hile cehennemdedir. Her kim emrimiz olmayan bir iş yaparsa o kabul edilmez." Buyurmuştur. Nafi'nin rivâyet ettiğine göre de İbn Ömer radıyallâhu anh: "Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem neceşten nehyetti" demiştir[1478].

2-Kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmak. Zira Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Müslüman, kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın (onun talip olduğu mala talip olmasın)" buyurmuştur[1479]. Nehyedilen mesele şudur: İki kişi bir mal üzerinde pazarlık yapıp her biri söylediği paraya razı olmuş ve geride sadece akit yapmaları kalmışken başka bir adamın çıkagelip o mala talip olması ve onu ilk müşterinin elinden, tarafların akit öncesinde karar kılıp razı oldukları paradan fazlasıyla çıkarmasıdır.

Satıcının gönlü zikredilen paraya tam razı değilken, ona meyletmemiş ve razı olmamışken malı satın almaya talip olmada ise hiçbir beis yoktur. Çünkü bu, malı daha çok para verene satmaktır ki bu, insanlar arasında doğal bir şeydir. Nitekim "soru soran kişi olayı"nı anlatan sahih rivayette ifade edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem çulu daha fazla para veren başka birine satmıştır.

1478 Sahih-i Buhârî 423.
1479 Sahih-i Müslim 2/ 1032.

3-Şehirlinin taşralı adına satış yapması. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Hiçbir şehirli, bir taşralı adına satış yapmasın" buyurmuştur[1480]. Bu şöyle gerçekleşir: Köylü ve çiftçi adam, şehirlilere satacağı yiyecekleri şehre getirdiğinde şehirli (simsar) onu karşılar ve "Bana yiyeceği ver de onu senin adına daha fazla fiyata satayım. Hem de onu mutlaka satarım." der. Halk bolluk içinde olup bundan zarar görmeyeceklerse bunda bir beis yoktur. Malı getireni yolda karşılamak da bunun gibidir.

4-Şehir dışından mal getiren köylüyü yolda karşılamak. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Satış için gelen yolcular yolda karşılanmazlar. Sizden kimse başkasının satışı üzerine satış yapmasın. Neceş satışı yapmayın. Hiçbir şehirli, taşralı için satış yapmasın." Buyurmuştur[1481]. Hadiste ifade edilen husus; şehir halkından birtakım kişilerin mal getiren köylüleri karşılayıp onlardan tüm yiyeceklerini satın almaları ve şehre götürüp diledikleri fiyata satmalarıdır. Onların şehre girip şehirlilere perakende satmalarına izin verselerdi şehir halkı daha karlı çıkacaktı. Şehir halkı zarar görmeyecekse, bu da mekruh olmaz.

5-Cuma ezanı okunurken alışveriş yapmak. Kasıt, öğle vakti girdiğinde okunan ilk ezandır. Zira Allah (c.c) "(Namaz için nida edildiğinde).... Ve alış verişi bırakın" buyurmuştur[1482].

İbn Merduyeh, İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Cuma günü ilk ezan ile kamet arasında alış veriş yapmak haram kılındı". Yani imamın namazı bitirmesine kadar... Delili ise sözü geçen âyet-i kerimedir[1483].

6-Çalıntı malı satmak. Müşteri malın çalıntı olduğunu bilirse satın alması haram olur; çünkü satın alırsa zulmünde zalime yardım etmiş olur.

Ebû Dâvud, Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: İnsanlar, mala sımsıkı tutunulan günler görecekler. Zengin adam, kendisine öyle emredilmediği halde elindeki mala sıkı sıkıya tutunacak. Oysa Allah (c.c) "Aranızda iyilik yapmayı unutmayın" buyurmaktadır. Muhtaç ve mecbur kalmış kişilerin malları satılacak. Halbuki Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mecbur kalmış kişinin malını satmaktan nehyetti[1484].

Bahsi geçen bu alışverişler tahrimen mekruhtur, onu fasit yapmazlar. Çünkü nehiy akdin mahiyetinde/hakikatinde ve şartlarında değil, harici bir durumdan dolayı varit olmuştur. Dolayısıyla bu satışlar caizdir. Mal müşterinin elinde telef olursa parayı ödemesi gerekir. Teslim gerçekleşmese bile, akit yapılır yapılmaz taraflardan her biri diğerinin mal veya parasına sahip olur.

1480 Sahih-i Müslim, 2 / 1033.
1481 Sahih-i Müslim
1482 Cuma: 9.
1483 Fethu'l-Bârî 3 / 324.
1484 Sünen-i Ebi Davud (Bezlu'l-Mechud şerhi) 4/ 252.

Günümüzdeki hacz malı da çalıntı mal hükmündedir.

7-Hacz malı: Müşteri biliyorsa bu da haramdır. Çünkü o malın, satmaya razı olmayan bir sahibi vardır.

Bunun bazı örnekleri şunlardır: Kişi, fabrikasından bir mal alır ve onu getirmelerini ister, onlar da limanda bir arsaya koyarlarsa ve adam yerin kirasını ödeyemeyince malı arsa sahibine satarlarsa bu, helal olmayan hacz satışıdır. Helal olan; mal konmuş arsa sahibinin malı satın alıp başkasına satması ve ondan hakkını alıp kalanı asıl sahibine vermesidir. İşte bu malı birisinin arsa sahibinden satın alması caizdir. Veya hakim, borcunu ödemesi ve arsa sahibinin uğradığı zararı gidermesi için malını satmaya zorlarsa, en sahih görüşe göre bu satış kerahetle birlikte caizdir[1485].

8-İşçi getirme izin belgesini satmak. Bu satış şöyle gerçekleşir: Vatandaş işyerinde çalıştırmak için birtakım işçiler getirmek ister ve devlet onun bu isteğini kabul ederek ona dışarıdan adam getirme izin belgesi verir. Bunu böyle elde ederse bir beis yoktur. Ancak onu satar ve parasını alırsa, karşılıksız mal almış olur. İzin, mal sayılmaz. O yüzden, satışın sahih olması için ortada teslim edilen bir mal ile paranın bulunması şarttır.

9-Vakti satmak. Bunun şekli şöyledir: Bir şirket her yıl, örneğin elli bin dolara, dünyanın bir ülkesindeki bir adama, örneğin üç dört odalık bir dairede bir ay kalmayı satar ve onu başkasına satmasına izin verir. Bu caiz değildir. Çünkü vakit, kabzedilebilen bir şey değildir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de bir şeyi teslim almadan önce satmaktan nehyetmiştir. Dolayısıyla, şirketin satması da, onun sattığı adamın satması da sahih (geçerli) değildir.

Faizcilerin birbirleriyle yapageldikleri ve hileye başvurdukları, görünüşte helal olan alış verişler:

Îne satışı: Kişi, birine vadeli bir şey satıp onu teslim eder, sonra parayı almadan onu peşin parayla, sattığından daha ucuza geri satın alırsa buna îne satışı denir. Îne satışının türleri şunlardır:

Taraflardan biri diğerinden, örneğin on bin lira borç ister. Ancak diğeri kazanç getirmeyecek bir borç vermek istemediğinden, ona satın almak istemediği bir malı on bin liraya vadeli olarak satar. O da malı satın alıp kabzeder. Sonra ona: "Bunu satmak ister misin?" der. Müşteri: "Evet" deyince, borç vermek isteyen kişi: "Onu senden peşin dokuz bin liraya satın alayım." der. O da parasını hemen almak üzere dokuz bine satar. Böylece ona belirledikleri vakit geldiğinde on bir bin lira ödemek üzere dokuz bin lira borç vermiş olur. Îne, Yahudilerin cumartesi günü gözüken balıkları Pazar günü avlama hilesine başvurmaları gibi, faizi şer'i kurallara uydurarak yemektir.

1485 Sünen-i Ebi Davud (Bezlu'l-Mechud şerhi) 4/ 252.

Îne satışı, İbn Abbas'tan radıyallâhu anh nakledilen "kişi bir ipeği yüze satar, sonra onu elliye satın alır" sözüyle tefsir edilmiştir. Fakat bu, ikinci satışı parayı teslim almadan önce yapmışsa caiz değildir. Çünkü bu, malı, parasını teslim almadan önce sattığından, daha ucuza geri satın almaktır. Eğer bu, parayı ödedikten sonra olursa; ilk satışta ikinci satış şart koşulmuşsa bu da caiz değildir. Çünkü bir satışta iki satış yapmak caiz değildir. Böyle bir şart koşulmamışsa mekruhtur; çünkü bu, mecbur kalmış kişinin satışıdır. Zira müşterinin asıl ipek kumaşa değil, paraya ihtiyacı vardır. Satıcı da borç vermeye değil, ancak bu satışa razıdır. Böyle olunca da bu mekruh olur.

İbn Ömer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Îne yoluyla alış veriş yaptığınız, ineklerin kuyruğuna yapışıp ekip-biçme ile yetindiğiniz ve cihadı terk ettiğiniz vakit; Allah size öyle bir zillet musallat eder ki, dininize dönmedikçe onu sizden almaz."[1486]

İKÂLE

İkâle, lugâtte ortadan kaldırmak mânâsına gelir. Şer'i mânâsı ise akdi iptal etmek ve bozmaktır.

Alış verişleri ikâle yapmak caizdir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Her kim alış verişinden pişman olup bozmak isteyen bir Müslümanın bu isteğini kabul ederek alış verişi bozarsa/iptal ederse Allah (c.c) da kıyamet gününde onun sıkıntısını giderir"[1487] buyurmuştur.

İkalenin ilk akitteki bedel üzerinden yapılması gerekir. Nikahtaki gibi, biri geçmiş, diğeri gelecek zaman kipindeki iki lafızla yapılabilir. Çünkü bunda pazarlık olmaz. Bu, Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'un görüşüdür. Muhammed b. Hasan ise: "Alış verişteki gibi burada da ikisinin geçmiş zaman kipiyle olması şarttır." demiştir.

İkâle ancak ikâle (iptal) lafzıyla sahih olur. Hatta satıcı müşteriye "benden satın aldığını şu fiyata bana sat" derse, bu ittifakla satış sayılır.

Satışta olduğu gibi ikâlede de, kabulün aynı mecliste yapılması şarttır.

Taraflar satış fiyatından daha az veya daha çok olmasını şart koşarlarsa, mala herhangi bir kusur gelmemişse bu şart geçersizdir. Kusur arız olmuşsa ikâlenin daha az parayla yapılması caizdir ve bu noksanlık, kusurun karşılığı sayılır. Daha fazla paraya ise olmaz. Yaparlarsa, fazlası değil sadece satış fiyatı ödenir.

Paranın telef olması ikâleyi engellemez. Çünkü akit yapılır yapılmaz hangi parayı (cebindeki şu kağıtları şeklinde) vereceği kesinlik kazanmaz (hangi parayı verse olur). Ama malın telef olması ikâleyi engeller. Çünkü mal hem satışın, hem

1486 Ebû Dâvud 3/ 274.
1487 Ebû Dâvud 3/ 274.

ikâlenin gerçekleştiği mahaldir/yerdir. Malın bir kısmı telef olursa, kalanında ikâle caizdir. Çünkü ikâle yapılmakta olan mal mevcut demektir.

Satışı, malı mal ile değişme yoluyla yapmışlarsa, bunlardan biri telef olduğunda ikâle yapmaları caizdir. Birinin telef olması ikâleyi engellemez. Çünkü bedellerin her biri mal olduğundan, geride mal bulunmaktadır.

Taraflar, mal kabzedilmeden önce karşılıklı ikâle yaparlarsa bu, her üç imama (Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan) göre fesihtir. Teslimden sonra karşılıklı ikâle yaparlarsa, malda bir ziyadelik olmadığı sürece Ebû Hanife'ye göre bu da fesihtir. Ziyade varsa, ziyade sebebiyle fesh imkansızlaştığından Ebû Hanife'ye göre ikâle batıl olup bu yeni bir satış kabul edilir.

MURABAHA, TEVLİYE VE VAZİA

Satış iki çeşittir. Biri, üzerinde pazarlık yapılan satıştır ki bu daha önce geçen satışlardır. Bunda mal herhangi bir fiyata satılır, belli bir ölçüsü yoktur.

Diğeri ise garantili satıştır. Garantili satış da üç çeşittir. Murabaha satışı, tevliye satışı ve vazia satışı.

Murabaha satışı; malı, maliyeti üzerine belli bir para ekleyerek satmaktır. Beyhakî, İbn. Sirin'den şöyle rivayet etmiştir: Osman b. Affan bir deve sürüsü satın alır ve "Kim bunu benden, üzerine deve bağı (değerinde para) ekleyerek murabahayla satın almak ister. Kim avucuma bir dinar (kâr) koyacak?" derdi.

Vazia satışı; maliyetinin altına satmaktır.

Tevliye ise maliyet fiyatına satmaktır.

Maliyetinden kasıt; satıcının mala ödediği para ile yaptığı harcamaların toplamıdır.

Said b. Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre o, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle rivayet etmiştir: "Tevliye ile ikâle aynı şeylerdir. Bunlarda hiçbir beis yoktur."[1488] Başka bir rivayette: "Tevliye, ikâle ve ortaklık (şirket) aynıdır; bunlarda hiçbir beis yoktur." buyurmuştur[1489].

Tevliye (maliyetine satmak) iki çeşittir: Malın tamamını tevliye etmek ve malın bir kısmını tevliye etmek. Tamamını tevliye ettiğinde tevliye etmiş olurken, bir kısmını tevliye ettiğinde onu iştirak ettirmiş olur. Tevliye vellâ fiilinin masdarı olup "vellâ ğayrahu" cümlesi "başkasını kendisine veli kıldı" mânâsına gelir. Sanki satıcı, müşteriyi satın aldığı şeyde veli yapmıştır. İştirak ettirmek ise, satın aldığı malın, örneğin yarısını başkasına satmak suretiyle onu kendine ortak yapmaktır.

1488 Sünen-i Beyhakî, 5/ 329.
1489 Fethu'l-Kadir, 6/ 123.

Tevliye şer'i ıstılahta; ilk akitle sahip olduğu malı, üzerine hiçbir kâr koymadan ve hiç eksiltmeden, ilk fiyata başkasına devretmesidir. Müşteri, satıcının sözüne dayanarak ona güvenir. O yüzden satıcının hiyanetten sakınması ve yalandan uzak durması gerekir ki müşteri zarara uğramasın ve aldanma olmasın. Hiyanet ettiği ortaya çıktığında, isterse malı iade eder, isterse (anlaştıkları fiyata) satın alır.

Bu, meşru bir akittir. Zira akdin tüm şartları vardır. İnsanların Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem devrinden günümüze kadar tevliye yapageldikleri sabittir. Yine sahih rivâyetlerde gelen haberlere göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hicret etmek istediğinde Ebû Bekir'e radıyallâhu anh "Mekke'den çıkmam için bana izin verildi" dedi. Ebû Bekir radıyallâhu anh: Babam sana feda olsun, seninle yol arkadaşı olmayı arzuluyorum, deyince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Pekala" buyurdu. Ebû Bekir: Öyleyse ey Allah Rasulü, şu iki bineğimden birini al dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: O fiyata! buyurdu[1490]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir'in satın aldığı fiyatı kastediyordu.

Hem de insanların tevliye şeklindeki alış verişlere ihtiyaçları vardır. Çünkü kimisi malların fiyatlarını bilmez ve bilenlerin yardımına başvurur. Onun aldığı fiyata ve fazlasına razı ve hoşnut olur. O yüzden de bu akit güvene dayanmaktadır.

Satıcının kendisine malolan fiyatı istemesi hakkıdır, ancak vaziada ondan eksiltmektedir. Meçhul kalmaması ve anlaşmazlığa yol açmaması için eklenilen kâr ile düşülen fiyatın belli olması şarttır. Bu da akit meclisinde bilinir.

Müşteri tevliyede bir aldatma olduğunu öğrenirse onu fiyattan düşer. Çünkü tevliyede onu düşmediğinde akit tevliye olarak kalmaz. Murabahada bir aldatmanın farkına varırsa; dilerse onu paranın toplamıyla alır, dilerse iade eder. Mal, iade etmeden önce telef olur veya onda feshi engelleyecek bir şey meydana gelirse, malı fiyatın tamamına satın almak zorundadır.

Satıcı ilk paranın üzerine taşıma ve simsar ücretini ekler. Tüccarların satın alınan fiyat üzerine eklemeyi adet edindikleri her şeyi ekler, diğerlerini ise eklemez.

Yedirme gibi malın kıymetini artıran veya kendisini çoğaltan her masraf mala eklenir. Tevliye akdinde satıcı, "Bana şu fiyata mal oldu" der, yalan olmaması için "şu fiyata aldım" demez.

1490 Sahih-i Buhârî, 5/ 75.

FAİZ (RİBA)

Ribâ, lügatte fazlalık ve ziyade mânâsına gelir. Şeriatta ise; ziyadelik bulunsun veya bulunmasın, herhangi bir nitelikten dolayı fasit olarak gerçekleşen akittir. Çünkü parayı para ile veresiye (nesie olarak) satmak, ziyade içermediği halde ribadır/faizdir.

Veya riba/faiz; bedellerin aynı cinsten olduğu akitte şart koşulan fazlalıktır.

Faiz, Kur'ân ve Sünnetle haramdır.

Kitaptan delili; Allah'ın (c.c) "Allah faizi haram kılmıştır."[1491] buyruğu ile, "Faiz yemeyin."[1492] buyruğudur.

Sünnetten delili ise; Ubade b. Samit'ten şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i işittim; altını altın, gümüşü gümüş, buğdayı buğday, arpayı arpa, hurmayı hurma, tuzu tuz karşılığı satmaktan nehyediyor, bunların ancak eşit miktarda olduklarında ve elden ele teslim edildiklerinde caiz olduklarını ifade ediyordu. Sonunda şöyle buyurdu: Her kim artırır veya fazla alırsa faiz alıp vermiş olur[1493]. Ebû Saîd el-Hudrî'nin radıyallâhu anh rivayetindeki ifade ise: "Misli misline ve elden ele teslim (şeklinde satın)" şeklindedir[1494].

Ümmet (ümmetin alimleri) de, faizin bu naslarda adı geçen nesnelerle sınırlı olmayıp kıyas yoluyla başkalarında da geçerli olduğunda icma etmişlerdir. Bundan ayrılan şaz görüşlere ise itibar edilmez.

Hanefilere göre faizin illeti "ölçü veya tartı" ile birlikte "cins birliği"dir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Altını altınla aynı ağırlıkta (satın)" buyurmuştur. Başka bir hadiste: "Altını altınla ancak ağırlık yönünden misli misline (eşit) satın" buyurmuştur[1495]. Ayrıca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'e Adiy oğullarından birini vali yapmıştı. Vali cenib (denilen en iyi cins) hurma ile geldiğinde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hayber'in tüm hurmaları böyle midir?" diye sordu. O: "Hayır, Ya Rasûlallah! Biz bu hurmanın bir sâ'ını kötü cins iki sâ'

1491 Bakara, 275.
1492 Âl-i İmrân, 275.
1493 Sahih-i Müslim 2 / 1510.
1494 Sahih-i Müslim 2 / 1211.
1495 Sahih-i Müslim 2 / 1214.

hurma mukabilinde satın alıyoruz." deyince, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Böyle yapmayın. Sadece misli misline satın"[1496] veya onu satın ve parasıyla bundan satın alın. Adalet budur" buyurdu[1497].

Böylece bu naslardaki ribanın illeti, ölçü ile tartı (ölçü veya tartıyla satılan şey olması)'dır. Ölçü veya tartıyla satılan başka şeyler de bunlara kıyas edilirler. Çünkü ölçü ve tartı malların görünüşte, cins birliği ise hakikatleri açısından eşit olmalarını gerektirir. Bu, riba meselelerinin büyük çoğunluğunun üzerine bina edildiği temel bir kaidedir.

Ben derim ki: Günümüzde insanlar altın ve gümüşle alışverişi bırakmışlar ve bunların yerini para almıştır. Para, borç senetleri kabilinden olsa da, anında gümüş ve altına çevrilmeleri mümkündür. Dolayısıyla onda zekat vaciptir. Böylece zekat babında paranın hükmü tamamen altın ve gümüş gibidir. Çünkü parayla aynen altın ve gümüş gibi muamele edilir. Hem de parası olan kişinin onu dilediği vakit bozdurup ihtiyaçlarını görmesi mümkündür. Böyle olunca, altın ve gümüşte olduğu gibi parada da faiz gerçekleşir. O yüzden bir devletin parası olduğunda onun alım ve satımında da eşitliğe riayet edilmesi ve elden ele verilmesi şarttır. Para birimi farklı ise, elden ele teslim edildikten sonra birinin diğerinden fazla olması caizdir.

Hem de paralar semen (malların kıymetini gösteren bedeller) olup, aynen altın ve gümüş gibidirler. Nitekim Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: Bir fülusu (parayı) iki fülusa satmak caiz değildir. Çünkü bunlar dirhem (gümüş para) gibi birer paradırlar.

Faizin illetine tekrar dönelim. Faizin illeti cins (birliği) ile birlikte ölçü veya tartıdır. Bunlar, yani "tartı ile cins" veya "ölçü ile cins" bulunduğunda birinin diğerinden fazla olması da, veresiye de haramdır. Bunu açıklayalım: Bir satışta ölçü veya tartı ile cins (birliği) varsa yani örneğin tartılan şeylerden olan buğdayı buğdayla değişiyorlarsa, miktarlarının farklı değil eşit olması ve bedellerini birbirlerine akit meclisinde teslim etmeleri gerekir. Nesâ'nın, yani teslimi geciktirmenin haram oluşunun mânâsı budur. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "İki sâ' hurmayı bir sâ' hurmaya, iki sâ' buğdayı bir sâ'a, bir dirhemi iki dirheme (satmayın)." buyurmuştur[1498].

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Altını altınla ancak misli misline (eşit miktarlarda) satın. Birini diğerinden fazla yapmayın. Gümüşü gümüşle ancak misli misline satın. Birini diğerinden fazla yapmayın. Onlardan elde olmayanı eldeki tamamlanmış (mevcut, hazır) mukabilinde satmayın." Hadisi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

1496 Sahih-i Müslim 2/ 1215.
1497 Sahih-i Müslim 2/ 1215
1498 Sahih-i Müslim 2 / 1216.

Bunların ikisi olmadığında hem fazlasına satış (birinin diğerinden fazla, birbirlerinden farklı olmaları), hem veresiye satış helaldir. Çünkü bunlarda haram kılıcı illet yoktur. Ölçek veya tartı bulunmayıp bedeller aynı cinsten olmadıklarında fazlasına da, veresiye de helal olur. Zira Allah (c.c) "Allah alış verişi helal kılmıştır."[1499] buyurmuştur. Bunun örneği, kişinin buğdayı elbise ile veya cevizi yumurta ile satmasıdır.

Ancak cins ile kıstas (ölçeklik ve tartılık) tan hiçbiri bulunmazsa; onda fazlalık helal, veresiye ise haramdır. Buna örnek ise buğdayın arpa ile, gümüşün altın ile satılmasıdır. Zira Berra b. Azib radıyallâhu anh ile Zeyd b. Erkam şöyle demişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem gümüşü altın mukabilinde veresiye satmak caiz değildir, buyurdu[1500]. Ubade b. Samit de şöyle demiştir: "Dikkat edin! Buğdayı buğday ile veresiye satmak faizdir. Buğdayı daha çok miktardaki arpa ile elden ele (peşin) satmada ise bir beis yoktur. Ancak veresiye satılmaları olmaz."[1501]

Bir şeyin iyisi kötüsüyle, faiz olmaması için, ancak misli misline (eşit miktarlarda) satılabilir. Çünkü kalitenin (müstakil) bir değeri yoktur. Zira Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre, Bilal radıyallâhu anh Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e bereni hurması getirdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Bu neredendir?" diye sordu. Bilal: Bizde kötü cins bir hurma vardı. Peygamber tatsın diye onun iki sâ'ını bir sâ mukabilinde sattım, dedi. O vakit Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bu, faizin ta kendisidir. Böyle yapma! Ama hurma satın almak istediğinde onu ayrı bir satışla sat, sonra o parayla (iyisini) satın al." buyurdu[1502].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ölçekle birini diğerinden fazla satmanın haram olduğunu belirttiği buğday, arpa, hurma ve tuz gibi her şey, insanlar onda ölçeği kullanmayı terk etseler de, ebediyyen ölçeklidir. Çünkü nas örften kuvvetlidir ve kuvvetli daha zayıf karşısında terk edilmez. Buna göre kişi, buğdayı buğdayla tartarak eşit miktarda satar veya gümüşü gümüşle, ölçekle ve eşit miktarlarda satarsa bu, Ebû Hanife ve Muhammed b. Hasan'a göre, insanlar farklı bir şeyi adet edinseler bile caiz değildir. Zira bunlarda birinin diğerinden fazla olma ihtimali vardır ki, bundaki kıstas da budur. Ebû Yusuf'tan yapılan bir rivâyete göre bu caizdir.

Ammar b. Yasir'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir köle iki köleden, bir cariye iki cariyeden, bir deve iki deveden, bir elbise iki elbiseden daha iyidir. Elden ele vermede ise bir beis yoktur. Faiz asıl veresiye (nesie)'de olur. Ölçülen ve tartılan şeylerde ise durum farklıdır."[1503]

1499 Bakara: 275.
1500 Sahih-i Müslim 2 / 1213.
1501 El-Huccetu li Muhammed s. 220.
1502 Sahih-i Müslim 2 / 1215.
1503 İ'lâu's-Sünen 14 / 275.

(Faiz babında) tartıyla satılması haram olduğu belirtilmiş her şey, insanlar onda tartıyı terk etseler de, ebediyyen tartılıktır. Hatta altın ve gümüşü kendi cinsleriyle (tartıyla değil de) ölçüyle satarlarsa caiz olmaz. Ebû Yusuf'tan, bunun caiz olduğuna dair bir rivâyet bulunmaktadır.

Hakkında herhangi bir nassın bulunmadığı şeylerde de insanların örfü esas alınır.

Ebû Yusuf ise her halükarda örfü esas almaktadır. Buna göre, altın liraları sayıyla borç almak caizdir. Zira altın liraların ağırlıkları bellidir ve onda sayı, tartısını ifade edici olarak kullanılır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Zühri'den de şöyle rivayet edilmiştir: Tartılan her şeyde altın ve gümüşün, ölçülen her şeyde de buğday ve arpanın hükümleri geçerlidir.[1504]

Sarf (Altın, gümüş alıp satma) akdi:

Sarf akdinde her iki bedelin mecliste kabzedilmesi şarttır. Zira Ebû Nadra'dan şöyle rivayet edilmiştir: İbn Abbas'a radıyallâhu anh sarf akdini sordum. "Elden ele (peşin) teslim var mı?" diye sordu. "Evet" dedim." Öyleyse bir beis yoktur" buyurdu[1505]. Malik b. Evs'ten rivâyet edildiğine göre de o Ömer b. Hattab'ı radıyallâhu anh Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'ın şu hadisini naklederken işitmiştir: "Altını altın ile satmak faizdir. Ancak elden ele olursa bir şey olmaz….."[1506]

Sarf akdinin çeşitlerinden biri zinet olarak kullanılan altın ve gümüşü para şeklindeki altın ve gümüş ile satmaktır. Bunda da bedellerin mecliste teslimi şarttır. Altını kuyumcudan satın alıp ailesine götürür ve beğendiği takdirde gelip ona parasını öderse, bu caiz değildir. Bilakis altını getirip kuyumcuya verir ve sonra birbirlerine bedelleri teslim ederler. Bedellerin mecliste teslimi para bozdurmada da şarttır. Bu konu Sarf babında daha geniş açıklanacaktır.

Buğdayı unla veya kavutla, ne birbirinden fazla, ne eşit, hiçbir şekilde satmak caiz değildir. Çünkü buğday, buğday unu ve kavutu tek cinstir. Dolayısıyla buğdayı un mukabilinde sattığında unu daha fazla un mukabilinde satmış gibi olur. Çünkü un, buğdayın içinde toplanmış (ve sıkıştırılmış) haldedir ve buğday taneleri öğütüldüğünde, fazlalaşır. Buğday, un ve kavutun her birinde kıstas ölçektir. Ölçek ise bunlar arasında eşitlik sağlayamaz. Çünkü buğday öğütülüp un haline geldiğinde parçaları ölçekte yoğun biçimde bulunurken buğday böyle değildir. Dolayısıyla bunda eşitlik ve denklik gerçekleşemez.

Bunun caiz olmayışının temel nedeni faiz şüphesidir. Haramda ihtiyat gereği, cins birliği hususundaki "şüphe", "kesin durum" sayılır. Bunlar (buğday, un, kavut) da asılları itibariyle bir cinstirler. Bu alış verişi haramlıktan kurtaracak

1504 İ'lâu's-Sünen 14 / 276.
1505 Sahih-i Müslim 2 / 1216.
1506 Sahih-i Buhârî 3 / 85.

tek şey eşit ölçüde olmalarıdır. Bu ise, un ölçeğe daha iyi tıkılacağından dolayı mümkün değildir. Haramdan kurtarıcı bir çare kalmayınca da satış haram olur.

Yaş hurmayı eşit miktardaki yaş hurma ile veya eşit miktardaki kuru hurma ile satmak caizdir. Kuru hurmayı kuru hurma ile, yaş hurmayı çağla ile satmak da böyledir. Çünkü asıl itibariyle bunların cinsi birdir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Hurmayı hurma ile satmak faizdir. Ancak elden ele olursa bir şey olmaz." buyurmuştur[1507].

Hayvanı hayvan mukabilinde veresiye satmak caiz değildir. Zira İmam Tahavi, İbn Ömer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hayvanı hayvan ile veresiye satmaktan nehyetti[1508]. Cabir'den de radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hayvanı hayvan ile, bire iki satmakta bir beis görmez, ancak veresiye yapılmasını hoş karşılamazdı.

Hem de, yaş hurma kuru hurma ile aynı cinsten sayılırsa, daha önce geçen hadisten dolayı satış caizdir. Aynı cinsten sayılmazsa Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu hadisinden dolayı caizdir: "Bu cinsler farklı olduktan sonra, elden ele teslim edecekseniz, dilediğiniz gibi satın."[1509] Bu, Ebû Hanife'nin (rh.a) görüşüdür.

Eti hayvan karşılığında satmak caizdir. Çünkü bu tartısal (tartıyla satılan) malı sayısal (sayıyla satılan) mal ile satmaktır. Hayvandaki et miktarını ise ancak bunun ustaları bilir.

Zeytinyağını zeytin, susamı susam yağı karşılığında satmak, faiz ve faiz şüphesinden korunmak için, aradaki farkı gözetmek şartıyla caizdir. Farkı gözetmek ise zeytinyağını zeytindeki zeytinyağından fazla yapmakla olur. Zira sıkmadan elde edilen zeytin tortusu, saf zeytinyağındaki fazla yağa karşılık gelir. Susam ile susam yağı, kuru üzüm ile üzüm pekmezi de böyledir.

Eti hayvan mukabilinde satmaktan nehyeden rivâyetler ise veresiyeye yorumlanır. Zira İmam Muhammed, Muvatta'da Said b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir: "Cahiliyye insanlarının yaptıkları bir kumar (meysir) çeşidi de eti bir-iki koyun karşılığında satmalarıydı. "Meysir" kumarla tefsir edilmiştir. Bu da (eti hayvan mukabilinde satmak) ancak veresiye olur. Taberânî de Ubeydullah b. Nadle el-Huzai'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında bir ara insanlar büyük bir kıtlık yaşadılar. Bir adam bir devesini ona, yani on parçaya böldü ve sonra "Kim bu deve etini genç deve mukabilinde 'bir dişi devenin yavrusunun gebe kalacağı vakte veresiye' olmak üzere satın almak ister?" diyerek satılığa çıkardı. Bazı insanlar da satın aldılar. Bu haber Rasûlullah

1507 Sünen-i Ebi Davud 3/ 248.
1508 Meâni'l-Âsâr 2/ 229.
1509 Sünen-i Ebi Davud 3/ 249.

sallallâhu aleyhi ve sellem'e ulaşınca, satışın iptal edilmesini emretti ve satış iade edildi[1510]. Bu, mürseldir. Râvileri ise sahih hadis kitaplarındaki ravilerdir.

Muhtelif hayvanların etleri farklı cinsler olup birbirleriyle farklı miktarlarla satılabilirler. Hatta bu yüzden (zekatta) bunların bazılarının diğerlerinin nisabını tamamlamada bir rolü olmaz. Fakat inek ile camus tek cins, keçi ile koyun bir cins, arap devesi ile buhti devesi tek cinstir.

Müslüman ile Harbi (Harp ehli) arasında faiz alış verişinin hükmü:

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem fetih günü: "Kaldırdığım ilk faiz Abdulmuttalip oğlu Abbas'ın faizidir." buyurmuştur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bununla Abbas'ın, fetihle birlikte İslam diyarı olduğundan dolayı Mekke halkından faiz alacaklarını kastediyor, Taif'teki Sakif kabilesi ve benzeri müşriklerden faiz alacaklarını kastetmiyordu. Bu, Sakif kabilesi Müslüman olup "Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve kalan faizi de bırakın" ayeti inene kadar devam etti. Allah daha iyi bilir ya, bu yüzden Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Arafat günündeki hutbesinde önce cahiliyye Araplarının faizini, ikinci olarak Hz. Abbas'ın faizini kaldırmış, bununla onun Müslüman olmaları geciken ve Mekke –Allah şeref ve değerini çoğaltsın- fethedildiğinde fethedilen Taif ve benzeri belde halklarından alacağı faizleri kastetmiştir.

Müslüman, darul-harbe eman ile girdiğinde kafirlerin mallarını rızaları olduktan sonra dilediği yol ve üslupla alabilir. Çünkü onu hiyanet ve aldatma yapmadan aldığından, bu ona helaldir.

Mekhul'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Darulharb ehli arasında faiz yoktur"[1511]. Başka bir rivayetteki ifade ise şöyledir: "Müslümanlar ile darulharpteki kişiler arasında faiz yoktur "[1512].

Müslüman, darul-harbe emansız girdiğinde darulharptekilerin mallarını onların rızası olmadan bile alabilir. Dolayısıyla onların rızasıyla alırsa, bu, caiz olmaya daha layıktır. Ülkelerine eman ile girdiğinde, esas itibariyle onların, emanın yasakladığı dışındaki tüm malları Müslümana helaldir. Eman ise onun, karşı tarafın rızası olmadan bir şey almasını yasaklamıştır. Harbi bir kimse Müslümana malını bu şekilde kendi rızasıyla verince buna razı olmuş demektir. Bu da onun caiz olmasını gerektirir. Hatta onlara bir lirayı iki lira mukabilinde veya leş, içki veya domuzu bir mal karşılığında satar veya onlardan kumar yoluyla bir mal alırsa bunların tümü onların rızasıyla alınmış mallardır.

1510 İ'lâu's-Sünen 14 / 316.
1511 Sünen-i Beyhakî.
1512 İ'lâu's-Sünen 14 / 333, 335.

Şüphesiz zikredilen gerekçe, bu akti yapmanın, ancak Müslümanın faizden karlı çıktığında caiz olmasını gerektirmektedir. Oysa faiz konusu, zikrettiğimiz bu meselelerden daha geniştir. Kayıt belirtmeden verilen cevap aksi istikamette olsa da kumar, faiz ve başka şeylerde helallik, Müslümanın karlı çıkması ile kayıtlıdır. Dolayısıyla faiz ve kumar sadece kâfi Müslüman elde ettiğinde helaldir.

Ebû Hanife ve Muhammed b. Hasan'ın görüşü böyledir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Darulharpte Müslüman ile harbi arasında faiz yoktur." buyurmuştur[1513].

Ebû Yusuf ise Müslüman ile harbi arasında darulharpte de faizin vukubulacağını söylemiştir. Çünkü faiz darül-islam'da yasaklanmış bir şey olduğundan darulharpte de yasak olur. Zina ve hırsızlık gibi...

Ebû Hanife (rh.a) şöyle demiştir: Bir Müslüman darulharbe eman ile girer ve darulharpte Müslüman olmuş ve İslam diyarına hicret etmemiş biriyle alış veriş yaparsa, onunla faiz alış verişinde bulunması caizdir. Çünkü darul harpteki Müslümanın malı, bize hicret etmediği sürece, darulharp ehlinin malı hükmünde kalır. Ebû Yusuf ve Muhammed ise: Bu caiz değildir. Çünkü ikisi de Müslümandır. Dolayısıyla faiz alış verişi yapamazlar. İslam diyarında faiz alış verişlerinin haram olması gibi...

İmam Tahavi, Müşkilu'l-Âsar'da, İbrahim en-Nehai'den şöyle nakletmiştir: Müslümanlar ile ehl-i harp arasındaki alış verişte bir dinarı iki dinara satmada bir beis yoktur[1514]. Muhammed b. Hasan, Siyer-i Kebir'de darulharpte Müslüman ile ehl-i harp arasında faizin caiz olduğuna Nadiroğulları kıssasını delil getirmiştir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Nadiroğulları kabilesini sürgüne gönderirken onlar "ödeme vakti gelmemiş alacaklarımız var" deyince, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Alacağınızdan indirim yapın ve ödemeyi peşine dönüştürün." demişti. Çünkü onların alacaklı oldukları kimseler Müslümanlardı. Bunun caiz olmasının sebebi, onların ehl-i harp, diyarlarının daru'l-harp olması idi. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onları kalelerinde kuşatma altına almıştı. Bundan anladık ki bu alış veriş bizim diyarımızda (daru'l-islam) caiz olmasa da, Müslüman ile harbi arasında caizdir[1515].

Darulharpteki bir Müslüman İslam diyarına hicret edip sonra kendi beldesine dönerse üç imamın ittifakıyla onunla faiz alış verişi yapmak caiz değildir. Çünkü malı bizim diyarımızda koruma altına alındığından, kendisi de daru'l-islam halkından biri gibi olmuştur[1516].

Daru'l-İslam ancak üç şey ile daru'l-harbe dönüşür: 1-Şirk hükümlerinin uy-

1513 Nasbu'r-Râye 4 / 44.
1514 Müşkilu'l-Asar 4 / 245.
1515 Şerhu's-Siyer 3 / 228, 229.
1516 Haşiyetu't-Tahtavi ale'd-Dürr 3 / 461.

gulanması. 2-Daru'l-harbe bitişik olması. 3-Orada hiçbir Müslüman ve ilk eman ile güvence altına alınmış hiçbir ehl-i zimmetin bulunmaması.

Daru'l-İslam, onu daru'l-islam yapan unsurların tümü ortadan kalkmadıkça daru'l-harbe dönüşmez. Bunu Esteruşni, Fusul'ünde, Ebu'l-Yüsr'den nakletmiştir.

İsbicabi, Mebsut'unda şöyle demiştir: Daru'l-İslam hep daru'l-islam kalmaya mahkumdur. Onda darul'-islamın bir hükmü/özelliği kaldığı sürece daru'li-islam hükmü onda devam eder. Daru'l-harbe ancak İslam şiarlarının tamamının ortadan kalkmasından sonra dönüşür. Daru'l-harbin Daru'l-İslam'a dönüşmesi için ise daru'l-harp alametlerinden bazılarının kalkması yeterlidir. Bu da orada Cuma ve bayram gibi Müslümanların birtakım dini hükümlerinin uygulanmasıdır. Asli kafirler kalsa ve daru'l-islam ile bitişik olmasa bile burası daru'l-islam olmaya devam eder.

Lamişi, Vakıat'ında şöyle demiştir: Daru'l-harp bu üç şiarla daru'l-islam olur, ancak ondan sadece biri kaldığı sürece tekrar daru'l-harbe dönüşmez.

İmam Nasıruddin, el-Mensur'da şöyle demiştir: Bir yer, orada İslam hükümlerinin uygulanmasıyla Daru'l-İslam'a dönüşür ve orada İslam bağlarından bir bağ bulunduğu sürece İslam tarafı ağır basar (daru'l-islam olmaya devam eder).

SELEM

Selem satışı: Selem (önden borç vermek demek olup), kip ve anlam itibariyle tamamen selef gibidir.

Şer'i ıstılahta ise selem; veresiye malı peşin bedel mukabilinde satmaktır. Selemin rükünleri satışın rükünlerinin tamamen aynısıdır. Para verene "selem sahibi", satıcıya "(sermaye) teslim edilen", mala "selem mahalli", paraya ise "selemin sermayesi" denir.

Satımların bazıları bedellerden her ikisinin veya birinin mecliste kabzedilmesinin (teslim alınmasının) şart olduğu satımlar, bazıları ise bedellerin veya birisinin mecliste kabzedilmesinin şart olmadığı satımlardır.

Bedellerin kabzının şart olmadığı satışlara örnek, akârların satışıdır. Bunda, satıcı ile müşteri, akârın alım satımında anlaşırlar ve akit tamamlanınca müşteri parayı, satıcı da akârı teslim eder. Veya satıcı akârı teslim eder ve müşteriye onu kullanma imkanı verir ve para hususunda da müşteriye mühlet verir.

Bedellerin mecliste kabzedilmesinin şart koşulduğu sarf gibi satışlarda ise, bedellerin akit meclisinde kabzedilmesi şarttır. Selem satışı da bu türdendir. Dolayısıyla onda, bedellerden birinin, -ki o paradır- mecliste kabzedilmesi şarttır.

İmam Şâfiî ise şöyle demiştir: Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Her kim selef (yani selem, yani parasını önden ödeme) akdi yaparsa (parayı) selef etsin" sözünün mânâsı, "peşin versin" dir. Çünkü ondan ayrılmadan önce selem parasını vermedikçe bu akdin adı selem olmaz[1517].

Dolayısıyla selem akdinde paranın önden verilmesi gerekir.

Selem akdi, kıyasa (şer'i kurallara) aykırı olduğu halde meşru kılınmıştır. Çünkü bu, var olmayan bir şeyi satmaktır. Ancak biz Kitap, Sünnet ve icmaya dayanarak bu kıyası terk ettik.

Selemin kitaptan delili; Allah'ın (c.c) "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın." ayetidir[1518]. Hâkim'in "Buhârî ve

1517 Sünen-i Beyhakî 6 / 23.
1518 Bakara: 282.

Müslim'in standartlarında sahihtir." diyerek rivâyet edip, Zehebi'nin Ebu Hasan'a kadar senedini onayladığı rivâyette İbn Abbas radıyallâhu anh şöyle demiştir: Belli bir süre sonra teslim edilmek üzere önden teslim edilerek yapılan selem akdini Allah'ın, Kitab'ında helal kılıp izin verdiğine şahitlik ederim. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit, onu yazın."[1519]

Sünnetten delile gelince; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Her kim bir şeyde selem yaparsa ölçüsü belli, ağırlığı belli şeyde ve belli bir süreye kadar (teslim süresi belli) yapsın."[1520] İbn Abbas radıyallâhu anh da şöyle demiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'ye geldiğinde insanlar meyvede bir iki yıl –başka bir rivâyette: iki üç yıl- süre için selem yapıyorlardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Her kim hurmada selem yaparsa belli ölçüde, belli ağırlıkta ve belli bir vakte kadar (o vakitte teslim edilmek üzere) yapsın." buyurdu[1521].

Selem, diğer satışlardan istisna edilmiş bir satış türüdür. Çünkü, olmayan ve satıcının elinde bulunmayan bir şeyi satmasıdır. Ancak her iki tarafın ihtiyacı onları bunu yapmaya mecbur kılar. Çünkü parası olan kişi, örneğin hurma satın almaya, hurma sahibi de hurmaya yapacağı masraflar için paraya ihtiyaç duyar. Dolayısıyla selem akdi "ihtiyaç" derecesinde (haciyyat) maslahatlardandır. Nitekim fakihler buna "muhtaçların akdi" adını vermişlerdir. Ertelenen selem malının ödemesi peşin olursa bu akdin hiçbir mânâsı ve faydası kalmaz.

Selem akdine ayrıca "müflislerin satışı" da denir. Çünkü onların ihtiyaçlarından dolayı meşru kılınmıştır. Zira bunu yapanların çoğunun o anda malı yoktur. Olsaydı onu yüksek fiyata satar, dolayısıyla seleme ihtiyaç duymazdı.

Selem akdi; selem, selef ve satım lafızlarıyla gerçekleşir.

Selemin sahih olmasının şartları:

Özellikleri belirlenip miktarı bilinebilen her şeyde selem caiz, özellikleri ve miktarı bilinmeyen hiçbir şeyde caiz değildir. Selemin caiz olmasının bir şartı da malın akit vaktinden teslim süresine kadar mevcut olmasıdır. Dolayısıyla mal, akit esnasında veya teslim vaktinden önce evlerde bulunsa da, bu süre zarfında satıldığı pazarlarda piyasadan bir müddet kalkacaksa veya akit esnasında var iken teslim zamanı geldiğinde bulunmayacaksa veyahut bu iki süre arasında bulunmayacaksa onda selem caiz olmaz.

Ebû Dâvud, İbn Ömer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Bir adam hurmada bir adamla selem alış verişi yaptı. Ancak o yıl ağaç hiçbir meyve vermedi. Bunun üzerine bunlar meseleyi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e götürdüler.

1519 El-Müstedrek 2 / 286.
1520 Sahih-i Buhârî 439.
1521 Sahih-i Buhârî 439.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Onun malını nasıl helal görüyorsun? Malını geri ver!" buyurdu. Sonra, "Meyvesi afete maruz kalmayacak kadar büyümedikçe hurmada selem yapmayın." buyurdu[1522].

İmam Şâfiî şöyle demiştir: Teslim vakti geldiğinde selem malı piyasada olacaksa onda selem caizdir.

Hanefilerin gerekçeleri şudur: İnsanın bir şeyi teslime gücü, ancak onu elde edebildiğinde yeter. Dolayısıyla bu süre boyunca bulunulması gerekir ki onu elde etme imkanı olsun. Hem de selemi ödeyecek kişinin ölmesiyle, bu sürenin her bir anının ödeme vakti olması muhtemeldir. Onun için onda selem malının bulunması şart koşulmuştur. Nitekim hurmada selem satışı yapmaktan sorulduğunda İbn Abbas'ın radıyallâhu anh verdiği cevap da buna işarettir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hurmayı yenecek ve tartılabilecek duruma gelmeden satmaktan nehyetti[1523].

. Teslim vaktine kadar mevcut olan bir şeyde selem akti yapar ve vakti geldiğinde parayı veren selem sahibi malı almaz ve bu arada mal piyasadan kalkarsa selem akti sahih ve selem sahibi muhayyerdir: Dilerse akti fesheder ve sermayesini alır, dilerse mal bulunana kadar bekler.

Buna göre buğday, arpa, mısır ve mercimek gibi ölçeksel (ölçekle satılan) mallarda, pamuk gibi tartısal (tartıyla satılan) mallarda ve yumurta gibi yakın irilikteki "sayısal" (sayı ile satılan) mallarda selem; sıfatlarının tespiti ve miktarlarının bilinmesi mümkün olduğundan dolayı caizdir.

Tanelerinin büyüklükleri birbirlerinden çok farklı olan karpuz ve nar gibi şeyler ise; sayıyla satıldıklarında caiz değil, kiloyla satıldıklarında caizdir.

Teamülden dolayı ekmekte, hem tartıyla hem sayıyla selem yapmak caizdir. Fabrika ürünlerinde de selem caizdir. Bir fabrika malını satın almak gibi...

Selemin sıhhatinin şartları:

1-Selem malının cinsinin, 2- Türünün, 3-Niteliklerinin, 4-Teslim vaktinin, 5-Miktarının, 6-Ve bir yerden bir yere taşınması gerekecekse teslim yerinin belirlenmesi. 7-Sermaye ölçeksel, tartısal ve sayısal ise miktarlarının bilinmesi, 8-Sermayenin, meclisten ayrılmadan önce kabzedilmesi.

Cinse örnek, buğday ile hurma; türe örnek, hurmanın acve ve safevi türleridir. Veya cinse örnek yün ve pamuk, türe örnek ise has pamuk ile polyester pamuktur. Niteliğe örnek, kaliteli ve kalitesiz olmasıdır. Süreye örnek "bir ay sonraya teslim edilecek" vs. demesidir ki bu en azıdır ve belirlemek, tarafların yapacağı bir iştir. Bunların belirtilmesiyle belirsizlik ortadan kalkar ve anlaşmazlık

1522 Sünen-i Ebi Davud 3 / 293.
1523 Sahih Buhârî 440.

ihtimali kalmaz. Selem malı meçhul kaldığında ise bu bilinmezlik, anlaşmazlığa yol açar. Miktar; şu kadar ton, şu kadar kilo, şu kadar kap dolusu, şu kadar elbise veya şu kadar yumurta demesi gibidir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Belli ölçekte ve belli tartıda selem yapsın" buyurmuştur.

Malı teslim yerine örnek ise; eğer taşınması gerekecekse "şu yerde" demeleri gibidir. Çünkü bu, akit yapılır yapılmaz değil, vakti geldiğinde vacip olur. Teslim vakti geldiğinde de selem malının nerede olacağı bilinemeyeceğinden, anlaşmazlığı önlemek için teslim yerini belirlemeye ihtiyaç duyulur. Hem de selem malının değeri yerden yere değişir.

Satış ise böyle değildir. Çünkü satış, malın hemen teslim edilmesini gerektirmektedir.

Belli bir yeri şart koşunca, şart gereği, malın orada teslim edilmesi kesinlik kazanır.

Selem malını taşıma problemi yoksa teslim yerinin belirlenmesi şart değildir. Çünkü bu, anlaşmazlığa yol açmaz

Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan ise şöyle demişlerdir: Teslim yerinin belirlenmesi şart değildir. Selem akdi yapılan mal, akit yerinde teslim edilir. Çünkü bunun yeri bellidir. Satışta ve taşınması gerekmeyen şeylerde olduğu gibi...

Bu ihtilaf aynı şekilde kirada da vardır.

Peki (belirtilmediği takdirde) teslim yeri olarak akit yapılan yer kesinlik kazanır mı? Ebû Hanife'den yapılan bir rivâyete göre kazanmaz. Ancak (ondan yapılan) en sahih rivayete göre kesinlik kazanır.

Dolayısıyla akdi, malın teslim alınması ve teslim edilmesi mümkün olup taşınması gerekmeyen amber ve kamış gibi şeyler için belli bir yer şart koşup belirlerlerse şart geçerli olur. Bunun bir anlamı ve faydası vardır. Çünkü amber şehirde, köydekinden daha değerli ve pahalıdır. Hem de bu şekilde kişi kendisini yol tehlikesinden emniyete almış olur

Selem sermayesi miktarı meselesine gelince; bu, Ebû Hanife'nin (rh.a) görüşüdür. Özellikle sermaye birkaç çeşit ise anlaşmazlığa yol açmaması için, onu teslim ederken sayar ve sermayenin toplam miktarını da belirtir. Sermaye kumaş ise, ittifakla, ona işaret etmesiyle belli hale gelir ve onu ölçmek gerekmez.

Sermayenin taraflar birbirinden ayrılmadan teslimine gelince; selem akdi, gelecek bir mal karşılığında peşin bir bedelin alınması demek olduğundan, bu ismin mânâsının tahakkuk etmesi için bedellerden birinin teslim alınması gerekir. Eğer sermaye bir borcun ödenmesi olarak belirlenirse, bu, ödemeyi borçla yapmak demektir ki ödemeyi borçla yapmak şer'an yasaklanmış bir şeydir. Eğer

sermaye mal ise kıyas, onun tesliminin şart olmamasını gerektirmektedir. Ancak istihsana göre, tarafların, birbirlerinden ayrılmadan teslimi yapmaları gerekir. İstihsanın delili ise bu konudaki rivâyet ile selem lafzının mânâsının gerektirmesidir.

Bu yüzden sermayeyi hemen teslimde muhayyer bırakmak caiz değildir. Çünkü bu, malın tesliminin önüne geçer ve gerçekleşmesini engeller. Sermayenin başka bir cinsten alınması da caiz değildir. Çünkü şart koşulmuş sermayenin kabzının gerçekleşmesini engeller.

(Başta peşin ödenen) Selem sermayesini almaktan vazgeçmek de caiz değildir. Çünkü karşı taraf bunu kabul ettiğinde teslim almak ortadan kalkar ve akit bozulur. Selem akdi yapılan malı affetmek ise caizdir. Çünkü bu, mecliste kabzedilmesi şart olmayan bir borçtur. Dolayısıyla onun diğer borçlar gibi silinmesi caizdir.

Hem selem sermayesinde, hem selem akdi yapılan malda (müslem fih) riba illetinin iki vasfından birinin bulunması caiz değildir. Dolayısıyla tartısal mal karşılığında tartısal mal üzerinde, örneğin buğday karşılığında arpa üzerinde selem yapmak caiz değildir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Bu türler farklı olduklarında elden ele teslim ettikten sonra dilediğiniz gibi satınız." buyurmuştur[1524]. Ayrıca Buhârî'de geçtiği üzere Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hurma ağacını meyvesinden bir miktar yemeden (yenecek kadar büyümeden) önce satmaktan nehyetmiştir[1525].

Selemin caiz olduğu nesneler:

Selem; ölçeksel (ölçüyle satılan), tartısal (tartıyla satılan) ve yumurta ve ceviz gibi taneleri birbirinden çok farklı büyüklükte olmayan sayısal (sayı ile satılan) mallarda, metreyle satılan şeylerde, elbiselerde ve eni, boyu ve alanı belirtildikten sonra halılarda caizdir. Tabaklarda, bardak ve fincanlarda da caizdir. Selem taze balık ve tuzda, tartıyla caizdir. Günümüzde bunlar piyasadan hiç kalkmazlar. Vasıfları belirtilebilen, miktarı ölçü, tartı veya sayı olarak belirlenebilen her şeyde selem caizdir. Çünkü belirtildikten sonra anlaşmazlık olmaz.

Selemin caiz olmadığı nesneler:

Hayvanda selem akdi yapmak caiz değildir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bundan nehyetmiştir: Hâkim, Müstedrek'te, İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hayvanda selem yapmaktan nehyetti[1526]. Ömer radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: İnsanlar

1524 Sünen-i Ebi Davud 3 / 249.
1525 İ'lâu's-Sünen 14 / 414.
1526 El-Müstedrek 2 / 57.

deve etini, yavrusunun yavrusu hamile kaldığında teslim etmek üzere satıyorlardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bundan nehyetti. Hadiste geçen "habelu'l-habele"; devenin doğurup sonra doğurduğunun hamile kalmasıdır[1527].

Ebû Hanife'ye göre hayvanın bedenindeki yerini belirtse bile ette selem caiz değildir. Çünkü et, hayvanın semiz veya cılız, kemiğinin çok veya az oluşuna göre birbirinden farklılık gösterir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise "hayvanın şurasından" diye belirtildiğinde ette selem caizdir. Çünkü et, vasfı belirtilebilen tartısal bir maldır. Nitekim onun tartıyla borç alınması da caizdir.

Kuş etinde selem ise ittifakla caiz değildir. Çünkü onda belli bir yerin belirtilmesi mümkün değildir.

Kelle, ayak ve derilerde sayıyla selem satışı yapmak, örneğin bin kelle, bin ayak ve bin deriyi bir ay sonra teslim almak üzere on bin liraya satmak caiz değildir. Çünkü kelleler, ayaklar ve deriler nitelemeyle belirlenemezler. Genelde de tartılmazlar. Sayıyla satılırlar ve tanelerinin irilikleri birbirinden farklıdır. Derinin boy, en ve kalitesini belirttikleri takdirde, cehalet ortadan kalkacağından dolayı, selem caizdir.

Belli bir bahçenin ve tarlanın tahılında selem caiz değildir. Belli bir bahçedeki meyvelerde de caiz değildir. Çünkü onun afete maruz kalıp teslim edilememe ihtimali vardır. Bu ancak, oradan alınacak ürünün kesin olarak belirlenmesi için değil de istenen ürünün niteliğini açıklamak maksadıyla yapılırsa caizdir.

Bunun caiz olmamasının sebebi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in: "Peki, ağaç meyve vermezse sizden biri kardeşinin malını ne hakla alır?" hadisidir[1528]. Hadisteki lafız mutlak olduğundan, selem ve satışı da kapsamaktadır.

Zeyd b. Sa'ne hadisinde geçtiği üzere o: "Ey Muhammed! Bana, filanoğullarının bahçesinden bir hurmayı filan vakit teslim etmek üzere satar mısın?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hayır ey Yahudi, ancak ben sana belli miktarda hurmayı şu vakitte teslim etmek üzere satabilirim ve sana filan kişilerin bahçesinden diye belirtmem." buyurdu[1529].

İnci ve zinet eşyalarında selem caiz değildir. Çünkü bunların tanelerinin iriliği birbirinden çok farklıdır. Hatta inciler küçük olup tartıyla satılırsa selem caizdir. Sıfatı belirlenemeyen, miktarı bilinemeyen ve taneleri birbirinden çok farklı olan her şeyde selem caiz değildir. Çünkü mal meçhul olup anlaşmazlığa yol açar.

1527 Sahih-i Buhârî, 785.
1528 Sahih-i Buhârî, 431.
1529 Sünen-i Beyhakî 6 / 24.

Selemin sermayesinde ve selem akdiyle satılan malda tasarruf etmenin hükmü:

Selem sermayesinde tasarrufta bulunmak caiz değildir. Selem ile satılan eşyada da teslim almadan önce tasarrufta bulunmak caiz değildir. Birincisinin sebebi; akit ile hak edilen kabzetme imkanını ortadan kaldırmasıdır. İkincisinin sebebi ise; selemde teslim edilecek eşya, satılmış bir mal olup satılmış malda onu kabzetmeden önce tasarrufta bulunmak, daha önce geçen rivâyet sebebiyle caiz değildir.

Selem akdi yapılan malda onu kabzetmeden önce şirket, tevliye, murabaha ve vazia yoluyla tasarrufta bulunmak caiz değildir. Çünkü bu, onda teslim almadan önce tasarrufta bulunmak mânâsına gelir ki bu, nehyedilmiş bir şeydir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hakim b. Hizam'a: "Sakın, malı teslim almadan önce satma" demiştir[1530]. Yine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Sende bulunmayan bir şeyi satma" buyurmuştur[1531].

1530 Sünen-i Beyhakî 3 / 313.
1531 Sünen-i Beyhakî 5 / 339.

SARF

Sarf, lügatte fazlalık demektir. Ayrıca dirhemin (gümüş para) dirhemden, dinarın (altın para) dinardan fazla olmasına denir. Sarf, altını gümüşle değişmeye de denir. "Allah onun sarf ve adlini kabul etmez." hadisinde geçen sarf'tan kasıt nafile, adl'den kasıt ise farzdır.

Şeriatta ise sarf, şu üç akdin adıdır: Altını altın karşılığında satmak, gümüşü gümüş karşılığında satmak ve bunlardan her birini diğeri mukabilinde satmak.

Ben derim ki: Günümüzde parayı para mukabilinde satmak da sarftır. Çünkü para, altın ve gümüşün yerini almıştır. Nitekim parada zekat farzdır ve onunla faiz içeren alış verişler yapmak haramdır.

Sarfın caiz olmasının üç şartı vardır:

1-Tarafların bedenleriyle birbirlerinden ayrılmadan önce bedelleri kabzetmeleri.

2-Muhayyerlik bulunmayan kesin bir akit olarak yapmaları. Ancak, muhayyerlik verilen kişi, meclis dağılmadan önce bu hakkını iptal eder ve sermaye de orada olursa akit caize dönüşür.

3-Sarfta bedellerden hiçbirinin veresiye olmaması. Ancak veresiye ödeyecek diye belirtilen kişi meclis dağılmadan veresiyeyi iptal edip borcunu peşin öder ve iki taraf bedelleri kabzetmiş olarak ayrılırlarsa akit caize dönüşür.

Gümüşü gümüş karşılığında, altını altın karşılığında satarsa ancak misli misline caizdir. Ayar ve işlemeleri birbirlerinden farklı olsa da... Gümüş ve altında ağırlık hususu şer'an belirtilmiş olup, işlenmiş olması onu değiştirmez. Ayrıca ayar ve işlemenin de (bağımsız) bir değeri yoktur. Şayet altını altın ile satarlar ve biri diğerinden ağır gelir, ancak daha hafifiyle birlikte yakut, inci ve elmas gibi başka bir türden değerli bir taş bulunursa bu satım caizdir. Bu kıymetli taşların değeri, diğerindeki ziyadenin kıymetine ulaşıyorsa veya ondan biraz daha az ise kerahetsiz caizdir. Ama fark çok az ise, sadece akdin caiz olması için eklemişlerse bu akit hüküm itibariyle caizdir, ancak mekruhtur. Ama ekledikleri şey klasik elmas gibi mali değeri olmayan bir şey olursa bu satım caiz değildir. Çünkü ziyadenin hiçbir karşılığı olmadığından, bu faiz olur.

Tarafların birbirlerinden ayrılmadan bedelleri kabzetmeleri şarttır. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Altını gümüş mukabilinde satmak, ancak misli misliyle ve aynı anda kabzedilirse caizdir"[1532]. Ömer b. Hattab da radıyallâhu anh şöyle demiştir: Eve girip çıkana kadar beklemeni istese bile bekleme. Malik b. Evs'ten rivâyet edildiğine göre yüz dinarlık bir sarf alış verişi yapmak istemiş. O, şöyle anlatıyor: Talha b. Ubeydullah beni çağırdı. Sonra benimle karlı bir fiyata anlaştı. Altını benden aldı ve elinde evirip çevirdi. Sonra "Veznedarım evden gelsin de bedelini öyle vereyim" dedi. Ömer b. Hattab bizi dinliyordu ve şöyle dedi: Vallahi, bedeli almadıkça ondan ayrılma.

Altını gümüş mukabilinde tartıyla veya tahminen satarsa bunların birbirlerinden farklı olmaları caizdir, ancak mecliste kabzetmeleri gerekir. Farklı miktarda olmalarının caiz olması, cinslerinin farklı olmasındandır. Mecliste kabzın şart olması ise Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Altını gümüş mukabilinde satmak, "al, ver" şeklinde değilse faizdir", hadisidir. Ubade b. Samit de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle rivayet etmiştir: Külçe ve zinet şeklindeki altını altın mukabilinde satmak... Bunlar farklı cinsler olup elden ele teslim ettikten sonra dilediğiniz gibi satın."[1533]

Muhammed b. Hasan'ın, el-Âsar'da rivâyet ettiğine göre Ebu Cebele, İbn Ömer'e: "Biz revaçta olmayan ağır gümüş paraların olduğu beldelere gidiyoruz ve yanımızda da revaçtaki hafif gümüş paralar oluyor. Gümüş paralarımızı onların gümüş paraları mukabilinde satabilir miyiz?" diye sordu. İbn Ömer radıyallâhu anh: Hayır, gümüş paranı dinar (altın para) mukabilinde sat ve onların gümüşlerini dinarla satın al. Arkadaşından da, ondan kabzetmedikçe bir karış olsun ayrılma. Dama çıkarsa onunla çık, atlarsa onunla atla, dedi[1534].

Meclisin bedeller kabzedilmeden önce dağılmasıyla akdin bozulması:

Sarf akdinde bedellerin ikisini veya birini kabzetmeden ayrılırlarsa akit batıl olur. Daha sonra kabzetseler bile satışları caize dönüşmez.

Sarf parasında, onu kabzetmeden önce tasarrufta bulunmanın hükmü:

Daha önce geçen hadislerdeki nehiyden dolayı sarf parasında onu kabzetmeden önce tasarrufta bulunmak caiz değildir.

Altın bileziklerin çoğunluğunu altın oluşturuyorsa o altın, gümüş bileziklerin çoğunluğunu gümüş oluşturuyorsa gümüştür.

1532 El-Muvatta 2 / 61.
1533 Sünen-i Ebi Davud 5 / 248.
1534 El-Asar 111.

Birbirinden farklı miktarda mübadelelerinin haram oluşunda, karışık altın ve gümüş, saf altın ve gümüş gibi kabul edilir. Dolayısıyla bir altın bileziğin ayarı 18, diğerininki 21 olursa, bunların biri diğeriyle ancak eşit ağırlıkta mübadele edilebilir. Yine bunların sayıyla borç alınması caiz değildir. Sadece tartıyla borç alınabilirler.

Halis olmayan altın ve gümüşte başka maddeler daha çok ise, bunlar altın ve gümüş değil, bakır ve nikel hükmündedirler. Burada hüküm, çok olanındır.

Bu, yabancı maddeden tamamen arınmış değilse böyledir. Tamamen arınmış halis bir altın veya gümüşse bu, bakır ile altını altın ile mübadele etmek gibidir. Dolayısıyla bu ancak itibar (bazısını bazısına mukabil sayma) yoluyla caizdir. İtibar, karışık altındaki altının halis altındaki altına, ziyadenin ise karışık altındaki bakıra mukabil sayılmasıyla olur.

Şuf'a sözlükte "şef'" kelimesinden türemedir. Şef'; tekin zıttı olan çifte denir. Çünkü şef' bir şeyi bir şeye eklemek ve bitiştirmektir. Şefâat de aynı kökten gelmedir; çünkü o, şefâat edileni sevap işleyenler güruhuna katmaktadır. Şuf'a hakkı bulunan şuf'a malını mülkiyetine kattığından dolayı da bu işleme şuf'a adı verilmiştir.

Şeriatta ise şuf'a; akârı, mâl olduğu fiyata müşteriden zorla alıp mülk edinmedir.

Cabir'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Şuf'a yalnız ev veya bahçede olur. Mal sahibinin bunları sahibinden (şuf'a hakkı olandan) izin almadan satmaması gerekir. O da dilerse alır, dilerse bırakır."[1535] Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan gelen bir hadiste de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şuf'a yalnız ev veya akârda olur." buyurmuştur[1536].

Şuf'a Hakkı Kimlere Vardır?:

Cabir'den radıyallâhu anh rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem taksim edilmemiş her malda şuf'ayla hükmetti. Sınırlar belli olup yollar ayrılınca artık şuf'a kalmaz. Bunu Ahmed b. Hanbel ve Buhârî rivayet etmişlerdir.

Malın kendisinde ortaklığı bulunan kişinin şuf'a hakkı vardır. Bu hak ona akârın satıldığı fiyatla sabittir. Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kimin bir bahçede ortağı varsa ondaki payını, ortağına teklif etmeden satmasın"[1537]. Yine Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Arsa, ev veya bahçedeki her ortaklıkta şuf'a hakkı vardır. Ortağına sunmadan bunları satması doğru olmaz. Ortağı da dilerse alır, dilerse almaz. Bunu kabule yanaşmıyorsa bilsin ki, izin vermedikçe ortağı malı almaya başkalarından daha ziyade hak sahibidir." buyurdu.[1538]

1535 Et-Telhîsu'l-Habîr 2/ 254.
1536 Telhîsu'l-Habîr 2/ 254.
1537 Sünen-i Tirmizî 5/ 387.
1538 Sahih-i Buhârî, 1466.

Ebû Rafi'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bize "Komşu, komşusunun malını almaya başkasından daha ziyade hak sahibidir." buyurdu. Bazı insanlar şöyle demişlerdir: Bir kimse yirmi bin dirheme bir ev satın alırsa bir yolunu bularak onu yirmi bin dirheme satın almasında bir beis yoktur. Ancak şuf'a hakkı sahibi talip olursa onu yirmi bin dirheme alır. Aksi takdirde evi kullanamaz.

Amr b. Şerik'in, babasından aktardığına göre kendisi, biriyle ortak olduğu bir evdeki payını bir adama sattı. Bunun üzerine ortağı: Ben satılmaya başkasından daha çok hak sahibiyim, dedi. Durum Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e götürülünce O sallallâhu aleyhi ve sellem: Komşu komşusu olduğu şeyi almaya başkalarından daha hak sahibidir, buyurdu[1539].

Hem de ortaklığa başkasının girmesinden ona daimi bir eziyet gelir.

Bu meselenin şekli şöyledir: İki adam bir akârı ortak satın aldıklarında bunlardan hiçbiri hissesini, ortağına teklif götürmeden başkasına satamaz. Çünkü zarar görmemek için o bunu almaya başkasından daha ziyade hak sahibidir. Ortağı satın almayı kabul etmezse, bu hissesini başkasına satabilir. Başkasının satın almasıyla birlikte ortağın hakkı da kaybolur.

Cabir'den rivâyet edildiğine göre: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem taksim olunmamış her arsa ve evde, her ortağın şuf'a hakkının olduğuna hükmetti. Ortağı izin vermedikçe onu satması helal olmaz. O da dilerse alır, dilerse bırakır. Ama ortağı izin vermediği halde satarsa ortağı onu almaya daha çok hak sahibidir". Hadisi, Müslim rivayet etmiştir.

Şuf'a hakkı, dışarı açılmayan özel yol gibi, satılık malın irtifak haklarında ortaklığı bulunan kimse için de vardır. İki komşu, eve ulaştıran bir yol varsa bunlardan hiç biri yoldaki payını diğer hak sahibine sunmadan, ondan başkasına satamaz. O satın almayı kabul etmezse başkasına satabilir. Çünkü bunlar, kendilerini evlerine ulaştıran bir yolda ortaktırlar ve her birinin yolda hakkı vardır.

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Komşu komşusunun şuf'asında herkesten daha fazla hak sahibidir. İkisinin yolu bir ise, diğeri uzakta da olsa gelmesini beklemesi gerekir[1540].

Kapısı başka yola bakıyor olsa bile, bitişik komşunun da şuf'a hakkı vardır. Dolayısıyla komşu, evini satmak istediğinde bitişik komşu onu almaya başkasından daha ziyade hak sahibidir ve ona sunmadan başkasına satamaz. Komşunun ihtiyacı yoksa malını dilediğine satabilir. Zira Semüre'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Evin komşusu, eve ve arsaya başkasından daha fazla hak sahibidir."[1541]

1539 Sünen-i Dârekutnî 2/ 2202.
1540 Neylu'l-Evtar 5/ 219.
1541 Mu'cem et-Taberânî 2/ 258.

Dolayısıyla şuf'a hakkı derece derecedir. En kuvvetlisi malın kendisinde ortaklığı bulunanın hakkıdır. Sonra malın haklarında ortaklığı bulunan, sonra da bitişik komşunundur. Şa'bi der ki: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Şuf'a hakkı sahibi (yani maldaki ortak) komşudan, komşu uzak komşudan daha çok hak sahibidir". Yine Şa'bi, Şurayh'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ortak şuf'a hakkı sahibinden, şuf'a hakkı sahibi komşudan, komşu da başkasından daha çok hak sahibidir.

Malın kendisinde ortaklığı bulunan kimse varken malın irtifak (faydalanma) haklarında ortaklığı bulunan kişinin de, bitişik komşunun da şuf'a hakkı yoktur. Çünkü malın kendisinde ortaklığı bulunan kişinin ortaklıkla bağı daha kuvvetlidir. Çünkü ortaklığı, malın her parçasındadır. Ama o, hakkını teslim ederse şuf'a hakkı malın irtifak haklarında ortaklığı bulunanındır ve o varken bitişik komşunun şuf'a hakkı yoktur. Çünkü ilki irtifak haklarında ortaktır. Mal haklarında ortaklığı olan da malı teslim ederse bitişik komşu alır. Komşu bitişik olmayıp aralarında açık bir yol varsa, kapıları birbirine yakın da olsa şuf'a hakkı yoktur. Çünkü birbirlerinden ayıran yol, zararı bertaraf eder.

Şuf'a hakkı sahibi (şefi') bu hakka ne zaman sahip olur?

Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Çocuğun büluğa erişene kadar şuf'a hakkı devam eder. Büluğa erdiğinde dilerse alır, dilerse bırakır"[1542]. Böylece çocuk da şuf'a hakkına sahip kimselerdendir ve onun mahrum bırakılmasını gerektirecek bir durum yoktur.

Şefîe, bu hak satış akdiyle vacip olur. Satıcı, satışı kesin onayladıktan (muhayyerlik şartı koşmadıktan) sonra, müşteri onu ister kabul etsin, ister reddetsin, şuf'a hakkı sabit olur. Buna göre; müşteri bir evi muhayyerlik şartını koşarak satın alırsa şefî, şuf'ayı hak eder. Muhayyerlik hakkı satıcının olursa, satıcı onaylamadığından dolayı şefîe şuf'a hakkı doğmaz.

Dolayısıyla şuf'a hakkı, satış akdi yapılmadan sabit olmaz. Akitten sonra şefî satın almaktan vazgeçerse şuf'a hakkı kalkar. Şefî satışı müşteriden, elçisinden veya şahitliğe ehil birinden veyahut (şahitliğe ehil olmasa da) bir grup insandan duyarsa, onları hemen orada satılan şeye talip olduğuna şahit eder.

Şuf'a hakkı talebinde bulunma iki merhalede gerçekleşir:

Bir: Derhal talepte bulunma[1543]. Bunu satışı öğrenir öğrenmez yapması gerekir. Hatta bir süre susup talep etmezse hakkı kaybolur. Dolayısıyla bir mektupla haberdar edilir ve şuf'a hakkı mektubun başında veya ortasında zikredilmişken mektubu sonuna kadar okursa şuf'a hakkı kaybolur. Hanefi fukahasının büyük bölümü bu görüştedir ve bu, Muhammed b. Hasan'dan bir rivâyettir. Diğer rivâyete göre ise öğrenme meclisi sona erene kadar hakkı devam eder. Kerhi de

1542 Mecmeu'z-Zevâid 1/ 251.

1543 Şurayh: Şuf'a hakkı sadece derhal harekete geçenindir, demiştir.

bu rivâyeti almıştır. Çünkü mülk edinme hakkı doğunca, üzerinde düşünmek için belli bir zamanın olması şarttır. Derhal kabul etmesinin şart olduğu görüşü Ebû Hanife'den sahih rivâyetle gelmiştir. Öğrendiği meclisin sonuna kadar süresinin bulunduğu şeklindeki ikinci görüşün en sahih görüş olduğu da söylenmiştir.

İkinci talep: İlk talepten sonra onu kesinleştirme ve şahit tutma talebi. Bunda: "Filan bu evi satın almış ve benim onda şuf'a hakkım var. Daha önce onu talep etmiştim, şimdi de ediyorum. Buna şahit olun." der. Mal elinde olup henüz müşteriye teslim etmemişse satıcıyı veya eline geçmemiş de olsa müşteriyi veya akârsa onun yanında şahit tutar. Bunu yaparsa, şuf'a hakkı kesinleşir ve Ebû Hanife'ye göre geciktirmekle hakkı kaybolmaz. Muhammed b. Hasan ise: Şahit tuttuktan sonra mazereti olmaksızın meseleyle bir ay hiç ilgilenmezse hakkı kaybolur, demiştir ki fetva da buna göredir.

Şuf'a hakkı ne zaman sabit olur, ne zaman sabit olmaz?

Şuf'a hakkı akâr ve onun hükmünde olan şeylerde sabit olur. Küçük ev gibi, taksim edilemez de olsa bu hak sabittir. Zira Cabir radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem her ortağın taksim olunmamış her arsa ve evde şuf'a hakkının olduğuna hükmetti. Ortağı izin vermedikçe onu satması helal olmaz. O da dilerse alır, dilerse bırakır. Ama ortağı izin vermediği halde satarsa ortağı onu almaya daha çok hak sahibidir."[1544]

Menkullerde de şuf'a hakkı yoktur; çünkü şuf'a hakkı, kötü komşuluktan dolayı gelecek zararı bertaraf etmek için verilmiştir. Bu da süreklilik arz eden şeylerde olur. Menkullerdeki mülkiyet ise akâr gibi devamlılık arz etmez. Onun için akâra kıyas edilemez.

Şuf'a hakkı ancak, akârda bir bedel, yani mal mukabilinde mülk edinildiğinde vacip olur. Çünkü şuf'a, müşterinin mülk edindiği şekilde mülk edinmedir. Dolayısıyla "Sana bu evi şu kadar mal mukabilinde hibe ettim" vs. deyip bedel şartlı yapılan ve iki tarafın da teslim aldığı hibede de şuf'a hakkı vardır. Her ikisi teslim almamışsa onda şuf'a hakkı yoktur.

Kişi akâra, mehir, hul' bedeli (kadının boşaması için kocasına verdiği mal) veya kira bedeli olarak malik olmuşsa; veya kasıtlı adam öldürmede sulh bedeli olarak veyahut bu davayı inkar edeceği veya dava etmeyeceği şeklindeki bir sulh bedeli olarak sahip olmuşsa, o durumda da şuf'a hakkı yoktur. Çünkü davalı, akârın onun mülkünden çıkmadığını iddia etmektedir.

Ama bir şeyi ikrar üzerine yaptığı sulhun bedeli olarak sahip olmuşsa onda şuf'a hakkı vardır. Çünkü ikrar eden kişi davacının mülkiyetini itiraf etmiş, fakat bunu sulh yoluyla elde etmiştir. Dolayısıyla burada malın mal ile değişimi gerçekleşmiş bulunmaktadır.

1544 Müslim 3/ 1229.

Şefî', kusur muhayyerliği ve görme muhayyerliği haklarını kullanarak malı geri iade edebilir. Çünkü o, müşteri konumundadır. Müşteri akârı daha önce görmüş ve satıcı akârın kusursuz olduğuna garanti vermişse şefîin akârı kusurdan dolayı iade hakkı ortadan kalkmaz.

Şefî', satıcıyı, mal elinde iken getirirse ona dava açabilir. Çünkü mal ondadır. Hakim müşteri gelmedikçe beyyineyi (delili) kabul etmez. Satışı onun olduğu yerde fesheder ve satıcı aleyhine şuf'a ile hükmeder. Sorumluluk ona yüklenir. Çünkü mal satıcının elinde ise şefîin hakkı ondadır. Zira parayı teslim alana kadar onu elinde tutma kozu bulunmaktadır. Hakimin müşteri hazır bulunmadıkça delili dinlememesinin sebebi ise mülkiyetin ona geçmiş olmasıdır. Evi müşteri kabzetmişse satıcının bulunması şart değildir. Çünkü satıcı malın artık yabancısı olmuştur; o ne elinde ne de mülkiyetindedir. Hakim, müşteri varken satışı fesheder ve şuf'a hakkı kaybolmaması için sadece "müşterinin alışını feshettim" der, "satışı feshettim" demez. Çünkü şuf'a hakkı (önceki) satış üzerine inşa edilir. Böylece satım, satın alana döner ve şefî' ondan satın alan müşteri konumunda olur. O da paranın satım hakkı açısından hak edilmesini tazmindir.

Şefî ile müşterinin ölümünün etkisi:

Şefîin hakkı, kendisinin ölümüyle kaybolur, ancak müşterinin ölümüyle kaybolmaz.

Mal sahibi, malını satarken kendisi için muhayyerlik şartı koşarsa şefîin şuf'a hakkı doğmaz. Çünkü muhayyerlik, malın satıcının mülkünden çıkmasını engeller. Dolayısıyla hiç satmamış gibi olur. Muhayyerlik hakkından feragat ederse, o zaman şefîin hakkı doğar.

Şefî ile müşteri parada ihtilaf ederlerse, yeminiyle birlikte müşterinin sözü kabul edilir. Şefî de muhayyer bırakılır; dilerse müşterinin söylediği fiyata satın alır, dilerse terk eder.

Bu, şefî' bir beyyine (delil) getirmediğinde böyledir. Şefî' delil getirirse hakim onun gereğine göre hükmeder. Hem şefî' hem müşteri delil getirirse Ebû Hanife ve Muhammed b. Hasan'a göre şefîin delili geçerlidir. Ebû Yusuf'a göre ise; müşterinin delili geçerlidir; çünkü o daha kuvvetlidir.

Şefî' satıcının vekili iken satıcı onu satarsa ona şuf'a hakkı doğmaz. Ama müşterinin vekili iken müşteri onu satın alırsa onun şuf'a hakkı olur.

Müşteri şu fiyata aldığını söyler, satıcı ise daha düşük bir fiyat söylerse; satıcı parayı kabzetmemişse şefî', satıcının söylediği fiyata satın alır. Parayı kabzetmişse, şefî' dilerse müşterinin söylediği fiyata satın alır ve satıcının sözüne aldırış etmez.

Satıcı, ittifak edilen paranın bir kısmını müşteriden düşürmüşse bu miktar şefîden de düşer. Paranın tümünü düşürmüşse bu, şefîden düşmez.

Müşteri ittifak edilen paradan daha fazla ödemişse şefîin o fazlayı vermesi gerekmez. Çünkü şefî' akit esnasında zikredilen miktara satın alma hakkına sahiptir.

Kim bir mal mukabilinde bir ev satın alırsa şefî' onu o malın kıymetine alır. Satıcı akârını bir akâr mukabilinde satmışsa şefî' her birini diğerinin değerine satın alır. Bu, her ikisinin şefî'i ise böyledir. Sadece birinin şefîi ise, hakkının olduğu malı diğerinin değerine satın alır.

Şefî' kendisine ulaşan "akarın bir milyon liraya satıldığı" haberine binaen onu almaz, sonra daha az fiyata satıldığını öğrenirse malı almaması geçersiz olup şuf'a hakkı vardır. Çünkü kendisine gelen haber onu yanıltmıştır. Ancak daha fazlaya satıldığını duyarsa şuf'a hakkı yoktur.

Şefîe "Müşteri filan kişi" denilince şuf'a hakkını talep etmez, sonra başkası olduğunu öğrenirse şuf'a hakkı vardır. Çünkü kişiye Ahmed'in komşuluğu uyup Mehmed'in komşuluğu uymayabilir. Onun için malı komşuluğuna razı olduğu kişiye bırakması, razı olmadığına da bırakması anlamına gelmez.

Şefî'ler birden fazla kişi olursa, mal aralarında eşit miktarda paylaştırılır. Mülklerinin birbirinden farklı miktarda oluşu dikkate alınmaz. Mesela; yarısı birinin, üçte biri diğerinin, altıda biri başka birinin olan bir ev olur ve yarı hisse sahibi, hissesinin tümünü satarsa ve ortakların ikisi de şuf'a hakkını kullanmaya talip olursa, kadı her birine yarıyla hükmeder. Şefî'lerden önce biri gelir ve şuf'a hakkını ispat ederse hakim ona malın tümü için şuf'a hakkıyla hükmeder. Sonra başka bir şefî' gelir ve şuf'a hakkını ispat ederse ona yarısı ile hükmeder (bunun üzerine ilkinin hakkı yarıya düşer).

Her kim birine bir ev satın alırsa şuf'a konusunda davalı odur. Ancak müvekkiline teslim ederse bu defa davalı, müvekkilidir.

Müşteri, malı aldıktan sonra oraya bir yapı inşa eder veya ağaç vs. diker, sonra şuf'adara şuf'a hakkı ile hükmedilirse şuf'adar muhayyerdir; isterse onu müşterinin satın aldığı fiyata ve bina ile ağacın yıkık/sökülü halindeki fiyatlarını vererek satın alır. İsterse de müşteriye bunları sökmesini söyler. Şefî' şuf'a hakkı bulunan malı alır, sonra ev yapar ve ağaç diker, sonra mal başkalarınca hak edilerek elinden alınırsa parasını alır, ancak bina ve ağacın kıymetini alamaz.

Ev (müşterinin elinde) yıkılır veya yanarsa, şefî' muhayyerdir; dilerse verdiği paranın tümünü vererek alır, dilerse terk eder.

Binayı şefî' yıkmışsa şefîe "dilersen arsayı (bina ile arsanın toplamına verilen paradan) hissesi miktarına al, dilersen bırak", denir. Enkazı alma hakkı yoktur.

Kim bir bahçeyi hurma ağaçlarında hurma olduğu halde satın almışsa; eğer meyve satım esnasında dile getirilmişse şefî' bahçeyi paranın tamamına satın alır. Çünkü meyve, akitte zikredilmedikçe akde girmez. Müşteri meyveyi toplamışsa şefîin hissesini düşerek ona daha az paraya verir.

Hakim, biri için hiç görmediği bir evde şuf'a hakkının olduğuna hükmederse, onun görme muhayyerliği vardır.

Şefî' teslim aldıktan sonra malda bir kusur görürse onu iade edebilir. Dolayısıyla şuf'ada kusur muhayyerliği de vardır.

Müşteri akârı vadeli almışsa şefî' muhayyerdir; isterse onu peşin paraya satın alır, isterse süre sona erene kadar sabredip sonra alır. Onu vadeli fiyata peşin alamaz. Sabırdan kasıt kabzetmektir. Davayı ise hemen açar. Hatta susup davacı olmazsa, daha önce geçtiği gibi –Ebû Yusuf'un hilafına- Ebû Hanife ve Muhammed'e göre şuf'a hakkı kaybolur.

Kişi bir ev satın alır, sonra onu şefîe teslim ederse, yani şefî' şuf'a gereği evi ondan teslim alırsa, daha sonra müşteri evi görme muhayyerliği, şart muhayyerliği veya kusur muhayyerliği gereği evi hakimin hükmüyle satıcıya iade ederse ve bu arada da şefî' evi şuf'a hakkı gereği almak isterse; onun şuf'a hakkı yoktur. Ama müşteri malı hakimin hükmü olmadan iade ederse veya karşılıklı ikale yoluyla iade ederse şefîin şuf'a hakkı vardır. Çünkü ikale taraflar hakkında fesh, şuf'adar hakkında satış hükmündedir. Zira burada da satış vardır ki, o malı karşılıklı rıza ile başka bir malla değişmektir.

İCARE (KİRA SÖZLEŞMESİ)

İcare, sözlükte ecir anlamına gelir. Ecir, yapılan bir işe verilen bedeldir. Ücret ise kira demektir.

Şeriatta ise icare, faydaları satma akdidir. Başka bir ifadeyle, belli bir mali bedel karşılığında, faydalar üzerinde yapılan bir akittir. Bu akit, faydaların tahakkukuna göre an be an gerçekleşir.

Aslında kıyas (genel fıkıh kaideleri) icarenin caiz olmamasını gerektirmektedir. Çünkü akit esnasında faydalar henüz yoktur. Olmayan bir şeyin satımı ise caiz değildir. Ancak insanların buna ihtiyacı olduğundan dolayı kıyasa muhalif olarak caiz kılınmıştır. Kabulün icap üzerine (onun ardından ve onunla bitişik) gerçekleşmiş olması için, "faydalanılan mal», akdin kendisine nispeti hususunda "fayda»nın yerine geçirilmiştir. Tıpkı, daha önce geçtiği üzere, üzerine selem yapılan şeyin mahalli olan zimmetin, selemin caiz olması için, üzerine akit yapılan şeyin yerine konması gibi.

İcarenin caiz olduğunun delili kitap, sünnet ve icmadır.

Kitaptan delili şu ayetlerdir: "Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin»[1545], "İki kızdan biri: Babacığım onu (Musa'yı) ücretli olarak tut" dedi."[1546] "Kızların babası: Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o senden bir lütuf olur. Ama sana ağırlık vermek istemem."[1547]

Sünnetten delili ise; Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Deyloğulları kabilesinden bir adamı yol gösterici kılavuz olarak kiraladığı sabittir. Yine rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem müzaraa'dan (zirai ortaklık) nehyetmiş ve kira akdi yapmayı emretmiştir.

Asırlar boyunca tüm ülkelerdeki ilim ehli de icarenin meşruluğunda ittifak etmişlerdir.

İcare, menfaatin meydana gelmesine göre an be an gerçekleşir. Böylece akit, bedeli elde etme ile birlikte gerçekleşip bu yolla akit konusu şeyin tamamının ele geçirilmesi imkanı elde edilir.

1545 Talak: 6.
1546 Kasas: 26.
1547 Kasas: 27.

İcare caizdir. Caiz oluşunun delili: "Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin"[1548] ayeti ile "Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini diğerine derecelerle üstün kıldık"[1549] ayetidir. Yani ücret karşılığı çalıştırmak suretiyle... Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: "Allah buyurdu ki: Ben kıyamet gününde şu üç kişinin hasmı olacağım: Biri, kendisine benim adıma mal verilip sonra ona ihanet eden; diğeri, hür birini satıp parasını yiyen; bir de bir işçi çalıştıran ve ondan maksadını eksiksiz elde ettikten sonra ücretini vermeyen kişi."[1550]

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle rivayet edilmiştir: "İşçiye ücretini teri kurumadan ver"[1551].

İcare akdi, satma lafzıyla gerçekleşmez. Çünkü "satmak" eşyanın temlik edilmesi (mülkiyetine geçirilmesi) için, "icare" ise mevcut olmayan menfaatlerin temliki için konmuş bir sözcüktür. Akid konusu şeyden faydalanılabilmesi için evvela kiralanan şey teslim edilir. Çünkü faydanın bir mal gibi teslimi mümkün olmadığından, o maldan faydalanmaya imkan sağlamak onun yerine konmuştur.

İcarenin sıhhatinin şartları:

İcare ancak şu iki şartla sahih olur:

Bir: Faydaların belli olması.

İki: Ücretin belli olması. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim bir işçiyi çalıştırırsa ona ücretini teri kurumadan versin" buyurmuştur[1552]. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem işçiyi kiralamaktan nehyetmiştir. Burada kastedilen, onun ücret belirtmeden çalıştırılmasıdır[1553].

Hz. Ali radıyallâhu anh da şöyle anlatır: Medine'de iken bir defa çok acıkınca iş aramak üzere Medine'nin tepe mahallesine çıktım. Birden, su arayan bir kadınla karşılaştım. Her bir kovaya bir hurma vermesi için onunla anlaştım. On altı kova su çekince ellerim çıban gibi yara oldu. Sonra kadının yanına gittim ve "ellerim işte böyle oldu" diyerek ona gösterdim. Bunun üzerine kadın bana on altı hurma sayıp verdi. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldim ve olayı anlattım. O da benimle hurmalardan yedi. Ebû Hatim der ki: Mücâhid, Hz. Ali devrine yetişmiştir. Ancak ondan rivâyet ettiği veya bir şeyler dinlediği bilinmemektedir. Dolayısıyla, Ebû Zür'a'nın söylediği gibi, bu rivâyeti mürseldir[1554].

1548 Talak: 6.
1549 Zuhruf: 32.
1550 Sahih-i Buhârî, 444.
1551 Sünen-i Beyhaki 6 / 121.
1552 Sünen-i Beyhaki 6 / 120.
1553 Sünen-i Beyhaki 6 / 121.
1554 Nasbu'r-Râye 4 / 133.

İcarede bunlar şarttır; çünkü akit konusu ve bedelindeki cehalet (kapalılık ve bilinmezlik), satım akdinde para ile maldaki cehalette olduğu gibi, anlaşmazlığa yol açar.

Satım akdinde para olabilen her şey, icare akdinde ücret olabilir. Çünkü ücret, faydanın bedeli olduğundan satım akdindeki paraya kıyas edilir. Bununla birlikte satım akdinde para olamayan bazı şeyler icarede ücret olabilirler. Süt emziren kadını, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması mukabilinde süt emzirmek üzere kiralamak gibi. Bunların satım akdinde bedel olmaları caiz değilken, Ebû Hanife'ye göre icarede bedel olmaları, istihsanen caizdir. Buna başka bir örnek, hayvandır. Hayvan peşin verildiğinde bedel olabilir. Ama ileride teslim edilmek üzere bedel yapılmak istendiğinde bedel (para) olamaz. Çünkü hayvan zimmette sabit olamaz.

İcare (kira) akdinde elde edilecek faydalar nasıl bilinir?

Faydalar şu yollarla bilinir:

Bir: Kira şeklinin zikredilmesiyle. Mesela evin -uzun veya kısa- belli bir süre oturmak için, arazilerin ziraat yapmak için kiralanmasının söylenmesi gibi. Süre bilinince elde edilecek fayda da belli olur. Bu, mallar birinin mülkiyetinde ise böyledir. Ancak ev veya arazi vakıf malı ise ve onu vakıf nâzırından belli bir süreye kadar kiralamışsa, eğer fiyat aynı veya daha azsa bu caizdir, akit devam eder. Ecr-i misli (emsallerinin fiyatı) pahalanmışsa vakıf nâzırı akdi feshedip yeniler. O zamana kadar geçen süre, konuşulan fiyattan hesaplanarak alınır. Arazi ekili olduğundan dolayı icaresinin feshi mümkün olmazsa; kira artırımına kadarki kira, önceki anlaşılan fiyattan alınır. Artırımdan bir yıl dolana kadar süre de ecr-i misil olarak verilmesi gerekir

Hidaye müellifi der ki: Kiracının mülkiyet iddiasında bulunmaması için vakıf mallarını uzun süreliğine kiraya vermek caiz değildir. Arazilerde üç seneden fazlası, diğerlerinde bir seneden fazlası caiz değildir. Yetime ait arazi de böyledir.

Diğer arazilerdeki artırımda, komşu arazi evlerinİN durumuna ve ed-dur'a bakılır. Ancak birisi fiyatı zarar verme kastıyla yükseltmişse ona aldırış edilmez.

Hacendi der ki: Bir evi bir aylığına kiraladığında, eğer akdi (hicri) aybaşında yapmışlarsa her aylık kiranın süresi, hilalin görülmesiyle (hicri aybaşında) başlar, ay sonunda biter. Eğer akdi ay ortasında yapmışlarsa her bir ay otuz gün olarak hesaplanır. Evi bir yıllığına kiralarsa; eğer akdi (hicri takvime göre) aybaşında yapmışlarsa üç imamın ittifakıyla ay başlarına göre hesaplanır. Ay ortasında yapmışlarsa Ebû Hanife'ye göre senenin tüm günleriyle hesaplanır ve bir yıl 360 gün olarak sayılır. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise on bir ay hicri aya göre hesaplanır. Bir ay ise günle hesaplanır ve ilk aydan eksik kalan günler bu son ayda tamamlanır.

2-Akit yapılan faydanın zikredilmesiyle: Birini bir elbise dikmesi için kiralar ve onun yünden veya pamuktan olacağını, ne şekilde dikeceğini bildirirse fayda bilinmiş olur, böylece akit sahih olarak gerçekleşir. Araç kiraladığında da süreyi ve gideceği yeri bildirmesi gerekir. Bunlardan birini bildirmezse kira akdi fasit olur.

3-Faydalara (yapılacak işe vs.) işaret etmekle: Birini şu yükü filan yere götürmek için kiralamak gibi. Adam, taşıyacağı mal ve götüreceği yeri görürse yapacağı işi öğrenmiş olur. Hamal, taşıdığı malı vasıtadan indirmedikçe ücreti hak etmez. Çünkü indirmek taşıma işleminin tamamlayıcı bir parçasıdır. Ama kişi bundan vazgeçerse bir mesele yoktur.

Kiracının maldaki tasarruflarının hükmü:

Evlerin, odaların, dükkanların ve işyerlerinin kiralanması caizdir. Kiracının buralarda ne yapacağını bildirmesi şart değildir. Çünkü örfen buralardaki iş, yerleşmektir. Böylece yapılan akit ona hamlolunur. Kiracının binaya (yapıya) zarar vermeyecek her işi yapması caizdir. Fakat dükkanda binaya zarar verecek aletler bulunduracaksa bu, binaya zarar veren şeylerden olduğundan, orada yapacağı işi baştan bildirmesi gerekir. Kiraya veren buna razı olursa akit caiz olur.

Kiracının oturması caiz olduğu gibi, aynı fiyata veya daha azına başkasını oturtması da caizdir. Daha fazla fiyata kiraya verse de caizdir. Ancak, ziyadeyi, evi veya kapıları tamir ederek mala bir ekleme yapmak dışında bir şeye harcaması helal olmaz.

Oturmak için bir ev kiralar ve kendisine anahtarlar teslim edilirse orada otursun veya oturmasın, süre bittiğinde kirayı ödemesi gerekir. Ancak sultan veya başka bir şey onu engellemişse ödemesi gerekmez.

Bir menkulü kiraladığında, satım akdinde olduğu gibi onu kabzetmeden başkasına kiralaması caiz değildir. Eğer gayri menkulü kiralar ve onu kabzetmeden başkasına kiraya vermek isterse; Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre caiz, Muhammed'e göre caiz değildir. Bunun ittifakla caiz olduğu da söylenmiştir.

Arazilerin ziraat için kiralanması:

Arazilerin ziraat için kiralanması caizdir. Ancak ekilecek şey belirtilmedikçe akit sahih olmaz. Çünkü toprağa ekilen şeyler birbirinden farklıdır ve bazıları araziye zarar verir. O yüzden anlaşmazlık çıkmaması için bunun belirtilmesi veya kiralayanın "dilediğim şeyi ekeceğim" demesi gerekir. Çünkü meseleyi kendi isteğine bırakınca anlaşmazlığa yol açabilecek bilinmezliğin önü alınmış olur. Orada ne ekeceğini söylemez veya "dilediğimi ekeceğim" demezse bu icare/kira fasit olur. Ekmeden önce mahkemelik olurlarsa, her birinin akdi fesh hakkı vardır. Ancak kiralayan, fesihten önce bir miktarını ekmiş olursa bu akit kesinlik kazanır ve kiraya veren, kararlaştırılan ücreti almaya hak kazanır.

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'i, ekip biçmeleri ve çıkan ürünün yarısı kendilerinin olması üzere Yahudilere verdi. Nafi, İbn Ömer'in kendisine "tarlalar şu kadar fiyata kiralanırdı" dediğini nakletmiştir. Nafi bunun miktarını söylemiş, ancak ondan rivâyet eden Cüveyriye bunu unutmuştur[1555].

Kiralayanın, araziye giden yol hakkı ve kiraladığı arazinin sudan bir payı varsa su hakkı vardır.

Araçları kiralamanın hükmü:

Araçları binmek ve yük taşımak için kiralamak caizdir. Çünkü bu, belli bir faydadır. Kiraya veren kişi kiracıya aracı kendisinin sürmesi şartını koşabilir. Kiralayan kişinin araca başkasını bindirme hakkı yoktur. Çünkü başta binecek kişi olarak kendisi belirlenmiştir ve insanlar da araca binmede birbirlerinden farklıdırlar. Bu sebeplerden dolayı bu husus akitte şart koşulmuş gibidir.

Araca binecek kişi belli olduktan sonra kiracı ona başka birini bindirir ve araç (kaza vs. den dolayı) hurda olursa kiracı aracın kıymetini öder. Araçta kiralayan da varken hurda olursa tazmin etmez. Buna göre, aracı ödünç alır da kendisi sebep olmadan araç hurda olursa o zaman da tazmin etmez. Ama onu başkasına ödünç verir de araç onda iken hurda olursa tazmin eder.

Taşınma için bir araç kiralar ve taşıyacağı malın miktar ve nevini belirtirse, o kadar veya daha az zarar veren mal taşıyabilir. Çünkü aralarında bir fark yoktur. Eğer araç arıza yaparsa tazmin etmez. Ancak daha zararlı bir mal taşıma hakkı yoktur. Eğer akitte belirtilen miktardan fazla yükler de araç arıza yaparsa tazmin eder. Aracı, örneğin üzerinde bir miktar şeker taşımak üzere kiraladığında ondan daha fazla ama normalde taşıyabileceği bir yük taşır ve araç arıza yaparsa ittifak edilen ağırlıktan fazlasının payını tazmin eder. Çünkü araç, bir kısmına izin verilen, bir kısmına verilmeyen bir yükten dolayı arıza yapmıştır. Sebep de ağırlık olduğuna göre ittifak edilenden fazlası tazmin edilir. Eğer normalde taşıyamayacağı kadar yük yükler ve araç hurda olursa, taşıyabileceği azami yük miktarı aracın üzerinde yazılı ise aracın tamamını tazmin eder. Çünkü buna hiçbir şekilde izin verilmemiştir.

Bir aracı şuraya kadar diye kiralar ve orayı geçerse, ittifak edilene aykırı davranmış olduğundan tazmin eder. Sonra dönüp aracı sahibine teslim ederse, şayet aracı gidiş ve geliş için kiralamışsa sadece gidiş ücretini öder, geliş ücretini ödemesi gerekmez. Çünkü belirlenen yeri geçince belirlenene aykırı davranmış olur ve tazminci konumuna düşer. Biz Hanefilerde de kural olarak, ücret ile tazmin bir arada bulunmazlar.

1555 Sahih-i Buhârî 448.

Filan yere kadar diye bir araç kiralar da oraya araçla gitmeyip evinde oturur ve süre geçtiğinde bir trafik kazasından araç hurda olursa, onu elinde tutup alıkoyduğundan dolayı tazmin etmesi gerekir. Ancak ücret ödemesi gerekmez. Çünkü aracı izin verilmeyen yerde elinde tutmuştur. Filan yere gitmek üzere diye kiralayıp başka bir yere gittiğinde de durum aynıdır. Böylesi durumda gittiği yer akitte belirlenenden daha yakın olsa bile tazmin eder. Çünkü ittifak edilene uymamıştır. Ücret ödemesi ise gerekmez.

Aracı filan yere kadar gitmek üzere kiralar ve anayoldan gitmezse; gittiği yol insanların kullandıkları bir yol ise ittifak edilene aykırı davranmış olmaz. İnsanların kullanmadıkları bir yoldan gider ve bir kazadan dolayı araç hurdaya dönerse tazmin eder.

Ecir iki çeşittir: Ecir-i müşterek ve ecir-i hâs.

Ecir-i müşterek (herkese iş yapan, yani götürü çalışan): İş yapmadıkça ücreti hak etmeyen kişidir. Doktor, inşaat şirketleri, kara, hava ve deniz taşımacılığı şirketleri ve terzi gibi sadece bir kişi için ve belli bir süreliğine çalışmayan kişi ve kuruluştur. Bunların üzerinde çalıştıkları şeyler ellerinde emanettir. Kendilerinden bir tecavüz olmadan bozulurlarsa, Ebû Hanife'ye göre akitte tazmin şart koşulmuş olsa bile tazmin etmezler. Çünkü emanette tazmini şart koşmak şeriat kurallarının gerektirdiğine aykırıdır. Dolayısıyla geçersiz olur. Zira Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da kendi babasından rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Emanetçinin tazmin yükümlülüğü yoktur."[1556]

Ebû Yusuf ve Muhammed ise, insanların mallarına dikkatli davranılmasını sağlama gereği olarak bunun tazmin edileceğini söylemişlerdir. Çünkü ecirler/işçiler tazmin ettirileceklerini bildiklerinde, söndürülemez yangın gibi elde olmayan durumlar hariç, ellerindekini korumak için büyük çaba sarf edeceklerdir. Nitekim Ali radıyallâhu anh ve Ömer radıyallâhu anh'ın ecir-i müştereği tazmin ettirdikleri rivayet edilmiştir. Yine rivâyete göre Ali radıyallâhu anh boyacı ve kuyumcuyu tazmin ettirir ve "insanlara ancak bu uyar" derdi[1557].

Beyhakî'nin Ebu Heysem'den rivâyet ettiğine göre ona bir testi esansı getirildi. Ebû Heysem onu taşıması için bir işçi kiraladı. Fiyatı 300 veya 400 idi. Testi düştü ve kırıldı. Ben onun benimle sulh yapmasını bekledim. Yapmayınca Kadı Şurayh'a şikayet ettim. Şurayh ona: Ücret (iş ücreti) sana (bir durum olduğunda) tazmin etmen için verildi, dedi ve onu tazmin ettirdi. Sonra insanların ısrarı üzerine onunla sulh yaptım.

Fetva, İmam Ebû Hanife'nin görüşü üzere olup Hanefi mezhebinin (karar kıldığı) görüşü budur. Ancak ed-Dürr'de şöyle denmiştir: Son dönem fukahası

1556 Sünen-i Dârekutnî 3 / 41.
1557 Sünen-i Dârekutnî 6 / 122.

(müteahhirin) kıymetin yarı fiyatına sulh yapılır, diye fetva vermişlerdir. Şöyle de denmiştir: Eğer ecir malı koruyup gözetiyorduysa tazmin etmez. Yoksa tazmin ettirilir. Durumu belli olmayana ise sulh emredilir ve buna zorlanır.

Ecir-i müşterek, iş yaparken üzerinde çalıştığı şey telef olursa onu tazmin eder. Çünkü telef onun fiiliyle olmuştur. Ancak kasten yapmamışsa veya araçların bakımında ihmalkar davranmamışsa boğulan, ölen ya da yanan kişilerden dolayı tazmin ettirilmez. Ama kasten yapmışsa tazmin ettirilir.

Cerrah ameliyatta mûtad yeri aşmadığı halde hasta ölürse bundan dolayı tazmin etmesi gerekmez. Ama mutad yeri geçmişse tazmin eder. Çünkü bu ona izin verilmiş bir şey değildir. Bu, ameliyatı hastanın veya velisinin izniyle yapmışsa böyledir. Onların izni olmadan yapmışsa mûtad yeri geçmiş olsun veya olmasın, tazmin eder.

Sünnet doktoru çocuğun tenasül organının ucunu koparır da çocuk ölürse diyetin yarısını, iyileşirse diyetin tamamını öder. Çünkü çocuk ölünce ölümü biri izinli –ki o derinin kesilmesidir-, diğeri izinsiz –ki o, organın ucunun kesilmesidir- olmak üzere iki fiiliyle gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla izin verilmemiş kısmın diyetini, yani diyetin yarısını öder. Ancak iyileşirse kesilen deri hiç kesilmemiş gibi sayılır. Derinin altı da izin verilmemiş olduğundan organın ucunun tamamının tazmini gerekir ki o da diyetidir.

Ecîr-i hâs (süreye göre çalışan görevli): İş yapmasa da kendisini o süre boyunca teslim etmesi sebebiyle ücreti hak eden kişidir. Buna örnek, kamuda veya özel sektörde çalışan görevlilerdir. Özel denmesi, sadece çalıştıran/görevlendiren kişiye çalışmasındandır. Dolayısıyla üzerinde akit yapılan şey onun kendisini teslimidir. Dolayısıyla o sürede başkasına çalışması olmaz. Kendisini bu süre zarfında teslim ederse ve ücret bunun karşılığı olarak belirlenmişse, onu hak eder. Çalışmasını engelleyecek hastalık ve benzeri bir mani olmadığı sürece de bu onun hakkıdır.

Her kim birisini kendisine çalışması için kiralarsa, başkasına çalışmamasını şart koştuğunda o ecîr-i hâs olur. Başkasına çalışırsa, çalıştığı kadarın ücreti kesilir. Çalınmak veya gasp edilmek suretiyle elinde telef olan veya mûtad ve örfe uygun bir şekilde çalışırken telef olan maldan dolayı ecîr-i hâsa tazmin gerekmez. Ancak mûtad olmayan fiillerinde, tecavüz etmiş olduğundan tazmin eder.

Bir hemşireden "Filan odadaki hastalara bakması" istenir, onlara ilaç vermekle vazifelendirilir, o da hastalara ilaç verir ve ilacın terkibindeki hatadan dolayı birçok hasta ölürse tazmin etmesi gerekmez ve görevlendirildiği hastalara baktığı sürece maaşını tam alır. Çünkü akit yapılan şey, onun kendisini bu sürede teslim etmesidir ki bu da gerçekleşmiştir. Tazmin ise hastane sahibinin sorumluluğudur. Çünkü hemşire ecîr-i hâstır.

Ücret ne zaman hak edilir?

İcarede ücret; akit konusu işin yapılması veya peşin ödemenin şart koşulması veya şart koşulmadığı halde kişinin kendinden peşin ödemesi ile hak edilir. Çünkü akit olur olmaz ücretin verilmesi gerekmez. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "İşçiye ücretini teri kurumadan ver."[1558] buyurmuştur. Şayet ücret akitle birlikte hak edilmiş olsaydı, işçinin (çalışanın) ücretini izni olmadan geciktirmek caiz olmazdı. Hadis ise ancak işi bitirdikten sonra vacip olmasını gerektirmektedir. Çünkü ter, ancak çalışma sonucunda olur. Hem de faydanın akit olur olmaz tahsil edilmesi mümkün değildir. Çünkü fayda peyderpey oluşur. Bu akit de karşılıklı bedelleşme akdi olduğuna göre eşitlik şarttır. Dolayısıyla ücret, akdin kendisiyle değil, eşitlik gereği, üzerinde akdedilen iş (fayda, menfaat) yapılınca hak edilir. Bu, Ebû Hanife'nin ilk görüşüdür. Sonra bundan dönmüş ve "her günün sonunda talep eder" demiştir. Bunun gerekçesi ise peyderpey yapılmasıdır. Bu, Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşüdür. Ancak akit esnasında bir ücret ödeme vakti belirlenirse, ona uyulur.

Evi kiraya veren (veya iş yaptıran kişi) ücretin peşin verilmesini şart koşarsa, ücreti almadan malı teslim etmeyebilir. Çünkü icarede faydalar mala, ücret ise paraya tekabül eder. Para ödenene kadar malın alıkonulması gerektiği gibi, peşin ödenmesi gereken ücret ödenene kadar da menfaatin alıkonulması gerekir.

Kiracı ücreti peşin öderse kiraya veren ona malik olur. Veresiye alacağı olan kişiye parasının peşin ödenmesi gibi. Akitten sonra ev teslim alınmadan yıkılır veya bir borçtan dolayı ipotek edilir veyahut taraflardan biri ölürse ev sahibinin ücreti geri ödemesi gerekir. Çünkü malı teslim edememiştir.

İcareyi (kira akdini) bozan şeyler:

Kira akdini, alım satım akdini bozan şeylerin aynıları bozar. O ise, akitte koşulan akdin gerektirmediği koşullardır. Akit konusu işin, ücret veya sürenin bilinmemesi gibi satımı bozan her türlü bilinmezlik icareyi de bozar. Çünkü bilindiği gibi, bilinmezlik anlaşmazlığa yol açar.

Akitte ecîr-i hâsa kendi veya başkasının fiiliyle olacak teleflerde onun tazmin etmesi şart koşulur veya Ebû Hanife'nin görüşüne göre kendi fiiliyle olmayan teleflerden dolayı tazmin şart koşulursa icare akdi bozulur. Bozulunca da ecr-i misl (emsallerinin fiyatı) ödenir. Çünkü akitte belirlenen ücretin ödenmesi ancak sahih akitlerde gerekir. Fasit akitlerde ise akit konusu şeyin kıymeti verilir. Sahih akitteki kıymet ile zikredilen fiyat arasındaki fark şudur: Kıymet, bir şeyin eksik veya noksan olmaksızın hakiki değeridir. Zikredilen fiyat ise (ne olursa olsun) akitte üzerinde anlaşılan miktardır.

Kiracı, akdin gerektirdiği bir şartı öne sürerse, örneğin ecîr-i müştereke kendi fiiliyle olan telefleri tazmin etmesini şart koşarsa akit fasit olmaz.

1558 Sünen-i Beyhaki 6 / 121.

Bizde icare akdinde muhayyerlik şartı koşmak caizdir. Çünkü bu muaveze (karşılıklı değişme) karakterli bir akittir. Satımda olduğu gibi ikâle yoluyla feshi caizdir.

Muhtelif meseleler:

Ecîr-i hâs kiralayan (özel işçi/görevli tutan) kişi, akitte belirtmemişse, onu yolculuğa götüremez.

Birini kendisine bir gün hizmet etmesi için kiralarsa onu güneş doğduktan, insanların yatsıdan sonra uyumalarına kadar çalıştırabilir. Ona yıkama, yemek yapma ve misafire ikram gibi tüm ev işlerini yaptırma hakkı vardır. Erkeğin hizmet için, evde baş başa kalacağı hizmetçi kadın tutması mekruhtur. Çünkü nefsinin günaha düşmemesinden güvende olamaz.

Akitte ücreti peşin alma şartı koşmamışsa ecir-i müşterekin onu iş bitmeden talep etme hakkı yoktur.

Davet yemeğini pişirmesi için bir aşçı tutarsa servisi de o yapmak zorundadır. Çünkü servis o işin bir parçasıdır. Yemek bozulur, yanar veya çiğ olursa aşçı tazmin eder.

Kendi ev halkına yemek yapması için bir aşçı tutarsa onun servis yapması gerekmez.

Yemek yaparken tutuşturduğu ateşten yangın çıkarsa tazmin etmez. Çünkü işini ancak ateşle görebileceğinden ateş yakmak ona izin verilmiş bir şeydir. Evde bulunanlardan biri yanarsa ev sahibi tazmin etmez. Çünkü yangına sebep olan şeyde onun hiçbir kastı yoktur.

Nakliyat şirketi görevlisi: "Malı bugün taşımak istiyorsan taşıma ücreti 1000 lira, iki gün sonra istersen 500 lira olur" derse; o gün taşırsa hakkı 1000 liradır. İki gün sonra taşırsa Ebû Hanife'ye göre zikredilen miktar olan 500 lirayı aşmamak şartıyla, emsallerinin ücreti ödenir. Bir gün sonra taşıdığında da aynı şekilde -500 lirayı aşmamak şartıyla- ecr-i misli ödenir.

Bir yeri "her bir ayı 3.000 liraya" diye kiralarsa akit sadece bir ay için geçerli, kalan aylar hakkında fasittir. Ancak toplam ay sayısı zikredilirse süre belli olduğundan, akit tamamında sahihtir. İlk meselede akdin sadece ilk ay için geçerli olmasının sebebi, bir ayın malum bir miktar olmasındandır. Hem de ilk ay akdin hemen ardından gelmektedir ve ücreti de belli olup bir aydan bir şey fark etmez. Ama akit diğer aylar hakkında fasittir; çünkü onlardaki icare (süresi) meçhuldür. Hem de dil kurallarına göre "küll: her" kelimesi sınırsız bir kelimenin başına geldiğinde, genel mânâsında almak imkansız olacağından dolayı, cümle sadece bir mânâsına hamledilir.

İkinci aydan bir müddet oturduğunda, akit o ay için de geçerli olur ve mal sahibi ay sonuna kadar onu çıkaramaz. Az bir süre veya bir gün oturduğu diğer aylarda da hüküm böyledir. Çünkü iki tarafın bir sonraki ayda oturmaya gösterdiği rızayla akit tamam olmuştur.

Bir evi "bir yılı on bin liraya" diye kiralarsa, her bir ayın payını belirtmese de, bu caizdir. Eğer akdi hicri aybaşında yapmışlarsa Ebû Hanife'ye göre hepsi ayla hesaplanır; çünkü (yıl hesaplamasında) aslolan aylarla hesaplamaktır. Akdi ay ortasında yapmışlarsa Muhammed: İlk ay gün olarak, diğer aylar ise ay olarak hesaplanır. Ebû Yusuf'tan ise iki rivâyet vardır: biri Ebû Hanife'nin kavli gibi, diğer Muhammed'in kavli gibidir.

Kiralaması caiz olmayan şeyler:

Erkek hayvanların dişi hayvanları aşılamasına ücret almak caiz değildir. Zira İbn Ömer'den radıyallâhu anh yapılan rivâyete göre, "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem erkek hayvanın aşılamasından nehyetmiş"[1559] olduğundan dolayı, erkek hayvanın aşılamasının parasal değeri yoktur.

Fakihler aşılamadan dolayı verilen ikram ve hediyeye ruhsat vermişlerdir. Zira Nesei ve Tirmizî'nin, Enes'ten radıyallâhu anh yaptıkları rivâyete göre: Kilab kabilesinden bir adam Hz. Peygamber'e "erkek hayvanın dişi hayvanı aşılamasından" sorunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu bundan nehyetti. Adam: "Ya Rasûlallah! Biz hayvanı aşılamaları için onlara ödünç veriyoruz, onlar da bize ikramda bulunuyorlar!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hediye konusunda ona izin verdi[1560].

Ezan, kamet, hac, imamlık, Kur'ân ve fıkıh öğretmeye ücret almak caiz değildir. Çünkü bunlar, yapan kimse için birer ibadettir. Oruç ve namaz için nasıl ücret alınamazsa bunlar için de alınamaz. Hem de Abdurrahman b. Şibil'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kur'ân'ı okuyun, onun parasını yemeyin" buyurmuştur.[1561] Ubade b. Samit'ten şöyle rivayet edilmiştir: Suffe ehlinden bazı kimselere Kitabı ve Kur'ân'ı öğrettim. Onlardan biri bana bir yay verdi. İçimden "Bu bir mal değil (dünya malı sayılmaz). Onunla Allah yolunda atış yaparım. Yine de mutlaka Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gidip bunu soracağım." dedim. Gittim ve "Ya Rasûlallah! Kitap ve Kur'ân öğrettiğim adamlardan biri bana bir yay hediye etti. Bu bir mal değil. Onunla Allah yolunda atış yaparım." dedim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Boynuna cehennem ateşinden bir halka geçirmek istiyorsan, onu kabul et." buyurdu[1562].

1559 Sünen-i Ebi Davud 3/ 267.
1560 Nasbu'r-Râye 2/ 237.
1561 Sünen-i Ebi Davud 7 / 264.
1562 Mu'cemu et-Taberânî 5/ 435.

Muğire b. Şu'be'den de şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'dan beni kabilemin imamı yapmasını rica ettim. "Cemaatten en güçsüz insanın namazıyla namaz kıldır. Ezana ücret alan bir müezzin de edinme." buyurdu.[1563]

Ölmüş birinin yerine haccetmesi için birini kiralamak caizdir. Bu durumda hacdaki masrafları kadar para alabilir. Aldığı paradan bir şey artarsa onu varislerine geri verir.

Ancak Hidaye'de şöyle denmiştir: Bazı ilk dönem fakihlerimiz günümüzde Kur'ân öğretimi için ücretli hoca tutmayı güzel bulmuşlardır. Çünkü dini konularda gevşeklik hakimdir ve böyle yapılmadığında Kur'ân ezberlemenin ortadan kalkma tehlikesi vardır. Fetva buna göredir. Son dönem alimleri de (Mütehhirin) imamlık, fıkıh ve ölünün yerine haccetmeye ücret almayı caiz görmüşler, rukye ile ezan ve kamet gibi ibadetler için ücret almayı geçerli saymışlar, fetvayı böyle vermişlerdir.

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabından bir grup, çıktıkları bir seferde bir kabilenin yakınında konakladılar. Arap kabilesi onları misafir etmeye yanaşmadı. Bu arada kabilenin reisini bir akrep soktu. Kabile mensupları yanlarına gelerek, "Sizde bir ilaç veya okuma tedavisi yapacak biri var mı?" dediler. Sahabiler: "Ama siz bizi misafir etmediniz. Bunu ancak bize belli bir ücret belirlerseniz yaparız." dediler. Sonunda bir sürü koyun karşılığında tedavi etmek üzerinde anlaşmaya vardılar. Tedavi eden sahabi Fatiha suresini okuyor, tükrüğünü toplayıp üzerine hafifçe üflüyordu. Sonunda reis iyileşti. Sahabiler de koyunları alıp geldiler. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem sormadan almayalım (taksim etmeyelim) dediler. Olayı Efendimiz'e anlatınca, gülümsedi ve "Fatiha'nın tedavi duası olduğunu nereden bildin? İsabet etmişsiniz. Onları aranızda paylaşın. Bana da bir pay ayırın." buyurdu[1564]. Bu hadisi Buhârî, İcare Kitabı'nda rivayet etmiştir.

Hattabî der ki: Bir grup alim bundan nehyeden hadislerin zahiri istikametinde görüş beyan ederek Kur'ân öğretme karşılığında ücret almanın mübah olmadığını söylemişlerdir. Zühri, Ebû Hanife ve Ebû İshak b. Raheveyh bu görüştedirler. Bir grup alim: Başta şart koşulmadığı takdirde Kur'ân ve benzeri şeyler için ücret almada bir beis yoktur, demişlerdir. Bu Hasan-ı Basri, İbn Sirin ve Şa'bi'nin görüşüdür. Diğer bir grup alim ise bunun her halükarda caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu da Atâ, Mâlik, Şâfiî ve Ebû Sevr'in görüşüdür. Bunlar Sehl b. Sa'd'dan yapılan şu rivâyeti delil getirmişlerdir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kıza talip olup da ona verecek mehir bulamayan bir adamı, "Seni Kur'ân'dan ezberinde olanlar mukabilinde ona nikahlıyorum." diyerek onunla evlendirdi.

1563 Ahmed b. Hanbel (Benna'nın şerhiyle) 5/ 125.
1564 Sahih-i Buhârî 1231.

Cihad için ücret almak caiz değildir. Çünkü kişi cihad esnasında cihad meydanında bulunursa o kendisine farz-ı ayn olup onu yapması gerekir.

Ölüyü yıkaması, taşıması ve defnetmesi için adam kiralamak caiz değildir. Bu, kendileri dışında kimse olmadığında böyledir; zira o durumda bunları yapmak onlara vaciptir. Bulundukları beldede kendilerinden başka insanlar varsa ölüyü yıkamak, taşımak ve defnetmek için adam kiralamaları caizdir.

Belli bir süre Kur'ân-ı Kerîm okumak için adam kiralamanın caiz olup olmadığı hususunda da farklı görüşler vardır. Bazıları: Bu caiz değildir, demişlerdir ki tercih edilen görüş budur.

Şarkı ve ölüye ağıt için adam kiralamak caiz değildir. Oyun ve eğlenceler de böyledir. Çünkü bunların hepsi masiyettir.

Hakimin, önünde arazilere sınır koyan bir adamı ancak aylık olarak kiralayabilir. Bu durumda akit sahihtir. Zira akit, çalışsın veya çalışmasın, anlaşılan süre üzerine yapılmıştır ve süre de bellidir. Ama "her bir sınır koyma şu kadar fiyata" diyerek kiralarsa, meçhul olduğundan dolayı caiz değildir.

Muşâ (müşterek mülkiyet) kiralamak:

Ebû Hanîfe'ye göre müşterek mülkiyet, taksim edilmiş olsun veya olmasın, ortak dışında kimseye kiraya verilemez. Çünkü bu, teslimi yapılamayacak şeyi kiralamaktır. Çünkü müşterek malın teslimi ancak ortağa olabilir. Zira menfaatin tamamı onun mülkiyetinde meydana geldiğinden müştereklik ortadan kalkar.

Meselenin şekli; evinin bir kısmını veya ortağındaki hissesini ortaktan başka birine kiraya vermesidir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise bunu caiz görmüşlerdir. Çünkü teslim, orayı boşaltmak veya ortaklaşa kullanmakla mümkündür. Böylece ortağına veya iki adama kiraya vermek gibi olmuştur. Dolayısıyla satımdan farksız hale gelmiştir.

İş yapanın malı yanında alıkoyması:

İş yapan kişiler, yaptıkları işin mal üzerinde görülen bir eseri varsa, tamamladıktan sonra ücreti tahsil için malı yanlarında alıkoyabilirler. Tersi de caizdir. Dolayısıyla malı, ücreti tahsil etmek için yanında alıkoyar ve kendinden kaynaklanmayan bir sebepten dolayı mal zâyi olursa Ebû Hanife'ye göre tazmini gerekmez. Çünkü alıkoymakla hakkı geçmiş değildir. Malın teslimden önce telef olmasından dolayı da iş yaptırandan ücret talep edemez. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise helak olan malı tazmin eder. Çünkü mal, onu alıkoymadan önce elinde tazmini gereken bir konumdaydı (emanetti). Alıkonunca tazmine daha layıktır. Ancak işçi muhayyerdir; dilerse malın iş yapılmamış halini tazmin eder ve işinin ücretini almaz. Dilerse yapılmış haliyle tazmin eder ve işin ücretini alır.

Ama yaptığı işin mal üzerinde görülen bir eseri yoksa işçinin/sanatkarın malı yanında alıkoyma hakkı yoktur. Çünkü üzerinde akit yapılan şey, işin kendisidir ve o da mal üzerinde mevcut değildir. Dolayısıyla onu alıkoyması düşünülemez, tasavvur edilemez. Elbiseyi sadece yıkamak veya sadece ütülemek için alan elbise temizleyicisi de böyledir. Ama hem yıkamak hem de ütülemek için almışsa, görünen bir eseri olduğundan dolayı ücreti alana kadar yanında alıkoyabilir.

Alıkoyduğu sürede telef olduğunda, tazminin gerekip gerekmediği hususu, daha önce geçtiği gibi, ihtilaflıdır.

Hammal ise malı yanında alıkoyduğunda gaspçı tazminini öder. Ücreti de malı (vasıtadan) indirmedikçe hak etmez. Çünkü malı indirmek, taşıma işleminin tamamlayıcılarındandır.

Ecire işi kendisinin yapmasını şart koşmak:

İş sahibi ecire "İşi kendin veya kendi elinle yapman" şartıyla diyerek işi kendisinin yapmasını şart koşarsa, ecir onu başkasına yaptıramaz. Fakat "Dikmen şartıyla" derse bu mutlak bir ifadedir. Herhangi bir şart koşmaksızın işi ona bıraktığından dolayı da ecir onu yanında çalıştırdığı işçisine yaptırabilir.

Başta ücreti belirlemeden işçi çalıştırmak:

Bir işçi tutar ve ona bir ücret belirlemezse, kaça ulaşırsa ulaşsın ecr-i misil ödemesi gerekir. Sonra, fasit icarede ücret, maldan faydalanma imkanı sağlandığında değil, gerçekten faydalandığında gerekir. İcarede ise böyle değildir. Zira işveren, maldan fiilen faydalansın veya faydalanmasın, bu imkanı sağlamasıyla ecire ücreti ödemesi gerekir.

İcarede anlaşmazlıklar:

İşveren ile işçi ihtilaf edip, işveren: Sana bunu şu şekilde yapmanı söyledim, der, ecir ise "bilakis şu şekilde yap, dedin" derse; söz, yeminiyle birlikte işverenindir. Çünkü izni işveren tarafından geldiğinden, onun sözü geçerlidir. İşveren, "sana izin vermedim" deseydi sözü kabul edilirdi; dolayısıyla burada da böyledir. Ancak işveren yemin eder. Çünkü ikrar etmesi halinde ödemesi gerekecek bir şeyi inkar etmiştir. İşveren yemin ederse işçi tazmin eder.

İşçiye "bu kısmı bana ücretsiz yaptın" der; işçi "hayır, ücretli yaptım" diye itiraz ederse Ebû Hanife'ye göre yeminiyle birlikte bina (yapı) sahibinin sözüne itibar edilir. Çünkü menfaatler ancak akit ile değer bulurlar. Asıl olan da aralarında bir akdin gerçekleşmemiş olmasıdır (çünkü aslolan yokluktur, varlık sonradan olur). Dolayısıyla söz, bina sahibinin sözüdür. Hem de işveren, işin ücretli olduğunu inkar, ecir ise iddia etmektedir. Söz de yeminiyle birlikte inkarcınındır.

Kiracı, evi teslim aldıktan sonra orada oturmasa da kira ücretini ödemesi gerekir. Çünkü teslim alarak ondan istifade imkanına sahip olmuştur. Bu da onun kira ödemesini vacip kılar.

Oturmadan önce binayı birisi gasp ederse kira ücreti düşer. Orada bir müddet oturduktan sonra gasp edilirse oturmadığı sürenin ücreti düşer, oturduğunun ücretini ise ödemesi gerekir.

İcarenin (kira akdinin) feshi:

Kiracı, evi kiraladıktan sonra onda, oturanlara zarar verecek bir kusur bulursa akdi feshetme hakkı vardır. Akdi kendi başına feshedebilir, hakim şart değildir. Fakat kusuru akit esnasında görmüşse daha sonra onu bozma hakkı yoktur. Çünkü kusura razı olmuştur. Dolayısıyla akdi feshedemez.

Bir akitte iki bina veya iki daire kiralar ve bunların birinde, oturmasını engelleyecek bir mani çıkar veya bunlarda oturanlara zarar verecek bir kusur ortaya çıkarsa ikisini birden terk edebilir. Çünkü toplamına bir akit yapmıştır. Kiralanan malda bir kusur ortaya çıkarsa; eğer bu kusur, ondan istifadeye zarar vermeyecekse kiracı muhayyer olmaz. Ancak kusurun yol açtığı noksanlık istifadeye zarar verecekse kiracıya muhayyerlik hakkı doğar. Kiraya veren onu onarırsa, bu hakkı kalmaz. Çünkü kusur ortadan kalkmıştır.

Kiralık binada meydana gelen yıpranma, kiracı değil mülk sahibinin sorumluluğundadır. Ancak o, buna zorlanamaz. Çünkü mülk sahibi mülkünü onarmaya mecbur edilemez. Ama onarmadığında kiracıya çıkma hakkı doğar.

Süre bittiğinde evde kiracının fiiliyle oluşmuş eski ve yıpranmış şeyler bulunursa bunları kiracının kaldırması gerekir. Çünkü bunlar oraya kiracının koyduğu kendi eşyası gibidir. Zira kiracı evdeki bazı noksanlıkları giderirse kendinden iyilik sayılır ve hesaptan düşülmez. Evini kiraya verir, sonra kira müddeti bitmeden satarsa; müşteri satın alırken bu akitten haberdar ise kira müddeti bitene kadar satıcıdan evi teslim etmesini isteyemez. Ama satın alırken bunu bilmiyorduysa muhayyerlik hakkı doğar. Dilerse akdi kusur gerekçesiyle bozar, dilerse bozmaz.

Kendileri için icare akdi yaptıktan sonra taraflardan biri ölürse akit fesholur. Çünkü devam edecek olursa hem elde edilen menfaat, hem de alınan kira ücreti eski akitle hak edilmiş olur. Oysa akit, ölümle varise geçer. Kişinin kendisi için yapmadığı bir akitten menfaat ve ücret alması ise caiz değildir.

Ancak akdi vekil, vâsî ve küçük yaştaki oğlu için kiralayan baba gibi başkası için yapmışsa, onun ölümüyle akit fesholmaz. Çünkü işaret ettiğimiz husus burada yoktur.

Şayet, "İbn Ömer radıyallâhu anh: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'i ürününün yarısı mukabilinde Yahudilere verdi. Bu, Hz. Peygamber ve Ebû Bekir dönemi ile Ömer'in hilafetinin başlarında böyle idi." demiştir. İbn Ömer, Ebû Bekir radıyallâhu anh'ın Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem vefatından

sonra icareyi yenilediğine dair bir şey söylenmemiştir[1565]. Dolayısıyla bu, akdin, onu yapanlardan birinin ölümüyle fesholacağı anlamına gelmez. Zira burada akit yenilenmemiştir." denirse;

Cevap: Daha önce söylediğimiz gibi bir kimse başkası adına bir akit yaparsa, onun ölümüyle akit fesholmaz. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de tüm Müslümanların imamı olup Hayberlilerle yaptığı icare akdi ümmeti ve başkaları adına bir akittir.

Tarlada biçilmemiş ürün varken akit sahiplerinden biri ölürse, kiracının veya varislerinin onu tarlada bırakmaları caizdir. Ancak başta kararlaştırılan ücreti ödemeleri şarttır. Kira müddeti bittiğinde tarlada biçilmemiş tahıl olursa tahıl bırakılır ve kiracı ecr-i misil öder. Çünkü ücret ödenmesi gerektiği vakitte bu süre için belirtilmiş bir ücret olmayınca geriye sadece ecr-i misil ödemek kalır.

İcare akdi, haklı gerekçeler (özür) ile fesholur. Ticaret için bir dükkan kiralayıp sonra malının telef olması gibi. Başka bir örnek; evini kiraya verdikten sonra iflas eder ve üzerine ancak kiraya verdiği evin parasıyla ödeyebileceği borçlar binerse hakim akdi fesheder ve borcu için mülkü satar. Borç, açık bir gerekçe olmadığından dolayı hakimin akdi bozmasına gereksinim duyar. Ama gerekçe açık ve net olduğu durumlarda buna gerek duyulmaz. Bu, satım akdinde teslim almadan önce malda kusur görme meselesi gibidir. Dolayısıyla akit yapan kişi, hakimin hükmüne gerek kalmadan onu feshedebilir.

Mahkeme yoluyla ise şöyle yapılır: Kiraya veren iflas eden kişi, önce evini satar. Ancak kiracının ondaki hakkından dolayı evi müşteriye teslim edemez. Bunun üzerine müşteri, durumu hakime götürür. Ondan satım akdini feshetmesi veya evi kendisine teslim etmesi talebinde bulunur. Hakim de satımı onaylar ve akit yürürlüğe girer. Böylece kira akdi fesholur. Hakim kira akdini direkt bozmaz. Çünkü direkt bozarsa, muhtemelen satım gerçekleşmez ve bu durumda akdi bozması kiracının hakkını direkt iptal olur ki bu caiz değildir.

Kiracı o beldeden taşınacak olursa akâr ve başka şeylerde yaptığı kira akitlerini bozabilir. Satış yapmak için dükkan kiraladıktan sonra iflas ettiğinde de durum aynıdır.

Kişi bir hizmetçi kiralar da onun hırsız biri olduğunu görürse, bu, fesih için haklı gerekçe sayılır. Çünkü ondan menfaatleri ancak zararla birlikte elde edebilir.

Bilet keser, sonra bir sebepten dolayı yolculuktan vazgeçerse, bu özürdür. Zarar göreceğinden dolayı yolculuğa zorlanamaz. Bu yüzden onun fesih hakkı vardır.

1565 Sahih-i Buhârî, 448.

Bununla birlikte firma sorumlusunun hakim huzurunda ondan yemin isteme hakkı vardır. Çünkü bileti söylediğinden farklı bir sebepten dolayı iptal etmiş olabilir. Daha ucuz bilet satan bir firma bulduğunda aldığı bileti iptal etme hakkı yoktur. Çünkü o miktara razı olmuştur. Aynı şekilde firma da daha pahalı fiyata satacağı bir müşteri bulduğunda bileti iptal edemez. Çünkü bilette yazdığı fiyata razı olmuştur.

Firma daha uygun olduğunu düşünerek seferi veya turu iptal etmek isterse bu, bir özür olamaz. Çünkü yerine başkalarını gönderebilir. Zayıf bir görüşe göre bu haklı bir gerekçedir. Ancak birinci görüş daha güçlüdür. Çünkü sefer iptali zarardan hâli olmaz.

REHİN

Rehin; her türlü hapsetme ve alıkoymaya denir. Allah (c.c) "Her nefis kazandığı şey karşılığında bir rehindir." buyurmuştur[1566]. Şer'i ıstılahta ise rehin; alacağı tahsil için yapılan teminat akdidir. Rehin sayesinde rehin veren, rehin malının alıkonulmasından dolayı rahatsız olur ve borcunu ödemek için acele eder. Bu sayede rehin alan kişi, hakkına ulaşır.

Rehnin meşruiyeti Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.

Kitaptan delili; Allah (c.c)'nun "...Yolculukta olursanız ve yazdıracak kimse de bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir" buyruğudur[1567]. Bu, emir mânâsında haber cümlesi olup anlamı şöyledir: Eğer yolculukta olur ve yazacak kimse bulamazsanız, mallarınızı teminat altına almak için kabzedilmiş bir rehin alın.

Sünnetten delile gelince; Aişe validemizden radıyallâhu anh rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir yahudiden vadeli bir yiyecek satın aldı ve ona zırh gömleğini rehin verdi[1568]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem peygamber olarak gönderildiğinde insanlar birbirleriyle alış-veriş yapıyor, rehin alıp veriyorlardı. O da bu durumu onayladı.

Rehnin meşruluğu hususunda alimler de icmâ etmişlerdir.

Rehin bir akittir. Dolayısıyla diğer akitler gibi onda da icap ve kabul şarttır. Ancak bunlar akdin tamamlanması için yeterli değildir. Tamamlanması için rehin malının mevcut ve orada bulunması da şarttır. Çünkü Allah (c.c) "alınmış (kabzedilmiş) bir rehin" buyurmuştur[1569]. Râhin (rehin veren): "Sana bunu, sana borçlu olduğum borç mukabilinde rehin veriyorum." der. Mürtehinin (rehin alan) kabul etmesi şart değildir. Çünkü bu, gönülden koparak, karşılıksız yapılan bir akittir. Hibe ve sadaka gibidir. Bu akitte kabul, teslim almaktır.

İbadet için biriktirilmiş olsun veya olmasın, mâli kıymeti olan her şeyde rehin caizdir. Rehin hem hazarda (mukim iken) ve hem seferde caizdir. Çünkü

1566 Müddessir: 36.
1567 Bakara:: 283.
1568 Sahih-i Buhârî, 498.
1569 Bakara: 283.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanından günümüze kadar hazarda ve seferde yapılması, bunun her durumda caiz olduğunun delilidir.

Mal, bir ev ise kabzında onu tahliyeyle yetinilir. Tahliye, kabzı önündeki engelin kaldırılmasıdır ki anahtarın teslimi bir kabızdır.

Rehnin kabzının devam etmesi de vaciptir. Rehin alan kişi, rehini teslim edilmesi mümkün, boş ve eğer ortaklık ise taksim edilmiş şekilde kabzederse rehin akdi tamamlanmış olur. Mürtehin, rehini teslim almadıkça râhin (rehini veren) muhayyerdir; dilerse rehini teslim eder, dilerse rehinden vazgeçer.

Râhin rehini teslim edip mürtehin kabzederse mal mürtehinin kefaleti altına girer. Rehin malı güvence altındadır. Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Rehin malı, verildiği şey mukabilindedir." Yine Enes radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Rehin malı, verildiği şey mukabilindedir." buyurmuştur.[1570]

Mürtehin, rehin malını kabzeder etmez rehin malı onun kefaleti altına girer. Nitekim rivâyet edildiğine göre adamın biri borcu karşılığında atını, alacaklısının yanına rehin bıraktı. Ancak at, alacaklının yanında öldü. Bunun üzerine Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem: "Senin hakkın gitti" buyurdu[1571]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yine şöyle buyurmuştur: "Rehin, telef olup kıymeti hususunda şüpheye düşülürse, o, rehin verildiği şey (borç) karşılığındadır (hiçbiri alacaklı ve verecekli değildir)". Allahu A'lem.

Kim rehinin emanet olduğunu iddia eder ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Mal, onu rehin veren sahibinden kilitlenmez (daimi olarak alıkonulmaz). Rehinin kârı da zararı da onadır (rehin verenedir)." hadisini delil getirirse, hadiste onun için hiçbir hüccet yoktur. Çünkü bu hadis mürseldir. Hem de mânâsı şöyledir: Rehin, alacağı karşılığında mürtehinin malı olmaz. Hiç alınamaz biçimde yanında alıkoyamaz. (Yani rehin sadece, geçici bir garantiden ibarettir). Buna İbn Zübeyr'in şu beyti de şahitlik eder:

وفارقتك برهن لا فكاك له يوم الوداع ، فأضحى الرهن قد غلقا.

"Geri alınması mümkün olmayan bir rehin bırakarak veda gününde senden ayrıldım.

Sonunda o geri alınamaz rehin olup sende kaldı.»

Yani; geri alınamaz biçimde alıkoymak, elde tutmak.

Bu (mürtehinin rehini kendi malı gibi sayıp, vermemek üzere elinde tutma-

1570 Sünen-i Beyhaki 6 / 40.
1571 Sünen-i Beyhaki 6 / 41.

sı), Arapların cahiliyye dönemindeki adetleriydi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözünü onların cahili adetlerinden sıyrılmalarını sağlamak maksadıyla söyledi. Zira öyle yapıldığında başkasının malına onun emri ve rızası olmadan sahip olunmuş olur. Hadisteki "kârı da zararı da onadır (rehini verenedir)», cümlesinin mânâsı şöyledir: Rehin, satıldığında paradan bir şey artarsa artan onun olur, eksik gelirse kalanı ödemesi gerekir. Veya mânâ şöyledir: "Kârı ona (rehin verene) döner»; yani, rehin helak olduğunda borcu düştüğünden dolayı rehinin kazancı râhine döner. "Zararı da ona döner»; yani, rehin borcunu karşılamazsa kalanı o öder.

Başka bir delil: Müseyyeb dedi ki: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Rehin olarak verilen mal kilitlenmez" buyurdu. Ma'mer der ki: Zühri'ye: "Ey Bekir'in babası! "Rehin olarak kilitlenmesinin mânâsı nedir? diye sordum, şöyle dedi: Rehini veren: "Şu vakte kadar (borcumu ödemek suretiyle) rehini alamazsam, o senindir" der[1572]. Delile, başka mânâlara gelme ihtimali girince delil olma salahiyeti düşer. Ubeyd b. Umeyr'den de şöyle rivayet edilmiştir: Ömer b. Hattab radıyallâhu anh şöyle dedi: Rehin malı mürtehinin yanında kaybolursa; eğer rehinin değeri alacağı borçtan az ise gerisini alır. Daha çok ise artan elinde emanet olarak durur. Hatem de Ali radıyallâhu anh'dan rehin hakkında şöyle nakletmiştir: "Ziyade ve noksana göre birbirlerinden alırlar". Haris de Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rehin malı, alacağından veya alacağı rehin malından değerli olur sonra rehin zâyi olursa, artanı birbirlerinden alırlar[1573].

Rehin ancak tazmin teminatı altındaki bir borç karşılığında sahih olur. Borçların tümü de tazmin teminatı altındadır. Ancak rehini derek tazmin teminatı [1574]mukabilinde almak caiz değildir. Yani, biri "Filan benim kefaletimdedir. Senden ne alırsa ben ona kefilim" der, diğeri de bunu söyleyenden diğer şahısla hiçbir satım akdi yapmadan rehin alırsa; bu caiz olmaz. Çünkü rehin bir "ödeme", rehin alma ise bir "borç tahsili"dir. Dolayısıyla bunda, satımda olduğu gibi karşılıklı mübadele (değişme) mânâsı hasıl olur.

Dolayısıyla kişi, derek tazminatına istinaden bir rehin alıp kabzeder, o da yanında telef olursa emanet olarak telef olur. Çünkü akit batıl olduğundan dolayı ortada bir akit yoktur.

Ama vaat edilmiş bir borç karşılığı rehin vermede durum farklıdır. Yani birisi, "Bana şunu borç vermen şartıyla sana şunu rehin veriyorum" der ve borç vermeden rehin, mürtehinin elinde helak olursa, rehinin kıymeti ile mukabilinde kararlaştırılan borçtan en azı mukabilinde helak olur. Çünkü rehin pazarlığı

1572 Sünen-i Beyhaki 6 / 43.

1573 Sünen-i Beyhaki 6 / 44.

1574 Derek tazmin teminatı (kefaleti); satılan malın başka sahibinin çıkması halinde bedelin iade edilmesine kefil olmaya denir. Dini Kavramlar Sözlüğü, s.324. Ayrıca bkz: Vehbe Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami ve Ed'lletuh, 4 / 37. Şam, 1989, 3. baskı (çev).)

esnasında aldığından dolayı rehin malı tazmin güvencesindedir. Aynen satım pazarlığı esnasında alınan malın tazmin güvencesinde olduğu gibi...

Rehin malı, rehinin kıymeti ile borçtan en azı mukabilinde tazmin teminatı altında olduğuna göre; borcun değeri rehinden az ise borçla, çok ise rehinle ödenir. Dolayısıyla rehin, mürtehinin elinde helak olur ve o gün rehinin kıymeti borç kadarsa mürtehin alacağını hükmen almış olur. Çünkü rehinin kıymeti, zimmetine geçmiştir ve o da râhinin üzerindeki borç kadar olduğundan, birbirleriyle ödeşmiş olurlar. Rehinin kıymeti borçtan fazla olduğunda da böyledir. Çünkü fazlalık, mürtehin elinde, cinayet olmadıkça tazmin etmeyeceği bir emanettir.

Rehinin kıymeti borçtan az olursa, borçtan o kadar düşülür ve mürtehin, kalan alacağını râhinden alır. Çünkü borçtan, rehinin değeri kadarı tahsil edilmiştir. Rehinin kıymetinde de kabzedildiği gün itibara alınır.

Ancak mürtehin (rehini alan) rehinde satım, icare, iare rehin ve benzeri tasarruflarda bulunmuşsa kıymetinin tamamını tazmin eder. Rehin giysi olup onu giymiş veya vasıta olup ona binmiş veyahut ev ve daire olup da ona yerleşmiş olur veya onu kullanırsa, durum aynıdır. Çünkü bu hareketiyle o mala cinayet işlemiştir. Oysa mal sahibi tarafından onu korumakla emrolunmuştu. Borcu aşan miktarlar da emanettir ve emanetler cinayete uğradıklarında tazmin edilirler. Fakat mal sahibi buna izin vermişse, bu caizdir.

Rehin malının, kişinin eşinin ve evindeki çocuğunun elinde bulunması, kendi elinde bulunması sayılır. Malı evde korumak, kendisi, eşi ve büyük oğlu vesilesiyle olur. Bu, râhin tarafından bilinen bir şeydir. Rehin, onlardan bir cinayet olmaksızın helak olursa, bakılır; rehinin kıymeti borçtan fazla ise fazlası ellerinde tazminsiz emanettir. Kıymeti daha az ise o miktarda borç düşer ve kalan borcu mürtehin (rehin alan) râhinden ister. Çünkü daha önce geçtiği gibi, borç tahsili rehinin maliyeti miktarınca gerçekleşir.

Mürtehin rehini aile halkı dışında birileri yoluyla muhafaza eder veya onu birine emanet bırakırsa, tazmin eder. Çünkü onun mürtehinin elinde olması ile onların elinde olması farklıdır. Dolayısıyla onlara vermekle cinayet işlemiş sayılır.

Ekin, hurma veya başka ağaçların veya ağaçların üzerinde meyvelerin bulunduğu bir tarlayı/bahçeyi bunlardan birine tahsis etmeden, genel bir ifade ile "bu tarlayı sana rehin bıraktım" der ve onu mürtehine teslim ederse rehin sahihtir. Bu durumda ekin, hurma ağacı, üzüm bağı, yaş ve kuru hurma ile araziye bitişik olan her şey rehine dahildir.

Mürtehin, bozulmasından korktuğu meyveleri sultanın emri ile satabilir. Ama onun emri olmadan satarsa tazmin eder.

Bir tarlayı içindeki ekin, hurma ağacı veya başka ağaçları istisna ederek rehin verirse veya ağacı değil sadece meyveyi, tarlayı değil sadece ekini rehin verirse

bu rehin batıldır. Çünkü rehin verilen mal, yaratılıştan rehine elverişli olmayan şeyler ile bitişiktir. Dolayısıyla rehin malı, taksim edilmemiş mal hükmündedir. Kaideye göre ise; "verilen mal rehin olmayan bir şeyle bitişik olursa rehin caiz olmaz". Zira bu durumda rehin malını tek başına kabzetmek imkansızdır. Bu yüzden taksim edilmemiş malı ancak ortağına rehin verebilir.

İçinde eşya bulunan bir evi eşyasız rehin vereceğine dair anlaştıktan sonra onu içinde eşya ile teslim ederse, rehin sahih olmaz. Çünkü râhin, evi kendi eşyalarıyla meşgul halde vermiştir. Dolayısıyla rehin sahih olmaz. Zira bu eşyalar rehin malına tâbi eşyalardan değildir. Akitte zikredilmediğinden de rehine dahil olmamıştır. Dolayısıyla ortada rehinin teslimi gerçekleşmemiştir.

Râhin ile mürtehin rehini bir adile (yed-i emin, yani güvenilir üçüncü kişi) teslim etmeye karar verirlerse, bu caizdir. Ne râhinin ne de mürtehinin onu bu kişiden alma hakkı yoktur. Çünkü onda râhinin eli altında ve emanetinde koruma, mürtehinin de gerektiğinde tahsil hakkı bulunmaktadır. Bu yüzden hiçbiri diğerinin hakkını iptal yetkisine sahip değildir. Bu sebeple adil rehini bunlardan birine verirse tazmin eder. Çünkü o, rehinin kendisi hususunda râhinin, kıymeti hususunda da mürtehinin emanetçisi, bunların her biri diğerinin yabancısıdır. Emanet de yabancı birisine verildiğinde tazmin edilir.

Rehin adilin elinde iken helak olursa mürtehinin (alacaklının) hesabına helak olur. Çünkü adilin elinde tutması, mürtehinin elinde tutması hükmündedir ve adil onun görevini görmektedir.

Adil (tarafların rehini teslim ettikleri üçüncü şahıs) yetkilendirilmedikçe rehini satamaz. Yetkilendirme iki türlüdür. Biri; rehin akdinde şart olarak zikredilen yetkilendirme, diğeri akitten sonraki yetkilendirmedir. Satma yetkisi ona akitte verilmişse ne râhin ne de mürtehin onu azledemezler.

Adil, râhinin veya mürtehinin ölümüyle azlolmaz. Çünkü rehin akdi tarafların ikisinin veya birinin ölümüyle iptal olmaz. Adil, rehini râhin hayatta iken onun olmadığı bir anda satabileceği gibi, varislerinin olmadığı bir anda da satabilir. Adil, rehini satmamakta diretirse buna zorlanır. Adil öldüğünde malı satma yetkisi ortadan kalkar.

Satma yetkisi adile rehin akdinden sonra verilmişse râhinin adili azletme yetkisi vardır. Adil, râhinin ölümü ile de azlolur. Bu adilin rehini satmama hakkı vardır, satmaya zorlanamaz.

Adile rehini satıp onunla borcu ödeme yetkisi verilmişse Ebû Hanife'ye göre onu pahalı veya ucuz, herhangi bir fiyata satabileceği gibi, borcun türünden bir mal mukabilinde veya başka bir mal karşılığında da satabilir. Sonra bunun parasıyla borcu öder. Ebû Yusuf ve Muhammed ise rehini peşin ve emsal fiyatına veya aşırı aldanma sayılmayacak kadar düşük fiyata satabilir, demişlerdir.

Adil, rehini sattıktan sonra elindeki para helak olursa bu, mürtehinin hesabına helak olur. Çünkü rehinin bedeli olduğundan dolayı bu paranın helakı rehinin helakı gibidir.

Râhin (rehin veren), mürtehine (rehin alan) veya adile veyahut başka birine, borç ödeme vakti geldiğinde rehini satma vekaleti verirse, bu vekalet caizdir. Çünkü bu, kendi malını satım vekaletidir. Vadesi geldiğinde mürtehinin râhinden borcunu isteme veya rehini borç mukabilinde elinde tutma hakkı vardır. Çünkü alacağını alma hakkı, rehinden sonra da devam etmektedir ve bu alıkoyma, onun zulmünün cezasıdır. Hakim onun borcu geciktirdiğinin farkına varırsa onu hapsedebilir.

Mürtehin, alacağını istediğinde ondan rehini getirmesi emredilir. Getirdiğinde hakim, ikisi arasında eşitliği sağlamak için, râhinin mürtehinin alacağı belli olduğu gibi râhinin hakkının da teayyün etmesi (belirli hale gelmesi) için râhinden borcu teslim etmesini emreder. Alacaklı alacağı mukabilinde kendisine verilecek rehini akdi imzalamadıkları bir beldede talep ederse; rehinin taşıma ve götürme masrafları yoksa borçluya onu getirmesi emredilir. Taşıma ve götürme masrafı varsa alacaklı alacağını ondan tahsil eder. Borçludan rehini getirmesi talep edilmez. Çünkü bunda taşıma vardır. Borçlunun görevi ise rehini bir yerden bir yere taşımak değil, mal ile onun arasından çekilme anlamında teslim etmektir. Çünkü onu taşımakla fazladan zarar görür.

Rehin, mürtehinin elinde ise, satarak borcunu ödemesi için rehini râhine teslim etmeye mecbur değildir. Çünkü rehinin hükmü, borç ödenene kadar elde tutmaktır. Borçlu borcun bir kısmını öderse, satım akdinde alacaklının paranın tamamını tahsil edene kadar malı elinde tutmasına kıyasla, kalanın tamamını tahsil edene kadar rehinin hepsini elinde tutması caizdir.

Borçlu borcunu ödeyince alacaklıya "rehni teslim et" denir. Şayet rehin, râhine teslim etmeden önce helak olursa borçtan o kadar eksilir. Bu durumda mürtehinin kendisine ödenen borcu ödeyen kişiye, yani râhine veya kendinden iyilik olarak veren üçüncü şahsa iade etmesi gerekir. Çünkü başta kabzetmiş olması sebebiyle, rehin helak olunca alacağını tahsil etmiştir.

Ancak mürtehin borçlunun borcunu siler ve bu arada rehin kasten vermeme olmaksızın elinde iken helak olursa istihsanen emanet olarak helak olur ve tazmin etmesi gerekmez.

Râhin (rehin veren) rehini mürtehinin izni olmaksızın satarsa, bu satım mürtehinin iznine bağlı kalır ve izin verirse akit gerçekleşir. Çünkü mürtehinin rehindeki hakkı mülkiyet kuvvetindedir (sanki kendi malı gibidir).

Ancak mürtehin bu akdi feshederse akit fesholmaz. Sattığı kişi ise; dilerse râhin, rehinini kurtarana kadar sabreder ve kurtarınca onu alır, dilerse meseleyi hakime götürür. Hakim, satıcının malı teslim imkanı olmadığından dolayı akdi

feshedebilir. Fesih yetkisi mürtehine değil hakime aittir.

Râhin (rehin veren) rehini harcadığında, yerine başkasını koyması gerekir. Koyduğunda rehin o olur. Başka biri harcarsa mürtehin ona tazmin davası açarak kıymetini ondan alır ve aldığı şey önceki rehinin yerini alır. Kıymeti hususunda da helak olduğu gün itibara alınır.

Râhin rehine cinayet yaptığında onu tazmin eder. Çünkü o, bu cinayetiyle mürtehinin elinde tutmasını sona erdirmiştir.

Mürtehinin, rehine cinayeti ise o miktarda borcunu düşürür. Ancak bu, borç niteliğinde ise böyledir. Değilse aralarında karşılıklı rıza şarttır. Hem de mürtehin cinayetiyle onu gasp etmiştir. Dolayısıyla ne kadar olursa olsun kıymetini tazmin eder. Tamamını tazmin ettikten sonra alacağı ile karşılaştırıp hâlâ alacaklıysa onu râhinden alır.

Meselenin şekli şöyledir: Râhin 10.000 liralık borcu için mürtehine 50.000 liralık seccade verir ve mürtehinin elinde iken kasıtsız bir kazayla halılar yanarsa; râhinin borcunun tamamı düşer. Halının kalan parasını (40.000) ise elinde emanet olduğundan dolayı tazmin etmez. Fakat rehin kasıtlı cinayet sonucu yanarsa râhinin borcunun tümü düşer. Mürtehin kaça ulaşırsa ulaşsın, halıların kıymetini, ondan alacağını çıkarak râhine öder.

Râhin ölürse vasisi rehini satarak borcu öder. Çünkü vasisi onun yerine geçer. Vasisi yoksa hakim ona bir vasi tayin eder ve ona rehini satmasını emreder. Bu, mirasçılar küçük ise böyledir. Büyük iseler, malı hakkında ölünün yerini onlar alırlar. Dolayısıyla onu borçtan kurtarmak, onların görevidir.

ŞİRKET/ORTAKLIK

Şirket ve şeriket sözlükte; iki (veya daha çok) kişinin birbirine karışıp katışması mânâsına gelir. Fıkhi ıstılahta ise; sermaye ve kârda iştirak eden iki (veya daha çok) kişinin gerçekleştirdikleri akit veya iki veya daha fazla kişinin bir mekana sahip olmalarıdır.

Şirketin meşruiyeti şer'i naslarla sabittir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "Eğer ... malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar.»[1575]

Saib b. Ebi Saib'den rivâyet edildiğine göre, kendisi İslam'ın ilk döneminde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ortağıydı. Mekke'nin fethedildiği gün Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Merhaba ey kardeşim ve hiç dalkavukluk yapmayan ve cedelleşmeyen ortağım!" diye hitap etti[1576].

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Allah (c.c) şöyle buyurdu: "Ben, biri arkadaşına hiyanet etmediği sürece iki ortağın üçüncüsüyüm. Hiyanet ederse aralarından çıkarım."[1577]

Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem de peygamber olarak gönderildiğinde insanlar bu ticari faaliyeti yapıyorlardı ve onlara karşı çıkmadı. Günümüze kadar da hiç kimse tarafından karşı çıkılmaksızın yapılagelmiş, böylece icma oluşmuştur.

Sahabelerden Berra b. Azib ile Zeyd b. Erkam ortak idiler. Biri peşin, diğeri vadeli olmak üzere (iki) gümüş satın aldılar. Bu haber Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e ulaşınca, onlara: "Peşin aldığınız sizde kalsın, vadeli aldığınızı ise iade edin" diye emretti[1578].

Ortaklığın türleri:

Ortaklık iki türlüdür:

1-Mülk/Emlak ortaklıkları.

2-Akit ortaklığı.

1575 Nisa: 12.
1576 El-Müstedrek 2/ 61.
1577 El-Müstedrek 2/ 61.
1578 Neylu'l-Evtâr 5/ 137.

1-Emlak veya mülk şirketleri de iki türlüdür:

a.Gayr-i ihtiyari ortaklık.

b.İhtiyari ortaklık.

a.Gayr-i ihtiyari ortaklık: Bir malın iki kişiye miras yoluyla intikal etmesi veya iki kişinin malının birbirine ayırt edilemeyecek derecede karışmasıdır.

b.İhtiyari ortaklık: İki kişinin bir daire satın almaları, ikisine bir mal vasiyet edilip onların da kabul etmeleri, iki kişinin mallarını birleştirmeleri gibi.

Emlak ortaklığında her biri diğerinin hissesinde yabancı hükmündedir. Dolayısıyla her biri onda ancak ortağının izniyle tasarrufta bulunabilir. Her biri vekalet veya velayet olmadan, diğerinin hissesinde tasarrufta bulunamama hususunda ona yabancı gibidir.

Ortak, hissesini ortağına satabilir. Başkasına ise, eğer ortaklık malları karıştırma veya malların karışması suretiyle oluşmuşsa, ortağın izni olmadan satamaz.

2-Akit ortaklığı:

Bu ortaklık, akit yoluyla oluşan ortaklıktır. Rüknü icap ile kabuldür ki bu birisinin "sana şunda ortak oldum" deyip, diğerinin "kabul ettim" diye cevap vermesidir.

Bu ortaklığın sahih olarak gerçekleşmesi için üzerinde akit yapılan tasarrufun vekalete elverişli olması gerekir. Çünkü elde edilen kârın aralarında paylaşılabilmesi için bu şarttır. Nitekim ortaklığın hedefi de budur. Buna göre dilenme ve odun toplamada ortaklık kurmak sahih değildir. Çünkü bunlarda mallara ortaklaşa sahip olunmaz, bilakis her çalışan, kendisi sahip olur.

Ortaklık türleri:

a. Mufâvaza ortaklığı.

b. İnân ortaklığı.

c. Sanayi (iş yapma) ortaklığı.

d. Vücuh (itibar) ortaklığı.

a. Sermaye ve kârda mufavaza (eşitlik) ortaklığı ve ortakların sahip oldukları tüm mallar ile ortak olmaları:

Bu; mal, tasarruf ve dinde eşit olan iki veya daha çok kişinin ortaklık kurmasıdır. Malda eşitlik şarttır; çünkü sermaye ortaklıkta esas unsurdur ve kazanç da ondan elde edilir.

Tasarrufta da eşitlik şarttır; çünkü ortaklardan biri, diğerinin yapamayacağı bir tasarrufta bulunursa eşitlik ortadan kalkar. Ayrıca ortakların aynı dinden olmaları şart koşulmuştur.

Böylece akil, baliğ, Müslüman ve hür iki (veya daha çok) kişinin mufâvaza ortaklığı kurması caizdir. Bu ortaklıkta mufâvaza lafzının telaffuzu şarttır. Çünkü halk bu ortaklığın şartlarını hemen hemen hiç bilmezler. Bu kelime ise akdin şartlarını ve kapsamını içerir (böylece akdin içeriğini bilmiş olurlar).

Her biri ortağına şöyle der: "Sahip olduğum tüm mal varlığım ve senin mal varlığınla; alış verişlerde, nakit veya vadeli satımlarda her birimizin diğerini genel vekaletle tayin ettiği vekil ve her birimizin yaptığı alış-verişte girdiği borca kefil olmak üzere seninle ortak oldum."

Suheyb'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Üç şeyde bereket vardır. Vadeli satım, mufâvaza ortaklığı ve satmak için değil evde kullanmak için buğdayı arpaya katmak"[1579].

Mufâvaza ortaklığı vekâlet ve kefâlet üzere kurulur. Mufâvaza ortaklığında, yaptığı ticaretten dolayı birinden talep edilenin diğerinden de talep edilmesi vardır ki bu, kefâlettir. Ve hangisinin fiiliyle gerçekleşirse gerçekleşsin, ticaretten elde edilen kârın aralarında ortak olması vardır ki bu da vekalettir.

Böylece mufâvaza'nın mânâsı –ki o eşitliktir- kefâlet ve vekâleti gerektirmektedir. Sanki ortaklardan her biri şirketin işlerini hiçbir kayıt ve şart koşmaksızın karşı tarafa havale etmiş ve onun her yaptığına razı olmuştur. Bu ise hem vekâleti hem de kefâleti gerektirir. Dolayısıyla ortaklardan her birinin satın aldığı mal mufâvaza akdi gereği şirketin hesabına geçer. Ortakların evlerine yaptıkları harcamalar bunun dışındadır. Çünkü bu harcamalar, ödemenin şirket malından değil, ortakların kendi özel mallarından yapılmasını gerektirmektedir.

Ortaklardan birine mal satan, parayı onlardan dilediğinden ister. Çünkü kefâletin gereği budur. Ödeyen, daha sonra bunun yarısını ortağından alır. Çünkü ortağının kefilidir ve ödemeyi onun emriyle yapmıştır. Ortaklığın caiz olduğu bir tasarruftan bedel olarak borçlanılan her borç, diğerinin de tazmin sorumluluğu altındadır. Bedelinde ortaklığın caiz olduğu akitler satım, alım ve kiraya vermek gibi akitlerdir. Bedelinde ortaklığın caiz olmadığı akitler ise nikah, hulu' (kadının kocasına bedel ödeyerek boşanması), cinayet ve amden adam öldürmede sulhtür. Buna göre ortaklardan biri evlenirse masrafları sadece onu bağlar. Çünkü nikah üzerinde ortaklık yapmak caiz değildir. Kadının, mehri ortağından alma hakkı yoktur. Zira bu, ortaklık kurulması mümkün olmayan bir tasarruftaki bedeldir.

Ortaklardan biri, ortaklığa sermaye olabilecek bir mala miras yoluyla sahip olursa ve bu eline ulaşırsa mufâvaza ortaklığı sona erer ve ortaklık inân ortaklığına dönüşür. Çünkü sermaye olabilecek şeylerde eşitlik ortadan kalkmıştır. Eşitlik ise mufâvaza şirketinde başta ve sonda şart olan bir husustur. Ama akâr gibi, ortaklığın caiz olmadığı bir mala varis olur veya kendisine eşya hibe edilir ve bu

1579 Fethu'l-Kadir 5/ 381.

eline ulaşırsa, bunlarda ortaklık olamayacağından dolayı ortaklık bozulmaz.

Ortaklardan her birinin vekâlet verme, mudarebe yapma, emanet verme ve işçi tutma hakkı vardır. Çünkü bunlar, tüccarların yaptıkları ticari faaliyetler olup kendisi de malda emin konumdadır. Ortaklardan biri ortağının izni ile başka bir şirketle mufâvaza şirketi akdi yapabilir. Ama izni yoksa yapamaz. Çünkü bir şeyden, kendi misli olan bir şeye tâbi olması beklenemez. Eğer ortağının izni olmadan ortak olursa ilk şirket inân şirketine dönüşür.

Ortaklık ancak revaçtaki para ile kurulur. Çünkü bunlar altın ve gümüşün yerini tutarlar. Eşyalar ile kurulmaz. Ancak şöyle yapabilirler: Aynı değerde iseler her biri, eşyasının yarısını diğerinin eşyasının yarısı mukabilinde satar, sonra ortaklık kurarlar.

b. İnân ortaklığı: Bu ortaklığa inân (gem, yular, hapsetme) ortaklığı adı verilmiştir. Çünkü bunda ortak, malının bir kısmını yanında tutarak şirkete katmamıştır. Veya ortağını malında bazı ticaretler yapmaktan alıkoymuştur. Çünkü bu inân kelimesi hapsetme ve alıkoyma mânâlarını ima etmektedir.

İnân ortaklığı eşitlik gerektirmez. Dolayısıyla koydukları sermayenin farklı miktarlarda olması caizdir. Sermayelerin eşit, paylaşmada oranının farklı olması da caizdir. Çünkü mudarebe ortaklığından anlaşılacağı üzere kâr bazen sermayeyle bazen işle elde edilir. Bunların her birinden ayrı ayrı hak edildiğine göre toplamından da hak edilebilir. Hem de ortaklardan biri daha usta ve daha çalışkan olup eşit kâr dağıtımına rıza göstermeyebilir. Ortaklardan biri sermayenin ikisinde çalışır, diğeri bir mazeretten veya mazeretsiz çalışmazsa ikisi birden çalışmış sayılırlar ve kârı anlaştıkları şekilde bölüşürler. Zira çok garip bir senetle gelen bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Kâr başta anlaştıkları üzere, zarar ise iki malın miktarıncadır". Bu söz Hz. Ali radıyallâhu anh efendimize de nispet edilir.

İnân şirketinde malların birbirine katılması şart değildir. Ortaklık kurulduktan sonra ve mallar karıştırılmadan önce sermayelerden biri sahibinin veya diğerinin elinde helak olursa, mal sahibinin hesabına helak olur. Karıştırmadan sonra helak olursa ikisinin hesabına helak olur.

İnân şirketi ancak para, altın ve gümüş (nakd) ile kurulur. Ticaret eşyalarıyla olmaz. Daha önce geçtiği gibi, odun toplamak gibi vekaletin caiz olmadığı şeylerde de olmaz. Kâr, başta kararlaştırdıkları gibidir. Sermayelerin farklı olması caizdir. Ortakların farklı dinden olmalarının da bir zararı yoktur. Dolayısıyla Müslüman ile zımminin inân şirketi kurmaları caizdir. Ancak bunu yapmamak daha evladır. Zira Atâ'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, "Alım ve satımın Müslüman eliyle olması durumu haricinde Yahudi ve Hristiyanla ortaklık kurmaktan nehyetmiştir[1580].

1580 El-Muğni 5 / 110.

İnân ortaklığı vekâlet üzerine kurulu bir ortaklıktır. Bu ortaklıkta, hangisinin fiiliyle gerçekleşirse gerçekleşsin, ticaretten elde edilen kârın aralarında paylaşılması vardır ki bu vekâlettir. Kefalet üzere ise kurulu değildir. Zira kefalet, yapılan alış verişlerde, birinden talep edilenin (borç, ödeme vs.) diğerinden de talep edilmesi mânâsını taşır. Mufâvaza şirketinde kefalet, ondaki eşitlik şartı gereği sabit olmuştur. Bu şirkette ise eşitlik şartı yoktur.

Hangisi şirket için bir şey satın alırsa alacaklılar parayı ondan isterler. O da parayı kendi cebinden öderse oranına göre ortağından payını alır. Şirketin malından öderse bir şey almaz.

Hiçbir şey satın almadan şirketin sermayesi veya iki sermayeden biri helak olursa ortaklık bozulur. Çünkü ortaklık bu iki mal ile kurulmuştur. Biri helak olunca şirket, mevcut olmadığından dolayı helak olan mal hakkında bozulur. Mevcut malda da bozulur; çünkü sahibi, malının kârından diğerine bir şey vermek istemez.

Ortaklardan biri kendi parasıyla bir şey satın alır, sonra diğerinin sermayesi helak olursa satın alınan mal, aralarında başta kararlaştırdıkları nispetle ortaktır. Çünkü bu satın alma esnasında ortaklık kurulu halde olduğundan, satın alma şirket adına gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, daha sonra diğerinin malının helak olmasıyla hüküm değişmez. Parayı ödeyen, ortağına düşen payı ondan alır. Çünkü yarısını onun vekâletiyle satın almış ve parayı kendi cebinden ödemiştir.

Hem ortak hem ücretli işçi olunamaz:

İnân şirketinde ortaklardan birine kârdan verilecek kesin bir miktar kararlaştırılırsa ortaklık bozulur. Çünkü bu, akdi ortaklıktan çıkarıp icare akdine dönüştürür. Bu ise ortaklığın kesintiye uğramasını gerektiren bir kayıttır. Çünkü elde edilecek kârın belirlenen ücret kadar olma ihtimali bulunmaktadır.

Şirket ortağının, satıp parasını ve kârını getirmesi için sermayeyi üçüncü bir şahsa vererek onu sermayeye dahil etmesi caizdir. Çünkü bu, ortaklıkta normal bir şeydir. Bu durumda malı ona mudarebe yoluyla verir ve malda tasarrufta bulunmak üzere de birini kendine vekil eder. Ortaklık, ticaret için kurulmuştur ve alım-satım vekâleti de ticarete tabi şeylerdendir. Ortağın malı, emanet ve iğreti olarak vermesi de caizdir. Çünkü bunlar da normal ve zorunlu olarak yapılan şeylerdir. Ortağı karşı çıkmadığı sürece onu nakit veya vadeli satabilir.

Şirket malı, ortağın elinde emanet hükmünde bulunur. Cinayet olmaksızın elinde helak olursa onu tazmin etmez.

a. Sanayi şirketi (Müşterek iş kabul etme ortaklığı):

Buna ebdan (şahıslar) ortaklığı da denir. Abdullah b. Mes'ud'dan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Ben, Ammar ve Sa'd, Bedir gazvesinde elde edece-

ğimiz ganimetleri paylaşmak üzere anlaştık. Sa'd iki esirle geldi. Ben ve Ammar ise eli boş geldik[1581].

Savaşmak ve düşmanı esir almak, nadir ve en zor sanatlardandır. Bu, iki kişinin kazancı aralarında paylaşmak üzere okuma-yazmayı öğretme ortaklığı kurmasına benzemektedir.

Aynı veya farklı daldaki iki (veya daha fazla) sanatkarın iş kabul etmek ve kazancı aralarında bölüşmek üzere ortaklık kurmaları demek olan bu şirket caizdir.

Bu işin/sanatın kendisinde değil, tazmininde ve elde edilecek kazançta yapılan bir ortaklıktır. Sanayi şirketi bazen mufâvaza şirketi olur. İkisinin kefâlete ehil kimseler olup kazancı aralarında eşit miktarda paylaşmayı kararlaştırdıkları ve akidi mufâvaza lafzıyla yaptıklarında olduğu gibi. Bazen inân ortaklığı olur ve onda ortakların kefâlet ehli olmaları şart değildir. Akitte ortaklığı mutlak söyleyip türünü belirtmediklerinde şirket inân şirketi olur.

Ortaklardan biri çalışıp diğeri çalışmazsa; eğer başta böyle anlaşmışlarsa, ister inân ister mufâvaza şirketi olsun, kazancı eşit oranda bölüşürler. Ortaklardan biri farklı oranda kâr isterse caizdir. Çünkü ücret, ortakların işlerinin bedelidir, iş yapmak ise kişiden kişiye farklılık arz eder; zira biri işi daha iyi beceriyor ve daha güzel yapıyor olabilir. Dolayısıyla bu caizdir. Fazlalık da kâr farkı değil, işin bedelidir. Çünkü kârın sermayeyle aynı türden olması gerekir. Burada ise o yoktur. Zira burada sermaye iş, kâr ise maldır. Böylece aldığı para, yaptığı işin bedelidir.

Ortaklardan birinin aldığı iş hem onu hem ortağını bağlar. Çünkü ortağı ona hem kendi hem ortağı adına iş alma yetkisi vermiştir. Bu ise işin her ikisinden istenebilmesi, ücreti ise birinin isteyip parayı ödeyenin ödeyince borçtan kurtulması mânâsına gelir. Bu, mufâvaza ortaklığında böyledir. İnân ortaklığında ise müşteri işi sadece kendinden iş alandan talep eder.

Vücuh (itibar) ortaklığı:

Buna vücuh (itibar) ortaklığı adı verilmiştir; çünkü ancak insanlar nezdinde itibarı olan kimseler vadeli satın alabilirler. Dolayısıyla bu, hiçbir sermayesi bulunmayan iki kişinin alıp satmak, satım ile elde edilen paranın bir kısmıyla borçlarını ödeyip kalanı aralarında paylaşmak üzere ortaklık kurmasıdır. Bu şekildeki ortaklık sahihtir ve satın alınan malda her biri diğerinin vekilidir. Böylece bu ortaklık, vekâlet üzere kurulur. Kefâlet kaydını getirirlerse caizdir ve bu durumda ortaklık mufâvaza ortaklığı olur. Çünkü bunu gerçekleştirmek mümkündür. Bu durumda hem satın aldıkları mallar hem de parası, aralarında müşterek olur ve akitte mufâvaza lafzını telaffuz ederler.

1581 Sünen-i Dârekutnî 2 / 361.

Mülkiyette eşit iken kârda farklı olmaları caiz değildir. Çünkü vücuh ortaklığında kâr, tazmin sorumluluğu mukabilindedir. Tazmin de satın alınan maldaki mülkiyet miktarıdır. Dolayısıyla onu aşan kâr, tazmin sorumluluğu üstlenilmemiş malın kârıdır. Satın alacakları malları üçte bir oranında anlaşırlarsa, söylediğimiz sebepten dolayı kârı da aynı nispette paylaşırlar.

Yakub el-Medeni'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ömer radıyallâhu anh döneminde kumaş satıyordum. Ömer radıyallâhu anh: Arap olmayan hiç kimse pazarımızda mal satmasın. Çünkü onlar tartma ve ölçmeyi düzgün yapmıyorlar." dedi. Yakup devamla der ki: Bunun üzerine Osman'a radıyallâhu anh giderek "Çabucak eline geçecek bir kâr ister misin?" dedim. "Nedir o?" dedi. "Bir kumaş var. Yerini öğrendim. Sahibi ucuz fiyat söylüyor ama satamıyor. Onu sana satın alıp senin adına satayım mı?" dedim. "Pekala!" dedi. Hemen gidip kumaş üzerinde pazarlık yaptım. Sonra malı getirip Osman'ın evine yıktım. Osman evine döndüğünde kumaş paketlerini görünce "Bu nedir?" demiş, "Kumaş. Yakup getirdi" demişler. "Onu yanıma çağırın" demiş. Gittim. "Bu nedir?" dedi. "Sana söylediğim şey" dedim. "Teftiş edildin mi?" dedi. "Sana gerek bırakmadım. Ancak Ömer'in muhafızları şüphelendiler" dedim. "Tamam" dedi ve Ömer'in muhafızlarına giderek "Yakup benim kumaşımı satıyor. Onu engellemeyin" dedi. Onlar da "Tamam" dediler. Ben de kumaşı alıp pazara çıktım. Fazla beklemeden satıp parasını erzak çantasına koydum ve kendinden kumaş aldığım adamla Osman'ın yanına gittim. Adama "Parayı say ve payını al" dedim. Aldı ve geriye çok para arttı. Osman'a "Bu senin. Ben de hiç kimseye haksızlık etmedim" dedim. Sevindi ve "Allah seni güzel şekilde mükafatlandırsın" dedi. Osman'a "Ben bu fiyata, hatta daha ucuza satan başka bir yer öğrendim" dedim. "Sen tekrar dönecek misin?" dedi. "İstiyorsan dönerim" dedim. "İstiyorum" dedi. "Ben de para kazanmak istiyorum. Öyleyse beni sana ortak yap" dedim. "Tamam. Seninle aramda!" dedi[1582].

Mübah (kimsenin malı olmayan, herkese serbest) şeylerde ortaklık:

Odun toplamak, avcılık ve herkese serbest yapılan diğer şeyleri elde etmek için ortaklık kurmak caiz değildir. Çünkü ortaklık, vekalet mânâsını içermektedir. Mübah şeyleri alma vekâleti ise batıldır. Vekil bunlara müvekkilin emri olmadan da sahip olabileceğinden dolayı, müvekkilin vekalet emri geçersizdir. O yüzden onun adına iş yapıcı olamaz.

Her birinin avladığı hayvan ve topladığı odun, başkasının değil, onundur. İkisi bir anda yakalarsa yarı yarıya ortaktırlar. Onlardan biri alır, diğeri hiçbir şey yapmazsa o, çalışanındır. Biri çalışır, diğeri ise birlikte taşımak veya bekçiliğini yapmak suretiyle ona yardım ederse, yardım edenin emsal bedel hakkı vardır.

1582 el-Muvatta (Muhammed b. Hasan'ın rivayetiyle)345.

Ancak Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre elde edilen şeyin yarısını geçmemesi gerekir.

Birinin aracı, diğerinin aleti olur ve birincisi onu taşımak, diğeri ise aletiyle ıslah edip satışa hazır hale getirmek ve elde edilen kârı yarı yarıya bölüşmek üzere ortaklık kurarlarsa bu ortaklık geçersizdir. Çünkü, herkese serbest olan şeyi mülk edinme üzerine kurulmuştur.

Böylesi bir durumda birinci şahıs malı aracı sayesinde mülkiyetine geçirmiştir. Diğer işlerden dolayı ise arkadaşına aletlerin emsal fiyatını ödemesi gerekir.

Malı mülkiyetine geçiren ikinci şahıs, olup bunu birincisinin aracıyla yaptıysa, kullandığı aracın emsal ücretini verir. Çünkü başkasına ait malın menfaatlerini, fasit akitle elde etmiştir. Onun için ücretini vermesi gerekir.

Ortaklığın bozulması:

Ortaklık, ortaklardan birinin ölümü veya mürted olup İslam diyarını bırakarak küfür diyarına gitmede ısrar etmesiyle bozulur. Çünkü ortaklık, vekâlet mânâsını içermektedir. Vekâlet de bunlarla, yani ölüm ve küfür diyarına mürted olarak geçmekle bozulur.

Ortakların zekatı birbirlerinin yerine vermeleri:

Ortaklardan biri, diğerinin malının zekatını onun izni olmadan veremez. Çünkü zekat konusu ortaklığa dahil değildir. Ayrıca zekat ticaretten değildir.

MUDÂREBE

Mudârebe kelimesi darb kökünden gelmektedir. Darb, yeryüzünde yolculuk yapmak anlamına gelir. Allah (c.c) "Yeryüzünde yolculuk yaptığınızda (darb ettiğinizde)..." buyurmuştur[1583].

Bu tür tasarrufa mudârebe denmesi, neticesi olan kârın genelde yeryüzünde yolculukla elde edilmesinden dolayıdır. Buna mukârada ve kırâd da (ikisinin de kelime mânâsı: Karşılıklı borç vermek) denir. Mudârebe lafzı ise Kur'ân'da geçen ifadeye uyması için seçilmiştir ki âyet şudur: "Allah bilmektedir ki... bir kısmınız Allah'ın lütfundan (rızık) aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler"[1584]. Yani yolculuk yapacaklar.

Sirette şöyle anlatılmaktadır: Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Hatice adına yaptığı ticaretten, onun daha önceki kazançlarının kat kat fazlasıyla döndü. Bunun üzerine o da Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e başta belirlediği miktarın kat kat fazlasını verdi.

Mudârebe'ye mukârada da denir. Mudârebe; kendisiyle mudârebe yapacağın kişiye ticaret yapması ve kârının bir kısmını, yani üçte bir, dörtte bir veya yarı gibi belli bir oranı kendisinin olmak üzere birine sermaye olarak vermendir. O malda yapabildiği ticaretleri gerçekleştirip, nafaka ve zekat gibi gerekli ödemeleri yaptıktan sonra hesap vakti geldiğinde sermayeden elinde bulunanı alırsın. Kârı ise anlaştığınız şekilde paylaşırsınız. Taraflardan hiçbirinin diğerine belli bir kâr garantisinde bulunması helal olmaz. Helak olduğu takdirde ödeme şeklinde tazmin garantisi verilerek yapılan mudârebe de caiz değildir.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem peygamber olarak gönderildiğinde insanlar bu tür ticareti yapıyorlardı. O da sallallâhu aleyhi ve sellem onları bu hususta onayladı.

İmam Malik, Muvatta'sında Eslem'den şöyle rivayet etmektedir: Ömer'in iki oğlu Abdullah ile Ubeydullah, orduyla Irak'a gittiler. Dönüşte Basra valisi Ebû Musa el-Eş'ari'ye uğradılar. O da onları güzel bir şekilde karşıladı ve izzet ikramda bulundu. Sonra: Size bir fayda dokunacak bir şey yapabilsem de yapsam,

1583 Nisa: 101.
1584 Müzzemmil: 20.

dedi. Sonra: Evet... Burada mü'minlerin emirine göndermek istediğim bir miktar Allah'ın (c.c) malı var. Onu size borç olarak vereyim. Onunla Irak mallarından bir şeyler satın alıp sonra Medine'de satarsınız. Malın kendisini mü'minlerin emirine verirsiniz ve kâr da sizin olur, dedi. Onlar da: Bunu isteriz, dediler. Ebû Musa el-Eş'ari söylediği gibi yaptı ve Ömer b. Hattab'a malı onlardan alması için bir mektup yazdı.

Medine'ye varınca malları sattılar ve bundan kâr ettiler. Malı Ömer'e teslim edince: "Ordudan herkese, size verdikleri gibi borç verdi mi?" dedi. "Hayır" dediler. "Mü'minlerin emirinin iki oğlu, size verdi. Malı ve kârını verin" dedi. Abdullah sustu. Ubeydullah ise: "Bunu yapamazsın ey mü'minlerin emiri! Bu mal eksilse veya helak olsaydı tazmin edecektik." dedi. Ömer radıyallâhu anh yine: Verin, dedi. Abdullah sustu ve Ubeydullah sözünü tekrarladı. Ömer'in yanındakilerden biri: Ey mü'minlerin emiri, onu kırâd (mudârebe) saysan, deyince Ömer: Tamam, onu mudârebe sayıyorum" dedi. Malı ve kârın yarısını aldı. Oğulları Abdullah ile Ubeydullah da asıl malın kârının yarısını aldılar[1585].

Osman b. Affan da kârı aralarında bölüşmek üzere ticaret yapması için Yakup'a mudârebe parası vermiştir. Alâ b. Abdurrahman b. Yakup'un, babasından, onun da babasından rivâyet ettiğine göre; o, Osman'ın malıyla kârı aralarında paylaşmak üzere ticaret yapmıştır[1586]. Yine rivayete göre Hakim b. Hizam mudârebe yapması için bir adama mal verir ve ona "vadiden geçirmemesi, onunla hayvan almaması ve denizde taşımaması" şartlarını koşar ve bunlardan birini yaptığı taktirde tazmin ettireceğini söylerdi. Yani emrine uymazsa bu fiilinden dolayı onu tazmin ettirecekti[1587].

Ayrıca insanların bu akde ihtiyaçları vardır. Zira onların kimisi ticaretten anlamayan ahmak zengin, kimisi ise her türlü ticaretten anlayan zeki fakirdir. Dolayısıyla her ikisinin maslahatı için bunun meşru olması bir ihtiyaçtır.

Mudârebe akdi:

Mudârebe akdi, müdâribin (sermaye verenin) "Sana bu malı mudârebe olarak verdim" veya "mukaraza olarak verdim" veya "Bu malı alıp kârın yarısı/üçte biri senin olmak üzere ticaret yap" veyahut "Bu bin lirayı al ve (kârının) yarısı/üçte biri senin olmak üzere ticaret yap" demesiyle kurulur. Böylece sermaye birincisinden, onu işletmek ise ikincisindendir.

Mudârebenin sıhhat şartları (geçerli olarak kurulabilmesinin şartları):

1-Mudârebe ancak, şirketin kurulması için şart olan nakit (para, altın, gümüş) ile kurulabilir.

1585 El-Muvatta: 2 / 88.
1586 Sünen-i Beyhaki 6/ 111.
1587 Sünen-i Beyhaki 6/ 111.

2-Akit esnasında sermaye miktarının belirlenmesi ve sahibinin elinden çıkıp işletecek kişinin eline geçmesi. İşletecek kişi, sermaye sahibinin de işletmesi şartını koşamaz. Koşarsa mudârebe bozulur. Çünkü bu, sermayenin sadece çalıştıracak kişinin elinde bulunmasını engeller ve onda dilediği tasarrufta bulunmasına mani olur.

3-Paylaşacakları kârı hisse esasına göre belirlemeleri ve birine (kâr olsun veya olmasın, her durumda alacağı) sabit bir miktar belirlememeleri. Çünkü sabit bir miktar belirlemek, ortaklığın bitmesine yol açar. Zira sadece belirlenen miktar kadar kâr etme ihtimali vardır. Dolayısıyla birine mudârebe için bir sermaye verip "kazancın bin lirası mudâribe" diye belirtirse bu mudârebe hükümsüz olur. Hatta adam işletirse, kazansın veya kazanmasın ecr-i mislini alır. Ama kârdan bir şey alamaz. Çünkü o fasit bir akitte çalışmasının karşılığını almıştır.

Fasit mudârebede sermaye helak olduğunda, sahih mudârebeye kıyasla, tazmin edilmez.

Sermayeyi işleten (mudârib), para yetmesi durumunda şirket ve kendi ihtiyaçları için şirket malından örfe uygun biçimde yiyip içer, giyer ve araca biner. Sonra, zekat ve nafakadan geriye kalan parayı aralarında paylaşırlar.

4-Her birinin kârdan alacağı oranın belirlenmesi.

5-Sermayeyi işletenin alacağının elde edilecek kârdan belirlenmesi. Hatta sermayeden veya hem sermaye hem kârdan belirlerse akit fasit olur.

Böylece işletici, sermaye sahibinin kârda ortağı, yeryüzünde gezerek sermayede ticaret yapma hususunda da sermayede ortağıdır. Çünkü kârda ortağı olmasaydı bu akit mudârebe akdi olamazdı. Dolayısıyla sermaye kendisine teslim edildiğinde o emanettir; çünkü sahibinin izniyle kabzetmiştir. Sermayede tasarruf ederken sahibinin vekili, kazanç sağladığında ise ortağıdır. Çünkü her kâra mutlaka sermaye sayesinde sahip olunur. Burada da sermaye, işletici ortağın mülküne geçirilmiştir, ancak bu mudârebe sebebiyle olan geçici bir mülkiyettir. O yüzden onu iade eder ve ondaki payı, verilmiş bir borç olarak kalır.

Mudârebe fasit olursa akit fasit bir icareye dönüşür. Çünkü sermayedara miktarı belirsiz bir ücretle çalışmıştır. Dolayısıyla ecr-i misli (emsal ücretini) hak eder.

İşletici ortağın, sermayedarın şartlarına aykırı hareket etmesi:

İşletici ortak, sermayedar ortağın şartlarına aykırı hareket ettiğinde ğâsıp konumuna düşer. Böyle olunca da elinde tazminli, kâr ise sermayedarın olur. Ancak Ebû Hanife ve Muhammed'e göre sermayedara bu helal değil iken, Ebû Yusuf'a göre tamamen helaldir. Kârın sermayedara ait olmasının sebebi, işletmecinin gaspçı ve tazminci durumuna düşmesidir. Gaspçı ise sermayeyi tazmin eder. İşletmeci ortak aykırı davranışından dönerse tazmincilik hükmü kalkar ve

baştaki akde binaen önceki işletmeci ortak konumuna döner. Elindeki emanete aykırı davranıp sonra bundan dönen emanetçi gibi. Dolayısıyla işletmeci ortak sermaye sahibi tarafından belirlenen belde, mal ve işçi sınırlarını aşamaz.

Mudârebe çeşitleri:

Mudârebe iki çeşittir: Genel mudârebe ve özel mudârebe.

Genel mudârebe de iki çeşittir:

Bir: Ona malı mudârebe olarak vermemesi ve "kendi bildiğin gibi yap" dememesi. Bu durumda ticarette ihtiyaç duyacağı tüm tasarrufları yapabilir. Buna rehin verme, alma ve kiralama gibi tüccarların yaptığı her türlü tasarruf girer. Ancak (hibe gibi) karşılıksız iyilikler, mudârebe ve ortaklık akdi, mudârebe, malını başka mala katma ve mudârebe şirketine borç alma bundan istisnadır.

İki: Sermayedarın, "kendi bildiğin gibi yap" demesi. Bu durumda o bahsettiğimiz tüm tasarrufların yanında mudârebe ve ortaklık, mudârebe şirketine borç alma tasarruflarında da bulunabilir. Çünkü bunlar tüccarların yaptıkları şeylerdendir. Ancak borç veremez, karşılıksız iyilikler (teberru) yapamaz. Zira bunlar ticaretten olmadıklarından "bildiğin gibi yap" emri bunları kapsamamıştır.

Özel mudârebe üç çeşittir:

Bir: Sermayedarın işleticiye (mudârib), "Ankara'da –veya- Konya'da iş yapman şartıyla" diyerek mudârebeyi belli bir şehirle sınırlandırması.

İki: İşleticiye "filan kişiye satman ve ondan alman şartıyla" diyerek belli bir kişiyle sınırlandırması. Bu durumda başkasıyla alış-veriş yapamaz. Çünkü bu, faydası olan bir kayıttır. Zira ticarette ona güveniyor olabilir.

Üç: "Mudârebeyi kumaşta –veya- yiyecekte vs. yapman şartıyla" diyerek belli bir ticaret türüyle sınırlandırması. İşletici ortak, bunların tümüne bağlı kalır, aykırı davranması caiz değildir.

Sermayedar ona, "Mısır çarşısından alış-veriş yapman şartıyla" der, o da başka bir çarşıdan alış-veriş yaparsa caizdir. Çünkü şehrin çarşılarının tümü aynıdır. Fakat "Sadece şu çarşıdan alış-veriş yap" der, işletici başka bir yerle ticaret yaparsa tazmin eder. Çünkü sermayedar başkasından açıkça men etmiştir.

Mudârib (işgücünü ortaya koyan ortak), sermayeyi tazminci konuma nasıl getirebilir?

Sermayedar sermayeyi mudârib üzerine zimmetli yapmak isterse, bunun yolu şudur: Elindeki sermayeyi mudâribe borç verir, teslim eder ve buna bazılarını şahit tutar. Sonra yarı veya üçte bir nispetinde kârına mudârebe akdi yaparak ondan geri alır. Sonra ona tekrar vererek işletmede yardım etmesini ister. Bu durumda, sermaye onun elinde helak olursa ödemesi gerekir. Kâr eder ve helak olmazsa kârı bölüşürler.

Mudâribin (sermayeyi işleten) konum dereceleri:

Mudâribin beş konumu vardır. Mudârib başta emin, işletirken vekildir. Kâr ettiğinde ortak, ortaklık fasit olduğunda ücretli işçi ve sermaye sahibinin şartlarına uymadığında gaspçıdır.

Mudârebe akdinde süre belirleme:

Sermayedar, mudârebe için belli bir süre belirlerse, o süre geçince mudârebe akdi bozulur. Çünkü süreyle sınırlama, bağlayıcıdır. Hem de mudârib vekildir, dolayısıyla müvekkilinin belirlediği süreye bağlı kalması gerekir. Tıpkı ticaretin türü ve yapacağı beldeye dair getirdiği kayıtlara bağlı kalması gerektiği gibi.

Mudârebe içinde mudârebe:

Sermayedar, mudâribe mal verir ve "Allah'ın vereceği kazancı yarı yarıya paylaşmak üzere" der ve onu mudârebe akdiyle üçüncü bir şahsa vermesine izin verir, o da malı başkasına kârın üçte biri ona (bu üçüncü şahsa) olmak üzere verirse; kârın yarısı, baştaki şartı sebebiyle sermayedarın, altıda biri ilk mudâribin, üçte ikisi ise ikinci mudâribin olur. Çünkü sermayedar kârın yarısını kendisine şart koşunca diğer yarısı mudâribe kalır. O da üçüncü şahısla üçte bir kârı onun olmak üzere anlaşınca, mudârebesi kendi payında işler. (Kârın toplamının üçte birini ikinci mudârib alınca) ilk mudâribe altıda bir kalır ve bu ona helaldir.

İlk mudârib ikinci mudârible kârı yarı yarıya bölüşmek üzere akit yaparsa; ilk mudâribe kârdan hiçbir şey kalmaz. Çünkü ona kârın yarısını ayırınca kendine bir şey kalmaz.

İlk mudârib ikinci mudârible kârın üçte ikisini ona vermek üzere akit yaparsa; ilk mudârib ikinci mudâribe kârın altıda bir miktarını tazmin eder.

Mudâribin (sermayeyi işleten ortağın) nafakası:

Mudâribin beldesine dönene kadar yolculuk boyunca kendisine yaptığı masrafların tamamı mudârebe malından ödenir. Ancak beldede iken hiçbir nafaka hakkı yoktur. Yolculuktaki nafakası örfe uygun yeme, içme, vasıta ücreti, elbise temizliği ve normal uyuma mekanı (otel vs.) ücretleridir. Nafakası kârdan, kâr etmemişse sermayeden hesaplanır. Masrafları için kendi malından harcar veya borçlanırsa bunları mudârebe malından alır (ve borç ise öder).

İki kişiye mudâriblik yaparsa masrafı sermayeleri nispetinde olur. Mudârebe fasit olursa mudâribe nafaka hakkı yoktur. Çünkü o durumda ücretli çalışan işçi konumundadır. İşçinin masrafları ise kendi üzerindedir.

Mudârebenin bozulması:

Mudârebe akdi mudâribin ölmesiyle ve sermayedarın ölmesiyle bozulur. Sermayedarın dinden çıkıp darul-harbe geçmesiyle de bozulur. Çünkü onun

malları üzerindeki mülkiyeti hükmen bitmiş ve varislerine geçmiş, böylece bu ölmüş gibi olmuştur. Darul-harbe geçtiğine dair hüküm verilmediği sürece de akit beklemede olur ve Müslüman olarak geri dönerse bozulmaz. Mudârebe akdi mudâribin dinden çıkmasıyla bozulmaz. Çünkü sermayedarın mülkiyeti devam etmektedir. Bunlarda mürtedin söylediğine itibar edilir.

Mudâribin azledildikten sonraki tasarrufları:

Sermayedar mudâribi azleder, o ise haberi olmadığından alım satım yaparsa, akdi geçerlidir. Çünkü mudârib, sermayedarın vekilidir ve vekilin azledilmesi onun bilmesine bağlıdır.

Azlini, sermaye ticaret malı haline gelmiş halde iken öğrenirse onu satabilir, azledilmiş olması bunu engellemez. Çünkü mudârebe mal, satın almakla tamamlanmış ve sahih olarak gerçekleşmiştir. Bundan sonra onu azledemez. Çünkü mudâribin kârdaki hakkı sabit olmuştur, ancak bu, taksimle ortaya çıkar. Taksim ise sermayenin satımına bağlıdır. Sonra, onu satarsa parasıyla yeni bir alım yapamaz. Çünkü sermaye nakit paraya dönüşmüştür. Mudâribi azlettiğinde sermaye nakit para halinde ise mudâribin onda tasarruf hakkı yoktur.

Mudâribin şirket dağıldıktan sonraki tasarrufları:

Mudârebe ortakları, mudârib kâr etmiş ve sermayenin bir kısmı alacak halinde ayrılırlarsa, sultan (hükümet) mudâribi alacakları tahsile zorlar; çünkü mudârib işçi mesabesindedir; zira kâr onun hakkında ücret gibidir. Dolayısıyla işçi gibi onun da işini tamamlaması gerekir.

Ayrılırken hiç kâr edilmemiş olup sermayenin bir kısmı başkalarından alacaklı olunursa, mudârib onları tahsil etmesi için sermayedara vekâlet verir. Çünkü mudârib borçlar hususunda salt vekil konumundadır. Burada o (kâr etmeyince) teberru ehli (hiçbir kazancı olmayan, kendiliğinden bir iyilik olarak yapan) konumundadır. Teberru ehli ise yaptığı iyiliği tamamlamaya zorlanamaz. Hem de, alacaklar sermayedarın mülkü olup, mudâribin onda hiçbir payı yoktur. Onun için buna zorlanamaz. Ona "Sermayedarı alacakları tahsil hususunda vekil tayin et" denir. Çünkü akdin hakları onu kurana döner. O yüzden, sermayedarın hakkının zâyi olmaması için mudârib onu vekil tayin etmek zorundadır.

Helak olan mudârebe malının hükmü:

Mudârebe malından tüketilen mudâribin masrafı ve benzeri harcamalar sermayeden değil, kârdan kapatılır. Çünkü kâr, sermayeye tâbidir ve masrafların (asıl değil) tâbisinden hesaplanması daha uygundur. Zekat babında helak olanın küsurata sayılması gibi. Harcamalar kârdan fazla olursa kalanı sermayeden kapatılır. Çünkü mudârib emin olduğundan tazminat ödemesi vacip değildir.

Sermayenin kârı paylaştıktan sonra helak olması:

Mudârebe şirketi olduğu gibi dururken, yani devam etmekte iken, ortaklar kârları bölüşürler, sonra malın tamamı veya bir kısmı helak olursa sermaye tamamlanana kadar kârdan alınır. Çünkü kâr, sermayenin üzerine gelen bir fazlalıktır. Fazlalığın varlığı ise ancak sermayenin selamette olmasıyla bilinir. Dolayısıyla ilk paylaşım geçersiz sayılır. Dolayısıyla önce sermayenin, sonra masrafın, sonra da kârın telafisine gidilir.

Kârı paylaşıp mudârebe akdini feshettikten sonra tekrar akit yaparlar ve malın tamamı veya bir kısmı zâyi olursa, ilk kârı birbirlerine vermezler. Çünkü ilk mudârebe sona ermiş ve başka akitlerden ayrılmıştır. İkincisi yeni bir akittir. Dolayısıyla sermayenin ikincisinde zâyi olması, birincinin bozulmasını gerektirmez. Tıpkı sermayedarın ona yeni bir mal vermesindeki gibi.

VEKÂLET

Vekâlet sözlükte koruma mânâsına gelir. Allah (c.c) "Allah bize yeter, o ne güzel vekildir" buyurmuştur[1588]. Yani "ne güzel koruyucudur". Alimlerimiz şöyle demişlerdir: Müvekkil "Seni bu hususta vekil tayin ediyorum" deyince, kelimenin mânâsı gereği vekil, sadece onu korumada vekildir ve fazlası başka sözlerle sabit olur. Vekâlet aynı zamanda havale etme ve dayanma mânâlarına da gelir. Allah (c.c): "Kim Allah'a tevekkül ederse Allah ona kâfidir." buyurmuştur[1589]. Yani her kim Allah'a (c.c) dayanır ve işini ona havale ederse Allah (c.c) ona yeter. Bu, ilkine yakın bir mânâdır. Çünkü kim bir hususta birine güvenip dayanır ve ona havale ederse ona korumayı emretmiş olur. Çünkü bunu, o şey açısından en yararlı olanına bakması için yapmıştır. En yararlı olan ise aslı korumaktır. Çünkü tasarruflar onun üzerine kurulur.

Bu mânâlar şer'i vekâlette de vardır. Çünkü müvekkil, işini vekile bırakmış, ona dayanmış ve en güzel tasarrufta bulunması için onun görüşüne güvenmiştir. Bunların tamamının esasını ise koruma oluşturur.

Vekaletin meşruiyeti:

Vekâlet'in meşruiyeti Kitap'la sabittir. O da Allah'ın (c.c) şu buyruğudur: "(Ashab-ı Kehf uyanınca aralarında konuşurken kimisi şöyle dedi:) İçinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, hangi yiyecek daha güzel diye bakıp..."[1590]

Vekâletin meşruiyeti Sünnetle de sabittir. O da Urve el-Bariki'den yapılan şu rivâyettir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Urve el-Bariki'ye kurbanlık bir hayvan veya bir koyun satın alması için bir dinar verdi. Urve iki koyun satın aldı. Sonra bunların birini bir dinara satıp Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem bir koyun ve bir dinarla geldi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de alış-verişinde bereket olması için ona dua etti. Bu yüzden toprak satın alsa, onda kâr ederdi[1591]. Başka bir rivayete göre bu, Hakim b. Hizam'dır.

1588 Âl-i İmrân: 173.
1589 Talak: 3.
1590 Kehf: 19.
1591 Sünen-i Ebi Davud 3/256.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü Habibe ile nikahlaması için de Amr b. Ümeyye ed-Damri'ye vekâlet vermiştir.

Ayrıca ilk dönemden günümüze dek insanlar vekâlet yoluyla alış veriş yapmışlar ve hiçbir itirazla karşılaşmamışlardır. Hem de insanlar bazen birtakım işleri şahsen yapamazlar. O zaman bir başkasına vekâlet verme ihtiyacı duyarlar. İşte bu ihtiyacın karşılanması için bu akdin meşru kılınması şart olmuştur.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh der ki: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni Ramazan zekatını korumaya vekil tayin etti.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Enes'e de radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Ey Enesçik! Şu adamın hanımına git ve (zina) itirafında bulunursa onu recmet".

Vekâlet, vekil ve müvekkilin nitelikleri:

Vekâlet; birini belli bir tasarrufta kendinin yerine getirmektir. Bu, sadece vekâlet akdini doğuran cümlelerle kurulur. O da "Seni şunu satın almaya vekil kıldım", "seni şunu satmaya vekil tayin ettim" cümleleridir. Bunun, tasarruf yetkisine sahip ve tasarruflardan doğan hükümlerin bağlayıcı olduğu kimseden sadır olması şarttır. Vekilin de akde aklı eren ve ona kastı ve niyeti bulunan olması gerekir.

Müslümanın daru'l-harb veya daru'l-islam'da, daru'l-harb sakinlerinden birini vekil tayin etmesi caizdir.

Cabir b. Abdullah'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Hayber'e gitmek istediğimde Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem giderek selam verdim ve "Ben Hayber'e gitmek istiyorum" dedim. "Vekilimin yanına gidince ondan on beş vesk[1592] yük al. Senden bir delil isterse elini köprücük kemiğinin üzerine koy" dedi[1593].

Kişi, kendisinin kurması caiz olan her akitte başkasına vekâlet verebilir. Muhtelif haklarda ve bunları ifası ile tahsilinde davaları üstlenmesi için vekâlet vermek caizdir. Çünkü herkes bundan anlamaz. Bunun delili şu meşhur hadistir: "Ben sadece bir beşerim. Bana davacı geliyor. Kimisi diğerinden daha iyi konuşabiliyor ve ben onu doğru sanarak lehine hüküm verebiliyorum. Ben kim lehine bir Müslümanın hakkı olan bir şeyle hüküm verirsem o cehennem ateşinden bir parçadır. Dilerse onu yüklensin, dilerse bıraksın."[1594] Abdullah b. Cafer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Ali radıyallâhu anh mahkemelik olmaktan hoşlanmazdı. Onun için bir davası olduğunda kardeşi Ukayl'a vekâlet verirdi.

1592 Vesk; deve yükü demektir. Yaklaşık 130 kg.dır.
1593 Sünen-i Beyhaki 6 / 80.
1594 Sahih-i Müslim 3/ 1337.

Ukayl yaşlanınca bana vekâlet vermeye başladı[1595]. Ali radıyallâhu anh: "Davalarda helaka sürükleyen uçurumları vardır" demiştir.

Mal ile eda edilen (mali) ibadetlerde vekâlet her hâlükarda caizdir. Hem mal hem bedenle eda edilen ibadetlerde vekâlet ancak yapmaktan aciz kalındığında caizdir. Sadece bedenle eda edilen ibadetlerde ise, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile hacc yapan Husamlı kadın hadisinin delalet ettiği gibi, hiçbir şekilde caiz değildir. (Buharî ve Müslim'in rivayet ettiği hadis şöyledir: Husam kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber'e şöyle sordu: "Ey Allah Rasûlü! Allah'ın kullarına farz kıldığı hac, çok yaşlı olan babama da farz oldu. Fakat babam binek üzerinde duramıyor. Ben onun yerine haccedebilir miyim?" diye sordu, "Evet, yapabilirsin." buyurdu.

Vekâleti vekilin yanında veya gıyabında verme:

Vekâlet, vekilin yanında da, olmadığı yerde de verilebilir. Nitekim Abdurrahman b. Sehl ve amcasının iki oğlu Huvayyisa ile Muhayyis Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek Yahudileri Abdullah b. Sehl'i öldürmekle suçladılar. Diğerlerinden yaşça daha küçük olan Abdurrahman, ağabeyi hakkında bir şeyler anlatmaya başlayınca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Büyüğü büyüt (saygı göster)" veya "önce büyük başlasın" buyurdu. Bunların her ikisi, diğer ikisinin durumunu anlattı... Bu, vekilin yanında vekâlet verme örneğidir.

Davalarda vekâlet konusunda, had cezaları ile kısas istisna edilmiştir. Çünkü bunlar müvekkil hazır bulunmadan uygulanamaz. Zira şer'an teşvik edilmesi ve insanın hemcinsine şefkat duygusu sebebiyle davacının affetme ihtimali vardır. Buradaki müvekkil; iftiraya uğrayan kişi, malı çalınan kişi ve cinayete maruz kalmış kişinin kısas davasına bakan velisi vs.dir.

Dava taraflarının (davacı veya davalı) vekâlete rıza göstermelerinin neticesi:

Davada vekâlet ancak davası olan kişinin rızasıyla caizdir. Ancak müvekkilin hasta veya üç günlük ve daha fazla mesafede olması durumunda rızası şart değildir. Bunda davacının vekili ile davalının vekili arasında bir fark yoktur. Ebû Hanife'ye göre hastalığı onu davadan engelleyecek derecede olmayan hasta sağlam, üç günlük yerden yakında olan kişi de mukim hükmündedir ve bunlar ancak karşı tarafın rızasıyla vekâlet verebilirler. Ebû Hanife'nin delili şu hadistir: (Hz. Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir:) Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bana şöyle dedi: "Allah (c.c) senin kalbini doğruya iletecek ve dilini sebat ettirecek. Onun için davanın tarafları karşına oturduklarında diğerini, ilkini dinlediğin gibi dinlemedikçe hüküm verme. Çünkü bu, hükmün zihninde netleşmesinde daha etkilidir.»[1596]

1595 Sünen-i Beyhaki 6/ 81.
1596 Sünen-i Ebi Davud 3/ 301.

Kadın peçeli ise karşı tarafın rızası olmadan vekâlet verebilir. Çünkü o, erkeklerle konuşmaya alışkın değildir. Mahkemeye geldiğinde sıkılır ve hayâsından delilini sunamaz. Dolayısıyla bu, hakkını kaybetmesine sebep olabilir. Bu, son asırlardaki alimlerin güzel buldukları bir görüştür. Dolayısıyla kadın bu halinde hasta hükmündedir. Ancak kadın, erkeklerin bulundukları yerlerde bulunmaya alışık ise vekâleti ancak karşı tarafın rızasıyla verebilir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Davada karşı tarafın rızası olmadan davaya bakması için birine vekâlet verebilir. Yani, karşı taraf vekâleti reddettiğinde, Ebû Hanife'ye göre vekâlet kalkar, ama Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre kalkmaz. Serahsi şöyle demiştir: Asıl sahih görüş; hakim, entrikacı ve yalancı biri olan müvekkilin vekili vasıtasıyla karşıya zarar vermeyi kastettiğini bilirse, vekaleti ancak davadaki karşı taraf razı olursa kabul eder, yoksa kabul etmez.

Buradaki rıza şartı sadece davaya bakması hususundaki vekâlettedir. Karşı tarafın rızası olmadan malı teslim almak, parayı talep etmek ve ödemek üzere vekâlet ise icmayla caizdir.

Vekâlette vekilin akdi kendi adına yapması:

Vekillerin yaptıkları akidler iki türlüdür. Biri vekilin kendi adına yaptığı akitler, diğeri müvekkili adına yaptığı akitlerdir.

Vekilin alım satım, icare ve benzeri akitler gibi kendisine nispet ettiği ve müvekkile nispetin şart olmadığı akitte, o akdin hakları müvekkile değil, vekile aittir. Çünkü gerçekte akit yapan, vekildir ve akdin hükmü onun sözüyle kurulur. Zira yaptığı akitte akdi müvekkiline nispet etmeye gerek duymaz. Böyle olunca da kendisi malı teslim eder, parayı alır. Satın aldığında ondan para istenir ve malı kabzeder. Mülkiyet ise evvelki vekâlete binaen vekil yerine müvekkile sabit olur.

Vekilin müvekkile nispet ettiği ve ona nispet etmek mecburiyetinde olduğu, hatta kendine nispet edemediği her akitte akdin hakları vekile değil müvekkile döner. Çünkü o sadece aracıdır. Vekil elçi gibidir. Buna örnek nikah, hul' (kadının kocasına bedel ödeyerek boşanması) kasten adam öldürme bedeli karşılığında sulh, sadaka, borç verme, ortaklık ve mudârebedir. Dolayısıyla, evlenecek adamın vekilinden mehir talep edilmez, kadının vekilinin onu kocasına teslim etmesi gerekmez.

Satım vekâleti veren kişi müşteriden parayı talep ederse müşterinin onu vermeme hakkı vardır. Çünkü onun akitle ve haklarıyla alakası yoktur. Çünkü haklar akit yapana döner. Ama müşteri parayı müvekkile öderse, bu da caizdir. Çünkü kabzedilen paranın kendisi, onun hakkıdır. Bu durumda vekil, bir faydası olmadığından parayı ondan ikinci kez talep edemez. Zira alsaydı bile sahibine vermesi gerekecekti.

Vekâletteki bilinmezlik/cehalet:

Kim bir şey satın alması için birine vekâlet verirse, malın ya cinsi ile sıfatını veya cinsi ile fiyatını söylemesi gerekir. Ancak "Sana bırakıyorum; uygun gördüğünü al" diyerek genel bir vekâlette bulunursa bu şart değildir.

Sadece cinsi belirtmeye örnek "ev" veya "araba" demektir. Bu caiz değildir. Çünkü vekilin, vekil kılındığı şeyi yerine getirmesi imkansızdır.

Elbise'nin vasfını belirtmeye örnek "saf Japon pamuğu" veya "pamuk ipek karışımı kumaştan yapılma" demektir. Kıymetinin zikredilmesi de belirleyici bir unsurdur.

Arabanın vasfını belirtmeye örnek "Amerika yapımı" veya "Kore yapımı" demektir. Burada da fiyatını söylemek cehaleti kaldırır.

Hz. Ömer radıyallâhu anh Enes'e radıyallâhu anh altın kaplama bir kap verdi ve "bunu götürüp sat" dedi. O da kabı bir yahudiye iki katı ağırlığında bir altın mukabilinde sattı. Bunun üzerine Ömer, Enes'e "Onu iade et" dedi. Yahudi: Sana daha fazla vereyim." deyince Ömer radıyallâhu anh: Hayır, sadece aynı ağırlıkta olursa olur, dedi[1597].

Vekilin maldaki kusurun farkına varması:

Vekil bir mal satın alır ve parasını teslim ettikten sonra bir kusurun farkına varırsa, elinde bulunduğu sürece malı kusur gerekçesiyle iade edebilir. Çünkü bu, akdin haklarındandır ve akid hakların tamamı ona aittir. Malı müvekkile teslim etmişse onu ancak müvekkilin izniyle iade edebilir; çünkü vekâletin hükmü sona ermiştir.

Müvekkiline satın aldığı şey müvekkilinindir:

Bir kimse (örneğin;"filan dükkandaki filan malı al" diyerek) bizzat belirttiği bir şeyi satın alması için vekâlet verirse, vekilin onu kendisine alması caiz değildir. Çünkü emri veren, malı satın almada ona güvenmiştir. O ise vekâleti malı kendisine alma niyetiyle kabul etmekle onu aldatmış gibi olur. Bu ise caiz değildir. Hem de bu durumda vekil kendini azletmiş olur ki, söylendiği gibi, bunu ancak müvekkilin yanında yapabilir.

Malın, vekilin elinde iken helak olması:

Satın alma vekâleti verilen kimse, parayı kendi cebinden öder ve malı teslim alırsa, bunu yapma izni bulunduğundan dolayı ödediği parayı müvekkilden alabilir. Çünkü akdin hakları onu yapana döndüğüne ve müvekkil de bunu bildiğine göre, parayı vekilin ödemesine razı olmuş demektir. Bu durumda mal, mü-

1597 Fethu'l-Bârî 4/ 392.

vekkilin korumasına geçmeden vekilin elinde helak olursa müvekkilin hesabına helak olur ve vekile parayı öder. Vekilin, parayı alana kadar malı yanında tutma hakkı vardır. Onu korurken vekilin elinde helak olursa, vekil onu helak olan "rehin malı" gibi tazmin eder. Yani malın kıymeti ile alındığı fiyattan en az olanı öder. Dolayısıyla 15 liraya satın aldığı malın hakiki değeri 10 ise Ebû Yusuf'a göre müvekkil vekilden 5 lira alır. Ebû Hanife'ye göre ise vekilin elinde tuttuğu maldaki sorumluluğu "satılan mal"daki sorumluluktur. Dolayısıyla az veya çok, hiçbir para talep edemez.

Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in devesini satın alma kıssasında şöyle geçmektedir: Rasûlullah bana "Hayır. Onu bana sat. Onu senden dört dinara satın alıyorum. Medine'ye kadar binme hakkın var." buyurdu. Biz Medine'ye gelince "Ey Bilal! Ona borcumuzu fazlasıyla öde." dedi. Bilal de ona dört dinar ile bir kırat (1/14 dirhem) verdi."[1598]

Vekilin başkasına vekâlet vermesi:

Vekilin vekâlet verildiği hususta başkasına vekâlet vermesi caiz değildir. Ancak müvekkil bu hususta özel izin verir veya "bildiğin gibi yap" derse, o zaman caizdir. Çünkü müvekkil, görüşünü beğendiğinden ve razı olduğundan vekile tam tasarruf yetkisi vermiştir. Güven hususunda ise insanlar aynı değildir. O yüzden müvekkil vekâlet verdiği kimseden başkasına razı olmuş değildir. Ancak müvekkil vekâlet izni verdiğinde veya "bildiğin gibi yap" veyahut "nasıl uygun görürsen öyle yap" diyerek işi ona havale ettiğinde, meseleyi kayıtsız şartsız onun görüşüne bıraktığından dolayı, vekil başkasına vekâlet verebilir.

Meşru olarak gerçekleşen ikinci vekâlette ikinci vekil, müvekkilin vekili olur. Bu yüzden ilk vekil onu azledemez ve onun ölümüyle de azlolmaz. Müvekkilin ölümüyle ise ikisi birden azlolur.

Vekil, müvekkilin izni olmaksızın vekâlet verdiğinde; ikinci vekil ilk vekilin yanında bir akit yaparsa, bu caizdir. Çünkü akit onun bilgisi dahilinde ve görüşü ışığında yapılmıştır. İkinci vekil, birincinin olmadığı bir yerde akit yapar ve birinci vekil bunu onaylarsa, bu da caizdir. Çünkü akit de ilk vekilin görüşüne göre yapılmıştır. Fakihler akdin kime döneceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bakkali; ilk vekile, Kadıhan ise, ikinci vekile döner, demiştir.

Buhârî, Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ramazan'da zekat mallarını korumam için bana vekâlet verdi. Bir ara birisi gelerek yiyecek yığınından avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve "Seni mutlaka Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e götüreceğim." dedim. "Ben gerçekten fakirim. Çoluk çocuğum var ve çok muhtacım." dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktım. Sabah olunca Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem:

1598 Fethu'l-Bârî 4 / 395.

"Ey Ebû Hureyre ! Dün akşam esirin ne oldu?" dedi. Ben: "Ya Rasûlallah! Çok muhtaç halde olup çoluk çocuğunun bulunduğundan yakınınca acıyıp serbest bıraktım." dedim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "O sana yalan söyledi. Yine gelecek." buyurdu[1599].

Vekilin azledilmesi:

Müvekkil dilediği vakit vekili vekâletten azledebilir. Çünkü vekâlet onun hakkı olduğundan, dilediği vakit iptal yetkisine sahiptir. Ancak vekâletle ilgili başkasının hakkı bulunursa, sahibinin izni olmadan vekili azledemez. Mesela rehini adil birinin yanına bırakıp vadesi geldiğinde satması için yetki verir, sonra da azlederse azli geçersizdir. Bu, rehinde vekâlet şart koşulmuşsa böyledir.

Vekil başka bir yerde bulunup müvekkil vekâletten azlettiğine dair ona bir mektup gönderir ve mektup ona ulaşırsa, içindekileri okuyup öğrendiği vakit azlolur. Yine, çocuk veya gayr-i adil biri de olsa, bir elçi gönderir ve elçi ona "Beni sana gönderdi ve vekâletten azlettiğini bildirmemi söyledi." diyerek mesajını ulaştırırsa o zaman da azlolur. Dolayısıyla vekilin azli, onun bunu bilmesine bağlıdır. Bilgi ona ulaşırsa azlolur, ulaşmazsa azlolmaz. Müvekkil gıyabında onu azleder ve birini buna şahit tutarsa, burada da azledildiğini öğrenene kadar yaptığı tasarruflar geçerli olur.

Vekâletin bozulduğu haller:

1-Müvekkil, vekili azletme yetkisine sahip konumda iken ölür veya uzun süreli cinnet geçirirse vekâlet bozulur. Azil yetkisine sahip değil ise cinnetten dolayı azlolmaz. Örneğin eşini boşaması için birine vekâlet verip sonra cinnet geçirmesi gibi. Vadesi geldiğinde rehini satma yetkisi verdiği adilin durumu da aynıdır.

Müvekkilin cinnet geçirmesi vekâleti bozar; çünkü vekil kendisine emir veren müvekkil yoluyla tasarrufta bulunmaktadır. Müvekkil ölünce veya cinnet geçirince bu emir ortadan kalkar ve vekilin yaptığı tasarruflar izinsiz gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla caiz olmaz. Onun için cinnet geçiren kişi ayıktığında vekâlet geri döner.

Müvekkilin cinneti vekâleti ancak uzun süreli olduğunda bozar. Uzun süreli olmayan cinnet, bayılma hükmündedir. Bayılma ise bir hastalık olup, hastalık vekâleti bozmaz.

Uzun süreli cinnetin süresini kimi fakihler bir ay, kimisi bir yıldan fazla, kimisi de bir yıl olarak belirlemiştir. Sonuncusu Muhammed'in görüşüdür ve sahih olan da budur.

2-Vekil öldüğünde veya uzun süreli cinnet geçirdiğinde de vekâlet bozulur.

1599 Fethu'l-Bârî 4 / 396.

3-Kişi birisine satın almak veya satmak veyahut boşamak için vekâlet verip sonra vekâlet verdiği şeyi kendisi yaparsa veya başka birine daha vekâlet verir ve onu ikinci vekil yaparsa, bu durumlarda ilk vekâlet bozulur. Çünkü tasarrufta bulununca vekilin tasarrufta bulunması imkansız hale gelir. Dolayısıyla vekâleti bozulur.

Vekilin usulü (baba, dede...) ve füruu (oğul, torun...) ile alış veriş yapması:

Alım satım vekâleti verilen kişi Ebû Hanife'ye göre bunu babası, annesi, dedesi, çocuğu, torunu ve eşiyle yapamaz. Çünkü yaparsa zan altında kalır. Oysa vekil kendisine güvenilerek iş havale edilmiştir. Bunlara satınca kendi menfaatini gözettiği töhmeti altında kalır. Zira onlarla menfaatleri bitişiktir. Bu yüzden de bunların ona şahitlikleri kabul edilmez ve reddedilir. Kiraya verme ve para bozma da alım satım gibidir.

Müvekkil bunlarla alım satım yapmasını emreder veya "dilediğine sat" derse, bunlara satması icmâyla caiz değildir.

Vekil, müvekkilin malını kendisine veya küçük çocuğuna, müvekkil bizzat izin vermiş olsa bile satamaz.

Satın alma vekâleti olan kişinin yakınlarından satın almasının hükmü tamamen satması gibidir.

Vekilin, müvekkili kendi kızıyla veya kendisine şahitlik yapması caiz olmayan biriyle evlendirmesi:

Bir kimse kendisini evlendirmesi için birine vekâlet verir, o da kendi kızıyla evlendirirse; eğer kız, çocuk yaşta ise icmâyla sahih olmaz. Baliğ ise Ebû Hanife'ye göre yine caiz değil, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise caizdir. Müvekkili, kendisine şahitlik yapması caiz olmayan başka biriyle evlendirirse bu da aynı olup aynı ihtilaf bunda da vardır.

Ancak onu kız kardeşi ile veya kendisine şahitlik yapması caiz olan biriyle evlendirirse, ittifakla caizdir.

Bir cariyenin efendisi savaşa çıkmış ve birine onu satmasını emretmişti. Efendisi daha sonra görüş değiştirerek cariyeyi azad etti ve buna başkalarını şahit tuttu. Bu esnada cariye satıldı. Hesap ettiğinde azadın satımdan önce olduğu ortaya çıktı. Bu meselede Ömer radıyallâhu anh, cariyenin hür olduğuna, onu satın alana parasının iade edilmesine, cima gerçekleştiğinden dolayı da ondan mehrin alınmasına hükmetti.

Alım satımda tam yetkili vekilin tasarruflarının etkisi/neticesi:

Kendisine kayıtsız şartsız vekâlet verilen bir vekilin malı az veya çok fiyata satması caizdir. Çünkü satma emri geneldir ve böylesi bir söz genel olana ham-

lolunur.

Satmak, malı mal ile değişmek demektir. Bu ise para mukabilinde satımda olduğu gibi eşya mukabilinde satımda da mevcuttur.

Töleranslı satım da aynı şekilde, bir satımdır. Mutlak vekâlet nakit ve vadeli satımı da kapsar. Bunlar Ebû Hanife'ye göredir. Tabii müvekkil ona "bin liraya sat", "nakit paraya sat", "vadeli sat" gibi bir şey söylemişse, üç imama göre ancak söylediği fiyata caizdir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demiştir: Fahiş aldanma (gabn-ı fahiş) miktarı ucuza satamaz. Çünkü bu, bir yönüyle hibedir. Ama az aldanma (gabn-ı yesir) miktar düşüğe satarsa caizdir.

Satın alma hususundaki vekil ise, hakiki değerine veya az aldanma fiyatına (biraz düşüğüne) satın alabilir, ama çok aldanma fiyatına (aşırı pahalı) alamaz. Çok aldanma fiyatı; kıymet biçenlerin biçtikleri kıymet sınırları içinde kalmayan fiyattır. Dükkanlarda yazılı fiyat az aldanma fiyatının son sınırıdır. Çünkü genelde satıcılar yazılı fiyatın altına verirler. Dolayısıyla piyasa fiyatından (yazılı olandan) daha yükseğe satın alırsa, bu, kıymet biçenlerin ölçüsüne uymayan fahiş bir fiyat olur. Fahiş fiyat akârda malın fiyatının yüzde yirmi fazlası, ette ise yüzde on fazlasıdır. Doğrusunu Allah bilir.

Satış vekâleti verilen bir vekil, malı sattığında parasına tazminci olursa bu geçersizdir. Çünkü sattığında aldığı para onda emanettir. Elinde emanet bulunan kimse ise onu tazmin etmez. Bu, birine "helak olduğunda tazmin etmesi" şartıyla emanet bırakmanın geçersiz olması gibidir.

Davaya bakması için vekâlet verilen, hak edilecek parayı alma hususunda da vekil midir?

Üç imama göre dava vekili, parayı kabzetmede de vekildir. Dolayısıyla mesela bir senede dayanarak, filan kişiden alacağı on bin lirayı dava etmesi için vekâlet verir, vekil de bunu belge veya ikrar yoluyla ispat ederse, parayı ondan teslim alabilir. Müvekkil parayı teslim almasını emretmemiş olsa da bu yetkisi vardır. Ancak zamanımız kötü olduğundan dolayı müvekkil bizzat belirtmedikçe dava vekili, malı teslim alma hakkına sahip değildir.

Ebû Hanife'ye göre malı kabzetme hususunda vekâlet verilen kişi aynı zamanda dava hususunda da vekildir. Çünkü malı kabzetmek, ancak o kimseden talep etmekle mümkündür. Talep ise bazen dava açmaya ihtiyaç duyar. Ancak Ebû Yusuf ve Muhammed; "bu kişi dava hususunda vekil sayılmaz" demişlerdir. Çünkü bazen malı teslim almaya ehil olan, davaya bakmaya ehil olmayabilir. Nitekim günümüzde uygulama böyledir.

Bir kimse orada bulunmayan birinin, alacaklarını kabzetme hususunda vekili olduğunu iddia eder ve borçlu onu tasdik ederse, ona borcu teslim etmesi

emredilir. Tasdik etmez veya yalanlarsa parayı ödemeye zorlanamaz. Parayı verdikten sonra da geri alamaz. Adına kabzettiği kişi gelir ve bu vekâleti doğrularsa ne âlâ. Böyle bir şey söylemezse borçlu parayı ona tekrar öder. Çünkü vekâleti kabul etmediğine göre parayı almamıştır. Alacaklıya ödedikten sonra borçlu, eğer elinde ise malı vekilden geri alır. Ancak vekilin elinde kaybolmuş veya ondan bir tecavüz olmaksızın helak olmuşsa geri alamaz. Çünkü vekili tasdik etmek suretiyle onun teslim alma hakkını kabul etmiştir. Borçlu, malın kendisinden alınması hususunda zulme uğramıştır. Ancak zulme uğrayanın başkasına zulmetme hakkı yoktur.

Borçlu, yanına gelenin vekâletini tasdik etmez, ama onun iddiasına binaen malı teslim ederse, alacaklı ondan parasını alınca onu vekilden tahsil eder. Çünkü onu vekâletinde tasdik etmemiş, sadece müvekkil onaylar ümidiyle vermiştir. Ümidi kesilince geri alır. Bunların tümünde ödediğini alacaklı gelmeden geri alamaz.

Emanetin (vedia), emanet sahibinin vekiline teslimi:

Bir kimse gelip emaneti teslim almada emanet sahibinin vekili olduğunu iddia ederse, borçlu onu tasdik etse bile teslim etmekle emrolunmaz. Çünkü mal başkasının olduğundan, iddiası tasdike layık değildir. Emanetçi, emaneti teslim ederse tazmin sorumluluğunu yüklenir. Gelen kişi, emanetçinin ölüp malın kendisine miras kaldığını iddia eder, o da tasdik ederse teslim etmesi emredilir. Çünkü mal sahibinin öldüğünü kabul etmekle malın mirasçılara geçtiğini de kabul etmiş olur. Kendisinin mirasçı olup başka mirasçının bulunmadığını iddia ederse tek mirasçı olduğu kesinleştiğinden ona teslim etmesi emredilir. Birisi gelip emaneti sahibinden satın aldığını iddia ederse ona teslim etmez. Çünkü emanet bırakan hayatta olduğu sürece mülkiyeti devàm eder.

Vekilin vekâlette kendi malını harcaması:

Müvekkil, borcunu ödemesi için vekile bin lira verir, o da alacaklıya kendi parasından verip müvekkilin verdiğini kendisi alırsa, bu caizdir. Aynı şekilde "şu bin lirayla mal satın al" diye vekâlet verir, o da kendi parasıyla satın alıp sonra parayı müvekkilin parasından alırsa bu da caizdir.

Muhtelif meseleler:

Birisine bir miktar malı emanet verip izni vermedikçe ona hiç dokunmamasını istediği halde verdiği kişi onda tasarrufta bulunursa malı gasp edici konumda olur ve helak olduğunda tazmin eder.

Banka her bir tahsile vereceği ücret mukabilinde bazı alacaklarını tahsil etmesi için birine vekâlet verirse caizdir.

Bir finans kurumuna giderek kendisine ait bir malı ithal için vekâlet verir ve gelecek malın parasından bir miktar öderse, üretici fabrikadan satın alma işlemini kolaylaştırmak için başka birine vekâlet verme izni verir, finans kurumu malın genel değerini bildirince kalan borcu da öder, sonra vekilin (kurumun) vekili, malı müvekkilin ülkesine gönderir, o da teslim alıp vekile yaptığı işlere karşılık bir ücret öder, onun adına faizli kredi çekmemesi uyarısında bulunursa, Allah'ın izniyle bu caizdir.

Bir finans kurumuna bir malı ithal vekâleti verip ücretinin bir kısmını ona öder, değerini bildirince kalan parayı ödemek için faizli kredi çekerse, bu haramdır. Çünkü oranı az veya çok olsun, bu faizdir.

KEFÂLET

Kefâlet sözlükte eklemek mânâsına gelir. Allah (c.c) "(Ona) Zekeriyya'yı kefil oldu" buyurmuştur[1600]. Yani; işlerini görmek için kendisine ekledi, yani yanına aldı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de baş parmağı ile işaret parmağını bitiştirerek, "Ben ve yetimin kefili, cennette böyle olacağız." buyurmuştur[1601]. Yani terbiye ve bakımında onu yanına alan...

Bu akde kefâlet adı verilmiştir; çünkü bunda iki zimmetten birinin diğerine eklenmesi vardır.

Şeriatta ise kefâlet; hak sahibinin hakkını talep etmesi hususunda, kefilin zimmetini asilin zimmetine eklemesidir. Onun için, asil borçtan kurtulduğunda, hak talebi kalmadığından dolayı kefil de kurtulur. Ama kefilin kurtulması ile asil kurtulmaz; çünkü borç hâlâ zimmetindedir.

Kefâlet bir güvence altına alma ve borçlanma akdidir. Bir ihtiyaç için konmuştur ki o, "kefil olunan kişinin hakkına ulaşması"dır.

Genelde kefâletin başı yerilmek, ortası pişmanlık, sonu ise borçlanmaktır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gönderildiğinde insanlar kefaleti uygulamaktaydılar, O da sallallâhu aleyhi ve sellem onları onayladı. Bunu O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem "Kefil tazmincidir"[1602], yani tazminci konumdadır, hadisi göstermektedir. Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şüpheli bir meselede adamın birini hapsetti. Ebû Hureyre radıyallâhu anh bir defasında da: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sağlama almak ve ihtiyat için onlardan bir kefil aldı." demiştir[1603].

Kefâlet şahsa ve mala yapılır. Mala kefil olunabilir; çünkü kişinin kendi malı üzerinde velayeti vardır. Şahsa kefâlet ise; hak sahibinin alacaklı olduğu kimsenin yerini bildirerek ona ulaşmasını sağlaması veya bu hususta hakimin yardımcılarına başvurmasıdır. Burada kefâlet kelimesinin taşıdığı mânânın gerçekleşmesi mümkündür ki, o da "hak talebinde bulunmada başkasına eklenmek"dir.

1600 Âl-i İmrân 37.
1601 Sahih-i Buhârî, 1278.
1602 Sünen-i Tirmizî 2/ 368.
1603 Sünen-i Beyhaki 6/ 77.

Kefâlet iki çeşittir: Şahsa kefâlet ile mala kefâlet. Şahsa kefâlette; kefil olan, kefil olunan şahıs ve kendisi için kefil olunan kişi vardır. Mala kefâlette ise; kefil, kefil olunan mal/borç ve kendisi için kefil olunan kişi vardır.

Şahsa kefâlette hakkını arayan, kendisi için kefil olunandır. Aranan/istenen ise kefil olunan şahıstır. Mala kefâlette de hakkını arayan "kendisi için kefil olunan", aranan/istenen ise "kendisinden dolayı kefil olunandır.

Şahsa kefâlet:

Bu kefâlet, kefilin, "filana kefil oldum" "filanın şahsına kefil oldum", "Filana güvence verdim", "Filan benim sorumluluğumdadır", "Filan banadır" gibi cümlelerle kurulur.

Zira Cabir b. Abdullah'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle derdi: "Ben mü'minlere kendi canlarından daha yakınım. Kim bir mal bırakırsa o, ailesinindir. Kim de bir borç veya ortada kalmış kimseler bırakırsa o banadır –başka bir rivayette: benim üzerimedir-"[1604].

Kefil "Ben zaîmim (kefilim)" derse, Kur'ân'daki ifadeye uygunluğundan dolayı kefâleti olur. "Ben kabîlim (sorumluluğu tamamen kabul ediciyim)", "ben tazminciyim", "bu adam senin için benim yanımdadır" ifadeleri de bu kabildendir.

Kefâlet ile garantilenen şey, kefil olunanın getirilmesidir. Çünkü gelmek ve hazır bulunmak, asilin yükümlülüğündedir. Ancak bunu kefilin de üstlenmesi caizdir.

Kefil olunan şeyin teslimi:

Kefil, kefil olduğu kimseyi belli bir vakitte getirmeyi üstlenmişse ve o vakit geldiğinde kendisi için kefil olunan talep ederse bunu yapması gerekir. Onu, kendisi için kefil olduğu kişinin mahkemeye götürebileceği bir yere getirir ve ona teslim ederse kefâletten kurtulur. Ancak onu bir çölde teslim ederse kurtulamaz.

Kefil olunan kişi şehir dışında olursa, hakim ona oraya gidiş geliş süresi kadar mühlet verir. Bu süre geçtiği halde getirmezse onu hapseder. Hapsettikten sonra hakim, adamı getirmekten aciz olduğuna kesin kanaat getirirse onu serbest bırakır.

Zira davalarda tarafları Kadı Şurayh'a sunan Habib'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam, kadı Şurayh'a giderek bir borç için kendisine kefil olan Kadı Şurayh'ın bir oğlu hakkında davacı oldu. Şurayh da onu hapsetti. Gece olunca (bana): Abdullah'a yatak ve yemek götür, dedi. Oğlunun adı Abdullah idi[1605].

1604 Sünen-i Ebi Davud 3/ 137.
1605 Sünen-i Beyhaki 6/ 77.

Bu, kefil onun yerini biliyor ise böyledir. Bilmiyorsa bilene kadar ondan getirme talebinde bulunulamaz. Kefil olunan gelip kendisi için kefil olunana teslim olursa, o bunu kabule zorlanır. Hatta bu, kefilin kefâletten kurtulmasına sebep olur.

Bir aylığına kefil olur, kefil olduğu kişi bu süre dolmadan önce gelirse kefil sorumluluktan kurtulur. Çünkü vadeli borcunu peşin vermiştir. Zira geciktirme kendi hakkı olup bundan vazgeçebilir.

Kefil "Adamı getiremezsem borcu olan bin lirayı kendim öderim" der ve adam da ödemezse bin lirayı ödemesi gerekir. Ancak şahsa kefâletten kurtulamaz. Çünkü getirmeye kefil olduğu kişinin başka borçları bulunabilir. Buna göre; bir kadına kocasını getireceğine, getiremezse mehri kendisinin ödeyeceğine kefil olursa, bu caizdir. Getiremezse mehri vermek zorundadır, ancak şahsa kefâletten kurtulamaz. Çünkü mal kefâletine şahıs kefâletini eklemiştir. Birini yerine getirince diğeri kalır.

Hadd ve Kısas cezalarında kefâlet:

Şahsa kefil olmak caizdir, dersek hadlerde ve kısaslarda kefâlet caiz değildir. Çünkü bunlar kefilden elde edilebilecek şeyler değildir. Kefilden elde edilemeyecek şeylerde de kefâlet olmaz. Şa'bi: "Had cezası gerektirecek konularda birinin birinin, şehadetine şahitlik yapması, üzerine şahitlik yapması ve kefil olması caiz değildir." demiştir. Amr b. Şuayb, babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Hiçbir had cezasında kefâlet olmaz." buyurdu. Bu, zayıf bir hadistir[1606].

Kefâletin Düşmesi:

Kefil olunan şahıs ölürse o şahsa kefil olan kişi kefâletten kurtulur. Çünkü (öldüğünden dolayı) kefil olunandan gelme sorumluluğu kalkınca kefilden de onu getirme sorumluluğu kalkar. Kefil ölünce de durum aynıdır.

Mala kefâlet:

Mala kefil olmak, sahih bir borç olduktan sonra, miktarı bilinsin ve bilinmesin, caizdir.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmişlerdir: Allah (c.c) Peygambere sallallâhu aleyhi ve sellem fetihler nasip edince Peygamber: "Ben mü'minlere kendilerinden daha yakınım. Onun için mü'minlerden her kim ölür ve ardında bir borç bırakırsa onu ödemek benim üzerimde bir görevdir. Kim de bir mal bırakırsa o, varislerinedir." buyurdu.[1607]

1606 Sünen-i Beyhaki 6/ 77.
1607 Fethu'l-Bârî 4/ 390.

Buna örnek; "Onun bin lira vereceğine kefil oldum", "ondan alacaklı olduğu meblağa kefil oldum", "bu borçtan kalanına kefil oldum" demesidir.

Sahih borç; ancak onu ödemek veya alacaklının borcu düşürmesi (ibra) ile düşen borçtur.

Kendisine kefil olunan, alacağını tahsilde muhayyerdir; dilerse asilden, dilerse kefilden ister. Çünkü kefâlet, alacağı isteme hususunda bir zimmeti başka bir zimmete eklemektir. Bu da asilin kalmasını gerektirir, onun sorumluluktan kurtulmasını değil. Fakat, sorumluluktan kurtulma şartını koşmuşsa sorumluluktan kurtulur. Ama, mânâsına bakılarak bu akit havale olarak gerçekleşir. Havale edenin sorumluluktan kurtulmaması şartıyla yapılan havalenin kefâlet sayılması gibi. Alacaklı, alacağını asil ile kefilin birinden istedikten sonra, dilerse diğerinden, dilerse her ikisinden ister.

Ahmed b. Hanbel, Cabir'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Bir adam öldü. Onu yıkadık, koku sürdük ve kefenledik. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e götürdük ve "cenaze namazını kılalım" dedik. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir adım attıktan sonra "üzerinde bir borç var mı?" diye sordu. "İki dinar" dememiz üzerine oradan ayrılıyordu ki Ebû Katade: O iki dinar benim üzerimde bir borçtur, dedi. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Alacaklının bir hakkı olarak ve ölü bundan kurtulacak şekilde, tamam mı?" dedi. Katade: Tamam, deyince Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazını kıldı. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki gün sonra: "İki dinar ne yaptı?" diye sordu. Ebû Katade: Adam dün öldü, dedi. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ertesi günü tekrar sordu. Ebû Katade: Ödedim, buyurdu. Bunun üzerine Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "İşte cildi şimdi soğudu" buyurdu[1608].

Mala kefâleti bir şarta bağlamak:

Kefâleti ona uyan bir şarta bağlamak caiz olup kefile kefâlet sorumluluğu o durumda biner. Kefâlete uymayan şarta bağlamak ise caiz olmayıp böyle bir kefâlette bulunan kişiye kefâlet borcu binmez. Şayet kefil olduğu kişiye "Filan ile alış-veriş yaparsan kefilim, falanla alış-veriş yaparsan değilim" derse; veya birinin karısına "Aranızdaki evlilik sürdüğü sürece nafakanız benim üzerimedir" derse, bunlar caizdir. Kefâleti "Filan gelirse üzerindeki borçları benim üzerimdedir" cümlesindeki gibi tahsil edilecek yere bağlamak veya "Filan kişi şehirden giderse borçları benim üzerimdedir" cümlesindeki gibi ödemenin imkansız olması durumuna bağlamak da caizdir.

Ama kefâletle uyuşmayan durumlara bağlarsa kefâlet sahih olmaz; "rüzgar eserse", "yağmur yağarsa", "yıldırım düşerse" gibi. Bu şartlar geçersizdir ve söyleyen kişiyi bağlayıcı olmaz. Zira şart kefâlete uyan bir şart değildir. "Borçlu eve

1608 El-Müsned, Ahmed b. Hanbel 3/ 330.

girerse üzerindeki borçlar benim üzerimdedir" demek de böyledir. Çünkü bu da kefâlet akdi ile uyuşmayan bir şarttır.

Mala kefâlet için izin almak:

Mala kefâlet, kendisine kefil olunanın emri/izni olsun veya olmasın, her hâlükarda caizdir. Ancak emriyle kefil olmuşsa ödediğini kefilden alabilir; çünkü borcunu onun emriyle ödemiştir. Emri olmadan kefil olmuşsa ödediğini borçludan isteyemez; çünkü borcu karşılıksız bir iyilik şeklinde ödemiştir.

Kefil, malı kefil olduğu kişiden ne zaman isteyebilir?

Kefil, kefil olduğu malı kefil olduğu kişinin yerine ödemedikçe ondan isteyemez. Kefil olduğu borçlu zorlandığında, o da borçluyu borcunu ödeme yapması için zorlayabilir. Kefil, borçtan dolayı hapsedilirse kendisini kurtarması için kefil olduğu kimseyi hapsedebilir. Çünkü başına bunlar ondan dolayı gelmiştir; bu da aynısını ona yapar.

Alacaklı kefili ibra ettiğinde (muaf tuttuğunda, istemediğinde) kefil olunan ibra olmaz. Çünkü üzerindeki borç devam etmektedir. Aynı şekilde alacaklı, vadeyi borçlu için uzatırsa bu kefil için de uzar ama kefil için uzatırsa borçlu hakkında uzamaz.

Kendisiyle tazmin edilebilen şeylere kefil olmanın geçerliliği:

Satın alma niyetiyle kabzedilen mal gibi kendi başlarına tazmin edilebilen eşyalara kefil olmak caizdir. Dolayısıyla bir kimse müşterinin satın aldığı malda satıcıya kefil olur, müşteri de malı teslim alıp parasını ödemezse kefâleti sahih olur. Çünkü müşterinin satın almama durumunda malın kendisini veya helak olursa kıymetini vermesi vaciptir. Teslim edilebilir bir mal olunca da onda kefâlet sahih olmuştur.

Başka şeyle tazminli eşyalara kefâlet ise caiz değildir. Müşterinin teslim almadığı mal gibi. Çünkü bu başka bir şeyle, yani parasıyla tazminlidir. Çünkü helak olduğunda hiçbir şey gerekmez. Bilakis satım fesholur ve borç düşer. Onun için de buna kefil olunamaz. Bu kefâletin sahih olduğu da söylenmiştir. El-İhtiyar müellifi bunu zikrettikten sonra: "En doğrusu da budur" demiştir.

Kendisi için kefil olunan kimsenin kabulünün kefâlete etkisi:

Şahsa ve mala kefâlet, ancak kendisi için kefil olunan kimsenin akit meclisinde onu kabul etmesi ile olur. Ancak hasta, alacaklarının olmadığı bir vakitte varisine "üzerimdeki borçlara kefil ol" derse, bu kefalet, "istihsan" delili gereği ittifakla caizdir. İstihsanın gerekçesi bunun gerçekte vasiyet olmasıdır. Hatta bu yüzden kefil olduğu kimseleri söylemese de olur. Bunda, kefil olanın varlıklı olması şart koşulmuştur.

Bunu varisi olmayan birine söylerse; fakihlerin bunda farklı görüşleri vardır. Fethu'l-Kadir'de: "En isabetlisi sahih olmasıdır" denilmiştir.

İflas etmiş kimseye kefil olmak:

Adam hiçbir malı olmaksızın ve borçlu halde ölür, varisi veya başkası borçlarına kefil olursa; Ebû Hanife'ye göre bu kefâlet sahih olmaz. Çünkü iflas etmiş halde ölmesiyle üzerindeki borçlar düşmüştür. Böylece bu, borcu ödedikten sonra birinin borca kefil olmasına benzemektedir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise: Kefâlet sahihtir; çünkü adam var olan bir borca kefil olmuştur. Borcu düşüren bir durum da yoktur. Nitekim borçları ahirette de devam eder. Dolayısıyla bir kimse kendinden bir iyilik olarak kefil olduğunda bu geçerlidir.

Ölen kişi, borçlarının bir miktarını ödeyecek kadar mal bırakırsa o kadarına kefil olmak (ittifakla) caizdir.

Tirmizî, Ebû Katâde'den şöyle rivayet etmiştir: Cenaze namazını kıldırması için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir adam getirildi. O sallallâhu aleyhi ve sellem: "Arkadaşınızın namazını kılınız." buyurdu. Ebû Katâde: Borcu benim üzerimdedir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Söz mü?" diye sordu. Katâde: Söz, deyince cenâze namazını kıldırdı[1609].

HAVALE

Havale, sözlükte dönüştürme ve nakletme mânâsına gelir. Havale bir şeyi bir yerden bir yere taşımaktır.

Şer'i bir kavram olarak ise havale; borcun havale edenin zimmetinden havale edilenin zimmetine nakledilmesi ve taşınmasıdır. Burada şu dört ismin bilinmesine ihtiyaç duyulur. Muhil (havale eden); asli borcun sahibidir. Muhal leh (kendisi için havale edilen); alacaklıdır. Muhal aleyh (kendisine havale edilen); havaleyi kabul edendir. Muhal bih (havale edilen şey) ise; (ödenecek) maldır. Muhil borçlu, muhal leh ise alacaklıdır.

Havale, meşru bir akittir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Zenginin, borcunu savsaklaması zulümdür. Sizden biri zengin birine havale edilirse kabul etsin." buyurmuştur[1610]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem havaleyi kabul etmeyi emretmiştir. Caiz olmasaydı bunu emretmezdi. Hatta, hadisin zahirine bakarak, kabul etmenin vacip olduğunu söyleyen alimler olmuştur. Hanefiler şöyle demişlerdir: Hadiste bunun caiz olduğu ifade edilmek istenmiştir. Çünkü alacaklının hakkının onun izni olmadan başka bir zimmete geçmesi ona zarar verir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem özellikle zengin ifadesini, havalenin genellikle zengine yapılmasından dolayı kullanmıştır. Çünkü havale genellikle borcu ödeme gücü olan varlıklı kimselere yapılır. Nitekim havalenin caiz olması için bu şarttır.

Havale, borçlarda caizdir. Ancak borçlu, alacaklı ve kendisine havale edilenin rızasıyla gerçekleşir. Fakihler arasında sadece alacaklının rızasında ihtilaf vardır. Ziyadat kitabında şöyle denmektedir: Havale, havale edenin rızası olmadan da gerçekleşir. Çünkü kendisine havale edilenin (muhal aleyh) borcu ödemeyi kabulü, kendisi hakkında bir tasarruftur ve havale eden (muhil) bundan zarar görmez. Bilakis bu, onun menfaatinedir. Çünkü onun rızası olmadan yapılan havalede kendisine havale edilen kimse parayı ondan (havale edenden) talep edemez.

Nihaye kitabında da şöyle denmektedir: Havalede borçlunun rızası ve emri şart değildir. Hatta biri, başkasına "Senin filandan şu kadar para alacağın var. Onu bana havale ettir. Sana ben ödeyeyim" der, alacaklı da buna razı olursa ha-

1610 Sahih-i Buhârî, 449.

vale sahih olarak gerçekleşir. Ancak kendisine havale edilen, borcu ödediğinde, borçlu borçtan kurtulur, fakat ödeyen kişi parayı ondan tahsil edemez.

Havale akdi tamamlanınca havale eden borçtan kurtulur. Çünkü havale, zimmeti taşımak içindir. Borç ise zimmetten taşınınca orada kalmaz.

Havale edilen (alacaklı) kendisini havale edene (borçluya) ancak hakkının kaybolması durumunda dönebilir. Çünkü havale edenin sorumluluktan kurtulması, havale edilenin hakkının selamette olmasına bağlıdır. Hakkının kaybolması ise Ebû Hanife'ye göre iki şeyden biri ile gerçekleşir. Bir: Kendisine havale edilenin (borcu yüklenen) yemin ederek havaleyi inkar etmesi ve havale edenin elinde onun havaleyi kabul ettiğine dair hiçbir belgesinin olmaması. Timurtaşi bunu; ne havale edenin ne de havale edilenin (alacaklının) delili olmaması diye ifade etmiştir. İki: Kendisine havale edilenin (muhal aleyh), geride hiçbir mülk ve para bırakmadan ve havale edildiği kişiye borcunu ödemede kefili olmaksızın ölmesi. Kendisine havale edilen (borcu yüklenen) ölür ve havale edilen alacaklı da "İflas etmiş halde öldü" der, havale eden ise bunun aksini iddia ederse; Mebsut'ta: söz, yeminiyle birlikte havale edilenindir, denmiştir.

Ali b. Ebu Talib, havale edilen kimse hakkında şöyle demiştir: Havale edene ancak (kendisine havale edildiği kişinin) iflas etmesi veya ölmesi durumunda başvurabilir[1611].

Kendisine havale edilen (borcu üstlenen) havale edenden havale kadar mal ister, o da "Ben onu sana, bana olan bir borcun mukabilinde havale ettim" derse, bu iddiası ancak delil getirdiğinde kabul edilir. Çünkü havaleden dönme sebebi gerçekleşmiştir ki o, borcunu onun emriyle ödemesidir. Ancak havale eden havale edilenin kendisine borcunun olduğunu iddia etmekte, o ise inkar etmektedir. Söz de inkar edenindir. Havale, onun havale edene borcu olduğunu ikrar ettiği mânâsına gelmez. Çünkü, daha önce geçtiği gibi, kişi havaleyi her zaman borcu karşılığında kabul etmez, bazen de o olmadığı halde kabul eder. Havale eden, havale ettiğinden (alacaklısından) havale ettiği meblağı ister ve "ben seni sadece onu benim adıma teslim almaya havale ettim" derse, yeminiyle birlikte havale edenin sözü kabul edilir. Çünkü havale edilen, ondan alacağının olduğunu iddia etmekte, o ise bunu inkar etmektedir. Havale kelimesi vekâlette de kullanılır. Onun için söz, yeminiyle birlikte onun (havale edenin) olur.

Süftece'nin (poliçe, tahvil) hükmü:

Süftece, esasen bunun yazıldığı kağıdın adıdır. Süftece'nin şekli; tacirin bir kimseye: "Sana bu paraları, bana bir senet yazman ve filan beldedeki vekilin tarafından ödenmesi şartıyla borç veriyorum" demesi, onun da bunu kabul etmesidir. Bu, şart koşulma şeklinde yapılırsa mekruhtur. Hiçbir şart koşmadan

1611 İ'lâü's-Sünen 14 / 494.

ona borç verir, sonra bunu ister, o da yaparsa bir beis yoktur. Mekruh ve haram olması, yol güvenliğinin şart koşulması durumundadır. Çünkü bu, verilen borçtan elde edilen bir menfaattir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise menfaat getiren borç vermeden nehyetmiştir.

Enes b. Malik'e radıyallâhu anh: "Ey Hamza'nın oğlu! Bizden biri bir kimseye borç verince o da hediye veriyor?" diye soruldu. Enes şöyle dedi: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Sizden biri borç verdiğinde kendisine bir tabak hediye edilse, onu kabul etmesin, bir hayvan üzerinde taşınsa, binmesin. Ancak aralarında daha önce böyle bir şey geçmişse, onda bir beis yoktur."[1612]

Rivâyete göre İbn Sirin, iyilik şeklinde yapıldığı takdirde bunda bir beis görmezdi[1613]. O şöyle demiştir: Sen birine bir beldede bir yiyecek borç verir, o da sana başka bir şehirde öderse; eğer bu şart koşularak yapılırsa mekruhtur. İyilik ve yardım kastıyla olursa bir beis yoktur.

El-Fetava es-Suğra ve başka kitaplarda şöyle geçmektedir: Süftece, borçta koşulan bir şart şeklinde olursa haram olup bu şartla verilen borç geçersizdir. Şart koşulmazsa caizdir. El-Vakıat'ta geçtiği üzere şart koşma; bir adamın birine, filan beldede ödeyeceğine dair bir belge imzalaması şartıyla borç vermesidir. Bu caiz değildir. Şart koşmadan verir ve yazarsa caizdir.

Dolayısıyla bunun mekruh olmasının veya caiz olmamasının iki şartı vardır:

Bir: Parayı borç olarak vermesi. Emanet olarak verirse mekruh da fasit de olmaz.

İki: Borç akdi yaparken, onu başka bir beldede ödemek üzere kendisine bir belge yazmasını şart koşması. Bunu şart koşmazsa mekruh olmaz.

İmam Malik, kendisine şu bilginin ulaştığını rivâyet etmiştir: Ömer b. Hattab birine bir yiyeceği başka bir beldede ödemek üzere borç veren adamı işitince bunu iyi bulmamış ve "onun yük parası nerede?" demiştir. Kastı, taşıma ücretidir.[1614]

Ata b. Ebi Rebah'tan rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Zübeyr, Mekke'deki bazı kimselerden bir miktar dirhem (gümüş para) alıyor, sonra Irak'taki (kardeşi) Musab b. Zübeyr'e mektup yazıyor ve paralarını ondan alıyorlardı. Bu, İbn Abbas'a radıyallâhu anh sorulunca bir beis görmedi. Ona: Iraktakiler daha iyi dirhemlerden alırlarsa? denilince, "Dirhemleri ağırlığınca alırlarsa bir şey olmaz." dedi. Bu hususta Ali radıyallâhu anh'dan da böyle bir şey rivayet edilmiştir. Ondan ve İbn Abbas'tan yapılan rivâyetler sahih ise, -Allahu A'lem- onlar bunun şart koşulmaksızın yapılanını kastetmişlerdir[1615].

1612 Sünen-i Beyhaki 5/350.
1613 Sünen-i Beyhaki 5/352.
1614 El-Muvatta.
1615 Sünen-i Beyhaki 5/352.

NİKAH (EVLENME)

Nikah, sözlükte bitiştirmek ve bir araya getirmek mânâsına gelir. Şeriatta ise belli bir bitiştirme ve birleştirme eylemidir ki, o da cimadır. Çünkü eşler cima esnasında bir araya gelip bitişirler ve tek bir kişi gibi olurlar.

Nikah kelimesi akitte mecazi mânâda kullanılır. Zira akit, birleşmeye götürür. Zeccac ise: "Nikah Arapçada hem cima hem akit için kullanılır" demiştir.

Ancak Şeriat'ta hiçbir kayıt getirmeksizin kullanıldığında nikah kelimesinden cima mânâsı kastedilir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben nikahtan doğdum", yani, helal cimadan, buyurmuştur. Hayız hakkında da: "Nikah dışında her şeyi yapın" buyurmuştur[1616]. Bu kelimeden akit ise bir karine ve alametle anlaşılır. "...sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayın"[1617] ayetinde olduğu gibi. Burada kasıt cima değil, akittir. Çünkü cima, cariyenin sahibinin iznine bağlı değildir. Bir diğer örnek Allah'ın (c.c) "beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlanın."[1618] buyruğudur. Yine burada da "nikahlanın"dan kasıt, nikah akdidir. Çünkü sayı meselesi cimada değil, nikah akdinde vardır.

Dolayısıyla nikah kelimesi, birleşmeye yol açması itibariyle akit mânâsında kullanılır. Bunun benzeri Allah'ın (c.c) şu buyruğudur: "(Yusuf'un zindan arkadaşlarından biri ona): Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm, dedi"."[1619] Zira şarap burada mecazdır. Çünkü şarap değil, üzüm sıkılır. Ama sıkmak şaraba sebep olduğundan onu başta zikretmiş ve üzüm demeye gerek duymamıştır.

Evlenmenin hükmü:

Taberânî, İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: "Ömrümden sadece on gün kaldığını bilseydim, dünyadan kadınsız ayrılmak istemezdim"[1620]

Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, Enes b. Malik radıyallâhu anh'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in hadisi olarak şunu rivayet etmişlerdir: "Bana dünyanızdan hoş koku ile kadınlar sevdirildi. Göz aydınlığım ise namazda kılındı."[1621]

1616 Kenzu'l-Ummâl 16 / 353.
1617 Nisa: 25.
1618 Nisa. 3.
1619 Yusuf: 34.
1620 Mecmeu'z-Zevâid 4/ 251.
1621 El-Mekasidu'l-hasene s. 86.

Evlenmek duruma göre bazen müstehap bazen vacip bazen de mekruh olur.

Bir: Evlenme arzusu normal olan, dolayısıyla evlenmek ile evlenmemek onun için fark etmeyen kimse hakkında evlenmek müstehap ve menduptur, yani güzel görülen ve teşvik edilen bir şeydir. Bu kimseye şöyle denir: Evlenmek senin hakkında şeriat sahibinin "sizden bekar olanları evlendirin"[1622] ve "beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlanın."[1623] buyruklarıyla teşvik ettiği güzel bir şeydir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de buna "Ancak ben hem oruç tutuyor hem tutmuyorum. Hem namaz kılıyor, hem uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir." sözüyle teşvik etmiştir[1624]. Evlenmek, peygamberlerin de sünnetidir.

Evlenmek hem erkekleri hem kadınları kötü yollardan koruyucudur. Korunmak ve iffet ise şeriatın gerçekleştirmeyi hedeflediği şeylerdendir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kul evlendiğinde dininin yarısını tamamlamış olur. Kalan yarısında da Allah'tan korksun" buyurmuştur[1625].

İki: Evlenmeye aşırı arzusu bulunup zinaya düşmekten korktuğunda ve evlenme masraflarına sahip olduğunda, evlenmek vacip olur. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu hadisinde geçen "bae" kelimesinden kasıt, "evlilik masraflarıdır": "Ey gençler! Sizden kim evlilik masraflarını karşılamaya gücü yeterse evlensin. Zira o, gözü harama bakmaktan engelleme ve namusu harama düşmekten korumada daha etkilidir. Kimin buna gücü yetmezse o da oruç tutsun. Zira bu onun için şehveti öldürücü bir şeydir"[1626]. Hadisin sonundaki vicâ kelimesi esasen şehveti öldürme maksadıyla husyeleri ezmeye denir.

Bu hadis şehveti zayıflatmak için ilaç kullanmanın caiz olduğuna delil getirilmiştir. Genç kızla evlenmenin daha iyi olduğuna da delil getirilmiştir. Çünkü o daha haz verici, daha hoş kokulu, arkadaşlığı daha hoş, sohbeti daha tatlı, dokunuşu daha yumuşak ve kocanın sevdiği ahlakları onda yerleştirmesine daha yatkındır.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kimin maddi durumu rahat olur da evlenmezse o benden değildir." buyurmuştur[1627].

Üç: Kişi eşine zulmedeceğinden –ki zulüm haramdır- veya onunla iyi geçinemeyeceğinden veya döveceğinden korkarsa bu durumda da evlenmek haramdır.

1622 Nur: 32.
1623 Nisa. 3.
1624 Ayni 20 / 65.
1625 Kenzu'l-Ummâl 16 / 271.
1626 Ayni 20 / 165.
1627 Mecmeu'z-Zevâid

Zira cimanın mukaddimelerini yaptıktan sonra kadın huysuzluk ve itaatsizlik yaparak cimadan çekilirse –ki bunlar çok azdır- bu durumda kocaya ona eliyle vurma izni verilmiştir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: "Kadın kaburga kemiği gibidir. Düzeltmeye kalkışırsan kırarsın. Sen ondan, ondaki eğrilikle birlikte hazlan/zevklen."[1628] Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine: "Sizden biri karısını köle gibi sopalayıp sonra günün sonunda onunla cima yapmasın." buyurmuştur[1629].

Evlilik akdi:

Evliliğin iki rüknü vardır: İcap ile kabul. Birincisi "Seni bana nikahladım" demek, diğeri "ben de evlendim" veya "kabul ettim" demektir.

Evlenmek akdi, daha önce geçtiği gibi iki geçmiş zaman kipindeki cümleyle kurulduğu gibi biri mazi, diğeri gelecek zaman kipinde iki cümleyle de kurulur. Birinin "Benimle evlen" deyip, diğerinin "Seninle evlendim" demesi gibi. Kadına "Ben seninle evleniyorum" deyip o "Ben de yaptım" dediğinde veya vekile "Beni evlendir" deyip o "Seni evlendirdim" dediğinde de kurulur. İleride geleceği üzere vekil, nikahın her iki tarafı adına tasarrufta bulunabilir.

Biri "Kızını istemeye geldim" der, baba "Evlendirdim" derse veya "beni kızınla evlendirmen için geldim" veya "Beni kızınla evlendir" der, baba da "Seni evlendirdim" derse bunlarla evlilik gerçekleşir ve bunu söyleyen kimsenin kabul etmeme hakkı yoktur. Kadın "kendimi sana hibe ettim" veya "kendimi sana kıldım" veyahut "kendimi sana tasadduk ettim" der, adam da "kabul ettim" derse nikah kıyılmış ve evlilik kurulmuş olur.

Tavus'tan şöyle rivayet edilmiştir: Hiç kimse Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dışında hiç kimseye kızını hibe edemez (mehirsiz evlendiremez). Atâ'ya kendisini bir adama hibe eden bir kadın soruldu, "Ancak mehirle olur." dedi[1630].

Adam "Yüz lira karşılığında benim hanımım ol" der, kadın "kabul ettim" derse; veya "Sana benim eşim olman üzere şu yüz lirayı veriyorum" der ve kadın "kabul ettim" derse; veyahut "Sen benim eşim, ben de senin eşin oldum" der o da "kabul ettim" derse. nikahı kıyılmış olur.

Muhammed b. Hasan, el-Hucec'de, İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Talâkın oyunu ile ciddisi bir olduğu gibi, nikahın da oyunu ile ciddisi birdir[1631].

"Kendimi sana şu fiyata kiraladım" der, kadın "kabul ettim" diye cevap verirse nikah olmaz. Çünkü kira kelimesi, belli süre için olduğu mânâsını ima et-

1628 Ayni 20 / 165.
1629 Ayni 20 / 192.
1630 El-Cevheru'n-Nakî 2 / 70.
1631 El-Hucec s. 301.

mektedir. Nikahta ise belli süre koymak yoktur. Yine "Kızını bin lira karşılığında benimle evlendir" der, o da "o parayı ver ve dilediğin yere git" derse nikah olmaz.

Kızın babası, iki oğlu bulunan bir adama oğlanın adını zikretmeksizin "Kızımı Ahmed oğlu filan ile evlendirdim" der, o da sadece "oğlum için kabul ettim" derse hem kızın babasının hem oğlanın babasının oğlun ismini söylemeleri gerekir. Ancak adamın bir oğlu varsa nikah olur. İki kız babası adam, kızının adını söylemeden "Kızımı filanın oğlu ile evlendirdim" der, oğlanın babası da "Filan oğlum için kabul ettim" derse kızın ismini söylemedikçe nikahı olmaz. Ancak başka kızı yoksa nikah olur.

Nikahın duyurulması:

Evlilik sevincinin açığa vurulması, ilan edilmesi, istenen bir şeydir. Evliliği etrafa duyurmak nebevi bir sünnettir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bu evliliği duyurun ve onun için def çalın." Hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Evlilikte haram ile helal arasındaki fark, def çalmak ve duyurmaktır." buyurmuştur[1632].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Bu evliliği duyurun. Onu camilerde yapın. Ve duyurmak için def çalın." buyurmuştur[1633].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem evliliğin duyurulmasına izin verdiğine göre bizim bunu nebevi adap kuralları çerçevesinde yapmamız, dolayısıyla bu sınırları aşarak saçıp savuran erkek ve kadınların birbirleriyle yarış ettikleri batı adetleri ve kötü bid'atler işlememiz gerekmektedir.

Nikah Hutbesi (duası ve sohbeti):

Ebû Yusuf'un kendi senediyle İbn Mes'ud'dan rivâyet ettiğine göre o, nikah hutbesinde şöyle demiştir:

إن الحمد لله، نستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا. فمن يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له. وأشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله

Hamd Allah'a (c.c) mahsustur. Ondan yardım ister ve bağışlama dileriz. Nefsimizin şerlerinden Allah'a sığınırız. Kimi Allah hidayete erdirirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa onu da hidayete erdirecek yoktur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed onun kulu ve elçisidir". İbn Mes'ud radıyallâhu anh daha sonra şu üç ayeti okumuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

1632 Sünen-i İbn Mâce 1/ 611.
1633 Tirmizî 1/ 138.

"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin"[1634]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[1635]

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا. يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur."[1636] Sonra "Bunlardan sonra...." deyip meseleyi söyledi[1637].

Nikahın hutbesiz ve duasız olması da caizdir.

Evlenenlere yapılacak dualar:

Gelin ile damadı tebrik etmek müstehap ve menduptur. Bunlarla onlara neşe ve mutluluk verilmiş olur. Ancak tebrikte "Birrafâi ve'l-benîn: Refah içerisinde ve oğullarla bir yaşayın" denmez. Çünkü bu, cahili bir tebrikleşmedir. Zira bu, erkekleri sevindirirken kadınları üzer. İslam'a göre tebrikleşme şöyledir. Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir kimseyi evlendiği zaman tebrik etmek istediğinde, ona "Bârakellahu lekumâ ve bârakellahu aleykumâ ve cemea beynekuma bilhayr: Allah size bereketler versin. Allah üzerinize bereket yağdırsın. Ve sizi hayır ve bereket içinde birleştirsin." derdi[1638]. Hasan-ı Basri'den de şöyle rivayet edilmiştir: Ebû Talib'in oğlu Ukayl, Beni Cesm kabilesinden bir kadınla evlendiğinde kendisine: "Refah içerisinde ve erkek çocuklarla birlikte yaşayın." denilince şöyle dedi: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in dediği gibi "Bârekellahu fîkum ve bârakellahu lekum: Allah sizi bereketli kılsın. Allah size bereketler versin." deyin.[1639]

1634 Âl-i İmrân 102.
1635 Nisa: 1.
1636 Ahzab: 70, 71.
1637 El-Asâr s. 139.
1638 Sünen-i İbn Mâce e 2/ 614.
1639 Sünen-Nesâî 6/ 128.

Nikah akdinin şartları:

İki Müslümanın evliliği, ancak iki erkek veya bir erkek iki kadın şahidin huzurunda kıyılarak kurulur. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Beyyine (hüccet, delil) olmadan nikah olmaz"[1640].

Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Veli ve iki adil şahit olmadan nikah olmaz." buyurmuştur. İki şahid hususunda tek sahih hadis budur[1641].

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Fahişe kadınlar kendilerini beyyinesiz (şahit) nikahlayanlardır."[1642] buyurmuştur.

Dolayısıyla nikahta şahit şarttır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabı, tabiin ve daha sonraki dönemlerdeki tüm ilim erbabınca uygulama böyledir. Bu hususta onlardan, bir grup mütehhirin dışında hiç kimse farklı bir şey söylememiştir. Bazıları, biri diğerinden sonra şahitlik ederse olur, demişlerdir. Ancak Kufeli ve başka alimlerin çoğunluğuna göre, akit esnasında iki şahit birlikte bulunmadıkça nikah olmaz.

Muvaffak, el-Muğni'de şöyle demiştir: Nikah ancak iki şahitle gerçekleşir. Ahmed b. Hanbel'den meşhur rivâyet de böyledir. Bu, Ömer, Ali, İbn Abbas, Saîd b. Müseyyeb, İbrahim en-Nehai ve Evzâî'nin görüşüdür.

Nikah, fasık ve durumu meçhul iki kişinin şehadetiyle de gerçekleşir. Çünkü bu, şehadeti yüklenmedir. Adaletin gerçeğini bilmek ise insanların çoğuna zor ve meşakkatli gelir. Onun için, görünürdeki halin iyiliğiyle yetinilmiştir. Nikahta âmâların şahitliği de geçerlidir. Çünkü onlar da şehâdete ehildirler. Kitap ehlinden iki adamın şehadetiyle nikah kıyılabilir.

Nikah akdinin (evliliğin) kurulması için, şahitliğin şart koşulması, mülkiyeti ortaya koymak içindir. Bu da mehrin vacip olması için değil, nikahtaki tarafların durumlarını izhar etmek ve önemini ortaya koymak içindir. Şahitlerin konuşmaları, tarafların sözlerini işitmelerine bağlıdır.

Fasık; Allah'a (c.c) itaat ve ibadetten çıkan kişidir. Adil; büyük günah işlemeyen, küçük günahta ısrar etmeyen kişidir. Durumu meçhul kimse de; fasıklık ve adalet açısından durumu belli olmayan kişidir.

Nikah akdi, ancak tarafların sözleriyle (icap ve kabul) kurulur. Akde şahitlik ise (rükün değil) şarttır.

İşte Hanefiler de hadislere uyarak ve sahabilerin izini takip ederek nikahta şahitliğin şart olduğunu söylemişlerdir. İmam Muhammed b. Hasan, İmam Malik

1640 Aridatu'l-Ahvezi 5/17.
1641 Zeylaî 2/2..
1642 Aridatu'l-Ahvezi 5/17.

kanalıyla Ebû Zübeyr el-Mekki'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer radıyallâhu anh'a bir adam ile bir kadın dışında kimsenin şahitlik yapmadığı bir evlilik getirildi de o "Bu, gizli bir evliliktir. Ona izin vermiyorum. Başta söylemiş olsaydım, sizi şimdi recmederdim" dedi[1643]. Yine Muhammed b. Hasan, İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Hattab nikahta bir erkek ile iki kadının şahitliğine izin verdi. İmam Muhammed, sonra şöyle dedi: Biz de bu görüşü alıyoruz. Bu, Ebû Hanife'nin de görüşüdür.

Bu büyük tehdit, şahitlik tamamlanmadıkça nikahın sahih olmadığı hususunda açıktır. Şahitlerin sayısı iki erkek veya bir erkek ile iki kadına ulaştıktan sonra, gizli de yapılmış olsa nikah caizdir. Gizli nikahı ancak şahitsiz olması bozar. Şahit sayısının tamamlandığı nikah ise, onu gizleseler bile aleni nikahtır. Bunu İmam Muhammed, el-Muvatta'da söylemiştir. El-Muvatta'da İmam Muhammed, İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Hattab evlenme ve ayrılmada bir erkek ile iki kadının şahitliğine izin verdi. İmam Muhammed der ki: Biz de bu görüşü alıyoruz ki bu aynı zamanda Ebû Hanife'nin görüşüdür. Bu rivâyet hasen derecesinde ve mürsel olarak rivâyet edilmiştir[1644].

Nikah akdinde velinin izni şart mıdır?

Müslim'in Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Dul, görüşü sorulmadan evlendirilmez. Bekar kız da izin alınmadan evlendirilmez." buyurdu. Orada bulunanlar: "Ya Rasûlallah! Onun izni nasıldır?" diye sordular. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Susmasıdır" buyurdu[1645].

Said b. Mansur, Ebû Seleme'den şöyle rivayet etmiştir: Bir kız, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Babam, ben istemediğim halde beni bir adamla evlendirdi." dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama: "Senin nikahın geçersizdir." buyurdu. Kıza da: "Git ve dilediğin kimse ile evlen." dedi. Bu, mürsel ve ceyyit bir hadistir [1646].

Nikahta velinin şart olup olmadığına cevap vermeden önce, velinin kim olduğunu öğrenmemiz gerekmektedir.

Veli: Kişinin mirastan pay alma veya mahrum olma sıralamasına göre asabe hısımlarıdır. Asabe hısımları da iki çeşittir. Soy cihetinden asabe hısımları (nesebi), sebep yoluyla asabe hısımları (sebebi).

Soy cihetinden asabe hısımları üç çeşittir. Kendisi sebebiyle asabe, başkası sebebiyle asabe ve başkasıyla birlikte asabe.

1643 El-Huce 3/ 229.
1644 El-Muvatta' s. 241.
1645 Müslim rivayet etmiştir 1/ 455.
1646 İ'lâu's-Sünen 11 / 66.

Kendisi sebebiyle asabe; evlenmek isteyen kadınla veya ölüyle, arada hiçbir kadın olmaksızın, soy bağı ile bağlı bulunan her erkektir.

Bunların en yakını, kadından bir parça olan oğulları ve aşağıya doğru tüm torunlarıdır. Sonra kadının usulü gelir ki onlar babası, sonra dedesi, sonra erkek kardeşi ve erkek kardeşinin oğulları, sonra amca, sonra amca oğulları, sonra babanın amcaları, sonra onların oğulları, sonra dedenin amcaları, sonra onların oğulları... gelir.

Başkası sebebiyle asabe hısımlar ise; şu dört kadın kardeşleri sebebiyle asabe olur. Kızlar, oğullar sebebiyle, oğlun kızları oğlun oğlu sebebiyle, öz kız kardeşler onların erkek kardeşleri sayesinde, baba bir kız kardeşler de erkek kardeşleri sebebiyle asabedirler.

Başkasıyla birlikte asabe ise; öz kız kardeşler veya baba bir kız kardeşlerdir. Bunlar, kızlar ve oğlun kızları ile birlikte asabe olurlar. Diğer asabeleri miras konusunda öğrenmek mümkündür.

Şimdi başlıktaki sorunun cevabına geçelim;

Hanefilerden el-Mevsılı şöyle diyor: Kadınların nikahtaki sözleri geçerlidir. Hatta akıllı ve büluğ çağına ermiş hür bir kız, kendisini evlendirirse bu caizdir. Velayet veya vekâlet yoluyla başkasını evlendirirse o da caizdir. Kendisini evlendirmesi için başkasına vekâlet verirse veya onu başkası evlendirdiğinde onaylarsa, bunlar da caiz ve geçerlidir. Bu, Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf, Züfer ve Hasan b. Ziyad'ın görüşüdür.

İmam Muhammed ise: Velinin onaylaması olmadıkça caiz değildir, demiştir. Onun, ölümünden yedi gün önce Ebû Hanîfe'nin görüşüne döndüğü rivayet edilmiştir. Fakih el-Hinduvani'nin rivâyetine göre; bir kadın, ölümünden üç gün önce İmam Muhammed'e gelerek "Bir velim var ve benden çok miktarda mal almadıkça beni evlendirmeye razı olmuyor." dedi. Bunun üzerine İmam Muhammed: Git ve kendin evlen, dedi. Bu, onun ilk görüşe döndüğünü göstermektedir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

İmam Ebû Hanîfe'nin büluğ çağındaki hür kızın kendi başına evlenmesinin caiz olduğuna delili, Allah (c.c)'nun "Eğer erkek, kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz"[1647], " Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur."[1648] buyruklarıdır. Zira Allah (c.c) bu ayetlerde nikahı ve kadının "fiillerini" kendisine nispet etmiştir. Bu ise onların sözlerinin geçerli olduğunu göstermektedir. Mesela kadın, mehr-i misil ile dengi biriyle evlendiğinde kendisi hakkında meşru olanı yapmış olur ve bundan dolayı veliler günah kazanmış olmazlar.

1647 Bakara: 230.
1648 Bakara: 234.

Ebû Hanîfe'nin, büluğa ermiş kızın kendi başına evlenebileceği hususundaki gerekçesi şunlardır. İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Dul kadın, kendisi hakkında velisinden daha çok söz sahibidir. Bekar kızdan da kendisi hakkında izin istenir. Onun izni, susmasıdır"[1649].

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Dul kadın (eyyim) kendisine sorulmadan evlendirilemez. Bekar kız, kendisinden izin alınmadan evlendirilemez." buyurdu. Sahabiler: "Ya Rasûlallah onun izni nasıldır?" diye sordular. "Susmasıdır" buyurdu[1650].

En-Nihaye'de şöyle denmektedir: Eyyim, esasen bekar veya dul olsun, boşanmış veya kocası ölmüş olsun, kocası bulunmayan kadına/kıza denir. Bu hadiste ise dul kadın mânâsındadır. Zira İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Dul kadın kendisi hakkında velisinden daha çok söz sahibidir" buyurmuştur[1651]. Büluğ çağında olmayan dul kızdan ise, ne kendinde ne malında velayeti bulunmadığından, izin almak şart değildir.

Aişe validemizden rivâyet edildiğine göre; genç bir kız, evine gelerek "İstemediğim halde babam beni erkek kardeşinin oğlu ile evlendirdi" dedi. Aişe radıyallâhu anh: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gelene kadar otur, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gelince ona durumu anlattı. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem babasını çağırttı ve bundaki kararı kıza bıraktı. Kız: Ya Rasûlallah! Babamın yaptığı evliliği onaylıyorum. Ancak ben bu konuda kadınların herhangi bir hakkının bulunup bulunmadığını öğrenmek istedim, dedi[1652].

Hizam kızı Hansa hakkında gelen rivayete göre; dul iken babası onu bir adamla evlendirdi. O ise bunu istemediğinden, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun nikahını iptal etti[1653].

Mevsılı, Ebû Abbas el-Mervezi'den şöyle rivayet etmiştir: Yahya b. Main'i şöyle derken işittim: Şu üç hadisin Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e nispeti sabit değildir: "Her sarhoşluk veren şey haramdır", "Nikah ancak veli ve iki adil şahitle olur" ve "Kim zekerine dokunursa abdest alsın". Ahmed b. Hanbel ile İshak b. Raheveyh de bunda onunla aynı görüştedirler.

Nikah'ta velinin şart olduğuna dair bir hadisin bulunmadığı ortaya çıktığına göre akıllı, baliğ ve hür kızın kendisini evlendirmesi sahihtir. Bu hadisler de bir kenara atılmayıp, kızın kendi başına dengi olmayan biriyle evlenmesi durumu için uygulanır.

1649 Sünen-Nesâî 6/ 84.
1650 Sünen-Nesâî 6/ 86.
1651 Sahih-i Müslim 2/ 1037.
1652 Sünen-Nesâî 6/ 87.
1653 Sünen-Nesâî 6/ 86.

Ebû Yusuf der ki: Kız kendi başına dengi olan biriyle evlendiğinde, geçen delillerden dolayı, nikah akdi, velisinin iznine bağlı olmaz. Ama dengi olmayan biriyle evlenirse, akdin geçerli olması, velinin onaylamasına bağlıdır.

Zira Aişe radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hangi kadın, velisinin izni olmadan evlenirse onun nikahı/evlenmesi geçersizdir, nikahı geçersizdir, nikahı geçersizdir.[1654]" buyurmuştur. İşte bu hadis, dengi olmayan biriyle evlenen ve velisinin onay vermediği kız hakkındadır.

Böylesi durumda nikah akdi, velinin onay vermesine bağlıdır ve o reddettiğinde nikah batıl olur. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Veli olmadan nikah olmaz."[1655] hadisi de bu mânâdadır.

Buluğa ermemiş ve evlilik hakkındaki fikirleri olgunlaşmamış kızın, evlilik akdinin kurulması ve yürürlüğe geçmesi konularında velayetinin veliye verilmesi kızın doğru karar verme kabiliyeti olmadığındandır. Ama büluğa erip fikirleri olgunlaşınca, buluğla birlikte velayet ondan kalkar ve kendi başına karar verebilir. Ama büluğa ermesine rağmen görüşleri olgunlaşmazsa; velayet ondan büluğa ermesi açısından kalkar, ama fikrinin olgunlaşmaması yönünden kalkmaz. O yüzden de bu durumda onun hakkında iki velayetten biri geçerli olur ve akit velisinin iznine bağlı olur. Kızın iki velayeti birden olduğu halde veli zulmederek bu evliliğe razı olmaz ve engellerse kadı, akdi onaylar ve kızı evlendirir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sultan (Müslümanların yöneticisi) velisi olmayanın velisidir" buyurmuştur[1656]. Böylece kızın velileri olmadığında veya onlar engel çıkardıklarında velisi sultandır.

Ebû Hanîfe'ye göre kızı, onun annesi ile annesinin akrabaları da evlendirebilir. Çünkü bu velayette esas husus, çocuğa karşı şefkat ve merhamete yol açan akrabalık bağıdır. Annenin şefkati ise uzaktaki diğer akrabalardan daha fazladır. Dolayısıyla erkek asabe hısımları olmadığı durumda kadının evlendirme hakkı bulunmaktadır.

Ebû Kays el-Ezdi, kendisine birinin; Hz. Ali'nin radıyallâhu anh, kendi rızasıyla annesinin evlendirdiği kızın evliliğini onayladığını haber verdiğini söylemiştir[1657]. Hakem'den de şöyle rivayet edilmiştir: Ali radıyallâhu anh'a bir kadınla velisi olmaksızın evlenen ve onunla zifafa giren bir adam getirildiğinde, onun evliliğini onaylardı.

Çocuğun ve delinin velayet hakkı yoktur. Gayr-i müslimin Müslüman üzerinde de velayeti yoktur. Çocuk ile delinin velayetinin bulunmamasının sebebi, bunların görüş ve tecrübe sahibi olmamalarıdır. Gayr-i müslimin velayeti ise;

1654 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 12.
1655 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 13.
1656 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 13.
1657 Kenzu'l-Ummâl 16 / 532.

velinin velisi olduğu kimse üzerinde yaptırım gücünü gerektirir. Oysa, şehadet konusundaki gibi, gayr-i müslimin sözünün Müslüman üzerinde hiçbir yaptırım gücü yoktur. Allah (c.c) "...ve Allah kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir" buyurmuştur[1658].

Delinin oğlu, onun velisidir ve evlilik velayetinde babadan önce gelir. Çünkü sıralama asabe yakınlığına göredir. Oğul ise bunda diğerlerinden daha yakındır.

İmam Muhammed ise: Baba oğuldan önce gelir. Çünkü o kızına daha şefkatlidir, demiştir.

Kızı iki veli evlendirirse bunların ilki geçerlidir. İkisi bir anda yapmışsa iki akid de bozulur. Zira ikisinin birden onaylanması mümkün değildir. Birini diğerine tercih edecek bir durum da yoktur. Semura b. Cündüb'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah "Hangi kadını iki veli evlendirmişse kadın onların ilkinindir..." buyurmuştur[1659]. Yani ikinci akit nesholunmuş, silinmiştir.

En yakın akraba orada değilse ve nerede olduğu da bilinmiyorsa, talip olan denk erkek de onun gelişini beklemeyecekse, onu yakın akrabası evlendirir. Velayet hakime geçmez. Çünkü hadiste belirtildiği üzere o, hiçbir velisi olmayanın velisidir. Bunun ise velileri vardır.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre velilerden baba ve dedenin küçük oğlanı mehr-i misilden (emsallerinin mehrinden) çok veya küçük kızı mehr-i misilden az bir mehirle ve dengi olmayan bir kızla evlendirebilirler. Ancak diğer velilerin bu yetkisi yoktur.

İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise kişi, oğlunu veya kızını dengi olmayanlarla evlendiremeyeceği gibi, mehr-i misilden fazlası veya azıyla da evlendiremez. Olsa olsa benzeri bir şekilde aldanılabilecek kadar bir noksanlık olabilir. Yukarıdaki mesele caiz olmayınca, böyle bir şey yaptıklarında İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre akit geçersiz sayılır.

Ebû Hanîfe'nin gerekçesi şudur: Nikah, ömrün akdi olup birtakım gizli faydalar, menfaatler ve maslahatlar içerir. Baba da aşırı şefkatiyle az veya çok mehre olsa olsa kaybedilen mal ve denklikten daha faydalı bir şeyden dolayı razı olur. Baba ve dede dışındakilerin ise şefkat ve merhametleri daha az olduğundan, onlarda hüküm böyle değildir. Kızın kendisi evlendiğinde mehri az olunca velilerin ya mehri tam vermesi veya ayrılması için kocaya itiraz etme hakkı meselesi de bundan farklıdır. Çünkü kız çabuk kanabilen, dar görüşlü yapıdadır. Onun böylesi bir şeyi faydasından değil, kendi heveslerine uyduğundan yapmış olma ihtimali bulunmaktadır.

1658 Nisa 141.
1659 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 30.

Aişe radıyallâhu anh da kadınları kadınların evlendirebileceği ve velinin şart olmadığı görüşündedir. Zira kendisi, kardeşi Abdurrahman Şam'da iken onun kızını evlendirmiştir. Yine kendisinin bir cariyesini evlendirmiş ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Aişe ! Şarkı söyleyemeyecek misin? Zira Ensardan bu kabile şarkıyı sever" buyurmuştu[1660]. Dolayısıyla erkek asabe hısımlar bulunmadığında kadının başkasını evlendirme hakkı vardır.

İmam Muhammed el-Hucec, kitabında, Hz. Ömer'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Asabe akrabaların kıza yakınlığı anneden az ise anne onu evlendirmede daha çok hak sahibidir[1661]

Büluğa ermiş bekar kız evlenmeye zorlanabilir mi?

Büluğ çağındaki bekar kız evlenmeye zorlanamaz. Zira Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiği üzere, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Parçaları hakkında kadınların görüşünü alınız" buyurmuştur[1662]. Parçalarından kasıt ya "bedenleri" veya "ferçleri"dir. Oradakiler "Ama bekar kız utanır ve sükut eder" deyince, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bu, onun iznidir" diye cevap vermiştir.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem genç kızlara mahsus olan ve konuşmalarını engelleyen hayalarından dolayı onların sükut etmelerini izin saymıştır.

Velinin nikah kıymadan önce bekar kıza kararını sorması, "Filan sana dünür oldu" ve benzeri şeyler diyerek ondan bahsetmesi sünnettir. Kız susarsa zikrettiğimiz hadisten dolayı razı olmuştur. Gülerse o da izindir. Ancak alayvârî gülmesi izin sayılmaz.

Kızı, ona düşüncesini sormadan evlendirirse sünnete aykırı davranmış olur. Üç imam; İmam Malik, İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel ise: babanın bekar kızını o istemese de evlendirmesi caizdir, demişlerdir.

Kız ağlarsa; eğer sessiz ağlıyorsa razı olduğunu gösterir. Çünkü bu, sevinçtendir. Sesli ağlarsa razı olmadığı mânâsına gelir. Zira üzüntüden ağlıyor demektir. Veli: "Seni bununla veya şununla evlendiriyorum" diyerek onu ikisi arasında serbest bırakır ve o da susarsa; onlardan hangisiyle evlendirirse caizdir.

Bir grup kişiyi söylerse; eğer sayılabilecek kadar iseler susması rıza, değillerse rıza değildir.

Veli kıza danışır ve kız "Başkası benim için ondan daha iyi" diye cevap verirse bu izin olmaz. Ama kız bunu nikah akdinden sonra söylerse izin sayılır.

Kıza veliden başkası sorarsa cevabın sesli olması şarttır. Çünkü sükut ancak ihtiyaç durumunda söz yerine konmuştur. O da velinin danışması ve kızın da

1660 İ'lâu's-Sünen 11 / 73.
1661 El-Hucec s. 293.
1662 Sünen-Nesâî 6/ 86.

direkt söylemekten aciz olmasıdır. Dolayısıyla ihtiyacın bulunmama durumu –ki o, soranın akit yapma yetkisi bulunmayan kişi olmasıdır- ona kıyas edilemez ve onun sözü dikkate alınmaz.

Bekar kızın kocası ölür veya onu zifaftan önce boşarsa, bekareti ve hayâsı kaldığından dolayı ikinci defa da bekar kız gibi evlendirilir.

Dul kadının izni:

Dul kadının izni sözle olur. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Dul kadın, görüşü sorulmadan evlendirilmez" buyurmuştur[1663]. Hadisin mânâsı "kendisinden emrinin ne olduğu sorulmadan"dır. Emir ise sözle olur. Babası ne emrettiğini sormadan onu evlendirir, o ise istemezse ilim erbabının büyük çoğunluğuna göre nikah fesholur. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bekar kız hakkında ise "izin talep edilmedikçe" buyurmuştur. Yani "ondan izin alınmadıkça"... İzin ve rıza ise sükutla da olur.

Kız bekaretini sıçrama, ameliyat, geç evlenme ve hayız gibi sebeplerden dolayı kaybetmişse bakiredir. Çünkü bakire konumundadır. Bekareti zina ile bozulmuşsa İmam Ebû Hanîfe'ye göre yine bakire hükmündedir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise, dul kadın hükmündedir, onun gibi evlendirilir, demişlerdir.

Bunun delili şudur: Konuşması şart koşulduğunda, eğer konuşmazsa evlenme avantajını kaçırır. Konuşursa, insanlar onu bakire biliyorlarken hakkında zina söylentisi olur ve bundan zarar görür. Dolayısıyla bu daha utandırıcı olur ve her hâlükarda zarar görür. Bu yüzden, ondan zararı def etmek için konuşma şartı aranmaz. Hatta, kendisine daha önce had cezası uygulanmasından veya bunu adet haline getirmesinden ve bunu birkaç defa tekrarlamasından dolayı bununla meşhur olmuşsa –icmayla- konuşması istenir. Çünkü hayâ ortadan kalkmıştır ve bundan göreceği bir zarar yoktur.

Bakire diye evlenir de kız öyle çıkmazsa:

Kızla bakire diye evlenir de onu dul bulursa, mehrin tamamını ödemesi gerekir. Çünkü bekaret, nikahla hak edilen şeylerden değildir.

Bazı meseleler:

(Mahkemede) Adam bir kadına: Sana nikah teklifim ulaştı ve sustun, der, o da: hayır, aksine reddettim, derse söz, kadının sözüdür. Çünkü kadın, fercinin birilerinin helali olduğunu inkar etmektedir. Erkeğin de hüccet getirmesi gerekir. Çünkü o da evliliği iddia etmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre kadının yemin etmesi gerekmezken, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre gerekir.

1663 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 23.

Kadın kendisine evlilik teklifi ulaştığında reddettiğini, adam ise sükut ettiğini iddia ederse söz adamındır. Çünkü kadın üzerindeki mülkiyetinin ortadan kalktığını inkar etmektedir.

Kız, kendisi evlenir, bu arada da veli onu rızasıyla başka birisiyle evlendirirse; kız hangisinin daha önce olduğunu söylerse o doğrudur. Çünkü kendisi hakkında babası ikrarda bulunamaz ama kendisi bulunabilir. Kadın: Bilmiyorum, derse hiçbiriyle nikahı sabit olmaz. Çünkü ikisinin birlikte olması imkansızdır. Birinin diğerinden öncelikli olduğu da sabit olmamıştır.

Kadını/kızı velisi evlendirir ve haber ona ulaştığında reddeder, sonra adam "Birtakım kimseler sana dünür oluyorlar" der ve kız "Sen ne yaparsan ben ona razıyım" der, adam da ilkiyle evlendirirse, caiz olmaz. Çünkü kızın "ben senin yapacağına razıyım" sözü, daha önce reddetmesinin delaletiyle, onun dışındakilere hamlolunur. Bunun benzeri şu hadisedir: Adam, birine "Ben filan karımdan bıktım ve boşadım, beni bir kadınla evlendir" der ve vekâlet verdiği adam, gidip boşadığı kadını ona nikahlarsa, nikah olmaz.

Büluğ çağına gelmemiş küçük kızı evlendirmek:

Veli, büluğ çağına ermemiş erkek ve kız çocuğunu ve deliyi evlendirebilir. Zira Cabir'den radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kadınlar ancak denkleriyle evlendirilirler. Onları sadece velileri evlendirebilir" buyurmuştur[1664]. Daha önce geçen hadislerle büluğ çağındaki kadınlar (bu hadisin umumi kapsamından) çıkmış, geriye küçük kızlar kalmıştır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Aişe radıyallâhu anh validemizle o yedi yaşında iken evlenmiş, dokuz yaşında iken de zifafa girmiştir. Ebû Cafer'den de şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh Ali'den radıyallâhu anh kızı Ümmü Gülsüm'ü istedi, Ali radıyallâhu anh: O, küçüktür, dedi. İnsanlar Ömer'e: Kızını sana vermek istemiyor, onunla konuş, dediler. Bunun üzerine Ali radıyallâhu anh: "Kızı sana gönderiyorum. Razı olursan o senin hanımındır"dedi ve kızı gönderdi. Ömer radıyallâhu anh bacağını açınca kız: İndir. Vallahi mü'minlerin emiri olmasaydın gözlerine şiddetle vururdum, dedi[1665].

Hz. Ömer radıyallâhu anh Hz. Ali'nin radıyallâhu anh kızına, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den "Kıyamet gününde benim nesebim ve bağım dışında her nesep ve bağ kopuktur"[1666] buyurduğunu işittiğinden dolayı talip olmuştu. Bu şekilde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile bir bağının ve soy ilişkisinin olmasını istemişti.

1664 Mecmeu'z-Zevâid 2/ 285.
1665 Kenzu'l-Ummâl 16 / 510.
1666 Kenzu'l-Ummâl 16 / 531.

Şeriat sahibinin küçük kıza velâyet hakkı koymasındaki hikmet şudur. Evlilik, birtakım faydalar ve menfaatler içerir. Bu ise, iki denk kişi arasında olur. Kişinin dengi de her zaman bulunmaz. Dolayısıyla bu faydaları elde etmek ve dengi ihtiyaç vaktine kadar hazırlamak için küçük çocuklar üzerinde velâyetin bulunması şiddetli bir ihtiyaçtır.

Sonra, kızı evlendiren kişi onun babası veya dedesi ise büluğa erdikten sonra evli çocuğun muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü baba ile dedenin şefkati, diğer velilerden daha çok olduğundan, onların yaptığı nikah akdi muhayyerlik hakkı bulunmayan kesin bir akittir. Hem de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Aişe radıyallâhu anh validemize büluğ çağına geldiğinde muhayyerlik hakkı vermemiştir. Evlendiren, baba ve dede dışında biri ise hem oğlanın hem kızın vazgeçme hakları vardır. İsterlerse evliliğe devam ederler, isterlerse akdi feshederler.

İmam Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: Evli çocuğun büluğ çağına erdikten sonra muhayyerlik hakkı yoktur. Baba ve dede dışındaki velilerin hükmü, baba ve dede gibidir.

Nikahlanmış kız zifaftan sonra baliğ olursa razı olup olmadığını diliyle ve açık sözle ifade eder. Çünkü evlenirken dul olan kadın gibidir. Erkek çocuğunun hükmü, kız çocuğu gibidir.

Taraflar razı olmadığında ve kabul etmediğinde nikahın feshi için hakimin hükmü şarttır. Çünkü akit tamamlanmış, sonuçları tahakkuk etmiştir. Dolayısıyla bunlar ancak ya hakimin hükmüyle veya karşılıklı rızayla ortadan kalkar.

Kız çocuğu büluğ muhayyerliğinde feshi seçer, hakim de onları ayırırsa, bu talâksız bir ayrılma sayılır. Zifaftan önce olmuşsa kızın mehir hakkı yoktur. Zifaftan sonra olmuşsa akitte kararlaştırılan mehir hakkı vardır. Aynı şekilde erkek çocuk zifafa girmeden önce ayrılmayı tercih ederse mehir vermesi gerekmez.

Çocuklardan biri büluğdan önce veya büluğdan sonra, ama nikah feshinden önce ölürse biri diğerine varis olur. Çünkü akit sahih olarak gerçekleşmiş, ona binaen mülkiyet sabit olmuş ve o da ölümle sona ermiştir.

KİŞİNİN EVLENMESİ HARAM OLAN KADINLAR

Allah'ın (c.c) Kitabı ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Sünnetinde yer aldığı şekliyle evlenilmeleri haram olan kadınlar dokuz kısımdır:

1- Akrabalık cihetinden haram olanlar:

1-Anne ile yukarı doğru tüm nineler.

2-Kızlar ile aşağı doğru tüm torunlar.

3-Hangi cihetten olursa olsun tüm kız kardeşler.

4-Halalar.

5-Teyzeler.

6-Erkek kardeşlerin kızları ve aşağı doğru torunları.

7-Kız kardeşlerin kızları ve aşağı doğru torunlar.

Bunların haram olduğunun delili, Allah'ın (c.c) "Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları... (bunlarla evlenmek) size haram kılındı." buyruğudur[1667].

Kur'an'ın, bu doğrudan ve açık ifadesiyle, bu kadınlarla nikah akdi yapmak, cinsel ilişkiye girmek ve şehvetle öpmek, dokunmak ve cinsel içerikli sohbet etmek gibi cinsel ilişkiye yol açan şeyleri yapmak sonsuza dek haram kılınmıştır.

Ancak saygı ve tazim içeren hareketlerde bir beis yoktur. Bu ya sıla-ı rahim, ana babaya iyilik ve ihsanı emreden naslarla veya bunun aklen vacip olması sebebiyle veyahut Müslüman alimlerin icmâsıyla sabittir.

Bunların dışındaki akrabalarla evlenmek ise Allah'ın (c.c) "Bunlardan başkasını... istemeniz size helâl kılındı."[1668] buyruğu ile helal kılınmıştır.

2- Hısımlık cihetinden haram olanlar:

Bunlar da dört kişidir.

1-Karının annesi. Eşin annesi, kızıyla nikah akdi yapar yapmaz haram olur. Zira Allah (c.c) "...eşlerinizin anaları...size haram kılındı" buyurmuştur[1669]. Ancak akdin sahih olması şarttır.

2-Üvey kız: Yani hanımının kızı. Kız, kocanın evinde yaşamıyor olsa da ona haramdır. Ancak bunun için annesiyle cinsel birleşmenin gerçekleşmiş olması şarttır. Zira Allah (c.c): "...kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı."[1670] buyurmuştur.

3-Karının kızının kızları ile oğlunun kızları. Çünkü bunlar da ayetteki (rabîbe: üvey kız) kelimesi kapsamındadırlar.

4-Adamın oğlunun eşi (gelin), oğuldan torunun eşi, kızdan torunun eşi ve bu şekilde aşağıya doğru tüm gelinler. Oğul veya torunlar, hanımlarıyla cinsel temasa girmiş olsunlar veya olmasınlar, bunlar haram olur. Bunun delili de Allah'ın (c.c): "Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri" ayetidir.[1671] Ancak buna oğulluğun eşi dahil değildir.

5-Babanın eşi, babadan veya anneden dedeler ile bunların yukarıya doğru tamamı oğula haramdır. Zira Allah (c.c): "Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin" buyurmuştur [1672].

1667 Nisa: 23.
1668 Nisa: 24.
1669 Nisa: 23.
1670 Nisa: 23.
1671 Nisa: 23.
1672 Nisa: 22.

Kendi sulbünden kızına eliyle şehvetle dokunursa kızın annesi, yani adamın eşi kendisine haram olur.

3- Süt emme sebebiyle nikahı haram olan kadınlar:

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hamza'nın kızı hakkında "O bana helal değildir. Nesep sebebiyle haram olanlar, süt emme sebebiyle de haramdırlar. O ise benim süt kardeşimin kız kardeşidir" buyurdu[1673].

Evlenmeyi haram kılan süt emme, süresinde olan süt emmedir. Süt emmenin süresi ise Ebû Hanife'ye göre otuz aydır. Zira Allah (c.c) "... anneler, çocuklarını iki tam yıl emzirirler."[1674] buyurduktan sonra "Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur."[1675] buyurmuştur. Bu cümleler iki yıl sonrasında da bir süt emme hakkının olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü çocuğu bir anda sütten kesmek imkansızdır ve çocuğun sütten kesilmeye alışması için fazladan bir zaman kaçınılmazdır. Bu dönemde sütü unutana kadar çocuk bazen sütle, bazen yiyeceklerle beslenir. Bu, yiyeceğe geçme ve ona alışma döneminin alt sınırı ise, hamileliğin alt sınırına kıyasla altı aydır. Böylece bebeğe iki buçuk yaş ve öncesinde süt emzirmekle "süt emme sebepli evlenme yasağı" sabit olur.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise, iki yıldan sonra süt emzirmenin hükmü yoktur, demişlerdir ki bu aynı zamanda İmam Malik, Evzai ve Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Zira Allah (c.c) "... anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler." buyurmuştur[1676]. Sahabe ve tabiinden ilim erbabının büyük çoğunluğu da emzirme yaşının iki yıl olduğu görüşündedirler. Bunlar, görüşlerine Allah'ın (c.c) "Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl..."[1677] buyruğunu delil getirmişlerdir. Böylece iki yaştan küçük bebekleri emzirmekle süt emzirme haramlığı gerçekleşir.

Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi Salim'in (büyük yaşta), Salim'in azatlı cariyesi Sehle'den süt emmesi ise Sehle'ye ve Salim'e mahsus bir durumdur. Onun mensuh olduğu da söylenmiştir. Aişe'den rivâyet edildiğine göre olay şöyle gerçekleşmiştir: Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi Salim, Ebû Huzeyfe ile yaşıyordu ve Ebû Huzeyfe'nin eşi de (Year kızı Umra veya Year kızı Selma el-Ensari) aynı evde bulunuyordu. Bir ara Amr oğlu Süheyl kızı Sehle, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek şöyle dedi: Salim büyüklerin eriştiği çağa (ergenlik) erişti ve onların idrak ettiğini (şehvet) idrak etmeye başladı. Bizim yanımıza girip çıkıyor ve ben Ebû Huzeyfe'nin içinde buna dair rahatsızlık hissediyorum. Bunun

1673 Buhârî 2/ 360.
1674 Bakara: 233.
1675 Bakara: 233.
1676 Bakara: 233.
1677 Bakara: 233.

üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Onu emzir ki sana haram olsun" buyurdu[1678]. Ben de emzirdim ve Ebû Huzeyfe'nin içindeki gitti, dedim.

Başka bir rivayet şöyledir: Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Onu emzir" buyurdu. Kadın: koca adam oldu, onu nasıl emzirebilirim? deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tebessüm etti ve "Ben, onun büyük adam olduğunu biliyorum" buyurdu[1679].

Ümmü Seleme'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in diğer hanımları bu emzirme sebebiyle hiç kimsenin yanlarına girmesine razı olmadılar ve Aişe'ye radıyallâhu anh: Vallahi, bunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Salim'e özel verdiği bir ruhsattan başka bir şey olarak düşünmüyoruz. Bu emzirme ile kimse ne yanımıza girsin ne de bizi görsün." dediler.

Ebû Yusuf kendi senediyle İbrahim'den şöyle rivayet etmiştir: Bir bedevinin hanımı çocuk doğurdu ve çocuk vefat etti. Bunun üzerine kadının göğsünde süt birikti. Kocasına "Göğsümdeki sütü em, sonra tükür" dedi. Adam da öyle yaptı. Bunu yaparken bir miktar boğazına kaçtı. Bunun üzerine Ebû Musa el-Eş'ari'ye giderek bunun hükmünü sordu. Ebû Musa el-Eş'ari radıyallâhu anh: Hanımın sana haram oldu, dedi. Adam sonra İbn Mes'ud'a giderek bunun hükmünü sordu ve Ebû Musa el-Eş'ari'nin radıyallâhu anh kendisine söylediğini aktardı. İbn Mes'ud radıyallâhu anh ona: Sen bunu yapmakla onu tedavi etmekteydin. Hem de sütten kesildikten sonra süt hısımlığı yoktur. Süt emzirmenin sadece et ve kemik oluşturanı haram eder. Hanımını yanında tut, dedi. Daha sonra adam Ebû Musa el-Eş'ari'ye gelerek İbn Mes'ud'un söylediğini haber verdi. Ebû Musa el-Eş'ari: Aranızda bu allame olduğu sürece bana bir şey sormayınız, dedi[1680].

Süt emzirmenin azı ile çoğu arasında bir fark yoktur:

Haram kılma hususunda emzirilen sütün az olması ile çok olması arasında bir fark yoktur. Bu Ali, İbn Mes'ud, İbn Ömer, İbn Abbas, Said b. Müseyyeb, Hasan-ı Basri Ata, Mekhul, Tavus ve Hakem ile Ebû Hanife ve öğrencilerinin, Leys b. Sa'd, Malik, Evzai ve Sevri'nin görüşüdür. Dayanakları Allah'ın (c.c) "Ve sizi emziren anneleriniz"[1681] buyruğundaki mutlak (kayıtsız) ifadedir. İmam Şâfiî ve iki rivâyetten birine göre İmam Ahmed b. Hanbel ise haram kılanın beş emzirme olduğunu söylemişlerdir. Ancak cumhurun görüşü daha kuvvetlidir. Çünkü sayı hususundaki rivâyetler farklı farklı olunca "süt emzirme" denebilecek şeyin en azını esas almak, aynı zamanda Allah'ın (c.c) kitabına müracaat etmek zorunlu olmuştur (Allah'ın kitabındaki ifade ise mutlak olup onda herhangi bir sayı yoktur) [1682].

1678 Sünen-Nesâî 6/ 105.
1679 Sahih-i Müslim 10 / 31.
1680 El-Asar s.134.
1681 Nisa: 23.
1682 Ayni, Şerhu'l-Buhârî 20 / 96.

Süt emme ile haram olan kadınlar; süt emzirmeyle, akrabalık ve hısımlık cihetinden haram olanların hepsi haram olur. Zira Allah (c.c) haram olanları zikrederken: "Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız" buyurmuştur[1683]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de "Süt emzirmeyle, nesepten haram olanlar haram olur" buyurmuştur[1684]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem başka bir hadisinde: "Süt emme, doğumun haram kıldıklarını haram kılar" buyurmuştur[1685].

Bu bir icmâ olup hakkında imamlar arasında hiçbir ihtilaf bulunmamaktadır.

Kadın haram olunca kocası da haram olur. Çünkü o da çocuğun (süt çocuğun) babasıdır. Hem de süt, anne ile babadandır. Haramlık, kadının çocuklarına da geçer. Süt sahibinin (baba) erkek kardeşi, süt çocuğun süt amcası, emzirenin erkek kardeşi ise süt dayısıdır. Böylece emzirmeden dolayı -nesepte olduğu gibi- halalar, teyzeler, amcalar, kardeşler ve bunların kızları haram olur.

İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e: "Hamza'nın kızıyla evlenmez misin?" denildi. O sallallâhu aleyhi ve sellem "O süt kardeşimin kızıdır" buyurdu. İyas b. Amir'den şöyle rivayet edilmiştir: Ali radıyallâhu anh bana "Babanın hanımının emzirdiği kız, oğlunun hanımının emzirdiği kız, bir de kardeşinin hanımının emzirdiği kız ile evlenme" dedi[1686].

Emzirme konusunda sadece kadınların şehadetleri kabul edilmez:

Filanın filan kadından süt emdiği hususunda sadece kadınların yaptıkları şehâdet kabul edilmez. Bu ancak iki adamın veya bir adam ile bir iki kadının şehadetiyle sabit olur. Çünkü birtakım kimselerin birtakım kimselere mahrem olmasına yol açan bu durum, bazı mülkiyetleri de geçersiz kılar. Onun için de iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehâdeti şarttır. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Ömer radıyallâhu anh, Muğire b. Şu'be radıyallâhu anh, Ali radıyallâhu anh ve İbn Abbas radıyallâhu anh'ın görüşü de böyledir. Cumhur-u ulema bu hususta sadece süt emziren kadının şehadetinin yeterli olmayacağı görüşündedirler. Çünkü bu, kendi fiili hakkında yaptığı bir şehâdettir.

Ayni der ki: İbn Mehdi, kendi senediyle Abes kabilesinden bir adamdan şöyle rivayet etmiştir: Ali radıyallâhu anh ile İbn Abbas radıyallâhu anh'a, bir kadınla evlenen, sonra bir kadının gelerek ikisini emzirdiğini iddia eden bir adamın durumunu sordum. İkisi de: Kadından ayrılması daha iyidir. Ancak hiç kimse kadını ona haram kılamaz, dediler. Nitekim Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: "Ömer b. Hattab süt emzirmede tek bir kadının şehadetini kabul etmedi"[1687]

1683 Nisa: 23.
1684 Ayni, Şerhu'l-Buhârî 20 / 96.
1685 Kenzu'l-Ummâl 16 / 518.
1686 Kenzu'l-Ummâl 16 / 518.
1687 İ'lâu's-Sünen 11 / 140.

4- Bir nikah altında tutma cihetinden haram olan kadınlar: Bunlar da dört kişidir:

1-Kişinin dört kişiden fazla kadını nikahı altında tutması haramdır. Zira Allah (c.c) "Beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlanın."[1688] buyurmuştur. Bu ayet, azami sınırın dört olduğu hususunda direkt ve açık bir nastır. Dolayısıyla daha fazlasıyla evlenmek caiz değildir. Rivâyete göre Ğaylan, Müslüman olunca nikahı altında on kadın vardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Onlardan dördünü seç, diğerlerinden ayrıl", buyurdu[1689]. Cariyelerden ise dilediği kadarını mülkiyeti altında tutabilir ve onlarla cinsel münasebette bulunabilir.

2-Kişinin iki kız kardeşi nikahı altında tutması haramdır. İki kız kardeşi cariye olarak mülkiyeti altında tutabilir, ancak her ikisiyle cinsel ilişkiye giremez. Bunun delili Allah'ın (c.c) "iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı. Ama geçen geçmiştir."[1690] buyruğudur.

Rivayet edildiğine göre Hz. Ali radıyallâhu anh'a iki cariyesi bulunan ve biriyle cinsel ilişkiye giren ve diğeriyle de ilişkiye girmek isteyen bir adam soruldu. Hz. Ali radıyallâhu anh: "Diğerini (satmak, azad etmek vs. yollarla) mülkiyetinden çıkarmadıkça bunu yapamaz." dedi. Adam: Peki (ilk) cariyeyi kölesi ile evlendirirse? diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Hayır, mülkiyetinden çıkarmadıkça olmaz, dedi. Bunu İbn Ebi Şeybe rivayet etmiştir[1691].

İki kız kardeşle bir akidde evlilik yaparsa ikisinin birden nikahı bozulur. Çünkü caizlik hususunda biri diğerinden öncelikli değildir.

İki kız kardeşle iki ayrı akitle evlenir ve hangisiyle daha önce evlendiğini bilmezse, adam her ikisinden de ayırtılır. Çünkü onlardan birinin nikahı kesin bir şekilde batıldır. Biri diğerinden evla olmadığından dolayı bunu kesin bir şekilde öğrenemeyiz. Onlarla peşpeşe akit yaptıysa sonuncunun nikahı bozulur ve adamdan ayrılır.

İmam Muhammed el-Hucec'de, Süleyman b. Yesar'dan şöyle rivayet etmiştir: Halid b. Ukbe'nin dört hanımı vardı. Bunlardan birini üç talâkla boşadı ve iddet bitmeden başka bir kadınla evlendi. Mervan b. Hakem onları ayırdı. O vakit Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in çok sayıda sahabisi vardı[1692].

Hanımını boşayıp iddeti bitmeden kız kardeşiyle evlenirse bu caiz değildir. Zira Katâde, İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Boşadığı kadının -hamile olsun veya olmasın- iddeti bitmeden beşinci bir kadınla evlenemez.

1688 Nisa. 3.
1689 Telhîsu'l-Habîr 2/ 203.
1690 Nisa 23.
1691 Telhîsu'l-Habîr 2/ 203.
1692 İ'lâu's-Sünen 22 / 54.

İki bacı da böyledir. Ayrıca Yahya b. Ebi Kesir'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ali radıyallâhu anh nikahı altında dört kadın bulunan ve onlardan birini boşayan adam hakkında: "Boşadığı kadının iddeti sona ermedikçe başka bir kadınla evlenemez."[1693] dedi.

3-Kişinin bir kadınla halasını veya halayla yeğenini, bir kadınla teyzesini veya teyze ile ablasının kızını bir anda nikahı altında tutması haramdır. Bunların küçüğünü büyüğünün, büyüğünü küçüğünün üzerine alamaz. İkincinin nikahı fesholur.

Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şu dört kadını birlikte nikah altında tutmaktan nehyetmiştir: Kadınla halasını, kadın ile teyzesini.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yine: "Kadınla halası üzerine de teyzesi üzerine de evlenilmez." buyurmuştur[1694]

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem halası üzerine bir kadınla veya kız kardeşinin kızı üzerine halayla evlenmekten, bir kadınla teyzesi üzerine veya kız kardeşinin kızı üzerine evlenmekten nehyetti. Ne büyük üzerine küçükle ne de küçük üzerine büyükle evlenilebilir[1695].

4-Bir kadın ile kızını nikahı altında toplamak da haramdır. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem (hanımlarına): Sakın bana kızlarınızı da kız kardeşlerinizi de teklif etmeyin, buyurmuştur[1696].

Ancak kişi, bir kadın ile kocasının başka bir kadından olma kızını nikahı altında bir araya getirebilir. Çünkü iki kadın arasında akrabalık yoktur.

Said b. Mansur, İbn Mihran'dan şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Cafer Hz. Ali'nin kızı Zeynep, Ali'nin hanımı İbn Mes'ud kızı Leyla en-Nehşeliyye ve Hz. Ali'nin radıyallâhu anh Fatıma'dan kızı Ümmü Gülsüm ile evlenerek bunları nikahı altında topladı. Bu ikisi bir anda nikahı altındaydılar. Zeynep rivâyeti ile Ümmü Gülsüm rivâyeti arasında bir çelişki yoktur. Çünkü, Leyla hep nikahı altında iken, onlardan birini diğerinden sonra nikahı altına almıştır[1697].

5- Öne almak suretiyle haram olan kadınlar:

Kişi hür bir kadınla evli iken üzerine bir cariye ile evlenemez. Bunlarla tek bir akitte evlenemez. Hür kadını boşadıktan sonra iddeti bitmeden bir cariye ile nikah akdi yapması haramdır.

1693 İ'lâu's-Sünen 11 / 36.
1694 Sünen-Nesâî 6/ 97.
1695 Aridatu'l-Ahvezi 6/ 95.
1696 Sünen-Nesâi 6/ 95.
1697 İ'lâu's-Sünen 11ü evlenmek 29.

Zira Hasan'dan radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hür kadın üzerine cariye ile evlenmekten nehyetmiştir[1698].

Cabir'den radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Hür kadın üzerine cariye ile, cariye üzerine hür kadınla evlenilemez[1699].

Ancak hür kadın üzerine hür bir kadınla veya cariye üzerine başka bir cariyeyle evlenmek caizdir.

Kişi, hür bir kadınla evlenme gücü olduğu halde bir cariye ile evlenebilir. Çünkü konuyla ilgili naslar bu hususta herhangi bir detay zikretmemektedir ki onlar şu ayetlerdir: "Bunlardan (haram kılınan bu kadınlardan) başkasını...istemeniz size helâl kılındı."[1700] "Beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlarla ... evlenin."[1701]

Altı: Başkasının hakkı sebebiyle haram olan kadınlar:

1-Başkasıyla evli veya ondan iddet bekleyen bir kadınla evlenmek haramdır. Çünkü bu, soyların birbirine karışmasına yol açar.

Onun için bir kadınla iki erkeğin evli olması, hiçbir dinde caiz kılınmamıştır.

2-Suyunu başkasının tarlasına boşaltmamak için, kişinin başkasından hamile bir kadınla evlenmesi caiz değildir. Kadın esir olsa veya efendisinden (bir cariye olarak) hamile kalmış olsa bile... Evlenirse evliliği geçersizdir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed bundan zina etmiş kadını istisna ederler. Hamile iken onunla evlenirse nikah caizdir, ancak çocuğu doğurana kadar cinsel ilişki yapamaz. Böylece bu, Allah'ın (c.c) "Bunlardan (haram kılınan bu kadınlardan) başkasını...istemeniz size helâl kılındı."[1702] buyruğunun kapsamındadır. Ebû Yusuf ise: Onun nikahı geçersizdir (fasid), demiştir.

Yedi: Mülkiyeti altında olma sebebiyle evlenmesi haram olan kadınlar:

1-Kişinin cariyesi ile evlenmesi caiz değildir.

2-Hür kadının kölesi ile evlenmesi haramdır. Kölenin bazısına sahip olmak da tamamına sahip olmak gibidir. Kişinin köle veya cariyesi üzerindeki mülkiyeti, nikah sebebiyle olan mülkiyetten daha güçlüdür. Çünkü nikah mülkiyeti eşlerden her birine diğerine karşı birtakım haklar gerektirirken, kölelik bununla çelişmektedir.

1698 Sünen-i Beyhaki 7/ 175.
1699 İ'lâu's-Sünen 11 / 51.
1700 Nisa: 224.
1701 Nisa. 3.
1702 Nisa: 224.

Bekir el-Müzeni'den rivayet edildiğine göre; Ömer b. Hattab radıyallâhu anh'a kölesiyle evlenen bir kadın getirildi. Kadın: Allah (c.c), Kitabında (evlenmeyi teşvik ettiği ayette) "sahip olduğunuz (cariyeler)"[1703] buyurmuyor mu? (ayetin aslı: "... Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin.") edi. Bunun üzerine onlar (had cezası olarak) sopa vurdurdu ve ayırdı. Başka ülkelere de mektup göndererek...[1704]

Hakem'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ömer (valilere), kadın, kölesiyle evlendiğinde ayrıltılmalarını ve kadına had cezası vurulmasını emreden emir gönderdi[1705].

Sekiz: Küfür sebebiyle haram olan kadınlar:

Putperest kadınlarla ve Mecusi kadınlarla evlenmek haramdır. Cariye olduklarında da onlarla cinsel ilişkiye girmek haramdır. Zira Allah (c.c) "İman etmedikçe müşrik kadınlarla evlenmeyiniz" buyurmuştur[1706]. Ehl-i kitap kadınlarla evlenmek ise Maide sûresindeki bir ayette, kaidelerden istisna olarak gelmiştir. Dolayısıyla başka şeyler ona kıyas edilemez.

İbn Ebi Şeybe, fena olmayan bir senetle Şakik'ten şöyle rivayet etmiştir: Huzeyfe, yahudi bir kadınla evlendi. Ömer radıyallâhu anh ona: Kadından ayrıl, diye mektup gönderdi. Huzeyfe: Eğer kadın haram ise söylediğini yapayım, diye mektup gönderdi. Ömer radıyallâhu anh: Ben onun haram olduğunu iddia etmiyorum. Fakat onun fahişe olmasından korkuyorum, dedi[1707].

Dokuz: Üç talâk sebebiyle haram olan kadınlar:

Üç talâkla boşanan kadın, icmayla kendisini boşayan kocasına haramdır. Zira Allah (c.c) "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz."[1708] buyurmuştur.

Sahabelerin icmasıyla mürted kadın ve mürted erkekle evlenmek haramdır. Riddet/mürtedlik; iman ettikten sonra küfür sözü konuşmak veya batıl bir inanca sahip olmak veya bir süre sonra kafir olmaya niyet etmek veya Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in getirdiği dinin mutlaka bilinen temel esasları konusunda O'nu sallallâhu aleyhi ve sellem yalanlamak suretiyle İslam dininden dönmektir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i yalanlamak, ona yalan isnad etmek ve diniyle alay etmekle olur. Dine söverse, kalbiyle ona inanmıyor olsa da kafir

1703 Nisa. 3.
1704 Kenzu'l-Ummâl 16 / 543.
1705 Kendisi 16 / 543.
1706 Bakara: 221.
1707 İ'lâu's-Sünen 11 / 39.
1708 Bakara: 230.

olur. Allah'a (c.c), Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e, Rahman'ın Arş'ına, Kürsi'ye, meleklere küfretmek de aynıdır.

Eşlerden biri dinden çıktığında talâk olmaksızın direkt ayrılma gerçekleşir. Eğer dinden çıkan kadın ise ve bu zifaftan sonra olmuşsa mehir hakkı vardır. Önce olmuşsa nafaka ve başka hiçbir hakkı yoktur. İrtidat eden koca ise; eğer zifaftan sonra irtidat etmişse kadının, mehrin tamamını, önce irtidat etmişse mehrin yarısını alma hakkı vardır.

İkisi birlikte irtidat eder, sonra birlikte Müslüman olurlarsa önceki halleri üzeredirler. Çünkü Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh döneminde Beni Hanife kabilesi dinden çıkıp sonra tekrar Müslüman oldular. Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh nikahlarını onayladı ve yenilemelerini emretmedi. Sahabelerin gözü önünde cereyan eden bu olaya onlardan hiçbiri itiraz etmedi. Böylece bu hususta icmâ gerçekleşti. İrtidattan sonra onlardan biri Müslüman olursa baştaki gibi nikah bozulur.

Büluğ çağına ermemiş küçük kız irtidat ederse mehir hakkı düşer. Çünkü onun mürted olduğuna hükmedilirse nikah mahalli olmaktan çıkarak büyük kadın gibi olur.

Zina hısımlık cihetinden mahremiyete sebep olur mu?

Zina hısımlık cihetinden mahremiyete sebep olur. Zira İmam Muhammed'in el-Hucec'de, Tavus'a kadar varan, râvileri sika bir senetle rivâyet ettiğine göre Tavus, bir kadınla zina eden erkek hakkında: "Kadının ne annesiyle ne kızıyla evlenebilir?" demiştir.[1709]

Yine el-Hucec'de, râvileri sika bir senetle Mücâhid'den, bir kadınla ilişkiye giren bir adam hakkında onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kadının fercine bakmışsa, kadının annesi de kızı da ona helal olmaz[1710].

İbn Hazm, kendi senediyle Hakem b. Anbese'den şöyle rivayet etmiştir: Nehâî dedi ki: "Helali helal olan haram kılıyorsa, haram olan daha kuvvetli şekilde haram kılar."[1711]

Şa'bî'den de şöyle rivayet edilmiştir: "Helalde haram olan şey, haramda daha haramdır."

Bir kadınla zina yaparsa onu emziren kadınla evlenemez. Nitekim Urve b. Zübeyr, Saîd b. Müseyyeb,,, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Salim b. Abdullah, bir kadınla harama giren bir kimsenin o kadını emziren kadınla evlenip evlenemeyeceği sorulduğunda, hepsi de: "O kadın ona haramdır" diye cevap vermişlerdir. Bunu Muhammed b. Hasan, el-Hucec'de rivâyet etmiş olup,,, senedi hasendir[1712].

1709 İ'lâu's-Sünen 11 / 136.
1710 İ'lâu's-Sünen 11 / 136.
1711 İ'lâu's-Sünen 11 / 136.
1712 İ'lâu's-Sünen 11 / 136.

Yine İmam Muhammed,,, el-Hucec'de, râvileri sika bir senetle yaptığı rivayette şöyle demiştir: Bize Ebû Hanife, Hammad'dan, o da İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Adam, hanımının annesini şehvetle öper veya ona şehvetle dokunursa hanımı ona haram olur[1713].

Dolayısıyla her kim bir kadınla zina yapar veya bir karışıklıktan yanlışlıkla cinsel ilişkiye girerse; erkeğin usulü (babası, dedesi..) ile füruu (oğlu, torunları..) kadına haram olur. İlişkiye girilen kadın da adamın usulü ile füruuna haram olur. Şehvetle dokunmak da böyledir. Şehvetin ölçüsü. baktığında ve dokunduğunda cinsel organın sertleşmesi, sert ise sertliğinin artmasıdır. Adam arada bir kumaş/bez olduğu halde dokunursa; eğer bu, kadının sıcaklığının eline ulaşmasını engellerse haram olmaz. Engellemezse haram olur.

İbn Ebi Şeybe, zayıf bir senetle Ümmü Hani'den, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu hadisini zikretmiştir: "Her kim bir kadının fercine bakarsa, kadının annesi ve kızı ona helal olmaz."[1714].

Fethu'l-Bârî'de şöyle denmektedir: İmran b. Husayn, hanımının annesiyle cinsel ilişkiye giren adam hakkında: Adama her ikisi haram olur, demiştir. Bunu Abdurrezzak, Hasan-ı Basri'nin ondan rivâyeti yoluyla, fena olmayan bir senetle muttasıl olarak rivâyet etmiştir.

Kadını, kocasının oğlu öper veya onunla cinsel ilişkiye girerse, kadın, oğlanın babasına haram olur. Çünkü kadın, adamın oğlunun karısı (yani gelini) olur. Eğer zifaftan önce ve kadının da rızası ile olmuşsa mehri düşer. Çünkü ayrılık kendi tarafından gelmiştir. Bu ona zorla yapılmışsa mehir hakkı düşmez.

Biri kendisine helal olmayan iki kadınla bir akitte evlenmenin hükmü:

Kim, biri kendisine helal olmayan iki kadınla bir akitte nikah yaparsa, diğerinin nikahı olur. Çünkü diğeriyle evlenmesine bir engel yoktur. Nikahı geçersiz kılan şey, sadece ona helal olmayan kadında vardır.

Mut'a ve süreli nikahın hükmü:

Mut'a nikahı batıl ve haramdır. Haram olduğu Kur'ân ve Sünnet'te bildirilmiştir.

Kitaptan delili Allah'ın (c.c) " Ve onlar ki, iffetlerini korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir."[1715] buyruğudur. Mut'a nikahı yapılan kadın ise ayette geçen iki kişiden biri değildir. Onun cariye olmadığı açıktır. Eşi de değildir; çünkü evliliğin

1713 İ'lâu's-Sünen 11 / 136.
1714 Fethu'l-Bârî 9 / 135.
1715 Mü'minun: 6, 7.

getirdiği miras ve benzeri hükümler vardır ki bunlar mut'a nikahında yoktur. Zira bizim ve (buna helal diyen) muhaliflerimizin ittifakıyla bunda ne miras, ne çocuk doğduğunda nesep, ne de talâk vardır. Ayrılık, talâk olmaksızın belirlenen sürenin bitmesiyle gerçekleşir. Nitekim Kadı Yahya b. Eksem mut'anın zina olduğunu bu yolla ispat etmiştir.

Mut'a nikahının şekli, adamın belli bir mal belirterek kadınına "Şu kadar mal karşılığında beni faydalandır" demesi, kadının da "Kendimi senin faydana sunuyorum" demesidir. Akitte temettu'/mut'a (faydalandırma, zevk yaşatma) kelimesinin kullanılması şarttır.

Batıl ve haram olduğuna sünnetten delile gelince;

Sebra el-Cüheni şöyle rivayet etmiştir: Ben Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikteyken şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size kadınlardan faydalanmaya izin vermiştim. Allah (c.c) onu kıyamet gününe kadar kesin bir şekilde haram kıldı. Sizden kimin yanında onlardan biri varsa onu salıversin. Onlara verdiklerinizden de hiçbir şey almayın."[1716]

Yine şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bize Fetih yılında, Mekke'ye girdiğimizde izin verdi. Sonra, oradan çıkmadan onu bize yasakladı."[1717] Bunun sonsuza dek yasaklandığına işaret eden daha pek çok hadis vardır.

Mut'a nikahı meselesi şundan ibarettir. Mut'a ilk defa Hayber gününde yasaklandı. Nitekim sahih hadiste geçtiği üzere; Ali b. Ebi Talib radıyallâhu anh şöyle demiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber günü kadınlarla mut'a yapmaktan, evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyetti[1718].

Mut'aya daha sonra Mekke'nin fethi esnasında tekrar izin verildi. Zira Sebra b. Ma'bed'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke'nin fethi gününde ashabına kadınlarla mut'a yapmayı tavsiye etti. Bunun üzerine ben ve Beni Süleym kabilesinden bir arkadaşım (Mekke sokaklarına) çıktık. Sonunda Beni Amir kabilesinden, boynu uzun deve misali bir kız bulduk. Onu kendimize istedik ve kendisine iki elbise teklif ettik. Kız bakıyor ve beni arkadaşımdan daha yakışıklı, arkadaşımın elbisesini ise benim elbisemden daha güzel buluyordu. Bir süre kendi kendine düşündükten sonra beni arkadaşıma tercih etti. Onlar üç gün boyunca bizimle idiler. (Yani mut'adaki iznin genel olduğuna dikkat çekmek için kendisinin kızı ile arkadaşlarının kızlarının birlikte olduklarını söylüyor). Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem daha sonra bize onlardan ayrılmamızı emretti[1719].

1716 Müslim, (Nevevi şerhi ile) 9 / 186
1717 Müslim, (Nevevi şerhi ile) 9 / 187.
1718 Müslim, (Nevevi şerhi ile) 9 / 189.
1719 Sahih-i Müslim (Übeyy Şerhi) 4 / 130.

İşte mut'a nikahı başta caizdi, sonra Hayber günü haram kılındı. Sonra Mekke'nin fethinde, Mekke'ye girdiklerinde kısa süreliğine tekrar izin verildi. Sonra insanlar oradan çıkmadan, bundan nehyedildiler. Kısa süreden kasıt, üç gündür. Zira Seleme el-Evka'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Evtas yılında kızgın savaşlar yılında (Mekke'nin fethinde) mut'aya üç gün izin verdi, sonra ondan men etti."[1720]

Ben derim ki: Sahih-i Müslim'deki Cabir'den rivâyet edilen "Biz Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir döneminde bir avuç hurma ve un karşılığında günlerce mut'a yapardık. Sonra Ömer ondan men etti" sözüne; Hz. Ömer radıyallâhu anh onu kendinden değil Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den işittiği bir bilgiye binaen yapmıştır, diye cevap verilir.

İbn Mâce, sahih bir senetle İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Ömer b. Hattab halife olunca insanlara şu konuşmayı yaptı: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem mut'a için bize üç gün izin verdi. Sonra onu haram kıldı. Vallahi evli iken mut'a yapan birini öğrenirsem bana Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in haram kıldıktan sonra ona izin verdiğine dair dört şahit getirmedikçe onu taş ile recmederim[1721].

Mut'a hakkındaki bilgiler, mut'anın Hayber yılında yasaklandığı, sonra üç gün gibi kısa bir süre helal kılındığı, henüz Mekke'den çıkmadan da tekrar yasaklandığı, sanki hiç olmamış gibi kabul edildiği ve Hayber'deki yasağın devam ettiği doğrultusundadır. İşte mut'a hakkındaki bu bilgiler Hz. Ali radıyallâhu anh'ın tercih ettiği görüştür.

Bil ki; seleften bazılarından mut'anın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den sonra da helal kılındığına dair rivâyetler bulunmamaktadır. Bunlar, sahabelerden; Ebû Bekir'in kızı Esma, Cabir b. Abdullah, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Muaviye, Amr b. Hureys, Ebû Sa'd ile Ümmeyye b. Halef'in iki oğlu Seleme ile Ma'bed'dir.

Tabiinden bunu Tavus, Atâ, Saîd b. Cübeyr ve diğer Mekke fukahası söylemiştir. Ama İbn Abbas radıyallâhu anh vefat etmeden önce fetvasından dönmüştür.

Besti/Büsti, Mealimu's-Sünen'inde der ki: Mut'a nikahının haram olduğu, Müslümanların, özellikle de veda haccında bulunanların adeta icmâ ettiği bir şeydir. Bu, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in hayatının son günleri demektir. Bugün de -bazı bid'atçılar hariç- imamlar arasında farklı bir şey söyleyen hiç kimse kalmamıştır.

1720 Sahih-i Müslim, (Übeyy Şerhi) 4/ 131.
1721 Sünen-i İbn Mâce 2/ 631.

İbn Abbas radıyallâhu anh bunun uzun süre bekar duran ve maddi imkanı olmayan zor durumdaki kimse için mübah kılındığı şeklinde açıklıyordu. Sonra bu hususta konuşmayı ve fetva vermeyi bıraktı. O, görüşünde kıyasa başvurmuş ve durumu yemek yemeye mecbur kalan kimseye benzetmiştir. Fakat bu doğru bir kıyas değildir. Çünkü bu konuda zaruret gerçekleşmez. Zira buradaki, şehvetin galeyana gelmesidir ki ona sabretmek de mümkündür. Nitekim kaynağı oruç ve tedaviyle kurutulabilir. Dolayısıyla zaruret hususunda, biri diğeri gibi değildir[1722].

Süreli (muvakkat) evliliğe gelince; bu da haramdır, batıldır. Haramdır; çünkü bu da hakikatte mut'adır. Her şeyde de (isimlere değil) hakikatlere bakılır. Süre uzun olsun, kısa olsun fark etmez. Çünkü iki şahidin şahitliğiyle evlense bile onu batıl kılan süre, belirlenmesidir.

İhramlı iken nikah kıymak:

İhramlıyken nikah akdi yapmak caizdir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Meymune validemizle radıyallâhu anh ihramlı iken evlilik akdi yapmıştır. Nitekim İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı iken evlendi[1723]. Yezid b. Esam'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Haris'in kızı Meymune radıyallâhu anh bana Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in onunla ihramsız iken evlendiğini söyledi[1724].

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan da: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı iken evlendi, diye rivayet edilmiştir.[1725] Evlenme rivâyeti birçok yoldan gelmiştir.

İhramlı için yasak olan nikah, akit mânâsındaki nikah değil, cima mânâsındaki nikahtır. Zaten ihramlının nikah akdinden engellenmesi için hiçbir sebep de yoktur. Hadiste yer alan nehiy ise, bunun cimaya sebep olması gerekçesiyle olup akdin kendisine olmadığı, dolayısıyla yasağın kerahet mânâsında olduğu şeklinde yorumlanır. Veya şöyle denir: Onda nikah akdi (kendinden değil) harici bir sebepten dolayı yasaklandığından, (haram değil) mekruh olur.

Başkasını evlendirmek de böyledir. Bu, Cuma günü ezan okunurken alış veriş yapmak gibidir.

Şiğar (Takas) evliliği:

Şiğar nikahı caizdir. Bu; adamın bir adama, yani bir velinin diğer veliye "Beni kızınla evlendir, ben de seni kızımla evlendireyim" veya "Beni kız kardeşinle evlendir, ben de seni kız kardeşimle evlendireyim" demesi ve aralarında

1722 Mealimu's-Sünen 3/ 190.
1723 Sünen-i İbn Mâce 2/ 632.
1724 Sünen-i İbn Mâce 5/ 632.
1725 Fethu'l-Bârî 9/ 142.

mehir olmamasıdır. Hanefiler bu akdin sahih olup kıza mehr-i misil verilmesi gerektiği görüşündedirler. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilerin oluşturduğu büyük çoğunluğa göre ise bu akit batıldır. Hanefilerin görüşü Zührî, Mekhul, Sevrî ve Leys'in görüşü, Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyet ve Şâfiîlerde bir kavil (İmam Şâfiî'nin görüşü) dir. İbn Ömer radıyallâhu anh'den: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şiğardan nehyetti, diye rivayet edilmiştir.[1726] Aslında Hanefiler "bunda mehr-i misli gerekir" derken, bu şiğar olmaktan çıkmaktadır. Çünkü onda eleştirilen husus, mehrin olmamasıdır.

Fuzuli'nin (vekâlet olmadan kendi başına başkası adına akit yapan) evlendirmesinin hükmü:

Fuzuli, eşlerden birinin vekili olur veya akid esnasında yanında bulunursa, diğerine de fuzuli olarak nikah akdi yaparsa akit, vekâlet vermeyen tarafın iznine bağlı olarak kurulur. Dolayısıyla, emri olmaksızın bir kadını bir adamla evlendirmeye kalkar, o da kabul ederse veya emretmiş olmayan ve orada da bulunmayan bir adamı bir kadınla evlendirmeye kalkar, kadın da kabul ederse; akit, orada bulunmayan kişinin onayına bağlı olarak gerçekleşir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre, iki taraftan fuzuli olan kişinin nikahı gerçekleşmezken, Ebû Yusuf: Onaylamalarına bağlı olarak gerçekleşir, demiştir. Şayet adam, ikisinin emri olmaksızın ve orada bulunmadıkları bir vakitte "şahit olun ki ben filan kızı filan adamla evlendirdim" derse, Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre bu nikah olmaz.

Aynı şekilde fuzuli, kendisini orada bulunmayan biriyle evlendirirse ve mecliste kızın yerine hiç kimse kabul etmezse; İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre nikah olmaz. İmam Ebû Yusuf'a göre ise kadının onaylamasına bağlı olarak gerçekleşir. Dolayısıyla, eğer orada olmayan bir kızı kastederek; "Şahit olun ki ben filan kızla evlendim" der ve onun yerine hiç kimse kabul etmezse Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre akid gerçekleşmezken, Ebû Yusuf'a göre kızın onaylamasına bağlı olarak gerçekleşir.

Bir kimse nikahı, akdin iki tarafı olarak kıyabilir mi?

Evet. Bir kimse, tarafların velisi veya vekili veya birinin velisi diğerinin vekili birinde asıl (kendisi), diğerinin vekili veyahut birinin velisi, diğerinde asıl (kendisi) olduğu halde akdin iki tarafını üstlenebilir.

İki tarafın velisi olmasının şekli; oğlunun oğlunu başka bir oğlunun kızıyla evlendirmesi veya kardeşinin kızını başka bir erkek kardeşinin oğluyla evlendirmesidir.

İki tarafın vekili olmasının şekli açıktır.

1726 Sahih-i Müslim 4/ 139.

Hem veli hem vekil olmasının şekli; bir adamın ona gelerek onu küçük kızıyla evlendirmesi için vekâlet vermesidir. Veya bir kadının adama gelerek onu küçük oğluyla evlendirmesi için vekâlet vermesidir.

Muğire b. Şu'be, bir kadına talip oldu. Ona en uygun kişi de o idi. Sonra bir adama söyledi ve adam onu evlendirdi[1727].

Vekil ve asıl (kendi adına) olmasının şekli; bir kadının bir adama, kendisiyle evlendirmesi için vekâlet vermesidir.

Veli ile asıl olmasının şekli; adamın amcasının küçük yaştaki kızını kendisiyle evlendirmesidir.

Akit, adamın şöyle demesiyle gerçekleşir: "Şahit olun ki ben filan kızı filan ile evlendim" veya "Filan kadınla evlendim". Burada kabule ihtiyaç yoktur. Çünkü kişi, akdin iki tarafını temsil etmektedir. "Şahit olun" cümlesini söyler. Çünkü rivâyete göre İbn Cüreyc, Ata b. Ebi Rebah'a: "Bir kadına bir adam talip oluyor" diye sorduğunda, Ata: Ya "ben seninle evlendim" diye birilerini şahit tutsun veya kızın ailesinden bir adama söylesin, (o yapsın)" demiştir[1728].

Alım satım akdi ise farklıdır. Zira onda akdin iki tarafını üstlenerek hem mülk edindiren, hem mülküne geçiren olamaz. Çünkü bir hakta hem davacı hem davalı olamaz. Nitekim Abdurrahman b. Avf, Karız kızı Ümmü Hakim'e "Sen işini bana bırakıyor musun?" dedi. Kadın: Evet, deyince Abdurrahman "Seninle evlendim" dedi [1729].

Ukbe b. Amir'den yapılan rivâyete göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir adama "Seni filan kızla evlendirmeme razı olur musun?" diye sordu. Adam: Evet, dedi. Kadına "Seni filan adamla evlendirmeme razı mısın?" dedi. O da "Evet" dedi. Bunun üzerine onlardan birini diğeriyle evlendirdi[1730].

Denklik ve denk eş:

Din birliği ve takvada denkliğin şart olduğu hususunda icmâ vardır. Zira Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Size ahlakını ve dinini beğendiğiniz birisi geldiğinde onu evlendirin. Yapmazsanız yeryüzünde yaygın bir fitne ve fesat olur."[1731]

İbn Mâce ve Hâkim'in rivâyet ettikleri ve Hâkim'in sahih dediği bir hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Nutfelerinizin yerini seçiniz ve denklerle evleniniz." buyurmuştur[1732].

1727 Sahih-i Buhârî, 2/ 770.
1728 Sahih-i Buhârî, (Ayni Şerhiyle) 29 / 125.
1729 Sahih-i Buhârî, Ayni Şerhiyle (20 / 125).
1730 Sünen-i Ebi Davud 2/ 408.
1731 Sünen-i İbn Mâce e 633.
1732 Fethu'l-Bârî 9 / 107.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan yapılan rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kadın dört şey için evlenilir: Malı için, soyu için, güzelliği için ve dini için. Sen ise dindar olanı elde etmeye bak ki elin bereket bulsun." buyurmuştur.[1733] İşte Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem en büyük gaye ve arzu olan din sahibini en vurgulu biçimde ifade ederek seçmiştir. Dolayısıyla Müslüman kadına başka dinden bir adamla evlenmek helal olmaz.

İmam Mâlik (rh.a) ise şöyle demiştir: Denklik sadece dindedir, başka bir şeyde aranmaz. Müslümanlar birbirlerinin dengidirler. Dolayısıyla bedevinin veya Arap olmayan birinin Kureyşli bir kadınla evlenmesi caizdir. Bu, Ömer, İbn Mes'ud, Ömer b. Abdulaziz ve İbn Sirin'den rivâyet olunmuştur. Onlar görüşlerine Allah'ın (c.c) "Sizin Allah katındaki en değerliniz Allah'tan en çok sakınanınızdır."[1734] ayetini delil getirmişlerdir. Bir de Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim hadisini, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Dindar olanı elde etmeye bak" hadisini, Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın kızını Selman ile evlendirmeye niyetlenmesini delil getirmişlerdir. Bir de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Ey Ebû Beyaza kabilesi! Ebû Hind'i evlendirin" demesini, onların "Ya Rasûlallah ! Kızlarımızı azatlı kölelerimizle mi evlendirelim?" demeleri üzerine "Ey iman edenler! Biz sizleri bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizleri milletler ve kabileler yaptık."[1735] ayetinin inmesini[1736] delil getirmişlerdir.

Hanefilerde denklik:

Hanefilerde denklik; din, takva, soy, meslek, mal (ekonomik durum) ve hürriyettedir.

Soydaki denkliğin delili; Vasile b. Eska'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah (c.c) Kinaneoğullarını İsmail oğullarından, Kinane'yi Kureyş'ten, Kureyş'i Haşimoğullarından, beni de Haşimoğullarından seçti." buyurmuştur.

Selman'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ey Araplar! Sizler bizlere iki şeyle üstün kılındınız; sizin kızlarınızla evlenmeyiz ve size imamlık yapmayız[1737].

Mesleğe gelince; Aişe radıyallâhu anh'dan yapılan rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Araplar Arapların dengidirler. Acemler Acemlerin dengidirler. Ancak dokumacı ile hacamatçı müstesna..."[1738]

Mal-mülke gelince; Kays kızı Fatıma'dan gelen rivayete göre; Ebû Amr b. Hafs uzakta bir yerde iken Fatıma'yı kesin talâkla boşadı... Fatıma der ki: İd-

1733 Sahih-i Buhârî (Ayni Şerhiyle) 20 / 125.
1734 Hucurat: 13.
1735 Hücurat: 13.
1736 Sünen-i Ebi Davud 2/ 400.
1737 Sünen-i Beyhaki 7/ 134.
1738 Sünen-i Beyhaki 7/ 134.

detim bitince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e Muaviye ile Ebû Cehm'in beni istediklerini söyledim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ebû Cehm, elinden sopasını düşürmez. Muaviye ise malı mülkü olmayan, avare biridir. Sen Üsame b. Zeyd ile evlen" buyurdu. Ben onunla evlenmek istemedim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tekrar "Üsame ile evlen" buyurdu. Bunun üzerine onunla evlendim. Allah (c.c) da onda bana çok hayır ve güzellikler kıldı ve ondan dolayı gıpta edildim[1739].

Hürriyetin delili ise; Hişam b. Urve'nin, Cerir'den rivâyet ettiği Berire hadisidir ki orada şöyle geçmektedir: Berire'nin kocası köle idi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Berire'yi (azadından sonra) muhayyer bıraktı. O ise ayrılmayı seçti[1740]. Kocası hür olsaydı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Berire'yi muhayyer bırakmazdı.

Denklik hususunda bazı hadisler gelmiştir. Bunların en kuvvetlisi Hz. Ali radıyallâhu anh'ın rivâyet ettiği, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ona şöyle dediği şeklindeki hadistir: "Ey Ali, şu üç şeyi geciktirme; vakti geldiğinde namazı, öldüğünde cenazeyi ve dengi bulunduğunda bekarı"[1741].

Dengi olmayanla evlenen kadının hükmü:

Kadın, dengi olmayan bir erkekle evlenirse, velisi onları ayırmak için mahkemeye başvurabilir. Hâkim ayırmadığı sürece nikahları devam eder. Hâkim eşleri ayırırsa bu nikah, aslından fesholur ve bu fesih talâk sayılmaz. Çünkü talâk nikahta yapılan bir tasarruftur. Fesih, ancak hâkim onu kocanın yerine yaptığında talâk yerine geçer ki bu, öyle değildir.

Onun için; zifaftan önce ayrılırsa kadının mehirden hiçbir hakkı yoktur. Zifaftan sonra ayrılırlarsa kadın kararlaştırılan mehri alır ve iddet beklemesi gerekir. Sahih bir akitte zifaf gerçekleştiğinden dolayı da kadına iddet nafakası ödenir.

Kadın, dengi olmayan bir erkekle evlendikten sonra veli mehri alır veya onunla çehiz hazırlar veyahut onunla evlenen erkekten nafakasını isterse nikaha razı olmuş demektir. Çünkü bunlar nikaha razı olmak ve onu onaylamak mânâsı taşır. Bu, adamın kadınla nikahlandığında kadının kendisini ona teslim etmesine benzer.

Kadın, dengi olmayan biriyle evlenir de veli ses çıkarmazsa, süre ne kadar uzarsa uzasın, bu rıza sayılmaz. Ancak doğurursa o zaman rıza sayılır. Çünkü kesin bir hak hususunda sükut o hakkı düşürmez. Zira veli, meseleyi dava açmak için uygun bir vakte erteliyor olabilir.

Kız, dengi olmayan biriyle evlenir de velilerden biri razı olursa aynı derecede

1739 Sahih-i Müslim (Übeyy Şerhi ile) 4/ 195.
1740 Sahih-i Müslim (Übeyy Şerhi ile) 4/ 214..
1741 Sünen-i Beyhaki 7/ 133.

veya daha alt derecede olan başka bir velinin itiraz hakkı yoktur.

Daha yakın akrabanın ise, Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre bu hakkı vardır.

Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: Başkalarının da itiraz hakkı vardır; çünkü velâyet o topluluğa ait bir haktır ve onlardan biri razı olduğunda kendi hakkını düşürür, diğerlerinin hakkı ise saklı kalır.

İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'in delili şudur: Hak, bölünebilir bir şeyse razı olan sadece kendi hakkını düşürür ve diğerlerinin hakkı kalır. Ancak bu, bölünemez bir haktır ki o da "(soya) leke gelmesini engellemek"tir. Dolayısıyla her biri diğerinden bağımsız ve müstakil sayılır ve hakkı düşürmek sadece kendi hakkında mümkün olur. Kendi hakkında düşünce, bölünemez olması sebebiyle diğerlerinden de düşer. Bu, kısastaki af meselesi gibidir.

Hasan b. Ziyad ise Ebû Hanîfe'den, dengiyle evlenmemişse nikahı caiz değildir, dediğini rivâyet etmiştir. Serahsi der ki: Bu, daha ihtiyatlıdır. Çünkü her veli, meseleyi hakime götürmeyi beceremez, her hakim adaletle hükmetmez. Dolayısıyla en ihtiyatlı olan, bu kapıyı kapamaktır ki en sahih olan ve fetva için seçilmiş görüş de budur. Bunu Haniyye yazarı söylemiştir.

Kız, kendisi evlenmiş ve mehr-i misilden azına razı olmuşsa, velilerin onu ayırma veya mehr-i misle tamamlatma hakları vardır. Bunda Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'un görüşüne göre bir sorun yoktur. İmam Muhammed'e göre ise; Ebû Hanîfe'nin görüşüne (yani kendisini evlendirebilir, görüşüne) döndüğü rivâyetine göre yine problem yoktur. İlk görüşüne (ki o; kadının kendisini velisiz evlendirebileceği görüşüdür) göre ise problem vardır. Çünkü ona göre nikah, ancak velinin izniyle olur.

Cassas der ki: Allah (c.c), "Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı."[1742] buyurarak kadınla ilişkinin helal olmasını, onun bedeli olan malı verme şartına bağlamıştır. Bu ise şu iki hususa delalet etmektedir. Bir: Onu kendine helal etme bedeli, mal teslim alma hakkını doğuran bir şey olmak zorundadır. İki: Mehrin mal-mülk denebilecek bir şey olması şarttır. Bunda da mehrin "mal" denemeyecek kadar değersiz bir şey olmasının caiz olmadığına delil vardır.

Kadınlara evlenme yoluyla sahip olmanın yolu maldır. "bi emvâlikum: mallarınızla"daki "bi: ile" edatı kural olarak bedelin başına gelir. Asli bedel ise mehirdir. Belirlenmesiyle birlikte kadının onu talep hakkı doğar ve mehir teslim edene kadar kendisini erkeğe teslim etmeme hakkı vardır. Dolayısıyla onun fercine (yani; cinsel organı, kasıt; cinsel ilişki), ancak bir mal mukabilinde dokunulabilir. Dolayısıyla bu, hırsızlıkta el kesmeye benzemektedir. Fukahalar el kesme hususuna İbn Mes'ud'un "El kesme, sadece bir dinarda veya on dirhemdedir."[1743] sözünü delil getirmişlerdir. Bazı ilim ehline göre uygulama da böyledir. Süfyan-ı Sevri ile Kufeli fakihler de bu görüştedir. Onların bundaki gerekçeleri şudur: Elin (haksız yere) dokunulmazlığı icmayla sabit olduğuna göre, onu kesmek ancak icmâyla sabit olduğunda caizdir. El, ancak mal sebebiyle kesilebilecek bir uzuvdur ve kesilmesine sebep olacak asgari miktar ise ondur (on dirhem, yani gümüş para). Aynı şekilde mehir de kadının ferç bedeli olup, hırsızlıktaki el gibidir. Ele ancak on dirhemde (on dirhemlik bir şey çalmada) dokunulabildiği gibi, kadının fercine de ancak on dirhemle (bu kadar mehir ödemekle) dokunulabilir.

İ'lâu's-Sünen müellifi, Hafız İbn Hacer'den gelen şu rivâyeti nakletmiştir: Cabir radıyallâhu anh şöyle dedi: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Ondan (on dirhem) az mehir olmaz". Bu, İbn Ebî Hâtim'in rivâyet ettiği uzun hadisten bir kısımdır. Buhârî şerhinde Halebi'nin Fethu'l-Kadir müellifinden naklen zikrettiği üzere, Hafız İbn Hacer (rh.a) şöyle demiştir: Hadis bu senetle hasen olup, ondan aşağı değildir. Hadis için Beğavî de hasen demiştir[1744].

1742 Nisa: 24.
1743 Arizatu'l-Ahvezî 6 / 226.
1744 İ'lâu's-Sünen 11 / 80.

Erkek, mehri on dirhemden az olarak zikretmişse şeriatın mecbur kılmasıyla on dirhem ödemesi gerekir. Kadın, on dirhemden aza razı olmuşsa, o, şeriatın kendisine kesin bir hak olarak belirlediği hakkı düşürme imkanına sahip değildir. Erkek, mehri on dirhemden fazla olarak söylediği miktarı ödemekle yükümlüdür.

Mehri ne zaman ödemek vaciptir?

Mehir, belli bir miktar mehir belirleyen kişinin hanımıyla zifafa girmesiyle veya onunla evliyken ölmesiyle vacip olur.

Zifafla vacip olur; çünkü zifafla birlikte mehrin bedel olduğu şey (ferç) teslim edilmiştir. Ölümle de vacip olur; çünkü evliliğin hükmü, onun sona ermesiyle kesinlik kazanır/yerleşir. Öyle olunca da mehir vacip olur.

Kim bir mehir belirlemez veya kadına hiçbir mehir ödemeyeceğini baştan şart koşarsa; zifafa girmekle veya ölümle mehr-i misl vacip olur.

Zifaftan önce talâk yapılırsa ne gerekir?

Kim hanımını onunla zifafa girmeden önce boşarsa ve akitte belli bir miktar mehir söylemişse onun yarısını ödemesi vaciptir. Zira Allah (c.c) "Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır."[1745] buyurmuştur.

Kadına müt'a vermek ne zaman vacip olur?

Adam, zifafa girmeden hanımını boşarsa ve akitte mehir miktarını belirtmemişse mehir borcu düşer. Ama düşmesi, onun yokluğu değil, varlığı mânâsına gelir. Bu durumda Allah'ın (c.c) "Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin."[1746] buyruğundan dolayı ona müt'a vermesi gerekir.

Müt'anın miktarı:

Söylediğimiz gibi akitte belli bir miktar mehir belirtmeyen ve zifafa girmeden önce boşayan kimsenin kadına müt'a ödemesi vaciptir. Ama müt'a'nın, mehrin yarısından fazla olmaması gerekir. Çünkü mehrin kararlaştırıldığı nikah, kararlaştırılmadığı nikahtan daha güçlüdür. Güçlüde mehrin yarısından fazlası vacip olmadığına göre daha az güçlüde vacip olmaması daha evladır. Nafi'den rivayet edildiğine göre İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle derdi: "Boşanan her kadının müt'a hakkı vardır. Fakat mehri belirtilen akitten sonra kadına dokunmadan boşarsa, ona kararlaştırılan mehrin yarısı yeterlidir."

1745 Bakara: 237.
1746 Bakara: 236.

Akitte mehrin kararlaştırılması şart mıdır?

Mehirsiz nikah olmaz. Koca, onu belirtmese veya vermeyeceğini söylese bile bu ona vaciptir.

Mehir peşin olarak kararlaştırılmış olsa bile kadın ve velileri razı olduklarında, koca ondan hiçbir şey vermeden hanımıyla zifafa girebilir. Zira Hayseme b. Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre; bir adam bir kadınla evlendi. Adam fakirdi. Onun için Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama anlayışlı davranılmasını söyledi. Adam hiçbir şey vermeden onunla zifafa girdi. Sonra durumu düzeldi ve mehrini verdi.[1747]

Ancak adamın zifafa girmeden önce mümkün olursa mehirden bir miktar vermesi müstehaptır. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan yapılan rivâyete göre Hz. Ali radıyallâhu anh Fatıma radıyallâhu anh ile evlendiğinde Ali onunla zifafa girmek istediğinde Fatıma'ya bir şey versin diye Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu engelledi. Ali radıyallâhu anh: Ya Rasûlallah, benim hiçbir şeyim yoktur" deyince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona zırh gömleğini ver" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali radıyallâhu anh ona zırh gömleğini verdi, sonra onunla zifafa girdi[1748].

Ancak mehirden hiçbir şey vermeden zifafa girerse bu da caizdir. Muhammed, el-Hucec'de şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kocası hiçbir şey vermediği halde bir kadını onunla zifafa gönderdi[1749].

Mehri az tutmanın müstehap olduğu:

Mehrin az olması müstehaptır. Zira Aişe radıyallâhu anh validemizin rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kadınların en bereketlisi mehri –bir rivâyete göre: masrafı- en az olandır" buyurmuştur[1750]. Yine Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Dünürü kolay, mehri az ve akrabalık ilişkisi(nde) kolay olması kadının bereketindendir."[1751]

Mehr-i misil:

Mehr-i misil, kadının kız kardeşleri, halaları, hala kızları gibi, baba tarafından kadın akrabalarının mehirlerine göre belirlenir. Annesine ve teyzesine ise ancak onların babasının soyundan olmaları durumunda bakılır. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Vaşık kızı Buru hakkında böyle hüküm verdiği rivâyet edilmiştir. Bu kadın mehirsiz evlenmiş ve kocası ölmüştü. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona kendi akrabalarının ve babasının kadın akrabalarının mehri miktarıyla hüküm vermişti. Çünkü bir şeyin kıymeti, cinsinin kıymeti ile bilinir.

1747 Sünen-i Beyhaki 7/ 253.
1748 Sünen-i Ebi Davud 1 / 296.
1749 El-Hucec s. 307.
1750 Sünen-i Beyhaki 7/ 235.
1751 Sünen-i Beyhaki 7/ 235.

İnsanın cinsi de baba tarafından akrabalarıdır. Kızın onlardan bir emsali yoksa, maksadı imkan nispetinde elde etmek için başka kadınlara göre belirlenir. Bunda da yaş, güzellik, bekaret, belde, yaşadığı dönem ve zenginlikte aynı olan kız/kadın esas alınır. Çünkü mehir bu vasıfların değişikliğine göre farklılık arz eder. Bunların hepsi bulunmazsa, bulunan vasıflar dikkate alınır.

Mehr-i misilden fazlası gerekir mi?

Adam, nikah akdi esnasında kadına bir mehir belirlemez, sonra mehr-i misilden fazla bir mehir üzerinde anlaşırlarsa, onunla zifafa girdiğinde veya öldüğünde kadına kararlaştırılan fazla miktarın verilmesi gerekir. Onu zifaftan önce boşarsa sadece müt'a verir. Çünkü bilinen miktar, akidde belirlenen miktardır. Akidde de bir miktar belirtilmediğine göre kadının hakkı mehr-i misil olarak gözükmektedir. Bu, Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göredir. Ebû Yusuf ise anlaştıkları miktarın yarısını alacağını söylemiştir.

Mehri düşürmek:

Kadının, mehrinden bir miktarı düşürmesi caizdir. Çünkü mehri tutma ve tahsil etme, onun öz hakkıdır. Dolayısıyla diğer haklar gibi onu da düşürme yetkisine sahiptir.

Sahih halvet (erkekle kadının baş başa kalması) ne demektir ?

Sahih halvet; erkeğin kadınla cinsel ilişkiye girmesini engelleyecek şer'i veya fiziksel hiçbir engelin bulunmamasıdır. Erkek iktidarsız, buruk ve zekeri kesik olsa bile cimanın tabii engeli, erkek veya kadın tarafından gelen cimayı engelleyici bir hastalığın bulunmasıdır. Fercin bitişik olması, onda çıkıntı bulunması da böyledir. Mevcut hastalığın artmasından korkmanın hükmü de aynıdır.

Ebû Dâvud, Merasil'inde, Muhammed b. Sevban'dan, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim bir kadını soyundurur ve avretine bakarsa mehir ödemesi vacip olur."[1752]

Bitişikten kasıt; cima yapamayacak derecede bitişik olması veya idrar deliği dışında bir deliğin bulunmamasıdır.

Karnâ'(çıkıntı), esas itibariyle her şeyin çıkan uç tarafına denir. Burada kastedilen ise; rahmin başı, bir kenarı veya şişkin kısmında bulunan her çıkıntıdır.

Sahih halvetin şer'î engelleri ise hayızlı olmak, hac veya umre için ihramda olmak, Ramazan orucunu tutmakta ve farz namaz kılmakta olmak gibi engellerdir. Hayızdan sağlıklı mizaç sahipleri iğrenir. İhramda cinsel ilişkiye girmek, kurban kesmeyi gerektirir. Bu orucu bozmak kefâret ve kazayı gerektirir.

1752 Ebû Dâvud, el-Merasil s. 23.

İşte cimayı önleyen fiziksel veya şer'î engeller olduğunda sahih bir halvet gerçekleşmez.

Halvetin gerçekleşebileceği mekan:

Halvetin sahih bir şekilde gerçekleşeceği mekan, başkalarının görmesinden endişe duymadıkları yerdir. Bu yüzden bir camide veya yolda veyahut duvarı olmayan bir damda yalnız kalırlarsa, bu, sahih halvet olmaz. Yanlarında bir âmâ, aklı eren bir çocuk veyahut bir deli bulunduğunda veya o yerde yabancı bir kadın veya adamın başka bir hanımı olduğunda sahih halvetin gerçekleşmediği gibi.

Sahih halvetin hükmü:

Sahih nikahtaki sahih halvetin hükmü, zifafa girmek ve ölmek gibidir. Dolayısıyla, boşadığındaki gibi bunda da mehrin tamamını ödemesi gerekir.

Zürare b. Evfa der ki: Raşid ve mehdi (doğru yola iletilmiş) halifeler; her kim kapıyı kapatır ve perdeleri çekerse mehir ve iddetin vacip olacağına hükmettiler[1753].

Abdurrahman b. Sevban, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den mürsel senetle şöyle rivayet etmiştir: "Kim bir kadının örtüsünü açar ve ona bakarsa, onunla zifafa girsin veya girmesin, mehir vacip olur."[1754]. Yahya b. Said'in Saîd b. Müseyyeb'den rivâyet ettiğine göre Ömer b. Hattab radıyallâhu anh erkeğin evlendiği kadın hakkında; perdeler çekildiğinde mehir vacip olur, diye hükmetti[1755]. Hz. Ömer radıyallâhu anh yine şöyle demiştir: "Acziyet, siz erkeklerden kaynaklanırsa onların suçu nedir? Zifafa girmese de onu boşadığında kadının müt'a hakkı vardır."

Kur'ân-ı Kerîm öğretmek mehir olabilir mi?

İmam Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Mâlik, Leys ve Müzeni: Kur'ân öğretmek mehir olamaz, demişlerdir. Ancak kadınla ona Kur'ân öğretmek şartıyla evlenirse Hanefiler nikaha caiz demişler ve bunu mehrin belirtilmediği bir nikah saymışlardır. Dolayısıyla onlara göre kadınla zifafa girdiğinde mehr-i misil, girmeden boşadığında müt'a vermesi gerekir.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Git; seni ezberinde bulunan Kur'ân karşılığında bununla evlendirdim" sözünün mânâsı nedir?

Tahavi der ki: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Git; seni, ezberinde bulunan Kur'ân (sureleri) karşılığında bununla evlendirdim –başka bir rivâyete göre: nikahladım, bir diğer rivâyete göre: seni ona malik kıldım-" sözü ise Efendimiz

1753 Sünen-i Beyhaki 7/ 255.
1754 Sünen-i Beyhaki 7/ 256.
1755 Sünen-i Beyhaki 7/ 256.

sallallâhu aleyhi ve sellem'e mahsus bir durum olup, başkası için caiz değildir. Çünkü Allah (c.c) ona kadınlarla mehirsiz evlenme izni vermiş ve bu hakkı başka hiç kimseye tanımamıştır. Allah (c.c) "Mü'minlere değil, sadece sana mahsus olarak" buyurmuştur[1756]. Dolayısıyla Allah'ın (c.c) ona mahsus kıldığı bu şey, onun bir hakkıdır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Allah'ın (c.c) kendisine verdiği şeyi başkasına verdiğinde ona bunu mehirsiz veriyor demektir. Bu da Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e mahsus bir şey olur[1757].

Nikahta getirilen şartların hükmü:

Adam bir kadınla, başka bir şehre taşınmadığında şu kadar mehir, taşındığında ise iki katı mehir vereceğini söyleyerek evlenirse; onu taşımadığında söylediği miktarı, taşıdığında ise mehrin iki katından fazla ve mehirden az olmamak şartıyla mehr-i misil vermesi gerekir.

Kocaya Allah'tan korkması ve koşulan şartlara uyması emredilir. Ancak hakkında herhangi bir hüküm verilemez. Adam taşınmakta ısrar ederse hanımına en layık olan odur. Bu, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'nin görüşüdür.

Ata b. Ebi Rebah şöyle demiştir: Kadın, akitte adama başka bir kadınla evlenmemesini veya bu şehirden çıkarmamasını şart koşarsa, evlendiğinde şart geçersiz olur.

İbn Vehb'in Leys'ten rivâyetine göre o, kendi senediyle, İbn Sebbak'tan şöyle rivayet etmiştir: Ömer radıyallâhu anh'ın halifeliği döneminde bir adam bir kadınla onu evinden çıkarmayacağı şartıyla evlendi. Ancak Ömer radıyallâhu anh: Kadın, kocasıyla birliktedir, diyerek o şartı adamdan düşürdü. Ravilerden Ebû Ubeyd'in rivâyetinde: Onu, bu şartı uygulamaya mecbur kılmadı, şeklinde geçmektedir. Hz. Ali radıyallâhu anh hakkında da benzer rivâyetler bulunmaktadır. Hz. Ali radıyallâhu anh ayrıca: Allah'ın şartı, onların şartından öncedir, demiştir.

Abdurrezzak ve İbn Münzir, Ömer radıyallâhu anh'ın, evlendiği kadına onu şehirden çıkarmayacağına söz veren adam hakkında: Kadının o şartı uygulatma hakkı vardır, dediğini rivayet etmişlerdir. Bu Evzâî, İshak ve Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Ancak Beyhakî şöyle demiştir: İlk rivâyet Kitap ve Sünnet ile diğer sahabelerin görüşüne daha yakındır[1758].

İlk görüş sahiplerinin delili, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Müslümanlar hakka uyan konulardaki şartlarında durmak zorundadırlar" ve "Müslümanlar, haramı helal yapan, helali haram yapan şart hariç, koydukları şart üzeredirler (olmak zorundadırlar)." hadisleridir.[1759]

1756 Ahzab: 50.
1757 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 82.
1758 Sünen-i Beyhaki 7/ 249.
1759 Sünen-i Beyhaki 7/ 249.

İktidarsız erkeğin hükmü:

İktidarsız; kadınlara yaklaşamayan veya dul kadınlara yaklaşıp bekar kızlara yaklaşamayan veyahut karısından başkasına yaklaşabilirken kendi karısına yaklaşamayan erkektir.

İktidarsızlığın sebepleri:

İktidarsızlık hastalık, zayıflık, yaşlılık ve büyü gibi sebeplerden olur.

Koca iktidarsız olur ve kadın bu hususta mahkemeye başvurursa hakim adama bir yıl mühlet verir. Adam bir yıl içerisinde kadına yaklaşırsa problem yoktur. Yoksa, kadın istediği takdirde onları ayırır. Çünkü kadının cima hakkı, dolayısıyla onu dava etme hakkı da vardır. Bir yıl da dört ayı içerdiğinden, erkeğin durumunu ortaya koyar. Bir mevsimde güçsüzleşirken, diğer mevsimde güçlenebildiği gibi sene boyunca da güçsüz olabilir. Bir yıl mühlet verme hususu Ömer, Ali ve İbn Mes'ud'dan (Allah onlardan razı olsun) rivayet edilmiştir.

Saîd b. Müseyyeb: Ömer b. Hattab radıyallâhu anh iktidarsızlık hakkında ona bir yıl mühlet verileceğini söyledi, demiştir. Muammer: Bana ulaştığına göre mühlet, kadının mahkemeye başvurduğundan itibarendir, demiştir ki bunun senedi sahihtir[1760]. Saîd b. Müseyyeb'den yapılan Hz. Ömer radıyallâhu anh ile ilgili başka bir rivayet şöyledir: Ömer, cinsel iktidarsıza bir yıl mühlet verdi ve şöyle dedi: Bu sürede kadına yaklaşırsa ne âlâ. Yoksa ayırtılırlar. Kadın da mehrin tamamını alır[1761].

Muhammed b. Hasan, el-Asâr kitabında kendi senediyle Ömer b. Hattab radıyallâhu anh hakkında şunu rivayet etmiştir: Bir kadın ona gelerek, kocasının kendisine yaklaşamadığını haber verdi. Bunun üzerine Ömer ona bir yıl mühlet verdi. Süre bittiğinde adam hâlâ ona yaklaşamıyordu. Ömer radıyallâhu anh kadını muhayyer bıraktı. Kadın ayrılmayı tercih edince Ömer radıyallâhu anh onları ayırdı ve bunu bir bâin talâk saydı[1762].

İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan gelen rivâyete göre o, şöyle demiştir: İktidarsıza bir yıl mühlet verilir. Bu sürede hanımına yaklaşırsa problem yok. Yaklaşamazsa ayırtılırlar ve kadının mehir hakkı olur[1763].

Veli, bir kimseyi kız hakkında kandırır ve onun kusursuz olduğuna garanti verir, evlendikten sonra onun böyle olmadığı ortaya çıkarsa; kocanın onu boşama ve meseleyi hakime götürme hakkı vardır. Zifafa girmişse ona mehri tam öder. Bunu da veliden alabilir. Bu, imamlarımızın ittifakıyla böyledir. Zira İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem

1760 İ'lâu's-Sünen 11 / 248.
1761 Kenzu'l-Ummâl 16 / 570.
1762 Kenzu'l-Ummâl 16 / 570.
1763 Mecmeu'z-Zevâid 4/ 301.

Beni Gaffar kabilesinden bir kadınla evlendi. Onunla zifafa girince böğründe parlaklık/beyazlık gördü. Bunun üzerine onu ailesine gönderdi ve "beni aldattınız" dedi[1764].

Saîd b. Müseyyeb'den yapılan rivâyete göre, Ömer b. Hattab radıyallâhu anh şöyle emir verdi: Hangi kadınla evlenilir ve onda bir hastalık olduğu halde, bu, onunla ilişkiye geçildiğinde bilinirse kullanılan fercinden dolayı ona mehir verilir ve verdiği mehir kadar mal veliye tazmin ettirilir[1765].

Dârekutnî'nin Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun da Amr'ın dedesinden rivâyetine göre; Amr b. Âs, Ömer b. Hattab radıyallâhu anh'a, hanımına zarar vermesinden korkulan delinin hükmünü soran mektup yazdı. Ömer radıyallâhu anh ona: Bir yıl mühlet verilir. Düzelirse sorun kalmaz. Yoksa onunla hanımı ayırtılır, cevabını yazdı[1766].

Eşlerden birinde bir kusur olduğunda eşlerden diğerinin muhayyerlik hakkı yoktur:

Adam deli, cüzzamlı veya abraş olursa kadının muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü bunlar, akitten önce farkına varılabilecek açık şeylerdir. Kadın deli, cüzzamlı veya abraş olursa; bunlar onda açık olup veli gizlemediyse hüküm aynıdır. Ama veli bunları gizledi ve açıklamadıysa; abraş, cüzzamlı, deli ve ferci bitişik kadınla evlenme hususundaki (muhayyerlik hakkı tanıyan) hadisler bu duruma hamlolunur.

Dârekutnî, Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Hangi adam deli, cüzzamlı, abraş veya ferci çıkıntılı bir kadınla evlenirse; isterse onu nikahı altında tutar, isterse boşar[1767].

Zekeri kopuk olmak, iktidarsızlık ve burukluk ise erkekte dikkate alınacak kusurlar olup kadın bunlarda seçim hakkına sahiptir. İktidarsızdan daha önce bahsedildi. Kadın bu hususta onu mahkemeye verirse hakim adama bir yıl mühlet verir. Bu süre içerisinde kadına yaklaşırsa ne âlâ. Yaklaşamazsa, kadın talep ettiği takdirde hakim onları ayırır. Çünkü kadının cima hakkı bulunduğundan, bunu talep hakkı da vardır. Bir yıldan kasıt, kameri bir yıldır. Hayız ve Ramazan günleri, yarım ay süren kadının veya adamın hastalıkları bu süre içerisinde sayılır. Yarım aydan fazla süren hastalıklar ise bir yılın dışında sayılarak ona eklenir.

Mühlet, ancak kadının mahkemede dava açmasından sonra verilir. Kadın kocasını tercih ederse daha sonra muhayyerlik hakkı kalmaz. Çünkü hakkını kaybettiğine razı olmuştur. İktidarsız adam, hakimden ona bir yıl daha mühlet

1764 Sünen-i Beyhaki 7/ 214.
1765 Sünen-i Beyhaki 7/ 214.
1766 Sünen-i Dârekutnî e 402.
1767 Sünen-i Dârekutnî 2/ 402.

vermesini isterse hakim mühleti ancak kadının rızasıyla verebilir. Kadın razı olursa bu caizdir. Ancak diğer yıl geçmeden (istediği vakit) fikrinden dönüp ayrılığı seçebilir.

Zekeri kesik kişiden kasıt, kökünden kesik olandır. Çünkü onu anında boşar. Zira mühlet vermenin bir faydası yoktur.

Buruk da iktidarsız gibidir. Çünkü onun sertleşen ve cima yapabildiği bir uzvu vardır, ama problemi hamile bırakamamaktır. Hakim ona bir yıl mühlet verdikten sonra adam ilişkiye geçtiğini iddia eder, kadın ise inkar ederse; hüküm mühlet verme öncesindeki gibidir. Bakire ise kadınlar organına bakarlar. Bekar olduğunu söylerlerse kadının sözüne itibar edilir. Bekarlığı gitmişse söz, yeminiyle birlikte erkeğin sözüdür. Yemin ederse kadının hakkı kalkar. Yemin etmezse, söz kadının sözüdür. Adam bir defa cima yaptıktan sonra iktidarsızlaşır veya organı kesilirse kadının dava açma hakkı da muhayyerlik hakkı da yoktur.

Yanlarında geceleme hususunda eşlere eşit davranmak:

Birden çok eşi bulunan kimsenin, yanlarında geceleme hususunda aralarında eşit davranması gerekir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kimin iki hanımı olur da aralarında adil davranmazsa kıyamet günü bir tarafı eğri halde gelir" buyurmuştur[1768]. Bunda bekar ile dul, yeni ile eski arasında fark yoktur. Cima ve sevgi hususunda ise eşit davranması vacip değildir. Çünkü cima cinsel isteğe bağlıdır. Sevgi de kalbin işidir ve Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem günlerini hanımları arasında paylaştırır ve "Allahım! Bu elimde olan şey hususundaki benim paylaştırmam. Senin elinde olup benim elimde olmayan hususta da bana kızma" derdi[1769]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bazılarına olan fazla sevgisini kastediyordu.

Dilerse sırayı birer gece, ikişer gece veya daha fazla gece olarak belirleyebilir. Bundaki tercih ona kalmıştır. Çünkü yapması gereken, aralarında eşit davranmaktır.

Eşlerden biri, hakkını diğerine verirse bu caizdir. Çünkü bu onun hakkıdır ve kendi rızasıyla vazgeçmiştir. Ama istediği an geri dönebilir. Çünkü henüz vacip olmamış bir hakkı hibe etmiştir. Nitekim Zem'a kızı Sevde annemiz, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona (boşama kastıyla) "İddet bekle" dediğinde, onu nikahına geri almasını ve gününü Aişe radıyallâhu anh'a ayırmasını, kıyamet gününde hanımları ile haşrolunma imkanını vermesini rica etmiş, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de öyle yapmıştır.

Adam hasta da olsa günlerini eşleri arasında paylaştırır. Yolculuğa ise istediği hanımıyla çıkabilir. Ancak kur'a çekmesi daha iyidir. Çünkü yolculuk esnasında hiçbirinin hakkı yoktur. Kur'a, gönüllerini hoş etmek içindir.

1768 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 80.
1769 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 80.

Cariyenin hakkı, hür kadının yarısı kadardır. Çünkü kölelik, iddette olduğu gibi, (birtakım şeyleri) yarıya indirir. Süleyman b. Yesar'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hür kadın, cariye ile kuma olduğunda ona iki, cariyeye ise bir gün ayırmak sünnettendir[1770]. Bu mürsel bir hadistir.

Süt emzirme döneminde hanımıyla cima yapabilir mi?

Araplar arasında süt emzirirken cima yapmanın çocuğa zarar verdiği ve bu sütün hastalıklı olup çocuğu cılız ve sakat bıraktığı kanaati yaygındı. Yezid kızı Esma'nın rivâyetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de bundan nehyetmiştir. Esma, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle işittiğini söyler: "Evlatlarınızı gizlice öldürmeyin. Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, cima bulaşmış süt, süvariye erişip onu yere yıkar."[1771]

Ancak Vehb kızı Cemmade el-Esediyye, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: "Ben, süt emziren kadınla cimadan men etmeye kesin bir şekilde karar vermiştim ki Rumların ve İranlıların bunu yaptıklarını ve çocuklarına zarar vermediğini hatırladım."[1772] Bundan, süt emzirmekte olan kadınla cimanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Böylece elimizde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in; "hamile iken çocuk emzirmekten nehiy" ile "hamile kalarak emzikli çocuklarını güçsüz bırakmamak için erkekleri süt emzirme döneminde kadınlarıyla cimadan nehiy" vardır. Öte yandan hamile iken çocuk emzirme ile süt emzirirken cima yapmanın caiz olduğunu ifade eden deliller de vardır. Böylece bu hususta nehyin tahrimi değil tenzihi olduğunu anlamaktayız. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in süt emzirirken yapılan cimanın etkisinin olmadığını söylemesi, bunun etkisine dair cahili inancı yıkmak içindir. Birinci hadiste bu etkiyi onaylaması ise, bunun genel olarak etkisi olmakla birlikte hakiki etki sahibinin Allah (c.c) olduğunu ortaya koymak maksadıyladır.

Süt emzirme döneminde kadınla cima yapmak zararlıdır. Meni de cenine zarar verir. Ancak bu, çok olduğundadır, az olduğunda değil. Dolayısıyla nehiy bunun çok olması durumu, bir beis olmaması ise az olması durumuna hamlolunur.

Kadına dübüründen yaklaşmanın haramlığı:

Kadına sadece ön organından yaklaşılır. Çünkü Allah (c.c) "Kadınlara Allah'ın size emrettiği yerden yaklaşın" buyurmuştur[1773]. Allah (c.c) kadınları tarlaya, yani ekimin yapıldığı yer olan toprağa benzetmiştir. Böylece kadının ferci tarla, meni tohum, çocuk ise biten bitki gibidir. Dolayısıyla kadına ön veya arka

1770 İ'lâu's-Sünen 11 / 117.
1771 Sünen-i İbn Mâce e 648.
1772 Sahih-i Müslim 4/ 161.
1773 Bakara: 223.

taraftan, oturarak, sırt üstü veya yan yatarak... hangi şekilde yaklaşılırsa yaklaşılsın, cima mutlaka ön organdan olmak zorundadır.

Dübür (arka organ) ekim mahalli olmadığından, cima yeri de değildir. Dübür sürekli ve daimi bir necâset yeridir. Allah (c.c) geçici pislikten dolayı hayızlı iken kadına yaklaşmayı haram kılarken, daimi pislik yerinden cima yapmayı haram kılması daha evladır.

Huzeyme b. Sabit'ten rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şüphesiz Allah, hakikatten hayâ etmez. Kadınlara arkalarından yaklaşmayın." buyurmuştur[1774]. Rivâyete göre İbn Mes'ud radıyallâhu anh da şöyle demiştir: "Kadınlara arkalarından yaklaşmak haramdır."[1775]

Cabir b. Abdullah radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Yahudiler "Kadının ön organına arkadan yaklaşılıp çocuk olursa çocuk şaşı olur" derlerdi. Bu yüzden Allah (c.c)'nun "Hanımlarınız sizin tarlalarınızdır/ekim yerlerinizdir. Onun için tarlanıza dilediğiniz şekilde yaklaşın."[1776] ayeti nazil oldu [1777].

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan yapılan rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kadına dübüründen cima yapan mel'undur" buyurmuştur[1778]. Hadis mürseldir.

Beyhakî, Şuabu'l-İman'da Enes radıyallâhu anh'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Yedi kişiye Allah kıyamet günü bakmaz, onları temize çıkarmaz ve alemlerle bir araya getirmez. Onları cehenneme, ona ilk girenler olarak koyar. Ancak tevbe ederlerse, ancak tevbe ederlerse, ancak tevbe ederlerse, başka. Zira kim tevbe ederse Allah (c.c) tevbesini kabul eder. Bunlar; eliyle cinsel tatminde bulunan, lutiliği yapan ve yapılan, içki düşkünü, ana babasını "imdat" diyerek insanlardan yardım isteyecek derecede döven, komşularına ona lanet edecekleri kadar eziyet eden ve komşusunun hanımıyla zina edendir."

El ile istimnanın hükmü:

Adamın eliyle istimna etmesi, eş ve cariye dışında bir yolla cinsel tatmin olduğundan, kesinlikle caiz değildir. Zira Allah (c.c) "Ve onlar (kurtuluşa ermiş mü'minler) ki iffetlerini korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir."[1779] buyurmuştur. Âyet-i kerime bu ikisi dışında bir yolla cinsel tatminin ve şehvet ihtiyacını gidermenin helal olmadığını ifade etmektedir. Olsa olsa bu, zinaya sürüklenmekten veya Lut kavminin yaptığını yapmaktan korkarsa, ancak o zaman caizdir.

1774 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned e 86.
1775 El-Asâr s. 135.
1776 Bakara: 223.
1777 Sahih-i Müslim 4/ 156.
1778 İ'lâu's-Sünen 11 / 277.
1779 Mü'minun 5, 6.

Öte yandan el ile istimna güzel bir ahlak değildir. Bedene de, akıl sahibi herkesçe malum olan zararları vardır. Bunu alışkanlık haline getiren kişi, kadınlarla ilişkiye hiç geçemez. Kendini düzeltse bile kadınlarla kuvvetli erkek değil, ancak iktidarsız erkek gücünde ilişkiye geçebilir.

Öyleyse menini dökmekten koru.

O, rahimlere dökülen hayat suyudur.

Bu hususta sahih bir hadis yoktur. Fakat ayetin genel ifadesi, bunun tahrimen mekruh olduğuna işaret etmektedir. Selef-i salihinin bunun zaruret halindeki hükmü hususunda farklı görüşleri vardır. Ancak doğru olan, bunun mekruh olduğudur.

Kadın kadına ilişkinin (sevicilik) hükmü:

Sevicilik, kadının kadınla cinsel ilişkisidir. Bu, haram olup haram olduğunda ittifak edilmiştir. Zira Allah (c.c) "Ve onlar (kurtuluşa ermiş mü'minler) ki iffetlerini korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (câriyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir."[1780] buyurmuştur. Kadın, sahibi olduğu köleye helal olmadığına ve onun mahremi olduğuna göre, fercini kocası dışında herhangi bir erkek veya kadına teslim ettiğinde onu korumamış olur. Bu kadın haddi aşanlardandır, yani haddi aşan kadınlardandır (âdiyât). Zira Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Erkek erkekle, kadın kadınla cinsel ilişkiye giremez".[1781]

Kadının zaruret olmaksızın, şehveti tahrik amacıyla fercine kendi parmağını veya benzeri bir şeyi sokması, el ile istimna gibi tahrimen mekruhtur. Ancak zinaya ve fuhşa düşmekten korkup bunu yaparsa günah olmayacağını umarım. Çünkü kadına şehvetini ancak kocasıyla, erkeğe de ancak karısı veya cariyesi ile giderme izni verilmiştir. Böylece iki kadının aralarında cinsel ilişkiye girmesi ittifakla haramdır.

İddet bekleyen kadınla evlenmek:

İmam Muhammed, İmam Ebû Hanîfe'den şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, başka bir kocasından bâin talakla ayrılma iddetindeki bir kadınla evlenir ve onunla zifafa girerse, ayırtılırlar[1782].

Dolayısıyla kadın kocasından ayrıldığından itibaren iki yıl içerisinde veya evlendiğinden altı aydan daha az bir sürede doğurursa, diğerinin nikahı batıl olduğundan, çocuk birincinindir. Ayrıldığından itibaren iki yıldan sonra veya evlendikten altı aydan daha fazla süre sonra doğurursa, çocuk ikincinindir.

1780 Mü'minun 5, 6.
1781 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned (Benna şerhiyle) 16 / 78.
1782 Müsned-i Ebi Hanife (Benna Şerhiyle) 16 / 78.

Birinciden ayrıldıktan iki yıldan daha fazla süre sonra doğurursa birincinin oğlu sayılmaz. İkincisiyle evlendikten altı aydan daha az bir süre sonra doğurursa o zaman da onun oğlu olmaz. Kadınla ikinci adam ayrıldıktan iki yıldan daha uzun bir süre sonra doğurursa hiçbirinin oğlu olmaz. Çünkü asgari hamilelik süresi altı ay, azami hamilelik süresi iki yıldır.

Ömer radıyallâhu anh'a altı aylık iken doğuran bir kadın getirilince onu recmettirmeye niyetlendi. Bunu duyan Hz. Ali: Bu kadın recmedilmez, dedi. Ömer radıyallâhu anh, Ali'nin bu sözünü işitince birini göndererek sebebini sordurdu. Hz. Ali radıyallâhu anh: "Anneler emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için çocuklarını eksiksiz iki yıl emzirirler. Hamilelik ile annenin gebelik süresi otuz aydır. Dolayısıyla bu altı ay gebelik dönemidir ve o recm suçunu hak etmemiştir." dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh kadını serbest bıraktı ve sonra kadın bebeği doğurdu[1783].

Yani: Hamilelik altı ay, süt emzirme ise yirmi dört aydır.

Aişe radıyallâhu anh validemizden şöyle rivayet edilmiştir: Kadının hamileliği iki yıldan, iğin (iplik eğirilen çubuk) gölgesinin dönmesi kadar bile fazla olmaz[1784]. Aişe radıyallâhu anh bunu, işittiği bir şeye dayanarak söylemiştir. Çünkü akıl, ölçü ve miktarları idrak edemez.

Ali radıyallâhu anh'dan, iddetinde evlenen kadın hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kadınla diğer kocası ayırtılır. Kadının kullanılan fercinden dolayı mehir hakkı olur. İlkinden iddetini tamamlar. Sonra diğerine ayrı ve baştan bir iddet sayar. Sonra dilerse diğeriyle evlenebilir[1785]. Bu, Nehâî'nin mürsel bir rivâyetidir.

Rivâyete göre Ömer radıyallâhu anh iddetinde evlenen bir kadın hakkında: "Bu evlilik de haram, mehir de haramdır. Bunlar yaşadıkları sürece birleşemezler", demiş ve mehri devlet hazinesine koymuştur. Ömer radıyallâhu anh daha sonra Ali radıyallâhu anh'ın görüşüne dönerek kadının mehir hakkı bulunduğunu ve bunların birleşebileceklerini söylemiştir.[1786]

Kayıp adamın karısının hükmü:

Kayıp adam da böyledir. Dolayısıyla kayıp adam çıkıp geldiğinde hanımını evlenmiş bulursa, isterse onu boşar, isterse nikahında tutar. Kadına ise muhayyerlik hakkı verilmez. Kadının, fercinin kullanılmasından dolayı mehir hakkı vardır. İkinciyle evliliği ise geçersizdir.

1783 Sünen-i Beyhaki 7/ 442.
1784 Sünen-i Beyhaki 7/ 443.
1785 İ'lâu's-Sünen 7/ 133.
1786 Sünen-i Beyhaki 7/ 441.

Eşlerden birinin İslam'a girip diğerinin dini üzere kalması:

Kadının, kocasından önce Müslüman olması, "Bu kadınlar, o inkarcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar."[1787] ayetinin umumi ifadesi gereğince nikahın fesholmasına yol açar. Ancak kocasına İslam teklif edilir ve kabul ederse nikahları devam eder. Kabul etmemesi durumunda; eğer bizim diyarımızdalarsa (daru'l-islam) ayırtılırlar, küfür beldesinde iseler ve kadın çıkıp bize gelmişse diyar farkından dolayı kadın kocasından ayrılmış olur[1788].

Tahavi, Yahudi veya Hristiyan bir adamın nikahı altındaki Yahudi veya Hristiyan bir kadının Müslüman olması hakkında İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Bunlar ayırtılırlar. İslam üste çıkar, onun üstüne çıkılmaz. Bunun senedi sahihtir[1789].

Tirmizî'nin Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun da Amr'ın dedesinden rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, kızı Zeyneb'i yeni bir mehir ve yeni bir nikahla Ebu'l-Âs b. Rebi'e geri döndürmüştür[1790].

Ebeveyninden biri Müslüman olduğunda çocuğun kime tâbi olacağı:

Çocuk din hususunda anne ve babasının dinlerinden en üstününe tabi olur. Seleme el-Ensârî'den, onun da babasından yaptığı rivâyete göre; babası Müslüman oldu ve karısı Müslüman olmayı kabul etmedi. Bu arada büluğa ermemiş küçük bir çocukları çıkageldi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem babayı bir tarafa, anneyi bir tarafa koydu. Sonra onu muhayyer bırakıp "Allahım ona hidayet et" dedi. Çocuk babasının yanına gitti[1791].

Burada çocuğa seçim hakkı verilmesi, özel bir durumdur. Zira çocuk kendi başına doğruyu bulamaz. Başka çocuğun hidayet bulması zorunlu değil iken bu çocuk öyle değildir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in duası ile iyi olanı seçmiştir. Çocuğa seçim hakkı verilmesi sadece, onun gönlünü hoş etmek içindir.

Erkek, evlenmek istediği kadına bakar:

Taberânî'nin İbn Said'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Siz, bekarları tercih edin. Zira onların ağızları daha hoş kokulu, rahimleri daha doğurtkan ve aza daha kanaatkardırlar." buyurmuştur[1792].

1787 Mümtehine: 10.
1788 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 272.
1789 Fethu'l-Bârî 9/ 370.
1790 Sünen-i Tirmizî e 146.
1791 Sünen-Nesâî 6/ 185.
1792 Mu'cemu et-Taberânî 17 / 148.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında iken ona bir adam gelerek ensardan bir kadınla evlendiğini söyledi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona baktın mı?" diye sordu. Adam: Hayır, deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Git ve ona bak!" buyurdu[1793].

Rivâyete göre Muhammed b. Seleme bir kadına talip olmuştu ve görebilmek için onu gizliden gizliye takip ediyordu. Sonunda kendilerine ait bir hurma bahçesinde gördü. Ona: "Sen Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in bir sahabesi iken böyle bir şey mi yapıyorsun?" dediler. Muhammed b. Seleme şöyle dedi: Ben Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Allah (c.c) bir kimsenin kalbine bir kadınla evlenme düşüncesini koyduğunda ona bakmasında hiçbir beis yoktur."[1794]

Ebû Dâvud ve Nesâî, Ma'kil b. Yesar'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelince ona şöyle buyurdu: "Sevgi dolu ve doğurtkan kadınlarla evleniniz. Zira ben sizinle övüneceğim"[1795].

Cabir b. Abdullah radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sizden biri bir kadına talip olduğunda onunla evlenmesine itecek bir şeye bakması mümkün olursa baksın." buyurdu. Ben de bir kıza talip oldum ve gizliden gizliye ona bakmaya çalıştım. Sonunda onda beni onunla nikahlanmaya ve evlenmeye iten bir şey gördüm ve evlendim."[1796]

Büsti der ki: Kadının sadece yüzlerine ve ellerine bakabilir. Kız izin versin veya vermesin, ona çıplak halinde bakmaz ve avret mahallinden herhangi bir yeri görmeye çalışmaz. İmam Şâfiî ve İmam Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Süfyan-ı Sevrî de buna benzer bir görüşe işaret etmiştir. Molla Ali der ki: Hanefilere göre kızın sadece yüzüne ve ellerine bakabilir. Çünkü buralar onun hakkında avret mahalli değildir. Kızın göremediği gizli yönlerini öğrenip söylemesi için ona bir kadın göndermesi müstehaptır.

Zifaf caizdir. Zira Aişe radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; kendisi bir kadını ensardan bir adamla gerdeğe hazırlıyordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Aişe ! Sizde bir oyun, eğlence yok? Oysa ensar oyun ve eğlenceden hoşlanır" buyurdu.[1797]

Velimenin müstehap oluşu:

Velime, düğün ve vazife tayini ziyafetine denir. Bir görüşe göre sadece düğün ziyafetine denir. İbn Abdilberr der ki: Düğün ziyafetine gitmenin müstehap

1793 Sahih-i Müslim 4/ 142.
1794 Sünen-i İbn Mâce e 599.
1795 Neylu'l-Evtâr 6/ 8.
1796 Mealimu's-Sünen 7/ 196.
1797 Sahih-i Buhârî, e 775.

olduğunda alimler icmâ etmişlerdir. Ebû Hanîfe, arkadaşları ve başka alimler böyle söylemişlerdir. Düğüne gitmenin bir şartı, orada bir günahın olmamasıdır. Nitekim İbn Mes'ud radıyallâhu anh ve İbn Ömer radıyallâhu anh canlı resmi gördükleri düğünlerden dönmüşlerdir.

Velime meşru ve sünnet olup vacip değildir. Velime hakkındaki emirler müstehap mânâsına yorumlanır.

Rivâyete göre Ebû Hureyre radıyallâhu anh şöyle derdi: "En şerli yemek, düğün yemeğidir. Ona fakirler bırakılıp zenginler çağrılır. Kim bu daveti (gereği gibi) yapmazsa Allah (c.c) ve Rasulüne sallallâhu aleyhi ve sellem karşı gelmiş olur."[1798]

Ebû Dâvud, Katâde'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Velime, ilk gün hak, ikinci gün iyilik, üçüncü gün ise şöhret ve riyadır."[1799]

Süfyan-ı Servî der ki: Davete icabetten (vacip olmasından) kasıt, dinini ve kalbini bozmayacak birinin davet etmesidir.

Hidaye yazarı der ki: Davete icabet sünnettir. Dolayısıyla onda bulunan bazı bid'atlerden dolayı terk edilmez. Sünnet, beraberinde haram bulunduğunda bile terk edilmez. Güç veya şöhret sahibi veya uyulan bir alim ise onları engeller. Bunların tümü, oraya gittikten sonra bunlarla karşılaşması durumu için geçerlidir. Ama önceden bilirse düğüne gitmez. Çünkü davete icabet, ancak sünnete uygun olduğunda gerekir.

Sirin kızı Hafsa anlatıyor: Babam evlenince, yedi gün boyunca sahabeleri davet etti. Ensar'ın sırası gelince Übeyy b. Ka'b, Zeyd b. Sabit ve başkalarını davet etti. Übeyy oruçluydu. İnsanlar yemek yedikten sonra Übeyy dua ve hamd-u sena etti. Bunu Abdurrezzak başka bir vecihle yine Hafsa'dan rivâyet etmiş olup onda "sekiz gün" olarak geçmektedir [1800].

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sizden biri düğün yemeğine çağrıldığında gitsin" buyurmuştur[1801].

Düğün yemeği koyun da olabilir, hays (hurmayla yapılan ve tirite benzeyen bir yemek) ve benzeri bir yemek de olabilir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdurrahman b. Avf'a: "Bir koyunla da olsa bir düğün yemeği ver." buyurmuştur[1802].

Düğün yemeği zifaftan sonra verilir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bunu Abdurrahman b. Avf'a, onda evlilik alametlerini gördükten sonra söylemiştir.

1798 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 160.
1799 Ebû Dâvud 2/ 170.
1800 Fethu'l-Bârî 9/ 210.
1801 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 158.
1802 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 158.

Adam bir kadınla zina edip sonra onunla evlenmek isterse:

İmam Muhammed der ki: Ebû Hanîfe zina ettiği bir kadınla evlenmek isteyen kimse hakkında şöyle dedi: Bunda beis yoktur. Kadının (zinadan dolayı) iddet beklemesi gerekmez. Adam, rahminde yabancı su bulunmadığı ortaya çıkana kadar evlenmemezlik edemez.

Zira bir oğlu olan bir adam, bir kızı olan bir kadınla evlendi. Oğlan kızla zina etti ve bir süre sonra kızın hamile olduğu ortaya çıktı. Ömer radıyallâhu anh Mekke'ye geldiğinde meseleyi ona götürdüler. Ömer radıyallâhu anh onlara sorunca ikisi de itiraf etti. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh onları had cezası olarak kırbaçlattı. Onları birleştirmeye çalıştıysa da oğlan razı olmadı[1803].

Rivâyete göre bir adam, bir kızın bekaretini bozdu. Bunlar itiraf edince Ebû Bekir radıyallâhu anh yüz değnek vurdurdu. Sonra onları birbiriyle evlendirdi ve bir yıl sürgüne gönderdi[1804].

İki adam bir kadınla evli olduklarını iddia ederlerse:

İmam Muhammed der ki: İki adam bir kadınla evli olduklarını iddia ederler ve her biri delil getirir ve hangisini daha önce olduğu bilinmezse, Ebû Hanîfe; bu kadına sorulur ve hangisinin onaylarsa onun karısı kabul edilir. İkisini de yalanlarsa onunla hiçbiri arasında nikah yok demektir, demiştir.[1805]

Azlin hükmü:

Azil; erkeğin, karısını hamile bırakmamak için menisini rahmin dışına atmasıdır. Bunun terki daha iyidir. Çünkü çocuğun meydana gelmesinde asıl etkili olan kaderdir, azil değildir. Azil mekruhtur. Gebeliği önleyici ilaçların hükmü de aynıdır. Çünkü sahabeler Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında azilden konuşuyorlardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun hakkında: "Hayır, yapmamalısınız! O kaderden başka bir şey değildir." buyurdu[1806]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem başka bir hadiste şöyle buyurmuştur: " Hayır, yapmamalısınız! Allah kıyamete kadar hangi canlının olacağını takdir etmişse, o olacaktır"[1807].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in " Hayır, yapmamalısınız!" sözü yasağa daha yakındır. Cümlenin aslı sanki: "Azil yapmayın, onu yapmamalısınız"dır. Veya mânâ şöyledir: "Azli terk etmenizin size bir zararı olmaz. Çünkü Allah'ın yaratmayı takdir ettiği her can, siz azil yapın veya yapmayın, mutlaka olacaktır. Dolayısıyla sizin azlinizin hiçbir faydası yoktur.

1803 Sünen-i Beyhaki 7/ 155.
1804 Sünen-i Beyhaki 7/ 155.
1805 El-Hucec 3/ 239.
1806 Sahih-i Müslim 4/ 158.
1807 Sahih-i Müslim 4/ 158.

Bunu koca yapar. Kadının gebeliği engelleyici rahim içi aygıt koyması için avret mahallini ebeye, erkek veya kadın doktora açması ise haramdır. Çünkü avret mahallini –zaruret yokken- başkasına göstermiş olur. Ama, hamile kaldığı takdirde ancak ameliyatla doğum yapabilecekse ve uzman bir Müslüman doktor hamile kalmamasını tavsiye ederse, o durumda hamileliği engelleyici ameliyat yaptırabilir. Çünkü zaruretler, haramları mübah yapar.

Eşlerin sırlarını ifşa etmek:

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kıyamet günü Allah (c.c) katındaki en büyük emanet (e hiyanet) adamın kadınla, kadının da adamla ilişkiye girdikten sonra birbirlerinin sırrını ifşa etmeleridir." buyurmuştur[1808]. Hadiste gizli bir muzaf (tamlanan) vardır ve sanki cümlenin aslı şöyledir: "En büyük emanete hiyanet". Dolayısıyla erkek olsun, kadın olsun, eşlerin insanlara aralarında geçen konuşmalardan ve hareketlerden bahsetmeleri veya adamın karısının bir kusurunu ifşa etmesi veyahut şer'an ve örfen gizlenmesi gereken bir güzelliğini söylemesi haramdır.

Kadının, kocasının yatağına gelmemesinin haram olması:

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kadın, kocasının yatağını terk edip geceyi öyle geçirirse melekler sabaha kadar ona lanet ederler." buyurmuştur.[1809] Çünkü kadın masiyet olmayan hususlarda kocasına itaatle emrolunmuştur. Hayız, kadının gelmemesi için bir mazeret olamaz. Çünkü kocanın hayızlı kadının etek üzerinden faydalanma/hazlanma hakkı vardır. Hadiste, kocanın öfkesinin yüce Rabb'in gazabına yol açacağına delil vardır. Şehvetini tatmin konusunda böyle olursa, dini konularda nasıl olur acaba?

Kadın, kocasının yatağına döndüğünde günah kalkar.

1808 Sahih-i Müslim 4/ 158.
1809 Sahih-i Müslim 4/ 157.

TALAK (BOŞAMA)

İbn Kudame, el-Muğni'de şöyle demiştir: Talak, nikah bağını çözmek demektir. Bu meşru olup delili Kitap, Sünnet ve icmâdır.

Kitaptan delili; Allah'ın (c.c) "Talak iki defadır. Sonrasında ya iyilikle yanında bulundurmak veya güzellikle salıvermek vardır."[1810] buyruğu ile "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda onları iddetlerine göre boşayın." buyruğudur[1811].

Sünnetten delili; rivayet edildiğine göre İbn Ömer, hanımını üç talakla boşadı. Ömer radıyallâhu anh bunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e sorunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ona emret, hanımına geri dönsün. Sonra emret, temizleninceye, sonra tekrar hayız görüp tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Sonra da dilerse yanında tutsun, dilerse ona dokunmadan boşasın. İşte Allah'ın (c.c), kadınların boşanmasında riayet edilmesini emrettiği iddetleri budur." buyurdu[1812].

İcmâya gelince; alimler talakın caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Akıl ve kıyas da talakın caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü bazen eşlerin arası iyice bozulur ve evliliğin devamı bazen; kocayı nafakaya ve barınak temininе, kadını ise huzursuz birliktelik ve daimi bir düşmanlığa mecbur bırakma sebebiyle gerçekleşen katıksız bir fesad ve salt bir zarara dönüşür.

Ebû Dâvud, el-Merasil'de, İbn Sirin'den şöyle rivayet etmiştir: Bana ulaştığına göre: Eyyub'un babası, annesini boşamak istediğinde bunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e danıştığında Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Eyyub'un annesini boşamak, kesinlikle zulümdür" buyurdu[1813].

Alimler gerekli olmayan talakın hükmü hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Kimisine göre bu haramdır. Çünkü bunu yapmakla kişi kendisine ve diğer tarafa zarar verir ve her ikisinin sahip oldukları nimetleri ellerinden çıkarır. Dolayısıyla, bir malı, parayı yok etmek haram olduğu gibi, bu da haramdır.

1810 Bakara: 229.
1811 Talak: 1.
1812 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 226.
1813 İ'lau's-Sünen 11 / 142.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ise: "Zarar vermek de zarara zararla mukabele etmek de (dinimizde) yoktur." buyurmuştur. Bazı alimlere göre bu mübah, fakat mekruhtur. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'ın en sevmediği helal, boşamadır." buyurmuştur[1814]. Allah'ın (c.c.) onu sevmemesi, ancak ihtiyaç duyulmadan yapıldığındadır. Yoksa Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu helal sözüyle ifade etmiştir. Mekruh olmasının bir sebebi de elde edilmeye teşvik edilen yararları içeren evliliği ortadan kaldırmasıdır. Dolayısıyla bu mekruhtur.

İhtiyaç haline geldiğinde ise boşamak mübah olup, mekruh değildir. Kadının namaz ve benzeri Allah'a (c.c.) karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi veya iffetli olmaması veyahut kocaya karşı isyankar ve muhalif tavır takınması durumunda ise menduptur.

Kadını hayızlı iken veya cinsel münasebete girdiği temizlik döneminde boşamak yasak olup, buna bid'i talak denir. Çağlar boyunca tüm İslam ülkelerindeki tüm alimler bunun haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Talak üç çeşittir: hasen (güzel), ahsen (en güzel) ve bid'i (bid'at olan) talak.

Bid'i talak, daha önce geçtiği gibi, kadını hayızlı iken veya tek bir sözle üç veya iki talakla veya ric'atiı (erkeğin kadına direkt dönme hakkının) olmadığı bir temizlik döneminde boşamaktır.

İmam Muhammed b. Hasen, El-Âsar'da, İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Bir kimse hanımına "Sen inşallah, Allah'ın izniyle boşsun derse, bunun hiçbir geçerliliği yoktur ve bununla talak vâki olmaz[1815].

Henüz zifafa girmemiş kadını hayızlı iken boşamak bid'i talak sayılmaz.

Sünnete uygun (Sünni) talak:

Hanefilere göre sünnete uygun talak, hasen ile ahsendir. Birincisinin, yani hasen talakın delili, Ebu Yusuf'un Ebu Hanife'den, onun İbrahim'den onun da Abdullah b. Mes'ud'dan radıyallâhu anh yaptığı şu rivayettir: Sünnet olan talak kocanın karısını hayızından temizlendiği vakit onunla cima etmeden ve ona dönmesi mümkün olduğu vakitte boşaması ve iddeti bitene kadar beklemesidir. Bu süre bitince o, kadının taliplilerinden bir talipli konumundadır. Üç talakla boşamak istediğinde, hayzından temizlendiğinde tekrar boşar. Sonra üçüncü hayzından temizlenince üçüncü kez boşar[1816]. Bu talakın hükmü, bir temizlikte tek defada üç talakla boşamanın hükmü gibidir.

Ahsen talakın delili ise daha önce geçen İbn Ömer radıyallâhu anh hadisidir: "Allah'ın (c.c) emrine ve Peygamber'inin sallallâhu aleyhi ve sellem emrine uyan sün-

1814 Mealimu's-Sunen 3 / 231.
1815 El-Asar s. 104.
1816 El-Asar s. 129.

ni talak; hiç münasebete girmediği temizlik döneminde boşaması, sonra iddeti bitene kadar beklemesidir." İbn Ömer'in "Sonra iddeti bitene kadar beklemesidir" sözünün mânâsı, iddeti bitene kadar ikinci bir talak yapmamasıdır.

Taberi, sahih bir senetle İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan; Allah'ın "Onları iddetlerine göre boşayın" ayeti hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bu, cima etmediği bir temizlikte boşaması ve buna iki kişiyi şahit tutmasıdır[1817].

Kadını hamile iken boşamak sünni talaktır. Ancak Ebû Hanife ve Ebû Yusuf: Tüm talakları yapana kadar her iki talak arasında bir ay bekler, demişlerdir. Muhammed b. Hasan ise: Hamile iken birden fazla talak yapamaz. Doğurana kadar bekler, diğer talakları sonra yapar, demiştir.

Hayızlı iken boşanırsa bu talaka göre iddet bekler:

Hayızlı kadın boşanırsa bu talaka göre iddet bekler. Tabiin ve başka dönemlerdeki fetvada önder alimler böyle söylemişlerdir. Zira Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre; Abdullah hayızlı iken hanımını boşadı. Ömer radıyallâhu anh bunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e haber verince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona dönsün" buyurdu. (Ravi der ki): Ben: Onu iddetten sayar mı? dedim. "Bırak bunu" dedi[1818]. Diğer bir rivayette şu ziyade söz vardır: "Acziyet göstermiş ve aptallık yapmış olsa da mı?". Onun "Bırak bunu" sözünü bu sözü söylememekten engellemek ve alıkoymak için söylemiş olabilir. Yani, şöyle demek istemiştir: Talakın vukû bulduğunda şüphe etme. vâki olduğuna kesin bir şekilde inan. Veya mânâ şöyledir: Talakı hesaba katmaktan başka bir ihtimal yoktur. Buna, İbn Ömer radıyallâhu anh'ın "Bunun üzerine kadına döndüm ve bu onun için benden bir talak sayıldı"[1819] sözü delalet etmektedir.

Onun "Acziyet göstermiş ve aptallık yapmış olsa da mı?" sözünde de hazfedilmiş gizli ifadeler vardır. Aslında sanki şöyle demiştir: Söyle bakalım; acizlik veya ahmaklık yapmışsa, onun bu ahmaklığı talakını düşürür, aczi onu geçersiz kılar mı?"

Dolayısıyla hayızda yapılan boşama vâki olur. Zira vukû bulmasaydı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in İbn Ömer radıyallâhu anh'a karısına geri dönme emrinin bir anlamı olmazdı.

Müslim, İbn Sirin'den şöyle rivayet etmiştir: İbn Ömer'e boşadığı kadını sordum, şöyle dedi: Onu hayızlı iken boşadı. Kendisine söylenince Ömer bunu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e anlattı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ona emret, kadına geri dönsün. Temizlenince temizliğinde boşasın." buyurdu. Ben de ona döndüm, sonra temizliğinde boşadım. (Râvi der ki) Ben: O hayızlı iken yap-

1817 Fethu'l-Bârî 9 / 301.
1818 Sahih-i Buhârî, (Ayni Şerhiyle) 20 / 227.
1819 Sahih-i Müslim 4/ 181.

tığın talakı bir talak saydın mı? dedim. "Ne diye talak saymayacakmışım? Acziyet göstermiş veya aptallık yapmışsam da mı (sayılmayacak)?" dedi[1820].

Nafi'in rivâyetine göre; Ubeydullah ona: "O talakını ne yaptın?" diye sormuş, O da: "Bir talak saydım." demiştir[1821].

Şu'be'nin, Enes b. Sirin'den rivâyeti de şöyledir. Ömer radıyallâhu anh: Ya Rasûlallah! bu boşamayı sayacak mı? dedi. O sallallâhu aleyhi ve sellem: "Evet" buyurdu[1822].

Bazıları bu durumda talâkın vukû bulacağına İbn Ömer radıyallâhu anh'ın şu sözünü delil getirmişlerdir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu bana geri döndürdü ve bunu hiçbir şey (talak) saymadı." Hadisçiler bunun hakkında: Ebû Zübeyr bundan daha zayıf bir hadis rivâyet etmemiştir, demişlerdir. Bir de Şa'bi'den rivâyet edilen şu sözü delil getirmişlerdir: Adam, hanımını hayızlı iken boşarsa o sayılmaz. Oysa mânâsı şöyledir: Kadın, iddet içerisinde yer alan bu hayızı hesaba katmaz. Dolayısıyla talâk gerçekleşir ve bu hayıza aldırış etmez."

Bir defada üç talak yapmanın hükmü:

Kim hanımını bir defada üç talakla boşarsa, hanımı ondan bâin talakla boş olur ve adam günah kazanır. Çünkü İbn Ömer'e radıyallâhu anh hanımını hayızlı halinde boşayan kimse sorulduğunda; "Sen onu bir veya iki defa boşadın. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona geri dönmesini, sonra bir hayız daha görmesini beklemesini, sonra temizlenene kadar bekleyip sonra ona dokunmadan boşamasını emretti. Sen ise kadını üç talakla boşadın. Böylece, eşini boşama hususundaki emrinde Rabbine karşı geldin ve hanımın senden bâin oldu." derdi[1823].

Neseî, Mahmud b. Lebid'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e hanımını bir defada üç talakla boşayan bir adam haber verilince öfkeyle ayağa kalktı ve "Ben aranızda iken Allah'ın (c.c) Kitabı ile mi oynanıyor?" buyurdu. Öyle ki bir adam kalkarak; "Ya Rasûlallah, onu öldüreyim mi?" dedi. İbn Kesir: Senedi ceyyittir (iyidir) demiştir[1824]. Said b. Mansur da Enes'ten radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Ömer radıyallâhu anh'a hanımını üç talakla boşayan biri getirildiğinde onun sırtına vurdurdu. [1825]

Bu, tabiin dönemi ve sonrasındaki âlimlerin görüşüdür. Evzai, Sevri, Nehai, Ebû Hanife ve arkadaşları (takipçisi alimler), Malik ve arkadaşları, Şâfiî ve arkadaşları ile daha pek çok alim bu görüştedir. Bunlar: Kim farklı bir şey söylerse, o şaz fikirlidir ve ehl-i sünnet dairesi dışındadır, demişlerdir.

1820 Sahih-i Müslim 4/ 182.
1821 Sahih-i Müslim 4 / 181.
1822 İ'lâu's-Sünen 11 / 146.
1823 Sahih-i Müslim 4 / 180.
1824 Neylu'l-Evtâr 6 / 315.
1825 Fethu'l-Bârî 9 / 315.

Talak olmaz diyen muhalifler, Tavus'un İbn Abbas'tan radıyallâhu anh rivâyet ettiği şu sözü delil getirmişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir ve Ömer'in hilafetinin ilk iki yılında üç talak bir talak sayılırdı. -Üç talaktan kasıt "Sen boşsun, boşsun, boşsun" demesidir, "sen üç defa boşsun" demesi değildir-. Başka bir rivayetteki ifade şöyledir: Adam, hanımını gerdeğe girmeden önce üç talakla boşadığında onu bir talak sayarlardı, demiştir. İbn Abbas radıyallâhu anh devamla: Bunun üzerine Ömer b. Hattab ise: İnsanlar yavaş davranma hakları bulunan şeyde acele ettiler. Biz de onların bu fiillerini geçerli sayalım, dedi ve bu talaklarını (aynen söyledikleri şekliyle) geçerli saydı, demiştir[1826].

İmam Tahavi, İbn Abbas radıyallâhu anh hadisine şöyle cevap vermiştir: İbn Abbas'ın radıyallâhu anh bahsettiği şey, neshedilmiştir. Çünkü Ömer radıyallâhu anh bu sözü, daha önce Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dönemindeki uygulamayı bilen bir topluluğa söylemiş ve onlardan kimse karşı çıkmamış ve hiç kimse onu engellememiştir. Böylece bu, daha öncekinin neshedildiğine en büyük delildir. İçki içene uyguladığı cezadaki gibi. Zira bunun cezası Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir radıyallâhu anh döneminde kırk sopaydı. Sonra Ömer radıyallâhu anh insanların bu cezayı küçümseyerek ardı ardına içki içmeye başladıklarını görünce, "Bunun cezasını müfterinin cezasına vardırmayı uygun görüyorum. Çünkü kişi içki içince saçmalamaya başlar. Saçmalayınca iftira eder." dedi. Bu, kalabalık sahabe topluluğu önünde oldu. Kesin (üç) talakta da durumun o şekilde olması garipsenecek bir durum değildir.

Ebû Dâvud, sahih bir senetle Mücâhid'den şöyle rivayet etmiştir: Ben, İbn Abbas'ın radıyallâhu anh yanındayken ona bir adam gelerek hanımını üç talakla boşadığını söyledi. İbn Abbas sustu, hatta ben hanımını ona döndüreceğini sandım. Ancak o şöyle dedi: Sizden biri gidip aptallığın en büyüğünü işler, sonra "Ey İbn Abbas, ey İbn Abbas!" der. Allah (c.c) "Kim Allah'tan sakınırsa Allah (c.c) ona bir çıkış yolu verir" buyurdu. Sen ise Allah'tan sakınmadın. Dolayısıyla senin için hiçbir çıkış yolu bulamıyorum. Rabbine asi oldun ve hanımın senden ayrıldı[1827].

Şâfiî (rh.a) der ki: İbn Abbas radıyallâhu anh bu sözü "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında üç talak bir talak sayılıyordu" mânâsına geliyorsa bu, O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem emriyle olmuş demektir. Allahu A'lem, büyük ihtimalle İbn Abbas radıyallâhu anh bu hususta bir hüküm varken sonra onun neshedildiğini öğrenmiştir. Şayet: "Peki, söylediğinin delili nedir?" dersen, derim ki: İbn Abbas radıyallâhu anh'ın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den bir şey rivâyet edip sonra bilmediği ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in söylediğinin aksi olan bir şey yaparak O'na muhalefet etmesi düşünülemez[1828].

1826 Sahih-i Müslim 4 / 184.
1827 Fethu'l-Bârî 9 / 316.
1828 Sünen-i Beyhaki 7/ 338.

Ahmed b. Hanbel'e, Ebû Suheyb'in İbn Abbas'a radıyallâhu anh "Üç talakın Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir dönemi ile Ömer'in hilafetinin üç yılında bir talak sayıldığını biliyor musun?" diye sorup İbn Abbas radıyallâhu anh'ın ona "Evet" demesi[1829] soruldu ve "buna ne cevap veriyorsun?" denildi. Ahmed b. Hanbel: İnsanların İbn Abbas'tan bundan farklı rivâyetleriyle, diye cevap verdi[1830]. Bunlar ileride gelecek.

İmam Tahavî, İbn Abbas'tan radıyallâhu anh onun bahsettiği şeyin neshedildiğini gösteren rivâyetlerde bulunmuştur. Bazıları şunlardır: A'meş'ten, o da Malik b. Haris'ten şöyle rivayet etti: Bir adam İbn Abbas radıyallâhu anh'a gelerek "Amcam, hanımını üç talakla boşadı." dedi. İbn Abbas radıyallâhu anh: Senin amcan Allah'ın (c.c) sözünü dinlemeyince Allah (c.c) ona günah işletti. Şeytana itaat edince ona hiçbir çıkış yolu vermedi, dedi. Ben: "Peki hanımına helaliymiş gibi davranan kimse hakkında ne dersin?" diye sordum. "Kim Allah'ı aldatırsa Allah da (c.c) onu aldatır (aldatmasının cezasını verir)" diye cevap verdi[1831].

Belki birileri İbn Abbas hadisinin gerdeğe girilmemiş kadın hakkında olduğunu iddia edebilir. Gerdeğe girilmemiş kadın üç talakla boşandığında talakı ittifakla vukû buluyorsa gerdeğe girilmiş kadının talakının vukû bulması daha evladır. Nitekim Şa'bi şöyle anlatmıştır: Kays kızı Fatıma'ya: Bana senin talakının nasıl gerçekleştiğini anlat, dedim. "Kocam Yemen'e gideceği zaman beni üç talakla boşadı ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de bunu onayladı." dedi[1832].

Ubade b. Samit'ten radıyallâhu anh: Dedem bir hanımını bin talakla boşadı. Bunun üzerine Rasûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem giderek bunu sordum. "Deden Allah'tan (c.c) korkmadı mı? Üç talak onun hakkı. Dokuz yüz yoksan yedi ise haksızlık ve zulümdür. Allah (c.c) dilerse ona azap eder, dilerse onu bağışlar." buyurdu[1833].

Uveymir b. Aclan'ın rivâyetinde şöyle geçmektedir: Uveymir: "Nikahımda tutarsam onu aldatmış olurum Ya Rasûlallah!" dedi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona emretmeden, hemen kendisi üç talakla boşadı[1834].

İbn Kayyim'in, Zadu'l-Mead'da, Zeyd b. Vehb'den rivâyetine göre; hanımını bâin talakla boşayan bir adam Hz. Ömer'e radıyallâhu anh geldi. Ömer: Sen hanımını boşadın mı? dedi. Adam: Ben oyun yapıyordum, deyince Ömer radıyallâhu anh ona sopaylaبالدرة vurdu ve "Bunların üçü sana yeterdi" dedi. İbn Kayyim senedi hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Senedi sahihtir.

1829 Sahih-i Müslim 4/ 184.
1830 Sahih-i Müslim 4/ 184.
1831 Aynî, Sahîh-i Buhârî 20 / 233.
1832 Sahih-i İbn Mâce, 1 / 652.
1833 Mecmeu'z-Zevâid 4/ 338.
1834 Aynî, Şerhu Sahîh-i Buhârî 20 / 235.

"Sen üç talakla boşsun" sözü ile "Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" sözü arasındaki fark:

Bir kimse gerdeğe girmediği hanımına ardı ardına "Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" derse, bu bir talaktır. Çünkü birincisiyle kadın ondan bâin talakla boş olmuş ve ikinci ile üçüncü talaklar geçersiz kalmıştır.

Kişi, hanımına üç defa "sen boşsun" derse burada iki ihtimal vardır. Birincisi bunları ara vermeden bitişik söylemiştir. İkincisi: Ara vererek ayrı cümleler şeklinde söylemiştir. Bitişik söylenmişse onun "sen üç talakla boşsun" sözü hükmünde olma ihtimali vardır. İşte İbn Abbas da radıyallâhu anh onun hükmünde olmadığını, aksine "sen üç talakla boşsun" sözüyle üç talak vâki olurken, ardı ardına söylenen "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" sözüyle tek bir talakın vukû bulduğunu açıklamıştır.

Muhammed b. İyas b. Bekir'den şöyle nakledilmiştir; bir adam hanımını gerdeğe girmeden önce üç talakla boşamış, sonra tekrar evlenmeye karar vermiş. Hükmü sormak için geldi ve ben de sormak için onunla birlikte gittim. Ebû Hureyre ve İbn Abbas'a sordu. İkisi de: Senden başka biriyle evlenmedikçe onunla nikahlanabileceğini göremiyoruz, dediler. Adam: Ama benim onu boşamam bir talaktı, deyince İbn Abbas: Sen sahip olduğun nimeti elinden çıkardın, dedi.

Bu rivâyeti İbn Abbas'tan Said b. Cübeyr, Ata b. Ebi Rebah, Mücâhid, İkrime, Amr b. Dinar, Malik b. Haris, Muhammed b. İyas b. Bekir, Muaviye b. Ebi Ayyaş el-Ensari yapmıştır. Bunların tümü İbn Abbas radıyallâhu anh'ın üç talakı onayladığını ve geçerli saydığını rivâyet etmişlerdir[1835].

Şa'bi, İbn Abbas radıyallâhu anh hakkında şöyle rivayet etmiştir: Hanımını üç talakla boşayan bir adam İbn Abbas'a geldi. İbn Abbas: Bu, onun elindeki bir bağ idi ve tamamını çözdü, dedi. Ancak bunları ardı ardına söyleseydi bir şey olmazdı, dedi. Süfyan-ı Servî: Kastı "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" sözüdür. Çünkü birincisiyle kadın boş olur, diğer ikisi ise bir şey değildir, demiştir[1836].

Ebû Hanife, Hammad'dan, o da İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Bir kimse henüz gerdeğe girmediği hanımına "sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" derse, ondan birincisiyle bâin talakla ayrılır. Diğer talakı ise yetkisinin olmadığı şeyde gerçekleşmiştir. Ama onu toplu üç talakla boşarsa, kadın başka bir adamla evlenmedikçe bir daha onunla evlenemez[1837]. Bu, gayet mükemmel bir açıklamadır.

Çocuk, deli ve uyuyan kimsenin talakının hükmü:

Çocuğun talakı vâki olmaz. Delinin talakı vâki olmaz. Ancak çocuk büluğa erer ve hanımını boşarsa talakı vâki olur. Deli de bu halden kurtulduğunda ha-

1835 Sünen-i Beyhaki 7/ 338.
1836 Sünen-i Beyhaki 7/ 339.
1837 El-Asâr 131.

nımını boşarsa talakı vâki olur. Anormalin hükmü, deli gibidir. Uyuyan kimsenin talakı da vâki olmaz.

Zira Ali radıyallâhu anh'ın rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kalem üç kişiden kaldırıldı: Ayıkana kadar uyuyandan, büluğa erene kadar çocuktan ve akıl sahibi olana kadar deliden."[1838] Hz. Ali radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Geri zekalının talakı dışındaki her talak vâki olur[1839]. Bu söz boşamaya zorlananın ve sarhoşun talaklarının vâki olacağına delalet etmektedir. Çünkü "her talak vâki olur" demiştir.

Şa'bî ve İbrahim en-Nehai'den, uykuda iken hanımını boşayan ve kölesini azad eden kimse hakkında: Bunlar hiçbir şey ifade etmez, dedikleri rivayet edilmiştir[1840].

Ali radıyallâhu anh'dan: Büluğa erene kadar çocuğun talakı olmaz, dediği rivayet edilmiştir[1841].

Osman radıyallâhu anh: "Delinin de sarhoşun da talakı olmaz," demiştir. İbn Abbas radıyallâhu anh "Sarhoşun ve zorla yaptırılanın talakı geçersizdir," demiştir[1842]. Ukbe b. Amir de, "Vesveselinin talakı geçerli değildir" demiştir.

İkrah yapılan (boşamaya zorlanan) kimsenin talakının hükmü:

İkrah, kapatmak (iğlak) mânâsına gelir. Çünkü boşamaya zorlanan kimsenin işi hususunda tasarruf yetkisi elinden alınır ve boşayana kadar ona sıkıntı verilir, baskı yapılır. Kapatmak (iğlak) iç sıkıntısıdır.

İğlak'ın öfkelenme ve kızma mânâsına geldiğini söyleyenler, hatalıdırlar. Çünkü insanların boşamalarının çoğu zaten öfke halinde gerçekleşir. Yine iğlak'ı kişinin talak esnasında aklını kaybederek adeta deli olması ile tefsir edenler ve onun bunu aklı başında değil iken yaptığını iddia edenler de hatalıdırlar. Çünkü böyle olsaydı, öfkelenmesi ve canının sıkılması mümkün olan her bir kulun, irtikap ettiği her bir suç için onu aklı başından gidecek derecede bir öfke halinde yaptığı iddiasında bulunur ve ondan had cezaları düşerdi. Böylece had cezaları herkes için genel değil, öfkeli ve canı sıkkın kimseler dışındakilere özel cezalar olurdu.

Ancak el-Cami kitabında şöyle denmiştir: İğlak; aşırı hiddetlenmektir. Dolayısıyla aşırı öfke ve kızma, normal öfkeden farklıdır. Zira talak esnasında öfkeli kimsenin talakı vâkidir. Ak ile karayı ayırt edemeyecek ve kendisine hanımını boşadığı söylendiğinde ısrarla reddedecek ve ağzından öyle bir şey çıktığını şiddetle inkar edecek kadar öfkeli ve kızgın kimsenin talakı ise vâki değildir.

1838 Sünen-i Beyhaki 7/ 359.
1839 El-Asâr s.131.
1840 el-Asâr s. 131.
1841 İ'lâu's-Sünen 11 / 181.
1842 Sahih-i Buhârî, 2/ 793.

Bazı kinaye lafızlarını kullanmak ve onda talakın ne zaman gerçekleşeceği?

Ebû Hanife (rh.a) ve Sevrî (rh.a): Kocanın hanımına söylediği "Babanın evine git", "Ben hiçbir şey yapamam", "Yolun açık olsun", "İpin kendi elinde", "Senden ayrıldım", "Seni serbest bıraktım" ve benzeri sözler talaktan kinaye sözlerdir. Ebû Yusuf: "Senden ayrıldım", "Seninle muhalaa (kadının vereceği bir bedel karşılığı boşama) yaptım", "Yolunun önünü açtım", "Sana karşı hiçbir şeye sahip değilim" sözleriyle üç talakın olacağını söylemiştir.

Bununla talaka niyet etmişse talak olur, niyet etmemişse bir şey gerekmez. Ancak Ebû Hanife ile Ebû Yusuf: Bir veya üç talaka niyet ederse, niyet ettiği vâki olur, iki talaka niyet etmişse bir bâin talak olur. İmam Malik ise: Talaka niyet etmişse bir, iki veya üçten hangisine niyetlenmişse o kadar talak vâki olur. Hiçbir şeye niyetlenmemişse talak vâki olmaz, demiştir.

Böylece Hanefilerde talaktan kinaye cümlelerle talak, ancak niyetle vâki olur.

İmam Malik, el-Muvatta'da, Kasım b. Muhammed'den şöyle rivayet etmiştir: Bir adamın nikahı altında kabilenin küçük bir kızı vardı ve kızın ailesine: "Ona dilediğinizi yapın" dedi ve alimler bunu bir talak saydılar[1849].

Kinâye cümlelerde bir ile üç talak niyeti geçerlidir. Ama iki talaka niyet ederse bir talak vâki olur. Bunun delili Aişe radıyallâhu anh validemizin rivâyet ettiği şu hadisedir: Cevn'in kızı, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'a getirildiğinde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona yaklaşınca kadın "Senden Allah'a sığınırım" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben de büyük olana sığındım. Ailenin yanına git" dedi[1850].

Ama kim talaka delalet eden kinâye sözlerinden birini söyler ve bununla ayrılmayı değil başka bir mânâyı kastederse, (mahkemede değil de) kendisi ile Allah (c.c) arasında kendi sözüne itibar edilir.

Ancak açık talak ifadelerinden birini söyler ve "bununla bağ mânâsını kastettim" derse mahkemede kabul edilmez.

Yazı da kinâyelerdendir. Dolayısıyla bir deftere, levhaya, duvara veya toprağa hanımının talakını yazarsa; eğer bunu "onun hanımı boş" gibi üçüncü şahıs zamiriyle (yani: o) yazmışsa talak ancak niyet etmişse vâki olur. Ama, "ey filan kadın, sen boşsun", "mektubum sana ulaştığında sen boşsun", gibi ikinci şahıs kipinde (yani: sen) ve mektup şeklinde yazarsa niyeti olmasa bile talak vâki olur ve başka bir niyet iddiası kabul edilmez.

1849 El-Muvatta' s. 200.
1850 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 229.

Sonra, yazdığı şeyde talakı, "sen boşsun" cümlesindeki gibi bir şeye bağlamamışsa, talakı o anda vâki olur. "Sana mektubum geldiğinde boşsun" diye yazarak talakı bir şeye bağlamışsa mektup ona ulaşmadan boş olmaz. Çünkü talakın vukuunu, geliş şartına bağladığından, öncesinde vukû bulmaz. Mektup kadının babasına ulaşır, o da yırtıp kızına vermezse; eğer kadının işlerine bakmaktaysa talak vukû bulur. İşlerine bakmıyor ve tasarrufta bulunmuyorsa –haber verse bile- mektubu kadına vermedikçe talak vukû bulmaz. Çünkü o kadına yabancı gibidir.

Hanımına "sen bana haramsın" diyenin hükmü:

Abdulaziz b. Ebi Seleme der ki: Bu bir talaktır. Ancak üç kastettim derse üç talakla, bir talaka niyet etmişse bir bâin talakla boş olur. Bunu yemin niyetiyle yaparsa yemin sayılır ve kefâret ödemesi gerekir. Bununla ne ayrılık ne de yemin kastederse sözünde yalancıdır..وإن لم ينو فرقة ولا يمينا فهي كذبة Ebû Hanife ve ashabı böyle demişlerdir. Ancak onlar, iki talaka niyet ederse bir talaktır, hiçbir şekilde talak kastetmezse yemindir, demişlerdir.

Abdurrezzak, Musannaf'ında şöyle rivayet etmiştir: İbn Mes'ud radıyallâhu anh hanımını kendisine haram kılan kimse hakkında: Talakı niyet etmişse talak, yoksa yemindir, dedi[1851].

İbn Mes'ud radıyallâhu anh der ki: Bir talak kastederse bir talak vukû bulur ve ona başka erkeklerden daha fazla sahip olur. Hiçbir şekilde talak kastetmezse sözü yemin olup kefâretini öder. İbn Ömer'den de radıyallâhu anh bunun benzeri rivâyet edilmiştir[1852].

Şâfiî der ki: Onun "Sen bana haramsın" sözü, talakı niyet etmedikçe talak olmaz. Talakı niyet ederse niyet ettiği talak vukû bulur. "Talaksız bir haramlık kastettim" derse, yemin kefâreti ödemesi gerekir.

Ahmed b. Hanbel; zihar kefâreti ödemesi gerekir, demiştir ki bu Ebû Kılabe ile Saîd b. Cübeyr'in görüşüdür. İmam Malik ise: Bu üç talaktır ve ona niyeti sorulmaz, demiştir. Buhârî'nin rivâyetine göre İbn Abbas radıyallâhu anh: Hanımını (sözüyle) kendisine haram kılarsa bu hiçbir şey değildir, demiş ve eklemiştir: Sizin için Allah Rasulünde güzel örneklik vardır[1853].

Kim, hanımına "Benim sana ihtiyacım yoktur" derse, bunda niyetine bakılır. Talak kastetmişse kadın boş olur, yoksa olmaz.

Elfaz-ı Talak:

Sarih (açık ve direkt ifadeyle yapılan) talak, niyete ihtiyaç duymaz. Çünkü şeriat sahibi bu lafızları onun için koyduğundan, bu lafızlar bunlar hakkında

1851 Kenzu'l-Ummâl 7/ 344.
1852 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 240.
1853 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 241.

hakikat olmuştur. Hakikat ise (mecaz ve kinayenin aksine) hiçbir niyete ihtiyaç duymaz. Sarih talak lafızları iki çeşittir:

Bir: Hanımına "Sen boşsun" veya "sen boşanmışsın" veyahut "seni boşadım" derse bu lafızların her biriyle bir ric'i talak vukû bulur. Bunda iki ve üç niyeti geçerli olmaz. bâin talakı kastetse bile ric'i talak olur. Çünkü şeriat sahibinin koyduğu mânânın zıttını kastetmiştir.

İki: Hanımına "Sen talaksın" veya "sen talakın talakısın" veyahut "sen tam bir talakla boşsun" derse bu sözlerden her biriyle bir ric'î talak vâki olur. Bunlarda üç talaka niyet edilebilir, ama iki talaka niyet edilemez. Bu cümlelerin umumiyet mânâsı ifade etme ihtimali bulunduğu gibi mânânın en alt derecesini (bir) ifade etme ihtimalleri de mevcuttur. Bu yüzden, kayıtsız söylendiğinde, bir ihtimali kesin olduğundan bir talak vâki olur. Ama üçe niyet ederse üç de olur. Çünkü o mânâyı ifade etme ihtimali mevcuttur.

"Sen iki talakla boşsun" derse iki talak vukû bulur. "Bir talakla ve başka bir talakla boşsun" sözü de aynıdır. Çünkü bu lafızlardan her biri ("ve" öncesi ile sonrası) bir talakı gerçekleştirme etkisine sahiptir. "Sen talakın talakısın" sözü de böyledir.

Şayet "Sen boşsun" der ve "serbestsin, herhangi bir kısıtlanman yoktur, demek istedim", derse mahkemede sözü dikkate alınmaz. "İşten yana özgürsün, demek istedim" derse niyeti Allah (c.c) ile arasında (diyaneten) geçerli olur. "Sen bu işten yana boşsun (özgürsün)" derse talak mahkemede vukû bulur, ancak diyanet açısından (kendisi ile Allah (c.c) arasında) vukubulmaz (yani mahkemeye başvurmamışsa boşanmamış hükmüne göre amel eder).

Eğer "Sen bu işten üç talakla boşsun" derse üç talakla boş olur. Mahkemede talakı kastetmediği iddiası dinlenmez. "Boynun boş olsun" veya "yüzün boş olsun" veya "ruhun boş olsun" veyahut "bedenin boş olsun" derse talak vukû bulur. Çünkü boyun, yüz, ruh ve ceset, tüm bedeni ifadede kullanılan kelimelerdir.

"Yarım talak" derse bir talak vâki olur. Üçte bir de böyledir. Dört hanımına "Aranızda bir boşama var" derse her biri bir talakla boşanır.

"Sen birden üçe kadar boşsun" derse; İmam Ebû Hanife'ye göre iki, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre, ise üç talak vukû bulur.

"Sen birden ikiye kadar boşsun" derse; Ebû Hanife'ye göre bir, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise iki talak olur.

"Sen ikide bir boşsun" derse bir, "ikide iki boşsun derse" iki talak vâki olur.

"Sen buradan Şam'a kadar –veya Medine'ye kadar- boşsun" derse; talakı o anda tüm ülkelerde vukû bulur.

"Sen yarın boşsun" derse Güneş'in doğmasıyla birlikte talak vukû bulur. Gün sonunu kastettiğini söylerse (mahkemede değil de) diyaneten tasdik edilir.

"Sen bugün yarın boşsun" veya "yarın bugün boşsun" derse cümlede ilk gelen alınır.

"Sen, daha ben seninle evlenmeden önce boşsun" derse hiçbir şey ifade etmez ve talak vâki olmaz.

"Ben seni boşamadıkça sen boşsun", "Seni ne zaman boşamazsam sen boşsun", "Seni boşamadığım vakit sen boşsun" derse talakın vâki olması susma şartına bağlıdır. Sükut, boşamanın olmadığı bir anlık zamandır. "metâ: ne zaman", "metâ mâ: her ne vakit" kelimeleri ise hakikatte zaman mânâsında kullanılırlar. "mâ: oldukça" ise hem zaman hem başka mânâda kullanılır. Allah (c.c) "Ben hayatta oldukça" buyurmuştur[1854]. Yani hayatta olduğum sürece. Dolayısıyla sükutun bulunduğu bir anlık vakit geçer geçmez talak vâki olur.

"Şayet seni boşamazsam sen boşsun" veya "Seni boşamadığım vakit sen boşsun" veyahut "Seni boşamadığım sürece sen boşsun" derse, ölene kadar boş olmaz. Çünkü "in: şayet" ve "iza: olduğu vakit" edatları şart ifade ederler. Dolayısıyla bu cümlelerde talak, boşamama şartına bağlanmıştır. Boşamamak ise ancak ölümle gerçekleşir. Ebû Yusuf ve Muhammed ise: in ve iza edatları "metâ: vakit", "meta ma: her ne vakit" mânâlarına gelir, demişlerdir.

"Üç defa boşsun, seni boşamadıkça, sen boşsun" derse kadın bir defa boş olur. Çünkü talakın şartı olan "boşamasız bir vaktin olmayışı" tahakkuk etmiştir. "Ben senden boşum" derse, niyet etse de bir şey vâki olmaz. "Ben senden bainim (ayrıyım)" veya "Ben sana haramım" der ve bâin talakı niyet ederse bir bâin talakla boşanır.

Üç parmağıyla işaret ederek "Sen böyle boşsun" derse üç talakla boş olur. Bir parmağıyla işaret ederse bir, iki parmağıyla işaret ederse iki talak vâki olur. "Sen boşsun" der ve hiçbir parmağıyla işaret etmezse bir talak vâki olur. Çünkü sayı belirtmeyince geriye sadece "sen boşsun" sözü kaldı. Dolayısıyla bir talak vâki olur.

"Sen şu şu kadar boşsun" derse, üç talakla boş olur. Çünkü, bilindiği üzere, şu şu kadar'ını itiraf edince, on bir gerekir.

"Sen boşsun ve boşsun" derse bir talak vâki olur. Çünkü akdi hiçbir şeye bağlamamış, cümlenin sonunda da öncesini değiştiren bir şey söylememiştir. Böylece her biri diğerinden bağımsızdır. Dolayısıyla adamın "sen boşsun" sözüyle talak vukû bulur ve adamdan ayrılır (bain). Ardından kadın ikinci kelime (talak) ile karşılaşır ve kendisi bâin talakla boş olduğundan ikinci bir talak vukû

1854 Meryem: 31.

bulmaz. Bunun benzeri "Sen boşsun, boşsun" ile "Sen bir boşsun ve bir (daha boşsun)" sözüdür.

"Sen bir talaktan önce bir talakla boşsun" veya "Sen sonrasında başka bir talak olan bir talakla boşsun" derse bir talak vâki olur. Çünkü önce (قبل) ve sonra (بعد) kelimelerinin geçtiği cümlelerdeki temel kaide şudur: Bu zarflar iki talak kelimesi arasında geçen zamirle birlikte zikredilirse son zikredilen talakın sıfatı, zamirle birlikte zikredilmezlerse ilk zikredilen talakın sıfatı olurlar.

Dolayısıyla "sen bir talaktan önce bir talakla boşsun" dediğinde "öncelik" ilkin sıfatıdır. Talakı geçmişte yapmak, şimdi de yapmak mânâsına gelir. Çünkü haber vermeler şeriat nazarında inşadır. Dolayısıyla burada bir talak vâki olur. Böylece kadın ondan ayrılır ve daha sonra başka bir talak vukû bulmaz. "Sonrasında bir talak olan bir talakla boşsun" sözünde ise "sonra" kelimesi, sonuncunun sıfatıdır. Ayrılık ise, öncesindeki kelimeyle gerçekleşmiştir. Bu yüzden ancak bir talak vâki olur.

Şayet; "Sen öncesinde bir talak olan bir talakla boşsun" veya "Sen birden sonra bir talakla boşsun" derse iki talak vâki olur. Çünkü burada "önce" kelimesi, ikincinin sıfatı olduğundan bu, bir talakın geçmişte vukû bulmuş olmasını ve o anda da (yeni bir talakın) vukû bulmasını gerektirir. Böylece iki talak birlikte gerçekleşir. İkinci meselede ise "sonra" kelimesi, birincinin sıfatıdır. Bu da bir talakın o anda, başka bir talakın daha önce vukû bulmasını gerektirmektedir. Böylece iki talak birlikte vâki olurlar.

"Sen bir talakla beraber bir talakla boşsun" veya "bir talakla ve beraberindeki bir talakla boşsun" derse burada da iki talak vâki olur. Çünkü "mea: beraber" kelimesi, birlikteliği ifade eder.

"Eğer eve girerse sen bir talakla ve bir talakla boşsun" der, kadın da girerse bir talak vâki olur. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise iki talak vukû bulur.

Ancak "Sen bir boşsun ve bir boşsun eğer eve girersen" der ve kadın eve girerse hepsine göre iki talak vâki olur. Aradaki fark şudur: Şart edatı, cümlenin başında gelmezse sözün tamamı ona bağlı kalır ve talakın tamamı birlikte vukû bulur. Ama başta geldiğinde onu değiştirecek bir şey bulunmadığından, cümlenin tamamına bağlı kalmaz.

Bunların hepsi sıralama mânâsını da ifade edebilir, mutlak birliktelik mânâsını da ifade edebilir. Sıralama ifade ettiğini varsayarsak, sıralamayı açıkça ifade ettiğindeki gibi, burada da sadece bir talak vâki olur ve şüpheden dolayı ikinci talak olmaz.

Gerdeğe girmeden kadına "Sen boşsun ve boşsun eğer eve girersen" derse; ilk "boşsun" sözüyle bir bâin talakla boş olur ve ikinci talakı eve girmesine bağlı olmaz.

Gerdeğe girdiği kadına "Sen boşsun, boşsun eğer eve girersen" derse; o anda bir talak vukû bulup ikinci talak onun eve girmesine bağlı olur.

Talakın nitelenmesi:

Adam, boşarken söylediği sözlerinde talakı, onun nitelenmediği ve nitelenmesi imkansız bir şeyle vasıflandırırsa talak vukû bulup vasıf geçersiz olur.

Söylediği nitelik talakın bir niteliği ise; eğer bir şiddet ve katılık içermiyorsa ric'î, bunları ima ediyorsa bâin talak vukû bulur.

Dolayısıyla; "Sen, vukû bulmayan bir talakla boşsun" derse bir talak vâki olur. Çünkü talak bununla nitelenemez.

"Sen boşsun ve ben de üç gün muhayyerim" derse talak vâki olur ve şart geçersiz kalır.

"Sen en iyi talakla boşsun" derse veya "en mükemmeliyle" veya "en büyüğüyle" veyahut "ev dolusu" derse; bir bâin talakla boş olur. Üç talakı niyet ederse üç talakla boş olur.

Kadının muhayyer bırakılması:

Ömer radıyallâhu anh ile İbn Mes'ud radıyallâhu anh şöyle derlerdi: Kocası, hanımını serbest bıraktığında kadın kocasını seçerse o adamın karısıdır. Kendini seçerse bir talakla boş olup kocası ona başka erkeklerden daha çok sahip, daha çok hak sahibidir (bu ric'î talaktır)[1855].

Adam karısına talak niyetiyle "kendini seç" derse; kadının onu öğrendiği mekanda kendisini boşama hakkı vardır. Yanında ise onu duyunca, başka bir yerde ise haber verilince bunu yapar. Çünkü muhayyer bırakılan kadının, -sahabelerin icmasıyla- meclis muhayyerlik hakkı vardır. Hem de kocası ona seçim hakkı vermiştir. Kadının muhayyerlik hakkı, meclisten ayrılmasıyla kalkar. Çünkü bu red alametidir. Taraflar başka bir yere giderlerse muhayyerlik meclisi de oraya intikal eder (muhayyerliği devam eder).

Kadına seçim hakkı farz veya vitr namazında iken verilir, o da kılmakta olduğu namazı bitirirse hakkı iptal olmaz. Nafile namazı iki rek'ata tamamlarsa hüküm aynıdır. Çünkü namazı kesmesi yasaklanmıştır. Ama iki rek'attan sonra selam verip diğer bir namaza girerse veya dört rek'ata tamamlarsa muhayyerliği ortadan kalkar.

Ayakta iken muhayyer bırakılır ve otururse muhayyerliği devam eder; çünkü o, düşünme alametidir. Otururken bir yere yaslanması, bir yere yaslanmış iken oturması da böyledir. Çünkü bunlar bir oturuştan başka bir oturuşa geçmektir, red değildir.

1855 İ'lâu's Sünen 11 / 195.

Kadın kendini tercih ederse bir bâin talakla boşanır. Kocasını seçerse hiçbir şey gerekmez.

Bunun delili Aişe radıyallâhu anh validemizden rivâyet edilen şu sözdür: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bizi muhayyer bıraktı, biz de Allah (c.c) ve Rasulünü sallallâhu aleyhi ve sellem tercih ettik. Ve bu bizim için hiçbir şey (talak) sayılmadı[1856]. Ömer, Ali, İbn Mes'ud, Zeyd b. Sabit, İbn Abbas, Aişe radıyallâhu anh ile tabiinden Atâ, Süleyman b. Yesar, Rebia ve Zühri'den, bunların hepsinden: Kadın kocasını tercih ettiğinde bu hiçbir şey sayılmaz, sözü rivâyet edilmiştir. Bu, fetvada imam zatların görüşüdür.

Kadın kendisini tercih ederse; Tirmizî, Ali'nin: Bu bir bâin talaktır, dediğini rivayet etmiştir[1857]. Ebû Dâvud da ondan aynı sözü rivâyet etmiştir[1858].

Muhayyerlikte "kendim" kelimesini telaffuz etmesi:

Kocanın veya kadının sözünde "kendi" (kendim veya kendin) veya aynı mânâdaki bir kelimenin bulunması şarttır. Dolayısıyla adam karısına "seç" der, o da "seçtim" derse, bununla hiçbir şey olmaz. Doğru olan; kocanın "kendini seç" deyip kadının "seçtim" demesi veya koca "seç" deyince kadının "kendimi seçtim" demesidir.

Kadının kendini seçmesi ne zaman ric'î talak olur?

Karısına "Kendini seç" veya "bir talak hakkı senin elinde" der ve kadın kendisini tercih ederse; bu bir ric'î talaktır. Zira Ebû Yusuf kendi senediyle Ömer b. Hattab ile İbn Mes'ud'un, "kendini seç" sözü hakkında: "Kocasını seçerse onun karısıdır. Kendisini seçerse bu bir talaktır ve o kadına başkasından daha çok sahiptir (ric'î talak)" dediklerini rivâyet etmiştir[1859].

Kadın "kendimi boşadım" veya "bir talakla kendimi seçtim" derse, bu bir ric'î talaktır. Bu durumda adam sanki: kendini boşa, demiş olur.

Seçim hakkı ne zaman geçersiz olur?

Adam karısını muhayyer bırakır, o da "kendimi seçtim, hayır kocamı seçtim" derse talak vâki olmaz. Çünkü cümlenin ikinci kısmı öncekini düzeltme mânâsında olduğundan talak vukû bulmaz. Nitekim Muhammed b. Hasen, el-Âsâr'da Ebû Hanife'den, onun Aişe radıyallâhu anh validemize kadar ulaşan senetle şöyle rivâyet ettiğini kaydetmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bizi muhayyer bıraktı ve biz kendisini tercih ettik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu bize bir talak olarak saymadı[1860].

1856 Ayni, Şerhu'l-Buhari 2/ 237.
1857 Arizatu'l-Ahvezî 5/ 138.
1858 Mealimu's-Sünen 5/ 247.
1859 El-Asâr s.139.
1860 el-Asâr s. 140.

Kadını muhayyer bırakır, o da "kendimi veya kocamı seçtim" derse talak olmaz. Çünkü "veya" şüphe ifade eder. Şüphe ile de talak vâki olmaz.

İbn Mes'ud radıyallâhu anh der ki: Adam, kadına seçim hakkı tanır ve bir şey olmadan birbirlerinden ayrılırlarsa kadının hakkı kalmaz. Taberânî ve Beyhakî rivayet etmişlerdir[1861].

Abdurrezzak da, Cabir'den şöyle rivayet etmiştir: Adam karısına seçim hakkı tanır, o da o meclisten kalkarsa seçim hakkı kalmaz.

Seçim hakkı ne zaman geçerli olur?

Karısını muhayyer bırakır, o da "Kendimi ve kocamı seçtim" derse boş olur, "ve" atıf harfinin hükmü kalmaz.

Kadına "İşin (talakın) senin elinde" demesi ile ilgili bazı meseleler:

Adam karısına "İşin senin elinde" der ve bununla üç talakı kastederse, bu geçerli olup üç talak vukû bulur.

Kocasına cevaben "kendimi bir talakla tercih ettim" derse ve adam üç talakı kastetmişse, üç talakla boş olur.

Adam "İşin senin elinde" der, o da kendisini tercih ederse bir talak vâki olur.

Kadına "sen bana haramsın" der, o da "Sen bana haramsın" veya "ben sana haramım" derse bu cevap sayılır ve kadın boş olur.

Kadına "Eve girersen işin senin elinde" derse; kadın ayağını eve bastığı anda kendisini boşarsa boş olur. Evde iki adım yürüdükten sonra boşarsa boş olmaz.

Kadına kendini boşama hakkı tanıması:

Kadına "kendini boşa" derse, onun kendisini o mecliste boşama hakkı vardır. Boşadığında bir ric'î talakla boş olur. Adamın da verdiği bu haktan dönme hakkı yoktur.

Bunun benzeri adamın "İstersen -veya arzularsan, dilersen ve razı olursan- sen boşsun" demesidir. Bu durumda da kadın o mecliste muhayyerdir.

Kadın, kendisini üç talakla boşarsa ve koca da onu niyet etmişse üç talak vâki olur. İki talaka niyeti ise, cariye olması durumu hariç, geçersizdir.

Kadına "Kendini boşa" der, o da "Ben senden boşum" veya "Ben boşum" derse talak vâki olur.

1861 İ'lâu's-Sünen 11 / 198.

Ona "Kendini ne zaman dilersen –veya dilediğinde, veyahut dilediğin anda boşa" derse onun kendisini dilediği vakitte boşama hakkı vardır ve bu, o meclisle sınırlı değildir. Kadın bu hakkı geri çevirse bile hakkı kaybolmaz.

Başkasına "Dilersen karımı boşa" derse vekâlet meclisle sınırlıdır. Ama "Karımı boşa" derse meclisle sınırlı olmaz.

Kadına "Arzularsan sen boşsun" der, o da "istedim" derse talak vukû bulur. Çünkü "istemek" de sevmek, dilemek ve seçmektir. Dolayısıyla şart gerçekleşmiştir.

Ama "Dilersen sen boşsun" der, o da "arzuladım" derse talak vâki olmaz. Çünkü arzulamakta dileme ve irade etme yoktur.

Kadına "Her dilediğinde kendini boşa" derse o üç talakı ancak ayrı ayrı yapabilir. Çünkü "kullema: her bir" edatı tekrarı ifade eder.

Kadının talak hakkı, mevcut nikahta geride kalan boşama sayısıyla sınırlıdır. Dolayısıyla adam, kadını üç talakla boşamış olup kadın başka biriyle evlendikten sonra ona dönmüşse kadın boşama hakkına sahip değildir. Kadının bunda üç talakı bir defada yapma hakkı yoktur. Çünkü "Küllema: her bir" kelimesi geneli/umumiyeti ifade eder, ancak bu fertleri toplu halde değil, ayrı ayrı kapsama şeklindedir.

Karısına "kendini üç talakla boşa" der, o ise bir talakla boşarsa bu bir talaktır. Çünkü kadın sahip kılındığı hakkın bir kısmını kullanmıştır. Ancak ona "kendini bir talakla boşa" der, o da üç talakla boşarsa Ebû Hanife'ye göre talak vâki olmaz. Çünkü bir kelimesi lafzen ve mânâ itibariyle üç kelimesinden farklıdır. Böylece kadın sahip kılınmadığı bir şeyi yapmıştır. Dolayısıyla sözü (kocasının sözü üzerine değil), baştan söylenmiş bir söz olup hiçbir talak vukû bulmaz.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise: Bir talak vâki olur, demişlerdir. Çünkü kadına bir talak hakkı tanınmıştır. O ise fazlasını yapmış olup, o kısmı geçersiz olur.

Kadına "Sen dilediğin şekilde/gibi boşsun" der ve kadın "diledim" demezse bir ric'î talak vâki olur. Kadına "Sen dilediğin şekilde/gibi boşsun" der, kadın da "diledim" derse bir bâin talakla boş olur. Adam üç talakı kastetmişse hepsi vâki olur.

Kadına "Sen ne istersen öyle boşsun" veya "kaç istersen öyle boşsun" derse kadının dilediği kadar talak hakkı vardır. Çünkü "mâ: ne" ve "kem: kaç" sayıda kullanılır. Böylece koca kaç adet hususunu tamamen onun isteğine bırakmış olur.

Adama "Senin karın var mı?" diye sorulur, o da talakı niyet ederek "hayır" diye cevap verirse kadın boş olur.

Kadın kocasına "Sen benim eşim değilsin" der, o da talakı kastederek "doğru söyledin" derse boş olur.

Kadına talakı niyet ederek "Sen benim karım, kadınım değilsin" veya "sen benim için bir karı değilsin" veya "Ben senin kocan değilim" veyahut "ben senin için bir koca değilim" derse talak vâki olur. Çünkü bu cümleler, içinde gizli bazı lafızlar sebebiyle, talakı ifade etme kabiliyetindedir. Sanki şöyle demiştir: "Sen benim eşim değilsin. Çünkü ben seni boşadım". Cümlenin talak mânâsını ifade ihtimali bulunduğunda koca da onu niyet ederse niyeti geçerli olur ve talak gerçekleşir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed b. Hasan ise: Talak vâki olmaz. Çünkü bu, yalan bir haberdir. Dolayısıyla niyet etse bile vukû bulmaz, demişlerdir.

Biri ona "Senin hanımın boşanmış kadından başka biri midir?" der, o da "hayır/değil" derse kadın boş olur. Ama "evet" derse boş olmaz. Çünkü "evet" sözünün mânâsı "evet, karım boşanmış değildir", "hayır" sözünün mânâsı ise "hayır, karım boşanmış kadından başka biri değildir" şeklindedir.

Karısına "Ben boşum, de" derse, kadın onu söylemedikçe boş olmaz. Çünkü bu söz talakı inşa/yapma emridir (talakın kendisi değildir).

Başkasına "Karıma; sen boşsun, de" derse, o desin veya demesin, kadın boş olur. Çünkü bu, geçmişten haberdir. Bu ise haber verilen şeyin daha önce tahakkuk etmiş olmasını gerektirir.

Birisi adama "Bana bugün alacağımı vermezsen senin eşin boş" der, o da "evet" derse, ona cevap kastıyla söylemişse bu bir yemin olarak gerçekleşir. Sanki "Sana borcumu ödemezsem eşim boş olsun" demiş olur. Zira bunda yemin mânâsı vardır.

Talakı bir şarta (bir şeye, duruma) bağlamak:

Kişi talakı bir şarta bağlarsa, o olur olmaz talak vukû bulur. Yemin de çözülür ve son bulur. Ancak şart "kullema: her bir" edatıyla söylemişse, bu farklıdır.

(Arapça'da) şart edatları "in: şayet, eğer", "izâ: vakit", "mâ: her ne", "metâ: ne vakit", "kull: her" ve "kullema: her bir" dir. "in: şayet" kelimesi mücerret şart edatı olup zaman içermez. "izâ: vakit", "mâ: her ne", "metâ: ne vakit" "metâ mâ: ne vakit" edatlarında ise daha önce anlattığımız üzere vakit mânâsı vardır. Şart edatının hemen ardından fiil gelir. Çünkü şartın sonucu olan ceza ona bağlıdır ki o da bir fiildir. "Kull: hep, tamamı" ve "kullema: her bir" ise şart edatı değildir. Çünkü bunların ardından ancak isim gelir. Ancak fiil bunlardan sonra gelen fiile bağlı olduğundan, şart edatlarına eklenmiştir.

İşte koca, talakı bir şarta bağlarsa, şart tahakkuk ettiği vakit talak gerçekleşir ve yemin çözülür, son bulur. Çünkü fiil gerçekleştiğinde şart tamamlanır. Ancak "kullema: her bir" böyle değildir. Çünkü, daha önce açıkladığımız gibi, tüm fiillere delalet ettiğinden dolayı, zorunlu olarak, mevcut nikahla sahip olunan üç talak gerçekleşene kadar tekrarı gerektirir. Bu yüzden başka bir kocayla evlendikten

sonra bununla tekrar evlenirse; koşulan şart tahakkuk ettiğinde talak vukû bulmaz. Çünkü adam bir şeylere, sadece sahip olduğu boşama haklarını bağlamıştı. O da bağlanan sonuç olan boşanmanın tahakkuku ile sona erdi. Dolayısıyla yemin de zorunlu olarak son bulur.

Boşamayı bir şarta/şeye ancak boşama hakkına sahip kişi bağlayabilir. Karısına "Eğer bu eve girersen sen boşsun" demesi gibi. Yabancı bir kadına "seninle evlenirsem sen boşsun" ve genel olarak "evleneceğim her kadın boştur" demesi ise evlenmeden önce boşamak değil, talakı mülkiyet altında olma haline isnad etmektir. Dolayısıyla hangi kadını bu şekilde anar, sonra onunla evlenirse boşaması gerekir. Aynı şekilde nikah mülkiyetini bir kadına isnad ederse, onunla nikahlanmasıyla talak gerekir.

Ebû Yusuf kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den ve Amir'den şöyle rivayet etmiştir: Esved'e "filan kadınla evlenirsem o boştur" diyen bir adam soruldu. O da bunu Hicazlılara ve başka insanlara sordu. Onlar "Bu hiçbir mânâ ifade etmez" dediler. Sonunda İbn Mes'ud ile karşılaştı. İbn Mes'ud radıyallâhu anh ona: Kadına söyle ki kendisi kendisine daha maliktir (kocasından boşanır), dedi. Muhammed b. Hasan, el-Âsâr'da bunu İbn Mes'ud'dan radıyallâhu anh rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: Biz de İbn Mes'ud'un görüşünü alıyoruz. Kadının, evlenirken anlaştığı mehrin yarısını, gerdeğe girmişlerse mehir-i mislini alma hakkı olduğu görüşündeyiz ki, Ebû Hanife'nin görüşü de böyledir[1862].

Bağlanılan şart nikahlı halde gerçekleşirse yemin çözülür ve talak vukubulur. Nikahı altında olmadığında ise; şart bulunduğunda onun varlığından dolayı yemin çözülür, fakat mahallin (nikah altında olmayan şahsın) onu kabul eder halde olmaması sebebiyle talak vâki olmaz. Bu, evli olmadığı bir kadına "sen boşsun" diyen kimse gibidir. Onun sözü geçersiz ve hükümsüzdür.

Dolayısıyla "Ben filan kadınla evlenirsem o boştur" sözü, Allah'ın (c.c) "Onlardan kimileri de vardır ki; and olsun ki Allah lütfundan bize verecek olursa kesinlikle tasadduk edeceğiz"[1863]ayeti gibidir.

Nehai, Şa'bî, Evzai ve Leys: Bir kadın ismi söylerse bu söz, onu ilzam edici olur, demişlerdir ki bu, Hanefilerin görüşüdür.

İbn Ebi Şeybe, kendi senediyle Yahya b. Said'den şöyle rivayet etmiştir: Kasım, Salim ve Ömer b. Abdulaziz, kadının ismini söylediğinde bunu yapabileceği görüşündelerdi. Yine kendi senediyle Ubeydullah b. Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: Kasım'a, "Filan kadınla evleneceğim gün, o boştur" diyen adamı sordum. Kadın boştur, dedi[1864].

1862 El-Asâr s. 137.
1863 Tevbe: 75.
1864 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 241.

İmam Muhammed b. Hasan, Muvatta'ında, İmam Malik'ten şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Adam "Filan kızla evlenirsem, o boştur" derse o kız boş olur. Onunla evlendiğinde kız öyle olur. Onu bir, iki veya üç talaktan hangisiyle boşamışsa o söylediği gibi vukû bulur[1865].

Abdurrezzak'ın rivâyet ettiğine göre, bir adam "evleneceğim her kız boştur" dedi ve Zühri "o söylediği gibidir" dedi. Bunun üzerine Muammer: "Nikahtan önce talak olmaz, diye bir söz gelmedi mi?" Deyince Zühri şöyle cevap verdi: O kişinin "filanın hanımı boştur" demesidir[1866].

Şartın tahakkuk edip etmediğinde eşler ayrılığa düşerlerse erkeğin sözüne itibar edilir. Çünkü o, inkar edici konumdadır. Delil ve belgeyi ise kadın getirir. Çünkü o, davacı olan ve bir şeyin varlığı iddiasında bulunan kimsedir.

Sadece kadının bilebileceği hususlarda talakın hükmü:

Şartın vukuu ancak kadın tarafından bilinebilecekse kendisi hakkında söz, kadının sözüdür, onun sözüne itibar edilir. Mesela kadına "Sen hayız olursan sen ve kuman boşsunuz" derse, kadın olduğunu söylediğinde sadece o boş olur. Kuması hakkındaki sözü ise kabul edilmez.

Karısına "Sen beni seviyorsan sen ve kuman boşsunuz" der, karısı da: Seviyorum, derse sadece o boş olur.

Ona "Oğlan çocuğu doğurursan bir, kız çocuğu doğurursan iki talakla boş ol" der, o da ikisini birden doğurursa; hangisinin önce doğduğu bilinmezse bir talakla boş olur. İhtiyata göre ise iki talakla boş sayılır.

Talakta istisna:

Karısına "Allah dilerse (inşâ Allah) sen boşsun" veya "Allah diledikçe (mâ şâ Allah)" veya "Allah dilemedikçe" veya "Ancak Allah'ın dilemesiyle boşsun" derse; bunları bitişik söylediyse hiçbir şey vâki olmaz. Zira Muaz b. Cebel radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e, hanımına "Allah dilerse (inşâallah) sen boşsun" diyen bir adam soruldu, "İnşâallah demesi lehine olmuştur" (hanımı boş olmaz) buyurdu. Bunun üzerine bir adam: Ya Rasûlallah! Peki kölesine "Allah dilerse sen hürsün" derse? diye sorunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Azad olur. Çünkü Allah (c.c) köle azadını diler (ister), talakı ise dilemez (istemez), buyurdu[1867].

Ebû Yusuf, Atâ b. Ebi Rebah'a kadar ulaşan senediyle onun şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Adam "Sen inşâallah boşsun" derse talak vâki olmaz ve bu hiçbir şey ifade etmez.[1868]

1865 İ'lâu's-Sünen 11 / 200.
1866 İ'lâu's-Sünen 11 / 201.
1867 Sünen-i Beyhaki 7/ 361.
1868 El-Asâr s. 136.

Karısına "Biri hariç üç talakla boşsun" derse üç talakla boş olur. "İkisi dışında üç talakla boşsun" derse, bir talakla boş olur.

Tümün tümden istisnası olmaz. Onun için mesela "Sen üçü hariç üç talakla boşsun" derse istisnası geçersizdir ve kadın üç talakla boş olur.

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kim yemin eder ve onda inşâallah derse yemini hiç bozulmaz (dolayısıyla kefâret gerekmez.)"[1869]

"Sen biri, biri ve biri hariç üç talakla boşsun" derse istisnası geçersizdir. Çünkü bu, bir şeyin tamamını istisnadır.

Kaçamak yapanın boşaması:

Kim hastayken hanımını bâin talakla boşar, sonra ölürse; öldüğünde kadın iddetinde ise varis olur, iddeti bitmişse varis olmaz.

Onu bâin talakla kendi isteğiyle boşarsa veya adamın ölüm yatağındayken olan bu ayrılık kadın sebebiyle olursa adama varis olmaz.

Nitekim İbn Ebi Şeybe, Musannaf'ında Şurayh'tan şöyle rivayet etmiştir: Urve el-Barıki, Ömer'in yanından gelerek bize şu bilgiyi getirdi: Adam, hastalığında hanımını boşarsa, iddetinde olduğu sürece ona varis olur. Adam ise ona varis olmaz[1870].

Ebû Yusuf da kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den, hastalığında hanımını üç talakla boşayan kimse hakkında onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kadın iddetinde olduğu sürece ona mirasçı olur. İddeti bitince mirasçı olmaz. Onu gerdeğe girmeden, hastalığında boşarsa, kadın mehrin yarısını hak eder. İddet beklemez, mirastan da almaz[1871]. Karısı hastayken kendi talebi üzere onu boşar ve iddet beklerken ölürse adam ona mirasçı olur.

Ölüm hastalığı kişiyi iyice güçten düşüren ve ihtiyaçlarını görmekten aciz bırakan hastalıktır. İhtiyaçları için gidip gelen kimse aniden ölürse ve karısını üç talakla boşamış bulunursa iddetinde olsa bile ona varis olmaz. Felçli ve kötürüm de böyledir.

Karısının talakını kendi fiiline bağlar ve onu (ölüm) hastalığında yaparsa öldüğünde mirasçı olur. Çünkü hastalığında yemini bozacak fiili yapmak suretiyle kadına zarar vermeyi kastetmiştir.

Telhîsu'l-Habîr'de, Abdullah b. Zübeyr'den şu rivâyet geçmektedir: Abdurrahman b. Avf, Kilabi kabilesinden Asbuğ'un kızını boşayıp onunla bağını tama-

1869 Fethu'l-Bârî 11 / 524.
1870 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 118.
1871 El-Asâr s. 136.

men kopardı, sonra o hastalığında öldü. Osman radıyallâhu anh iddet beklemekte olan kadına miras verdi[1872].

Karısının talakını yabancı birinin fiiline bağlarsa, örneğin "filan kişi eve girerse sen boşsun" derse; eğer hem şarta bağlaması hem onun tahakkuku hastalığında olursa miras alır. Sağlığında iken şarta bağlar ve sonra şart hastalığında gerçekleşirse varis olmaz.

Talakı, kadının yapmak zorunda olduğu bir fiiline bağlar ve o yapar, sonra adam o hastalığında ölürse kadın hiçbir şekilde varis olamaz. Ama namaz, akrabalarla konuşma, yemek yeme ve borç tahsil etme gibi yapmak zorunda olmadığı fiillere bağlarsa varis olur.

Ric'î Talak:

Ric'î talak, cinsel münasebeti haram kılmaz. Kocanın rızası olmadan iddetinde karısına dönme hakkı vardır. Ancak ric'î talak döneminde adam karısıyla yolculuk yapamaz.

Ric'î talak kocanın "sana müracaat ettim", "sana döndüm", "seni geri aldım" ve "seni tuttum" demesi ve iki taraf arasında hısımlık mahremiyetine yol açacak herhangi bir fiili yapması ile sabit olur.

İmam Şâfiî ise: Kadına dönmek ancak sözle olur. Dönme niyetiyle onunla cima yapsa bile bu rücu sayılmaz, demiştir. İmam Malik de: İddetinde dönmek maksadıyla kadınla cima yapar ve şahit tutmak gerektiğini bilmezse, bu rücu sayılır, demiştir.

El-Cevheru'n-Nakî'de şöyle geçmektedir: İbn Ömer karısını bir talakla boşadı. Yanından geçmek istediğinde ondan izin isterdi[1873].

Ric'î talak; hür kadını açık talak ifadesiyle ve bedel almaksızın bir veya iki talakla boşamaktır.

Bunun delili Allah'ın (c.c) "Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler." buyruğudur[1874]. Ayette geçen "buûl" kelimesi, kocalar demektir. Koca da ancak kocalık görevini ifa ile gerçekleşir. Kocalık görevini ifa edebilmek ise -şer'i naslar ve icmayla- cimanın helal olmasını zorunlu kılar. Hem de Allah (c.c) kocaya, kadının rızası olmasa bile ona dönme hakkı tanımıştır.

Kadına dönüşte (ric'at) icap ve kabul (teklif ve kabul) şartı yoktur. Mehir ve bedel vacip olmaz. Halvet (baş başa kalma) ric'at sayılmaz.

1872 Telhîsu'l-Habîr 2/ 321.
1873 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 121.
1874 Bakara: 228.

Kocanın, iddet kaydından kurtulması için kadına ric'at ettiğini bildirmesi müstehaptır. Haber vermezse bu da caizdir. Ric'at ettiğine şahit tutmadan onunla yolculuk yapamaz. Çünkü iddetli bekleyen kadının evinden çıkması caiz değildir. Ric'at edince ise iddet bekleme hali kalkmış olur. Böylece yolculuğa çıkması caiz hale gelir.

Rivâyet edildiğine göre Abdullah b. İbn Mes'ud radıyallâhu anh Ömer b. Hattab'ın yanında iken bir adam ile karısı geldiler. Adam: Karımı boşadım, sonra ric'at ettim, dedi. Kadın: Senin bu yaptığın bana meseleyi olduğu gibi anlatmaktan başka seçenek bırakmıyor, dedi. Ömer radıyallâhu anh: Anlat, deyince kadın şöyle anlattı: Beni boşadı. Sonra beni terk etti. Nihayet üçüncü hayız döneminin sonu gelip kanım kesilince yıkanma suyumu koymuş ve elbisemi çıkarmıştım ki kapıyı çaldı ve "sana ric'at ettim, sana döndüm" dedi. Ben de suyumu bıraktım, elbisemi giydim, dedi. Ömer radıyallâhu anh: "Söyledikleri hakkında ne dersin ey kölenin annesinin oğlu? dedi. Ben: Kadına namaz helal olana kadar erkeğin onda başkalarından daha hak sahibi olduğu görüşündeyim, dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Görüşün ne güzel! Ben de aynı görüşteyim, dedi[1875]. Bunu Taberânî rivayet etmiştir. Râvileri "Sahih" kitaplarının râvileridir.

İmran b. Husayn'a karısını boşayan, sonra ne talakına ne ric'atine şahit tutmadan onunla cima yapan adam soruldu. "Sünnete aykırı boşamış, sünnete aykırı ric'at etmişsin. Boşadığına ve ric'at ettiğine şahit tut ve bir daha böyle yapma," dedi[1876].

Ric'ate şahit tutması müstehaptır. Nitekim rivâyete göre; Hz. Ali radıyallâhu anh'a eşini boşayan, sonra ric'atine şahit tutan ve karısının bundan haberi olmayıp başka bir kocayla evlenen adam sorulduğunda, o şöyle dedi: Diğeri gerdeğe girmiş olsun veya olmasın, kadın ilkinin karısıdır[1877].

Ebû Yusuf'tan rivâyete göre o, İbrahim en-Nehai'ye ulaşan bir senetle şöyle rivâyet etmiştir: Ebû Kenef, karısını boşadı ve bunu ona haber verdi. Sonra iddeti bitmeden ona ric'at etti, ancak bunu ona bildirmedi. Geldiğinde onu evlenmiş bulunca hemen Ömer b. Hattab'a gelerek olayı ona anlattı. Ömer radıyallâhu anh: Eğer adamı onunla gerdeğe girmemiş halde bulursan sen onda daha fazla hak sahibisin. Gerdeğe girmişse ona hiçbir şey yapamazsın, dedi. Adam eve gittiğinde onu, perçemini tepesine koymuş halde (yıkanmak üzere iken) buldu. "İşim var, bırakın beni" dedi. Onlar da izin verdiler. Kadınla ilişkiye girdi ve yanında geceledi. Sonra sabahleyin valiye Ömer b. Hattab'ın mektubunu getirdi. Böylece onun iyi bir şey getirdiğini anladılar[1878].

1875 Mecmeu'z-Zevâid 4/337.
1876 Neylu'l-Evtâr 6/180.
1877 Sünen-i Beyhaki 7/373.
1878 El-Asâr s. 129.

Karısına "Sana ric'at ettim" der, kadın ona cevaben: İddetim bitti, derse ric'at olmaz. Ama bir anlık susarsa ric'at gerçekleşir. Çünkü ric'at, kadının susmasıyla sabit olur ve daha sonra sözü kabul edilmez.

Üçüncü hayzında kan on gün sonra kesilirse, gusletmese bile ric'at sona erer. Çünkü üçüncü hayızdan çıkmış ve iddeti bitmiştir. On günden daha kısa sürede kesilirse, kanın tekrar gelme ihtimalinden dolayı, gusletmedikçe veya üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe veyahut teyemmüm edip namaz kılmadıkça ric'at hakkı sona ermez. Dolayısıyla kadının temiz kadın hükmüne girmesi şarttır ki bu ya gusletmesiyle veya bir namaz vaktinin geçmesiyle olur. Çünkü böylece kadın, onun talip olduğu normal bir kadına dönüşür. Su bulamadığından teyemmüm edip namaz kıldığında da hüküm aynıdır.

Ebû Yusuf'un İbrahim en-Nehai'ye kadar varan senediyle yaptığı rivâyete göre o, Hz. Ali'den radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, karısını bir talakla boşadı. Kadın iki hayız gördü. Sonra üçüncü hayızı başladı ve kanı kesilince banyosuna girdi. Suyu hazırlayıp elbiselerini koymuştu ki kocası çıkageldi. Üzerine su dökmeden kocası ona ric'at etti. Sonra kadın Ömer radıyallâhu anh'a gelerek durumu anlattı. İbn Mes'ud radıyallâhu anh da oradaydı. Ömer radıyallâhu anh: Kadın hakkındaki görüşünü söyle, dedi. İbn Mes'ud radıyallâhu anh: Adamın karısı olduğu görüşündeyim. Çünkü hayızlı olduğundan, ona namaz helal olmadı. Ona namaz helal olana kadar bu onun karısıdır, dedi. Hz. Ömer radıyallâhu anh: Ben de aynı görüşteyim, dedi ve onu kocasına döndürdü. İbn Mes'ud radıyallâhu anh'a da: İlim dolu küçük kap, dedi. (İbn Mes'ud küçük yapılı bir zattı).

Kim karısını hamileyken boşarsa, onunla cima yapmadığını söylese bile ona geri dönme hakkı vardır. Kadını sahih halvet (baş başa kalma) sonrasında hamileyken boşar ve "onunla cima yapmadım" derse ona ric'at edemez. Birincinin sebebi; kendisinden olma ihtimali durumunda hamilelik ve doğum ona isnad edilir. İkinci meselede ise kendisinin onunla cima yapmadığını ikrar ettiğinden, ric'at hakkı olmaz. Çünkü ric'at hakkı ancak öncesinde bir cimanın olduğu talakta vardır. Sahih halvetle mehir vacip olur.

Karısına "Çocuk doğurursan sen boşsun" der, o da bir çocuk doğurduktan sonra tekrar hamile kalıp bir çocuk daha doğurursa bu, ric'attır. Çünkü kadının meni olmadan hamile kalması imkansız olduğundan bu, onun iddetinde kadınla cima yaptığının delilidir. Dolayısıyla bu ric'attır.

Ric'î talakla boşanmış kadın, kocasının iddet beklediği evinde takı takınıp süslenebilir. Ric'at niyeti yoksa kocanın kadının yanına habersiz girmemesi müstehaptır. Çünkü onu çıplak halde görme ve ric'atin gerçekleşme ihtimali vardır. Bu durumda onu tekrar boşayınca kadının iddet süresi uzar.

Bain talak:

Adam üçten az bâin talakla boşadığı hanımına iddet döneminde ve sonra dönebilir. Çünkü kadının ona helalliği devam etmektedir. Zira helallik üçüncü talakla ortadan kalkar, o ise gerçekleşmemiştir. Ancak bunu kadından izin alarak, şahit tutarak ve yeni bir akit ve mehir ile yapar.

Boşanmış kadınla iddet döneminde başka bir erkeğin evlenmesinin caiz olmaması, neseplerin karışmasını önleme hedefine yöneliktir. Boşamış koca hakkında ise böyle bir şey söz konusu değildir.

Üç talakla boşanan kadın ise adama ancak, başka bir erkekle sahih bir evlilik yapıp onunla cima ettikten sonra ondan ayrılmasıyla helal olur. Zira Allah (c.c) "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz." buyurmuştur[1879].

Şeriatta, kayıtsız zikredilen evlenmeden (nikah) direkt sahih nikah anlaşılır. Hatta ikinci adamla fasit bir akidle gerdeğe girerse ilk kocasına helal olmaz. Allah'ın (c.c) "başka erkekle evlenmedikçe" buyruğu da gerdeğin bulunmasını gerektirmektedir. Çünkü şer'i evlenmek esasen cimadır. Hem de ayette "zevc: koca" denmiştir ve kocayla evlenmek ancak onunla cimayla olur.

Aişe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rifâa el-Kurazi, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Ya Rasûlallah! Rifaa beni boşadı ve boşanmamı kesinleştirdi. Ben de ondan sonra Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazi ile evlendim. Bununki saçak gibi bir şey." dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Herhalde sen Rifâa'ya dönmek istiyorsun? Hayır. Sen onun, o da senin tadını tatmadan bu olamaz" buyurdu[1880].

"Boşanmamı kesinleştirdi", nikah bağımızı tamamen kopardı demektir. İfadeden üç talakın bir defada veya ayrı ayrı yapılmasının anlaşılması mümkündür. İkinci adamın, kadını birinciye helal yapması için ilişkide organın girmesi ve onun orta yaşlı olsun, baliğ olsun, mutlaka onun gibilerinin cima yapabileceği biri olmalıdır. Organını sokamayan çocuk olması caiz değildir. Adam, kadınla ilk erkeğe helal yapma şartıyla evlenirse bu mekruhtur. Kadın birincisine helal, şart ise geçersiz olur.

Mekruhluğunun delili Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Allah muhallile (kadını, üç talakla boşayan kocaya helal kılmak için geçici evlenen adama) ve muhallel lehu'ya (kendisine helal kılınması için evlenilen ilk erkeğe) lanet etmiştir". Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "muhallil: helal kılan" ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla akit sahih, şart ise geçersizdir. Kadın ilk kocaya helal olur. Ancak hadisten dolayı bunu yapmak mekruhtur.

1879 Bakara: 230.
1880 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 235,

İmam Ebû Yusuf şöyle demiştir: Nikah fasittir ve bu yüzden kadın ilk kocaya helal olmaz. Fasitliği, süreli nikah olmasından ileri gelmektedir.

İmam Muhammed b. Hasan ise şöyle demiştir: Sahih olması için gerekli şartları bulundurduğundan dolayı nikah sahihtir. Ancak kadın birinci kocasına helal olmaz. Çünkü adam şeriatın ertelediğini öne aldığından, ondan mahrum edilmek suretiyle cezalandırılır.

Taberânî, râvileri sika olan bir senetle Aişe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Amr b. Hazm, Umeysa'yı boşadı. Ardından onunla bir adam nikah yaptı ve ona dokunmadan boşadı. Kadın, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e sorunca, O: "Hayır, o senin tatlını, sen de onun tatlısını tatmadıkça olmaz" buyurdu[1881].

İbn Sirin'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam hanımını boşadı ve Zulhazkateyn adında birine, kendisine helal olmasını sağlaması için onunla evlenmesini emretti. Adam üç gün boyunca çıkmayıp üç gün sonunda üzerinde bir elbiseyle çıktı. İlk koca: Anlaşmamız nerede? dedi. Ancak o, kadını boşamayı reddetti. Bunun üzerine adam Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın yanına geldi. Ömer radıyallâhu anh: Allah Zulhazketeyn'i rızıklandırdı" dedi ve nikahını onayladı.

İkinci koca üçten az talakları da siler. Yani adam karısını bir veya iki talakla boşar ve kadın iddeti bittikten sonra başka bir adamla evlenip onunla gerdeğe girer, sonra adam onu boşar ve iddeti sona erdikten sonra kadınla ilk kocası evlenirse, kadın ona üç talakla (hakkıyla) döner.

İkinci kocanın bir ve iki talakı silmesinin delili şudur: Ebû Yusuf kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Adam, karısını bir veya iki talakla boşar, sonra onunla başka bir adam evlenir ve gerdeğe girdikten sonra ondan ayrılır, sonra onunla ilk koca evlenirse, kadın kocasının yanında yeniden başlayan üç talak hakkıyla bulunur ve ikinci koca bir ve ikincileri yıkar. Diğer koca onunla gerdeğe girmemişse, kadın ilk kocasının yanında kalan talak hakkıyla bulunur[1882].

İkinci kocası onu üç talakla boşar ve kadın "iddetim sona erdi" deyip iddetinden çıkarsa ve vakit de bunun için yeterli olup ilk koca kuvvetli zanla onun sözünde doğru olduğuna kanaat getirirse onunla evlenmesi caiz olur.

Talakta işaretin hükmü:

Dilsizin mânâsı anlaşılabilir işaretleri geçerlidir. Yazısı da sözlü beyan yerine geçer. Dolayısıyla işaretlerinin gerektirdiği hükümlere uymak zorundadır. İşarete dayanılarak hüküm verilen en önemli olay, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Sevda hakkındaki hükmüdür. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Allah

1881 Neylu'l-Evtâr 6/ / 181.
1882 El-Asâr s. 138.

nerede?" diye sormuş, o göğü (yukarı ciheti) işaret edince" Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem efendisine: "Onu azad et, o mü'mindir" buyurmuştur[1883]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun, bu dinin esasını teşkil eden islamını onaylamış ve imanına aynen onu telaffuz edene hükmettiği gibi hükmetmiştir.

Buna göre dilsizin işaretlerinin diğer hükümlerde de geçerli olması gerekir. Hatta evlenmesi, boşaması, satması, alması ve başka tasarrufları da geçerlidir. Dili tutuk kişinin durumu ise farklıdır. Zira onun işareti geçersizdir. Çünkü esasen işaret ancak, dilsizde olduğu gibi, süre uzayıp kişide adet halini aldığında insanın niyetini haber verir. Ebû Hanife'den yapılan rivâyete göre; dil tutukluğu ölüm vaktine kadar devam edecek şekilde ise ikrar, işaretle yaptırılır ve ona şahit tutmak caizdir. Fakihler: Fetva bu görüşe göredir, demişlerdir.

Hanefiler dışındakiler ise talak mânâsı anlaşılan işaretin hem sağlamdan hem dilsizden kabul edileceği görüşündedirler. Onlar buna biraz önce geçen hadisi delil getirmiş ve "İşaret, tüm dinlerde ortak bir dildir" demişlerdir. Buna Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in diline işaret ederek "Allah göz yaşından (başa gelen belaya ağlamaktan) dolayı azap etmez, bilakis bunun (dilden çıkan isyankar sözler) için azap eder." demesini delil getirmişlerdir[1884]. Yine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ihramlı birinin avı hakkında: "Sizden biri ona avlamasını söyledi veya işaret etti mi?" diye sormuş, sahabiler "hayır" deyince "o zaman yiyin" buyurmuştur[1885].

1883 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 284.
1884 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 286.
1885 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 286.

ÎLÂ

Îlâ, sözlükte yemin etme mânâsına gelir. Şeriat'ta ise, erkeğin hanımıyla dört ay veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir. Bundaki temel dayanak Allah'ın (c.c) " Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler" buyruğudur[1886]. Böylece îlânın süresi dört ay olup ayetin mânâsı da şöyledir: Hanımlarına dört ay yaklaşmayacaklarına yemin edenler yemin ettiklerinden itibaren dört ay bekleyebilirler. Ancak sonrasında ya onlara geri dönmek veya boşamakla yükümlüdürler.

Muhammed b. Hasan, el-Asâr'da İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Adam, hanımına îlâ ederse kadın bir talakla boş olur ve iddeti içerisinde onun bir taliplisi olur. İddetinde kadına başka erkekler de talip olabilirler[1887].

Îlâ nedir?

Îlâ, adamın hanımıyla dört ay veya daha fazla süre cinsel ilişkiye geçmeyeceğine yemin etmesidir. Mesela karısına "Vallahi! Sana dört ay yaklaşmayacağım" der veya dört ayı kastederek ancak mutlak bir ifadeyle "Sana yaklaşmayacağım" derse îlâ etmiş olur.

İlim erbabının çoğu, îlâ dört aydan fazla olmaz, demişlerdir. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Cahiliyye dönemi insanlarının îlâsı bir yıl, iki yıl, hatta daha fazlaydı. Allah (c.c) bunu insanlara dört ayla sınırladı. Dolayısıyla îlâsı dört aydan az olursa o îlâ sayılmaz[1888].

Eşine bir gün veya daha az veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin eder, sonra dört yaklaşmazsa bu îlâdan dolayı karısı ondan bâin talakla boş olur.

İbn Ebi Şeybe sahih bir senetle Ebu Kılabe'den şöyle rivayet etmiştir: Numan b. Beşir karısına îlâ yaptı. Bunun üzerine İbn Mes'ud radıyallâhu anh şöyle dedi: Dört ay geçince hanımı ondan boş olur[1889]. Kadının hiç kimseye bağımlılığı yoktur. Boşanmış kadın iddetini bekler.

1886 Bakara: 226.
1887 El-Asâr s. 80.
1888 Sünen-i Beyhaki 7/ 381.
1889 Fethu'l-Bârî 9/ 377.

Îlânın hükmü:

Dört ay zarfında hanımıyla ilişkiye girerse yeminini bozmuş olduğundan kefâret öder. Ona kefâret borcu gerekir ve îlâ sona erer. Dört ay boyunca onunla hiçbir ilişkiye girmezse kadın bir bâin talakla boş olur. Bu, İbn Mes'ud, İbn Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, Osman ve Ali'nin görüşüdür. Birçok tabiin de böyle söylemiştir. Ebû Hanife ve ashabının görüşü de böyledir. Saîd b. Müseyyeb ile Ebû Bekir b. Abdurrahman şöyle rivayet etmişlerdir: Ömer b. Hattab radıyallâhu anh şöyle derdi: Dört ay geçtiğinde bu bir talak olur. Ancak kadın, iddetinde olduğu sürece adam ona dönmede başkasından daha fazla hak sahibidir[1890].

Dört aylığına yemin etmişse dört ay geçtiğinde süre bittiğinden dolayı yemini çözülür. Yemini "Vallahi sana hiçbir zaman yaklaşmayacağım" şeklinde süresiz yapmışsa, dört ay geçince kadın ondan bir bâin talakla boş olur. Kadınla yeniden evlenirse yemin kaldığından dolayı îlâ yeniden döner. Çünkü yemin ancak onu bozmakla sona erer. Bozunca da kefâret ödemesi gerekir. Ebediyetin mânâsı, ömürlerin sonudur. İkinci evliliğinden sonra dört ay içerisinde ilişkiye girerse yeminini bozmuş olur. İlişkiye girmezse ikinci bir talak daha vukû bulur. Dönüp onunla tekrar evlenirse hüküm aynıdır. Onunla, başka bir erkekle evlendikten sonra evlenirse îlânın hükmü ortadan kalkar.

Îlâ ne ile yapıldığında sahih olur?

Îlâ ancak Allah (c.c) adına veya yeminin olmasını sağlayan bir şey adına yapılırsa olur. Dolayısıyla; "Sana yaklaşırsam üzerime bir hac borç olsun" diyerek hacca yemin ederse veya "bana bir ay oruç borç olsun" derse veyahut "Yüz lira sadaka vermek Allah'a (c.c) karşı borcum olsun" derse Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre bu kişi îlâ etmiş olur. Namaz veya cihad için yemin ise böyle değildir. Zira Muhammed b. Hasan'a göre son ikisi üzerine yemin ederse îlâ etmiş olmaz.

Muhammed b. Hasan, el-Asâr'da, Şa'bî'den şöyle rivayet etmiştir: Adam karısına îlâ yapar, sonra onu boşarsa ikisi yarış atı gibidir. Dört ay bittiğinde iddetinin bir kısmında olursa "îlâ talakı" boşadığı talakıyla birlikte vukû bulur. İddeti dört ay bitmeden önce sona ererse îlâ düşer[1891].

Zımminin îlâsı:

Zimminin îlâsı Ebû Hanife, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre gerçekleşir; Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan ve Malik'e göre ise gerçekleşmez. Zimminin yapmış olduğu îlâ, onun Müslüman olmasıyla çözülmez.

1890 Sünen-i Beyhaki 7/ 378.
1891 El-Asâr s. 80.

Hür ve kölenin îlâsı:

Kadın cariye ise hür veya köle kocasının iki ay süresi vardır.

İddet süresi:

Kadın dört aydan sonra ve bâin talakın vukuundan sonra boşanmış kadının iddeti olan üç hayız süresi iddet bekler.

Karısına dönmekten aciz kişinin dönmesi:

Fakihler şöyle demişlerdir: Köle, kendisinin veya kadının hastalığı sebebiyle veya rahminin bir et veya benzeri bir şeyle tıkalı olması veyahut birbirlerine çok uzak olmaları sebebiyle karısına dönemezse onun dönmesi sözlü olarak "ona döndüm" demesiyle gerçekleşir. Ancak bunun şartı, îlâdan itibaren üzerinden dört ay geçene kadar bundan aciz olmasıdır. Hatta gücü varken îlâ yapar ve sonra hastalık, uzak mesafe, hapis, esirlik, zindan ve benzeri bir sebepten dolayı onunla ilişkiye girmekten aciz kalırsa veya îlâ yaptığında bundan aciz iken süre içerisinde acizlik ortadan kalkarsa diliyle döndüm demesi geçerli olmaz. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre o: (Ayette ifade edilen fey' yani) Dönmekten kasıt cimadır, demiştir. Hasan-ı Basri de: Dönmek cimadır, demiştir. Ama onun hastalık veya hapislik gibi bir özrü bulunursa diliyle dönmesi yeterli olur[1892]. Dil ile dönmek, "gücüm yettiğinde döneceğim" demesidir.

Îlâ iki çeşittir:

Sarih (açık ifade ile) îlâ, kinayeli (kapalı ifade ile) îlâ. Açık îlâ, niyete ihtiyaç duymaz. "Seninle cinsel münasebete girmeyeceğim", "Sana yaklaşmayacağım" ve "seninle cima yapmayacağım" ... sözleri gibi.

Kinayeli îlâ ise niyete ihtiyaç duyar. Mesela kadına "Sen benim için leş gibisin" der ve bununla yemini kastederse îlâ etmiş olur. Çünkü bu, kinaye mesabesindedir ve sanki "sen bana leşin haramlığı gibi haramsın" demiştir.

Karısına "Sen bana haramsın" derse; yalan kastettiğini söylerse sözü kabul edilir. Talakı niyet etmişse bir bâin talakla boştur. Üç talakı kastetmişse üç talakla boş olur. Ziharı kastettiğini söylerse zihar olur. Çünkü bunda da bir tür haramlık/yasaklık vardır. Haram olduğunu kasteder veya hiçbir şey kastetmezse o îlâdır. Çünkü helali haram yapmak yemindir. Aslolan budur. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre, o: Cinsel ilişkiden men eden her yemin îlâdır, demiştir[1893].

Müteahhirin Hanefi fukahası bu cümledeki haram kelimesini talak mânâsında almışlar, hatta, "niyet olmadan da talakı gerçekleşir", demişlerdir. Çok kullanıldığından ve örf haline geldiğinden, onu sarih lafızlara katmışlardır.

1892 Sünen-i Beyhaki 7/380.
1893 Sünen-i Beyhaki 7/381.

Bu kelime hı harfinin fethasıyla, yani hal' şekliyle "giderme ve çıkarma" mânâsına gelir. Esasen elbiseyi ve ayakkabıyı çıkarma mânâsında kullanılır. Çünkü Allah (c.c)'nun "Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz."[1894] buyurduğu gibi, kadın erkeğin elbisesidir. Burada ise madde ile mânâ arasında fark olması için hı harfinin ötresiyle hul' denmiştir. Bu iki farklı fiil şu iki cümlede özetlenmiştir: "خلع ثوبه خَلعا، وخلع امرأته خُلعاً.

Hul'un şer'i mânâsı ise erkeğin karısından alacağı bir bedel karşılığında ondan ayrılmasıdır. Hanefiler bunu şöyle tarif etmişlerdir: Hul'; kadının vereceği bir mal karşılığında evliliğin sona erdirilmesidir.

Hul'un hükmü, bâin talakın vukuudur. Kadın mal karşılığı serbest olmak istediğinde ve buna razı olduğunda malı ödemesi gerekir ve bir bâin talakla boşanır. İddetindeyken onun izni ve rızası olmadan, danışmadan, yeni bir akit yapmadan ve yeni bir mehir belirlemeden karısına dönemez. Bunun delili Allah'ın (c.c) "(Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur." buyruğudur[1895].

Abdurrezzak, Musannaf'ında, Saîd b. Müseyyeb'den; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hul'u bir talak yaptı, diye rivayet etmiştir[1896].

Hul'da vukû bulan talakın hükmü:

Hem hul' lafzıyla yapılan boşamada, hem de bedel karşılığı yapılan ayrılmada bir bâin talak vukû bulur.

Ali radıyallâhu anh, Osman radıyallâhu anh ve İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan: Hul' bir bâin talaktır, dedikleri rivayet edilmiştir[1897]. Hasan-ı Basri, İbrahim en-Nehai, Ata b. Saib, Şurayh, Şa'bî, Mekhul ve Zühri de bu görüştedir. Sevrî, Ebû Hanife ve ashabı da bu görüşü benimsemişlerdir. Malik, Evzai ve iki kavlinden biri ve en sahihi olarak Şâfiî de bu görüştedirler.

1894 Bakara:178.
1895 Bakara: 229.
1896 İ'lâu's-Sünen 11 / 231.
1897 Hattabi, Şerhu Sünen-i Ebi Davud 3/ 255.

Abdurrezzak, Musannaf'ında, kendi senediyle Saîd b. Müseyyeb'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hul'u bir talak saydı. İmam Şâfii'den gelen diğer rivayete göre o, hul'un talak değil fesih olduğunu söylemiştir. Zira Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre: Sehl kızı Habibe, Şemmas oğlu Kays oğlu Sabit ile evlendi ve ona iki bahçesini mehir verdi. Aralarında anlaşmazlık vardı ve adam bir defasında kadına vurarak kolunu kırdı. Bunun üzerine kadın sabah namazı vakti Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Ya Rasûlallah! Burası Kays oğlu Sabit'ten sığınma yeridir" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sen kimsin?" diye sorunca kadın: Sehl kızı Habibe, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ellerin bereketle dolsun, meselen nedir?" dedi. Kadın: Beni Kays oğlu Sabit dövdü, deyince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Kays oğlu Sabit'i çağırttı. Sabit aralarında geçeni anlattı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona ne verdin?" dedi. Sabit: İki hurma ağacı –veya iki hurma bahçesi-" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Malının bir kısmını alıp diğer kısmını ona bırakman mümkün mü?" dedi. Sabit: Bu olabilir mi Ya Rasûlallah? dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Evet" deyince bahçenin birini aldı ve kadından ayrıldı. Sonra kadınla Übeyy b. Ka'b radıyallâhu anh evlendi. Übeyy b. Ka'b onu Şam'a götürdü ve kadın orada öldü[1898].

Problem erkekten kaynaklanıyorsa kadından herhangi bir şey alması mekruhtur. Çünkü Allah (c.c) "Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın." buyurmuştur[1899]. Biz aynı zamanda diğer nassa göre de amel etmiş olmak için bunun mekruh olduğunu söyledik ki o nas şu âyet-i kerimedir: "(Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden korkarsanız..."[1900] ayetidir.

Huzursuzluk kadından kaynaklanıyorsa onun da kocasının verdiğinden fazlasını alması mekruhtur. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivâyet edildiğine göre: Selul kızı Cemile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Vallahi, Ben Sabit'e ne dininde ne ahlakında bir kusur bulmuyorum. Ancak islamda küfrün olmasını istemiyorum. Ona öfkemi tutamıyorum" dedi أكره الكفر في الإسلام لا اطيقه بغضا. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Ona bahçesini geri verir misin?" dedi. Kadın: Evet deyince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ondan bahçesini almasını ve daha fazla istememesini emretti[1901].

Adam kadından, verdiğinden fazlasını alırsa, "(Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden korkarsanız, ka-

1898 Sünen-i Beyhaki 7/ 315.
1899 Nisa: 20.
1900 Bakara: 229.
1901 Sünen-i İbn Mâce 1/ 663.

dının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur."[1902] ayetinin mutlak ifadesi gereğince bu ona helaldir. Bunun bir delili de, Ebû Saidden radıyallâhu anh yapılan şu rivâyettir: Kız kardeşim eşinden ayrılmak istedi ve onunla Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek bunu anlattı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Ona bahçesini iade et, o da seni boşasın (ne dersin?)" dedi. Kadın: Tamam, hatta fazlasını vereyim, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona ikinci defa "Ona bahçesini iade et, o da seni boşasın (ne dersin?)" dedi. Kadın: Evet, hatta daha fazlasını vereyim, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona üçüncü defa söyledi ve kadın "Evet, ona daha fazlasını vereyim" dedi. Bunun üzerine adam onu hul' yoluyla boşadı ve kadın ona bahçesini ve daha fazlasını verdi[1903].

Dârekutnî'nin rivâyetindeki ifade şöyledir: Kocası: "Fazlası hayır. Ama bahçesini verebilirim." dedi. Kadın da: Pekala, dedi[1904].

Kadın ona: Elimdekini vermem karşılığında beni serbest bırak, deyip erkek kabul ederse ve kadının elinde bir şey yoksa adama hiçbir şey ödemesi gerekmez. Aynı şekilde "Evimdekiler mukabilinde beni serbest bırak" der ve adam kabul ederse ve kadının evinde hiçbir şey bulunmazsa yine kadının bir şey vermesi gerekmez. Çünkü bu iki durumda malın adını söylememiş, onu da kandırmamıştır.

Ancak kadın "Elimdeki mal mukabilinde beni serbest bırak" deyip adam kabul eder ve elinde hiçbir para-mal bulunmazsa veya kocasına "Evimdeki eşya mukabilinde beni serbest bırak" deyip o da kabul ederse ve evinde hiçbir şey yoksa; her iki durumda mehrini kocasına iade eder. Çünkü kadın onu kandırmış, mal ve parayla umutlandırmış olmadığından dolayı da onları teslim edememiştir. Dolayısıyla adamın kendisine helal kılmak için verdiği mehri ona iade etmesi vacip olur.

Vereceği mehir borcu kalmamışken kadınla ona olan mehir borcu mukabilinde muhalaa yapar ve kadın bunu kabul ederse, kadının mehri iade etmesi gerekir. Koca, ona vereceği mehir borcu olmadığını ve evde hiçbir eşya bulunmadığını bilirse kadının hiçbir şey ödemesi gerekmez.

Büyük yaştaki kızı adına onun malı mukabilinde muhalaa yaparsa, mesele kızın kabulüne bağlıdır. Çünkü onun kızı üzerinde velayeti olmadığından fuzuli (vekalet ve izin almadan başkası adına iş yapan) gibi olmuştur. Ancak adam malı kendisi üstlenirse onu ödemesi gerekir.

1902 Bakara: 229.
1903 Sünen-i Beyhaki 7/ 314.
1904 Neylu'l-Evtâr 6/ 43.

Mübaree:

Mübaree, bawree fiilinin masdarıdır. "Bawree"; ayrıldı, "baree el-mer'ete" ise "kadınla ayrılmak üzere anlaşma yaptı" demektir. Mübaree de hul' gibi, eşlerden her birinin diğeri üzerindeki evlilikle ilgili tüm haklarını düşürür. Dolayısıyla kadın bir şey almamışsa (bunlardan sonra) dönüp kocasından bir şey isteyemez. Başka bir mal üzerinde hul' yapmışlarsa, kadının onu ödemesi gerekir ve mehir alacağı düşer. Mübaree zifaftan önce ve kadın mehri aldıktan sonra yapılmışsa koca ondan yine hiçbir şey isteyemez. Çünkü mübaree, beraat (borçtan kurtulma) masdarından gelmekte olup beraat iki tarafın diğerine hiçbir borcunun olmamasını gerektirir.

Hasta kadının hul'u:

Kadın hasta iken kocasıyla hul' yapar ve iddeti bittikten sonra veya zifaftan önce ölüm hastalığında ölürse hul' bedeli kocaya malının üçte birinden ödenir. Kadın onunla hul' yapar, iddet müddeti içinde iken ölürse ve hul' bedeli terekenin üçte birinden fazla ise, koca mehirden ve hak ettiği miras payından hangisi daha az ise onu alma hakkına sahip olur. Fakat hul' bedeli terekenin üçte birini aşmıyorsa, koca hak ettiği miras payından ve terekenin üçte birinden hangisi daha az ise onu alma hakkına sahip olur.

ZIHAR

Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir... Kadınlardan zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin, karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir.... (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur."

Bu âyet-i kerimelerin nüzul sebebi:

İbn Abdilberr bu ayetlerin nüzul sebebi hakkında şöyle der: Bu kadının ismi ve soyu hakkında farklı görüşler vardır. En sahihi, kendisinin Beni Salim kabilesinden Arsam oğlu Sa'leb'in kızı Havle olup, kocasının Hazreç kabilesinden ve ensardan Evs b. Samit olduğudur.

Ayetin nüzul sebebi şudur: Havle iri yarı bir kadındı. Bir defasında kocası onu namazda iken gördü ve kalçasına baktı. Namaz bitince onu istedi, ancak kadın yaklaşmadı. Adam heyecanlı ve şehveti kuvvetli biriydi[1905]. Karısı böyle yapınca: Sen bana annemin sırtı gibisin, dedi. Ancak sonra söylediği söze pişman oldu.

İlâ ile zıhâr, cahiliyye döneminde talak çeşitlerindendi. Karısına "Tek görüşüm senin bana haram olduğundur" dedi. Bunun üzerine kadın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Kocam Samit oğlu Evs benimle zengin, mal-mülk ve çocuk sahibi genç bir kadın iken evlendi. Malımı yedikten, gençliğimi tükettikten, aile efradımı dağıttıktan ve ben yaşlandıktan sonra bana zıhâr yaptı. Şimdi ise pişman oldu. Acaba onunla eski canlı hayatımıza dönmemi sağlayacak bir birleşme yolu yok mu?" Kadın bunları anlatınca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sen ona haram oldun" buyurdu. Kadın: Ya Rasûlallah! Sana bu kitabı indirene yemin olsun ki hiç talak sözü söylemedi. O benim çocuğumun babası ve en sevdiğim insandır." dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ona haram oldun" buyurdu. Kadın: Muhtaçlığımı ve yalnızlığımı Allah'a şikayet ediyorum. Onunla uzun yıllar yaşadım ve karnım onun için yarıldı –yani ondan çok çocuğum oldu-, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sel-

1905 Mealimu's-Sünen 3/254.

lem yine "Benim senin hakkında tek görüşüm, senin ona haram olduğundur. Senin hakkında bana herhangi bir emir gelmedi." buyurdu. Kadın, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile tartışmaya başladı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem her "Ona haram oldun" dediğinde yüksek sesle "Muhtaçlığımı ve sıkıntımın şiddetini Allah'a şikayet ediyorum. Allahım! peygamberinin diliyle bir şey indir." dedi. Bu, İslam'da ilk zıhârdı. Bu olay üzerine Allah (c.c) "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir..."[1906] ayetlerini indirdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kocanı çağır" buyurdu. Adam gelince ona " İçinizden zıhâr yapanların kadınları..." âyetlerini okudu. Sonra ona "Bir köle azad edebilir misin?" diye sordu. Adam: Öyle yaparsam elimde hiçbir şey kalmaz. Köle çok pahalı ve ben malı mülkü az biriyim, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ardı ardına iki ay oruç tutabilir misin?" dedi. Adam: "Vallahi Ya Rasûlallah, günde üç öğün yemek yemediğimde gözüm halsiz düşüyor ve bulanık görmekten korkuyorum." dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Peki altmış yoksulu doyurabilir misin?" diye sordu. Sahabi: Hayır vallahi. Ancak bana yardım edersen yapabilirim ya Rasûlullah! dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ben sana on beş sa' (yaklaşık 15 kg.) yiyecekle yardımda bulunacağım" buyurdu. Böylece bunlar birleştiler. İşte Allah (c.c)'nun "Kadınlardan zıhâr ile ayrılmak isteyip de.." buyruğunda anlatılan budur.

Bu, ödeyebildiği miktarı ödemekle borcunun kalmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak hemen o vakit onları sadaka verir ve bulana kadar gerisi üzerinde borç kalır. Delili Ebû Dâvud'un zıhâr eden hakkındaki rivâyetidir. Hadiste vesak geçmektedir ki o, altmış sa'dır. Arak da geçmektedir ki o da otuz sa' yiyecek alabilen bir sepettir. Bunları Hattabi söylemektedir[1907]. Malik kızı Havle ile eşi Evs b. Samit'ten gelen rivâyet şöyledir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bir köle azad eder" deyince, kadın bulamaz, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "O zaman iki ay aralıksız oruç tutar" buyurdu. Kadın: "Ya Rasûlallah! O yaşlı bir ihtiyardır. Oruca güç yetiremez" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Öyleyse altmış yoksula yemek yedirsin" buyurdu. Kadın yine: Onda sadaka verecek hiçbir şey yoktur, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Ona bir büyük ölçek (ırk) hurmayla ben yardım edeceğim, dedi. Kadın: Ya Rasûlallah! Ona bir ölçek hurma da ben yardım edebilirim, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "İyi yaptın... Git ve bunlarla altmış yoksulu doyur ve amca oğluna (kocana) geri dön" buyurdu. Irk: altmış sa'dır (bir sa': üç kiloya yakın).

Zıhârın şekli:

Zıhâr, kişinin hanımını veya onun bedenini ifade için kullanılan uzuvlarından birini, kendisiyle evlenmesi ebedi yasak olan kimselerin bakması haram olan sırt, baldır, karın ve ferç gibi uzuvlarından birine benzetmesidir.

1906 Mücadele, 1
1907 Mealimu's-Sünen 3/ 250.

Zıhâr sözleri iki çeşittir. Biri "Sen bana annemin sırtı gibisin" veya "Sen benim nezdimde annemin sırtı gibisin" gibi sarih (açık ifadeli) zıhâr sözleridir. Diğeri ise "Sen bana annem gibisin" veya "Sen bana annem misalisin" ve benzeri kinayeli zıhâr sözleridir. Kinaye zıhâr sözlerinde niyete bakılır. Eğer zıhârı kastettiyse zıhâr olur, onu kastetmediyse zıhâr olmaz.

Bununla talakı kastettiyse bir bâin talakla boşanır. Muhammed b. Hasan ise: "Bu zıhârdır." demiştir. Ebû Yusuf ise: Öfkeliyken söylemişse zıhâr, kendine haram kılmayı kastettiyse îlâdır, demiştir. Muhammed b. Hasan'ın delili, Ebû Yusuf'un kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den naklettiği şu sözdür: Bir kimse karısına "Sana yaklaşırsam sen bana annemin sırtı gibisin" derse bu; eğer ona yaklaşırsa zıhâr, yaklaşmazsa îlâ olur [1908].

Zıhâr, mahreminden birine benzetmesiyle de olur:

Zıhâr ancak mahremlerinden birine benzetmekle olur. Bu yüzden mahremi olmayan birine benzetirse, bu zıhâr olmaz. Dolayısıyla karısını herhangi bir vakitte kendisiyle evlenmesi mümkün olan birine benzeterek zıhâr yaparsa, bu zıhâr sayılmaz. Hiçbir şekilde kendisine helal olmayan bir kadına benzetirse işte o zıhârdır. Bu, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Kendisi Hammad kanalıyla İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Kişi, karısına "Sen bana mahremim olan bir kadının sırtı gibisin" derse bu zıhârdır. Ancak "Sen bana mahremim olmayan bir kadının sırtı gibisin" derse zıhâr değildir.[1909] Bu, İmam Şâfiî'nin birkaç kavlinden en sahih olandır. Ata, Hasan-ı Basri ve Şa'bî de aynı görüştedirler.

Kimlerin zıhârı geçerlidir, kimlerinki geçerli değildir?

Boşaması geçerli olan her kocanın zıhârı da geçerlidir; ister hür, ister köle olsun, Müslüman veya zimmi olsun, gerdeğe girmiş olsun veya olmasın, onunla cimaya gücü yetsin veya bundan aciz olsun, fark etmez. Kadınlardan ise küçük veya büyük olsun, akıllı veya deli olsun, ferci tıkanık olsun veya olmasın, adama haram olsun veya olmasın, kişinin karısına yaptığı her zıhâr geçerlidir.

Zıhâr kefâreti:

Zıhâr kefâreti kadınla cima yapmadan önce bir köle azad etmesidir. Erkek veya kız, küçük veya büyük, Müslüman veya kafir olması fark etmez. Çünkü ayetteki "köle azad etmek" ifadesi mutlaktır, herhangi bir kayıt yoktur.

Herhangi bir kayıt getirilmeyince "köle"den sağlam köle mânâsı anlaşılır. Dolayısıyla kusurlu kölenin azadı caiz değildir. Nitekim Ebû Hanife şöyle demiştir: Deliyi azad etmek caiz değildir. Onun kefâreti sadece oruçtur. Çünkü onun köle azad etmeye ve yemek yedirmeye gücü yoktur. Çünkü hiçbir şeye sahip değildir. Ebû Hanife'nin kendi senediyle rivâyet ettiğine göre İbrahim en-Nehai

1908 El-Asâr s. 150.
1909 El-Asâr s. 150.

de karısına zıhâr yapan köle hakkında şöyle rivayet etmiştir: İki ay oruç tutması gerekir. Onun ne köle azadı ne de yemek yedirmesi geçerlidir[1910].

Kefaret birkaç çeşit olup birincisi köle azad etmektir. Bunu yapmaktan aciz kalırsa, içinde Ramazan ayının ve orucun yasaklandığı iki bayram günü ile teşrik günlerinin bulunmadığı iki ay boyunca peşpeşe oruç tutar. Bu iki ay içinde gece veya gündüz, unutarak veya kasten onunla ilişkiye girerse iki ay oruca baştan başlar. Zira Allah (c.c) "hanımıyla temas etmeden önce" buyurmuştur.

Ebû Yusuf der ki: Gece kasten veya gündüz unutarak cima yaparsa oruca baştan başlamaz. Çünkü bunlar orucu bozmadığından orucu peşpeşe tutmaya bir halel getirmez.

Bunun cevabı şudur: Ayet, hanımına dokunmadan önce olmasını şart koşmuştur. Burada da o şart bulunmadığından baştan başlar.

Oruç tutmaya gücü yetmezse altmış yoksulu fıtır zekatındaki miktarla doyurur ki o yarım sa' (bir sa' üç kiloya yakındır) buğday veya bir sa' hurmadır. Zira burada hedef, yoksulun ihtiyacını görmek olduğundan fıtır sadakası ölçü alınır. Zekat babında, zekatta malın kıymetini ödeme bahsinde geçen sebepten dolayı, fakire yemeğin kıymetini de ödeyebilir. Onlara bazı günler akşam, bazı günler öğle yemeği vermesi caizdir. Zira Allah (c.c) "Veya altmış fakiri doyurur" buyurmuştur[1911]. Bir fakiri altmış gün doyurursa caizdir. Ama hepsini ona bir günde verirse sadece bir günlük borcunu ödemiş olur. Otuz kişiye yemek yedirdikten sonra karısıyla cima yaparsa; Ebû Hanife: Hiç yedirmeden önce cima etseydi nasıl tek bir yedirme (altmış kişiyi) gerekirse, bunda da kalan otuz kişiyi yedirmeye devam eder. Çünkü ayette yedirmenin cimadan önce olması şartı koşulmamıştır.

Zıhârı birkaç defa yineleyen kişinin hükmü:

Zıhârın hükmü, kefâret ödeyene kadar karısıyla cima etmenin ve ona götüren şeyleri yapmanın haram olmasıdır.

Sonra zıhâr sözünü tekrar niyetiyle birkaç defa tekrarlarsa; bunu ister bir mecliste, ister birkaç mecliste yapsın, bir kefâret ödemesi gerekir. Hiçbir niyeti bulunmazsa her bir zıhâra ayrı kefâret gerekir. Bir yemini birkaç defa tekrarlamada olduğu gibi...

Hanımlarına "Sizler bana annemin sırtı gibisiniz" derse her bir hanımı için bir kefâret ödemesi gerekir. Çünkü her birine zıhâr yapmış olur. Nitekim Ebû Yusuf'un kendi senediyle rivâyet ettiğine göre, İbrahim en-Nehai: Dört karısı olan bir adam, onlara "Siz bana annemin sırtı gibisiniz" derse, dört kefâret ödemesi gerekir, demiştir.

1910 El-Asâr s. 151.
1911 Mücadele: 4.

Adamın zıhâr yaptığı kadına yapması helal olan şeyler:

Adama kefâret ödemeden önce hanımıyla cima yapması haram olduğu gibi, ona götüren şeyleri yapması da haramdır. Kefaret ödemeden önce onunla cima yapar veya öperse Allah'tan (c.c) bağışlanma dilemesi gerekir. Zira Ebû Hanife kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den, karısına zıhâr yapan ve sonra kefâret ödemeden onunla cima yapan adam hakkında onun: Allah'a (c.c) istiğfar eder (bağışlanma diler) ve kefâreti ödemedikçe bunu bir daha yapmaz, dediğini rivayet etmiştir[1912]. Selem b. Sahr el-Beyazi, onun kefâret ödemeden önce hanımıyla cima yapan adam hakkında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den: "Bir kefâret (gerekir)" hadisini nakletmiştir[1913]. İbn Abbas radıyallâhu anh'ın rivâyet ettiğine göre zıhâr yapan ve hanımıyla cima yapan bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Ya Rasûlallah, ben hanımıma zıhâr yaptım ve kefâret ödemeden onunla cima yaptım" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah sana rahmet etsin, seni buna ne itti?" diye sordu. Adam: Ay ışığında onun ayağındaki halhalı gördüm, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ın (c.c) sana emrettiğini yapmadan ona yaklaşma" buyurdu[1914].

Zıhâr kefâreti borcu olan kişinin hükmü:

Zıhâr kefâreti vacip olan kimseye bu onun üzerindeki bir borçtur. Borçlar ise iki çeşittir: Allah'ın (c.c) hakkı olan borçlar ve insanların hakları. Vasiyet etmemişse namaz olsun, zekat olsun Allah'ın (c.c) tüm hakları ondan düşüp üzerinde günahı ve âhirette hesabı kalır. Vasiyet ederse bu üçte birden ödenir. Bu durumda varisin her vakit namazı için fıtır zekatındaki gibi yarım sa' yiyecek yedirmesi vaciptir. Vitir de böyledir.

Eğer borcu oruç ise her bir günün orucu, her bir vaktin namazı gibidir. Borcu hac ise varisin, malın üçte biriyle birisine onun adına hacc yaptırması gerekir. Adak ve kefâretlerde de hüküm böyledir. Kulların borçlarına gelince, bunlar her halükarda daha önceliklidir.

Âyet-i kerimede "Sonra söylediklerinden dönenlerin" sözüyle ifade edilen dönmenin (avdet) hükmü:

Âyet-i kerimenin mânâsı "karısını kendisine haram kıldıktan sonra onunla ilişkiye girmek ve cima yapmak isteyenlerin"dir. Bu görüşte olan Ebû Hanife şöyle demiştir: Onunla cima etmeye karar verir ve bunu yapmaya niyet ederse bu dönme sayılır ve kefâret ödemesi vacip olur. Cimaya karar vermezse avdet olmaz. Bu durumda kadının, haram olduğundan dolayı kocasının kendisine yaklaşmasına izin vermemesi ve hakkını ödemesi için kefâreti yerine getirmesi

1912 El-Asâr s. 151.
1913 Aridatu'l-Ahvezi 5/ 175.
1914 Sünen-Neseî 6/ 167.

gerekir. İmam Ebû Hanife'nin bir görüşü daha vardır ki ona göre avdetten kasıt kadını nikahı altında tutmaya niyet etmektir. Bu, İmam Malik ile İmam Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür.

Telvih yazarı, Ebû Hanife'den şöyle nakleder: Avdetin mânâsı şudur: Zıhâr ancak kefâret ile kalkabilen bir yasağa sebep olur. Ancak kadın ölene kadar uzun bir süre boyunca onunla ilişkiye girmezse, bu sürede cimaya niyet etmiş olsun veya olmasın, kefâret ödemesi vacip olmaz. Karısını üç talakla boşarsa o zaman da kefâret gerekmez. Karısıyla başka bir kocadan sonra tekrar evlenirse zıhârın hükmü geri döner ve kefâret ödemeden onunla ilişkiye giremez. Nitekim Ebû Yusuf, İbrahim en-Nehai'e kadar ulaşan senediyle onun, hanımına zıhâr yapıp sonra boşayan, sonra iddeti bitmesi akabinde onunla evlenen kimse hakkında: Zıhâr olduğu gibidir (geri döner), dediğini rivayet etmiştir[1915].

Ebû Yusuf: Karısıyla cima yapar, sonra ikisinden biri ölürse, adamın kefâret borcu yoktur. Cimadan sonra kefâret olmaz, demiştir.

1915 El-Asâr s. 150.

LİÂN HÜKÜMLERİ

Liân; kovmak ve uzaklaştırmak mânâsına gelen la'n kökünden gelmektedir. Zira karı ile koca merhametten uzaktırlar. Veya her biri diğerinden uzaktır. Ona (şeriatta) bu ismin verilmesi ise erkeğin beşincisinde kendisini lanetlemesinden dolayıdır.

Şeriat'ta ise liân; yeminlerle pekiştirilen, lanet ve gazapla birlikte zikredilen şahitliklerdir. Liân sadece hür, akıllı, baliğ ve iftira cezası almamış iki Müslüman karı koca arasında gerçekleşir.

İbn Mâce, Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o da kendi babasından şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Dört kadın arasında liân olmaz: Müslümanın nikahı altında bulunan hristiyan kadın, Müslümanın nikahı altındaki yahudi kadın, kölenin nikahındaki hür kadın ve hür bir adamın nikahındaki cariye"[1916].

Âyet-i kerimede lanetle birlikte gazap da zikredilmiş olmasına rağmen bu işlem için lanet kökünden gelen liân kelimesinin seçilmesi, Kur'an'da onun daha önce zikredilmesindendir. Hem de liânda erkeğin tarafı kadınınkinden daha güçlüdür. Zira erkeğin liânı başlatma imkanı varken, kadın bunu yapamaz. Kadına Allah'ın gazabının söyletilmesi ise onun günahının daha büyük olmasındandır. Çünkü erkek yalancı ise günahı en fazla iftiradır. Ama kadının yalancı olma ihtimali durumunda onun günahı daha büyüktür. Zira yatağını kirletmiştir.

Liân, nesepleri korumak maksadıyla meşru kılınmıştır. Alimler bunun sıhhati hususunda ittifak etmişlerdir.

Liân esnasında taraflar lanet ve gazabı söylediklerinde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "âmin" demiş, oradakiler de: "âmin" demişlerdir.

Liân âyetleri dokuzuncu yılın Şaban ayında Uveymir el-Aclani veya Hilal b. Ümeyye hakkında nazil olmuştur. Nitekim Sahih-i Müslim'de yer alan ve Hişam b. Muhammed'den yapılan rivayette o şöyle demiştir: Bu hususta bir bilgisinin olduğunu görünce Enes b. Malik'e bunu sordum. "Hilal b. Ümeyye karısını Şerik b. Semha ile ilişkide bulunmakla itham etti. O, İslam'da mülane yapan ilk kişiydi." dedi.

1916 İbn Mâce, s.151.

Liân, kocanın, karısına zina isnad etmesi veya çocuğun kendinden olmadığını iddia etmesiyle, koca ile karı şahitlik yapmaya ehil olup, kadın iftiracısı had cezasıyla cezalandırılacak konumda biri olup onun liân talebinde bulunması üzerine gerekli olur. Erkek liâna yanaşmazsa liân yapana veya kendisini yalanlayıp iftira cezasıyla cezalandırılana kadar hapsedilir. Erkek liân yapınca bu defa kadının liân yapması gerekir. Liâna yanaşmazsa, onu yapana veya erkeği tasdik edene kadar hapsedilir. Erkek şahitliğe ehil değilse iftira cezası uygulanır. Erkek şehâdet ehli olup kadın da "iftiracısı had cezasına çarptırılmayı hak eden biri" ise erkeğe ne iftira haddi cezası uygulanır, ne de liân yapması istenir. Sadece tazir ile (had dışında bir cezayla) cezalandırılır.

Hidaye yazarı der ki: Dilsizin iftirasında liân yapılmaz. Çünkü liân da iftira cezası gibi açık ifadeyle söylendiğinde yapılır. İftirada ise, açıkça bir iftira bulunmadığından dolayı işarete itibar edilmez. Dilsizin işaretle talakı ise vâki olur. Çünkü işaretleri anlaşıldığından ve ondan zorluğu def etmek maksatıyla işaretleri, onun hakkında açık söz sayılır. Dilsizin iftirası ile talâkı arasında fark gözetilmesinin sebebi şudur: İftiranın geçerli sayılması için zina mânâsına gelen şeylerin değil, bizzat zinanın apaçık biçimde gerçekleşmesi gerekir. Bunu ise -doğal olarak- dilsiz birisi ifade edemez. Dolayısıyla iftira etmiş olmaz. Şüpheli durumlar ise had cezalarını düşürür. Hem de iftira ile talak lafız ve mânâ yönünden birbirinden farklı özelliğe sahiptirler. Çünkü talak, mânâsını ifadede açıktır. İftira ise böyle değildir. Çünkü onda zinayı açıkça ifade olmadıkça hiçbir sonuç doğurmaz.

Şayet: İftira ile talâk arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü iftira da ancak sözle olur ve dilsizin iftirasında söz bulunmamaktadır. Dolayısıyla onda da ne had cezası ne de liân gerekmeliydi. Talâk da böyledir. O da ancak sözle caizdir.

Buna cevaben deriz ki: İki söz arasında, dikkatli bir bakışa sahip kimselerden başkalarının anlayamayacağı ince bir fark vardır. Zira talâktaki telaffuz, mânâyı ortaya koymaktadır ve bu yüzden konuşabilen kişi talâk kelimesini telaffuz etmediğinde hiçbir şey vukû bulmaz. Dilsiz ise farklıdır. Çünkü onun –zorunlu olarak - hiçbir şekilde konuşması yoktur, meramını sadece işaretle anlatabilir. Onun işareti ise iki mânâyı içerir ve aralarındaki fark, işaretle ortaya çıkmaz. Dolayısıyla bundan dolayı ona had cezası verilemez.

Hülasa; dilsizin şahitliği kabul edilmez. Liân da yeminlerle pekiştirilmiş bir şahitlik olduğundan bu, dilsizle gerçekleşmez. Talâkı ise, daha önce geçtiği gibi bilinen işaretle vukû bulur. İmam Malik ve İmam Şâfiî de böyle demişlerdir. Böylece dilsizin işareti açısından talâk, liân ve iftira arasında fark vardır.

Çocuğun kendinden olmadığını ima etmenin hükmü:

İmada iftira haddi de uygulanmaz, liân da yapılmaz. Çocuk, rengi erkeğinkinden farklı da olsa kocaya nispet edilir. Sadece renk farklılığından dolayı çocuğun kendinden olmasını reddetmesi helal olmaz. Zira Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan

yapılan rivâyete göre bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Ya Rasûlallah! Benim siyah bir oğlum oldu, karımdan şüpheleniyorum" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "senin deven var mı?" diye sordu, adam: Evet, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Rengi nedir? dedi, adam: Kırmızı, diye cevap verdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Onlardan hiç boz renkli olan var mı? dedi. Adam: Evet, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Peki o neredendir?" diye sordu, adam: Belki soya çekmiştir, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Belki senin bu oğlun da soya çekmiştir, dedi[1917]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hanımının zina ettiğini ima eden bu adama had cezası vermedi.

Dârekutnî şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, karnında bulunan çocuğun kendisine ait olduğunu inkar etti. Sonra annesinin karnında iken çocuğun kendinden olduğunu itiraf etti. Sonra çocuk doğunca onu tekrar reddetti. Bunun üzerine Hz. Ömer kadına iftira ettiği gerekçesiyle adama seksen değnek vurdurdu. Sonra çocuğu ona nispet etti[1918].

Liâna ne zaman başlanır?

Liâna, Allah'ın (c.c) başladığı gibi önce erkek başlar. Kadın, kocasından önce başlarsa, İmam Ebû Hanife'ye göre sünnete aykırı olmakla beraber liân geçerlidir. İmam Şâfiî ise: Bu sahih olmaz ve kadının erkekten sonra tekrarlaması vaciptir, demiştir.

Liân şöyle yapılır: Hakim liânı önce erkeğe yaptırır. Erkek dört defa şahitlik yapar ve her defasında "ben senin hakkında bulunduğum zina isnadında kesinlikle doğrulardan olduğuma Allah'a şehâdet ederim" der. Beşincide "Eğer sana zina isnadında yalancılardan isem Allah'ın laneti üzerime olsun" der. Çocuğun kendisinden olmadığı iddiasında bulunmuşsa "çocuğun benden olmadığı iddiamda doğrulardan olduğuma..." der. Hem zina isnadında bulunmuş, hem de çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmişse, "sana zina isnadımda ve çocuğun soyunu reddetmemde doğrulardan olduğuma Allah'a (c.c) yemin ederim" der. Sonra kadın dört defa şehadette bulunur ve her defasında: "Onun bana zina isnadında kesinlikle yalancılardan olduğuna Allah adına şahitlik ederim." der. Beşincide ise: "Zina isnadında doğrulardan ise Allah'ın (c.c) gazabı üzerime olsun." der. Adam, çocuğun kendisinden olduğunu reddetmişse, kadın burada "çocuğun kendisine ait olmadığı iddiasında..." der.

Liânı yapan karı-kocanın ayrılmaları:

Hanefiler derler ki: Hakim hükmetmedikçe liân yapan taraflar arasında ayrılma gerçekleşmez. Zira İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyete göre; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında bir adam hanımına zina isnadında bulundu

1917 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 294.
1918 İ'lâu's-Sünen 11 / 248.

ve çocuğunun kendisine ait olmadığını söyledi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlara emretti ve Allah'ın (c.c) emrettiği gibi liân yaptılar. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem sonra çocuğun kadının çocuğu olduğuna hükmedip liân yapan eşleri ayırdı[1919].

Başka bir rivayette: Çocuğu kadına nispet etti, ifadesi yer almaktadır[1920].

Ebû Hanife bu hadisi, liân olur olmaz ayrılığın gerçekleşmediğine ve bunun için hakimin hükmünün şart olduğuna delil getirmiştir. Bu, liân yapılır yapılmaz ayrılma gerçekleşir, diyenlerin aleyhine bir delildir. Yine İbn Ömer radıyallâhu anh'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in liân yapan karı kocaya şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hesabınız Allah'a (c.c) kalmıştır. İkinizden biri yalancıdır. Sen bu kadına hiçbir şekilde yaklaşamazsın" [1921].

Râvî: Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bebeğin kadının olduğuna dair hüküm verdi, demiştir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Hilal'in hanımının bebeğini reddetmiş (babasına nispet etmemiş) ve annesine nispet etmiştir.

Ebû Dâvud, Saîd b. Cübeyr radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: İbn Ömer'e "Bir adam, hanımına iftira etmiş?" dedim. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Beni İclan kabilesinin iki ferdini (karı-kocayı) ayırarak "Allah biliyor ki ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe eden biri yok mudur?" dedi ve bunu üç defa tekrarladı. Ancak ikisi de böyle bir şeye yanaşmadı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de onları birbirlerinden ayırdı[1922].

Hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: Oğlu ("filan kadının oğlu" denmek suretiyle) annesine nispetle çağrılırdı. Sonra liânın mirası hususundaki sünnet; Allah'ın (c.c) belirlediği ölçülerde kadının oğluna onun da kadına varis olması şeklinde uygulanageldi[1923].

Alimler, çocuk ile anne tarafından farz sahibi ehil kimseler arasında mirasın gerçekleştiği hususunda ittifak etmişlerdir. Onlar anne bir erkek ve kız kardeşleri ile anneden ninesidir. Sonra çocuğun annesine ve farz sahiplerine farz payları verilir ve geride bir şey kalırsa, o red yoluyla annenin olur. Allah'ın (c.c) ona farz ettiği; oğlu, oğlunun oğlu veya iki erkek veya kız kardeşi yoksa üçte birdir. Bunlardan biri varsa, payı altıda bire düşer. Farz sahiplerinden bir şey artarsa o, İmam Mâlik ve Şâfiî'ye göre beytülmala kalır. Ahmed b. Hanbel'e göre kadın tek başına olursa asabe akrabalığı yoluyla malın tamamını alır. İmam Ebû Hanife de: Kadın tek olursa malın üçte birini farz, kalanını ise red yoluyla alır, demiştir.

1919 Ayni, Şerhu'l-Buhari 19 / 78.
1920 Neylu'l-Evtâr 6/ 196.
1921 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 uüü 300.
1922 Sünen-i Ebi Davud 1/ 1315.
1923 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 301.

Adam kadına "Karnındaki benden değil" derse, Hanefilere göre liân yoktur. Çünkü ceninin doğmadan önce hiçbir hükmü yoktur. Konuyla ilgili geçen hadise ise, "ondaki liânın hamilelikten değil iftiradan dolayı olduğu" şeklinde cevap vermişlerdir.

Fakihler, adamın çocuğun kendisine ait olmadığı iddiasında bulunmasının süresi hususunda; onun çocuk doğar doğmaz mı, bir iki gün sonra mı veya kırk gün içinde mi yapılması gerektiği, yoksa belli bir süresinin olup olmadığı hususunda farklı görüşler söylemişlerdir. Ebû Hanife (rh.a) bunun belli bir süresinin olmadığı görüşündedir. Ebû Yusuf ve Muhammed bunun nifas süresi olan kırk günle sınırlı olduğunu söylemişlerdir. Hanefiler: Çocuk doğunca veya bir iki gün içinde söylemesi gerekir, demişlerdir. İmam Şâfiî ise: Kendisine ait olmadığı iddiasının hemen doğum akabinde olması gerektiğini, yoksa geçersiz olacağını söylemiştir.

Dolayısıyla erkek, doğumdan önce veya sonra çocuğun kendisinden olmadığını söylerse çocuk, liân yapan kadına nispet edilir. Zira Nafi'in İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir adamla karısı arasında liân yaptırdı. Böylece çocuk, adamın çocuğu olmaktan çıktı. Ardından Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onları ayırdı ve çocuğu annesine nispet etti[1924].

Camide liân:

Bir kimse kan için yemin ettirmek (öldürülen yakını için o çevrede bulunan insanlardan, kimsenin onu yapmadığına dair yemin ettirmek) veya değerli bir mal için yemin ettirmek ve benzeri önemli durumlar için yemin ettirmek istediğinde Müslüman yöneticilerin bunu büyük camilerde yapmaları gerekir. Bu, Medine-i Münevvere'de yapılacaksa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in minberinin yanında, Mekke'de yapılacaksa Rükün ile Makam-ı İbrahim arasında, Kudüs'te ise Mescid-i Aksa'da, havada duran kayanın olduğu yerde, bunların dışında bir şehirde ise şehrin büyük camisinde, tazim ve saygı gösterilen bir yerinde yapılır. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de mescide hürmet ve saygı duyduklarını bildiğinden dolayı liân yapanlara orada yapmalarını emretmiştir. Batılda olanın hakka dönmesi ve yalan yeminlerden kaçınması için onlara liânı o heybetli mekanda yaptırmıştır. Ayrıca liân ikindiden sonra yapılmıştı. Çünkü o vakitte yalan yemin etmek kişiye daha dehşetli gelir. Yemini ağırlaştırıcı (dolayısıyla kişiyi yapmaktan vazgeçirici) bu şeyleri yapmak müstehaptır.

Liân eden kadının mehri:

Liân eden kadının mehri kendisine kalır. Kadın, zinayı itiraf etse liân eden adam ondan hiçbir şeyi geri alamaz. Çünkü zifafa girmiş kadının mehrin ta-

1924 Ayni, Şerhu'l-Buhari 20 / 301.

mamını hak ettiği hususunda icma vardır. İhtilaf, zifafa girmeyen hakkındadır. Cumhur, zifaftan önce boşanan kadın gibi, bunun da mehrin yarısını alacağı görüşündedirler. Zira Saîd b. Cübeyr radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: İbn Ömer'e "Bir adam hanımına iftira etmiş?" dedim. Şöyle anlattı: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Beni İclan kabilesinin iki ferdini (karı-kocayı) ayırdı ve "Allah biliyor ki ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe eden biri yok mudur?" dedi, ama ikisi de kabul etmedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Allah biliyor ki ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe eden biri yok mudur?" dedi, ama yine kabul etmediler. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tekrar "Allah biliyor ki ikinizden biri yalancıdır. Sizden tevbe eden biri yok mudur?" buyurdu. Yine ikisi de kabul etmedi. Bunun üzerine onları ayırdı. Adam: Malım? dedi. Ona: "Senin hiçbir malın yoktur. Eğer doğru isen onunla zifafa girdin. Yalancıysan o senden daha uzaktır." dendi. Yani Adam: Malım! diyerek kadına ödemiş olduğu mehri istiyordu ve ona şöyle dendi: "Senin malın falan yoktur. Çünkü eğer onun hakkındaki iddianda doğru isen onunla zifafa girerek ondaki hakkını daha önce eksiksiz aldın. Söylediğinde yalancı isen o senden ondan mal talebinde bulunamayacağın kadar uzaktır. Aksi takdirde hem (iftira atarak) ar ve namusunu kirletmiş, hem de senden hak ederek aldığı malı ondan istemiş olmakla ona iki zarar birden vermiş olursun.

İDDET HÜKÜMLERİ

İddet; "adde, yeuddu: saydı, sayıyor" fiilinin masdarıdır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e "kıyamet ne zaman olacaktır?" diye sorulunca, "iki iddet dolduğunda" diye cevap vermiştir. Yani cennetliklerin sayısı ile cehennemliklerin sayısı tamamlandığında... Kadının, talakı ve kocasının ölümü sonrasında beklediği zamana iddet denmiştir. Çünkü o sürede kendisine belirlenen günleri sayar ve kendisine vaad edilen sıkıntıdan kurtulma anını bekler.

Böylece iddet sözlükte adde, yeuddu fiilinin masdarıdır. Şer'i ıstılahta ise; nikahın kalkması ve benzeri durumlarda kadının zorunlu olarak yapması gereken belli bir süre beklemedir.

İddetin vacip olduğunun delili Allah'ın (c.c) şu buyruklarıdır: "Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler."[1925], " Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler."[1926] "Kadınlarınız içinden âdetten kesilmiş olanlarla, âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır."[1927] "Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın"[1928].

İddetin çeşitleri:

İddet üç çeşittir: Hayız hesabına göre bekleme, ay hesabına göre bekleme ve hamilelik sonuna kadar bekleme. Kur'ân-ı Kerîm bunların her birini zikretmiştir.

İddet ne ile vacip olur?

İddet şu üç şeyle vacip olur: Kocanın boşaması, kocanın ölümü ve cima yapmaya niyetlenen kişinin diliyle "onunla cimayı bıraktım" veya "onu serbest bıraktım" diyerek cimayı terk etmesidir. Niyetin sadece gerdeğe girilmiş kadında bir etkisi yoktur.

1925 Bakara: 228.
1926 Bakara: 234.
1927 Talak: 4.
1928 Talak: 1.

Hayız gören hür kadının talâktaki ve zifaftan sonraki fesihteki iddeti, talâk veya fesih vaktinden itibaren tam üç hayızdır. Hayız yaşına ermemiş kızın ve hayız görmeyen yaşlı kadının iddeti ise talaktan ve zifaftan sonraki fesihten itibaren üç aydır.

Hayız gören kadın, küçük kız çocuğu ve adetten kesilmiş yaşlı kadının kocasının vefatındaki iddeti, onun vefatından itibaren dört ay on gündür. Kadın onun öldüğünü bilmezse, bu süre geçtiğinde iddeti sona erer.

Kadının kendisini kocanın oğluna teslim etmesi gibi, kocasından talâk dışında başka yollarla ayrılmalarında da hüküm böyledir.

Nikahın feshiyle gerçekleşen ayrılmalar da talâk gibidir. Çünkü iddet, rahimin boş olduğunu öğrenmek için konmuştur ve bunu sağlayan da hayızdır. Feshin süresi de (talâk gibi) ayrılmanın hemen akabinde başlar. Küçükken evlendirilen ve büluğa erince ayrılığı tercih eden küçük kızın nikahının feshindeki iddeti; dengi olmayan biriyle evlenen ve velisinin evliliğe itirazı sonucu nikahı feshedilen kızın iddeti de talâk iddeti gibidir.

Eşleri hakimin de ayırması ve nikahı feshetmesi mümkündür. Hakimin nikahı feshine örnek, iddetinde evlenen kadının evliliğini feshetmesi veya onları ayırmasıdır. Zira kadın iddetinde evlenir ve ikinci kocanın yanında iken üç hayız görürse birinci kocasından tamamen ayrılmış olur. Çünkü bu, ondan iddetidir. Kadın bu hayızları sonraki kocası için sayamaz. Bilakis ikinci kocası için ayrı bir iddet bekler. Zira rivâyete göre Hz. Ali radıyallâhu anh iddetinde evlenen kadının kocasından ayrılmasına, fercinin kullanılması mukabilinde mehir almasına, birinci iddetinden bozduğunu yapmasına, yani ilk kocasından kalma iddeti tamamlamasına, diğerinden de iddet beklemesine[1929], yani yeni bir iddet beklemesine, sonra dilediği takdirde onunla evlenmesine hükmetmiştir.

Cariyenin iddeti talâkta iki hayızdır. Küçük cariye ile adetten kesilmiş yaşlı cariyede ise bir buçuk aydır. Cariyenin kocasının ölümündeki iddeti de iki ay beş gündür.

Hamilenin tüm kadınlardaki iddeti, hamileliğinin sona ermesi ve çocuğu doğurmasıdır. Zira Allah (c.c)'nun " Gebe olanların bekleme süresi ise, yüklerini bırakmaları (doğum yapmaları)dır."[1930] buyruğunun genelliği hem hürrü, hem cariyeyi, hem talaktan, hem vefattan, hem de başka sebeplerden ayrılıkları içermektedir.

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Neseî ve Ahmed b. Hanbel'in Ümmü Seleme'den rivâyet ettiklerine göre; Eslem kabilesinden Seb'iyye adında bir kadın eşinin nikahı altındaydı ve hamileyken kocası öldü. Sonra ona Ebû Senebil b. Ba'kek

1929 Sünen-i Beyhaki 7/ 441.
1930 Talak: 4.

talip oldu, fakat kabul etmedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de ona "İki süreden en uzununu beklemeden evlenemezsin." dedi. Kadın yaklaşık on gün sonra doğum yaptı, sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldi. Bu defa Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona: Evlen, buyurdu[1931].

İmam Muhammed b. Hasan, el-Asâr'da, İbrahim en-Nehai'ye kadar uzanan senetle onun düşük bebek hakkında "Bedenin bazı yerleri belirmişse iddeti sona erer" dediğini rivayet etmiştir[1932]. Muhammed şöyle demiştir: Bize göre düşük sayılabilmesi için saç ve tırnak gibi bazı yerlerinin belli olmasını kastediyoruz. Eğer bedeninin hiçbir yeri belli değilse bununla iddeti sona ermez.

Firarcının, -ki o, miras bırakmamak için ölüm hastalığında karısını boşayan ve kadının iddeti bitmeden ölen kişidir- karısının iddeti de, ihtiyaten vefat iddeti ile talâk iddetinden en uzun olanıdır. Yani ölümden itibaren dört ay on gün bekler. Bu sürede hiçbir hayız görmezse, ardından üç hayız bekler. Hatta temizlik süresi uzarsa (hiç hayız görmezse) iddeti hayızdan kesilme dönemine girene kadar devam eder.

Kadının talâkı ric'î ise icmayla vefat iddeti kadar beklemesi gerekir.

İbn Ebi Şeybe, İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Kadının iddeti, kocası onu boşadığı günden, kocası öldüğü günden başlar[1933]. Başka bir rivayette: İddet, kocası öldüğü veya boşadığı günden başlar, demiştir.

Kur'(قرء) ne demektir?

Esmai der ki: Kur' kelimesi, kaf harfinin ötresiyledir. Ebû Zeyd ise bu kelime kar'dır demiştir. Su, kadının rahminde yerleştiğinde bu "Akraati'l-mer'etu" cümlesi ile ifade edilir. "Kadın kur' günlerinde bekler", sözünün mânâsı "hayız günlerinde bekler" dir. Saleb der ki: Kur' vakit mânâsına gelir ve bu bazen hayız, bazen temizlik olur. Kadın hayız olduğunda da, temiz olduğunda da bu "karaati'l-mer'etu kur'en" cümlesi ile ifade edilir. Bunun müşterek isimlerden (hem hayızda hem temizlikte hakikat olarak kullanılan isimlerden) olduğu söylenmiştir. Bu kelimenin hayızda hakikat, temizlikte ise mecazi mânâda kullanıldığı da söylenmiştir.

Bu kelimenin hayız mânâsına geldiğini söyleyenlerden bazıları şunlardır: Sahabelerden; Ebû Bekir, Ömer, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Muaz b. Cebel, Übeyy b. Ka'b ve Ebû Musa el-Eş'ari. Tabiinden; Saîd b. Müseyyeb, Alkame, Esved, Mücâhid, Ata, Tavus, Saîd b. Cübeyr, Mekhul, ve Tebei tabiinden; Nehâî, Sevrî ve Evzâî.

1931 Neylu'l-Evtâr 6/ 219.
1932 El-Asâr s. 144.
1933 İ'lâu's-Sünen 11 / 261.

Ebû Hanife ve ashabı ile iki rivâyetten birine göre Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.

Neseî râvileri sika olan bir senetle Aişe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Ümmü Habibe istihaze olunca (kanı hayızdan sonra özürden dolayı devam edince) Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e durumunu anlattı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Hayız gördüğü dönemdeki kur' (hayız) süresi kadar beklesin, buyurdu.[1934]

Neseî'nin rivâyetindeki ifade şöyledir: Ona kur' ve hayız sayıları miktarı namazı terk etmesini emretti[1935].

Kur'un temizlik mânâsına geldiğini söyleyenlerden bazıları da şunlardır: Aişe, Zeyd b. Sabit ve Abdullah b. Ömer. İbn Abbas radıyallâhu anh'dan da böyle bir rivâyet vardır. Tabiiinden; Salim, Kasım, Urve, Süleyman b. Yesar, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Zühri ve diğer yedi fakih.

İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve bir rivayette İmam Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir.

Birinci grup şöyle demişlerdir: Boşanmış kadın üçüncü hayızdan temizlenmedikçe evlenemez.

İkinci grup ise şöyle demişlerdir: Boşanmış kadın üçüncü hayız dönemine girmesiyle başka erkeklerle evlenebilir. Kadının boşandığı temizlikten sonra temizliğinin bitimine ister bir gün, isterse bir an kalmış olsun, bu temizlik dönemi kadın için bir kur' sayılır.

Zifafa girmemiş kadının iddet beklemesi vacip değildir:

Zifafa girmeden önce vukû bulan boşamada iddet yoktur. Zira Allah (c.c) "Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da, henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur." buyurmuştur[1936].

Adeti kesilen yaşlı ile adet yaşına gelmemiş küçük kızın iddeti esnasında kan görmesi:

Adeti kesilen kadın veya küçük kız çocuğu aylara göre iddet beklerken bir ara kan görürse iddete baştan ve hayızla başlarlar. Yaşlı kadın böyle yapar; çünkü kan görünce adetinin kesilmediği ve iddetinin hayızla olacağı anlaşılmış olur. Böylece temizlik dönemi uzayan kadın gibi olur. Dolayısıyla iddete baştan başlar. Küçük kız da böyledir; çünkü bir iddetin hem hayız hem ay hesabıyla beklenmesi imkansızdır. Ayrıca bu hususta ne bir rivâyet vardır, ne de bir beşer bir şey söy-

1934 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 131.
1935 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 131.
1936 Ahzab: 49.

lemiştir. Aylara göre beklemek de imkansız hale gelince hayıza göre beklemek kesinlik kazanmıştır. Şöyle de diyebilirsin: İddet için belirlenen aylar hayızların halefi (olmadığında yerini tutacak şey) yapılmıştır. Burada da halef olan aylar ile iddet beklemekle hedef gerçekleşmeden önce aslı yapmaya gücü yeter olmuştur. Dolayısıyla onu yapması gerekir. Namazında iken su gören teyemmümlü kişi gibi... Kadın bir iki hayızdan sonra adetten kesilirse iddetine baştan ay hesabıyla başlar.

İddetin asgari süresi:

İddetin üç hayızla gerçekleşen asgari süresi iki aydır. On gün hayız, sonra on beş gün temizlik, sonra on gün hayız ve sonra on beş gün temizlik, sonra on gün hayız görür. Bunların toplamı altmış gün eder. Bu Muhammed b. Hasan'ın Ebû Hanife'den rivâyetidir.

Veya sünnete uyarak talakın süresi, temizliğin başlamasıyla başlatılır. Sonra hayızın normali hesaplanır ki o, beş gündür. Akabinde on beş gün temizlik ve beş gün hayız gelir. Bu şekilde üç defa tekrarlanan hayızın günlerinin sayısı altmış eder. Bu da Hasan b. Ziyad'ın Ebû Hanife'den rivâyetidir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: İddetin en kısası otuz dokuz gün ve üç saattir. Çünkü onlar hayızın en az süresi olan üç gün ile temizliğin en az süresi olan on beş günü esas almışlardır. Sonra talakın hayızdan çok kısa bir süre önce vukû bulmuş olma ihtimali göz önünde tutulur. Böylece üç gün hayız, on beş gün temizlik, sonra üç gün hayız, sonra on beş gün temizlik, sonra üç gün hayız sayılır. Böylece iddet tamamlanır.

İddetli kadına talip olmanın hükmü:

Ric'î talaktan iddet bekleyen kadına ne açık ne ima yollu talip olmak caiz değildir. Çünkü birincinin nikahı devam etmektedir.

Vefattan dolayı iddet bekleyen kadına da iddet esnasında talip olmak mekruhtur. Zira Allah (c.c) "Sakın onlara sır vaadinde bulunmayın" buyurmuştur[1937]. Ayette geçen sır'dan kasıt nikahtır. Evliliği üstü kapalı söylemede ise bir mahzur yoktur. Çünkü Allah (c.c) "(İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur. Allah bilir ki siz onları anacaksınız. Lâkin, meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice evlenme sözü vermeyin." buyurmaktadır[1938].

Açık nikah teklifi "Seninle nikahlanacağım, evleneceğim" gibi şeyler söylemesi; ima ise "benim sana meylim var", "seninle evlenmeyi arzuluyorum", "seninle evlenirsem sana çok iyilik yapacağım" gibi sözlerdir.

1937 Bakara: 235.
1938 Bakara: 235.

Kadın, iddetinde evlenir ve ikinci kocasıyla zifafa girerse, bunlar birbirlerinden ayırtılırlar. Bu durumda birinciden iddeti sona ermiş olur ve ikinci için başka bir iddet bekler. Zira Ebû Yusuf'un kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den rivâyetine göre o şöyle demiştir: Kadın, iddetinde iken evlenir ve kocası onunla zifafa girerse bunlar birbirlerinden ayrılırlar. Birincinin iddeti sona erince ikinci için yeni baştan iddet bekler[1939].

Yas tutma:

Buhârî ve Müslim'in Ümmü Seleme'den rivâyet ettiklerine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah'a (c.c), âhiret gününe inanan hiçbir Müslüman kadına kocası dışında birine üç günden fazla yas tutması helal olmaz. Ona ise dört ay on gün yas tutar."[1940]

Sahih bir nikah sonrasındaki bir vefat veya bâin talâktan dolayı iddet bekleyen kadının, hür olsun cariye olsun, eğer büluğ çağında bir Müslüman ise yası terk etmesi gerekir. Yas ve matem, koku sürünmeyi ve süslenmeyi terk etmektir. Kadına iddetinde evlenmek haram olunca, koca arayan bir konumda olmamak için süslenmeyi terk etmekle emrolunmuştur.

İddet, kadının geçim, nafaka ve barınak ihtiyaçlarının görülmesinin vesilesi olan evlilik nimetinin elden gitmesine üzülmesini izhar etmesi için gerekli olmuştur. Bu ise bâin talâkla boşanmış ve kocası vefat etmiş kadında vardır. Kadın mücevher takmaz. Çünkü bu süstür. Tedavi dışında kına yakmaz. Zira Ümmü Seleme radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Bir kadın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek: "Ya Rasûlallah, kızımın kocası öldü. Kızın gözleri rahatsız. Gözüne kına sürelim mi?" diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem; iki veya üç defa "Hayır" buyurdu.[1941]

Üseyd kızı Ümmü Hakim'in, annesinden rivâyet ettiğine göre; onun kocası vefat etti. Kendisi de gözlerinden rahatsızlanınca ona cila (rastık taşı) kınası sürdü. Hemen ardından bir cariyesini Ümmü Seleme'ye göndererek cila kınasını sordurdu. Ümmü Seleme: Ona çok sıkıntı veren zorunlu bir durum olmadıkça kına sürmesin. Gece sürsün, gündüz onu silsin, dedi. O ara Ümmü Seleme radıyallâhu anh (başından geçen bir olayı) şöyle anlattı: Ebû Seleme vefat ettiğinde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma geldi. Ben gözüme sarısabır ağacı tozu sürmüştüm. "Bu nedir ey Ümmü Seleme?" diye sordu. Ben: Sabır ağacıdır Ya Rasûlallah. Hoş kokulu değildir, dedim. "Bu, yüzü güzelleştiriyor. Onu gece yapar, gündüz silersin. Saçını hoş kokuyla da kınayla da tarama..." buyurdu[1942].

1939 Muhammed b. Hasen, el-Asâr s. 143.
1940 Neylu'l-Evtâr 2/ 226.
1941 Sünen-i Beyhaki 7/ 439.
1942 Sünen-i Beyhaki 7/ 440.

Fasit nikahtan iddet beklerken yas tutulmaz. Ümmü Atiyye'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kadına kocası dışındaki birine üç günden fazla yas tutması helal olmaz. Kocası ölen kadın ise kına yakmaz, boyalı elbise giymez..." buyurdu. Başka bir rivayette: "Çok az koku sürünüp yıkandığında da onu temizler." buyurdu.[1943]

İddet bekleyen kadının evinden çıkması:

Kesin talakla (üç talakla veya bâin talakla) boşanan kadın, gece olsun, gündüz olsun evinden çıkamaz. Zira Allah (c.c) "Onları evlerinden çıkarmayın ve kendileri de çıkmasınlar." buyurmuştur[1944]. Hem de nafakası kocası üzerine olduğundan, dışarı çıkmaya ihtiyaç duymaz. Hatta, kendisine nafaka ödemeyeceği kaydıyla muhallaa yapmışsa bir görüşe göre gündüz çıkar. Başka bir görüşe göre, -ki en sahihi budur- çıkmaz; çünkü nafakayı düşürmeyi kendisi tercih etmiştir. Kendisi için bir haktan vazgeçmesi hul' yaptığı kişinin hakkını kaldırmaz. Onun için de çıkması caiz olmaz.

Ebû Yusuf, Nehâî'den, Allah'ın (c.c) "onları evlerinden çıkarmayın..." ayeti hakkında "kadının iddetinde evinden çıkması açık bir fuhuşun ta kendisidir[1945].

Kocasının vefatından dolayı iddet bekleyen kadın, gündüz veya gecenin bir kısmında çıkabilir, ancak geceyi evinde geçirir. Çünkü nafakası olmadığından evin ihtiyaçlarını görmek için çıkmak zorunda kalır ve bu bazen akşama kadar uzayabilir. Hatta yanında kendine yetesi şeyler var ise boşanmış kadın hükmünde olur, dolayısıyla çıkması helal olmaz. Kocası vefat etmiş kadın, mecburiyet olmadığından dolayı geceyi başkasının evinde geçirmez.

Ebû Yusuf kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Kocası ölmüş kadın evinden ancak zorunlu durumlar için çıkabilir ve evi dışında hiçbir yerde gecelemez.

Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Malik kızı Feria kocasının ona hiçbir ev ve nafaka bırakmadığından yakındığında ona "Vade dolana kadar evinde kal" buyurmuştu. Ve kadın onda dört ay on gün iddet beklemişti[1946].

Boşanmış kadın ile kocası ölmüş kadın ayrılma gerçekleştiği esnada hangi evde oturuyorlardıysa iddeti orada beklerler. Çünkü Allah'ın (c.c) "evlerinde" diye ifade ettiği bu evdir. Çünkü kadının oturduğu ev budur. Hatta kadını başka bir evde boşarsa evine döner ve iddeti orada bekler. Ancak ev yıkılır veya oradan çıkarılır veyahut kirasını ödemeye gücü yetmeyip taşınırsa, başka...

1943 Sahih-i Buhârî, 3/ 78.
1944 Talâk: 1.
1945 El-Asâr s. 142.
1946 Sünen-i Tirmizî 1/ 146.

Yıkıldığında oradan ayrılabilir; çünkü yıkık evde oturduğunda kendisi ve malı açısından güvende olamaz. Evden çıktıktan sonra dilediği yere gidebilir. Ancak kesin talakla boşanmışsa, kocasının söylediği yere taşınmak zorundadır. Çünkü "Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun" ayetinin muhatabı kocalardır. Varisler veya ev sahibi onu evden çıkarırlarsa, kadın bunda mazeretlidir. Nitekim Ebû Yusuf, İbrahim en-Nehai'ye kendi senediyle ondan şöyle rivayet etmiştir: Ömer radıyallâhu anh öldürüldüğünde Ali radıyallâhu anh Ümmü Gülsüm'ü taşındırdı; çünkü Ümmü Gülsüm, Ömer radıyallâhu anh ile hilafet merkezinde oturuyordu[1947].

Kadın bâin talâkla veya üç talâkla boşanmışsa aralarında bir perdenin bulunması şarttır. Ancak adam fasık olup kadına bir zarar vermesinden korkulursa o durumda evden çıkabilir. Çünkü bu bir özürdür. Zaten evla olan ise erkeğin çıkıp onu evde bırakmasıdır.

Hamileliğin asgari ve azami süresi:

Hamileliğin en alt sınırı altı aydır. Zira Ebû Harb b. Ebi Esved ed-Deyli'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh altı aylık evliyken çocuk doğuran bir kadını getirtti ve onu recmetmeye karar verdi. Bu arada olayı işiten Ali radıyallâhu anh: Ona recm uygulanmaz, dedi. Bunu duyan Ömer radıyallâhu anh ona bir adam göndererek sebebini sordurdu. Ali radıyallâhu anh şöyle dedi: Allah (c.c) "Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler." [1948] buyuruyor. Yine "Taşınması ile sütten kesilmesi, otuz ay sürer"[1949] buyuruyor. Altı ay hamileliğidir. İki yıl da süt emzirmenin tam süresidir. O kadına had cezası uygulanmaz, -bir rivayette: kadın recmedilmez- dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh kadını serbest bıraktı ve sonra kadın çocuğu doğurdu. Başka bir rivayette Ali radıyallâhu anh: Süt emzirme yirmi dört ay, gebelik ise altı aydır, dedi[1950].

Hamileliğin azami süresi ise iki yıldır. Zira Sa'd kızı Cemile'nin Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Kadın iki yıldan, iğ sopasının gölgesi dönecek kadar bile fazla hamile kalmaz[1951]. Böylesi bir konu ancak şer'i kaynaktan öğrenmekle bilinir. Çünkü bu, aklın idrak sahası dışındadır.

Boşanmış kadın iddetin sona erdiğini ikrar eder ve ayrılıktan altı aydan kısa bir süre sonra bir çocuk doğurursa nesebi, boşayan babaya ait olur. Kadının da ikrarında yalan olduğu kesin ortaya çıkmış olur, dolayısıyla kadın hiç ikrar etmemiş sayılır. Çocuğu altı ay sonra doğurursa adama nispet edilmez. Çünkü

1947 El-Asâr s. 143.
1948 Bakara: 233.
1949 Ahkaf: 15.
1950 Sünen-i Beyhaki 7/ 442.
1951 Nsby 7/ 443.

kadının iddetin bittiğine dair bir yalanı ortaya çıkmış değildir. Dolayısıyla bu daha sonra yeni bir hamilelikten gelme bir doğum olur ve nesebi, boşayan adama bağlanmaz.

Ric'î talâkla boşanan kadının çocuğunun nesebi, boşanmadan iki yıldan sonra da meydana gelmiş olsa, kadın iddetin bittiğini ikrar etmedikçe, adama ait olur. Çünkü temizlik süresinin uzamış olma ihtimali bulunduğundan, iddetinde adamla cima yaparak hamile kalmış olması mümkündür. İki yıldan önce doğurursa iddet bittiğinden, kocadan ayrılmış olur ve nesebi adama bağlanır. Çünkü evliyken veya iddette hamile kalmış olması mümkündür. Bu durumda kadına dönmüş (ric'at etmiş) olmaz. Çünkü talâktan önce veya sonra hamile kalmış olma ihtimali bulunduğundan, şüpheyle ric'at edilmiş sayılmaz. İki yıl sonrasında veya daha sonra doğurursa adam ric'at etmiş olur. Çünkü kadının hamileliği talâktan sonra olmuştur ve görünüşe göre iddetinde adamla ilişkiye girerek ondan hamile kalmıştır. İkisinin durumunu en iyi ve en güzel hale yorumlamak adına böyle yapılır.

Üç talâkla boşanan ve kocası ölen kadının iki yıldan önce doğurduğu çocuğun nesebi adama bağlanır. Çünkü kadının boşanırken hamile olma ihtimali mevcuttur. Meşru ilişkiden olma ihtimali kesin bir şekilde ortadan kalkmayınca nesep ihtiyaten sabit olur. Bundan fazlasında ise nesep ancak adamın iddiasıyla sabit olur. Çünkü biz hamileliğin talâktan sonra meydana geldiğinden emin olduğumuzdan, erkekten olması ancak onun iddia etmesiyle olur. Bu durumda sanki iddetle ilgili bir hesap yanlışlığı yaparak kadınla iddet bittikten sonra cima yapmış gibi sayılır.

İddet bekleyen kadının çocuğunun nesebi, ancak iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şahitliğiyle veya açık bir hamilelik veya kocanın itirafı veyahut varislerin tasdik etmesiyle sabit olur. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise: Tek bir kadının şahitliğiyle de sabit olur. Çünkü iddet devam ettiğinden, meşru ilişki vardır ve çocuk da evlilikteki ilişkiye nisPet edilir. Bu, aynen nikah varmış gibi nesebi mecbur kılar, demişlerdir. İmam Ebû Hanife (rh.a) ise şu gerekçeyi söylemiştir: Kadın, doğum yaptığını ikrar edince iddeti sona ermiş ve geçmişte kalmış olur. Sona eren bir şey ise hüccet olamaz. Böylece nesebi belirlemeye ihtiyaç vardır. Bunun için de tam bir delil şarttır ki o da iki adamın veya bir adam ile iki kadının şehadetidir.

Hamile olduğunun ortaya çıkması veya kocanın ikrarı durumunda, nesep, doğumdan önce ve belirlemeye ihtiyaç duyulmadan sabit olur. Bu durumda nesep, kadının şahitliğiyle de, ölümden sonra varislerin itirafıyla da sabit olur. Bu, miras hususunda açık bir şeydir. Çünkü miras malı kendi haklarıdır. Nesep ise; eğer ehil kimselerse nesep onların şahitlikleri sayesinde sabit olur. Nesep kendileri hakkında kendilerinin itirafıyla, başkalarının hakkında ise onlar hakkındaki sübutuna bağlı olarak sabit olur.

Ric'î veya bâin talakla boşanmış büluğa ermemiş kızın çocuğunun nesebi, ancak talaktan dokuz aydan önce doğurursa sabit olur. Vefat eden kocasından iddetinde ise dört ay on günden az bir süre sonra doğurduğunda sabit olur. Bu, Ebû Hanife'nin görüşüdür. Çünkü iddetinin bitimi için ay hesabı kesinlik kazanmıştır. Bu süre geçince şeriat, iddetin bittiğine hükmeder. Bu, ikrardan daha güçlüdür. Çünkü ikrardan dönme ihtimali vardır, ancak bunda o yoktur.

Küçük kız, iddetinde iken hamilelik iddiasında bulunursa, hakkındaki hükümler tamamen ergen kız gibidir. Çünkü büluğa erdiği, kendi ikrarıyla sabit olmuştur.

Adam, hamile karısına "Eğer doğurursan sen boşsun" der, bir kadın da onun doğumuna şahitlik ederse boşanmış olmaz. Çünkü kocası aleyhine yemininin bozulduğu iddiasında bulunmuş olduğundan, ancak tam beyyine ile sabit olur ki o da iki erkeğin ve bir erkek ile iki kadının şehadetidir. Doğumda bir kadının şehadetinin kabulü, oradaki mecburiyet sebebiyledir, dolayısıyla o hüküm talâkta geçerli olmaz. Çünkü talâk ondan ayrı bir şeydir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise, boşanmış olur, demişlerdir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Erkeklerin haberdar olamadıkları yerlerde kadınların şahitliği caizdir" buyurmuştur. Kadının doğumda şahitliği kabul edildiğine göre onun üzerine bina edilen talâkta da kabul edilir.

Koca kadının hamileliğini kabul eder ve ona "Doğurursan sen boşsun" derse, daha sonra kadın doğurduğunu söyler söylemez (birinin şahitliğine gerek kalmadan) boş olur. Çünkü koca, hamileliğini ikrar ettiğinden aynı zamanda doğumu da ikrar etmiş sayılır. Çünkü hamilelik doğuma yol açar. Hem de kabul etmekle kadının emin olduğunu ikrar etmiştir. Dolayısıyla emaneti teslim hususunda kadının sözü kabul edilir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Yine de bir kadının onu doğurduğuna dair şahitlikte bulunması şarttır. Çünkü kadının söylediği bir iddia olup ona bir delil getirmek zorundadır.

NAFAKA

Kadın, kendisini evinde kocasına teslim ettiğinde nafakasını; yiyeceği, giyeceği ve barınağını temin görevi kocaya aittir. Nafaka; yiyecek, giyecek ve barınaktır.

Nafakanın vacip olduğunun delili Allah'ın (c.c): "Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın."[1952]. "İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin"[1953] buyruğudur. Allah (c.c) daha sonra: "Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir."[1954]buyurmuştur. İbn Mes'ud radıyallâhu anh yukarıdaki ayeti: "أسكنوهن من حيث سكنتم وأنفقوا عليهن من وجدكم: Onları oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onlara gücünüz ölçüsünde nafaka verin" şeklinde okumuştur. Onun kıraati Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet gibi sayılır. Yine Allah (c.c) "Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir."[1955] buyurmuştur. Başka bir ayette de: "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur."[1956] buyurmuştur.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Onların sizin üzerinizde nafakalarını ve giyeceklerini normal şekilde karşılama hakları vardır" buyurmuştur[1957]. Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem, Utbe kızı Hind gelerek "Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Bana, kendime ve oğullarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ondan, sadece kendinden habersiz olarak aldığım malı var. Bunda bana bir günah var mı?" diye sorduğunda, ona şöyle cevap vermiştir: "Onun malından sana ve oğullarına normalde yetecek kadar al". Nafaka, kocasına vacip olmasaydı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadına bunu emretmezdi.

Kadının nafakasının kocası üzerinde olmasının sebebi; kocanın onu yanında alıkoyması sebebiyle kadının para kazanamaması ve kendine harcayamamasıdır.

1952 Talak: 6.
1953 Talak: 7.
1954 Bakara: 233.
1955 Bakara: 233.
1956 Nisa: 34.
1957 Sahih-i Müslim s. 890.

Nafakada kocanın durumu dikkate alınır. Zira Allah (c.c) "İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin"[1958] buyurmuştur. Hassaf ise: Nafaka, koca zengin olsun fakir olsun, her ikisinin durumuna göre belirlenir, demiştir ki fetva da bu şekilde verilmiştir.

Dolayısıyla ikisi de zenginse kadına zengin nafakası, ikisi de fakirse fakir nafakası; kadın zengin, koca fakirse fakirin üstünde bir nafaka, tersi ise zenginin altında bir nafaka hakkı vardır. Biri diğerinden aşırı zengin, diğeri ondan aşırı fakirse kocaya orta seviyede bir nafaka takdir edilir. Erkek, nafaka hususunda kendisinin fakir olduğunu iddia ederse, söz onun sözüdür. Çünkü inkarcı konumdadır. Delili ise kadın getirir. Zira davacı olan odur.

Nafaka, kısmadan ve israfa kaçmadan, yetecek miktar (kifayet) şeklinde belirlenir.

Ebû Yusuf'un, Ebû Hanife'den rivâyetine göre Abdulmelik b. Umeyr ona şöyle anlatmıştır: Üzerinde güzel elbise bulunan, uzun boylu ve güzel bir kadın İbn Ziyad'a gelerek kocasının nafakadaki tarzından ve kendisine zarar vermesinden yakındı. Bunun üzerine İbn Ziyad adamı çağırttı. Derken kısa boylu, küçük ve çirkin bir adam çıkageldi. Adam: Ona sor bakalım, yiyecekleri benden mi?, dedi. Kadın: Evet. Ancak bana kırıntı ekmek parçaları veriyor mu? dedi. Adam: Ona şu elbiseyi sor, o benim aldıklarımdan mıdır? dedi. Kadın: Evet, ancak bana hırka veriyor musun? dedi. Adam: Karnındakini (rahmindekini) sor, o benden midir? dedi. Kadın: Evet. Ama ben bunun köpeğin karnında olmasını isterdim, dedi. Bunun üzerine adam: Kocadan yedirmek, giydirmek ve hamile bırakmaktan başka ne istenir? dedi. İbn Ziyad: Doğru söyledin. Ondan bunlar istenir. Haydi kadının elinden tut! dedi[1959].

Nafakada sabit bir miktar yoktur. Çünkü bu, zaman, insanların tabiatları, ucuzluk ve pahalılığa göre değişiklik arz eder. Kadın için belli bir aylık maaş belirlenir ve bunu ona her ay verir. Giyecekleri ise her altı ayda bir defa alır. Kocanın ihtiyaçları kendisinin görmesi de caizdir. Ancak hakimin huzurunda karısına nafaka vermediği belli olursa, söylediğimiz gibi kadına vermesi için belli bir aylık belirler. Koca zenginse ve kadın hizmetçi çalıştırıyorsa ona bir hizmetçi parası takdir eder. Kadının hizmetçisi yoksa hizmetçi parasını, özellikle de adam fakirse, ondan alamaz. Çünkü kadın bazen işlerini kendisi görerek hizmetçiye ihtiyaç duymayabilir.

Koca, karısını cimadan anlamayacak kadar küçük çocuğu dışında aile efradından hiç kimsenin bulunmadığı müstakil bir eve yerleştirmekle yükümlüdür. Ancak bunu kadın tercih ederse, hakkından kendisi vazgeçmiş olduğundan, bir

1958 Talak: 7.
1959 El-Asâr s. 159.

şey olmaz. Başka bir kadından cinsel ilişkiden anlayacak yaşta bir çocuğu varsa erkeğin onu karısıyla aynı evde oturtma hakkı yoktur. Çünkü ev, kadının hakkıdır ve erkeğin bunda başkalarını ona ortak etme yetkisi yoktur. Çünkü kadın bundan zarar görür. Zira eşyalarını emniyette hissedemez, kocasıyla yakın ve samimi ilişkisini engeller.

Zevcenin akrabalarını ziyaretinin hükmü:

Kocanın, karısının ana babasını, kadının başkasından olma çocuğunu ve akrabalarını eve yerleşmekten engelleme hakkı vardır. Çünkü ev onun malıdır. Fakat onları diledikleri vakit kadınla konuşmaktan ve bakmaktan engelleyemez. Çünkü bu akraba ilişkilerini kesme mânâsına gelmektedir ve üstelik bunun kocaya hiçbir zararı yoktur. Bir görüşe göre ise her Cuma günü onu ana babasının yanına gitmekten veya onların evine gelmesinden engelleyemez. Diğer mahremlerindeki ölçü ise bir yıldır. Sahih olan görüş de budur.

Kadının kocasına yaklaşmama durumunda nafakasının hükmü:

Kadın, zifaftan sonra da olsa, peşin mehri vermesi için kendisini kocasına teslim etmezse nafaka hakkı vardır. Çünkü mehir hakkını almak için kendisini teslim etmeme yetkisine sahiptir ve nafaka düşecek olursa zarar görür. Oysa asıl zararın, kadının hakkını vermeyen zalim kocaya verilmesi gerekir. Hem de, kadının kendisini teslim etmemesinin sebebi erkek olduğundan, sanki kadın kendisini teslim etmeme gibi bir şey yapmamıştır.

Kocanın küçük ve büyük olması durumundaki nafakanın hükmü:

Koca, cima yapamayacak kadar küçük, karı büyük olursa, karının onun malında nafaka hakkı vardır. Çünkü o kendisini teslim etmiştir, ancak engel kocadan kaynaklanmıştır. Karı kendinden cinsel haz alınmayacak kadar küçük, koca ise büyük olursa karının nafaka hakkı yoktur. Çünkü engel karı tarafından gelmiştir. İkisi de küçük olursa kadının nafaka hakkı yoktur.

İtaatsizlik durumunda nafakanın hükmü:

Kadın, haklı bir sebepten, evinden kocasının izni olmadan çıkarsa, gideceği yer uzak da olsa, evine dönene kadar nafaka hakkı olmaz. Çünkü nafakayı vacip kılan, kadının kendisini evinde kocasına hapsetmesidir ve bu ortadan kalkmıştır. Evine döndüğünde nafaka hakkı başlar. Ama kocasının evinde iken onun cinsel talebine hayır dediğinde nafaka hakkı gitmez. Çünkü kendisini kocasına hapsetme gerçekleşmiştir ve kocanın onunla zorla cima etme imkanı vardır. Koca, kadının evinde onunla birlikte iken kadın yanına girmesini engellerse itaatsizlik etmiş olur. Ancak kocadan kendi evine taşıması veya bir ev kiralaması talebinde bulunursa o durumda nafaka hakkı vardır.

Koca, gasp edilmiş bir eve yerleşir de kadın onunla birlikte oturmak istemezse itaatsiz sayılmaz. Çünkü haklı bir sebepten dolayı oturmamıştır.

Boşanmakta olan kadının nafakası:

Boşanmış kadının iddetinde iken nafaka ve ev hakkı vardır. Talâkı ister ric'î, ister bâin olsun.

Ric'î talâkta nafaka vaciptir; çünkü nikah devam etmektedir. Hatta kocanın onunla cima ve başka şeyler yapması caizdir. Bâin talâkla boşanmış kadının da nafaka hakkı vardır; çünkü kadın, erkeğin hakkı olan şeylerden alıkonulmuştur. Zira kadın başkasıyla evlenmeyerek rahmine başka erkeğin suyunun katılmasına izin vermemektedir. Kocanın hakkı için alıkonulmak ise nafakayı gerektirir. Onun için icmayla onun mesken hakkı vardır.

Dârekutnî, Cabir'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Üç talakla boşanan kadının mesken ve nafaka hakkı vardır."[1960]

Fatıma b. Kays'ın radıyallâhu anh Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den üç talâkla boşanan kadın hakkında rivâyet ettiği "Onun ne mesken ne nafaka hakkı vardır" hadisine[1961] ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in evinden çıkmasına izin verip ona "Amca oğlun Amr b. Ümmi Mektum'un evine taşın ve onun yanında iddet bekle" diye emretmesine[1962] gelince; onun bu sözünü Aişe radıyallâhu anh da, Ömer radıyallâhu anh, Zeyd b. Sabit, Cabir b. Abdullah da kabul etmemişlerdir. Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Allah'ın (c.c) kitabını ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sünnetini, ezberlediğini veya unuttuğunu bilemediğimiz bir kadının sözü için mi terk edeceğiz. Onun mesken ve nafaka hakkı vardır. Allah (c.c) şöyle buyurdu: "Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar."[1963]

Boşanmış kadın, kendisinin hamile olduğunu iddia ederse, iddet hususunda ihtiyat gereği koca, onu boşadığından itibaren iki yıl boyunca nafakasını verir. Kadın eğer "Kendimi hamile gibi hissediyordum ve şu ana kadar da hiç hayız olmadım" derse, yani temizliği devam etmişse ve nafakayı isterse, adetten kesilme dönemine girene kadar nafaka hakkı vardır. O döneme girince üç aylık iddete baştan başlar.

Kocası ölmüş kadının nafakası:

Kocası ölmüş kadının nafaka hakkı yoktur. Çünkü nafaka, kocanın malında vaciptir. Onun ise öldükten sonra hiçbir malı yoktur. Hem de mal varislere intikal etmiştir. Bu yüzden nafaka gerekmez. Varisleri mecbur kılarak kendi paylarından

1960 Sünen-i Dârekutnî 2/ 433.
1961 Sahih-i Müslim 2 / 1118.
1962 Sahih-i Müslim 2 / 1118.
1963 Talak: 1.

nafaka ödetmek de mümkün değildir. Çünkü Ebû Yusuf'un İbn Abbas radıyallâhu anh'a kadar varan senetle rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Kocası ölmüş hamile kadına (mirastaki) nasibinden harcama yapılır[1964].

Ayrılıkta nafakanın hükmü:

Kadının dinden çıkma ve kocanın oğlunu (şehvetle) öpme gibi bir günahtan dolayı kendisinden kaynaklanan her ayrılıkta, onun nafaka hakkı yoktur. Çünkü kendisini haksız olduğu bir sebeple hapsetmiştir. Böylece kocasına itaatten çıkan kadın gibi olmuştur.

Kadından bir günah işlemeksizin kaynaklanan ayrılıkta ise onun nafaka hakkı vardır. Mesela kızı küçükken ağabeyi evlendirir ve büluğa erdiğinde ayrılmayı tercih ederse veya kocaya denk olmadığından dolayı ayırtılırlarsa, nafakasını alır.

Kadın talep etmediğinde ve dinden çıktığında nafakasının hükmü:

Boşanmış kadın, iddeti bitene kadar nafaka talebinde bulunmazsa, evlenen kadındaki gibi, nafakası düşer. Ancak hakim nafakasını karara bağlamış iken veya kadın kocasıyla belli bir nafaka miktarı üzerinde sulh anlaşması yapmış olup koca da kadına ödemek üzere kendinden belli bir miktar belirlemiş iken, (bu iki durumdan) sonra belli bir müddet geçtiği halde hala ödememişse; kadına geçmiş vaktin nafakasını öder.

Kadın üç talâkla boşanır, sonra mürted olursa nafaka hakkı düşer. Çünkü alıkonulması (kocası için değil) şeriatın hakkı içindir.

Çocukların nafakası:

Küçük çocukların nafakası, fakirlerse, zengin olsun fakir olsun, babanın üzerindedir. Bunda ona hiç kimse ortak olmaz. Ancak baba fakir, anne zengin olursa anneye nafakalarını vermesi emredilir ve ödedikleri, baba üzerinde borç olur. Zengin çocukların harcamaları ise kendi mallarından yapılır. Delili Allah'ın (c.c) "İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin."[1965] buyruğudur.

Kocaya, fakir olmadıkça karısının nafakasında hiçbir kimse ortak olmaz. Fakir olduğunda ise Hanefi mezhebindeki sahih görüşe göre nafaka, daha sonra babadan tahsil etmemek üzere akrabalarına vacip olur.

Bebeğin emzirilmesinin hükmü, nafakası gibidir. Bebeğin nafakası babaya aittir. Bebek emzikli ise annenin onu emzirmesi, ancak baba onu emzirecek bir kadın bulamadığında veya bebek başka bir kadından emmediğinde kesinlik ka-

1964 El-Asâr s. 129.
1965 Talak: 7.

zanır. İşte bu durumda bebeği helaktan korumak için annenin onu emzirmesi vacip olur.

Allah (c.c) "Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler." buyurmuştur[1966]. Adam, süt parasını ödeyemeyecek kadar fakirse kadın bebeği emzirmemezlik edemez. Ancak zenginleştiğinde babadan tahsil etmek üzere kendisi için süt emzirme nafakasına hükmetmesi talebinde bulunabilir. Baba fakir, anne zengin olduğunda, zenginleştiğinde babadan almak üzere annenin çocuğuna harcama yapmaya zorlanması gibi.

Çocuğun nafakası, dinleri farklı da olsa babası üzerindedir. Zira Allah'ın (c.c) "Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir."[1967] buyruğu mutlaktır, onda herhangi bir kayıt yoktur. Hem de çocuk babanın bir parçası olduğundan, kendisi hükmündedir.

Karının nafakası, -dinleri farklı olsa bile- kocanın borcudur. Çünkü kadın nafakayı, nikah akdiyle sabit olan "kendisini kocasına hasretme" mukabilinde hak etmiştir. O yüzden nafaka vacip olur.

Adamın, çalışmaya güçleri yetse de fakir olan anne babasının, baba ve anne tarafından dedelerinin ve ninelerinin nafakaları zengin adamın veya zengin kadının üzerindedir. Bir iddia söz konusu olduğunda söz zengin olduğunu inkar edenindir ve bu iddiada bulunandan delil istenir. Tercih edilen görüşe göre, para kazanan kişi kendi dininden olmasa da ana babasını nafaka verdiği kimseler sınıfına dahil etmek zorundadır. Allah (c.c) "Anne babana öf bile deme" buyurmuştur[1968]. Allah (c.c) kişiyi anne babasına bu kadar eziyet vermekten bile nehyetmiştir. İhtiyaç duyduklarında nafakalarını vermemekte ise onlara daha büyük zarar vardır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sen ve malın babanındır" buyurmuştur. Yine: "Kişinin yediği en helal-hoş rızık, kendi kazancından olanıdır. Onun çocuğu da kendi kazancındandır." buyurmuştur. Oğlun malı, kendi malı anlamında babaya nispet edildiğine göre, baba, oğlunun malı sayesinde zengin sayılır ve dolayısıyla malındaki nafakası vacip olur. Allah (c.c) "İnsana şiddetle ana babasına iyiliği tavsiye ettik." buyurmuştur[1969]. Çocuğun ihtiyaçlarını görmeye gücü yettiği halde onları muhtaç halde bırakması ise onlara iyilik değildir.

Allah (c.c) kafir ebeveyn hakkında da: "Onlarla dünyada iyi geçin" buyurmuştur[1970]. Doyurma imkanına sahip iken onları aç kimseler olarak bırakmak iyilik değildir.

1966 Bakara: 233.
1967 Bakara: 233.
1968 İsra: 23.
1969 Ankebut: 8.
1970 Lokman: 15.

Bir rivayete göre bunda erkek çocuklar ile kız çocuklar eşittirler. Tercih edilen görüş de budur. Çünkü bunlar, nafakanın vücubiyetine sebepte ve ilahi hitapta eşittirler. Bir görüşe göre ise Allah'ın (c.c) "Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir"[1971] buyruğundan dolayı herkes ondan miras alacağı oranda sorumludur.

Kişinin din farklılığına rağmen nafakaları teminle yükümlü olduğu karı, ebeveyn, dedeler, nineler, çocuk ve torundur. Zira, daha önce açıkladığımız üzere, naslar mutlak olup bu hususta herhangi bir ayrım yapılmamaktadır.

Diğer akrabaların nafakasının hükmü:

Kişi, mahrem (evlenmeleri ebedi haram olma) derecesindeki akrabaların nafakasından da sorumludur. Zira Ebû Yusuf, Ebû Hanife'den, o da Hammad'dan, İbrahim en-Nehai'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Her mahrem derecesindeki akrabaya infak edilir"[1972]. Söz konusu akraba fakir bir küçük çocuk veya buluğ çağında da olsa fakir bir kadınsa yahut müzmin bir hastaysa veyahut fakir bir kör ise onlara nafakalarını vermesi vaciptir.

Nafaka, miras miktarı vacip olur. Çünkü zarar muhtemel kâr mukabilinde yüklenilir. Dolayısıyla uzak değil de yakın akrabalara nafaka vaciptir. Yakın akraba ise evlenmeleri ebedi haram olan kişilerdir. Nitekim Allah (c.c) "Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir"[1973] buyurmaktadır. İbn Mes'ud radıyallâhu anh'ın bu ayeti kıraati ise "Onun benzeri, mahrem derecesinde akraba olan varis üzerine de gerekir." şeklindedir. Ama çok yakınlıkla birlikte muhtaçlık, küçüklük, dişilik ve daimi acizlik gibi bir durumun da olması şarttır. Körlük de acizlik emaresidir. Çünkü onun acizliği kesindir. Çünkü para kazanma gücüne sahip kişi kazanmakla zengin olur.

Ama ebeveyn farklıdır. Çünkü onlara nafaka ödemenin vacip olması için çalışabilme güçlerinin olması şart değildir. Çünkü onlar çalışmaktan yorulurlar ve çocuklar da onlardan zararı def etmekle emrolunmuşlardır. Dolayısıyla çalışmaya güçleri olsa da onların nafakalarının temini vaciptir.

Mikdam b. Ma'diyekrub'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Şüphesiz Allah size annelerinize iyilik etmeyi şiddetle tavsiye etmektedir. Sonra babalarınıza iyiliği tavsiye etmektedir. Sonra en yakından uzağa tüm yakınlarınıza iyiliği emretmektedir".[1974]

Tarık el-Muharibi'den şöyle rivayet edilmiştir: Medine'ye geldiğimde Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i minberde, ayakta insanlara şöyle hutbe verir-

1971 Bakara:: 233.
1972 El-Asâr s.159.
1973 Bakara:: 233.
1974 Telhîsu'l-Habîr 2/ 334.

ken gördüm: Veren el daha üstün ve yücedir. Önce geçindirdiğin kimselerden; annen, baban, kız kardeşin ve erkek kardeşinden başla, sonra en yakından uzağa doğru diğer akrabalarına devam et"[1975].

Varis olsa bile amca oğlu gibi mahremi olmayan akrabaların nafakası ise vacip değildir.

Mahremliğin ise akrabalık yönünden olması şarttır. Onun için örneğin amca oğlu gibi biri aynı zamanda süt kardeşliği yönünden mahrem olursa o zaman da nafaka hakkı yoktur.

Fakir iseler buluğ çağındaki kızın, müzmin hasta veya kör olan oğlun nafakası da miras hakkı oranında ebeveyni üzerindedir. Yani üçte ikisi babanın üçte biri annenin yükümlülüğündedir. Zahirurrivaye'de (Hanefilerde en sağlam rivâyet) ise nafakanın tamamının baba üzerinde olduğu geçmektedir ki fetva da böyle verilmektedir.

Bir sanatı olmadığı veya lüks yaşam düşkünü olduğu (için her işte çalışamayan) veyahut ilim öğrencisi olduğundan dolayı iyi para kazanamayan kimsenin nafakası, zengin olan mahrem akraba üzerindedir. Babanın hanımının nafakası oğul üzerindedir. Oğul, baliğ olmayan bir fakir veya yatalak bir hasta olması durumunda onun ailesinin nafakasını temin etmek de babaya düşer. İhtiyaç duyduğunda babanın hizmetçisinin parası oğula aittir. Çünkü babaya hizmet, oğlun babasına karşı görevi olduğundan, babasına hizmet eden kişinin masrafı da onun görevidir.

Fakirin nafaka vermekle yükümlü olduğu sadece iki kişi vardır: karısı ile büluğ çağında olmayan çocuğu. Zira Allah (c.c): "Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir."[1976] buyurmaktadır.

Buradaki ölçü, zekat almayı haram kılan zenginliktir. Dolayısıyla temel ihtiyaçları ve çocuklarının ihtiyaçları dışında nisap miktarı malı bulunan kimse zengindir, akrabalarının nafakası ona vacip olur. Bir evi ve hizmetçisi bulunmakla birlikte muhtaç olan kimseye ise zekat almak helal ve nafakası akrabalarına vaciptir. Eğer elinde fazla bir mal varsa onun bir kısmını satması ve kendisine harcaması emredilir. Örneğin fazla odası bulunan bir evi varsa, onu satıp daha ucuz bir ev satın alarak oraya taşır ve aradaki farkla elde kalan parayı geçimlerine harcar.

Oğul para kazanabilen bir fakir, baba ise yatalak hasta ise normal miktarda yiyecekte oğluna iştirak eder. Kronik hasta veya yatalak kimsenin hem kendinin hem babasının nafakası devlete aittir. Fakir babanın zengin bir erkek kardeşi varsa, amcanın yeğenine nafaka vermesi sağlanır ve amca daha sonra onu ba-

1975 Neylu'l-Evtâr 6/ 267.
1976 Bakara:: 233.

badan alır. Zengin kadının kocası fakir olup kendisinin başka kocadan bir oğlu veya zengin bir erkek kardeşi varsa, kadının nafakası kocası üzerindedir. Oğula veya kardeşe ona, nafaka vermesi emredilir ve kocasının durumu düzeldiğinde o parayı ondan tahsil eder. Vermek istemediklerinde oğul ve kardeş hapsedilirler. Çünkü bu, iyiliktendir.

Fakir birinin zengin bir babası ile zengin bir oğlu varsa nafakası oğluna aittir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sen ve malın babanındır" buyurmuştur. Çocuğun akrabalık nafakasındaki ölçü, miras değil "akrabalık yakınlığı sırası"dır. Çünkü Allah (c.c) nafakayı "kendisi için doğrulan"(baba) ya yüklemiştir. Bu ise ondan doğma ve ondan ayrılma yönüyle "parçası ve bölüğü olmak" demek olan "viladet" kelimesinden türemedir. Mahrem akrabanın nafakasındaki ölçü ise "miras alan kimselerden olup olmaması"dır.

Örneğin:

1-Zengin bir oğlu ile zengin bir kızı olan fakir bir kimsenin nafakası; yarı yarıya ikisi üzerindedir.

2-Zengin bir kızı ile zengin bir erkek kardeşi olan bir fakirin nafakası, kızı üzerindedir; çünkü o daha yakındır.

3-Zengin bir kızı ile zengin bir yeğeni, yani oğlunun oğlu olan bir fakirin nafakası, kızı üzerindedir; çünkü o daha yakındır.

4-Kızının zengin bir kızı, kızının zengin bir oğlu ve zengin erkek kardeşi bulunan fakirin nafakası, erkek kardeşi değil torunları üzerindedir. Çünkü onlar daha yakındır.

İbn Ebi Şeybe, Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivayet etmiştir: Birinin bir amcası ile annesi olursa nafakası ondan mirası miktarı annenin, mirası kadar amcanın üzerindedir[1977].

5-Ana babaları bir olan bir erkek bir de kız kardeşi bulunan fakirin nafakasından, mirasları oranında ikisi sorumludur.

6-Bir zengin kız kardeşi ile bir zengin amcası bulunan fakirin nafakası yarı yarıya ikisi üzerindedir.

7-Bir annesi ile bir dedesi bulunan fakirin nafakası üçte birlik oranında ikisi üzerindedir (üçte iki anne, üçte biri dedenin).

8-Zengin bir annesi, ninesi ve erkek kardeşi bulunan bir fakirin nafakasının üçte biri anne ve kalanı dede üzerindedir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise kalanı dede ile erkek kardeş aralarında yarı yarıya paylaşırlar (her biri toplam nafakanın üçte birini verir).

1977 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 145.

Hasan-ı Basri'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer, bir adamı erkek kardeşinin oğluna infaka zorladı[1978].

9-Zengin bir amcası ile zengin bir dayısı bulunan fakirin nafakası amca üzerindedir.

10-Bir dayısı ile bir amca oğlu bulunan fakirin nafakası dayı üzerinde, miras ise amca oğlunadır.

11-Zengin bir halası ile zengin bir teyzesi bulunan fakirin nafakasının üçte ikisi halaya, üçte biri teyzeye aittir.

Nafakanın Düşmesi:

Hâkim çocuk veya ana baba yahut nesep yönünden diğer akrabalar için bir nafaka ile hükmeder ve üzerinden bir ay veya daha çok –daha az değil- bir zaman geçer ve süre uzayıp onlara hâlâ nafaka verilmezse, o sürenin nafakası düşer. Çünkü nafakaları, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar vaciptir, hatta bu yüzden varlıklı kimselere nafaka vermek vacip olmaz. Zaman geçtiğine göre ihtiyaçlar görülmüş demektir. Fakat hâkim onun adına borç alabileceğine hükmetmişse onun üzerinde bir borç olarak kalır ve bu, sürenin geçmesiyle düşmez. Karının nafakası da böyledir; hâkim bununla hükmetmişse geçmişte ona gerek duymamakla düşmez. Çünkü bu kadının zengin olması durumunda da vaciptir.

Hidane (çocuğun beslenip büyütülmesi):

"Hadana et-tair beydahu" cümlesi "kuş, yumurtasını kanatları altına aldı ve böğrüne yapıştırdı" mânâsına gelir. Sanki çocuk bakıcısı da onu kucağına ve yanına aldığı için, bu kelime (hidane) kullanılmıştır. Çocuk kendi işlerini görmekten aciz olunca Allah (c.c) bu görevi velilerine vermiştir. Mal ve akitlerdeki velayeti bu işlerde daha güçlü ve daha dirayetli olduklarından dolayı erkeklere; besleyip büyütme işini de erkeklerden daha şefkatli ve merhametli, çocuk bakımı ve eğitiminde onlardan daha güçlü ve daha dirayetli olmalarından dolayı kadınlara havale etmiştir.

Ebû Dâvud, Abdullah b. Amr radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Bir kadın "Ya Rasûlallah ! Benim bu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar ve kucağım kundak olmuştur. Babası ise beni boşadı ve onu benden koparmak istedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Evlenmediğin sürece çocuk önce sana aittir." buyurdu[1979].

Hidane (çocuğun bakım ve terbiyesi) hakkı en çok kimindir?

Eşler ayrıldığında çocuğun bakımını üstlenmeye en layık olan kişi, annesidir. O yoksa anneannesi babaannesinden daha layıktır. Anneannesi yoksa babaan-

1978 El-Cevheru'n-Nakî 2/ 145.
1979 Sünen-i Ebi Davud 1/ 317.

nesi bakar. Daha sonra öz kız kardeşler, sonra ana bir kız kardeşler, sonra baba bir kız kardeşler, sonra öz kız kardeşlerin kızları, ana bir kız kardeşin kızları, sonra teyzeleri, sonra baba bir kız kardeşin kızları, sonra halalar, sonra annenin teyzesi, sonra babanın teyzesi, sonra annenin halası, sonra babanın halası gelir.

Bunlardan hangisi yabancı biriyle evlenirse, ondan hidâne hakkı düşer. Çünkü yabancı adam çocuğa az verir ve yan bakar. Böylece çocuk, annesinin kocasından eziyet ve kaba muamele görür. Dolayısıyla, zarar bulunduğundan dolayı kadının hidâne hakkı düşer. Anne, yeni kocasından ayrılırsa hidâne hakkı geri döner. Çünkü engel ortadan kalkmış olur. Kadın evli olmadığı iddiasında bulunursa onun sözü dinlenir. Çünkü hidâne hakkını kaybettiğini inkar etmektedir. Ebû Yusuf da İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Kadın, çocuğun ona ihtiyacı olduğu sürece daha layıktır. O evlenirse bakmaya ninesi veya teyzesi başkalarından daha layıktır[1980].

Erkek çocuğu tek başına yiyene, tek başına giyinene ve başkasının hizmetine ihtiyacı kalmayana kadar annesi ve anneannesi ona bakmada başkalarından daha layıktırlar. Kendine yetecek yaşa gelince erkeklerin ahlak ve âdâbını almaya ihtiyaç duyar. Onun ahlaki eğitiminde, bilgi ve kültür gelişiminde ise baba daha dirayetlidir. Bu da yaygın olana bakılarak, yedi yaş olarak belirlenmiştir.

Kız çocuğu için ise bu yaş büluğ çağı olarak belirlen miştir. Çünkü o kendine yetecek yaşa geldikten sonra kadınların ahlak ve âdâbını öğrenmeye ihtiyaç duyar ve bunda da kadın daha dirayetlidir. Büluğ çağına erdikten sonra korunmaya ve himaye edilmeye ihtiyaç duyar ki bunda da baba daha güçlüdür. İşte bu yüzden anne ve nine kız çocuğunu büluğ çağına gelene kadar bakar. Hidâne hakkı bulunan anne ile nine dışındaki kadınlar ise şehvet gözüyle bakılabilecek yaşa kadar bakarlar. O da dokuz yaşı olarak belirlenmiştir ki fetva da bu şekilde verilmiştir.

Ebû Yusuf, kendi senediyle İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Çocuğun yeme, içme ve giymede annesine ihtiyacı kalmadığında baba ona bakmaya daha layıktır[1981].

Çocuğun hiçbir akrabası olmadığında, onu korumak için erkekler yanlarına alırlar. Onu almaya en layıkı, asabe hısımlığı yönünden en yakın olanıdır. Çünkü onun üzerindeki velâyet, yakınlığa göredir. Aynı şekilde hidâneye ihtiyacı kalmadığında da onları korumaya en layık kişi, asabe hısımlığı yönünden en yakınıdır. Sonra çocuğun asabe yönünden hiçbir hısmı yoksa nesep yönünden akrabaları bakar. Bu akrabalar onu alma hakkında aynı derecede iseler öncelik en ahlaklısının, sonra en takvalı, sonra da en yaşlısınındır. Kız çocuğu, günaha düşme korkusundan dolayı, amca oğlu gibi mahremi olmayan bir akrabasına verilmez.

1980 El-Asâr 159.
1981 El-Asâr s. 158.

Kızın erkek kardeşi bile olsa arsız ve fasık bir mahremine de verilmez; çünkü fıskının şerrinden güvende olunamaz. Hâkim onu güvenilir bir kadının yanına koyar. Kızın sadece bir amca oğlu varsa; hakim dilerse, kız için daha iyi olacaksa, onun yanına verir. Yoksa güvenilir birine bırakır.

Hidâne hakkına birden fazla kişi aynı derecede sahip olduğunda önce en takvalısı, sonra en yaşlıları yanına alır.

Zimmi, erkek olsun kız olsun, dinleri idrak edecek ve küfre alışmasından endişe edilecek yaşa gelene kadar kendi çocuğuna başkasından daha layıktır.

Erkek veya kadının çocuğu başka beldelere götürmeleri:

Baba, kendine yetecek çağa gelmeden çocuğunu beldesinden başka bir beldeye götüremez. Zira annenin hidâne hakkı kaldırılmış olur. Anne de onu başka bir beldeye götüremez. Çünkü bunda babayı onu görmekten mahrum etme vardır. Olsa olsa kadının kocasıyla orada evlendiği kendi memleketine götürebilir. Bir de götürdüğü şehir babanın beldesine yakınsa o durumda da götürebilir. Ayrıca kadın köyde oturmakta iken çocuğu alıp şehre götürebilir, ancak bunun aksini yapamaz.

Kadının müstakil bir evde oturma hakkı:

Güvenilir dul kadının evde tek başına oturma hakkı vardır. Güvenilir değilse babası onu yanına alır. Bekar kız ise tek başına oturamaz. Ama kendine ait görüşü olacak olgunluk yaşına girerse o zaman tek kalabilir.

YEMİN

Eymân, yemin'in çoğuludur. Yemin ise sözlükte kuvvet mânâsına gelir. Allah (c.c) "Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kıskıvrak yakalardık." buyurmuştur[1982]. Yani onu bizim kuvvetimiz ve kudretimizle yakalardık.

Yemin'in diğer mânâsı "sağ el"dir. Yemin üçüncü olarak da her türlü and içmeye denir.

Allah'ın (c.c) "(İbrahim putlara dedi ki:) Sundukları yiyecekleri yemiyor musunuz? Ne o, konuşmuyor musunuz?" dedi. Sonunda, üzerlerine yürüyüp kuvvetle vurdu."[1983] buyruğundaki yeminden kastın, zikredilen üç mânâdan herhangi biri olması mümkündür; kuvvetlice vurdu, sağ eliyle vurdu. Veya yemin ederek vurdu ki, o yeminden kasıt Enbiya suresi, 58. ayette geçen İbrahim (a.s)'ın "Allah'a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!" diyerek yaptığı yemindir.

Şeriatta ise yemin; kişinin yapmaya veya yapmamaya kesin karar verdiği bir hususta gerçekleştirdiği kuvvetli bir ahittir.

Yemin iki çeşittir:

Bir: Kasem ve and içerek yapılan yemin. Bu, and içilen şeye tazim ve saygıyı gerektirir. Onun için Allah'tan (c.c) başkasına yemin etmek caiz değildir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim yemin edecekse ancak Allah (c.c) adına yemin etsin" buyurmuştur[1984]. Yine "Kim yemin edecekse Allah (c.c) adına yemin etsin veya sussun" buyurmuştur[1985]. And içmede kuvvet mânâsı bulunmaktadır. Çünkü yemin eden kişiler, sözlerini Allah'a (c.c) yemin etmek suretiyle güçlendirir ve sağlamlaştırırlar. Nitekim insanlar birbirleriyle yemin ederek ahitleştiklerinde veya sözleştiklerinde birbirlerinin Arapçada yine aynı "yemin" kelimesi ile ifade edilen "sağ elleri"ni tutar ve tokalaşırlardı.

1982 Hakka: 45.
1983 Saffat: 92, 93.
1984 Sahih-i Müslim 3/1267.
1985 Sahih-i Müslim 3/1267.

İki: Şart ve ceza (bazı şeyleri bazı durumlara bağlama) şeklinde yemin. Bu; biri olduğunda diğeri de meydana gelecek şekilde bir şeyi bir şeye bağlamaktır. "Yarın sana gelmezsem kölem hür olsun" demek gibi. Bu yemin türü Araplardan nakledilmemiş olup şeriatın koyduğu bir kavramdır. Bunda da kuvvet mânâsı vardır. Çünkü yemin, yapmaya yemin edilen şeyi yapmaya itmesi, terke yemin edilen şeyden engellemesi için söylenir. Allah (c.c) üzerine yemin, Allah'ın (c.c) tazim ve saygı gösterilen isminin çiğnenmesinden dolayı kazanılacak günah ile borçlanılacak kefâret sebebiyle kişiyi yapmaya ittiği veya yapmaktan men ettiği gibi, bir şeyi bir duruma bağlama da sahip olduğu nikah ve köle sahibi olma mülkiyetlerini kaybetmeye yol açacağından dolayı kişiyi yapmaya iter veya engeller. Böylece her bir yeminle bir şeye itme/tahrik ve engelleme gerçekleşir. İşte, hakikat ve mahiyette müşterek olduklarından dolayı şart-ceza da kaseme katılmış oldu.

Şeriat, yemini, sözleşmelerde ve davalarda söylenen sözü kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için koymuştur. Allah (c.c) "Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar." buyurmaktadır[1986]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Putlara da, atalarınıza da yemin etmeyiniz" buyurmuştur.[1987] Hadiste geçen "tavâğî" kelimesi putlar mânâsına gelmekte olup tekili tâğiye'dir. Efdal olan, Allah (c.c) üzerine yemini azaltmaktır.

Yeminlerde, diyanet açısından (kul ile Allah arasında) yemin edenin niyetine, yargıda ise yemin ettirenin niyetine başvurulur. Ebû Dâvud, Süveyd b. Hanzala'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gitmek üzere Vâil ile birlikte yola çıktık. Yolda onu bir düşmanı yakaladı. Arkadaşlarımız yemin etmekten çekindiler, fakat ben "o benim kardeşimdir" diyerek yemin ettim. Bunun üzerine bizi serbest bıraktılar. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına varınca ben insanların yemin etmekten çekindiklerini, benim ise "onun benim kardeşim olduğuna" dair yemin ettiğimi anlattım. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Doğru söylemişsin; Müslüman Müslümanın kardeşidir." buyurdu[1988].

Yeminin Çeşitleri:

Allah'a (c.c) yemin üç çeşittir: Ğamûs, lağv ve mun'akid.

Ğamûs yemin (Müslümanın malının yalan olan bu yeminle iç edildiği yemin)[1989]:

Ğamûs yemin; geçmişteki veya o andaki bir şey hakkında kasten yalan söyleyerek yemin etmektir. Yaptığı bir şey için, yaptığını bildiği halde "yapmadım", yapmadığı bir şey için de, yapmadığını bile bile "yaptım" demesi gibi. Bazen

1986 Mâide: 89.
1987 Sahih-i Müslim 3/1268.
1988 Sünen-i Ebi Davud 2/308.
1989 Fethu'l-Bârî 11/484.

şimdiki zaman için de kullanılır. Yalan olarak "Vallahi, filana borcum yoktur." demesi gibi. Veya biri ondan hak iddiasında bulunduğunda, hakkının olduğunu bile bile "onun hakkı yoktur" diye yemin etmesidir. Bu yemin ğamûstur, gerçek yemin değildir. Çünkü, daha önce açıkladığımız gibi yemin meşru bir akittir. Bu ise bir büyük günahtır. Dolayısıyla meşru değildir. Ona yemin denmesi mecaz olup, sebebi bunda yemin şeklinin bulunmasıdır.

Buna ğamûs adı ise söyleyeni cehennem ateşine daldırmasından dolayı verilmiştir. Çünkü bununla başkalarının hakkı alınır, Allah'a (c.c) karşı cür'etkarlık gösterilir.

Bu tür yeminde kefâret yoktur. Sadece tevbe ile istiğfar eder. Çünkü Allah (c.c) "Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. "[1990] buyurmuş, kefâretten bahsetmemiştir. Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Büyük günahlar; Allah'a ortak koşmak, ana babaya asi olmak, insan öldürmek ve ğamûs yemindir."[1991] Yine Abdullah b. Amr'dan gelen başka bir rivâyete göre; bir bedevi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Ya Rasûlallah! Büyük günahlar nelerdir?" diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'a ortak koşmaktır" buyurdu. "Sonra nedir?" diye sordu, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Sonra, ana babaya asi olmaktır" buyurdu. "Sonra nedir?" dedi, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ğamûs yemindir." buyurdu. "Ğamûs yemin nedir?" diye sorunca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Müslüman birinin malının haksız yere ele geçirildiği yalan yemindir" buyurdu.[1992] Kefaret vacip olsaydı Rasûlullah'ın sallallâhu aleyhi ve sellem öğretmek maksadıyla söylemesi gerekirdi.

Hem de; kefâret, günahı örten şeyin ismidir. Böylece diğer günahlar gibi bunun da günahı ve cezası kalkar. Kefaret ise ibadettir. Çünkü oruçla ifade edilir ve onda niyet şarttır. Dolayısıyla bu büyük günahta kefâret olmaz.

Ayrıca; Allah (c.c) "... fakat bilerek yaptığınız (bağladığınız) yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti.." buyurmuştur. [1993] Ayette geçen "akd: bağlama" çözülüp açılabilen şeylerde tasavvur edilebilir. Ğamûs yeminde ise bunlar geçmiş zaman hakkında düşünülemez. Dolayısıyla ğamûs yeminde sadece tevbe fayda verir. Tevbe ise pişman olmak, tamamen terk etmek ve bir daha yapmamaya kesin karar vermek ve insanlara olan borç ve haklarını ödemek suretiyle onlara borçlu olmaktan kurtulmak ile olur. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Facir (günah) yemin, Müslümanın malının haksız yere elde edildiği ve yakınlarla ilişkileri akamete uğratan yemindir." buyurmuştur. Yani; yakınlarıyla

1990 Âl-i İmrân 77.
1991 Sahih-i Buhârî, s.1403.
1992 Sahih-i Buhârî, s.1451.
1993 Mâide: 89.

ilişkilerini koparan ve insanlar arasında iyiliği engelleyen yemindir. Bundan zahiri mânâsının kastedilmiş olması da mümkündür.

Yaptığı bir şey için "Eğer yapmışsam yahudi olayım –veya hristiyan olayım-" derse; eğer bunun yemin olduğunu biliyorsa, yaptığı ğamûs yemindir ve kefâret gerekmez. Yalan çıktığında kefâret ödemesi gerektiği kanaatindeydise ise ikisinde de kefâret öder. Çünkü yemini bozmaya yeltendiğine göre küfre razı olmuş demektir. Buna göre o Yahudilerin, Hristiyanların, Mecusilerin, kafirlerin... dini üzeredir.

2-Lağv yemini: Lağv yemini bir şeyin olmadığı halde öyle olduğunu zannederek yaptığı yemindir. İmam Muhammed (rh.a): Allah'ın (c.c) onu hesaba çekmemesini umarız, demiştir. Öyle yaptığına inanarak "Vallahi, ben kesinlikle şöyle yaptım", yaptığını bilmeyerek "Vallahi şöyle yapmadım" demesi gibi. Bazen içinde bulunulan (şimdiki) zaman için kullanılır. Uzaktan gördüğü şahıs Ahmed olduğu halde, Mehmet sanıp buna dair yemin etmesi gibi. Bir şeyler yediği halde, "bugün hiçbir şey yemedim" demesi gibi. Bunların hepsi lağv olup, yeminini bozmuş sayılmaz. Allah (c.c) "Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz" buyurmuştur. [1994]

İmam Muhammed, İmam Ebû Hanîfe'den şöyle rivayet etmiştir: Lağv, insanların dillerinde sürekli dolaşan "hayır vallahi" "öyle vallahi" gibi laflardır. Aişe radıyallâhu anh'dan yapılan rivayete göre o, Allah'ın (c.c) "Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz" ayetinin "hayır vallahi", "öyle vallahi" deme hakkında indiğini söylemiştir[1995]. Yine Aişe radıyallâhu anh'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Bu, adamın evinde "hayır vallahi", "evet vallahi" demesidir."[1996]

Taberânî, el-Mu'cemu's-Sağîr'de Muaviye b. Hide'den şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yolda giderken "Vallahi hata ettin", "Vallahi doğru söylüyorum" diyerek birbirleriye atışan bir topluluğun yanından geçiyordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i görünce sustular. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Atın (atışın) bakalım. Ne de olsa atıcıların yeminleri lağvdır; onda ne yeminin bozulması ne de kefâret vardır." buyurdu[1997].

İmam Mâlik der ki: Bu hususta duyduğum en güzel görüş şu ki; lağv, insanın öyle olduğuna kesin inandığı bir şeyi söylemesi, sonra onun farklı olduğunun görülmesidir. İşte lağv budur. [1998]

Böylece lağv'ın mânâsı hususunda ihtilaf meydana gelmiştir. Acaba o, Aişe

1994 Bakara: 225.
1995 Sahih-i Buhârî, s.1401.
1996 Sünen-i Ebi Davud 3/223.
1997 Mecmeu'z-Zevâid 4/185.
1998 El-Muvatta' 1/ 316.

radıyallâhu anh'ın söylediği gibi insanın "vallahi evet", "hayır vallahi" demesi midir, İmam Mâlik'in söylediği gibi midir? Yoksa Hanefilerin söylediği gibi midir? Onun için İmam Muhammed: Allah'ın (c.c) onu hesaba çekmeyeceğini umarız, demiştir.

Lağv ancak Allah (c.c) adına yapılan yeminde olur. Ama zannına dayanarak geçmişteki bir şey için talak üzerine yemin eder de öyle olmadığı ortaya çıkarsa talâk vâki olur. Yine doğru sandığı bir hususta hac üzerine yemin eder ve sandığı gibi olmadığı ortaya çıkarsa haccetmesi gerekir.

Böylece lağv; sadece doğru söylemeyi kastederek yemin etmesi, ancak onun yemin ettiği gibi çıkmamasıdır[1999].

3-Mun'akit yemin:

Mun'akit yemin de birkaç çeşittir:

a.Farzları eda ve günahları terk gibi yapılması gereken yemin. Çünkü bunlar ona farzdır ve yeminle birlikte daha kuvvetli bir farz olur.

b.Bozulması gereken yeminler. Günahları işlemek ve dini vazifeleri yerine getirmeme üzerine yapılan yemin gibi. Dolayısıyla, namaz kılmayacağına, babasıyla konuşmayacağına, bugün filanı öldüreceğine yemin etmesi gibi. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim bir yemin eder, sonra bundan daha hayırlısını görürse, daha hayırlı gördüğü şeyi yapsın" buyurmuştur[2000].

c.Yemini bozmanın yerine getirmekten hayırlı bir iş olması. Müslümanla konuşmamak vs. gibi. Zira Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Neye yemin edip başkasını daha hayırlı gördüm ise daha hayırlı olanı yaptım ve (keffaret ödeyerek) yeminden kurtuldum"[2001]

d.Yemini bozmak ile yerine getirmenin eşit derecede bir hareket olması. Bu durumda yemini korumak efdaldir. Çünkü Allah (c.c) "Yeminlerinizi koruyun" buyurmuştur. Yani bozmaktan koruyun. Yemini bozarsa, Allah'ın (c.c) "Fakat bilerek yaptığınız (bağladığınız) yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar" buyruğundan dolayı kefâret ödemesi gerekir.

Yemin ettiği şeyi kendi iradesiyle veya yapmaya mecbur bırakılmak suretiyle veya yemin ettiğini unutarak yapması arasında fark yoktur. Çünkü fiil gerçek bir şeydir ve onu ikrah ve unutma yok etmez. Dolayısıyla hangi şekilde olursa olsun yeminin bozulduğu her durumda, günah kazanmasa bile, kefâret şartı bulunduğundan dolayı kefâret gerekir. Çünkü kefâret hükmü, alameti olan "yemini bozma" fiilinin bulunup bulunmamasına göre sabit olur. Dolayısıyla ikraha (zor-

1999 Fethu'l-Bârî 11/477.
2000 Sahih-i Müslim 3/1273.
2001 Sahih-i Müslim 3/127.

lama) maruz kalan kişi bir şeyi yapmaya zorlandığında yemini bozulur ve bundan dolayı ona günah olmaz. Yemin ettiğini unutan kişi de onu yapmakla yemini bozulur, kefâret ödemesi gerekir, ancak ona günah yazılmaz. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şüphesiz Allah (c.c) ümmetimden hata, unutma ve ikrah edilmelerini kaldırdı" buyurmuştur. Kasıt, bunların hükmünün değil, günahının kaldırılmış olduğudur.

Çocuk, deli ve uyuyanın yemini, talâk bahsinde geçtiği üzere, geçersizdir.

Ne üzerine yemin edilir?

Yemin, Allah (c.c), isimleri ve zati sıfatları üzerine edilir. Ancak Allah'ın (c.c) ilmi, rahmeti, kızması ve gazabı üzerine edilmez. Son dört şey üzerine yapılan yemin, yemin sayılmaz.

Bunlardan "kebir: büyük", "aziz: izzetli, güçlü" ve "kâdir: güçlü" gibi hem Allah (c.c) hem kullar hakkında kullanılan sıfatlar dışındaki isim ve sıfatlarda niyete ihtiyaç duyulmaz. Bu dördünde ise yemine niyet ederse yemin olur, yoksa olmaz. Allah (c.c)'ya tazim ve saygı göstermek vaciptir ve ismine saygısızlık kesinlikle caiz değildir. Sahih-i Buhârî'deki bir rivayette: "Ve eymullah (Allah'a yemin olsun ki) o, halife olmaya gerçekten layıktı." şeklinde bir yemin geçmektedir [2002]. Yine Sahih-i Buhârî'de Aişe'den rivâyet edilen hadiste, o (Aişe?) radıyallâhu anh: "Vallahi ey Muhammed ümmeti! Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız" demiştir[2003]. Yine Sahih-i Buhârî'de geçen bir rivâyette Abdullah b. Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yemini "Hayır, kalpleri evirip çevirene and olsun ki" idi[2004].

Sahih-i Buhârî'de geçen başka hadiste şöyle geçmektedir: Allah (c.c) Eyyub (a.s)'a: "Ben seni şu gördüğünden müstağni kılmadım mı?" dedi. Eyyub (a.s): "Evet, ama senden umdum. Fakat benim için senin bereketinden müstağnilik yoktur" dedi.[2005]

Allah'ın (c.c) sıfatları iki türlüdür: Zatının sıfatları ile fiillerinin sıfatları. Aralarındaki fark; Allah'ın (c.c) nitelendiği ve zıttıyla nitelenmesi mümkün olmayan kudret, izzet, ilim ve büyüklük gibi sıfatları, zatının sıfatlarıdır.

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in daima ettiği yemin "Hayır, kalpleri evirip çevirene and olsun ki" idi[2006]. İbn Abbas radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Senin izzetine sığındım" derdi[2007].

2002 Sahih-i Buhâr 2/980.
2003 Sahih-i Buhârî, 2/981.
2004 Sahih-i Buhârî, 2/981.
2005 Sahih-i Buhârî, 2/43.
2006 El-İhtiyar 4/52.
2007 Sahih-i Buhârî, s.1400.

Allah'ın hem onunla hem zıttıyla nitelendiği merhamet, şefkat, gazap ve öfke gibi sıfatlar ise O'nun fiillerinin sıfatlarıdır.

İşte kişi Allah'ın (c.c) "ilmi" vs. dışındaki zati sıfatlarından herhangi biri adına and içerse, bu yemin olur. Çünkü Allah'ın (c.c) sıfatları zatı gibi kadimdir, ezelidir. Allah'ın (c.c) ilminin vs. bundan istisna edilmesinin sebebi, onlardan sıfat dışındaki şeylerin de kastedilmesidir. Ortada şüphe bulununca da yemin etmiş sayılmaz. Çünkü "Allah'ın ilmi"nden bazen "bildiği şeyler" kastedilir. Rahmet'ten bazen yağmur ve nimet kastedilir. Bazen ondan, "Onlar Allah'ın rahmetindedirler. Onlar orada daimi kalıcıdırlar"[2008] ayetinde olduğu gibi cennet kastedilir. Öfke ve gazaptan bazen cehennemde azap görmek kastedilir. Rıza'dan bazen cennet'te verilecek mükafat kastedilir. Böylece, bu açıdan Allah'tan (c.c) başkası adına yemin etmiş olur.

"Allah'ın yüzü" derse yemin etmiş olur; çünkü Arapçada "yüz" ile şahıs kastedilir. Nitekim Allah (c.c) "Ve Rabbinin yüzü kalır" buyurmuştur[2009]. "Allah hakkına yemin olsun ki" derse Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre yemin etmiş olmaz; çünkü Allah (c.c)'nun kulları üzerindeki hakkı, O'na ibadet ve itaat etmeleridir. "Hakka yemin olsun ki" sözü yemindir. Çünkü "Hakk" Allah'ın (c.c) isimlerindendir. Tahavi der ki: "Üzerimde bir hak olsun ki" derse yemin etmiş olur. "Lâ ilâhe illallâh ki şöyle yapacağım" derse, ancak niyet etmişse yemin olur. "Sübhanallah", "Elhamdulillah", "Allahu Ekber" ve "Bismillah" sözleri de böyledir; bunlarla yemin kastedilirse yemin olur.

"Allah için üzerime ki filanla konuşmayacağım" derse, ancak niyet etmişse yemin olur. Yemin niyetiyle böyle der, sonra konuşursa yeminini bozmuş olur ve kefâret ödemesi gerekir.

"Şöyle yaparsam Kur'ân'dan beriyim veya "Kabe'den", "bu kıbleden", "bu Peygamber'den", "Bu Mushaf'tan", "Ramazan orucundan", "Namazdan", "haccdan beriyim/beri olayım" derse yemin etmiş olur. Bunun kaidesi şudur: "İnanması küfür olan ve şeriatın helal kıldığı bir şey üzerine yemin ederse, ona uymadığında kefâret öder. Çünkü Allah'ın (c.c) hakkından dolayı, daima küfürde olmak helal değildir. Dolayısıyla bu, Allah'ın isminin saygınlığı ve dokunulmazlığı gibi olmuştur. Bunun benzeri "Bunu yaparsam hacda ibadet edeyim", "Allah'tan başkasına ibadet edeyim", "Yahudi olayım" veya "Hristiyan olayım" derse; bu durumlarda yemini bozulur ve yemin kefâreti ödemesi vacip olur.

Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim yalan olarak (da olsa) İslam dininden başka bir dine yemin ederse, o söylediği gibidir." buyurmuştur[2010]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine "Kim kendisinin İslam'dan beri olduğunu

2008 Âl-i İmrân: 107.
2009 Rahman: 27.
2010 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 14/168.

söylerse; eğer bunda yalancı ise (görünüşte yapıyorsa ve kalbinde böyle bir şey yoksa) o söylediği gibidir. Ama bunda doğru ise tekrar İslam'a selametle dönmez" buyurmuştur[2011]. İbn Abbas radıyallâhu anh: Kim Yahudilik ve Hristiyanlık üzerine yemin ederse o yemindir, demiştir[2012].

İbn Abbas radıyallâhu anh'a bir kimsenin "şöyle yaparsam yahudiyim/yahudi olayım" veya "hristiyanım" "mecusiyim", "İslam'dan beriyim", "Allah'ın laneti üzerime olsun" veya "üzerime bir adak borç olsun" demesi soruldu. "Bu ağır bir yemindir, bozduğunda kefâret vacip olur, demiştir[2013].

Kasem harfleri:

(Arapça'da) kasem/yemin harfleri be, vav ve te'dir. Bunların tümü Kur'an'da geçmektedir.

Allah (c.c) "Vallahi ey Rabbimiz", "Allah'a (billahi) yemin ederler", "Allah'a and olsun ki (tallahi) biz gönderdik." buyurmuştur. Lâm harfi de yemin edatlarındandır. Çünkü lâm edatının be edatı yerine geçtiği olur. "Ona inandınız" mânâsında Kur'an'da hem آمنتم به hem آمنتم له şeklinde geçmektedir.

Be harfi hem açık ismin hem zamirin başına gelir. Mesela "حلفت بالله: Allah'a yemin ettim" de denir, "حلفت به: Ona yemin ettim" de denir. Be, kasem edatlarının en genişidir. Vav da te'den daha geniştir. Çünkü vav edatı Allah'ın tüm isimlerinin ve sıfatlarının başına gelebilirken, te edatı sadece Allah (c.c) isminin başına gelir, diğer isimlerin başına gelmez. Dolayısıyla "Tallahi" dersin, fakat "terrahman" diyemezsin.

Kasem edatı atıldığında üç durum söz konusudur. Sonunu (Allah diyerek) harekesiz söylerse yemin olmaz. (Allahi diyerek) esreli okursa yemin olur. (Allahe diyerek) sonunu fethalı söylemede ise ihtilaf edilmiştir. Bunun misali; "Allahi, şöyle yapmayacağım" demesidir.

"Amrullah", "Eymullah", "Ahdullah", "Allah'ın misakına and olsun ki" "üzerime adak olsun ki", "Allah için adak olsun ki" sözleri yemindir.

Amrullah'a (Allah'ın ömrüne/hayatına) yemin, Allah'ın bakiliğine yemin demektir. Beka ise Allah'ın (c.c) sıfatlarındandır. Hem de Allah "(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı."[2014] ayetinde ömre yemin etmiştir.

"Eymullah"taki Eym'den kasıt, "eymun"dir. Eymun ise yeminin çoğuludur.

2011 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 14/168
2012 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 14/169.
2013 Kenzu'l-Ummâl 4/169.
2014 Hicr: 72.

"Ahdullah: Allah'ın ahdi" yemindir. Zira Allah (c.c) Nahl sûresinde "Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin."[2015] buyurduktan sonra "yeminleri bozmayın."[2016] buyurarak "Allah'ın ahdi"nden "yemin" diye bahsetmiştir. Misak ise örfte söz ve ahit mânâsına gelir. Adak da yemindir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Adağın kefâreti yeminin kefâreti (gibi)dir" buyurmuştur[2017].

"Halef (yemin) ediyorum" "kasem ediyorum", "şahit tutuyorum", "Allah'ı şahit tutuyorum" sözleri yemindir. "Azmediyorum", "Allah'la azmediyorum", "Üzerime bir yemin olsun ki", "Üzerime Allah'ın yemini olsun ki" sözleri de yemindir.

"Yemin ediyorum", "kasem ediyorum", "şahit ediyorum" sözleri yemindir. Zira Allah (c.c) "Onlardan razı olmanız için size halef (yemin) ederler."[2018] buyurmuştur. Yine "Münafıklar: Biz şahitlik ederiz ki sen gerçekten Allah'ın elçisisin, dediler"[2019] buyurmuş, sonra "Onlar yeminlerini (kendilerine) kalkan edindiler" buyurmuştur[2020]. Allah (c.c) yine "Hani onlar (bahçe sahipleri), sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar istisna da etmiyorlardı." buyurmuştur.[2021] İmam Muhammed: İstisna ancak yeminde olur, demiştir.

"Azmediyorum" "Allah'la azmediyorum" sözleri yemindir. Çünkü "azm" karar vermek mânâsına gelir. Allah (c.c): "Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse" buyurmuştur[2022].

"Üzerimde yemin olsun ki", "Allah'ın yemini üzerimde olsun ki" sözlerinde de yemini kendisine açık şekilde borç yapmıştır. Yemin ise sadece Allah (c.c)'ya olur.

Dedi ki: Bu Allah'ın yemini, hiçbir çıkış yolun yok.

Senden körlüğün gittiğini görür görmez.[2023]

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce'nin Abdurrahman b. Safvan'dan rivâyet ettikleri hadiste şöyle geçmektedir: Abbas, Abdurrahman b. Safvan ile kalkarak "Ya Rasûlallah ! Benimle filan arasındaki olayı biliyorsun. Adam hicret üzere onunla bey'at etmen için sana babasını getirmişti. Ancak ben kabul etmedim. Hz.

2015 Nahl: 91.
2016 Nahl: 91.
2017 Ebû Dâvud 3/241.
2018 Tevbe: 96.
2019 Münafikun: 1.
2020 Mücadele: 16.
2021 Kalem: 17,18.
2022 Bakara: 227.
2023 Divanu İmrii'l-Kays s.14 (Muallakat'ından).

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hicret yok" dedi. Abbas radıyallâhu anh: Ama ben senin bey'at edeceğine dair yemin ettim, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem elini açtı ve "Amcamın yeminini yerine getiriyorum. Hicret yoktur" buyurdu.[2024]

Yemin olmayan şeyler:

Abdurrezzak, İbn Cüreyc'ten şöyle rivayet etmiştir: Ata'yı bizzat işittim; bir adam gelerek "Beyt'e (Kabe'ye) yemin olsun", "Allah'ın kitabına and olsun" dedim, dedi. Ata: "Bunlar senin Rabbin değil. Bu yemin değildir" diye cevap verdi[2025]. Nitekim Sahih-i Buhârî'de geçen bir hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim yemin edecekse Allah (c.c) adına yemin etsin, yoksa sussun." buyurmuştur.

Daha önce geçtiği gibi hem Allah (c.c) hem kullar hakkında kullanılan isimlerle yapılan yemin, kişi yemini kastetmedikçe yemin olmaz. Allah'ın (c.c) sıfatları üzerine yemin edilirse yemin olmaz. Allah'ın (c.c) hakkı üzerine yemin edilirse yemin olmaz. "Allah için üzerime ki filanla konuşmayacağım" derse, ancak niyet etmişse yemin olur. Peygamber, Kur'ân ve Ka'be gibi Allah'tan (c.c) başkası adına edilen yeminler de geçersizdir.

Bunların yemin olmamasının temel nedeni, Allah'tan başkası adına olmasıdır. Delili ise biraz önce geçen hadistir. Ayrıca rivayet edildiğine göre bir adam Abdullah b. Ömer radıyallâhu anh'a gelerek "Kabe'ye yemin ediyorum" deyince Abdullah şöyle cevap verdi: "Kabe'nin Rabbine yemin et. Zira Ömer radıyallâhu anh babası adına yemin ediyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Babanın adına yemin etme. Zira kim Allah'tan başkası adına yemin ederse Allah'a ortak koşmuş olur." buyurdu[2026]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah'a ortak koşmuş olur" sözünü bundan şiddetle ve kuvvetli engellemek için söylemiştir. Bunun haram olduğunu söyleyenler de bu hadise tutunmuşlardır. Hem de yemin, adına yemin edileni tazimdir. Ona ise sadece Allah (c.c) layıktır. Allah'tan başkası adına yemin etmek caiz olmadığına göre ondan dolayı kefâret de gerekmez. Çünkü bu, yemin değildir.

"Şöyle yaparsam Allah'ın laneti üzerime olsun", "...zinakar olayım", "..içkici olayım", "Allah'ın (c.c) gazabı üzerime olsun", "Allah'ın kızması üzerime olsun" sözleri de yemin değildir.

Helali kendine haram yapmanın hükmü ve onu kendisine helal hale dönüştürmesinin yolu:

2024 Neylu'l-Evtâr 8/464.
2025 İbn Hazm, el-Muhalla 8/82.
2026 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 4/164.

Kim sahibi olduğu şeyi kendisine yasaklarsa onu veya bir kısmını kullanırsa kefâret gerekir. "Bu yemek bana haram olsun", "Bunu yemem bana haram olsun" "Malım bana haram olsun" demek gibi. Böyle söylemekle bunlar ona "zatı itibariyle haram" olmazlar. Kendi kendini engellediğinden dolayı "başka sebepten haram" kılınmış yapılmaları ve yemin hükmünün verilmesi mümkündür. Bu, ebedi haram olmasından daha iyidir. Nitekim şeriatta örneği de vardır. Böyle yapılması, onun için daha kolay ve avantajlıdır.

Sonra, haramlık tamamının her bir parçasını kapsar. Dolayısıyla hangi parçasını kullanırsa yemini bozulmuş olur.

"Su içmek bana haram olsun" dedikten sonra onu hibe eder veya sadaka verirse yemini bozulmaz. Çünkü haram kılmaktan kasıt "örfen faydalanma ve istifade etme sayılan şeyi yapmamak"tır.

Helali kendine haram yapmak yemin olup, bozulduğunda kefâret vacip olur.

Taberî, tefsirinde, Saîd b. Cübeyr'den şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbas kişinin kendine haram kıldığı şey için "kefaret öder" dedikten sonra "Sizin için Allah Rasulü'nde güzel bir örneklik vardır." ayetini okudu. Sonra ekledi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cariyesini kendisine haram yapınca Allah (c.c) "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah, (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır." buyurdu.[2027] Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yemini için kefâret ödedi. Böylece haramı helale dönüştürdü[2028].

"Her helal bana haramdır" demenin hükmü:

"Her helal bana haramdır" derse, bu, başka bir şeye niyet etmemişse yiyecek ve içeceğe yorumlanır.

Nefes alır almaz helal bir şey yaptığı halde yemini bozulmaz. Çünkü bu sözünü yeminini yerine getirmek ve bozmamak niyetiyle söylemiştir. Bu ise genel mânâda gerçekleşemeyeceğinden yiyecek ve içecek mânâsına hamlolunur. Çünkü haram genelde yiyip-içilenler için kullanılır. Evet, şu var; hanımını da kastederse, hanımı yiyecek ve içeceğe katılır ve böylece îlâ etmiş sayılır. Sadece hanımını kastettiğini söylerse tasdik edilir. Niyet etmese bile hanımı ondan ayrılır ve yiyip içme ile yemini bozulmaz.

Alimlerimiz: Genel kullanımdan dolayı niyet etmemiş olsa da talâk vâki olur, demişlerdir ki fetva da bu şekilde verilmiştir. Dört hanımı olursa her biri boş olur. Evli değilse yemin sayılır ve yemin kefâreti ödemesi gerekir.

2027 Tahrim: 1, 2.
2028 Tefsir-i Taberî 28/101.

"Filanın malı bana haram (olsun)" der ve malından yer veya harcarsa yemini bozulur. Ancak "bana helal olmaz" demek istediyse yemin olmaz. Çünkü onun malı kendisine haramdır. Dolayısıyla malını kullandığında yemin bozmuş sayılmaz.

"Haram işlemeyeceğim" diye yemin ederse, zinaya yorumlanır. Zekeri kopuksa haram, öpmeye vs.ye hamlolunur.

"Haram cima yapmayacağım" diye yemin eder ve hayızlı iken ve zıhar esnasında onunla cima yaparsa, yemininde kastı bunlar değildiyse yemini bozulmaz. Ancak bunları niyet ettiyse bozulur. Buradaki haramlık, onunla cimanın haram olmasından değil, harici bir sebepten dolayıdır.

Küfür ve riddet esnasında yemin:

Küfür halinde iken yemin eden kimseye, ona uymadığında kefâret ödemek vacip olmaz. Çünkü kafirin yemin ehliyeti yoktur. Çünkü yemin Allah'ı (c.c) tazimdir ve tazim küfürle birlikte bulunamaz. Kafirin kefâret ödeme ehliyeti de yoktur. Çünkü bu bir ibadettir. Hatta oruçla yerine getirilir. Kafir ise ibadet etme ehliyetine sahip değildir.

Kim yemin eder ve sonra dinden çıkarsa, yemini riddetle (dinden çıkma) bozulur. Daha sonra Müslüman olunca yeminin hükmü onu bağlamaz. Çünkü riddet amelleri siler.

Yeminle bitişik söylenen istisna ("inşallah" diyerek Allah'ın iznine bağlama):

Kim yeminine bitişik olarak "inşallah: Allah dilerse" derse, yaptığında kefâret gerekmez. Bitişik olması şarttır; çünkü arada susunca söz bitmiş olup daha sonra "İnşallah" demekle sözden dönülmüş olur. Yeminde ise dönmek yoktur.

Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim yemin eder de hemen inşaallah derse istisna etmiş olur (istisnası kabul edilir)" buyurmuştur[2029]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine: "Kim yemin eder de hemen istisna ederse; isterse istisnasından döner (yeminini geçerli kılar), isterse yeminini bozmamış halde öylece bırakır" buyurmuştur[2030].

İmam Muhammed de, İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Dudaklarını kımıldatarak inşaallah derse istisna etmiş sayılır[2031].

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Davud (a.s)'ın oğlu Süleyman (a.s) "And olsun bu gece yetmiş kadına uğrayacağım. Her birinden Allah (c.c) yolunda cihad edecek bir erkek çocuğu dünyaya gelecek." dedi. Ona

2029 Sünen-i Ebi Davud 3/225.
2030 Sünen-i Ebi Davud 3/225.
2031 El-Asâr s.104.

"İnşallah, de" denildi, ama demedi. O gece hepsine uğradı ve onlardan sadece biri yarım insan doğurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: İnşaallah deseydi yemini bozulmamış ve isteğine de ulaşmış olurdu, buyurdu[2032].

Dârekutnî, İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Bitişiksiz yapılan her istihsânın sahibi (yeminine uymadığında) yemini bozulur.

Yemin kefâreti:

Allah (c.c) "Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan, üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin)" buyurmuştur [2033]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de Abdurrahman b. Semure'ye "Bir yemin edip, sonra başkasını ondan daha hayırlı görürsen yemininin kefâretini ver ve daha hayırlı olanı yap" demiştir[2034]. Yani yeminini boz, sonra kefâret öde. Adiyy b. Hatem'den gelen rivâyette de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim bir şeye yemin edip de başkasını ondan daha hayırlı görürse daha hayırlı olanı yapsın ve yeminini terk etsin." buyurmuştur[2035].

Yemin kefâreti, bir köle azad etmektir. İsterse on kişiye her birine orta halli kişilere uyacak ve ondan faydalanacakları bir elbise giydirir. Kadına giydiriyorsa bedeninin tümünü örten bir elbise yanında büyük başörtüsü verir. Çünkü kadının başı avrettir ve namazı başı açık kılması caiz değildir.

Dilerse on yoksulu doyurur. Bunda, bizzat yedirme yerine onlara yiyecek vermek caizdir. Bu da her bir yoksula yarım sâ'[2036] buğday veya buğday unu veya buğday ezmesi; veya bir sâ' hurma veyahut bir sâ' kuru üzüm vermekle olur. Asıl sahih görüşe göre üzümden yarım sâ' da yeterlidir. Veya yoksullara (on yoksula) iki doyurucu yemek yedirir; ya bir sabah kahvaltısı ile akşam yemeği verir veya iki akşam yemeği verir veya iki kahvaltı verir veyahut aile efradının yiyeceğinden bir akşam yemeği ile sahur yemeğinden yedirir.

Tek bir fakire on gün sabah kahvaltısı ile akşam yemeği yedirirse caizdir.

On kişiye sabah kahvaltısı, başka bir on kişiye akşam yemeği yedirirse kefâreti ödemiş olmaz. Aynı şekilde bir yoksula on gün sabah kahvaltısı, başka bir yoksula on gün akşam yemeği verirse bu da olmaz. Çünkü on kişinin yeme-

2032 Sahih-i Müslim 3/1275.
2033 Maide: 89.
2034 Sahih-i Müslim 3/1273.
2035 Sünen-i Dârekutnî 2/493.
2036 Sahih-i Müslim 3/1273.

ğini yirmiye bölmüş olur. Ramazanda bir yoksula yirmi gün sahur yemeği veya iftar yemeği verirse kefâreti ödemiş olur.

Kefareti, ana baba ve çocuklar gibi zekat vermesi caiz olmayan kimselere vermesi caiz değildir. Cami yapımında harcanması için verilmesi de caiz değildir. Bu üç şeyden (köle azad etmek, giydirmek ve yedirmek) hiçbirini yapamazsa peşpeşe üç gün oruç tutar. Bu, eli dar kişi kefâretidir. Evla olan ise varlıklı kişi kefâretini vermektir.

Übeyy'in bu ayeti فصيام ثلاثة أيام متتابعات peşpeşe kesintisiz üç gün oruç" şeklinde okuduğunu Hâkim, Müstedrek'te rivayet etmiştir[2037].

Yemin kefâretinde zenginliğin sınırı, kifayet (ihtiyaçlarına yetecek) miktarından başka yemin kefâretini ödeyebilecek kadar mala sahip olmaktır. Bu, bir kölesi, elbiseleri veya on yoksul için yiyeceği bulunmadığında böyledir. Borcu olsun veya olmasın, fark etmez. Ama bunlardan hiçbiri kendisinde yoksa o durumda varlıklı veya fakir olmasına bakılır. Bunda da kefâreti ödeme vaktindeki hali önemlidir. Hatta kefâret vacip olduğunda fakir iken sonra zenginleşirse bize göre oruç tutamaz.

Fakir kefâreti oruçla öderken, bunun geçerli olması için, peş peşe tutması şarttır. Hatta ara vererek tutarsa caiz olmaz. İmam Şâfiî'ye göre ise isterse ara vererek, isterse peş peşe tutar.

Oruca başladıktan sonra maddi durumu iyileşirse efdal olan o günün orucunu tamamlamasıdır. Orucunu bozarsa bizde onu kaza etmesi gerekmez.

Bizde yeminini bozacak şey yapmadan önce kefâret ödemesi caiz değildir. İmam Şâfiî'ye göre oruç dışındakilerde bu caizdir. Oruç ise ancak yemin bozulduktan sonra tutulur.

Girmek ve çıkmaya yemine örnekler:

Evden çıkmayacağına yemin ettikten sonra bir adama kendisini çıkarması emrini verir ve o da çıkarırsa yemini bozulur. Çünkü emri sebebiyle fiil ona nispet olunur. Zorla çıkarılırsa yemini bozulmaz.

Sadece işine çıkacağına yemin eder, işine çıktıktan sonra başka bir işi için oradan çıkarsa yemini bozulmaz.

Filan arkadaşına çıkacağına yemin eder, oraya gitmek üzere evden çıktıktan sonra dönerse yemini bozulur. Gitmek için yemini de böyledir. Filan arkadaşına varacağına dair yemin ederse, onun evine girmedikçe yemini bozulmaz.

Hanımının sadece ailesiyle görüşeceğine yemin ederse, ailesi sadece anne babası sayılır, başkaları sayılmaz. Anne babası yoksa, ailesinden mahrem dere-

2037 Neylu'l-Evtar 8/473.

cesinde yakın akrabaları anlaşılır. Babası, annesinden başka bir kadınla evliyse veya annesi babasından başka bir adamla evliyse kadının ailesi, annesinin ev halkı değil, babasının ev halkıdır.

Ankara'ya çıkacağına yemin ederse, Ankara kastıyla çıkıp bulunduğu şehrin binalarını geçmedikçe yemini bozulmuş olmaz. Çünkü "Ankara'ya çıkmak" bir yolculuktur. Yolculuk ise ancak binaları geçmekle gerçekleşir.

Hanımına yeminle "benden izin almadıkça evden çıkma" derse kadının her defasında izin alması şarttır. Adam bir defalık izin kastettiyse kabul edilir. Çünkü sözü o mânâyı ifadeye kabildir.

"Sana izin vermem dışında çıkma" diye yemin ederse bir defa izin vermesi yeterlidir. "Ancak benim iznimle çıkacaksın" diye yemin eder, kadın onun izniyle bir defa çıktıktan sonra izin almadan çıkarsa adamın yemini bozulur. Her çıkışta izin alması şarttır.

Filanın dairesine girmeyeceğine yemin eder de dairenin geçiş yerine girerse yemini bozulur. Çünkü dairenin geçiş yeri, dairedendir. Ayaklarından birini sokmayıp diğerini sokarsa; iki ayağı eşitse veya dışarıdaki ayağı daha aşağıdaysa yemini bozulmaz. Giren ayağı daha aşağıdaysa yemini bozulur. Çünkü bu durumda bedeninin tümü içerideki ayağa dayanır, böylece kişi içeri girmiş olur.

Kişi başkasının oturduğu evini kastederek "filanın evine gitmeyeceğim" diye yemin ederse oraya girmekle yemini bozulmaz. Çünkü "filanın evi"nden, oturduğu ev kastedilir. Muhammed'den bir rivâyete göre ise yemini bozulur. Çünkü bu ev, sahibine mülkiyet, kiracıya menfaat yönüyle nispet edilir. Her ikisi de (mecaz değil) hakikattir.

"Filanın evine girmeyeceğim" diye yemin eder ve onunla ortak olan ve onun oturduğu bir eve girerse yemini bozulmaz. "Filanın tarlasını ekmeyeceğim" diye yemin eder ve onunla ortak tarlaya ekerse yemini bozulur. Çünkü tarlanın her bir parçası tarladır, fakat evin bir kısmı, ne ismen ne örfen ev değildir.

"Filanın dairesine girmeyeceğim" diye yemin eder ve hanımı oturmakta iken oraya girerse yemini bozulmaz. Çünkü daire orada oturmakta olan kişiye nispet edilir.

"Yere oturmayacağım" diye yemin eder, sonra bir halı veya hasır üzerine otururşa yemini bozulmaz. "Hiçbir döşek üzerinde oturmayacağım" der, üzerinde halı bulunan bir döşek üzerine otururşa yemini bozulur.

Üzerinde olan bir elbiseyi kastederek "Bu elbiseyi giymeyeceğim" diye yemin ettiğinde; hemen çıkarırsa yemini bozulmaz. Ama bir an beklerse bozulur.

"Bu dairede oturmayacağım" diye yemin ederse yemininin bozulmaması için ailesi efradı ve tüm eşyasıyla çıkması şarttır. Çünkü "oturmak"; aile efra-

dı, mobilya ve ev eşyalarıyla yerleşik şekildeki oturma mânâsına kullanılır. Ebû Yusuf'a göre ise çoğuna göre hüküm verilir. Muhammed'den bir rivâyete göre, -ki bu insanlar için en uygunu ve kolayıdır- ihtiyacı olmayan eşyaları değil de kullanmak zorunda olduğu eşyaları taşır. Yemin ettiğinden itibaren taşımaya başlar ve bir ay bu hal üzere kalırsa yemini bozulmaz.

Fevri yemin:

Hanımı çıkmak isteyince ona "çıkarsan boşsun" der, kadın da oturup sonra çıkarsa boş olmaz. Çünkü adamın kastı, kadının o andaki niyetlendiği çıkışı önlemektir. Buna fevri yemin denir ve ilk ortaya çıkaran İmam Ebû Hanîfe'dir.

Hanımından cima yapma talebinde bulunur, kadın kabul etmeyince "Benimle odaya girmezsen boşsun" der, kadın da adamın cinsel isteği söndükten sonra girerse boş olur. Çünkü hedefi, odaya şehvet ihtiyacını görmek için girmesiydi. O ise geçti. Böylece yeminin bozulma şartı "odaya şehvet ihtiyacını görmek için girmeyi yapmamak" olur ki o da gerçekleşmiştir.

Konuşma ve sohbet üzerine yemine örnekler:

"Günlerce konuşmayacağım" diye yemin ederse bu üç güne yorumlanır. Aylarca konuşmayacağına yemin ederse; bu Ebû Hanîfe'ye göre on, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise on iki aya yorumlanır.

Konuşmayacağına yemin eder, sonra Kur'ân tilavet eder, tesbih ve tehlil okursa yeminini bozmuş olmaz.

Muaviye b. El-Hakem es-Silmi'den rivâyete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bu namazda insan kelamından bir şey konuşmak olmaz. Bu ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır" buyurmuştur[2038].

"Bir ay konuşmayacağına" yemin ederse süre yemin ettiğinden itibaren başlar. "Filanla konuşmayacağım" diye yemin eder, sonra o uyurken işitebileceği bir sesle bir şeyler konuşursa yeminini bozmuş olur. Ona duyurmak maksadıyla başka biriyle konuşursa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü onunla gerçekten konuşmamıştır. Onun bulunduğu bir kalabalığa selam verirse yeminini bozmuş olur. Çünkü selam vermek herkesle konuşmak demektir. Selam verirken onun dışındaki kimseleri niyetlenirse yeminini bozmuş olmaz.

"Filanın hanımıyla konuşmayacağım" diye yemin eder, kadınla adam onu boşadıktan sonra konuşursa yeminini bozmuş olur.

Bir gece "Filanla bir gün konuşmayacağım" derse, yemin süresi o andan ertesi günün Güneş batımına kadardır. "Filanla bir gece konuşmayacağım" diye yemin ederse, süresi, yemin anından ertesi gün şafak atmasına (sabah namazının girme vakti) kadardır. Gün ortasında "Filanla bir gün konuşmayacağım"

2038 Sahih-i Müslim 5/13.

diye yemin ederse; günün kalan vakti, gece ve ertesi günden aynı vakte kadar süre (24 saat) konuşamaz. Gece ortasında "Filanla bir gece konuşmayacağım" diye yemin ederse, süresi, yemin ettiği andan ertesi gece aynı vakte kadardır.

"Filanın kardeşleriyle konuşmayacağım" diye yemin ederse, sadece yemin vaktinde bulunanlara hamlolunur. Adamın birçok kardeşi varsa hepsiyle konuşmadıkça yeminini bozmuş olmaz. "Bir süre konuşmayacağım" diye yemin ederse; belli bir zamanı kastetmişse o kadar süre için geçerlidir, yoksa altı aya hamlolunur.

Yemek üzerine yemin etmek:

Ortağının yemeğinden yemeyeceğine yemin eder, sonra aralarındaki ortak bir yiyecekten yerse; yeminini bozmuş olmaz. Çünkü o, sadece kendi payını yemiştir.

"Bu yılın meyvesini yemeyeceğim" diye yemin ederse; elma, ayva, armut, kayısı, şeftali, incir, karpuz, ağaçların kuru meyveleri, dut, şeker pancarı ve ham hurma (çağla) yemek ile yeminini bozmuş olur.

İmam Muhammed der ki: "Bu yılın meyvesini yemeyeceğim" diye yemin ettiğinde hurma yaş halinde idiyse yaş hurmaya hamlolunur.

Yaş hurma, üzüm, nar, acur, salatalık, yeşil bakla, taze hurma ve nar tanesi meyve değil, katıktır. Kuru ceviz meyve değildir. Et, kızartma, yumurta ve peynir dilde katık olmasa da örfte kabul edilir.

"Kahvaltı (ğadâ) yapmayacağına" yemin ederse şafağın doğmasından öğle vaktine kadar geçerlidir. Çünkü bu, "ğadve vaktinde yemek"ten ibarettir. Gün ortasından sonrası ise "ğadve" değildir. Dolayısıyla öğleden sonra kahvaltı yaptığında, yeminini bozmuş olmaz. "Öğle sonrası yemeği (aşâ) yemeyeceğine" yemin ederse, süresi öğleden gece yarısına kadardır. Çünkü bu "aşâ vakti yemeği" dir ki başlangıcı da zeval sonrasıdır. Dolayısıyla gece yarısı olmadan önce yerse yeminini bozmuş olur. "Gece ortası"; akşam namazı ile sabah namazının giriş vakitleri arasındaki sürenin ortasıdır. "Sahur yemeği" yemeyeceğine dair yemin ederse bu, gece ortasından şafak doğana kadardır. Dolayısıyla gece yarısından önce yerse yeminini bozmuş olmaz.

Gadâ (kahvaltı) ile aşâ (öğle sonrası yemeği) genelde doymak maksadıyla yenilir. Dolayısıyla, doyma miktarının yarısını geçmedikçe, bir iki lokma yemekle bir şey olmaz. Çünkü o durumda "kahvaltı yapmadım/yemek yemedim. Sadece bir iki lokma aldım" denir. Her bir beldede halkın örfü esas alınır. Dolayısıyla yemek yemeyeceğine yemin eder, sonra süt içerse; şehirli ise yeminini bozmuş olmaz. Ama köylüyse yeminini bozmuş olur. Ekmek yemedikçe de kahvaltı sayılmaz. Kahvaltı yapmayacağına yemin eder ve ekmeksiz et yerse yeminini bozmuş olmaz.

Hurma çağlasından yemeyeceğine yemin eder ve olmuş yaş hurma yerse yeminini bozmuş olmaz. Yaş hurmaya yemin edip kuru hurma yemesi de böyledir.

"Şu kuzuyu yemeyeceğim" diye yemin eder, sonra koç olunca yerse yeminini bozmuş olur.

"Bu koyundan yemeyeceğim" diye yemin ederse bu et, süt ve tereyağına hamlolunur. İstihsanen ise sadece et için geçerlidir.

Haram yemeyeceğine yemin eder, sonra leş yemeye mecbur kalırsa; Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre yeminini bozmuş olur. Çünkü bu haramdır, ancak mecbur kalan kişiden günahı kalkmıştır. Haram olan bir şey ise, günahı kaldırılmış olsa bile, helal diye nitelenmez.

Balık ile koyun kuyruğu et sayılmaz. Dolayısıyla "hiç et yemeyeceğim" diye yemin ettikten sonra, pişmiş, kızarmış veya kurutulmuş şekilde balık dışında hangi hayvanın etini yerse yeminini bozmuş olur. Helal et olması ile leş, domuz eti, besmelesiz kesilmiş, haremde avlanmış, Mecusinin kestiği gibi haram et olması arasında bir fark yoktur. Çünkü et kelimesi hepsini kapsamaktadır. Balık ise et ismi altında yer almamaktadır.

İşkembe, karaciğer, akciğer, kalp, böbrek, kelle, ayak, bağırsak ve dalak et sayılır. Çünkü bunlar etle birlikte satılırlar.

Şahm (yağ)dan kasıt, karın yağıdır. Dolayısıyla hiçbir yağ yemeyeceğine yemin eder, sonra sırt yağı yerse yeminini bozmuş olmaz. Çünkü bu bölgedeki yağ et sayılır. Hatta ona "yağlı et" denir.

Koyun eti yemeyeceğine yemin eder, sonra dişi keçi eti yerse yeminini bozmuş olur. Çünkü "şât" kelimesi her ikisini de kapsamaktadır.

Gelmekle ilgili yeminlere örnekler:

"Gücü yeterse geleceğine" dair yemin ederse, "gücünün yetmesi" sağlık açısından gücünün yetmesi mânâsındadır. Dolayısıyla onu engelleyecek hastalık, hükümet ve benzeri bir durum çıkmadığı halde gelmezse yeminini bozmuş olur. Çünkü örfte "gücün yetmesi" beden azalarının sağlıklı olup engellerin bulunmaması anlamındadır.

"Mutlaka geleceğim" diye yemin eder ve gitmeden ölürse hayatının son anında yeminini bozmuş olur. Çünkü yeminin bozulması ancak ölümle gerçekleşir. Zira öncesinde onu yerine getirme ümidi vardır.

"Filana mutlaka gideceğim" dediğinde, karşılaşsın veya karşılaşmasın, onun evine veya işyerine veya ofisine veyahut bahçesine gitmesi mânâsına gelir. Çünkü "birine gelmek"ten kasıt onun yerine ulaşmaktır.

Hanımının filan düğüne gitmeyeceğine dair yemin eder, kadın düğünden önce gider ve düğün yapılıp bitene kadar durursa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü kadın düğüne gitmemiş, düğün ona gelmiştir.

Hanımı babasının evine gitmeyecek diye yemin eder, kadın da evin kapısına gidip içeri girmezse yemini bozulmaz.

Muhtelif yemin örnekleri:

"Su içmeyeceğine", "kadınlarla evlenmeyeceğine" yemin ederse bir damla su içmekle ve bir kadınla evlenmekle yeminini bozmuş olur. Çünkü söz konusu işlerin (su veya kadın) türünün tamamını kuşatması imkansızdır. O yüzden en azına hamledilir. Türü kastettiğini söylerse tasdik edilir.

Hoş koku koklamayacağına yemin eder, sonra sakalını hoş kokulu bir yağla yağlarsa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü bu, örfte koklama sayılmaz.

Adam süs takısı takmayacağına yemin ederse gümüş yüzük takmakla yemini bozulmaz. Çünkü bu süslenmek değil, sünneti yerine getirmek içindir. Altın ise böyle değildir. Çünkü o süs olarak takılır ve de (erkeklere) haramdır. Yüzük akikten veya gümüşten ise; eğer kadınların taktıklarındansa yeminini bozmuş olur. Çünkü o süs içindir.

"Hiçbir yatakta yatmayacağım" diye yemin eder, sonra üzerine bir yatak alırsa yeminini bozmuş olmaz. Yatağın üzerine bir çarşaf serip onun üzerinde yatarsa yeminini bozmuş olur. Çünkü çarşaf yatağa aittir/tâbidir.

"Filanın yanına girmeyeceğine" dair yemin ederse, bunun mânâsı ziyaret için oturulabilen bir yerde örfen ziyaret sayılacak bir ziyarette bulunmaktır. Hatta onun olduğu yere ziyaret maksadıyla değil de örneğin başkasının yanına veya başka bir iş için girerse veya ziyaret için oturulmayacak bir yerde iken olduğu mekana girerse yeminini bozmuş olmaz.

İki kişiden her biri "senin yanına hiçbir zaman gelmeyeceğim" diye yemin ederler, sonra ikisi bir anda diğerinin yanına girerse yeminlerini bozmuş olmazlar.

Evlenmeyeceğine yemin eder, sonra emri olmaksızın başkası onu evlendirirse; sözüyle onaylarsa yeminini bozmuş olur. Mehri vermek vs. şeklinde fiiliyle onaylarsa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü akit sadece sözle söylenenlere denir. Dolayısıyla onun bu fiili akit değil, sadece rıza ve onaydır. Yemininin bozulmasının şartı ise nikah akdini yapmış olmasıdır, razı olmak değil. İmam Muhammed'den gelen bir rivâyete göre her iki durumda (sözlü veya fiili onayda) yeminini bozmuş olur. Birine kendisini evlendirmesi için vekâlet verirse yeminini bozmuş olur. Çünkü nikahtaki vekil sadece aracı ve sözcüdür.

Alım satımda yemine örnek:

Satış yapmayacağına yemin eder, sonra birine satış için vekâlet verirse yeminini bozmuş olmaz. Diğer mal değişimi şeklindeki akitler de böyledir. Çünkü akit, yapan kişi tarafından meydana gelir ve bu yüzden görev ve sorumlulukları ona döner. Dolayısıyla burada yemini bozmanın şartı olan "yemin edenin akit yapması" gerçekleşmemiştir. Ancak, kendisine katı bir yaptırımı olduğundan dolayı buna (vekâlet yoluyla dahi yapmayacağına) niyet etmişse, yemini bozulur. Veya yemin eden kişi halife veya yüzü peçeli genç kız gibi kendisi direkt alış veriş yapmayan kişiyse o durumda da vekâlet vermekle yemini bozulur.Yemin eden, ticareti bazen direkt yapıyor, bazen vekâlet veriyorsa hüküm genele göredir.

Satmayacağına yemin eder, sonra satar, ancak müşteri kabul etmezse yeminini bozmuş olmaz. Kiralama, sarf (para veya altın vs. değişme), selem, evlenme ve hul' da böyledir.

Hibe eder veya sadaka verir veyahut ariyet (ödünç) verir de diğeri kabul etmezse yeminini bozmuş olur. Çünkü muavaza (karşılıklı değişme) akdi tarafların mallarını birbirlerine temlik etmeleri olduğundan, bu tür akitlerde söz, rükündür. Karşılıklı muavazanın olmadığı akitlerde ise sadece veren tarafından yapılan bir temlik işlemidir.

Filana hakkını mutlaka vereceğine dair yemin eder, sonra başkasına ödeme emrini verir veya başkasına havale eder, sonunda malı kabzederse yeminini yerine getirmiş olur. Hakkını alana kadar alacaklısını bırakmayacağına yemin eder, sonra ondan kaçarsa yeminini bozmuş olmaz. Alacaklı olduğu parça parça almayacağına yemin eder, sonra bir kısmını alırsa, tamamını almadıkça yeminini bozmuş olmaz. Çünkü yeminin bozulması için borcun tümünü parça parça alması gerekir. Dolayısıyla yeminin bozulma şartı gerçekleşmemiştir. Kalan borcu siler veya ona hibe ederse hepsini kabzetmiş olmaz. Alacağını bir mecliste ve ardı ardına parçalar halinde alırsa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü alacağın tümünün bir defada teslimi imkansız olabilir. Dolayısıyla bu kadar basit parçalanma, yeminden müstesna olup yeminini bozmaz. İki teslim arasında başka bir işle uğraşırsa yeminini bozmuş olur. Çünkü meclis değişince her bir para ödeme, ayrı ödeme haline gelmiştir.

Şunu hibe edeceğine yemin eder, hibe ettiğinde karşı taraf kabul etmezse yeminini yerine getirmiş olur. Borç, ariyet ve sadaka verme de böyledir. Bunlar daha önce geçti.

ADAK/NEZİR

Adak meşru bir ibadettir. İbadet oluşu onunla birlikte mutlaka namaz, oruç, hacc ve sadaka gibi ibadetlerin bulunmasıdır.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Adak ancak onunla Allah (c.c) rızası gözetilen şeylerde yapılır. Akrabalık ilişkilerini kesmede yemin olmaz." buyurmuştur[2039].

Allah (c.c) adakları yerine getirmeyi emretmiş, şöyle buyurmuştur: "...ve adaklarını yerine getirsinler"[2040]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Ömer radıyallâhu anh'a: "Adağını yerine getir" buyurmuştur[2041]. İmam Tahavî'nin aynı vecihten rivâyet ettiği bu hadiste şu ziyade vardır: "Ve yemininin kefâretini ödesin.

Adağın meşruluğu hususunda da icma vardır.

Adak ancak Allah için yapılan ve aynı cinsten vacibi bulunan oruç, namaz, hacc ve sadaka gibi ibadetlerde olur. Tesbih, tahmid, hasta ziyareti, cami yapımı gibi aynı cinsten vacibi bulunmayan ibadetlerde olmaz. Daha önce geçtiği gibi Allah'a isyan olan şeylerde de adak olmaz. Nitekim İbn Abbas radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün bize hutbe verirken ayakta duran bir adam gördü ve durumunu sordu. "O Ebû İsraildir. Ayakta durmamayı, oturmamayı, gölgede durmamayı, konuşmamayı ve oruç tutmayı nezretmiş." dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ona emredin de konuşsun, gölgede dursun, otursun ve orucunu tamamlasın" buyurmuştur[2042].

Ukbe b. Amir radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Kız kardeşim Allah'ın evine yalın ayak yürümeyi adadı ve benden bunun hükmünü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e sormamı istedi. Ben de sordum. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hem yürüsün hem bineğe binsin" buyurdu[2043]. Başka bir rivâyette râvi şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona bineğe binmesini ve bir kurban kesmesini emretti[2044].

2039 Sünen-i Ebi Davud 2/115.
2040 Hacc: 29.
2041 Sahih-i Müslim 2/115.
2042 Sahih-i Buhârî, s.1408.
2043 Sahih-i Müslim 3/1264
2044 Fethu'l-Bârî 11/511.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki oğlu arasında onlara yaslanarak giden bir ihtiyara yetişti, zıhâr "Buna ne oldu?" diye sordu. Oğulları: Ya Rasûlallah! Bir adağı vardı, dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Bin ey ihtiyar. Allah (c.c)'nun sana da adağına da hiçbir ihtiyacı yoktur, buyurdu[2045].

Hâkim, İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Bir adam Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Kız kardeşim Allah'ın evine yalın ayak gitmeyi adadı" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Kız kardeşinin meşakkat ve zahmeti Allah'a (c.c) hiçbir şey yapmaz. Ona söyle; binekle haccetsin ve yemini için kefâret ödesin" buyurdu[2046].

Dolayısıyla kişi hiçbir şart ve kayıt getirmeksizin bir adak adar ve o Allah (c.c)'a yapılan bir ibadet olup aynı cinsin vacibi varsa onu yerine getirmesi gerekir. "Bin lira sadaka Allah'a (c.c) borcum olsun" demesi gibi. Bir şarta bağlayarak söylediğinde o şart olunca da onu yapması gerekir. Çünkü şarta bağlı adak Ebû Hanîfe'ye göre kesin adak gibidir. Çünkü sonuca bakıldığında ortada bir adak vardır. Aslolan da şartın bağlandığı sonuçtur; o asıl, şart ise tâbidir. Mesela "Hastam iyileşirse bir gün oruç tutacağım" örneğinde bir gün oruç tutması vaciptir. Oruç tutması adakta asıl, şart cümlesi olan "iyileşirse" ise ona tâbidir ve de gerçekleşmiştir. Bu yeminin sorumluluğundan çıkmak için adağı yerine getirmek şarttır. Çünkü bu, yemin mânâsı bulundurmayan bir adaktır.

Adağı, olması istenmeyen bir şeye bağlamak:

Ebû Hanîfe (rh.a) şöyle demiştir: Kişi, adağı olmasını istemediği bir şeye bağlarsa borçtan yemin kefâreti ile kurtulabilir. Mesela "Filan kişiyle konuşursam bir yıl oruç borcum olsun" veya "Eve girersem sahip olduğum her şeyi sadaka vereyim" derse yemin kefâreti ödemesi onu borçtan kurtarır.

Tirmizî'nin Ukbe b. Amir radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Adağın kefâreti bir şey belirtmezse yemin kefâretidir" buyurmuştur[2047].

Tabii, adakta taahhüt ettiği şeyi yaparsa, o zaman da sorumluluktan kurtulur. Çünkü bu, kişinin kendisini birtakım şeylerden engelleme maksadıyla yapması açısından yemin gibi, lafız olarak ise adaktır. Dolayısıyla bunlardan istediği yönü seçebilir. Zira Ukbe b. Amir radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Adağın kefâreti yemin kefâretidir" buyurmuştur[2048].

Urve b. Zübeyr radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; Aişe radıyallâhu anh kendisine Allah'tan (c.c) gelen hiçbir rızkı elinde tutmazdı. Zübeyr'in oğlu

2045 Sahih-i Müslim 3/1264.
2046 El-Müstedrek 4/ 305.
2047 Sünen-i Tirmizî 1/184.
2048 Sahih-i Müslim 3/1265.

"Engellenmesi gerekir" dedi. Bunun üzerine Aişe radıyallâhu anh: "Ben engelleneceğim ha! Onunla konuşursam üzerime adak borç olsun" dedi. Barıştırmaları için birtakım Kureyşli kimselerin aracılığına, özellikle Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in dayılarına başvurulduysa da Aişe radıyallâhu anh reddetti. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in dayıları olan Zühriler "Ondan izin isterken içeri girilebilir" dediler. Öyle de yapıldı. Ona on köle gönderildi. Ancak Aişe radıyallâhu anh onları hemen azad etti. Sonra köle azadına, sayı kırka ulaşana dek devam etti ve: "Ben bir iş için yemin ettiğimde onu yaparak borçtan kurtulmayı isterim" dedi[2049].

Bazı örnekler:

"Şöyle yaparsam malımdan bin lira sadakadır" der ve onu yapar, sadece yüz lirası varsa ondan başkasını ödemesi gerekmez.

Neylu'l-Evtâr yazarı İbn Abbas radıyallâhu anh Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim, ne olduğunu belirtmeksizin bir adakta bulunursa onun kefâreti yemin kefâretidir. Kim güç yetiremeyeceği bir adakta bulunursa kefâreti yemin kefâretidir. Kim de gücünün yeteceği bir adakta bulunmuşsa onu yerine getirsin."[2050]

Oğlunu boğazlamayı adarsa Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre bir koyun boğazlaması gerekir. Kendisini boğazlamayı adarsa Muhammed'e göre yine bir koyun boğazlar. Hatta oğlunu Mekke'de kesmeyi adarsa Harem bölgesinde bir koyun kesmesi gerekir.

Babasını ve annesini boğazlamayı adarsa; en doğrusu Ebû Hanîfe bunun geçersiz olduğu görüşündedir. Çünkü bu masiyettir, dolayısıyla geçersiz sayılır. Oğlunu boğazlamasının açıklaması ise "Zebih: kurban" (lakaplı peygamber İsmail (a.s)) kıssasıdır. Zira Allah (c.c) Halil İbrahim (a.s)'a oğlunu boğazlamasını emretmiş, oğlu "Emrolunduğun şeyi yap" demiş, Allah da "Rüyayı gerçek yaptın" buyurmuş ve koyun kesilmesini emretmişti. Böylece bu bizim şeriatımızda da aynı olur. Veya bunun delili Allah'ın (c.c) " Sonra da sana: "Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O, müşriklerden değildi" diye vahyettik." buyruğudur[2051]. Veyahut da şöyle deriz: Bizden önceki ümmetlerin şeriatlarındaki hükümler, neshi sabit olmadıkça bizi de bağlar.

Oğulda bir koyunun vacip olması kıyasa muhalif olarak gelmiş olup biz bunu Halil İbrahim (a.s) kıssasıyla öğrendik. Bu ise sadece erkek çocuk hakkında geldiğinden, onunla sınırlandırılır.

2049 Fethu'l-Bârî 6/390.
2050 Neylu'l-Evtâr 8/482.
2051 Nahl: 123.

Hudûd; hadd'in çoğuludur. Hadd, sözlükte engelleme mânâsına gelmektedir. Mesela "ehaddet el-mer'etu: kadın yas tuttu" denir. Zira kendisini bilindiği şekilde zevklerden ve eğlencelerden alıkoyar. Mahiyet içinde yer alan her şeyi içine alıp, dışında olanların tümünü çıkaran "tarif"e de "hadd" denir. Çünkü o, bir şeyin mânâlarını kapsar ve başkasının ona girmesini engeller.

Şeriatın haddleri ise engelleyici ve caydırıcı yaptırımlarıdır. Hadd, şeriatta: Allah'ın (c.c) hakkı olarak vacip olan ve miktarı belirlenmiş bir cezadır. Kısasa, ceza olduğu halde had denmez; çünkü o kul hakkıdır. Kul ondan vazgeçme ve bedel alma hakkına sahiptir. Tazir de had kapsamında değildir. Çünkü onda ceza miktarı belli değildir.

Hadlerin meşruiyeti Kur'ân ve Sünnet'le sabittir.

Kur'ân'dan delili Allah'ın (c.c) şu âyet-i kerimeleridir: "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun."[2052] "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin"[2053] "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir."[2054]

Sünnetten delili ise ileride gelecek Maiz, Gamidiyye, Asiff ve başka kimseler hakkındaki meşhur hadislerdir.

Haddlerin akli delili ise şudur: İnsan tabiatı ve nefsani arzuları; şehveti tatmin etmeye, zevkleri yaşamaya, sevdiği ve almayı arzuladığı içkiyi içmeye, zina etmeye, adam öldürerek, başkasının malını alarak; özellikle kuvvetlinin zayıfı, üst

2052 Nur: 2.
2053 Nur: 4.
2054 Mâide: 33.

tabakadakinin alt tabakadakini döverek, söverek, saldırarak, intikam duygularını tatmin ederek öç almaya meyyaldir. İlahi hikmet de dünyanın doğru bir düzen üzere kalmasını sağlamak maksadıyla fesadın önüne geçmek, işlenmesinden caydırmak amaçlı bu cezaların konmasını gerektirmiştir. Çünkü dünyada caydırıcı ve engelleyici müeyyidelerin tatbikinden hâli bırakılması, ondaki düzenin bozulmasına yol açar ki bunda kimseye kapalı kalmayacak kadar açık bir kargaşa ve fesat vardır. Allah (c.c)'nun "Kısasta sizin için hayat vardır"[2055] buyruğunda da buna işaret vardır. Arap hakimlerinin sözlerinden biri şudur: "Öldürmek, öldürmeyi engellemede her şeyden daha etkilidir"

Hadd cezaları şunlardır; 1-Zina cezası (haddi), 2- İftira cezası, 3-İçki içme cezası, 4-Hırsızlık cezası, 5-Yol kesicilik cezası.

2055 Bakara: 179.

ZİNA HADDİ

Ebû Hanîfe'ye göre zina; onunla arasında sahih nikah da şüpheli nikah da bulunmayan bir kadının ön tarafından cinsel ilişkiye girmek ve cinsel organının sünnet yerini geçmesidir.

Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise zinanın tarifi; onunla arasında sahih nikah bulunmayan bir kadının ön tarafından cinsel ilişkiye girmek ve cinsel organının sünnet yerini geçmesidir.

İlk sünnet yerinden kasıt, erkeğin sünnet yeridir ki bu sünnetçinin kestiği sünnet derisinin sonudur. Dolayısıyla sünnet yeri kadının fercine girip kadının sünnet yeriyle –ki o fercinin en üstünde bulunan küçük bir deridir- aynı hizada olursa, işte o vakit hadd cezası gerekir. Bundan azı ise cezayı gerektirmez.

Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezasını en basit şüphe bile düşürür. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hadd cezalarını şüpheli durumlar (olduğunda onlar)la savuşturun. Değerli insanların hatalarını, Allah'ın (c.c) haddlerinden bir had değilse affedin." buyurmuştur[2056]. Suyuti bunu Camiu'l-ehadis'te zikretmiş ve şöyle demiştir: Bu, İbn Adiyy'in, Mısırlıların ve Arabistanlıların İbn Abbas radıyallâhu anh'dan nakliyle rivâyet ettiği hadisten bir parçadır. Baş tarafını Ebû Müslim el-Kecci, İbn Sem'ani –Zeyl'de- Ömer b. Abdulaziz'den mürsel senetle rivâyet etmişlerdir. Müsedded de İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan kendi sözü olarak rivayet etmiştir.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "Müslümanlardan hadd cezalarını elinizden geldiğince düşürün. Müslüman için herhangi bir çıkış yolu bulursanız onu salıverin. Çünkü imamın affetmede hata etmesi, cezalandırmada affetmesinden hayırlıdır"[2057]. Bunu da Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî Aişe radıyallâhu anh'dan rivayet etmişlerdir. Dârekutnî ve Beyhakî'nin rivâyetine göre Ali radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Hadd cezalarını savun. Ama imam hadd cezalarını yürürlükten kaldıramaz."[2058]

2056 Camiu'l-ehadis 1/172.
2057 Camiu'l-ehadis 1/172.
2058 Camiu'l-ehadis 1/172.

Dolayısıyla şahitsiz evlilik yapar veya başkasından iddet bekleyen kadınla evlenir veya Mecusi bir kadınla evlenir veya tek akitte beş kadınla evlenir veya iki bacıyı nikahında toplar veya mahremlerinden biriyle evlenir, sonra kendisine helal olduklarını sanarak onlarla cinsel ilişkiye girerse Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası uygulanmaz. "Evlenirse"den kasıt "nikah akdiyle evlenirse"dir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Kişiye, örneğin mahremleri gibi evlenmesi ebediyen haram bir kadınla girdiği cinsel ilişkiden dolayı hadd cezası uygulanır. İnsanı yanıltabilen bir şekildeki (caiz olmayan hatalı) evlenmede de hadd cezası vardır. Çünkü onlar açısından Ebû Hanîfe'nin dayandığı delilin varlığı kesinlik kazanmamıştır. Onların dayandığı delil, Berra b. Azib'ten radıyallâhu anh aktarılan şu rivâyettir: Amcam Haris b. Amr, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kendisine verdiği sancakla yanımdan geçiyordu. Ona "Ey amca! Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem seni nereye gönderdi?" dedim. "Beni babasının annesiyle evlenen bir adama gönderdi; onun boynunu uçurmamı emretti." dedi[2059]. Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: "Hadd cezalarını şüpheli durumlar (olduğunda onlar) la savuşturun. Değerli insanların hatalarını, Allah'ın (c.c) hadlerinden bir had değilse affedin." [2060] hadisinden dolayı nikah akdindeki şüphe hadd cezasını önler.

Zina suçu ne ile sabit olur?

Zina iki şeyle sabit olur: 1-beyyine (delil) ve 2-ikrar.

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hilal b. Ümeyye, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında hanımının Şerik b. Semha ile ilişkiye girdiği iddiasında bulundu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ya beyyine (getirirsin) veya sırtına had cezası (uygulatırım)" buyurdu. Bunu Ebû Ya'la da Enes radıyallâhu anh'dan rivâyet etmiştir. Ondaki ifade şöyledir: "Dört şahit getir veya sırtına hadd cezası (uygulatırım)"[2061]

1-Beyyine:

Beyyine, dört şahidin bir adam veya kadın hakkında zina şahitliğinde bulunmalarıdır.

Eğer: Öldürmek, zinadan daha büyük suç olduğu halde neden onda dört şahit şart koşulmamıştır? denirse...

Cevap: Çünkü zina ancak iki kişiyle gerçekleşir ve her birinin fiili iki kişinin şahitliğiyle sabit olur. Öldürme ise bir kişi tarafından yapılır.

İmam Ebû Hanife'ye göre şahitlerden biri kişinin eşi olabilir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise bu caiz değildir.

2059 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 16/103.
2060 Camiu'l-ehadis 1/172.
2061 Sahih-i Buhârî 2/695.

Dört şahidin erkek, hür, adil ve Müslüman olmaları şarttır. Zina davasında kadınların erkeklerle birlikte şehadeti, şehadet üzerine şehadet ve hakimin hakime mektubu kabul edilmez.

Zina şahitlerinde şu yedi şart aranır: 1-Dört kişi olmaları, 2-Erkeklik, 3-Hürriyet, 4-Adalet, 5-İslam, 6-Zinayı tarif etmek, 7-Şahitliği tek mecliste yapmak. Bunda ihtilaf vardır.

Dört kişiden az kişi şahitlik yaparsa şahitlikleri kabul edilmez. Bunlar iftiracı konumunda olup, şahitlik yapılan kişilerin talep etmesi halinde iftira cezasıyla cezalandırılırlar. Bunlar ayrı ayrı gelip farklı zamanlarda şahitlik yaptıklarında da şahitlikleri kabul edilmez ve müfteri kabul edilip iftira cezasıyla cezalandırılırlar. Ancak dördü tek bir mecliste hazır bulunup şahitlik sandalyesine oturur ve teker teker hakimin huzurunda gidip şahitlik ederlerse, şahitlikleri kabul edilir. Çünkü şahitliğin bir anda olması imkansızdır.

Zira rivayet edildiğine göre Ebû Bekir radıyallâhu anh; Şibill b. Ma'bed, Nafi b. Haris, Ziyad b. Ebih ve Muğire'yi, Muğire'nin zina yaptığına dair şahitlik etmeleri için Kufe'den Medine'ye çağırttı. Mahkeme kuruldu. Şahitleri birbiri ardınca kalkıp şahitlik yaptılar. Ömer radıyallâhu anh bu şekildeki şahitliği kabul etti. Muğire'yi oturttu. Birincisi şahitlik yapınca "dörtte birin gitti ey Muğire" dedi. İkincisi şahitlik yapınca "Yarın gitti" dedi. Üçüncü kişi şahitlik yapınca "Dörtte üçün gitti" dedi. Ömer radıyallâhu anh öfkesinden, her birinde bıyığını büküyordu. Dördüncü şahit Ziyad kalkınca Ömer radıyallâhu anh ona "Ey kartal pisliği" dedi. Ziyad'ın rengi siyaha çaldığından ona benzetmek için böyle söyledi. Bir görüşe göre bu sözüyle onu cesaretle nitelendirmiştir. Çünkü kartal bir kuşun üzerine pislediğinde kanadını yakar ve uçamaz hale getirir. Ziyad da akranlarıyla karşılaşmasında böyledir. Bu övgü, ilki ise yergidir. Bunda arkadaşının ayıbını açığa vurmasını kötü görme ve onu gizlemeye teşvik vardır. Ziyad: Onların ne söylediklerini bilmiyorum. Ancak ben ikisini bir örtü altında dalgaların çarpması gibi çarparlarken gördüm. Yüksek bir nefes ve çirkin bir şey gördüm. Bundan ötesini ise bilmiyorum. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh, açık bir iftirada bulunmadığından dolayı ona iftira cezası vermedi. Diğerlerine ise, şahit sayısı dörde ulaşmadığından dolayı iftira cezası verdi.[2062]

Beyyinenin tamamlanması için evvela şahitlere birtakım sorular yöneltilmesi, ikinci olarak şahitlerin şehadete ehil olduklarının ortaya konması gerekir.

Şahitlere yöneltilecek sorular:

Hâkim dört şahide de "zina nedir?" ve "nasıl yaptılar?" gibi sorular yöneltir. "Zina nedir?" der; çünkü onların hepsi veya bazısı zinayı bilmeyip zina olmayan şeyi zina sanabilir. Çünkü basit şeylere de mecazen zina denir. Rasûlullah sallallâhu

2062 Hâkim, el-Müstedrek.

aleyhi ve sellem "Gözler zina eder, ayaklar zina eder, ferç zina eder" buyurmuştur [2063]. "Zinayı nasıl yaptılar" sorusunu da sorar; çünkü buna zorlandıklarından dolayı yapmış olabilirler ve o durumda hadd cezası vacip olmaz.

Hâkim "nerede zina etti?" diye sorar. Çünkü darul-harpte zina etmiş olma ihtimali vardır ve bu hadd cezasını gerektirmez. Çünkü hakimin orada yaptırım gücü olmadığından dolayı bu bir şüphedir.

"Ne zaman zina etti?" diye de sorar; çünkü çok önce olmuş bir zina hakkında şahitlik yapıyor olabilirler ve şahitlikleri kabul edilmez. Çocuk iken veya deli iken zina etmiş olabilir. Hadd cezasını düşüren zaman aşımının ölçüsü hususunda fakihlerin farklı görüşleri vardır. Ebû Hanîfe'ye göre hakimin görüşüne bırakılır. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise gördükleri olayın üzerinden bir ay geçerse şehadetleri kabul edilmez. Çünkü bir ay uzak, daha azı ise yakın zaman sayılır. Dolayısıyla üzerinden bir aydan az geçmiş hadisedeki şahitlikleri kabul edilir. İmam Muhammed'in el-Camiu's-Sağir'inde bunu altı ay olarak belirlediği geçmektedir.

Kadı "Kiminle zina etti?" diye sorar. Çünkü kadının onun karısı olma ihtimali vardır. Belki de sorulduklarında buna "Bilmiyoruz" derler ve böylece bu bir şüphe olur. Bunu, "Biz adamın organını kadının fercinde, sürme şişesindeki sürme kalemi ve mürekkep şişesindeki sürme kalem gibi gördük." derlerse şahitlikleri kabul olunur. Onlara "görmek için baktık" derlerse şehadetleri kabul edilir. Ama "ondan zevk almak için baktık" derlerse şehadetleri kabul edilmez.

Şahitlerin adaletleri ve tezkiyeleri:

Kadı, şahitlerin adaletlerini araştırır. Zahirde ve batında adil olduklarına dair bilgiler verilirse şahitlik yapabileceklerine hükmeder. Zahirdeki adaletleriyle yetinmez. Batındaki adaletleri bozulursa şahitliklerini iptal eder. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Müslümanlardan hadd cezalarını elinizden geldiğince def edin" buyurmuştur. İddialarında doğru olma ihtimali bulunduğundan, bunlara iftira cezası uygulanmaz.

Daha önce iftira suçundan hadd cezası görmüşlerse veya kör iseler onlara iftira cezası verir. Çünkü körler şahitlik ettikleri olayı göremeyeceklerinden onların yalancı, dolayısıyla iftiracı olduklarını kesinleştirmiş oluruz. İftira cezasından hüküm giymiş kimseler de şehadet ehli olmadıklarından, iftira etmiş olurlar ve bu yüzden onlara iftira cezasının uygulanması gerekir.

Tezkiye iki çeşittir: Aleni olanında hakim onunla, hakkında konuşacak kişiyi bir araya getirir. Adilliğini söyleyen kişi, "Adil dediğim bu kimsedir." der. Gizli olanda ise hakim onu tezkiye edecek kimseye mektup gönderir. Mektupta tanıması için şahitlerin isimlerini ve soylarını yazar. O da adaletiyle tanıdığı kişinin

2063 Terğîb ve Terhîb 5/36.

isminin altında "adildir, şahitliği caizdir" diye yazar. Fıskıyla tanıdığı kişi hakkında ise fıskının ortaya çıkmaması için hiçbir şey yazmaz veya "Allah daha iyi bilir" diye yazar. Fakat başkası onun hakkında adil demişse ve açıkça ifade etmediğinde hakimin onun şahitliğine göre hüküm vereceğinden korkarsa, o durumda fasıklığını açıkça ifade eder. Ne adaletini ne fıskını tanımadığı kimsenin isminin altına ise "mestur: kapalı, meçhul" yazar. Aleni tezkiye, şahitlik gibidir.

Şahitlerin tümünün hem gizlide hem alenide adaletlerine onay verilirse buna göre hükmedilir. Recmden önce şahitliklerinden dönerlerse zina cezası düşer ve onlara iftira cezası verilir. Haddin düşmesinin sebebi, onların şahitlikten dönmesiyle evvelki şahitliklerinin geçersiz hale gelmesidir. Şahitliklerinden recmden sonra dönerlerse diyet öderler. Dördünden biri dönerse diyetin dörtte birini öder ve iftira cezasıyla cezalandırılır.

Kendisinin hadd cezasını gerektiren suçunu gizlemesinin müstehap oluşu:

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ın (c.c) nehyettiği bu pisliklerden kaçının. Kim de bunlardan birine bulaşırsa Allah'ın (c.c) örtmesiyle gizlesin ve Allah'a (c.c) tevbe etsin. Zira kim bize sayfasını açarsa ona Allah'ın (c.c) kitabını uygularız." buyurmuştur[2064].

2-İkrar (itiraf):

Akıllı ve baliğ kişinin dört ayrı mecliste kendisinin zina yaptığına dair itirafta bulunmasıdır. Hakim onu görmemek ve itirafının gereğini uygulamamak için her defasında onu geri çevirir. Onu ikrardan engeller, bundan hoşlanmadığını izhar eder ve bundan uzak durmasını emir ve tavsiye eder. İkinci defa geldiğinde aynısını yapar. Dördüncü defa geldiğinde aynısını yapar. Bir mecliste dört defa şahitlik yaparsa bu bir şahitlik mesabesindedir. Zina itirafında bulunur, sonra bundan dönerse dönmesi kabul edilir. Zira Abdullah b. Büreyde, babasından şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında oturuyordum. Birden Maiz b. Malik adında bir adam gelerek "Ya Rasûlallah! Ben zina ettim. Beni temizle" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Git" dedi. Ertesi günü olunca adam tekrar geldi ve zina itirafında bulundu. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kabilesine birini göndererek "Maiz b. Malik el-Eslemi hakkında bir şey biliyor musunuz? Onda bir olumsuzluk görüyor veya aklıyla bir kusur buluyor musunuz?" diye sordurdu. Onlar da "Ey Allah'ın Peygamberi! Biz onda kötü hiçbir şey görmüyor, aklıyla ilgili olumsuz bir şey bulmuyoruz." dediler. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e üçüncü defa geldi ve yine zina itirafında bulunarak "Ey Allah'ın nebisi! Beni temizle!" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kabilesine tekrar birilerini göndererek ondan sordurdu. Onlar yine ilkindeki gibi

2064 Hâkim, el-Müstedrek.

"Onda kötü bir şey görmüyor, aklıyla ilgili olumsuz bir şey bulmuyoruz, dediler. Adam Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına dördüncü defa geldi ve ona zina itirafında bulundu. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem emretti ve onun için bir kuyu kazıldı ve göğsüne kadar oraya kondu. Sonra insanlara onu taşlamaları emredildi.

Büreyde der ki: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabı yanımızda iken aramızda konuşuyor ve şöyle diyorduk: Maiz b. Malik üç defa itiraf ettikten sonra evinde otursaydı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu istetmeyecekti. Onu ancak dördüncüde recmettirdi. Bu ise hadd cezasının ancak dördüncü ikrarla sabit olacağını göstermektedir [2065].

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hafsa'nın bir cariyesi ona sihir yaptı ve bunu itiraf etti. Hafsa bunu Abdurrahman b. Zeyd b. Hattab'a haber verince Abdurrahman gidip onu öldürdü. Osman, Hafsa'nın yaptığını eleştirince Ömer radıyallâhu anh: Mü'minlerin annesini neden eleştiriyorsun ki? Bir kadın ona sihir yapmış ve itiraf etmiş, dedi. Bunun üzerine Osman radıyallâhu anh sustu. Osman radıyallâhu anh'ın Hafsa'ya kızması, halife dışında yapılan fiilden (ona sebebiyet vermesinden) dolayı idi.[2066]

Dört defa ikrar ettikten sonra hakim ona "Zina nedir? Nasıl yapılır? Nerede zina ettin? Kiminle zina ettin?" sorularını sorar. Ne zaman zina ettiğini sormaz. Çünkü suçun üstünden çok zaman geçmesi, ikrarı kabul etmeye mani olmaz.

Hakimin ona ikrardan vazgeçmesini telkin etmesi müstehaptır. Zira İkrime'nin İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Maiz'e "Belki sadece öpmüş veya okşamış veyahut bakmışsındır" dedi. Maiz: Hayır, deyince "onunla cima yaptın mı?" dedi. O "Evet" deyince işte o zaman recmedilmesini emretti.

İkrardan dönmek:

Hadd cezası uygulanmadan veya uygulanırken ikrarından dönerse serbest bırakılır. Çünkü ikrarı gibi, ondan dönmesinin de doğru olma ihtimali vardır ve kendisini yalanlayan bir şey yoktur. Böylece ikrar ile ikrardan dönme birbiriyle çelişmiş olduğundan şüphe meydana gelmiştir.

Bunun delili Cabir b. Abdullah radıyallâhu anh'dan yapılan şu rivâyettir: Ben Maiz'i taşlayanlar arasındaydım. Biz onu taşlamamız üzerine taşın acısını hissedince "Ey millet! Beni Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e götürün. Çünkü milletim beni öldürdüler ve beni aldattılar" dedi. Oradakiler: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem senin katilin değil, dediler. İşini bitirene kadar ondan elimizi çekmedik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına döndüğümüzde söylediğini ona sallallâhu aleyhi ve sellem söyledik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Adamı

2065 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 16/90.
2066 İ'lâu's-Sünen 11/584.

taşlamayı bırakıp da yanıma getirseydiniz ya!" buyurdu[2067]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bununla onun durumunu kesinleştirmeyi kastetmiştir. Bir şüphe varsa ondan dolayı hadd cezasını ondan kaldıracak, yoksa uygulayacaktı.

Muhsan'ın zina cezası, ölene kadar taşla taşlanmasıdır.

Sahih-i Buhârî'de şöyle geçmektedir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Maiz'e "Muhsan oldun mu?" diye sordu. Maiz: Evet, deyince, "Bunu götürün ve taşlayın" buyurdu[2068].

Muhsan kimdir?

Recm cezası konusunda muhsan (kelime mânâsı: korunmuş, sağlama alınmış), kendinde ihsan (muhsanlık) şartlarının tamamını bulunduran kişidir ki, onlar yedidir:

1-Hürriyet, 2-Akıl, 3-Büluğ, 4-İslam, 5-Sahih nikahla evli olmak. Ehl-i kitaptan bir kadınla evli olmak Müslümanı muhsan yapmaz. Zira Dârekutnî, İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: "Allah'a eş koşmak hiçbir şeyi muhsan yapmaz"[2069]. 6-Zifafa girmiş bulunmak, 7-İkisinin de muhsan sıfatı üzere olması.

Hürriyet şarttır; zira Allah (c.c) "Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı uygulanır"[2070] buyurarak cariyelere hürlerin yarısı kadar ceza koymuştur. Recm de yarıya bölünemeyeceğine göre cariyelere bu ceza verilmez.

Akıl ve büluğ da şarttır; zira insanlar bunlarsız mükellef tutulmazlar. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır; ayıkana kadar aklı gitmiş deliden, uyanana kadar uyuyandan, büluğa erene kadar çocuktan..."[2071]

Hz. Ömer radıyallâhu anh'a zina yapmış bir kadın getirilince ona recmedilmesini emretti. Oradan geçmekte olan Ali radıyallâhu anh kadını alıp serbest bıraktı. Bu, Ömer radıyallâhu anh'a haber verilince "Bana Ali'yi çağırın" dedi. Ali radıyallâhu anh gelince "Ey Mü'minlerin emiri! Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Kalem şu üç kişiden kaldırılmıştır: Büluğa erene kadar çocuktan, uyanana kadar uyuyandan ve iyileşene kadar deliden." buyurduğunu işitmedin mi? Bu kız da filanoğulları kabilesinin delisidir. Belki de ona yaklaşan, kendisi bu belasında iken yaklaşmıştır." dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Bilmiyorum, dedi. Ali radıyallâhu anh: Ben de bilmiyorum, dedi[2072].

2067 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (el-Benna şerhiyle) 5/93.
2068 Sahih-i Buhârî, 2/1008.
2069 Sünen-i Dârekutnî 2/1008.
2070 Nisa: 25.
2071 Sünen-i Ebû Dâvud 4/140,
2072 Sünen-i Ebû Dâvud 4/140,

İslam şartı ise İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivayet edilen "Kim Allah'a eş koşarsa muhsan değildir." sözünden dolayıdır. Bu, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in sözü olarak da rivayet edilmiştir. O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem iki yahudiyi recmetme rivâyetine gelince; onları Tevrat'ın hükmüyle recmetmiştir. Nitekim İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Yahudiler Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek onlardan bir adam ile kadının zina ettiklerini söylediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara "Tevrat'ta zina hakkında ne buluyorsunuz?" diye sordu. "Onları rezil-rüsvay edip sopalıyoruz." dediler. Abdullah b. Selam ise: "Yalan söylediniz. Onda recm vardır. Tevrat'ı getirin" dedi. Getirip açtılar. Onlardan biri elini recm ayetinin üzerine getirdi, sonra öncesiyle sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selam ona: Elini kaldır, dedi. Kaldırınca baktılar ki recm ayeti. Bunun üzerine Yahudiler: "Muhammed doğru söylemiş. Onda recm ayeti vardır." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem emretti ve bu iki kişi recmedildi[2073].

Sahih nikah şartı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Bekar ile bekarda yüz değnek vurulur" hadisinden dolayıdır.[2074] Bekar, evlenmemiş kişiye denir. Hem de kişi bu evlilik sayesinde helal cinsel ilişkiye ulaşır.

Zifaf da şarttır; çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Dul ile dul zinasında yüz sopa ile recm vardır" buyurmuştur. Hadiste geçen "seyyib"in mânâsı "helal nikahta önden ilişkiye giren"dir.

Hem de bunlar kişiyi fuhuştan alıkoyan tam ve mükemmel nimetlerdir. Bunlar var iken zina suçunu işleyince cezası ağırlaştırılmıştır. Çünkü nimetlerin bol ve tam olduğu durumlarda suç ve günah işlemek daha çirkin ve daha iğrençtir. Bu yüzden ona cezanın ağırlaştırılması uygun olmuştur.

İkisinin de (cinsel ilişkiden sonra) muhsan sıfatı üzere olmaları şartının sebebi ise; ilişkiye girenlerden birini muhsan yapmayan her cinsel ilişki, diğerini de muhsan yapmaz. Dolayısıyla bir kız çocuğuyla veya deli kadınla veya kafir bir kadınla evlenip onlarla gerdeğe giren kimse muhsan haline gelmez.

Yine kadın hür, akıllı ve baliğ, erkek ise köle veya çocuk veya deli olursa, ancak onunla cinsel ilişkiye Müslüman olmasından, azad edilmesinden, büluğa ermesinden ve delilik halinden ayıkmasından sonra zifafa girerse muhsan olur. İşte o zaman bu ilişki sebebiyle muhsan olur, öncesiyle olmaz.

Burada muhsanlık övgüye değer hasletler ve güzel vasıflar olup ikrarla veya iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının şehâdetiyle sabit olur. Bunların muhsan sayılmaları için şahitlerin "zifafa girdi" demeleri yeterlidir. Onlardan olma bir çocukları varsa da durum aynıdır. Çünkü bu sahih bir nikahta zifafa girdiklerinin açık delilidir. Muhsanlık bununla da sabit olur.

2073 Ebû Dâvud 4/153.
2074 Sahih-i Müslim 3/1316.

Bir kadınla evlenip sonra onu boşarsa, sonra adam "onunla cinsel ilişkiye girdim" derken kadın inkar ederse; adam muhsan olur, ancak inkarından dolayı kadın olmaz.

Zina yapanlardan biri muhsan olup diğeri olmazsa her birine kendi cezası uygulanır.

Muhtelif meseleler:

Yabancı bir kadınla kadının ferci dışında yerlerden cinsel ilişkiye girerse imamların icmasıyla tazir cezası verilir.

Zifafa evlendiği kadından başkası sokulur, o da onunla ilişkiye girerse hadd cezası verilmez ve adamın mehir vermesi vaciptir. Bunu duyuran kişiye iftira cezası verilmez. Kadının doğuracağı çocuğun nesebi ona bağlanır ve kadının iddet beklemesi gerekir.

Yatağında bir kadın bulur ve onunla cinsel ilişkiye girerse, ona hadd cezası uygulanır. Bu zifaf meselesine benzememektedir. Çünkü ortak kızı henüz tanımamaktadır. Burada kadının doğuracağı çocuğun nesebi babaya bağlanmaz. Adam âmâ ise de hüküm aynıdır. Çünkü sormak suretiyle karısı olup olmadığını anlaması mümkündür. Fakat adam çağırır ve kadın "Ben senin eşinim" diyerek gelir, o da onunla ilişkiye girerse adama hadd cezası uygulanmaz ve çocuk ona nispet edilir. Bu durumda kadın zifaf olarak kocasından başkasına gönderilen kadın gibidir.

Evlenmesi caiz olmayan bir kadınla evlenip onunla cinsel ilişkiye girerse Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası verilmeyip tazir cezası verilirken, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre bunu biliyorsa hadd cezası verilir. Çünkü bu, mahalline denk gelmeyip bundan dolayı lağv olan bir akittir. Ebû Hanîfe buna bazı şeriatlarda kişinin kimi mahremleriyle evlenmesinin caiz olmasını delil getirmiştir.

Kim yabancı bir kadınla dübüründen cinsel ilişkiye girerse icm 21.04.2009 yla hadd cezası uygulanır. Kendi hanımına dübüründen yaklaşan kimseye hadd cezası uygulanmaz. Tazir cezası verilir ve günah işlemiş olur.

Lut kavminin pis amelini işleyen kimse Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre zina eden gibidir ve ona hadd cezası uygulanır. Bu fiilin şahidinin de dört kişi olma şartı vardır. Ebû Hanîfe ise: Tazir cezası verilir, demiştir. Bunu yapan ile yapılan, muhsan olsunlar veya olmasınlar, öldürülürler. Ebû Hanîfe bu konudaki hadisi almamıştır; çünkü bu hadis, bu rivâyetinden dolayı râvisine eleştiri yöneltilen hadislerdendir. Bu husus için El-Mizan kitabındaki Amr b. Ebi Amr'ın biyografisine bakınız.

Hayvanla ilişkiye giren tazir edilir. Çünkü bu zina değildir. Bir kadın bir maymuna izin vererek kendisiyle ilişki kurmasını sağlarsa, bunun hükmü erkeğin hayvanla cinsel ilişkisi gibidir.

Zina edenlerden şüphe sebebiyle hangisinden hadd cezası düşerse, diğerinden de ortaklık sebebiyle düşer. Birinin nikahı iddia edip diğerinin bunu inkar etmesi gibi... Dört kişi, bir kadın hakkında zina şahitliğinde bulunurlar ve güvenilir kadınlar da onun bakire olduğuna şâhitlik ederlerse; ikisine (zina nispet edilen kadın ve erkeğe) de şahitlere de hadd cezası uygulanmaz. Zira rivâyete göre; dört adaletli adam bir kadının zina ettiğine dair şâhitlikte bulundular. Dört kadın da onun bakire olduğuna şâhitlik ettiler. Şa'bi: "Üzerinde Rabbinden bir mühür bulunduğu halde ona hadd cezası mı uygulayacağım?" dedi.[2075]

Fiildeki noksanlık sebebiyle hadd cezası düştüğünde; noksanlık kadın tarafından ise hadd cezası ondan düşer, ama erkekten düşmez. Buna örnek, kızın çocuk veya deli olması veya onunla zorla veya uyurken yapılmasıdır. Kusur erkekten ise hadd cezası ikisinden de düşer. Erkeğin deli veya çocuk olması veya zorla yapması örneğinde olduğu gibi...

Kişi, bir kadınla zina yapar, sonra onunla evlenirse ittifakla ona hadd cezası uygulanır. Ebû Yusuf'tan bir rivâyete göre ise ona hadd cezası gerekmez. Bir adamla zina yapıp sonra onunla evlenen kadına da hadd cezası verilir.

Adam bir kadınla zina yaptığı itirafında bulunur, kadın ise bunu inkar ederse; Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası uygulanmazken Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre uygulanır. Delilleri; İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Bekr b. Leys kabilesinden bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek bir kadınla dört defa zina yaptığını ikrar etti ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona yüz sopa vurdurdu. Sonra ondan kadın hakkında delil istedi. Kadın: Bu yalan Ya Rasûlallah, deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona iftira cezası olarak yüz sopa vurdurdu[2076].

Muhsan zânînin cezası:

Zânînin muhsan ise cezası ölene kadar taşlanmasıdır. Zira rivâyette geldiği üzere, Maiz el-Eslemi'yi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem recmetmiştir. Maiz, muhsan idi.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir hadisinde: "Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmayıp benim Allah rasulü olduğuma şehâdet eden Müslüman bir kimsenin kanı ancak şu üç şeyden biriyle helal olur: Zina eden evli, cana karşı can (kısas) ve dinini terk edip Müslüman ümmetinden ayrılan"[2077]. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Gamidiyye'yi de recmetmiştir. Abdullah b. Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Ömer b. Hattab radıyallâhu anh bir gün hutbesinde şöyle dedi: Şüphesiz Allah (c.c), Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'i

2075 I'lâu's-Sünen 11/653.
2076 Sünen-i Ebi Davud 4/160.
2077 Sahih-i Müslim 3/1302

hak olarak gönderdi ve ona Kitab'ı indirdi. Ona indirilen âyetler arasında recm âyeti de vardı. Biz onu okuduk ve idrak ettik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem recmetti, ondan sonra biz de recmettik. Ben aradan uzun zaman geçince birilerinin çıkıp "Recm âyeti Allah'ın (c.c) kitabında yoktur." demesinden, böylece Allah'ın (c.c) indirmiş olduğu bir farizasını terk suretiyle sapmalarından korkuyorum. Zira muhsan oldukları, delil bulunduğu veya hamilelik, itiraf gibi bir durum olduğunda zina eden erkeklerin ve kadınların recmedilmeleri bir hak ve görevdir. Allah'a (c.c) and olsun ki insanlar "Ömer Allah'ın (c.c) kitabına ekleme yapıyor" demeyecek olsalardı bunu yazardım"[2078]. Bahsettiği ayet şudur: "İhtiyar (evli) erkek ve kadın zina ettiklerinde, onları Allah'tan bir ceza olarak taşlayın. Allah azizdir, hakimdir."[2079]. Bu, alimlerin lafzı gidip hükmü kalan Kur'ân'dır, dedikleridir. Bunda alimlerin icmâsı vardır.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Maiz'e yaptığı gibi boş alana çıkılır. Çünkü bu recm için daha uygundur. Zira (alan dar olduğunda) birbirlerine taş atabilirler. Taş atmaya başlarken namazda saf tutar gibi saf tutarlar. Her bir grup taşlayınca kenara çekilirler ve diğer grup taşlamak için ilerler. Ona çukur açılmaz, bağlanmaz. Ayakta ve dik durur. Kadın için ise imam dilerse çukur açabilir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Gamidiyye için çukur kazdırmıştır. Hem de bedeninin açılmaması için tesettüre daha uygundur. İsterse de çukur açmaz. Çünkü onun kaçarak itirafından dönmesi beklenir/umulur. Nitekim hadisin başka rivâyetinde: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem emretti de kadının elbisesi üzerine atıldı. Sonra emretti ve kadın recmedildi."[2080] Başka bir rivâyet ise şöyledir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem emretti ve onun için bir çukur kazıldı. Yine emretti ve kadın taşlandı.

İbn Ebi Şeybe şöyle rivayet etmiştir: Ali radıyallâhu anh, yanında şahitler zina için şahitlikte bulunduklarında (evvela) onlara recmetmelerini emrederdi. Sonra kendisi recmeder, sonra insanlar recmederlerdi. Eğer itirafla sabit olmuşsa taşlamaya önce kendisi başlar, sonra insanlar taşlarlardı[2081].

Recme önce şahitler başlarlar. Sonra hakim, sonra insanlar recmederler. Önce şahitlerle başlanması, onları sınamak içindir. Zira belki öldürmek ağırlarına gider de şahitliklerinden dönerler. Belki bazı şahitler recmetmekten geri dururlar da recmedilmez. Çünkü bu, onun şâhitlikten döndüğünün delilidir. Ortadan kaybolduklarında, öldüklerinde, bir kısmı öldüğünde de durum aynıdır. Aynı şekilde delirmeleri, fasık olmaları, iftira atıp ondan dolayı hadd cezasıyla cezalandırılmaları, onlardan sadece birine hadd cezası uygulanması veya kör olması, dilsiz olması veya irtidat etmesi de aynıdır. Çünkü, ikrar edende olduğu gibi bunda

2078 Sünen-i Ebi Davud 4/144.
2079 El-İtkan 4/25.
2080 Ebû Dâvud 4/151.
2081 İ'lâu's-Sünen 11/561.

da, hadd cezası uygulandıktan sonra arız olan durumlar başta varmış gibi sayılır. Dolayısıyla bunlar başta bu hallerde iken şâhitlik yapmış sayılırlar ve böylece recm tatbik edilmez.

Şahitler hasta olmaları veya ellerinin kopuk olması gibi mazeretlerinden dolayı recmde hazır bulunamazlarsa, hakimin önce kendisinin başlaması, sonra insanlara emretmesi gerekir. Dört kişi babalarının zina ettiğine dair şâhitlikte bulunursa recmetmeye önce onların başlaması gerekir. Kardeşler, mahrem akrabalar da böyledir. Bunların ona öldürücü taş atmamaları müstehaptır. Başkalarının ise öldürme maksatlı taşlar atmasında bir beis yoktur. Çünkü taş attıklarının katli vaciptir. Zânînin kendisi ikrar etmişse taşlamaya önce hakim başlar, sonra insanlar taşlarlar.

Zina eden kadın hamile ise doğum yapana ve çocuk büyüyene kadar recmedilmez. Çünkü recmedilmesi çocuğun helakına yol açar. Bu ise çocuğun hak ettiği bir şey değildir. Zira Büreyde şöyle anlatır: Gamidiyye gelerek "Ya Rasûlallah! Ben zina ettim. Beni temizle!" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu geri çevirdi. Ertesi günü olunca "Ya Rasûlallah! Beni neden geri çeviriyorsun? Sanki Maiz'i geri çevirdiğin gibi beni de geri çeviriyorsun. Çünkü ben vallahi hamileyim" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Öyleyse hayır. Git ve doğurana kadar bekle." buyurdu. Doğurunca bebeği bir bezin arasında getirdi ve "İşte bunu doğurdum." dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bu defa: "Gidip emzir ve sütten kesene kadar gelme" buyurdu. Kadın sütten kesince elinde ekmek kırıntıları olan bebeğiyle çıkageldi ve "İşte ya Rasûlallah! Bunu sütten kestim ve artık yemek yemeye başladı" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem çocuğu Müslümanlardan bir adama verdi. Sonra emretti ve kadın için göğsüne kadar çukur kazıldı. Ardından insanlara emretti ve onlar da recmettiler. Halid b. Velid, kadının başına bir taş atması üzerine ondan Halid'in yüzüne kan sıçrayınca kadına sövdü. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun kadına sövmesini işitince "Yavaş ey Halid! Canımı elinde tutan Allah'a and olsun ki, o öyle bir tevbe etti ki, o tevbeyi insanlara haksız vergi yükleyen zalim bir hükümdar etseydi bağışlanırdı." buyurdu. Sonra emretti ve kadının cenâze namazı kılınıp defnedildi[2082].

Recmedilen kişi yıkanır, kefenlenir ve cenâze namazı kılınır. Çünkü hak etmiş olarak öldürüldüğünden, yıkanmak ondan düşmez. Ama kısas yoluyla öldürülen böyle değildir. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de Gamidiyye'nin cenâze namazını kıldırdı ve o öldürüldükten iki-üç gün sonra ashabına "Maiz b. Malik için bağışlanma dileyin" buyurdu. Onlar "Allah Maiz b. Malik'i bağışladı mı?" dediler. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Vallahi öyle bir tevbe etti ki bir ümmete dağıtılsaydı onlara yeterdi." buyurdu[2083].

2082 Sahih-i Müslim 3/1323.
2083 Sahih-i Müslim 3/1322.

Muhsan'a hem değnek hem recm cezası verilmez. Nitekim Zührî'den yapılan bir rivâyete göre Ebû Bekir radıyallâhu anh ve Ömer radıyallâhu anh recmetmişler ve değnek vurmamışlardır[2084].

Muhsan olmayan zânînin cezası:

Muhsan olmayan zânînin cezası yüz kırbaçtır. İmam, dalı budağı olmayan kamış gibi bir kırbaçla, azalarına paylaştırarak normal şiddette vurmasını, baş, yüz ve fercine vurmamasını emreder. Normal vurmak; öldürücü vurma ile acı verici vurma arasında bir vurmadır. Çünkü öldürücü derecede şiddetli olursa yok olur, acıtmayan ile de alıkoyma hikmeti gerçekleşmez. İzarı (peştemal) dışındaki elbiselerini çıkarır. Çünkü elbise, acının bedenine ulaşmasını engeller. Allah (c.c) ise " Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın." buyurmuştur[2085].

İmam Mâlik, el-Muvatta'sında, Zeyd b. Eslem'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında bir adam zina yaptığına dair bir itirafta bulundu. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir kırbaç istedi. Hemen kendisine kırık bir kırbaç getirilince: "Daha sağlamını" buyurdu. Bu defa budakları kesilmiş yeni bir sopa getirilince: "Biraz küçüğünü," buyurdu. Bu defa da budakları kesilmiş, düzgün ve eğilebilen bir kırbaç getirilince Rasulullah (s.a.s.) emretti, adam kırbaçlandı[2086].

Kırbaç, bedeninin muhtelif yerlerine dağıtılır. Çünkü tek bir azaya vurmak kişiyi helak eder. Vurmak ise yok etmek için değil, engelleyici ve caydırıcı olmak için konmuştur. Hem de zinanın zevki tüm uzuvlara ulaştığı gibi acının da tüm azalara ulaştırılması gerekir. Ancak telef olmasından emin olunmayan veya telef olmayı hak etmeyen azalara vurulmaz. Çünkü telef olmak, hak ettiği bir ceza değildir. Mesela baş ve ferç ise öldürücü yerlerdir. Yüzde de görme ve koklama organları vardır. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hadd cezalarında yüze vurmaktan nehyetmiştir. O sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Sizden biri vurduğunda yüzden sakınsın."[2087]

Said b. Mansur'un rivâyet ettiğine göre; Hz. Ali radıyallâhu anh'a sarhoş biri getirildiğinde "Kırbacından her azasını nasiplendir. Ancak yüzüne ve cinsel organına vurmaktan sakın." dedi.[2088]

Erkek, haddlerin tümünde yere uzanmaksızın ve yüz üstü yere kapanmaksızın ayakta kırbaçlanır. Elleri de bağlanmaz.

2084 İ'lâu's-Sünen 11/593.
2085 Nur: 2.
2086 El-el-Muvatta' s.350.
2087 Sünen-i Ebi Davud 4/167.
2088 İ'lâu's-Sünen 11/567.

Rivâyete göre Ali radıyallâhu anh: Adam ayakta, kadın ise oturarak kırbaçlanır, demiştir[2089].

Kadın kürk ve kaftan dışında bir şey çıkarmaz. Çünkü kadınlarda aslolan, kapalılık ve tesettürdür. Elbisesinin çıkartılması ise avret mahallinin açılmasına yol açar. Oturarak kırbaçlanır; çünkü oturması onu daha çok örter. Elbisesini üzerine sarıp bağlar. Üzerine sarma işlemini bir kadın yapar.

Vuruşları peş peşe yapar. Cezayı her bir günde belli sayıda kırbaç vurmak üzere günlere bölmek caiz değildir. Çünkü bununla bedende acıma gerçekleşmez. Ancak bir gün elli, ertesi günü elli kırbaç vururs a en sahih görüşe göre caizdir.

Muhsan olmayana hem kırbaç hem sürgün cezası verilmez. Bu, sadece hakimin bunda fayda gördüğünde caizdir ve uygun gördüğü süre bununla tazir cezası verir. Bu görüşe varırsa bunu hadd cezası olarak değil tazir cezası olarak yapar. Çünkü Allah (c.c) "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun." buyurmuştur. [2090] Ayette hadd cezasının tamamı açıklanmıştır. Dolayısıyla üzerine ekleme yapılamaz. Sürgün, hadd cezasının bir parçası olsaydı ayetin cezanın bir kısmını zikretmiş olması gerekirdi. Hem de hadd cezalarının miktarı bellidir. Sürgünde ise sürgün edilecek beldelerin uzaklığı bildirilmemiştir. Ayrıca sürgün etmek kadına zina kapısını açar. Çünkü kadın sürgüne gönderildiğinde aile ve akrabalarıyla irtibatları kesildiğinden, onlardan çekineceği bir şey kalmaz. Hatta zinayı kazanç vesilesi edinebilir. Bunda ise aşikar fesatlar vardır. Hz. Ali radıyallâhu anh da "Fitne olarak sürgün etmek yeter" sözüyle buna işaret etmiştir.

Cassas, Ahkamu'l-Kur'an'da[2091], İbn Ömer radıyallâhu anh'ın bir cariyesinin zina ettiğini ve ona kırbaç vurduğunu, ancak sürgün etmediğini rivayet etmiştir.

Abdurrezzak, İbrahim en-Nehai'den şöyle rivayet etmiştir: Ali radıyallâhu anh efendisi tarafından azad edildikten veya efendisi öldükten sonra zina eden "ümmü veled" (efendisinden çocuk doğuran ve ölümüyle hürriyetine kavuşacak cariye) hakkında: Ona kırbaç vurulur, sürgün edilmez, dedi[2092].

Abdurrezzak'ın başka bir rivâyetinde Hz. Ali radıyallâhu anh: Onlara fitne olarak sürgün edilmeleri yeter, demiştir[2093].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Evlinin evliyle zina yapmasında yüz sopa, sonra recm vardır. Bekarın bekar ile zinasında yüz sopa ile bir yıl sürgün vardır."[2094]hadisine gelince; âyet daha sonra nazil olduğundan, bunu neshetmiş-

2089 İ'lâu's-Sünen 11/567.
2090 Nur: 2.
2091 Cassas, Ahkamu'l-Kur'ân 3/256.
2092 İ'lâu's-Sünen 11/603, 604.
2093 İ'lâu's-Sünen 11/603, 604.
2094 İ'lâu's-Sünen 11/603, 604.

tir. Bunun açıklaması şöyledir: Başta zinanın cezası, Allah'ın (c.c) "ikisine de acı verin"[2095] buyruğu gereği acı ve eziyet vermekti. Sonra Allah'ın (c.c) "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin."[2096]ayetiyle bu ceza neshedilerek hapse dönüştürüldü. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Benden alın; Allah (c.c) o kadınlar için bir yol açtı: Evlinin evliyle zina yapmasında yüz sopa, sonra recm vardır. Bekarın bekar ile zinasında yüz sopa ile bir yıl sürgün cezası vardır." buyurdu[2097]. Böylece bu, ayette vaad edilen bir çıkış yolunun açıklamasıydı. Sonra, Nur sûresinde kırbaç âyeti inerek hepsini neshetti.

Şöyle de denilebilir: Bu, vahid haber olduğundan, bununla Kur'ân üzerine ekleme yapılamaz.

Nitekim Ömer radıyallâhu anh da bir adamı sürgün etmiş ve onun Rum diyarına geçmesi üzerine "Bundan sonra hiç kimseyi sürgün etmeyeceğim." demiştir. Sürgün bir hadd cezası olsaydı terki caiz olmazdı. Zira Allah (c.c) "Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın." buyurmuştur.[2098] Böylece bunun siyaseten ve tazir cezası olarak yapıldığı anlaşılmıştır.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ensardan bir sahabisi bir hastalığa yakalandı ve bu onu öyle sarstı ki adam iyice zayıfladı ve bir et bir kemik haline geldi. Bir ara ensardan birinin cariyesi yanına girdi. İçi sevinçle ve neşeyle dolan adam sonunda onunla zina yaptı. Kabilesinden birtakım adamlar ziyaretine geldiklerinde onlara bunu haber verdi ve "Benim için Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e sorun; zira ben yanıma gelen cariyeyle zina yaptım." dedi. Onlar da Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e bunu anlattılar ve "Biz insanlardan onun gibi hasta görmedik. Onu alıp yanına getirecek olsak kemikleri kırılıp parçalanır. O bir deri bir kemikten ibaret." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlara yüz çatallı/salkımlı bir dal almalarını ve hepsiyle birlikte bir defa vurmalarını emretti.

Hasta, hamile, hayızlı ve nifaslının hadd cezaları:

Cezası recm olan bir hasta zina ederse recmedilir. Çünkü o, öldürülmeyi hak etmiştir. Dolayısıyla cezasının hastalıktan dolayı ertelenmesinin bir mânâsı yoktur. Ama cezası kırbaç ise, ölmeyi hak etmediğinden, ceza uygulandığında helaka yol açmaması için iyileşene kadar kırbaçlanmaz. Onun için hava çok sıcak veya çok soğuk olduğunda da bunun geçmesi beklenir.

2095 Nisa:16.
2096 Nisa: 15.
2097 Sünen-i Tirmizî 2/446.
2098 Nur: 2.

Hamile kadın zina ederse doğurmadan recmedilmez. Çünkü bu, dokunulmaz bir can taşıyan bebeğin helakına yol açar. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de Gamidiyye'yi, bebeği doğurana, sonra emzirene, sonra sütten kesene kadar beklemiştir. Ama cezası kırbaç ise nifastan çıkana kadar bekler. Çünkü nifas, bir tür hastalıktır.

Hayızlı kadın, hayızlı iken kırbaçlanır. Çünkü hayız, hastalık değildir.

Cezası recm ise nifaslı iken recmedilir. Çünkü cezasının ertelenmesi bebekten (ölmemesi için) dolayı idi. O ise doğurunca ayrıldı. Zira Gamidiyye hakkındaki diğer rivayette şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek, kendisinin zinadan hamile olduğunu söyledi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Sen mi?" dedi. Evet, diye cevap verdi. Ona: Karnındakini doğurana kadar bekle, buyurdu. Onu ensardan bir adam kefâletine aldı. Doğurunca adam Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Gamidiyye doğum yaptı" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Öyleyse onu recmedip de çocuğunu emzirecek kimsesi olmayan halde bırakmayalım." dedi. Bunun üzerine ensardan olan adam kalktı ve: "Bebeğin emzirmesi bana aittir, ya Nebiyyallah!" deyince Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu recmetti[2099]. Ebû Hanîfe: Çocuğun bakımını yapacak kimse yoksa kadının cezası, çocuğun annesine ihtiyacı kalmamasına kadar ertelenir.

Muhtelif meseleler:

1-Kiralık kadınla zina yapıldığında ilim erbabının çoğunca, ikisine birden hadd cezası verilir. Ebû Hanîfe ise şöyle demiştir: İkisine de hadd cezası yoktur; çünkü adamın onun menfaatini satın alıp mülk edinmesi, hadd cezasını kaldıracak bir şüphedir. Nitekim Abdurrezzak'ın rivâyetine göre: Bir kadın Hz. Ömer radıyallâhu anh'a gelerek "Ey mü'minlerin emiri ! Koyunlarımı gütmek üzere çıkmıştım ki bir adamla karşılaştım. Adam bana bir avuç hurma verdi. Sonra bir avuç hurma daha, sonra bir avuç hurma daha verdi. Sonra benimle yaptı, dedi. Ömer radıyallâhu anh: Ne dedin? dedi. Kadın tekrar anlattı. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Mehir, mehir, mehir, dedi, sonra kadını bıraktı.

2-Evlenmesi helal olmayan bir kadınla evlenir ve onunla ilişkiye girerse Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası verilmez.[2100]

3-Lut kavminin işini yapana Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası yoktur. Tazir cezası verilir. (Karısının) dübüründen ilişkiye girerse, icmayla hadd cezası yoktur. Tazir; yakılması, duvarın yıkılması ve yüksek bir yerden baş üstü atılmasıdır. Lutilik yapanları şu dört halife yakmıştır: Ebû Bekir radıyallâhu anh, Ali radıyallâhu anh, Abdullah b. Zübeyr ve Hişam b. Abdulmelik.

2099 Sahih-i Müslim 3/1322.
2100 İ'lâu's-Sünen 11/635.

4-Zorla zina yapılan kadına hadd cezası yoktur. Ceza, onu zorlayanadır. Said b. Mansur, Haşim'den şöyle rivayet etmiştir: Kocası olmadığı halde hamile kadın Ömer radıyallâhu anh'a götürüldü. Ömer radıyallâhu anh sorunca, kadın: Ben uykusu ağır bir kadınım. Uyurken bir adam bana saldırmış. İşini bitirmeden uyanamadım, dedi. Ömer radıyallâhu anh ona ceza vermedi[2101].

Muhammed, el-Muvatta'da Malik b. Nafi'den şöyle rivayet etmiştir: Humus ganimetindeki köle ve cariyelerin işlerine bakan bir köle bunlardan bir cariyeyle zorla zina etti. Ömer radıyallâhu anh onu kırbaçladı ve sürgün etti. Ancak, zorla yapıldığından dolayı kızı kırbaçlamadı[2102].

KAZF (iftira, mesnedsiz zina iddiası) HADDİ/CEZASI

Kazf, sözlükte her türlü atmaya denir. Aynı kökten "tekâzuf"; atışma, karşılıklı atma mânâsına gelir. Allah (c.c) "Bilakis biz, hakkı bâtılın tepesine bindiririz de o, bâtılın işini bitirir." buyurmuştur[2103]. Yani hakkı getirip (batılın üzerine) atarız. Allah (c.c) yine " Uzak bir yerden gayb hakkında atıp tutuyorlardı." buyurmuştur[2104]. Yani kendilerinin tekrar diriltilmeleri hususunda ortaya zanlar atıyorlardı. Mesela Aişe radıyallâhu anh hakkında yapılan rivayette şöyle geçmektedir: Onun yanında şarkı söyleyen iki cariye vardı. Bunlar Buas savaşında ensarın (Evs ile Hazrec) birbirleriyle atışmalarının şarkılarını söylüyorlardı. Yani onların o savaşta birbirlerine karşı söyledikleri sövgü içeren şiirlerin şarkısını söylüyorlardı. Bunda da atma vardır. Çünkü sövmek; muhataba onu kötüleyici ve lekeleyici laflar atmaktır.

Şeriatta ise kazf; ortaya belli bir söz atmaya denir ki o -başka değil- sadece zina iddiasıdır.

Bu cezanın delili Allah'ın (c.c) "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun." buyruğudur.[2105]

Şayet: "Âyet-i kerime sadece namuslu kadınlar hakkında gelmiştir. Namuslu erkekleri ona nasıl dahil ediyorsunuz?" denirse...

Cevap: Nas sadece kadınlar hakkında varit olsa da hüküm namuslu erkekler hakkında nassın delaleti yoluyla sabit olur. Çünkü bu ceza, lekeyi kaldırmak için konmuştur ve bu hepsini kapsar. Sadece kadınlar hakkında gelmesi kazf (iftira) nın genelde onlara yapılmasından dolayıdır.

2101 İ'lâu's-Sünen 11/666.
2102 El-Muvatta' s.350.
2103 Enbiya: 18.
2104 Sebe: 53.
2105 Nur: 4.

Kazf (zina iftirası) cezasının sübutu:

Kazf cezası, diğer haklarda olduğu gibi, kazfeden iftiracının bir defa ikrarıyla veya iki adamın şahitliğiyle sabit olur.

Hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: Hilal b. Ümeyye Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında hanımının Şerik b. Semha ile ilişkiye girdiği iddiasında bulundu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ya beyyine (getirirsin), yoksa sırtına had cezası (uygulatırım)" buyurdu[2106].

Kazif (iftiracı) kimdir?

Adam namuslu bir adama veya namuslu bir kadına, haklarında "ey zinakar", "sen zina ettin", "sen zinakarsın", "ey zinakar kadın", "sen zânîsin", "ey zânînin kızı" ve "ey zânî kadının oğlu" gibi şeyler söylerse, ona zina iftirasında bulunmuş olur.

Ama "sen insanların en zinacısısın" derse hadd cezası verilmez. Çünkü mânâsı "sen zinaya en çok gücü yetensin"dir. Zina iftirasında bulunan bir kimseyi "doğru söyledin" diye tasdik etmesi de böyledir. Tasdik edene hadd cezası verilmez; çünkü bu açık bir iftira sözü değildir.

İbn Hazm, Muhalla'da, Zühri ve Katâde'nin; bir adam birine "ey luti" dediğinde kırbaçlanmayacağını söylediklerini rivayet etmiştir[2107].

Ümmü velede (efendisinden çocuk doğuran cariye) iftira edene hadd cezası verilmez. Zira Ata, Hasan-ı Basri ve Zühri'nin: Ümmü velede iftirada hadd cezası yoktur, dedikleri rivayet edilmiştir[2108].

Hadd cezası ne zaman vacip olur?

İftirayı hangi dille yaparsa yapsın, kazf cezası vacip olur. Ortaya bir laf atan kimse, sözünün doğruluğunu dört şahitle ispatlayamadığında da bu ceza verilir. Ceza vacip olduktan sonra affedilemez. Çünkü bir yönüyle şeriatın hakkıdır. Zira caydırıcı ve engelleyici olarak konmuştur. Ayrıca üzerine ekleme yapılması caiz olmayan ve sayısı belli bir hadd cezasıdır.

Kazfedilen kişinin zina yapabilir kimse olması şarttır. Bu yüzden deli ve hunsa olursa hadd cezası verilmez.

Kazfedilen kimsenin muhsan olması:

Kazfedilen kimsede akıl, büluğ, hürriyet, İslam ve iffetli-namuslu olma şartı aranır.

2106 Sahih-i Buhârî, 1003.
2107 El-Muhalla 11/284.
2108 El-Muhalla 11/271, 273.

Akıl ve büluğ şarttır; çünkü bu fiil çocuk ve deliden gerçekleşemediğinden dolayı iftira onlara bir leke yapmaz.

Hürriyet şarttır; çünkü Allah (c.c) "...onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır)."[2109] buyurmuştur.

İbn Hazm, el-Muhalla'da şöyle demiştir: Büluğa ermemiş çocuğa iftira atan kimseye hadd cezası yoktur. Rivayet edildiğine göre İbn Hişam, iftira edilen veya eden küçük kız çocuğu hakkında: "Hayıza yaklaşmışsa veya (daha önce) erkek onunla ilişkiye girmişse, iftira edenine hadd cezası verilir." demiştir.[2110]

İslam da şarttır; çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim Allah'a ortak koşarsa o muhsan (zinadan korunmuş) değildir." buyurmuştur.[2111]

İffet de şarttır; çünkü iffetli olmayana leke bulaşmaz. Hem de kazf cezası, yalanın cezası olarak verilir. İffetsize zina isnadında bulunan ise sözünde doğrudur.

İmam Muhammed, el-Asâr'ında İbrahim en-Nehai'ye kadar varan senediyle ondan şöyle rivayet etmiştir: Adam, evlendiği karısı hakkında "onu bakire bulmadığını" söylerse hadd cezası verilmez[2112].

Hadd cezası ne zaman düşer?

Kazfedenden hadd cezası, kazfettiği kişinin kabul etmesi, hadd cezasından sonra veya o esnada kazfettiği kişinin zina ettiğine dair dört şahit getirmesi ile düşer. Hadd cezasından sonra getirmesi durumu için İmam Kerhi şöyle demiştir: Şehadeti kabul edilir ve geçerli kılınır. Çünkü bu delille kazfettiğinin zinası sabit olur ve kişi kendisine vurulan kırbaçlardan dolayı hadd cezası almış olmaktan çıkar. Çünkü bu, şehâdetin kabulünü engellemeyen, normal bir vurma cezasıdır.

Kazf haddi cezasının ne zaman uygulanması gerekir?

Hadd cezası, kazfedilenin talebiyle vacip olur. Çünkü onun kendindeki lekeyi silme hakkı vardır. Zira kazf cezasında hem kul hakkı, hem Allah hakkı vardır. Hadd cezası olması yönüyle daha önce geçtiği gibi Allah'ın hakkı, kazfedilenden lekeyi gidermek için konmuş olması yönüyle de kul hakkıdır.

Bu hak, üzerinden çok zaman geçmesiyle (zaman aşımıyla) düşmez. Kazfedenin sözünden dönmesiyle de düşmez. Çünkü artık kul hakkına geçilmiştir. El-Camiu's-Sağir müellifi altı aya işaret etmiştir. Ebû Hanîfe bunun için hiçbir süre belirtmemiş, her bir çağdaki hakimin görüşüne bırakmıştır. İmam Muhammed bunu bir ay olarak belirlemiştir. Zaman aşımının zinada göz önünde tutulacağı, burada ise geçersiz olduğu daha önce geçmişti.

2109 Nisa: 25.
2110 El-Muhalla 11/271, 272.
2111 Nasbu'r-Râye 3/327; Sünen-i Beyhaki 8/316.
2112 El-Asâr s.91.

Hadd cezası nasıl uygulanır?

Kazfedene hür ise seksen, köle ise kırk kırbaç vurulur. Kölede cezanın yarıya indirilmesinin delili Allah'ın (c.c) şu buyruğudur: "...onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır)"[2113]. Dolayısıyla, kazfeden kişi, sözünün doğruluğuna dört şahit getiremezse, ona seksen kırbaç vurulur ve ayetin açık ifadesiyle şehâdeti ebediyyen kabul edilmez. Allah (c.c) "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin." buyurmuştur.[2114]

Kırbaç bedenin muhtelif yerlerine vurulur. Elbisesi çıkarılmaz. Ancak üzerinde kürk ile kaftan varsa bunlar çıkarılır. Çünkü bunların üzerinde bulunması acı duymasını engeller. Âyet-i kerimenin ifadesi mutlak olmasına rağmen köle ondan "ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin."[2115] ayetinin delaletiyle çıkmıştır. Çünkü kölenin şahitliği kabul edilmez. Müslüman, iftiradan dolayı hadd cezası gördükten sonra, tevbe etse bile şehâdeti kabul edilmez. çünkü Allah (c.c) "ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin."buyurmuştur[2116]. Hem de o, kazfettiği kişiye diliyle eziyet edince Allah (c.c) dilini onun meyvesini geçersiz saymakla cezalandırmıştır. Dilinin meyvesi, sözlerinin geçerli olmasıdır. Tevbesinden sonra sözleri kabul edilecek olursa onun önceki sözünde doğru olduğu akla gelir ve bundan Müslümanın şerefi zedelenir. Bir başka delil, ayet-i kerimedeki "ancak tevbe edenler müstesna" ifadesidir. Zira istisna biraz öncesinde geçen fıska döner, "şehadetinin kabul olunmaması"na değil. Ayrıca bu, istisna sonrasının müstakil bir cümle yapılmasından (dil bakımından) daha uygundur. Bir de; Allah (c.c) ayette iki şey, fasıklık ile şehadetin düşmesini zikretmiştir. Tevbe ile ondan fasıklık nitelemesi düşer, şehâdetinin kabul edilmemesi hükmü ise kalır. Çünkü Allah (c.c) şehâdetinin düşmesini "ebediyen" diyerek pekiştirmiştir. Şehâdeti tevbeyle kabul edilecek olsaydı "ebediyen" kelimesinin bir mânâsı kalmazdı.

Müslüman, kazf haddi cezası gördükten sonra irtidat eder, sonra Müslüman olursa şehâdeti kabul edilmez. Çünkü o, Müslüman iken tam bir hadd cezası görmüştür. Ama kafir kazf cezası görür, sonra Müslüman olursa şehâdeti kabul edilir.

Bazı örnekler:

Biri diğerine "ey zânî kadının oğlu" diyerek nesebini inkar ederse; annesi hayatta ve muhsan (iffetli vs.) ise kadının hadd cezası talebinde bulunma hakkı vardır. Çünkü bu hak onundur. Orada değilse başka hiç kimsenin onun yerine

2113 Nisa: 25.
2114 Nur: 4.
2115 Nur: 4.
2116 Nur: 4.

ceza talebinde bulunma yetkisi yoktur. Çünkü hadd cezalarında niyabet (temsil) caiz değildir. Muhsan olan annesi hayatta değilse ve oğlu hadd cezası talebinde bulunursa kazfedene hadd cezası verilir.

Kim, kendisinin dedesine olan soy bağını inkar eder veya "onun oğlu" diyerek ona nispet eder veyahut dayı, amca ve annesinin başka kocasından birine nispet ederse hadd cezası verilmez. Zira Allah (c.c) "(Oğulları, babaları Yakub'a şöyle dediler:) Senin baban İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahına ibadet edeceğiz."[2117] Oysa İbrahim (a.s), Yakup (a.s)'ın dedesi, İsmail (a.s) amcasıdır.

Her kim birisini babasına değil, "ey keremin, cömertliğin ve sehanın oğlu" diyerek hoşgörü ahlakına nispet ederse, ona hadd cezası verilmez.

Bir kimse birisine "Sen filanın oğlu değilsin" derse; bunu söylerken öfkeli idiyse hadd cezası verilmez. Çünkü bununla genelde azarlama ve sövme kastedilir. Sanki cömertlik ve asalette babasına benzemediği söylenmek istenir. Ama bunu söylerken öfkeli değildiyse hadd cezası verilir.

Kim bir Müslümana "Ey fasık", "ey pis", "ey kafir", "ey hırsız", "ey köpek", "ey domuz" gibi şeyler söylerse ona tazir cezası verilir. Çünkü bu sözüyle ona eziyet vermiş ve onu lekelemiştir. Hadd cezaları kıyasla sabit olmadığından da bu sözleri sarf eden kimsenin, bunu bırakması ve başkalarının ibret alması için tazirle cezalandırılmaları gerekli olmuştur.

Hadd cezası gören kimsenin kanı hederdir:

Hâkim biri hakkında hadd veya tazir cezası verir de o ölürse hiçbir mes'uliyet olmaz. Çünkü bu şeriat tarafından emredilmiş bir ceza olduğundan "selamet şartı" ile kayıtlanamaz. Hâkim Allah'ın (c.c) emriyle Allah'ın (c.c) kendi hakkını tahsil etmiştir. Dolayısıyla sanki onu Allah (c.c) direkt öldürmüştür. Onun için de tazmin vacip olmaz.

Kocanın hanımını tazir etmesi:

Kocanın, süslenmemesi, yatağa davetine icabet etmemesi, cenabetten temizlenmemesi ve evden çıkması durumlarında dilerse hanımını tazir etme hakkı vardır. Çünkü kadın kocasına ve Allah'a (c.c) itaatle mükelleftir. Buna aykırı davranınca da tazir edilir. Tabiî bunu ona süs ve makyaj eşyalarını aldıktan, onunla sıcak, samimi bir diyaloğa girdikten, sohbet edip ona süslendikten, ona cimaya tahrik edici şeyleri yaptıktan; nasihat ve öğüt verdikten, öğretip irşad ettikten, namaz kılmaması veya izinsiz evden çıkması durumları için onu korkutup uyardıktan sonra yapabilir. Bazılarının yaptıkları gibi, öncesinde bir uyarı yapmadan onu eve hapsedip üzerine kapıyı kilitleyemez. Nasihat ve öğüt bakımından elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra hâlâ kendini düzeltmezse, o zaman muhalefetinden dolayı onu tazir edebilir.

2117 Bakara: 133.

Bunun delili İmam Buhârî'nin Aişe radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiği şu hadistir: Ebû Bekir bana doğru gelerek göğsüme sert bir yumruk vurdu ve "Bir gerdanlık yüzünden insanları (yoldan) alıkoydun." dedi.[2118]

Allah (c.c) da: "Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün." buyurmuştur.[2119] Koca bunu ancak, söylediklerimizin hepsini yerine getirdikten sonra yapabilir.

Ömer b. Hattab'a radıyallâhu anh bir hırsız getirildi. Hırsız: Daha önce hiç hırsızlık yapmadım, dedi. Ömer radıyallâhu anh: Yalan söylüyorsun. Ömer'in Rabbi hiçbir kulu ilk günahında yakalamaz, dedi. Ali radıyallâhu anh da: Allah (c.c), kulunu ilk günahında yakalamayacak kadar halimdir ey mü'minlerin emiri, dedi. Ömer radıyallâhu anh emretti ve adamın eli kesildi. Kesim işi bitince Hz. Ali radıyallâhu anh adamın yanına giderek: "Allah aşkına söyle; kaç defa hırsızlık yaptın?" dedi. Hırsız: On bir defa, dedi[2120].

Birden çok hadd cezasının birikmesi:

Kim bir defa hırsızlık yaparsa, kim birçok defa zina yaparsa hadd cezası verilir ve o tamamının yerine geçer. Çünkü cezanın hedefi, caydırmaktır. Ancak bir kişi hem zina yapar, hem içki içer, hem hırsızlık yaparsa hepsine ayrı hadd cezası verilir. Çünkü biri için kırbaçlanırsa diğerinin cezasının olmadığını sanıp ondan sakınmayabilir. Ama suç tek olduğunda böyle bir durum yoktur.

Tazir cezasının en alt ve en üst sınırı:

Tazirin en çoğu 39 kırbaç, en azı ise üç kırbaçtır. Çünkü üçten az vurulmasıyla tazir (sert uyarı ve engelleme) gerçekleşmez. Bu, Ebû Hanîfe ile Muhammed'in görüşüdür.

Kırbaç sayısını kırka ulaştırmaz; çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Kim hadd cezası olmayan bir şeyin cezasını hadd cezasına ulaştırırsa o haddi aşanlardan/zalimlerdendir." buyurmuştur. Bu mürsel bir hadistir.

Tazirde de kırbaçlar zamana yaymadan vurulur.

Hanefiler dışındaki mezhepler, tazirin 10 kırbaçtan fazla olamayacağını söylemişlerdir. Zira Ebû Bürde el-ensârî radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre o, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işitmiştir: "Hiç kimseye Allah'ın (c.c) hadlerinden bir hadd dışında hiçbir şeyde on kırbaçtan fazla vurulmaz."[2121]

Ömer radıyallâhu anh ise Ebû Musa el-Eş'ari radıyallâhu anh'a şu emri göndermiştir: Ceza yirmiden fazla olmaz[2122].

2118 Sahih-i Buhârî, s.1437.
2119 Nisa: 34.
2120 İbn Hazm, el-Muhalla 11/158.
2121 Sahih-i Müslim 3/1333.
2122 İ'lâu's-Sünen 11/ 687.

İÇKİ İÇME HADDİ

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Zina eden kişi, zina ederken mü'min halde zina etmez. İçki içen kişi, içerken mü'min halde içmez. Hırsız, hırsızlık yaparken mü'min halde hırsızlık yapmaz. İnsanların gözlerini kaldırıp (korkuyla) baktıkları bir gaspı gerçekleştirirken onu mü'min olarak yapmaz."[2123]

Ukbe b. Haris radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e Nuayman –başka bir rivayette: İbn Nuayman- sarhoş halde getirildi. Bu durum Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in gücüne gitti. Evdekilere ona kırbaç vurmalarını emretti. Onlar da yapraksız hurma dallarıyla ve ayakkabılarla vurdular. Vuranlar arasında ben de vardım."[2124]

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir sarhoş getirildi ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona vurulmasını emretti. Ona bizden kimi eliyle vuruyor, kimi ayakkabısıyla vuruyor, kimi de elbisesiyle vuruyordu. Oradan ayrılınca bir adam: Ne oluyor buna, Allah (c.c) onu rezil-rüsvay etsin, deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Kardeşinize karşı şeytana yardım etmeyin, buyurdu[2125].

Saib b. Yezid'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında, Ebû Bekir'in radıyallâhu anh hilafeti ile Ömer'in radıyallâhu anh hilafetinin başlarında bize içki içen biri getirildiğinde biz ona ellerimiz, ayakkabılarımız ve elbiselerimizle vururduk. Ömer'in halifeliğinin sonlarına doğru Ömer radıyallâhu anh kırk kırbaç vurdurdu. Hatta insanlar azıp fasıklaşınca seksen kırbaç vurdurdu[2126].

Ali radıyallâhu anh'tan şöyle rivayet edilmiştir: İçkide Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kırk ve Ebû Bekir kırk kırbaç vurdurdu. Bunu Ömer seksene tamamladı. Bunların hepsi sünnettir[2127]. Müslim'in rivâyetinde şu ziyade yer almaktadır:

2123 Sahih-i Buhârî, s.1422.
2124 Sahih-i Buhârî, s.1423.
2125 Sahih-i Buhârî, s.1424.
2126 Sahih-i Buhârî, s.1423.
2127 Sünen-i Ebi Davud 4/164.

"Ömer de seksen kırbaç vurdurdu. Bunların hepsi sünnettir. Bana ise bu (kırk kırbacı) daha sevimlidir"[2128].

Bu cezanın vacip oluşunun delili, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in: "İçki içtiklerinde onları kırbaçlayın. Sonra tekrar içerlerse yine kırbaçlayın. Sonra tekrar içerlerse yine kırbaçlayın..." hadisidir[2129].

İçki içme cezası nitelik bakımından zina haddi gibidir. Dolayısıyla elbiseleri çıkarılır, vuruşlar bedeninin muhtelif yerlerine yapılır. Sayı bakımından ise kazf cezası gibidir; sahabenin (Allah hepsinden razı olsun) icmâsıyla seksen kırbaçtır.

Enes b. Malik'ten şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e içki içmiş bir adam getirildi ve ona iki dalı olan bir kırbaçla kırk civarında vurdurdu. Bunu Ebû Bekir de yaptı. Ömer radıyallâhu anh'ın dönemi gelince Ömer radıyallâhu anh insanlarla istişare etti. Abdurrahman b. Avf: Hadd cezalarının en hafifi seksendir, deyince Ömer radıyallâhu anh böyle vurulmasını emretti[2130].

Sevr b. Zeyd ed-Deylemi'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer b. Hattab kişinin içtiği içki hususunda istişare etti. Ali b. Ebi Talib: "Biz ona seksen kırbaç vurma görüşündeyiz. Zira o içtiğinde sarhoş olur. Sarhoş olunca saçma sapan konuşur. Saçma sapan konuşmaya başlayınca iftira atar." dedi veya benzer şeyler söyledi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh içkide seksen kırbaç vurdurdu[2131].

İçki haddi ne ile sabit olur:

İçki haddi, içenin bir defa ikrarıyla veya iki adamın şehâdetiyle sabit olur. Bunda kadınların erkeklerle birlikte şehâdetleri kabul edilmez. Haddlerde kadınların şehâdetinin geçerliliği yoktur.

Kim içki içer ve yakalanıp üzerinde içki kokusu olduğu halde veya sarhoş halde getirilir, iki adam da buna dair şehâdette bulunursa hadd cezasını hak eder. İkrar ettiğinde üzerinde içki kokusu olursa o zaman da hadd cezası verilir. Şehâdet esnasında onda içki kokusunun olması şart koşulmuştur; çünkü kim zaman aşımına uğramış bir zina veya zaman aşımına uğramış bir içki içme veya zaman aşımına uğramış bir hırsızlığa dair şâhitlikte bulunursa şehâdeti kabul edilmez.

Dolayısıyla kim içki kokusu gittikten sonra şehâdette bulunursa Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre ona hadd tatbik edilmez. Yine hem kokusu ve hem sarhoşluğu geçtikten sonra şâhitlik ederlerse hadd cezası verilmez. Çünkü üzerinden uzun zaman geçmesi ittifakla şehâdetin kabulünü engeller. Dolayısıyla ikisine göre ancak koku olduğunda kabul edilir. Şâhitler, üzerinde içki kokusu varken

2128 Sahih-i Müslim 3/1332.
2129 Sahih-i Müslim 3/1332.
2130 Sahih-i Müslim 3/1330.
2131 El-Muvatta' 5/178.

veya sarhoş iken onu yakalayıp hakimin olduğu bir beldeye götürürler ve oraya ulaşmadan kokusu giderse icmâyla hadd tatbik edilmez.

İmam Muhammed: Kokusu, hem sarhoşluğu gitmiş olsa bile hadd tatbik edilir, demiştir. Çünkü ona göre zaman aşımı hadd cezasını kaldırmaz.

Kim içki itirafında bulunur, sonra ondan dönerse ona hadd tatbik edilmez. Çünkü bu, halis Allah hakkıdır.

İçki içen ne zaman kırbaçlanır?

Caydırmanın gerçekleşmesi için sarhoşluğu geçmeden hadd cezası tatbik edilmez. Çünkü sarhoşken aklı başında olmaz. Hadd tatbikini hak eden sarhoş; konuşma ve cevap vermeyi idrakten yoksun, erkeği kadından, yeri gökten ayırt edemeyecek haldeki kişidir. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise sarhoş; saçma sapan konuşan ve sözü birbirine karıştıran kişidir.

Sarhoş, o halde iken ikrar ederse hadd cezası uygulanmaz. Çünkü yalan olma ihtimali vardır. O yüzden ceza ondan savulur. Ondan içki kokusu alınır veya kusarsa da hadd cezası gerekmez. Çünkü bunlar onun kendi isteğiyle içtiğini göstermez. Zira buna zorlanmış olması veya su bulamadığından susuz kalıp mecburen içmiş olması mümkündür. Şüphe olunca da ona hadd tatbik edilmez.

Sarhoş, irtidat ederse hanımı ondan boş olmaz. Çünkü küfür inançsal bir eylem olduğu için sarhoştan böyle bir şey sadır olamaz. Çünkü dil, kalbin tercümanıdır. Şüpheden dolayı riddeti geçersiz sayılır.

HIRSIZLIK HADDİ

Mal, nefse cazip gelir. İnsan tabiatı özellikle ihtiyaç ve zaruret durumlarında ona meyyaldir. Kimi insanlar vardır ki onları hiçbir akıl-fikir engellemez, hiçbir ayet veya hadis alıkoymaz, hiçbir din diyanet caydırmaz, kendisini men edecek hiçbir mürüvvet ve emanete sahip olmaz. Hırsızlıktaki el kesme, yol kesicilikteki çaprazlama el ve ayakların kesilmesi ve benzeri şer'i engeller olmasaydı, insanlar derhal birbirlerinin mallarını büyüklük taslayarak açıktan veya gizliden, hileyle alırlardı. Böyle bir şeydeki fesat ve zarar ise son derece açıktır. Bu yüzden Allah, fesadın önünü kesmek ve kulları ıslah etmek için el kesme ve ellerin ayakların çaprazlama kesilmesi gibi cezalar koymuştur.

Hırsızlık sözlükte; mal veya başka bir şeyi sahibinin izni olmadan, gizlice almak demektir. Kulak hırsızlığı da bunlardandır. Allah (c.c): "Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna..." buyurmuştur[2132].

Şeriatta ise hırsızlık; akıllı ve baliğ birinin şüphe götürmez şekilde başkasının korunmuş haldeki belli bir miktar malını gizlice almasıdır.

Hanefilerde nisap, on dirhem değerindeki, yani yirmi dokuz gram gümüş veya o değerdeki maldır. Çalınan malın değerinin hırsızlık anından el kesme anına kadar böyle kalması şarttır. İkisi arasında değeri düşerse Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre eli kesilmez.

Sözlük mânâsı şer'î mânâda başta ve sonda veya sadece sonda gözetilmiştir. Örneğin eve gizlice girip malı sahibinden veya onun yerine elinde tutan kişiden pervasızca açıktan –yani geceleyin- alması gibi. Çünkü farkına varmaları ve onu gözlerinin önünde yardımlarına koşacak kimsenin bulunmadığı o vakitte alması mümkündür. Bu durumda eli kesilir. Çünkü başta gizlilik bulunması itibariyle o hırsızdır. Ancak bunu gündüz vakti yaparsa eli kesilmez; çünkü bağırıp yardım istediklerinde yardımlarına koşulur ve adam hırsızlık yapamaz. O yüzden gizlilik hem gece hem gündüz için şarttır. Zira hırsızlık, mal sahibinin veya onun yerini tutan kişinin gaflet anını gözetlemektir. İnsanların arasına dalıp mallarına el koymak ve halifenin görevini üstlenmek ise en büyük hırsızlık yapmaktır. Bu, yöneticinin ve yardımcılarının gaflet anını gözetlemektir. Çünkü ülkeyi adamlarıyla

2132 Hicr: 18.

koruyan odur. Hem de insanların malları, yöneticinin koruması ve himayesiyle alınmış ve korunmuş haldedir.

El kesmenin vacipliği hususundaki delil, Allah'ın (c.c) şu ayetleridir: "Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin."[2133] "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır."[2134]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de yanına bir hırsız getirildiğinde "Onu öldürün" buyurmuş, onlar "O sadece hırsızlık yaptı" deyince, "(elini) kesin" buyurmuştur[2135].

Ümmet, hırsızın elinin kesileceğinde icme etmiştir.

İmamlar elin, kalkan değerindeki mal çalındığında kesileceği hususunda ittifak etmişlerdir.

El kesmek hangi değerdeki malda vacip olur?

Aişe radıyallâhu anh "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında hırsızın elinin ancak, kalkan değerindeki mal çalındığında kesildiğini" bildirmiştir[2136].

Ancak alimler kalkanın değerinde ihtilaf etmişlerdir. Mücâhid, Eymen el-Habeşi'den, Atâ, Eymen b. Ümmü Eymen'den[2137] şöyle rivayet etmişlerdir:

2133 Mâide: 38.
2134 Mâide: 33.
2135 Sünen-i Ebi Davud 4/142.
2136 Sahih-i Buhârî, 1426.
2137 Bu, el-İsabe yazarının belirttiği gibi Üsame b. Zeyd b. Harise'nin anne bir kardeşi Eymen b. Ubeyd el-Habeşi'dir. El-İsabe yazarı orada şöyle demiştir: O Atâ ile Mücâhid'in hırsızlıkta el kesme hadisini kendisinden rivâyet ettikleri Eymen olabilir. Bu hadisin, şahitleriyle birlikte sahih olduğunu Et-Tergîb ve't-Terhîb muhtasarında açıkladım. Ebû Hatim b. Hibban, es-Sikat (güvenilir raviler) kitabında şöyle demiştir: Eymen b. Ubeyd el-Habeşi, Eymen b. Ümmü Eymen adıyla anılan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in azatlı kölesidir. Annesine nispet edilmiştir. Bu, Üsame b. Zeyd'in anne-bir kardeşiydi. Onun Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile karşılaşması (dolayısıyla sahabilerden) olduğunu iddia eden yanılmıştır.

Ancak İbn Abdilberr de Tahavi de onun sahabe olduğunu ortaya koymuşlardır. Nitekim onun hakkında: O, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile arkadaşlığı bilinen bir sahabidir, demiştir (Sünen-i Beyhaki 8/258). İbn Abdilberr de, el-İstiab'da: Eymen, Huneyn günü bozguna uğramayıp Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte kalan sahabilerdendir, demiştir.

Kimse Eymen b. Ümmü Eymen hakkında kötü söz söyleyemez. Nitekim Hâkim Müstedrek'te buna cevaben şöyle demiştir: Bu, Üsame'nin anne-bir kardeşi Eymen b. Ümmi Eymen olup, hakkında "meçhul biridir" denemeyecek kadar değerli ve asildir.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde el, ancak kalkan parasında (değerindeki hırsızlıkta) kesildi. Onun o gün değeri bir dinardı[2138].

Hâkim, Atâ'dan, o da İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde kalkanın fiyatına on dirhem biçilirdi. Hâkim bunun, Müslim'in hadisleri standardında bir sahih hadis olduğunu söylemiş, Zehebî de bunda onu onaylamıştır[2139].

Bu hadisi; ikinci bir vecihten Abdurrezzak, üçüncü vecihten Temhid yazarı ve dördüncü vecihten Neseî rivayet etmiştir.

Beyhakî, Amr b. Şuayb, babasından, o da kendi babasından (Amr'ın dedesinden) şöyle rivayet etmiştir: Kalkanın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem dönemindeki değeri on dirhemdi[2140].

Kalkanın değeri hakkındaki diğer görüş, İbn Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyet edilen şu sözdür: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem üç dirhem değerindeki bir kalkandan dolayı el kesti. Çeyrek dinar diye de rivâyet edilmiştir[2141].

Hadd cezasını savmayı kolaylaştırdığından dolayı birinci görüşü almak daha evladır.

El kesmenin şartları:

1-Malın, sahip olduğu bir özellik ve hasletten dolayı elde edilmiş ve korunmuş halde olması şarttır. Koruma ya ev, dükkan, daire ve çadır gibi mekanlarda tutma yoluyla yapılır. Ki buralar, içinde hiç kimse olmasa da, kapısı açık olsa veya hiç kapısı olmasa bile koruma mekanlarıdır. Çünkü mevcut yapı, oraya eşyaları koruma amacıyla inşa edilmiştir. Ancak, ileride geleceği gibi el kesme ancak oradan çıkarmakla vacip olur.

Koruma ikinci olarak da uyusun veya uyanık olsun şahıslar yoluyla olur. Dolayısıyla kim elini başkasının cebine uzatır ve cüzdanını bir anda aşırırsa veya uyumakta olan kişinin başının altındakini alırsa; alır almaz hadd cezası uygulanır. Zira Safvan b. Ümeyye'den şöyle rivayet edilmiştir: Camide üzerimde otuz dirhemlik bir elbise olduğu halde uyuyordum. Bir adam gelerek onu benden aşırdı. Adam yakalanarak Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e getirildi. O da sallallâhu aleyhi ve sellem elinin kesilmesini emretti. Yanına gittim ve "Otuz dirhem için mi keseceksin? Ben elbiseyi ona satıyor ve parasını vadeli yapıyorum." dedim. "Bu, onu bana getirmeden önce olsaydı ya!" buyurdu.

Mücâhid ve Tavus bunu: Uyuyordu ve bir hırsız gelerek başının altındaki bir elbiseyi aşırdı... şeklinde rivayet etmişlerdir.[2142]

2138 El-Müstedrek 4/379.
2139 El-Müstedrek 4/379.
2140 Sünen-i Beyhaki 6/
2141 Sahih-i Buhârî, s.1425.
2142 Sünen-i Ebi Davud 4/138.

Dolayısıyla koruma için yapılmış bir mekanda saklanan malda onu koruyacak şahsın bulunması şart değildir. Çünkü o, sahibi olmadan korunmuş ve muhafaza edilmiş haldedir. Fakat el kesme cezası sadece, malı korumak için yapılan mekandan çıkarmasıyla vacip olur. Çünkü mal, evden, dükkandan veya daireden çıkarmadıkça sahibinin elinde sayılır.

Sahibiyle korunan malda ise, Safvan'ın elbisesinde olduğu gibi, çalar çalmaz el kesme vacip olur. Nitekim başının altından alınır alınmaz eli kesilmiştir. Buna göre mal bir çöl, cami, pazar ve harman yeri gibi bir yerde olup sahibi başında bekler veya başına koruyacak birini koyarsa ve hırsız onu aniden aşırırsa, bunda el kesme vacip olur.

Hırsız eve girer ve ev sahibi bunu bilmezse eli kesilir. Hırsız eve girer ve oradaki hiç kimse bunu bilemezse eli yine kesilir.

Bir grup hırsız, birlikte soygun yaparlar ve her biri on dirhem ele geçirirse elleri kesilir.

Bir gruptan bir kişi on dirhemlik bir hırsızlık yaparsa onun eli kesilir. Bu kesme, hepsinin elinin kesilmesi yerine geçer.

Bir eve girdikten sonra bir odadan bir dirhem alıp salona getirir, sonra gidip başka bir dirhem alıp salona getirir ve bu şekilde on dirhem toplarsa bu tek hırsızlık sayılır. Sonra bu on dirhemi evden çıkarırsa eli kesilir.

Meyve, buğday ve et alıp buzdolabına konulup kapısı kapatılır, sonra çalınırsa eli kesilir.

Süslü Kur'ân'ı satma amacıyla çalarsa eli kesilir. Sadece kendisi için değil de satmak için şer'i kitaplar çalarsa hüküm aynıdır. Esans çalarsa eli kesilir. Çünkü bu, çabucak bozulmayan maddelerdendir.

El kesmeyi gerektirmeyen durumlar:

Ağaçtaki meyveler, meradaki hayvan veya yol üzerindeki ticari bir dükkanın içindeki değil de önündeki mal gibi ortada bulunan bir malı gasp eder, aşırır veya çalarsa; el kesmek vacip olmaz. Çünkü Cabir radıyallâhu anh'ın rivâyetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hain, gaspçı ve mal aşırana el kesme yoktur" buyurmuştur[2143]. Hain; kendisine emanet bırakılan malı çalan kimsedir.

Hırsız eve girer ve ev sahibi bunu bilir, hırsız da ev sahibinin bildiğini bilirse eli kesilmez. Çünkü bu gizli değil, açıktan yapılan bir hırsızlıktır.

Bir eve girip bir odasından bir dirhem alıp dışarı çıkarır, sonra dönüp bunu on defa yaparsa eli kesilmez. Çünkü bunda (bir değil) birçok hırsızlık vardır.

2143 Sünen-i Tirmizî 3/4.

Hırsız, ev sahibi evde iken geceleyin eve girerse; her biri diğerinin bildiğini bilirse hırsızın eli kesilmez.

Cebindeki cüzdanda on dirhemden fazla para bulunan, ancak kendisi on dirhemi bulmayan bir elbise çalarsa; İmam Ebû Hanîfe'den yapılan rivâyete göre bunu bilmiyorduysa eli kesilmez, biliyorduysa kesilir.

Bir grup insan hırsızlık yapar ve her biri değeri yirmi dokuz gram gümüşten (on dirhem) az mal ele geçirirse elleri kesilmez. Her biri eline geçeni tazmin eder.

Mülk edinilmemiş ve koruma altına alınmamış yaş meyve, süt ve et gibi çabuk bozulan şeyleri çalmada el kesilmez.

Zira Rafi b. Hudeyc'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Meyvede ve hurma ağacının özünde el kesme yoktur"[2144]. Meyveden kasıt, ağaç üzerindeki meyvedir.

Aişe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında basit şeylerde hırsızın eli kesilmezdi.

Ömer b. Abdulaziz'e bir tavuk çalan bir adam getirildi. Ömer radıyallâhu anh elini kesmek isteyince Seleme b. Abdurrahman şöyle dedi: "Osman: Kuşta el kesme yoktur." dedi.[2145]

Ebû Dâvud, Merasil'inde, Hasan-ı Basri'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ben yiyecekte el kesmiyorum"[2146]. Bunu Abdurrezzak, Musannaf'ında, Süfyan-ı Sevrî'den şöyle rivayet etmiştir: Bu, tirit yemeği ve et gibi aynı gün bozulan meyvedir.

Nitekim Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir yiyecek çalan birisi getirilmiş, ancak o elini kesmemiştir[2147].

Eğlence aletlerini, tavla, satranç ve başka oyun aletlerini, kişinin karşı olduğunu söylediği şeyleri çalmalarda da el kesilmez. Çünkü o, bunlara karşı olduğunu iddia ederse tasdik edilir. Hatta bu, Müslümanın normaldeki halidir. Hatta ve hatta bunu yapmak ona vaciptir.

Kur'an'ın çalınmasında da el kesilmez. Çünkü onu okumak ve bakmak için aldığı tevilinde bulunabilir. Üzerinde nisap miktarına ulaşacak değerde bir süs varsa, yine eli kesilmez. Satmayıp kendisine alırsa, şer'î kitaplarda da hüküm aynıdır. Ama satma amaçlı çalar ve tevile kaçmazsa o durumda eli kesilir.

Ağaç üzerindeki meyveyi ve biçilmemiş ekini çalmada el kesme yoktur.

2144 Sünen-i Tirmizî 3/5.
2145 İ'lâu's-Sünen 11/699.
2146 Nasbu'r-Râye 3/362.
2147 İ'lâu's-Sünen 11/700.

Kuşta ve serbest otlanan tavukta el kesme yoktur. Korunan ve yuvasında tutulan hayvan, yuvasından çalındığında el kesilir.

Hırsızın ortağı olduğu malı çalmasında el kesme yoktur. Çünkü kendisinin onda hakkı vardır. Hem de bir kısmında kendi mülkiyeti sabit olunca, bu, şüphe sebebi olmaktadır.

Kamu malını çalmada el kesme yoktur. Çünkü bu herkesin malıdır ve hırsız da onlardandır.

Köpek çalmada, üzerinde altın tasma bulunsa bile el kesme yoktur. Çünkü hedef, köpeği çalmaktır ve tasma asıl değil köpeğe tâbidir. Çünkü hırsız tasmayı çalmak isteseydi onu köpeğin üzerinden koparıp alırdı. Hatta böyle yapsa bile eli kesilmez. Çünkü mülk edinilip korunan bir mal değildir.

Kişinin anne babasından veya çocuğundan veya mahrem bir akrabasından bir şey çalmasında el kesme yoktur. Çünkü onlar, malları hususunda birbirlerine eli açık davranırlar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Sen ve malın babanındır" buyurmuştur. Babanın eli, oğlunun malının, oğlun eli babanın malının üzerindedir. Bunlar mallarını birbirlerinden gizlemez ve alıkoymazlar. Ayrıca onların malları birbirlerine karşı tam koruma ve muhafaza halinde değildir. Diğer akrabalara gelince; onların birbirlerinin evine girme izni vardır. Daha önce geçtiği gibi kişi eve, ev sahibinin izniyle girip hırsızlık yaparsa eli kesilmez.

Ebû Hanîfe'ye göre hısımlarının kız kardeşlerinin evinden çaldığı malda eli kesilmez. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ev damadın ise kesilir. Ev kızın ise üç imamın ittifakıyla kesilmez.

Zira İbn Hazm'ın, el-Muhalla'da tahriç ettiğine göre; İbn Ömer radıyallâhu anh yakınının evinden mal çalıp henüz dışarı çıkarmamış olan bir kimseye hadd cezası verdiğinden dolayı Abdullah b. Zübeyr'e karşı çıkmış ve şöyle demiştir: Evden çıkarmadıkça onun eli kesilmez. Söyle bakalım; bir adamı henüz zina yapmamış halde kadının bacakları arasında görürsen ona hadd cezası uygular mıydın?" dedi. O: Hayır, deyince İbn Ömer radıyallâhu anh: "Belki o bırakmış, tevbe etmiş ve malı bırakmıştır?" dedi.[2148]

Eşlerin birbirlerinden mal çalmalarında el kesme yoktur. Çünkü aralarında birbirlerine varis olmalarını gerektiren bir bağ vardır ki bu bir şüphedir. Şüpheli durumlarda ise hadd cezaları kaldırılır. Yabancı bir kadının malını çalar, sonra el kesme hükmü giymeden onunla evlenirse; şüpheden dolayı eli kesilmez. El kesme hükmü giydikten sonra evlenirse; İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre şüpheden dolayı yine kesilmez. İmam Ebû Yusuf'a göre ise kesilir. İddet beklerken karısının malından çalarsa, yine aynı şekilde eli kesilmez.

2148 El-Muhalla 11 / 320.

Misafir, ikram edilen maldan çalarsa eli kesilmez. Çünkü eve girmesine izin verilince ev onun açısından koruma ve saklama yeri olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla bu fiili hırsızlık değil, hainlik olur.

Hizmetçi, hizmet ettiği evin eşyasından çalar veya işçi, girmesine izin verilen mekanda mal çalarsa; bunların elleri kesilmez.

İmam Mâlik'in, el-Muvatta'da Abdullah b. Amr b. el-Hadrami'den rivâyet ettiğine göre; Abdullah b. Amr bir kölesiyle Ömer b. Hattab'ın yanına gelerek "Bu kölemin elini kes; çünkü o hırsızlık yaptı" dedi. Ömer radıyallâhu anh: "Ne çaldı?" diye sordu. Amr: Hanımımın altmış dirhem değerindeki bir aynasını çaldı, dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Onu bırak. Zira ona el kesme yoktur. Hizmetçiniz eşyanızı çalmış, dedi[2149].

Ev veya işyerinde bir inceleme ve araştırma yapan biri, elini bir yere sokup bir şey alırsa Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre eli kesilmez. Ebû Yusuf: Kesilir; çünkü malı saklı yerinden almıştır, demiştir.

Bir mal çaldığını itiraf eder, ancak kimin olduğu bilinmezse eli kesilmez. Çünkü bilinmeyen bir kimse lehine yapılan itirafa bir hüküm bina edilmez. Böylece bu, kendi malını çalma hükmünde kalır.

Biri hakkında üzerinden bir müddet geçtikten sonra hırsızlık şâhitliğinde bulunulursa eli kesilmez ve mal ona tazmin ettirilir.

El nasıl kesilir?

El bilekten koparılır ve kanı kesilir. Aslında kurala göre elin (kolun) omuzdan kesilmesi gerekirdi. Zira Allah (c.c) "Onların ellerini kesin." buyurmuştur[2150]. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hırsızın sağ elinin bilekten kesilmesini emretmiştir. Adiyy'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Hırsızın elini bilekten kesin, buyurmuştur[2151]. Nitekim İbn Mes'ud radıyallâhu anh'ın kıraatinde bu mânâ vardır. Bu hususta icmâ edilmiştir.

Koldan ayrılması ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in: "Elini koparın, sonra (kanını) kesin" hadisinden dolayıdır. Hem de koparılmaması kişinin ölmesine yol açar. Çünkü kan ancak onunla durdurulabilir. Bu hadd cezası ise yok etmek değil, suçtan alıkoymak ve caydırmak için konulmuştur. Onun için aşırı sıcak veya aşırı soğuk havalarda eli kesilmez.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e pelerin çalan birini getirerek "Ya Rasûlallah! Bu mal çaldı" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Onun çaldığını sanmı-

2149 El-El-Muvatta' s.356.
2150 Mâide: 38.
2151 Sünen-i Beyhaki 8/271.

yorum" buyurdu. Adam: "Evet, ya Rasûlallah, çaldı" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Onu götürüp elini koparın, sonra (kanını) kesin, sonra bana getirin." buyurdu. Hırsızın eli kesilip Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e getirildi. Ona: "Allah'a (c.c) tevbe et" dedi. Adam: Allah'a tevbe ettim, dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah tevbeni kabul etsin" buyurdu[2152].

Kanı durdurma işlemi şöyle yapılır: Koparıldıktan sonra eli, kanın kesilmesi için ateşte kaynatılmış bir yağın içine batırılır. Yağın parası hırsıza ödettirilir. Çünkü hırsızlık yaparak buna sebebiyet veren kendisidir.

Sağ eli yoksa veya kesilmişse sol ayağı bilekten kesilir. Sol ayağı kesikse hiçbir yerinin kesilmesi gerekmez.

İkinci defa hırsızlık yaparsa sol ayağı kesilir. Tekrar yaparsa bir yeri kesilmeyip tevbe edene kadar hapsedilir.

Böylece ilk hırsızlıkta sağ eli, ikincide sol ayağı kesilir. Üçüncü defa yaparsa tevbe edene kadar hapsedilir. Çünkü hadd cezaları büyük günahları işlemekten engellemek ve caydırmak için konulmuştur, insanları telef etmek için değil. Sağ el ile sol ayaktan sonra sol el ile sağ ayağı kesilirse insanın canı tümüyle telef edilmiş olur.

Ömer radıyallâhu anh'a hırsızlık yapmış biri getirildi. Hırsızın bir eli ile bir ayağı kesikti. Ömer radıyallâhu anh diğer ayağının kesilmesini emredince Ali radıyallâhu anh şöyle dedi: "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesidir..."[2153] İşte kesmişsin. (Diğer) ayağını da keserek ona üzerinde yürüyeceği bir ayak bırakmaman olmaz. Ya ona tazir cezası verirsin veya hapse koyarsın." Bunun üzerine Hz. Ömer radıyallâhu anh onun söylediği gibi yaptı[2154].

Ali radıyallâhu anh'dan yapılan rivâyete göre o şöyle demiştir: Hırsız, hırsızlık yaptığında sağ elini keserim. Yinelerse sol ayağını keserim. Tekrar yaparsa iyi bir şey yapana kadar hapse koyarım. Ben onu, yiyeceği ve tuvalet temizliğini yapacağı bir elden ve yürüyeceği bir ayaktan yoksun bir halde bırakmaktan Allah'tan haya ederim."[2155]

İmam Şâfiî (rh.a)'a göre ise: Üçüncü ve dördüncü defa hırsızlık yaparsa diğer eli ile ayağı kesilir. Sonra hiçbir eli ve ayağı kalmayınca öldürülür. Hırsızın dört organının da kesilmesi hakkında rivâyet edilen hadisi İmam Tahavi tenkit etmiştir (zayıf olduğunu söylemiştir).

2152 El-Müstedrek 4/381.
2153 Mâide: 33.
2154 Sünen-i Beyhaki 8/274.
2155 Sünen-i Dârekutnî 3/103.

Hırsızın eli kesilirken mal elinde ise onu sahibine iade eder. Ama telef olmuşsa tazmin etmez. Zira Abdurrahman b. Avf radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre o Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i: Hadd cezası uygulanınca hırsıza mal tazmin ettirilmez, diye buyururken işitmiştir. İmam Taberî, hırsıza hadd cezasından sonra malı tazmin ettirmeyenlerin görüşünü doğru, tazmin ettirenleri ise yanlış bulmuştur. Sonra tazmin ettirmeme görüşünde olanları şöyle sıralamıştır: İbn Sirin, Şa'bî, Nehâî, Atâ, Hasan-ı Basri ve Katâde. Sonra şöyle demiştir: Onların bu hususta gelen rivâyet yanında bir de bunu "Adalet ehlinin (meşru halife ve ona bey'atlilerin) Haricileri yendiklerinde veya yol kesicileri ele geçirdiklerinde harcadıklarını onlara tazmin ettirmeme hususundaki icmaları"na kıyas delilleri bulunmaktadır. Hırsız, tazmin hususunda gaspçı gibi olsaydı, hakka geçmeleri ve zulmetmeleri sebebiyle onlara (Haricilere vs.) tazmin ettirmeleri gerekirdi.

İmam Taberî daha sonra şöyle demiştir: Allah'ın (c.c) "Kazandıklarının cezası olarak onların ellerini kesin"[2156] buyruğundan dolayı asıl doğru budur. Zira Allah (c.c) ayette tazmini emretmemiştir. Şayet bu şart olsaydı, onlara el kesmeyi bildirdiği gibi bunu da bildirirdi[2157].

İbn Ebi Şeybe kendi senediyle Şa'bî'den şöyle rivayet etmiştir: Çalınan malın kendisi hırsızın yanında bulunursa mal ondan alınır ve eli kesilir. Ama kullandıysa/harcadıysa eli kesilir ve ona tazmin ettirilmez. İbn Sirin'den de benzer bir rivâyet vardır.

Rivâyete göre Saîd b. Cübeyr'e: Hırsızlık yapan adama eli kesildikten sonra çalıntısı ödettirilir mi? diye soruldu. O: El kesmeyle ödettirilmesi yeterlidir, dedi.

Hırsızın çaldığı malın kendisinin olduğunu iddia etmesi:

Hırsız, çaldığı malın kendisinin olduğunu iddia ederse, buna delil getiremese bile hadd cezası ondan düşer. Çünkü şüphe cezayı def eder. O ise bunu iddia eder etmez tahakkuk eder. Zira bunun doğru olma ihtimali vardır. Hem de ikrardan sonra dönmek geçerlidir. Hırsızlık yaptığına dair ikrarda bulunur, sonra ikrarından döner ve böyle bir şeyin olduğunu inkar ederse; eli kesilmez, ancak mal tazmin edilir. Çünkü haddlerde ikrardan dönmek kabul edilir, ama kul hakkı olan mali ikrardan dönmek kabul edilmez.

Bir adam hakkında hırsızlık iddiasında bulunulur, o ise inkar ederse; yemin ettirilir. Yemin etmeyi reddederse eli kesilmez, ancak mal tazmin ettirilir.

El kesme ne zaman vacip olur ?

El kesme cezası kısaslarda ve kazf haddinde olduğu gibi, hırsızın bir defa ikrarıyla veya iki şahidin şehâdetiyle vacip olur. Hakim, fazla ihtiyat gereği, şahit-

2156 Mâide: 38.
2157 Haşiyetu Sünen-i Beyhakî 8/277.

lere hırsızlığın nasıl, ne şekilde, ne zaman ve nerede yapıldığını sorar. Hırsızlıkla suçlananı da şahitlere sorgusu bitene kadar hırsızlık ithamı gerekçesiyle alıkoyar.

Malı çalınan kişi gelip hırsızlık davası açmadıkça hırsızın eli kesilmez. Çünkü bunda dava açmak şarttır.

Bir kimse hakkında hırsızlık gerekçesiyle el kesme cezası hükmü verir, ardından mal sahibi malı ona hibe eder veya o malı sahibinden satın alırsa eli kesilmez. Çünkü el kesmede mal sahibiyle hırsız arasındaki davanın, hüküm uygulanırken devam etmesi şarttır. Burada ise hak tahsili suretiyle dava sona ermiş, böylece çalıntı mala el kesme hükmü verilmeden önce sahip olmuştur.

Hırsız bir mal çalar ve ondan dolayı eli kesilir ve malı iade eder, sonra onu hiçbir değişime uğramadan tekrar çalarsa eli ikinci defa kesilmez. Çünkü o kendisi açısından değeri olan bir mal değildir ve dolayısıyla zâyi ettiğinde veya harcadığında onu tazmin etmez. Ama önceki haline göre değişikliğe uğradıysa eli kesilir. Örneğin başta bir külçe altın çalar ve ondan dolayı eli kesilir, sonra onu sahibine iade eder, sahibi de ondan bilezikler ve gerdanlıklar yapar, sonra onu ikinci defa çalarsa eli kesilir ve mal ondan alınıp çalınan kişiye iade edilir. Bu, İmam Ebû Hanîfe'ye göredir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise: "Malı çalınanın onda hiçbir hakkı yoktur." demişlerdir.

YOL KESİCİLİK (HİRABE) HADDİ

Nüfuz edilemeyen kuvvetli ve silahlı bir topluluğun veya nüfuz edilemeyen kuvvetli bir şahsın Müslümanların veya zimmilerin köy ve şehirlerinden bir yolculuk mesafesindeki uzaklıkta, yol üzerinde beklemesi ve yol kesmesi, yol kesicilik (hirabe) olarak adlandırılır. Ebû Yusuf, "Bunu köy veya şehirden bir yolculuk mesafesi kadar uzakta veya şehir içinde geceleyin yaparlarsa onlar hakkında yol kesici hükmü geçerlidir." demiştir.

İşte bu yol kesicileri veya yol kesiciyi devlet güvenlik güçleri hiçbir mal almadan, hiçbir kimse öldürmeden tutuklarsa, sultan (Müslümanların devlet yöneticisi) onları tevbe edene kadar hapseder.

Bir Müslüman veya zimmiden mal almışlarsa ve aldıkları malı onlara paylaştırdığımızda her birine 29 gram gümüş veya daha fazla düşerse –ki bu, hırsızlık nisabıdır- sultan ellerini ve ayaklarını çaprazlama keser. Öldürmüşler ancak mal almamışlarsa sultan onları "hadd cezası" olarak öldürür ve onların affedilmeleri caiz değildir. Çünkü bu kul hakkı değil, Allah hakkıdır.

İmam Şâfiî, Müsned'inde, kendi senediyle İbn Abbas radıyallâhu anh'dan yol kesiciler hakkında şöyle rivayet etmiştir: Hem öldürmüş hem mal almışlarsa öldürülür ve asılırlar, mal almayıp sadece öldürmüşlerse öldürülür, ancak asılmazlar. Adam öldürmeyip sadece mal almışlarsa el ve ayakları çaprazlama kesilir. Hiçbir mal almayıp sadece korkutmuşlarsa bulundukları yerden sürgün edilirler[2158].

Bunun delili, Allah'ın (c.c) "Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası, ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir." buyruğudur[2159]. Âyet-i kerime'nin "Allah ve Rasulünün dostlarına karşı savaşanlar" mânâsına geldiği de söylenmiştir. Çünkü Allah (c.c)'a karşı savaşmak imkansızdır.

Böylece âyet-i kerime şu dört durumun hükmünü açıklamaktadır:

Birinci durum: Kimseyi öldürmeyip, kimsenin malını almayıp sadece yoldan

2158 İ'lâu's-Sünen 11/720.
2159 Mâide 33.

geçenleri korkuturlarsa tevbe edene veya ölene kadar hapsedilirler. Ki ayetteki "bulundukları yerden sürülme"den kasıt da hapistir. Ancak tevbe sadece sözle değil, onda salih ve iyi insanların hâl ve tarzlarının görülmesiyle olur.

İkinci durum: Bir Müslüman veya zimminin malını alırlar ve bu onlara eşit miktarda paylaştırıldığında her birine en az 29 gram gümüş değerinde mal düşerse, sultan onların ellerini ve ayaklarını çaprazlama keser. Hem el hem ayak kesilir; çünkü mal almanın yanında yoldan geçenleri de korkuttuklarından ceza ağırlaştırılır. Çaprazlama kesilir; çünkü tek tarafın kesilmesi menfaat türünün yok olmasına yol açar. Kasıt sağ el ile sol ayağın kesilmesidir. Daha önce geçtiği gibi, bu, el ve ayakların sağlam olması durumunda böyledir.

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Muharib, hem yol keser hem insanların mallarını alırsa; el ve ayakları çaprazlama kesilir.

Hem öldürür hem mal alırsa el ve ayakları kesilip, ardından asılır.

Adam öldürür ve mal almazsa öldürülür.

Mal almayıp, kimseyi de öldürmeyip sadece yoldan geçenleri korkutursa sürgün edilir. Sürgünden kasıt, hapsedilmesidir. Ebû Hanîfe ile Ahmed b. Hanbel de böyle demişlerdir.[2160]

Yol kesme hükmünün sabit olmasının bir şartı da bunu yardım istendiğinde yardımın ulaşamayacağı bir yerde yapmalarıdır. Yardımın ulaşabileceği bir yerde yaparlarsa elleri kesilmez. Ancak, ihanetlerinden dolayı yakalanıp tazir ve hapsedilirler. Mallar sahiplerine iade edilir. Adam öldürmüşlerse karar, ölünün velilerine aittir.

Üçüncü durum: Mal almayıp insan öldürmüşlerse; öldürmeyi kılıç, sopa, tahta veya taş, her ne ile yapmış olurlarsa olsunlar, sultan onları kısas değil hadd cezası olarak öldürür. Bu hadd cezasıdır; çünkü öldürmenin yanında, yoldan geçenleri de korkutmuş olduklarından, öldürülmeleri kesinlik kazanmıştır. Hatta maktulün velileri (yakınları) affetseler bile dikkate alınmazlar. Çünkü haddler Allah'ın (c.c) hakkıdır, onda af caiz değildir.

Dördüncü durum: Hem öldürmüş hem mal almışlarsa sultan muhayyerdir; isterse ellerini ve ayaklarını çaprazlama kesip sonra asarak öldürür, isterse sadece öldürür, isterse sadece asar. El ve ayakları çaprazlama kesmek, mal alma ile öldürmenin cezası; asmak ise öldürmenin cezasıdır. Sadece öldürme veya asma ile yetinmenin sebebi ise bunlardan her biri insanı yok ettiğinden, sadece birini yapmak (başkaları için) yeteri kadar caydırıcıdır. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Ebû Yusuf ise: Onu asmaktan muaf tutmam. Çünkü Kur'ân'da sabit olduğundan, düşürülmesi caiz değildir, demiştir. İmam Muhammed ise: Sadece

2160 İ'lâu's-Sünen 11/721.

öldürmekle yetinmeyip hem öldürür, hem asar, demiştir. Asıl sahih olan, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür (Allah hepsine rahmet etsin).

Asmak, diri olarak asmak olup şu şekilde yapılır. Yere bir tahta dikilir. Sonra üzerine enine başka bir tahta bağlanır. Sonra suçlu oraya çıkarılıp ayakta tutulur. Sonra dik tahtanın üst kısmına (enine) başka bir tahta eklenilir ve suçlunun kolları ona bağlanır. Sonra sol göğsünün altına bir mızrak saplanılır ve ölene kadar karnında sağa sola çevrilir. Asıl doğru olan budur. Diri diri asıp sonra öldürmek, önce asıp sonra öldürmekten daha caydırıcı ve korkutucudur.

Asılı halde üç günden fazla bekletilmez. Çünkü üç günden sonra insanlar kokusundan rahatsızlık duymaya başlarlar. Üç gün asılı durduktan sonra defnetmeleri için ailesine izin verilir. Ebû Yusuf: Paramparça olup dökülene, böylece başkaları ondan iyice ibret alana kadar bekletilir, demiştir. Asıl doğrusu birinci görüştür. Çünkü asılmakla (yeterince) ibret alınmış olur.

Cinayeti haydutlardan sadece biri işlemişse, hadd cezası hepsine uygulanır. Çünkü muharebe hepsiyle gerçekleşir. Dolayısıyla bunda hepsinin hükmü aynıdır. Bilfiil yapana ne cezası gerekiyorsa ona yardım eden diğerlerine de aynısı gerekir.

Haddin düşmesi:

Çetede çocuk, deli, yolu kesilenlerin mahrem akrabalarından biri olursa Ebû Hanîfe'ye göre hadd cezası diğerlerinden de düşer. Çünkü yol kesme hepsiyle birlikte gerçekleşen tek bir fiildir. Çocuk veya delinin fiili, el kesmeyi gerektirmeyince diğerlerinin yaptıkları, cinayetin bir kısmı olur. Cinâyetin bir kısmıyla ise hüküm sabit olmaz. Bunun benzeri, bir öldürme eylemine hatalı ile kasıtlının iştirak etmesidir. Çete üyeleri arasında yolu kesilenlerden birinin mahrem akrabası olursa bu, diğerlerinden hadd cezasını düşürür. Çünkü akrabanın mahrem akrabasının malında hak şüphesi vardır. Hırsızlıkta böylesi bir durumda el kesmenin düşmesi bunun göstergesidir.

Hadd cezası düşünce öldürme meselesi maktulün velilerine kalır. İsterlerse deli olmayan ve keskin bir aletle öldüren katili öldürürler. Sopa veya taşla öldürülmüşse öldürenin âkıle (diyet ödeme sorumluluğu bulunan) akrabalarının maktulün varislerine diyet ödemesi gerekir. Aynı şekilde; öldürmeyi direkt çocuk veya deli yaptıysa, gizliden mal almış olsalar bile bunların akılesinin diyet ödemeleri vaciptir.

Ebû Yusuf der ki: Mal almayı bizzat çocuk veya deli yapmışsa çetenin hiçbirine hadd cezası yoktur. Âkil ve bâliğ kimseler yaptılarsa onlara hadd cezası verilir, çocuk ile deliye verilmez. Malı çocuk ile deli aldığında bunlar asıl, diğerleri tabi konumda bulunduklarından, asıldan düşünce tâbiden düşmesi daha evla olup düşer.

Tevbe vaktinin haddi düşürmeye etkisi:

Kim yol keser ve mal gasp eder, sultan onu aradığı halde yakalayamaz, sonra o tevbe etmiş halde gelirse ondan hadd cezası düşer. Çünkü Allah (c.c) "Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." buyurmuştur[2161]. Ama sultan onu ele geçirdikten sonra tevbe ederse ceza ondan düşmez.

Sonra, hadd cezası ele geçirilmeden önce tevbe etmesiyle düştükten sonra mesele maktulün velilerine götürülür. Onlar da dilerlerse; öldürmüşse öldürür, yaralamışsa kısas yaparlar. Mal elinde ise onlara iade edilir, helak olmuşsa tazmin ederler. Çünkü tevbe, kul haklarını düşürmez.

Sonra, yol kesme haddi ondan düşerse ve ortada işlediği bir cinâyet varsa; kısas konusunda, Ebû Hanîfe'nin kaidesi gereği öldürmede kullanılan alete göre hüküm verilir.

2161 Mâide: 34.

Siyer, sîret'in çoğuludur. Sîret ise -iyi veya kötü- yol anlamına gelir. Mesela "filan, sireti iyi biridir" veya "falan, sireti kötü biridir" denir.

Şeriatta siret; yol ve tarzı ile gazveleri hususunda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e tâbi olmaya denir.

Fıkıhta ise siret; Allah (c.c) yolunda cihad, hak dine davet, onu kabul etmeyenlere karşı savaşmaktır. Veya; direkt kendisini veya mal, görüş, çoğalma, yaralıları tedavi etme, yiyecek ve içecekler gibi yol ve yöntemler yardımıyla Allah yolunda tüm gayretini ortaya koymaya denir.

Cihadla ilgili şeylerden biri ribattır ki, o; ötesinde İslam diyarı bulunmayan (İslam diyarının uç noktasında, sınır boylarında) yerleşmek (ve muhtemel küfür saldırılarına karşı İslam diyarının bekçiliğini yapmak)tır.

Cihadın fazileti hakkındaki hadisler pek çoktur. Bunlardan biri İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan gelen şu hadistir: Bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e gelerek "Amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Vaktinde namaz kılmak, ana babaya iyilik etmek, sonra da Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu[2162].

Enes b. Malik radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah yolunda bir sabah veya akşam yolculuğuna çıkış, Dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır." buyurdu[2163].

Zeyd b. Halid'den radıyallâhu anh de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kim Allah yolunda bir savaş teçhizatını hazırlayıp donatırsa kendisi savaşmış olur. Kim Allah yolunda cihad eden birinin arkada bıraktığı işlerini güzel bir şekilde görür (ona güzel bir halef olursa) kendisi de savaşmış olur."[2164]

Bu cihaddan daha zoru ise; nefsi, daimi bir şekilde aşk ve şevkle ibadet ve taat ile boş heveslerinden kaçınma üzere tutmaktır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "En güzel şekilde geldiniz. Küçük cihaddan büyük cihada, kulun kendi

2162 Sahih-i Buhârî, s.1583.
2163 Sahih-i Buhârî, s.567.
2164 Sahih-i Buhârî, s.578.

heva ve hevesleriyle mücahedesine geldiniz." buyurmuştur.[2165] Cihad, İslamın rükünlerinden bir rükün ve muhkem (açık, değişmez) bir farzıdır. Onu inkar eden kafir olur. Farziyeti Kitap, sünnet ve ümmetin icmâsıyla sabittir.

Kitap'tan delili, Allah'ın (c.c) şu ayetleridir: "Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."[2166]. Allah (c.c) yine: "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı" [2167]. Yani size çok ağır geldiği halde savaşmak size farz kılındı. Allah (c.c) yine şöyle buyurmuştur: "Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün"[2168]. "Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın"[2169]. Yani şirkten eser kalmayıncaya ve kulluk tamamiyle Allah'a (c.c) yapılıncaya kadar.

Sünnetten delili ise; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in: "İnsanlarla, onlar Lâ ilâhe illallâh diyene kadar savaşmakla emrolundum. Artık kim Lâ ilâhe illallâh derse, (mal ve can güvenliğinin kalkmasını hak edecek bir şey yaparak) hak etmesi dışında malını ve canını benden korumuş olur. Hesabı ise Allah'a (c.c) kalmıştır"[2170] hadisi ile "Üç şey imanın aslındandır: Lâ ilâhe illallâh diyene dokunmamak. Ki biz böyle birini hiçbir günahtan dolayı kafir saymaz ve işlediği herhangi bir amel sebebiyle İslam'dan çıkmış kabul etmeyiz. (İkincisi olan) Cihad Allah'ın (c.c) beni peygamber göndermesinden ümmetimin sonunun Deccal ile savaşına kadar devam edecek, onu hiçbir zalimin zulmü ve hiçbir adilin adaleti kaldırmayacaktır. (İman esaslarının üçüncüsü de) kaderlere (takdir edilenlere) iman etmektir"[2171].

İcmâya gelince; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir seriye veya ordu gönderdiğinde kumandanlarına Allah'tan sakınmayı emir ve tavsiye eder, şöyle derdi: "Allah'ın adıyla ve Allah yolunda savaşın. Allah'ın dinini reddeden kafirlerle harp yapın. Savaşın, fakat ganimet malından çalmayın, ihanet etmeyin, müsle (ölünün organlarını kesmek) yapmayın. Çocuk öldürmeyin. Müşrik düşmanlarınla karşı karşıya geldiğinde onları şu üç şeye çağır. Hangisinde sana olumlu cevap verirlerse kabul et ve onlarla savaşa girme. Sonra onları İslam'a çağır. Davetine icabet ederlerse onlardan kabul et ve onlara dokunma. Ama kabul etmezlerse Allah'tan yardım isteyerek onlarla savaş. Bir kale halkını kuşattığında, senden kendilerine Allah'ın zimmetini veya Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in zimmetini vermeni isterlerse onlara ne Allah'ın (c.c) zimmetini nede Peygam-

2165 Camiu'l-ehadis 4/741.
2166 Tevbe: 29.
2167 Bakara: 193.
2168 Tevbe:5
2169 Bakara: 193.
2170 Sahih-i Buhârî, s.1526.
2171 Sünen-i Ebi Davud 3/78.

berinin sallallâhu aleyhi ve sellem zimmetini ver. Bilakis kendinin ve arkadaşlarının zimmetini ver. Çünkü sizin zimmetinize ve arkadaşlarınızın zimmetine uymanız, Allah'ın (c.c) zimmetine ve Peygamberinin sallallâhu aleyhi ve sellem zimmetine uymanızdan daha kolaydır. Bir kale halkını kuşattığında senden, Allah'ın hükmünü tatbik etmeni isterlerse, onlarda Allah'ın (c.c) hükmünü tatbik etme, kendi hükmünü uygula. Çünkü Allah'ın (c.c) onlar hakkındaki hükmüne isabet edip etmeyeceğini bilemezsin."[2172]

Cihadın hükmü:

Cihad seferberlik halinde farz-ı ayn, onun dışında farz-ı kifayedir.

Birincinin delili Allah'ın (c.c) "(Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin." buyruğudur.[2173] Buhârî'nin İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Mekke'nin fethi günü şöyle buyurmuştur: "Fetihten sonra hicret yoktur. Ancak cihad ve (cihada) niyet vardır. Seferberliğe (toptan cihada) çağrıldığınızda hemen cihada çıkın".

Seferberlik, tüm Müslümanların katılımına ihtiyaç duyma durumudur. Çünkü hedef -ki o dini izzetli ve güçlü kılıp müşrikleri yenilgiye uğratmaktır- ancak hepsiyle gerçekleşir. Dolayısıyla cihad, namaz gibi hepsine farz olur. Böylece düşman bir beldeye saldırır ve cihaddan başka çare kalmazsa herkesin onu def etmesi vaciptir. O durumda kadın, savaşmayı iyi biliyorsa, kocasının izni olmadan çıkar. Ana babası olan baliğ fert, onların izni olmadan cihada çıkar. Çünkü cihad, aynen namaz ve oruç gibi farz-ı ayn olmuştur.

Böyle olmadığı durumda ise cihad farz-ı kifayedir; bazıları yaptığında sorumluluk diğerlerinden de düşer. Çünkü cihaddaki hedef ve maksat küfrün şerrini def etmek ve gücünü kırmak, İslam'ın sesini yüceltmektir. Bu da bazılarıyla gerçekleşince diğerlerine gerek kalmaz. Bu bazıları yeterli olmazsa, yeterli olunca kadar düşmana en yakın sınırdan itibaren içlere doğru sırayla herkese farz olur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de cihada çıktığında tüm Medineliler onunla çıkmazlardı. Hem de bu bir emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münkerdir, dolayısıyla farz-ı kifaye olur. Ayrıca cihad herkese farz-ı ayn olsaydı Müslümanların ziraat, sanayi ve benzeri işleri alt üst olurdu. Bu farzı hiç kimse yapmayınca diğer farz-ı kifayeler gibi, hepsi, yani mükelleflerin hepsi günah işlemiş olurlar.

Ancak bundan, vacipliğin tüm ülkelerdeki Müslümanların üzerine vaciplik farz-ı kifaye olmasını anlamamak gerekir. Bilakis sultanın küfür diyarıyla sınır olan hiçbir yeri, düşmanla savaşmak için yeterliliğe ve donanıma sahip savaşan topluluklardan hâli bırakması düşünülemez. Onlar bunu yapınca farziyet diğerlerinden düşer. Bir sınırdaki savaşçılar kafirlere karşı direnişten aciz kaldıkları ve

2172 Sahih-i Müslim 3/1357.
2173 Tevbe: 41.

kafirlerin onlara galebe çalmasından korkulduğu an hemen arkalarındaki Müslümanların onlarla savaşa gitmeleri, onlara silah ve mal desteği vermeleri gerekir. Zira daha önce zikrettiğimiz gibi cihad, ona ehil olan herkese farz-ı ayndır. Ancak hedefi gerçekleştirmeye bazıları yetince, diğerlerinden düşer, yetmeyince düşmez.

Hülasa; seferberlik vaktinde cihad ancak düşmanın yakınında olanlara farz-ı ayndır. Arka bölgelerdekilere ise farz-ı kifayedir, hatta kendilerine ihtiyaç duyulmadığında terk edebilirler ve en yakın Müslüman güçlerin düşmana karşı direnmekten aciz kalmaları sebebiyle veya aciz kalma değil de tembellik yaparak cihad etmemek suretiyle kendilerine ihtiyaç duyulduğunda ise, hemen ardındaki Müslümanlara, hiçbir şekilde terk edemeyecekleri namaz ve oruç gibi farz-ı ayn olur. Sonra bu, doğudaki ve batıdaki tüm Müslümanlara sırayla farz olana kadar bu şekilde tedrici olarak devam eder. Bunun benzeri cenâze namazıdır. Zira bir beldenin bir tarafında bir kimse öldüğünde komşularının ve mahalle halkının onun defin işlemlerini yapmaları gerekir. Ölünün uzağında olan hiç kimsenin böyle bir borcu yoktur. Ancak ölünün uzağındaki bir kimse, ölünün ailesinin ve yakınlarının bu görevi ihmal ettiklerini veya bundan aciz kaldıklarını bilirse, onun işlerini yapması gerekir ki burada da böyledir.

Cihadla mükellef olmayanlar:

Cihad çocuğa farz kılınmamıştır. Çünkü o mükellef değildir. Genç çocuğun savaşmaya gücü yetiyorsa, babası cihada çıkmasına izin verebilir. Ana babası veya ana babasının ana babaları varsa kişiye cihad farz değildir. Kişinin usul akrabaları (yukarı doğru akrabaları) dışındaki akrabalar onun cihada gitmesini istemiyorlarsa; eğer onların perişan olmalarından korkulursa ancak onların izniyle çıkılabilir. Zira ana babaya iyilik farz-ı ayn, cihad ise farz-ı kifayedir ve farz-ı ayn ondan önde gelir. Nitekim Abdullah b. Amr'dan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e "Ben cihad edeceğim" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Senin anne baban var mı?" diye sordu. Adam: "Evet" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Öyleyse onlarda cihad et." buyurdu[2174].

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cihad etmek istediğinde, Abbas b. Mirdas'a radıyallâhu anh: "Onun (yani annenin) dizinin dibinden ayrılma. Zira cennet oradadır." buyurdu[2175].

Cihad kadına vacip değildir. Çünkü bedeninin güçsüzlüğü sebebiyle savaş ehli değildir. Ancak, kocası izin vermesi durumunda çıkması caizdir.

Onun hakkında cihad, ancak kendisiyle birlikte gidecek bir mahremi olduğunda farz-ı kifayedir. Bunun delili, farz-ı ayn olan hacda bile beraberinde mahreminin olmasının şart koşulmasıdır.

2174 Sahih-i Buhârî, s.1272.
2175 Camiu'l-ehadis 2/61.

Cihad, aciz olduklarından dolayı âmâ, yatalak (muk'ad) ve parmakları kesik (ak'ta') kişilere de vacip değildir. Allah (c.c) da: "Âmâya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur." buyurmuştur[2176]. Zira bu âyet-i kerime özürlüler hakkında nazil olmuştur. Yatalak; hastalıktan dolayı yerinden kımıldamaz hale gelen kimseye denir. Doktorlar buna müzmin/kronik hasta derler. Bir görüşe göre yatalak (Arapçası muk'ad) felçli kimseye, müzmin ise hastalığı uzayan (kronikleşen) kimseye denir. (Ak'ta') ise parmakları kesik veya felçli kişiye denir. Çünkü savaşta bir vurmak için bir ele, bir de kendini korumak için başka bir ele ihtiyaç duyulur.

Cihad, kan dökmeden önce Allah'a çağrıdır.

Müslümanlar ehl-i harb halkını bir şehirde veya kalede kuşattıklarında onları evvela, daha önce geçen hadisten dolayı, İslam'a çağırırlar. Çünkü onların Müslüman olma ihtimali vardır. Müslüman oldukları takdirde onlarla savaşmayı bırakır. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Lâ ilâhe illallâh deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum" buyurmuştur. Hem de asıl hedef Müslüman olmalarıdır ve o da gerçekleşmiştir. Müslüman olmamaları durumunda, cizye ehli iseler cizye vermeye çağrılırlar. Zira Allah (c.c) "Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." buyurmuştur[2177]. Cizyeyi kabul ederlerse bize ait tüm hak ve sorumluluklara sahip olurlar. Hz. Ali radıyallâhu anh: "Onlar cizyeyi ancak, malları mallarımız, kanları kanlarımız gibi olması için kabul ettiler" demiştir. Hadisteki "bezl"den kasıt, -icmâyla- kabul etmektir.

Müslümanların İslam daveti ulaşmamış beldeleri İslam'a davet etmeleri ve ne için savaştıklarını onlara bildirmeleri vaciptir. Çünkü belki icabet ederler, böylece savaşmaya gerek kalmaz. Bunun bir delili de biraz önce geçen hadistir.

Müslümanların savaşmadan önce, davet ulaşmış toplulukları, tam uyarı yapmış olma adına İslam'a tekrar davet etmeleri müstehaptır. Bu vacip değildir. Ancak, örneğin kafirler savaşa hazır halde olduklarından dolayı Müslümanlar davetle uğraşmaktan zarar göreceklerse davet etmezler.

İslam'ı veya cizyeyi kabul etmezlerse Müslümanlar onlara karşı Allah'ın yardımına başvurup savaşırlar. Allah (c.c), dostlarının yardımcısıdır. Düşmanlarını da boğarak ve yakarak alt üst eder. Müslümanlar fazla zorluk olmayacaksa meyveli de olsa kafirlerin ağaçlarını kesebilir, ekinlerini yok edebilirler. Bunları fazla zorluk olmadan yapabilme imkanları varsa öyle yapmaları gerekir. Bunları yapmadan galip gelecekleri kanaati ağır bastığında Müslümanların bunları yapmaları mekruhtur.

2176 Nur: 61.
2177 Tevbe: 29.

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Beni Nadir kabilesinin Buveyriye adındaki hurma ağaçlarını yaktı. Bunun üzerine Allah (c.c) "Hurma ağaçlarından, herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve.." [2178] ayetini indirdi. Zira Yahudiler "Ey Muhammed! Sen bozgunculuğu yasaklıyordun. Peki hurma ağaçlarını neden kestin ve yaktın? Bu bozgunculuk mudur, ıslah mıdır?" demeleri üzerine bazı Müslümanların kalplerinde etki bırakmış, bunun üzerine bu ayet inmiştir. Ayetin sonu "O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."[2179] diye bitmektedir. Böylece Allah (c.c) bunun bir bozgunculuk ve fesat olmadığını açıklamıştır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem fethetmek üzere Taif'e giderken Sakif kabilesinden bir adamın bahçesinin yanından geçerken, onlara karşı çıkan bir adama birisini göndererek "ya bahçenden çıkarsın, yoksa senin üzerine bahçeni yakarız" diye haber gönderdi. Adamın kabul etmemesi üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem oranın yakılmasını emretti. Taif yakınlarında bir kaleye vardıklarında da Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem üzüm bağlarının kesilmesini ve yakılmasını emretmiş[2180] ve bu onları öfkelendirmişti. Nitekim Allah (c.c) onlar hakkında şöyle buyurmuştur: "İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir"[2181].

İmam Malik, el-Muvatta'sında Yahya b. Said'den şöyle rivayet etmiştir: Ebû Bekir radıyallâhu anh Şam diyarına ordu gönderirken bölüklerden birinin komutanı olan Ebû Süfyan, oğlu Yezid'le çıkmış dolaşıyordu. Sanki Yezid bir ara Ebû Bekir'e "Ya sen de bir bineğe bin, yoksa ben de ineyim" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir radıyallâhu anh: "Ne sen ineceksin, ne de ben bineceğim. Ben Allah yolundaki bu adımlarımın Allah (c.c) yolunda sevap olarak kaydolmasını umuyorum." dedi. Sonra ona şöyle söyledi: "Sen orada kendilerini Allah (c.c)'a adadıklarını düşünen kimseler bulacaksın. Onları sandıkları adaklarıyla baş başa bırak. Orada bir de başlarının ortasını tamamen traş eden kimseler (hristiyanların din adamları) göreceksin. Onların da başlarından açtıkları yerden kılıçla vur (yani onları öldür)." Sonra şöyle dedi:

Sana on şeyi tavsiye ediyorum: Kesinlikle hiçbir kadını çocuğu ve pir-i faniyi öldürme. Sakın meyveli hiçbir ağacı kesme, hiçbir binayı yıkma, yeme maksadı dışında hiçbir koyunu veya deveyi boğazlama, hiçbir hurma ağacını yakma ve suya verme. İç topraklara fazla dalma, ama korkma da"[2182].

2178 Haşr: 5.
2179 Haşr: 5.
2180 El-Üsvetu'l-Hasene 1/491.
2181 Tevbe: 120.
2182 El-el-Muvatta' 167.

Kafirlerin kendilerine kalkan edindikleri ellerindeki esirleri öldürmenin hükmü:

Kafirler Müslümanları veya esirleri kendilerine siper ve kalkan edinirlerse Müslümanlar onlara ateş açmaktan geri durmazlar. Çünkü Müslümanlar ateş açmadıkları takdirde kafirler bunu kendileriyle savaş imkanını ortadan kaldırmak için hile edinirler. Fakat Müslümanlar bunu yaparken silahlarını kafirlere çevirir, onlara atmaya çalışırlar. Çünkü Müslümanı kasten öldürmek caiz değildir. Müslüman ile kafiri birbirinden ayırt etmemiz imkansızlaşınca atışlarımızı kafirlere yöneltiriz. Bu arada kafirlerin kendilerine siper ettikleri Müslümanlardan biri öldüğünde onu tazmin etmeyiz. Müslüman maktulün velisi "kasten öldürdüğü"ne dair dava açtığında onunki değil, kafirleri kastettiğine dair atıcının yeminli sözü kabul edilir. Çünkü, kırbaçlama veya el kesme gibi hadd cezalarının birinde ölen kimse gibi, farzlar uygulanırken meydana gelen kazalardan dolayı ceza yoktur.

Kadınların savaşa çıkışı:

Kadınlar savaşa, sınırlı sayıda askerden oluşan seriyye ve birliklerde değil de büyük orduda erkeklerle birlikte çıkarlar ve kendilerine uyan işlerde erkeklere yardım ederler. Böylece, erkeklerin bir kısmı savaşçılara hizmetle meşgul olmayıp tamamı savaşa katılmış olur. Genç kadınların yeri ise evleridir; erkeklerle birlikte savaşa katılmazlar. Çünkü bu fitneye daha elverişlidir. Hem de düşman tarafında Müslümanların zayıf oldukları kanaati oluşturur. Ancak zaruret durumunda, erkekler yenilgiye uğrayıp düşmanın evlere baskın yapmasından korkarlarsa o durumda büyük bir edeple ve tam tesettürlü halde çıkarlar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ümmü Kebşe hanıma radıyallâhu anh: "Evinde otur. İnsanlar, 'Muhammed bir kadınla birlikte savaşıyor' diye konuşmasınlar." demiştir. [2183]

Kadınlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte savaşa katılırlardı.

Enes radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Uhud günü insanlar (Müslümanlar) bozguna uğramış ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanından uzaklaşıp dağılmışlardı. Vallahi Ebû Bekir kızı Hz. Aişe ile Ümmü Süleym'i gördüm. Eteklerini toplamışlardı ve ayak bileklerindeki halhallar görünüyordu. Onlar seke seke omuzlarında kırbalarla su taşıyorlar ve mücahidlere su içiriyorlardı. Sonra dönüyor, kırbalarını doldurup tekrar mücahidlere su veriyorlardı[2184].

Muavviz kızı Rübey'den de şöyle rivayet edilmiştir: Bazı savaşlarda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikteydik; su dağıtır, yaralıları tedavi eder ve ölenleri Medine'ye götürürdük[2185].

2183 İ'lâu's-Sünen 12/25.
2184 Sahih-i Buhârî, s.584.
2185 Sahih-i Buhârî, s.584.

Ümmü Atiyye der ki: Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile yedi savaşa katıldım. Bineklerinde arkalarında giderdim[2186].

Kadınların işi, yaralıların tedavisiyle ilgilenmektir. Necde, İbn Abbas radıyallâhu anh'a "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlarla birlikte savaşır mıydı? Onlara ganimetten bir hisse ayırır mıydı?" diye sordu. İbn Abbas radıyallâhu anh ona şu mektubu gönderdi: "Bana mektup yazmış ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlarla birlikte savaşır mıydı?" diye sormuşsun. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlarla birlikte savaşırdı; onlar yaralıları tedavi ederler ve kendilerine ganimetten verilirdi."[2187]

Ümmü Atiyye, ölen kadınları yıkayan bir kadındı. Enes b. Malik'in annesi olan Milhan kızı Ümmü Süleym de öyleydi. O, Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte savaşa çıkardı. Huneyn günü insanlar (Müslümanlar) bozguna uğradıklarında Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraber savaştı.

Kadınlar cihada Müslümanların galibiyet ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda çıkarılırlar. Kendilerine bir zarar gelmesinden korkulan müfrezelerle ise çıkmazlar. Çünkü böyle yapmakla kadınlar helaka ve rezalete maruz bırakılmış olurlar.

Ahdi bozma, ganimetten mal çalma ve "müsle"(öldürülenlerin organlarını kesmek)'den nehiy:

Müslümanların ihanet etmemeleri ve ahdi bozmamaları gerekir. Birbirlerine güvence verdikten sonra böyle bir şey yapmaları caiz olmaz. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim ile bir topluluk arasında bir ahid varsa, süresi geçene kadar hiçbir bağ bağlamasın ve çözmesin. Veya onlara açıktan savaş ilan etsin." buyurmuştur[2188].

Ganimetten gizliden kendine mal almak suretiyle ganimette hırsızlık ve ihanet yapmak da haramdır. Allah (c.c): "Bir peygambere, emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir." buyurmuştur.[2189]

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Kerkere adında bir yardımcısı vardı. Öldüğünde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "O cehennemdedir" buyurdu. Gidip baktıklarında eşyaları arasında ganimet mallarından aşırdığı bir aba buldular[2190].

2186 el-İsabe ee 477.
2187 Sahih-i Müslim 3/1444.
2188 Sünen-i Ebi Davud 3/83.
2189 Âl-i İmrân 161.
2190 Sahih-i Buhârî, s.624.

Andlaşmadan önce aldatmada bir beis yoktur. Çünkü savaş, hile ve aldatmadır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Savaş aldatmadır" buyurmuştur[2191].

Müslümanlar müsle yapamazlar. Bu; esirlerin el ve ayaklarıyla kulak, burun, dil ve parmak gibi azalarını kesip sonra onları öldürmeleri veya salıvermeleridir. Esirlerin başlarının kesilmesi ve karınlarının yarılması mânâsına geldiği de söylenmiştir. İmran b. Husayn der ki: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bizi sadaka vermeye teşvik eder ve müsleden nehyederdi[2192].

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ordularını gönderirken şöyle emrederdi: "....ahdi bozmayın ve müsle yapmayın"[2193].

İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Öldürme şekli hususunda insanların en iffetlisi mü'minlerdir"[2194]

Kadınları ve çocukları öldürmekten nehiy:

Müslümanların hiçbir kadın, çocuk, deli, fani ihtiyar ve yatalak hastayı öldürmemeleri gerekir. Çünkü bunlar savaşçı değildirler. Ancak bunlardan biri kral ise, savaşabilecek güçteyse, savaşa teşvik ediyorsa, savaş hususunda görüş sahibi ise, savaşta kullandığı bir malı varsa, ihtiyar hile sahibi kimse ise... bunlardan biri varsa bu durumlarda öldürülebilirler. Bizde savaşı mübah kılan şey savaşmaktır. Dolayısıyla bunlardan biri savaşırsa şerrini def etmek için öldürülür. Teşvik eden de öldürülür. Görüşüne başvurulan görüş ve fikir sahibi, savaşandan daha zararlıdır. Savaşa malıyla destekte bulunan kimse savaşçı gibidir.

Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 120 yaşındaki Düreyd b. Samme'yi öldürmüştür. Zira o savaşta görüş sahibiydi. Semure b. Cündüp radıyallâhu anh'den rivâyete göre, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Müşriklerin yaşlılarını öldürün, genç çocukların hayatlarını bağışlayın."[2195] Şerh kelimesi; sakal ve bıyığı bitmemiş çocuk mânâsına gelir.

İnsanlara karışıp onları savaşa teşvik ediyorlar veya Müslümanların sırlarından haberdar ediyorlarsa ruhbanlar ve mânâstırda yaşayanlar öldürülürler. Ama insanlara karışıp katışmıyor ve onları Müslümanların sırlarından haberdar etmiyorlar, kendilerini mânâstır, hücre ve benzeri mekanlara kapatıyorlarsa öldürülmezler.

2191 Sahih-i Müslim 3/1361.
2192 Sünen-i Ebi Dâvud 3/53.
2193 Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Bkz: İ'lâu's-Sünen 12/331.
2194 Sünen-i Ebi Dâvud 3/53.
2195 Sünen-i Tirmizî 3/72.

İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yaptığı savaşların birinde bir kadın ölü olarak bulununca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınların ve çocukların öldürülmelerini çirkin bularak yasakladı[2196].

Ribah b. Rebi'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz bir savaşta Hz. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte idik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir şey başında toplanmış insanlar görünce oraya bir adam göndererek "Bak; bunlar ne için toplanmışlar?" buyurdu. Adam (gidip) geldi ve "öldürülmüş bir kadının başına toplanmışlar" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Bu kadın savaşacak değildi, buyurdu. Ordunun önünde Halid b. Velid vardı ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Halid'e söyle; kesinlikle hiçbir kadın ve işçi öldürmesin" diye bir adam gönderdi.[2197] Asif, işçi demektir. Muhtemelen o, savaşabilecek biri değildi.

Düşman safında olduğunda, babayla karşı karşıya gelip savaşmaktan nehiy:

Müslümanın savaşan babasıyla savaşa tutuşması mekruhtur. Çünkü Allah (c.c) "Onlarla (anne babanla) iyi geçin." buyurmuştur.[2198] Normal durumda kişi anne babasının nafakasını teminle yükümlüdür ve onu öldürmek bununla çelişmektedir. Ama baba, oğlunu öldürmeye yeltenir ve o da şerrini ancak onu öldürmekle def edebilecekse bunu yapabilir. Çünkü hedefi, şerrini def etmektir. Nitekim Ebû Ubeyde'nin Uhud savaşında babasını öldürdüğü rivayet edilmiştir. Mus'ab b. Umeyr, Uhud günü kardeşi Ubeyd b. Umeyr'i öldürmüştür. Hz. Ömer radıyallâhu anh da Bedir günü dayısı Âs b. Hişam'ı öldürmüştür. Allah (c.c) da: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Resûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir...." buyurmuştur[2199].

Kafirlerle sulh yapmak:

Müslümanların gücü olduğu zaman, savaşmakta oldukları kimselerle barış yapmamaları gerekir. Çünkü bunda hiçbir maslahat yoktur. Zira cihadı hem şeklen hem mânâ olarak terk veya erteleme vardır. Çünkü barış, güvence dilemek ve cihadı terk etmektir. Allah (c.c) da: "Üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir." buyurmuştur.[2200] Yani Allah'ın (c.c) size dünyada zafer, âhirette izzet ve ikram vaadi sebebiyle siz daha üstün ve yüce olduğunuz halde kafirlerle savaştan aciz kalıp onları barışa çağırmayın.

2196 Sünen-i Ebi Dâvud 3/53.
2197 Sünen-i Ebi Dâvud 3/53.
2198 Lokman: 15.
2199 Mücadele: 22.
2200 Muhammed. 35.

Müslümanların hiçbir gücü yoksa ve kendilerine onlardan zarar geleceğinden korkarlarsa onlarla barış yapmalarında bir beis yoktur. Çünkü bu, Müslümanlar için daha hayırlıdır. Allah (c.c) "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş" buyurmaktadır. Yani onlar barışa meyledlerse sen de onlara yanaş ve barış yap. Bunda göz önünde tutulacak şey, İslam ve Müslümanların maslahatıdır. Dolayısıyla sadece bu maslahat ve fayda olduğunda caiz, olmadığında caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Hudeybiye yılında Mekkelilerle on yıl boyunca savaşı bırakma üzerine andlaşma yapmıştı.

Ebû Dâvud, Misver b. Mahreme ile Mervan b. Hakem'den şöyle rivayet etmiştir: Halkın emniyetle yaşayacağı on sene süreyle savaşı bırakmak, içimizde (içerisine yaramaz eşyaların konulmadığı) kapalı bohça (gibi itimatsızlığın giremediği güven dolu bir kalp taşımak) ve (aramızda) hırsızlık ve hıyanet olmamak üzere (Hudeybiye'de Müslümanlarla Mekke müşrikleri) barış yaptılar[2201].

Ayrıca barış yapmak, Müslümanların faydasına olduğunda bu hakikatte cihad sayılır. Hem de, hedef, şerri def etmektir ve o da bununla gerçekleşmiştir. Uygun gördüğü takdirde sultanın barışı on yıldan fazla yapması caizdir. Çünkü Müslümanlara fayda ve iyiliği celbetmek belli bir süreyle sınırlı değildir.

Onlarla andlaşma yapar, sonra savaşmayı daha faydalı görürse, ihanet etmiş olmamak için andlaşmayı önlerine atar ve onlara aralarındaki andlaşmayı feshettiğini bildirir. Zira Allah (c.c) "(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir." buyurmuştur.[2202] Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de Mekkelilerle arasındaki andlaşmayı bozduğunu kendilerine bildirmiştir. Hem de bunda esas olan Müslümanların maslahatıdır ve o değiştiğinde yapılan barış, cihadın ta kendisi, onun terki de şeklen ve manen cihad olur.

Ahdin bozulduğu haberinin hepsine ulaşacak kadar bir zamanın geçmesi gerekir. Liderlerinin her tarafa bilfiil duyurmasa bile duyurabileceği kadar bir süre geçtikten sonra, onlarla savaşmak caizdir. Çünkü duyurmamışsa kusur liderlerinindir, dolayısıyla bu, ahdi ihanetle bozma sayılmaz.

Ahdi önce düşmanlar bozar ve bunu liderleri bilirse Müslümanlar bildirmeden onlarla direkt savaşabilirler. Çünkü liderlerinin tercihiyle olunca ahdi kendileri bozmuş olurlar.

İşte, Ebû Süfyan'ın akdi yenilemek ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hudeybiye andlaşmasının süresini uzatmak için gelişi sırasında Ebû Bekir radıyallâhu anh Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e: "Herhalde Kureyş'i istiyorsun?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Evet" buyurdu. Ebû Bekir radıyallâhu anh:

2201 Sünen-i Ebi Dâvud 2/25.
2202 Enfal: 58.

"Ya Rasûlallah! Onlarla aranda bir süre yok mu?" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Ka'b oğullarına neler yaptıklarının haberi sana ulaşmadı mı?" dedi.[2203] Vakıdi'nin rivayetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Onlar ihanet ettiler ve ahdi bozdular. Onun için ben de onlarla savaşacağım, buyurdu[2204].

Ancak bunu kafirler krallarının emri olmaksızın yaparlarsa ahdi hepsi değil sadece onlar bozmuş olur veya sadece onlar öldürülürler.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de bir grup müşrikle andlaşma yapmıştı ve Allah (c.c) ona sallallâhu aleyhi ve sellem ahidlere bakmasını emretmişti; dört aylık andlaşması bulunan kimselerle andlaşmayı bu süre geçene kadar onaylamasını, andlaşması bundan daha fazla olanları buna indirmesini, daha az olanı da bu süreye çıkarmasını emretmiş ve Tevbe suresinin ilk on ayetinde şöyle buyurmuştur: "Allah ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar! (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir....."[2205]

Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh'ı bu ayetlerle Mekke'ye gönderdi ve ona bunları hepsi bir arada iken müşriklere okumasını ve her ahidliyle ahdi bozduğunu duyurmasını emretti. Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh da çıkmış, Mekke'ye doğru gitmekte iken Cebrâil (a.s), Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e inerek "Bunu senin adına ancak aile halkından biri duyursun" dedi. Çünkü akit imzalama ve bozmayı milletin efendisi veya onun soyundan birinin yapması, Arapların kendi aralarındaki adetleri idi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ali radıyallâhu anh'ı Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh'ın ardından gönderdi ve ona şöyle dedi: Problemi ortadan kaldırmak için ayetleri sen oku. Ta ki, "bu, ahdi bozma hususundaki örfümüze aykırıdır" demesinler.

Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ali b. Ebi Talib'i ihtar için Mekkelilere gönderdiğinde ben onunla idim. Ebû Hureyre radıyallâhu anh'a "Siz duyuruda ne söylüyordunuz?" denilince o şöyle dedi: "İyi bilin ki, cennete ancak mü'min girecektir. Bu yıldan sonra hiçbir çıplak Kabe'ye hacca gelmeyecektir[2206].

Barış belli bir süre için olup o süre biterse, duyurmaya gerek kalmaksızın barış sona ermiş olur. Dolayısıyla Müslümanların onların üzerine saldırı yapmalarında bir beis olmaz. Çünkü belli vakitle kayıtlanmış bir şey o vaktin geçmesiyle sona erer. Onlardan kim bu barışa binaen ülkemize girer ve barış süresi

2203 Ed-Delail, Beyhakî 5/12.
2204 Nasbu'r-Râye 3/390.
2205 Tevbe: 1,2.
2206 el-Müsned, (Benna şerhi ile) 21/211.

ülkemizde iken sona ererse, beldesine dönene kadar güven içindedir. Allah'ın (c.c) "Sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır."[2207] buyruğundan dolayı onun kanı da, köle edinilmesi de helal olmaz.

Darul-harpte iken Müslüman savaşçıların ve beraberlerindeki hizmetçilerin kendileri ve mideleri için buldukları şeyleri alıp yemelerinde bir beis yoktur. Ka'b b. Amr şöyle der: Vallahi biz Hayber'de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte iken bir gece yahudi bir adamın koyun sürüsü yuvasına götürülmek üzere bize doğru geliyordu. Biz sürüyü kuşattık ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bize bu sürüden kim yedirecek?" dedi. Ben: "Ben ya Rasûlallah!" dedim. "Öyleyse yap" buyurdu....[2208]. İbn Ömer radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Biz savaşlarımızda bal ve üzüm ele geçirir ve onu yer, hiçbir şey de ödemezdik.[2209] Ebû Dâvud şu ziyadeyi yapmıştır: Bunu yapanlardan humus alınmazdı[2210].

Ancak Müslüman askerlerin ganimetten kendileri için bir şey almaları caiz değildir. Çünkü iğne ile iplik, bundan azı ve biraz çoğu bile ganimetten ihanetle çalınan mal kapsamındadır. Ancak darul-harpte bulunan Müslümanlar tüccar kimseler olup orada savaş maksadıyla bulunmuyorlarsa, kafirlerin mallarını ancak parayla alabilirler. Çünkü tüccarın ganimet malında hiçbir hakkı yoktur.

Kafir, Müslüman olmakla neleri koruma altına alır?

Darul-harpteki biri, Müslüman olduğunda İslamı sayesinde kendisini ve küçük çocuklarını koruma altına alır. Çünkü çocukları, kendisinin Müslüman olmasına bağlı olarak Müslüman sayılırlar. Bu kişiler aynı zamanda hür olurlar. Ayrıca hem elindeki malı hem bir Müslüman veya zimminin elinde emanet duran malı dokunulmazlık sıfatını kazanır. Zira Urve b. Zübeyr radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim bir şey için Müslüman olduysa o şey o kimseye aittir." buyurmuştur.[2211]

Harbinin evi ve diğer gayr-i menkulleri onun Müslüman olmasıyla himaye altına girmez. Çünkü darul-harptekiler Müslüman olmamışlardır ve direnmektedirler. Müslümanların gayri menkulleri ele geçirmiş olmaları ise beldenin güvenli, sultanın kuvvetli hale gelmesiyle olur. Sultanın ele geçirip güvenli kıldığı yer ise artık Müslümanların ganimeti haline gelmiştir.

İmam Buhârî, Sahih'inde, "Darulharpteki bir grup kişi Müslüman olurlar ve ellerinde mal ve arazi bulunursa, bunlar onlarındır" adında bir başlık atmıştır[2212].

2207 Tevbe: 6.
2208 Siret-i İbn Hişam 2/335.
2209 Sahih-i Buhârî, s.643.
2210 Neylu'l-Evtâr 7/191.
2211 Nasbu'r-Râye 3/410.
2212 Sahih-i Buhârî, s.620.

Urve'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Beni Kureyza'yı kuşattığında Sa'lebe ile Üseyd b. Sa'yeh Müslüman oldular. Böylece onların Müslüman olmaları, mallarını ve küçük çocuklarını koruma altına koydu[2213]. Toprak ise Müslümanların ganimetidir.

İslam'a giren kişinin tüm menkul malları kendisinindir. Bir Müslümanın harbi (darul-harpteki) bir kafirin elinde bir emaneti varsa o da Müslümanlar için bir ganimettir. Çünkü harbinin elinde bulundurduğu mal üzerinde hiçbir hakkı yoktur. Çünkü kendisi Müslüman olmadıkça dinde kocasına tâbi olup Müslüman hükmü almaz. Kadının karnındaki çocuk da ganimettir. O hükümde annesine tâbi olma yönünden "köle»; dinde babasına tâbi olma yönünden de "Müslüman bir köle»dir. Müslüman babanın büyük oğulları ganimettir. Çünkü onlar babalarına bağlı olmayıp kendileri ne ise o hükümdedirler.

Silahı düşmana satmanın hükmü:

Silahı ehl-i harp birine satmak mekruh, yani haramdır. Çünkü bu bizimle savaşlarında düşmana destek vermektir. Hatta biz silah yapma gücüne ulaşırsak ve darul-harpten insanlar silah satın almak için ülkemize gelirlerse engellenirler ve onlara bu fırsat verilmez. Çünkü bu onları bize karşı güçlendirir. Buna barıştan önce de sonra da izin vermeyiz.

Beyhakî, Sünen'inde İmran b. Husayn radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem fitne zamanında silah satmaktan nehyetti[2214]. Peki düşmana silah satmak nasıl olur, siz düşünün!

Müslümanın emanı:

Müslüman birisi kafir bir erkek veya kadına, bir topluluğa veya bir şehir halkına eman verirse emanı geçerli olur ve hiçbir Müslümanın onlarla savaşması caiz olmaz. Emanın geçerlilik şartı, eman veren kişinin kafirlerin kendisinden korktukları; güçlü, kuvvetli bir mücahid olmasıdır. Çünkü eman ancak korkudan sonra olur. Herkesin bir araya gelmesi imkansız olduğundan, emanda bir kişi herkesin yerini tutar. Nitekim Ümmü Hani müşriklerden iki kişiye eman vermişti. Hz. Ali radıyallâhu anh onları öldürmeye yeltendi ve "müşrikleri Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e karşı mı koruma altına alıyorsun?" dedi. Bunun üzerine Ümmü Hani' "Vallahi beni öldürmedikçe onları öldüremezsin" dedi ve Hz. Ali radıyallâhu anh'ın yüzüne kapıyı kapattı. Sonra Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gitti. Ümmü Hani' olayı şöyle anlatır: Mekke'nin fethi günü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e gittiğimde onu yıkanırken gördüm. Kızı Fatıma da görünmemesi için önüne örtü tutuyordu. Selam verdim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bu gelen kadın kimdir?" diye sorunca ben: "Ben Ebû Talib'in kızı Ümmü

2213 Neylu'l-Evtâr 7/214.
2214 İ'lâu's-Sünen (Sünen-i Beyhakî'den) 12/33.

Hani'im" dedim. "Hoş geldin, Ümmü Hani'" dedi. Yıkanmasını bitirince kalktı ve tek parça bir elbiseye bürünerek sekiz rek'at namaz kıldı. Ben: "Ya Rasûlallah! Annemin oğlu benim eman verdiğim Hübeyre oğlu filancayı öldürmeye kalkışıyor." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Senin eman verip koruma altına aldığın bizim de korumamız altındadır ey Ümmü Hani'" dedi.

Müslim'in, Ali radıyallâhu anh kanalıyla Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet ettiği uzun bir hadiste şu ifade yer almaktadır: "Müslümanların zimmeti tektir. Onlardan en alt derecede bulunan bir Müslümanın verdiği eman herkesi bağlar.»[2215]

Hz. Ali radıyallâhu anh'den kendi sözü olarak yapılan uzun bir rivâyette de o şöyle demektedir: Müslümanların zimmeti tektir. Dolayısıyla her kim ihanet ederek bir Müslümanın andlaşmasını bozarsa ona da bunun gibisi –yani Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti- vardır. Allah (c.c) o kimseden hiçbir farz ve nafile kabul etmez[2216]. Böylece, bir kişinin eman vermesinin caiz olduğunu anladık. Bu caiz olunca Müslümanın eman verdiğine hiç kimsenin öldürme veya malını çalma şeklinde dokunma hakkı yoktur.

Büluğa ermemiş gencin emanı geçersizdir. Çünkü bu bir akittir, o ise akit yapma yetkisine sahip değildir. İmam Muhammed: Emanın ne olduğunu idrak edebiliyor ve onun niteliklerini anlatabiliyorsa emanı caizdir, demiştir.

Savaşmasına izin verilmiş bir kölenin eman vermesi geçerlidir. Çünkü onun kendine ait bir görüşü vardır. Dolayısıyla emanı caiz olur. Nitekim Hasan-ı Basri Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den mürsel senetle şöyle rivayet etmiştir: "Müslümanlar kendileri dışındakilere yek vücutturlar. Kanları eşittir. Dolayısıyla onlardan en alt derecede bulunan bir Müslümanın verdiği eman herkesi bağlar»[2217].

Abdurrezzak, Musannaf'ında, Fudayl b. Yezid er-Rukaşi'den şöyle rivayet etmiştir: Şaherta adında bir Fars kasabasının kuşatmasına katılmıştım. Kasabayı bir ay boyunca kuşattık. Bir gün onlara sabahleyin saldırmayı arzuladık. Oradan öğle sıcağında ayrıldık. Bizden bir köle arkamızda kaldı. Bir kağıda eman yazmış, sonra bir okla onlara göndermiş. Yanlarına döndüğümüzde silahlarını bırakmış halde normal elbiseleriyle karşımıza çıktılar. Onlara "Ne oldu size?" dedik. "Siz bize eman verdiniz" dediler ve emanları yazılı oku çıkarıp gösterdiler. Biz: "Bu hiçbir yetkisi bulunmayan bir köledir." dedik. Onlar: "Biz sizin kölenizi hür olanınızdan ayırt edemeyiz. Biz emanla çıktık" dediler. Hz. Ömer radıyallâhu anh Müslümanlara: "Köle de Müslümanlardan bir Müslümandır ve onun emanı Müslümanların emanıdır." diye mektup yazdı[2218].

2215 Sahih-i Müslim 1/22.
2216 Sahih-i Buhârî. s.647.
2217 Suyuti, Camiu'l-ehadis 6/709.
2218 Sünen-i Beyhaki 9/94.

Zorla fethedilen beldelerin hükmü:

Müslümanlar bir beldeyi zorla, yani savaşarak ele geçirdiklerinde sultan dilerse gayri menkulleri, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Hayber'de, Sa'd b. Muaz'ın Beni Kureyza'da yaptığı gibi ganimet hakkı olan kimseler arasında dağıtır. Dilerse Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın sahabenin icmâsıyla Irak topraklarına yaptığı gibi halkın orada kalmasını onaylar ve onların cizye, tarla ve arazilerine haraç koyar. Bunların her biri örnek olup kendisi aralarında seçim yapar. Ganimet hakkına sahip kimselerin ihtiyacı durumunda birincisini tercih etmek daha evla, ihtiyacı bulunmadığında ise ikincisi daha evladır. Zira ilerisi için bir yatırım olur. Çünkü belde halkı Müslümanlar için çalışırlar. Onlara özgürlük nimeti, yapacakları ziraat faydası sebebiyledir. Hatta toprakları olmayanları hürriyetine kavuşturmak caiz değildir. Menkul mallardan ziraatte kendilerine yetecek kadar verilir ki ziraati yapabilsinler.

İmam Buhârî, Sahîh'inde, Mâlik de el-Muvatta'sında, Ömer'in radıyallâhu anh şöyle rivayet ettiğini nakletmişlerdir: Sonradan gelen insanların elinde Müslümanların fethettiği hiçbir köy kalmamasına yol açmayacak olsaydı, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hayber'i paylaştırdığı gibi ben de ele geçirdiğimiz tüm toprakları hisse halinde taksim ederdim[2219].

Toprakları varsa sadece hürriyetlerine kavuşturulmaları caiz değildir. Malları kendilerinin olacak şekilde hürriyetlerine kavuşturulmalarının ve mallarının kendilerine verilmesinin caiz olmadığı gibi... Zira o durumda ganimet hakkı bulunan kimselerin hakları çiğnenmiş olur.

Beyhakî'nin, Utbe b. Ferkad'dan rivâyet ettiğine göre; kendisi Irak'ta bir arazi satın aldı ve Hz. Ömer radıyallâhu anh'a gelip haber verdi. Hz. Ömer radıyallâhu anh: "Kimden aldın?" diye sorunca, "Sahiplerinden" dedi. Ömer radıyallâhu anh: "Sahipleri Müslümanlardır. Siz (ey Müslümanlar) ona hiçbir şey sattınız mı?" dedi. Onlar "Hayır" deyince Hz. Ömer radıyallâhu anh Utbe'ye: Git ve malını geri iste, dedi.

Ayrıca kölelik, süreklilik arz etmez. Bilakis ölümle veya Müslüman olmakla sona erer. Azad etmek ise ancak ganimet sahiplerinin yararına, ziraatle meşgul olarak cihaddan geri kalmamaları için toprağa bağlı olarak caiz olmuştur. Bu, Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın söylediği gibi, sonradan gelenlerin faydasınadır. Zira Irak topraklarına haraç vergisi koyduğunda ondan toprakları paylaştırmasını istediler ve buna Allah'ın (c.c) "Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler; Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir." ayeti ile[2220] "(Allah'ın verdiği bu ganimet malları) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın

2219 Fethu'l-Kadir 5/216.
2220 Haşr: 7.

dinine ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir...»[2221] ayetini delil getirdiler.

Hz. Ömer radıyallâhu anh da onlara bir sonraki "Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma!" ayetini[2222] delil getirdi ve "Size paylaştıracak olursam, sizden sonrakilere hiçbir şey kalmaz" dedi. Bunun üzerine onlar kabul ettiler.

Bunların tümü akârdadır. Menkuller ise onlara hiç verilmez. Çünkü şeriatta bu tür hiçbir şey varit olmamıştır.

Ahalisi İslam'a giren veya savaşla ele geçirilen, imamın ganimetçiler arasında paylaştırdığı her arazi öşür arazisidir. Savaşla elde edilen ve ahalisinin kullanması onayı verilen her arazi de haraç arazisidir. Mekke bundan müstesna edilmiştir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem orayı savaşla elde etmiş ve orayı ahalisine bırakmıştır. Buna rağmen onlara haraç vergisi koymamıştır. Ömer radıyallâhu anh her cerib büyüklüğündeki toprağa bir haşimi kafiz –ki o bir sa'dır[2223]- vergi koymuş, her cerib büyüklüğündeki hurma bahçesine ve üzüm bağına ise on dirhem haraç koymuştur. Cerib her bir kenarı 60 zira'[2224] olan kare şeklindeki topraktır. Bu, ileride geleceği üzere, ya harac-ı mukataa veya harac-ı muvazzaftır.

Esirlerin hükmü:

Müslümanların imamı, Müslüman olma durumları hariç esirler hakkında; onları öldürmek veya köle edinmek veyahut Müslümanların korumasındaki hür kimseler yapmak arasında seçim hakkına sahiptir.

Müslümanların imamı uygun gördüğü takdirde esirleri öldürmesinde küfrün kaynağını kurutma maslahatı vardır. Zira onların Müslümanlara ihanet etme korkusu vardır. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Asım b. Sabit'e emretmiş, o da Ukbe b. Ebi Muayt'ı öldürmüştür[2225]. Nadr b. Haris'i de Hz. Ali radıyallâhu anh, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında öldürmüştür[2226]. Sa'd b. Muaz'ın vereceği hükme razı olduktan sonra yahudi Kureyzaoğulları kabilesinin savaşçılarının öldürülmeleri emredilmiştir.

Köle edinilmelerinde de şerleri def edilmesi yanında Müslümanlara çok fayda temin edilmiş olur. Onları Müslümanların zimmetinde hür ve serbest bırakmada da onlar için faydalar vardır. Ancak onların buna ehil olmaları gerekir. Ehli ol-

2221 Haşr: 8.
2222 Haşr: 9.
2223 Sa' bir hacim birimidir. Ağırlık olarak yaklaşık 3 kg.dır.
2224 Zira': 64 cm.dir. Dolayısıyla cerib'in her bir kenarı 38.4 metredir.
2225 Siret-i İbn Hişam
2226 Siret-i İbn Hişam 1/710.

mayıp mürtedlerden veya Arap müşriklerden iseler hür ve serbest bırakılmazlar. Çünkü onlar için Müslüman olma veya öldürülmeden başka bir seçenek yoktur.

Müslüman esirler kafir esirlerle karşılıklı değiştirilir mi?

Ebû Hanîfe (rh.a): Müslüman esirler müşrik esirlerle veya para karşılığında ancak ihtiyaç halinde değiştirilirler. Zira Allah (c.c) "Müşrikleri nerede bulursanız öldürün." buyurmuştur.[2227] Yine "Hiçbir fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın." buyurmuştur.[2228]

Hem de kafir bize karşı savaşçıdır. Onların savaşını bizden def etmek, Müslümanı ondan kurtarmaktan daha hayırlıdır. Çünkü Müslümanın onların elinde olması bize ait bir fiil olmayıp Allah (c.c) katından bir imtihandır. Esiri onlara iade etmek suretiyle kafirlere yardım etmek ise bize ait bir fiildir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Bedir günü esir değişimini de Allah (c.c), Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu»[2229] buyruğu ile kınamıştır. İhtiyaç halinde cihada hazırlanmak için ise caizdir. Çünkü burada esas olan maslahat ve faydadır. Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Müslüman esirler kafir esirlerle değiştirilirler. Çünkü Müslümanların bize dönmelerinde bizim için yardım ve destek vardır. Hem de bir Müslümanı kurtarmak, kafirleri öldürmekten daha evladır.

Müşrik esirleri alacağımız bir fidye karşılığı serbest bırakmak ise mezhepteki meşhur görüşe göre caiz değildir. Çünkü bunda harp ve savaşla alakalı hususta kafirlere yardım vardır. Dolayısıyla bu onlara para karşılığı silah satmak gibidir.

Ganimet:

Ganimet; kafirlerden mallarında zorla ve cebren alınan mala verilen addır. Onlardan hediye, hırsızlık, aşırma veya hibe gibi yollarla ele geçirilen mal ise ganimet değildir. Bunlar sadece alana aittir. Ganimet malı taksim edilmeden önce alınıp satılmaz. Zira Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ganimetlerin taksim edilmeden önce taksim edilmesinden nehyetmiştir[2230].

Ganimet hakkına sahip savaşçılardan daru'l-harpte ölenlere hisse yoktur. Payını aldıktan sonra ölürse payı varislerine geçer. Savaşçılara yardım edenler ile savaşanlar ganimetten eşit miktarda hisse alırlar.

Darul-harpte bulunan Müslüman ordusuna yardım yetişirse ganimette hepsi ortaktır.

2227 Tevbe: 5.
2228 Bakara: 193.
2229 Tevbe: 68.
2230 Sünen-i Tirmizî 3/62.

Ganimetin daru'l-harpte taksim edilip sonra daru'l-islam'a getirilmesi mekruhtur. O yüzden Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Medine'de taksim ettiği gibi, ganimet daru'l-islam'da taksim edilir. Rivâyet edilen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hayber ganimetini Hayber'de, Beni Mustalak kabilesinin ganimetini orada dağıtması ise oraların daru'l-islam'a dönüşmesinden dolayıdır. Ganimetlerin Ci'rane'de dağıtılması da böyledir.

Ebû Yusuf ise ganimetin daru'l-harpte dağıtılmasının caiz olduğu görüşündedir. Çünkü ganimetçilerin hakları ancak daru'l-islam'da koruma altına girdikten sonra sabit olur.

Enfal'in hükmü:

Komutanın savaş esnasında enfal/seleb (hususi ganimet) vaadinde bulunması caiz, hatta menduptur. Çünkü bu, savaşa teşviktir. Allah (c.c) da: Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et" buyurmuştur[2231]. Hem de cesur insanlar enfali elde etmek isterler ve kendilerini tehlikeye atarak savaşa atılırlar.

Enfal esas itibariyle ganimet demektir. Bu, imamın orduda ganimetten ayrı olarak vaad ettiği fazla malın ismidir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim birini öldürürse selebi onadır" buyurmuştur[2232]. Seleb; maktulün silah, elbise ve alet ile üzerindeki ve yanındaki mallara denir. Başka yerde bulunan mallar ise herkesin ganimetidir.

Maktulün üzerindeki mallar onu öldürenin olunca, başkalarının onda hakkı kalmaz. Enfal, humus taksimine girmez. Ancak imam "Humustan sonra enfali onadır" demişse o zaman o da humusa katılır. Komutan enfal duyurusu yapmamışsa kafir askerlerin üzerlerinde bulunan mallar ganimettendir, savaşçı onda özel bir hakka sahip olmaz.

Enfal'i ganimet ele geçmeden ve savaş sona ermeden önce dağıtmak caizdir. Mal ele geçirilince ise tüm ganimetçilerin ondaki hakkı sabir olur ve enfal dağıtımı yapılamaz. Çünkü bu durumda bazılarının hakkı düşürülmüş olur. Hem de bu teşvik etkisi değil, aksine savaşta gevşeklik etkisi yapar. Zira bu durumda ganimet hakkına sahip kimseler ganimetin bir kısmından mahrum edilmiş olurlar.

İmam Muhammed şöyle demiştir: Rivâyet edilen Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ganimet toplandıktan sonra enfal vermesi ise humustan veya seçkin mal (safiy) den idi. Safiy, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in kendisi için ganimetten seçtiği zırh, kılıç ve cariye gibi şeylerdir.

Rivâyete göre Aişe radıyallâhu anh: (Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi) Safiye safiydendi, demiştir[2233]. Bazıları karıştırarak enfalin ganimet toplandıktan

2231 Enfal: 65.
2232 Sahih-i Müslim 3/1371.
2233 Sünen-i Ebi Dâvud 3/152.

sonra ve humustan dağıtılabileceğini söylemiştir. Çünkü ganimet ehlinin onda hiçbir hakkı yoktur.

Ganimetin tamamını enfal olarak dağıtmak da caiz değildir. Çünkü bu herkesin hakkıdır. Herkese enfalden verilirse, güçsüzlerin ondaki hakkı kaybolur ve Allah'ın (c.c) ganimette yaptığı paylar kalmaz.

Ganimetler nasıl paylaştırılır?

Süvari ile yayaların sayılarının belli olması için, ordu, savaşa girmeden önce savaşçılarının listesini sunar. Süvari kendi malı ile satın aldığı at üzerinde savaşan kişidir. Ganimetten kendisi ve atı için mal verilir. Savaşa girmeden önce askerin sayılması, ganimetin aralarında hak ettikleri şekilde dağıtılması içindir.

Kişi savaşa atıyla girer, sonra atı ölürse ona süvari payı verilir. Ganimet elde edilmeden önce veya sonra düşman onu aldığında da hüküm aynıdır.

Atını satar, hibe eder veya rehin verirse veyahut mehir olursa veya üzerinde savaşmaya gücü yetmeyecek kadar yaşlı veya hasta olursa ona bir yaya payı verilir. Atını savaştan sonra satarsa, maksat gerçekleştiğinden dolayı süvari payı alır.

Ganimet beşe bölünür. Bunun dördü savaşçılarındır ve bu süvariye iki, yayaya bir hisse şeklinde dağıtılır. Bunun delili Allah'ın (c.c) "Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir" buyruğudur[2234]. Ayette beşte bir (humus) zikredilmiş ve kalan beşte dördün "ganimet olarak aldığınız" ifadesinin delaletiyle savaşçıların olduğu anlatılmak istenmiştir. Zira bu, savaşçıların onu işgal ve istila yoluyla elde ettiklerini ima etmektedir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise: Atlıya üç hisse (yayaya bir pay) demişlerdir. Zira İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem adama ve atına, adama bir ve atına iki hisse olmak üzere üç hisse verdi[2235]. Hem de atın masrafı insanın masrafından daha fazla olduğundan payı daha fazla olmuştur. İbn Ömer radıyallâhu anh'in dayanağı Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in atlıya iki, sahibine bir hisse vermesidir[2236].

Dârekutnî, İbn Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem atlıya iki, yayaya bir hisse dağıttı[2237]. İbn Ebi Şeybe, Ali radıyallâhu anh'dan: Ata iki, yayaya ise bir hisse verilir, dediğini rivayet etmiştir[2238].

2234 Enfal: 41.
2235 Sünen-i Ebi Dâvud 3/75.
2236 Sahih-i Buhârî, s.581.
2237 İ'lâu's-Sünen 12/165.
2238 İ'lâu's-Sünen 12/165.

Ebû Hanîfe'nin gerekçesi şöyledir: Kıyas (fıkhi kaideler) normalde attan dolayı hak sahibi olmayı reddeder. Çünkü at; yay, mızrak ve kılıç gibi harp aletleri mesabesindedir. Ancak gelen rivâyetler sebebiyle bu kıyas terk edilmiştir. Rivâyetler ise farklı farklıdır. Zira bazılarında, daha önce geçtiği üzere Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in atlıya üç hisse verdiği, bazı rivâyetlerde ise iki hisse verdiği geçmektedir. Nitekim Kurralardan biri olan Mücemma' b. Cariye'den şöyle nakledilmiştir: Hudeybiye'ye katıldık. Oradan ayrılırken insanlar develerle yeri sarsıyorlardı...Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.»[2239] ayetini okudu. Bir adam: "Ya Rasûlallah! Bu bir fetih midir?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Evet vallahi, buyurdu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem (daha sonra alınan) Hayber'i hudeybiye'ye katılanlara verdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu on altı hisse olarak dağıttı. Ordunun sayısı 1500 idi ve bunların 300'ü süvari idi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem atlıya iki, yayaya bir hisse verdi[2240]. Başka bir rivayette, "on sekiz hisseye..." demiştir.

On sekiz rivâyetine göre meselenin açıklaması şöyledir: Yaya 1.200 idi. Bunları her yüz kişiye bir hisse olmak üzere on iki hisse yapar ve "süvariler 300 kişi" der ve onları sayıdan bir yapar ve her birine yüz verirsin. Sonra onları çarparsın. Çünkü bunlardan her bir süvarinin iki payı vardır. Böylece altı eder. Bunları on ikiye ekleyince sayı on sekiz eder. Süvarilere üçte bir, yayalara ise üçte iki...

Zübeyr kızı Duba'nın Mikdad b. Amr'dan rivâyet ettiğine göre kendisi Bedir gazvesinde Sebha adında ki atıyla savaştı ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ona iki hisse verdi; bir hisse kendisine, diğer hisse atına[2241]. Rivâyetler farklı farklı olunca ihtilaflı olan miktar düşürüldü, ittifaklı olan bırakıldı. Ayrıca; atlıdan, atın kendisinden daha çok istifade edilir. Baksanıza; at kendi başına savaşamaz, ama atlı kendi başına savaşabilir. Dolayısıyla atın, sahibinden daha çok hisse hak etmesi mümkün değildir. Onun için Ebû Hanîfe (rh.a): Hiçbir hayvan, insandan üstün olamaz, demiştir. Bununla birlikte Hayber ganimetinin "atlıya iki, yayaya bir pay" olmak üzere paylaştırıldığı şeklinde sahih haber gelmiştir.

Attan başka bir hayvan için hisse verilmez.

Savaşçının birden çok atı olduğunda sadece bir atı için hisse verilir. Çünkü iki at üzerinde savaşmak imkansızdır.

Soylu at, bayağı at ve beygir arasında bir fark yoktur. Çünkü "at" ismi hepsi için geçerlidir.

Ebû Yusuf (rh.a): İki atı olana ayrı hisse verilir, demiştir. Zira Beşir b. Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bana iki atım için dört hisse, kendim için bir hisse ayırdı. Böylece beş hisse aldım[2242].

2239 Feth: 1.
2240 El-Müstedrek 2/131.
2241 Mu'cemu et-Taberânî 2/613.
2242 Sünen-i Dârekutnî 4/104.

Savaşan çocuğa, yaralıları tedavi eden kadına, Müslümanlara yardım eden veya onlara yol ve düşmanların saklandıkları yerleri gösteren zimmiye de bir hisseden daha az miktarda mal verilir. Zira Necdet'in İbn Abbas radıyallâhu anh'a sorması üzerine İbn Abbas radıyallâhu anh ona şöyle demiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlarla birlikte savaşırdı. Kadınlar yaralıları tedâvi ederlerdi ve onlara ganimetten bir şeyler verilirdi. Hisseye gelince, onlara bir hisse ayırmadı.»[2243]

Yine İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Kaynuka Yahudilerinden yardım aldı veya onlara ganimetten bir şeyler verdi. Fakat onlara bir hisse ayırmadı[2244]. Rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem müşriklerin teklifini geri çevirdi ve onlardan yardım almadı. Nitekim Aişe radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Bedir'e çıktığında Veber denilen taşlık araziye gelince müşriklerden bir adam ona yetişti ve ona Cer'e ile Necde' nin yerlerini söyledi.

Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Allah ve Rasulüne inanıyor musun?" diye sordu. Adam: Hayır, deyince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Git. Çünkü ben hiçbir müşrikten yardım almayacağım" buyurdu[2245].

Übeyy el-Lahm'ın kölesi Umeyr'den şöyle rivayet edilmiştir: Efendilerimle Hayber'e katıldım. Hakkımda Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile konuştular. Emri üzerine belime bir kılıç takıldı ve onu sürükleyerek yürüyordum. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e benim köle olduğum söylenince bana en basit ve değersiz eşyadan verilmesini emretti[2246].

Humusun (ganimetin beşte biri) taksimi:

İmam Taberi, "Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz.»[2247] ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: Katâde şöyle dedi: Ganimet bu kimselere verilirdi. Sonra Enfal suresindeki şu ayetle neshedildi: "Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir.»[2248] Böylece bu âyet daha öncesini neshetti ve humus, Haşr suresindeki ganimet verilen kimselere yapıldı.

2243 Sahih-i Müslim 3/1444.
2244 Nasbu'r-Râye 3/422.
2245 Sünen-i Tirmizî 3/58.
2246 Sünen-i Tirmizî 3/587.
2247 Haşr: 7.
2248 Enfal: 41.

Ganimet beşe ayrılır, beşte dördü savaşanlara verilirdi. Kalan beşte bir de beşe bölünüp onun beşte biri Allah (c.c) ve Rasulüne sallallâhu aleyhi ve sellem, beşte biri Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hayattayken akrabalarına, beşte biri yetimlere, beşte biri yoksullara, beşte biri de yolculara verilirdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem vefat edince Ebû Bekir radıyallâhu anh ile Ömer radıyallâhu anh bu iki hisseyi, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in hissesi ile akrabalarının hissesini alıp Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den bir sadaka olarak Allah yolunda harcadılar.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in akrabaları hissesine gelince; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında onu Beni Haşim ve Beni Muttalib Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e yardımları sebebiyle hak ediyorlardı. Ondan sonra ise fakirleri, fakirlikleri sebebiyle hak ederler. Onların her bir erkeğine kadının iki katı hisse verilir. Başka akrabalarına ise hiçbir şey verilmez. Nitekim Saîd b. Müseyyeb'den şöyle rivayet edilmiştir: Cübeyr b. Mut'im bana şöyle anlattı: Hayber günü gelince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "akrabalar" hissesini Haşimoğulları ile Abdulmuttaliboğullarına dağıttı. Nevfeloğullarına ve Abduşemsoğullarına ise bir şey vermedi. Ben ve Osman, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e giderek "Ya Rasûlallah! Bunlar Haşimoğullarıdır. Onların, Allah'ın (c.c) seni koyduğu makam sebebiyle sahip oldukları üstünlüğü inkar etmiyoruz. Fakat kardeşlerimiz Abdulmuttaliboğullarına veriyorsun da bize neden vermiyorsun? Oysa sana yakınlığımız aynı" dedik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben ile Muttaliboğulları cahiliyye döneminde de İslam'da da hiç ayrılmadık. Biz ve onlar tek bir şeyiz." dedi ve parmaklarını birbirine geçirdi. Bu ise "akrabalar" hissesinin akrabalık değil Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e yardım sebebiyle olduğunu göstermektedir.

İmam Taberî, Mücâhid'den şöyle rivayet etmiştir: Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in aile efradına sadaka helal değildi. Onun için onlara humusun beşte biri tahsis edildi.

Zeylaî der ki: Ebû Yusuf, Kelbi'den, o Ebû Salih'ten, o da İbn Abbas'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde taksim edilen humus beş hisseydi: Allah veya Rasulü için bir hisse. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in akrabaları için bir hisse. Yetimler için bir hisse, yoksullar için bir hisse ve yolcular için bir hisse. Sonra Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali bunu üç hisse yaptılar: Bir hisse yetimlere, bir hisse yoksullara ve bir hisse de yolculara. Daha önce geçtiği gibi bunların her birine humusun beşte biri verilirdi.

Böylece Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'dan sonra humus üç hisseye bölündü. Bir hisse yetimlere idi ve onlarda fakirlik şartı vardır. Bir hisse yoksullara, bir hisse de mallarına ulaşamayan yolculara idi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in fakir akrabaları da bu yoksullar hissesi kapsamında yer almaktadırlar. Akrabalardan kasıt Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in akrabalarıdır ve bunlar

yetimlerden, yoksullardan ve yolculardan önde tutulur. Çünkü Allah (c.c) onları ayette bu sırayla zikretmiştir: "Ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir»[2249]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in zengin akrabalarına hiçbir şey verilmez. Çünkü bu ancak fakirlik ve muhtaçlıkla hak edilir.

İbn Abbas radıyallâhu anh, Necde'nin "akrabalar hissesinin kimler için olduğunu düşünüyorsun?" şeklindeki sorusuna şöyle cevap vermiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in akrabalarınadır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onu onlara paylaştırdı. Ömer de bize ondan az miktar bir şey sundu. Biz ise hak ettiğimizden az olduğunu düşünerek reddettik, kabul etmedik.»[2250]

Daru'l-harbe güçlü veya güçsüz girenlerin ganimet hakkı:

Güç sahibi bir grup Müslüman daru'l-harbe girip bazı mallar alırlarsa, bunu imamın izniyle veya izni olmaksızın yapmış olsunlar, beşe bölünür ve öyle dağıtılır. Çünkü Müslümanların gücüyle ele geçirildiğinden, ganimet sayılır. Bunu imamın izni olmaksızın yaparlarsa ve güç kuvvet sahibi değillerse beşe bölünmez ve tamamını kendileri alır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Abdullah b. Cahş'ı Kureyşlileri gözetleyip haberler getirmesi için bir hurma ağacının olduğu yere gönderdi. Oradan Kureyşlilere ait bir kafile ile Kureyşli bazı tüccarlar geçerlerken Abdullah ve beraberindekiler onlara saldırarak öldürebildiklerini öldürüp ellerindeki malları aldılar. Abdullah, ganimeti humus toplanmadan önce beşe böldü ve kalanları arkadaşları arasında dağıttı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına gelince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Ben size haram ayda savaşmanızı emretmedim, buyurdu. Kafileyi ve iki esiri bekletti ve helalliği bildiren Kur'ân ayeti ininceye kadar onlardan hiçbir şey almadı. Nihayet (c.c) Kur'ân ayeti indi ve Allah (c.c) Müslümanları içinde bulundukları korkudan kurtardı. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kafileyi ve iki esiri aldı. Allah (c.c) helal kılınca fey'i (barış yoluyla elde edilen ganimet) taksim etti. Bunların beşte dördünü Allah'ın (c.c) dağıtılmasını emrettiği yerlere dağıttı. Beşte birini Allah (c.c) ve Rasulüne sallallâhu aleyhi ve sellem dağıttı. Böylece Abdullah b. Cahş'ın bu kafile hususunda yaptıklarını yapmış oldu.[2251]

Kafirlerin Müslümanların mallarını ele geçirmelerinin hükmü:

Kafirler mallarımızı ele geçirip kendi ülkelerine götürürlerse kendilerinin olur. Onlara galip gelirsek ganimet taksim edilmeden önce malını onlarda bulan herkes onu hiçbir bedel ödemeden alır. Taksimden sonra ise almak isterse değerini ödeyerek alır.

2249 Enfal: 41.
2250 Sünen-i Ebi Dâvud 3/146.
2251 Ebû Dâvud 3/146.

Üsame b. Zeyd'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben haccında Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e "Ya Rasûlallah! Yarın nerede kalacaksın?" dedim. "Ukayl bize bir ev bıraktı mı?" dedi. Sonra "Biz yarın Kureyşlilerin küfür üzere sebat edeceklerine yemin ettikleri yer olan Beni Kinane'nin vadi yamacındaki yerlerinde, Muhassab'da kalacağız" buyurdu.[2252] Sahih rivayette geldiği üzere muhacirler Mekke'nin fethi günü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den evlerini istemiş, ancak Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem hiçbirine evini vermemiştir[2253].

Bir tüccar, darulharbe girip (hicret etmiş birinin başka birinin elinde bulunan) evini satın alırsa, evin eski sahibi dilerse parayla satın alır, dilerse bırakır. Kendisine hibe edilirse kıymetini ödeyerek alır.

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, düşmanın ele geçirdiği, sonra Müslümanların elinden kurtardıkları mallar hakkında: "Sahibi, taksim edilmeden önce ulaşırsa o mala en layık kendisidir. Taksim edilmiş halde bulursa, almak istediğinde parasıyla satın alır." buyurmuştur.[2254]

Kubeysa b. Zueyb'den rivayet edildiğine göre; bir Müslümanın kafirlerden sonra Müslümanların eline geçen malı hakkında Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Eğer ona taksim edilmeden önce ulaşırsa kendisinindir. Hisselere bölünmüş ve dağıtılmışsa hiçbir hakkı yoktur.»[2255]

Reca b. Hayyuve şöyle demiştir: Ömer b. Hattab radıyallâhu anh Ebû Ubeyde el-Cerrah'a, Müslümanın mallarından, önce düşmanın ele geçirdiği sonra Müslümanların aldıkları mallar hakkında şöyle yazdı: "paylaştırılmadıkça sahibine iade edilmesi gerekir.»

Şa'bî'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh, Saib b. Akra'a şöyle yazdı: Hangi Müslüman kendi kölesini ve malını bulursa ona başkalarından daha layıktır. Taksim edildikten sonra tüccarların elinde bulursa onda hiçbir hakkı yoktur[2256].

Rivâyetler mürseldir, ancak birbirlerini desteklemektedirler.

Süleyman b. Yesar ile Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivayet edilmiştir: Düşmanların, Müslümanların mallarından ele geçirip sahiplerinin taksim edilmeden önce tanıdıkları mallar kendilerine iade edilir. Taksim edilene kadar tanımazlarsa kendilerine iade edilmez[2257].

2252 Fethu'l-Bârî 6/22.
2253 Zadu'l-Mead 2/202.
2254 El-Cevheru'n-Nakî 2/105.
2255 Sünen-i Dârekutnî 2/472.
2256 Sünen-i Beyhakî 9/112.
2257 Sünen-i Beyhakî 9/113.

İmam Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre ona şu haber ulaşmıştır: Abdullah b. Ömer'in radıyallâhu anh bir kölesi firar etmiş, bir atı ise düşman topraklarına dalıp gitmişti. Müşriklerin bulduğu, sonra Müslümanların ganimet olarak ele geçirdikleri bu mallar Abdullah b. Ömer'e radıyallâhu anh iade edildi. Bu yapılırken henüz mallar taksim edilmemişti.[2258]

Ehl-i harb'in birbirlerinin mallarını istila etmeleri:

Ehl-i harbin bazıları bazılarını yenilgiye uğratıp mallarını alırlarsa onlara malik olurlar. Onları ele geçirirsek, diğer malları gibi sahip oluruz.

Kafirler bizim hürlerimizi köle edinemezler (köle yapmaları ile köle olmazlar). Zira, Allah'ın (c.c) "And olsun biz insanı üstün ve şerefli kıldık»[2259] âyeti gereği insanda esas olan özgürlük vasfıdır.

Müslümanın daru'l-harbe, harbinin daru'l-islam'a girmesi:

Müslüman daru'l-harbe emanla girdiğinde onların canlarına ve mallarına hiçbir şekilde dokunamaz. Çünkü öyle yaptığı takdirde onlarla ahdi bozmuş olur. O ise yasaklanmış bir şeydir.

Neylu'l-Evtâr sahibi, Abdullah b. Üneys'ten şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem beni, Urane ve Arafat civarında bulunan Halid b. Süfyan el-Hüzeli'ye göndererek "Git ve onu öldür" dedi. Ona doğru yaklaştığımda bana "Sen kimsin?" dedi. "Bir Arap. Duydum ki sen şu adam için topluyormuşsun" dedim. "Evet, ben onunla meşgulüm" dedi. Onunla bir süre yürüdüm. Sonra fırsat bulunca kılıcımı tepesine indirip öldürdüm[2260].

Onlardan bir şey alır ve İslam diyarına çıkarırsa onu tasadduk eder. Çünkü ahdi bozarak ve ihanet ederek elde ettiğinden, o haram yolla elde edilmiş bir maldır. Bundan kurtulmanın yolu ise tasadduk etmektir. Çünkü bu pis bir maldır. Esir ise farklıdır. Zira ona eman verilmediğinden, dokunulmazlığına dair güvence verilmiş değildir. Dolayısıyla herhangi bir şey söylemeseler de ona saldırmak caizdir.

Harbi'ye (daru'l-harb vatandaşı) İslam diyarında sürekli kalma izni verilmez. Çünkü Müslümanların sırlarından haberdar olup bunları devletine ulaştırabilir. Az süre kalmaktan ise, Allah'ın (c.c) "Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır.»[2261] buyruğundan dolayı engellenmez. Çünkü onları engellemek ithalatı engeller, ticaret kapısını kapatır.

2258 El-El-Muvatta' 1/300
2259 İsra: 70.
2260 Neylu'l-Evtâr 3/213.
2261 Tevbe: 6.

Yahya b. Adem, el-Harac'da[2262] Ziyad b. Hudeyr'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer'e radıyallâhu anh bir mektup göndererek, yurdumuza İslam diyarına girip ikamet eden daru'l-harb ehli insanları sordum. Bana şu cevabı gönderdi: Onlardan altı ay otururlarsa öşür, bir yıl otururlarsa öşürün yarısını al[2263].

Kafirler ülkemize girmekten tamamen engellenmezler. Çünkü o takdirde onların yönetimi de bizim tüccarlarımızın ülkelerine girmelerine izin vermeyebilir ki bunun zararları aşikardır. Çok kalmaları caiz olmayıp, az kalmaları caiz olduğuna göre buna bir ölçü getirilmesi şarttır. O da bir yıl olarak belirlenmiştir. Bir yıl kaldıktan sonra daha çok kalmak istediğinde, daha sonra daru'l-harbe gönderilmez. Çünkü onda Müslümanlar için zarar vardır. Ona zimmet ehli muamelesi yapılır; dolayısıyla zimmet ehline konan cizye vergisi ve benzeri sorumluluklar ona da yüklenir. Bir haracî, arazi alıp haracını öderse; İslam diyarında ikamet edip haracı ödüyor olması hasebiyle zimmi olur.

Harbi (daru'l-harb vatandaşı) bir kadın zimmi bir erkekle evlenirse zimmi olur. Ama harbi bir adam zimmi bir kadınla evlenirse adam zimmi olmaz.

Zimminin daru'l-harbe gitmesine izin verilmez. Bir Müslümanın veya zimminin yanına bir emanet bırakarak veya onlardan alacak borcu olduğu halde daru'l-harbe dönerse, dönmesi sebebiyle kanı helal olur. Çünkü daru'l-harbe dönmekle emanını kendi eliyle kaldırmıştır. Daru'l-islam'daki malları da tehlikededir. Esir alınıp öldürülürse borçları düşer ve emanetler fey' (savaşsız ele geçen ganimet) olur. Emanetler ganimettir; çünkü emanet hükmen onun elinde gibidir ve emanetçi onu elinde mal sahibi gibi bulundurmaktadır. Dolayısıyla adama bağlı olarak malı da barış yoluyla elde edilen ganimet malı olur. Alacaklı olduğu mallara gelince; bunlar isteme konumunda olması yönüyle onun elinde gibiydi. İsteme konumu ise sona ermiştir. Alacaklı malı borçlunun kabzı (elinde tutması) halkın kabzından önce olduğundan, mal onun olur ve borç düşer.

Cizye:

Mücâhid'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Putperestlerle Müslüman olmaları üzerine, ehl-i kitapla ise cizye vermeleri üzerine savaşılır[2264].

Cizye iki çeşittir:

1-Karşılıklı rızayla kararlaştırılan cizye. Bu cizye türünde, üzerinde anlaşılandan daha fazla talepte bulunulmaz.

2-Kafirlere galip gelindiğinde imamın koyduğu ve sahip oldukları malları onayladığı cizye.

2262 S.172.
2263 İ'lâu's-Sünen 12/335.
2264 Sünen-i Beyhakî 16/186.

Birincisi karşı tarafın rızası üzerine gerekli olduğundan, ittifak edilenden fazlası vacip olmaz. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Necran hristiyanlarıyla barış yapmıştı ve onlara konulan cizye, sulh cizyesiydi. İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Necran Yahudileriyle Müslümanlara yarısını Safer, yarısını Recep ayında ödeyecekleri iki bin takım elbise üzerine barış yaptı....[2265]

İkincisi ise İmamın koyduğu cizyedir. İmam her zengine her yıl 48 dirhem cizye koyar ki bu 139,2 gr. gümüş eder. Orta halliye 24 dirhem cizye koyar ki o 69,6 gram gümüş eder. Fakire de 12 dirhem cizye koyar ki o da 34,8 gram gümüş eder.

Bu cizye, her yılın başında vacip olur ve her ay taksitle alınır[2266].

Zenginlik, orta hallilik ve fakirliğin ölçüsü hususunda ihtilaf edilmiştir. Tercih edilen görüş, her bir belde halkının durumuna bakılıp onlardaki zengin, orta halli ve fakire göre hüküm verilmesidir. Zengin, çok malı olandır. "Zengin; 1000'i olana denir" de denmiştir. Sonra, adam yılın çoğunda zenginse ondan zengin cizyesi, yılın çoğunda fakirse fakir cizyesi alınır. Yılın çoğunda hasta olandan bir şey alınmaz. Çok hasta iş yapamaz. Yılın yarısında hasta ise de böyledir. Yılın çoğunda sağlıklı ise cizye ödemesi vaciptir. Çünkü bir şeyin çoğu, onun hepsi hükmündedir.

Orta halli kişi, malı bulunan fakat çalışmadan geçinemeyen kimsedir. Fakir ise hiçbir meslekte ustalığı olmasa da şurada burada çalışarak para kazanan işçidir. İşçinin yılın çoğunda sağlıklı olması şarttır. Çalıştığı bir iş olmayan fakire ise, bizde cizye yoktur.

Cizye kimlere konur?

Cizye şu kimselere konur:

1-Ehl-i kitap. Zira Allah (c.c) "Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." buyurmuştur[2267].

2-Arap Mecusiler. Mecusiler Kitap ehlidirler. Ali radıyallâhu anh: "Ben Mecusileri herkesten iyi bilirim. Onların bildikleri ilimleri, öğrenimini gördükleri bir kitapları vardı. Onların kralları bir gün sarhoş oldu ve kızıyla veya kız kardeşiyle yattı. Halkından bazıları bunu öğrendiler ve kendine gelince ona zina cezası uygulamak istediler. Ancak o bunu kabul etmedi ve halkını çağırdı. Geldiklerinde onlara "Adem (a.s)'ın dininden daha iyi bir din biliyor musunuz? O, oğullarını

2265 Sünen-i Ebu Davud 3/167.
2266 Sünen-i Beyhaki 9/196.
2267 Tevbe: 29.

kızlarıyla evlendiriyordu? Sizi onun dininden yüz çevirten nedir?" dedi. Bunun üzerine ona bey'at ettiler ve karşı çıkanlarla savaşıp öldürdüler. Dolayısıyla bunlar kitap ehlidirler. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir radıyallâhu anh Bahreyn Mecusilerinden[2268], Ömer radıyallâhu anh Sevad ve İran Mecusilerinden, Osman radıyallâhu anh da Berberilerden cizye almıştır.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın yanında Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hecer Mecusilerinden cizye aldığına dair yemin edince Ömer radıyallâhu anh de Mecusilerden cizye almıştır[2269]. Abdurrahman b. Avf radıyallâhu anh şöyle demiştir: Şahitlik ederim, ben Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Mecusilerde ehl-i kitaptaki yolunuzu izleyiniz. Ancak hiçbir kestiklerini yememek ve hiçbir kadınlarıyla evlenmemek şartıyla..."[2270]

3-Arap olmayan putperestler. Zira rivâyete göre Muğire, Kisra'nın valisiyle konuşurken ona "Peygamberimiz ve Allah'ın (c.c) elçisi bize, siz sadece Allah'a (c.c) ibadet edene veya cizye ödeyene dek sizinle savaşmamızı emretti[2271].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de: "İnsanlarla, onlar Lâ ilâhe illallâh diyene kadar savaşmakla emrolundum. Artık kim Lâ ilâhe illallâh derse, (mal ve can güvenliğinin kalkmasını hak edecek bir şey yaparak) hak etmesi dışında malını ve canını benden korumuş olur. Hesabı ise Allah'a (c.c) kalmıştır." buyurmuştur.[2272]

Kimlerden cizye kabul edilmez?

Şu kimselerden cizye alınmaz:

1-Putperest Araplar, 2-Mürtedler, 3-Kadın, çocuk, müzmin hasta, âmâ, pir-i fani. 4-Çalışmayan fakir.

Putperest Araplardan alınmaz; çünkü bunları köle olarak küfür halinde bırakmak caiz olmadığı gibi, cizye alarak da küfür halinde bırakmak caiz değildir. Çünkü bunların küfürleri daha çirkin ve daha katıdır. Araplar Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i yalanlamak ve vatanından çıkarmak suretiyle ona aşırı eziyet ettiklerinden cezaları da şiddetli yapılmıştır. O yüzden ya Müslüman olurlar veya kılıçla haklarından gelinir.

Hasan-ı Basri radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Araplarla Müslüman olmaları üzere savaşılmasını ve onlardan başka bir şeyin kabul edilmemesini emretti. Kitap ehliyle de onlar zelil bir şekilde cizye verene kadar savaşılmasını emretti[2273].

2268 Sünen-i Beyhaki 9/189.
2269 Sahih-i Buhârî, s.644.
2270 Sünen-i Beyhaki 9/190.
2271 Sahih-i Buhârî, s.644.
2272 Sünen-i Beyhaki 9 /182.
2273 İ'lâu's-Sünen 12/450.

Mürtedlere gelince; İbn Ömer radıyallâhu anh ile İbrahim en-Nehai: Allah'ın (c.c) "İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendisidirler."[2274] buyruğundan dolayı mürtedlerin öldürüleceğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kim dinini değiştirirse onu öldürün" buyurmuştur[2275]. Behz b. Hakim babasından, o da kendi babasından şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Her kim dinini değiştirirse onu öldürün. Allah (c.c) hiçbir kulun İslamından sonra küfrünü kabul etmez."[2276]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zimmet ehli Yemenlilere, "bÜluğa ermiş her bir kimseden bir dinar cizye vergisi" koydu[2277].

Kadın, çocuk, deli, müzmin hasta, yatalak hasta, âmâ, pir-i faniye gelince; bunlardaki genel kaide şudur: Ölüm cezasıyla cezalı olmayan, cizye cezasıyla cezalandırılmaz. Çünkü cizye, ölüm cezasını kaldırmak için konmuştur. Dolayısıyla öldürülmeleri caiz olmayanlara cizye cezasının konması da caiz değildir. Bunların öldürülmeleri caiz olmadığına göre cizye cezası konmaları da caiz değildir. Ömer radıyallâhu anh'ın kölesi Eslem'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh cizye sorumlularına şöyle yazdı: "Cizyeyi ancak üzerinden traş bıçağı geçebilecek kimselere (bâliğlere) yükleyin. Cizyeyi kadınlara ve çocuklara yüklemeyin."[2278]

Çalışmayan fakire de cizye yüklenmez; çünkü Ömer radıyallâhu anh onun çalışan olmasını şart koşmuştur. Sıla b. Züfer'den rivayet edildiğine göre; Ömer radıyallâhu anh ehl-i zimmeden, dilenen yaşlı bir adam gördü ve ona "Ne oldu sana?" diye sordu. İhtiyar: Hiçbir malım olmadığı gibi benden cizye de alınıyor, dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Sana insaflı davranmamışız. Senin yaşlılığını yedik, sonra da cizye alıyoruz, dedi. Sonra valilerine pir-i faniden cizye almamaları için emir yazıp gönderdi.

Halid'in İyas et-Tâî'e yazdığı kitapta şöyle geçmektedir: Çalışmaya gücü yetmeyecek kadar yaşlanan veya bir afete düçar olan veyahut zengin iken muhtaç hale gelip dindaşları tarafından sadaka verilen kim varsa cizye ondan kaldırılmıştır. Hicret diyarında ve İslam beldesinde kaldığı sürece onun ve ailesinin masrafları devlet hazinesinden ödenecektir[2279].

Cizye ne zaman düşer?

Cizye ölümle ve İslam'a girmekle düşer. Çünkü küfürden caydırmak ve Müslüman olmaya vesile kılmak için konmuştur. Öldükten ve Müslüman olduktan

2274 Âl-i İmrân 29.
2275 Sahih-i Buhârî, s.611.
2276 Mu'cemu et-Taberânî 19/419.
2277 Sünen-i Beyhaki 9/193.
2278 Sünen-i Beyhaki 9/198.
2279 İ'lâu's-Sünen 12/491.

sonra ise bunlara ihtiyaç yoktur. O yüzden kim Müslüman olursa ve üzerinde cizye varsa cizye ondan düşer. İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hiçbir Müslümana cizye yoktur" buyurmuştur[2280].

Zimmi, üzerinde cizye borcu varken ölürse geçmişteki cizye borcu düşer ve terikesinden (ardında bıraktığı mal) alınmaz. İki yıl geçer ve geçmiş yılın cizyesini de ödememiş olursa; Ebû Hanîfe'ye göre, hadd cezalarında olduğu gibi, birbirlerine girerler ve bir yıllık cizye ile yetinilir. Ebû Yusuf ve Muhammed ise: iki yılın cizyesi de alınır, demişlerdir.

Tavus'tan şöyle rivayet edilmiştir: İki (yıllık) zekat birbirine yetişip üst üste bindiğinde, cizyedeki gibi ilki alınmaz[2281].

Ehl-i zimme:

Ehl-i zimmenin, Müslümanların kendilerini koruma ve başka konularda üstlendikleri sorumluluklara mukabil ehl-i zimmetten aldıkları "dine, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e ve Müslümanların şiarlarına ve saygınlıklarına dil uzatmayacaklarına" dair sözlerine uymaları gerekir.

Süveyd b. Gafle der ki: Mü'minlerin emiri iken Ömer b. Hattab ile birlikte Şam'da idik. Saldırılarak vurulmuş ve başı yarılmış, Nabatlı biri getirildi. Ömer radıyallâhu anh buna çok kızdı ve Suheyb'e "Bir bak; bunun sahibi kimmiş?" dedi. Suheyb gittiğinde sahibinin Avf b. Malik el-Eşcai olduğunu öğrendi ve ona "Mü'minlerin emiri sana çok kızdı. Muaz b. Cebel'e gitsen de mü'minlerin emirine seninle birlikte gitse. Çünkü ben senin için mü'minlerin emirinin öfkesinden korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Avf, Muaz ile birlikte mü'minlerin emirine gitti. Ömer radıyallâhu anh, namazı bitirince "Suheyb nerede?" diye sordu. Suheyb: "Benim ey mü'minlerin emiri!" dedi. Ömer radıyallâhu anh: Ona vuran kimseyi getirdin mi? dedi. Suheyb: Evet, dedi ve ardından Muaz b. Cebel kalkıp mü'minlerin emirine doğru geldi ve "Ey mü'minlerin emiri, o Avf b. Malik'tir. Acele etme, onu dinle" dedi. Ömer radıyallâhu anh: "Sana ne oluyor? Bunun için mi?" dedi. Avf şöyle anlattı: Ey mü'minlerin emiri ! Onu Müslüman bir kadının arkasından giderken gördüm. Kadının düşmesi için merkebe dürttü, ancak düşmedi. Sonra itti ve kadın merkepten yere düştü. Sonra ona tecavüz ediyordu ki ben bu gördüğün şeyi yaptım. Ömer radıyallâhu anh: Seni tasdik etmesi için kadını getir, dedi. Avf kadına giderek Ömer radıyallâhu anh'ın söylediklerini anlattı. Kadının babası ve kocası: "Kadınımızdan ne istiyorsun? Onu rezil ettin!" dediler. Kadın: Vallahi onunla birlikte mü'minlerin emirine gideceğim, dedi. Kadın buna karar verince babası ve kocası: Biz mü'minlerin emirine senin yerine haber veririz, dediler. Geldiler ve Avf b. Malik'in anlattıklarını doğruladılar. Bunun üzerine

2280 İ'lâu's-Sünen 12/467.
2281 El-Musannaf, İbn Ebi Şeybe s.62.

Ömer radıyallâhu anh bu yahudi adama: "Vallahi biz sizinle bunun üzerine andlaşma yapmadık!" dedi ve emri üzerine yahudi asıldı. Hz. Ömer radıyallâhu anh daha sonra: "Ey insanlar! Muhammed'in zimmet ahdine uyun. Ancak onlardan kim böyle yaparsa onun için hiçbir zimmet yoktur" dedi[2282].

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de, ahdi bozacak bir şey yapmadıkları sürece onlarla olan andlaşma ve ahitlere uyulmasını emretmiştir. Bununla birlikte Müslümanlar sadece ahdi bozanları cezalandırmakla yetiniyorlardı. Ali radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre yahudi bir kadın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e sövüyor ve hakkında kötü sözler söylüyordu. Bir adam da onu boğarak öldürdü. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun diyetini iptal etti[2283].

Rivâyete göre Arfe b. Haris el-Kindi Hristiyan birini İslam'a davet etti. O ise Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e hakaret etti ve hakkında kötü sözler sarf etti. Bunun üzerine Arfe elini kaldırdı ve burnunu kırdı. Mesele Amr b. As'a götürüldü. Amr: Biz onlara ahid verdik, deyince Arfe şöyle dedi: Onlara açıktan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e sövmeleri üzerine ahid vermiş olmaktan Allah'a (c.c) sığınırız. Biz onlara ahdi ancak, "kiliselerinde kendilerine karışmayacağımıza ve orada dilediklerini söyleyebileceklerine, onlara güçlerinin yetmeyeceği şeyleri yüklemeyeceğimize, kendilerine bir düşman saldırdığında arkalarında savaşacağımıza, bizim kanunlarımıza razı olmaları durumu haricinde kendileri ile kanunları arasına girmeyeceğimize, bunu istediklerinde ise aralarında Allah ve Rasulünün hükümleriyle hükmedeceğimize, bize gözükmediklerinde bundan dolayı onlara hiçbir şey yüklemeyeceğimize dair verdik." dedi[2284].

Müşriklerin imama verdiği hediyeler:

Eyle kralı, Rasûlullah'a sallallâhu aleyhi ve sellem beyaz bir katır hediye etti. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da ona bir adet takım elbise gönderdi ve ona bir mektup yazdı.[2285]

İmam Ebû Yusuf'un rivâyet ettiğine göre İbn Abbas radıyallâhu anh'a "Acemlerin Müslüman şehirlerde yeni havralar ve kiliseler inşa edip edemeyecekleri" soruldu. İbn Abbas radıyallâhu anh: Arapların kurdukları şehirlerde onların havra ve kilise yapma, orada çan çalma, açıktan içki içme, domuz besleme hakları yoktur. Acemlerin kurup Allah'ın Araplara fethini nasip ettiği ve onlarla anlaşarak yerleştikleri şehirlerde ise Acemler sözleşmede belirtilen haklara sahip olup Arapların buna uymaları vaciptir[2286].

2282 Sünen-i Beyhaki 9/201.
2283 Sünen-i Beyhaki 9/200.
2284 Sünen-i Beyhaki 9/200.
2285 Sünen-i Beyhaki 9/215.
2286 El-Harac s.177, 178.

Ehl-i zimmetin şartları:

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Müslümanların inşa ettikleri hiçbir şehirde hiçbir havra ve kilise yapılamaz, orada çan çalınamaz, domuz eti satılamaz ve Müslümanların gözü önünde haç yükseltilemez. Yine İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Acemlerin şehir yaptıkları her bir yerde Arapların orası hakkında onlara verdikleri ahid ve sözleri yerine getirmeleri, onlara güçlerinin yetmeyeceği şeyleri yüklememeleri gerekir.

İbn Adiyy, Ömer radıyallâhu anh'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sözü olarak şunu rivayet etmiştir: "İslam'da (İslam diyarında) kilise inşa edilemez ve onlardan yıkılanları tamir edilemez»[2287]. Ebû Ubeyd, el-Evmal kitabında Übeyy b. Abdullah'tan şöyle rivayet etmiştir: Bize Ömer b. Abdulaziz'den şöyle bir mektup geldi: Hiçbir kilise, havra ve ateşperest tapınağını yıkmayın. Yeni kilise, havra ve ateşperest tapınağı inşa etmeyin. İki namazı ancak bir özürden dolayı birleştirin[2288].

Hz. Ömer radıyallâhu anh**'ın Şamlılarla yaptığı andlaşmanın metni:**

Abdurrahman b. Ğanm'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer'in radıyallâhu anh Şamlılarla yaptığı andlaşmada şu ahidnameyi ben yazdım:

Bismillahirrahmanirrahim,

Bu, Dımeşk ve çevresinde ve Şam diyarında oturan Acemlerden Ebû Ubeyde'ye mektuptur.

Ülkemize gelince canlarımız ve dinimiz hususunda senden eman diledik. Dımeşk ve çevresinde yeni bir kilise, rahip hücresi ve uzlet yeri inşa etmeyeceğimize, Müslüman semtlerinde harap olan kilise vs.yi tamir etmeyeceğimize, hiçbir Müslümanı gece veya gündüzün herhangi bir vaktinde kiliseye girmekten engellemeyeceğimize; kapılarını, geçenlere ve yolculara açacağımıza; kiliselerde ve evlerimizde casus barındırmayacağımıza, Müslümanlara yapılan hiçbir ihaneti gizlemeyeceğimize; çocuklarımıza Kur'ân öğretmeyeceğimize, hiçbir şirki açıktan yapmayacağımıza ve ona davet etmeyeceğimize; istediğinde hiçbir yakınımızı İslam'a girmekten engellemeyeceğimize, Müslümanlara saygı ve tazim göstereceğimize, toplu bulunduğumuz yerlere geldiklerinde onlar için ayağa kalkacağımıza, nerede olursak olalım, dinimize göre yaşayarak takke, sarık ve ayakkabı giymede ve saçı ikiye ayırmada Müslümanlara benzemeyeceğimize, dillerini konuşmayacağımıza, onların künyelerini kullanmayacağımıza; eğere binmeyeceğimize, kılıç taşımayacağımıza, hiçbir silah edinmeyeceğimize ve yanımızda taşımayacağımıza, yüzüklerimize Arapça yazı nakşetmeyeceğimize, içki satmayacağımıza ve saçlarımızın ön kısmını keseceğimize, her yerde kendimize ait elbiselerle buluna-

2287 Et-Telhîsu'l-Habîr 2/380.
2288 İ'lâu's-Sünen 12/485.

cağımıza, belimize zünnar takacağımıza, haçlarımızdan ve kitaplarımızdan hiçbir şeyi Müslümanların yollarında ve pazarlarında açıkta bulundurmayacağımıza, haçlarımızı kiliselerimiz dışında yerlerde göz önünde bırakmayacağımıza, Müslümanların bulundukları yerlerde kiliselerde çanlar çalmayacağımıza, dini bayramlarımızda dışarı çıkmayacağımıza, ölülerimiz olduğunda seslerimizi yükseltmeyeceğimize, Müslümanların yollarında ateş yakmayacağımıza, ölülerimizi onların ölülerinin yanına gömmeyeceğimize, Müslümanların ganimetten aldıkları kölelerden alıp köle edinmeyeceğimize, Müslümanlara yollarını göstereceğimize ve evlerindeki sırlarını araştırmayacağımıza dair ahit veriyoruz.»

Bunu Ömer radıyallâhu anh'a getirince ona şunu ekledi: "Hiçbir Müslümana vurmayacağımıza... Her kim bir Müslümana kasten vurursa ahdi bozmuş olur. Bunları kendimiz ve dindaşlarımız adına kabul ettik. Eğer size verdiğimiz sözlere uymazsak, zimmetimiz ortadan kalkar ki bu durumda ayrılıkçılara ve inatçı muhaliflere (ehl-i zimmet olmayan kafirlere) yapma hakkına sahip bulunduğunuz şeyleri bize de yapma hakkına sahip olursunuz.

İmam Müslim'in Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Müşriklerle karşılaştığınızda önce siz selam vermeyin ve onları yolun en dar yerinden gitmeye zorlayın"[2289].

Ehl-i zimme hakkındaki tavsiyeler:

Ebû Zerr radıyallâhu anh der ki: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "Sizler (bayramlarına) kirat adını verdikleri bir ülkeyi (Mısır) fethedeceksiniz. Oranın ahalisine iyi davranın. Zira onlarda zimmet ve merhamet vardır.»[2290] Hz. Ömer radıyallâhu anh, vasiyetinde şöyle demiştir: "Size Allah'ın (c.c) zimmetine riayet etmenizi vasiyet ediyorum. Çünkü o, peygamberinizin zimmeti (güvencesi) ve aile efradınızın rızık (vesilesi)dir.»[2291]

Ömer b. Hattab radıyallâhu anh yine şöyle demiştir: "Benden sonraki halifeye, ehl-i zimmete iyi davranmasını vasiyet ediyorum. Onlara verilen sözlere uyulsun, arkalarında savaşılsın ve güçlerinin yetmeyeceği şeyler yüklenmesin.»[2292]

Ehl-i zimmenin düğünlerine katılmanın ve tebrik etmenin mekruhluğu:

Atâ b. Dinar'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh şöyle dedi: Acemlerin anlaşılmaz sözlerini öğrenmeyin. Bayram günlerinde müşriklerin kiliselerine gitmeyin; zira onların üzerine gazap iner[2293].

2289 Sünen-i Beyhaki 9/202.
2290 Sahih-i Müslim 4/1970.
2291 Sahih-i Buhârî, 3162.
2292 Sahih-i Buhârî, 1393.
2293 Sünen-i Beyhaki 9/234.

Rivâyete göre Amr b. Mürre, Allah'ın (c.c) "(Rahman'ın kulları öyle kimselerdir ki) iftiraya şahitlik yapmazlar" ayetini şöyle tefsir etmiştir: Onlar şirklerinde müşrikleri desteklemez ve onlarla içli dışlı olmazlar[2294].

Said b. Seleme'nin, babası Seleme'den rivâyet ettiğine göre, o Ömer radıyallâhu anh'ı şöyle derken işitmiştir: Bayramlarında Allah düşmanlarından uzak durun[2295].

Abdullah b. Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir: Kim Acem şehirlerinde ev yapar, onların nevruz kutlamalarına ve şenliklerine katılır, ölene kadar onlara benzeyip o halde ölürse; kıyamet günü onlarla birlikte haşrolunur[2296].

Ama kim onları sevdiğinden değil de onları Allah'a (c.c) davet etmek ve cehaletlerinden kurtarmak için ölene kadar onların beldesinde kalırsa inşaallah günah işlemiş olmaz. Yergi sadece onlara muhabbet besleyen, dost olan ve yaşantılarında onlara iştirak eden hakkındadır.

Beni Tağlib Hristiyanları:

Beni Tağlib kabilesi Hristiyanlarından, Müslümanların zekatlarının iki katı alınır. Çünkü onlarla, "Müslümanların yükümlülüklerinin tamamının iki katı yükümlülükleri olacağı" şeklinde anlaşma yapılmıştır. Bunlar Rum diyarına (Anadolu'ya) yakın bir yerde bulunan Hristiyan bir kabiledir. Ömer radıyallâhu anh onlara cizye koymak istedi, ancak kabul etmediler ve "Bize cizye yüklersen düşmanların Rumlara katılırız. Ama bize birbirinizden aldığınız kadar alır ve onu ikiye katlarsan yap" dediler. Ömer radıyallâhu anh bunu sahabelerle istişare etti ve hepsi böyle anlaşma yapılması hususunda ittifak ettiler. Ömer radıyallâhu anh: Bu cizyedir. Siz dilediğiniz adı verin, dedi. Zira onların erkeklerinden alınan mal, kadınlarından ve kölelerinden de alınır.

Beni Tağleb Hristiyanları Fırat'ı geçip Rumlara katıldıktan sonra Hz. Ömer radıyallâhu anh ile "doğan bebeklerini su ile boyamamaları, kendi dinleri dışında bir dine zorlamamaları, öşrün iki kat yapılarak her yirmi dirhemde bir dirhem vermeleri" üzerine anlaşılmıştır. Böylece onların mallarındaki vazifeleri, ehl-i zimmenin vazifelerinin iki katına yükselmiştir.[2297]

Cizye ve Haracın harcanacağı yerler:

Cizye, harac ve Beni Tağleb'den alınan mallar ile ehl-i harbin Müslümanların imamlarına verdiği hediyeler ve ahalisi çıkarılmış arazilerden alınan gelirlerle askerler ile çocuklarının geçimleri temin edilir, köprüler yapılır, su şebekesi kurulur. Bundan kadılara, öğretmenlere, alimlere, müftülere ve memurlara kendilerine yetecek kadar dağıtılır.

2294 İ'lâu's-Sünen 12/660.
2295 İ'lâu's-Sünen 12/660.
2296 İ'lâu's-Sünen 12/660.
2297 Sünen-i Beyhaki 9/235.

Köprü, su kanalları ve hastanelerin yapılması, kamu yararına olan hizmetlerdir. Sözü geçen kimselerin maaşlarına gelince; onlar Müslümanlar için çalıştıklarından, geçimlerini sağlayacak kadar para onların borcudur. Askerler, İslam ve Müslümanların zaferi, bu dinin sesinin gür ve güçlü olması için çarpışırlar. Dolayısıyla onların ve evlatlarının geçimlerini imam ile Müslümanlar üstlenmek zorundadırlar.

Kadılar ve diğer görevliler de tüm zamanlarını Müslümanların işlerine hasretmişlerdir. O yüzden Müslümanlar, ihtiyaçlarını görmeleri için onlara yetecek maddi imkan temin etmek zorundadırlar.

Bunlar, onların harcamalarına yetmezse Müslümanların imamının, zengin Müslümanlara kalanların ihtiyacını görecek kadar para yüklemesi vaciptir.

Ebû Ubeyd, el-Emval'de şöyle demiştir: Bir arazi ancak şu dört şeyden biriyle öşür arazisi olur. Bir: Medine, Mekke ve Bahreyn gibi ahalisi orada yaşamakta iken Müslüman olan araziler. Buradakiler kendi mallarının sahipleridirler. İbn Münzir der ki: İlim erbabı, üzerlerine saldırı yapılmadan ahalisi Müslüman olan her toprağın o halka ait olup, orada ektikleri şeylerdeki borçlarının zekat borcu olduğu hususunda ittifak ettiler.

İki: Zorla alınan, sonra imamın ganimet olarak dağıtılmasını uygun görüp beşe böldüğü ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Hayber'de yaptığı gibi beşte dördünü sadece orayı fethedenler arasında paylaştırdığı araziler.

Üç: Hiçbir sahibi ve bakıcısı bulunmayan, imamın bölüp hisse şeklinde dağıttığı normal araziler.

Dört: Ölü iken Müslümanlardan birinin canlandırmak istediği ve sulamak, tarım yapmak suretiyle canlandırdığı araziler.

Öşür arazileri ve Harac arazileri:

Arapların arazileri öşür arazileridir. Arap toprakları; (Kufe'deki) Uzeyb köyü ile Yemen'in Mehre köyündeki son taş arasındaki arazilerdir. İmam Muhammed der ki: Arap arazileri Uzeyb'den Mekke ve Aden'e, oradan Yemen'in Mühre köyündeki en son taşa, Şam'a kadar olan yerlerdir.

Ebû Dâvud, Said b. Abdulaziz'den şöyle rivayet etmiştir: Arap yarımadası, Vadiden Yemen'in son noktasına, oradan Irak sınırına ve oradan da denize kadardır.

Ebû Dâvud, Malik'ten şöyle rivayet etmiştir: Ömer radıyallâhu anh Necranlıları sürdü, ancak Teyma'dan sürmedi. Çünkü orası Arap diyarı değildir. Yahudilerin Vadi'den sürülmemesinin sebebini ise, orayı Arap toprakları saymamaları olarak görüyorum[2298].

2298 Sünen-i Ebi Davud 3/166.

Günümüzde ise; Müslümanların sahip oldukları tüm araziler onlarındır. Ziraatte kullanılıyorsa zekatı verilir ve onda ekin ile meyve-sebze ziraati ahkamı geçerlidir. Toprak işlenemiyorsa ve sahibi de yoksa sahibi devlettir ve onda "ölü toprakları canlandırma" hükümleri geçerlidir. Allahu A'lem.

Münzirî, Muhtasar'ında şöyle der: Malik şöyle dedi: Arap yarımadası; Hicaz, Yemen ve Yemame'nin Fars ve Rum sınırına kadar olan topraklardır. Yani doğudan İran sınırına kadardır. İbn Habib şöyle demiştir: Arap yarımadası; boyuna Yemen'in Aden ve çevresinin en uç noktasından Irak köylerine; enine ise Cidde ve çevresindeki deniz kıyısı beldelerden batıda Şam diyarı sınırı ile Mısır sınırına kadar olan bölgedir.

Bu sınırlar sahabe dönemine ve sonraki dönemlere aittir.

Ömer b. Abdulaziz'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in son sözlerinden biri: "Allah (c.c) yahudileri ve hristiyanları kahretsin; peygamberlerinin kabirlerini ibadetgah edindiler. Sakın Arap topraklarında iki din kalmasın" idi. İbn Şihab'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Arap yarımadasında iki din bulunmasın" buyurmuştur. İmam Mâlik der ki: İbn Şihab şöyle dedi: Ömer b. Hattab kendisine ölüm ve rahatlık gelene kadar bunu araştırdı ve sonunda Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Arap yarımadasında iki din bir arada bulunmasın" dediği ve Hayber Yahudilerini sürdüğü sonucuna ulaştı. İmam Mâlik der ki: Ömer b. Hattab da radıyallâhu anh Necran ve Fedek Yahudilerini sürdü. Hayber Yahudileri ise oradan, ellerinde hiçbir hurma ve arazilerden hiçbir şey olmaksızın çıktılar. Fedek Yahudilerinin de elde ettikleri ürünleri ile topraklarının yarısı kendilerinindi. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onlarla ürünün ve arazilerinin yarısı kendilerinin olmak üzere anlaşmıştı. Ömer radıyallâhu anh da ürün ile toprağın altın, gümüş ve deve olarak kıymetini hesaplatmış, sonra onlara bunların kıymetini verip onları oradan sürmüştür[2299].

İmam Muhammed der ki: Arap yarımadasında, oradaki hiçbir şehir veya köyde hiçbir kilise, havra ve ateşperest tapınağının bırakılmaması, açıktan içki ve domuz satılmaması gerekir. Çünkü bunlar ancak zimmet ehlinin evlerinin bulunduğu yerlerde yapılabilir. Onların ise, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem için bir şeref olarak, orada oturma izinleri yoktur. Onlardan giden olsa bile birkaç gün kalabilir, daha fazlasına izin verilmez.

Arap arazileri öşür arazileridir. Ahalisi Müslüman olan veya zorla fethedilen ve ganimeti hak edenler arasında paylaştırılan araziler öşür arazileridir. Kasıt, Arap toprakları dışındaki arazilerdir.

Harac arazileri ise; Müslümanların zorla fethettikleri ve ahalisinin orada kalmasına izin verdikleri arazilerdir. Ancak oraya nehir suyunun ulaşıyor olması

2299 El-El-Muvatta' 2/204.

şarttır. Nehir ulaşmayıp, pınar/kaynak suyuyla sulanıyorsa orası öşür arazisidir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Nehirlerin ve bulutların suladığı topraklarda öşür vardır" buyurmuştur[2300]. Kaynak suyu, gökten yağan yağmur suyu mesabesindedir. Nitekim Allah (c.c) "Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi..." buyurmuştur[2301].

Kim ölü araziyi harac suyuyla canlandırırsa o arazi harac arazisi, yoksa öşür arazisidir.

Haracın çeşitleri:

Harac iki çeşittir: Biri mukaseme haracı, diğeri ise mukâtaa veya vazife haracıdır.

Mukaseme haracı, öşür gibi çıkan ürüne göre alınan vergidir. Bu; imamın, fethettiği belde halkına iyilikte bulunarak arazilerinden çıkacak ürünün çörtte bir, üçte bir veya yarı gibi bir oranında bir harac belirlemesidir. Ancak oranı, ürünün yarısından fazla yapamaz. Çünkü hadislerde varit olan en yüksek miktar budur. Nitekim Abdullah'tan radıyallâhu anh şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'i, arazilerini işletmek, ekip çıkan ürünün yarısını kendileri almak üzere yahudilere verdi[2302]. Bu, öşür hükmündedir. Ancak gerçekte harac olduğundan harac konumunda sayılır. Dolayısıyla verilen mal ekip biçme imkanının olmasına değil, çıkan ürüne bağlıdır. Hatta, araziyi boş bırakıp ekip biçmezse, öşürde olduğu gibi hiçbir şey vermesi gerekmez. Mukaseme haracında da böyledir.

İkinci çeşit harac Mukâtaa haracı veya vazife haracıdır. Bu, Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın koyduğu ölçüden fazla olamaz. O da su ulaşan her dönüm araziden bir sâ' (2920 gr.) ürün ile bir dirhem paradır. Bir dönümün boyu 60 arşın, eni 60 arşındır. Bu arşın halk arşınından dört parmak uzundur. Çünkü halk arşını başparmak dışındaki dört parmağın bitişik halinden oluşan "kabza»dan altı kabzadır. Dolayısıyla arşın bu kabzayla yedi kabza eder. Sâ' ve dirhem ise yaklaşık 3019 gramdır. Her bir kabza 10 cm.dir. Böylece dönüm arşını halk arşınından 10 cm. civarında daha fazladır. Böylece dönümün uzunluğu 42 m., alanı ise 1764 metre kare eder. Bu durumda buraya ekilen buğday veya arpanın haracı 3019 gram eder.

Yaş hurma arazisi beş dirhemdir. Dirhem 2.9 gramdır. Yani 14.5 gram gümüş değerindedir. Bitişik üzüm bağı ile hurma bahçesi on dirhem, değer olarak ise 145 gram gümüştür.

2300 Sahih-i Müslim 2/675.
2301 Zümer: 21.
2302 Sahih-i Buhârî, s.874.

Bu, Hz. Ömer radıyallâhu anh'dan rivâyet edilen ve sahabenin icmâsı üzerine onun Irak fethi boyunca uyguladığı ölçüdür. Çünkü Hz. Ömer radıyallâhu anh, Osman b. Hanif radıyallâhu anh'ı Irak'ın yüzölçümünü belirlemesi için göndermiş, Huzeyfe'yi de ona müfettiş tayin etmişti. Ölçüm sonucunda Irak'ın 36 milyon dönüm olduğu ortaya çıktı. Ömer radıyallâhu anh bu arazileri sahabelerin huzurunda ve onlardan hiçbirinin itirazı olmaksızın yukarıda zikrettiğimiz şekilde düzene koydu. Böylece bunda sahabenin icmâsı oluşmuş oldu.

İmam Ebû Yusuf, Harac kitabında der ki: Bana Medine ulemasından pek çok kişi şöyle anlattı: Irak ordusu Sa'd komutasında Ömer radıyallâhu anh'ın yanına vardılar. Ömer radıyallâhu anh divan (hazine hesap defteri) hazırlama hususunda Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sahabesiyle istişare etti. Başta Ebû Bekir radıyallâhu anh'a uyarak herkese eşit dağıtıyordu. Irak fethedilince bazılarına diğerlerinden farklı verilmesi görüşü aklına geldi ve isabetli görüşün bu olduğunda karar kıldı. Aynı görüşe sahip kimseler de ona bunu tavsiye ettiler. Allah'ın (c.c) Müslümanlara lutfettiği Şam ve Irak arazilerini taksim etme hususunda sahabelere danıştı. Bazıları bu konuda kendilerine haklarının ve fethettikleri beldelerin paylaştırılmasını istediler. Ama Ömer radıyallâhu anh "Daha sonra gelen Müslümanlar arazileri, yaban eşeklere kadar taksim edilmiş, babadan oğula geçip sahip olunmuş bulurlarsa ne olur? Bu isabetli bir görüş değil!" dedi. Abdurrahman b. Avf ona: Peki isabetli görüş hangisidir? Arazi de yaban eşek de Allah'ın (c.c) Müslümanlara bahşettiği nimetlerdir, dedi. Ömer radıyallâhu anh şöyle dedi: O, senin dediğinden başkası değildir. Ben öyle düşünmüyorum. Vallahi benden sonra fethedilecek beldelerden büyük bir fayda elde edilmeyebilir. Hatta fethedilecek yerler Müslümanlara yük bile olabilirler. Irak arazileri de, Şam arazileri de her şeyine kadar taksim edilirse sınırları kim tutar? Bu beldedeki, Şam ve Irak'taki yetimlere ve dullara ne kalır?

İnsanlar uzun süre Ömer radıyallâhu anh ile tartıştılar ve şöyle dediler: Allah'ın (c.c) bizim kılıcımızla bize bahşettiği bu toprakları savaşlarda bulunmayan ve katılmayanlara mı, bu insanların savaşa katılmayan oğullarının oğullarına mı dağıtacaksın? Ömer radıyallâhu anh daha fazla uzatmadan hemen: Bu da doğru, dedi. Oradakiler: Daha fazla istişare et, dediler. Hz. Ömer radıyallâhu anh bu defa ilk muhacirlerle istişare etti. Onlar da farklı farklı görüşteydiler. Abdurrahman b. Avf, hakların insanlara paylaştırılması taraftarıydı. Osman, Ali, Talha ve İbn Ömer radıyallâhu anh ise Ömer radıyallâhu anh'ın görüşündeydiler.

Ömer radıyallâhu anh beşi Evs kabilesinden, beşi Hazreç kabilesinden olmak üzere ensarın büyüklerinden ve eşrafından on kişiye toplanmaları için haber gönderdi. Onlar da toplandıktan sonra Ömer radıyallâhu anh Allah'a layık olduğu şekilde hamd-u sena ettikten sonra şöyle dedi: Ben sizi sadece bana yüklenilen sizin işlerle ilgili emanetimi taşımada ortak olmanız için rahatsız ettim. Zira ben sizden herhangi bir kimse gibiyim. Siz bugün hakkı ortaya koyuyorsunuz. Ben-

den ayrı düşünenler de görüşlerini ortaya koydular. Tamamen benim gibi düşünmenizi emretmiyorum. Sizde Allah'tan (c.c) gelen ve hakikati söyleyen bir kitap var. Vallahi ! Ben ne konuştuysam mutlaka hakikati söylemek için konuştum. Oradakiler: "Söyle, dinleyelim, ey mü'minlerin emiri!" dediler. Ömer radıyallâhu anh: Siz, haklarını çiğnediğimi iddia eden kimseleri dinlediniz. Ben ise herhangi bir haksızlık yapmaktan Allah'a (c.c) sığınırım. Vallahi, şayet onların hakkı iken başkalarına vermişsem bedbahtlardan olurum. Ancak ben Kisra diyarından sonra fethedilecek bir belde kalmadığını düşündüm. Allah (c.c) onların mallarını, arazilerini ve yaban eşeklerini lütfederek bizleri zengin kıldı. Elde edilen ganimetleri sahipleri arasında paylaştırdım. Humusu da çıkarıp gereği şekilde dağıtılacak ve harcanacak hale getirdim ve şu anda onları harcamakta ve dağıtmaktayım. Ama bu toprakları elimde tutup ona harac bağlamayı uygun buluyorum. Onların ödemeleri gereken bir cizye borcu olunca bu mallar savaşan Müslümanlar ve evlatları ile daha sonraki nesiller için bir ganimet olur. Siz şu gedikleri ve sınırları hiç düşündünüz mü? Oralarda sürekli bekleyecek kimselere ihtiyaç var. Şu Şam, Cezire, Kufe, Basra ve Mısır gibi büyük şehirleri görüyor musunuz? Oraların ordularla doldurulması şarttır. Araziler ve eşekler taksim edilirse buralara nereden harcama yapılabilecek? Oradakiler hep birlikte: Asıl isabetli görüş, senin görüşün. Ne güzel söyledin, ne güzel düşünmüşsün! Bu şehirler yiğitlerle doldurulmazsa ve onları destekleyici bir gelir gelmezse kafirler o şehirlere geri dönerler, dediler. Ömer radıyallâhu anh: Mesele benim aklımda netleşti. Arazileri gezip hesaplayacak, merkeplerin ne kadar yük taşıyabileceğini ortaya koyacak bir adam var mı? dedi. Oradakiler Osman b. Hanif hakkında ittifak ettiler ve "Onu gönder. Zira onda kuvvetli göz, akıl ve tecrübe vardır" dediler. Hz. Ömer hemen onu Sevad arazilerini ölçmek için görevlendirdi. Kufe arazileri harac tahsildarlığı vefatından bir yıl önce Hz. Ömer radıyallâhu anh'a 100 milyon dirhem teslim etti. O gün dirhem bir miskal ağırlığındaydı ve bir miskal yaklaşık 4.1 grama tekabül etmektedir. Böylece Kufe arazilerinin vergisi 420.000 kg. gümüştü.

İbn Ebi Şeybe, Musannaf'ında (s.62), sahih senetle Tavus'tan şöyle rivayet etmiştir: "İki cizye birbirine girdiğinde cizyede olduğu gibi ilki alınmaz."[2303]

Bir toprak hem öşür arazisi, hem harac arazisi olamaz. Ürünün birden fazla tekrarlanmasıyla harac vergisi tekrar tekrar alınmaz.

Şa'bi'den: "Bir arazide harac ile öşür bir araya gelmez." dediği rivayet edilmiştir [2304].

İbn Ebi Şeybe ve Abdurrezzak, bir lafızla, Ömer radıyallâhu anh ve Ali radıyallâhu anh'dan şöyle dediklerini rivayet etmişlerdir: "Biri Müslüman olduğunda, ektiği bir arazi varsa cizyeyi düşürür ve ondan arazinin haracını alırız.». Hz. Ali radıyallâhu anh zamanında Sevad halkının önde gelenlerinden biri Müslüman

2303 İ'lâu's-Sünen 12/424.
2304 İbn Ebi Şeybe, el-Musannaf 53.

oldu. Ali radıyallâhu anh ona: "Müslüman olursan senin başından cizyeyi kaldırır (çünkü cizye başa, yani ferde konulan vergidir), toprağına harac vergisi koyarız. Araziyi bırakırsan oraya en layık biziz." dedi[2305]. Bu gösteriyor ki Ömer radıyallâhu anh arazileri sahiplerinin elinde bırakmış ve onlara harac yüklemiştir.

Öşür tekrarlanır, harac ise tekrarlanmaz. Çünkü Ömer radıyallâhu anh mahsulün tekrarı halinde haracın tekrarını şart koşmamıştır. Hem de harac, toprağın kira ücreti gibidir. Kişi bunu ödedikten sonra araziden dilediği şekilde istifade edebilir ve defalarca ekip biçebilir. Öşürün mânâsı ise çıkan her mahsulün onda birini almak demektir. Bu ise ancak her mahsulde vacip olmasıyla gerçekleşir.

Arazi, haracın iki katı veya daha fazlası kadar mahsul verirse haracın tamamı alınır. Ama harac miktarı verirse iki taraftan birine haksızlık olmasından kaçınmak için onun yarısı alınır. Sahibi hiç ekmezse haracını ödemek zorundadır. Bu, vazife haracında böyledir. Çünkü ona ekip biçme imkanı verilmiştir. Mukaseme haracında ise, daha önce geçtiği gibi, hiçbir şey gerekmez.

Müslüman biri harac arazisini satın alırsa veya zimmi Müslüman olursa ondan harac alınır, zekat alınmaz. Çünkü harac "arazinin görevi" olduğundan sahibinin değişmesiyle değişime uğramaz.

Bir araziyi ekmekten aciz kalan orayı kiraya verir ve harac onun kirasından alınır. Kiralayan kimse olmazsa icmâyla imam orayı satar, haracı alır ve kalanı geri verir. Çünkü bunda genelin faydası için şahsi zarar bulunduğundan, bu caizdir. Çünkü sevad toprakları alınıp satılan normal arazilerdir.

İmam haracı veya öşürü bir adama bırakırsa İmam Ebû Yusuf'a göre bu haracda caizdir, öşürde ise caiz değildir. İmam Muhammed: İkisinde de caiz değildir, demiştir. Çünkü ikisi de Müslüman halkın ganimetidir. Ebû Yusuf'un gerekçesi şudur: İmamın haracda hakkı bulunduğundan, onu terk etme yetkisine sahiptir ve bu, onun yaptığı bir iyiliktir. Öşür ise fakirlerin saf hakkı olduğundan onun terki caiz değildir. Fetva da bu görüşe göre verilmiştir.

Müslüman –Allah korusun- İslam'dan irtidat ettiğinde hapsedilir ve kendisine İslam sunulur. Kalbinde bir şüphe varsa ortaya çıkarılır. Fukahanın söylediğine göre ona İslam'ı sunmak vacip değildir. Çünkü İslam daveti kendisine ulaşmıştır.

Bunun delili Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Kim dinini değiştirirse onu öldürün. Şüphesiz Allah (c.c) Müslüman olduktan sonra küfre giren kulun tevbesini kabul etmez." hadisidir[2306].

Beyhakî, Enes radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Tüster'e varınca... Daha sonra Ömer'in yanına gittik. "İslam'dan çıkıp müşriklere katılan Bekir b. Vailoğulları kabilesinden altı kişiyi ne yaptın?" dedi. Enes radıyallâhu anh: "Ey mü'minlerin emiri! Savaşta öldürüldüler" dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" (Biz Allah'a aidiz ve yalnız O'na döneceğiz.) dedi. Ben: Öldürülmelerinden başka seçenek var mıydı ki? dedim. "Evet. (Ben olsaydım) Onlara İslam'ı sunardım ve kabul etmezlerse hapsederdim" dedi[2307].

İslam daveti ulaşmamış kafiri davet etmek şart olmadığına göre, mürtedi davet hiç şart değildir. Ancak müstehaptır. Çünkü anlaşılan, o, kalbine gelen bir şüpheden veya yaşadığı bir haksızlıktan dolayı irtidat etmiştir.

Talep ederse mürtede üç gün mühlet verilir. Yoksa hemen öldürülür. Şa'bî'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Mürted üç gün boyunca tevbeye çağrılır. Tevbe ederse ne âlâ. Yoksa öldürülür.»[2308]

Mürtedin katlinin vacip olmasının delili ise Allah'ın (c.c) "Bedevîlerden geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır" âyetidir[2309]. İbn Abbas radıyallâhu anh ve bir grup müfessirden rivayet edildiğine göre ayette hitap edilenler riddet

2306 Mu'cemu et-Taberânî.
2307 Sünen-i Beyhaki 9/235.
2308 Ebû Yusuf, el-Harac 214.
2309 Feth: 16.

ehlidir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Kim dinini değiştirirse onu öldürün" buyurmuştur[2310]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem yine: "Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına ve benim Allah Rasulü olduğuma şehâdet etmiş bir Müslümanın kanı ancak şu üç şeyden biri ile helal olur: Zina eden evli, cana kıyması sebebiyle kısasla öldürülecek kişi, bir de dinini terk eden ve cemaatten ayrılan kişi.»[2311]

Eşlerden birinin irtidadıyla nikah fesholur. Zira Allah (c.c) "Onların mümin kadınlar olduklarını öğrenirseniz, inkarcılara geri çevirmeyin. Bu kadınlar, o inkarcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar." buyurmuştur[2312]. Ebû Hanîfe der ki: Adam İslam dininden irtidat ederse; hanımı Müslümansa aralarındaki bağ anında kopar. Tevbeye çağrıldığında tevbe ederse karısına talakı (üçten) eksilmemiş halde döner[1]. Kadın İslam'dan Mecusiliğe irtidat etmişse ve kocası Müslümansa aralarındaki evlilik bağı yine kopar. Medine uleması da böyle söylemişlerdir[2313].

Tevbe teklif edilmeden önce birisi onu öldürürse öldürene hiçbir şey gerekmez. Çünkü küfrü nedeniyle ölümü hak ettiğinden, öldürenin tazmin etmesi gerekmez. Fakat bu mekruhtur. Çünkü müstehap olan "İslamı teklif"i terk etmiş olur. Ayrıca bu, sultanın olduğu yerde "başına buyruk ve keyfi" bir hareket olduğundan, tahrimen mekruhtur.

Muhammed b. Abdullah b. Abdulkarri'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ömer radıyallâhu anh'a Ebû Musa el-Eş'ari radıyallâhu anh tarafından bir adam geldi. Ömer radıyallâhu anh ona bazı insanları sordu, o da cevapladı. Hz. Ömer radıyallâhu anh daha sonra: İlginç bir haber var mı? diye sordu. Adam: Evet. Bir adam İslam'dan sonra kafir oldu, dedi. Ömer radıyallâhu anh: Ona ne yaptınız? dedi. Adam: Getirip boynunu vurduk, dedi. Bunun üzerine Ömer radıyallâhu anh: Onu üç gün hapsedeydiniz, her gün bir ekmek verseydiniz ve tevbeye çağırsaydınız ya! Belki tevbe eder ve Allah'ın (c.c) emrini tekrar gözden geçirirdi, dedi. Ömer radıyallâhu anh daha sonra: Allahım! Ben orada değildim ve emretmedim. Bana söylenince de razı olmadım, dedi[2314].

Mürtedin İslam'a dönmesi iki şehâdeti getirip İslam dışındaki dinlerden veya kendisine ulaşan tüm dinlerden beri olduğunu ilan etmesi ile olur. Sonra tekrar küfre dönerse hükmü aynıdır. Ne kadar tekrarlarsa tekrarlasın hüküm böyledir. Çünkü biz ancak zahire göre hükmederiz. Nitekim (karşıdaki Lâ ilâhe illallâh dediği halde onu öldüren sahabiye) Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Bunu söyle-

2310 Sahih-i Buhârî, s.611.
2311 Sahih-i Müslim 3/1302.
2312 Mümtehine: 10.
2313 El-Hucec 354.
2314 El-El-Muvatta' 2/117.

yip söylemediğini bilmek için kalbini yarsaydın ya!" buyurmuştu[2315]. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem münafıklardan da göstermelik İslam'ı kabul ediyordu. Ayrıca irtidat eden kimse İslam'ı ilk izhar ettiğinde tevbesi kabul edilmişti. Aynı şey şimdi de bulunduğuna göre tevbesi yine kabul edilir.

Cassas, Ahkamu'l-Kur'ân'da şöyle der: Zühri, Ubeydullah b. Abdullah'tan şöyle rivayet etmiştir: Kufe'de Müseyleme-i Kezzab'a inanan bazı insanlar tutuklandılar ve bu konuda Osman radıyallâhu anh'a mektup yazıldı. Osman radıyallâhu anh gönderdiği mektupta şöyle diyordu: Onlara hak dini sunun ve Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmayıp Muhammed'in onun kulu olduğuna şehâdete teşvik edin. Kim bunu söyler ve Müseyleme'nin dininden beri olduğunu dile getirirse onu öldürmeyin. Müseyleme'nin dinine bağlı kalanları ise öldürün». Bunu bazıları kabul ettiler. Bazıları ise kabul etmeyip öldürüldüler.

Mürtedin tüm mal varlığı riddeti esnasında geçici mülkiyetinden çıkar. Çünkü o, kanı helal bir kafirdir. Bu ise mülkiyetin zevalini gerektirir. Ancak onun İslam'a dönme ihtimali bulunduğundan, İslam'a davet edilirken bu intikal işlemi bekletilir. İslam'a dönerse her şey İslam'dan hiç çıkmamış gibi olur. O hal üzere ölürse küfrü kesinleşir ve mülkiyetin ortadan kalkma sebebi işlerlik kazanır.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise şöyle demişlerdir: Onun mülkiyeti olduğu gibi kalır. Çünkü mükellef ve muhtaç biridir. Dolayısıyla hakkında recm ve kısas hükmü verilen kimse gibi mülkiyeti aynen kalır. Sahih görüş, İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Mürtedin Tasarrufları:

Mürtedin tasarrufları dört türlüdür:

1-İttifakla geçerli olan tasarruflar. Talak, hibenin kabulü ve şuf'ayı teslim gibi.

2-İttifakla batıl tasarruflar. Evlilik ve hayvan boğazlama gibi.

3-İcmâyla mevkuf (yürürlüğe girmemiş, durdurulmuş) tasarruflar. Mufavaza şirketi gibi. Zira bu tür şirket tasarruf, din ve "şirket akdinde geçerli mal" hususunda tam eşitliğe dayanır. Burada ise eşitlik yoktur. Müslüman olursa eşitlik oluşur, yoksa akit batıl olur. O yüzden akit durdurulur.

4-İhtilaflı tasarruflar. Satmak, satın almak, hibe, vasiyet ve borcu kabzetmek gibi. Zira bunlar Ebû Hanîfe'ye göre mevkuftur; Müslüman olursa yürürlüğe girer, ölür veya öldürülürse akit geçersiz olur. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu tasarruflar caizdir. Bu ihtilaf, daha önce açıkladığımız gibi, mürtedin mülkiyeti hakkındaki ihtilafa bağlı olarak oluşan ihtilaftır.

2315 Sahih-i Müslim 1/96.

Mürtedin İslam diyarını terk ettiğindeki hükmü:

Mürted ölür veya öldürülür veyahut daru'l-harbe geçerse daru'l-harb ahalisinden olur. Onlar ise İslam'a göre ölü hükmündedirler.

İmam Ebû Yusuf, kocası ölen ve düşman diyarına geçen adamın hanımı hakkında şöyle demiştir: Hayız görüyorsa üç hayız, görmüyorsa üç ay, hamile ise karnındakini doğurana kadar bekler. Sonra dilerse bir adamla evlenir[2316].

Ancak hakkındaki bu hüküm, meselenin mahkemeye intikaline bağlıdır. Hakkında "hükmen ölü" kararı verilirse hakiki ölüm hükümleri geçerli olur ve sahabenin icmâsıyla mirastan sadece Müslüman akrabaları alır. Ali radıyallâhu anh veya Ömer radıyallâhu anh, mürted olarak öldürdüklerinde Müstevrid el-Icli hakkında böyle hükmetmişlerdir. Hiçbir sahabi de buna itiraz etmemiştir. İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan da böyle bir rivâyet vardır.

Ebû Yusuf (rh.a), el-Harac kitabında şöyle rivayet etmiştir: Ali radıyallâhu anh Müstevrid el-Icli'yi öldürdü ve onun mirasını Müslüman varisleri arasında paylaştırdı[2317].

Abdulmelik b. Umeyr'den şöyle rivayet edilmiştir: Şu olaya bizzat şahit oldum. Ali radıyallâhu anh'a Hristiyan olduktan sonra Müstevrid b. Kubeysa getirildi. Ali radıyallâhu anh: "Senin hakkında ne konuştum?" dedi. O: "Hakkımda ne konuştun ki?" dedi. Ali radıyallâhu anh: "Senin hakkında senin Hristiyan olduğunu konuştum." dedi. O: Ben Mesih'in dini üzereyim, dedi. Ali radıyallâhu anh: Ben de Mesih'in dini üzereyim, dedi. Sonra: Onun hakkında ne diyordun, deyince, gizli ve yüksek sesle bir şeyler söyledi. Bunun üzerine Ali radıyallâhu anh: Onu altınıza alıp çiğneyin, deyince ayaklarının altına aldılar ve ölene dek ezdiler. Ben yanımdakine: "Ne dedi?" dedim. "Mesih rabbimdir, dedi" dedi[2318].

Mürtedin Müslüman iken yüklendiği ve açtığı borçları ile vereceklerinin vakti (irtidadıyla birlikte) gelmiş olur ve bunlar Müslüman iken kazandığı maldan ödenir. Mürted iken yüklendiği borçları ise mürted iken kazandığı mallardan ödenir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre onun vasiyetleri geçersizdir. Çünkü riddeti, vasiyetten dönme gibi sayılır. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise, diğerleri değil sadece ibadet olan vasiyetleri iptal olur, demişlerdir. İslam'a dönerse varislerinin elinde gördüğü malları alır. Çünkü Müslüman olarak döndüğünde diri halde dönmüş gibi olur. Dolayısıyla ihtiyaç hali geri gelir. Malını alma ise ölünün mala ihtiyacının kalmamasından dolayıdır. Ama varisin mülkiyetinden intikal eden hiçbir şeyi ondan geri alamaz.

2316 İ'lâu's-Sünen 12/587.
2317 El-Harac 216.
2318 Sünen-i Dârekutnî 3/112.

Hakkında hiçbir hüküm verilmeden İslam'a dönerse hiçbir tasarrufu gerçekleşmez. Çünkü mahkemenin kararı, onun daru'l-harbe geçişi ile bitişmedikçe hakkında ölümüne hükmedilmez.

Çocuğun İslam'a girmesi ve İslam'dan çıkması (irtidadı):

Akıl sahibi çocuğun İslam'a girmesi sahih ve geçerlidir. İmam Ebû Hanîfe ve imam Muhammed'e göre irtidadı da geçerlidir. İmam Ebû Yusuf: "İslam'ı geçerli, irtidadı ise geçersizdir." demiştir. İrtidat ederse İslam'a zorlanır, ama öldürülmez. Zira Muhammed b. İshak'tan şöyle rivayet edilmiştir: Ali b. Ebi Talib radıyallâhu anh on yaşında Müslüman olmuş[2319] ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onun İslamını geçerli saymıştır. Hem de bir kimsenin Müslümanlığının kabulü büluğuna değil, aklının kemaline bağlıdır. Nitekim aklı olmaksızın büluğa eren kişinin İslam'ı geçersizdir. Akıl ise büyükte olduğu gibi küçükte de vardır. Çünkü o İslam'ın hakikati olan (kalple) ikrar ile birlikte (sözle) tasdiki yapmıştır. Dolayısıyla irtidat edince baliğdeki gibi kabul edilir. Ayrıca Müslüman olmak, bağ bağlamak, riddet ise onu çözmektir. Bir şeyi bağlama yetkisine sahip herkes onu çözme yetkisine de sahiptir.

Çocuğun riddeti geçerli olduğuna göre hakkında riddet hükümleri de geçerlidir. Dolayısıyla irtidat etmiş çocuk, aynen baliğ gibi, miras almaz, mirası alınmaz, mürted halde ölürse cenâze namazı kılınmaz, İslam'a zorlanır ve küfür üzere bırakılmaz. İslam'a zorlanmakla ondan mirastan mahrumiyet zararı def edilmiş olur. Ama öldürülmez. Çünkü öldürülmek bir cezadır, o ise cezaya ehil değildir. Ayrıca kısasta olduğu gibi, çocuğun fiili öldürülmeyle cezalandırılmayı hak ettirecek nitelikte değildir.

Delinin ve sarhoşun riddeti:

Çocuk, aklı bir şeye ermeyecek yaşta ise Müslüman olması da irtidat etmesi de geçerli sayılmaz. Deli ve akli dengesi olmayan kişi de böyledir. Ara ara deliren ve kendine gelen kimse hakkında ise; delirdiği durumlarda deli, kendinde olduğu durumlarda da akıllı hükmü geçerlidir.

Sarhoşun riddeti "istihsanen" (kıyasa muhalif olarak) itibara alınmaz, ama İslam'a girmesi geçerli sayılır. Çünkü bunu inanarak söylemiş olma ihtimali vardır. Ama esas itibariyle sarhoş, söylediği şeylere inanmaz. Elden geldiğince de kişinin Müslümanlığı var saymaya, küfrü ise yok sayılmaya çalışılır. Bu yüzden sarhoşun irtidadı ile İslam'a girmesi hüküm itibariyle birbirinden farklı olmuştur.

Kıyasa göre sarhoşun karısının ondan boş olması gerekir. Çünkü küfür, boşama gibi eşlerin birbirinden ayrılma sebebidir. Ancak biz onun riddetini kabul etmedik ve "geçerli değildir" dedik. Ayrılık, dinlerinin farklı olmasından dolayı gerçekleşir. Burada ise riddeti geçerli sayılmadığından, dinlerinde bir farklılık olmamıştır.

2319 El-Müstedrek 3/111.

Mürted kadının hükmü:

İrtidat eden kadın öldürülmez. Müslüman olana kadar hapsedilir ve her gün dövülür. İslam'a dönmesi teklif edilir. Kabul etmezse sopalanır. Sonra tekrar teklif edilir. Reddederse hapsedilir. İrtidat eden kadının öldürülmemesinin sebebi Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in hiçbir kayıt belirtmeksizin "kadınları öldürmekten" nehyetmesidir.

Mukakkik alim İbn Hümam, Fethu'l-Kadir'de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Yemen'e giderken Muaz b. Cebel'e söylediği şu sözleri zikretmiştir: "Hangi adam İslam'dan irtidat ederse onu İslam'a çağır. Tevbe ederse ondan kabul et. Tevbe etmezse boynunu vur. Hangi kadın da irtidat ederse onu İslam'a çağır. Tevbe ederse ondan kabul et. Reddederse tevbeye çağır»[2320].

İbn Ebi Şeybe, Musannaf'ında İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: "Kadınlar İslam'dan irtidat ettiklerinde öldürülmezler. Bilakis hapsedilir, İslam'a çağrılır ve Müslüman olmaya zorlanırlar." [2321]

Bir kimse mürted bir kadını öldürürse ona hiçbir şey gerekmez. Ancak sultanın yetki dairesindeki bir işte ferdi harekette bulunduğu için tazir cezası verilir. Çünkü hudutları uygulamak, halk değil sultanın işidir. Nitekim İbn Abbas radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; âmâ birinin ondan çocuk doğurmuş bir cariyesi vardı. Cariye Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e söver, hakkında kötü sözler sarf ederdi. Adam engellediği halde bırakmıyor, men ettiği halde terk etmiyordu. Bir gece Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e söverken ve hakkında ileri geri konuşurken âmâ onu öldürdü. Sabah olunca bu Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e söylendi. Âmâ ayağa kalktı ve "Ya Rasûlallah! Onun sahibi benim. Sana sövüyor ve incitici sözler sarf ediyordu. Men ettiğim halde bırakmıyor, engellediğim halde yapmaktan vazgeçmiyordu. Benim ondan inci gibi iki çocuğum var ve o benim hayat arkadaşımdı. Dün gece de sana sövmeye ve kötü sözler sarf etmeye başlayınca onu öldürdüm." Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şâhit olun ki o cariyenin kanı hebadır." (Hak etmiş olarak öldürüldüğünden, kısas ve diyet gerektirmez)»[2322].

Mürted kadının daru'l-islam'da iken malında yaptığı tasarruflar geçerlidir. Çünkü kendisi hakkında tasarrufta bulunmuştur. Hem de malın dokunulmazlığı can dokunulmazlığına bağlı olarak sabit olur. Can dokunulmazlığı da daru'l-harbe geçmediği sürece ortadan kalkmamıştır. Daru'l-harbe geçer, sonra esir alınırsa hürriyetini kaybetmiş cariye hükmünde olur. İslam'a zorlanır, ancak yine öldürülmez. Daru'l-harbe geçtiği esnadaki kazançları varislerinindir. Kocası ona

2320 Fethu'l-Kadir 5/312.
2321 Nasbu'r-Râye 3/457.
2322 Sünnet Dârekutnî 3/112.

varis olamaz. Darulharbe geçer geçmez kocası kız kardeşiyle evlenebilir. Müslüman olarak dönerse kız kardeşiyle olan evliliği bozulmaz. Çünkü nikahı bir defa düşmüştür, geri dönmez. İddeti olmadığından dolayı da o andan itibaren istediği vakit evlenebilir.

Daru'l-harbde altı aydan önce bir çocuk doğurursa babasına nispet edilir ve babasına bağlı olarak Müslüman sayılır. Daru'l-harbe geçtikten altı ay veya daha uzun müddet sonra doğurur, sonra ikisi birlikte esir alınırsa ikisi de ganimet olur. Çünkü iddeti bulunmadığından, çocuğun birinci kocadan nesebi sabit olmaz. Dolayısıyla da çocuk annesine bağlı olarak kafir hükmünde olur.

Kafir ne ile Müslüman olur ?

Kafir daha önce inandığından farklı bir şeyi diliyle ifade ettiğinde Müslüman olduğuna hükmedilir. Dolayısıyla putperestler ve müşrikler gibi Allah'ın (c.c) birliğini inkar ediyorken veya Allah'ın varlığına inanmıyorken; "Lâ ilâhe illallâh" veya "eşhedu enne Muhammede'r-rasulullah: şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın (c.c) rasulüdür" veya "Müslüman oldum", "Allah'a iman ettim", "Ben İslam dini üzereyim", "Hanif dini üzereyim" sözlerinden birini söylerse bunlarla Müslüman olur.

Yahudi ve Hristiyanlar gibi Allah'ın (c.c) birliğine inanan, fakat Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in peygamberliğini inkar eden kimseler ise Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in Allah rasulü olduğuna şehâdet etmedikçe, sırf "Lâ ilâhe illallâh" demekle Müslüman olmaz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem'in tüm insanlara değil sadece Araplara gönderildiğine inanan kimse iki şehâdeti de söylese bile, inançlarından beri olduğunu söylemedikçe veya "İslam'a girdim" demedikçe Müslüman olmaz, ancak bunlarla Müslüman olur.

Kafir, cemaatle namaz kılar veya camide ezan okur veyahut "ben cemaatle namazın gerçek olduğuna inanıyorum" derse Müslüman olur. Muhammed b. Hasan (rh.a) der ki: Tek başına kılar ve kıblemize yönelirse o zaman da Müslüman olur. (Hacc veya umre için) Telbiye getirir, ihrama girer ve Müslümanlarla birlikte hacc ibadetlerine katılırsa yine Müslüman olur. Zimmi, İslam'a zorlanır da Müslüman olursa İslam'ı geçerli sayılır. Ancak dinine döndüğünde öldürülmeyip İslam'a dönene kadar hapsedilir.

Sihirbazın ve peygamberlere sövenlerin hükmü:

Hakim'in, Müstedrek'te, Cündüb'den sahih olduğunu belirterek rivâyet ettiği ve Zehebî'nin onayladığı bir hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Sihirbazın cezası kılıçla vurulmaktır" buyurmuştur[2323].

2323 El-Müstedrek 4/360.

Kenzu'l-Ummâl'da, Mücâhid'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh'a Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e söven bir adam getirildi. Ömer radıyallâhu anh onu öldürdü, sonra "Her kim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e ve peygamberlerden birine söverse onu öldürün." dedi.[2324]

Mücâhid, İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: "Hangi Müslüman Allah (c.c)'a veya peygamberlerden birine söverse Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i inkar etmiş olur. Bu ise riddet olup ona tevbe etmesi emredilir. Dönerse ne âlâ, yoksa öldürülür. Hangi zimmi inatla Allah'a (c.c) veya peygamberlerden birine söverse veya bunu açıktan ilan ederse, ahdi bozmuş olacağından onu öldürün.»[2325]

Avnu'l-Ma'bûd'da şöyle geçmektedir: Ebû Berze'den şöyle rivayet edildi: Bir adam Ebû Bekir radıyallâhu anh'a kaba davrandı. Ona: "Onu öldürmeyecek misin?" dedim. "O ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e sövene yapılır" dedi[2326]. Yani hangi Müslüman Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e söverse, alimlerin icmâsıyla bundan dolayı mürted olur ve öldürülmeyi hak eder. Başka Müslümanlara sövmekten dolayı ise mürted olmaz. Fakat Aişe radıyallâhu anh farklıdır; zira ona iftira atmak küfür ve riddettir.

2324 Kenzu'l-Ummâl 6/294.
2325 İ'lâu's-Sünen 12/604.
2326 Avnu'l-Ma'bûd 4/227.

İSYANCILARIN HÜKMÜ

Hâricîler ve isyancılar (bağiler, yani bağy işleyenler) Müslümandırlar. Allah (c.c) "Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın." buyurmuştur.[2327]

Bağy; küstahlık yapmak ve hak yoldan, Müslüman cemaatin üzerinde bulunduğu yoldan sapmak demektir.

Avf b. Mâlik el-Eşcai'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz "Ya Rasûlallah! O vakit (zalim yöneticilerin hükmettiği zamanda yaşarsak) onlarla savaşalım mı?" dedik. Buyurdu ki: "Aranızda namazı kıldıkları sürece hayır. Kime bir vali/yönetici tayin edilir de onda Allah'a isyan olacak bir şey görürse, Allah'a (c.c) isyan olan şeye nefret duysun, ama sakın ola ona itatten ayrılmasın.»[2328]

Buhârî ile Müslim, Ubade b. Samit radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e "hoşumuza gittiğinde ve gitmediğinde, zor ve kolay anlarımızda, başkaları bize tercih edildiğinde bile (imamımızı) işitip itaat edeceğimize, yönetim hususunda yöneticilerle çekişmeye girmeyeceğimize" dair biat ettik. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Allah (c.c) katından deliliniz bulunan apaçık bir küfür görmedikçe" buyurdu[2329].

Ali radıyallâhu anh kendisine isyan bayrağı çekip ayrılanlar hakkında: "Kardeşlerimiz bize isyan ettiler." demiştir.

Kesin bir bilgi ve onunla ameli gerektiren bir delile aykırı düşen her bid'at küfürdür. Kesin bilgi ve ameli gerektiren delil ise sübutu (varlığı) ve mânâsı kesin olan delildir. Dolayısıyla kim dinden zorunlu olarak bilinen bir şeyi inkar ederse kafir olur.

Varlığı ve mânâsı kesin olan bir delile ters düşmeyen, sadece görünüş itibariyle yapmayı gerektiren bir delile ters düşen her bid'at ise bid'at ve sapıklıktır, küfür değildir. Ümmet, bid'at ehli tüm fırkaların sapık ve hatalı olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

2327 Hücurat: 9.
2328 Müslim 2/129.
2329 Neylu'l-Evtâr 7/81.

Sahabilerden birine veya bazısına sövmek küfür değil, sapıklıktır. Çünkü Ali radıyallâhu anh kendisine sövenin küfrüne hükmetmemiş, buna dayanarak onu öldürmemiştir.

İsyancılar; güç ve kuvvet sahibi olup bir beldeyi zorla ele geçirip bir araya gelerek adalet (meşru İslam yönetimi) taraftarlarına karşı tevil yaparak savaşan, "hak bizimledir" diyen ve yönetimin kendilerine ait olduğunu iddia eden kimselerdir.

Bir grup hırsız bir şehri ele geçirir ve insanları öldürüp mallarını alırlarsa, onları kendileri açısından haklı çıkarabilecek bir tevilleri yoksa, hepsi yakalanırlar. Bunlar isyancı değil, yol kesicidirler. Çünkü burada güç bulunmakla birlikte (yönetimin gayri meşru olduğu gibi) bir tevilleri yoktur.

Müslümanlardan bir grup, Müslüman yöneticiye itaatten ayrılıp bir beldeyi ele geçirirlerse imam onları Müslüman cemaate çağırır ve akıllarındaki şüpheleri ortaya çıkarır. Onlara isyanlarının sebebini sorar. Bir haksızlıktan dolayı ise bunu onlardan def eder. İsyanlarının sebebi zulüm değilse ve "hak bizimle" deyip yönetimin kendilerinin elinde bulunması gerektiğini söylüyorlarsa onlar isyancıdırlar. Güç ve kuvvet sahibi iseler imam onlarla savaşır.

Bu durumda insanların imamlarına yardım etmeleri ve onunla birlikte savaşmaları vaciptir. Çünkü Allah (c.c) "Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın." buyurmuştur[2330]. Yani; Allah'ın (c.c) kitabına ve Allah'ın (c.c) emrettiği barışa gelene kadar.

Ali efendimiz de Harurilere (Haruriler: Kufe'den iki mil uzakta Haravra denilen yerde Ali radıyallâhu anh'a muhalefet için toplanan ilk haricilerdir) böyle yapmıştır. Nese Sünen-i Kübra'da, Hz. Ali'nin hasletleri babında kendi senediyle İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Haruriler itaatten çıkınca insanlardan uzakta bir binaya çekildiler. Sayıları altı bin idi. Ali'ye radıyallâhu anh "Ey mü'minlerin emiri! Namazı serinlikte (yani sabah namazını erken) kılayım (ve bunların yanına gideyim), belki onlarla konuşma imkanı bulurum." dedim. "Senin hakkında korkuyorum" dedi. Ben: Bir şey olmaz, dedim ve elbiselerimi giyip gittim. Sonunda onların toplu halde bulundukları binalarına vardım. "Hoş geldin ey İbn Abbas! Seni buraya getiren nedir?" dediler. "Size Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabının muhacirler ile ensarın yanından geliyorum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in amcası oğlunun ve damadının yanından geliyorum. Kur'ân onlara indi. Dolayısıyla onlar Kur'an'ın mânâsını sizden iyi biliyorlar. Aralarında sizden kimse yok ki onların söylediklerini size, sizin söylediklerinizi onlara ileteyim." dedim. Onlardan biri bana yöneldi. Ben: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabına, onun amca oğluna, damadına ve ona ilk iman edene olan kininizin gerekçesini getirin." Dedim. "Üç şey" dediler. "Nedir

2330 Hücurat: 9.

onlar?" dedim. "Biri, onun Allah'ın (c.c) dininde insanları hakem yapmasıdır. Oysa Allah (c.c) "Hüküm ancak Allah'a aittir" buyurmaktadır." dediler. Ben: Bu bir, dedim. Onlar: "İkincisi şudur: Ali savaştı ancak ne esir ne de ganimet aldı. Savaştığı kimseler kafir idiyseler kadınları ve malları bize helaldi. Mü'min idiyseler kanları bize haramdı." dediler. Ben: "Bu diğeri" dedim. Onlar: "Üçüncüsü ise; o kendisinden mü'minlerin emiri vasfını sildi. O, mü'minlerin emiri değilse kafirlerin emiridir." dediler.

Ben: "Sizde bunlardan başka bir şey var mı?" dedim. "Bizim için bu kadar yeterli." dediler. Onlara: "Size sözlerinize reddiye olacak Allah'ın kitabından ayetler okur ve peygamberinin sünnetinden hadisler nakledersem döner misiniz?" dedim. "Evet" dediler. Onlara dedim ki: Sizin "O Allah'ın (c.c) dininde insanları hakem yaptı" sözünüzü ele alalım; Allah'ın (c.c) çeyrek dirhemlik tavşanda bile hükmü insanlara bıraktığını ifade eden ayeti okuyacağım. Allah (c.c) "Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder." buyurmuştur[2331]. Allah (c.c) kadın ve kocası hakkında da: "Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin."[2332] buyurmuştur. Allah (c.c) aşkına size soruyorum; insanların hakemliği, kanlarının ve canlarının korunması ve aralarının düzeltilmesi hususunda mı daha gereklidir, yoksa çeyrek dirhemlik tavşanın parasında mı?" dedim. "Elbette kanlarının dökülmekten korunması ve barıştırılmaları hususunda" dediler. "Bu konuyu geçtik mi?" dedim. "Evet" dediler. Dedim ki: "O savaştı, ancak ne esir ne de ganimet aldı" sözünüze gelince; siz anneniz olan Aişe validenizi esir alıp başka kadınlarda helal gördüğünüzü onun hakkında da helal mi göreceksiniz? Eğer bunu yaparsanız kafir olursunuz. "Annemiz değil" derseniz yine kafir olursunuz. Allah (c.c) "Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır." buyurmuştur[2333]. Dolayısıyla siz iki sapıklık arasındasınız ve bunlardan çıkış yolunu gösterin. Bu konuyu da geçtik mi?" "Evet" dediler.

Dedim ki: "Kendinden mü'minlerin emiri sıfatını sildi" sözünüze gelince; Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de Hudeybiye günü kendisiyle müşrikler arasında bir andlaşma yapmaya çağırmıştı. "Bu Allah rasulü Muhammed'in verdiği hükümdür" diye yaz, dediğinde müşrikler: Vallahi, biz seni Allah'ın rasulü olarak bilseydik seni Kabe'den engellemez, seninle savaşmazdık. Fakat sen "Abdullah oğlu Muhammed" yaz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Vallahi siz yalanlasanız da ben Allah rasulüyüm. Ey Ali! "Abdullah oğlu Muhammed" diye yaz, dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ali

2331 Mâide: 95
2332 Nisa: 35.
2333 Ahzab: 6.

radıyallâhu anh'dan daha üstün olduğu halde kendisini silmiştir. Ama onun silmesi peygamberlikten değildi. Bu konuyu da geçtik mi?». "Evet" dediler. Bunun üzerine onlardan iki bini görüşünden döndü, diğerleri ise fikirleri üzere kaldılar. Böylece sapıklıkları üzere öldürüldüler[2334].

İsyancılara karşı savaşı ilk biz başlatmayız. Çünkü onlar Müslümandırlar. Onlar başlarlarsa Müslümanların imamı dağıtmak için onlarla savaşır. Ali radıyallâhu anh da onlarla sahabilerin mevcut oldukları bir zamanda savaşmıştır. Ayrıca onlar Müslüman cemaate muhalefet ederek bir günah işlemişlerdir. Dolayısıyla onları men etmek ve muhtelif savaş taktiklerine başvurmak şarttır.

Rivâyet edilen Abdullah b. Ömer radıyallâhu anh ile bazı sahabilerin fitneye karışmayıp kenarda kalmaları konusunda ise; onlar bundan aciz kalmış olabilirler ve aciz olana bir şey gerekmez. Savaşa çağıran bir imam olmayınca fitneden uzak kalmak ve evden çıkmamak gerekir. Ama imam çağırdığında kendisinde güç ve mali zenginlik olan kimse bundan geri kalamaz. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

İsyancılar bir araya toplanıp askeri karargah kurarlarsa şerlerini def etmek için savaşa önce kendisi başlar. Çünkü müdahale etmemek onlara güç kazandırır, Müslümanlara eziyet etme imkanı sağlar ve sayılarının çoğalma ihtimalini artırır.

İmam Ebû Hanîfe şöyle derdi: İmam, itaatinden çıkan isyancıların silah satın aldıklarını ve isyan için hazırlık yaptıklarını haber alırsa, onları yakalayıp hapsetmesi ve bunu bırakıp tevbe etmelerine kadar hapiste tutması gerekir. Çünkü isyana karar vermek günah olduğundan, onları bundan men etmek gerekir. Hapsedilmek suretiyle bundan koparılmış olurlar. Onların masraflarını Müslümanlar üstlenirler.

İsyancılarla savaşırken bir grupları olduğu sürece yaralıları öldürülür, kaçanları takip edilir. Zira hakka dönünceye kadar onlarla savaşmak vaciptir.

Onlardan adamlarının katılıp eklendikleri grup olduğu sürece isyanları sona ermiş sayılmaz. Onlardan hiçbir grup kalmamışsa yaralıların hayatına son verilmez, esirler öldürülmez.

İbn Sa'd, Tabakat'ında, Muhammed b. El-Hanefiyye'nin Cemel vak'asını anlatan şu sözlerini nakletmiştir: Hariciler yenilgiye uğrayınca Ali radıyallâhu anh: "Yaralıyı öldürmeyin, kaçanı takip etmeyin" dedi. Onların savaşta kullandıkları silah ve hayvan ayağı gibi şeyleri askerler arasında paylaştırdı. Bu, onları mal sahibi etmek (ganimet dağıtmak) maksadıyla değil, ihtiyaçlarından dolayı idi[2335].

2334 El-Müstedrek 2/150.
2335 Nasbu'r-Râye 3/464.

İsyancıların zürriyeti esir alınıp köleleştirilmez. Malları ganimet olarak alınmaz. Çünkü onlar Müslümandırlar ve İslam sıfatı onları (bunlardan) korur. Sadece, Müslümanlara yararı olacağından mallarına el konulur ve tevbe ettiklerinde engel kalkınca malları kendilerine geri verilir. Onların silah ve hayvanları varsa isyancılarla savaşta faydalanmaları için meşru yönetimin adamlarına dağıtılır. Ali radıyallâhu anh'ın Basra gününde böyle yaptığı rivâyet edilmiştir. Meşru yönetimin adamlarının bunlara ihtiyacı yoksa onların eline geçmesine izin vermez, Müslümanlara karşı savaşlarında kullanmamaları için onlara teslim etmez. İsyancıların sadece küçük veya büyük baş hayvan gibi yeme için gerekli mallarını onlara satar ve parasını da yanında tutar. Çünkü bu daha faydalı ve daha kolaydır. İsyanları sona erince imam mallarını onlara geri verir.

İki taraftan her birinin diğerine açtığı öldürme, yaralama ve mal harcama gibi zararlar yok sayılır ve onda ne diyet, ne tazmin ne de kısas gerekir. Meşru yönetimin adamlarından biri, varisi olduğu bir isyancıyı öldürürse ona varis olur. Çünkü haklı bir öldürme olduğundan, mirası engellemez. İsyancılardan biri meşru yönetimin adamlarından birini öldürür ve "ben hak üzereydim, şimdi de hak üzereyim" derse; eğer onun varisi konumunda ise mirasını alır. Ama "Ben onu batıl üzere olduğumu bile bile öldürdüm" derse İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre ona varis olmaz. Çünkü onu haksız yere ve hiçbir tevili de olmaksızın öldürmüştür. İmam Ebû Yusuf: İsyancı her iki halde de mirastan alamaz, demiştir.

İsyancıların kadınlarının ve çocuklarının hükmü:

İsyancılarla birlikte kadınları, çocukları, ihtiyarları, müzmin hastaları ve körleri öldürülmez. Çünkü onlar kafirlerle olduklarında bile öldürülmezken burada öldürülmemeye daha layıktırlar. Ayrıca bunlar savaşçı değildirler. Ama kadın, erkeklerle birlikte savaşırsa savaş esnasında öldürülmesinde bir beis yoktur. Esir alındığında öldürülmez. Sadece harbi kadına kıyasen hapsedilir.

Hazer (yasak) sözlükte; men etme ve engelleme mânâsına gelir. Şeriatta ise; kullanılması şeriat tarafından men edilen şeydir.

İbaha (mübah kılmak) hazer'in zıddıdır. Mübah ise; mükelleflerin yapmalarına ve terk etmelerine izin verilen, her iki durumda da sevap veya ceza gerektirmeyen şeydir.

Bazıları bu başlığı "istihsan" şeklinde koymuşlardır. Çünkü bunda şeriatın güzel ve çirkin bulduğu şeyler vardır. Veya konularının çoğu istihsanla (kıyasa muhalif olarak) sabittir, onlarda kıyasa yer yoktur.

İhtiyar yazarı ise buna "Kerahiyet Kitabı" demiştir. Mekruh, İmam Muhammed'e göre haram olan, ancak meselede bir nas bulamadığından dolayı haram diyemediği şeydir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre ise mekruh; helal kılıcı delil ile haram kılıcı delilin birbirleriyle çelişmeleri sebebiyle harama daha yakın olduğuna hükmedilen şeydir.

Kadına bakmak:

Kadın, süs yerlerinden sadece "mecburen gözüken yerler»i açabilir. Kasıt, eller ile yüzdür[2336].

Erkeğin yabancı bir kadının yüz ve elleri dışında hiçbir yerine bakması caiz değildir. Yüz ve eller ise, onunla erkekler arasındaki alma ve verme gibi mecburi durumlardan dolayı helal kılınmıştır. Fakat şehvetin kabarmayacağından güvende olmak şartıyla.

İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Lemem (küçük günah) hakkında Ebû Hureyre radıyallâhu anh'ın söylediğinden daha yakın bir şey bulamadım. O, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu nakletti: "Şüphesiz Allah, Ademoğluna zinadan nasibini yazmıştır ve o bunları mutlaka yapacaktır. Gözün zinası bakmak ve dilin zinası (müstehcen vs.) konuşmaktır. İnsanın canı arzular ve temenni eder. Ferc ise onu doğrular veya yalanlar.»[2337]

2336 Sünen-Neseî 2/226.
2337 Müslim.

Bu hususta delil, Allah'ın (c.c): "(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle."[2338] buyruğu ve "Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler." buyruğudur[2339].

Ama kişi, nefsinin şehvetinden güvende değilse kadının yüzüne ancak zaruri durumda bakabilir. Çünkü zaruretler haramları mübah kılar. Görmüyor musun; Allah (c.c) açlıktan ölecek hale geldiğinde veya yemek boğazında kaldığında içki içmeyi, leş, domuz eti ve başkasının malını yemeyi helal kılmıştır. Çünkü zaruret hallerindeki hüküm, genelden farklıdır. Allah (c.c) "Allah din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi" buyurmuştur[2340]. Yine: "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar" buyurmuştur[2341]. Zaruret halinde yasaklamak sıkıntıya yol açar ve kişi gücünün yetmediği şeyle mükellef kılınmış olur.

Dolayısıyla doktor tedâvi etmek için kadının hasta yerlerine, şehvetle de olsa bakabilir. Muayene edeceği dışındaki yerleri örter, sonra bakar. Ama elden geldiğince bakışını kısmaya çalışır. Çünkü zaruretten dolayı sabit olan hüküm zaruret miktarıyla sınırlıdır. Aynı şekilde ebe de doğum esnasında veya kızın bakire olup olmadığını öğrenmeye çalışırken de böyle yapar. Acaba gebeliği önlemek için kadının fercini açmak zaruret midir?

Kadınların tıp ilmini öğrenmeleri gerekir. Çünkü kadının hemcinsinin avret mahalline bakması erkeğin bakmasından daha kolay ve daha ehven olup fitneden daha uzaktır. Hâkim, bir kadın hakkında hüküm vermek istediğinde; olaya tanık olan kişi, kadın hakkında bir şahitlik yapacağı zaman, şehvetinin kabarmasından korksa bile, kadının yüzüne bakabilir. Çünkü burada yargı ve şahitlik yoluyla insanların haklarının korunması zorunluluğu vardır. Bunları yaparken de şehvetini tatmini değil hüküm vermeyi ve şahitlik yapmayı niyet eder. Peki adamdan şahitlik yapması için olay esnasında kadına bakması istenirse, şehveti kabaracaksa da kadına bakabilir mi? En sahih görüşe göre bu mübah değildir. Ama mahkemede şahitlik yaparken bakmak, bundan farklıdır.

Adam, mahremi olan kadınlara bakabilir. Mahremiyeti ister nesep, ister emzirme, ister hısımlık cihetinden olsun. Çünkü bunların haramlıkları ebedidir. Dolayısıyla şehvetten emin olduğunda onlara bakma ve dokunma hususunda hepsi eşittir. Dolayısıyla kadının yüz, baş, gerdanlık, bacaklar, kollar ve saçlarına bakabilir. Sırtına ve karnına ise bakamaz. Çünkü Allah (c.c), adamın, karısına "sırtın annenin sırtına benziyor" dediğinde ona yaklaşmasını haram kılmıştır. Oraya bakmak helal olmasaydı kadın ona benzetmekle haram olmazdı. Sırt böyle olunca karın buna daha layıktır. Çünkü orası şehveti daha çok tahrik eder.

2338 Nur: 30.
2339 Nur: 31.
2340 Hacc: 78.
2341 Bakara: 286.

Kadının yüz, baş, gerdanlık ve bacakların dizden aşağısına, kollarına ve saçına bakmanın helal olduğunun delili Allah'ın (c.c): "Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler."[2342] ayetidir. Kasıt, zinet mahalleridir. Çünkü hem yabancı kadınların hem akrabaların elbise, süs, kına ve türlü süslerine bakmak helaldir. Dolayısıyla kasıt, süs yerleridir. Başın süsü taçtır. Saç ve kulakların süsü küpedir. Boyun, kolyelerin takıldığı yerdir. Gerdanlık şal mahalli, kollar bilezik yerleri, bacak ise halhal mahallidir.

Adam, karısının bedeninin tamamına bakabilir. Her yerine dokunabilir, fercinde ve bedeninin diğer yerlerinden cinsel haz alabilir. Zira Allah (c.c) "Irzlarını koruyanlar... Ancak eşlerine ve cariyelerine karşı müstesna; çünkü onlar kınanmaz" buyurmuştur.[2343]

Ama arka organından, hayız halinde ön organından faydalanması helal değildir. Zira Ebû Yusuf'un Ebû Hanîfe radıyallâhu anh'dan, onun Humeyd el-A'rac, onun Ebû Zerr'den rivâyetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kadınlara dübürlerinden yaklaşmak haramdır."[2344] Mehâşş; mihaşşe'nin çoğulu olup arka organ mânâsına gelir.

Haris b. Mahled, Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah karısıyla arka organından cima eden adamın yüzüne bakmaz."[2345]

Bir kıza talip olan kişi, şehvet duymaktan korksa da onun yüzüne ve ellerine bakabilir. Zira Rasûlullah, evlenmek istediğinde Muğire'ye "Git ve kıza bak. Çünkü bu aranızda ülfet peyda etmede daha etkilidir" buyurdu[2346]. O da gidip öyle yaptı. Muğire daha sonra onunla olan uyumluluğundan bahsetmiştir.

Cabir b. Abdullah radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Sizden biri bir kadına talip olduğunda, onunla evlenmesine itecek yerlerine bakma imkanı bulursa baksın». Ben de bir kıza talip oldum. Gizlice ona bakmaya çalışıyordum. Sonunda beni onunla nikahlanmaya ve evlenmeye itecek yerlerini gördüm ve evlendim.

Hattabi, Mealimu's-Sünen'de der ki: Evleneceği kızın sadece yüzüne ve ellerine bakmasına izin verilmiştir. Kız/kadın izin versin veya vermesin, ona çıplak iken bakmaz, avret yerlerinden herhangi bir yerini görmeye çalışmaz. Bu İmam Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Özetle; talip olan erkek, kadının yüz ve ellerinden başka hiçbir yerine bakmaz[2347].

2342 Nur: 31.
2343 Mearic: 29, 30.
2344 El-Asâr s. 135.
2345 Sünen-i İbn Mâce, 1/619.
2346 Sünen-i İbn Mâce, 1/599.
2347 Mealimu's-Sünen 3/196.

Kadın, kadının avret mahalli dışında her yerine bakabilir. Avret mahalli, göbeğiyle dizi arasıdır. Çünkü nehyedilen –icmâyla- başka yerler değil, sadece avret mahallidir. Hem de avret mahalli dışındaki yerlere bakmakla şehveti kabarmaz. Amma şehvetten korkarsa veya bu ihtimal ağır basarsa fitneden uzak durma maksadıyla buralara da bakmaz.

Bakmak helal olan her yere dokunmak da helaldir. Çünkü bunlar hükümde aynıdırlar. Ancak aynı şekilde bunda da şehvetin kabarma korkusunun olmaması şarttır.

Erkeğe bakmak:

Erkek, şehvetinin kabarmayacağından emin olduğunda yüzü parlak ve tüysüz olsa bile başka bir erkeğin, göbek ile dizi dışında tüm bedenine bakabilir. Göbek avret değildir. Diz de avret değildir. Hem de erkekler tüm asırlarda ihramlıyken yollarda peştemal ile gezmişler ve hiç kimse buna karşı çıkmamıştır. Bu da buralara bakmanın helal olduğunu göstermektedir.

Kadın da, şehvetten güvende olduğunda erkeğin, erkeğin erkeğe bakabileceği yerlerine bakabilir. Çünkü avret olmayan yerlere bakma hususunda kadın ile erkek eşittirler.

Erkeğin erkekle sarılmasının ve ağzını öpmesinin hükmü:

Erkeğin şehvetle bir erkeğin ağzını veya ağzının bir kısmını öpmesi veya onunla sarılması mekruhtur. Zira Enes b. Malik radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre; bir adam: "ya Rasûlallah! Bizden biri kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında önünde eğilebilir mi?" diye sordu. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hayır" buyurdu. Adam: "Ona sımsıkı sarılıp öpebilir mi?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Hayır" buyurdu. Adam: "Elini tutup musafaha edebilir mi?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Evet" buyurdu[2348].

Şehvet korkusu yoksa bunlarda bir beis yoktur. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in Habeşistan'dan döndüğünde Ebû Talip oğlu Cafer'e sarıldığı ve iki gözünün ortasından öptüğü rivayet edilmiştir. O gün Hayber'in fethi günüydü ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Hangisine sevineceğimi bilmiyorum; Hayber'in fethine mi, yoksa Cafer'in gelişine mi?

Musafaha/tokalaşmak ise caizdir. Zira Katâde'den şöyle rivayet edilmiştir: Enes'e "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabı arasında musafaha var mıydı?" diye sordum. "Evet" dedi[2349].

Alimin ve adil yöneticinin elini öpmek de caizdir. Çünkü sahabiler Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ellerini ve ayaklarını öpüyorlardı. Nitekim Abdi-

2348 Sünen-i Tirmizî 4/173.
2349 Sahih-i Buhârî, s.8/73.

kays delegesi hadisinde şöyle geçmektedir: Bunlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına geldiler ve yolculuk elbisesiyle huzuruna girdiler. Hemen koşuşarak elini ve ayağını öptüler[2350].

Rivâyete göre Süfyan b. Uyeyne: Alimin ve adil sultanın elini öpmek sünnettir, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Mübarek hemen kalkıp başını öptü.

Baş başa kalma, bakma, dokunma ve kadınların yanına girme hususlarında sağlam erkek ile buruk veya zekeri kesik erkek arasında bir fark yoktur. Çünkü âyet hepsini kapsamaktadır. Küçük çocuk ise nas ile istisna edilmiştir.

Kadınlarla tokalaşmak:

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kadınlarla tokalaşmazdı. Rukayka kızı Ümeyme'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz "Ya Rasûlallah! Bizimle tokalaşsan?!" dedik. "Ben kadınlarla tokalaşmam. Benim bir kadına sözüm, yüz kadına sözüm gibidir." buyurdu[2351].

İpek elbise giymek:

Kadınların ipek elbiseleri, yani ipek böceğinin dokuduğu kumaştan yapılan elbiseleri giymesi helaldir. Zira Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e ipek karışımı kumaştan yapılma bir cüppe hediye edilmiş. Onu bana gönderdi, ben de giydim. (Beni gördüğündeki) Öfkesini yüzünden okudum. Bana: "Ben onu sana giymen için göndermedim. Sadece kesip kadınlara örtü yapman için gönderdim." buyurdu[2352].

Abdullah b. Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem elinde bir ipek kumaş ve bir altınla çıktı ve şöyle buyurdu: Bu ikisi, ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir.[2353]

Erkeklerin ipek giymeleri helal değildir. Zira Ömer radıyallâhu anh'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Dünyada ipeği ancak âhirette hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer, buyurmuştur[2354].

Huzeyfe radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ben Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle buyururken işittim: "İpeği ve dibayı (bir yüzü kabartma ipek kumaşı) giymeyin.»[2355]

Süveyd b. Ğafle'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer radıyallâhu anh Cabiye denen mevkide verdiği hutbede şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem

2350 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (Benna şerhiyle) 17/350.
2351 Müsned-i Ahmed b. Hanbel (Benna şerhiyle) 17/350.
2352 Sahih-i Müslim 14/49.
2353 Eş-Şuab 5/133.
2354 Fethu'l-Bârî 10/244.
2355 Sahih-i Müslim 6/137.

ipek elbiseyi giymekten nehyetti. Sadece iki, üç veya dört parmağa izin verdi[2356].

Erkeklere kenarı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in iki parmağı kadar ipekle nakşedilmiş elbiseyi giymek helal kılınmıştır. Zira Ebû Osman en-Nehdi'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz Azerbeycan'da iken Ömer radıyallâhu anh bize şu mektubu gönderdi: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ipek giymekten men etti ve iki parmağını bitiştirip "şu kadarı hariç" dedi[2357]. İki parmağından kasıt, orta ve işaret parmaklarıdır.

Burada ipek, elbiseye tâbi olduğunda,n yok hükmündedir.

Mazeret durumunda erkeklere ipek giymek helal kılınmıştır. Zira Enes b. Malik radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem kendilerindeki kaşıntı veya ağrıdan dolayı Abdurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvam'ın yolculukta ipek fistan giymelerine izin verdi[2358]. Hadiste geçen "yolculukta" kelimesi, onun dışındakileri çıkarmak maksadıyla bir kayıt olarak değil, vakıayı ifade için söylenmiş bir kelimedir. Sonuç itibariyle bundan, zaruret halinde ipeği yolculukta ve hazarda giymenin helal olduğu sonucu çıkmaktadır.

İpekten yastık ve yatak yapmakta bir mahzur yoktur. Zira Beni Temim kabilesinin kölesi Raşid'den şöyle rivayet edilmiştir: İbn Abbas radıyallâhu anh'ın sohbet meclisinde bir ipek kırlent gördüm. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Çünkü nehiy, giyme hakkında gelmiştir. Bu ise daha ehven olduğundan, ona kıyas edilmez. Ayrıca, ipeğin gıysi olarak azı–ki o bir elbiseye alamet olarak dikilen kısımdır- helal olduğuna göre, az kullanılanı da helaldir. Hatta ipeğin sergi (halı, kilim vs.) yapılması icmayla caiz değildir. Huzeyfe radıyallâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bizi altın ve gümüş kaplardan içmekten ve yemekten, ipek ve dibac (bir tür ipek) giymekten veya bunların üzerine oturmaktan nehyetti[2359]. Nehyin sadece oturma değil, giyme ile oturmanın toplamı hakkında gelmiş olması mümkündür. "Üzerine oturmaktan" ziyadesi, çoğu rivâyetlerde olmayıp sadece bunda vardır. Ayrıca oturmaya "giymek" denmez. Enes radıyallâhu anh'dan rivâyet edilen: "Ben de uzun süre giyimden dolayı kararmış hasırımızı aldım" ifadesinde geçen "uzun süre giyim»den kasıt "uzun süre kullanım»dır. Yani oturma yerine giyme kelimesi kullanılmıştır. Çünkü her bir şeyin "giyilmesi" kendine göre değişir.

Ebû Yusuf ve Muhammed ise nehiydeki genellemeden dolayı bunun mekruh, yani haram olduğunu söylemişlerdir.

Daha önce geçen delil sebebiyle kadınların altın ve gümüş zinet takınması caizdir.

2356 Müslim 2/292.
2357 Umdetu'l-K[illegible]. 22/11.
2358 Sahih-i Müslim 6/143.
2359 Fethu'l-Bârî 10/246.

Erkeklerin altın zinet takınması ise caiz değildir. Zira İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir adamın parmağında altın bir yüzük görünce hemen çıkarıp attı ve "Sizden biri cehennemden bir koru alıp parmağına mı takıyor?" buyurdu[2360].

Gümüş yüzüğü ise ancak ihtiyacı var ise takar. Zira Ebû Reyhane'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem otorite sahibi (yüksek makamdaki) dışındaki kişileri yüzük takmaktan nehyetti[2361].

Erkeklere gümüş, ancak yüzük olarak ve en fazla bir miskal (4.1 gr.) ağırlığında caizdir. Sınırın bir miskalden az olduğu da söylenmiştir. Zira Neseî ve diğerlerinin Abdullah b. Büreyde'den, onun da babasından rivâyet ettiklerine göre; bir adam parmağında demirden bir yüzükle geldi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ne o; sende cehennem ehlinin zinetini görüyorum?" buyurdu ve onu attı. Sonra adam pirinçten yüzük takmış halde gelince Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ne o; senden putların kokusunu alıyorum!" deyip attı. Adam: "Ya Rasûlallah! Hangi maddeden yüzük edineyim?" dedi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: Gümüşten. Ancak onu bir miskale tamamlama, buyurdu[2362].

Pirinç ve benzeri kapları abdest ve benzeri işlerde kullanmak caizdir.

Cahş kızı Zeyneb'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in saçını pirinçten yapılma boya kabı içinde tarardım[2363].

Aişe radıyallâhu anh'dan da şöyle rivayet edilmiştir: Ben ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem pirinçten bir kapta birlikte guslederdik[2364].

Buna göre demir yüzük ve pirinç yüzük takmak, cehennemliklerin takısı olduğundan, mekruhtur.

Dişlere altın ve gümüş tel bağlamak mekruhtur. Ebû Yusuf ve Muhammec ise: Buruna kıyasla caizdir, demişlerdir. Bunların tümü ihtiyaç halinde mecbur kalındığındadır. Zira Arfece b. Es'ad'den rivâyet edildiğine göre; cahiliyye döneminde gerçekleşen külab vak'asında burnu düşman darbesine maruz kalan birisi gümüşten bir burun taktırmıştı. Çürüyüp kokmaya başlayınca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona altından bir burun takmasını emretti.[2365]

Çocuğun velisinin ona altın, gümüş ve ipek giydirmesi mekruhtur. Çünkü bunları erkeklerin giymesinin haram olduğu sabit olunca başkalarına giydirmek ve taktırmak da haram olmuştur. Velinin oruç ve namazda olduğu gibi, çocuğunu şeriat yoluna alıştırması gerekir.

2360 Sahih-i Müslim 4/251.
2361 Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Ravileri sikadır.
2362 Süneni-Neseî 8/172.
2363 Müsned-i Ahmed b. Hanbel 6/324.
2364 Sünen-i Beyhaki 1/31.
2365 Sünen-Neseî 8/163.

Erkek ve kadının altın ve gümüş kaplardan yiyip içmesi, onlardaki yağ ve kokudan sürünmesi veya başka herhangi bir şekilde kullanması caiz değildir. Dolayısıyla altın veya gümüş kaşıkla yemek, altın veya gümüş bardaktan içmek, fincanları altın veya gümüş tepsilerde taşımak, bunlardan yapılan ayna, kalem ve diviti kullanmak mekruhtur. Ancak kerahet, bunlar direkt kullanıldıklarında vardır, yoksa hiçbir kerahet yoktur. Hatta yemeği altın kaptan başka bir kaba koyar da onda yerse mekruh olmaz. Yine esansı altın şişeden başka bir şişeye dökerse, onu ikinci şişede kullanmasında hiçbir kerahet yoktur.

Altın ve gümüş kaplama kaplar ve altın kaplama saatler ise; eğer altın ve gümüş bunlara iyice katışmış ve karışmışsa, altın ve gümüş onda adeta yok olduğundan, kullanılmalarında icmâyla hiçbir mahzur yoktur.

Abdullah b. Amr radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem üzerimde asfur ile boyanmış (dolayısıyla sarı renkte) iki elbise görünce bana "Bu, kafirlerin elbiselerindendir. Bunu giyme." buyurdu[2366]. Dolayısıyla asfur ile boyanmış elbiseleri giymek ,erkeklere haramdır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zaferanla boyanmış (dolayısıyla kırmızı) elbiseleri giymekten de nehyetmiştir[2367]. Ancak yıkanmış (ve boyası büyük oranda gitmiş) olursa bir beis yoktur.

İhtikar (karaborsa):

Halka zarar verecek yerlerde insanların ve hayvanların gıda maddelerinde ihtikar yapmak haramdır. Delili Allah'ın (c.c) "İnkâr edenler, Allah'ın yolundan ve -yerli, taşralı- bütün insanlara eşit (kıble veya mâbed) kıldığımız Mescid-i Harâm'dan (insanları) alıkoymaya kalkanlar (şunu bilmeliler ki) kim orada (böyle) zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı azaptan tattırırız."[2368] ayetidir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de: "Her kim bir yiyeceği kırk gün ihtikar yaparsa Allah'tan, Allah da ondan beri olur." buyurmuştur. Hem de ihtikar insanları sıkıntıya ve darlığa sokar.

Hatta büyük bir beldede belde, halkına zarar vermeyecek şekilde mal biriktiren kişi ihtikar yapmış sayılmaz. Çünkü onun yaptığı, malını elinde tutmaktan başka bir şey değildir.

Saîd b. Müseyyeb: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Her kim malları saklayıp stok ederse hata etmiş olur." dedi. Saîd b. Müseyyeb'e: Sen de ihtikar yapıyorsun? denildi. Said: Bu hadisi nakleden Muammer de ihtikar yapıyordu, dedi[2369].

2366 Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Neseî rivayet etmişlerdir.
2367 Müsned-i Ahmed b. Hanbel 2/41.
2368 Hacc: 25.
2369 Müslim 2/31.

İhtikarcı, hâkime şikayet edilirse hakim ona kendisinin ve ailesinin gıdası dışında elinde bulunan her şeyi satmasını emreder. Yapmazsa hakim onun adına satar. Normal fiyatın aşırı üstünde satmadıkça hakim mallarına fiyat koymaz. Öyle yaptığında ise konunun uzmanlarıyla istişare edip fiyat koymasında bir beis yoktur. Çünkü bu Müslümanların haklarını zâyi olmaktan korur.

Muhtelif meseleler:

Fasığın sözü muamelatta kabul edilir. Çünkü muamelat insanlar arasında çok vuku bulur. Bunda kişinin adil (dürüst ve yaşantısı İslam'a uygun olan) olmasını şart koşacak olursak, insanlar zor durumda kalırlar. Dinde ise hiçbir zorluk yoktur. Dolayısıyla, meşakkati def etmek için, yaşantısı düzgün veya fasık, erkek veya kadın, kim olursa olsun herkesin sözü kabul edilir.

Dini hususlarda ise erkek ve kadından sadece adilin sözü kabul edilir. Çünkü aklına ve dini yaşantısına bakıldığında bunun doğru söylemesi büyük ihtimaldir.

Buna göre adil bir kişinin nebevi hadisleri rivâyeti de kabul edilir. Adaleti şart koştuk; çünkü bu muamelattaki gibi çok vukû bulan bir şey değildir.

Dini hususlardaki sözden kasıt, kıblenin yönü, suyun temiz olup olmadığı, Ramazan'da iftar vaktinin gelip gelmediği, suyla guslettiği takdirde zarar görüp görmeyeceği gibi konularda verilen haber ve bilgilerdir. Çünkü dine olan düşmanlığından dolayı fasığın, Müslümana zarar verme kastıyla yalan söyleme ihtimali büyüktür. Fakat kişide onun doğru söylediği kanaati ağır basarsa sözüne uyabilir.

Azlin hükmü:

Azl, erkeğin menisini rahmin dışına akıtmasıdır. Bunu hür eşiyle ancak o izin verirse yapabilir. Çünkü kadının şehvetini tatmin etmek ve çocuk sahibi olmak için cima hakkı vardır. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem izni olmadan hür kadınla cimada azl yapmaktan nehyetmiştir[2370].

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e azilden soruldu. "Hayır. Onu yapmamalısınız. O (çocuğun olup olmaması) kaderden başka bir şey değildir." buyurdu[2371]. Bu hadisin râvilerinden Muhammed b. Sirin der ki: "La aleykum" ifadesi, nehye daha çok yakındır. Cümlenin aslı sanki şöyledir: "Azil yapmayın. Bunu yapmamalısınız». Veya mânâ şöyledir: Azli terk etmenizde size hiçbir zarar yoktur. Çünkü Allah (c.c) yaratmayı takdir ettiği her canı, siz azil yapın veya yapmayın, mutlaka yaratacaktır. Dolayısıyla sizin azlinizde hiçbir fayda yoktur.

2370 Fethu'l-Bârî 9/269.
2371 Sahih-i Müslim 4/159.

Açık bir ihtiyaç olması durumunda azlin caiz olduğuna fetva verilir. Daru'l-harpte olup ihtiyaçtan dolayı cima yapması gerekmesi gibi. Veya karısı çocuk eğitiminden ve terbiyesinden anlamayan, cahil ve ahmak biri olduğundan, doğacak çocuğun kötü yetişmesinden korkması gibi. Bu durumlarda karısı izin vermese bile azil yapabilir.

Allah'a, O'ndan başkasını vesile ederek dua etmenin hükmü:

Allah'tan (c.c), "başkalarının hakkı için" istemek ve dua etmek mekruh (haram) veya harama daha yakındır. Onun için kişi "Allahım! Senden filanın hakkı için istiyorum" veya "meleklerin hakkı için», "Peygamberlerinin hakkı için" ve benzeri şekillerde dua etmemelidir. Çünkü hiçbir mahlukun Allah (c.c) üzerinde hiçbir hakkı yoktur. "Arşındaki izzet makamının hakkı için senden istiyorum" demek de uygun değildir. Çünkü Allah'tan (c.c), O'nun (c.c) arşındaki izzet makamı için dua etmek izzetinin arşa asılı olduğu mânâsını ima etmektedir. Oysa Allah'ın (c.c) tüm sıfatları zatı gibi ezelidir. Dolayısıyla ihtiyaten böyle bir şey söylememek gerekir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Allahım! Arş'ında izzet makamın, Kitab'ında rahmetinin son noktası, ism-i âzamın ve tam kelimelerin hakkı için senden diliyorum" şeklinde dua ettiğine dair rivâyet ise vahid haberdir. Ona dayanarak ihtiyat terk edilmez.

Selamın hükmü:

Selamı almak, onu işiten herkese farzdır. Onu biri yaptığında diğerlerinden düşer. Selam vermek ise sünnettir. Selam almak farzdır; çünkü selamı ısrarla almamak Müslümana saygısızlık ve hafife almaktır. O ise haramdır. İbn Abdilberr ve başkaları selam vermenin Sünnet, almanın farz olduğu hususunda alimlerin icmâ ettiklerini söylemişlerdir.

Selam verenin sevabı daha fazladır. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Müslüman birine kardeşini üç günden fazla terk ederek ona küs durması caiz değildir. Karşılaştıklarında biri yüzünü bir tarafa, diğeri öbür tarafa çevirir. Bunların en hayırlısı, ilk selam verenidir." buyurmuştur[2372].

Ebû Ümame radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e "Ya Rasûlallah! İki adam karşılaştığında ilk hangisi selam verir?" diye soruldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'a en yakını" buyurdu[2373].

Selam verenin işiteceği şekilde olmadıkça alınan selam geçersizdir. Çünkü muhatap işitmedikçe selam almış sayılmaz. Ancak sağırsa dudaklarını kımıldatarak selam verir. Telaffuz etmeksizin el ile işaret mekruhtur, selam değildir. Bu, Yahudiler ile Hristiyanlara nispet edilir. Nitekim Amr b. Şuayb babasından, o da

2372 Sahih-i Buhârî, 8/65.
2373 Sünen-i Tirmizî 4/159.

kendi babasından (Amr'ın dedesinden) şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bizden başkalarına benzeyen, bizden değildir. Yahudilere ve hristiyanlara benzemeyin. Zira Yahudilerin selamı parmaklarla işaret, Hristiyanların selamı ise avuç içiyle işaretledir.»[2374]

Çocuğa selam vermek:

Çocuğa selam vermek, ona şefkatin bir parçasıdır. Ona selam vermek terbiye ve öğretimin bir parçasıdır. Nitekim Enes radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bize geldiğinde ben yeni yetişen gençlerden bir gençtim. Bize selam verdi. Sonra elimden tutup beni bir haber ulaştırmak üzere gönderdi. Ben dönünceye kadar bir duvarın gölgesinde –başka bir rivâyette: bir duvarda- oturdu[2375].

Çocuk selamı anlayacak yaşta ise böyledir. Anlayamayacak kadar küçükse ona selam vermez.

Kadınlara selam vermek:

Yabancı (mahremi olmayan) genç kızlara selam vermek mekruhtur. Genç kızın -fitneye sebep olmamak için- yabancı adamın selamını yüksek sesle alması da mekruhtur. Örneğin ihtiyar olması sebebiyle fitneye yol açmayacağından emin olursa kadına selam vermesi de onun selamını alması da mekruh değildir. Rivâyete göre Sehl: Biz Cuma günleri eğlence yapardık, dedi. Ondan rivâyet eden kişi der ki: Ona: "Neden?" Diye sordum. Şöyle anlattı: Bizim orada ihtiyar bir kadın vardı. Budâa'ya –râvilerden İbn Mesleme'nin belirttiğine göre burası Medine'deki bir hurma bahçesiydi- gider, orada selk (denen ve salata ve yemeklerde kullanılan bir bitki) kökleri toplardı. Onları bir kazana atıp arpa taneleriyle karıştırıp yemek yapardı. Biz de Cuma namazını kılınca camiden ayrılır, ona (uğrayıp) selam verirdik. O da bize yaptığı yemekten sunar ve biz bundan dolayı eğlenirdik/sevinirdik. Öğle uykusunu da, öğle yemeğini de ancak Cuma'dan sonra gerçekleştirirdik.[2376]

Fıtrat hasletlerinden bazıları:

Tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak, etek traşı yapmak ve bıyığı kısaltmak sünnettir. Bu, Halil İbrahim (a.s)'ın sünnetidir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de yapmış ve emretmiştir. Tahavi, Şerhu'l-Asar'da şöyle demektedir: Bıyığı kısaltmak güzeldir. Bu, bıyıkları üst dudaktan sarkmayacak şekilde almandır. Tahavi yine şöyle demiştir: Bıyığı tamamen kesmek sünnettir ve kısaltmaktan daha güzeldir. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Bıyıkları ihfâ yapın, sakalları ise i'fâ edin." buyurmuştur. İhfâ: Tamamen kesmektir. Muhammed b. Hasan, Ebû

2374 Sünen-i Tirmizî 4/159.
2375 Sünen-i Ebi Davud 7/352.
2376 Sahih-i Buhârî, 8/68.

Hanîfe'den şöyle rivayet etmiştir: Sakalı i'fânın mânâsı, onun gür ve sık olmasını sağlamaktır. Sakalı biraz kısaltmak sünnettir. Bu ise, kişinin sakalını avuçlaması ve avucundan artanı kesmesidir. Çünkü sakal süstür ve çokluğu daha iyi süs olmasını sağlar. Ama aşırı uzun olması sünnete aykırıdır.

İmam Buhârî, İbn Abbas radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem saçını sarkıtır, Müşrikler ise saçlarını ayırırlardı. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem herhangi bir şeyle emrolunmadığı hususlarda ehl-i kitapla uyumlu olmayı severdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem daha sonra saçlarını ayırdı.

Tırnaklarını kısalttığında veya saçını kestiğinde onları gömmesi gerekir. Zira Allah (c.c): "Biz, yeryüzünü dirilere ve ölülere toplanma yeri yapmadık mı?" buyurmuştur[2377]. Atarsa bir beis yoktur. Ancak tuvalete ve yıkanılan yere atmak mekruhtur. Çünkü bunlar insanın değerli ve saygın parçalarıdır.

Erkeklerin sünnet olması sünnettir ve fıtrattandır. Kızların ve çocukların kulaklarını delmekte bir mahzur yoktur. Çünkü bundaki acıtma, süslenme menfaatini elde etmek için yapılmaktadır.

Ameliyatın hükmü:

Ameliyat gibi, getireceği bir menfaatten dolayı insana acı vermek caizdir. Nitekim bu, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde yapılmış ve o karşı çıkmamıştır. Hamile kadın doğumda zorlanır ve çocuğun çıkması için karnının kesilmesi şart olursa ve kadının ölmesinden korkulursa; çocuk ölüyse karnı kesilebilir, diriyse kesilemez.

Kadın, karnındaki cenini, henüz (et parçası halinde olup) azaları oluşmadan düşürürse günah işlemiş olmaz. Bu, aybaşı kanının kesilmesinden itibaren kırk gündür. Daha sonra ise bu caiz değildir. Zira Müslim'in Sahîh'inde rivâyet ettiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçince Allah (c.c) ona bir melek gönderir. Melek onu meydana getirir, ona şekil verir, kulak ve gözünü yarar (açar)»[2378].

Horozları dövüştürmek haramdır. Şahin ve benzeri yırtıcı kuşları, diri kuşları yakalayıp işkence yaptırmak suretiyle eğitmek haramdır. Ancak kesilmiş hayvanlarla yapmakta bir beis yoktur.

İçkiyi sirkeye dönüştürmek istediğinde, hadisteki lanete uğramamak için içkiyi sirkeye götürmez, sirkeyi içkiye götürür. Leş de kediye götürülmeyip kedi leşe götürülür. Oğul hristiyan babasını kiliseye giderken götürmez, kiliseden eve dönerken götürür.

2377 Mürselat: 25, 26.
2378 Sahih-i Müslim 2645.

Zulüm ve şerlerini def etmek için zalim ve şerli kimselere gitmek isterse; eğer meşhur ve ardından gidilen biriyse bunu yapması mekruhtur. Çünkü insanlar bunu hoşnutlukla yaptığını sanırlar ve bu da hak ehli için zillet olur. Ama meşhur biri değilse inşaallah bir beis yoktur.

Duvarları örtülerle örtmenin hükmü:

İçerinin görülmemesi için pencerelerin perdelerle örtülmesinde bir beis yoktur. Çünkü bunda fayda vardır. Ama böyle niyet etmesi gerekir.

İsraf ve saçıp savurma noktasına ulaşmadığı sürece müreffeh bir yaşam için helal şeylere para harcamada bir mahzur yoktur. Kendisine yetecek mal ile yetinip kalanını kendisine âhirette fayda verecek şeylere harcarsa, bu daha evladır. Çünkü Allah (c.c) katındaki daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Caizlik açısından ise, farzları yerine getirdikten sonra bunları yapması caizdir. Zira Allah (c.c) "De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?" buyurmaktadır[2379]. Bu ruhsattır ve Allah (c.c), azimetlerini yapmamızdan hoşlandığı gibi, ruhsatlarını yapmamızdan da hoşlanır. Nitekim bir hadiste "Hiçbir kulun ayakları, şu dört şeyden sorguya çekilmeden hiçbir yere ayrılmaz: Nerede tükettiğine dair ömründen, nerede çürüttüğüne dair gençliğinden, nerede kazanıp nereye harcadığına dair malından ve onunla ne yaptığına dair amelinden..." buyrulmuştur.

Müslümanın ne yapması gerekir?

Müslümanın güzel hasletlere tutunması şarttır ki bazıları şunlardır:

Açık ve gizli bütün fuhşiyat ve günahlardan uzak durmak.

Farzları vakitlerinde ve Allah'ın (c.c) emrettiği şekilde vaciplerine uyarak tam şekilde eda etmek.

Haram maldan uzak durmak ve kazancını haram yollardan elde etmekten sakınmak.

Herhangi bir Müslümana veya zimmiye zulmetmekten sakınmak.

Bunların dışındakilerde ise Allah (c.c) bize genişlik vermiştir. Dolayısıyla onu kendimize, de başka Müslümanlara da daraltmayız.

Bir hadiste şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün nasihat etti, kıyametten bahsetti ve insanların kalpleri yumuşadı ve ağladılar. Sonra bir grup insan Osman b. Maz'un'un evinde toplandılar ve ruhbanca yaşamaya, (şehvetlerini kırmak için) tenasül organlarını kesmeye, ruhban cübbesi giymeye, hayatları boyunca her gün oruç tutmaya, geceleri ibadetle geçirmeye, yatakta yatmamaya, et yememeye, kadınlara yaklaşmamaya, koku sürünme-

2379 A'râf: 32.

meye ve yeryüzünde gezmeye karar verdiler. Bu haber Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e ulaşınca onlara "Sizin şuna ve şuna karar verdiğiniz bize ulaşmadı mı?" (bu doğru mu?) dedi. "Öyle. Biz ancak iyilik kastettik." dediler. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Ben bununla emrolunmadım...." buyurdu.

At, koşu ve atıcılık yarışları:

İnsanın ölmesine veya bedeninin güçsüzleşmesine yol açmayan yüzme, koşu, bisiklet ve araba yarışı gibi yarışlar caizdir. Bundaki temel delil Ebû Hureyre radıyallâhu anh'ın Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivâyet ettiği şu hadistir: "Yarış ancak tabanlı (deve) da, ok ve mızrak atışında ve toynaklıda (at, katır ve merkepte) olur". Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem in ashabının icra ettikleri yarışlar at ve deve yarışları ile koşu yarışı idi. Bunlar meşrudur. Çünkü yarış, Allah (c.c) yolunda cihadda ihtiyaç duyulan şeylerdendir. Nitekim Allah (c.c) "Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın" buyurmuştur[2380]. Dolayısıyla cihadda kullanılacak her şeyi öğrenmek menduptur.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde deve yarışları düzenlenirdi ve O'nun sallallâhu aleyhi ve sellem Adba adındaki devesini hiçbir deve geçemezdi. Bir defasında yavru bir deve üzerine binmiş bir bedevi yarışa katıldı ve onu geçti. Bu, Müslümanlara ağır geldi. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah bir şeyi yüceltmişse (birgün) mutlaka alçaltır." buyurdu.

Bir hadiste de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Bekir radıyallâhu anh ve Ömer radıyallâhu anh'ın yarış yaptıkları ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in birinci, Ebû Bekir'in radıyallâhu anh ikinci, Ömer radıyallâhu anh'ın ise üçüncü olduğu ifade edilmiştir.

Yarışlarda ortaya para veya rehine koymak:

Yarışlarda iki taraftan biri veya üçüncü bir şahıs tarafından birinci olana ödül olarak bir mal koymak caizdir.

Örneğin; biri arkadaşına "Beni geçersen sana şunu vereceğim. Ben geçersem senden bir şey almayacağım" derse bu caizdir. Veya vali yarışa katılan at yarışçılarına "Sizden kim birinci olursa ona şu ödül vardır. Birinci olmayana ise bir şey yoktur" derse bu da caizdir. Bu iki şeyde caiz olması, savaş ve cihad aletini kullanmaya teşvik olmasından dolayıdır. Hem de Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Müslümanlar, koştukları şartlar üzeredirler." buyurmuştur. Kıyasa göre bunun caiz olmaması gerekir. Çünkü bu, mal vermeyi, olup olmayacağı belirsiz bir şeye bağlamadır.

İki taraflı bir mal şart koşulursa kumar olduğundan, caiz değildir.

2380 Enfal: 60.

İki taraftan mal şart koşulur ve onları geçme ihtimali bulunan biri onların atlarına denk bir atla yarışa girer ve başta belli bir mal şart koşarsa; birinci olduğunda ödülünü onlardan alır. Onlar geçerse ondan hiçbir şey almazlar. Kendi aralarında hangisi geçerse diğerinden alır. Bu caizdir. Çünkü üçüncü at katılınca bu, kumar olmaktan çıkmıştır. Üçüncü at diğerleri gibi değilse caiz olmaz. Çünkü onun aralarına girmesinin hiçbir faydası yoktur. Dolayısıyla onu kumar olmaktan çıkarmaz.

Kişiden sadır olan sözler:

Sözler üç çeşittir:

Bir: Sevap getiren sözler. Allah'ı tesbih, hamd vs. yollarla zikretmek, Kur'ân, Hadis, Fıkıh ve Tefsir ilimleri okumak gibi. Allah (c.c) "Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır." buyurmuştur[2381]. Bu hususta ayet ve hadisler pek çoktur.

Fısk ortamında günah işlerken Allah'ı tesbih ederse günah kazanma ihtimali vardır. Çünkü alaya alma ve çelişki içermektedir. Ama ibret almak veya karşı olduğunu ifade etmek için veyahut yapmakta oldukları fısk-ı fücuru bırakmaları için söylerse güzeldir. Nağmeli bir şey okuyanı daha güzel okumaya teşvik için "Allah Allah" demek, çarşı-pazarda 'gafil insanların yanında Allah'ı (c.c) zikretme' niyetiyle yüksek sesle tesbih ve tenzih etmek de güzeldir.

Ebû Hanîfe, Kur'an-ı Kerim'i kabristanda okumayı mekruh görmüştür. Çünkü ona göre bu hususta Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den gelen sahih bir rivâyet bulunmamaktadır. İmam Muhammed ise bunu mekruh görmemiştir. Ölüye faydasından dolayı biz bu görüşü alırız. Zira âyetelkürsi, İhlas ve Fatiha surelerinin kabirlerde okunmasına dair rivâyetler bulunmaktadır. Beyhakî kendi senediyle Abbas b. Muhammed'den şöyle rivayet etmiştir: Yahya b. Main'e kabir başında Kur'ân okumayı sordum. Dedi ki: Bize Mübeşşir b. İsmail el-Halebi, Abdurrahman b. Ala b. Leclac'dan şöyle rivâyet etti: Babam, oğullarına şöyle dedi: Beni kabrime koyduğunuzda yerime bırakın ve "Bismillah ve alâ sünneti rasulillah: Allah'ın adıyla ve Allah Rasulünün sünneti üzere..." deyin. Bana Bakara suresinin başlarıyla (Elif lâm mim, zalike'l-kitab...) sonlarını (Amenerresulü) okuyun. Zira ben İbn Ömer'in radıyallâhu anh bunu güzel bulduğunu gördüm[2382]. Bu hadisin râvilerinin dereceleri için Zehebi'nin Mizan kitabına müracaat edin.

Beyhakî kendi senediyle Abdullah b. Ömer radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Sizden biri öldüğünde onu (yurdundan) alıkoymayın; acilen kabre götürün. Kabrinde iken baş ucunda Fatiha suresi, ayak ucunda Bakara suresinin son ayetleri okunsun[2383].

2381 Ahzab. 35.
2382 Beyhaki, Şuabu'l-İman 7/16.
2383 Beyhaki, Şuabu'l-İman 7/16.

Ehl-i sünnet ve cemaatin görüşü şudur: İnsan amelinin sevabını başkasına verebilir ve inşaallah ona ulaşır. Delili daha önce geçen Has'amiyye hadisidir. Ayrıca Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem biri kendisi, diğeri ümmeti için olmak üzere iki alaca semiz koç kurban etmiştir. "Ölünün yerine sadaka verme hadisi" ile bir kadın, çocuğun haccının caiz olup olmayacağını sorduğunda Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Evet, sana da sevabı olur" cevabı, meselenin diğer delillerindendir.

Bazıları bunun meşru olmadığını söylemişler ve sevabının başkasına gitmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar, Allah'ın (c.c) "Bilin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." buyruğu[2384] ile Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Ademoğlu öldüğünde şu üç durum haricinde ameli kesilir" hadisini[2385] delil getirmişlerdir.

Ayete birkaç yönden cevap verilir:

Bir: Ayetin öncesi şöyledir: "Yoksa kendisine haber verilmedi mi? Musa'nın sahifelerinde ve ahdine vefa gösteren İbrahim'in sahifelerinde bulunan (şu gerçekler)..."[2386] Dolayısıyla âyet, onların şeriatlarını haber vermekte olup, bizi bağlamaz.

İki: Ayet Allah'ın (c.c) "İman eden ve soylarından gelenlerde imanda kendilerine tâbi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık."[2387] ayetiyle neshedilmiştir. Bu ayete göre Allah (c.c) evlatları, babalarının salih olması sayesinde cennete koyacaktır. Bunu İbn Abbas radıyallâhu anh söylemiştir.

Üç: Rebi' b. Enes der ki: Buradaki insandan kasıt, kafirdir. Mü'mine ise kendi çalışmasının yanında başkasının onun için çalışması ve amellerinin sevabı vardır.

Dört: "lil'insani: insan için, insan yararına"daki lâm harfinin "alv: üzerinde, aleyhinde" mânâsında olması mümkündür. Bu caizdir. Nitekim şair:

" فخر صريعاً لليدين وللفم Elleri ve ağzı için (yani üzeri) yere düştü." demiştir.

Dolayısıyla ayetin mânâsı "insanın aleyhine ancak kendi aleyhine yaptığı şeyler vardır (başkasının günahı ona yazılmaz)" olur. Âyet ile hadisi bağdaştırmak için ayet bu mânâya hamlolunur. Ayrıca lâmın alâ mânâsına gelmesi, hakkında ihtilaf bulunmayan doğru bir mânâdır ve ona tahsis girmez.

Beş: Amelinin sevabını başkasına bağışlayan kişi "amelini başkasına verme çalışması" yapmıştır. Dolayısıyla, ayet gereği, yaptığının karşılığını alması gerekir.

2384 Necm: 39.
2385 Sahih-i Müslim 3/1255.
2386 Necm: 36, 37.
2387 Tur: 21.

Altı: Çalışma çeşit çeşittir. Biri kendi fiiliyle yaptığı çalışmadır. Diğeri, birisine yakınlığı sebebiyle kazandığı çalışmalardır. Bir başkası, aralarındaki dostluk gereği çaba gösteren bir arkadaş sayesinde olan çalışmalardır. Diğeri; yaptığı hayır işler, iyilik ve dini işlerle uğraşması sebebiyle insanların onu sevmeleri, onun için dua etmeleri ve amellerinin sevabını ona bağışlamaları şeklindeki çalışmalarıdır/ amelleridir. Bunların hepsi kendi çabasıyla kazandığı amellerdir.

Söz konusu hadiste ise ölümle birlikte kişinin amellerinin sona erdiği ifade edilmektedir ki konumuz bu değildir. Konu, başkasının amelinin sevabının ona ulaşmasıdır. Söz konusu hadis de bunun olmayacağına dair herhangi bir şey söylememektedir.

Konuyla ilgili olarak Sağırcı'nın "Şuabu'l-İman" kitabının dördüncü cildinin 556. sayfasına bakınız. Onda doyurucu bilgiler vardır.

İki: Hiçbir sevabı veya günahı olmayan "kalk, otur, yedim, içtim" gibi sözlerdir. Çünkü bunlar ne ibadet ne günahtır.

Bir görüşe göre bunlar amel defterlerine yazılmaz. Çünkü ne sevabı ne günahı vardır. İmam Muhammed buna delalet eden bir rivâyet zikretmiştir.

Zira Hişam'dan, o da İkrime'den İbn Abbas radıyallâhu anh'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Melekler ancak sevabı veya günahı olan amelleri yazarlar."

Başka bir görüşe göre ise yazılırlar. Çünkü Allah (c.c) "Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız." buyurmuştur[2388]. Sonra hiçbir karşılığı olmayan amelleri silinip karşılığı olanlar kalır. Çoğunluk bunların kıyamet gününde silineceği görüşündedirler.

Üç: Günah kazandıran, yalan, gıybet, laf taşıma, sövme ve hakaret gibi sözlerdir. Çünkü bunlar nakli deliller ve akıl gereği masiyet ve haramdır.

Yalan, Allah'ın (c.c) "Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir."[2389] buyruğundan dolayı haramdır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem da: "Şüphesiz yalan da günaha götürür. Günah ise gerçekten cehenneme götürür." buyurmuştur.

Savaşta, iki kişiyi barıştırırken, adam hanımının gönlünü hoş etmeye çalışırken, zalimi zulümden alıkoymak için –ki bu da barıştırma mânâsındadır- yalan söylemek caizdir. Bu hususlarda hadis vardır. İhtiyaç olmadığı halde üstü kapalı yalan söylemek mekruh, ihtiyaç halinde ise mekruh değildir. Birine "ye" dediklerinde, dünü kastederek "ben yedim" demesi gibi. Bunda bir beis yoktur. Çünkü adam sözünde doğrudur. Bir görüşe göre bu mekruhtur. Çünkü zahiren/ görünüşte yalandır.

2388 Yasin: 12.
2389 Nahl: 105.

Sözü ve fiiliyle insanlara eziyet eden kişi hakkında konuşmak gıybet olmaz. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem "Zalimi olduğu gibi anlatın ki insanlar ona karşı dikkatli olsunlar." buyurmuştur. Sultana zulmünü engellemesi için zalimi şikayet etmek günah değildir. Çünkü bu, kötülükten nehyetmek ve zulmü engellemek kabilindendir.

Tavla ve satranç oynamak:

Kenzu'l-Ummâl yazarının Abdullah ve Ebû Musa el-Eş'ari'den, İbn Hazm'ın de Habbe b. Müslim'den rivâyetlerine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Satranç oynayan mel'undur. Ona bakan, domuz eti yiyen gibidir». Ahmed b. Hanbel, Vera kitabında, İbn Cüreyc'den şöyle rivayet etmiştir: Bana Habbe b. Müslim kanalıyla Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu nakledildi: "Satranç oynayan mel'undur. Ona bakan, domuz eti yiyen gibidir».

Musa b. Ali, babasından, o da Ebû Hureyre radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem satranç oynayan kimselerin yanından geçti ve "Bu piyonlar nedir böyle? Ben sizi bundan men etmedim mi? Allah'ın laneti bunu oynayanın üzerine olsun!" buyurdu.

Rivâyete göre Ali radıyallâhu anh satranç oynayanların yanından geçti ve " Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?" (Enbiya: 52'de geçtiği gibi; bu, İbrahim (a.s)'ın kavmine söylediği sözdür.) dedi. Bunu Abdurrezzak, Abd b. Humeyd, İbn Ebi'd-Dünya –Zemmu'l-melahi'de-, İbn Münzir, İbn Ebî Hâtim ve Ahmed b. Hanbel –el-Vera kitabında- rivayet etmişlerdir.

İbn Asâkir, Ali radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmiştir: "Tavla ve satranç oynayanlara selam verme.»

Ahmed b. Hanbel, el-Vera'da, Ubeydullah b. Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: İbn Ömer radıyallâhu anh'a satranç soruldu, "O, tavladan kötüdür" dedi.

İmam Mâlik, el-Muvatta'da, Ahmed b. Hanbel, ez-Zühd'de, Ebû Musa el-Eş'ari radıyallâhu anh'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Kim tavla oynarsa Allah (c.c) ve Rasulüne isyan etmiş olur.

Müslim, Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Büreyde'den şöyle rivayet etmişlerdir: Kim tavla oynarsa elini domuz etine ve kanına batırmış gibi olur.

İmam Muhammed, el-Muvatta'da, Ebû Musa el-Eş'ari hadisini zikrettikten sonra şöyle demiştir: Oyunların hiçbirinde, tavla, satranç ve başka şeylerde hiçbir hayır yoktur.

Hafız Talha, Bişr b. Salim kanalıyla; İbn Husrev onun tariki ve Esed b. Amr tarikiyle; bunların her ikisi Heysem'in Amir eş-Şabi'den, onun Ebu Ahves, onun da İbn Mes'ud radıyallâhu anh'dan nakliyle gelen hadise göre Rasûlullah sallallâhu

aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Şiddetle nehyedilen iki oyun taşından sakının. Zira bunlar Acemlerin kumarlarındandır." Hadiste geçen "ka'b" ve "ka'be" kelimeleri "tavla taşı" mânâsına gelmekte olup, çoğulları "kiâb»dır. Bununla oynamak haramdır. Sahabilerin büyük çoğunluğu bunu kötü görmüşlerdir.

Ebû Hanîfe (rh.a) Müslim'in Saîd b. Cübeyr'den, onun da İbn Abbas radıyallâhu anh'dan nakliyle şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah içki, kumar, nefesli çalgı aleti, kube (tavla, satranç), ud ve diğer odada seslerini işitebilecek biri varken cima yapmayı sizin için kerih gördü»[2390]. Yani; Allah (c.c) içki içmeyi ve kullanmayı, her tür ve şekliyle kumarları, tüm şekilleriyle nefesli çalgı aletlerini, tavla ve satrancı, ûdu ve kişinin başka bir odada seslerini işitecek biri varken cima etmesini kerih gördü.

Allahım! Efendimiz Muhammed'e, âl ve ashabına salat ve selam eyle.

Övgü, alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

2390 Aliyyul-Kari, Müsned-i Ebi Hanife 461.

YARGI USÛLÜ (EDEBÜ'L-KÂDÎ)

Edeb: İnsanlarla geçinme ve onlarla ilişki kurmada güzel huylar ve iyi hasletlerle donanmaktır.

Edebü'l-kâdî: Hâkimin, dinin teşvik ettiği; adaletin yaygınlaştırılması, haksızlığın giderilmesi, taraf tutmaya son verilmesi, dinin çizdiği sınırların korunması, Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem sünnetine uyulması gibi hususları benimsemesidir.

Kazâ'nın (Yargı'nın) anlamları:

Kazâ sözlükte şu anlamlarda kullanılır:

1. Zorunlu kılma: Nitekim Yüce Allah *"Rabbin yalnızca kendisine kulluk etmenizi zorunlu kıldı."* [İsrâ, 23] âyetinde kazâ sözcüğünü bu anlamda kullanmıştır.

2. Haber verme: *"İsrailoğullarına haber verdik."* [İsrâ, 4] âyetinde bu anlamda kullanılmıştır.

3. Bitirme, sona erdirme: *"Cuma namazı sona erdiğinde..."* [Cum'a, 10] âyetinde bu anlamda kullanılmıştır.

4. Takdir etme, belirleme: "Hâkim, nafakaya hükmetti" cümlesinde kazâ sözcüğü bu anlamda kullanılmıştır.[2391]

5. Bir şeyi başka bir şeyin yerine ikâme etme: "Falan şahıs borcunu ödedi" cümlesinde kazâ sözcüğü bu anlamda kullanılmıştır.[2392]

Kazâ sözcüğünün dindeki terim anlamı:

Genel bir yetkiden (velâyet) kaynaklanan bağlayıcı bir sözdür. Bu; zorunlu kılma, haber verme, sona erdirme, takdir etme ve bir şeyi başka bir şeyin yerine ikâme etme anlamlarını da içinde barındırmaktadır.

Hak ile hükmetmek en güçlü farzlardan, en şerefli ibadetlerdendir. Yüce Allah tüm peygamberlere hüküm vermelerini emretmiştir. Hz. Âdem'e "halife" adı-

2391 Buradaki cümlenin Arapça aslı قضى الحاكم النفقة cümlesidir.
2392 Cümlenin Arapça aslı قضى فلان دينَه şeklindedir.

nı vermiş, Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur: *"Onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet." [Mâide, 49].* Hz. Dâvud'a (a.s.) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar arasında hak ile hükmet." [Sâd, 26].* Ayrıca hak ile hükmetmek; iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklamayı, hakkın ortaya çıkarılmasını, mazlumun hakkının zâlimden alınmasını, hakkın sahibine ulaştırılmasını sağlar. Zaten Yüce Allah'ın hükümler koymasının ve peygamberler (a.s.) göndermesinin sebebi de budur. Şu var ki hükmetmek, pek az kişinin yakasını kurtarabileceği şekilde riskli bir iştir. Nitekim Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Hâkimlik görevine getirilen kimse, sanki bıçaksız olarak kesilmiş gibidir".[2393]

Yargının (hâkimlik yapmanın) özellikleri:

1. Hüküm vermek, bunu yapmaya elverişli başka bir kimse bulunmadığında gerekli nitelikleri şahsında toplayan kimse üzerine farz-ı ayn olur. Çünkü onun, bunu yapmaması hakların kaybolmasına yol açar. Onun hüküm vermesi, iyiliği emretmek ve kötülüğü gidermek, mazlumların hakkını zâlimlerden almak işlevlerini görür.

2. Belirli bir şahıs açısından hüküm vermek farz-ı kifâye hükmünde olabilir. Söz konusu şahıs bunu yaptığında diğer şahısların günaha girmelerini engellemiş olur, sevabı da kendisi alır. Şayet hükmetmeye ehil şahıslardan hiçbiri bunu yerine getirmezse onların tümü günahkâr olur. Bir bölgede hâkimlik yapmaya uygun şahıslar bulunduğu halde bunların tümü hâkimlik yapmaktan kaçınırsa -şayet bölgenin idarecisi davalara bakabiliyorsa- hâkimlikten kaçınanlar günahkâr olmaz. İdareci bunu yapabilecek durumda değilse söz konusu şahıslar günahkâr olur. Hâkimliğe ehil olan şahısların tümü bundan kaçınsa, hâkimliğe işi bilmeyen bir kimse atansa, ehil olanların tümü günahkâr olur.

3. İnsanlar arasında hâkimliğe elverişli birden fazla şahıs var ise, tayin edilen hâkimden daha uygun ve bunu yerine getirmeye daha elverişli kişinin hâkim olması müstehaptır.

4. Hâkimlik yapmaya elverişli birden fazla şahıs bulunduğunda, daha ehil olan dururken diğer şahsın hâkim olması mekruhtur. Ancak bu şahıs, adaletle hükmetme konusunda kendisine güveniyorsa mekruhluk ortadan kalkar.

Geçmişte hâkimliğe elverişli olup bunu üstlenen pek çok şahıs bulunduğu gibi bundan kaçınanlar da olmuştur. Hâkimlikten kaçınmak din ve dünya için ihtiyata ve selamete daha uygundur. Çünkü hâkimlik büyük bir risk taşımakta, korkulacak durumlara düşmeye sebep olabilmektedir.

5. Şayet kişi kendi iç dünyasında -başka insanların bilmeyeceği şekilde- arzularına kapılan bir şahıs olduğunu, bu sebeple de kendisinin hâkimlik yapama-

2393 Sünen-i Dârekutnî, 4, 20.

yacağını, insaflı davranamayacağını biliyorsa söz konusu şahsın hâkimlik görevini üstlenmesi haramdır. İdareyi elinde bulunduranların böyle bir şahsı hâkim olarak tayin etmesi de haramdır.

[*] – İkrime'nin İbn Abbas'tan radıyallâhu anh rivayet ettiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir grup insan içinde Allah'ın daha çok razı olduğu bir şahıs olduğu halde başkasını idarî bir göreve getiren kişi Allah'a, rasûlüne ve mü'minlere hıyanet etmiş olur.[2394]

[*] – Yezîd b. Ebû Süfyan'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hz. Ebû Bekir beni Şam'a gönderdiğinde şöyle dedi: Ey Yezid! Senin akrabaların var, ola ki onları kayırarak idarî görevlere getirirsin. Bu senin adına en çok korktuğum şeydir. Çünkü Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kim herhangi bir konuda Müslümanların idarî işini üstlenir de sonra kendi yetkisi dahilindeki bir göreve adam kayırarak birini atarsa Allah'ın laneti onun üzerine olsun! Allah onun ne farzını ne de nafilesini kabul eder. Sonunda bu adam cehenneme girer.[2395]

Kişi, kendisini yeterli görmediği sürece idarî bir görev istememelidir:

[*] - Abdurrahman b. Semure'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bana şöyle dedi:

Ey Abdurrahman b. Semure! İdareciliği isteme. Şayet istediğin halde idareciliğe getirilirsen, bu işinde yardımsız bırakılırsın. İstemediğin halde idareciliğe getirilirsen, sana bu konuda yardım edilir.[2396]

[*] - Ebû Mûsa el-Eş'arî şöyle demiştir: Ben ve amcaoğullarımdan iki kişi Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem huzuruna girdik. Bu iki kişiden biri: "Ey Allah'ın rasûlü, Allah'ın senin yönetimine bıraktığı işlerden birine bizi başkan olarak tayin et" dedi, diğeri de buna benzer bir söz söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Vallahi biz herhangi bir işin başına onu isteyeni ve ona karşı hırslı olanı geçirmeyiz.[2397]

[*] - Büreyde, Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şunu rivayet etmiştir:

2394 Müstedrek, 4, 92.

2395 Müstedrek, 4, 93. Bu hadis, rivayet edenler arasında yer alan Bekr b. Huneys sebebiyle zayıf kabul edilmiştir. Zehebî, Darekutnî'den naklen, bu şahsın rivayetinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ancak İbn Maîn bu şahıs hakkında hem "onun rivayeti terk edilir" demiş, bir defa "zayıf" demiş, bir defa da "güçlü değildir" demiştir.

2396 Sahih-i Müslim, 3, 1273.

2397 Sahih-i Müslim, 3, 1456.

Hâkimler üçtür; bunların biri cennette ikisi ise cehennemdedir. Cennette olan hâkim; hakkı bilen ve ona uygun hüküm verendir. Hakkı bilip de hüküm konusunda haktan sapan, cehennemdedir. İnsanlar arasında cehaletle hüküm veren cehennemdedir.[2398]

[*] - Ebû Zer şöyle demiştir: Dedim ki: "Ey Allah'ın elçisi! Beni memur olarak görevlendirmeyecek misin?". Hz. Peygamber omzuma vurduktan sonra şöyle buyurdu:

Ey Ebû Zer! Sen zayıf bir adamsın. Memurluk ise bir emanettir. Kıyamet gününde rezillik ve pişmanlıktır. Ancak bir kimse bu memurluğu hakkı ile edinir ve görevini de hakkıyla yerine getirirse o başka!.[2399]

[*] - Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Bir kimse Müslümanlara hâkimlik yapmayı ister ve sonunda bu isteğine kavuşursa, şayet adaleti zulmüne baskın gelirse o kişi cennettedir. Zulmü adaletine baskın gelen ise cehennemdedir.[2400]

Kişi kendisini hâkimlik yapma konusunda yeterli görüyorsa bu görevi üstlenmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'yi radıyallâhu anh görevlendirmiştir. Şayet bu kötü bir şey olsaydı onu görevlendirmezdi.

[*] - Hz. Ali şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem beni Yemen'e gönderdi. Ben ona: "Yaşım genç olduğu halde beni yaşını başını almış kimselerin yanına gönderiyorsun" dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

İki hasım karşına gelip oturduğunda yalnızca birini dinleyip diğerini dinlemeden hüküm verme, ilkini dinlediğin gibi ikincisini de dinle.

Hz. Ali *"Ben o zamandan beri hâkimlik yapıyorum."* demiştir.[2401]

[*] - Amr b. As, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Bir hâkim hüküm vereceğinde ictihad ederek hüküm verir ve isabet ederse onun için iki ecir vardır. İctihad ettiği halde hata ederse bir ecir vardır.[2402]

[*] - Haccâc b. Yûsuf, Enes b. Mâlik'i radıyallâhu anh Basra kadısı yapmak istediğinde Enes şöyle dedi: "Ben Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim:

2398 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 299.
2399 Sahih-i Müslim, 3, 1457.
2400 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 299.
2401 Müstedrek, 4, 93.
2402 Müstedrek, 4, 92.

Kim hâkimlik görevini ister ve bunu elde etmek için başkalarından yardım isterse bu işinde tek başına bırakılır. Kim de bunu talep etmez, bunun için yardım istemezse Allah ona kendisini doğrultacak bir melek görevlendirir.[2403]

Zâlim bir idârecinin idaresi altında hâkimlik görevini üstlenmek câiz midir?

Zâlim bir idârecinin idaresi altında hâkimlik görevini üstlenmek câizdir. Çünkü;

[a] – Sahabîler radıyallâhu anh, Ali-Muaviye davasında Hz. Ali haklı, Muaviye haksız olduğu halde Muâviye'nin idaresi döneminde hâkimlik görevini yapmışlardır.

[b] – Tâbiûn da zâlim olan Haccâc'ın devrinde hâkimlik görevini kabul etmişlerdir.

[c] – Ayrıca hâkimlik görevini kabul etmek, hakkı gerçekleştirmeyi ve haksızlığı ortadan kaldırmayı sağlar. Hâkim şayet bunu yerine getiremeyecekse, işte o zaman bu görevi üstlenmesi câiz olmaz.

[*] - Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Benden sonra bazı adam kayırmalar ve hoşlanmadığınız şeyler göreceksiniz.

Sahabîler "Bu durumda ne yapmamızı emredersin ey Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem?" diye sorunca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Bunu yapan idarecilere karşı sizler sorumluluğunuzu yerine getirin. Kendi haklarınızı da Allah'tan isteyin!"[2404]

[*] - Zeylaî şöyle demiştir: Ebu'd-derdâ, Şam'da hâkimlik görevine getirildi ve orada vefat etti. Muaviye ona kendisinden sonra tayin edilecek kişi konusunda fikrini sordu, Ebu'd-derdâ Fudâle b. Ubeyd el-Ensarî'yi önerdi. Muaviye de Ebu'd-derdâ'dan sonra Şam'a onu hâkim olarak tayin etti.

[*] - Müslim, Avf b. Mâlik'ten merfu olarak şunu rivayet etmiştir:

Dikkat ediniz! Kimin başına bir idareci tayin edilir de o idarecinin Allah'ın yasak ettiği şeylerden birini işlemek suretiyle O'na isyan ettiğini görürse, yaptığı bu isyana tepki göstersin, ancak idareciye itaat etmeye son vermesin.[2405]

Hz.Ali – Muaviye anlaşmazlığında Hz. Ali'nin haklı olduğunun delili, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Ammar'a söylediği "seni isyankâr bir topluluk öldürecek" sözüdür. Ammar'ın Ali ile birlikte olduğu ve onu Muaviye'nin

2403 Müstedrek, 4, 92.
2404 Buharî, 14, 7052.
2405 Müslim, 3, 129.

ordusunun öldürdüğü konusunda görüş ayrılığı yoktur. Hz. Ali, idaresinde hak üzere olan bir devlet başkanı idi, onunla savaşanlar ise isyankâr idi, bununla birlikte amaçları konusunda mazurdurlar. Onlar yanlış yapmış olsalar bile, onların iyiliği amaçladıkları konusunda hüsnü zanda bulunmak gerekir.

Yine alimler Hz. Ali'nin Cemel savaşında da haklı olan taraf olduğu konusunda icma etmişlerdir. Onun karşısında yer alanlar Talha, Zübeyir, Hz. Aişe ve yandaşları idi.

Hz. Ali, Sıffîn savaşında Muaviye ve ordusuna karşı savaşırken de haklı idi.

[*] – İbn Abdilber'in *Kitabü'l-istîab* isimli eserinde belirtildiğine göre Hz. Aişe, pişmanlığını İbn Ömer'e şu şekilde ifade etmiştir: "Niçin benim ordu ile beraber yürümeme engel olmadın?". İbn Ömer şu karşılığı vermiştir: "Bir adamın (İbn-i Zübeyr'i kastediyor) seni yönlendirdiğini gördüm". Hz. Aişe de şöyle demiştir: "Vallahi bana engel olsaydın, ben çıkmazdım!".

[*] – Haccâc devrinde tâbiînden olan Ebû Bürde b. Ebû Musa el-Eş'arî, Kûfe kadılığını kabul etmiştir.

[*] – Abdullah b. Ebû Meryem de Haccâc tarafından Isfahan'a kadı olarak tayin edilmiştir.

[*] – Medine'de Abdurrahman b. Avf'ın erkek kardeşinin oğlu Talha, Yezîd b. Muaviye'nin kendisini kadılığa tayin etmesini kabul etmiştir.[2406]

Kadının hâkimlik yapması câiz midir?

[a] – Kadının hâkimlik görevini üstlenmesi câizdir.

Çünkü;

[*] – Ebû Bekre şöyle demiştir: Ben Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim:

İleride helak olacak ve kurtulamayacak bir topluluk çıkacak, onların önderi olan kadın ise cennettedir.

[*] – Ebû Bekre, Hz. Âişe'ye şöyle demiştir: Sen müminlerin annesisin. Senin hakkın büyüktür. Ancak ben Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim: "Bir kadının yönettiği toplum kurtuluşa eremez".

Bu rivayet, Hz. Âişe'nin Cemel savaşında Hz. Ali'ye karşı savaşan ordunun komutanı ve idarecisi olduğunu en açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sahabeden çok sayıda kişi bu hadisi "kadının idareciliğinin geçersiz olduğu, sahih olmadığı"na yormaktaydılar. Hatta bazıları bu hadisten, kadının hâkim olmasının doğru olmayan işlerden olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Çünkü bu, çoğun-

2406 Nasbu'r-râye, 4, 69.

lukla kurtuluşu gerektirmez. Sahabe'nin, Hz. Âişe'nin önderliğine itiraz ettikleri rivayet edilmemiştir. Hz.Âişe'ye tepki gösterenler yalnızca Hz. Ali haklı olduğu halde Hz. Âişe'nin ona karşı çıkmasına tepki göstermişlerdir.[2407]

[b] – Kadının hâkim olması câiz olmakla birlikte, mekruhtur.

Çünkü bu görev, onun erkeklerle konuşmasını gerektirir. Oysa kadınların erkeklerle içli dışlı olmaması temel kuraldır. Ancak davalı ile davacı kadın ise hâkimin kadın olması mekruh değildir. Kadının şâhitlik etmesi câiz olduğuna göre –had ve kısas davaları dışında- hâkimlik yapması da câizdir.

[c] – Hanefîler dışındakilere göre kadının hâkimlik yapması câiz değildir.

Onların delili:

[*] – Ebû Bekre'nin şu sözüdür:

Cemel ordusuna (Hz. Âişe'nin ordusuna) katılmak ve onlarla birlikte savaşmak üzereyken Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem den işittiğim bir söz bana yararlı oldu. Allah rasûlüne sallallâhu aleyhi ve sellem İranlıların yönetime Kisra'nın kızını getirdikleri haberi ulaşınca o şöyle buyurdu: "İdaresini bir kadına bırakan toplum kurtuluşa eremez!".[2408]

Doğruyu en iyi Allah bilir.

[d] – Hadler ve kısas davalarında kadının şâhitliğinin istisnâ edilerek geçersiz görülmesi Zührî'nin hadisinde şu şekilde ifade edilmiştir:

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ve ilk iki halife döneminden itibaren gelen uygulama (sünnet) kadının hadler ve kısas konusunda şâhitliğinin kabul edilmemesidir.

Hâkimin rızkının temini:

[a] – Hâkimin rızkı, ailesi, yardımcıları ve bakımını üstlendiği kimseler için gerekli olan şeylerin temini, Müslümanların devlet hazinesince karşılanır.

Çünkü hâkim kendisini toplumun hakkı için bu işe adamıştır. Kendisine yeterli olacak maaş verilmezse Müslümanların mallarına göz dikebilir. Bu sebeple alimler şöyle demişlerdir: "Devlet başkanının hâkimlik görevine, insanların mallarına göz dikmesin diye serveti olan birini getirmesi müstehaptır".

[b] – Hâkimin devletçe verilen maaşı almaması daha üstün bir davranıştır.

[*] – Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh halife olunca kazancını temin için pazara gitti. Hz. Ömer radıyallâhu anh onu geri çevirdi. Sahabe, her bir gün için Hz. Ebû Bekir'e hazineden iki dirhem verilmesi konusunda icma ettiler. Hz. Ebû Bekir'in

2407 İ'lâü's-sünen, 15, 33.
2408 Sünen-i Beyhakî, 10, 117.

üzerinde devlet maaşı ile satın aldığı bir abâsı vardı. Ölüm döşeğinde iken Hz. Âişe'ye şöyle dedi: "Bunu Ömer'e ver de devlet hazinesine koysun".

Bu, hâkimin muhtaç olmaması halinde devletten bir şey almamasına delildir. Tercihe şayan görüş budur.

[*] – Hz. Ömer, Muaz ve Ebû Ubeyde'yi Şam'a gönderdiğinde onlara şu şekilde mektup yazdı: "Sizden önce orada bulunan iyi kimseleri araştırın da hâkimlik görevine onları getirin. Onlara Allah'ın malından genişçe verin, rızıklarını temin edin, başkalarına muhtaç etmeyin".[2409]

[*] – Kadı Şüreyh, hâkimlik görevi karşılığında maaş alıyordu.

[*] – Hz. Âişe radıyallâhu anh şöyle demiştir: "Vâsî, çalışması karşılığında vesayeti altındakinin malından yiyebilir. Ebû Bekir ve Ömer de yemiştir".[2410]

[c] – Hâkim'e hazineden bir şey verilirse bunu alır, muhtaçsa kendi ihtiyaçları için harcar, değilse Allah yolunda infak eder.

[*] – Çünkü Hz. Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bana hazineden veriyor, ben de ona "benden daha fakir olanlara ver" diyordum. Yine bir defasında bana mal verdi, ben "benden daha fakir olanlara ver" deyince şöyle buyurdu:

Bunu al, kendi malın olarak kabul et, sonra sadaka olarak ver. Sen gözünü dikmeksizin ve istemeksizin bu mal (devlet malı) sana verilirse onu al, aksi takdirde bu malın ardına düşme.[2411]

Ebû Hanife'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kişi hâkimlik görevinde bir yıldan fazla tutulmaz. Çünkü hâkimlikle uğraştığında ilmi unutur. Bu sebeple bir yıl geçtiğinde hâkim görevden alınır, yerine başkası geçirilir; ta ki hâkim ilimle meşgul olabilsin".

Hâkimin nitelikleri:

[*] – Müzâhim b. Züfer şöyle demiştir:

Ömer b. Abdülaziz bize dedi ki: "Beş özellik vardır ki bunlar hâkimlik yapacak şahısta bulunmazsa, kendisinde utanılacak bir eksiklik söz konusu olur: Anlayış sahibi, halim, iffetli, gayretkeş, ilmi soruşturan bir âlim olması".[2412]

[a] – Hâkimlik mesleği için en uygun olan, hâkimin müctehid olmasıdır.

Çünkü hüküm verilmesi gereken olay meydana geldiğinde onun hükmünün önce Kitap'tan, sonra Sünnet'ten, sonra İcmâ'dan araştırılması gerekir. Bunlarda herhangi bir şey bulamazsa rey ve ictihadını kullanır.

2409 El-Muğnî, 11, 377.
2410 Nasbu'r-râye, 4, 79.
2411 Buharî, 1502.
2412 Fethu'l-Bârî, 13, 132.

Şu hadis bunu gösterir:

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Muaz b. Cebel'i Yemen'e hâkim olarak atadığında ona şöyle dedi: "Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hüküm vereceksin?"

Muaz: "Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim".

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Allah'ın Kitabında bulamazsan?"

Muaz: "Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün sünneti ile..."

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ın Kitabında ve rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün sünnetinde de bulamazsan?"

Muaz: "O zaman reyimle ictihad ederim, hüküm vermekten geri durmam" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muaz'ın göğsüne vurarak şöyle buyurdu: "Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün elçisini Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnü razı edecek şeye muvaffak kılan Allah'a hamd olsun!"[2413]

[*] – Nesâî'nin rivayet ettiğine göre Abdurrahman b. Yezîd şöyle demiştir:

Bir gün Abdullah'a çok soru sordular. O da şöyle dedi:

Biz öyle bir zamanda yaşadık ki o zaman şimdi bulunduğumuz konumda değildik. Sonra Yüce Allah bizi gördüğünüz bu konuma ulaştırdı. Bundan sonra her kime hükmetmesi için bir dava arz edilirse Allah'ın kitabındaki ile hükmetsin. Allah'ın kitabında olmayan bir şey kendisine gelirse Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem hükmettiği gibi hükmetsin. Ne Allah'ın kitabında ne de Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in sünnetinde olan bir mesele kendisine gelirse iyi kimselerin hükmettiği gibi hükmetsin. Allah'ın kitabında, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in sünnetinde ve iyi kimselerin hükümlerinde bulunmayan bir şeyle karşılaşırsa reyi ile hüküm versin, "ben (görüş belirtmekten) korkuyorum" demesin. Çünkü helal de haram da bellidir. Bunlar arasında durumu şüpheli bazı meseleler vardır. Seni şüphelendireni bırak, şüphelendirmeyeni esas al.[2414]

Abdullah'ın icmâı zikretmemesinin nedeni şudur: Hz. Peygamber hayatta iken icmâ söz konusu değildi. Çünkü bu, tıpkı nassın mevcut olması halinde kıyas yapmak gibidir.

Hâkimin ictihada ehil olması öncelikli tercih sebebidir. Bu özelliği taşıyan birisi varken başkası tercih edilmez.

[b] – Hâkim ictihada ehil değilse şâhitliğe ehil, yani şâhitliği kabul edilen, din, güvenilirlik ve anlayışı konusunda itimat edilen, fıkıh ve sünneti bilen bir kimse olmalıdır. Bu konuda müftünün durumu, hâkiminki gibidir.

2413 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 203.
2414 Süneni'n-Nesâî'l-Kübrâ, 2, 305.

Şâhitliğe ehil olan herkes hâkim olmaya da ehildir. Şâhitliğe ehil olmayan kimse hâkimliğe de ehil değildir. Meselâ kör bir kimse şâhitliğe ehil değildir, çünkü ses vb. özellikleri karıştırabilir.

[c] – Sonradan tevbe etmiş olsa bile zina isnadı sebebiyle had cezası vurulmuş kimse, muhannes (çift cinsiyetli), şarkıcı, içkiye ve oyuna düşkün kimse, kuşlarla oynayan, zina etmek gibi had cezasını gerektirecek derecede büyük bir günah işleyen kimse, faiz yiyen, tavla ile kumar oynayan kimseler hâkim olamazlar.

[d] – Yola tuvalet yapmak, yolda yemek yemek vb. gibi, olgun şahsiyetle bağdaşmayacak derecede hafif meşrep davranışlarda bulunan kimseler de hâkim olamazlar.

[e] – Selef-i sâlihîne söven kimseler de hâkim olamazlar.

Câhil kimsenin hâkimlik görevine getirilmesi:

Hanefîlere göre câhil kimsenin hâkimlik görevine getirilmesi câizdir. Çünkü bu şahsın başkasından fetva alarak hüküm vermesi mümkündür. Hâkimliğin gereği olan "hakkın sahibine ulaşması" bu şekilde yerine gelmiş olur. Ancak daha kudretli ve evla olanın seçilmesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir grup insan içinde, içlerinde Allah'ın daha çok razı olduğu bir şahıs olduğu halde başkasını idarî bir göreve getiren kişi Allah'a, rasûlüne ve mü'minlere hıyanet etmiş olur.[2415]

Yargı meclisi:

[a] – Hâkim mahkemede celse esnasında herkesin görebileceği bir yerde oturur.

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem davaları mescitte görürdü. Ondan sonra raşid halifeler de bu şekilde yapmışlardır.

[*] – Abdullah b. Kâb b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında mescitte Kâb b. Mâlik ile İbn Ebî Hadred arasında borç meselesinden dolayı bir anlaşmazlık oldu. İkisi de seslerini yükselttiler. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem evde bulunduğu halde onların sesini işiterek yanlarına çıktı, odasının perdesi örtüldü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Kâb b. Mâlik!" diye seslendi. Kâb: "Buyur ey Allah'ın rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem!" diye cevap verdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem eliyle "alacağının yarısında indirim yap" şeklinde işaret etti. Kâb b. Mâlik "indirdim ey Allah'ın rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem!" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem diğer adama "kalk ve borcunu öde!" dedi.[2416]

2415 Müstedrek, 4, 92.
2416 Buharî, 100.

[b] – Hâkimin yanında fıkıhtan anlayan ve dindar olan şahısların bulunması müstehaptır.

[*] – Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer'in radıyallâhu anh yanında Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün ashabından içlerinde Hz. Ali, Hz. Osman, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf gibi kimselerin de yer aldığı sahabîler bulunurdu. Bir olay meydana geldiğinde Hz. Ömer onlarla istişare ederdi.

[*] – İbn Ebî Şeybe, Şa'bî'den şunu nakletmiştir:

Kâb b. Süvar, Hz. Ömer'in yanında oturuyordu.

Bir kadın gelerek: "Ey müminlerin emiri! Kocamdan daha üstün bir adam görmedim. Vallahi o, gecelerini namaz kılarak, sıcak günleri de oruç tutup iftar etmeksizin geçiriyor" dedi.

Hz. Ömer kadın için istiğfarda bulundu, onu öven sözler söyleyip kendisine "sen hayırlı bir kadınsın" dedi. Kadın utandı, dönüp gitmek için kalktı.

Kâb, Hz. Ömer'e "Ey müminlerin emiri! Kadının kocasından gördüğü haksızlığı niçin gidermiyorsun?" deyince Hz. Ömer "Bu kadın neden şikayet etti ki?" diye sordu.

Kâb: "Kocasını çok ciddi bir şekilde şikayet etti" dedi.

Hz. Ömer: "Gerçekten bunu mu kastetti?" diye sordu. Kâb "evet" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer yanındakilere "kadını bana geri getirin" dedi.

Kadın gelince ona şöyle dedi: "Gerçeği söylemekten çekinilmez. Bu, seninle cinsel ilişkide bulunmadığı için kocanı şikayet etmek için geldiğini iddia ediyor".

Kadın şöyle cevap verdi: "Evet. Ben genç bir kadınım ve diğer kadınların istediklerini ben de istiyorum".

Hz. Ömer kadının kocasını çağırttı, adam geldi. Hz. Ömer, Kâb'a "aralarında hüküm ver" dedi.

Kâb: "Müminlerin emiri bu ikisi arasında hüküm vermeye daha layıktır" dedi.

Hz. Ömer: "İkisi arasında hüküm vermeni kesin olarak istiyorum. Çünkü onların durumunu ben anlamadığım halde sen anladın" dedi.

Kâb şöyle dedi: "Farzedelim ki bu adam dört evli olsun ve bu kadın da adamın dördüncü karısı olsun. Adam üç gün üç gece ibadet etsin, dördüncü gün ve gece bu kadına ait olsun".

Hz. Ömer "bu ikinci sözün de aynı ilki gibi hayreti mûcip bir söz. Haydi seni Basra'ya kadı tayin ettim" dedi.

[c] – Kişi yargılamayı biliyorsa tek başına olmasında bir sakınca yoktur.

[d] – Hâkim; adil, Müslüman, fıkıh bilgisine sahip bir yazman edinir. Yazman adil olmazsa hıyanet etmesinden korkulur.

Şeriatın gerektirmediği bir şey yazmasını engellemek için Müslüman olması şart koşulmuştur. Özellikle de yazmanın fıkıh bilgisi yoksa hâkimin hükümler konusunda ihtiyaç duyacağı şeyleri bilemez.

[e] – Hâkim, rüşvetle aldatılamaması için davalı ve davacıdan uzakta oturur.

Hasımların mahkemedeki yerleri:

[a] – Hâkim; oturma, yönelme, bakma ve işaret etme gibi hususlarda davalı ve davacıya eşit davranır.

[*] – Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"*Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun.*" [Nisa, 135].

[*] – Abdullah b. Zübeyr şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem davalı ve davacının hâkimin önünde oturmasına hükmetmiştir.[2417]

[*] – Ümmü Seleme'nin rivayet ettiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Müslümanlar arasında hüküm vermekle imtihan edilen kimse, onlar arasında; her birine ayırdığı süre, işaret etme, oturma ve yakınlık bakımından adil olsun.[2418]

[*] – Ümmü Seleme'den diğer bir rivayete göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

İnsanlar arasında hüküm vermek durumunda olan kimse, dava taraflarından yalnızca birine karşı sesini yükseltmesin.[2419]

[*] – Hz. Ömer'in radıyallâhu anh, Abdullah b. Kays Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

Oturma ve yönelme konusunda insanlara eşit davran. Ta ki zayıf olan senin adaletinden ümidini kesmesin, güçlü olan da kendisinin tarafını tutacağın umuduna kapılmasın.

Delil getirmek davacının, yemin etmek ise inkâr edenin üzerine gerekir.

Kur'an ve sünnetten sana ulaşan hükümler konusunda gönlünde bir sıkıntı olursa meseleyi iyice anlamaya çalış! Önüne gelen davalara benzer olanları bul-

2417 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 302.
2418 Mu'cemü't-Taberânî, 23, 285.
2419 Sünen-i Dârekutnî, 4, 205.

maya çalış, daha sonra işleri birbiri ile mukayese et! Sana göre Allah'ın en çok seveceği ve hakka en yakın olanını esas al.

Hâkimin davalı ve davacı karşısındaki durumu:

[a] – Hâkim, taraflardan birini diğerine tercih etmemeli; birini sağına, diğerini soluna oturtmamalıdır.

[*] – Zeylaî, Hasan b. Ali'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem davalı taraflardan yalnızca birini konuk etmemizi yasaklamıştır.[2420]

[*] – Ümmü Seleme'den şu hadis rivayet edilmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "İnsanlar arasında hüküm vermek durumunda olan kimse, dava taraflarından yalnızca birine karşı sesini yükseltmesin".[2421]

Müslümanlar arasında hüküm verme durumunda olan kişi onlar arasında bakış, işaret ve oturma konusunda adaletli olsun.[2422]

[b] – Hâkimin karşısına davacı ve davalı geldiğinde hâkim isterse ilk olarak kendisi söze başlar ve "aranızdaki sorun nedir?" diye sorar, dilerse onlar bir açıklama yapıncaya kadar bekler.

[c] – Taraflardan biri konuşurken onun ne dediğini iyice anlayabilmek için diğerini susturur.

[d] – Taraflardan herhangi biriyle gizli bir şey konuşmaz.

[e] – Taraflardan birine delil telkininde bulunamaz; ta ki diğeri kırılmasın.

[f] – İddia ve cevabı dinlerken yayılarak oturmaz.

[g] – Hâkim -zan altında kalmamak için- taraflardan herhangi birine gülmez. Çünkü bu, o tarafı diğerine karşı cesaretlendirir.

[h] – Hâkim hüküm vermesinden önce kendisine bir hediye vermemiş bulunan yabancı bir şahsın hediyesini kabul etmez.

Çünkü hüküm verdikten sonra birisi kendisine hediye veriyorsa, görünen odur ki bunu, verdiği hükümden dolayı hediye etmiştir. Hâkim bunu kabul ederse verdiği hüküm sebebiyle bir mal yemiş olur ki bu, rüşvete benzer.

Ancak hediye veren kişi hüküm vermeden önce de hâkime hediye veriyor ve öteden beri bu şahısla arasında hediyeleşmek âdeti var ise hediyesini kabul edebilir.

2420 Nasbu'r-râye, 2, 205.
2421 Sünen-i Dârekutnî, 4, 205.
2422 Nasbu'r-râye, 2, 205.

Söz konusu şahsın hediyesi âdet olanın ötesine geçerse yahut bu hâkim onun davasına bakacak olursa, hâkim ondan hediye kabul edemez.

[ı] – Hâkim, hüküm verme esnasında kendisinde üzüntü, kızgınlık, açlık, susuzluk veya temel ihtiyaçlardan birini hissederse hüküm vermekten geri durur.

Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Müslümanlar arasında hüküm verme durumunda olan kişi öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin.[2423]

[*] – Bir grup hadis müellifi Ebû Bekre'den şunu rivayet etmiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim: "Hâkim, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin!"[2424]

Bunun yasaklanmasının sebebi şudur: Hâkim hüküm vermek için düşünüp taşınmaya muhtaçtır. Yukarıda saydığımız durumlar ise sağlıklı düşünmeyi engeller, bu ise hüküm vermeyi zedeler.

[i] – Hâkim, tarafların aralarında anlaşabileceğini düşünüyorsa onların davasını bir veya iki defa reddeder.

Çünkü;

[*] –Hz. Ömer şöyle demiştir: "Davalıları geri çevirin ki aralarında anlaşsınlar. Çünkü olayın mahkemeye taşınması, tarafların birbirine kin duymasına yol açar".[2425]

[j] – Hâkimin böyle bir beklentisi bulunmazsa, beklemeyi gerektirecek başka bir sebep bulunmadığından aralarında hüküm verir.

[*] – Hz. Ömer, Ebu Mûsa'ya yazdığı meşhur mektubunda şöyle demiştir:

Ortada bulunmayan bir hakkının olduğunu veya uzakta bir şahidinin bulunduğunu iddia eden kimsenin bunu ortaya koyabilmesi için bir süre ver. Bu süre içinde delilini sunarsa onun hakkını kendisine verirsin, sunamazsa hükmü onun hakkında geçerli kılarsın. Böyle yapman mazeretleri gidermek ve işi aydınlatmak için daha iyidir.

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

İhtiyaç sahibi olana, darda kalana kapısını kapatan bir imama (devlet başkanına) veya valiye, ihtiyacı ve dara düşmesi anında Allah da göğün kapılarını kapatır.

2423 Neylü'l-evtâr, 8, 515.
2424 Neylü'l-evtâr, 8, 523.
2425 El-Muhallâ, 9, 423.

Bu hadisi Ahmed ve Tirmizî rivayet etmiştir.

[*] – Ebû Meryem el-Ezdî de Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem atfen şunu rivayet etmiştir:

Müslümanların işinden herhangi birini üstlendiği halde Müslümanların ihtiyaçlarına ilgisiz kalan kimsenin ihtiyacına karşı Allah da ilgisiz kalır.[2426]

Hâkimin insanlarla ilişkisi:

[a] – Hâkim ancak düğün ve akika gibi genel bir davete katılabilir.

Çünkü bu davetlere katılmada bir töhmet yoktur, bunlara icabet sünnettir.

Özel davetlere gelince, bunda töhmet bulunduğu için hâkim bunlara icabet etmez. Ancak daveti yapan, hâkimin yakını ise veya öteden beri hâkim ile o şahıs arasında böyle bir âdet bulunuyor ise bu takdirde davete katılabilir.

[b] – Hâkim hastaları ziyaret edebilir, cenazelere katılabilir.

Çünkü bu, Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkıdır. Ancak bu tür meclislerde uzun süre kalmaz, bu meclislerde herhangi birinin bir dava konusuna ilişkin konuşmasına müsaade etmez.

[c] – Hâkime başkasını görevlendirme yetkisi verilmemişse yerine başkasını bırakamaz.

Çünkü hâkim, vekil gibidir. Vekile ayrıca bir izin verilmediği sürece başkasını vekil kılamaz.

[d] – Hâkim, mahkemede bulunmayan şahıs aleyhine hüküm veremez.

[*] – Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ali'ye şöyle demiştir:

İki hasım karşına geldiğinde birini dinleyip diğerini dinlemeden hüküm verme![2427]

Ancak davada taraf olan şahsın avukatı mahkemede hazır bulunmuşsa veya hakim tarafından atanmış vasî gibi kanunca dava tarafının yerine geçirilmiş bir şahıs bulunuyorsa yahut hazır bulunmayan kişi aleyhine açılan dava, hazır olan bir şahıs aleyhine açılan davanın sebebi olmuşsa bu durumda hâkim mahkemede olan veya olmayan kimse aleyhine hüküm verebilir.

Bu sonuncu duruma örnek olarak şunları gösterebiliriz:

[&] – Bir kimse, bir şahsın elinde bulunan evin kendisine ait olduğunu iddia etse, evi elinde bulunduran bunu inkâr etse, davacı evi mahkemede mevcut olmayan bir şahıstan satın aldığına dair delil getirse, hâkim hüküm verebilir.

2426 Neylü'l-evtâr, 8, 515.
2427 Müstedrek, 4, 93.

[&] – Yine kişi şuf'a hakkının bulunduğunu iddia etse, malı elinde bulunduran ise malı başkasından satın aldığını inkâr etse, şuf'a hakkı iddiasında bulunan kişi, diğer şahsın, malı belirli bir şahıstan satın aldığına dair delil getirse hâkim mahkemede bulunan ve bulunmayanların tümü hakkında hüküm verir.

Hâkimin hükmü nakzedilebilir (bozulabilir) mi?

[a] – İctihada açık bir konuda [Farklı değerlendirmelerin söz konusu olabileceği durumlarda] hâkim bir hüküm verdiğinde başka bir hâkim bu hükmü bozamaz.

Çünkü ikinci ictihad da birincisi gibidir. Birincisi ise hükmün kendisine bitişmesi sebebiyle öncelik hakkı kazanmıştır, bu yönü ile ikinciye üstündür.

[*] – Ebû Hassân'dan rivayet edildiğine göre;

Abbas b. Harşe el-Kilabî'ye amcasının oğulları veya karısının (başka kocadan olma) oğulları şöyle dediler: "Karın seni sevmiyor. Eğer seni sevip sevmediğini öğrenmek istersen, karını evliliği sürdürüp sürdürmeme konusunda serbest bırak".

Bunun üzerine adam, karısına "Ey Hür kızı Berze! Ya benimle evli kalmayı veya benden boşanmayı seç!" dedi.

Kadın üç defa "Yazık sana! Boşanmayı seçiyorum. Sen seçilecek biri değilsin" dedi.

Etraftakiler "Karın sana haram oldu" dediler.

Adam "Yalan söylüyorsunuz" dedi.

Daha sonra Hz. Ali'ye gelerek durumu anlattı.

Hz. Ali adama "Karın başka bir adamla evlenip de boşanmadan önce onunla ilişkide bulunursan seni taşlayarak taşların altına gömerim." dedi.

Muaviye halife olunca adam ona gelerek şöyle dedi: "Ebû Turab (Hz. Ali) beni şu şu sebeple karımdan ayırdı".

Bunun üzerine Muaviye "Biz, onun senin hakkında verdiği hükmü onaylıyoruz" veya "senin hakkında verilmiş kararı bozacak değiliz" dedi.[2428]

[*] – Mâlik'ten rivayet edildiğine göre;

Abdülmelik b. Mervan döneminde Eban b. Osman Medine'ye vali tayin edilince Abdullah b. Zübeyr'in burada verdiği mahkeme kararlarını bozmak istedi ve bu durumu Abdülmelik'e mektupla bildirdi.

2428 Sünen-i Beyhakî, 10, 120.

Abdülmelik cevap olarak şöyle dedi: "Biz, İbn Zübeyr'in vermiş olduğu hükümlerden intikam alacak değiliz. Biz yalnızca onun idareyi ele geçirmesine karşı kendisinden intikam aldık. Mektubum sana ulaştığında İbn Zübeyr'in daha önce vermiş olduğu kararları aynen geçerli kıl, geri çevirme. Önceki hükümleri bozmamız bizi yormaktan başka bir şeye yaramaz".[2429]

[b] – Hâkime, başka bir hâkimin hükmü ulaştığında –bu hükmün Kitaba, meşhur sünnete veya icmâya aykırı olması durumu dışında- bu hükmü geçerli sayar.

Çünkü Kitap, meşhur sünnet ve çoğunluğun icmaına aykırı bir ictihad söz konusu olamaz. Bu, ilk dönemlerden itibaren meşru görülen bir ihtilaf değil, dinin yerdiği bir görüş ayrılığıdır.

[*] – Daha önce şu Muaz hadisi geçmişti:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Muaz b. Cebel'i Yemen'e hâkim olarak atadığında ona şöyle dedi: "Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hüküm vereceksin?"

Muaz: "Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim".

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ın Kitabında bulamazsan?"

Muaz: "Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün sünneti ile..."

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: "Allah'ın Kitabında ve rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün sünnetinde de bulamazsan?"

Muaz: "O zaman reyimle ictihad ederim, hüküm vermekten geri durmam." dedi.[2430]

[c] – Hâkime, başka bir hâkimin hükmü iletildiğinde şayet bu hüküm;

[&] – "Herhangi bir talep olmaksızın borcun üzerinden uzun yıllar geçtiğinde borç zaman aşımından düşer." vb. gibi delili olmayan bir görüş ise bu görüşe uygun hüküm vermez.

[&] – Yine, "kadının ikinci kocayla ilişkiye girmeksizin yalnızca akitle ilk kocasına helal olacağı" görüşü de meşhur sünnete muhalif hükme örnektir.

Çünkü bu, Urve b. Zübeyr'in Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu meşhur hadise aykırıdır:

[*] – Rifâa el-Kurazî, karısını kesin bir şekilde (üç defa) boşadı. Kadın ondan sonra Abdurrahman b. Zübeyir ile evlendi. Kadın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gelerek "Ey Allah'ın rasulü, ben daha önce Rifaa ile evliydim. O beni

2429 Sünen-i Beyhakî, 10, 121.
2430 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 303.

üç talakla boşadı, ondan sonra Abdurrahman b. Zübeyir ile evlendim. Ancak vallahi onun cinsel organı işte şunun gibi –kadın bu sırada elbisesinin yenini gösterdi-[2431]" Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gülümseyerek şöyle dedi: "Anlaşılıyor ki sen Rifaa'ya geri dönmek istiyorsun. Ancak Abdurrahmanın balcığını (menisini) tatmadıkça olmaz, onun balcığını tatmadıkça olmaz". Hz. Ebû Bekir bu sırada Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanında oturuyordu. Halid b. Said b. As ise odanın kapısının yanında oturuyordu, içeriye girmesine izin verilmemişti. Halid kadının sözü üzerine Hz. Ebû Bekir'e şöyle seslendi: "Şu kadının, bu sözleri açıkça Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanında söylemesine niçin engel olmuyorsun?".[2432]

[&] – İlk dönem alimlerinin ihtilaf etmediği meseleler içinde yer alan ve aksine hüküm verilmesi Kitaba muhalefet olarak görülecek olan meselelerden biri de "kesilirken kasten besmele çekilmeyen hayvanın yenmemesidir". Bir hâkim, bu hayvanın yenilebileceğine hüküm vermiş olsa bile sonraki hâkim bu hükmü uygulamaz.

Bir davada şâhitliği kabul edilmeyecek olan şahsın o davada hâkim olması:

[a] – Bir davada şâhitliği kabul edilmeyecek olan şahıs o davada hâkim de olamaz.

[b] - Kişinin çocukları, ana-babası lehine şâhitliği, kocanın karısı lehine, kadının kocası lehine, işçinin patronu lehine şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü Hassaf, senedi ile Hz. Aişe'den, o da Hz. Peygamber'den sallallâhu aleyhi ve sellem şu hadisi rivayet etmiştir:

Çocuğun babası lehine, babanın çocuğu lehine, kadının kocası lehine, kocanın karısı lehine, kölenin efendisi lehine, efendinin kölesi lehine, işçinin patronu lehine şâhitliği kabul edilmez".[2433]

Bunun nedeni, söz konusu şahısların menfaatlerinin ortak oluşudur. Aynı gerekçe ile söz konusu şahısların birbirinin davalarında hâkim olmaları da mümkün değildir.

İmam Şâfiî (rh.a.) şöyle demiştir: Babanın çocuğu lehine şâhitliği câiz değildir, çünkü o kendisinin bir parçasıdır. Lehine şâhitlik yaptığında kendi parçası hakkında şâhitlik yapmış gibi olur. Onun delili şu hadistir:

Fâtıma benden bir parçadır. Onu inciten, beni incitmiş olur![2434]

2431 Bu sözü ile kadın, yeni kocasının cinsel yönden iktidarsız olduğunu anlatmak istemişti. (S.D.)
2432 Sahih-i Müslim, 2, 1056.
2433 Nasbu'r-râye, 4, 83.
2434 Sünen-i Beyhakî, 10, 201.

Hâkim kendi bilgisine göre hüküm verebilir mi?

[a] – Hâkimin, kul hakları ile ilgili bir konuda, kendisinin görevde olduğu süre ve görev yeri içinde gerçekleşen bir olaya dair bilgisine dayanarak hüküm vermesi câizdir.

Ebû Hanife "hâkimin bilgisi ile hüküm verebileceği" konusunda Kadı Şüreyh'in görüşünü kabul etmiştir ki ona göre hâkim kendi bilgisi ile hüküm verebilir.

[*] – Abdürrezzak, sahih bir senetle İbn Sirin'in şu sözünü rivayet etmiştir:

Bir adam Kadı Şüreyh'in yanında bir hususta ikrarda bulundu, sonra da inkâr etti. Kadı Şüreyh onun ikrarına dayanarak hüküm verdi. Adam "hakkımda şâhitsiz olarak hüküm mü veriyorsun?" deyince Şüreyh kendisini kastederek "Teyze kızının oğlu senin aleyhine şâhitlik etmiştir." dedi.

[*] – Mutarrıf, Esbağ ve Sahnûn da bu görüşü kabul etmişler, uygulama da buna göre olmuştur.

Bunun gerekçesi şudur: Hâkimin bir olaya dair bilgisi iki şâhit gibi, hatta ondan daha ötedir. Çünkü hâkimin bir olayı bizzat görmesi ve işitmesi ile olay hakkında kesin bilgi sağlanmış olur. Oysa şâhitler aracılığı ile edindiği bilgi, zann-ı galibe dayalıdır.

[b] – Alimler hâkimin kendisinin taraf olmadığı bir davada tek başına sözünün kabul edileceği ve "şuna hükmettim" dediğinde hükmünün yürürlük kazanacağında icmâ etmişlerdir.

[c] – Hâkim bir olay hakkında görev zamanından önce veya görev mahalli dışında bir bilgiye sahip olsa;

[ca] - Ebû Hanife'ye (rh.a.) göre bu bilgiye dayanarak hüküm veremez. Bu görüş Hz. Ömer ve Şüreyh'ten nakledilmiştir.

[cb] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise "Kendi görev yeri ve zamanındaki bilgisi ile nasıl hükmedebiliyorsa, burada da hükmedebilir." demişlerdir.

Ebû Hanife'nin delili şudur: "Hâkim kendi şehri ve görev yerinin dışında bulunduğunda hâkim konumunda değil, şâhit konumundadır. Tek kişinin şâhitliği ise kabul edilmez. Bu, şuna benzer: Hâkim bir konu hakkında âdil şâhitlerin şâhitliği ile bilgi edinse, daha sonra hâkimliğe getirilmiş olsa, bu şâhitliğe dayanarak hüküm veremez".

Hâkimin insanlar arasında kendi bilgisi ile hüküm verebileceğine dair delil Urve'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadistir:

[*] – Ebû Süfyan'ın karısı Hind bt. Utbe, Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün huzuruna girerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasûlü! Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve oğullarıma yetecek nafakayı vermez. Ben de bunu onun malından bilgisi olmaksızın alırım. Bu konuda bir günahım söz konusu mudur?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Malından maruf ölçüler içinde sana ve oğullarına yetecek kadar al!".[2435]

[d] – Had cezaları konusunda hâkimin kendi bilgisine dayanarak bir hüküm vermesi câiz değildir.

Çünkü hâkim bu davada taraftır. Ayrıca had cezası, Allah'IN haklarındandır, hâkim de O'nun vekilidir.

[e] – Zina isnadı (kazif) sebebiyle olan had cezasında ise kendi bilgisi ile hüküm verebilir.

Çünkü bunda kul hakkı da vardır.

[f] – İçki haddinde de kişiyi sarhoş olarak görürse veya sarhoşluk emarelerini o şahısta görürse kendisine tazir cezası verebilir.

[*] – İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hilal b. Ümeyye'nin karısı hakkında şöyle demiştir:

Allah'ın kitabında konu ile ilgili hüküm bulunmamış olsaydı ben ona yapacağımı bilirdim!.[2436]

Hâkimin mahkemede olmayan birisi aleyhine hüküm vermesi câiz değildir.

Çünkü Ebû Dâvud –herhangi bir değerlendirme yapmaksızın- Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni Yemen'e hâkim olarak göndermek istediğinde ona: "Yaşım genç olduğu halde beni yaşını başını almış kimselerin yanına gönderiyorsun." dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

İki hasım karşına gelip oturduğunda yalnızca birini dinleyip diğerini dinlemeden hüküm verme, ilkini dinlediğin gibi ikincisini de dinle. Bu, davayı daha iyi anlamanı sağlar.

Hz. Ali "ben o zamandan beri hâkimlik yapıyorum ve ondan sonra hiçbir davada duraksayıp şüpheye düşmedim." demiştir.[2437]

2435 Sahih-i Müslim, 3, 1338.
2436 Buharî, 9, 4747.
2437 Sünen-i Ebî Dâvud.

Yalancı Şâhitlerin Şâhitliğine Dayanarak Yapılan Yargılamanın Hükmü:

İmam Muhammed. *"el-Asl"* isimli eserde şöyle demiştir:

[*] – Bize ulaştığına göre bir adam bir kadınla evlendiğine dair Hz. Ali'nin yanında şâhitler getirdi. Hz. Ali radıyallâhu anh de şâhitlerin şâhitliğine dayanarak hüküm verdi. Kadın "bu şahıs benimle evlenmedi, madem ki benim aleyhime hüküm veriyorsun o halde benim nikahımı yenile." dedi. Hz. Ali şöyle dedi: "Nikahını yenilemem. Seni iki şâhit evlendirmiştir". İmam Muhammed "biz de bu görüşteyiz" demiştir.

[a] – [Yalancı Şâhitliğin kazaî ve diyanî açıdan hükümlere etkisi]

[aa] – [Ebû Hanîfe'ye göre] yalancı şâhitlerin şâhitliğine dayanarak verilen hüküm hem zâhirde (görünürde) hem de diyanî hüküm bakımından; evlilik, boşama, satım, hibe, mirasçılık gibi akitlerde ve fesihlerde geçerlidir.

[ab] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed bunun diyanî hüküm bakımından geçerli olmadığını söylemişlerdir.

Bu görüşe göre;

[&] – Bir adamın bir kadınla evlendiğine dair iki kişi yalan yere şâhitlik etseler, hâkim de evliliğin bulunduğuna hükmetse Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşünün aksine Ebû Hanife'ye göre bu hüküm geçerli olur, kocanın o kadınla cinsel ilişkide bulunması helal olur.

[&] – İki kişi bir adamın karısını bâin talakla[2438] boşadığına şâhitlik etseler, hâkim de eşlerin boşandığına hükmetse, sonra o kadınla başka bir erkek evlense Ebû Hanife'ye göre bu evlilik câiz olur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise ikinci koca durumu bilmiyorsa görünürdeki hal açısından kadınla ilişkide bulunması helal olur. Çünkü o, işin iç yüzünü bilmekle yükümlü tutulamaz. Ancak ikinci koca durumu biliyorsa, mesela kendisi yalan yere şâhitlik eden iki kişiden birisi ise o kadınla evlenmesi helal olmaz. Bu durumda iken ilk koca kadınla ilişkide bulunsa zina etmiş olur, kendisine had cezası uygulanır. İmam Muhammed "İlk kocanın ilişkide bulunması helal olur." demiş, Ebû Yusuf ise "helal olmaz" demiştir. Çünkü Ebû Hanife'nin görüşü, bir şüphenin doğmasına yol açmıştır, bu sebeple ilişki ihtiyaten haram olur.

[&] – Yalancı şâhitliğe dayanılarak verilen hüküm, hibe ve miras konusunda da geçerli olur. Bu yüzden lehine şâhitlik yapılan kişinin hibeyi ve mirası alıp yemesi helal olur.

2438 Bâin talak, karısını boşayan kocanın yeni bir akit yapmaksızın karısına dönmesinin mümkün olmadığı boşama şeklidir. Şayet boşama sayısı üçü bulmuşsa buna beynûnet-i Kübrâ denir ki bu durumda kadının ilk kocası ile yeniden evliliğinin helal olması için ikinci bir koca ile sahih bir evlilik içinde cinsel ilişkide bulunması, daha sonra ikinci kadının o kadını –hileye başvurmaksızın- boşaması yahut ölmesi gerekir.

İmam Ebû Hanife'den "hibe ve miras konusunda yalancı şâhitliğe dayanılarak verilen hükmün geçerli olmadığı" da rivayet edilmiştir. Şu halde bu meselede kendisine atfedilen iki görüş söz konusudur.

[b] – Hâkimin yalancı şâhitliğe dayanarak verdiği hükmün bâtınen geçerli olmaması konusunda Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in delili;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şu hadisidir:

Ben de sizin gibi bir beşerim. Davalarınızı bana getiriyorsunuz. Ola ki biriniz diğerine göre delilini daha güzel bir şekilde anlatır, ben de ondan işittiğimi dikkate alarak onun lehine hüküm verebilirim. Kime kardeşinin hakkı olan bir şeyin verilmesine hükmettiysem, onu almasın. Çünkü ben ona ateşten bir parça veriyorum demektir![2439]

Bu hadis genel nitelikli olup tüm hakları, akitleri, fesihleri vb. kapsamaktadır. Bu yüzden bâtınî açıdan hükmün Allah katındaki gibi olması gerekir. Objektif (görünürdeki) durum açısından ise hüküm, hâkimin karar verdiği şekilde yürürlük kazanır.

[c] – [Ebû Hanîfe'nin Delili]

[ca] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in bu delilleri mal konusunda açık olarak anlaşılmaktadır, biz de bu görüşteyiz.

Çünkü hâkimin hibe ve miras gibi mal davalarında yalancı şâhitliğe dayanarak verdiği hüküm, yukarıdaki hadise ve *"mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin"* [Bakara, 188] âyetine göre geçerli değildir.

[cb] – Hâkimin akitler ve fesihler konusundaki hükmü ise hem objektif durum hem de diyanî hüküm bakımından geçerlidir.

Çünkü;

[&] – Hâkim –taraflar adına- doğrudan akitler yapmak ve akitleri feshetmek yetkisine sahip olmakla birlikte -bir sebep olmaksızın- doğrudan mülkiyet tesis etme yetkisine sahip değildir.

Bu yüzden hâkim, küçük erkek ve kız çocuğunu doğrudan evlendirme yetkisine sahiptir, cinsel iktidarsızlığı bulunan erkeğin nikahına son verme yetkisine sahiptir. Bu da gösteriyor ki onun akitler ve fesihler konusunda bu tasarrufları doğrudan gerçekleştirme yetkisi vardır. Ancak hâkim, herhangi bir sebep bulunmaksızın, mesela Zeyd'in malını Amr'a verme yetkisine sahip değildir.

[&] – Hâkimin doğrudan akit yapmak ve akdi feshetmek yetkisine sahip olması sebebiyle bu konuda verdiği hüküm –haramdan kaçınma amacıyla- ilk olarak gerçekleştirilmiş (inşa) gibi kabul edilir. Ancak hâkim mutlak mülkiyetler-

2439 Sahih-i Müslim, 3, 1337.

de sebepsiz yere hüküm inşa etme yetkisine sahip olmadığından, bu yöndeki tasarrufunu inşa olarak değerlendirmek imkansızdır, bu yüzden de bu tasarrufu geçersizdir. Şu halde hâkimin mutlak mülkler üzerindeki hükmü, yalnızca objektif durum açısından geçerli olmakta, işin içyüzü açısından geçerli olmamaktadır. Hâkimin akitler ve fesihler konusundaki hükmü ise hem objektif durum hem diyanî hüküm açısından inşa gibi kabul edilir, ta ki haramdan kaçınılmış olsun.

[&] – Ayrıca hâkimin bu konudaki hükmünü geçerli kabul etmediğimizde, örneğin hâkim bir evliliğin boşama ile bittiğine hükmetmiş olsa, bu durumda hâkimin boşamaya hükmettiği kocanın kadın ile cinsel ilişkide bulunması diyanî hüküm açısından helal olarak kalacaktır. İlk kocanın başına gelen durum, ikinci kocanın da başına gelse kadınla üçüncü kocanın ilişkide bulunması da helal hale gelecektir. Bu durumda aynı anda kadının her üç koca ile de birlikte olması helal sayılmış olacaktır. Bunun ne kadar kötü bir şey olduğu ise son derece açıktır! Hâkimin hükmünün diyanî hüküm bakımından da geçerli olduğunu kabul ettiğimizde kadın ancak bir kocaya helal olacaktır ki bunda çirkin bir durum söz konusu değildir.

Borçlunun hapsedilmesinin gerekliliği:

[a] – [Ödeme imkânı bulunduğu halde borcunu ödememekte direnen borçlunun hapsedilmesi gerekir][2440]

[*] – Borçlunun hapsedilmesinin gerekliliği konusundaki delil Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şu sözüdür:

Ödeme gücüne sahip olan kimsenin borcunu geciktirmesi, onun kişiliğine yönelik müdahaleyi ve cezalandırmayı mübah kılar.[2441]

Burada cezalandırma ile kastedilen, hapistir.

[*] – Ebû Dâvud, Hermâs b. Habîb'den, o da babası aracılığı ile dedesinden şunu nakletmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e, bana borcu olan bir adamı getirdim.

Bana *"ona yapış (yanından ayrılma)"* buyurdu. Daha sonra bana *"Ey Temim'in kardeşi! Esirine ne yapmak istiyorsun?"* diye sordu.

Bu hadis, borçlunun hapsedilmesinin câiz olduğunu göstermektedir.[2442]

[b] – Davacı, davalıda hakkının bulunduğunu ispatlar ve borçlunun hapsedilmesini isterse hâkim hemen hapsetmez, borçluya borcunu ödemesini emreder. Borçlu bundan kaçınırsa hâkim hapseder.

2440 Bu ifade konunun daha iyi anlaşılabilmesi için tarafımızdan eklenmiştir. (S.D.)
2441 Sahih-i Buhari, 474.
2442 Avnü'l-ma'bûd, 3, 350.

Çünkü bu durumda haksızlık yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu, borcun ikrar ile sabit olması halindedir.

[c] – Borç, şâhitlerin şâhitliği ile sabit olursa hâkim doğrudan hapseder.

Çünkü şâhitlik ancak davalının borcu inkârından sonra olur ki, bu durumda haksızlık yapmıştır.

[d] – Hâkim borçluya "senin malın var mı?" diye sormaz. Şayet alacaklı, borçlunun fakir olduğunu kabul ediyorsa hâkim işte bu durumda borçluya gerçekten malı olup olmadığını sorar. Çünkü bu durumda –şayet malı yoksa- borçluya süre tanınması nas sebebi ile gerekli olmuştur.[2443]

Bununla birlikte hâkim, alacaklının borçluyu tâkip etmesini engellemez.

[e] – Davacı "borçlu ödeme gücüne sahip" diye iddiada bulunur, borçlu ise ödeme gücüne sahip olmadığını söylerse;

[&] – Hâkim borçlunun ödeme gücü olduğunu biliyorsa,

[&] – Borç; karz akdi, sakım akdinin bedeli, mehir, başkasının borcuna kefalet, hulu' bedeli gibi borç kalemlerinden herhangi biri ise borçluyu hapseder. Çünkü görünürdeki duruma göre, aldığının elinde olması gerekir.

[&] – Bunlar dışındaki bir borçta borçlu fakir olduğunu iddia ediyorsa hâkim onu hapsetmez.

Çünkü aslolan, kişinin zengin olmamasıdır. Diğer borçlar; telef edilen malların tazmini, vücut bütünlüğüne yönelik suçlarda erş bedelleri, yakınların ve karının nafakası gibi bir borç olabilir.

[&] – Ancak bu yollardan borçlanmış bir kişinin malı olduğuna dair şâhitler bulunursa hâkim borçluyu hapseder.

Çünkü bu durumda borçlu borcunu ödememekle haksızlık etmektedir.

[f] – "Şayet borçlunun malı olsaydı mutlaka ortaya çıkarırdı" şeklinde baskın bir kanaat oluşacak kadar hâkim borçluyu hapsettikten sonra onun durumunu araştırır, malı olmadığı ortaya çıkarsa serbest bırakır.

Çünkü görünürde ödeme gücüne sahip olmadığında kendisine süre tanınmasını hak etmektedir.

[g] – İki şâhit onun ödeme gücüne sahip olmadığına dair şâhitlik ettiğinde de hâkim borçluyu serbest bırakır.

Ödeme gücünün bulunmadığına dair şâhitlerin şâhitliği, ancak borçlunun hapsedilmesinden sonra kabul edilir, daha önce kabul edilmez. Bu konuda icmâ vardır.[2444]

2443 Söz konusu nas, Kur'an'daki *"Şayet borçlu ödeme güçlüğü içinde ise kendisine süre tanıyın"* [Bakara, 280] âyetidir. (S.D.)

2444 Burada söz konusu edilen icmâ, Hanefî mezhebi imamlarının [Ebû Hanîfe, Ebû Yusuf ve İmam

Bir görüşe göre ise her iki durumda da kabul edilir.

[h] – Ödeme gücünün bulunduğuna dair şâhitler bulunursa hâkim, haksızlığı sebebiyle borçluyu sürekli hapiste tutar.

[ı] – Hapis süresi konusunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Doğrusu bu sürenin hâkimin takdirine bırakılmasıdır. Çünkü insanlar hapse dayanma bakımından birbirlerinden oldukça farklılık gösterirler.

[i] – Kişi, karısının nafakasını ödememesi durumunda da hapsedilir.

Çünkü bu, kendisi üzerine gerekli olup bunu engellemesi durumunda haksızlığı sebebiyle hapsedilir.

[j] – Baba, çocuğuna olan borcu yüzünden hapsedilemez. Dedeler ve nineler de torunlarına olan borçları yüzünden hapsedilemez.

Çünkü bu, âyette çocuklara emredilen "ana-babalarla iyi geçinme"ye uygun bir davranış değildir.

[k] – Ancak ana-baba, çocuğun nafakasını teminden kaçınırsa bu durumda hapsedilir.

Çünkü çocuğa nafaka vermemek, onun ölümüne yol açar. Bu, şuna benzer: Baba çocuğa fizikî saldırıda bulunsa çocuk –babasını öldürme pahasına- kendini koruma hakkına sahiptir.

[l] – Hapisteki şahıs hastalandığında hapiste kendisine hizmet eden birisi varsa hâkim onu hapishanenin dışına çıkarmaz, yok ise ölmesin diye hapishanenin dışına (tedavi amaçlı) çıkarır.

Hâkimin bir başka hâkime mektup yazması:

[a] – Dava tarafları ile şâhitleri bir araya getirmenin mümkün olmadığı durumlarda;

[aa] - Şüphe ile düşmeyen tüm haklarda hâkimin bir başka hâkime yazdığı mektup hukuken kabul edilir.

[ab] - Şüphe ile düşen hadler ve kısas gibi haklarda ise hâkimin hâkime yazdığı mektup hukukî açıdan kabul edilmez.

Hâkimin bir başka hâkime mektup yazmasının câiz olduğunun delilleri şunlardır:

[&] – Mektup, mektubu yazanın ibare ve konuşması yerine geçer. Nitekim Yüce Allah'ın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gönderdiği kitap, emir ve yasak konularında onunla konuşması gibi kabul edilir.

Muhammed] görüş birliği anlamındadır. (S.D.)

[&] – Yine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in İran ve Roma idarecilerine ve onların çeşitli bölgelerdeki temsilcilerine yazdığı mektuplar da bizzat onlarla konuşması gibi kabul edilir. Bu yüzden Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in mektuplarında yazdığı emirler tıpkı yüzyüze iken verilen emirler gibi uyulmayı gerektirir. Onun yazdırmış olduğu mektuplar, haklar konusunda yargısal içerikli bir talimatname değil, tebliğ türündendir.

Buna göre hâkimin hâkime mektup yazması, onunla konuşması gibidir. Hâkimin bir konu ile ilgili bir başka hakimle konuşması ve durumu ona bildirmesi nasıl hukuken dikkate alınıyorsa, yazdığı mektup da aynı şekilde geçerlidir.

[b] – Hâkimin bir başka hâkime mektup yazmasını gerektiren durum şudur:

Bir hâkimin yanında şâhitler belirli bir şahsın falan bölgedeki kişide alacağı olduğuna şâhitlik ederler. Hâkim de davalı olan o şahsın yaşadığı bölge hâkimine mektup yazarak durumu bildirir. Bu sebeple mektubun gönderildiği hâkim kendi takdir hakkını kullanarak hüküm verir.

[c] – Hâkimin hâkime yazdığı mektupta, mektubu yazan şahıs ve onun mührü tanınabiliyorsa mektup kabul edilir.

[*] – Şa'bî hâkim tarafından mühürlenmiş mektupları kabul ederdi.

[*] – Muaviye b. Abdülkerim es-Sekafî şöyle demiştir:

Basra kadısı Abdülmelik b. Ya'lâ, İyas b. Muaviye, Hasan ve diğerlerine yetiştim. Bunlar, şâhitler huzurunda yazılmamış olsa bile hâkimlerin yazdığı mektupları hukuken geçerli kabul ediyorlardı.

[d] – Hâkim;

[&] – Kendi bölgesinde bulunan biri aleyhine şâhitlik edildiğinde onun aleyhine hüküm verir ve hükmünü de yazar. Buna sicil denir.

[&] – Evlilik, borç, gasp, inkâr edilen emanet, mudarebe gibi hususları da yazı ile kaydeder. Çünkü bunların tümü, nitelikleri zikredilerek bilinen borçlardır.

[&] – Hâkim nesep konusunu da yazar, çünkü nesep baba, dede ve diğerlerinin zikredilmesi ile bilinir.

[&] – Taşınmaz malları da yazar, çünkü bunlar sınırları belirtilmek suretiyle bilinir.

[&] – Taşınır malların tümüne dair davaları da -İmam Muhammed'e göre- ihtiyaç sebebiyle yazar. Bunlar da nitelik, miktar vb. özellikleri zikredilerek bilinir. Ebû Hanife'ye göre taşınır mallar yazılmaz. Çünkü bunlarla ilgili şâhitlik yapabilmek için bu mallara işaret etmek gerekir. Fetva, İmam Muhammed'in görüşü doğrultusundadır.

[e] – Hâkim mektubu şu şekilde yazar: Davacı ve davalıların isimleri, baba, dede, soy ve kabile isimleri, lakapları ile yazılır. Dede ismi yazılmazsa bu câiz olmaz. Karışıklığı gidermek için yalnızca davalı ve davacıya özgü olan ve onları diğerlerinden ayırt eden vasıfların yazılması zorunludur.

[f] – Hâkimin mektubu belirli bir şahsa hitaben yazması şarttır.

Örneğin "falan oğlu falan oğlu falandan, filan oğlu filan oğlu filana gönderilmiştir" şeklinde yazar. Böylelikle mektup karşı tarafça bilinebilir.

[g] – Mektubu yazan hâkim –şahitler mektubun içeriğini öğrensinler diye- bunu şâhitler huzurunda okur, mektubun içindekileri onlara bildirir. Mektubu onların gözleri önünde mühürler. Şâhitlerin mektubun içeriğini ezbere bilmeleri gerekir. Bu yüzden onlar bir mektubun belirli bir hâkim tarafından yazılıp mühürlendiğine şâhitlik etmekle birlikte, mektubun içeriğine şâhitlik etmeseler, mektup hukuken geçerli kabul edilmez. Şâhitlerin isimleri de karışıklığı gidermek için mektuba baba ve dedelerinin isimleri ile yazılır.

[h] – Hâkim mektupta "falan oğlu falan oğlu falandan bu mektubun ulaştığı Müslüman hâkimlere" diye yazsa mektubun kendisine iletildiği her hâkimin bunu kabul etmesi gerekir. Çünkü belirsiz bir topluluğa hitap etmek câizdir. Nitekim Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem yabancı bölgelere mektuplar yazarak, tanımadığı halde onları İslam'a davet etmiştir.

[ı] – Mektup, gönderildiği hâkimin eline ulaştığında hâkim dava tarafını çağırır ve onun huzurunda mektubu kendisine okur, aleyhinde hak sabit olduğu için mektubun içeriği ile onu yükümlü tutar.

[i] – Mektubu yazan hâkim, mektubun karşıya ulaşmasından önce ölmüş, görevden alınmış veya hâkimlik yapma ehliyetini kaybetmiş ise mektup geçersiz hale gelir.

Çünkü mektup, karşıya ulaştığı anda onunla yapılan konuşma gibidir. Hâkim, ölüm, görevden alınma vb. gibi durumlarda konuşma ehliyetini kaybetmiş, sıradan birisi haline gelmiştir.

[j] – Mektubun gönderildiği hâkim öldüğünde de mektup geçersiz hale gelir. Ancak mektupta ölen hâkimin isminden sonra "veya bu mektubun ulaştığı Müslüman hâkimlerin tümüne" denilmişse mektup geçerli olur.

[k] – Davalı ölürse onun mirasçıları onun yerini aldığı için hüküm onlar hakkında yürütülür.

[l] – Davalı, mektubun gönderildiği hâkimin bölgesinde değilse ve hâkim onun şâhitlerini dinlemek istiyorsa, davalının bulunduğu bölge hâkimine mektup yazılır. İkinci mektupta da ilk mektuptaki hususlar veya aynı anlama gelen şeyler yazılır, ta kî hâkimin kendi nezdinde sabit olan şeyler yazılmış olsun.

Tahkîmin (hakeme başvurmanın) hükmü:

[a] – Davalı iki kişi, aralarında hüküm vermesi için birini hakem tayin etseler, bu câiz olur, hakem de onlar üzerinde yetkili olduğundan verdiği hüküm bağlayıcı olur. Çünkü hakem iki tarafın karşılıklı rızası ile hükmetme işini yapmıştır.

[b] – İki taraftan her biri, hakemin hüküm vermesinden önce tahkimden dönebilir. Rıza ortadan kalktığında hakemin yetkisi de sona ermiş olur.

[c] – Hakem tayin edilen kimsenin hâkimlik yapma ehliyetine sahip olması gerekir. Çünkü tıpkı hâkimin hükmü gibi hakemin hükmü de tarafları bağlar. Hakemin hem hükmetme anında hem de hakem tayin edilme anında ehil olması dikkate alınır.

[d] - Hakem şâhitleri dinleyebilir, taraflardan birinin yeminden kaçınmasını veya ikrarını dikkate alarak hüküm verir.

[e] – Hakemin hükmü hâkime götürüldüğünde şayet hâkimin görüşüne uygun ise hâkim bunu onaylar, aykırı ise iptal eder.

Çünkü hakemin hâkim üzerinde yetkisi yoktur, bu yüzden hâkimin hakemin hükmünü uygulaması zorunlu değildir. Hâkimin yetkisi genel bir yetki olup hakeminkinden farklıdır.

[f] – Hakem, lehine şâhitlik edemeyeceği kimseler hakkında hakemlik yapamaz.

[g] – Hadler ve kısasta hakem tayin etmek câiz değildir.

Çünkü bunlar şüphe ile düşen cezalardır. Ayrıca iki tarafın kendi canları üzerinde bir yetkileri bulunmadığından, onların mübah kılması ile canları mübah hale gelmez.

[h] – Bir görüşe göre kısas cezasında hakem tayin edilebilir, hadlerde tayin edilemez.

Çünkü had cezaları Allah haklarından olduğundan, hakem tayin etmek câiz değildir. Kısasa gelince, iki taraf buna mâlik olduğundan, bu konuda hüküm verme işini karşılıklı rıza ile hakeme de bırakabilirler.

[ı] – Hırsızlık davasında el kesmek için değil, ancak çalınan malı tazmin ettirmek için hakem tayin etmek câizdir.

ŞAHİTLİKLER

Tarifi: "Şâhitlik", kesin haber anlamına gelir. Şâhit olmak bir yerde hazır olmaktır.

Terim olarak ise "şahitlerin hazır bulunup ya görerek ya da duyarak şâhit oldukları bir şeyi haber vermeleri"dir. Gözle görme; adam öldürme ve zina gibi fiillerde olur. Duyma ise akitler ve ikrarlar gibi konularda olur.

Bu tanıma göre kişinin ancak hazır bulunduğu ve görmek ya da duymak yoluyla bildiği bir konuda şâhitlik etmesi câizdir. Yine kişinin olayı hatırlamaksızın şâhitlikte bulunması da câiz değildir.

[*] – Tâvus, İbn Abbas'tan şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanında bir adamın yaptığı şâhitlikten bahsedildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, İbn Abbas'a eliyle güneşi işaret ederek şöyle buyurdu:

Ey İbn Abbas, sen yalnızca şu güneşin ışığı gibi senin için aydınlık olan konularda şâhitlik et, başka konularda şâhitlik etme![2445]

[*] – Ebû Miclez şöyle demiştir:

İbn Ömer'e "insanlar beni çağırıp şâhit tutmak istiyorlar, ben ise bunu doğru bulmuyorum" dedi. İbn Ömer "bildiğin konuda şâhitlik et" dedi.[2446]

Şahitlik hüccettir:

Şahitlik, hakkı ortaya çıkaran bir hüccettir. Yüce Allah şâhitliği şu âyetlerle meşru kılmıştır:

"Erkeklerinizden iki kişiyi şâhit tutun". [Bakara, 282]

"İçinizden adalet sahibi (güvenilir) iki kişiyi şâhit tutun". [Talâk, 2]

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

"Beyyine getirmek davacıya, yemin etmek de davalıya aittir".[2447]

2445 Sünen-i Beyhakî, 10, 156.
2446 Sünen-i Beyhakî, 10, 156.
2447 Sünen-i Tirmizî, 2, 399.

Bu hadiste geçen "beyyine"nin "şahit" anlamında olduğu konusunda icma vardır.

Şahitlik insan haklarının ihyâ edilmesini, akitlerin karşılıklı inkârdan korunmasını, mal sahiplerinin mallarının korunmasını sağlar.

Şahitliği yerine getirmenin hükmü:

1. Davacı olan şahıs talep ettiğinde olayı bilen kişinin şâhitliği yerine getirmesi farzdır. Çünkü şâhitlik davacının hakkıdır, dolayısıyla diğer haklarda olduğu gibi hak sahibinin istemesine bağlıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"*Şahitliği gizlemeyin. Kim şâhitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır.*" [Bakara, 283]

"*Şahitler çağrıldıklarında gelmemezlik etmesinler.*" [Bakara, 282]

Hak sahibi, bir şahsın olaya şâhit olduğunu bilmez ve o şahıs şâhitlik etmediğinde hakkın zayi olmasından korkarsa, davacının talebi olmasa da şâhitlik etmesi gerekir.

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bu tür şâhitliği överek şöyle buyurmuştur:

Size şâhitlerin en hayırlısını bildireyim mi? Kendisinden istenmeden önce şâhitliğini yapandır".[2448]

2. Hak sahibi, kişinin bir olaya şâhit olduğunu bildiği halde onu şâhitliğe çağırmamışsa o şahsın şâhitlik etmesi mekruh olur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Sizin en hayırlınız benim neslim, sonra onları izleyenler, sonra da onları izleyenlerdir. Onlardan sonra; şâhitlik etmeleri istenmediği halde şâhitlik eden, emanete hıyanet edip korumayan, adakta bulunup yerine getirmeyen bir toplum gelir. O toplum içinde şişmanlık (obezite) ortaya çıkar.[2449]

Yukarıdaki iki hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü ilki, şâhitliğe özen göstermeyi, ikincisi ise söz konusu topluluğun dünyaya özen göstermesini ifade etmektedir.

3. Kişinin, hazır olmadığı veya görmediği yahut bilmediği bir konuda şâhitlik etmesi haramdır. Bu, yalancı şâhitliktir.

[*] – Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem üç kere "Size büyük günahların en büyüklerini bildireyim mi?"diye sordu, sahabe "evet ey Allah'ın resûlü!" deyince şöyle buyurdu: "Allah'a ortak koşmak, ana-babaya isyan et-

2448 Sahih-i Müslim, 3, 1344.
2449 Sahih-i Müslim, 3, 1964.

mek". Daha sonra bulunduğu yerden doğrularak "dikkat edin, bir de yalancı şâhitlik" dedi. Bunu o kadar çok tekrarladı ki sahabe "keşke sussa" dediler.[2450]

[*] – Hz. Ömer radıyallâhu anh Şam'daki valilerine mektup yazarak yalancı şâhitlere kırk sopa vurulmasını, yüzlerine kül karası çalınmasını, saçlarının tıraş edilmesini, uzun bir süre hapse atılmalarını emretti.

Haddi gerektiren suçlar konusunda şâhitlik etmek:

Haddi gerektiren bir suça şâhit olan kimse, olayı mahkemeye taşımak veya sessiz kalmak şıklarından birini tercih edebilir.

Çünkü o, şu iki durumla karşı karşıyadır: a) Had cezasını uygulatmak, b) Bir müslümanın kötü bir duruma düşmesinden sakınmak. Had cezasının uygulanması, Allah hakkıdır. Müslümanın kusurunu örtmek ise müslümanın Allah'ın rızasını ümit edeceği bir sevaptır. Kusuru örtmek, ortaya dökmekten daha iyidir. Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber, zina yaptığını ikrar etmesi için Mâiz'i getiren Hezzâl'e şöyle demiştir:

Onu elbisenle örtseydin senin için daha hayırlı olurdu.[2451]

[*] – Yine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Kim bir müslümanın kusurunu örterse Allah da kıyamet günü onun kusurunu örter.[2452]

Had cezası uygulanan kişiye merhamet göstermek:

[a] – Din, had cezasını gerektiren bir suç işlediğini ikrar etmek suretiyle kendisine cezayı gerekli kılmak isteyen kimseye bundan vazgeçmeyi telkin etmeye teşvik etmiştir. Bu sayede kişi, ikrarından dönebilir.

[b] – Hâkimin ikrarda bulunan kişiye hemen had cezasını uygulaması gerekmez.

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Mâiz'e şu sözü ile cezayı kendisinden kaldırmasını telkin etmiştir: "Belki de yalnızca öpmüşsündür veya tutmuşsundur yahut bakmışsındır!".[2453] Mâiz "hayır" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "onunla ilişkide bulundun mu?" diye sordu. Mâiz "evet" deyince recmedilmesini emretti.

Şayet Mâiz "hayır" deseydi had cezasından kurtulacaktı.

2450 Sahih-i Buhari, 522.
2451 Sünen-i Ebî Davud, 4, 134.
2452 Sünen-i Tirmizî, 2, 440.
2453 Sahih-i Buhârî, 1431.

[*] – Yine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir eşya çalıp itirafta bulunan, ancak eşya kendisinin yanında bulunmayan şahsa telkinde bulunarak "belki de çalmamışsındır ha!" demiş, adam "evet çaldım" diye iki veya üç defa söyleyince elinin kesilmesini emretmiştir.[2454]

[*] – Hz. Ömer radıyallâhu anh hırsızlık yapan bir adama, cezadan kurtulmasını telkin etmiştir.

[*] – İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde rivayet ettiğine göre İkrime b. Ebî Hâlid şöyle demiştir: Hz. Ömer'e bir hırsız getirildi, o hırsızlığını itiraf etti. Hz. Ömer ona "benim gördüğüm kadarıyla bu adamın eli bir hırsızın eline benzemiyor" dedi. Adam "vallahi ben hırsız değilim!" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer adamı saıdı, elini kestirmedi.[2455]

[*] – Hz. Ali radıyallâhu anh de Şerâha el-Hemdâniyye'ye kendini kurtarmasını telkin etmiştir.

Ahmed, Şa'bî'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Ali'ye bir adam getirildiğini gördüm. Onun bir deve çaldığı söyleniyordu.

Hz. Ali ona "bana göre sen çalmamışsındır!" dedi.

Adam "hayır ben çaldım!" dedi.

Hz. Ali "belki de karıştırıyorsun!" dedi.

Adam "hayır ben çaldım!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Ali, Kanber'e "Kanber! Bu adamı al, bir ateş yak. Kasabı çağır, bunun ellerini bağla ve ben gelinceye kadar bekle" dedi.

Hz. Ali, dedikleri yapıldıktan sonra adamın yanına geldi, adama "sen mi çaldın?" diye sordu. Adam "hayır" deyince onu serbest bıraktı.[2456]

[*] – İbn Ebî Şeybe, - rivayet senedini zikrederek - Ebû Hureyre'den şunu rivayet etmiştir: Ebû Hureyre'nin valiliği sırasında kendisine hırsızlık yapmış bir adam getirildi. Ona "sen hırsızlık yaptın mı? Hayır de!", "sen hırsızlık yaptın mı? Hayır de!" diye iki veya üç kere söyledi.[2457]

Haddi gerektiren suçlar konusunda kadınların şâhitliği:

[*] – Zeylaî *Nasbu'r-râye* adlı eserinde Zührî'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ondan sonra da iki halife zama-

2454 Sahih-i Buhârî, 1431.
2455 Nasbu'r-râye, 4, 77.
2456 Nasbu'r-râye, 4, 77.
2457 Nasbu'r-râye, 4, 78.

nından beri sünnet/uygulama "haddi gerektiren suçlar konusunda kadınların şâhitliğinin geçerli olmaması"dır.

[*] – Zeylaî; Şa'bî, Nahaî, Hasen ve Dahhâk'tan "hadler konusunda kadınların şâhitliği geçerli değildir" görüşünü rivayet etmiştir.

[*] – Beyhakî'nin –rivayet senedi ile- aktardığına göre İbrâhim [en-Nahaî] kadınların had cezaları ve boşama konusunda şâhitliklerini kabul etmez ve "boşama, had cezasından daha şiddetlidir" derdi.[2458]

Ancak Hanefîlerde meşhur görüş "boşama"nın yerine "kısas"ın konmasıdır. Daha önce geçtiği üzere bu görüş daha güçlüdür.

Şahitliğin mertebeleri:

Şahitlik dört derecedir:

1) Zina konusunda şâhitlik,

2) Diğer hadler ve kısas konusunda şâhitlik,

3) Hadler ve kısas dışındaki konularda şâhitlik,

4) Doğum, bekâret, kadınlara özgü kusurlar vb. gibi erkeklerin muttali olamayacağı konularla ilgili şâhitlik.

1- Zina konusunda şâhitlik:

Zina konusunda yalnızca dört erkeğin şâhitliği kabul edilir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şâhit getirin." [Nisâ, 15]

"Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şâhit getiremeyenlere seksen değnek vurun." [Nur, 4]

Zührî'nin şu hadisi sebebiyle had cezalarını gerektiren suçlar konusunda kadınların şâhitliği kabul edilmez:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve ondan sonra da iki halife zamanından beri sünnet / uygulama "haddi gerektiren suçlar konusunda kadınların şâhitliğinin geçerli olmaması"dır.

Zina konusundaki dört şâhit –ileride geleceği üzere- "şahitlik" sözcüğünü kullanarak şâhitlik ederler. Zina fiilini "erkeğin cinsel organının kadının cinsel organına sürme milinin sürmedanlığa girdiği gibi" veya "ipin kuyuya girmesi gibi girdiğini" söyleyerek açıkça belirtirler.

2458 Sünen-i Beyhakî, 10, 148.

2- Diğer had cezaları ve kısasta şâhitlik:

[a] – Bu konularda iki erkeğin şâhitliği kabul edilir.

Çünkü Yüce Allah: *"Erkeklerinizden iki kişiyi şâhit tutun."* [Bakara, 282] buyurmuştur. Bu konuda –daha önce belirttiğimiz sebeple- kadınların şâhitliği kabul edilmez.

[b] – Livata (eşcinsel ilişki) fiiline şâhitlik konusunda alimler ihtilaf etmiştir:

Ebû Hanife'ye göre bu konuda güvenilir iki kişinin şâhitliği kabul edilir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise livatada da tıpkı zinada olduğu gibi yalnızca dört kişinin şâhitliği kabul edilir.

3 – Hadler ve kısas dışında diğer haklar konusunda şâhitlik:

[*] – Rib'î b. Hırâş, ashaptan bir adamdan şunu rivayet etmiştir:

İnsanlar Ramazan'ın son günü konusunda ihtilaf ettiler. İki bedevî gelerek Hz. Peygamber'in huzurunda "vallahi [şevval] hilali[ni] dün akşam gördük" diye şâhitlik ettiler. Bunun üzerine Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem insanlara iftar etmelerini ve ertesi sabah da bayram namazı için namazgâha çıkmalarını emretti.[2459]

Hak ister mal olsun isterse de mal dışında nikah, boşama, vekalet, vasiyet olsun, bu konularda iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının şâhitliği kabul edilir.

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şâhit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. [Bakara, 282]

4 – Doğum, bekâret, kadınlardaki kusurlar vb. gibi –mahrem bile olsa- erkeklerin muttali olamayacağı konularda şâhitlik:

[*] – Hasen ve Şa'bî şöyle demiştir: "Erkeklerin muttali olamayacağı konularda tek bir kadının şâhitliği geçerlidir".

[*] – Zührî'nin rivayet ettiği "Öteden bu yana uygulama (sünnet) yalnızca kadınların muttali olabileceği, kadınların doğum yapması ve kadınlara özgü kusurlar konusunda kadınların şâhitliğinin kabul edilmesidir" sözü sebebiyle tek kadının şâhitliği kabul edilir.

[*] – Abdürrezzak –senedi ile- İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir:

Doğum, âdet vb. kadınların avret mahalli ile ilgili, sadece kadınların muttali olabileceği konular dışında yalnızca kadınların şâhitliği kabul edilmez. Bu durumda güvenilir ve Müslüman kadının şâhitliği kabul edilir.

2459 İ'lâü's-sünen, 15, 257.

Hanefîler tek bir kadının şâhitlik yapabileceğine dair şunları delil getirmişlerdir:

[&] – Ayette geçen "kadınlar" sözcüğünün başında elif-lam takısı vardır. Bu, tek bir kadını da içerir.

[&] – Abdürrezzak'ın İbn Şihab'dan yaptığı şu rivayet de bunu destekler:

[*] – Hz. Ömer, bir çocuğun sağ olarak doğduğu konusunda bir kadının şâhitliğini kabul etti.

[a] – Ebû Hanife –kendisinin iki görüşünden tercihe şayan olanına göre- miras konusunda çocuğun sağ doğup doğmadığı meselesinde kadının şâhitliğini kabul etmiş, Mevsılî ise Ebû Hanife'nin görüşünü aktarırken "miras konusunda" şeklindeki kaydı zikretmemiştir.

[b] – Şâfiî (rh.a.), başkalarının muttali olamayacağı konularda dört kadının şâhitliğini kabul eder.

Ahmed'in konu ile ilgili görüşü ise biz Hanefîlerin görüşü gibidir.

[c] – Süt emzirme konusuna gelince; bu konuda yalnızca iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının şâhitliği kabul edilir. Çünkü bu, erkeklerin muttali olamayacağı konulardandır. Kendisiyle evlenilmesi haram olan erkeğin kadının göğüslerine bakması ve onun emzirmesini seyretmesi de bunu göstermektedir.

Şahitliğin sıhhat şartları:

Şahitliğin sıhhat şartları: 1) Güvenilir olma, 2) "Şahitlik" sözcüğü, 3) Hürriyet, 4) İslam.

Güvenilir olma:

Hadler, kısas ve diğer haklarda şâhitlik eden şahsın güvenilir olması şarttır.

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"*İçinizden güvenilir olan iki kişiyi şâhit tutun.*" [Talak, 2]

"*Şayet iki erkek yok ise, şâhitlerden, kendilerinden razı olduğunuz iki kişiyi*". [Bakara, 282].

Fâsık, kendisinden razı olunan bir kimse değildir. Çünkü hâkim, şahidin sözüne göre hüküm verir ve bunu başkalarının hakkında da uygular. Bu yüzden şahidin sözünün doğru olduğu yönünde hâkimde baskın bir kanaatin oluşması gerekir. Bu ise ancak güvenilirlikle olur.

Güvenilirlik konusunda en güzel yorum şudur: "Büyük günahlardan kaçınmak, küçük günahlarda ısrarcı olmamak, iyiliği kötülüğünden çok olmak, doğrusu yanlışından çok olmak".

Diğer bir görüşe göre güvenilirliği, yeme-içmesi ve namusu konusunda hakkında bir tenkitin bulunmamasıdır. Yani bir kimse hakkında; "faiz yiyor", "gasp edilmiş bir mal yiyor", "zinakâr" denmemesidir. Birincisi yeme-içme ile ilgili, ikincisi ise namus konusunda bir eleştiridir. Kişi bu ikisi ve bunlara bağlı tenkitlerden kurtulabilirse güvenilir kabul edilir.

2) "Şahitlik" sözcüğü:

Bu şarttır, çünkü Yüce Allah *"şahit tutun"* buyurmuştur. Bu âyet, şâhitliğin talep edildiğini gösterir. Bunu "şahitlik" sözcüğünü kullanarak yapmak gerekir.

Şahit "şahitlik ederim" ifadesini kullanmaz da "biliyorum", "eminim" gibi sözler kullanırsa şâhitliği kabul edilmez. Yüce Allah şâhitliğe *"onlardan birinin şâhitliği dört kez şâhitlik etmesidir"* [Nur, 6] sözü ile itibar etmiştir. Şâhitlik sözcüğü "şahitlik ederim" ifadesini kullanarak olur.

3) Hürriyet:

Çünkü şâhitlik velayet kapsamındadır. Kölenin kendi üzerinde velayeti olmadığı halde başkası üzerinde nasıl velayeti olabilir?

[*] – İbn Abbas kölenin şâhitliğinin geçerli olmadığını söylemiştir.[2460]

4) İslam (Müslümanlık)

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Allah müminler aleyhine kâfirlere asla yol vermeyecektir"*. [Nisâ, 141]

[*] – Saîd b. Müseyyeb'den rivayet edildiğine göre Hz. Osman küçük iken şâhit olup büyüdükten sonra şâhitlik eden, Hristiyan iken şâhit olup Müslüman olunca şâhitlik eden, köle iken şâhit olup azat edildikten sonra şâhitlik eden kimsenin bu şâhitlikleri reddedilmemişse geçerli olacağını söylemiştir.[2461]

Hâkim, şâhitlerin güvenilir olup olmadığını soruşturur mu?

[a] – Ebû Hanife (rh.a.) şöyle demiştir:

[aa] – Hâkim, Müslüman şahidin görünürde güvenilir olması ile yetinir, karşı taraf onun güvenilirliği hakkında itirazda bulunmadıkça hakkında soruşturma yapmaz.

Çünkü;

[*] – Hz. Ömer, Ebû Musa el-Eş'arî'ye yazdığı mektupta şöyle demiştir:

Müslümanlar -kendisine had cezası uygulanan, daha önce yalancı şâhitlik yaptığı sabit olan, lehine şâhitlik yaptığı şahsın mevlası ve akrabası olma sebe-

2460 İ'lâü's-sünen, 15, 181.
2461 Sünen-i Dârekutnî, 4, 207.

biyle töhmet altında bulunan kimseler hariç- birbirleri hakkında güvenilirdirler. Yüce Allah sizin kalplerinizdekini bilir, şâhitler ile suçları üzerinizden kaldırır.[2462]

[*] – İki kişi Hz. Ömer'in yanında şâhitlik etti.

Hz. Ömer onlara "Sizi tanımıyorum. Sizi tanımamamın bir zararı yok, bana sizi tanıyan kimseleri getirin." dedi.

Bir adam geldi.

Hz. Ömer ona "bu iki şahidi nasıl tanıyorsun?" dedi.

Adam "iyi ve güvenilir olarak." dedi.

Hz. Ömer "sen onların komşusu musun?" dedi.

Adam "hayır" dedi.

Hz. Ömer "İnsanın ahlakını ortaya çıkaracak bir yolculukta onlarla birlikte bulundun mu?" diye sordu.

Adam "hayır" dedi.

Hz. Ömer "Öyleyse sen onları tanımıyorsun." dedi.

Daha sonra adamlara "sizi tanıyan birilerini getirin" dedi.

Kişinin güvenilir olması asıl, fâsık olması ise sonradan meydana gelen ve var olup olmadığı zanna dayalı bir durumdur. Asıl olanı böyle bir zan için terk etmek câiz değildir.

[ab] – Ancak had ve kısas cezalarında, -karşı taraf şahidin güvenilirliği hakkında itirazda bulunmasa bile- hâkim araştırma yapar, çünkü hâkim had cezasının uygulanmamasının yollarını arar. Şâhitleri tek bir kişinin tezkiye etmesi[2463] yeterlidir. Zina haddinde tezkiye edenlerin de erkek olmaları gerekir.

[b] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir:

Hâkim, had ve kısas cezaları da dahil olmak üzere her konuda şâhitlerin güvenilir olup olmadığını araştırmalıdır. Çünkü hâkimin hüküm verirken, daha sonra hükmünü bozmaması için ihtiyatlı hareket etmesi gerekir. Bunun yolu da gizli ve açık olarak şâhitlerin durumunu araştırmakla olur.

[c] – Hanefî mezhebinde Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in bu görüşleri esas alınmıştır. Çünkü onların döneminde yalancılık yayılmış, onlar da şâhitlerin araştırılmasının gerekli olduğunu söylemişlerdir. Onlar Ebû Hanife'nin döneminde olmuş olsalardı araştırmayı gerekli görmezlerdi, Ebû Hanife onların döneminde olsaydı, o da şâhitlerin araştırılması gerektiği görüşünü benimserdi.

2462 Sünen-i Dârekutnî, 4, 207.

2463 "Tezkiye etmek" şâhitlik eden kimsenin güvenilir olduğuna dair görüş belirtmektir.

[d] – [Ebû Bekir] er-Râzî [el-Cessâs] şöyle demiştir:

Hâkimin, şâhitlerin durumlarını her altı ayda bir araştırması gerekir. Çünkü bu zaman zarfında onu şâhitliğe ehil olmaktan çıkaracak bir durum gerçekleşebilir. Şahidi tezkiye eden kimsenin kimi tezkiye ettiği konusunda herhangi bir şüphe söz konusu olmasın diye tezkiyesini şahidin önünde yapması şarttır.

Şahitliği yüklenmek:

[a] – Şâhitliği yüklenmek iki şekilde olur:

1) Hükmü doğrudan sabit olan konulara şâhit olmak,

2) Hükmü doğrudan sabit olmayan konulara şâhit olmak.

1. [Hükmü doğrudan sabit olan konulara şâhit olmak]

Satım, ikrar, gasp ve öldürme gibi, haklardan ve akitlerden hükmü bizzat sabit olan konularda;

(a) Konu, satım ve ikrar gibi işitmekle bilinen bir konu ise kişi duyduğu her şeye şâhitlik edebilir.

(b) Gasp ve adam öldürme gibi görmekle bilinen bir konu ise olayı görmüşse buna şâhitlik edebilir.

Çünkü bu durumda şâhit, hükmü bizzat gerektiren şeyi bilmiş olmaktadır ki şâhitliğin yerine getirilmesinde dayanak noktası odur.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İbn Abbas'a eliyle güneşi işaret ederek şöyle buyurdu:

Ey İbn Abbas, sen yalnızca şu güneşin ışığı gibi senin için aydınlık olan konularda şâhitlik et, başka konularda şâhitlik etme![2464]

[*] – Şa'bî, yazıyı ve mühürü bildiği halde "şahitlik" sözcüğünü kullanmayan kimsenin "şahitlik ederim ki falan kimse malını satmıştır" deyinceye dek şâhitlik etmemesi görüşünü kabul etmiştir.[2465]

[b] – Kişi bir örtü arkasından satım yapıldığını işittiğinde şâhitlik etmesi câiz değildir. Hâkime duyduğu sesi tarif etse de bu böyledir. Çünkü insanların ses tonları birbirine benzer.

[c] – Ancak kişi bir eve girer, evde kendisinden başka kimsenin olmadığını bilir, sonra kapının yanına oturur, evin de başka bir giriş yeri bulunmazsa, eve bir kimse girdiğinde onu görmemekle birlikte bir ikrarda bulunduğunu işitirse buna dair şâhitlik yapabilir. Çünkü bu örnekte kesin bilgi söz konusu olmuştur.

2464 Sünen-i Beyhakî, 10, 156.
2465 Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân,* 1, 514.

[d] – Saklanan şâhitlerin şâhitliği geçerlidir. Şöyle ki; bir kimse belirli bir mekânda üzerindeki bir hakkı ikrar ettiğinde şâhitler gizlenmiş olsalar ve onun ikrarını duysalar, yüzünü görebiliyor ve onu tanıyorlarsa buna dair şâhitlik etmeleri helal olur. Yüzünü göremiyorlarsa şâhitlik etmeleri helal olmaz. Ancak mekânda başka hiç kimsenin olmadığını kesin olarak biliyorlarsa o zaman şâhitlik etmeleri helal olur. Perde arkasından bir kadının sesini işitmeleri konusunda da hüküm böyledir.

2. [Hükmü doğrudan sabit olmayan konulara şâhit olmak]

Hükmü bizzat sabit olmayan konulara örnek olarak şâhitlik üzerine şâhitliği (ikinci dereceden şâhitlik) gösterebiliriz. Çünkü ikinci şâhitlik, doğrudan hükmü gerektirmez, ancak mahkemeye nakledilmekle hükmü gerektirir. Şâhitliğin yüklenilmesi için olayın mahkemeye taşınması şarttır.

Buna göre;

[&] – Bir kimse bir şahsın bir olaya dair şâhitlik ettiğini duysa, onun bu şâhitliğine dair şâhitlik etmesi câiz olmaz. Çünkü birinci dereceden şâhit tarafından şâhit tutulmamıştır. Ancak birinci dereceden şâhit onu şâhit tutar ve kendi yerine onun şâhitlik etmesini isterse bu durumda şâhitlik edebilir.

[&] – Aynı şekilde birinci dereceden şahidin başka bir şahsa kendi yerine şâhitlik etmesi için vekalet verdiğini işitse buna şâhitlik etmesi câiz değildir. Çünkü birinci dereceden şâhit, şâhitliği ona değil bir başkasına yüklemiştir. Kişinin gözüyle görmediği bir şeye şâhitlik etmesi câiz değildir.

[e] – Şâhit yazıyı tanıdığı halde olayı hatırlamasa şâhitlik etmesi helal olmaz.

Ebû Hanife'ye göre bu, hâkim ve hadis ravileri için de geçerlidir. Çünkü yazı yazıya benzediğinden kesin bilgi sağlanamaz.

[f] – Ancak yazılan konu söz konusu şahıs tarafından ezbere biliniyorsa ve onun imzası ile imzalanmışsa, olay hatırlanmasa bile (onun içeriğine dair şâhitlik etmek, hüküm vermek ve rivayet etmek) helal olur. Çünkü yazıya bir ekleme ve çıkarma yapılmasından emin olunmuş olur.

[g] – Şâhit olayın geçtiği yeri bizzat hatırladığı veya güvenilir bir şahıs bunu kendisine bildirdiği halde olayın kendisini hatırlamıyorsa şâhitlik etmesi helal olmaz.

İstisnâ:

[h] – Şahidin bizzat görmediği bir olaya şâhitlik etmesi helal değildir. Çünkü "şahitlik", bir yerde bulunma ve olaya şâhit olma anlamına gelir. Bu ise bilgi ile olur. Oysa söz konusu şahıs açısından bu gerçekleşmemiştir.

[ı] – Nesep, ölüm, nikah, zifafın gerçekleşmesi konuları bu kuraldan istisna edilir. Kişiye doğru söylediğini düşündüğü güvenilir iki erkek veya bir erkekle iki kadın bu konularda bilgi vermiş olsa istihsanen o kişinin şâhitlik etmesi helal olur.

"Ölüm konusunda bir erkek veya bir kadının haber vermesi de yeterlidir." denilmiştir.

Haber vermenin "şahitlik" sözcüğü ile yapılmış olması şarttır.

Şahitlik üzerine şâhitlik (şahitliğe şâhitlik / ikinci dereceden şâhitlik)

[a] – Şüphe ile düşmeyen tüm haklarda şâhitlik üzerine şâhitlik câizdir.

Şüphe ile düşen haklar hadler ve kısastır. Bunlar, düşürülme ve def edilme üzerine dayalı cezalardır. Hadler şüphe ile düşürülür.

Şüphe ile düşmeyen haklar pek çoktur.

[b] – İkinci dereceden şâhitliğin kabul edilme sebebi insanların haklarını korumaktır. Çünkü olaya doğrudan şâhit olan kişi, hastalık, ölüm, yolculuk vb. sebeplerle şâhitlik yapamayacak durumda olabilir. İkinci dereceden şâhitlik geçerli sayılmasaydı insanların hakları ortadan kalkardı.

[*] – Hz. Ali şöyle demiştir: Ölen bir kimsenin şâhitliği konusunda ancak iki erkeğin şâhitliği kabul edilir.

[*] – Şa'bî de şöyle demiştir: İkinci dereceden şâhitler iki kişi olmadıkça kabul edilmez.

Şu halde, asıl şâhit, ihtiyaç için uzakta bulunsa bile şâhitlik üzerine şâhitlik câizdir.

[*] – Bunun câiz olduğu hakkında delil İbn Abbas'ın radıyallâhu anh rivayet ettiği şu hadistir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Siz benden dinliyorsunuz. Sizden de dinlenecek, sizden dinleyenden de dinlenecek.[2466]

[*] – Mesruk ve Şüreyh şöyle demişlerdir: Had konusunda şâhitlik üzerine şâhitlik câiz değildir. Had konusunda kefalet de yoktur.

[*] – Atâ ve Tâvus şöyle demiştir: Had konusunda şâhitlik üzerine şâhitlik câiz değildir.[2467]

[c] – Bir şahsın şâhitliğine tek bir kişinin şâhitlik etmesi kabul edilmez. Çün-

2466 Sünen-i Beyhaki, 10, 250.
2467 Sünen-i Beyhaki, 10, 251.

kü tek bir kişinin şâhitliği delil değildir. Ayrıca bu da bir haktır, bunda da sayı sınırı dikkate alınır. Şu halde bir kimsenin şâhitliğine şâhitlik edecek kimselerin sayısı en az iki olmalıdır.

[*] – Şa'bî (rh.a.) şöyle demiştir: İki kişi olmadıkça bir kimsenin şâhitliğini yüklenmek geçerli değildir.

[d] – İki erkeğin şâhitliğini, iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının yüklenmeleri câizdir. Çünkü şâhitliği nakletmek haklar kapsamındadır. O iki şahıs da önce bir hakka, sonra başka bir hakka şâhitlik etmektedirler. Bu yüzden bu kabul edilir. Çünkü iki kişinin iki hakka şâhitlik etmesi câizdir.

[e] – Şahidin başkasını şâhit tutması şöyle söyleyerek olur: "Benim şâhitliğime sen de şâhit ol ki ben falancanın [A'nın] benim yanımda falancaya [B'ye] ait şu kadar hak ikrarında bulunduğuna şâhitlik ediyorum". İkinci derece şâhit de şöyle der: "Falanın falancaya [A'nın B'ye] şu kadar hak ikrarında bulunduğu konusunda filan şahıs [C] beni şâhit tuttu".

Hassaf şöyle demiştir: Bu durumda "şahitlik" sözcüğünün sekiz defa söylenmesi gereklidir, ihtiyata uygun olan budur. Bu, şu şekilde yapılır:

Şahitlik ederim ki falan [C] beni şâhitliğine şâhit tuttu. O [C], falanın [A'nın] kendisinin yanında şu kadar borç ikrarında bulunduğuna ve buna şâhit tuttuğuna şâhitlik etti. Bana "şahitliğime şâhit ol" dedi, ben de bu hususta şâhitlik ederim.

Dürrü'l-muhtâr'da şöyle denilmiştir: En kısa ifade şudur: Asıl şâhit "benim şu konudaki şâhitliğime şâhit ol" der, ikinci dereceden şâhit "falanın şu konudaki şâhitliğine şâhitlik ederim" der.

[f] – İkinci dereceden şahidin şâhitliği ancak asıl şahidin mahkemeye gelmesi mümkün olmadığında kabul edilebilir. Mahkemeye gelmeme konusunda mazeret; ölüm, hastalık, yolculuk olabilir. İhtiyaç durumunda ikinci dereceden şahidin şâhitliği meşrudur. Asıl şahidin şâhitlik yapması imkansız olduğunda ikinci dereceden şahide ihtiyaç duyulur.

Ölümün mazeret sayılacağı açıktır.

Hastalıkla kastedilen ise, kişinin mahkemeye gelmesini engelleyecek derecede ki hastalığıdır.

Yolculuk ise sefer müddeti ile sınırlı yolculuktur. Çünkü mesafenin uzun olması bir özürdür. Din, yolculukta sefer müddetini dikkate alarak buna pek çok hüküm bağlamıştır.

Birinci dereceden şâhitler, başkalarını şâhit tuttuklarını inkâr ederlerse ikinci dereceden şâhitlerin şâhitliği kabul edilmez.

Kişinin kimlik tespiti nasıl yapılır?

[a] – Kimlik tespiti kişinin babası, dedesi ve oymağının zikredilmesi ile yapılır.

Çünkü tek başına meselâ "temîm oğulları" şeklinde kabilenin zikredilmesi ile kimlik tespiti gerçekleşmez. Zira o kabilenin sayısız mensubu vardır.

[b] – Kabile içinde oymağın zikredilmesi şarttır. Yine dede adının zikredilmesi de şarttır.

Çünkü çoğunlukla kişilerin kendi adları ile baba adları birbirini tutabilir, bununla birlikte dede adının da tutması nâdirdir. Bu yüzden dede adının da zikredilmesi ile tarif yapılır.

[c] – Şehir ve meslek çok genel olduğundan, tarifte bunlarla yetinilmez.

[d] – Şu halde kimlik tespiti;

[&] – Kişinin baba, dede, oymak ve kabile adının zikredilmesi ile,

[&] – veya baba, dede ve şehir adının zikredilmesi ile,

[&] – yahut baba, dede ve mesleğinin zikredilmesi ile yapılır.

İkinci derece şâhitlerin tezkiyelerinin hükmü:

İkinci derece şâhitler, tezkiye yapabilecek durumda şahıslardır. Onların asıl şâhitliği naklediyor olmaları, yaptıkları tezkiyenin geçerli olmasını engellemez. Onların yaptığı tezkiye ile başkalarınınkisi arasında fark yoktur. Yine iki şâhitten biri diğerini tezkiye ettiğinde bu geçerli olur.

Şahitliğin davaya uygun veya aykırı olmasının etkisi:

Şahitliğin hem ifade şekli hem de anlam yönünden davacının iddiasına uygun olması göz önünde bulundurulur. Şâhitlik ancak bir davadan sonra kabul edilebilir, şâhitlik davaya uygun olmazsa yok hükmünde olur.

Buna göre;

[&] – İki şâhitten biri bin dirheme, diğeri iki bin dirheme şâhitlik etseler Ebû Hanife'ye göre bu şâhitlik kabul edilmez. Çünkü ifade olarak iki şâhit arasında ihtilaf vardır, bu anlam olarak da ihtilafın olduğunu gösterir. Zira bin ile iki bin, anlam olarak farklıdır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bu şâhitlik "bin dirhem" olarak kabul edilir.

[&] – Yine iki şâhitten biri bin dirheme, diğeri bin beş yüz dirheme şâhitlik etse, dava konusunun bin dirhem olduğuna hükmedilir.

[&] – Şâhitlerden biri bir boşama davasında boşamanın bir defa gerçekleştiğine, diğeri iki defa gerçekleştiğine şâhitlik ettiklerinde de hüküm böyledir.

[&] – Davacı, şâhitlerin şâhitlik ettiği miktardan daha az bir şey iddia etse, şâhitlerin şâhitliği hiç kabul edilmez. Çünkü bu durumda davacı, şâhitlerinden birini yalanlamaktadır.

[&] – İki kişi bir ineğin çalındığına şâhitlik etseler, ineğin renginde ihtilaf etseler davalının eli kesilir. Çalınan sığırın erkek mi dişi mi olduğunda ihtilaf etseler eli kesilmez.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed her iki durumda da kesilmeyeceğini söylemişlerdir. Çünkü şâhitlik konusu farklıdır, her birine iki şâhit getirilmemiştir.

Ebû Hanife'nin delili ise şudur: İneğin iki renginin olması, her bir şahidin kendi baktığı taraftaki bir renge şâhitlik etmiş olması mümkündür. Bu, bir karışıklık durumudur. Çünkü hırsızlık gece yapılmış olabilir. Mümkün olduğu sürece şâhitliğin gereğine uygun davranmak gereklidir, bu yüzden şâhitlik kabul edilir. Erkeklik ve dişilik ise bundan farklıdır, çünkü bir sığır hem erkek hem dişi olamaz. Bu yüzden iki tarafın şâhitliği birbirinden farklıdır.

[&] – İki şâhit, Zeyd'in kurban bayramı gününde Mekke'de öldürüldüğüne diğer iki şâhit ise kurban bayramı gününde Medine'de öldürüldüğüne şâhitlik etseler her iki şâhitlik de reddedilir. Çünkü birinin kesin olarak yalan söylediği bilinmekle birlikte hangisinin yalan söylediği bilinmemektedir. Elimizde birini kabul edip diğerini reddetmemizi sağlayacak bir delil de yoktur, bu sebeple reddedilir.

Bu iki şâhit grubundan biri önce şâhitlik eder de hüküm ona göre verilirse diğer ikisinin şâhitliği geçersiz olur. Çünkü birincisi hükmün kendisine bitişmesi ile üstünlük kazanmıştır, ondan daha aşağı seviyede olan bir şey için bu hüküm bozulmaz.

Şahitlerin güvenilirliğine itirazda bulunmak:

Davalı, davacının şâhitlerinin fâsık olduğunu veya ücretle tutulmuş olduklarını iddia etse veya buna dair şâhit getirse hâkim, davacının şâhitlerini dinlemez, ancak davalının dediğini de hemen kabul edip davacının şâhitlerinin fasık olduğuna hükmetmez. Gizli ve açıktan şâhitler hakkında araştırma yapar. Güvenilir oldukları sabit olursa şâhitliklerini kabul eder, aksi taktirde kabul etmez.

Yalancı şâhit:

[a] – Ebû Hanife (rh.a.) yalancı şâhit hakkında şöyle demiştir: Şayet bu kişi kendi çarşı-pazarında tanınıyorsa çarşıda veya kendi topluluğu içinde onların en kalabalık olduğu bir zamanda teşhir edilir ve onunla birlikte gönderilen görevli "biz bunun yalancı şâhitlik ettiğini gördük, bundan uzak durun" diyerek insanları uyarır.

Şüreyh yalancı şahidi çarşısına gönderirdi, çarşıdakilerin toplandığı bir anda onlara teşhir edilirdi.

[b] – Yalancı şâhitlik konusunda erkekle kadın aynıdır.

[c] – [Ebu Hanife'ye göre] yalancı şahide ceza olarak sopa vurulmaz.

Çünkü amaç onun yalancı şâhitlik etmesini engellemektir, bu onu teşhir etmekle sağlanır. Hatta insanlara göre teşhir etmek dövmekten daha ağır bir durumdur, bu yüzden bununla yetinilir.

[d] –Yalancı şâhitlik eden kişi sonradan tövbe etse ve tövbe etmesinden sonra gerçekleşen bir olay hakkında şâhitlik etse şâhitliği kabul edilir mi?

Buna şu iki açıdan cevap verilir:

1. Fâsık iken tövbe etmişse şâhitliği kabul edilir. Çünkü fâsıklığı tövbe ile ortadan kalkmıştır. Tövbe etmesinden sonra şâhitliğinin ne kadar süreyle reddedileceği açıklanmamıştır. Bazıları bunu altı ayla bazıları da tövbe ile sınırlandırmışlardır. Doğru olan, tövbenin etkisinin ortaya çıkma süresini hâkimin takdirine bırakmaktır.

2. Durumu belirsiz bir kimse ise, hüküm açısından şâhitliği asla kabul edilmez. Ebû Yusuf'a göre ise şâhitliği kabul edilir. Fetva bu görüşe göredir.

[e] – Kişinin yalancı şâhit olduğu kendi ikrarı ile sabit olur. Bunu şâhitlerle ispatlama imkânı yoktur. Çünkü şâhitler bir şeyi ispat etmek için getirilir, bu ise şâhitliğin kabul edilmesini reddetmektir.

Şu görüş de ileri sürülmüştür: Kişinin bir adamın öldüğüne şâhitlik etmesi, bunun ardından hakkında şâhitlik edilen şahsın sağ olarak geri gelmesi ile de yalancı şâhitlik kesin olarak anlaşılır. Ancak "şahitlikte yanılmışım" veya "şaşırmışım" derse cezalandırılmaz.

[f] – Ebû Yusuf ve Muhammed şöyle demişlerdir: Yalancı şâhit tövbe edinceye kadar kendisine sopa vurulur ve hapsedilir.

Bu konuda doğru olan, Ebû Hanife'nin görüşüdür.

[*] – İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e şâhitliği sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem adama "sen güneşi gördün mü?" dedi, adam "evet" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "İşte [olayı da] o şekilde gördüysen şâhitlik et, aksi taktirde bırak!".[2468]

Kimin şâhitliği kabul edilmez?

1. Körün şâhitliği kabul edilmez, aynı şekilde onun hâkimliği de geçerli değildir.

2468 İ'lâü's-sünen, 15, 172.

Çünkü bunların yerine getirilmesi, şahısları birbirinden ayırt etmeyi gerektirir. Kör ise lehine ve aleyhine şâhitlik ettiği kimseleri işaret ederek gösteremez. Kör, kişileri ancak ses tonları ile birbirinden ayırır. Oysa insanların ses tonları birbirine benzer.

Kişi şâhitliği eda ettikten sonra kör olsa Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre bu şâhitliğe dayanılarak hüküm verilemez. Çünkü hüküm verme anında şahidin ehliyetinin bulunması gerekir, zira onun şâhitliği hüküm anında hüccet olur. Bu, tıpkı şahidin hükümden önce dilsiz hale gelmesi, delirmesi, fasık olması gibidir ki bu durumlarda şâhitliği geçersiz hale gelir.

2. Zina isnadı sebebiyle kendisine had vurulan kişinin şâhitliği de –tövbe etse bile- kabul edilmez.

Çünkü Yüce Allah *"onların şâhitliğini asla kabul etmeyin!"* [Nur, 4] buyurmuştur. Onun şâhitliğinin reddedilmesi kendisine verilen had cezasının tamamlayıcısıdır. *"Tövbe edenler hariç"* şeklindeki istisna *"işte onlar fâsıkların ta kendileridir"* ifadesine yöneliktir.

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Müslümanlar, birbirine karşı adildirler (şahitlikleri geçerlidir) ancak zina iftirası sebebiyle had cezası uygulananlar müstesna.

[*] – Bir başka rivayet ise şöyledir:

Ancak daha önce yalancı şâhitlik ettikleri görülenler, had cezası sebebiyle sopa vurulanlar, vela ve akrabalık bağı sebebiyle şâhitliğinde töhmet bulunanlar hariç.[2469]

[*] – İbn Cerîr, Şüreyh'in "zina isnadında bulunan şahıs" hakkında "Allah onun tövbesini kabul eder, ancak ben onun şâhitliğini kabul etmem" dediğini rivayet etmiştir.[2470]

[*] – İbrahim şöyle demiştir: Tövbe ile ondan "fasıklık" ismi kalkar, ancak şâhitliği ebediyen kabul edilmez.[2471]

3. Babanın (babanın babasının....) çocuğu (çocuğunun çocuğu....) lehine şâhitliği kabul edilmez. Çocuğun da ana-babası, dedesi...lehine şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü arada "lehine şâhitlik ettiği kimsenin bir parçası olma" söz konusudur. Ayrıca babalar ile çocukların menfaati ortaktır. Zaten aynı sebeple bunların birbirine zekat vermesi de söz konusu değildir.

2469 İ'lâü's-sünen, 15, 220.
2470 Fethü'l-Bârî, 5, 188.
2471 El-Asâr, 94.

Süt çocuklar ve süt babalar bu kuraldan istisna edilmiştir. Çünkü burada "parçası olma" söz konusu olmadığı gibi, arada menfaat birliği de bulunmadığından şâhitlik kabul edilir.

[*] – Misver b. Mahreme, Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini rivayet etti:

Fâtıma benim bir parçamdır. Onu öfkelendiren beni öfkelendirmiş olur![2472]

[*] – Yahya b. Müneyye es-Sekâfi şöyle dedi:

Hz. Hasan ve Hüseyin koşarak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selleme geldiler. Hz. Peygamber onları kucakladı, sonra da şunları söyledi:

Gerçekten de çocuk cimrilik, korkaklık ve üzüntü sebebidir.[2473]

Çocuk babanın parçası olduğundan ve baba, fıtratı gereği kendi nesline bağlı olduğundan bunların birbiri lehine şâhitliği kabul edilmez.

4. Eşlerden birinin diğeri lehine şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü aralarında menfaat birliği vardır. Bu durumda şâhitlik eden, bir anlamda kendisi lehine şâhitlik etmiş gibi olmaktadır. Ayrıca burada töhmet söz konusudur.

5. Ortağın -ortaklığa ilişkin bir konuda- ortağı lehine şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü bu, bir bakıma kendi lehine şâhitlik etmektir.

Ortaklardan biri ortaklıkla ilgisi olmayan bir konuda diğeri lehine şâhitlik etse, töhmet söz konusu olmadığı için şâhitliği kabul edilir.

Asabiyet sahibi kimselerin şâhitliği kabul edilmez. Bir topluluğa sözleri ile taassup gösteren (bir grubun fanatiği olan), bunu açıkça ortaya koyan, bu uğurda toplantılar yapan, insanları bunun için çağıran kimsenin şâhitliği kabul edilmez. Çünkü bu kişi, üzerinde ihtilafın söz konusu olmadığı haram bir fiil işlemektedir. Zira Yüce Allah şöyle buyurur: *"Müminler ancak kardeştirler"*. [Hucurât, 10].

[*] – Abdürrezzak'ın rivayet ettiğine göre Şüreyh şöyle demiştir:

Oğlun baba lehine, babanın oğul lehine, kadının kocası lehine, kocanın karısı lehine, ortağın ortaklığa ilişkin bir konuda –başka konularda olur- ortağı lehine, işçinin patronu lehine, kölenin efendisi lehine şâhitliği kabul edilmez.[2474]

[*] – Bir başka rivayette şu fazlalık yer almaktadır: "Zina iftirası sebebiyle had cezası vurulmuş kişinin şâhitliği de kabul edilmez. Ortağın, ortaklık dışı bir konuda ortağı lehine şâhitliği kabul edilir".[2475]

2472 Sahih-i Buharî, 764.
2473 Sünen-i Beyhakî, 10, 202.
2474 Nasbu'r-râye, 2, 210.
2475 El-Asâr, 95.

[*] – Bir başka rivayette de "körün şâhitliği de kabul edilmez" şeklinde bir fazlalık vardır.

6. Ağıt yakan kadının, şarkı söyleyen kadının, insanları sahip olmadıkları meziyetleri sayarak çokça, uluorta ve sırf yalan yere öven şairin şâhitliği kabul edilmez. Çünkü;

[*] – Ebû Bekre'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanında bir adamdan bahsedildi, bir başka adam onu hayırla yâd etti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona birkaç defa "Yazık sana! Adamın boynunu kopardın" dedikten sonra şöyle buyurdu:

Sizden birisi mutlaka arkadaşını övecekse, onun sahip olduğu bir meziyeti olduğunu görüyorsa "onun şöyle olduğunu zannediyorum" desin. Onun içyüzünü Allah bilir. Hiç kimse Allah'a rağmen temize çıkarılamaz!.[2476]

Şâir, birini övmek istediğinde kişide olan özelliklerle onu övmelidir. Şayet yalan söylüyorsa şâhitliği reddedilir. Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner, bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder".[2477]

Aşağılık fiiller yapan ve kadınsı davranışlarda bulunan muhannes, fâsık olduğu için şâhitliği kabul edilmez. Ancak yaratılıştan sesi ince olan ve yürürken kırıtan muhannesin şâhitliği kabul edilir.

Kendi kendine söylese bile şarkıcı kadın da muhannes gibidir. Çünkü şarkı için sesini yükseltmek haramdır.

Yaktığı ağıtlar için para koparmaya çalışan, ölüm merasimlerinde ağıt yakan kadınlar da böyledir.

[*] – Câbir b. Abdullah radıyallâhu anh şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Abdurrahman b. Avf'ın elinden tutarak onu oğlu İbrahim'in (a.s.) yanına götürdü. İbrahim can çekişiyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu kucağına aldı ve ağladı. Abdurrahman ona "sen bizim ağlamamızı yasakladığın halde ağlıyor musun?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Hayır, ben sizin ağlamanızı yasaklamadım. Ben sizin iki ahmak ve fâcir sesi çıkarmanızı yasakladım: Musibet sırasında çıkartılan ses, yüzü tırmalama, yakapaça yırtma ve şeytanın zili (yani şarkı).[2478]

2476 Sahih-i Buharî, 1287.
2477 Sahih-i Buharî, 1294.
2478 Sünen-i Tirmizi, 2, 237.

[*] – Abdurrahman b. Ganem şöyle dedi:

Bana Ebû Mâlik el-Eş'arî Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şöyle söylediğini anlattı –vallahi bana yalan söylemedi-:

Ümmetim içinde zinayı, ipek elbise giymeyi, şarabı ve şarkı aletlerini helal sayanlar olacaktır....[2479]

[*] – Abdullah b. Amr b. As şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün insanlar mescitte iken onların yanına çıkarak şöyle buyurdu:

Rabbim bana şarap, kumar, davul ve udu haram kıldı.

[*] – Nâfi şöyle dedi:

İbn Ömer bir ney sesi işitti ve elleri ile kulağını tıkadı, oradan uzaklaştı. Bana "bir şey işitiyor musun?" dedi. Ben "hayır" dedim. Ellerini kulaklarından çekti ve şöyle dedi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte idim. Bunun gibi bir ses duydu ve bu şekilde hareket yaptı.[2480]

[*] – İbn Abbas şöyle dedi:

Def haramdır, tanbur haramdır, davul haramdır, ney haramdır.[2481]

[*] – Abdullah b. Amr şöyle dedi:

Kur'an'daki *"Ey iman edenler! İçki, kumar, fal okları ve dikili taşlar şeytan işi birer pisliktir. Şu halde bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."* [Mâide, 90] Bu ayet Tevrat'ta şu şekildedir: "Şüphesiz Allah batılı gidermek için hakkı indirdi. Yine onunla oyunu, dansı, neyleri, udları, defleri iptal etmek için indirdi". Diğer bir rivayette ek olarak şunlar da vardır: "Putları, şiiri, şarabı iptal etmek için indirdi. Kim bunları tadarsa izzet ve celalim hakkı için onu kıyamet gününde susatacağım. Kim onu haram kıldıktan sonra terk ederse ona cennetten içiririm".

[*] – İbn Mesud şöyle dedi:

Suyun ekini yeşerttiği gibi şarkı kalpte nifakı arttırır, suyun ekini yeşerttiği gibi zikir de kalpte imanı arttırır.[2482]

Şarkı, boş sözdür.

[*] – Nitekim İbn Abbas *"İnsanlardan kimileri de boş sözü satın alır"* [Lokman, 6] âyeti ile ilgili olarak "şarkı ve benzeri şeylerdir" demiştir.

2479 Sahih-i Buharî, 1205.
2480 Sünen-i Beyhakî, 10, 222.
2481 Sünen-i Beyhakî, 10, 222.
2482 Sünen-i Beyhakî, 10, 225.

[*] – Mücâhid de ayetle ilgili şöyle demiştir: "Kişinin bol para vererek şarkıcı erkek ve kadın cariyeler satın alması ve onları dinlemesidir. Bu, bâtıl işlerdendir".[2483]

7. Şarap içen kimsenin şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü şarap içmek güvenilirliği zedeler.

Şarkı söyleyen ve tanbur çalanın şâhitliği de kabul edilmez.

Çünkü şeytanın çalgısı ve şarkısı olan bu tip şeyleri dinlememiz yasaklanmıştır. Şâfiî'nin dediği gibi şarkıcı, sefih ve kişiliksiz sayılır.

Yalnızlığını gidermek için kendi başına şarkı söyleyen kişiye gelince, söylediğinde haram bir söz yoksa bir sakınca yoktur.

[*] – Rivayet edildiğine göre Abdurrahman b. Avf, Hz. Ömer'in evine geldi, onun evinde bir şeyler terennüm ettiğini duydu. Kendisine seslendi, Hz. Ömer utanarak dışarı çıktı ve "beni duydun mu Abdurrahman?" diye sordu. Abdurrahman "evet" dedi. Hz. Ömer "yalnız kaldığımızda insanların söylediklerini söylüyoruz. Benim ne söylediğimi biliyor musun?" dedi. Abdurrahman "hayır" dedi. Hz. Ömer şöyle dedi:

Şerefli işler arasında korkulara atılmaktan başka bir iş kalmadı,

And olsun ki ben canımı dişlerin ve kılıçların arasına atacağım.

8. Büyük günahlardan birini işleyen kimsenin şâhitliği de kabul edilmez.

Büyük günah, tamamen haram olan ve karşılığında kat'î bir nas ile ceza konulmuş bulunan günahlardır.

[*] – Abdullah b. Ömer şöyle demiştir:

Büyük günahlar yedidir:

1- Allah'a ortak koşmak,

2- Ana-babaya isyan etmek,

3- Adam öldürmek,

4- Faiz yemek,

5- Haksız yere yetim malını yemek,

6- Masum kadınlara iftirada bulunmak,

7- Yalan yere yemin etmek.

[*] – İbn Mesud büyük günahların dokuz tane olduğunu söylemiştir.

2483 Sünen-i Beyhakî, 10, 225.

Muhtemelen o yukarıdakilere ek olarak yalancı şâhitlik ve zinayı ekledi, yahut yalancı şâhitlik ve Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyi ekledi.

[*] – İbn Abbas'a "büyük günahlar yedi tane midir?" diye soruldu. O, "yetmişe yakın" diye cevap verdi.

Bir görüşe göre büyük günahlar on yedi tanedir.

Dördü kalptedir:

1- Allah'ı inkar etmek,

2- Allah'a isyan konusunda ısrar etmek,

3- Allah'ın rahmetinden ümidini kesmek ,

4- Allah'ın azabından emin hissetmek.

Dördü dildedir:

1- İnkar sözleri söylemek,

2- Yalancı şâhitlik etmek,

3- Masum kadınlara iftira atmak,

4- Yalan yere yemin etmek.

Üçü karınla (mide ile) ilgilidir:

1- Faiz yemek,

2- Yetim malı yemek,

3- Şarap içmek.

İkisi cinsel organla ilgilidir:

1- Zina etmek,

2- Homoseksüellik yapmak.

İkisi elle ilgilidir:

1- Adam öldürmek,

2- Hırsızlık yapmak.

Biri ayakla ilgilidir:

Savaştan kaçmak.

Birisi de vücudun diğer bölümleri ile ilgilidir:

Ana-babaya isyan etmek.

Şunlar da büyük günahlardandır:

Sihir-büyü yapmak,

Bir mazeret söz konusu olmadığı halde şâhitliği gizlemek,

Ramazan ayında mazeretsiz yere oruç tutmamak,

Akrabalık bağlarını koparmak, kasten namaz kılmamak,

Zekât vermemek,

Kur'an'ı unutmak,

Sahabe'ye radıyallâhu anh küfür etmek,

Ölçü ve tartıda hile yapmak,

Rüşvet almak,

Haksız yere müslümana vurmak,

Sebepsiz yere kadının kocası ile ilişkiden kaçınması,

İlim ehlini karalamak,

Zorda kalma söz konusu olmadığı halde ölü hayvan eti ve domuz eti yemek,

Âdetli kadınla ilişkide bulunmak,

Dedi kodu yapmak,

Laf taşımak,

Yalan söylemek,

Ağıt yakmak,

Kıskançlık (hased),

Kibir,

Gücü yettiği halde iyiliği emretme ve kötülüğe engel olmayı terk etmek,

Ekonomik sıkıntı sebebiyle çocuğunu öldürmek,

Vasiyette haksızlık yapmak,

Müslümanları küçümsemek,

Zıhar yapmak.

Said b. Cübeyr şöyle demiştir: Allah'ın cehennem azabı ile tehdit ettiği her günah, büyük günahtır.

Küçük günahlar ise şunlardır:

Bakılması helal olmayan şeye bakmak, dokunmak, öpmek,

Bir müslümanla üç günden fazla dargın kalmak,

Camide alış-veriş yapmak,

Namazda başka şeyle ilgilenmek,

Cuma günü insanları rahatsız ederek saflar arasında ilerlemek,

Hutbe sırasında konuşmak,

Kıbleye dönmek veya müslümanların gelip geçtiği yollara tuvaletini yapmak,

Mastürbasyon yapmak,

Yabancı kadınla baş başa kalmak,

Kadının yanında mahremi veya kocası olmaksızın yolculuk yapması,

Hileli olarak malın fiyatını arttırmak (neceş),

Arkadaşının satışı üzerine satış yapmak,

Karaborsacılık (stokçuluk) yapmak,

Kusurlu malı kusurunu söylemeksizin satmak,

Başkasının evlilik teklif ettiği kişiye evlilik teklifinde bulunmak,

Kırıtarak yürümek,

Namaz kılınması yasaklanan vakitlerde namaz kılmak,

Dedikodu yapılırken susup dinlemek,

Zıhar yapan kimsenin kefareti yerine getirmeden önce eşi ile birlikte olmasi.

Küçük günahlarda ısrar etmenin büyük günah olduğu bilinmelidir.

9. Faiz vb. yollarla haram mal yediği bilinen kimsenin –fasıklığı sebebiyle– şâhitliği kabul edilmez.

10. Tavla oynayanın şâhitliği kabul edilmez.

[*] – Çünkü Müslim'deki şu hadis sebebiyle tavlanın haram olduğu konusunda icma vardır:

Tavla oynayan kimse elini domuz etine ve kanına bulamış gibi olur.[2484]

Yine tavla, satranç, bercîs[2485], nakışlı kâğıt ve münakkale[2486] gibi oyunların kumara alet edilmesi de böyledir.

Satrancın haram olması için kumara alet edilmesi şart koşulmuştur. Çünkü tek başına satranç oynamak kişinin güvenilirliğini ortadan kaldırmaz, kumar ise haramdır, oynayan fâsıktır.

Kumara alet etmeksizin, kötü söz söylemeksizin ve namaz vaktini geçirmeksizin satranç veya diğer oyunları oynayanların şâhitliği kabul edilir. Şayet oyun onu namazdan alıkoyuyorsa veya oyun oynarken fıskı gerektirecek sözler söylüyor ve yemin ediyorsa şâhitliği kabul edilmez.

[*] – İbn Ömer "Satranç tavladan daha kötüdür." demiştir.

2484 Sahih-i Müslim, 3, 1770.

2485 Kelime anlamı olarak "sütlü deve" ve "yıldız" olan bercîs'in eski zamanda oynanan bir tür şans oyunu olduğu anlaşılmakla birlikte günümüzdeki hangi oyuna tekabül ettiğini tespit edemedik. (S.D)

2486 Bu oyunun günümüzde hangi oyuna tekabül ettiğini tespit edemedik. (S.D.)

[*] – Ebû Musa "Ancak günahkârlar satrançla oynar." demiştir.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme *el-Muğnî* isimli eserinde şöyle demiştir: Satranç, haramlık bakımından tavla gibidir. Ancak tavlanın haramlığı daha güçlüdür. Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Abbas, Said b. Müseyyeb, Kâsım b. Muhammed, Sâlim, Urve. Muhammed el-Bâkır, Mataru'l-verrâk, Mâlik ve Ebû Hanife satrancın haram olduğunu kabul eden alimlerdir. Şâfiî ise mekruh saymakla birlikte mübah görmüştür.

Aynı şekilde insanı namazdan alıkoyan her şey de yasak olup "kumar" kapsamında yer alır.

[*] – Kâsım b. Muhammed şöyle demiştir: "İnsanı Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyan her şey kumardır".

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Şairin söylediği en güzel söz Lebid'in şu sözüdür: "Dikkat edin, Allah'tan başka her şey boştur!"[2487]

11. Çirkin işleri yapanların şâhitliği de kabul edilmez.

Örneğin insanların göreceği şekilde yola işemek, yalnızca pantolon giyerek (üstü çıplak) dolaşmak böyledir.

Yine insan şahsiyeti ile bağdaşmayan işleri yapanlar da böyledir. Örneğin insanlara ve komşularına sürekli küfür eden kişi, istediği bir şeyi insanlar vermediğinde onlara küfreden kişi böyledir.

[*] – Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanına girmek için izin istedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "İzin verin girsin. O, aşiretinin ne kötü adamıdır!" buyurdu. Adam yanına girince onunla yumuşak bir şekilde konuştu. Adam gittikten sonra Hz. Âişe "Ey Allah'ın resûlü! Adama söyleyeceğini söyledin, sonra da onunla yumuşak konuştun?" dedi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ey Âişe! Kıyamet günü Allah katında insanların en kötüsü insanların kötülüğünden sakınmak için kendilerini terk ettikleri kimselerdir".[2488]

12. Selefe, yani Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in ashabına ve tabiûna küfreden kimsenin şâhitliği kabul edilmez.

Yine Cuma namazını –mazeretsiz olarak- ondan yüz çevirmek suretiyle terk edenin şâhitliği de kabul edilmez. Çünkü cumayı mazeretsiz olarak terk eden kişi fâsıktır.

Malının zekâtını vermemekle tanınan kimsenin şâhitliği kabul edilmez.

2487 Sahih-i Buhari, 1304.
2488 Sahih-i Müslim, 4, 2002.

Yalan söylemekle tanınan kimsenin şâhitliği kabul edilmez. Böyle bir şeyle tanınmamakla birlikte ağzından yalan çıkmış, fakat iyiliği daha çok olan bir kimsenin şâhitliği ise kabul edilir.

[*] – Rivayet edildiğine göre Harun Reşid'in veziri, Ebû Yusuf'un yanında şâhitlik etti, Ebû Yusuf bunu kabul etmedi. Harun Reşid ona "onun şâhitliğini niçin kabul etmedin? Ben ondan iyilikten başka bir şey bilmiyorum" dedi. Ebû Yusuf şöyle dedi: "Sana bir gün 'ben senin kölenim' dediğini duydum. Şayet doğru söylüyorsa kölenin şâhitliği kabul edilmez. Yalan söylüyorsa yalan söylemek güvenilirliği zedeler".

13. Kuş besleyip onunla oynayan, kuşun peşine düşerek insanların gizli hallerine muttali olan kimsenin şâhitliği de kabul edilmez. Ancak kuş sattığı halde onları uçurmayan, kumarla da tanınmayan bir şahıs ise şâhitliği kabul edilir. Çünkü;

[*] – Ebû Seleme'nin Ebû Hureyre'den rivayetine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bir güvercinin peşine düşen bir adam gördü ve "bir şeytanın peşine düşen bir şeytan" dedi.[2489]

[*] – Üsâme şöyle dedi: Ömer b. Abdülaziz'in [güvercinlerle oynayan kimselerin kuşlarından] uçabilen güvercinlerin öldürülmesini uçamayanların bırakılmasını emretti.[2490]

14. Çocukların şâhitliği kabul edilmez.

Çünkü Yüce Allah *"şahitliğine razı olduğunuz kimselerden..."* [Bakara, 282] buyurmuştur.

[*] – Şüreyh, çocukların birbiri hakkındaki şâhitliklerini, onlar bir konuda ittifak ettiklerinde onaylamıştır.

Kimin şâhitliği kabul edilir?

1. Şairlerin şâhitliği: Müslümanlara kusur bulduğu veya onlara eziyet ettiği, bunları çoğunlukla yaptığı, insanları yalan yere çokça övdüğü bilinmeyen şairlerin şâhitliği kabul edilir.

2. Güvenilir Müslüman kimsenin Müslüman kardeşi lehine şâhitliği kabul edilir.

3. Kişinin kardeşi, amcası lehine şâhitliği –bir töhmet söz konusu olmadığı için- kabul edilir. Çünkü aralarında mülk ve menfaat ayrılığı vardır.

[*] – Şa'bî'nin rivayet ettiğine göre Kadı Şüreyh güvenilir olan kardeşin kardeşi lehine şâhitliğini kabul ederdi.

2489 Sünen-i Beyhaki, 10, 213.
2490 Sünen-i Beyhaki, 10, 213.

[*] – Ömer b. Abdülaziz de kardeşin kardeşi lehine şâhitliğini kabul etmiştir.[2491]

4. Zinadan doğan çocuğun şâhitliği kabul edilir. Bu görüş; Ata, Şa'bî'den rivayet edilmiştir.

[*] – Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Müminler yeryüzünde Allah'ın şâhitleridir.[2492]

5. Espriler yapan, ancak yaptığı esprilerde insanların soyu hakkında konuşma, onlara zina isnadında bulunma, haddi gerektirecek veya fuhşu çağrıştıracak bir söz söyleme gibi hususlardan uzak duran kimsenin şâhitliği kabul edilir.

[*] – Avf b. Mâlik el-Eşcâî şöyle demiştir:

Tebük savaşı sırasında Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ne geldim. Kendisi deriden bir çadırın içindeydi. Çadırın önüne oturdum ve selam verdim. Selamıma karşılık vererek "Avf, içeri gir!" buyurdu. Ben "bütün vücudumla mı, bir kısmımla mı?" diye sordum, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "bütün olarak gir" dedi, ben de girdim.[2493]

6. Bayram gününde veya meşru bir iş sebebiyle eğlenmek, oyun oynamak durumunda bunu yapanın şâhitliği reddedilmez. Bunu yapan şarkıcı olsun olmasın fark etmez.

[*] – Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kişinin eğlendiği her şey bâtıldır. Ancak; ok atmak, atını eğitmek ve karısı ile oynaşması hariç. Bunlar haktandır.[2494]

[*] – Hz. Âişe şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma geldi, odada Buas[2495] şarkıları söyleyen iki kız vardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yatağına uzandı ve arkasını döndü. Daha sonra [babam] Ebu Bekir geldi ve beni azarlayarak "Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem yanında şeytanın neyleri mi çalınıyor?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dönerek "o ikisini bırak" buyurdu. Bir gaflet anında kızları dürttüm, onlar da dışarı çıktı.

2491 Sünen-i Beyhaki, 10, 202.
2492 Sünen-i Beyhaki, 10, 349.
2493 Sünen-i Beyhaki, 10, 348.
2494 Sünen-i Beyhaki, 10, 318.
2495 Buas, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem in Medine'ye göç etmesinden evvel Evs ve Hazreç kabileleri arasında yapılan savaşın adıdır. İki kabile de o günü anmak üzere şiirler ve şarkılar söylemiştir.

[*] – Hz. Âişe şöyle demiştir:

Bir bayram gününde Sudanlı bazı kişiler mescitte kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Ya ben Allah rasûlünden sallallâhu aleyhi ve sellem talep ettim veya kendisi bana "seyretmek ister misin?" diye sordu, ben de "evet" dedim. Beni arkasında durdurttu, yanağım onun yanağına değiyordu. O bir yandan "Ey Erfide oğulları, devam edin!" diyordu. Sonunda ben yoruldum, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de "yeter mi?" diye sordu. Ben "evet" dedim. O "o halde haydi git" buyurdu.[2496]

7. Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymaması, üzerine yemin etmemek, kumara alet etmemek şartıyla satranç oynamak şâhitliğe engel değildir. Renkli kağıtlar, bercîs, idrîs ve münakkale oynayan kimseye gelince, şayet buna müptela olmuş ve bununla tanınıyorsa şâhitliği kabul edilmez. Çünkü bu, yasaklanmış olan kumar kapsamındadır. Böyle değilse şâhitliği reddedilmez.

8. Ehl-i zimmetin[2497] birbiri hakkındaki şâhitliği geçerlidir.

[*] – Câbir şöyle dedi:

Yahudiler Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gelerek bir adam ve kadının zina ettiğini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara "Bana içinizden şâhitlik edecek dört kişi getirin!" buyurdu.[2498]

Şahitlikten dönmek:

[a] – Şâhitlikten dönmenin rükün, şart ve hükmü vardır.

[&] – Şâhitlikten dönmenin rüknü, şahidin "yaptığım şâhitlikten döndüm", "yalan yere şâhitlik ettim" demesidir.

[&] – Şartı, dönmenin hâkimin yanında olmasıdır.

[&] – Hükmü, ister şâhitliği ile hüküm verilmeden önce dönsün isterse sonra dönsün, şahidin cezalandırılmasıdır. Şayet hakkında şâhitlik ettiği şey bir mal ise ve bu şâhitliğe dayanılarak başka bir şahsın mülkiyetini –o şahsın mülkiyetine bir bedel girişi söz konusu olmaksızın- ortadan kaldırmışsa o zaman cezanın yanında onu tazmin etmesi de gerekli olur.

[*] – Şa'bî şöyle demiştir:

İki adam Hz. Ali'nin yanında bir şahsın hırsızlık yaptığına şâhitlik ettiler. Adamın eli kesildi. Daha sonra başka bir zaman Hz. Ali'nin yanına gelerek "biz yanılmışız, hırsız o değil, şuymuş" dediler. Bunun üzerine Hz. Ali "sizin ikinci adam

2496 Sahih-i Buharî, 188.
2497 İslam ülkesi vatandaşı olan Yahudi ve Hristiyanlar.
2498 İ'lâü's-sünen, 15. 246.

konusundaki sözünüzü kabul etmem, ilk adamın diyetini de size tazmin ettiririm. Şayet bunu kasten yaptığınızı bilsem elinizi kestirirdim" dedi.[2499]

[*] – Şâhitlikten dönme konusunda delil, Hz. Ömer'in radıyallâhu anh Ebû Musa el-Eş'arî'ye yazdığı mektuptaki şu ifadelerdir:

Dün bir konuda karar verdiğinde, olayı tekrar düşünüp de gerçeğin farklı olduğunu görürsen hakka (doğruya) yönelmekten geri durma. Çünkü hak eskidir. Hakka dönmek, batılda devam etmekten daha iyidir.[2500]

[Hüküm vermek böyle olduğu gibi] Şâhitlik de böyledir. Çünkü ikisi de aynı durumdadır. Ayrıca bâtıl olan şâhitlikten dönmek, bâtıldan hakka dönmektir. Dönmek daha önce geçtiği üzere "ben yalan yere şâhitlik etmiştim" vb. ifadelerle olur.

Şahit, yalan yere şâhitlik etmekle aleyhinde şâhitlik ettiği kimsenin malını telef etmiş, çünkü o malı onun tasarrufundan çıkarmıştır. Şayet onun mülkiyetini söz konusu şahsın karşılık olarak bir bedel alması söz konusu olmaksızın onun mülkiyetinden çıkarmışsa malın tümünü tazmin eder. Şayet aleyhinde şâhitlik ettiği kimse bunun karşılığında bedel almış ve bu bedel de malın değerine eşit ise şahidin tazmin etmesi gerekmez. Bedel, malın değerinden daha az ise şâhit aradaki noksanı tazmin eder.

Şahitlikten dönmenin şartları:

[a] – Şâhitlikten dönmek ancak mahkemede hâkim huzurunda yapılabilir.

Çünkü hâkimin buna hükmetmesi gerekir. Bu yüzden ilk olarak şâhitlik etmede olduğu gibi, burada da mahkemede yapılması şarttır.

[b] – Şâhitlikten dönme, hâkimin hüküm vermesinden önce olursa şâhitlik ortadan kalkmış olur.

Çünkü hak, ancak hâkimin hükmü ile sabit olur, hâkimin hükmü de ancak şâhitliğe dayalıdır. Şâhitlik ise ortadan kalkmıştır.

[c] – Şâhitlikten dönme, hâkimin hükmünü vermesinden sonra gerçekleşmiş ise hüküm fesholmaz.

Çünkü hem şâhitlik hem de ondan dönme doğru da yalan da olabilir. Ancak birincisi [şahitlik] hükmün kendisine bitişmesi ile bir üstünlük kazanmıştır, şâhitlikten dönme ile bu iptal edilmez.

[d] – Şâhitler, yaptıkları şâhitlik sebebiyle telef ettikleri şeyi tazmin ederler.

Örneğin;

2499 Serahsî, *el-Mebsût*, 16, 178.
2500 Sünen-i Dârekutnî, 4, 206.

[&] – Şâhitler hakim önünde borçlunun borcunu ödediğine veya alacaklının onu ibra ettiğine şâhitlik etseler, hâkim de buna hükmetse, sonra şâhitliklerinden dönseler alacağı tazmin ederler. Bu, lehine şâhitlik yapılan kimsenin alacağı, aleyhine şâhitlik yapılandan tahsil etmesi halinde uygulanır. Çünkü borç, ancak teslim alma ile kişinin mülkü olur.

[&] – Şâhitler mal konusunda şâhitlik etseler, hâkim de buna hükmetse, davacı malı alsa, sonra şâhitler şâhitlikten dönseler, aleyhine şâhitlik ettikleri kimseye tazminde bulunurlar. Çünkü haksız fiile sebep olma söz konusudur, bu da tazmini gerektirir.

Burada davacıya malı tazmin ettirmenin anlamı yoktur. Çünkü hâkimin hükmü geçerlidir. Yine hâkime de tazmin ettirilmez. Çünkü o, bu hükmü vermeye şâhitlerin şâhitliği ile yönelmiştir. Malın telef olması bu sebeple hâkime izafe edilemez. Ayrıca bunu hâkime tazmin ettirmek, insanların tazminden korkarak hâkimlik mesleğinden uzak durmalarına yol açar.

[&] – İki kişi, belli bir arazinin bir şahsa ait olduğuna şâhitlik edip sonra şâhitliklerinden dönseler -lehine şâhitlik yapılan kişi araziye el koymuş olsun ya da olmasın- arazinin değerini tazmin ederler. Çünkü lehine şâhitlik yapılan kişi hâkimin hükmü ile doğrudan oraya sahip olmuştur.

[&] – İki şâhitten biri şâhitlikten döndüğünde geriye bir şâhit kalmışsa dönen, şâhitlik konusu malın yarısını tazmin eder. Geriye iki şâhit kalmışsa herhangi bir şey tazmin etmez. Çünkü geriye kalan iki kişinin şâhitliği ile hakkın bütünü durmaktadır. İki şâhit şâhitlikten dönse, geride bir şâhit kalsa, şâhitlikten dönen iki kişi söz konusu malın yarısını tazmin eder.

[*] – İbrahim en-Nahaî şöyle demiştir:

İki kişi bir elin kesilmesi konusunda şâhitlik yapsalar, hâkim buna hükmettikten sonra şâhitliklerinden dönseler elin diyetini ödemeleri gerekir. Şâhitlerden biri dönmüşse yarım diyet gerekir. Biz de bu görüşteyiz.[2501]

[&] – Bir erkek ve iki kadın şâhitlik etseler, sonra bir kadın şâhitlikten dönse, şâhitlik konusu malın dörtte birini tazmin eder. İki kadın da dönerse yarısını tazmin ederler.

[&] – İki erkek ve bir kadın şâhitlik etse, sonra şâhitlikten dönseler malın tazmini erkeklerin üzerinedir. Çünkü hak, kadına gerek olmaksızın onların şâhitliği ile sabit olmaktadır.

[&] – Şâhitler bir şahsın malını kıymetine sattığına şâhitlik edip sonra şâhitliklerinden dönseler bir şey tazmin etmezler. Çünkü bedel açısından bu bir itlaf sayılmaz. Şayet şâhitlik ettikleri bedel kıymetten daha az olur ve sonra

2501 Serahsî, *el-Mebsût*, 16, 180.

şâhitlikten dönerlerse, noksanı tazmin ederler, çünkü bu bölüm bedelsiz olarak itlaf edilmiştir.

[&] – İki kişi bir adamın zifaftan önce karısını boşadığına şâhitlik etse, sonra şâhitlikten dönseler mehrin yarısını tazmin ederler. Çünkü onlar kocaya –şayet ayrılık kadın tarafından gerçekleşseydi düşecek olan- bir malı yüklemişlerdir.

Şayet bu şâhitlik zifaftan sonra olursa şâhitler herhangi bir şey tazmin etmezler. Çünkü mehir zifaf ile kesinleşmiştir. Cinsel istifade hakkı ortadan kalktığında maddî değeri yoktur. Dolayısıyla karşılığında da bir şey ödenmez.

[&] – İkinci derece şâhitler şâhitlikten dönseler, şâhitlikleri sebebiyle itlaf ettiklerini tazmin ederler. Çünkü mahkemede onlar şâhitlik etmiştir, telef de onlara bağlanır.

[&] – İkinci derece şâhitlerin şâhitliği ile hüküm verildikten sonra asıl şâhitler şâhitlikten dönerek "biz ikinci derece şâhitleri kendi şâhitliğimize şâhit tutmadık" deseler asıl şâhitler tazminle yükümlü olmaz. Çünkü onlar başkasını şâhit tuttuklarını inkar etmektedirler. Hâkimin hükmü de geçersiz olmaz, çünkü iki haber birbiri ile tearuz etmektedir.

Şayet bu durum hüküm verilmeden önce olursa bu, ikinci derece şâhitlerin şâhitliğini geçersiz kılar. Çünkü asıl şâhitler şâhitliği başkalarına yüklediklerini kabul etmemektedirler. Oysa ikinci derece şâhitlerin şâhitliğinin geçerli olması için bu şarttır.

[&] – Şâhitleri tezkiye edenler bu tezkiyeden dönseler Ebû Hanife'ye göre tazminle yükümlü olurlar. Çünkü şâhitlerin şâhitliğini kabul ettirenler onlardır. Zira tezkiye öncesinde şâhitlik, hüküm doğurmuyordu.

[&] – İki kişi belli bir şahıs hakkında "bu şahıs karısına 'eve girersen boşsun' dedi" şeklinde şâhitlik etseler, başka iki şahıs da "kadının eve girdiğine" şâhitlik etseler, gerçekte kadın eve girmeden önce talak gerçekleşmiş olsa, sonra hâkimin hükmünü vermesinden sonra ilk şâhitler şâhitlikten dönseler, tazmin ilk şâhitler üzerine gerekli olur. Çünkü onlar boşamaya sebep olan ifadeye şâhitlik etmektedirler, ikinci şâhitler ise şartın gerçekleştiğine şâhitlik etmektedirler.

HACR (KISITLAMA)

Hacr'in anlamı:

[a] – [Sözlük anlamı]

Hacr, sözlükte engelleme anlamına gelir. Taşa katılığı sebebiyle "hacer" denilmiştir. Kâbe'deki hatîm denilen yerin Kâbe'ye katılması engellendiği için buraya da "hicr" denilmiştir.

[b] – [Terim anlamı]

Hacr'in dini terim olarak anlamı "belirli şeylerden özel bir şekilde engellenmektir".[2502]

Hacrin sebepleri:

[a] – Hacr sebepleri üçtür:

Kölelik,

Küçüklük,

Delilik.

1. Kölelik. (Kölelik zamanımızda bulunmamaktadır)

[b] – Küçük ve deli kendi çıkarlarını bilemez ve gözetemezler. Bu sebeple delinin ve hiçbir şekilde aklını kullanamayan (gayr-i mümeyyiz) çocuğun tasarrufu, ehliyetleri olmadığı için geçerli olmaz.

[c] – Akletme çağına gelen çocuğun (mümeyyiz küçüğün) tasarruflarına gelince; veli onaylarsa veya önceden izin vermişse geçerli olur. Çünkü veli bunu çocuğun yararını gözeterek ve daha baskın bir maslahat için onaylamaktadır. Eğer bunda çocuğun yararı olmasaydı, veli onaylamazdı.

[d] – Aklî melekeleri tamamen devre dışı olan delinin tasarrufu –veli izin versin ya da vermesin- geçerli değildir.

[e] – Aklı gelip giden delinin tasarrufunun hükmü ise mümeyyiz küçüğün tasarrufu gibidir.

2502 Daha açık bir anlatımla hacr, "kişinin alım-satım vb. tasarruflarına kısıtlama getirilmesidir". Kendisine kısıtlama getirilen şahsın bu tür tasarrufları ya hiç geçerli olmaz, yahut da velî, vasî, hâkim vb. gibi kimselerin onayı ile geçerli olur.

[f] – Çocuk ve delinin akitleri, ikrarları, boşamaları geçerli olmaz. Bir şey telef ederlerse, malı itlaf edilenin hakkını korumak için tazminle yükümlü olur.

Tazmin, kasıt olmasa bile gerekir. Örneğin uyuyan kimsenin başkasının vücuduna yönelik diyeti gerektirecek bir fiil yapması, tazmini gerektirir.

[g] – Ma'tûh (bunak) da deli ve çocuk gibidir.

Tazmin sebebi olan itlaf bulunduğu sürece tazmin gerekli olur. Bunların fiilleri ancak had ve kısas konusunda geçerli olmaz. Çünkü;

[*] – Hz. Âişe radıyallâhu anh Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceye kadar mübtela (akıl hastası)dan, büyüyünceye kadar çocuktan.[2503]

[*] – İbn Abbas şöyle demiştir:

Hz. Ömer'e zina etmiş bir deli kadın getirildi. Hz. Ömer onun hakkında insanlara danıştı, sonra recmedilmesini emretti. Kadın Hz. Ali'nin yanından götürülürken o "bu kadının durumu nedir?" diye sordu. Götürenler "falanca kabiledeki deli kadındır. O zina etti, Hz. Ömer de recmedilmesini emretti" dediler. Hz. Ali "onu geri getirin" dedi. Sonra Hz. Ömer'in yanına gitti ve ona "Ey Müminlerin emiri! Bilmez misin ki üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, aklı çalışıncaya kadar çocuktan". Hz. Ömer "evet" dedi. Hz. Ali "öyleyse bu kadın niçin recmediliyor?" diye sordu. Hz. Ömer "bir şey yok" dedi. Hz. Ali "öyleyse onu serbest bırak" dedi. Hz. Ömer kadını serbest bıraktı. Bunun üzerine Hz. Ali tekbir getirmeye başladı.[2504]

[h] – Bunlardan (deli, çocuk, matuh) biri alım – satım yaptığında;

- Satımın anlamını bilerek ve isteyerek yapmışsa -mesela satım sonucunda malın elden çıkacağını, alım sonucunda malın elde edileceğini bilirse-,

- Şaka yapmaksızın akdi yapmış olursa,

veli dilerse –şayet akdi yapanın yararına ise- akdi onaylar, dilerse fesheder.

Çünkü bu şahısların akitleri, zarar ihtimali sebebiyle mevkuf olarak kurulur. Onaylama yetkisine sahip olan kişi onayladığında akdin yararlı olduğu kesinleşmiştir, bu sebeple akit geçerli olur.

[ı] – Bu şahıslar içinden şaka yollu alım-satım yapanın tasarrufu, veli onaylasa bile geçerli olmaz.

2503 Sünen-i Ebî Dâvud, 4, 140.
2504 Sünen-i Ebî Davud, 4, 140.

Buluğun sınırı:

[a] – Erkeğin buluğa ermesi;

İhtilam olma,

Hamile bırakma,

Kendisinden meni gelmesi

Veya en güçlü olduğu yaşa ulaşması ile olur.

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Yetim en kuvvetli çağına ulaşıncaya dek onun malına ancak en güzel niyetle yaklaşın"*. [En'am, 152]

Ebû Hanife'nin görüşü budur. Ona göre rüşd çağı on sekiz yaşı ile başlar ki bu, kişinin en güçlü dönemidir.

İbn Cerîr et-Taberî'nin tefsirinde *"Yusuf en güçlü çağına ulaşınca..."* [Yusuf, 22] âyetini "Yusuf gençlik döneminde gücünün ve kuvvetinin zirvesine ulaşınca" şeklinde yorumlamıştır. Bu, on sekiz yaşından altmış yaşına kadar olan dönemdir.

Diğer bir görüşe göre insanın en güçü olduğu yaş kırk yaşıdır.

[*] – İbn Abbas'tan zayıf bir yolla rivayet edildiğine göre on sekiz yaşından otuz yaşına kadar olan dönemdir.

Bunların tümünün başlangıç olarak on sekiz yaşında ittifak ettikleri görülmektedir.[2505]

Ebû Hanife de ihtiyaten bu görüşü tercih etmiştir.

Erkeğin en kuvvetli olduğu yaş ise kırktır. Nitekim Yüce Allah *"en güçlü çağına, kırk yaşına ulaştığında..."* [el-Ahkâf, 15] buyurmuştur.

5 – Erkeğin buluğa ulaşması kasıklarda tüylerin çıkmasıyla da olur.

[*] – Atıyye el-Kurazî şöyle demiştir:

Kurayza kuşatmasında Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarılıp arz edildik. Kasıklarında tüy bitenler öldürüldü, diğerleri serbest bırakıldı. Benim kasığımda tüy bitmemiş olduğu için serbest bırakılanlardan idim.

[b] – Kızın ergenlik çağına ulaşması ise;

1. İhtilam,
2. Âdet görme,
3. Hamile kalma,
4. Veya on yedi yaşına ulaşması ile olur.

Gerçek anlamda ergenlik, ihtilam veya meni gelmesi ile olur. Çünkü;

2505 İbn Cerir et-Taberî, 12, 105.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Muaz b. Cebel'e şöyle buyurmuştur:

İhtilam çağına gelmiş her erkekten bir dinar veya onun dengince elbise al.[2506]

[*] – Bir başka rivayette "ihtilam olmuş kadın ve erkekten" şeklinde yer almaktadır.

Kızın âdet görmesinin buluğ alameti olduğunu şu hadis göstermektedir:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Allah âdet gören bir kadının namazını başörtüsüz olarak kabul etmez.[2507]

[*] – Ebû Davud, Hz. Ali'nin şu sözünü rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu ezberledim:

İhtilam döneminden sonra yetimlik yoktur.[2508]

[c] – Yaş ile bâliğ olmaya gelince;

[Ebû Hanîfe'ye göre] kız on yedi yaşına gelince bâliğ olmuş kabul edilir. Kız, erkekten daha önce bâliğ olduğundan buluğ yaşı erkekten bir sene eksiktir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir: Erkek ve kızın buluğları on beş yaşını tamamlamaları ile olur. Çünkü normal ve yaygın olan budur. Ayrıca,

[*] – Nâfi, İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir:

On dört yaşındayken Uhud savaşında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gösterildim, benim savaşa katılmamı onaylamadı. Hendek savaşında on beş yaşına girdiğimde ise benim savaşa katılmamı onayladı.

[*] – Nâfi şöyle demiştir: Ömer b. Abdülaziz'e gelerek bu hadisi anlattım. Bana "bu, küçük ile büyük arasındaki sınırdır" dedi ve memurlarına mektup yazarak "on beş yaşına gelenlerin savaşa katılmalarını zorunlu tutun. Yaşı bunun altında olanları ailelerine ilhak edin" diye emretti.[2509]

Ebû Hanife hadis hakkında şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buluğ çağına girmeyenlerin savaşa girmesine de izin vermemiştir.

[*] – Rivayet edildiğine göre Râfi' b. Hadîc Bedir savaşında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e arz edildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu küçük gördü, Uhud savaşında ise izin verdi. Semure ona arz edildi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geri çevirdi. O "sen Râfi'e izin verdin, beni ise geri çeviri-

2506 Sünen-i Tirmizî, 2, 68.
2507 Sünen-i Ebî Davud, 1, 173.
2508 Neylü'l-evtâr, 5, 118.
2509 Sünen-i Beyhakî, 5, 54.

yorsun. Ben onu güreşte yenebilirim" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "haydi öyleyse güreş yapın!" buyurdu. Güreş yaptılar, Semure yendi, bunun üzerine onun savaşa katılmasına izin verdi.

[d] – Çocuk "ben ergenlik çağına ulaştım" dediğinde onun sözünün kabul edimesi için şayet erkekse en az on iki, kız ise en az dokuz yaşında olması gerekir. Bu şekilde onların sözlerinin kabul edilmesinin nedeni, gerçekten buluğun olup olmadığının ancak onların açıklaması ile bilinebilir olmasıdır.

Âkıl – bâliğ olan sefihe[2510] hacr konulabilir mi?

[a] – Bu meselede iki görüş vardır:

[aa] – Ebû Hanife'nin görüşü:

Ergenlik çağına ulaşmış akıllı kimse sefih olsa ve malını kendi yararına olmayan yerlerde harcasa bile, hacr konulamaz. Ehliyetinin bulunması sebebiyle malı üzerindeki tasarrufu geçerlidir. Bu kişi malını boşa saçıp savursa, ifsad etse, amaçsız ve faydasız yere tüketse bile böyledir. Çünkü onun malı üzerindeki yetkisini elinden almak şahsiyetini ortadan kaldırmak, onu hayvan yerine koymaktır. Bu, kişinin malını israf etmesinden daha zararlıdır. Daha küçük zararı def etmek için bu kişiye daha büyük zararı yüklemek doğru değildir. Ancak onun hacr altına alınması genel bir zararı engelliyorsa o durumda hacr konulabilir. Örneğin tıptan haberi olmayan doktor taslağının doktorluk yapmasını engellemek, insanlara bâtıl hileler öğreten müftünün müftülük yapmasını engellemek, toplumla ilişkisi olan ve topluma zarar vermesinden korkulan kimselerin tasarrufunu engellemek bu türden bir hacrdır.

Ebû Hanife şöyle demiştir:

Çocuk ergenlik çağına ulaştığında reşit değil ise, malın teslimi için şart olan *rüşt* hali kendisinde bulunmadığı için malı kendisine teslim edilmez. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şayet kendilerinde rüşd sezerseniz mallarını kendilerine teslim ediniz."* [Nisa, 6]. Bununla birlikte bu şahıs malında tasarrufta bulunursa, ehliyeti bulunduğu için tasarrufu geçerli olur. Bu, yirmi beş yaşına ulaşmadığı sürece geçerlidir. Bu yaşa ulaştığında kendisinde rüşd sezilmese bile malı kendisine teslim edilir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onlar büyümeden önce, aceleyle ve müsrifçe harcayarak mallarını tüketmeyin"*. [Nisa, 6]. Bu ayet gösteriyor ki çocuk büyüdüğünde malı kendisinden engellenmez.

Ebû Hanife bu yaşı yirmi beş olarak belirlemiştir. Çünkü çoğunlukla insanlarda rüşd bu yaşta sezilir. Nitekim kişi yirmi beş yaşında dede olabilir. Şöyle ki; çocuğun en erken buluğa erişebileceği yaş on iki yaşıdır. Bu yaşta evlense ve

2510 Sefih, malında iktisada uygun tasarrufta bulunamayan, malını boşa harcayan, alım-satımlarında sürekli aldanan kimsedir. (S.D.)

karısı altı ay içinde doğum yapsa, çocuk büyüyüp on iki yaşında buluğa ulaşsa, sonra evlense, karısı hamile kalıp altı ay içinde doğursa, kişi yirmi beş yaşında dede olmuş olur. Dede olma çağına gelmiş birinin en güçlü çağına ulaşmamış olması mümkün değildir. Şu halde yirmi beş yaşından sonra kişinin hacr altına alınması kötü bir davranış olur.

[ab] – Diğer görüş:

[*] – Şâfiî *Müsned*'inde Urve b. Zübeyr'den şunu rivayet etmiştir:

Câfer'in oğlu Abdullah bir satım yaptı. [Amcası] Hz. Ali şöyle dedi: "Osman'a gidip seni hacr altına aldıracağım" dedi. Câfer'in oğlu bunu Zübeyr'e bildirdi. Zübeyr "senin satımında ben de senin ortağınım" dedi. Hz. Ali, Hz. Osman'a gelerek "buna hacr koy" dedi. Zübeyr "ben onun ortağıyım" dedi. Osman "ortağı Zübeyr olan bir kişiye nasıl hacr koyabilirim?" dedi.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir:

Çocuğa nasıl hacr konuyorsa sefih kişiye de hacr konulur, malında tasarrufuna engel olunur. Hatta çocuğa göre buna hacr konması daha önceliklidir. Çünkü çocuğun malını saçıp savurması yalnızca bir ihtimal olduğu halde, sefihin malını saçıp savurması ihtimal olmaktan çıkmış, kesinlik kazanmıştır. Nitekim malının kendisine verilmeme sebebi de budur. Kendisine hacr konulmayacaksa malını elinden almanın bir yararı yoktur. Çünkü elinde olmayan malı bir kimsenin dili ile yaptığı tasarruflarla itlaf etmesi mümkündür.

[b] – Fetvaya esas olan görüş Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüdür.

Buna göre;

[&] – Hacr altına alınan kişi bir mal sattığında, hacr sebebiyle satımı geçerli olmaz. Şayet bu satımda hacr altına alınan şahsın yararı var ise hâkim onun maslahatını gözeterek satıma onay verir.

[&] – Hacr altına alınan kişi bir kadınla evlenirse nikahı geçerli olur. Çünkü evlenmek aslî ihtiyaçlardandır. Mehir olarak belirlediği miktar, emsal mehir üzerinden geçerli olur. Çünkü mehir, nikahın zaruri şartlarındandır. Emsal mehrin üzerindeki miktar geçersizdir. Zifaf öncesinde karısını boşasa, mehrin yarısını vermesi gerekir. Çünkü nikahta belirlenen mehir, emsal mehir üzerinden geçerlidir. Bu şahsın dört kadınla evlenmesi durumu da böyledir.

[c] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, reşid olmaksızın buluğ çağına ulaşan kimse (sefih) hakkında şöyle demişlerdir:

[&] – Kendisinde rüşt bulunduğu görülmezse yaşı yirmi beşe bile ulaşmış olsa malı kendisine asla teslim edilmez. Çünkü malının kendisine verilmesini engelleyen durum, sefehtir. Tıpkı çocuklukta olduğu gibi bu illet olduğu sürece hacr geçerli kalır.

[&] – Malında tasarrufu ancak bunda yarar varsa geçerli olur. Böyle olması halinde hâkim bu tasarrufu onaylar.

[&] – Sefihin malından zekât verilir, çünkü zekât tıpkı oruç gibi Allah'ın farz kıldığı bir ibadettir. Hâkim onun borçlu olduğu zekât miktarını malından alıp gerekli yerlere vermesi için kendisine teslim eder. Çünkü bunun ibadet olabilmesi için onun niyet etmesi şarttır. Ancak hâkim, sefihin yanına güvenilir birini de katar ki zekâta harcanması gereken malı başka bir yere harcamasın.

[&] – Sefihin malından; çocuklarına, karısına ve nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselere harcama yapılır. Çünkü sefeh, insanların onun malındaki hakkını geçersiz kılmaz.

[&] – Sefih hac yapmak istediğinde buna engel olunmaz. Çünkü bu Allah'ın farz kıldığı bir ibadettir. Ancak hac için harcayacağı parayı kendisine teslim etmez, hacılar içinden güvenilir birine teslim eder. O şahıs, hac yolculuğunda sefih için harcamayı bu paradan yapar.

[&] – Sefih ölüm hastalığına yakalanır da Allah'a yaklaşmak ve hayır yollarında harcanmak üzere vasiyette bulunsa vasiyeti malının üçte birinden geçerli olur. Çünkü vasiyet, kişinin yapması emredilen tasarruflardandır. Bu yüzden sefihin vasiyet yapmasına engel olunmaz. Ayrıca sefihe hacr konulması, o hayatta iken kendisini himaye etmek içindir. Vefatı durumunda ise onun himayesi vasiyetinin geçerli sayılması ile olur.

İflas eden kimsenin (müflisin) hacr altına alınması:

[a] – Ebû Hanife (rh.a.) şöyle demiştir: "Ben iflas etmiş kimsenin tasarruflarına kısıtlama getirilmesini (hacr altına alınmasını) kabul etmem".

Buna göre bir kimsenin borçları bulunur ve alacaklılar onun hapsedilmesini ve hacr altına alınmasını isterse, Ebû Hanife'ye göre hacr altına alınmaz. Çünkü bu, onun kişiliğini yok etmektir. Alacaklının zararını def etmek için onu hacr altına almak câiz değildir.

[*] – Kâb b. Mâlik'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Muaz'ın malına hacr koydu ve borcu sebebiyle malını sattı.

[b] – Şayet müflisin malı varsa hâkim bu malda tasarrufta bulunamaz, çünkü bu da bir tür hacr'dır. Ancak hâkim, o şahısı borcunu ödemek için malını satıncaya dek hapseder.

Çünkü borcunu ödemek onun görevidir, borcunu ödemekten kaçınmak zulümdür. Zira,

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ödeme gücü olan kişinin borcunu geciktirmesi zulümdür.[2511]

2511 Sahih-i Buhari, 474.

[c] – Hâkim bu zulmü engellemek ve hak sahibine hakkını ulaştırmak için malı hapseder. Şayet müflisin parası varsa ve borcu da para üzerinden ise hâkim müflisin emri olmaksızın borcu öder.

Çünkü alacağı olan kimse alacağı cinsinden olan malı bulduğunda, borçlunun rızası olmaksızın onu alabilir.

[*] – Ebû Bekir b. Abdurrahman'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Kim malının aynısını iflas etmiş bir adamın elinde bulursa, o malı üzerinde başkasından daha fazla hak sahibidir.[2512]

Bu hadiste yer alan "mal" ile kastedilen, yalnızca "nakit para"dır, diğer mallar ise farklıdır.

[d] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir:

Müflisten alacaklı olanlar ona hacr konulmasını istediklerinde hâkim ona hacr koyar. Hâkim, alacaklıların zarar görmesini engellemek amacıyla müflisin emsal fiyatın altında satım yapmasına engel olur, malında tasarrufta ve ikrarda bulunmasını engeller. Müflis malını satmaktan kaçınırsa malını hâkim satar, alacaklılara alacakları oranında taksim eder. Müflisin borçları için önce nakit parası harcanır, sonra malları, daha sonra da gayri menkulleri satılır. Borç daha çabuk ödensin diye satımı kolay olandan zora doğru gidilir.

[e] – Müflis, hacr altında iken borç ikrarında bulunursa, bu ikrar onun hakkında borçlarını ödemesinden sonra geçerli olur.

Çünkü müflisin ikrar anındaki malı üzerinde alacaklıların hakları söz konusudur. Müflis, başkası lehine ikrarda bulunmak suretiyle bu hakkı iptal edemez.

[f] – Hacr işleminden sonra müflis bir mal elde ederse, bu mal üzerindeki ikrarı geçerli olur.

Çünkü alacaklıların bu mal üzerinde hakkı yoktur.

[*] – Ebû Davud, Abdurrahman b. Ka'b'dan şunu rivayet etmiştir:

Muaz b. Cebel cömert bir gençti, elinde mal tutmazdı. Sürekli borçlanırdı. Sonunda borç bütün malını kapladı. O, alacaklılarla konuşması için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e geldi. Şayet alacaklılara engel olunacak olsaydı, araya Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem girdiği için Muaz b. Cebel'in alacaklılarına engel olunurdu. Oysa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun malını sattı, Muaz'ın hiçbir şeyi kalmadı.[2513]

2512 Sahih-i Buhari, 474.
2513 Neylü'l-evtâr, 4, 115.

[g] – Müflisin malından kendisine, karısına, küçük çocuklarına ve bakmakla yükümlü olduğu yakınlarına nafakası verilir.

Çünkü bu aslî ihtiyaç olup, alacaklıların hakkından önce gelir.

[h] – Müflisin malının olduğu bilinmiyor, alacaklılar onun hapsedilmesini istiyor, ancak o "benim malım yok" diyorsa hâkim onu hapseder. Sözünü kabul etmez.

a) Karşılığında bir şey aldığı tüm borçlarda hüküm böyledir. Örneğin vadeli olarak bir mal satın alıp sonra onu peşin olarak satsa veya bir insandan borç para alıp sonra iflas ettiğini açıklasa ve "malım yok" dese, sözü kabul edilmez. Çünkü malı satması ve paranın elinde olması, kendisinin borcunu ödeme gücü olduğu halde geciktirdiğini göstermektedir.

b) Yine bir akitle yüklendiği; mehir, kefalet gibi borçlar da böyledir. Çünkü bu akdi yapması, parayı ödeyebilecek bir mal varlığının ve ödeme gücünün olduğunu gösterir.

c) Kişinin müflis olması; diyet gerektiren bir suç işlediğinde bunu ödeyebilecek durumda olmaması veya gasp edilen malın bedelini ödeyebilecek durumda olmaması sebebiyle olur ve kişi "benim malım yok" derse, alacaklılar hapsedilmesini isterse, hâkim onu hapsetmez, fakir olduğu şeklindeki iddiası kabul edilir. Ancak malı olduğuna dair şâhit bulunursa hâkim onu hapseder.

Müflise karşı nasıl muamelede bulunulur?

[a] – Hâkim, müflisi bir süre hapseder. Bu sürenin takdiri hâkime bırakılır, çünkü insanların durumu değişir. İşte bu süre zarfında hâkim, müflisi tanıyan komşularına onun durumunu sorar. Şayet kendisinin herhangi bir malı olduğu tespit edilemezse ve hâkim "şayet malı olsaydı bu ortaya çıkardı" şeklinde bir kanaate ulaşırsa, müflisi serbest bırakır. Çünkü ödeme güçlüğü içindeki kişiye süre tanımak, zorunlu bir davranıştır. Aynı şekilde müflis, hapsedildikten sonra kendisinin malı olmadığına dair şâhit getirse, bu delil kabul edilir. Bu konuda mezhepte görüş birliği vardır. Hâkim bu durumda onu serbest bırakır. Hapisten önce delil getirme durumunda ise mezhep alimlerinin çoğunluğuna göre delil kabul edilmez.

[b] – Hâkim, borçluyu serbest bıraktığında alacaklıların kendisini takip etmesini engellemez. Borçlu hapisten çıktığında alacaklılar onun gizlenmemesi için kendisini takip altına alırlar.

Bu konuda delil, Ebû Seleme'nin Ebû Hureyre'den radıyallâhu anh rivayet ettiği şu hadistir:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den alacağı olan bir adam, alacağını istemek üzere geldi ve ağır ifadeler kullandı. Sahabe kendisine saldırmak

üzere davranmak istediklerinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara engel olarak şöyle buyurdu:

Onu bırakın! Çünkü alacaklının söz söyleme hakkı vardır.[2514]

[c] – Ancak alacaklılar onun alım-satım ve yolculuk yapmasına engel olamazlar. O, çıkıncaya dek evinin kapısında beklerler, kazancının fazla olan kısmına el koyarlar. Hâkim bunu alacaklılara payları oranında dağıtır.

[d] – Ebû Yusuf ve Muhammed şöyle demiştir: Hâkim, kişinin iflasına karar verdiğinde alacaklıların borçluyu takibine engel olur. Ancak alacaklılar, borçlunun bir mal elde ettiğine dair delil getirirlerse o zaman engel olmaz.

Fâsık kimseye hacir konur mu?

Fâsık, malında iktisada uygun tasarrufta bulunuyorsa kendisine hacr konulmaz. Çünkü hacr, israfı ve saçıp savurmayı engellemek üzere getirilmiş bir hükümdür, oysa söz konusu durumda, malında uygun tasarrufta bulunmaktadır. Kişinin fâsık olması, gerek ergenlikten önce olsun, gerekse sonra olsun, kendisine hacr konulamaz.

Elinde başkasının malı olduğu halde ölen veya iflas eden kimsenin hükmü:

[a] – Bir kimse iflas ettiğinde veya öldüğünde elinde başkasından satın alıp onun izni ile teslim aldığı, ancak bedelini ödemediği bir mal bulunuyorsa veya bedelinin bir kısmını ödedikten sonra başka insanlara borcu bulunuyorsa, alacaklıların tümü, malın bedeli üzerinde ortak hak sahibidir, malın satıcısının bir ayrıcalığı yoktur. Çünkü satıcı malı müşteriye teslim ettiğinde malın kendisi üzerindeki hakkının düşmesine, bedelin müşterinin zimmetinde olmasına razı olmuştur. Bu yüzden de diğer alacaklılar ile aynı konumda olur.

[b] – Satıcı, malı müşteriye teslim etmemişse bakılır;

a) Bedel veresiye ise hüküm yukarıdaki gibidir.

b) Şayet bedel peşin ödenecekse satıcı diğer alacaklılara göre bedel üzerinde öncelikli hakka sahiptir. Bu konuda icmâ vardır.

Şâfiî şöyle demiştir: "Mal sahibi, malı üzerinde öncelikli hak sahibidir".

[c] – Üzerinde vadeli borçlar bulunan bir kimse öldüğünde borçları peşine dönüşür.

Çünkü borç, onun zimmetine bağlı idi, borçlu ise öldüğünde borcun bağlı kalacağı bir yer bulunmamış olur. Borç bu durumda terikeye bağlanır. Bu ise o borcun peşin hale gelmesi anlamına gelir.

2514 Sahih-i Buharî, 474.

Borcun alacaklılar arasında paylarına göre dağıtımına dair bir örnek:

Kişi öldüğünde bir şahsa yüz bin, diğerine otuz bin, bir başkasına yirmi bin, bir başkasına on bin dirhem borcu bulunsa, geriye de kırk bin dirhem mal bıraksa bu mal alacaklılara şöyle taksim edilir:

Borcun tamamı yüz altmış bindir:

Birincisinin payı	40.000 x 100.000 / 160.000 = 25.000
İkincisinin payı	40.000 x 30.000 / 160.000 = 7.500
Üçüncüsünün payı	40.000 x 20.000 / 160.000 = 5.000
Dördüncüsünün payı	40.000 x 10.000 / 160.000 = 2.500

İKRAR

[a] – İkrar: Bir yerde iskân etme ve sabit tutmadır. Karar ise sâkin ve sâbit olma hâlidir. "Vâdî'nin kararı", vadideki suyun sükûn bulduğu mekândır. Hacda Mina günlerine "eyyâm-ı karar" denilir, çünkü hacılar o günlerde orada kalırlar.

İkrarın terim anlamı ise "bir kişiden meydana gelen ve kendisi ile hakkın sâbit olduğu, lehine ikrarda bulunulanın rahata kavuştuğu itiraf"tır.

[b] – İkrar, yalnızca ikrarı yapanı bağlayan şer'î bir hüccettir.

Bunun böyle olduğunu Kitap, sünnet, icmâ ve akıl göstermektedir.

İkrarın bir hüccet olduğunun Kitap'tan delili şu âyettir:

"Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şâhitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun". [Nisâ, 135]

Âyette sözü edilen "kişinin kendi aleyhine şâhitlik etmesi" ikrardır.

"Üzerinde hak bulunan kişi bunu yazdırsın". [Bakara, 282]

Bu da kişinin kendi aleyhinde ikrardır.

Sünnetten delil ise şu hadislerdir:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir zina davası ile ilgili olarak şöyle buyurdu:

Ey Üneys! Bu adamın karısına git. Şayet zina ettiğini itiraf ederse onu recmet![2515]

[*] – İbn Ömer'den merfu olarak rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Allah'ın yasaklamış olduğu şu pis işleri terk edin! Kim bunlardan birini işlemiş olursa Allah'ın örtüsünün altında onu gizlesin, Allah'a tövbe etsin. Şurası muhakkak ki kim bize işlediği günahları anlatırsa biz de ona Allah'ın hükmünü uygularız.[2516]

2515 Sahih-i Müslim, 1325.
2516 Sahih-i Müslim, 1325.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem; Mâiz ve Gâmidiyye'yi ikrarları ile recmettirmiştir.

İkrarın bağlayıcı bir delil olduğunda icmâ vardır.

Aklî delile gelince; İkrar, ortada bir töhmet söz konusu olmadığından doğruluk üzere söylenmiş bir haberdir. Zira kişi, başkası lehine, kendi aleyhine ikrarda bulunurken yalan söylemez. İkrar, hakkı ortaya çıkaran ve bağlayıcı olan bir delildir. İkrarı yapan kimse âkil bâliğ olup, bilinen veya bilinmeyen bir şahıs lehine ikrarda bulunduğunda ikrar geçerli olur. Burada bilinmezlik, ikrarın geçerli olmasını engellemez. Bilinmeyen bir şahıs lehine ikrarda bulunduğunda bunu açıklaması gerekli olur. Bilinmezliğin ikrarı engellememesinin nedeni, ikrarın hakkın sabit olduğunu haber verme anlamına gelmesidir.

İkrarın şartı:

İkrar edilen şeyin, lehine ikrarda bulunulan şahsa teslimi gereken, yani değerli bir şey olması gerekir. Buna göre kişi bir avuç toprak veya bir buğday tanesi ikrar etse, ikrar geçerli olmaz.

İkrarda şâhitler:

İkrarda şahide gerek yoktur. Çünkü ikrar, kişinin kendi zimmetini borçtan kurtarmak için yaptığı bir şeydir, bunu yapmak için şâhitlere ihtiyaç yoktur. İkrar, hükmü bizzat gerektirir. Hadler dışında ikrardan dönmek geçersizdir. Şâhitlikte ise hüküm verilmeden önce şâhitlikten dönmenin hükme etkisi vardır.

İkrarın şekilleri:

Kişi "onun bende bir şeyi / bir hakkı var" derse, bunun değerini açıklaması gerekir. Bu açıklamayı lehine ikrarda bulunulan şahıs yalanlarsa, yeminle birlikte ikrar yapanın sözü kabul edilir. Çünkü o, fazlalığı inkâr etmektedir.

Kişi "onun bende bir malı" var dediğinde bu malın ne olduğunu anlamak için onun açıklamasına başvurulur. Bu konuda yapacağı açıklama –açıkladığı miktar az olsun çok olsun- kabul edilir.

Kişi "onun benim üzerimde / bana yönelik olarak hakkı vardır" ifadelerini kullandığında bir borç ikrarında bulunmuş olur. Çünkü "benim üzerimde" ifadesi gereklilik bildirir. Yine "bana yönelik olarak" ifadesi de –kefalette olduğu gibi- bir şeyi yüklenme anlamını hissettirir.

Kişi "onun benim üzerimde / bana yönelik olarak emanet malı vardır" dese bu sözü kabul edilir. Çünkü bu söz mecaza muhtemeldir. "Emanet malı vardır" ifadesini ilk cümleyi tamamladıktan sonra söylerse sözü kabul edilmez. Çünkü ilk cümle borç ifade etmektedir. Ayrıca söz bitişik söylendiğinde henüz bitmemiş olur. Bu durumda sonradan söylediği söz istisna gibi kabul edilir. Buna göre "benim üzerimde" ifadesi "koruması / teslimi benim üzerimde" anlamına gelir.

Kişi "onun benim nezdimde / benim yanımda bir şeyi vardır" dediğinde elinde emanet mal bulunduğunu ikrar etmiş olur. İsteyen kişi "senin elindeki borç olarak verilmişti" dese şâhitsiz olarak bu iddiası kabul edilmez.

Kişi "onun bende bin dirhem alacağı var, şarap bedeli olarak" dese bin dirhemi vermesi gerekli olur. Ebû Hanife'ye göre "şarap bedeli olarak" ifadesini ilk bölüme bitişik söylesin, ayrı söylesin, kişinin bin dirhem ödemesi gerekli olur. Çünkü bu, ikrardan dönmedir. Zira şarap bedeli kişinin üzerine gerekli olmaz. Sözün baş kısmı borcu gerektirmektedir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre "ikinci kısmı ilk cümleye bitişik söylerse bir şey gerekmez. Çünkü sonraki sözleri ile ilk başta ne kastettiğini açıklamıştır". Mevsılî, Nesefî, Sadrüşşeria ve diğer bazı alimler bu konuda Ebû Hanife'nin görüşünü esas almışlardır.

Kişi "falanın karnındaki ceninin bende bin dirhem alacağı var" dese;

a) Şayet uygun bir sebep açıklarsa, örneğin "bu parayı ona falanca vasiyet bıraktı" veya "babası öldü, kendisine bu para miras olarak kaldı" derse ikrar ittifakla geçerli olur. Kadın, ikrar sırasında ceninin karnında olduğunun kabul edilebileceği bir süre içinde doğum yaparsa ikrar bağlayıcı olur. Çocuk ölü doğarsa mal, vasiyette bulunanın ve miras bırakanındır. Çünkü yukarıdaki ikrar aslında onlar lehine yapılmıştır, cenine ancak doğum sonrasında intikal eder. Çocuk ölü doğduğundan mal intikal etmemiştir. Şayet kadın iki çocuk doğurursa, mal aralarında ortaktır.

b) Şayet uygun bir sebep açıklamaz ve ikrarı belirsiz bir halde bırakırsa Ebû Yusuf'a göre ikrar geçerli olmaz.

c) Mümkün olmayan bir sebep açıklarsa, örneğin "falanın karnındaki cenin bana mal sattı" veya "borç verdi" derse ikrar ittifakla batıl olur.

Yenâbî' isimli eserde şöyle denilmiştir: Ebû Hanife ve Ebû Yusuf bu meselede şöyle demişlerdir: İkrar yapan kişi, miras ve vasiyet gibi uygun bir sebep açıklarsa ikrarının geçerli olması tercih edilir ve ikrar bağlayıcı olur.

Ölüm hastalığı sırasında ikrarda bulunmak:

[a] – Ölüm hastalığı,

a) kişiyi sağlam kimselerin yaptığı şekilde işlerini yürütmekten alıkoyan,

b) çoğunlukla kişinin ölümü ile sonuçlanan

c) ve ölüme fiilen bitişik olan hastalıktır.

Bu üç özelliğin tümünün birleşmesi gerekir. Bunlardan birisi gerçekleşmezse o hastalık "ölüm hastalığı" olarak kabul edilmez.

Buna göre;

a) Hastalık hafif olur da kişinin sağlam şahıslar gibi işlerini görmesine engel olmazsa

b) veya –fiilen o hastalıktan ölmüş olsa bile- çoğunlukla insanların kurtulmayı ümit ettiği bir hastalık söz konusu olursa,

c) yahut çoğunlukla ölümle neticelenen bir hastalık olsa bile kişi fiilen o hastalıktan ölmese o hastalık "ölüm hastalığı" olarak kabul edilmez. Ölüm hastalığı olarak kabul edilmediğinde kişinin o durumda yaptığı tasarruf, geçerli olma bakımından sağlam kişilerin tasarrufu gibi kabul edilir.

[*] – Beyhakî, Abdullah b. Zübeyr'den radıyallâhu anh şunu rivayet etmiştir:

Zem'a'nın cinsel ilişkide bulunduğu bir câriyesi vardı. O câriyenin devamlı peşinde gezen bir adam vardı, adamın onunla zina ettiği düşünülüyordu. Zem'a, câriye hamile iken öldü. Câriye, kendisi ile zina ettiği düşünülen adama benzeyen bir çocuk doğurdu. [Zem'a'nın kızı] Sevde radıyallâhu anh bu durumu Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi: "Zem'a'nın mirası o çocuğa aittir. Sana gelince, sen onun yanında örtün, çünkü o senin kardeşin değildir". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Zem'a'nın cariyesinin doğurduğu çocuğa Zem'a'nın mirasını verdi, çünkü o Zem'a'nın ilişkide bulunma hakkına sahip olduğu câriyeden doğmuştu.[2517]

[b] – Kişi ölüm hastalığı sırasında;

a) Sebepleri bilinsin yahut bilinmesin, sağlam iken üzerine gerekli olan borçları ikrar etse,

b) yine ihtiyaç duyduğu malları satın alıp bedellerini ödememiş veya bazı mallar telef etmiş ve kıymetini ödememiş yahut bir kadınla evlenip emsal mehrini ödememiş olmak gibi, sebepleri bilinen borçların ölüm hastalığı sırasında gerekli olduğunu ikrar etse, sağlam iken gerekli olan ve sebepleri bilinen borçlar, ölüm hastalığı sırasında ikrar ettiği ve sebeplerini açıklamadığı borçlardan önce gelir. Çünkü ikrar başkasının hakkını iptal etmeye yol açtığında tek başına delil olarak kabul edilmez.

Sağlıklı iken yaptığı borçlar ve sebepleri bilinen borçlar ödendiğinde geriye bir şey kalırsa bu mal ölüm hastalığı sırasında iken yaptığını ikrar ettiği borçlara harcanır. Çünkü ikrar, mahiyeti itibarıyla geçerlidir, ancak sağlıklı durumda yapıldığı ikrar edilen borçların alacaklılarının hakkı için reddedilmiştir. Onların alacakları ödenip de geriye hakları kalmadığında diğer ikrarın geçerliliği ortaya çıkar.

[c] – Kişinin sağlıklı iken herhangi bir borcu bulunmasa, ölüm hastalığı döneminde yaptığı ikrar geçerli olur. Çünkü bu ikrar, başkalarının hakkını iptal etmemektedir.

[d] – Lehine ikrarda bulunulan kişi, mirasçılardan daha öncelikli hak sahibidir. Çünkü borcun ödenmesi aslî ihtiyaçlardandır. Mirasçıların terikede olan hakları terike üzerinde borç bulunmamasına bağlıdır.

2517 Mecmeu'z-zevâid, 5, 15.

[e] – Ölüm hastalığı sırasında kişinin malına diğer mirasçıların hakları taalluk ettiğinden bu mirasçılardan biri lehine borç ikrarında bulunması geçersizdir. Çünkü bu, diğerlerinin hakkını iptal etmektir. Ancak diğer mirasçılar bu ikrarı onaylarlarsa geçerli olur. Çünkü ikrarın geçerliliğini önleyen, onların terike üzerindeki hakları idi, onlar onayladığında bu engel ortadan kalkmış olur.

[*] – Muhammed el-Bâkır'dan rivayet edildiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Mirasçı için vasiyet yapmak ve onun lehine borç ikrarında bulunmak yoktur.[2518]

[*] – Şüreyh "mirasçı için ikrarda bulunmak câiz değildir" demiştir.[2519]

[*] – Yine rivayet edildiğine göre Şüreyh ölüm hastalığında olan kimsenin ölümü esnasında mirasçılarından başkaları lehine borç ikrarını geçerli sayar, mirasçısı için yaptığı borç ikrarını –bir delil olmadıkça- geçerli saymazdı.[2520]

[*] – İbn Ömer şöyle demiştir: Kişi ölüm hastalığı sırasında bir adam lehine borç ikrarında bulunduğunda bu ikrar geçerli olur.[2521]

[e] – Kişi ölüm hastalığı sırasında bir şahıs lehine ikrarda bulunduktan sonra "o benim oğlumdur" şeklinde bir ikrarda bulunsa, lehine ikrarda bulunulan şahıs da bunu kabul etse, yaş olarak onun oğlu olmaya müsait ise nesebi o şahsa bağlanır, şahsın yaptığı ikrar geçersiz olur.

Çünkü nesep iddiası, hamilelik anına dayanır. Bu durumda kişinin oğlu lehine ikrarda bulunması söz konusu olmuş olur ki bu geçerli değildir.

[f] – Kişi yabancı bir kadın lehine ikrarda bulunsa, sonra onunla evlense ikrar geçersiz olmaz.

Çünkü karı-koca olmak, evlilik zamanına özgüdür. Bu durumda ikrar yapıldığı anda yabancı bir kişi için yapılmış sayılır.

[g] – Kişi ölüm hastalığı sırasında karısını;

a) Onun isteği üzerine üç veya daha az sayıda boşasa, sonra onun lehine ikrarda bulunsa, karısı iddet beklerken de ölse, kadın kendisi lehine yapılan ikrar ile kocadan alacağı miras payından hangisi miktar olarak az ise onu alır. Çünkü koca, boşama yaparak onun lehine yaptığı ikrarın geçerli olmasını, böylece onun mirastan daha fazla pay almasını sağlamak istemiş olabilir. İki miktardan daha azının verilmesinde ise bir töhmet söz konusu değildir. Bu töhmet sebebiyle ikisinden hangisi az ise kadına o verilir. Bu, kocanın karısını onun rızası ile –yani boşamayı onun istemesi ile- boşaması halindedir.

2518 Sünen-i Dârekutnî, 3. 385.
2519 Fethu'l-Bârî, 5, 281.
2520 El-Muhallâ, 8, 254.
2521 İ'lâü's-sünen, 15, 481.

b) Karısını onun isteği dışında boşarsa kadın mirası –miktar neye ulaşmış olursa olsun- hak eder. Kadının iddeti, kocanın ölümünden önce sona ermişse ikrar sabit olur, bu durumda da kadın miras alamaz.

[g] – Mirasçı lehine olmasa bile bir kimse lehine hem borç ikrarında bulunup hem vasiyet etmek geçersizdir.

[h] – Bir kimse, yaş olarak oğlu olmaya müsait ve bilinen bir nesebi de bulunmayan bir şahsın kendisinin oğlu olduğunu ikrar etse, çocuk da bunu –ikrarda bulunan şahsın ölümünden önce yahut sonra- kabul etse, ikrar sırasında kişi ölüm hastalığında olmuş bile olsa nesep sabit olur, çocuk miras konusunda diğer mirasçılara ortak olur.

Yaş olarak ikrarda bulunanın oğlu olmaya müsait olması şart koşulmuştur, ta ki görünür durum onu yalanlamasın. Yine nesebinin bilinmemesi şart koşulmuştur, çünkü nesebinin kime ait olduğu bilinen bir kişinin nesebi başka bir şahsa bağlanamaz. Çocuğun –meramını ifade edebilecek bir durumda ve aklı başında ise- bunu doğrulaması şart koşulmuştur. Ancak küçük çocuğun tasdiki şart değildir. Bu doğrulamanın, ikrarı yapanın hayatında veya ölümünden sonra olması arasında fark yoktur.

İkrarı yapan kişi kadın ise, yaşının, lehine ikrarda bulunduğu kişiden en az dokuz buçuk sene büyük olması gerekir. Şayet erkek ise en az on iki sene büyük olması gerekir.

[ı] – Kişinin "falanca şahıslar benim anne-babamdır", "çocuğumdur", "karımdır" şeklinde ikrarı geçerli olur.

Çünkü bu, kişi üzerine gerekli olan bir şeyin ikrarıdır. Üstelik bu ikrarda nesebi başkasına yükleme de yoktur. Bu durumda ilgili şahısların ikrarı kabul etmeleri şarttır. Bu yüzden ikrarın yürürlük kazanması onların tasdikine bağlıdır.

[i] – Koca tasdik etmedikçe veya bir kadın ebe yahut başkası doğuma şâhitlik etmedikçe bir kadının "falanca benim oğlumdur" şeklinde bir ikrarda bulunması kabul edilmez.

Çünkü kadının nesep ikrarında bulunması, çocuğun nesebini kocaya yüklemektedir, zira nesep kocadandır, hak da ona aittir. Bu sebeple onun tasdiki şart koşulmuştur. Ebe ve diğerlerinin şâhitlik etmesine gelince, doğum konusunda tek bir kadının şâhitliği kabul edilir.

[*] – Akta' şöyle demiştir: Bir kadının şâhitliği ile nesep sabit olur. Nesep, kadın kiminle evli ise ona bağlanır.

[j] – Bir kimse; ana-baba, çocuk, koca, karı dışında bir şahıs hakkında ikrarda bulunsa, örneğin bir şahıs hakkında "bu benim kardeşimdir / amcamdır / dedemdir / oğlumun oğludur" şeklinde ikrarda bulunsa, lehine ikrarda bulunulan kişi bunu kabul etse bile nesep açısından bu ikrarı kabul edilmez.

Çünkü bu ikrarda nesebi başkasına yükleme vardır.

[k] – İkrarda bulunan şahsın –uzak olsun yakın olsun- nesebi bilinen mirasçıları var ise bunlar miras konusunda lehine ikrarda bulunulan şahıstan daha çok hak sahibidirler. Çünkü onun nesebi sabit olmadığından, nesebi bilinen mirasçılara ortak olamaz.

[l] – İkrarda bulunan şahsın nesebi bilinen mirasçıları yok ise lehine ikrarda bulunulan kişi mirası hak eder. Çünkü ikrarda bulunan kişi, mirasçısı bulunmadığında kendi malı üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir. Bu yüzden lehine ikrarda bulunulan kişi, her ne kadar nesebi sabit olmasa bile mirasın tümünü almaya hak kazanır.

[m] – Bir kimse babası öldükten sonra bir şahıs hakkında "bu benim kardeşimdir" dese, o şahıs bunu tasdik etse bile nesebi sabit olmaz, ancak ikrarda bulunanın mirasına ortak olur.

Çünkü bu ikrar iki şeyi içermektedir:

a) Nesebin başkasına yüklenmesi –ki kişinin buna yetkisi olmadığından bu sabit olmaz-,

b) Mal konusunda ortaklık –ikrarda bulunanın buna yetkisi olduğundan diğer şahıs hakkında bu sabit olur-.

SULH

Sulh, sözlükte muhalefet sonrasında anlaşma yapmak anlamına gelir.

Dinî bir terim olarak anlamı ise; dinen teşvik edilmiş olan, hasımlar arasında anlaşmazlığı sona erdiren meşrû bir akittir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İkisinin arasını ıslâh edin (düzeltin)." [Hucurât, 9]

"Sulh daha hayırlıdır". [Nisâ, 128]

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

Müslümanlar arasında, bir helali haram kılan ve bir haramı helal kılan hâriç sulh câizdir. Müslümanlar, -bir helali haram kılan veya bir haramı helal kılan şart hâriç- şartlarına bağlıdır.[2522]

[*] – Hz. Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Dava taraflarını geri çevirin ki anlaşsınlar. Çünkü olayın mahkeme yoluyla çözülmesi, topluluk arasında kin ve nefret doğurur.[2523]

Sulhün türleri:

Sulh üç türlü olur:

1. Davalının dava konusunu ikrar ettiği sulh,

2. Davalının, dava konusunu ne kabul ne de reddettiği, aksine yalnızca sükût ettiği sulh,

3. Davalının dava konusunu inkâr ettiği sulh.

Bu üç durumda sulh câizdir. Sulh konusu şey üzerinde davacının mülkiyeti söz konusu olur, davalının onu geri alma hakkı ortadan kalkar. Sulh *"birbirinizle çekişmeyin"* [Enfâl, 46] âyeti ile yasaklanmış bulunan çekişmenin ortadan kaldırılmasına sebep olur.

2522 Sünen-i Tirmizî, 2, 403.
2523 İ'lâü's-sünen, 16, 9.

Sulh türlerinin açıklanması:

1. İkrarla beraber olan sulh:

[&] – Bir kişi bir başkasında yüz dirhem alacağı olduğunu iddia etse, davalı da bunu kabul etse, daha sonra aralarında sulh yapsalar, bu sulhte satış anlamı bulunduğundan satım akdinde dikkate alınan hususlar geçerli olur ki bunlar da; akdi yapan iki taraf hakkında onların karşılıklı rızası ile malın değişimidir.

Bu tür sulhte;

Konu gayri menkul ise şuf'a geçerli olur.

Malda kusur var ise geri verilebilir.

Şart muhayyerliği sabit olur.

Bedelin bilinmemesi akdi fâsid kılar. Çünkü bedelin bilinmemesi, anlaşmazlığa götürür.

[&] – Bir kimse bir başkası aleyhine arazi veya ev iddiasında bulunsa, davalı bunu ikrar etse, sonra da arazi veya ev karşılığında sulh yapsa, şuf'a hakkına sahip olan şefi' için bu hak doğar.

[&] – Sulh bir mal üzerinde, evde oturmak gibi bir menfaat karşılığında yapılırsa bu akitte kira akitlerinde geçerli olan kurallar geçerli olur. Çünkü bu akitte kira özelliği olan menfaatlerin mal karşılığı temliki vardır. Akitlerde muhteva dikkate alınır. Bu yüzden bu örnekteki sulhte süre belirlenmesi şarttır. Akit, taraflardan birinin bu süre içinde ölümü ile sona erer, çünkü bu, kira akdidir.

[*] – Hâfız [İbn Hacer] *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde Abdullah b. Zübeyr'in şu rivayetini aktarmıştır:

Ensardan bir adam Zübeyr ile Harre bölgesinde hurma ağaçlarının sulandığı bir çayın suyu hakkında anlaşmazlığa düştü. Ensardan olan "suyu bırak da aksın" dedi. Zübeyr bunu yapmadı. İkisi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gelip durumu anlattılar. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Zübeyr'e " Zübeyr! Ağaçlarını sula, sonra da suyu komşuna sal" buyurdu. Ensardan olan kişi sinirlenerek "Senin halanın oğlu diye böyle hükmettin!" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yüzünün rengi attı ve şöyle buyurdu: "Zübeyr! Su duvarları aşıncaya kadar sula" buyurdu. Ensardan olan kişi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem i öfkelendirince o da Zübeyr'e hakkını tam olarak verdi.

2-3. Sükût ve inkârla olan sulh:

[a] – Davalı, dava konusu şeyi ne ikrar ne de inkâr etse, bu konuda sükût etse, daha sonra da iki taraf sulh yapsalar, davalı yalnızca anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için sulh bedelini ödese sükût üzerine sulh yapmış olurlar.

Burada davalı açısından bakacak olursak o kendi elindeki malın sahibidir, verdiği sulh bedeli, elindeki malın bedeli değil, yalnızca davadan kurtulmak için verdiği bir kurtuluş bedelidir.

[b] – Davalının inkârı ile olan sulh de böyledir. Bu durumda davalı sulh bedelini yalnızca yeminden kurtulmak için ödemektedir.

Davacı açısından bakıldığında ise sükût üzere veya inkâr ile olan sulh onun hakkında bedelli bir akit hükmündedir. Çünkü ona göre kendi iddiası doğrudur, aldığı bedel de onun hakkıdır. Bu durumda her birine kendi inancına göre muamelede bulunulur. Buna göre;

[&] – Bir kimsenin elinde bulunan ev hakkında başka bir şahıs mülkiyet iddiasında bulunarak dava açsa, davalı inkâr veya sükût etmekle birlikte sulh yapsa, şuf'a gerekli olmaz. Çünkü davalı açısından bakıldığında o bu eve sulh sayesinde sahip olmamıştır. Davacının sözü onun hakkında geçerli değildir. Davalı sulh bedelini yalnızca davayı ortadan kaldırmak ve yemin etmekten kurtulmak için vermektedir. Zira sulh bedelini vermeseydi inkâr ettiği için yemin etmesi gerekecekti. Oysa onun ev üzerindeki mülkiyeti sulh akdi öncesinde sabittir. O, sulh bedelini gerçekte sulh yaptığı şeyin bedeli olarak vermemiştir. İşte bu sebeple o malda şuf'a gerekli olmaz.

[*] – Hâfız [İbn Hacer] *Fethu'l-Bârî*'de şunu zikretmiştir:

Hz. Süleyman'ın karşılaştığı olayın bir benzeri ile Hz. Ömer şu şekilde karşılaştı: Sahabîlerden biri vefat edip geride neması bulunan bir mal ve borçlar bıraktı. Alacaklılar borcun ödenmesi için malın satılmasını istediler. Hz. Ömer onları, alacaklarını malın nemasından tahsil edinceye kadar beklemeye razı etti. Böylece malın kendisi, ölenin geride bıraktığı yetimlerin oldu.[2524]

Davacı açısından bakılacak olursa; kendisinin olan ev için başkası ile sulh yaptığında şuf'a gerekli olur. Çünkü –davalı kendisini yalanlasa bile- onun iddiasına göre kendisi evi bedel karşılığında elde etmiştir. Bu ikrarı sebebiyle o malda şuf'a gerekli olur. Şuf'a hakkı sahibi (şefî') evi iddia edilen hakkın değerini ödeyerek alabilir. Çünkü sulh yapan kişi bunu o hakkın bedeli olarak almıştır.

Dâvûd ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şâhit olmuştuk. [Enbiyâ, 78]

Yukarıdaki âyet hakkında;

[*] – Abdürrezzak sahih bir senetle Mesruk'tan şunu rivayet etmiştir:

Söz konusu tarla bir üzüm bağı idi. Halkın koyunları oraya geceleyin girmişlerdi. Hz. Davud (a.s.) koyunların tarla sahiplerine verilmesine hükmetti. Koyun sahipleri Hz. Süleyman'a (a.s.) giderek durumu anlattılar. O şöyle dedi: "Hayır.

2524 Fethu'l-Bârî, 13,131.

Ben aranızda şöyle hükmediyorum: Tarla sahipleri koyunları alsınlar, koyunların sütleri, yünleri ve menfaatlerinden yararlansınlar. Tarla eski haline gelinceye kadar bu şekilde devam etsinler, sonra koyunları sahiplerine geri versinler".[2525]

Dava konusu şey üzerinde hak sahibinin çıkması:

[a] – Sulh akdi, davalının ikrarı ile olur ve daha sonra davalının sulh konusu malın bir kısmında hak sahibi olduğu ortaya çıkarsa davalı, hak sahibi olduğu miktarın bedelini ödediği kişiden geri alır. Çünkü daha önce de geçtiği üzere ikrar üzere olan sulh, satım akdi gibidir.

[b] – Sulh, davalının sükût veya inkârı ile olur ve daha sonra kendisinin sulh konusu malın tümünde hak sahibi olduğu ortaya çıkarsa dava konusu mal hak sahibine verilir, davacı da aldığı bedeli ona geri öder. Çünkü davalı, sulh bedelini davacıya yalnızca kendisini davadan kurtarmak için ödemişti. Malda kendisinin hak sahibi olduğu ortaya çıkınca davacı ile kendisi arasında bir husumetin söz konusu olmadığı ortaya çıkmış oldu. Bu durumda bedel karşılıksız olarak alınmış demektir.

[c] – Şayet davalının dava konusu şeyin bir kısmında hak sahibi olduğu çıkarsa, davacı bu payın bedelini öder. Parçanın bütün gibi değerlendirilmesine binaen hak sahibi olduğu miktar kendisine teslim edilir.

[d] – Bir kimse başkasının evinde hak sahibi olduğunu iddia etmekle birlikte bunun ne olduğunu açıklamasa, daha sonra bu hakka karşılık bir şey üzerinde sulh yapılsa, daha sonra;

- evin bir kısmında başka bir hak sahibi çıksa, davacı aldığı sulh bedelinden herhangi bir şeyi geri ödemez. Çünkü ilk dava, hak sahibinin çıkmadığı bölüm ile ilgili bir hakka yönelik olabilir.

- evin bütününde başka bir hak sahibi çıkarsa, bu durumda davacının aldığı bedele karşılık gelen bir şey olmadığı için davacı aldığının tümünü davalıya geri öder.

[*] –Rivayet edildiğine göre;

Câbir'in radıyallâhu anh babası bir Yahudi'ye otuz vesk hurma borcu olduğu halde öldü. Câbir adamdan zaman istedi, adam süre tanımaktan kaçındı. Câbir de aracılık etmesi için Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ile konuştu. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek Yahudi'ye alacağı karşılığında Câbir'in bahçesinin ürününü almasını teklif etti. Yahudi bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bahçeye girerek orada yürüdü. Sonra Câbir'e "Ürününü topla, borcunu tam olarak öde" dedi. Câbir ürünü topladı, otuz vesk olan borcunu ödedi, on yedi vesk hurma da arttı.[2526]

2525 Fethu'l-Bârî, 13,131.
2526 Neylü'l-evtâr, 5, 127.

Sulhün geçerli olduğu ve olmadığı konular:

[a] –Mal, menfaat, kasten adam öldürme, yanlışlıkla adam öldürme, yaralama konularında sulh akdi yapmak câizdir.

[b] – Ancak yanlışlıkla adam öldürme durumunda diyet miktarının üzerinde sulh câiz değildir. Çünkü bu miktar din ile belirlenmiş olup iptali câiz değildir.

[c] – Kasten adam öldürme durumunda ise diyet miktarının üzerinde bir miktarda sulh yapmak câizdir. Çünkü kısas mal değildir, ancak akitle malî değer kazanır.

[d] – Haddi gerektiren bir davada sulh câiz değildir. Çünkü had cezası Allah hakkıdır. Kişinin, başkasının hakkına karşılık bedel alması câiz değildir.

Had cezasının hırsızlık, zina iftirası, zina olması fark etmez.

Zina ve hırsızlığı ele alacak olursak, bu hadlerin Allah hakkı olduğu ittifakla benimsenmiştir. Zina iftirası haddine gelince bize göre bu da Allah hakkıdır, bu hadde baskın olan, dinin hakkıdır. Zina iftirası haddinde, olay mahkemeye taşınmadan önce sulh yapılırsa sulh bedeli gerekli olmaz, had cezası da düşer. Çünkü hak sahibi dava açmaktan geri durmuştur. Olay mahkemeye taşındıktan sonra sulh yaparsa sulh bedeli gerekli olmaz, had cezası da düşmez.

Nikah davasında erkekle kadının sulh yapması:

[a] – Kişi, bir kadınla evli olduğunu iddia etse, kadın reddetse, daha sonra kadın erkeğin davadan vazgeçmesi için onunla sulh yapsa;

[-] Kazaî hüküm açısından bu sulh geçerli olur. Bu sulh hulu' gibi kabul edilir.

[-] Diyanî hüküm açısından ise şayet erkek yalancı ise kadından bir şey alması helal olmaz.

[b] – Bir kadın, bir adamla evli olduğunu iddia etse, erkek de bir miktar karşılığında kadınla sulh yapsa bu câiz olmaz.

Çünkü erkek, kadının davayı terk etmesi için bu parayı vermiştir. Kadının davayı terk etmesi tefrik olarak kabul edilirse, erkek tefrikte bedel ödemez. Tefrik olarak kabul edilmezse ödediği bedele karşılık gelen bir şey olmamış olur, bu yüzden bu sulh câiz olmaz.

Mevsılî *el-İhtiyâr* adlı eserinde bunun câiz olduğunu söylemiştir. Câiz görülme yönü ise kadının aldığı bedelin mehre ek olarak fazladan ödendiği düşüncesidir. Ancak önceki görüş daha doğrudur.

İnkâr eden kimsenin sulh üzerinde tasarrufu:

Kişi, bir şahsın elinde bulunan evin kendisine ait olduğunu iddia etse, evi elinde bulunduran bunu inkâr etmekle birlikte karşı taraf evin kendisine ait ol-

duğunu kabul etsin diye bir mal karşılığında sulh yapsa, sulh câiz olur. Bu sulh davacı açısından bedelin arttırılması, inkâr eden davalı açısından satım akdi gibi olur.

Fuzûlî'nin (Yetkisiz Temsilcinin) sulh üzerinde tasarrufu:

[a] – Yetkisiz temsilci (fuzûlî) bir mal üzerinde sulh akdi yapsa, sonra onu tazmin etse sulh tamam olur ve bu akit sahih olur.

Çünkü "satın aldım" sözünde olduğu gibi akdi kendisine izafe etmiştir. Davalıdan bu sulh karşılığında bir şey alamaz. Çünkü teberru'da bulunmuştur. Davalı ise bu sulh sonunda davadan kurtulmuştur. Bu sulhta davalının bir zararı söz konusu olmadığı için geçerli olur. Bu, borçlunun isteği olmaksızın başkasının ona kefil olması gibidir.

[b] – Fuzûlî "falan adına seninle şu iki bin dirheme sulh yaptım" dese, önceki durumda olduğu gibi burada da sulh geçerli olur. İki bin dirhemi teslim etmesi gerekli olur.

[c] – Fuzûlî herhangi bir izafede bulunmaksızın "falan adına seninle bin dirheme anlaştım" dese, sonra da bin dirhem teslim etse, akit ilgili kişinin onayına bağlıdır. Çünkü bu fuzûlî tarafından yapılmış bir akittir. Davalı akdi onaylarsa geçerli olur. Bu durumda sulh yapılan bin dirhemi ödemesi gerekli olur. Davalı onaylamazsa akit batıl olur.

Borç üzerine sulh:

[a] – Davacının davalıda bir satımdan kaynaklanan bin dirhemlik alacağı olsa, beş yüz peşin dirhem karşılığında sulh yapsalar câiz olur. Fâize yol açmaması için bu işlem muavazalı akde yorulur.

[b] – Borçlu alacaklıya gizlice "sana olan borcumu ertelemezsen veya indirmezsen bunu ikrar etmem" dese, alacaklı da borcu ertelese veya indirse bu geçerli olur. Bu durumda borcu derhal isteyemez, indirdiği miktarı da isteyemez. Şayet bu konuşma insanların huzurunda yapılmış da alacaklı sükût etmişse, erteleme ve indirim anlaşması öncesindeki alacağının tümünü ister. Şayet alacaklı indirim veya ertelemeyi açıkça kabul etseydi, bu geçerli olurdu.

[c] – Kişi, bin dirhem peşin borca karşılık bin dirhem veresiye borç üzerinde sulh yapsa akit geçerli olur. Bu işlem "aynı alacağın ertelenmesi" şeklinde yorumlanır.

[d] – Bir kimse peşin bin riyal borca karşılık veresiye bin dolar üzerinde sulh yapsa geçerli olmaz. Çünkü bu, peşin riyal borcunu veresiye dolar ile satmaktır ki câiz değildir. Çünkü bu, borçla aynı cinsten olmadığı için sarf olarak değerlendirilir. Sarfın ise veresiye olması câiz değildir.

[e] – Kişi bin dirhem veresiye borç karşılığında beş yüz dirhem peşin üzerinde sulh yapsa geçerli olmaz.

[*] – İmam Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan Seffâh'ın azatlısı Ubeyd'e uzanan bir senetle şunu rivayet etmiştir:

Ubeyd, bir evin sahiplerine veresiye olarak verecekleri astarlı elbise karşılığında peşin kumaş sattı, sonra çıkmak istedi. Daha sonra onlardan peşin ödemelerini, kendisinin de buna karşılık indirim yapacağını söyledi. Bu durum Zeyd b. Sâbit'e soruldu, o şöyle dedi: "Bunu yemeni ve bu konuda başkasını vekil kılmanı sana emretmem".[2527]

[f] – Kişi, alacaklı olduğu şahsın borcundan daha az miktar üzerinde sulh yapsa, - borcun vadesinin gelmiş olması kaydıyla- geçerli olur. Borcun vadesi gelmemişse ondan herhangi bir indirimde bulunmak câiz değildir.

[g] – Vadenin gelmesinden sonra dirhemlere karşılık dinar, dinarlara karşılık dirhem ödeme şartıyla sulh yapsalar câiz olur, karşılıklı teslim gerekir.

[h] – Kişi, alacaklı olduğu şahsa "sende olan bin dirhem alacağımdan bana yarın beş yüz dirhem öde, geri kalanından beri ol" dese, diğer şahıs da kabul edip ödese borçtan kurtulur. Ödemeyi ertesi gün yapmazsa kalan borcu devam eder. Ebû Yusuf "bu durumda da borçtan kurtulur" demiştir.

[ı] – Kişi bir zaman sınırlaması yapmaksızın "bana beş yüz dirhem öde, kalan borcunu sileyim" derse karşı taraf beşyüz dirhem ödemekle borçtan kurtulur, çünkü bu, mutlak bir ibradır.

[i] – Kişi "borcunun bin dirhemini yarın ödeyince kalan kısmından beri olmak, şayet yarın beş yüz dirhem ödemezse borcun tümünün devam etmesi" şartıyla sulh yaptığında hüküm aynen kişinin ifadesindeki gibi olur. Çünkü bu durumda kişi, şartı açıkça ortaya koymuştur.

[j] – Kişi "borcun yarısından berisin, kalanını yarın ödemen şartıyla" dediğinde borçlu kalanını ödesin ya da ödemesin, borcun yarısından beri olur. Çünkü alacaklı ilk olarak "borcun ödenmesi" ifadesini değil "ibrâ" ifadesini kullanmıştır.

Müşterek alacak:

İki kişi bir malı aynı akitle, hisseleri yarı yarıya olmak üzere satın alıp onda ortak olsalar, sonra da aynı malı üçüncü bir şahsa veresiye olarak satsalar ortak bir alacak söz konusu olur.

[Müşterek bir alacakta ortaklardan her birinin tek taraflı tasarrufları ve bunların sonuçlarını şu şekilde belirtebiliriz]:

[a] – [Tahsilat]

Aynı şahıstan ortak alacakları bulunan iki kişiden biri, borçludan herhangi bir tahsilat yaptığında diğeri de buna ortak olur.

2527 Müdevvene, 3, 191.

[b] – [Sulh]

Ortaklardan biri kendi payı üzerinde, payı ile aynı cinsten olmayan bir mal üzerinde sulh yapsa [şu iki şıktan biri uygulanır]:

[ba] – Diğer ortak o malın yarısını alır.

Çünkü sulh, alacağın yarısı üzerinde olmuştur, bu yarım da şayi hisselidir. Alacağın zimmette iken taksimi sahih değildir. Diğer ortağın hakkı, alacağın her bir cüzüne taalluk etmektedir. Bu yüzden sulhun geçerli olması, onun onayına bağlıdır. Ortağının aldığı malın yarısını alması akdi onayladığını gösterdiği için bu akit geçerli olur.

[bb] – Sulh yapan ortak, dilerse diğer ortağa alacağın dörtte birini tazmin eder. Bu durumda ortağının mal üzerinde hakkı kalmaz.

[c] – [Satım]

Bir şahıstan alacaklı olan iki ortaktan biri, borçlu ile kendi payı üzerinde sulh akdi yapmayıp da borcun yarısı karşılığında bir şey satın alsa, diğer ortak şu iki şıktan birini seçer:

[ca] – Dilerse ortağına borcun aslının dörtte birini tazmin ettirir.

Çünkü sulh meselesinin aksine, satın alma dolayısıyla alacağın yarısını takas yoluyla teslim almıştır. Sulh akdi, kişinin hakkından feragat etmesi ve göz yumması ile olur. Sulh yapan, adeta karşı tarafı kendi payının bir kısmından ibra etmiş gibi olur. Ona alacağın dörtte birini tazmin etmeyi şart koştuğumuzda sulh yapan bundan zarar görür, çünkü o alacağın yarısını elde edememiştir.

[cb] – Dilerse borçluyu takip altına alabilir.

Çünkü onun hakkı, borçlunun zimmetinde durmaktadır.

[d] – [İbrâ]

İki ortaktan biri alacaklı olduğu şahıstaki payının yarısını ibra etse, payının diğer yarısını isteyebilir. Diğer ortak ise kendi payının tümünü isteyebilir.

Buna göre iki kişinin bir şahısta yirmi dirhem alacağı olsa, ortaklardan biri kendi payının yarısını ibra etse, bu ortak kalan beş dirhemi isteyebilir, diğer ortak ise on dirhemi isteyebilir.

[e] – [Tehârüc]

Birden fazla kişi bir terikede ortak olsalar, içlerinden birini bir miktar mal vermek suretiyle mirastan çıkarsalar, terike bir gayri menkul veya ticaret malı olsa, çıkarılan şahsa verilen mal az olsun çok olsun, bu işlem câiz olur. Çünkü bu, satım akdi gibi değerlendirilir.

[*] – Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf'ın karısı Tümâdır ile onun mirasındaki otuz ikide bir (1/32) paya karşılık olarak 80.000 (seksen bin) dirheme sahabenin huzurunda anlaştı, hiç kimse de buna itiraz etmedi.

[ea] – Terike altın veya diğer nakit paradan oluşuyorsa, anlaşma yapılan şahsa altın veya bir başka şey vermiş olsunlar, verdikleri az olsun çok olsun, bu akit câizdir.

Çünkü bu, bir malı kendi cinsi dışında bir şey ile satmaktır. Burada sarf söz konusu olduğu için akit meclisinde karşılıklı teslim şarttır.

[eb] – Terikede insanlardan tahsil edilecek alacaklar bulunsa, kendisi ile sulh yapılan kimseyi alacaklardaki payından çıkararak alacakların kendilerine ait olması üzere sulh yapsalar, hem alacak hem de ayn (mallar) üzerindeki sulh akti batıl olur.

Çünkü bu işlem, alacağın borçludan başkasına -yani kendisi ile sulh yapılan kimseye- temlikidir. Alacaklar üzerindeki sulh batıl olunca geri kalan kısımda da batıl olur. Çünkü sulh aynı akitle yapılmıştır. Bunun câiz olmasının yolu kendisi ile sulh yapılan kimseye payını borç olarak vermeleri, alacağın geri kalan kısmı üzerinde onunla sulh yapmaları, o şahsın da kendi payını borçlulardan tahsil konusunu diğerlerine havale etmesidir.

[*] – İbn Sa'd *Tabakât*'ında İbn Ömer'den senetli bir şekilde şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Abdurrahman b. Avf'ı yedi yüz kişinin başında Dûmetü'l-cendel'e hicretin altıncı yılının Şâban ayında gönderdi. Abdurrahman onları üç kere İslam'a çağırdı. Onların reisi Esbağ b. Amr el-Kelbî Müslüman oldu. Abdurrahman, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e haber gönderdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Abdurrahman'a mektup göndererek Esbağ'ın kızı Tümâdır ile evlenmesini emretti. Abdurrahman da evlenip onunla birlikte döndü. Tümâdır, Abdurrahman'ın oğlu Ebû Seleme'nin annesidir. Kendisinin başka çocuğu olmadı.

[*] – Vâkıdî, Sâlih b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf'tan şunu rivayet etmiştir:

Tümâdır bt. El-Esbağ, Abdurrahman'ın mirasının otuz ikide birini elde etmişti. Bu payına karşılık kendisine yüz bin dirhem verilerek mirastan çıkarıldı.

[*] – Bir rivayette şöyle denilmektedir:

Tümâdır'ın huyları kötüydü. Kocası onu iki kere boşamıştı. Abdurrahman ölüm hastalığı sırasında onu üçüncü kere boşadı, Hz. Osman iddeti bittikten sonra kendisini mirasçı kıldı.[2528]

Tehâruc, mirasçıların, belirli bir mal karşılığında mirasçılardan birini/bazılarını terikeden çıkarma konusunda anlaşmalarıdır.

[*] – İbn Abbas mirastan bu şekilde çıkarılmada bir sakınca görmezdi.[2529]

2528 Nasbu'r-râye, 4, 113.
2529 Sünen-i Beyhakî, 6, 56.

HİBE

Hibenin sözlük anlamı:

Hibe sözlükte bağış ve lütufta bulunmak anlamına gelmekte olup yetkinlik belirten niteliklerdendir. Çünkü Yüce Allah kendisini bu isimle şu şekilde nitelendirmiştir:

Yoksa onlar, kudret ve lütuf sahibi olan Rabbinin rahmet hazinelerine sahip (olduklarını mı zanneder)ler? [Sâd, 9]

İnsanlar bu niteliğe sahip olduklarında en üstün niteliğe sahip olmuş olurlar. Çünkü bu; cömertlik yapmak, nefsin cimriliğini gidermek, kendisine bağış yapılan kimsenin kalbine mutluluk sokup kin ve kıskançlığı gidermek gibi iyi sonuçlara neden olur. Kim bunları yaparsa kurtulanlardan olur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtulanların tâ kendileridir!" [Haşr, 9]

Hibenin meşruiyetinin delilleri:

Dinî bir terim olarak hibe, malların bedelsiz olarak temlikidir.

[*] – Bunun meşruiyeti Kitap'taki şu âyetle sabittir:

Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa, onu da afiyetle yiyin. [Nisâ, 4]

[*] – Sünnetten delili ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şu sözüdür:

Bana bir hayvan bacağı bile hibe edilse onu kabul ederdim.[2530]

[*] – Hz. Âişe şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hediyeyi kabul eder ve ona karşılık verirdi.[2531]

2530 Sünen-i Tirmizî, 2, 397.
2531 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 290.

[*] – Halid b. Adiy el-Cühenî şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim:

Kendisi istemeksizin ve göz dikmeksizin kime kardeşinden bir hediye gelirse onu kabul etsin, geri çevirmesin. Bu, Allah'ın kendisine yönlendirdiği bir rızıktır.[2532]

Hükmü:

İmam Ebu'l-Mansur şöyle demiştir: Kişinin çocuğuna tevhid ve imanı öğrettiği gibi cömertlik ve iyilik yapmayı da öğretmesi gerekir. Çünkü dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır.

Hibe dince teşvik edilmiş bir davranıştır, onu kabul etmek sünnettir. Ancak ârızî durumlar müstesna. Mesela kişi malın haramdan geldiğini biliyorsa veya hediye veren şahsın kendisinin başına kakacağını biliyorsa bu durumda kabul etmeyebilir.

Hibenin iki rüknü:

[a] – Hibenin iki rüknü yerine getirilmedikçe hibe tamamlanmış olmaz.

Hibenin rükünleri;

1) Hibe eden açısından icabın gerçekleşmesi:

Çünkü hibe bir bağıştır, ancak bağış yapan tarafından tamamlanır.

2) Hibe edilen (mevhûb leh) açısından hibe ancak kabul ile tamamlanır.

[b] – Hibe tek başına îcap ile sahih olur, ancak hibe yapılan kimsenin hibe konusunu teslim alması ile tamamlanır. Çünkü hibe yapılan şahsın mal üzerinde mülkiyetinin gerçekleşmesi için malı teslim alması şarttır. Ayrıca hibe akdi bir teberru akdi olduğundan, karşı taraf teslim almadan önce hibede bulunan, bundan dönebilir. Teslim öncesinde mülkiyetin hibe yapılan şahsa ait olduğu görüşünü kabul edersek, hibede bulunan şahsa hibede bulunmadığı teslim yükünü yüklemiş oluruz ki, bu doğru olmaz.

Hibenin teslim almakla tamamlanacağının delili ileride gelecek olan Hz. Âişe'nin babasının [Hz. Ebû Bekir'in] ona yaptığı hibeden dönmesi ile ilgili hadistir.

[*] – Ahmed [b. Hanbel], Ümmü Gülsüm bt. Ebû Seleme'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Ümmü Seleme ile evlendiğinde ona:

Ben Necâşî'ye hediye olarak elbiseler ve birkaç kap dolusu misk göndermiştim. Gördüğüm kadarıyla Necâşî öldü ve hediye ettiğim mallar bana geri gelecek. Eğer geri gelirse onlar senindir" dedi.

2532 İ'lâü's-Sünen, 16, 65.

Aynen onun dediği gibi de oldu, hediye Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e geri geldi. O da hanımlarından her birine bir okka misk verdi, miskin kalanını ve elbiseyi ise Ümmü Seleme'ye verdi.[2533]

Hibe'nin teslim alınması:

[a] – Hibe yapılan şahıs hibe edilen malı, hibe edenin emri olmaksızın o mecliste teslim alır da hibe eden buna engel olmazsa istihsanen bu câiz olur.

Çünkü îcap, malın teslimine izin verildiğini delaleten gösterir.

[b] – Hibe eden meclisten ayrıldıktan sonra diğeri teslim alırsa, hibe eden izin vermedikçe bu sahih olmaz.

[c] – Şayet teslim almasını yasaklarsa karşı tarafın teslim alması sahih olmaz.

Çünkü bu yasaklama, hibe edenin bundan döndüğü anlamına gelir.

[d] – Hibe edilen mal, hibe edilen şahsın elinde ödünç, emanet, kira veya gasp sebebiyle bulunuyorsa, doğrudan hibe ile o mala sahip olur.

Çünkü ilk teslim almasında mal elinde emanet konumunda ise bu teslim alma, hibe için teslim alma yerine geçer. Şayet ilk teslim alma tazmin yükümlülüğü ile teslim alma ise bu zaten hibe için teslim almadan daha güçlüdür. Daha güçlü olan, daha zayıf olanın yerine geçer.

[e] – Baba küçük oğluna bir şey hibe etse, oğul doğrudan akitle ona sahip olur.

Çünkü hibe edilen şahıs babanın elinde ve sorumluluğundadır. Onun teslim alması hibe için teslim alma yerine geçer. Hibe edilen şeyin çocuğun veya velisinin elinde olması arasında fark yoktur. Çünkü [hüküm bakımından] velinin eli, çocuğun eli gibidir. Zekât da bu konuda hibe gibidir. Yine baba ölmüş, çocuk annenin bakımına girmiş ve çocuğun başkaca vasisi de yok ise çocuğa annesi hibede bulunduğunda mal doğrudan çocuğun olur.

[f] – Yabancı bir şahıs çocuğa bir şey hibe ettiğinde babanın teslim alması ile hibe tamamlanır.

Çünkü baba, çocuk adına her türlü tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir. Hatta çocuğu adına, kâr ve zarara ihtimalli olan tasarrufta bile bulunabilir. Yararlı olan bir şeye öncelikle mâlik olur.

[g] – Yetime bir şey hibe edildiğinde;

a) Velisi -(veli şu dört kişiden biri olabilir: Baba, sonra onun tayin ettiği vasi, sonra dede, sonra onun tayin ettiği vasi)- onu teslim alsa bu teslim alma câiz olur, hibe tamamlanır.

2533 Müsned-i Ahmed, 6, 404.

b) Şayet çocuk annesinin veya erkek kardeşinin yahut amcasının bakımında olur da anne / kardeş / amca hibeyi teslim alırsa bu da câiz olur. Çünkü bunların, çocuğu ve malını korumaya yönelik tasarrufta bulunma yetkileri vardır.

c) Yine yetim şayet yabancı birinin bakımında ise –onun tarafından bulunmuş olsa bile- o yabancı şahsın hibeyi teslim alması câizdir. Çünkü onun zilyedliği hukuken muteberdir.

[h] – Çocuk kendisine yapılan hibeyi teslim aldığında şayet mümeyyiz ise bu câiz olur. Çünkü mümeyyiz çocuk, tamamen kendi yararına olan tasarruflar konusunda bâliğ gibidir. Babasının bulunduğu bir mecliste teslim almakla da o mala sahip olur.

[ı] – İki kişi bir evi bir şahsa hibe etseler ittifakla câiz olur.

[i] – Bir kişi iki şahsa bir evi hibe etse;

[ia] – Ebû Hanife'ye göre câiz olmaz.

Çünkü bu, evin yarısının her birine hibe edilmesi anlamına gelir ki bu, hibenin şayi olmasını gerektirir. Bir önceki meselede bu câiz oldu, çünkü hibeyi yapan iki kişi evi bütün olarak teslim etmiş, hibe yapılan da bütün olarak teslim almıştır.

[ib] – Ebû Yusuf ve Muhammed şöyle demişlerdir:

Bir kimse evini iki kişiye hibe etse bu sahih olur. Çünkü bu, evin bütününün onlara hibe edilmesidir. Temlik bir olduğu için şuyu' söz konusu olmaz. Bu meselede Ebû Hanife'nin görüşü tercih edilmiştir.

Hibeden dönmek:

[a] – [Hibeden Dönmenin Hükmü]

[aa] – Yabancı bir şahsa hibe yapıldığı ve o şahıs da bunu teslim aldığında hibede bulunan kişi bundan dönebilir. Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir hibede bulunan kişi hibesine karşılık olarak bir şey almadığı sürece hibe ettiği mal üzerinde [hibe yapılan şahıstan] daha çok hak sahibidir".[2534]

[ab] – Ancak hibeden dönmek mekruhtur. Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Hibesinden dönen kişi kustuğunu yiyen gibidir".[2535]

2534 Sünen-i Beyhakî, 6, 181.
2535 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 291.

Hibeden dönmek düşüklüktür, seviyesizliktir.

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir kimse başkasına bir şey verdiğinde veya hibe ettiğinde ondan dönmesi helal olmaz. Ancak baba, çocuğuna yaptığı hibeden dönebilir. Hibe yapıp sonra yaptığı hibeden dönen kişi, doyuncaya kadar yiyen, sonra kusan, sonra da kusmuğuna dönen [onu yiyen] köpek gibidir. [2536]

Bu hadis "mahkeme hükmü veya karşılıklı rıza olmadan hibeden dönmenin helal olmadığı, yalnızca ihtiyaç olduğunda babanın hibeden dönmesinin helal olduğu" anlamına gelir. İki hadisin arasını bulmak için bu hadisin bu şekilde yorumlanması daha iyidir.

[*] – Hz. Ömer bir kimsenin başkasına bağışta bulunması hakkında şu hükmü vermiştir: Bağışta bulunulan kişinin teslim aldığı kısım geçerli olur, teslim alınmayan kısım ise bağışta bulunup ölen kimsenin mirasçılarına kalır.[2537]

[*] – *Muvatta*'da yer aldığına göre Hz. Ömer şöyle demiştir:

Bazılarına ne oluyor ki çocuklarına bağışta bulunup sonra bağışladıkları malları ellerinde tutuyorlar? Oğulları ölünce "bu benim malımdır, benim elimdedir, ben o malı kimseye vermiş değilim" diyorlar. Kendisine ölüm yaklaşsa "bu mal benim oğlumundur, ona daha önceden vermiştim" diyor. Bir kimse bağışta bulunur da ölünceye kadar bunu yerine getirmezse bu mal mirasçılarının olur, bağış geçersiz olur.[2538]

[b] – [Hibeden dönmenin mümkün olduğu ve olmadığı durumlar]

[1] – [Baba, çocuğuna yaptığı hibeden dönebilir.]

[*] – Babanın çocuğuna yaptığı hibeden dönebileceğinin delili Hz. Aişe'nin rivayet ettiği şu hadistir:

Hz. Ebû Bekir, Âişe'ye yılda yirmi vesk ürün toplanan bir hurma bahçesi hibe etti. Dili ile hibe ettiği bu bahçeyi ona teslim etmemişti. Hastalandığında, Hz. Âişe tarafından teslim alınmamış olan bahçenin artık onun için geçerli olamayacağını düşündü ve bunun geçerli olmayacağını, diğer mirasçıların da bu bahçede kendisine ortak olacağını ona bildirdi.

Hz. Ebû Bekir ölüm döşeğinde Hz. Âişe'ye şöyle dedi: "Vallahi kızım, benim için insanlar içinde en büyük zenginlik sensin, en büyük fakirlik ise sensizliktir. Sana yılda yirmi vesk ürün toplanan hurma bahçemi hibe etmiştim. Sen onu teslim alıp ürününü toplasaydın senin olacaktı. Ancak bugün o artık [seninle

2536 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 291.
2537 Kenzü'l-ummâl, 8, 327.
2538 Muvatta, 314.

birlikte] benim mirasçılarımın, yani senin iki erkek kardeşin ve iki kız kardeşinin malıdır. Onu Allah'ın kitabına göre taksim edin".

Hz. Âişe şöyle dedi: "Babacığım, vallahi şu kadar mal olsaydı bile yine terk ederdim. Benim yegâne kız kardeşim Esma dışında senin başka hangi kızın var?" diye sordu.

Hz. Ebû Bekir şöyle dedi: "Hârice'nin kızının karnındaki yavru. Ben onun kız olacağını tahmin ediyorum" dedi.

Sözü edilen hamile kadın Hz. Ebû Bekir'in karısı olan Hârice'nin kızı Habîbe idi. Doğan çocuğa da Ümmü Gülsüm adı verilmişti.

[2] – Kendisine bir şey hibe edilen kişi buna karşılık bir bedel vermiş ve hibe eden bunu almışsa, bu bedelin hibenin tümüne karşılık olduğu biliniyorsa hibeden dönme imkânı ortadan kalkar. Çünkü,

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir şey hibe eden kimse buna karşılık bir şey almadığı sürece o mal üzerinde daha fazla hak sahibidir.

Ayrıca kişi, bedeli aldığında buna karşılık malı karşı tarafa teslim etmiş olur, bu yüzden geri dönemez. Aldığı bedel az olsun çok olsun, hibe cinsinden veya başka bir cinsten olsun, fark etmez.

Geri dönme hakkının ortadan kalkması için kişinin aldığı şeyin hibesine karşılık olarak verildiğini bilmesi gerekir. Kişi bir hibe yaptığında karşı taraf buna karşılık olduğunu söylemeksizin hibe yapsa ve ilk hibeyi yapan, bunun karşılık olduğunu bilmese, mallarda geri dönmeye engel bir durum meydana gelmediği sürece her iki taraf da hibesinden dönebilir.

[3] – Kendisine arazi hibe edilen şahıs burada bir ev yapsa veya kuyu kazsa, kendisine kumaş hibe edilen şahıs bunu dikerek elbise yapsa, hibe yapan şahsın hibesinden dönme hakkı kalmaz. Çünkü hibe edilen mal fazlalık olmaksızın geri verilemez hale gelmiştir.

[4] – Hibe edilen malın, hibe edilen şahsın fiiliyle veya başka şekilde bozulması, hibeden dönmeye engel olmaz.

[5] – Hibe eden veya hibe edilen şahıs ölse, hibeden dönülemez.

Çünkü hibe edilenin ölümü ile mülk mirasçılara intikal eder. Hibe edenin ölümü ile ise onun mirasçıları hibe akdi açısından yabancı şahıs konumunda olduğundan geri dönemezler.

[6] – Hibe edilen mal, hibe edilen şahsın mülkiyetinden; satım, hibe veya başka bir yolla çıktığında hibe eden şahsın dönme hakkı düşer. Ancak hibe edilen şahıs başkasına hibe edip sonra hibesinden dönse ilk şahsın hibeden dönme hakkı olur.

[7] – Kişi, evlenilmesi haram olacak derecede yakın bir akrabasına hibede bulunduğunda, hibe edilen şahıs onu teslim aldıktan sonra hibe eden dönemez. Bundan önce dönebilir. Yakın akrabaya hibe yapmanın amacı, akrabalık bağlarını sıkı tutmaktır. Hibeden dönmek ise bu bağları zedeler.

Süt kardeş vb. gibi emzirme sebebiyle veya üvey kız, kaynana gibi sıhriyet sebebiyle haram olan şahsa yapılan hibeden ise dönülebilir.

[8] – Eşlerden biri diğerine hibe yaptığında dönme hakkı yoktur.

Çünkü bu hibenin amacı, bağları güçlendirmek, ilişkiyi geliştirmektir. Hibeden dönmek ise bu ilişkiyi ve bağları zedeler. Çünkü bu, yalnızlık ve öfkeye sebep olur.

[9] – Hibe yapılan şahıs hibe edene "bunu hibene karşılık al" dese, hibe eden de alsa, geri dönme hakkını kaybeder. Hibe eden şahıs bedeli teslim almadan önce hibe edilen şahıs vermekten vazgeçebilir. Çünkü bunun verilmesi de ancak teslim ile tamamlanır.

[10] – Kişiye bir ev hibe edilse, hibe edilen de karşılık olarak yarısını hibe edene verse, hibe eden şahıs, kendisine bedel verilmeyen diğer yarımda hibesinden dönebilir.

Hibeden dönmenin engelleri:

Bu engeller; hibe edilen malda artışın meydana gelmesi, iki tarafın ölmesi, bedel alınmış olması, hibe edilenin mülkiyetinden çıkması, hibenin karı-koca arasında olması, hibenin akraba arasında olması, hibe edilen malın telef olmasıdır. [2539]

Hibeden dönmenin sahih olmasının şartları:

Hibeden dönmek ancak hibe eden ile hibe edilenin karşılıklı rızası ile veya hâkimin hükmü ile olur. Çünkü bu ictihadî bir konu olup âlimler arasında ihtilaflıdır, bu sebeple kendisine hibe yapılan şahıs bundan kaçınmakta olabilir. Bağlayıcı hüküm verme yetkisi hâkime aittir.

Şayet karşılıklı rıza var ise kendisine hibe yapılan şahıs, hakkını iptal etmiş olur ki bu câizdir.

2539 Müellif burada şu ifadeye yer vermiştir:
Alimlerden biri hibeden dönmenin engellerini şu beyitte toplamıştır:
Ey kardeşim, hibeden dönmenin engelleri
Toplanmıştır harflerinde "mızrağın gözyaşı"nın.
"Mızrağın gözyaşı" şeklinde çevirdiğimiz ifadenin aslı دمع خزقة şeklindedir. Hibeden dönmenin engelleri bu ifadede yer alan yedi harfle başladığı için bu harflerin bitiştirilmesinden böyle bir kelime türetilmiştir. Türk okuyucusuna doğrudan hitap etmeyen bu kısım dipnota alınmıştır. (S.D.)

Hibenin geri verilmesine hükmedildikten sonra hibe edilen mal hibe edilen şahsın elinde telef olursa, o şahıs tazminle yükümlü olmaz. Çünkü mal elinde emanet hükmündedir, zira onu tazmin yükümlülüğü ile teslim almamıştır. *el-İhtiyâr* isimli eserde böyle denilmiştir.

Umrâ: (Ömürlük bağış)

[a] – Umrâ, bunu yapan kişi hayatta olduğu sürece onun hakkında, ölümünden sonra da mirasçıları hakkında geçerlidir. Çünkü;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Umrâ (ömürlük hibe) geçerlidir.[2540]

Umrâ, onun sahiplerine mirastır.[2541]

Bir kimseye, o hayatta olduğu sürece ona, ölünce ardından gelenlere kalacak şekilde hibe yapıldığında, bu mal hibe yapılana ait olup, onun ölümünden sonra hibe edene dönmez. Çünkü o, bu malı mirasa tâbi bir şekilde vermiştir.[2542]

[b] – Umrâ, hibe yapılan şahsın ölümünden sonra hibe edene dönmez. Hatta hibe yapan şahıs "evim sen hayatta olduğun sürece senindir, öldüğünde bana geri döner" şeklinde şartlı hibe yapsa hibe geçerli, şart ise geçersiz olur. Hibe, fâsid şart ile batıl olmaz. Bu yüzden Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Mallarınızı elinizde tutun, ifsad etmeyin. Kim birine o hayatta olduğu sürece bir şey hibe etse, bu mal hayatta iken de öldükten sonra da hibe edilenin ve onun ardından gelenlerin olur.[2543]

Rukbâ:

[a] – Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre rukbâ bâtıldır.

Rukbâ, kişinin "evim senindir; sen ölünce bana geri döner, ben ölürsem senin olur" şeklinde bağışta bulunmasıdır.

Kişi evini bu şekilde karşı tarafa teslim ettiğinde Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre ev karşıya ödünç olarak verilmiş sayılır. Bağışta bulunan kişi, dilediği zaman evini geri alabilir.

[b] – Ebû Yusuf'a göre ise rukbâ geçerlidir. Çünkü "evim senindir" sözü temlik anlamına gelir. Kişinin diğer sözleri ise fâsid bir şarttır. Kişi bir hibe yapıp sonra da fâsid bir şart ileri sürse hibe geçerli, şart geçersiz olur. Bunun delili;

2540 Sahîh-i Müslim, 3, 1248.
2541 Sahîh-i Müslim, 3, 1248.
2542 Sahîh-i Müslim, 3, 1245.
2543 Sahîh-i Müslim, 3, 1246.

[*] – Câbir'in rivayet ettiği şu hadistir:

Umrâ, kime verilmiş ise onun hakkında geçerli olur. Rukbâya gelince, onu kim vermişse onun hakkında geçerli olur.[2544]

Sadaka:

[a] – Sadaka, teslim alma olmadıkça geçerli olmaz.

Çünkü sadaka da hibe gibi bir teberru'dur.

[b] – Teslimden sonra sadakadan caymak yoktur.

Çünkü sadaka vermenin amacı, Allah'tan sevap kazanmaktır. Fakire hibe yapıldığında da hüküm böyledir. Ancak zengin bir kişiye sadaka verildiğinde kıyasa göre dönüş hakkının bulunması gerekir. Çünkü bununla hibede olduğu gibi karşılık almak amaçlanır. Ancak alimler istihsan yoluyla bundan da dönüş hakkının bulunmadığını söylemişlerdir. Çünkü kişi bu bağışı yaparken "sadaka" sözcüğünü kullanmıştır.

[*] – Muaz b. Cebel, teslim alınmadıkça sadakayı geçerli saymazdı.

[*] – Şa'bî şöyle demiştir: "Şüreyh ve Mesrûk sadakayı ancak teslim alınınca geçerli sayardı." Şa'bî de buna göre hüküm verirdi.[2545]

Sadaka konusunda adakta bulunmak:

[a] – "Malını tasadduk etmeyi" adayan kimsenin, istihsânen zekâtın gerekli olduğu miktar kadar sadaka vermesi gerekir.

Kıyasa göre malının tümünü tasadduk etmesi gerekir.

İstihsanın delili şudur: Kişinin bir şeyi gerekli kılması, Allah'ın gerekli kılmasına kıyas edilir. Allah'ın gerekli kıldığı, maldan zekât vermektir. Ayrıca görünen o ki, kişi malının fazlasını, yani zekât malını tasadduk etmeyi yüklenmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onların mallarından sadaka al ki, bununla onları temizleyip arıtasın."* [Tevbe, 103]

[b] – "Mülkünü tasadduk etmeyi" adayan kimsenin malının tümünü tasadduk etmesi gerekir.

Doğru görüşe göre mülk sözcüğü de mal sözcüğü gibidir, bu yüzden burada da zekâtın gerekli olduğu miktarı tasadduk etmesi gerekir.

[c] – Kişi "evim fakirlere sadakadır" dese, evini tasadduk etmesi gerekir. Kıymetini de verse olur.

2544 Sünen-i Beyhakî, 6, 175.
2545 İ'lâü's-sünen, 16, 78.

[d] – Kişi bir başkasına şaka yollu "bana şunu hibe et" dese o da "hibe ettim" dese, karşı taraf "kabul ettim" dese ve diğer taraf hibeyi teslim etse bu geçerli olur. Çünkü;

[*] – Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Mübarek tanbur çalan bir topluluğa uğradı ve onlara "bana bunları hibe edin de nasıl çalıyorum görün" dedi. Topluluk da tanburlarını ona verdiler, bunun üzerine o tanburları yere vurarak kırdı, sonra da "tanburları nasıl yere çaldığımı gördünüz mü?" dedi. Onlar "ihtiyar, bizi aldattın" dediler. Abdullah b. Mübârek'in o sözü söylemesi, Ebû Hanife'ye göre tazminin gerekli olması fetvasından kurtulmak içindi.

VEDÎA

Vedîa'nın sözlük anlamı:

Vedîa sözlükte terk etmek anlamına gelir. Savaşı terk etmek için de aynı kökten "muvâdaa" kullanılır.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bazıları ya Cuma'yı terk etmeye son verirler veya Allah onların kalplerini mühürler de sonra gâfillerden olurlar.[2546]

Vedîa sözcüğünün diğer bir anlamı da korumaktır.

[*] – Nitekim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolculuk yapmak isteyen kimseye şöyle söylemiştir:

Allah'tan, senin dinini ve emanetini korumasını, işinin hayırlı sonla bitmesini diliyorum.[2547]

Emanet mal da korunması için bırakıldığından ona vedîa denmiştir.

Vedîa'nın terim anlamı:

[a] – Dinî bir terim olarak vedîa, malların mâliklerinin mülkiyetinde kalmakla birlikte korumaya ehil bir kimse yanında bırakılmasıdır. Diğer bir deyişle kişinin bir kimseyi malını korumaya yetkili kılmasıdır.

[b] – Vedîa ile emanet arasındaki fark şudur: Vedîa doğrudan malın korunmasını istemektir. Emanet ise kişinin eline kasıtsız olarak geçen ve koruması gereken şeydir. Bu sebeple kişi vedîayı ancak güvenilir ve dindar olarak tanınan kimsenin yanına bırakır.

[c] – Vedîa akdi, malın tazmin yükümlülüğü ile değil, emanet statüsünde elde tutulduğu bir akit olarak meşru kılınmıştır.

Bu akitte îcap "sana vedîa olarak bıraktım" sözüdür. Kabul ise emanet bırakılan şahsın "kabul ettim" demesi ile gerçekleşir.

2546 Sahîh-i Müslim, 2, 591.
2547 Sünen-i Tirmizî, 5, 163.

Vedîa akdi, emanet bakımından yalnızca îcap ile gerçekleşir.[2548]

[*] – Kadı Şüreyh şöyle demiştir: "Kendisine emanet bırakılan mala hıyanet etmeyen kişi üzerine tazmin yükümlülüğü yoktur, ödünç aldığı mala hıyanet etmeyen kişi üzerine de tazmin yükümlülüğü yoktur".

[*] – Bu söz Amr b. Şuayb'ın babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den de rivayet edilmiştir.

[*] – Hz. Ali ve İbn Mesud'un şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Kendisine emanet bırakılan kimsenin tazmin yükümlülüğü yoktur.

[*] – Hz. Ömer şöyle demiştir: Ödünç alınan mal vedîa gibidir, kişi haksız bir fiilde bulunmadıkça tazmin yoktur.

[*] – Hz. Ali şöyle demiştir: Ödünç alan kimseye tazmin yoktur.[2549]

Vedîa'nın hükmü:

[*] – Amr b. Şuayb, babası ve dedesi aracılığıyla şunu rivayet etmiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kendisine emanet bırakılan kimsenin tazmin sorumluluğu yoktur.

[*] – Yine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Kendisine bir emanet bırakılan kimse üzerine tazmin yükümlülüğü yoktur.[2550]

[a] – Vedîa, bırakılan kişinin elinde emanettir, onun herhangi bir haksız fiili bulunmadıkça telef olduğunda tazmin etmez.

[b] – Emanet bırakılan kişi bunu kendisi veya bakımı altında olan bir kişi aracılığı ile koruyabilir.

Çünkü normal şartlarda kişi başkasının malını, kendi malını nasıl koruyorsa o şekilde korumayı üstlenmiştir. Ayrıca kişinin emanet malı kendi bakımında olan şahıslara vermekten başka çaresi yoktur, zira emanet malı koruyan kişinin sürekli evinde durması mümkün olmadığı gibi, malı her dışarı çıkışında yanında götürmesi de mümkün değildir. Kişinin bakımında olanlar onunla birlikte oturduğundan, malı da onlar korurlar.

Kişinin malı, bakımında olanlar dışında birinin aracılığıyla koruma yetkisi yoktur.

Vedîa sahibi "bunu karına teslim etme" dediği halde emanet alan teslim etse, sonra da vedîa telef olsa tazmin etmez. Çünkü onu karısına teslim etmesi zorunludur. Zira kendisi dışarı çıktığında evi ve içindekiler karısına teslim edilmiş olmaktadır.

2548 Sünen-i Beyhakî, 6, 19.
2549 İ'lâü's-sünen, 16, 60.
2550 İ'lâü's-sünen, 16, 60.

[c] – Kişi emanet malı, bakımında olmayan kişiler aracılığıyla korursa veya başkasına emanet bırakırsa tazmin yükümlülüğünü üstlenir.

Çünkü vedîa sahibi, malı başkasının değil, onun elinde bulundurmasına razı olmuştur. Zira insanlar kendilerine bırakılan emanetleri koruma konusunda birbirinden farklıdırlar. Emanet bırakılan kişi bir anlamda vekil ve mudarib gibi olmaktadır ki vekilin başkasını vekil kılma veya mudaribin başkalarına malı mudarebe olarak verme yetkileri yoktur.

[d] – Kişinin evinde malın telef olmasından korkulmasını gerektiren bir durum meydana gelse, kişi vedîayı komşusuna verse veya malı koruyacak başka bir yola başvursa, mal telef olsa, söylediğinin doğruluğuna dair delil getirmesi şartıyla sözü kabul edilir.

Çünkü o, tazmini düşüren bir zorunluluk halinin meydana geldiğini iddia etmektedir. Ancak felaketin komşu evleri de vurması vb. bu zorunluluk haline dair haber insanlar arasında yayılmışsa delil getirmeye gerek yoktur.

[e] – Vedîa sahibi, evin odalarından birini göstererek "malı şu odada koru" dese, emaneti alan kişi onu başka bir odada korusa ve mal telef olsa tazminle yükümlü olmaz.

Çünkü bu şartı ileri sürmenin malın korunmasına bir katkısı yoktur. Aynı evdeki iki oda malın korunması bakımından farklılık göstermez.

[f] – Aynı durumda kişi emanet malı başka bir evde korusa tazminle yükümlü olur.

Çünkü malın korunması açısından evden eve fark söz konusu olur.

Emanet bırakılan kişi emaneti ne zaman tazminle yükümlü olur?

1. Emanet bırakılan kişi, emanet malı kendi mallarının arasına ayırt edilemeyecek şekilde katıp korur ve mal da telef olursa tazmin eder. Ebû Hanife'ye göre mal her bakımdan telef edildiğinden ve malın kendisine ulaşmak imkânsız hale geldiğinden tazmin eder.

2. Emanet bırakılan kişi, emanet malın bir kısmını tüketse, sonra mislini yerine koysa, koyduğu kısım diğer kısımla karışsa, sonra da malı telef etse, malın tümünü tazmin eder, çünkü vedîayı kendi malına karıştırarak telef etmesi, telef etme gibidir.

3. Sahibi vedîayı istediğinde emanet alan kişi teslim etme imkânına sahip olduğu halde malı vermese, sonra mal telef olsa, malı elde etmek suretiyle haksız fiilde bulunduğu ve gâsıp konumuna düştüğünden tazmin eder. Ancak teslime gücü yetmediğinden veya kendisi yahut malına yönelik bir korkudan dolayı teslim etmese, tazmin etmez.

Sahibi emanet malı istediğinde emanet alan "şu an sana getirecek durumda değilim" deyip teslim etmese, sonra mal telef etse tazminle yükümlü olmaz. Çünkü mal sahibi malını onun elinde bıraktığında, sanki mal o anda ilk olarak emanet bırakılmış gibi olur.

Sahibi emaneti istediğinde emanet alan "yarın iste" dese, ertesi gün mal telef olsa tazminle yükümlü olmaz.

4. Sahibi emanet malı istediğinde emanet alan kişi emaneti inkâr etse, sonra mal telef olsa tazminle yükümlü olur. Çünkü mal sahibi malını istediğinde emanet alanı azletmiş olur. Bundan sonra malı gâsıp olarak elinde tutmaktadır, bu yüzden tazminle yükümlü olur. Bu göstermektedir ki kişi emanet aldığını emanet sahibinden başka birisine karşı inkâr etse tazminle yükümlü olmaz.

Emanet veren, emanet alana gizlice "sana şu parolayı söyleyen kimseye emaneti teslim et" dese, sonra bir şahıs o parolayı söylese, ancak emanet alan ona teslim etmese ve mal telef olsa, emanet alan tazminle yükümlü olmaz.

Emanet alan, emaneti emanet bırakanın veya vekilinin huzurunda inkâr etse tazminle yükümlü olur. Bu ikisinin dışında, birinin yanında inkâr etse Ebû Yusuf'a göre tazminle yükümlü olmaz. Biz de bu görüşteyiz. Çünkü kişi mala göz dikenlerin ümidini kırmak ve bu yolla malı korumak için elinde emanet mal olduğunu gizleyebilir.

İnkâr ettikten sonra kabul etse, sonra mal telef olsa tazminle yükümlü olur. Çünkü emanet sahibinin, malını geri istemesiyle akit onun açısından ortadan kalkmıştır, bundan sonra emaneti elinde tutan kişi gâsıp konumundadır. Daha sonra itiraf etmesiyle mal sahibi malını ona emanet olarak geri vermemiştir. Malını tekrar ona emanet olarak vermesi ancak yeni bir akitle mümkündür, oysa yeni bir akit de yapılmamıştır. Bu sebeple emanet alan, tazmin eder.

İki kişinin bir şahsa mal emanet etmesi:

[a] – İki kişi bir şahsa tartılabilir bir malı vedîa olarak bıraksa, sonra bunlardan birisi gelip maldaki payını istese;

[&] – Ebû Hanife'ye göre emanet alan kişi diğer şahıs da yanında olmadıkça tek başına gelene maldan herhangi bir şey veremez.

Çünkü mal, şayi hisseli olduğu halde gelen kişi kendisine ait müstakil payı istemektedir. Şayi mal ancak taksim edilerek müstakil hale getirilir. Ayrıca emanet malın sahibine verilmesi ancak muayyen olan, şayi olmayan malda olur. Malın tek başına o şahsa verilmesi mümkün olmadığından, emanet alanın ona verilmesi de emredilmez. Alma yetkisi, vermenin câiz olmasını gerektirmez.

[&] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir: Emanet alan kişi tek başına gelene kendi payını verir.

Çünkü malı o teslim etmiştir, istemesi halinde ona vermesi emredilir.

Bu konuda Ebû Hanife'nin görüşü esas alınmıştır.

[b] – Bir kişi iki şahsa, bölünebilir bir malı emanet bıraksa, emanet alanlardan birinin malı bütünüyle diğerine vermesi câiz değildir. Bunun yerine malı bölüşürler her biri malın yarısını korur. Mal bölünemeyen bir mal ise her biri diğerinin izniyle malın bütününü koruyabilir. Çünkü onların her zaman birlikte bulunamayacağını bilen mal sahibi her birinin malın bütününü korumasına razı olmuştur.

ÂRİYET (ÖDÜNÇ VERME)

Âriyet sözcüğü atıyye / bağış anlamına gelen "ariyye" kelimesinden türetilmiştir. Karşılığında bir bedel alınmadığı için ödünç vermeye bu isim verilmiştir.

Dinî bir terim olarak anlamı ise menfaatlerin bedelsiz olarak temlikidir.

Âriyet bir tür iyiliktir.

Şartlarından biri ödünç verilen malın, varlığını devam ettirmekle birlikte yararlanmaya elverişli bir mal olmasıdır.

Âriyet meşru bir akittir. Bu, akit olarak kabul edilmiştir, çünkü terim olarak tarifi bunu ifade etmektedir. Akitte îcap ve kabul –fiilen bile olsa- gereklidir. Âriyet akdi, müslümanın ihtiyacını giderme amacıyla meşru kılınmıştır. Nitekim Yüce Allah buna teşvikte bulunarak şöyle buyurmuştur: *"İyilik ve takva konusunda birbirinizle yardımlaşın."* [Mâide, 2].

Âriyet akdi nasıl kurulur?

Âriyet akdi "sana bu arabayı ödünç verdim", "bu araba ile ihtiyacını gider", "seni bu daireye oturttum", "bunu işin bitinceye kadar kullan" gibi ifadelerle kurulur ve sahih olur.

[*] – İbn Mesud şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında ["onlar mâûn'a engel olurlar" âyetinde yer alan] "mâun"u âriyet olarak kabul ederdik. Bu; kova, tencere, tartı vb. gibi birbirinizden alıp verdiğiniz şeylerdir.[2551]

[*] – İbn Kani' Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim:

Müslüman, müslümanın kardeşidir. Onunla karşılaştığında selam verir, kendisine selam verildiğinde daha güzeliyle karşılık verir, mâun'a engel olmaz.

Hz. Ali dedi ki: "Ey Allah'ın rasulü! Mâun nedir?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Taş, demir, su vb. şeylerdir".

2551 Mecmeu'z-zevâid, 7, 143.

Tüketim malının ödünç verilmesi:

Ödünç verme, hakikat ve mecaz olmak üzere iki türlüdür:

Hakikat anlamda ödünç verme, kendisi varlığını devam ettirmekle birlikte kendisinden yararlanılan araba, elbise, daire gibi eşyaların ödünç verilmesidir.

Mecaz anlamda ödünç verme ise para, yumurta, tartılan bir gıda maddesi gibi ancak tüketilerek yararlanılan bir şeyin verilmesidir. Bu, görünüşte ödünç verme, gerçekte ise borç vermedir.

Âriyetin hükmü:

[*] – Hz. Ali şöyle demiştir:

Âriyet ne satımdır ne de tazmine tâbidir, o yalnızca bir iyiliktir. Ancak malı ödünç alan, ödünç verenin koyduğu şarta aykırı davranırsa o zaman tazmin eder.[2552]

[*] – Hz. Ömer şöyle demiştir:

Âriyet vedîa gibidir. Kişinin haksız fiili olmadıkça tazmin etmez.[2553]

Ödünç mal, alanın elinde emanettir, bir tecavüzü (haksız fiili) bulunmadıkça –tazmin yükünü üstlenmesi şart koşulsa bile- tazminle yükümlü olmaz.

Çünkü;

[*] – Şüreyh'ten şu rivayet edilmiştir: Ödünç aldığı mala hıyanet etmeyene tazmin yoktur.[2554]

Ayrıca ödünç alan kişi, malı sahibinden aldığında tazmin yükümlüsü olarak teslim almamıştır. Çünkü âriyet sözcüğünün tarifi, menfaatin bedelsiz olarak temlikini gerektirir, buna göre haksız bir fiil olmaksızın telef olduğunda tazminle yükümlü olmaz.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şu hadis rivayet edilmiştir:

Kişi aldığı bir malı geri teslim edinceye kadar malın sorumluluğu ona aittir.

Bu hadisi Hasen aracılığıyla Semure'den rivayet eden Katâde şöyle demiştir: Daha sonra Hasen unutarak şöyle demiştir: *"Ödünç verdiğin kişi senin için güvenilir biri olup, onun üzerine tazmin yükü yoktur"*. Tirmizî bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.[2555]

[*] – Safvan b. Ya'lâ babasından şunu rivayet etmiştir:

2552 el-Muhallâ, 9, 173.
2553 İ'lâü's-sünen, 16, 506.
2554 Sünen-i Beyhakî, 6, 91.
2555 Sünen-i Tirmizî, 2, 369.

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bana şöyle buyurdu: Elçilerim sana gelince onlara otuz zırh ve deve ver".

Ben "tazmine tâbi bir ödünç olarak mı yoksa geri ödenecek olan bir ödünç olarak mı?" diye sordum.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "geri ödenecek bir ödünç olarak" buyurdu.[2556]

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Ey Safvân! Senin silahın var mı?"

Safvân "ödünç olarak mı istiyorsun gasp mı ediyorsun?" diye sordu.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "ödünç olarak" dedi.

Safvan ona otuz ile kırk arası zırh ödünç verdi.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Huneyn savaşını yapıp da müşrikleri mağlup edince Safvan'ın zırhlarını toplattı, içlerinden bazılarının kayıp olduğu görüldü. Bunun üzerine Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Safvan'a şöyle buyurdu: "Zırhlarından bazılarını bulamadık. Sana tazmin edelim mi?".

Safvan "Hayır ey Allah'ın rasulü! Çünkü şu an kalbimde onları verdiğim zaman bulunmayan duygular var!" dedi.[2557]

[*] – Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Safvan b. Ümeyye'den Huneyn savaşında birkaç zırh ödünç aldı. Safvan "bunları gasp mı ediyorsun ey Muhammed!" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Hayır, tazmine tâbi olarak ödünç alıyorum." dedi.

Zeylaî Nasbu'r-râye isimli eserinde bu rivayet ile bir öncekini şu şekilde birleştirmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Safvan'dan iki kez ödünç almış olup bunların biri tazmine tâbi iken diğeri tazmine tâbi değildi.

Ebû Hanife'nin görüşüne göre ödünç mal, ödünç alanın elinde telef olduğunda, kişinin bir kusuru yoksa tazmin etmez. Onun delili Şüreyh'in yukarıda geçen "ödünç alıp hıyanet etmeyen kişi üzerine tazmin yoktur" sözüdür.

Kişi ödünç aldığı malı başkasına ödünç verebilir mi?

[a] – Âriyet "menfaatlerin bedelsiz olarak temliki" olduğundan ödünç alan kişi, ödünç aldığı malın menfaatlerini başkasına ödünç verebilir. Çünkü o malın menfaatleri ona aittir. Ancak malın kullanım şekli kişiden kişiye değişiyorsa başkasına ödünç veremez.

2556 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 296.
2557 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 296.

[b] – Ödünç alan kişi ödünç aldığı malı kiraya veremez.

Ödünç malın başkasına ödünç verilebileceğinin delili şudur:

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Safvan'dan ve Ya'lâ b. Ümeyye'den zırhlar ödünç almış, sonra bunları Müslümanlardan zırhları olmayanlara ödünç olarak vermiştir.

Buna göre;

[&] – Bir kimse bir araba, elbise veya evi ödünç olarak alsa, ödünç için ödünç veren belirli bir süre ve kimin kullanacağını belirlemese, ödünç alan bunu dilediği vakitte, dilediği menfaati için kullanabilir. Kendisi binebileceği gibi, başkasını da bindirebilir, elbiseyi başkasına giydirebilir, eve başkasını oturtabilir. Çünkü ödünç veren, genel bir ifade kullanarak ödünç vermiştir. Ancak ödünç alan kişi kendisi bindiğinde /giydiğinde / oturduğunda başkasını bindiremez / giydiremez / oturtamaz. Aynı şekilde başkasını bindirdiğinde de kendisi binemez. Başkası bindikten sonra kendisi binse ve araba telef olsa, tecavüzü sebebiyle tazmin eder. Yine başkası bindikten sonra hayvana kendisi binse ve hayvan telef olsa, tecavüzü sebebiyle tazmin eder.

[&] – Kişi bir arabayı kendisinin kullanması şartıyla bir günlüğüne ödünç olarak alsa başkasını bindiremez, ödünç aldığı eve başkasını oturtamaz. Kişi kendisinin giymesi için bir elbise ödünç alsa elbiseyi başkasına giydiremez.

[&] – Kendisi, karısı ve çocuğunun oturması için bir evi ödünç alan kimse başkasını oturtamaz. Çünkü evi kullananların kullanımı kişiden kişiye farklılık gösterir.

[&] – Belirli bir süreliğine bir hayvanı ödünç alan kimse süre dolduğu halde hayvanı elinde tutar ve hayvan telef olursa, yetkisini tecavüz ettiğinden tazmin eder.

[&] – Kişi, şahıs taşımada kullanılan bir arabayı ödünç alsa, bununla eşya taşıyamaz. Yine arabanın normal olarak zarar göreceği bir işte de kullanamaz. Şayet bunu yapar ve araba telef olursa, yetkisini tecavüz ettiğinden tazmin eder.

El-Hülâsa isimli eserde şöyle denilmektedir: Ödünç veren kişi ödüncü bir süre, menfaat veya mekân ile sınırlasa, ödünç alan buna aykırı davransa ve mal telef olsa, şarta aykırı davranması sebebiyle tazmin eder.

Ödünç alan kişi ödünç malı kiraya verebilir mi?

Ödünç alan kişi malı başkasına kiraya veremez. Kiraya verir de mal telef olursa tazmin eder, çünkü yetkisini aşmıştır. Zira başkasının malında onun emri olmaksızın tasarrufta bulunmuştur. Ödünç veren kişi ödünç alana tazmin ettirebilir.

Ödünç malı geri almak:

[a] – Ödünç veren kişi, dilediği zaman malını geri alabilir.

Çünkü bu, karşılıksız bir akittir.

[&] – Kişi, üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek için bir araziyi ödünç olarak alsa, bu ödünç câiz olmakla birlikte bu kişi her an araziyi geri verebileceğini düşünerek buna hazır olmalıdır. Çünkü ödünç veren, malını geri alabilir. Bu durumda ödünç alan, ağaçları ve binayı sökmek zorunda kalmamak için ödünç sırasında bir süre sınırlaması yapabilir. Ödünç veren, şayet sökme araziye zarar vermeyecekse bina ve ağacın arazisinden sökülmesini ödünç alana yükleyebilir. Şayet sökme, araziye zarar verecekse ağaç ve bina bırakılır. Bu durumda ödünç veren, bina ve ağacın sökülmüş halindeki değerini ödünç alana ödeyerek arazisini telef olmaktan kurtarır.

Ödünç veren, ödünç için bir süre koymamışsa tazmin yükümlülüğü yoktur. Süre sınırlaması koyduğu halde süre dolmadan malı geri alırsa, bina ve ağacın değerini tazmin eder.

[&] – Kişi ekin ekmek için bir araziyi ödünç olarak alsa, ödünç veren süre sınırlaması yapsın ya da yapmasın, ekinler biçilinceye dek araziyi geri alamaz. Çünkü ekinin biçileceği belirli bir süre vardır, bu süreye kadar bırakılır. Bu durumda ödünç alan kişi, tarlanın emsal kira bedelini tarla sahibine verir. Böylece iki tarafın hakkı da korunmuş olur.

[b] – Ödünç malı geri verme ücreti, ödünç alana aittir.

Çünkü geri vermek onun görevidir. Zira malı kendi menfaati için almıştır. Burada ücret, geri verme için yapılan masraflardır. Nitekim mülk sahibinin zararını ortadan kaldırmak için gasp edilen malın geri verilmesi kişi üzerine gerekli olduğundan bunun için yapılan masraf gâsıba aittir.

Vedîa ve âriyetin geri verilmesinin hükmü arasındaki fark:

[&] – Kişi bir seccadeyi ödünç alır da bunu sahibinin evine onun bilgisi olmaksızın geri bırakır ve seccade onun evinden çalınırsa ödünç alan tazmin etmez. Çünkü seccade ev eşyalarındandır.

[&] – Bunun aksine kişi bir mücevheri ödünç alır da onu sahibinin evine onun bilgisi olmaksızın bırakırsa ve mücevher onun evinden çalınırsa ödünç alan tazminle yükümlü olur. Çünkü değerli mallar ancak ödünç verenin şahsına geri verilir.

[&] – Kişi vedîayı veya gasp ettiği malı, mal sahibinin evine bırakmakla birlikte bizzat kendisine teslim etmese, mal telef olduğunda tazminle yükümlü olur. Çünkü gâsıba düşen, gasp fiilini ortadan kaldırmaktır. Bu ise malı bizzat gasp edene teslim etmekle olur. Emanet malın eve veya aileden birine bırakılmasına mal sahibi razı olmaz. Çünkü buna razı olsaydı o kişiye emanet bırakmazdı.

GASP

Gasp, sözlükte bir şeyi başkasından haksız yere ve zorla almak demektir.

Dinî bir terim olarak ise "değerli ve dokunulmaz olan bir malı sahibinin izni olmaksızın, onun mal üzerindeki hâkimiyetini sona erdirecek şekilde almaktır".

[*] – Ebû Dâvud ve Tirmizî, Yezîd b. es-Sâib'Den şunu rivayet etmişlerdir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Sizden biriniz ne ciddî ne de şaka olarak kardeşinin malını almasın. Biriniz kardeşinin sopasını alınca onu geri versin.[2558]

Gasp, yasaklanmış bir tasarruf olup, haramdır. Çünkü o, başkasının malında onun rızası olmaksızın tasarrufta bulunmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret olması müstesnâ, mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin. [Nisâ, 29]

Ayrıca müslümanın malı da tıpkı canı gibi dokunulmazdır.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Canlarınız, mallarınız ve namuslarınız birbirinize haramdır.[2559]

Zâlim bir kökün hakkı yoktur.[2560]

Yani başkasının arazisine haksız yere ağaç ve bina dikmek câiz değildir. Arazi sahibi bunu sökmeye zorlayabilir.

Gaspın haram olduğu konusunda icmâ vardır.

Gasp aklen de haram olan konulardandır. Çünkü usulde bilindiği üzere haksızlık, aklen haramdır.

Gaspın Kısımları:

[a] – Gasp iki kısımdır:

2558 İ'lâü's-sünen, 16, 324.
2559 Sahîh-i Müslim, 3, 1306.
2560 Me'âlimü's-sünen, 3, 46.

Birincisi: Günah olmayan gasptır. Bu, bilmeksizin gerçekleşen gasptır. Örneğin bir kimse, kendisinin olduğunu zannederek bir malı telef ettiğinde veya elinde olan bir malda tasarrufta bulunup onu tükettiğinde malın başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa telef eden ve tüketen hakkında bir günah söz konusu değildir. Ancak tazminle yükümlü olur. Burada günahın söz konusu olmaması, olayın [hakikatte değil] görünüşte gasp şeklinde olmasındandır.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Yanlışlık, unutma ve zorlama ile yaptıkları fiillerin günahı ümmetimden kaldırılmıştır.[2561]

İkincisi: Günahın söz konusu olduğu gasptır. Bu, kişinin haksız bir fiille başkasından bir şey almasıdır. O, bu alış ve malı elinde bulunduruş sebebiyle günaha girer.

[b] – Gasp taşınabilen mallarda olur, başka mallarda olmaz.

Çünkü kişinin malı üzerindeki zilyedliğini sona erdirmek onu nakletmekle olur. Bu ise gaspedilen malda yapılan bir fiildir. Taşınmazlarda gasp düşünülemez. Çünkü taşınmaz sahibinin malı üzerindeki zilyedliği ancak zilyedliği ondan çıkarmakla olur, oysa taşınmaz yerinde olup nakledilmez. Taşınmazın sahibini ondan uzaklaştırmak ise taşınmaza yönelik değil sahibine yönelik bir harekettir.

İmam Muhammed şöyle demiştir: Taşınmazlarda da gasp söz konusu olabilir. Çünkü taşınmaz üzerinde zilyedlik kurulabilir.

Buna göre bir kimse bir taşınmazı gasp etse, taşınmaz onun elinde iken sel vb. doğal afetlerle telef olsa Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre gâsıp tazminle yükümlü olmaz. İmam Muhammed'e göre ise yükümlü olur. Vakıf taşınmazı dışındaki konularda ilk görüş, vakıf taşınmazı konusunda ise ikinci görüş doğrudur.

[*] – Râfi' b. Hadîc, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Bir topluluğun arazisinde onlardan izinsiz ekin eken kimseler o ekinden bir şey alamazlar, araziye yönelik harcamalar da onlara ait olur.[2562]

"Doğal âfet" sınırlaması getirilmiştir, çünkü telef onun elinde başka bir yolla gerçekleşirse bu durumda gâsıbın tazmin etmesi gerektiği konusunda ittifak vardır.

Gâsıp tazminle yükümlüdür:

[a] – Bir şeyi gasp eden kişi, gasp ettiği mal elinde mevcut ise onu gasp ettiği yerde geri vermekle yükümlüdür. Çünkü;

2561 El-Câmiu'l-Kebîr, 4, 233.
2562 Neylü'l-evtâr, 5, 200.

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Başkasının malını alan, onu geri verinceye kadar tazmini yüklenir".[2563]

Sizden biri arkadaşının malını ne şaka ne de ciddi olarak almasın. Şayet arkadaşının bir sopasını bile almış olsa onu kendisine geri versin.[2564]

Kişinin, yaptığı haksızlığı gidermesi gasp ettiği malı gasp ettiği yerde vermesi ile olur. Çünkü malın değeri, malın mekânının değişmesi ile değişir.

[b] – Gasp ettiği maldan herhangi bir şey telef olursa;

[ba] – [Şayet mal mislî mallardan ise];

Piyasada misli bulunuyorsa gâsıp mislini vermekle yükümlü olur.

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Size karşı haksızlık yapana siz de misli ile karşılık verin."* [Bakara, 194]

Şayet malın misli piyasada kalmamışsa; Ebû Hanife'ye göre gâsıp, mal sahibine malın dava zamanındaki, Ebû Yusuf'a göre gasp zamanındaki, İmam Muhammed'e göre piyasadan kalktığı andaki değerini öder.

Ebû Hanife'nin görüşü en doğrusudur. Çünkü malın mislini tazminden değerini tazmine gitmek sadece malın piyasada kalmaması ile olmaz. Bu sebeple mal sahibi malın benzeri bulununcaya kadar beklemek hakkına sahiptir. Tazmin, malın mislinden değerine hâkimin hükmü ile intikal eder. Bu sebeple de malın, mahkemenin karar verdiği sıradaki değeri esas alınır.

[bb] – [Şayet mal kıyemî mallardan ise];

Hayvan, taneleri birbirinden farklı mallar, elbise gibi misli olmayan mallar gasp edilir ve telef olursa gâsıp ittifakla malın gasp tarihindeki değerini öder. Çünkü şekil açısından benzerliği sağlamak mümkün olmadığında zararı imkân ölçüsünde gidermek için öz açısından benzerliği dikkate almak gerekli olmuştur ki öz açısından benzerlik mâlî değerdir.

[c] – Gâsıp gasp ettiği malın telef olduğunu iddia etse, yalnızca onun sözü ile bu doğru kabul edilmez. Hâkim onu "şayet mal mevcut olsaydı onu ortaya çıkarırdı" denilebilecek kadar bir süre hapseder. Ayrıca mal sahibinin hakkı bizzat malın kendisi üzerindedir. Gâsıp, onun mal üzerindeki hakkını düşürerek bu hakkı değere yöneltmeyi istemektedir. İşte bu sebeple onun sözü kabul edilmez.

[d] – Malın telef olduğu, hâkim nezdinde sabit olursa veya buna dair bir delil olursa şayet mal mislî bir mal ise hâkim malın mislinin verilmesine hükmeder. Mal mislî değil ise kıymetinin verilmesine hükmeder.

2563 Sünen-i Tirmizî, 2, 369.
2564 El-Câmiu'l-Kebîr, 7, 396.

[e] – Gasp edilen hayvan gasp edildiği tarihte bedenen iri olmakla birlikte geri verildiği tarihte zayıf olsa, gasp edildiği tarihte pahalı iken –örneğin iki yüz dirhem iken- geri verildiği tarihte yüz dirhem olsa gasp eden şahıs, aradaki farkı tazmin etmez.

[f] – Malın değeri konusunda yeminle birlikte gâsıbın sözü kabul edilir, çünkü o fazlalığı inkâr etmektedir. Mal sahibi değerin daha fazla olduğuna dair delil getirse lehine hüküm verilir, çünkü delil bağlayıcı bir hüccettir.

[g] – Gâsıbın gasp edilen malın değerini vermesine hükmedildiğinde o, mala gasp tarihinde sahip olmuş kabul edilir.

Çünkü gasp edilen şey, birinin mülkiyetinden başkasının mülkiyetine nakledilmeye elverişlidir. Malın sahibi, malın kıymetini aldığına göre gâsıp da gasp edilen mala mâlik olur. Böylelikle -zararı gidermek için- gasp edilen mal ve onun kıymeti aynı kişinin mülkiyetinde olmamış olur.

Gasp edilen malın eksilmesi ve telef olması:

[a] – Taşınmaz malda gâsıbın fiili ile eksilme meydana gelse – örneğin binası yıkılsa veya binaya zarar verecek şekilde orada oturmuş olsa – imamların tümüne göre gâsıp meydana gelen eksilmeyi tazmin eder. Çünkü bu bir itlaftır ve taşınmaz mal itlaf ile tazmin edilir.

[b] – Gasp edilen taşınır mal gasp edenin elinde kendisinin yahut başkasının fiili ile telef olsa tazmin etmesi gerekir. Malın kendisini geri vermek mümkün olmayınca değerini vermek gerekir. Malın telefi başkasının fiili ile olmuşsa gâsıp, mal sahibine ödediği tazminatı telef edenden geri alır.

[c] – Şayet mal gâsıbın elinde azalmışsa azalmayı tazmin eder. Malın noksanını tazmin etmek gerektiğinde malın gasp tarihindeki sağlam değeri belirlenir, sonra eksilmiş olarak değeri belirlenir, aradaki fark kendisine tazmin ettirilir. Bu, fâizin söz konusu olmadığı mallarda geçerlidir. Faizin söz konusu olduğu mallarda ise mal sahibi malın kendisini geri aldığında ayrıca noksanı tazmin ettiremez. Çünkü bu, fâize yol açar.

[d] – Bir kimse başkasının koyununu, sığırını vb. eti yenen bir hayvanını gasp edip kesse, hayvan sahibi şu iki şıktan birini seçme hakkına sahiptir:

(a) Dilerse ona hayvanın değerini tazmin ettirerek hayvanı ona teslim eder. Çünkü gâsıp, hayvanı kestiğinde hayvan sahibinin ondan yavrular elde etme imkânını ortadan kaldırmıştır.

(b) Dilerse et mevcut olduğu için canlı hayvan ile et arasındaki fiyat farkını tazmin ettirip eti alır.

[e] – Kişi, eti yenmeyen bir binek hayvanını gasp edip kesse veya organlarını kesse hayvanın değerinin tümünü tazmin eder. Çünkü bu durumda hayvan her bakımdan telef edilmiş sayılır.

Gâsıbın fiili ile malda değişiklik meydana gelmesinin hükmü:

[a] – Gasp edilen mal gâsıbın fiili ile malın ismi değişecek şekilde değişse ve maldan elde edilen yarar artmış olsa gâsıp, mala sahip olur ve değerini mal sahibine tazmin eder. Çünkü bu durumda malı bütün açılardan telef etmiş sayılır.

Buna göre;

[&] – Kişi bir koyun gasp ederek kesse, et elde edilmiş olsa bile koyun ismi ortadan kalkar, koyun bütünüyle telef edilmiş olur. Koyun sahibinin mal üzerindeki mülkiyeti ortadan kalkmış olur. Çünkü;

[*] – Ensardan biri şöyle rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallaliâhu aleyhi ve sellem bir cenazeden dönüyordu. Yemek hazırlamış olan bir kadının davetçisi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem i karşıladı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem davete katıldı, kendisine bir yemek getirdi. Yemek için elini uzattı, oradakiler de uzattılar ve yediler. Babamlar Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün ağzındaki bir lokmayı geveledeğini gördüler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Burada, sahiplerinden izinsiz alınmış bir koyunun etinin tadını buluyorum". Bunun üzerine kadına haber gönderildi. Kadın şöyle dedi: Ey Allah'ın rasulü! Baki'ye benim için bir koyun alacak adam göndermek istedim, ancak bulamadım. Bunun üzerine bir koyun satın almış olan komşuma "fiyatı karşılığında onu bana gönder" diye haber ilettim. Ancak komşum yoktu. Ben de karısına haber gönderdim, karısı koyunu bana gönderdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Bu koyunun etini esirlere yediriniz".[2565]

Bu hadis gasp sonucu mal sahibinin malı üzerindeki mülkiyetinin ortadan kalktığını ve onu razı etmeden önce maldan yararlanmanın haram olduğunu göstermektedir.

El-Cevhere isimli eserde şöyle denilmiştir:

Necmeddîn en-Nesefî şöyle demiştir: Muhakkik âlimlerimize göre doğru olan görüş, gâsıbın gasp ettiği mala ancak şu üç yolla sahip olabileceğidir:

a. Malın bedelini tazmin ettiğinde,

b. Tazmine hükmedildiğinde,

c. İki tarafın tazmin üzerinde anlaşmaları ile.

Gâsıp, mala mâlik olduğunda maldan yararlanması helal olur. Çünkü mal sahibinin hakkı; bedel veya ibrâ yahut tazmin yolu ile ödenmiştir.

[b] – Gasp eden kişi, hasmını razı etmeksizin gasp ettiği maldan yararlanamaz.

2565 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 244; el-Asar, 145.

Çünkü onu razı etmeksizin yararlanabileceğini söylemek, gasp olaylarını çoğaltır. Bu, istihsana dayalı hükümdür. Kıyasa göre ise gasp eden kişi mala mâlik olması sebebiyle ondan yararlanabilir. İstihsanın delili Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in daha önce geçen "bu eti esirlere yedirin" hadisidir. Koyunun sahipleri ondan yemek suretiyle yararlanmamışlar, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara eti esirlere yedirmelerini emretmiştir.

Paranın veya altının gaspı:

Kişi para, altın veya gümüş gasp edip bunu başka bir işte kullansa veya gasp ettiği altını bilezik veya yüzük yapsa Ebû Hanife'ye göre bunların sahibinin mal üzerindeki hakkı ortadan kalkmaz, bu malları alabilir, gâsıba bırakılmaz. Gâsıba işçiliği karşılığında ücret ödenmez. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise gâsıp bunlara sahip olur, mislini mal sahibine tazmin eder.

Arazi gaspı:

[*] – Hz. Âişe, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Her kim bir karış arazi gasp ederse Allah onun boynuna yedi kat yerden dolar.[2566]

[a] – Bir kimse arazi gasp edip oraya ağaç dikse veya bina yapsa kendisine bunları sökmesi ve araziyi önceki şekliyle boş olarak sahibine geri vermesi söylenir. Çünkü gerçekte arazi gasp edilmez, bu sebeple mâlikinin hakkı, olduğu gibi devam eder. Gâsıp o araziyi işgal ettiğinden araziye yaptığı bina ve diktiği ağaçlar arazinin değerinden daha fazla bile olsa burayı boşaltması emredilir.

[b] – Ağaçların ve binanın kaldırılması arazinin değerini azaltıyorsa mal sahibi gâsıba binasının ve ağaçlarının sökülmüş haldeki değerini ödeyerek bunlara sahip olur.

Bu, şöyle yapılır: Arazinin boş iken değeri hesaplanır, sökülmesi arzu edilen bina ve ağaç varken değeri hesaplanır. İkisi arasındaki farkı gâsıba öder.

[*] – Rivayet edildiğine göre iki kişi Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ne bir dava için geldiler. Bunlardan biri, diğerinin arazisine hurma ağacı dikmişti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem arazinin sahibinde kalmasına ve ağaç sahibinin ağaçlarını araziden sökmesine hükmetti.[2567] Hadisi rivayet eden şahıs şöyle demiştir: Ben tamamen olgunlaşmış, büyük hurma ağaçlarının köklerinin balta ile kesilerek araziden söküldüğünü gördüm.

2566 Sahîh-i Buhârî, .2321; Sahîh-i Müslim, 1612.
2567 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 178.

Bir şeyi gasp edip gizlemek:

[a] – Bir kimse bir malı gasp edip gizlese, sonra değerini tazmin etse o mala sahip olur.

Çünkü mal sahibi, malın değerinin bütününe sahip olmuştur. Gasp edilen mal da onun mülkiyetinden gâsıbın mülkiyetine intikal etmiştir. Böylece gasp edilen mal ve onun değeri aynı şahsın mülkiyetinde toplanmamış olur.

[b] – İki taraf, gasp edilen malın değerinde anlaşmazlığa düşseler, yeminle birlikte gâsıbın sözü kabul edilir. Çünkü o, fazlalığı inkâr etmektedir. Ancak mal sahibi, malın değerinin bundan fazla olduğuna dair delil getirirse, iddiasını delille ispat ettiği için onun delili kabul edilir.

[c] – Gasp edilen mal daha sonra ortaya çıksa, değeri tazmin edilenden daha fazla olsa;

(a) Şayet tazmin mal sahibinin sözü ile veya getirdiği şâhitler ile yahut gâsıbın yeminden kaçınması ile yapılmışsa mal sahibinin seçim hakkı yoktur. Gasp edilen mal gâsıba ait olur.

(b) Şayet tazmin, yeminle birlikte gâsıbın sözü ile olmuşsa mal sahibi seçim hakkına sahiptir: Dilerse, malın gerçek değeri daha az olsa bile tazmini geçerli sayar, gâsıbın seçim hakkı yoktur. Çünkü tazmin onun ikrarı ile sabit olmuştur. Dilerse gasp edilen malı geri alıp, kendisine ödenen tazminatı geri verir.

[d] – Mal ortaya çıktığında malın değeri, tazminat miktarı kadar veya daha aşağısında olsa hüküm yine yukarıdaki gibidir. Yani mal sahibi, seçim hakkına sahiptir, dilerse gâsıbın seçim hakkı olmaksızın tazmini geçerli sayar. Dilerse gasp edilen malı alıp, tazminatı geri öder.

Gasp edilen malda meydana gelen fazlalıkların hükmü:

[a] – Kişi hamile bir koyun gasp ettikten sonra koyun doğursa veya zayıf bir koyun gasp ettikten sonra koyun şişmanlasa, ürünü çıkmamış bir bahçe gasp ettikten sonra meyvesi ortaya çıksa, gasp edilen malın kendisi ve ondan doğan bitişik ve süt gibi ayrık fazlalık gâsıbın elinde emanet hükmünde olur.

Çünkü gasp, başkasının malı üzerinde onun zilyedliğini ortadan kaldıracak şekilde zilyedlik kurmaktır. Mal sahibinin bu fazlalıklar üzerinde zilyedliği olmadığından gâsıbın bunu ortadan kaldırması söz konusu olmamıştır.

[b] – Yavrular ölse, koyun zayıflasa, memesi kurusa, arazideki meyveler düşse gâsıp bir tecavüzde bulunmadıkça bu fazlalıkları tazmin etmez.

[c] – Şayet meyveyi kendisi telef etmişse, kuzuyu yemiş veya satmışsa yahut sahibi istediği halde teslim etmemişse, vermemekle gâsıp olmuş olur.

Gasp edilen malın menfaatleri tazmine tâbi değildir:

[a] – Gâsıp gasp ettiği malın; evde oturma, arazide ekim yapma gibi menfaatlerini tazmin etmez.

Çünkü bu menfaatler, mal gâsıbın elinde bulunduğundan onun mülkiyetinde gerçekleşmiştir. Kişi kendi mülkiyetinde gerçekleşen şeyi tazminle yükümlü tutulamaz. Burada gâsıbın bu menfaatlerden yararlanması veya yararlanmaması arasında fark yoktur.

[b] – Şu üç konu; vakıf malı, yetim malı ve gelir getirmek üzere hazırlanmış bulunan mal, bu hükümden istisnâ edilir:

[&] – Kişi kira gelirinden yararlanmak için bir ev yapsa veya satın alsa, bir kişi de bu evi gasp edip ondan faydalansa, emsal ücretini ödemesi gerekli olur. Bu, gasp edilen mal gâsıbın kullanımı ile eksilmediğinde böyledir. Şayet kullanımla eksilirse, gasp edilen malda eksiklik meydana geldiği için, bu eksiklik gâsıba tazmin ettirilir.

[&] – Kira elde etmek için ayrılmış evi, evin ortağı gasp etse ve evin kendisine ait olduğu gerekçesi ile orada otursa, gasp edene emsal ücret gerekli olmaz.

[&] – Şayet gelir getirmek için ayrılmış ev rehin olarak verilir ve rehin alan da evde otururbut, rehin şüphesi bulunduğundan emsal ücret gerekli olmaz.

[c] – Bir Müslüman bir zımmînin şarabını veya domuzunu telef etse, bunların değerini tazmin eder.

Çünkü onlar açısından şarap bizim açımızdan sirke gibidir, domuz da onlar hakkında bizim hakkımızdaki koyun gibidir. Bize emredilen şey, bizimle cizye ödemek üzere anlaşma yapan zımmîleri kendi dinleri / inançları ile baş başa bırakmamız, onlara bu konuda sıkıntı vermememizdir. Ancak onlar kendi dinlerine göre de haram olan bir şey yaptıklarında buna izin verilmez.

[*] – Necran halkı ile yapılan ateşkes anlaşmasının metninde şu ifadeler de yer almaktaydı: "Onların ibadethaneleri yıkılmayacak, keşişler çıkarılmayacak, dinleri konusunda kendilerine baskı yapılmayacak. Ancak bir olay meydana getirirler yahut faiz yerlerse kendilerine müdahale edilecektir".[2568]

[d] – Bir Müslüman bir müslümana ait şarap veya domuzu telef ederse bunları tazmin etmez. Yine bir müslümana ait bu nesneleri zimmî telef ettiğinde de tazmin etmez. Çünkü şarap ve domuz Müslüman açısından mal sayılmaz, bunları telef etmek emredilmiş, mülk edinmek yasaklanmıştır.

[e] – Bir kimse müslümana ait ud, davul, ney veya başka bir müzik aletini telef etse Ebû Hanife'ye göre malzeme değerini tazmin eder. Çünkü bunların mal-

2568 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 168.

zemesinden çeşitli şekillerde yararlanılabilir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bunlar tazmin edilmez, bunların satımı da câiz değildir. Çünkü bunlar Allah'a isyan için üretilen şeylerdir, bu sebeple tıpkı şarap gibi bunlara da değer biçilmesi geçersizdir.

Bazı meseleler:

[&] – Bir kimse bin dirhem gasp etse, bununla mal alıp satsa, paranın miktarı binlere ulaşsa, sonra tövbe etse, bin dirhemi gasp ettiği kişiye vermesi gerekir. Kalanı da tasadduk etmelidir. Bu, Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göredir. Ebû Yusuf ise bu görüşte değildir.

[&] – Şu da böyledir: Kendisine emanet bırakılan kişi, malı gasp edip onda tasarrufta bulunsa, mal alıp satsa, vedîayı sahibine geri vermesi gerekir, onun üzerinden elde ettiği kazancı da tasadduk etmesi gerekir.

[&] – Bir kimse bir çocuk kaçırsa;

(a) Çocuk onun elinde iken hasta olsa ve ölse, Ebû Hanife'ye göre gâsıp tazminle yükümlü değildir.

(b) Çocuk hasta olmasa ve ölmese ancak bir başka kişi onu yanlışlıkla öldürmüş olsa çocuğun velileri dilerse gâsıptan, dilerse öldüren şahıstan diyeti isterler. Gâsıptan isterlerse, gâsıp ödediği diyeti öldürenden alır. Öldürenden isterlerse o, gâsıptan bir şey alamaz. Bu tazminlerin tümü âkıle üzerine gerekli olur.

(c) Çocuk gâsıbın elinde iken bir başkası çocuğu kasten öldürse, çocuğun velileri dilerlerse kâtili kısas yoluyla öldürtürler ki bu durumda gâsıp kurtulur. Dilerlerse gâsıptan –onun âkilesinden alınmak üzere- diyet talep ederler. Bu diyet daha sonra kâtilin malından alınır.

(d) Çocuk kendini öldürse veya kendini arabadan atsa gâsıp tazmin etmez. Çünkü çocuk kendi ölümüne sebep olmuştur.

[&] – Bir kimse bir kuş kafesinin kapısını açsa ve kuş kafesten kaçsa tazminle yükümlü olmaz. Ancak kuşu korkutarak kaçırırsa tazmin eder.

[&] – Yine koyun ağılının kapısını açsa da koyun oradan çıksa, koyun telef olduğunda kapıyı açan tazminle yükümlü olur.

[&] – Gâsıp, bir kişinin elbisesini telef etse, sonra değerini getirdiğinde mal sahibi ona "ben ne değerini senden alırım, ne de sana helal ederim" dese, olay mahkemeye götürülür. Hâkim elbise sahibini gâsıbın ödediği değeri kabule zorlar. Çünkü bu, malı telef edenin "zimmetini borçtan kurtarma" hakkını sağlamaktadır. Durum mahkemeye götürülmese de gâsıp, malın değerini mal sahibinin kucağına bırakırsa borçtan kurtulur. Önüne bırakırsa borçtan kurtulamaz.

[&] – Bir şahsın bin dirhemi, diğerinin iki bin dirhemi olsa, paralar birbirine karışsa ve üç bin dirhemin iki bin dirhemi kaybolup geriye bin dirhem kalsa ve bu binin kime ait olduğu bilinmese, daha önceden iki bin dirhemi olan kişi kalan bin dirhemin üçte ikisine, daha önceden bin dirhemi olan kişi de kalan bin dirhemin üçte birine sahip olur. Yani bin dirhem, aralarında iki pay birine, bir pay birine ait olacak şekilde taksim edilir.

BULUNTU ÇOCUK

"Lakît" sözcüğü, yerden alınıp kaldırılan şey anlamına gelir. Anlamı bir şeye, kasıtsız ve araştırmaksızın, tesadüfen rastlamaktır. Daha sonra geçim endişesi, zina töhmetinden kurtulmak vb. sebeplerle sokağa bırakılan çocukların bulunması için kullanılmıştır.

Dinî bir terim olarak anlamı ise ailesi tarafından geçim endişesi veya zina töhmeti sebebiyle bırakılan çocuktur. Hem erkek, hem dişi için kullanılır.

Buluntu çocuğun hükmü:

[a] – Buluntu çocuk hür ve Müslümandır. Ona zina isnadında bulunan kişiye had cezası uygulanır.

Buluntu çocuk, içinde bulunduğu İslam ülkesine bağlı olarak Müslüman olarak kabul edilmiştir. O, Müslümanların evladıdır.

[b] – Buluğa erdikten sonra şayet güvenilir ise şâhitliği geçerlidir. Kendisinin işlediği veya kendisine karşı işlenen öldürme ve yaralama türünden suçlar, diğer hürler arası suçlar gibidir.

[*] – Hz. Ali buluntu çocuğun hür olduğuna hükmederek şu âyeti okumuştur:

Önemsiz bir paha -sadece birkaç gümüş dirhem- karşılığında o'nu sattılar; o kadar az değer biçmişlerdi o'na. [Yusuf, 20]

[*] – Hasan'a buluntu çocuğun satılıp satılamayacağı soruldu. Sorana şöyle cevap verdi: Allah buna müsaade etmemiştir. Sen Yusuf suresini okumadın mı?[2569]

[c] – Çocuk, zimmet ehlinin yaşadığı bölgelerde veya bir kilisede bulunursa zimmî olarak kabul edilir.

[d] – Buluntu çocukla ilgili dört durum söz konusudur:

a. Müslüman bir kişinin onu Müslüman mahallesinde bulması halinde çocuk Müslümandır.

2569 Sünen-i Beyhakî, 6, 202.

b. Zimmî biri onu zimmî mahallesinde bulduğunda çocuk zimmîdir.

c. Müslüman biri zimmî mahallesinde bulduğunda çocuk Müslümandır.

d. Zimmî biri onu Müslüman mahallesinde bulduğunda çocuk Müslümandır.

[e] – Çocuğu bulan kişi ona harcama yaptığında, yetkisiz harcama yaptığından bunu karşılıksız yapmış olur. Ancak hâkim genel yetkisine dayanarak borcun kendisi üzerine olması şartıyla harcama yapmasını emrederse, bulan kişi çocuğa yaptığı harcamayı alır. Kişi bu davranışı karşısında sevabını da Allah'tan alır.

[f] – Sokağa bırakılan küçük çocuğun alınmadığında öleceği biliniyorsa almak farzdır. Örneğin çocuk açık alanda, kuyuda veya yırtıcı hayvanların gelebileceği bir mekânda bulunursa ölmesini engellemek için almak gerekir. Çocuk bir yerleşim bölgesine veya köye terk edilmiş olur da alınmaması halinde ölme durumu söz konusu olmazsa onu almak [farz değil ancak] mendup olur. Çünkü bu, korunmuş olan bir canı hayatta tutmaya çalışmaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Kim bir insana hayat verirse sanki bütün insanlığa hayat vermiş gibi olur. [Mâide, 32]

[*] – Hz. Ali bir çocuk bulan kimseye şöyle demiştir: Senin o çocuğa baktığın gibi bakmayı şuna şuna tercih ederim.

[g] – Bulunan çocuğa yapılan harcamaları devlet karşılar. Çünkü;

[*] – Benî Süleym kabilesinden olan Süneyn Ebû Cemîle'den rivayet edildiğine göre o Hz. Ömer zamanında terk edilmiş bir çocuk buldu. Onu Hz. Ömer'e radıyallâhu anh getirdi. Hz. Ömer ona "bu çocuğu niçin aldın?" diye sordu. Adam "onu kaybolmuş olarak buldum ve aldım" dedi. Arîfî "Ey müminlerin emiri, bu iyi bir adamdır" dedi. Hz. Ömer "öyle midir?" diye sordu. Arîfî "evet" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer adama "çocuğu alıp git, bu çocuk hürdür, harcamaları da bize aittir" dedi.[2570] Beyhakî'nin rivayetinde "çocuğun velâsı sana aittir" sözü de yer almaktadır. Ancak hadiste "velâ, azat edene aittir" buyrulmaktadır.

[h] – Buluntu çocuğun harcamaları devlet tarafından karşılandığı gibi onun mirası da devlete kalır, çünkü nimet külfete göredir; kazanç, tazmin yüküne göredir.

[ı] – Aynı şekilde onun öldürme ve yaralamalarından kaynaklanan diyet borçlarını devlet öder, ona yönelik öldürme ve yaralamalarda devlet diyetini alır.

2570 Sünen-i Beyhakî, 6, 202.

[i] – Çocuğu bulan kişi ona yaptığı masrafları, çocuğun buluğa ermesinden sonra ondan geri alamaz. Ancak hâkim, çocuğun işlerini bulan kişinin üstlenmesini ve harcamanın da çocuk üzerine borç olmasını şart koşmuşsa bu durumda kişi, harcamaları çocuğun buluğa ermesinden sonra ondan alır.

Çocuğu koruma hakkının onu ilk bulana ait olması:

[a] – Bir erkek veya kadın terk edilmiş bir çocuk bulduklarında başkası bu çocuğu onun elinden alamaz.

Çünkü ilk olarak bulma sebebiyle koruma hakkı önceliği vardır.

[b] – Müslüman veya zimmî bir kimse, buluntu çocuğun kendi oğlu olduğunu iddia ederse onun sözü kabul edilir.

Çünkü bu iddiada çocuğun yararı bulunmaktadır. Ayrıca insanlar nesepleri ile şereflenir, nesebin olmaması ile başkaları tarafından kınanırlar. Nesebi sabit olunca baba çocuğu alır, bulan kişinin çocuk üzerindeki hâkimiyeti sona erer. Bulan kişinin, iddiada bulunan şahsı tasdik etmesi ile etmemesi eşittir.

[c] – Davacı zımmî ise nesebi ona bağlanır, ancak çocuk ülkeye bağlı olarak Müslüman olur. Bu, istihsana dayalı bir hükümdür.

[d] – İki şahıstan her biri buluntu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etse;

[da] – Bunlardan biri çocuğun bedenindeki bir alameti tarif etse, o daha fazla hak sahibi olur. Çünkü söylediği ile işaret ettiği birbirini tuttuğunda görünür durum onu desteklemektedir.

[db] – Davacı iki şahıstan hiçbiri herhangi bir alametten söz etmese, çocuk ikisinin kabul edilir. Çünkü her ikisi de sebep konusunda eşittir.

[e] – İki şahıstan biri çocuğun kendisine ait olduğunu daha önce iddia etse, çocuk onun kabul edilir. Çünkü onun hakkı, herhangi bir çekişmenin olmadığı dönemde sabit olmuştur. Ancak diğeri delil getirirse çocuk diğerine bağlanır, çünkü delil daha güçlüdür.

[f] – Bir kadın, buluntu çocuğun kendi çocuğu olduğunu iddia etse; kocası kendisini tasdik etmedikçe veya kadın delil getirmedikçe bu iddia geçerli olmaz. Çünkü bunda nesebi başkasına yüklemek vardır.

[g] – İki kadından her biri buluntu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etse ve her biri buna dair delil getirse Ebû Hanife'ye göre çocuk ikisinin kabul edilir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise hiçbirinin kabul edilmez. Çünkü iki kadının aynı çocuğu doğurmuş olmaları imkânsızdır. Ebû Hanife'nin delili ise şudur: Nesebin sabit olması, doğumun ispatına bağlı değildir. Buna yalnızca; sıhriyet haramlığı, çocuğa bakma hakkı, mirasçılık vb. gibi başka hükümler bağlanmaktadır.

Buluntu çocuğun yanında olan mal ona aittir:

[a] – Buluntu çocuğun yanında kendisine bağlanmış olarak mal bulunursa, görünür durum dikkate alınarak malın ona ait olduğu kabul edilir. Bulan kişi, hâkimin izni ile o malı çocuk için harcar. Çünkü bu mal aslında kayıp bir maldır. Hâkimin bu malı çocuğa sarf etme yetkisi vardır. Diğer bir görüşe göre ise bulan kişi hâkimin izni olmasa bile malı çocuk için harcayabilir. Çünkü görünüşte mal ona aittir. Malı bulan kişi onu çocuk için zorunlu olan yiyecek ve giyecek gibi şeyler için harcama yetkisine sahiptir.

[b] – Çocuk bulan kişinin, onun adına hibe kabul etmesi, bir meslek öğrenmesi için onu okula kaydettirmesi câizdir. Onu evlendirmesi ise, bu konuda yetkisi olmadığından câiz değildir. Onu hâkim evlendirebilir.

[c] – Çocuğu bulan kişi çocuğun malı üzerinde tasarrufta bulunamaz. Çünkü bu –tıpkı annenin velayetinde olduğu gibi- zayıf bir velayet yetkisidir. Çocuk başkasının yanında çalıştığında onu bulan kişi çocuğun kazandığı ücret üzerinde tasarrufta bulunamaz.

BULUNTU MAL

Lükata: Bulunan mal demektir. Yani deve, sığır vb. ahırına giderken yolunu şaşırmış hayvanlar dışında yola düşmüş / atılmış bulunan mallardır. Bunun alınması daha iyidir. Çünkü zamanımızda böyle bir malın alınmaması çoğunlukla onun telef olmasına yol açar.

[*] – Iyaz b. Himâr, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Bir mal bulan kimse, güvenilir bir şahsı şâhit tutsun, mal bulduğunu gizlemesin. Bir yıl boyunca bunu ilan etsin. Bu süre zarfında mal sahibi gelirse malını alır. Gelmezse bu Allah'ın –dilediği kimselere verdiği- malıdır.

[*] – Zeyd b. Hâlid el-Cühenî şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile bir adam arasında buluntu mal hakkında şu konuşma geçmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem :

Onun içinde bulunduğu muhafazayı ve bunun bağını iyice tanı. Sonra bir yıl boyunca mal bulduğunu duyur. Bu süre zarfında sahibi gelirse malı ona ver, gelmezse dilediğini yap.

Adam: Peki ya kayıp koyun bulunursa?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem :

Ya senin, ya [onu bulacak olan bir başka Müslüman] kardeşinin yahut da kurdundur.

Adam: Ya kayıp develer?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem:

Kayıp develerle senin ne işin olur? Onların su kapları (hörgüçleri) yanındadır, ayakları güçlüdür. Sahibi gelinceye kadar suya giderler, ağaç yerler. [2571]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in "ya senin, ya kardeşinin yahut da kurdundur" ifadesi, deve dışındaki buluntu malın alınmasının câiz olduğunu göstermektedir.

2571 Sahîh-i Müslim, 3, 1348.

Kişi bu malı alıp bir yıl boyunca ilan ettikten sonra malı yese, sonra sahibi gelse, malı tazminle yükümlü olur.

Buluntu malı almak, bırakmaktan daha iyidir. Böylece mal, hain bir kişinin eline geçmemiş olur. Şayet kişi bu mala tamah edeceğini, malı ilan etmeyi ve sahibine vermeyi bırakacağını düşünüyorsa, harama düşmemek için o malı almaması daha iyidir.

[*] – Ebû Hanife –senedi ile- Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir:

Buluntu malı bulan kişi bir yıl boyunca ilan eder. Sahibi gelirse malı alır, gelmezse bulan kişi tasadduk eder. Tasadduk etmesinden sonra sahibi gelirse şu iki şıktan birini seçer:

a) Dilerse bulan kişiye malı tazmin ettirir, ki bu durumda malın tasadduk sevabı, bulan kişiye ait olur,

b) Dilerse yapılan sadakayı geçerli sayar, bu durumda tasadduk sevabı ona ait olur.

Buluntu malın hükmü (statüsü):

[a] – Buluntu mal, bulanın elinde emanet hükmündedir. Bulan kişi, bu malı koruma ve sahibine geri verme niyeti ile yerden aldığına dair şâhit tutarsa, malın telef olması halinde onu tazmin etmez. Kişinin ilan yaparken "kayıp bir mal arayan bir kimse görürseniz bana yönlendirin" demesi yeterlidir. Malın bu şekilde yerden alınmasına hukuken izin verilmiştir. Hatta alimlerin geneline göre kişinin böyle yapması daha efdaldir. Kişi malın zayi olacağından korkuyorsa bunu yapması zorunludur.

[*] – Ya'lâ b. Merra, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Bir kimse değeri az olan bir elbise veya başka bir şey bulduğunda –başka bir rivayette: para, ip vb. şeyler bulduğunda- *bunu üç gün boyunca duyursun. Bundan daha değerli bir şey bulursa* –diğer bir rivayette: bulduğu şey bundan daha üstün bir şey ise- *altı ay boyunca duyursun. Bu süre zarfında sahibi gelirse malı ona versin, gelmezse tasadduk etsin. Sahibi tasadduktan sonra gelirse, bulan kişi durumu ona haber versin.*[2572]

[b] – Mal bulan kişi, o malı kendisi için aldığını itiraf ederse, tazminle yükümlü olur. Bu konuda icmâ vardır.

[c] – Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre; mal bulan kişi, bulduğu mal için şâhit tutmamakla birlikte "bunu sahibi gelirse ona vermek için aldım" der, sonra da yalan söylediği anlaşılırsa, mal telef olmuşsa malı tazmin eder. Ebû Yusuf'a göre ise tazmin etmez. Bu konuda bulan kişinin sözü kabul edilir.

Bu meselede esas alınacak olan görüş Ebû Hanife'nin görüşüdür.

2572 Mecmau'z-Zevâid, 4, 169.

Duyurma / îlan süresi:

[a] – Sahabe, buluntu malın ne kadar süreyle duyurulacağı konusunda ihtilaf etmiştir.

[*] – İbnü'l-Münzir Hz. Ömer'den duyuru süresi ile ilgili şu dört görüşü nakletmiştir: Üç yıl, bir yıl, üç ay, üç gün.[2573]

El-İhtiyâr isimli eserin müellifi [el-Mevsılî] şöyle demiştir:

Mal bulan kişi "malın sahibi artık bunu aramaz" denilebilecek bir süreye kadar mal bulduğunu ilan eder. Tercihe şayan olan görüş budur". Bu görüşün tercih edilme sebebini şöyle belirtmiştir: "Çünkü bu süre, malın azlık ve çokluğuna göre değişir.

[*] – Süveyd b. Gafele şöyle demiştir:

Ben, Zeyd b. Sûhân ve Selman b. Rebîa bir savaşa katılmıştık. Ben yerde bir kırbaç bularak aldım. Arkadaşlarım bana "onu bırak" dediler. Ben "hayır, bırakmayacağım. Bunu bulduğumu ilan edeceğim. Sahibi gelirse veririm, gelmezse ben kullanırım" diyerek onların dediğini yapmadım. Savaştan döndüğümüzde Hacca gitmek nasip oldu. Daha sonra Medine'ye geldim. Übey b. Kâb ile karşılaştım. Bulduğum kırbaç ve arkadaşlarımın söylediklerini ona anlattım. Bana şöyle dedi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında içinde yüz dinar bulunan bir kese buldum ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e getirdim. O bana "bir yıl boyunca bunu duyur" dedi. Ben de bir yıl boyunca duyurdum. Malın sahibi çıkmadı.[2574]

Görüldüğü üzere Ubey b. Kâb'dan yüz dinarı bir yıl boyunca duyurması istenmiştir. Ancak bulunan para bir dinar veya on dirhem olursa duyurma süresi daha kısa olur. Çünkü;

[*] – Rivayet edildiğine göre;

Hz. Ali, Hz. Fâtıma'nın yanına geldi. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ağlıyorlardı. Hz. Ali "niçin ağlıyorlar?" diye sordu. Hz. Fâtıma "açlıktan" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali dışarı çıktı. Çarşıda bir dinar buldu ve bunu Hz. Fâtıma'ya getirdi. Hz. Fâtıma "git de falan Yahudi satıcıdan bu parayla bize un satın al" dedi. Hz. Ali, Yahudi'ye gelerek ondan un satın aldı. Yahudi "sen kendisinin peygamber olduğunu söyleyen şu adamın damadı değil misin?" diye sordu. Hz. Ali "evet" diye cevap verdi. Yahudi "unu al, para istemez" dedi. Bunun üzerine Hz. Ali unu alarak Hz. Fâtıma'ya getirip durumu ona bildirdi. Hz. Fâtıma "falanca kasaba git de bizim için bir dirhemlik et al" dedi. Hz. Ali gitti, bir dirhemlik et alıp borcu karşılığında bir dinarı rehin bıraktı. Eti Hz. Fâtıma'ya getirdi. Hz. Fâtıma

2573 Fethu'l-Bârî, 5, 57.
2574 Sahîh-i Müslim, 3, 1350.

hamur yoğurdu ve ekmek yaptı. Babasına haber gönderdi. Hz. Ali şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasulü! Sana bu yemeği nasıl elde ettiğimizi anlatacağım. Şayet helal olarak görürsen hem biz yeriz hem sen yersin" dedi ve durumu anlattı. Hz. Peygamber "Allah'ın adıyla yeyin" buyurdu. Onlar da yediler. Tam onlar yemeği yerken dışarıdan "Allah adına söyleyin, bir dinar bulanınız var mı?" şeklinde bir ses işittiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun çağırılmasını söyledi. Ona sordu, adam "çarşıda bir dinar düşürdüm" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hz. Ali'ye şöyle buyurdu: "Ey Ali! Kasaba git ve ona Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem senden bir dinarı göndermeni istiyor de! Senin bir dirhemin de benim borcum olsun" . Kasap bir dinarı Hz. Ali'ye verdi, Hz. Ali de onu Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ne teslim etti.[2575]

Hadis "Hz. Peygamber zorunluluk söz konusu olduğu için bir yıl geçmeden önce buluntu malın harcanmasına izin vermiştir" şeklinde anlaşılmaya da müsaittir.

[b] – Ebû Hanife'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

[ba] – Buluntu mal on dirhemin altında ise bulan kişi birkaç gün duyurur.

[bb] – On dirhem ve üzeri ise bir yıl duyurur. Çünkü,

[*] – Hakîme'nin Ya'lâ b. Merra'dan rivayetine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bir kimse; ip, bir dirhem vb. değeri az bir şey bulursa bunu üç gün boyunca duyursun.[2576]

Dirhem bugün yaklaşık yirmi riyale denk düşmektedir.

Buluntu mal yirmi riyalden az ise bulan kişi tasadduk eder. Şayet kendisi muhtaç durumda ise onu yer.

Malın değeri yirmi riyal ile iki yüz riyal arasında olursa bir ay boyunca duyurur.

Mal iki yüz riyal ve üzerinde bir değere sahip ise bulan kişi bir yıl boyunca duyurur.

Fetva şu şekildedir: "Bir mal bulan kişi onu, duyurunun yayılacağı bir süreye kadar duyurur. Ancak mal, sahibinin aramayacağı türden bir şey ise o zaman duyuru yapmaya gerek olmaksızın onu bulan kişi malı alabilir".

[*] – Enes radıyallâhu anh şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yolda düşmüş bir hurma gördü ve şöyle dedi:

2575 Sünen-i Beyhakî, 6, 195.
2576 Sünen-i Beyhakî, 6, 195.

Bu malın zekât malı olacağından korkmasaydım, yerdim.[2577]

[*] – Beyhakî, Ümmü'd-Derdâ'dan şunu rivayet etmiştir:

Ebu'd-Derdâ bana "hiç kimseden bir şey isteme" dedi.

Ben "muhtaç olsam bile mi?" diye sordum.

Şöyle cevap verdi: "çiftçileri izle, onların düşürdüklerini al, vurarak (tozunu gidererek) temizle, sonra öğüt ve hamur yap, sonra ye. Hiç kimseden bir şey isteme".[2578]

Duyurunun / îlanın şekli:

Duyuru, malın bulunduğu yerde, insanların toplu halde bulunduğu cami gibi yerlerde, malın bulunduğu veya ona yakın olan çarşı-pazar gibi yerlerde malı bulan kişinin "bir şey kaybeden benden istesin" şeklinde ilanda bulunarak yapılır.

Sahibinin ortaya çıkmasından sonra buluntu malın hükmü:

[a] – Malın sahibi gelip de şâhit gösterdiğinde bulan kişi malı ona teslim eder.

[b] – Sahibi gelmezse bulan kişi malı tasadduk eder, ta ki sevabı mal sahibine ulaşsın. Çünkü mal ona aittir. Bulan kişi dilerse mal sahibinin geleceği ümidi ile malı elinde tutabilir.

[c] – Malın tasadduk edilmesinden sonra mal sahibi gelirse şu iki şıktan birini seçme hakkına sahiptir:

(a) Dilerse tasadduku onaylar ve bunun sevabını alır.

(b) Dilerse malın bedelini onu tasadduk edene veya kendisine tasaddukta bulunulan fakire tazmin ettirir, yahut mal aynen duruyorsa tasadduk edilen kimseden malı geri alır. Bulan kişiye veya fakire malı tazmin ettirdiğinde bunlardan biri ödediği tazminatı diğerinden alamaz.

Buluntu mal kime harcanır?

İlim ehli, buluntu mal üzerindeki tasarruf konusunda iki görüşe ayrılmıştır:

Birincisi: Malı bulan kimse zengin bile olsa maldan yararlanabilir.

Çünkü hadisler bunu açıkça ifade etmektedir.

[*] – Tirmizî, süneninde şöyle demektedir: Gerek sahabe gerekse diğerleri arasında uygulama bu şekildedir. Onlar, kişi buluntu malı bir yıl tanıtıp da sahibi çıkmadığında bulan kimsenin ondan yararlanabileceğini söylemişlerdir. Şâfiî, Ahmed ve İshak'ın görüşü de böyledir.

2577 Fethu'l-Bârî, 6, 63.
2578 İ'lâü's-sünen, 13, 27.

İktincisi: Kişi, buluntu malı bir yıl boyunca duyurur. Bu süre içinde sahibi gelirse malı sahibine verir, gelmezse malı tasadduk eder. Sahabe ve sonraki alimlerden bir kısmının görüşü böyledir. Ebû Hanife, Süfyan-ı Sevrî, Abdullah b. Mübarek de bu görüştedir. Çünkü,

[*] – Hz. Ömer, Ebû Akreb'e şöyle demiştir:

Sana buluntu mal konusunda ne yapacağını söyleyeyim mi? Onu tasadduk et. Şayet sahibi gelip de malını geri almayı seçerse malın değerini ona tazmin edersin. Bu durumda sevap senin olur. Şayet mal sahibi sevap kazanmayı isterse [sadakayı geçerli sayar] sevap ona ait olur, sen de niyetinin karşılığını görürsün.[2579]

Bu görüşte olan alimler, bulan kişi zengin ise onun buluntu maldan faydalanabileceği görüşünü kabul etmemişlerdir.[2580]

Bu konudaki delilleri şu rivayetlerdir:

[*] – Âmir b. Şakîk b. Şakîk b. Cemre, Şakîk b. Seleme aracılığıyla Abdullah b. Mesud'dan rivayet edilen şu hadisi delil göstermişlerdir:

O bir cariye satın aldı. Sahibine parayı teslim etmeden sahibi çekti gitti. O da cariyenin bedelini tasadduk etti ve şöyle dua etti: "Allah'ım, bunu cariye sahibinden kabul et. Şayet o istemezse benden kabul et. Bu durumda cariyenin bedelini ödemek bana düşer". Daha sonra da "buluntu mal konusunda böyle yapılır" dedi.

[*] – Bir adam Hz. Ali'ye gelerek "yüz dirhem veya ona yakın bir para buldum. Etrafta çok duyulmasını istemediğimden zayıf bir şekilde duyuru yaptım. Daha sonra kendim kullandım. Şimdi ise durumum iyi" dedi. Hz. Ali "Bulduğun malı duyur. Sahibi gelirse ver, gelmezse tasadduk et. Tasadduk ettikten sonra sahibi gelirse, şayet tasadduk sevabının kendisine ait olmasını istiyorsa bunu onaylar, istemiyorsa malın değerini ona tazmin edersin, tasadduk sevabı sana ait olur".[2581]

[*] – Abdülaziz b. Refi' babasının şöyle dediğini rivayet etti:

On dinar bularak İbn Abbas'a getirdim ve ne yapacağımı sordum. Bana "Hacerü'l-esved'in yanında bir yıl boyunca duyuru yap. Sahibi çıkmazsa tasadduk et. Sahibi daha sonra gelirse ona sadakayı geçerli sayma yahut malın değerini alma konusunda seçenek sun." dedi.[2582]

[*] – Rivayet edildiğine göre bir adam "Bir dinar buldum" dedi. Abdullah b. Amr "kayıp malı ancak yoldan sapanlar alır" dedi. Bunun üzerine adam malı

2579 El-Cevherü'n-nakiyy, 2, 43.
2580 Sünen-i Tirmizî, 2, 415.
2581 Sünen-i Beyhakî, 6, 188.
2582 Sünen-i Beyhakî, 6, 189. (Dipnotta)

geri bırakmaya yeltendi. Abdullah "öyle yapma" dedi. Adam "ne yapayım?" dedi. Abdullah "mal bulduğunu duyur, şayet sahibi gelirse ver, gelmezse tasadduk et" dedi.[2583]

[*] – İbn Ebî Şeybe, malın tasadduk edilmesi gerektiğini Saîd b. Müseyyeb ve Şa'bî'den rivayet etmiştir.

[*] – Abdürrezzak da tasadduku Tâvus ve İkrime'den rivayet etmiştir.

İmam Mâlik de "Kişi, bulduğu malı bir yıl duyurur. Sonra tasadduk eder. Sahibi gelirse malı bulan ona; sadakayı onaylamak veya bedelini kendisine tazmin etmek şıklarını sunar" görüşündedir.[2584]

Malı bulan kişi fakir ise diğer fakirler gibi ondan faydalanabilir. Ailesi fakirse onlara verebilir.

Kayıp hayvanları almanın hükmü:

[a] – Yırtıcı hayvanların uğrak yerinde olması, çalabilecek eşkiyaların bulunması vb. gibi durumlarda koyun, sığır, deve gibi kayıp hayvanların zayi olacağından korkulursa alınmaları câizdir. Ancak telef olması noktasında bir korku söz konusu değilse kişi almaz.

Koyuna gelince;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Kayıp olan bir koyun bulduğunda onu al. Çünkü o ya senin, ya kardeşinin veya kurdundur.[2585]

Deveye gelince;

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şu hadisi sebebiyle develerin alınması doğru olmaz:

Kayıp develerle senin ne işin olur? Onların su kapları (hörgüçleri) yanındadır, ayakları güçlüdür. Sahibi buluncaya kadar suya giderler, ağaç yerler. [2586]

Hadiste yer alan "sahibi buluncaya kadar" ifadesi, kayıp devenin telef olmasından korkulduğunda alınabileceğini göstermektedir.

[b] – Hayvan bulan kişi, hâkimin izni olmaksızın ona masraf yaparsa bunu karşılıksız yapmış olur. Hâkimin izni ile yapmışsa, masraf deve sahibinin borç hanesine yazılır. Çünkü hâkim, gâip olan kişinin menfaatini gözetmek amacıyla onun malında tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.

2583 Sünen-i Beyhakî, 6, 189. (Dipnotta)
2584 Sünen-i Beyhakî, 6, 189. (Dipnotta)
2585 Sahîh-i Müslim, 3, 1349.
2586 Sahîh-i Müslim, 3, 1348.

[c] – Mal bulan kimse, mala harcama yapmak için izin almak üzere hâkime başvurduğunda hakim bakar:

[ca] - Şayet buluntu maldan bir yarar sağlanıyorsa, bulan kişi onun menfaatini satıp mala buradan elde ettiği parayla harcama yapar.

[cb] - Şayet maldan yarar sağlanmıyorsa ve yapılacak harcamanın malın değerini aşacağı endişesi varsa hâkim malı sattırır, bulan kişinin parayı korumasını emreder.

Şayet en uygun seçenek mala harcama yapılması ise, yapılan harcama mal sahibinin borç hanesine yazılır.

[d] – Mal sahibi ortaya çıkıp da malını istediğinde, bulan kişi ona harcama yapmışsa, yaptığı harcamayı tahsil edinceye kadar malı vermeyebilir. Malın, bulan kişinin elinde telef olması, harcama masraflarının tahsiline engel değildir. Ancak mal sahibinin isteğinden sonra mal telef olmuşsa, elinde tutan kişi harcama masraflarını alamaz.

Harem bölgesinde bulunan malın hükmü:

[*] – Tahâvî, Muâze b. el-Adeviye'den rivayet etmiştir:

Bir kadın Hz. Âişe'ye şöyle dedi: "Harem bölgesinde bir mal buldum, onu duyurduysam da sahibini bulamadım". Hz. Âişe ona "ondan yararlan" dedi.[2587]

[a] – Harem bölgesinde ve harem dışı (hill) bölgede bulunan mal eşittir.

Çünkü her ikisi de buluntu maldır. Mal, ister haremde ister başka bir yerde bulunsun, duyurulur. Üç mezhep imamı Ebû Hanife, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedir. Aynı görüş Şâfiî'den de rivayet edilmektedir.

Şâfiî'nin meşhur görüşü Mekke hareminde bulunan malı almanın haram olduğu, ancak sahibi için korumak maksadıyla alınabileceği şeklindedir. Bu görüşe göre Harem'de bir mal bulan kimse, sahibi çıkıncaya dek mal bulduğunu duyurur, bu duyuruyu yapması için Mekke'de kalması gerekir. Mekke'den çıkmak istediğinde malı hâkime teslim eder. Süre uzun olsun, kısa olsun, fark etmez. Bu görüşte olanlar şöyle demişlerdir: Bunun sırrı şudur: Yüce Allah Mekke'yi insanların tekrar tekrar dönüp geldiği bir şehir kıldı. Malı kaybeden kişi de malını bulmak için tekrar gelebilir yahut başkasını gönderebilir.

[*] – Şâfiî'nin delili İbn Abbas'ın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet ettiği şu hadistir:

Onun [Mekke hareminin] otu koparılmaz, avı ürkütülmez. Orada kayıp malı almak ancak sahibini aramak maksadıyla helal olur, başkası helal olmaz.

2587 Tahâvî, 2, 277.

[*] – Ebu Hureyre'nin rivayetinde şöyle demiştir:

Orada düşen malı almak, ancak sahibini aramak için helal olur, bunun dışında helal olmaz.

Diğer üç imam (Ebû Hanife, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel) Zeyd b. Hâlid'in rivayet ettiği şu hadisi delil getirmiştir:

[*] – Bir adam Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemne gelerek buluntu mal hakkında soru sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellèm şöyle buyurdu: "Onun muhafazasını ve ipini iyice tanı, sonra onu bir yıl boyunca duyur".[2588]

Bu hadiste harem bölgesinde bulunan mal ile hil bölgesinde bulunan mal arasında bir ayrım yapmamıştır. Bu yüzden ikisinde de durum aynıdır.

Ayrıca duyurma süresinin sona ermesinden sonra malı tasadduk etmek, bir bakıma mâlikin mülkünü devam ettirme anlamına gelir, çünkü bu durumda mâlik, tasadduk sevabı almaktadır.

Bu görüşte olanlar Şâfiî'nin meşhur olan görüşüne dayanak olarak ileri sürdüğü hadise şöyle cevap vermişlerdi: Kayıp malı yerden almak, ancak onu duyurmak amacıyla olursa helal olur. Mekke'de kaybolmuş malı almada ise duyurma amacının ortadan kalkacağı şüphesi vardır. Çünkü Mekke, dünyanın dört bir yanından yabancı insanların sürekli geldiği, sonra da yurtlarına döndüğü bir yerdir. Onların düşen mallarını almak üzere geri dönmeleri pek düşünülmez. Görünüşe göre düşen mal, yurtlarına dönen bu yabancıların mallarıdır. Bu durumda mal konusunda duyuru yapmanın da bir anlamı yoktur. İşte Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Harem bölgesinde düşürülen malı ancak duyurmak için almak helal olur" sözü ile bu yanlış anlamayı gidermiştir. Yani Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem harem bölgesinde bulunan malın hükmünün diğer yerlerde bulunan mal ile aynı olduğunu ifade etmek istemiştir.

Allah en iyi bilendir.

Buluntu mal, onun kendisinin olduğunu iddia eden kimseye, şâhit getirmesi halinde verilir:

[a] – Bir kimse, mal bulan şahsa gelerek bulunan malın kendisine ait olduğunu iddia etse, bulan şahıs yalnızca bu iddiaya dayanarak malı veremez.

Çünkü gelen şahıs malın özelliklerini asıl sahibinden öğrenmiş veya malı asıl sahibinin elinde iken görmüş olabilir. Malı almaya hak kazanabilmesi için diğer davalarda olduğu üzere burada da şâhit şarttır.

[b] – Gelen şahıs buluntu malın alamet ve işaretlerini bildiğinde, -şahidi bulunmasa bile- bulan kişinin ona vermesi helal olur.

2588 Sahîh-i Buhârî, .481.

Çünkü görünüşte mal onundur.

[c] – Ancak bu durumda bulan kişi vermeye zorlanamaz.

Çünkü karşı taraf delil getirmemiştir.

Delil getirmek davacının yükümlülüğüdür hadisi ile

Şayet buluntu malın sahibi gelirse...

hadislerinin arasını bulmak amacıyla "bu durumda kişinin vermesi mübah olur" yorumunu yaptık.

[d] – Malı bulan kimse karşı tarafı tasdik etse ve mahkeme hükmü olmaksızın malı ona teslim etse, sonra bir başkası malın kendisine ait olduğunu iddia edip buna dair şâhit getirse, malın asıl sahibi dilerse bulana, dilerse malı ondan alana tazmin ettirebilir. Şayet malı alan kimseye tazmin ettirirse o, ödediği tazminatı malı bulandan geri alamaz.

[e] – Şayet kişi, buluntu malı, onun kendisine ait olduğunu iddia eden şahsa hâkimin emri ile verirse mal sahibi yalnızca malı elinde bulundurana tazmin ettirebilir, başkasına değil.

HÜNSÂ (ÇİFT CİNSİYETLİ KİŞİ)

Hünsâ sözcüğü Arapçada "tahannüs" sözcüğünden türetilmiş olup "kırılmak" anlamına gelir. "Elbiseyi katlama yerlerine göre katla" ifadesinde bu kullanım söz konusudur.[2589]

Çift cinsiyetli şahsa hünsâ denilmesinin sebebi onda bir tür kırılmanın olmasıdır. Hünsâ erkeklerin durumundan düşük, kadınların durumunun ise üstündedir. Çünkü kendisinde hem erkek hem dişi üreme organı vardır. Yahut ne erkeklik ne dişilik organına sahip olup idrarı arkasından yahut göbeğinden çıkar.

[a] – Yeni doğan çocuğun hem erkeklik organı hem dişilik organı varsa o hünsâdır.

[b] – Şayet erkeklik organından işiyorsa erkek, kadınlık organından işiyorsa kadın kabul edilir.

Çünkü,

[*] – Hasen b. Kesîr, babasından şunu rivayet etmiştir: Hz. Ali'nin çift cinsiyetli bir şahıs hakkında "hangi kanaldan işediğine bakın ve onu esas alarak kendisini mirasçı kılın" dediğini gördüm.[2590]

[*] – Câbir b. Zeyd'e çift cinsiyetli şahsın nasıl mirasçı olacağı soruldu. Şöyle cevap verdi: Bir duvarın yanına getirilip idrarı yaptırılır. İdrarı duvara isabet ediyorsa erkek, idrarı bacaklarının arasından akıyorsa kız kabul edilir.[2591]

İki cinsel organdan birinden idrar çıkması, aslî cinsel organın o olduğunu gösterir. Diğer organ ise bir kusurdur. Çift cinsiyetli şahıs hakkında câhiliye dönemindeki uygulama da bu şekildeydi. İslam bu uygulamayı olduğu gibi bıraktı.

[c] – Şayet çift cinsiyetli şahıs her iki cinsel organdan işiyorsa ilk olarak hangisinden işediğine bakılır.

Çünkü bu, söz konusu organın aslî cinsel organ olduğunu, idrarın diğer organa bir hastalık veya başka bir durum sebebiyle gittiğini gösterir.

2589 İfadenin Arapça aslı اطو الثوب على أحنائه şeklindedir. Buradaki "alnâs" katlama, kırılma, dürülme yeri anlamına gelmektedir. (S.D.)

2590 Sünen-i Beyhakî, 6, 261.

2591 Sünen-i Beyhakî, 6, 261.

[d] – Öncelik bakımından da iki organ birbirine eşitse;

[da] – Ebû Hanife'ye göre idrarın hangi organdan daha çok geldiğine bakılmaz.

[db] – Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre hangi cinsel organdan daha çok idrar geliyorsa cinsiyet ona göre belirlenir. Çünkü idrarın çokluğu, onun aslî cinsel organ olduğunu gösterir. Zira çoğunluğun hükmü, bütünün hükmüdür. Bu yüzden tercih edilir.

[e] – Organdan gelen idrarın miktarı bakımından da iki organ eşitse bu şahsın *hünsâ müşkil* (cinsiyetinin tayini problemli şahıs) olduğu konusunda icmâ vardır. Çünkü cinsiyetin birini diğerine tercih ettirecek bir durum yoktur.

Bu durumda söz konusu kişinin ergenlik dönemine kadar beklenir:

[ea] – Ergenlik çağına ulaştığında sakalı çıkarsa veya erkeklerin ihtilam olduğu gibi ihtilam olursa yahut göğüsleri düz olursa yahut da kadınlarla ilişkiye girerse erkek olduğu anlaşılır.

[eb] – Şayet kendisinde kadınlık alametleri ortaya çıkarsa; mesela kadınların göğsü gibi göğüsleri olursa veya âdet görürse yahut hamile kalırsa yahut da kendisi ile kadın organından ilişkiye girmek mümkün olursa kadın olarak kabul edilir. Çünkü bunlar kadınlık belirtileridir.

[ec] – Bu alametlerin hiçbiri bulunmaz yahut hem erkeklere hem de kadınlara ait alametler aynı anda bulunursa o şahıs *hünsâ müşkil* (cinsiyetini tayinde problem olan şahıs) kabul edilir.

İmam Muhammed şöyle demiştir: Müşkil olma (cinsiyetin tayininin belirsiz kalması) ergenlikten önce olur, ergenlikten sonra problem kalmaz.

Çift cinsiyetli şahsa özgü hükümler:

Bir şahsın *hünsâ müşkil* (cinsiyeti belirsiz şahıs) olduğuna hükmedildiğinde;

[&] – Dinî konularda ihtiyata daha uygun olan ve daha güvenilir olan esas alınır.

[&] – Sübutunda şüphe bulunan bir hükmün sabit olduğuna hükmedilmez.

[&] – Haram kılan delil, mübah kılana tercih edilir.

[Hünsâ müşkil'in çeşitli konulardaki hükümlerini şu şekilde belirtebiliriz]:

a) Namaz

[1] - Cinsiyeti belirsiz şahıs, erkeklerin safı ile kadınların safının arasında durur.

Kadın olma ihtimali dikkate alındığında erkeklerin safında namaza durması onların namazını bozar. Erkek olma ihtimali dikkate alındığında onların nama-

zını bozar. Bu yüzden her iki durumdan kurtulmak için erkeklerle kadınların arasında durması emredilmiştir.

Kadınların safında durursa, erkek olması ihtimaline binaen namazını iade eder. Erkeklerin safında durursa, kendisinin namazı tamdır. Kadın olması ihtimaline binaen onun sağında, solunda ve tam arkasındaki şahıslar namazlarını ihtiyaten iade ederler.

[2] - Cinsiyeti belirsiz şahıs, kadın olması ihtimaline binaen başörtüsü takarak namaz kılar, kadınların oturduğu gibi oturur. Başörtüsüz kılarsa, kadın olması ihtimaline binaen namazını iade etmesi müstehap olur.

b) Hac

[1] - Cinsiyeti belirsiz şahsın, yanında erkeklerden mahremi olmadan hacca gitmesi mekruhtur.

Buluğa yaklaştığı bir dönemde hac için ihrama giren cinsiyeti belirsiz şahıs hakkında; Ebû Yusuf şöyle demiştir: "Onun ihramda ne giyeceğini bilmiyorum. Çünkü erkek ise dikişli elbise giymesi mekruhtur. Kadın ise dikişli elbiseyi giymemesi mekruhtur".

İmam Muhammed ise şöyle demiştir: "Kadın elbisesi giyer. Çünkü şayet kadın ise dikişli elbiseyi giymeyi terk etmesi, erkek ise dikişli elbise giymesinden daha kötüdür". Bu durumda herhangi bir ceza kurbanı gerekli olmaz, çünkü buluğa ulaşmamıştır. Buluğa ulaştıktan sonra da böyledir. Çünkü onun kadın olmadığı kesin değildir. Bu sebeple örtünmesi, açılmasından daha önceliklidir. İmam Muhammed'e göre erkek olması ihtimaline binaen ihtiyaten kurban keser.

c) Sıradan durumlar

[1] - Cinsiyeti belirsiz şahsın ipekli elbise giymesi, altın takınması, erkekler ve kadınlar önünde açılması, mahremi olmayan erkek veya bayan bir şahısla baş başa kalması mekruhtur.

Cinsel olarak arzu edilemeyecek kadar küçük olduğunda erkek veya bayan tarafından sünnet edilmesi câizdir.

[2] - Cinsiyeti belirsiz şahıs evlenmek istediğinde bir kadınla evlendirilmesi câizdir. Şayet erkek ise nikah sahih olur, karısının cinsel organına bakabilir. Şayet kendisi de kadın ise bu durumda aralarında nikah olmaz, ancak kadının zorunlu hallerde bir başka kadının cinsel organına bakması câizdir.

[3] - Cinsiyeti belirsiz şahıs irtidat ettiğinde öldürülmez.

[4] - Birine zina isnadında bulunduğunda kendisine had cezası uygulanır.

[5] - Kendisine zina isnadında bulunulduğunda isnadda bulunan şahsa ceza uygulanmaz. Çünkü şayet erkek ise cinsel organı kesik kişi gibidir. Kadın ise

cinsel organı bitişik kişi gibidir. Bu durumda olan kişilere yapılan zina isnadında had cezası uygulanmaz.

[6] - Kişi "falancanın karnındaki çocuk erkek ise bin dirhem, kız ise beş yüz dirhem vasiyet ediyorum" dese, çocuk cinsiyeti belirsiz olarak doğsa, farklı bir durum ortaya çıkmadığı sürece ihtiyaten beş yüz dirhem verilir.

[7] - Kişi karısına "ilk doğurduğun çocuk kız olursa boşsun" dese, kadın cinsiyeti belirsiz çocuk dünyaya getirse –koca böyle bir durumu istisnâ etmedikçe- yemini bozulmaz.

[8] - Cinsiyeti belirsiz kişi hırsızlık yaptığında, ergenlik çağını aşmış ise eli kesilir.

Cinsiyeti belirsiz kişinin mirastan alacağı pay:

Bir kimse öldüğünde geride cinsiyeti belirsiz bir çocuk ve bir oğlu kalsa;

[a] - Ebû Hanife'ye göre mal üçe bölünür: İki pay oğula, bir pay diğerine verilir. Ebû Hanife'ye göre cinsiyeti belirsiz şahıs miras konusunda –aksine bir durum sabit olmadığı sürece- kadın gibi kabul edilir. Erkeklik ve dişilik konusunda hangisi mirastan daha az alacaksa öyle pay verilir.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre cinsiyeti belirsiz şahıs, erkeğin payının yarısını artı kadının payının yarısını alır.

[ba] - Ebû Yusuf'a göre yukarıdaki olayda miras yediye bölünür; oğul dört pay, hünsa üç pay alır.

[bb] - İmam Muhammed'e göre miras on ikiye bölünür. Oğul yedi pay, kız beş pay alır. Bunun açıklaması, miras konusunda gelecektir.

Cinsiyeti belirsiz şahsın techiz, tekfin ve defni:

[a] - Cinsiyeti belirsiz şahıs cinsiyeti belirlenemeden öldüğünde onu ne erkekler ne de kadınlar yıkayabilir. Bu durumda ona teyemmüm yaptırılır. Teyemmüm yaptıran kişi ona yabancı bir şahıs ise bir bez ile teyemmüm yaptırır, mahremi ise bez olmaksızın teyemmüm yaptırır.

Tüm bu hükümler hünsâ cinsel yönden arzulanabilir bir yaşta ise söz konusu olur. Şayet çocuk iken ölürse onu bir erkeğin yahut kadının yıkamasında bir sakınca yoktur.

[b] - Kabre indirilirken kabri örtülür, kadınların kefenlendiği gibi beş parça kumaşla kefenlenir.

[c] - Öldüğünde, kendisi ile birlikte başka erkek ve kadın başka cenazeler varsa erkek cenazesi imamın önüne, hünsâ onun arkasına, kadın da hünsânın arkasına konur. Böylece hünsâ erkeğin arkasında kadının önünde olmuş olur.

KAYIP ŞAHIS (MEFKÛD)

Mefkûd bir yöne doğru çıkıp giden, ancak ne gittiği yön ne de bulunduğu yer bilinen, durumu, hayatta olup olmadığı bilinmeyen şahıstır. Yahut düşmanın esir aldığı ve ölüp ölmediği bilinmeyen şahıstır.

[*] - Hz. Ali, kayıp şahsın karısı konusunda şunları söylemiştir:

Bu kadın, kocasının kayıp olması ile imtihan edilmiştir. Kocanın öldüğü yahut karısını boşadığı ortaya çıkıncaya kadar o kadın sabretsin.

[*] - İbn Mesud'un da kadının süresiz olarak beklemesi gerektiği konusunda Hz. Ali ile aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.

Kayıp şahsın hükmü:

[a] - Kayıp şahıs kendi şahsı bakımından sağ, başkaları açısından ölü kabul edilir.

Buna göre; [Kayıp şahsın] karısı evlenemez, malı taksim edilemez, yaptığı kira akdi bozulamaz. Çünkü malı, karısı ve kiraladığı mal üzerinde mülkiyeti sabittir.

[*] - Hz. Ömer önceleri farklı düşündüğü şu üç konuda sonradan Hz. Ali'nin görüşüne dönmüştür:

1. Ebû Kenef'in karısı meselesi,

2. Kocası kayıp olan kadın,

3. İddet içerisinde evlenen kadın.

[*] - Ebû Kenef karısını boşamış, sonra ona bildirmeksizin rücu etmiş, sonra da ortadan kaybolmuştu. Geri döndüğünde karısının evlendiğini gördü. Hz. Ömer'e gelerek durumu anlattı. Hz. Ömer "şayet ikinci koca onunla zifaf yapmamışsa sen daha çok hak sahibisin. Zifaf yapmışsa senin kadın üzerinde bir hakkın kalmamıştır" diye hüküm verdi. Daha sonra bu görüşünden dönerek "ilk koca daha çok hak sahibidir" dedi.

[*] - Hz. Ali, iddet beklerken evlenen kadın hakkında şöyle demiştir: "Karı-koca ayrılır, koca cinsel ilişkide bulunması sebebiyle mehir öder, kadın ilk koca-

sından kalan iddetini tamamlar, ikinci kocadan dolayı müstakil bir iddet daha bekler, sonra isterse ikinci koca ile evlenebilir".

Kişinin ortadan kaybolması, karısından ayrılmasını gerektirmez. Ölmüş olması muhtemeldir. Kesin olarak bilinen şey ihtimal ile ortadan kalkmaz. Aralarında nikahın olduğu kesin olarak bilinmektedir. Bu nikah şüphe ile ortadan kalkmaz. Yine malın ona ait olduğu kesin olarak bilinmektedir, bu, şüphe ile ortadan kalkmaz.

[*] - Hâfız [İbn Hacer] *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Kadının kocası ortadan kaybolduğunda kadın kocası gelinceye yahut ölünceye kadar evlenemez. Şayet evlenirse, ikinci koca onunla zifafa girsin ya da girmesin, ilk kocasına ait olur.[2592]

[b] - Kayıp kişi başkası açısından ölü gibi kabul edilir. Kayıp olduğu sırada ölen şahsa mirasçı olamaz. Çünkü miras bırakandan daha önce ölmüş olması mümkündür.

Diğer bir görüşe göre ise bunun aksine kayıp şahıs kendisi bakımından ölü, başkaları bakımından hayatta kabul edilir.

Kendisi bakımından ölü olması demek, başkasına mirasçı olamaması anlamına gelir. Çünkü miras bırakandan daha önce ölmüş olabilir. Ortada bu şüphe varken mirasçı olamaz.

Başkası açısından hayatta olması, onun malının mirasçılarına dağıtılmaması demektir. Onda hayatın devam ettiğine hükmettiğimizden mülkiyetini ortadan kaldırmayız.

Ortadan kaybolan şahsın işlerini hâkim yürütür:

[a] - Ortadan kaybolan şahsın vekili yok ise hâkim;

a) Onun malını korumak üzere bir şahsı kayyum olarak belirler,

b) İşlerini idare eder,

c) Telef olabilecek mallarını satar,

d) Kendisi mevcut olsa hâkim emrine gerek olmaksızın nafakalarını vermesi gereken karısı, küçük çocukları, büyük kız çocukları, felçli büyük erkek çocukları gibi kimselere nafakalarını verir.

e) İkrar edilen borçlarını teslim alır. Borç konusunda davada taraf olamaz, şikayette bulunamaz. Çünkü o, yalnızca alacağı teslim alma konusunda vekildir.

Yine dava konusunda taraf olamayacağı noktasında icmâ vardır. Çünkü hâkim yalnızca korumayı üstlenmiştir.

2592 Fethu'l-Bârî, 9, 38.

[b] - Hâkim telef olmasından korkulmayan; evler, akar, hayvan vb. malları ne nafaka ne de başka bir şey vermek üzere satamaz.

Ebû Hanife'ye göre kayıp şahsın babası nafaka için onun yalnızca menkul mallarını satabilir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise hiçbir şeyini satamaz.

[*] - Ubeydullah b. el-Hurr kendi kabilesinden "Derdâ" isimli bir cariye ile evlendi. Ubeydullah, Muaviye'nin ordusuna katıldı. Cariyenin babası öldü. Cariyenin sahipleri onu İkrime isminde bir şahısla evlendirdiler. Ubeydullah bunu duyarak geldi. Durumu Hz. Ali'ye götürdü. Taraflar başlarından geçeni anlattılar. Hz. Ali, kadın İkrime'den hamile olduğu halde kadının ilk kocasına dönmesine hükmetti. Kadını güvenilir bir şahsın yanına yerleştirdi. Kadın Hz. Ali'ye "malım üzerinde ben mi Ubeydullah mı daha çok hak sahibidir?" diye sordu. Hz. Ali "sen daha çok hak sahibisin" dedi. Kadın "öyleyse şâhit olun, benim İkrime'den olan mehir alacağım onun olsun" dedi. Kadın doğum yapınca Hz. Ali kadını Ubeydullah b. el-Hur're verdi, çocuğu da babasının nüfusuna kattı.[2593]

[c] - Kayıp şahıs gelmedikçe ve hâkimin hükmü olmadıkça hak sahiplerinin alamayacağı nafaka; erkek kardeş, kız kardeş, dayı ve teyzenin nafakasıdır. Ortadan kaybolan şahsın malından bunlara nafaka verilmez. Çünkü bu nafaka ancak mahkeme kararı ile olur. Ortada olmayan şahıs aleyhine mahkeme kararı verilmesi ise mümkün değildir.

[d] - Kayıp şahsın alacaklı olduğu kişi borcunu inkâr etse veya kayıp şahsın emanet mal bıraktığı kişi emaneti inkâr etse, yahut borçlu ve emanet alan kişi, kendisinden alacağı ve emanet malı isteyen şahsın kayıp kişinin karısı veya çocuğu olduğunu inkâr etse nafaka alacaklılarının hiçbiri bu konuda dava tarafı olamaz.

Burada maldan kasıt, altın ve gümüş veya günümüzde onların yerine geçen paralardır. Çünkü nafaka sahiplerinin hakkı; yiyecek, içecek ve giyecektir. Kişinin elinde nafaka alacaklılarının hakkı cinsinden mal varsa bu malı onlara verir.

[e] - Şayet kayıp şahsın malı başkasında olan alacak yahut emanet mal ise; borçlu ve emanet alan kişiler bu durumu kabul ediyor ve belli bir kadının veya kişinin kayıp şahsın karısı ve çocuğu olduğunu itiraf ediyorlarsa, kadın ve çocuğa bu alacak ve emanet maldan nafakaları verilir. Bu durum hâkim nezdinde sabit ise borçlu ve emanet alanın itiraf etmesine de gerek yoktur.

Borçlu ve emanet alan şahıslar hâkimin izni olmaksızın kayıp şahsın karısına ve çocuğuna nafakasını o maldan verseler tazminle yükümlü olurlar. Çünkü hakkı ne sahibine ne de onun vekiline ulaştırmışlardır.

2593 Sünen-i Beyhakî, 7, 413.

Kayıp şahsın ölümüne hükmedilmesi için geçmesi gereken süre:

Kayıp şahsın akranlarının hayatta kalamayacağı kadar bir süre geçtiğinde öldüğüne hükmedilir.

Ebû Hanife'nin görüşüne kıyas olarak en yakın görüş budur. Çünkü ömürler zamandan zamana değişir.

Ebû Hanife'nin bu süreyi yüz yirmi yıl olarak belirlediği de rivayet edilmiştir.

Ebû Yusuf'tan, yüz yıl görüşü rivayet edilmiştir.

Bir görüşe göre doksan yıldır. Bu, Ebû Yusuf'un yaşadığı dönemde insanların ortalama yaşıydı.

[*] - Muğîre b. Şu'be şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kayıp kişinin karısı, bir haber alınıncaya kadar onun karısı olarak kalır.[2594]

Bu hadis zayıftır.

[*] - Bir başka rivayette şöyle denilmektedir:

Kayıp şahsın karısı, onun durumuna dair bir açıklama gelinceye kadar karısı olmaya devam eder.[2595]

[*] - Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kayıp şahsın karısı evlenemez.[2596]

[*] - Şâfiî senedi ile Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Kayıp şahsın karısı geldiğinde karısı başkası ile evlenmiş olursa, kadın kayıp şahsın karısı olmaya devam eder. Kayıp şahıs dilerse onu boşar, dilerse nikahında tutar. Bu durumda muhayyerliği yoktur.[2597]

[*] - Hz. Ali radıyallâhu anh Hz. Ömer'in kayıp şahıs hakkındaki "kayıp şahsın öldüğü veya karısını boşadığına dair kesin haber gelinceye kadar kadın onun karısı olmaya devam eder. İkinci koca da cinsel ilişki karşılığında mehir öder. İkinci nikah batıldır" görüşü hakkında "bu görüş geçerli değildir" demiştir.[2598]

[*] - İbn Ebî Şeybe, Ebû Kılâbe, Câbir b. Zeyd, Şa'bî ve Nahaî'den "kayıp şahsın öldüğü kesin olarak ortaya çıkıncaya dek kayıp şahsın karısı, başkasıyla evlenemez" görüşünü aktarmıştır.[2599]

2594 Sünen-i Dârekutnî, 3, 312.
2595 Sünen-i Beyhakî, 7, 445.
2596 Sünen-i Beyhakî, 7, 444.
2597 Sünen-i Beyhakî, 7, 444.
2598 Sünen-i Beyhakî, 7, 444.
2599 Nasbu'r-râye, 3, 473.

İmam Mâlik (rh.a.) şöyle demiştir: Kayıp şahsın karısı dört yıl bekler. Çünkü,

[*] - Hz. Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Kocası kaybolan ve nerede olduğu bilinmeyen bir kadın dört yıl bekler. Sonra da dört ay on gün [iddet] bekler.[2600]

[*] - İbn Ömer şöyle demiştir: Bu süre zarfında kadına –onun kayıp şahsın karısı olduğunu kabul eden mirasçılar tarafından- nafakası verilir. Çünkü kendisini kocası için alıkoymuştur.

[*] - İbn Abbas şöyle demiştir: O zaman bu durum mirasçıları zora sokar. Bunun yerine kadın, kocası hesabına borç yapar. Koca geldiğinde onun malından alınır. Şayet ölürse, kadın bu nafakayı mirastaki payından öder.

[*] - İbn Ömer ve İbn Abbas daha sonra şu görüşü benimsemişlerdir: Dört yıldan sonra dört ay on gün daha kayıp şahsın malından kadına nafaka verilir.

Kayıp şahsa ilişkin bazı hükümler:

Hâkim, belirlenen zaman geçtikten sonra kayıp şahsın ölümüne hükmeder. Bu durumda;

[a] [Öldüğüne hükmedilen kayıp şahsın] karısı, ölüme hükmedilme anından başlayarak vefat iddeti bekler.

[b] - Kayıp şahsın malı hüküm anında mevcut mirasçılara sanki şahıs o an ölmüş gibi taksim edilir.

[c] - Kayıp şahsın bu zamandan önce ölen çocuğu, ana-babası mirasçı olamaz.

Çünkü ölümüne hükmedilmeden önce hayatı devam etmektedir.

[d] - Kayıp şahıs, kayıplığı döneminde ölen herhangi bir yakınından miras alamaz.

Çünkü –daha önce açıkladığımız üzere- o başkası hakkında ölü hükmündedir. Başkası hakkında ölü hükmünde olduğu halde başkasına mirasçı olamaz. Ancak onun payı bekletilir, üzerindeki haklar için bu pay harcanmaz.

[e] - Yine kayıp şahıs lehine vasiyette bulunulduğunda, onun ölmüş olması ve vasiyetin geçersiz hale gelmesi veya hayatta olup geçerli olması da mümkün olduğundan vasiyet mevkuf olur.

2600 Sünen-i Beyhakî, 7. 445.

ORTAK MÜLKÜN TAKSİMİ (KISMET)

Taksim[2601] sözlükte bölüşme, paylaşma anlamına gelir.

Dini bir terim olarak ise "şayi hisseli payı özel bir yerde toplamak" anlamına gelir.

Taksimin sebebi:

Bölüşmenin sebebi, ortakların veya bunların bir kısmının -bölüşüm sonucunda menfaatin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak- kendi mülkünden müstakil olarak yararlanmayı istemesidir.

Taksimin anlamı:

[a] - Taksim, ortak payların birbirinden ayrıştırılmasıdır.

[*] - Bu konuda delil şu âyettir:

Onlara, suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver. Her biri kendi içme sırasında gelsin. [Kamer, 28]

[b] - Taksim işlemi, karşılıklı değişimi de mutlaka içerir.

Çünkü taksim sonucunda kişinin eline geçen payın bir kısmı daha önceden kendisinin değil idi. Ortaklardan her biri aldığına karşılık kendi payından bir bölümünü vermektedir. İşte bu açıdan taksim "karşılıklı değişim"dir. Diğer açıdan taksim bir ayrıştırmadır.

[c] - Paylaşıma konu olan ortak mülkiyet aynı cinsten ise, ortaklardan biri malın taksimini istediğinde hâkim diğer ortağı taksime zorlar. Çünkü paylaşım öncesi ve sonrasında malın kullanım amacı birbirine yakındır.

[d] - Ancak paylaşılmak istenen mülkiyet farklı cinslerden oluşuyorsa hâkim ortaklardan birinin talebi üzerine diğerlerini zorlayamaz. Ancak karşılıklı rıza söz konusu ise paylaşabilirler. Çünkü hak onlarındır.

2601 Fıkıh literatüründe bölüşme ve paylaşma için genellikle "kısmet" kelimesi kullanılmaktadır. Bu sebeple tercüme ettiğimiz metinde de burada yer alan asıl kelime "kısmet" sözcüğüdür. Bununla birlikte gerek hukuk literatüründe "taksim" kelimesi kullanıldığından ve gerekse "kısmet" sözcüğünün Türkçe kullanımda daha farklı bir anlamı bulunduğundan biz tercümede kısmet yerine taksim kelimesini kullandık. (S.D.)

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ganimetlerin ve mirasların paylaşımını bizzat gerçekleştirmiştir.

[*] - Ebû Musa el-Eş'arî'ye şöyle bir soru soruldu: "Bir kimse ölerek, geride bir kız, bir oğlun kızı ve bir kız kardeş bıraktığında ne yapılır?". Soru sorana şöyle cevap verdi: "Kız mirasın yarısını, kız kardeş de diğer yarısını alır. Bu konuyu git bir de İbn Mesud'a sor, beni tasdik edecektir".

Aynı soru İbn Mesud'a sorulunca o şöyle cevap verdi: "Eğer onun verdiği hükmü verirsem doğru yoldan sapmış olurum. Ben bu konuda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in verdiği hükmü vereceğim: Kız mirasın yarısını, oğlun kızı –üçte ikilik payı tamamlamak üzere- mirasın altıda birini alır, kalan ise kız kardeşindir".

Soruyu soran kişi Ebû Musa'ya gelerek İbn Mesud'un söylediğini söyledi. O şöyle dedi: "İçinizde böyle bir âlim varken bu soruları bana sormayın".[2602]

[*] - Abdullah b. Ebî Müleyke şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e altın ile dokunmuş ipekten kaftanlar hediye edildi. O da bunu ashabı arasında paylaştırdı.[2603]

Taksim işini kim yapar?

[a] - Hâkimin, ortak mülkiyete sahip şahısların mülkiyetlerini ücretsiz olarak taksim etmek üzere bir şahıs tayin etmesi gerekir. Çünkü taksim, yargısal işler türünden bir iştir. Bu sayede anlaşmazlık sona ermektedir.

[b] - Taksim işini yapan şahsın ücreti mahkemece karşılanır. Şayet mahkeme bu ücreti karşılamazsa o zaman malları paylaştırılan şahıslar bu ücreti öder, çünkü paylaştırmadan yararlananlar onlardır.

Taksim tam anlamıyla bir yargı hükmü gibi değildir. İşte bu yüzden taksimi gerçekleştiren kişinin, mülkiyet sahiplerinden ücret alması câiz olur. Bununla birlikte hâkim tarafından kendisine maaş bağlanması daha iyi olur. Çünkü bu, insanlar için daha yararlı, töhmetten daha uzaktır.

[c] - Ortak mülkiyete sahip şahıslar kendi aralarında anlaşarak mülkiyeti taksim ettiklerinde bu câiz olur. Ancak aralarında küçük bir ortak varsa hâkimin izni şarttır. Çünkü diğer ortakların küçük üzerinde yetkileri yoktur.

[d] - Taksim ücreti ortaklar arasında kişi başına bölünür.

Taksim işini yapacak kimsenin nitelikleri:

Taksim işini yapacak kişi âdil, güvenilir, taksimi bilen bir kişi olmalıdır.

2602 Sahîh-i Buhârî, .1416.
2603 Sahîh-i Buhârî, .635.

Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi taksim bir tür yargı hükmü gibidir.

[&] - Şayet kişi Allah ile olan ilişkilerinde adaletli olmayan, küçük ve büyük günah işleyen, kendi nefsine zulmeden bir kişi olursa başkalarına haydi haydi haksızlık eder.

[&] - Şayet güvenilir olmazsa sözüne itimad edilemez, kendisinden haksızlıktan başka bir şey gelmez.

[&] - Taksim işini bilmezse bunu yapamaz, haksızlığa düşer.

Hâkim, taksim işini yapacak kimselerin ücretlerine müdahale eder:

[a] - Hâkimin insanları tek bir şahsı ücretle tutarak malı ona taksim ettirmeleri konusunda zorlamaması gerekir.

Çünkü akitler zorla yaptırılamaz. Ayrıca taksim işi tek bir kişiye bırakılırsa o şahıs emsal ücretin üzerinde ücret isteyebilir.

[b] - Yine taksim işini yapacak kimselerin bu konuda ortaklık kurmalarına da izin verilmez. Hâkim, onların ücreti yüksek tutma konusunda anlaşma yapmalarına ve bunun sonucunda insanların zarar görmelerine engel olur.

Taksim ücreti nasıl belirlenir?

Taksim ücreti, ortaklar arasında;

[a] - Ebû Hanife'ye göre kişi başına belirlenir.

Çünkü ücret, ortak mülkiyetin ayrıştırılması karşılığındadır. Ayrıştırma ise kişiden kişiye değişmez. Zira ayrıştırma işi, payı çok olan hakkında nasıl gerçekleşiyorsa payı az olan hakkında da aynı şekilde gerçekleşmektedir. Hatta payı az olanı esas alarak paylaştırmada zorluklar bile yaşanabilmektedir.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise pay oranlarına göre belirlenir.

Çünkü bu, mülkiyetten kaynaklanan bir masraf olduğundan mülkiyetin miktarına bağlıdır. Bu konuda Ebû Hanife'nin görüşü doğru olan görüştür.

Taksime konu olan şey ne zaman paylaştırılır?

[a] - Bir ev veya arazi üzerinde ortak olan şahıslar, ellerindeki mülkiyetin kendilerine babalarından miras olarak kaldığını ve paylaşmak istediklerini belirterek mahkemeye başvurduklarında;

[ab] - Ebû Hanife'ye göre;

Bu şahıslar murisin öldüğüne ve mirasçıların kendilerinden ibaret olduğuna dair delil getirmedikleri sürece hâkim ortak malı paylaştırmaz.

Doğru olan görüş de budur.

Çünkü taksim, ölü olduğu ileri sürülen şahıs aleyhine hüküm vermektir. Bunun için öncelikle onun öldüğünün ispat edilmesi gerekir. Öldüğü ispat edildiğinde ölenin borcu var ise terikesinden borcu ödenir, vasiyetleri varsa vasiyetleri yerine getirilir. Borcun ödenmesinden önce ve vasiyetlerin yerine getirilmesinden önce mal taksim edilirse ölünün terike üzerindeki hakkı ortadan kalkmış olur.

[ab] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise;

Mal, mahkemeye başvuran şahısların itirafları ile taksim edilir.

Çünkü taksim edilmesi istenen malın onların elinde olması, onların bu mala mâlik olduklarını gösterir. Bu durumda taksim edecek şahıs, mülkiyeti taksim eder. Bölüştürme anlaşmasında bu mülkiyetin onların sözü üzerine taksim edildiğini belirtir. Böylece taksimin sorumluluğu yalnızca onlara ait olmuş olacağı gibi, muhtemel başka bir ortak aleyhine de hüküm verilmemiş olur.

[b] - Müşterek bir taşınır malda ortak olan şahıslar bunun miras olduğunu iddia ediyorlar ve taksimini istiyorlarsa mal onlar arasında taksim edilir.

[c] - Bir taşınmaza ortak olan şahıslar bunu ortak olarak satın aldıklarını ve taksimini istediklerini söyleseler, taşınmaz onlar arasında taksim edilir. Çünkü bu taksimde başkası aleyhine hüküm vermek söz konusu değildir.

[d] - Ortaklar bir taşınmaz üzerinde mutlak mülkiyet iddiasında bulunsalar, mülkün kendilerine nasıl intikal ettiğini belirtmeseler, taşınmazın kendilerine ait olduğuna dair delil getirmedikleri sürece mal onlar arasında taksim edilmez.

Taksim edilen ve edilmeyen mallar:

a) Ortaklardan her birinin taksim sonrasında kendi mülkünden yararlanabilecek durumda olması ve bir ortağın taksimi talep etmesi durumunda malın taksimi kesin olarak yapılır. Çünkü ortak malın taksimi maldan daha iyi yararlanılmasını sağlar.

b) Şayet ortakların tümü taksimden zarar görecekse, taksim edilmesini isteseler bile mal taksim edilmez. Bir rivayete göre ise ortakların karşılıklı rızası ile taksim edilir.

c) Ortaklardan biri, payının büyük olması sebebiyle taksimden yarar görüyor, diğeri payının küçük olması sebebiyle zarar görüyorsa;

[ca] - Büyük pay sahibi taksimi istediğinde, payından yararlanabilmesi için mal taksim edilir, taksim talebi böylece dikkate alınmış olur. Çünkü hak, başkasının zarar görmesi sebebiyle iptal edilemez.

[cb] - Küçük pay sahibi taksimi istiyorsa mal taksim edilmez. Çünkü o, bu taksimden zarar görmekte olduğu halde taksimi istemekle işi zora sokmayı iste-

mektedir. Bu yüzden talebi dikkate alınmaz. Bu, küçük bir evin veya mücevherin taksimi gibidir. Hâkim bunu taksim etmez. Çünkü hâkim, insanlara yararı olan şeyleri sağlamak, zararı olan şeyleri ortadan kaldırmak için atanmıştır. Hal böyle iken zarar veren bir şey yapması câiz olmaz.

Cessâs bu son meselede tam aksi bir görüş zikretmiştir. Çünkü payı büyük olan ortak, taksimi istediğinde bununla küçük pay sahibine zarar vermeyi istemektedir. Küçük pay sahibi taksimi istediğinde ise zarara razı olmaktadır.

Hâkim eş-Şehîd *Muhtasar* isimli eserinde büyük ve küçük pay sahiplerinden hangisi taksimi isterse istesin, hâkimin malı taksim edeceğini söylemiştir.

Ticaret mallarının taksimi:

a) Ticaret malları elbise, hayvan vb. aynı cinsten ise taksim edilir.

b) Farklı iki cins birbiri ile ancak karşılıklı rıza yoluyla taksim edilir.

İnsanlarda erkek ve dişi farklı iki cins, hayvanlarda ise tek cins kabul edilir.

Ebû Hanife (rh.a.) şöyle demiştir: İnci ve yakut gibi farklı cevherler taksim edilmez, çünkü bunlar farklı cinslerdir. Ancak tek bir cins mücevherde adaleti sağlamak mümkün ise taksim yapmak câiz olur.

c) Bir kuyu, değirmen, iki ev arasındaki duvar ancak ortakların karşılıklı rızası ile taksim edilebilir. Çünkü bu taksimde her iki taraf için de zarar söz konusudur, taksim sonucunda hiçbiri payından yararlanamamaktadır.

Paraların taksimi:

Para, altın, gümüş gibi şeyler farklı cins kabul edilir.

Bunlar ortakların karşılıklı rızasıyla taksim edilir. Çünkü taksim ortak malda yapılmaktadır. Paralarda ortaklık yoktur, karşılıklı rıza söz konusu ise taksim câiz olur.

Ortaklardan birinin yokluğu durumunda taksim edilebilen ve edilemeyen mallar:

[a] - İki mirasçı, kendilerine miras bırakan şahsın öldüğüne ve kimlerin mirasçı olduğuna dair delil getirseler, taksim edilmesini istedikleri mal kendi ellerinde olsa, mirasçılardan biri gâip veya küçük olsa, iki mirasçı hâkimden malın taksimini isteseler, hâkim taksimi istenen şeyi mevcut mirasçılar arasında taksim eder, gâip olan için de bir vekil tayin eder. Mirasçılar arasında küçük var ise onun için vâsî tayin eder. Bu vekil / vasî onun (gâibin / küçüğün) payını teslim alır.

İşin bu şekilde yapılmasında büyüğün de küçüğün de maslahatını gözetme söz konusudur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in aksine Ebû Hanife'ye göre malın aslen miras olarak kaldığı konusunda delil getirilmesi zorunludur. Çünkü bu taksim, ortada olmayan şahıs ve küçük aleyhine hüküm vermektir.

[b] - Ortaklar, satın aldıkları bir taşınmazı taksim ettirmek üzere hâkime başvurduklarında, ortaklardan herhangi birinin bulunmaması halinde hâkim malı taksim etmez.

Bunun bir önceki meseleden farkı şudur: Mirasçının mülkiyeti başkasına halef olarak edinilen mülkiyettir. Satın alma yoluyla olan mülkiyet ise ilk olarak edinilen mülkiyettir.

Başkasına halef olarak edinilen mülkiyetin anlamı, malda bir kusur bulunması halinde onu satana malın geri verilememesidir. Hazır olan kişi gâip olan şahıs adına dava tarafı olamaz. Bu sebeple ortaklardan biri bulunmadığında taksim yapılmaz.

Gâip veya küçük olan mirasçının elindeki taşınmazın taksimi:

[a] - Taşınmaz mal gâip olan mirasçının elinde olsa taksim edilmez.

[b] - Malın bir kısmının onun elinde olması, malın bir kısmının onun tarafından birine emanet bırakılması, taşınmaz malın küçüğün elinde olması durumlarında da taksim yapılmaz.

Çünkü taksim, mahkemede kendilerini savunan herhangi bir şahıs olmaksızın ortada olmayan şahıs ve küçük aleyhine, ellerindeki malda başkalarının hak sahibi olduğuna dair hüküm vermektir. Kendisine emanet bırakılan şahıs, davada asıl taraf olanın güvendiği bir şahıstır. Güvenilir konumunda olan şahıs kendisine güvenen adına onun malı konusunda davada taraf olamaz. Şu halde dava tarafı ortada olmadığı için hüküm vermek de câiz değildir. Bu meselede şâhit getirip getirmeme arasında fark yoktur. Doğru olan görüş budur.

Taşınmazın ortaklardan birinin mevcut olmasıyla taksimi:

[a] - Tek bir mirasçı geldiğinde, delil getirmiş olsa bile taksim yapan şahıs malı taksim etmez.

Çünkü davanın iki tarafının gelmesi şarttır. Tek kişi hem davacı hem davalı olamaz. Yine tek kişi hem taksim isteyen hem de taksime muhatap olan olamaz.

[b] - Ancak taksim talebi için gelenler iki kişi olursa o zaman taksim yapılır.

[&] - Taksim görevlisine büyük mirasçı ile birlikte terikenin üçte biri kendisine vasiyet edilen şahıs gelse ve taksim talebinde bulunsalar, kendilerinin mirasçı ve vasiyet alacaklısı olduklarına dair delil de getirseler, taksim görevlisi malı taksim eder. Çünkü ortada davanın iki tarafı vardır: Büyük mirasçı ölü adına, vasiyet alacaklısı ise kendi adına dava tarafıdır.

[&] - Aynı şekilde çocuğun vasîsinin gelmesi de ergenlik sonrasında bizzat çocuğun gelmesi gibidir. Çünkü vâsi çocuk yerine geçer.

Aynı bölgedeki ortak evlerin taksimi:

[a] - Ölen kişi mirasçılarına aynı bölgede olan evler bıraksa;

[aa] - Evler mirasçılar arasında ortak olur. Bu evlerin mirasçılar arasında taksimi yapılırken her biri ayrı ayrı taksim edilir. Çünkü evler; bulundukları yerler, komşuları, çarşı-pazara yakınlık ve uzaklığı gibi özellikleri dikkate alındığında farklı cins mallar gibidir. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Aynı binadaki daireler metrekaresi[2604] aynı ise tek bir taksim ile dağıtılır. Metrekaresi farklı ise ancak karşılıklı rıza ile taksim edilebilir.

[ab] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise şöyle demişlerdir: Şayet maslahata en uygun olanı bu evleri birbiri karşılığında taksim etmekse böyle yapılır, aksi taktirde her biri müstakil olarak taksim edilir. Çünkü hâkimin, hakları muhafaza etmekle birlikte maslahata en uygun olanı yapması zorunludur.

[b] - Evler farklı bölgelerde ise;

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre birlikte taksim edilmezler.

[c] - Kişi geride bir ev ve tarla veya bir daire ve dükkân bıraksa, mallar arasında cins farklılığı olduğundan, bunlar mutlak olarak ayrı ayrı taksim edilir.

Taksimin şekli:

[a] - Taksim görevlisinin taksim edeceği malı aklında tutabilmek için iyice kavraması ve taksim yapılacak şahısların paylarını dikkate alarak payda eşitlemesi yapması gerekir. Örneğin en düşük pay sahibi üçte bir alacaksa paydayı üç, altıda bir alacaksa paydayı altıda bir üzerinden hesaplar.

a) [Payların eşit olması halinde taksimin şekli]

1. [Taksimi yapacak şahıs] arazinin ölçülmesi ve binanın değerinin belirlenmesinden sonra her bir mirasçının payını "falancanın payı şu kadar, filancanın payı bu kadar" şeklinde ayrı ayrı yazar. Çünkü sonuçta buna ihtiyaç duyabilir.

2. Paylar birbirinden ayrıştırılır. Böylece mümkün olduğu ölçüde hiçbir payın diğeri ile ilişkisi kalmamış olur.

3. Sonra her bir pay sırayla birinci pay, ikinci pay ... şeklinde numaralandırılır.

4. Pay sahiplerinin tümünün isimleri bir kağıda yazılarak bir kesenin içine konularak hâkime teslim edilir.

5. Hâkim kese içinden isimleri çeker. İsmi ilk çıkan birinci payı, ikinci çıkan ikinci payı ... alır.

2604 Metnin aslında *misâha* (yüzölçümü) ifadesi kullanılmakla birlikte günümüzde yaygın olan birim esas alınarak metrekare diye tercüme edilmiştir. (S.D.)

Bu, payların eşit olması halindedir.

b) [Payların farklı olması halinde taksimin şekli]

Payların farklı olması halinde; örneğin üç ortaktan birinin payı on, diğerinin beş, diğerinin bir payı olsa, mal toplam on altı pay kabul edilir. Üç kişinin isimleri yazılır. İlk önce on pay sahibi olan şahsın adı çıkarsa birinci payı ve ona bitişik olan dokuz payı kendisine teslim eder, ta ki payları bitişik olsun. Diğerlerinde de aynı işlemi yapar.

Kura çekilmesi ortakları hoşnut etmek, torpil yapıldığı yönündeki dedikoduları sona erdirmek içindir. Hâkim her bir ortağın payını kura çekmeksizin belirlese, bu da geçerli olur. Çünkü bu işlem yargısal bir hüküm anlamına gelir, hâkimin de bağlayıcı hüküm verme yetkisi vardır.

[b] - Taksim görevlisinin taksime taşınır mal ve paraları dahil etmesi uygun olmaz. Dahil etmemesi daha iyi olmakla birlikte bunu yaparsa câizdir. Bu, para dahil edilmediğinde taksimin mümkün olması halindedir. Şayet mümkün olmazsa en küçük ortağın payı para olarak belirlenir. Menkul malların taksime girmesi hâkimin zorlamasıyla değil, karşılıklı rıza ile olur. Ancak menkul mallar girmediğinde taksim mümkün olmuyorsa hâkim bunu zorla yapabilir.

[c] - Pay sahiplerinin ortak bir evi olsa ve taksimini isteseler, arazinin bir tarafında fazladan bir bina olsa, taraflardan biri binaya karşılık olarak para istese, diğeri de araziden bir bedel vermek istese, karşılık olarak araziden yer verilir. Payına bina düşen ortak razı olmadıkça binaya karşılık olarak para vermeye zorlanamaz. Çünkü taksimde karşılıklı değişim özelliği de söz konusudur.

[d] - Ortak bir ev paylaşıldığında bir tarafın payına diğerinin mülkünde yer alan bir yol düşse, yolu başka yerden açma imkanı varsa diğerinin payındaki yolu kullanamaz. Çünkü ortaklardan birine zarar vermeksizin bu taksimi yapmak mümkündür. Şayet mümkün olmazsa taksim feshedilir. Çünkü malların karışımı devam ettiğinden ihtilaf devam eder. Bu yüzden taksim yeniden yapılır.

Alt ve üst katların taksimi:

Taksimi istenilen mal;

a) Bir kısmı üst katı olmayan bir kat veya üst katı başkasına ait bir kat,

b) Bir kısmı da alt katı başkasına ait bir kat,

c) Bir kısmı alt ve üst kattan oluşan iki kat

bina olsa;

[a] – [İmam Muhammed'e göre] her birinin değeri ayrı ayrı belirlenir. Değeri dikkate alınarak taksim edilir. Bunun dışında bir şey dikkate alınmaz.

Bu, İmam Muhammed'e göredir. Tercih edilen ve fetvaya esas olan görüş de budur.

[b] - Ebû Hanîfe şöyle demiştir: Metrekare esas alınarak taksim edilir. Burada alt katın bir metrekaresi üst katın iki metrekaresine eşit kabul edilir.

[c] - Ebû Yusuf'a göre ise üst katın bir metrekaresi alt katın bir metrekaresine eşittir.

Denildiğine göre Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf kendi dönemlerini dikkate alarak bu görüşlere ulaşmışlardır. Doğru olan da budur.

Ortakların taksimde anlaşmazlığa düşmeleri:

Ortaklar taksimde anlaşmazlığa düşseler, taksim işinde iki taksim görevlisi çalışmışsa;

[a] – Bunların her ikisi şâhitlik ederlerse şâhitlikleri kabul edilir.

Bu görevlilerden birinin hâkim tarafından görevlendirilmesi, diğerinin böyle olmamasının bir farkı yoktur.

[b] - Biri şâhitlik ederse kabul edilmez.

Çünkü tek bir kişinin şâhitliği kabul edilmez.

Taksimde hata yapıldığı iddiası:

[a] - Ortaklardan biri taksimde hata yapıldığını iddia eder ve kendi payına ait bir bölümün diğer ortağın eline geçtiğini ileri sürerse, daha önceden "hakkımı ve payımı tam olarak teslim aldım" şeklinde şâhit tutmuşsa, bu yeni iddiasına dair bir delil getirmedikçe iddiası kabul edilmez.

Çünkü yapılan taksimin fesholması gerektiğini iddia etmektedir. Bu, delilsiz kabul edilmez.

[b] - Buna dair şâhit getiremezse diğer ortaklara yemin ettirilir. Yeminden kaçınan ortak olursa onların payı ile davacının payı bir araya getirilerek aralarında payları oranında yeniden paylaştırılır.

Çünkü yeminden kaçınma, yalnızca kaçınan kişi aleyhine bir delil kabul edilir. Bu yüzden her bir ortağa kendi iddiasına göre muamele edilir.

[c] - Şayet kişi "hakkımı aldım, tam olarak aldım" dedikten sonra "bir kısmını aldım" dese yeminle birlikte hasmının sözü kabul edilir.

Çünkü davacı taksimin tamamlandığını ve payını aldığını ikrar etmiş, sonra hasmında hakkı kaldığını iddia etmiştir. Hasmı ise bunu inkâr ettiğinden davacının sözü ancak delille kabul edilir.

[d] - Kişi "şu bölge benim payıma düştü, ancak ortağım payımı bana teslim etmedi" dese, hakkını aldığına dair şâhit tutmamışsa, ortağı da kendisini yalanlıyorsa karşılıklı olarak yemin ederler ve taksim işlemi iptal edilir.

İki kişi arasında yapılan taksim işleminden sonra üçüncü bir ortağın çıkması:

[a] - Taksim işleminden sonra bir ortağa düşen muayyen bir payda başka bir hak sahibi çıksa Ebû Hanîfe'ye göre taksim iptal edilmez.

[b] - Malın tümü üzerinde şayi bir ortak çıkarsa taksim fesholur. Bu konuda icmâ vardır.

Çünkü hak sahibinin çıkması, ortada üçüncü bir ortağın olduğunu gösterir. Onun rızası olmaksızın taksim yapılamaz. Şayi hisseli hak sahibinin çıkması taksimin anlamını, yani payların ayrıştırılmasını iptal eder. Çünkü diğer ortakların payında şayi hisse bulunmaktadır.

Ortaklardan birinin payında hak sahibi çıkması halinde ise, hak sahibinin hakkı belirlidir. Taksim başlangıçta bu şekilde yapılsaydı, yani evin ön yarısı iki ortak ile üçüncü şahıs arasında, evin arka yarısı iki ortak arasında olsa; iki ortak birine ön tarafın yarısı ve arka tarafın dörtte biri, diğerine de arka tarafın dörtte üçü olacak şekilde taksim yapsalar bu câiz olur. Başlangıçta bu şekilde taksim câiz olduğu gibi sonradan da câiz olur. Taksim özelliği mevcuttur, sonradan çıkan hak sahibinin payı belirlidir. Evin tümünde şayi hisseli hak sahibinin ortaya çıkması ise bundan farklıdır. Çünkü ilk taksim aynen bırakılsa hak sahibinin payı evin tümüne dağılacak ve o bundan zarar görecektir. Burada ise zarar olmadığından ikisi birbirinden farklıdır.

Muhâyee (Menfaatlerin taksimi):

[a] - Muhâyee istihsanen câizdir.

Kıyasa göre câiz olmaması gerekirdi. Çünkü muhâyee bir menfaati onun misli ile mübadele etmektir. Ancak biz *"Onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir."* [Şuara, 155] âyeti ve aynı anda menfaatten yararlanmak için bir arada bulunmanın mümkün olmaması sebebiyle istihsâna göre hüküm verdik.

[b] - Muhâyee, de taksim gibidir.

Taksim, mallarda olduğu gibi muhâyee de menfaatlerde olur. Ancak maldan yararlanmayı tamama erdirme noktasında taksim muhâyeeden daha güçlüdür. Çünkü taksim menfaatleri tek bir zamanda toplamaktır. Muhâyee ise menfaatleri ardışık zamanlı olarak (karşılıklı sıra ile) toplamaktır. Bu sebeple,

[c] - Ortaklardan biri taksim diğeri muhâyee istese hâkim malı taksim eder.

Çünkü bu, yararı daha çok gerçekleştirir.

[d] - Taksimi mümkün olan bir şeyde muhâyee yapılsa, sonra ortaklardan biri taksim yapılmasını istese taksim görevlisi taksim işlemini yapar, muhâyee geçersiz olur

[e] - Muhâyee ortaklardan birinin veya her ikisinin ölümü ile sona ermez.

Çünkü geçersiz hale gelmiş olsaydı hâkim onu tekrar yapardı. Onu geçersiz sayıp sonra tekrar yapmanın bir anlamı yoktur. Muhâyee konusunda hâkimin zorlaması geçerlidir.

[f] - İki kişi bir evde; birisi üst katta diğeri alt katta muhâyee yapmak üzere anlaşsalar, bu câiz olur.

Çünkü muhâyeenin bu şekilde yapılması câizdir. Bu şekildeki muhâyee payların mübadele edilmesi değil, payların tümünün birbirinden ayrıştırılmasıdır. Ortaklardan her biri –akitte şart koşsun ya da koşmasın- muhâyee yoluyla kendisine düşen kısmın gelirinden istifade edebilir.

[g] - İki kişi iki evde; birisi birinde diğeri öbüründe oturmak üzere muhâyee yapsalar bu câiz olur. Hâkim de buna zorlar.

Bu görüş Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in temel prensiplerine göre anlaşılması açık bir hükümdür. Ebû Hanîfe'ye göre ise taksimde olduğu gibi burada da hâkim zorlayamaz.

[ga] - Bir görüşe göre bu durumda muhâyee câiz değildir. Çünkü bu ortak evin/evlerin bir bölümünde oturma karşılığında diğer bölümünde oturmayı satmaktır. Taksim ise böyle değildir. Çünkü taksim, evin / evlerin bir bölümünü diğeri karşılığında satmaktır ki bu câizdir.

[gb] - Bir görüşe göre ise bu durumda muhâyee mutlak olarak câizdir. Çünkü menfaatler konusundaki farklılık azdır ve ayrıca bu yolla payların ayrıştırılması sağlanmaktadır.

[h] - İki evde, bunlardan her birini ortaklardan birinin kiraya vererek gelirinden yararlanması şeklindeki muhâyee câizdir. Evlerden birinin geliri diğerinden çok olursa bu fazla kısım iki taraf arasında ortak olmaz.

Tek bir ev ise bundan farklıdır. İki ev ile tek ev arasında şu fark vardır: İki evde yararlanma zamanı aynı olmakla birlikte paylar birbirinden ayrışmaktadır. Tek evde ise menfaat sıra ile elde edilmektedir. Bu yüzden bu, borç gibi değerlendirilmiş, her bir ortak kendi sırası geldiğinde diğerinin vekili gibi olmuştur. Bu sebeple kendi sırası geldiğinde daha çok kira elde eden ortak, elde ettiği fazlalığı diğeri ile paylaşır.

[ı] - Bir hurma bahçesi, ağaçlar veya koyun sürüsü iki kişi arasında ortak olsa ve bunlar her biri bir bölümüNÜ alarak meyvesini toplama / yavrulatma / sütünü içme konusunda muhâyee yapsalar câiz olmaz.

Çünkü menfaatler üzerinde muhâyee, onların varlığını sürekli korumaması ve taksiminin mümkün olmaması sebebiyle zarureten câiz görülmüştür. Oysa meyve, yavru ve süt, varlığını koruyan mallardır. Bunlar var olduğunda bunlar üzerinde ancak taksim işlemi yapılabilir.

VAKIF

Vakıf sözlükte hapsetmek demektir.

Dinî bir terim olarak ise "bir şeyi mülkiyeti vakfedende kalmak, menfaati tasadduk edilmek üzere hapsetmektir".

[A] - Ebû Hanîfe'ye göre;

[a] - Vakfedilen malın mülkiyeti, vakfeden kimsenin elinden çıkmaz, vakıftan dönülebilir, vakıf satılabilir.

Ona göre vakıf ancak şu iki şey ile bağlayıcı hale gelir:

Birincisi: "Öldüğümde falan şeyi şu işe vakfettim" gibi bir ifade ile vakfı ölüme bağlamak. Bu durumda vakıf vasiyet gibi kabul edilir, terikenin üçte birlik kısmı üzerinde geçerli olur. Ölümden önce değil, sonra geçerli olur. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ademoğlu öldüğünde üç şey dışında ameli kesilir:

1. Sürekli devam eden sadaka (sadaka-i câriye),

2. Kendisinden yararlanılan bir ilim,

3. Kendisi için dua eden sâlih bir çocuk.[2605]

İkincisi: Bu iş için tayin edilmiş bir hâkimin hüküm vermesi. İki taraf arasında hakem kılınmış kişinin hüküm vermesi ile olmaz. Hâkimin hüküm vermesi, bağlayıcı olması için şarttır. Çünkü vakfın bağlayıcılığı ictihada açık bir konudur. Sahih olan görüşe göre karşılıklı iki tarafın hakem kıldığı şahsın hükmü, anlaşmazlığı kaldırmaz. Hâkimin hüküm vermesi şu şekilde olur: Vâkıf (vakfeden şahıs) vakıf malını mütevellîye verir, sonra da "vakfın bağlayıcı olmadığı" gerekçesini ileri sürerek vakıf işleminden dönmek ister, mütevellî ile vâkıf mahkemeye giderler, hâkim de vakfın bağlayıcı olduğuna hükmeder.

[b] - [Vakfın câiz olmadığı konusunda] Ebû Hanîfe'nin delilleri [şunlardır]:

[*] - İbn Abbas Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

2605 Neylü'l-evtâr, 5, 26.

Allah'ın belirlemiş olduğu miras paylarından alarak vakıf yapmak yoktur.[2606]

[*] - Yine İbn Abbas şöyle demiştir: Nisâ sûresi indirildikten ve bu sûrede miras payları belirtildikten sonra Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle dediğini işittim:

Nisâ suresinden sonra hapis (vakıf) yoktur.[2607]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu sözü ile adeta insanların cahiliye dönemindeki uygulamalarına işaret etmektedir. Onlar ölenin malını ve karılarını alıkoyarlardı. Kadınları çirkin gördüklerinde veya onların az malı olduğunda kocalarından alıkoyarlardı. Çünkü ölenin velileri, kadınlar üzerinde daha fazla hak sahibi idi.

[*] - Ebû Hanife'nin diğer delili kadı Şüreyh'in şu sözüdür: Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem malın alıkonulmasını (vakfı) engellemek üzere geldi.

Ebû Hanîfe'nin sözlerinden, onun vakfı câiz görmediği anlaşılmakta ise de daha doğru olan görüş onun vakfı câiz gördüğü, ancak bağlayıcı görmediğidir.

[c] - Vakfın câiz olmasının delili ise şu rivayetlerdir:

[*] - Cüveyriye bt. El-Hâris'in kardeşi Amr b. el-Hâris şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ölümü sırasında geride hiçbir dirhem, dinar, köle, cariye veya başka bir şey bırakmadı. Yalnızca beyaz katırı, silahı ve sadaka kıldığı bir arazisi vardı.[2608]

[*] - Mesrûk, Hz. Âişe'den radıyallâhu anh şunu rivayet etti:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Medine'deki yedi bahçesini Abdülmuttalib oğulları ile Hâşimoğullarına sadaka kıldı.

[*] - İslam'daki ilk vakıf Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e vasiyet edilen, onun da vakfettiği Muhayrîk arazileri idi.

[*] - Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman Rûme kuyusunu, Hz. Ali, Zübeyr, Sad, Hakîm b. Hizâm, Zeyd b. Sâbit, Enes radıyallâhu anh vakıf yapmışlardır.

[B] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir:

Vakıf, bir şeyi, menfaati kullara ulaşmak üzere Allah'ın mülkü hükmünde kılmaktır. Vakfeden kişinin "vakfettim" sözü ile vâkıfın mal üzerindeki mülkiyeti ortadan kalkar. Gerek şayi hisseli olsun gerek olmasın, gerek mütevellîye teslim edilsin gerek edilmesin, sonu gelen bir yön zikretsin etmesin, vakıf geçerlidir.

Bu, Ebû Yusuf'un görüşüdür.

2606 Sünen-i Dârekutnî, 3, 68.
2607 Sünen-i Dârekutnî, 3, 68.
2608 Sahîh-i Buhârî, 554.

[*] - İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Hz. Ömer'in payına Hayber'den bir arazi düştü. O "Ey Allah'ın rasulü! Bana Hayber'den daha önce hiç sahip olmadığım değerde bir arazi düştü. Bu konuda ne yapmamı emredersin?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi: "İstersen aslını hapsedip (vakfedip) tasadduk edersin". Hz. Ömer de onu Allah yolunda olanlara, kölelere, fakirlere, misafirlere, yolda kalmışlara şu şartla vakfetti: "Satılmayacak, hibe edilmeyecek, miras olarak kalmayacak; vakfın işlerini üstlenen kişi marufa göre ondan yiyebilir, mal edinmemek şartıyla başkasına da yedirebilir". Bu vakfın yönetimini Hz. Ömer'in oğlu üstlenmişti. Mekke'den gelip kendilerine konuk olan şahıslara vakıftan hediye ediyordu.[2609]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Rûme kuyusunu satın alıp da cennet karşılığında o kuyuda kendi kovasını diğer Müslümanların kovası ile eşit tutacak olan biri var mı?" diye sordu. Hz. Osman "ben kendi malımla satın alırım" dedi. O kuyuyu otuz beş bin dirheme satın aldı, sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gelip "onu Müslümanların kıldım" dedi.[2610]

[C] - İmam Muhammed (rh.a.) şöyle demiştir:

Şu dört şart yerine gelmedikçe vakfeden kişinin maldaki mülkiyeti ortadan kalkmaz:

1. Vakıf için bir mütevellî belirleyip malı ona teslim etmesi,

2. Vakfın diğer mallardan ayrıştırılması (şayi olmaması),

3. Vakfın menfaatlerinden herhangi bir şeyi kendisi lehine şart koşmaması,

4. Müebbed olması. Bu şart, vakfın sonunu fakirlere ait kılmakla olur.

İmam Muhammed'in delilleri şunlardır:

[*] - Hz. Osman, İbn Ömer ve İbn Abbas'ın "sadaka teslim alınmadıkça geçerli olmaz" dedikleri rivayet edilmiştir.

[*] - Muaz b. Cebel ve Şüreyh'in teslim alınmadıkça vakfı onaylamadıkları rivayet edilmiştir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakfedilen malın, vakfeden kişinin mülkiyetinden çıkması ve yalnızca Allah'a has kılınması, vakıf sahibinin vakıftan elde edeceği uhrevî yararın ve kullar için vakfın devamlı olabilmesi için temlikten arındırılmış olması gerektiğini belirtmiştik. Yine onlara göre vakfın sevabının devamlı surette vakıf yapana ait olması için vakfın bağlayıcı olmaya ihtiyacı vardır. Vakıf, vakfeden kişinin mülkiyetini ıskat etmesi ve mescit vakfında olduğu gibi Allah'a ait kılınmasıyla yapılabilir.

2609 Neylü'l-evtâr, 5, 262.
2610 Fethu'l-Bârî, 5, 305.

Ebû Yusuf önceleri Ebû Hanîfe ile aynı görüşteydi. Bağdat'a gidip de Hz. Ömer'in hadisini duyunca bu görüşünü bıraktı ve "bu hadis Ebû Hanîfe'ye ulaşmış olsaydı o da kendi görüşünü bırakıp bunu benimserdi" dedi.

[*] - Söz konusu hadis İmam Muhammed'in Sahr b. Cüveyriye, Nâfi' aracılığıyla İbn Ömer'den rivayet ettiği şu hadistir:

Hz. Ömer Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında "Semğ" adı verilen bir hurma bahçesini vakfetti.

Hz. Ömer radıyallâhu anh: "Ey Allah'ın rasulü! Bana [Hayber'in fethinden] bir mal düştü. Bana göre bu mal çok değerli. Ben onu tasadduk etmek istiyorum" dedi.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Satılmamak, hibe edilmemek ve miras olarak kalmamak, meyvesini infak etmek şartıyla malın aslını tasadduk et.

Hz. Ömer de malı tasadduk etti. Bu sadaka Allah yolunda olanlar, köleler, fakirler, misafirler, yolda kalanlar ve Hz. Ömer'in akrabalarına harcanacak, vakfın idaresini üstlenen kişi maruf ölçüler içerisinde ondan yiyebilecek ve mal edinmeksizin arkadaşına da yedirebilecekti.[2611]

Fetva Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine uygun olarak vakfın câiz olduğu yönündedir. Bazı fakihler insanları vakfa yönlendirmek için Ebû Yusuf'un görüşünü esas almıştır. Bazıları da İmam Muhammed'in görüşünü esas almışlardır. Çünkü bu görüş rivayetlere daha uygundur.

Bir maldaki şayi hissenin vakfedilmesi:

[a] - Taksimi mümkün olan şayi hisseli bir maldaki şayi hissenin vakfedilmesi;

[aa] - Ebû Yusuf'a göre câizdir. Ona göre vakfedilen malın teslim alınması şart değildir.

[ab] - İmam Muhammed'e göre ise bu câiz değildir. Çünkü ona göre malın teslim alınması şarttır.

[b] - Taksimi mümkün olmayan mallarda ise şayi hisseli malın bu halde vakfedilmesi câizdir.

Bundan mescit istisna edilir. Çünkü Ebû Yusuf'a göre de taksimi mümkün olmayan mallarda şayi hisseli olarak mescit vakfı tamam olmaz. Çünkü maldaki ortaklığın devam etmesi, o malın tamamen Allah'a özgü kılınmasına engeldir. Bu konuda muhâyee, yani vakfedilen malın bir süre mescit olarak, bir süre mesela emanet bırakma yeri olarak kullanılması ise son derece çirkin bir davranıştır.

2611 Sahîh-i Buhârî, 571.

Mescit dışında taksimi mümkün olmayan mallarda şayi hissenin vakfı câizdir. Çünkü muhâyee yoluyla gelirinden yararlanmak mümkündür; bu, çirkin bir davranış değildir.

[c] - Kişi, taşınmazın tümünü vakfetse, sonra taşınmazın şayi hisseli bir bölümünün başkasına ait olduğu ortaya çıksa, İmam Muhammed'e göre diğer kısımdaki vakıf da geçersiz hale gelir.

Çünkü vakıf yapma esnasında şayi hisse söz konusu idi.

[d] - Ancak taşınmazın belirli bir yerinin başkasına ait olduğu ortaya çıktığında vakıf geçersiz hale gelmez, çünkü şuyû söz konusu değildir.

[*] - Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer satın almak suretiyle Hayber'de toplam yüz pay edindi. Bunları bir araya getirdiğinde "Ey Allah'ın rasulü! Daha önce benzerine sahip olmadığım bir mala sahip oldum. Bu malı Allah'a yaklaşmak için kullanmak istiyorum." dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "malın aslını vakfet, meyveleri Allah yolunda bağışla" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer de satılmamak, miras olarak kalmamak ve hibe edilmemek şartıyla tasadduk etti. Bu yüz pay, şayi hisseli idi.[2612]

Vakfın sonunun sınırlandırılmasının etkisi:

[a] - Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre vakfın sonu asla sona ermeyecek bir şeye bağlanmadıkça vakıf gerçekleşmez.

Bu, şöyle yapılır: Vakıf yapacak kişi "bu arazimi falancanın soyuna –bu soydan gelecek nesillere...- vakfettim. O soydan kimse kalmadığında vakfın gelirini fakirlere vakfettim" derse vakıf geçerli olur. Çünkü fakirler hiçbir zaman bitmez. Vakfeden bunu söylemediğinde vakıf geçerli olmaz.

[b] - Kişi bir zimmî'ye malını vakfetse bu sahih olur.

Çünkü zekât dışında zimmî de malî ibadetlere konu olabilir. Bu sebeple onlara tasaddukta bulunmak câizdir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Allah sizinle din konusunda savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan [gayri müslim] kimselere iyilik etmenizi ve adaletli davranmanızı yasaklamaz.

[c] - Ebû Yusuf şöyle demiştir: Kişi, malını sonu gelip tükenecek bir yöne vakfettiğinde bu vakıf geçerli olur, mal daha sonra vakfeden zikretmemiş olsa bile fakirlere vakfedilmiş olur.

Örneğin kişi, fakirleri hiç zikretmeksizin "arazimi Allah için ebedî olarak falancanın çocuklarına, çocuklarının çocuklarına vakfettim" dese söz konusu şahısların tükenmesinden sonra mal fakirlere vakıf olarak kalır. Çünkü kişi malını Allah için ebediyen vakfetmiştir. Allah için olan mal fakirlere harcanır. Bu sebeple sanki vakfeden kişi "fakirler" ifadesini zikretmiş gibi kabul edilir.

2612 İ'lâü's-sünen, 13, 102.

Vakıf şekilleri:

[a] - Kişi "bu arazim Allah için ebediyyen çocuklarıma, onlar kalmadığında fakirlere sadakadır (vakıftır)" dediğinde;

[aa] - Arazinin gelirleri bu sözü söyleyenin öz erkek, kız ve çift cinsiyetli çocuklarına ait olur.

Hizânetü'l-ekmel isimli eserde şöyle denilmiştir: "Bu vakıfta erkek ve kız çocukları eşit pay alır".

[ab] - Bu vakıf, vakfın yapıldığı an mevcut olan ve gelir elde edilmeden önce meydana gelecek olan çocuklara yapılmış sayılır.

Çünkü dikkate alınacak olan şey "vakfedilen maldan gelir meydana geldiği zaman mevcut olan çocuklar"dır. O sırada mevcut olanlar vakfa dahildirler.

[ac] - Gelir elde edilmesinden sonra çocuğu olursa, gelirin elde edilmesi vaktinden altı ay öncesinde doğmuşsa vakfa dahil olur.

Çünkü onun daha önce ana karnında mevcut olduğu kesin olarak bilinmektedir. Bu sebeple de diğer çocuklarla birlikte vakfa dahil olur.

[ad] - Gelirin elde edilmesinden önce çocuklardan biri ölse vakıfta hakkı kalmaz.

[af] - Gelirin elde edilmesinden sonra birisi ölürse gelirden payını alır, bundan borcu ödenir, vasiyetleri yerine getirilir, artarsa mirasçılarına verilir.

[b] - Kişi "bu mal çocuklarımın çocuklarına vakıftır" dediğinde uzak olsun yakın olsun, gerek oğullarının çocukları, gerekse kızlarının çocukları vakfa dahil olur.

Çünkü hepsi kişinin nesli ve zürriyetidir. Nitekim Yüce Allah *"Dâvud ve Süleyman da onun [İbrahim'in] zürriyetindendir"* [En'âm, 84] buyurmak suretiyle uzak da olsa Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ı (a.s.) Hz. İbrahim'in zürriyeti kılmıştır. Yine annesi aracılığıyla Hz. İbrahim'e bağlanan Hz. İsa'yı da onun zürriyeti kılmıştır.

El-İhtiyâr isimli eserin yazarı [el-Mevsılî] şöyle demiştir:

[*]- Kişi "çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına" vakıf yaptığında; öz çocukları, vakıf esnasında mevcut olan ve sonrasında dünyaya gelen çocuklarının çocukları (torunları) buna dahil olur. İki nesil (çocukları ve torunları) vakfın gelirinde ortak olur. Bu iki nesilden sonra gelenler vakfa dahil olmazlar. Çünkü kişi, çocuklarını ve torunlarını özellikle zikretmiştir.

[*]- Kişi "çocuklarıma" şeklinde vakıfta bulunduğunda "çocuk" sözcüğünün anlamı çok genel olduğundan, soyundan gelen tüm nesiller vakfa dahil olur. Ancak birinci neslin önceliği vardır. Onlar ortadan kalkınca ikinci nesil vakıftan

yararlanır. Sonra bu şekilde devam eder. Tüm nesiller –uzak olsun, yakın olsun- vakıftan eşit olarak yararlanır. Çünkü kişinin vakıf yaparken amacı, çocuklarına iyilik ve yardımda bulunmaktır.

[*] - İbn Büreyde babasından şunu nakletmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hutbe veriyordu. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin radıyallâhu anh çıkageldiler. Üzerlerinde kırmızı gömlekler vardı. Bir düşüp bir kalkıyorlardı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onları bu şekilde görünce minberden indi ve onları kucağına alarak sonra tekrar minbere çıktı. Onları kucağına oturttu. Daha sonra şöyle buyurdu:

Yüce Allah: (Mallarınız ve çocuklarınız ancak bir imtihan vesilesidir) derken ne kadar da doğru söylüyor! Bu ikisini görünce dayanamadım, kucağıma aldım.[2613]

[*] - Ebû Bekre şöyle dedi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minbere çıkarak [Hz. Hasan hakkında] şöyle buyurdu:

Benim bu oğlum seyyid (efendi)dir. Allah onun aracılığıyla Müslümanlardan iki büyük topluluğu barıştıracaktır.

[c] - Kişi "kendisine neseben bağlananlara" vakıfta bulunsa, kızlarının çocukları vakfa dahil olmaz. Çünkü onlar neseben kendisine bağlı değillerdir.

[d] - Kişi "oğullarına" vakıfta bulunsa çift cinsiyetli çocuklar vakfa dahil olmaz. "Kızlarına" vakıfta bulunduğunda da dahil olmazlar. Çünkü çift cinsiyetli şahsın hangisi olduğu belli değildir.

[e] – Kişi "oğullarına ve kızlarına" vakıfta bulunsa çift cinsiyetli şahıs vakfa dahil olur. Çünkü bu kişi ya erkek ya kızdır. Diğer bir görüşe göre bu durumda da çift cinsiyetli şahıs vakfa dahil olmaz.

[f] - Kişi "bu hastalığımdan ölürsem arazimi, binamı vakfettim" dese, sonunda iyileşse de ölse de vakıf geçerli olmaz. Çünkü vakfı şarta bağlamıştır. Vakfın meydana gelmesini şarta bağlamak geçerli değildir.

[g] - Kişi "bu hastalığımdan ölürsem arazimi vakfedin" dese câiz olur. Bununla bir önceki mesele arasındaki fark şudur: Burada vekalet verme şarta bağlanmıştır ki bu câizdir.

[h] - Tek başına zenginlere vakıfta bulunmak câiz değildir. Çünkü bu bir ibadet olmadığı gibi sevabı da gerektirmez. Kişi belirli sayıda zengine, sonra da fakirlere vakıfta bulunsa bu câiz olur.

2613 Sünen-i Beyhakî, 6, 165.

[*] - Hişam b. Urve'nin babası aracılığıyla rivayet ettiğine göre Zübeyr b. Avvâm evlerini oğullarına satılmamak, miras olarak kalmamak ve hibe edilmemek şartıyla vakfetti. Boşanan kızlarının da zarar vermeksizin ve zarara uğratılmaksızın o evlerde oturabileceğini, ancak evlenip de evde oturmaya ihtiyacı kalmayan kızların evlerde hakkının kalmayacağını belirtti.[2614]

[ı] - Kişi "bu binam fakirlere vakfedilmiştir" dediğinde kendi akrabaları ve çocuklarından fakir olanlar da vakfa dahil olur.

Vakıf gelirinin fakir akrabalara harcanması, yabancılara harcanmasından daha iyidir.

Çünkü bunda hem sadaka hem de yakınlara iyilik etme vardır. Çocuklarına harcanması daha iyidir. Çünkü çocuklara iyilik etmek, yakınlara iyilik etmenin en zorunlu ve en sevabı bol olanıdır. Daha sonra akrabaları, sonra komşuları, sonra vakfa evi en yakın olan kimseler gelir.

Hepsine vakıf gelirinden ara sıra verilmesi uygun olur.

Çünkü vakıf gelirinin tümü sürekli onlara verilirse aradan zaman geçtikçe onların vakfı kendilerine mülk edinmeleri ve bu konuda talepte bulunmaları ihtimali söz konusu olabilir.

Fakir olan akrabanın vakıftan hak kazanabilmesi için hem fakir olduğunu hem de vakfedenin akrabası olduğunu delille ispat etmesi gerekir.

Fakirliğini ve akraba olduğunu ispat edemezse vakıftan pay alamaz. Fakirliğini ispat ederse yalnızca fakirliği yönünden payı olur.

[i] - Kişi fakir akrabalarına vakıfta bulunduğunda vakıftan yararlanma hakkı kazananlar arasına "ancak mahkeme hükmü ile nafakaya hak kazanan erkek kardeş vb. kimseler" de girer.

[j] - Kişi en yakın akrabasına vakıfta bulunduğunda kızın kızının kızı anababa bir kız kardeşten daha öncelikli hak sahibi olur. Çünkü o, kendisinin sulbündendir. Kız kardeşi ise babasının sulbündendir. Burada mirasçılık dikkate alınmaz.

[*] - Ebû Musa el-Eş'arî Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir: "Bir topluluğun kız kardeşinin oğlu da onlardandır".[2615]

Taşınır malın vakfedilmesi:

[a] - Taşınır malın vakfedilmesi Ebû Hanîfe'ye göre sahih değildir. Çünkü bu mal ebediyen varlığını sürdürmez.

2614 İ'lâü's-sünen, 13, 166.
2615 Neylü'l-evtâr, 5, 274.

[b] - Ebû Yusuf şöyle demiştir:

[&] - Kişi, içinde bulunan sığırlar ve tarım aletleri ile birlikte çiftlik vakfetse câiz olur. Çünkü sığırlar ve aletler araziye tâbidir.

[&] - Yine ona göre araziye tâbi olarak taşınır malın vakfı câizdir.

[&] - Tek başına at, silah vb. taşınırların vakfı ise –ileride geleceği üzere- nas sebebiyle câizdir.

[c] - İmam Muhammed şöyle demiştir:

At ve silah gibi malların Allah yoluna vakfedilmesi sahih olduğu gibi vakfedilmesinde teamül bulunan tarım aletleri, marangozluk aletleri, elbise, tencereler, mushaf ve kitap gibi malların vakfedilmesi de sahihtir.

Ebû Yusuf'a göre bunların vakfı câiz değildir.

Farklı bölge fakihlerinin çoğunluğu İmam Muhammed'in görüşünü benimsemişlerdir.

Bunun delili şu rivayettir:

[*] - Ebû Hureyre radıyallâhu anh şöyle dedi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ömer'i zekât memuru olarak gönderdi. İbn Cemîl, Hâlid b.Velid ve Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in amcası Abbas zekâtlarını vermediler. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

İbn Cemîl fakir iken Allah'ın kendisini zengin kılmasının intikamını alıyor! Hâlid'e gelince siz ona haksızlık yapıyorsunuz. Çünkü o, zırhlarını ve savaş malzemelerini Allah yolunda vakfetti. Abbas'a gelince onun zekâtı ve bir o kadarını vermek benim borcum olsun.[2616]

Vakfedilen malın satımı:

[a] - Vakıf sahih olarak kurulduğunda kişinin mülkiyetinden çıktığından, satımı ve temliki câiz olmaz.

[b] - Ancak şayi hisseli mal bundan müstesnadır. Ebû Yusuf'a göre onun vakfı ve satımı câizdir.

Kişi müşterek bir arazideki payını vakfedip arazinin taksim edilmesini istese taksim edilmesi câiz olur. Çünkü taksim, ortak payların ayrıştırılması olup temlik ve mübadele sayılmaz. Taksim işini ortağı ile birlikte yapar, ortağının ölmesi halinde onun vasîsi ile yapar.

[*] - Hâlid b. Ebû Bekir şöyle dedi: Sâlim b. Abdullah, Hz. Ömer'in vakfından olan kölelerden birinin satımında hayır olduğunu gördüğünde satar, yerine başkasını satın alırdı. [2617]

[c] - Kişi tamamen kendisine ait bir arazinin yarısını vakfetse, arazinin bölüşülme işlemi hâkim ile birlikte yapılır. Yahut da payından kalan kısmı bir kişiye satar, sonra da müşteri ile taksim eder, sonra onu kendisinden satın alır. Payından kalan kısmı doğrudan satın alması câiz değildir, çünkü aynı kişi taksim işleminin iki tarafını birden teşkil edemez.

[*] - Abdurrahman b. Ebân b. Osman, Hz. Osman'ın vakfını idare ediyordu. Vakıf köleler içinde kendisinde bir hayır bulunmayanları satıp yerine başkasını satın alıyordu. Vakıf kölelerden biri bir şahsa karşı suç işledi, bu suç karşılığında köleyi o şahsa teslim etti.[2618]

[d] - Vakfeden kişi taksim yaptığı ortağından fazladan para almaya hak kazansa, vakfı satmak câiz olmadığından bu parayı teslim alamaz. Şayet diğer ortak para almaya hak kazansa vâkıf bunu kendisine verir, ortak da alır. Bu para miktarınca olan kısım satılmış olur.

Vakfın korunması:

[a] - Vakıf kuran kişi şart koşsun ya da koşmasın vakfın tamiri için vakıf gelirlerinden harcama yapılır.

Çünkü vakıf yapanın amacı, gelirin sürekli olmasıdır. Vakıf korunmadıkça gelir sürekli olmaz. Bu sebeple vakfın korunması zorunlu olarak vakıf sözleşmesinde sabit olmuş kabul edilir.

[b] - Kişi çocuklarının oturması için bir ev vakfetse, evin korunması ve tamiri oturma hakkına sahip olan kişinin üzerinedir.

Çünkü menfaate hak kazanmak için masrafı üstlenmek gerekir.

[c] - Oturma hakkına sahip olan kişi, gücünün yetmemesi veya fakirliği sebebiyle masraftan kaçınsa, hâkim evi vakfedilen şahsa veya bir başkasına kiraya verir, kira geliri ile vakfı onarıp tamir ettirir. Tamir edildiğinde oturma hakkına sahip olan şahsa geri verilir. Böylece hem vakfın, hem de oturma hakkına sahip olan şahsın hakkı korunmuş olur. Harcama yapmaktan kaçınan kimse tamir yapmaya zorlanamaz. Onun tamirden kaçınması oturma hakkının iptal olmasına razı olduğu anlamına gelmez. Oturma hakkına sahip olan kimse evi başkasına kiraya veremez, çünkü o evin mâliki değildir.

Vakfın enkazı:

[a] - Vakfın tümü veya bir bölümü yıkılsa veya ona bağlı âletler âtıl hale gelse, ortada enkaz söz konusu olsa, şayet ihtiyaç duyuluyorsa bunlar korunup vakfın tamirinde tekrar kullanılır. İhtiyaç duyulmuyorsa tamirine ihtiyaç duyuluncaya kadar elde tutulur, ihtiyaç anında kullanılır. Bu malların vakfa iadesi mümkün olmazsa satılarak, elde edilen para vakfın korunması için kullanılır.

[b] - Vakfın enkazının veya bunun satış bedelinin vakıftaki hak sahiplerine taksim edilmesi câiz değildir. Çünkü enkaz, vakfın kendisidir. Hak sahiplerinin vakfın kendisinde değil vakıftan elde edilecek menfaat üzerinde hakları vardır. Onlara hakları olanın dışında bir şey verilmez.

Vakfın gelirinin vakıf yapana verilmesinin şart koşulması:

[a] - Vakfı kuran kişi vakıf gelirinin tümünün veya bir bölümünün kendisine verilmesini yahut vakfın yöneticisinin kendisi olmasını şart koşsa;

[aa] - Ebû Yusuf'a göre bu câiz olur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vakfettiği sadakadan yerdi.

[ab] - İmam Muhammed'e göre ise bu câiz değildir. Çünkü ona göre vakfın şartlarından biri, vakfedilen malı teslim etmektir. Kişi kendisi lehine yukarıdaki şartı koştuğunda malın teslimi şartı sağlanmamış olur. Bu, arazinin bir bölümünü kendisi için şart koşmak gibidir.

İnsanları vakfa teşvik etmek amacıyla Ebû Yusuf'un görüşü tercih edilmiştir.

[*] - Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet ettiği şu hadis de bunu göstermektedir:

Müslümanlar şartlarına bağlıdır.[2619]

[*] - Hacer el-Mederî şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in vakfında "ailesinin bundan maruf ölçüsünde münkere kaçmaksızın yemesi" şartı vardı.[2620]

[*] - Enes, Medine'de bir evini vakfetti. Hac yaptığında Medine'ye uğrar, evinde kalırdı.[2621]

[*] - [İmam Şâfiî'nin] el-Ümm adlı eserinde yer aldığına göre Hz. Ömer ölünceye dek vakfettiği malı yönetti, onun ölümünden sonra vakıf Hafsa'nın radıyallâhu anh yönetimine geçti. Hz. Ali de ölünceye kadar vakfını yönetti, ondan sonra Hz. Hasan vakfı yönetti. Hz. Fatıma da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in vakfını ölünceye kadar yönetti.[2622]

2619 Sünen-i Beyhakî, 6, 166.
2620 El-Muğnî, 6, 193.
2621 Fethu'l-Bârî, 5, 305.
2622 İ'lâü's-sünen, 13, 147.

[b] - Vakfeden kişi vakfın yönetimi için herhangi bir belirleme yapmasa Ebû Yusuf'a göre yönetici kendisi olur, sonra da varsa vasîsi olur, yoksa hâkim olur.

[*] - Hişam b. Urve'nin Zübeyr'den rivayet ettiğine göre o, evlerini vakfetti. Boşanıp da geri dönen kızlarının zarar vermeksizin ve zarara uğratılmaksızın evlerde oturabileceğini, ancak kocası bulunanların oturamayacağını söyledi.[2623]

[c] - Vakıf yapan kişi dilediğinde vakfettiği arazi veya binayı başkasıyla değiştirebilme şartını koşsa Ebû Yusuf'a göre câiz olur. İmam Muhammed'e göre vakıf câiz, şart ise batıldır.

[d] - Vakıf yapan, kendisinin yönetici olmasını şart koşsa, ancak kendisi güvenilir birisi olmasa, hâkim fakirlerin maslahatı için vakfı onun elinden alabilir.

[*] - Osman b. el-Erkam şöyle derdi:

Ben yedinci Müslüman olan kişinin oğluyum. Babamın evi Safa'da idi. Bu ev Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in insanları İslam'a çağırdığı bir evdi, orada pek çok kişi Müslüman olmuştu. Erkam'ın evine "İslam'ın evi" deniliyordu. Erkam bu evi çocuklarına vakfetti. Ben Erkam'ın yaptığı vakfın senedinin bir nüshasında şunların yazdığını gördüm:

Bismillahirrahmanirrahim.

Bu, Erkam'ın Safa'da sahip olduğu evle ilgili hükmüdür. Ev, Harem'deki bulunduğu yerde vakıftır, satılamaz, hibe edilemez. Hişam b. Âs ve Hişâm b. Âs'ın azatlısı da buna şâhittir.

Bu ev hâlâ vakıftır. Ebû Cafer dönemine dek Erkam'ın oğulları orada oturur, kiraya verirler ve kirasını alırlardı.[2624]

Mescidin vakfedilmesi:

[a] - Kişi bir mescit yaptırdığında;

[aa] - Bunu kendi mülkünden uygun yolla ayırıp insanların orada namaz kılmasına izin vermedikçe mescit üzerindeki mülkiyeti sona ermez. Çünkü Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre bu hareket teslimden sayılır. Her şeyin teslimi kendisine uygun olur. Mescidin teslimi orada namaz kılınması ile olur ki böylece teslim gerçekleşmiş sayılır. İnsanlar orada namaz kıldıklarında mescidi şayi hisseli malın vakfı gibi teslim almış olurlar.

Hasen, Ebû Hanîfe'den şunu rivayet etmiştir: Namazın en az iki kişi veya daha fazla bir cemaatle kılınması gerekir.

2623 Sünen-i Beyhakî, 6, 166.
2624 El-Müstedrek, 3, 502, 503.

[ab] - Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: Kişi ben bu binayı mescit kıldım dediğinde o bina üzerindeki mülkiyeti sona erer. Çünkü ona göre vakfın gerçekleşmesi için teslim şart değildir.

[b] - Kişi bahçesinin ortasında bir mescit yapıp insanların oraya girmesine izin verse ancak mescidi kendi evinden ayrıştırmasa mescit onun mülkü olmaya devam eder, onu satabilir, ölümünden sonra mirasçılarına kalır.

Çünkü etrafında kendisinin mülkü vardır, başkasının girmesine engel olabilir. Ayrıca onu tamamen Allah'a ait kılmamıştır. Zira yolu kendisine ait kılmış, mescide özel bir yol inşa etmemiştir. Ancak mescidi insanlara duyurur ve onun için özel bir yol inşa eder ve mülkünden ayırırsa tamamen Allah'a ait kılınmış bir mescit olur.

[c] - Kişi kendi evinin üst katına mescit inşa eder, kendisi alt katta otururbut;

[ca] - Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre bu, kendisinin mülkü olarak kalır, miras olarak intikal eder.

[cb] - Ebû Yusuf'a göre ise bu, mescit olur.

[d] - Şayet alt kat mescit, üst kat ev olursa ve mescit için müstakil bir yol bulunursa bunun vakıf olarak geçerli olduğunda icmâ vardır.

Çünkü mescit ebediyen varlığını koruyabilecek durumdadır. Bu ise üst katta değil alt katta söz konusudur.

İmam Muhammed'den bir rivayete göre bu câiz olmaz. Çünkü mescit dinde yüceltilmiş bir mekândır. Mescidin üst katında evin bulunması halinde yüceltilmiş sayılmaz. Ancak bir zaruret varsa bu durumda câiz olur.

[e] - Vakfedilen mescidin bulunduğu yerleşim birimi harap olsa ve orada insanlar kalmamış olsa;

[ea] - Kıyamete kadar orası mescit olarak kalmaya devam eder. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

[eb] - İmam Muhammed ise bu durumda mescidin mülkiyetinin onu inşa edene ve onun ölümünden sonra da mirasçılarına döneceğini söylemiştir. Çünkü kişi onu ibadet için tahsis etmiştir, oysa içinde ibadet edilmesi durumu sona ermiştir.

[f] - Mescidin halılarına ihtiyaç kalmamışsa Ebû Yusuf'a göre başka mescide nakledilir.

Bazıları halının satılıp parasının mescit için harcanacağını söylemişlerdir.

[g] - Vakıf mescidin enkazının vakfedilen kuyunun tamirinde kullanılması câiz değildir.

Çünkü kuyu, mescit türünden bir şey değildir.

[h] - Aynı şekilde vakıf kuyunun enkazının da mescit yapımında kullanılması câiz olmayıp başka bir kuyuya nakledilmesi gerekir.

[*] - Cüveyriye bt. Hâris'in kardeşi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in kayın biraderi Amr b. el-Hâris şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ölümü esnasında geriye bir dinar, dirhem, köle, cariye vb. mal bırakmadı. Yalnızca bindiği bir beyaz katır, silahı ve arazisi vardı ki bu araziyi Allah yolunda vakfetti.

[ı] - Bir kimse su kuyuları veya han yahut kervansaray vakfetse veya arazisini mezarlık yapsa, vakıf sırasında kuyudan su içmeyi, handa oturmayı, kervansarayda konaklamayı, cenazesinin o mezarlığa defnini şart koşsa bu câiz olur.

[ıa] - Ebû Hanîfe'ye göre hâkimin hükmü olmadıkça söz konusu mallar üzerindeki mülkiyeti kalkmaz. Çünkü kişinin amacı Allah'a yaklaşmaktır. Kişinin bunları kendisi için kullanması da bir tür ibadettir.

[*] - Zira Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Helalden bir mal kazanan ve bundan kendisi yiyip içtiği gibi başkasına da yedirip içiren kimse için bu, zekâttır".[2625]

[ıb] - Ebû Yusuf şöyle demiştir: Kişi "vakfettim" dediği anda bu mallar üzerindeki mülkiyeti sona erer.

[ıc] - İmam Muhammed şöyle demiştir: İnsanlar kuyudan su içtiklerinde, kervansaray ve handa oturduklarında, araziye ölü defnettiklerinde kişinin bunlar üzerindeki mülkiyeti sona erer.

Ebû Hanîfe'ye göre kişinin bunlar üzerindeki hakkı ortadan kalkmadığından, bu mallardan yararlanabilir, handa oturabilir, kervansarayda konaklayabilir, kuyunun suyundan içebilir, mezarlığa defnedilebilir. Tıpkı fakirlere yapılan vakıfta olduğu gibi hâkimin hüküm vermesi veya vakıf yapılırken "ölümümden sonra" şeklinde ifadenin kullanılması şarttır. Mescit vakfı ise farklıdır. Çünkü kişinin ondan yararlanma hakkı kalmadığından hâkimin hükmüne gerek olmaksızın mescit tamamen Allah hakkı olmuştur.

Ebû Yusuf'un temel prensibine göre vakıfta malın vakfedilen tarafından teslim alınması şart değildir.

İmam Muhammede göre ise teslim şarttır. Bir kişinin söz konusu malları kullanması yeterlidir. Çünkü o fiilin tüm cinsini yapmak mümkün değildir. Ayrıca kabre ölü defnedildiğinde teslim alınmış sayılır. Bu, tıpkı vakfedilen mescitte namaz kılınması gibidir. Ancak oraya herhangi bir defin yapılmamışsa teslim gerçekleşmediğinden sahibinin mülkü olarak kalmaya devam eder, vakıftan dönebilir.

2625 El-Müstedrek, 4, 130.

[j] - Mezara defin, mescitte namaz kılma, kuyulardan su içme konusunda zengin ve fakir eşittir.

Çünkü bu ibaha (mübah kılma) tasarrufudur. İbaha yalnızca fakirlere özgü değildir. Vakıf geliri ise bundan farklıdır. Çünkü vakıf, temliki gerektirir, onun zengine temliki ise câiz değildir.

Vakfın kiraya verilmesi:

[a] - Vakıf yapanın ileri sürdüğü süreden daha fazla süre için vakfın kiraya verilmesi câiz değildir.

Çünkü vakıf yapanın şartını dikkate almak gerekir. O mülkünü bu şartla mülkiyetinden çıkarmıştır.

[b] - Vakıf yapan, herhangi bir süre belirtmezse;

[ba] - İlk dönem Hanefîlerine göre hangi süreye göre olursa olsun kiraya verilmesi câiz olur.

[bb] - Sonrakilere göre ise, kendi zamanlarındaki haksızlıkların çoğalması, kiracıların vakıf mallar üzerinde egemenlik kurması ve vakıf malı yemeyi helal saymaları sebebiyle onlar bir yıldan fazla kiraya verilmesini câiz görmemişlerdir. Çünkü süre uzayınca kiracı orayı mülk edinebilir, böylece oranın vakıf olma özelliği ortadan kalkar, özel mülk olduğu izlenimi doğar.

[bc] - Tarlaların üç yıllığına, evlerin bir yıllığına kiraya verilebileceği de söylenmiştir.

[c] - Fakirlerin zarara uğramasını engellemek için vakıf ancak emsal ücreti karşılığında kiraya verilebilir.

Vakıf üç yıllığına emsal ücretle kiraya verilse, sonra isteyenlerin çokluğu sebebiyle kira artsa, önceki kira sözleşmesi bozulmaz. Çünkü dikkate alınacak olan, kira sözleşmesinin yapıldığı sıradaki emsal ücrettir.

[d] - Kendisine vakıf yapılan kişinin vakfı kiraya verme yetkisi yoktur. Ancak vakfeden tarafından vakıf yöneticisi olarak belirlenmişse veya hâkim tarafından vakfa nâib olarak atanmışsa bunu yapabilir.

[e] - Hâkim, hâkimin vekili veya vakfın velisi vakfı kiraya verdiklerinde kira akdi bunların ölümü ile sona ermez. Çünkü bunlar, kendilerine vakıf yapılan kimselerin vekili konumundadır. Akitler, vekilin ölümü ile sona ermez.

[f] - Kendisine vakfedilen kişi vakıf mala otursa şayet vakfeden onun oturabileceğini belirtmişse bunu yapması câiz olur. Vakıf yapan, onun geliri almasını şart koşmuşsa oturamaz. İhtiyata uygun olan, onu vakıf kayyiminin başkasına kiraya vermesi, kirayı da vakfedilen şahsa vermesidir.

Vakfın ödünç verilmesi:

Vakfın veya orada oturma hakkının başkasına ödünç verilmesi câiz değildir. Çünkü bu, fakirlerin hakkını iptal eder.

Ölüm hastalığı sırasında vakıf yapmak:

[a] - Kişi, ölüm hastalığı sırasında vakıf yaparsa -Tahâvî'nin belirttiğine göre- bu, ölümden sonra geçerli olmak üzere vasiyet yapmak gibidir.

[aa] - Ebû Hanîfe'ye göre vakıf bağlayıcı olmaz. Tahâvî de vakfın bağlayıcı olmadığı görüşünün doğru olduğunu kabul etmiştir.

[ab] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise vakıf bağlayıcı olmakla birlikte terikenin üçte biri üzerinden geçerli olur. Mirasçıların rızasına bakılmaz. Terikenin üçte birlik miktarını aşan bir vakıf yapılmışsa, üçte birlik kısmı geçerli olur, bunu aşan kısım mirasçıların onayına bağlı kalır.

[b] - Sağlam iken yapılan vakıf ise mal varlığının tümü üzerinden geçerli olur.

ÖLÜ TOPRAKLARIN İHYÂSI

İhyâ, sözlükte bir şeyi diri hale getirmek, yani onu hassas veya gelişebilen bir güce kavuşturmaktır.

Mevât (ölü arazi) tuzlu veya taşlı olması sebebiyle yararlanılamayan, herhangi bir şahsa ait olmayan, yerleşim bölgesine yakın olmayıp dışında olan arazi anlamına gelir.

Mevât, yerleşim bölgesinin son mamur bölümünde olan birisi en yüksek sesle bağırdığında sesini duyuramayacağı kadar bir mesafede olan arazilerdir.

Günümüzde devletin el koyduğu tüm araziler devletindir, el koymadığı araziler ise ölü arazidir.

[*] - Hz. Âişe, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Kimseye ait olmayan ölü bir araziyi mamur hale getiren, o arazide öncelikli hak sahibi olur.

[*] - Hz. Ömer şöyle demiştir: Ölü araziyi kim diriltirse arazi onundur.

Buhârî bu rivayeti muallak (senetsiz) olarak vermiştir.[2626]

Dinî bir terim olarak ölü toprakları ihyâ etmek demek; ölü toprakları bina yapmak, ağaç dikmek, ekin ekmek vb. yollarla ıslah etmek demektir.

[*] - Ebû Dâvud, Saîd b. Zeyd aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Ölü araziyi kim mamur hale getirirse, arazi onundur. Haksız yere araziye dikilen ağaç için hak yoktur.[2627]

[Ölü arazinin tanımı]

[a] - Sahibi bulunmayan veya İslam döneminde elde edilmiş olup sahibi bilinmeyen, yerleşim biriminden uzak olan, yerleşim biriminin son sınırında

2626 Sahîh-i Buhârî, 461.
2627 Meâlimü's-sünen, 3, 46.

olan, bir insan en yüksek sesle bağırdığında sesi duyulamayacak derecede uzak olan arazi Ebû Yusuf'a göre ölü arazidir. Zamanımızda ölü arazinin ne olduğunu yukarıda belirttik.

[b] - İmam Muhammed'e göre İslam döneminde ele geçirilen arazi ölü arazi olmaz. Sahibi bilinmiyorsa kamuya (Müslüman topluma) ait olur. İmam Muhammed müslümana veya zimmî'ye ait olmayan toprakların irtifak arazisi konumunda olmaması ve kendisinden istifade edilmemesini göz önünde bulundurmuştur. Buna göre bir yerleşim biriminin dışında yer alan ve o bölgenin faydalandığı arazilerden olmayan araziler, uzak olsun yakın olsun ölü arazidir.

Ölü arazi ihyâ edene ait olur mu?

Bugün ölü arazi devlet mülküdür.

[a] - Ebû Hanîfe'ye göre;

Ölü arazinin ihyâ edilip mülk edinilmesinde hâkimin (devletin) izni şarttır.

Buna göre;

[aa] - Hâkimin izni ile ölü araziyi ihyâ eden kişi ona sahip olur. Ölü araziyi hâkimin izni olmaksızın ihyâ eden kimse ister Müslüman isterse zimmî olsun, araziye sahip olamaz.

Bu görüşün delilleri şudur:

[*] - Cenâde b. Ebî Müleyke şöyle demiştir:

Dâbık'ta ordumuz konaklamıştı. Habîb b. Mesleme'ye, Benhe el-Kıbrısî'nin ticaret için Ermenistan'a doğru yola çıktığı söylendi. Habîb b. Meslemede ona karşı harekete geçti ve savaş yaptılar. Habîb, Benhe'yi öldürdü. Benhe'nin yanında bulunan ipek, yakut ve zeberced'i beş katırla getirdi. Habîb bunların tümünü almak istedi. Ebû Ubeyde ise bir kısmını vermek istedi. Habîb, Ebû Ubeyde'ye şöyle dedi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Kim savaşta birini öldürürse üzerinden çıkanlar ona ait olur". Ebû Ubeyde şöyle dedi: "Hz. Peygamber bunun ilelebed böyle olduğunu söylemedi". Muaz b. Cebel bunu işitince Ebû Ubeyde'nin yanına geldi. O, Habîb ile bu meseleyi tartışıyordu. Muaz, Habîb'e "Allah'tan korkup da komutanının razı olduğu şeyi almaz mısın? Yalnızca komutanının razı olduğu şey sana aittir" dedi. Muaz bunu Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet etti. Onlar bu görüşte ittifak ettiler. Habîb'e beşte birin bir kısmını verdiler. Habîb de bunu bin dinara sattı.[2628]

Kişi, ölü araziyi ihyâ ettikten sonra ona doğrudan sahip olmaz, ihyâdan sonra hâkimin temlik etmesi ile sahip olur. İhyâ eden şahıs bu durumu bilmediği için devletten izin almamışsa devlet başkanının araziyi, ihyâ eden kişiye temlik etmesi, ondan araziyi geri almaması daha yerinde olur. Ancak kişi hâkimi (dev-

2628 Nasbu'r-râye, 3, 431.

leti) hafife alarak izin almamışsa devlet böyle durumlara engel olmak için araziyi onun elinden alabilir.

[ab] - Araziyi ihyâ etme konusunda Müslüman ile zımmî eşittir.

Çünkü araziye sahip olma sebebi ihyâ etmektir. Müslüman ihyâ ettiğinde o araziden çıkan ürünün onda birini (öşrünü) vermesi gerekir. Zımmî ihyâ ettiğinde ise haraç öder. Her birine kendisine uygun hukuk uygulanır.

[ac] - İhyâ –daha önce de geçtiği üzere- arazi üzerine bina yapmak, ekin ekmek veya sel sularına engel olmak için set çekmek (duvar örmek) suretiyle olur. Kişi binanın ve ekinin olduğu yerlere mâlik olur.

Ebû Yusuf şöyle demiştir: Arazinin yarısından fazlasını ihyâ etmişse tümünü ihyâ etmiş kabul edilir. Yarısını ihyâ ettiğinde yalnızca yarısına mâlik olur.

İbn Semâ'a, Ebû Hanîfe'den şunu rivayet etmiştir: Kişi arazide kuyu kazar veya ona bir yerden su getirirse –oraya ekin eksin ya da ekmesin- ihyâ etmiş olur.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre;

İhyâ eden kişi, araziye hâkimin izni olmaksızın sahip olur. Çünkü,

[*] - Hz. Âişe, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'den şunu rivayet etmiştir:

Sahipsiz bir araziyi mamur hale getiren kişi o arazide öncelikli hak sahibidir.[2629]

Arazinin etrafını taşla çevirmek ihyâ sayılır mı?

Bir arazinin etrafını üç yıl boyunca taşla çeviren, ancak orada ekin ekmek, bina yapmak, kuyu kazmak gibi bir faaliyette bulunmayan şahsın elindeki araziyi hâkim alarak başkasına verir.

Çünkü ihmâlde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ölü arazinin ihyâ edene verilmesi uygulamasından amaç, Müslümanların öşür ve haraç gelirlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere İslam ülkesinin mamur arazilerinin çoğaltılmasıdır. Taşla çevirmek ise ihyâ değildir. Bu, yalnızca arazinin sınırlarını belli ederek başkasının oraya girmesini ve ortak olmasını engellemek içindir. Arazinin etrafına dikenli çalı dikmek, otlarını yolmak da taşla çevirmek gibidir.

Üç yıl sınırlaması Hz. Ömer'den radıyallâhu anh rivayet edilmiştir.

[*] - Zayıf bir rivayette Ebû Yusuf, Saîd b. Müseyyeb'e ulaşan bir senetle şunu rivayet etmiştir: Hz. Ömer radıyallâhu anh şöyle dedi: "Ölü araziyi ihyâ eden, o araziye sahip olur. Arazinin etrafını taşla çeviren kimsenin üç yıldan sonra hakkı kalmaz".

2629 Sahîh-i Buhârî, 461.

[*] - Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Cüheyne veya Müzeyne kabilesinden bazı kimselere bazı toprakları ikta yoluyla verdi. Ancak bu kimseler toprakları işlemediler. Başkaları o toprakları ihyâ etti. Birinci grup bu sebeple Hz. Ömer'e müracaat etti. Hz. Ömer şöyle dedi: "Bu toprakları size ben veya Ebû Bekir vermiş olsaydı size geri vermezdim. Ancak size Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem verdi". Sonra şunları ekledi: "Bir kimsenin arazisi olur da üç yıl işlemez, başkası o araziyi işlerse o daha çok hak sahibi olur".[2630]

Üç yılla sınırlandırılmasının sebebi şudur: Araziler yılda bir kez ekilir. Bu zaman zarfında kişi bu araziye ilgi duyup duymadığını anlar. Üç yıl boyunca terk edip ekmediğinde, onun bu araziyi ihyâ etmemek istediği anlaşılmış olur. Devlet başkanının araziyi onun elinden alması gerekir. Tüm bu hükümler diyaneten böyledir. Kazaî hüküm açısından bakıldığında ise başkası o araziyi üç yıllık sürenin dolmasından önce ihyâ ederse arazi ona ait olur.

Kuyunun sınırı (harîmi):

[a] - Bir kimse -Ebû Hanife'ye göre devlet başkanının izniyle, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre devlet başkanının izni olmaksızın- ölü arazide bir kuyu kazdığında, kuyunun her bir yönden kırk arşın çevresi [hayvanlarını orada sulayabilmesi için] ona ait olur.

Çünkü kuyu kazmak ihyâ etmektir. Ayrıca kuyunun çevresi, evin avlusu gibidir. Ev sahibi avlusunda herkesten çok hak sahibidir. Kuyunun çevresi de böyledir.

[b] - Kuyunun çevresinde sulanacak hayvanın deve veya koyun olması arasında fark yoktur. Bu görüş Ebû Hanîfe'ye göredir. Delili ise;

[*] - Taberânî'nin Abdullah b. Mugaffel aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'den rivayet ettiği şu hadistir:

Kim bir kuyu kazarsa, kırk arşın çevresi koyunları için sulama yeri olarak ona ait olur.[2631]

[c] - Bir başkası o kuyunun sınırları içinde kuyu kazmak istediğinde buna engel olunur.

Çünkü yumuşak topraklı arazide su, ilk kazılan kuyudan daha derin bir kuyu kazıldığında ona doğru yönelir. Bu ise ilk kuyu sahibinin hakkını ihlal eder. Ayrıca kuyu sahibinin kuyu çevresine sahip olması hükmü, kuyudan yararlanabilmesi içindir. İlk kuyunun sınırları dahilinde başkası tarafından ikinci kuyunun kazılması ise onun hakkından yararlanmasına engel olur. Ancak ikinci kuyu ka-

2630 Nasbu'r-râye, 4, 290.
2631 Sünen-i İbn Mâce, 831.

zan kişi ilk kuyunun sınırları dışında bir kuyu kazar ve ilk kuyunun suyu giderse, ikinci kişinin üzerine bir sorumluluk söz konusu olmaz. Çünkü o haksız bir fiilde bulunmamıştır. İkinci kuyu sahibinin harîmi ise ilk kuyunun olduğu yön dışındaki üç yöndür. Çünkü ilk kuyu sahibi o yöne daha önce sahip olmuştur.

[*] - Ebû Hanîfe'nin delili Ebû Hureyre'nin radıyallâhu anh Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nden rivayet ettiği şu hadistir:

Kuyunun harîmi (sınırı, çevresi), deve ve koyunların sulanma yeri olarak her bir yönden kırk arşındır. Yolda kalan kişi kuyudan ilk olarak su içme hakkına sahiptir. Ot bitmesine engel olmak amacıyla kuyunun fazla olan suyunun dışarı akması engellenemez.[2632]

[d] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir: Deve vb. hayvanlarla suyu alınan kuyunun sınırı altmış arşındır.[2633] Ebû Hanîfe'ye göre ise kırk arşındır.

[e] - Pınarın çevresi her bir yönden beş yüz arşındır.

Çünkü pınar suyu ziraat için çıkarılır, bu yüzden suyun akabileceği uzunlukta bir yer, suyun biriktirileceği bir yer ve suyun tarlaya akıtılacağı bir yer şarttır. Bu sebeple miktar burada fazla olmuştur. Her yönden beş yüz arşın ile sınırlanmasının delili garip bir hadistir[2634].

[*] - Zeylaî Nasbu'r-râye'de şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Pınarın sınırı beş yüz arşındır. Hayvan sulamak için açılan kuyunun sınırı kırk arşındır. Su almak için açılan kuyunun sınırı altmış arşındır.[2635]

Ağaçlığın sınırı:

Ölü araziye ağaç dikildiğinde, başkalarının arazi sınırına ağaç dikmemesi için bir sınır kabul edilir.

Çünkü kişinin ağaçlığın çevresinde meyveleri toplayıp koyacağı bir sınırın bulunması gerekir. Bu sınır da ağaçların etrafında her bir yönden beş arşındır.

[*] - Ebû Said el-Hudrî şöyle demiştir:

Bir hurma ağaçlığının sınırı (harîmi) konusunda iki kişi Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem davalarını getirdiler. Bu sınır ölçüldü, yedi arşın –başka bir rivayette beş arşın- bulundu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de buna hükmetti.[2636]

2632 Sünen-i Beyhakî, 6, 155.
2633 İ'lâü's-sünen, 18, 8.
2634 "Garip hadis", hadis usulünde tek bir ravisi bulunan hadise denir. (S.D.)
2635 Nasbu'r-râye, 4, 292.
2636 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 316.

Nehir yatağını ihyâ etmek:

Nehrin ölü hale gelmesi, suyunun çekilmesi veya suyun nehir yatağından kayması ile olur. Nehrin kendi başına yatağına dönmesi muhtemel değilse nehir yatağını ihyâ edip işlemeye elverişli hale getirmek câizdir. Şayet suyun dönmesi mümkün ise, kamunun suya olan ihtiyacı sebebiyle nehir yatağını ihyâ etmek câiz değildir. Nehir yatağı, mamur bir bölgenin sınırlarında değilse hâkimin elinde kabul edilir. Şayet mamur bir yerin harîmi ise oraya tâbi olur. Çünkü oranın yararlandığı yerlerdendir. Mamur bir bölgenin sınırında değilse Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerinin aksine Ebû Hanife'ye göre hâkimin izni ile onu ihyâ eden oraya sahip olur.

Arazilerin sulanması:

[a] - Suyun ortaklar arasında taksimi câizdir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem gönderildiğinde insanlar bunu yapıyordu, o, bu durumu aynen bıraktı. Bu uygulama günümüze kadar da herhangi bir itiraz söz konusu olmaksızın geldi. Suyun taksimi mülkiyet açısından değil, hak açısındandır. Çünkü nehirdeki su kimsenin mülkü değildir. Bilindiği gibi taksim bazen mülkiyet bazen de hak açısından olur.

[b] - Bir araziyi sulama hakkı ile birlikte satın alıp sulama hakkı olmaksızın satma veya mirasçı olma durumunda olduğu gibi herhangi bir arazi olmaksızın da nehirde su hakkının bulunduğunu iddia etmek istihsânen câizdir.

Çünkü satın alma ile sahip olunamayan bir şeye mirasçılık yoluyla sahip olunabilir. Kısas hakkı buna örnektir. Babası öldürülen bir şahıs kısas hakkına sahip olsa, sonra o, babasını öldürene kısas yaptırmadan ölse, öldürülenin torunu kısas hakkına mirasçı olsa ve kısas yapılmasını istese kısas yapılır. Sulama hakkı da mâlî bir haktır, bunda da mirasçılık geçerlidir.

[c] - Bir kimse nehirden sulama hakkı olan bir arazinin kendisine ait olduğunu iddia etse, şâhitler arazinin ona ait olduğuna şâhitlik etseler, arazinin ve o araziye ait sulama hakkının kendisine ait olduğuna hükmedilir. Çünkü arazi, sulama hakkından ayrı olmaz. Kişi yalnızca sulama hakkı iddiasında bulunsa, şâhitler de buna şâhitlik etseler, herhangi bir arazinin ona ait olduğuna hükmedilmez.

[d] - Büyük bir belirsizlik barındırması ve teslim almanın mümkün olmaması sebebiyle sulama hakkı satılmaz, hibe edilmez, tasadduk edilmez. Sulama hakkı mehir olarak da verilmez. Nikah akdinde mehir olarak belirlenmişse bunun yerine emsal mehir gerekli olur. Sulama hakkı hulu' bedeli olamaz. Kadın kocasının nikahından kurtulma amacıyla sulama hakkını hulu' bedeli olarak verse, bu geçersiz olur, kocasından aldığı mehri geri vermesi gerekir.

Suların kısımları ve onlardan yararlanma hakkı:

Sular birkaç türlüdür:

1. Deniz suyu:

Bu, bütün mahlukatın yararlanacağı umumî bir sudur. İnsanlar buradan su içme ve arazi sulama amacıyla su alabilir. Güneşten ve havadan yararlanma durumunda olduğu gibi, hiç kimsenin deniz suyundan yararlanmasına engel olunamaz.

2. Vadilerin ve büyük nehirlerin suları:

İnsanlar içme ve -kamuya zarar vermediği sürece- arazi sulama konusunda bu sularda ortaktır. Kişi ölü bir araziyi ihyâ edip onu sulamak için sahipsiz bir arazide nehir açabilir. Çünkü bu aslen mübahtır. Şayet toplum bundan zarar görüyorsa bunu yapamaz. Çünkü insanlardan zararı gidermek zorunludur. Bu zarar, nehrin bir kenar bendini yıkıp suyun o bölgeye taşması ile olur.

3. Belirli bir bölgeye özgü nehir:

O bölge dışındakilerin suyun tümünü alma sonucuna yol açsa bile o sudan içme ve kullanma için su alma hakları vardır, başka hakları yoktur.

Ebû Hanife'ye şöyle bir soru soruldu: "Bir kimsenin arazisine akıttığı bir suyu olsa, başka bir şahıs suyu tüketinceye dek hayvanlarını bu suda sulayabilir mi?" Ebû Hanife soruyu öğrencisi Züfer'e yöneltti. Züfer "bunu yapamaz" şeklinde görüş belirtti. Ebû Hanife bu görüşü hatalı buldu ve hayvan sahibi şu hadis sebebiyle bunu yapabilir dedi: *"Müslümanlar üç şeyde ortaktır: Ot, su ve ateş".* Hadis hem su içmeyi hem hayvan sulamayı kapsamaktadır. Kuyu ve havuz suları da özel nehir hükmündedir.

4. Kişinin soğutmak üzere bir yerde veya kapta topladığı su:

Hiç kimse sahibinin izni olmaksızın bu sudan herhangi bir şey alamaz. Sahibi onu satabilir. Çünkü kişi –tıpkı avı ele geçirmede olduğu gibi- bu suya el koymak suretiyle ona sahip olmuştur. Ancak bu suyu çalan kimsenin eli kesilmez. Çünkü hadis sebebiyle çalan şahsın da bu suda ortak olması şüphesi söz konusudur.

Bir kuyu, pınar veya nehir, bir şahsın mülkiyetinde olsa, yakında herkese açık bir yerde başka bir su varsa sudan içmek isteyen kimsenin kendi mülküne girmesine engel olabilir. Yakında bir su yoksa, ya suyun bendini kırmaması şartıyla su içmek isteyenin girmesine izin verir yahut da suyu kendisi ona getirip verir.

Şayet su sahibi su isteyene vermezse, isteyen susuzluktan ölmekten veya hayvanının susuzluktan ölmesinden korkarsa silahla mücadele etmek suretiyle bile olsa suyu zorla alır. Çünkü;

[*] - Rivayet edildiğine göre bir topluluk bir suya vardı. Suyun sahiplerinden kuyuya gitmek için izin istediler. Su sahipleri izin vermediler. Onlardan bir kova su istediler, su sahipleri yine vermedi. Su isteyenler "bizim ve bineklerimizin boyunları susuzluktan kopacak" dedilerse de su sahipleri yine vermedi. Daha sonra bu durumu Hz. Ömer'e bildirdiklerinde o "onlara silahla müdahale etseydiniz ya!" dedi.

Ayrıca bu, zorda kalan kişinin hakkını engellemektir. Çünkü kişinin su içme hakkı vardır. Bu yüzden bu hak uğruna silahla mücadele de edebilir.

[*] - Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Üç kişi vardır ki Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz: Yanında olan fazla suyu yolcudan esirgeyen kişi...[2637]

[*] - Büheyse isimli bir kadın şöyle demiştir:

Babam, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in huzuruna girmek için izin istedi. Onunla gömleği arasına girdi. Hz. Peygamberi sallallâhu aleyhi ve sellem öpmeye ve sarılmaya başladı, sonra da şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi! Engellenmesi helal olmayan şey nedir?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "su" diye cevap verdi.[2638]

Bir kaba konmuş suyu sahibi susuz bir kimseye vermediğinde susuz olan kimse silah kullanmaksızın o suyu almak için mücadele edebilir. Çünkü su sahibi suya el koymuştur. Bu yüzden karşı tarafa suyun bedelini tazmin de ettirir. Ancak ihtiyacı kadarını isteyene vermesi gerekir. Vermediğinde emre muhalefet ettiğinden tedib edilir. Mübah olma, zorla elde etmek için mücadele etme ve tazmin bakımlarından açlıktan ölmek üzere olan kimse için yemek, kaptaki su hükmündedir. Bu kişi açlıktan ölmemek için yemek istese, yemek sahibi vermese, mücadele etmek suretiyle zorla o yemeği alabilir, yediği yemeğin değerini tazmin eder.

Kişi su içmek isteyen şahsın, suyun bulunduğu mülke girmesine engel olamaz. Çünkü ölü arazi daha önceden herkesin ortak malıydı. Oranın ihyâsı müşterek bir hak üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yüzden su içme hakkı engellenemez.

[*] - Bu konuda temel delil Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şu sözüdür:

İnsanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş.

Kişi suyun fazla kısmını satabilir mi?

2637 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 277.
2638 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 278.

[*] - İyâs b. Abd'den rivayet edildiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem fazla suyun satımını yasaklamıştır.[2639]

Kamu hazinesi için bina yapımı devletin görevidir, çünkü bunun menfaati kamuya aittir. Şayet hazinede bina yapımı için para bulunmazsa kamunun yararını korumak ve insanlardan zararı gidermek adına insanlar bunu yapmaya zorlanırlar. Çalışma gücü ve tecrübesi bulunanları hâkim çalışmaya zorlar. Ancak bunların masraflarını, çalışmaya gücü yetmeyip durumu iyi olanlar ve zenginler karşılar.

Kamuya ait nehirlerin genişletilmesi ve temizlenmesi sahiplerinin sorumluluğundadır. Çünkü yararlananlar onlardır. Bunu yapmaktan kaçınanlar, genel zararı önlemek üzere buna zorlanırlar. Nehrin taşıp da Müslümanların yerleşim birimine ve arazilerine ulaşmasından korkulursa herkes payları oranında bunun önlemini almakla yükümlü olur, hâkim dilediği şahısları görevlendirir. Genel sorumluluğu da nehirden yararlananlara yükler.

Belirli bir gruba ait nehirlerin temizlenmesi, kazılması ve genişletilmesi, onların yükümlülüğüdür. Bir görüşe göre bu yükümlülüğü yerine getirmeyen buna zorlanır, diğer görüşe göre zorlanmaz. Çünkü iki zarardan her biri de özeldir. Bu zararın hâkimin emri ile temizleme, genişletme ve kazı yapılması ile giderilmesi mümkündür. Daha sonra bunun masrafı bu işe katılmaktan kaçınan kimselerden alınır.

Nehir bir topluluğun arazisini geçtikten sonra temizleme vergisi onlardan kaldırılır.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir: Nehrin bakım masrafları nehrin başından sonuna kadar su içme ve arazi sulama payları dikkate alınarak tüm ortaklara ait olur. Çünkü en üstte yer alan kişi, fazla suyunu boşaltmak için alttakilere muhtaçtır.

Ebû Hanîfe'ye göre ise nehir tarlayı geçince kişinin ihtiyacı ortadan kalktığından bundan sonraki kısmın temizlik ve bakımı onu ilgilendirmez. Hatta bakım yapmaksızın nehirden su alması mümkünse bunu yapması da gerekmez.

Suyu yalnızca içme için kullananlar nehrin bakım masraflarını yüklenmezler, çünkü içme, herkesin ortak olduğu bir husustur.

Bir kişiye ait nehir başkasının arazisinde aksa, arazi sahibi buna engel olamaz.

Çünkü nehir sahibi suyunu akıtmak suretiyle onu kullanmaktadır. Burada suyun o araziden akıyor olması buna izin verildiğine bir delildir. Başkasının arazisindeki yol da böyledir. Ancak dava sırasında kişinin "nehir suyunun dökülme yeri / yol hakkı" vb. ifadeler kullanması zorunludur.

2639 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 278.

Bir topluluğa ait bir nehirde nehir sahipleri sulama konusunda anlaşmazlığa düşseler, nehrin kıyısında olan arazileri ölçüsünde kendilerine pay verilir. Çünkü nehrin amacı araziyi sulamaktır.

Karşılıklı rıza olmadıkça arazisi yukarıda olanın, arazisini tam sulayıncaya kadar aşağıda olanlara nehri kapatma hakkı yoktur.

Çünkü bu, kalanların hakkını belirli bir süre iptal etmektir. Oysa nehir aralarında ortaktır, bu yüzden bu câiz değildir. Üstte olan, payı kadar sulama yapar. Ancak her biri arazisini tamamen sulayınca suyu salıverme konusunda anlaşma yaparsa, bu hak onların olduğundan, câiz olur.

Ortak nehir sahiplerinden hiçbiri, karşılıklı anlaşma olmaksızın nehirden kendi tarlasına yeni bir kanal açma veya kendi tarlasına açılan kanalın ağzını genişletme, yahut kendi sulama kanalını, sulama hakkının olmadığı başka bir araziye yönlendirme hakkı yoktur.

Çünkü bu, nehrin bir kenar bendini yıkmak, kendi payından daha fazlasını almaktır. Başka bir araziye suyu yönlendirmenin yasak olmasının sebebi şudur: Uzun zaman geçince diğer arazi sahibi, sulama hakkının olduğunu iddia edip, mevcut durumu kendi lehine delil gösterebilir. Bu câiz olmamakla birlikte, hak sahipleri razı olursa câiz olur.

Sulamada tazminatın olması ve olmaması:

[a]- Kişi, arazisini normal bir şekilde sular ve suyu başka bir araziye akarak o araziyi su altında bırakırsa sulama yapan kişi tazminle yükümlü olmaz. Ancak anormal bir şekilde sulama yaparsa tazmin eder. Çünkü bu durumda haksız bir fiil işlemiş olmaktadır.

[b] - Kişi nehrin başını açar ve su komşu araziye akarak su altında bırakırsa, şayet normal ölçüler içinde yapmışsa tazmin etmez, aksi taktirde tazmin eder.

[c] - Kişi, arazisindeki anızları yakar da ateş yan tarafa sıçrayarak herhangi bir şey yakarsa, şayet anız yakma normal bir şekilde yapılmışsa yakan kişi tazminle yükümlü olmaz. Anormal bir yakma söz konusu ise tazminle yükümlü olur. Bu konuda şu görüş de ileri sürülmüştür: "Kişi rüzgarlı bir günde ateşin sıçrayacağını bilerek anızları yakarsa tazminle yükümlü olur".

ARAZİDEN ÇIKACAK EKİNDE ORTAKLIK (MÜZÂRAA)

Müzâraa, sözlükte karşılıklı ziraat yapmak, yani ekim-dikim, çiftçilik yapmaktır. Buna "muhâkale" ve "muhâbera" da denir.

Bir görüşe göre bu ifade, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Hayber'li Yahudilerle yaptığı akitten türetilmiştir.

Müzâraa dinî bir terim olarak "araziden çıkan ürünün bir kısmı karşılığında ekim yapmak konusunda akitleşmektir".

[a] - Ebû Hanîfe şöyle demiştir:

Araziden çıkanın üçte biri, dörtte biri vb. karşılığında Müzâraa yapmak bâtıldır.

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre câizdir.

Ebû Hanîfe'nin delilleri şu rivayetlerdir:

[*] - Râfi' b. Hadîc şöyle demiştir:

Biz Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında arazilerimizde ortakçılık yapar, araziyi oradan çıkacak ürünün üçte biri, dörtte biri, belirli bir miktar buğday karşılığında kiraya verirdik. Bir gün amcalarımdan bir adam bize gelerek şöyle dedi:

"Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bizim için yararı olan bir şeyi yapmamızı yasakladı. Allah'a ve rasulüne itaat etmek bizim için daha yararlıdır. Bizim araziden çıkacak ürünün üçte biri, dörtte biri veya belirli bir miktarı karşılığında araziyi kiraya vermemizi yasakladı. Arazi sahibinin kendisinin ekmesini veya başkasına ekmek üzere (karşılıksız) vermesini emretti".[2640]

[*] - Müslim şunu rivayet etmiştir:

Abdullah b. Ma'kil'in yanına gittik ve ona Müzâraanın ne olduğunu sorduk. Şöyle dedi: Sâbit b. Dahhâk, Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün Müzâraayı yasakladığını, kiraya vermeyi emrettiğini iddia ediyor.[2641]

2640 Sahîh-i Müslim, 3, 1181.
2641 Sahîh-i Müslim, 3, 1549.

[*] - Râfi' b. Hadîc şöyle dedi:

Biz, ensar içinde arazisi en çok olanlardık. Arazimizi "şuradan çıkacak ürün bize, şuradan çıkacak da size ait" diye kiraya verirdik. Bazen şu taraftan ürün çıkar, diğer taraftan çıkmaz, bazen de tersi olurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunu yapmamızı yasakladı. Gümüş (para) karşılığı araziyi kiraya vermemizi ise yasaklamadı.[2642]

[*] - Bir başka rivayet de şöyledir:

Altın ve gümüş karşılığı kiraya vermekte ise bir sakınca yoktur.[2643]

[*] - Râfi' b. Hadîc şöyle dedi:

Zuhayr b. Râfi' bana geldi ve şöyle dedi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem daha önce bize yararı olan bir şeyi bize yasakladı. Ben "neyi yasakladı ki? Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem her ne söylemişse haktır" diye sordum. Zuhayr "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem 'Tarlalarınızı ne yapıyorsunuz?' diye sordu. 'Çıkacak ürünün dörtte biri karşılığında veya belirli ölçüde hurma ve arpa karşılığında kiraya veriyoruz Ey Allah'ın rasulü!' dedim. Şöyle buyurdu:

Öyle yapmayın. Tarlayı ya kendiniz ekin, ya başkasına ekmesi için verin veya elinizde tutun. [2644]

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Müzâraayı yasaklamıştır. Çünkü bu, araziden çıkacak ürünün bir kısmı karşılığında, araziyi bilinmeyen veya mevcut olmayan bir ücret karşılığında kiraya vermektir. Tüm bunlar akdi bozan durumlardır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Hayberlilerle yaptığı yarıcılık / ortakçılık ise ürünün taksimi şeklinde bir tasarruf olup lütufta bulunma ve barış yapmak maksadıyla uygulanmıştır.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir:

Müzâraa câizdir. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hayberlilerle çıkacak hurma ve ekinin yarısı karşılığında bu akdi yapmıştır. Ayrıca bu akde ihtiyaç vardır. Arazi sahibi ekim işini yapamayacak durumda olabilir, başkasına kiraya verecek imkanı da bulamayabilir. Arazide bizzat çalışabilecek durumda olan kişinin ise arazisi olmayabilir ve arazisini işleyecek tarım aletleri bulunmayabilir. İşte tıpkı mudarebe akdinde olduğu gibi, burada da ihtiyaç, bu akdin câiz olmasını gerektirmiştir.

Fetva Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine göre verilmiştir.

2642 Sahîh-i Müslim, 3, 1183.
2643 Sahîh-i Müslim, 3, 1182.
2644 Sahîh-i Müslim, 3, 1182.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre Müzâraa:

Müzâraa bu ikisine göre dört çeşittir. Bunlardan üçü sahih, birisi ise bâtıldır.

Câiz olan Müzâraa akitleri:

1. Arazi ve tohum bir şahsa, çalışmak ve tarım aletleri yahut tarlayı sürmede kullanılan öküz diğer şahsa ait olursa Müzâraa câiz olur.

Arazi ve tohum sahibi, diğer şahsı araziden çıkacak ürünün bir kısmı karşılığında ücretle tutmuş olur. Çalışan şahıs Müzâraada asıldır, tarım aletleri kirayla tutulmuş değil, yalnızca ona tâbi olarak tutulmuştur. Bu, tıpkı terziyi kendi iğnesi ile dikiş yapmak üzere ücretle tutmaya benzer ki, câizdir.

2. Arazi bir şahsa, çalışma, tarım aletleri ve tohumlar diğer şahsa ait olursa Müzâraa yine câiz olur.

Çalışan kişi, araziyi oradan çıkacak ürünün belirli bir miktarı karşılığında kiralamış olur ki, bu câizdir. Bu, araziyi para ile kiralamak gibidir.

3. Arazi, tohum ve tarım aletleri bir şahıstan, çalışmak diğer şahıstan olduğunda da câizdir.

Arazi sahibi, kendi tarım aletleri ile çalışanı, tarladan çıkacak ürünün bir kısmı karşılığında ücretle tutmuş olur ki, bu câizdir. Çünkü bu, kumaş sahibinin iğnesi ile dikiş yapmak üzere terziyi ücretle tutmaya benzer.

b) Bâtıl olan müzaraa akdi:

Arazi ve tarım aletleri bir şahıstan, tohum ve çalışma diğer şahıstan olursa bu bâtıl olur.

Çünkü tarım aletleri araziden çıkacak ürünün bir bölümü karşılığında kiralanmıştır ki bu, işe tâbi olmaz. Çünkü böyle olması, çalışan üzerine şart koşulmamıştır. Tarım âletini, tarladan çıkacak ürünün bir bölümü karşılığında kiralamak câiz değildir.

Müzâraanın sahih olma şartları:

1. Süresinin belirli olması gerekir. Çünkü sürenin bilinmemesi anlaşmazlığa götürür. Bu akit, tarladan veya çalışacak kişinin iş gücünden yararlanma üzerine yapılan bir akittir. Bu ise ancak sürenin belirtilmesi ile bilinir.

2. Arazinin tarıma elverişli olması. Çünkü bu olmaksızın yarar elde etmek mümkün değildir.

3. Arazi sahibi ve diğer şahsın (müzâri') akit ehliyetine sahip olması gerekir.

4. Anlaşmazlığı önlemek ve akit konusunun ne olduğunu (araziden yararlanma mı yoksa çalışacak kişinin iş gücünden yararlanma mı olduğunu) belirlemek için tohumun kime ait olacağını belirlemek.

5. Tohum sahibinin payının belirlenmesi. Bunun bilinir olması şarttır. Çünkü o, bu payı şart koşmakla bedel olarak elde etmektedir. Bilinmeyen şeyi akitle şart olarak ileri sürerek elde etmek ise mümkün değildir.

6. Arazi sahibinin araziyi işleyecek olana vermesi (tahliye). Arazi sahibinin de çalışması şart koşulursa akit, teslim olmadığı için bozulur.

7. Ürünün hasıl olmasından sonra üründe ortaklık.

Çünkü Müzâraa akdi sonuç itibarıyla bir ortaklık olarak kurulmaktadır. Ortaklığı kesmeye yönelik her şart bu akdi bozar. Buna göre taraflardan biri lehine fazladan bir miktar şart koşulsa veya tohum sahibinin tohum miktarını alması şart koşulsa akit fâsid olur. Çünkü yerden ancak o miktar kadar ürün çıkması muhtemeldir. Bu, mudarebe akdinde taraflardan birine belirli miktar para verilmesini şart koşmak gibidir. Ancak tohum sahibi, çıkan ürünün onda birinin kendisine veya diğer şahsa verilmesini, kalanın da aralarında ortak olmasını şart koşarsa bu bâtıl olmaz. Bu, muayyen bir şayi hissedir, ortaklığın kesilmesi sonucuna yol açmaz.

[&] - Birinin hububatı diğerinin samanı alması şart koşulsa akit fâsid olur. Çünkü ürün bir âfete maruz kalabilir, tane ve saman çıkmayabilir.

[&] - Samanın yarı yarıya, hububatın ise bir şahsa ait olması şart koşulsa akit fâsid olur. Çünkü bu, ekme işinin amacı olan "hububatta ortaklığı" ortadan kaldırmaktadır.

[&] - Hububatın yarı yarıya olmasını şart koşmakla birlikte samana değinmeseler, akit sahih olur. Çünkü ekimden amaçlanan hububatta ortaklık şart koşulmuştur. Bu durumda saman, tohum sahibine ait olur. Çünkü saman onun tohumundan yetişmiştir.

[&] - Hububatın yarı yarıya, samanın ise tohum sahibine ait olmasını şart koşsalar akit sahih olur. Çünkü akdin hükmü zaten budur. Samanın diğerine ait olmasını şart koşarlarsa akit fâsid olur. Çünkü bu, ortaklığı kesen bir şarttır. Zira samandan başka bir şey çıkmayabilir. Bu durumda tohum sahibi olmayan şahıs şart sebebiyle samana sahip olmuş olur.

Müzâraa akdinin sahih ve fâsid olmasının sonuçları:

[a] - Müzâraa akdi sahih olunca çıkan ürün -daha önceki anlaşma ortaklığın ortadan kalkmasına yol açmıyorsa- anlaşmaya göre dağıtılır.

[b] - Ürün çıkmazsa, sahih Müzâraa akdinde çalışan kişi herhangi bir şey alamaz. Çünkü Müzâraa, çıkacak ürün üzerinde bir akittir, oysa burada ürün yoktur. Bu akit, mudaribin kâr yapmadığı mudarebe akdine benzer.

[c] - Şayet Müzâraa akdi fâsid olur ve ürün de çıkmazsa tohum sahibi olan kişi emsal ücret ödemek zorundadır.

Tohum sahibi çalışan şahıs ise o araziyi kiralamış kabul edilir. Tohum sahibi arazinin de sahibi ise o çalışanı ücretle tutmuş gibi kabul edilir. Akit fâsid olduğunda emsal ücret gerekir. Çünkü fâsid bir akitte karşı taraftan elde edilecek yarar sağlanmıştır. Müzâraa akdi fâsid olunca araziden çıkan ürün tohum sahibine ait olur. Çünkü ürün onun mülkünden gelişmiştir.

[ca] - Tohum arazi sahibine ait ise,

[caa] - Çalışan şahıs emsal ücrete hak kazanır. Çünkü arazi sahibi onun iş gücünü fâsid bir akitle kullanmıştır. Ancak işçinin emsal ücretinin, daha önce akitte şart koşulan çıkacak ürün miktarından çok olmaması şarttır. Çünkü işçi, fazlalığın düşmesine razı olmuştur. Bu Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göredir.

[cab] - İmam Muhammed'e göre ise işçi, miktar her ne olursa olsun emsal ücrete hak kazanır. Çünkü tarla sahibi fâsid bir akitle onun iş gücünden yararlanmıştır. Bu sebeple iş gücünün değerini ödemesi gerekir. Çünkü onun misli yoktur.

Fetvâ Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'un görüşüne göredir.

[cb] - Tohum işçinin ise;

Tarla sahibine emsal ücret verilir. Çünkü işçi onun tarlasından fâsid akitle yararlanmıştır. Tarlayı geri vermek imkânsız hale gelince ve onun misli de bulunmayınca değerini vermek gerekli olmuştur. Fâsid akitte şart koşulmuş olan miktardan çok olabilir mi, olamaz mı? Bu konuda ihtilaf söz konusudur.

[d] - Arazi sahibi tarım aletlerini temin etmiş, diğer şahıs ise tohum ve işçilik ortaya koymuşsa –daha önce belirttiğimiz üzere- akit fâsid olur. Bu durumda işçi, arazinin ve tarım aletlerinin emsal ücretini öder. Doğru olan görüş budur. Çünkü arazi ve tarım aletlerinin icare akdinde bir yeri vardır, bu manen icare akdi konumundadır.

[e] - Fâsid akitte arazi sahibi, tohumu temin ettiği için çıkan ürüne sahip olur. Bu ürünün tümü kendisine helal olur. Çünkü tohumun gelişmesi onun arazisinde gerçekleşmiştir.

[f] - Tohum kendisine ait olan işçi, ürün elde edildiğinde tohumluk miktarını ve arazinin kira bedelini ürün içinden alır, fazlasını tasadduk eder.

Çünkü fâsid bir akitte ürün onun tohumundan meydana gelmiştir, ancak arazi başkasına aittir. Bu, üründe kirli bir kazanç meydana getirmiştir. Onun malının karşılığını alması helal olur, fazlalığını da tasadduk eder.

Akdi yapan iki taraftan birinin Müzâraadan kaçınmasının sonuçları:

[a] - Müzâraa akdi, yukarıda geçen şartlar dikkate alınarak yapılır ve tohum sahibi çalışmaktan kaçınırsa zorla çalıştırılmaz.

Yargısal hüküm açısından ekim işlerine ait herhangi bir şeyle yükümlü tutulamaz, diyaneten ise karşı tarafı razı etmesi gerekir, çünkü aldatmıştır. Müzâraa akdi –görüldüğü üzere- tohum sahibi açısından bağlayıcı bir akit değildir. Diğeri açısından ise bağlayıcıdır.

[b] - Tohum vermemiş olan şahıs Müzâraa akdinden kaçındığında hâkim onu çalışmaya zorlar.

Çünkü onun akdi uygulamasında bir zararı yoktur, akit de –tıpkı kira akdi gibi- bağlayıcıdır. Ancak kira akdinin feshini gerektiren özre benzer bir özür söz konusu ise Müzâraa akdi de bu özürle feshedilebilir.

Müzâraa akdinde taraflardan birinin ölümü:

Akdin iki tarafından biri öldüğünde Müzâraa akdi tıpkı kirada olduğu gibi bâtıl hale gelir.

Tarlanın sürülmesinden sonra henüz ekim yapılmadan önce taraflardan biri ölmüş olsa tarlayı süren kişi işçiliği karşılığında bir şey alamaz. Ancak tohum atıldıktan sonra arazi sahibi ölürse ekin biçilinceye dek arazi işçinin elinde kalır, anlaşmaya uygun bir şekilde ürün taksim edilir. Böylece iki tarafın hakkı gözetilmiş olur. Şayet akit bir seneden fazla süreyle yapılmışsa kalan seneler için batıl hale gelir. Çünkü bunda işçinin bir zararı yoktur.

Süre dolduğunda ürün yetişmemiş olursa, işçinin araziden çıkacak üründeki kendi payı için ürün biçilinceye dek emsal ücret ödemesi gerekir. Ekin için yapılacak harcama ise iki tarafa hakları oranında gereklidir. Çünkü akdi devam ettirmek her iki tarafın hakkını yerine getirmeyi sağlar. Bu durumda her iki tarafın da çalışması gerekir. Çünkü sürenin dolması ile akit sona ermiştir. Bundan sonraki, ortak malda yapılan bir çalışmadır. Bu yüzden yalnızca işçi, çalışmaya zorlanamaz. Ancak ekin olgunlaşmadığı esnada arazi sahibi ölürse geriye kalan işi işçi yapmak zorundadır. Çünkü akit süresine kadar devam eder.

Biçme ücreti ve buna bağlı masraflar:

[a] - Ürünün biçilmesi ve destelenme masrafı, ortakların payları oranında onlara yüklenir.

Çünkü ekimin yapılması ile amaç olan hububat elde edildiğinden, akit sona ermiştir. Geriye akitsiz olan ortak bir mal kalmıştır. Bunun masrafları da her ikisine aittir.

[b] - Diğerinin izni olmaksızın ve hâkimin emri olmaksızın taraflardan biri ekin için harcama yapsa kendiliğinden yapmış olur.

[c] - Müzâraa akdinde ekine yapılacak masrafların işçi tarafından karşılanması şart koşulursa akit fâsid olur.

Çünkü bu, akdin gerektirmediği bir şarttır. Bunda taraflardan yalnızca birinin yararı vardır. Kıyasa göre hüküm böyledir.

Ebû Yusuf'tan bir rivayete göre bu câizdir.

Hasen'in Ebû Hanîfe'den rivayet ettiğine göre masrafların işçiye ait olması şart koşulursa istısna' (siparişle iş yaptırma) akdine kıyasla teamül sebebiyle câiz olur.

Fetvâ da bu görüşe göredir.

AĞAÇLARDAN ELDE EDİLECEK ÜRÜNDE ORTAKLIK (MÜSÂKÂT)

[*] - Ebû Davud, İbn Abbas'tan şunu rivayet etti:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber'i fethetti. Onlara arazinin ve ellerindeki altın ve gümüşün Müslümanlara ait olmasını şart koştu. Hayber halkı "biz arazi konusunda sizden daha bilgiliyiz. Ürünün yarısının size, diğer yarısının bize ait olması şartıyla araziyi bize ver" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu şartı kabul etti. Hurmaların toplanma zamanı gelince Abdullah b. Revaha'yı onlara gönderdi. Abdullah ağaç üzerindeki hurmanın miktarını tahmin yoluyla belirleyerek "şu kadar vermeniz gerekir" dedi. Hayberliler "Revaha'nın oğlu! Bizden çok istiyorsun" dediler. Abdullah "hurmalarının miktarını tahmin yoluyla belirleme işi bana ait ve ben söylediğim miktarın yarısını size veriyorum" dedi. Hayberliler: "Hak olan budur, yer ile gök bu hak ile ayakta durur. Biz söylediğinin yarısını almaya razı oluyoruz" dediler.[2645]

Müsâkât; hurma, üzüm ve diğer meyve veren ağaçları, çıkacak ürünün –az olsun çok olsun- yarısı, üçte biri, dörtte biri vb. karşılığında bir şahsa vermektir. Medineliler buna "muâmele" adını verirlerdi.

[Müsâkât akdinin hükmü]

[a] - Ebû Hanîfe "ağaçtan çıkacak ürünün şayi bir cüzü karşılığında yapılan müsâkât akdi bâtıldır" demiştir. Çünkü bu, üzerinde çalışılacak malın bir kısmı karşılığında kira akdi yapmaktır.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise –Müzâraa konusunda geçtiği üzere- bunun câiz olduğunu söylemişlerdir.

Fetvâ onların görüşüne göredir.

[Müsâkât akdinin sahîh olmasının şartları]

Bu akitte sürenin ve ürünün şayi hissesinin belirtilmesi gerekir.

[a] - Sürenin zikredilmesinin şart koşulması kıyasa göredir. Çünkü bu bir anlamda kira akdi gibidir. İstihsâna göre ise süre belirlenmediğinde de câiz olur, ilk çıkan meyveye kadar geçen süre için geçerli olur. Çünkü meyvenin olgunlaşmasının belirli bir süresi vardır. Meyveler bu konuda çok az değişiklik gösterir. Bu sebeple meyvede sürenin belirtilmesi şart değildir.

2645 İ'lâü's-sünen, 17, 54.

[&] - Ekin ise böyle değildir. Çünkü ekinin başı ve sonu mevsimlere göre değiştiğinden bir bilinmezlik söz konusu olur.

[&] - Aşılanmış, ancak meyvenin olgunlaşmadığı ağacın verilmesi de bundan farklıdır. Bu durumda sürenin belirlenmesi şarttır. Çünkü bu, arazinin kuvvet ve zayıflığına göre çok büyük farklılık gösterir.

[&] - Kişinin bakması için hurma ağaçları veya yaş hurma köklerinin verilmesi meselesi de bundan farklıdır. Yaş hurma köklerini verirken süre belirtmemek akdi bozar. Çünkü bunun belirli bir süresi yoktur, zira toprakta bırakıldığı sürece gelişmeye devam eder. Bu ise sürenin bilinmemesine yol açar.

[b] - Meyvenin belirli bir yüzdesinin (şayi hissesinin) zikredilmesi şarttır, ta ki ortaklık söz konusu olabilsin. Çünkü yüzdesiz olarak belirli bir miktarı şart koşmak ortaklığı keser.

Müsâkât akdinde taraflar, meyvenin ortaya çıkmasının mümkün olmadığı bilinen bir süre belirtseler, akit fâsid olur. Çünkü akdin amacı olan meyvede ortaklık ortadan kalkar. Meyvenin olgunlaşabileceği veya gecikeceği bir süre zikretseler câiz olur. Çünkü bu durumda amacın ortadan kalkacağını kesin olarak ileri süremeyiz. Belirtilen sürede meyve çıkarsa akit sahih olduğundan bu meyve ortaktır. Meyvenin çıkması gecikirse akit fâsid olduğundan çalışan kişi emsal ücret alır.

Müsâkât hangi ürünlerde câizdir?

[a] - Müsâkât; hurma, meyve ağaçları, üzüm, yaş sebzeler (baklagillerin tümü, patlıcan kökleri, tohum köklerin) de câizdir.

Toprak sahibi, üzerinde hurma bulunan ağaçlarını müsâkât akdi ile başkasına verse, diğer şahıs çalışarak ağaçlarda hurma yetiştirecek olsa, yahut ekili baklayı verse ve karşı taraf işçilik yoluyla bunları arttıracak olsa, ürünün çalışmaya ihtiyacı olduğu için bu câizdir.

[b] - Meyve olgunlaşmış, ekin de biçilecek hale gelmişse müsâkât câiz olmaz. Çünkü işçi ancak çalışarak ürüne hak kazanabilir. Ürünün olgunlaşmasından sonra ise çalışmanın ürüne katacağı bir şey yoktur.

Müsâkât akdinin fâsid olmasının sonucu:

Müsâkât akdi fâsid olunca işçi emsal ücrete hak kazanır. Çünkü bu, fâsid kirâ akdi hükmündedir. Fâsid olan Müzâraa akdi gibi kabul edilir.

[a] - Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre emsal ücret, akitte şart koşulan miktardan çok olamaz.

[b] - İmam Muhammed'e göre ise emsal ücret ne kadar olursa olsun, ödenir.

Müsâkât akdinde taraflardan birinin ölümü:

[a] - Müsâkât akdi, taraflardan birinin ölümü ile sona erer.

Hurma ağacı sahibi öldüğünde ağaçlar başkasına intikal ettiği için, işçi öldüğünde ise onun tarafından işin yapılması imkânsız hale geldiği için sona erer.

[b] - Ağaç sahibi öldüğünde hurma yeşil koruk halde ise, mirasçılar istemese bile işçi –tıpkı daha önce ürün yetişinceye kadar ürünün bakımını yaptığı gibi- yine ürünün bakımını yapmaya devam eder.

Çünkü işçinin zararı bu şekilde giderilmekte, bu, mirasçılara da zarar vermemektedir.

[c] - İşçi ölürse ağaç sahibi istemese de mirasçıları hurmanın bakımını yapabilir.

Çünkü bu, her iki tarafın hakkını gözetmektir.

[d] - Her ikisi de ölürse işçinin mirasçıları onun yerine geçtiğinden seçim hakkına sahip olurlar. İşçinin mirasçıları, ağaçların bakımını yapmaktan kaçınırsa hurma ağacının sahibinin mirasçıları seçim hakkına sahip olur.

[e] - Hurma yeşil koruk halde iken akdin süresi dolsa, meyve olgunlaşıncaya kadar işçi ağaçların bakımını yapabilir, ancak ücret alamaz.

Çünkü ağacın kiralanması mümkün değildir. Müsâkât bu açıdan Müzâraadan ayrılır. Çünkü Müzâraada arazinin kiralanması mümkündür. Yine müsâkâtta böyle bir durumda çalışma sorumluluğu işçiye ait iken Müzâraada her iki tarafa aittir.

Müsâkât akdinin feshi:

Müsâkât ve Müzâraa akitleri kira akdinde belirttiğimiz özürlerle feshedilebilir.

Özürlerden biri, işçinin hırsız olması, olgunlaşmadan önce hurma filizlerini ve meyveleri çalmasından korkulmasıdır. Çünkü bunda arazi sahibi için zarar söz konusudur.

Diğer bir özür de işçinin çalışamayacak derecede hasta olmasıdır. Bu durumda onu başkalarını ücretle tutmaya zorlamak, fazladan bir zarar verme anlamı taşır. Bu sebeple bu durum bir mazeret teşkil eder.

Bir mesele:

Kişi birkaç yıllığına boş arazisini bir şahsa ağaç dikmek üzere; arazinin ve ağaçların iki taraf arasında ortak olması şartıyla verse bu câiz olmaz. Çünkü ortaklık öncesinde kişinin çalışması dışında kazanılmış olan bir şeyde ortaklık şart koşulmuştur.

Böyle bir durumda meyve ve ağaçların tümü arazi sahibinin olur. Ağaçları diken kişi ise ağaçların değerini ve çalışmasının karşılığında emsal ücretini alır.

TASARRUFLARI KISITLANMIŞ ŞAHSIN (MAHCÛR) TİCARET YAPMASINA İZİN VERMEK

İzin, sözlükte "bildirme" anlamına gelir. Dinî bir terim olarak ise "hacrin (kısıtlamanın) kaldırılması, tasarruf yapması yasak olan kişinin tasarrufta bulunmasına izin verilmesi" anlamına gelir.

[a] - Ticarî tasarruflarda bulunmasına izin verilen kişi, izin sonrasında ehliyeti sebebiyle kendisi adına tasarrufta bulunur.

Çünkü izinden sonra, söz söyleyebilen dili ve mümeyyiz olan aklı ile tasarrufa ehil hale gelir.

[b] - İzin vermeye yetkili olup izin veren kişi, izin verdiği şahısla muamelede bulunsunlar diye bunu tüccara bildirir.

Çocuğun ticarî tasarruflarda bulunmasına izin vermenin amacı, tasarruf yapmaya, mal kazanmaya ve kâr elde etmeye alıştırılmasıdır.

Yüce Allah *"Yetimleri deneyin..."* [Nisâ, 6] âyeti ile buna teşvik etmiştir. Bu âyet şu anlama gelir: Yetimlere bir mal vererek onda tasarrufta bulunmalarını sağlayın ve bu sayede nasıl tasarrufta bulunduklarını görerek onları sınayın.

[c] - Veli; baba, babanın bulunmaması halinde dede, vasî, hâkimdir.

[d] - Bir çocuğa tasarruf konusunda izin verilebilmesi için onun "satım akdinin mülkiyeti sona erdirdiği ve kâr elde etmeye aracı olduğu"na aklı ermelidir.

[Kısıtlı şahsa izin verme nasıl yapılır?]

[a] - İzin, açık sözle olabileceği gibi delalet yoluyla da olur.

[aa] - Açık izin "ticaret yapmana izin verdim" gibi bir sözle olur.

[ab] - Delalet yoluyla izin ise, velinin küçüğü alım-satım yaparken gördüğü halde sessiz kalmasıdır.

Çünkü insanlar çocuğun bu tasarruflarda bulunduğu sırada velinin sessiz kaldığını gördüklerinde onun buna razı olduğuna, şayet razı değilse engel olacağına inanırlar. Bu sebeple ticaret yapmasına izin verilen çocukla muamelede bulunurlar. Velinin sessiz kalması izin gibi değerlendirilmezse bu durum çocukla

muamelede bulunanların zarar görmesine yol açar. Bu zararı gidermek için velinin sessiz kalmasının izin gibi değerlendirilmesi gerekir. Alım-satımın veli veya bir başkası için yapılması, velinin emri ile veya emri olmaksızın yapılması, sahih veya fâsid olması arasında fark yoktur. Çünkü bu tasarruflar sırasında velinin susması, razı olduğunu gösterir.

[b] - Veli, çocuğun ticaret yapmasına genel bir şekilde izin verdiğinde –tek bir ticaret türü için izin vermiş olsa bile- diğer ticari konulardaki tasarrufları da geçerli olur.

[&] - Örneğin "senin pamuk ticareti yapmana izin verdim" dediğinde her türlü ticarî faaliyeti geçerli olur. Aynı şekilde belirli bir tür ticaret yapmasına izin vermediğinde de böyledir.

[&] - Yine veli "senin denizde değil karada ticaret yapmana izin verdim" dese, çocuğun diğer konulardaki ticareti de geçerli olur.

Çünkü izin, şer'an tasarrufu yasak olan şahıs üzerindeki kısıtlamayı kaldırmak, tasarrufu serbest bırakmaktır. Kısıtlamayı kaldırmak ise tek bir tür malda ticarete izin vermekle gerçekleşir. Velinin bu izinle karşılaşacağı zarar, bir türden diğer türe değişmediğinden getirilen sınırlandırma geçersiz görülür. Geriye "senin ticaret yapmana izin verdim" sözü kalır. Vekalet vermek böyle değildir. Kişinin bilinmeyen bir konuda başkasına vekalet vermesi geçerli olmaz.

[c] - İzin verilen şahıs, ehliyetine dayanarak kendisi için tasarrufta bulunur. İzin veren şahıs, tasarruflarından doğacak zararı ondan tahsil edemez, vekilden tahsil eder.

[d] - Veli çocuğun muayyen bir şeyde ticaretine izin verse, çocuk izinli sayılmaz. Örneğin giymek için elbise satın almasına, yemek için yiyecek satın almasına izin verdiğinde başka konularda izinli sayılmaz, çünkü gerçekte bu, çocuğu çalıştırmaktır.

Ticaret yapmasına izin verilen şahsın geçerli olan tasarrufları:

Ticaret yapmasına izin verilen şahsın tasarrufu geçerli olduğundan, onun alım-satım yapması, rehin alıp vermesi, kiraya verme veya kiraya tutması, vekâlet vermesi, mudarebe yapması, ödünç vermesi, selem yapması, selemi kabul etmesi, Müzâraa akdi yapması, hububat satın alıp onu ekmesi, câizdir. Ücretle çalışması da câizdir. Çünkü bu, tüccarın yaptığı işlerdendir.

Bu şahıs bir borç, vedîa veya gasp ikrarında bulunursa geçerli olur. Çünkü ikrar da ticarete bağlı konulardandır. İkrarı geçerli olmasa insanlar onunla muamele yapmaktan, alım-satım ilişkisine girmekten kaçınırlardı.

Tüm bunlar ticarete ilişkin konularda geçerli olan tasarruflardır.

Ticaret yapmasına izin verilen şahsa yasak olan tasarruflar:

Ticaret yapmasına izin verilen şahıs;

a) Evlenemez. Çünkü bu ticaret değildir. Evlenip de zifafa girerse mehri ödemesi gerekir.

b) Karşılıklı veya karşılıksız hibede bulunamaz.

c) Sadaka veremez. Çünkü bunların tümü karşılıksız harcamalardır. Ancak küçük miktarda yiyecek veya mal hediye edebilir. Kendisine misafir olarak gelenlere ikramda bulunabilir. Çünkü bu, tüccarın âdetidir.

d) Velinin izni olmadıkça borca kefil olamaz. Veli izin verirse ve şahsın borcu da yoksa câiz olur. Borcu varsa câiz olmaz.

AV

Av (sayd) sözlükte, yenilir olsun ya da olmasın, avlanan hayvana denir. Nitekim mahlûk olana halk, ma'lûm olana ilim denildiği gibi "masîd" (avlanan) hayvana da "sayd" (av) denilir.

Av, tabiatı itibarıyla insandan kaçan, tuzak vb. bir yola başvurmaksızın yakalanması mümkün olmayan hayvanlardır. Dinde ava özgü bazı hükümler vardır.

Av için eğitilmiş köpek, pars, şahin, doğan ve diğer eğitimli yırtıcılarla, keskin ok, tabanca ile av yapmak câizdir. Bunlarla avlanan hayvan, eti yenen bir hayvan ise yenilir, eti yenmeyen bir hayvan ise derisi ve tüyünden yararlanılır. Domuz avlamak câiz değildir. Çünkü domuz, yapı olarak pistir (necisü'l-ayn).

Avın câiz olduğunun Kitap'tan delilleri şu âyetlerdir:

İhramdan çıktığınızda avlanın. [Mâide, 2]

Deniz avı size helâl kılındı. [Mâide, 96]

Hayatın bütün güzel şeyleri size helaldir. Allah'ın size öğrettiği bilgiden bir kısmını öğreterek eğittiğiniz av hayvanlarına gelince, onların sizin için yakaladığı her şeyi yiyin. [Mâide, 4]

[Sünnetten deliller ise şunlardır:]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Adiyy b. Hâtem'e şöyle buyurdu:

Eğitimli köpeklerini ava gönderip de Allah'ın adını zikredersen avı onlar öldürmüş olsa bile onların senin için tuttuğu avdan ye.[2646]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye şöyle buyurdu:

Okunla avladığın hayvanda Allah'ın adını an, sonra ye![2647]

AVLANMANIN HELÂL OLMASININ ŞARTLARI:

Avlanmanın helâl olmasının yedi şartı vardır. Dördü ava gönderilen hayvanla, üçü ise gönderenle ilgilidir.

2646 Sahîh-i Buhârî, 1186.
2647 Sahîh-i Buhârî, 1187.

a) Ava gönderilen hayvanla ilgili şartlar:

aa. Eğitimli olması:

[aab] - Köpek vb. yırtıcı hayvanların eğitimi, üç kez avladığı hayvanı yememesi ile olur. Kanını içmesinin bir zararı yoktur. Şahin vb. kuşların eğitimi ise çağırdığında gelmesi ile olur.

Eğitim hayvanın normal olarak alışık olduğu şeyi terk etmesi ile gerçekleşir. Şahin yabanî bir kuştur, çağrıldığında gelmesi onun eğitildiğini gösterir. Köpek ise evcil olmakla birlikte yiyeceği kapıp kaçmaya alışkındır. Alışık olduğu bu yeme işini terk etmesi onun eğitildiğini gösterir. Eğitimin olup olmadığı konusunda işin uzmanlarının görüşü alınır.

Hasen'in Ebû Hanîfe'den rivayetine göre o şöyle demiştir: "Köpeğin ilk avladığını ve ikinci avladığını yeme, üçüncü avladığını ye".

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise şöyle demiştir: Köpek, avı yemeyi üç kere terk ettiğinde eğitimli olmuş olur. Köpeğin yeme işini bir kere terk etmesi onun eğitildiğini göstermez. Çünkü bu köpeğin tok olmasından veya dövülmekten korkmasından kaynaklanmış olabilir. Bu yüzden yememesinin birkaç kez tekrarlanması gerekir. Köpeğin bu şekilde üçüncü defa avladığı hayvan da yenmez. Çünkü köpeğin eğitilmiş olduğuna bundan sonra karar veririz.

[aac] - Eğitimli olan bir köpek avdan yer veya çağrıldığında gitmez ise av yapmayı bilmediğine hükmedilir;

Bundan önce avladığı hayvanlar içinden kalmış olan varsa onlar yenmez. Çünkü onun eğitimsiz olduğu bizim tarafımızdan anlaşılmıştır. Bu görüş Ebû Hanîfe'ye göredir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise yalnızca köpeğin son yediği av haram olur [öncekiler haram olmaz], çünkü bundan önceki avlarının helâl olduğuna ictihad yoluyla hükmettik. Bu ictihad, benzeri bir ictihadla nakzedilemez.

[*] - Buhari ve Müslim, Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den şunu rivayet etmişlerdir:

Huşenî dedi ki: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selleme şunu sordum: "Ey Allah'ın rasulü! Okumla, eğitimli köpeğimle ve eğitimsiz köpeğimle av yapıyorum. Bu avlar içinden hangisini yemem uygun olur?"

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi:

Okunla avladığın ve atarken besmele çektiğin avı ye. Eğitimli köpeğinle avladığın ve gönderirken besmele çektiğin avı da ye. Eğitimsiz köpeğinle avladığın ve ölmeden önce yetişip de boğazladığın avı da ye.[2648]

2648 Neylü'l-evtâr, 8, 349.

ab. Yırtıcı olması:

Av yapan hayvanın, azı dişleri veya pençesi ile av yapması veya kendini bu şekilde savunan bir hayvan olması gerekir. Çünkü âyette geçen "yırtıcı" sözcüğü parçalayan anlamına gelir. Normal zamanda hayvanın boğazlanmasının yerine avda zaruret sebebiyle av hayvanının parçalayıcılığı konmuştur. Av hayvanının domuz gibi, yapı itibarıyla pis olmaması gerekir.

ac. Avı yaralamış olması:

Parçalayıcılık vasfının gerçekleşmesi için bu şarttır. Ayrıca avlanan hayvanın kanının akıtılması gerekir. Av yapan hayvan avı çarparak, üzerine çökerek veya boğarak öldürürse o avdan yenmez, çünkü parçalama gerçekleşmemiştir.

b) Avcı ile ilgili şartlar:

ba. Avcı atış yapmayı bilen bir Müslüman veya zimmî olmalıdır.

bb. Gönderme sırasında şayet unutma söz konusu değilse besmele çekilmiş olmalıdır. Çünkü;

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Eğitimli köpeğini ava gönderip besmele çektiysen o avdan ye!

Besmelenin çekilmesi, yemenin helâl olması içindir. Kişi besmeleyi unutarak terk ederse;

[*] - Şu hadis sebebiyle avdan yemek helâl olur:

Ümmetimden hata ve unutmanın günahı kaldırılmıştır.[2649]

bc. Avın insandan kaçan bir hayvan olması, avcının gözünden kaybolmaması, avcının avın peşinden gitmeyi bırakmamış olması gerekir.

Avın kaçması "av" sözcüğünün zaten kaçmayı ifade ediyor olmasındandır.

Avın, avcının gözünden kaybolmaması ve avcının av peşinden gitmeyi bırakmamış olması şundandır:

[*]- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem okçunun gözünden kaybolan avın yenmesini kerih görmüştür. Ebû Rezîn'in Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem'den, gözden kaybolan avla ilgili rivayetinde o şöyle duyurmuştur:

Yerin haşeratı /sürüngeni o hayvanı öldürmüş olabilir.[2650]

[b] – İbn Abbas şunu rivayet etmiştir:

Siyah bir köle Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e gelerek: "Ben efendi-

2649 Câmiu'l-ehâdîs, 4, 233.
2650 Mu'cemü't-Taberânî, 19, 214.

min sürülerini otlatırken bazen bir yolcu uğruyor. Ona, efendilerimin izni olmadan koyunun sütünden veriyorum" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "hayır öyle yapma" buyurdu. Adam "ben ava ok atıyorum. Bazen okun avı öldürdüğünü görüyorum, bazen de göremiyorum" dedi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Gözünle gördüğünü ye, görmediğini bırak" buyurdu.

Buna göre kişi ava köpek, ok vb. bir şey gönderdiğinde avın ölümünü gözleriyle görürse ondan yer, öldüğünü gözüyle görmezse ondan yemez. Çünkü bu durumda kişinin atışı veya köpeği ile mi yoksa başka bir sebeple mi öldüğü bilinemez.

Avcı hayvanlarla av yapmak:

[a] - Kişi, eğitimli köpek, şahin vb. bir hayvanı ava gönderip de gönderme sırasında besmele çekerse, avcı hayvan avı yakalayıp onu yaralar ve av bu sebeple ölürse ondan yemek helâl olur.

Bunun delili daha önce geçen Adiy hadisidir. Ayrıca köpek ve şahin bir âlettir. Boğazlama âletle doğrudan olmaz, onu kullanmakla olur. Bu ise avcı hayvanın ava gönderilmesi ile gerçekleşir. Avcı hayvanın gönderilmesi, okun gönderilmesi, bıçağın boğaza çalınması gibi kabul edildiğinden besmele çekmek şarttır. Kişi unutarak besmeleyi terk ederse yemek helâl olur. Ancak kasten terk ederse avdan yemek haram olur.

[b] - Avcı hayvanın avı yaralaması şarttır, ta ki zorunlu kesim olan yaralama gerçekleşmiş olsun.

Bu yaralamanın bedenin herhangi bir yerinde olması yeterlidir. Yüce Allah'ın *"av için eğittiğiniz yırtıcılar"* [Mâide, 4] ifadesi, yaralamanın şart olduğuna işaret etmektedir. Ebû Yusuf'a göre bu şart değildir. Bu görüşe verilecek cevap yukarıda geçmiştir.

[c] - Köpek vb. yırtıcılar av için eğitildikten sonra avdan yerlerse yedikleri av yenilemez.

Çünkü bu, eğitimsizliği gösterir. Bundan sonra eğitimli hale gelinceye kadar yaptıkları av yenmez. Doğan, avdan yediğinde ise o av yenilir. Çünkü yırtıcı kuşların eğitiminde onların avdan yememesi şart değildir. Onların eğitimi ava yolladığında gitmesi, çağırdığında gelmesi ile olur. Azı dişli yırtıcılarda ise eğitim avdan yemeyi terk etmesi ile olur.

[d] - Avlanan hayvan canlı iken avcı ona yetişirse hayvanı –normal şekilde– boğazlaması gerekir.

Çünkü bu durumda normal kesime güç yetirebilir haldedir. Ortada zaruret olmadığından zorunlu hallerde kesim sayılan şeyle yetinemez.

[da] - Bu halde iken kesimi terk etse ve hayvan ölse, ölmeden önce hayvanda boğazı kesilen bir hayvanınkinden daha öte bir canlılık var ise, örneğin bir gün veya yarım gün gibi bir süre yaşamış olsa o avdan yenmez. Çünkü boğazlamaya gücü yettiği halde bunu yapmadığından meyte (ölü hayvan) hükmünde olmuştur.

[db] - Ancak âlet yokluğu, zaman darlığı gibi bir sebeple kesimi yapamaz ise, hayvanda da boğazlanan hayvandan daha öte bir canlılık var ise;

[dba] - İstihsanen bundan yenilir. Daha doğru olan görüş budur. "Boğazlanan hayvandan daha öte bir canlılığın olması" şartı şundan konulmuştur: Boğazlanmakta olan hayvanın canlılığı gibi bir canlılık var ise kesim yapmak gerekmez. Çünkü bu durumdaki hayvan hükmen ölmüş kabul edilir. Bu, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüdür.

[dbb] - Ebû Hanîfe'den rivayet edildiğine göre bu hayvan da yenmez. Çünkü canlı iken ele geçirmiştir, yalnızca kesim ile helâl olur. Köpek, avı yaralamadan, boğarak öldürse av yenmez.

[e] - Besmele çekilerek gönderilen eğitimli köpeğe eğitimsiz bir köpek veya eğitimli olsa bile gönderilirken kasten besmele çekilmemiş bir köpek eşlik etse avdan yenmez.

Çünkü bir şeyi mübah ve haram kılan sebepler bir arada bulunduğunda ihtiyaten haramlık yönü esas alınır. Zira,

[*] - Adiy hadisinde Adiy "köpeğimi av için gönderdiğimde bazen yanında başka bir köpek olduğunu görüyorum. Avı hangisinin yaptığını kesin olarak bilmiyorum" demiş, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

O zaman avdan yeme. Çünkü sen kendi köpeğin için besmele çektin, başkasının köpeği için değil".[2651]

Ok ve tüfekle av yapmak:

[a] - Avcı, ava bir ok fırlatır da fırlatma sırasında besmele çekmiş olursa, ok hayvanı yaralayıp öldürdüğünde ondan yiyebilir.

Çünkü bu, fırlatılarak yapılan bir avdır, ok ise kişinin âletidir. Atma sırasında besmele çekmek şarttır. Av hayvanının bedeninin tümü bu tür boğazlama için uygundur. Boğazlamanın gerçekleşmiş sayılabilmesi için okun hayvanı yaralaması şarttır. Kişi, av canlı iken yetişirse boğazlar. Boğazlamayı terk eder ve hayvan ölürse o hayvan yenmez.

[b] - Ok bir hayvana çarpar da av kaçarak gözden kaybolursa, avcı peşinden gider ve avı ölü olarak bulursa, avın üzerinde kendi okunun izinden başka bir şey yoksa avı yiyebilir.

2651 Sahîh-i Müslim, 3, 1530

Çünkü avcının herhangi bir ihmali söz konusu değildir. Zorunlu hallerde kesim sayılan bir fiille hayvanı boğazlamış kabul edilir. Hayvanın ölümü o oka bağlanır. Avcı, hayvanın peşinden gitmemiş olduğu halde sonradan hayvanın öldüğünü görürse, hayvanın başka bir sebeple ölmüş olma ihtimali bulunduğundan, ondan yiyemez. Çünkü,

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Okunu gönderdiğinde Allah'ın adını an. Avı ok tarafından öldürülmüş olarak bulursan o avı ye.[2652]

[*] - Bir başka rivayette şöyle buyurmuştur:

Okunu besmele çekerek gönderdiğinde av gözünden bir gün boyunca kaybolmuşsa, avı bulduğunda, üzerinde senin okunun izi dışında bir iz yoksa istersen yiyebilirsin.[2653]

[c] - Kişi bir ava atış yaptıktan sonra av suya düşerek ölse, yenmez.

Çünkü boğularak ölmüş olma ihtimali vardır.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Okunu attığında Allah'ın adını an. Okun avı öldürdüğünü görürsen ye, ancak suya düşmüş halde bulursan, avı suyun mu yoksa okun mu öldürdüğünü bilemezsin.[2654]

[d]- Kişi ava ok attığında av bir yüzeye veya dağa düşse, sonra oradan yuvarlanarak yere düşse, yenmez. Doğrudan yere düşmüş olursa yenir.

Çünkü birincide yuvarlanarak düşmesinden ölmüş olma ihtimali vardır. Allah düşerek ölen hayvanı yemeyi haram kılmıştır. İkincisinden ise kaçınmak mümkün değildir. Doğrudan yere düşen av yenmezse avcılık yapma imkânı ortadan kalkar. Tüfekle yapılan av da okla yapılan av gibidir.

Delici olmayan okla av yapmak:

Ucunda delici bir parça bulunmayan, ava sivri yönü değil, yan tarafı çarpan bir okla av yapıldığında o av yenmez. Çünkü o ağırlığı sebebiyle avı öldürse bile avı yaralamaz. Boğazlamanın gerçekleşmiş sayılabilmesi için avın yara almış olması şarttır.

[*] - Adiy hadisinde şu ifadeler yer almaktadır:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e "ava keskin ucu olmayan bir ok atıyorum ve vuruyorum" dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

2652 Sahîh-i Müslim, 3, 1531.
2653 Sahîh-i Müslim, 3, 1531.
2654 Sahîh-i Müslim, 3, 1531.

Sivri olmayan ok attığında ok avı delerse ye, ok ava enine çarparsa yeme.[2655]

Taş ve çakıl ile av yapmak:

[a] - Çakıl, taş ve sopa ile öldürülen avın eti yenmez.

Çünkü bunların tümü vurarak öldürme anlamına gelir. Çakıl taşı daire şeklinde bir taş olup ava çarptığında ufalanıp dağılır, ancak avı parçalamaz.

[b] - Taş avı parçalar da av ölürse;

[ba] - Şayet taş ağır ise avın eti yenmez. Çünkü ağırlığı ile öldürmüş olması ihtimali vardır.

[bb] - Taş hafif olur ve keskin yönü de bulunursa, avın ölümünün yaralanmadan olduğu kesin olarak bilindiğinden yenir. Çünkü,

[*] - Adiy b. Hâtim şöyle demiştir:

Dedim ki: Ey Allah'ın rasûlü! Birimiz av yakaladığında yanında bıcak yoksa, çakmak taşı ve sopanın keskin ucu ile kesse olur mu?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kanı her ne ile akıtırsan akıt, Allah'ın adını zikret.[2656]

Avlanma sırasında avın bir organının kopması:

[a] - Kişi ava ok fırlatır da onun bir organını koparırsa, yaralama gerçekleştiğinde o av yenilir, kopan organ yenmez. Çünkü,

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Hayvan sağ iken ondan kopan organ ölüdür.[2657]

[b] - Ok, hayvanın üçte birini koparmışsa üçte ikilik kısım hayvanın arka tarafı ise o av yenir.

[c] - Ok, hayvanı ikiye böldüyse av yenir, çünkü ayrılan kısım canlı olmadığı gibi canlılığının devam etmesi de düşünülemez. Çoğunluk olan kısım yenir, azınlık olan kısım yenmez.

İki kişinin birlikte ok atması:

[a] - Bir kişi av hayvanına ok atıp vursa, sonra başka bir kişi aynı hayvana ok atıp öldürse, hayvan yenmez.

2655 Sahîh-i Müslim, 3, 1529.
2656 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 103.
2657 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 111.

Çünkü ilk vurmadan sonra hayvanın kesilerek yenmesi gerekli olmuştur, ikinci ok atımı ile hayvan meyte (ölü hayvan) hükmüne girmiştir. İkinci şahıs birinciye avın değerini –yaralamanın meydana getirdiği noksanlığı düşerek- tazmin eder. Çünkü onun mülkü olan bir avı itlaf etmiştir.

Bu hüküm şayet hayvan ilk yaralamadan kurtulabilecek bir durumda ise söz konusu olur. Çünkü bu durumda öldürme ikinci atışa bağlanır.

[b] - Ancak hayvan ilk atıştan kurtulamayacak durumda ise, mesela başı kopsa veya karnı delinse onu yemek helâl olur. Çünkü ikinci atışın olup olmaması eşittir.

[c] - Birinci şahıs atış yaptığında avı yaralayamasa, ikinci şahıs atış yapıp öldürse ikinci şahıs onu yiyebilir.

[Hangi hayvanların avlanması câizdir?]

[a] - Eti yenen hayvanların avlanması câizdir.

Çünkü bu, etinden ve diğer bölümlerinden yararlanmaya sebep olur.

[b] - Yine eti yenmeyen hayvanların avlanması da câizdir.

Çünkü bu, derisi, tüyleri ve boynuzundan yararlanmaya veya kötülüğünü gidermeye sebep olur.

"Zebâih" kelimesi "zebîha" kelimesinin çoğuludur. "Zibh" kelimesi de böyledir. Yüce Allah [Hz. İsmâil ile ilgili olarak] şöyle buyurmuştur: *"Ve fidye olarak o'na büyük bir kurban verdik"*. [Sâffât, 107]

Zebh, hayvanın boğazlanmasıdır. Nitekim *"Ancak yetişerek boğazladıklarınız müstesna"* [Mâide, 3] âyetinde bu anlamdadır.

Boğazlama / Kesim:

Boğazlama iki çeşittir:

Normal (ihtiyârî) boğazlama,

Zorunlu (ıztırârî) hallerde yapılan boğazlama.

Normal boğazlama mümkün olduğu sürece, zorunlu boğazlama yapmak helâl olmaz. Normal boğazlama mümkün olmadığında zorunlu boğazlama helâl olur.

a) Normal (ihtiyarî) kesim / boğazlama:

[a] - Normal boğazlama gırtlak ve gerdanlık yerinin kesilmesiyle olur. Boğaz kesildiğinde boğazın içindeki damarlar da kesilmiş olur. Kişi ilk önce yemek borusunu keser, böylece yemek borusu, yutak ve şah damarlar kesilmiş olur. Şah damarları boğaz boşluğunun sağ ve sol yanında, baştan ciğerlere kadar bağlı olan kalın damarlar olup, kan bunların içinden akar.

[*] - Ebû Ümâme hadisinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir koyunu telef olmak üzere iken bir çakmak taşını kırarak onunla kesen ve efendisi Ukbe b. Âmir'in emri ile onu getiren câriyeye şöyle demiştir: "Damarları yardın mı?" Câriye "evet" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "damarları yaran şeyle kesilen hayvanı ye" buyurmuştur.[2658]

Buna göre gerdanlığın üstü kesildiğinde o hayvanı yemek helâl olur. Çünkü bu durumda dört şeyden üçü kesilmiş olur. Gerdanlığın altından kesilmiş ve bu başa tâbi kılınmışsa, dördü de kesilmiş olur ki bu yukarıdakine göre daha tamamlanmış bir kesimdir.

2658 Mu'cemü't-Taberânî, 8, 211.

Hayvan boğazlamada kesilmesi gereken yerler dört tanedir: Nefes borusu, yemek borusu ve iki şah damar. Kişi bunları kestiğinde hayvanı yemek helâl olur. Bunlardan üçünü kestiğinde de böyledir.

[b] - İnsan vücuduna bitişik olan diş ve tırnak dışında, hayvanın damarını yaran ve kanı akıtan her türlü âletle kesim yapmak câizdir. Çünkü,

[*] - Râfi b. Hadîc Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gelerek "Ey Allah'ın rasulü! Yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda bıçak yok. Çakmak taşı ve sopanın keskin ucu ile kesim yapabilir miyiz?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kesmekte acele davran. Kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın adı anılan hayvanları yiyin. Ancak diş ve tırnakla kanı akıtmak bunun dışındadır. Size bunu anlatayım: Diş ile kesim olmaz, çünkü o kemiktir. Tırnak da olmaz. Çünkü o Habeşlilerin bıçağıdır.[2659]

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in diş ve tırnağı istisna etmesinin sebebi, Habeşlilerin ağızlarındaki diş ve ellerindeki tırnaklar yerinde olduğu halde bunlarla kesim yapmalarıdır. Ayrıca vücuda bitişik diş ve tırnak ile hayvanı öldürme durumunda, öldürme insanın gücü ve ağırlığı ile olur ki bu, hayvanı boğarak öldürmeye benzer.

[c] - Kaçmayan av hayvanının kesimi normal hayvan kesimi gibi olur.

Çünkü onun normal şekilde kesimine güç yetirilebilmektedir.

b) Zorunlu durumlarda yapılan kesim (ıztırârî):

[a] - Zorunlu kesim, hayvanın herhangi bir yerinin yaralanarak delinmesidir.

Av hayvanı ve sahibinden kaçan azgın deve vb. normal kesimin mümkün olmadığı hallerde bu meşrudur. Kişi bu durumda hayvana ok atarak onu öldürse onu yemek helâl olur. Çünkü ihtiyaç gerektirdiği için kesimin mümkün olmadığı durumlarda yaralamak, kesme gibi değerlendirilmiştir.

[b] - Deve ve sığır, çölde veya şehirde sahibinden kaçtığında av hükmünde olur. Çölde kaçan koyun da böyledir.

Koyun şehirde kaçsa, yalnızca kesim ile helâl olur. Çünkü onu yakalamak mümkündür. Sığır ve deveye gelince; azgın devenin kişiyi ısırması ve sığırın da süsmesi mümkündür. Bu durumda yakalama konusunda acz gerçekleşmiştir.

[c] - Bir kuyuya düşen ve normal şekilde kesilmesi mümkün olmayan hayvan da av hükmündedir. Çünkü onun, su sebebiyle ölmesi düşünülmez.

2659 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 102.

[d] - Azgın hale gelen evcil hayvanı yakalamakta acz söz konusu olduğundan onun öldürülmesi vurma ve yaralama ile olur.

[*] - Zeyd b. Sâbit'in radıyallâhu anh anlattığına göre bir kurt bir koyunu yaraladı. Sahipleri onu keskin çakmak taşı ile kestiler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun yenmesine izin verdi.[2660]

[*]- Hâfız [İbn Hacer] *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde Ebû Râşid es-Süleymânî'den şunu nakletmiştir:

Ben Kûfe sırtlarında aileme ait süt develeri güdüyordum. Bunlardan biri yuvarlandı. Ben yetişemeden ölmesinden korktum. Keskin bir demir parçasını onun hörgücüne batırdım. Sonra onu parçalayarak aileme götürdüm. Ailem bunu yemekten kaçındılar. Hz. Ali'ye gelerek evinin kapısının önünde durup "Ey müminlerin emiri! Ey müminlerin emiri!" diye bağırdım. O "Ne var? Ne oldu!" diye seslendi. Ben durumu ona anlattım. Bana "kendin ye, başkasına da yedir" dedi.[2661]

KESİMİN SAHÎH OLMASININ ŞARTLARI:

Kesim, ister boğazdan, ister gerdanlıktan yapılsın, sahîh olmasının şartı; besmele çekmek ve kesenin Müslüman veya ehli kitap olmasıdır.

a) Besmele çekmek

[a] – [Besmelenin Farziyeti]

Besmele çekmenin gerekli olduğunun delilleri şunlardır:

[*] – Kitap'tan delil şu âyettir:

"Onlar (kesilecek develer) ayakta iken onların üzerine Allah'ın adını anın." [Hac, 36]

Burada "ayakta iken" ifadesi, onların kesimleri sırasındaki durumu anlatmaktadır. Çünkü *"yanları üzerine düştüklerinde..."* [Hac, 36] ifadesi kesim sırasında devenin düşmesini anlatır.[2662]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye şöyle buyurmuştur:

Eğitimli köpeğinle avladığın hayvan üzerine besmele çek sonra ye.[2663]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Adiy b. Hâtim'e şöyle buyurmuştur:

2660 Sünen-i Beyhakî, 9, 250.
2661 Fethu'l-Barî, 9, 550.
2662 Develerin kesimi ayakta ve gerdanlıktan yapılır. (S.D.)
2663 Sahîh-i Buhârî, 1187.

Eğitimli köpeklerini ava gönderip da Allah'ın adını andığında, köpeklerin tuttuğunu ye.[2664]

Buna göre kişi kasten besmele çekmese, avı yemek helâl olmaz.

[*] - Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanlardan yemeyin. Çünkü bu, fâsıklıktır. [En'am, 121].

(Eğitilmiş av hayvanlarının) sizin için tuttuklarından yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. [Mâide, 4]

[Bize inanan] her ümmet için kurban kesmeyi bir kulluk eylemi olarak öngördük ki, [bu amaçla,] kendilerine rızık olarak sağladığımız hayvanları keserken Allah'ın ismini ansınlar. [Hac, 34]

[*] - Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Bedîl b. Verkâ el-Huzâî'yi Mina'da kalabalık kitlelere şu duyuruyu yapması için gönderdi: "Dikkat dikkat! Hayvan kesimi boğazdan ve gerdanlıktan yapılacaktır".[2665]

Bu konuda ilk asır alimlerinden farklı görüş nakledilmemiştir. Aralarında yalnızca "unutarak besmele çekilmeyen hayvanın durumu" konusunda ihtilaf vardır.

[*] - İbn Ömer'e göre bu, haramdır. Ondan bu konuda farklı görüş de nakledilmiştir.

[*] - Hz. Ali ve İbn Abbas'a göre helaldir.

Bu sebeple Ebû Yusuf ve mezhep alimleri (rh.a.) şöyle demişlerdir: Kasten besmele çekilmeden kesilen hayvanın yenilebileceği yolunda ictihadda bulunmak câiz değildir. Herhangi bir hâkim bunun satımının câiz olduğuna hükmetse, bu hüküm icmâa muhalif olduğundan geçerli olmaz. Kasten besmele çekilmediği için bu hayvan meyte (ölü) hükmündedir. Ancak besmeleyi unutarak terk eden kimsenin kestiği hayvan bize göre yenir. Çünkü bunu haram kabul etmede büyük bir zorluk vardır. Dinde zorluk ise kaldırılmıştır. Ayrıca unutan kişi, unuttuğu şeyle yükümlü değildir. Zira,

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ümmetimden hata, unutma ve zorlanarak yaptıkları işlerin günahları kaldırılmıştır.[2666]

Kasten terk edenin aksine, unutarak terk eden kimse kesim sırasında üzerine gerekli olan farzlardan herhangi birini terk etmiş değildir.

2664 Sahîh-i Buhârî, 1186.
2665 Sünen-i Dârekutnî, 544.
2666 Câmiu'l-ehâdîs, 4, 233.

[*] - İbn Abbas'tan mevkuf olarak şu rivayet edilmiştir:

Müslümanda Allah'ın ismi vardır. Hayvan keserken besmele çekmeyi unutursa o hayvanı yesin. Mecûsî, hayvanı keserken besmele çekse bile Müslüman onun kestiğini yemesin.[2667]

[*] - Hz. Âişe şunu rivayet etmiştir:

Bir grup insan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selleme "Bir topluluk bize et getiriyor. Ancak onu keserken üzerine Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilemiyoruz?" diye sordular. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Siz o hayvanlar üzerine besmele çekin ve yiyin.[2668]

[*] - Ebû Hureyre şöyle dedi:

Bir adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e şu soruyu sordu: "İçimizden biri kesim yaparken besmele çekmeyi unutursa ne olacak?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

"*Allah'ın adı her müslümanın üzerindedir.*"

Diğer bir rivayette ise:

"*Her müslümanın ağzındadır*" şeklindedir.[2669]

[b] – [Besmelenin Hükümleri]

[1] - Normal kesimde kesim sırasında besmele çekmek şarttır. Kişi, koyunu kesmek üzere yatırırken besmele çekse, sonra ara vermek durumunda kalsa, ardından başka bir hayvanı ilk besmele ile kesse câiz olmaz.

[2] - Hayvanı yatırıp besmele çekse, sonra elindeki bıçağı bırakıp başka bir bıçak alsa, o hayvan yenir. Çünkü burada aynı hayvan üzerine besmele çekilmiştir.

[3] – Avlanma sırasında, avcı hayvanı gönderirken ve oku atarken besmele çekilir.

Kişi bir ava besmele çekerek ok atar ve hayvanı vurursa onun eti helâl olur.

Eğitimli köpeğini bir ava gönderirken besmele çekse, köpek başka bir hayvana isabet etse onu yemek helâl olur.

Kişi ok atarken besmele çekse, sonra başka bir hayvana oku atsa, o hayvan yenmez.

Kişi köpeği gönderecekken besmele çekse, ardından başka bir köpek gönderse, o köpek bir av getirse, bu av yenmez.

2667 Müstedrek, 4, 223.
2668 Sahîh-i Buhârî, 1191.
2669 İ'lâü's-sünen, 17, 68.

Bu örneklerde besmele, av yapılan alet üzerine çekilmektedir.

[4] - Besmelenin şartı, yalnızca zikir olmasıdır.

Kişi, kesim sırasında "Allah'ım beni bağışla!" diye Allah'a dua ederek kesim yapsa, o hayvanı yemek helâl olmaz.

Besmeleyi kastederek Allah'a hamd etse veya tesbihte bulunsa helâl olur.

Hapşırma sonrasında "elhamdülillah" dese, iki rivayetten daha doğru olanına göre hayvanı yemek helâl olmaz.

Kesim esnasında okunacak zikirlerle rivayetler İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Bu zikir de *"Bismillâhi vallahu ekber. Allahümme minke ve ileyke (Allah'ın adıyla. Allah en büyüktür. Allah'ım! [bu hayvan] senden geldi, sana dönüyor)"* şeklindedir.

Allah'ın adına başka bir isim atfedilmez. Şayet kişi bunu yaparsa o hayvanı yemek haram olur. Çünkü hayvanı Allah'tan başkası adına kesmiş olur.

Yine kişi "Allah'ın ve elçisi Muhammed'in adıyla" dese, hayvanı yemek helâl olmaz. Nitekim İbn Mesud "yalnızca besmele çekin" demiştir.

b) Kesenin Müslüman veya ehli kitaptan (kitabî) olması:

[Müslümanın kestiğinin yenebileceğinde ittifak bulunduğundan, biz burada ehl-i kitaptan olan Yahudî ve Hristiyanların yaptığı kesimler üzerinde duracağız]

[*] Yüce Allah *"kendilerine kitap verilenlerin kestikleri size helaldir"* [Mâide, 5] buyurmuştur.

[1] - Kitabî (Yahudi, hristiyan) Allah'ın adını anmanın ne anlama geldiğini ve hayvan kesimini biliyorsa –çocuk, deli veya kadın da olsa- kestiğini yemek helâl olur.

[2] - Ancak besmelenin ve kesimin ne anlama geldiğini bilmiyorsa kestiği helâl olmaz. Çünkü hayvan kesiminde besmele çekmek nasla şart kılınmıştır. Kesime güç yetirmek, dinin olmasını istediği hususlardandır.

[3] - Kitabî olan kişi "mesih'in adıyla" deyip kesim yapsa ve Müslüman bunu işitse, o hayvandan yemez. Kişi mesihi (Hz. İsa'yı) kastederek "Allah'ın adıyla" derse, dış görünüş dikkate alınır ve bu yenilir.

[*] - Buharî, Abde b. Ka'b b. Mâlik'ten şunu rivayet etmiştir: Bir kadın bir taşla hayvanı kesti. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e bu durum sorulunca hayvanın yenilmesini emretti.

[*] - İbrahim en-Nahaî, kadın ve çocuğun yaptığı kesim hakkında "şayet bunlar kesim yapabilecek güçte olur ve besmeleyi de çekerlerse bir sakınca yoktur" demiştir.[2670]

2670 Fethu'l-Bârî, 9, 545.

[4] - Ehli kitaptan olan kişi unutarak Allah'ın adını anmayı terk ederse, müslümanın unutmasına kıyasla onun kestiği hayvan yenir. Kasten terk ederse kestiği hayvan yenmez, ölü hayvan hükmünde olur.

Kimin kestiği yenmez?

1. Mecûsî'nin kestiği yenmez.

[*] - Çünkü rivayet edildiğine göre İbn Abbas besmeleyi unutarak hayvan kesen kimse hakkında "onun kestiği yenir" demiş, besmele çekerek kesim yapan Mecûsî hakkında ise "onun kestiğini yeme" demiştir.[2671]

[*] - Câbir şöyle demiştir: Mecûsînin kestiği hayvanı, köpeği ve kuşunun avladığı hayvanı yemek yasaklanmıştır.[2672]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hecer bölgesi Mecûsîlerine şunu yazdı: Kim Müslüman olursa onun Müslümanlığı kabul edilir. Kim Müslüman olmazsa cizye öder. Kadınları ile Müslümanlar evlenmez, onların kestiklerini Müslümanlar yemez.[2673]

2. Mürtedin kestiği yenmez.

Çünkü onun bir dini yoktur.

Bir Müslüman, kişiyi dinden çıkaran bir sözü söylemek, dine sövmek, düşük tabaka insanların konuşması gibi dine hakaret ederse dinden çıkar. Örneğin kişi, başkasına Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helâl sayarcasına haram bir şey hakkında "şöyle ye, böyle yala" vb. hakaret içeren laflar söylese kişi dinden çıkar. İnsanların pek çoğu bundan gafildir.

3. Puta tapanın kestiği yenmez.

Allah'tan başka ilahın var olduğuna inanan kimsenin kestiği yenmez.

4. Hac ve umre için ihrama giren kişi harem bölgesi avlarından avladığında o, meyte hükmündedir. İhramlı olmayanın harem bölgesinde kesmesi konusunda ise ihramda olan ile olmayan eşittir.

Hayvan kesmek isteyen kimsenin hayvana karşı yapması müstehap olan hususlar:

[a] - Hayvan kesmek isteyen kişinin hayvanı kesmek için yatırmadan önce bıçağını bilemesi müstehaptır.

[*]- Şeddâd b. Evs, Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün şöyle buyurduğunu söylemiştir:

2671 El-Müstedrek, 4, 233.
2672 Sünen-i Dârekutnî.
2673 Zeylaî, 2, 260.

Şüphesiz Allah her konuda iyi davranmayı emretmiştir. Sizden biri öldürdüğünde öldürmeyi güzel yapsın. Hayvan kestiğinizde güzel kesin. Biriniz bıçağınızı bilesin, kestiği hayvanı rahatlatsın.[2674]

[*] – İbn Abbas şöyle demiştir:

Bir adam koyunu kesmek için yatırdı ve bıçağını biledi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle buyurdu:

Onu birkaç kez mi öldürmek istiyorsun? Hayvanı yatırmadan önce bıçağını bileseydin ya!"[2675]

[b] - Hayvanı kesen kişi omuriliğe ulaştığında, hayvanın hareketleri sona ermeden önce başı gövdeden ayırmamalıdır.

Hayvan kesen kişinin omuriliği keserek başı gövdeden ayırmaması müstehaptır. Çünkü bu, hayvana daha fazla zarar vermekten başka bir işe yaramaz. Bu ise yasaktır. Bununla birlikte bu şekilde kesilen hayvan yenir. Çünkü fiilin mekruh olması, kesilen hayvanın haram olmasını gerektirmez.

[*] - Ahmed b. Hanbel, *Müsned* isimli eserinde Abdullah b. Amr b. el-As'tan şunu rivayet etmiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Kim bir serçeyi –hakkı ile olması müstesna- öldürürse, serçe kıyamet günü hakkını ister".

Abdullah ona "Ey Allah'ın rasulü! Serçenin hakkı nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi:

Kişi hayvanı kestiğinde hayvanın başından tutmaz, hayvanın başını koparır[sa işte bu serçenin kişide hakkı olur].[2676]

[*] - Hz. Ömer, koyun kesiminde [hayvan can çekişirken] kafasını omuriliğe kadar kesip koparmayı yasakladı.[2677]

[*]- Yine İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kesilen hayvan ölmeden önce omuriliğinin koparılmasını yasaklamıştır.[2678]

[c] - Deve kesiminde devenin gerdanlıktan kesilmesi müstehaptır.

Çünkü devede kesim noktaları orada toplanmıştır. Ayrıca bu, öteden beri uygulanagelen sünnete de uygundur. Deve, gerdanlıktan daha yukarı bir noktadan kesilirse bu câiz olur, ancak sünnete aykırı olduğu için mekruhtur.

2674 Sahîh-i Müslim, 3, 1548.
2675 El-Müstedrek, 4, 231.
2676 El-Müsned, 6, 166.
2677 Sünen-i Beyhakî, 9, 280.
2678 Mu'cemu't-Taberânî, 12, 192.

[d] - Sığır ve koyunun, boynun en üst noktasından boğazlanması müstehaptır.

Çünkü yerleşik uygulama budur, ayrıca bu hayvanların kesim noktaları boynun en üst kısmında toplanmıştır. Şayet kesim yapan kişi daha alttan keserse câiz olur, ancak sünnete aykırı olduğu için mekruhtur.

Koyunu kafasının arkasından (ensesinden) kesmek:

Kişi koyunu ensesinden kesse;

[a] - Kesilmesi gerekli olan noktalar kesilinceye kadar koyun hayatta kalırsa bu câiz olur ve koyunun eti helâl olur.

Çünkü kesim yerine geçen bir fiille ölüm gerçekleşmiştir. Bununla birlikte hayvana gereksiz yere fazladan acı çektirme söz konusu olduğundan bu kesim mekruhtur.

[b] - Kesilmesi gerekli damarlar kesilmeden önce koyun ölmüş olursa eti yenmez. Çünkü kesim sayılmayan bir fiille ölüm gerçekleşmiştir.

Anneyi kesmek ana karnından çıkan cenini kesme yerine geçer mi?

Bir kimse deve veya sığır kestiğinde karnında ölü bir cenin bulunsa;

[a] – [Ebû Hanife'ye göre]

Ceninin azaları tam olsa bile yenmez.

Ebû Hanife'nin delili *"ölü hayvan size haram kılındı"* [Mâide, 3] âyetidir. "Ölü" sözcüğü kendiliğinden ölen için kullanılır. Cenin de kendiliğinden ölmüştür. Çünkü o, annesinin ölümü ile ölmez, zira annesi öldüğü halde cenin ana karnında sağ olabilir. Ceninin hayatı, annesinin hayatına bağlı olmadığı gibi annesinin kesimi ceninin kesimi yerine geçmez. Ceninin annesinden ayrı, kendine özgü kanı vardır. Kesim, necis olan kanı temiz olan etten ayırmak için konulmuş bir hükümdür.

[*] - *"Ceninin kesimi, annesinin kesimi ile olur"* şeklinde rivayet edilen hadis,

[*] – *"Ceninin kesimi, annesinin kesimi gibi yapılır"* şeklinde de rivayet edilmiştir.[2679]

Hayvanın karnında canlı bir cenin bulunur da cenin sonradan ölürse yenmeyeceği konusunda icmâ vardır. Ceninin yenilip yenmeyeceği konusundaki görüş ayrılığı yalnızca ceninin ölü çıkması haline özgüdür.

2679 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 103.

[*] - Ebû Said şöyle demiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e sorduk: "Birimiz deve, sığır veya koyun kestiğinde karnında cenin buluyor. Bunu yesin mi, atsın mı?" Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle cevap verdi:

İsterseniz yiyin. Anneyi kesmek, cenini kesmek yerine geçer.[2680]

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir:

Ceninin organları tam ise yenir, değilse yenmez. Çünkü,

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Anneyi kesmek, cenini kesmek yerine geçer.[2681]

Yenilmesi helâl olan – olmayan ve mekruh olanlar:

[a] - Azı dişi ile av yiyen yırtıcı hayvanların yenilmesi helâl değildir. Her türlü saldırgan, öldürücü hayvan buna girer.

[b] - Pençeleri ile avlanan kuşlar da yenmez.

[*] - Çünkü İbn Abbas'ın belirttiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tüm azı dişli yırtıcıları ve tüm pençesi ile avlanan kuşları yemeyi yasaklamıştır.

Yırtıcı hayvanlar: Aslan, kaplan, pars, kurt, tilki, ayı, fil, maymun, köstebek, fâre, kedidir.

Pençeli kuşlar: Çakır[2682], doğan, kerkenez, şahin, dölengeç kuşu, tavşancıl kuşudur.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem havada kapan, karada alan, üzerine çullanan her hayvanın etini yemeyi yasaklamıştır.

Havada kapanlar yırtıcı kuşlardır.

Karada alanlar ise kurt ve köpek gibi yırtıcılardır.

Üzerine çullananlar ise avladıkları hayvanın üstüne çıkıp ölünceye kadar bekleyen hayvanlardır.

[c] - Hanefîlere göre sırtlan yenmez, çünkü onun da azı dişi vardır.

Sırtlanın avlanan bir hayvan olduğu ile ilgili sahîh bir hadis bulunsa bile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem azı dişi ile avlanan tüm yırtıcıları yasaklamıştır.

2680 Sünen-i Dârekutnî, 541.
2681 Mu'cemu't-Taberânî, 4, 162.
2682 Doğan türüne dahil bir kuş.

[*] - Câbir b. Abdullah'a sırtlanın av olup olmadığı sorulmuş, o "evet avdır" demiş, soran "yiyebilir miyim?" diye sormuş, o "evet" demiş, soran "bunu Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem mü söyledi?" diye sormuş, Câbir "evet" demiştir.[2683]

Böyle bir rivayet bulunmakla birlikte sırtlanın yenilmeyeceğine dair de bir rivayet vardır.

[*] - Huzeyme b. Cez şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemne sırtlan yemenin hükmünü sordum, bana şöyle dedi: "Sırtlan yiyen de mi var?"

İki hadis çeliştiğinde ikisi de devre dışı kalır. Geriye sırtlanın yırtıcı bir hayvan olması kalmıştır ki, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yırtıcı hayvanları yemeyi yasaklamıştır.

[*] - Abdullah b. Yezid es-Sa'dî şöyle demiştir:

Said b. el-Müseyyeb'e "Kavmimden bazıları sırtlan yiyor, ne olacak?" dedim, bana "onu yemek helâl değildir" dedi.

[d] – [Evcil eşek, katır ve at yemek]

[da] – [Ebû Hanife'ye göre]

Evcil eşek, katır ve at yemek de helâl değildir.

Çünkü;

[*] - Yüce Allah *"Atları, katırları ve eşekleri binmeniz için ve süs olarak yaratmıştır."* [Nahl, 8] buyurmuştur.

Bu, Yüce Allah'ın lütfunu hatırlatmak üzere söylenmiştir. Şayet bunları yemek câiz olsaydı Allah lütuf olarak onu da zikrederdi. Çünkü yeme nimeti, binme nimetinden daha büyüktür.

[*] - Buhârî, Câbir'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Hayber günü eşek etlerini yemeyi yasakladı, at etlerine izin verdi.[2684]

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bizimle anlaşma yapanların (muâhid) malları ancak hakkı ile helâl olur. Evcil eşek, at ve katırların etleri, tüm yırtıcılar ve tüm pençeli kuşlar size haramdır.[2685]

Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Çünkü,

2683 Sünen-i Tirmizî, 3, 162.
2684 Sahîh-i Buhârî.
2685 İ'lâü's-sünen, 17, 146.

[*] - Hâlid b. Velid'in rivayetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem at, katır ve eşek etlerini yemeyi yasaklamıştı.

Ebû Hanîfe'ye göre at eti yeme konusundaki mekruhluk, tahrimen mekruhluktur.

[db] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir:

At eti helaldir. Çünkü,

[*] - Câbir şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bize at etlerini yemeye izin verdi, eşek etlerini yemeyi ise yasakladı.[2686]

[e] - Ebû Hanîfe'ye göre keler (kertenkele) yenmez. Çünkü bu, tiksinti veren bir hayvandır.

[*] - İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in sofrasında kertenkele yendi, o yalnızca tiksindiği için yemedi".[2687]

[*] - El-İhtiyâr yazarının Hz. Âişe'den rivayetine göre Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem keler hediye edildi, o yemekten kaçındı. Dilenci bir kadın geldi. Hz. Âişe keleri ona yedirmek istedi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ona şöyle buyurdu:

Kendi yemediğin bir şeyi başkasına mı yedireceksin!.[2688]

[*] - Sahîhte Abdurrahman b. Şibl'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem keler yemeyi yasaklamıştır.[2689]

[f] - Akbaba, lori kuşu, kara karga, kuzgun kargasının eti de yenmez. Kuzgun kargasının etinin yenmemesi bu hayvanın pisliklerden yemesi sebebiyledir.

[*] - Buharî ve Müslim Hz. Âişe'den şunu rivayet etmişlerdir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şu beş hayvanın Harem bölgesinde ve bunun dışında her nerede olursa olsun öldürülmesini emretmiştir: Karga, dölengeç kuşu, akrep, fare ve saldırgan köpek.[2690]

[g] - Haşerat (küçük canlıların tümü) karada veya denizde yaşasın, yenmez.

Örneğin kaplumbağa, kurbağa, yengeç, fare, zehirli keler, kirpi yenmez. İhramlı kişi bu hayvanlardan herhangi birini öldürdüğünde kendisine herhangi bir ceza gerekmez.

[*] - Kirpi konusunda İsa b. Nümeyle şöyle demiştir:

İbn Ömer'in yanındaydım. Ona kirpi hakkında soru soruldu. O, şu âyeti okudu: "Bana vahyedilenlerde leş veya akan kan veya iğrenç bir şey olan domuz eti veya üzerinde Allah'tan başka bir ismin anıldığı günahkarca bir kurban dışında yenmesi yasak olan hiçbir şey görmüyorum". [En'âm, 145]. Yanındaki bir ihtiyar şöyle dedi: Ebû Hureyre şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanında kirpiden bahsedildi de o sallallâhu aleyhi ve sellem: *"O, habislerden bir habistir"* buyurdu. İbn Ömer de "şayet bunu Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem söyledi ise durum onun dediği gibidir" dedi.[2691]

[*] - Zehirli keler ve fareye gelince, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bunların gerek harem dışında gerekse haremde öldürülmesini emretmiştir.

[*] - Yengece gelince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun satımını yasaklamıştır.[2692]

[*] - Kurbağaya gelince;

Abdurrahman b. Osman şöyle demiştir: Bir tabib Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve selleme ilacın içine koyduğu kaplumbağayı sordu, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu öldürmeyi yasakladı.[2693]

[h] - Deniz hayvanlarından ancak balık yenir.

[*] - Çünkü Yüce Allah *"o Peygamber onlara pis (habis) şeyleri haram kılar"* [A'râf, 157] buyurmuştur.

Balığın dışındaki deniz canlıları habistir. Çünkü ölüdür, bu sebeple nas ile haram kılınmıştır. Balık ise nas sebebiyle helâl kılınmıştır. Bu nas ise şu hadistir: *"Ölü hayvanlardan ikisi, kanlardan da ikisi helâl kılınmıştır: Ölülerden helâl kılınanlar balık ve çekirge, kandan helâl kılınanlar ciğer ve dalaktır".*[2694]

[ha] - Kendiliğinden ölen ve suyun yüzüne vuran balıkları yemek mekruhtur. Balığın karnı değil sırtı yukarı doğru bakarsa yenir. Suya vuran balığın karnı da yenir.

[*] - Çünkü Ebu'z-Zübeyr'in naklettiğine göre Câbir şöyle demiştir: Denizin

vurduğu veya suyun çekildiği yahut denizde avlanan hayvanları ye!

[hb] - Suyun sıcaklığı veya soğukluğu ile ölen veya suya bir şey atılarak öldürülen yahut da afet sonucu ölen hayvan da tıpkı denizin attığı hayvan gibi yenir.

2691 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 354.
2692 Nasbu'r-râye, 4, 201.
2693 Sünen-i Beyhakî, 9, 258.
2694 Nasbu'r-râye, 4, 202.

[*] - Çünkü Câbir şöyle demiştir:

Habt ordusu ile savaştık. Komutanımız Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh idi. Çok acıktık. Deniz, anber adı verilen benzeri görülmeyecek derecede büyük bir balığı dışarı attı. Yarım ay boyunca o balıktan yedik.[2695]

[*] - Beyhakî, İbn Abbas'tan şunu rivayet etmiştir:

Denizin attığını ve denizde avlanılanı ye. Avlayan isterse Yahudi, Hristiyan veya Mecusi olsun, fark etmez.[2696]

[ı] - Darı yiyen, pislik yemeyen karganın yenmesinde bir sakınca yoktur.

[i] - Tavşan yemekte bir sakınca yoktur.

Çünkü tavşan ne yırtıcı ne de pislik yiyen bir hayvandır. Bu, tıpkı ceylan yemek gibidir.

[*] - Enes şöyle demiştir:

Zahran yolu üzerinde bir tavşan önümüze çıktı. Sahabeden bazıları peşinden koştular. Ben yakaladım ve alıp Ebû Talha'ya getirdim. O keskin bir çakmak taşı ile kesti. Benimle birlikte tavşanın bacağını ve paçasını Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem gönderdi, o da bunu yedi. –diğer bir rivayette onu kabul etti-.[2697]

[j] - Çekirgenin kesilmeksizin yenilmesi câizdir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ölülerden iki tanesini yemek, kanlardan iki tanesini yemek helaldir: Ölüler, balık ve çekirgedir.

[*] - Buharî, İbn Ebî Evfâ'dan şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile yedi –veya altı- savaşa katıldık. Onunla birlikte iken çekirge yerdik.[2698]

"Udhiyye" duhâ (kuşluk) vakti kesilen hayvana denir. Sonraları "kurban bayramı günlerinin herhangi bir vaktinde kesilen hayvan" anlamında kullanımı yaygınlaşmıştır.

Dinî bir terim olarak kurban: Kurban bayramında Allah'a yaklaşmak amacıyla kesilen hayvandır. Kurban yalnızca deve, sığır ve davar cinsinden olur.

El-Vâkıât isimli eserde şöyle denilmiştir: On dirheme kurbanlık satın almak, bin dirhem sadaka vermekten daha iyidir. Çünkü [kurban bayramında] kan akıtarak gerçekleştirilen ibadet, sadaka ile hâsıl olmaz.

Kurbanın hükmü:

[a] - Ebû Hanîfe, İmam Muhammed, Hasan, Züfer ve –iki rivayetten birine göre- Ebû Yusuf'a göre kurban; her mukîm, maddî durumu yerinde Müslümana kurban bayramı günlerinde vâciptir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Malı olup da kurban kesmeyen, namazgâhımıza yaklaşmasın.[2699]

[*] - Bir başka rivayet ise şöyledir:

Kim kesebilecek maddî gücü bulduğu halde kurban kesmezse, bizim namazgâhımıza yaklaşmasın.[2700]

Böyle bir tehdit, vâcip olmayan bir şeyin terki için söz konusu olmaz.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Şâfiî (rh.a) ye göre kurban, müekked sünnettir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Zilhicce hilalini gördüğünüzde sizden biri kurban kesmek isterse, saçlarından ve tırnaklarından herhangi bir şey kesmesin.[2701]

[c] - Müslüman kendisi için kurban keser.

2699 El-Müstedrek, 4, 232.
2700 El-Müstedrek, 4, 232.
2701 Sahîh-i Müslim, 3, 1565.

En güçlü görüş budur. Zâhiru'r-rivâye'ye[2702] göre fıtır sadakasının aksine kurban, yalnızca kişinin kendisi için gerekli olur. Fıtır sadakası ise kişinin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler için gerekli olur.

[*] - Tirmizî, Atâ b. Yesâr aracılığıyla Ebû Eyyub'dan şunu rivayet eder:

Kişi –Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında- kendisi ve âilesi adına kurban keser, kurbandan hem kendileri yer hem de başkalarına yedirirlerdi.[2703]

[d] - Hasan'ın Ebû Hanîfe'den rivayetine göre kişinin kendisine ve küçük çocuklarına kurban kesmesi gereklidir. Kişi onların her biri için bir koyun veya yedi tanesi için bir sığır veya deve keser.

[e] - Kişi kurban olarak kesmek için bir sığır aldıktan sonra, kurban kesmek isteyen altı kişi buna ortak olsa câiz olur.

Onlardan biri et elde etmek için katılsa veya katılanlardan biri Hristiyan olsa câiz olmaz. Çünkü hepsinin kurban kesme niyetinin bulunması, kurbanın sahîh olması için şarttır. Bir hayvanın kanı, bir kısmı ibadet, bir kısmı başka bir amaca bölünemez. Bazılarının amacı kurban kesmek olmadığında diğerlerinin bu amacı da yerine gelmemiş olur.

[*] - Kurbanda ortak olmanın câiz olmasının delili Câbir b. Abdullah el-Ensârî'nin rivayet ettiği şu hadistir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte hac için telbiye getirerek yola çıktık. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bize her yedi kişinin bir deve veya sığırda ortak olmasını emretti.[2704]

Yedi kişi için câiz olduğuna göre yediden az kişi için öncelikle câiz olur. Yediden fazlası için câiz olmaz.

[f] - Çocuğun malı olsa –daha sahîh olan görüşe göre- onun malında kurbanın gerekli olmadığı konusunda icmâ vardır.

Çünkü kurban bir ibadettir. Çocuk ise ibadetle yükümlü değildir. Ayrıca kurbanda kanı akıtmak gereklidir.

[g] - Fakir ve yolcunun kurban kesmesi vâcip değildir.

Fakire vâcip olmaması zaten açık ve anlaşılabilir bir durumdur.

Yolcuya gelince; kurban kesmek yolcu için zor olabilecek birtakım sebeplere başvurmayı gerektirir, vaktin geçmesi ile de kurban kaçırılmış olur.

[*] - Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre "Cuma namazı ve kurban, yolcu üzerine gerekli değildir".[2705]

2702 Zâhiru'r-rivâye kavramı Hanefî mezhebinde İmam Muhammed'in altı eserinde yer alan görüşleri ifade eder. Bu altı eser şunlardır: 1) el-Asl (el-Mebsût), 2) el-Câmiu'l-kebîr, 3) el-Câmiu's-sağîr, 4) es-Siyerü'l-kebîr, 5) es-Siyerü's-sağîr, 6) Ziyâdât

2703 Sünen-i Tirmizî, 3, 31.

2704 Sahîh-i Müslim, 2, 955.

2705 Nasbu'r-râye, 211.

Kurbanın vakti:

[a] - Kurbanın vakti bayramın ilk günü fecrin doğuşu ile girer. Ancak şehirlerde oturanların imam bayram namazını kıldırmadan önce kurban kesmeleri câiz değildir. Köylerde oturanlar ise fecirden sonra keserler.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bizim namazımızı kılan, kıblemize yönelen, bizim gibi kurban kesen kimse bayram namazını kılıncaya kadar kurban kesmesin.[2706]

Namazdan önce kurban kesen kimse yalnızca kendisi için [et elde etmek için] kesmiştir. Namazdan sonra kesenin kurbanı ise tamdır ve o Müslümanların sünnetine (uygulamasına) isabet etmiştir.

Bu konuda kurban kesim yeri dikkate alınır. Kurban köyde olsa, adına kurban kesilen kişi şehirde ise fecrin doğuşu ile kurbanın kesilmesi câiz olur. Tersi olursa ancak namazdan sonra câiz olur.

[b] - Kurbanı, bayramın ilk üç günü kesmek câizdir. Çünkü;

[*]- Nâfi', Abdullah b. Ömer'den şunu rivayet etmiştir: Kurban, kurban bayramının ilk gününden sonraki iki günde de kesilir.[2707]

[*] - Hz. Ali şöyle demiştir: Kurban, bayramın ilk gününden sonraki iki günde de kesilir.[2708]

[*] – Enes şöyle demiştir: İlk günden sonra iki gün daha kesim yapılır.[2709]

[c] - İlk gün kesmek en faziletlisidir.

[d] - Kişi, kesim günleri geçinceye dek kurbanını kesmemiş olsa, şayet kurban kesmeyi adamışsa yahut fakir ise, satın aldığı kurbanı canlı olarak tasadduk eder. Zengin ise –koyunu satın almış olsun ya da olmasın- koyunun değerini tasadduk eder.

Kurbanlık hayvanın özellikleri:

[*] - Enes şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem iki tane boynuzlu ala koyunu kurban olarak kesti.[2710]

[*] - Ebû Said el-Hudrî şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir tane boynuzlu koç kurban etti.[2711]

2706 Sahîh-i Müslim, 3, 1553.
2707 El-Muvatta, 1, 322.
2708 Sünen-i Beyhakî, 9, 297.
2709 Sünen-i Beyhakî, 9, 297.
2710 Sahîh-i Müslim, 3, 1556.
2711 Sünen-i Tirmizî, 3, 27.

[a] - Kurban olarak kesilecek hayvanın kusursuz olması gerekir. Açık bir şekilde şaşı, topal, hasta, kemiğinde ilik kalmayacak derecede zayıf hayvan kurban olarak kesilemez. Kulaksız, kuyruksuz, kulak ve kuyruğunun çoğu gitmiş hayvanlardan da kurban olmaz. Kulak ve kuyruğunun çoğu duruyorsa câizdir.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Dört hayvanın kurban olması câiz değildir: Şaşılığı apaçık belli olan hayvan, hasta olduğu apaçık belli olan hayvan, topallığı apaçık belli olan hayvan, kemiği kalmayacak derecede zayıf düşmüş hayvan.[2712]

[*] - Utbe b. Abdüssülemî şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem kulaksız, boynuzu kökünden kopmuş, gözü şaşı, iliği kemiği kalmayacak derecede zayıf hayvanların kurban olarak kesilmesini yasakladı.

[*] - Hz. Ali'nin rivayetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kulağı kopuk, boynuzu kırık hayvanın kurban edilmesini yasaklamıştır.[2713]

[*] - Saîd b. Müseyyeb, kulağın yarısı ve fazlası kopuk olduğunda kurban edilemeyeceğini söylemiştir.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre hayvanın kulağının yarısı veya daha fazlası yok ise onun kurban edilemeyeceğini söylemişlerdir. Onlara göre boynuzun kırık olmasının zararı yoktur. Çünkü Hz. Ali'ye boynuzu kırık hayvan sorulduğunda bunun zararı olmadığını söylemişlerdir. Yaratılıştan kulağı olmayan hayvanın kurban edilmesi câiz değildir.

Hayvanı satın alma sırasında yukarıda geçen kusurlar var ise o hayvan kurban olarak kesilemez.

[c] - Hayvan satın aldığında kusursuz olmakla birlikte, sonradan kurban olmasına engel olan bir kusur söz konusu olsa bakılır:

[ca] - Satın alan kişi zengin ise başka bir hayvan satın alması gerekir.

[cb] - Fakir ise bu kusurlarla birlikte kesmesi câiz olur.

Çünkü zenginin kurban kesmesi, onu satın alması ile değil bizzat din tarafından ilk olarak gerekli olmuştur. Bu yüzden bir hayvan satın aldığında onu kesmek zorunda olmayıp başkasını da alabilir. Fakir ise kurban kesme niyeti ile bir hayvan satın aldığında o hayvanı kesmesi gerekli olmuştur. O hayvan ölse, fakirin kurban kesme borcu ortadan kalktığı halde zenginin satın aldığı hayvan ölse, onun kesme borcu ortadan kalkmaz.

2712 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 97.
2713 Sünen-i Ebî Dâvud, 3, 98.

Hangi hayvanlar kurban olabilir?

[a] - Yaratılıştan boynuzu olmayan hayvan kurban edilebilir.

[b] - Husyeleri çıkarılmış (enenmiş) hayvan kurban edilebilir.

[*] - Çünkü Hz. Âişe veya Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem kurban keseceği zaman büyük, semiz, ala, hayaları burulmuş (enenmiş), boynuzlu iki keçi arardı, bunlardan birini ümmeti için, birini kendisinin risalet görevini tebliğ ettiğine, Allah'tan başka ilah olmadığına inananlar için, diğerini de Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem ve ailesi için keser[2714] ve şöyle derdi: *"Allah'ım, bu Muhammed ve ailesi adınadır. Allah'ım, Muhammed'den, onun ailesinden ve Muhammed'in ümmetinden kabul buyur."*

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bir keçiyi bizzat kesmiş ve şöyle demiştir: "Bismillahi Allahu ekber (Allah'ın adıyla! O en büyüktür). Allah'ım! Bu benim ve ümmetimden kurban kesemeyenlerin adınadır".[2715]

[c] - Deli olan hayvan yem yemeyi biliyorsa kurban edilebilir, yem yiyemiyorsa kurban edilmez. Hayvanın deli olması tek başına kurban kesme amacına aykırı değildir.

[d] - Uyuz hayvan semiz ise kurban edilir, zayıf ise kurban edilmez.

[e] - Dişleri dökülmüş hayvan kurban edilir.

Ebû Yusuf'tan rivayet edildiğine göre dişlerin azlık ve çokluğu dikkate alınır. (Dişlerin çoğu dökülmüşse kurban edilmez, azı dökülmüşse kurban edilir). Yem yiyebilecek kadar dişi kalmışsa caizdir.

[f] - Kulağı küçük hayvan kurban edilir.

[*] - Çünkü rivayet edildiğine göre İbn Abbas küçük kulaklı hayvanın kurban edilmesinde bir sakınca görmezdi.[2716]

Kurbanlık hayvanın yaşı:

Bir yaşını tamamlayan koyun, iki yaşını tamamlayan sığır ve beş yaşını tamamlayan deve kurban edilebilir. Altı aylık toklu da kurban edilebilir.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Hayvanları ancak yaşlarına göre kesin. Ancak bulamazsanız koyundan altı ayını doldurmuş olanını kesebilirsiniz.[2717]

2714 Sünen-i Beyhakî, 9, 273.
2715 El-Müstedrek, 4, 228.
2716 Sünen-i Beyhakî, 9, 275.
2717 Sahîh-i Müslim, 3, 1555.

[*] – Yine şöyle buyurmuştur:

Altı ayını tamamlamış koyun ne güzel kurbanlıktır![2718]

[*] – Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Ukbe b. Âmir'e arkadaşlarına kurbanlık olarak dağıtması için koyunlar verdi. Geriye bir oğlak kaldı. Ukbe bunu Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e söyledi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem "onu da sen kes" buyurdu.[2719]

Kurbanlık hayvan üzerindeki tasarruflar:

[a] - Kişi, kurbanlık hayvanın etinden kendi yiyebilir, zengin ve fakir kimselere yedirebilir, saklayabilir.

[*] - Câbir, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in kurbanlık etlerini üç günden fazla saklamayı yasakladığını, sonra "yiyin, azık edinin, saklayın" buyurduğunu söylemiştir.[2720]

[*] - Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Medine'ye gelmiş olan ve ihtiyaç içinde olan fakir bedevîler sebebiyle kurbanlıkların üç günden fazlasının saklanmasını yasaklamıştı. Sonra şu sözleri ile saklamaya izin verdi:

Size kurban etlerini üçgünden fazla saklamayı yasaklamıştım. Artık dilediğiniz kadar saklayabilirsiniz.[2721]

[b] - Kurban kesen kişi zengin olduğu halde etinden yiyebildiğine göre zengin birine yedirmesi de caizdir.

[c] - Tasadduk edilen kısmın üçte birden az olmaması müstehaptır.

Çünkü et üzerinde şu üç tasarruf yapılabilir: Yemek, saklamak ve başkasına yedirmek. Ayrıca Yüce Allah *"O hayvanların etlerinden sizden isteyene ve istemeyen fakirlere yedirin."* [Hac, 36] buyurmuştur. Bu yüzden kurbanlığın etleri de üçe taksim edilir.

[d] - Kişi, kurbanlığın derisini de tasadduk eder; çünkü deri, hayvanın parçasıdır. Yahut da tabaklayarak o deriyi evinde kullanır. Çünkü bu şekilde yararlanmak haram değildir. Mülkiyetin bulunması ve teslimin mümkün olması sebebiyle kurbanlığın derisinin satımı câiz olmakla birlikte mekruhtur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "kurbanlığın derisini satan kimsenin kurbanı yoktur" demiştir.[2722]

[e] - Kasap ücreti hayvanın etinden verilemez.

2718 Sünen-i Tirmizî, 3, 29.
2719 Sahîh-i Müslim, 3, 1556.
2720 Sahîh-i Müslim, 3, 1562.
2721 Sahîh-i Müslim, 3, 1564.
2722 Sünen-i Beyhakî, 9, 294.

[*] - Çünkü Hz. Ali şöyle demiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bana onun kurbanlık develerinin başında durmamı, derilerini ve takımlarını taksim etmemi emretti. Bana, kasaba bunlardan herhangi bir şeyi vermememi emrederek "Biz onun ücretini kendimiz veririz. Şayet kasap fakir ise ona kurban etinden veririz, ayrıca ücretini öderiz." buyurdu.[2723]

[f] - Kurbanlık hayvan kesiminden önce onun yününü kırkmak ve bundan faydalanmak mekruhtur.

[g] - Kişi kurban kesebilen birisi ise kurbanını kendisinin kesmesi daha faziletlidir.

[*] - Enes'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki tane ala boynuzlu keçiyi kurban olarak bizzat kesti. Keserken besmele çekti, tekbir getirdi, ayağını onların boyunlarının yan tarafına koydu.

[h] - Kişi kurbanı bizzat kesemiyorsa başkasından yardım alması daha iyi olur. Başkasına kestirdiğinde kurbanının yanında bulunması daha faziletlidir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Fâtıma'ya şöyle demiştir:

Ey Fâtıma! Kurbanlığının başında dur, kesim sırasında hazır ol. Onun kanının ilk damlasının yere düşmesi ile yaptığın bütün günahlar affolur. De ki: Benim namazım, kurbanım, yaşamım ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Bana bu emredildi, ben Müslümanlardanım.

İmran b. Husayn şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasulü! Bu, sana ve ailene mi özgü? Şayet böyle ise siz zaten buna layıksınız. Yoksa bu tüm Müslümanlar hakkında da geçerli mi" diye sordum. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem *"Bu, tüm Müslümanlar için geçerlidir."* buyurdu.[2724]

[ı] - Ehli kitaptan olan birinin (Yahudi ve Hristiyanın) kurbanı kesmesi mekruhtur.

Çünkü kurban bir ibadettir. Kitabî ise bu ibadete ehil değildir. Bununla birlikte kurban sahibinin emri ile keserse câiz olur. Çünkü onun kesimi helaldir.

[i] - Kişi başkasının koyununu gaspedip keserse değerini tazmin eder, kesilen kurban da onun adına geçerli olur.

[j] - Kişi kendisine emanet bırakılan koyunu kestiğinde bu kendisi adına geçerli olmaz. Çünkü onun üzerinde mülkiyet ancak kesiminden sonra gerçekleşmiştir.

[k] - Akika[2725] kurbanında koyun kesmek daha faziletlidir.

[*] - Çünkü Ümmü Kürz şöyle demiştir:

Abdurrahman b. Ebû Bekir'in Ailesinden bir kadın, Abdurrahman'ın karısı doğum yaptığında bir deve kesmeyi adak olarak adadı. Hz. Âişe ona şöyle dedi: "Hayır, sünnete uymak daha faziletlidir. Sünnet olan, erkek çocuk için birbirine denk iki koyun, kız çocuk için ise bir koyun azaları ile kesilir, kemikleri kırılmaz. Kesen kişi bundan yesin, yedirsin ve tasadduk etsin. Bunu yedinci gün yapsın. Yedinci gün yapamazsa on dördüncü gün yapsın. Bunu da yapamazsa yirmi birinci gün yapsın"[2726]

[l] - Bize göre akika kurbanını kesmek, parasını tasadduk etmekten daha faziletlidir.

[m] - İki kişi yanlışlıkla birbirinin kurbanlığını kesse yeterli olur, onlara tazmin gerekmez. Çünkü bu ikisi kesilmek üzere belirlenmiş iki kurbanlıktır. Her birinin kurban bayramında bizzat o kurbanları kesmesi gerekir.

[n] - Kurbanlık olarak belirlenen hayvanın başka bir hayvanla değiştirilmesi mekruhtur. Bu durumda birbirinin kurbanını yanlışlıkla kesen iki kişi sanki kesim konusunda diğerinden yardım almış gibi kabul edilir.

Açlıktan ölmek durumunda olan kişiye başkasının malından helâl olan nedir?

[a] -Açlıktan ölmek üzere olan kişinin başkasının malından zorunluluğunu giderecek kadarını yemesi câizdir. Yediğinin bedelini tazmin eder. Çünkü başkasının malı, ancak o kişinin rızası ile helâl olur, aksi taktirde haramdır. Ancak kişi, yediğinin değerini ödeyemeyecek durumda ise ve kendisine misafirlik hakkı olarak da ikram yapılmamışsa yediğinin değerini ödemez.

[*] - Ebu'l-Lahm'ın azatlısı Umeyr şöyle demiştir:

Efendim ile birlikte hicret etmek üzere yola çıktık. Medine'ye yaklaştığımızda beni sırtlarına aldılar ve Medine'ye girdiler. Çok acıktım. Medine'den çıkan biriyle karşılaştım, bana "şehre girince bahçelerdeki meyvelerle karşılaşırsın" dedi. Medine'nin bahçelerinden birine girdim. İki salkım hurma kopardım. Elimde salkımlar varken bahçe sahibi geldi, beni Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e götürdü. O bana durumumu sorunca ben başımdan geçeni anlattım. Bana "bu salkımların hangisi daha iyi" diye sordu, birini gösterdim. Bana "onu al" dedi. Bahçe sahibine diğer salkımı almasını emretti. Ben serbest bırakıldım.[2727]

[*] - Ebû Musa el-Eş'arî'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

2725 Yeni doğan çocuk sebebiyle şükür amaçlı kesilen kurban.
2726 El-Müstedrek, 4, 238.
2727 Sünen-i Beyhakî, 10, 3.

Aç olanı doyurun, hastayı ziyaret edin, esiri serbest bırakın.[2728]

Tazminin ve bedelin ödenmesinin gerekli oluşuna gelince; bu, başkasının malını onun rızası olmaksızın yemeyi haram kılan delillerden anlaşılmaktadır.

[*] - İmran b. Husayn Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bir yolculuğa çıkmıştı. Çok susadılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem İmran'ı, üzerinde iki su kübü bulunan bir devenin sahibi olan kadına gönderdi. İmran deveyi getirdi, sahabe suyu aldılar. Küplerin suyu azalmadığı gibi arttı. Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ashabına emretti, kadının elbisesini dolduracak kadar mal topladılar.[2729]

Zorunluluk sebebiyle helâl olan necis ilaçlar:

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, Uranî kabilesinden gelen ve Medine'de hasta olan şahıslara Medine dışında otlayan zekât develerinin sütlerini ve idrarlarını içmelerini emretti.

[*] - Enes'ten rivayet edildiğine göre bazı insanlar Medine'de karın hastalığına yakalandılar. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onlara Medine dışında zekât develerini otlatan çobanın yanına gitmelerini ve develerin süt ve idrarlarından içmelerini emretti. Onlar çobanın yanına gittiler. Develerin süt ve idrarlarından içtiler, iyileştiler. Çobanı öldürerek zekât develerini alıp kaçtılar. Durum Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e ulaşınca onların peşinden adam gönderdi. Yakalanıp getirildiler. Onların el ve ayakları çaprazlama kesildi, gözleri dağlandı.

Bu olayda Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem kesin olarak onlara şifa verecek şeyin develerin idrarı olduğunu bildiğinden, bunu kullanmalarına izin verdi. Oysa ondan başkası bunu kesin olarak nasıl bilebilir?

Sarhoş ędicilerle tedavi olmanın yasaklanması:

[a] - Sarhoş edici içkiler hiçbir durumda helâl değildir.

Çünkü hiç kimse hastalığını içkinin iyi edeceğini kesin bir şekilde bilemez. Tersine kesin bir bilgi ile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem içkinin devâ değil hastalık sebebi olduğunu bildirmiştir.

[*] - Vâil el-Hadramî'nin aktardığına göre Târık b. Süveyd el-Cu'fî Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e içki hakkında soru sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu yasakladı –veya içki yapmasını kerih gördü-. Târık "ben onu yalnızca ilaç olması için yapıyorum" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "o ilaç değil, hastalıktır" buyurdu.[2730]

2728 Sahîh-i Buhârî, 1165.
2729 Sünen-i Beyhakî, 10, 3.
2730 Sahîh-i Müslim, 3, 1573.

[*] - Hz. Osman şöyle dedi: Şaraptan sakının, çünkü o her kötülüğün anahtarıdır.

[*] - Rivayet edildiğine göre bir adama şöyle denildi: "Şu şıklardan birini tercih et: Bu kitabı (kutsal kitabı) yakmak, bu çocuğu öldürmek, bu kadınla zina etmek, bu kadehteki içkiyi içmek, bu put önünde secde etmek". Adam bu şıklar içinde en hafif olarak içki içmeyi gördü. İçkiyi içince put önünde secde etti, çocuğu öldürdü, kadınla zina etti, kitabı yaktı.[2731]

[*] - Ümmü Seleme radıyallâhu anh şöyle dedi: Bir kupanın içine şıra (nebiz) yaptım. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem girdiğinde şıra kaynıyordu. O "bu ne?" diye sordu. Ben "Kızım hasta. Bunu yapmamı söylediler" dedim. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Allah şifanızı size haram kıldığı şeylerde yaratmamıştır."[2732]

[*] - Ebu'd-Derdâ radıyallâhu anh şöyle dedi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

Yüce Allah, hastalığı da devayı da indirmiştir. Her hastalığın devasını yaratmıştır. Şu halde tedavi olunuz, ancak haram bir şeyle tedavi olmayınız.[2733]

Peynir yemek:

[*] - İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e Tebük'te iken peynir getirildi. O bıçak istedi, besmele çekti ve kesti.

[*] - Hz. Ali radıyallâhu anh şöyle dedi: Peynir yemek istediğinde üzerine bıçağı koy [ve kes], Allah'ın adını an ve ye.

[*] - Kesîr b.Şihâb şöyle dedi: Hz. Ömer'e peynir konusunda soru sordum. Bana dedi ki: Peynir sütten yapılır. Onu yiyin, Allah'ın adını anın. Allah düşmanları sizi aldatmasın.

[*] - Bir kadın Hz. Âişe radıyallâhu anhye peynir yemeyi sordu. Hz. Âişe ona "sen yemiyorsan bana ver de ben yiyeyim" dedi.

[*] - Sevr b. Kudâme şöyle dedi: Bana Hz. Ömer'in şu mektubu geldi: "Ehli kitabın yaptığı dışındaki peynirleri yemeyin".

[*] - Ali el-Bârıkî, Hz. Ömer'e peyniri sordu, o şöyle dedi: Müslümanların ve ehli kitabın yaptığı peynirleri ye. Çünkü oğlak kesilince ondan peynir yapmaya yarayan maya alınır. Bu maya, Mecusi ve putperestlerin kestiği hayvanlardan alındığında helâl olmaz. Aynı şekilde oğlak kendiliğinden öldüğünde ondan alınan maya ile yapılan peynir de helâl olmaz.

2731 Sünen-i Beyhakî, 10, 5.
2732 Sünen-i Beyhakî, 10, 5.
2733 Sünen-i Beyhakî, 10, 5.

[*] - İbn Ömer'e peynir ve yağ soruldu. O "besmele çek ve ye" dedi. Ona "onun içinde ölmüş hayvan var" denilince "ölmüş hayvan olduğunu bildiğin peyniri yeme" dedi.

[*] - İbn Ömer, İbn Abbas ve bazı sahabîler onun temizlik yönünü daha önde görerek soruşturmuyorlardı.

[*] - Enes şöyle demiştir: Biz gerek Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devrinde gerekse daha sonra peynir yerdik, onun nasıl yapıldığını sormazdık. Bazıları ise ihtiyaten sorarlardı.[2734]

Ciğer ve dalak yemek:

[*] - İbn Ömer şöyle dedi: Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı: Ölüler çekirge ve balıktır. Kanlar ise dalak ve ciğer[deki kan]dır.[2735]

[*] - Biri İbn Abbas'a "dalak yiyebilir miyim?" diye sordu. Adam "ama dalağın çoğu yeri kandır" deyince İbn Abbas "haram kılınan kan, yalnızca akıcı kandır" dedi.[2736]

Kesilen koyundan mekruh olan şeyler:

[*] - Mücâhid'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem koyundan yedi şeyi kerih (haram) görürdü: Kan, öd kesesi, erkeklik organı, yumurtalar, haya, beze ve mesane.

[*] - Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün koyundan en sevdiği bölüm ön taraflardı.

Yukarıda geçen "kerih görme" ile kastedilen, haramlıktır. Çünkü ilk sırada zikredilen kan haram olduğundan, ona atfedilen diğer şeyler de onun hükmünü alır. Allah daha iyi bilir.

İsrâiloğullarının kendilerine haram saydıkları şeyler:

[*] - İbn Abbas şöyle demiştir: İsrâil (yani Hz. Yâkup) damar hastalığına yakalandı. Geceleri hastalıktan inliyordu. Allah şifa verirse bir daha damarı olan bir hayvan yememeyi adadı. Bunun üzerine Yahudiler damarı olan hayvanı yemeyi haram saydılar. Bununla ilgili olarak şu âyet indi:

Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrailoğullarına helâl idi. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun." [Âl-i İmrân, 93].

Denildiğine göre İsrâil'in (Hz. Yâkub'un) kendisine haram kıldığı şey deve etleri idi.

2734 Sünen-i Beyhakî, 10, 7.
2735 Sünen-i Beyhakî, 10, 7
2736 Sünen-i Beyhakî, 10, 7.

Yüce Allah'ın "*Yahudilerin yaptıkları zulüm ...sebebiyle önceden kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık*" [Nisâ, 160] âyeti ile ilgili İmam Şâfiî şöyle demiştir: Bu –Allah bilir- onlara helâl kılınmış olan güzel şeylerdi. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Yahudilere tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık. Sığır ve koyunların ise, sırtlarında veya bağırsaklarında bulunanlar, ya da kemiklerine karışanlar dışındaki içyağlarını (yine) onlara haram kıldık*". [En'âm, 146] Tırnaklı ile kastedilenler, deve ve deve kuşudur.

Müşriklerin kendilerine haram kıldığı hayvanlar:

Müşrikler mallarından bir kısmını kendilerine haram kılmışlardır. Yüce Allah onların haram kılması ile bu malların haram hale gelmediğini açıklamıştır. Bahîra, sâibe, vasîle ve hâm adı verilen şeyler bunlardandır. Onlar bu haramları deve ve koyun ile ilgili kabul ediyor, bunların süt, et ve mülkiyetini haram kılıyorlardı.

Bahîra [beş kere doğuran ve beşinci yavrusu dişi olan] kulağı çentilen, sütü sağılmayıp putlara bırakılan deve veya koyundur.

Vasîle, biri dişi biri erkek olmak üzere ikiz doğuran koyun veya deveye denir. Müşrikler bunları putları için serbest bırakırlardı.

Hâmî on nesli dölleyen erkek deveye denirdi. On nesli dölledikten sonra putları için kulaklarını yararlar ve döllemekten serbest bırakırlar, üzerine yük yüklemezlerdi.

ADAM ÖLDÜRMENİN HARAM KILINMASI

Yüce Allah adam öldürme konusunda Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

Meşrû bir hak karşılığı olmadıkça, Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin. [En'am, 151]

Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar. [Furkan, 68]

Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. [Mâide, 32]

Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. [Nisa, 93]

Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız. [En'am, 151]

Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda... [Tekvîr, 8-9]

Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir. [En'am, 140]

[*] - Abdullah b. Mesud radıyallâhu anh un belirttiğine göre bir adam ile Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem arasında şu konuşma geçti:

Adam: Ey Allah'ın rasulü! Allah katında en büyük günah hangisidir?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Allah seni yarattığı halde ona ortak tanıdığın bir varlığa dua etmendir.

Adam: Sonra hangisidir?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Seninle birlikte yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir.

Adam: Sonra hangisidir?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem: Komşunun helalliği (karısı) ile zina etmendir.

Yüce Allah bunu tasdik etmek üzere şu âyeti indirdi:

Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar. [Furkan, 68]

[*] - Ebû Ümâme Sehl b. Huneyf şöyle demiştir:

Hz. Osman muhasara altına alındığında onunla birlikte evdeydik. Dışarıdakilerin seslerini işitiyorduk. Hz. Osman odaya girdi, yüzünün rengi atmış olarak çıktı.

Kendisine "sana ne oldu ey müminlerin emiri!" denildi.

Hz. Osman "Biraz önce beni öldürmekle tehdit ettiler. Bugüne kadar böyle bir şeyi yapacaklarına ihtimal vermiyordum." dedi.

Hz. Osman'a "Onlara karşı Allah sana yeter, ey müminlerin emiri!" dedik.

Hz. Osman şöyle dedi: "Beni ne karşılığı öldürecekler ki? Ben Allah rasûlü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dediğini işittim:

Bir müslümanın kanı ancak üç şeyden helâl olur: Müslüman olduktan sonra inkâr eden bir adam, muhsan olduktan sonra zina eden biri, bir nefse karşılık olmaksızın birini öldüren şahıs.

Vallahi ben ne cahiliyede ne de İslam döneminde asla zina etmedim. Allah bana hidayet ettikten bu yana dinimi değiştirmeyi asla düşünmedim. Ben kimseyi de öldürmedim. Öyleyse bunlar beni niçin öldürmek istiyorlar?".[2737]

[*] - Üsâme b. Zeyd b. Hârise şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bizi Cüheyne kabilesinin köylerinden Huraka'ya gönderdi. Sabaha karşı bir topluluğa baskın yapıp onları yendik. Ben ve ensardan bir adam, onlardan birini yakaladık. Onu tam ele geçirmek üzereyken adam "lâ ilâhe illallah" dedi. Bunun üzerine ensardan olan zat, adamın üzerinden elini çekti. Ben ise mızrağımla ona vurarak öldürdüm. Medine'ye döndüğümüzde bu Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem kulağına gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ey Üsâme! Lâ ilahe illallah dedikten sonra onu öldürdün mü?" dedi. Ben "Ey Allah'ın rasulü! O, ölümden kurtulmak için bunu söyledi" dedim. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Lâ ilahe illallah dedikten sonra onu öldürdün mü?" dedi. Bu sözü o kadar tekrarladı ki o günden önce Müslüman olmamış olmayı temenni ettim.[2738]

2737 Sünen-i Beyhakî, 8, 19.
2738 Sahîh-i Buhârî, 1442.

[*] - İbn Ömer şöyle dedi: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

Mümin, haram bir kanı dökmediği sürece Allah'ın dini konusunda bir genişlik [günahlarının affedilmesi ümidi] içindedir".[2739]

[*] - İbn Ömer radıyallâhu anh şöyle demiştir:

Kişinin içine düştüğünde yakasını kurtaramayacağı durum, dokunulmaz bir canı, öldürmeyi helâl kılan bir sebep olmadığı halde öldürmektir.[2740]

[*] - Ubâde b. es-Sâmit, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu aktarmıştır:

Kim bir mümini tasarlayarak öldürürse onun ne nafilesi ne de farzı kabul edilir.

Buradaki tasarlayarak öldürmekten kasıt, fitne zamanında adam öldürmektir. Bu şekilde adam öldüren kişi, kendisinin doğru yolda olduğunu düşündüğü için Allah'a asla tövbe etmez.[2741]

Müslümanları veya başkasını, gayri müslimlerin çocuklarını suçsuz yere, ölüme sebep olmadıkları halde öldürenlerin nafilesi ve farzı kabul edilmez.

[*] - İbn Abbas şöyle dedi:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında fail-i meçhul bir cinayet işlendi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Ben aranızda iken fail-i meçhul bir cinayet mi işleniyor? Göktekiler ve yerdekiler bir mümini öldürme suçuna ortak olsalar Allah –aksini dilemedikçe- onların tümüne azap eder.

[*] - Diğer bir rivayette şöyle denilmiştir:

Göktekiler ve yerdekiler bir mümini öldürme suçuna iştirak etseler Allah onlara azap ederdi.[2742]

[*] - Abdullah b. Amr şöyle demiştir:

Allah katında bir müminin öldürülmesi, dünyanın yok olmasından daha büyük bir durumdur. Diğer bir rivayette "Dünyanın yok olması Allah katında bir müslümanın öldürülmesinden daha hafiftir".[2743]

[*] - İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

2739 Sahîh-i Buhârî, 1440.
2740 Sahîh-i Buhârî, 1440.
2741 Sünen-i Beyhakî, 8, 21.
2742 Sünen-i Beyhakî, 8, 22.
2743 Sünen-i Beyhakî, 8, 22.

Bize silah çeken, bizden değildir.[2744]

[*] - Ebu Hureyre, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Sizden biri kardeşine silah ile işarette bulunmasın. Ne bilir, belki de şeytan silahı elinden kaydırır [kardeşini bu şekilde öldürür de] cehennemin çukuruna doğru yuvarlanır.[2745]

İntihar suçunun büyüklüğü:

Kişinin intihar etmesi, başkasını öldürmesinden daha büyük bir günahtır.

Sâbit b. Dahhâk radıyallâhu anh'ın belirttiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle demiştir:

Kim İslam milletinden başka bir millet için yemin ederse[2746] *dediği gibi olur. Kim bir âlet ile intihar ederse kıyamet gününde cehennemde onunla azap görür. Mümine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim bir mümine inkârcılık ithamında bulunursa onu öldürmüş gibi olur.*[2747]

2744 Sahîh-i Buhârî, 1485.
2745 Sahîh-i Buhârî, 1485.
2746 Burada kastedilen "Şöyle şöyle yaparsam Yahudi olayım / Hristiyan olayım" vb. şekildeki yeminlerdir.
2747 Sahîh-i Buhârî, 1399.

ADAM ÖLDÜRME VE YARALAMA FİİLLERİ

Arapça'da "cinâyet" sözcüğü bir zarar içeren her yasaklanmış fiil için kullanılır. Cinâyet, saldırı demektir. Saldırı bazen kişinin kendisine bazen başkalarına yönelik olur. Başkasına yönelik saldırı bazen cana, bazen organlara, bazen şahsiyete, bazen de mala yönelik olur.

Cana yönelik saldırı öldürme, asma, yakma vb. isimlerle isimlendirilir.

Organlara yönelik saldırı kırma, kesme, yaralama şeklinde isimlendirilir.

Şahsiyete yönelik saldırı iki türlüdür: a) Zina isnadında bulunmak, ki bu had cezasını gerektirir, b) Gıybet, ki bu da âhiret hükümlerinden olan günahı gerektirir.

Mala yönelik saldırılar; gasp, hıyanet, hırsızlık şeklinde isimlendirilir. Biz bunları "hırsızlık" ve "gasp" konusunda ele almıştık.

A. CANA YÖNELİK SALDIRI (ÖLDÜRME/CİNÂYET)

Adam öldürme beş şekilde olur: 1) Kastî öldürme, 2) Kasıt benzeri öldürme, 3) Yanlışlıkla (hataen) öldürme, 4) Hata gibi kabul edilen öldürme, 5) Sebebiyet yoluyla öldürme.

1. KASTEN (AMDEN) ADAM ÖLDÜRME

[a] - [Kastî öldürme] Kişinin bıçak, hançer, iğne vb. gibi demirden yapılan her türlü delici-kesici âlet ile adam öldürmesidir.

Bu âletin demircinin tokmağı veya çiftçinin tırpanı gibi kesici-yaralayıcı olması ile kırıcı olması arasında fark yoktur. Yine âletin çoğunlukla ölüme yol açması ile açmaması arasında da fark yoktur. Demire benzeyen; bakır, kurşun, altın ve gümüş gibi her türlü delici-yaralayıcı ve kırıcı âlet de demir gibidir. Kurşundan bir tokmak ile kişi başkasına vurup öldürse kısas gerekli olur.

[b] - Adam öldüren şahıs, âletin kesici olduğunu ve kendisinin öldürme kastı bulunduğunu inkâr etse yargısal hüküm açısından kısas düşmez. Ancak gerçekte doğru söyleme ihtimali bulunduğundan velinin kısas talep etmemesi uygun olur.

Çünkü doğru söylemiş olması mümkündür. Zira delici-kesici âlet sebebiyle kısasın gerekmesi yalnızca görünüş itibarıyla kısası gerektirmektedir. Hakikatte kısası gerektiren ise kasıttır.

[*] - Ebû Hureyre şöyle demiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında bir adam cinayet işledi. Durum Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem iletildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu maktûlün velilerine teslim etti. Katil "Ey Allah'ın rasulü! Öldürmeyi istememiştim" dedi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem veliye "şayet doğru söylüyorsa onu öldürmen halinde ateşe girersin" dedi. Bunun üzerine velî, adamı serbest bıraktı.[2748]

Bu konuda esas alınacak olan, maktûlün velîsinin dil ve kalp ile kâtili tasdik etmesidir. Velî kalp ile tasdik ettiği halde dil ile yalanlarsa yargı açısından kısas düşmez.

[c] - Tabanca, saçma, cam, keskin taş fırlatma da insan organlarını parçalama konusunda silah gibi kabul edilir. Yine hayvan kesiminde kullanılan âletlerle cinâyet işlendiğinde de kısas gerekir.

[d] - Maktûlün velisi kısas talep etmek ile –kâtilin diyeti kabul etmesinden sonra- diyet talep etmek arasında serbesttir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Kimin yakını öldürülürse veliler şu ikisinden birini seçme hakkına sahiptir: Dilerlerse diyet talep ederler, dilerlerse kısas talep ederler.[2749]

Sadece kılıçla öldürmede kısas vardır.

Bunun anlamı, ancak delici-kesici bir âletle cinayet işlendiğinde kısas gerekeceğidir.[2750] Kişi büyük bir sopa, kırbaç veya taşla adam öldürdüğünde "öldürmeyi istememiştim" derse onun sözü kabul edilir.

[e] - Silahla öldürme, kastî öldürme, taş ve sopa ile öldürme, kasıt benzeri öldürmedir. Kasıt benzeri öldürmede ağırlaştırılmış diyet söz konusu olmakla birlikte kısas uygulanmaz.

[f] - Kişi başkasına kürek, tırmık vb. tarım âletlerinden biri ile vurduğunda karşı tarafa sapı isabet edip de ölürse diyet gerekir. Keskin taraf isabet ederse kısas gerekir.

[g] - Kişi başkasını yakarak öldürürse kısas gerekir.

[h] - Kişi başkasını suya atsa ve o kişi boğularak ölse Ebû Hanîfe'ye göre kısas

2748 Sünen-i Ebî Dâvud, 4, 4498.
2749 İ'lâü's-sünen, 18, 74.
2750 Sünen-i İbn Mâce, 2, 2695.

gerekmez, âkıle[2751] üzerine diyet gerekli olur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre su, kişinin çoğunlukla kurtulamayacağı bir durumda ise kısas gerekir. Çünkü bu, ateşle yakarak öldürme gibidir.

[ı] - Kişi başkasını bağlayarak denize atsa ve o kişi boğulsa Ebû Hanîfe'ye göre diyet gerekir. Bir süre yüzdükten sonra boğulsa diyet gerekmez.

[i] - Kişi hür bir şahsı bir yere kapatıp açlık ve susuzluktan ölümüne sebep olsa;

[ia] - Ebû Hanîfe'ye göre herhangi bir tazminat ödemez. Çünkü kapatma, ölüme sebep olan bir durum değildir. Ölüme sebep olan şey yemek ve suyun olmamasıdır. Geriye onun üzerine zilyedlik kurma kalmıştır, oysa hür bir kimse üzerine zilyedlik kurulduğunda onun diyeti tazmin edilmez.

[ib] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise diyet gerekir. Çünkü bu, zehir içirmede olduğu gibi ölüme yol açmış bir sebeptir.

[j] - Kişi başkasına zehir içirir veya zehirli bir şey yedirir de o kişi ölürse, ölen kişi zehirli maddeyi kendi yemişse yedirene tazmin gerekmez. Ancak ona tazir cezası uygulanır, sopa vurulur.

[*] - Enes'ten rivayet edildiğine göre bir Yahudi kadın Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem zehirli koyun eti getirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ondan yedi. Daha sonra kadın getirildi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e "onu öldürelim mi?" diye soruldu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "hayır" dedi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün gırtlağında bu etin bulunduğunu biliyorum.[2752]

[k] - Kişi zehirli yemeği bir başkasına yedirirse veya yemeye zorlarsa diyet gerekir.

Çünkü kendiliğinden yediğinde kâtil kendisidir, diğer şahıs ise yalnızca aldatmıştır. Aldatma ile diyet gerekmez. Koyunu zehirleyen Yahudi kadının öldürülmesi konusunda farklı rivayetler vardır. Bundan yiyen Bişr b. el-Berâ öldüğünden, Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem o kadını tazir yoluyla öldürmüş olabilir.

[l] - Kişi, başkasını yüksekçe bir yerden veya tepeden başı üzerine atarsa Ebû Hanîfe'ye göre kısas gerekmez. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre çoğunlukla kurtulamayacağı durumda ise kısas gerekir.

[*] - Enes şöyle demiştir:

2751 İleride açıklanacağı üzere kişinin baba, dede, amca, erkek kardeş, amcaoğlu vb. gibi erkek yakınlarıdır. Kastî öldürmeler dışında diyet gerekli olduğunda diyeti kâtilin kendisi değil âkılesi öder.

2752 Sünen-i Beyhakî, 8, 46.

Bir Yahudi, bir câriyeyi gümüş bilezikleri sebebiyle başını taşla ezerek öldürdü. Kadın son nefesinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in yanına getirildi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona "seni bu mu öldürmeye teşebbüs etti?" diye sordu. Kadın hayır anlamında başını salladı. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tekrar sordu, kadın yine hayır anlamında başını salladı. Üçüncü defa sorunca "evet" anlamında başını salladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem o adamın [tıpkı kadını öldürdüğü gibi] başının iki taş arasına sıkıştırılarak öldürülmesini emretti.[2753]

[m] - Kasten vurma söz konusu ise, bu vurma ister ölümcül yerlere yapılsın ister vücudun başka yerlerine yapılsın, kasıt gerçekleşmiş sayılır.

[n] - Ağır (künt) bir cisimle vurarak öldürme kasten yapılmışsa kısası gerektirir. Yanlışlıkla olmuşsa cisim küçük olsun büyük olsun, diyet gerekir.

[*] - Hüzeyl kabilesinden iki kadın kavga etti. Biri diğerine taş attı. Bunun sonucunda diğer kadın ve karnındaki yavrusu öldü. Öldürülenin yakınları Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem başvurdu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenin için gurre[2754] olarak bir köle veya cariye verilmesine, kadının diyetinin de öldürenin âkılesi üzerine yüklenmesine hükmetti.

[o] - Kişi başkasının vücudunda bir yere vurmayı istediği halde yanlışlıkla başka bir yere vurarak ölüme sebep olsa, bu kastî bir öldürme olup kısası gerektirir.

Kasten adam öldürmenin hükmü, kâtilin mirastan mahrum olması:

[a] - Kasten adam öldürmenin hükmü, öldürenin günaha girmiş olması ve kendisine kısas uygulanmasıdır.

[aa] - Kasten öldürenin günaha girmiş olacağı konusunda icmâ vardır.

Ayrıca Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. [Nisâ, 93]

Kasten adam öldürme, Allah'a ortak koşmak ve ana-babaya âsi olmaktan sonraki en büyük günahtır.

[*] - Enes'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem büyük günahları şöyle belirtmiştir:

2753 Sahîh-i Buhârî, 1443.
2754 Öldürülen ceninin diyetine *gurre* adı verilir.

Allah'a ortak koşmak (şirk), ana-babaya isyan etmek, adam öldürmek, yalan söylemek.[2755]

Adam öldürme konusunda pek çok nas vardır ki, bunlar daha önce geçmişti.

[ab] – Kasten adam öldürene kısas uygulanmasına gelince;

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı"*. [Bakara, 178]. Burada kastedilenler, kasten öldürülenlerdir. Çünkü bunun dışındakilerde kısas yoktur.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kasıt kısastır".[2756] Yani kısası gerektiren şey kasten adam öldürmektir.

[b] - Bize göre kasten öldürme durumunda kefâret söz konusu değildir.

Çünkü Yüce Allah kasten adam öldürmeyi ve hükmünü *"Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir"* [Nisâ, 93] âyeti ile açıklamıştır. Bu âyette kefâretten bahsedilmemiştir. Yüce Allah yanlışlıkla adam öldürme durumunda kefâretin gerekli olduğunu belirtmiştir. Şayet kasten öldürme durumunda da gerekli olsaydı, bunu açıklardı.

[c] – Kasten adam öldürmenin hükümlerinden biri de şayet kâtil, maktûlün vârisi ise kâtilin mirastan mahrum olmasıdır.

[*] - İbnü'l-Müseyyib'in rivayet ettiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Kâtil, öldürdüğü şahsın diyetine mirasçı olamaz".[2757]

[d] - Ancak veliler onu affeder ve bu konuda sulh yaparlarsa bu durumda alabilir.

Çünkü hak, velilerindir. Sulh yaptıklarında tıpkı affetme durumunda olduğu gibi velilerin kısas hakkı ortadan kalkar.

[e] - Veliler sulh yapmamakla birlikte bir kısmı affederse kısas ortadan kalkar. Affetmeyen velilerin hakkı mala dönüşür.

Çünkü kısasın uygulanması kısas alacaklısı tarafından imkânsız hale geldiğinde kısas mala dönüşmez, ancak kısas alacaklısı dışında birisi tarafından imkânsız hale geldiğinde kısas mala dönüşür. Affedenin payı mala dönüşmez. Çünkü kısasın uygulanması onun tarafından imkânsız hale gelmiştir. Affetmeyenin payı mala dönüşür. Çünkü kısasın uygulanması onun dışındaki birisi tarafından imkânsız hale gelmiştir.

2755 Sahîh-i Müslim, 1, 91.
2756 Nasbu'r-râye, 4, 327.
2757 Sünen-i Beyhakî, 8, 133.

[*] - Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ölenin yakınları ölene yakınlık sırasına göre kısası affetme hakkına sahiptirler. En yakın olan bir kadın bile olsa böyledir.

Hadisi rivayet edenlerden biri, bunu şöyle açıklamıştır: Bir şahıs öldürüldüğünde erkek ve kadın mirasçıları olsa, ölüye erkek veya kadın olarak sıra ile en yakın olanın kısası affetmesi geçerli olur.

[*] - Zeyd b. Vehb şöyle demiştir.

Bir adam, karısını bir adamla yakaladı, karısını öldürdü. Dava Hz. Ömer'e geldi. Kadının erkek kardeslerinden biri kısası affetti. Bunun üzerine Hz. Ömer, adamın diğer kardeşlere diyet ödemesine hükmetti.

[*] - Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir:

Bir adam Hz. Ömer zamanında bir başkasını öldürdü. Öldürülenin velileri kısas talep etti. Sonra öldürenin karısı, öldürülenin de kız kardeşi olan kadın "ben kısas hakkımı affettim" dedi. Bunun üzerine Ömer "adam kurtuldu" dedi.

[f] - Kısas edilmesi affedilen kişi, diyeti kendi malından öder.

[*] - Çünkü Abdürrezzak'ın *Musannef*'inde rivayet ettiğine göre Şa'bî şöyle demiştir: Şu dört durumda diyeti âkıle değil, kişinin kendisi öder: Kasten öldürme,[2758] itiraf, sulh ve köle.

[*] - İbn Şihâb şöyle demiştir: Sünnet (uygulama) şu şekilde yerleşmiştir: Âkıle, kasten öldürme durumunda diyeti ödemez; ancak gönüllü olarak kâtile yardım etmek isterlerse o başka.[2759]

[*] - Ebu'z-Zinâd şöyle demiştir: Medine fakihleri şu görüştedir: Kasten öldürme, sulh, itiraf ve kölenin işlediği cinayetlerde âkıle diyet ödemez. Ancak kendileri gönüllü olarak ödemek isterlerse o başka.[2760]

Kasten öldürmede şüphe ile kısasın düştüğü her durumda diyeti kâtil öder. Sulh ile gerekli olan her şeyi kâtil öder. Kâtilin itirafı ile sabit olan her cinâyette diyeti kâtil öder. Bunlar âkıle üzerine gerekli olmaz.

[g] - Diyetin üç yıl içinde ödenmesi gerekir.

[*] - Çünkü Yahyâ b. Saîd şöyle demiştir: Diyetin üç yıllık takside bağlanması sünnettendir.[2761]

2. KASIT BENZERİ ADAM ÖLDÜRME (ŞİBHÜ'L-AMD)

[Kasıt benzeri adam öldürme nedir?]

[a] - Ebû Hanîfe'ye göre kasıt benzeri öldürme, kişinin başkasına silah yahut silah gibi kullanılan bir âlet dışında, çoğunlukla ölüme yol açacak bir âletle vurmasıdır.

Örneğin büyük bir sopa, büyük bir taş veya ahşap levha ile vurup da öldürdüğünde Ebû Hanîfe'ye göre kasıt benzeri öldürme gerçekleşmiş olur.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu şekilde öldürme kastî öldürmedir. Çünkü âlet çoğunlukla ölüme yol açtığında diğer öldürücü âletler (silahlar) gibi kabul edilir.

[b] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kasıt benzeri öldürme, kişinin bir başkasına çoğunlukla ölüme yol açmayan bir âletle tedip maksadıyla vurmasıdır.

Âlet küçük olup çoğunlukla ölüme yol açmıyorsa bu âlet ile yapılan öldürme kasıt benzeri öldürme olur.

Kasıt benzeri adam öldürmenin hükmü:

[a] - Kasıt benzeri adam öldürmenin hükmü, öncelikle öldürenin günaha girmiş olmasıdır. Sonradan kefâretin yerine getirilmesi ile günah ortadan kalkar.

Günahın söz konusu olmasının sebebi şudur: Bu fiilde kişi vurmaya kastederek adam öldürmüştür. Kefâret bu öldürmenin hataya benzemesi sebebiyle gerekli olmuştur.

[b] - Bu tür adam öldürme fiillerinde kısas uygulanmaz.

Çünkü tamamen kastî değildir. Öldürmede kullanılan âlet, adam öldürmek için yapılmış ve bunun için kullanılan bir âlet de değildir.

[c] - Bu tip adam öldürme suçlarında âkıle üzerine ağırlaştırılmış diyet gerekir.

Bu konuda temel prensip şudur: Adam öldürme sebebiyle sulh veya bazı velilerin affı söz konusu olmaksızın doğrudan gerekli olan diyet, tıpkı yanlışlıkla öldürme durumundaki diyette olduğu gibi, âkıle üzerine gerekli olur.

[d] - Kasıt benzeri öldürme sebebiyle öldüren, mirastan mahrum olur.

Çünkü bu, öldürmenin cezasıdır. Kasıt konusunda şüphenin bulunması, kısas cezasının düşmesine etki etmekle birlikte, mirastan mahrum olma cezasına etki etmez.

[e] – [Ağırlaştırılmış diyet];

Ebû Hanîfe'ye göre ağırlaştırılmış diyet, 25 tane iki yaşına girmiş deve, 25 tane üç yaşına girmiş deve, 25 tane 4 yaşına girmiş deve, 25 tane beş yaşına girmiş devedir. Ona göre diyet, toplam 100 devedir.

[*] - Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm babasından şunu rivayet etmiştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün Amr b. Hazm'a diyet konusunda yazdığı mektupta "adam öldürmede yüz deve vardır" yazılıydı.[2762]

Bu yüz devenin yukarıdaki şekilde dörde bölünmesi konusunda Ebû Hanîfe'nin delili Âsım b. Damre'nin şu rivayetidir:

[*] - Hz. Ali şöyle dedi: Yanlışlıkla adam öldürmede diyet dört bölümdür: 25 tane iki yaşına girmiş deve, 25 tane üç yaşına girmiş deve, 25 tane 4 yaşına girmiş deve, 25 tane beş yaşına girmiş deve.[2763]

Can bedeli aynı zamanda 12.000 dirhemdir.

[*] - Çünkü İbn Abbas şöyle demiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem döneminde bir adam öldürüldü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun diyetini 12.000 dirhem yaptı.[2764]

[*] - Amr b. Hazm'ın diyetlerle ilgili mektubunda şöyle yazılıdır: Altını olanlar için bin dirhem.[2765]

Dirhem hesabına göre diyet 34,8 kg. gümüş veya 4 kg. altındır.

Diyetle ilgili delil, yanlışlıkla öldürme konusu ile ilgilidir. Kasıt benzeri öldürme de yanlışlıkla öldürmeye kıyas edilir.

[f] - Âkıle, asabe yani baba tarafından olan erkek akrabalardır. Bunlar yanlışlıkla öldürme durumunda diyeti öderler.

Âkıleyi bilmek için kâtilin baba tarafından erkek kardeşleri belirlenerek onlara âkıle üzerine yüklenen borç yüklenir. Şayet onlar ödeyebilecek durumdaysalar üç yıl içinde öderler. Ödeyecek durumda değiller ise amcalara da diyet yüklenir. Onlar da ödeyecek durumda değiller ise bir derece daha yukarıda, kişinin babasının amcalarına yüklenir. Onlar da ödeyecek durumda değiller ise kâtilin babasının dedesinin dedelerinin erkek çocuklarına yüklenir. Sonra bu şekilde devam eder. Bir grupta yer alanlar ödeme gücünü yitirmedikçe diğer gruba geçilmez.

Diyet Arapça'da "akl" kelimesi ile ifade edilir. Çünkü cahiliye döneminde diyet, Arapların malı olan deveden verilirdi. Kâtil, diyeti maktûlün mirasçılarının avlusuna götürerek oraya iplerle bağlar, maktulün velilerine bu şekilde teslim ederdi. Develeri bağlamada kullanılan iplere "akl" denilirdi, diyete de bu sebeple "akl" denilmiştir.

2762 El-Muvatta, 2, 181.
2763 Sünen-i Beyhakî, 8, 74.
2764 Sünen-i Beyhakî, 8, 79.
2765 Sünen-i Beyhakî, 8, 79.

[*] - Kasıt benzeri adam öldürme durumunda kısasın gerekli olmadığının, tıpkı kastî öldürmede olduğu gibi "ağırlaştırılmış diyet" gerekli olduğunun delili Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün şu sözüdür:

Kasıt benzeri öldürmede diyet, kastî öldürmede olduğu gibi ağırlaştırılmıştır, kasıt benzeri öldüren kişiye kısas uygulanmaz. Bu, şeytanın insanların arasını bozması, bir kin söz konusu olmaksızın ve silah taşıma durumu bulunmaksızın çıkan fitnede kişinin kim vurduya gitmesidir.[2766]

[*] - Kasıt benzeri adam öldürmede diyetin âkileye yüklenmesinin delili şudur:

Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Hüzeyl kabilesinden iki kadın kavga etti. Biri diğerine taş atarak onu ve karnındaki çocuğu öldürdü. Ölenin yakınları davayı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e götürdüler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenin için gurre olarak bir köle veya cariye verilmesine, kadının âkilesinin diyeti ödemesine hükmetti. Öldüren kadın öldüğünde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onun mirasının çocuklarına ve kocasına ait olmasına, üzerine düşen diyetin ise âkilenin üzerine borç olmasına hükmetti.[2767]

3. HATAEN (YANLIŞLIKLA) ADAM ÖLDÜRMEK

[*] - Ayyâş b. Rebîa, Ebû Cehil ile birlikte kendisine işkence yapan erkek kardeşini öldürdü. O sırada maktul Müslüman olmuştu, Ayyaş ise onu hâlâ kâfir zannediyordu. Bunun üzerine "Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka..." [Nisâ, 92] âyeti indirildi. Daha sonra Ayyâş durumu gelerek Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e bildirdi. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de âyeti kendisine okudu, sonra "kalk, bir köle azat et" dedi.[2768]

Yanlışlıkla adam öldürme iki türlüdür:

a) Kasıtta hata: Av zannederek bir şahsa atış yaptığında, yanlışlıkla Müslüman bir kişiyi vurmak, buna örnektir.

b) Fiilde hata: Bir hedefe atış yaparken yanlışlıkla insanı vurmak veya bir şahsa araba veya motosiklet ile kasıtsız olarak çarparak ölümüne sebep olmak buna örnektir.

Yanlışlıkla adam öldürmenin hükmü:

[a] - Yanlışlıkla adam öldürmenin hükmü; öldüren şahıs üzerine kefâretin, öldürenin âkilesi üzerine de diyetin gerekli olmasıdır.

2766 Sünen-i Beyhakî, 8, 70.
2767 Sahîh-i Müslim, 3, 1309.
2768 Tefsîru İbn Cerîr.

Öldüren şahıs üzerine kefâretin gerekli olmasının delili şu âyettir:

Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay art arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. [Nisâ, 92]

[b] - Yanlışlıkla öldüren kimse hakkında günah söz konusu olmaz.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Ümmetimden yanlışlıkla, unutarak veya zorlanarak (ikrah edilerek) yaptıkları fiillerin günahları kaldırılmıştır.

Örneğin şoförün yanlışlıkla bir şahsa çarparak onu öldürmesi, avcılık yapan şahsın yanlışlıkla bir şahsı öldürmesi durumlarında "adam öldürme günahı" söz konusu olmamakla birlikte, kişinin arabayı kontrol konusunda veya atış yapma konusunda dikkatsizliğinin günahı ise devam eder.

[c] - Yanlışlıkla adam öldüren kişi mirastan mahrum olur.

Çünkü aksi taktirde kişinin kasten adam öldürerek yanlışlıkla yapmış süsü vermesi mümkün olur. Bu yüzden yanlışlıkla öldürme fiillerinde bu töhmet söz konusu olduğu için kişinin miras hakkı düşer.

Mirasçı olmayı engelleyen öldürme fiilleri ile engellemeyen öldürme fiilleri:

[a] - Kısas ve kefareti gerektiren her türlü öldürme fiili, öldüren şahsın öldürdüğü şahsa mirasçı olmasını engeller.

Bunun kapsamına şu durumlar girer:

Kısası gerektiren kasten adam öldürme söz konusu olur ve kısas talep edecek şahıslar kâtili affetmezse kâtil mirasçı olamaz. Bu durumda kefâret gerekli olmaz.

Kefâretin gerekli olduğu öldürme: Kişi başkasına kesici-delici olmayan bir aletle vurup öldürse kasıt benzeri bir öldürme söz konusu olur. Hata şüphesi sebebiyle kefâret gerekir.

Kişinin bindiği hayvanın bir şahsı ezerek öldürmesi,

Uyku sırasında mûrisin üzerine düşerek onu öldürmek,

Yüksekçe bir yerden mûrisin üzerine düşerek onu öldürmek,

Elinden mûrisi üzerine taş, tuğla, tahta veya keskin bir şey düşerek mûrisini öldürmesi.

Bunların tümü kefâreti gerektirir, şayet kişi mirasçı ise, öldürdüğü şahıstan miras almasına, yabancı ise vasiyet almasına engel olur.

[b] - Kısas ve kefâretin söz konusu olmadığı öldürme fiilleri şunlardır:

a) Çocuğun mûrisini öldürmesi bize göre mirasçılığa engel olmaz.

b) Delinin mûrisini öldürmesi bize göre mirasçılığa engel olmaz.

c) Mûrisinin ölümüne sebep olmak. Örneğin, kişinin yaptığı bir duvara mûrisin dayanması ve duvarın onun üzerine düşmesi veya yolda bir çukur kazması, mûrisin o çukura düşerek ölmesi durumları mirasçılığa engel teşkil etmez.

d) Kısas yoluyla, recm yoluyla veya recmi gerektiren zina davasında aleyhine şâhitlik etmek yoluyla öldürmek mirasçılığa engel teşkil etmez.

e) Kendisine saldıran mûrise karşı meşru müdafaada bulunurken öldürmek mirasçılığı engellemez. Çünkü bu, kısası gerektirmez.

Yukarıdaki durumların hiçbirinde kefâret de gerekmez.

[c] - Saldırgan durumunda olan kişi âdil-güvenilir bir şahsı öldürse ve "onu öldürdüğümde bâtıl yolda idim, şimdi de bâtıl yoldayım" dese mirasçı olamaz. Bu konuda [Hanefî imamları arasında] icmâ vardır.

"Öldürdüğümde hak yolda idim, şimdi de hak yoldayım" dese Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre mirasçı olur. Çünkü bu, kısası gerektirmeyen, kefâreti gerektiren bir öldürmedir. Ebû Yusuf'a göre mirasçı olamaz, çünkü bu haksız yere öldürmedir.

[d] - Baba, oğlunu kasten öldürdüğünde kısas ve kefâret gerekmez.

Kısas aslında iptidâen gerekli olsa bile şüphe sebebiyle düşmüştür. Bu durumda baba, çocuğa mirasçı olamaz.

4. HATA GİBİ KABUL EDİLEN ADAM ÖLDÜRME (ŞİBHÜ'L-HATA)

Uyuyan kişi bir şahsın üzerine düşerek onu öldürse yanlışlıkla öldürmüş hükmünde olur. Kısas gerekmez, âkılesi üzerine diyet gerekir. Mirastan mahrum olur, kefâret gerekir.

Kısasın düşmesi, kasten öldürme söz konusu olmadığı içindir.

Diyetin gerekli olması maktûlün onun fiili ile ölmüş olmasındandır.

Kefâretin gerekli olması maktûlün onun ağırlığı sebebiyle ölmesi sebebiyledir.

Mirastan mahrum olmanın sebebi kişinin kasten öldürmeye niyet ettiği halde uyuyormuş gibi yapma ihtimalidir.

Bu öldürmede yanlışlıkla öldürme hükümleri uygulanmakla birlikte doğrudan hata değil hata gibi kabul edilmiştir, çünkü uyuyan kişinin kastı yoktur. Onun fiili kasıt veya hata olarak nitelenemez. Bu sebeple bu tip öldürmeye "yanlışlıkla öldürme" denilmemiştir.

5. SEBEBİYET YOLUYLA ÖLDÜRME

[a] - Sebebiyet yoluyla öldürme, kişinin başkasının mülkünde bir kuyu kazması veya kendi mülkü dışında bir taş koyması vb. fiillerle başkasının ölümüne sebep olmasıdır.

Kişi yola arabasını park etse, bir başka kişi arabaya çarparak ölse veya yukarıdan arabanın üzerine düşerek ölse bu durumda arabasını park eden kimse ne kasten ne de yanlışlıkla adam öldürmüş değildir. Yalnızca ölümüne sebep olmuştur.

[b] – Sebebiyet yoluyla bir insan öldürüldüğünde diyet âkıle üzerine gerekli olur, kişi üzerine kefâret gerekmez.

Çünkü öldürme fiilini doğrudan yapmamış, vücut ağırlığı ile başkasının üzerine düşmemiştir. Bu durum, bindiği binek hayvanının başkasını ezmesi sonucu onu öldüren şahsın durumuna benzemez. Çünkü o durumda kefâret söz konusudur, zira maktul, hayvanın çiğnemesi ve binen şahsın ağırlığı ile ölmüştür.

Sebebiyet yoluyla adam öldürme, tazmini gerektirir. Ancak bunun olması için fiilin –başkasının mülkünde kuyu kazmak vb. gibi- haksız olarak yapılmış olması şarttır.

[*] - Abdürrezzak, Hz. Ali'den şu sözü nakleder: Bir kimse çukur kazar veya bir ağaç dalını orta yere bırakır da bu fiiller bir insanın ölümüne sebep olursa, diyeti tazminle yükümlü olur.[2769]

[*] - İbrahim [en-Nahaî] şöyle demiştir: Bir duvarın dibini kazan ve duvar üzerlerine göçen topluluk üzerine birbirinin diyeti gerekir.[2770]

[c] - Bir binek hayvanına bir şahıs binse başka bir şahıs da onu sevk etse, hayvan bir şahsı ezerek öldürse ne hayvana, ne binene, ne de sevk edene kefâret gerekir. Çünkü onlar ne öldürmeyi doğrudan gerçekleştirmişler ne de şahıs onların ağırlığı ile ölmüştür.

[d] - Kuyu kazmak, taş koymak, araba veya bisiklet park etmek vb. sebeplerle bir ölüm meydana geldiğinde sebep olan kişi mirastan mahrum kalmaz. Çünkü bu fiilleri yapan şahıslar öldürmeye çalışmakla itham edilemezler.

2769 Kenzü'l-ummâl, 5, 310.
2770 El-Âsâr.

Tüm bunlar kazılan kuyu insanların gelip geçtiği yol üzerinde olur ise söz konusudur. Şayet böyle bir yol üzerinde değilse tazmin gerekmez.

İnsanların gelip geçtiği umumî yol üzerine taş koyan veya araba park eden kimseler ise tazminle yükümlü olur.

Kişi kendi mülkünde kuyu kazdığında veya kendi mülküne taş koyduğunda yahut araba park ettiğinde tazminle yükümlü olmaz.

KISASI GEREKTİREN VE GEREKTİRMEYEN DURUMLAR

a) Kısası Gerektiren Durumlar

[a] - Hür bir şahıs, öldürdüğü hür bir şahsa karşılık kısas edilir.

Konu ile ilgili *"hüre karşılık hür..."* [Bakara, 178] âyeti bulunduğundan, bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.

[b] - Kısas yalnızca öldürme fiilini gerçekleştiren kimseye gerekli olur, başkasına değil.

[*] - İbn Abbas *"Biz onun velisine yetki tanımışızdır, o öldürmekte aşırıya kaçmasın."* [İsrâ, 33] âyeti ile ilgili olarak şöyle demiştir: Bir kişiye karşılık iki kişiyi öldürmesin, öldüren şahıs dışında başkalarını öldürmesin, öldürdüğü şahsa müsle[2771] yapmasın.

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir." [Bakara, 178]

[*] - Katâde yukarıdaki âyet hakkında şöyle demiştir:

Câhiliye dönemindeki insanlarda bir azgınlık ve şeytana uyma özelliği vardı. Onlardan bir kabilenin nüfusu kalabalık ve savaş hazırlığı iyi olduğunda, bir başka kavmin kölesi onların kölesini öldürmüşse "bu köleye karşılık ancak onlardan bir hürün öldürülmesini kabul ederiz" diyerek başkalarına karşı büyüklenir ve kendilerini üstün sayarlardı. Başka kabileden bir kadın onların kabilesinden bir kadını öldürse "buna karşılık ancak bir erkek öldürürüz" derlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah yukarıdaki âyeti indirerek onlara *"köleye karşı köle, kadına karşı kadın"* kısas edileceğini bildirdi. Onların azgınlığını yasakladı. Sonra Mâide sûresini indirerek orada şöyle buyurdu: *"Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tâbidir."* [Mâide, 45].

Yüce Allah her günahkârı kendi günahı ile yükümlü tutmuş, kimsenin suçunu başkasına yüklememiştir.

[*] - Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

2771 Öldürülen şahsın cesedini parçalamak, yüzünü, gözünü oymak vb. fiiller.

Suç işleyen, kendi adına işlemiş olur. Baba oğlu adına, oğul babası adına suç işleyemez.[2772]

[*] - Muhammed b. İshak şöyle demiştir:

Ebû Câfer Muhammed b. Ali'ye "Allah rasûlü'nün sallallâhu aleyhi ve sellem akrabalarında bulunan sayfada neler yazılı idi?" diye sordum.

Şöyle cevap verdi: Allah kâtilden başkasını öldüren kişiye lânet etsin, vurandan başkasına vurana lanet etsin. Kim kendisini azat edenden başkasını mevla edinirse Allah'ın Muhammed'e sallallâhu aleyhi ve sellem indirdiğini inkâr etmiş olur.[2773]

[c] - *"Onda, üzerlerine şunu da yazdık: Cana can..."* [Mâide, 45] âyeti sebebiyle köleyi öldüren hür kişi de kısas yoluyla öldürülür. Köle Müslüman ise hür kişi ona karşılık öldürülür. Çünkü her ikisi de can dokunulmazlığı bakımından eşittir. Kısas, bu eşitlik sebebiyle gerekir.

[*] - Ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Müslümanların kanları birbirine denktir" buyurmuştur.[2774]

[d] - Hür kimse kendi kölesini öldürdüğünde ona kısas uygulanmaz.

[*] - Amr b. Şuayb, babası yoluyla dedesinden şunu nakleder: Bir adam kölesini kasten öldürdü. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ona yüz sopa vurdurdu ve bir yıl sürgün etti, Müslümanlar arasında onun [ganimetten] alacağı payı sildi, ancak ona kısas uygulamadı. Ona bir köle azat etmesini emretti.[2775]

[e] - Bir erkek bir kadını öldürdüğünde, küçük bir şahıs büyük bir şahsı öldürdüğünde kısas uygulanır. Çünkü naslardaki ifadeler mutlaktır.

[*] - Said b. el-Müseyyeb şöyle demiştir:

Erkek, kadını öldürdüğünde kısas edilir, zira Yüce Allah *"Onda, üzerlerine şunu da yazdık: Cana can..."* buyurmuştur.

[*] - Amr b. Şuayb, babası yoluyla dedesinden şu hadisi rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Müminlerin kanları birbirine denktir. Onlar başkalarına karşı tek bir yumruktur.[2776]

[*] - Hz. Ali hadisindeki ifade de şöyledir:

2772 Sünen-i Beyhakî, 8, 27.
2773 Sünen-i Beyhakî, 8, 26.
2774 Lisânü'l-Arab, 1, 140.
2775 Sünen-i Dârekutnî.
2776 Sünen-i Beyhakî, 8, 29.

Müslümanların kanları birbirine denktir. Onların en alt seviyedekilerinin yaptığı anlaşma bile geçerlidir. Onlar başkalarına karşı tek bir yumruktur.[2777]

[*] - Müslim, Enes'ten şunu rivayet etmiştir:

Rebi'in kız kardeşi bir kişiyi yaraladı. Dava Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem getirildi. O, kısas edilmesini emretti. Rebi'in annesi şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasulü! Falan kadın için benim kızıma kısas mı uygulanacak? Vallahi ona kısas uygulanamaz!". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Sübhânallah! Ey Rebi'in anası, kısas Allah'ın hükmüdür.

Kadın yine "vallahi ona asla kısas uygulanamaz" dedi. Sonunda öldürülen kadının yakınları diyeti kabul etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Allah'ın kullarından öyleleri var ki yemin etse, Allah onun yeminini haklı çıkarır![2778]

[f] - Naslarda kısas konusunda geçen umumî ifadeler sebebiyle sağlam kişi felçli, köle, deli, organları eksik kişiye karşılık kısas edilir.

Buna göre kişi iki eli, iki ayağı, iki kulağı, erkeklik organı ve gözleri bulunmayan bir şahsı öldürse, şayet öldürme kasten gerçekleşmişse kısas gerekir.

[g] - Oğul babasını, anasını, dedesini veya ninesini... öldürdüğünde kısas yoluyla öldürülür. Şayet kasıt söz konusu ise gerek öldürme gerek yaralamada kısas yapılır. Yanlışlıkla yapılmışsa âkile üzerine diyet gerekir.

[h] - İkiden fazla kişi bir şahsı kasten öldürseler hepsi buna karşılık kısas edilir.

[*] - İbn Ömer şöyle demiştir:

Bir çocuk San'a'da suikast yoluyla öldürüldü. Hz. Ömer buna karşılık yedi kişiyi kısas yoluyla öldürttü ve şöyle dedi: "Bütün San'a halkı bu ölüm olayına karışsaydı onların hepsini kısas yoluyla öldürürdüm".[2779]

[ı] - Bir kişi birkaç şahsı öldürdüğünde onlara karşılık kısas yoluyla öldürülür. Her biri hakkının bütününü almış olur.

[*] - İbn Abbas şöyle demiştir: Yüz kişi bir adamı öldürse ona karşılık kısas yoluyla öldürülürler.[2780]

[*] - Birkaç kişi bir yolculuğa çıktılar. Bir adam da onlara katıldı. Geldiklerinde adam yanlarında yoktu. Ailesi o grubu cinayetle suçladı. Şüreyh şöyle dedi: Sizin adamınızı onların öldürdüğüne dair şâhitlerinizi getirin, şayet getiremezse-

2777 Sünen-i Beyhakî, 8, 38..
2778 Müslim.
2779 Sünen-i Beyhakî, 8, 41.
2780 İ'lâü's-sünen, 18, 113.

niz, onlar öldürmediklerine dair yemin ederler. Onlar Hz. Ali'ye getirildiler. Hz. Ali o gruptakilerle tek tek görüştüğünde adamı öldürdüklerini itiraf ettiler.

[i] - Bir kimse bir adamı kasten yaralasa ve adam ölse, ölümün kendisine izafe edileceği başka bir durum söz konusu olmasa, yaralayana kısas yapılır. Çünkü bu durumda onun kasten öldürdüğü anlaşılmış olur.

[j] - Bir kimse bir adama tabanca ile ateş etse, kurşun bir şahıstan çıkıp diğerine girerek her ikisini de öldürse, birincisi kastî öldürmedir. Çünkü ona kasten atış yapmıştır. Bundan dolayı kısas gerekir. İkincisi ise yanlışlıkla öldürmedir. Çünkü onu öldürmeyi kastetmemiştir.

b) Kisası Gerektirmeyen Durumlar:

[a] - Oğlunu öldüren babaya kısas uygulanmaz.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Babaya oğlundan dolayı kısas uygulanmaz" buyurmuştur.

Bu durumda baba, oğlunun diyetini kendi malından öder. Çünkü bu kastî öldürmedir. Âkıle kastî öldürmede diyeti üstlenmez. Diyetin üç yıl içinde ödenmesi gerekir.

Baba, oğlunu yaraladığında da kısas gerekmez.

Dedenin hükmü de böyledir. Bu hüküm böylece yukarı doğru gider.

[b] - Kişi, oğlunun oğlunu öldürdüğünde kısas edilmez. Yine ana tarafından dede torununu öldürdüğünde kısas edilmez.

Ana, ananın anası... da böyledir. Ana ve baba tarafından nineler, ninenin anası... da böyledir.

[*] - Bunun delili Amr b. Şuayb'ın babası aracılığı ile Amr b. el-As'tan rivayet ettiği şu hadistir:

Müdlicoğulları kabilesinden bir adama bir câriye hediye ettim. Adamın o câriyeden bir oğlu oldu. Adam câriyeyi hizmetinde kullanıyordu. Çocuk büyüyünce efendisi bir gün câriyeyi çağırdı ve ona "şöyle şöyle yap" dedi. Çocuk "Hayır, annem onu yapamaz. Daha ne zamana kadar annemi köle edineceksin?" dedi. Adam öfkelenerek kılıcını fırlattı. Kılıç, çocuğun bacağına çarptı. Çocuk kan kaybından öldü. Adam, kavminden bir grupla Hz. Ömer'in yanına gitti. Hz. Ömer ona "Nefsinin düşmanı! Oğlunu öldüren sen misin? Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem nün "Çocuğunu öldüren babaya kısas uygulanmaz" dediğini işitmeseydim seni öldürtürdüm. Onun diyetini öde." dedi. Adam yüz yirmi veya yüz otuz deve getirdi. Hz. Ömer bunlar arasından yüzünü seçip ölen çocuğun varislerine verdi. Babayı serbest bıraktı.[2781]

2781 Sünen-i Beyhakî, 8, 38.

Değerlendirme:

a. Oğul, babasını öldürdüğünde kısas gerekli olduğu halde, baba oğlunu öldürdüğünde niçin kısas gerekli olmamaktadır?

Arada şu fark vardır: Oğul, babanın bir parçası hükmündedir. Kişi kendi parçası karşılığında kısas edilmez. Baba ise çocuğun bir parçası olmadığından, çocuk açısından baba, yabancı bir şahıs hükmündedir.

[*] - Nitekim Hz. Ömer, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir: "Çocuğunu öldüren babaya kısas uygulanmaz".[2782]

b. Kişi, karısının babasını öldürse, kısas talep etme hakkı karısında olsa, kadın kısası talep etmeden önce ölse, kadının kâtilden bir çocuğu bulunsa, bu çocuk babası üzerinde gerekli kısas hakkına miras yoluyla sahip olur. Babasına kısas yapma hakkına miras yolu ile sahip olan kimsenin bu hakkı, babalık sebebiyle düşer. Düştüğünde ise diyet gerekli olur.

c. İki kişi birlikte bir cinayet işleseler, kâtillerden biri bu cinayeti tek başına işlemiş ve kendisine kısas uygulanamayacak olan bir şahıs olsa, diğeri ise kendisine kısas uygulanabilecek olan bir şahıs olsa; örneğin kâtillerden biri maktulün babası iken diğeri yabancı olsa veya biri yanlışlıkla, diğeri kasten öldürmüş olsa yahut biri kılıç ile diğeri sopa ile vurmuş olsa, iki kâtilin hiçbirine kısas uygulanmaz, diyet gerekli olur.

[*] - Çünkü Dârekutnî, İbn Ömer aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmiştir:

Bir kişi bir başkasını tutsa, bir diğeri de tutulan şahsı öldürse, öldüren şahıs kısas yoluyla öldürülür, tutan şahıs ise hapsedilir.[2783]

Tek başına fiili yapmış olsa, kendisine kısas gerekmeyen kâtilin ödemesi gereken diyet –tıpkı hata ile öldüren şahsın durumunda olduğu gibi- âkılesi üzerine gerekli olur. Tek başına öldürmüş olsa, kendisine kısas gereken kişinin ödemesi gereken diyet ise kendisi tarafından ödenir. Baba ve yabancı bir şahıs, çocuğu öldürseler her ikisi de diyeti kendi mallarından öderler. Çünkü baba cinayeti tek başına işlemiş olsaydı diyeti kendi malından ödeyecekti.

Kısas cezasının kılıçla infaz edilmesi:

Kâtil maktûlü kılıç, başka bir kesici âlet yahut ateş ile öldürse, kendisine kısas kılıç ile uygulanır.

[*] - Çünkü Mübârek'in Hasan'dan rivayet ettiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

2782 Sünen-i Beyhakî, 8, 38.
2783 Sünen-i Dârekutnî, 8, 38.

Kısas cezası, ancak kılıçla uygulanır.

Hasan'a sen bunu kimden işittin? diye sorulduğunda Numan b. Beşir'den işittim, demiştir.[2784]

Bu hükmün gerekçesi şudur: Kılıçla adam öldürmede öldürülene acı ve eziyet verme söz konusu değildir.

[*] - Şeddâd b. Evs şöyle demiştir: İki şeyi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den işittim:

Allah her işte iyi davranmayı zorunlu kılmıştır. Öldürdüğünüzde iyilikle öldürün. Kurban kestiğinizde iyilikle kesin. Sizden biri bıçağını bilesin, hayvana rahat ettirsin.[2785]

B. VÜCUT BÜTÜNLÜĞÜNE (ORGANLARA) YÖNELİK SUÇLARDA KISAS

[a] - Vurma ve tokattan dolayı kısas gerekir.

[*] - Ebû Dâvud, Ebû Said el-Hudrî'den şunu rivayet etmiştir:

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem bir mal taksim ediyordu. Bir adam gelerek malın üzerine eğildi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem elindeki eğri bir dal ile adamı itti, dal adamın suratını yaraladı. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem adama "bana kısas uygula" dedi. Adam "Hiç olur mu? Affettim ey Allah'ın rasulü!" dedi.[2786]

[b] - Kişi, bir başkasının elini mafsalından kasten keserse onun da eli kesilir.

Onun eli büyük olsa da böyledir. Kesme, karşı tarafın eli iyileştikten sonra yapılır, daha önce yapılmaz.

[c] - Aynı şekilde kişi, başkasının ayağını bilekten veya diz kapağından kesse, yahut burnunun yumuşak kısmını kesse, yahut da kulağını kökünden kesse, denklik söz konusu olduğundan, kısas uygulamak gerekli olur. Şayet bir kısmı kesilmiş olursa, denklik mümkün olursa kısas yapmak gerekli olur, aksi taktirde kısas yapılmaz.

[d] - Burun kemiğinin bir kısmı veya tümü koparıldığında kısas gerekmez.

Çünkü diş dışında kemiklerde denkliği sağlamak mümkün olmadığından kısas yapılmaz.

[e] - Kişi, başkasının gözüne vurarak onu çıkarırsa kısas gerekmez.

2784 Sünen-i Beyhakî, 8, 62.
2785 Sünen-i Beyhakî, 8, 60.
2786 Sünen-i Nesâî, 8, 35.

Çünkü denkliği sağlamak mümkün değildir. Bunun bedelini ödemek gerekir.

[f] - Şayet göz yerinde kalmakla birlikte görme özelliği giderse kısas gerekir.

Bu kısas şöyle uygulanır: Kişinin yüzüne yaş pamuk koyulur, kısas uygulanmayacak olan gözüne de yaş pamuk konulur. Kısas uygulanacak gözüne kızgın ayna tutulur, görme özelliği gidinceye kadar beklenir. Hz. Ali, sahabe huzurunda bunu uygulamış, herhangi bir görüş ayrılığı da söz konusu olmamıştır.

[g] - Müslümanlar sol göze karşılık sağ gözün, sağ göze karşılık sol gözün, aynı şekilde el, ayak ve parmakların kısas edilemeyeceği konusunda icmâ etmişlerdir.

Sağ elin baş parmağı karşılığında sağ elin baş parmağına, işaret parmağı karşılığında işaret parmağına, orta parmağı karşılığında orta parmağına kısas uygulanır. Sağ tarafta yer alan organlara ancak sağ tarafa yönelik suçlarda, sol tarafta yer alan organlara ancak sola yönelik suçlarda kısas uygulanabilir.

[h] - Diş dışındaki kemiklerde kısas yoktur.

[ı] - Dişlerde üst ön diş, üst ön diş karşılığında, sağ taraf sağ taraf karşılığında, azı diş azı diş, köpek diş köpek diş karşılığında kısas edilir.

[*] - Çünkü Enes'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem dişte kısas uygulanmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah'ın hükmü kısastır."[2787]

[*] - Kenzü'l-Ummâl yazarı [Muttakî el-Hindî] Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Dişin bir kısmı kırıldığında dişi kırılan şahsa o oranda ödeme yapılır. Bir yıl beklenir. Şayet bir yıl sonra kırılan diş çürürse dişin diyetinin tamamı ödenir. Çürümezse ilk ödenene ek bir ödeme yapılmaz.

[i] - İki kişi, bir adamın elini kasten kesseler, kendilerine kısas uygulanmaz, ikisi bir insan diyetinin yarısını öderler.

Çünkü bir el diyeti, can diyetinin yarısıdır. Bunu yarı yarıya öderler. Aynı şekilde iki kişi bir üçüncü şahsın organlarına yönelik –tek başına gerçekleştirildiğinde kısası gerektiren- bir saldırıda bulunsalar onlara kısas gerekmez. Örneğin dişini sökseler, elini veya ayağını kesseler dişin, el ve ayağın diyetini öderler. Buna *erş* adı verilir. Fiili gerçekleştiren şahıslar ikiden fazla olsa kısas gerekmez, sayıları oranında eşit şekilde diyet borcunu paylaşırlar.

[j] - Bir kişi iki şahsın sağ elini kesse, bu ikisi şikayette bulunduğunda cânînin sağ elini kısas yoluyla kestirebilecekleri gibi, ondan yarım diyet alarak yarı yarıya paylaşma hakkına da sahiptirler.

2787 İ'lâü's-sünen, 18, 127.

Çünkü her biri hakkının bir kısmını almış, geriye hakkının yarısı kalmıştır. Bu miktar için erşe gidilir.

Onlardan biri şikayette bulunmak üzere gelse ve cânînin elini kestirse, diğer şahıs diyetin yarısını alır.

Eli kesik şahıslardan biri mevcut olmasa bile diğeri tek başına kısas talep etme hakkına sahiptir. Çünkü onun hakkı, cânînin elinin tümü üzerinde sabittir, bunun bir kısmı üzerindeki hak diğer şahıs sebebi ile düşmüştür. Diğer şahıs olmadığına göre ortada kendisine iştirak edecek başka bir şahıs olmadığından kısas yaptırması câizdir. Ortada olmayan şahsın gelmesini beklemesi gerekmez. Çünkü ortada olmayan şahsın kısas talep etmesi de, affetmesi de mümkündür. Ortada olmayan şahıs geldiğinde elinin diyetini alabilir.

Bunlardan biri cânîyi affettiğinde hakkı düşer, ikincisi kısas yolu ile cânînin elini kestirme hakkına sahiptir.

[k] - Kendisine kısas uygulanacak olan kişi ölürse, kısasın uygulanacağı şahıs ortadan kalktığından kısas düşer. Başkasının elini kesen kişinin semâvî bir âfet sebebiyle eli kopsa kendine kısas uygulanmaz. Çünkü kısas uygulanacak organ ortadan kalkmıştır.

[l] - Kişi başkasının elini kasten kestikten sonra eli iyileşmeden önce onu kasten öldürse;

[la] - Hâkim dilerse kısas alacaklılarına "onun elini kesin, sonra da öldürün" der, dilerse sadece "öldürün" der. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

[lb] - Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bu kişi yalnızca öldürülür, el kesme hükmü düşer.

[m] - Başkasının elini kesen kişinin eli felçli veya parmakları eksik olsa, eli kesilen şahıs dilerse kesen şahsın kusurlu elini bu hali ile kısas yolu ile kestirir, dilerse kendi hakkını tam olarak alması imkânsız olduğundan elinin diyetini alır. Kesen şahsın kusurlu eli kendiliğinden düşse veya haksız yere başkası tarafından kesilmiş olsa, kesen şahıs üzerine herhangi bir şey gerekli olmaz. Çünkü kısas alacaklısının hakkı o el üzerinde idi. Bu durumda kısas hakkı, alacaklının isteği ile mala dönüşür.

[n] - Kişi başkasının başını yarsa, başı yaranın başı küçük olsa, bunun hükmü bir önceki mesele gibidir. Başı yaran kişinin başı büyük olsa, başı yarılan kişi dilerse kendi yarası kadar kısas uygulatabilir, dilerse erşini alır. Aynı şekilde yara alından enseye kadar olsa, ancak yaranın uzunluğu yaralayanın başında daha kısa mesafe tutsa başı yarılan kişi muhayyer bırakılır.

[o] - Kişi, başkasının elini kesse, eli kesilen kişi affetse, ancak bu yaradan ölse, el kesen kişi ölenin can bedelini kendi malından öder. Eli kesilen kişi el

kesmeyi ve bu fiilden doğacak sonuçları affetse, can konusunda kısası affetmiş sayılır. Yaralama da kesme gibidir.

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir: Bu af, her iki meselede de can konusunda kısası affetmektir. Çünkü kesmeyi ve yaralamayı affetmek, bunun hükmünü affetmektir. Hükmü ise eli kesilen kişinin eli iyileştiğinde kesenin elinin kesilmesi, şayet iyileşmeyip bu yaradan ölürse, kısastır. Şu halde bu, hangisi gerçekleşirse onu affetmektir. Bu, cinayeti affetme gibidir. Zira cinayeti affetme, hem sirayet etmeyen hem de sirayet eden cinayeti kapsar.

Ebû Hanîfe'nin delili şudur: Eli kesilen kişi bu olayda canı dokunulmaz bir kimseyi kasten öldürdüğünden, kıyas yoluyla kısas gerekir. Eli kesilen şahıs yalnızca el kesmeyi affetmiştir, öldürmeyi değil. Ancak biz istihsânen "diyet kişinin malından ödenir" dedik. Çünkü sureten de olsa af söz konusudur. Bu, kısasın kaldırılmasını gerektiren bir şüphe doğurmaktadır. Ancak kişi, doğrudan cinayeti affettiğinde bizzat öldürmeyi affetmiş olur. Yine kişinin "bu el kesmenin doğuracağı sonuçları" affetmesi de bundan farklıdır. Çünkü bu, açık olarak el kesmeden doğacak ölümü affetmektir.

[ö] - Dil ve cinsel organ kökünden kesilmiş olsa bile kesene kısas yapılmaz.

Çünkü dil, açılıp kapanan bir organ olduğundan, kesen ve kesilen arasında eşitliği sağlamak mümkün olmaz. Ancak cinsel organın sünnet kısmı kesilebilir. Çünkü bu, miktarı belirli olan bir kesim yeridir.

Kişi, sünnet mahallinin veya cinsel organın bir kısmını kesse, kendisine kısas uygulanmaz, çünkü bunun miktarı bilinmez.

[p] - Dudağın bir kısmının kesilmesi halinde kısas uygulanmaz. Çünkü bunu belirlemek mümkün değildir. Ancak dudağın tümü kesilirse kısas uygulanır.

Silah çekmenin hükmü:

[a] - Müslümanlara öldürme amacıyla kılıç, silah veya herhangi bir öldürücü savaş âleti çeken kişiyi Müslümanların öldürmesi gerekir.

Çünkü zararı ortadan kaldırmaları gerekir. Saldırgan şahsın saldırısı, onun can dokunulmazlığını ortadan kaldırır.

[*] - Zira Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Bize karşı silah taşıyan bizden değildir.[2788]

Bize kılıç çeken bizden değildir.[2789]

2788 Sahîh-i Buhârî, 1442.
2789 Sahîh-i Müslim, 1, 98.

Silahını çeken, sonra yerine koyan kimsenin can dokunulmazlığı kalkar.[2790]

[*] - Alkame b. Ebî Alkame annesinden şunu rivayet etmiştir:

Bâbî'ye ait bir köle vardı. Bâbî bazı sebeplerle onu döver ve cezalandırırdı. Köle de efendisine düşmanlık beslerdi. Efendisi kölesini sattı. Köle bir gün elinde kılıç var iken eski efendisi ile karşılaştı. Bu, Saîd b. el-Âs'ın idaresi zamanındaydı. Köle, Bâbî'ye silah çekti. Kılıç kölenin elinden kaydı, insanlar kılıcı yakaladı. Bâbî, Hz. Âişe'nin yanına girerek kölenin yaptığını anlattı. Hz. Âişe şöyle dedi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün şöyle dediğini işittim:

Bir kişi delici bir âleti müslümana çeker ve onu öldürmek isterse onun can dokunulmazlığı kalmamış olur.

Bâbî, Hz. Âişe'nin yanından çıktı, kölesini sattığı adamın yanına giderek satımı bozmayı istedi. Adam satımı bozdu. Bâbî köleyi geri aldı ve öldürdü.[2791]

Bu hadis Buharî ve Müslim'in şartlarına göre sahîh bir hadis olup Hâkim rivayet etmiş, Zehebî de hadisin böyle olduğunu ikrar etmiştir.

[b] – Bir şahıs gece veya gündüz vakti bir başkasına silah çekse veya geceleyin şehirde yahut gündüzleyin şehir dışında yolda sopa gösterse, kendisine silah çekilen veya sopa gösterilen şahıs da diğerini kasten öldürse kendisine herhangi bir şey gerekmez.

Çünkü silahla adam öldürmek için zamana ihtiyaç olmadığından, silah gösterilen kişi kendini savunma hakkına sahip olur. Sopaya gelince, sopa ile adam öldürmek zaman aldığından şayet olay şehir dışında veya geceleyin olur da kendisine sopa ile vurulan kişi yardım isteme imkânına sahip olamaz ve karşı tarafı öldürme yoluyla kendini savunacak durumda olursa kısas kendisinden düşer.

[c] - Deli, başkasına silah çeker ve silah çekilen kişi onu kasten öldürürse kendi malından delinin can bedelini öder.

[*] - Mervan b. el-Hakem, Muâviye'ye yazdığı mektupta adam öldüren bir delinin durumunu sordu, Muâviye cevap olarak şunu yazdı: Onu bağla, kendisine kısas uygulama. Çünkü deliye kısas uygulanmaz.[2792]

Deli ve bir başka şahıs adam öldürürse diyet gerekli olur.

[d] - Kişi şehir içinde başkasına silah çeker de silah çekilen kişi karşıdakine vurur, ardından başka bir şahıs onu öldürürse adamı öldüren ikinci şahsa kısas uygulanması gerekir.

[e] - Bir kimse geceleyin başkasının evine hırsızlık amacıyla girse ve malı evden çıkarsa, ev sahibi hırsızı takip edip öldürse herhangi bir ceza gerekmez.

2790 El-Müstedrek, 2, 159.
2791 El-Müstedrek, 2, 158.
2792 El-Muvatta.

[*] - Çünkü Ebû Hureyre şunu rivayet etmiştir:

Bir adam ile Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem arasında şu konuşma geçti:

Adam: Ey Allah'ın rasulü! Bir adam benim malımı almak isterse ne yapayım?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: Malını ona verme.

Adam: Ya benimle mücadele ederse?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: Sen de onunla mücadele et.

Adam: Ya beni öldürürse?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: O zaman şehit olursun.

Adam: Ya ben onu öldürürsem?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: O zaman o cehennemlik olur.[2793]

[*] - Kuheyd b. Mutarrıf, Ebû Hureyre'den şunu rivayet etmiştir:

Bir adamla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem arasında şu konuşma geçti:

Adam: Ey Allah'ın rasulü! Bir kimse malımı almak isterse ne yapayım?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: Allah için ve İslam için üç kere bundan vazgeçmesini söyle.

Adam: Diyelim ki bunu yaptım?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: Malını savunmak için mücadele et.

Adam: Ya öldürülürsem?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: O zaman cennetlik olursun.

Adam: Ya ben onu öldürürsem?

Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem: O zaman o cehennemlik olur.[2794]

Bu, saldırgan tarafı ancak öldürerek durdurmak mümkün olduğunda böyledir.

A. [ADAM ÖLDÜRME FİİLLERİNDE DİYET]

Diye,t ağırlaştırılmış ve ağırlaştırılmamış olarak iki çeşittir. Ağırlaştırılmış diyet yalnızca devededir. Diyet, deve dışında bir malla ödendiğinde ağırlaştırılmaz.

Kasıt benzeri adam öldürmede ağırlaştırılmış diyet âkıle tarafından ödenir. Ağırlaştırılmış diyet, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre 25 tane iki yaşına girmiş deve, 25 tane üç yaşına girmiş deve, 25 tane 4 yaşına girmiş deve, 25 tane beş yaşına girmiş devedir. Ona göre diyet, toplam 100 devedir.

İmam Muhammed'e göre kasıt benzeri adam öldürmede 30 tane beş yaşına girmiş, 30 tane dört yaşına girmiş, 40 tane iki yaşında deve vardır. Bu develerin tümü hamile olmalıdır.

Doğru olan, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

Kâtil ayrıca kefâreti de yerine getirmelidir. Kefâret, bir tane mümin köle azat etmektir. Şayet bulamazsa iki ay peşpeşe oruç tutmaktır.

Hataen öldürmede ağırlaştırılmamış diyet âkıle üzerine gerekli olur. Kefâreti ise öldüren yerine getirir. Ağırlaştırılmamış diyet; 20 tane iki yaşına girmiş erkek, 20 tane iki yaşına girmiş dişi deve, 20 tane üç yaşına girmiş erkek deve, 20 tane dört yaşına girmiş, 20 tane beş yaşına girmiş devedir.[2795]

Diyet, altın üzerinden bin dinardır. Günümüzde 4 kg. altına denk gelmektedir. Ehli zimmet için ödenen diyet de böyledir. Çünkü İbn İshak şöyle der: Zührî'ye ehli zimmetin diyetinin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında ne kadar olduğunu sordum. Zührî şöyle cevap verdi: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanında bin dinar idi. Muâviye zamanında o, öldürülenin yakınlarına beş yüz dinar verdi, geri kalan beş yüz dinarı ise hazineye koydu.[2796]

Diyet on bin dirhem veya on iki bin dirhemdir. Günümüzde 34,8 kg. gümüşe denk gelmektedir.

2795 İ'lâü's-sünen, 18, 142.
2796 İ'lâü's-sünen, 18, 160.

Diyet Ebû Hanîfe'ye göre yalnızca deve, altın ve gümüşten belirlenir. Doğru olan görüş de budur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise deve, altın ve gümüşe ek olarak 200 sığır, 2000 koyun, her biri iki parçadan oluşan 200 kat elbiseden de diyet olur.[2797]

Diyetin taksitlere bağlanması:

Diyetin üç yıl içinde taksitlendirilmesi sünnettir. Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre hataen ve kastî öldürmede diyete; tüm mirasçılar, karı ve koca mirasçı olur.

Kadının diyeti:

Şa'bî'den rivayet edildiğine göre Hz. Ali radıyallâhu anh şöyle derdi: Kadınların yaralanması durumunda onlara ödenecek diyet –az olsun çok olsun- erkeğin yaralanmasındaki diyetin yarısıdır.

Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kadının öldürme ve yaralamada diyeti, erkeğin diyetinin yarısıdır. Bu hadis munkatı' olmakla birlikte Şa'bî'nin rivayetini desteklemektedir.

B. [VÜCUTTAN BİR ORGAN KOPARMA VEYA ORGANIN İŞLEVİNİ GİDERME FİİLLERİNDE DİYET]

Can bedeli dışındaki diyet:

[a] - Adam öldürme durumunda tam diyet vardır. Burada, öldürülenin küçük, büyük, alt tabaka, üst tabaka, Müslüman, zimmî olması arasında fark yoktur. Çünkü bunların tümü dokunulmazlık konusunda eşittir.

[b] - Burnun yumuşak kısmı kesildiğinde, insanın estetik güzelliği ortadan kalktığından, diyet ödemesi gerekir. Bir menfaatin cinsini ortadan kaldıranın, her türlü yaralama fiilinde tam diyet gerekir. Çünkü söz konusu menfaat açısından beden ölmüş gibi olmaktadır.

[*] - Nitekim İbn Tâvus, kendilerinde bulunan Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in mektubunda şunların yazılı olduğunu söylemiştir: "Burnun yumuşak kısmı kesildiğinde diyet gerekir".[2798] Burun kemiğinden itibaren kopartılırsa bir diyetten fazla verilmez. Çünkü burnun yumuşak kısmı ve kemiği birlikte tek bir organdır.

[*] - Abdullah b. Ebû Bekir, babasından şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta şunlar yazılı idi: "Burun kesildiğinde yüz deve [diyet] vardır".[2799]

2797 Ebû Yusuf, Kitâbu'l-Harâc, 185.
2798 İ'lâü's-sünen, 18, 175.
2799 Sünen-i Beyhakî, 8, 87.

İbrahim şöyle demiştir: "İnsan vücudunda bir tane olan; burun, üreme organı, omurga gibi bir organ yanlışlıkla yok edildiğinde tam diyet gerekir.[2800] Aklın baştan gitmesi de böyledir. İnsan vücudunda iki tane bulunan göğüsler, ayaklar, gözler vb. organlardan biri yok edildiğinde yarım diyet gerekir". İmam Muhammed "Biz bu görüşü kabul ediyoruz." demiştir.

[c] - Düzgün konuşabilen bir kişinin dili koparıldığında konuşma özelliği bütünüyle ortadan kalkarsa veya harflerin çoğunluğunu söyleme imkânı kalmazsa tam diyet gerekir. Dilsiz birinin dili kesildiğinde ise *hükûmet-i adl*[2801] gerekir.

[*] - Âsım b. Damre, Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: "Dili kesmede diyet gerekir".[2802] Diğer bir rivayette "dili kesmede tam diyet gerekir" şeklindedir.

[d] - Cinsel organı sağlam olan bir kişinin organını kesme durumunda tam diyet gerekir. İktidarsız, hadım edilmiş veya hünsâ (çift cinsiyetli) bir şahsın cinsel organını kesme durumunda ise *hükûmet-i adl* gerekir.

[e] - Husyelerin (erkeğin yumurtalarının) koparılması durumunda tam diyet gerekir.

[*] - Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Cinsel organ kesildiğinde tam diyet, yumurtalardan biri koparıldığında yarım diyet gerekir".[2803]

[f] - Kişinin başına vurarak aklını giderme durumunda diyet gerekir. Çünkü aklın baştan gitmesi ile organlardan elde edilen yarar ortadan kalkmış olur, bu yüzden bu, ölüm gibidir.

[*] - Muaz b. Cebel merfu olarak (Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den) şunu rivayet etmiştir: "Aklı gidermede yüz deve gerekir".

[*] - Avf, Ebû Kılâbe'nin amcası Ebu'l-Mühelleb'den şunu rivayet etmiştir: Bir adamın başına taş atıldı. Adamın işitme ve konuşma özelliği kayboldu. Aklı başından gitti, cinsel organı işlevsiz hale gelip ilişkide bulunamaz oldu. Hz. Ömer bu adama dört diyet ödenmesine hükmetti.

[*] - Hasan'dan rivayet edildiğine göre darbe sonucu işitme, görme ve konuşma özelliği kaybolan kişiye üç diyet verilir.[2804]

[g] - İki göz görmez hale geldiğinde bir tam diyet ödenir. Göz kapağının kenarı (kirpiklerin bittiği yer) koparıldığında diyet gerekir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta "bir gözde yarım, iki gözde tam diyet vardır" yazılı idi.[2805]

2800 Kitâbü'l-asâr.
2801 Adalet sahibi iki kişinin hükmederek belirleyeceği bir miktar.
2802 Sünen-i Beyhakî, 8, 89.
2803 Sünen-i Beyhakî, 8, 97.
2804 Sünen-i Beyhakî, 8, 86.
2805 İ'lâü's-sünen, 18, 170.

[*] - İbrahim şöyle demiştir: Gözleri kör olan bir kişi, gözü sağlam olan birinin gözünü çıkarsa, gözün diyetini kendi malından öder.[2806]

[*] - Hz. Ömer'in diyetlerle ilgili olarak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet ettiği hadiste şunlar yer almaktadır: "Bir göz için elli deve vardır".[2807] Bir gözün iki tane kapağı vardır.

[*] - Zeyd b. Sâbit'ten rivayete göre bir göz kapağının kesilmesi durumunda çeyrek diyet vardır.[2808]

[h] - İki dudağın kesilmesi halinde bir tam diyet vardır.

[*] - Çünkü Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın babasından rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in Yemenlilere gönderdiği mektupta şu ifadeler bulunmaktaydı: "İki dudak için bir diyet vardır".[2809]

[ı] - İki kulak için bir diyet vardır.

[*] - Çünkü Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta "bir kulakta elli deve vardır" denilmiştir.

[i] - İki elde ve iki ayakta bir diyet vardır.

[*] - Çünkü Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta şöyle denilmektedir: "Bir elde elli, bir ayakta elli deve, el ve ayağın parmaklarının her birinde on deve vardır".[2810]

Parmakların tümünden elde edilen yarar eşit olduğu için, bunların diyeti de eşittir. El parmakları ile ayak parmaklarının diyeti de birbirine eşittir. Her bir parmakta üç boğum vardır. Bu boğumların birinden kopma halinde parmak diyetinin üçte biri vardır. İki boğumu olan parmağın bir boğumundan kesilmesi halinde parmak diyetinin yarısı vardır. Felçli kişinin el, ayak ve parmağının kesiminde hükûmet-i adl vardır.

[*] - Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellemnün Yemenlilere yazdığı mektupta "omurganın kırılmasında tam diyet vardır" yazdığı için omurga kırılmasında tam diyet ödenir.[2811]

[j] - Her bir diş için beş deve diyet vardır.

[*] - Çünkü Asım b. Damre, Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir: Dişte beş deve diyet vardır.[2812] Dişlerin tümü eşittir. Çıkan dişin yerinde başka bir diş çıkarsa dişin diyeti düşer.

2806 İmam Muhammed, *Kitâbu'l-asâr.*
2807 İmam Muhammed, *Kitâbu'l-asâr.*
2808 Sünen-i Beyhakî, 8, 87.
2809 Sünen-i Beyhakî, 8, 88.
2810 Sünen-i Beyhakî, 8, 91.
2811 Sünen-i Beyhakî, 8, 95.
2812 Sünen-i Beyhakî, 8, 89.

[k] - Kadının göğsünün tümünün ve gögüs başının koparılmasında diyet gerekir.

[*] - Çünkü İbn Şihâb, Said b. Müseyyeb'den şunu rivayet etmiştir: Kadının bir göğsünde yarım diyet, iki göğsünde ve iki göğüs başında tam diyet ödenir.

[l] - Saç, sakal ve kaşlar tamamen yok edilmişse ve yenisi çıkmıyorsa diyet gerekir.

[*] - Çünkü Mekhûl, Zeyd b. Sâbit'ten şunu rivayet etmiştir: Saç giderilir ve bir daha bitmezse diyet gerekir.[2813]

Ebû Nasr ed-Debûsî şöyle demiştir: Kişi, bir yabancı kadını iter ve kadın bu itme sonucunda düşerek bekâretini kaybederse, iten kişi kadının emsal mehrini öder ve kendisine tazir cezası uygulanır.

Hasan şöyle demiştir: Bir kadın başka bir kadının bekâretini parmağını sokarak ortadan kaldırırsa onun ve bu işte yardımcı olmak üzere diğer kadını yakalayarak tutan kadınların diyet ödemeleri gerekir.

İkrime şöyle demiştir: Eli felçli olan kişinin eli kesildiğinde tam diyet ödenir.

Bir kaburga kemiği kırıldığında bir deve, köprücük kemiği kırıldığında bir deve gerekir.

Bir kimse diğerine yumruk atarak boynunun eğrilmesine sebep olsa, tam diyet ödemesi gerekir.[2814]

[m] - Bir kimse bir organa vurarak o organın işlevini yitirmesine sebep olsa, organ yerinde kalmış olsa bile o organın diyetini tam olarak öder. Bu, organı koparmak gibi kabul edilir. Örneğin bir kimse birinin eline vurarak onun çolak olmasına sebep olsa, gözüne vurarak kör etse, organın tam diyetini öder. Çünkü organın görevi, işlevini yerine getirmektir. İşlevin ortadan tamamen kalkması, organın kalkması gibidir.

[n] - Köse bir kimsenin olan bıyık ve sakalını giderme, erkeğin göğsünü koparma, hadım olan veya iktidarsız olan şahsın cinsel organını koparma, dilsizin dilini, çolak olan şahsın elini, kör olan şahsın gözünü, topal olan ayağı, çürük dişi, vücutta fazla olan parmağı koparma, organlarının sağ salim olup olmadığı bilinmeyen çocuğun organlarına yönelik zarar verme vb. tüm durumlarda hükûmet-i adl gerekir. Görünüş açısından çocuğun organının sağlam olması asıl ise de bu, görünüşteki durum bağlayıcılık noktasında delil teşkil etmez. Çocuğun çığlık atması ve bağırması konuşma yerine geçmeyip yalnızca ses çıkarmaktır. Dilin sağlam olduğu ancak konuşma ile bilinir, cinsel organın sağlam olduğu onun hareketi ile, gözün sağlam olduğu onun bir şeye baktığının tespiti ile bilinir.

2813 Sünen-i Beyhakî, 8, 98.
2814 İ'lâü's-sünen, 18, 200.

Bu organların sağlam olduğunun bilinmesi halinde gerek kastî gerekse hataen işlenmiş fiillerde çocuk, büyük insan gibi kabul edilir.

İnsanın vücudundaki tüylerin giderilmesinde hükûmet-i adl gerekir.

Kişi, başkasının kulağına vurarak onu kurutsa hükûmet-i adl gerekir.

Tırnakları söktüğünde yerinde yenisi çıkmazsa hükûmet-i adl gerekir.

[o] - Kişi, başkasının elini koldan kesse el için yarım diyet, elin üzerindeki kısım için ise hükûmet-i adl gerekir. Çünkü fazla olan kısmın bir işlevi ve estetik bir güzelliği yoktur. Elin dirsekten kesilmesi de böyledir.

[ö] - Kişi, birinin parmağını kesse ve diğer parmak felç olsa veya sağ elini kestiğinde sol eli çolak olsa kendisine kısas uygulanmaz, ancak bunların tümünün erşini (diyetini) öder. Çünkü suç, tek bir fiil ile başka noktalara yayılmıştır. Suç mahalli bir bütün olarak kabul edilir. Bu durumda kısas imkânsız hale gelmiştir. Çünkü kısas yapılabilmesi için suç işleyen ile mağdur arasında eşitlik gerekir. Oysa olayda yer aldığı gibi bir fiilin suç işleyene uygulanması mümkün değildir. Bu mümkün olmadığında mal (diyet) ödemek gerekli olur.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demişlerdir: İlk durumda kısas, ikinci durumda ise erş gerekir. Çünkü suç işlenen mahal birden fazladır. Bunlardan birinde kısasın düşmesi, diğerinde de düşmesini gerektirmez. Bu, bir organa yönelik kasten, diğer organa yönelik yanlışlıkla zarar vermeye benzer.

[p] - Kişi, avucun bir kısmı ile bir veya iki parmak kesse, parmakların diyetini öder, avuç için bir şey ödemesine gerek yoktur. Çünkü parmaklar asıl, avuç ise ona tâbidir. Ayrıca tutma işlemi parmaklarla yapılmaktadır. Yine parmakların kesilmesi tam diyeti gerektirdiği halde avucun kesilmesinde böyle bir şey yoktur. Ebû Hanîfe'ye göre asıl az bile olsa, tâbi olanı kendisine bağlı kılar.

[r] - Kişi, avuçla birlikte üç parmağı kesse, parmakların diyetini vermesinin gerekli olduğu konusunda icmâ vardır. Çünkü yukarıda belirttiğimiz üzere parmaklar asıldır. Ebû Hanîfe'ye göre çoğunluğa bütün hükmü verilir.

[s] - Çocuk ve delinin kasten yaptıkları yaralamalar, yanlışlıkla yapılmış gibi kabul edilir.

[*] - Çünkü Abdullah b. Sumeyra babası aracılığı ile Hz. Ali'den "deli ve çocuğun kastî fiilleri hata gibidir" sözünü nakletmiştir.[2815]

Bu, hata gibi kabul edildiği için diyet âkıle üzerine gerekli olur. Ayrıca kısas bir cezadır. Deli ve çocuk ise, had cezalarında olduğu gibi cezayı hak etmez. Yine bunlar hakkında günah da söz konusu değildir.

2815 Sünen-i Beyhakî, 8, 61.

C. [BAŞ, YÜZ VE VÜCUDA YÖNELİK YARALAMALARDA DİYET]

A– [BAŞ VE YÜZE YÖNELİK YARALAMALAR]

[a] – [Baş ve yüze yönelik yaralamaların türleri]

"Şecce" baş ve yüzde meydana gelen yaralamalardır.

"Cerâhat" ise vücudun diğer bölümlerindeki yaralamalardır.

Baş ve yüzde meydana gelen yaralamalar on tanedir:

1. Hârisa: Kan çıkmaksızın yalnızca derinin yırtıldığı yaradır.

2. Dâmia: Başa veya yüze isabet eden ve kendisinden –tıpkı göz yaşı gibi- akıntı halinde olmaksızın kan çıkan yaradır.

3. Dâmiye: Yüzde ve başta kan akıtan yaralama fiilidir. Bunda bir deve diyet gerekir.

4. Bâdia: Deri ile beraber biraz etin de koptuğu yaradır. Bundan dolayı hükûmet-i adl ve iki deve gerekir.

5. Mütelâhime: Baş ve yüze isabet eden, deri ile beraber epeyce etin de koptuğu yaradır. Bu yaralamada üç deve vardır.

6. Simhâk: Başa veya yüze isabet eden bir yaradır ki, et kesilmiş, et ile baş kemiği arasındaki ince zar gibi deri görünmeğe başlamış olur. Bu ince deriye de "simhak" denir. Bu yaralamada hükûmet-i adl gerekir. Dört deve diyet vardır.

7. Mûdiha: Et ile baş kemiği arasındaki zar gibi olan deri yırtılıp kemiğin meydana çıktığı yaralamadır. Bu yaralamada beş deve diyet vardır.

8. Hâşime: Baş ve yüze isabet edip kemiğin kırılmasına neden olan yaralamadır.

9. Münakkile: Baş ve yüze isabet edip kemiğin kırıldığı ve yerinden oynadığı yahut ufalandığı yaralamadır. Bunda on beş deve diyet gerekir.

10. Âmme: Et kesilip dimağ ile kemik arasındaki derinin meydana çıktığı yaralamadır. Kemiğin altında, dimağın üstünde bulunan bu deriye "ümmü'rre's", "ümmü'ddimağ" denir. Bu yaraya "me'mume" de denilmiştir.[2816]

[b] – Baş ve yüze yönelik kastî yaralama

Mûdiha kasten yapılmışsa kısas gerekir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mûdiha'da kısasa hükmetmiştir.[2817]

2816 Bu yara çeşitlerinin tercümelerinde Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı fıkhiyye kâmûsu* isimli eserinden de yararlanılmıştır.

2817 Nasbu'r-râye, 4, 374.

Ayrıca kısas uygulanırken eşitliği sağlamak mümkündür. Çünkü bıçağın kemiğe kadar batırılması mümkündür.

Ayrıca Yüce Allah *"yaralamalarda kısas vardır"* [Mâide, 45] buyurmuştur.

Mûdiha'dan önceki suçlarda ise hükûmet-i adl vardır. Çünkü bunların miktarı belirli bir erşi (diyeti) yoktur. Diyeti yok diye cezasız bırakmak da mümkün olmadığından, hükûmet-i adl gerekli olmuştur.

[*] - Ömer b. Abdulaziz ve İbrahim en-Nahaî'den rivayet edildiğine göre mûdiha'nın altındaki suçlarda hükûmet-i adl gerekir.[2818]

[*] - Abdurrezzak, Hasan ve Ömer b. Abdülaziz'den şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem mûdihanın altındaki yaralamalar için herhangi bir şey hükmetmemiştir. Mûdiha'nın ötesinde kemiğin kırılması vardır ki bunda kısas yoktur. Bu, Ebû Hanîfe'den de rivayet edilmiştir. Ayrıca İbn Abbas "kemik kırılmasında kısas yoktur" demiştir.[2819]

[c] – Baş ve yüze yönelik hataen yaralama

Mûdiha, hataen olursa diyetin yirmide biri, hâşimede diyetin onda biri, münakkilede diyetin yirmide üçü, âmmede diyetin üçte biri, câifede diyetin üçte biri gerekir. Câife ancak göğüs boşluğunda olan yaradır. Yaralama bir tarafı delip diğer tarafa geçecek şekilde olursa, diyetin üçte ikisi gerekir.

[*] - Çünkü Amr b. Şuayb babası aracılığıyla dedesinden şunu rivayet etmiştir: Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Mûdiha yaralamalarında diyet develeri beşer beşerdir".[2820] Yani mûdiha'da beş deve diyet vardır.

[*] - Abdürrezzak, Musannef isimli eserinde Amr b. Şuayb'dan şunu naklet-miştir: Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem mûdiha'da beş deve veya buna denk altın, gümüş, koyun verilmesine, münakkilede on beş deve veya buna denk altın, gümüş, koyun ve sığır verilmesine hükmetti.[2821]

[*] - Âsım b. Damre, Hz. Ali'nin şu sözünü nakletmiştir: Câife'de ve âmme'de diyetin üçte biri verilir.[2822]

[*] - Said b. el-Müseyyeb'den nakledildiğine göre Hz. Ebû Bekir radıyallâhu anh câife içeri kadar işlemişse diyetin üçte ikisinin verilmesine hükmetti.[2823]

[*] - Kabîsa b. Züeyb, Zeyd b. Sâbit'in şöyle dediğini nakletmiştir: Dâmiye'de bir, bâdia'da iki, mütelâhime'de üç, simhâk'da dört, mûdiha'da beş, hâşime'de

2818 Nasbu'r-râye, 4, 374.
2819 Nasbu'r-râye, 4, 374.
2820 Sünen-i Tirmizî, 2, 424.
2821 Nasbu'r-râye, 4, 375.
2822 Sünen-i Beyhakî, 8, 85.
2823 Nasbu'r-râye, 4, 375.

on, münakkıle'de on beş deve, me'mûme'de diyetin üçte biri gerekir. Darbe sonucu aklını yitiren kişiye tam diyet verilir. Göz kapağının kesilmesinde diyetin dörtte biri, göğsün ucunun kesilmesinde diyetin dörtte biri vardır. Bu rivayet mevkuftur.[2824]

[d] – Yaranın sirâyet etmesinin hükmü:

Bir kimse başkasına yönelik mûdiha yaralaması yapsa, bunun sonucu mağdurun aklı gitse, yahut saçlar çıkması mümkün olmayacak şekilde gitse, mûdiha sebebiyle gerekli olan erş ile diyet arasında tedahül olur. Bu durumda yaralayan kişinin yalnızca diyeti ödemesi gerekli olur.

Kişi, başkasını yaraladığında başının saçları dökülse, ardından yeniden saç çıksa diyet borcu düşer.

Kişi, mûdiha şeklinde yaralasa, mağdurun işitme, görme veya konuşma özelliği kaybolsa, yaralayan kişi hem diyet hem de mûdiha'nın erşini öder. Bu hüküm, şayet yaralamadan dolayı ölüm gerçekleşmezse geçerli olur. Ancak ölüm gerçekleşirse erş düşer, suç işleyen kişi diyet öder. Yaralama yanlışlıkla meydana geldiyse diyeti âkıle öder. Kasten olduysa kişinin kendisi öder. Diyet gerek âkıle üzerine gerekse suç işleyen üzerine gerekli olsun, üç yıl içinde ödenir.

- Kişi mûdiha şeklinde başkasını yaralasa ve bu yaralama sebebiyle mağdurun iki gözü kör olsa kısas gerekmez. Diyet gerekli olur.

[e] – Yaralamalarda kısasın uygulanacağı zaman

Mûdiha ve diğer yaralamalarda ve organ kopma durumlarında yara iyileşinceye kadar suçluya kısas uygulanmaz. Çünkü yaranın son durumu dikkate alınır. Yaranın ölüme yol açması ve buna ait hükümlerin uygulanması muhtemeldir. Bu ihtimal, ancak yaranın iyileşmesi ile son bulur.

[*] - Câbir'den rivayet edildiğine göre bir adam bir başkasını boynuz parçası ile dizinden yaraladı. Adam Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e geldiğinde "yara iyileşince bakarız" dedi. Mağdur diretti ve acele ederek kısas uygulanmasını istedi. Suçluya kısas uygulandıktan sonra mağdurun bacağı kırılarak topal oldu, diğerinin bacağı iyileşti. Adam tekrar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e geldi. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem ona "Senin hakkın kalmadı. Sen hakkını vaktinde almama konusunda direttin!" buyurdu.[2825] Bundan sonra Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem yaralama sebebiyle kısas talep edecek kişinin yarası iyileşinceye kadar kısas yaptırmamasını, yarası iyileşince kısas yaptırmasını emretti.

2824 Nasbu'r-râye, 4, 375. Mevkûf rivayet sahabe'ye ait söz ve fiillerdir.
2825 Sünen-i Beyhakî, 8, 66.

[f] – Erş ne zaman düşer?

Kişi, başkasının başında bir yara açsa, yara iyileşip üzerinde saçlar bitse, erş düşer. Çünkü erşi gerektiren biçimsizlik ortadan kalkmıştır. Ebû Yusuf'a göre acıdan dolayı erş gerekir. Çünkü biçimsizlik ortadan kalksa bile yaralamadan kaynaklanan acı mevcuttur, bu sebeple erş, acının değeri olarak kabul edilir. İmam Muhammed'e göre ise doktor masrafı yaralayana aittir. Çünkü onun fiili sebebiyle gerekli olmuştur. Adeta suçlu, mağdurun malından o masraf miktarını almış gibidir.

Kişi, başkasının dişini sökse, yerinde yeni diş çıksa Ebû Hanîfe'ye göre erş düşer. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre tam erş gerekir.

D. HÂMİLE KADININ CENİNİNİ DÜŞÜRTMEK SEBEBİYLE GEREKLİ OLAN GURRE:

Kişi, hâmile bir kadının karnına vursa, kadın cenini ölü olarak düşürse bunda *gurre* gerekir. Gurre, diyetin yirmide biridir (50 dinar). Bu diyeti âkıle öder. Cenin erkek olsun kız olsun, aynıdır. Kıyasa göre ceninin düşürtülmesinde bir şey ödememek gerekirdi. Çünkü onun canlı olup olmadığı bilinmemektedir.

Görünüş açısından bu, bağlayıcı hükme elverişli değildir. Ancak biz nas sebebiyle kıyası terk ettik. Bu nas Muğîre b. Şu'be'nin rivayet ettiği şu hadistir:

[*] - Bir kadın hâmile olan kumasına çadır direği ile vurdu. Kadın öldü. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem öldürülen kadının diyetini, öldürenin asabesine gerekli kıldı, karnındaki cenin için de gurreye hükmetti.[2826] Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ceninin erkek mi kız mı olduğunu araştırmadı. Ayrıca ceninin cinsiyetini belirlemek imkânsızdır. Bu zorluğu ortadan kaldırmak için cinsiyet dikkate alınmamıştır.

Gurrenin değeri 500 dirhemdir.

[*] - Çünkü İbrahim ve Câbir, Şa'bî'den şunu rivayet etmiştir: "Gurre 500 dirhemdir". Rebîa da "gurre 50 dinardır" demiştir.[2827]

Cenin öldürme durumunda kefâret yoktur. Çünkü öldürme kesinleşmemiştir.

Kadın cenini sağ olarak düşürür, cenin sonra ölürse âkılenin diyet ödemesi gerekir. Vurana da kefâret gerekli olur. Çünkü kadına vuran şahıs, ceninin ölmesi ile kâtil olmuştur.

- Kadın cenini ölü olarak düşürür, sonra kendisi ölürse, hem kadının diyeti hem de ceninin gurresini ödemek gerekli olur.

2826 Sahîh-i Müslim, 3, 1310.
2827 Sünen-i Ebî Dâvud, 4, 193.

- Önce kadın ölür, sonra cenini ölü olarak çıkarırsa kadının diyeti gerekli olur, cenin için bir şey ödenmez. Çünkü ceninin ölümünün sebebi, anasının ölmesidir. Ayrıca cenin, anasının nefes alması ile hayatta kaldığından, onun ölümü ile nefessiz kalır. Ceninin darbe ile ölmüş olması da mümkün olmakla birlikte gurre şüphe ile gerekli olmaz.

- Kadın öldüğünde cenin sağ olarak doğup sonra ölse iki diyet gerekir. Çünkü bu durumda kadına vuran, iki kişiyi öldürmüştür.

- Kadın, iki ölü cenin düşürse iki gurre gerekir.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem cenin öldürme durumunda bir gurreye hükmettiğine göre iki cenin öldürme durumunda iki gurre gerekir. Ayrıca iki şahsı bir vuruşta öldüren kişi, her ikisinin diyetini de tazmin eder. Bu mesele de öyledir.

- Kadın, karnındaki iki ceninden birini ölü olarak düşürse, diğeri sağ olarak düştükten sonra ölse, ölü olarak düşen için gurre, sağ olarak düşen için diyet gerekir.

Gurre'nin bir sene içinde ödenmesi gerekir.

Cenin için ödenmesi gerekli olan gurre'ye ceninin mirasçıları miras yoluyla sahip olur. Çünkü gurre ceninin canının karşılığıdır, tıpkı diyet gibi miras olarak kalır. Kadına vurarak ceninin düşmesine sebep olan şahıs ceninin mirasçılarından ise o mirasçı olamaz, çünkü kâtildir.

E. KİŞİNİN YOL ÜZERİNDE YAPTIĞI TASARRUFLARIN HÜKMÜ

Genel yolun herhangi bir kısmını meşgul eden şahıs hakkında herhangi bir şahıs itirazda bulunarak yol üzerinde yaptığı şeyi kaldırmasını isteyebilir. Çünkü herkesin yoldan geçme, arabasını geçirme hakkı vardır. Bu yüzden yol üzerinde yapılan şeyi yıktırma ve kaldırtma hakkına sahiptir. Bu, tıpkı müşterek mülk üzerinde ortaklardan birinin izinsiz olarak bir şey yapmasına benzer. Her bir ortak, müşterek mülkiyette inşa edilen şeyi yıkma hakkına sahiptir. Müşterek hak sahipleri açısından da durum böyledir.

İki kişiden biri diğerine çarparak ölümüne yol açsa, her biri diğerine karşı fiilini tazmin etmekle, yani ölümüne sebep olması halinde diyet ödemekle yükümlü olur. Çünkü rivayet edildiğine göre iki atlı çarpıştığında biri ölmüş, Hz. Ali, sağ olana ölenin diyetini tazmin ettirmiştir.[2828]

- Müslümanlara zarar vermediği sürece umumi yol üzerine bir şey yapan kişi bundan yararlanabilir. Çünkü onun yoldan geçme hakkı vardır. Başkasına zararlı olmayan tasarrufları da geçme hakkı gibi değerlendirilir. Ancak bu tasar-

2828 İ'lâü's-sünen, 18, 233.

ruf Müslümanlara zarar veriyorsa bunu yapması mekruh olur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "zarar vermek ve zarara mukabele etmek yoktur" buyurmuştur.

- Çıkmaz sokak sakinlerinden hiçbiri sokakta oluk yapamaz, sokaktan geçenlere rahatsızlık veremez. Her biri o sokakta hak sahibidir. Ancak sokak sakinlerinin izni ile bunları yapabilir. Yapılan tasarruf başkasına zarar versin vermesin, ancak sokak sakinlerinin izni ile yapılabilir. Onların razı olmaları mümkündür.

Çıkmaz olmayan sokakta ise kişi zararlı olmadığı sürece tasarrufta bulunabilir.

- Kişi sokakta çukur kazsa veya evinin duvarından yola pencere açsa, balkon veya oluk yapsa, bu yapılar birinin üzerine düşerek ölümüne sebep olsa diyet, bunları yapanın âkılesi üzerine gerekli olur. Çünkü o, kişinin ölümüne sebep olmuş, yolu meşgul etmekle haksız fiilde bulunmuştur. Bu, tazmin sebeplerindendir. Bu konuda temel prensip budur.

- Kişi, başkasının kaydığı çukura düşmüş bir adamın üzerine düşerek onun ölümüne sebep olsa, tazmin, çukuru kazan veya kazılmasını emreden kişi üzerine gerekli olur.

Oluk, bir insanın üzerine düşerek ölümüne sebep olsa, düşen parça evin tavanının dışından ise tazmin, oluk sahibine gerekli olur. Düşen parça oluk sahibinin mülküne bitişik ise tazmin gerekmez. Çünkü bu durumda oluğu mülküne bitiştirmekle haksız bir fiilde bulunmamıştır. Kefârete de gerek yoktur. Bu ölüm sebebiyle mirastan da mahrum olmaz, çünkü gerçek anlamda kâtil değildir.

- Oluğun her iki tarafı kişiye çarparak ölümüne sebep olsa oluk sahibi diyetin yarısını tazmin eder.

- Kişi yola doğru oluk, balkon vb. çıksa veya arsasının dışına çıkacak şekilde bina yapsa, sonra evi satsa, balkon veya fazlalık kısım birinin üzerine düşerek ölümüne sebep olsa diyeti evi satan tazmin eder. Çünkü onun yaptığı haksız fiil, evi satması ile ortadan kalkmamıştır.

- Kişi yolda ateş tutuştursa ve ateş bir şeyi yaksa kişi bunu tazmin eder. Çünkü haksız bir fiilde bulunmuştur. Rüzgâr ateşi başka bir yöne sürükler de ateş bir şey yakarsa ateşi yakan tazmin etmez. Çünkü rüzgâr onun fiilini ortadan kaldırmıştır. Bir başka görüş ise şöyledir: "Kişi rüzgârlı günde ateş yakarsa tazmin eder. Çünkü işin sonucunu bilerek ateşi yakmıştır. Bu, doğrudan yakma gibidir.

- Ev sahibi yıkmak veya enkazı kaldırmak için işçiler tutsa, işçiler işini bitirmeden önce yıkıntı, bir insanın üzerine düşerek ölümüne sebep olsa, ölenin diyetini işçiler öder. Çünkü ölüm onların fiili ile gerekli olmuştur. İş bitirilmediği sürece iş, ev sahibine teslim edilmemiştir. İşçilerin fiili ölümle sonuçlandığından onların kefâreti de yerine getirmesi gerekir. Ev sahibinin işçilerle yaptığı anlaş-

mada başkasını öldürme bulunmamaktaydı. Bu yüzden bunun sorumluluğu işçilere aittir. Şayet yıkıntı işçilerin işi bitirmesinden sonra birinin üzerine düşer ve ölümüne sebep olursa, ölenin diyetinin tazmini ev sahibine aittir. Bu, istihsâna göre verilmiş hükümdür. Çünkü iş akdi sahîh olarak gerçekleşmiş ve işçiler ücrete hak kazanmıştır. Onların yaptığı iş tamir idi. İşin bundan sonraki sorumluluğu ev sahibine geçmiş, bundan sonra evin yıkılmasını sanki ev sahibi gerçekleştirmiştir. Bu sebeple tazminle yükümlü olur.

- Kişi yola su dökse, su buz tutsa, bir şahıs bu buzda düşerek ölse, suyu döken tazminle yükümlü olur. Çünkü o, gelip geçenlere zarar vermekle haksız fiilde bulunmuştur. Bu, dökülen su çok ise böyledir. Ancak kişi yola normal bir şekilde az miktarda su döker ve normalde bu suda bir insan kaymayacak durumda olursa tazminle yükümlü olmaz.

- Yoldan geçen kişi yoldaki buzu gördüğü halde özellikle oradan geçerek düşüp ölse suyu döken tazmin etmez. Bu, suyun yolun bir kısmına dökülmesi halindedir. Çünkü bu durumda kişi, yolun diğer bölümünden geçebilir. Yolun tümüne su dökülmüşse tazminle yükümlü olur. Çünkü yoldan geçen kişi oradan geçmeye mecbur kalmıştır.

- Kişi yola taş, toprak veya enkaz bıraksa, bir kişi bunlara takılarak düşüp ölse tazminle yükümlü olur. Çünkü haksız bir fiilde bulunmuştur.

- Bir kişi yolun bir kenarına büyükçe bir taş bıraksa, bir başkası onu yerinden oynatsa, üçüncü bir şahıs bu taş yüzünden ölse tazmin, taşı yerinden oynatan üzerine gerekli olur. Çünkü ilk fiilin hükmü ortadan kalkmıştır. Zira kişinin taşı bıraktığı yer boşalmıştır. İkinci fiil sonucu yolun başka bir yeri dolmuştur.

- Kişi kendi mülkünde bir çukur kazsa, buraya birisi düşerek ölse, çukur kazan diyeti tazmin etmez. Çünkü haksız bir fiilde bulunmamıştır. Aynı şekilde evinin avlusunda bir çukur kazdığında da böyledir. Çünkü bunu yapma hakkı vardır. Bu, şayet avlu onun mülkü ise böyledir. Şayet avlu kamuya ait ise veya çıkmaz yolda olduğu gibi müşterek ise kişi tazmin eder. Çünkü ölüme sebep olmuş ve haksız bir fiilde bulunmuştur.

- Kişi birkaç işçi tutarak kendi avlusu dışında bir çukur kazsa, işçiler buranın onun avlusu olduğunu zannetseler, işçiler bilmemiş olsa bile görünüş açısından bu akit geçerlidir. Çukura bir insan düşer de ölürse tazmin işçileri tutana gereklidir, işçiler üzerine bir şey gerekli değildir. İşçiler çukurun kişinin avlusu dışında kazıldığını biliyorlarsa bu akit sahîh değildir. Çünkü kişinin mülkü olmayan şey üzerinde yapılmıştır. Bu çukura bir kişi düşüp de öldüğünde tazmin işçiler üzerine gerekli olur.

Kişi "bu benim avlum, ancak burada çukur kazma hakkım yok" demekle birlikte çukur kazdırmak için işçi tutsa oraya bir kişi düşerek ölse, kıyasa göre tazmin işçiler üzerine gerekli olur. İstihsâna göre ise işçileri tutana gerekli olur.

Kişi yolda bir şey taşırken başkasının üzerine düşerek ölümüne yol açsa diyeti tazminle yükümlü olur. Yine başkası ona takılarak ölse tazminle yükümlü olur. Şayet kişi uzun bir elbise giymiş olur ve başkası ona takılarak düşüp ölürse tazminle yükümlü olur.

Doktor olmadığı halde insanları tedavi eden kişi birinin ölümüne yol açsa onun diyetini tazmin eder. Çünkü Amr b. Şuayb'ın, babası aracılığıyla dedesinden naklettiğine göre doktor olduğu bilinmeyen biri doktorluk yapmaya kalkarak birini öldürse tazminle yükümlü olur.

[a] – [Kasâme'nin sözlük anlamı]

Kasâme, "yemin etmek" anlamına gelen "akseme" fiilinin masdarı olup canlar konusunda yemin etme anlamına gelir.

Üzerinde öldürülme izi bulunan kimse maktûl olarak kabul edilir. Üzerinde ölüm eseri bulunmayan kimse ise eceli ile ölmüş kabul edilir. Öldürülme izi yara, darp, boğma, gözden veya kulaktan kan çıkması gibi izlerdir. Kan normal olarak ancak bir fiil ile çıkar. Kan kişinin ağzından, makadından veya erkeklik organından çıkmış olursa bu öldürme izi kabul edilmez. Çünkü normal olarak bu bölgelerden kan herhangi bir fiil olmaksızın da çıkabilir. Kişi öldürülmüş değil ise kasâme ve diyet söz konusu olmaz.

[b] – [Kasâme'nin terim anlamı]

Bir kimsenin bedeni, bedeninin yarıdan çoğu veya başı ile birlikte yarısı bir bölgede bulunur da onu öldüren şahıs bilinmezse, öldürülenin yakınları o bölge halkının veya bunların içinden bazılarının o şahsı kasten veya yanlışlıkla öldürdüğünü iddia eder; ancak delilleri bulunmazsa, o bölge halkından elli kişi seçilir: Bunlar "Yemin ederiz ki biz onu öldürmedik ve onu öldüren birini de bilmiyoruz." diyerek yemin ederler.

[*] - Şa'bî'den nakledildiğine göre "Vâdia" ve "Sâkir" bölgesi arasında bir adam ölü olarak bulundu. Hz. Ömer iki ölünün iki bölgeye uzaklığının ölçülmesini istedi. Ölünün "Vâdia" bölgesine daha yakın olduğu görüldü. Bunun üzerine Hz. Ömer o bölgedeki her bir adama elli defa "onu öldürmedim ve öldüren birini de bilmiyorum" diye yemin ettirdi. Sonra diyeti onlara tazmin ettirdi. Onlar "Ey müminlerin emiri! Yemin etmemiz mallarımızı kurtarmadığı gibi diyeti tazmin etmemiz de yemin etmemize engel olamadı!" dediler. Hz. Ömer "hak [bu konudaki kural] böyledir" dedi.[2829]

Kasâme uygulanması için ölünün yakınlarının dava açması şarttır. Çünkü hak sahibi, ölünün yakınıdır. Onun kâtile dair bir delili var ise yemin edilmesine gerek yoktur.

2829 İ'lâü's-sünen, 18, 262.

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: Kendilerine dava açılanlar öldürmeyi inkâr etse, davacıların delili de bulunmasa veya davacılar muayyen bir şahsın öldürdüğünü iddia etmeseler, davalılara yemin ettirilir. Çünkü yemin etmek davalının borcudur. Nitekim Hz. Ömer de "Vâdia" halkına yemin ettirmiştir. Yemin etmekten kaçınırlarsa yemin edinceye veya öldürdüklerini ikrar edinceye, yahut kâtil bulununcaya dek onlar hapsedilirler. Çünkü bu, yerine getirmeleri gereken bir görevdir. Onlar gücü yettiği halde bunu yapmaktan kaçınmaktadırlar. Bu yüzden hapsedilirler. Yemin ederlerse diyet ödemelerine hükmedilir. Çünkü Hz. Ömer yemin ettikleri halde onların diyet ödemelerini emretti.

Belirtilen şekilde yemin ettiklerinde, diyeti ödemek davalıların âkılesi üzerine gerekli olur. Bu konuda delil, Sehl b. Ebî Hamse ve Râfi' b. Hadîc'in şu rivayetidir:

Muhayyısa b. Mesud ve Abdullah b. Sehl, Hayber tarafına yolculuk yaptılar. Hurma bahçelerine geldiklerinde birbirlerinden ayrıldılar. Abdullah b. Sehl öldürüldü. Müslümanlar Yahudileri suçladı. Abdullah'ın kardeşi Abdurrahman ve amcaoğulları Huveyyisa ile Muhayyısa Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem e geldiler. Abdurrahman içlerinde en küçükleri olduğu halde kardeşi ile ilgili olarak konuştu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "sözü büyüklere bırak" buyurdu. Amcaoğulları, kuzenleri ile ilgili olarak konuştular. Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Sizden elli kişi, onlardan falanca şahıs öldürmüştür şeklinde yemin eder. Yemin ettikleri şahıs kendilerine teslim edilir". Onlar: "Ey Allah'ın rasulü! Onlar kâfir bir topluluk?" dediler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem maktûlün diyetini kendisi ödedi.[2830]

Bir şahıs boş bir arazi veya nehirde öldürülmüş olarak bulunursa herhangi bir kısas ve diyet söz konusu olmaz [kanı hederdir]. Bir kıyıda bağlı ise o kıyının en yakınında olan yerleşim bölgesindekiler bağrıldığında sesi duyuyorlarsa onlar yemin ederler.

- Bir kişi başka bir şahsın evinde ölü olarak bulunsa, ev sahibi ve –hazır bulunuyorlarsa- âkılesi kasâmeyle yükümlü olur. Çünkü maktûl onların yanındadır, tıpkı ev sahibi gibi onların da o bölgedekilere yardım etmeleri gerekir. Âkile orada yok ise ev sahibi yemini tekrar eder. Diyet âkile üzerine gerekli olur.

- Maktul, iki köy veya iki sokak arasında bulunursa, bağrıldığında sesi duyulacak şekilde olan en yakın köy veya sokak halkına kasâme gerekli olur.

- Maktul bir gemide bulunursa kaptanlar ve yolcular kasâme ile yükümlü olur.

- Maktul bir mahalle mescidinde bulunursa o bölge halkına kasâme gerekli olur.

2830 Sahîh-i Müslim, 3, 1292.

- Maktul genel bir camide veya büyük bir caddede ölü olarak bulunsa, bu durumda kasâme söz konusu olmaz, diyeti devlet hazinesinden ödenir.

- Yaralı bir insanı bir şahıs, ailesine taşıyarak getirse, yaralı bir iki gün yaşadıktan sonra ölse, Ebû Yusuf'a göre taşıyan şahıs diyeti tazmin etmez. Ebû Hanîfe'nin görüşüne kıyasla tazmin etmesi gerekir. Çünkü taşıyan şahsın eli ölünün bulunduğu mahalle konumundadır. Şahsın onun elinde yaralı olarak bulunması, mahallede ölü olarak bulunması gibidir.

- İki kişi bir evde bulunsa, evde üçüncü bir şahıs bulunmasa, daha sonra bu iki kişiden biri boğazı kesilmiş olarak bulunsa Ebû Yusuf'a göre diğer şahıs ölenin diyetini öder.

- Bir kişi, başka bir şahsın bir köye yakın arazisinde öldürülmüş olarak bulunsa, arazi sahibi o köyden olmasa, öldürülenin diyetini arazi sahibi öder. Çünkü köyden daha çok arazi sahibinin arazisindekine yardım etmesi gerekir.

- Bir mahalle sakinlerinden iki kişi maktulü, içlerinden olmayan bir şahsın öldürdüğüne dair şâhitlik etseler Ebû Hanîfe'ye göre onların şâhitliği kabul edilmez. Çünkü onlar davada taraftır. Zira kendilerinden de taksir söz konusu olduğu için onlar da bir anlamda maktulü öldürenler grubuna dahildir. Bu sebeple şâhitlikleri kabul edilmez.

- Kişi, bir bölgede yaralansa, sonra o bölgede ailesinin bulunduğu yere götürülse, ardından ölse, kasâme ve diyet Ebû Hanîfe'ye göre o bölge halkı üzerine gerekli olur.

Yemin etmeye kim başlar?

Daha önce geçen hadisten ilk anda anlaşılan, "yemin etmeye ilk olarak maktulün velisinin başlaması"dır.

[*] - Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hadiste " Sizden elli kişi, onlardan falanca şahıs öldürmüştür şeklinde yemin eder" buyurmuştur.

Çünkü görünür durum kimin lehinde ise yemini onun yapması gerekir. Görünür durum, yani maktulün mahalle halkına düşman olması, velinin lehine şâhitlik ettiğinden ve maktul o mahallede bulunduğundan yemine velinin yemini ile başlanır. Davalının yeminden kaçınması halinde davacıya yemin ettirilmesi Ebû Hanîfe'nin temel prensiplerindendir. Davalılar "onu biz öldürmedik ve öldüreni de bilmiyoruz" şeklinde yemin ederler. Bu şekilde yemin ettiklerinde davalılar suçtan beri olur, diyet de gerekmez. Şâfiî'nin de görüşü budur.

Bizim delilimiz ise şu hadistir: "Delil getirmek davacının, yemin etmek davalının yükümlülüğüdür".[2831] Bu hadisin yarısını Müslim, sahihinde rivayet etmiştir.

2831 Sünen-i Tirmizî, 2, 398.

İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadise göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem davalının yemin etmesine hükmetmiştir.[2832]

[*] - İbnü'l-Müseyyeb'den rivayet edildiğine göre Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem Yahudilerle ilgili kasâme olayında önce onlara yemin ettirdi ve maktul onların bölgesinde bulunduğu için diyeti de onlar üzerine gerekli kıldı. Böylece kasâme ve diyeti bir araya topladı. Kasâme, davalılar yeminden kaçındığında kendilerine diyetin gerekli olması için meşru kılınmamıştır. Aksine yalan yere yemin etmekten kaçınmaları halinde doğruyu itiraf ederek kısasın ortaya çıkması içindir. Yemin ettiklerinde kısastan kurtulurlar. Diyet ise onların yeminden kaçınması sebebiyle değil, maktul aralarında bulunduğu için görünürde öldürme fiilinin onlar tarafından gerçekleştirildiği için gerekli olmuştur. Yahut da -yanlışlıkla adam öldürme durumunda olduğu gibi- kendi bölgelerinde o maktulü koruma konusundaki kusurları sebebiyle gerekli olmuştur.

Yemine veliden başlamak, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in "delil getirmek davacının, yemin etmek davalının borcudur" hadisine aykırıdır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in "elli defa yemin edersiniz ve katilin size teslim edilmesini hak edersiniz" hadisine gelince bu onlara tepki amaçlı söylenmiştir. Nitekim onlar "biz kâfir bir topluluğun yeminini nasıl kabul ederiz" demişlerdir. Bu sebeple bu hadiste yer alan ifâde bir yemin olsaydı "elli defa yemin edin ki katilin adamınızın kanını döken kişiye kısas yapılmasını hak edin" şeklinde olurdu.

Kimler yemin eder?

Davalılar arasından yemin edecek elli kişiyi veli seçer. Çünkü yemin onun hakkıdır. Adam öldürmekle itham edeceği kişileri seçmek de onun hakkıdır. Yahut da bölge halkı içinden iyi ahlaklı elli kişiyi seçer. Çünkü bilir ki onlar yalan yere yemin etmekten kaçınır. Bu, kâtilin ortaya çıkması için daha etkili bir yoldur. Bölge halkı yemin ettiklerinde hâkim onların diyet ödemesine hükmeder. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem hadiste yer aldığı üzere kasâme (yemin ettirme) ve diyeti bir araya getirmiştir. Belirlenen kişiler içinden yeminden kaçınan kişi yemin edinceye kadar hapsedilir. Çünkü kasâmede yemin, hakkın kendisidir, bu hakkı eda etmesi mümkün olduğu halde engellemesi durumunda hapsedilir. Diyeti ödemekle yemin etme borcu düşmez. Çünkü yemin üzerindeki hak devam eder. Diyet ise –daha önce geçtiği üzere- yeminden kaçınmaktan dolayı değil, maktulün davalıların bölgesinde bulunmasından dolayıdır.

Kasâmeye çocuk, deli ve kadınlar girmez. Çünkü çocuk ve deli yemin etmeye ehil değildir. Kadın ise maktulün hayatta kalması için yardım edebilecek kimselerden değildir. Veli, maktulü başkasının öldürdüğünü iddia ederse kasâme

2832 Sahîh-i Müslim, 3. 1336.

için belirlenmiş kişilerin yemin borcu ortadan kalkar. Şayet belirlenen kişiler elliye ulaşmazsa yemin elli sayısını buluncaya kadar tekrar edilir.

Said b. el-Müseyyeb'in belirttiğine göre Hz. Ömer bir kadına azat ettiği bir adamın ölü bulunması sebebiyle elli defa yemin ettirdi, sonra diyeti ona tazmin ettirdi.

Veli yemin etmez

Veliden yemin etmesi istenmediği gibi, onun yemin etmesi ile diyete de hükmedilmez. Çünkü yemin başkası üzerinde hak iddia etmek için değil, iddiayı bertaraf etmek için meşru kılınmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yemini, iddiayı inkâr eden kimsenin bunu bertaraf edebilmesi için meşru kılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem davalının yemin etmesine hükmetmiştir. Veli, hakkı ispat etmeye çalıştığından, onun yemin etmesi meşru değildir.

Diyetler (Meâkıl)

Meâkıl "makule" kelimesinin çoğulu olup diyet anlamına gelir.

Âkıle diyeti ödeme konusunda kâtile yardım işini üstlenendir. Suç işleyenin âkılesi yok ise diyeti suç işleyen, kendi malından ödemez, bu suç diyetsiz kalır. Diğer bir görüşe göre suç işleyenin âkılesi yok ise can karşılıksız kalmayacağı için diyet devlet hazinesinden ödenir.

Alimler "Bugün aynı meslek grubu birbiri ile yardımlaşıyorsa âkıle aynı meslek grubuna mensup kişilerdir." demişlerdir.

Günümüzde insanlar kooperatif (esnaf odaları, loncalar, dernekler) aracılığı ile birbirleri ile yardımlaşmaktadırlar. Bu durumda onların âkılesi aynı kooperatife / derneğe / loncaya bağlı kimseler olur. Diyet, bu derneğe üye şahıslar arasında üç yıllık taksitlere bölünür. Onlardan herhangi birine dört dirhemden fazla yük yüklenmez, senelik olarak 1,3 dirhem ödenir. Şayet aynı meslek grubuna bağlı kimseler veya aynı loncaya bağlı şahıslar bunun için yeterli gelmezse, asabe tertibine göre bunlara sıra ile en yakın olanlardan başlanarak başkaları eklenir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in kuması tarafından öldürülen kadının diyetini kâtilin asabesine yüklediği, sahih olarak rivayet edilmiştir. Bu hadis Buharî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadislerdendir.[2833]

[a] - Âkıle'ye suç işleyenin baba tarafından erkek kardeşleri girer. Şayet onlar diyeti ödeyebilecek durumda iseler bunu üç yıl içinde öderler.

Ebû Vâil'in rivayet ettiğine göre Hz. Ömer radıyallâhu anh tüm diyetin üç yılda, yarım diyetin iki yılda, yarıdan az diyetin bir yılda ödenmesine hükmetmiştir.

2833 İ'lâü's-sünen, 18, 277.

[b] - Şayet erkek kardeşler diyeti karşılayabilecek durumda değiller ise suç işleyenin dedesinin oğullarına (yani suç işleyenin amcalarına) sıra gelir.

[c] - Şayet onlar da karşılayamazsa babasının dedesinin oğullarına (suç işleyenin babasının amcalarına) sıra gelir.

[d] - Onlar da karşılayamazsa dedesinin babasının dedesinin oğullarına (suç işleyenin dedesinin amcalarına) sıra gelir.

Sonra sıra bu şekilde devam eder. Bu tabakalardan biri ödeyemez duruma gelmedikçe diğer tabakaya geçilmez.

Bir kişiye dört dirhem yahut 1,7 gr. altın miktarı üç yıllık taksitlere bölünür.

Adam öldürenin kendisi de âkileye dahildir. Diyet borcunu ödeme konusunda onlarla aynı konumdadır.

Kadınlar ve çocuklar âkileye dahil değildir. Çünkü diyet ancak ölen kişinin hayatta kalması için yardım edebilecek durumda olan şahsa gerekli olur.

Müslüman kâfire, kâfir müslümana âkile olamaz.

Diyetin 1/20'sinden (50 dinar / gurre) daha az olan borçları âkile üstlenmez. Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem gurreyi âkilenin üstlenmesine hükmetmiştir. Elli dinardan daha az olan diyet borcunu âkileye yüklediğinden ise bahsedilmemektedir.

[*] - Mugîre b. Şu'be'nin rivayet ettiği hadiste yer aldığı üzere Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem kumasını ve karnındaki çocuğu öldüren kadının [diyetten başka] ceninin gurresini ödemesine hükmetmiş, gurreyi öldüren kadının âkilesi üzerine gerekli kılmıştır.[2834]

[*] - Şa'bî şöyle demiştir: Gurre beş yüz dirhemdir.

[*] - Ebû Dâvud, Rebîa'dan gurre'nin elli dinar olduğunu nakletmiştir.[2835]

[*] - İbn Abbas şöyle demiştir: Âkile; kasten öldürme, sulh, öldürdüğünü itiraf etme ve kölenin adam öldürmesinde diyeti karşılamaz. Ebû Hanîfe'nin görüşü de böyledir.

[*] - İbrahim şöyle demiştir: "Âkile mûdiha'dan daha düşük yaralamaların diyetini karşılamaz". Bir başka sözünde ise şöyle demiştir: Âkile yanlışlıkla olanların tümünü karşılar, ancak mûdiha ve diş kırılması dışında bilinen bir erşi bulunmayan yaralamaları karşılamaz.[2836]

Âkile diyetin yirmide biri ve üstünü karşılar. Yirmide birin altında olan miktarı ise âkile değil, suç işleyenin kendisi,s kendi malından karşılar.

2834 İ'lâü's-sünen, 18, 286.
2835 Sünen-i Ebî Dâvud, 191.
2836 İmam Muhammed, *Kitâbu'l-Asâr*.

VASİYETLER

[Vasiyetin anlamı]

Vasiyet, vasiyette bulunanın kaybolmasından veya ölümünden sonra kendisine vasiyette bulunulan şahsın yerine getirmesi istenilen ve faydası vasiyet yapan şahsa ait bulunan bir fiildir. Örneğin onun borçlarının ödenmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, ölümünden sonra mirasçılarının yararına olan işlerin yapılması, vasiyetlerinin yerine getirilmesi gibi...

Mal vasiyet etmek, ölümünden sonra bir malı bağışlamaktır.

Buluğa erinceye dek çocuğun vasiyeti geçerli değildir.

İstîsâ, vasiyeti kabul etmektir. Nitekim bu kelimenin yer aldığı bir hadiste Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Benim, kadınlar hakkındaki vasiyetimi kabul edin".

[Vasiyetin hükmü]

Vasiyet teşvik edilen bir sünnet, kişiyi Allah'a yaklaştırmak üzere meşru kılınan bir hükümdür. Kitap, sünnet ve icmâ bunun böyle olduğunu göstermektedir.

Kitap'tan delil Yüce Allah'ın şu âyetidir:

Bu, ölen şahsın yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. [Nisâ, 11]

Bu âyet, vasiyetin meşru olduğunu göstermektedir.

Sünnetten deliller ise şunlardır:

[*] – Sad b. Ebî Vakkas şöyle demiştir:

Ben Mekke'de hastalandığımda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem beni ziyaret etti. Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem insanın hicret edip terk ettiği yerde ölmesini hoş karşılamazdı. Aramızda şu konuşma geçti:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : "Afrâ'nın oğlu! Allah merhamet etsin!".

Ben: Ey Allah'ın rasulü! Tüm malımı vasiyet olarak bırakayım mı?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : Hayır.

Ben: Yarısını?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : Hayır.

Ben: Üçte birini?

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem : Üçte bir. Üçte bir çoktur. Mirasçılarını zengin olarak bırakman, onları başkalarına el açacak şekilde muhtaç bir biçimde bırakmaktan daha hayırlıdır. Her ne infak edersen et, bu sadakadır. Karının ağzına koyacağın lokma bile! Ola ki Allah seni iyileştirir, senin yüzünden bazıları yarar, bazıları zarar görür.

Sad'ın o zaman erkek çocuğu yoktu.[2837]

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah iyiliklerinizi arttırarak bunu sizin amelleriniz için bir temizlik kılmak için vefatınız sırasında mallarınızın üçte birini size tasadduk etti".[2838]

Bu hadis zayıf olsa bile yukarıdaki hadis ve İbn Abbas'ın şu sözü bunu desteklemektedir: "Keşke insanlar dörtte bire kadar göz yumsalardı". Çünkü Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem "üçte bir bile çok" buyurmuştur.[2839]

[*] – Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

Vasiyet edebileceği bir şeyi olan bir kimsenin yanında vasiyeti yazılı olmadan iki gece bile geçirmesi ona yakışmaz.[2840]

Bu hadis vasiyetin mendup olduğunu göstermektedir.

Borcun ödenmesi vasiyetten önce gelir

Borcun ödenmesi vasiyetten ve mirastan önce gelir. Çünkü borcun ödenmesi zorunludur. Vasiyet ise karşılıksız bir bağıştır. Zorunlu olan ödeme, karşılıksız yapılan teberrudan önce gelir. Borç ve vasiyet mirastan önce gelir. Çünkü Yüce Allah *"ölenin yapacağı vasiyet veya borcundan sonra"* demek suretiyle mirasın borç ve vasiyetten sonra olacağını bildirmiştir.

"Âyette niçin vasiyet borçtan önce zikredilmiştir?" diye sorulacak olursa buna şöyle cevap verilir: "Veya" sözcüğü sıralama yapmayı gerektirmez, mirasın tek başına borç veya tek başına vasiyetten sonra taksim edilmesini, hem borç hem vasiyet varsa ikisinden de sonra taksim edilmesini gerektirir.

2837 Sahîh-i Buhârî, 555.
2838 Sünen-i Dârekutnî, 4, 150.
2839 Sünen-i Tirmizî, 3, 292.
2840 Sünen-i Tirmizî, 3, 292.

[*] - İbn Ömer şöyle demiştir: Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem borcun vasiyetten önce ödenmesine ve mirasçıya vasiyet yapılmamasına hükmetti.[2841]

[*] - İbn Abbas şöyle demiştir: Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Mirasçılar istemedikçe bir mirasçıya vasiyet yapmak caiz değildir".

Vasiyet yapmak mı yapmamak mı daha iyidir?

Mirasçılar fakir ise ve kalacak olan miras kendilerine yeterli olmayacaksa vasiyet yapmamak daha iyidir. Mirasçılar zengin ise veya miras olarak kendilerine kalacak paya ihtiyaçları yok ise vasiyet yapmak daha iyidir.

Ebû Yusuf'a vasiyette bulunmak isteyen, ancak küçük mirasçıları bulunan bir kimsenin durumu soruldu, o "malını mirasçılarına bırakması daha iyidir" dedi.

Vârise vasiyet yapılmaz

Mirasçı olacak şahsa vasiyette bulunmak caiz değildir.

[*] - Abdurrahman b. Ganem, Amr b. Hârice'den şunu rivayet etmiştir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devesinin üzerinde bir konuşma yaptı, ben devenin boynunun yanında idim. Deve geviş getiriyordu. Devenin tükrüğü omuzlarımın arasından aşağı akıyordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in şöyle söylediğini işittim:

Yüce Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Mirasçı olacak şahsa vasiyette bulunulamaz. [Kadının doğurduğu] çocuk kadınla yatma hakkına sahip olanındır [koca veya efendi]. Zina eden için ise [çocuğun nesebinden] mahrumiyet söz konusudur.[2842]

Vasiyette başkasına zarar vermek büyük günahlardandır. Vasiyette başkasına zarar vermek "mirasçıya vasiyette bulunmak" ve "kişiye terikenin üçte birinden fazla vasiyette bulunmak" şeklinde açıklanmıştır.

Bir rivayette *"vasiyette zulmetmek büyük günahlardandır"* denilmiştir.[2843]

"Mirasçıya vasiyet yapılmaz" kuralını işletirken kişinin mûrisin ölümü sırasında mirasçı olup olmadığı dikkate alınır, vasiyet sırasındaki durumu değil. Buna göre vasiyet sırasında mirasçı olmayan bir şahıs, mûrisin ölümü sırasında mirasçı olsa, onun lehine yapılan vasiyet geçerli olmaz.

Buna şunu örnek verebiliriz: Kişi, karısına vasiyette bulunup sonra onu boşasa ve aralarında beynûnet (ayrılık) gerçekleşse, kadına yapılan vasiyet geçerli olur. Yabancı bir kadına vasiyette bulunup sonra onunla evlense ve evli iken ölse vasiyet geçerli olmaz.

2841 Nasbu'r-râye, 4, 405.
2842 Sünen-i Tirmizî, 3, 294.
2843 Sünen-i Dârekutnî, 4, 151.

Mirasçıya vasiyette bulunmak ancak mûrisin ölümünden sonra diğer sağlambâliğ mirasçıların onayı ile geçerli olur.

Kişi, bir yabancıya ve mirasçısı olan şahsa vasiyette bulunsa, yabancı şahıs vasiyetin yarısını alır, mirasçının vasiyeti geçersiz olur. Yabancı bir şahısla birlikte kâtil mirasçıya vasiyette bulunma durumunda da hüküm böyledir.

Terikenin üçte birini aşan vasiyetin hükmü:

Terikenin üçte birini aşan vasiyet, ancak mûrisin ölümünden sonra sağlambâliğ mirasçıların onayı ile geçerli olur.

Mirasçıların bir kısmı diğer mirasçılara yapılan vasiyeti veya yabancı bir şahsa yapılan üçte biri aşan vasiyeti onaylamakla birlikte bir kısım mirasçı onaylamasa, onaylayanın payı oranında vasiyet geçerli olur, onaylamayan hakkında geçersiz olur. Onaylayan açısından mirasçıların tümü onaylamış gibi kabul edilir. Onaylamayan açısından hiçbir mirasçı onaylamamış gibi kabul edilir. Bunu şöyle örneklendirmek mümkündür:

Mûris geride iki oğul bıraksa ve malının yarısını da yabancı bir şahsa vasiyet etse;

[a]- Mirasçıların her ikisi de vasiyeti onaylarsa mal dörde bölünür; iki pay vasiyet edilene, diğer iki pay da iki oğula verilir.

[b] – Mirasçıların ikisi de onaylamasa, vasiyet edilen şahıs üçte bir, iki oğul da kalan üçte ikiyi alır.

[c] – Oğullardan biri onaylar diğeri onaylamazsa; onaylayan açısından sanki her iki mirasçı da onaylamış gibi kabul edilir. Onaylayana terikenin dörtte biri verilir. Onaylamayan açısından mirasçıların hiçbiri onaylamamış gibi kabul edilir. Ona terikenin üçte biri verilir. Kalan mal da vasiyet yapılan şahsa ait olur. Buna göre terikenin 3/12'si onaylayana, 4/12'si onaylamayana, 5/12'si ise vasiyet yapılana ait olur.

Mirasın tümünü hak etmesi mümkün olan bir mirasçının bulunması halinde terikenin üçte birini geçen kısımda vasiyetin caiz olmama hükmü kesinleşir.

Mirasçı; karı-koca gibi mirasın tümünü hak etmeyen kişilerden ise onun payının dışındaki kısmı vasiyet etmek caiz olur. Çünkü karı-koca mirastan belirli bir pay alırlar, bunu hiçbir şekilde geçemezler. Bunun üzerindeki kısım, hastanın malı olup başka kimsenin bu mal üzerinde hakkı yoktur.

İmam Muhammed bunu dikkate alarak şöyle demiştir: Kadının geride bir kocası olup başka mirasçısı olmasa, yabancı bir şahsa malının yarısını vasiyet etmesi halinde bu vasiyet geçerli olur. Bu durumda koca malın üçte birini, vasiyet edilen yarısını alır, altıda biri ise devlet hazinesine kalır. Koca üçte bir almıştır, çünkü o, vasiyet verildikten sonra mirası hak eder. Bu yüzden önce terikenin

üçte biri vasiyet olarak vasiyet edilene verilir, çünkü o her halükârda bunu hak etmektedir. Geriye malın üçte ikisi kalır. Koca bunun yarısını miras olarak alır. Geriye terikenin üçte biri kalır. Vasiyet alacaklısı malın yarısını tamamlamak üzere bunu da alır. Geriye onun hak sahibi olmadığı altıda birlik bir pay kalır. Bu miktar da devlet hazinesine ait olur.

Kadın kocasına vasiyette bulunabilir mi?

Kadının geride bir kocası olup başka mirasçısı olmasa, kocası lehine vasiyette bulunabilir. Malının yarısını ona vasiyet etse, yarısı miras yolu ile diğer yarısı da vasiyet yolu ile olmak üzere malın tümü kocanın olur. Çünkü mirastan önce vasiyet hak edilmez. Yabancı bir şahsa vasiyet etme durumu bundan farklıdır. Zira koca, mirasçıdır.

Yukarıdaki durumda kocaya vasiyetin caiz olması, vasiyetin geçerli olması için bunu onaylayacak başka bir mirasçının bulunmaması sebebiyledir.

Kocanın geride tek mirasçısı olarak karısı kalsa, koca bu durumda malının tümünü bir adama vasiyet etse, kadın malın altıda birini, vasiyet edilen de altıda beşini alır. Çünkü kadının mirasta hak sahibi olması ancak üçte birlik vasiyetin sahibine verilmesinden sonradır. Üçte bir verildiğinde kadın geriye kalanın dörtte birini hak eder. Kadının bu miktarı almasından sonra geriye kalanın tümü de vasiyet alacaklısına ait olur. Bu işlemin basamaklarını şu şekilde gösterebiliriz:

[a] – (1-1/3)=2/3

[b] – (2/3) / 4 = 2/12 (=1/6) (Kadının payı)

[c] – (12/12) – (2/12) = 10/12 (5/6) (Vasiyet alacaklısının payı)

Kâfire ve zimmîye vasiyette bulunmak

İkrime'nin naklettiğine göre Safiye radıyallâhu anh Yahudi olan bir erkek kardeşine "Müslüman ol, bana mirasçı ol" dedi. Adam, durumu kavmine anlattığında "sen dünya karşılığında dinini mi satacaksın?" dediler. Adam Müslüman olmaktan kaçındı. Bunun üzerine Safiye malının üçte birini ona vasiyet etti.[2844]

Müslümanın zimmîye, zimmînin Müslümana vasiyet yapması caizdir. Çünkü Yüce Allah *"Allah sizinle din konusunda savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilikte bulunmanızı yasaklamaz."* [Mümtehine, 8] buyurmuştur. [Zimmî olmayan] kâfir lehine vasiyette bulunmak ise caiz değildir. Çünkü âyette *"Allah yalnızca sizinle din konusunda savaşan, sizi yurdunuzdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardımcı olanları veli edinmenizi yasaklar."* [Mümtehine, 9] buyrulmuştur.

2844 Sünen-i Beyhakî, 6, 215.

Vasiyet yapanın ölümünden sonra vasiyeti kabul etmek

Vasiyetin geçerli olması, lehine vasiyet yapılan şahsın kabul etmesine bağlıdır. Vasiyet, bir akit yoluyla temlik olduğundan, hibe ve satım yolu ile temlikte olduğu gibi kabule bağlıdır. Vasiyet edenin ölümünden sonra vasiyet yapılan kabul etse vasiyet gerçekleşmiş olur. Vasiyet edenin ölümünden sonra kabulde bulunmanın bir hükmü yoktur. Vasiyet eden ölünce vasiyet ettiği mal üzerindeki mülkiyeti kalkar. Çünkü ölüm mülkiyeti ortadan kaldırır. Bu mal vasiyet edilen şahsın mülkiyetine doğrudan girmez. Çünkü bu, onun kabulüne bağlıdır. Mirasçılar da bu mala sahip olamazlar, çünkü vasiyet edilen şahsın hakkı söz konusudur. Vasiyet edilen şahsın vasiyet edenin hayatında iken vasiyeti kabul etmesi veya reddetmesi geçersizdir. Çünkü onun mal üzerinde mülkiyeti, ölümden sonra gerçekleşecektir. Vasiyet edenin ölümünden sonra vasiyeti kabul ettiğinde –malı teslim alsın ya da almasın- mülkiyet sabit olur.

Vasiyetin kabul edilmesi ve reddedilmesi

Kişi, bir şahsa vasiyette bulunsa, vasiyette bulunulan bulunana karşı bunu kabul ettiğini söylese, vasiyette bulunan şahıs bu tasarrufundan dolayı rahatlasa, sonra vasiyet yapılan şahıs vasiyet edenin olmadığı bir mecliste bunu reddetse bu, red olarak değerlendirilmez. Yüzüne karşı reddetse bu, reddetmek olarak değerlendirilir, bu durumda vasiyet geçersiz hale gelir.

Vasiyet yapılan şahıs, vasiyet eden ölünceye kadar ne kabul etse ne de reddetse, öldükten sonra muhayyer olur; dilerse kabul eder, dilerse kabul etmez.

Vasiyet yapılan şahıs vasiyet edilen malı ne ile hak eder?

Vasiyet yapılan şahıs, vasiyet edilen malı kabul etmekle hak eder. Ancak bir meselede kabul etmese de bu malı hak eder. Şöyle ki; vasiyette bulunan ölse, sonra kabul veya redden önce vasiyet edilen ölse, vasiyet konusu mal vasiyet edilenin mirasçılarının mülkiyetine girer. Çünkü vasiyet eden açısından onun ölümü ile vasiyet feshi mümkün olmayacak şekilde tamamlanmıştır. Yalnızca vasiyet edilenin hakkı sebebi ile mevkuf idi, onun ölümü ile onun mülkiyetine girmiş olur.

Vasiyet yapan kişi vasiyetten dönme hakkına sahip midir?

Vasiyet yapan kişi, vasiyetten sözle veya fiilen dönebilir. Çünkü vasiyet, ölüm gerçekleşmediği için henüz tamamlanmamış bir teberru'dur.

İbn Hazm, Hz. Ömer'in şu sözünü rivayet etmiştir: "İnsanlar dilediklerini vasiyet ederler, ancak işin aslı sonuna bağlıdır".

Kabul, yukarıda belirttiğimiz gibidir. Bu sebeple vasiyet yapan kişi vasiyet tamamlanmadan önce [ölmeden önce] bundan dönebilir. Ayrıca vasiyet tamamlanmadan önce bağlayıcı olmuş olsaydı teberru olmuş olmazdı.

Vasiyetten sözle dönmek "vasiyetten döndüm", "vasiyeti geçersiz kıldım" vb. sözlerle olur.

Vasiyetten fiilen dönmek ise vasiyet edilen maldaki mülkiyetini satım, hibe vb. yollarla kaldırmakla olur. Mülkiyet ortadan kalkınca vasiyet de geçersiz olur.

Vasiyet yaptığını inkâr etmek, vasiyetten dönmek anlamına gelmez. İmam Muhammed'in görüşü budur. Bunu vasiyetten dönme olarak kabul eden Ebû Yusuf'un görüşü tercih edilmiştir.

Vasiyetin yerine getirilmesi kendilerine bırakılan iki vasînin hükmü

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre vasîlerden biri olmadan diğeri tasarrufta bulunamaz.

Ebû Yusuf ise şöyle demiştir: Vasilerden her biri, diğeri olmadan ve onun izni söz konusu olmaksızın her türlü mal üzerinde tasarrufta bulunabilir. Çünkü vesâyet bir yetkidir, bu ise kanûnî bir nitelik olup bölünme kabul etmez. Bu yüzden her bir vasi için bu yetki –tıpkı iki erkek kardeşin kız kardeşlerini evlendirme yetkisinde olduğu gibi- tam olarak sabit olur.

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in delili şudur: Yetki, başkasının vermesi ile sabit olur. Bu sebeple başkasının yetkilendirirken dikkat ettiği nitelik göz önünde bulundurulur. İki kişiyi vasî tayin eden şahıs, birine değil ancak ikisine birlikte razı olmuştur. Bir kişi, iki kişi gibi değildir. İki erkek kardeşin kız kardeşlerini evlendirme yetkisi böyle değildir. Çünkü orada yetkisinin sebebi akrabalıktır. Bu özellik ise her iki kardeşte tam olarak bulunmaktadır.

Bundan, yetki konusu ile ilgili olmayan zorunlu bazı durumlar istisna edilir. Örneğin;

Ölünün kefenini satın almak, onu techiz etmek böyledir. Çünkü ölüyü bekletmek bozulmasına yol açar.

Yine küçük çocukların zayi olmasını önlemek üzere onların yiyecek ve giyeceklerini satın almak...

Sahibi belirli olan vedîayı sahibine teslim etmek...

Gasp edilen malı sahibine vermek...

Fâsid bir satım akdi ile satın alınan malı sahibine geri vermek...

Ölen şahsın mallarını korumak ve borçlarını ödemek...

Mal sahibi ve alacaklı, malı cinsinden olan bir şeyi bulduğunda buna el koyup alma hakkına sahiptir.

Muayyen bir malla ilgili vasiyetini yerine getirmek...

Ölünün hakları konusunda davada taraf olmak. Çünkü iki vasinin bu sebeple bir araya gelmesi imkânsızdır. Bu sebeple her bir vasî tek başına bunu yapabilir.

Zayi olan malları toplamak. Çünkü bu ertelenirse mallar telef olabilir. Çünkü zayi olan malları, bunu ele geçiren herkes sahiplenir.

Bazı meseleler

- Kişi, malının üçte birini bir şahsa vasiyet etse, başka bir şahsa da üçte birini vasiyet etse, mirasçılar bunu onaylamasa, terikenin üçte biri, ikisi arasında ortak olur.

- Kişi, malının üçte birini bir şahsa, altıda birini bir şahsa vasiyet etse, mirasçılar bunu onaylamasa, terikenin üçte biri aralarında bölünür: Birincisi iki pay ikincisi bir pay alır.

- Kişi malının bütününü bir şahsa, üçte birini başka bir şahsa vasiyet etse, mirasçılar bunu onaylamasa, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre terikenin üçte biri dörde bölünür: İlk şahıs bunun üç payını, ikinci şahıs bir payını alır. Bunu şöyle izah edebiliriz: Birinci şahsa malın tümü vasiyet edilmiştir. Bu, üç tane üçte bir eder. Diğer şahsa ise üçte bir vasiyet edilmiştir. Bunların toplamı 4 tane üçte birdir (4/3). Mirasçılar vasiyeti onaylamamıştır. Ölünün malın üçte birinde tasarruf hakkı vardır. Bu sebeple üçte biri dört paya böldük. Birinciye üç pay, ikinciye bir pay düştü.

Ebû Hanîfe ise şöyle demektedir: Terikenin üçte biri bu ikisi arasında ortaktır. Çünkü mirasçılar vasiyeti onaylamadığında bu vasiyet gayri meşru olmuştur. Bu durumda vasiyet temelden sakattır. Geriye her birine terikenin üçte birinin vasiyet edilmesi kalmıştır.

- Kişinin mal varlığı kadar borcu olduğu halde vasiyette bulunsa, vasiyet geçerli olmaz. Çünkü borcun ödenmesi vasiyetten önce gelir. Borcu ödemek farz, vasiyet ise karşılıksız bir bağıştır. Ancak alacaklılar vasiyet eden şahsın borcunu ibrâ ederse vasiyet geçerli olur. Çünkü vasiyet eden üzerinde borç kalmamıştır.

- Kişi, oğlunun payını vasiyet etse vasiyet batıl olur. Çünkü bu, başkasının malını vasiyet etmektir. Ancak oğlunun payı kadar vasiyet ederse vasiyet geçerli olur. Şayet kişinin iki oğlu var ise vasiyet edilene malın üçte biri verilir. Vasiyet edenin bir oğlu var ise onun onaylaması halinde vasiyet edilen şahsa malın yarısı verilir. Onaylamazsa malın üçte biri verilir.

- Kişi, malından bir payı vasiyet etse, ona mirasçıların paylarının en düşüğü verilir. Ancak en düşük pay altıda birden az ise vasiyet altıda bire tamamlanır. Bundan fazlası verilmez.

[*] - Şüreyh, İyas b. Muaviye'den şunu rivayet etmiştir: Pay Araplarda altıda birdir.

[*] - Yakub b. Ka'ka' Hasan'dan şunu rivayet etmiştir: Kişi malından bir pay vasiyet ettiğinde her halükârda altıda bir verilir.[2845]

Bu, Ebû Hanîfe'ye göredir. Sahih olan görüş de budur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre en düşük pay verilir. Ancak bu pay üçte biri geçiyorsa üçte bir verilir.

- Kişi, malından bir cüzü vasiyet etse mirasçı, vasiyet yapılan şahsa dilediği bir miktarı verebilir. Bu durumda vasiyet eden sanki payı belirleme işini mirasçıya bırakmış olur. Cüz sözcüğü, az için de çok için de kullanılır. Bilinmezlik, vasiyetin geçerli olmasına engel olmaz.

- Kişi, Allah'ın haklarından olan vasiyetlerde bulunsa, terikenin üçte biri bunu karşılamasa, bu haklardan farz olanlar önce yapılır. Vasiyette bulunan, vasiyet sırasında bunu öne almış olsun, sonraya bırakmış olsun, fark etmez. Çünkü bunların ödenmesi daha önemlidir. Bu; hac, zekât ve kefâretler gibi haklardır. Şayet farzlar ve vacipler şeklinde olan haklar eşit olursa vasiyet edenin önce zikrettiği şeyler öne alınır. Vacip olmayan haklarda da vasiyet edenin önce zikrettiği şeyler öne alınır.

- Kişi, kendisi yerine hac yapılmasını vasiyet etse mirasçılar onun adına yaşadığı bölgeden bir adamı hacca gönderirler. Çünkü ona gerekli olan, o bölgeden hacca gitmektir. Bu sebeple hac masrafları değerlendirilirken o bölgeden hacca gidip gelmek esas alınır. Vasiyet, farz olan hacı yapmak içindir. Şayet vasiyet edilen mal bu harcamaları yapmaya yeterli olmaz ise, bu malın yeterli olacağı bölgeden bir şahsı onun yerine gönderirler. Böylece imkân ölçüsünde vasiyeti uygulanmış olur.

- Kişi, hac yapmak üzere bulunduğu şehri terk etse, haccı yapamadan ölse, ölmeden önce yerine hac yapılmasını vasiyet etse, Ebû Hanîfe'ye göre yaşadığı bölgeden birisi onun yerine hacca gönderilir. Çünkü vasiyet, onun yaşadığı şehirden birisinin hacca gönderilmesi şeklinde anlaşılır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise öldüğü yerden birisi hacca gönderilir. Ebû Hanîfe'nin görüşü doğru görüştür.

- Kişi, komşuları lehine vasiyette bulunsa, Ebû Hanîfe'ye göre vasiyeti bitişik komşuları alır. Çünkü komşu sözcüğü yakınlık için kullanılır. Yakınlık ise gerçek anlamda bitişikliktir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise bitişik komşular ile birlikte vasiyet edenin mahallesinde oturan ve aynı mescitte namaz kılan diğer komşular da vasiyete dahildir. Doğru olan, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

2845 Nasbu'r-râye, 4, 408.

- Kişi sıhrî hısımları lehine vasiyette bulunsa, bu vasiyetin kapsamına karısının kendisi ile evlenmesi haram olan babaları, amcaları, dayıları ve teyzeleri gibi yakınları girer.

- Kişi, damadı lehine vasiyette bulunsa, kızlarının kocaları bunun kapsamına girer. Eniştesi lehine vasiyette bulunsa kız kardeşlerinin, halalarının ve teyzelerinin kocaları bu vasiyetin kapsamına girer.

Kuhistanî şöyle demiştir: Bizim yöremizde sıhriyet yakınının yalnızca kayın peder ve kızın kocası ile sınırlandırılması uygun olur. Çünkü meşhur olan budur.

- Kişi akrabalarına, zevil ehramına, nesebine vasiyette bulunsa vasiyet kendisi ile evlenilmesi haram olan akrabaların en yakınlarından başlar. Bunun kapsamına ana-baba ve çocuklar girmez. Çünkü bunlara akraba denilmez. Babasına akraba diyen kişi ona isyan etmiştir. Çünkü akraba diye başkası aracılığı ile olan yakınlığa denir. Baba ile çocuk arasındaki ilişki ise başkasına bağlı olmayıp, doğrudandır.

Bu durumda vasiyet iki veya daha çok kişi hakkında geçerli olur. Çünkü çoğul kipi ile söylenmiştir. Vasiyette çoğulun en azı, tıpkı mirasta olduğu gibi, ikidir.

- Kişi, akrabaları lehine vasiyette bulunsa, kendisinin iki amcası, iki dayısı bulunsa vasiyetin tümü Ebû Hanîfe'ye göre –mirastaki yakınlığın göz önünde bulundurulması kuralına kıyasla- iki amcaya ait olur. Kişinin bir amcası iki dayısı olsa, amca vasiyetin yarısını, dayılar da diğer yarısını alır. Daha fazla hak sahibi olsa bile vasiyetin tümü amcaya verilmez. Çünkü iki kişinin bulunması şarttır. Bu yüzden amca vasiyetin yarısını alır. Geriye kalan ise iki dayıya aittir. Kişinin tek bir amcası bulunsa Ebû Hanîfe'ye göre o, terikenin üçte birinin yarısını alır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise üçte birin tümünü alır. Kişinin bir amca, bir hala ve bir dayısı olsa vasiyet amca ve halaya eşit şekilde verilir. Çünkü ikisi akrabalıkta eşittir. Bu akrabalık, dayılıktan daha güçlüdür. Hala mirasçı olmasa bile akraba olması sebebiyle vasiyeti hak eder.

Kişi, akrabası ve nesebi için vasiyette bulunduğunda da hüküm böyledir. Ancak bu durumda bir kişi bile olsa, onun vasiyetin tümünü hak edeceğinde icmâ vardır.

Kişi, akrabaları için vasiyette bulunsa en yakınlarından başlanır. Tek bir kişi bulunduğunda o, vasiyetin tümünü hak eder. Bunun kapsamına kendisi ile evlenilmesi haram olacak derecede yakın olanlar da, diğerleri de girer. Kendisi ile evlenilmesi haram olacak derecede bir akrabası yoksa Ebû Hanîfe'ye göre vasiyet batıl olur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre geçerli olur.

- Kişi bir şahsın çocukları için vasiyette bulunsa erkek-kız, fakir-zengin çocukların tümü vasiyette eşit olur. Çünkü çocuk sözcüğü erkek ve kız için aynı şekilde kullanılır.

- Kişi, bir şahsın mirasçıları lehine vasiyette bulunsa, vasiyet bu mirasçılardan erkeklere kızların iki katı kadar verilerek dağıtılır. Çünkü miras sözcüğü ile icapta bulunmak, mirastaki gibi erkeklerin kadınlardan fazla almasını gerektirir.

- Kişi "falancaların yetimlerine" veya "dullarına" şeklinde vasiyette bulunsa bunun kapsamına kız-erkek, zengin-fakir hepsi girer. Çünkü yetim, -zengin olsun fakir olsun- babası ölen ve kendisi buluğa ulaşmamış herkese denir.

[Burada vasiyet yapma sırasında kullanılan kimi sözcüklerin anlamını ortaya koymak gereklidir.]

Dul ise bâliğ ve fakir olan, -zifafta bulunmuş olsun ya da olmasın- kocası tarafından boşanan veya kocası ölmüş olan kadına denir. Kelime kökü olarak "ermele" tükenmek anlamına gelir. Bu anlamda "falanca kavmin azığı tükendi" denir. Erkeğe de mecazen dul denir.

Eyyim –buluğa ermiş olsun ya da olmasın, zengin olsun fakir olsun- zifafa girmiş olan ve kocası bulunmayan her kadına denir.

Genç, on beş yaşından orta yaşına kadar olan kişidir.

Kehl (orta yaş) otuz yaşında başlar. Bu dönemde kişinin saçında beyazlar görülür. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kırk yaş ile elli yaş arasıdır. Beyazlar çoğalınca kişi yaşlı olur.

Yaşlılık ise ellisinden ömrünün sonuna kadar olan dönemdir.

Değişik meseleler

Kişi, bir başkasına malının üçte birini dilediği yere koymasını vasiyet etse, söz konusu şahıs bunu kendisi için kullanabilir. Çünkü bu durumda vasiyet edenin emrini yerine getirmiş sayılır.

Kişi, malının üçte birini bir şahsa "bunu dilediğin kişiye ver" şeklinde vasiyet etse o şahıs malı kendisi alamaz. Çünkü vermek, ancak başkasının alması ile gerçekleşir.

Def etmek ve almak, koymanın aksine tek kişi tarafından gerçekleştirilemez. Koymak ise tek kişi tarafından gerçekleştirilir.

- Kişi "bu bin dirhemi benim adıma on fakire tasadduk et" dese, söz konusu şahıs bunu tek bir fakire tasadduk etse, bu meselede Ebû Hanîfe'nin iki görüşü vardır:

Birinci görüş: Bu tasadduk caizdir. Çünkü sadaka, Allah'a yaklaşmak için verilir. Fakirler de zekâtta olduğu gibi sadakanın verileceği kimselerdendir. Ayette

"fakirler" ve "miskinler" şeklinde çoğul bir ifade kullanılmışsa da bu, fakir ve miskin cinsini kapsar. Kişi, zekâtının tümünü fakir bir adama verse bu caiz olur.

İkinci görüş: Bu caiz değildir. İnsanın aklına yatan görüş de budur.

- Kişi bin dirhemin veya belirli bir elbisenin kendisi adına tasadduk edilmesini vasiyet etse vasî bunun değerini tasadduk edemez.

Tercih edilen görüşe göre ise vasî değerini tasadduk edebilir.

Kişinin, kendisinin cenazesini bir beldeden başka bir beldeye nakledilerek orada defnedilmesini vasiyet etmesi halinde vasiyet geçersizdir.

Kişinin mirasçısı yoksa malının tümünü vasiyet edebilir. İmam Muhammed, -senetli bir şekilde- İbn Mesud'dan şunu rivayet etmiştir: "Ey Hemedanlılar! Sizden biri geride mirasçısı yok iken ölüyor. Böyle biri malını dilediği yere bağışlasın". İmam Muhammed "bizce de kişinin mirasçısı yoksa ve malının tümünü vasiyet ettiyse bu caiz olur" demiştir.[2846]

2846 İ'lâü's-sünen, 18, 304.

FERÂİZ (MİRAS)

Ferâiz kelimesi "farz" kökünden olan ferîza kelimesinin çoğuludur. Bunun anlamı miktarını belirlemek, kesmek (kesinleştirmek), açıklamaktır. Yüce Allah bu kelimeyi *"miktarını belirlediğiniz mehrin yarısı"* [Bakara, 237] âyetinde "miktarını belirlemek" anlamında, *"bu bizim indirdiğimiz ve açıkladığımız bir sûredir"* [Nûr, 1] âyetinde ise "açıklamak" anlamında kullanmıştır.

Dinî bir terim olarak ise Kitap, mütevatir sünnet ve icmâ gibi kesin bir delille sabit olan hüküm anlamına gelmektedir. Fıkhın mirasla ilgili konularına "ferâiz" denilmesinin sebebi ise mirasta kesin delillerle sabit olan; miktarı belirlenmiş, kesinleştirilmiş ve açıklanmış payların bulunmasıdır.

Mirasla ilgili konulara "ferâiz" isminin verilmesinin iki sebebi bulunmaktadır:

1. Yüce Allah *"Allah'tan bir ferîza olarak..."* [Nisâ, 11] buyurarak, bizzat bu ismi vermiştir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem de şu hadisinde bu ismi kullanmıştır:

Ferâizi öğrenin ve insanlara öğretin. Ben ölümlü bir insanım. İlim de insanlar arasından kaldırılacak. Öyle ki iki kişi ferîza (miras payları) konusunda anlaşmazlığa düşecek de sorunu çözecek birini bulamayacaklar.[2847]

2. Yüce Allah oruç, namaz ve diğer ibadetleri özet bir şekilde belirtmiş, bunların miktarlarını açıklamamıştır. Miras paylarını ise açıklamış, artma ve eksilme söz konusu olmayacak şekilde miktarlarını sınırlandırmıştır. Bu özelliği sebebiyle fıkhın bu konularına ferâiz adı verilmiştir.

"İrs" sözlükte bekâ (=kalmak) anlamına gelir. Vâris ise bâkî kalan anlamına gelir. Vâris, Yüce Allah'ın isimlerinden olup, mahlukatın yok olmasından sonra bâkî kalan anlamına gelir.

Dinî bir terim olarak ise irs, bir şahsın malının bir başkasına halefiyet yoluyla geçmesidir. Bir anlamda vâris hayatta kaldığı için ölen şahsın kalan malları ona intikal etmiştir.

2847 El-Müstedrek, 4, 333.

Buharî ve Müslim, Üsâme b. Zeyd aracılığıyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şunu rivayet etmişlerdir:

Müslüman kâfire, kâfir de Müslümana mirasçı olamaz.[2848]

Amr b. Şuayb, babası aracılığı ile dedesinden, o da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den şu hadisi rivayet etmiştir:

İki farklı millete (dine) mensup kişiler birbirine mirasçı olamazlar.

Bu hadisi Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Müslümanlar; mürted olup öldürülen veya darülharb'e[2849] katılan kişinin mirasının onun ailesine kalmasını normal karşılıyorlardı. Bu; Ömer b. Abdülaziz, Şa'bî ve Evzâî'den rivayet edilmiştir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.

Yüce Allah'ın bu ilmi açıklamayı bizzat üstlenmesi, onu taksim etmesi, gün gibi açık bir şekilde izah etmesi, bu ilmin üstünlüğünü gösteren bir durumdur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Allah size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana-babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaştırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." [Nisâ, 11]

"Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaştırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi, yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri karılarınızındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaştırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte bir de ortaktırlar. (Bu paylaştırma varislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden, yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah hakkıyla bilendir, halimdir." [Nisâ, 12]

2848 Sahîh-i Buhârî, 6764; Sahîh-i Müslim, 1624.

2849 İslamî hükümlerin uygulanmadığı, Müslümanlarla savaş halinde olan gayri müslim ülkeler.

"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size kelâle (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." [Nisâ, 176]

Yüce Allah bu âyetlerde miras paylarının en önemlilerini ve bunların sahiplerini açıklamıştır. Burada zikredilmeyenler ise dikkatle inceleyenler tarafından çıkarım yoluyla anlaşılabilir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu ilmin öğrenilmesini emredip buna teşvik etmiştir. O, şöyle buyurmuştur:

Ey Ebû Hureyre! Ferâizi öğrenin ve öğretin. Çünkü o, ilmin yarısıdır. Bu ilim unutulacaktır. Ümmetim içinden ilk kaldırılacak bilgi, bu ilimdir.[2850]

Bu hadis zayıf olmakla birlikte yukarıda geçen sahih hadis tarafından desteklenmektedir.

Ölünün terikesinde ilk olarak hangi işlemler yapılır?

Ölünün terikesinde öncelikle rehin olarak verdiği malların kurtarılması, sonra techizi ve defni ile başlanır. Çünkü giyinmek ve avret mahallini örtmek zaruri ihtiyaçlardandır. Bu, hayatta iken tüm borçlar, harcamalar ve diğer zorunlu malî görevlerden önce geldiği gibi, ölümden sonra da böyledir. Bu konuda icmâ vardır.

Rehinin kurtarılması techizden önce yapılır, çünkü hayatta iken ilk olarak yapılması gereken işlem odur. Bu da tıpkı avret yerini örtmek, yemek, içmek gibi aslî ihtiyaçlardandır. Hayatta iken böyle olduğu gibi, öldükten sonra da böyledir.

Kişi –terikenin durumuna göre- ne cimriliğe ne israfa kaçmaksızın hayatta iken olduğu gibi giydiği beyaz helal elbise ile kefenlenir.

Daha sonra kalan malın tümünden ölünün borçları ödenir. Çünkü Yüce Allah *"(Bu paylaştırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır"* [Nisâ, 11] buyurmuştur.

Hz. Ali'den radıyallâhu anh rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem vasiyetten önce borcu ödemiştir.

Yine Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Borcun ödenmesi, vasiyetin yerine getirilmesinden öncedir. Mirasçıya bir şey vasiyet edilemez".[2851]

2850 El-Müstedrek, 4, 332.
2851 Sünen-i Beyhakî, 6, 267.

Rivayete göre birisi İbn Abbas'a Yüce Allah *"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın."* [Bakara, 196] âyetinde haccı umreden önce zikrettiği halde sen nasıl umrenin hacdan önce yapılmasını emrediyorsun?" diye sordu. O, şu şekilde cevap verdi: "Siz mirasla ilgili âyeti nasıl okuyorsunuz: Vasiyetten önce borç mu, borçtan önce vasiyet mi?" Adam: "Borçtan önce vasiyeti okuyoruz" dedi. İbn Abbas "Peki hangisini önce yerine getiriyorsunuz?" dedi. Adam "Borcu ödüyoruz" dedi. İbn Abbas "İşte hacla ilgili âyet de öyledir" dedi.[2852]

Buna göre borç, vasiyetten önce gelir. Ayrıca borç, ölü üzerine hak olan bir şeydir. Vasiyet ise ancak onun tasarrufu ile başkası tarafından hak edilir. Ölünün zimmetini borçtan kurtarmak, onun en önemli ihtiyaçlarındandır. Bu sebeple önce rehinini kurtarmak, sonra techiz ve defin, sonra borçlarını ödemek, sonra da terikenin üçte birinden vasiyetin uygulanması gelir.

Bir para veya belirli bir mal vasiyet edildiğinde bu, terikenin üçte biri üzerinden değerlendirilip yerine getirilir. Şayet terikenin üçte biri, dörtte biri şeklinde şayi bir hisse vasiyet edilmişse lehine vasiyet yapılan kimse mirasçılara ortak olur, terikenin artması ile onun payı artar, eksilmesi ile payı eksilir. Terike hesap edilir, vasiyet miktarı bundan çıkarılır. Vasiyetin uygulanması miras paylarının taksiminden önce yapılır. Sonra kalan mal mirasçılar arasında yukarıda geçen üç ayetteki paylar oranında taksim edilir.

Kelâle, baba ve evlat dışındaki kimselerdir. Alimlerin çoğunluğunun görüşü budur. Bir görüşe göre dede dışındakilerdir. Çünkü babanın olmaması halinde dede baba yerine geçer.

Miras ne ile hak edilir?

Mirasçı olmak; ölene olan yakınlık ve evlilik ile olur. Yüce Allah mirasla ilgili âyetlerde her ikisini de belirtmiştir. Bir de velâ sebebiyle[2853] mirasçılık vardır. Ancak günümüzde bu bulunmadığı için kitapta buna temas etmedim.

İbn Mâce, Câbir'den şu hadisi rivayet etmiştir: Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Çocuk, ana karnından doğduğunda sesi çıktıktan sonra ölürse namazı kılınır, mirasçı olur".[2854]

Abdürrezzak, Saîd ve Şa'bî'den şunu rivayet etmiştir: Hz. Ali, çift cinsiyetli bir şahsı idrarını yaptığı organı göz önünde bulundurarak mirasçı kılardı, şayet her iki organdan da eşit olarak yapıyorsa ilk olarak hangisinden yapıyorsa onu esas alırdı.[2855]

2852 Sünen-i Beyhakî, 6, 268.

2853 Fıkıhta "Mevlâ" sözcüğü hem bir köleyi azat eden şahsa (Mevlâ-i a'lâ) hem de azat edilen köleye (Mevlâ-i esfel) verilir. Azat eden ile edilen arasında mirasçılık ilişkisi doğar.

2854 Sünen-i İbn-i Mâce, 2750.

2855 İ'lâü's-sünen, 18, 350.

Mirasçılığa engel olan durumlar

Mirasçılığa engel olan hususlar ileride ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere şu dört durumdur: 1) Öldürme, 2) Kölelik, 3) Din farkı, 4) Ülke farkı.

MİRASTA HAKKI OLANLAR

1. ASHAB-I FERÂİZ

Belirli pay sahiplerine ashab-ı ferâiz denir. Bunlar, Allah'ın Kitabında veya Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in sünnetinde yahut icmâda payları belirlenmiş olan şahıslardır.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem in "Malları, belirli payları bulunanlara verin. Artan mal, en yakın erkeğindir".[2856]

Nesâî dışındaki kütüb-i sitte müelliflerinin beşi, Câbir'den şunu rivayet etmişlerdir: Sa'd b. Rebî'nin karısı Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem ne Sa'd'dan olan iki kızını getirerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın rasulü! Bu ikisi, Sad b. Rebî'in kızları... Babaları seninle birlikte Uhud'a katılarak şehit oldu. Amcaları bu ikisinin mallarını alarak geride mal bırakmadı. Bunlar ancak malları olur ise evlenebilirler, malsız evlenemezler". Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Yüce Allah bu konuda hüküm verecektir!". Bunun üzerine miras âyetleri indi. Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem iki kızın amcasına haber göndererek çağırttı. Adama "Sad'ın iki kızına malın üçte ikisini, kızların anasına sekizde birini ver, kalanı senindir" dedi.

Belirli pay sahipleri on iki tanedir. Bunların onu nesep, ikisi de sebep yoluyla miras alırlar.

Nesepten olan on kişinin üçü erkeklerden, yedisi kadınlardandır.

A. ERKEKLERDEN OLAN ASHAB-I FERÂİZ

a. Baba:

Ölenin babası ile birlikte ölenin çocuğu veya torunları varsa, baba yalnızca altıda bir alır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana-babasından her birinin altıda bir hissesi vardır." [Nisâ, 11]

Ölenin babası ile birlikte ölenin çocukları veya torunları yoksa, baba tamamen asabe olur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer." [Nisâ, 11]

2856 El-Müstedrek, 4. 338.

Bu âyetten anlaşılmaktadır ki ana üçte biri aldıktan sonra, malın kalanı babaya ait olur. Bu, asabeliği belirten bir ayettir.

Ölenin babası ile birlikte ölenin bir veya birden fazla kızı veya kız torunları varsa dede, ashab-ı ferâiz'den olması yönüyle altıda bir alır. Kız bir tane ise terikenin yarısını, birden fazla ise üçte ikisini alır. Terikenin kalanı yine asabelik yoluyla babaya ait olur. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Ashab-ı ferâiz'den kalanı en yakın erkeğindir." buyurmuştur

Öyleyse ölenin babasının üç durumu vardır:

Birinci durum: Yalnızca ashab-ı ferâiz'den olma. Ölenin çocukları veya torunları varsa yalnızca altıda bir alır.

İkinci durum: Yalnızca asabe olma. Ölenin çocukları veya torunları yoksa baba asabe olur.

Üçüncü durum: Ashab-ı ferâiz ve asabe olma. Ölenin kız çocukları veya torunları varsa baba hem ashab-ı ferâiz hem de asabe olur.

b. Dede:

Dededen kasıt, cedd-i sahîh, yani ölü ile arasında kadın bulunmayan dededir. Bu da ölenin baba tarafından dedesi veya ölenin babasının dedesidir. Dedenin bulunmaması halinde babanın dedesi dede yerine geçer. "Baba" sözcüğü onu da kapsar. Yüce Allah Hz. Yusuf'un ağzından şu ifadeleri aktarmaktadır: *"Ben babalarım; İbrahim ve İsmail'in milletine [dinine] tâbi oldum."* [Yusuf, 38]. İshak, Yusuf'un dedesi, İbrahim ise babasının dedesi idi.

Hasan şöyle demiştir: Dede konusunda yerleşik bir uygulama söz konusudur. Hz. Ebû Bekir dedeyi baba gibi kabul etmiş, ancak insanlar dedenin durumu konusunda ne yapacaklarını şaşırmışlardır.[2857]

Dârekutnî, İmran b. Husayn'dan şunu rivayet etmiştir: Bir adam Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem ne gelerek "Oğlumun oğlu vefat etti. Onun mirasından bana ne düşer?" diye sordu. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "sana altıda bir düşer" dedi. Adam dönüp giderken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onu çağırarak "sana bir tane daha altıda bir vardır" dedi. Adam arkasını dönünce Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tekrar onu çağırıp "sana bir tane daha yenilecek altıda bir vardır" buyurdu.[2858]

c. Ana-bir erkek kardeş:

Ölenin ana-bir erkek kardeşi veya ana-bir kız kardeşi var ise altıda bir alır. Bunlar iki kişi ise üçte bir alırlar. Ana-bir erkek ve kız kardeşler aynı anda var ise

2857 İ'lâü's-sünen, 18, 365.
2858 Sünen-i Dârekutnî, 3, 324.

bunlar terikenin üçte birinde ortak olurlar. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve [ana-]bir erkek veya [ana-]bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar." [Nisâ, 12]

Übey ve Sad b. Ebî Vakkas bu âyeti "ana bir erkek veya ana bir kız kardeşi bulunursa" şeklinde okumuşlardır. Onların bu okuyuşu, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem den rivayet etmeleri gibi kabul edilir ve yukarıdaki âyetin açıklaması olarak anlaşılır. Sahabe de bu konuda icmâ etmiştir.

B. KADINLARDAN OLAN ASHAB-I FERÂİZ

a. Ölenin kızı:

Ölenin bir kızı varsa, terikenin yarısını alır. İki veya daha fazla kızı olur da oğlu (veya erkek torunu) olmazsa kızlar terikenin üçte ikisini alırlar. Çünkü Yüce Allah *"(Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur."* [Nisâ, 12] buyurmuştur.

Müfessirlerin geneli "ikiden fazla kız iseler" ifadesini "iki veya daha fazla iseler" şeklinde anlamışlardır. Âyette takdim-tehir söz konusudur. Bu durumun bir benzeri *"Onların boyunlarının üstüne vurun"* [Enfâl, 12] âyetinde de söz konusudur. Burada anlam "onların boyunlarına ve üzerlerine vurun" şeklindedir.

[İki kızın üçte iki alacağının delillerini şu şekilde gösterebiliriz:]

[a] - Âlimlerin çoğu bu görüştedir.

Yalnızca İbn Abbas'tan bir rivayete göre o şöyle demiştir: Âyetteki lafzın zâhiri dikkate alınarak bir kız mirasın yarısını, iki kız da yarısını alır. İkiden fazla olursa üçte ikisini alır.

[b] - Ayrıca ölenin kızı, ölenin oğlu ile birlikte bulunduğunda üçte bir alır. Ölenin oğlunun payı, kızından daha çoktur. Hal böyle iken ölenin kızının, kuvvet ve hak sahibi olma konusunda kendisi ile aynı durumda olan kız kardeşi ile birlikte üçte ikiyi hak etmesi daha önceliklidir.

[c] - Ayrıca ölenin iki kız kardeşi üçte ikiyi hak ettiğine göre ölüye daha yakın olan kızlarının üçte ikiyi hak etmesi daha önceliklidir.

b. Ölenin oğlunun kızı:

Ölenin yalnızca oğlunun kızı var ise mirasın yarısını alır. İki veya daha fazla ise üçte iki alırlar. Onlar sulbî çocuk bulunmadığında sulbî kız gibi kabul edilirler. Çünkü "çocuk" sözcüğü hem sözlük hem de dinî kullanımda onlar için kullanılır. Ancak ölenin oğlunun çocukları ölene oğlu ile bağlanırlar. Bu sebeple mirasçı

olur, onun sebebiyle mirastan mahrum olurlar. Bu, tıpkı ölenin babasının bulunması halinde dedenin hacbolması, ölenin anasının bulunması halinde ölenin ninelerinin hacbolması gibidir.

Ölenin erkek kardeşleri, ölenin annesi sebebiyle hacbolmazlar, ölene anaları aracılığı ile bağlansalar bile anaları ile birlikte mirasçı olurlar. Çünkü mirasçılık sebepleri farklıdır. Ölenin anası analığı sebebiyle erkek kardeşler ise –babaları mevcut değil ise- erkek kardeş olmaları sebebiyle mirasçı olurlar.

Ölenin kızı var ise ölenin oğlunun kızı altıda bir, ölenin kızı yarım alır. Ölenin kız kardeşi de kalanı alır. Burada ölenin oğlunun kızı üçte ikiyi tamamlayan miktarı almıştır.

Ölenin iki tane sulbî kızı var ise ölenin oğlunun kızı ve ölenin kız kardeşleri bir şey alamaz. Çünkü ölenin kızlarının hakkı –Kitaptaki ayet sebebiyle- üçte ikidir. Ölenin oğlunun kızları ölenin kızları bulunmadığında mirasçı olurlar. Ölenin kendi kızları üçte ikiyi alınca geriye kızlık yönünden bir pay kalmamış olduğundan, ölenin oğlunun kızlarının payları düşer. Ancak onlarla aynı derecede veya daha altta bir erkek var ise asabe alırlar. Bu durumda kalan, erkeğe iki dişi payı olacak şekilde onların olur.

Kişi öldüğünde geride iki kızı ve bir tane oğlunun kızı olsa, iki kız üçte iki alır. Oğlun kızı bir şey alamaz.

Kişi öldüğünde iki kızı, bir tane oğlunun oğlu ve bir tane oğlunun kızı olsa iki kız terikenin üçte ikisini alır. Oğlun kızı ve onun erkek kardeşi kalanı alır. Erkek, kızın iki katı kadar alır.

Kişi öldüğünde geride iki kızı, bir tane oğlunun kızı ve bu kızın amcasının oğlu olsa, iki kız terikenin üçte ikisini alır, oğlun kızı ve onun amcasının oğlu ise kalanı alırlar. Erkek, kızın iki katını alır.

Kişi öldüğünde iki kız, bir tane oğlun kızı, bir tane oğlun oğlunun kızı ve bir tane oğlun oğlunun oğlu kalsa, iki kız terikenin üçte ikisini alır. Kalanı ise oğlun kızı ve diğerleri alır. Erkeğe kızın iki katı kadar verilir.

c. Ölenin annesi:

Ölenin annesinin üç durumu vardır:

Birinci durum: Ölenin geride anası ve çocuğu, yahut torunu yahut da öz, ana-bir veya baba-bir iki erkek veya kız kardeşi olsa, ölenin anası altıda bir alır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana-babasından her birinin altıda bir hissesi vardır." [Nisâ, 11].

İbn Abbas, Hz. Osman'ın yanına girdi ve ona şu soruyu sordu: "Yüce Allah *"şayet ölenin erkek kardeşleri var ise..."* buyurmuştur. "Kardeşler" ifadesi senin kavminin dilinde iki erkek kardeşten farklıdır. Böyle olduğu halde niçin iki erkek kardeş ananın payını altıda bire indiriyor?" Hz. Osman şöyle cevap verdi: Daha önceden yerleşik bulunan, insanların miras olarak devraldığı ve şehirlerde öteden beri uygulanan hükmü bozmaya benim gücüm yeter mi?[2859]

İkinci durum: Ölenin geride yalnızca annesi kalmışsa, ana mirasın üçte birini alır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer." [Nisâ, 11]

İbn Abbas şöyle demiştir: Âyette "erkek kardeşler" şeklinde çoğul ifade yer aldığından, erkek kardeşlerin sayısı üç veya daha fazla olmadıkça ananın payı altıda birden üçte bire düşmez.

Bu görüşe şu şekilde cevap verilir: İki kişi için de çoğul ifade kullanılabilir. Çoğulluk, bir araya gelmeyi ifade eder. İki kişinin bir araya gelmesinde de bu özellik vardır.

Rivayet edildiğine göre İbn Abbas, Hz. Osman'a şöyle dedi: "Yüce Allah 'erkek kardeşler' bulunması halinde ananın payının üçte birden altıda bire ineceğini söylemiştir. İki erkek kardeş için çoğul ifade kullanılmaz". Hz. Osman buna şöyle cevap verdi: "Bu uygulama benden önce zaten vardı. Ben bunu kaldıramam". Bu ifade, söz konusu uygulamanın icmâ ile sabit olduğunu göstermektedir.

Üçüncü durum:

[a] – Ölenin geride karısı ve ana-babası kalsa, karısı dörtte bir alır. Anası kalanın üçte birini alır. Çünkü Yüce Allah *"Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer"* [Nisâ, 11] buyurmuştur. Anaya, ana-babaya miras olarak kalan miktarın üçte biri verilmiştir. Ana-baba, karının miras payını almasından sonra geriye kalana mirasçı olduklarından ana bu miktarın üçte birine sahip olur.

[b] – Ölen kadının geride kocası ve ana-babası kalsa, kocası terikenin yarısını alır. Anası, kocanın payını almasından sonra kalanın üçte birini alır. Anaya tüm terikenin üçte biri verilmez. Çünkü tüm terikenin üçte biri verilirse anaya kocasından [ölenin babasından] daha çok verilmiş olur. Oysa her ikisi de mirasta hak sahibi olma ve ölüye yakınlık bakımından birbirine eşittir. Bu ise mirasla ilgili temel prensiplere aykırıdır.

Yukarıdaki örneklerde [a ve b şıklarında] ölenin babası yerine dedesi kalmış olsa, ölenin anası tüm terikenin üçte birini alır. Çünkü o, ölene dededen daha ya-

2859 Tefsîrü İbn Cerîr.

kındır. Çünkü ölen ile kendisi arasında vasıta yoktur. Dedenin ise ölenle arasında ölenin babası vardır. Yakınlık derecesi farklı olduğunda payların farklı olması caizdir. Örneğin kişi ölüp geride karısı, öz kız kardeşi, baba bir erkek kardeşi olsa karısı dörtte bir, öz kız kardeş terikenin yarısı ve baba-bir erkek kardeş ise kalanı, yani dörtte biri alır.

Babanın bulunması durumunda babanın anası düşer. Hz. Ali ve Zeyd babanın anasını (nineyi) baba ile birlikte mirasçı kılmıyorlardı.

d. Nine (cedde-i sahîha):

Nine altıda bir alır.

Sahih nine; iki anne arasına babanın girmediği ninedir. Şayet araya baba girerse ona fâsid nine denir.

Kişi ölüp geride bir nine (anne anne, anne annenin annesi....) veya baba anne (baba annenin annesi...) bıraksa bu, terikenin altıda birini alır.

Kabîsa b. Züeyb şöyle demiştir: Bir nine Hz. Ebû Bekir'e radıyallâhu anh gelerek mirasını istedi. Hz. Ebû Bekir ona "Allah'ın kitabında sana herhangi bir şey verilmemiştir. Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem nün sünnetinde de sana bir şey verildiğini bilmiyorum. Sen git de ben bunu bir sorayım" dedi. Bunun üzerine Muğîre b. Şu'be şöyle dedi: Allah rasulü sallallâhu aleyhi ve sellem nün nineye altıda bir verdiğine şâhit oldum. Hz. Ebû Bekir "yanında başkası var mı?" dedi. Muhammed b. Mesleme el-Ensarî kalkarak Muğîre'nin söylediği gibi söyledi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir bunu uyguladı.

Daha sonra başka bir nine Hz. Ömer'e mirasını istemek üzere geldi. Hz. Ömer ona "Sana Allah'ın kitabında bir şey verilmemiş. Allah'ın kitabında senden başkasına verilmiş. Ben ferâize herhangi bir şey ekleyemem. Payınız ancak altıda birdir. Şayet siz iki nine bir arada bulunursanız, bu altıda bir aranızda ortak olur. Hanginiz tek kalırsa altıda bir onun olur" dedi[2860]

Ubade b. Sâmit'in belirttiğine göre Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem iki ninenin mirastan altıda bir almalarına hükmetti.[2861]

e. Ana-baba bir kız kardeşler:

Bir kız kardeş mirasın yarısını, iki ve daha fazlası üçte ikisini alır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır." [Nisâ, 176]

2860 Sünen-i Beyhakî, 6, 234.
2861 İ'lâü's-sünen, 18, 379.

f. Baba-bir kız kardeşler:

Ana-baba bir kız kardeşler bulunmadığında baba-bir kız kardeşler onlar gibi değerlendirilir. Çünkü "kız kardeş" ifadesi hepsini kapsar. Ancak ana-baba bir erkek ve kız kardeşler akrabalıkları daha güçlü olduğu için baba-bir kardeşlerden önce gelir. Çünkü onlar ölüye iki yönden bağlıdır.

Ana-baba bir erkek ve kız kardeşler bulunmadığında baba-bir kız kardeş bir veya daha fazla ise terikenin altıda birini alır.

Kişi öldüğünde geride bir tane ana-baba bir kız kardeş bulunursa o, mirasın yarısını alır. Bunun dışında baba-bir kız kardeşler ise terikenin yarıdan üçte ikiye kadar olan kısmını (altıda bir) alırlar.

Kişi öldüğünde geride baba-bir kız kardeşleri ve ana-baba bir kız kardeşleri bulunursa ana-baba bir kız kardeşler mirasın üçte ikisini alır. Baba-bir kız kardeşler bir şey alamaz. Ancak bu baba-bir kız kardeşlerin yanında baba-bir erkek kardeş var ise asabe olurlar. Baba-bir erkek kardeş ve baba-bir kız kardeşler üçte ikiden geriye kalanı alırlar. Erkek, kızın iki katı kadar alır.

g. Ana-bir kız kardeşler:

Kişi öldüğünde geride ana-bir kız kardeşleri kalırsa; şayet bir tane ise altıda bir, iki veya daha fazla ise üçte bir alırlar. Bunun tamamı –daha önce geçtiği üzere- ana-bir erkek kardeş konusundadır.

[I] *Nesepten olan ashab-ı ferâiz*

Görüldüğü üzere nesepten olan belirli pay sahipleri toplam on kişi olup üçü erkek, yedisi kadındır.

[A] – Erkekler

Bunlar: Baba, dede, ana-bir erkek kardeştir.

[1] - Baba bazen altıda bir alır, bazen asabe olup kalanı alır, bazen de hem ashab-ı ferâiz olarak altıda biri, hem de asabe olarak kalanı alır.

[2] - Cedd-i sahîh (=araya kadın girmeyen dede: babanın babası, babanın babasının babası...) babanın bulunmaması halinde babanın yerine geçer.

[3] - Ana-bir erkek kardeş altıda bir alır. İki ve daha fazla iseler üçte bir alırlar. Ana-bir kız ve erkek kardeşler birlikte bulunursa kızlar ve erkekler üçte birde eşit olurlar.

[B] – Kadınlar

[1] – Kız: Tek olunca terikenin yarısını, iki ve daha fazla olurlarsa terikenin üçte ikisini alırlar.

[2] – Oğlun kızı: Tek olunca terikenin yarısını, iki ve daha fazla olursa terikenin üçte ikisini alırlar. Öz kız kardeş ile birlikte bulunduğunda ise terikenin altıda birini alır.

[3] – Ana: Ölenin çocuğu var ise altıda bir, çocuğu yok ise tüm terikenin üçte biri, ölenin kocası veya karısı var ise onun payını almasından sonra kalanın üçte birini alır.

[4] – Cedde-i sahîha (=araya erkek girmeyen nine; annenin annesi, annenin annesinin annesi, baba anne, babaannenin annesi, babaannenin annesinin annesi....) terikenin altıda birini alır.

[5] – Ana-baba bir kız kardeşler: Tek olunca terikenin yarısını, iki veya daha fazla olunca üçte ikisini alırlar.

[6] – Baba-bir kız kardeşler: Ana-baba bir kız kardeşlerin bulunmaması halinde baba-bir kız kardeşler onların yerini alır. Buna göre bir tane baba-bir kız kardeş ana-baba bir kız kardeş ile birlikte olursa, ana-baba bir kız kardeşin payını almasından sonra onun payı ile birlikte toplam olarak terikenin üçte ikisi edecek kadar miktarı alır. Şayet ana-baba bir kız kardeşler iki veya daha fazla iseler baba-bir kız kardeşler hacbolur. Ancak onlarla birlikte bir erkek kardeş olursa asabe olarak mirasçı olurlar. Erkek, kızın iki katı kadar alır.

[7] – Ana-bir kız kardeşler: Bir tanesi altıda bir, iki ve fazlası üçte bir alır.

[II] – Sebeben Ashab-ı ferâiz

Geriye kalan ashab-ı ferâiz sebep yoluyla olan iki kişi, yani karı ile kocadır. Ölen kadının çocuğu ve oğlunun çocuğu yok ise koca yarım, kadının çocuğu veya oğlunun çocuğu var ise koca dörtte bir alır.

Kocanın çocuğu veya oğlunun çocuğu yok ise karısı dörtte bir alır, çocuğu veya oğlunun çocuğu var ise kadın sekizde bir alır.

Ölen kocanın birden fazla karısı var ise bunlar dörtte birde ve sekizde birde ortak olurlar. Bu konuda icmâ vardır.

Önemli bir mesele:

Bir şahısta her biri ayrı ayrı mirasçı olmayı gerektiren iki akrabalık özelliği bulunsa, her iki bakımdan da mirasçı olur. Bu kişi iki ayrı şahıs gibi değerlendirilir.

Buna örnek olarak şu durumları zikredebiliriz:

Amcaoğlu ile evlenen bir kadın vefat ettiğinde geride yalnızca kocası kalsa, koca, terikenin yarısını koca olarak, kalanını da amcaoğlu olması hasebiyle alır.

Kadın öldüğünde geride iki amcaoğlu kalsa, bunlardan biri kendisinin ana-bir erkek kardeşi olsa, ana-bir erkek kardeş altıda biri alır, kalan ise ikisi arasında amcaoğlu olma sebebiyle taksim edilir.

Kadın öldüğünde geride iki amcaoğlu kalsa, bunlardan biri kendisinin kocası olsa koca terikenin yarısını alır, kalanını ise aralarında, amcaoğlu olmaları sebebiyle taksim ederler.

Miktarı Belirlenen Paylar:

Allah'ın kitabında farz kılınan paylar; sekizde bir, altıda bir, dörtte bir, üçte bir, yarım ve üçte ikidir.

Sekizde bir, karının payıdır.

Dörtte bir, karının ve çocuğun bulunması halinde kocanın payıdır.

Yarım kocanın, kızın, kız kardeşin payıdır.

Altıda bir ananın, babanın, ana-bir erkek kardeşin ve ana-bir kız kardeşin payıdır.

Üçte bir, ananın ve ana-bir erkek kardeşin payıdır.

Üçte iki, kızların ve kız kardeşlerin payıdır.

Mirasın bütününü ise Yüce Allah iki yerde belirtmiştir:

a) Şu âyette açık olarak belirtmiştir:

"Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur." [Nisâ, 176]

b) İkincisi şu âyette iktizâ yoluyla belirtilmiştir:

"Ölenin geride bir kızı kalmış ise o, terikenin yarısını alır." [Nisâ, 11]

Buna göre zorunlu olarak ölenin geride bir oğlu kalmış ise o, terikenin tümünü alır. İktizâ yolu ile sabit olan, açıkça söylenmiş gibi kabul edilir.

Bunlar naslarda belirlenen paylardır. Avl ve red hariç, bu payların dışında bir pay yoktur.

2. ASABELER

Naslarda kendilerine belirli pay verilmemiş olan, ashab-ı ferâizin paylarını almasından sonra terikenin artan kısmını alan, tek başına bulunduğunda malın tümünü alan şahıslara asabe denilmektedir. Asabe iki kısımdır: Nesep yoluyla ısabe, sebep yoluyla asabe.

Ölen kişinin geride bir oğlu kalsa, malın tümü onun olur.

Geride iki oğul kalmışsa mal aralarında yarı yarıya olur.

Geride üç oğul kalmışsa mal eşit bir şekilde üçe bölünür.

Geride oğullar ve kızlar kalmışsa, erkeklere kızların iki katı kadar pay verilir.

Kişinin geride sulbî oğlu olmayıp, oğlun oğulları ve oğlun kızları kalmış olsa, bunların ölüye nispetleri birbirine eşit olup, mal aralarında taksim edilirken erkeklere kızların iki katı kadar pay verilir. Çocuk bulunmadığında, oğlun çocukları çocuk gibi kabul edilir.

Kişi öldüğünde geride oğlu ve oğlunun oğlu kalsa, oğlunun oğlu bir şey alamaz.

Aynı şekilde geride oğlun oğlu ile ondan daha alt derecede bir oğul (oğlun oğlunun oğlu ....) kalsa alt derecedeki bir şey alamaz.

Kişi öldüğünde geride yalnızca babası kalsa, malın tümü babaya kalır. Babası ile birlikte oğlu kalsa, baba altıda bir alır, kalanı oğul alır. Baba ile birlikte oğlun oğlu kalırsa, oğlun oğlu tıpkı oğul gibi değerlendirilir.

A. NESEP YOLUYLA ASABE

Neseb yoluyla asabe üç türdür:

a. Bi nefsihi asabe (Kendiliğinden / doğrudan asabe):

Ölü ile arasında bir kadın bulunmayan her erkek doğrudan asabedir. Bunların en yakını ölünün oğullarıdır. Yüce Allah *"Şayet ölenin çocuğu varsa ana-babanın her birine terikenin altıda biri vardır"* [Nisâ, 11] buyurmaktadır. Bu âyette Yüce Allah, asabelik bakımından oğulu babanın önüne geçirmiştir.

Ölünün oğlu, oğlunun oğlu asabedir.

Ölünün babası, ölüye oğlunun oğlundan daha yakın olsa bile ölenin oğlu ve oğullarının oğulları ile birlikte olduğunda belirli pay sahiplerinden olur. Tercihte "belirli pay sahibi olmak" değil "asabelik yoluyla hak sahibi olmak" dikkate alınır. Örneğin ölenin baba-bir erkek kardeşinin oğlu ana-baba bir kız kardeş ile birlikte olsa, ana-baba bir kız kardeş ölüye daha yakın olduğu halde diğeri onunla birlikte mirasçı olur.

Ölen erkek veya kadına en yakın asabe oğlu, sonra oğlunun oğlu....dur.

Ölenin oğlu, torunları veya torunlarının oğulları yoksa asabe, ölenin babasıdır. Çünkü Yüce Allah *"Ölenin çocukları olmaz da ana-babası vâris olursa annesi üçte bir alır"* [Nisâ, 11] buyurmuştur. Buna göre kalan kısım babanın olur. Bundan da anlaşılmaktadır ki baba; dede ve erkek kardeşten daha çok asabelikte hak sahibidir. Ayrıca ondan sonra gelenler ölüye onun aracılığı ile bağlanmaktadır.

Ölen şahsın oğulları, torunları ve babası yoksa, dedesi onun asabesi olur. Bu konuda bazı görüş ayrılıkları söz konusudur.

Ölen şahsın oğulları, torunları, babası ve dedesi yoksa erkek kardeşleri asabe olur. Çünkü *"[kelâlenin] çocuğu yok ise erkek kardeşi ona mirasçı olur"* [Nisâ,

176] buyrulmuştur. Yüce Allah kelâle konusunda erkek kardeşi bütün mal üzerinde hak sahibi yapmıştır. Kelâle, çocukları ve babası bulunmayan şahıstır.

Ölen şahsın oğulları, torunları, babası, dedesi, erkek kardeşleri yoksa ölenin erkek kardeşlerinin oğulları asabe olur.

Ölen şahsın oğulları, torunları, babası, dedesi, erkek kardeşleri, erkek kardeşinin oğulları, erkek kardeşinin oğlunun oğulları yoksa asabe, ölenin amcalarıdır.

Ölen şahsın amcaları da yoksa, amcaoğulları asabe olur.

Ölen şahsın amcaoğulları da yoksa, babasının amcaları asabe olur.

Ölenin babasının amcaları da yoksa babasının amcaoğulları asabe olur.

Ölenin babasının amcaoğulları da yoksa dedesinin amcaları asabe olur. Asabelik bu şekilde devam eder.

Asabeler yakınlık ve derece bakımından bu tertip üzeredir. Mirasta da tıpkı evlendirme velayetinde olduğu gibi bu tertip üzeredirler.

Asabeler birlikte bulunduğunda en yakınlar mirasçı kılınır. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "ölene en yakın, erkeğindir" buyurmuştur.

Hârice b. Zeyd, babası Zeyd b. Sâbit'ten bu payların ve usullerinin mânâsını rivayet etmiştir.

Zeyd b. Sâbit'in belirttiği mânâların açıklamasını ise Ebu'z-zinâd şu şekilde yapmıştır:

Ana-baba bir erkek kardeş, baba-bir erkek kardeşten daha önceliklidir.

Baba-bir erkek kardeş, ana-baba bir erkek kardeşin oğlundan daha önceliklidir.

Ana-baba bir erkek kardeşin oğlu, baba-bir erkek kardeşin oğlundan daha önceliklidir.

Baba-bir erkek kardeşin oğlu, ana-baba bir erkek kardeşin oğlunun oğlundan daha önceliklidir.

Baba-bir erkek kardeşin oğlu, babanın ana-baba bir erkek kardeşi olan amcadan daha önceliklidir.

Babanın ana-baba bir erkek kardeşi olan amca, babanın baba-bir erkek kardeşi olan amcadan daha önceliklidir.

Babanın baba-bir erkek kardeşi olan amca, babanın ana-baba bir erkek kardeşi olan amcanın oğlundan daha önceliklidir.

Babanın baba-bir erkek kardeşi olan amcanın oğlu, babanın babasının ana-baba bir erkek kardeşi olan babanın amcasından daha önceliklidir.

Asabenin mirası konusunda sormaya ihtiyaç duyduğun konuların tümü bu tertip üzeredir. Bunlara dair sana bir soru sorulduğunda sorulan şahsın ölüye yakınlığını belirle, asabelik konusunda ona rakip olan şahsın yakınlığı ile kıyasla.

Şayet birinin ölüye bir baba ile bağlı olduğunu, diğerinin ise bunun üstünde bir baba ile bağlı olduğunu görürsen, daha alt tabakadan baba ile ölüye bağlı olanı mirasçı kıl.

Hepsinin aynı baba ile bağlı olduğunu görürsen, hangisinin daha oturaklı olduğuna bak.

Şayet oğlun oğlu var ise mirası başkalarına değil, yalnızca ona ver. Şayet ana-baba bir oğullar... var ise bunların ölü ile arasında aynı sayıda baba var ise, hepsi de baba-bir veya ana-baba bir oğullar ise mirası aralarında eşit taksim et.

Bazılarının babası, ölenin babasının ana-baba bir erkek kardeşi, diğerlerinin babası ölenin babasının baba-bir erkek kardeşi ise miras baba-bir oğulların değil, ana-baba bir oğullarındır.

Babanın babası olan dede, ana-baba bir erkek kardeşin oğlundan ve babanın ana-baba bir erkek kardeşi olan amcadan daha önceliklidir.[2862]

Hz. Ali radıyallâhu anh şöyle demiştir: Sizler âyette okurken "yapılan vasiyetten veya borçtan sonra" şeklinde okuyorsunuz, ancak Allah rasûlü sallallâhu aleyhi ve sellem borcun vasiyetten önce ödenmesi gerektiğine hükmetmiştir. Ana-baba bir erkek kardeşler ile baba-bir kardeşler birlikte bulunursa, yalnızca ana-baba bir erkek kardeşler mirasçı olur. Yine ana-baba bir kız kardeşler ile baba-bir kız kardeşler birlikte bulunduğunda yalnızca ana-baba bir kız kardeşler mirasçı olur.[2863]

Muhammed b. Sîrîn şöyle demiştir: Abdullah b. Utbe'nin yanındaydım. O hâkim idi. Fükeyhe bt. Sem'ân adında bir kadının mirası konusunda anlaşmazlığa düşen yakınları, davalarını Abdullah'a getirdiler. Mirasçılardan biri "ben Sem'an'ın oğlu falancanın oğluyum" diyor, bir başkası da "ben Sem'an'ın oğlu falancanın oğluyum" diyordu. Onların ne söylediği anlaşılmıyordu. İçlerinden biri olayı bir kâğıda yazarak verdi. Abdullah kâğıdı okudu ve şöyle dedi: "Evet şimdi anladım. Dahhâk b. Kays'ın bana naklettiğine göre Ömer b. Hattâb, Amvâs Tâûn'unda şöyle hükmetti: Mirasçılar baba açısından eşit ise ana-bir mirasçılar mal üzerinde daha çok hak sahibidir. Şayet içlerinden biri baba yönünden daha yakın ise o daha çok hak sahibidir".

b. Başkası sebebiyle asabe (asabe bi gayrihi)

Bunlar dört kadındır ki erkek kardeşleri sebebiyle asabe olurlar:

Ölenin kızları, ölenin oğulları ile asabe olurlar.

2862 Sünen i Beyhakî, 6, 238.
2863 Sünen-i Beyhakî, 6, 239.

Ölenin kız torunları ölenin erkek torunları sebebiyle asabe olurlar. Çünkü Yüce Allah " *Allah size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder.*" [Nisâ, 11] buyurmuştur.

Ölenin ana-baba bir kız kardeşleri, ölenin ana-baba bir erkek kardeşleri ile asabe olurlar.

Ölenin baba-bir kız kardeşleri, ölenin baba-bir erkek kardeşi ile asabe olurlar. Çünkü Yüce Allah " *Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır.*" [Nisâ, 176] buyurmuştur.

c. Başkası ile birlikte asabe (Asabe mea'l-gayr)

Bunlar ölenin ana-baba bir kız kardeşleri ile baba-bir kız kardeşleridir. Bunlar ölenin kızları ve oğlunun kızları ile birlikte asabe olurlar.

HACB

[Hacb, bir mirasçının başka bir mirasçıyı mirastan düşürmesi veya payını eksiltmesidir.]

Hacb iki kısımdır: a) Hacb-i Hirmân, b) Hacb-i noksân.

a. Hacb-i noksân: [Miras payının eksilmesi]

Bir payın [araya giren başka bir mirasçı sebebiyle] azalmasıdır. Örneğin kişi, geride ana-baba ve erkek kardeşlerini bıraksa, erkek kardeşler ananın payını üçte birden altıda bire düşürürler.

b. Hacb-i hirmân: [Miras payının tamamen düşmesi]

Altı kişinin mirastaki payı hiçbir şekilde düşmez: Baba, oğul, koca, karı, ana, kız. Çünkü bunların mirastaki payları kesin delille sabit olduğundan, bu paylar her halükârda sabittir.

Bunların dışındaki mirasçılara gelince; daha yakın olan daha uzak olanı hacbeder. Örneğin;

Ölenin oğlu, ölenin oğullarının çocuklarını hacbeder.

Ana-baba bir erkek kardeş baba-bir erkek kardeşi hacbeder.

Ölü ile arasında bir şahıs bulunan kişi ancak ana-bir çocuklar ile birlikte mirasçı olur.

Örneğin ölenin dedesi, ölenin oğlu ile birlikte mirasçı olamaz.

Ölenin ninesi, ölenin kızı ile birlikte mirasçı olamaz.

Ölenin erkek kardeşleri ölüye anneleri aracılığı ile bağlanmış olsalar bile ölenin annesi ile mirasçı olurlar. Bu, kaidenin istisnasıdır.

Hacbedilen şahıs da başkasını hacbeder:

Ölenin erkek ve kız kardeşlerini ölenin babası hacbeder. Ölenin erkek ve kız kardeşleri de ölenin annesinin payını üçte birden altıda bire indirir. Çünkü onlar mirasta hak sahibi olmakla birlikte, ölenin babası sebebiyle engellenmişlerdir.

Annenin hacbolmasının etkisi onunla birlikte mirasçı olan kendisinin ölen oğlundan çocukları ile birlikte bulunması halinde görülür.

Ölenin ana-baba bir erkek ve kız kardeşleri, ölenin oğlu, oğlunun oğlu ve ölenin babası ile birlikte düşerler.

Ölenin dedesi bulunması halinde ölenin erkek ve kız kardeşleri düşer mi? Bu konuda farklı görüşler vardır.

Ölenin baba bir erkek kardeşleri ölenin ana-baba bir erkek kardeşleri, ölenin oğlu, oğlunun oğlu ve babası ile düşerler. Dede ile düşüp düşmeyecekleri konusunda farklı görüşler vardır.

Ölenin ana-bir erkek kardeşleri; ölenin çocukları, torunları, babası ve dedesi ile düşer. Bu konuda ittifak vardır. Çünkü ana-bir erkek kardeşlerin mirasçı olmasının şartı, ölenin kelâle olmasıdır. Yüce Allah *"şayet bir kişiye kelâle olarak mirasçı olunursa..."* [Nisâ, 12] buyurmuştur. Bu âyetin bütününde kardeşlerden kastedilenler ana-bir kardeşlerdir. Kelâle ise çocuğu ve babası bulunmayan kimsedir. Ana-bir kardeşler ancak ölenin çocuk ve babası bulunmadığında mirasçı olur.

Ölenin anne annesi, ölenin anası var ise düşer. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem nineye, ölenin annesi olmadığında altıda bir vermiştir. Ayrıca anneanne ölüye anne aracılığı ile bağlıdır, onun aracılığı ile mirasçı olmaktadır. Bu sebeple o varken mirasçı olamaz. Zira daha yakın olan, uzak olanı hacbeder.

Babaanne ... babanın bulunması ile düşer. Çünkü babaanne ölüye baba ile bağlanır ve onun payını miras olarak alır.

Ölenin annesinin bulunması halinde babaannenin payı düşmez. Yine ölenin dedesinin bulunması halinde de babaannenin payı düşmez. Çünkü anne ile babaannenin ölüye yakınlıkları aynı yönden değildir.

Ölenin geride babası, babaannesi, anne annesi kalsa, babaanne baba sebebiyle hacbolur. Bu durumda anneannenin payında ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre o altıda bir alır. Çünkü ölenin babaannesi baba sebebiyle hacbolunca artık başkası hacbolmaz. Diğer bir görüşe göre ise anneanne bu durumda altıda birin yarısını (on ikide bir) alır. Çünkü babaanne mirasta aslen hak sahibidir. –Erkek kardeşlerin annenin payını üçte birden altıda bire düşürmesinde olduğu gibi- kendisi hacbolmuş olsa bile başkasını da hacbedebilir. Ölüye daha yakın olan bayanlar –ister mirasçı olsunlar ister hacbolmuş olsunlar- daha uzak olan bayanları hacbederler. Şayet mirasçı olurlarsa, onların daha uzak olanı hacbedecekleri zaten açıktır. Çünkü belirli payı o alınca daha uzak olana bir şey kalmaz. Şayet başkaları tarafından hacbedilmiş olurlarsa, örneğin; kişi ölünce geride babası, babaannesi ve anneannesinin annesi kalsa, bir görüşe göre mi-

rasın tamamı babanın olur. Çünkü baba, babaanneyi hacbeder. Babaanne de anneannenin annesini hacbeder. Çünkü babaanne ölüye anneannenin annesinden daha yakındır. Diğer bir görüşe göre ise anneannenin annesi altıda bir alır. Çünkü babaanne hacbolunca başkasını hacbedemez. Bu konuda açıklama daha önce geçmişti.

AVL [PAYIN PAYDADAN BÜYÜK OLMASI]

Mirasta avl, payların paydadan fazla olmasıdır. Bunun sonucunda pay sahiplerinin payında azalma olur. [Çünkü payda, fazla olan paya göre yeniden düzenlenir].

Paylar çok olduğunda bu, tüm pay sahiplerine yansıtılır, bu durumda her birinin payı azalır.

Hz. Ali ile ilgili bir rivayet şöyledir:

Bir miras davasında Hz. Ali'nin yanına ölenin iki kızı, ana-babası ve karısı geldi. Hz. Ali "sekiz pay dokuzluk oldu" dedi. Bununla paydanın sekizden dokuza çıktığını, ölenin karısının dokuzda bir almasını kastetmiştir. Ölenin karısı aslında sekizde bir alacaktı. Çünkü şayet paylar çok olmasaydı ortak payda yirmi dört olacaktı. Paylar çoğalınca payda yirmi yedi oldu. İki kız, mirasın üçte ikisi olan on altı payı, ana-babanın her biri altıda bir toplam sekiz pay aldı. Kadın da yirmi yedi paydan üçünü, yani dokuzda birini aldı.

Bunu kesirli olarak gösterecek olursak:

Adım: Kızlar 2/3, ana-baba 2/6, karı 1/8.

Adım: Paydaların eşitlenmesinden sonra kızlar 16/24, ana-baba 8/24, karı 3/24.

Adım: Payın paydadan fazla çıkması sonucunda payda da 27 olarak yeniden düzeltilir. Payda düzeltilmesinden sonra yeni paylar şöyle olur:

Kızlar 16/27, ana-baba 8/27, karı 3/27.

Bu meseleye "minberiye" de denir. Çünkü bu soru Hz. Ali'ye sorulduğunda o, minberin üzerinde idi ve Hz. Ali çok fazla düşünmeye ihtiyaç duymadan hemen "karısının sekizde birlik payı dokuzda bir olur" demiştir.

Görüldüğü gibi paylar toplamının 27 çıkmasından sonra paydanın da 27'ye eşitlenmesi, böylece mirasın bütününün 27/27 kabul edilmesi gerekli olmuştur. Bu durumda tüm mirasçıların paylarında azalma meydana gelmiştir.

Miras taksiminde temel paydalar yedi tanedir: 2, 3, 4, 6, 8, 12, 24.

Bunlar içerisinde şu dördünde avl olmaz: 2, 3, 4, 8.

Şu üçünde ise avl olur: 6, 12, 24.

1. Avl olmayan paydalara ilişkin örnekler:

[a]- [Paydası 2 olan meseleler]

Ölenden geriye kocası, ana-baba bir kız kardeşi kaldığında koca mirasın yarısını, kız kardeş de yarısını alır.

Ölenden geriye kocası ve baba-bir kız kardeşi kalmışsa; koca terikenin yarısını, baba-bir kız kardeş de yarısını alır.

Bu iki meseleye "yetimeteyn" denir. Çünkü mirasın eşit paylara bölündüğü bu ikisi dışında başka bir mesele yoktur.

Kişi öldüğünde geriye kızı ve asabesi kalsa, kız yarısını asabe de yarısını alır. Bu meselede payda ikidir. 1/2+1/2=2/2.

[b] – [Paydası 3 olan meseleler]

Kişi öldüğünde geride iki tane ana bir erkek kardeşi, bir tane de ana-baba bir erkek kardeşi kalsa, ana-bir erkek kardeşler ⅓ alır. Kalan 2/3'ü ise ana-baba bir erkek kardeş alır. [2/3+1/3=3/3]

Kişi öldüğünde geride iki tane ana-baba bir kız kardeş, bir tane baba-bir erkek kardeş bıraksa, öz kız kardeşler 2/3 alır. Kalan 1/3 ise baba-bir erkek kardeşin olur. [1/3+2/3=3/3]

Kişi öldüğünde geride iki tane ana-baba bir kız kardeşi, iki tane de ana-bir kız kardeşi kalsa, terikenin 2/3'ü öz kız kardeşlerin, 1/3'ü ise ana-bir kız kardeşlerin olur.

[c] – [Paydası 4 olan meseleler]

Kişi öldüğünde geride kocası, kızı ve asabesi kalsa; koca ¼, kız ½, asabe de kalanı [1/4] alır. [1/4+2/4+1/4=4/4]

[d] – [Paydası 8 olan meseleler]

Kişi öldüğünde geride karısı, kızı, asabesi kalsa; karısı 1/8, kızı ½, asabe de kalanı [3/8] alır. [1/8+4/8+3/8=8/8]

Kişi öldüğünde geride karısı ve oğlu kalsa; karısı 1/8, oğlu da kalanı, yani 7/8'i alır.

2. Avl olan paydalara ilişkin örnekler:

Bunlarda payda aslen altıdır. [Paydanın altı olduğu miras meselelerinin kiminde avl olduğu halde kiminde avl olmaz]. Bu meselelere örnek olarak şu durumları gösterebiliriz:

[a] - Kişinin geride bir ninesi, bir tane ana-bir kız kardeşi, bir tane ana-baba bir kız kardeşi ve bir tane de baba-bir kız kardeşi bulunan nine 1/6, ana-bir kız kardeş 1/6, ana-baba bir kız kardeş ½, baba-bir kız kardeş 1/6 alır. [1/6+1/6+3/6+1/6=6/6] Bu meselede avl olmaz.

[b] - Kişi öldüğünde geride ninesi, iki tane ana-bir kız kardeşi, bir tane ana-baba bir kız kardeşi, bir tane baba-bir kız kardeşi kalsa; nine 1/6, ana-bir iki kız kardeş 1/3, ana-baba bir kız kardeş ½, baba-bir kız kardeş 1/6 alır. [1/6+2/6+3/6+1/6=7/6]. Bu meselede asıl payda 6 olduğu halde pay 7 olduğu için payda da 7 yapılmıştır. Bu durumda nine avl sonrasında 1/7, iki tane ana-bir kız kardeş 2/7, ana-baba bir kız kardeş 3/7, baba-bir kız kardeş ise 1/7 alır.

[c] - Bir kadın öldüğünde geride kocası, anası, iki tane ana-bir erkek kardeşi kalsa; koca ½, anne 1/6, iki tane ana-bir erkek kardeş 1/3 alır. Payda altıda eşitlenir:

[1/2+1/6+1/3=3/6+1/6+2/6=6/6]

Payda eşitlenmesi sonrasında koca 3/6, anne 1/6, iki tane ana-bir erkek kardeş 2/6 alır. Bu meselede pay paydadan büyük olmadığından, avl yapılmaz.

[d] – Bir kadın öldüğünde geride kocası, annesi, bir tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa; koca ½, anne 1/3, ana-baba bir kız kardeş ½ alır. Meselede asıl payda 6 olduğu halde payda 8'e çıkarılır:

½+1/3+1/2=3/6+2/6+3/6=8/6

Bu durumda koca 3/8, anne 2/8, ana-baba bir kız kardeş 3/8 alır.

Bu, İslam tarihinde çözüme bağlanan ilk avl meselesidir. Bu olay Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında meydana geldi. O, bu konuda sahabenin görüşlerine başvurdu. Abbas, payların mirasçılara paylarına göre dağıtılması fikrini ileri sürdü ve bu fikir kabul edildi.

Diğer bir rivayete göre ise Abbas şöyle demiştir:

Allah'ın Kitabında bu konu ile ilgili bir farz bulamıyorum. Allah'ın kimi öne aldığını, kimi sonraya bıraktığını da bilemediğimden hiç kimseyi öne veya sona alamıyorum. Bu konuda benim bir düşüncem var; şayet doğru ise Allah'tan, yanlış ise bendendir. Bana göre mirasçıların her birinin payı eksiltilmeli ve miras avl yöntemi ile dağıtılmalıdır.

Hz. Osman'ın halifeliğine kadar bu görüşe kimse karşı çıkmamıştır. O dönemde İbn Abbas bu görüşe karşı çıkarak şöyle demiştir: "Allah'ın öne koyduğunu öne koysalar, sona bıraktığını sona bıraksalardı hiçbir payda avl olmazdı". Ona "Allah kimi öne koymuş, kimi sona bırakmıştır?" diye sordular. O "koca, karı, ana ve nine Allah'ın öne aldıklarıdır. Kızlar, oğlun kızları, ana-baba bir kız kardeşler, baba-bir kız kardeşler ise Allah'ın sona bıraktıklarıdır. Bunların bazen

belirli bir payı olur, bazen de asabe olurlar. Bu dördünün paylarında azaltılma olur" dedi. Ona "bu görüşü Hz. Ömer zamanında zikretseydin ya!" denildi. Şöyle cevap verdi: "O çok heybetli idi. Ben de onun heybetinden çekindim".

İbn Abbas bu görüşünü ifade etmekten çekinmiştir, çünkü bu ictihadî bir görüş olup, görüşünün çürütülmesinden emin olamamıştır. Şayet bu görüşün güçlü bir delili olsaydı sessiz kalmaz, Hz. Ömer de kendisine muhalefet etmezdi.

Bu meseleye "mübâhele" denmiştir. Çünkü İbn Abbas bu meselenin sonunda "Allah'ın izni ile kim dilerse onunla bu konuda mübâhele yapmaya [lanetleşmeye] hazırım" demiştir.[2864]

[e] – Kadın öldüğünde geride kocası, annesi, iki tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa; payda aslen altı olduğu halde avl yapılarak sekize çıkarılır.

Şöyle ki; koca ½, anne 1/6, iki kız kardeş 2/3 alır. [1/2+1/6+2/3]

Paydalar altıda eşitlenince paylar şöyle olur: 3/6+1/6+4/6=8/6.

Avl'den sonra koca 3/8, anne 1/8, kız kardeşler 4/8 alır.

[f] – Kadın öldüğünde geride kocası, annesi, ana-baba bir, ana-bir ve baba-bir üç kız kardeşi kalsa; kocası ½, annesi 1/6, ana-baba bir kız kardeş ½, baba-bir kız kardeş 1/6, ana-bir kız kardeş 1/6 alır. Bu meselede payda aslen altı olduğu halde avl yapılarak dokuza çıkarılır.

½+1/6+1/2+1/6+1/6=3/6+1/6+3/6+1/6+1/6=9/6.

Bu durumda avl sonucunda koca 3/9, anne 1/9, ana-baba bir kız kardeş 3/9, baba-bir kız kardeş 1/9, ana-bir kız kardeş 1/9 alır.

[g] – Kadın öldüğünde geride kocası, annesi, iki tane ana-bir kız kardeşi, iki tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa; koca 1/2, anne 1/6, iki tane ana-bir kız kardeş 1/3, iki tane baba bir kız kardeş 2/3 alır. Meselede payda aslen altı olduğu halde avl yapılarak payda ona çıkarılır.

½+1/6+1/3+4/6=3/6+1/6+2/6+4/6=10/6.

Avl sonrasında koca 3/10, anne 1/10, iki tane ana-bir kız kardeşler 2/10, iki tane baba-bir kız kardeşler 4/10 alır. Bu meseleye "Şüreyhiyye" denir. Çünkü bu konuda hüküm veren ilk kişi Kadı Şüreyh idi.

[h] – Kişi öldüğünde geride karısı, iki tane ana-baba bir kız kardeşi ve bir tane baba-bir erkek kardeşi kalsa; dağıtımda payda 12 olarak alınır. Ölenin karısı ¼, iki tane ana-baba bir kız kardeşi 2/3, baba-bir erkek kardeşi ise asabe olarak kalanı alır.

¼+2/3+kalan=3/12+6/12+kalan

2864 El-İhtiyâr, 4, 97.

Payda eşitlenmesi sonucunda ölenin karısı 3/12, ana-baba bir kız kardeşler 6/12, baba-bir erkek kardeş 3/12 alır.

[ı] – Kişi öldüğünde geride karısı, ninesi, iki tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa; karısı ¼, ninesi 1/6, ana-baba bir iki kız kardeş 2/3 alır. Paydalar 12'de eşitlenir, avl yapılarak payda 13'e çıkarılır. Şöyle ki:

¼+1/6+2/3=3/12+2/12+8/12=13/12.

Avl sonucunda ölenin karısının payı 3/13, ninesinin payı 2/13, iki kız kardeşinin payı 8/13 olur.

[i] – Kişi öldüğünde geride karısı, iki tane ana-bir kız kardeşi, iki tane baba-bir kız kardeşi kalsa; karısı ¼, ana-bir iki kız kardeş 1/3, baba-bir iki kız kardeş 2/3 alır. Paydalar 12'de eşitlenir. Avl sonucu yeni payda 15 olur. Şöyle ki:

¼+1/3+2/3=3/12+4/12+8/12=15/12.

Avl sonucunda ölenin karısının payı 3/15, iki tane ana-bir kız kardeşlerin payı 4/15, iki tane baba-bir kız kardeşlerin payı 8/15 olur.

[j] – Kişi öldüğünde geride karısı, annesi, iki tane ana-bir kız kardeşi, iki tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa; karısı ¼, annesi 1/6, ana-bir kız kardeşler 1/3, ana-baba bir kız kardeşler üçte iki alır. Paydalar 12'de eşitlenir, avl sonucu yeni payda 17 olur. Şöyle ki:

¼+1/6+1/3+2/3=3/12+2/12+4/12+8/12=17/12.

Avl sonucunda ölenin karısı 3/17, annesi 2/17, iki tane ana-bir kız kardeş 4/17, iki tane ana-baba bir kız kardeş 8/17 alır.

[k] – Kişi öldüğünde geride karıları, iki tane ninesi, dört tane ana-bir kız kardeşi, sekiz tane ana-baba bir kız kardeşi kalsa –ki bu meseleye dulların anası denir, çünkü bu meselede geriye erkek kalmamıştır-; bu örnekte kişi geride on yedi kadın bırakmıştır. Şayet bu şahsın on yedi dinarı kalsa her bir kadına bir dinar düşer. Şöyle ki:

Üç karısı ¼ alır, iki ninesi 1/6 alır, dört tane ana-bir kız kardeşi 1/3 alır, sekiz tane ana-baba bir kız kardeş 2/3 alır.

Bu meselenin paydası 12'dir, avl sonucunda payda 17 olur.

¼+1/6+1/3+2/3=3/12+2/12+4/12+8/12=17/12

Avl sonucunda ölenin üç karısı 3/17, nineleri 2/17, dört tane ana-bir kız kardeşi 4/17, sekiz tane ana-baba bir kız kardeşleri 8/17alır. Her birinin mirastaki payı 1 dinar olur.

[l] – Kişi ölünce geride karısı, ana-babası, bir oğlu kalsa; karısı 1/8, ana-babanın her biri 1/6 alır. Kalan ise oğlun olur. Bu meselede payda 24'tür.

1/8+2/6+kalan=3/24 (kadının payı) + 8/24 (ana-babanın payı) + 13/24 (oğlun payı)

[m] – Kişi ölüp geride karısı, ana-babası, iki kızı kalsa; karısı 1/8, ana-babanın her biri 1/6, kızlar 2/3 alır. Payda 24 olup sonra avl yapılarak 27'ye çıkarılır.

1/8+2/6+2/3+3/24+8/24+16/24+27/24.

Kadın 3/27, ana-baba 8/27, kızlar 16/27 alır. Bu meseleye daha önce geçtiği üzere "minberiyye" denilir. Bunun sebebi Hz. Ali'nin minberde "kadının payı sekizde bir iken dokuzda bir oldu" demesidir.

Ana-baba yerine ölenin dede ve ninesi olsaydı veya ölenin babası ve dedesi olsaydı durum yine aynı olacaktı. Yine ölenin iki kızı yerine bir kızı ve bir de oğlunun kızı olsaydı durum yine aynı olacaktı.

[n] – Kişi ölüp geride karısı, annesi, iki tane ana-bir kız kardeşi, iki tane ana-baba bir kız kardeşi, bir tane kâfir oğlu veya kâtil oğlu kalsa; kâfir veya kâtil olan oğul mirastan mahrum kalır, ancak bu oğul ölenin karısını, annesini ve iki kız kardeşini hacbetmez. Bu durumda ölenin karısı ¼, annesi 1/6, iki tane ana bir kız kardeşi 1/3, iki tane ana-baba bir kız kardeşi 2/3 alır. Bu meselede payda aslen 12 olup avl sonrasında 17'ye çıkar. Şöyle ki:

¼+1/6+1/3+2/3=3/12+2/12+4/12+8/12=17/12

Avl sonucunda payların dağılımı şöyledir:

Ölenin karısı 3/17, annesi 2/17, iki tane ana-bir kız kardeşi 4/17, iki tane ana-baba bir kız kardeşi 8/17 alır.

İbn Mesud'a göre ölenin miras alamayan kâfir veya kâtil oğlu, ölenin karısının payını dörtte birden sekizde bire düşürür. Bu durumda payda 24 iken avl sonucunda 31 olur. Şöyle ki:

1/8+1/6+1/3+2/3=3/24+8/24+4/24+16/24=31/24

Avl sonucunda payların dağılımı şöyle olur:

Ölenin karısı 3/31, annesi 4/31, iki tane ana-bir kız kardeşi 8/31, iki tane ana-baba bir kız kardeşi 16/31 alır. Bu meseleye "İbn Mesud'un otuzlu meselesi" denir.

Önemli not:

Payda avl yoluyla;

6'dan 10, 9 veya 8'e çıktığında ölen kesin olarak kadındır.

6'dan 7'ye çıktığında her iki ihtimal de mümkündür.

12'den 17'ye çıktığında ölen erkektir.

12'den 13'e veya 15'e çıktığında her ikisi de mümkündür.

24'ten 27'ye veya –İbn Mesud'a göre- 31'e çıktığında ölen erkektir.

RED [TERİKEDEN ARTAN PAYIN NESEP YOLUYLA MİRASÇI OLANLARA PAYLARINA GÖRE GERİ VERİLMESİ]

Red işlemi avl'in zıddıdır. Red, terikenin taksimi sonunda payın artması ve bunu alacak asabe'den kimsenin de bulunmamasıdır. Böyle bir durumda artan pay, - karı-koca dışında- pay sahiplerine payları oranınca verilir.

Karı-koca nesep yoluyla değil, sebep [nikâh] yoluyla mirasçı oldukları için artan pay onlara verilmez. Onlar derecelerinin düşük olması sebebiyle yalnızca kendi paylarını hak ederler. Eşler arasındaki evlilik bağı ölümle sona erdiğinden, mirasçı olma sebebi de ortadan kalkar. Aslında eşler arasında hiç mirasçılığın olmaması gerekirdi, ancak Kitap'taki açık âyetler sebebiyle onlara payları verilir, bu paydan fazlası verilmez.

Nesep yoluyla mirasçı olanlar ise nesep bağları sebebiyle artan payı hak ederler. Nesep bağı; ölenin kızı veya kız kardeşi olmak, yahut da akrabası olmaktır. Nitekim Yüce Allah *"Allah'ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha lâyıktırlar"* [Enfâl, 75] buyurmuştur.

Artan pay kimlere geri verilir?

Artan payın kendilerine verileceği kimseler şu yedi kişidir: 1. Anne, 2. Nine, 3. Kız, 4. Oğlun kızı, 5. Ana-baba bir kız kardeşler, 6. Baba-bir kız kardeşler, 7. Ana-bir kardeşler.

Artan payın geri verilmesi bir, iki veya üç cinse olabilir, bundan fazlasına olmaz.

Geri verilen paylar dört tanedir: İki, üç, dört, beş.

Bir miras meselesinde şu şıklardan biri söz konusudur: Ya kendilerine artan payın geri verilmeyeceği karı-koca gibi kimseler vardır, yahut bunlar yoktur. Şayet artan payı alamayacak kimseler [karı-koca] yok ise geriye kalanlar ya tek bir cinstendir, yahut birden fazla cinstendir. Şayet tek bir cinsten ise geriye kalan miktar kişi başına bölünür. İki veya daha fazla cins ise paylarına göre verilir, fazlalık ıskat edilir.

Artan payın geri verilmesine dair bazı örnekler şunlardır:

[a] – Bir kimse ölerek geride bir nine, bir tane ana-bir kız kardeş bıraksa; nine 1/6, ana-bir kız kardeş 1/6 alır. Geriye kalan [4/6] miktar onlara payları oranınca dağıtılır. Nineye geriye kalandan 2 pay, ana-bir kız kardeşe de 2 pay verilir. Böylece her biri terikenin yarısını [3/6] almış olur.

[b] – Kişi ölerek geride bir nine ve iki tane ana-bir kız kardeş bıraksa; nine 1/6, ana-bir kız kardeşler 1/3 alır. Sonra artan miktar her birine 1/6 olarak verilir. Bunun sonucunda nine 1/3, iki tane ana-bir kız kardeş de 2/3 almış olur.

[c] – Kişi ölerek geride kızı ve anasını bıraksa; kız mirasın yarısını, ana altıda birini alır. 3/6+/1/6=4/6, daha sonra artan paydan [2/6] 1,5 pay kıza, yarım pay anneye verilir. Bunun sonucunda kızın payı 3/6+3/12=9/12 olur. Annenin payı 1/6+1/12=3/12 olur.

[d] – Kişi ölerek geride dört kızı ve bir annesini bıraksa, kızlar terikenin 2/3'ünü, anne 1/6'sını alır:

2/3+1/6=4/6+1/6=5/6.

Geriye 1/6 kalır. Bu pay beşe bölünür=1/30. Kızlar 4/30+2/3=24/30, anne 1/6+1/30=6/30 alır.

[e] – Bir kadın ölerek geride kocası ve üç kızını bıraksa; koca ¼, kızlar 2/3 alır:

¼+2/3=3/12+8/12=11/12.

Geriye 1/12 kalır. Bu pay üç kıza eşit olarak bölünür: [1/12]/3=1/36. Terike 36'ya bölünür. Tüm paydaların 36'da eşitlenmesi sonucunda kocanın payı 9/36 olur. Kocaya geri bir şey verilmez. Kızların payı ise 27/36'dır. Bu üçe bölündüğünde her birine red yoluyla 9/36 düşer. Bu örnekte paylar tam olarak bölünmektedir. Şayet paylar tam olarak bölünmezse; örneğin mirasçılar arasında artan payın kendisine verilmeyeceği kimseler bulunursa, kalan payın onlara bölünmesi doğru olmaz. Bu durumda kalan pay onlara tam olarak bölünüyor ve geriye kimse kalmıyorsa kalan kısım onlara taksim edilir. Bu taksim yapılırken artan payın verilmediği şahsın payı, toplam payda ile çarpılarak çıkarılır, geriye kalan pay dikkate alınır.

[d] – Bir kadın ölür de geride kocası ve altı kızı kalırsa koca ¼ alır. Terikenin geriye kalan ¾'ü 6 kıza bölünecektir. Paydayı 8 kabul edersek koca 2/8 alır. Geriye 6/8 kalır. Bu pay 6 kıza bölündüğünde her birine 1/8 düşer.

¼+2/3=11/12, geriye kalan 1/12 kızlara verilir.

[e] – Bir kadın ölür de geride kocası ve beş kızı kalırsa koca ¼ alır. Terikenin geriye kalan ¾'ü kızlara tam olarak bölünmemektedir. Çünkü onların payı 2/3'tür. Kalan da [1/12] onlara geri verilecektir. Bu durumda kendisine artan payın verilmediği kişinin paydası, kendilerine artan payın verileceği kimselerin sayısı olan 5 ile çarpıldığında geri kalan kısmı eşit bir şekilde dağıtmak mümkün olur. Bu durumda hesap şöyle olur:

¼ kocanın, 2/3 beş kızındır. Kocanın paydası kızların sayısı olan 5 ile çarpıldığında sonuç yirmi olur. Kocanın payı 5/20'dir. Kızların payı ise 15/20'dir. Bu pay beş kıza bölündüğünde her birine 3/20 kalır.

[f] - Kendisine pay verilmeyen kişiler, artan payı alabilen iki veya daha fazla cins ile birlikte bulunursa; artan payı alamayan kimseye payı verilir, kalan kısım da artan payı alamayan şahsın paydası esas alınarak diğerlerine dağıtılır.

Örneğin;

[fa] - Kişi öldüğünde geride karısı, dört ninesi, altı tane ana-bir kız kardeşi kalsa; karısı ¼ alır. Geriye ¾ kalır. Bunun 1/6'sı ninelerindir. Altı tane ana-bir kız kardeş için ise 1/3 pay vardır. 1/3 ile 1/6 toplandığında 3/6 yapar. Geriye terikenin 1/4 'ü kalır. Bu da dört nineye bölüştürülür, ki onların payı toplam 1/12'dir. Yine ana-bir kız kardeşlere bölüştürülür, ki onların payı 2/12'dir. Bunun sonucunda taksim şöyle olur:

¼+1/6+1/3=1/4+1/2=3/4.

Geriye ¼ kalır. Bu miktarı ninelere ve kız kardeşlere bölebilmek için terikeyi 288 pay kabul ederiz. Bu sayıyı şöyle buluruz: Önce nine sayısını kız kardeş sayısı ile çarparız 4*6=24. Sonra bunu ilk payda ile çarparız: 24*4=96, sonra bunu ikinci payda ile çarparız 96*3=288.

Ölenin karısı ¼ alır ki bu 72/288 yapar.

Ölenin dört ninesi 48+24=72/288 pay alır.

Ölenin altı tane ana-bir kız kardeşi ise 96+48=144/288 pay alır.

[fb] - Şayet bölünme tamamlanmazsa; örneğin kişinin geride dört karısı, sekiz kızı ve altı ninesi olsa;

Dört karısı 1/8, Sekiz kızı 2/3, altı ninesi 1/6 alır. Bunların toplamı şöyle olur:

1/8+2/3+1/6.

Paydalar 24'te eşitlenince toplam şöyle olur: 3/24+16/24+4/24=23/24.

Geriye 1/24 kalır. Bu sekiz kız ve altı nineye dağıtılacaktır.

Öncelikle ölenin karılarının payı olan 1/8 onlara verilir.

Geriye 7/8 kalır. Bunu kendisine artan payın verileceği kimselerin payı olan 5 ile çarparız. Bu her iki kesrin toplamıdır: 2/3+1/6=5/6. Bu 5/6'yı kendilerine artan payın verilmediği şahısların paydası olan 8 ile çarparız. Sonuç 5/40 olur. Geriye terikenin 35/40'ı kalmıştır. 35, 5'e bölündüğünde ninelerin payı bulunur. Bunu dört ile çarptığımızda 24 eder. Şu halde terike 40'a bölünür. Beş pay ölenin karılarının, 24 pay ölenin kızlarının, 7 pay ise ölenin ninelerinindir.

[g] – Kişi ölünce geride karısı, kızı, oğlun kızı ve ninesi kalsa;

Karısı 1/8 alır. Geriye terikenin 7/8'i kalır.

½ (kızın payı) + 1/6 (oğlun kızının payı) + 1/6 (ninenin payı) = 5/6.

Bunun payı, artanı alamayan kadının paydası olan 8 ile çarpılır: 5*8=40.

Bunun 5'i ölenin karısının, 21'i kızın, 7'si oğlun kızının, 7'si ninenin payıdır.

DEDE İLE ERKEK KARDEŞLERİN BİRLİKTE BULUNMASI

Mirasçı olan dede (cedd-i sahîh) bir tanedir. O da baba tarafından olan dedir. Daha yakın olan daha uzak olanı düşürür. Hz. Ebû Bekir, İbn Abbas, Ubey b. Ka'b ve Hz. Aişe'nin de içlerinde bulunduğu sahabenin radıyallâhu anh çoğunluğu "baba bulunmadığında dede onun yerine geçer. Baba ile birlikte mirasçı olanlar dede ile birlikte mirasçı olurlar. Baba bulunduğunda düşenler, dede bulunduğunda da düşer" demişlerdir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.

Buharî şunu rivayet etmiştir: Hz. Ebû Bekir, İbn Abbas ve İbn Zübeyir "dede baba gibidir" demiştir. İbn Abbas *"Ey Âdemoğulları!"* [A'râf, 26] âyetini ve *"ben babalarım; İbrahim, İshak ve Yakub'un milletine tâbi oldum"* [Yusuf, 38] âyetini okumuştur. Sahabenin çoğunluğunun hayatta olduğu Hz. Ebû Bekir döneminde bu görüşe hiç kimse itiraz etmemiştir. İbn Abbas şöyle demiştir: "Oğlumun oğlu varken erkek kardeşlerim bana mirasçı olamıyor da oğlumun oğlu mirasçı oluyor. Ben ise oğlumun oğluna mirasçı olamayacağım, öyle mi?!". Bu konuda Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mesud ve Zeyd b. Sâbit'ten farklı görüşler rivayet edilmiştir.[2865]

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir: Ölenin geride dedesi ve erkek kardeşleri kalmışsa, dede de erkek kardeşlerden biri gibi pay alır. Ancak onlardan biri gibi kabul edildiğinde payı üçte birden aşağı olursa onun payı üçte bir kabul edilir, kalan kısım ise erkek ve kız kardeşler arasında –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- taksim edilir. Bu, Zeyd b. Sâbit'in görüşüdür.

Said b. el-Müseyyeb, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ve Kabîsa b. Züeyb'den rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, dedenin payı terikenin üçte birini geçtiği sürece ana-baba bir erkek kardeşler ve baba-bir erkek kardeşler arasına katılmasına hükmetmiştir. Şayet erkek kardeşlerin sayısı fazla olur da her birine düşen miktar üçte birden az olursa o zaman dedeye üçte bir verilir, kalan kısım kardeşlere –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- taksim edilir. Yine Hz. Ömer şuna hükmetmiştir: Ana-baba bir kardeşler buna baba-bir kardeşlerden daha fazla hak sahibidir. Ancak baba-bir erkek kardeşler de dede ile aynı paya dahil olur, artan miktar onlara da verilir. Ana-baba bir erkek kardeşin bulunması halinde baba-bir erkek kardeş bir şey alamaz. Ancak baba-bir kardeşler ana-baba bir kız kardeşlerin payından artan bir şey olursa bunu aralarında –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- paylaşırlar.[2866]

Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd şöyle demiştir: Şu mektup Zeyd b. Sâbit'in oğlu ve âilesinin büyüklerindendir:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bu mektup Zeyd b. Sâbit tarafından Allah'ın kulu, müminlerin emiri Muâviye'ye yazılmıştır...

2865 Sahîh i Buhârî, 1416.
2866 Sünen i Beyhakî, 6, 248.

Örneğin;

[fa] - Kişi öldüğünde geride karısı, dört ninesi, altı tane ana-bir kız kardeşi kalsa; karısı ¼ alır. Geriye ¾ kalır. Bunun 1/6'sı ninelerindir. Altı tane ana-bir kız kardeş için ise 1/3 pay vardır. 1/3 ile 1/6 toplandığında 3/6 yapar. Geriye terikenin 1/4 'ü kalır. Bu da dört nineye bölüştürülür, ki onların payı toplam 1/12'dir. Yine ana-bir kız kardeşlere bölüştürülür, ki onların payı 2/12'dir. Bunun sonucunda taksim şöyle olur:

¼+1/6+1/3=1/4+1/2=3/4.

Geriye ¼ kalır. Bu miktarı ninelere ve kız kardeşlere bölebilmek için terikeyi 288 pay kabul ederiz. Bu sayıyı şöyle buluruz: Önce nine sayısını kız kardeş sayısı ile çarparız 4*6=24. Sonra bunu ilk payda ile çarparız: 24*4=96, sonra bunu ikinci payda ile çarparız 96*3=288.

Ölenin karısı ¼ alır ki bu 72/288 yapar.

Ölenin dört ninesi 48+24=72/288 pay alır.

Ölenin altı tane ana-bir kız kardeşi ise 96+48=144/288 pay alır.

[fb] - Şayet bölünme tamamlanmazsa; örneğin kişinin geride dört karısı, sekiz kızı ve altı ninesi olsa;

Dört karısı 1/8, Sekiz kızı 2/3, altı ninesi 1/6 alır. Bunların toplamı şöyle olur:

1/8+2/3+1/6.

Paydalar 24'te eşitlenince toplam şöyle olur: 3/24+16/24+4/24=23/24.

Geriye 1/24 kalır. Bu sekiz kız ve altı nineye dağıtılacaktır.

Öncelikle ölenin karılarının payı olan 1/8 onlara verilir.

Geriye 7/8 kalır. Bunu kendisine artan payın verileceği kimselerin payı olan 5 ile çarparız. Bu her iki kesrin toplamıdır: 2/3+1/6=5/6. Bu 5/6'yı kendilerine artan payın verilmediği şahısların paydası olan 8 ile çarparız. Sonuç 5/40 olur. Geriye terikenin 35/40'ı kalmıştır. 35, 5'e bölündüğünde ninelerin payı bulunur. Bunu dört ile çarptığımızda 24 eder. Şu halde terike 40'a bölünür. Beş pay ölenin karılarının, 24 pay ölenin kızlarının, 7 pay ise ölenin ninelerinindir.

[g] – Kişi ölünce geride karısı, kızı, oğlun kızı ve ninesi kalsa;

Karısı 1/8 alır. Geriye terikenin 7/8'i kalır.

½ (kızın payı) + 1/6 (oğlun kızının payı) + 1/6 (ninenin payı) = 5/6.

Bunun payı, artanı alamayan kadının paydası olan 8 ile çarpılır: 5*8=40.

Bunun 5'i ölenin karısının, 21'i kızın, 7'si oğlun kızının, 7'si ninenin payıdır.

DEDE İLE ERKEK KARDEŞLERİN BİRLİKTE BULUNMASI

Mirasçı olan dede (cedd-i sahîh) bir tanedir. O da baba tarafından olan dedir. Daha yakın olan daha uzak olanı düşürür. Hz. Ebû Bekir, İbn Abbas, Ubey b. Ka'b ve Hz. Aişe'nin de içlerinde bulunduğu sahabenin radıyallâhu anh çoğunluğu "baba bulunmadığında dede onun yerine geçer. Baba ile birlikte mirasçı olanlar dede ile birlikte mirasçı olurlar. Baba bulunduğunda düşenler, dede bulunduğunda da düşer" demişlerdir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.

Buharî şunu rivayet etmiştir: Hz. Ebû Bekir, İbn Abbas ve İbn Zübeyir "dede baba gibidir" demiştir. İbn Abbas *"Ey Âdemoğulları!"* [A'râf, 26] âyetini ve *"ben babalarım; İbrahim, İshak ve Yakub'un milletine tâbi oldum"* [Yusuf, 38] âyetini okumuştur. Sahabenin çoğunluğunun hayatta olduğu Hz. Ebû Bekir döneminde bu görüşe hiç kimse itiraz etmemiştir. İbn Abbas şöyle demiştir: "Oğlumun oğlu varken erkek kardeşlerim bana mirasçı olamıyor da oğlumun oğlu mirasçı oluyor. Ben ise oğlumun oğluna mirasçı olamayacağım, öyle mi?!". Bu konuda Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Mesud ve Zeyd b. Sâbit'ten farklı görüşler rivayet edilmiştir.[2865]

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed şöyle demiştir: Ölenin geride dedesi ve erkek kardeşleri kalmışsa, dede de erkek kardeşlerden biri gibi pay alır. Ancak onlardan biri gibi kabul edildiğinde payı üçte birden aşağı olursa onun payı üçte bir kabul edilir, kalan kısım ise erkek ve kız kardeşler arasında –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- taksim edilir. Bu, Zeyd b. Sâbit'in görüşüdür.

Said b. el-Müseyyeb, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ve Kabîsa b. Züeyb'den rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, dedenin payı terikenin üçte birini geçtiği sürece ana-baba bir erkek kardeşler ve baba-bir erkek kardeşler arasına katılmasına hükmetmiştir. Şayet erkek kardeşlerin sayısı fazla olur da her birine düşen miktar üçte birden az olursa o zaman dedeye üçte bir verilir, kalan kısım kardeşlere –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- taksim edilir. Yine Hz. Ömer şuna hükmetmiştir: Ana-baba bir kardeşler buna baba-bir kardeşlerden daha fazla hak sahibidir. Ancak baba-bir erkek kardeşler de dede ile aynı paya dahil olur, artan miktar onlara da verilir. Ana-baba bir erkek kardeşin bulunması halinde baba-bir erkek kardeş bir şey alamaz. Ancak baba-bir kardeşler ana-baba bir kız kardeşlerin payından artan bir şey olursa bunu aralarında –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- paylaşırlar.[2866]

Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd şöyle demiştir: Şu mektup Zeyd b. Sâbit'in oğlu ve âilesinin büyüklerindendir:

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bu mektup Zeyd b. Sâbit tarafından Allah'ın kulu, müminlerin emiri Muâviye'ye yazılmıştır...

2865 Sahîh i Buhârî, 1416.
2866 Sünen i Beyhakî, 6, 248.

Ben Ömer'in radıyallâhu anh dede ve baba-bir erkek kardeşler arasında mirası nasıl taksim ettiğine şâhit oldum:

Dede ile birlikte bir erkek kardeş olursa miras aralarında yarı yarıya bölünür.

Dede ile birlikte bir kız kardeş olursa kız kardeşe üçte bir verilir.

Dede ile birlikte iki kız kardeş olursa mirasın yarısı kız kardeşlere, diğer yarısı dedeye verilir.

Kız kardeşler ikiden fazla ise, ben Ömer'in dedeye üçte birden daha az verdiğini görmedim.

Dedenin payını almasından sonra artan, erkek kardeşlerindir. Ana-baba bir erkek kardeşler baba-bir erkek kardeşlerden daha önceliklidir.

Dede ile birlikte ana-bir erkek kardeşlere bir şey verilmez.

Daha sonra Osman b. Affân'ın radıyallâhu anh miras taksimine de şâhit oldum. O da dede ve erkek kardeşler arasında mirası sana bu mektupta yukarıda ifade ettiğim şekilde dağıtıyordu.[2867]

Şa'bî şöyle demiştir: İbn Abbas, Basra'dan Hz. Ali'ye altı erkek kardeş ve bir dedenin mirasçı olmaları durumunda taksimin nasıl yapılacağını sormak üzere bir mektup yazdı. Hz. Ali cevap olarak "malın yedide birini dedeye ver" diye yazdı.[2868]

Değerlendirme:

Bu örneklerin tümü "dede –payının üçte birin altına düşmemesi şartıyla- diğer erkek kardeşlerle eşit pay alır" diyen Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüne göredir.

Kişi öldüğünde geride bir dede ve bir erkek kardeşi kalsa, ikisi terikeyi yarı yarıya paylaşır. Çünkü bu durumda dedenin erkek kardeşle aynı payı alması, üçte birden daha iyidir.

Kişi öldüğünde geride bir dedesi ve iki erkek kardeşi kalsa, terike üçe bölünür. Çünkü dedenin erkek kardeşlerle eşit olması halinde alacağı pay zaten üçte birdir.

Kişi öldüğünde geride bir dedesi ve üç erkek kardeşi var ise dede üçte bir alır. Kalan ise kardeşler arasında bölünür. Çünkü bu durumda dedenin diğer erkek kardeşlerle eşit pay alması onun payını üçte birin altına düşürür. Şayet bunlarla beraber ashab-ı ferâizden kimse varsa ona payı verildikten sonra diğer paylar dikkate alınır.

2867 Sünen-i Beyhakî, 6, 248.
2868 Sünen-i Beyhakî, 6, 249.

Dedenin durumları:

Dedenin üç durumu vardır:

Mukâseme (Erkek kardeşlerden biri kadar pay almak),

Ashab-ı ferâiz'e payları verildikten sonra kalanın üçte birini almak,

Malın tümünün altıda birini almak.

Dede için bunlardan en iyisi hangisi olacaksa kendisine o verilir. Kalan da kardeşler arasında –erkeğe iki kız payı kadar gelecek şekilde- taksim edilir.

Kişi öldüğünde geride kocası, dedesi ve bir erkek kardeşi kalsa; kocası terikenin yarısını alır. Kalan kısım dede ile erkek kardeş arasında bölünür. Çünkü dedenin erkek kardeşle eşit alması onun yararınadır.

Kişi öldüğünde geride karısı, dedesi ve bir erkek kardeşi kalsa; karısı terikenin dörtte birini alır. Kalan kısım dede ile erkek kardeş arasında eşit bölünür. Çünkü bu, dedenin yararınadır.

Kişi öldüğünde geride ninesi, dedesi, iki erkek kardeşi ve bir kız kardeşi kalsa; nine altıda bir alır, dede kalanın üçte birini alır –çünkü bu kendisi için daha yararlıdır-, kalan ise kardeşler arasında –erkeğe iki kız payı gelecek şekilde- taksim edilir.

Kişi öldüğünde geride ninesi, kızı, dedesi ve iki erkek kardeşi kalsa; nine altıda bir alır, kız terikenin yarısını alır, dede altıda bir alır –çünkü bu kendisi için daha yararlıdır-, kalan altıda bir ise iki erkek kardeşin olur.

Kadın öldüğünde geride kocası, annesi, dedesi ve erkek kardeşi kalsa; kocası terikenin yarısını, annesi üçte birini alır. Kalan altıda biri dede alır, erkek kardeş düşer.

Değerlendirme:

Ölenin baba-bir erkek kardeşlerinin dede ile birlikte bulunması, ana-baba bir erkek kardeşlerin bulunması gibidir. Bunlar dede ile birlikte bulunduğunda;

Zeyd b. Sâbit'in belirttiğine göre ölenin baba-bir erkek kardeşleri, ölenin ana-baba bir erkek kardeşleri ile birlikte hesap edilerek dedenin payı belirlenir. Dede payını alınca baba-bir erkek kardeşler kendilerine düşen payı ana-baba bir erkek kardeşlere verirler ve herhangi bir şey almaksızın mirastan çıkarlar. Ancak ana-baba bir erkek kardeşlerin bir kız kardeşi var ise o, dedenin payını almasından sonra terikenin yarısını alır. Bundan sonra bir şey kalırsa baba-bir erkek kardeşler alır.

Örnekler:

[a] – Kişi öldüğünde geride dedesi, bir tane ana-baba bir erkek kardeşi ve bir tane baba-bir erkek kardeşi var ise mal aralarında üçe bölünür. Sonra baba-bir erkek kardeş kendi payını ana-baba bir erkek kardeşe devreder. Bunun sonucunda ana-baba bir erkek kardeş terikenin üçte ikisini alır.

Şayet bu örnekte geride ölenin karısı da bulunsa idi o dörtte bir alacak, geriye kalan aralarında üçe bölünecek. baba-bir erkek kardeş kendi payını ana-baba bir erkek kardeşe devredecekti.

Bu örnekte kadın yerine geride koca kalmış olsaydı o. mirasın yarısını alacak, kalan kısım diğerleri arasında üçe bölünecekti.

[b] – Kişi öldüğünde geride dedesi, ana-baba bir kız kardeşi ve baba-bir kız kardeşi kalsa; dede terikenin yarısını, iki kız kardeş yarısını alır. Bu miktarı ana-baba bir kız kardeş alır.

[c] – Kişi öldüğünde geride dedesi, ana-baba bir kız kardeşi ve iki tane baba-bir kız kardeşi bulunsa, dede 2/5, ana-baba bir kız kardeş 1/5, baba-bir iki kız kardeş 2/5 alır. Sonra baba-bir iki kız kardeş paylarını ana-baba bir kız kardeşe -o terikenin yarısını alıncaya kadar- devrederler. Kendilerine 1/10 kalır.

Burada ilk payda 5'tir. Daha sonra payda 10'a çıkarılır.

Paylaşım sonucunda; dede 4/10, ana-baba bir kız kardeş 2/10 alır. Sonra baba-bir iki kız kardeş ona paylarından 3/10'u devrederler. Ana-baba bir. kız kardeşin payı 5/10 olur ki bu, terikenin yarısıdır. Geriye 1/10 kalır. Bu, iki tane baba-bir kız kardeşe aittir. Onlar bunu ikiye böldüklerinde her birine terikenin 1/20'si düşer.

[d] – Kişi öldüğünde geride dedesi, bir tane ana-baba bir kız kardeşi ve bir tane baba-bir erkek kardeşi kalsa, mal beşe bölünür: Dede iki, ana-baba bir, kız kardeş bir, baba-bir erkek kardeş ise beşte iki alır. Sonra baba-bir erkek kardeş payının onda üçünü devreder, kendisinde onda bir kalır.

[e] – Kişi öldüğünde geride dedesi, iki tane ana-baba bir kız kardeş ve iki tane baba-bir kız kardeş kalsa; dede üçte bir alır. Diğer grupların her biri de üçte bir alır. Sonra baba-bir çocuklar paylarını ana-baba bir çocuklara devrederler.

[f] – Kişi öldüğünde geride annesi, ninesi, ana-baba bir kız kardeşi ve iki tane baba-bir erkek kardeş ve bir tane baba-bir kız kardeşi kalsa; anneye terikedeki payı olan altıda bir verilir. Dedeye, kalanın –yani 5/6'nın- üçte biri verilir. 5/6 sayısı 3'e tam olarak bölünemediğinden terike 18/18 kabul edilir. Anne terikenin 3/18'ini, dede kalanın üçte biri olan 5/18'i alır. Ana-baba bir kız kardeşe terikenin yarısı olan 9/18 verilir. Geriye 1/18 kalır. Bu beşe bölünür. Çünkü iki tane baba-bir erkek kardeş ve bir tane baba-bir kız kardeşin payları beş tanedir. 1/18 beşe bölündüğünde 5/90 yapar. Baba-bir kız kardeşe 1/90 verilir. Baba-bir erkek kardeşlerin her birine de 2/90 verilir. Bu meseleye "Zeyd'in doksanlı problemi" denilir.

[g] – Kişi öldüğünde geride annesi, dedesi, ana-baba bir kız kardeşi, baba-bir erkek ve kız kardeşi kalsa;

Anne altıda bir alır. Kalanın üçte biri dedeye verilir. Ana-baba bir kız kardeşe terikenin yarısı verilir. Geriye baba-bir erkek ve kız kardeş için bir pay kalır. Bu durumda paydayı üçle çarptığımızda erkek kardeş 2/54, kız kardeş 1/54 alır. Bu meseleye "Zeydin muhtasar meselesi" denilir.

Zeyd radıyallâhu anh dedenin payı üçte birin altına düşmediği sürece onun erkek kardeşlerle eşit pay alması görüşünü kabul eder. Mirasta ashab-ı ferâizden birisi bulunduğunda yukarıda zikri geçen üç durumdan hangisi dedenin yararına ise o esas alınır. Babanın çocukları –dedenin zararına olarak- hesaba katılır.

Zeyd tek başına kız kardeşlere dede ile birlikte belirli bir pay vermez, onları asabe kabul eder. Bu yüzden de böyle durumlarda avl yapmaz.

Zeyd şu meselede söz konusu prensibe aykırı davranmıştır. Bu meseleye "Ekderiyye" denir:

Kişi öldüğünde geride kocası, annesi, ninesi, baba-bir veya ana-baba bir kız kardeşi kalsa;

Koca terikenin yarısını alır, anne üçte bir alır, dede altıda bir alır, kız kardeş yarısını alır. Sonra dedenin payı kız kardeşin payı ile toplanır, bu toplamı dede ile kız kardeş –erkeğe kadının iki katı kadar olacak şekilde- paylaşırlar. Bu meselede asıl payda 6 olmakla birlikte avl sonucu 9 olur. Şöyle ki:

½+1/3+1/6+1/6 3/6+2/6+1/6+3/6=9/6

Koca 3/9, anne 2/9, dede 1/9, kız kardeş 3/9 alır.

Dedenin ve kız kardeşin elindeki pay 4/9'dur. Bu kalansız bölünmediği için pay ve payda 3 ile genişletilir: 12/27. Dedenin payı 4/27, kız kardeşin payı 8/27'dir. Bu meselede kız kardeş yerine erkek kardeş olsaydı ne avl ne de ekderiyye olurdu.

Meselenin şekli:

Kadın öldüğünde geride kocası, annesi, dedesi ve erkek kardeşi kalsa; kocası terikenin yarısını, annesi üçte birini, dedesi altıda birini alır, erkek kardeş düşer. Çünkü ashab-ı ferâizin önceliği vardır. Erkek kardeşle birlikte bir tane kız kardeş bulunsaydı o erkek kardeş ile birlikte asabe olacaktı.

Önceki meseleye Ekderiyye denmiştir. Çünkü bu "Ekder oğulları" kabilesinden olup ölen bir kadının mirası ile ilgili söz konusu olmuştur. Diğer bir görüşe göre bu meseleye bu ismin verilmesinin sebebi Zeyd b. Sâbit'in bu konu ile ilgili görüşlerini şu üç noktada kirlettiği (prensibine aykırı karar verdirdiği) içindir: 1. Dede ile avl yapılması, 2. Kız kardeşe pay belirlenmesi, 3. Ashab-ı ferâizden olan kimselerin paylarının toplanıp bunların asabelikteki taksim kuralına göre dağıtılması. Zeyd'in, kız kardeşi asabe kılmayıp ona belirli pay vermesinin sebebi ona

herhangi bir şeyin kalmamasıdır. Dede ile birlikte kız kardeşin eşit paylaşması da mümkün değildir, çünkü bu durumda dedenin payı altıda birin altına düşmektedir.

NİNELER

Sahîh nine: Anneanne, anneannenin annesi...; babaanne, babaannenin annesi....

Fâsid nine: İki anne arasına babanın girdiği nine.

Sahîh ninenin mirası: Sahîh nine tek başına olduğunda altıda bir alır. Başkaları ile birlikte olduğunda ne kadar alacağı konusu daha önce geçmişti.

Nineler birkaç mertebedir:

Birinci mertebe: Ölenin iki ninesi, yani anneanne ile babaannesi. Bu ikisi mirasçı olurlar.

İkinci mertebe: Dört ninedir: Ölenin babasının iki ninesi ile annesinin iki ninesidir.

Babanın iki ninesi: Babasının babasının annesi ve babaannesinin annesidir.

Annenin iki ninesi: Anneannenin annesi ve annenin babasının annesidir.

Sonuncusu dışında hepsi mirasçıdır. Sonuncusu ise fâsiddir. Çünkü ölü ile arasına baba girmiştir.

Üçüncü mertebe: Sekiz ninedir.

Ölenin babasının babasının nineleri, babaannesinin nineleri, annesinin babasının nineleri, anneannesinin nineleri.

Ölenin babasının babasının nineleri; bunlar babasının babasının babaannesi ile babasının babasının anneannesidir. Bu ikisi mirasçı olur.

Ölenin babaannesinin nineleri; bunlar babaannenin anneannesi -ki bu mirasçıdır- ve babaannenin babaannesidir ki bu mirasçı değildir.

Ölenin annesinin babasının nineleri; bunlar annesinin babasının anneannesi ile annesinin babasının babaannesidir. Bu ikisi de mirasçı değildir.

Ölenin anneannesinin nineleri; bunlar anneannenin anneannesi –ki bu mirasçıdır- ve anneannenin babaannesidir –ki bu mirasçı değildir-.

Bu sekiz ninenin her birinin de iki ninesi olursa toplam on altı nine olmuş olur.

Ölenin annesi yönünden mirasçı olan nine:

Ölenin annesi yönünden mirasçı olan nine ancak bir tanedir. Çünkü sahîh nine olması için iki anne arasına babanın girmemesi gerekir. Bu durumda ölenin annesi yönünden mirasçı olacak tek nine anneanne, anneannenin annesi..... olur. Daha yakın olan daha uzak olanı mirastan düşürür. Şu halde tek bir nine mirasçı olur.

Ölenin babası yönünden mirasçı olan nineler:

Baba yönünden mirasçı olan ninelerin birden fazla olması mümkündür. Ancak baba hayatta ise bu ninelerin hiçbiri mirasçı olamaz. Ancak baba ile birlikte ana tarafından bir nine mirasçı olabilir.

Dede ile birlikte, ancak birisi anne tarafından birisi baba tarafından olan iki nine mirasçı olabilir.

Dedenin babası ile birlikte üç nine mirasçı olabilir: Bunların biri anne tarafından, ikincisi babaannenin annesi, üçüncüsü ise babanın babasının annesidir. Buna göre dedelerin derecesi arttıkça mirasçı olarak ninelerin derecesi de artar.

ZEVÎ'L-ERHÂM'IN MİRASÇI OLMASI

Ölenin asabesi ve ashab-ı ferâizden olan yakınları yoksa, onun diğer akrabaları (zevi'l-erham) mirasçı olur. Çünkü Yüce Allah *"Allah'ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha lâyıktırlar"* [Enfâl, 75] buyurmuştur.

Zevi'l-erhâm, ölüye İslam dini ve akrabalık bağı ile bağlıdır.

Erhâm, rahim kelimesinin çoğulu olup bu akrabalar 10 sınıftır:

Ölenin kızlarının çocukları,

Ölenin oğlunun kızlarının çocukları,

Fâsid dede,

Fâsid nineler,

Ana-baba bir ve baba-bir kız kardeşlerin çocukları,

Ana-baba bir ve baba-bir erkek kardeşlerin kızları,

Ana-bir erkek kardeşlerin çocukları,

Ölenin babasının ana-bir kardeşi olan amca,

Halalar, dayılar, teyzeler,

Amca kızları.

Bunlar ve bunlar aracılığı ile ölüye bağlı olanlar zevi'l-erhâmdır.

Zevi'l-erhâm'ın mirasçılığı da asabenin mirasçılığı gibidir. Ölene daha yakın olan mirasçı olur, daha yakın olan uzak olanı hacbeder. Burada belirlenmesi gereken, kimin daha yakın olduğudur.

Ebû Hanîfe şöyle demiştir: Zevi'l-erhâm içinde ölene en yakın olan annenin babası, kızların çocukları, kız kardeşlerin ve erkek kardeşlerin çocukları, halalar, teyzeler, sonra bunların çocuklarıdır.

Ebû Hanîfe'den diğer bir rivayete göre ölüye en yakın olanlar, kızların çocukları, annenin babası, sonra diğerleridir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşleri de böyledir.

KIZLARIN ÇOCUKLARININ MİRASINA DAİR MESELELER

[a] – Kişi öldüğünde geride kızının kızı ve kızının kızının kızı kalsa, mal ilkine ait olur, çünkü o ölüye daha yakındır. Şayet yakınlıkta eşitseler kimin usulü mirasçı ise o daha önceliklidir. Çünkü o aslı itibarıyla daha yakındır.

[b] – Kişi öldüğünde geride kızının kızının kızı ve oğlunun kızının kızı kalsa mal ikincinin olur. Çünkü o, pay sahibi olan bir çocuktur.

Aynı şekilde kişi öldüğünde geride erkek kardeşinin kızı ve erkek kardeşinin oğlunun kızı kalsa mal ikincinindir. Çünkü o, mirasçı olan bir asabenin oğludur.

İki kişiden biri ölüye doğrudan değil, bir aracı vasıtasıyla mirasçı olan bir şahıs aracılığı ile bağlanıyorsa ikisi eşit olurlar. Örneğin;

Kişi öldüğünde geride kızının kızının kızının kızı ve oğlunun kızının kızının kızı kalsa bu ikisi eşit olarak miras alırlar. Çünkü her biri ölüye bir aracı ile bağlanmaktadır.

Şayet zevi'l-erhâmdan biri diğerinden daha yakın, diğeri daha uzak olsa, bununla birlikte uzak olan kişi bir mirasçı aracılığı ile ölüye bağlanıyorsa, daha yakın olan daha önceliklidir. Çünkü mirasçı olma gerekçesi yakınlıktır. Bu durumda yakınlığının çokluğu sebebiyle tercih edilir. Bu tıpkı asabelerin eşit olmasına benzer. Bu durumda daha yakın olanlar tercih edilir.

Kişi öldüğünde geride kızının kızının kızı ve oğlunun kızının kızının kızı kalsa, mal birinciye ait olur, çünkü o daha yakındır. Aynı şekilde geride teyze ve amca kızı kalsa teyze daha çok hak sahibidir.

Zevi'l-erhâm'dan olan şahıslar yakınlık ve ölü ile aralarındaki vasıta bakımından birbirine eşit olunca; şayet babaları ve anneleri aynı ise mal aralarında eşit olur. Şayet kız ve erkek şeklinde olurlarsa erkek, kızın iki katı kadar pay alır.

Örneğin geride oğlun kızının kızı ve oğlun kızının kızı var ise mal aralarında eşit bölünür. Yine geride kızın kızının oğlu ve kızın kızının oğlu var ise mal eşit bölünür.

Kişi öldüğünde geride kızının kızının kızı ve kızının kızının oğlu kalırsa mal üçe bölünür, birincisi bir pay, ikincisi iki pay alır.

Ana-babalar farklı olursa İmam Muhammed'e göre –ki Ebû Hanîfe'den nakledilen meşhur görüş de budur- usulleri dikkate alınır, mal buna göre taksim edilir. Tek bir asıl, çocuklarının birden fazla olması ile birden fazla gibi kabul edilir. Sonra her bir fer'e aslının mirası verilir. Ölüye bir erkekle bağlanan her kadın, erkek gibi kabul edilir, ölüye bir kadın yoluyla bağlanan her erkek de kadın gibi değerlendirilir. Bunların ölü ile bağlantılarının bir veya daha fazla baba yahut ana yoluyla olması fark etmez. Sonra her bir grubun payları –şayet sıfatları uyuşursa- aralarında eşit olarak dağıtılır. Şayet sıfatları farklı olursa erkeğe iki kadın payı verilir.

Ebû Yusuf'a göre –ki Ebû Hanife'den nakledilen bir görüş de böyledir- bunların usulleri değil kendileri dikkate alınır. Çünkü zevi'l-erhâm tıpkı asabeler gibi akrabalık bağı sebebiyle mirasçı olmaktadır. Her biri mirası hak etme konusunda kendi başına değerlendirilir. Bu yüzden asabelerde olduğu gibi kendileri dikkate alınır. İmam Muhammed'in delili şudur: Furâ mirasını usul aracılığıyla hak eder. Bu sebeple usulün dikkate alınması gerekir.

Örnekler:

[a] – Kişi öldüğünde geride oğlun kızının kızı ve oğlun kızının oğlu kalırsa mal aralarında –erkeğe kızın iki katı kadar gelecek şekilde- paylaştırılır.

[b] – Kişi öldüğünde geride kızının kızının kızı ve kızının oğlunun kızı varsa Ebû Yusuf'a göre bunların kendileri dikkate alınarak mal aralarında eşit paylaştırılır. İmam Muhammed'e göre usulleri dikkate alınarak ikili birli paylaştırılır. Bu durumda sanki geride kızın kızı ve kızın oğlu kalmış gibi kabul edilir. Sonra ölenin oğlunun payı kızına, ölenin kızının payı da kızına aktarılır.

[c] – Kişi öldüğünde geride kızının oğlunun kızı ve kızının kızının oğlu kalsa Ebû Yusuf'a göre mal aralarında –erkeğe kızın iki katı kadar olacak şekilde- dağıtılır. İmam Muhammed'e göre kıza iki, oğula bir pay verilir.

[d] – Kişi öldüğünde kızının oğlunun iki kızı ve kızının kızının oğlu kalsa; Ebû Yusuf'a göre bunun nasıl dağıtılacağı açıktır. İmam Muhammed'e göre oğul malın beşte birini, iki kız ise beşte dördünü alır. Bu, geride kızın iki oğlunun ve kızın kızının kalması gibi kabul edilir.

[e] – Kişi öldüğünde kızın kızının kızı, kızın kızının oğlu, kızın oğlunun kızı ve kızın oğlunun oğlu kalsa; Ebû Yusuf'a göre taksimin nasıl yapılacağı açıktır. İmam Muhammed'e göre babalar dikkate alınarak dağıtılır. İlk iki kişi ölüye dişi ile bağlandığı için iki pay verilir; bu aralarında ikili birli taksim edilir. Diğer ikisi ise dört pay alır, çünkü bunlar ölüye bir erkek aracılığı ile bağlanırlar. Bu pay aralarında ikili birli taksim edilir. Mal iki grup arasında ikili birli dağıtılmış olur. İlk grupta yer alan kıza 1/9, erkeğe 2/9; ikinci grupta yer alan kıza 2/9, erkeğe 4/9 verilir.

Dedeye ilişkin meseleler:

[a] – Kişi öldüğünde geride anne tarafından dedesi ve ana-bir erkek kardeşinin kızı kalsa; Ebû Hanîfe'ye göre mal dedenin olur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre mal, ana-bir erkek kardeşin oğlunundur.

[b] - Yine ana-baba bir veya baba-bir kız kardeşin kızı ile dede birlikte mirasçı olduğunda Ebû Hanîfe'den rivayet edildiğine göre mal dedenin olur.

Dedeler içinde ölenin malı üzerinde en çok hak sahibi olan, ona en yakın olandır.

[c] – Kişi öldüğünde geride annesinin babası, anneannenin babası ve babaannenin babası kalsa, malın tümü annenin babasının olur.

[d] - Şayet yakınlıkta eşit iseler –iki rivayetten daha sahîh olanına göre- ölüye bir mirasçı aracılığı ile bağlanıyor olmak öncelik hakkı vermez. Çünkü hak sahibi olmanın sebebi akrabalık olup, mirasçı aracılığı ile ölüye bağlanmak değildir.

Örneğin;

Kişi öldüğünde geride anneannenin babası ve annenin babasının babası kalsa –her ikisi de erkek veya her ikisi de kadın ise- eşit miras alırlar. Şayet karışık olurlarsa erkek, iki kadın payı alır.

[e] - İki farklı yönden olurlarsa anne tarafından olanlar üçte bir, baba tarafından olanlar üçte iki alır:

Kişi öldüğünde geride babaannenin babası ve annenin babasının babası kalsa, birincisi üçte iki, ikincisi üçte bir alır.

[f] – Ölenin babasının ana ve baba taraflarından dedeleri bulunsa, annesinin de aynı şekilde dedeleri bulunsa, baba tarafı üçte iki, anne tarafı üçte bir alır. Baba tarafından olanların elde ettiği malın üçte ikisi baba yönünden akraba olması, üçte biri ise anne tarafından akraba olması açısındandır. Anne tarafından olanların elde ettiği mal da böyledir.

[g] – Hasan'ın Ebû Hanîfe'den naklettiğine göre baba tarafından miras elde edenlerin bu hakkının tümü ölene baba tarafından akraba olması, anne tarafından elde edenlerin hakkının tümü de ölene anne tarafından akraba olması açısındandır.

Buna göre;

Kişi öldüğünde geride babasının babasının annesinin babası, babaannesinin babasının babası, annesinin babasının annesinin babası ve anneannesinin babasının babası kalsa ilk ikisi üçte iki, diğer ikisi ise üçte bir alır.

Erkek kardeşin kızlarına ilişkin miras meseleleri:

Bunlar üç türlüdür:

1. Ana-baba bir erkek kardeşlerin kızları, ana-baba bir kız kardeşlerin çocukları ve bunların çocukları,

2. Baba-bir erkek kardeşin kızları, baba-bir kız kardeşlerin çocukları ve onların çocukları,

3. Ana-bir erkek kardeşlerin ve kız kardeşlerin çocukları ile bunların çocukları.

Mirasçılar birinci ve ikinci türden ise bunlar derece, yakınlık, ölüye bir mirasçı ile bağlanma ve taksim bakımından ilk sınıf (kızların çocukları) gibi kabul edilir. Şayet birinci ve ikinci tür arasında ihtilaf varsa Ebû Yusuf'a göre mirasçıların bedenleri, İmam Muhammed'e göre bedenleri ve usullerinin vasıfları dikkate alınır.

Mirasçılar üçüncü türden iseler mal, aralarında usulleri dikkate alınarak kadın ve erkeğe eşit bir şekilde dağıtılır. Bu konuda Ebû Yusuf'tan şâz bir rivayete göre erkeğe iki kadın payı verilir. Farklı türlerden olup derece olarak eşit iseler ölüye mirasçı ile bağlı olan kişi daha önceliklidir. Ebû Yusuf'a göre sıra ile; ana-baba bir olanlar, baba-bir olanlar, sonra ana-bir olanlar gelir. İmam Muhammed'e göre mal, aralarında usullerine göre dağıtılır, her bir aslın payı fer'ine nakledilir.

Örnekler:

[a] – Kişi ölünce geride ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir kız kardeşlerinin kızları kalsa; Ebû Yusuf'a göre malın tümü birinciye ait olur. İmam Muhammed'e göre ise usuller ashab-ı ferâiz ve artan payın geri verilmesi açısından dikkate alınarak; birincisi malın beşte üçünü, baba-bir kız kardeşin kızı beşte birini ve ana-bir kız kardeşin kızı da beşte birini alır.

[b] – Kişi ölünce geride ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir erkek kardeşlerinin kızları kalsa; Ebû Yusuf'a göre malın tümü, ana-baba bir erkek kardeşin kızınındır. İmam Muhammed'e göre ana-bir erkek kardeşin kızı altıda bir alır. Kalan ise ana-baba bir erkek kardeşin kızına ait olur.

[c] – Kişi ölünce geride baba-bir kız kardeşin kızı ve ana-bir kız kardeşin kızı kalsa Ebû Yusuf'a göre mal birinciye aittir, çünkü o daha güçlüdür. İmam Muhammed'e göre belirli pay ve red yönü noktasında usuller göz önüne alınarak; malın dörtte üçü birinciye, dörtte biri ikinciye verilir.

[d] – Kişi ölünce geride ana-baba bir kız kardeşin iki oğlu ve ana-bir kız kardeşin kızı kalsa, Ebû Yusuf'a göre mal iki erkeğindir. İmam Muhammed'e göre kız kardeşin iki oğlu, iki kız kardeş gibi kabul edilir. Mal beşe bölünür. Bunların oğulları usulleri gibi kabul edilir.

[e] - Eşit olduklarında mirasçı aracılığı ile ölüye bağlanan kişi daha öncelikli olur.

Örneğin; kişi öldüğünde geride ana-bir erkek kardeşinin oğlunun oğlu, ana-baba bir erkek kardeşin kızının oğlu, baba-bir erkek kardeşin oğlunun kızı kalsa mal kızın olur, çünkü o ölüye bir mirasçı aracılığı ile bağlanmaktadır.

[f] – Kişi öldüğünde geride kız kardeşinin oğlu, erkek kardeşinin kızı kalsa, bu kardeşlerin her ikisi de ana-baba bir olsa Ebû Yusuf'a göre erkeğe iki kadın payı verilir. İmam Muhammed'e göre bunlara asıllarının mirası verilir: malın üçte ikisi erkek kardeşin kızının, üçte biri kız kardeşinin oğlunun olur.

Hala ve Teyzenin mirasına ilişkin meseleler:

Ölüye en yakın olanlar daha önceliklidir. Babanın halası, dedenin halasından daha önceliklidir.

Şayet yakınlıkta eşit olurlarsa ölenin ana-baba bir halası, baba-bir ve anabir halasından daha önceliklidir.

Baba-bir hala, ana-bir amca ve haladan daha önceliklidir.

Dayı ve teyzeler de bu sıralama üzerine miras alırlar.

Şayet yakınlıkta eşit iseler; aynı cinsten olurlarsa mal aralarında erkeğe iki kadın payı verilerek dağıtılır.

İki farklı cins amcalık /halalık ve dayılık/teyzelik bir arada bulunursa –sayı, erkeklik ve dişilik bakımından nasıl olurlarsa olsunlar- malın üçte ikisi amca/hala tarafına, üçte biri dayı/teyze tarafına ait olur.

Örnekler:

[a] – Kişi öldüğünde bir halası, on tane dayısı olursa; hala mirasın üçte ikisini, dayılar üçte birini alır.

[b] – Kişi öldüğünde bir halası, bir dayısı, bir teyzesi olursa; hala mirasın üçte ikisini, dayı ve teyze üçte birini alır. Kıyasa göre dayı ve teyzenin bir şey almaması gerekirdi. Çünkü baba tarafından olan yakınlık daha güçlüdür. Nitekim baba-bir hala varken ana-bir hala bir şey alamamaktadır. Kıyas böyle olmakla birlikte sahabenin icmâı sebebiyle biz kıyası terk ettik. Sahabe şöyle demiştir: Hala üçte iki, teyze üçte bir alır. Ayrıca hala baba tarafından olduğundan, baba gibi, teyze de anne tarafından olduğundan anne gibi kabul edilir. Bu durumda ölü geriye anne ve babasını bırakmış gibi kabul edilir. Mal da aralarında ikili birli taksim edilir. Buradaki mesele ise böyle değildir. Çünkü halaların tümü baba tarafındandır. Baba-bir hala, ana-bir haladan daha güçlüdür, bu sebeple tıpkı amcaların bulunması halinde olduğu gibi ana-bir hala mirasçı olamaz.

[c] – İki cinsten birinden iki akraba, farklı cinsten bir akrabayı hacbetmez. Ayrıca sahabe mutlak olarak teyze ile hala arasında mirası birli ikili taksim etmiştir. İcma bu şekilde mutlak olarak devam ettirilir.

Kişi öldüğünde geride ana-baba bir halası ve baba-bir teyzesi kalsa; mirasın üçte ikisi halanın, üçte biri teyzenin olur. İbn Sema'a'nın Ebû Yusuf'tan rivayet ettiğine göre malın tümü halanındır.

[d] – Kişi öldüğünde geride ana-baba bir teyzesi ve baba-bir halası kalsa durum yine yukarıdaki gibi olur. Ebû Yusuf'a göre malın tümü teyzenin olur.

[e] – Baba tarafından iki cins ve ana tarafından iki cins bir arada bulunsa, mirasın üçte ikisi baba tarafından, üçte biri ana tarafından olanlara ait olur. Baba tarafından olanlara düşen payın üçte ikisi babasının yakınlığı, üçte biri annesinin yakınlığı sebebiyledir. Anne tarafına düşen pay da böyledir.

[f] – Kişi öldüğünde geride bir tane baba-bir hala, bir tane baba-bir teyze, bir tane ana-bir hala, bir tane ana-bir teyze bulunsa; terike 9 paya bölünür: üçte ikisini [6/9] baba-bir hala ve baba-bir teyze alır, üçte biri [3/9] ise ana-bir hala ve ana bir teyze alır. 6/9'un 4/9'u baba-bir amcanın, 2/9'u baba-bir teyzenindir. 3/9'un 2/9'u ana-bir halanın, 1/9'u ana-bir teyzenindir.

[g] – Kişi öldüğünde geride ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir üç teyzesi kalsa; malın ana-baba bir teyzeye ait olacağı konusunda icmâ vardır. Çünkü o daha yakındır.

[h] – Kişi öldüğünde geride ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir üç dayısı kalsa, malın tümü ana-baba bir dayıya ait olur.

[ı] – Kişi öldüğünde geride ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir üç halası kalsa, malın tümü ana-baba bir halaya ait olur. Çünkü o daha yakındır.

[i] – Kişi öldüğünde geride bir teyze ve bir tane hala oğlu kalsa, mal teyzenin olur. Çünkü hala oğlu derece olarak daha uzaktır.

[k] – Kişi öldüğünde geride bir tane dayı kızı ve bir tane teyze oğlu kalsa Ebû Yusuf'a göre mal aralarında ikili birli taksim edilir. İmam Muhammed'e göre malın üçte ikisi dayı kızının, üçte biri teyze oğlunundur. Her biri, asıllarının mirasına sahip olur.

[l] – Vârisler aynı derecede eşit olurlarsa, bunlar içinde bir mirasçı aracılığı ile ölüye bağlı olan daha yakındır. Örneğin;

Kişi ölüp de geride amcaoğlu ve hala kızı bıraktığında malın tümü amca kızına ait olur.

Yine kişi ölüp de geride kızının kızının kızı ve oğlunun kızının kızını bırakırsa malın tümü oğlunun kızının kızına ait olur.

Daha yakın olan, daha uzak olana göre önceliklidir. Ebû Hanîfe'ye göre zevi'l-erhâm'ın ölüye en yakın olanları, ölenin annesinin babası, sonra kız kardeşlerinin çocukları ve erkek kardeşinin kızları, sonra halalar, teyzeler, sonra da bunların çocuklarıdır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre yakınlık sırası ise daha önce geçmişti.

FERÂİZ HESAPLARI

Ferâiz iki türlüdür:

Birincisi; yarım, dörtte bir ve sekizde birdir.

İkincisi; üçte bir, üçte iki ve altıda birdir.

Birinci türden olan yarım, ikinci türdekilerin tümü veya bir kısmı yahut iki ile paydası eşlendiğinde ortak payda 6 olur.

Dörtte bir bütün ile veya bir kısmı ile birleştiğinde ortak payda 12 olur.

Sekizde bir diğer paylarla birleştiğinde ortak payda 24 olur.

Bunların örnekleri "avl" konusunda geçmişti. Paylar sahîh bir şekilde belirlendiğinde her bir pay, o payı hak eden gruba tam olarak bölünüyorsa çarpma işlemine ihtiyaç yoktur. Şayet kesirli oluyorsa ilk meselede kaç kişiye bölünecekse bunların sayıları ile çarpılır. Şayet avl olacaksa avl yapılır ve yeni payda buna göre belirlenir.

Örnek

[*] – Kişi öldüğünde geride karısı ve iki erkek kardeşi kalırsa; karısı ¼ alır. Kalan ¾ iki erkek kardeşe tam olarak bölünmediği için kardeş sayısı olan 2'yi, payda olan 4 ile çarparız. Yeni payda 8 olur. Bu durumda 2/8 ölenin karısının olur. Her bir kardeş ise 3/8 alır.

Şayet paylar kişi başına tam olarak bölünüyorsa kişi sayısının ortak böleni payda ile çarpılır:

Örnek:

[*] – Kişi öldüğünde geride karısı ve altı erkek kardeşi kalırsa; karısı 1/4 alır. Kalan ¾ altı kardeşe tam olarak bölünmediği için kardeş sayısı olan 6'nın ortak böleni olan 2, ¾ ile çarpılır. Sonuç 6/8 olur. Bu durumda ölenin karısı 2/8 alır. Her bir erkek kardeş de 1/8 alır.

[*] – Kişi öldüğünde geride karısı, altı tane erkek kardeşi ve üç tane kız kardeşi bulunsa; payda 4 olur. Kadın dörtte bir alır. Geriye ¾ kalır. Bu, 15 paya tam olarak bölünmez. Ancak 3, 15'e 5 ile bölünebilmektedir. Bu sebeple 3/4, 5 ile genişletilir. Sonuç 15/20 olur. Her bir kız 1/20 alır, her erkek 2/20 alır.

İki veya daha fazla grubun payları bölünmezse bir grup ile diğerininki çarpılır, çıkan toplam üçüncü grupla çarpılır, çıkan sonuç ilk payda ile çarpılır. Sayılar eşit çıkarsa biri diğeri yerine yeterli olur.

Örnek:

[*] – Kişi öldüğünde geride üç karısı ve iki erkek kardeşi kalsa; eşler ¼, erkek kardeşler ¾ alır. ¼ üçe, ¾ de ikiye bölünmez. Bu sebeple ilk grubun sayısı olan üç ikinci grubun sayısı olan 2 ile çarpılır [2*3=6]. Çıkan sonuç ile ilk meselenin paydası çarpılır [6*4=24].

¼+3/4=6/24+18/24

Ölenin karılarından her biri 2/24, erkek kardeşlerinden her biri 9/24 alır.

Sayıların eşit çıkması ve bunlardan birinin diğeri için de yeterli olmasının örneği şudur:

[*] – Kişi öldüğünde geride iki karısı ve iki erkek kardeşi kalsa; kadınlar ¼ alır. Ancak bu ikisine bölünemez. Geriye kalan ¾ de iki erkek kardeşe bölünmez.

Bu durumda 2 ile ilk paydayı çarparız. Her iki grupta da 2 kişi yer aldığı için 2 ile 2'yi çarpmaya gerek yoktur. Bu durumda ortak payda 8 olur. Ölenin iki karısı 2/8, iki erkek kardeş 6/8 alır. Karılardan her biri 1/8, erkek kardeşlerden her biri 3/8 alır.

Sayılardan biri diğerinin böleni ise hesap şöyle yapılır:

[*] – Kişi öldüğünde geride dört karısı, iki tane ana-baba bir veya baba-bir erkek kardeşi olsa meselenin paydası dört olur. Kadınlara ¼ verilir. Ancak bu, dört kadına verilemez. İki erkek kardeşe düşen 3/4 de onlara bölünmez. İki gruptan kardeşlerin sayısı, karıların sayısının parçasıdır. Bu durumda çok olan sayı esas alınarak payda onunla çarpılır. Çok olan sayı 4 olduğu için paydayı 4 ile çarptığımızda 16 olur. Dört kadın 4/16 alır. İki erkek kardeş 12/16 alır. Bölüştürme sonucunda her bir kadına 1/16, her bir erkek kardeşe 6/16 düşer.

Sayılardan birinin böleni, diğerinin böleni ile eşit ise birinin böleni diğeri ile çarpıldıktan sonra çıkan sonuç payda ile çarpılır.

Örnek:

[*] – Kişi öldüğünde geride dört karısı, bir tane ana-baba bir veya baba-bir kız kardeşi, altı tane amcası kalsa, payda 4 olarak alınır.

Kadınlara ¼ verilir. Bu dört kadına bölünemez.

Kız kardeş için 2/4 vardır.

Amcalara ¼ kalır ki bu 6 amcaya bölünemez.

Bu durumda payı kesirli kalanlar 4 ve 6 kişidir. Her iki sayı da ikiye bölünebilmektedir. Bu durumda 4'ün yarısını 6 ile veya altının yarısını 4 ile çarparız. Toplam 12 olur. Sonra bunu payda ile çarparız, sonuç 48 olur.

Kadınlara 12/48, amcalara 12/48, kıza 24/48 verilir.

Her bir kadın 3/48, her bir amca 2/48 alır.

Terikenin Taksimi:

Ortak payda bulunduğunda, her bir mirasçının alacağı payı belirlemek için onun paydasını ortak payda ile eşitlemek gerekir. Sonra payda eşitlemede esas aldığımız sayı ile payı da çarparak o mirasçının alacağı payı belirleriz.

Münâsaha:

Terike taksim edilmeden önce mirasçılardan birisi ölürse, ona düşen pay kendi mirasçılarına bölünebiliyorsa her iki miras taksiminde de ilk payda esas alınır, başka bir işleme gerek kalmaz.

Örnek:

[*] – Kişi öldüğünde geride bir oğlu ve kızı kalsa, sonra oğlu ölerek geride iki oğul bıraksa, ilk meselenin paydası 3'tür. Oğula iki, kıza bir pay verilir. Ölen oğlun iki payı kendi çocuklarına bölünebilmektedir. Bu durumda her iki meselenin paydası 3 olarak kabul edilir.

İkinci ölüye düşen pay, onun mirasçılarına tam olarak bölünemiyorsa ikinci ölünün paydası eşitlenir. Sonra ikinci ölünün ilkinden aldığı payda ile ikinci payda arasında uyum yoksa ilk meselenin paydası ile ikincisi çarpılır. Şayet aralarında uyum var ise ikinci payda birinci ile çarpılır.

Örnek:

[*] – Bir kadın öldüğünde geride kocası, oğlu ve ana-babası kalsa, sonra oğlu ölerek geride bir oğul, babası ve ninesini bıraksa; birinci meselede payda 12'dir. Koca 3/12, ana-baba 4/12, oğul 5/12 alır.

İkinci meselede payda 6'dır. Oğlun birinci taksimden alacağı 5/12 olup bu kendi mirasçılarına bölünmemekte, ikinci meselenin payı ile birincinin payı arasında ortak bir bölen de bulunmamaktadır. Bu durumda birinci meselenin paydası olan 12 ile ikincinin paydası olan 6'yı birbiri ile çarparız. Toplam 72 olur. Her iki meselenin ortak paydası 72 olarak kabul edilir.

Birinci meselede koca 18/72, ana-baba 24/72, oğul 30/72 alır.

Oğlun aldığı 30/72 kendi mirasçılarına şu şekilde dağıtılır: Oğluna 15/72, babasına 10/72, ninesine 5/72.

[*] – İki mesele arasında muvafakatın olmasına örnek olarak şunu gösterebiliriz:

Kişi öldüğünde geride karısı, annesi, ana-bir kız kardeşi ve amcası kalsa; sonra amcası ölerek geride bir oğul ve bir kız bıraksa;

Birinci meselede payda 12, ikincisinde 3'tür.

Amcanın payı olan 3, kendi mirasçılarına bölünebilmektedir. Bu durumda her iki mesele de 12 paydası üzerinden yapılmaktadır. Bu meselede ölenin karısı ¼, annesi 1/3, ana-bir kız kardeşi 1/6, amca da kalanı, yani ¼'ü (paydanın eşitlenmesinden sonra 3/12) alır. Amcanın geride bıraktığı oğlu 2/12, kızı 1/12 alır.

[*] – Kişi ölüp de geride karısı, üç tane ana-baba bir, baba-bir ve ana-bir kız kardeş ve bir amcası kalsa, sonra ana-baba bir kız kardeş ölerek geride diğer şahısları bıraksa;

Ölenin ısı dörtte bir, ana-baba bir kız kardeş ½, baba-bir kız kardeş diğeri ile birlikte üçte ikiyi tamamlamak üzere 1/6, ana-bir kız kardeş ise 1/6 alır.

Payda 13'tür. Ölenin karısı 3, baba-bir kız kardeş 2, ana-bir kız kardeş 2, ana-baba bir kız kardeş 6 alır. Sonra bu ana-baba bir kız kardeşin 6 payı diğerlerine dağıtılır. Baba-bir kız kardeş diğerinin payı olan 6'nın yarısı olan 3'ü alır. Ana-bir kız kardeş 1 pay alır, amca ise iki pay alır.

Kendisine mahsus ismi bulunan meseleler:

1. Müşerreke veya Himâriyye:

Bir kadın öldüğünde geride kocası, annesi, iki tane ana-bir erkek kardeşi ve iki tane ana-baba bir erkek kardeşi olsa;

Ölenin karısı terikenin yarısını, annesi altıda birini, ana-bir iki erkek kardeş üçte birini alır, diğerleri düşer. Annenin yerinde nine olsaydı durum yine aynı olurdu. Bu; Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Abbas'ın görüşüdür. Bizim alimlerimizin görüşü de budur.

İbn Mesud ve Zeyd b. Sâbit radıyallâhu anh şöyle demiştir: Ana-baba bir kardeşlerden oluşan asabe, terikenin üçte birinde ana-bir kardeşlere ortaktırlar. Hz. Ömer'in son görüşü de budur. Daha önce bizim mezhep görüşümüze göre hükmetmişti, ertesi yıl aynı durum meydana geldiğinde tekrar öyle hükmetmek istedi. Ana-baba bir kardeşlerden biri şöyle dedi: "Ey müminlerin emiri! Say ki babamız bir eşek. Peki anamız aynı değil mi?". Bunun üzerine Hz. Ömer onları diğerlerine ortak kıldı ve "daha önceki durum önceki hükmümüze göre, bu mesele de şu anki hükmümüze göredir".

Bu meseleye müşerreke (ortak kılma meselesi) denilmiştir. Çünkü Hz. Ömer ana-baba bir erkek kardeşleri baba-bir erkek kardeşlere ortak kılmıştır. Yine kardeşlerden birinin "say ki babamız bir eşek" sözünden dolayı bu meseleye "himâriyye" (eşek meselesi) de denilmiştir.

Ana-baba bir erkek kardeşlerin yerinde baba-bir erkek kardeşler olsaydı, bunların düşeceği konusunda icmâ vardır.

Bu konuda doğru olan, bizim görüşümüzdür. Çünkü Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem "Malı ashab-ı ferâize veriniz. Onlardan geriye bir şey kalırsa ölüye en yakın olan erkeklere veriniz" buyurmuştur. Bu hadis, ana-bir erkek kardeşlere öncelik verilmesini gerektirir. Ana-baba bir erkek kardeşleri onlara ortak kılanlar nassa aykırı davranmış olurlar. Çünkü Kur'an nassı ile ana-bir erkek kardeş ashab-ı ferâizdendir. Ana-baba bir erkek kardeş ise yine Kur'an nassı ile asabedir.

2. Harkâ (Osmâniyye):

Kişi öldüğünde geride annesi, dedesi ve kız kardeşi kalsa;

Hz. Ebû Bekir'e göre anne üçte biri alır, kalan dedenindir.

Zeyd b. Sâbit'e göre anne üçte biri alır, kalan dede ile kız kardeş arasında ikili birli taksim edilir.

Hz. Ali'ye göre anne üçte bir alır, kız kardeş yarım alır, kalan ise dedenindir.

Bir rivayete göre İbn Abbas şöyle demiştir: Kız kardeş terikenin yarısını alır, kalan, anne ile dede arasında yarı yarıya ortaktır.

Diğer bir rivayette İbn Abbas şöyle demiştir: Kız kardeş terikenin yarısını alır, anne kalanın üçte birini alır, kalan dedenin olur. Hz. Ömer de bu görüştedir.

Hz. Osman şöyle demiştir: Anne üçte bir alır. Kalan dede ile kız kardeş arasında yarı yarıya taksim edilir.

Hz. Osman bu görüşünde yalnız kalmış ve icmâı delmiştir. Bu sebeple buna icmâı delen mesele denir.

Yine bu meseleye "Osman'ın üçlü meselesi", "İbn Mesud'un dörtlü meselesi", "Şa'bî'nin beşli meselesi" denir. Çünkü bu meselede beş sahabî ihtilaf etmiştir.

3. Mervâniyye:

Bir kadın öldüğünde altı kız kardeşi ve kocası kalsa; koca terikenin yarısını alır; ana-baba bir iki kız kardeş üçte iki, ana-bir iki kız kardeş üçte bir alır. Baba bir erkek kardeşler düşer. Çünkü bu bölüşümde asıl payda 6 olduğu halde avl sebebiyle 9'a çıkarılır.

$1/2 + 2/3 + 1/3 = 3/6 + 4/6 + 2/6 = 9/6$

Koca 3/9, ana-baba kız kardeşler 4/9, ana-bir kız kardeşler 2/9 alır.

Bu mesele Mervan b. Hakem zamanında gerçekleştiği için "Mervâniyye", insanlar arasında yayıldığı için "garrâ" denilmiştir.

Dînariyye:

Kişi öldüğünde geride karısı, ninesi, iki kızı, on iki erkek kardeşi ve bir tane ana-baba bir kız kardeşi olsa, terike de 600 dinar olsa;

Ölenin karısı sekizde bir, ninesi altıda bir, iki kız üçte iki, kalan da ana-baba bir erkek ve kız kardeşlerin olur.

1/8 + 1/6 + 2/3= 3/24 + 4/24 + 16/24=23/24.

Terikeden kalan 1/24'tür.

(3*600)/24=75 dinar ölenin karısının olur.

(4*600)/24=100 dinar ninenin payı olur.

(16*600)/24=400 dinar iki kızın payı olur.

(1*600)/24=25 dinar kalan paydır.

Kız kardeş bir dinar, on iki erkek kardeşin her biri ikişer dinar alır. Bu sebeple bu meseleye "dinariyye" denilmiştir. Dâvud et-Tâi'ye sorulduğu ve onun da taksimi bu şekilde yaptığı için meseleye "Dâvudiye" de denilmiştir.

Kız kardeş Ebû Hanîfe'ye gelerek "Erkek kardeşim öldü. Geride 600 dinar bıraktı. Bana yalnızca bir dinar düştü" dedi. Ebû Hanîfe "terikeyi kim taksim etti?" diye sordu. Kadın "senin öğrencin Dâvud et-Tâî" dedi. Ebû Hanîfe "o haksızlık yapmaz" dedi ve sordu. "Erkek kardeşinin ninesi var mı?", kadın "evet var" dedi. Ebû Hanîfe "iki kızı var mı?" diye sordu. Kadın "evet" dedi. Ebû Hanîfe "karısı var mı?" diye sordu, kadın "evet" dedi. Ebû Hanîfe "senin on iki erkek kardeşin var mı?" diye sordu. Kadın "evet" dedi. Ebû Hanîfe "o zaman senin hakkın bir dinardır" dedi.

Bu mesele bir bilmece olarak şöyle de sorulur: "Hangi durumda kişi 600 dinar ve erkek ve kadın toplam 17 mirasçı bırakıp bunlardan biri bir dinar alır?".

5. İmtihân:

Kişi ölüp geride dört karısı, beş ninesi, yedi kızı ve dokuz baba-bir kız kardeşi kalsa; meselenin paydası 24 olur. Ölenin karıları sekizde bir, nineler altıda bir, kızlar üçte iki, baba-bir kız kardeşler de kalanı alır.

Kişi sayısı ve paylar arasında ve kişi sayıları arasında uyum bulunmadığında kişi sayıların tümü birbiri ile çarpılır. Sonuç da payda ile çarpılır. Bu durumda payda 30240 olur.

6. Me'mûniyye:

Bir şahıs ölüp geride ana-baba ve iki kızdan oluşan bir aile bıraksa, sonra da kızlardan biri ölse;

Buna me'mûniyye denilmiştir, çünkü Me'mun, Basra kadılığına birini tayin etmek istemişti. Onun huzuruna Yahyâ b. E'ksem getirildi. O, Yahyâ'yı küçümsedi. Me'mun Yahyâ'ya yukarıdaki problemi sordu. Bunun üzerine Yahyâ "Ey müminlerin emiri! İlk ölen erkek mi kadın mı?" diye sordu. Me'mun, Yahyâ'nın meseleyi bildiğini anladı, onu kadılığa tayin etti.

Cevap, ölenin erkek veya kadın olmasına göre değişir.

Şayet ölen erkek ise ilk meselede payda 6'dır. İki kız üçte ikiyi, ana-baba altıda ikiyi alır. Kızlardan biri öldüğünde geride bir kız kardeş, bir tane sahîh ced (babanın babası) ve bir tane sahîh nine (babaanne) bırakmıştır. Altıda bir ninenin, kalan ise dedenindir. Hz. Ebû Bekir'e göre kız kardeş düşer. Zeyd'e göre nine altıda bir alır, kalanı dede ile kız kardeş ikili birli paylaşır.

Şayet ölen kadın ise, kız geride kız kardeş, sahîh nine (anneanne) ve fâsid bir dede (annenin babası) bırakmıştır. Nine altıda bir, kız kardeş yarım alır. Kalan da onlara geri verilir. Fâsid dede icmâ ile düşer.

Erkeğin ölmesi halinde Hz. Ebû Bekir'in görüşüne göre payda 6'dır: 2/3+2/6. Ölenin payı 1/3 olduğundan ve bunu dede ve nineye taksim etmek istediğimizden payda 6'dır. Altıyı altı ile çarparız. Payda 36 olur. İki kız kardeş 24/36, ana-baba 12/36 alır.

İkinci meselede ölen kadının payı 12/36'dır. Bunun altıda biri yani 2/36 ve kalanı –yani 10/36- dedenindir. Bu durumda dedenin payı 22/36, ninenin payı 14/36 olur.

Kadının ölmesi halinde 2/3+2/6 payda 6 olur. Ölen kadının payı üçte bir ise nine altıda bir, kız kardeş yarım, yani 2/36 ve kız kardeş 6/36 alır. Kalan 4/36 red yoluyla ikisine geri verilir: 1/36 nineye, 2/36 kız kardeşe verilir. Bu durumda ninenin toplamda payı 6/36+6/36+1/36=13/36 olur. Kız kardeşin toplamda payı 12/36+6/36+2/36=20/36 olur.

SON SÖZ

Bu kitap hicrî 30 Zilkade 1419'da güzellerin güzeli Medine şehrinde –Allah orada oturan Hz. Peygamber'e sallallâhu aleyhi ve sellem salat eylesin-, şerefli ilmin hizmetkârı, Medine'ye konuk olan Esad b. Muhammed Said b. Muhammed b. Bekrî b. Hasan es-Sâğırcî tarafından tamamlandı.

Bu kitabın yazarı kendisinden dilekte bulunulanların en yücesi olan Allah'tan, inşaallah imanın en yüce derecelerinde olmak üzere bu şehirde kendisini vefat ettirmesini temenni etmektedir.

Âmin, âmin, âmin!

Dualarımızın sonu: Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun!

(Kitabın Sonu)

İÇİNDEKİLER

TAKDİM **5**
MUKADDİME **7**
TEVHİD İLMİ VE FIKIH İLMİ ÜZERİNE **7**
Birinci kısım: Tevhid ve Sıfatlar ilmi 7
İkinci kısım ilim: Şeriat ve hükümler ilmi: 13
MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ **15**
EBU HANÎFE'NİN HAYATI **17**
Doğumu ve Nesebi 17
Ebu Hanîfe'nin Yetişmesi 19
Tâcir Ebu Hanîfe 21
Kadılık Teklifi 23
Çağdaşlarının Onu Methetmesi 24
Ebu Hanîfe'nin İlmi 24
İlminin Özellikleri 25
Hocaları 26
Kendine Özgü Araştırma Yöntemi 27
Ebu Hanîfe'nin Fıkhı 28
Ebu Hanîfe'nin Müsnedi 28
Ebu Hanîfe'nin Fıkhî Delilleri 29
a) Kitap 30
b) Sünnet 31
c) Sahabe Fetvası 33
d) İcmâ' 33
e) Kıyas 34
f) İstihsân 35
g) Örf 36
Ebu Yusuf 36
Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî 37

KİTÂBU'T-TAHÂRET / TEMİZLİK / 39

Kavramlar 39
Tahâretin Çeşitleri 39
Abdestin Farz Olma Nedeni 39
Tahâretin Sünnetleri 42
İstincâ 43

TEMİZLİĞİN YAPILABİLECEĞİ SULAR 48

Temizliğin Câiz Olmadığı Sular 53
Kuyuların Temizliği 56
Artıklar 57
Mekruh Olmakla Birlikte Temizliğin Caiz Olduğu Artıklar 58

ABDEST / 61

Abdestin Farzları 61
Abdestin Sünnetleri 61
Abdestin Müstehapları 65
Abdestin Âdâbı 66
Abdestin Mekruhları 67
Abdest Türleri 68
Abdesti Bozan Durumlar 71

GUSÜL / 79

Guslün Farzları 79
Guslün Sünnetleri 80
Guslün Âdâbı 82
Guslü Gerektiren Haller 83
Gusül Abdestinin Farz Olmasının Hikmetleri 87
Guslü Gerektirmeyen Durumlar 87
Sünnet Olan Gusül 88
Önemli Hatırlatma 89

TEYEMMÜM / 91

Teyemmümde Ellerin Yere Vurulması 94
Teyemmüm Yapılış Biçimi 95
Teyemmümün sünneti: 95
Neden Dolayı Teyemmüm Alınır? 96
Niyetin Hükmü 97
Teyemmümün Vakti 97
Teyemmümü Bozan Hususlar 97
Teyemmüm İle Kaç Farz Namaz Kılınır? 98

MEST ÜZERİNE MESH / 101

Mest Üzerine Meshin Şartları 102
Meshin Süresi 102
Çorap Üzerine Meshetmek 103
Meshi Bozan Durumlar 104
Mesh İle İlgili Diğer Konular 105

HAYIZ / 107

Hayızın Süresi 107
Hayız Kanının Özelliği 108
Hayız İle İlgili Hükümler 109
İki Kan Arasındaki Temizlik Dönemi 114
ÖZÜR KANI 116
Özür Kanı Gören Kimse ile Benzer Durumlarda Olanların Hükmü 117
NİFAS 119
Nifasın En Az ve En Uzun Süresi 119
NECÂSET / HAKÎKÎ PİSLİK 122
Meninin Hükmü 123
Necasetin Kısımları 124
Hayız Kanının Pis Olduğuna Dair Rivayetler: 125
Necaset Mahallinin Temizlenmesi 127

EZAN / 129

Ezanın Fazileti 130
Yüksek Sesle Ezan Okumanın Fazileti 130
Müezzinin Sözlerini Tekrar Etmek 131
Ezandan Sonra Salavât Getirmek /Hz. Peygamber'e Allah'tan Rahmet Dilemek 131
Ezanın Vasfı 134

NAMAZ / 139

Kur'ân ve Sünnette Namaz 139
Kur'ân'da Beş Vakit Namaz 140
Namaz İman ile Küfür Arasındaki Temel Kriterdir 141
Kul İlk Önce Namazdan Hesaba Çekilir 141
Cennet Kapıları Namaz Kılanlara Açılır 141
Namazlar Günahlara Kefâret Olur 142
Namaz Allah'ın En Sevdiği İbadettir 142
Kul Ne Zaman Rabbine En Yakın Olur? 142
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Uzun Süre Kıyamda Kalmasından Dolayı Ayaklarının Şişmesi 142
Namaz Ateşi Söndürür 142
Sabah Namazının Fazileti 143
Öğle Namazının Fazileti 143
İkindi Namazının Fazileti 143
Akşam Namazının Fazileti 144
Yatsı Namazının Fazileti 144
Vitir Namazının Fazileti 144
Kıblenin Farz Olması 144
Kıbleden Başka Tarafa Yönelinebilecek Durumlar 145
Kıble Tayininde İctihad Ettikten Sonra Kişinin Yanıldığının Ortaya Çıkması 145
Namazın Farziyeti, Anlamı ve Hikmeti 145
Namaz Vakitleri 146
Sabah Namazının Vakti 146
Fecir Doğduktan Sonra Namaz Kılmak 148

Öğle Namazının Vakti 148
İkindi Namazının Vakti 149
İkindi Namazını Güneşin Sarardığı Vakte Kadar Geciktirme 150
İkindi Namazının Hemen Kılınması 151
Sabah ve İkindi Namazlarından Sonra Nafile Namaz Kılmanın Hükmü 151
Akşam Namazının Vakti 151
Akşam Namazından Sonra Uyumanın Mekruh Oluşu 153
Yatsı Namazı 153
Yatsı Namazının Müstehap Vakti 154
Yatsı Namazının Son Vakti 154
Vitir Namazının Vakti 154
Namaz Kılınması Yasaklanan Vakitler 155
Seferî Kimsenin Namazlarını Cem Edeceği Vakitler 156
Arafat'ta Öğle Namazı ile İkindi Namazını Cem Etmek 157
Müzdelife'de Akşam Namazı ile Yatsı Namazını Cem Etmek 157
Namazın Vaktinde Kılınmasının Fazileti 157
Uyuyarak veya Unutarak Namazı Geçirmek 157
Namaz Nasıl Kaza Edilir? 158
Sabah Namazı Nasıl Kaza Edilir? 158
NAMAZIN FARZLARI 158
Namazın Rükünleri 166
Namazın Vâcipleri 169
Namazın Sünnetleri 174
Namazın Müstehapları 185
Namaz Nasıl Kılınır? 186
Kıraatin Sesli ve Sessiz Olmasının Hükmü 190
NAMAZDA KIRAAT 191
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Sabah Namazındaki Kıraati 192
Öğle ve İkindi Namazında Kıraat 192
Akşam Namazının Kıraati 193
Yatsı Namazının Kıraati 193
Kıraatın Sesli ve Sessiz Olduğu Namazlar 193

Cuma ve Bayram Namazlarında Kıraat 193
Sabah Namazının Kazasında Kıraat 194
Kıraat Konusunda Müstehap ve Mekruhlar 194
Namazın Mendupları 194
Namazda Yapılmasında Sakınca Olmayan Şeyler 197
Namazın Mekruhları 199
CEMAATLE NAMAZ KILMAK 203
Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti 203
Cemaat İki ve Daha Fazla Kişiden Oluşur 204
Namaza Giderken Nasıl Yürünür? 205
İmamla Birlikte Namazı Tekrar Kılmak 205
İmam Olmaktan Kaçınmak Mekruhtur 206
Bir Mazerete Binaen Cemaate Gitmemek 206
Nafile Namazların Cemaatle Kılınabilmesi 206
Saf 207
Safların Düzgün Tutulması 208
Kadınların İmam Olması ve Cemaatle Namaz Kılmaları 209
Çocuğun İmam Olması 209
Farz Kılanın, Nafile Kılanın Arkasında Namaza Durması 209
Cemaat Tek Kişiden Oluşunca İmam Nerede Durur? 210
Cemaat İki Kişiden Oluşunca Cemaat Nerede Durur? 210
İmamın Sağında Durmak Müstehaptır 211
İmamlığa En Uygun Olan Kimse 211
İmamlığı Mekruh Olan Kimse 213
İmam Kolaylık Sağlamak Mecburiyetindedir 213
İmamdan Önce Hareket Etmek Haramdır 214
İmamın Namazı Bozulursa Cemaat Namazı Tekrar Kılar 214
İmamın, Birini Yerine Geçirmesi 215
Sütre 215
İmamın Sütresi Cemaatin Sütresi Yerine Geçer 216
Namazı Bozan Durumlar 217
Namazı Bozmayan Hususlar 218
Mesbûk/İmama Sonradan Uyan, Kaçırdığı Rekatları Nasıl Eda Eder? 219
Mekruh Namazlar 219

Haram Olan Namazlar 220
Farz Namaz Vaktine Yetişmek 220
Geçen Namazların Kaza Edilmesi 221
NAFİLE VE MÜSTEHAP NAMAZLAR 224
VİTİR NAMAZI 227
Uyumadan Önce Vitir Namazını Kılmak Teşvik Edilmiştir 230
Vitir Namazı Tekrar Kılınmaz 230
Vitirden Sonra Okunacak Dua 230
Fatiha Dışında Namazda Sürekli Aynı Sureleri Okumanın Mekruh Oluşu 230
GECE NAMAZI 231
Teravih Namazı 232
Teravihi Cemaatle Kılmak Mı Yoksa Tek Başına Kılmak Mı Efdal? 235
Güneş ve Ay Tutulmasında Kılınan Namaz 236
Yağmur Duası Namazı 238
HASTA NAMAZI 242
CUMA NAMAZI 244
Cuma Gününün Fazileti 244
Cuma Günü Müminlere Verilmiş Bir Hidayettir 245
Cuma Günü Gusül Abdesti Almanın Hükmü 245
Cuma Günü Gusül Abdesti Almanın Fazileti 246
Cuma Günü Koku ve Misvak Kullanmak 247
Cuma Günü İçin Güzel Giyinmek 247
Cuma Namazı İçin Sarık Sarmak 247
Cuma Günü Yolculuk Yapmak 247
Cuma Namazını Terk Etmenin Hükmü 248
Cuma Namazı Kime Farzdır, Kime Farz Değildir ? 248
Cuma Namazına Erken Gitmenin Fazileti 248
Cuma Büyük Yerleşim Birimlerinde Kılınır 249
Cuma Namazının Vakti 250
Cuma Ezanı 250
İmamın Minbere Çıkınca Oturması 250
Susup Hutbeyi Dinlemek 251
Cemaatin Sayısı 252
Cemaate İmamın Tekbirlerini Duyurmak 253

BAYRAM NAMAZI **254**
Bayramda Def Çalınması 254
Bayramlarda Süslenmek 255
Zü'l-Hicce'nin İlk On Gününde İyi İşler Yapmanın Fazileti 255
Bayramda Tekbir Getirmek 255
Bayram Namazından Önce Gusül Abdesti Almak 256
Bayram Günü Ne Zaman Yemek Yemek Müstehaptır? 256
Bayram Namazlarına Yürüyerek Gitmek ve Gidip Gelirken Farklı Yolları Tercih Etmek 257
Bayram Namazının Vakti 257
Bayram Namazlarında Ezan Okunmaz, Kâmet Getirilmez 257
Kurban Kesme Zamanı 257
Bayram Günü Kadınların Namazgâha Gelmeleri 258
Çocukları Bayram Namazına Götürmek 258
Yağmurlu Günlerde Bayram Namazı Camide Kılınır 258
Bayram Namazı Hutbeden Önce Kılınır 259
Bayram Namazları Kaç Rekattır? 259
YOLCU NAMAZI **261**
Yolculukta Namazları Sûrî Cem Etmek 264
Yolculukta Nafile Namaz Kılmak 266
İkâmet Halindeki İnsanların Seferî İmamlara Uymaları 267
Seferî Kimse Hicret Ettiği Şehre Girince Namazlarını Kısaltır 267
Kişi Yaşadığı Şehre Girene Kadar Namazını Kısaltır 268
Mazeretsiz Olarak Namazları Cem Etmek Büyük Günahlardan Biridir 269
İtaat Eden ile İsyan Eden, Ruhsatlar Konusunda Eşittir 269
Kaleye Hücûma Geçince ve Düşman ile Karşılaşırken Nasıl Namaz Kılınır? 270

CENAZE / 271

Hastalıklar Günahlara Kefâret Olur 271
Ölüm Döşeğinde Olan Kimse Yüzü Kıbleye Gelecek Şekilde Sağ Tarafına Yatırılır 272
Ölmek Üzere Olan Kimseye Kelime-i Şehâdet Telkin Edilir 273
Ölmek Üzere Olan Kimsenin Yanında Söylenecek En Güzel Söz 273
Ölüyü Öpmek 274
Ölüye Ağlamak 274
Ölüye Ağıt Yakmak 274

Ölünün Yıkanması 276
Ölünün Kefenlenmesi....277
Kefenleme Nasıl Yapılır?....277
Cenazeyi Uğurlamak ve Cenaze Namazı Kılmak 278
Erkek Cenazesi Kadın Cenazesinden Önde Olur 281
Cenaze Namazının Kılınmasının Mekruh Olduğu Zamanlar....282
Had Cezasına Çarptırılmış Kimsenin Cenaze Namazı 282
İntihar Eden Kimsenin Cenaze Namazı Kılınmaz 282
Mezar, Kabir Odasından Daha İyidir 282
Ölünün Kemiklerine Saygı Gösterilir 283
Ölüyü Kim Kabre İndirir? 283
Ölü, Yaratıldığı Toprağa Gömülür....284
Definden Sonra Ayrılırken Kabir Başında Ölünün Bağışlanması İçin Dua Etmek.... 285
Kadınların Kabir Ziyareti 285
Ölülere Hakaret Haramdır....287
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Müjdesi Yoksa Şehid Bile Olsa Hiçbir Ölünün Cennete Gittiğine, Allah'ın Rahmetine Mazhar Olduğuna Şahitlik Edilemez....288
Şehid 288

CAMİ / 293

Camilerin Fazileti 293
Cami Yapımı....293
Camilerin Genişletilmesi 293
Yeryüzünde İlk Yapılan Mescid/Cami....294
Mescid-i Nebevi Nasıl Yapılmıştır?....295
Camilere Kadınlar İçin Kapı Yapılması....295
Mescid-i Nebevî'nin Minberi 295
Hz. Peygamber'in Minberi ile Evi Arasındaki Yerin Fazileti....295
Kuba Mescidinin ve Burada Namaz Kılmanın Fazileti 296
Takva Üzere Kurulan Mescid 296
Bir Mescide Gitmek İçin Yolculuk Yapılır mı?....296
Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî'de Namaz Kılmanın Fazileti....297
Mescid-i Aksa'da Namaz Kılmanın Fazileti....297
Yürüyerek Camiye Gitmenin Fazileti 297
Camide Oturmadan Önce Namaz Kılmanın Emredilmesi....298

Camide Yüksek Sesle Konuşulmasının Yasaklanması 299
Camide Abdest Bozmak Yasaklanmıştır....300
Camiye Tükürmenin Yasaklanması 300

ZEKAT / 303

Zekatın Farz Oluşu 303
Zekat Malının Özellikleri....304
Zekatı Verilmeyecek Mallar....304
Zekatı Verilmesi Gereken Mallar....305
Niyet ve İbadetin Yerine Getirilmesi Arasındaki İlişki 309
Niyet ve Vekil İle İlgili Meseleler 310
Zekat Verende Aranan Şartlar 311
Borçlar istenmesi bakımından ikiye ayrılır: 312

HAYVANLARIN ZEKÂTI....314
A. DEVELERİN ZEKÂTI....314
B. SIĞIRLARIN ZEKÂTI 316
C. DAVARLARIN ZEKÂTI....317
Koyunlarda zekat cetveli 318
D. YAŞI KÜÇÜK HAYVANLARIN ZEKÂTI....318
E. ZEKÂTA TÂBİ MALIN KENDİLİĞİNDEN TELEF OLMASI VEYA SAHİBİ TARAFINDAN TELEF EDİLMESİNE DAİR BAZI MESELELER 319
ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI....321
A. ALTIN VE GÜMÜŞTE ZEKÂTIN FARZ OLMASI....321
B. ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTTA BİRBİRİNE EKLENEREK HESAP EDİLMESİ....322
C. NİSÂBI AŞAN KISMIN ZEKÂTI....323
D. ALTIN VE GÜMÜŞÜN KATIŞIK OLMASI 323
E. ALTIN VE GÜMÜŞ DIŞINDAKİ DEĞERLİ TAŞLARIN ZEKÂTI 324
PARALARIN [BANKNOTLARIN] ZEKÂTI....325
TİCARET MALLARININ ZEKATI....326
ALACAKLARIN ZEKÂTI 328
EKİNLERİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI....330
A. EBÛ HANÎFE'NİN GÖRÜŞÜ....330
B. EBÛ YUSUF VE İMAM MUHAMMED'İN GÖRÜŞÜ 331
C. BALIN ZEKÂTI....332
GÖMÜLERİN/DEFİNELERİN ZEKÂTI 334
A. GÖMÜLERİN KAPSAMI....334

B. GÖMÜNÜN KİŞİYE AİT EV ARAZİSİNDE VEYA BOŞ ARAZİDE BULUNMASI 334
C. DEFİNE ÜZERİNDE BULUNAN ALAMETLER 335
Zekat Verilecek Yerler 336
Zekat Verilmesi Caiz Olmayan Kimseler 341
Zenginliğin Mertebeleri 342
Zekatla İlgili Çeşitli Konular 344
Zekatın Taşınması 346
Zekat Verilecek En Uygun Yer 346
FITIR SADAKASI 347
Kişi, Kimler Adına Fıtır Sadakası Verir ? 348
Kişi, Kimin Adına Fıtır Sadakası Vermez ? 348
Fıtır Sadakasının Vâcib Olan Miktarı 349
Fıtır Sadakası Ne Zaman Vâcip Olur? 350
Fıtır Sadakasını Geciktirmenin Hükmü 350

ORUÇ / 351

Orucun Anlamı ve Farz Oluşu 351
Vâcip Oruçlar 352
Nafile Oruçlar 352
Oruç Tutmanın Haram Olduğu Günler 354
Mekrûh Oruç 355
Niyet 355
Ramazan Orucu, Nafile Oruç ve Vakti Belli Adak Orucu İçin Niyetin Zamanı 355
Ramazan, Kefâret, Mutlak Adak Oruçları ile Bozulan Nafile Orucun Kazası 357
Hasta ve Yolcu Kimselerin Orucu 357
Orucun Vakti 358
Ramazan Hilalini Gözetlemek 358
Ramazan Hilali Konusunda Haber-i Vâhidin Kabul Edilmesi 358
Şevvâl Ayının Hilâlini Gözetlemek 360
Orucu Bozan ve Kefâreti Gerektiren Haller 361
Orucu Bozan, Kazayı Gerektiren, Fakat Kefâreti Gerektirmeyen Durumlar 362
Orucu Bozmayan Durumlar 364

Oruçken Mekruh Olan Şeyler 366
Oruçken Mekruh Olmayan Şeyler 366
Orucu Bozmayı Mübah Kılan Durumlar 366
Delirmiş ve Bayılmış Kimselerin Durumu 368
Başlanan Nafile Orucu Tamamlamak Vâciptir 369
Ramazan'ın Kaza Edilmesi 369
Bayram Günleri Oruç Adayan Kimsenin Durumu 370
İ'TİKÂF 371
İ'tikâf üçe ayrılır: 371

HAC / 375

Haccın Farz Oluşu 375
Haccın Hemen Farz Oluşu 376
Haccın Farz Olması İçin Hür ve Bâliğ Olmanın Şart Koşulması 376
Hac İçin Yiyecek ve Bineğin Şart Koşulması 377
Haccın Yükümlülük Şartları 377
Haccın zamanı. 378
Haccın Eda Şartları 378
Mahrem 380
İhrama Girme Yerleri/Mîkât Yerleri 380
Yolu Üzerinde İki Mîkât Yeri Bulunan Kimse 382
Mekke Ehlinin Hac ve Umre İçin İhrama Girme Yerleri 383
İhrama Girerken Gusül Abdesti Almak 383
Güzel Koku Sürünmek 384
İhrama Girmeden Önce İki Rekat Namaz Kılmak 385
Telbiye 385
Namazlardan Sonra Telbiye Getirmek 386
İhram Yasakları 387
İhram Yasaklarının Özeti 392
HACCIN ÇEŞİTLERİ 392
Haccın Feshedilmesi 393
Mekke'ye Gidince Önce Mescid-i Haram'a Gitmek, Sonra Tavaf İçin Haceru'l-Esved'i Selamlamak 396
Tavafa Başlamak 397
Rükn-i Yemânî'nin Selamlanması 398

Remel ve Izdıbâ' 398
Mazereti Olanlar Binek Üzerinde Tavaf Edebilir 399
Tavaf Nasıl Yapılır? 400
Say 400
Sayın Vâcipleri 401
Tavaf Namazı 401
Tavafta Konuşmak 403
Bir Mazeretten Dolayı Tavafı Bölmek 403
Tavafta Taharet ve Setr-i Avret 404
Hac ve Umrede 'Say'ın Vacip Oluşu 405
Say Tekrar Tekrar Yapılmaz 405
Hacda İmamın Hutbe Okuması 405
Hz. Peygamber'in sallallâhu aleyhi ve sellem Bayram Hutbesi 406
Teşrik Tekbirleri 407
Terviye Günü Mina'ya Çıkmak 408
Zü'l-Hicce'nin 9. Günü Sabah Mina'dan Arafat'a Gitmek 408
Arafat Duası 409
Arafat'tan İniş 410
Müzdelife'de Namazları Cem Etmek 411
Müzdelife'deki İki Farz Namazın Arasında Tesbih Duaları Okunur mu? ... 412
Müzdelife'den Harekette Öncelik Hakkı 413
Geceyi Müzdelife'de Geçirmenin Hükmü 413
Telbiye Ne Zaman Sonlandırılır ? 414
Hedy Kurbanı Olarak Götürülen Deveye Binmek Caiz mi? 414
Temettu' 414
Hedy Kurbanı 416
İşâr 417
İşâr mı, Süsleme mi Daha Faziletlidir? 418
Sığırların Nahredilmesi mi Yoksa Boğazlanması mı Daha Uygun 418
Şeytan Taşlama 419
Akabe Cemresinin Vakti 421
Taşlama, Kurban Kesme ve Tıraş Olmada Sıraya Riayet Edip Etmemenin Hükmü 422
Önce Şeytan Taşlanır, Sonra Kurban Kesilir, Daha Sonra

Tıraş Olunur 423
Bayram Günü Hz. Peygamber'i sallallâhu aleyhi ve sellem Tıraş Eden Sahâbî 424
Şeytan Taşlama Vakitleri 424
Nefr Günü 425
Şeytan Taşlanan Günlerde Geceyi Minâ'da Geçirmek 426
Koku Kullanmanın Hükmü 427
Veda Tavafı 427
Muhassabda Kalmak 429
BAŞKASI ADINA HAC YAPMANIN HÜKMÜ 429
Başkası Adına yapılan Hacda Niyet 430
Başkası Adına Vekaleten Hac Yapacak Kişinin Niteliği 430
Başkası Adına yapılan hac Konusuna ilişkin Hükümler 431
GENEL OLARAK HAC YASAKLARI VE CEZALARI 432
İhramlı İken Av Yapmanın cezası 437
1. Hükmü 437
2. Av yapma cezası ile ilgili uygulama esasları 438

UMRE / 441

A- Umrenin Fazileti 441
B- Umrenin Zamanı 441
C- Umre Fiilleri 442
1. Umre ile haccın ortak olduğu fiiller 442
2. Umrenin hacdan farklı yönleri 442
D- Umrenin Hükmü 443
E- Hz. Peygamber (s.a.v)'in Yaptığı Umreler 445
F- Ramazan Ayında Yapılan Umrenin Fazîleti 445
G- Umre Tavafında ve Haccın İlk Tavafında Remel Yapmak 446
H- Umre İhramındayken Cinsel İlşkiden Uzak Durmak 446
HAC VE UMREDE İHRAMA GİRERKEN ŞART KOŞMAK 447
HACCI KAÇIRAN KİMSENİN YAPMASI GEREKENLER 448
BAYRAM VE TEŞRİK GÜNLERİNDE UMRE YAPMAK 449
İHSÂR (BİR ENGEL SEBEBİYLE HAC VE UMRENİN TAMAMLANAMAMASI) 451
A. İhsâr'ın Tanımı 451

B. Hacca Engel Olan Durumlar Nelerdir? 451
C. Muhsarın Kurban Kesmesi ve Haccını/Umresini Daha Sonra Kaza Etmesi Zorunluluğu 452
D. Umre Yapmak Üzere İhrama Giren Kişinin Engellenmesi 454
E. Engelin Ortadan Kalkması 456
F. Muhsarın İhramdan Çıkması İçin Saçlarını Kazıtmasımı Yoksa Kısaltmasımı Gerekir?....456
G. Muhsar Olan ve Olmayan Kişiler İçin Hedy Kurbanının Kesilmesi Gereken Yer....458
HZ. PEYGAMBER'İN KABRİNİ ZİYARET....461
A. Hz. Peygamberin Kabrini Ziyaret Etmenin Delilleri....461
B. Ziyaretin Hükmü 462
Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem herhangi bir kimseye fayda sağlar mı?....469

ALIM SATIM (BEY') / 471

Alım satımın meşru olduğunda icma edilmiştir....472
Alım satımın iki rüknü, konusu ve hükmü: 472
Alım satımın konusu; maldır. 472
Alım satım akdini kurucu sözler: 472
Alım satım esnasındaki kabul muhayyerliği: 473
Takas alım satımı: 475
Toplu satış: 476
Ev ve Arsa satımında satıma dahil şeyler: 477
Meyve satımı: 478
Yeşil fasulye, ceviz ve bademi kabuklarıyla satmak caizdir. 479
Satım nasıl gerçekleşir? 479
Menkullerin satımı: 481
Gayri menkullerin/ akârların satımı: 482
Malı teslim almadan parada tasarrufta bulunmak: 482
ALIŞ-VERİŞLERDE MUHAYYERLİKLER 483
Şartlı muhayyerlik: 483
Şartlı Muhayyerlik hakkının ortadan kalkması: 486
Görme Muhayyerliği: 486
Fuzulinin (başkasının malını satan kişinin) satımı: 488
Kusur Muhayyerliği: 489
Telcie satışı (mecbur kalınarak yapılan satım): 491

FASİT VE BATIL ALIŞ VERİŞLER **492**
FASİD ALIŞ VERİŞLERE ÖRNEKLER **494**
ŞARTLI SATIMIN HÜKMÜ **497**
Yasaklanmış satış türleri: 498
Günümüzdeki hacz malı da çalıntı mal hükmündedir. 500
İKÂLE **501**
MURABAHA, TEVLİYE VE VAZİA **502**
FAİZ (RİBA) **504**
Sarf (Altın, gümüş alıp satma) akdi: 507
Müslüman ile Harbi (Harp ehli) arasında faiz alış verişinin hükmü: 509
SELEM **512**
Selemin sahih olmasının şartları: 513
Selemin sıhhatinin şartları: 514
Selemin caiz olduğu nesneler: 516
Selemin caiz olmadığı nesneler: 516
Selemin sermayesinde ve selem akdiyle satılan malda tasarruf etmenin hükmü: 518
SARF **519**
Sarfın caiz olmasının üç şartı vardır: 519
Meclisin bedeller kabzedilmeden önce dağılmasıyla akdin bozulması: 520
Sarf parasında, onu kabzetmeden önce tasarrufta bulunmanın hükmü: 520
ŞUF'A **522**
Şuf'a Hakkı Kimlere Vardır?: 522
Şuf'a hakkı sahibi (şefi') bu hakka ne zaman sahip olur? 524
Şuf'a hakkı ne zaman sabit olur, ne zaman sabit olmaz? 525
Şefî ile müşterinin ölümünün etkisi: 526
İCARE (KİRA SÖZLEŞMESİ) **529**
İcarenin sıhhatinin şartları: 530
İcare (kira) akdinde elde edilecek faydalar nasıl bilinir? 531
Kiracının maldaki tasarruflarının hükmü: 532
Arazilerin ziraat için kiralanması: 532
Araçları kiralamanın hükmü: 533
Ücret ne zaman hak edilir? 536
İcareyi (kira akdini) bozan şeyler: 536

Muhtelif meseleler: 537
Kiralaması caiz olmayan şeyler: 538
Muşâ (müşterek mülkiyet) kiralamak: 540
İş yapanın malı yanında alıkoyması: 540
Ecire işi kendisinin yapmasını şart koşmak: 541
Başta ücreti belirlemeden işçi çalıştırmak: 541
İcarede anlaşmazlıklar: 541
İcarenin (kira akdinin) feshi: 542
REHİN 545
ŞİRKET/ORTAKLIK 552
Ortaklığın türleri: 552
Ortaklık türleri: 553
Hem ortak hem ücretli işçi olunamaz: 556
Vücuh (itibar) ortaklığı: 557
Mübah (kimsenin malı olmayan, herkese serbest) şeylerde ortaklık: 558
Ortaklığın bozulması: 559
Ortakların zekatı birbirlerinin yerine vermeleri: 559
MUDÂREBE 560
Mudârebe akdi: 561
İşletici ortağın, sermayedarın şartlarına aykırı hareket etmesi: 562
Mudârebe çeşitleri: 563
Mudâribin (sermayeyi işleten) konum dereceleri: 564
Mudârebe akdinde süre belirleme: 564
Mudârebe içinde mudârebe: 564
Mudâribin (sermayeyi işleten ortağın) nafakası: 564
Mudârebenin bozulması: 564
Mudâribin azledildikten sonraki tasarrufları: 565
Mudâribin şirket dağıldıktan sonraki tasarrufları: 565
Helak olan mudârebe malının hükmü: 565
Sermayenin kârı paylaştıktan sonra helak olması: 566
VEKÂLET 567
Vekaletin meşruiyeti: 567
Vekâlet, vekil ve müvekkilin nitelikleri: 568
Vekâleti vekilin yanında veya gıyabında verme: 569

Dava taraflarının (davacı veya davalı) vekâlete rıza göstermelerinin neticesi:.....569
Vekâlette vekilin akdi kendi adına yapması: 570
Vekâletteki bilinmezlik/cehalet: 571
Vekilin maldaki kusurun farkına varması: 571
Müvekkiline satın aldığı şey müvekkilinindir: 571
Malın, vekilin elinde iken helak olması: 571
Vekilin başkasına vekâlet vermesi:.....572
Vekilin azledilmesi:.....573
Vekâletin bozulduğu haller: 573
Vekilin usulü (baba, dede…) ve füruu (oğul, torun…) ile alış veriş yapması: 574
Vekilin, müvekkili kendi kızıyla veya kendisine şahitlik yapması caiz olmayan biriyle evlendirmesi:.....574
Alım satımda tam yetkili vekilin tasarruflarının etkisi/neticesi: 574
Davaya bakması için vekâlet verilen, hak edilecek parayı alma hususunda da vekil midir? 575
Emanetin (vedia), emanet sahibinin vekiline teslimi: 576
Vekilin vekâlette kendi malını harcaması: 576
Muhtelif meseleler: 576
KEFÂLET.....578
Şahsa kefâlet:.....579
Kefil olunan şeyin teslimi:.....579
Hadd ve Kısas cezalarında kefâlet: 580
Kefâletin Düşmesi: 580
Mala kefâlet: 580
Mala kefâleti bir şarta bağlamak:.....581
Mala kefâlet için izin almak: 582
Kefil, malı kefil olduğu kişiden ne zaman isteyebilir?.....582
Kendisiyle tazmin edilebilen şeylere kefil olmanın geçerliliği: 582
Kendisi için kefil olunan kimsenin kabulünün kefâlete etkisi: 582
İflas etmiş kimseye kefil olmak: 583
HAVALE.....584
Süftece'nin (poliçe, tahvil) hükmü:.....585

Evlenmenin hükmü:.....587
Evlilik akdi:.....589
Nikahın duyurulması:.....590
Nikah Hutbesi (duası ve sohbeti):.....590
Evlenenlere yapılacak dualar:.....591
Nikah akdinin şartları:.....592
Nikah akdinde velinin izni şart mıdır?.....593
Büluğa ermiş bekar kız evlenmeye zorlanabilir mi?.....598
Dul kadının izni:.....599
Bakire diye evlenir de kız öyle çıkmazsa:.....599
Bazı meseleler:.....599
Büluğ çağına gelmemiş küçük kızı evlendirmek:.....600
KİŞİNİN EVLENMESİ HARAM OLAN KADINLAR 601
1- Akrabalık cihetinden haram olanlar:.....601
2- Hısımlık cihetinden haram olanlar:.....602
3- Süt emme sebebiyle nikahı haram olan kadınlar:.....603
Süt emzirmenin azı ile çoğu arasında bir fark yoktur:.....604
4- Bir nikah altında tutma cihetinden haram olan kadınlar:
Bunlar da dört kişidir:.....606
5- Öne almak suretiyle haram olan kadınlar:.....607
Altı: Başkasının hakkı sebebiyle haram olan kadınlar:.....608
Yedi: Mülkiyeti altında olma sebebiyle evlenmesi haram olan kadınlar:.608
Sekiz: Küfür sebebiyle haram olan kadınlar:.....609
Dokuz: Üç talâk sebebiyle haram olan kadınlar:.....609
Zina hısımlık cihetinden mahremiyete sebep olur mu?.....610
Biri kendisine helal olmayan iki kadınla bir akitte evlenmenin hükmü:..611
Mut'a ve süreli nikahın hükmü:.....611
İhramlı iken nikah kıymak:.....614
Şiğar (Takas) evliliği:.....614
Fuzuli'nin (vekâlet olmadan kendi başına başkası adına akit yapan)
evlendirmesinin hükmü:.....615
Bir kimse nikahı, akdin iki tarafı olarak kıyabilir mi?.....615
Denklik ve denk eş:.....616

Hanefilerde denklik: 617
Dengi olmayanla evlenen kadının hükmü: 618
MEHİR 620
Mehri ne zaman ödemek vaciptir? 621
Zifaftan önce talâk yapılırsa ne gerekir? 621
Kadına müt'a vermek ne zaman vacip olur? 621
Müt'anın miktarı: 621
Akitte mehrin kararlaştırılması şart mıdır? 622
Mehri az tutmanın müstehap olduğu: 622
Mehr-i misil: 622
Mehr-i misilden fazlası gerekir mi? 623
Mehri düşürmek: 623
Sahih halvet (erkekle kadının baş başa kalması) ne demektir ? 623
Halvetin gerçekleşebileceği mekan: 624
Sahih halvetin hükmü: 624
Kur'ân-ı Kerîm öğretmek mehir olabilir mi? 624
Nikahta getirilen şartların hükmü: 625
İktidarsız erkeğin hükmü: 626
İktidarsızlığın sebepleri: 626
Eşlerden birinde bir kusur olduğunda eşlerden diğerinin muhayyerlik hakkı yoktur: 627
Yanlarında geceleme hususunda eşlere eşit davranmak: 628
Süt emzirme döneminde hanımıyla cima yapabilir mi? 629
Kadına dübüründen yaklaşmanın haramlığı: 629
El ile istimnanın hükmü: 630
Kadın kadına ilişkinin (sevicilik) hükmü: 631
İddet bekleyen kadınla evlenmek: 631
Kayıp adamın karısının hükmü: 632
Eşlerden birinin İslam'a girip diğerinin dini üzere kalması: 633
Ebeveyninden biri Müslüman olduğunda çocuğun kime tâbi olacağı: 633
Erkek, evlenmek istediği kadına bakar: 633
Velimenin müstehap oluşu: 634
Adam bir kadınla zina edip sonra onunla evlenmek isterse: 636

İki adam bir kadınla evli olduklarını iddia ederlerse: 636
Azlin hükmü: 636
Eşlerin sırlarını ifşa etmek: 637
Kadının, kocasının yatağına gelmemesinin haram olması: 637
TALAK (BOŞAMA) 638
Sünnete uygun (Sünni) talak: 639
Bir defada üç talak yapmanın hükmü: 641
"Sen üç talakla boşsun" sözü ile "Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun" sözü arasındaki fark: 644
Çocuk, deli ve uyuyan kimsenin talakının hükmü: 644
İkrah yapılan (boşamaya zorlanan) kimsenin talakının hükmü: 645
Öfke ve kızgınlık halinde yapılan talakın hükmü: 646
Sarhoşun talakının hükmü: 646
Hatayla veya unutarak boşamanın hükmü: 647
Gayr-i müslimin talakı: 647
Adamın kendi içinde talakının hükmü: 647
Bazı kinaye lafızlarını kullanmak ve onda talakın ne zaman gerçekleşeceği? 648
Hanımına "sen bana haramsın" diyenin hükmü: 649
Elfaz-ı Talak: 649
Talakın nitelenmesi: 653
Kadının muhayyer bırakılması: 653
Muhayyerlikte "kendim" kelimesini telaffuz etmesi: 654
Seçim hakkı ne zaman geçersiz olur? 654
Seçim hakkı ne zaman geçerli olur? 655
Kadına "İşin (talakın) senin elinde" demesi ile ilgili bazı meseleler: 655
Kadına kendini boşama hakkı tanıması: 655
Talakı bir şarta (bir şeye, duruma) bağlamak: 657
Sadece kadının bilebileceği hususlarda talakın hükmü: 659
Talakta istisna: 659
Kaçamak yapanın boşaması: 660
Ric'î Talak: 661
Bain talak: 664
Talakta işaretin hükmü: 665

ÎLÂ 667
Îlâ nedir? 667
Îlânın hükmü: 668
Îlâ ne ile yapıldığında sahih olur? 668
Zımminin îlâsı: 668
Hür ve kölenin îlâsı: 669
İddet süresi: 669
Karısına dönmekten aciz kişinin dönmesi: 669
Îlâ iki çeşittir: 669
HUL' /MUHAWLAA 670
Mübaree: 673
Hasta kadının hul'u: 673
ZIHAR 674
Zıhârın şekli: 675
Zıhâr, mahreminden birine benzetmesiyle de olur: 676
Kimlerin zıhârı geçerlidir, kimlerinki geçerli değildir? 676
Zıhâr kefâreti: 676
Zıhârı birkaç defa yineleyen kişinin hükmü: 677
Adamın zıhâr yaptığı kadına yapması helal olan şeyler: 678
Zıhâr kefâreti borcu olan kişinin hükmü: 678
Âyet-i kerimede "Sonra söylediklerinden dönenlerin" sözüyle ifade edilen dönmenin (avdet) hükmü: 678
LİÂN HÜKÜMLERİ 680
Çocuğun kendinden olmadığını ima etmenin hükmü: 681
Liâna ne zaman başlanır? 682
Liânı yapan karı-kocanın ayrılmaları: 682
Camide liân: 684
Liân eden kadının mehri: 684
İDDET HÜKÜMLERİ 686
İddetin çeşitleri: 686
İddet ne ile vacip olur? 686
Kur'(قرء) ne demektir? 688
Zifafa girmemiş kadının iddet beklemesi vacip değildir: 689
İddetin asgari süresi: 690

İddetli kadına talip olmanın hükmü: 690
Yas tutma: 691
İddet bekleyen kadının evinden çıkması: 692
Hamileliğin asgari ve azami süresi: 693
NAFAKA 696
Zevcenin akrabalarını ziyaretinin hükmü: 698
Kadının kocasına yaklaşmama durumunda nafakasının hükmü: 698
Kocanın küçük ve büyük olması durumundaki nafakanın hükmü: 698
İtaatsizlik durumunda nafakanın hükmü: 698
Boşanmakta olan kadının nafakası: 699
Kocası ölmüş kadının nafakası: 699
Ayrılıkta nafakanın hükmü: 700
Kadın talep etmediğinde ve dinden çıktığında nafakasının hükmü: 700
Çocukların nafakası: 700
Diğer akrabaların nafakasının hükmü: 702
Nafakanın Düşmesi: 705
Hidane (çocuğun beslenip büyütülmesi): 705
Hidane (çocuğun bakım ve terbiyesi) hakkı en çok kimindir? 705
Erkek veya kadının çocuğu başka beldelere götürmeleri: 707
Kadının müstakil bir evde oturma hakkı: 707

YEMİN / 708

Yeminin Çeşitleri: 709
Ne üzerine yemin edilir? 713
Yemin olmayan şeyler: 717
"Her helal bana haramdır" demenin hükmü: 718
Küfür ve riddet esnasında yemin: 719
Yemin kefâreti: 720
Girmek ve çıkmaya yemine örnekler: 721
Fevri yemin: 723
Konuşma ve sohbet üzerine yemine örnekler: 723
Yemek üzerine yemin etmek: 724
Gelmekle ilgili yeminlere örnekler: 725
Muhtelif yemin örnekleri: 726

Adağı, olması istenmeyen bir şeye bağlamak: 729
Bazı örnekler:....730

HAD CEZALARI / 731

Hadlerin meşruiyeti Kur'ân ve Sünnet'le sabittir. 731
ZİNA HADDİ 733
Zina suçu ne ile sabit olur?....734
1-Beyyine: 734
Şahitlere yöneltilecek sorular:....735
Şahitlerin adaletleri ve tezkiyeleri: 736
Kendisinin hadd cezasını gerektiren suçunu gizlemesinin müstehap oluşu: 737
2-İkrar (itiraf): 737
İkrardan dönmek: 738
Muhsan kimdir? 739
Muhtelif meseleler: 741
Muhsan zânînin cezası:....742
Muhsan olmayan zânînin cezası: 745
Hasta, hamile, hayızlı ve nifaslının hadd cezaları: 747
Muhtelif meseleler:....748
KAZF (İFTİRA, MESNEDSİZ ZİNA İDDİASI) HADDİ/CEZASI 749
Kazf (zina iftirası) cezasının sübutu: 750
Kazif (iftiracı) kimdir? 750
Hadd cezası ne zaman vacip olur? 750
Kazfedilen kimsenin muhsan olması:....750
Hadd cezası ne zaman düşer? 751
Kazf haddi cezasının ne zaman uygulanması gerekir? 751
Hadd cezası nasıl uygulanır? 752
Bazı örnekler:....752
Hadd cezası gören kimsenin kanı hederdir:....753
Kocanın hanımını tazir etmesi: 753
Birden çok hadd cezasının birikmesi: 754
Tazir cezasının en alt ve en üst sınırı: 754

İÇKİ İÇME HADDİ **755**
İçki haddi ne ile sabit olur: 756
İçki içen ne zaman kırbaçlanır? 757
HIRSIZLIK HADDİ **758**
El kesmek hangi değerdeki malda vacip olur? 759
El kesmenin şartları: 760
El kesmeyi gerektirmeyen durumlar: 761
El nasıl kesilir? 764
Hırsızın çaldığı malın kendisinin olduğunu iddia etmesi: 766
El kesme ne zaman vacip olur ? 766
YOL KESİCİLİK (HİRABE) HADDİ **768**
Haddin düşmesi: 770
Tevbe vaktinin haddi düşürmeye etkisi: 771

CİHAD (SİYER) / 772

Cihadın hükmü: 774
Cihadla mükellef olmayanlar: 775
Cihad, kan dökmeden önce Allah'a çağrıdır. 776
Kafirlerin kendilerine kalkan edindikleri ellerindeki esirleri öldürmenin hükmü: 778
Kadınların savaşa çıkışı: 778
Ahdi bozma, ganimetten mal çalma ve "müsle"(öldürülenlerin organlarını kesmek)'den nehiy: 779
Kadınları ve çocukları öldürmekten nehiy: 780
Düşman safında olduğunda, babayla karşı karşıya gelip savaşmaktan nehiy: 781
Kafirlerle sulh yapmak: 781
Kafir, Müslüman olmakla neleri koruma altına alır? 784
Silahı düşmana satmanın hükmü: 785
Müslümanın emanı: 785
Zorla fethedilen beldelerin hükmü: 787
Esirlerin hükmü: 788
Müslüman esirler kafir esirlerle karşılıklı değiştirilir mi? 789
Ganimet: 789
Enfal'in hükmü: 790

Ganimetler nasıl paylaştırılır? 791
Humusun (ganimetin beşte biri) taksimi: 793
Daru'l-harbe güçlü veya güçsüz girenlerin ganimet hakkı: 795
Kafirlerin Müslümanların mallarını ele geçirmelerinin hükmü: 795
Ehl-i harb'in birbirlerinin mallarını istila etmeleri: 797
Müslümanın daru'l-harbe, harbinin daru'l-islam'a girmesi: 797
Cizye: 798
Cizye kimlere konur? 799
Kimlerden cizye kabul edilmez? 800
Cizye ne zaman düşer? 801
Ehl-i zimme: 802
Müşriklerin imama verdiği hediyeler: 803
Ehl-i zimmetin şartları: 804
Hz. Ömer radıyallâhu anh'ın Şamlılarla yaptığı andlaşmanın metni: 804
Ehl-i zimme hakkındaki tavsiyeler: 805
Ehl-i zimmenin düğünlerine katılmanın ve tebrik etmenin mekruhluğu: ..805
Beni Tağlib Hristiyanları: 806
Cizye ve Haracın harcanacağı yerler: 806
Öşür arazileri ve Harac arazileri: 807
Haracın çeşitleri: 809

MÜRTEDLER HUKUKU / 813

Mürtedin Tasarrufları: 815
Mürtedin İslam diyarını terk ettiğindeki hükmü: 816
Çocuğun İslam'a girmesi ve İslam'dan çıkması (irtidadı): 817
Delinin ve sarhoşun riddeti: 817
Mürted kadının hükmü: 818
Kafir ne ile Müslüman olur ? 819
Sihirbazın ve peygamberlere sövenlerin hükmü: 819
İSYANCILARIN HÜKMÜ 821
İsyancıların kadınlarının ve çocuklarının hükmü: 825
YASAKLAR VE MÜBAHLAR....826
Kadına bakmak: 826
Erkeğe bakmak: 829

Erkeğin erkekle sarılmasının ve ağzını öpmesinin hükmü:.....829
Kadınlarla tokalaşmak:.....830
İpek elbise giymek:.....830
İhtikar (karaborsa):.....833
Muhtelif meseleler: 834
Azlin hükmü:.....834
Allah'a, O'ndan başkasını vesile ederek dua etmenin hükmü:.....835
Selamın hükmü:.....835
Çocuğa selam vermek:.....836
Kadınlara selam vermek:.....836
Fıtrat hasletlerinden bazıları: 836
Ameliyatın hükmü:.....837
Duvarları örtülerle örtmenin hükmü:.....838
Müslümanın ne yapması gerekir?.....838
At, koşu ve atıcılık yarışları:.....839
Yarışlarda ortaya para veya rehine koymak:.....839
Kişiden sadır olan sözler:.....840
Tavla ve satranç oynamak:.....843

YARGI USÛLÜ (EDEBÜ'L-KÂDÎ) / 845

Kazâ'nın (Yargı'nın) anlamları:.....845
Kazâ sözcüğünün dindeki terim anlamı:.....845
Yargının (hâkimlik yapmanın) özellikleri:.....846
Kişi, kendisini yeterli görmediği sürece idarî bir görev istememelidir:.....847
Zâlim bir idârecinin idaresi altında hâkimlik görevini üstlenmek câiz midir?.....849
Kadının hâkimlik yapması câiz midir?.....850
Hâkimin rızkının temini:.....851
Hâkimin nitelikleri:.....852
Câhil kimsenin hâkimlik görevine getirilmesi:.....854
Yargı meclisi:.....854
Hasımların mahkemedeki yerleri:.....856
Hâkimin davalı ve davacı karşısındaki durumu:.....857
Hâkimin insanlarla ilişkisi:.....859

Hâkimin hükmü nakzedilebilir (bozulabilir) mi? 860
Bir davada şâhitliği kabul edilmeyecek olan şahsın o davada hâkim olması: 862
Hâkim kendi bilgisine göre hüküm verebilir mi? 863
Yalancı Şâhitlerin Şâhitliğine Dayanarak Yapılan Yargılamanın Hükmü: 865
Borçlunun hapsedilmesinin gerekliliği: 867
Hâkimin bir başka hâkime mektup yazması: 869
Tahkîmin (hakeme başvurmanın) hükmü: 872

ŞAHİTLİKLER / 873

Şahitlik hüccettir: 873
Şahitliği yerine getirmenin hükmü: 874
Haddi gerektiren suçlar konusunda şâhitlik etmek: 875
Had cezası uygulanan kişiye merhamet göstermek: 875
Haddi gerektiren suçlar konusunda kadınların şâhitliği: 876
Şahitliğin mertebeleri: 877
1- Zina konusunda şâhitlik: 877
2- Diğer had cezaları ve kısasta şâhitlik: 878
3 – Hadler ve kısas dışında diğer haklar konusunda şâhitlik: 878
4 – Doğum, bekâret, kadınlardaki kusurlar vb. gibi –mahrem bile olsa- erkeklerin muttali olamayacağı konularda şâhitlik: 878
Şahitliğin sıhhat şartları: 879
Hâkim, şâhitlerin güvenilir olup olmadığını soruşturur mu? 880
Şahitliği yüklenmek: 882
1. [Hükmü doğrudan sabit olan konulara şâhit olmak] 882
2. [Hükmü doğrudan sabit olmayan konulara şâhit olmak] 883
İstisnâ: 883
Şahitlik üzerine şâhitlik (şahitliğe şâhitlik / ikinci dereceden şâhitlik) 884
Kişinin kimlik tespiti nasıl yapılır? 886
İkinci derece şâhitlerin tezkiyelerinin hükmü: 886
Şahitliğin davaya uygun veya aykırı olmasının etkisi: 886
Şahitlerin güvenilirliğine itirazda bulunmak: 887
Yalancı şâhit: 887
Kimin şâhitliği kabul edilmez? 888

Büyük günahlar yedidir: 893
Dördü kalptedir: 894
Dördü dildedir: 894
Üçü karınla (mide ile) ilgilidir: 894
İkisi cinsel organla ilgilidir: 894
İkisi elle ilgilidir: 894
Biri ayakla ilgilidir: 894
Birisi de vücudun diğer bölümleri ile ilgilidir: 894
Şunlar da büyük günahlardandır: 894
Kimin şâhitliği kabul edilir? 898
Şahitlikten dönmek: 900
Şahitlikten dönmenin şartları: 901

HACR (KISITLAMA) / 904

Hacr'in anlamı: 904
Hacrin sebepleri: 904
1. Kölelik. (Kölelik zamanımızda bulunmamaktadır) 904
Buluğun sınırı: 906
Âkıl – bâliğ olan sefihe hacr konulabilir mi? 908
İflas eden kimsenin (müflisin) hacr altına alınması: 910
Müflise karşı nasıl muamelede bulunulur? 912
Fâsık kimseye hacir konur mu? 913
Elinde başkasının malı olduğu halde ölen veya iflas eden kimsenin hükmü: 913
Borcun alacaklılar arasında paylarına göre dağıtımına dair bir örnek: 914
İKRAR 915
İkrarın şartı: 916
İkrarda şâhitler: 916
İkrarın şekilleri: 916
Ölüm hastalığı sırasında ikrarda bulunmak: 917
SULH 922
Sulhün türleri: 922
Sulh türlerinin açıklanması: 923
1. İkrarla beraber olan sulh: 923

2-3. Sükût ve inkârla olan sulh: 923
Dava konusu şey üzerinde hak sahibinin çıkması: 925
Sulhün geçerli olduğu ve olmadığı konular:....926
Nikah davasında erkekle kadının sulh yapması: 926
İnkâr eden kimsenin sulh üzerinde tasarrufu:....926
Fuzûlî'nin (Yetkisiz Temsilcinin) sulh üzerinde tasarrufu: 927
Borç üzerine sulh: 927
Müşterek alacak: 928
[a] – [Tahsilat] 928
[b] – [Sulh] 929
[c] – [Satım] 929
[d] – [İbrâ] 929
[e] – [Tehârüc] 929
HİBE 931
Hibenin sözlük anlamı:....931
Hibenin meşruiyetinin delilleri:....931
Hükmü: 932
Hibenin iki rüknü: 932
Hibe'nin teslim alınması:....933
Hibeden dönmek:....934
[a] – [Hibeden Dönmenin Hükmü] 934
[b] – [Hibeden dönmenin mümkün olduğu ve olmadığı durumlar] 935
Hibeden dönmenin engelleri:....937
Hibeden dönmenin sahih olmasının şartları: 937
Umrâ: (Ömürlük bağış) 938
Rukbâ: 938
Sadaka: 939
Sadaka konusunda adakta bulunmak: 939
VEDÎA 941
Vedîa'nın sözlük anlamı: 941
Vedîa'nın terim anlamı:....941
Vedîa'nın hükmü: 942
Emanet bırakılan kişi emaneti ne zaman tazminle yükümlü olur? 943
İki kişinin bir şahsa mal emanet etmesi:....944

ÂRİYET (ÖDÜNÇ VERME) **946**
Âriyet akdi nasıl kurulur? 946
Tüketim malının ödünç verilmesi: 947
Âriyetin hükmü: 947
Kişi ödünç aldığı malı başkasına ödünç verebilir mi? 948
Ödünç alan kişi ödünç malı kiraya verebilir mi? 949
Ödünç malı geri almak: 951
Vedîa ve âriyetin geri verilmesinin hükmü arasındaki fark: 950
GASP **951**
Gasbın Kısımları: 951
Gâsıp tazminle yükümlüdür: 952
Gasp edilen malın eksilmesi ve telef olması: 954
Gâsıbın fiili ile malda değişiklik meydana gelmesinin hükmü: 955
Paranın veya altının gaspı: 956
Arazi gaspı: 956
Bir şeyi gasp edip gizlemek: 957
Gasp edilen malda meydana gelen fazlalıkların hükmü: 957
Gasp edilen malın menfaatleri tazmine tâbi değildir: 958
Bazı meseleler: 959
BULUNTU ÇOCUK **961**
Buluntu çocuğun hükmü: 961
Çocuğu koruma hakkının onu ilk bulana ait olması: 963
Buluntu çocuğun yanında olan mal ona aittir: 964
BULUNTU MAL **965**
Buluntu malın hükmü (statüsü): 966
Duyurma / îlan süresi: 967
Duyurunun / îlanın şekli: 969
Sahibinin ortaya çıkmasından sonra buluntu malın hükmü: 969
Buluntu mal kime harcanır? 969
Kayıp hayvanları almanın hükmü: 971
Harem bölgesinde bulunan malın hükmü: 972
Buluntu mal, onun kendisinin olduğunu iddia eden kimseye, şâhit getirmesi halinde verilir: 973
HÜNSÂ (ÇİFT CİNSİYETLİ KİŞİ) **975**
Çift cinsiyetli şahsa özgü hükümler: 976

a) Namaz 976
b) Hac 977
c) Sıradan durumlar 977
Cinsiyeti belirsiz kişinin mirastan alacağı pay: 978
Cinsiyeti belirsiz şahsın techiz, tekfin ve defni: 978
KAYIP ŞAHIS (MEFKÛD) 979
Kayıp şahsın hükmü: 979
Ortadan kaybolan şahsın işlerini hâkim yürütür: 980
Kayıp şahsın ölümüne hükmedilmesi için geçmesi gereken süre: 982
Kayıp şahsa ilişkin bazı hükümler: 983
ORTAK MÜLKÜN TAKSİMİ (KISMET) 984
Taksimin sebebi: 984
Taksimin anlamı: 984
Taksim işini kim yapar? 985
Taksim işini yapacak kimsenin nitelikleri: 985
Hâkim, taksim işini yapacak kimselerin ücretlerine müdahale eder: 986
Taksim ücreti nasıl belirlenir? 986
Taksime konu olan şey ne zaman paylaştırılır? 986
Taksim edilen ve edilmeyen mallar: 987
Ticaret mallarının taksimi: 988
Paraların taksimi: 988
Ortaklardan birinin yokluğu durumunda taksim edilebilen ve edilemeyen mallar: 988
Gâip veya küçük olan mirasçının elindeki taşınmazın taksimi: 989
Taşınmazın ortaklardan birinin mevcut olmasıyla taksimi: 989
Aynı bölgedeki ortak evlerin taksimi: 990
Taksimin şekli: 990
Alt ve üst katların taksimi: 991
Ortakların taksimde anlaşmazlığa düşmeleri: 992
Taksimde hata yapıldığı iddiası: 992
İki kişi arasında yapılan taksim işleminden sonra üçüncü bir ortağın çıkması: 993
Muhâyee (Menfaatlerin taksimi): 993
VAKIF 995
Bir maldaki şayi hissenin vakfedilmesi: 998

Vakfın sonunun sınırlandırılmasının etkisi: 999
Vakıf şekilleri: 1000
Taşınır malın vakfedilmesi: 1002
Vakfedilen malın satımı: 1003
Vakfın korunması: 1004
Vakfın enkazı: 1005
Vakfın gelirinin vakıf yapana verilmesinin şart koşulması: 1005
Mescidin vakfedilmesi: 1006
Vakfın kiraya verilmesi: 1009
Vakfın ödünç verilmesi: 1010
Ölüm hastalığı sırasında vakıf yapmak: 1010
ÖLÜ TOPRAKLARIN İHYÂSI 1011
[Ölü arazinin tanımı] 1011
Ölü arazi ihyâ edene ait olur mu? 1012
Arazinin etrafını taşla çevirmek ihyâ sayılır mı? 1013
Kuyunun sınırı (harîmi): 1014
Ağaçlığın sınırı: 1015
Nehir yatağını ihyâ etmek: 1016
Arazilerin sulanması: 1016
Suların kısımları ve onlardan yararlanma hakkı: 1017
Sulamada tazminatın olması ve olmaması: 1020
ARAZİDEN ÇIKACAK EKİNDE ORTAKLIK (MÜZÂRAA) 1021
Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre Müzâraa: 1023
Câiz olan Müzâraa akitleri: 1023
b) Bâtıl olan müzaraa akdi: 1023
Müzâraanın sahih olma şartları: 1023
Müzâraa akdinin sahih ve fâsid olmasının sonuçları: 1024
Akdi yapan iki taraftan birinin Müzâraadan kaçınmasının sonuçları: 1025
Müzâraa akdinde taraflardan birinin ölümü: 1026
Biçme ücreti ve buna bağlı masraflar: 1026
AĞAÇLARDAN ELDE EDİLECEK ÜRÜNDE ORTAKLIK (MÜSÂKÂT) 1028
[Müsâkât akdinin hükmü] 1028
[Müsâkât akdinin sahîh olmasının şartları] 1028
Müsâkât hangi ürünlerde câizdir? 1029
Müsâkât akdinin fâsid olmasının sonucu: 1029

Müsâkât akdinde taraflardan birinin ölümü: 1030
Müsâkât akdinin feshi: 1030
Bir mesele: 1030
TASARRUFLARI KISITLANMIŞ ŞAHSIN TİCARET YAPMASINA İZİN VERMEK 1031
[Kısıtlı şahsa izin verme nasıl yapılır?] 1031
Ticaret yapmasına izin verilen şahsın geçerli olan tasarrufları: 1032
Ticaret yapmasına izin verilen şahsa yasak olan tasarruflar: 1033
AV 1034
AVLANMANIN HELÂL OLMASININ ŞARTLARI: 1034
a) Ava gönderilen hayvanla ilgili şartlar: 1035
aa. Eğitimli olması: 1035
ab. Yırtıcı olması: 1036
ac. Avı yaralamış olması: 1036
b) Avcı ile ilgili şartlar: 1036
Avcı hayvanlarla av yapmak: 1037
Ok ve tüfekle av yapmak: 1038
Delici olmayan okla av yapmak: 1039
Taş ve çakıl ile av yapmak: 1040
Avlanma sırasında avın bir organının kopması: 1040
İki kişinin birlikte ok atması: 1040
[Hangi hayvanların avlanması câizdir?] 1041
HAYVAN KESİMİ 1042
Boğazlama / Kesim: 1042
a) Normal (ihtiyarî) kesim / boğazlama: 1042
b) Zorunlu durumlarda yapılan kesim (ıztırârî): 1043
KESİMİN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI: 1044
a) Besmele çekmek 1044
[a] – [Besmelenin Farziyeti] 1044
[b] – [Besmelenin Hükümleri] 1046
b) Kesenin Müslüman veya ehli kitaptan (kitabî) olması: 1047
Kimin kestiği yenmez? 1048
Hayvan kesmek isteyen kimsenin hayvana karşı yapması müstehap olan hususlar: 1048

Koyunu kafasının arkasından (ensesinden) kesmek: 1050
Anneyi kesmek ana karnından çıkan cenini kesme yerine geçer mi? 1050
Yenilmesi helâl olan – olmayan ve mekruh olanlar: 1051

KURBAN / 1056

Kurbanın hükmü: 1056
Kurbanın vakti: 1058
Kurbanlık hayvanın özellikleri: 1058
Hangi hayvanlar kurban olabilir? 1060
Kurbanlık hayvanın yaşı: 1060
Kurbanlık hayvan üzerindeki tasarruflar: 1061
Açlıktan ölmek durumunda olan kişiye başkasının malından helâl olan nedir? 1063
Zorunluluk sebebiyle helâl olan necis ilaçlar: 1064
Sarhoş edicilerle tedavi olmanın yasaklanması: 1064
Peynir yemek: 1065
Ciğer ve dalak yemek: 1066
İsrâiloğullarının kendilerine haram saydıkları şeyler: 1066
Müşriklerin kendilerine haram kıldığı hayvanlar: 1067

ADAM ÖLDÜRMENİN HARAM KILINMASI / 1068

İntihar suçunun büyüklüğü: 1071
ADAM ÖLDÜRME VE YARALAMA FİİLLERİ 1072
A. CANA YÖNELİK SALDIRI (ÖLDÜRME/CİNÂYET) 1072
1. KASTEN (AMDEN) ADAM ÖLDÜRME 1072
Kasten adam öldürmenin hükmü, kâtilin mirastan mahrum olması: 1075
2. KASIT BENZERİ ADAM ÖLDÜRME (ŞİBHÜ'L-AMD) 1078
[Kasıt benzeri adam öldürme nedir?] 1078
Kasıt benzeri adam öldürmenin hükmü: 1078
3. HATAEN (YANLIŞLIKLA) ADAM ÖLDÜRMEK 1080
Yanlışlıkla adam öldürmenin hükmü: 1080
Mirasçı olmayı engelleyen öldürme fiilleri ile engellemeyen öldürme fiilleri: 1081
4. HATA GİBİ KABUL EDİLEN ADAM ÖLDÜRME (ŞİBHÜ'L-HATA) 1082
5. SEBEBİYET YOLUYLA ÖLDÜRME 1083

KISASI GEREKTİREN VE GEREKTİRMEYEN DURUMLAR 1084
a) Kısası Gerektiren Durumlar 1084
b) Kısası Gerektirmeyen Durumlar: 1087
Değerlendirme: 1088
Kısas cezasının kılıçla infaz edilmesi: 1088

B. VÜCUT BÜTÜNLÜĞÜNE (ORGANLARA) YÖNELİK SUÇLARDA KISAS .. 1089
Silah çekmenin hükmü: 1092

DİYETLER / 1095

A. [ADAM ÖLDÜRME FİİLLERİNDE DİYET] 1095
Diyetin taksitlere bağlanması: 1096
Kadının diyeti: 1096

B. [VÜCUTTAN BİR ORGAN KOPARMA VEYA ORGANIN İŞLEVİNİ GİDERME FİİLLERİNDE DİYET] 1096
Can bedeli dışındaki diyet: 1096

C. [BAŞ, YÜZ VE VÜCUDA YÖNELİK YARALAMALARDA DİYET] 1101
A– [BAŞ VE YÜZE YÖNELİK YARALAMALAR] 1101
[a] – [Baş ve yüze yönelik yaralamaların türleri] 1101
[b] – Baş ve yüze yönelik kastî yaralama 1101
[c] – Baş ve yüze yönelik hataen yaralama 1102
[d] – Yaranın sirâyet etmesinin hükmü: 1103
[e] – Yaralamalarda kısasın uygulanacağı zaman 1103
[f] – Erş ne zaman düşer? 1104

D. HÂMİLE KADININ CENİNİNİ DÜŞÜRTMEK SEBEBİYLE GEREKLİ OLAN GURRE: 1104

E. KİŞİNİN YOL ÜZERİNDE YAPTIĞI TASARRUFLARIN HÜKMÜ 1105
KASÂME 1109
[a] – [Kasâme'nin sözlük anlamı] 1109
[b] – [Kasâme'nin terim anlamı] 1109
Yemin etmeye kim başlar? 1111
Kimler yemin eder? 1112
Veli yemin etmez 1113
Diyetler (Meâkıl) 1113

VASİYETLER / 1115

[Vasiyetin anlamı] 1115
[Vasiyetin hükmü] 1115
Borcun ödenmesi vasiyetten önce gelir 1116
Vasiyet yapmak mı yapmamak mı daha iyidir? 1117
Vârise vasiyet yapılmaz 1117
Terikenin üçte birini aşan vasiyetin hükmü: 1118
Kadın kocasına vasiyette bulunabilir mi? 1119
Kâfire ve zimmîye vasiyette bulunmak 1119
Vasiyet yapanın ölümünden sonra vasiyeti kabul etmek 1120
Vasiyetin kabul edilmesi ve reddedilmesi 1120
Vasiyet yapılan şahıs vasiyet edilen malı ne ile hak eder? 1120
Vasiyet yapan kişi vasiyetten dönme hakkına sahip midir? 1120
Vasiyetin yerine getirilmesi kendilerine bırakılan iki vasînin hükmü 1121
Bazı meseleler 1122
Değişik meseleler 1125

FERÂİZ (MİRAS) / 1127

Ölünün terikesinde ilk olarak hangi işlemler yapılır? 1129
Miras ne ile hak edilir? 1130
Mirasçılığa engel olan durumlar 1131
MİRASTA HAKKI OLANLAR 1131
1. ASHAB-I FERÂİZ 1131
A. ERKEKLERDEN OLAN ASHAB-I FERÂİZ 1131
a. Baba: 1131
b. Dede: 1132
c. Ana-bir erkek kardeş: 1132
B. KADINLARDAN OLAN ASHAB-I FERÂİZ 1133
a. Ölenin kızı: 1133
b. Ölenin oğlunun kızı: 1133
c. Ölenin annesi: 1134
d. Nine (cedde-i sahîha): 1136
e. Ana-baba bir kız kardeşler: 1136
f. Baba-bir kız kardeşler: 1137

g. Ana-bir kız kardeşler:.....1137
Önemli bir mesele:.....1138
Miktarı Belirlenen Paylar:.....1139
2. ASABELER.....1139
A. NESEP YOLUYLA ASABE.....1140
a. Bi nefsihi asabe (Kendiliğinden / doğrudan asabe):.....1140
b. Başkası sebebiyle asabe (asabe bi gayrihi).....1142
c. Başkası ile birlikte asabe (Asabe mea'l-gayr).....1143

HACB / 1144

a. Hacb-i noksân: [Miras payının eksilmesi].....1144
b. Hacb-i hirmân: [Miras payının tamamen düşmesi].....1144
AVL [PAYIN PAYDADAN BÜYÜK OLMASI].....1146
1. Avl olmayan paydalara ilişkin örnekler:.....1147
[a] – [Paydası 2 olan meseleler].....1147
[b] – [Paydası 3 olan meseleler].....1147
[c] – [Paydası 4 olan meseleler].....1147
[d] – [Paydası 8 olan meseleler].....1147
2. Avl olan paydalara ilişkin örnekler:.....1147
RED [TERİKEDEN ARTAN PAYIN NESEP YOLUYLA MİRASÇI OLANLARA PAYLARINA GÖRE GERİ VERİLMESİ].....1152
Artan pay kimlere geri verilir?.....1152
DEDE İLE ERKEK KARDEŞLERİN BİRLİKTE BULUNMASI.....1155
Değerlendirme:.....1156
Dedenin durumları:.....1157
Değerlendirme:.....1157
Meselenin şekli:.....1159
NİNELER.....1160
Ölenin annesi yönünden mirasçı olan nine:.....1161
Ölenin babası yönünden mirasçı olan nineler:.....1161
ZEVÎ'L-ERHÂM'IN MİRASÇI OLMASI.....1161
KIZLARIN ÇOCUKLARININ MİRASINA DAİR MESELELER.....1162
Dedeye ilişkin meseleler:.....1164
Erkek kardeşin kızlarına ilişkin miras meseleleri:.....1165

Hala ve Teyzenin mirasına ilişkin meseleler: 1166
FERÂİZ HESAPLARI 1168
Terikenin Taksimi: 1170
Münâsaha: 1170
Kendisine mahsus ismi bulunan meseleler: 1171
1. Müşerreke veya Himâriyye: 1171
2. Harkâ (Osmâniyye): 1172
3. Mervâniyye: 1172
Dînariyye: 1173
5. İmtihân: 1173
6. Me'mûniyye: 1173

الفقه الحنفي وأدلته

Delilleriyle
HANEFİ FIKHI

el-Fıkhu'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû

Günümüzde müslümanlar, şer'î delilleri ile birlikte girift olmayan ve konuların genişçe ele alındığı bir fıkıh kitabına ne kadar da muhtaçlar!.. İşte bu ihtiyacı karşılayacak çalışmayı, değerli hoca Esad Muhammed b. Saîd es-Sâğırcî yapmış ve "Hidâye" ve "İhtiyâr" müelliflerinin yaptığı gibi İmam Ebu Hanife'nin fıkhı konusunda delilleri ile birlikte geniş bir kitap telif etmiştir.

Bu kitabın ibâdât ve muamelât kısımlarını inceledim ve son derece güzel olduğunu fark ettim. Müellif gerçekten bu kitaba emek vermiştir. Allah Teâlâ onu mükafatlandırsın, bizim de bu eserden istifade etmemizi nasip etsin.

Abdurrezâk el-Halebî

9 789759 066185

internetten sipariş için
www.karincakitap.net

KARINCA POLEN